ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ.

તથા

પત્ર સદુપદેશ.

અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળા—ગ્રન્થાંક ૪૬-૪૭.

ॐ अर्हं

धार्मिक गद्यसंग्रह

तथा

पत्र सदुपदेश.

भाग १ लो.

[યોગનિષ્ઠ શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિ-સાગરજી સૂરીશ્વરના લેખો અને પત્રોનો સંગ્રહ.]

પ્રગટકર્ત્તા,

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ.

હા. શા. લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ.

[ચંપાગલી—મુંબાઇ.]

પ્રત ૫૦૦.

વીર સં. ૨૪૪૪ વિક્રમ સં. ૧૯૭૪

મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

વડોદરા-શિયાપુરામાં, લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રિં. પ્રેસમાં, વિઠ્ઠલભાઇ આશારામ
ઠક્કરે તા. ૧૫-૧૨-૧૯૧૭ ના રોજ પ્રગટકર્તા માટે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

નિવેદન.

શ્રીમદ્ ગુરૂવર્યે પોતાના જીવન પ્રસંગમાં આવતી સ્ફુર્ણાઓને ખાનગી નોટબુકમાં આલેખેલી જે પૈકીનો કેટલોક ભાગ અને પત્રો આ ગ્રન્થમાં લેવાયા છે અને તે જુદી જુદી રસવંતીઓ કરતાં પણ અધિક પ્રીય થઇ પડે તેમ છે.

જુદા જુદા વિષયો સંબંધે સમય સમયને યોગ્ય વિચારો,-જુદી જુદી વ્યક્તિઓને અનુસરીને જે પ્રગટ થયા છે તે-તે તે વિષયના અનુભવી અને જૈનતત્ત્વનો વિશેષ રીતે-ઉદાર વિચારપૂર્વક—જે કોઇ જાણકાર હશે અને મધ્યસ્થદષ્ટિથી મનન કરશે તે યથાર્થ સમજી શકે તેમ હોવાથી પ્રસ્તાવના ન લખતાં ' વક્તવ્ય 'માં જણાવેલા વિચારોને યાદ રાખી આ ગ્રન્થને વાંચવાનો પ્રયાસ યથાર્થ ફ્લ આપશે એમ જણાવવું હીતકર જણાયું છે.

શ્રીમદ્‌ના રચિત ઘણા ગ્રન્થો એવા છે કે જે ઉપર માધ્યસ્થદષ્ટિ વાળા, જીજ્ઞાસુ વિદ્વાનો લખવા ધારે તો અનેક વિવેચનો લખી જુદા ગ્રન્થો રૂપે બહાર લાવી શકે, પણ ' સમય ૫૦ વર્ષ પાછળ છે ' એ વાક્ય કહે છે કે, વર્તમાન સમયમાં જે સમજાય છે તે કરતાં ભવિષ્યમાં વિશેષ સારા પ્રમાણમાં સમજાસે;—ભૂમિ સ્વચ્છ થાય છે—દીર્ઘદષ્ટિ જ્ઞાનીઓનું પ્રથમ તે કર્તવ્ય છે. આ પછીનો **કર્મયોગ** ગ્રન્થ વાંચકોને તે વિષે વધારે પ્રતિત કરાવશે.

શ્રીમદ્‌નો લેખસંગ્રહ અને પ્રાસંગીક ઉપદેશ પત્રનો સંગ્રહ વિશાળ છે, જેથી આ ' ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ અને પત્ર સદુપદેશને ગ્રન્થમાળાના ૪૬ તથા ૪૭ મા મણકારૂપે—ભા. ૧ લા તરીકે—પ્રગટ કર્યો છે. બાજીતે ભવિષ્યમાં પ્રગટ કરાશે; તેમાં કેટલાક પત્રો અને લેખો જે આ ગ્રન્થમાં લેવાયા નથી તે પ્રગટ થશે; શ્રીમદે જણાવ્યું છે તેમ અધિકારપરત્વે જુદા જુદા વિચારો જ્યાં જણાય ત્યાં સંયોગો, અને અધિકારીનો ખ્યાલ લાવીને મનન કરશો તોજ સત્ય સમજાશે. સત્ય છે કે ' સત્ય લેવું અથવા અસત્ય લેવું તે સ્વદષ્ટિ ઉપર જ આધાર રાખે છે. ' ઘણા વાચકોને માત્ર ઉપલકી-આ વાંચવાની ટેવ પડી હોવાથી આ કથનની જરૂર પડે છે. જૈન દર્શન જ

એમ પ્રકારનું છે કે કોઇ પણ વિષય સંબંધી એકાંત આમજ છે એમ કહી શકાતું નથી પણ અપેક્ષાએ—અમુક ન્યાયે—આમ છે તેમ કહેવાય છે, તેથી તે તત્ત્વને સ્મરણમાં રાખીને જ્ઞાનીનાં વચનો ઉપર શ્રદ્ધા રાખી યથાશક્તિ આદર કરવો તેજ હીતાવહ છે.

કેટલાક પત્રો અને લેખો યોગ્ય નથી, ' એમ વક્તવ્યમાં જણાવેલા શબ્દોનો અર્થ જરા ગંભીર છે. યોગ્ય ન હોય તો લખાયજ કેમ ! પણ તેનો ભાવાર્થ એ છે કે સર્વેને માટે તે વિચારો યોગ્ય થવા માટે સમયની ઢીલ છે. વ્યક્તિને યોગ્ય હોય જ્યારે સમષ્ટિની પ્રાણશક્તિ માટે સમયની જરૂર હોય તેને જ્ઞાનીઓ સંભાળની નજરથી બહાર મૂકે છે અને તે ઠીક જણાય છે. આપણે જોઇએ છીએ કે જે વિચાર ૨૫ વર્ષ ઉપર દરી કહાડવામાં આવ્યો હોય તેને આજે પ્રાધાન્યતા મળે છે અને પ્રાચિનતા ઘસાઇ જવા પામે છે. અર્થાત્ અનુકૂળ સમય જે ટેકો આપે છે તેવો ટેકો પ્રતિકૂળ કે ઓછો અનુકૂળ સમય ટેકો આપતો નથી.

આવા ઉપયોગી અને મોટા ગ્રન્થને પ્રગટ કરતાં ખર્ચ પણ ઘણો થઇ ગયો છે તેમાં હાલના વિગ્રહ સમયે તો કાગળના ભાવો વધારવામાં હદજ કરી છે એટલે ઇચ્છા કરતાં વધુ કીંમત આ ગ્રન્થની રાખવી પડી છે તો પણ પડતર કરતાં તો વધુ રાખી નથીજ, સહાયકોને અમુક પુસ્તકો ભેટ આપવાનાં હોવાથી, ખુટતી રકમ માટે વિક્રીય પુસ્તકો થોડાંજ રહેનાર છે. સહાયકોની નોંધ પણ લીધી છે તે તરફ ઉદાર અને મદદ કરવાની જીજ્ઞાસાવાળા ગ્રહસ્થોનું ધ્યાન ખેંચી વિરમીએ છીએ.

ચંપાગલી, મુંબાઇ
કાર્તિક શુદિ ૧૧
વીર સં. ૨૪૪૪

લી.
શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

ધન્યવાદ.

આ ગ્રન્થના પ્રકટાર્થે, નીચે જણાવેલા સદ્દગૃહસ્થોએ મદદ કરી છે અને કરાવી છે તે માટે તે સર્વેનો ધન્યવાદપૂર્વક આભાર પ્રદર્શીત કરવા આ નોંધ લેવામાં આવે છે.

૨૦૧) શ્રી. વરસોડાની સતાવી તરફથી રા. શેઠ નગીનદાસ મગનલાલ શ્રી વરસોડા.

૧૦૧) શેઠ રામચંદ રીખવચંદ; શ્રી સોડાવાલા.

૨૫) શેઠ હીરાલાલ મુલચંદ વકીલ; શ્રી વીજાપુર.

૨૫) શેઠ ગલાબચંદ મંગળજી સંઘવી; શ્રી કડી.

૨૫) શેઠ કુબેરદાસ ધરમચંદ મોદી; શ્રી કડી.

૨૫) શેઠ નગીનદાસ હઠીસંઘ; શ્રી શીપોર.

૭૫) શેઠ સકરચંદ છગનલાલ; શ્રી માણસા.

૭૫) શ્રી સાણંદ સાગરગચ્છના જ્ઞાનખાતામાંથી રા. શેઠ ચતુરભાઇ કરસનભાઇ; શ્રી સાણંદ.

૩૫) શેઠ રાયચંદભાઇ રવચંદભાઇ મ્હેતા; શ્રી સાણંદ.

૩૫) શેઠ શાન્તિભાઇ જેશંગભાઇ મ્હેતા, શ્રી સાણંદ. (ભોગીલાલને ત્યાં પુત્ર પ્રાપ્તિના સ્મણાર્થે).

૧૫) શેઠ દેવચંદભાઇ ડાકરશી મ્હેતા; શ્રી સાણંદ

૧૫) શેઠ કરસનભાઇ નાગજીભાઇ મ્હેતા; શ્રી સાણંદ હા. શેઠ ચતુરભાઇ.

૧૫) શેઠ મફતભાઇ સાંકળચંદ મ્હેતા; શ્રી સાણંદ.

૧૦) શેઠ ઊમેદભાઇ માણેકચંદ; શ્રી સાણંદ (હા. ગોવિંદજીભાઇ, ત્રીભોવનદાસ, ચુનીલાલ.)

૧૦) શેઠ ખેમચંદ ત્રીકમદાસ ગાંધીના સ્મણાર્થે, (હા. આત્મારામ તથા મોહનલાલ) શ્રી સાણંદ.

૧૦) શેઠ મોહનલાલ ખેમચંદ ગાંધી; શ્રી સાણંદ (તેમના સદ્દગત પત્ની સમરણના શ્રેયાર્થે)

૧૦] શેઠ છગનલાલ ખેમચંદ મ્હેતા; શ્રી સાણંદ.

૧૦] શેઠ હઠીસંઘ ગોવંદજી મ્હેતા; શ્રી સાણંદ.

૫] શેઠ જીવરાજ હઠીસંઘ મ્હેતા; શ્રી સાણંદ.

૧૦] બાઇ રૂપાલી તે મ્હેતા મલુકચંદ દેવચંદની વિધવા. શ્રી સાણંદ.

૧૦] બાઇ પુરી તે ગાંધી હીરાચંદ જશરાજની વિધવા. શ્રી સાણંદ.

રૂ. ૭૪૮]

એકંદર રૂ. ૭૪૮ ઉપરની વીગતે મલ્યા છે જેમાં રૂ. ૨૦૧] નો ફાળો શ્રી સાણંદનો છે. તે ફાળો ગાંધી આત્મારામ ખેમચંદ અને તેમના મીત્રોએ લીધેલ મહેનતને આભારી છે. જેઓ શ્રીમદ્ ગુરૂવર્ય અને શ્રીમદ્‌ના વચન ઉદ્‌ગાર રૂપી ગ્રન્થો તરફ ભક્તિ દર્શાવનારા છે; તેઓએ આ રીતે કર્મયોગ તથા પદસંગ્રહ ભા. ૮ મા માટે પણ આવોજ ફાળો મોકલાવ્યો છે. એકવાર ફરીથી આ સર્વે સહાયકોનો ઉપકાર માની વિરમીએ છીએ.

મુંબાઇ—ચંપાગલી
વીરાત્ ૨૪૪૪
કાર્તિક સુદિ ૧૧

લી.
અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

ॐ अर्हं.

गद्यसंग्रह–वक्तव्य.

જૈન સાધુ માર્ગની જીવન યાત્રામાં પ્રસંગોપાત્ત જે જે વિચારાયું, જે જે બાબતોનો ઊહાપોહ થયો તે સંબંધી વિચારોની નોંધ કરેલી તેને વિશ્વ સમક્ષ મૂકવામાં આવે છે. આત્માનું જે સત્ય છે તે સર્વનું છે અને સર્વનું જે સત્ય છે તે આત્માનું છે. જે આત્માના વિચારો પ્રગટે છે તે વસ્તુતઃ ગુપ્ત નથી. જ્ઞાનીઓની આગળ કંઇ ગુપ્ત નથી. સ્વાત્મપ્રિય વિચારોમાં સર્વ અધિકારીજનોનો ભાગ છે તેથી તે ફરજદષ્ટિએ તેનો પ્રકાશ કરવો જોઇએ. **परस्परोपग्रहोजीवानाम्** એ ન્યાયે આપણું જે કંઇ સત્ય છે તેમાં સર્વનું ઉપગ્રહ તત્ત્વ સમાયલું છે. અતએવ વિશ્વજન સમક્ષ સ્વવિચારોને મૂકવા સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિ થાય તેમાં કાંઇ આશ્ચર્ય નથી. જે જે કાલે, જે જે ક્ષેત્રે, જે જે ભાવે, જે જે દષ્ટિએ, જે જે હૃદયમાં વિચારો પ્રકાશ્યા તે તે કાલ, ક્ષેત્ર, ભાવ, દશાને ધ્યાનમાં લેઇ ભવ્ય જીજ્ઞાસુ મનુષ્યો જો આ પુસ્તક વાંચશે તો તેમાંથી કંઇ ગ્રાહ્ય શિક્ષણીય તત્ત્વ મેળવી શકશે. અસૂયાદષ્ટિથી, વ્યક્તિ દ્વેષથી, પક્ષપાત દષ્ટિથી, દોષ દષ્ટિથી જેઓ આ પુસ્તક વાંચવા પ્રયત્ન કરશે તેમને ગુણને બદલે અવગુણપણું પરિણમે તેમાં તેમની દષ્ટિનો દોષ કારણીભૂત છે. વિશ્વમાંથી સત્ય લેવું વા અસત્ય લેવું એ સ્વાત્મદષ્ટિપર આધાર રાખે છે. ગુણરાગદષ્ટિ વા મધ્યસ્થદષ્ટિ વિના વાંચનમાંથી વા ઉપદેશમાંથી સત્ય ગ્રહાતું નથી. જેટલું લખાયું હોય તેટલું સર્વ એક વ્યક્તિને માટે હોય નહીં વા એક વ્યક્તિને સર્વ રૂચે નહીં. અધિકાર પ્રમાણે રૂચે છે અને ગ્રહણ કરાય છે. જેટલી દષ્ટિ ખીલી હોય છે તે પ્રમાણે લખાય છે. તેમાંથી જેને જે રૂચે તે તેને ગ્રહણ કરવું અને જે ન રૂચે તેની ઉપેક્ષા કરવી, પરંતુ નકામી તકરારો કરી મલીન જીવન કરવું એ કોઇ રીતે યોગ્ય નથી. દુરાગ્રહો છુટયા વિના અને દુરાગ્રહ છોડવાનું આત્મબળ ખીલવ્યા વિના સત્ય ગ્રહાતું નથી. વાચકો ઉપર ઉપરથી કોઇ વિષય વાંચે અને તેનાપર પૂર્ણ મનન ન કરે તથા આજુબાજુના

સંયોગે તરફ લક્ષ દેઇ ન વાંચી શકે તો તેઓને જે વિષય ન સમજાય તેમાં તેમનો દોષ છે. સર્વ મનુષ્યો લેખનાદિ સત્પ્રવૃત્તિ તો સારા માટે કરે છે, પરંતુ અન્ય વાચકોનું, શ્રોતાઓનું શુભ થવું વા ન થવું તે તો તેમની દષ્ટિપર આધાર રાખે છે. ગુણરાગદષ્ટિએ જે કંઈ વંચાય છે વા વિચારાય છે તેમાં ઘણું સત્ય ગ્રહણ થાય છે. આપણે જેને ખાનગી વિચારો માનીએ છીએ તે વિચારો વસ્તુતઃ ખાનગી નથી, જેને આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે તેને સર્વ શુભ વિચારોનો અનુભવ આવે છે. દુનિયામાં જેટલા ધર્મો છે, જેટલાં દર્શનો છે તે અમુક દષ્ટિએ સત્ય છે. તેમનું સત્ય વિચારવું અને મધ્યસ્થદષ્ટિથી સત્ય ગ્રહણ કરવું. પક્ષપાતદષ્ટિથી પુસ્તકો વાંચવાથી સત્ય ગ્રહાતુ નથી. સત્ય વિચારોને મારી નાખવાની આત્મહત્યા કરનારા ઇર્ષ્યાળુ મનુષ્યો ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચીને પણ સત્ય લેઇ શકતા નથી. હવે જમાનો એવો આવે છે કે દુનિયામાં ઐક્ય તરફ લોકોનું લક્ષ્ય ખેંચાય છે. આત્મશકિતઓ ખીલવી શકાય તે તરફ દુનિયાના મનુષ્યોની દષ્ટિ ખેંચાય છે. આત્મસ્વાતંત્ર તરફ લોકોનું લક્ષ્ય ગયું છે. લોકો સત્યના કામી બનવા લાગ્યા છે. લોકો સત્ય વિચારોની કદર કરવા લાગ્યા છે અને નાતજાતનો ભેદ રાખ્યા વિના સત્યના ઉપાસકો બનવા લાગ્યા છે. તેવા જમાનામાં આવી નોંધ બુકોના વિચારો બહાર પડવાથી વિશ્વની આગળ સત્યનો પ્રકાશ કરી શકાય એ બનવા યોગ્ય છે. ઢોંગી અજ્ઞાની મનુષ્યો ગમે તેવી અવળી દષ્ટિથી સત્ય વિચારોને મારી નાખવા પ્રયત્ન કરે પણ તેથી સત્ય વિચારો મરી જવાના નથી, પરંતુ ઉલટા તે બમણા જોરથી અધિકારી જનોમાં પ્રકાશી શકવાના સત્ય વિચારોજ ધર્મરૂપ છે. સત્યમય આત્મા છે, માટે વિવેકી મનુષ્યો સત્યને માનવાના. હવે આધ્યાત્મિક શકિતઓ તરફ લોકોનું લક્ષ્ય ખેંચાયું છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથીજ વિશ્વની ઉન્નતિ થવાની છે અને તેનો સમય પાસે આવ્યો છે.

હાલમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન તરફ વિદ્વાનોને રાગ પ્રકટતો જાય છે. સર્વ આત્માઓમાં ઐકય જોવું એવા સદ્વિચારો જોસથી બહાર આવતા જાય છે. ભેદધર્મ કરતાં અભેદધર્મે પ્રાત લોકોની પ્રિયતા થતી જાય છે. ઉન્નતિકારક વિચારો તરફ વિશ્વમનુષ્યો વળવા લાગ્યા છે, તેવા સમયમાં સત્યને બહાર લાવવા મહાત્માઓ આત્મભોગ આપી પ્રવૃત્તિ કરે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી.

ગધસંગ્રહમાં ઉપર્યુક્તદષ્ટિના વિચારોની ઝાંખીનો વાચકોને અનુભવ થાય એ સ્વાભાવિક છે.

આત્માને જે કાલે, જે પ્રસંગે જે પ્રિય વિચારો લાગ્યા તે લખાયા. બહાર છપાયા. તેમાં અધિકાર પરત્વે અન્યોને પ્રિયપણું અપ્રિયપણું રહે એ સ્વાભાવિક છે. બહાર નીકળેલા ભૂતકાલીન વિચારો જે આ પુસ્તકમાં છે તેના સંબંધી વિચાર પર્યાયોમાં દૃષ્ટાને સાક્ષી તરીકેનો અધિકાર છે તથા તેવી દૃષ્ટિ છે. તે તે કાલીન વિચારોમાં મોહબુદ્ધિ નથી પરંતુ વિવેકબુદ્ધિ છે. નામરૂપના મોહ વિના જીવનયાત્રામાં જે જે કંઇ થાય, કરાય, લખાય તે ફરજ છે, એટલોજ ઉપયોગ રહે છે એમ આત્મસાક્ષીએ વિચારાય છે, તે સંબંધી સ્વ દૃષ્ટિના અનુસારે મનુષ્યો ગમે તે વિચારો વા માનો. તેથી સત્યનો નાશ થતો નથી. દુનિયાના શુભાશુભ અભિપ્રાયો જે જે આ સંબંધે પ્રકટે તેમાં નિઃસંગભાવે રહેવું એજ લેખકની ફરજે પ્રવૃત્ત થવાની જરૂર છે.

નોંધબુકોમાંથી જે હાલ યોગ્ય લાગ્યા તે વિચારો છપાયા છે અને કેટલાક યોગ્ય નથી લાગ્યા તે વિચારો છપાયા નથી. (દેશ, કાલ, અધિકાર સ્થિતિ આદિ સંયોગોને લેઇ યોગ્ય લાગ્યા તેટલાજ છપાયા છે.) સદુપદેશ પત્રોમાંથી પણ જેટલા યોગ્ય લાગ્યા તેટલા છપાવ્યા છે, અને બાકીના સદુપદેશપત્રો ભવિષ્યમાં છપાશે. જે જે સદુપદેશપત્રો છપાયા હોય તેમાંથી જે સત્ય લાગે તેને વાચકોએ ગ્રહણ કરવું. પુસ્તકના સદ્વિચારોની મહત્તા જેટલી વાચકને અનુભવાય છે તેટલી અસર તેના હૃદયપર થાય છે. જેવી દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ, જેવો ભાવ તેવા દેવ, જેવી મતિ તેવી ગતિ, એ નિયમ ખાસ ધ્યાનમાં રાખીને વાચકોએ પુસ્તક વાચવું જોઇએ. એક પાનુ વાંચીને તે પર વિચાર કરવામાં પા કલાક પસાર થાય એવી રીતે વાચવું જોઇએ. પુસ્તકપર પૂજ્યબુદ્ધિ રાખીને વાચવું જોઇએ. હંસદૃષ્ટિથી વાચવું જોઇએ. આત્મોન્નતિ થાય એવી દૃષ્ટિથી વાચવું જોઇએ. પુસ્તકની આશાતના ન કરવી જોઇએ. પુસ્તકનો અવિનય કરીને વાચવાથી આત્મામાં તેનું સત્ય પરિણમન થતું નથી. આત્મામાંથી પ્રકટેલું જે કંઇ હોય તે અન્યાત્માઓને મળવું જોઇએ, અને તે સ્વાત્મામાં પ્રકટાવવું જોઇએ, એવી બુદ્ધિથી પુસ્તક વાચવું જોઇએ.

આ ગદ્યસંગ્રહ પુસ્તકમાં જે જે વિષયો આવ્યા છે તેની અનુક્રમણિકા જેવી જોઇએ તેવી ખાસ બની શકે તેમ નથી. વાચકો સ્વયમેવ તે તે ઉપદિષ્ટતત્ત્વો વાચીને તેનો અનુભવ કરો એમ સૂચના કરવામાં આવે છે. જે જે પુસ્તકોમાં જે જે કંઇ મહત્ત્વ છે તે કંઈ છૂપાવ્યું છૂપતું નથી. સત્ય નહીં દબાતાં ગગને ચઢીને ગાજે છે. અનંતભૂતકાલ છે. વર્તમાનમાં પણ તેના અધિકારીજનો તેની મહત્તા સમજે છે અને ભવિષ્યકાલમાં અનેક

મહા પુરૂષો થવાના, તેઓ તેની મહત્તાનો ખ્યાલ કરશે. લખેલું ઉપદિષ્ટ કંઇ નકામું જતું નથી. મનુષ્યોના વિચારો કેળવાય એવી સેવાફરજને હરેક રીતે અદા કરાય છે અને ભવિષ્યમાં અદા કરાશે.

વિચારોને પ્રકટ કરવામાં આલંકારિકભાષાપર ખાસ લક્ષ્ય અપાયું નથી. કોઇ સ્થાને લક્ષ્ય અપાયું છે અને કોઇ સ્થાને અપાયું નથી. ખાસ તેના પર લક્ષ્ય ન રહેતાં ભાવપર વિશેષ લક્ષ્ય રહે છે એવી સ્વાભાવિક ટેવ થઇ પડી છે, તેથી તે માટે ભાષાજ્ઞાનીએ ક્ષમા કરે એમ ઇચ્છાય છે. ભાષા પર અનેક નિયમોનાં બંધનો નાખીને તેને ન મારી નાખવી જોઇએ. સદાકાલ એક સરખી ભાષાની કાયા રહેતી નથી તેથી તે પર અમારા જીવન પરત્વે તેમાં ખાસ લક્ષ્ય દેવાની જરૂર અમને જણાતી નથી.

સર્વાત્માઓની સાથે આત્માનો સંબંધ છે. આત્માઓને આત્માઓનાં દર્શન થવાં અને પરમાત્માપદ પ્રાપ્ત થવું એજ લેખકની મુખ્યતાએ માન્યતા છે અને એ માન્યતાને લેઇ સ્વફરજ અદા કરાય છે. આત્માઓની શક્તિયોને ખીલવવી. સર્વ જીવોમાં પરમાત્માને દેખવો, સ્વાત્મામાં પરમાત્માને દેખવો, અને આત્માની એકાત્મતા ખીલવવી એજ અમારૂં ખાસ મંતવ્ય તથા કર્તવ્ય છે. આત્માની શુદ્ધતા એજ શુદ્ધ પરમ બ્રહ્મત્વ છે. સર્વત્ર જનોમાં, પ્રાણીઓમાં પરમબ્રહ્મત્વ અનુભવવું અને પરમ બ્રહ્મતાને પ્રાપ્ત કરવી એજ ખાસ ઉદ્દેશ છે.

શ્રી સદ્‌ગુરૂની પૂર્ણ કૃપાથી આત્મદર્શન, પરમાત્મદર્શન થાય છે. શ્રી સદ્‌ગુરૂની શ્રદ્ધા ભક્તિથી ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. ધર્મની પ્રાપ્તિમાં તર્ક કરતાં શુદ્ધ હૃદયની વિશેષ જરૂર છે. તર્કની કોટિ પરંપરાએ ચઢેલો આત્મા શ્રી સદ્‌ગુરૂના બોધથી અને આત્મદર્શનથી વિમુખ રહે છે. માત્ર બુદ્ધિથી કંઇ આત્માનો વા પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી. આત્માનો યાને બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે પ્રથમ ગુરૂના શરણે જવું જોઇએ અને ભક્તિમાર્ગ, ઉપાસનામાર્ગ, જ્ઞાનમાર્ગ અને કર્મયોગનું અવલંબન લેવું જોઇએ. ગુરૂની કૃપા પ્રાપ્ત કરી તેમના આદેશ પ્રમાણે વર્તવાથી પરમાત્મતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. આત્મામાંજ પરમાત્મતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર કરાય છે. આત્મામાંથી સર્વદર્શનો પ્રકટયાં છે. સર્વ ધર્મો રૂપે, સર્વ દર્શનો રૂપે, અને સર્વ દેવ દેવીઓ તથા શક્તિયો રૂપે આત્માજ વિલસતો દેખાય છે. માટે આત્મામાંજ યાને બ્રહ્મમાંજ આનન્દ–જ્ઞાન વગેરેનો અનુભવ કરવો જોઇએ.

સર્વધર્મનાં શાસ્ત્રોએ અને સર્વમહાત્માઓએ આત્મામાંજ રમીને દેવ દેવીઓનો સાક્ષાત્કાર કર્યો છે માટે ગદ્યસંગ્રહ વાંચીને ભવ્ય મનુષ્યોએ આત્માની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જ્યાં આત્મા છે ત્યાં સત્ય ધર્મ છે. આત્મા વિના ચૈતન્યની સિદ્ધિ થતી નથી. આત્માનો અનુભવ કરવાથી દૈવી બળ ખીલે છે. આત્મા અનંત છે. આત્માના સ્વરૂપને વાણીથી કથી શકાય તેમ નથી. આત્માનું પૂર્ણ સ્વરૂપ કોઇએ વર્ણવ્યું નથી. જેટલું આત્મસ્વરૂપમાં ઉંડું ઉતરાય છે તેટલું આત્મસ્વરૂપ અનુભવાય છે. સર્વ સમાજનો આધાર આત્માપર છે. આત્મા વિના સર્વ સમાજનું શૂન્યત્વ છે. આત્માને માટે સર્વ વસ્તુઓ પ્રિય છે. સર્વ વસ્તુઓ કંઇ આત્માની પ્રિયતા વિના પ્રિય નથી. સર્વ પ્રકારના શરીરોમાં આત્માઓ પ્રિય છે. જ્યારે કોઇ પણ શરીરમાંથી આત્મા નીકળે છે ત્યારે શરીર પ્રિય જણાતું નથી. આત્મા વિના શરીરનું સૌન્દર્ય ક્ષણ માત્ર ટકતું નથી માટે સર્વ પ્રકારના ધર્મોની અને સર્વ પ્રકારની શક્તિયોની પ્રાપ્તિ માટે આત્માની મહત્તા અવબોધવી જોઇએ. આત્માના કરતાં દેહની કિંમત ઘણી નજીવી છે દેહની પૂજા, સેવા, સારવાર કરતાં આત્માની સેવા, આત્માની ભક્તિ, આત્માની ઉપાસના મહાન્ અનંતગુણી ઉત્તમ સમજવી જોઇએ. આર્યાવર્ત વગેરે દેશના મનુષ્યો જો આત્માથી શુદ્ધદૃષ્ટિએ વર્તે અને મન તથા શરીરને ઉપયોગી બાબતોમાં હથિયારરૂપ ગણીને વાપરે તો તેઓ આસક્તિ વિના કર્મયોગીઓ બની આત્મામા રહેલી પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરી શકે એમ દૃઢ નિશ્ચય છે. ગદ્યસંગ્રહ, કર્મયોગ વગેરે જે પુસ્તકો આ લેખિનીથી લખાયાં છે, તેની મુખ્ય સાધ્યદૃષ્ટિ ઉપર્યુક્ત વિચાર પ્રમાણે અવબોધવી. આધ્યાત્મિકદૃષ્ટિએ મનુષ્યોની વાસ્તવિક પ્રગતિ થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાની બનીને કર્મયોગી બનનારા મહાત્માઓ, પરિષહો, ઉપસર્ગો વેઠવાને શક્તિમાન્ થાય છે. ગદ્યસંગ્રહમાં ઉપર્યુક્ત દૃષ્ટિએ અમારા વિચારો પ્રકટેલા છે માટે કોઇ બાબતમાં શંકા પડે તો ઉપર્યુક્ત દૃષ્ટિએ સમાધાન કરવું. અથવા જ્ઞાનીઓના તથા સદ્ગુરૂના સમાગમમાં આવી તે શંકાઓનો પરિહાર કરી આત્માની શુદ્ધતા કરી વ્યાવહારિક કર્તવ્યો કરવાં જોઇએ.

પત્રસદુપદેશમાં જેજે વ્યક્તિયો પર પત્ર લખાયલા છે તે તે વ્યક્તિઓની યોગ્યતા પ્રમાણે તેઓમાં વિચારો લખાયા છે, અનેક વ્યક્તિયો પર કેટલાક પત્રો લખાયા છે, પરંતુ તે હાલ જાહેરમાં મૂકી શકાય તેમ નથી. જે પત્રો જાહેરમાં મૂક્યા છે તેમાંથી પણ કેટલાક વિચારો હાલ છપાવવામાં આવ્યા

નથી. ગૃહસ્થો પર જેવી રીતે પત્ર લખાયા છે તેવી રીતે કેટલાક સાધુઓ પર પણ પત્ર લખાયા છે, અને તે સંબંધ હશે તો ભવિષ્યમાં જાહેર થશે. પ્રશિષ્ય મુનિશ્રી જીતસાગરજીએ પાટણમાં દેહોત્સર્ગ કર્યો તેથી તેના પર લખાયલા એ ત્રણ પત્રોને હાલ પ્રકટ કર્યા છે. ભવિષ્યમાં યોગ્ય જણાશે તો બાકીના પત્રોને જાહેરમાં મૂકવામાં આવશે.

મનુષ્યોના વિચારો અને આચારોમાં સદા પરિવર્તનો થયા કરે છે, પરંતુ દ્રવ્ય રૂપે આત્માનું પરિવર્તન થતું નથી. અમારા સમાગમમાં ભક્ત રૂપે બનેલા, શિષ્ય રૂપે બનેલા, તથા જિજ્ઞાસુ અનેક મનુષ્યો આવ્યા છે. તેઓની ઉન્નતિ માટે અનેક પત્રો લખાયા છે. તેમાંથી ઘણા પત્રો તો તેઓની તથા અમારી મરજી નહીં હોવાથી બહાર છપાવ્યા નથી. ભજન સંગ્રહ આઠમા ભાગમાં તથા અન્ય ભાગોમાં કવ્વાલિ વગેરે રાગમાં ભક્તો પર કાવ્યાકારમાં જે પત્રો લખાયલા છે તેને છપાવવામાં આવ્યા છે. નૈતિકજીવન, આધ્યાત્મિક જીવન, ધ્યાન જીવન, સમાધિ જીવન, પ્રવૃત્તિ જીવન, કર્મયોગી જીવન વગેરે અનેક પ્રકારના જીવનોના અનુભવોના ઉદ્દગારો પ્રસંગોપાત્ત આલેખાયલા છે. રહસ્યતત્ત્વોને તો ઉંડાણમાં ઉતરી વાંચવાથી અનુભવમાં આવે છે. મારા હાથે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખી શકાય તેમ નથી એમ અન્તરાત્મા કથે છે તેથી પ્રસ્તાવના નહીં લખતાં કંઇ વક્તવ્ય તરીકે જે લખાયું છે તેમાંથી સાર ગ્રહીને વાચકો પુસ્તકનું વાચન કરી જે રૂચે તે ગ્રહણ કરશે. લેખકનું શરીર, મન, વાણી વગેરે સામગ્રી ખરેખર વિશ્વની સેવા માટે છે, માટે જે કંઇ સેવા માટે અર્પાયલું આ લખાણ છે તેને વિશ્વજનો પ્રેમથી સ્વીકારો એમ કથાય છે.

સર્વ મનુષ્યોને એક સરખું કોઇ પણ રૂચે એવું હોતું નથી. સર્વને એક સરખું રૂચે એવું ભુતમાં થયું નથી, વર્તમાનમાં થતું નથી અને ભવિષ્યમાં થનારૂં નથી. ગદ્યસંગ્રહના સર્વ વિચારો એક સરખા સર્વને રૂચે નહીં એ સ્વાભાવિક છે પરંતુ અધિકારીના અનેક ભેદો હોવાથી કોઇને કોઇ પ્રિય ગ્રાહ્ય થઇ પડે અને કોઇને કોઇ પ્રિય ગ્રાહ્ય થઇ પડે, એમ સર્વની ભિન્નભિન્ન રૂચિ યોગે સર્વ પ્રિય થાય એમાં કાંઇ આશ્ચર્ય નથી. વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ અસંખ્યયોગોએ, અસંખ્ય માર્ગોએ મુક્તિ કહી છે તે અસંખ્ય મોક્ષ માર્ગના યોગોમાં ગદ્યસંગ્રહના, પત્રસદુપદેશના વિચારોનો પૂર્ણ રીત્યા સમાવેશ થાય છે. એમ ખાસ અનેકનયોની અપેક્ષાએ, સ્વાનુભવે જણાવવામાં આવે છે, તેથી શ્રદ્ધાભક્તિથી ગદ્યસંગ્રહના વિચારો પ્રમાણે ભક્ત

શિષ્ય જનોએ તથા મધ્યસ્થજનોએ પ્રવૃત્તિ કરવી. સત્ય કથવામાં જરા માત્ર સંકોચ કરવાની જરૂર નથી. કોઇ બાબતમાં કોઇને કંઇ પુછવા જેવું હશે તે રૂબરૂમાં મળી ખુલાસો કરી આત્મોન્નતિ માર્ગે વળવું. આત્મામાં ઉંડા ઉતરીને આત્માને શંકાઓ પુછવાથી આત્માવડે સર્વ શંકાઓનું સમાધાન થાય છે. આત્માને બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ, કૃષ્ણ, અરિહંત, રામ, ઇશ્વર, પરમાત્મા માનીને તેને સર્વ જીવોમાં જોવો, ભાવવો અને તેનો સાક્ષાત્કાર કરી જવો અને એ માર્ગે આ ગદ્યસંગ્રહના વિચારોને આચારમાં મૂકી અનાસક્તિએ વર્તવું. સ્યાદ્વાદદષ્ટિએ સર્વ વિચારોમાં અને આચારોમાં સત્ય દેખી આત્મોન્નતિ કરવી એવા માર્ગે પ્રગટેલા વિચારોને વાચક સમક્ષ મૂકી જન સેવાના સેવક રૂપે શરીરને બનાવી કર્મયોગીનો અધિકાર બજાવવામાં પ્રવૃત્ત થતાં કંઇ ક્ષમાયોગ્ય ગણાય તે સજ્જનો ક્ષમસે એમ કહી નિવેદી વક્તવ્ય સમાપ્ત કરું છું.

ॐ अर्हं शान्तिः

પેથાપુર-સાગરોપાશ્રય.

આસો વદિ ત્રયોદશી સં. ૧૯૭૩

લે. બુદ્ધિસાગરસૂરિ.

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ.

(સ્થાપન-જ્ઞાનપંચમી-વીર સંવત્ ૨૪૩૫.

જો તમારે તત્ત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો, સરલ અને [illegible] શૈલીમાં સમજવા હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલી

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળા અવશ્ય વાંચો.

મજકુર ગ્રન્થમાળામાં નીચેના ગ્રન્થો પ્રગટ થયેલ છે, જે વાંચી, મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણિએ ચઢાવો. ઉત્તમ ગ્રન્થો એજ અપૂર્વ સત્સંગ છે. ખચીત આ ગ્રન્થોના મનનથી ઘણું જાણવા અને મેળવવા પામશો-ગુરૂશ્રીની લેખનશૈલી-માધ્યસ્થદૃષ્ટિવાળી હોવાથી, દરેક ધર્માવલંબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે. દરેક ગ્રન્થોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી વિવેચન છે.

વૈરાગ્ય, ઉપદેશક, અને બોધક, પદો-ભજનો-તે તે વિષયમાં લીનતા કરી નાખે છે. દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે. અનેકાન્તદૃષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રિય તથા પથ્યવાણીથી વાચકોનાં હૃદયને ઉત્તમ કરી શકાય છે અને તે મુજબ આ ગ્રન્થો છે.

માત્ર વાચકોના હિતાર્થે, ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાય વડે,-કોઇપણ ગ્રન્થ પ્રકાશકમંડળ કરતાં-ઓછામાં ઓછી કિંમત રાખવાની પહેલ આ મંડળેજ કરી છે-ઓછી કિંમત છતાં છપાઇ-કાગળ-બંધાઇ વગેરે કામ સુંદર થાય છે, તદુપરાંત વધુ પ્રચારાર્થે-પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ઇનામ અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકલો મંગાવનારને (શીલીકમાં હોય તો) પની શકતી ઓછી કિંમતે આપવામાં આવે છે.

જેઓને પ્રગટ થઇ ચુકેલા અને થવાના ગ્રન્થો પૈકી, કોઇપણ ગ્રન્થો પોતાના મુરબ્બી કે સ્નેહી અને ઉપકારીઓના સ્મરણાર્થે, પ્રગટ કરવાને ઇચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મંડળ સગવડ કરી આપે છે.

પત્રવ્યવહાર-મુંબાઇ-ચંપાગલી. વ્યવસ્થાપક-**અધ્યાત્મ જ્ઞાન-પ્રસારકમંડળ** જોગ કરવો.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળામાં પ્રગટ થયેલા ગ્રન્થો.

૦. ક્ક ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો. ...	પૃષ્ઠ ૨૦૦	૦—૮—૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા.	૨૦૬	૦—૪—૦
૨. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો....	૩૩૬	૦—૮—૦
૩. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો.	૨૧૫	૦—૮—૦
૪. સમાધિ શતક	૩૮૮	૦—૮—૦
૫. અનુભવ પચ્ચીસી.	૨૪૮	૦—૮—૦
૬. આત્મપ્રદીપ.	૩૧૫	૦—૮—૦
૭. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો...	૩૦૪	૦—૮—૦
૮. પરમાત્મદર્શન.	૪૩૨	૦-૧૨-૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ.	૫૦૦	૦-૧૨-૦
૧૦. તત્ત્વબિંદુ.	૨૩૦	૦—૪—૦
૧૧. ગુણાનુરાગ. (આવૃત્તિ બીજી)	૨૪	૦—૧—૦
૧૨—૧૩. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદીપિકા.	૧૯૦	૦—૬—૦
૧૪. તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આવૃત્તિ બીજી) ...	૬૪	૦—૧—૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજનસંગ્રહ	૧૯૦	૦—૬—૦
૧૬. ગુરુબોધ	૧૭૨	૦—૪—૦
૧૭. તત્ત્વજ્ઞાનદીપિકા.	૧૨૪	૦—૬—૦
૧૮. ગહુંલીસંગ્રહ.	૧૧૨	૦—૩—૦
૧૯—૨૦. શ્રાવકધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧—૨ (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦—૪૦	૦—૧—૦
૨૧. ભજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૬ ઠ્ઠો.	૨૦૮	૦-૧૨-૦
૨૨. વચનામૃત.	૩૦૮	૦-૧૪-૦
૨૩. યોગદીપક.	૨૬૮	૦-૧૪-૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા.	૪૦૮	૧—૦—૦
૨૫. આનન્દઘન પદસંગ્રહ ભાવાર્થસહિત.... ...	૮૦૮	૨—૦—૦
૨૬. અધ્યાત્મ શાન્તિ (આવૃત્તિ બીજી).... ...	૧૩૨	૦—૩—૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો.	૧૫૬	૦—૮—૦
૨૮. જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ. ...	૯૬	૦—૨—૦
૨૯. કુમારપાલ ચરિત્ર (હિંદી)	૨૮૭	૦—૬—૦
૩૦. થી ૩૪. સુખસાગર ગુરુગીતા.	૩૦૦	૦—૪—૦

૩૫.	ષડ્દ્રવ્ય વિચાર.	૨૪૦	૦—૪—૦
૩૬.	વિજાપુર વૃત્તાંત.	૯૦	૦—૪—૦
૩૭.	સાબરમતી કાવ્ય...	૧૯૬	૦—૬—૦
૩૮.	પ્રતિજ્ઞાપાલન.	૧૧૦	૦—૫—૦
૩૯—૪૦—૪૧.	જૈનગચ્છમત પ્રબંધ. સંઘપ્રગતિ. જૈનગીતા.		૧—૦—૦
૪૨.	જૈન ધાતુપ્રતિમા લેખ સંગ્રહ.		૧—૦—૦
૪૩.	મિત્રમૈત્રી.		૦—૮—૦
૪૪.	શિષ્યોપનિષદ્.		૦—૨—૦
૪૫.	જૈનોપનિષદ્.	૪૮	૦—૨—૦
૪૬—૪૭.	ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા પત્ર સદુપદેશ. ભાગ ૧ લો.	૯૭૬	૩—૦—૦

નીચેના ગ્રન્થો પ્રેસમાં છપાય છે.

(૧) કર્મયોગ. (૨) ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૮ મો. (૩—૪) શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી ગ્રન્થસંગ્રહ. પ્રથમભાગ—દ્વિતીયભાગ.

નિચલા સ્થળે પુસ્તકો મળે છે.

મુંબાઇ, પાયધુણી. બુકસેલર—મેઘજી હીરજી.

,, ચંપાગલી. અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

॥ श्रीसर्वज्ञाय नमः ॥

श्रीमद् योगनिष्ठ शास्त्रविशारद जैनाचार्य बुद्धिसागर सूरिकृत

धार्मिक गद्यसंग्रह.*

आध्यात्मिक.

આત્મા એ પરમાત્મા છે એવી ભાવનામાં એટલા બધા મસ્ત બની જવું કે આત્મા અને પરમાત્માનો ભાવના ભાવતાં ભેદ રહે નહિ. આત્મા એ પરમાત્મા છે આવું અવબોધ્યા બાદ પરમાત્મભાવનામાં મસ્ત બનવાની જરૂર છે, અસંખ્યાત પ્રદેશમય આત્માનેજ પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. પરમાત્માની ભાવના ભાવતાં અને પરમાત્મારૂપધ્યેયાકારે પરિણમી જતાં પરમાત્મશક્તિયોનો અન્તરૂમાં અનુભવ આવે છે, એમ સ્વાનુભવથી અવબોધાય છે. આત્મા એ પરમાત્મા છે એવું અવબોધ્યા બાદ શા માટે સાંસારિક પદાર્થોની ઇચ્છા કરીને દીન બનવું જોઇએ? આત્મા પોતે પરમાત્મા રૂપે પોતાનો જાણીને અન્ય આત્માઓને જાગ્રત્ કરે છે એ તેની ફરજ છે. જે આત્માઓ પોતાને ઓળખવા ઇચ્છતા હોય તેઓને આત્મજ્ઞાન આપવું જોઇએ. અન્ય આત્માઓ પણ સત્તાએ પરમાત્માઓ છે. તેઓના પ્રતિ આત્મવત્ વર્તવું એ આત્માની ખરેખરી ફરજ છે. તેઓના પોતાના કરતાં સત્તાની અપેક્ષાએ હલકા ગણવા એ પોતાની હલકાઇ કરવા બરોબર છે; કારણ કે પોતાનો આત્મા અન્ય આત્માઓને નીચ દૃષ્ટિથી દેખે છે તો તેવા

* ગુરૂ મહારાજશ્રીના જીવન પ્રસંગમાં જે જે સ્ફુરણાઓ ઉઠેલી તેના યોગે જે જે ઉદ્ગારો ખાનગી બુકોમાં લખી રાખેલા તેઓનો ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તરીકે અત્ર ઉતારો કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

પ્રકારના પરિણામને ધારણ કરનાર પોતે તેવો બને છે. આ આત્મસત્તાની અને પરિણામની અપેક્ષાએ અવબોધવું. તેમજ વિવેક દૃષ્ટિથી વસ્તુ રૂપે વસ્તુને અવબોધતાં કંઇ હાનિ નથી પણ સમ્યક્ત્વદ્રષ્ટિની વૃદ્ધિ છે તેમ નયોની અપેક્ષાએ પણ અવબોધવું. પુસ્તકો વાંચીને વા ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળીને આત્માનો અનુભવ લેવા માટે આત્મધ્યાનમાં મસ્ત થવું જોઇએ. આત્માના સ્વરૂપમાં ધ્યાનવડે લીન થઇ જવાથી મનની ચંચળતા ટળી જાય છે અને આત્માનો અનુભવ આવે છે. સર્વ પ્રકારની ધર્મ ક્રિયાઓ વડે આત્માની ઉન્નતિ કરવી. આત્માના ગુણો પ્રકાશવા એજ સાધ્ય માનવામાં આવ્યું છે. હું આત્મા પોતે પરમાત્મા છું એવી ભાવના ભાવવી એ સંસારમાં ઉત્તમોત્તમ કાર્ય છે. આત્મધ્યાન વડે આત્માને તારી શકાય છે. પોતે પોતાને ઓળખે તોજ કર્મથી દૂર થઇ શકાય છે. **आतम ध्याने आतमा ऋद्धि मळेसवि आइरे, वीरजिनेश्वर उपदिसे ॥**

જેનો આત્મા જે બાબત તરફ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે તરફનું તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તારનાં દોરડાં બનાવવાના પહેલાં યુરોપીયન લોકોની પાસે કંઇ તૈયાર પુસ્તકો નહોતાં, પણ તે બાબતનાં શોધકોએ પોતાના આત્મામાંથી તે બાબતનું જ્ઞાન પ્રગટ કર્યું. આગગાડી બનાવવાના યુરોપીયન લોકોની પાસે પુસ્તકો નહોતાં પણ તે બાબતની ક્રિયાઓ શોધો કરતાં આત્મામાંથી તે બાબતનું જ્ઞાન પ્રગટયું. ટેલીફોન સંબંધી પણ પહેલાં પુસ્તકો નહોતાં પણ તે બાબતની શોધકદૃષ્ટિની પ્રવૃત્તિથી આત્મામાં તેવા પ્રકારનું જ્ઞાન પ્રગટયું. પહેલાં ફોનોગ્રાફ જેવાં યંત્રો નહોતાં પણ એડીસને પોતાના આત્મામાંથી તેવા પ્રકારનું જ્ઞાન પ્રગટાવીને ફોનોગ્રાફ તૈયાર કર્યું. પહેલાં આગબોટો બનાવવાનાં પુસ્તકો નહોતાં તેમ છતાં શોધકોએ પોતાના આત્મામાંથી તે બાબતનું જ્ઞાન પ્રકટાવીને આગબોટો બનાવી. પહેલાં ટોરપીડો, સબમરીન બનાવવાનાં પુસ્તકો નહોતાં પણ શોધકોએ કાર્મણિકી બુદ્ધિના પ્રયાસે ટોરપીડો પણ બનાવી. હજી ભવિષ્યમાં ઘણી શોધો થશે. પુસ્તકોમાં હોય તેટલુંજ બને છે એમ એકાન્તે ન કહી શકાય. આત્મામાંથી જે જ્ઞાન પ્રગટે છે તે પુસ્તકોમાં દાખલ થાય છે. પશ્ચાત્ પુસ્તકોના આધારે અન્ય મનુષ્યો પ્રવૃત્તિ કરે છે. પૂર્વે પણ ઘણી શોધો થઇ હશે પણ પુસ્તકો નષ્ટ થતાં શોધકોએ હાલ પણ આત્મામાંથી જ્ઞાન પ્રગટાવીને વસ્તુઓ બનાવી. દુનિયામાં જેટલાં બધાં પુસ્તકો છે તેમાં જે કંઇ લખાયું છે તે આત્મામાંથી પ્રગટેલા જ્ઞાનબળવડે લખાયું છે. પુસ્તકો વિના કંઇ બનવાનું નથી એમ વિચારી

લમણે હાથ દેઇ બેસી રહેવું ન જોઇએ. જો કે પહેલેથી શોધો કરીને શોધકોએ જે પુસ્તકો બનાવ્યાં છે તેના આધારે કાર્ય કરતાં સહેલું થાય છે અને પુસ્તકો વિના નવીન શોધો કરતાં વાર લાગે છે પણ સમજવાનું કે સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન આત્મામાં છે. આપણી પાસે આત્મા છે તેમાંથી જે જે બાબતનું જ્ઞાન પ્રગટાવવું હોય તે પ્રકટે છે, એમ જાણીને શ્રદ્ધા ધારણ કરી આગળ વધવું જોઇએ.

અજ્ઞ મનુષ્યો પોતાની વૃત્તિના અનુસારે પોતાના વિચારોમાં સર્વ પ્રકારનું સત્ય કલ્પીને અન્યોના સત્ય વિચારો તરફ લક્ષ આપતા નથી. અલ્પજ્ઞો, જ્ઞાનિયોના વિચારોનું સત્ય ન સમજી શકે એ તો બનવા યોગ્ય છે, પરન્તુ અલ્પજ્ઞો તેટલું કરીને બેસી રહેતા હોત તો તેમની તે ભૂલથી તેઓ ક્ષમાપાત્ર ગણાત; પણ અજ્ઞો અન્ય વિશેષજ્ઞોના વિચારોમાં અસત્યતા માને છે અને તેઓને ધિક્કારે છે તથા તેઓના વિચારોને દાબી દેઇને પોતાનો કક્કો ખરો કરવા પ્રયત્ન કરે છે. સુજ્ઞો, અજ્ઞોના વિચારોમાં પણ અંશે અંશે જે કંઇ સત્ય સમાયું છે તેને દેખી શકે છે અને અજ્ઞોના વિચારોમાં જે જે અંશે અસત્યતા રહી હોય છે તેથી તેઓ ખરેખર અજ્ઞોને ધિક્કારતા નથી પણ અજ્ઞોના ઉપર કરૂણાભાવ ધારણ કરે છે અને તેઓના દોષોને બાળકની પેઠે ગણીને તેઓના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરે છે. સુજ્ઞો પોતાની જ્ઞાનદૃષ્ટિવડે સર્વ વસ્તુઓના ધર્મને અપેક્ષાએ જાણી શકે છે. સત્પુરૂષો પોતાનું હૃદય કાચના કરતાં અત્યંત ઉજ્જવલ કરે છે અને તેઓ અન્યોને પણ નિર્મલ કરવા ઉપદેશ દે છે. બાળજીવ જેમ રમકડામાં સુખ કલ્પીને તે વડે રમે છે તેમ અજ્ઞ જીવો રમકડાના જેવી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની સાથે રમે છે. બાળ જેમ પોતાની હઠ મૂકતો નથી તેમ ઘણી અપેક્ષાઓનો અજાણ એવો બાળજીવ પોતાને સમજાયલા એકપક્ષી વિચારોને સત્ય માનીને બીજી તરફના વિચારોને નહિ માનવાનો કદાગ્રહ કરીને કલેશ કરે છે. જૈન ધર્મના તત્ત્વોને સ્યાદ્વાદરીત્યા નહિ સમજનાર અને આચાર વેષના એકાન્ત રાગી એવા મનુષ્યો દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવની અને અન્ય અનેક આશયોની અપેક્ષા સમજ્યા વિના સામાન્ય બાબતોને મોટું રૂપ આપીને શુદ્ધપ્રેમ મૈત્રીભાવ વગેરેથી પરાઙ્મુખ થઇને સંકુચિત દૃષ્ટિનું જીવન ગુજારે છે અને પુનઃ તેઓ સંકુચિત દૃષ્ટિના આશયમાં સર્વથા સર્વ સત્ય કલ્પીને પરિપૂર્ણ ઉચ્ચજીવન કરી શકતા નથી.

મનુષ્યો સ્વાર્થથી પોતાની સંતતિને પણ અશુભકર્મનો વારસો આ-

પતા જાય છે. માતા અને પિતા વગેરેમાં જે જે દુર્ગુણો હોય છે તે દુર્ગુણોનો વારસો તેઓની સંતતિને પ્રાયઃ અમુક અંશે મળે છે. બાળકો જેઓના સમાગમમાં આવે છે તેઓના પ્રાયઃ આચાર વિચારોને અનુસરે છે. જે દેશનો રાજા સદ્દગુણી હોય છે તેની પ્રજાના ઉપર પણ રાજાના સદ્દગુણોની અસર થાય છે. શેઠની અસર તેના કુટુંબ ઉપર થાય છે. બાલ્યાવસ્થામાંથી જે જે દુર્ગુણોના સંસ્કારો ન્હાનાં ન્હાનાં બાળકો ઉપર આગળ વધે છે અને અન્તે પોતાના આત્માનેજ પરમાત્માપણે દેખી શકે છે. કોઇની તરફ ધિક્કાર નજરથી ન દેખો. દુનિયામાં અન્ય મનુષ્યોને નિજનિજ આત્માનું ભાન કરાવવું કે જેથી તેઓ પોતાના આત્મામાં સત્ય સુખ છે એમ નિશ્ચય કરી શકે એવો મહાત્માઓના મનમાં અભિપ્રાય હોય છે. સર્વના આત્માઓ તરફ દૃષ્ટિ દઇએ તો તેઓના તરફ આપણો આત્મભાવ વૃદ્ધિ પામે અને આપણી અને તેઓની વચ્ચે રહેલો ભેદભાવ રૂપ પર્વતનો નાશ થઇ જાય. ઘણી લક્ષ્મી થવાથી વા ઘણા યંત્રો થવાથી વા ઘણા આરંભ સારંભના વ્યાપારો વધારવાથી વા યુદ્ધની અનેક કળાઓ વધારવાથી આપણી તથા દુનિયાની ખરી ઉન્નતિ થવાની નથી. ખરી ઉન્નતિના ઉપાયો બાહ્યમાં નથી. ખરી ઉન્નતિના ઉપાયો ખરેખર આત્મામાં છે. આત્મામાં સર્વ શોધો !!! આપણને જેટલું જોઇએ તેટલું આપણા આત્મામાં છે. ફક્ત આત્મામાં ઉંડા ઉતરવાની જરૂર છે. બાહ્યનો ત્યાગ અને અન્તરની ઉપાસના કર્યા વિના મહાન્ સિકંદર–નીરો જેવા બાદશાહો પણ સુખ પામ્યા નથી. સોડા ઍસીડના ઉભરાની પેઠે બાહ્યની ઉન્નતિ ક્ષણિક છે. મનમાં કોઇ પણ પ્રકારની વાસના રહેશે નહિ તે વખતે ખરૂં સુખ આપોઆપ પ્રગટી નીકળવાનું છે. જે મનુષ્યો આત્મામાં ઉંડા ઉતરતા નથી તેઓને આત્માના ખરા સુખનો નિશ્ચય ક્યાંથી થઇ શકે ? દુનિયાને વાતોના તડાકામાં ખરૂં સુખ જોઇએ છીએ પણ તેવી રીતે ખરા સુખનો માર્ગ શોધાય નહિ. ખરા સુખના શોધકોએ અન્તરમાં રમણતા કરવી જોઇએ. આત્મજ્ઞાન સંપ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. ગુરૂના આધીન રહીને જ્ઞાનવેદિકા ઉપર વિષયે પશુઓનો યજ્ઞ કરવો જોઇએ.

પોતે જેવો આત્મા છે તેવા અન્યાત્માઓ છે એમ છતાં સત્તાથી આત્માનું સ્વરૂપ ભૂલીને જેઓ ફક્ત ઔદયિક દૃષ્ટિથી અન્યોને દેખીને ધિક્કારે છે તેઓ આત્માના ગુણોને શી રીતે ખીલવી શકે ? જીવોને જેઓ ધિક્કારતા હોય તેઓ દુનિયાના જીવોને આત્મજ્ઞાન શી રીતે આપી શકે ?

મનુષ્યો કરતાં જડ વસ્તુઓ ઉપર જેઓ પ્રાણ કરતાં પણ અનંત ગણો પ્રેમ ધારતા હોય તેઓ મનુષ્યના આત્માની કિમ્મત ક્યાંથી આંકી શકે ? જેઓ જડ વસ્તુઓના પ્રેમી છે તેઓ જડ જેવા છે તેથી તેઓ અન્તરનું ચૈતન્ય જાગ્રત્ કરી શકતા નથી. જડ વસ્તુઓના સાટે કદી આત્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જડ વસ્તુઓ કદી ત્રણ ભુવનના બાદશાહ એવા આત્માને પ્રાપ્ત કરાવવાને માટે શક્તિમાન્ થતી નથી. તેથી મહાત્માઓ જડ વસ્તુઓની કલ્પાયલી ઋદ્ધિને હીસાબમાં ગણતા નથી અને તેના ઉપર મમત્વ ધારણ કરતા નથી. જડ વસ્તુઓ ખરેખર આત્માની ચારે બાજુએ છે પણ તેના ઉપર મમતા વિના આત્માને તેઓનાથી બંધન થતું નથી. મમત્વની કલ્પના ન હોય તો ચારે બાજુએ રહેલા જડ પદાર્થો કંઇ આત્માને દુઃખ ઉપજાવવા સમર્થ થતા નથી. જડ વસ્તુઓમાં લક્ષ્મીની કલ્પના કરીને અજ્ઞાની જીવ તે તે વસ્તુઓના બંધનથી બંધાય છે અને તે તે વસ્તુઓના ભોગની વાસના ધારણ કરીને તે તે વસ્તુઓ માટે જન્મે છે અને મરે છે પણ અજ્ઞાનથી જરા માત્ર ખરી શાન્તિ થતી નથી. વાસનાઓનું મરણ થતાં આત્માના સુખની પ્રતીતિ થાય છે. જે વસ્તુઓ ન હોવા છતાં પણ ત્યાગી મહાત્માઓ અપરંપાર આનંદ ભોગવે છે તે વસ્તુઓના દાસ બનીને પણ શ્રીમન્તો કદિ દુનિયામાં ખરૂં સુખ મેળવી શકતા નથી. આત્માજ મહાત્મા બને છે, આત્માજ યોગી બને છે, આત્માજ શ્રેષ્ઠ બને છે. આત્માજ પ્રિય બને છે, આત્માજ સુખી બને છે. આત્માજ ન્યાય કરે છે, પોતાના આત્માની પેઠે સર્વ આત્માઓને માનો અને તેમની ભક્તિ કરો. સર્વ આત્માઓને આરાધો, તેમના સેવક બનો, તેમના મિત્ર બનો, તેમને ખરા સુખથી જાગ્રત્ કરો. પોતે જાગ્રત્ થઇને અન્યોને જાગ્રત્ કરો. આત્માના ગુણો વિરૂદ્ધ જે જે ટીકાઓ નિન્દા વગેરે થાય છે તે આત્માની ટીકાઓ વા નિન્દા નથી માટે તે પોતાના આત્માને ન લગાડો તેમજ અન્યના આત્માને ન લગાડો. તમારૂં પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જે છે તેજ તમે છો.

જેના હૃદયમાં પરમાત્માનું ધ્યાન છે એવો સાધુ ખરેખર પોતાની વાણીથી અન્યોને અસર કરી શકે છે. જે સાધુઓ અન્યની સહેમાં તણાઇ જાય છે અને ગાડરીયા પ્રવાહ પ્રમાણે ચાલ્યા કરે છે તેઓના ઉપદેશની અસર બરાબર થઇ શકતી નથી. જે સાધુઓ અન્યોની તૃષ્ણા રાખીને પોતાના સદ્વિચારોને લોકાપવાદના ભયથી દાબી રાખે છે તેઓના ઉપદેશની અસર અન્યોને થઇ શકતી નથી. જે સાધુઓ સાંકડી દૃષ્ટિ રાખીને અન્યોને ઉપ-

દેશ આપે છે તેઓના ઉપદેશની અસર થઇ શકતી નથી. જે સાધુઓના હૃદયમાં ઉચ્ચ વિચારો નથી અને કહેણી પ્રમાણે રહેણી નથી તેના ઉપદેશની અન્ય લોકોને અસર થતી નથી. જે સાધુઓ પુસ્તકો વાંચીને સત્યનો નિર્ધાર કરી શકતા નથી તેઓ અન્યોને પોતાના વિચારો અર્પી શકતા નથી. જે સાધુઓ ક્રિયાકાંડમાંજ સંકુચિત દૃષ્ટિથી ગુંચાઇ જઇને એકાન્તે ઉપદેશ આપે છે તેઓના ઉપદેશની અસર અન્યોને થતી નથી. જે સાધુઓ સભાની પરીક્ષા કર્યા વિના ગમે તેવું બોલ્યા કરે છે તેઓના ઉપદેશની અસર અન્યોને થતી નથી. જે સાધુઓ ખરૂં કહેતાં ભય પામે છે તેઓના ઉપદેશની અન્યોને અસર થતી નથી. જે સાધુઓ શુદ્ધપ્રેમ, મૈત્રી ભાવના, ગુણાનુરાગ દૃષ્ટિ, પરોપકાર, દયા, સત્ય, અને વૈરાગ્ય આદિ ગુણોથી હીન હોય છે તેઓના ઉપદેશની ખરેખરી અસર થતી નથી. જે સાધુઓના હૃદયમાં નિન્દા, ઇર્ષ્યા, ક્રોધ–વૈર–ઝેર, લોભ, અને સ્વાર્થ વગેરે દુર્ગુણો હોય છે તેઓના ઉપદેશની અન્યોને અસર થઇ શકતી નથી. જે સાધુઓ ભક્તોને પરસ્પર લડાવી મારે છે અને પોતાનો પક્ષ બાંધવા યત્ન કરે છે તેના ઉપદેશની લોકો ઉપર અસર થઇ શકતી નથી. જે સાધુઓ પોતાનું ગાયા કરે છે અને અન્યોના શુભ વિચારોને પણ સહી શકતા નથી તેઓના ઉપદેશની લોકોના ઉપર અસર થઇ શકતી નથી. જે સાધુઓ મ્હારૂં તેજ સારૂં અને અન્યોનું સાચું તે પણ ખોટું કરાવવા પ્રયત્ન કરે છે અને લોકોમાં ક્લેશ ફેલાવે છે તેઓના ઉપદેશની અન્યોના ઉપર અસર થતી નથી. અનેકાન્ત માર્ગ ધ્યાનમાં રાખીને જેઓ ઉપદેશ આપે છે અને જેઓ સદ્‌ગુણોના સ્થાનભૂત હોય છે તેઓના ઉપદેશની લોકો ઉપર અસર થાય છે.

મનુષ્યો સર્વે એક પ્રકારના હોતા નથી. કોઇમાં બ્રહ્મચર્યનો ગુણ હોય છે તો સત્ય હોતું નથી. કોઇનામાં સત્ય બોલવાનો ગુણ હોય છે પણ બ્રહ્મચર્ય હોતું નથી, કોઇમાં દાનગુણ હોય છે પણ ક્રોધનો સ્વભાવ હોય છે. મનુષ્યમાં સર્વ ગુણો હોય અને કોઇ પણ પ્રકારનો દોષ ન હોય એમ હાલના કાલમાં બની શકે નહિ. મનુષ્ય માત્રમાં કોઇ પણ જાતના ગુણ તો હોયછેજ. સન્ત પુરૂષો મનુષ્યોના ગુણોને દેખે છે અને તેઓ અવગુણોને જાણે છે છતાં તે તરફ લક્ષ આપતા નથી. સત્પુરૂષો હંસની દૃષ્ટિ ધારણ કરીને ગુણોની તરફ દેખે છે. સદ્‌ગુણોની તરફ લક્ષ આપવાથી ઉત્તમ થવાય છે. જેની સાથે બેસવામાં આવે, જેની સાથે વાત કરવામાં આવે તેની પાસેથી ગુણ ગ્રહણ કરો. મનુષ્યો પ્રાયઃ અવગુણો તરફ લક્ષ આપીને

સદ્ગુણો તરફ અલક્ષ્ય કરે છે. સત્પુરૂષો સદ્ગુણોને ઉત્તમ ધન સમજે છે, સદ્ગુણોનેજ ઉત્તમ રાજ્ય સમજે છે. જે મનુષ્યની પાસે જે ગુણો હોય તેને ગ્રહણ કરો. દુર્ગુણી મનુષ્યોની કદી નિન્દા કરવી નહિ. દુર્ગુણ ધારણ કરનારા તરફ કરૂણાભાવ ધારણ કરવો. સત્પુરૂષો કે જેઓ ગુણોના અર્થી છે તેઓની સુવર્ણની પેઠે કસોટી થાય છે. સત્પુરૂષો ઉદાર દિલથી અપરાધીઓને ક્ષમા આપે છે. અપરાધી જીવો ઉપર ક્ષમા આપવાથી તેઓ પડે છે તેના મોટપણમાં પ્રાયઃ અસર જતી નથી. સત્વગુણી દુનિયાને બનાવવા માટે મહાત્માઓ પ્રયત્ન કરે છે. ચારે ખંડના મનુષ્યોનો તિરસ્કાર કરવા માટે તમારો જન્મ નથી. દુનિયામાં તમારા વિચારથી પ્રતિપક્ષી જે જે હોય તેઓની નિન્દા કરવા માટે તમારો જન્મ નથી. દુનિયામાં તમને જે ન રૂચે, તમને જે ન ફાવે અને તમારાથી જે પ્રતિકૂલ હોય તેઓના પ્રતિ દ્વેષ ધરાવવા માટે તમારો અવતાર નથી. દુનિયામાં તમારા વિચારો જીવતા રહે અને અન્યોના વિચારો મરી જાય તેમાટે અશુભ ઉપાયો સેવા તેમાં તમારી જીંદગી વાપરશો નહિ. વિચારો અને આચારોમાંથી તમને જે સત્ય લાગે તે ગમે ત્યાંથી ગ્રહણ કરીને તમારી ઉચ્ચ દશા કરવા પ્રયત્ન કરો. કોઇ પણ મનુષ્યને વા પંખી પશુ વગેરેને મદદ આપવા માટે તમારે હાથ લંબાવવો જોઇએ.

આત્માના સુખની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ બાહ્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો પડે છે. અન્તરૂથી થતા મમત્વ પરિણામનો ત્યાગ તેજ ખરો ત્યાગ છે. બાહ્ય વસ્તુઓપર મમત્વ રહેતું નથી ત્યારે ગમે તે વસ્તુઓનો ધર્મના માટે ત્યાગ કરવામાં આવે છે. જગતની વસ્તુઓને પોતાની કલ્પીને ભ્રાન્ત મનુષ્યો દુઃખ પામે છે. જડ વસ્તુઓને પોતાની લક્ષ્મી કલ્પવાથી અન્તે મનુષ્ય જડ જેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. મૂઢ મનુષ્યોને અગ્યારમા પ્રાણ રૂપ ધન લાગે છે. ધન એ અગ્યારમો પ્રાણ છે એ કહેવત મૂઢ મનુષ્યોને લાગુ પડે છે. જડમાં બંધાયલું મમત્વ ખરેખર બાહ્ય પ્રાણોના નાશ માટે થાય છે અને તેમજ ભાવ પ્રાણના નાશ માટે પણ તે થાય છે. મનના નાશથી ઘણા મનુષ્યો ગાંડા બની ગયા છે અને વર્તમાનમાં ગાંડા બનેલા દેખવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી અન્તરૂમાં બાહ્ય વસ્તુની મમતા સ્ફુરે છે ત્યાં સુધી મનની સ્થિરતા થતી નથી. આત્માના પ્રદેશોની ચંચળતા કરનાર ખરેખર પર વસ્તુની મમતા છે. આત્મામાં મમતાના વિચારો જે જે પ્રગટે તેને તુર્ત પાછા હઠાવવા. મમતા વિનાનો મનુષ્ય ખરેખર તેની ચારે

તરફ અનેક વસ્તુઓ છતાં ત્યાગી છે. અન્તરમાં જડ વસ્તુઓની મમતાની સ્ફુરણા ઉઠે છે ત્યાં સુધી ખરેખરૂં ત્યાગીપણું નથી. કેટલાક બાહ્યથી ત્યાગી હોય છે, પણ અન્તરથી ત્યાગી હોતા નથી. કેટલાક અન્તરથી ત્યાગી હોય છે પણ બાહ્યથી ત્યાગી હોતા નથી. કેટલાક બાહ્યથી ત્યાગી હોતા નથી અને અન્તરથી પણ ત્યાગી હોતા નથી. કેટલાક બાહ્યથી પણ ત્યાગી હોય છે અને અંતરથી પણ ત્યાગી હોય છે. શરીરાદિકની સંરક્ષા માટે ધર્મની અપેક્ષાએ વસ્ત્ર પાત્ર પુસ્તક વગેરે જે જે સાધનો રાખવામાં આવે છે તે પરિગ્રહ તરીકે ગણાતાં નથી. જેઓની સાધ્યદૃષ્ટિ ઠેકાણે છે એવા મહાત્માઓને ઉપકરણો વગેરે વસ્તુઓથી પ્રતિબન્ધનત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી. અન્તરથી સર્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ એજ ખરેખરૂં મુક્તત્વ વા સ્વતંત્રત્વ અવબોધવું. કોઇ પણ બાહ્ય જડ વસ્તુઓનો નાશ થતાં વા ચોરાતાં મનમાં જરા માત્ર શોક વા અરતિ ઉત્પન્ન ન થાય અને કર્તવ્યની સાથે આત્માની સહજ દશા બની રહે ત્યારે જાણવું કે મમત્વ ઘટયું. ત્યાગની પરીક્ષાની કસોટીમાંથી પસાર થવા હે ચેતન! પ્રયત્ન કર. ખરેખરી ત્યાગાવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા ઉપસર્ગ અને અપવાદને ધ્યાનમાં રાખી પ્રયત્ન કર.

દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચાર કરીને પ્રત્યેક કાર્ય કરવાની આવશ્યકતા સ્વીકારવી જોઇએ. હું જે કાર્ય કરૂં છું તેનું ભવિષ્યમાં શું પરિણામ આવશે? તેનો હૃદયમાં વિચાર કરવો જોઇએ. દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચાર કર્યા વિના જે કાર્ય કરવામાં આવે છે તેથી કાર્યહાનિ પશ્ચાત્તાપ વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે. કોઇ પણ કાર્ય કરવું હોય તો તે કાર્ય સંબંધી ચારે તરફથી વિચારો કરવા. જે કાર્ય કરૂં છું તેમાં મારો અધિકાર છે કે નહિ? અને તે કાર્ય કરતાં હાનિ કરતાં લાભ વિશેષ છે કે નહિ તેનો સ્થિર દૃષ્ટિથી વિચાર કરવો. વૃદ્ધ જ્ઞાની મનુષ્યોની સેવા કરવાથી દીર્ઘ દૃષ્ટિ ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે. કાર્યો કરતાં અને તત્ સંબંધી વિચારો કરતાં કરતાં દીર્ઘદૃષ્ટિ ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે. ધમાલ કરીને કાર્ય કરનારા મનુષ્યો ભવિષ્યકાળનો વિચાર કરી શકતા નથી. દીર્ઘદૃષ્ટિથી કાર્ય કરવામાં ખરો વિવેક ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે અને પરિણામે સુંદર કાર્ય થાય છે. દરેક કાર્ય સંબંધી ઉંડો વિચાર કર્યા વિના અને તે સંબંધી આજુબાજુના સંયોગોનો અનુભવ કર્યા વિના કાર્યો કરવામાં ઘણી ભૂલો થઇ જાય છે. સ્વપરનું કલ્યાણ થાય તથા કોમ સમાજવર્ગ દેશ, ધર્મ વગેરે કોઇની હાનિ ન થાય અને દરેક વ્યક્તિનું દ્રવ્ય તથા ભાવથી કલ્યાણ થાય અને પરંપરાએ પણ ઉત્તમ ફલ પ્રાપ્ત

થતું જાય એવાં ઉત્તમ કાર્યો કરવામાં સત્પુરૂષો પ્રવૃત્તિ કરે છે. ઉચ્ચ કોટિપર આરોહણ કરનારા ઉત્તમ મનુષ્યોને તો દીર્ઘદૃષ્ટિ હોયછેજ તેથી તેઓ સામાન્ય મનુષ્યોની પેઠે દોષમાં સપડાતા નથી. દરેક કાર્ય કરતાં પહેલાં દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચાર કરી આત્મશક્તિનો દુરૂપયોગ ન થાય અને આત્મશક્તિયોનો સદુપયોગ થાય તે માટે દીર્ઘદૃષ્ટિગુણથી ધર્મ કાર્યોમાં લક્ષ રાખ !

આત્માની અનન્ત શક્તિયો છે પણ તેઓને ખીલવવાના ઉપાયો આદર્યા વિના ખીલતી નથી. આત્માની જ્ઞાનાદિ શક્તિયોને ખીલવવાની કેળવણી પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે. કેળવણીથી જરૂર આત્માની શક્તિયો ખીલે છે. આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય એવાં પુસ્તકો અને એવા સત્પુરૂષોના સંબંધમાં આવવું જોઇએ. જ્યારે ત્યારે પણ આત્માનું સમ્યગ્ જ્ઞાન કરવાથી આત્માની શક્તિયો પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો હાથમાં આવે છે. આત્માનું સમ્યગ્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી ઉપશમાદિ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. સર્વ પ્રકારનાં પાપ ધોવાનું તીર્થ ખરેખર આત્મજ્ઞાન છે. જેનાથી શાન્તિ મળે તેને તીર્થ કહે છે. જેના વડે સંસાર સમુદ્ર તરી શકાય તેને તીર્થ કહે છે. આત્મજ્ઞાનવડે સંસાર સમુદ્ર તરી શકાય છે, માટે આત્મજ્ઞાન એ ઉત્તમ તીર્થ અવબોધવું. સાધુ તીર્થ, સાધ્વી તીર્થ, શ્રાવક તીર્થ, શ્રાવિકા તીર્થ, જ્ઞાન તીર્થ, દર્શન તીર્થ, ચારિત્ર તીર્થ, ક્ષમા તીર્થ, સરલતા તીર્થ, માર્દવતા તીર્થ, નિર્લોભતા તીર્થ, વ્રત તીર્થ, તીર્થંકરોની કલ્યાણ ભૂમિયો તીર્થ ઇત્યાદિ તીર્થો ખરેખર નયોની અપેક્ષાએ કહેવામાં આવે છે. પીસ્તાલીશ આગમો તીર્થ છે. આત્મજ્ઞાન એ આત્માની પરમાત્મદશા કરવાને માટે ઉત્તમ તીર્થ છે. અનેક પ્રકારના દુર્ધ્યાનનો નાશ કરવા માટે આત્મજ્ઞાન હેતુભૂત છે માટે સમ્યગ્ આત્મજ્ઞાન એ તીર્થ ગણી શકાય છે. આત્મા એ પૂજવા યોગ્ય છે અને આત્માનું જ્ઞાન પણ પૂજવા યોગ્ય છે. આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો અને પશ્ચાત્ વિચાર કરો કે આત્મજ્ઞાનમાં કેટલી બધી તીર્થતા સમાઇ છે. સંસારમાં સારભૂત કોઇ હોય તો આત્મા છે; કારણ કે આત્મામાં સહજ સુખનો નિધિ રહ્યો છે અને એ આત્માની પ્રાપ્તિમાં દોષોને દોષ રૂપેજ જણાવનાર કોઇ હોય તો ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. ઉત્તમ સાધુઓના સમાગમથી પરમ કલ્યાણભૂત અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. આ જગત્માં સર્વ પ્રકારની ઉપાધિથી ભિન્ન અને આનન્દમય એવા આત્માને અધ્યાત્મજ્ઞાન જણાવે છે તેથી તેની ઉપાસના કરવી જોઇએ.

ગાડરીયાપ્રવાહમાં હવે ન તણાઓ!!! હવે આંખો ઉઘાડીને દ્રવ્ય. ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવથી શું કરવા લાયક છે તેનો વિચાર કરો, તમે કયા અધિકાર પર છો તેનો ખ્યાલ કરો. સ્વાશ્રયી બનીને તમારૂં કાર્ય કરવા મંડી જાઓ. તમારે માથે ઘણો બોજો આવી પડયો છે. તમારે ઘણી ફરજો અદા કરવાની છે. આત્માના આશ્રયી બનીને તમો અપૂર્વ મદદ ગ્રહણ કરી જ્યાંથી કાર્ય અધુરૂં છે ત્યાંથી આરંભ કરો. તમારા હાથ તે જગતના હાથ બનાવો. તમારી આંખ તે જગતની આંખ બનાવો. તમારૂં હૃદય તે જગતનું હૃદય કરો. તમારી પાસે જે કંઇ સારૂં હોય તે જગતને આપો. તમારી આંખના સામું જોનારની સામું જુઓ. તમારા હાથના સામું જોનાર પ્રતિ હાથ લંબાવો. તમારા મુખ સામું જોનારના મુખ સામું દેખો. તમારા દીલ સામું જોનારના દીલ સામું જુઓ. દુનિયામાં સંચાર કરનાર કોઇ જીવનો નાશ કરતાં પહેલાં પ્રભુની દયાનો ખ્યાલ કરો. જે જીવોને ઉત્પન્ન કરવાની તમારામાં શક્તિ નથી તેઓનો નાશ પણ તમારાથી ન થાય એવો કરૂણાના હૃદયથી વિચાર કરો. કોઇ પણ જીવને દુ:ખ ન દો. કોઇ પણ જીવને પરતંત્રતાની બેડીમાં ન નાખો. ભલું કરનાર સમ્યક્ત્વવંતોને જગાડો. સદુપદેશ સરોવર બંધાવો. દયાના મેઘ વર્ષાવો. સત્યનો સૂર્ય ઉગાડો. શાન્તિનો ચન્દ્ર ઉગાડો. સદ્ગુણોનું ઉપવન ખીલવો. તમારા શાશ્વત જીવનની પવિત્રતાને પૂજો અને તેનું ધ્યાન ધરો. તમારા શાશ્વત જીવનના આનન્દમાં મસ્ત બનો. તમો માયાવિ આકારોમાં લોભાઓ નહિ પણ માયાવિ આકારોની પાછળ રહેલા સત્યને દેખો. સારાંશ કે તમો વસ્તુને વસ્તુના ધર્મ પ્રમાણે સમ્યક્ અવલોકો કે જેથી માયાવિ આકારોનો પડદો દૂર ખસી જાય. તમો વિચારો કરવામાં જે જે ઉપયોગી વિચારો ભૂલી ગયા હોવ તો દીન નહિ બનતાં હૃદયના ઉલ્લાસથી બીજી વખત ઉપયોગ રાખીને વિચારો કરો. દુર્વાસનાઓની પાછળ પશુની પેઠે ઘસડાતા નહિ. એક આત્માનો આશ્રય ગ્રહણ કરો. તમો આત્મા છો. જો તમારા આત્માને તમે પોતે અવલંબશો તો દુર્વાસનાઓના હૃદયમાં સંસ્કાર પડી શકશે નહિ. ત્રણ ભુવનનું બળ તમારામાં છે એવો સબળ જુસ્સો પ્રગટાવીને અશુભ ક્રોધાદિક વિચારો સાથે યુદ્ધ મચાવીને આગળ વધો. પૌદ્ગલિક સુખની આશાના હવાઇ વિમાનમાં બેઠેલી દુનિયા કયાં ઘસડાઇ જશે તેનો ખ્યાલ કરો. શરીરમાં રહેલા આત્મા વિના અન્ય વસ્તુ ખરેખરી પ્રિય નથી. ખરેખરા પ્રિય એવા આત્મામાં રમશો તો આનન્દનો અનુભવ લેશો. દુનિયાને હળવે હળવે ખરા સુખની દિશા તરફ દોરવા આત્મબળથી પ્રયત્ન કરો.

મનુષ્યભવ એ રત્નદ્વીપ સમાન છે. મનુષ્યભવમાં ખરેખરૂં રળવાનું છે. મનુષ્યભવમાં ચડવાનું છે. મનુષ્યભવમાં ખરેખરૂં જોવાનું છે. મનુષ્યભવ એ મોટામાં મોટું વિમાન છે. મનુષ્યભવ એ ભવસમુદ્રને તરવા માટે મોટામાં મોટી સ્ટીમર છે. મનુષ્યભવ એ પરમેશ્વરને જોવાનું દ્વાર છે. મનુષ્યભવ ખરેખર સૂર્યથી મહાપ્રકાશી છે. ચન્દ્રના જેવી શીતલતા પોતાને લેવા માટે અને અન્યોને શીતલતા આપવા માટે મનુષ્યભવ મળેલો છે. મનુષ્યભવ એ મોક્ષની નિસ્સરણિ છે, પુણ્યની મોટી કમાણી એ મનુષ્યભવ છે. દશ દૃષ્ટાન્તે દુર્લભ એવો મનુષ્યભવ પામીને આપણે સત્ય માર્ગ ઉપર ચાલવું જોઇએ. સ્વર્ગ તરફ જવું તે પણ આપણા હાથમાં છે અને નરક તરફ જવું તે પણ આપણા હાથમાં છે. મોક્ષનાં દ્વાર ઉઘાડવાં તે પણ આપણા હાથમાં છે. ગમે તે ગતિરૂપ નગરની ટીકીટ લેઇને તે નગરમાં જવું એ આપણા હાથમાં છે. આપણા માર્ગમાં વેરેલા કાંટાઓને દૂર કરવા તે પણ આપણા હાથમાં છે. આપણા માર્ગમાં કાંટાઓ વેરવા તે પણ આપણા હાથમાં છે. અંધકાર તરફ મુસાફરી કરવી વા પ્રકાશ તરફ મુસાફરી કરવી એ પોતાના વિચાર ઉપર આધાર રાખે છે. આપણી સારી વા ખોટી કરણી પર ભવિષ્યની સુખરૂપ વા દુઃખરૂપ જીંદગીની આશા રાખી શકાય. દેહરૂપ દેવળમાં રહેલા આત્મા રૂપ પરમાત્માને પૂજવો–ધ્યાવવો તે પણ આપણા હાથમાં છે. અજ્ઞાની મનુષ્યોને પ્રકાશ તરફ વાળવામાં મદદ પણ આપણે કરવાની છે. પોતાની મેળે અજ્ઞાનથી નઠારા વિચારો કરીને આત્માજ સ્વયં દુઃખની કલ્પના ઉભી કરીને કંપે છે. દોડે છે, રૂવે છે અને શોક કરે છે. માયાવડે થતું હું અને તું ભૂલી જતાં દુઃખસાગરની પેલી પાર જઇ શકાય છે. મનુષ્યભવમાં વિરતિના સાધનો પ્રાપ્ત કરીને કર્મની વર્ગણીઓ ખેરવી શકાય છે. લક્ષ્મી, સત્તા આદિ જડ વસ્તુઓના સંબંધે હર્ષ અને વિયોગ શોક કરવો એ વિવેકી આત્માને હોય નહિ. જડ વસ્તુઓમાં મમત્વ કલ્પીને જ્ઞાની કદિ દીન બનતો નથી. લક્ષ્મી અને સત્તાનો નાશ થવાથી આત્માની જરા માત્ર હાનિ થતી નથી પરન્તુ ઉપાધિ ટળે છે એવો વિચાર કોઇ વિરતિધારક જ્ઞાનીના મનમાં આવે છે. આપણે પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવમાં રમવું એજ આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય છે.

જેઓ મનુષ્યોના આત્માઓને સ્ફટિકરત્ન જેવા નિર્મળ બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે એવા મહાત્માઓને નમસ્કાર થાઓ. સર્પ કાંચલીનો ત્યાગ

માત્રથી જેમ નિર્વિષ બનતો નથી તેમ મનુષ્ય ત્યાગીનો વેષ પહેરવા માત્રથી કંઇ ત્યાગી બની શકતો નથી. મનમાં રહેલાં કષાયાદિનો ત્યાગ કરવો એ ઘણું દુષ્કર કાર્ય છે. હજારો ગ્રન્થ વાંચી શકાય, લાખો મનુષ્યોને ઉપદેશ દેઇ શકાય પણ દુર્ગુણ ઉપર જય મેળવવો એ ધાર્યા કરતાં ઘણું દુષ્કર કાર્ય છે. વિચારમાં લાખ ઘણું આવી શકે પણ આચારમાં તો એક ઘણું મૂકી શકાય તો ધન્યવાદ ઘટી શકે. પરમાત્માનું સ્વરૂપ એક ઘડીમાં વર્ણવી શકાય પણ પરમાત્મત્વ પ્રાપ્ત કરતાં તો અનેક અવતારો કરવા પડે છે. ઉપદેશક પોતાની વાણીથી ઉપદેશ દેઇને લાખો મનુષ્યને રંજન કરી શકે છે પણ તે પોતાના આત્માને રંજન કરે છે કે નહિ એ બાબતનો નિર્ણય કરી શકાય નહિ. મનુષ્યો બાહ્યથી જેવો આચાર દેખાડે છે તેવો આચાર તેઓના અન્તઃકરણપૂર્વક છે કે નહિ તેનો નિર્ણય કરવો એ કંઇ સામાન્ય કાર્ય નથી. મનુષ્યોની પરીક્ષા કરતાં ઘણી ભૂલો થવાનો સંભવ છે. મનુષ્યોનાં હૃદય અવલોકવાથી મનુષ્યની કિમ્મત આંકી શકાય છે. મનુષ્યોના આત્માઓને સુધારવાના વિચારો કરવાનું કાર્ય ઘણું સહેલું છે પણ તેઓને સુધારવાના વિચારોને આચારમાં મૂકી બતાવવાનું કાર્ય ઘણું કઠીન છે. મનુષ્યોને સુધારવા જતાં પોતાના ઉપર આવી પડેલી ઉપાધિયોને સહન કરવાનું કાર્ય કંઇ જેવું તેવું ગણાય નહિ. ગમે તે દેશનો અને ગમે તે જાતનો મનુષ્ય હોય તેમાં જ્ઞાનિયો ભેદભાવ ધારણ કરતા નથી. મનુષ્યોના આત્માઓને સુવિચારો અને સુઆચારો વડે કેળવવા પ્રયત્ન કરનારા મનુષ્યોને કોટિશઃ ધન્યવાદ ઘટે છે. ધન પ્રાપ્ત કરી શકાય, કીર્તિ મેળવી શકાય, સત્તા મેળવી શકાય પણ ગુણોને મેળવવા એ કાર્ય ધાર્યા કરતાં ઘણું મુસ્કેલ છે. વિચારભેદ, મતભેદ, આચારભેદ, અને ધર્મભેદમાં સહિષ્ણુતા રાખનારા મુનિવરો અન્ય મનુષ્યોનું સારા ઉપદેશવડે ભલું કરી શકે છે. વિચારભેદ, આચારભેદ, અને ધર્મભેદ વગેરે બાબતો જગત્માં ચાલતી આવી છે અને ચાલે છે તેનો કંઇ એકદમ નાશ કરી શકાય નહિ. પોતાના માટે ગળણું રાખી શકાય અને જલને ગળીને પી શકાય પણ મોટા સમુદ્રને ગળણું બાંધી શકાય નહિ.

પોતાની ઉપર જે વખત ઘણા લોકો ટીકા કરે તે વખતે પરમાત્માનું ભજન કરવું. પરમાત્માના ધ્યાનમાં, પરમાત્માની સ્તુતિ કરવામાં અને પરમાત્માના ગુણો પ્રાપ્ત કરવામાંજ કાલ વ્યતીત કરવો. ટીકા કરનારા મનુષ્યોના આત્માઓ તરફ શુદ્ધ પ્રેમથી જોવું. ટીકા કરનારાઓનું ભલું

ચિંતવવું, ટીકા કરનારાઓ વા નિંદા કરનારાઓ મ્હને ઉન્નતિક્રમમાં ચઢાવવાને માટે સહાયકારી બન્યા છે. તેઓના ધક્કાથી હું આગળ વધવાનો છું અને કંઇ નવીન જાતનો અનુભવ મેળવવાનો છું, એવું મનમાં ચિંતવવું. જે જે કંઇ થાય છે તેમાંથી કંઇ સારા ભવિષ્યની આશા બાંધવી. વાવેલી બાજરી ઉપર રાંપડી દેવાથી બાજરી વધારે મજબુત થાય છે તેમ પ્રતિપક્ષીઓના ઉપસર્ગોથી-ઉપાધિયોથી મારૂં જીવન ઉચ્ચ થવાનું છે એમ વિશ્વાસ ધારણ કરવો. પ્રતિપક્ષીઓ વા દુષ્ટ મનુષ્યોપર જ્યાં સુધી હું શુદ્ધ પ્રેમથી કરૂણાભાવ ધારણ કરૂં ત્યાં સુધી તેઓના અશુભ વિચારોની અસર મારા ઉપર કદી થવાની નથી એમ મનમાં દઢ નિશ્ચય કરવો. સત્યોપદેશ દેતાં પણ કોઇનું મર્મ ન હણાય એવો ઉપયોગ ધારણ કરવો. પ્રતિપક્ષીઓનો પરાજય કરવો, તેઓનું ખરાબ કરવું એ કંઇ પ્રતિપક્ષીઓ ઉપર જય કર્યો કહેવાય નહિ. પ્રતિપક્ષીઓના આત્માઓને શુભ વિચારો આપીને તેઓને સત્ય માર્ગમાં લાવવાથી પ્રતિપક્ષીઓ ઉપર જય કર્યો એમ કથાય છે. વૈરીઓના વૈરનો પ્રતિબદલો લેવાથી કંઇ વૈરીઓનો પરાજય કર્યો કહેવાય નહિ પણ વૈરીના વૈરનો નાશ કરવાથી વૈરીઓનો પરાજય કર્યો એમ કથી શકાય છે. શઠના પ્રતિ શઠતા વાપર્યાથી શઠને જીત્યો એમ કહેવું એ યોગ્ય ગણાય નહિ પણ શઠના આત્માને સરલ બનાવ્યાથી તેના ઉપર જય મેળવ્યો એમ કથી શકાય છે. કૂતરાની સામે કૂતરા જેવા થઇને ભસવાથી કંઇ કૂતરાનો પરાજય કર્યો એમ વસ્તુતઃ કથી શકાય નહિ પણ કૂતરાની કુટેવો વારવાથી અને પોતાના આત્માને કૂતરાના જેવો ઇર્ષ્યાળુ નહિ બનાવ્યાથી કૂતરાનો પરાજય કર્યો એમ ગણી શકાય. પોતાના ઉપર પડેલી ઉપાધિયોને જે સમતાભાવે સહન કરે છે અને પોતાનું પ્રગતિનું કાર્ય આગળ ચલાવે છે તે શૂર કથી શકાય છે, એવો વિચાર ધારણ કરીને ટીકા કરનારાઓ અને નિન્દા કરનારા મનુષ્યો પ્રતિ શુભ ભાવ ધારણ કરવો જોઇએ. પોતાના કાર્યની ટીકા કરનારાઓ અને નિન્દા કરનારાઓ પોતાને જાગ્રત્ કરે છે માટે તેઓનો ઉપકાર માનવો. પોતાના માર્ગમાં વેરાયલા કાંટા દૂર કરી આગળ મુસાફરી શરૂ કરવી. વજ્રનું હૃદય કરીને નિર્ભય થઇ આગળ ચાલવું.

જૈન દર્શનમાં ધર્મના સર્વ અંગોનો સમાવેશ થાય છે. સર્વ દુનિયાના ધર્મોની નયોની અપેક્ષાએ પરીક્ષા કરીને સત્ય દર્શાવનાર જૈનદર્શન ખરેખર એક સર્વજ્ઞ ન્યાયધીશની વાણી છે. જૈન દર્શનમાં સર્વ ધર્મ-

તત્ત્વો ભર્યાં છે. જૈન દર્શન રૂપ દુકાનમાં ઘણો માલ ભર્યો છે પણ તેનો દેશ દેશ ફેલાવો કરનારા ઉત્તમ વક્તાઓરૂપ માલ વેચનારાઓની ખામી દેખાય છે. અન્ય દર્શનનોમાં જૈન દર્શનની અપેક્ષાએ અલ્પ અને ઉત્તમ માલ ન હોવા છતાં જેકંઇ થોડો માલ છે તેનો જમાનાની રીતિએ ફેલાવો કરનારા ઘણા મનુષ્યો દેશોદેશ ફરીને લોકોને આપે છે અને તેથી દુનિયાના મનુષ્યો તે માલ કે જે હજી ઘણે અંશે અપૂર્ણ છે તોપણ તેને પામીને ખુશ થઇ જાય છે. શ્રીવીર ભગવાનની ધર્મરૂપ દુકાનમાં ઘણો માલ છે પણ હાલ તે દુકાનને ચલાવનારા ગુમાસ્તાઓ જમાનાની હરિફાઇમાં અન્ય દર્શની ગુમાસ્તાઓ કરતાં પાછળ પડયા છે અને તેથી શ્રીમહાવીર પ્રભુની ધર્મરૂપ દુકાનના માલથી દુનિયાના ઘણા મનુષ્યો અજાણ રહ્યા છે. શ્રીવીરપ્રભુ એક મહાન શહેનશાહ છે અને મુનિવરો તેમના સેવકો છે. શ્રીવીરપ્રભુનું ધર્મરાજ્ય વિસ્તારવામાં પ્રભુના સેવકો તેમના નામે માલ ખાઇને વિશાલ દૃષ્ટિથી સતત ઉદ્યમ નહિ કરશે તો તેનું ફળ પશ્ચાત્તાપરૂપ જૈનોને ભોગવવું પડશે. શ્રીવીર પ્રભુના જૈન દર્શનની દુકાનનો માલ ખરેખર જમાનાને અનુસરી સાધુઓ અને શ્રાવકો રૂપ ગુમાસ્તાઓને વેચતાં નહિ આવડે તેમાં તેમનોજ દોષ સમજાશે. અન્યદર્શનીઓ કે જેઓની દુકાનમાં ધર્મરૂપ નાણાં અને ધર્મરૂપ માલ સામાન્ય હોય છે તેઓની દુકાનો તરફ લાખો, કરોડો મનુષ્યો ગ્રાહક થઇને જાય અને શ્રી સર્વજ્ઞવીર પ્રભુની દુકાનેથી માલ લેનારા થોડા મનુષ્યો હોય તેમાં અમને તો ગુમાસ્તાઓની બેદરકારી, અકુશળતા, અલ્પ અનુભવ અને પ્રમાદપણું સમજાય છે. હવેતો ચેતવાની ખાસ જરૂર છે.

છદ્મસ્થાવસ્થામાં શ્રી વીર પ્રભુએ ચંડકોશીયા સર્પ પર જે દયા દર્શાવી હતી તેનું વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી. શ્રી વીર પ્રભુના અનુયાયી એવા આપણે જો તે પ્રમાણે અન્ય કે જે આપણા કરતાં નીચી કોટિના જીવો છે તેઓના ઉપર દયા દર્શાવીશું તો આપણે શ્રી વીર પ્રભુના પગલે ચાલનારા ગણાઇશું. અન્ય જીવોના દુઃખોનો નાશ કરવા શ્રી વીર પ્રભુની પેઠે દયાની દૃષ્ટિ ધારણ કરવાની જરૂર છે. જડ એવા ધન કરતાં અનંત ગણા મોટા અને પ્રિય જીવો જણાવા જોઇએ. ગરીબ જીવોના ભલા માટે જડ લક્ષ્મીનો વ્યય કરતાં જો હૃદય અચકાતું હોય તો જાણવું કે આપણો આત્મા ખરેખર જડ વસ્તુ કરતાં આત્માઓની અનન્ત ગણી ઉત્તમતા સમજવા લાયક બન્યો નથી અને તેથી ખરા ધર્મના સન્મુખ પગલું

ભરાયું નથી એમ અવબોધવું. જડ લક્ષ્મી એ વસ્તુતઃ લક્ષ્મી નથી છતાં તેની પ્રાપ્તિ માટે અનેક દોષો સેવાય અને મનુષ્યો, પશુઓ, પંખીઓ વગેરેના ભલા માટે કંઇપણ ન વિચારાય, અને ન કરાય તો સમજવું કે હજી જૈન ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષની પ્રાપ્તિ થઇ નથી. જૈનધર્મના ઉપદેષ્ટા શ્રી વીરપ્રભુએ ચંડકોશીયાને બોધ દેવા ઉપદેશ દીધો ત્યારે તેમના અનુયાયી એવા આપણે જૈનો જીવોના ભલા માટે મનુષ્યોને જૈન ધર્મનો ઉપદેશ દેવા કંઇપણ પ્રવૃત્તિ ન કરીએ તો કેવા ગણાઇએ તે વિચારવું જોઇએ. જૈનોએ પોતાના સાધર્મી બંધુઓને ભક્તિના પરિણામથી મદદ કરવી જોઇએ પણ અનુકંપાથી નહિ. આત્મા તે સત્તાએ પરમાત્મા છે એવી આત્માની મહત્તા અવબોધ્યા પશ્ચાત્ જીવોને કલ્યાણના માર્ગે ચઢાવવા ખરેખરો પ્રયત્ન થાય છે. જેવી દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ એમ અપેક્ષાએ અવબોધીને સર્વ જીવોને સારી દૃષ્ટિથી દેખવાની ટેવ પાડીને મનુષ્યો જો વીર પ્રભુના માર્ગમાં વહે તો ખરેખર તેઓ સર્વથા કર્મથી મુક્ત થઇ મોક્ષનું અનન્ત સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. શ્રી વીર પ્રભુના ગુણોને અવલંબીને આત્માની પવિત્રતા કરવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. શ્રી વીર પ્રભુનું ચરિત્ર સ્મરણ કરીને તે પ્રમાણે વર્તવાનો અભ્યાસ સેવીને પોતાનું ભવિષ્ય પોતાને હાથે ઉજ્જવલ કરવાની જરૂર છે.

એક મનુષ્ય ગુણનો ખપી છે અને એક મનુષ્ય કોઇના દોષજ દેખનારો છે. બન્નેમાંથી ગુણોનો ખપ કરનારો આગળ વધે છે અને દોષોનો જોનારો પાછળ પડે છે. એક મનુષ્ય પોતાના કરતાં સારાને દેખીને તેના કરતાં આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે અને એક મનુષ્ય પોતાના કરતાં જે સારા ગણાતા હોય તેની નિન્દા, હેલના, ઇર્ષ્યા કરી તેને પાછળ પાડવા પ્રયત્ન કરે છે. બન્નેમાંથી સારા થવાની દૃષ્ટિવાળો ઉત્તમ જાણવો અને આગળ વધનાર સારા મનુષ્યને પાછળ પાડવા ઇર્ષ્યા, નિન્દા વગેરે દોષોને સેવે છે તે નીચ જાણવો અને તે પાછળ રહે છે. અન્ય મનુષ્યો અન્યોને જે જે ગુણોથી આકર્ષતા હોય તે તે ગુણોને પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે પરન્તુ નિન્દા, ઇર્ષ્યા કરવાની કંઇ જરૂર નથી. કોઇની મોટી હવેલી દેખીને તેની ઇર્ષ્યા ન કરવી જોઇએ પણ તેના કરતાં મોટી હવેલી બનાવવાની પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. બીજાની દુકાનનો સારો માલ દેખીને તથા તેની દુકાનની સુંદરતા દેખીને હજારો મનુષ્યો તે તરફ આકર્ષાય તેથી અન્ય દુકાનવાળાએ ઇર્ષ્યા ન કરવી જોઇએ પરન્તુ તેના કરતાં સુંદર દુકાન અને ઉત્તમ માલ રાખવો જોઇએ કે જેથી ગ્રાહકો પોતાની મેળે દુકાને દોડયા

આવશે. કોઇની ધર્મ દુકાન સારી ચાલતી હોય તેથી આપણે તેની ઇર્ષ્યા ન કરવી જોઇએ પણ તેના કરતાં ધર્મની સારી દુકાન બનાવવાની જરૂર છે. પોતાના કરતાં જે જે મનુષ્યો આચારોમાં, વિચારોમાં અને ગુણોમાં આગળ વધ્યા હોય તેઓની પેઠે પોતાને પણ આગળ વધવાની જરૂર છે પરન્તુ આગળ વધનારાઓને વિઘ્નો ન કરવાં જોઇએ. આપણા ભારત દેશમાં અને તેમજ જૈનોમાં આવી ઉત્તમ દૃષ્ટિ ખોલશે એટલે પોતાની મેળે આગળ વધાશે એમ નિશ્ચય માનવું. કોઇની પ્રશંસા સાંભળીને તેના ઉપર ઇર્ષ્યા ન કરતાં તેના કરતાં સારા થવાની વૃત્તિ તથા પ્રવૃત્તિ ધારણ કરવી. સારું દેખીને સારા થાઓ. દુનિયા જેવડું મોટું હૃદય કરીને દુનિયામાંથી સાર ગ્રહણ કરો. જેટલું ઉદાર દીલ થશે તેટલા મહાન્ થશો. મનુષ્યોમાં જે કંઇ સારું દેખાય તે ગ્રહણ કરો. સારા થવા માટે શુભ દૃષ્ટિ ખીલવવાની જરૂર છે.

લાયબ્રેરી.

વીતરાગનાં વચનોને હૃદયમાં ઉતારવાથી ખરા વિચારોની પ્રિયતા અવબોધાય છે. શ્રી વીતરાગ પ્રભુનાં વચનો પ્રિય લાગવાથી સંસાર સમુદ્રનો અંત આવે છે. મહા પુણ્યના ઉદયે શ્રી વીતરાગનાં વચનો ઉપર પ્રેમ પ્રગટે છે. શ્રી વીતરાગ દેવથી વાણીનું શ્રવણ થયા બાદ શ્રદ્ધા કરવી એ મહા દુર્લભ છે. ભવ્ય જીવોને વીતરાગનાં વચનો હૃદયમાં રૂચે છે અને તેના હૃદયમાં શ્રધ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે. શ્રી વીતરાગ દેવની વાણીનું આરાધન કરવાથી વીતરાગ દશાનું આરાધન થાય છે. આખા હિન્દુસ્થાનમાં એક મોટો જૈનાગમ ભંડાર કરવાની જરૂર છે. એક મોટું અર્ધા માઇલનું મુકામ વ્યવસ્થાવાળું હોય, લાખો રૂપૈયાના ખર્ચથી બંધાવેલું હોય, લખેલાં જૂનાં પુસ્તકોનું વ્યવસ્થા રહે અને હવા વગેરે પુસ્તકોને ન લાગે તથા અજવાળું આવે એવી વ્યવસ્થા હોય, દરેક સાધુઓનાં પુસ્તકો તેમની તરફથી સાચવવામાં આવે અને તેમના સંબંધે રહે એવા જૂદા જૂદા ઓરડા હોય, ઇંગ્લાંડની મોટી લાયબ્રેરી પેઠે સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હોય, વિજલી, અગ્નિ વગેરેથી પુસ્તકનું રક્ષણ કરવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હોય, છાપેલાં દરેક જાતનાં પુસ્તકો રાખવાની સારી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હોય, જૈનાગમ ભંડાર સ્થાનમાં બેસીને સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થાપૂર્વક વાંચનારાઓ પુસ્તકો વાંચે અને લખનારાઓ

લખે એવી વ્યવસ્થા હોય, ભંડારમાં સારા સારા લાયબ્રેરીની વ્યવસ્થા કરે એવા વિદ્વાનો રાખવામાં આવ્યા હોય, જૈનાગમ ભંડાર વા જૈનાગમ લાયબ્રેરીની ચારે તરફ પવિત્રતા હોય, સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પણ આવીને ત્યાં વાંચે એવી વ્યવસ્થા હોય, દરેક જાતનાં ધર્મ પુસ્તકોનું રક્ષણ થાય એવી વ્યવસ્થા હોય, અનેક ઓરડીઓ તથા માળની વ્યવસ્થા હોય, લાખો વા કરોડો રૂપૈયાનું ફંડ કરીને જેમાં સર્વ પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો હોય, એવા જૈનાગમ ભંડારની વા લાયબ્રેરીની ઘણી આવશ્યકતા છે.

ગમેતેવી દશામાં પણ ઉચ્ચગુણોને ભૂલી જવા ન જોઇએ. સંકટની વેળામાં પણ ઉચ્ચગુણોથી ભ્રષ્ટ થવું ન જોઇએ. ગુણો એજ આપણા પ્રાણ છે એમ સદાકાળ ખરા નિશ્ચયથી માનવું જોઇએ. ગમેતેવી વિપત્તિયોના પ્રસંગોમાં પણ અડગ રહીને ગુણોને સેવવા જોઇએ. વિપત્તિયોથી શુદ્ધ જીવન કસાય છે અને ઉચ્ચ થવાનો માર્ગ દેખી શકાય છે. કષ્ટ, છેદ અને તાપ એ ત્રણમાંથી આત્માને પસાર કરવો જોઇએ. દુઃખના પ્રસંગોમાં ઉચ્ચ થવાનો વિચાર થાય છે. દુઃખના પ્રસંગોમાં પણ દીનતા તો કદી ન ધારણ કરવી જોઇએ. નરક અને નિગોદનાં દુઃખો જેણે સહ્યાં છે એવા આત્માએ મનુષ્યના ભવમાં દુઃખથી ન ગભરાવું જોઇએ. ગમે તે રીતે પણ પ્રાપ્ત થએલાં દુઃખો સહન કર્યાં વિના છૂટકો થવાનો નથી ત્યારે દીનતા, શોક, હાય વરાળ, ગભરામણ, અને ચિન્તા વગેરે કરવાથી કોઇપણ જાતનો ફાયદો થવાનો નથી. એમ નિશ્ચય કરીને દુઃખોના સામા અડગ ઉભા રહીને ગુણોનું સેવન કરવું જોઇએ. દુઃખ પડયા વિના સુખનું ભાન થતું નથી. દુઃખના પ્રસંગોથી વસ્તુતઃ વિચારીએ તો ઘણું શિખવાનું મળે છે. અપેક્ષાએ વિચારીએ તો દુઃખો એ ભવિષ્યની સુખ જીંદગીનો ગુરૂ છે. દુઃખથી બ્હીવું નહિ અને તેમજ દુઃખનું કારણ એવું કર્મ છેદવાને દરરોજ પ્રયત્ન કરવો. દુઃખના પ્રસંગોને ઉત્સવ સમાન માનીને સમભાવે સહન કરવા જોઇએ. દુઃખના પ્રસંગોથી ઉદયની દિશા સુઝી આવે છે. દુઃખના પ્રસંગો મળતાં સત્ય જીવનની ઉચ્ચતાની દિશાઓ સુઝી આવી છે. દુઃખના પ્રસંગે જેઓનું આત્મબળ જાગ્રત્ રહે છે તેવા જ્ઞાનિમનુષ્યોનું અનુકરણ કરીને આપણી જીંદગી ઉતમ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આત્મામાં અનંત શકિત છે. આત્માને આત્મભાવે ધારીને પરમાત્મપદ પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો એજ સત્ય માર્ગ છે.

દરેક મનુષ્યે નીચે પ્રમાણે વિચાર કરવો. હું ઉચ્ચ થવા મનુષ્યનો જન્મ પામ્યો છું અને મારે ઉચ્ચ થવું જોઇએ. મારા આત્માના અનંત ગુણો ખીલવવા માટે હું જન્મ્યો છું. સર્વ જીવોના ભલામાં ભાગ લેવાને માટે મનુષ્યનું શરીર મેં ધારણ કર્યું છે. મુક્તિ રૂપ મહેલનાં આગળનાં પગથીયાં પર ચઢવાને માટે મારો મનુષ્યનો અવતાર છે. સકલ દોષો ત્યાગ કરવાને માટે અને સકલ ગુણો ગ્રહણ કરવા માટે મારો જન્મ છે. જ્યાં ત્યાંથી સારૂં ગ્રહણ કરીને આત્માના ગુણોની ઉચ્ચતા કરવા માટે મારો જન્મ છે. સદાચારો અને સદ્વિચારો વડે મારા આત્માની શુદ્ધિ કરવા માટે દશ દૃષ્ટાન્તે દુર્લભ એવો મનુષ્ય જન્મ મેં ધારણ કર્યો છે. આત્માની સાથે લાગેલા અષ્ટ કર્મનો પરિહાર કરવાના ઉપાયોવડે મારે જીવવાનું છે. જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રાદિ ગુણો પ્રકટાવવા માટે મારે જીવવાનું છે. સર્વ જીવોની સાથે સમભાવ ધારણ કરવાના ઉદ્દેશને ફલીભૂત કરવા માટે જીવવાનું છે. પંચેન્દ્રિય વિષયોમાં રાગ અને દ્વેષથી પરિણામ પામવાને માટે મારો મનુષ્ય જન્મ નથી. સર્વ જીવોને મોક્ષના માર્ગે વાળવાને માટે મારો જન્મ છે. સર્વ જીવોને સુખની ખરી દિશા દેખાડવા માટે મારો જન્મ છે. સર્વ જીવોને સદ્ગુણનો ઉપદેશ આપવા માટે મારી જિવ્હા છે. સર્વ જીવોનું ભલું દેખવા માટે આંખ છે. જગતમાં સદ્ગુણો શ્રવણ કરવા માટે કાન છે. અન્યના સદ્ગુણો ગાવા માટે વાણી છે. સર્વ જીવોની રક્ષા કરીને ગમન કરવા માટે આંખ છે. સર્વ જીવોને યથાશક્તિ દાન દેવા માટે હસ્ત છે. સર્વ જીવોનું ભલું ચિંતવવા માટે હૃદય છે. સર્વ જીવોને સુખી કરવાના કાર્ય પ્રતિ ગમન કરવા માટે પાદ છે. પોતાના આત્માના ગુણો વધારવા માટેજ મનુષ્ય જન્મમાં યોગ્ય સામગ્રીની પ્રાપ્તિ થઇ છે. આળસુ જીવન ગાળવાને માટે મનુષ્યનો અવતાર નથી. અન્ય જીવોને દુઃખી કરવા માટે પોતાને પ્રાપ્ત થએલી કોઇપણ શક્તિ વાપરવા માટે મનુષ્યનો અવતાર નથી. અન્ય જીવોને પોતાનાથી નીચ હલકા ગણવા માટે આપણે મનુષ્યનો અવતાર પામ્યા નથી. પોતાનું અને અન્ય જીવોનું ભલું કરવા માટે આપણને શક્તિયો મળે છે તે શક્તિયો વડે આપણે પરમાત્મ જીવન પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

હે માનવ બન્ધુઓ !!! તમે સાવધ થઇને દયાના માર્ગે પ્રભુ પ્રાપ્તિ માટે ગમન કરો. અપરાધીઓના અસહ્ય અપરાધોની માફી આપીને તેઓના ઉપર સ્નેહ ધારણ કરો. તમારા વૈરીઓને વૈરી તરીકે ભૂલી જઇને તેઓને

મિત્ર દૃષ્ટિથી દેખો. વૈર લેવાની બુદ્ધિનો બીલકુલ ત્યાગ કરો અને સર્વ જીવોના ઉપર ઉચ્ચ શુદ્ધ સ્નેહ ભાવ ધારણ કરો. કોઇપણ આત્માની લાગણી દુઃખવી હોય તો પ્રભુની સાક્ષીએ માફી માગીને શુદ્ધ થાઓ. સર્વ જીવોને પોતાના આત્મ સમાન માનીને તેઓના ભલામાં ભાગ લો. સ્નેહ ભક્તિના નિર્મળ પ્રવાહવડે જીવોની મલીનતા ધોઇ નાખો. વૈર, વિરોધ, અને હિંસા વગેરે દુષ્ટ વાસનાઓને ભુલી જઇને સર્વ જીવોને પોતાના આત્મસમાન પ્રિય ગણશો તો પ્રભુને તમે દિવ્ય જ્ઞાન શક્તિથી દેખવા સમર્થ થશો. હે જગત્‌ના મનુષ્યો ! તમે ગમે તે ધર્મ પાળતા હોય તોપણ એટલું જણાવવાનું છે કે સર્વ જીવો ઉપર દયા, સર્વ જીવો ઉપર આત્મપ્રેમ સર્વ જીવો પર સ્નેહ, સર્વ જીવો પર મૈત્રી ભાવના, સર્વ જીવો પર કરૂણા ભાવના, સર્વ જીવો પ્રતિ પ્રમોદ ભાવના, સર્વ જીવોનું ભલું કરવાની બુદ્ધિ ઇત્યાદિ સદ્‌ગુણોને પહેલા ધારણ કરીને ધર્મમાર્ગાનુસારી થવા પ્રયત્ન કરશો. દુનિયાના માનવ બન્ધુઓ ! તમો અપરાધીઓના અપરાધો ભુલી જઇને તેઓના ઉપર પ્રેમની દૃષ્ટિ કરો એજ મહાત્મા થવાનું પ્રથમ લક્ષણ છે. દુનિયાના માનવ બન્ધુઓ ! દયા એ મોક્ષની સડકનો માર્ગ છે તે ઉપર તમે ચાલો. દુનિયાના માનવ બન્ધુઓ ! તમો પ્રતિ શ્રી મહાવીરનો સંદેશો છે કે તમે પોતાના દુર્ગુણોને દેખી તેઓને ટાળો અને અન્ય મનુષ્યોના દુર્ગુણો, અપરાધો, દોષો નાશ પામે એવી માતૃદૃષ્ટિ તમારી ખીલવીને અન્યોને શુદ્ધ કરો. દુનિયાના મનુષ્યો ! તમે વૈર, માન, સત્તા, લક્ષ્મી, અને વિદ્યા વગેરેથી અન્ય જીવોને તાબે કરી શકશો નહિ પણ કરૂણા, દયા, સ્નેહ, પ્રેમ, અને ભક્તિથી અન્યોને વ્હાલા બનાવી શકશો એમ નક્કી માનશો.

સર્વ વસ્તુઓની સાથે બંધાવવાનું મુખ્ય કારણ મમત્વ છે. જે મમત્વથી બંધાતો નથી તે મહાત્મા જાણવો. જગત્‌માં ઉત્તમોત્તમ ત્યાગ ગુણ છે પણ ત્યાગનો ખરો અર્થ જાણવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. કેટલીક વસ્તુઓ અન્ય જીવોના ભલા માટે દાનાર્થે ત્યાગવાની છે. કેટલીક વસ્તુઓ પોતાનું અને પરનું અશુભ કરનારી જાણી ત્યાગવાની છે. મન, વાણી અને કાયાના અશુભ વ્યાપારોને ત્યાગવા જોઇએ. દુષ્ટવાસનાઓને ત્યાગવાની જરૂર છે. આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનને ત્યાગવાની જરૂર છે અનેક જીવોની સાથે બાંધેલા વૈરને ત્યાગવાની જરૂર છે. કૃપણતા ત્યાગવાની જરૂર છે. ક્લેશનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. નિન્દાનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. ચતુર્ગતિમાં ભ્રમણ કરાવનાર સાત વ્યસન ત્યાગવાં જોઇએ. જીવહિંસાના

પરિણામનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. મોહની પ્રકૃતિયોનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. શોકના વિચારો, ભયના વિચારો ત્યાગવાની જરૂર છે. ઝઘડાટંટાના વિચારોનો ત્યાગ કરવાની જરૂર છે. કાયા, વાણી અને મન ઉપરનું મમત્વ ત્યાગવાની જરૂર છે. કદાગ્રહ ત્યાગવાની જરૂર છે. અશુદ્ધ પ્રેમ ત્યાગવાનો છે. પંચ-વ્રતના અતિચારો ત્યાગવાની જરૂર છે. અનુપયોગી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવાની આવશ્યકતા છે. કપટ, વિશ્વાસઘાત, દગા દ્રોહનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. કૂટ લેખ, કૂટ સાક્ષી આદિ જૂઠ વચનનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. સ્વાર્થ, આળ, ચાડી વગેરે દોષોનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. અન્તર્ના રાગાદિ દોષોનો ત્યાગ કરવાથી ખરેખરો ત્યાગ પ્રાપ્ત થાય છે. જગત્ના ભલા માટે લક્ષ્મીનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. સુપાત્ર ક્ષેત્રમાં લક્ષ્મી વગેરેનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. આત્માની પરમાત્મદશા કરવા માટે ત્યજનીય સર્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવાની જરૂર છે. ધર્મના કાર્યમાં આત્મભોગ આપવો એ પણ એક જાતનો ત્યાગ છે. સ્વાર્થ, મમત્વ, દ્વેષાદિનો ત્યાગ કરવાથી અને સર્વ વસ્તુઓને ત્યાગીને ત્યાગી થવાથી આત્માનું સહજ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ત્યાગ એ મહાન્ ધર્મ છે.

ઉત્તમ પુરૂષોની સંગતિ કરવાથી ઉત્તમ વિચારો પ્રગટ થાય છે. સન્તોની સંગતિથી ખરાબ વિચારોનો ત્વરિત નાશ થાય છે. સાધુઓ આ જગત્માં જંગમતીર્થ છે. પુસ્તકો વાંચવાથી પણ જે શ્રદ્ધા, ભક્તિ, પ્રેમ, વૈરાગ્ય ત્યાગ આદિ ગુણોનો અન્તર્માં સ્થાયિભાવ થતો નથી તે ગુણોનો ખરેખર સાધુ સંગતિથી હૃદયમાં સ્થાયિભાવ થાય છે.

અન્ય જીવો ઉપર મીઠી નજર થવી એજ તારા ઉદયનું ચિન્હ છે. પોતાની ભૂત અને વર્તમાન જીંદગીનો મુકાબલો કરીને ભવિષ્યની જીંદગી સુધરે એવા ઉપાયોને વર્તમાનમાં સેવ ! જીંદગીની એક ક્ષણ ગએલી પાછી આવવાની નથી. આખી દુનિયામાં સંખ્યાત મનુષ્યો છે. સર્વ મનુષ્યો પોતાની વૃત્તિ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેમાંથી તું વિશેષ શું કરે છે તેનો વિચાર કર. મનુષ્યોના ભલા માટે તેં શું કર્યું ? આત્માને લાગેલા કર્મનો ક્ષય કરવા માટે તેં શું કર્યું ? તું હાલ જે જે પ્રવૃતિ કરે છે તેમાંથી કયો કયો અનુભવ મેળવ્યો તેનો વિચાર કરીને આત્મ કલ્યાણમાં વિશેષતઃ લક્ષ આપ. કષાયોનાં મૂળ છેદવાને આત્મ પુરૂષાર્થ ફોરવ. જ્યારે ત્યારે આત્મ પુરૂષાર્થ ફોરવ્યા વિના આગળનો માર્ગ ખુલ્લો થવાનો નથી. સર્વ ધાર્મિક કાર્યોમાં અહંવૃત્તિ ન થાય એમ ઉપયોગ ધારણ કર. કોઇનું ખોટું કહેતાં પહેલાં તે સારૂં કયા વિચારોથી માને છે તેનો પૂર્ણ

ખ્યાલ કર. પોતાની બુદ્ધિવડે સત્યના માર્ગમાં વિચારવા પ્રવૃત્તિ કર ! હારી મુસાફરીથી દુનિયાના કોઇ જીવને અંશ માત્ર પણ પીડા ન થાય એવો ભાવ ધારણ કર ! જેમાં વિશેષ રૂચિ થતિ હોય તે માર્ગદ્વારા આગળ ગમન કર પણ યાદ રાખજે કે મોહના વિચારોના તાબામાં ન આવી જવાય. સાધક અવસ્થામાં મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિયોના ઉછાળાઓના સામું થઇને યથામતિ શક્તિના અનુસારે મોક્ષ તરફ ગતિ કરવી પડે છે. મોહની પ્રકૃતિયોને જીતવા પ્રયત્ન કર. અત્યંત તીવ્રોપયોગ ધારણ કરીને તટસ્થપણે શાતા અને અશાતાને વેદ ! હર્ષ અને શોકમાં સમાન રહીને આત્મપ્રકાશથી આગળનો માર્ગ દેખીને તે માર્ગ તરફ ગમન કર ! સર્વ જીવો પ્રતિ યથાયોગ્ય ભક્તિ, પૂજ્યતા, શુદ્ધપ્રેમ, અને દયાના પરિણામ વર્તે એવો ભાવ રાખ ! કોઇને ઉપકાર કરીને ઉપકારનો બદલો લેવાની સ્વપ્નમાં પણ ઇચ્છા ન રાખ ! સદ્વિચારોના સંસ્કારોથી પોષાયલો આત્મા આગળ ઉપર ઉચ્ચ માર્ગ પર ચઢશે એમ વિશ્વાસ ધારણ કરીને ક્ષણે ક્ષણે પરમાત્મારૂપ ધ્યેયને હૃદયમાં ધારીને ધ્યાનમાં મસ્ત રહી પોતાની ઉન્નતિ કર્યા કર !

ધૈર્ય ધારણ કરીને પોતાના શિરપર પડેલી આપ્તો સહન કરવી. શ્રી વીર પ્રભુને જે જે ઉપસર્ગો થયા હતા તેવા ઉપસર્ગો હાલ ક્યાં છે? પૂર્વ મુનિવરોએ પ્રાણ જતાં પણ ધર્મનો ત્યાગ કર્યો નથી. મેતાર્ય મુનિએ જે ઉપસર્ગ સહન કર્યો છે તેનું વર્ણન થઇ શકે તેમ નથી. આપણા ઉપર એવા ઉપસર્ગ ક્યાં આવ્યા છે ? અવંતી સુકુમાલે જે ઉપસર્ગો સહન કર્યા તે સાંભળતાં હૃદય કમ્પે છે. એવા ઉપસર્ગ પ્રસંગે પણ આત્મા કંપાયમાન થાય નહિ એવું ધૈર્યબળ ખીલવવાની જરૂર છે. સોય જેટલો ઉપસર્ગ પણ શળી જેટલો લાગે છે એવી હાલની દશા છે. વાચિકજ્ઞાન પામીને ખુશ થવાનું નથી પણ અંતરમાં ધૈર્ય પ્રકટાવીને ઉપસર્ગ સહન કરીને સમભાવે આત્માને ભાવવો જોઇએ. દુઃખના સમયમાં જે આત્મજ્ઞાનનો ઉપયોગ રહે નહિ એવા કાચા આત્મજ્ઞાનથી સંતોષ ન માનવો જોઇએ. ઉપસર્ગો અને દુઃખોના સમયમાં જે આત્મજ્ઞાન ટળે નહિ અને ધૈર્યબળ અર્પે એવા આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવી જોઇએ. જે જ્ઞાનથી વખત આવે પોતાનો બચાવ થાય નહિ તેમ જે જ્ઞાનથી રાગ દ્વેષનો અભાવ, ધૈર્ય આદિ ચરિત્ર પગટે નહિ તે નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ જ્ઞાન ગણાય નહિ. મરણ વખતે શરીરમાંથી આત્માના પ્રદેશો નીકળે છે. તે વખતે આત્માને ઘણું દુઃખ થાય છે અને સ્થિરતા રહેતી નથી માટે

પ્રથમથી તપ કષ્ટાનુષ્ઠાન વડે દુઃખો સહન કરવામાં આવે તો મરણ વખતે ઘણું દુઃખ સહન કરી શકાય. મરણના સમાન ભય નથી. દેહથી આત્માને ભિન્ન માનીને શરીરાદિપર થતો રાગ દૂર કરવો. સંસારના પદાર્થો માટે હે આત્મન્! તેં અનન્ત દુઃખ સહન કર્યાં હવે તો તું દેહથી ભિન્ન પોતાને સમજીને રોગો ઉપદ્રવો ઉપસર્ગોને સહન કર! કર્મના વિપાકો ભોગવ્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી. દીનપણે પણ કર્મ ભોગવ્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી ત્યારે શૂરો થઇને શા માટે વિપાકો સમભાવે વેદતો નથી ? એમ જ્ઞાની પોતાના આત્માને બોધ આપીને ધૈર્યથી કર્મના વિપાકોને સહન કરે છે.

કોઇ મનુષ્યને પોતાના તાબામાં લેવા હોય તો તેના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમનો પ્રવાહ ચલાવવો જોઇએ. સત્તાથી કોઇ તાબે થઇ શકતું નથી અને કદાપિ તાબે થાય છે તો ઉપરથી થાય છે પણ અન્તરૂથી નહિ. ખરી રીતે વિચારીએ તો હૃદયને તાબે લીધાવિના કાયાને તાબે કરવાથી તાબેદાર થનાર ખરી રીતે તાબે થયો એમ ગણી શકાય નહિ. શુદ્ધ પ્રેમના બળ વડે વૈરીઓને પણ તાબે કરી શકાય છે. જે મનુષ્યો આપણા ઉપર વૈર રાખતા હોય, મનમા અંટસ રાખતા હોય, લાગ પડે આપણો નાશ કરવા ઇચ્છતા હોય તેઓના તરફ શુદ્ધપ્રેમથી મૈત્રીના વિચારો કરવા. મધ્ય રાત્રીએ અત્યંત આત્મબળથી ઉત્સાહપૂર્વક વિચાર પ્રવાહ નીચે મુજબ ચલાવવો. જે મારા ઉપર અમુક મનુષ્યો વૈર રાખે છે તે હવે મિત્રના રૂપમાં બદલાય છે. મારી સાથે પ્રેમથી વર્તે છે. તેમના હૃદયમાં વૈર ચાલ્યું જાય છે. તેઓ મારા ઉપર પ્રેમ કરે છે. તેઓ ગુણી થતા જાય છે. તેમનો આત્મા શુદ્ધ થાય છે. મારા ઉપર તેઓ અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરે છે. તેમના ઉપર હું અત્યંત શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરૂં છું. તેમના ગુણોને વખાણું છું. આ પ્રમાણે દરરોજ રાત્રીએ એક કલાક વિચાર શ્રેણિ ચલાવ્યાથી અમુક જે જે પ્રતિપક્ષીઓ, વૈરીયો હોય છે તેમના ઉપર ગુપ્તરીતે શુદ્ધ પ્રેમની અસર થાય છે. પ્રતિપક્ષીઓના અને વૈરિયોના મનમાંથી વૈર ટળે છે. આ પ્રયોગ અજમાવી જોવાની જરૂર છે. જેટલા આત્મબળથી શુદ્ધ પ્રેમના ઉપર પ્રમાણે વિચારો કરવામાં આવશે તે પ્રમાણે અન્યોને અસર કરી શકાશે. આ પ્રયોગમાં એકદમ ફળ ન દેખાય તો સમજવું કે તે પ્રમાણે આત્મબળથી શુદ્ધ પ્રેમના વિચારો કરવામાં આવ્યા નથી વા કંઇ વિશેષ વખત પર્યન્ત આ પ્રયોગ અજમાવવાની જરૂર છે. મન વાણી

અને કાયાથી શત્રુઓના આત્માઓને પણ પોતાના આત્માની પેઠે પરોક્ષમાં વા પ્રત્યક્ષમાં પ્રિય ગણશે તે મનુષ્ય આ પ્રયોગની સારી રીતે સિદ્ધિ કરી શકશે. પશુઓ અને પંખીઓ પણ શુદ્ધ પ્રેમના વિચારોથી અસર થાય છે અને તે પણ વશ થાય છે. વનસ્પતિ ઉપર પણ શુદ્ધ પ્રેમથી સારી અસર થાય છે. પતિવ્રતા સ્ત્રી વા માતા પોતાના શુદ્ધ પ્રેમથી સંતાનોને આહાર પાણી દ્વારા સારી અસર કરી શકે છે અને તેથી સંતાનોનાં શરીર પોષાય છે. આ વિચાર જૈન શાસ્ત્રોના અનુસારે છે કે કેમ તેનો ગીતાર્થોએ વિચાર કરવાની જરૂર છે. એમાં જે કંઇ યોગ્ય સાચ હોય તે ગ્રહણ કરવું. આ વિચારો જૈનશાસ્ત્રોને અનુસરીને છે કે કેમ ? તેનો નિર્ણય કરવા પ્રયત્ન કરવો.

જે મનુષ્યોમાં વિવેક બુદ્ધિ નથી હોતી તેઓને અન્ય સુજ્ઞ મનુષ્યો પોતાના વિચારો પ્રમાણે પ્રવર્તાવે છે. અજ્ઞ મનુષ્યોની શક્તિયોને પણ વિદ્વાનો યુક્તિથી તાબે કરી શકે છે. જ્ઞાનવડે રેલ્વે, આગબોટ, પવનચક્કી વગેરે અનેક વસ્તુઓદ્વારા મહા કાર્યો કરી શકાય છે. મનુષ્યો ધારેછે તો પોતાના મનુષ્ય જન્મની મહત્તા અવબોધવાને શક્તિમાન્ થાય છે. આર્ય ભૂમિમાં પૂર્વે મોટા જ્ઞાનીઓ થઇ ગયા છે. હાલમાં આર્ય ભૂમિમાં વસનારા મનુષ્યો વ્યસની બની ગયા છે તેમજ કુસંપ, ઇર્ષ્યા અને સંકુચિત દૃષ્ટિના દાસ બની ગયા છે તેથી તેઓ નીતિના માર્ગથી પ્રાયઃ મોટા ભાગે ભ્રષ્ટ થયા છે. તેઓની અજ્ઞતા વધવાથી આતિથ્ય સત્કાર ભૂલી ગયા છે અને ઘેર ઘેર ક્લેશ, ટંટા, અજ્ઞાન, નિન્દા, ઇર્ષ્યા વગેરે દુર્ગુણોએ પ્રવેશ કર્યો છે. શુદ્ધ પ્રેમ, સત્ય, જ્ઞાન આસ્તિક્ય, દયા, ભક્તિ, સંપ, એક બીજાને મદદ, આખી દુનિયાના મનુષ્યોની સેવા, સત્ય બોલવું, આત્મભોગ આપવો વૃદ્ધાવસ્થામાં વિશેષતઃ પરમાર્થ કાર્યો કરવાં, અને બીજાના ભલામાં રાજી થવું ઇત્યાદિ ગુણો તરફ લક્ષ જશે તો ભારતવાસીઓની ખરી ઉન્નતિ થશે. પાશ્ચાત્ય પ્રજાઓમાં આત્મભોગ, સંપ, હિમ્મત, સહાય અને ઉદ્યોગ શોધક બુદ્ધિ વગેરે આર્યગુણોએ પ્રવેશ કર્યો છે તેથી તેઓ બાહ્યોન્નતિમાં આગળ વધે છે. આર્ય લોકોમાં ભક્તિનો ડોળ ઉપરનો વધવા માંડયો છે અને અન્તરનો સત્ય ભક્તિરસ શુષ્ક થવા લાગ્યો છે. વૈષયિક પદાર્થોની મોજ લેવામાં પ્રમાદી બનેલા મનુષ્યોમાં આર્યપણાના ગુણો ક્યાંથી રહી શકે ? ઠાકોરો, નવાબો, અને રાજાઓ પોતાની સત્તાનો સ્વાર્થબુદ્ધિ વડે દુરૂપયોગ પ્રાયઃ કરતા હોય એવી દશા જ્યાં વર્તતી હોય ત્યાં ગુણોવડે આર્ય થવાનું

ક્યાંથી બની શકે ? જૈનરાજ્ય ગયું ત્યારથી પડતીનાં ચિન્હ આરંભાયાં છે. તન મન અને વાણી બળનો ઉપયોગ કરીને આત્મભોગી મનુષ્યો પેદા કરવા જોઇએ. આખી દુનિયાના મનુષ્યોને પોતાના આત્મ સમાન માનીને તેઓના ભલા માટે પોતાનું સર્વ અર્પણ કરવાની વિશાળ દૃષ્ટિ ન પ્રગટે ત્યાં સુધી આર્યદેશનો ઉદય થવો દુર્લભ છે. જૈનાચાર્યોએ પ્રથમ સર્વ દુનિયાને ધર્મજ્ઞાનના ઉપદેશ આપવા બહાર પડવું. પોતાની વિશાળ દૃષ્ટિ પ્રગટાવીને આખી દુનિયાના મનુષ્યોને સુધારવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સાત વ્યસનનો ત્યાગ કરાવવા ઉપદેશ દેવો જોઇએ. આખી દુનિયાને પ્રભુનો ઉપદેશ સંભળાવવા જે બને તે કરવું એજ ફરજ અદા કરવી, એજ માર્ગ ગ્રહણ કરવા લાયક છે. પ્રભુના જેવા ગુણો પોતાનામાં પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો અને અન્યોને તે તે ગુણો પ્રગટાવવા ચળવળ કરવી એજ જૈનાર્યોના ઉદયનું લક્ષણ છે.

પ્રાયઃ અજ્ઞાનથી કદાગ્રહ, હઠ, ધારણ કરી શકાય છે. અન્ધશ્રદ્ધાથી મનુષ્યો કદાગ્રહ કરીને સમાજમાં પશુઓની પેઠે કોલાહલ કરી મૂકે છે. અજ્ઞ મનુષ્યો ગદ્ધાપુચ્છ પકડનારની પેઠે પકડેલો પક્ષ મૂકતા નથી અને તેથી તેઓ ઘણી ઠોકરો ખાય છે, તેઓ મનમાં સમજે છે છતાં મીયાં પડ્યા પણ ટંગડી ઉંચીની પેઠે પોતાનો કક્કો ખરો કરવા પ્રયત્ન કરે છે. આવા હઠના વિચારોથી અનેક બાબતોમાં ઘણું વેઠવું પડે છે. હઠીલો મનુષ્ય મારૂં તે સાચું એવી હઠ ઉપર આવીને પોતાનો પક્ષ સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. વોરાના નાડાની પેઠે અજ્ઞ મનુષ્યો સમજ્યા વિના ગમે તે વાત પકડી લે છે અને તેથી તેઓ અવનતિના ખાડામાં પડે છે.

મનુષ્ય દૂર હોય છતાં લોહચુંબકના ન્યાયે દૂર રહેલી વસ્તુઓ પુણ્યના પ્રતાપે તેના આત્માની પાસે ગમે તે રીતે ખેંચાઇ આવે છે. પુણ્યનાં અને પાપનાં પુદ્‌ગલોમાં અચિંત્ય શક્તિ રહી છે અને તે અનેક રીતે પોતાનો વિપાક દેખાડે છે. રાગદ્વેષની શુભાશુભ પરિણતિ પુણ્યના અને પાપનાં પુદ્‌ગલો ખરેખર આત્માના પ્રદેશોની સાથે બંધાય છે. ઉગ્ર પુણ્ય અને પાપનો આજ ભવમાં કોઇને વિપાક પ્રાપ્ત થાય છે. શુભરાગ અને શુભ દ્વેષથી પાપનાં પુદ્‌ગલોને પણ પુણ્ય રૂપે પરિણમાવી શકાય છે. કોઇ ક્ષેત્ર કાલ પામીને પુણ્ય પ્રકૃતિનો ઉદય પ્રગટે છે અને કોઇ ક્ષેત્ર કાલાદિ પામતાં પાપ પ્રકૃતિનો ઉદય પ્રગટે છે. આત્મા, શરીરમાં અસંખ્ય પ્રદેશો વડે વ્યાપી રહ્યો છે અને તે અરૂપી હોવાથી મધ્યમ પરિણામવાળો ગણાય છે.

નથી. શુભ વિચારો અને અશુભ વિચારોની શ્રેણિયોથી આત્મામાં ક્ષણેક્ષણ પુણ્ય પાપનાં દલિકો લાગ્યા કરે છે. શુભ પરિણામ વાળા વિચારોમાં પુણ્યના દલિકો ખેંચવાની શક્તિ રહી છે અને અશુભ પરિણામવાળા વિચારોમાં પાપનાં પુદ્ગલ દલિકો ખેંચવાની શક્તિ રહી છે. પુણ્ય એ સુવર્ણની બેડી સમાન છે અને પાપ એ લોહની બેડી સમાન છે. પુણ્યના ઉદયથી શાતા વેદનીયના સંયોગો પ્રાપ્ત થાય છે અને પાપના ઉદયથી અશાતા વેદનીય (દુઃખ) ના સંયોગો પ્રાપ્ત થાય છે. શુભરાગ અને શુભ દ્વેષના ઉચ્ચ શુદ્ધ પરિણામથી તીર્થંકર નામ કર્મ બંધાય છે. શુભરાગના પરિણામ વિના તીર્થંકર નામ કર્મ બંધાતું નથી. સમ્યક્ત્વના યોગે શુભરાગાદિ પરિણામથી જીવો તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધે છે. **रागद्वेषनी वृत्तिथी, उपजे छे संसार, रागद्वेषना नाशथी, भवनो पामो पार ॥** શુભાશુભ રાગદ્વેષની પરિણતિનો સંબંધ જોડનાર બહિર્માં સંચરતું મન છે. અન્તરમાં આત્માની સાથે મન રહે છે તો સંસારનો ઉદ્ભવ થતો નથી. રાગદ્વેષ વિનાનું મન, નિર્વિષ સર્પની પેઠે દુઃખ આપવા સમર્થ થતું નથી. મનુષ્યોએ ધર્મનાં, પરમાર્થનાં કાર્યો કરવાં પણ પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છા રાખવી નહિ. પોતાની ફરજ માનીને નિષ્કામ બુદ્ધિથી ધાર્મિક શુભ કાર્યો કરતાં કર્તા બંધાવાનું થતું નથી. પોતાના આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ વર્તે છે વા અશુદ્ધ પરિણતિ વર્તે છે તેનો અનુભવ પોતાને થાય છે. પુણ્યની આકાંક્ષા વિના શુભ કરણીઓને જ્ઞાનીમનુષ્યો પોતાના અધિકાર પ્રમાણે સેવ્યા કરે છે. પોતાનો અધિકાર કેટલો છે તે જાણીને તે પ્રમાણે આનન્દથી પ્રવૃત્તિ કરવી. પુણ્યના ઉદયથી આત્માને શ્રેષ્ઠ માનવો નહિ અને પાપના ઉદયથી આત્માને દીન માનવો નહિ. પુણ્ય અને પાપ એ કંઈ આત્માનો ધર્મ નથી. આત્મા પોતાના ધર્મે ત્રણ ભુવનમાં શ્રેષ્ઠતા ભોગવે છે. બંબામાં ઉંચું ઉછળેલું જળ જેમ નીચું પડે છે તેમ પુણ્યથી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પુણ્ય ક્ષયથી અને પાણી નીચું [illegible] પડે છે. [illegible] એરંડીયું [illegible] નીચી જતા તે પ્રમાણે પોતાના આત્માને ઉચ્ચ નીચ માની લેતું નથી; તેમ મનુષ્યોએ પણ પુણ્ય અને પાપથી પોતાનામાં ઉચ્ચતા વા નીચતા માની લેવી નહિ.

બાહ્યધર્મ ક્રિયાના ભેદો તો કદી એક થઇ શકે નહિં. બાહ્યધર્મ ક્રિયાઓ જુદી જુદી હોય છે છતાં તેમાં વહેનાર અધ્યાત્મ રસ તો એક જાતનો હોય છે. બાહ્યક્રિયાઓ દરેકની જુદી દેખીને મત સહિષ્ણુતા ધારણ કરવાની જરૂર

છે. ભિન્ન ભિન્ન ક્રિયાભેદની દૃષ્ટિથી મનુષ્યોને દેખતાં પોતાના કરતાં ઘણા તે દૂર જણાશે પણ અધ્યાત્મ દૃષ્ટિથી તેઓને દેખતાં પોતાના આત્માની પાસે રહેલા તેઓ જણાશે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાનુસારે બાહ્યધર્મ ક્રિયાઓના ભેદો પડયા, પડે છે અને પડશે, એના ઝઘડાનો કદી પાર આવનાર નથી. ડાળાં પાંખડાંની ભેદતાથી ડાળાં અને પાંખડાં અન્ય ડાળાં અને પાંખડાંથી પોતાને ભિન્ન માની શકે પણ તે વૃક્ષથી વા વૃક્ષમાં વહેનાર રસથી ભિન્ન નથી, તેથી તે જીવી શકે છે. તે પ્રમાણે ભિન્ન ભિન્ન ધર્મક્રિયાના ભેદોથી પોતાને ભિન્ન માનનારાઓ પણ આત્મતત્ત્વથી જુદા પડતા નથી અને તેઓ આત્માનો ચૈતન્યરસ લેઇને જીવી શકે છે. જેઓનામાં ચૈતન્યરસ (અધ્યાત્મરસ) આવતો બંધ થાય છે તેઓ જીવી શકતા નથી. બાહ્ય ધાર્મિક ભિન્ન ભિન્ન ક્રિયાઓ એ આત્મધર્મનાં વેષ્ટનો છે. પેટીમાં જેમ રત્નો રહે છે પણ પેટીથી જેમ તે ભિન્ન હોય છે તેમ બાહ્ય ધાર્મિક ક્રિયાઓ વચ્ચે છુપાયેલું અધ્યાત્મ તત્ત્વ તે બાહ્ય ક્રિયાઓથી ભિન્ન હોય છે છતાં તેઓની સાથે સંબંધ ધરાવે છે. ભિન્ન ભિન્ન વેષ ધારણ કરનારા મનુષ્યો ભિન્ન ભિન્ન વેષની ઉપાધિથી પોતાને અન્ય મનુષ્યોથી ભિન્ન માને છે તેઓ મૂર્ખ ઠરે છે, તદ્વત્ બાહ્ય ક્રિયાઓથી આત્મધર્મમાં ભેદ દેખનારા અજ્ઞ મનુષ્યો ક્લેશ, નિન્દા આદિ દોષો સેવીને આત્માના શુદ્ધ ધર્મને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. બાહ્ય ધર્મની ક્રિયાઓમાં સમયાનુસાર ફેરફારો થયા કરે છે પણ તેનો મુખ્ય ગુપ્ત ઉદ્દેશ-શો છે તે જો જાણવામાં ન આવે તો અંધ પરંપરા અને શુષ્કતાનો વધારો થાય છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિના અસંખ્યાત ભેદ પડે છે. રાગદ્વેષની પરિણતિ જે જે અંશે ટળે છે તે તે અંશે સમ્યગ્દૃષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થાય છે. સમદૃષ્ટિના યોગે ધર્મક્રિયાના ભેદોમાં અહંમમત્વ સ્ફુરતું નથી. બાહ્ય ધર્મક્રિયાઓની ઉપયોગિતા અધિકાર પરત્વે સિદ્ધ થાય છે. ધર્મનું સામાજીક બળ ઉત્પન્ન કરવામાં ધર્મની ક્રિયાના ભેદોની કડવાશ ઉત્પન્ન કરીને મળેલા સોનેરી સમયને ન ખોવો જોઇએ.

વિવેક વિના અહંત્વ અને મમત્વના દૃઢ આવેશમાં મનુષ્યો અહંકારના વશ થઇને દરેક મનુષ્યોને આદર આપી શકતા નથી અને અન્યોને હલકા પાડવાના પ્રયત્ન કરે છે. આર્ય દેશમાં પૂર્વે ઘણા નિરભિમાની મહાત્માઓ પ્રગટ થતા હતા અને તેથી તેઓ અન્યોને ધર્મ માર્ગ ઉપર લાવીને આર્ય દેશની મહત્તા રક્ષતા હતા. અવિદ્યા, અજ્ઞાન, મોહથી, અહંવૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી મનુષ્ય અસત્ કલ્પનાઓને વશ થઇને

ભવિષ્યની ઉન્નતિનાં દ્વાર બંધ કરે છે. ઉત્તમોત્તમ લઘુતા છે. નાના અને મોટાની અવાસ્તવિક કલ્પનામાં કદાગ્રહ બંધાઇ જતાં મનુષ્ય પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ ભૂલી જાય છે અને પોતાનામાં અસત્‌નો આરોપ કરીને નવી કલ્પનાની સૃષ્ટિ રચીને જેવી રીતે કરોળીયો પોતાની જાળમાં ફસાય છે તેવી રીતે ફસાય છે અને તેથી આત્મબળનો નવો જુસ્સો ઉત્પન્ન થતો બંધ પડી જાય છે. અભિમાનવૃત્તિથી આત્મોન્નતિનાં દ્વારો બંધ પડી જાય છે. આત્મામાં ગમે તેવા ગુણો પ્રગટ થાય તો પણ તે સત્‌ એવા ગુણો ઉત્પન્ન થયા છે તેથી અભિમાન કરવાનું કંઇ કારણ જણાતું નથી. અભિમાનથી આર્યો પોતાના આત્માના સદ્‌ગુણો ખીલવવામાં પોતાની મેળે વિઘ્નો ઉભાં કરે છે. પોતાનામાં બધું માની લઇને અન્યોના ગુણો તરફ અલક્ષ્ય રાખીને તેઓને ધિક્કારનારા મનુષ્યો કદિ વાસ્તવિક આત્માની ઉન્નતિ કરવા શક્તિમાન્ થઇ શકતા નથી અને તેઓ આર્યોની આત્મધર્મોન્નતિમાં પણ ખરેખરો ભાગ લઇ શકતા નથી. આત્માના પરિપૂર્ણ ગુણો ખીલવવામાં દરેક મનુષ્યો વિદ્યાર્થીઓ છે. સ્વાર્થ, તૃષ્ણા, અને વ્યસન આદિથી મનુષ્યો પોતાની શક્તિયોને ખીલવવાના ઉપાયો આદરી શકતા નથી. લઘુતાથી મનુષ્યો પોતાની વાસ્તવિક દશા અવલોકી શકે છે અને જે જે પોતાની શકિતયો ખીલી નથી તેઓને ખીલવવા પ્રયત્ન કરી શકે છે. અભિમાની અને દોષદૃષ્ટિ નિન્દક મનુષ્યો આર્યત્વના ગુણો પ્રગટાવી શકતા નથી, કારણ કે તેઓની દૃષ્ટિમાં વિપર્યયતા હોય છે તેથી તેઓ પોતાનું વાસ્તવિક હિત અને માતૃદષ્ટિવડે કરાતી જગત્‌ની સેવા સમજવાને લાયક બની શકતા નથી. પોતાનામાં સર્વ ગુણો છે એવું વ્યક્તિની અપેક્ષાએ ભ્રાન્તિથી માની લેવાથી ગુણોનો આવિર્ભાવ કરવા માટે પ્રયત્ન થતો નથી અને તેમજ અન્ય મનુષ્યોને આદરસત્કાર આપી શકાતો નથી. પોતાનામાં ખરી આર્યતા પ્રગટાવવી હોય તો અભિમાનનો ત્યાગ કરીને સર્વની સાથે સમાનતા રાખવી જોઇએ અને વ્યસન દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરીને નીતિમાર્ગ પર આવવું જોઇએ.

પૂર્વે અધ્યાત્મ જ્ઞાનથી આર્યો બહુ ઉન્નત સ્થિતિ પર હતા. અધ્યાત્મ વિદ્યાર્થી આર્યો પોતાના આત્માની મહત્તા ઇચ્છતા હતા અને તેઓ આત્મજ્ઞાનથી દેહાધ્યાસને દૂર કરતા હતા. આત્મજ્ઞાનથી આર્યો શરીરં અને બાહ્ય વૈભવના સુખાર્થે સ્વાર્થ, તૃષ્ણા, કલેશ, અહંત્વ, પ્રમાદ આદિ દોષોથી દૂર રહેતા હતા, શરીરરૂપ પેટીમાં રહેલા આત્મરૂપ રત્નની તેઓ ખરી કિમ્મત

આંકી શકતા હતા, તેથી મન વાણી અને કાયાને તેઓ તાબે રાખીને વિષય અને વ્યસન ઉપર જય મેળવી શકતા હતા. આત્મવિદ્યાના બળે તેઓ ભારત વંશના પ્રાણીઓને કુટુંબવત્ માનીને તેઓના પ્રતિ પોતાની જે જે ફરજો હતી તે અદા કરતા હતા અને નિષ્કામ કરણીથી આગળ પગલાં ભરી શકતા હતા. આત્મજ્ઞાન બળથી તેઓ વિષયસુખો તરફ અત્યંત આસક્તિ ન કરતાં જગતના જીવોને સદ્ગુણોના માર્ગે દોરવા વિશેષ પ્રયત્ન કરતા હતા. શરીરમોહનું (દેહાધ્યાસનું) જોર ખરેખર અવિદ્યાથી વૃદ્ધિ પામે છે. તે વખતમાં આત્મજ્ઞાનનો ભાનુ અત્યંત પ્રકાશમય હતો, તેથી ભારતવાસીઓમાં સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની વિશેષ અભિલાષા હતી. હાલ અધ્યાત્મ વિદ્યાના પ્રખર તેજના અભાવે શરીરમોહ, વિષય સુખેચ્છા, સ્વાર્થ, કપટ આદિ દોષોની વૃદ્ધિ થવા લાગી છે. તેથી ભારતવાસીઓ આત્મોન્નતિની ખરી કુંચીઓ પ્રમાણે વર્તી શકતા નથી. અધ્યાત્મ જ્ઞાન તરફ પ્રવૃત્તિ થતાં મોહનું જોર ટળે છે અને તેથી મનુષ્યો પોતે ખરી સેવા, ખરી ભક્તિ, ખરી ક્રિયા, અને ખરી ફરજોના માર્ગે ચઢી શકે છે. હાલમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન ફેલાવવાની જરૂર છે. શ્રીવીર પ્રભુના આગમોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન ઝળકી રહ્યું છે.

મનુષ્યે વાક્ચાતુરી પ્રાપ્ત કરી એટલે તેનામાં સર્વ ગુણો આવી ગયા એમ તો કદી માની શકાય નહિ. મન વાણી અને કાયાની એકતા જ્યાં જોવામાં આવે છે ત્યાં વાક્ચાતુર્યની સફળતા અવલોકાય છે. ઘણું બોલવાથી વા ઘણું વાંચવાથી હૃદય પર જે અસર થાય છે તેના કરતાં હૃદયમાં ઘણું મનન કરવાથી જે અસર થાય છે તે ઓર પ્રકારની છે. હૃદયમાં સ્વતંત્ર વિચાર કરનારાઓની વાણી અને કાયાનું જે વર્તન દેખવામાં આવે છે તે આદર્શરૂપ અને અન્યોને અસર કરવા રૂપ થઇ પડે છે. આદર્શ જીવન કરવું હોય તો હૃદયના ગુણો ખીલવવાની જરૂર છે. હૃદયના ગુણો ખીલવવાથી કાયિક સદ્વર્તનરૂપ બાહ્ય ચારિત્ર્ય, પોતાની યોગ્યતા અને અધિકાર પ્રમાણે ઉચ્ચ થાય છે અને તેથી વાણીથી બહાર કાઢવામાં આવતા થોડા શબ્દો પણ જગતને ઉત્તમ અસર કરવા સમર્થ બને છે. શુદ્ધ પ્રેમને ખીલવવો હોય તો વાક્ચાતુર્ય કરતાં હૃદયના ગુણોના સંયમમાં લક્ષ રાખવું. વાણી અને કાયાની ચેષ્ટાથી જગતને ઉપર ઉપરનો આંજી નાખવાનો પ્રેમપાઠ શીખવવા કરતાં હૃદયના શુદ્ધ વિચારોથી શુદ્ધ પ્રેમને કેળવી જગતને પોતાનું વાસ્તવિક વર્તન દેખાડવું એ આદર્શ પુરૂષ થવાનું ચિહ્ન છે. વાક્ચાતુર્યથી લોકો છેતરાય છે અને તેની સાથે સ્વાર્થવૃત્તિ તો

કાયમ રહે છે. વાક્ચાતુર્યથી ખરા જ્ઞાનની પરીક્ષા થઇ શકતી નથી. વાણીના ચાતુર્યથી પોતાની શ્રેષ્ઠતા જણાવવી એ પોતાના આત્માને છેતરવાનું કાર્ય છે. જેનાથી પોતાના આત્માને છેતરી શકાય છે તેનાથી અન્ય જીવોને પણ કેમ ન છેતરી શકાય ? પોતાના આત્માને જેનાથી પ્રકાશી શકાય એવું સદ્વર્તન, સાચા બોલ અને શુભ વિચાર એજ અન્ય જીવોના શ્રેય માટે છે એવું અવબોધી વાક્ચાતુર્ય પ્રાપ્ત કરવા પહેલાં હૃદયની ઉત્તમતા કરવી એજ યોગ્ય છે.

समकितीनी परीक्षा.

અમુક મનુષ્યમાં સમ્યક્ત્વ છે કે કેમ તેની પરીક્ષા કરવી હોય તો તેનામાં ગુણાનુરાગ છે કે નહિ તેની તપાસ કરવી. આ જગત્‌માં કોઇપણ મનુષ્ય મુક્તિ પામશે તે ગુણાનુરાગી થશે ત્યારે પામશે. ગુણાનુરાગ એ વીતરાગના ધર્મને પમાડનાર મોટો ગુણ છે. જેનામાં ગુણાનુરાગ છે તે સમ્યક્ત્વ પામ્યો વા પામશે. ગુણાનુરાગી સત્યની બાજુ તરફ વળે છે અને દોષને દેખે છે તોપણ દોષ તરફ તેનું લક્ષ—ચિત્ત ચોંટતું નથી. જ્યાં ત્યાં ગુણ છે તેજ મારા છે એવી ગુણાનુરાગીની દૃષ્ટિ હોય છે, તેથી તે ગુણ અને ગુણીની પરીક્ષા કરતો કરતો છેવટે સર્વગુણી એવા વીતરાગ દેવનો રાગ ધારણ કરી શકે છે અને વીતરાગનો ભક્ત બને છે. ગુણાનુરાગી માર્ગાનુસારી તો અવશ્ય હોય છે. તેને ગુણનો પક્ષપાત હોય છે. મ્હારૂં તે સારૂં એવો તે આગ્રહ કરતો નથી, પણ જે જે ગુણો છે તે મારા આત્માના છે એવી તેની દૃષ્ટિ હોવાથી ગુણાનુરાગી ગુણની શ્રેણિ પર ચઢે છે અને હળવે હળવે તે ગુણના ઓઘભૂત થાય છે. જેનામાં કોઇપણ જાતનો ગુણ હોય તેને સમકિતી દોષ રૂપે દેખતો નથી. સમકિતી કોઇના ગુણને અવગુણ રૂપે બોલતો નથી. ગુણાનુરાગી કદી કોઇના દોષને વદતો નથી. ગુણાનુરાગી અમુક મનુષ્ય છે તો સમજવું કે તે હાલ સામાન્ય સ્થિતિમાં છે તો પણ તે અન્તે તે ગુણના યોગે પરમાત્માની પ્રાપ્તિનો અધિકારી બનવાનો એમ અવબોધવું. કૂળથી જૈન કહેવાતો હોય અને તેનામાં જો ગુણાનુરાગી ન હોય તો તે શ્રીવીર પ્રભુના ગુણોનો રાગી બની શકે નહિ. ગમે તેવો ક્રિયાવાદી કર્મયોગી હોય વા વિદ્વાન્ હોય પરન્તુ જો ગુણાનુરાગી નથી હોતો તો તે અન્ય મનુષ્યના ગુણોને દેખી શકતો નથી, અને ઉલટો અન્યોના ગુણને પણ દોષરૂપે વદીને જનસમાજને નીચ બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે અને

તેથી પોતે તથા અન્યોને ઉપકારક બની શકતો નથી. ગુણાનુરાગી અને કોઇના ગુણને બોલનાર ખરેખર પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

શ્રુત જ્ઞાનના અનુસારે અન્તર્મુખ ઉપયોગથી આત્મતત્ત્વનું ચિંતવન કરતાં કરતાં જે જે અનુભવ સ્ફુરણાઓ ઉઠે તે તે અનુભવ સ્ફુરણાઓને શાસ્ત્રોના આધારે તપાસવી અને તેમાં જ્ઞાનીઓની સલાહ લેઇ ઘટતો ફેરફાર કરવો. શાસ્ત્રોમાં કથેલાં આત્મ સંબંધી વચનોનો અન્તર્મુખોપયોગધ્યાનથી અનુભવ કરવો અને તે તે વચનોમાં રહેલું પરિપૂર્ણ હાર્દ અવબોધવા ધ્યાન ધરવું જોઇએ. એકાન્ત સ્થાનોમાં આત્મતત્ત્વ સંબંધી દીર્ઘકાલ પર્યંત વિચારો કરવાથી આત્માના જ્ઞાનાનુભવમાં વૃદ્ધિ થાય છે. દ્રવ્ય સંવરદ્વારા ભાવસંવરના ઉપયોગમાં લીન થએલો મનુષ્ય શુદ્ધભાવ નિર્જરાના સંમુખ થઇને સમયે સમયે અનન્ત ગુણ કર્મની નિર્જરા કરીને આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોને નિર્મલ કરે છે. પોતાના આત્માની શુદ્ધોપયોગથી શુદ્ધિ થાય છે અને તેથી જીવ પોતાના સહજ ગુણનો પ્રકાશ જે જે અંશે થાય છે તેને અનુભવી શકે છે. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાનાદિનો પ્રકાશ ખીલવવો હોય તો ખરેખર આત્માના શુદ્ધોપયોગવડે ધ્યાન કરવાની જરૂર છે. પૂર્વે મહામુનિવરો આત્માનું ધ્યાન ધરીને અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રગટ કરી જગત્માં ચમત્કાર બતાવતા હતા. નિવૃત્તિ માર્ગમાં આત્માના ગુણો ખીલવવા ધ્યાનની મુખ્યતા બતાવી છે. ધ્યાનના સન્મુખ થએલ મનુષ્ય દરરોજ તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રકાશમાં વૃદ્ધિ કરે છે અને તેથી પૂર્વના અનુભવો કરતાં વર્તમાનમાં ઘણો જ્ઞાની થએલો પોતાને દેખી શકે છે અને ભવિષ્યમાં વર્તમાન જ્ઞાન કરતાં વિશેષ જ્ઞાની થવાનો એમ તે નિર્ણય કરી શકે છે. આગળ આગળના જ્ઞાનાનુભવથી પૂર્વ પૂર્વમાં થએલા જ્ઞાનમાં ઘણું બાકી રહેલું તે દેખી શકે છે. છેવટે પરિપૂર્ણ કેવળ જ્ઞાન થતાં આત્માને કાંઈ જાતનું જ્ઞાન બાકી રહેતું નથી. આવી દશા પ્રાપ્ત કરવા માટે અન્તર્મુખ વૃત્તિથી આત્મ સાક્ષાત્કાર કરીને તેમાં સદા લયલીન રહેવું.

અપ્રમત્ત સાધુઓને અવશ્યકાદિ ક્રિયાઓનો નિયમ નથી.

नह्यप्रमत्तसाधूनां, क्रियाप्यावश्यकादिका ।
नियता ध्यानशुद्धत्वाद्यदन्यैरप्यदः स्मृतम् ॥७॥ (अध्यात्मसार)

અપ્રમત્ત સાધુઓને આવશ્યક પ્રતિ લેખન વગેરે ક્રિયા કરવાનો નિયમ નથી; કારણ કે ધ્યાનવડે પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે તેથી.

આ પ્રમાણે અન્યોએ પણ કહ્યું છે. જેઓનામાં ધ્યાનની શુદ્ધિ હોય છે તેઓનો અધિકાર ઉચ્ચ છે. આત્મજ્ઞાનીધ્યાનીનો વ્યાપાર અન્તર્માં રમણુતા રૂપ હોય છે. મન, વચન, અને કાયાની ચંચલતા થાય એવી ક્રિયાઓ ન કરતાં તેઓ મન, વચન અને કાયયોગની સ્થિરતા થાય એવી ધ્યાન ક્રિયા તરફ લક્ષ આપે છે. ધ્યાનમાં જેઓનો વખત જાય છે તેમને ધન્ય છે. બાલજીવ લિંગ રજોહરણાદિલિંગ દેખી ધર્મ માને છે. મધ્યમ ક્રિયાઓમાં ધર્મ દેખે છે અને ઉત્તમજ્ઞાની જ્ઞાનમાં ધર્મ માને છે. **बालः पश्यति लिङ्गम् इत्यादि** શ્રી હરિભદ્રસૂરિ ષોડશકમાં દર્શાવે છે " **वत्थु सहावो धम्मो** " આ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની ગાથાથી પણ આત્માનો સ્વભાવ તેજ આત્માનો ધર્મ સિદ્ધ થાય છે. મન વચન, અને કાયાથી ભિન્ન એવો જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણો તેજ આત્માનો ધર્મ છે. જ્યાં આત્મ ધર્મમાં ધ્યાન વડે રમણુતા થતી હોય અને આત્મહૃદયમાં લયલીનતા થવાથી આત્માનો સહજાનન્દ અનુભવાતો હોય ત્યાં બાહ્ય આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓ કરવી એવો નિયમ હોય નહીં એમ યથાયોગ્ય બનવા યોગ્ય છે. આત્મધર્મનું ધ્યાન ધરનાર સાધુ અપ્રમત્ત કહેવાય છે. મન, વચન અને કાયાના યોગનું ધ્યાનમાં સ્થિરત્વ થાય છે. મન, વચન અને કાયાના યોગનું સ્થિરપણું થવાથી આવશ્યકક્રિયાઓ-કરણી કે જેમાં કાયાદિ યોગની ચંચલતા થાય એવી દશાને અપ્રમત્ત દશામાં ધ્યાન યોગીઓ ઇચ્છી શકતા નથી. ધ્યાની સાધુઓને પોતાના અધિકાર ભેદે રૂચિ યોગે જે કરવા યોગ્ય હોય છે તેજ તેઓને રૂચે છે. બાલકને ઢીંગલાની રમત રૂચે છે. પણ યુવાનને રૂચતી નથી તેવું કારણ અધિકાર પરત્વે દૃષ્ટિ અને રૂચિનો ભેદ પડે છે તેજ છે. જેમાં જેને રૂચિ હોય છે તેમાં તે રમણુતા કરે છે તે તેમાંજ આનન્દ પામી શકે છે. ક્રિયાના અધિકારીને ધ્યાનીની ધ્યાન ક્રિયામાં રૂચિ લાગે નહીં તેમજ અપ્રમત્ત સાધુઓને આવશ્યકાદિ ક્રિયામાં ચેન પડે નહિ, એવું પ્રત્યેકના અધિકાર ભેદે સમજવું.

જ્યારે ધ્યાનીને ક્રિયાનો નિયમ નથી તો ગોચરી વગેરે ક્રિયાઓ શામાટે કરવી જોઇએ તેનું કારણ દર્શાવે છે.

देहनिर्वाहमात्रार्था, यापि भिक्षाटनादिका ।
क्रिया सा ज्ञानिनोऽसङ्गान्नैव ध्यानविघातिका ॥११॥ (अध्यात्मसार)

દેહના નિર્વાહાર્થે ગોચરી વગેરે જે ક્રિયા હોય છે તે અસંગપણાંથી

જ્ઞાનીને ધ્યાનનો વિઘાત કરનારી હોતી નથી. આત્મજ્ઞાની સાધુને બાહ્યની ક્રિયાઓ કરતાં છતાં પણ જ્ઞાનબળે અસંગપણું રહે એ સ્વભાવિક છે. પ્રસંગોપાત્ત ગોચરી વગેરે જે જે ક્રિયાઓ કરાય છે તેમાં અહંમમત્વના અધ્યાસ વિના બંધાવાનું થતું નથી. જ્ઞાની આસ્રવની ક્રિયાઓને પણ સંવરરૂપે પરિણમાવે છે તો પશ્ચાત્ ભિક્ષાટનાદિકક્રિયાઓમાં તેનું અસંગપણું રહે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. શાન્ત, દાન્ત, મોક્ષાર્થી અને વિશ્વવત્સલ એવો આત્મજ્ઞાની સાધુ જે ક્રિયા કરે છે તે યોગ્ય છે. નિઃસંગ ભાવથી આહારાદિક ક્રિયા કરતાં જ્ઞાની બન્ધાતો નથી. જ્ઞાની ગોચરી વગેરે ક્રિયા કરતો છતો અસંગપણાથી કર્મની નિર્જરા કરે છે આત્મજ્ઞાની પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ક્રિયાઓ કરે છે તોપણ તે અસંગપણાથી આત્મશકિતયોને ખીલવી શકે છે. જ્ઞાનયોગીને પ્રસંગોપાત્ત ક્રિયાયોગ સેવવો પડે છે પણ તે રૈઢિક ક્રિયાયોગની શૈલીમાં રૈઢિકવૃત્તિથી અમુકજ ક્રિયા કરવી જોઇએ અને અમુક નહિ એવી રીતે બંધાતો નથી. અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો વિઘાત કરનારી જે જે ક્રિયાઓ હોય છે તે તે તરફ તે લક્ષ આપતો નથી. સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી જ્ઞાની દેહ નિર્વાહાદિ અર્થે જે જે ક્રિયાઓ તે તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવે ઉપયોગી છે, તેઓને તે અપેક્ષાએ કરે છે પણ તે ક્રિયાઓના રહસ્યને સમ્યગ્ અવબોધતો હોવાથી ઔપચારિક સાધનને વાસ્તવિક સદ્ભૂત સાધન તરીકે માની લેતો નથી. બાહ્ય ક્રિયાઓ તો અન્ય વંચનાર્થે કપટથી પણ થઇ શકે છે. માટે રૂપ, ક્રિયા વેષ અને ઉપદેશથી સાધ્યદૃષ્ટિ ન ચૂકતાં આત્માના શુદ્ધોપયોગે ઔપચારિક નિમિત્ત કારણ રૂપ ગણાતી ક્રિયાઓમાં સદ્ભૂત સાધનતાનો આરોપ કરવો નહિ. જ્ઞાનયોગી ક્રિયાયોગને સેવે છે પણ તે ઉપરના શ્લોકમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે દેહ નિર્વાહાદિ કારણોને લેઇને ક્રિયાયોગ સેવે છે તેથી તેને તે તે આહાર ગ્રહણ ભક્ષણાદિ ક્રિયાઓ ધ્યાનના વિઘાતભૂત થતી નથી પણ ઉલટી ધ્યાનમાં સાહાય્ય કરનારી થાય છે.

નિશ્ચયમાં લીન થએલાઓને અતિ પ્રયોજન ભૂત ક્રિયાઓ થતી નથી પણ વ્યવહાર દશામાં રહેલાઓને ક્રિયાઓ ગુણકારી થાય છે.

या निश्चयैकलीनानां क्रिया नातिप्रयोजनाः
व्यवहारदशास्थानां ता एवातिगुणावहाः ॥१९॥ (अध्यात्मसार)

નિશ્ચયમાંજ એકલીન ચિત્ત જેઓનું થએલું છે એવા મનુષ્યોને

ક્રિયાઓ કંઇ અતિ પ્રયોજન વાળી હોતી નથી; કારણકે ક્રિયાઓ કરીને જેની સિદ્ધિ કરવાની છે તેતો તેઓને નિશ્ચયમાં એકલીન ચિત્તથી થાય છે. ધાર્મિક ક્રિયાયોમાં ચિત્ત રમાવીને તે વડે પરભાવમાં થતી મનની રમણુતા વારવાની હોય છે. ધાર્મિક ક્રિયાયોનું પ્રયોજન ખરી રીતે અવલોકીએ તો નિશ્ચય શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપમાં ચિત્તની લીનતા કરવાને માટે હોય છે. ગાય ભેંસને ઘાસ ખવરાવવાનું પ્રયોજન ઘૃતની સિદ્ધિ અર્થે છે. ઘૃતની સિદ્ધિ થતાં ઘાસનું પ્રયોજન રહેતું નથી. ઘટની સિદ્ધિ અર્થે ચક્રભ્રમણ વગેરે ક્રિયાયોની જરૂર રહે છે પણ ઘટપૂર્ણ સિદ્ધ થતાં ચક્રભ્રમણ વગેરે ક્રિયાઓ તેજ ઘટને અર્થે પશ્ચાત્ પ્રયોજનવાળી હોતી નથી તદ્વત્ અત્ર પણ આત્મ ગુણમાં ચિત્ત લીન થતાં તેના માટે ખાસ તે વખતે નિમિત્ત કારણરૂપ ગણાતી ક્રિયાઓ અતિ પ્રયોજનવાળી ગણાતી નથી. આત્માના ગુણોમાં ચિત્તને રમાવવામાટે પ્રથમાભ્યાસમાં નિમિત્ત કારણરૂપ ક્રિયાઓની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે પણ પશ્ચાત્ નિશ્ચયૈકલીનતારૂપ કાર્ય થતાં નિમિત્ત કારણરૂપ ક્રિયાઓ અતિ પ્રયોજનવાળી રહેતી નથી, જ્ઞાનયોગ એ નિશ્ચય માર્ગ છે. જ્ઞાનયોગ વડે આત્મામાં રમણુતા કરવી, તત્ત્વનું ચિંતવન કરવું, ઇત્યાદિ નિશ્ચય જ્ઞાનયોગ છે. એ જ્ઞાનયોગ વડે ચિત્તની એકાગ્રતા થતાં કર્મયોગ રૂપ ક્રિયાઓનું અત્યંત પ્રયોજન રહેતું નથી. જે ક્રિયાઓનું નિશ્ચયૈકલીન ચિત્તવાળાઓને અત્યંત પ્રયોજન રહેતું નથી તેજ ક્રિયાઓ વ્યવહાર દશામાં રહેલાઓને અત્યંત ગુણ કરનારી થાય છે. જ્ઞાનયોગ વડે ચિત્તની એકાગ્રતા જેઓની થતી નથી તેવાઓને કર્મયોગભૂત ક્રિયાઓ અત્યંત હિતકારી થાય છે. જ્ઞાનયોગ એ ઉચ્ચ યોગ છે, તેમાં જેઓનો અધિકાર નથી તેવા બાળજીવોને ક્રિયાયોગ ગુણાવહ થાય છે. પ્રતિલેખના આવશ્યક વગેરે ક્રિયાઓથી બાળજીવોને ગુણ થાય છે. જેઓને જે જે અધિકારે જે જે યોગની આરાધના કરવાની હોય છે તેજ તેઓને ગુણકર થાય છે. જ્ઞાનીઓની સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ થઇ હોય છે તેથી તેઓ જ્ઞાનયોગ વડે ચિત્તની સ્થિરતા કરી શકે છે પણ સ્થૂલ બુદ્ધિવાળા કર્મયોગના અધિકારીઓને તો ક્રિયાઓ કરવાની હોય છે; કારણ કે જ્ઞાનયોગની અપ્રાપ્તિએ તેઓ નિમિત્ત કારણભૂત ધાર્મિકક્રિયાયોથી કંઇક શુભ ધર્મને આરાધી શકે છે. જ્ઞાનયોગીઓ કે જેઓ નિશ્ચયમાં એકલીન ચિત્તવાળા થએલા હોય છે તેઓ તો રત્નના વ્યાપારીઓ ગણાય છે અને વ્યવહાર દશામાં રહેલા તો કરીયા જેવા હોય છે, રત્નના વ્યાપારીઓને કિરિયાણાનો વ્યાપાર અત્યંત

પ્રયોજનવાળો થતો નથી પણ રત્નના વ્યાપારનો જેઓએ અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો નથી એવા કિરિયાણાના વ્યાપારીઓને કિરિયાણાની વ્યાપાર ક્રિયા ગુણકારી થાય છે.

कर्मयोगनुं फल.

आवश्यकादिरागेण, वात्सल्याद्भगवद्गिराम् ।
प्राप्नोतिस्वर्गसौख्यानि, न यातिपरमंपदम् ॥४॥ अध्यात्मसार॥

આવશ્યકાદિના રાગ વડે અને ભગવદ્ વાણીપર પ્રેમ ધારણ કરવાથી મનુષ્ય સ્વર્ગ સુખને પામે છે, પણ પરમપદ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. આવશ્યકાદિના રાગથી પુણ્યનો બંધ થાય છે. આવશ્યકાદિક્રિયાયોગપર રાગ ધારણ કરવાથી શુભાનુબન્ધ અનુષ્ઠાન થાય છે. ભગવંતની વાણી પર રાગ ધારણ કરવાથી શુભાસ્ત્રવનો બંધ થાય છે, આદિ શબ્દથી પ્રતિલેખન, પ્રભુપૂજા, દેવદર્શન, તીર્થયાત્રા અને સાધર્મ્ય વાત્સલ્ય વગેરેથી સ્વર્ગ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ અવબોધવું. આવશ્યકાદિ ક્રિયાયોગ તે કર્મયોગ છે. કર્મયોગ કરતાં જ્ઞાનયોગ અનન્ત ઘણો ઉત્તમ છે, ધાર્મિક કર્મયોગ કરતાં અશુભ રાગ દ્વેષની પરિણતિ જાગ્રત્ થાય છે તો સંસારમાં બંધાવાનું થાય છે. આવશ્યકાદિ ક્રિયાવિધિયોગના મતભેદે કલેશની ઉદીરણા કરીને પરસ્પર વિવાદ કરવામાં આવે છે તો સંવરની ક્રિયાઓ પણ આસ્ત્રવરૂપે પરિણમે છે, એમ ખાસ લક્ષમાં રાખીને ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છભેદે ભિન્ન ભિન્ન આવશ્યકાદિ વિધિની, આચાર વગેરેની માન્યતાની તકરારમાં ન પડતાં ચિત્તની આત્મામાં લીનતા થાય એ ઉદ્દેશ ધ્યાનમાં રાખી ક્રિયાઓ કરવાની જરૂર છે. આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓ કરનારાઓમાં હઠ, કદાગ્રહ ન હોવો જોઇએ. ક્રિયા કરનારાઓમાં છળ, કપટ, પ્રપંચ, સ્વાર્થ, નિન્દા, ઇર્ષ્યા અને આશા વગેરે દોષો હોયછે તો શુભાનુબંધ કરનારી પણ ક્રિયાઓ થઇ શકતી નથી. જ્યાં ત્યાં ક્રિયાવાદીઓમાં નિન્દાની ટેવ વિશેષ હોય છે. નિન્દાની ટેવ હોય છે ત્યાં સુધી ક્રિયાની સફળતા થતી નથી. જેનામાં મધ્યસ્થ ગુણ અને ગુણાનુરાગ એ બે ગુણો હોય છે તે કર્મયોગથી ઉપર્યુક્ત સ્વર્ગ ફલ મેળવી શકે છે. ક્રિયાઓ કરનારામાં માર્ગાનુસારીના ગુણો હોય છે, તો તેઓની ક્રિયા શુભાનુબંધ કરનારી થાય છે. અન્ધશ્રદ્ધા અને ગાડરીયા પ્રવાહથી કરવામાં આવતી ક્રિયાઓથી ઉત્તમ શુભ અધ્ય-

વસાયો પ્રગટી શકતા નથી અને વહોરાના નાડાની પેઠે સમજ્યા વિના ક્રિયાનો આગ્રહ ઇચ્છિત ફલને આપવા સમર્થ થતો નથી. " **क्रिया करत जनम गयो गयो, न मनको फेर** " આ વાક્યનો આત્મજ્ઞાનથી અર્થ વિચારીને રાગદ્વેષની મન્દતા દરરોજ થતી જાય અને શુભાધ્યવસાયોની વૃદ્ધિ થાય એવી તદ્ધેતુ તથા અમૃત ક્રિયા તરફ લક્ષ રાખવો. મોક્ષની પ્રાપ્તિ ખરેખર જ્ઞાન યોગથી થાય છે. આવશ્યક વગેરેની બાહ્યક્રિયાઓ નિમિત્ત કારણ છે અને જ્ઞાનયોગમયતો આત્મા પોતે છે, માટે પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાનાદિ ધર્મમય થવું એવી દૃષ્ટિ રાખવી.

જ્ઞાનયોગનું સ્વરૂપ.

ज्ञानयोगस्तपः शुद्ध–मात्मरत्येकलक्षणम् ।
इन्द्रियार्थोन्मनीभावात् समोक्षसुखसाधकः ॥९॥ अध्यात्मसार॥

આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં રમણતારૂપ શુદ્ધતપ છે અને તેજ જ્ઞાનયોગ કહેવાય છે. ઇન્દ્રિયોના પોતપોતાના વિષયોથી ઉન્મનીભાવ હોવાથી જ્ઞાનયોગ ખરેખર મોક્ષ સુખસાધક છે. જ્યારે આત્મજ્ઞાન થાય છે ત્યારે જ્ઞાન યોગ ગણાય છે. વ્યાકરણ શાસ્ત્રો, ન્યાયનાં શાસ્ત્રો વગેરે શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરીને પણ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. આત્માની પ્રતીતિ થવાથી આત્મજ્ઞાની બાહ્યમાં ઉન્મુખ થતી વૃત્તિયોને આકર્ષીને પોતાના આત્માભિમુખ કરે છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોનો અનુભવ થતાં બાહ્યમાં ભટકતું એવું મન ઠેકાણે આવે છે અને આત્મામાં રતિ થાય છે. આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં રમણતા, પ્રીતિ, એકતાન લાગતાં સંવર અને નિર્જરા એ બે તત્ત્વ પ્રગટાવી શકાય છે. આવી રીતે આત્મરતિ થવાથી ઉન્મની ભાવની સહેજે પ્રાપ્તિ થાય છે. આવી રીતે જ્ઞાનયોગવડે અલ્પકાલમાં મોક્ષ સુખ સાધી શકાય છે. રાગદ્વેષાત્મક જગતનો આત્મામાં વિકલ્પ સંકલ્પ ન પ્રગટે અને નિર્વિકલ્પક ઉપયોગથી આત્મામાં સ્થિરોપયોગ રહે એવો સર્વોત્તમ જ્ઞાનયોગ સાધવા યોગ્ય છે. ધ્યેયરૂપે આત્માનો જ્યાં ભાસ થાય અને આત્મારૂપ ધ્યેયનો ધ્યાતા આત્મા જ્યાં અનુભવાય છે તે જ્ઞાનયોગને અન્તર્ દૃષ્ટિથી અવલોકી શકાય છે. આત્મામાં પર્યાયનો ઉત્પાદ તે બ્રહ્મા, આત્મામાં પર્યાયનો વ્યય તે મહાદેવ અને આત્માની ધ્રુવતા તે વિષ્ણુ. એમાં આ

આત્મામાં ત્રણુનો અસ્તિભાવ અનુભવવામાં આવતાં જ્ઞાનયોગનું ખરું સ્વરૂપ પ્રગટાવી શકાય છે. મોહ દૈત્યનો નાશ કરનારી શુદ્ધ પરિણુતિ રૂપ અંબિકાને આત્મામાં દેખવી તથા પ્રગટાવવી એ જ્ઞાનયોગ છે. આત્મારૂપ વેદીમાં કર્મરૂપ કાષ્ઠોને ભસ્મીભૂત કરનાર જ્ઞાનાગ્નિ સળગાવવી અને सोऽहं મંત્રરૂપ વેદમંત્ર ભણીને વિષય વૃત્તિયોરૂપ પશુઓને હણુવાથી આત્મયજ્ઞની પૂર્ણાહૂતિ થાય છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ રૂપ આર્ય ભૂમિમાં મોહાદિ અસુરોની સાથે લડીને જ્ઞાનાદિ સુરાજ્ય મેળવી શકાય છે. સુરોઅને અસુરોનું અન્તર્ દૃષ્ટિથી સ્વરૂપ અવલોકવું જોઇએ, અને આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ આર્યક્ષેત્રમાં સુરરૂપ પોતે બનવું જોઇએ તથા મોહાદિ અસુરોને હઠાવી પોતાની અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ભૂમિમાં નિર્ભયપણે સ્વસુખ ભોગમાં મ્હાલવું જોઇએ. પોતાના શુદ્ધ ધર્મના ઉપયોગમાં સ્થિરતા ધારણુ કરીને તટસ્થપણે શરીરાદિકના શુભાશુભમાં વર્તવું એવું શુદ્ધ તપ તે જ્ઞાનયોગ છે. જ્ઞાન યોગીને સર્વ પ્રકારના એકાન્તિક આગ્રહો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ સંબંધી છૂટે છે અને તે સુખમય પોતાને અનુભવે છે.

જ્ઞાનયોગ દશામાં શું થાય છે ?

न परप्रतिबन्धोऽस्मिन्नल्पोप्येकात्मवेदनात् ।
शुभंकर्मापिनैवात्र व्याक्षेपायोपजायते ॥ ६ ॥ अध्यात्मसार ॥

એક શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપના વેદનથી અર્થાત્ અનુભવથી જ્ઞાનયોગમાં પરનો પ્રતિબંધ હોતો નથી. જ્ઞાનયોગમાં શુભકર્મ પણુ વ્યાક્ષેપાર્થે થતું નથી. જ્ઞાનયોગીને શુભકર્મથી પ્રતિબન્ધ થતો નથી. જ્ઞાનયોગીને શુભકર્મ મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં વિઘ્નભૂત થતું નથી એવો ભાવાર્થ પ્રગટે છે. આત્મજ્ઞાનીને શુભાશુભનો પ્રતિબન્ધ નથી; કારણુ કે આત્માના સ્વરૂપનું વેદન થતાં શુભાશુભ કર્મની પરિણુતિ ધારા વ્હેતી નથી તેમજ પ્રારબ્ધ રૂપ શુભાશુભ વેદતાં હર્ષશોકની પરિણુતિના અભાવે નવીન કર્મ બંધાતાં નથી. આવી જ્ઞાનયોગીની આન્તરિક દશા હોય છે. સાક્ષીભૂત થએલો એવો આત્મજ્ઞાની જે જે દેખે છે અને બાહ્યથી પ્રસંગોપાત્ત જે જે કરે છે તેમાં તે પ્રતિબન્ધ પામતો નથી. જ્ઞાનયોગીએ ભૂતકાળમાં અશુદ્ધ અનન્ત પર્યાયો કર્યા તેમાંથી તે કયા પર્યાયમાં લપટાય ? અર્થાત્ કોઇમાં પણુ લપટાય નહિ. વર્તમાનમાં પણુ અનેક ઔપચારિક પર્યાયોને આત્માના સંબંધે જાણે છે દેખે છે

પણ તેમાં તે પ્રતિબન્ધ પામતો નથી. જ્ઞાનયોગમાં ઔપચારિક પર્યાયોનું અહંત્વ મમત્વ નહિ ભાસવાથી ભલે શરીર વાણીથી પ્રસંગોપાત્ત જે જે કરાય પણ તેમાં પ્રતિબન્ધ ક્યાંથી હોઇ શકે ? અર્થાત્ ન હોઇ શકે. આવી જ્ઞાનયોગ દશામાં જે જે આંખે દેખાય છે તે તે અન્તર્ની આંખે જુદું દેખાય છે અને ભિન્નત્વનો તેમાં અનુભવ થાય છે. આવી દશાથી દુનિયાની દૃષ્ટિએ જ્ઞાનયોગી બાહ્ય જગત્માં જે રૂપે છે, તે રૂપે તે અન્તર્ની દૃષ્ટિએ નથી એમ દિવ્ય જ્ઞાનીઓ જાણી શકે છે. બાહ્યના સાનુકૂલ વા પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં, ખાવામાં, પીવામાં, રહેવામાં, અનેક પ્રકારની શારીરિક ક્રિયાઓ કરવામાં આત્મજ્ઞાનીને પ્રતિબન્ધ નથી. જે કંઇ કરે છે, ભોગવે છે, તેમાં હું એવી અહંવૃત્તિથી આત્મજ્ઞાની પ્રતિબન્ધમાં પડતો નથી. જ્ઞાનયોગી કર્મયોગના અમુક આચારોમાં હું એવી અહંવૃત્તિથી બંધાતો નથી. **देखो चाले औकर, ज्ञानी सबही अचंभ, व्यवहारे व्यवहारसु, निश्चयमें थिरथंभ** આત્મજ્ઞાની શુભ કર્મો કરે છે તેમાં તે " **कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन** " આવી પ્રવૃત્તિ કરતો હોવાથી શુભ કર્મો પણ તેને નડતાં નથી, કારણ કે તે અન્તર્થી શુભાશુભવૃત્તિના પ્રતિબન્ધથી રહિત છે.

આત્મામાં સંતુષ્ટ થએલા જ્ઞાનયોગીને કર્તવ્ય કંઇ બાકી રહેલું નથી.

यस्त्वात्मरति रेवस्या दात्मतृप्तश्च मानवः ।
आत्मन्येव संतुष्ट स्तस्यकार्यं न विद्यते ॥ ८ ॥ अध्यात्मसार ॥

જે મનુષ્ય આત્મરતિ છે, આત્મ તૃપ્ત અને આત્મામાંજ સંતુષ્ટ રહે છે તેને કંઇ કર્તવ્ય કર્મ બાકી રહ્યું હોય એવું જણાતું નથી. આત્મજ્ઞાની-આત્મરતિને જગતનું તથા જગત્માં પૌદ્ગલિક કાર્યોનું પ્રયોજન નથી. આત્મજ્ઞાની જે નિર્વિકલ્પ દશામાં જાગે છે તે દશામાં જગત્ ઉંઘે છે, કારણકે જગતને તે દશાનો અનુભવ નથી. આત્મજ્ઞાની જે વિકલ્પ સંકલ્પ દશામાં ઉંઘે છે તે દશામાં વિકલ્પ સંકલ્પવાળું જગત્ જાગે છે. વિકલ્પ સંકલ્પ એ મનનો ધર્મ છે. મનના ધર્મથી પેલીપાર રહેલું એવું આત્માનું શુદ્ધ ધર્મ સ્વરૂપ છે. તેમાં રમણતા કરનારને કંઇ જગતનું પ્રયોજન રહેતું નથી. કર્મયોગનું પ્રયોજન ખરેખર તેવા આત્મજ્ઞાનીને ક્યાંથી હોય ?

आत्मज्ञाननी ज्योतिमां, सदा रहे आनंद ।
बुद्धिसागर ज्ञानीने, नडे न दुनिया फंद ॥ १ ॥
प्रारब्धे जे जे थतुं, साक्षी त्यां निज होय ।
बुद्धिसागर ज्ञानीने, सहज भाव अवलोय ॥ २ ॥
प्रारब्धे करणी थती, नाहि करणीय विचार ।
बुद्धिसागर ज्ञानीनी, दशा अलौकिक धार ॥ ३ ॥
आत्मामां तृप्ति थतां, रहे न आशा लेश ।
बुद्धिसागर ज्ञानीने, सहजानंद हमेश ॥ ४ ॥
लेवुं नहीं देवुं नहीं, जगनी साथ लगार ।
बुद्धिसागर ज्ञानीने, सहजभाव निर्धार ॥ ५ ॥

અધ્યાત્મ દૃષ્ટિએઆત્મામાં લોકાલોક સમાઇ જાયછે. આત્મામાં શુભ પરિણામ રૂપ દિવ્ય ભાવનો આવિર્ભાવ તે અધ્યાત્મદષ્ટિએ સ્વર્ગ છે. આત્મામાં અશુભ પરિણામનો આવિર્ભાવ તે અધ્યાત્મ દષ્ટિએ નરક છે. શુભ પરિણામ અને અશુભ પરિણામ એ બે સ્થૂલ જગત્માં સુખ દુઃખના હેતુભૂત છે. શુભ પરિણામ ને અશુભ પરિણામથી ભિન્ન એવા શુદ્ધ પરિણામમાં મોક્ષ છે. આત્મામાં શુદ્ધ પરિણામ રૂપે મોક્ષનો અધ્યાત્મ દષ્ટિએ આવિર્ભાવ થતાં શુભાશુભમાં કંઇ કર્ત્તવ્ય જણાતું નથી અને કર્ત્તવ્યની બુદ્ધિએ શુભાશુભની આચરણા થતી નથી. આત્મસંતુષ્ઠ મુનિને ઇન્દ્ર વરદાન માગવા કહે તો તેને કંઇ વરદાન માગવાનું કર્ત્તવ્ય જણાતું નથી. કોઇનું અશુભ કરવાનું પણ તેને રહેતું નથી; કારણકે શુભાશુભમાં ચિત્ત દેવું એ તેને ગમતું નથી. આવી આત્મજ્ઞાનયોગીની દશા વર્તે છે તેને અજ્ઞાનીઓ બહિર્થી દેખી જાણી શકે નહિ. અજ્ઞાનિયોની દષ્ટિમાં જ્ઞાનયોગીની દશા દેખાયજ નહિ. જ્ઞાનયોગથી સંતુષ્ટ થએલનો આત્મા પૂજવા ધ્યાવવા યોગ્ય છે. તેમનું જ્ઞાનસ્વરૂપ આરાધવા તથા પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે.

આત્મજ્ઞાની અને આત્મ સંતુષ્ટને કંઇ કર્ત્તવ્ય રહેતું નથી, તેનું કારણ નીચે મુજબ છેઃ—

नैवतस्य कृतेनार्थो, नाकृते नेह कश्चन ।
नचास्य सर्वभूतेषु, कश्चिदर्थ व्यपाश्रयः ॥ ९ ॥ अध्यात्मसार॥

આત્મસંતુષ્ટ યોગીને કરવા વડે કંઇ નથી અને ન કરવા વડે કંઇ નથી. કારણ કે તે બાહ્યમાં કરવું અને નહીં કરવું તેના પરિણામથી તે મુક્ત છે. મોહવિના આત્મજ્ઞાની જે જે કંઇ કરે છે તેમાં તેને કંઇ સ્વાર્થ હોતો નથી અને તે સાક્ષીભૂત થઇને કરે છે તેથી તે જે જે કાર્યો કરતો તેમાં તેનું કશું કંઇ જતું આવતું નથી. કારણ કે તે કરવાથી લેપાતો નથી. જ્ઞાની પોતાના ભૂતકાળમાં થએલા અનન્ત પર્યાયોને જાણે છે તથા વર્તમાનમાં સમયે સમયે બદલાતા પર્યાયોને જાણે છે તેમજ અન્ય દ્રવ્યોના પર્યાયોને જાણે છે. ક્ષણે ક્ષણે દરેક વસ્તુનું અભિનવ પર્યાયે રૂપાન્તર થયા કરે છે તેથી આત્મજ્ઞાની પોતાનામાં ક્ષણે ક્ષણે જ્ઞાનાદિ પર્યાયોનું રૂપાંતર થતું દેખે છે અને તેનો અનુભવ કરે છે, તેથી જ્ઞાનયોગમાં અનન્તાનંદ ભોગવે છે. પોતાના આત્માથી ભિન્ન એવા પરવસ્તુઓના પર્યાયો કે જે તેના રૂપે ઉત્પાદ વ્યયને પામે છે તેમાં પોતાનું તે કંઇ દેખતો નથી, અને પોતાના અર્થે તેને પરવસ્તુનું કંઇ કર્તવ્ય રહેતું નથી એમ અનુભવ દૃષ્ટિથી અનુભવી શકાય છે. આત્મનિષ્ઠજ્ઞાની વ્યવહારથી કાર્યો કરે છે તો તેમાં તેનો સ્વાર્થ નહિ હોવાથી કાર્યો કરે છે તેથી તેનું કંઇ પણ પ્રયોજન સિદ્ધ થતું નથી અને તેમજ આત્મજ્ઞાન નિષ્ઠયોગી કોઇ કાર્ય નથી કરતો તો નહિ કરવા વડે પણ તેને કંઇ નથી. સારાંશમાં કહેવાનું કે કાર્યો કરવા વડે વા ન કરવા વડે તેને કંઇ નથી. આનું સ્વરૂપ ખરેખરી રીતે તો તેવી દશા પ્રાપ્ત કરે તેનાજ અનુભવમાં આવી શકે છે. આત્મસંતુષ્ટ જ્ઞાનીનું કરવું વા ન કરવું એ સર્વ દુનિયાની દૃષ્ટિની પેલી પાર હોવાથી આત્મસંતુષ્ટ મનુષ્ય તેને પરિપૂર્ણ અનેક અપેક્ષાઓથી જાણી શકે છે. સર્વ પ્રાણીઓમાં આત્મસંતુષ્ટ જ્ઞાનીને અર્થનો સ્વાર્થ હોતો નથી. આત્મજ્ઞાનીને આત્મામાં સંતોષ થવાથી અન્ય પ્રાણીઓ દ્વારા સંતોષ પ્રાપ્ત કરવાનો હોતો નથી. આત્મજ્ઞાની પોતાનામાં જેવું સત્તાએ જ્ઞાનાદિ ધન રહ્યું છે તેવું સર્વમાં દેખે છે, તેથી સમાન દૃષ્ટિથી સ્વાર્થાદિ સંગ વિના આત્મામાં દેખે છે અને આનન્દમાં લીન રહે છે. બાહ્ય જગત્માં બંધાયલી અહંવૃત્તિ છેદીને તે સર્વ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓથી પોતાને ભિન્ન દેખે છે. સર્વ પ્રાણીઓમાં તે નિઃસ્વાર્થ દૃષ્ટિથી દેખીને આત્માના આનન્દમાં લયલીન રહે છે.

જ્ઞાનયોગીને ક્રિયા કરવાની હોતી નથી તેનું કારણ દર્શાવે છે.

अवकाशो निषिद्धोऽस्मिन्नरत्यानन्दयोरपि ।
ध्यानावष्टंभतःक्वास्तु तत्क्रियाणां विकल्पनम्॥ अध्यात्मसार॥

જ્ઞાનયોગમાં અરતિ અને રતિનો અવકાશનો નિષેધ છે તો ધ્યાનાવષ્ટંભથી ક્રિયાઓનો વિકલ્પ ક્યાંથી હોય ? આ કાલમાં સાતમા ગુણસ્થાનક પર્યન્તનો જ્ઞાનયોગ છે અને આ કાલમાં છઠ્ઠા ગુણસ્થાનક સુધી અમુક સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી ક્રિયાયોગ છે. જ્યાં જ્ઞાનયોગવડે આત્મરમણતા થતી હોય ત્યાં ક્રિયાની કંઇ જરૂર નથી એટલુંજ નહિ પણ ક્રિયા કરવાની વિકલ્પ સંકલ્પ કરવાની પણ જરૂર નથી. આત્મધ્યાનમાં રહેનારાઓને ક્રિયાનો વિકલ્પ પણ ક્યાંથી હોય ? જેનું મન ખરેખર જ્ઞાનયોગથી તત્ક્ષણ ઠરતું હોય તેને ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ હોતી નથી. આથી એમ કહેવાનો આશય સિદ્ધ થતો નથી કે ક્રિયાયોગની શ્રદ્ધા વા જરૂર નથી. જેનું મન ક્રિયાયોગના આલંબન વડે ઠરતું હોય તેને તો ક્રિયાયોગની જરૂર છે. ધ્યાની સાધુને ધ્યાનમાં મનની સ્થિરતા થાય છે માટે તેને ક્રિયા કરવાનો વિકલ્પ હોતો નથી. ક્રિયાવાદીઓ ક્રિયાની મહત્તાનાં બણગાં ફુંકીને જ્ઞાનયોગીઓને અધર્મી જૂદા ઠરાવવા પ્રયત્ન કરે તેમાં તે કર્મયોગીઓની ભૂલ છે, કારણ કે જ્ઞાનયોગ વિના કર્મયોગની અસ્તિતાની વા ઉપયોગિતાની સિદ્ધિ થતી નથી. કર્મયોગને પોતાની અસ્તિતા માટે જ્ઞાનયોગની સામું સદા દેખવું પડે છે. જ્ઞાનયોગીઓને કર્મયોગીઓ ખરેખર પોતાની પેઠે ક્રિયા કર્મ કરનારા નહિ દેખવાથી સ્થૂલ બુદ્ધિથી તેઓ એમ વિચારે છે કે, અરે જ્ઞાનયોગીઓ તો કંઇ ધર્મ કરતા નથી પણ ક્રિયાવાદીઓ ઉંડો વિચાર કરે તો તેઓને માલુમ પડશે કે અરે આત્માનો ધર્મ તો અન્તર્ દૃષ્ટિથી દેખી શકાય પણ બાહ્ય દૃષ્ટિથી દેખી શકાય નહિ. જ્ઞાન અને ધ્યાનના બળે કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને તે કેવળ જ્ઞાન પણ અન્તર્ દૃષ્ટિ વિના પામી શકાય નહિ. બાહિર્થી જે ક્રિયાઓ કરવી તે તો બાળજીવોને અધિકારે ઘટે છે. જેઓને આત્મ જ્ઞાન થયું હોય અને જેઓ આત્માનું ધ્યાન ધરતા હોય તેઓએ ક્રિયાવાદીઓના બકવાદ સામું લક્ષ દેવું નહિ. આત્માના ધ્યાનમાં મસ્ત થવું અને શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ અર્થે જ્ઞાનયોગથી વિચારો કર્યા કરવા. જ્ઞાનયોગ વડે ધ્યાનમાં રહીને મન-વચન અને કાયાદ્વારા ચંચલ થતા વીર્યને સ્થિર

કરવું. અનેક નયોની સાપેક્ષ દૃષ્ટિ વડે અન્ય દ્રવ્યને ભિન્ન પાડીને તેના ગુણ પર્યાયોથી આત્મદ્રવ્યને ભિન્ન પાડીને તેના ગુણ પર્યાયની ચિંતના કરવી. આવી રીતે ધ્યાનનું અવષ્ટંભ લેઇને પોતાના આત્માની પરમાત્મતા પ્રગટ કરવી.

જ્ઞાનયોગીની આચારક્રિયા પણ ફલભેદથી ભિન્ન ભિન્ન ભેદવાળી હોય છે.

रत्नशिक्षादृगन्या हि तन्नियोजनदृग् यथा ।
फलभेदात् तथाचारक्रियाप्यस्य विभिद्यते ॥१२॥ अध्यात्मसार ॥

રત્નની શિક્ષા દૃષ્ટિ અન્ય છે અને તેની નિયોજન દૃષ્ટિ અન્ય છે, તે પ્રમાણે ફલભેદથી આ યોગની આચાર ક્રિયા પણ ભેદવાળી થાય છે. જ્યાં ફલભેદ પડે ત્યાં યોગની આચારક્રિયા સ્વતઃ એવ ભેદાય છે એમ અનુભવ દૃષ્ટિથી અવલોકતાં અવબોધાય છે. જ્ઞાનયોગીઓની ફલભેદે ક્રિયાઓ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની ગણાય છે. અધિકાર ભેદ ક્રિયાઓ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની હોય છે. જ્ઞાનીઓ સંકલ્પ વિકલ્પથી રહિત થઇને સ્વાધિકારે આચારમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. જ્ઞાનયોગીઓ પોતાને શું શું કર્તવ્ય છે તેનો નિર્ણય પોતાની મેળે કરીને જે કાલે જે ક્ષેત્રે જે યોગ્ય હોય છે તે કરે છે. જ્ઞાનયોગીઓ અહંવૃત્તિથી મરી જઇને અને દેહાધ્યાસાતીત નિર્વિકલ્પક આધ્યાત્મિક મહાવિદેહક્ષેત્ર કે જે પોતાના અસંખ્યાત પ્રદેશ રૂપ છે તેમાં અવતરે છે. અધ્યાત્મદૃષ્ટિએ આત્મારૂપ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સત્તાએ રહેલા પરમાત્માને ધ્યાવે છે અને બહિરૂથી દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલથી યોગ્ય એવી ક્રિયાઓને અધ્યાત્મદૃષ્ટિએ કરે છે. આત્મજ્ઞાનીઓ આત્માની શિક્ષાદૃષ્ટિને ધારણ કરે છે અને પશ્ચાત્ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પોતાની દૃષ્ટિને યોજે છે. શરીરને તેઓ ઉપરનુ ખોખું–પડ છે એમ જાણીને તેમાં રહેલા આત્માને જુવે છે. ઔદારિક શરીરમાં રહેલા કાર્મણ અને તૈજસ શરીરથી ભિન્ન એવા આત્માને દેખવા દૃષ્ટિની યોજના કરે છે. સ્વાત્માને કાર્મણ અને તૈજસ શરીરથી ભિન્ન પાડીને તથા મનથી પોતાના આત્માને દૃષ્ટિ વડે ભિન્ન પાડીને ઠેઠ ઉંડા પોતાના સ્વરૂપમાં ઉતરી જાય છે. આત્મામાં ઉતર્યા બાદ પણ તેઓ અશુદ્ધ સ્વરૂપને ભિન્ન કરીને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં કે જે સ્વરૂપ ખરેખર નામ રૂપાદિથી તથા શબ્દાદિથી ભિન્ન જ્યોતિર્મય છે તેમાં જ્ઞાનદૃષ્ટિની યોજના કરે છે. પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં

જ્ઞાનદૃષ્ટિ વડે રમે છે. ફલભેદે તેમની દૃષ્ટિમાં ભેદ પડે છે તેમાં તેમની પરિણામ ધારા કારણીભૂત છે. ખરેખર શુદ્ધાધ્યવસાય થયા પશ્ચાત્ જ્ઞાનીઓની બાહ્ય તથા આન્તરિક ક્રિયામાં પરસ્પર સંબંધ રહેતો નથી તે વાતનો આત્મજ્ઞાનીઓને અનુભવ આવી શકે તેમ છે.

સંકલ્પથી કર્મબન્ધ થાય છે, સંકલ્પ વિના કર્મયોગથી કર્મબન્ધ થતો નથી તે દર્શાવે છે.

कर्माण्याचरतो–ज्ञातु र्मुक्तिभावो न हीयते ।
तत्र संकल्पजो बन्धो, गीयते यत्परैरपि ॥ ३२ ॥ अध्यात्मसार.

આત્મજ્ઞાનીને કર્મ આચરતાં મુક્તિભાવ ટળતો નથી. કારણ કે કર્મ કરવામાં સંકલ્પથી બન્ધ છે. કર્મ વિષે જો ફલાદિકનો સંકલ્પ હોતો નથી, તો જ્ઞાની કર્મયોગ કરતો છતો બંધાતો નથી. અનેક જ્ઞાનીઓએ કર્મમાં સંકલ્પ વિના કર્મ કર્યાં છે અને મુક્તિ રૂપ ફલ પ્રાપ્ત કર્યું છે. જ્ઞાનીઓને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે કર્મો કરવાં પડે છે. જ્ઞાનીઓ અને અજ્ઞાનીઓનાં બાહ્યથી સમાન કર્મ જણાય છે. આત્મજ્ઞાનીઓ ખાય છે. પીવે છે, ચાલે છે, હાલે છે, બોલે છે. તેમજ અજ્ઞાનીઓ પણ ખાય છે, પીવે છે, બોલે છે, ચાલે છે અને અન્ય કાર્યો કરે છે. આત્મજ્ઞાનીઓ સંકલ્પ વિના કર્મ કરે છે તેથી અજ્ઞાનીઓની પેઠે બાહ્યથી સમાન કર્મવાળા હોવા છતાં કર્મથી (ક્રિયાથી) બંધાતા નથી. આત્મજ્ઞાનીઓ ધર્મની ઉન્નતિ વગેરેનાં સાત્વિક ગુણી કર્મો કરે છે પણ તેમાં તે ફલની ઇચ્છા વિના બંધાતા નથી. નામ, રૂપાદિનો અધ્યાસ જેઓને ટળી ગયો છે એવા આત્મજ્ઞાનીઓ કર્મ કરે છે તો પણ બંધાતા નથી અને કર્મ ન કરે તો પણ બંધાતા નથી. રજોગુણી અને તમોગુણી કર્મથી દૂર રહીને જ્ઞાનીઓ સત્ત્વગુણ કર્મને કરે છે. આત્મજ્ઞાની શબ્દથી ભિન્ન એવું આત્મસ્વરૂપ અવબોધે છે અને જ્ઞાન દૃષ્ટિથી તેનો ઉપયોગ રાખીને ધાવમાતાની પેઠે વા જલમાં રહેલા કમલની પેઠે નિર્લેપ રહીને બાહ્યથી કર્મ કરતો હોવાથી કર્મ કરતો છતો પણ અકર્મ છે. આત્મજ્ઞાની કર્મ કરતાં છતાં તેમાં પોતાનું અકર્તાપણું તથા અભોક્તાપણું દેખે છે. જે જે બાહ્યનાં કર્મો છે તેમાં સંકલ્પ રહિત પ્રવૃત્તિ થવાથી તથા કર્મમાં પણ પોતાનો અકર્મ રૂપ પરિણામ હોવાથી જ્ઞાની કર્મ કરતો છતાં પણ અકર્મી છે એમ પોતાને દેખે છે. આત્મજ્ઞાની અકર્મ રૂપ એવા

પોતાનામાં શુદ્ધધર્મ ભોગરૂપ વા મુક્તિરૂપ કર્મફળને દેખે છે. જ્ઞાની અષ્ટ કર્મથી ભિન્ન અકર્મ એવા પોતાના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં જ્ઞાનદર્શનના શુદ્ધ પર્યાયોનો ઉત્પાદ વ્યયરૂપ કર્મને દેખે છે. કર્મમાં કર્મ દેખે છે. અષ્ટ-કર્મને અષ્ટકર્મ રૂપે વા ક્રિયા રૂપ કર્મને ક્રિયા કર્મરૂપપણે દેખે છે, અને કર્મથી ભિન્ન એવા પોતાનું શુદ્ધ ધર્મ સ્વરૂપ છે તે અકર્મ રૂપ છે તેને અકર્મપણે દેખે છે. આત્મજ્ઞાની દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ અકર્મ અર્થાત્ અક્રિયરૂપ પોતાનો આત્મા છે તેને અકર્મ અર્થાત્ ક્રિયારહિત રૂપે ખરેખર દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ દેખે છે.

આત્મજ્ઞાની પર્યાયાર્થિકનયની અપેક્ષાએ પર્યાયપર દૃષ્ટિ દેઇને પોતાના આત્માને કર્મરૂપ યાને ઉત્પાદવ્યયક્રિયારૂપ દેખે છે. આત્મામાં અનન્ત પર્યાયો છે. સમયે સમયે આત્માના પર્યાયોમાં ઉત્પાદવ્યયરૂપ ક્રિયા કર્મ થયા કરે છે. ઉત્પાદવ્યયરૂપ ક્રિયા કર્મને જ્ઞાની પર્યાયાર્થિકનયની અપેક્ષાએ ઉત્પાદવ્યય ક્રિયા કર્મરૂપે દેખે છે. કર્મને કર્મરૂપે દેખવાની સાપેક્ષ શક્તિ અને અકર્મને અકર્મ રૂપે દેખવાની સાપેક્ષ નય શક્તિને ધરાવનાર તત્ત્વ-જ્ઞાની અર્થાત્ આત્મજ્ઞાની છે. આત્મજ્ઞાની દ્રવ્યથી અક્રિય અર્થાત્ અકર્મ રૂપ એવા આત્મામાં પર્યાયાર્થિકનયની અપેક્ષાએ ઉત્પાદવ્યયરૂપ ક્રિયા અર્થાત્ કર્મને દેખે છે. જ્ઞાનીની આ પ્રમાણે બાહ્ય અને અન્તર્થી દ્રવ્ય અને પર્યાયથી એમ અનેક સાપેક્ષનય યોગે દૃષ્ટિ પ્રગટવાથી તે સ્વાધિકારે કર્મને કરતો છતો અર્થાત્ કાયાદિ વડે કાર્યોને કરતો છતો પણ સંકલ્પ (પરિ-ણામ) વિના બંધાતો નથી. આજ આશયને અનુસરીને ભગવદ્ગીતાના નીચેના શ્લોકનો અર્થ કરવામાં આવે તો તે સ્યાદ્વાદજ્ઞાનની પુષ્ટિ અર્થે થાય છે. **तथाच " भगवद्गीतायाम् "**

कर्मण्यकर्म यः पश्येदकर्मणि च कर्म यः
स बुद्धिमान् मनुष्येषु स युक्तः कृतकर्मकृत् ॥ ३ ३॥ अध्यात्मसारगत ॥

આત્મજ્ઞાનીની આવી કર્મયોગમાં નિર્લેપતા પ્રવર્તે છે. " ક્રિયાએ કર્મ, પરિણામે બંધ, અને ઉપયોગે ધર્મ " આ ત્રણ બાબતનો વિચાર કરવામાં આવે તો ઉપયોગે રહીને આત્મ ધર્મને સાધતો એવો કર્મ કર-નાર જ્ઞાનયોગી પરિણામ અર્થાત્ સંકલ્પ વિના કર્મથી બંધાતો નથી. ચતુર્થ ગુણસ્થાનકથી પ્રારંભીને આત્મજ્ઞાન અર્થાત્ જ્ઞાનયોગનો પ્રાદુર્ભાવ

થાય છે. સમ્યક્ત્વ અર્થાત્ શુદ્ધ વિવેક પ્રગટયા બાદ ગૃહસ્થ વા સાધુ પોત-પોતાના અધિકાર પ્રમાણે કર્મ કરતો છતો અન્તરથી અલિપ્ત રહે છે. સુખમાં વા દુઃખમાં, વિપત્તિયોના પ્રસંગોમાં, હર્ષના પ્રસંગોમાં, શોકના પ્રસંગોમાં, મિત્રોના પ્રસંગોમાં, શત્રુઓના પ્રસંગોમાં,'ઘરમાં વા અરણ્યમાં આત્મજ્ઞાની દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલાદિ અનુસારે કર્મ કરતો છતો બંધાતો નથી. આત્મજ્ઞાન થવાથી બાહ્યના શુભાશુભ પ્રસંગોમાં પ્રસંગોપાત્ત કરાતા કર્મમાં અહંવૃત્તિનો જ્ઞાનીને અભાવ હોય છે. ઇન્દ્રિયો અને મનને બાહ્ય વસ્તુઓમાં યોજ્યાવિના આત્માનો સહજાનન્દ અનુભવાય એટલે જાણવું કે આત્મજ્ઞાનની ઝાંખી કંઇક પોતાનામાં પ્રગટી છે. પોતાની આત્મજ્ઞાન દશાનો પોતાને ખ્યાલ આવે છે તે અન્યોને રૂપી વસ્તુઓની પેઠે દેખાડી શકાય નહીં. આવી જ્ઞાનીની દશામાં કર્મથી બંધાવાનું થાય નહીં.

અભેદોપાસનારૂપયોગ શ્રેષ્ઠતર છે.

समापत्तिरिह व्यक्तमात्मनः परमात्मनि ।
अभेदोपासनारूपस्ततः श्रेष्ठतरो ह्ययम् ॥ ५९ ॥

પરમાત્મામાં આત્માની સમાપત્તિ કરવાથી આત્માની પરમાત્મતાનો સ્પષ્ટ અનુભવ આવે છે. આત્મા અને પરમાત્માની અભેદોપાસના રૂપ શ્રેષ્ઠતર યોગ છે. પ્રથમ અભ્યાસ કરતાં પરમાત્મામાં આત્માની સ્થિરતા, લીનતા કરવી પશ્ચાત્ પરમાત્માથી આત્મા ભિન્ન નથી એમ ભાવવું. મારા આત્મામાં પરમાત્મપણું છે, અને તે સત્તાગ્રાહક સંગ્રહનયની અપેક્ષાએ સ્પષ્ટ છે એમ ભાવવું. આત્મા અને પરમાત્માની અભેદોપાસના કરતાં કરતાં આત્મા તેજ પરમાત્મા છે એમ અનુભવ ખીલતો જાય છે. આત્મા તેજ પરમાત્મા છે એમ ધ્યાન કરતાં અભેદપણે ભાવના કરવાથી પરમાત્મત્વ પ્રગટે છે. જેવો સંયમ કરવામાં આવે તેવો ધ્યાતા થાય છે. પરમાત્માનો સંયમ કરતાં અને આત્મામાં પરમાત્માની ઉપાસના કરવાથી આત્મા અને પરમાત્માનો ભેદ ટળી જાય છે, એમ જ્ઞાનયોગીઓને અનુભવ આવે છે. આત્મા અને પરમાત્માની અભેદોપાસના કરતાં પૂર્વે સંગ્રહનય દૃષ્ટિથી સર્વ પ્રાણીઓ કે જે ઉર્ધ્વલોક, તીર્ચ્છાલોક અને અધોલોકમાં રહેલા છે તેઓમાં પરમાત્મત્વ દેખવું, ભાવવું, જે જે પ્રાણીઓ દેખવામાં આવે છે તેઓના શરીરાદિ તરફ ન દેખતાં તેઓમાં રહેલી પર-

માત્મત્વ સત્તા દેખવી અને મનમાં પણ સર્વ જીવોની પરમાત્મતા વિચારવી. સૂક્ષ્મસત્તાગ્રાહક સંગ્રહનયદૃષ્ટિથી પશુ, પંખીઓ અને મનુષ્યોની શરીરાદિ ચેષ્ટાઓ તરફ અલક્ષ્ય કરીને ગમે તેવા સંયોગોમાં પણ તેઓનામાં પરમાત્મત્વ દેખવું અને ભાવવું. પોતાના આત્મામાં પરમાત્મત્વ દેખવું અને ભાવવું. સર્વ પ્રાણીઓમાં સત્તાએ પરમાત્માઓ છે એમ ભાવના ભાવવી. બાળકો, યુવાનો, વૃદ્ધો, સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોમાં સત્તાએ પરમાત્મ દેવ છે એવું દૃઢ નિશ્ચયથી માનવું અને તેઓમાં રહેલા પરમાત્મપણા સંબંધી ખ્યાલ કરવો. ચઉદ રાજલોકમાં સત્તાએ સર્વ જીવોમાં પરમાત્મત્વ છે એમ સંગ્રહનય દૃષ્ટિથી દેખવું અને ભાવવું. મારામાં જેવું પરમાત્મત્વ રહ્યું છે તેવું આ આંખે દેખાતા સર્વ જીવોમાં પરમાત્મપણું રહ્યું છે તેથી સત્તાની અપેક્ષાએ આખું જગત્ સદ્ચિત્ પરમાત્મારૂપ દેખાય છે. સત્તાએ ચિદ્ રૂપ સર્વ જીવોની સેવા ભક્તિ અને ધ્યાનમાં એકત્વ રૂપ ઉપાસના કરવાથી નાત, જાત, નામ, રૂપાદિ સ્થૂલ ભેદની ભ્રાન્તિનો નાશ થાય છે અને પરમાત્મત્વજ સર્વત્ર સત્તાથી અવલોકાય છે. આ પ્રમાણે ખાતાં, પીતાં, ઉઠતાં, બેસતાં અને અન્ય કાર્ય કરવા છતાં સંગ્રહનયદૃષ્ટિથી સત્તાની સપેક્ષાએ સર્વત્ર પરમાત્માની ભાવના ભાવ્યાથી આત્માની અને પરમાત્માની અભેદોપાસનાની સિદ્ધિ થાય છે.

સર્વ પ્રાણીઓમાં સત્તાએ પરમાત્માઓ રહ્યા છે, આમ જે જુવે છે તે પોતાનામાં અન્યોમાં પ્રભુને જોઇ શકે છે અને તે પ્રભુને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જે મનુષ્ય અભેદોપાસનાથી આખી દુનિયામાં પરમાત્મ દેવનો સંયમ કરતો નથી તે પ્રભુની પ્રાપ્તિ ઇચ્છે તો ક્યાંથી તે તેને મળી શકે ? જે સર્વ જીવોમાં અભેદોપાસનાથી પરમાત્મપણું સત્તાએ દેખતો નથી અને સર્વ જીવોને ચ્હાતો નથી તે પ્રભુના નામ વડે પ્રભુની સાથે અભેદોપાસના કેવી રીતે કરી શકે ? આખી દુનિયામાં ઉદાર ભાવથી સત્તાએ સર્વ જીવોને પરમાત્માઓ માનીને તેઓના પ્રતિ આત્મદૃષ્ટિ રાખીને તથા આત્મદૃષ્ટિને આચારમાં મૂકીને વર્તવાથી પ્રભુની ભક્તિ સેવારૂપ અભેદોપાસના ક્ષણેક્ષણે થયા કરે છે. આત્મામાં પ્રભુતા પ્રગટાવવાની અભેદોપાસના સર્વોત્તમોપાય છે. દુનિયામાં સર્વ જીવોની સાથે સત્તાએ તેઓ પરમાત્માઓ છે એવો ભાવ રાખીને વર્તવું જોઇએ. જે અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ અરૂપી આત્મતત્ત્વ પોતામાં વ્યાપી રહ્યું છે તેવા પ્રકારે સર્વ

પ્રાણીઓમાં ભિન્ન ભિન્ન આત્મતત્ત્વ એક સરખા ગુણવાળું વ્યાપી રહ્યું છે. તે આત્મતત્ત્વનેજ ખરી રીતે દેખવાનું છે અને તેનેજ ખરી રીતે પૂજવાનું છે અને તેના સ્વભાવે ખરી રીતે વર્તવાનું છે. નાના મોટા ત્રણ ભુવનમાં રહેલા સર્વ દેહધારીઓ એકસરખા સત્તાએ પરમાત્માઓને દેખવા. આવી રીતે સત્તાએ પરમાત્મત્વને દેખવાથી સર્વ જીવોની સાથે વૈર વિરોધ રહેતો નથી અને તેમજ અહં મમત્વ રૂપ મોહભાવ સ્વયમેવ પાણીમાં લૂણની પેઠે વિલય પામી શકે છે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. સત્તાએ સર્વ પ્રાણીઓમાં પરમાત્માને દેખવા એ કંઇ બાળકોનો ખેલ નથી. મહાજ્ઞાનીઓ આવી દૃષ્ટિ ધારણ કરીને ખરેખરી અભેદોપાસના સેવવા સમર્થ થઇ શકે છે. આવી ઉત્તમ અભેદોપાસનામાં તન્મય થઇ જવાથી લૌકિક નીતિયો, રીતિયો, લૌકિક વિચારો અને આચારોના ભેદ, ખેદ, અને કલેશનો નાશ થાય છે અને હૃદયની સ્ફટિકની પેઠે નિર્મલતા થાય છે. વેદાન્તદર્શન સર્વત્ર સર્વને બ્રહ્મભાવનાથી દેખવાનો ઉપદેશ આપે છે. શ્રીમહાવીરપ્રભુએ ઉપદેશેલી અભેદોપાસના સર્વત્ર સત્તાની અપેક્ષાએ પરમાત્મત્વ દેખવાનો ઉપદેશ આપે છે. જૈનદર્શન આવી રીતે સાપેક્ષપણે સર્વત્ર પ્રાણીઓમાં પરમાત્માને દેખવાની સાથે પ્રતિશરીર ભિન્ન ભિન્ન આત્માનું વ્યક્તિગત અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે સર્વજીવો સત્તાએ પરમાત્માઓ છે અને સર્વજીવોએ પરમાત્મસત્તાને પોતાનામાં દેખવી, અનુભવવી, પોતાનામાં અને અન્યજીવોમાં સત્તાએ પરમાત્મપણું દેખવું, માનવું, ધ્યાવું એ ખરેખરી અભેદોપાસના સેવવા યોગ્ય છે.

સત્તાગ્રાહક સંગ્રહનયદૃષ્ટિથી સર્વ પ્રાણીઓમાં સત્તાએ પરમાત્માઓ રહ્યા છે એવું જ્યારે ભાન થાય છે ત્યારે સર્વજીવોની સાથે ઉત્તમ, ઉદાર, શુદ્ધ પ્રેમ ભાવથી વર્તવાનું મન થાય છે. ખરેખરૂં ઉદાર ચરિત્ર પણ આવી દૃષ્ટિથી પ્રગટ થાય છે. સર્વત્ર સર્વ પ્રાણીઓમાં પરમાત્માઓને સત્તાએ દેખનારા જ્ઞાનીઓના હૃદયમાંથી રાગદ્વેષ ટળે છે અને સર્વત્ર સર્વથા પરમાત્મ સત્તાને દેખતાં આખી દુનિયા જાણે પોતાનું કુટુંબ હોય એમ ભાસે છે. કહ્યું છે કે **अयं निजः परो वेति, गणना लघुचेतसाम् । उदारचरितानां तु, वसुधैव कुटुंबकम् ॥** ખરેખર સર્વ જીવોમાં સત્તાએ પરમાત્મત્વ દેખવાથી સંકુચિત સેવા ભક્તિનો પરિણામ ટળે છે અને તેના ઠેકાણે વિશાલ દૃષ્ટિથી સેવા ભક્તિનો પરિણામ જાગ્રત્ થાય છે. જે જીવો પરમાત્માઓ થયા છે અને જેઓમાં સત્તાએ પરમાત્મત્વ રહ્યું છે અને ભવિષ્યમાં

ગમે ત્યારે પણ જેઓ પરમાત્મપણું પ્રગટ કરશે એવા પ્રાણીઓમાં રહેલી પરમાત્મસત્તાની ભક્તિ સેવા કરવાનું મન થાય છે. જેઓમાં સત્તાએ પરમાત્મ સત્તા રહી છે તે જીવને મૂકીને જડમાં પરમાત્મત્વ માની શકાતું નથી. સર્વત્ર સર્વથા જીવોના ઔદયિક ભાવ તરફ દૃષ્ટિ ન રાખતાં જીવોમાં રહેલા સત્તાએ પરમાત્મપણાને પૂજવું, માનવું અને તેને આચારમાં મૂકી આદર્શ પુરુષની પેઠે ખરા પૂજક તથા અભેદોપાસક બનવું જોઇએ. માતાનો સ્વભાવજ એવો હોય છે કે પુત્રના દોષો તરફ દૃષ્ટિ ન દેતાં તેના મલનું પ્રક્ષાલન કરવું અને તેનામાં આત્મપણું જોવું. આવી વારસામાં મળેલી દૃષ્ટિને આગળ કરીને સર્વ જીવોમાં કર્મથી પ્રગટેલા દોષો તરફ દૃષ્ટિ ન રાખતાં તેઓનામાં સત્તાએ રહેલા પરમાત્માને દેખવા અને પૂજવા. પૂજા, સેવા, ભક્તિ, સત્કાર, શુદ્ધ પ્રેમ, ઐક્ય, સદ્દર્શન અને ખરી પરમાત્મની ઉપાસના ખરેખર સર્વત્ર જીવોમાં સત્તાએ રહેલા પરમાત્માને દેખવા, માનવા એજ છે. અનન્ત ભવનાં કરેલાં પાપનો ક્ષય કરવાનો મુખ્ય સરસ ઉપાય આવી અભેદોપાસના છે. પરમાત્માની સાથે સર્વત્ર પ્રાણીઓમાં સત્તાએ પરમાત્માને દેખીને તથા પોતાનામાં સત્તાએ પરમાત્મા દેખીને તેની સાથે ઐક્ય કરવું એજ ખરેખરી અભેદોપાસના હથેળીમાં મોક્ષ દેખાડનાર છે.

સર્વ જીવોમાં સત્તાએ પરમાત્માઓ છે તેથી તેઓ સત્તાની અપેક્ષાએ સિદ્ધના ભાઇઓ છે. આમ અવબોધ થયા પશ્ચાત્ સર્વ જીવોની રક્ષા કરવા પોતાનામાં દયા ઉત્પન્ન થાય છે, અને અનન્ત કાલથી તે જીવોની સાથે બંધાયલાં વૈર ટળે છે અને સર્વ જીવોમાં આત્મત્વભાવ પ્રગટે છે તેથી સર્વ જીવોની સાથે નીતિને અનુસરી વર્તન કરી શકાય છે. વ્યવહાર નયની ઉત્તમતાનો વિવેક દર્શાવનાર બીજભૂત સંગ્રહનય છે. સર્વ જીવોમાં સર્વ પ્રસંગોમાં સત્તાએ રહેલું પરમાત્મત્વ જાણવાનું અને દેખવાનું બને એવું તીવ્ર સ્મરણ રહે એવો શુદ્ધોપયોગ વધારવાની ખાસ જરૂર છે. સર્વ જીવોમાં સત્તાએ રહેલું પરમાત્મત્વ દેખીને તેનું ધ્યાન ધરનાર મુનિવરને આખી દુનિયા પોતાનામાં અને સર્વ જીવોમાં પોતાને દેખવાનો ભાવ પ્રગટે એ સ્વાભાવિક છે. સર્વ જીવોમાં સત્તાએ સિદ્ધત્વ દેખવાનું ધ્યાન ધરવાથી આખું જગત્ જુદીજ દૃષ્ટિથી દેખાય છે અને તેનો અપૂર્વ અનુભવ આવે છે. આવી સ્થિતિ પરિપક્વ થયાથી સમતા ભાવ સામાયિક પ્રગટે છે. કહ્યું છે કે,

जो समो सव्वभूएसु, तसेसु थावरेसु य ॥
तस्स सामाइयं होइ, इइ केवलिभासियं ॥ १ ॥

જે ત્રસ અને સ્થાવર સર્વ જીવો પર રાગ અને દ્વેષ પરિણામ રહિત સમભાવી છે તેને કેવલી ભાષિત સામાયિક હોય છે. કર્મયોગે જીવો સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. તેઓની ઉત્તમતાનો ખ્યાલ આત્મજ્ઞાનથી થાય છે અને તેથી સર્વજીવો પર સમભાવ પ્રગટે છે. જીવોનો મૂળ સ્વભાવ કંઇ કોઇના અશુભમાં પ્રવૃત્તિ કરવાનો નથી. કર્મના વશથી એ સર્વ થાય છે એમ અનુભવ આવતાં શત્રુઓ તરીકે વર્તણૂક ચલાવનારા જીવોનું પણ બુરૂ કરવાનો વિચાર પ્રગટતો નથી, ઉલટું તેઓનું સત્તાએ રહેલું સ્વરૂપ જોવાથી તેમની પૂજ્યતા અને મહત્તાનો ખ્યાલ આવે છે અને જીવોને જીવોની દૃષ્ટિએ દેખવાથી આત્મજ્ઞાનીને તેઓ ઉપર સમભાવ પ્રગટે છે. સર્વ જીવોની પરમાત્માઓ જેવી સત્તાએ દશા દેખ્યા બાદ આત્મજ્ઞાનીના મનમાં તેઓના ઉપર પૂજ્યભાવ પ્રગટે છે અને તેઓનું શ્રેય કરવા વ્યાવહારિક વિવેક, ભક્તિ, સેવા અને ઉપાસનાના વિચારો પ્રગટે છે અને તેથી તે શ્રીવીરપ્રભુના ઉપદેશને આખી દુનિયામાં ફેલાવવા પ્રયત્ન કરે છે કારણ કે શ્રીવીરપ્રભુના વચનોથી આખી દુનિયાના જીવોને શાન્તિ મળે છે. આખી દુનિયાને સર્વ જીવો પર સમભાવ પ્રગટ થાય એવા સામાયિક આવશ્યકનો લાભ મળો એવો આત્મજ્ઞાની ઉદાર ધર્મભાવ ધારણ કરી શકે છે અને તે સમભાવરૂપ સામાયિકની આચરણા આચારમાં મૂકવા શક્તિમાન્ થાય છે.

સર્વ જીવોની સાથે સમભાવથી વર્તવાનો પરિણામ તથા તેના આચારને ખીલવવાથી પ્રતિદિન ઉત્તમોત્તમ સામાયિક પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. કોઇ પણ જીવને મારવો નહિ, સર્વ જીવો પર થતા શુભાશુભ સંકલ્પથી વિરામ પામવું, અને સર્વ જીવોની સાથે તેઓના શુદ્ધ ધર્મના અને પોતાના શુદ્ધ ધર્મના ઉપયોગથી શુદ્ધ પરિણામવાળા થવું, એજ ઉત્તમ સામાયિકની દશા છે. આવી દશામાં આવનાર જ્ઞાની ખરેખર ૧ સમકિત સામાયિક, ૨ શ્રુત સામાયિક, ૩ દેશવિરતિ સામાયિક, ૪ અને સર્વ વિરતિ સામાયિકની મહત્તાનો અને ઉપયોગિતાનો ખ્યાલ કરી શકે છે. દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ આત્મા તેજ સામાયિક છે અને પર્યાયાર્થિક

અપેક્ષાએ આત્માનો ગુણ તેજ સામાયિક છે. સર્વ સાવદ્યયોગનું પ્રત્યાખ્યાન જેમાં છે એવા સામાયિકમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો અન્તર્ભાવ થાય છે. સર્વનય વિચાર વિષયભૂત સામાયિક છે એમ વિશેષાવશ્યકમાં " **सव्वनयमयाधारं** " એમ કહી સૂચવ્યું છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ વડે વ્યવહારનય આત્માની મુક્તિ માને છે અને નિશ્ચયનય એકલા ચારિત્રવડે આત્માની મુક્તિ માને છે. વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય એ બે નય વડે સામાયિકનું સ્વરૂપ ધારીને આત્માના ધર્મમાં રમણતા કરવા માટે શુદ્ધોપયોગ ધારણ કરવો. વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયથી સમભાવરૂપ સામાયિક પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. રાગ અને દ્વેષના પરિણામને દૂર કરીને સામાયિક કરનાર જ્ઞાની પોતાના આત્માનું સમભાવ સ્વરૂપ ભાવે છે. જે જે અંશે જ્ઞાની પોતાના આત્માનું સમભાવ સ્વરૂપ ભાવે છે તે તે અંશે સામાયિક કરનારનો આત્મા દિવ્ય સ્વરૂપમાં પરિણામ પામતો જાય છે અને તેના મન વચન અને કાયાના યોગની શુદ્ધિ થતી જાય છે. સામાયિક કરનાર જ્ઞાની સમકિતી અને મિથ્યાત્વી આદિ સર્વ જીવો પર સમભાવ ધારણ કરીને પોતાના આત્માની સમભાવ પરિણતિ ખીલવે છે અને તેમજ સર્વ જીવોની સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કરતો છતો વર્તમાન અને ભવિષ્યકાલને સુધારે છે. સામાયિક કરનાર ખરેખર વર્તમાન કાલ સુધારે છે અને તેથી ભવિષ્ય કાલમાં પણ તે સમભાવ વડે ઉચ્ચ બની શકે છે. ચૌદ રાજલોકમાં રહેલા સર્વ જીવોની સાથે રાગદ્વેષ રહિત સમભાવે સામાયિકમાં વર્તે છે અને તેથી સમયે સમયે અનન્તકર્મની નિર્જરા કરી શકે છે. આત્મજ્ઞાની સર્વ જીવોનું સત્તાએ પરમાત્મપણું સામાયિકમાં રહીને દેખે છે અને તેને ભાવે છે તેથી પોતાનામાં પરમાત્મપણું પ્રગટ કરવા સમર્થ બને છે. કાચી બે ઘડીમાં સામાયિકવડે જ્ઞાની ધ્યાની જીવ કેવળ જ્ઞાન પ્રગટાવી શકે છે અને જન્મ જરા તથા મરણના બંધનથી મુક્ત થાય છે. સંગ્રહનયથી આત્માની સત્તાને ધ્યાવીને જે પરમાત્મસત્તાને પોતાનામાં દેખે છે તે જ્ઞાની મનુષ્ય શુદ્ધ વ્યવહારવડે સામાયિકની આચરણા કરી શકે છે અને નિશ્ચયનયથી આત્માના સમભાવમાં રમણતા કરીને પરિપૂર્ણ પરમાત્મપણું પ્રગટાવી શકે છે.

सामायिक.

मोक्ष भवे च सर्वत्र, निस्पृहो मुनि सत्तमः ।
प्रकृताभ्यासयोगेन, यत उक्तो जिनागमे ॥१॥ (अभिमान राजेंद्र)

ઉત્તમ મુનિ ખરેખર મોક્ષ અને ભવમાં સર્વત્ર નિસ્પૃહ હોય છે. સંસાર અને મોક્ષની સ્પૃહા રહિત સમભાવે મુનિવર રહે છે. ચક્રવર્તિયો, ઇન્દ્રો વગેરેની સુખની ઇચ્છા પણ નિસ્પૃહ મુનિને હોતી નથી. પોતાના સહજ સુખમાં મગ્ન એવા મુનિને પૌદ્‌ગલિક સુખની સ્પૃહા ક્યાંથી હોય? સમભાવમાં વર્તનાર મુનિવરને મોક્ષની સ્પૃહા ન હોય તો ભવની તો સ્પૃહા ક્યાંથી હોય? સમભાવમાં પરિણામ પામેલા મુનિવરની ખરેખર આવી ઉત્તમ દશા હોય છે. સમભાવ ભાવિત મુનિવરનો આત્મા અન્તરૂથી જુદા પ્રકારનો હોય છે. સુકેલા નાળીએરના ગોળાને અને નાળીએરના છોડાને જેવો સંબંધ છે તેવો સંબંધ સમભાવી મુનિને અને દુનિયાના પદાર્થોને હોય છે. સમભાવી મુનિવરને કોઇ પણ જાતની ઇચ્છા, સ્પૃહા, પ્રગટતી નથી. સમભાવી મુનિવરની આવી આન્તરિકપરિણામ દશા વર્તે છે, તેને સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ જાણવા સમર્થ થાય છે. જ્ઞાની સમભાવી મુનિવરની તુલના કરનાર દુનિયામાં કોઇ નથી. આવી ઉત્તમ નિસ્પૃહતાના વિચારો જેઓના મનમાં પ્રગટે છે તેવા મનુષ્યોને ધન્યવાદ ઘટે છે, અને જેઓ નિસ્પૃહતાના વિચારોને આચારમાં મૂકીને નિસ્પૃહતાની મૂર્તિ અથવા આદર્શરૂપ બને છે તેઓને અમારો નમસ્કાર થાઓ. સ્પૃહા એ આત્માનો મૂળ ધર્મ નથી પણ તેતો રાગરૂપ વિભાગ પરિણામ છે. આત્માને આત્મરૂપ અવબોધ્યા પશ્ચાત્ આત્મામાં સમભાવ પરિણતિ પ્રગટવા માંડે છે અને તેથી સ્પૃહા રૂપ વિભાવ પરિણતિ સેવવા રૂચિ થતી નથી. આત્મા વિના અન્ય વસ્તુઓ ખરેખર જડ હોવાથી તેમાં જ્ઞાની મુનિને સ્પૃહા પ્રગટતી નથી. મુક્તિને પ્રાપ્ત કરનાર આત્મા છે. મુનિના આત્મામાં સમભાવની પરિણતિનું એટલું બધું ઘેન વ્યાપી જાય છે કે તેથી મુનિવર સર્વત્ર નિસ્પૃહ દૃષ્ટિથી દેખી શકે છે. કાયા, ઉપકરણો અને બાહ્ય પદાર્થોના સંબંધમાં છતાં પણ ઉત્તમ મુનિ ખરેખરો નિસ્પૃહ હોવાથી કોઇ પણ ઠેકાણે મૂર્છાથી બંધાતો નથી. **मूर्छापरिग्गहो वुत्तो नाय पुत्तेण ताइणा** (દશવૈકાલિક) મૂર્છા તેજ પરિગ્રહ છે એમ જ્ઞાત પુત્ર વાત શ્રી મહાવીર દેવે કથ્યું છે. નિસ્પૃહ મુનિવરને ગચ્છાદિક સંબંધમાં રહેતાં અને જૈન ધર્મની સેવા કરતાં છતાં પણ અન્તરૂથી નિર્લેપપણું નિઃસંગપણું રહે છે. આવા મુનિની નિસ્પૃહતા જગતને અનુકરણીય છે. જગત્‌માં નિસ્પૃહ દશાનો પ્રકાશ થાઓ.

મનુષ્ય નારકી વગેરે પર્યાયોને ધારણ કરનાર આત્મા તો વસ્તુતઃ એક છે.

यथैकं हेमकेयूर कुण्डलादिषुवर्तते
नृनारकादिभावेषु तथाऽत्मैकोनिरञ्जनः ॥ २४

कर्मणस्तेहिपर्याया, नात्मनः शुद्धसाक्षिणः
कर्मक्रियास्वभावोय दात्मातुनस्वभाववान् ॥२५॥ अध्यात्मसार

જેમ બાજુબંધ અને કુંડલ વગેરેમાં સુવર્ણ એકજ છે તેમ મનુષ્ય નારકાદિ પર્યાયમાં આત્મા એકજ મનુષ્ય દેવ નરક અને તિર્યંચ વગેરે કર્મના પર્યાયો છે. વસ્તુતઃ શુદ્ધ સાક્ષીભૂત એવા આત્માના તે પર્યાયો નથી. ક્રિયા સ્વભાવવાળું કર્મ છે. ક્રિયાથી કર્મ થાય છે અને કર્મથી મનુષ્યાદિ પર્યાયો થાય છે એમ સમજીને જ્ઞાની વિચારે કે આત્માનો સ્વભાવ તેવો નથી. આત્માનો ક્રિયારૂપ સ્વભાવ નથી તેથી તે કર્મથી ન્યારો છે. કર્મના પર્યાયોમાં આત્માનું અહંમમત્વ ઘટી શકે નહિ તેમજ કર્મ પર્યાયોમાં હું આત્મા છું એવી ભ્રાન્તિ કરવી તે સત્ય નથી. કર્મના પર્યાયોને અને આત્માના પર્યાયોને ભેદજ્ઞાનથી ભિન્ન ભિન્ન જાણીને આત્મજ્ઞાની હંસની પેઠે કર્મના પર્યાયોથી મુક્ત થઇને આત્માના શુદ્ધ પર્યાયોમાં એકતા લીનતા ધારણ કરે છે અને તેથી તે કર્મના પર્યાયો નવા ધારણ થાય તેવી સ્થિતિમાં પોતાના આત્માને મૂકતો નથી. આત્મજ્ઞાની શરીરાદિક સર્વ કર્મના પર્યાયોમાં શુભાશુભ વૃત્તિથી બંધાતો નથી. આત્મજ્ઞાની પોતાનામાં શુદ્ધ નિશ્ચય જ્ઞાનનો પ્રકાશ પાડે છે અને તેથી અગ્નિની પેઠે સર્વ કર્મને બાળી ભસ્મ કરે છે. અગ્નિ ગમે તે પદાર્થોના સંબંધમાં પોતાનો ઉષ્ણ સ્વભાવ છોડતો નથી તદ્વત્ આત્મજ્ઞાની સર્વત્ર શુદ્ધોપયોગને ધારણ કરી પોતાનું ભાવ જીવન ધારણ કરી શકે છે. અગ્નિને જેમ ઉધેઇ લાગતી નથી તેમ આત્મ જ્ઞાનીને કર્મલિપ મોહલેપરૂપ ઉધેઇ લાગતી નથી. આખી દુનિયામાં કોઇ એવી એકે વસ્તુ નથી કે જે આત્મજ્ઞાનીને બંધન માટે થાય. આત્મજ્ઞાની બાહ્ય જડ પદાર્થોની વચમાં પોતાના અસંખ્ય પ્રદેશી આત્માને રહેલો દેખે છે તેથી તે સર્વ જ્ઞેયોનું જ્ઞાન કરે છે અને પોતાના શુદ્ધ પર્યાયોને પ્રગટ કરે છે. કર્મના પર્યાયથી ભિન્ન એવા આત્માના શુદ્ધ પર્યાયોનો ઉપયોગ ધારણ કરનાર જ્ઞાનયોગીને ખાતાં પીતાં ઉઠતાં બેસતાં જ્યાં ત્યાં પ્રારબ્ધથી પ્રવૃત્તિ કરતાં છતાં પણ અન્તરથી નિવૃત્તિરૂપ શુદ્ધ સહજ સમાધિ વર્તે છે તે શરીર વા પ્રાણપર કબજો મેળવવાના કરતાં કર્મ પર્યાયોથી દૂર રહી

પોતાના શુદ્ધ પર્યાયોને પ્રગટાવીને અનન્ત ગુણ ઉત્તમ ચમત્કારોથી પર એવા આત્માનો કબજો મેળવે છે.

શુદ્ધનય જ્ઞાન અને તેની ભાવનાથી આત્મામાં એકત્વ પ્રાપ્ત થાય છે.

इतिशुद्धनयायत्त मेकत्वं प्राप्त मात्मनि
अंशादि कल्पनाप्यस्य नेष्टायत् पूर्णतादिनः॥२१॥अध्यात्मसार॥

એ પ્રમાણે આત્મામાં પ્રાપ્ત થએલું એવું એકપણું તે ખરેખર શુદ્ધનયના તાબે છે. પૂર્ણવાદિને આત્માના અંશ વગેરેની કલ્પના પણ ઇષ્ટ નથી. પૂર્ણવાદી શુદ્ધ નિશ્ચયથી પોતાના આત્મામાં પરિપૂર્ણત્વ દેખે છે અને તેમાં એકત્વ ભાવને પામી આનન્દમાં મગ્ન રહે છે. પોતાના આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટાવવાને માટે આત્મજ્ઞાનીઓએ શુદ્ધનયનું આલંબન લેવું જોઇએ. આત્માના પરિપૂર્ણ શુદ્ધધર્મને શુદ્ધનય દર્શાવે છે માટે શુદ્ધનયની દૃષ્ટિથી આત્માનું સ્વરૂપ વિચારતાં ધ્યાવતાં ભાવતાં અશુદ્ધતા ટળે છે અને શુદ્ધતા પ્રગટ થાય છે. પોતાને જો કે કર્મની અશુદ્ધતા લાગી છે પણ પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટાવવા માટે તો શુદ્ધધર્મોપયોગ ધારણ કરવાની ખાસ જરૂર છે. પોતાના શુદ્ધ ધર્મમાં એટલા બધા લીન થઇ જવું જોઇએ કે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ વિના અશુદ્ધતાનું સ્વપ્ન પણ આવે નહિ. આત્માના શુદ્ધ જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રનો ઉપયોગ ધારણ કરીને આત્મજ્ઞાની પોતાની પૂર્ણતાનો અનુભવ કરે છે. આત્મજ્ઞાની સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી પોતાનામાં પૂર્ણતા વિચારે છે. **अदः पूर्णमिदं पूर्णं पूर्णात् पूर्णमुदच्यते, पूर्णस्य पूर्णमादाय, पूर्णमेवावशिष्यते ॥** આ પ્રત્યક્ષ અનુભવથી જણાતું એવું આત્માનું પૂર્ણ સ્વરૂપ છે. આત્મામાં સ્વદ્રવ્યાદિકની અસ્તિતા અને પરદ્રવ્યાદિકની નાસ્તિતાનો પરિપૂર્ણ સમાવેશ થાય છે તેથી અસ્તિ અને નાસ્તિની અપેક્ષાએ સર્વ અસ્તિધર્મ અને નાસ્તિધર્મનો આત્મામાં અન્તર્ભાવ થાય છે. આત્મામાં સત્તાએ પૂર્ણ સ્વરૂપનો તિરોભાવ છે. તિરોભાવી એવા પૂર્ણ સ્વરૂપનો આવિર્ભાવ થાય છે. પૂર્ણ એવા આત્માના ધર્મનો પૂર્ણ પ્રગટભાવ થાય છે તે સત્તા અને વ્યક્તિ અથવા આવિર્ભાવ અને તિરોભાવની અપેક્ષાએ સમજવું. આત્માની પૂર્ણતામાંથી પૂર્ણતાને બાદ કરીએ તો પણ પૂર્ણતા રહે છે. સારાંશમાં કહેવાનું કે આત્માની પૂર્ણતાનો કદી નાશ થતો નથી. આત્માની પૂર્ણતા સદા વ્યક્તિપર્યાય અને

સામર્થ્ય પર્યાયની અપેક્ષાએ કાયમ રહે છે. આત્માના ગુણ પર્યાયોની પૂર્ણતા ખરેખર છતિપર્યાયોમાંથી સામર્થ્ય પર્યાયોમાં આવે છે. છતિપર્યાય કરતાં સામર્થ્ય પર્યાયો અનન્તગુણ વિશેષ છે. આત્માના શુદ્ધોપયોગથી એક સરખા સ્થિર ધ્યાનમાં રહી આત્માની પૂર્ણતાનો ખ્યાલ કરવામાં આવે છે તો પશ્ચાત્ કોઇ જાતની અપૂર્ણતા-અસંતોષ વાસના વગેરે જણાતું નથી એમ ક્ષયોપશમજ્ઞાનધ્યાન બળેપણ નિશ્ચય કરી શકાય છે તો કેવળ જ્ઞાનનું તો શું કહેવું? આત્માની શુદ્ધ નિશ્ચયનયદૃષ્ટિ પ્રગટતાં પોતાની શુદ્ધતાનો પ્રકાશ પોતાની મેળે થાય છે અને પશ્ચાત્ પોતાની શુદ્ધતા કરવી એ પોતાના હાથમાં છે અને તે શુદ્ધોપયોગ બળે થાય છે એમ પરિપૂર્ણ ખ્યાલ આવે છે. પોતાની શુદ્ધતા થવાની હોય તો શુદ્ધ નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિ પ્રગટે છે તેનો અનુભવીઓ અનુભવ કરે છે.

આત્મજ્ઞાની વિવેકી પ્રારંભજ્ઞાનાવસ્થામાં આત્માની આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરે છે.

प्रपञ्चसञ्चयक्लिष्टान् , मायारूपात् बिभेमि ते ।
प्रसीद भगवन्नात्मन् !! शुद्धरूपं प्रकाशय ॥२३॥ अध्यात्मसार॥

ભાવાર્થ—હે આત્મન્ ! પ્રપંચ સંચયથી ક્લેશવાળા તારા માયારૂપથી હું બીવું છું. હે ભગવન્ આત્મન્ ! કૃપા કર અને પોતાના શુદ્ધ રૂપને પ્રકાશ ! આત્માને આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરનાર આત્માજ છે. આત્મજ્ઞાનથી જાગ્રત્ થએલ જ્ઞાની પોતાની અશુદ્ધતા દેખીને અને કર્મનો પ્રપંચ દેખીને પોતાના આત્માને પ્રાર્થના કરે છે. પોતાના આત્માની પરિણતિ સુધર્યા વિના હજારો નિમિત્ત કારણો મળે તો પણ પોતાની શુદ્ધતા થઇ શકતી નથી. માટે આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ રૂપ પ્રસન્નતાની પ્રાર્થના પોતાનો આત્મા કરે છે. પોતાનો આત્મા ભગવાન્ છે. આરાધ્ય છે. પોતાની સૃષ્ટિનો કર્ત્તા પોતાનો આત્મા ખરેખરો ઇશ્વર છે. પોતાનામાં રહેલું શુદ્ધજ્ઞાન એજ ખરેખરૂં વિષ્ણુપણું છે. પોતાની પ્રસન્નતા પોતાના પર થયા વિના કંઇ વળવાનું નથી. પોતાના ખરા રૂપના આવેશમાં આવ્યા વિના પ્રસન્નતા પ્રગટતી નથી. યોદ્ધો ધડપર માથું નથી એવો ભાવ લાવીને જ્યારે ખરા રૂપમાં આવે છે ત્યારે તે વિજય વરમાળને પ્રાપ્ત કરે છે. પોતાની શુદ્ધતા અને પરમાત્મતા પ્રગટાવવા અર્થે ખરા રૂપમાં અર્થાત્ ખરા

આવેશમાં આવવાની જરૂર છે. પોતાના આત્માની સ્તુતિ કરવી એ પરમાત્મદશા પ્રગટાવવાનું મંગળ ચિન્હ છે. પોતાનામાં રહેલ પરમાત્માની પ્રાર્થના સ્તુતિ કરીને તેને શુદ્ધ ધર્મના આવિર્ભાવ રૂપે પ્રત્યક્ષ કરવાની જરૂર છે. જેમ જેમ આત્માની ઉપર પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે તેમ તેમ આત્મામાં જાણે ઇશ્વરી પ્રસન્નતા પ્રગટ થતી હોય એમ અનુભવ આવે છે. આત્માની પ્રસન્નતાને માટે આત્મા જવાબદાર છે. પોતાનો આત્મા ઇશ્વર રૂપ હોઇ ખરી પ્રાર્થનાનો તે પોતાની મેળે આન્તરિક સ્ફુરણાથી જવાબ આપે છે. દરરોજ અમુક વખત સુધી પોતાના આત્માની ઉપર પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવામાં આવે તો અન્તરના દેવની પ્રસન્નતાની ખુમારીનો અનુભવ આવ્યાવિના રહેતો નથી. પોતાના આત્માને સર્વસ્વ સ્વધર્મને અર્પણ કરી શુદ્ધ નિશ્ચયથી તેની સેવા કરવાથી માયાના રૂપથી આત્મા ભિન્ન થાય છે અને માયાની ભૈરવતા રહિત પોતાના શુદ્ધરૂપે પોતાને દર્શન આપે છે.

વસ્તુતઃ વિવેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરતાં અવબોધાય છે કે આત્માનું દર્શન કરવું અને આત્માની શુદ્ધતાનો પ્રકાશ કરવો એજ આગમોનો સાર છે. આપણે કોણ છીએ અને આપણી શુદ્ધતાનો કેવી રીતે પ્રકાશ કરવો તે અવબોધવાની આવશ્યકતા છે. ત્રણમણ વા ચારમણના શરીરમાં રહેનાર અને ભૂતકાલનું સ્મરણ કરનાર આત્મા પોતાનો છે અને તે શરીરને વ્યાપી રહ્યો છે. આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ અને કર્મના યોગે વિકૃત સ્વરૂપ અવલોકીને એમજ વિવેક દૃષ્ટિ દર્શાવે છે કે વિભાવિકરૂપ તે ખરેખરૂં આત્માનું રૂપ નથી. મોહના સંબંધે વિભાગ દશાનું પરિણમન થએલું છે. એ વિભાગ દશાના પરિણમનથી વિવેકી આત્મા ભય પામે છે અને તેથી તે પોતાના આત્માને કહે છે કે હે આત્મન્ ! તમે પોતાના શુદ્ધરૂપે પ્રકાશમય થાઓ. વિભાવ માયારૂપ તમારા વૈરાટ્ સ્વરૂપનો પરિહાર કરવા માટે વિવેકરૂપ અર્જુન પોતાના આત્મારૂપ કૃષ્ણને કથે છે કે હે આત્મારૂપ કૃષ્ણ તમારી કર્મરૂપ વિભાવ માયાથી બનેલી વૈરાટ્ સ્વરૂપતાને દેખીને હું ભય પામું છું. કર્મરૂપ માયાએ તમે વિશ્વરૂપ જણાઓ છો અને તેથી આખી દુનિયા તમારી કર્મરૂપ માયાના વૈરાટ્ સ્વરૂપમાં દેખાય છે માટે હેનો ત્યાગ કરીને તમે પોતાના શુદ્ધ નિર્મલ રૂપને પ્રકાશો કે જેથી હું આનન્દ પામું. આ પ્રમાણે વિવેક જ્ઞાનરૂપ અર્જુન પોતાના આત્મારૂપ કૃષ્ણને કથે છે. વિવેક જ્ઞાન પોતાના આત્માને આ પ્રમાણે જ્યારથી વિજ્ઞપ્તિ કરે છે

ત્યારથી સમજવું કે હવે આત્મા ઉત્ક્રાન્તિ માર્ગમાં સંચરેલો કૂટાતો, પીટાતો, અથડાતો, અને ઠોકરો ખાતો પોતાના શુદ્ધ ધર્મના આવિર્ભાવને પ્રાપ્ત કરવાનો એમ નિશ્ચયથી અવબોધવું. પોતાની શુદ્ધતા અવબોધી અને અશુદ્ધતાથી ભય પામવાનું થયું ત્યારથી સમજવું કે હવે આત્માની વેળા જાગી, પોતાના આત્માને વિવેક દૃષ્ટિથી ભગવાન્ તરીકે ઓળખીને ભગવાન્ શબ્દથી સંબોધ્યો એટલે સમજવું કે પોતાનું ભગવાન્પણું પ્રગટ કરવાનો માર્ગ ખુલ્લો થયો. પોતાની સિદ્ધતા, બુદ્ધતા, અને પરમાત્મતા અવબોધ્યા બાદ આવા પ્રકારના ઉદ્ગારો નીકળે છે અને પોતાના આત્માને કહેવાય છે કે હે ભગવન્ તું પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રકાશ. પોતાના આત્માને માટે જેને આવું માન પ્રગટયું અર્થાત્ ઉત્તમ સત્કાર પ્રેમ ભક્તિ ઉત્પન્ન થઇ તે આત્મા ખરેખર પોતાના હાથમાં મુક્તિને ધારણ કરનાર થયો એમ અવબોધવું. ઉપર્યુક્ત વિવેકનો પ્રકાશ ખરેખર આત્મજ્ઞાનીને પ્રાપ્ત થાય છે.

शुद्धविवेकथी आत्मानुं भान.

साक्षिणः सुखरूपस्य सुषुप्तौ निरहंकृतेः
यथा भानं तथा शुद्ध-विवेके तदतिस्फुटम् ॥७८॥
(अध्यात्मसारे आत्मनिश्चयाधिकार)

ભાવાર્થ—સુષુપ્તિમાં સાક્ષી નિરહંકારી એવા સુખરૂપ આત્માનું જેમ ભાન થાય છે તેમ શુદ્ધ વિવેક પ્રગટ થયે છતે આત્માનું અતિ સ્ફુટ ભાન થાય છે. ઘોર નિન્દ્રામાં પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મનનો વ્યાપાર કથંચિત્ શાન્ત થવાથી બાહ્ય દુઃખનો અભાવ માલુમ પડે છે અને ત વખતે હું અમુક છું, આ તું છે, આ હું છું, એ મારૂં, આ તારૂં, અમુક નામ રૂપ વાળો હું એવું ભાન હોતું નથી. અહંકાર વિના સાક્ષીરૂપ અને સુખરૂપ આત્માનું ભાન થાય છે. નિદ્રામાંથી જાગ્રત્ થતાં કહેવું પડે છે કે હાશ ખૂબ સુખ થયું. દુનિયા કઇ તરફ હતી તે હું જાણતો નહોતો. સુખનું ભાન જાગ્રત્ થતાં થાય છે અને તેનો સાક્ષીભૂત પોતાનો આત્મા હોય છે, સુષુપ્તિ અવસ્થા કરતાં શુદ્ધ વિવેક પ્રાપ્ત થયે છતે તો પોતાનું ભાન પોતાને રહે છે અને આનંદમાં વિલસતો એવો પોતાનો આત્મા સાક્ષાત્ અનુભવાય છે. આત્મજ્ઞાનથી શુદ્ધ વિવેક પ્રગટે છે અને શુદ્ધ વિવેક પ્રગટ-

વાથી ભરનિદ્રાની પેઠે નામ રૂપ આ સંસારને ભૂલી શકાય છે. પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મનનો બાહ્ય વ્યાપાર ટળે છે અને શુદ્ધ ચેતના વડે અન્તર્મુખ વૃત્તિ થાય છે. આવી દશા થતાં મન અન્તર્ આત્મામાં વળીને આત્માના ધર્મમાં લીન થાય છે અને અન્તર્મુખોપયોગવડે આત્માની ઉપાસના થાય છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં પોતાનો ઉપયોગ રહે છે અને તેમાં ઉપયોગની સ્થિરતા થતાં એકદમ ઝાત્કાર-ઝળહળ જ્યોતિનો પ્રકાશ થાય છે. આવો અનુભવ લેખકને આવ્યો છે. આત્માનો પ્રકાશ થવાથી બે ઘડી સુધીતો એવો આનન્દ રહે છે કે જેનું વાણીથી વર્ણન કરી શકાતું નથી. ધ્યાતા-ધ્યેય અને ધ્યાન એ ત્રણની તે વખતે એકતા ભાસે છે અને આત્મજ્યોતિના ઝાત્કારનો અનુભવ કદિ ટળતો નથી. આત્માનો ઝાત્કાર થયા પશ્ચાત્ આખો દિવસ આનન્દની ઘેન રહ્યા કરે છે. ઘોર નિદ્રામાં જેમ બાહ્ય દષ્ટા-દશ્ય અને દર્શનનું ભાન રહેતું નથી તેમ શુદ્ધ વિવેક પ્રગટે છતાં અહં મમત્વરૂપ બાહ્ય દશ્યનું ભાન રહેતું નથી. આવી દશામાં સાક્ષીભૂત નિરહંકાર સુખરૂપે જે ભાસે છે તેજ પોતાનો આત્મા છે, તીર્થયાત્રા તપ, જપ, પઠન, પાઠન, દીક્ષા, શિક્ષા અને ભિક્ષા વગેરે વગેરેથી જે સાધ્ય કરવાનું છે તે આત્માનું ભાન પ્રગટ થતાં સ્વયમેવ જણાય છે. અનન્ત કાળ પર્યન્ત તપ, જપ, અને જ્ઞાનાભ્યાસ કરીને આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો હોય છે. કાર્યની સિદ્ધિ થતાં કારણોની જરૂર રહેતી નથી. સુખરૂપ આત્માનો સાક્ષાત્કાર થવો એ ઉત્તમ સમાધિ છે. આત્મજ્ઞાનીઓની આવી દશા થયા પશ્ચાત્ જે કર્તવ્ય તેમને કરવાનું હોય છે તે શુદ્ધ વિવેકમાં ભાસે છે અને તેથી તે તે પ્રમાણે કરે છે.

નયોની કલ્પના આત્માને વિકાર કરી શકતી નથી.

नात्मनोविकृतिं दत्ते तदेषांनयकल्पना
शुद्धस्य रजतस्यैव, शुक्तिधर्मप्रकल्पना॥११८॥ अ. सा.

आत्मनिश्चयाधिकार.

નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, ઋજુસૂત્ર, શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂત એ સાત નયો અને તેના સાતસો ભેદની કલ્પના વા અસંખ્યાત નયોની કલ્પનાથી આત્માનો વિકાર થતો નથી. શ્રીમદ્ ચિદાનન્દજી કહે છે કે—

नय अरु भंग निक्षेप विचारत पूरवधर थाके गुण हेरी,
विकलप करत त्याग नविपाये निर्विकलपतें हेत भयेरी ॥
अकलकला जगजीवनतेरी ।

નય, ભંગ અને નિક્ષેપનો વિચાર કરતાં પૂર્વધરો થાકી ગયા પણ વિકલ્પ કરતાં આત્મસ્વરૂપનો પાર પામ્યા નહીં માટે આત્માની નિર્વિકલ્પ દશાની સાથે મારો પ્રેમ થયો છે—

ભિન્ન ભિન્ન અસંખ્ય દૃષ્ટિથી સૂર્યને દેખવામાં આવે અને સૂર્ય સંબંધી કલ્પનાઓ કરવામાં આવે તેથી કંઇ સૂર્યમાં વિકાર થતો નથી. આજ વાતને શ્રીમદ્ રજતના દૃષ્ટાન્તથી જણાવે છે. શુદ્ધ રૂપામાં જેમ છીપના ધર્મની કલ્પના કરવામાં આવે તો તેથી શુદ્ધ રૂપામાં વિકાર થતો નથી. રૂપું જેવું શુદ્ધ હોય છે તેવુંને તેવું શુદ્ધ રહે છે. તેમ નયોની કલ્પનાથી આત્માના સ્વાભાવિક રૂપમાં ફેરફાર થતો નથી. અસંખ્યનયો પોતપોતાની કલ્પનાવડે આત્માને કલ્પે પણ તેથી આત્મામાં વિકાર થતો નથી. આત્મા તો જેવો છે તેવોને તેવો દ્રવ્યપણે અવિકારી રહે છે. નયોની કલ્પનાથી આત્મામાં વિકાર થતો નથી. **સવિકલ્પશ્રુતમાં** નયોની કલ્પનાનો સમાવેશ થાય છે. સવિકલ્પ ધ્યાનમાં નયોની કલ્પના ઉપયોગી છે. નિર્વિકલ્પમય આત્માનું સ્વરૂપ છે. તેમાં નયોની કલ્પનાથી વિકાર કરી શકાતો નથી. નયોની કલ્પના જેમાં છે એવા આત્માના નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપમાં સતત નિર્વિકલ્પોપયોગ સ્થિર કરવાથી વાસ્તવિક આત્માનન્દનો અનુભવ આવે છે. આત્મા અને તેના ગુણ પર્યાયોનું જેવું સ્વરૂપ છે તેમાં વાસ્તવિકપણે કદિ નયોથી વિકાર થવાનો નથી. નયોની કલ્પનાની પેલીપાર નિર્વિકલ્પ અનુભવ છે. નિર્વિકલ્પ અનુભવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં આ બાબતનો અનુભવ આવે છે. **दर्शन ज्ञान चरणथकी, अलख स्वरुप रस पीजीए, शुद्ध निरञ्जनएकरे, धर्म ॥ ५ ॥** આનન્દઘનજી. જ્ઞાનીઓનો એક સરખો અનુભવ મળે છે.

આત્મા આત્મજ્ઞાનથી મુક્ત થાય છે પણ શાસ્ત્રોથી મુક્ત થતો નથી.

अज्ञाता विषयासक्तो, बध्यते विषयैस्तुसः
ज्ञानाद्धि मुच्यतेचात्मा, न तु शास्त्रादि पुद्गलात् ॥१४०॥

વિષયાસક્ત એવો અજ્ઞાની વિષયોવડે બંધાય છે પણ વિષયમાં રાગવિનાનો જ્ઞાની તેજ વિષયોથી બંધાતો નથી. જ્યાં ત્યાં વિષયો ભરેલા છે. શરીર મન વાણી એજ વિષયો છે. અજ્ઞાની તેથી બંધાય છે અને જ્ઞાની પોતાના જ્ઞાનબળે શરીર મન વાણીરૂપ વિષયોમાં અનાસક્તિપણાથી છૂટે છે. આત્મા જ્યારે ત્યારે પણ આત્મજ્ઞાનથી મુકાય છે. આત્મજ્ઞાનથી વિષયોમાં બંધાવાનું થતું નથી. અજ્ઞાની વિષયોમાં સુખ રહેલું જાણે છે અને જ્ઞાની વિષયોમાં સુખની બુદ્ધિ ધારણ કરતો નથી તેથી તેને વિષયો બાંધવાને સમર્થ થતા નથી. અજ્ઞાની જ્યાં ત્યાં સુખની બુદ્ધિથી ગમે તે પદાર્થમાં બંધાય છે. અજ્ઞાનીને આખો દુનિયા વિષયભૂત હોવાથી આખો દુનિયામાં ગમે ત્યાં જાય છે ત્યાં તે જડ પદાર્થોમાં સુખની કલ્પના કરીને ભ્રાન્તિથી પોતાની મેળે બંધાય છે. તે એક વિષયથી છૂટે છે તો બીજા વિષયથી બંધાય છે. સંવરના કારણોમાં પણ તે અહંમમત્વ વૃત્તિથી બંધાય છે. અન્ધ ગમે ત્યાં જાય ત્યાં પણ તે ફાંફાં મારવાનો, તદ્વત્ અજ્ઞાની ગમે તેવા ધર્મના હેતુઓમાં પણ પર વસ્તુમાં સુખની ભ્રાન્તિથી અહંમમત્વની કલ્પના કરીને બંધાવાનો. અજ્ઞાનીને શાસ્ત્ર પુદ્ગલો પણ મુક્તિ માટે થતાં નથી. નવરસનાં શાસ્ત્રો વગેરે અનેક દુનિયાનું જ્ઞાન આપનારાં શાસ્ત્રોના અભ્યાસથી અજ્ઞાની, ભવથી છૂટતો નથી. આત્મજ્ઞાનથી આત્મા મૂકાય છે પણ શાસ્ત્ર પુદ્ગલથી નહિ, એ પ્રમાણે આત્મજ્ઞાનીઓ પોકારીને કથે છે. ધર્મનાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને પણ જો આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં ન આવ્યું તો મુક્તિ થતી નથી. અધ્યાત્મશાસ્ત્રોથી આત્મજ્ઞાન પ્રગટે છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોને નિમિત્તકારણતા છે. અધ્યાત્મશાસ્ત્રો, ધર્મશાસ્ત્રો, તત્ત્વશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને આત્મજ્ઞાન પ્રગટાવવામાં આવે છે તો આત્મજ્ઞાનથી આત્મા વિષયોથી છૂટે છે પણ કેવળ સાધ્ય નિરપેક્ષશાસ્ત્ર પુદ્ગલોવડે આત્મા વિષયોથી છૂટતો નથી એમ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય જણાવે છે તે અનુભવમાં આવે છે. આત્મજ્ઞાની જ્ઞાનબળે વિષયો છતાં તેમાં અનાસક્તિપણાથી બંધાતો નથી. વિષયો અર્થાત્ પદાર્થો દુનિયામાંથી ટળી જતા નથી પરંતુ તેમાં આસક્તિ થાય છે તેને દૂર કરવાની જરૂર છે. આત્મજ્ઞાનથી જ્ઞાની ખરેખર વિષયોમાં થતી આસક્તિથી છૂટે છે. વિષયોમાં થતી આસક્તિ તેજ ખરેખરૂં બન્ધન છે. તેનો નાશ કરવા માટે આત્મજ્ઞાન ખરેખર ઉત્તમ કારણ છે. આત્મજ્ઞાની સંસારના વિષયોમાં નિર્લેપ રહીને સમાધિ પ્રાપ્ત કરી પરમસુખમાં મ્હાલે છે.

વસ્તુતઃ મુક્તિની પ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગ કારણ છે પણ બાહ્યલિંગ કારણ નથી તે દર્શાવે છે.

अतो रत्नत्रयं मोक्ष स्तदभावे कृतार्थता ।
पाखंडिगणलिङ्गैश्च गृहलिङ्गैश्च कापि न ॥ १७९ ॥

अध्यात्म आत्मनिश्चयाधिकार

पाखंडिगणलिङ्गेषु, गृहलिङ्गेषु ये रताः ।
न ते समयसारस्य, ज्ञातारो बालबुद्धयः ॥ १८० ॥

भावलिङ्गरता येतु, सर्व सारविदो हि ते ।
लिङ्गस्था वा गृहस्थावा, सिध्यन्ति धुतकल्मषाः ॥ १८१ ॥

भावलिङ्गं हि मोक्षाङ्गं, द्रव्यलिङ्गमकारणम् ।
द्रव्यं नात्यन्तिकं यस्मा न्नाप्यैकान्तिकमिष्यते ॥ १८२ ॥

भावलिङ्गं ततो मोक्षो, भिन्नलिङ्गेष्वपि ध्रुवः ।
कदाग्रहं विमुच्यैतद्, भावनीयं मनस्विना ॥ १८७ ॥

જ્ઞાનદર્શન અને આત્મગુણ રમણતા રૂપ ચારિત્રરૂપ ભાવ લિંગથી મોક્ષ છે. પાખંડિઓના લિંગો અને ગૃહસ્થોના લિંગો વડે ભાવલિંગ વિના કૃતાર્થતા નથી. પાખંડિગણ લિંગોમાં અને ગૃહસ્થલિંગોમાં જે આસક્ત થએલા છે તે સિદ્ધાંતના સારને જાણતા નથી કારણ કે તે બાલબુદ્ધિ વાળા છે. बालः पश्यति लिङ्गं બાલ ચિન્હને દેખે છે પણ સત્ય ધર્મને દેખી શકતો નથી. જ્ઞાનાદિક ભાવલિંગમાં જેઓ રાગી છે તેઓ સિદ્ધાંતોના સારને જાણનારા છે પશ્ચાત્ ભલે તે ગમે તે લિંગધારી હોય વા ગૃહસ્થો હોય તોપણ તે પાપોને ધોઇ નાખેલા એવા સિદ્ધ થાય છે. જ્ઞાન, દર્શન અને સ્વાત્મ ધર્મ રમણતા રૂપ ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગજ મોક્ષનું કારણ છે અને રજોહરણાદિ વેષ રૂપ દ્રવ્યલિંગ તો અકારણ છે તેથી આત્યન્તિક અને એકાન્તપણે દ્રવ્યલિંગ ઇચ્છાતું નથી. ભિન્ન ભિન્ન લિંગોમાં પણ ભાવ લિંગથી મોક્ષ છે માટે કદાગ્રહનો ત્યાગ કરીને પંડિતે આ બાબતનો વિ-

ચાર કરવો. જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રાદિગુણો વિના મુક્તિ થતી નથી. બાહ્ય લિંગોમાં જેઓ આસક્ત થઇ અશુદ્ધ વ્યવહારને મુખ્ય કરીને જેઓ જ્ઞાનાદિ ગુણો વિના પોતાનામાં સાધુપણું માનીને અહંકારી બને છે, તેઓ ત્યાગનું સ્વરૂપ જાણી શકતા નથી. બાહ્યનો ઘટાટોપ કરવાથી અને બાહ્યના ઘટાટોપથી કંઇ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી.

પાખંડલિંગ, સાધુલિંગ અને ગૃહસ્થલિંગ એ તો ધર્મની ઓળખાણ માટે છે. ભાવલિંગ વિના દ્રવ્યલિંગોથી મુક્તિ થતી નથી. પિંડશકની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે અનંતવાર રજોહરણાદિ દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરવામાં આવ્યાં પણ ભાવલિંગ વિના મુક્તિ થઇ નહિ. જનશ્રુતિ પણ એવી છે કે મેરૂપર્વત જેટલાં રજોહરણ અને મુખવસ્ત્રિકાઓ ગ્રહવામાં આવે તો પણ વાસ્તવિક–જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગ વિના મુક્તિ નથી. જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્રાદિ ગુણો વિના જો દ્રવ્યલિંગથી મુક્તિ થતી હોત તો નાટકીયાની પણ થઇ શકે. ઉપરના વેષ અને આચારથી ખુશ થવાથી કંઇ વળતું નથી. આત્માના સદ્ગુણોથી આત્માની સિદ્ધિ થાય છે. અન્યલિંગે પણ જીવો મુક્તિ પામે છે તેનું કારણ ખરેખર ભાવલિંગ છે. આત્માના ગુણો તેજ ભાવલિંગ છે. તે જો પ્રાપ્ત કરવામાં આવે તો આત્મા તેજ પરમાત્મા થાય છે. લિંગોની તકરારો કરીને રાગ દ્વેષમાં પડીને ભાવલિંગથી ભ્રષ્ટ ન થવું જોઇએ. ભાવલિંગની સાધ્યતાનો ઉપયોગ ન ચૂકવો જોઇએ. દ્રવ્યલિંગના કદાગ્રહથી ક્લેશ કરીને મનુષ્યો એક બીજાનું અશુભ ચિંતવે છે અને મમત્વભાવથી બંધાઇને સાધ્યની શૂન્યતા ધારણ કરે છે. દ્રવ્યલિંગના આગ્રહીઓ પોત પોતાના લિંગની સિદ્ધિ કરવા અનેક પ્રકારની કુયુક્તિઓ કરે છે અને ભાવલિંગના સ્વરૂપને નિશ્ચય કથીને બાળજીવોને કદાગ્રહમાં યોજે છે. દ્રવ્યલિંગના એકાન્તરાગી મનુષ્યો ભાવલિંગની પ્રરૂપણા જેવી જોઇએ તેવી કરી શકતા નથી. દ્રવ્યલિંગનો મમત્વ કદાગ્રહ એ પરિગ્રહ છે. આત્માના ગુણો એ ભાવલિંગ છે તેમાં ભવ્ય મનુષ્યોએ રૂચિ ધારણ કરવી જોઇએ. ભાવલિંગમાં કદાગ્રહ, મમત્વ, દ્વેષ અને ક્લેશ વગેરે દોષો હોતા નથી. વેષ બાહ્યાચાર વગેરે બાહ્યમાં તો કપટ કરી શકાય છે. ભાવલિંગમાં તો કપટ હોઇ શકતું નથી. ગમે તે કોમમાં, ગમે તે નાતમાં, ગમે તે દેશના મનુષ્યોમાં, ગમે તે બાલ્યાદિ અવસ્થામાં જ્ઞાન—દર્શન—ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગથી મોક્ષ થાય છે એમ નિશ્ચયનય

ડિંડિમ વગાડીને કથે છે. શ્રીવીર પ્રભુએ સર્વજ્ઞ દૃષ્ટિથી કથેલું અવ્યભિચારી જ્ઞાન દર્શન-ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગ ગમે તે મનુષ્યને મોક્ષ આપવા સમર્થ છે. સ્ત્રી હોય વા પુરૂષ હોય, જૈન કોમનો મનુષ્ય હોય વા જૈનેતર હોય પણ જો તેનામાં ભાવલિંગ આવ્યું તો ગમે તેવું બાહ્યલિંગ હોવા છતાં તેની મુક્તિ થાય છે એમ નિશ્ચય છે.

ભવ્ય જીવોએ ભાવલિંગ રૂપ સાધ્યની અપેક્ષાએ દ્રવ્યલિંગ રૂપ સાધન વ્યવહારને આદરવો જોઇએ. દ્રવ્યલિંગધારકોએ દ્રવ્યલિંગનું મમત્વ ન ધારણ કરવું જોઇએ. ભાવલિંગ રૂપ પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કરવા નિરહંવૃત્તિથી ખરો ઉપયોગ દેવો જોઇએ. સાધુએ દ્રવ્યલિંગથી પોતાનામાં સાધુપણું આવી ગયું એમ માની ન લેવું જોઇએ. શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકરણમાં શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસુરિએ ભાવ સાધુનાં લિંગો વર્ણવ્યાં છે તેનું મનન કરીને તેવા ગુણો પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. દિગંબરોએ વસ્ત્ર ન હોય તોજ મુક્તિ મળે એવા કદાગ્રહને વશ ન થતાં ગમે તે લિંગ હોવા છતાં ભાવલિંગથી મુક્તિ થાય છે એવા ન્યાય માર્ગ તરફ વળીને આત્માના ગુણો પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

કવ્વાલિ.

ફુલીને ફાળકો થા ના, ગ્રહીને સાધુનો વેષજ;
અનન્તા દ્રવ્યલિંગોને, ગ્રહ્યાં છે ભાવ લિંગજ વણ. ૧

ગુણો વણ તો ફટાટોપે, વળે ના કંઇ વિચારી જો
રહ્યા જ્યાં રાગદ્વેષાદિ, નથી ત્યાં ત્યાગ અન્તરનો. ૨

અમે સાધુ ખરાછૈએ, અહંવૃત્તિ રહી એવી
ગુણોની જ્યાં નથી પરવા, સર્યું શું દ્રવ્યવેષે ત્યાં. ૩

ઘણી ઇર્ષ્યા ઘણી નિન્દા, હલાહલદ્વેષની વૃત્તિ
નથી સમતા હૃદયમાંહી, સર્યું શું દ્રવ્યવેષે ત્યાં. ૪

પરસ્પર વેષીની નિન્દા, કપટ નાટક ભજાવાતું
ઉછાળા ક્રોધના ભારી, સર્યું શું દ્રવ્યવેષે ત્યાં. ૫

ક્રિયા આચારના ઝઘડા, ઉપરથી ધર્મના નામે
ગુણોની દાઝ નહિ દિલમાં, સર્યું શું દ્રવ્યવેષે ત્યાં. ૬

કદાગ્રહ કીચના કીડા, બનીને દૃષ્ટિરાગે તો
ગ્રહ્યું તે સાચ માન્યું જ્યાં, સર્યું શું દ્રવ્યવેષે ત્યાં. ૭

ધર્યું મન્તવ્ય એકાન્તે, નથી ત્યાં ભાવ પણ મુક્તિ
બુદ્ધ્યબ્ધિ ભાવલિંગે હો, ખરેખર મુક્તિની સિદ્ધિ. ૮

ભાવલિંગની સાધ્યદૃષ્ટિએ સાધુઓને દ્રવ્યલિંગ હિતાવહ છે. આધ્યાત્મિકદૃષ્ટિએ શ્રીમદ્‌ના શ્લોકોનું મનન કરી આત્મહિત કરવું જોઇએ.

ભાવલિંગ છે તેજ મુક્તિનું ઉપાદાન કારણ છે. દ્રવ્યલિંગતો નિમિત્ત કારણ છે. ભાવલિંગની મુખ્યતાએ દ્રવ્યલિંગની સાધનતા ઉપયોગી છે. આખી દુનિયાના મનુષ્યો જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગને પામે એવા ઉપાયોનો પ્રચાર કરવો જોઇએ. ભાવલિંગરૂપ સાધ્યને હૃદયમાં ધારણ કરીને દ્રવ્યલિંગો ભિન્ન હોવા છતાં કદિ પરસ્પર ભિન્ન દ્રવ્યલિંગોથી ક્લેશ, ભેદ અને ખેદને ન ધારણ કરવો જોઇએ. બાહ્યના ભિન્ન ભિન્ન લિંગો ટળીને તેનો એક દ્રવ્યલિંગ નિશ્ચય થયો નથી, થતો નથી અને થશે નહિ. રાગદ્વેષના મધ્યમાં રહીને અર્થાત્ મધ્યસ્થ રહીને વિચારવામાં આવે તો દ્રવ્યલિંગ ભેદની ભિન્ન ભિન્ન માન્યતાઓમાં પણ ભાવલિંગની ઉપયોગિતા સ્વીકારવાનો વિચાર પ્રગટી શકે અને દ્રવ્યલિંગની ભિન્નતાના અવલોકનથી કષાયની વૃદ્ધિ ન થાય પરન્તુ કષાયની મન્દતા થાય અને સર્વ જીવોની સાથે મધ્યસ્થભાવે વર્તી શકાય. ભાવલિંગની ખરેખરી આવશ્યકતા સ્વીકારવાથી દ્રવ્યલિંગ ધારણ કર્યા છતાં દ્રવ્યલિંગીઓને દેખી ઇર્ષ્યા દ્વેષ અને ખેદ વગેરે દુર્ગુણો પ્રગટતા નથી. ભાવલિંગથી મુક્તિને માનનારાઓ દ્રવ્યલિંગીઓના દ્રવ્યલિંગ કદાગ્રહો (જેવા કે અમુક વેષેજ એકાન્તે મુક્તિ છે.) ના અધીન થતા નથી. દ્રવ્યલિંગ અને ભાવલિંગનો તફાવત અવબોધ્યા પશ્ચાત્ મમત્વ, ક્લેશ અને અન્યોનું અશુભ કરવા દુર્ધ્યાન થતું નથી. નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ ભાવલિંગ તે મુક્તિનું કારણ છે અને વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ દ્રવ્યલિંગની મુક્તિ પ્રતિ નિમિત્તકારણતા છે. શ્રી તીર્થંકરોએ વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ રજોહરણ મુખવસ્ત્રિકા આદિ દ્રવ્યલિંગને ચારિત્રની આરાધના માટે ઉપયોગી ગણ્યું છે. સાધુઓને દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરવું પણ દ્રવ્યલિંગની મૂર્છા રાખવી નહિ. આગમોમાં-સમ્મતિતર્ક વિશેષાવશ્યક વગેરેમાં દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરવાનાં કારણો દર્શાવ્યાં છે. રજોહરણ, મુખવસ્ત્રિકા, વસ્ત્ર, અને પાત્ર

વગેરે ધારણ કરીને ચારિત્રની આરાધના કરી શકાય છે, માટે સાધુઓએ વસ્ત્ર પાત્રાદિ ન ધારણ કરવાં એવો સૂત્ર વિરૂદ્ધ ઉપદેશ દેવો નહિ.

આ કાલમાં સ્થવિરકલ્પી સાધુઓની અસ્તિતા સ્વીકારવામાં આવી છે. સાધુને વસ્ત્રાદિ ઉપાધિ નહિ રાખવાની માન્યતા સ્વીકારનારાઓએ સમજવું જોઇએ કે ચારિત્રની આરાધના કરવામાં રજોહરણ, મુખવસ્ત્રિકા વસ્ત્ર અને પાત્રાદિકની ખાસ ઉપયોગિતા સિદ્ધ ઠરે છે. દ્રવ્યલિંગ ઉપાધિ વગેરેમાં મમત્વ નહિ રાખવું એજ ભાવલિંગની પ્રાપ્તિમાં હેતુતા અવબોધવી. દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરીને સાધુઓએ પ્રમાદ વિકથાનો ત્યાગ કરીને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગની આરાધના કરવી. જોઇએ. આ કાળમાં રજોહરણાદિપર સરાગતા રહે એવી સ્થિતિ છે કારણ કે હાલ સરાગ સંયમ છે. વસ્ત્ર પાત્ર રજોહરણ વગેરે મુક્તિનું કારણ છે. જેમ શરીર છે તે મુક્તિનું કારણ છે તેમ વસ્ત્ર વેષાદિક મુક્તિનું કારણ છે. રજોહરણ વસ્ત્રાદિક રાખવાથી રાગ થાય છે એમ કોઇ કહે તો તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે શરીરપર પણ રાગ થઇ શકે છે. શરીર અને વસ્ત્રાદિકનું મમત્વ ત્યાગીને જેઓ ત્યાગી થયા છે એવા સાધુઓને શરીર વેષ વસ્ત્રાદિકપર મમત્વ નહિ ધારણ કરવું જોઇએ. શરીર, વેષ, વસ્ત્રાદિકની મુક્તિ પ્રતિ ઉપયોગિતા છે. શરીર અને દ્રવ્યલિંગ છતાં ભાવલિંગમાં આસક્ત એવા સાધુને મુક્તિની પ્રાપ્તિમાં કોઇ જાતનો વિરોધ આવતો નથી. જે સાધુઓ ભાવલિંગમાં આસક્ત છે તેઓને દ્રવ્યલિંગ વસ્ત્રાદિકપર મમતા હોતી નથી. ભાવલિંગમાં આસક્ત એવા દ્રવ્યલિંગ ધારીઓને મમત્વ ન પ્રગટે તે માટે ઉપરની કવ્વાલિની ઉપયોગિતા છે પણ કંઇ દ્રવ્યલિંગના નિષેધાર્થે ઉપરની કવ્વાલિ નથી. દ્રવ્યલિંગ ધારી સાધુઓ પોતાનું ભાવલિંગ લક્ષ્યમાં રાખે અને તેમાં રમણતા કરે તથા બાહ્ય દ્રવ્યલિંગની ભિન્નતાએ કદાગ્રહ મમત્વ અને મતભેદ કરી ક્લેશ ન કરે તે માટે ઉપર લખેલી કવ્વાલિ ભાવલિંગનો ઉપયોગ આપવા માટે ઉપયોગી જાણવી ભાવલિંગની પ્રાપ્તિ માટે સદા બનતા ઉપાયો સેવવા અને આત્માની શુદ્ધતા કરવી એજ હિત શિક્ષા છે.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના અનુભવોદ્‌ગાર.

જ્ઞાનીઓના વચન વડે અમે બ્રહ્મવિલાસોને અનુભવીએ છે.

ब्रह्मस्थो ब्रह्मज्ञो ब्रह्म प्राप्नोति तत्र किंचित्रम ।
ब्रह्मविदां वचसाऽपि ब्रह्मविलासाननुभवामः ॥ २६ ॥

अ. सार. अनुभवाधिकार.

બ્રહ્મમાં રહેલો બ્રહ્મનો જ્ઞાતા બ્રહ્મને પામે છે ત્યાં શું આશ્ચર્ય છે ? અર્થાત્ કશું ત્યાં આશ્ચર્ય નથી પરન્તુ અમો તો આત્મજ્ઞાનીઓના વચન વડે બ્રહ્મવિલાસને અનુભવીએ છીએ તે એક આશ્ચર્ય છે. આ પ્રમાણે કથનાર શ્રી ઉપાધ્યાયજી એમ જણાવે છે કે અમને તો જ્ઞાનીઓના વચનથી બ્રહ્માનન્દનો અનુભવ થાય છે. આત્મજ્ઞાનિઓના નાભિથી ઉઠેલા અધ્યાત્મ શબ્દોમાં શ્રોતાઓને અસર કરનારી જીવતી શક્તિ રહી હોય છે. જેઓ પૂર્વભવના અધ્યાત્મજ્ઞાનના સંસ્કારી છે તેઓને જ્ઞાનીઓની વાણી શ્રવણ કરતાંજ બ્રહ્માનન્દનો અનુભવ મળે છે. આર્યાવર્તના આર્ય ભવ્યમનુષ્યોના ભાગ્યમાં બ્રહ્માનન્દનો અનુભવ કરવાનું રહ્યું છે. આત્મા પોતાના સ્વરૂપને કહેનારા શબ્દો સાંભળીને પોતાના સ્વરૂપમાં લીન થઇ જાય છે. અન્તર્મુખ જ્ઞાનોપયોગથી પોતાનું બ્રહ્મસ્વરૂપ ઓળખે છે. પોતાના આત્માના બ્રહ્મસ્વરૂપને જે જાણે છે તે બ્રાહ્મણ કહેવાય છે. પોતાનું શુદ્ધ બ્રહ્મસ્વરૂપ જાણ્યા બાદ આત્માને અન્યજડપદાર્થોમાં રસ પડતો નથી. આત્મજ્ઞાનીને સર્વત્ર બ્રહ્મસ્વરૂપમાં રસ પડે છે અને સર્વત્ર તેની દૃષ્ટિની આગળ બ્રહ્મસ્વરૂપ તરી આવે છે. તેના મુખમાંથી બ્રહ્મવાણી નીકળે છે અને તે બ્રહ્મવાણીથી સર્વત્ર સર્વદા સર્વથા સર્વને આર્યત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. આત્મજ્ઞાનીઓના વચનોથી ઉપાધ્યાય સરખા બ્રહ્મવિલાસોને અનુભવે છે તો પશ્ચાત્ તેઓ ધ્યાનદશામાં તો અખંડ બ્રહ્માનન્દનો અનુભવ કરે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. આત્મજ્ઞાનીઓ આત્મજ્ઞાનમાં મસ્ત રહે છે. તેઓની વાણીથી તેઓનું આન્તરિક સ્વરૂપ સમજવાની દિશા અવલોકી શકાય છે. રાગદ્વેષની પરિણતિની મન્દતા કરનાર અને અનેક કષાયોની અપેક્ષાએ આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન કરનાર અને સતત ધ્યાનના પ્રવાહે આત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય કરીને તેનો અનુભવ કરનાર મનુષ્ય ખરેખર આત્મજ્ઞાન સંબંધી ઉદ્‌ગારો કાઢે છે. તેની વાણીથી ખરેખર પાત્ર જીવોને બ્રહ્માનન્દનો અનુભવ મળે છે. આત્મજ્ઞાનીઓના શ્લોકો, ગ્રન્થો અને શબ્દો ઇત્યાદિ ખરેખર જગત્ જીવોને અલૌકિક આનન્દ આપે છે. બ્રહ્મ-

જ્ઞાનીઓના વચનથી બ્રહ્માનન્દ અનુભવાય છે એવું શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયનું વચન અમને અનુભવમાં આવે છે.

योगीए केवी रीते वर्तवुं ?

निश्चित्यागमतत्त्वं तस्मादुत्सृज्य लोकसंज्ञांच ।
श्रद्धा विवेकसारं यतितव्यं योगिना नित्यम् ॥ ३९ ॥
(अध्यात्मसार अनुभवाधिकार)

આગમ તત્ત્વનો નિશ્ચય કરીને અને તે નિશ્ચયથી લોકસંજ્ઞાનો ત્યાગ કરીને યોગીએ શ્રદ્ધા વિવેક વિવેકસાર પૂર્વક નિત્ય યત્ન કરવો જોઇએ. આગમ તત્ત્વનો નિશ્ચય પ્રાપ્ત થયા વિના લોકસંજ્ઞાનો ત્યાગ થતો નથી. લોકો મને શું કહેશે ? લોકોમાં હું સારો નહિ ગણાઉં, લોકો મારા વિરૂદ્ધ બોલશે, લોકો જેમ સારો કહે તેમ ચાલવું જોઇએ, લોકની રીતિએ ગાડરીયા પ્રવાહ પ્રમાણે ચાલવું જોઇએ ઇત્યાદિ લોકસંજ્ઞાનો પરિહાર કરીને અને આત્માને આગળ કરીને ચાલવું તે આત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય કર્યા વિના બની શકે તેમ નથી, માટે યોગીએ આગમોનું અધ્યયન કરીને તેનું તત્ત્વ રહસ્ય અવબોધવું અને તેનો આત્મસાક્ષીએ દૃઢ નિશ્ચય કરવો જોઇએ. શ્રદ્ધા અને વિવેકસારને પ્રાપ્ત કરી આત્માના ગુણોની ઉત્ક્રાન્તિ અર્થે આત્મ ગુણોમાં રમણતા કરવી જોઇએ. લોક વ્યવહારનો ત્યાગ કરીને પોતાના આત્માની ઉન્નતિ થાય એવા ધ્યાનાદિક અવલંબનવડે પ્રવર્તવું જોઇએ. ભય-શોક-ખેદ-મમત્વ અને અહંવૃત્તિનો સ્વપ્ને ખ્યાલ ન આવે એવી રીતે વર્તીને બ્રહ્માનંદમાં મગ્ન થવું જોઇએ. આત્મજ્ઞાની યોગી આ પ્રમાણે વર્તતો છતો આત્મજ્ઞાનધ્યાન સમાધિમાં લીન થઇને અવધૂત દશાને પામે છે. લૌકિક શાસ્ત્રોમાં અવધૂતનું નીચે પ્રમાણે લક્ષણ દર્શાવ્યું છે.

योविलङ्घ्याश्रमान् वर्णान्, आत्मन्येव स्थितः पुमान् ।
अतिवर्णाश्रमी योगी, अवधूतः स उच्यते ॥ १ ॥
(अभिधानराजेन्द्र).

જે સર્વ આશ્રમો અને સર્વ વર્ણોનું ઉલ્લંઘન કરીને આત્મામાં સ્થિતિ કરે છે તે અતિવર્ણાશ્રમી યોગી અવધૂત કહેવાય છે. આશ્રમો અને

વર્ણોનું ઉલ્લંઘન કરીને જે યોગી આત્મામાં સ્થિતિ કરે છે તે અવધૂત કહેવાય છે. દ્રવ્ય અવધૂત, ભાવ અવધૂત, વ્યવહાર અવધૂત, નિશ્ચય અવધૂત વગેરે અનેક અવધૂતના ભેદો છે. લૌકિક અવધૂત અને લોકોત્તર અવધૂત વગેરે અવધૂતના ભેદો જાણવા. લોક સંજ્ઞાનો ત્યાગ કરનાર એવા આત્મજ્ઞાની યોગીની લોકોત્તર અવધૂત દશા જાગે છે. લોકોની દૃષ્ટિમાં લોકોત્તર અવધૂતજ્ઞાની ગાંડા જેવો વિપરીત ભાસે છે. **जग जाणे उन्मत्त औ, औ जाणे जग अन्ध—ज्ञानी कुं जगमें ग्यौं, युं नहि कोइ संबंध ॥** આત્મજ્ઞાની યોગીની અવધૂત દશાને સ્થૂળ બુદ્ધિથી કળી શકાતી નથી. અવધૂત યોગીનું બોલવું ચાલવું કરવું વગેરે સર્વ જુદા પ્રકારનું છે. યોગીએ આત્માના અખંડાનન્દમાં સદા મસ્ત રહેવું જોઇએ અને આત્મકલ્યાણ થાય અને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ થાય એવી લોકોત્તર અવધૂત દશાને ધારણ કરવી જોઇએ.

લોકોત્તર જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમાં સ્થિર થએલા અવધૂત યોગીની જગત્થી જૂદા પ્રકારની દશા છે. લોકોત્તર અવધૂતયોગીઓ બે શતકપર થઇ ગએલા શ્રીમદ્ આનન્દઘનજી અને વિશમા સૈકાના પ્રારંભમાં થએલા શ્રીમદ્ ચિદાનન્દજી જેવા હોય છે. શ્રીમદ્ ચિદાનન્દજી મહારાજ ખંભાતના ખરતર ગચ્છના યતિ હતા. આગમોનો અભ્યાસ કરીને તેમણે ગીતાર્થપણું પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તેમણે મગધ દેશમાં પદ્માવતી દેવીની આરાધના કરી હતી, તેના યોગે તેમની આગળ પદ્માવતી સાક્ષાત્ થયાં અને વર માગવાનું કહ્યું. ચિદાનન્દજીએ પૂછ્યું કે તમે અતુલ લક્ષ્મી આપો. દેવીએ કહ્યું કે તમો ભોગી નથી પણ યોગી થવાના છો. કર્પૂરચન્દજીએ દેવીને કહ્યું કે જો એમ છે તો હું યોગી થઇશ. કર્પૂરચંદજીએ પશ્ચાત્ આગમોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને યોગનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. યોગમાં તેઓ વધવા લાગ્યા અને તેથી તેમને જનસમુદાયથી જૂદું રહેવાની ઇચ્છા થઇ. તેઓશ્રી પાદરા, દરાપરા, વડોદરા, ઉમેટા વગેરે ઠેકાણે વિહાર કરતા હતા. ખંડેરાવ ગાયકવાડ સરકારના વખતમાં તેઓએ દરાપરામાં ચોમાસું કર્યું હતું. પાદરામાં તેઓશ્રી પિસ્તાલીશ આગમો લેઇને આવ્યા હતા. વડોદરાથી તેઓ એક વખત આકાશ માર્ગે ઉડીને ખંભાત ગયા હતા. યોગનો અભ્યાસ કરતાં કરતાં તેમને આકાશગામિની વિદ્યાની સિદ્ધિ થઇ હતી. તેઓશ્રીએ સં. ૧૯૦૪ લગભગમાં ભાવનગરમાં ચોમાસું કર્યું હતું અને સંવત્સરીના દિવસે ઉભા ઉભા મુખથી બારસાસૂત્ર બોલીને સંભળાવ્યું હતું. તેઓશ્રીએ પાલીતાણામાં

ભાવનગરના કોઇ શ્રાવકના સંઘની સાથે ગયા હતા. તેઓશ્રી અમદાવાદમાં હઠીભાઇની વાડીમાં એક વખત આવીને ઉતર્યા હતા તે વખતે અમદાવાદમાં શ્રીનેમિસાગરજી મહારાજ તથા શ્રીરૂપવિજયજી મહારાજ હતા. તે વખતની ચાલતી ચર્ચા સંબંધી ખુલાસો મેળવવા માટે કેટલાક શ્રાવકો શ્રીચિદાનન્દજી પાસે ગયા હતા. તે વખતે શ્રીમદે શ્રી નેમિસાગરજીના પક્ષમાં પોતાનો વિચાર દર્શાવ્યો હતો. તે વખતે અમદાવાદમાં પ્રેમાભાઇ નગરશેઠ વિદ્યમાન હતા. પાલીતાણામાં તેમણે એક વખતે અપરિચિતયતિ તરીકે એક ચાતુર્માસ કર્યું હતું. કેટલાક મનુષ્યના કહેવા પ્રમાણે તેઓશ્રી સં. ૧૯૨૫ ની સાલ સુધી વિદ્યમાન હતા. તેમણે ઘણાં વર્ષો ગિરિનાર પર્વતની ગુફાઓમાં ગાળ્યાં હતાં. ગિરિનાર પર્વતમાં ગયા બાદ કોઇના દેખવામાં તેઓશ્રી આવ્યા હોય તેમ પ્રાયઃ સાંભળવામાં આવ્યું નથી. કેટલાક મનુષ્યોના કહેવા પ્રમાણે તેઓશ્રીએ સમેત શિખર પર્વતપર દેહોત્સર્ગ કર્યો હતો. તેઓશ્રી લોકોત્તર અવધૂતયોગી હતા. ચિદાનન્દ સ્વરોદય અને ચિદાનંદ બહોતેરી વગેરે કૃતિયો તેમની હાલ વિદ્યમાન છે. શ્રીમાદ્ ચિદાનન્દજીની ઉત્તર વય ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન અને યોગ સમાધિથી અવધૂતદશામાં ગઇ છે. તેઓશ્રી વૈરાગી, ત્યાગી, જ્ઞાની, ધ્યાની યોગી હતા. નિવૃત્તિ માર્ગમાં સદા રમણુતા કરતા હતા. તેમના ગુણોનું સ્મરણ હો. તેમણે લોકસંજ્ઞાનો ત્યાગ કરીને ચારિત્ર માર્ગમાં રમણુતા કરી હતી. તેમની કિમ્મત પાછળની દુનિયામાં વિશેષ થઇ છે.

સમભાવ—સમભાવનું સ્વરૂપ સમજવું અને તેને આચારમાં મૂકીને બતાવવું એ મુસ્કેલ કાર્ય છે. સમભાવમાં જેની નિષ્ઠા થઇ હોય છે તેના વચનોમાં દેવતાઇ બળનો વાસ થાય છે. મુક્તિના સુખની આ ભવમાં જીવતાં કોઇ આસ્વાદી શકે છે તો તે ખરેખર સમભાવધારકજ આસ્વાદી શકે છે. સમભાવધારક મહાત્માની આંખમાં દિવ્ય તેજ વસે છે. અને તે જે કંઇ વિચારે છે તેમાં સત્યનો પ્રકાશ પડયા વિના રહેતો નથી. જે પ્રભુના ખરા ભક્તો હોય છે તે સમભાવમાં પરિણામ પામેલા હોય છે. બુદ્ધ હોય, ખ્રીસ્તી હોય, મુસલમાન હોય, વેદાન્તિ હોય, દિગંબરી હોય, શ્વેતાંબરી હોય, ગૃહસ્થ હોય વા સાધુ હોય પણ તે સમભાવથી મુક્તિ પામે છે એમાં સંશય નથી. ખરેખર સમભાવીના હૃદયમાં સત્યધર્મનો પ્રકાશ થાય છે. જેણે સમભાવને આચારમાં મૂકી બતાવ્યો છે તેજ ખરેખરા ક્ષમાશ્રમણુ કહેવાય છે. સમભાવનો માર્ગ એ ખરેખર મોક્ષની સિદ્ધિ સડક છે તેના પર દિવ્યજ્ઞાનીઓ ચાલી શકે છે. પ્રભુનું ભજન કરનાર સમભાવી મહા-

ત્માઓની દેવતાઓ સંભાળ લે છે અને તેઓ ધાર્યા કરતાં હૃદયમાં ઘણા શાન્ત હોય છે. સમભાવધારકો રાગદ્વેષથી મુક્ત થાય છે તો તે સંસારથી મુક્ત થાય એમાં કશું આશ્ચર્ય નથી. સમભાવના ગીતો ગાવા, સમભાવનું માહાત્મ્ય સમજાવવું અને સમભાવને ઉત્તમ અવબોધવો એ સહેલ છે, પણ સમભાવની પરિણતિ ધારણ કરવી એ કાર્ય ધાર્યા કરતાં ઘણું મુશ્કેલ છે. સમભાવીનો એક શબ્દ પણ દુનિયામાં જીવતો રહે છે અને તે સમભાવીના મૃત્યુ બાદ પણ હજારો વર્ષ પર્યન્ત સમભાવની અસર કરનારો થઇ પડે છે. પરમેશ્વરને ઓળખવાનો માર્ગ સમભાવ છે. ત્યાગી, સન્યાસી, સાધુ, સન્ત, ફકીર, ખાખી, યોગી અને મુનિયો સમભાવથી આત્માની ઉજ્જવલતા કરી શકે છે. તપ, જપ, મંત્ર અને ધર્માનુષ્ઠાનો સમભાવની તુલે આવી શકતાં નથી. ધર્મજ્ઞાન, આત્મજ્ઞાન, ક્રિયાજ્ઞાન વગેરે જ્ઞાન પામીને સમભાવ પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ.

દુનિયામાં સર્વજીવો શાતા અને અશાતા વેદનીય ભોગવે છે. શાતા અને અશાતા વેદનીયના હેતુઓ દરેક જીવને અણધાર્યા પ્રાપ્ત થાય છે. શાતા વેદનીયનો ભોક્તા મહાપુરૂષ ગણાય એવો નિયમ સિદ્ધ ઠરતો નથી. તેમજ અશાતા વેદનીયનો ભોક્તા નીચ ગણાય એવો નિયમ સિદ્ધ ઠરતો નથી. શાતા અને અશાતા વેદનીય ભોગવતી વખતે જે મનુષ્ય નિઃસંગ પરિણામથી હર્ષ, શોક અને મોહમાં મુંઝાતો નથી તે સત્પુરૂષ યાને સન્ત ગણાય છે. શાતાવેદનીયમાં અહંત્વ વા મમત્વ બુદ્ધિ થાય છે તે પણ મોહની મુંઝામણ છે. અશાતા વેદનીય ભોગવતી વખતે પોતાને નીચ પામર પામવામાં આવે છે અને દીનતા કરવામાં આવે છે તે પણ મોહની મુંઝામણ છે. બાળજીવો અશાતા વેદનીયનો પરિહાર ઇચ્છે છે. અશાતા વેદનીયપર તેઓ અરૂચિ ધારણ કરે છે. બાળજીવો અશાતા વેદનીયને વિષ સમાન ગણે છે અને શાતા વેદનીયને અમૃત સમાન ગણે છે. બાળજીવો અશાતા વેદનીય પર દ્વેષ ધારણ કરે છે. જ્ઞાનીઓ, યોગીઓ, અશાતા અને શાતા વેદનીય એ બન્ને પ્રાપ્ત થએ છતે સમભાવે રહે છે. જ્ઞાનીઓ શાતા વેદનીય અને શાતા વેદનીયના હેતુઓપર રાગ ધારણ કર્યા વિના પૂર્વકૃત શાતા કર્મને ભોગવે છે. જ્ઞાનિયો અશાતા વેદનીયપર અરૂચિ ધારણ કર્યા વિના તેમજ અશાતા જે જે નિમિત્તોથી થાય તે તે નિમિત્તો પર દ્વેષ, ખેદ, વૈર અને ક્રોધાદિક કર્યા વિના સમભાવે અશાતા વેદનીયને ભોગવે છે. જ્ઞાનીઓ શાતા અને અશાતા વેદનીયને પુદ્‌ગલ સ્કંધ જાણીને તેમાં પો-

તાનું કંઇ માનતા નથી. શાતા અને અશાતાના સંયોગો વચ્ચે રહેલા પોતાના આત્માને જ્ઞાનિયો ભિન્નપણે અવલોકે છે. જ્ઞાનીઓ પોતાની આવી નિર્લેપ દશાનો ખ્યાલ પોતે કરી શકે છે. અન્ય મનુષ્યો ખ્યાલ કરી શકે કે નહિ? તેની ભજના જાણવી. પોતાની પરિણતિનો અનુભવ પોતાને આવી શકે છે તેમાં અન્ય મનુષ્યોના અભિપ્રાયોની જરૂર જ્ઞાનીઓ વિચારી શકતા નથી. જ્ઞાની બને છે તે દુનિયામાં સુખ દુઃખના પ્રસંગોમાં સમભાવ ધારણ કરી શકે છે. બાહ્યથી શાતા અને અશાતા વેદનીયના પ્રસંગોથી દુનિયાની લોકોની દૃષ્ટિમાં જ્ઞાની, સુખી અને દુઃખી દેખાય છે પણ પોતાની દૃષ્ટિમાં પોતાને શાતા અને અશાતાથી ન્યારો દેખે છે અને પોતાને આત્મ સ્વભાવે સુખી માને છે.

પ્રેમને ચાહનારાઓએ પોતાના હૃદયથી સર્વ જીવોને પ્રેમથી ચાહવા જોઇએ. જેના હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમ નથી તે અન્યના હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમ પ્રગટાવવા સમર્થ થતો નથી. પ્રેમ એ દીપક સમાન છે. તે કર્મરૂપ દીવેટને બાળી નાખે છે. વિષય તૃષ્ણા, કામ તૃષ્ણા, સ્વાર્થ, ઇચ્છાઓ, વાસનાઓ નામ અને રૂપનું અહંત્વ ઇત્યાદિનો જ્યાં અભાવ છે ત્યાં આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો શુદ્ધ પ્રેમ છે. શુદ્ધ પ્રેમને પ્રગટાવીને દુનિયાના સર્વ જીવો પર શુદ્ધ પ્રેમ મેઘવૃષ્ટિ કરીને તેઓને નિર્મલ કરવા જોઇએ. શુદ્ધ પ્રેમ જ્યાં પ્રગટે છે તે દેશ અને તે જીવો આર્ય ગણાય છે. આત્મજ્ઞાનના ઉચ્ચ શિખરે ચઢેલા મહાત્માઓના હૃદયમાં દિવ્ય શુદ્ધ પ્રેમનાં ઝરણાં પ્રગટે છે અને તે શુદ્ધ પ્રેમ ઝરણાના વ્હેળાઓ ભેગા થઇને દિવ્ય દયા ગંગા નદી રૂપ બને છે. જેઓના હૃદયમાં સર્વ જગત્ જીવો પ્રતિ વ્યાપનારો શુદ્ધ પ્રેમ નથી તેઓ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારી બની શકતા નથી. શુદ્ધ પ્રેમનાં ઝરણાંના પ્રવાહથી બનેલી દિવ્યદયાગંગામાં જેઓ ન્હાય છે તેઓ જીવોની પૂજામાં, જિન પૂજા—પ્રભુ પૂજાનો અનુભવ કરી શકે છે. જેઓના હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમ છે તેઓના હૃદયમાંથી એવી દિવ્ય ધ્વનિ નીકળે છે કે જગત્માં કોઇને કોઇ વૈરી ન હોવો જોઇએ. શુદ્ધ પ્રેમના રસમાં રસિક થએલાઓને આખું જગત્ ઓર પ્રકારનું દેખાય છે. તેઓનું જગત્ની પેઠે વ્યાપકપ્રેમહૃદય થવાથી તેઓના ઉદાર આશયો વિચારો અને અનુભવોમાં પ્રભુના જ્ઞાનની ઝાંખી થાય છે. કલ્પવૃક્ષની પેઠે શુદ્ધ પ્રેમ જ્યાં ત્યાં પ્રાપ્ત થઇ શકતો નથી. શુદ્ધ પ્રેમથી અનુભવાતા આનન્દથી આત્માનો અનુભવ કરી શકાય છે એમ જ્યારે મનુષ્યો સમજશે ત્યારે મમત્વ ત્યાગ કરીને

તેઓ આત્મારૂપ વિભુને પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારી બની શકશે. મનુષ્યોમાં શુદ્ધ પ્રેમના અભાવે વાસનાઓ. સ્વાર્થો, ઇર્ષ્યા, ઇચ્છાઓ, નિર્દયતા, આતિથ્ય સત્કારનો અભાવ, શોક, ચિન્તા, મોહ અને ક્રોધ વગેરે દુર્ગુણોનો સદ્ભાવ દેખવામાં આવે છે. શુદ્ધ પ્રેમ ધારકોના હૃદયમાં આનન્દ છે અને તેઓનું મુખ સદા પ્રફુલ્લ હોય છે.

आत्मा आत्म स्वभावमां, करे रमणता सार.
एवां साधन साधीए, उत्तम छे व्यवहार ॥१॥ (बुद्धिसागर.)

આત્મા એ પોતાના શુદ્ધજ્ઞાન દર્શન ચારિત્રધર્મમાં રમણતા કરવી એજ સર્વ કર્તવ્યોનું સાર છે. આત્મા પોતાના શુદ્ધ ધર્મમાં રમણતા કરે એવાં સાધનોને સાધવાં એજ ઉત્તમ વ્યવહાર છે. દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવે આત્મામાં રમણતા થાય એવાં સાધનો સાધવાની લક્ષ્યતા ન વિસ્મરવી જોઇએ. શુદ્ધાનન્દ એજ આત્માનું વાસ્તવિક જીવન છે અને એવા વાસ્તવિક શુદ્ધાનન્દ જીવનથી જીવ્યા વિના જે જે દુઃખના શ્વાસોશ્વાસ લેવા તે આ આત્માનું જીવન ગણી શકાય નહિ. આત્માનો શુદ્ધાનન્દ પ્રાપ્ત કરવો અને તેના વડે આન્તરિક જીવન વહે અને બાહ્યતઃ શ્વાસોચ્છ્વાસથી જીવન વહે એવાં સાધનો પોતાની ચારે તરફ પ્રગટાવવાં કે જેથી મનુષ્ય જન્મની સફલતા થઇ શકે. વાસ્તવિક શુદ્ધાનન્દજીવન વહે એવું વાંચવું, એવું શ્રવણ કરવું. એવું કરવું, એવું લખવું, એવું લખાવવું, એવી ક્રિયા કરવી અને એવી સંગતિ કરવી એજ શ્રીવીર પ્રભુના ઉપદેશોનું રહસ્ય છે. આત્માનું સિદ્ધાન્તોવડે જ્ઞાન કરીને આત્મ સહજસુખ જીવન પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો અને વિક્ષેપોને હઠાવવા એજ મુખ્ય કર્તવ્ય છે. રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ કરવાને માટે સાધનો નથી કિન્તુ રાગદ્વેષની ક્ષીણતાપૂર્વક આત્માના શુદ્ધાનન્દ પ્રગટાવવા માટે સાધનો છે એમ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખીને સાધનોનો વ્યવહાર કરવાથી આત્મ વિમુખતા થતી નથી. વ્યવહાર સાધનો વડે આત્માની સન્મુખતા રહે એમ સર્વતઃ ઉપયોગ રાખવો. ખાતાં, પીતાં, સુતાં, બેસતાં, ચાલતાં, બોલતાં, વાંચતાં આદિ અનેક પ્રકારની ધાર્મિક અને વ્યવહારિક ક્રિયાઓ કરતાં છતાં આત્માના જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ ગુણોનું અન્તર્માં જવાજલ્યમાન સ્મરણ રહે એમ ખાસ ઉપયોગ રાખવો. વિચાર શ્રેણિ પરંપરામાં વારંવાર પ્રવર્તતાં છતાં આત્માનો શુદ્ધોપયોગ રહે અને અયોગ્ય આચારો તથા વિચારોથી પ્રતિક્રમણ અર્થાત્ પાછા ફરવાનું થાય

એમ ઉપયોગ રાખવો તથા સમભાવ સામાયકરૂપ આત્માના ઘરમાં આત્માને રમાડવો એજ વાસ્તવિક આનન્દજીવને જીવવું અવબોધવું.

આત્માના કોઇ પણ મહાગુણની પ્રાપ્તિ માટે એક સરખો સતત પ્રયત્ન અત્યંત ફળપ્રદ છે. કોઇ પણ એક મહાગુણનો આવિર્ભાવ થતાં અન્ય ગુણો સ્વયમેવ ખીલવા લાગે છે, માટે આત્માના એક મહાગુણને પ્રકટ કરવા ખાસ લક્ષ દેવું.

આત્માના ગુણોને અનુભવમાં લેવા જોઇએ. આત્માના ગુણનો અનુભવ કર્યાથી તત્સંબંધી હૃદયમાં ઉંડી શ્રદ્ધા ઉપજે છે અને તેથી તત્સંબંધી પ્રયત્ન કરવામાં પૂર્ણ વિશ્વાસ અને પૂર્ણ રૂચિ રહે છે. આત્માના એક ગુણનો પણ પરિપૂર્ણ અનુભવ કરવાથી અન્યગુણો સંબંધી અનુભવ આવ્યા વિના રહેતો નથી. આત્માના ગુણોનો અનુભવ કરનાર, તે તે ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે પરિપૂર્ણ પ્રયત્ન કરી શકે છે. શાસ્ત્રોનું શ્રવણ કરીને, શાસ્ત્રોનું વાચન કરીને અને તેમજ ગુરૂનાં વ્યાખ્યાનો શ્રવણ કરીને આત્માના ગુણોનો અનુભવ કરવા માટે કલાકોના કલાકો પર્યંત વિચારો ચલાવવા જોઇએ. સ્વયંપ્રજ્ઞાથી વિચારો કરવાનો અભ્યાસ સેવ્યાથી અનુભવ ખીલે છે અને તે અમુક કાળે અમુકાંશે પરિપકવપણાને પામે છે.

કોઇ પણ ગુણનો અભ્યાસ દરરોજ નિયમાનુસારે અભય, અદ્વેષ અને અખેદપણે સેવવાથી તે ગુણ સંબંધી વીર્ય પ્રગટે છે. પ્રેમરૂચિ ઉત્સાહ આદિ વડે જે ગુણ ખાસ લક્ષ્યમાં ધાર્યો હોય તેનું સ્મરણ મનન નિદિધ્યાસન અને તેમાં સંયમ કરવાથી ઘણા આવરણોના નાશપૂર્વક તે ગુણ ખીલે છે અને તેનો પોતાને અનુભવ થાય છે.

જે મનુષ્યમાં જેટલી જ્ઞાન શકિત હોય છે તેના આધારે તે ગુણનો અનુભવ કરી શકે છે અને તે પ્રમાણે તે પોતાનો અનુભવ જણાવી શકે છે. સર્વ મનુષ્યોને કર્મમાં ભિન્નભિન્ન હોવાથી અને તેનો ભિન્નભિન્ન ક્ષયોપશમ હોવાથી તરતમ યોગે ભિન્નભિન્ન જ્ઞાનાદિ શકિતયો પ્રગટે છે અને તરતમ યોગે અનુભવમાં પણ ફેરફાર દેખાય છે તેથી એક બીજાના ભિન્ન અનુભવને લેઇ પરસ્પર કલેશ વગેરે કરવો યોગ્ય નથી. પ્રત્યેક મનુષ્યને સર્વ જાતના સંપૂર્ણ અનુભવો એક કાલમાં થઇ શકતા નથી. સર્વ સંપૂર્ણ અનુભવોની પ્રાપ્તિ કરવામાં ઘણો કાલ અને ઘણું જ્ઞાન જોઇએ. તત્ત્વજ્ઞાનના સૂક્ષ્મ અનુભવોના પંખીઓ જગત્માં અલ્પ મળી શકે છે અને

તેઓનો પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવની અપેક્ષાએ તરતમ યોગે ષટ્ગુણ હાનિવૃદ્ધિમાં અન્તર્ભાવ થઇ શકે છે.

જડ ચેતનના વિવેકવડે પવિત્ર જ્ઞાન થાય છે. દેહ, મન, વાણી અને બાહ્ય દૃશ્યોમાં હું નથી એવું સમ્યગ્ જ્ઞાન થતાં પર વસ્તુમાં અહંત્વ બુદ્ધિ નષ્ટ થાય છે. પરદૃશ્ય વસ્તુઓમાં ઇષ્ટત્વ બુદ્ધિ ન થાય અને પ્રારબ્ધવશાત્ દૃશ્ય ભોગ્ય આહારાદિ વસ્તુઓનો ભોગ ઉપભોગ અધિકાર પ્રમાણે થાય એ મોક્ષની સ્થિર ભૂમિકા અવબોધવી. પ્રથમ જે આત્મજ્ઞાન થાય છે ત્યાર બાદ સર્વ જીવોને સ્વસ્વકર્માવરણ ક્ષયોપશમાદિની તરતમતાએ તરતમભવ કાલ યોગે આવી આત્મદશા થાય છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો પૈકી એકેક પ્રદેશે અનન્ત જ્ઞાન, અનન્ત દર્શન, અને અનન્ત ચારિત્રાદિ ગુણો રહ્યા છે. આત્માના એક પ્રદેશની એક સમયમાં એટલી બધી શક્તિ રહી છે કે તે એક પ્રદેશમાં એક સમયે રહેનારા જ્ઞાન વડે પોતાના અસ્તિ નાસ્તિ અનન્ત પર્યાયો ગુણો અને આખી દુનિયાના દ્રવ્ય ગુણો અને પર્યાયોને જાણી શકે છે. એક પ્રદેશમાં રહેલ જ્ઞાન ગુણમાં એક સમયમાં સર્વ દુનિયાના પદાર્થોનું માપ કરવાની શકિત રહી છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણો પોત પોતાનું સમયે સમયે કાર્ય બજાવ્યા કરે છે. એવા એવા વાસ્તવિક ઉપયોગમાં રમણ કરનાર જ્ઞાની બાહ્ય શરીરાદિની ક્રિયાઓને કરે છે છતાં તેમાં તે તટસ્થ સાક્ષી રૂપે દ્રષ્ટા બને છે પણ તે તેમાં પરિણામ પામતો નથી. જ્ઞાની દર્શન વડે સામાન્યોપયોગે સ્વપરને દેખે છે અને ચારિત્રવડે આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશે રહેલા અનન્ત જ્ઞાનાદિ ગુણોની વાસ્તવિક શુદ્ધતા સ્થિરતામાં રમે છે અને તેમાં અનન્ત આનન્દનો ભોગ માને છે જ્ઞાની આત્મા બાહ્ય વ્યવહાર ધર્મ પ્રવૃતિ કરે છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિની ક્રિયાઓના અનન્ત ભેદો અને તેઓને અવલંબવાનાં કારણોને દ્રવ્ય ક્ષેત્ર–કાલ ભાવથી સ્વ અને પરાપેક્ષાએ સમ્યગ્ અવબોધતો હોવાથી સાધ્યદૃષ્ટિએ ઉપયોગ ભાવે કદાગ્રહ રહિતપણે આત્માના ઉપયોગમાં રહે છે. તે જે કંઇ કરે છે તે સર્વ તેની શુદ્ધતા ઉચ્ચતા અને નિર્જરાર્થે થાય છે. આત્મ જ્ઞાનીને બાહ્યની સર્વ વસ્તુઓ સાધનાર્થે અને સ્વપરના ઉપકારાર્થે થાય છે પણ બંધનાર્થે થતી નથી. સાધ્ય દૃષ્ટિ, વ્યવહાર દૃષ્ટિ, નિશ્ચય દૃષ્ટિ, પરમાર્થ દૃષ્ટિ, આલંબન દૃષ્ટિ, સમાજ દૃષ્ટિ, લૌકિક દૃષ્ટિ, લોકોત્તર દૃષ્ટિ, સ્વદૃષ્ટિ અને પરદૃષ્ટિ આદિ અનેક દૃષ્ટિયોનું સમ્યગ્ જ્ઞાનીને સમ્યગ્ જ્ઞાન થવાથી તે આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં રમણતા થાય એવી સર્વ પ્રવૃત્તિ કરે છે.

सम्यग्दर्शन.

વ્યવહારથી સ્થૂલબુદ્ધિએ સમ્યગ્ દર્શનના આરાધકો દુનિયામાં અનેક મનુષ્યો થઇ શકે છે. વ્યવહારથી સમ્યગ્ દર્શનની અનન્ત ગુણી ઉપયોગિતા છે. દેવ, ગુરૂ અને ધર્મની શ્રદ્ધા ભકિત ઉપાસના વગેરે કરવાથી વ્યાવહારિક સમ્યગ્ દર્શનની આરાધના કરી શકાય છે. વ્યાવહારિક દર્શન એ સાધન સાધ્ય સંબંધ દૃષ્ટિએ વિચારતાં નૈશ્ચયિક દર્શનપ્રતિ કારણીભૂત સિદ્ધ ઠરે છે. વ્યાવહારિક દર્શનનું અસ્તિત્વ અને તેનું સંરક્ષણ ખરેખર વિશ્વમાં અનન્તસુખ પ્રાપ્તિ પ્રતિ ઉપકારક છે એમ અનુભવ દૃષ્ટિએ અને ધર્મ સમાજ દૃષ્ટિએ વિચારતાં સિદ્ધ થાય છે. વ્યાવહારિક સમ્યગ્ દર્શન યદ્યપિ અનન્ત ગુણ સાધન દૃષ્ટિએ ઉપયોગી અને ઉપકારક છે તથાપિ નૈશ્ચયિક સમ્યગ્ દર્શનની ઉપયોગિતા અને મહત્તા અનન્ત ગુણી ઉપયોગી અનુભવાનન્દરૂપ છે. નૈશ્ચયિક દર્શનની પ્રાપ્તિ પોતાને થઇ એમ શાથી સમજવું ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એટલું કથવાનું કે આત્માનો અનુભવ થતાં અન્તર્મુહૂર્ત પર્યન્ત લોકાલોકમાં માય નહી એવો સમભાવમય આનન્દ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે આનંદ ખરેખર ઇન્દ્રિયો તથા મનની પેલીપાર જે આત્માનું સ્વરૂપ છે તેમાંથી પ્રગટ્યો હોય એવો અનુભવ થાય છે. આત્માનો ઇન્દ્રિયાતીત સહજાનન્દ સાક્ષાત્ અન્તર્માં સ્વયં આત્મા અનુભવે છે. આવા ઇન્દ્રિયાતીત સહજાનન્દને વેદતાં આત્માની પૂર્ણ પ્રતીતિ થાય છે. આત્મપ્રભુનું દર્શન ખરેખર આવા અલૌકિક આનન્દથી અનુભવાય છે. પ્રભુની પ્રાપ્તિનો નિર્ણય ખરેખર આવા અનન્ત સુખની ઘેનમાં ઘેરાયલા આત્માથી સમ્યગ્દર્શનકાલે થાય છે. જે કાલમાં આવું સમ્યગ્ દર્શન થાય છે તત્કાલમાં સર્વ ધર્મના સત્યાસત્યનો હૃદયમાં નિર્ણય થાય છે અને તેથી સમ્યગ્ દર્શનમય ચેતન પોતાનું ભાવજીવન પોતાના મૂળરૂપે વહતું અનુભવે છે અને તે ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની વાસનાઓનો દાસ બની શકતો નથી. આત્મા, પરમાત્મા, કર્મ અને આ દૃશ્યાદૃશ્ય વિશ્વ તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ અવગત કરી શકાય છે અને દૃશ્યવસ્તુઓનું વિવેકજ્ઞાન પ્રગટ થવાથી વસ્તુના જ્ઞાનમાં મુંઝવણ થતી નથી. ઉપશમસમ્યકત્વમાં આત્માની આવી દશા અનુભવાય છે. ક્ષયોપશમ સમ્યગ્ દર્શનમાં આત્માનું અન્તર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અનન્તસુખ અનુભવાય છે. આવી સ્થિતિ એક સરખી ઉપશમ ક્ષયોપશમ સમ્યગ્ દર્શનમાં સદા રહેતી નથી. ક્ષાયિકદર્શનમાં વસ્તુઓનો સમ્યગ્ નિર્ધાર થાય છે અને

અનન્તસુખ પ્રગટે છે. ઉપશમાદિ સમ્યગ્ દર્શનની સાથે વિરત્યાદિ ગુણો પ્રગટ્યા હોય છે તો તે કાલે સમ્યગ્ દર્શન કરતાં અનન્ત ગુણ વિશેષ સુખનો અનુભવ આવે છે. એકલા સમ્યગ્દર્શનથી જડ ચેતનનું ભેદજ્ઞાન થતાં અનન્ત ગુણુ આનન્દ વેદાય છે અને પશ્ચાત્ વિરતિ સમભાવમય આત્મા થતાં જે અનન્ત ગુણ સુખ ઉપજે છે તેનો અનુભવ જાણવામાં આવે છે પણ કથી શકવામાં આવતો નથી. નૈશ્ચયિક દર્શન અને સમભાવની આનન્દમસ્તીપર આવેલા મસ્તોની સેવાથી સમ્યગ્ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે.

परभावमां पडवाथी हानि.

રાગદ્વેષરૂપ પરભાવમાં પડવાથી મનની ચંચળતા થાય છે. પરભાવમાં પડવાથી ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, નિન્દા, ખટપટ, ખંડન મંડન, અને પરના દોષ દેખવાની દૃષ્ટિનો વ્યાપાર વગેરે દુર્ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી વાસ્તવિક શાન્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી. સાધુઓ પરભાવમાં પડીને રાગદ્વેષ વિકલ્પ સંકલ્પ શ્રેણિમાં ન પડાય તેની કાળજી રાખે છે અને સ્વસ્વભાવમાં રમણતા કરવા માટે મનુષ્યોના પરિચયથી અપ્રતિબદ્ધપણે વિચરે છે. આત્મજ્ઞાનપૂર્વક નૈશ્ચયિક ચારિત્ર્ય પરિણતિવડે પરિણમિતસાધુ, વ્યવહાર ધર્મ ક્રિયાઓને સ્વાધિકાર પ્રમાણે કરતો છતો પરભાવ રમણરૂપવિકલ્પ સંકલ્પ પ્રપંચ ન પડાય તેનો ઉપયોગ રાખે છે અને પરભાવ રમણ વિકલ્પ સંકલ્પના કારણોના સમૂહ મધ્યે સ્થિત છતાં પણ તેમાં નૈશ્ચયિકચારિત્રપરિણતિબળવડે પરભાવમાં પડી શકતો નથી. આવી સ્થતિ પ્રાપ્ત કર્યા કરવી એ સમાધિજ છે.

નિર્ભય સ્વરૂપ આત્મા છે. ભય એ આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ નથી તેથી ગમે તેવી અવસ્થામાં પોતાના આત્માને નિર્ભય રાખવો. દેહ અને દૃશ્ય પદાર્થોમાં હું એવી સ્ફુરણા ઉઠે છે તેમાંથી હું એવી વૃત્તિ કાઢી નાખવાથી આત્માની શુદ્ધતાનો અનુભવ આવે છે. દુનિયાથી કદિ બીવું નહિ. પોતાના આત્મધર્મનો ખ્યાલ કરવો એજ ઉત્તમ લક્ષ છે. જ્ઞાનીને અનેક વિપત્તિયો આવે છે પણ તે વિપત્તિયોને ગણતો નથી, કારણ કે વિપત્તિયોથી પોતે ઘડાય છે અને પોતાનું જ્ઞાનને પક્વ કરી શકે છે. જ્ઞાનવડે અનેક પદાર્થો દેખી શકાય છે તેથી જ્ઞાનીને આનન્દ થાય છે. બાહ્યની ગમે તેવી વિપત્તિના પ્રસંગમાં પોતાના આત્માને બાહ્યની અસર થતી નથી એમ દૃઢ ભાવ ધારવો. પોતાના સંબંધી અર્થાત્ બાહ્યથી શરીરના સંબંધને લેઇ નામોચ્ચારણ

પૂર્વક કોઇ ગમે તે બોલે તે વખતે એવી રીતે વિચાર કરવો કે નામ અને રૂપથી હું ભિન્ન છું. જે જે નામો પાડેલાં છે તે મારાં નથી. જે જે રૂપી પદાર્થો છે તે મ્હારા નથી. નામ અને રૂપથી હું ભિન્ન છું. નામ અને રૂપથી ભિન્ન એવા મારા સ્વરૂપને દુનિયા જાણી શકતી નથી. જે મ્હને ખરી રીતે જાણે છે તે તેને જાણે છે. જે આત્માને જાણે છે તે પોતાને તથા પરને જાણે છે તેથી તે આત્મજ્ઞાની છે. આત્મજ્ઞાની નામ રૂપના પ્રપંચમાં અહંવૃત્તિ ધારતો નથી અને તે અહંવૃત્તિનો પરજીવોપર આક્ષેપ કરતો નથી. જે આત્માને જાણે છે તે બાહ્ય વસ્તુઓમાં વા બાહ્ય પ્રંપચોમાં રાચતોમાચતો નથી. હું આત્મા છું, સત્તાએ સિદ્ધનો ભ્રાતા છું. સત્તાએ મ્હારામાં અને સિદ્ધમાં કંઇ ફેર નથી. આવા મ્હારા સ્વરૂપનો ઉપયોગ દેતાં અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર ક્યાંથી હોય ? આત્મજ્ઞાની અધિકાર પરત્વે કર્મ-યોગી હોય છે પણ કર્મમાં અલિપ્ત રહીને કર્મ કરી શકે છે, એવી તેની આત્મ-દૃષ્ટિ હોય છે તેથી તે બાહ્યથી કર્મોની (કાર્યોની ક્રિયાઓની) સાથે સંબંધિત હોવા છતાં કમલપત્રવત્ અન્તરથી નિર્લેપ રહે છે. આવી ઉત્તમ જ્ઞાનીની સ્થિતિને જ્ઞાની જાણી શકે છે. અજ્ઞાની ઘૂક ખરેખર આત્મારૂપ સૂર્યને દેખી શકતો નથી. **નેતિ નેતિ** પોકારીને વેદાન્ત શાસ્ત્રો જેનું પરિપૂર્ણ વર્ણન કરી શકતાં નથી અને જૈનાગમો **અવક્તવ્ય** એ ભંગ કથીને આત્મતત્ત્વનું પરિપૂર્ણ વર્ણન કરવાની અશક્યતા દર્શાવે છે એવું આત્મતત્ત્વ તેજ હુંછું. તેનામાં ઉંડા ઉતરવાથી હું તુંની સ્ફુરણાનો વિલય થાય છે. આત્માની અશુદ્ધ પરિણતિ એજ સંસાર અને આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ એજ મોક્ષ છે. આત્માની અશુદ્ધ પરિણતિ એ કર્મજન્ય છે માટે તેનાથી દૂર રહેવા અન્તર્મુખોપયોગથી આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં રમણતા કરવી તેમાંજ ગુણ-સ્થાનકનો અન્તર્ભાવ થાય છે.

जैन धर्म साहित्य.

(१९६७)

धर्मी कोण थइ शके ?

પ્રશ્ન—ધર્મી બનવાને માટે પ્રથમ શું કરવું જોઇએ ?

ઉત્તર—મનુષ્ય જ્યાં સુધી નીતિના ગુણો ધારણ કરી શકતો નથી ત્યાં સુધી તે મનુષ્ય કહેવરાવવાને યોગ્ય નથી. દયા, સત્ય, મૈત્રી, કૃતજ્ઞતા, શુદ્ધ પ્રેમ, સેવા, ભક્તિ, પ્રમાણિકતા, સહનશીલતા, વિનય અને વિવેક વગેરે ગુણો વિનાનો મનુષ્ય તે પશુ સમાન છે. મનુષ્ય જો ઉપર્યુક્ત મનુષ્યપણાના ગુણો ધારણ કરે તો તે ધર્મ ધારણ કરવાને અધિકારી બની શકે છે.

પ્રશ્ન—કેટલાક પોતાને ધર્મી માનતા એવા મનુષ્યોને દેખવામાં આવે છે તો તેમનામાં પોતાનાથી વિરૂદ્ધ ધર્મવાળા મનુષ્યો તરફ પ્રેમથી વર્ત્તન દેખવામાં આવતું નથી અને ઉલટું પોતાનાથી વિરૂદ્ધ ધર્મી મનુષ્યો તરફ તિરસ્કાર, નિન્દા, દ્વેષ અને તેમનું અશુભ ચિંતવન વગેરે દેખવામાં આવે છે. આમ પ્રાયઃ દેખવામાં આવે છે તેનું કારણ શું હશે ?

ઉત્તર—અજ્ઞતા, પક્ષપાત, સંકુચિત દૃષ્ટિ, અન્ધશ્રદ્ધા, અવિવેક અને જ્ઞાનદૃષ્ટિના વિશેષ પ્રકાશના અભાવે ધર્મી ગણાતા મનુષ્યોમાં એવા દોષો દેખવામાં આવે છે. દુનિયામાં જે ખરો ધર્મ છે તે કદિ કોઇ વિરૂદ્ધ ધર્મીનો તિરસ્કાર કરવાનું જણાવતો નથી. તેમજ ભિન્ન ધર્મીઓ તરફ શુદ્ધ પ્રેમથી ન વર્તવું એમ પણ જણાવતો નથી. સત્યધર્મી કદિ ધર્માન્ધ હોતો નથી.

પ્રશ્ન—સત્ય ધર્મીઓનાં કેવાં લક્ષણો હોય છે ?

ઉત્તર—સત્યધર્મીઓ સત્યની અનેક વ્યાખ્યાઓને જાણીને સત્યધર્મની બાજુઓ તપાસે છે. અને તેઓ કદાગ્રહનો ત્યાગ કરીને સત્યને ગ્રહે છે. જગતના સર્વ જીવોપર તેઓને આત્મબુદ્ધિ પ્રગટે છે. ભિન્ન ભિન્ન ધર્મ પાળનારાઓપર તેઓને તિરસ્કાર થતો નથી, ઉલટું

તેઓ ભિન્ન ભિન્ન ધર્મ પાળનારાઓને ધર્મના ખરા આચારો અને વિચારો બતાવીને તેઓની સેવા કરે છે. સત્યધર્મની ઉપાસના કરનારાઓમાં પક્ષપાત, સંકુચિત દૃષ્ટિ અને અન્ધશ્રદ્ધા હોતી નથી. તેઓ પોતાના ધર્મથી ભિન્નધર્મીઓમાં જે કંઇ આચારો અને વિચારોમાં સત્ય રહેલું છે તેને તેઓ સત્યની દૃષ્ટિથી દેખે છે. પોતાના કુટુંબ સમાન આખી દુનિયાના જીવો છે એમ જેઓ આચારમાં મૂકીને બતાવવા માંગતા હોય તેઓ સત્યધર્મની પાસે જાય છે. સત્યધર્મીઓ દયા, સત્ય, પ્રમાણિકતા, આચારશુદ્ધિ, શ્રદ્ધા ભક્તિ, વિનય, વિવેક અને ગંભીરતા આદિ ધર્મ ગુણોથી અલંકૃત હોય છે. મોહરૂપ સેતાનના દુષ્ટ વિચારો અને આચારોથી તેઓ દૂર રહે છે અને સત્ય હૃદયથી પ્રભુની ઉપાસના કરે છે. સત્યધર્મીઓ આત્માના જ્ઞાન ચારિત્રાદિ ગુણોની ઉપાસના કરે છે. ધર્મને નામે મિથ્યા ક્લેશ, વૈર અને ભેદને તેઓ ઉભા કરતા નથી. શ્રીમહાવીર પ્રભુના સિદ્ધાન્તોને અનેકાન્ત દૃષ્ટિથી વિચારે છે અને સત્ય દેખે છે.

પ્રશ્ન—જૈન ધર્મનું સંરક્ષણ કરવા માટે શું કરવું જોઇએ ?

ઉત્તર—જૈનોએ મહાસંઘ ભેગો કરવો જોઇએ. જૈન ધર્મના સદાચારો માટે પૂર્ણ લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ અને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે કર્ત્તવ્ય કરવામાં આત્મવીર્ય સ્ફોરવવું જોઇએ. ભિન્નભિન્ન ગચ્છના સાધુઓએ સંપ કરીને અમુક નિયમો ઠરાવીને જૈન ધર્મનો ઉપદેશ દેવાની શૈલી એવી રીતે સ્વીકારવી કે જેથી હાલના વખતમાં જૈન ધર્મનો પ્રચાર થઇ શકે. ગુરૂકુળો-જૈન ધાર્મિક શાળાઓની સ્થાપનાઓ કરવી જોઇએ.

પ્રશ્ન—ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના સાધુઓને પરસ્પર શી રીતે સંપ થઇ શકે? સાધુઓ તો પરસ્પર ગચ્છની સામાન્ય ભિન્ન માન્યતાઓથી એક બીજાને મળી શકતા નથી તો તેઓ સંપ કરીને શું જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે વિચાર કરી શકે ખરા કે? કદાપિ માનો કે તેઓ મળી શકે અને સંપ કરી શકે તો કેવી રીતે સંપ કરીને મળી શકે ?

ઉત્તર—જેઓના મનમાં જૈનધર્માભિમાનનો જુસ્સો છે, જેઓ સ્વપર શાસ્ત્રોમાં કુશલ થએલા છે અને જેઓ દેશકાલની સ્થિતિ જાણી શકે છે એવા જૈન સાધુઓએ અમુક કલમોની શરતે પરસ્પર સંપ

ટકી શકે અને સામાન્ય રીતે જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોને હાથમાં લેઇ શકાય એવી રીતે પરસ્પર ભિન્ન ગચ્છના સાધુઓએ, સાધુમહા સભા સ્થાપીને જૈન ધર્મની ઉન્નતિનાં કાર્યો કરવાં જોઇએ. પાશ્ચાત્ય ધર્મવાળાઓ તથા અત્રત્ય ભિન્ન ભિન્ન ધર્મવાળાઓ ધાર્મિક પ્રગતિના કયા કયા ઉપાયો ગ્રહણ કરે છે અને તેમાં તેઓ કેવી રીતે ફાવે છે તે જાણવું જોઇએ અને તેમાંના યોગ્ય ઉપાયોને ગ્રહણ કરવા જોઇએ અને અનુભવની સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી ધાર્મિકોન્નતિના આચારો અને વિચારોમાં સુધારો વધારો એવી રીતનો કરવો જોઇએ કે જેથી જૈનાગમથી અવિરુદ્ધપણે પ્રગતિ માર્ગમાં પ્રયત્ન થાય. દેશકાલને અનુસરી જૈન સાધુઓના આચારોમાં અદ્ય પર્યન્ત ઘણાં પરિવર્તનો થએલાં છે. જૈન સાધુઓ ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના અને ભિન્ન ભિન્ન માન્યતા માનનારા હોવા છતાં પ્રત્યેક ગચ્છવાળાને પરસ્પર વિરોધ ન આવે એવા સામાન્ય જૈન ધર્મની ઉન્નતિના ઉપાયોમાં સંપીને કાર્ય કરવાના કોલકરારો કરીને **સાધુમહાસભા** સ્થાપી શકે અને પુનઃ જૈનધર્મોદ્ધાર કરવા પ્રવૃત્તિ કરી શકે તો તે બનવા યોગ્ય છે. જૈન સાધુઓએ સંપમાં વિઘ્ન આવે એવાં જે જે કારણો હોય તેઓને હાથમાં ન ધરવાં જોઇએ. જો આ પ્રમાણે તેઓ સંપીને મહા સભા ભરી જૈન ધર્મની સેવા કરશે તો પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી શકશે. જૈન ગૃહસ્થોએ ઉદારભાવથી ભિન્ન ભિન્ન પક્ષોમાં, ગચ્છોમાં રહેલા જૈનો સાથે સંપીને પરસ્પર અવિરોધી બાબતોને હાથમાં લેઇને જૈન ધર્મની સેવા માટે તૈયાર થવું જોઇએ. પરસ્પર ગચ્છમાં ક્લેશ થાય, કુસંપ થાય અને જૈનોને પાછળ પડવા જેવું થાય એવી ઉદીરણા છાપાથી, ઉપદેશથી વા અન્ય રીતે પણ ન કરવી જોઇએ.

આર્યાવર્તમાં અઢી હજાર વર્ષ પૂર્વે જૈનધર્મ, વેદધર્મ અને બૌદ્ધધર્મ એ ત્રણ ધર્મ વિદ્યમાન હતા. આર્યો ત્રણ ધર્મ પૈકી ગમે તે ધર્મ પાળતા હતા. પાછળથી આ ત્રણ ધર્મના અનુયાયીઓમાં સ્પર્ધા ચાલી અને સ્પર્ધામાંથી એ પરિણામ આવ્યું કે પરસ્પર મૈત્રીભાવના ન રહી શકી. શંકરાચાર્યના વખતમાં જૈનો અને બૌદ્ધોનાં વેદધર્મના અનુયાયીઓએ ખૂન કરવા માંડયાં અને ધર્મનો ઉદારભાવ કે જે સર્વ જીવોપર સમાન દૃષ્ટિથી દેખવું અને સર્વનું ભલું ઇચ્છવું અને ભલું કરવું આવા સદ્વિચારોને વેદધર્મીઓ કે જે હિન્દુઓ નામથી હાલ ઓળખાય છે તેઓએ દૂર

કર્યા, ત્યારથી આર્યાવર્તની પડતી થવા લાગી. કુદરતનો નિયમ એવો છે કે જે અન્યધર્મીઓને સતાવવા અને તેઓનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે તેઓને તેવી રીતે પાછો બદલો મળે છે. હિન્દુસ્તાનપર મુસલમાનોની સ્વારીઓ ચઢી આવી અને તેનું ફળ હિન્દુઓને ભોગવવું પડયું. આર્યાવર્તની પડતી થઇ અને હાલ પણ તે દેખાય છે. **જેવું આપવું તેવું લેવું. જેવો આઘાત તેવો પ્રત્યાઘાત,** આ નિયમ વેદધર્મીઓને લાગુ પડયો. કહેવાનો સારાંશ એ છે કે આર્યાવર્તમાં આર્યોએ પોતાના આર્યગુણોથી પોતાની શ્રેષ્ઠતા બતાવી છે તેમાં અનાર્ય બુદ્ધિથી હાનિ થઇ એમ અનુભવથી અવલોકતાં જણાય છે. જૈન રાજાઓએ કદિ અન્ય ધર્મીઓને સતાવ્યા નથી અને તેઓનાપર બલાત્કાર કરીને તેઓનાં ખૂન કર્યાં નથી. પ્રભુ આજ્ઞા એ છે કે સર્વ જીવોપર દયા કરવી. સર્વ જીવો સત્તાએ પરમાત્માઓ છે. માટે તેઓને પોતાના આત્માની પેઠે દેખવા. પોતાના ધર્મથી વિરૂદ્ધ હોય તેવા મનુષ્યોપર પણ મૈત્રીભાવના ધારણ કરવી અને તેઓના પર કરૂણા રાખીને તેઓને ભલા માર્ગે દોરવા તેમજ તેઓના પર ઉદાર ભાવ રાખવો. જેઓ દયા સત્યાદિ ધર્મથી વિરૂદ્ધ હોય તેવા જીવો પર મધ્યસ્થભાવ ધારણ કરવો. ભિન્ન ભિન્ન ધર્મી મનુષ્યો પર દયા ભ્રાતૃભાવ રહે અને તેઓને માતા જેમ પુત્રનું ભલું કરે છે તેમ તેઓના પ્રતિ વર્તન ચલાવવામાં આવે તો આર્યોની ઉન્નતિ થઇ શકે એમ નિશ્ચય છે. દયા, શુદ્ધ પ્રેમ, પરોપકાર, ભ્રાતૃભાવ, કરૂણા આદિ જે ધર્મમાં ગુણો નથી તે ખરેખરી રીતે કહીએ તો ધર્મ નથી. જૈનધર્મમાં આવા સદ્વિચારોથી ઉદાર ભાવ પોષવામાં આવ્યો છે. આર્યાવર્તના વતનીઓ પરસ્પર એક બીજાની સાથે મૈત્રી ભાવનાથી જોડાઇને રહેશે અને તેમજ સર્વ જીવોને સાહાય્ય આપશે ત્યારે આર્ય દેશની ઉન્નતિ થશે. જ્ઞાનચારિત્ર આદિ સદ્ગુણોથી સર્વ આર્યોને ઉત્તમ બનાવવા સેવા કરવી એજ ઉદયનું ચિન્હ છે.

પ્રશ્ન—ધર્મ એટલે શું ?

ઉત્તર—દુર્ગતિમાં પડતા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરીને જે શુભ ગતિમાં સ્થાપન કરે તેને ધર્મ કહે છે. આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ સદ્ગુણોને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. **वत्थु सहावो धम्मो—वस्तुस्वभावो धर्मः** વસ્તુના સ્વભાવને ધર્મ કહે છે. જડનો જડત્વનો ધર્મ છે અને આત્માનો જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રાદિ ધર્મ છે. જે જે વસ્તુઓ

જે જે લક્ષણો દેખવામાં આવે તે તે તે વસ્તુઓનો ધર્મ છે. આત્માનો વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ સમકિત ધર્મ, શ્રુતધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મ છે. શ્રુતધર્મની પ્રાપ્તિ થવાથી ચારિત્રધર્મની આરાધના કરી શકાય છે. વિનય, વિવેક, જિજ્ઞાસા, સેવા, ભક્તિ, સદ્ગુરૂની ઉપાસના અને તેમને ધર્મની પુચ્છા કરવાથી ધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

પ્રશ્ન—ધર્માર્થે યુદ્ધો કરવાની જરૂર છે.

ઉત્તમ—ધર્માર્થે યુદ્ધો કરવાની જરૂર છે. દુનિયામાં થતી લડાઇઓને શાન્ત કરવી અને ધર્મને માટે કોઇનું લોહી ન રેડવું એજ ધર્મ ગણાય છે. દુનિયાના મનુષ્યોને અભય, અદ્વેષ, અભેદ, શાન્તિ અને સુખ આપનાર ધર્મ છે. જે મનુષ્યો ધર્મના નામે તરવાર, બંદુક અને તોપો વડે જ્યાં લડાઇ ચલાવે છે ત્યાં પ્રભુનો ખરો ધર્મ નથી, કારણ કે જ્યાં સર્વ જીવો પર દયા ન હોય તો ત્યાં પ્રભુના ખરા ધર્મનો વાસ હોતો નથી. પ્રભુનો ધર્મ તો દુનિયામાં સર્વ જીવો પર કરૂણાબુદ્ધિ પ્રગટાવે છે. જે જે ધર્મવાળાઓએ ધર્માન્ધ થઇને અન્ય ધર્મીઓ પર બન્દુકો, તોપો અને તરવારો ચલાવી છે તે તે ધર્મવાળાઓએ ધર્મની ખરી દિશાને ઓળખી નથી. મનુષ્યો વગેરેનાં લોહી રેડવામાં ધર્મ નથી પણ અધર્મ છે. દયા, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, અસ્તેય આદિ ધર્મ છે. મિથ્યાત્વીઓ પર કરૂણા અને મધ્યસ્થ ભાવના રાખવાનું કાર્ય ખરેખર ધર્મ શીખવે છે. કામ, ક્રોધ, લોભ, માન આદિ દુર્ગુણોની સાથે યુદ્ધ કરવું એવું ખરૂં યુદ્ધ કરવાનું ધર્મ શિખવે છે.

मणिचंद्रजी अने काकीमा.

અમદાવાદમાં મણિચંદ્રજી વીસમા સૈકાના પ્રારંભમાં વિદ્યમાન હતા. તેઓશ્રી અમદાવાદમાં સારંગપુર તળીયા પોળના ઉપાશ્રયમાં રહેતા હતા. તેઓશ્રી યતિ તરીકે હતા. યતિના મહાવ્રત યથાશક્તિ સારીરીતે પાળી શકતા હતા. દરરોજ એક વખત આહાર લેતા હતા. એકાંતમાં રહેતા હતા. મનુષ્યોનો ઘણો પરિચય કરતા નહોતા. તેઓને શરીરે રોગ ઉત્પન્ન થયો હતો. સીમંધર સ્વામીને એક દેવતાએ પૂછયું હતું કે હાલ દક્ષિણાર્દ્ધ ભરતમાં કોઇ આત્માર્થી ઉત્તમ યતિ છે? તેના ઉત્તરમાં સીમન્ધર સ્વામીએ કહ્યું હતું કે દક્ષિણાર્દ્ધ ભરતમાં અમદાવાદમાં મણિચંદ્રજી નામે યતિ છે.

તે આત્માર્થી છે. ત્રીજાભવે મુક્તિગામી છે. સીમંધરસ્વામીનાં વચન સાંભળીને દેવતા મુનિ મણિચંદ્રજી પાસે આવ્યો અને તેમની દશા દેખી પ્રસન્ન થયો અને કહ્યું કે તમે કંઇ માગો. મણિચંદ્રજીએ કહ્યું કે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ વિના મ્હારે કાંઇ જોઇતું નથી. દેવતાએ કહ્યું કે હું તમારા શરીરનો રોગ મટાડું ત્યારે મણિચંદ્રજીએ કહ્યું કે પ્રારબ્ધરૂપ જે કર્મ મ્હારે ભોગવવાનું છે તે ભોગવ્યા વિના છુટકો નથી. મને આનંદ છે. મણિચંદ્રજીએ દેવતાને પૂછ્યું કે અમદાવાદ શહેરમાં શાસન દેવતાઓનો વાસો છે કે કેમ? ત્યારે દેવતાએ કહ્યું કે શાસન દેવતાનો વાસો છે. મણિચંદ્રજી મહારાજ પાસે ઘેલાભાઇ શેઠે અભ્યાસ કર્યો હતો અને તેમણે મુનિની પાંચ ભાવનાની સજ્ઝાય બનાવેલી છે. ખુશાલભાઇ શેઠે શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો અને તેથી ખુશાલભાઇ દ્રવ્યાનુયોગ અને અધ્યાત્મ જ્ઞાનના વિષયમાં અનુભવી થયા હતા. ખુશાલભાઇ શેઠની પાસે તળીયાની પોળવાળા ત્રિભોવનદાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. મણિચંદ્રજી મહારાજે અનુભવ જ્ઞાનની એકવીશ સજ્ઝાયો બનાવી છે અને તેમાં અધ્યાત્મ જ્ઞાનના આનંદની રેલમછેલા થઇ રહી છે. ત્રિભોવન શેઠ બીજીવાર સ્ત્રી પરણ્યા હતા અને તે કાકીમા તરીકે ઓળખાતી હતી. વીશમા શતકના પ્રારંભમાં કાકીમા તથા ત્રિભોવનદાસ વિદ્યમાન હતા. કાકીમા કાંઇપણ ભણ્યાં નહોતાં. ત્રિભોવનદાસ અનુભવી પુરૂષ હતા. ત્રિભોવનદાસ તથા કાકીમા એક દિવસ પ્રભુપૂજા કર્યા બાદ નૃત્ય કરતા હતા. નૃત્ય કર્યા બાદ ત્રિભોવનદાસે કાકીમાના હાથમાં આનન્દઘનજીનું પુસ્તક મૂક્યું અને વાંચવાને કહ્યું. કાકીમાએ એકદમ પુસ્તક વાંચવા માંડયું ત્યારથી તેમનો અનુભવ વધવા માંડયો અને સિદ્ધાંતોમાં કુશલ થયાં. જોઇતારામ શેઠ વગેરે ત્રણ શ્રાવકો કાકીમાના રાગી થયા અને તેમની પાસે શ્રુતજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા. કાકીમા અને જોઇતારામ શેઠ પંડિત વીરવિજયજી અને પંડિત રૂપવિજયજીનાં વ્યાખ્યાન સાંભળવા જતા હતા, અને સાક્ષર સાધુઓ પણ તેમની સલાહ પૂછતા હતા. વકીલ કેશવલાલ પ્રેમચંદના પિતામહના ભાઇ તરીકે જોઇતારામ શેઠ હતા. અને હાલ જોઇતારામ શેઠની ટોળી પ્રસિદ્ધ છે.

ધર્મ વિચારો તથા ધર્માચારોમાં થતો ફેરફાર.

વિશ્વમાં પ્રવર્તતા સર્વ ધર્મના ઐતિહાસિક ગ્રન્થો વાંચવાથી માલુમ પડે છે કે પ્રત્યેક ધર્મના વિચારો અને આચારોમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ભાવા-

નુસારે કંઇ ને કંઇ ફેરફાર થએલા જણાય છે. વિચાર, મતભેદ તથા આચાર મતથી જૈન ધર્મમાં શ્રીવીર પ્રભુની પાછળ શ્વેતાંબર તથા દિગંબર એ બે કોમ ભિન્ન પડેલી માલુમ પડે છે. દિગંબરોમાં મૂલસંઘી, કાષ્ઠાસંઘી, માથુરસંઘી વગેરે જે મતભેદ થયા છે તે પણ વિચાર અને આચાર મતભેદથી થએલા ફેરફારો છે. શ્વેતાંબરોમાં મૂર્તિપૂજક અને તેમાંથી નીકળેલા સ્થાનક વાસીઓ અને તેમાંથી નીકળેલા તેરાપંથીઓ ઇત્યાદિ ફેરફારોમાં વિચાર, મતભેદજન્ય આચાર ઇત્યાદિ મતભેદ કારણ છે. શ્રીવીર પ્રભુના સમકાલીન સાધુઓ અને સાધ્વીઓ તથા સાંપ્રત વિદ્યમાન સાધુઓ અને સાધ્વીઓના આચારો, ઉપકરણો, વેશ અને વિચારોમાં ફેરફાર જણાય છે અને ભવિષ્યમાં કેવા પ્રકારના ફેરફારો થશે તે તત્સમયના વિદ્વાનો અવબોધી શકશે. વેદ ધર્મગત વિચારોમાં અને આચારોમાં પણ ઐતિહાસિક પુસ્તકોના વાંચનથી ઘણા ફેરફારો થએલા જાણી શકાય છે. જે જે ફેરફારોની ચર્ચાઓની ચર્ચાઓ પુસ્તકોમાં ચઢી અને તેના સંરક્ષકો થઇ ગયા, અને સાંપ્રત વિદ્યમાન છે તેનું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ જાણવાથી સમય જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ થઇ શકે છે. સાંખ્યધર્મ, વેદાન્તધર્મ, જૈમિની, વૈશેષિક, કણાદ, પતંજલિ, શંકરાચાર્યમત, રામાનુજ મત, વલ્લભ સંપ્રદાય, માધ્વાચાર્ય સંપ્રદાય, સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાય, આર્યસમાજ, પ્રાર્થના સમાજ, લિંગાયત, બ્રહ્મસમાજ, બીજધર્મ, રાધાપન્થ આદિ અનેક હિન્દુ ધર્મ તરીકે હાલ જે ધર્મો થએલા છે તેમાં ફેરફારો થએલા છે. તે સર્વે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવયોગે વિચારભેદ અને આચારભેદથી અવબોધી શકાય છે. બુદ્ધ ધર્મમાં અઢી હજાર વર્ષમાં ઘણા મતભેદો થએલા અવલોકી શકાય છે. ખ્રીસ્તિધર્મ, યાહુદીધર્મ, જયુધર્મ, વામમાર્ગીધર્મ, મુસલમાનધર્મ વગેરે ધર્મમાં વિચારભેદ અને આચાર મતભેદથી અનેક ફેરફારો થએલા અવબોધાય છે અને ભવિષ્યમાં દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવભેદે ઘણા ફેરફારો થશે, તે ભવિષ્યમાં થનાર વિદ્વાનો અવબોધી શકશે. વ્યાવહારિક, રાજકીય, વ્યાપારાદિકાદિ વિષયોમાં પણ અનેક શતકોથી અનેક ફેરફારો થએલા અવબોધી શકાય છે. ઉત્પાદ વ્યય અને ધ્રુવ વડે સત્પણું સર્વત્ર સમજી શકાય છે. વસ્તુ માત્રમાં ઉત્પાદ વ્યય થાય છે અને મૂલરૂપે ધ્રુવપણું છે.

जैनोनी संख्या घटवानां कारणो.

૧. બાળલગ્ન.

૨. વૃદ્ધલગ્ન.

૩. અનારોગ્યના હેતુઓનું સેવન.
૪. કેટલાકોને સ્ત્રીઓની સાથે લગ્ન થવાનો અભાવ.
૫. પ્લેગ વગેરે રોગો પ્રગટ થતાં તેનાથી દૂર રહેવાની વ્યવસ્થાનો અભાવ.
૬. દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્યાદિનું ભક્ષણ.
૭. શરીર બળ વૃદ્ધિ પામે એવાં વ્યાયામ વગેરે કારણોનો અભાવ.
૮. શાસ્ત્રીય તથા વૈદ્યકીય નિયમ પ્રમાણે બ્રહ્મચર્ય પાળવાનો અભાવ.
૯. સાધર્મ્યવાત્સલ, પ્રભાવના વગેરેથી જૈનોને સાહાય્ય આપવાના વાસ્તવિક હેતુઓના સેવનનો અભાવ.
૧૦. પરસ્પર સંઘમાં વૈર-ક્લેશ-ટંટા-બખેડા થવાના હેતુઓનું સેવન.
૧૧. હવાથી શરીરનું પોષણ થાય એવા સ્થાનોમાં ઘર બાંધવાનો તથા રહેવાનો અભાવ.
૧૨. કન્યાવિક્રયનું મહા પાપ સેવન વગેરે પાપોનું પ્રાકટ્ય.
૧૩. વિશ્વાસઘાત, જૂઠ, જૂઠી સાક્ષીઓ, અપ્રમાણિકતા, વ્યભિચાર, ઇર્ષ્યા, જૂઠા દસ્તાવેજ, અન્ય મનુષ્યોની આંતરડી દુઃખવવી-હાય લેવી ઇત્યાદિ.
૧૪. ગુરૂશ્રધ્ધાભક્તિની ખામી.
૧૫. જૈન સંઘ નાયકોનું જૈન સંખ્યા વૃદ્ધિ પામે અને ઘટે નહીં તત્સંબંધી દુર્લક્ષ.
૧૬. જૈન સંખ્યામાં વૃદ્ધિ થાય એ માટે વાર્ષિક સંઘ મેળવીને ચર્ચા કરવાનો તથા યોગ્ય ઉપાયો લેવાનો અભાવ.
૧૭. ચારે વર્ણમાં જૈન ધર્મ પ્રચાર કરવાનો અભાવ તથા ચારે વર્ણ આદિના મનુષ્યોને જૈન બનાવવાની વ્યવસ્થા તથા ઉપદેશનો અભાવ.
૧૮. દરેક વર્ણના મનુષ્યો જૈન બને એવી ધર્મ ગુરૂઓની કાળજીનો અભાવ તથા તત્સંબંધી ભેગા મળી કાર્ય કરવાનો અભાવ.

આર્યાવર્તમાં એક મોટું લાખો રૂપૈયા ખર્ચીને જ્ઞાનાલય કરવાની જરૂર છે. ઈંગ્લાંડની મોટામાં મોટી લાયબ્રેરી જેવું જ્ઞાનાલય બ[illegible]વામાં આવે અને જૈન ધર્મનાં લખાવેલાં તથા છપાવેલાં દરેક જાતનાં પુસ્તકો રાખવામાં આવે તો જૈન ગ્રન્થોની ભક્તિ સારી પેઠે કરી [illegible] કરી શકાય. જૈનોના લાખો રૂપૈયા વ્યવસ્થા અને ઉત્તમ વિચારની [illegible]ના અભાવે અન્ય બાબતોમાં ખર્ચાય છે પણ એક મોટા જૈન પુસ્તકાલય બનાવવા માટે લાખો રૂપૈયા ખર્ચાય તો ભવિષ્યની [illegible] મહાન્ વારસો આપી શકાય. અમદાવાદ, પાલીતાણા વગેરે મધ્ય સ્થળોમાંથી ગમે તે સ્થળ

પસંદ કરવામાં આવે તો તે યોગ્ય ગણી શકાય. આખા હિન્દુસ્તાનના જૈનોમાં આવા ઉત્તમ વિચારોને પ્રથમ તો ફેલાવવાની જરૂર છે. પશ્ચાત્ એક મહા સભા કરવાની જરૂર છે. પશ્ચાત્ આગેવાન શ્રાવકોએ એ કાર્ય ઉપાડી લેવું જોઇએ. ધર્મના આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, સાધુઓ વગેરેનાં પુસ્તકો તેમના નામે રાખવામાં આવે અને જ્ઞાનાલયમાં તે જુદી જુદી કોટડીઓમાં મૂકવામાં આવે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવે અને તેમને ખપ પડે મોકલવામાં આવે તો જૈન ભારત જ્ઞાનાલયની ઉન્નતિ થાય. એક જૈન ભારત મહાજ્ઞાનાલય અને તેની વ્યવસ્થા થાય તો જૈનોનો ઉદય થઇ શકે.

સાધુઓને પૂર્વની પેઠે ભણાવવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે તો સાધુઓનું જ્ઞાન વધે અને તેથી તેઓ ઉપદેશ દેઇને લાખો-કરોડો મનુષ્યોનું કલ્યાણ કરી શકે. હાલમાં પ્રાચીન પાઠપાઠન વ્યવસ્થા ક્રમ જોઇએ તેવો રહ્યો નથી. પૂર્વે ગૃહસ્થો ગૃહસ્થાવસ્થામાં સંસ્કૃત આદિ ભાષાજ્ઞ હતા તેથી તેઓ સાધુ થતા ત્યારે હાલની પેઠે પંચ સંધિથી અભ્યાસ શરૂ કરાવવો પડતો નહોતો એમ પ્રાયઃ દેખવામાં અનુભવવામાં આવે છે. આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો વગેરે ભણાવાનું કાર્ય સારી રીતે કરતા હતા. ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના સાધુઓ હાલ અમુક સાધુ પાસે ભણી શકે એવી સ્થિતિ દેખવામાં આવતી નથી અને તેમજ એક ગચ્છના સાધુઓમાં પણ સંપના અભાવે વિદ્વાન્ સાધુઓની પાસે અભ્યાસ કરવાની અન્ય સાધુઓને અમુક કારણોથી સગવડ મળી શકતી નથી. શ્રી દેવચંદ્રજી ખરતર ગચ્છના હતા. તેમની પાસે તપાગચ્છના શ્રી ઉત્તમવિજયજીએ તથા શ્રી જિનવિજયજીએ પણ અભ્યાસ કર્યો હતો એમ તેમના ચરિત્રથી જણાય છે. શ્રી ધર્મસાગરજી ઉપાધ્યાય પણ એક વખતે ખરતર ગચ્છમાં કેટલાક વખત સુધી રહ્યા હતા તે વખતે તેમની પાસે ખરતર ગચ્છના સાધુઓએ અભ્યાસ કર્યો હતો એમ અવબોધાય છે. ચૈત્યવાસી સાધુઓની પાસેથી પણ પૂર્વે સાધુઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા હતા. હાલમાં તો જાણે સંકુચિત દૃષ્ટિ થઇ ગઇ હોય એવું ઘણાઓને લાગે છે. પ્રાચીન અને આધુનિક એ બે જમાનાનાં અભ્યાસનું યોગ્ય એવું મિશ્રણ કરીને સાધુઓને અભ્યાસ કરાવવાની આવશ્યકતા છે. જમાનાને ઓળખવો જોઇએ અને હાલના જમાનાના લોકોને ઉપદેશ આપી શકાય એવી પ્રણાલિકાથી અધ્યયન કરવું જોઇએ. રાજ્ય ભાષાનો પણ સાધુઓએ અભ્યાસ કરવો જોઇએ. જમાનાને અનુસરી જાહેર બોધ આપવો જોઇએ. ભિન્ન ભિન્ન સંઘાડાના સાધુઓ કે

જે અભ્યાસીઓ હોય તેઓ એક ઠેકાણે ભણી શકે એવો સુધારો કરવો જોઇએ. સાધુઓ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓની પેઠે ભેગા મળીને અભ્યાસ કરે તો પરસ્પર એક બીજાને ઘણું જાણવાનું મળી શકે. જમાનો વિદ્યુત્ વેગે દોડે છે તેને સાધુઓ જવા દેશે તો જમાનાની પાછળ ઘસડાવું પડશે.

સાધુ વર્ગના પ્રતિપક્ષી બનીને ઘણા લોકોએ સાધુ વર્ગનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કર્યો પણ સાધુ ધર્મના માહાત્મ્યથી અદ્યાપિ પર્યંત સાધુ સાધ્વી સંઘ વર્ત્યો છે અને પાંચમા આરાના છેડા પર્યંત વર્તશે. દિગંબર વૃત્તિ ધારણ કરનારાઓએ સાધુ વર્ગની જડ ઉખેડવા પ્રયત્ન કર્યો પણ તેઓનું કંઇ વળ્યું નહિ. જે સાધુ વર્ગ કુદરતને યોગ્ય લાગે છે તેનો નાશ કદિ થઇ શકે નહિ. સાધુ વર્ગની અસ્તિતાની જરૂર ન હોય તો કુદરત પોતાની મેળે સાધુની અસ્તિતા રાખત જ નહિ. બૌદ્ધ ધર્મ એક વખત હિન્દુસ્તાનમાં સર્વત્ર પ્રસરી ગયો હતો પણ આર્યાવર્તમાં તેની અનુપયોગિતા હોવાથી તેનો અસ્ત થયો, અને જ્યારે તે ધર્મના આચારોની અને વિચારોની આવશ્યકતા માલુમ પડશે ત્યારે તેનો પાછો હિન્દુસ્તાનમાં પ્રચાર થવાનો. જૈન સાધુઓની એટલી બધી ઉપયોગિતા છે કે તેનું પરિપૂર્ણ વર્ણન કરી શકાય નહિ. વિક્રમ સંવત્ સોળમા સૈકામાં કડવા શાહે સાધુ સાધ્વીની અસ્તિતા ન રહે એવા વિચારો ફેલાવવા પ્રયત્ન કર્યો પણ અન્તે તેમના વિચારો સમાઇ ગયા. કારણ કે તેમની દૃષ્ટિમાં કોઇ સાધુ ન ભાસ્યો ને તેથી કોઇ સાધુ નથી એમ તેમણે કથ્યું તે કંઇ સર્વ લોકોમાં માન્ય થયું નહિ. શરીરમાંથી આત્મા જતાં શરીર બગડી જાય છે અને તેનો કુદરતી રીતે નાશ થાય છે. તેમ સાધુવર્ગમાં ધર્મરૂપ ચૈતન્ય ટળી જાય તો પોતાની મેળે સાધુઓનો નાશ થાય પણ તેમ કદી બનવાનું નથી. ખરા સાધુઓની અસ્તિતા જ્યાં હોય છે ત્યાંજ પાસત્થાઓ હોય છે. જે ક્ષેત્રમાં પાસત્થાઓ હોય છે ત્યાં ખરા સાધુઓ હોય છે. શ્રમણ અને સાધ્વી વર્ગની કદિ અસ્તિતા ટળી જવાની નથી. ઘણા ઉત્કૃષ્ટાચાર અને ઘણા કનિષ્ટાચારથી પણ સાધુ માર્ગ ચાલતો નથી. મધ્ય આચારથી સાધુ માર્ગ વહે છે. કંચન કામિનીના ત્યાગી અને સૂત્રોથી અવિરૂદ્ધ દેશના દેનાર સાધુઓથી જૈન ધર્મ ચાલે છે. જૈન શાસનના ત્રેવીસ ઉદય થવાના છે. સાધુ-વ્રતી-સંયમીથી જૈન ધર્મ ચાલવાનો છે. આ કાળમાં તરતમ યોગે સાધુ માર્ગ પાળનારા સાધુઓ છે. સર્વ સાધુઓ એક સરખા આચાર પાળનારા હોતા નથી. સાધુ માર્ગને અંગીકાર કરીને જેઓ ચારિત્ર પાળે

છે તેઓ સાધુ માર્ગમાં જમાનાને અનુસરી આચાર વગેરેમાં સુધારો કરી શકે છે. ગીતાર્થ મુનિવરોનું એ કાર્ય છે. ચતુર્વિધ સંઘ સદાકાળ રહેશે. જૈન ધર્મમાં સાધુઓને ઉત્તમ અને ગુરૂ તરીકે માનવામાં આવ્યા છે.

જૈનોની પ્રવૃત્તિ ખરેખર જૈન ધર્મના ફેલાવા માટે થાય તો જૈન ધર્મનો ફેલાવો થઇ શકે. આર્યસમાજીઓનો જુસ્સો અને ખ્રીસ્તિઓનો પોત-પોતાનો ધર્મ ફેલાવવા માટે વિશેષ જુસ્સો દેખાય છે. આર્યસમાજીઓ જે સુધારાઓ કરે છે તેમાંના કેટલાક હાલના જમાનાને સાનુકૂળ હોવાથી કેળવાયલા વર્ગનો મોટો ભાગ તે તરફ આકર્ષાય છે. આર્યસમાજીઓ કર્મથી જાતિ માને છે. જૈનો તો અસલથી કર્મથી જાતિ માનતા આવ્યા છે તેથી તેમના કરતાં જૈનોના વિચારો તે બાબતમાં પૂર્વ કાલથી સમ્મત છે. આર્યસમાજીઓ ગુરૂકૂળ સ્થાપન કરે છે. જૈનોની પાઠશાળાઓ પણ અમુક અંશે ગુરૂકૂળની ગરજ સારે છે. આર્યસમાજીઓ અન્ય ધર્મવાળા-ઓને પોતાના ધર્મમાં દાખલ કરે છે. જૈનો પણ અન્ય ધર્મીઓને પોતાના ધર્મમાં દાખલ કરે છે. જૈનોમાં હાલ એવા પ્રકારની વ્યવસ્થા થવી જોઇએ કે અન્ય જાતિના લોકો જૈન ધર્મ પાળવા તત્પર થાય તો તેઓને જૈન ધર્મ શ્રદ્ધા વિધિ પૂર્વક ગ્રહણ કરાવીને એક નવો વર્ગ ઉત્પન્ન કરવો અને તેમાં અન્ય જાતિના લોકોને જૈન બનાવીને દાખલ કરવામાં આવે. આગળ જતાં સો વર્ષ ઉપર થતાં તેઓને અસલ જૈનોની સાથે ભેળવી દેવામાં આવે. વૈષ્ણવવણિકો વગેરે ઉત્તમ વર્ણના લોકોને તો તુર્ત પોતાની સાથે ભેળવી દેવામાં આવે તો તે યોગ્યજ ગણાય. હાલમાં જૈન સમાજના વિચારોને સાનુકૂળ રહીને આટલું પણ નવીન ધર્મ પ્રચારક કાર્ય પ્રારંભવામાં આવશે તો ભવિષ્યમાં તેનું ઉત્તમ ફળ આવશે અને ભવિષ્યનો કેળવાયલો વર્ગ આ કાર્યને સારી મદદ આપશે. આર્યસમાજમાં ઉપદેશકો ધર્મ ફેલાવવાનું કાર્ય કરે છે ત્યારે જૈનોમાં સાધુઓ સાધ્વીઓ અને કેટલાક ગૃહસ્થો પણ હાલની રૂઢીથી જૈન ધર્મોપદેશ દેવાનું કાર્ય કરે છે. આર્ય સમા-જીઓ લક્ષ્મીનું બળ ધરાવતા નથી અને જૈનો તો હાલ લક્ષ્મીનું મોટું બળ ધરાવે છે. આર્ય સમાજીઓ કેળવણીને મદદ આપે છે તેમજ જૈનો પણ કેળવણીને મદદ આપે છે. જૈનો પાછળ હઠે તેવા નથી પણ હજી તેઓ-નામાં જૈન ધાર્મિક કેળવણી અને વ્યાવહારિક કેળવણીની ન્યૂનતા છે તેથી તથા શારીરિક બળ તથા માનસિક બળની ન્યૂનતાથી સર્વની આગળ ગમન કરી શકયા નથી. આર્યસમાજીઓ કરતાં જૈનોની જૈનાગમો ઉપર

ઘણી શ્રદ્ધા છે પણ તેઓ મોટા ભાગે અકેળવાયલા હોવાથી આર્યસમાજીઓની પેઠે જાહેરમાં ઘણા આવી શકતા નથી પણ હવે જૈનોમાં ધર્મોત્સાહનો નૂતન રસ રેડાય છે અને કંઇક ધર્મ પ્રવૃત્તિનો ભાગ લેવાય છે. જૈનોની ઉન્નતિ થાઓ!!!

ખ્રીસ્તિઓએ આર્યાવર્તમાં પોતાનો ધર્મ ફેલાવ્યો છે પણ તેઓના ધર્મમાં તત્ત્વોની વ્યાખ્યા વિશેષ દેખવામાં આવતી નથી અને તેમજ પશુ પંખી વગેરે પ્રાણીઓમાં આત્મા માનવામાં આવતો નથી તેથી અન્તે તે ધર્મનો ફેલાવો થતો બંધ પડી જવાનો. લક્ષ્મીની મદદ આદિ કારણોથી ગરીબ આર્યોને તેઓએ પોતાના ધર્મમાં દાખલ કર્યા છે, પણ તત્ત્વો વિના ખ્રીસ્તિ ધર્મનો મહેલ ડગી જવાનો. હાલ યુરોપમાં ઘણા વિદ્વાનો ખ્રીસ્તિ ધર્મની શ્રદ્ધાથી હીન થયા છે. આર્યાવર્તના ધર્મોની આધ્યાત્મિક દશા આગળ ખ્રીસ્તિ ધર્મનો ઉપદેશ ફીક્કો પડી જાય છે. જૈન ધર્મમાં આત્મા, કર્મ, શરીર, ગતિ, પુનર્જન્મ આદિ તત્ત્વો માટે જેજે કહેવામાં આવ્યું છે તેની આગળ ખ્રીસ્તિ ધર્મનાં પુસ્તકો મૌનાલંબન કરીને બેસી રહે છે. તત્ત્વોની હરિફાઇમાં જૈન ધર્મનાં તત્ત્વો ખરેખર સર્વ ધર્મની આગળ આવે છે. ખ્રીસ્તિ ધર્મની પેઠે જૈન ધર્મને તેવા પ્રકારની મદદ હોય અને ધર્મ ફેલાવો કરવા માટે તેવા પ્રકારની વ્યવસ્થા હોત તો જૈન ધર્મે આખી દુનિયામાં શાન્તિ ફેલાવી દીધી હોત. જૈનધર્મના ઉપદેશ પ્રમાણે જો જૈનો ચાલે તો તેઓ અન્ય ધર્મીઓની પ્રશંસા પાત્ર થઇ પડે અને અનેક મનુષ્યોને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમાં નિમિત્ત કારણભૂત બને એમાં જરા માત્ર સંશય નથી. મુસલમાનોના ધર્મ યુદ્ધ વખતે પણ જૈનોએ પોતાના ધર્મનું સંરક્ષણ કર્યું છે. હિન્દુઓએ મુસલમાનો સામે પોતાની છાતી રાખી અને લાખો મનુષ્યોના પ્રાણ ખોઇને પોતાના ધર્મનું રક્ષણ કર્યું છે અને તેવા પ્રસંગે હિન્દુઓએ જૈનોને પણ દેરાસરનું રક્ષણ કરવું વગેરે બાબતમાં સહાય આપી છે. જૈનોએ તે વખતે હિન્દુઓને બુદ્ધિ વડે તથા વ્યાપાર વડે સાહાય આપી છે જૈનાચાર્યોએ સાહિત્યના ગ્રન્થો લખીને અન્ય વિદ્વાનોનું કાર્ય પોતે ઉપાડી લીધું છે મુસલમાની રાજ્યના વખતમાં જૈનોએ પોતાનો ધર્મ ધારી શક્યો છે. હવે તો શાન્ત જેવા બ્રીટીશ રાજ્યમાં કેળવણીના પ્રતાપે જૈન ધર્મનો પાયો મજબુત કરવાનો અને જૈન ધર્મ ફેલાવાના ઉપાયો લેવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે. હવે જૈન બન્ધુઓએ સોનેરી તક ન ગુમાવવી જોઇએ.

જૈન ધર્મની સર્વ ધર્મોમાં શ્રેષ્ઠતા છે. સર્વ ધર્મોમાં સકલનયોની અપેક્ષાએ જૈન ધર્મ સત્ય છે એમ શ્રદ્ધા ધારણ કરીને સ્વધર્માભિમાન ધારણ કર્યું, એટલું કરીને પણ જૈનોએ બેસી રહેવાનું નથી. જૈન ધર્મનું અભિમાન ધારણ કરીને ચારિત્ર માર્ગમાં આગળ વધવાની જરૂર છે. જૈન ધર્મમાં બતાવેલા નીતિના વિચારો-આચારો પ્રમાણે વર્તીને ખરા આર્ય જૈન તરીકે બનીને અન્યોને દૃષ્ટાન્તીભૂત થવું જોઇએ. અમારા આંબાની કેરી ઘણી મીઠી છે એમ કહેવા માત્રથી મીઠા રસનો સ્વાદ આવતો નથી. પણ કેરીને ઘોળીને તેનો જીભ્હા ઉપર રસ મૂકવાથી મિષ્ટ રસનો સ્વાદ આવે છે. જૈનો જૈનશાસ્ત્રમાં બતાવેલા ગુણોને પોતે ધારણ કરે તો અન્ય ધર્મીઓની આગળ મુખ ઉંચું કરીને બોલી શકે અને તેઓને સમ્યક્ત્વના માર્ગ તરફ વાળી શકે. જૈન નામ ધરાવીને જિન પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે જે જૈનો નથી વર્તતા, તેઓ જૈન ધર્મના આરાધક બની શકતા નથી. માર્ગાનુસારી ગુણો ધારણ કરવાથી જૈન ધર્મની પ્રાપ્તિ સન્મુખ પગલાં ભરી શકાય છે. જે મનુષ્યો જૈન ધર્મના આચારો અને સદ્વિચારો પ્રમાણે વર્તે છે તે જૈન ધર્મની સારી રીતે પ્રભાવના કરી શકે છે. મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ અને કારૂણ્ય એ ચાર ભાવનાઓને આચારમાં મૂકીને આર્ય જૈનોએ જૈન ધર્મ સેવવો જોઇએ. દુર્વ્યસનો, દુર્ગુણોથી દૂર રહીને જૈન ધર્મની આરાધના કરનાર જીવો જગત્‌માં પ્રતિષ્ઠા પામે છે. જૈન ધર્મમાં કહેલા સદ્‌ગુણો પ્રમાણે જો જૈનો વર્તે તો ક્લેશ, તકરાર, ઇર્ષ્યા, નિન્દા, અને તોફાનોનો અન્ત આવે અને જૈન સમાજ એક દિવ્ય શાન્ત સ્વર્ગમય જેવો બની શકે. દયાગુણ વડે જૈનો જેમ અન્ય ધર્મીઓ ઉપર દાખલો બેસાડે છે તેમ અન્ય ગુણોવડે અન્ય ધર્મીઓની પ્રશંસાના પાત્ર બનવાની જરૂર છે. જૈન ધર્મની અનુમોદના કરનાર અન્ય એકાન્ત વાદિયો પણ જૈન ધર્મના સમ્મુખ થઇ શકે છે. અન્ય લોકો જૈન ધર્મની પ્રશંસા કરે તો તેમાં જૈનોને મહાન્ લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. અન્ય ધર્મીઓને સદ્‌ગુણોવડે જીતો અને અન્ય ધર્મીઓને સદ્‌ગુણો વડે પોતાની તરફ આકર્ષી શકો. લોહચુંબકમાં શક્તિ છે તો તે સોયને પોતાની તરફ ખેંચી શકે છે તેમ જૈનોમાં જેમ જેમ સદ્‌ગુણો વધશે તેમ તેમ તેઓ અન્ય ધર્મીઓને પોતાની તરફ આકર્ષી શકશે. ગુણ વિનાનો ઘટાટોપ નકામો છે. સદ્‌ગુણી જૈનોદ્વારા જૈન ધર્મનો ફેલાવો થાય છે. ભૂંડાના હાથમાં સાચું રત્ન હોય તો પણ કોઇ તેની વાતનો એકદમ વિશ્વાસ કરે નહિ. સંઘના બળને ગુણો વડે એકઠું કરવું અને તે વડે જૈન ધર્મની પ્રભાવના કરવી.

જેઓનાથી વ્રત પચ્ચખાણુ ન કરી શકાય પણ જૈન ધર્મ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય એવા મનુષ્યોએ અવિરતિ જૈન શ્રાવકનું પદ અંગીકાર કરવું જોઇએ પણ અન્યોની નિન્દાથી અન્યધર્મમાં દાખલ ન થવું જોઇએ. અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ એ ચોથું ગુણ સ્થાનક છે તે ગુણસ્થાનકના ગુણો ધારણ કરવાને પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. કૃષ્ણ મહારાજા અને શ્રેણિક મહારાજા વગેરે ચોથા ગુણસ્થાનકના ધણી હતા. કોઇપણ જાતનું પ્રત્યાખ્યાન ન હોય એવા મનુષ્યોએ જૈન ધર્મની સેવા, દેવ ગુરૂની આરાધના કરીને ચોથા ગુણસ્થાનકનું શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. કેટલાક જૈનો જેને વ્રત પચ્ચખાણુ નથી એવા જૈનોની નિન્દા કરીને તેઓને જૈન ધર્મથી વિમુખ કરે છે, પણ જૈનોને વ્રત પચ્ચખાણુ વિનાના જૈનોની નિન્દા ન કરવી જોઇએ. તેઓને ઉપદેશ દેવો અને જે જે અંશે જૈન ધર્મની શ્રદ્ધા પૂર્વક આરાધના કરે તે તે અંશે તેઓને વખાણવા અને આગળ ચડાવવા પ્રયત્ન કરવો. જૈન તત્ત્વની પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય એવા જૈનોને પણ ધન્યવાદ ઘટે છે. રાત્રી ન ખાય અને પ્રભુની પૂજા કરે એટલું કરવા માત્રથીજ જૈન ગણાય એમ એકાન્તે સ્વીકારીને અવિરતિ સમ્યગ્ દૃષ્ટિ ગુણસ્થાનકના ગુણોને વિસરવા ન જોઇએ. જૈન ધર્મની રક્ષા વૃદ્ધિ કરનારાઓની માતા જેવી દૃષ્ટિ રહે છે. અને જૈન ધર્મ પાલકોને શિક્ષા આપીને આગળ પડનારાઓની પિતાના જેવી દૃષ્ટિ રહે છે. માતા અને પિતાએ એના જેવી દૃષ્ટિ રાખવી જોઇએ. દેવ ગુરૂ અને ધર્મની શ્રદ્ધા ધારણ કરીને જેઓ ચોથા ગુણસ્થાનકની દશામાં રહીને વર્તે છે અને જૈન શાસનની પ્રભાવના કરે છે તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે. જૈન ધર્મથી ભ્રષ્ટ થનાર જીવોને પણ જેઓ તન, ધન, મન વડે સહાય આપે છે અને જૈન ધર્મમાં સ્થિર કરે છે એવા જૈનોને ધન્યવાદ ઘટે છે. જૈન ધર્મથી પડતા એવા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓને અનેક ઉપાયોથી અને આત્મભોગ આપીને જેઓ જૈન દર્શનમાં સ્થિર કરે છે તેઓને અનેક તીર્થોની યાત્રાઓનો તથા અનેક સંઘ કાઢવાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન અને ચરિત્ર એ ત્રણની જે જે અંશે આરાધના જે જે જીવો કરે છે તેઓ તે તે અંશે જૈનધર્મી ગણાય છે.

પરિપૂર્ણ આંગ્લ ભાષાના અભ્યાસક જૈનો જો વિશેષાવશ્યક, કર્મ ગ્રન્થ–કર્મ પ્રકૃતિ–તત્ત્વાર્થ–સમ્મતિતર્ક, સ્યાદ્વાદમંજરી વગેરે તત્ત્વ ગ્રંથોનો અસલની ગુરૂગમ શૈલીપૂર્વક અભ્યાસ કરે અને પશ્ચાત્ હાલની ભાષણ પદ્ધતિ પૂર્વક જૈન તત્ત્વોને ફેલાવા માટે ભાષણો આપે તો ખરેખર જૈન

ધર્મ તરફ અન્યદેશીય વા સ્વદેશીય આંગ્લ ભાષાના વિદ્વાનોની ધર્મ તરફ રૂચિ પ્રગટાવી શકે. આંગ્લ ભાષાની પરિપૂર્ણ વિદ્વત્તા મેળવીને જૈન સાધુઓ જો જૈન ધર્મનાં તત્ત્વો સંબંધી જાહેર ભાષણો આપે તો ખરેખર આ જમાનામાં તેઓ જૈન ધર્મને જાહેરમાં લાવી શકે. શ્રી મહાવીર સ્વામિનું જીવન ચરિત્ર હાલની ઉચ્ચ લેખન પદ્ધતિના અનુસારે રચાવું જોઇએ અને તે તે ચરિત્રનો ઘણી ભાષામાં અનુવાદ થવો જોઇએ. મહાન્ જૈન ધર્મના ઉપદેષ્ટા સર્વજ્ઞ શ્રીવીર પ્રભુના ચરિત્રથી ઘણા દેશના લોકો અજાણ છે. આર્યાવર્તમાં પણ ઘણા લોકો શ્રીવીર પ્રભુના જીવન ચરિત્રથી અજાણ છે. શ્રીવીર પ્રભુનું ચરિત્ર વાંચ્યા બાદ લોકોની જૈન શાસ્ત્રો જોવા માટે અભિરૂચિ વધે એ સ્વાભાવિક છે. પ્રાચીન પદ્ધતિના અનુસારે જૈન ધર્મનો ઉપદેશ ગ્રહણ કરનારાઓ જૈનો માટે તો અસલની રીતિ પ્રમાણે સાધુઓનો ઉપદેશ ઉત્તમ છે. પણ નવા જમાનાની રીતિની અભિરૂચિધારકો માટે તો અન્ય ઉપાયો ગ્રહણ કરવાની આવશ્યકતા છે. પણ આ બધા સદ્વિચારોનો માર્ગ ગ્રહણ કરાવનાર સદ્‌ગુરૂઓ પ્રગટાવવા જોઇએ અને જૈનાગમથી અવિરૂદ્ધ પણે જૈન ધર્મનો ફેલાવો કરવો વા આરાધના કરવી એ મૂલ મંત્ર લક્ષ્યમાં રાખવાની જરૂર છે. પરિપૂર્ણ જૈન શાસ્ત્રોનો અસલની રીત પ્રમાણે ગુરૂગમ પૂર્વક અભ્યાસ કરીને આંગ્લ ભાષા વગેરેમાં જૈન તત્ત્વોનો ફેલાવો કરવામાં આવે તો ભૂલો ન થઇ શકશે, અન્યથા ભૂલ થાપનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થઇ શકશે. નવા જમાનાની શૈલી પ્રમાણે જૂનાં ચરિત્રોને નવીન ચરિત્ર રૂપમાં મૂકવાથી વધારે લાભ થવાનો સંભવ છે, તેમાં પણ સૂચના કે વર્તમાનવિધમાનગીતાર્થ પુરૂષોની સલાહ તો પ્રસંગોપાત્ત લેવીજ જોઇએ.

ઘણા લોકો અમારી પાસે આવીને કહે છે કે પ્રતિદિન જૈનોની વસતિ ઘટતી જાય છે. કેટલાક કહે છે કે જૈનોની વસતિ વધારવા ઉપાયો લેવા જોઇએ. કેટલાક કહે છે કે તેર લાખ જૈનોએ અન્ય ધર્મિયોની સામુ ટકી રહેવું જોઇએ. કેટલાક કહે છે કે આર્ય સમાજીઓની પેઠે પગલાં ભરવાં જોઇએ. કેટલાક કહે છે કે હવે જૂના રિવાજોને દેશવટો દેઇ નવા રીવાજો દાખલ કરવા જોઇએ. કોઇ કથે છે કે જૈનોમાં ઉત્સાહ નથી. કેટલાક કહે છે જૈનો બીકણ છે તેથી જૈન ધર્મની પડતી દશા આવી છે. કેટલાક જૈનો કથે છે કે જૈનોમાં કુસંપ ઇર્ષ્યા ઘણી છે તેથી જૈનોની પડતી દશા આવી છે. કેટલાક કથે છે કેળવાયલા જૈનોમાં શ્રદ્ધાધર્માભિમાન નથી

અને તેથી તેઓ કંઇ જૈનોનું શ્રેયઃ સાધી શકે તેમ નથી. સુધારકો કથે છે કે જૂનાઓમાં કંઇ સત્વ નથી અને તેઓ કોઇ કંઇ કરે છે તેની ટીકાઓજ કર્યા કરે છે. કેટલાક જૂના વિચારકો કથે છે કે નવા વિચારકોથી આપણે જૂદા પડી જવું. કેટલાક કથે છે કે હાલમાં સ્વતંત્રતા વધારવી અને ગમે તે ધર્મમાં દાખલ થવું. કેટલાક કથે છે કે જૈનોના સંકુચિત વિચારો છે તેથી જૈન કોમના શ્રેયઃ કાર્યો કરવામાં ઘણી મુશ્કેલી નડે છે. કેટલાક જૈનો કથે છે કે જૈનોમાં સુધારાઓ દાખલ કર્યા વિના ઉન્નતિ થવાની નથી. કેટલાક કથે છે કે જૈનો પરસ્પર એક બીજાને મદત કરી શકતા નથી. કેટલાક કથે છે કે વાણિયાઓના હાથમાં ધર્મ આવ્યો ત્યારથી જૈન ધર્મની પડતી થઇ. કેટલાક કથે છે કે જૈનો પોતાની લક્ષ્મીનો કેળવણી વગેરેમાં આર્ય સમાજની પેઠે ઉપયોગ કરી શકતા નથી. કેટલાક કથે છે કે જનોમાં ધર્માભિમાન બિલકૂલ ઘટી ગયું છે. કેટલાક કથે છે કે જૈનોમાં સ્વાર્થ વગેરે દોષો વધવા લાગ્યા છે. કેટલાક કથે છે કે જૈનોને પોતાની જાતનું અભિમાન નથી. કેટલાક કથે છે કે જૈન સાધુઓ સાંકડી દૃષ્ટિ ધારણ કરે છે અને તેઓનામાં સંપ નથી તેથી જૈન ધર્મની સેવા કરવાને તેઓ અશક્ત બન્યા છે. આ પ્રમાણે ઘણા લોકોના ભિન્ન ભિન્ન વિચારો સાંભળવામાં આવે છે પણ તેઓ ઉન્નતિના ઉપાયોને શોધતા નથી અને તેમજ સ્વાશ્રયી બનતા નથી. કુસંપ, ઇર્ષ્યા, અભિમાન આદિ દુર્ગુણોનો ત્યાગ કર્યા વિના જૈનકોમના આગેવાનો પોતાનું ભવિષ્ય સુધારી શકવાના નથી. મુસલમાનો ધર્મને માટે જેમ પ્રાણ પાથરે છે તેમ જૈનોમાં તેવી શક્તિ આવવી જોઇએ. સાંકળની પેઠે એક બીજાની સાથે જૈનોએ સંપીને જોડાઇ રહી આગળ પગલું ભરવું જોઇએ.

જૈનોમાં પ્રતિદિન સંપ વધે એવા ઉપાયો ઘણા જૈનો તરફથી લેવામાં આવે છે પણ તેમ છતાં કલેશનાં આંદોલનોની તીવ્રગતિ વહેવા લાગશે એમ કેટલાક સંયોગોથી અવબોધાય છે. સ્વાર્થ, માનપૂજા અને વિચારોના ભેદભેદ માનીને અહંવૃત્તિના તાબે થએલા મનુષ્યો પોતાના આત્મભોગે સંપ વધે તેમ કરવા દીર્ઘદૃષ્ટિ વાપરતા નથી. જૈનોની એકતામાં માન પૂજા એ વિઘ્ન કરનાર છે. સર્વ જીવોના ભલામાં સ્વાર્થથી વિઘ્નો નાખીને કેટલાક મનુષ્યો આનંદ માને છે પણ તેમાં અંતે વિઘ્નસંતોષીઓને લાભ નથી. જૈનોમાં સંપ થાય તે માટે પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરનાર એવા જૈનો જ્યારે ઘણા થશે ત્યારે, જૈન વર્ગમાં સંપના વિચારો, વિદ્યુતની પેઠે જલ્દી

પ્રસરશે અને તેથી જૈન સંઘનો ઉદય થશે. **ગમે તેવા સ્વાર્થનો ભોગ પણ જૈન ધર્મના અને જૈનોના ઉદય માટે આપવો જોઇએ,** આવી લાગણી જ્યારે જૈનોમાં ફેલાશે ત્યારે જૈન ધર્મનો ફેલાવો થવાનો. જૈન ધર્મના ઉદય માટે પરિષહો સહન કરવાને માટે પણ આત્મા અચકાશે નહિ ત્યારે જૈન ધર્મનો ઉદય થવાનો. જૈન ધર્મનો ઉદય કરવા માટે તન, મન અને લક્ષ્મીનો ખરી રીતે ઉપયોગ થશે ત્યારે જૈન ધર્મનો ઉદય થવાનો. હાલમાં જૈનોમાં મહાવિદ્વાનોની ખાસ જરૂર છે. મહાવિદ્વાનો વિના જૈન ધર્મનો ઉદય કરવાના કાર્યોમાં ખોટ પડે છે. જૈન સાધુઓમાં પણ મોટા મોટા પંડિતો પેદા થાય એવી રીતની પાઠશાળાઓ કાઢવાની જરૂર છે. પહેલાં એકેક આચાર્યની પાસે સેંકડો સાધુઓ રહેતા હતા, શ્રીમદ્ શ્રી હીરવિજયસૂરિની પાસે પણ બે હજાર ઉપરાંત સાધુઓ હતા. હાલમાં કેટલાક લોકોની સાધુઓ તરફ અરૂચિ વધતી જાય છે તેનાં જે જે કારણો હોય તેનો પરિહાર કરવો જોઇએ. હાલમાં ભિન્નભિન્ન સાધુઓના સંઘાડામાં સંપ વધે એવા ઉપાયો લેવામાં આવે છે પણ ભાવી ભાવથી ઉદ્યમ લેખે આવતો નથી અને ઉલટું પરિણામ આવે છે. તેનું કારણ અમને તો એમ લાગે છે કે સાધુઓમાં હાલના જમાનાને અનુસરી કેવી રીતે વર્તવાનું છે તેનું પુરેપુરૂં જ્ઞાન નથી તેથી તેઓ પોતાના એક તરફના વિચારોમાં દૃઢ રહીને જમાનો ઓળખી શકતા નથી. કેટલાક સાધુઓ જમાનો ઓળખે છે પણ વૃદ્ધ અને કેટલાક વિઘ્ન નાખનાર સાધુઓની આગળ તેઓનું કશું ચાલતું નથી પણ ઉદ્યમની હજી ઘણી જરૂર છે. ભવિષ્યમાં કંઇ પરિણામ સારૂં આવે એવી સાધુઓની દૃષ્ટિ બને એવા ઉપાયો લેવાની જરૂર છે.

શ્રાવકોની સાધુઓ પ્રતિ એક સરખી ભક્તિ રહે એમ બને તો તેઓનો ઉદય થઇ શકે. એક શ્રાવક એક સાધુ પાસે જતો હતો. કેટલાક દિવસે તે મળ્યો અને અમને કહેવા લાગ્યો કે હવે હું એ સાધુની પાસે જતો નથી. મ્હેં પ્રશ્ન કર્યો કે તું શા માટે જતો નથી ત્યારે તેણે કહ્યું કે તેમના સંબંધી ખરાબ વાત સાંભળવામાં આવી છે. મ્હેં પૂછ્યું કે તે સંબંધી તેં જાતે તપાસ કરી છે ? તેણે કહ્યું કે મેં વાત સાંભળી છે પણ જાતે કંઇ તપાસ કરી નથી. મેં કહ્યું કોઇના કહેવાથી કોઇ વાત તું માની લે તો અનર્થ થાય કે ન થાય ? તેણે કહ્યું હા થાય. મેં પૂછ્યું ત્હારા ઉપર તે સાધુનો ઉપકાર થયો કે કેમ ? તેણે કહ્યું હા, મ્હારા ઉપર

તેમણે મોટો ઉપકાર કર્યો છે. શાસ્ત્રોની ઘણી ઘણી વાતો તેમની પાસેથી સાંભળી છે, અને તેણે વ્યવહાર સમ્યકત્વ પમાડયું છે. મેં પૂછ્યું તે સાધુમાં તેં કેટલાં દૂષણો જોયાં ? તેણે કહ્યું મેં તો લોક અફવા સાંભળી છે. મેં પૂછ્યું ભાઇ !!! લોક અફવા સર્વ સાચી હોઇ શકે ખરી કે ? તેણે કહ્યું ના. સર્વે લોક અફવાઓ સાચી ન હોય. મેં પૂછ્યું તમે સાધુ ઉપર કેટલો બધો પ્રેમ રાખતા હતા ? તેણે કહ્યું હું ઘણો પ્રેમ રાખતો હતો અને તે પણ મ્હારા ઉપર અત્યંત પ્રેમ રાખતા હતા. મેં પૂછ્યું તું હવે જે ઉપાશ્રયે જાય છે તે સાધુની અફવા પણ સાંભળીશ તો પછી ક્યાં જઇશ. તેણે કહ્યું વળી બીજે ઉપાશ્રયે, મેં પૂછ્યું તું તે સાધુની નિન્દા કરે છે? તેણે કહ્યું હા, મેં પૂછ્યું તે સાધુને તું કેવી દૃષ્ટિથી કદાપિ મળે છે તો દેખે છે ? તેણે કહ્યું ધિક્કાર દૃષ્ટિથી. મેં કહ્યું તારા ઉપર ઉપકાર કર્યો તેનો કંઇ ખ્યાલ તારા દિલમાં આવે છે? તેણે કહ્યું ના. મેં કહ્યું ત્હારામાં શ્રાવકના કેટલા ગુણ પ્રગટયા છે ? તેણે કહ્યું તે સંબંધી હું કંઇ લક્ષ આપતો નથી. મેં તેને કહ્યું કે હે શ્રાવક ! તું દુનિયામાં સર્વ ગુણો એક મનુષ્યમાં હોય એવો મનુષ્ય દેખાડી શકીશ ? તેણે કહ્યું ના. મેં કહ્યું તેં જેના ઉપર ઉપકાર કર્યો હોય તે મનુષ્ય તારા તરફ ધિક્કારની દૃષ્ટિથી દેખે તો તને કેવું લાગે, તેણે કહ્યું બહુ ખરાબ. છેવટે મ્હેં તેને ઉપદેશ દીધો કે હે ભવ્ય મનુષ્ય ! હજી તું શ્રાવકના સદ્‌ગુણો પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કર. તું જે સાધુથી દૂર થયો છે તેનો તેં જાતિ તપાસથી નિર્ધાર કર્યો નથી. તેમજ છતા વા અછતા કોઇના દોષો કોઇના આગળ કહેવા નહિ એમ ધર્મરત્ન પ્રકરણમાં શ્રાવકના અગ્યારમા ગુણમાં કહ્યું છે. તેમજ ઉપકારીના દોષો તો કદિ બોલવા નહિ એમ સત્પુરૂષો પ્રતિપાદન કરે છે તેમ છતાં તું તારા ઉપકારી સાધુની નિન્દા કરે છે એ કોઇ રીતે સારૂં નથી. ઉપકારીની સામે થવાથી મનુષ્ય કૃતઘ્ની બને છે અને તે નીચ ગતિ તરફ ગમન કરે છે. તને નિશ્ચયસમ્યકત્વનું કારણીભૂત એવું વ્યવહાર સમ્યકત્વ પમાડનાર તે સાધુ છે તેના સામું તું ધિક્કારની નજરથી દેખે છે ત્યાં સુધી તું શ્રાવકપદને લાયક નથી. મૈથુન આદિ કુકર્મ કરનારાં એવાં પાંજરાંપોળનાં પશુઓ ઉપર પણ તું ધિક્કારની દૃષ્ટિથી દેખતો નથી ત્યારે તારા ઉપકારી એવા સાધુ ઉપર તું ધિક્કારની દૃષ્ટિથી દેખે એ કેટલું બધું ખરાબ ગણાય. હજી તો વ્હાલા બન્ધુ તારે મનુષ્ય થવું જોઇએ અને માર્ગાનુસારિના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા જોઇએ. ગમે તે ધર્મના અને ગમે

તેવા દોષી એવા ગૃહસ્થોનો તું સમાગમ કરે છે અને તેઓની સાથે મળતાં બોલતાં ચાલતાં અનેક કાર્યો કરતાં તેઓના ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને તારા ઉપકારી સાધુ ઉપર તો ધિક્કારની અને દ્વેષ દૃષ્ટિથી દેખે છે એ કેટલું બધું ખરાબ ગણાય ? તું કદાપિ એમ જાણીશ કે તેમની સાથે સંબંધ રાખવાથી તેમના દોષોને ઉત્તેજન મળે. આ પણ હારૂં માનવું યોગ્ય નથી. કારણ કે દુનિયા ગુણોને સમજે છે. કોઇ રોગીની પાસે જવાથી દાકતરો કંઇ રોગને વા રોગીને ઉત્તેજન આપતા નથી. આટલી બધી સંકુચિત દૃષ્ટિ ધારણ કરવી એ તને યોગ્ય નથી. તારામાં કંઇ બધા ગુણો નથી. તું વિચાર કરે તો હારામાં પણ ઘણા દોષો હશે. તે દોષોને અન્યો પણ જાણતા હશે. અન્ય લોકો હારી પાસે દોષોને ઉત્તેજન મળે એવું જાણી હારી પાસે ન આવે તો તને કેવું લાગે ? દોષીની પાસે બેસનારાઓથી દોષીને દોષનું ઉત્તેજન મળતું હોય તો રોગીની પાસે બેસનારાઓ, રોગીને અને રોગને ઉત્તેજન આપનારા ગણાય. જૈનશાસ્ત્રોમાં શત્રુના ઉપર પણ ધિક્કારની દૃષ્ટિથી જોવું એવું પ્રતિપાદન કર્યું નથી તેમજ કોઇની નિન્દા કરવાનું પણ લખ્યું નથી તેમાં પણ ગુરૂજનની નિન્દા કરવાનું તો વિશેષતા ત્યાગ કરવાનું કથ્યું છે. લોકોની અફવાથી તું પોતાના ઉપકારી સાધુ ઉપર ઉપકારના ભાઇદોષની પેઠે દોષનો આરોપ કરે છે તેથી તે આળ કહેવાય અને કોઇના ઉપર જે આળ ચઢાવે છે તે પરભવમાં સીતાની પેઠે આળરૂપ મહાદુઃખને પ્રાપ્ત કરે છે. પોતાની જાતે પરિપૂર્ણ તપાસ કર્યા વિના કોઇના ઉપર દોષ ચઢાવવો તે ખરેખર મહા પાપ છે. આળ ચઢાવનાર મનુષ્યો દુર્ગતિમાર્ગ પ્રતિગમન કરે છે. તારા ઉપકારી સાધુનો આ પ્રમાણે ફક્ત લોક અફવાથી દોષ બોલીને આવી ખરાબ દુર્ગુણ ટેવથી અન્ય દોષો તરફ વળીશ. જેવી આ સાધુની નિન્દા કરે છે તેવી અન્ય સાધુની નિન્દા કરીશ તેથી મહાપાપ કર્મ બાંધીશ. હારૂં જીવન સુધારવું હોય તો દોષો મૂકીને સદ્ગુણો ગ્રહણ કર !!! તારા ઉપકારી સાધુને ખમાવ !!! પોતાનાથી હવે આવો દોષ ન થાય તે માટે પશ્ચાત્તાપ કર, સર્વ સાધુઓમાંથી ગુણો ગ્રહણ કર ! કોઇનામાં કોઇ ગુણ તો કોઇ દોષ હોય છે. સર્વ ગુણી વીતરાગ છે. સાધુઓમાં પણ દોષ આવી જાય. પહેલાં તું ગુણ લેતાં શિખ અને પછીથી વ્રત આદિનો ખપ કર !

એથી કેટલાક તો જૈન ધર્મને માને છે. નિશ્ચય સમ્યક્ત્વની અપેક્ષાએ જૈનો બનનારા આ કાલમાં ઘણા થોડા નીકળી શકે. વ્યવહાર સમ્યક્ત્વની

અપેક્ષાએ જૈન ધર્મને માનનારાઓ ઘણા બની શકે. વ્યવહારનયના પણ ઘણા ભેદ છે. જે જે દૃષ્ટિએ જૈન બને છે તે તે દૃષ્ટિએ તેને જૈન માનવો. ગમે તે નયની અપેક્ષાએ જૈન બનનાર મનુષ્યને આગળ ચડાવવા પ્રયત્ન કરવો. કૂવો ખોદવાથી પાણી નીકળે છે. સુકાઇ ગએલી નદીમાં પણ વેડો (વરડો) ખોદવાથી પાણી નીકળે છે. કૂળની અપેક્ષાએ પણ જેઓ જૈનો હોય પણ જૈન ધર્મ ન જાણતા હોય તેઓને જૈન ધર્મ જણાવવો પણ તેઓને નિન્દવા નહીં. જૈન બનનારના આત્મામાં જે જે ગુણો અધુરા હોય તે તે પૂર્ણ કરાવવા પ્રયત્ન કરાવવો. નાના બાળકોની પેઠે અજ્ઞ જૈનોને સુધારવા અને આગળ વધારવા પ્રયત્ન કરવો. જેઓને કારણ સામગ્રી પાસે છે તેઓને કારણ સામગ્રીના ગુણો સમજાવીને કાર્ય તરફ ખેંચવા. જૈન ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાની કારણ સામગ્રી જ્યાં જન્મ લેવાથી મળે છે તે પણ મહા પુણ્યની વાત જાણવી, જૈનોને જૈન ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાની કારણ સામગ્રી મળી હોય તેઓને બોધ આપીને જાગ્રત્ કરવાની જરૂર છે. જૈન ધર્મના પ્રવર્તકમુનિવરો વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ અનેક કારણો વડે જૈન ધર્મ પ્રવર્તાવવાનું સમજે છે અને તેથી તેઓ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવથી જૈનો બનાવવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે. જે જૈનો વ્યવહારથી બનેલા હોય છે, તેઓને શ્રુત-વ્રતાદિવડે ખરા જૈનો બનાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ઘટ બનાવ્યા પશ્ચાત્ જલ ભરવાથી તે જેમ શોભી શકે છે તેમ વ્યવહારથી કહેવાતા જૈનો પણ યથાશકિત ગુણોને પ્રાપ્ત કરીને ઉત્તમ જૈનો તરીકે શોભી શકે છે.

જૈન ધર્મની ઉત્તમતા જેમ જેમ વિચારીએ છીએ તેમ તેમ વિશેષ પ્રકારે અનુભવાય છે. જૈન ધર્મના આચારો અને વિચારોનો ફેલાવો કરવા માટે જન્મ ધારણ કર્યો છે. જૈન ધર્મના આચારો અને વિચારોથી આખી દુનિયાને લાભ થઇ શકે તેમ છે. જૈન ધર્મ પાળનારાઓ જો જૈન ધર્મનાં તત્ત્વો પરિપૂર્ણ અવબોધે તો ખરેખર તેઓ દુનિયાના મનુષ્યોને અપૂર્વ લાભ આપે એવા ઉપાયો રચી શકે. હવે ચાર ખંડના મનુષ્યોનું પરસ્પર મિલન થવા માંડયું છે. સત્યને ગ્રહણ કરવા તરફ લોકોની અભિરૂચિ વધવા માંડી છે. પાણીયારાના મુનસીની પેઠે જૈન ધર્મ પાળનારાઓને હવે વર્ત્તવાનો સમય રહ્યો નથી. હવે તો સત્યની ગર્જના કર્યા વિના લોકોની આગળ ફાવી શકાય તેમ નથી. ધર્મને પ્રાણ કરતાં અધિક માનીને ધર્મની

આરાધના સેવા અને ફેલાવા માટે સર્વસ્વ અર્પણ કર્યા વિના છૂટકો નથી. જૈનો નમાલી પ્રજામાં ખપે વા નગુણી પ્રજામાં ખપે એવું ન બનવું જોઇએ. સદ્વિચારોથી આખી દુનિયાના મનુષ્યોનાં હૃદય ભરી દો. ધર્મના સત્ય શબ્દોવડે આખી દુનિયાના મનુષ્યોના કાન ભરી દો. તમો જેઓને નીચ માનીને અને નાલાયક માનીને બેસી રહ્યા છો તેઓને ધર્મના લાભવડે ઉંચા અને લાયક બનાવવા પ્રયત્ન કરો. ધર્મની પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરીને પોતાનાં ધર્મતત્ત્વનો લાભ આપવા આત્મભોગ આપીને ત્યાગી બનો. જૈન ધર્મની સેવા કરવામાં પાછું વાળીને ન જુઓ. સમજો અને અન્યોને ધર્મનું તત્ત્વ સમજાવો. જૈન ધર્મ અને જૈનોની વૃદ્ધિ માટે અહંતાને ભૂલી જાઓ અને નમ્રતાથી કાર્ય કરો !!!

પતાકા સમાન શ્રાવકો હોય છે તેઓ ભમાવ્યાથી ભમી જાય છે તથા વારંવાર એક ગુરૂને છંડીને અન્ય ગુરૂઓ કર્યા કરે છે. પતાકા સમાન એવા શ્રાવકોની દેવગુરૂ અને ધર્મ સંબંધી શ્રદ્ધા સ્થિર રહેતી નથી. પતાકાના સમાન એવા શ્રાવકો વારંવાર મૂઢ લોકોના ભમાવ્યા ભમ્યા કરે છે. ખરંટ સમાન શ્રાવકો પોતાને ઉપદેશનારા સાધુઓને ખરડે છે. ખરંટ શ્રાવકો નિશ્ચયનયથી મિથ્યાત્વી છે પણ વ્યવહારથી જિનમંદિર જાય છે તેથી શ્રાવક કહેવાય છે. ખરંટ સમાન શ્રાવકો સાધુઓને વિષ્ઠાની પેઠે હેલના કલંક વગેરે દેઇને ખરડે છે. શોક્યના સમાન શ્રાવકો સાધુઓનાં છિદ્ર દેખ્યા કરે છે અને સાધુનું રજ જેટલું દૂષણ પણ ગજ જેટલું કરીને લોકોમાં જ્યાં ત્યાં બતાવતા ફરે છે. શોક્યની પેઠે તેવા શ્રાવકો સાધુઓનાં છિદ્ર તપાસતા ફરે છે અને સાધુઓની નિન્દા કરીને પોતાને અપવિત્ર બનાવે છે. શોક્ય સમાન શ્રાવકો સાધુઓની નિન્દા કુથલીમાં પોતાનું જીવન અપવિત્ર કરે છે. શોક્યને જેમ પોતાની શોક્ય ઉપર દ્વેષ, ઇર્ષ્યા હોય છે તેમ શોક્ય સમાન શ્રાવકો સાધુઓ ઉપર દ્વેષ, અરૂચિ, ઇર્ષ્યા ધારણ કરે છે; જેથી શોક્યના સમાન એવા શ્રાવકો નિશ્ચયનયથી મિથ્યાત્વી જાણવા. વ્યવહારનયથી જિનમંદિર જવું ધર્મક્રિયા કરવી ઇત્યાદિવડે શ્રાવક ગણાય છે પણ તેઓ પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરવા સમર્થ થતા નથી. કારણ કે તેઓનામાં શ્રાવકના ગુણો પ્રગટેલા હોતા નથી. માતા પિતા સમાન, ભાઇ સમાન, અને આરીસા સમાન એવા શ્રાવકો જૈન ધર્મ આરાધવાને માટે સમર્થ થાય છે. માટે શ્રાવકોએ માતા પિતા આદિ ઉપમાવાળા

શ્રાવકો બનવા પ્રયત્નશીલ થવું. શ્રાવકો પોતાનામાં શ્રાવકના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે તો તેઓ શ્રાવક ધર્મની ઉન્નતિ કરી શકે.

હરાયું ઢોર ફરતું ફરે છે તેમ નગુરા મનુષ્યો હરાયા ઢોરની પેઠે સ્વચ્છંદતાથી જ્યાં ત્યાં ફરતા ફરે છે. વાંદરા પોપટો અને સિંહો ઉસ્તાદોના તાબામાં રહીને કેળવણી પામે છે અને મનુષ્યોને આનંદ પમાડે છે તે પ્રમાણે જે મનુષ્યો ગુરૂના આજ્ઞારૂપી વાડામાં રહીને કેળવાય છે તેઓ જંગલી મનુષ્યો કરતાં ઉત્તમ બની શકે છે. વાડામાં રહેનાર પશુ જેમ સુખમાં જીવન ગાળે છે તેમ ગુરૂની આજ્ઞારૂપ વાડામાં રહેનાર શિષ્યો ખરેખર ગુરૂના જેવા ઉત્તમ બને છે. દોરામાં પરોવેલાં મોતિયો જેમ શોભાને ધારણ કરે છે તેમ ગુરૂ અને ગચ્છની નિશ્રાએ રહીને ધર્મની કેળવણી લેનારા શિષ્યો પોતાની ઉન્નતિ કરવા સમર્થ થાય છે. નિશાળરૂપ વાડામાં રહી વિદ્યાર્થીઓ કેળવણી લેઇ મનુષ્ય તરીકે થઇ શકે છે તેમ ગુરૂ અને ગચ્છના મર્યાદામાં રહી શિષ્યો પોતાના ઉચ્ચ ગુણોને ખીલવી શકે છે. સમાજ, મંડળ, સોસાયટી, પરિષત્, કોન્ફરન્સ, સમુદાય, ટોળી, મંડળી એ પણ ગચ્છનાં રૂપાંતરો અમુક અપેક્ષાએ કહી શકાય. જે જે બાબતને લેઇ ઘણા મનુષ્યો એકમતથી ચાલશે તે પણ ગચ્છ જેવું ગણાશે. શ્રીવીરપ્રભુના અગીયાર ગણધરો હતા અને તેઓના નવ ગચ્છ થયા. દરેક રાજ્યોમાં પણ દરેક વિષય પરત્વે ભિન્નભિન્ન મંડળો સ્થાપન કરવામાં આવે છે. ગચ્છ પણ અમુક આચારો અને વિચારો ધરાવનાર સાધુઓ વગેરેનું મંડલ છે. ભિન્નભિન્ન ગચ્છોના મનુષ્યોએ પરસ્પર એક બીજાની ઇર્ષ્યા કરીને જાતિ નિન્દા વગેરે દોષો વડે ક્લેશ, મારામારી, યુદ્ધો વગેરે ન કરવાં જોઇએ. ગચ્છોના અધિપતિયોએ પરસ્પર મળતા આચારો અને વિચારોમાં સંપ રાખીને ભેગા મળીને કાર્ય કરવાં જોઇએ અને જે જે આચારો અને માન્યતાઓની બાબતમાં મતભેદ પડે ત્યાં નીતિની મર્યાદા સાચવીને પોતાની માન્યતાઓ સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ પણ સામાન્ય બાબતોમાં મગજ ખોઇને ક્લેશની ઉદીરણા કરીને કોમની વા સમાજની અવનતિ થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી નહિ, કરાવવી નહિ અને કરતા હોય તેની અનુમોદના કરવી નહિ. નીતિની મર્યાદામાં રહીને પોતાના સિદ્ધાંતો ઉપદેશવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ગચ્છો એ ક્લેશ કરવાને માટે નથી પણ ઉન્નતિના માર્ગે ચઢવાને માટે શુભાશયો છે એવો મુખ્ય ઉદ્દેશ ભૂલી ન જવો જોઇએ.

જે શિષ્ય પોતાના મનમાં વિચારે છે કે અહો ! મને મહા પુણ્યના ઉદયથી સદ્ગુરૂનો યોગ મળ્યો છે. માટે ગુરૂશ્રી જે ઉપદેશ આપે તે શ્રવણ કરવાની જરૂર છે એમ વિચાર કરનાર શિષ્ય શ્રીસદ્ગુરૂના ઉપદેશનો અધિકારી બની શકે છે. ગુરૂનો ઉપદેશ શ્રવણ કર્યા બાદ તે ઉપદેશનું મનન કરવું જોઇએ. ઉપદેશમાં કયા કયા વિચારો સમાય છે તેનો વિચાર કરનારા શિષ્યો ખરેખર ગુરૂના ઉપદેશના પાત્રભૂત ઠરે છે. જ્ઞાની ગુરૂની વાતોમાંથી પણ ઘણો સાર ખેંચી શકાય તેમ છે. ઉત્તમ શિષ્યો શ્રવણ કરેલા ઉપદેશના સારને હૃદયમાં ધારણ કરે છે અને સામાન્ય શિષ્યો સાંભળ્યા બાદ ઉપદેશની યાદી કરતા નથી. સાંભળતાં રસ પડે એટલે થયું બાકી કંઇ નહિ. આવા મૂઢ શિષ્યો ગુરૂના ઉપદેશરૂપ અમૃતની કિમ્મત આંકી શકતા નથી તેથી તેઓને ગુરૂનું માહાત્મ્ય અવબોધાતું નથી. મૂઢ મનુષ્યો ગુરૂની વાણી કુલાચારથી સાંભળવી જોઇએ એમ મનમાં જાણીને સાંભળે છે પણ મોક્ષાર્થે ગુરૂનો ઉપદેશ શ્રવણ કરવા યોગ્ય છે એવો ખાસ વિચાર કરી શકતા નથી. ઉત્તમ શ્રાવકો અને શિષ્યો આરીસાના સમાન હોય છે. આરીસામાં સામા જેજે પદાર્થો મૂકવામાં આવ્યા હોય તેઓનું પ્રતિબિંબ યથાર્થ ભાસે છે તે પ્રમાણે ઉત્તમ શ્રાવકો અને શિષ્યોના હૃદયમાં ગુરૂનો ઉપદેશ યથાયોગ્ય ઠરે છે અને તેથી તેઓ મોક્ષપુરીનાં પગથિયાં ઉપર સત્વર ચઢી શકે છે. ઉત્તમ શિષ્યો વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા, ધર્મકથા લક્ષણ, પંચ પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કરે છે અને સિદ્ધાંતોમાં ઉંડા ઉતરીને ઉત્તમ હાર્દો ખેંચી કાઢે છે તેથી તેઓ પોતે તરે છે અને અન્યોને તારવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. ઉત્તમ શિષ્યો ગુરૂ પાસે રહીને ગુરૂના હૃદયમાં રહેલું શ્રુતજ્ઞાન ગ્રહણ કરવા સમર્થ બને છે. ઉત્તમ શિષ્યો ચોથી પૂતળી જેવા હોય છે તેથી તેઓ સ્વપરનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ બને છે. ગુરૂનું હૃદય લેવાની ઇચ્છાવાળા શિષ્યોએ પ્રથમ યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી જોઇએ.

શ્રીમહાવીરપ્રભુના સમયમાં ગૌતમબુદ્ધ થયો હતો. શ્રીમહાવીર પ્રભુ અને ગૌતમબુદ્ધ સમકાલીન હતા. ગૌતમબુદ્ધે ચલાવેલા બુદ્ધધર્મમાં દારૂ માંસનો (પાછળથી) ઘણો સડો પેસી ગયો. બુદ્ધધર્મ પાળનારા સાધુ અને સાધ્વીઓ પણ હાલ પણ માંસ ભક્ષણ કરે છે. શ્રીવીરપ્રભુનું શાસન પાળનારા જૈનો અદ્યાપિ પર્યંત દારૂ અને માંસથી દૂર રહ્યા છે; શ્રીમહાવીરના ઉપદેશમાં અલૌકિક શક્તિ દેખવામાં આવે છે. દારૂ અને માંસથી કેટલાક પાશ્ચાત

વિદ્વાનો પણ દૂર રહેવા લાગ્યા છે અને તેઓ મંડળીઓ સ્થાપી દારૂ માંસનો પ્રચાર દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે છે. દયાનંદ સરસ્વતિએ આર્યસમાજની સ્થાપના કરી છે તે દયાનન્દ સ્વામીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ હતો કે દારૂ અને માંસના વેદમાંથી પાઠો દૂર કરીને વા અર્થ ફેરવીને વેદ ધર્મનો પ્રચાર કરવો. જો કે તે ઉદ્દેશ કેટલેક અંશે સિદ્ધ થયો છે તો પણ આર્ય સમાજમાં માંસ વાપરવાના વિચારવાળા કેટલાક ઉત્પન્ન થયા છે અને દારૂ માંસની ગરબડ થવા લાગી છે. પચ્ચાસ વર્ષ લગભગથી ઉત્પન્ન થએલ આર્ય સમાજમાં પણ આવી ગરબડ થઇ છે, પણ શ્રીમહાવીર પ્રભુના જૈનશાસનમાં હજી સુધી ગોટાળો થવા લાગ્યો નથી. જૈનાચાર્યો અને સાધુઓના ઉપદેશના પ્રતાપે ગુજરાત, કાઠીયાવાડ, માળવા, મારવાડ, મેવાડ, વગેરેમાં અન્ય દેશ જેટલો માંસનો પ્રચાર વધી પડયો નથી. જૈન સાધુઓના ઉપદેશની આ બાબતમાં ઘણી અસર થાય છે. જેનાં હૃદય દયામય બની ગયાં છે એવા શ્રીમહાવીરપ્રભુના સાધુઓએ આજ સુધી દારૂ માંસનો ઘણો નિષેધ કર્યો છે. જૈન સાધુઓ લાખો કરોડોની સંખ્યામાં વધ્યા જાય તો દારૂ, માંસ, હિંસા વગેરેનો પ્રચાર અટકી જાય. ગુજરાતમાં અદ્યાપિપર્યંત જૈનોના જોરથી દારૂ, માંસના નિષેધ સંબંધી ઘણો સારો પ્રયત્ન થયો છે. શ્રીમહાવીરપ્રભુનો ઉત્તમ ઉપદેશ ફેલાવનારા ચતુર્વિધ સંઘની ઉન્નતિ થાઓ !!!

જૈન કોમ જ્યારે જ્ઞાનના પ્રદેશમાં વિહાર કરશે ત્યારે પોતાની મેળે ઉદયના હેતુઓનું અવલંબન કરશે. જૈન કોમને જાગ્યા બાદ ઘણું કાર્ય કરવાનું છે. પોતાની શી મહત્તા છે તે ખરેખરી તો જ્ઞાનદષ્ટિથી અવબોધાય છે. અનેક અપેક્ષાઓએ જૈનધર્મની સત્યતા અવબોધીને અન્યોને જણાવવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરાવવા જેવી કેળવણીના ઉપાયોને ઉત્તમ રીતે તો અદ્યાપિ પર્યન્ત યોજવામાં આવ્યા નથી.

એક વખત મારી પાસે ઘણા શ્રાવકો આવ્યા અને તે જૈનધર્મના ઉદય સંબંધી વિચારો કરવા લાગ્યા. એક શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે સંવત્ ૨૦૦૦ ની સાલમાં જૈનોનો ઉદય કરે એવા ઉત્તમ પુરૂષો પ્રકટશે. એક શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે સિદ્ધાચલ પર્વત પર આદીશ્વર ભગવાનની મૂર્તિ પર જ્યારથી વિજળી પડી છે ત્યારથી જૈનોની પડતી આવી પડી છે. જૈનોમાં મોટા મોટા આચાર્યો, કરોડાધિપતિ શેઠીયાઓ, પ્રધાનો, સત્તાધિ-

કારીઓ વગેરે ત્યારથી મન્દ દેખવામાં આવે છે, માટે આદીશ્વર ભગવાનની મૂર્તિ ફેર નવી બેસાડવી જોઇએ. એક શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે પડતો કાલ આવ્યો છે માટે ચડતો ભાવ ક્યાંથી દેખાય ? એક શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે કર્મના ઉપર આધાર રાખ્યાથી જૈનો આગળ પડતા થયા નહિ. એક શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે ક્ષત્રિયોને વાણિયા બનાવ્યા ત્યારથી તે ઢીલા બની ગયા તેથી ઉદય થતો નથી. એક શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે જૈનોમાં સ્વાર્થ, નિન્દા-ઇર્ષ્યા અને કૃતઘ્ન આદિ દોષો જ્યારથી વિશેષ પ્રમાણમાં ફેલાવા લાગ્યા ત્યારથી જૈનોની અવનતિ થવા લાગી. એક શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે અન્યધર્મીઓની પેઠે જૈનો જમાનાને અનુસરી ચાલતા નથી તેથી અવનતિના ભાગીદાર બન્યા છે. એક શ્રાવક કહેવા લાગ્યો કે ધર્મમત-ગચ્છ-કદાગ્રહ-ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છ ક્રિયાના ભેદોથી જૈનાચાર્યોએ પરસ્પર ખંડનમંડન કરી જૈન કોમમાં કુસંપ કરાવીને અવનતિનાં મૂળ રોપ્યાં અને તેનાં ફલ હાલના જૈનો આસ્વાદે છે. આ પ્રમાણે બોલીને શ્રાવકો મારો અભિપ્રાય જાણવા માટે મારા સામું જોઇ રહ્યા. મેં કહ્યું કે શ્રાવકો! ઉદયનાં ખરાં કારણોને સેવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ઉદય થઇ શકતો નથી. ઉદયની ઇચ્છા રાખનારા દરેક જૈને બોલેલું આચારમાં મૂકવું જોઇએ. પોતે કંઇ સારૂં કરવા માટે સ્વાશ્રયી બનવું જોઇએ. સર્વમાં પોતાને દેખવાની દૃષ્ટિ ધારણ કરવી જોઇએ. સર્વની સાથે પ્રેમ અને સંપરૂપ સાંકળની સાથે બંધાઇને ઉન્નતિનાં કાર્યો કરવાં જોઇએ. અન્યની ઉન્નતિને પોતાની ઉન્નતિ માની લેવી જોઇએ. જૈનધર્મની શ્રદ્ધાના રસથી સર્વના આત્માઓને રસીલા બનાવવા જોઇએ. અહંપણું ભૂલીને સર્વને પોતાના સમાન ગણવા જોઇએ. દરેક જૈન એ હું છું એવું જાણવું જોઇએ. આ પ્રમાણે જાણીને તે પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ. સદાચાર અને સુવિચારોથી વર્ત્તવાથી સમૂહબળ તથા સારા ઉપાયો વડે જૈનોની પ્રગતિ કરી શકાશે.

દુનિયામાં એક વખતે જૈનધર્મ પાળનારાઓની સંખ્યા ચાલીશ કરોડના આશરે હતી. અઢી હજાર વર્ષ પહેલાં આર્ય લોકો પ્રાયઃ મોટા ભાગે જૈનધર્મ પાળતા હતા. આચાર્યો-સાધુઓ-સાધ્વીઓએ હિંદુસ્તાન અને હિન્દુસ્તાનની આસપાસનો દેશ જૈનધર્મથી ગજાવી મૂક્યો હતો. તેવા જૈન ધર્મની દિવસે દિવસે પડતી જણાય છે અને જૈન ધર્મ પાળનારની સંખ્યા હાલ માત્ર તેર લાખની ગણાય છે. જૈનધર્મ પાળનારાઓની સંખ્યા ઘટવાનાં વાસ્તવિક કારણો શોધવાની જરૂર છે. જૈનોની સંખ્યામાં પ્રતિદિન ઘટાડો થાય

છે તેનાં કારણો ઘણાં છે. જૈનાચાર્યોએ પરસ્પર ધર્મભેદની ચર્ચામાં પોતાના બળનો ઘણો વ્યય કર્યો છે. બૌદ્ધધર્મ અને વેદધર્મની સામે ટકી રહેવાને તેઓએ સંઘ ભેગા કરીને વિચારો કર્યા નથી. પોતાના ધર્મ પાળનારાઓની સંખ્યામાં ઘટાડો થાય છે એમ જાણતાં છતાં નિવૃત્તિમાર્ગ અને ભાવીભાવને મુખ્ય માની ધર્મની પ્રવૃત્તિમાં આત્મબળનો ઘણો વ્યય કર્યો જણાતો નથી. દિગંબર શ્વેતાંબર—ખરતર તથા ઢુંઢીયા વગેરેએ સામુદાયિક બળ ભેગું કરીને આગળ વધવા વિચારો કર્યો હોય એવા ઉલ્લેખો મળતા નથી. ધર્મની શ્રદ્ધા અને આત્મબળથી સંઘ ભેગો કરીને ઉન્નતિના ઉપાયો રચવામાં ઉપયોગ કર્યો નથી. અમુક બાબતોમાં મતસહિષ્ણુતા ધારણ કરીને જૈનોની સંખ્યામાં વધારો કરવાના ઉપાયો કરવામાં સંઘનું ધ્યાન ખેંચાતું નથી. પોતપોતાના ગચ્છોના ખંડનમંડનમાંથી પરવારીને અન્ય લોકોને જૈન બનાવવામાં વારંવાર સંઘો ભેગા કરીને ઉપાયો લીધા હોય એવા લેખો દેખવામાં આવ્યા નથી. અન્યધર્મીઓની સાથે હરિફાઇમાં ઉતરવા માટે કેટલાક સૈકામાં તો પ્રયાસ થયો છે એવું જોવામાં આવે છે. જમાનાને અનુસરી જૈનોની સંખ્યામાં વધારો કરવામાં હાલ પણ મહા સંઘ ભેગો થઇને વિચાર કરી શકતો નથી. સાધુઓએ પરસ્પર એક બીજાના ખંડનમાં આત્મબળનો વ્યય કર્યો હોય એમ અમુક સંયોગોમાં અનુમાન થાય છે. જૈનધર્મ પાળનારાઓમાં ધર્માભિમાનનો નવો જુસ્સો પ્રગટયો નથી. એક વણિગ્ જાતિનો જ માત્ર જૈન ધર્મ હોય એવું માની સંતોષનાં ચિન્હો જૈન પ્રવર્તકોએ ધારણ કર્યા હોય એવું લાગે છે. જૈનોનો મોટો ભાગ જૈનધર્મનાં તત્ત્વોથી અજાણ છે. હવે કંઇ જૈનોમાં ચળવળ થવા લાગી છે. જૈનાચાર્યો અને સાધુઓએ પોતાની પ્રમાદદશા જોઇ છે. જૈનોને ઉંઘમાંથી ઉઠાડવાને જાગ્રત્ થએલા જૈનો બુમો પાડે છે. મહાસંઘના સામુદાયિક બળથી અને આત્મભોગથી પ્રયાસ કરવામાં આવે તો જૈનોની અસ્તિતા નભાવી શકાય.

જૈનોમાં કેળવાયલો વર્ગ વધતો થાય છે પણ તેઓનામાં આર્યસમાજીઓ અને ખ્રીસ્તિયોની પેઠે આત્મભોગ આપવાની શક્તિ આવી નથી. કેળવાયલો જૈનવર્ગ પોતાના ગુરૂઓથી પ્રાયઃ મોટા ભાગે વિમુખ રહે છે અને તે ધનવ્યયમાં અકેળવાયલ જૈનવર્ગથી પાછો પડે છે—અકેળવાયલ જૈન કરતાં ભણેલો જૈન પોતાની શકિતયોનો ભોગ આપવામાં પાછો પડે છે. જૈન સેવામાં તે ખરા જીગરથી ભાગ લેઇ શકતો નથી તેથી કેળવાયલ જૈનવર્ગે

પોતાની કિમ્મત અંકાવવામાં ભૂલ કરી છે. ધર્મની શ્રદ્ધા વિના કેળવાયલા જૈનોપર જૂનાઓની શ્રદ્ધા બેસતી નથી. કેળવાયલો વર્ગ બોલ્યા પ્રમાણે રહેણીમાં રહેશે ત્યારે તેની કિમ્મત વધશે. ખરી રીતે વિચાર કરવામાં આવે તો સદ્ગુણો વિનાની કેળવણી શુષ્ક ગણાય છે અને તેવી આત્મોન્નતિના માર્ગો ખુલ્લા થતા નથી. આત્માના ગુણોની કેળવણી માટે ભાષાની કેળવણીની ઉપયોગિતા સિદ્ધ ઠરે છે. જ્યાં સુધી મન વાણી કાયાના ગુણોનો શુભમાર્ગમાં ઉપયોગ થતો નથી અથવા મન વાણી અને કાયાની શક્તિયોને ખીલવવામાં આવી નથી અને વ્યક્તિને માટે તેમજ આખી દુનિયાના ભલામાં ભાગ લેવાય એવો સેવાગુણ ખીલવ્યો નથી ત્યાં સુધી ખરી કેળવણી પ્રાપ્ત થઇ એમ માની શકાય નહિ. આત્માના અનેક સદ્ગુણોને જે જે ઉપાયે ખીલવવા તે કેળવણી કહેવાય છે. પોતાની તથા જગત્‌ની ઉન્નતિમાં વાસ્તવિક ભોગ ન આપી શકાય તે કેળવણી અધુરી તથા શુષ્ક જાણવી. જૈનોમાં ખરી કેળવણીનો પ્રચાર થાય તેવા ઉપાયો શોધવા આગેવાનોએ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. દરેક પ્રકારના ગુણોને ખીલવવાના માર્ગને કેળવણી કહી શકાય. કેળવાયલા જૈનો વિચાર કરે છે બોલે છે પણ આત્મભોગ આપવાને જોઇએ તે પ્રમાણમાં તૈયાર થયા નથી. તેઓ પહેલા પોતાનો સ્વાર્થ ઇચ્છે છે. પોતાના સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવો એ ધાર્મિકજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના બની શકે નહિ. જૈનધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને જૈનોની સેવા કરવા તેમજ આખી દુનિયાના જીવોનું ભલું કરવા પ્રયત્ન કરનારા જૈનો પ્રગટ થશે ત્યારે જૈનોનો ઉદય નજીકમાં સમજવો. અનેક ઉપાધિયો દુઃખો સહન કરીને જૈનોની ઉન્નતિમાં ભાગ લેવાની જરૂર છે.

આર્યાવર્તની ચતુર્વર્ણ પ્રજાને ઉચ્ચ સંસ્કારિક કેળવણી જોઇએ તે પ્રમાણમાં હજી મળી શકતી નથી. આર્યાવર્તના લોકો પોતાની ઉન્નતિનો માર્ગ દેખી શકે તેવા વિચારોનો બહોળો ફેલાવો થયો નથી. આર્યાવર્તના લોકોને દરેક પ્રકારની પ્રગતિમાં કર્મયોગી થવાની વ્યવસ્થા જોઇએ છીએ. આર્યાવર્તના લોકોને ખરા ઉપદેશકોની જરૂર છે. આર્યાવર્તના લોકોમાં બોલવા પ્રમાણે વર્તવાની કેળવણીને–નીતિના માર્ગ ઉપર ઉભા રહીને–આપવાની જરૂર છે આર્યાવર્તના વિદ્યાર્થીઓને વીશ વર્ષ પર્યન્ત બ્રહ્મચર્ય પાળીને શારીરિક સંપત્તિ મેળવે તથા મનમાં સદ્વિચારોનો પ્રવાહ વહાવી શકે એવું શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે. આર્યાવર્તના લોકોને અધ્યાત્મવિદ્યા અને યમ નિયમાદિ યોગોને આચારમાં મૂકી શકે એવું શિક્ષણ આપવાની

જરૂર છે. આર્યાવર્તની ઉછરતી પ્રજામાં શુદ્ધપ્રેમ, દયા, પરોપકાર, જગત્ સેવા, સંપ, સહનશીલતા, ખરો ત્યાગ, દીર્ઘદૃષ્ટિ, વગેરે ગુણોને આચારમાં મૂકીને બતાવી શકે એવા શિક્ષકો પ્રગટાવવાની જરૂર છે. આર્યાવર્તની પ્રજામાં આત્માની મહત્તા અને સત્ય સ્પર્ધાગુણ જોઇએ. આર્યાવર્તની ઉછરતી પ્રજાને આત્મભોગ આપીને તેમને ખરા માર્ગે દોરે એવા સદાચારી, જ્ઞાની, ક્રિયાયોગી નેતાઓની ખરી આવશ્યકતા છે. આર્યાવર્તના મનુષ્યોમાં પશુઓ પંખીઓ વગેરેનું રક્ષણ કરનારા ધર્મવિચારોને ફેલાવવાની જરૂર છે. આર્યાવર્તના લોકોમાં મતસહિષ્ણુતા પ્રગટાવવાની જરૂર છે. આર્યાવર્તના લોકોને ક્યા ક્યા ગુણોની ખોટ પડી છે તે સમજાવે એવા ઐતિહાસિક પુસ્તકોની જરૂર છે. શ્રીમહાવીરપ્રભુએ ઉપદેશેલો ધર્મ એ આર્યાવર્તનો સાર્વજનિક ધર્મ થાય એવો ઉપદેશ કરવાની જરૂર છે. નાત જાતોના હજારો ભેદ કઇ દૃષ્ટિએ થયા, તથા ધર્મના ઘણા ભેદો કઇ દૃષ્ટિએ પડ્યા અને કઇ દૃષ્ટિએ તેની ઉપયોગિતા વા અનુપયોગિતા છે તે આર્યાવર્તના એક ખૂણાના એક ઝુંપડામાં રહેલ ગરીબ મનુષ્ય પણ જાણીને કર્મયોગી બને એવા પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે. જૈનધર્મના આચારો અને વિચારો સાર્વજનિક છે. તેનો ફેલાવો કરવાની જરૂર છે.

શ્રી ચોવીશ તીર્થંકરોએ આ આર્યદેશ ઉપર ધર્મનો ઉપદેશ આપીને આર્યાવર્ત ઉપર મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે. શ્રી ચોવીશ તીર્થંકરો ક્ષત્રિય કુળમાં જન્મ્યા હતા અને તેઓએ આખી દુનિયાના મનુષ્યોને તેમની ખરી ઉન્નતિ અર્થે ધર્મોપદેશ દીધો હતો. **જે ક્ષત્રિય કુળમાં તીર્થંકરો જન્મ્યા છે તે ક્ષત્રિય કુળ. હાલ શ્રી તીર્થંકરોના ધર્મવિચારોને જાણવા પ્રયત્ન કરતું નથી તે શોચનીય** છે. જૈનધર્મ દુનિયાના મનુષ્યોના હૃદયમાં ઉત્તમ શુદ્ધ ભાવના અને સદાચારનો રસ રેડે છે અને તેથી મનુષ્યો શુદ્ધાચારો તરફ સહેજે પ્રવૃત્તિ કરે છે. જૈનધર્મનું ઉદાર સ્વરૂપ નહિ જાણનારાઓ ભલે જૈનધર્મને સંકુચિતદૃષ્ટિવાળો કહે પણ તેમ નથી. જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કર્યા વિના આત્મોન્નતિનો ખરો માર્ગ સમ્યગ્ અવલંબી શકાય નહિ એમ અનુભવ આવે છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં ચૈતન્યવાદ અધ્યાત્મવિદ્યા, યોગવિદ્યા ભરપૂર છે. જ્ઞાનીઓ જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોને અવબોધવા સમર્થ થઇ શકે એવી સ્થિતિ હોવાથી બાલજીવો કે જે કેટલાક જૈનો છતાં જૈનધર્મનું સ્વરૂપ નથી જાણતા તેવાઓ દુનિયાને જૈનધર્મનું અમૃત પાવા સમર્થ ન થઇ શકે તે બનવા યોગ્ય છે. જૈન

ધર્મનું સાહિત્ય બહાર આવવાથી આર્યાવર્તના લોકોમાં નવું ચૈતન્ય સ્ફુરાયમાન થશે. આર્યાવર્ત ધર્મનો ખજાનો છે. મનુષ્યોમાં મનુષ્યપણું લાવનાર જૈનશાસ્ત્રોમાં બતાવેલા ઉદાર વિચારો છે અને તે આચારમાં મૂકવાની જરૂર છે. આર્યાવર્તનો ખરો જૈનધર્મ ખરેખર આર્યાવર્તના લોકોના ઉદય માટે બહાર પ્રકાશમાં લાવવાની જરૂર છે. મારો અમુક ધર્મ છે એવું માનીને અન્યધર્મ ઉપર અસહિષ્ણુતા ધારણ કરી અશાન્તિનું વાતાવરણ ફેલાવીને અવનતિના માર્ગ તરફ ગમન ન થાય એવો ખાસ ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. કોઇ પણ ધર્મના સત્ય વિચારોને એકાન્ત દૃષ્ટિથી અન્યાય ન મળે એવો ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. ઉત્તમ વિચારો ઝીલી શકાય વા કરી શકાય તે માટે વીશ વર્ષ પર્યંત શારીરિક બ્રહ્મચર્ય પાળવાની તથા કસરત કરવાની આર્યાવર્તના લોકોને ખાસ જરૂર છે એવું ભાર દઇને ખાસ કહેવામાં આવે છે. આપણે અન્યધર્મીઓને પાડવા જોઇએ નહિ, તેમની સાથે નીતિથી વર્તવું અને તેમને ઉત્તમધર્મના વિચારો સન્મુખ લાવવા.

શ્રદ્ધાવંત જૈનો આગમોને આગળ કરીને આગમોથી અવિરૂદ્ધપણે ધર્મની ક્રિયાઓ કરે છે. જૈનાચાર્યો આગમોથી અવિરૂદ્ધપણે જૈનધર્મનો ઉપદેશ આપે છે. શ્રીવીરપ્રભુના સિદ્ધાંતોની સત્યતાનો સર્વ દેશમાં પ્રકાશ થાય એજ જૈનોની ઉત્તમ સેવા છે. જૈનાગમોની માન્યતા સ્વીકારીને જૈનો આર્યાવર્તની શ્રેષ્ઠતા અન્ય દેશોમાં પ્રસિદ્ધ કરી શકશે. ગમે તે જાતિવાળા જૈનોએ જૈનાગમોને આગળ કરીને ધર્માનુષ્ઠાનોમાં લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ. હિન્દુઓનું સર્વસ્વ તેમની માન્યતાના જેમ વેદ છે તેમ જૈનોનું સર્વસ્વ જૈનાગમો છે. જૈનાગમોની શ્રદ્ધાવાળો જૈન ઉત્તમોત્તમ ધર્મી છે. મુસલમાનો જેમ કુરાનને આગળ કરીને ચાલે છે. તેમ જૈન બંધુઓએ ધર્મની બાબતમાં જૈનાગમોને આગળ કરીને પ્રવર્તવું જોઇએ. ખ્રીસ્તિયો બાયબલને માન આપીને ચાલે છે તેમ જૈન બાંધવોએ લોકોત્તર જૈનાગમોને માન આપીને ધર્મકરણીમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઇએ. જૈનધર્મ જ્યાં સુધી જૈનોની નસોમાં વહેશે ત્યાં સુધી જૈનો પોતાના સામાજિક, આત્મિક ઉન્નતિના માર્ગે વહ્યા કરશે. જૈનાગમોની શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ થએલો જૈન ગમે તે જાતિનો જૈન હોય પણ તે જૈન કહેવાય નહીં. જૈનધર્મની શ્રદ્ધાથી જૈનોમાં એક જાતનો પ્રેમરસ વહેતો રહેશે અને તેથી સનાતન જૈનધર્મનું રક્ષણ થયા કરશે. નવકારશીઓ, ઉજમણા વગેરેનું ખંડન કરવું જોઇએ નહિ પણ તેમાં સુધારો

કરવો જોઇએ. **રક્ષણુ પદ્ધતિથી જૈનોએ જે કંઇ સુધારા કરવા હોય તે કરવા પણ મૂળ ધર્માચારોનો નાશ થાય એવી પદ્ધતિ કદી અંગીકાર કરવી નહિ.** દરેક ગચ્છના આગેવાન સાધુઓએ સુલેહ જાળવીને ધર્મનો ફેલાવો કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી. એમ જો કરવામાં નહિ આવે તો આવા વખતમાં ગચ્છોના ઉપરથી લોકોની રૂચિ ઉતરી જશે અને ભવિષ્યમાં પોતાનું બળ ઘટી જશે. જમાનાને માન આપીને રક્ષણુ પદ્ધતિથી જૈન ધર્મનો ફેલાવો કરવો અને ઉપયોગી બાબતોમાં સુધારા કરવા.

ભેદભાવ રાખ્યા વિના-સર્વને સમાન ગણીને તેઓને આજીવિકા વૃત્તિ ઉપાયોની રક્ષા સુવ્યવસ્થા સાથે ધર્મી બનાવવા માટે ધર્મોપદેશ કરવામાં આવશે તો જૈનધર્મમાં લાખો મનુષ્યોને દાખલ કરી શકાશે એવું ધર્માચાર્યોએ લક્ષ્યમાં રાખવું જોઇએ. સ્વધર્માભિવૃદ્ધિના ઐતિહાસિક ગ્રન્થો વાંચો અને તેમાં દાખલ થનારાઓની આર્થિક સ્થિતિ પર લક્ષ્ય દો તો તમને અવબોધાશે કે આજીવિકા સૂત્રોની સાથે ધર્મનો આત્યંતિક નિકટ સંબંધ છે. ધાર્મિક જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરનારાઓ માટે સાધર્મિક વાત્સલ્ય અત્યંત ઉપયોગી છે. **साहम्मिआण वच्छलं** ઇત્યાદિ પાઠો વડે જીવોને ધર્મ સન્મુખ કરવા હોય તો **प्रभावना** આદિ વડે બાળજીવોને વ્યાવહારિક સુખ સાધનોની સાહાય્ય સમર્પવા પૂર્વક ધાર્મિકમાર્ગમાં પ્રવેશાવવાની આવશ્યકતા સદા-સર્વથા સિદ્ધ નિયમ રૂપ છે એમ નિશ્ચય કરીને, ધર્મોપાસકોએ વ્યવહાર ગૃહસ્થત્વ ધર્મમાં યાવત્ અવસ્થિતિ છે તાવત્ ઉપર્યુક્ત સાધર્મિક વાત્સલ્ય પ્રભાવનાદિ ધર્મકાર્યમાં સ્વ સર્વશક્તિયોનો ભોગ આપવો જોઇએ. બાહ્ય સુખ સાધનોની પ્રભાવનાની સાથે જૈનોની સંખ્યામાં મુસલમાનો અને ખ્રીસ્તિયોની પેઠે; અમુક જૈનધર્મ વિચાર અને આચાર શૈલીએ વૃદ્ધિ થાય એમ પ્રાચીન જૈનધર્મોદ્ધારક અને સ્થાપકોની દૃષ્ટિને દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવથી આચારમાં લાવીને પ્રવૃત્તિ કરવી એવી દૃઢ ભાવના સર્વથા-સર્વદા-સર્વત્ર જૈનોમાં પ્રગટવી જોઇએ અને એવી સંઘવર્ધક સામાજિક ભાવનામાં સર્વ જૈનો એકમત થાય એવી જૈન ધર્માચાર્યોએ ઉપદેશ શૈલીને સ્વીકારવી જોઇએ. તીર્થંકરોના ભક્તો કે જે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા તરીકે હોય તેઓમાં પૂજ્ય બુદ્ધિ, ભક્તિભાવ સેવા ઉપાસના વાત્સલ્ય સ્થિરીકરણુ વગેરે વડે પૂજાની વિશેષ આરાધના થાય તોજ જૈનસંઘમાં નવું સંઘ સંખ્યાબળ ચૈતન્ય સ્ફુરી શકશે.

ॐ **शान्तिः ३**

औपदेशिक.

संवत् १९६७

वडनी अन्योक्ति.

એક મનુષ્ય એક દિવસ કેટલીક સાંસારિક ઉપાધિયોથી થાકીને વડના ઝાડ તળે વિશ્રામ લેતો હતો અને પોતાના આત્માને ધિક્કારતો હતો. તેને અનેક વિઘ્નો નડયાં હતાં તે ગળે પાસો ખાવા લાગ્યો ત્યારે તેને વડે કહ્યું કે હે ભલા મનુષ્ય ! અનન્ત રત્ન ચિંતામણિ કરતાં પણ દુર્લભ એવી તારી જીંદગીનો વ્યર્થ કેમ નાશ કરે છે ? હું ઝાડ થઇને દુઃખ સહન કરૂં છું ત્યારે લોકો મને વડ કહે છે. વડનું મોટું ઝાડ હું થાઉં છું છતાં મ્હારૂં બીજ ન્હાનું છે. તેમજ જડલોકો મારાં ડાળાં કાપી નાખે છે, મૂર્ખ વાનરો મારો આશ્રમ લેઇને વ્યર્થ મારાં પાંદડાં તોડી નાખે છે, મારી વડવાઇઓને લોકો કાપી નાખે છે, કાગડા અને ગીધ જેવાં પંખી મારા ઉપર બેસે છે, ઉન્હાળાનો પ્રખર તાપ સહન કરવો પડે છે, ચોમાસામાં મેઘની ધારાઓ અને વાયુના સખ્ત હુમલાઓ સહન કરવા પડે છે, પોશ માસની સખ્ત ટાઢ બોલ્યા વિના સહેવી પડે છે, કેટલાક મ્હારૂં અપમાન કરે છે, કેટલાક મારી છાલ કાઢે છે; આવાં આવાં અનેક દુઃખો સહન કરીને લોકોને છાયા આપું છું; પાંદડાં આપું છું: લાકડાં આપું છું ત્યારે લોકોએ છેવટે મારા ગુણના અનુસારે મારૂં નામ વડ પાડયું છે. હે મનુષ્ય ! તું દુનિયાથી કેમ કંટાળે છે ? અને મૃત્યુના કેમ વિચારો કરે છે ? તેથી કંઇ તું સુખી થઇ શકે નહિ માટે મારી પેઠે દુઃખો સહન કર ! અને તારી ફર્જ પરમાર્થ બુદ્ધિથી બજાવ્યા કર ! દુનિયાના માન અને અપમાનને મૂંગે મ્હોઢે સહન કર ! અન્તે તારા ગુણોની પરીક્ષા થશે.

घडानुं दृष्टांत.

વડના થડમાં માતાજી નામે પૂજાયેલો એક ઘડો હતો તે પેલા મનુષ્યને કહેવા લાગ્યો કે હે મનુષ્ય ! તું મહાન્ આત્મા થઇને કેમ કંટાળી

જાય છે. સૂર્યના તાપ વિના વનસ્પતિ વધી શકતી નથી તો દુઃખરૂપ તાપ વિના મનુષ્ય શી રીતે વધી શકે? શ્રીરૂષભદેવપ્રભુને દુઃખ પડયું હતું. શ્રીમહાવીરપ્રભુને દુઃખ પડયું હતું. દુઃખ સહન કર્યા વિના કોઇની ઉચ્ચતા થતી નથી. તું મારૂં વૃત્તાંત સાંભળ. પ્રથમ તો કુંભારે મને ખાણમાંથી કાઢીને મને ગધેડા ઉપર ચડાવ્યો. ગામમાં ફેરવીને મને પછાડ્યો પછી પાણી નાખીને મને ખૂબ ગદડ્યો; પશ્ચાત્ ચક્ર ઉપર ચઢાવીને મારૂં માથું કાપી નાખ્યું; પછી મને તડકે મૂકી મારો ગુરૂ મને ટપલા મારવા લાગ્યો; પછીથી મને નરકની કુંભીપાકના જેવી વેદના ભોગવવા માટે ભઠ્ઠીમાં ઘાલ્યો; પછીથી મને બાહાર કાઢી તપાવ્યો પશ્ચાત્ મને ટકાની કિમ્મતમાં વેચ્યો. કુંભારગુરૂએ આપેલું સર્વ દુઃખ મેં મૂંગા મુખે સહન કર્યું ત્યારે મારી યોગ્યતા વધી અને હવે પૂજાવવા લાયક બન્યો છું. મારા શુકન ઉત્તમ ગણાય છે. માટે તને હું કહું છું કે તારે જો જગત્માં મોટા થવું હોય તો મારી પેઠે દુઃખો સહન કર! સારૂં કાર્ય કરતાં પણ લોકો સતાવશે. લોકો તારી નિન્દા કરશે. તારાં કાર્યોમાં વિઘ્ન પડશે. તને કોઇ સારો કહેશે અને કોઇ નઠારો કહેશે. એ બધું સમભાવે વેઠીને તારે ઉત્તમ કાર્ય કરવાં પડશે પશ્ચાત્ તારી મહત્તાનો ખ્યાલ ખરેખર લોકોને આવશે. પેલો મનુષ્ય વડનું અને ઘટનું બોલવું સાંભળી ચમકયો. પોતાની ભૂલ દેખી અને પોતાનું ઉચ્ચ જીવન કરવા ઉત્સાહી બન્યો. પાસાને છેદી નાખ્યો અને દુઃખોને જીતવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો અને અંતે સુખી થયો.

विचारीने अभिप्राय बांधवा पर दृष्टांत.

લોકોની ઉડતી વાતો ઉપરથી કોઇ મનુષ્યે સંબંધી કોઇ પણ મનુષ્ય ઉપર એકદમ અમુક અભિપ્રાય બાંધવાનું સાહસ કરવું નહિ. લોકોમાં ઉડતી સર્વ વાતો સાચી હોય એવો કંઇ નિયમ નથી. ગુજરાતમાં આજોલ ગામમાં ઘણા રજપૂતો રહેતા હતા. એક ઘરડી રજપુતાણી એક દિવસ દળીને ઉઠી અને બીજી સ્ત્રીને કહ્યું કે દલી ઉઠી. તેના મુખમાં દાંત નહોતા તેથી એમ કહેવાયું, જે સાંભળી બ્હેરી સ્ત્રી સમજી કે દલ્લી લુંટી. આ વાત દશ સ્ત્રીઓમાં ફેલાઇ અને અન્તે આખા ગામમાં ફેલાઇ કે દલ્લી લુંટાઇ. ગામના લોકો દલ્લી લુંટાઇ તેથી ધાડના ભયથી ઢાલ તરવારો લેઇ સજ્જ થયા અને બંદુકોના ભડાકા કરવા લાગ્યા એવામાં એક શેઠ વચમાં આવીને કહ્યું કે દલ્લી લુંટાઇ એવો કોના ત્યાં કાગળ આવ્યો. રજપૂતો કહેવા

લાગ્યા કે આખું ગામ જાણે છે ત્યાં હવે કાગળનું શું કામ? શેઠે કહ્યું દલ્લી લુંટાવાના ખબર કોણ લાવ્યું? રજપૂતોએ કહ્યું શેઠ એ બધી તપાસ તમે કરો. શેઠે તપાસ શરૂ કરી-તપાસ શરૂ કરતાં કરતાં પેલી રજપૂતાણીએ વાત કરી ત્યાં પત્તો લાગ્યો. રજપૂતો અને શેઠ ઘરડી રજપૂતાણીને ત્યાં ગયા અને કહ્યું કે બા! દલ્લી લુંટાયાની વાત તમે કરી છે? પેલી ઘરડી રજપૂતાણીએ કહ્યું કે હું તો કાંઇ જાણતી નથી. હું તો દળી ઉઠી હતી એવી વાત મારી પાડોશણને મેં કરી હતી. પાડોશણ કહેવા લાગી કે દલ્લી લુંટી એવી મ્હેં બહેરી હોવાથી સાંભળી. આ વાત સાંભળીને રજપૂતોને, શેઠને અને ગામના લોકોને હસવું આવ્યું. આ ઉપરથી સમજવાનું કે કોઇ આપણને વાત કરે તે ઉપરથી તુર્ત તે વાત એકદમ સાચી ન માની લેવી જોઇએ. મોટા મનુષ્યોએ કાનના કાચા ન થવું જોઇએ. કોઇ પણ મનુષ્ય કોઇ સંબંધી વાત કરે તેનો સર્વ બાજુથી ચોક્કસ નિર્ણય કરવો જોઇએ કે જેથી પાછળથી પશ્ચાત્તાપ ન થાય. રાજાઓએ, શેઠીયાઓએ તથા સત્તાધિકારીયોએ પોતાના કાનને તથા હૃદયને પરતંત્ર ન બનાવવું જોઇએ. બહાર જે વાતો મોટી મોટી સંભળાય છે તેઓનું મૂળ તપાસવામાં આવે છે તો તેમાંનું કાંઇ પણ હોતું નથી એવું પણ ઘણી વખત બને છે.

शेठने फांसी.

અમદાવાદ જેવા નગરમાં એક કરોડાધિપતિ શેઠ રાત્રે ચૌટામાં ફરવા ગયા હતા. રસ્તામાં કોઇએ જેના પેટમાં તરવાર ઘોંચી છે એવો પુરૂષ દીઠો. શેઠે દયાથી તેના પેટમાંથી તરવાર કાઢી જે જોઇ તુર્ત પોલીસે પેલા શેઠને પકડીને કહ્યું કે તેં આ પુરૂષનું ખૂન કર્યું છે. શેઠની કોર્ટમાં તપાસ ચાલી. શેઠે તરવાર કાઢવાની વાત કબુલ કરી. છેવટે ન્યાયમાં એવું ઠર્યું કે શેઠે પેલા પુરૂષનું ખૂન કર્યું માટે શેઠને ફાંસી દેવી. આ દૃષ્ટાંત શ્રવણ કરીને એટલો વિચાર કરવો જોઇએ કે કોઇ વાત કાનથી સાંભળીને એકદમ માનવી નહિ તેમ એકદમ દેખીને પણ માનવી નહિ. શ્રવણ કરી પશ્ચાત્ ચોક્કસ નિર્ણય કરીને તથા દેખીને પણ ચોક્કસ નિર્ણય કરીને અભિપ્રાય બાંધવો.

देखादेखी करवाथी हानि.

સૌની દેખાદેખી ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે કોઇ જાતની ક્રિયા કરવી

નહિ. પણ સમજીને ક્રિયા કરવી કે જેથી પાછળ પોતાની હાંસી ન થાય. દેખાદેખી કાર્ય કરવાથી વિચાર શક્તિ ખીલતી નથી અને પશુઓની પેઠે પરની પાછળ દોરાવવું પડે છે. પરની દેખાદેખી કંઇ પણ કરવાથી સાક્ષર વર્ગમાં હાંસીપાત્ર થવું પડે છે. તેના ઉપર મોતિયા ગધેડાનું દષ્ટાંત કહેવામાં આવે છે. ગુજરાત દેશમાં વિદ્યાપુર નગર હતું ત્યાં એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને ભોળી રાણી હતી. ભોળી રાણીને એક કુંભારણ સખી હતી. તેણીના વિના રાણીને ગમતું નહોતું. કુંભારણ અને કુંભારને સંતાન નહોતું. તેના ઘેર એક ગધેડી હતી. તેને એક બચ્ચું આવ્યું તેનું નામ મદનીયો પાડવામાં આવ્યું. કુંભારણ મદનીયાને પુત્રની પેઠે પાળવા લાગી અને તેની સારી બરદાસ કરવા લાગી. મદનીયો ધોળો હતો. કુંભારણને બહુ પ્યારો હતો. એક દિવસ તે માંદો પડયો અને મરી ગયો. તેનું કુંભાર અને કુંભારણે પુત્રની પેઠે મૃતકાર્ય કર્યું. રાણીએ એક દાસીની પાસે ખબર કઢાવી કે આજ કુંભારણ કેમ આવી નથી. દાસીએ જણાવ્યું કે તેનો વ્હાલો મદનીયો મરી ગયો છે. રાણી વિચારવા લાગી કે તેનો મોતિયો પુત્ર મરી ગયો તેથી આપણે પણ રોવું જોઇએ એમ વિચારી રાણી ડુસકે ડુસકે રોવા લાગી. રાજાએ આ વાત જાણી અને તે પણ વિચારવા લાગ્યો કે રાણીનું પારેતું સગું મરી ગયું હશે તેથી તે પણ આપણું સગું થાય એમ વિચારીને રોવા લાગ્યો. તેની દેખાદેખી પ્રધાન તથા કારભારી રોવા લાગ્યો, તે દેખીને સેનાપતિ પણ રોવા લાગ્યો, રાજા વગેરે રોતા રોતા ચૌટા વચ્ચે ચાલ્યા. તે દેખીને શેઠિયાઓ–વ્યાપારીઓ પણ દેખાદેખી રોઇને પાછળ ચાલવા લાગ્યા. બ્રાહ્મણ, કંસારા, દરજી, લવાર, પટેલીઆ વગેરે અઢારે વર્ણ રોતી રોતી તલાવના કાંઠે ગઇ. રાજા વગેરે સર્વે બેઠા. એવામાં એક ભાટે રાજાને પૂછયું કે મહારાજાધિરાજ ! આપના સગામાં કોણ મરી ગયું ? રાજાએ કહ્યું કે એ રાણી જાણે છે. રાણી પાસે પૂછાવ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે મ્હારી બ્હેનપણી કુંભારણનો મદનીયો દીકરો મરી ગયો છે. કુંભારણને ત્યાં ખબર કઢાવી ત્યારે માલુમ પડયું કે મદનીયો ગધેડો મરી ગયો છે. આ સાંભળી હસવું આવ્યું અને રાજા વગેરે મોટા લોકો ઝંખવાણા પડી ગયા. આ દષ્ટાંત ઉપરથી સાર લેવાનો એ છે કે દેખાદેખી કોઇ ક્રિયા કરવાના કરતાં બરાબર સમજીને કરવી જોઇએ. "દેખાદેખી સાધે જોગ–પડે પિંડ કે વાધે રોગ." આવું ન બને તે માટે જે જે કરવામાં આવે તે સમ્યગ્ જાણવું જોઇએ. સમજીને કર-

વાથી પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત આવતો નથી. અન્યથા મદનીયાની મહોકાણ જેવું બને છે. દરેક વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણવા પ્રયત્ન કરવો અને જે આચારમાં મૂકવાનું હોય તેનું તો અવશ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. "પહેલું જ્ઞાન ને પછી કિરિયા" **पढमं नाणं तओ दया ॥**

लघु बाळ जेवा साधुओ.

એક વિદ્વાન્ પુરૂષનો સમાગમ થયો. તેને મેં કહ્યું કે ખરા સન્તો ન્હાના બાળકના વિનોદી ચહેરા જેવા ચહેરાને ધારણ કરે છે. ન્હાના બાળકને જેમ સર્વ મનુષ્યો ચાહે છે તેમ સત્પુરૂષોને સર્વ મનુષ્યો ચાહે છે. ન્હાનું બાળક દુશ્મનને પણ પ્રિય ગણે છે તેમ સત્પુરૂષો દુશ્મનને પણ પ્રિય ગણે છે. ન્હાનું બાળક કોઇના ઉપર આ મારો શત્રુ છે એવી બુદ્ધિવાળું દેખાતું નથી તેમ સાધુઓ પણ કોઇના ઉપર શત્રુબુદ્ધિવાળા દેખાતા નથી. ન્હાનું બાળક જેવું આનન્દમાં રમ્યા કરે છે તેમ સાધુઓ પણ જ્ઞાનાનન્દમાં મસ્ત રહે છે. ન્હાના બાળક ઉપર પ્રાયઃ સર્વ મનુષ્યો પ્રેમ ધારણ કરે છે તેમ સાધુઓ ઉપર સર્વ મનુષ્યો પ્રેમ ધારણ કરે છે. ન્હાના બાળકની ચેષ્ટાથી દુશ્મન પણ જેમ પીગળી જઇને દયાર્દ્ર બને છે તેમ સાધુઓની ચેષ્ટાથી દુર્જનો પણ દયાર્દ્ર બને છે. ન્હાના બાળકને નાત જાતનો ભેદભાવ હોતો નથી તેમ સાધુઓને પણ નાત જાતનો ભેદભાવ હોતો નથી. ન્હાના બાળકને અજ્ઞાનાનન્દ હોય છે અને ખરા જ્ઞાની સાધુઓ તો જ્ઞાનાનન્દમાં મસ્ત રહે છે. ન્હાના બાળકને ચિન્તાઓ—શોક વગેરે અલ્પ હોય છે તેમ સાધુઓને પણ જ્ઞાનના બળે ચિન્તાઓ શોક વગેરે રહેતાં નથી. ન્હાના બાળકમાં પ્રેમ હોય છે. સાધુઓમાં શુદ્ધ પ્રેમ હોય છે. ન્હાળા બાળકને માતાના ઉપર વિશ્વાસ હોય છે. સાધુઓને પરમાત્મા ઉપર તથા ગુરૂ ઉપર વિશ્વાસ હોય છે. ન્હાનાં બાળકો પોતાની વાત અન્યોને કહે છે તેથી તેમના બોલવા પર પ્યાર આવે છે. સાધુઓ પણ સરળ દિલથી અન્યોને ખરેખરો ઉપદેશ આપે છે તેથી તેમના બોલવા ઉપર લોકોને પ્રેમ પ્રગટે છે. ન્હાનું બાળક પ્રેમથી અને સ્પષ્ટાચારથી અન્યોનાં હૃદય આકર્ષે છે તેમ મુનિવરો પણ શુદ્ધ પ્રેમ અને સ્પષ્ટાચારથી લોકોનાં હૃદય આકર્ષી શકે છે. બાલ્યાવસ્થામાં જે આનન્દ હોય છે તે અજ્ઞાન સહભાવી છે. સાધુની અવસ્થામાં જ્ઞાનાનન્દ યોગાનન્દ પ્રગટે છે. બાળકો મોટાં થાય છે ત્યારે તેઓમાં સં-

સારના પ્રપંચોના લીધે સ્વાર્થ–કપટ વગેરે દોષો પ્રગટે છે. જ્ઞાની એવા સાધુની અવસ્થામાં સ્વાર્થાદિક દોષોનો લય થાય છે તેથી તેનું આનન્દમય જીવન બની રહે છે.

मुनिनी सर्वत्र निःस्पृहता.

એક મુનિ વ્યાખ્યાન વાંચવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. એક શ્રાવિકાએ કહ્યું કે હજી મારો પુત્ર આવ્યો નથી. શ્રાવિકાનો પુત્ર આગેવાન હતો. મુનિએ કહ્યું વ્યાખ્યાનનો સમય થઇ ગયો છે. શ્રાવિકાએ કહ્યું મારા પુત્ર વિના વ્યાખ્યાન વંચાશે નહિ. મુનિરાજે કહ્યું કે શ્રાવિકે ! કોઇની સ્પૃહા હું રાખતો નથી. તારા પુત્ર જેવા શેઠો તો મારા વાસખેપમાંથી ઘણા પ્રગટે છે. જે જગત્‌ની સ્પૃહા રાખે છે તે જગત્‌ને તાબે થાય છે–જે જગત્‌ની સ્પૃહા રાખતો નથી તે જગત્‌નો ઉપરી બને છે.

गुरुश्रद्धानी चर्चा.

એક વખતે એક સાધુ ઉપાશ્રયમાં શાન્ત ચિત્તથી બેઠા બેઠા પરમાત્માનો વિચાર કરતા હતા. તે વખતે એક શ્રાવક આવી કહેવા લાગ્યો કે મહારાજ ! હવે મારી શ્રદ્ધા તમારા ઉપર સ્થિર રહેતી નથી. સર્વ સાધુઓ ચાલે તે પ્રમાણે ચાલો. મારા કહેવા પ્રમાણે ચાલશો તો તમારી મહત્તા વધશે. તમને આજ સુધી ગુરૂ માનું છું પણ હવે તમે જો બરાબર મારા કહેવા પ્રમાણે ન વર્તશો તો દુનિયા તમને નિંદશે તેથી હું તમને ગુરૂ માનીશ નહિ, તેમજ તમારી પાસે આવીશ નહિ. દુનિયાની તરફ ધ્યાન દેઇને લોકમાં મારી સારી પ્રશંસા થાય તે પ્રમાણે વર્તશો તો તમને ગુરૂ માનીશ. કેમ તમે શો ઉત્તર આપો છો ? પેલા શાન્ત મુનિવરે શ્રાવકને કહ્યું કે શ્રાવક ! તારા વિચારોમાં હજી પરિપૂર્ણ સત્યતા આવી નથી. તું ગારના ખીલાની પેઠે જેની પાસે જાય છે તેના જેવા વિચારો કરનાર બની જાય છે. કીર્ત્તિ નામ કર્મના ઉદયથી કીર્ત્તિ પ્રસરે છે અને અપકીર્ત્તિના ઉદયથી અપકીર્ત્તિ થાય છે. કોઇ પણ મનુષ્ય સંબંધી દુનિયાનો એક સરખો અભિપ્રાય નથી. કેટલાક મનુષ્યો અમુક મનુષ્યને પ્રશંસે તો અન્ય મનુષ્યો તેને ધિક્કારે છે. એકજ ચંદ્રને દેખીને પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે તેને સ્તવે છે વા નિન્દે છે. આત્મસાક્ષીએ ધર્મ કર-

વાની જરૂર છે. લોકોમાં પ્રશંસા થાય તેમ જે વર્તવા પ્રયત્ન કરે છે અને આત્માના સ્વાભાવિક ગુણો તરફ લક્ષ દેતો નથી તે આત્મગુણોથી છેતરાય છે. લોકો પોતપોતાની રૂચિ દ્દષ્ટિ પ્રમાણે ભિન્નભિન્ન મત બાંધે છે. સર્વનો એક સરખો મત મળતો આવતો નથી. આગમોના આધારે મને જે સમજાય છે અને મારાથી શક્તિ પ્રમાણે જે થાય છે તે હું કરૂં છું. લોકમતના વિચાર રૂપ વાયરાના જોરે આકડાના તુલની પેઠે ઉડવાની કંઇ જરૂર નથી. તું કહે છે કે હું તમને ગુરૂ માનીશ નહિ. આના ઉત્તરમાં અવબોધ કે તું ગુરૂ માને તે માટે હું સાધુ થયો નથી. શ્રાવક સમજીને જો પ્રથમથી તું ગુરૂ કરતાં શીખ્યો હોય તો તારી હાલના જેવી ત્રિશંકુની અવસ્થા રહેત નહિ. સમકિતદાયક ગુરૂ તરીકે મને ગુરૂ માનતો હોય તો તેનો કદી ત્યાગ થઇ શકે નહિ. વેશ્યાની પેઠે જેઓ વારંવાર ગુરૂઓ સ્વચ્છંદથી બદલે છે તેઓ હજી શિષ્યનું લક્ષણ સમજી શકતા નથી. તું તારા માટે મને ગુરૂ માને છે. મારો તેમાં કાંઇ સ્વાર્થ નથી. પેલો શ્રાવક આ પ્રમાણે મુનિનો ઉપદેશ સાંભળી ખુશ થઇ ગયો અને ગુરૂનું કથન ધ્યાનમાં લીધું.

योग्यता प्रमाणे उपदेश.

એક મુનિએ બાલશ્રાવકોની આગળ દ્રવ્યાનુયોગની દેશના દેવા માંડી. વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયા બાદ શ્રાવકોને પૂચ્છયું, શ્રાવકો ! શું સમજ્યા ? શ્રાવકોએ કથ્યું, ગુરૂ મહારાજ ! અમને કંઇ સમજણ પડી નહિ. તમે સમજાવવા બહુ પ્રયત્ન કર્યો તે વાત ખરી છે પણ અમને કંઇ સમજણ ન પડી. માટે આપને તસ્દી પડી તેથી દીલગીર થઇએ છીએ. મુનિએ જાણ્યું કે મેં ભૂલ કરી છે. તેમનો અધિકાર તપાસ્યા વિના દેશના દીધી તે ઠીક કર્યું નહિ. શ્રોતાના અધિકાર પ્રમાણે દેશના દેવી જોઇએ. બાલ જીવને તેના અધિકાર પ્રમાણે સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો. મધ્યમને તેના અધિકાર પ્રમાણે સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો અને જ્ઞાનીને તેના અધિકાર પ્રમાણે ઉપદેશ દેવો. ઉપદેશ આપતાં પહેલાં શ્રોતાનું જ્ઞાન, તેની રૂચિ અને તેને કેવી રીતે બોધી શકાય તે બાબતનો પૂર્ણ વિચાર કરવાની જરૂર છે. શ્રોતાઓને જે જે બાબતોનો બોધ આપવાની ઇચ્છા હોય તેને માટે તેઓ અધિકારી છે કે કેમ ? એવું પ્રથમથી જાણવાની જરૂર છે. ઔષધ આપનાર દાક્તર અથવા વૈદ્ય પ્રથમથી દર્દીઓની તપાસ કરીને તેની યોગ્યતા પ્રમાણે ઔષધ આપે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, ઉમ્મર આદિનો વિચાર કરીને તે ઔષધ

આપે છે તો દર્દીને ફાયદો થાય છે. પ્રથમ તો શ્રોતા ભાવિત છે કે અભાવિત છે, તેના મનમાં ધર્મ સંબંધી કેવા વિચારો પ્રગટે છે, તે કોની કોની સંગતિમાં આવ્યો છે, તેની શ્રદ્ધા કેવી છે, કેવા ભાવથી તે તત્ત્વને શ્રવણ કરવા ઇચ્છે છે, ઇત્યાદિ બાબતનો અનુભવ કરીને પશ્ચાત્ તેને બોધ દેવામાં આવે છે તો શ્રોતા અને વક્તાને આનન્દ પડે છે.

योग्यता प्रमाणे बोध देवा पर दृष्टांत.

વડોદરામાં એક વખત રૂપવિજયજી મહારાજ ગયા હતા. ત્યાં તેઓ વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા. પાલીના એક શ્રાવકે તેમની તારીફ સાંભળી કે શ્રીરૂપવિજયજી દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાતા છે. પાલીનો શ્રાવક વડોદરે આવ્યો અને ખાસ વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા ગયો. વ્યાખ્યાનમાં કથાઓ ચાલતી હતી તેથી પેલો શ્રાવક નારાજ થયો. મહારાજે તેનું મન જાણી લીધું. અને બીજા દિવસે પ્રસંગ લાવીને દ્રવ્યાનુયોગની દેશના દીધી તેથી પાલીના શ્રાવકને બહુ આનન્દ થયો અને મહારાજની તારીફ કરી. એક નગરમાં એક સાધુ વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા, તે નૈયાયિક હતા. વ્યાપ્તિનું સ્વરૂપ વાંચતા હતા. ઘણી શ્રાવિકાઓ વ્યાખ્યાનમાં જતી હતી. એક વખત એક શ્રાવિકાને તેના ધણીએ કહ્યું કે વ્યાખ્યાનમાં શું આવે છે? તેણીએ કહ્યું કે જ્યાં ધૂમાડો હોય ત્યાં રસોડું હોય. (પર્વતમાં ધૂમાડો છે, એવી વાત આવે છે.) આ ઉપરથી સમજવાનું કે અધિકાર પ્રમાણે ઉપદેશ આપવાથી લાભ થાય છે.

ज्ञानीओनी अवस्थामां विशेष आनंद.

એક વખતે એક મુનિવર પાસે **પ્રજ્ઞાલાલ** નામનો શ્રાવક આવ્યો. તેણે ગુરૂ મહારાજને વિનયપૂર્વક કથ્યું કે કૃપાનાથ! મારી બાલ્યાવસ્થા જેવો હાલ મને સાધુ ઉપર ભાવ થતો નથી. દેવ, ગુરૂ, ધર્મના ઉપર બાલ્યાવસ્થામાં મને ઘણી રૂચિ હતી. હાલ તેમને દેખું છું તો પણ બાલ્યાવસ્થા જેવો પ્રેમ પ્રગટતો નથી. બાલ્યાવસ્થા સારી કે યુવાવસ્થા સારી તેની મને શંકા રહે છે. બાલ્યાવસ્થામાં મારી મા ઉપર અને મારા બાળમિત્રો ઉપર જેવો રાગ હતો તેવો રાગ હાલ નથી. હાલ તો મ્હારૂં જીવન સ્વાર્થમય બનતું જાય છે. આનું શું કારણ હશે અને હવે મારે શું કરવું જોઇએ તે કૃપા કરીને સમજાવશો કે જેથી મારૂં જીવન સુધરે.

ગુરૂ મહારાજ કથે છે કે, **પ્રજ્ઞાલાલ !** શ્રાદ્ધ—બાલ્યાવસ્થામાં નિર્દોષ પ્રેમ પ્રાયઃ હોય છે. પ્રાયઃ બાલ્યાવસ્થામાં કોઇના અવગુણ દોષો તરફ દૃષ્ટિ જતી નથી. જેવું હૃદયમાં તેવી રીતે બાહ્યનું વર્તન પણ હોય છે. સંસારના કાવા દાવા, કપટ કળાઓ સ્વાર્થ વગેરે દોષોનું વિશેષતઃ અનભિજ્ઞપણું હોવાથી નિર્દોષ પ્રેમ અને પ્રસન્ન વદન રહે છે. પશ્ચાત્ મોટી ઉમર થતાં સંસારની બાબતોનું જ્ઞાન વધે છે અને મોહનું જોર પણ તે સાથે વધે છે, તેથી દેવ, ગુરૂ, ધર્મના ઉપર પણ અજ્ઞાની જીવોને બાલ્યાવસ્થા જેવો પ્રેમ રહેતો નથી. જ્ઞાની મનુષ્યોને તો બાલ્યાવસ્થા કરતાં જ્ઞાનની વિશેષતઃ પ્રાપ્તિ થવાથી વિશેષતઃ ધર્મ, ગુરૂ, દેવ ઉપર પ્રેમ પ્રગટે છે. બાલ્યાવસ્થાનો જેવો ઉત્તમ પ્રેમ હોય છે તેવો મોટી ઉમ્મરે પ્રાયઃ જ્ઞાની જીવોમાં પ્રેમ રહી શકે છે. પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિ જેવી બાલ્યાવસ્થામાં સધાય છે તેવી અજ્ઞાનીઓ મોટી ઉમરમાં સાધી શકતા નથી. કૃષ્ણને માનનારા કેટલાક વૈષ્ણવો કહે છે કે ૧૧ વર્ષ અને બાવન દિવસના કૃષ્ણ અને તે પછીના કૃષ્ણ તે પહેલાનાં કરતાં જૂદા હતા. અગિયાર વર્ષ સાધિક બાવન દિવસના કૃષ્ણમાં કલિકાલનો પ્રવેશ થયો નહોતો. આ ઉપરથી અપેક્ષાએ સારાંશ ગ્રહણ કરવાનો કે મોટી ઉમ્મરમાં પણ જ્ઞાનની સાથે બાલ્યાવસ્થાના કરતાં શુદ્ધ એવો પ્રેમ ધારણ કરીને, દેવ, ગુરૂ અને ધર્મની સેવના કરવી. મોટી ઉમર થતાં અનેક વસ્તુઓના હૃદયમાં સ્વાર્થિક માયિક સંસ્કારો પ્રગટે છે તેથી માતા, પિતા, ગુરૂ, મિત્ર ઉપર પણ શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરી શકાતો નથી. શુદ્ધદેવ—ગુરૂ—ધર્મ પર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કર. કુમતિના વિચારોને કાઢી નાખ. જ્ઞાનયોગીના જેવી પોતાના આત્માની દશા કરીશ તો બાલ્યાવસ્થા કરતાં અનંતગણો આનન્દી બનીશ.

स्वयं गुणी बनवा पर एक भक्तनुं दृष्टांत.

અન્યોને ધર્મી બનાવવા પહેલાં પોતાનામાં સદ્ગુણોનો આવિર્ભાવ કરવાની જરૂર છે. પોતાનામાં ગુણો પ્રગટ્યા હોય છે તો તેની અન્યોને અસર થાય છે. એક ઠેકાણે એક ભક્ત પુરૂષ રહેતો હતો. તેની પાડોશમાં એક કલેશી મનુષ્ય રહેતો હતો. કલેશી મનુષ્ય આખા ફળીયામાં ગમે તે પ્રસંગો ઉભા કરીને અને તેની સાથે ગમે તે રીતે બોલ્યા કરતો હતો. કલેશ કર્યા વિના તેને જંપ થતો નહોતો. એક દિવસ પેલા ભક્ત પુરૂષનો વારો આવ્યો. કલેશ કરનારે પેલા ભક્તના ઉપર પ્રસંગ પામીને ગાળોની

વૃષ્ટિ કરવા માંડી. તેનું અપમાન થાય અને હલકાઇ પડે તેવી બનાવટી વાતો બોલવા લાગ્યો. બોલતાં બોલતાં તે થાકી ગયો ત્યારે તે બોલતો બંધ થયો. તે વખતે પેલા ભક્તે સાકરીયું પાણી પીવા આપ્યું. તેણે પાણી પીધું અને પાછો ટટાર થયો એટલે ગાળો દેવા લાગ્યો. ગાળો દેતાં દેતાં થાકી ગયો ત્યારે તે બંધ પડયો. ત્યારે પેલા ભક્તે તેને સ્વાદુ ફળો ખાવા આપ્યાં. સ્વાદુ ફળો ખાધા બાદ તે વિચારવા લાગ્યો કે અહો મેં બહુ ખોટું કર્યું. મેં આટલી બધી ગાળો દીધી તો પણ આ ભક્તે તો ઉલટું મારૂં સારૂં કર્યું. અરે મારો કેટલો બધો વાંક ? એમ વિચારીને તેણે વિચાર કર્યો કે હું ફક્ત તેની માફી માગું તો સારૂં. એમ વિચારી ભક્તની માફી માગી અને કહ્યું કે મેં તમને ગાળો આપી તેથી બહુ દિલગીર છું. હવે હું મારી ટેવ સુધારીશ અને થોડા કાલમાં સારી રીતે સુધરીશ. પેલા ભક્તે કહ્યું કે તેં ગાળો દીધી પણ મેં લીધી નથી તેથી મને તેની કંઇ અસર થઇ નથી. પણ તારા શરીરમાં ક્રોધ પ્રગટેલો તેથી થએલો પરિતાપ તથા થાક વગેરે દેખીને મને બહુ દયા આવી તેથી મેં તારી સેવા કરી છે. હું તારા આત્માને દેખું છું તેથી મને તારા સંબંધી સારો વિચાર રહે છે. પેલા લડવાડીયા મનુષ્યે ભક્તનો આવો સુંદર ઉપદેશ સાંભળ્યો અને સદાકાળને માટે સુધર્યો. કદી તેણે પછીથી કોઇની સાથે લડાઇ કરી નહિ, અને બીજાઓને તે શાન્તિ આપવા લાગ્યો.

नैतिक.

સંવત્ ૧૯૬૭.

સમાજમાં કેટલાકોને ક્લેશ યુદ્ધ કરતા જોઇએ છીએ અને તેઓને હાળી દેવાનો પ્રયત્ન કરવામાં નથી આવતો તેનું થોડું ઘણું ફળ સર્વને ચાખવું પડે છે. એક આગબોટમાં બેઠેલા મનુષ્યો હોય અને તે આગબોટમાં કોઇ ઠેકાણે કાણું પડયું હોય અને તેમાં પાણી ભરાતું હોય તો સર્વની ફરજ છે કે તે કાણાને ગમે તે રીતે પુરી દેવું. જો તે કાણું પૂરી દેવામાં ન આવે તો આગબોટમાં બેઠેલા સર્વ મનુષ્યોને તેનું ફળ ભોગવવું પડે છે. તે પ્રમાણે સમાજમાં, સંઘમાં, નાતમાં, ગચ્છમાં, કોમમાં દેશમાં, મંડળમાં ક્લેશ જાગ્યો હોય તો તેને સર્વેએ ભેગા મળીને સમાવી દેવો જોઇએ. જો ક્લેશ, ઝગડો શમાવી ન દેવામાં આવે તો ગંજીમાં પડેલા અગ્નિના તણખાની પેઠે વા ગામમાં લાગેલા અગ્નિની પેઠે સર્વને દુઃખનો થોડો ઘણો ભાગ પ્રાપ્ત થાય છે. વિવેકી મનુષ્યોએ ક્લેશ ઝગડા વગેરેને થતાંજ સમાવી દેવા જોઇએ. તે બાબતમાં જરા માત્ર પ્રમાદ કરવો યોગ્ય નથી. ક્ષુદ્ર નાનાં પ્રાણીઓમાં પણ ક્લેશ યુદ્ધો થતાં હોય તો તેની ઉપેક્ષા ન કરતાં તે વારવાં જોઇએ. એક વનમાં ઘણાં પશુઓ રહેતાં હતાં. એક દિવસ બે કાચંડાઓને (સરડાઓને) લડાઇ થઇ તે દેખીને એક ઉંદરે એક મોટા હાથીને કહ્યું કે આ બે કાચંડાઓને લડતા વારવા જોઇએ. મૃગલાં, સસલાં, વગેરે પ્રાણીઓ બેની લડાઇમાં ગમ્મત માનીને વારતા નથી તે યોગ્ય થતું નથી. તમે તો વિવેકી છો માટે તમે બે કાચંડાઓને લડતા વારો. જો નહિ વારો તો તે બન્નેની લડાઇથી બીજા પ્રાણીઓને પણ દુઃખ થશે. પેલા હાથીએ ઉંદરને ઉત્તર આપ્યો કે, એ બિચારા કાચંડાની લડાઇથી આપણને શો ભય છે. તું નાનું પ્રાણી છે તેથી બહુ બીવે છે. પેલો ઉંદર તો મૌન રહ્યો. એટલામાં બે કાચંડાઓ લડતા લડતા હાથીના કાનમાં પેસી ગયા અને કાનમાં યુદ્ધ મચાવવા લાગ્યા તેથી હાથીને વેદના થવા લાગી અને તે ગાંડા જેવો થઇને દોડવા લાગ્યો. વનનાં નાનાં વૃક્ષો ઉખેડવા લાગ્યો. એક તાપણી બળતી હતી સાં

હાથીના કાનમાં કાચંડો પેઠો.

આવ્યો અને જંગલીઓનાં લુગડાં તાપણીમાં નાખવા લાગ્યો અને એક લુગડું બળતું બળતું સુકાં લાકડાં પાસે પડયું, તેથી વનમાં અગ્નિ ભડભડ બળવા લાગ્યો. ઘણાં પ્રાણીઓ મરી ગયાં. હાથી અગ્નિના તાપે સરોવરમાં પેઠો, અને સરોવરના પ્રાણીઓને તેથી ઉપદ્રવ થયો. આ દૃષ્ટાંત સમજીને વિવેકી મનુષ્યોએ ક્ષુદ્ર કલેશને પણ સમાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

× × ×

સુધારકો જુનાઓને નિન્દે, કમખોડે તેથી કંઇ તેઓ સુધારામાં આગળ વધી શકે નહિ. પ્રાચીનોના વિચારોમાં પણ જે જે અંશે સત્ય જણાતું હોય તે ગ્રહણ કરવાની જરૂર છે. સનાતનીઓ સુધારકોને નિન્દે, કમખોડે અને તેઓમાં વૈરભાવ કરે તેથી તેઓ કંઇ સુધારકો ઉપર સારી અસર કરી શકે નહિ. સુધારકોની દૃષ્ટિમાં સર્વથા સત્ય વા સર્વથા અસત્ય સમાયું હોય એવો નિયમ નથી, તેમજ સનાતનીઓના (પ્રાચીનોના) વિચારોમાં સર્વથા સત્ય વા સર્વથા અસત્ય સમાયું હોય એવો નિયમ નથી. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી સત્ય અને અસત્ય અવબોધી શકાય છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી વસ્તુનું પૂર્ણ સ્વરૂપ જાણ્યા વિના સત્ય વા અસત્યનો સંપૂર્ણ નિર્ણય થઇ શકતો નથી. સુધારકો પ્રાચીનોના કે જે પોતાનાથી વિરૂદ્ધ વિચારો લાગતા હોય તે વિચારોની સાથે વિરૂદ્ધતા ધારણ કરે તો કંઇક યોગ્ય ગણાય, પરન્તુ જો તેઓ પ્રાચીનોની સાથે અંગત વૈર, દ્વેષ, કલેશ ધારણ કરે તો અનીતિના માર્ગમાં તેઓનો પ્રવેશ થએલો ગણાય. પ્રાચીનો, સનાતનીઓ પોતાના વિચારોથી વિરૂદ્ધ એવા સુધારકોના વિચારોને લેઇ સુધારકો ઉપર વૈર રાખે, સુધારકોનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરે અને વ્યક્તિ-જાતિ નિન્દા, યુદ્ધ વગેરે કરે તો અનીતિના માર્ગમાં તેઓનો પ્રવેશ થયો એમ ગણી શકાય. પરસ્પર વિચારોની ભિન્નતાએ જાતિ નિન્દા, કલેશ વગેરે ન કરવો જોઇએ, પોતાનાથી વિરૂદ્ધ વિચાર જેઓના હોય તેઓના આત્માઓની નિન્દા હેલના કરવાથી કદી ખરો જય મેળવી શકાતો નથી. પોતાનાથી વિરૂદ્ધ વિચારો કે જે આગમોના આધારે જૂઠા હોય તો દલીલોથી તે જૂઠા વિચારોને હઠાવવા પુસ્તકો વા ભાષણો દ્વારા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સત્ય દલીલોથી સત્યનું મંડન કરતાં અને અસત્યનું ખંડન કરતાં કોઇની જાતિ નિન્દા ઉપર ન ઉતરી જવું જોઇએ. સત્યને સત્ય તરીકે સ્થાપન કરવામાં દલીલોથી પ્રયત્નશીલ થવું જોઇએ.

અને નિર્ભય બનવું જોઇએ. સત્યની અનેક અપેક્ષાઓ હોય છે સનાતનીઓ અને સુધારકોમાં જે જે અંશે સત્ય જણાતું હોય તે તે અપેક્ષાએ તે તે સત્યને ગ્રહણ કરીને ખરા જૈનોએ જજ્જની પેઠે સત્યનો પ્રકાશ કરવો.

અન્યોની મરજી સાચવીને અન્યોની પ્રીતિ આદિ મેળવવા હાજી હા કરવાની ટેવ કદી ન પાડવી જોઇએ, હાજી હા કરવાની ટેવથી પોતાની સ્વતંત્રતાને દેશવટો દેવાય છે અને પોતાના વિચારો વિરૂદ્ધ વર્તવાથી પોતાના આત્માનું અપમાન કરી શકાય છે, અને તેથી અન્તે પરિણામ સારૂં આવતું નથી. પોતાના સદ્વિચારોને દાબી દેઇ અન્યોની મરજી સાચવવાથી ઇન્દ્રાસન મળતું હોય તો પણ તેની સ્પૃહા ખરેખર સત્પુરૂષો રાખતા નથી.

हाजी हा पर दृष्टांत बोध.

માનસ નગરમાં પહેલાં એક રાજા થઇ ગયો. તેણે વિચાર કર્યો કે આપણે એક સારો દિવાન રાખવો. હાજી હા કરનારા દિવાનથી સત્યનો પ્રકાશ બહાર આવતો નથી. એક દિવસ તેણે કેટલાક મનુષ્યોને દિવાન પદની માટે બોલાવ્યા. ચન્દ્રશંકર નામના પુરૂષને તેણે બોલાવીને પૂછ્યું. ચન્દ્રશંકરજી ? હાથીની સ્વારી મને ઠીક લાગે છે. તમારો શો અભિપ્રાય છે ? ચન્દ્રશંકરે કહ્યું; વાહરે વાહ હાથીઓની સ્વારી તો રાજાઓને શોભી શકે. રાજાએ કહ્યું, હાથીના કરતાં ઘોડાની સ્વારી સારી લાગે છે. ચન્દ્રશંકરે કહ્યું, હાથીના કરતાં ઘોડો લાખ દરજ્જે સારો. હાથી રીસાળ રહે છે અને દોડી શકતો નથી. રાજાએ કહ્યું, ગધેડાની સ્વારી બહુ સારી લાગે છે. ચન્દ્રશંકરે કહ્યું, વાહરે વાહ ગધેડાની સ્વારીથી તો કદી પડવાનો ભય રહેતો નથી. અને મરજીમાં આવે ત્યાં ઉભું રાખી શકાય છે. રાજાએ કહ્યું ગધેડાની સ્વારી કરવાથી લોકોમાં હાંસી થાય. ચન્દ્રશંકરે કહ્યું, હા સાહેબ, બરાબર વાત છે. ગધેડાના જેવું મૂર્ખ કોઇ પ્રાણી નથી, રાજાએ કહ્યું, પાલખીમાં બેસવાથી આનન્દ પ્રગટે છે, ચન્દ્રશંકરે કહ્યું, વાહરે વાહ, પાલખીની શી વાત થાય ? રાજાએ કહ્યું પાલખી બહુ હાલે છે. ચન્દ્રશંકરે કહ્યું, હા સાહેબ, પાલખીમાં બેસવાથી પીધેલું પાણી હાલે છે. રાજાએ વિચાર્યું કે આ મનુષ્યને દિવાન બનાવ્યો હોય તો, તેનાથી મારા રાજ્યની ઉન્નતિ થવી દુર્લભ છે. ચન્દ્રશંકરને કહ્યું તમો હાજી હા કરનારા મનુષ્ય છો તેથી તમને દિવાન કરી શકાશે નહિ. શાન્તિદાસ નામના એક ગૃહસ્થને બોલાવીને રાજાએ પૂછ્યું:- રાજાએ પોતાની મેળે કારોબાર ચલાવવો જોઇએ કે પ્રજાની સમ્મતિ લેવી

જોઇએ ? શાન્તિદાસે કહ્યું પ્રજાના વિચારોની સમ્મતિ લેવી જોઇએ. બ્રિટીશ સરકારની રાજ્ય પદ્ધતિએ રાજ્ય ચલાવવાની જરૂર છે. પ્રજાની સેવા અને પ્રજાની ઉન્નતિ અર્થે રાજા છે એમ સ્મરણમાં રાખવાની જરૂર છે. મારા સ્વતંત્ર વિચારો હું કહું છું તેમાં કંઇ ફેરફાર હોય તો પરસ્પર વિચારોની આપ લે કરવાની જરૂર છે. રાજા અને પ્રજાએ ભેગા મળીને પરસ્પર વિચારોની આપ લે કરવી જોઇએ. રાજાએ શાન્તિદાસના સ્વતંત્ર વિચારો જાણીને તેને દિવાન નીમ્યો. આ ઉપરથી સમજવાનું કે હાજી હા કરવાની ટેવથી ખરેખરો લાભ થઇ શકતો નથી. આગમના આધારે સત્યજ્ઞાનનો પ્રકાશ લેઇ પોતાની અને પારકી ઉન્નતિ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

ઠાઠમાઠ અને ધટાટોપના કૃત્રિમ મંડળોથી અજ્ઞ મનુષ્યોને પ્રપંચ જાળમાં ફસાવીને પોતાની સ્વાર્થ વૃત્તિને તૃપ્ત કરનારા મનુષ્યો પોતાના આત્માને છેતરે છે અને તેથી અન્તે અવનતિનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. વિશેષમતિ ધારણ કરનારાઓ સામાન્ય મતિવાળા મનુષ્યોને પોતાના વશ કરી શકે છે, પણ અન્તે તેથી પોતાનો અભ્યુદય થતો નથી. મન, વાણી અને કાયાની શક્તિયોને ખીલવવી હોય તો ડોળપણું ત્યાગ્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી. દરેક મનુષ્યોની સાથે આર્યભાવથી વર્તવામાં આવે તોજ આર્યપણું પ્રાપ્ત થાય.

वाणिया घारना खीला छे तेनुं दृष्टांत.

વાણિયા ધારના ખીલા છે. એવી કહેવત નીચે મુજબ સાંભળી છે. મારવાડમાં સાદડી ગામમાં એક ભોજક સાધુનો વેશ ધારણ કરીને ગયો. ગામની બહાર્ તે બકધ્યાન તથા કપટ ક્રિયા કરીને ઉત્તમ ચારિત્રનો ડોળ દેખાડવા લાગ્યો. વાણિયાઓ તેને ગામમાં લેઇ ગયા. પ્રતિક્રમણ વખતે વાણિયાઓ આવ્યા. પ્રતિક્રમણમાં કાઉસગ્ગમાં તેણે બે હાથ ઉંચા કર્યા. વાણિયાઓએ પૂછ્યું બાપજી ! બે હાથ ઉંચા કેમ કર્યા ? પેલા કપટી સાધુએ કહ્યું **"મુક્તિમાં જાણા હોવે તો બે હાથ** ઉંચા **કરણા ઔર નરકમેં જાણા હોવે તો બે હાથ નીચા કરણા."** વાણિયાઓએ વિચાર્યું કે અહો આ મુનિ ઉત્તમ ક્રિયા કરનારા છે. ખરી ક્રિયા તો તેમણે બતાવી. એક દિવસ એક શ્રાવકે મહારાજને કહ્યું કે નવકારવાળી ગણવાના નિયમ આપો. પેલા મુનિએ કહ્યું **"નવકારવાળી કહે તો સ્ત્રી હો જાવે. નોકારવાળો કહેણા ચાહિયે સાધુ સ્ત્રીકો પાસ ન રાખે નોકારવાળી તો સ્ત્રી હો ગઇ, નોકારવાળીકું સ્ત્રી કહે કર પાસ રખે તો દોષ લગ જાવે."** પેલા વાણિયાઓએ કહ્યું કે આ

મુનિ ખરી ક્રિયા દેખાડનારા આવ્યા છે. ગામના વાણિયાઓએ મુનિજીને કહ્યું કે આજ પ્રતિક્રમણ કરાવો. મુનિએ કહ્યું કે હું કરૂં તેમ કર્યા કરો. પેલા કપટી મુનિ જેમ કરવા લાગ્યા તેમ વણિકો કરવા લાગ્યા. છઠ્ઠા આવશ્યકના અન્તે પેલા કપટી મુનિને વઇ (ફેફરૂં) આવી તેથી આલોટવા લાગ્યો. વાણિયાઓ પણ આલોટવા લાગ્યા. મુનિના મુખે ફીણ આવ્યું. વાણીઆ-ઓએ ઘણી મહેનત કરી પણ ફીણ આવ્યું નહિ અને ક્રિયા પૂરી થયા બાદ કહેવા લાગ્યા કે "બાપજી! થારો પડિક્રમણ બહોત આછો હુવો. થાકું ફેણ આયા." માકું નહિ આયા એક દિવસે કાર્તિક પુનમે ગામની બહાર છાણ મથન ક્રિયા કરાવી. છાણના ઢગલામાં લાકડું ઉભું કરીને બન્ને તરફના લોકો પાસે ખેંચાવ્યું. તે ઘડીમાં આમ જાય અને ઘડીમાં આમ જાય. વાણિયા બહુ ખુશ થયા અને કહેવા લાગ્યા કે આ સાધુ સાચો છે અને કર્મ ટાળવાની અમને ખરી ક્રિયા બતાવી. છેવટે પેલા કપટી સાધુએ કહ્યું કે વાણિયાઓ! તમે આ ધારના ખીલા જેવા આમ તેમ ભમાવ્યાથી ભમી જાઓ છો. મે તમને ખોટું ભરમાવ્યું છે અને છેવટે જણાવું છું કે તમે બકની પેઠે કપટી ક્રિયાના આડંબરે છો. કપટીઓ કયાં ભૂલો તમારા જેવા બાલજીવોને ભમાવે છે તેથી તમારી એક ગુરૂ ઉપર શ્રદ્ધા રહેતી નથી. તમારી આગળ કપટી કલાવંત ઘટાટોપ કરનાર ફાવી જાય છે અને તમારી એક ગુરૂ ઉપર શ્રદ્ધા ગુરૂપણાની પાકી ન રહેવાથી ધારના ખીલા જેવા બની જાઓ છો. તમે કદી કોઇના થયા નથી અને તમારા ઉપર ગુરૂનો વિશ્વાસ રહેતો નથી અને ખરી શ્રદ્ધા વિના તમારૂં કલ્યાણ થતું નથી.

नारद जेवानी वातपर विश्वास न मूकवो जोइए.

નારદવેડા કરીને પરસ્પર લડાવી મારનાર મનુષ્યોનું કદી કલ્યાણ થતું નથી. એક બીજાને આડું અવળું ભમાવીને પરસ્પર કલેશ કરાવનારા મનુષ્યોનો કદિ વિશ્વાસ ધારણ કરવો નહિ. ભદ્રક મનુષ્યોને કળાબાજ મનુષ્યો લડાવી મારે છે તેના ઉપર એક દૃષ્ટાંત નીચે મુજબ છે.

दृष्टांत बोध.

વિદ્યાપુર નામના નગરમાં ચન્દ્રસેન રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં રૂપભદાસ નામના શેઠ અને ચંપા નામની શેઠાણી વસતાં હતાં બન્નેનો એક બીજા ઉપર પ્રેમ તથા વિશ્વાસ સારો હતો. પુરૂષ અને સ્ત્રી આનન્દમાં જીવન ગાળતાં હતાં. કોઇ દિવસ અંશ માત્ર પણ કલેશ થયો નહતો, એ ખરેખરો પ્રેમ અને સંપ છે. રાજાની મંડળીમાંના એકે કહ્યું તે બેની વચ્ચે

16

હું લડાઇ કરાવું. બીજાઓએ કહ્યું જો તું લડાઇ કરાવે તો ખરેખરો નારદ કહેવાય. પેલો નારદ વણિકનો વેષ ધારણ કરી રૂષભદાસ શેઠની દુકાને ગયો. પરગામથી માલ ખરીદવા આવ્યો છું એમ રૂષભદાસના પૂછતાં જણાવ્યું. જમવાના વખતે શેઠ તેને પોતાની સાથે ઘેર લેઇ ગયા. શેઠાણીએ ભોજન પીરસ્યું પણ નારદે ખાધું નહિ. ન ખાવાનું કારણ પૂછતાં અનેક બહાનાં જણાવ્યાં પશ્ચાત્ તે ઘેર શેઠની ગાદી ઉપર સુઇ ગયો. રૂષભદાસ શેઠ દુકાને ગયા. શેઠાણીએ પેલા વસીયાત નારદ શેઠને કહ્યું, કેમ તમે જમ્યા નહિ ? મને ખરૂં કારણ કહો. શેઠે કહ્યું એ કહેવામાં સાર નથી. શેઠાણીએ હઠ પકડી. અંતે નારદ શેઠે કહ્યું તારો ધણી મારા ગામનો ધોબી છે. બાલ્યાવસ્થામાં અમે બન્ને મિત્ર હતા તે અહીં આવ્યા બાદ શેઠ બની બેઠો અને તે તને પરણ્યો પણ તેની સાથે મારાથી શી રીતે ખવાય ? પરણતાં પહેલાં કુળ વગેરે પૂછયું હોત તો સારૂં. તમારો ભવ બગડયો. શેઠાણીએ કહ્યું શેઠ ધોબી છે એમ શાથી જાણી શકાય ? પેલા નારદે કહ્યું કે રાત્રે બરડો ચાટજે એટલે ખારાશ જણાશે તેથી લુગડાં ધોતો હતો એમ જણાશે. શેઠાણીએ પરીક્ષા લેવાનો ઠરાવ કર્યો. નારદશેઠ દુકાને ગયા અને ત્યાં પણ શેઠના પૂછવાથી જણાવ્યું કે તારી સ્ત્રી ચુડેલ છે તેથી મેં ખાધું નહિ. શેઠે કહ્યું તે ચુડેલ છે એમ શાથી જાણી શકાય. નારદશેઠે કહ્યું, રાત્રીએ તું ઉંઘી જાય છે ત્યારે તે તારો બરડો ચાટીને લોહી પીએ છે. શેઠને પણ વહેમ પડયો અને પરીક્ષા લેવાનો ઠરાવ કર્યો. રાત્રે શેઠ કપટથી ઉંઘ્યો એટલે શેઠાણીએ હળવે રહીને જીભ વડે બરડાને ચાટવા માંડયો તેથી ખારાશ જણાઇ. શેઠે બૂમ પાડી કે અરે આ ચૂડેલ છે. શેઠાણીએ બૂમ પાડી કે અરે આ ધોબી છે. બન્નેનું કેશાકેશી યુદ્ધ થયું. હજારો મનુષ્યો દેખતાં કલેશ વધવા લાગ્યો. રાજા સુધી ફરિયાદ ગઇ. પેલા નારદ શેઠની નારદવિદ્યા પ્રગટ થઇ અને પુનઃ બન્ને વચ્ચે પ્રેમ સંપ થયો. આ ઉપરથી સમજવાનું કે નારદ જેવા દુર્જન મનુષ્યો કાચાકાનના ભોળા લોકોને આડુંઅવળું ભરમાવીને લડાવી મારે છે માટે કોઇની વાત સુણીને એકદમ કોઇ જાતનો નિર્ણય કરવો નહિ. કદી કાચાકાનના થવું નહિ. જેટલું કાને સંભળાય તેટલું સત્ય હોય એવું માનવું નહિ. ' વા વાયાથી નળીયું ખસ્યું, તે દેખીને કુતરૂં ભસ્યું,' એવું ઘણી વખત બને છે. એક કાનથી બીજે કાન વાત જતાં ઘણો ફેરફાર થઇ જાય છે માટે અનેક રીતે વિચાર કરીને તથા તપાસ કરીનો કોઇની વાત સાંભળીને તેની માન્યતા સ્વીકારવી.

अतिथि सेवा.

સંવત્ ૧૯૬૭

ગામડાઓમાં આતિથ્યભાવ વિશેષ દેખવામાં આવે છે. ભારત ભૂમિના ગામડાઓમાં અતિથિને દેવની સમાન પૂજવામાં આવે છે. પોતાને ઘેર કોઇ પણ મનુષ્ય આવે તો તેનો સત્કાર કરવો જોઇએ અને તેને યથાશક્તિ ભોજન કરાવીને ખુશ કરવો જોઇએ. પોતાને ઘેર કદિ શત્રુ પણ અતિથિ થઇને આવે તો લૌકિક વ્યવહાર પ્રમાણે તેનો આદર સત્કાર પૂજા કરવાની જરૂર છે. સર્વ પ્રકારના અપરાધો ભૂલી જઇને શત્રુને પણ ઘેર આવતાં અતિથિ તરીકે સ્વીકારી તેનો દેવની પેઠે આદર સત્કાર કરવો જોઇએ. અતિથિ સત્કાર સંબંધી અમારા સાંભળવામાં એક વાત આવી હતી તે નીચે મુજબ.

મેવાડમાં કેશરીયાજી તરફના પહાડી પ્રદેશોમાં એક ભાવડો રહેતો હતો. દુષ્કાલના પ્રસંગે તે ગરીબ થઇ ગયો હતો. એક વખત એક સાહેબ પાદરીની પાસે સાહાય્ય લેવા ગયો. પેલા પાદરી સાહેબે સિપાઇ પાસે ધક્કા મરાવી કાઢી મૂક્યો. પેલો ભાવડો પોતાના ઘેર ગયો અને અન્ય ઉપાયો વડે આજીવિકા ચલાવવા લાગ્યો. કેટલાક માસ બાદ પેલો સાહેબ ડુંગરામાં ફરવા ગયો. ડુંગરામાં તે ભૂલો પડયો અને સાંજરે પેલા ભાવડાની ઝુંપડી પાસે આવી પહોંચ્યો. સાહેબ આખા દિવસનો ભૂખ્યો અને તરસ્યો હતો. પેલા ભાવડાએ પાદરી સાહેબને ઓળખીને માન સાથે ખાટલી ઉપર બે-સાડયો અને પોતાના ઘરમાંથી પાણી લાવીને પાયું, પશ્ચાત્ તેને છાશ રોટલો અને ઘોલીનાં પાંદડાનું શાક ખાવા આપ્યું. સાહેબને તો ભૂખથી તે અમૃત સમાન લાગ્યું. રાત્રીના વખતમાં સાહેબને ઘાસની પથારી કરીને તેમાં સુવાની વ્યવસ્થા કરી આપી તથા તેને તાપવા માટે તાપણી કરી. તેમજ જાનવરોનો ઉપદ્રવ ન થાય તે માટે પોતે સાહેબની પાસે જાગતો બેઠો. પાદરી સાહેબને સવારમાં તેમના મુકામ તરફ વિદાય કર્યા. માર્ગમાં વાતચિત કરવાથી પાદરી સાહેબે પેલા ભાવડાને ઓળખ્યો અને કહ્યું

હું તને ઓળખું છું. ભાવડાએ કહ્યું કે હું પણ તમોને ઓળખું છું. પાદરી સાહેબે કહ્યું કે તું મારા ધક્કા અપમાન વગેરે ભૂલી ગયો અને મારો સત્કાર કર્યો તેનું શું કારણ? પેલા ભાવડાએ જવાબ આપ્યો કે અમારા ભારતવાસીઓ પોતાને ઘેર ગમે તેવો શત્રુ આવે પણ તેની દેવની પેઠે સેવા કરે છે અને તેમાં ખામી આવવા દેતા નથી. તમોએ મને જે કર્યું તે તરફ મારે જોવાનું નથી. મારે તો તમે મારા ઘેર આવ્યા એટલે અતિથિ માનીને દેવની પેઠે પૂજવા જોઇએ એવું અમારૂં આર્યોનું લક્ષણ છે. પ્રભુના કૃત્રિમ ભક્ત થવાથી વા સત્તાથી વા લક્ષ્મીથી વા પ્રોફેસર થવાથી પ્રભુને પ્રાપ્ત કરી શકાતા નથી. પ્રભુનો ઉપદેશ એ છે કે સર્વ પ્રાણીઓને મારા સમાન માનશો તો તમે મને પ્રાપ્ત કરી શકશો. અમે જંગલી લોકો વિશેષ શું સમજી શકીએ. પેલા ખ્રીસ્તિ સાહેબને ભાવડાના ઉપદેશની બહુ અસર થઇ. તેણે ભાવડાને પૈસા આપવા માંડયા. ભાવડાએ કહ્યું કે અતિથિ સેવામાં લક્ષ્મીની લાલચ રહેતી નથી. સાહેબ પોતાના ઘરમાં પેઠો અને વિચાર કર્યો કે હજી આપણે પાદરી થયા પણ પ્રભુના ભક્તના ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા નથી. ભારતવાસીઓની ભાવવાળી અતિથિ સેવા તો ગામડામાં હજી કંઇક દેખાય છે બાકી શહેરના લોકો તો ધૂર્તતા–સ્વાર્થતા, ઉપરનો પ્રેમ આદિથી ખરી અતિથિ સેવાથી પરદેશીઓના સંસર્ગે દૂર થતા જાય છે.

ગૃહસ્થવાસ માંડનારા મનુષ્યોએ અતિથિ સેવા ખરા પ્રેમથી કરવી જોઇએ. ગૃહસ્થાવાસનું ભૂષણ દાન છે. સુપાત્રમાં દાન દીધા વિના ગૃહાવાસ શોભી શકતો નથી. ગૃહસ્થ બનીને પોતાને ઘેર યાચના કરનારાઓને યોગ્ય એવું દાન જે મનુષ્ય આપતો નથી તેના ઘરમાં અને સ્મશાનમાં તફાવત નથી. પોતાના ઘેર જે જે સાધુ સન્તો આવે તેમની સેવા ભક્તિ કરવી જોઇએ. સાધુઓને નિર્દોષ આહાર વહોરાવનારા ગૃહસ્થો ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત કરે છે. એક કબુતર અને કબુતરીએ એક ઘોર વનમાં એક ઝાડ ઉપર પોતાનું ઘર બાંધ્યું હતું અને ત્યાં તે બે રહેતાં હતાં. એક દિવસ સાત દિવસનો ભૂખ્યો અને પોશ માસના લીધે શીતથી ઠરી ગયેલો એક શિકારી તે ઝાડની નીચે આવી બેઠો અને અત્યંત ઠંડકથી તેના હાથ પગ ઠરી ગયા. પેલો કબુતર પોતાની સ્ત્રીને કહે છે કે હે સ્ત્રી ! આપણા ઘેર અતિથિ આવ્યો છે માટે અતિથિ સેવા કરવી જોઇએ. પેલી કબુતરી ઉડીને કોઇ ઠેકાણેથી ચાંચમાં બળતું લાકડું લેઇ આવી અને હેઠળ પડેલા પાંદડામાં મૂકીને પાંખોથી વાયુ ઉડાવવા લાગી તેથી પાંદડાનો ભડકો થયો

अतिथि सेवापर कबुतर अने कबुतरीनुं दृष्टांत.

તેના તાપ વડે પેલા શીકારીને ચૈતન્ય આવ્યું અને તે બેઠો થયો. કબુતરી પોતાના સ્વામી કબુતરને કહે છે કે આપણા ઘેર આવેલા આ શિકારી અતિથિને ભોજન કરાવવું જોઇએ. કબુતરે કહ્યું કે હું આ તાપણીમાં પડીને શેકાઇ જાઉશ તો તે ખાઇને શિકારી સંતુષ્ટ થશે. કબુતરી કહેવા લાગી કે હું તાપણીમાં પડું. કબુતર કહેવા લાગ્યો કે હું તાપણીમાં પડું. ઘણી રકઝક થયા પછી બન્ને ઠરાવ કરીને તાપણીમાં પડયાં. પેલો શિકારી આ બન્નેની વાત સાંભળીને તથા તે બન્નેના શરીરનું ભોજન કરીને તે વિચારવા લાગ્યો કે અરે મેં તો ગૃહસ્થાવાસ માંડીને આ પંખીના જેવું કદિ કોઇનું આતિથ્ય કર્યું નથી. પંખીઓ પણ અતિથિ સેવામાં સર્વસ્વ ત્યાગ કરીને પોતાની ફરજ બજાવે છે ત્યારે મેં તો કંઇ કર્યું નથી. મારી શી ગતિ થશે ? મેં તો લાખો પશુ પંખીઓને મારીને મારો આત્મા પાપી બનાવ્યો છે. કોઇ પણ પુણ્યનું કાર્ય મેં કર્યું નથી. મેં આજ સુધીનું બધું જીવતર નકામું ગાળ્યું છે એમ વિચાર કરતાં કરતાં તેના મનમાં બહુ પશ્ચાત્તાપ થયો અને અશ્રુની ધારાઓ વહેવા લાગી. વગડામાં એક સાધુ ધ્યાન ધરતા હતા તેની પાસે ગયો અને પોતાનું સર્વ વૃત્તાંત કથીને પાપનો નાશ કરનારી એવી સાધુની દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તે યમ-નિયમોને પાળવા લાગ્યો. દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરીને ધર્મનાં અનુષ્ઠાનો કરવા લાગ્યો. અન્તે મરીને સુગતિમાં ગયો. કબુતર અને કબુતરીનું ગૃહસ્થાવાસનું અતિથિ સેવા ઉપર દૃષ્ટાંત સાંભળીને ગૃહસ્થ મનુષ્યોએ અતિથિ સેવા કરવી જોઇએ, સાધુઓની સેવા કરવી જોઇએ, ત્યાગીઓને આહાર પાણી વડે સેવવા જોઇએ. દયા-સત્ય-પરોપકાર-ભક્તિ, શુદ્ધ પ્રેમ વડે ધર્મ કરવામાં તત્પર થવું જોઇએ.

पूजा हेतु.

સંવત્ ૧૯૬૭

જિનેશ્વર પ્રભુના નવ અંગે પૂજા કરવાના હેતુઓ શાસ્ત્રોમાં દર્શાવ્યા છે. પ્રભુના ગુણો લેવાને માટે પ્રભુની પૂજા કરવાની જરૂર છે. વીતરાગ દેવપર શુદ્ધ પ્રેમ પ્રગટવાથી વીતરાગ પ્રભુની દશા પ્રાપ્ત કરવા વિચારો પ્રગટયા કરે છે. વીતરાગની પ્રતિમા દેખીને વીતરાગ દશાનું સ્મરણ કરવું અને પ્રભુના જેવી પોતાનામાં વીતરાગ દશા પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો. પ્રભુની પ્રતિમા દેખીને વારંવાર તેમના જીવન ચરિત્રનું સ્મરણ થાય છે અને તેથી તેમના ગુણોનું વારંવાર સ્મરણ થાય છે. શુદ્ધ પ્રેમ પૂર્વક ગુણોનું સ્મરણ કરવાથી હૃદયમાં ગુણોના સંસ્કાર પડે છે અને અન્તે વીતરાગના જેવા ગુણો પોતાના આત્મામાં પ્રકટી નીકળે છે. કારણ પામીને વીતરાગના ગુણોનું સ્મરણ થાય છે. પ્રભુના ગુણોનું સ્મરણ કરવાને માટે પ્રભુની પ્રતિમાની આવશ્યકતા છે. કારણ કે પ્રભુની પ્રતિમારૂપ આલંબન પામીને ભક્તો પ્રભુના ગુણોનું સ્તવન મનન સ્મરણ કરી શકે છે. પ્રભુની પ્રતિમામાં પ્રભુનો આરોપ કરવામાં આવે છે અને પ્રભુની આગળ ભક્તો દોષો ટાળીને ગુણો લેવાના વિચારો કરે છે. પ્રભુના ગુણો સ્મરણ કરીને પોતાનામાં રહેલા દુર્ગુણો કાઢવાને માટે દૃઢ પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે. પ્રભુના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રભુની પ્રતિમાની પૂજા કરે છે. પૂજાના અનેક ભેદો વડે પ્રભુને પૂજે છે. પ્રભુના સેવક બનીને ભક્તો પોતાના હૃદયના ઉભરાઓ બહાર્ કાઢે છે અને પ્રભુને હૃદયમાં સ્થાપન કરે છે. જેટલી વખત સુધી પ્રભુના ગુણોનું કીર્તન કરવામાં આવે છે તેટલી વખત સુધી આત્મા પોતાના સ્વભાવમાં રમણતા કરે છે અને તેનાથી હૃદયમાં ગુણોનાં બીજો વાવે છે કે જે કાલાન્તરે વૃક્ષ રૂપે દેખાય છે. સંસારી જીવો જેવાં જેવાં કારણો પામે છે તેવા તેવા પ્રકારના વિચારો કરવામાં તત્પર થઇ જાય છે. સંસારી જીવો બાહ્ય અનેક કારણોને પ્રાપ્ત કરીને દીવસનો મોટો ભાગ સંસારમાં વ્યતીત કરે છે તેવા જીવોને જિનપ્રતિમાનું આલંબન મળે છે તો પ્રભુના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા તરફ તેઓનું મન વળે છે.

પ્રભુના જમણા પગના અંગુઠે પૂજા કરીને મનમાં એવું વિચારવું કે ભગવાન્ પગના બળ વડે દેશોદેશ વિચર્યા છે. અનેક જીવોને બોધ આપીને તારવામાં પગની સાહાય્ય લીધી છે માટે પ્રભુના જમણા પગને પૂંજીને આપણે પણ પ્રભુના જમણા પગની પેઠે ધર્મનાં કાર્યો કરવાં જોઇએ. ચરણ કમલ પૂંજીને સેવાધર્મ સ્વીકારવો જોઇએ. આખા શરીરમાં પગ સેવકનું કાર્ય કરે છે. આખા શરીરનો આધાર પગપર છે તેમ સર્વ ધર્મનો આધાર સેવાધર્મ છે. જેઓ પ્રથમ સેવક બને છે તેઓ પશ્ચાત્ સ્વામી બનવાને લાયક બને છે. જેઓ સેવાધર્મનો જાતિ અનુભવ ગ્રહણ કરતા નથી તેઓ સ્વામી થઇ શકતા નથી. સેવાધર્મ પ્રથમ શિખવો જોઇએ અને સેવાધર્મ પ્રથમ કરવો જોઇએ. પ્રભુએ પગનો જગત્ જીવોનું શ્રેયઃ કરવા ઉપયોગ કર્યો છે તે પ્રમાણે આપણે પણ તેમના ચરણ કમળ પૂંજીને તેમના ચરણ કમલનો સેવા ધર્મ સ્વીકારશું ત્યારે ખરેખરા સેવક બની શકીશું. મોટા થવું હોય તો સેવાધર્મ સ્વીકારો. એમ પ્રભુના ચરણકમલ પૂજનનો સાર ગ્રહણ કરો. પ્રભુના ચરણકમલ પુજીને સેવાધર્મ સ્વીકારીને આપણે તે પ્રમાણે વર્તીએ તો પોતાનું અને જગત્નું કેટલું બધું કલ્યાણ કરી શકીએ ? તેનો ખ્યાલ કરવો જોઇએ. પ્રભુના ચરણકમલ પૂજનારે પોતાની શક્તિ વડે સેવા ધર્મ કરવો જોઇએ. જૈનધર્મની સેવામાં દરરોજ ભાવ અને આચાર વધે તો સમજવું કે પ્રભુના ચરણકમલની ખરેખરી પૂજા કરવામાં આવે છે. સેવક બનીને જૈનોએ પ્રત્યેક ધર્મકાર્યો કરવાં જોઇએ, અને બાહ્ય પદવી વગેરેની ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરવો જોઇએ એમ ચરણ કમલની પૂજા જણાવે છે. સેવાધર્મ કરવામાં યુગલિકોની પેઠે વિનયની જરૂર રહે છે. જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવી હોય વા જગત્નું કલ્યાણ કરવું હોય તો પ્રભુચરણના સેવક બનીને પ્રભુચરણના ગુણો ગ્રહણ કરી તે પ્રમાણે વર્તો. જાનુબળે પ્રભુ કાયોત્સર્ગમાં રહ્યાં હતા. કાયોત્સર્ગમાં જાનુએ સાહાય્ય આપી હતી આપણે પણ જાનુનો ગુણ ગ્રહણ કરીને અન્યોને ધર્મકાર્યોમાં સહાય આપવી જોઇએ. જાનુને પૂજીને પ્રત્યેક જીવોને સુકાર્યમાં સહાય આપવાનો આત્મામાં ગુણ પ્રગટાવવો જોઇએ. જાનુના જેવા ગુણો પ્રગટાવવા માટે દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

પ્રભુના હસ્તની પૂજા કરીને આપણે પ્રભુના હસ્તની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. પૂર્વે ગૃહસ્થાવાસમાં તીર્થંકરોએ સાંવત્સરિક દાન આપ્યું હતું, તદ્વત્ સંસારમાં રહેનારા મનુષ્યોએ પણ પ્રભુના હસ્તની પૂજા કરીને

પોતાના હસ્તવડે સુપાત્રોમાં દાન દેવું જોઇએ. પ્રભુના હસ્તે અનેક પારમાર્થિક કાર્યો કર્યાં છે માટે તે પૂજ્ય બન્યો છે, અને તેની પૂજ્યતાના હેતુઓને આપણે પણ ગ્રહણ કરીને આપણા હસ્તને પૂજ્ય બનાવવો જોઇએ. પ્રભુના હસ્તનો ગુણ લેવા માટે પ્રભુના હસ્તની પૂજા કરવામાં આવે છે. વીતરાગ દેવના હસ્તની પેઠે પોતાના હસ્તવડે દાન દેવા આદિ અનેક શુભ કાર્યો થવાં જોઇએ. લક્ષ્મી સત્તા આદિનો પરમાર્થ કાર્યોની ઉન્નતિમાં ઉપયોગ કરવો જોઇએ. પ્રભુએ હસ્તવડે જેવાં કાર્યો કર્યાં તેવાં કાર્યો કરવાને માટે હસ્ત પૂજતી વખતે દૃઢ સંકલ્પ ધારણ કરવો. ' જે હાથે તે સાથે ' સારાંશ કે જે હસ્તવડે દાનાદિ શુભ ધર્મ કરવામાં આવશે તેજ અન્તે પરભવમાં સાથે આવશે. પ્રભુના હસ્તની પૂજા કરતાં છતાં જેઓ કંજુસના શિરદાર રહે છે તેઓ ખરેખરી રીતે પ્રભુહસ્તની પૂજા કરી શકતા નથી. પ્રભુના હસ્તની પૂજા કર્યા બાદ પોતાના હસ્તે દાનાદિ ઉત્તમ શુભ કાર્યો થવાં જોઇએ. પ્રભુએ અનેક જનોને પોતાના હસ્તે દીક્ષા આપી તેવી રીતે આપણે પણ પ્રભુના હસ્તનું અનુકરણ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. પ્રભુના હસ્તના ગુણો લેવાને માટેજ આપણે પ્રભુના હસ્તની પૂજા કરીએ છીએ એમ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું જોઇએ. પોતાના હસ્તે કોઇપણ બાબતમાં કંઇ વપરાય છે પણ યાદ રાખવું કે શુભ કાર્યમાં હસ્તનો ઉપયોગ કરવાનો છે. મનુષ્યોમાં દાન ગુણ પ્રથમ ખીલવો જોઇએ. દાન ગુણથી ત્યાગ દશા ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્યાગ દશાથી ખરો સંન્યાસ પ્રાપ્ત થાય છે. દરરોજ પોતાના હસ્તે દાન કરવાનો અભ્યાસ પાડવો. મૂર્છાનો ત્યાગ થયા વિના દાન દેઇ શકાતું નથી. હસ્તથી જેઓ દાન કરે છે તેઓ પરભવમાં સુખી થાય છે. પ્રભુનું મસ્તક પૂજીને પ્રભુના જેવું ધ્યાન ધરવા ભાવ રાખવો જોઇએ. પ્રભુએ ધ્યાન બળ વડે કર્મનો નાશ કર્યો હતો, તેવી રીતે પ્રભુનું મસ્તક પૂજીને ધ્યાનના સદ્વિચારો કરવા જોઇએ.

પ્રભુએ કંઠવડે દેશના દેઇ અનેક જીવોને તાર્યા. તેમના કંઠે પૂજા કરીને કંઠનો ગુણ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. પ્રભુના કંઠની જેમ પોતાના કંઠનો સદુપયોગ કરવામાં આવે તોજ કંઠની પૂજા સફલ થાય. પ્રભુના કંઠે પૂજા કરતી વખતે પ્રભુએ કંઠ વડે દેશના દીધી તેનું ચિત્ર પોતાના હૃદયપટમાં ખડું કરવું. પોતાના કંઠમાંથી પોતાનું અને અન્ય જીવોનું શ્રેય થાય એવા શબ્દો બહાર કાઢવા, કંઠવડે પ્રભુના ગુણોનું ગાન કરવું.

પ્રભુની પરમાર્થ દેશનાનું સ્મરણ કરવું. શ્રી વીર પ્રભુએ છેલ્લા વખતે શોળ પ્રહર સુધી દેશના દીધી. શ્રીવીર પ્રભુએ જગતને તારવા માટે જે ઉપદેશ દીધો તે કદી ભુલાય તેમ નથી. તેમના કંઠનું વારંવાર પૂજન કરીને તેમના ગુણ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો એજ પૂજકોનું ખરૂં કર્ત્તવ્ય છે. પ્રભુનું હૃદય પૂજીને પ્રભુના હૃદયની પેઠે આપણું હૃદય શુદ્ધ બનાવવા સંકલ્પ કરવો. પ્રભુએ ધ્યાન ધરીને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટાવ્યું તે પ્રમાણે આપણે પણ ધ્યાન ધરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. છદ્મસ્થાવસ્થામાં પ્રભુએ ક્ષમાદિ અનેક ગુણોને હૃદયમાં ધારણ કર્યા હતા અને મેરૂ પર્વતની પેઠે હૃદયમાં ધૈર્ય ધારણ કરીને ઉપસર્ગોથી ચલાયમાન થયા નહોતા. પ્રભુના હૃદયને પૂજીને પ્રભુના હૃદયગુણો લેવા દૃઢ સંકલ્પ કરવો. પ્રભુનું હૃદય પૂજીને તેવું હૃદય બનાવવા દરરોજ ચાંપતા ઉપાયો લેવા. પ્રભુના હૃદયમાં રહેલા દરેક ગુણોનું સ્મરણ કરીને પ્રભુનું હૃદય પૂજવામાં આવે તો પુજકોના હૃદયની શુદ્ધિ થઇ શકે. પ્રભુના હૃદયને પૂજીને હૃદયના પ્રત્યેક ગુણો લેવા દૃઢ સંકલ્પ કરવો. હે પ્રભો તમારૂં હૃદય જેવું નિર્મળ છે તેવું મારૂં હૃદય કરવાને માટે હું તમારૂ હૃદય પૂજીને દૃઢ સંકલ્પ કરીને મારૂં હૃદય આજથી શુદ્ધ બનાવવા પ્રયત્ન કરીશ. મારા હૃદયમાં રહેલાં ક્રોધાદિક દોષોને હવે હું આપનું હૃદય પૂજીને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરીશ. આપના હૃદયનું આલંબન લેઇ મારૂં હૃદય શુદ્ધ કરવા આજથી ખરા અંતઃકરણથી પ્રયત્ન કરીશ. હે પ્રભો ! આપના હૃદયમાં પ્રગટ થએલ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવા માટે મારા હૃદયની આજથી હું શુદ્ધિ કરીશ. શુદ્ધ હૃદયની શુદ્ધતાનો પ્રકાશ ખરેખર શુદ્ધ હૃદયમાં પડી શકે છે. આપના હૃદયની પૂજ્યતા અવબોધાયાથી મારા હૃદયમાં આપનું હૃદય ધ્યેયાકાર રીતે પરિણમાવીશ અને આપના હૃદયના ગુણો પ્રાપ્ત કરીશ એમ—હૃદયની પૂજા કરતાં દૃઢ સંકલ્પ કરવો. જે લોકો પ્રભુનું હૃદય પૂજે છે અને પ્રભુના હૃદયના ગુણો પોતાના હૃદયમાં પ્રગટાવતા નથી તેઓ પ્રભુની હૃદય પૂજાનું માહાત્મ્ય સમ્યગ્ અવબોધી શકતા નથી. પત્થર પણ દોરડીના ઘસારાથી ઘસાય છે પણ જેનું હૃદય ખરેખર પ્રભુના હૃદયની પૂજા કરતાં પાપથી દૂર ન થાય તો સમજવું કે તે જીવ હજી સંસારમાં ઘણો વખત પરિભ્રમણ કરશે. પ્રભુનું હૃદય પૂજતી વખતે દરરોજ હૃદયમાં વિચાર કરવો કે પ્રભુનું હૃદય પૂજીને મારા હૃદયમાં મેં કયા કયા ગુણો પ્રગટાવ્યા અને હજી કયા કયા ગુણો પ્રગટાવવાના બાકી છે. દરરોજ પ્રભુના હૃદયને પૂજીને ગૃહસ્થ જૈનોએ હૃદયની શુદ્ધતા કરવા પ્રયત્ન કરવો.

પૂજાનું નિમિત્ત પામીને પ્રભુના હૃદય ગુણો સ્મરણ કરવાનો ભાવ પ્રગટ થાય છે. છદ્મસ્થાવસ્થામાં શ્રીપ્રભુના હૃદયમાં જેવી વૈરાગ્ય દશા હતી તેવી પ્રાપ્ત કરવાને માટે પ્રભુની પ્રાર્થના કરવી. છદ્મસ્થાવસ્થામાં મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ અને કારૂણ્ય એ ચાર ભાવના શ્રીપ્રભુના હૃદયમાં પ્રગટી હતી તેવી ચાર ભાવનાઓ પોતાના હૃદયમાં પ્રગટાવવાને માટે પ્રભુનું હૃદય પૂજતી વખતે દૃઢ સંકલ્પ કરવો. છદ્મસ્થાવસ્થામાં પ્રભુના હૃદયમાં જેવો શુદ્ધ પ્રેમ હતો તેવો પ્રેમ ધારણ કરવા માટે હે પ્રભો ! હું તમારા હૃદયનું અનુકરણ કરૂંછું. હે પ્રભો ! તમોએ સર્વ જીવોને શાસન રસી બનાવવાની ભાવના હૃદયમાં ભાવી હતી તેવી ભાવના હે પ્રભો ! હું તમારૂં હૃદય પૂજીને ભાવું છું. હે પ્રભો છદ્મસ્થાવસ્થામાં તમારા હૃદયમાં જેવી દયા હતી તેવી દયાને ધારણ કરવા માટે હું તમારા હૃદયને પૂજું છું. હે પ્રભો ! તમારા હૃદયની ગંભીરતા પ્રાપ્ત કરવા માટે હું તમારા હૃદયને પૂજું છું. હે પ્રભો ! તમારા જેવી નિઃસંગ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા માટે હું તમારા હૃદયને પૂજું છુ. હે પ્રભો ! તમારા હૃદયની સરલતા પ્રાપ્ત કરવાને માટે હું તમારા હૃદયને પૂજું છું. હે પ્રભો તમોએ દીક્ષા અંગીકાર કરીને હૃદયમાં નિર્ગ્રન્થ દશાના ગુણો પ્રગટાવ્યા તેવા ગુણો મારા હૃદયમાં પ્રગટાવવાને હું તમારા હૃદયને પૂજું છું. હે પ્રભો આપના હૃદયમાં કેવલ જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય પ્રગટયો તેવો મારા હૃદયમાં કેવળજ્ઞાન રૂપ સૂર્ય પ્રગટાવવાને હું આપના હૃદયની પૂજા કરૂંછું.

પ્રભુના હૃદયની પૂજા કરતી વખતે પ્રભુના હૃદયની સાથે પોતાના હૃદયનું ઐક્ય કરવા ભાવના રાખવી. પ્રભુના હૃદયને અનેક ગુણોનું મન્દિર માનીને તેમાં પ્રવેશ કરીને પ્રત્યેક ગુણનું અત્યંત પ્રેમથી સ્મરણ કરવું અને પ્રત્યેક ગુણ પોતાના હૃદયમાં પ્રગટે એવો દૃઢ સંકલ્પ કરવો. પ્રભુનું હૃદય પૂજતાં મારૂં હૃદય શુદ્ધ થાય છે એવી ભાવના ભાવવી. પ્રભુના હૃદયમાં પોતાનું મન જોડીને તલ્લીન બની જવું. મારા હૃદયની શુદ્ધિ કરવા માટેજ પ્રભુના હૃદયનું આલંબન ખાસ મારે કરવું જોઇએ. પ્રભુના હૃદયનું ધ્યાન ધરતાં પ્રભુના હૃદયને પૂજતાં મારૂં હૃદય પણ અભ્યાસ બળે અન્તે એવું થશે એવો દૃઢ વિશ્વાસ ધારણ કરવો. પ્રભુના હૃદયના ગુણો સ્મરતાં, ગાવતાં મારા હૃદયમાં ગુણો પ્રગટ થવાનાજ. કારણ કે ધ્યેય જેવું હૃદય બની જાય છે. હે પ્રભો ! તમોએ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહ, ત્યાગી આદિ ગુણોને હૃદયમાં ધારણ કરીને પરમાત્મ

દશા પ્રાપ્ત કરી તેવા ગુણો પ્રાપ્ત કરવાને મન, વચન અને કાયાના યોગથી હું પ્રયત્ન કરવા દઢ સંકલ્પ કરૂંછું અને આપનું હૃદય પૂજીને હું આપના જેવા ગુણો ધારણ કરવા આજથી પ્રયત્ન કરીશ. હે પ્રભો ! આપની નાભિ પૂજીને આપણી નાભિના ગુણો લેવા આજથી પ્રયત્ન કરીશ. એમ પૂજકોએ મનમાં દઢ સંકલ્પ ધારણ કરવો. નાભિમાંથી પ્રગટ થએલ વિચાર સિદ્ધ થાય છે એમ લોકમાં કહેવત છે. હે પ્રભો આપણી નાભિ અનેક ગુણોનું સ્થાન છે માટે આપની નાભિથી પૂજા કરીને તેવા ગુણો પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરૂંછું એમ પૂજકે ભાવના ભાવવી. પ્રભુનું સંપૂર્ણ શરીર પૂજવા યોગ્ય છે. પ્રભુના નવ અંગ પૂજવાના હેતુઓ અનેક છે. તેનું ગુરૂગમપૂર્વક જ્ઞાન ગ્રહણ કરવું જોઇએ. પ્રભુની પ્રતિમા ઉપર ઘરેણાં આંગી હોય તે વખતે મનમાં ભાવના ભાવવી કે અહો ! પ્રભુએ રાજ્યાવસ્થાથી સકલ શોભાનો ત્યાગ કરીને દીક્ષા ગ્રહી ત્યાગી થયા અને હું તો પૌદ્ગલિક ઘરેણા ધન વગેરેની મમતામાં લીન બની ગયો છું. પ્રભુ રાજ્યાવસ્થામાં પણ અન્તરૂથી ન્યારા રહેતા હતા તે પ્રમાણે હું ગૃહસ્થાવાસમાં આજથી ન્યારો રહેવા પ્રયત્ન કરીશ. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની મમતા ત્યાગીશ. પ્રભુને ન્હવરાવતી વખતે પ્રભુના અતિશય વગેરેનું ચિંતવન કરવું. તીર્થંકર પ્રભુ બાલ્યાવસ્થાથી ત્રિજ્ઞાની હતા, સમ્યક્ત્વ ધારી હતા. વગેરે ગુણોનું ચિંતવન કરવું. પ્રભુના દરેક અંગને પૂજીને ગુણો ગ્રહણ કરવાનો ભાવ વધારવો અને ગુણો ગ્રહણ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

પ્રભુની અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરતાં પૂજાના મુખ્ય ઉદ્દેશોને હૃદયમાં ધારણ કરવા. અમારી બનાવેલી અષ્ટ પ્રકારી પૂજામાં દ્રવ્ય અને ભાવ પૂજાનું સમ્યગ્ સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. જલ, ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, અક્ષત, નૈવેદ્ય અને ફલપૂજા કરતી વખતે દરેક પૂજા વખતે અન્તરૂમાં ભાવ જલાદિ પૂજાની ભાવના ભાવીને તેવા ગુણો અન્તરૂમાં પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો. ભિન્ન ભિન્ન દ્રવ્ય પૂજાના ભેદોથી ભિન્ન ભિન્ન આત્માના ગુણો પ્રાપ્ત કરવાનો ઉદ્દેશ હૃદયમાં ધારણ કરવો જોઇએ. પ્રભુની પ્રતિમામાં પ્રભુનો આરોપ કરીને પ્રભુનું અવલંબન કરીને પ્રભુના જેવા ગુણો પોતાના આત્મામાં પ્રકટાવવા શાસ્ત્રોમાં ભક્તિ સેવા વગેરેનું કથન કરવામાં આવ્યું છે અને તે યથાયોગ્ય છે. અક્ષરનું અવલંબન કરીને જેમ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવામાં આવે છે તેમ પ્રભુની પ્રતિમાનું અવલંબન કરીને સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે. પ્રભુની પ્રતિમાનું આલંબન લેવાથી પ્રભુનું ચરિત્ર

ખરેખર હૃદય પટપર ખડું કરી શકાય છે. પ્રભુ પ્રતિમાના ઉત્થાપકો સેંકડો વર્ષથી પ્રયત્ન કરે છે તો પણ સનાતન જૈન ધર્મના કોટની એક ઇંટ ખેરવવાને માટે પણ જોઇએ તેવા તેઓ સમર્થ થયા નથી. પ્રભુની પ્રતિમાના ઉત્થાપકો ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરે તો પણ પ્રતિમાની ઉત્થાપના કરવાને માટે વિજયી નિવડવાના નથી. સાકાર વસ્તુના આલંબનદ્વારા નિરાકાર ગુણોની પ્રાપ્તિ કરવા સમર્થતા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પ્રભુ પ્રતિમાની આવશ્યકતા સંબંધી લખવામાં આવે તો એક મહાન્ ગ્રન્થ લખી શકાય. પ્રભુની પ્રતિમાદ્વારા ગુણો મેળવી શકાય છે. રાગીની છબી દેખીને રાગ ઉત્પન્ન થાય છે. કામિનીની છબી દેખીને કામ ઉત્પન્ન થાય છે. શાન્ત પુરૂષની મૂર્તિ દેખવાથી શાન્ત ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. એક સામાન્ય ઉપદેશક વા સાધુની છબી દેખીને તેના ગુણોનું સ્મરણ થાય છે તો અનન્ત ગુણોના ધામભૂત એવા પરમાત્મા વીતરાગ દેવની પ્રતિમા દેખવાથી તેમના ગુણોનું સ્મરણ થાય એ સ્વાભાવિક છે, અને તેમજ તેમના ગુણોની પ્રાપ્તિ થઇ શકે તેમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. પ્રભુ પ્રતિમાને દેખીને પ્રભુના ગુણોનું સ્મરણ સહેજે થાય છે. પ્રભુની પ્રતિમાને પ્રભુરૂપ માનીને સેવા-પૂજા-ભક્તિ-આરાધના કરવાથી સેવક પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરી શકે છે.

प्रतिमा पूजा दर्शन लाभ.

શ્રી વીતરાગ દેવની પ્રતિમાને પ્રશસ્તભાવથી અવલોકનારા પુણ્યબંધાદિ પ્રાપ્ત કરે છે. વીતરાગ દેવની પ્રતિમાને દેખીને જે મનુષ્યો દ્વેષભાવ ધારણ કરે છે તેઓ પાપનો બંધ કરે છે. વીતરાગદેવની પ્રતિમાને દેખી જેઓ વીતરાગના જ્ઞાનાદિ ગુણોનું સ્મરણ કરે છે તેઓ સંવર અને નિર્જરા તત્ત્વને સેવી શકે છે. પ્રભુની પ્રતિમામાં પ્રભુપણું ધારીને પ્રભુના સર્વ ગુણોનું સ્મરણ કરવું. પ્રભુની પ્રતિમાને પ્રભુના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે પૂજવાની જરૂર છે. પ્રભુની પ્રતિમામાં પ્રભુની સ્થાપના કરીને ભક્તિ કરવાથી સમવસરણમાં બેઠેલા પ્રભુની ભક્તિ જેટલુંજ અધ્યવસાયની શુદ્ધિએ ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રભુની ભક્તિનાં અંગોનો નિષેધ કરવાની જરૂર નથી પરન્તુ પ્રભુની ભક્તિના અંગોમાં સુધારો કરવાની જરૂર છે. પ્રભુના ગુણો જાણીને જેઓ પ્રભુની પ્રતિમાની પૂજા સેવા ભક્તિ કરે છે તેઓ દર્શનની શુદ્ધિ કરે છે. પ્રભુના ગુણોનું પ્રતિમા આદિ નિમિત્ત પામ્યા વિના સ્મરણ થતું નથી માટે પ્રભુ પ્રતિમાની ઉપયોગિતા સિદ્ધ થાય છે. લોકોનાં મનરંજન કરવાને માટે

વા પૌદ્ગલિક સુખની લાલસાએ જેઓ પ્રભુની સેવા ભકિત પૂજા કરે છે તેઓ પૂજા ભક્તિ સેવાનું વાસ્તવિક ફલ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. પ્રભુની પ્રતિમા પ્રભુ રૂપ છે એવો ભાવ ધારણ કરી સેવક બનીને પ્રભુના ગુણોને સેવવા–પૂજવા–આરાધવારૂપ દ્રવ્ય અને ભાવથી ભક્તિ કરતાં ખરેખર સેવકનો આત્મા તે પ્રભુરૂપ થાય છે. પ્રભુની ભકિત કરનારાઓમાં પ્રભુના ગુણો પ્રતિદિન પ્રગટતા જાય અને કષાયોની મન્દતા પ્રતિદિન થતી જાય તો સમજવું કે તેઓનામાં ખરી ભકિત પ્રગટવા પામી છે. ગૃહસ્થોએ પ્રભુની દ્રવ્ય અને ભાવથી ભકિત કરવી જોઇએ. પ્રભુની દ્રવ્ય ભકિતમાં ભાવની અપેક્ષાએ અલ્પહાનિ છે અને લાભ ઘણો છે. ગૃહસ્થોએ પ્રતિદિન પ્રભુની પૂજા કરવી જોઇએ. સાધુઓ ભાવસ્તવના અધિકારી છે. અક્ષરો રૂપ મૂર્તિના આલંબન વડે જેમ જ્ઞાનની યાદી આવે છે તેમ પ્રભુ પ્રતિમાના અવલંબનથી સાક્ષાત્ પ્રભુનું સ્મરણ થાય છે. રાગીનું ચિત્ર દેખવાથી જેમ રાગ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ વીતરાગની મૂર્તિ દેખવાથી વીતરાગ ગુણનું સ્મરણ સેવન થાય છે. આખી દુનિયા અનેક રીતિએ મૂર્તિપૂજક છે એમ વિદ્વાનો કથે છે.

धर्मकर्म वर्ण विचार.

(સંવત્ ૧૯૬૭).

ધર્મકર્મ રાજ્યમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને ક્ષુદ્ર એ ચારની આવશ્યકતા સિદ્ધ ઠરે છે. વ્યાવહારિક રાજ્યવ્યવસ્થા સંરક્ષક બંધનો અને ધાર્મિક રાજ્યવ્યવસ્થા સંરક્ષક નીતિ સૂત્રોનું પારસ્પિક સમાનત્વ પ્રાયઃ અવલોકાય છે. ધાર્મિક સમાજ બળના આધારે વ્યાવહારિક રાજ્યત્વ પ્રાદુર્ભાવ સંરક્ષકત્વ વ્યવસ્થાદિ વસ્તુતઃ ચિરસ્થાયી રહી શકે છે. એમ પૂર્વ દેશીય અને પાશ્ચાત્ય ધર્મનાં ઐતિહાસિક પુસ્તકો સાક્ષી પૂરે છે અને અદ્યપર્યંત બહુલતાએ યથાતથ્ય તાદૃગ્ વ્યવસ્થાની વિચાર શ્રેણિ અને આચાર શ્રેણિનો સર્વત્ર પ્રચાર દૃશ્યમાન થાય છે. ધર્મ રાજકીય ચાતુર્વર્ણ્યાદિ કર્મ પ્રવર્તક બંધારણોની ઉત્ક્રાન્તિકારક ધર્મ સમાજ બળનું સર્વત્ર સર્વથા સર્વદા વિચારોમાં અને આચારોમાં વાસ્તવિક સંરક્ષત્વ યાવત્ ઐક્ય સ્ફુરે છે તાવત્ વ્યાવહારિક રાષ્ટ્રીય ધર્મબળ પ્રવર્તક વિચારાચારનું ઐક્ય અને તદ્દારા ચાતુર્વર્ણ્ય કર્મ વ્યવસ્થાનિયમ સંરક્ષકત્વ જન સમાજ બળની ઉત્ક્રાન્તિના વિજય ઘોષોથી પૃથ્વી ગાજી ઉઠે છે. ધર્મરાજ્ય વ્યવસ્થા સંરક્ષક નિયમ બંધારણોનું યદા ધર્મ સમાજમાં શૈથિલ્ય ઉદ્ભવે છે તદા વ્યાવહારિક રાજકીય સમાજ સંરક્ષક બંધારણોમાં શૈથિલ ઉદ્ભવે છે અને તેથી મન અને શરીરની વ્યવસ્થા, સંરક્ષા અને અવ્યવસ્થાવત્ ઐક્ય બળમાં પણ તાદૃક સ્થિતિ સર્વત્ર અનુભવાય છે. ધાર્મિક રાજકીય તત્ત્વ સંરક્ષક ચાતુર્વર્ણ્ય કર્માધિકારના નાશથી રાષ્ટ્રીય સમાજની અવક્રાન્તિ સાથે વ્યાવહારિક રાષ્ટ્રીય સમાજબળ પોષક વ્યવસ્થા નિયમોની અવક્રાન્તિ તે તે ધર્મોમાં થતાં તે તે ધર્મોપાસક જનોનું વ્યાવહારિક બાહ્ય રાજ્યબળ તથા ધાર્મિક રાજ્ય બળ અવ્યવસ્થિત થતાં પરરાજ્યનું બાહ્યતઃ આક્રમણ થતાં પરતંત્રતાના દાસ થવું પડે છે.

મનુષ્ય પગ વડે સેવા કરી શકે છે. બાહુ વડે રક્ષા કરી શકે છે. ઉદર વડે સ્વાંગોને જીવાડી શકે છે અને શીર્ષ વડે વિચાર કરી શકે છે. તેથી એ ચાર અંગો એમ જણાવે છે કે રાજ્યમાં, સમાજમાં, ધર્મ

સામ્રાજ્યમાં એ ચાર અંગવાળી મનુષ્યોની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરી શકે છે. શીર્ષને બ્રાહ્મણની ઉપમા આપવામાં આવે છે. બાહુને ક્ષત્રિયની ઉપમા આપવામાં આવે છે. ઉદરને વૈશ્યની ઉપમા આપવામાં આવે છે અને પાદને શૂદ્રની ઉપમા આપવામાં આવે છે. જે ધર્મ સૃષ્ટિમાં આચાર અંગોની અવ્યવસ્થા થઈ હોય છે તે ધર્મના પ્રાણો વિશ્વમાં જીવી રહી શકતા નથી. ગુણકર્માનુસાર રીતિએ અથવા વર્ણવ્યવસ્થાની રીતિએ ચાર અંગવાળા મનુષ્યો જે ધર્મ સામ્રાજ્યમાં વર્તે છે તે ધર્મસામ્રાજ્ય વિશ્વમાં ઐતિહાસિકપત્રપટ્ટપર સ્વનામની ખ્યાતિ ચિરંજીવી કરવા શક્તિમાન્ થાય છે. તથા વિશ્વમાં સદા જીવવાને માટે તે ધર્મસામ્રાજ્ય શક્તિમાન્ થાય છે. જે ધર્મમાં શૂદ્ર મનુષ્યો અર્થાત્ સેવા કરનારા મનુષ્યો, ક્ષત્રિય મનુષ્યો અર્થાત્ ધર્મ અને મનુષ્યોની રક્ષા કરનાર મનુષ્યો, વૈશ્ય મનુષ્યો અર્થાત્ સર્વ જનનું પોષણ થાય એવી વ્યાપારવૃત્તિ ચલાવનારા મનુષ્યો અને સર્વ અંગોનું સુવ્યવસ્થિત તંત્ર પ્રવર્તે એવા વિચારકો અર્થાત્ બ્રાહ્મણો નથી તે ધર્મ શનૈઃ શનૈઃ અનેક આઘાતોથી ક્ષીણતાને પામી નષ્ટપ્રાયઃ બને છે. ધર્મનું વ્યવસ્થાપન કરનારા વ્યવસ્થાપક ધર્મ ગુરૂઓ આ ચાર અંગોની વ્યવસ્થા અને તેની પરંપરાનો પ્રવાહ સદા વહે એવા ઉપાયો લેવા સદા પ્રવૃત્તિ કરે છે. આ ચાર અંગવાળા મનુષ્યોનો પ્રત્યેક સંઘે પરસ્પર મળીને સુવ્યવસ્થિત રહી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ પ્રમાણે વિશ્વમાં સ્થાસ્થિત્વનું સંરક્ષણ અને સ્વકીય બુદ્ધિપૂર્વક ધર્મનું સંરક્ષણ કરી શકે એવી રીતે ધર્મસામ્રાજ્યના કાયદા કાનુનો રચવા જોઇએ અને તે અમલમાં મૂકવા જોઇએ. આવી સુવ્યવસ્થિત ચારે અંગોની રક્ષાવૃદ્ધિના પ્રાચીન કાયદા કાનુનો હોય તો ક્ષેત્રકાલાનુસારે એમાં ઘટતો સુધારો વધારો કરીને વ્યવહારમાં પ્રાકટ્ય કરીને ધર્મવ્યવહારસામ્રાજ્યમાં તેનો અમલ કરવો જોઇએ. ઉપર્યુક્ત ચાર અંગો પૈકી જે અંગનું મન્દત્વ થાય છે તે અંગથી અન્યાંગોને હાનિ પહોંચે છે. શૂદ્ર વર્ગને હાનિ પહોંચતા બ્રાહ્મણાદિ અન્યાંગોને હાનિ પહોંચે છે. ક્ષત્રિય વર્ગનું પ્રાબલ્ય ઘટતાં બ્રાહ્મણાદિ વર્ગને હાનિ પહોંચે છે. પાદ–હસ્ત–ઉદર અને શીર્ષ એ ચાર અંગોનો શરીરમાં પરસ્પર જેવો સંબંધ છે તેવો સ્થૂલ જગત્ અને ધર્મવ્યવહારમાં એ ચાર અંગવાળા મનુષ્ય વર્ગનો પરસ્પર સંબંધ છે. તેની વ્યવસ્થા કરવી એ સર્વાંગોનું પરસ્પર સાહાય્યક કર્તવ્ય છે. જે ધર્મરાજ્યમાં આ ચાર વર્ગની ઉપયોગિતા અવબોધકશીર્ષ સદશ જ્ઞાનિયો હોતા

નથી તે ધર્મ વિશ્વમાં જીવી શકતો નથી. પ્રજા તે ઇતિહાસના પાને સ્વાસ્તિત્વની યાદી ભવિષ્યની પ્રજાને દેવરાવે છે એમ અવબોધીને પરસ્પર ચાર અંગવાળા મનુષ્ય વર્ગે સંપીને ધર્મમાં ચાર અંગવાળા મનુષ્ય વર્ગની વૃદ્ધિ કરવી જોઇએ અને નષ્ટ થએલાં બંધારણોને પુનઃ પ્રગટાવી સુવ્યવસ્થિત કરવાં જોઇએ. જ્ઞાનિવર્ગની હાનિ થતાં દેશની પ્રજાની-ધર્મની અને ત્રણ વર્ણની હાનિ થાય છે. જ્ઞાનિવર્ગ વિના ક્ષત્રિય વૈશ્ય અને શૂદ્રને સ્વાધિકારમાં વ્યવસ્થિત રાખવાને અન્ય કોઇ શકિતમાન્ થતો નથી. જે દેશમાં જ્ઞાનિયો ઉચ્ચ દશામાં હોય છે. તે દેશની પડતી થતી નથી. ક્ષત્રિય-શૂદ્ર અને વૈશ્યનું મગજ ખરેખર જ્ઞાનિવર્ગ છે. ક્ષત્રિય વર્ગના અભાવે દેશ ધર્મ અને પ્રજાનું સંરક્ષણ થઇ શકતું નથી. બ્રાહ્મણ અર્થાત્ જ્ઞાનિવર્ગ-વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ત્રણની સંરક્ષા કરવાને ક્ષત્રિય વર્ગ શકિતમાન્ થાય છે. જે દેશમાં જે ધર્મમાં ક્ષત્રિય વર્ગની સર્વ પ્રકારે ઉન્નતિ હોતી નથી તે દેશ અન્તે પરતંત્ર બને છે અને જ્ઞાન વ્યાપાર અને સેવાથી વિમુખ અને અવ્યવસ્થિત થઇ જાય છે. જે દેશમાં ક્ષત્રિય વર્ગની યથાયોગ્ય ઉન્નતિ હોય છે ત્યાં બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ત્રણ વર્ગની ગુણ અને કર્મથી ઉન્નતિ હોય છે જ. બ્રાહ્મણ, અને ક્ષત્રિય વર્ગ એ બન્નેનું પોષણ કરનાર વૈશ્ય વર્ગની ઉન્નતિ જ્યાં હોતી નથી ત્યાં અવશેષ ત્રણ વર્ગની પડતી થાય છે. બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય અને શૂદ્ર વર્ગનો પોષક વૈશ્ય વર્ગ જેમ બને તેમ ઉચ્ચ સ્થિતિમાં આવે તેવા પ્રયત્નો કરવા જોઇએ. વૈશ્ય વર્ગથી ધર્મકારક જનોનું પોષણ થાય છે. વૈશ્ય વર્ગ વિના દેશની ધર્મની અને મનુષ્યોની પોષકતા રહી શકતી નથી. ક્ષત્રિય વર્ગાદિને પોષક વસ્તુઓને પુરી પાડનાર અને વ્યાવહારિક સગવડતાઓ કરી આપનાર વૈશ્ય વર્ગ છે.

ઉત્તમ ખેતી અને મધ્યમ વ્યાપાર એ બેનું સંરક્ષણ કરનાર અને એને ખીલવીને વિશ્વનું પોષણ કરનાર વૈશ્યવર્ગ જેટલા પ્રમાણમાં હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને શૂદ્ર વર્ણ પણ ઉન્નતિ પર હોય છે. દેશ અને પરદેશની સાથે ક્રય વિક્રય કરીને દેશને ધન અને હુન્નર કળા વડે આબાદ બનાવીને ધર્મની બાહ્ય સ્થિતિના ધર્મ વૃદ્ધિકારક વ્યાપારોને વૈશ્યવર્ગ ખીલવી શકે છે. જે દેશમાં અને જે ધર્મમાં વૈશ્યવર્ગની પડતી હોય છે તે દેશની અને તે ધર્મની પડતી થાય છે. વૈશ્યવર્ગનું સંરક્ષણ ક્ષત્રિય વર્ગ કરી શકે છે અને વૈશ્ય વર્ગને જ્ઞાનવડે ઉચ્ચ કરનાર ગુણ કર્મથી વિદ્વાનોથી બનેલો બ્રાહ્મણ વર્ગ છે અને

તેમની સેવા કરનાર શૂદ્ર અર્થાત્ સેવક વર્ગ છે. ઉદરમાં જે જે આહાર નાખવામાં આવે છે તેનો ભાગ સર્વાંગને મળે છે તદ્વત્ વૈશ્ય વર્ગને જે જે વ્યાપારાદિમાં લાભો પ્રાપ્ત થાય છે તેના ભાગો ખરેખર અન્ય વર્ણોને પ્રાપ્ત થાય છે. ઉદર સમાન વૈશ્ય વર્ગના શીર્ષ પર અન્યાંગોને પોષવાને મહા ભારી બોજો પડેલો છે. વૈશ્ય વર્ગની તેના કર્તવ્ય પ્રમાણે જેટલી મહત્તા છે તેટલી અન્ય ત્રિવર્ગની છે. વિશ્વમાં શૂદ્ર અર્થાત્ સેવક વર્ગ વિના કદિ ચાલી શકતું નથી. ધર્મના બંધારણથી બંધાયલી કોમમાં શૂદ્ર વર્ગ વિના ક્ષણ માત્ર પણ ચાલી શકે તેમ નથી. બાલકની બાલ્યાવસ્થામાં જેમ માતા પિતા સેવા ઉઠાવે છે તેમ શૂદ્ર વર્ણ પણ અન્ય ત્રણ વર્ગની માતૃ દૃષ્ટિએ સેવા ઉઠાવે છે અને ધર્મ તથા રાજ્યના વ્યવહારમાં ઉપયોગિતાનો પાઠ ભજવી શકે છે. શૂદ્ર વર્ગ નીચ છે એમ અન્ય વર્ગોએ માનીને તેને જ્ઞાનાદિકનો લાભ જો અન્ય વર્ણ ન આપે તો પોતાની ઉન્નતિ પર કુહાડો મારનાર બ્રાહ્મણાદિ વર્ગ છે એમ નિશ્ચયતઃ અવબોધવું. ક્ષત્રિય વર્ગ તરફથી સંરક્ષકતાનો લાભ ખરેખર શૂદ્ર વર્ગને મળવો જોઇએ, બ્રાહ્મણ તરફથી જ્ઞાનનો લાભ મળવો જોઇએ, અને વૈશ્ય વર્ગ તરફથી પોષણતાનો લાભ ખરેખર શૂદ્રોને મળવો જોઇએ. સેવક વર્ગ જ્ઞાન, સંરક્ષકત્વ અને પોષણત્વ એ ત્રણ લાભને યથાયોગ્ય ત્રણ વર્ગ તરફથી પ્રાપ્ત કરે તો તે સ્વોન્નતિની સાથે બ્રાહ્મણાદિ વર્ગની યથાયોગ્ય સેવા કરવાને શક્તિમાન્ થાય છે. કોઇ અપેક્ષાએ મગજના કરતાં પગ પ્રથમ પૂજાય છે. અર્થાત્ કથ્ય સારાંશ એ છે કે બ્રાહ્મણ કરતાં સેવક વર્ગ સેવાના કૃત્યથી વિશ્વમાં પ્રથમ પૂજવા યોગ્ય થાય છે. પગે તાપ લાગવાથી જેમ મગજને હાનિ થાય છે તદ્વત્ સેવક વર્ગ અર્થાત્ વિશ્વમાં સર્વ મનુષ્યોની અનેક પ્રકારે સેવા ઉઠાવનાર વર્ગની હાનિ થતાં શીર્ષ સમાન જ્ઞાનિ વર્ગની હાનિ થાય છે. જગત્નું શ્રેય કરવાના જે જે સેવામાર્ગો છે, તે તે સેવામાર્ગોમાં પ્રવૃત્ત થનાર સેવક વર્ગના આધારે બાકીના ત્રણ બ્રાહ્મણાદિ વર્ગ ઉભા રહી શકે છે. પાદના અભાવે પેટ, હસ્ત અને શીર્ષ જેવી રીતે સ્વકાર્ય કરી શકતાં નથી, તદ્વત્ ધર્મ કર્મ આદિ સર્વ શુભ માર્ગની સેવા કરનાર સેવક વર્ગ વિના બ્રાહ્મણાદિ વર્ગની સ્થિતિ અવબોધવી. જ્ઞાનિવર્ગ વિના સેવક અન્ધ છે અને સેવકવર્ગ વિના જ્ઞાનિવર્ગ ખરેખર પંગુ છે. જ્ઞાનિવર્ગ અને સેવકવર્ગ એ બન્ને પરસ્પર સંપીને ચાલે છે તો બન્નેનું જીવન નભી શકે છે. સેવક વર્ગ કંઇ નીચ નથી. સેવક વર્ગ એ

વિશ્વ જનોની માતા સમાન છે. તેની પૂજ્યતા સુવ્યવસ્થિત રહે છે ને અન્ય ત્રણુ વર્ગોની પૂજ્યતા અને સુવ્યવસ્થિતત્વ કાયમ રહે છે.

ખ્રીસ્તિ, મુસલ્માન, હિન્દુ અને બૌદ્ધોમાં ગુણુ કર્મના અનુસારે અને કોઇમાં જાત્યનુસારે ચાર વર્ણ-ચાર વર્ગના મનુષ્યોની સુવ્યવસ્થા અવલોકવામાં આવે છે. જૈનધર્મમાં પૂર્વે ચાર વર્ગ વાળા મનુષ્યોની અસ્તિતા હતી. કેટલાંક શતકોથી જૈનધર્મમાં વૈશ્ય વર્ગ પૈકી પણુ ફક્ત એક વણિક્ વર્ગ રહેવાથી જૈનધર્મના વિસ્તારને બદલે મનુષ્ય સંખ્યાની અપેક્ષાએ સંકુચિતતા વધતી જાય છે અને તેથી યદિ ભવિષ્યમાં પણુ પ્રવર્ત્યાં કરે તો તેનું પરિણામ અત્યંત ભયંકર આવે એમ કથ્યા વિના રહી શકાતું નથી. ધર્મના આચારો અને વિચારો ખરેખર ચતુર્વર્ણીય મનુષ્યો માટે છે. અન્ય ધર્મના આચારો અને વિચારો જેમ સર્વવર્ગીય મનુષ્યો માટે વર્તમાનમાં પ્રવર્તે છે તદ્વત્ જૈન ધર્મના આચારો અને વિચારો સર્વવર્ગીય મનુષ્યો માટે પ્રવર્તે તો જૈનોની પૂર્વકાલની ઝાહોઝલાલી ભવિષ્યની પ્રજાને દેખવાનો સુસમય પ્રાપ્ત થાય. ચારે વર્ગોને સ્વગુણુ કર્માનુસારે જૈનધર્મના આચારો પાળવાની વ્યવસ્થા થાય અને પુનઃ ચારે વર્ણુ ધર્મમાં આચાર સંસ્કાર દ્વારા સ્થાપિત થાય તો બીજમાંથી વૃક્ષની પેઠે જૈનધર્મ પુનઃ જગત્‌માં ખીલીને વિસ્તાર પામી શકે. શરીરમાં ચારે અંગ વિના વા એકેક અંગની વિભિન્નતાએ શરીર વ્યષ્ટિની સ્થિતિ પ્રમાણે જગત્ સમષ્ઠિ અને ધર્મ સામ્રાજ્ય સમષ્ઠિની પણુ તેવી દશા થાય છે. શરીરમાં હસ્ત, પાદ, ઉદર અને શીર્ષ પરસ્પર એક બીજાની સાથે કેવી રીતે બંધાઇને પરસ્પર એક બીજાને સાહાય્ય કરે છે તે વ્યષ્ઠિ-વ્યક્તિ તરીકે જે અવબોધે છે તે બાહ્ય સમષ્ઠિમાં ધર્મ સામ્રાજ્ય વગેરેમાં પણુ તેવા પ્રકારની યોજના કરીને ધર્મ વ્યવહારની સુવ્યવસ્થા સંરક્ષા અને તેની સુવૃદ્ધિ કરી શકે છે. જૈનાગમોમાં ચારે વર્ણના ધર્મારાધનમાં અને ધર્મના હક્કમાં ભેદ દર્શાવ્યા નથી અને નિગમોમાં ગૃહસ્થોની અપેક્ષાએ ચારે વર્ણની આવશ્યકતા ગુણુ કર્મની સુવ્યવસ્થાએ સ્વીકારવાની દિશા અવલોકવામાં આવે છે. ગુણુ કર્માનુસાર ચાર વર્ણની વ્યવસ્થા હોય વા જન્મ જાતિના અનુસારે ચાર વર્ણની વ્યવસ્થા હોય. બન્ને પ્રકારમાંથી ગમે તે રીતે ચાર વર્ગના ગુણોની વ્યાવહારિકોન્નતિ થતી હોય તો દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલાનુસારે સંગ્રાહ્ય કરીને ચાર વર્ણમાં જૈનધર્મ ખીલવવો જોઇએ. જગત્‌ની વ્યાવહારિકબાહ્યધર્મ

સંરક્ષક રીતિએ ચાર વર્ણની સુવ્યવસ્થાની સંરક્ષા વૃદ્ધિમાં જૈનધર્મનો મંત્ર ફુંકાવો જોઇએ અને સર્વ વર્ણમાં યથા યોગ્ય જેમ ઘટે તેમ જૈન ધર્મના વિચારો અને આચારોનાં બીજ વવાય અને તેનાં સુફલ આવે એવી સુયોજના, ક્રમ પૂર્વક કરવી જોઇએ એમ વ્યાવહારિક ધર્મ સંરક્ષક નેતાઓએ સૂક્ષ્મ દીર્ઘ પારિણામિક દૃષ્ટિએ વિચારવું જોઇએ. હિન્દુ ધર્મમાં ચાર વર્ણ અથવા ચાર વર્ણના ઉદ્દેશોનો કંઇક ભાગ હિન્દુ ધર્મ દૃષ્ટિ પ્રમાણે સંરક્ષાયલો છે અને તેની વ્યવસ્થા સ્થૂલ જગત્માં અમુક નિયમોએ યોજાયલી છે તેથી હિન્દુ ધર્મ હજી જીવતો રહ્યો છે. જૈનધર્મમાં તેવી વર્ણ વિભાગની યોજનાઓ વ્યાવહારિક વર્ણ દૃષ્ટિએ હતી કિન્તુ હાલ તો તેવી સ્થિતિ ન હોવાથી સ્થૂલ વિશ્વના મનુષ્ય સ્થૂલ ધર્મ વ્યવહારમાં જૈન ધર્મનું અસ્તિત્વ અને સંરક્ષક વૃદ્ધિ બળ એક વણિક્ જાતિને અવલંબીને યત્ કિંચિત્ અવલોકાય છે. બાકીના વૈશ્યો, બ્રાહ્મણો અને શૂદ્રોમાંથી જૈન ધર્મનું અસ્તિત્વ સંરક્ષકત્વ બળ ટળી ગએલું દેખાય છે.

ગમે તેવો સત્ય વિશ્વવ્યાપક અને સુખપ્રદ ધર્મ હોય પણ તે વિચારો દ્વારા સર્વ મનુષ્ય વર્ગના આચારમાં પોતાનું દિવ્ય સ્વરૂપ ન દેખાડે અને એવી યોજનાઓમાં ન મૂકાય ત્યાં સુધી તે મનુષ્ય વર્ગ સ્થૂલ ધર્મ વ્યવહારમાં તે ચિરંજીવતાને ગ્રહી શકે નહિ એમ વાસ્તવિક સ્થૂલ વ્યવહારાનુભવ દૃષ્ટિએ સાક્ષરો વિચાર કરશે તો તેમને સત્ય અવબોધાયા વિના નહીં રહે. બૌદ્ધ, ખ્રીસ્ત અને મુસ્લીમધર્મે ગુણકર્મ અથવા અન્ય રીતે જગત્ના સ્થૂલ જીવન વ્યવહારોની સંરક્ષા અને જીવન દૃષ્ટિએ તેની ઉપયોગિતા અને પરસ્પરની સગવડતા અવલોકીને ચાર વર્ણ વર્ગના ઉદ્દેશોને ગુણ કર્મ દ્વારા વિશ્વમાં પ્રવર્તાવી સ્વધર્મ રૂપ મંત્રને તેમાં ચૈતન્યરૂપે મૂકીને સ્વધર્મનું અસ્તિત્વ રૂપ દૃઢ મૂલ ઘણું ઉંડું ઘાલ્યું છે કે જેથી તે ધર્મોનો ઘણા કાલ પર્યંત ટકાવ થઇ શકે. જૈનધર્મની તે પ્રમાણે પૂર્વે સ્થૂલ વર્ણ વર્ગ ધર્મની અપેક્ષાએ આચારોમાં વર્ગ વ્યવસ્થા હતી તેથી જૈનધર્મની પરિપૂર્ણ જાહોજલાલી ભારતમાં સર્વત્ર પ્રસરી હતી. પરન્તુ ઉપર્યુક્ત સ્થૂલ વર્ણ વ્યવહાર ધર્મની સુવ્યવસ્થાના બંધારણોની યોજનાઓને અન્યધર્મિગુરૂઓ દ્વારા અનેક આઘાતો લાગવાથી હાલ તો તત્સંબંધી નામાવશેષ જેવી વર્ણવ્યવસ્થા પૂર્વક સ્થૂલ ધર્મ યોજનાઓ અને આચારો દેખાય છે. ઉપર્યુક્ત સ્થૂલ વર્ણ વિભાગ વ્યવસ્થાપૂર્વક ધાર્મિકાચાર વ્યવસ્થાઓની યોજનાઓને અમુક રીતિએ સંસ્કારિત કરીને તેને સર્વત્ર આચારમાં મૂકવાની યોજનાઓ

ઘડી કાઢવામાં આવે અને તે પ્રમાણે સર્વત્ર સર્વ વર્ણમાં જૈનધર્મ પ્રગટા- વવામાં આવે તો જૈનધર્મરૂપ વૃક્ષના ભારતમાં ઉંડા મૂલ જાય અને તેથી ધર્મનો નાશ ન થાય એમ નિશ્ચય કરી શકવામાં આવે છે. શ્રીવીરપ્રભુનું શાસન એકવીશ હજાર વર્ષ પર્યંત રહે એમ આગળમાં જણાવવામાં આવ્યું છે તે પણ આ રીતિએ જૈનધર્મ પુનઃ યુગપ્રધાનો દ્વારા વર્ણ વિભાગમાં પ્રચલિત થઇ ચિરંજીવતાનું રૂપ ગ્રહે તે ઉપરની અપેક્ષા દ્વારા સંભવી શકે છે. ભવિષ્યમાં શું શું બને તે કથી શકાય નહિ પરન્તુ એટલું તો ચોક્કસ છે કે ભવિષ્યમાં અનેક યુગપ્રધાનો થશે અને તેઓવડે ચાર વર્ણના ઉપર્યુક્ત કથિત ગુણકર્મોવડે ધાર્મિક મનુષ્ય વર્ગના ચાર વિભાગો પાડવામાં આવશે અને તેવી યોજનાઓવડે ધાર્મિક મહાસંઘની વૃદ્ધિ કરવામાં આવશે. હાલ જે જૈનોનું કંઇક બળ છે અને એક વૈશ્યમાં વણિક્ જાતિ એકલીજ જૈનધર્મ પાળે છે તેવું ભવિષ્યમાં રહેવું કઠિન છે. ક્ષેત્રકાલાનુસારે આગમો અને નિગમોના મન્તવ્યો અને જમાનો તથા અનુભવ એ સર્વની એકતા કરીને જૈનધર્મ પાલક મનુષ્યોના વિભાગો સ્થૂલધર્મ વ્યવહારાચારમાં સંસ્થાપિત કરવામાં આવશે અને અનુક્રમે થનાર યુગપ્રધાનોને સર્વ સગવડતાઓ એવી મળશે કે તેઓ જૈનધર્મને સ્થૂલ વ્યવહારાચારમાં ચિરંજીવતાનો પુનરૂદ્ધાર રૂપ સંસ્કાર આપ્યા કરશે. કથવું પડે છે કે અનેક પક્ષો આવી બાબતોમાં તે તે કાલે પડયા, પડેછે અને ભવિષ્યમાં પડશે તથાપિ મુખ્ય બળવંત જ્ઞાનિયોના જૈન ધર્મના ચિરંજીવતાના ઉપાય, વિચારપ્રવાહોનો જુસ્સો મહારૂપ પકડે છે. એવંભૂતમાં બન્યું, બને છે અને ભવિષ્યમાં બનશે.

ચાતુર્વર્ણી પ્રજાની વ્યાવહારિક વ્યવસ્થામાં વસ્તુતઃ ઉચ્ચત્વ વા નીચત્વ માનીને આત્મજ્ઞાનાદિ ગુણોની પ્રાપ્તિમાં પરસ્પર કોઇએ અન્તરાયીભૂત થવું નહિ એમ શ્રીવીરપ્રભુએ સદુપદેશ દીધો છે. સર્વવર્ણીય મનુષ્યોને જૈન- ધર્મ પાળવાની સત્તા છે. ધર્મમાં વર્ણ નાત જાતનો ભેદ બાધક રૂપ નથી. એમ અવબોધીને પ્રત્યેક મનુષ્યે વ્યવહારે ગમે તે વર્ગમાં રહ્યા છતાં વા એક વર્ણરૂપ દશામાં છતાં પણ ધર્મની આરાધનામાં પશ્ચાત્ ન પડવું જો- ઇએ. વર્ણ વ્યવસ્થા એ લૌકિક વ્યવહાર દષ્ટિએ તેના ગુણ કર્માનુસાર વિશ્વ વ્યવસ્થા સંરક્ષામાં તથા ધર્મ સંરક્ષા પ્રવૃદ્ધિ આદિમાં ઉપયોગી છે. પરન્તુ નિશ્ચય દૃષ્ટિએ તેની ઉપયોગિતા નથી એમ અનેક દૃષ્ટિએ તત્સંબંધી વિચાર કરીને વર્તમાનમાં વર્ણાદિક વ્યવસ્થાની સાથે ધર્મની યોજના બર લાવવા અમુક વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ પ્રયત્ન કરવો એ ઉચિત છે. જૈનધર્મ એ મોક્ષ

માર્ગમાં સંચરવાને અને આત્માના સત્ય સુખમય મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ માટે છે એમ અવબોધાયા પશ્ચાત્ જૈનધર્મોપાસક ગમે તે વર્ણીય વા વર્ણ રહિત હોય તોપણ તત્સંબંધે વિશેષ લક્ષ ન દેતાં ધર્મદૃષ્ટિએ સ્વધર્મબન્ધુ છે એવો નિશ્ચય કરીને તેને સર્વ રીતે વ્યાહારિક તથા આધ્યાત્મિક ઉચ્ચ-જીવન કરવાની સાહાય્ય આપવી એ પરસ્પર જૈનનું વાસ્તવિક વૈયાવૃત્ય કર્ત્તવ્ય સદા સ્મર્તવ્ય અને આરાધ્ય છે એમ અવબોધીને તેને આચારમાં મૂકી બતાવવું જોઇએ. વર્ણ વ્યવસ્થામાં વ્યવસ્થિત રહેવામાં ધર્મ છે એવી ઔપચારિક કલ્પનાને સત્ય તરીકે ન સ્વીકારવી જોઇએ. શ્રીવીરપ્રભુના ધર્મના સર્વ સેવકો સરખા છે. સર્વનો ધર્મમાં સમાન હક્ક છે અને સર્વ ધર્મિબન્ધુઓમાં આત્મા તે પરમાત્મા છે એવો ખ્યાલ પ્રગટવો જોઇએ. ધર્મ બાહ્યાચારો એ મોક્ષ પ્રતિ નિમિત્ત ભૂત છે. પરન્તુ તે ભાવનારૂપરસથી શૂન્ય થતાં ઝારના શુષ્ક સાંઠાના જેવા અવબોધીને મતભેદ કલેશથી ન રંગાતાં આત્મધર્મ પ્રગટાવવા નિમિત્તભૂત થાય એમ સર્વ મનુષ્યોએ અવબોધવું જોઇએ. ધર્મના બાહ્યાંગભૂત આચારોમાં બહુ મતભેદ, શુષ્કતા અને જડતા વધી જતાં ધાર્મિક જન સમાજનું ચારિત્ર્ય શીથિલ થતું જાય છે અને જન સમાજની ઉપેક્ષા થતી જાય છે. જૈનધર્મ પાળનારા મનુષ્યોમાં વર્ણ વ્યવસ્થાના આચારોમાં ઉચ્ચ ગુણની શુષ્કતા અને રજોગુણ અને તમો ગુણની અભિવૃદ્ધિ થતાં તેમાં શતકે શતકે અભિનવ પરિવર્તન થવા પામ્યું છે તેથી ઐતિહાસિક દૃષ્ટિધારકો યદિ તત્સંબંધી વર્ણવ્યવસ્થા, આચાર વ્યવસ્થા, રૂઢ ક્રિયાવ્યવસ્થા, ધર્મ સંસ્કાર વ્યવસ્થા વગેરેનું શાસ્ત્રોના આધારે વિલોકશે તો પરિવર્તન યુગોનું સ્વરૂપ યથાતથ્ય તારવી કાઢશે. શ્રીવીરપ્રભુનો ધર્મ પાલનારાઓ સર્વ પ્રકારની વર્ણાદિક વ્યવસ્થાથી સુદૃઢ હોય છે તો તેઓ ભવિષ્યની પ્રજામાં જૈનધર્માભિવૃદ્ધિનાં અને જૈનધર્મ સંરક્ષકતાનું સાહિત્ય અર્પવાને શક્તિમાન્ થાય છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર. કાલ અને ભાવને અનુસરી ધર્મની સત્યતાને સંરક્ષનાર વ્યવહાર દશાના વાર્ણિક આચારો જે રીતે જૈનધર્મની અભિવૃદ્ધિ થાય તે રીતે આદરવા યોગ્ય છે.

ચાતુર્વર્ણિક વ્યવસ્થાની યોજના પ્રબોધ્યાથી અન્યદૃષ્ટિયોએ જે જે જૈનધર્મની આરાધના માટે કથ્ય છે તેની આરાધનાની ઉપયોગિતામાં અવિરોધપણે ઉપર્યુક્ત કથન છે એમ અવબોધીને પરસ્પરાવિરોધકદૃષ્ટિએ સર્વ દૃષ્ટિયોનું કથ્ય સાપેક્ષપણે અવબોધવું. વાર્ણિક વ્યવસ્થા વ્યવસ્થિત મનુષ્યો ગૃહસ્થાવાસમાં ધર્મ અને કર્મ એ બેમાં પ્રવૃત્ત રહે છે અને ધર્મની

પરંપરારૂપ પ્રવાહને સંરક્ષી શકે એવો પોતાની પાછળ સંતતિ પ્રવાહ મૂકતા જાય છે. સંસાર ત્યાગી મુનિવરો ચાતુર્વર્ણિક ગૃહસ્થ મનુષ્યોને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનો માર્ગ દર્શાવે છે. દાન, શીયલ, તપ અને ભાવના એ ચારનો ઉપદેશ દેઇને ત્યાગી મુનિવર ગુરૂઓ ગૃહસ્થ મનુષ્યોને ધર્મમાં સ્થિર કરી શકે છે. ગૃહસ્થ મનુષ્યો અવિરતિ સમ્યગ્ દષ્ટિ અને દેશવિરતિ એ બે પાલવાને સમર્થ થાય છે. સાધુઓને વર્ણાદિકનું દ્રવ્યથી વા ભાવથી બંધન હોતું નથી. ગમે તે વર્ણીય મનુષ્યને તે ઉપદેશ આપીને જૈનધર્મના સન્મુખ કરી શકે છે. માનો કે સર્વત્ર વિશ્વમાં સર્વે મનુષ્યો જૈન બને તો તેઓ ચાર વર્ણના આચારોને કેવી રીતે આચરી શકે અને તે કેવી વ્યવસ્થાથી વ્યવહાર પરસ્પર બાંધી શકે ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં કથવું પડશે કે બાહ્યરાજ્ય સામ્રાજ્યમાં જૈનધર્મિયોએ ચારવર્ણના ગુણકર્મોને સ્થૂલ વ્યવસ્થામાં આચારમાં મૂકવા જોઇએ અને જો તે સ્થૂલ વ્યવહારમાં ચારે વર્ણના ગુણકર્મોને, જૈનો ન આચરી શકે તો ચાર વર્ણના ગુણકર્મો જે રીતે આવશ્યકરૂપે સ્વીકારવા જોઇએ તે ન સ્વીકારવામાં આવ્યાથી જૈનસામ્રાજ્ય વ્યવહાર અવ્યવસ્થિત અને નષ્ટપ્રાયઃ બની શકે તથા તેથી તે જગત્ વ્યવહારના અભાવે ધર્મની આરાધનામાં સર્વ જીવો ભાગ ન લઇ શકે કે જેનું દૃષ્ટાંત હાલના કાલમાં જૈનોની જેવી દશા છે તેવી થાય, તેમજ જૈનોનું સંકીર્ણ ક્ષેત્રજ રહે અને જૈનોના વિશ્વવ્યાપકતારૂપ ક્ષેત્ર વિસ્તારનો વિલોપ થાય. આમ કથવામાં અને વિચારવામાં ઘણું કથવું અપેક્ષાએ બાકી રહે છે, તથાપિ નિર્ણય એટલો તો સાપેક્ષપણે ચોક્કસ થાય છે કે વર્ણવ્યવહાર ગુણકર્મોથી ગૃહસ્થ જૈનો વ્યવહારમાં સુવ્યવસ્થિત હોય તોજ જૈનજગત્ની સંરક્ષકતા અને અભિવૃદ્ધિ કરવા શક્તિમાન્ થાય છે. વ્યવહાર એ મર્યાદા છે. મર્યાદારૂપ વ્યવહાર તે નિયમિત સંકીર્ણતારૂપ છે, તથાપિ તેની અમુક દૃષ્ટિએ અમુક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ પ્રમાણે ઉપયોગિતા અમુક જીવો માટે છે વા અમુક દશામાં છે તે અવબોધીને તેનો નિશ્ચય કરીને તથા રીતિએ સ્થૂલ ધર્મ વ્યવહારમાં અને વર્ણાદિક વ્યવસ્થિતિમાં સંપ્રવર્તવાથી શાસન રક્ષા પ્રભાવનાદિ થઇ શકે છે.

પૂર્વે ચાતુર્વર્ણીય મનુષ્યો જૈનો હતા તદ્વત્ અધુના તથાવિધ સદુપાયોથી ભવિષ્યમાં તેવી સ્થિતિ પુનઃ પ્રાપ્ત થાય એવી સ્થિતિ શક્ય છે ? કારણ સામગ્રી અને ઉદ્ધારક મહાપુરૂષ ગીતાર્થોના ઉપદેશે તે શક્ય છે. સામા વિઘ્નકારક મનુષ્યો ઉપસ્થિત થાય તે પણ શક્ય છે તેમ છતાં વિઘ્ન-

કષ્ટો સહીને પણ તેવી સ્થિતિના અભ્યુદય માર્ગે શનૈઃ શનૈઃ મનુષ્યોને આકર્ષી શકાય અને ભવિષ્યમાં યુગ પ્રધાનોના સદ્ભાવે સંસ્કારિત વર્ણ-વ્યવસ્થાચારનાં બંધારણો દેશ કાલાનુસારે ધર્મવૃદ્ધિકારક સંસ્કારોને પામીને ઉન્નત થાય એમ સંભાવ્ય છે. વ્યવહારનય એ જૈનધર્મરક્ષાનું અને વૃદ્ધિનું મૂલ છે. અતએવ અધ્યાત્મરસિક સન્તોએ પણ જૈનશાસન અને તેની વૃદ્ધિ થાય એવા મનુષ્યોની વર્ણીય સ્થિતિને વિસ્તાર રૂપમાં મૂકવા વર્ણવ્યવહારધર્મસંસ્થાપનદૃષ્ટિએ આત્મભોગ આપવા સદા કટી-બદ્ધ રહી જૈનોની સંખ્યામાં વૃદ્ધિ થાય એમ કરવું જોઇએ. મહાસંઘને વ્યવસ્થા પૂર્વક સુદૃઢ બંધારણોથી સંસ્કારિત કરીને ગૃહસ્થ જૈનોમાં ચાર વર્ણના મનુષ્યોનો સમાવેશ કરવા યોગ્ય સદુપાયો દર્શાવવા જોઇએ. વ્યાવ-હારિક ધર્મ, કર્મ, સંસ્કાર કરાવનાર ગુરૂ અને મોક્ષમાર્ગ દર્શક તથા મોક્ષમાર્ગની આરાધના કરાવનાર મુનિરાજ ગુરૂની વ્યવસ્થાથી સંઘનાં બંધારણો એવાં ઉપદેશવાં જોઇએ કે જેથી જૈનોની ચાતુર્વર્ણિક વ્યવસ્થા વડે વા અન્ય કોઇ ઉચ્ચ વ્યવસ્થાવડે ચાર વર્ણના ગુણકર્મોની દશાવડે ગૃહસ્થ જીવનની સાથે પૃથ્વીપટ પર જૈનધર્મ દીર્ઘકાલ જીવતો રહે. જૈન ધર્મનો પુનરૂદ્ધાર પુનઃ ચારે વર્ણમાં પામવાનો છે તેથી તેની પૂર્વની સ્ફુર-ણાઓ જગત્‌ને જાગ્રત્ કરાવવાને માટે અમુક વ્યક્તિ દ્વારા પ્રકાશ પામીને આચારમાં પ્રગટ થવા તૈયારી કરે છે, અને એવી સ્થિતિ સાહાય્યક યુગ પ્રધાનાદિ કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત થાય એ શક્ય છે. નદી જ્યાંથી નીકળે છે ત્યાં જલનાં લઘુ ન્હાનાં ન્હાનાં ઝરણાં હોય છે. તે સર્વ ઝરણાં ભેગાં મળીને વહેળાનું રૂપ લે છે અને તેમાં અન્ય ઝરણાં તથા વ્હેળાંઓ ભેગા ભળીને તે નદીનું વિસ્તારવાળું રૂપ લેછે અને તે સાગરને મળે છે. સાગરની પાસેની નદીનું સ્વરૂપ ક્યાં અને નદીના મૂળનું સ્વરૂપ ક્યાં? તેમાં મહાન્ અન્તર્ છે તદ્વત્ અત્ર પણ ચાતુર્વર્ણી પ્રજામાં જૈનધર્મના પ્રાદુર્ભાવનું મૂળ વિચારતાં સામાન્ય ઝરણાંનું વહન લાગશે. પરન્તુ તે અનેક મહાપ્રભાવક મુનિવરો અને ગૃહસ્થ જૈનોના વિચાર વહન ઝરણાં અને તેની તીવ્ર ભાવનાપ્રવૃત્તિ રૂપ વ્હેળાઓથી ચારેવર્ણોમાં જૈનધર્મનો અવતાર રૂપ પુનરૂદ્ધારનદી ભવિષ્યમાં મોટું રૂપ ધારણ કરે એ બનવા યોગ્ય છે. નાત જાતના ભેદ-ભાવાભિમાનને ટાળી સર્વ જાતિયોને પવિત્ર કરનાર સર્વવર્ણોની જૈન રૂપે એકવર્ણ કરનાર વર્ણ વ્યવસ્થામાં છતાં આત્માને પરમાત્મા તરીકે અવ-બોધનાર જૈનધર્મ સર્વત્ર વિશ્વમાં ઉપર્યુક્ત ગુણ કર્મ વ્યવસ્થાયુક્ત વર્ણાદિ

અનેક દેશ કાલ પરત્વે ભિન્ન ભિન્ન મનુષ્ય જાતિયોમાં પ્રસરીને સર્વ જીવોને નિઃસંગ, નિવૃત્તિ અને મોક્ષસુખમાં લયલીન કરો.

રક્ષણકારક, જ્ઞાનપ્રદ, વ્યાપાર કરનાર અને સેવાકારક એ ચાર વર્ગને ઉદાર વ્યવસ્થા દૃષ્ટિથી ધર્મ સૃષ્ટિ રક્ષકભૂત ચાર અંગો તરીકે પ્રકટ કરવાને વિશાળ વિચારકોને ઉભા કરવાની જરૂર છે. આગબોટમાં બેઠેલા મનુષ્યો અને ચલાવનારા ભર દરિયામાં આગબોટ ચલાવવાનો વ્યાપાર બંધ કરે તો તેમની જેવી દશા થાય તેવી જૈનધર્મની સ્થિતિ થાય. અતએવ ધર્મ સંરક્ષક ગીતાર્થોએ નિવૃત્તિરૂપ ક્ષેત્રની સંરક્ષાર્થ ઉપર્યુક્ત પ્રવૃત્તિને ઉપદેશવી જોઇએ. કાલનો દોષ આગળ કરીને ઉપર્યુક્ત વ્યવસ્થામાં અદત્તમનસ્ક ન રહેવું જોઇએ. જૈનો ! ઉઠો, ઉભા થાઓ !!! વિશ્વાસ ધારણ કરો !!! તમારા આત્મ સમાન અન્યાત્માઓને ગણીને વિશ્વ મનુષ્યોને સુખના માર્ગપર ચઢાવો અને દુઃખના માર્ગમાંથી નિવૃત્ત કરીને શાશ્વત સુખ માર્ગ તરફ વાળો. વિચાર સ્વાતંત્ર્ય અને આત્મસ્વાતંત્ર્યના માર્ગને બતાવો. શુષ્ક ક્રિયાવાદ અને શુષ્ક જ્ઞાનવાદથી શુષ્ક થએલા મનુષ્યોમાં આત્મ ચારિત્ર્ય અને આધ્યાત્મિક જ્ઞાન રસ રેડીને તેઓને અમૃત જીવનનો અનુભવ આપો. સર્વાત્માઓ સત્તાએ પરમાત્માઓ છે, તેઓનાં હૃદયના દ્વાર ઠોકીને ઉઘાડો, મતમતાન્તરનાં લઘુવર્તુલોમાં પડી રહીને પરસ્પર એક બીજાને તિરસ્કાર કરનારા મનુષ્યોને જ્ઞાનના અત્યન્ત વર્તુલમાં પ્રવેશાવીને સર્વ મતમતાન્તરોનાં લઘુવર્તુલોને અનન્ત જ્ઞાનમાં નયોની અપેક્ષાએ સમાવીને જગત્નો ઉદ્ધાર કરો. સર્વ જીવોના કલ્યાણાર્થે આત્મભોગ આપવા તૈયાર થાઓ આત્મા તેજ પરમાત્મા છે. આત્માને લાગેલો કર્મરૂપ પડદો છે તેને ચીરીને આત્માના પ્રકાશ વડે સર્વ જ્ઞેયોને દેખો. સામાન્ય મતભેદોમાં ઉદારભાવ રાખીને મૈત્રી પ્રેમની સાંકળ વડે સર્વ મનુષ્યોને પરસ્પર સંબંધિત કરો. આત્મ શક્તિયોને મેળવો. તમારૂં મન્તવ્ય સારૂં છે, ઉત્તમ છે, સર્વનું શ્રેય કરનાર છે. એવું અન્યોને દર્શાવવા માટે તમો આદર્શરૂપ બનો અને પશ્ચાત્ સંબંધમાં આવનાર મનુષ્યને ઉપદેશ દો. નિશ્ચયદૃષ્ટિથી અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉપયોગી રહો, પરન્તુ વ્યાવહારિક ધર્મ સંરક્ષક અને સંસ્કારિત તથા ઉદ્ધારક દૃષ્ટિને આચારમાં મૂકીને ઉપર્યુક્ત કથનને ઉદારચિત્ત અને અનેક વિચારોના પ્રબલ પ્રવાહને વિશ્વમાં વિસ્તારો. વિશ્વના સર્વ પ્રાણીઓના ભલા માટે તમે અહંત્વ ભૂલીને સેવાધર્મ સ્વીકારો. હું અને તું એવો ભાવ ભૂલીને સર્વમાં આત્મતત્ત્વને અવલોકી તમારામાં રહેલી સંકુચિત દૃષ્ટિએ કંઇ સ્યાદ્વાદ દૃષ્ટિ છે એમ માનશો નહિ.

સ્યાદ્વાદદૃષ્ટિ તો અનન્ત અને વિશ્વવ્યાપક છે. સ્યાદ્વાદદૃષ્ટિમય આત્માને કરો એટલે તમે વિશ્વના સર્વ મનુષ્યોને સદ્‌વિચારો આપવા સમર્થ થશો. વર્તમાનમાં બંધાયલી આચારની રૂઢિમાં જૈનધર્મનાં રહસ્યો સમાઇ જાય તેમ નથી. અતએવ વિશાલ તત્ત્વદૃષ્ટિથી યૌગિક ધર્માચાર અને બાહ્યવર્ણાચારની વ્યવસ્થાને અવલોકીને તેને સંસ્કારિત કરવા લક્ષ આપવું જોઇએ. શરીર વિના આત્મા રહી શકે નહીં અને જગત્‌નું તથા સ્વકલ્યાણ ખરેખર મનુષ્ય શરીર વિના કરી શકે નહીં, તદ્વત્ ઉપર્યુક્ત વ્યવહાર વ્યવસ્થાઓ સર્વે ધર્મરૂપાત્માનું શરીરભૂત છે તે છતાં તેમાં રહી અહંમમત્વ વિમુક્ત વૃત્તિએ જૈનધર્મરૂપ આત્માની ઉન્નતિ કરી શકાય છે. એ પ્રમાણે અવબોધી કર્તવ્યપરાયણ થાઓ. અન્યાવશેષ કથિતવ્ય ઘણું છે પરન્તુ તે ઉપર્યુક્ત વિચારજ્ઞોને તદ્વિચારમાં લીન થતાં સહેજે ધ્યાનમાં સુજશે.

ઉપર્યુક્ત ચાર વર્ગમાં વૈર–માન, પરસ્પર એક બીજાનું અશુભ કરવાની બુદ્ધિ અને તેવી પ્રવૃત્તિ, જડવાદ, પાપપ્રવૃત્તિ, દારૂ આદિ વ્યસનોનો પ્રચાર, અજ્ઞાનતાનો પ્રચાર, સાધુસન્તપર દ્વેષ, રજોગુણ અને તમોગુણની વૃદ્ધિ, હિંસા, પાપમય મોજ વિલાસ, કેળવણીના પ્રચારનો અભાવ, સર્વજીવોનું શ્રેયઃ કરવાની બુદ્ધિની મન્દતા, પરસ્પર એક બીજાની સત્તાનો નાશ કરવાની પ્રવૃત્તિ, પરસ્પર એક બીજાનું શુભ, ઉદય અને ગુણો દેખીને વધતી જતી ઇર્ષ્યા અને તેથી સામાન્ય હેતુઓને લેઇ ઝગડા અને પરસ્પર કાટકુટ, અનુષ્ઠાનોમાં વધતી જતી શુષ્કતા, પરસ્પર એક બીજાના દોષોને પ્રકટ કરવાની પ્રવૃત્તિ, પરસ્પર એકબીજા વર્ગને દુઃખ દેવાની પ્રવૃત્તિ, પરસ્પર સામાન્ય મતભેદોમાં મહાવિરોધ ઉત્પન્ન કરવાની ઉદીરણા, ગંભીરતાના બદલે ક્ષુદ્રતાની વૃદ્ધિ, પરસ્પર સમાનતા માનવાને બદલે વિષમતા, દયા, ક્ષમા, માર્દવતા, નમ્રતા, સરળતા, નિર્લોભતા, સંયમ, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, ઉપકાર, નિષ્કામ પ્રવૃત્તિ, સાહાય્ય, જ્ઞાનશિક્ષણ, દાન, આત્મભોગ દેવાની પ્રવૃત્તિ, સેવા, ભક્તિ, ધ્યાન, તપ વગેરે સદ્‌ગુણોનો ચારે વર્ણમાંથી અભાવ જેમ જેમ થતો જાય છે. તેમ તેમ ચારે વર્ણના ગુણ કર્મોની અવ્યવસ્થા થઇને તેનો લોપ થતો જાય છે અને દેશ, ધર્મ અને આત્મસંરક્ષણ કરવાની શક્તિયોનો નાશ થતો જાય છે. પર્વતના શિખર પરથી તુટી પડેલા અને કકડારૂપ થએલ પત્થરના જેવું સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ છિન્નભિન્ન અવ્યવસ્થિત કાર્યો વગેરેનું છેવટે પરિણામ આવે છે અને તેથી અન્ય વિજાતીય દેશી મનુષ્યોના હસ્તે પરતંત્ર ગુલામ રહેવું પડે છે. જૈનોએ ચાર વર્ગની

ધર્મ વ્યવસ્થાને ખોઇ દીધી અને તેથી સંપ્રતિ જે ધર્મની અવનતિ થઇ છે તે અન્ય ધર્મોના મુકાબલે અવગત થયા વિના રહેતી નથી. આ પ્રમાણે અન્ય જાતિ દેશીય ધર્મોમાં ભૂતકાલે બન્યું છે અને ભવિષ્યમાં ઉપરના કારણે વિશ્વપ્રવર્તિત ધર્મોમાં તેવું થયા કરશે. ધર્મનો જુસ્સો, પ્રેમભાવ, ભ્રાતૃભાવ, રક્ષણતાની શક્તિ, વ્યાપાર શક્તિ, સેવા ધર્મની શક્તિયો, જ્ઞાન શક્તિ, ગુરૂઓપર પૂજ્યભક્તિભાવ, આત્મભોગ આપવાની શક્તિ, ક્રિયામાર્ગ અને જ્ઞાનમાર્ગની ઉપયોગિતાનો નિર્ણય કરવાની શક્તિ, સામાજીક ગુણકર્મ બંધારણો સુધારવાની અને સંરક્ષવાની શક્તિ, ધર્મગુરૂની આજ્ઞામાં દૃઢ રહેવાની શ્રદ્ધા, આત્મજ્ઞાનનો પ્રચાર અને વ્યવહાર ધર્મકાર્યોને સ્વાધિકાર પ્રમાણે કરવાની ફરજને પ્રાણ જતાં ધારણ કરવાની શક્તિ, ધાર્મિક ફરજો અને વ્યાવહારિકોદયકારક ફરજો બજાવતાં પ્રાણભોગ આપવાની આત્મશ્રદ્ધા પ્રવૃત્તિ, જ્ઞાની સાધુઓને સાહાય્ય આપવાની પૂર્ણ શ્રદ્ધા ભક્તિ, વિશાલ દૃષ્ટિ, ઉદાર ભાવ, સર્વ મનુષ્યોને સાહાય્ય આપવાની આત્મભોગ પ્રવૃત્તિ, ધર્મની, સંઘની, દેશની, સર્વ મનુષ્ય જાતની ઉન્નતિ અને પરમાર્થની પ્રવૃત્તિમાં સર્વવર્ગીય મનુષ્યોને સ્વસ્વાધિકારે પ્રવર્તવાની ફરજ વગેરે ગુણોની પૂર્ણકલાઓ ખીલવવાથીજ દેશની, ધર્મની અને મનુષ્યોની ઉન્નતિની અભિવૃદ્ધિ અને સ્વાદિ સંરક્ષણ થઇ શકે છે. જે દેશમાં ઉપર્યુક્ત સદ્ગુણો હોય છે તે દેશના મનુષ્યોની ચઢતી થયા કરે છે અને પડતી થતી નથી. એમ સર્વત્ર, સર્વથા, સર્વદા સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિનાં ઇત્યાદિ લક્ષણો અવબોધવાં.

સર્વત્ર દેશમાં ચારે પ્રકારના ગુણ કર્મવાળા મનુષ્યોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન દ્વારા આધ્યાત્મિક ગુણો ખીલે છે અને તદ્દેશીય મનુષ્યો સાત્વિક ગુણોની ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરે છે. રજોગુણ અને તમોગુણની ઉન્નતિ સદા ટકી શકતી નથી. રજોગુણી અને તમોગુણીની ઉન્નતિથી અભ્યુદય પામેલા મનુષ્યો બાહ્ય વ્યાવહારિક સ્થૂલ વસ્તુઓપર સત્તા ભોગવી શકે છે અને તેઓ સત્વ ગુણની દૈવિક ગુણોની શક્તિયોને દબાવી શકે છે પરન્તુ અન્તે તો તેઓ પરસ્પર ક્લેશ યુદ્ધાદિવડે યાદવાસ્થળી રચીને સ્વયમેવ વિનાશ પામે છે. રજોગુણ અને તમોગુણની શક્તિને આસુરી શક્તિ કથવામાં આવે છે અને રજોગુણ અને તમોગુણમાંજ રાચી માચી રહેલા મનુષ્યોને સત્વગુણની અપેક્ષાએ અસુરો-દૈત્યો કથવામાં આવે છે. સત્વગુણને સેવનારાઓ દૈવી શક્તિવાળાઓ અવબોધવા. વિશ્વમાં દૈવી શક્તિવાળા અને આસુરી શક્તિ-

વાળાઓનું પારસ્પરિક યુદ્ધ સદા પ્રવર્ત્યા કરે છે. વિશ્વમાં કોઇ સમયે આસુરી શકિતના ઉપાસકોનું પ્રાબલ્ય વધે છે તો કોઇ સમયે દૈવી શક્તિવાળાનું જોર વધે છે. દૈવી શક્તિ વિશ્વનું સંરક્ષણ કરે છે અને આસુરી શકિત ખીલીને અન્તે વિશ્વના પ્રાણીઓને સંહારે છે. આવી બે પ્રકારની શકિતયોનું પૂર્ણ રહસ્ય અવબોધ્યા વિના વિશ્વ મનુષ્યો સત્ય ધર્મ અને વ્યવહારનું સંરક્ષણ કરવા શકિતમાન્ થતા નથી. **વિશ્વમાં સર્વત્ર સર્વથા સર્વદા સત્વગુણની દૈવી શક્તિયોનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તશે એવું થવાનું નથી તેમજ વિશ્વમાં સર્વત્ર સર્વથા આસુરી શક્તિયોનું સર્વદા સામ્રાજ્ય પ્રવર્તશે અને સત્વગુણની શક્તિયોનો સર્વથા તિરોભાવ થશે એમ પણ બનવાનું નથી.** વિશ્વમાં કોઇ દેશમાં કોઇ કાલમાં કેચિત્ જીવ દ્રવ્યોમાં આસુરી ભાવનું મુખ્યપણે અને સત્વગુણનું ગૌણપણે સામ્રાજ્ય પ્રવર્ત્યું, પ્રવર્તે છે અને પ્રવર્તશે. વિશ્વમાં કોઇ દેશમાં કોઇ કાલમાં કેચિદ્ આર્ય જીવોમાં સાત્વિકગુણ શક્તિયોનું મુખ્યપણે અને રજોગુણ તમોગુણની આસુરી શકિતયોનું ગૌણભાવે સામ્રાજ્ય પ્રવર્ત્યું, પ્રવર્તે છે અને પ્રવર્તશે. આત્મજ્ઞાની મહાત્માઓનું મુખ્ય સાધ્ય લક્ષ એ હોય છે કે વિશ્વવર્ત્તિ સર્વ જીવોને આત્માનું જ્ઞાન અર્પીને રજોગુણ અને તમોગુણથી પરાઙ્મુખ કરી સત્વગુણાભિમુખ કરીને તેઓને પરમાત્મપદ ભોક્તા કરવા પરન્તુ આ તેઓની નેમ સર્વથા સર્વદા જીવોને ઉપયોગી થઇ શકતી નથી, એનું કારણ એ છે કે સર્વ જીવોને ભિન્ન ભિન્ન કર્મ લાગેલાં હોવાથી તેઓની એક સરખી વિચારશ્રેણિ અને મોક્ષ માર્ગ પ્રવૃત્તિ પણ એક સરખી હોતી નથી. આવી સ્થિતિ ખરેખર વિશ્વની છતાં ગૃહસ્થ ચાતુર્વર્ણિક ધર્મ કર્મની વિચારાચારા-વ્યવસ્થાનું બંધારણ કરી તેઓ સર્વ જીવોને સત્વગુણી બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે અને આત્માની પરમાત્મતા પ્રકટ કરાવવા સર્વોપાયોને દર્શાવે છે. સત્વગુણી મનુષ્યો દૈવી સંપત્તિવાળા છે અને તેઓનું મુખ્યતાએ આર્ય ક્ષેત્રના ભૂતોના ઉપગ્રહે અવતરવું થાય છે. અન્ય દેશોમાં સાત્વિકગુણી મનુષ્યો ગૌણતાએ ઉપજે છે એમ છતાં આર્યક્ષેત્રના આર્ય મનુષ્યોની સાત્વિકતા તો જુદા પ્રકારની હોય છે. **અનન્ત સાધુઓએ અને તીર્થંકરોએ આર્ય-ક્ષેત્રની મૃત્તિકામાંથી પોતાના દેહને પોષ્યોછે અને તેઓએ અનન્ત દેહોને આર્યક્ષેત્રની મૃત્તિકામાંથી વિલયભૂત કર્યા છે.તેઓના શરીર ના પંચભૂતના ભાગ પંચભૂતમાં આર્યક્ષેત્રમાં ઉપજે છે.** તેઓ સર્વ સામ-ગ્રીદ્વારા દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવયોગે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવા અધિકારી બને છે.

આર્યક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થએલ મનુષ્યોને આર્ય ગુણોની સંપ્રાપ્તિ ખરેખર અનાર્ય ક્ષેત્રો કરતાં વહેલી થાય એ સર્વથા સર્વદા સર્વ રીતે સંભાવ્યમાન છે. આર્ય ક્ષેત્રની વાડ સમાન ક્ષત્રિયો અને આર્યક્ષેત્રમાં જ્ઞાન વિસ્તારનાર આત્મજ્ઞાનિયો અર્થાત્ આત્મરૂપ બ્રહ્મને જાણનાર બ્રાહ્મણો છે. આર્યક્ષેત્રમાં વ્યાપારિક આદિ વ્યવસ્થાને સંરક્ષનાર અને તદ્દ્વારા અન્ય ત્રિવર્ણીય મનુષ્યોનું સંરક્ષણ કરનાર વૈશ્યો છે. સર્વ પ્રકારની સેવા ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરનાર જ્ઞાનિશૂદ્રો છે. જ્ઞાન વિના ખરેખરો વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક સેવા માર્ગ અવબોધી શકાતો નથી અને તેથી સેવાના જ્ઞાનના અભાવે સર્વ જીવોના કલ્યાણાર્થે સર્વ પ્રકારની સેવા કરે એવા મહાસેવકો ઉત્પન્ન થઇ શકતા નથી. **વિશ્વના પાદ સમાન એવા મહાસેવકો સર્વ મનુષ્યોને પૂજ્ય છે. એવી ભાવના ઉત્પન્ન થયા વિના અને ઉચ્ચ નીચનો ભેદભાવ ટળ્યા વિના વિશ્વમાં કોઇ દેશ વા કોઇ ધર્મના મનુષ્યો કલ્યાણસુખ પ્રાપ્ત કરવા અધિકારી બની શકતા નથી.** હું ત્યાંથી અરિહંત વેગળા એવું નક્કી માનીને સર્વવર્ણીય મનુષ્યોમાં પરમાત્મભાવ દેખીને સર્વના ભલામાં ભાગ લેવા સેવાધર્મ સ્વીકારવો એજ ઉન્નતિનો મૂળ મંત્ર છે. મૃત્યુ અને સર્વ ભીતિયોને ભૂલીને આત્મશક્તિયો સ્ફુરાવીને ગૃહસ્થ ચાતુર્વર્ણિક મનુષ્યોને ઉચ્ચ કરવા અને તેઓના આત્માને પરમાત્મ રૂપે પ્રકટાવવા. ધર્મસેવકો તરીકે મહાપુરૂષોએ બહાર આવીને તીર્થંકરાદિ પદવીના ભોક્તા બનવું એ ધાર્મિક દૃષ્ટિ સાધ્યબિન્દુએ ધર્મ કર્તવ્ય ખાસ વ્યવહારનયે માન્ય છે. **जइ जिणमयं पवज्जह ता मा ववहारनिच्छए मुयह । ववहारनउच्छेए तित्थुच्छेओ जओ भणिओ ॥** ઇત્યાદિથી વ્યવહારનયની મહત્તા અવબોધીને ગૃહસ્થ ચાતુર્વર્ણિક ધર્મકર્મ વ્યવસ્થા **प्रगत्ति**ને અવલંબો. સાધુ–સાધ્વી–શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ મહાસંઘ ખરેખર એક મહાવૃક્ષના ચાર સ્કંધવત્ શોભે છે. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ એ ધર્મ વૃક્ષના ચાર સ્કંધરૂપ છે તેમાં સર્વને મૂળમાંથી બ્રહ્મરસ તો એક સરખો મળે છે. ચારવર્ણો એ ચાર પ્રકારના મહાસંઘ છે. પોતાના મૂળ તરફ લક્ષ રાખીને સ્કંધ ડાળાં અને પાંદડારૂપે પડતી મતમતાંતરની ભિન્નતાની ઉપેક્ષા કરી સર્વને પરસ્પર સાહાય્ય આપવી. **परस्परोपग्रहो जीवानाम्** એ મૂળ સૂત્રનું વિસ્મરણ કદાપિ ન કરવું જોઇએ. આત્માની અપેક્ષાએ સર્વ પ્રાણીયો એક સરખા છે. મનુષ્યત્વની અપેક્ષાએ સર્વ મનુષ્યો એક સરખા છે. પરસ્પર સર્વ પ્રાણીઓને અને સર્વ મનુષ્યોને સાહાય્ય કરવાની સુવ્ય-

વસ્થા રક્ષવી જોઇએ અને તે સાહાય્યક સુવ્યવસ્થા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરીને સર્વની પ્રગતિ કરવી એ જૈનોએ કર્મ અને ધર્મ દષ્ટિની સાપેક્ષતાએ સમજવું જોઇએ. ધર્મ અને વ્યાવહારિક વર્ણ-કર્મ બંધારણો દેશકાલાદિના અનુસારે જે જે દષ્ટિએ હોય અને જે જે દષ્ટિએ અનુપયોગી હોય તેનો વિવેક કરીને ચાતુર્વર્ણિક ધર્મ કર્મ વ્યવહારાચાર વિચાર પ્રગતિ માર્ગમાં સંચરવું એ વિશેષ હિતાવહ છે. અલ્પહાનિ અને વિશેષ ધર્મલાભ ઉત્સર્ગ, અપવાદ સ્વાધિકાર ઘસાદિનો પરિપૂર્ણ બોધ કરીને આત્મોન્નતિમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ.

ઉપર્યુક્ત ગુણ કર્માનુસારે વ્યવહારિક દષ્ટિએ ચાતુર્વર્ણીય ગાર્હસ્થ્ય ધર્મ કર્મ વિચારાચાર વ્યવસ્થા પ્રમાણે વર્તતાં છતાં માનવ બન્ધુઓ ! તમો તમારા શરીરમાં છૂપાયલા આત્માને પરમાત્મા માનીને સ્વયં પોતાને સ્વતંત્ર અને સત્ય સુખ માનીને કલ્પિત ભય દુઃખની વિચારશ્રેણિને ભૂલી જાઓ. વ્યવહારે સ્વાધિકારે જે જે ગુણકર્મ કર્તવ્યોને તમો કરતા હોય તથાપિ અન્તર્ દષ્ટિએ તમો સર્વે સરખા આત્માઓ છો એવું લક્ષ્યમાં રાખી અને ત્યાગભાવ પ્રગટતાં ત્યાગી બનીને આત્મસમાધિમાં લયલીન થઇ અનન્ત સુખને ક્ષણે ક્ષણે આસ્વાદ્યા કરો. ઉપર્યુક્ત વ્યવહારમાં વર્ત્યા છતાં પરમબ્રહ્મ સ્વરૂપમય થવું એજ તમારૂં વાસ્તવિક આવશ્યક કર્તવ્ય ક્ષણે ક્ષણે સ્મરતા રહો. સર્વમાં સમાનભાવ રાખીને પરતંત્રતાનાં બન્ધનો ઉચ્છેદી નાંખો. બ્રહ્મસ્વરૂપમાં લીન થઇ જાઓ અને સર્વત્ર વિશ્વમાં જૈનધર્મરૂપ બ્રહ્મને પ્રગટ કરવાને દૈવી શક્તિયો વડે પ્રયત્ન કરો. જ્ઞાનયોગવડે વસ્તુતત્ત્વનો પ્રકાશ કરો. અજ્ઞાનરૂપ તિમિરમાં રહેલા જીવોને જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ બહાર આકર્ષે છે અને તેઓને સુખની ઉચ્ચ ભૂમિકાના માર્ગ પ્રતિ આકર્ષે છે.આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના સર્વ પ્રકારના રાગદ્વેષના બંધનોમાંથી આત્મા મુક્ત થતો નથી. **રૂઢિક્રિયાના સંકુચિત મનરૂપ ખાબોચીયામાં ધર્મરૂપ જલ ગંદુ બની જાય છે અને તે ઉપર કલેશ, અજ્ઞાન, મોહ, રાગ, દ્વેષ, હિંસાભાવ, જડતા વગેરેની સેવાળ એટલી બધી જલ ઉપર વિસ્તરાઈજાય છે કે જેથી તેમાં રહેલા યત્કિંચિત્ જલનું ભાન થતું નથી. તેવા પ્રસંગે તેમાં તુચ્છ જંતુઓ રહે છે. જ્ઞાની હંસો ત્યાં આવી શકેજ નહિ.** દરેક ધર્મમાં રૂઢિબન્ધનો, અનુષ્ઠાનો અને વિચારોમાં શુષ્કતા, અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો અભાવ અને અજ્ઞાનનો પ્રચાર તથા મોહાદિદ્વારા સંકુચિત દષ્ટિ થતાં તેની ગંધાતા જલના ખાબોચીયા જેવી દશા થાય છે અને તેવી સ્થિતિ થયા

બાદ તેની વિશાલતા ટળી જાય છે તેમજ તેમાં શુદ્ધ ધર્મરૂપ જલના અભાવે જ્ઞાનીઓ ખાબોચીયા રૂપ થએલ ધર્મથી વિમુખ થાય છે. આવી સ્થિતિ ખરેખર ભૂતકાલમાં અનેક ધર્મોની થએલી છે. વર્તમાનમાં કેટલાક ધર્મોની દેખાય છે અને ભવિષ્યમાં કેટલાક ધર્મોની થશે. **જૈનધર્મોપાસકોએ ગમે તેવા વ્યાવહારિક રૂઢાચારોના યોગે જૈનધર્મની ખાબોચીયા જેવી સ્થિતિ ન થઇ જાય તે સંબંધી ખાસ વિચાર કરીને ઘટતા ઉપાયો લેવા જોઇએ.** અનેક મત મતાંતરોમાં વહેંચાએલી અને મતભેદે પરસ્પર એક બીજાના પર શત્રુબુદ્ધિ રાખીને યુદ્ધ કરનારી તથા પરસ્પર એક બીજાને અધર્મી, પાપી, અનાચારી માનનારી પ્રજાએ પોતાની ગંધાતા ખાબોચીયા જેવી દશા છે કે કેમ તેનો સ્વયમેવ વિચાર કરીને સંકુચિતત્વ, અજ્ઞાન, દ્વેષ, ક્લેશ, મતની અસહિષ્ણુતા વૈર-નિંદા વગેરે દોષો ટળે અને ધર્મની વિશાલતા ઉત્તમતા, અને નિર્મલતાની વૃદ્ધિ થાય એવા ઉપાયો લેવા એટલું પ્રસંગોપાત્ત કથવામાં આવે છે. **શ્રીવીરપ્રભુએ નાત જાતની મહત્તા માની નહોતી એમ સૂત્રો-પરથી સિદ્ધ થાય છે.** પાછળથી વેદાન્તીઓના જોર વખતે વર્ણવ્યવસ્થા કંઇક શરૂ થઇ. આ સંબંધી ઘણું કહેવાનું તથા વિચારવાનું છે. ગૃહસ્થ ચાતુર્વર્ણિક મનુષ્યોની આત્મિકોન્નતિનો આધાર જ્ઞાન છે. આત્મજ્ઞાનના પ્રકાશે તેઓ વ્યાવહારિક ગુણકર્મમાં પ્રવૃત્તિયુક્ત થયા છતાં પણ આધ્યાત્મિક સુખનું પાત્ર બની શકે છે. આત્મજ્ઞાન વિના ધર્માનુષ્ઠાનોમાં પણ જડતા, શુષ્કતા અને સંકુચિતરૂઢિવિચારતાવાળા બનીને તેઓ સત્યમાર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય છે. આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો વિશ્વમાં જેમ જેમ વિશેષતઃ ફેલાવો થાય છે તેમ તેમ સર્વવર્ણીય મનુષ્યોની આત્મવિશુદ્ધિની વૃદ્ધિ અને જડ વસ્તુઓની મૂર્છા અહંમમત્વ પૂજા વગેરેનો વિલય પામે છે. સર્વ વર્ણને પૂજ્ય એવા વર્ણાતીત અનન્ત બ્રહ્મમાં રમનારા ત્યાગીઓની સેવા ભક્તિ વડે વર્ણસ્થ મનુષ્યોએ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. સર્વવર્ણીય મનુષ્યોને આત્મજ્ઞાનદ્વારા સત્ય સુખનો માર્ગ દેખાડનારા ત્યાગી મુનિવરો હોય છે. તેઓની સેવા ભક્તિમાં લયલીનતા ધારણ કરવાથી તેઓ પ્રવૃત્તિમાં પચેલા મનુષ્યોને નિવૃત્તિ સુખનું દર્શન કરાવે છે. નિવૃત્તિમાર્ગના વિચારો અને આચારોનું રક્ષણ કરનાર અને તેનું સાહિત્ય દ્વારા અસ્તિત્વ પોતાની પાછળ મૂકનારા સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ છે. પ્રવૃત્તિમાર્ગ સ્થિત મનુષ્યોને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિમાર્ગ તથા ધર્મક્રિયાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ અવબોધાવનાર ત્યાગી સદ્ગુરૂ છે. મોક્ષના પ્રતિનિધિ સદ્ગુરૂ છે. ત્યાગી મુનિ ગુરૂના ભક્ત થયા

વિના મોક્ષમાર્ગનું વાસ્તવિક જ્ઞાન સંપ્રાપ્ત થતું નથી. શ્રીસર્વજ્ઞવીર પ્રભુએ ત્યાગી ગુરૂની મહત્તા દર્શાવી છે અતએવ આત્મજ્ઞાન અને પરમાત્મ પદની પ્રાપ્તિ અર્થે મુનિ સદ્‌ગુરૂને શરણ્યપણે સ્વીકારીને ચારે વર્ણના પુરૂષો અને સ્ત્રીઓએ તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તવું જોઇએ. **સમ્યગ્ જ્ઞાનના અભાવે આત્મા તેજ ચતુર્ગતિ રૂપ છે.** આત્માને સમ્યગ્ આત્મજ્ઞાન-પ્રદ મુનિ સદ્‌ગુરૂ છે. અતએવ સર્વ વર્ણના મનુષ્યોએ મુનિવરોની સેવા કરી આત્મજ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરવો. સાધુઓની સેવા ભક્તિથી વિશ્વ મનુષ્યોનું કલ્યાણ થાય છે. વાસ્તવિક ત્યાગી મુનિરાજો સર્વ વિશ્વ મનુષ્યોના પૂજ્ય નેતાઓ છે. તેઓની શ્રદ્ધા ભક્તિમાં વિશ્વ મનુષ્યોએ વર્તવું જોઇએ. વિશ્વની ઉન્નતિ, શાન્તિ અને તેમના વાસ્તવિક સુખના આધારભૂત સાધુઓ છે એમ સત્ય માનવું એવું સત્યનું વાધ વગાડીને વિશ્વવર્તિ મનુષ્યોને જાહેર કરવામાં આવે છે. ચારે વર્ણના મનુષ્યોને ધાર્મિક ભાવનાના રસવડે પોષીને તેઓનું નૈતિક અને ધાર્મિક ઉચ્ચ જીવન કરનારા સાધુઓ છે. આચાર અને વિચારની ઉત્તમતાની સાથે મનુષ્યોને દિવ્ય સૃષ્ટિમાં દિવ્યાત્માઓ તરીકે બનાવનાર મુનિરાજોને ગૃહસ્થોએ સ્વપ્રાણભૂત માનવા જોઇએ.

સાધુ અને સાધ્વીઓના જ્ઞાન અને ચારિત્ર્યપર સર્વ મનુષ્યોની ઉન્નતિનો આધાર રહેલો છે. સાધુઓ અને સાધ્વીઓના સદ્વિચારો અને સદાચારોની વિશ્વપર જેટલી અસર થાય છે તેટલી અન્યથી થતી નથી. **સાધુઓ અને સાધ્વીઓ એ આર્યના દેવ દેવીઓ છે.તેમનાપર આર્યોની જ્યાંસુધી પૂજ્ય બુદ્ધિ રહેશે ત્યાં સુધી ભારતમાં આર્યત્વ સંરક્ષાશે.** ધર્માચાર્યો, સાધુઓ અને સાધ્વીઓથી વિશ્વને ધર્મનો અને ભાષા સાહિત્યનો લાભ મળે છે. શાસ્ત્રોના પ્રવાહને પ્રવર્તાવનાર સાધુઓ અને સાધ્વીઓની સેવા ભક્તિથી દેશોન્નતિ ખરી રીતે થઇ અને થશે એમ નિશ્ચયતઃ અવબોધવું. **સંપ્રતિ જે કંઇ ધાર્મિક સાહિત્ય શાસ્ત્રોનો અખૂટ ભંડાર છે તેના પિતા માતા ખરેખર સાધુ અને સાધ્વીઓ છે.** ધર્મનું રક્ષણ કરવાથી અને ધર્માભિમાનના પ્રબલ વેગથી દેશની રક્ષા થઇ શકે છે. દેશની ભાવનાના કરતાં ધર્મની ભાવનાનું મૂળ ઉંડું છે. અતએવ ધર્મ સામ્રાજ્યની એકતાના ઝુંડાતળે અનેક મનુષ્યો સ્વધર્મ રક્ષણાર્થે આત્મભોગ અર્પવા તત્પર બને છે. સામાન્ય મતભેદે કુસંપ, ક્લેશ, વૈર આદિ ઉત્પન્ન કરીને પરસ્પર એક બીજાનો નાશ કરવાને સાધુઓએ પ્રયત્ન ન કરવો. મતભેદ સહિષ્ણુતા ધારણ કરીને પરસ્પર એક બીજાને

ધર્મ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ વગેરેમાં સાહાય્ય આપવી. દેશકાલાનુસારે સાધુવર્ગ અને ધર્મનો નાશ ન થાય એવા ઉપાયો પ્રતિદિન લેવા અને જમાનાને અનુસરી ધર્મનો બોધ દેવો. આચાર્યોએ પરસ્પર સંપીને વર્તવું. પરસ્પર એક બીજાની ઉન્નતિમાં વીર્યનો સદ્વ્યય કરવો. જો એ પ્રમાણે વર્તવામાં પ્રમાદ થશે તો સ્વહસ્તે ધર્મનો અને સાધુઓ વગેરેનો ઉચ્છેદ કરવાનું પાપ તેઓ સ્વયં વ્હોરી લેશે. સામાન્ય મતભેદની બાબતોની ઉદાર દૃષ્ટિથી ઉપેક્ષા કરીને સાધુઓએ ચાર પ્રકારના વર્ણની ધાર્મિકોન્નતિના ઉપાયો રચવા અને તે પ્રમાણે ઉપદેશ દેવો. ચારિત્ર્યમાં શૈથિલ્ય ન પ્રવેશે એ માટે ઘટતા ઉપાયો લેવા. સાધુઓ અને સાધ્વીઓના વિરોધી નાસ્તિકો સામે ઉભા રહીને સ્વાસ્તિત્વ અને સ્વોન્નતિનું રક્ષણ કરનાર પ્રબંધો-ઉપાયોની વ્યવસ્થા કરવી. સર્વગચ્છીય સાધુઓએ પરસ્પર સંપાદિ કોલ કરાર કરીને અમુક મળતી આવતી બાબતોમાં મળીને સંપ્રવર્તવું. સાધુશાળાઓની અને સાધ્વીઓની શાળાની વ્યવસ્થા કરવી તથા જ્ઞાન ભંડારોની સુવ્યવસ્થા કરવી. સ્વધર્મ પાળનારી પ્રજામાં ચારે પ્રકારની શક્તિયો સંરક્ષિત અને વ્યવસ્થિત રહે એવો ઉપદેશ દેવો. સાધુઓ સર્વ પ્રકારની પ્રચલિત ભાષામાં વિદ્વાન્ બને એવી રીતે તેઓને અભ્યાસ કરાવવો. સ્વધર્મપાલક ગૃહસ્થો સ્વધર્મનું રક્ષણ કરે એવી રીતનો ઉપદેશ દેઇ સર્વ રીતે બળવાન બનાવવા.

संवत् १९६८ नी सालना उद्‌गाररूप विचारो.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૧ સોમવાર. ૨૩ મી ઑકટોમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

પ્રાતઃકાલમાં દેવદર્શન.

પ્રારંભ વર્ષમાં કેવી રીતે વર્તવું તેનો વ્યાખ્યાનમાં ઉપદેશ દીધો.

સાધુના આચારો અને વિચારો કેવા જોઇએ તેનો વિચાર કર્યો.

નવીન વર્ષમાં સ્વોન્નતિ અને પરોન્નતિનાં કાર્યો મારાથી થાઓ! ચારિત્રની ઉત્તમ કોટીમાં વિશેષતઃ સ્થિરતા થાઓ! સદ્‌ગુરૂ અને સત્પુરૂષોની પ્રેમદષ્ટિનું પાત્ર થઇ શકાય તેમ સર્વ વ્યવસ્થા બનો!

માનસિક દોષો અને કાયિક દોષોનો નાશ થાઓ?

આત્મ શક્તિયો ખીલો.

મુંબાઇ સંવત્ ૧૯૬૮ ના કારતક સુદ ૨ મંગળ. તા. ૨૪ મી ઑકટોમ્બર ૧૯૧૧.

મનુષ્યના શુભ વિચારો અને અશુભ વિચારોનો આધાર આન્તરિક અને બાહ્ય સંયોગો પર પ્રાયઃ રહ્યો છે. કરોડો કરોડો વિચાર કરીને, યોગ્ય મનુષ્યોની પરીક્ષા કરીને તેની આગળ હૃદય ખોલવું. જગત્‌ના પ્રવાહમાં પ્રવાહિત મનુષ્યોનો ઘણો ભાગ એકદમ ઉચ્ચ જ્ઞાનમાં પ્રવિષ્ટ થવાનો નથી. મધ્યમ વૃત્તિથી જગત્‌ના મનુષ્યોનો મોટો ભાગ જ્ઞાનમાં પ્રવહે છે. પરિપૂર્ણ જ્ઞાનદષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉત્સાહ રાખવો, અને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે અન્ય જીવોની દશા ન હોય તેથી તેઓના સંબંધે કંટાળવું નહિ,

મુંબાઈ સંવત્ ૧૯૬૮ ના કાર્તિક સુદ ૩ બુધવાર. તા. ૨૫ મી ઑક્ટોમ્બર ૧૯૧૧.

મોહના અધ્યવસાયના ઉત્પત સમયે વૈરાગ્ય પરિણામ જેના હૃદયમાં જાગ્રત્ થાય છે તેને ધન્યવાદ ઘટે છે. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય રસની ચિરસ્થાપિતા અર્થે જ્ઞાનવન્તોના સમાગમની અત્યન્ત આવશ્યકતા છે.

પ્રત્યેક મનુષ્યની અધિક દશાની પરીક્ષા કરનાર તત્ તત્ મનુષ્ય યોગ્ય ઉપદેશ આપવાને માટે સમર્થ બને છે. તત્ તત્ મનુષ્યોના અધિકારની પરીક્ષા કર્યા વિના ઉપદેશ દાનથી નિષ્ફળતા વા વિપરીતતારૂપ ફળનું અવલોકન થાય છે.

મનુષ્યના હૃદયનું સમાવલોકન કરવા માટે તેની સાથે સર્વકાલિક ગાઢ પરિચયની આવશ્યકતા છે. મનુષ્યોના હૃદયોદ્ગાર, મન મળ્યા વિના વાણીદ્વારા બહિર્ નીકળતા નથી. સમાન આચાર અને વિચારથી મનુષ્યનું અન્ય મનુષ્યોની સાથે મન મળે છે. સૂક્ષ્મ વિચાર શક્તિના અનુક્રમાભ્યાસથી મનુષ્યોનાં હૃદયની પરીક્ષા કરી શકાય છે.

નિસ્વાર્થ અને નિર્વિષયીશુદ્ધપ્રેમધારક સત્પુરૂષોના પ્રતિ પૂજ્યભાવ ધારણ કરવાથી નીચ મનુષ્યો પણ ઉચ્ચતર મહાત્માઓના આસનને પ્રાપ્ત કરે છે. વૈષયિકપ્રેમ વિકારથી સ્વ અને પરનું ઉચ્ચ શ્રેયઃ કદાપિ સધાતું નથી. અત એવ સર્વથા સર્વદા શુદ્ધ પ્રેમ પ્રકટાવવા હૃદયમાં ઉત્તમ વિચારો કરવા. ઉત્તમમાટે ઉત્તમ વિચારોની આવશ્યકતા છે એમ સિદ્ધ કરે છે. જ્ઞાનનું ફળ માનસિક ઉતમ ચારિત્ર દશા છે. યદિ માનસિક ઉચ્ચ ચારિત્ર સિદ્ધ થયું તો પશ્ચાત્ કાયિક અને વાચિક ઉત્તમ ચારિત્ર સહેજે બનશે.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૪ ગુરૂવાર. તા. ૨૬ મી ઑક્ટોમ્બર ૧૯૧૧. મુંબઇ.

જૈન પુસ્તકોનો સમગ્ર એક ભંડાર એક સુરક્ષિત સ્થાનમાં સ્થાપવો જોઇએ. પાલીતાણા અગર અમદાવાદ વગેરેમાં લાખો રૂપીયાના ભોગે એક સરસ્વતી જ્ઞાન ભંડાર સ્થાપવાની આવશ્યકતા છે. અને તેમાં સર્વ પ્રકારનાં પુસ્તકોની એક એક પ્રતિ અવશ્ય રાખવાની ગોઠવણ થવી જોઇએ. આવા

ઉત્તમ વિચાર ગમે તે યોજનાઓ અને ગમે તે રૂપાન્તરે ગમે તેની પ્રેરણાથી સિદ્ધ થાઓ ! લખેલાં અને છાપેલાં સર્વ જૈન પુસ્તકોનો ઉત્તમ ભંડાર કરવાથી જૈન શાસનની ઉન્નતિ થાય તેમ છે.

જૈન ધર્મનો ફેલાવો કરવાની અત્યન્ત આવશ્યકતા છે. જૈન શાસ્ત્રોનો પ્રસાર કર્યા વિના જૈનધર્મનો વિસ્તાર થવો અશક્ય છે. જૈન સાધુઓના ઉપદેશથી જૈન ધર્મની વૃદ્ધિ થવાની છે. અતએવ જૈન સાધુઓને પઠન પાઠન અને નવીન શિષ્ય કરવામાં સાહાય્ય કરવાની આવશ્યકતા છે. અધાપિપર્યન્ત આત્મભોગ આપીને મુનિવરોએ જૈનધર્મનું રક્ષણ કર્યું છે, અને ભવિષ્યમાં પણ તેઓ કરશે. ગીતાર્થ મુનિવરો જેમ વિશેષ થાય તેવા ઉપાયો યોજવાની આવશ્યકતા છે. ગીતાર્થ મુનિવરો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને અનુસરી જૈનધર્મનું રક્ષણ અને તેની વૃદ્ધિ કરે છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૫ શુક્ર. તા૰ ૨૭ મી ઑક્ટોબ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

ગૃહકલહ, રાજ્યકલહ અને કુટુમ્બાદિ કલહથી આર્યાવર્તની સર્વ પ્રકારે અવનતિ થઇ છે અને થાય છે. પ્રત્યેક મનુષ્યોને પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે ચારિત્ર બળની આવશ્યકતા છે. પતિ પોતાના પતિરૂપ ચારિત્રને ઉચ્છેદે તો ભવિષ્યમાં અને વર્તમાનમાં સ્વકીય અને પરકીયની અવનતિ કરનારો સ્વયમેવ બને છે. પતિવૃતા સ્ત્રી સ્વકીય પતિવ્રતા ધર્મરૂપ ચારિત્રબળથી ભ્રષ્ટ થાય છે તો, તેનાથી સ્વપરાવનતિનું મૂળ રોપાય છે. અને તેનાં કટુફળો દીર્ઘકાલ પર્યંત ભવિષ્યની પ્રજા પણ સ્વાદે છે. એવં નૃપતિ, સાધુ, પિતા, માતા, પુત્ર, શિષ્ય, શેઠ, નોકર અને પ્રધાન વગેરે પોતાના ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય છે. તો તેઓ સ્વ અને પરની અધોદશા કરી મૂકે છે. શિષ્યો પોતાના શિષ્યધર્મને વિસ્મરીને ઉન્મત બની ગુરૂની આજ્ઞાનો ભંગ કરે છે, અને ગુરૂનો વિશ્વાસઘાત કરે છે. તો તેઓ પોતાની મેળે ભવિષ્યની શિષ્ય સંતતિનું શિષ્યધર્મચારિત્ર ભ્રષ્ટ કરે છે. દારૂ, વેશ્યા, જુગાર, ચોરી, પરદાર સેવા વગેરે વ્યસનથી મનુષ્યનું ઉત્તમ ચારિત્ર ભ્રષ્ટ થાય છે, આ મનુષ્ય તેનો દોષ અન્યને અર્પે છે, તે અયોગ્ય છે. સંસાર વ્યવહા-

રમાં ઉત્તમ નીતિરૂપ ચારિત્રને ધારકો સ્વદેશોન્નતિ કરી શકે છે. ઉત્તમ આચાર અને ઉત્તમ પરોપકાર આદિના વિચારોથી મનુષ્ય ગમે તે સ્થિતિમાં સ્વદેશ સેવા, સ્વધર્મ સેવા, અને અધિકાર સેવા કરવા સમર્થ બને છે. ઉત્તમ બોધને આચારમાં મૂકવાથીજ સ્વધર્મોન્નતિ થાય છે. ઇર્ષા, દ્વેષ, કલેશ, અને કુસંપ વગેરે માનસિક દોષો ટળ્યા વિના ભારતભૂમિસ્થ મનુષ્યોની આન્તરિક તથા બાહ્યોન્નતિ થવાની નથી, માટે ઉપર્યુક્ત કથનને આચારમાં મૂકવાની અત્યંત આવશ્યક્તા છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૬ શનિવાર. તા. ૨૮ મી ઑક્ટોમ્બર ૧૯૧૧ મુંબાઈ.

અપ્રામાણિક મનુષ્યોના સંસર્ગથી તેઓની માનસિક નિર્બળતાનો વ્યાવહારિક પ્રત્યક્ષપણે ખ્યાલ આવે છે. અપ્રામાણિક વૃત્તિધારકમનુષ્યોના વચનોનો વિશ્વાસ ઉદ્‌ભવતો નથી. દુર્જન મનુષ્યોની મધુરી વાણી અને તાત્કાલિક સુખાવહ ચેષ્ટા પણ અન્તે કિમ્પાક ફળની પેઠે સજ્જનોના પ્રાણનો નાશ કરનારી થાય છે. ભાષાશાસ્ત્ર વા રસાયનાદિકશાસ્ત્રોના અભ્યાસીયો સજ્જનો હોય એવો નિયમ નથી. પ્રત્યેક વસ્તુનું સૂક્ષ્મજ્ઞાન સંપ્રાપ્ત કરી શકાય છે. કિન્તુ મન, વાણી અને કાયાદ્વારા સદાચારની પ્રાપ્તિ કરવી મહા દુર્લભ છે. કેળવણી પામેલા સાક્ષરો પણ વિપરીત થયા છતાં રાક્ષસોનો પાઠ, ભવરૂપનાટ્યભૂમિમાં ભજવી બતાવે છે. કેટલીક વખત કહેવાતી કેલવણી નહિ પામેલા મનુષ્યોમાં પણ કેટલાક કેલવણી પામેલાઓ કરતાં દયા, સાચ, શુદ્ધપ્રેમ, કૃતજ્ઞતા, પરોપકાર, દાન, મૈત્રી અને સ્વાર્પણતા આદિ વિશેષ સદ્‌ગુણો દેખવામાં આવે છે. પ્રામાણિક મનુષ્ય પોતાની પિડીકાને દઢ બનાવે છે, અને નીતિના માર્ગપર અડગ શ્રદ્ધાય ઉભો રહીને ગરીબાઇમાં પણ શાહેનશાહી કરતાં વિશેષ શાન્તિ ભોગવે છે. વિચારીને જે બાબતની પ્રતિજ્ઞા કરી વા મનમાં દઢ સંકલ્પ કર્યો તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવી. ઉપમાર્થે કહેવું પડે છે કે વિચારનાં સૂક્ષ્મ ચિત્રોને આચારમાં મૂકીને પ્રત્યક્ષ કરી શકાય છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૭ રવિ. તા. ૨૯ મી ઑક્ટોમ્બર ૧૯૧૧.

હે ચેતન ! અનેક સુપુરૂષો અનેક પુરૂષોના સમાગમમાં આવ્યો. તેં ઘણું જોયું, અનુભવ્યું, હવે તો સારમાં સારભૂત નિરૂપાધિ દશાના પ્રદેશમાંજ ગમન કર્યા કર ! ! ! ધર્મ પ્રવૃત્તિની ઉપાધિયોના ઘણા સંબંધો તો પોતાની મેળે તું ઉભા કરે છે. તેમાં જો કે ઉપકારનો ઉદ્દેશ મુખ્યપણે છે. તો પણ નિરૂપાધિ દશા જળવાઇ રહે તેવી રીતે ઉપકારમાં પ્રવૃત્ત થઇને સ્વશુદ્ધ ગુણોનું ધ્યાન ધર્યા કર ! તથા નિરવદ્ય ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કર્યા કર ! સાધુની દશામાં પ્રતિદિન ઉચ્ચ નિર્મળ અધ્યવસાયોના હેતુઓનું અવલંબન કરતો જા ! ઉપકારનો ભાઇ દોષ એ ન્યાયનો અનુભવ લઇને પણ તું અખેદભાવે રહે. અનેક પ્રકારની વૃત્તિયોના ધારક મનુષ્યો સ્વકીય વૃત્યનુસારિ વદે આચરે તો પણ તું મધ્યસ્થ ભાવથી વર્તજે ! ધર્મનો પ્રચાર કરવા તારી અત્યંત શુભેચ્છા છે, કિન્તુ સર્વસાનુકુલ સામગ્રી વિના ઇચ્છિતોદયની સિદ્ધિ થતી નથી. જૈન ગુરૂકુળ વિચારો દર્શાવવામાં તેં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર્યો છે. તું બને તે કર પણ તાત્કાલિક ફલની ઇચ્છાથી ચિંતાના પ્રવાહમાં તણાતો નહિ. ધર્મના પ્રવૃત્તિ માર્ગરૂપ વ્યવહાર માર્ગમાં જેમ નિરૂપાધિ દશા રહે, તેવી રીતે પ્રવૃત્તિ કર અને અંતર્માં સહજ સમાધિની ભાવના ભાવ. ઉદ્યમથી ન હઠે એવી કર્મના યોગે પ્રાપ્ત થએલી ઉપાધિઓને શાન્ત ભાવે વેદ અને માનસિક સ્થિરતા ધારણ કર.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૮ સોમવાર. તા. ૩૦ મી ઑક્ટોમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

સાધુઓનો અનેક નયથી ગર્ભિત ઉપદેશ હોય છે. કોઇ વખત કોઇ બાબતની મુખ્યતાએ ઉપદેશ દેવાતો હોય, અને કોઇ બાબતની ગૌણતા થઇ હોય. કોઇ વખત ગૌણી ભૂત વિષયને મુખ્ય કરીને ઉપદેશ દેવાતો હોય, ત્યાં શ્રોતાની પાત્રતા અને વક્તાના આશય આદિ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવની તારતમ્યતા વિચારવી. કોઇ વખત અમુક બાબતમાં નિશ્ચયની મુખ્યતાએ ઉપદેશ દેવામાં આવે છે. કોઇ વખત અમુક બાબતમાં વ્યવહારની પ્રધાનતાએ ઉપદેશ દેવામાં આવે છે. કોઇ વખત ક્રિયાની મુખ્યતાએ અમુક અધિકારીઓ પ્રતિ ઉપદેશ દેવામાં આવે છે. અને કોઇ વખત અમુક

પ્રકારના અધિકારીઓ પ્રતિજ્ઞાનની મુખ્યતાએ ઉપદેશ દેવામાં આવે છે. ગીતાર્થોનો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ તેમજ અભિન્ન ભિન્ન અધિકારીની યોગ્યતાના ભેદો આદિ અનેક આશયોથી ભરપૂર ઉપદેશ હોય છે. બાલ, મધ્યમ અને ઉપદેશ ઉત્કૃષ્ટ શ્રોતાઓ પ્રતિ અમુક અમુક બાબતો સંબન્ધી ભિન્ન ભિન્નપણે ઉપદેશ દેવામાં આવે છે. ગીતાર્થ સાધુઓની દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની ભિન્નતાએ, ઉત્સર્ગ અને અપવાદની ભિન્નતાએ, આચરણાઓ પણ ઉત્સર્ગ અને અપવાદને અનુસરી હોય છે. ચારિત્ર માર્ગમાં ઉત્સર્ગ અને અપવાદ એ બે વિના ચાલી શકતું નથી. ક્ષયોપશમ જ્ઞાનની ભિન્નતાથી શ્રોતાઓના અને શિષ્યોના ભિન્ન ભિન્ન અધિકાર હોવાથી ગીતાર્થ ગુરૂ દ્વારા સર્વેને એક સરખો લાભ મળી શકે વા ન મળી શકે તેમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી.

૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૯ મંગળ. તા. ૩૧ મી ઑક્ટોમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

મિથ્યાદષ્ટિજીવોને સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યગ્ દર્શનથી પણ મોક્ષ માર્ગના અંશભૂત તપશ્ચર્યાદિ ક્રિયા હોય છે. **અને મોક્ષ માર્ગની પ્રાપ્તિ થાઓ!** આવા આશયથી તપશ્ચર્યા કરનારા મિથ્યા દષ્ટિ મનુષ્યોને સકામ નિર્જરા હોય છે. **षड् त्रिंशद् जल्प** નામના ગ્રન્થમાં **कर्मक्षयो मे भूयात्** આવી કામ એટલે ઇચ્છાથી તપઃ પરિશ્રમ સહન કરનારને સકામ નિર્જરા દર્શાવી છે. યોગશાસ્ત્ર વૃત્તિમાં પણ **निर्जरा मे भूयात्** એ પ્રમાણે અભિલાષવડે મુક્ત પુરૂષને નિર્જરાને સકામ નિર્જરા કથી છે. સમ્યક્ત્વ દશા પ્રાપ્ત કરવાને જે આસન્નતાને ભજતા હોય અને મોક્ષ મારો થાઓ આવી કામનાથી જેઓ તપ કરતા હોય તેવા મિથ્યા દષ્ટિ જીવોને સકામ નિર્જરા ઘટી શકે છે. ધર્મ બિન્દુ વગેરેમાં શ્રીમદ્ હરિભદ્ર સૂરિએ પતંજલી પ્રમુખને માર્ગાનુસારી ગણ્યા છે. પ્રથમ ગુણ સ્થાનકમાં મનુષ્યોને સદુપદેશ મળે છે ત્યારે ચોથા ગુણ સ્થાનકની તેઓને પ્રાપ્તિ થાય છે. માટે મિથ્યા દષ્ટિ જીવોને જૈનાગમનો ઉપદેશ આપવો કે જેથી તેઓમાંના કોઇને પણ અનેકાંત માર્ગની શ્રદ્ધા થાય. પ્રદેશી રાજા સમાન દઢ નાસ્તિકો પણ સદ્ગુરૂઓના ઉપદેશથી સમ્યક્ત્વને પામ્યા માટે જૈન સાધુઓએ જો જૈન ધર્મનો ફેલાવો કરવો હોય તો પ્રથમ જૈન ધર્મનો ઉપદેશ મનુષ્યોને દેવો. યોગ્યતાની પરીક્ષા કરીને આપેલો ઉપદેશ મનુષ્યોને અસર કર્યા વિના રહેતો નથી.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૧૦ બુધવાર. તા. ૧ લી નવેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

કોલાબાના જિન મંદિરમાં સ્થાપેલી પ્રતિમાઓનાં દર્શન કર્યાં. મુંબઇમાં કોટ વગેરેની બિલ્ડિંગો પણ પ્રસંગોપાત્ત રસ્તામાં જતાં દેખવામાં આવી. પૂર્વે રાજગૃહી વગેરે નગરીઓની પણ સૂત્ર વર્ણનાનુસારે અપૂર્વ શોભા હશે. એમાં શંકા રહેતી નથી. આર્યાવર્તમાં શ્રેણિક જેવા જૈન નૃપતિઓનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તતું હતું; ત્યારે જૈનોનો મહાન્ અભ્યુદય હતો. સમ્પ્રતિ એતાદૃશ સમય જૈનોનો હોય તો જૈન ધર્મની કેવી જાહોજલાલી હોય તેનો સહેજ ખ્યાલ આવે તેમ છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક સુદ ૧૩ શનિવાર. તા. ૪ નવેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઈ.

છ આવશ્યકોનું સ્વરૂપ આજરોજ વ્યાખ્યાનમાં સારી રીતે યથામતિ સમજાવ્યું હતું. તદ્ધેતુ અને અમૃત ક્રિયાવડે છ આવશ્યક કરાઓ ! એવી પ્રચ્છા રાખું છું. છ આવશ્યકોનું યથાર્થ સ્વરૂપ નહિ સમજવાથી અને ગાડરીયા પ્રવાહપતિત મનુષ્યોની સાધ્ય શૂન્ય દૃષ્ટિથી લોકોમાં આવશ્યક ઉપર અરૂચિ વધતી જાય છે, પણ તેથી જિજ્ઞાસુઓએ નહિ કંટાળતાં આવશ્યકોનું સ્વરૂપ જાણીને કહેણી પ્રમાણે રહેણી રાખીને દરરોજ છ આવશ્યકની ક્રિયા કરવી જોઇએ. છ આવશ્યકનો ભાવ અને તેનો ઉદ્દેશ ઉત્તમોત્તમ છે. જેમ જેમ આવશ્યક સંબંધી વિચાર કરીએ છીએ તેમ તેમ તેની અપૂર્વતા અભિનવપણે ભાસ્યા કરે છે. મનુષ્યના આત્માને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ બનાવવા માટે આવશ્યકોનું સ્વરૂપ છે. દ્રવ્ય આવશ્યક કરતાં કરતાં ભાવ આવશ્યકનું પ્રતિદિન ઉચ્ચ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આત્મિકોન્નતિમાં પ્રવેશ કરવાને માટે આવશ્યકની ઉત્તમતા જેટલી વર્ણવીએ તેટલી ન્યૂન છે. આવશ્યકોના યથાર્થ સ્વરૂપને સમજીને જેઓ આવશ્યક કરે છે તેઓના આત્માની ઉચ્ચતા થયા વિના રહેતી નથી. મનુષ્યે શુદ્ધિ માટે છ આવશ્યક કરવાં જોઇએ. હઠયોગ, રાજયોગ, નૈતિકયોગ, મંત્રયોગ, ભક્તિયોગ અને જ્ઞાનયોગ, અધ્યાત્મ જ્ઞાન અને ઉત્તમ સદ્ગુણો વગેરેનો છ આવશ્યકમાં સમાવેશ થાય છે, યમ, નિયમ, આસન,

પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ આ અષ્ટાંગ યોગનો પણ છ આવશ્યકમાં સમાવેશ થાય છે. શબ્દ અને શબ્દાર્થ તેમજ અનુભવાર્થ પૂર્વક છ આવશ્યકોને અવબોધીને વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય પૂર્વક છ આવશ્યક કરવાં. હજી હું દરરોજ આવશ્યક ક્રિયાવડે આત્મોન્નતિ કરવા દરરોજ બે વખત તેનો અભ્યાસ કરૂં છું. આવશ્યક કરનારમાં સમતા, ભક્તિ, પ્રેમ, વૈરાગ્ય, ગુરૂભક્તિ, વિનય, નૈતિકબળ, પ્રમાણિકત્વ, પારપરિત્યાગ, ભ્રાતૃભાવ, દેહમમત્વત્યાગ, ઉચ્ચજ્ઞાન, ધૈર્ય, અને બહિરાત્મ બુદ્ધિનો ત્યાગ આદિ ગુણો પ્રકટવા જોઇએ.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક વદ ૨ બુધ. તા. ૮ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

દરરોજ મનુષ્યોને બોધ દેવા માટે વ્યાખ્યાન વાંચું છું, પણ જોઇએ તેવી તેમના આચાર વિચારો જોતાં વ્યાખ્યાન શ્રવણથી પ્રાયઃ વિશેષ અસર થઇ હોય તેમ લાગતું નથી. આનું કારણ એ છે કે તેઓ ગાડરીઆ પ્રવાહની પેઠે વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરે છે, અને વ્યાખ્યાન શ્રવણ કર્યા પશ્ચાત્ તેનું વારંવાર મનન કરતા નથી, તેથી શિલાપર થએલી વૃષ્ટિની પેઠે તેમના મન પર થએલી અસર ઘડીવાર પછી ભુંસાઇ જાય છે. શ્રવણ બાદ મનન કરવું જોઇએ. આકાશમાંથી થએલી વૃષ્ટિને તલાવ વગેરેને બાંધી તેમાં સંગ્રહવાથી દુષ્કાલના સમયમાં જળની અમૃત સમાન કિંમત ગણાય છે, તેવી રીતે ઉપદેશ શ્રવણને હૃદયમાં ધારી રાખીને તેના હૃદયમાં સંસ્કારો પાડવાથી ગુરૂઉપદેશ વિરહમાં ગુરૂનો ઉપદેશ તાજો રહે છે, અને તેથી રાગદ્વેષને ઉત્પન્ન થતા વારી શકાય છે. આજ અનુભવ એક કારણથી થઇ આવ્યો છે.

સંવત ૧૯૬૮ કાર્તિક વદિ ૩ ગુરૂવાર. તા. ૯ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

અન્તર્ સુખવૃત્તિ જેની થાય છે, તેનું મન આનન્દથી મસ્ત બને છે અને નિસ્પૃહ ભાવમાં એટલું બધું ઉંડું ઉતરી જાય છે કે તેની આગળ ધનાદિકની કંઇ કિંમત ભાસતી નથી, **निस्पृहस्य तृणंजगत्** નિસ્પૃહીને

જગત્ તૃણસમાન ભાસે છે. આવી માનસિક દશા ઘણી વખત આવે છે. છતાં વ્યાવહારિક વિક્ષેપોથી અને ધર્મનાં કાર્યો કરવામાં દાક્ષિણ્યથી આવો ભાવ સદાકાલ રહેતો નથી. અર્થાત્ તેમાં કંઇ મંદતા આવે છે. તે મંદતા ટાળવામાં હવે અન્તઃકરણથી પ્રયત્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક વદિ ૬ શનિવાર. તા. ૧૧ મી નવેમ્બર. મુંબાઈ.

જૈનધર્મ સંબંધી પત્રો કાઢનારાઓ જો એક બીજા ઉપર આક્ષેપો કરે તો ખરેખર ! જૈનધર્મની અવનતિ થઇ શકે. પત્રકારોએ મળતી બાબતોમાં સંપ કરીને ચાલવું જોઇએ. અને જે બાબતો મળતી ન આવતી હોય તે બાબતમાં પરસ્પર પત્રકારોએ દલીલ આપીને પોતાના વિચારોને ગંભીરપણે ચર્ચવા જોઇએ. અને વ્યક્તિ નિંદા આદિ દોષોથી દૂર રહીને ઉદારભાવથી ધાર્મિક વિષયોને ચર્ચવા જોઇએ. હાલમાં પત્રકારો પોતાના મૂળ ઉદ્દેશને સાચવીને સામાજિકોન્નતિ કરવા જેવો જોઇએ તેવો પ્રયત્ન કરતા નથી. પત્રકારોમાં ગંભીરતા ઉદારતા, ભ્રાતૃભાવ, શુદ્ધપ્રેમ, ઉત્તમનીતિ, વિશાળકૃતિ, અને અન્યોની સાથે સંપ જાળવવાની શક્તિ આદિ સદ્ગુણો હોવા જોઇએ. પત્રકારોએ સ્વાર્થ દૃષ્ટિનો ત્યાગ કરવો જોઇએ; અને પરમાર્થ બુદ્ધિથી લેખો લખવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આ જમાનામાં સંકુચિત દૃષ્ટિનું રાજ્ય ચાલવાનું નથી. જ્ઞાનના જમાનામાં વિશાળ દૃષ્ટિનું રાજ્ય પ્રવર્તે છે. જૈનો જમાનાને અનુસરી જૈનાગમોને અવિરોધી એવી વિશાળ દૃષ્ટિને ધારણ કરશે તો ઉત્ક્રાન્તિના જમાનામાં અન્યધર્મી પ્રજાઓની સાથે સ્પર્ધામાં ટકી શકશે, અન્યથા જૈનોનો વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક અભ્યુદયનો સંભવ નથી.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક વદ ૬ રવિ. તા. ૧૨ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧ મુંબાઇ.

ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનાં વિચારવંત મનુષ્યોને જૈનાગમોનાં રહસ્ય સમજાવવાં એ કંઇ સામાન્ય કાર્ય નથી. નયોની અપેક્ષાએ ઉત્તમ બોધ દેવામાં આવે તો પ્રત્યેક મનુષ્યને સાપેક્ષ વાણીની અસર થયા વિના રહે નહિ. એમ નિશ્ચય થાય છે. કદાગ્રહીઓ પણ સાપેક્ષ વાણીથી કથાતા સાપેક્ષ બોધથી કદાગ્રહનો ત્યાગ કરે છે. વસ્તુના ભિન્ન ભિન્ન ધર્મો જણાવવાને નયોની સાપેક્ષતાનો સ્વીકાર કરવો પડે છે. અને તેથી વસ્તુના ભિન્ન ધર્મોની માન્યતા સ્વીકારવામાં અને સમજવામાં કદાગ્રહ રહેતો નથી. નયોનું સ્વરૂપ કથનાર ભગવાન્નું જેટલું માહાત્મ્ય વર્ણવીએ તેટલું અલ્પ છે. નયોનું સ્વરૂપ સમજતાં મનુષ્યોના મનમાંથી કદાગ્રહરૂપ વિષ ટળી જાય છે. અને તેને ઠેકાણે મનુષ્યોના મનમાં સાપેક્ષનય બોધરૂપ અમૃતનો વાસ થાય છે. આ બાબતનો હવે અનુભવ વૃદ્ધિ પામે છે. ખરેખર નયોના બોધથી હૃદયમાં કિંચિત્ અંશે ઉદારતા પ્રકટે છે, અને તેથી જૈનેતર કોમને પણ સાપેક્ષવાણીથી બોધ આપી શકાય છે. તથા તેઓને વીરપ્રભુના ગુણરાગી કરવામાં આવે છે. જેટલા જૈનો છે તેટલા સર્વે જો સાત નયોનું સ્વરૂપ અવબોધે તો પૂર્વની પેઠે દરેક દેશમાં જૈનધર્મને સ્થાપી શકાય અને તેથી પૃથ્વીના પ્રત્યેક ભાગમાં જૈનધર્મની જય પતાકા ફરકી શકે. જ્ઞાની એક જૈન બનાવવાથી તીર્થની યાત્રા જેટલું ફળ મળે છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ ના કાર્તિક વદિ ૯ મંગળ. તા. ૧૪ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧ મુંબાઇ.

પ્રાતઃકાલ વ્યાખ્યાનમાં સામાયકાવસ્યકનું વિશેષતઃ સ્વરૂપ વર્ણવ્યું, મનની સમાન વૃત્તિ ધારણ કરવા માટે સામાયક કરવું જોઇએ. સામાયકની અસર અન્ય કાર્યો કરતી વખતે થવી જોઇએ. અદ્યપિ પર્યંત સામાયક આવશ્યકતા મૂળ અર્થને જોઇએ તે પ્રમાણે આદરી શકાયો નથી. સામાયક આવશ્યકના હેતુઓનું જ્યારે મનન કરૂં છું ત્યારે તેના ઉપર અત્યંત પ્રેમ

ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. **श्रुतसामायक, सम्यक्त्वसामायक, देशविरति सामायक**, અને **सर्वविरतिसामायक**, આચાર સામાયિક ઉત્તરોત્તર અત્યંત સુખની પ્રાપ્તિ કરાવનારાં છે.

કેટલાક સાધુઓના રાગી બનેલા અને જૈનકુળથી બનેલા શ્રાવકો અધ્યાત્મશાસ્ત્રના લેખો લખવાથી એકાન્તે નિશ્ચયવાદી આદિ આક્ષેપો કરીને લોકોની રૂચિ હઠાવવા પ્રયત્ન કરે છે અને નિન્દાની મલીનતાથી પોતાના આત્માને મલીન કરે છે, તે દેખીને તેઓના ઉપર ખરેખર અન્તઃકરણથી કરૂણાભાવ ઉદ્‌ભવે છે, તેઓનું શ્રેય થાઓ ? ઉત્તમ વ્યવહાર અને અધ્યાત્મ દૃષ્ટિ એ બેની આવશ્યકતા સ્વીકારૂં છું. ઉત્તમ ધર્મ વ્યવહારમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. એકદમ ઉત્તમ વ્યવહારની ક્રિયાઓ પ્રાપ્ત ન થાય તેથી કંટાળવું જોઇએ નહિ. દોષ લાગે છે અને ઉત્તમ વ્યવહાર ધર્મની આચરણ થઇ શકતી નથી. એમ કહી ઢીલા બનીને ધર્મ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ મૂકી ન દેવી જોઇએ. હૃદયમાં નિશ્ચય દૃષ્ટિ ધારણ કરવી. આવી વીતરાગ ઉપદેશ શૈલીથી પ્રરૂપણા કરતાં કોઇ આક્ષેપ કરે વા નિન્દા કરે તેથી મનમાં ખેદ ઉત્પન્ન થતો નથી. સાપેક્ષ નયવાણીથી બોધ દેતાં, અને સાપેક્ષ બુદ્ધિથી પ્રવર્તતાં, નિર્ભયત્વ હૃદયમાં છે. વીતરાગની આજ્ઞાએ ધર્મ છે.

સંવત ૧૯૬૮ કાર્તિક વદ ૧૧ ગુરૂવાર. તા. ૧૬ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઈ.

શ્રાવકોની દાક્ષિણ્યતામાં ફસાઇને સ્વતંત્રતાનો ત્યાગ કરવો નહિ, અને રત્નત્રયીની આરાધના માટે, વિચાર અને આચારમાં એક ટેકથી પ્રવૃત્તિ કરવી તથા દુઃખ વેઠીને સત્યતત્ત્વનો ઉપદેશ દેવો. તથા કોઇની અપવાદ વિના ચારિત્ર માર્ગમાં સ્પૃહા રાખવી નહિ, એવી પૂર્વના કરતાં હવે ઉત્કટ પ્રતિજ્ઞા આજરોજ કરવામાં આવે છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક વદ ૧૨ શુક્રવાર. તા. ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

પ્રભુ ભક્તિનાં ગાયનો સંબંધી વિચાર કરવામાં આવ્યો. પ્રભુ ભક્તિનું જે સ્વરૂપ અવબોધે છે. અને જે ગાયનમાં લખેલા ભાવાર્થમય પોતાના હૃદયને બનાવે છે, અને પ્રભુ ભક્તિના પાત્ર રૂપ બને છે. તેજ પ્રભુ ભક્તિનાં સ્તવનો ગાઇને તે તે ઉદ્‌ગારો દ્વારા પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરી શકે છે. શ્રીમદ્ આનન્દઘનજી શ્રીયશોવિજયજી ઉપાધ્યાય અને શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત પ્રભુનાં સ્તવનો ખરેખર અન્તર ઉદ્‌ગારમય છે. તેથી સ્તવનોના ગાનારાઓ તે તે સ્તવનોમાં છુપાયેલા ઉચ્ચ ભાવાર્થને અવબોધીને ગાય તો પોતાની ઉચ્ચ પરિણતિ કરી શકે. જે સ્તવન બોલવામાં આવે તે સ્તવનના ભાવાર્થના રસમય હૃદય થવું જોઇએ. કર્તાએ જેવી પરિણતિથી શબ્દો દ્વારા સ્તુતિ કરી હોય તેવી પરિણતિનો સ્પર્શ થાય તોજ તે સ્તવન વા સ્તુતિની ઉત્તમતાનો ખ્યાલ આવે છે, અને પોતાના આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ થાય છે. આ સંબંધમાં એક ગ્રન્થ બની જાય એટલા વિચારો પ્રકટે છે. હાલમાં ચાલતી પ્રભુ ભક્તિની પ્રણાલિકામાં જ્ઞાન અને તન્મયવૃત્તિ થવાની સુધારણા થવી જોઇએ.

સંવત્ ૧૯૬૮ કાર્તિક વદ ૩૦ સોમવાર. તા. ૨૦ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

કોઇપણ મનુષ્યને ઉપકાર કરવો તેનો પ્રતિબદલો નહિ ઇચ્છવાથી અને પ્રતિબદલો નહિ લેવાથી આત્માની કેવી રીતે ઉચ્ચ દશા થાય છે, તેનો દીર્ઘ વિચાર કર્યો. પોતાના અધિકાર પ્રમાણે પરોપકારનાં કાર્યો કરવાં એ વેદાન્તિઓનો કર્મયોગ છે. અને જૈનોનો સુક્રિયાયોગ છે. પરોપકારનાં કાર્યો પ્રતિદિન કર્યા કરવાં પણ તેના ફળની આકાંક્ષા રાખવી નહિ. આજ સિદ્ધાંત મહાત્માઓએ પ્રતિપાદન કર્યો છે. તેની ઉત્તમતાનો અનુભવ ખરેખર તે પ્રમાણે વર્તનારજ અવબોધી શકે છે. મહાત્માઓ સ્વાભાવિક રીત્યા નિષ્કામ પરોપકાર કરણીને વ્યસનની પેઠે મન વાણી અને કાયાથી આદરે છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ માગશર સુદિ ૧. તા. ૨૧ મી નવેમ્બર. ૧૯૧૧ મુંબાઇ.

સાધુઓએ વસ્ત્રોની ઉપાધિ ઘણી ન રાખવી જોઇએ. **मुच्छा परिग्गहो वुत्तो नायपुत्तेण ताइणा** મૂર્છા એજ પરિગ્રહ છે. એમ શ્રીમદ્ મહાવીર પ્રભુએ કથ્યું છે. આ વાક્ય નિશ્ચયનયનું છે. વ્યવહારનયને માન આપીને જેમ જેમ અલ્પ પરિગ્રહ ધારણા કરાય તેમ તેમ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. હાલમાં વસ્ત્રોની પ્રિયતામાં કેટલાક સાધુઓ પ્રવૃત્ત થઇને ઉપધિને ઉપાધિ રૂપે ફેરવી નાંખે છે. ભવિષ્યમાં પણ જો આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ રહેશે તો શિથિલાચાર થવાનો ભય રહે છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માગશર સુદ ૩ ગુરૂવાર. તા. ૨૩ મી નવેમ્બર. ૧૯૧૧ મુંબાઇ.

જૈન સાધુઓનું ઐક્ય થવામાં ઘણા વિક્ષેપ નડે છે. ઐક્ય થવાથી કેટલાક સાધુઓ શિથિલાચારી થઇ ગયા છે, તે પણ સુધરશે. ઉદ્યમ છતાં પણ અન્ય કારણોની સામગ્રીના અભાવે સાધુઓનું ઐક્ય થઇ શકતું નથી. ઉચ્ચ આધ્યાત્મિકજ્ઞાન અને કદાગ્રહ ત્યાગત્વ હોય તો સાધુ વર્ગનું સંમેલન થઇ શકે. હાલમાં તો સાધુવર્ગમાં કોઇ ઠેકાણે પ્રાચીન અને નવીન વિચારોના નામે કંઇક ધર્મ ક્લેશ ચાલે છે. અદ્યાપિ પર્યંત સાધુઓ ચારિત્રની ઉત્તમતાએ પોતાનું ઉત્તમત્વ દર્શાવી રહ્યા છે. પરન્તુ ઇર્ષ્યા અને સ્વમતાગ્રહથી સંકુચિતવૃત્તિથી કેટલેક ઠેકાણે સાધુઓમાં પરસ્પર વૈમનસ્ય ઉત્પન્ન થયું છે. તેને ટાળવામાં જો નહિ આવશે તો સાધુઓનું અધઃપતન થાય એમ આશંકા રહે છે. ગચ્છનાં અને સંઘનાં બંધારણોને નિયમિત, સંસ્કારિત અને ઉચ્ચ કરવામાં આવશે તો પ્રાયઃ સંવેગિસાધુઓની ઉન્નતિ થશે. આ સંબંધી સાધુઓને કહેવાનું છે. સમાગમમાં આવનારને સાધુઓની ઉન્નતિ અને સાધુઓમાં સંપ બની રહે એવા વિચારો આપવાનો નિશ્ચય કરવામાં આવે છે.

માગશર શુદ ૩ શુક્રવાર. તા. ૨૪ મી. મુંબાઇ.

સમાધિનાં સ્થાનો સેવ્યા વિના સમાધિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. વીશ અસમાધિ સ્થાન ગણાવ્યાં છે. મોહનીય કર્મના ઉદયથી અસમાધિ થાય છે. આત્મજ્ઞાનના ઉપયોગ વિના અસમાધિનો નાશ થઇ શકતો નથી.

સંવત્ ૧૯૬૮ માગસર સુદ ૪ શનિ. તા. ૨૫ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબઇ.

ઐતિહાસિક જ્ઞાન મેળવવાથી વાચકોની વિશાલ દૃષ્ટિ થાય છે. એમ હૃદયમાં અનુભવ આવ્યો. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓને પ્રાચીન તથા અર્વાચીન ઐતિહાસિક જ્ઞાન મેળવવું જોઇએ. જૈનચાર્યોને તો પ્રાચીન તથા અર્વાચીન ઐતિહાસિક જ્ઞાન અવશ્ય મેળવવું જોઇએ. દુનીઆમાં જેટલા ધર્મ ચાલે છે, તેના આગેવાનોએ કેવી રીતે કેવા સંયોગોમાં કેવા પ્રકારના વિચારથી ધર્મ પ્રવર્તાવ્યો તે ઐતિહાસિક પુસ્તકોથી અવબોધાય છે. દેશ, ધર્મ અને રાજા વગેરેના ઐતિહાસિક જ્ઞાનથી સંકુચિત દૃષ્ટિનો નાશ થાય છે. ગીતાર્થ ગુરૂનું અવલંબન કરી ઐતિહાસિક પુસ્તકો વાંચવાથી ધર્મ શ્રદ્ધામાં મલિનતા પ્રાપ્ત થતી નથી. પ્રાચીન તથા અર્વાચીન જ્ઞાનમાં પુસ્તકો વાચીને મનુષ્યો મનોવૃત્તિ પ્રમાણે સાર ખેંચી શકે છે. સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવોને સવળું પરિણમે છે, અને જૈન ધર્મનો પ્રચાર કેવી રીતે કરવો તેના ઉપાયો પણ જ્ઞાનમાં સ્પષ્ટ ભાસે છે. અને સમય સૂચકગુરૂની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માગશર શુદ ૧૦ શુક્રવાર. તા. ૧ લી ડીસેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

રાજકીય ધર્મની ઉન્નતિ થાય છે તેટલી અન્ય ધર્મની ઉન્નતિ થઇ શકતી નથી. જ્યારે જૈન ધર્મ ભારતવર્ષમાં રાજકીય ધર્મ હતો ત્યારે તેનો પ્રચાર ઘણા દેશોમાં થયો હતો. હાલ જે ધર્મો રાજકીય તરીકે દેખાય છે તેનો પ્રચાર ઘણો દેખવામાં આવે છે. જૈન ધર્મ રાજકીય બની રહ્યો નહિ

તેમાં જૈનો અને જૈનાચાર્યોની દીર્ઘ દષ્ટિનો વા વિશાલ દષ્ટિનો વા આત્મબળનો વા ઉદાર વિચારનો અભાવ અથવા આત્મને ભોગવવાનું સામર્થ્ય ઘટયું હોય એમ દેખાય છે. જૈન ધર્મને રાજકીય ધર્મ બનાવવામાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવથી આચારો તથા વિચારો કરવાની જરૂર પડે છે. જમાનાને નહિ ઓળખનારાઓ આવા વિચારોને ક્યાંથી કરી શકે ? જે કરી શકે છે તેવા જૈનો અલ્પ છે તેથી સમુદાયમાં તેઓનું જોર પ્રવર્તતું નથી.

સંવત્ ૧૯૬૮ મૃગશીર્ષ શુદ ૧૨ ને રવિવાર. તા ૩ જી ડીસેમ્બર ૧૯૧૧. મુંબાઇ.

નૈતિક વ્યવહારની આચરણા આદર્યા વિના આર્ય દેશમાં જન્મેલાઓ પણ સત્ય આર્યત્વથી વિભૂષિત થતા નથી. નૈતિક વ્યવહારબદ્ધ રાજ્ય બંધારણથી આંગ્લ લોકોએ ભારતભૂમિનું રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે. નૈતિક વ્યવહાર પ્રમાણે વર્તવાને માટે ઉત્તમ જ્ઞાન વિના એક પગલું પણ આગળ ચાલી શકાય તેમ નથી. ઉત્તમ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે અનેક ઉત્તમ વિદ્વાનોના ઉત્તમ ગ્રન્થોનું વાચન જોઇએ, જે દેશમાં નૈતિક વ્યવહારની શિથિલતા થાય છે. ત્યાંના મનુષ્યોમાં અશાન્તિનો પ્રવેશ થાય છે. નૈતિક વ્યવહાર વિના એક બીજા દેશના મનુષ્યો પરસ્પર સંપની સાંકળમાં યોજાઇને રહી શકતા નથી. બ્રિટિશ રાજ્ય બંધારણમાં નૈતિક વ્યવહાર પ્રણાલિકા વિશેષતઃ દેખવામાં આવે છે. જૈન ધાર્મિક વ્યવહાર બંધારણમાં પણ સર્વ ગચ્છીય મનુષ્યોને સાંકળના આંકડાની પેઠે એક સાથે રહેવામાં નૈતિક વ્યવહાર બંધારણ ઉત્તમ બાંધવામાં આવે તો જૈનોનો ઉદય થાય !

સંવત્ ૧૯૬૮ મૃગશીર્ષ સુદિ ૧૩ સોમવાર. તા. ૪-૧૨-૧૯૧૧. મુંબાઈ.

પરમાત્માઓને **સાગરવરગંભીરા** એ પદથી સ્તવવામાં આવે છે. પણ સ્તવનકારે સાગરની પેઠે ગંભીર એવો પરમાત્માનો ગંભીર ગુણ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત કરવામાં પણ એકવીશ

ગુણમાંથી પ્રથમ ગંભીર ગુણને પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ. ગંભીરગુણ પ્રાપ્ત કર્યા વિના શ્રાવકધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી, ત્યારે સાધુધર્મની પ્રાપ્તિ ખરેખર ગંભીરગુણ પ્રાપ્ત કર્યાવિના ક્યાંથી થઇ શકે. ગભીરગુણને પ્રાપ્ત કરવો એજ સાધ્યબિંદુ લક્ષ રાખીને સાગરવરગંભીરા એ પદથી પરમાત્માઓની સ્તુતિ કરવી જોઇએ. ધર્મરત્ન પ્રકરણમાં શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત કરવા માટે ગંભીર ગુણથી આગળ ચઢવું જોઇએ એમ સ્પષ્ટ દર્શાવ્યું છે. ગંભીરતા ગુણ મનુષ્યો ખરેખર મનુષ્યત્વને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. ગંભીર ગુણ વિના આર્યધર્મની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી. શ્રી સર્વજ્ઞ વીરપ્રભુમાં પોતાની પાસે રહેલા દુર રહેલા સર્વ જીવોના દોષોને જાણતા હતા. પણ કદિ કોઇના દોષોને કહેતા નહોતા. ગંભીરતા વિના ગુપ્તજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જેનું હૃદય સમુદ્રના જેવું ગંભીર નથી તે અનેક ગુણોનું ભાજન બની શકતો નથી.

સંવત ૧૯૬૮ મૃગશીર્ષ શુદ ૧૪ મંગળવાર.
તા. ૫-૧૨-૧૯૧૧. મુંબાઇ.

ચતુર્વિંશતિસ્તવ સૂત્રનું મનન કરવાથી પરમાત્માઓ ઉપર પ્રેમ પ્રકટે છે, અને ભક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. ભક્તિમાં અધિકારી થએલ મનુષ્ય શમતાભાવરૂપ સામાયિક કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ભક્તિથી હૃદયની શુદ્ધિ થાય છે, અને તેથી શમતાભાવમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે. તીર્થંકરોના પર જેની પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિ જેની પ્રકટી નથી તે મનુષ્ય સામાયિક આવશ્યકમાં પ્રવેશ કરી શકતો નથી, અને કદાપિ સામાયક અંગીકાર કરે છે તો પણ મનની ચંચળતાને દૂર કરી શકતો નથી.

સંવત્ ૧૯૬૮ના મૃગશીર્ષ વદ ૫ રવિ.
તા. ૧૦-૧૨-૧૧. મુંબાઇ

પ્રભુની મૂર્તિ દ્વારા પ્રભુના ગુણોનુ સ્મરણ કરીને તેવા ગુણો પ્રકટાવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પૂજાની પ્રણાલિકામાં છે. તત્ સંબંધી સૂક્ષ્મ વિચારોને દર્શાવી સ્થૂલ દૃષ્ટાંતોથી પૂજા વિષયનું પ્રતિપાદન કર્યું.

કેલવણી પામેલા વિદ્યાર્થીઓને હેતુ પૂર્વક ઉપદેશ આપવાથી તેઓ તુર્ત ઉપદેશનો સાર ખેંચી શકે છે. અને પોતે જે વિષય જાણે છે, તે અન્યને સારી પેઠે સમજાવી શકે છે એમ અનુભવ થયો.

મલાર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માગશર વદિ ૧૩ સોમવાર.
તા. ૧૮-૧૨-૧૯૧૧. ભાઈંદિર.

આત્માની શક્તિયો ખીલવવાને માટે ઉત્તમ પુરૂષોની સંગતિની જરૂર છે. બાલ્યાવસ્થામાં શુભાચારધારક મનુષ્યોના સહવાસમાં રહેવું જોઇએ. અને વિચારશક્તિ ખીલવવા જ્ઞાની મનુષ્યોના સહવાસમાં રહેવું જોઇએ.

કુવા અગર સરોવરમાં પડેલા મનુષ્ય ઉપર ઘણું પાણી ફરી વળે છે. તો પણ તેને બિલકુલ બોજો લાગતો નથી. પણ એક ઘડો પાણી મસ્તકપર લઇએ છીએ તો ભાર લાગે છે. તે પ્રમાણે મનુષ્ય અહંત્વ વિના સર્વ કાર્ય કરે છે તો તેને ભાર દુઃખ લાગતું નથી પણ પોતાના ઉપર અહંત્વ મમત્વ કલ્પીને ફરે છે તો તેને દુઃખ લાગે છે.

આચાર વિચાર સંબંધી હૃદયમાં અશુભ સંસ્કાર પડયા પશ્ચાત્ હૃદયમાં આચાર વિચારના શુભ સંસ્કાર પાડવાનો અભ્યાસ ઘણો જો ન સેવાય તો આચાર અને વિચારમાં ફેરફાર થઇ શકતો નથી. પારાનું સુવર્ણ બનાવવું એ કાર્ય જેટલું દુષ્કર છે, તેટલુંજ અશુભ સંસ્કાર પડયા પછી શુભ સંસ્કાર પાડવાનું કાર્ય છે. બાલ્યાવસ્થાથી અમુક આચારો અને વિચારોના શુભ સંસ્કારો હૃદયમાં પડવાથી હાલ આવી દશા અમુક ગુણોની અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થઇ છે. ઉચ્ચ ગુણોના હૃદયમાં સંસ્કાર પાડવાનું કાર્ય અનુક્રમે વધારવાનો અભ્યાસ સેવવાની આવશ્યકતા સ્વીકારૂં છું. જે જે દુર્ગુણોના સંસ્કારો હૃદયમાં ઘણા ભવથી ઘર કરીને રહ્યા છે, તે તે દુર્ગુણોનો હવે નાશ કરવા સંકલ્પ કરૂં છું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માગશર વદિ ૧૪ મંગળવાર તા. ૧૯-૧૨-૧૧

વસઇ.

ઉત્તમ શુભ વિચારકોને ઉત્તમ વિચારકોની સંગતિ થાય છે. તો એક બીજાને અપૂર્વ રસ પડે છે. સમાન વિચારકોનો પરસ્પર મેળ થાય છે. બે સમાન વિચારકોનું અગિયારગણું બળ વધે છે. પરસ્પરને સાહાય્ય દેવામાં સમાન વિચારકો પોતાની શક્તિને વાપરે છે. સમાન વિચાર અને આચાર વિના પરસ્પરનાં મન મળતાં નથી. મનુષ્યો પોતાના સમાન વિચારકોની શોધમાં ફરે છે, અને તેઓની સંગતિથી આનન્દ અનુભવે છે. તેમજ પોતાના સરખા વિચારકોને ઉત્પન્ન કરી હૃદયની સરળતાનો અનુભવ લે છે. સમાનવૃત્તિથી પરસ્પરનો દિવ્ય પ્રેમ ખીલતો જાય છે. જેમાં સ્વાર્થત્યાગ, પરમાર્થત્વ, શાંતિ, ભલાઇ, દ્વેષત્યાગ અને ઉદારભાવ હોય છે તેજ મનુષ્યો દિવ્ય પ્રેમની સૃષ્ટિમાં પ્રવેશ કરવાના અધિકારી બને છે.

પ્રભુપ્રતિમાદ્વારા પ્રભુભક્તિ કરવાથી પ્રેમ, દયા, ભક્તિ, સેવા અને સંન્યાસતા વગેરે ગુણો પ્રકટી શકે છે. જે પ્રભુભક્તિથી નીતિ, પ્રેમ અને દયાદિ વ્રતોમાં પ્રવેશાય છે તે પ્રભુભક્તિની આરાધના સદાકાલ કરવી જોઇએ. મેઘના જેવી ભક્તિથી લોહચુંબકની પેઠે ગુણોનું આકર્ષણ થાય છે. દિવ્યપ્રેમ, દયા અને સત્ય પ્રકટવા માંડે એટલે સમજવું કે પ્રભુ ભક્તિમાં પ્રવેશ કરાયો છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માગશર વદિ ૦)) બુધવાર. તા. ૨૦-૧૨-૧૧.

અગાસી.

મનનીય ગાથાઓ સંમતિ તર્કમાંથી.

पगलमर्थमि एगदाविअस्स बहुआ विहुंति उप्पाया ।
उप्पाय समा विगमा बिइयो उस्सग्गओ निअमा ॥४०॥ (द्विकांड)
कालो सहाव नियओ पुव्वकयं पुरिसकारणेगंता ।
मिच्छत्तं तं चेवओ समासओ होंति सम्मत्तं ॥ ५३ ॥ (द्विकांड)
नथ्थि न निच्चो न कुणइ कयं न वेएइ नथ्थि निव्वाणं ।
मोक्खो उवाओ नथ्थिय्थ छ मिच्छत्तस्स ठाणाइं ॥५४॥ (द्विकांड)

नहु सासणभत्ती मित्तएण सिद्धंतजाणओ होइ ।
नवि आणओअ नियमा पन्नवणानिच्छिओनाम ॥६२॥ (द्विकांड)
चरणकरणप्पहाणा ससमयपरसमयमुक्कवावारा.
चरणकरणस्स सारं निच्छयशुद्धं न याणंति ॥६७॥ (द्विकांड)
जेण विणा लोगस्सवि ववहारो सव्वहा न निव्वडइ ॥
तस्सभुवणेक्कगुरुणो नमो अणेगंतवायस्स ॥६९॥ (द्विकांड)
सिद्धं सिद्धठ्ठाणं ठाणमणोवम सुहं उवगयाणं ।
कुसमयविसासणं सासणं जिणाणं भवजिणाणं ॥ १ ॥
મંગલાચરણ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોશ સુદિ ૧ ગુરૂવાર તા. ૨૧-૧૨-૧૧.
સોપાલા.

શરીરને હદની બહાર કાર્યમાં યોજવાથી હાનિકારક પરિણામ આવે છે. શરીરની આરોગ્યતાથી ધર્મની આરાધના કરી શકાય છે. અને મનો યોગની સાનુકુળતા પણ રહે છે. શરીરયોગબળ ક્ષય ન થાય તે પ્રમાણે ઉપયોગ રાખીને પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. દૃઢ નિરોગ શરીર વિના ધ્યાન સમાધિમાં પણ વિશેષતઃ પ્રવેશ થતો નથી. શરીરબળ ખીલવીને તેને સાચવવું તેમજ તેનો ધાર્મિક કાર્યોમાં ઉપયોગ કરવો એજ ઉત્તમ મનુષ્યોનું કર્તવ્ય છે. શરીરના વીર્યને સાચવવાથી શરીરની દૃઢતા કાયમ રહે છે, અને શરીર વીર્યરક્ષણરૂપ બ્રહ્મચર્યથી આન્તરિક બ્રહ્મચર્યની પ્રાપ્તિમાં મોટી મદદ મળે છે. શારીરિક નિરોગતા કાયમ રહે તે માટે શારીરિક શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન કરીને યથાશક્તિ અધિકાર પ્રમાણે શારીરિક નિરોગતા રહે તેવા ઉપાયોને યોજવા જોઇએ. શારીરિક યોગથી માનસિક યોગનું રક્ષણ થાય છે. શારીરિક, વાચિક અને મનોયોગ એ ત્રણમાંનો ગમે તે યોગ પોતાના કાર્યમાટે ઉત્તમ છે.

રૂષભનારાચ સંઘયણ વિના કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી. આજ શાસ્ત્રવચનથી જ્ઞાનિને ઘણો અનુભવ મળે છે. અને તેથી તેને શારીરિક બલ ખીલવવાનું રહસ્ય સમજાય છે. માનસિક શક્તિ પણ શારીરિક નિરો-

ગતા અને શારીરિક બળ વિના ધાર્મિક કાર્યો કરવાને શક્તિમાન થતી નથી, માટે વીશ વર્ષ પર્યંત બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં રહીને શારીરિક બળ પ્રાપ્ત કરે તેવી બાળકોને સગવડતા કરી આપવી જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ શુદિ ૨ શુક્રવાર તા. ૨૨-૧૨-૧૧.
પાલગઢ.

વિચારબળ વિનાના આચારોમાં સરસિકતા અનુભવી શકાતી નથી. આચારોનું બળ સમજાવનારા વિચારો છે. આચારોનું પૂર્ણ જ્ઞાન લીધા વિના આચારોને આચરનારા પુરૂષોમાં શુષ્કતા, જડતા અને ગાડરીઆ પ્રવાહની દિશા જોવામાં આવે છે. ક્રિયાઓ વા આચારોનો એક અર્થ છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી ક્રિયાઓનું રહસ્ય અવબોધવું જોઇએ. આચાર નદીના આકાર જેવા છે. અને વિચારો મેઘના જળ જેવા છે. મેઘના જળ જેવા વિચારોથી નવી નદીઓના આકારો રચી શકાય છે. જેજે કાળે જેજે સારા અગર નઠારા આચારો બન્યા તેતે કાળે તેતે સારા અગર ખોટા વિચારનુંજ તે પરિણામ છે એમ નિશ્ચય બોધી શકાય છે. વિચારબળવાળો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ પ્રમાણે આચારોને આચરવાનું જાણતો હોવાથી શાસ્ત્રવિચારબળવાળો ગીતાર્થ બનીને જૈનશાસનને ચલાવે છે. અને તેના અનુયાયિઓને મોક્ષ પ્રતિ વહેવરાવે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ સુદિ ૩ શનિવાર તા. ૨૩-૧૨-૧૧
પાલગઢ.

પાલગઢ અને સોપાલાની પૂર્વે ડુંગરોની લેન આવી રહી છે. પાલગઢના ડુંગરા વગેરેથી મરાઠાઓ પોતાના રાજ્યનો પ્રસંગોપાત્ત બચાવ કરી શકતા હતા. આ તરફના જંગલી લોકોમાં નીતિનો ધર્મ ઘણા ભાગે દેખાય છે. વિદ્વત્તાની સાથે નીતિ હોયજ એવો નિયમ દેખી શકાતો

નથી. નીતિધર્મનાં ભાષણો કરનારાઓમાં પણ પ્રાયઃ નીતિધર્મ સર્વત્ર કથની પ્રમાણે હોઇ શકતો નથી. અજ્ઞાન જનોમાં સર્વત્ર નીતિધર્મ હોઇ શકતો નથી. ધર્મના નામે ટીલાં ટપકાં કરનારા મનુષ્યોમાં પણ સર્વથા સર્વત્ર નીતિના આચારો દેખી શકાતા નથી. અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને પરિગ્રહ મમતાત્યાગરૂપ યમને નૈતિક ધર્મ કહેવામાં આવે છે. યમ વા નૈતિક ધર્મથી ભ્રષ્ટ થએલી દુનિયા પોતાના હાથે નરક રચે છે. અને દુઃખોને પોતાના હાથે આમન્ત્રણ કરે છે. ઉચ્ચ તાત્વિક જ્ઞાન અને સત્સમાગમ વિના યોગના પ્રથમ નૈતિક યમના પગથીએ પૂર્ણ ચડયા વિના સમાધિની આશા રાખવી એ આકાશકુસુમવત્ અસત્ છે. નૈતિકયમના સિદ્ધાંતોને અંગીકાર કર્યા વગર દુનિયાની પ્રજા તથા રાજાઓને શાંતિ મળવાની નથી. માથું મુંડાવીને સાધુ થએલાઓમાં તથા ધર્માચાર્યોમાં નૈતિક ગુણો વિના પ્રભુત્વ પ્રાપ્ત થવાનું નથી. અનીતિથી પ્રાપ્ત થએલું પ્રભુત્વ પૂર્ણિમાના ચંદ્રની પેઠે સદાકાલ ટકી શકતું નથી. આખી દુનિયાના બાળકોને બાલ્યાવસ્થાથીજ નૈતિક સદાચરણસંપન્ન શિક્ષકો પાસેથી નૈતિક શિક્ષણ આપવું જોઇએ. નૈતિક સદાચાર વિના ઉત્તમ મનુષ્યકોટિમાં ગણના થતી નથી. જિનેશ્વર ભગવાનને સેવનારી જૈનકોમમાં નૈતિક ગુણોની વૃદ્ધિ થાય તો તે અન્ય કોમ ઉપર પોતાના સદ્ગુણોની સારી અસર થઇ શકે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ સુદિ ૪ રવિવાર તા. ૨૪-૧૨-૧૧
વાનગામ.

વાનગામથી પૂર્વ દિશા તરફ પન્નર માઇલ જઇએ એટલે આસેરીનો પર્વત આવે છે. તેના ઉપર આશરે સવાસો હાથ પાણીથી ભરપૂર હોજા છે. બે હાથથી તે ૭ હાથ સુધીના હોજો છે, તે હોજો બસો હાથ ઉંડા છે. તે ઠેકાણે પહેલાં કિંવદન્તી પ્રમાણે કોઇ કોળી રાજા રહેતો હતો. ફીરંગીના વખતમાં જતો રહેલો હતો. તેનું ધન તેણે એક હોજમાં ફીરંગીના ભયથી નાંખ્યું એમ લોકો વાતો કરે છે. તે ડુંગર ઉપર જંગલી કેળાને રાનકેળ કહે છે. મરાઠી ભાષામાં ચવાનામની કેળ કહે છે. તેના નીચે કંદ હોય છે. તે કંદ સાધારણ મીઠો હોય છે. રૂષિયો તેને વાપરે છે. આસેરીના ડુંગર

ઉપર ચુનાથી બાંધેલાં બે તળાવ છે. અને એક સાઈ ખણેલું છે. તે ડુંગર ઉપર ઘરના જેવી બે ગુફાઓ છે. કોઈ વખતે બાવાઓ ત્યાં વસે છે.

પુનાથી દમણ સુધી પરશુરામની ધરતી ગણાય છે. તેને ઉત્તર કોકણ કહે છે. ગોળવડથી સાત માઈલ ઉપર બારોટનો ડુંગર છે. ત્યાં પરશુરામનું સ્થાન હતું એવી દંતકથા છે. તે ડુંગર ઉપર જોવા લાયક ત્રણ ગુફાઓ છે. ન્હાની ગુફાઓ દશના આશરે છે. ઠાણા જીલ્લાની પાસે ડુંગરીના ઉપર ઘણી જાતની વનસ્પતિ થાય છે. જંગલી ખાતાના ઇન્સ્પેકટરે સર્વ વિષોત્તારણની ત્રણ ચાર જાતની બુટીઓ દેખાડી હતી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ સુદિ ૭ બુધવાર તા. ૨૭-૧૨-૧૧. દાહણું બોરડી.

ગીતાર્થો સ્વ અને પરસમયના જ્ઞાતા હોય છે. પરશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યા વિના પરસમયના જાણ બની શકાતું નથી. સ્વદર્શન અને પરદર્શનના શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યા વિના, પરસમયના જાણ બની શકાતું નથી. સ્વદર્શન અને પરદર્શનના શાસ્ત્રોનો મુકાબલો કર્યા પશ્ચાત્ જે અનેકાંતદર્શનની શ્રદ્ધા થાય છે તેમજ અનેકાંતદર્શનનું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તે સ્થિર રહે છે. સ્વસમય અને પરસમયનો જ્ઞાતા મનુષ્ય પોતાનું તથા પરનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થાય છે. પ્રાચીનકાળમાં સ્વ સમયની અને પરસમયની ઘેરઘેર અને ઉદ્યાનોમાં પણ ચર્ચા થતી હતી. હાલના કાળમાં તેવા પ્રકારની જ્ઞાનદશા જણાતી નથી. તોપણ હવે કંઈ જાગૃતિ થવા લાગી છે, અને મનુષ્યોનું મન શાસ્ત્રોના વાચન તરફ દોરાયું છે.

જ્ઞાનરૂચિધારક મનુષ્યો ઉત્પન્ન કરવા જોઈએ. ધર્મશાસ્ત્રોના રહસ્યને જાણનારા મનુષ્યો દુનિયામાં ઘણા થશે ત્યારે જૈનધર્મના શાસ્ત્રોની કિંમત અંકાશે, અને દુનિયામાં જાહેરમાં તેની એકી અવાજે નિવૃત્તિમાર્ગને માટે પ્રશંસા થશે. તથા તત્ત્વજ્ઞાનમાં જૈન શાસ્ત્રોની અન્ય દર્શનીય શાસ્ત્રો કરતાં સર્વ પ્રકારે ઉત્તમતા છે, પણ તેવા પ્રકારના તત્ત્વજ્ઞાનિયો હાલ દુનિયામાં ઘણા ન હોવાથી દુનિયામાં તેનો ઘણો આઘોષ નથી, પણ હાલ જેવી શાન્તિ

દુનિયામાં ઘણે ભાગે છે તેવી પચ્ચાસ સો વર્ષ રહેશે અને ધર્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસીઓ સર્વત્ર ઉત્પન્ન થશે, તો એકવાર જૈનધર્મની ખૂબીઓ અને જૈનદર્શનની મહત્તાનો ખ્યાલ દુનિયાના ઘણા મનુષ્યોને આવશે, અને શ્રીમહાવીર પ્રભુનું નામ સર્વત્ર પ્રખ્યાત થશે. આવો વખત જલ્દી આવો !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ સુદિ ૮ ગુરૂવાર તા. ૨૮-૧૨-૧૧. બોરડી.

સમાધિમાં જેટલો સમય જાય છે તેટલા સમયમાં ઇન્દ્રિયોનો વ્યાપાર બંધ જેવો હોવાથી અને તેમજ મન પણ અન્તરમાં એક સ્થિરપણાથી લાગેલું હોવાથી આત્મશક્તિયોની વૃદ્ધિ થાય છે. તથા મન, વચન અને કાયાના યોગબળમાં નવું જીવન આવે છે. સમાધિમાં રહેવાથી આત્મબળમાં વધારો થાય છે અને આત્માના અતીન્દ્રિય આનન્દનો રસ રેલછેલ થઇ જતો હોય એવો ભાસ થાય છે. ચક્ષુથી દૃશ્ય દુનિયા કરતાં સમાધિદશામાં અલૌકિક અનુભવાય છે. જેટલા વખત સુધી મન સમાધિમાં રહે છે, તેટલા વખત સુધી સંકલ્પો થતા નથી. એવો ભાસ થાય છે, અને સમાધિદશાનું ઉત્થાન થતાં એકદમ સાંસારિક કાર્યો પ્રતિ લક્ષ્ય લાગતું નથી એવો અનુભવ આવે છે. સમાધિદશામાં ખરો આનન્દ પોતાનામાંથી પ્રકટે છે. અને તે માટે બાહ્યનું કંઇ પણ કરવાનું નથી એમ જણાય છે. સર્વ કાર્યની પૂર્ણાહૂતિ સમાધિમાં વિલય પામી હોય એવો ભાસ થાય છે. સમાધિમાં પ્રથમ તો મન અને આત્મા જુદા ભાસે છે. પણ કેટલીકવાર પશ્ચાત્ એક આત્મતત્ત્વનોજ ઉપયોગ રહે છે. અને બાકીનું એકદમ ભૂલાઇ જાય છે તેમ અનુભવ આવે છે. આવી દશા સદાકાલ, રાત્રિ અને દિવસ રહેતી નથી. પણ સમાધિના ઉત્થાનકાળમાં કેટલાક સમય સુધી દુધપાકના વમન પછી જેમ દુધપાકની મીઠાશ અનુભવાય તેમ સુખભાવ રહે છે. પુનઃ આવી દશામાં સ્થિર થવાનું મન થાય છે. પણ ધાર્મિક કાર્યોના વ્યવસાયથી ઘણીવાર તેમાં સ્થિર રહેવાતું નથી. પણ અમુક વખતે પુનઃ સમાધિના અભ્યાસથી તેનો સ્વાદ પુનઃ મળે છે. એટલે બાહ્ય દુઃખ ભૂલાય છે. આધ્યાત્મિક અને યૌગિક શાસ્ત્રોના ઘણા પરિશી-

ક્ષનથી તથા મનનથી ઘણા ભાગે આત્મા તરફ વૃત્તિ રહે છે. ગ્રન્થલેખન વાચન અને ઔપદેશિક કાર્યથી તથા ધર્મચર્ચા કાર્યથી જે જે વખતે નિવૃત્ત થવાય છે. તેતે કાલે સમાધિ ધ્યાનમાંજ મન પરોવાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ સુદિ ૯ શુક્રવાર તા. ૨૯-૧૨-૧૧.
શ્રીગામ.

ગુરૂની ભક્તિ કરતાં અનેક વિઘ્નો આવી પડે છે. તોપણ ભક્તો ભક્તિથી પરાઙ્મુખ થતા નથી. નિષ્કામવૃત્તિથી શિષ્યોએ ગુરૂની સેવા કરવી જોઇએ. સદ્દગુરૂના આચારોમાંથીજ શિષ્યો ધારે તો ઘણો બોધ લઇ શકે. સ્વચ્છંદી શિષ્યોને ગુરૂની આજ્ઞાઓ પ્રતિકુલ લાગે છે, અને ગુરૂનો ઉપદેશ પણ કુશિષ્યોને વિપરીતપણે પરિણમે છે. ગુરૂની ભક્તિ એ આવશ્યક કાર્ય છે માટે તે શિષ્યોએ કરવી જોઇએ. ગુરૂના ગુણો તરફ જેને લક્ષ્ય નથી અને ગુરૂની નિન્દા કરવામાં પણ જેઓ પાછા પડતા નથી તેઓ ગુરૂની ભકિતથી દૂર રહે છે. અને ગુરૂભકત બનવાના અધિકારી થઇ શકતા નથી. ગુરૂના વચનની શ્રદ્ધા ન હોય તે કદિ ગુરૂની પાસે અશ્રદ્ધા વૃત્તિથી પચ્ચીશ વર્ષ પર્યન્ત રહે તો પણ ગુરૂનો બોધ હૃદયમાં ઉતારવાને લાયક બની શકતો નથી. ગુરૂની પાસે રહેનારા અને ગુરૂએ મુંડેલા સર્વે ગુરૂભકતો હોય એવો કદિ નિશ્ચય કરી શકાય નહીં. સમવસરણમાં ભગવાન્ ઉપદેશ આપતા હતા તે વખતે પાખંડીઓ અને શ્રદ્ધાલુઓ બન્ને ઉપદેશ સાંભલતા હતા. પાખંડીઓને તીર્થંકરનો ઉપદેશ અવળો પરિણમતો હતો. તેથી તેમાં તે પાખંડીઓની અનધિકારિતાજ દોષરૂપ છે. ગુરૂના ઉપદેશનો વિપરીતાર્થ ગ્રહણ કરનારાઓ ગુરૂના ભક્ત ન બની શકે તેમાં તેમની દોષ દૃષ્ટિતાજ અવબોધાય છે. તરવારની ધારપર ચાલી શકવું સહેલ છે પણ ગુરૂની ભકિત કરવી મુસ્કેલ છે. ગુરૂની ભક્તિ કરતાં ભકતને ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણેજ તન મન અને વાણીને પ્રવર્તાવવી પડે છે. ખડ્ગના માર્ગપર ચાલવું જેટલું મુસ્કેલ છે તેના કરતાં ગુરૂની ભક્તિમાં સ્થિર રહેવું વિશેષ મુસ્કેલ છે. **ઉત્તમ ભકિતદશામાં ગુરૂની આજ્ઞાનું કારણ પણ પુછાતું નથી ગુરૂની આજ્ઞામાં સર્વ હિત સમાયું છે. એવી પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરવી પડે**

છે. અને ગુરૂની આજ્ઞામાંજ ધર્મ માનવો પડે છે. આવી ભક્તિમાં પ્રવૃત્તિ કરનારાઓને ઉદ્વેગ, ભય, લાજ અને દુર્જનોના કુબોધનો ત્યાગ કરવો પડે છે. આવા કાલમાં આવા પ્રકારની ભક્તિનાં પાત્રો અલ્પ હોય છે. ગુરૂની ભક્તિ કરીને ગુરૂને આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે પ્રશ્નો પૂછવા જોઇએ. શિષ્ય એવું નામ ધરાવનારા શિષ્યો વા ભક્તો કેટલાક ગુરૂની ભક્તિથી પાછા હઠી જાય છે. ઉત્તમ શિષ્ય ભક્તો અથથી ઇતિ સુધી ગુરૂની ભક્તિમાં દૃઢ રહીને આત્મિક જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ઉત્તમ શુદ્ધ પ્રેમથી શિષ્યો ગુરૂના હૃદયને આકર્ષી શકે છે. ॐ शान्तिः ३.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ સુદિ ૧૦ શનિવાર તા. ૩૦-૧૨-૧૧. સીરીગામ.

ઉત્તમ શિષ્યો સદ્ગુરૂની સેવા ભક્તિમાં સર્વશક્તિનો આત્મભોગ આપે છે. ભક્તિ કરતાં ઉત્તમ શિષ્યો ઉત્તમ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. પ્રેમલક્ષણા ભક્તિથી શિષ્યો ગુરૂના હૃદયને આકર્ષી શકે છે. ગુરૂના ઉપદેશને શ્રવણ કરવા અત્યન્ત ઉત્સુક રહે છે. ગુરૂના મનને પ્રસન્ન રાખીને તેમની પાસેથી ઉત્તમ શિષ્યો હિતશિક્ષાઓનું ગ્રહણ કરે છે. ગુરૂની દીધેલી કડવી શિક્ષા પણ અમૃત સમાન માને છે. ગુરૂએ આપેલા ઠપકાને તો ઉત્તમ શિષ્યો કૃપાની પ્રસાદી તરીકે માને છે. ગુરૂજી પોતાને માન આપે એમ વિનેય સુપાત્ર શિષ્યો કદિ ઇચ્છતા નથી. કુલવાલુક અને વિનયરત્નની પેઠે દુષ્ટ શિષ્યો પોતાના ગુરૂ બૃહસ્પતિ જેવા હોય તો પણ તેઓના ગુણ લેવાને સમર્થ બનતા નથી. પરન્તુ ઉલટા ગુરૂના ઉપકારનો બદલો અપકાર તરીકે વાળી આપે છે. શરીરનો નાશ થાવ અને પ્રાણનો નાશ થાવ એવાં સંકટો પડયે છતે પણ ઉત્તમ શિષ્યો કદિ ગુરૂનું અપમાન વા ગુરૂનું બુરૂં ઇચ્છતા નથી. ઉત્તમ શિષ્યો પ્રતિદિન ચઢતા ભાવે ગુરૂની ભક્તિ કરે છે. તેઓએ પોતાનો આત્મા ગુરૂને સોંપેલો હોવાથી ગુરૂની આજ્ઞામાંજ સદાકાલ પ્રવર્તે છે. **ઉત્તમ શિષ્ય ભક્તો ભક્તિ કરીને ગુરૂની પાસે તેનું ફળ માગતા નથી અથવા બીજને બાળીને વાવવાની પેઠે ભક્તિના ઉલ્લાસનો નાશ કરીને વેઠની પેઠે ભક્તિ કરતા નથી.** આર્યાવર્તમાં અથવા સર્વ

દેશમાં ઉત્તમ ભક્તજનો ઉત્પન્ન થાઓ ! રાજ્યભક્તિની પેઠે ગુરૂની ભક્તિ કદિ છાની રહેતી નથી. વૈષયિક સંબંધમાં ભક્તિનો અવળો ઉપયોગ કરનારાઓ ભક્તિના પગથીઆથી નીચે ઉતરે છે, અને વિષયોના પાશમાં ફસાઇ જાય છે. જગત્ સેવા, સર્વનું ભલું કરવું આદિનો પણ વ્યવહાર ભક્તિમાં સમાવેશ થાય છે. ભક્તિમાર્ગમાં વિચરનારા મનુષ્યોનાં હૃદય દયા, શુદ્ધ પ્રેમ, ભ્રાતૃભાવ અને પરોપકાર ભાવથી ભરાઇ ગયેલાં હોય છે. **ભક્તિમાં લોહચુંબકની પેઠે આકર્ષક શક્તિ રહેલી છે. તેથી ભક્ત કોઇ ઠેકાણે છાનો રહી શકતો નથી.** ૐ શાન્તિઃ ૨

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ સુદિ ૧૧ રવિવાર તા. ૩૧-૧૨-૧૧.
વાપી.

ગૃહસ્થો પરસ્પર એક બીજાને પ્રેમથી મળી શકે છે. જૈનોના સાધુઓમાં ગચ્છોના ભેદથી વા કોઇ ગમે તે કારણથી સાધુઓ એક બીજાને પરસ્પર મળી શકતા નથી, ગચ્છગચ્છના સંઘાડાઓના સાધુઓ સામાન્ય બાબતોમાં પણ એક બીજાને જોઇએ તે પ્રમાણમાં સંપીને મળી શકતા નથી, કેટલાક ઉત્તમ સાધુઓને મૂકી અન્ય સાધુઓમાં આમાનું કંઇક અનુભવ કરવાથી માલૂમ પડે છે. વિક્રમસંવત્ ૧૦ મા સૈકા સુધી સાધુઓનું ઐક્ય ઘણું હતું એવું ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી અવલોકતાં દેખાય છે. વર્તમાનકાલમાં સાધુઓનું ઐક્ય કરવામાં દીર્ઘદૃષ્ટિધારક ગીતાર્થ મુનિવરો ઘણા ન હોવાથી અનેક વિઘ્નો ઉભાં થાય છે તેથી જોઇએ તે પ્રમાણમાં આત્મબળ ફોરવી શકાતું નથી. કેળવણી પામેલા ઘણા સાધુઓ થશે, અને તેઓ સંઘાટકના અધિપતિ થશે ત્યારે જમાનાને અનુસરી સાધુઓનું ઐક્ય કરવામાં વિચારબળ કાર્ય કરી શકશે. સુરતમાં આજ ઉદ્દેશનું સાધુમંડળ ૧૯૬૭ ની સાલમાં ઉભું કર્યું હતું. પણ વિચારભેદે ક્લેશની ઉત્પત્તિ કરી તેથી સાધુઓનું ઐક્ય કરવામાં મહાવિઘ્ન ઉભું થયું. હવે ભવિષ્યમાં હે ! ચેતન ! ઉદારચિત્તથી સાધુઓની ઉન્નતિ થાય અને જૈનધર્મ પાળનારાઓની સંખ્યામાં વધારો થાય એવા ઉપાયો આદરવા માટે સાધુઓના વિચારોનું ઘણા ભાગે ઐક્ય કરવામાં પ્રયત્ન કર. શાસન

દેવતાઓ ! મારા હાથે ઉત્તમ કાર્ય કરવામાં મદદગાર થાઓ. જૈનોની સંખ્યા ઘટતી જાય છે, અને જૈનધર્મ સંકોચાતો જાય છે. તેથી મનમાં ઘણું લાગી આવે છે. હે ! શાસન દેવતાઓ ! તમો અમારા પ્રયત્નમાં સહાયકારી બનો. અને જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવામાં જેજે વિઘ્નો આવે તેનો ક્ષય કરો. વીશમી સદીમાં જૈનોન્નતિના ઉપાયોનાં બીજ અમારા હાથે વવાઓ. અમારા વિચારોને ઉપાડી લે તેવા ઉત્તમ ભક્તો ઉત્તમ થાઓ. કેટલાક વણિકો અમારા વિચારો સાંભળે છે, પણ તેઓને જોઇએ તેવી ઉત્તમ કેળવણીના અભાવે ધર્માભિમાન પ્રકટી શકતું નથી. હે ! શાસન દેવતાઓ ! જૈનશાસનની ઉન્નતિનાં જે જે દ્વાર પૂર્વે પાંચ છ શતકથી અંધાધુંધીથી બંધ પડી ગયાં છે, તેને ખુલ્લાં કરવામાં સહાય કરો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ શુદિ ૧૨ સોમવાર. તા. ૧-૧-૧૨.
વાપી.

જે ગીતાર્થ ગુરૂને સુપાત્ર શિષ્યો હોય છે તે દુનિયામાં પરોપકારનાં કાર્ય તથા જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવા સમર્થ થાય છે. સુપાત્ર સાધુ શિષ્યો ગુરૂના અભિપ્રાયને તેમના કહ્યા વિના ઇંગિતાકારથી જાણીને પણ ગુરૂના દ્વારા થતાં ધાર્મિક કાર્યોને પોતાની શક્તિયોથી સાહાય્ય આપે છે. ગુરૂની આશાતનાને પ્રાણાન્તે પણ નહિ કરનાર અને ગુરૂની સેવામાં સદાકાલ રહેનાર તેમજ ગુરૂના બોધને અનુસરનાર શિષ્યોથી ગુરૂમહારાજ ધર્મ સેવા અને ધર્મોન્નતિનાં અનેક કાર્યો કરવા શક્તિમાન થાય છે. પોતાના વિનય, વિવેક, ભક્તિ, ગુણદૃષ્ટિ અને ગુરૂશ્રદ્ધાદિ ગુણોથી સુપાત્ર શિષ્યો ગુરૂની આરાધના કરવા સદાકાલ તૈયાર રહે છે. પરમભક્તિથી સુશિષ્યો ગુરૂના ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે, અને ગુરૂની પાસેથી તાત્ત્વિકજ્ઞાન ગ્રહે છે. ગુરૂએ પ્રસન્ન મનથી આપેલું ધાર્મિકજ્ઞાન ખરેખર શિષ્યોના હૃદયમાં ઉત્તમ રીત્યા પરિણમે છે. શિષ્યોએ પોતાના અધિકારને સાચવી ગુરૂની સેવામાં તત્પર રહેવું. ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવાથી શિષ્યોના હૃદયમાં ધર્મ પ્રકટી શકે છે. ગુરૂનાં વચનો અનેક આશયોથી ભરપૂર હોય છે. તેથી તે વચનો ન સમજાય તો તેમાં શંકા કરવી નહિ પણ તે વચ-

નોના આશયો જાણવા પ્રયત્ન કરવો. અને વિનયથી ગુરૂને પૂછી પ્રત્યેક વચનના આશયો અવબોધવા.

વક્તા પુરૂષના સર્વ આશયો શબ્દોમાં આવી શકતા નથી તેથી વક્તા પુરૂષનું હૃદય જોવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જેટલા હૃદયમાં વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે, તેટલા વાણી દ્વારા કહી શકાતા નથી. તેથી વકતાના હૃદયમાં અનેક આશયોમાંના કેટલાક બહાર આવી શકતા નથી. **પ્રતિદિન અભિનવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા કરે છે. તેના યોગે પ્રતિદિન પૂર્વના કરતાં ઉત્તરોત્તર આશયોમાં ફેરફાર થયા કરે છે.** અમુક પ્રકારના વિચારની અપેક્ષાએ કોઇ વસ્તુ સંબન્ધી મત બાંધી શકાય છે. તાત્ત્વિક સ્થિર નિયમોનું જ્ઞાન સદાકાલ બે દુ ચારની પેઠે એક સરખું રહે છે. વિચારો સંબન્ધી સંયમ કરતાં તેમાં નવું નવું જાણવાનું મળે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ શુદિ ૧૩ મંગળવાર તા. ૨-૧-૧૨.
વાપી.

પખ્ખીસૂત્રનાં વાક્યો બોલતાંની સાથેજ તેનો અર્થ હૃદયમા સમ્યગ્ ભાસે એવી રીતે જેણે પાક્ષિકસૂત્રનું મનન કર્યું છે તે મુનિવર પખ્ખી સૂત્રનો સ્વાધ્યાય કરી પોતાની યોગ્યતાનો વિચાર કરી શકે છે. પંચમહાવ્રતના પાઠોનું મનન અને તેનો અનુભવ કરતાં લાગે છે, કે હજી પખ્ખી સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે ઉત્તરકરણ ચારિત્રમાં પરિપૂર્ણતયા પ્રવર્તી શકાતું નથી. પાક્ષિકસૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે વર્તવાને હું તો પ્રયત્નશીલ અને ઉત્સાહી છું. શ્રીયશોદેવસૂરિએ પખ્ખીસૂત્રની પોતાના ક્ષયોપશમાનુસારે સારી ટીકા કરી છે. શ્રીચંદ્રસૂરિના શિષ્ય યશોદેવે પખ્ખીસૂત્રપર અને ષોડશકપર ટીકા કરેલી છે. તેઓ બારમા સૈકામાં થઇ ગએલા છે. ચાવડી રાણી પતિની પાછળ સતી થાય છે. એમ તેમણે ટીકામાં પ્રસંગોપાત્ત લખ્યું છે. એ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે, કે બારમા સૈકામાં પતિની પાછળ સતી થઇ બળી મરવાનો રિવાજ હતો. યશોદેવના વખતમાં એટલે વિક્રમસંવત્ ૧૧૮૦ ની સાલમાં પાટણમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહ રાજ્ય કરનાર હતો. સોની નેમિચંદ્રની પોશાલમાં તેઓ રહ્યા હતા. નેમિચંદ્ર

પોતે સોની હોય વા સોનીનો બ્યાપાર હુન્નર ઘાટ વગેરેમાં પ્રવૃત્તિવાળા હોવાથી સોની (સૌવર્ણિક) એવી અટક પડી હોય. જો તે સોની હોય તો એમ સિદ્ધ થાય છે, કે બારમા સૈકામાં સોનીનો ધંધો કરનાર સોની લોકો જૈનધર્મ પાળતા હતા. યશોદેવ ચંદ્રકુળમાં થયા હતા. યશોદેવના વખતમાં શ્રીહેમચંદ્રસૂરિની પણ હયાતિ હતી. શ્રીચંદ્રકુળમાં તે વખતે ઘણા વિદ્વાન મુનિયો હતા. પખ્ખીસૂત્રની પ્રસ્તાવના ઉચ્ચ આશયોથી અને પ્રાચીન તથા અર્વાચીન સમયના આચારના મુકાબલાની સાથે થાય તો સામ્પ્રત સાધુઓના વ્રતોની ઉચ્ચતા વૃદ્ધિ પામે.

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ સુદિ ૧૪ બુધવાર તા. ૩-૧-૧૨.

દમણ.

પરમ સુખ જેના અન્તે છે અને દયા, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન વગેરે જેની આદમાં છે એવા ધર્મની પ્રાપ્તિ કરાવવા મનુષ્યોને ઉપદેશ દેવો તે દયાળુ મનુષ્યોનું કાર્ય છે. અન્ય મનુષ્યોને ધર્મનો ઉપદેશ દેવો એ ભાવ અભયદાન છે. એક મનુષ્યને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરાવતાં ચૌદ રાજલોકના જીવને અભયદાન આપી શકાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ વદિ ૨ શનિવાર તા. ૬-૧-૧૨.

દમણ.

દુર્જનના સંગથી ચિત્તમાં બળાપો થાય છે. ઉત્તમ મહાત્માઓને પણ દુર્જનનો સંગ કોઇ અપેક્ષાએ જોતાં ઉદ્વેગ કરનારો થાય છે. સજ્જન મનુષ્યોને પીડયો છતાં પણ તે પીલેલી શેરડીની પેઠે સરસતાને આપે છે. પણ સત્કાર જેનો કર્યો છે એવો દુર્જન ત્રાસ આપ્યા વિના રહેતો નથી. દુર્જન અને ઘૂવડ બન્ને સન્મિત્રને દેખી શકતા નથી. દુર્જન મનુષ્ય ખરેખર મનુષ્યના દોષો દેખ્યા કરે છે. સત્પુરૂષોની સંગતિથી ગમે તેવા પાપી મનુષ્યો પણ ઉત્તમ બને છે. સજ્જનો દુર્જનના અપવાદથી મનમાં ખેદ પામતા નથી. ઉત્તમ મનુષ્યો અન્યોના સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરે છે. અને

અન્યોને ઉચ્ચમાર્ગમાં ચઢાવવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે. ઉત્તમ મનુષ્યો અનેક પ્રકારનાં સંકટો વેઠીને પણ અન્યોને સદ્ગુણો આપવા પ્રયત્ન કરે છે. દુર્જનોની ઉપાધિ વિના સજ્જનો આ જગત્માં પારખી શકાતા નથી. દુર્જનો ઉત્તમ મનુષ્યોને દુઃખ આપવા બાકી રાખતા નથી. દુર્જનો સારી બાબતનો પણ વિપરીત અર્થ ગ્રહણ કરે છે. દુર્જનોને પણ સજ્જનો અન્તે પોતાના વિચારથી પોતાના જેવા બનાવે છે. ગુણદૃષ્ટિ વિના સજ્જનોની પાસે રાત્રિ દિવસ રહેવામાં આવે તો પણ સજ્જનોના સમાગમનો લાભ મેળવી શકાતો નથી. દુર્જનો પોતાની અવળી દૃષ્ટિથી સજ્જનોના આચાર અને વિચારને વિપરીતપણે પરિણમાવે છે. પાર્શ્વમણિની સંગતિથી લોહતું સુવર્ણ થાય છે. પણ પાર્શ્વમણિ લોહ બનતું નથી. સત્પુરૂષો તો પોતાના સંગીઓને પોતાનો રંગ દઇને પોતાના જેવા બનાવે છે. ઉત્તમ બનવાનો અભ્યાસ ચાલુ છે. હે ચેતન ! તું ઉત્તમ સદ્ગુણોનો પ્રતિદિન પ્રકાશ કરવા પુરૂષાર્થને સર્વ પ્રકારે ફેરવ ! ફેરવ ! ફેરવ !

દોહા.

મન વાણી કાયા થકી, પાપ તજો સંસાર,
મન વાણી કાયા થકી, ધર્મ કરો નરનાર;
હળી મળીને ચાલીયે, સહુની સાથ હમેશ,
ધર્મ થકી સુખ પામીયે, બુદ્ધિસાગર લેશ;

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ વદિ ૩ રવિવાર તા. ૭-૧-૧૯૧૨.

દમણ.

ઉચ્ચ જ્ઞાનથી ઉચ્ચ હૃદય જેનું બન્યું છે, એવો મનુષ્ય પોતાના ઉત્તમ ચારિત્ર્યથી લોકોના ઉપર સારી અસર કરી શકે છે. દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અને લક્ષ્મીના ત્યાગી એવા અને ઉત્તમ જ્ઞાનથી સત્ય દૃષ્ટિધારક સાધુઓ જગતનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થાય છે. જે આત્મભોગ આપવાને માટે સમર્થ થતો નથી અને મોજ મઝામાં મસ્ત બને છે તે સાધુનો વેષ પહેરીને પણ પોતાના આત્માનું તથા પર મનુષ્યોનું કલ્યાણ કરવા

સમર્થ થતો નથી. ભ્રષ્ટ સાધુઓથી મનુષ્ય વ્યુદ્ગ્રાહિત ચિત્તવાળા બને છે. અને તેથી ઉત્તમ સાધુઓનો ઉપદેશ પણ વિશેષ પ્રમાણમાં જગતના લાભ માટે થતો નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ વદિ ૬ બુધવાર તા. ૧૦-૧-૧૨.
પારડી.

સાધુનું ચારિત્ર ઉચ્ચ હોવું જોઇએ, અને તેની છાપ અન્યોના ઉપર પડવી જોઇએ. ગુણગ્રાહિ જીવોના મન પર સાધુઓના ઉચ્ચ ચારિત્રની છાપ પડે છે. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યથી ઉત્તમ સાધુઓ શોભી શકે છે. સાધુઓની વાણી રૂપ અમૃતથી ભવ્ય મનુષ્યોનાં હૃદય પોષાય છે અને અનેક પ્રકારના સદ્‌ગુણોની ભૂમિકા રૂપ હૃદય બને છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનથી ઉતમ સાધુઓ મોહનીય કર્મનો ઉદય ટાળવા સતત પ્રયત્ન કરે છે. અને વ્યાવહારિક ધાર્મિક ક્રિયાથી મન, વચન અને કાયાના યોગની ઉચ્ચતા કરે છે. આવશ્યક સુત્રોમાં દર્શાવેલા અર્થને જાણીને, આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓને કરનારા સાધુઓની ઉન્નતિ થયા વિના રહેતી નથી. પોતાના આત્માને માટે આવશ્યકોને હું કરૂં છું એવો દૃઢ સંકલ્પ કરીને આવશ્યક ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરીને જે સાધુઓ એ આવશ્યક ક્રિયાઓ કરે છે તેઓનાં આચરણો પ્રતિદિન સુધરતાં જાય છે. તેઓની આંખે દોષો અને સદ્‌ગુણો બે ભિન્નપણે દેખાય છે; દુર્ગુણોથી પાછા હઠવાને માટે અને દુર્ગુણોથી થએલાં પાપની માફી માટે જે સાધુઓ તથા શ્રાવકો પ્રતિક્રમણ કરે છે તેઓના આચારો અને વિચારો દુનિયામાં અન્ય મનુષ્યો કરતાં ઉચ્ચ હોવા જોઇએ. પ્રતિદિન જે સાધુઓ પ્રતિક્રમણ કરે છે અને દોષોને ટાળવાજ પ્રયત્ન કરે છે તેઓના આત્માને ધન્યવાદ ઘટે છે. જેઓ પ્રતિક્રમણના શબ્દમાત્રને બોલે છે. પણ દુર્ગુણોને ટાળીને પ્રતિદિન સદ્‌ગુણો પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી. તેઓ ક્રિયારૂચિ માત્ર ધારક છે. પણ ક્રિયાના ઉદ્દેશપૂર્વક આત્માના ગુણો પ્રકટાવવાના અધિકારી નથી. યાવજ્જીવ સામાયકાદિ આવશ્યકોનું આરાધન કરવાનું કાર્ય કદિ ભૂલવું જોઇતું નથી. આવશ્યક ક્રિયાઓ કરનારા જૈનોના સદાચારો અને આચારો દુનિયામાં દૃષ્ટાંત રૂપ થાય છે. જે કાળમાં અજ્ઞાનનું જોર

વિશેષ હોય છે, અને ધાર્મિક વિદ્યાની કેળવણી નામ માત્રજ હોય છે. તે કાળના જૈનો દુનિયામાં ધર્મનો પ્રકાશ કરવાને સમર્થ થતા નથી. વિચાર પૂર્વક આચારને ધારણ કરનારા જૈનો કદિ પોતે ધારણ કરેલા આચારોથી પરાઙ્મુખ થતા નથી. સમજ્યા વિના આચારવ્રતને ધારણ કરનારા જૈનોને અન્ય કોઇ અન્ય ધર્મ સમજાવે છે. તો અન્યને પણ ગ્રહણ કરે છે. આચારને પાળનારા જેઓ છે. તેઓને આચારોનું જ્ઞાન આપવું અથવા તેઓએ આચારોનું જ્ઞાન લેવું. વિચાર સિદ્ધ આચાર કરવો જોઇએ. સદાચાર પ્રથમ ધર્મ છે એ મૂળ સિદ્ધાંત આદરવા યોગ્ય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ વદિ ૮ ગુરૂવાર ૧૧-૧-૧૨.

વલસાડ.

હે ચેતન ! ત્હારે દુનિયાના મનુષ્યોના સંબંધમાં આવ્યા વિના તો છુટકો થવાનો નથી. પોતાના વિચારોથી ભિન્ન વિચારવાળા મનુષ્યો મળ્યા વિના. રહેવાનાં નથી. અને તું અન્ય મનુષ્યોના સંસર્ગથી કંટાળે તોપણ કંઇ વળવાનું નથી. ત્યારે ત્હારે એમ કરવું જોઇએ કે મનુષ્યોના સંબંધમાં આવતાં અન્ય મનુષ્યોને સારા વિચારો આપવા, અને અન્ય મનુષ્યોના સંસર્ગથી નહિ કંટાળતાં તેઓને ઉચ્ચબોધ આપવા પ્રયત્ન કરવો. વિવેક દૃષ્ટિથી લાભ જોઇને સ્વપરનું કલ્યાણ થાય તેમ પ્રવૃત્તિ કરવી. જે જે બાબતોમાં ભૂલ થાય તે તે બાબતોમાં પુનઃ ભૂલ ન થવા દેવી જોઇએ. જે જે દોષો સેવાતા હોય તેનાથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો. પ્રતિક્રમણ કરીને પુનઃ આગળ ચઢવા પ્રયત્ન કરવો. હે ચેતન ! તું આ શરીરમાં જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી આ પ્રમાણે વર્તવાનું છે. કર્મના જોરથી પાછું હઠવાનું થાય તો પણ ત્હારે આગળ ચઢવાનો માર્ગ મૂકવાનો નથી. ઉપયોગથી ચૂકતાં તુર્ત ઠોકર લાગે છે. " ઉપયોગે ધર્મ " એ કહેણી અક્ષરે અક્ષર સૂત્ર જેવી માનીને ચારે તરફથી વિચાર કરીને તું આગળ ચાલ ? અનેક ભવમાં બાંધેલ કર્મ ઉદયમાં આવીને તેનો ભાવ દેખાડે તો તેથી તું હિમ્મત હાર નહિ. જ્યારે ત્યારે પણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનો ક્ષય કર્યા વિના છુટકો થવાનો નથી. હળવે હળવે ત્હારૂં કાર્ય કર્યા કર. એકદમ

ફળનાં ચિન્હો ન દેખી શકાય તેથી હારે સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિનો અભ્યાસ છોડવો ન જોઇએ. સારા કાર્યમાં વિઘ્ન આવે છે. વિઘ્નો દેખીને ભય પામ નહિ. સંકટો અને ઉપાધિયોના સામે લડયા વિના શ્રીવીરનો ભક્ત તું ગણાવાનો નથી. હે ચેતન ! કર્મના યોગે ક્રોધાદિક દુર્ગુણો પ્રકટે છે. માટે તું સ્વશક્તિનો પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને અભ્યાસ કર્યાં કર ! આવી ધર્મની સામગ્રી પામીને ઘણાં શુભ કાર્યો કરી શકાય તેમ છે. મળેલી શક્તિયોનો દુર્વ્યય કરવા પ્રયત્ન કર નહિ ' હે ચેતન ! હારો ધાર્મિક અભ્યાસ અને મનમાં પ્રકટતા સુવિચારો આગળની દશા ઉપર ચઢાવશેજ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ના પોષ વદિ ૯ શુક્રવાર તા. ૧૨-૧-૧૨.
વલસાડ.

અધ્યાત્મમતપરીક્ષાની ટીકા વાંચી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે ટીકામાં પોતાનું હૃદય ખાલી કર્યું છે. અમુક શુષ્ક અધ્યાત્મીઓને દષ્ટિ સન્મુખ ખડા કરીને ગ્રન્થની રચના કરવામાં આવી છે. શુષ્ક અધ્યાત્મ જ્ઞાની એકલા બનવું નહિ. શુભ અને શુદ્ધ વ્યવહારને માનીને તથા તે નયના આચારોને આચરીને હૃદયમાં નિશ્ચયદષ્ટિ ધારણ કરવી એમ કર્તાનો સ્પુટ આશય દેખાય છે. જ્યારે કોઇ કાલમાં શુષ્ક અધ્યાત્મિઓનું જોર વધી જાય છે ત્યારે શુષ્ક અધ્યાત્મિઓના વિચારો ફેરવવાને આવા ગ્રન્થોની રચના કરવાની જરૂર પડે છે. તેમજ કોઇ કાલમાં એકાંત જડક્રિયા વાદિઓ ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે જ્ઞાનશૂન્યપણે ગુણોની દરકાર રાખ્યા વિના ક્રિયાઓ કરે છે અને આત્માના ગુણોને પ્રકટાવવા પ્રયત્ન કરતા નથી અને અધ્યાત્મજ્ઞાનથી દૂર રહે છે તેવા પ્રસંગે અધ્યાત્મ તત્ત્વજ્ઞાતાઓ જડ ક્રિયાવાદીઓના વિચારો ફેરવીને તેમને સાપેક્ષ દષ્ટિમાં આણવા માટે અધ્યાત્મ તત્ત્વ ઉપર રૂચિ થાય અને જ્ઞાનની મહત્તા સમજાય તેમજ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અભ્યાસમાં જીવો વર્તે તેવા જ્ઞાનની મહત્તાના ગ્રંથો રચે છે. કાળ અને જીવોની દષ્ટિ ઉચ્ચ કરવાની અપેક્ષાએ બન્ને પક્ષના ગ્રન્થો રચનારનો અધ્યવસાય અવલોકવાની જરૂર છે. બન્ને બાબતોની મહત્તાને સમજાવનારા ગ્રન્થોને સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી જેઓ વાંચે છે. તેઓ એકાન્ત

પક્ષપાતમાં પડતા નથી. જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બે નયની આવશ્યકતા છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી અધ્યાત્મજ્ઞાનના રસિક હતા તો પણ તેઓએ શુષ્ક અધ્યાત્મના વિચારોને બદલાવવા આવો ઉત્તમ પ્રયત્ન કરીને જૈન સમાજ પર મોટો ઉપકાર કર્યો છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ વદિ ૧૦ શનિવાર તા. ૧૩ મી જાનેવારી ૧૯૧૨. વલસાડ.

પીસ્તાલીશ આગમો વગેરે સુશાસ્ત્રોની પ્રથમ શ્રદ્ધા કરવાથી અને પશ્ચાત્ તેનો અભ્યાસ કરવાથી મનમાં ઉત્તમ ભાવનાનો પ્રવાહ વહ્યા કરે છે. પરસ્પર પાઠોમાં વિષમતા કદાપિ સ્વમતિથી દેખાય તો તેનો નિર્ણય જ્ઞાનીઓને પૂછી કરવો. અથવા કેવલજ્ઞાનિગમ્ય કહી તેની શ્રદ્ધા રાખવી. પોતાની અલ્પબુદ્ધિથી સૂત્રોનાં રહસ્ય બુદ્ધિગમ્ય ન થઇ શકે તેથી તે ખોટાં ઠરી શકતાં નથી. કેવળજ્ઞાનથી કથેલા પદાર્થો અલ્પબુદ્ધિમન્તોના સમજવામાં ન આવે તેથી તે કદાપિ અસત્ય ઠરી શકે નહિ. એમ. એ. ના ક્લાસનો વિદ્યાર્થી જે સૂક્ષ્મ બાબતને બુદ્ધિમાં ઉતારી શકતો હોય તે સૂક્ષ્મ બાબતને પહેલી ચોપડી ભણનાર બુદ્ધિગમ્ય કરી શકે નહિ. તેથી એમ. એ. ક્લાસના વિદ્યાર્થીની બુદ્ધિમાં જે ભાસે છે તે અસત્ય ગણી શકાય નહિ. પીસ્તાલીશ આગમો પૈકી ઘણાં સૂત્રોમાં સાધુના આચારોનું વિવેચન આવે છે. તેનો અનુભવ ખરેખર ! જે ચારિત્રાવસ્થા અંગીકાર કરે છે, એવા મુનિયોને આવે છે. આગમોનાં રહસ્યોને ગીતાર્થ મુનિયો સમ્યગ્રીત્યા અવબોધી શકે છે. ગીતાર્થ મુનિયોના હૃદયમાંજ આગમોનાં રહસ્યો સારી રીતે ભાસી શકે છે. ચારિત્ર નહિ અંગીકાર કરનારના મનમાં ચરણકરણાનુયોગના પાઠો જે સૂત્રોમાં કથ્યા છે તેની અપેક્ષાએ સમ્યગ્ ભાસતી નથી, ચારિત્ર અંગીકાર કર્યા વિના ગમે તેવો ગૃહસ્થ વિદ્વાન્ હોય તો પણ તેના હૃદયમાં ચરણકરણાનુયોગના પાઠોનો અનુભવ આવી શકે નહિ. શિક્ષકો કે જેણે શિક્ષણીય શાસ્ત્રોનું કાલ અધિકાર ને શક્તિ આદિથી મનન કર્યું હોય છે, તે શિક્ષણીય બાબતોનું ધોરણ બાંધી શકે છે. તે પ્રમાણે ચારિત્ર અંગીકાર કરીને ગીતાર્થ થએલા એવા મુનિવરો વાર્ત-

માનિક ચારિત્ર પાલન નિયમોને શાસ્ત્રાધારે બાંધી શકે છે. ગીતાર્થ મુનિવરના ઉપદેશથી ધર્મગ્રહણ કરવો જોઇએ. આગમોને ઉત્થાપીને જેઓ કલ્પિત મતોને સ્થાપન કરે છે તે ભાવ મૃષાવાદિ થાય છે. ચોથાવ્રતના ભંગની આલોચના મળી શકે છે. પણ ઉત્સૂત્રપ્રરૂપકને આલોચના દુર્લભ છે. આગમોથી જૈનધર્મનું જ્ઞાન મેળવીને જેઓ આગમોથી વિપરીત મત કહાડે છે, તે જિનાજ્ઞાનો લોપ કરે છે. આગમોમાં કદાપિ ગુરૂગમ વિના કેવલીના પરોક્ષપણાથી કોઇ ઠેકાણે ગચ્છ ભેદની ક્રિયાઓમાં શંકા કરવી નહિ. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય વગેરેના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલવું. કેટલીક ન સમજાય તે વાત કેવલી ઉપર ભળાવવી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના પોષ વદિ ૧૦ રવિવાર તા. ૧૪-૧-૧૨. વલસાડ.

જૈનધર્મરૂપ રાજ્યના રાજા શ્રીમહાવીરપ્રભુ છે. સાંપ્રત સર્વે જૈનો શ્રીમહાવીરપ્રભુના રાજ્યમાં ગણી શકાય. હાલ તેના પ્રવર્તક આચાર્યો ઉપાધ્યાયો વગેરે સંઘ ગણી શકાય છે. વ્યાકરણ ન્યાય આદિ ભણીને જે સાધુઓ વાદસંપન્ન થયા છે. તે તો જૈનધર્મ રાજ્યના સેનાપતિની ઉપમાને ધારણ કરે છે. જૈનધર્મ રાજ્યના રક્ષણ માટે જેઓ તન મનથી પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ યોદ્ધાઓની પદવીને ધારણ કરે છે. જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવાને માટે જેઓ અનેક પ્રકારના ઉપાયોને જાણે છે અને અન્ય ધર્મનાં શાસ્ત્રોને જાણે છે. તેમજ અન્ય ધર્માચાર્યોની હીલચાલને જાણીને તેઓની દેખરેખ રાખી જૈનધર્મ રાજ્યને ટકાવવા સદાકાલ પ્રયત્ન કરે છે તેઓ રેસીડેન્ટ સમાન જાણવા. જૈનધર્મ રાજ્ય પ્રવર્તાવવાનો મુખ્ય કારોબાર કરીને સર્વ ઉપર દેખરેખ રાખનારાઓ આચાર્યો વૉઇસરાયના ઠેકાણે જાણવા. ચતુર્વિધ સંઘની સભા તે પાર્લામેંટને ઠેકાણે જાણવી. જૈનધર્મના સિદ્ધાંતો જાણીને મધ્યસ્થદૃષ્ટિથી જૈનધર્મ પાળનારાઓને ઉપદેશ આપે છે. અને તેઓના પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપે છે, તથા જૈન ધર્મમાં પરસ્પર થતી ચર્ચાઓનું જે સમાધાન કરે છે તેઓ જજના ઠેકાણે જાણવા અર્થાત્ તેઓ જૈન ધર્મ રાજ્યના જડજો અવબોધવા.

સાત નયનો કિલ્લો સમજવો. સાત નય ભંગી રૂપ વ્યૂહ રચના સમજવી. સત્યની મોટી તોપો સમજવી. ચમત્કાર રૂપ હવાઇ વિમાનો સમજવાં જૈન ધર્મ રાજ્યના આઠ પ્રભાવકો છે. જૈન ગુરૂકુલો વગેરે જૈનધર્મરાજ્ય વધારવાની ઉત્તમ સંસ્થાઓ છે. સુસાધુઓનું લશ્કર જ્યાં ત્યાં ફરતું જાણવું. આગમોને નૌકાઓના ઠેકાણે જાણવી. જૈનધર્મરાજ્યના બંધારણથી જૈન રાજ્યની વૃદ્ધિ થાય છે. દેશકાલને અનુસરીને જૈનધર્મ રાજ્યનાં બંધારણોને સુધારવાં જોઇએ. જૈનધર્મરાજ્યનું રક્ષણ તથા તેનો ફેલાવો કરવાને જૈનોએ કુસંપ કલેશ વગેરેને દેશવટો આપીને એક ચિત્તથી કાર્ય કરવાં જોઇએ. બાહ્ય રાજ્યનાં જેટલાં ખાતાં છે અને જેવી ઉત્તમ વ્યવસ્થા કરવી પડે છે. તેવી રીતે જૈનધર્મરાજ્યનાં ખાતાં હોય છે. અને તેની ઉત્તમ વ્યવસ્થા કરવી જોઇએ. જૈનધર્મની ધાર્મિક ક્રિયાઓના યોગીઓ જૈનોદયમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે અને આધ્યાત્મિક ફીલોસોફરો જૈનધર્મરાજ્યનાં સૂક્ષ્મતત્ત્વોનું રક્ષણ કરે છે. અનેકાન્તદષ્ટિથી જૈનધર્મરાજ્યને દેખી શકાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ના પોષ વદિ ૧૧ સોમવાર તા. ૧૫-૧-૧૯૧૨.

વલસાડ.

આર્યસમાજીઓની પેઠે જૈનો પણ ધર્મજુસ્સાથી જૈનોને ઉચ્ચ બનાવવા પ્રયત્ન કરે તો આર્યસમાજીઓ કરતાં પણ જૈનો પોતાની ઉન્નતિ વિશેષ પ્રકારે કરી શકે. જૈનગુરૂકુલ સ્થાપવાની આવશ્યકતા છે. જૈનધર્મનો અભ્યુદય થાય તેવા ઉપાયો હવે લીધા વિના છુટકો થવાનો નથી. જૈનાગમોથી અવિરૂદ્ધ એવા પ્રગતિ ક્રમના ઉપાયોની હીલચાલ થવી જોઇએ. જૈનધર્મ પાળનારાઓ વધે તેવા ઉપાયો લેવાની ઘણી જરૂર છે. જૈનધર્મના આચારો અને વિચારોનો સંપ્રતિનૃપતિની પેઠે જગત્માં ફેલાવો કરવા જૈનધર્માભિમાનીઓએ કમર કસીને પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જૈનધર્મને પાળનારા જૈનો બનાવવાની ઘણી જરૂર છે. જૈનાગમોને જાણનારા જૈનો જૈનધર્મની અભિવૃદ્ધિ અર્થે ઉત્તમ વિચારો કરી શકે છે. સામાન્ય બાબતો કે જે સર્વે જૈનોને એક સરખી રીતે માન્ય હોય તેવી બાબતોમાં પ્રત્યેક જૈનોએ એક સરખી રીતે હળીમળીને વર્તવું જોઇએ. સામાન્ય બાબતમાં

સર્વ જૈનોએ અન્ય વિક્ષેપો નડે નહિ તેવા ઉપાયો લઇને પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જે જે બાબતોમાં મતભેદ ન હોય તે બાબતોના માટે ગમે તેવા અન્ય બાબતોના મતભેદ છતાં પણ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. દુનિયાનો કોઇપણ ધર્મ, મતભેદ વિના નથી. જૈનધર્મના ત્રણે ફિરકાઓમાં જે જે મળતી બાબતો આવતી હોય તે બાબતો દ્વારા ઉન્નતિ કરવાને માટે જૈન મહા પરિષત્ જેવી સંસ્થાઓ સ્થાપવાની પણ ઘણી જરૂર છે. કોઇ વખત અણધાર્યા આક્ષેપોથી મતભેદ થવા પામે તો ઘણી સાવચેતીથી કાર્ય કરવું જોઇએ. આવી બાબતોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી ધર્મનો ક્રિયાયોગ સાચવી શકાય છે. જૈનધર્મની સેવા કરનારાઓ કદિ સેવાનું ફળ પામ્યા વિના રહેતા નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના પોષ વદિ ૧૨ મંગળવાર તા. ૧૬-૧-૧૨ વલસાડ.

જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોની ખરી ખૂબીઓ દુનિયામાં બહાર લાવવાથી અન્ય ધર્મના સિદ્ધાંતોની સાથે જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનો મુકાબલો કરી શકાય છે, અને જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોની ઉત્તમત્તાને દુનિયા જાણી શકે છે. જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોની ઉત્તમતાની છાપ દુનિયામાં પડવાંથી જૈનશાસ્ત્રનો જય થાય છે. “ જૈનશાસ્ત્રનો જય ” એટલું બોલવા માત્રથી જૈનશાસ્ત્રનો જય થઇ શકતો નથી. જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનો ફેલાવો કરવામાં સર્વ સમર્પણ થવું જોઇએ. સ્વાર્પણ કર્યા વિના જૈનધર્મની સેવા પરિપૂર્ણ કરી શકાતી નથી. કોઇ પણ કાર્ય આત્મભોગ આપ્યા વિના સારૂં બની શકતું નથી. ત્યારે જૈનધર્મોન્નતિનું કાર્ય પણ આત્મભોગ આપ્યા વિના ક્યાંથી બની શકે ? જ્યારે ત્યારે પણ સાક્ષર જૈનો વડે જૈનધર્મ પ્રતિ લાખો વા કરોડો મનુષ્યોનાં ચિત્ત આકર્ષાશે. એક મોટા પર્વતને ઘસારો લાગતાં તેના પત્થરો ખરીને તેની જેમ ડુંગરી બની જાય છે અને છેવટે પત્થરા અવશેષ રહે છે તેમ પૂર્વે જૈનધર્મ ભારતનો મહાન્ ધર્મ હતો તેની ક્ષય દશા થતાં હાલ તેર લાખ જેટલા જૈનો રહ્યા છે. જૈનધર્મ સત્ય છે અને તેનો ફેલાવો કરવા લાયક છે. ત્યારે તે કેમ ઘટી ગયો ? તેના ઉત્તરમાં જૈનધર્મના પ્રવર્તકોમાં પ્રમાદ કાલ દોષ અને જૈનધર્મની વૃદ્ધિના ઉપાયોનો પ્રતિદિન

વિચાર અને તે પ્રમાણે જે પ્રવૃત્તિ કરવી તેનો અભાવ થવા લાગ્યો ઇત્યાદિ જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવામાં ઘણાં વિઘ્નો, વિક્ષેપો નડયા હોય એમ અનુમાન લાગે છે. જૈનાચાર્યોના સામા અન્યો તરફથી ઘણા ઉપદ્રવો નડેલા છે. તે તે કાળે અન્યોએ કરેલા ઉપદ્રવોને જીતીને જૈનાચાર્યોએ આગળ વધવા પ્રયત્ન કર્યો હતો, પણ અન્ય આચાર્યો કરતાં જૈનાચાર્યોને ધર્મનો ફેલાવો કરવામાં ચારે તરફથી જોઇએ તેટલાં સાનૂકુલ સાધનો ન મળ્યાં હોય એમ લાગે છે. તો પણ જૈનાચાર્યોએ જૈનધર્મનું રક્ષણ કર્યું છે, માટે તેમનો આપણા ઉપર મહાન્ ઉપકાર થયો છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ વદિ ૧૩ બુધવાર. તા. ૧૭-૧-૧૯૧૨.
વલસાડ.

આત્માની શક્તિ વધારવાને માટે મનમાં ઉત્પન્ન થતા વિકલ્પ સંકલ્પો અમુક કલાક પર્યંત શમાવવાની ઘણી જરૂર છે. સમાધિમાં અભ્યાસથી એવી અદ્દભુત શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, કે અન્ય મનુષ્યોના ઉપર ઘણી સારી અસર કરી શકાય છે. આ બાબતનો જાતિ અનુભવ પ્રાપ્ત થયો તેથી એમ અનુમાન થાય છે, કે સહજ સમાધિના અભ્યાસીઓ મનની શક્તિ વધારીને પોતાના જેવા વિચારો અન્યોના હૃદયમાં ઉત્પન્ન કરી શકે છે. મેસ્મેરીઝમ અને હીપ્નોટીઝીયમના અભ્યાસીઓ પોતાના વિચારોની અસર ખરેખર અન્યોના હૃદય ઉપર કરી શકે છે તો સમાધિના અભ્યાસ કરનારાઓની ઔપદેશિક વગેરે કાર્યો વડે અન્યોને જલદી અસર થાય છે. પૂર્વે યોગ સમાધિના અભ્યાસીઓ મનુષ્યો પર ચમત્કારિક અસર કરતા હતા, એમ અનેક ગ્રન્થોથી જણાય છે. સામ્પ્રતકાલમાં યોગ સમાધિના અભ્યાસીઓ ઘણા ઉત્પન્ન થાય તો તેઓના વિચારોની અસર દુનિયાપર ઘણી થાય. અલ્પ સમાધિ અભ્યાસથી આવો અનુભવ આવે છે તો વિશેષ સમાધિના અભ્યાસકોનું શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે હોય તેમાં કાંઇ પણ આશ્ચર્ય નથી. સારી સમાધિનું સ્વરૂપ પામવા જૈનશાસ્ત્રોના આધારે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર મહારાજે યોગ સમાધિના અમુક અંશોને પ્રાપ્ત કરી જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો. તેઓના માર્ગને દીપાવવા અધુના પણ પ્રયત્ન કરવાની આવશ્યકતા છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના પોષ વદિ ૧૪ ગુરૂવાર. તા. ૧૮-૧-૧૨.
વલસાડ.

હાલમાં રાત્રિના વખતમાં ધ્યાન સમાધિનો અભ્યાસ સેવવાથી સહજ સુખનો અનુભવ વધતો જાય છે. ભક્તોનું આગમન અને ઔપદેશિક પ્રવૃત્તિથી સમાધિના ઉંડા પ્રદેશમાં ઉતરવાનો સખત અભ્યાસ થઇ શકતો નથી. પારમાર્થિક કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાનું કામ અણધાર્યું આવી પડે છે. શુભ પ્રવૃત્તિ સર્વથા આદેય છે શુભપ્રવૃત્તિરૂપ ધર્મ વ્યવહાર કાર્યો સેવવામાં અન્તરૂથી નિર્લેપતા રાખવી એવો પ્રયત્ન હાલ વિશેષતઃ કરાય છે. ધ્યાનની પીઠિકા દૃઢ કરવાનું કાર્ય હજી ચાલે છે. ધ્યાન કરતાં કરતાં મન વિશ્રામ પામવાથી સમાધિનો અનુભવ આવે છે. ધ્યાન અને સમાધિથી આત્મબળ વૃદ્ધિ પામે છે, અને મનની પૂર્વે નહિ અનુભવેલી એવી શાન્તતા અનુભવાય છે. સમાધિના કાલ પશ્ચાત્ સારા વિચારોની શ્રેણિ હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સમાધિકારક પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં અત્યન્ત બળ વાપરી શકે છે. પ્રથમ અભ્યાસમાં તો ક્રિયા યોગ દ્વારા સમાધિની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ધર્મક્રિયામાર્ગથી ભ્રષ્ટ થઇને નિષ્ક્રિય પોતાને માની બેસવાથી કંઇ યોગી બની શકાતું નથી. ધર્મક્રિયામાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી યોગ સમાધિમાં છેવટે પ્રવેશ કરી શકાય છે. પારમાર્થિક શુભ કાર્યોની પ્રવૃત્તિ તજીને જેઓ યોગ સમાધિ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે, તેઓ કદિ સ્વપરની ઉન્નતિ કરવા શક્તિમાન્ થતા નથી. પારમાર્થિક શુભ ધર્મ વ્યવહાર કાર્ય કરતાં કરતાં યોગીપણું પ્રાપ્ત થાય છે. માટે તે માર્ગે સર્વ મનુષ્યોએ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ પોષ વદિ ૦)) શુક્રવાર તા. ૧૯-૧-૧૨.
વલસાડ.

દયા, સત્ય, અસ્તેય, દેશતઃ બ્રહ્મચર્ય, સર્વતઃ બ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહ પરિમાણ, સર્વથી પરિગ્રહ ત્યાગ, દારૂ માંસ ત્યાગ આદિ ગુણો જેમાં પીઠિકારૂપે છે એવા જૈનધર્મનો વિસ્તાર કરવામાં જે જૈનો કમ્મર કસતા નથી તેઓ જૈન નામને લજાવે છે, જૈનશાસ્ત્રોમાં નીતિધર્મનો વ્રતોમાં જ સમાવેશ

કરવામાં આવ્યો છે. ગુણસ્થાનકના અધિકાર પ્રમાણે જૈનોએ વર્તવાનું છે. સર્વ જૈનોનો એક સરખો વ્રતાદિક ધર્મનો અધિકાર નથી. જે જે અંશે ધર્મ અંગીકાર કરે તે તે અંશે જૈન કહેવાય છે. નયોની અપેક્ષાએ આખી દુનિયાના ધર્મના અભિપ્રાયોનો જેમાં સમાવેશ થાય છે એવા અનેકાન્ત જૈનધર્મની ખૂબીઓ સૂક્ષ્મ અલૌકિક હોય એમાં કાંઇ આશ્ચર્ય નથી. દુનિયામાં જ્ઞાનનો પ્રચાર જેમ જેમ વૃદ્ધિ પામશે અને દુનિયાના લોકો ધર્મતત્ત્વની શોધમાં પ્રવૃત્તિ કરશે ત્યારે તેઓને જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તોની અપૂર્વ ખૂબીઓ સમજશે. જ્ઞાનીનું મગજ સિદ્ધાંતોનાં સૂક્ષ્મ રહસ્યોને તપાસી શકે છે. પચ્ચાશ સાઠ વર્ષ પશ્ચાત્ અન્ય દેશોના વિદ્વાનો જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરશે. અમુક જાતિમાં રૂઢ તરીકે જૈનો મનાય છે તત્ સંબંધી સુધારો થશે અને જૈનધર્મ પાળવામાં જાતિનો ભેદ નડશે નહિ. તેમજ જૈનો બનાવવાનાં દ્વાર ખુલ્લાં થશે, એમ લાગે છે. પચ્ચાશ સાઠ વર્ષ પછી હાલના કરતાં જૈનોમાં ઘણા સુધારાઓ થશે. પવિત્ર જૈનધર્મનો દુનિયામાં પ્રતિદિન ફેલાવો થાઓ! એજ હૃદયની ભાવના છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માઘ શુદિ ૧ શનિવાર તા. ૨૦-૧-૧૨. વલસાડ.

વિવેકદૃષ્ટિથી સર્વ કાર્ય કરવાનો અભ્યાસ પાડવો જોઇએ. ઉપયોગ રાખી તે કાર્યો કરવાથી ભૂલ થતી નથી. જે જે કાર્યો કરવામાં આવે તે કેટલાં કર્યાં તે ઉપર લક્ષ્ય નહિ આપતાં તે તે કાર્ય કેવું સુંદર કર્યું તે ઉપર લક્ષ્ય આપવું જોઇએ. **થોડું કરવું પણ તે સુંદર કરવું.** આવી વૃત્તિથી ઉત્તમ કાર્યો કરી શકાય છે. જેનું ફળ ઉત્તમ હોય એવી ક્રિયાઓ કરવામાં આત્માની શક્તિને વાપરવી જોઇએ. જે જે કાર્યો કરવામાં આવે તેની ચારે તરફથી તપાસ કરવી જોઇએ. પ્રત્યેક કાર્યોમાંથી નવો અનુભવ મેળવવો જોઇએ. **ઘણાં કામ લઇને પડતાં મૂકવા કરતાં એક કામ લઇને તેને પરિપૂર્ણ કરવું એ વિશેષ સારું છે.** અનુક્રમ નિયમસર પદ્ધતિથી કાર્ય કરવાની ટેવ પાડવાથી તે તે કાર્યો કરવામાં આત્માની શક્તિનો નિયમસર ઉપયોગ થાય

છે. શાસ્ત્રોના આધારે સાધુના આચારોને પણ કાલક્રમ નિયમ પદ્ધતિથી રચવામાં આવ્યા છે એમ અવલોકાય છે. આત્માની શક્તિયોને પ્રાપ્ત કરવાના વિચારો ને આચારોને પણ કાલક્રમ નિયમ પદ્ધતિથી સેવવા જોઇએ. કાલાદિ નિયમસર કાર્ય કરનારો એક મનુષ્ય વખતની કિંમત આંકી શકે છે, અને અન્ય મનુષ્યો ઉપર સારો દાખલો બેસાડી શકે છે. આંગ્લ આદિ દેશના મનુષ્યો પોતાના ટાઇમટેબલ પ્રમાણે સર્વ કાર્યો કરે છે, અને તેથી તેઓ પ્રવૃત્તિમાર્ગના નેતાઓ તરીકે સર્વત્ર પૂજાય છે. પૂર્વે આર્યાવર્તમાં પણ કાલાદિ ક્રમ નિયમ પદ્ધતિસર કાર્યોને કરવામાં આવતાં હતાં. અધુના કેળવણીના અભાવે કાલક્રમ વ્યવસ્થાપુરઃસર કાર્ય કરનારાઓ થોડા દેખાય છે. કાલક્રમ નિયમસર કાર્ય કરવાની પદ્ધતિને હજી જોઇએ તે પ્રમાણમાં આ દેશમાં આચારમાં મૂકી શકાઇ નથી. જો કે તે પ્રમાણે ઘણા અંશે પ્રવૃત્તિ થાય છે તોપણ બરાબર તો નહિજ. સર્વ સાધુઓ ટાઇમટેબલ નિયમિત કરીને તે પ્રમાણે કાર્ય કરે તો તેઓ સમયની સાફલ્યતા પૂર્વક ઘણાં કાર્ય કરી શકે. જાપાન દેશની સ્ત્રીઓ પણ પોતાના ટાઇમટેબલ પ્રમાણે કાર્ય કરે છે. અને તેથી તે દેશની જાહોઝલાલી સારી રીતે થઇ છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ શુદિ ૨ રવિવાર તા. ૨૧-૧-૧૯૧૨.

વલસાડ.

ઉપદેશ દેવો, ગ્રંથો લખવા ઇત્યાદિ ધર્મકાર્યોમાં લોકો પ્રશંસા કરે એવી ભાવના રાખવી નહિ. સ્વફરજથી શક્તિના અનુસારે ધાર્મિક કાર્યો કરવાં જોઇએ. લોકોના શબ્દો કેવા નીકળે છે તે સાંભળવા પ્રયત્ન નહિ કરતાં સારૂં કાર્ય યોગ્ય છે, કે કેમ ? તેનો વિચાર કરવો. પોતાનું કરેલું કાર્ય યોગ્ય છે એમ નિશ્ચય છે તો લોકોના અભિપ્રાયને પૂછવાની વા સાંભળવાની સ્પૃહા-કરવી નહિ. ઉત્તમ પારમાર્થિક કાર્યો કરવામાં લોકોના સારા અગર ખોટા અભિપ્રાયની દરકાર કરવી નહિ. એમ નિશ્ચય કરીને પાછળ નહિ જોતાં આગળ વધવાના કાર્યમાં લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ. મહાત્માઓની કોટીમાં જેઓ હોય તેઓએ આ શિક્ષા લક્ષ્યમાં રાખીને ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્યો કરવાં જોઇએ. ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્યો કરતાં લોકો ધિક્કારે તેથી ઉત્તમ ધાર્મિક

કાર્યો કરવાનો અભ્યાસ છોડવો નહિ. દુનિયાના ધન્યવાદ અને વાહવાહના શબ્દોની પોતાનાપર વૃષ્ટિ થતી હોય તોપણ મહાત્માઓ તે પ્રતિ લક્ષ્ય રાખતા નથી. તેઓ તો એમ સમજે છે, કે પોતાની ફરજ મનુષ્યે અદા કરવી જોઇએ. અન્તરમાં ઉત્પન્ન થયેલા શુભ વિચારો એજ મારૂં માન છે એમ સમજી પોતાની ધાર્મિક ફરજો અદા કરવાને કદિ ચૂકતા નથી. લોકો તરફથી માન આદિની ઇચ્છા રાખીને ઉપદેશ વા ગ્રન્થો લખનારા મનુષ્યો કોઇ વખતે સન્માન નહિ મળતાં મનમાં દિલગીરી ધારણ કરે છે, અને શુભ કાર્યોથી પાછા હઠે છે. નિષ્કામભાવથી ધાર્મિક કાર્યો કરનારા મહાત્માઓ કદી દિલગીર થતા નથી અને ધાર્મિક શુભ કાર્યોથી પાછા હઠતા નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માઘ શુદિ ૩ સોમવાર તા. ૨૨-૧-૧૨ વલસાડ.

ઇર્ષ્યાળુઓ અનેક પ્રકારની વાતો કરીને પાછા પાડવા પ્રયત્ન કરે તો પણ કદિ તે તરફ લક્ષ્ય આપવું નહિ. કીર્તિની વા અન્ય કોઇ બાબતની સ્પૃહાવિના ગ્રન્થ લેખન વગેરે કાર્ય કરતાં છતાં પણ કીર્તિ, માન, પૂજા વગેરેની લાલચોથી ઇર્ષ્યાળુઓ મહાત્માઓને વગોવવા પ્રયત્ન કરે તેથી મહાત્માઓએ કદિ ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્યોથી પાછા હઠવું નહિ. પોતાનાથી ઉત્તમ કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ થતી હોય અને તેથી દુર્જનો ઇર્ષ્યાથી બળી જઇને ગમે તેવા નીચ શબ્દો હલકા પાડવા બોલે તો તેથી ઉપકારક કાર્યોને ત્યજવાં નહિ અને દુર્જનોના શબ્દોને સાંભળવા પણ નહિ. પોતાનું કાર્ય કરવામાં અત્યંત ધૈર્ય ધારણ કરવું. જેના સામા દુર્જનો હોતા નથી. તે મહાત્માના ગુણો પ્રગટાવી શકતો નથી. સૂર્ય ઉદય પહેલાં કાગડાઓ કા કા શબ્દો કર્યા કરે છે, તેથી સૂર્ય પોતાની ગતિનું કાર્ય છોડી દેતો નથી. **સર્વ મનુષ્યો વખાણે તો કાર્ય કરવું; આવું તો કદિ બનનાર નથી.** પારમાર્થિક કાર્યો કરનારાઓની ગમે તેવી નિંદા કરવામાં આવે તો પણ તેવા પરોપકારનિષ્ઠ મહાત્માઓ મન વાણી અને કાર્યોના પરમાર્થથી પાછા હઠતા નથી. વિવાહમાં સાસરીયાપક્ષવાળી સ્ત્રીઓ, વરને કેટલીક કામમાં ભાંડે છે. તેથી વર પરણ્યા વિના રહેતો નથી. ઉપકારનાં કાર્યો કરવામાં મહાત્માઓ સદાકાલ

રાચીમાચી રહે છે. નિષ્કામબુદ્ધિવાળા મહાત્માઓને ધાર્મિક કાર્યો કરવામાં રસ પડે છે. તેથી તેઓ પરોપકારક ધાર્મિક કાર્યો કર્યા વિના જીવી શકતા નથી. હે આત્મન્ ! નિષ્કામ બુદ્ધિથી ઉપદેશ ગ્રન્થો બનાવવા વગેરે કાર્યોને કર્યા કર !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માઘ સુદિ ૪ મંગળવાર તા. ૨૩-૧-૧૯૧૨. બીલીમોરા.

જૈનધર્મને રાજકીયધર્મ બનાવવાને કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે મન વાણી અને કાયાથી અત્યન્ત મહેનત કરી હતી. જૈનધર્મના ઉદ્ધાર માટે તેમણે કુમારપાળરાજાને જૈન બનાવ્યો અને તેઓશ્રીએ જૈનધર્મના પ્રચાર માટે અને જૈનગ્રંથો રચવા માટે અસંત પ્રયત્ન કર્યો છે. તેમની પાછળ તેમના જેવા મુનિવરો ન પાકવાથી તેમજ ભાવિભાવ યોગે જૈનધર્મપાળનારાઓની સંકુચિતતા થવા લાગી. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રે તે કાલને અનુસરીને જે પગલાં ભર્યાં હતાં તે કરોડો ઘણાં ઉત્તમ હતાં. જૈનોના મહા ઉપકારી એવા શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર જેવા હજારો મુનિવરો ઉત્પન્ન થાઓ ! ધર્મરાજ્યના પ્રવર્તક અને શીલશુદ્ધ એવા શ્રીમદ્ હેમચંદ્રના હૃદયનું ધર્માભિમાન વિચારીએ છીએ તો એટલું માલૂમ પડે છે કે તેઓ જૈનધર્મના પ્રચારક આત્મભોગી પુરુષમાં પ્રથમ નંબરે મૂકવા યોગ્ય આજ સુધીના આચાર્યમાં તે હતા. મંત્રશાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, ન્યાય સિદ્ધાંત, તંત્ર, જ્યોતિષ્ વગેરે અનેક બાબતોમાં તેઓ નિપુણ હતા. તેમના જેવા આત્માઓ પ્રકટી નીકળો ! જૈન ગુરૂકુલ વગેરેની સ્થાપનાથી ઉત્તમ જૈનધર્મપ્રચારક પુરૂષો પ્રકટી નીકળશે, એવી આશા રહે છે. જૈનધર્મ માટે આત્મભોગ આપનારા સાક્ષર મુનિવરોને વધાવી લેવા જોઇએ. પૂર્વાચાર્યોનાં કૃત્યોની અનુમોદના કરવી જોઇએ. તેમજ સાંપ્રતકાલમાં જે જે મુનિવરો જૈનધર્મના ઉદય માટે આત્મભોગ આપી જે પ્રયત્ન કરતા હોય તેઓને મદદ કરવી જોઇએ અને તેઓનો ઉત્સાહ વધે એમ ઉદારચિત્તથી વર્તવું જોઇએ. ઉત્તમ મુનિવરોનાં ચરિત્રો હૃદયમાં ઉંડી અસર કરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ શુદિ ૫. તા. ૨૪-૧-૧૨.
બીલીમોરા.

ઉપર ઉપરનું જ્ઞાન મેળવીને જેઓ ઉપદેશ આપવા નીકળી પડે છે તેઓ પોતાના ઉપદેશથી અન્યોને હાનિ પહોંચાડી શકે છે. યોગ્યતા પરખ્યા વિના આપેલો ઉપદેશ નિષ્ફળ જાય છે. જેની વાણીથી સદ્ગુણોનોજ લાભ થઇ શકે તે ઉત્તમ ઉપદેશક ગણાય છે. ગુણાનુરાગ અને મધ્યસ્થ ગુણ અને હૃદય શુદ્ધતાના ગુણ વિના ઉપદેશની સચોટ અસર થતી નથી. જે ઉપદેશથી આત્માના સદ્ગુણો મેળવવા ઇચ્છા થાય અને દુર્ગુણોને ટાળવાની બુદ્ધિ થાય એ ઉત્તમ ઉપદેશ છે; ગુણાનુરાગ અને મધ્યસ્થ ગુણ વિના ઉપદેશ સાંભળનાર પણ ઉપદેશનું રહસ્ય પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ઉપદેશ દેનારના વર્તનપર ઉપદેશની અસરનો આધાર અમુક અપેક્ષાએ રાખી શકાય છે. યોગ્ય ઉપદેશ અને યોગ્ય શિષ્યનો સંબંધ મળે છે તો ઉપદેશની કિંમત આંકી શકાય છે. નિસ્પૃહ ભાવથી ઉપદેશ દેનારાઓને એકાંત ધર્મની પ્રાપ્તિ છે. ઉપદેશ દેનારાઓ મહાન્ લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ઉપદેશ દેનારાઓને એકાંત ધર્મની પ્રાપ્તિ છે. શ્રોતાઓને લાભ થાય વા ન થાય તેનો નિશ્ચય કહી શકાય નહિ. લક્ષ્મી અને રાજ્યદાનાદિ કરતાં ઉપદેશ દાન શ્રેષ્ઠ છે. જેણે ઘણું વાંચેલું હોય છે, ઘણું સાંભળેલું હોય છે અને જેને ઘણો અનુભવ હોય છે તે ઉપદેશ સારી રીતે દઇ શકે છે. હાલમાં ઉપદેશની પદ્ધતિ ચાલે છે. તેમાં સુધારો કરવાની આવશ્યકતા છે. ઉપદેશક સાધુઓએ પોતાના આત્મામાં ગુણો પ્રકટાવવા વિચાર કરવો જોઇએ. શાન્ત દાન્ત વૈરાગી અને ત્યાગી સાધુઓ પોતાના ઉપદેશથી અન્યોને સારી અસર કરવા સમર્થ બને છે. જેઓ આજીવકાનાજ ઉદ્દેશથી ઉપદેશ દેછે, તેઓના ઉપદેશના વાકયોમાં સ્વાર્થના અનેક વિચારો આવ્યા વિના રહેતા નથી. ઉપદેશકોએ ઉપદેશનાં બી વાવ્યાં કરવાં; તેનું ફળ ગમે ત્યારે પણ પ્રકટશે એમ જાણી ઉપદેશનું કાર્ય કરવું જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માઘ શુદિ ૬ ગુરૂવાર
તા. ૨૫-૧-૧૯૧૨. અમલસાડ.

જેઓને ઉપદેશ દેવામાં આવે છે તે શ્રાવકોનો મોટો ભાગ નિરક્ષર હોવાથી જૈન તત્ત્વો સમજવાને માટે અધિકારી પણ સ્વવિચાર પ્રમાણે પ્રાયઃ જણાતો નથી. તેથી તેઓની આગળ ધર્મકથાઓ કહેવી પડે છે. અને તેઓને પ્રથમ ધર્મક્રિયાઓના આચારોમાં જોડવા પડે છે. ઓઘ શ્રદ્ધાની રુચિથી તેઓ ધર્મ માર્ગમાં પ્રવેશ કરે છે. કેટલાક તો જાતિના આચારોથી પણ અમુક બાબતોમાં દૂર હોય છે તેઓને પણ તે સમજે તેવા ઉપદેશથી બોધ દેવો પડે છે. કેટલાક શ્રાવક જૈનોની શ્રદ્ધા અને રુચિ અલ્પ હોય છે તેઓ ગુરૂને અલ્પરૂચિથી માને છે અને લોક વ્યવહાર સાચવવાને માટે ગુરની ભક્તિ કરતા હોય છે. એમ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિમાનોને જણાયા વિના રહેતું નથી. કેટલાક જૈનકુળમાં ઉત્પન્ન થએલા શ્રાવકો અજ્ઞાનના યોગે શ્રાવકના આચારોથી પરાઙ્મુખ હોય છે. કેટલાક જૈનકુળમાં જન્મેલા શ્રાવકો ગાડરીઆ પ્રવાહની પેઠે ગુરૂની માન્યતા ધરાવે છે. કેટલાક શ્રાવકો સદ્ગુરૂના જોગ મળતાં પણ તત્ત્વ જાણવાની ઇચ્છા ધરાવતા નથી. શ્રાવક જૈનોની અવદશા દેખીને તેઓને સુધારવા પ્રયત્ન કરવો. તેઓની શ્રદ્ધાવૃદ્ધિ પામે અને સદાચારમાં રૂચિ થાય તેમ ઉપાયો યોજવા પણ તેઓને તરછોડી દેવા નહિ. જૈનોને ધર્મમાર્ગમાં યોજવાને માટે જેટલું બને તેટલું કર્યા વિના રહેવું નહિ. આપણા કરતાં અન્ય જૈનોને નીચે દેખીને તેઓને ધિક્કારવા નહિ પણ તેઓને ઉચ્ચ કરવા બનતા ઉપાયો યોજવા. પોતાનાથી બનતું કર્યાવિના કદિ રહેવું નહિ. જેઓ માર્ગાનુસારીના ગુણોની યોગ્યતા- વાળા ન હોય તેઓને માર્ગાનુસારીના ગુણોમાં જોડવા. આપણા કરતાં જેઓ ઉચ્ચ છે, તેની અપેક્ષાએ આપણે નીચા છીએ એમ જાણી આપણા આત્મ સજાતીય બંધુઓપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરીને તેઓનામાં ધર્મરુચિ વધે એવા પ્રયત્નો આદરવા જોઇએ. કોઇ જીવ તે જે શુભમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરતો હોય તેનાથી અધિક શુભ માર્ગમાં પોતાનાથી ન લાવી શકાય ત્યાં સુધી તેણે તેને આદરેલા શુભ માર્ગનો ઉત્સાહ ભંગ થાય એમ કરવું નહિ. શુભ અધ્યવસાયો પણ સર્વ જીવના એક સરખા હોતા નથી. ઉચ્ચ શુભ અધ્યવસાયોના અધિકારી જીવો બને તેમ પ્રયત્ન કરવો !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ શુદિ ૭ શુક્રવાર તા. ૨૬-૧-૧૨.
નવસારી.

જૈન તરીકે નામ ધરાવનાર જૈને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જૈનોની વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક ઉન્નતિ થાય તેવાં કાર્યો કરવાંજ જોઇએ. જો તે પોતાની ફરજ અદા નહિ કરે તો પોતાની ફરજથી તે ભ્રષ્ટ થાય છે. આખી દુનિયાના મનુષ્યો કે જે મિથ્યાત્વ નામના પહેલા પગથીઆપર રહેલા છે, તેઓના કરતાં જૈનો સદ્ગુણોમાં આગળ વધેલા હોવા જોઇએ. પહેલા ગુણસ્થાનકના મનુષ્યો કરતાં ચોથા, પાંચમા અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકમાં રહેલા જૈનો આત્માની શક્તિઓ ખીલવવાને આગળ વધેલા હોવા જોઇએ. દુર્ગુણોને જીતનારના અનુયાયિઓએ પણ દુર્ગુણોને જીતી તે જીવનના ખરા અનુયાયી તરીકે બહાર પડવું જોઇએ. દુર્ગુણોને જીતવાની રૂચિ થયા-વિના કદિ જૈન થવાતું નથી. જેટલા જેટલા અંશે દુર્ગુણોને જીતવામાં આવે છે, તેટલા તેટલા અંશે જૈનો આગળ વધે છે. જિનના ઉપાસક જૈનોમાંથી દુર્ગુણો પ્રતિદિન ટળવા જોઇએ અને પ્રતિદિન સદ્ગુણો વધવા જોઇએ. ગુણસ્થાનકના અધિકારી ભેદે અને ગુણસ્થાનકની યોગ્યતાએ ધાર્મિકક્રિયાઓ કરવાની પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. જૈનોમાં જાતિના સદ્ગુણો તો ગડથુલીની પેઠે જૈન બનવાની સાથેજ ઉત્પન્ન થવા જોઇએ. સર્વ ધર્મકાર્ય આદિમાં જય મેળવનારા જૈનો હોવા જોઇએ. સમ્યકત્વના વિચારોથી જૈનો મિથ્યાત્વ વિચારોના ઉપર જય મેળવે છે. મિથ્યાત્વ વિચારોના ઉપર જય મેળવે છે તે જૈન બની શકે છે. સત્યને સત્ય તરીકે ને અસત્યને અસત્ય તરીકે જાણનાર જૈન હોય છે. જૈનકુળમાં જન્મેલા જૈનોએ જૈન શબ્દવાચ્ય ગુણો મેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર વર્ગનું આરાધન કરનારા ગૃહસ્થ જૈનોએ આત્મશક્તિઓને પ્રકટાવવી જોઇએ. જૈનોએ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે પ્રાપ્ત થએલ કાર્યોમાં આત્મશક્તિ ફોરવવી જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માઘ શુદિ ૮ શનીવાર તા. ૨૭–૧–૧૯૧૨.
નવસારી.

નિયમસર વિચારો કરવાની ટેવ પાડવી. હદની બહાર મનમાં વિચારો કરવાથી મગજને નુકસાન થાય છે. મનની ઉચ્ચતા વધતી જાય એવા વિચારો કર્યા કરવાથી શુભ સંસ્કારોની વૃદ્ધિ થાય છે. મૈત્રી આદિભાવનાઓ ભાવવાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે. પ્રથમ તો મનમાંથી રજોગુણ અને તમોગુણના વિચારોને દૂર કરવા અને સાત્વિક વિચારોથી મનને પરિપૂર્ણ વાસિત કરવું. સાત્વિક વિચારો કરવાની ટેવ પાડવાથી રજોગુણના અને તમોગુણના વિચારોનો સહેજે નાશ થાય છે. સુવિચારો કરવાથી કુવિચારો પોતાની મેળે શાન્ત થઇ જાય છે. ચિંતાના વિચારોને હર્ષના વિચારોમાં ફેરવી નાખવા જોઇએ. અસ્થિર વિચારોને સ્થિર વિચારોમાં ફેરવી નાંખવા. અશુદ્ધપ્રેમના વિચારોને શુદ્ધ પ્રેમના વિચારોમાં ફેરવી નાખવા. સારાંશ કે નીચ વિચારોનો ત્યાગ કરવો હોય તો ઉચ્ચ વિચારોજ કર્યા કરવા. ઉચ્ચ વિચારોમાં વ્યાપૃત થએલું મન પશ્ચાત્ ઉચ્ચ લેશ્યાના વિચારોના અભ્યાસને સેવવા સમર્થ થાય છે. એકવાર શુદ્ધ વિચારોનો અભ્યાસ દૃઢ થવાથી પશ્ચાત્ અશુદ્ધ વિચારોનો એકદમ મનમાં પ્રવેશ થઇ શકતો નથી. શુદ્ધ વિચારોનું બળ વૃદ્ધિ પામ્યા બાદ અશુદ્ધ વિચારોથી ટકી શકાતું નથી. મનમાં પ્રત્યેક ક્ષણે કઇ જાતના વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે, તેનો ઉપયોગ ધારણ કરવો. કયા વિચાર પશ્ચાત્ કઇ જાતના મનમાં વિચારો કયા કારણથી ઉત્પન્ન થયા તેનો ખ્યાલ કરી જવો. પશ્ચાનુપૂર્વીએ વિચારો કયા કયા થયા તે જાણવાનો અભ્યાસ પાડવાથી ઉપયોગની વૃદ્ધિ થાય છે, અને મનનાં ઉત્પન્ન થનાર વિચારોપર કાબુ મેળવી શકાય છે. નળમાંથી જળ જેટલું લેવું હોય તેટલું લઇ શકાય છે. તેવી રીતે મનને પણ નળ જેવું બનાવીને કરવા યોગ્ય વિચારો કરવા જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માઘ શુદિ ૯ રવિવાર તા. ૨૮-૧-૧૯૧૨ સચીન.

વ્યાવહારિક કેળવણી અને ધાર્મિક કેળવણીનો અમુક વર્ષ પર્યંત અભ્યાસ કરીને જેઓએ વૈરાગ્યત્યાગની ભૂમિકા સિદ્ધ કરી છે એવી મનુષ્યો દીક્ષા અંગીકાર કરે તો તેઓ સાધુવેષને સારી રીતે શોભાવી શકે છે અને દુનિયાને ધર્મના માર્ગે ચઢાવી શકે છે. વૈરાગ્ય, ત્યાગ અને જ્ઞાન વિના સાધુ ધર્મની યથાયોગ્ય આરાધના થઇ શકતી નથી. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવને સમજવાની જેનામાં યોગ્યતા આવી નથી તેવા મનુષ્યો ધાર્મિક ઉપદેશ આપવાને સમર્થ થઇ શકતા નથી. અલ્પજ્ઞાને અભિમાન એ ન્યાયનો વિચાર કરતાં માલુમ પડે છે કે અલ્પજ્ઞાનધારક ઉપદેશકોના અવ્યવસ્થિત અનુપયોગી તથા આડા માર્ગે લઇ જનારા વિચારોથી દુનિયાના મનુષ્યોને નફો કરતાં ટોટો વધારે થાય છે. અલ્પજ્ઞાનધારક ઉપદેશકોનું હૃદય જોઇએ તે પ્રમાણમાં ખીલેલું નહિ હોવાથી અન્ય મનુષ્યોના હૃદયને પણ તે ખીલવી શકતા નથી. અજ્ઞાની સાધુ ખરેખર ગીતાર્થની નિશ્રાવિના આરાધક થઇ શકતો નથી. અજ્ઞાની સાધુ પોતાના સ્વચ્છંદે ચાલીને કર્મ બાંધે છે. ગીતાર્થ સાધુઓજ સુપ્રયત્ને ઉપદેશ દેવાનો અધિકાર ધરાવી શકે છે. ગીતાર્થ સાધુ દ્રવ્યક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ જાણે છે. તેથી તેને ઉપદેશ તથા વિહાર વિગેરેનો અધિકાર મળી શકે છે. અગીતાર્થ સાધુના વચનથી અમૃત પણ પીવું યોગ્ય નથી. ગીતાર્થ સાધુના વચનથી હલાહલ વિષનું પાન કરવું પણ શ્રેષ્ઠ છે એમ ઉપદેશમાલામાં જણાવ્યું છે. અગીતાર્થ સાધુઓ દુઃખ વેઠીને ગીતાર્થ સાધુઓની આજ્ઞામાં રહે ત્યારેજ તે પોતાના આત્માનું હિત કરવાને માટે સમર્થ બને છે, ગીતાર્થ સાધુનો ઉપદેશ શ્રોતાના હૃદયમાં ઉતરે છે અને શ્રોતાઓને ઉચ્ચ સદ્વર્તનનો લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. સાધુઓને દીક્ષા આપવા સંબંધી વ્યવસ્થા કેવા પ્રકારની કરેલી તત્ સંબંધી અનેક વિચારો કર્યા પણ હજી ચોક્કસ વ્યવસ્થાના નિયમ ઉપર આવી શકાયું નથી. આ વાત સર્વ સાધુઓને માટે સંપ્રતિ પ્રાપ્ત સંયોગોને અનુસરી અન્યોને દીક્ષા આપવા સંબંધી વ્યવસ્થા પરત્વે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માઘ શુદિ ૧૦ સોમવાર તા. ૨૯-૧-૧૯૧૨
સુરત—સંગ્રામપરા.

સદ્‌ગુણો વિનાનો ઘટાટોપ ઘણા કાલ પર્યંત નભી શકતો નથી. સદ્‌ગુણોને પ્રકટાવ્યા વિના મનુષ્ય પોતાની કિંમત સમજી શકતો નથી. કથનીક થવા કરતાં કર્ત્તવ્યપરાયણ થઇને પોતાની ફરજ અદા કરવાની ટેવ પાડવી. વખતની કિંમત સમજવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે મનુષ્ય પોતાની ઉન્નતિ કરવા પ્રયત્નશીલ થાય છે. દુર્ગુણોને ટાળવા હોય તો દુર્ગુણોને ભૂલી જઇને સદ્‌ગુણોનું મનન સ્મરણ કરવું. મનને કોઇ પણ કામે લગાડવાનો અભ્યાસ પાડવો. નકામું પડેલું મન આડું અવળું ભટક્યા કરે છે, અને અવ્યવસ્થાના માર્ગમાં ઉતરી જાય છે. જે કાર્ય કરવાનું હોય તે કાર્યમાં મનને તન્મય કરવાની ટેવ પાડવી. અન્ય દેશનાં મનુષ્યો સાંસારિક કાર્યોમાં પણ મનને તન્મય કરીને લીધેલાં કાર્યને પાર પાડે છે. જે કાર્ય કરવાનું હોય તેમાં તન્મય થઇ જવું. અન્ય કાર્ય કરતી વખતે તે કાર્યમાં તન્મય થઇ જવું. જે કાર્ય હાથમાં લેવું તે કાર્યમાં જ તે વખતે ચિત્તને રાખવાથી તે કાર્યની સારી રીતે સિદ્ધિ થાય છે, અને તે કાર્યનો અનુભવ થાય છે. નિયમસર કાર્ય કરવાથી અને તે તે કાર્યમાં ચિત્ત રાખવાથી મનુષ્ય ગૃહીત કામની સિદ્ધિ કરવા સમર્થ બને છે. જે જે કાર્યો કરવાનાં હોય તેમાં રસ પ્રકટાવવો જોઇએ. જે જે કાર્ય કરવામાં રસ પડે છે તે તે કાર્યની સારી રીતે સિદ્ધિ થાય છે. મગજને હદ બહાર કોઇ પણ કાર્યમાં રોકવાથી મગજ બગડે છે, અને તે કાર્ય ઉત્તમ રીત્યા સિદ્ધ થતું નથી. જે જે કાર્યો કરવાં તે ઉપયોગ રાખીને કરવાં જોઇએ. તન્મય બનીને કાર્ય કરવાથી તત્કાર્ય સંબંધી અપૂર્વ જ્ઞાન મળે છે. વ્યવસ્થાપૂર્વક કાર્ય કરવાની પદ્ધતિને સજ્જડપણે મનુષ્યો જ્યારે જ્યારે અવલંબશે ત્યારે ત્યારે તે કાર્ય યોગના ઉચ્ચ શિખરપર ચઢી શકશે. આંગ્લો અને અમેરિકનો હાલ નિયમસર કાર્ય કરવાની રીતિ તથા તન્મય બનીને કાર્ય કરવાની પદ્ધતિથી તેઓ પ્રવૃત્તિ માર્ગનાં યોગીઓ બન્યા છે. અવ્યવસ્થિત કાર્ય કરવાની પદ્ધતિનો ત્યાગ કરીને વ્યવસ્થિત કાર્ય પદ્ધતિનો સ્વીકાર કરવાની ઘણી જરૂર છે. જે જે બાબતને અંગીકાર કરવી તેમાં તન્મય થઇ જવું. અર્થાત્ તેમાં મનનો સંયમ કરવો. તે તે કાર્ય સંબંધમાં મનનો સંયમ કરવાથી તે તે કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે; તેમજ આત્મ શક્તિની વૃદ્ધિ થાય છે. અને તેથી આવતા ભવમાં પણ તે શક્તિનો શીઘ્ર પ્રચાર થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ શુદિ ૧૧ મંગળવાર તા. ૩૦-૧-૧૯૧૨.

સુરત-ગોપીપુરા.

સાધુદશા અંગીકાર કર્યા પશ્ચાત્ સુખમય જીવન ગુજારવું હોય તો દ્રવ્યાનુયોગ અને અધ્યાત્મજ્ઞાન સંપ્રાપ્ત કરવું. પોતાને ઉપાધિ થાય નહિ એવી દશાવાળા શિષ્યો કરવા. સ્ત્રી, પશુ અને પંડક વાળી વસતિમાં વાસ કરવો નહીં. ચિત્ત ચંચળ થાય એવા મનુષ્યોની સાથે રહેવું નહિ. અજ્ઞ, શઠ, અને ઉપાધિકારક મનુષ્યોના પરિચયમાં બનતાં સુધી ન આવવું. સુખ વડે સંયમયાત્રા નિર્વહે એવા ઠેકાણે વિચરવું. પોતાના આત્મિક વિચારનું અવલંબન કરવું. જ્ઞાનીસાધુઓનો સમાગમ કરવો. આધ્યાત્મિક તત્ત્વોનાં પુસ્તકો વાંચવાં. ક્લેશની ચર્ચા વગેરેમાં ભાગ લેવો નહિ. યુક્ત એવો આહાર વિહાર કરવો. સાધુ મહાત્માઓનાં જીવન ચરિત્રો વાંચવાં. અધ્યાત્મ ભજનો ગાવાં. સ્વાલંબનથી વાસ કરવો. જ્ઞાની મુનિવરોની નિશ્રા કરવી. પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિમાં વિશેષતઃ પ્રવૃતિ કરવી. આત્મધ્યાન ધરવાનો અભ્યાસ વધારવો. સંકલ્પ અને વિકલ્પો ઉપર કાબૂ મેળવવો. એકાંત પ્રદેશોમાં વાસ કરવો. સમાધિના અભ્યાસમાં લયલીન થઇ જવું. શરીરની સુખાકારી જાળવવી. અતિ જાગવું નહિ અને તેમજ અતિ ઉંઘવું નહિ. યોગના ગ્રન્થો વાંચીને આત્મશક્તિ ખીલવવા પ્રયત્ન કરવો. શુદ્ધ હવામાં વાસ કરવો. ઘણું બોલવું નહિ. એક બાબતમાંથી મન થાકે ત્યારે તેને બીજી બાબતમાં જોડી દેવું. ધ્યાન કરતાં કરતાં મન થાકી જાય ત્યારે તેને રસ પડે એવી ધર્મકથાઓમાં જોડવું. અથવા અન્ય કોઇ મુનિની સાથે ધર્મકથામાં જોડવું. આત્માને સાક્ષીભૂત કરીને મનની ક્રિયાઓનું નિરીક્ષણ કરવું. પરમાત્માની સાથે ઐક્યભાવના કરવામાં મનને જોડી દેવું. આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓનાં ગુપ્ત રહસ્યો અવબોધીને તે તે કાળે તે તે ક્રિયાઓના મૂળભાવ વડે આત્માને પોષવો. વૈરાગ્યરસમાં સદાકાલ ઝીલ્યા કરવું. અહંત્વ અને મમત્વના વિચારોથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો. આત્માના સ્વાભાવિક સદ્ગુણો વધે તેમ પ્રવૃત્તિ કરવી. સમતાભાવની વૃદ્ધિ કરવાનો અભ્યાસ કરવો. ઇન્દ્રિયસુખબુદ્ધિનો ત્યાગ કરીને આત્મસુખની શ્રદ્ધા ધારણ કરવી. આત્મસમાધિ પ્રાપ્ત કરીને આત્મસુખ પ્રાપ્ત કરવું. એજ મુખ્ય કર્તવ્ય માન્યું છે. જેટલું થશે તેટલું કરશું. ॐ શાન્તિઃ

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના માઘ શુદિ ૧૨ બુધવાર તા. ૩૧-૧-૧૯૧૨.
સુરત-ગોપીપુરા.

જ્ઞાન આપ્યા વિના બનેલા શિષ્યોને ફરી જતાં વાર લાગતી નથી. આચાર અને સુવિચારોથી જેઓનું મન મળે છે તે શિષ્યો ખરેખર ગુરૂના ઉપાસક બની શકે છે. સામાન્ય જ્ઞાનથી શિષ્ય થએલાની શ્રદ્ધાને અન્ય મનુષ્યો ઉઠાવી દે છે. ચતુર્વિધ સંઘરૂપ શ્રીવીરનું શાસન એકવીશ હજાર વર્ષ પર્યંત ચાલશે. એમાં જરા પણ સંશય નથી. તેમાં ઢિક્યો તથા ધર્મધુરંધર આચાર્યો થવાના છે. પ્રતિદિન પડતી થવાની છે એમ મનમાં લાવીને કદિ ઉદ્યમનો ત્યાગ કરવો નહિ. ભવિષ્યમાં ગમે તે બનનાર હોય તો પણ કદિ ઉદ્યમનો ત્યાગ કરવો નહિ. જૈનશાસનની ઉન્નતિ થવાની છે, એમ મનમાં ભાવ લાવી ને જૈનધર્મની ઉન્નતિના ઉપાયો આદરવામાં જરા માત્ર પણ પ્રમાદ કરવો નહિં. જૈનશાસનની જેઓના હૃદયમાં દાઝ છે એવા જૈનોએ ગમે તેવા મતભેદો છતાં સંપ ધારણ કરીને ધર્મકાર્ય કરવાંજ જોઇએ. અંદર અંદરના કલહથી જૈનો જૈનશાસન રૂપ ગાયનો ઘાત થાય તેવી પ્રમાદદશાથી પ્રવૃતિ કરે તો ખરેખર તેઓ જૈનશાસનના નાશનું પાપ કરનારા ગણાય એમ માની શકાય. જૈનશાસન રૂપ ગાયનું જે જૈનો રક્ષણ કરે છે તેઓ સુખ સંપદાને પામે છે. ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના જૈનોએ સર્વસાધારણ જૈનશાસનની ઉન્નતિના ધર્મકાર્યમાં એક થવું જોઇએ. સાધારણ ઉન્નતિના કાર્યોમાં એક થઇને જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવા કદિ ચૂકવું નહિ. જૈનશાસનની ઉન્નતિમાં તકરારી વિષયને આડો ધરવો નહિ. જૈનશાસનને પોતાના પ્રાણસમાન માનીને તેની રક્ષા કરવા મન વચન અને કાયાનો ભોગ આપવો. ઉદારવૃત્તિથી અન્યધર્મવાળાઓના ઉપર કરૂણાભાવ રાખીને જૈનશાસનને સર્વત્ર ફેલાવવા પ્રયત્ન કરવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ શુદિ ૧૩ ગુરૂવાર તા. ૧-૨-૧૯૧૨.
સુરત-ગોપીપુરા.

દાનધર્મથી મનુષ્ય પોતાના આત્માને ઉચ્ચ કરી શકે છે. મમત્વ ત્યાગવિના તન, મન, ધન અને વાણીનું દાન થઇ શકતું નથી. પોતાની માનેલી વસ્તુઓને અન્યોના ભલા માટે વાપરવી એજ પ્રથમ દાન ધર્મ. વા પરોપકાર ધર્મ વા સેવા ધર્મ છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવના અનુસારે દાનના ભેદોનું સેવન કરવું જોઇએ. દાન કરવામાં પણ વિવેકની જરૂર છે. જગતમાં દાનરૂપ આપેલ ધર્મની પ્રવૃત્તિ જાણતાં વા અજાણતાં જીવો કર્યા કરે છે. મારી ફરજ છે એમ જાણી કોઇ પણ જાતનો પ્રતિબદલો લેવાની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરીને દાન દેવાનો અભ્યાસ પાડવો જોઇએ. અમેરિકા યુરોપ વગેરે દેશોમાં દાન દેવાની જુદા પ્રકારની પ્રણાલિકાઓ છે. આર્યભૂમિમાં દાન દેવાની પ્રણાલિકાનાં ગુપ્ત રહસ્યો ઉચ્ચ પ્રકારનાં માલૂમ પડે છે. જગતમાં દાન ધર્મવિના કોઇને ચાલી શકે તેમ નથી. જગત્માં શરીરાદિકના પોષણ વગેરે માટે કંઇ પણ લીધા વિના ચાલતું નથી. તેમજ કોઇને કંઇ પણ દીધાવિના ચાલતું નથી. આપવું અને લેવું એ કુદરતનો નિયમસિદ્ધ કાયદો છે. એકેન્દ્રિય જીવોના દેહનું પણ અણસમજણમાં દાન થાય છે. પરસ્પર એક બીજાને દાનથી ઉપકાર થાય છે. બાલ્યાવસ્થાથી દાન દેવાની ટેવ પાડવી જોઇએ. પ્રત્યેક મનુષ્યોને દાન દેવાની રૂચિ કરાવવાથી મહાન્ લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. એક બીજમાંથી લાખો બીજ થાય તેમ એક દાનમાંથી લાખગણો ફાયદો થાય. તેમાં ઘણો લાભ અવબોધવો. શીયલતપ અને ભાવના, એ ત્રણ ધર્મની પૂર્વે દાન મૂકેલો છે, એમાં ઘણું રહસ્ય રહેલું છે. દાનની સિદ્ધિ કર્યા વિના મનુષ્ય આગળના ધર્મનો યથાયોગ્ય અધિકારી થઇ શકતો નથી. દાનથી તીર્થંકર પદવીની પ્રાપ્તિ થાય છે. કેવલજ્ઞાન ઉપજ્યા પશ્ચાત્ પણ તીર્થંકરો ઉપદેશરૂપ દાનધર્મને સેવે છે. તીર્થંકરો પણ પોતાની ફરજ અદા કરે છે. ત્યારે અન્ય મનુષ્યોનું તો શું કહેવું ? દાન દીધા વિના કદિ પણ રહેવું નહિ. અભયદાન, સુપાત્ર દાન ઉચિત દાન, અનુકંપા દાન, અને કીર્તિ દાન એ પાંચ પ્રકારનાં દાન જાણવાં. જ્ઞાન દાન, વસ્ત્ર દાન, અન્ન દાન, અને ઔષધ દાનથી પોતાના આત્માને પોષવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ શુદિ ૧૪ શુક્રવાર તા. ૨-૨-૧૯૧૨ સુરત-ગોપીપુરા.

સર્વ જીવોને પોતાના આત્માની તુલ્ય માનીને તેઓની રક્ષા કરવી જોઇએ. દયાસમાન કોઇ ધર્મ નથી. પોતાના આત્માના ઉપર જેવો પ્રેમ પ્રકટે છે તેવો પ્રેમ સર્વ જીવો પર પ્રકટાવીને સર્વ જીવોના પ્રાણનું રક્ષણ કરવું. દરરોજ સર્વ જીવોના ઉપર પ્રેમભાવનાને માટે અમુક વખતનો નિર્ણય કરવો. કોઇ પણ મનુષ્ય આપણો પૂર્ણપ્રેમી હોય તેના જેવો પ્રેમ સર્વ જીવો પર પ્રકટાવવાને માટે અમુક પ્રેમમૂર્તિ જેવા સર્વ જીવોને ધારી લેવા. પશુ, પંખી વગેરે પ્રાણીઓ અને ગરીબ નિરાધાર મનુષ્યોના પ્રાણાદિ ના રક્ષણ માટે આપણી પાસે જે જે શક્તિયો હોય તેનો સદુપયોગ કરવો. સર્વ પ્રાણીઓના રક્ષણ માટે જે જે શક્તિયોને વાપરવામાં આવે છે, તે તે શક્તિયોની ખરેખર વૃદ્ધિ થયા વિના રહેતી નથી. જગત્માં દયાધર્મનું સાર્વભૌમ રાજ્ય પ્રવર્તે તો ખરેખર આ દુનિયા સ્વર્ગના કરતાં પણ અત્યન્ત ઉત્તમ બની જાય. **પ્રભુને મળવાનું દ્વાર દયા છે. આત્માને પરમાત્મા બનાવનાર દયા છે.** એકેન્દ્રિય જીવોપર જેઓ દયાની વૃષ્ટિને વર્ષાવી રહ્યા છે એવા સાધુઓના અંતઃકરણમાં કોઇનું મન વચન અને કાયાથી અશુભ કરવાની ઇચ્છાનો લેશ પણ ક્યાંથી હોય ? દયાથી પોતાના આત્માને પવિત્ર કરનારા સાધુઓની સંગતિ જેઓ કરે છે. તેઓ પોતાના આત્માને દયાથી નિર્મળ બનાવી શકે છે. દયાની ઉત્કૃષ્ટ દશા તેજ જગત્ની ઉન્નતિની ઉત્કૃષ્ટ દશા જાણીને સર્વ જીવોની દયા કરવામાં સદાકાલ તત્પર રહેવું. દયા ધર્મની ભૂમિકા દૃઢ કરતાં અન્ય સદ્ગુણો પણ પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થવાના જગત્ના જીવોની પૂજ્ય માતા દયા છે. એમ મનમાં અવબોધીને દયાનું આરાધન સદાકાલ કર્યા કરવું. દયા અને શુદ્ધપ્રેમ વિના દાન પણ દઇ શકાતું નથી. જેઓનું હૃદય દયાના વિચારોથી છલછલા થઇ રહ્યું છે તેઓના હૃદયમાં નિંદા, વૈર, ક્લેશ, હિંસા, ક્રોધ અને વિશ્વાસઘાત વગેરે દુર્ગુણો રહી શકે નહિ. દયાના વિચારો પ્રકટાવવાને માટે દરરોજ દયાની ભાવના ભાવવી અને પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવું. પ્રાણીઓને અભયદાન દેવું.

ૐ. શાન્તિઃ ૨

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૧ શનિવાર તા. ૩-૨-૧૯૧૨.
સુરત-ગોપીપુરા.

આ કાલમાં સાધુ ગુરૂતત્વનો નિશ્ચય કરવામાં કેટલાક શ્રાવકો શંકાશીલ રહે છે. કેટલાક કહેવાતા શ્રાવકો પોતે ચારિત્રમાર્ગને આગમોના અનુસારે જાણી શકતા નથી, તેથી તેઓ ગુરૂકુલવાસ વા જ્ઞાનપરંપરાના અભાવે પોતાના પગપર કુહાડો મારવાની પેઠે જૈનશાસનના રક્ષક-પ્રવર્તક એવા સાધુઓના પ્રતિકુલ બનીને જૈનશાસનની વૃદ્ધિમાં વિઘ્નકારક બને છે. ઉત્સર્ગ માર્ગપ્રરૂપક આચારાંગાદિ સૂત્રો અને કારણે અપવાદ પ્રરૂપક છ છેદ સૂત્ર આદિ આગમોના રહસ્યો જે ગુરૂગમથી નહિ સમજનારા શ્રાવકો પરિપૂર્ણ ચારિત્રજ્ઞાનના અભાવે સાધુ ગુરૂઓ ઉપર અરૂચિ કરીને તેઓના નાશક બને છે, તેથી તેઓ ચારિત્ર માર્ગ સમ્મુખ થઇ શકતા નથી, અને તેથી તેઓને ઘણા કાલપર્યન્ત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવું પડે છે. રાગ અને દ્વેષને આધીન થએલા કેટલાક સાધુઓ બાળ જીવોને સાધુ ઉપરથી શ્રદ્ધા ઉઠી જાય એવો ઉપદેશ આપે તો તે પણ જૈનાગમોના અજાણ છે, અને તેથી તેઓ પાપમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે એમ જાણવું. ઉત્સર્ગ માર્ગ પ્રરૂપક એવા જૈનાગમોનો બોધ કરીને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવના અનુસારે સાધુના આચારોની નિશ્ચય ગતથી પરીક્ષા કરવા ગીતાર્થ મુનિવર સમર્થ બને છે. જૈનધર્મનો નિશ્ચય જેણે કરાવ્યો છે એવા સાધુ ગુરૂ મહાપરોપકારી હોવાથી તેઓની શ્રદ્ધા તથા પૂજ્યતા ગમે તેવા અવસ્થાભેદે પણ એક સરખી ધારણ કરવી. સાધુઓ પરસ્પર એક બીજાની ઇર્ષ્યા કરીને જેટલી પોતાના વર્ગની અવનતિ કરે છે તેટલી ગૃહસ્થો કદિ અવનતિ કરવા સમર્થ થતા નથી. સાધુઓની નિંદા કરનારા કેટલાક સાધુઓ થાય છે, અને તેઓ ગુણોવડે સાધુત્વ પામે તો કદિ નિંદા કરી શકે નહિ. સાધુ ગુરૂવર્ગપર રૂચિ કેવી રીતે વૃદ્ધિ પામે તેનો વિચાર સાધુવર્ગના આગેવાનો નહિ કરે તો રાજ્યની શાન્તિના સમયમાં ઘણી હાનિ પહોંચશે. હજુ પણ જ્ઞાની સાધુઓએ ઘણો વિચાર કરવો જોઇએ. સાધુવર્ગનો નાશ થાય એવી પાપકથા કદિ કરવી નહિ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૨ રવિવાર. તા. ૪-૨-૧૯૧૨.

સુરત-ગોપીપુરા.

જગતને ઉત્તમ બનાવવું હોય તો સુવિચારોનો ફેલાવો કરવો જોઇએ. સુવિચારોનો પ્રવાહ મેઘની પેઠે જગત્માં જ્યાં જ્યાં પૂર જોશમાં ફેલાશે ત્યાં ત્યાં સદાચારો રૂપ અંકુરો પ્રકટી નીકળશે. સુઆચારોનો આધાર સુવિચારો ઉપર છે. દુનિયાની વાસ્તવિક ઉન્નતિ કરનાર સુવિચારો છે. હિંસા, જૂઠ આદિ જ્યાં જ્યાં આચારો દેખવામાં આવે છે ત્યાં ત્યાં પૂર્વે કુવિચારો હોવા જોઇએ એવો નિયમ છે. સુવિચારોના બળ વડે મનુષ્યો ઉત્તમ કાર્યો કરવાને માટે શક્તિમાન્ થાય છે. સુઆચારમાં એકદમ પ્રવેશ ન થાય તો હિમ્મત હારવી નહિ પણ સુવિચારોનો પ્રવાહ વહેવરાવવા પ્રયત્ન કરવો. સુવિચારોની ભાવનાનું બળ એકત્ર થતાં સુઆચાર પોતાની મેળે કાયા અને ઇંદ્રિયો દ્વારા પ્રકટ થાય છે. સુવિચારોના સંબંધમાં જે જે મનુષ્યો આવે છે તેઓનામાં પણ સુવિચારો પ્રકટી નીકળે છે. ગતને નઠારા વિચારોથી પાછું વાળીને સદાકાલ મનમાં સુવિચારો કર્યા કરવા. સમુદ્રમાં એક તરંગ જેમ બીજા તરંગને પ્રકટાવવા સમર્થ થાય છે તેમ મનમાં જેટલા જોરથી એક સુવિચાર પ્રકટે છે તેટલા જોરથી તે અન્ય સુવિચારને પ્રકટાવવા સમર્થ થાય છે. સુવિચાર કરતાં કુવિચારમાં બળ વિશેષ હોય છે તો સુવિચારને તે હઠાવી દે છે, કુવિચારોને એકવાર હઠાવી દીધા એટલે નિશ્ચિન્ત બની જવું નહિ. કારણ કે કુવિચારોથી મનમાં જે જે સંસ્કારો પડ્યા હોય છે તે પુનઃ કુવિચારની સંગતિવા તેવાં કારણો મળતાં જાગ્રત્ થાય છે. માટે મનમાં વારંવાર ધર્મના સુવિચારો કરીને મોહના કુવિચારોના સંસ્કારોને પણ મૂળમાંથી ધ્વસી નાંખવા જોઇએ. શુભ અને શુદ્ધ વિચારોમાં મનને સદાકાલ જોડી દેવાથી રાક્ષસની પેઠે મન, અન્ય ઉત્પાત કરવા સમર્થ થતું નથી. મનમાં જે જે વિચારો થાય તે તે ઉપેક્ષાથી જોયા કરવા, અને કુવિચારોને પ્રકટ થતાંને થતાજ વારવા. મનમાં એક કલાક પર્યંત ભાવના યુક્ત કરેલ એક શુભ વિચારની જેટલી કિંમત છે તેટલી કિંમતને પહોંચી વળવા અન્ય કોઇ અનુષ્ઠાન સમર્થ થતું નથી. શુભવિચારોની ભાવનાનું ફળ સ્થૂલ ભૂમિકામાં એકદમ ન દેખાય તેથી શુભવિચારોની ભાવનાથી કદિ પાછા હઠવું નહિ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૩ સોમવાર તા. ૫-૨-૧૯૧૧.
સુરત-ગોપીપુરા.

જેને પોતાના વિચારોમાં અન્યોને લાવવા હોય તેણે પ્રથમ સુવિચારો પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ. મનુષ્ય પોતે જે વિચારમાં અને જે આચારમાં જેટલો દૃઢ હોય છે તેટલો તે અન્ય મનુષ્યોપર અસર કરવાને માટે શક્તિમાન્ થાય છે. જે મનુષ્ય બોલ્યા પ્રમાણે વર્તી શકે છે તેના બોલની અસર અન્યો ઉપર સારી રીતે થાય છે. જે સદ્ગુણો સંબંધી અન્યને કથવું હોય તે સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. અમુક સદ્ગુણને ધારણ કરનાર મનુષ્ય બોલ્યા વિના પણ તે અન્યોને અસર કરી શકે છે. બોલવાના કરતાં કરવું અનન્તગણું ઉત્તમ છે. આચાર અને વિચારમાં ઉત્તમ થએલ મનુષ્યની પાસે જતાં અન્યોના વિચારો બદલાઇ જાય છે. ઉત્તમ યોગીઓની પાસે જતાં આ બાબતનો અનુભવ મળે છે. એક બોલે છે પણ કરતો નથી. એક ધર્મનો ઉપદેશ દે છે અને તે પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્ન કરે છે તેમાં કથનાર અને તે પ્રમાણે પ્રવર્તનાર ઉત્તમ અવબોધાય છે. જિનાગમાનુસારે કદાપિ પ્રવર્તી ન શકાય તો પ્રમાદ સમજવો, પણ ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરીને દુર્ગતિમાં પ્રવેશ કરવા તૈયાર થવું નહિ. જૈનાગમોનાનુસારે ચાલવા પ્રયત્ન કરવો. કદાપિ તે પ્રમાણે કાયાદિથી ન ચલાય તો પણ મનમાં સુઆચારની ભાવના ભાવ્યા કરવી. થોડું હોય અને ઘણું જણાય એવો વાણી આદિથી ઘટાટોપ કરવો નહિ. પ્રમાણિકતા રાખીને જે મનુષ્યો પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેઓના વચનની અસર અન્ય મનુષ્યો પર સચોટ થાય છે. જે મનુષ્ય પોતાનું સુધારવા સમર્થ બને છે, તે મનુષ્ય ખરેખર અન્યોનું સુધારવા સમર્થ બની શકે છે. પ્રથમ પોતાની શકિતયો પ્રકટાવવી અને પશ્ચાત્ અન્યોની શક્તિયો પ્રકટાવવા પ્રયત્ન કરવો. પોતાનું શ્રેયઃ કરવા યથાશકિત પ્રયત્ન કરવો અને તે સાથે અન્ય મનુષ્યોનું પણ શ્રેય કરવા કાલાનુસારે યથાશક્તિ ઉદ્યમ કરવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૪ મંગળવાર તા. ૬-૨-૧૯૧૨.
સુરત.

દ્રવ્ય અભયદાનથી મનુષ્યો તીર્થંકરની પદવી પ્રાપ્ત કરે છે. મરતા જીવોને બચાવવાથી મહાન્ લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. જે મનુષ્યો અન્ય જીવોને અભયદાન આપે છે, તેઓ પોતાના આત્માને નિર્ભય બનાવે છે. અભયદાન આપવાથી અભય મળી શકે છે, એમાં જરા માત્ર શંકા નથી. પોતાને કોઇ અભય આપે તો જેટલો આનન્દમળે છે તેટલો આનન્દ ખરેખર ! અન્ય જીવોને અભયદાન આપવાથી મળે છે. જેઓ અભયદાન કરે છે તેઓને ત્રણ ભુવનનું ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થાય છે. અભયદાન દેનારો પાપકર્મનો નાશ કરે છે અને પુણ્યની રાશિ પ્રાપ્ત કરે છે. પશુઓ અને પંખીઓ વગેરે પ્રાણીઓના પ્રાણ બચાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. પૂર્વે આર્યાવર્તમાં ઘણી દયા હતી. હાલ ઘણાં પશુઓની કતલ થાય છે; ઘણાં પશુઓ ભૂખ્યાં મરી જાય છે. દયાના ભક્તો તેઓને અભયદાન દેવા પ્રયત્ન કરે છે. દયાના વિચારો જગતમાં ઘણા ફેલાવાથી અભયદાન દેનારા મનુષ્યોની સંખ્યામાં વધારો થશે. અભયદાનનું માહાત્મ્ય સમજાવે એવા ઉપદેશકો અને એવા ગ્રંથોની ઘણી જરૂર છે. જે ધર્મમાં દયા નથી એ ધર્મ ગણી શકાય નહિ. દયારૂપ નદીના તીરે ધર્મરૂપ અંકુરાઓ ઉગી નીકળે છે. અભયદાન દેવામાં ઉત્તમ મનુષ્યો પોતાની ફરજ સમજે છે. ઇગ્લાંડ અને અમેરિકામાં પણ દયાનાં તત્ત્વોનો પ્રકાશ થવા લાગ્યો છે. અભયદાન દેનાર જીવો આ ભવમાં અને પરભવમાં સુખી થાય છે. અનેક પ્રકારના દાનમાં અભયદાનનો પ્રથમ નંબર છે. અભયદાન દેનારાઓએ કોઇપણ પ્રકારના ક્ષણિક ફળની ઇચ્છા રાખ્યા વિના પોતાની પ્રવૃત્તિ જારૂ રાખવી. સંપ્રતિ, અશોક અને કુમારપાળ વગેરે રાજાઓએ પશુઓ અને પંખીઓની પાંજરાપોળો બંધાવીને ઉત્તમ કલ્પવૃક્ષનાં બીજ વાવ્યાં હતાં. દયા એ સાર્વજનિક ધર્મ છે. સર્વ ધર્મવાળાઓએ દયાનો ફેલાવો કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. રાજ્યની શાન્તિના સમયમાં દયા તત્ત્વનો પ્રકાશ વધતો જાય છે. જેમ જેમ જગતમાં જ્ઞાનનો પ્રચાર વધતો જશે અને દુનિયાના લોકોનું ધર્મ પ્રતિ વલણ વિશેષતઃ વળશે તેમ તેમ તેઓની દૃષ્ટિની આગળ દયાની દેવી દેખાશે. અભયદાનનો ફેલાવો કરનારા ઉચ્ચગતિ અને ઉચ્ચસુખને પામ્યા વિના રહેતા નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૫ બુધવાર તા. ૭-૨-૧૯૧૨

સુરત.

સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, જીર્ણોદ્ધાર, જ્ઞાન અને ચૈત્ય એ સાત સુક્ષેત્ર ગણાય છે. જૈનધર્મીઓ વધે તે માટે જે દાન દેવામાં આવે છે. તેને સુપાત્રદાન કહેવામાં આવે છે. જે ક્ષેત્રની મંદતા થઇ ગઇ હોય, તે ક્ષેત્રમાં દાનની આવશ્યકતા છે. જે ક્ષેત્રમાં દાન વાપરવાથી જૈનધર્મનો દુનિયામાં ફેલાવો થાય તે ક્ષેત્રમાં દાન કરવું જોઇએ. ધાર્મિક જ્ઞાન ક્ષેત્રના ઉદયથી અન્ય ક્ષેત્રો પર પ્રકાશ પડે છે. ચતુર્વિધ સંઘને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય તેવાં કાર્યો કરવામાં ધનનો વ્યય કરવો જોઇએ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવનો ઉપયોગ રાખીને સાત ક્ષેત્રોમાં વિવેકથી દાન કરવું જોઇએ. જૈનોનો વધારો થશે અને જૈન કોમ જો દુનિયામાં ટકી રહેશે તો અન્ય ક્ષેત્રો પણ ટકી શકશે. માટે ચતુર્વિધસંઘની અનેક પ્રકારે ઉન્નતિ કરવા પ્રયત્ન કરવો. પોતાના આત્માના સમાન સર્વ આત્માઓને માનનાર મનુષ્યો જૈનધર્મની ઉન્નતિ કરી શકે છે. વાતો કરે વડાં થતાં નથી. જૈનધર્મ પ્રચારની વાતો કરવા માત્રથીજ એકાન્તે ઉન્નતિ કરી શકાતી નથી. જૈનેતર મનુષ્યોના આત્માઓને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં આણવા માટે મન, વચન, કાયા અને ધનનો ભોગ આપવો જોઇએ. સેવાધર્મ સ્વીકારીને અન્યોને જૈન કરવાને માટે અન્ય મનુષ્યોના આત્માઓની સેવા કરવી જોઇએ. કુસંપ આદિનો ત્યાગ કરીને જૈનોની ઉન્નતિ માટે પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરવું જોઇએ. દાન કરતાં ત્યાગ તો અવશ્ય થતો હોવાથી દાનીને ત્યાગ ગુણ સહેજે પ્રાપ્ત થાય છે. મમત્વ પરિણામનો ત્યાગ કર્યા વિના દાન દેઇ શકાતું નથી. જેટલો મમત્વ પરિણામનો ત્યાગ તેટલો આત્મધર્મનો આવિર્ભાવ અવબોધીને સાત ક્ષેત્રમાં દાન કરવું જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૬ ગુરૂવાર તા. ૮-૨-૧૨ કતારગામ.

આ કાળમાં ધર્મસ્નેહની ઘણી જરૂર છે. એકદમ કંઇ વીતરાગ દશા પ્રાપ્ત થતી નથી. ધર્મસ્નેહના પગથીએ પગ મૂકવાથી ધર્મ કરવામાં પ્રતિદિન રૂચિ વધતી જાય છે. ધર્મની પ્રાપ્તિનિમિત્તે ધર્મી મનુષ્યોપર સ્નેહ ધારી કરતાં કરતાં અન્તે વીતરાગતાના અન્તઃ પ્રદેશમાં ઉતારી શકાય છે. ધર્મી મનુષ્યને જોઇ જેના હૃદયમાં સ્નેહ વૃદ્ધિ પામતો નથી. વા સ્નેહ પ્રકટ થતો નથી, તે મનુષ્ય ધર્મના ઉચ્ચ પગથીયાપર ચઢવાને માટે અધિકારી બનતો નથી. સંસારનાં સગાંઓ ઉપર જે પ્રેમ હોય છે, તેના કરતાં ગુરૂ આદિ ઉપર જેનો અધિક પ્રેમ નથી તે ધર્મના ઉચ્ચ માર્ગને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. દુનિયામાં રાગ કર્યા વિના રહેવાતું ન હોય તો ગુરૂની સાથે રાગ કરવો. સદ્‌ગુરૂના ઉપર રાગ કરવાથી અન્ય વસ્તુઓ ઉપર થતો રાગ ક્ષય પામે છે અને ધર્મીના હેતુઓ ઉપર રાગ પ્રકટે છે. છેવટે અન્તરૂમાં સ્થિરતા થવાથી અપ્રમત્તદશાની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી કેવળજ્ઞાનના યોગ્ય શુકલધ્યાનનો આત્મા ધ્યાતા બનીને દશમા ગુણ સ્થાનકમાં રાગનો ક્ષય કરે છે. અપ્રશસ્ય રાગને પ્રશસ્ય રાગમાં ફેરવી નાંખવો જોઇએ. સદ્‌ગુરૂ મુનિપર પ્રશસ્ય રાગ ધારણ કરવાથી અપ્રશસ્ય રાગનો પરિણામ ક્ષય પામે છે. સદ્‌ગુરૂ ઉપર જેમ જેમ અધિક પ્રેમ પ્રકટે છે તેમ તેમ આત્મા ખરેખર ધર્મના માર્ગમાં ઉચ્ચ બનતો જાય છે. સદ્દગુરૂના રાગથી આત્મામાં અનેક ગુણો પ્રકટી નીકળે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૭ શુક્રવાર તા. ૯-૨-૧૨ સાયણ.

સાધુની સેવા કરવાથી પોતાના આત્માની ઉચ્ચ દશા થાય છે. સાધુની સેવા કરવાથી સાધુના ગુણોનો લાભ મળે છે. સાધુ સંગતિથી અનેક પ્રકારનાં પાપાચરણો ટળે છે. સાધુની સેવાથી મીઠા મેવા મળે છે. સુસાધુની સેવા કરવી જોઇએ. પ્રેમોત્સાહથી સાધુવર્ગની સેવા કરતાં કદિ ઉત્સાહનો ભંગ ન કરવો જોઇએ. અમુક પ્રકારનો મનમાં ક્ષણિક સ્વાર્થ ધારણ કરીને સાધુની સેવા કરવાના કરતાં નિષ્કામબુદ્ધિથી સાધુવર્ગની સેવા

કરતાં અત્યંત ઘણો લાભ પ્રાપ્ત થાય છે. દુષ્ટજનોથી સાધુઓનું રક્ષણ કરવાથી સાધુવર્ગની ઉન્નતિ થાય છે. વસતી, પાત્ર, આહાર, જલ, પુસ્તકદાન, વસ્ત્ર આદિથી સાધુની સેવા કરી શકાય છે. કોઇ સાધુ ખરાબ થાય તેથી સુસાધુ ઉપરથી શ્રદ્ધા ત્યજવી નહિ. શ્રેણિક રાજા અને કૃષ્ણની સાધુ વર્ગ ઉપર અત્યન્ત ભક્તિ હતી. ખરા મનથી કરેલી સાધુની સેવા કદી નિષ્ફળ જતી નથી. સાધુની સેવાથી અનેક જીવો કર્મનો ક્ષય કરીને મોક્ષ પદ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે. ગંગા નદી, કલ્પવૃક્ષ, અને ચિંતામણિ રત્ન કરતાં પણ સાધુનો અનન્ત ઘણો મહિમા છે. વિધિપૂર્વક સાધુની સેવા કરવી જોઇએ. **वेयावच्चगुण अप्पडिवायी** વૈયાવચ્ચ ગુણ ખરેખર અપ્રતિપાતી છે. સાધુની સેવા ચાકરી કરનારાઓ તીર્થંકર નામકર્મ બાંધે છે. સાધુની સેવા ચાકરી ખરા અંતઃકરણથી કર્યા વિના સાધુનું હૃદય લઇ શકાતું નથી. સાધુની સેવા ચાકરીથી સાધુના આશીર્વાદને પાત્ર બની શકાય છે. સાધુની સંગતિથી આત્માની ઉચ્ચ દશા થયા વિના કદિ રહેતી નથી. સાધુની સેવા કરતાં કરતાં પરમાત્મ પદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. તે મનુષ્યોને ધન્ય છે, કે જેઓનાં મન સાધુઓને દેખી પ્રફુલ્લિત થાય છે. પરમ સુખનું કારણ ખરેખર સાધુની સેવા છે. જેનામાં વિવેક હોય છે, તે સાધુઓનું બહુમાન કર્યા વિના રહેતો નથી. પરમાર્થ માટે સાધુઓ દેહને ધારણ કરી શકે છે. પાપ ધોઇને સેવકોને પોતાનું રૂપ દેનાર સાધુઓને કોટીશઃ વંદના થાઓ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૮ શનિવાર તા. ૧૦-૨-૧૯૧૨ કોસંબા.

આત્માનાં છ સ્થાનકનો લાંબા કાલ પર્યંત વિચાર કરવાથી આત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ વૃદ્ધિ પામે છે. છ સ્થાનકનું જેમ વિશેષ પ્રકારે મનન કરવામાં આવે છે. તેમ તેમ આત્મતત્વ સંબંધી વિશેષ પ્રકાશ પડે છે. આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ પ્રકટે તેવો વિચાર શ્રેણિ કરવા જોઇએ આત્માનાં ષટ્ સ્થાનક સંબંધી અનુભવ જ્ઞાન મેળવીને આત્માના સ્વભાવમાં રમણતા કરવી. એક આત્મતત્વનો ત્રણ અહોરાત્ર પર્યન્ત ધ્યાન ધરવાથી આત્માના અનુભવની ઝાંખી થાય છે. મનમાં ઉત્પન્ન થતા રાગ અને દ્વેષના વિકલ્પ

સંકલ્પને દબાવવાથી અને સમભાવ વિચાર શ્રેણિથી આત્માનું ધ્યાન ધરવાથી આત્માનું સહજ બળ અમુક અંશે પ્રકટ થતું જાય છે. આત્માના અનેક ગુણોમાંથી કોઇપણ એક ગુણ સંબંધી દીર્ઘકાલ પર્યંત વિચાર કરવો. આત્માના ગુણોને પ્રકટાવવામાં વિઘ્નભૂત થતા મોહ વિક્ષેપોને હઠાવવા પ્રયત્ન કરવો. પરમાત્માની સાથે આત્માનું ઐક્ય કરવાથી અને પરભાવનું ભાન ભૂલી જવાથી રાગ દ્વેષની પરિણતિનો અવરોધ થાય છે. ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતા જેટલા કાલ પર્યંત થાય છે, તેટલા કાલ પર્યંત અન્ય વસ્તુમાં ચિત્ત લાગતું નથી. ધ્યાનમાં પરમાત્માની સાથે આત્માનું ઐક્ય કરવાથી પરમસુખરસનો આસ્વાદ કરી શકાય છે. પિંડસ્થ, પદસ્થ અને રૂપસ્થ એ ત્રણ સાલંબન ધ્યાન કહેવાય છે. એ ત્રણ ધ્યાનનું સ્વરૂપ જાણ્યા બાદ એ ત્રણ સાલંબન ધ્યાન વડે આત્માને ધ્યાઇ શકાય છે. સાલંબન ધ્યાનની ભૂમિકા સ્થિર કર્યા પશ્ચાત્ નિરાલંબન ધ્યાનમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે. સાલંબન ધ્યાનને સવિકલ્પ ધ્યાન કથે છે. રૂપાતીત ધ્યાનને નિરાલંબન ધ્યાન કથે છે. સાલંબન સવિકલ્પ ધ્યાન કારણ છે અને નિરાલંબન (નિર્વિકલ્પ) ધ્યાન કાર્ય છે. શુભ અને અશુભ વિચારના અનુસારે મનુષ્ય શુભ અને અશુભ ધ્યાનમાં પ્રવર્તે છે. અશુભ ધ્યાનને વારવું હોયતો મોટામાં મોટો ઉપાય એ છે કે શુભ વિચારનું વિશેષતઃ સેવન કરવું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૯ તા. ૧૧-૨-૧૨ અંકલેશ્વર.

જૈનધર્મોપદેશકોએ ગામોગામ પરિભ્રમણ કરીને જૈનતત્ત્વોનો ઉપદેશ દેવો જોઇએ. જૈનતત્ત્વોના વિચારોનો દેશોદેશ અને ગામોગામ ફેલાવો કરવો જોઇએ. હજારો સંકટો વેઠીને પણ મનુષ્યોને દેવગુરૂ અને ધર્મની શ્રદ્ધા કરાવવી જોઇએ. તનતોડીને જૈનધર્મના વિચારોનો ફેલાવો કરવા અનેક ઉપાયોથી પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. **એક મરણીઓ સોને ભારે** તેની પેઠે એક આત્મભોગ આપનાર જ્ઞાની પુરૂષ ખરેખર લાખો મનુષ્યોને જૈનધર્મની શ્રદ્ધા કરાવે છે. હાલ જૈનધર્મનો ઉપદેશ દેવાને સર્વ પ્રકારની સારી સગવડતા છે. જ્ઞાની જૈનોએ જમાનાનો લાભ લેવા ચૂકવું ન જોઇએ.

સર્વ પ્રકારના સ્વાર્થનો ત્યાગ કરીને ત્યાગી બનેલા મુનિવરોએ પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને ધર્મનો ઉપદેશ દેવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. બાલજીવોને સરળપણે સમજાય એવા પ્રકારનાં ધાર્મિક પુસ્તકો લખીને સર્વત્ર જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવા સાક્ષર જૈનોએ ઉદ્યમ કરવો. જૈનશાસનની જેઓને દાઝ છે તેવા જ્ઞાની સાધુઓએ નિર્બલત્વનો ત્યાગ કરીને જૈનશાસનનો વધારો કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જૈનશાસનની દાઝ જેના હૃદયમાં છે, તેવો જૈન પોતાનું સર્વસ્વ જૈનધર્મની ઉન્નતિ અર્થે સમર્પણ કરે છે. આત્મ બળને સ્ફોરવ્યા વિના પોતાનો ઉદ્ધાર પણ થવાનો નથી. શુષ્કજ્ઞાનીયો અન્યોનું શ્રેય: કરવા પ્રયત્ન કરી શકતા નથી. વ્યવહારમાર્ગને અવલંબીને અને નિશ્ચયદષ્ટિ હૃદયમાં ધારણ કરીને જૈનધર્મનું સેવન કરનારાઓ પોતાનું પણ સાધે છે અને પ્રસંગોપાત્ત અન્ય મનુષ્યોનું પણ શ્રેય: કરવા ચૂકતા નથી. જૈનધર્મનાં તત્ત્વોનો ફેલાવો કરવાને માટે જે ઉપદેશકો ઉદ્યમ કરે છે, તેઓ તીર્થંકરનામકર્મને બાંધે છે. જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરવાનો જેના મનમાં અધ્યવસાય પ્રકટે છે, તે મનુષ્યને ધન્યવાદ ઘટે છે. જૈનશાસ્ત્રોનો અંતરમાં ઉંડા ઉતરીને જેઓએ અભ્યાસ કર્યો છે, તેમજ પરદર્શન સિદ્ધાંતોનું રહસ્ય જેઓએ પ્રાપ્ત કર્યું છે તેઓ જૈનધર્મના ખરા ઉપદેશકો બની શકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૧૦ સોમવાર તા. ૧૨–૨–૧૨ ઝઘડીઆ.

નવો નદીનો પ્રવાહ બનાવવો તે મેઘના હાથમાં છે. નદી કંઇ અન્ય નદીનો પ્રવાહ બનાવવાને શક્તિમાન્ થતી નથી. તેમ વિચારરૂપ મેઘથી આચારરૂપ નદીનો પ્રવાહ ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. નદીના આકારનો ફેરફાર કરવાને મેઘ શક્તિમાન્ થાય છે. આચારોનો મુખ્ય આધાર ખરેખર વિચાર ઉપરજ છે. દુનિયામાં જેટલા ક્રિયાના આચારો દેખાય છે, તેની પૂર્વે તે તે આચારોને ઉત્પન્ન કરનાર અમુક અમુક વિચારો થયા હતા એમ કહેવામાં અનુભવ પ્રમાણ છે. જ્ઞાન પૂર્વે અને ક્રિયા પશ્ચાત્ એવો સ્વાભાવિક નિયમ છે. મનુષ્યના અમુક પ્રકારના આચારોથી તેના મનમાં અમુક વિચારો હોવા જોઇએ એમ અનુમાન થાય છે. કોઇપણ બાબતના વિચારો કરતાં કરતાં

મગજ થાકી જાય એમ લાગે તે પહેલાં વિચારોની શ્રેણિ બંધ કરવી. શરીરની ક્રિયા કરતાં મનને વિચાર કરવામાં વિશેષ પરિશ્રમ પડે છે. શરીરની મહેનત કરનાર કરતાં જ્ઞાનાભ્યાસીને ઘણો પરિશ્રમ પડે છે. મનની ક્રિયામાં જ્ઞાનબળની જરૂર પડે છે શરીરની ક્રિયા કરતાં માનસિક વિચારની શુભ ક્રિયા સ્વપરને અનન્ત ઘણો ફાયદો કરે છે. કોઇનું મન ફેરવવામાં આવે છે તો ત્વરિત તેની કાયા અને વાણીનો વ્યાપાર ફરી જાય છે. શારીરિક ક્રિયાઓ જે જે થાય છે, તેનાં મુખ્ય રહસ્યોને પણ માનસિક વિચારશક્તિથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. જ્ઞાનના બળવડે જ્ઞાની દ્રવ્ય, ક્ષેત્રકાલાદિક પ્રસંગે નવીન આચરણાઓને આચરી શકે છે. આત્મધર્મસાધક જ્ઞાનીની બાહ્યક્રિયાઓને બાળજીવો દેખી શકે છે. અને તેનો આદર કરી શકે છે. આત્માર્થી જ્ઞાનીની બાહ્ય આચરણાઓ પણ અમુક શુભ અધ્યવસાયના ઉદ્દેશથી યુક્ત હોય છે. બાળ જીવો તે ઉદ્દેશને શોધી કાઢવાને સમર્થ બની શકતા નથી. માનસિક વિચારોના પ્રવાહોથી શરીર અને જગતના ઉપર ઘણી અસર થાય છે. વિચાર શક્તિથી સ્થૂલમાં ફેરફાર કરી શકાય છે. એ બાબતના સૂક્ષ્મ રહસ્યને ખરેખર તત્ત્વજ્ઞાનીઓ સમજી શકે છે. મનમાં અમુક વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે તેને આંખ આદિના ચેષ્ટાઓથી અનુભવ કરી શકાય છે. વિચાર શક્તિથી પુસ્તકની સૃષ્ટિ રચી શકાય છે અને પુસ્તકની સૃષ્ટિથી મનુષ્યોના આચારો અને વિચારોમાં ફેરફાર કરી શકાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૧૧ મંગળવાર તા. ૧૩-૨-૧૨ શુકલતીર્થ.

કેટલાક સાધુનું નામ ધરાવીને પોતાના પક્ષનું બળ જમાવવાને માટે અનેક પ્રકારના સંઘમાં વિક્ષેપ નાંખે છે. પોતાના ગચ્છના મમત્વથી અન્ય ગચ્છોની સાથે ક્લેશમાં પડીને ઘણા સાધુઓની સાથે પ્રતિકૂલતાને ધારણ કરીને પક્ષાપક્ષી કરી સાધુઓના સંપમાં વિક્ષેપ નાંખે છે. પોતાની વિદ્વત્તાનો વ્યય એક પક્ષની પુષ્ટિમાં કરીને સામાન્યતઃ સર્વ ગચ્છોમાં વહેંચાઇ ગયેલા સાધુઓની સાથે સામાન્ય રીત્યા સંપ જાળવવાને માટે પણ શક્તિમાન્ થતા નથી. સાધુઓમાં પરસ્પર પ્રેમ રહેશે તો સાધુઓની ઉન્નતિ

થશે. ગૃહસ્થો કરતાં સાધુઓમાં પરસ્પર શુદ્ધ પ્રેમ ઘણો હોવો જોઇએ. સાધુઓ અન્ય સંઘાડાના સાધુઓને દેખીને તેઓના સદ્ગુણોની બહુમાન નહિ કરે અને ઇર્ષ્યા કરે તો જૈનશાસનનો ઉદય ક્યાંથી થઇ શકે? પરસ્પર ગચ્છની ભિન્ન આચરણાઓને લઇ જાહેરમાં ક્લેશની ઉદીરણા થાય તેવા ઉપદેશો જ્યાં અપાતા હોય ત્યાં ભિન્ન ભિન્ન સંઘાડાના સાધુઓ ભેગા થઇને જૈનધર્મનો ઉદય કરવા ક્યાંથી વિચારો ચલાવી શકે? સ્વમત કદાગ્રહથી મોટા મોટા વિદ્વાનોને પણ જૈનશાસનની હાનિનો વિચાર સુઝતો નથી. કેળવણી પામેલા અને સંપના હીમાયતી એવા જૈન સાધુઓ જો થશે તો જૈનશાસનનો ઉદય થઇ શકશે. એવી પ્રાયઃ ઘણા ભાગે આશા રહે છે. સાધુઓની ઉન્નતિમાં પરસ્પર કદાગ્રહ કરીને પક્ષ બાંધનારા કેટલાક અર્ધદગ્ધ મુનિવરો આડા આવે છે. એમ કેટલાક શ્રાવકો કહે છે. તેઓને જવાબ આપતાં સુઝ પડતી નથી. સારાંશ કે તે બાબતનો જવાબ આપતાં પહેલાં તે બાબતનો વિચાર કરીએ છીએ તો કિંચિત્ તેવો ભાસ જણાય છે. મોહના ઉછાળાના વશમાં જેઓ આવતા નથી, તેઓ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર ગુણમાં રમણતા કરવાને શક્તિમાન્ થાય છે. જે સાધુઓ રાગદ્વેષની પરિણતિથી દૂર રહેવા બનતો ઉપયોગ રાખે છે તેઓ જે જે બાબતોથી ક્લેશની ઉદીરણા થાય તેવી બાબતોમાં પ્રવેશતા નથી. જે સાધુઓ સમભાવરૂપ સરોવરમાં ઝીલે છે, તેઓને રાગાદિ તાપથી અસર થતી નથી. મૈત્રીમસ્ત બની ગયેલા અને ગુણાનુરાગ દષ્ટિથીજ જગત્‌ને દેખનારા એવા સાધુઓનાં દર્શન કરતાં મનુષ્ય પોતાના આત્માને નિર્મલ કરે છે. પરના પરમાણુ જેટલા ગુણને પણ પર્વત સમાન માનીને હૃદયમાં પ્રમોદભાવને ધારણ કરનારા જે મુનિયો હોય છે તેઓને સદા નમસ્કાર થાઓ!

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૧૨ બુધવાર તા. ૧૪-૨-૧૨ અંગારેશ્વર.

सेयंवरोवा आसंवरोवा, बुद्धोवा अहवअन्नोवा
समभाव भावी अप्पा, लहइ मुरकं नसंदेहो ॥ १ ॥

ચાહે તો શ્વેતાંબર હોય, દિગંબર હોય, બુદ્ધ ભક્ત હોય વા અન્ય હોય પણ જેણે સમભાવ વડે આત્મા ભાવ્યો છે, તે મોક્ષ પામે છે, તેમાં સન્દેહ નથી. પ્રિય વા અપ્રિય સર્વ પદાર્થોમાં જે સમભાવથી વર્તે છે, તે સકલ કર્મનો ક્ષય કરે છે. રાગ અને દ્વેષનો ક્ષય કરવામાં સર્વ પ્રકારના ધર્મોની આરાધના અવબોધવી. ગમે તે ધર્મના મનુષ્યે સમભાવની કોટી અંગીકાર કરવી જોઇએ. સમભાવ દશામાં બાહ્ય વસ્તુઓની અસ્તિતા છતાં બાહ્યમાં કંઇ સાનુકુલ વા પ્રતિકુલ જણાતું નથી. સમભાવની દશામાં મોહનો ઉપશમ થાય છે. અન્ય દર્શનોને સમભાવ દૃષ્ટિથી દેખવાથી તેમાં દ્વેષ ઉત્પન્ન થતો નથી, તેમ સ્વપક્ષપર રાગ પણ થતો નથી. સમભાવની દૃષ્ટિથી સત્યને સત્યપણે અવધારતો અને તેનું ધ્યાન કરતો છતો આત્મા અપ્રમત્ત દશામાં ઉતરીને ક્ષપક શ્રેણિ પ્રાપ્ત કરી કેવલ જ્ઞાનને પામે છે. સમભાવવડે આત્મા ભાવિત થયો હોય છે, તે વખતે આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવનો ખ્યાલ આવે છે, અને જૈન દર્શનની અપૂર્વતાનો નિશ્ચય થાય છે. સમભાવની દૃષ્ટિથી જૈન ધર્મમાં પડેલા ગચ્છાદિ ભેદોમાંથી સત્ય તારવી શકાય છે, અને નયોની અપેક્ષાએ અપેક્ષામય વાકયોનો અવબોધ થાય છે. જૈન ધર્મ એ મુક્તિનો સાચો માર્ગ છે. એમ નિશ્ચયથી જાણવું હોય તો સમભાવ વડે પોતાના આત્માને ભાવો. રાગ અને દ્વેષની પરિણતિનો જેમ જેમ વેગ શમે છે. તેમ તેમ સમભાવના પગથીએ પગ મૂકી શકાય છે. રાગ અને દ્વેષનો નાશ કર્યા વિના કદિ મોક્ષ મળનાર નથી. વ્યવહારનય કથિત આવશ્યક ક્રિયાઓને સમભાવના ફલ માટે કરવી જોઇએ. સર્વ જૈનોએ સમભાવરૂપ સામાયક આવશ્યક પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. શ્રી સર્વજ્ઞ મહાવીર પ્રભુએ ગુણસ્થાનકના અધિકાર પ્રમાણે સમભાવની પરિણતિ ઉપર સ્થિર રહેવું એ ઘણું દુર્લભ છે. સમભાવ રૂપ સામાયિક આવશ્યક પ્રાપ્ત કરવા માટે સદાકાલ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માઘ વદિ ૧૩ શુક્રવાર તા. ૧૬-૨-૧૨ કરજણ.

મનુષ્યો વિના પ્રયોજનની અને રાગ દ્વેષ વૃદ્ધિકારક વાતો કરીને પોતાની જીંદગીનો ઘણો વખત નકામો ગાળે છે. જેનાથી આર્તધ્યાન અને રૌદ્ર ધ્યાન વધે એવી વાતો કરવાથી આત્માના ગુણોનું આચ્છાદન થાય છે. જેઓ આત્માની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે સાધુઓ થયા છે તેઓએ નકામી કુથલી કરવી જોઇએ નહિ. નકામો વખત ગુમાવવો નહિ. એમ સાધુઓએ પોતે વર્તીને ગૃહસ્થોને શિખવવું જોઇએ. ઔદયિક ભાવને પર વસ્તુ જાણીને ઉપશમાદિ ભાવોને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જે સ્થાનકો વા જે આશ્રય સેવાથી મનની ચંચલતા ટળે એવા ઉપાયો યોજવા જોઇએ. જેની સંગતિ કરવાથી દુર્ગુણોને ટાળવાનું મન થાય અને સદ્ગુણોને સેવવાનું મન થાય તેની સંગતિ કરવી જોઇએ. **सो कहीए सो पुछीए, तामे धरीए रंग ॥ या ते मिटे अबोधता, बोधरूप व्हे रंग ॥ १ ॥** શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે આ દુહામાં કર્ત્તવ્યકાર્ય કહેવાનો તથા પૂછવાનો સારો ઉપદેશ દીધો છે. દુનિયામાં અમુલ્ય એવા મનુષ્યે જન્મ પામીને મોક્ષ માર્ગપ્રતિ પ્રયાણ કરવું જોઇએ. પ્રમાદોને બોલાવવા પડતા નથી. તે તો વિના બોલાવ્યા આવે છે અને ઉપશમાદિ ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાને માટે તો ઉદ્યમ કરવો પડે છે. દુર્ગુણો તો રસ્તામાં જતાં કાંટાની પેઠે વળગી પડે છે, અને સદ્ગુણો તો રત્નની પેઠે દુઃખ વડે પ્રાપ્ત થાય છે. ધમાધમ જેમાં હોય એવા ધર્મમાં તો સહેજે બાળજીવોની રૂચિ થાય છે પણ ઉપશમાદિ ધર્મમાં તો જ્ઞાનદશા થયા વિના અને પ્રમાદનો પરિહાર કર્યા વિના રૂચિ થવી દુર્લભ છે. ધર્મની વાર્તાઓ કરવાથી જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્ર માર્ગ પ્રતિ પ્રયાણ થાય છે. આત્માના આનંદ ગુણની જે કરવાથી પ્રતીતિ થાય તેવા ઉપાયો આદરવા જોઇએ. આત્માના સહજાનંદ ગુણની પ્રાપ્તિ કરવા માટે આત્માના ગુણોના ઉપાસક બનવું જોઇએ. આત્માના સ્વરૂપમાં જ્યારે સ્થિરતા થાય છે, ત્યારે આનન્દ પ્રકટ્યા વિના રહેતો નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ માહ વદિ ૧૪ શનીવાર તા. ૧૭-૨-૧૯૧૨ કરજણ.

ભક્તિ કરવાથી-પરમાત્માના ગુણોની સાથે લીનતા થઇ જાય છે, ત્યારે શાન્ત સુધારસ સ્વાદનો કંઇક ભાસ થાય છે. આત્માને પરમાત્માની સન્મુખ કરવો જોઇએ. સૂર્યની સામે સંબન્ધ ધરાવનાર કમલ જેમ જલમાં નિર્લેપ રહી શકે છે તેમ પરમાત્માની સામી દૃષ્ટિ ધારણ કરનાર આત્મા પણ સંસારરૂપ જલમાં નિર્લેપ રહી શકે છે. પરમાત્માની સાથે આત્માનો પ્રેમભાવ બંધાતાં આત્માની મલીનતા ટળી જાય છે. પરમાત્માના ઉપર ધારણ કરેલી પ્રીતિ વસ્તુતઃ પોતાના આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવાને સમર્થ બને છે. પરમાત્માની સાથે શુદ્ધ પ્રેમથી સંબંધ બાંધ્યા વિના મુક્તિના પગથીએ ચઢી શકાતું નથી. પરમાત્માના ગુણોની ભાવનામાં લીનતા થતાં આત્મા પોતાનામાં સત્તાએ રહેલા ગુણોને પ્રકટ કરે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. પરમાત્માની સાથે શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરીને અશુદ્ધ પ્રેમનો નાશ કરવો જોઇએ. દુનિયાના સર્વ જીવોપર શુદ્ધ પ્રેમ પ્રકટે ત્યારે સમજવું કે પરમાત્માની સાથે શુદ્ધ પ્રેમ સંબંધ બંધાયો છે. પરમાત્માની ભક્તિ કરનારાઓના હૃદયમાં દુનિયાપર શુદ્ધ પ્રેમ પ્રકટવો જોઇએ, અને સર્વ જીવોને મિત્ર સમાન ભાસવા જોઇએ. પરમાત્માની ભાવના ભાવતાં પોતાનો આત્માજ પરમાત્મા રૂપ ભાસે ત્યાં સુધી પરમાત્માની ભાવના ભાવવી જોઇએ. ઉપાધિ અને પરમાત્માની ભક્તિ એ બે એક કાલમાં થઇ શકતાં નથી.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ માહ વદ ૦)) રવિવાર તા. ૧૮-૨-૧૯૧૨. ઇટોલા.

વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય એ બેને માન્યા વિના સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ચંદ્ર અને સૂર્યની પેઠે વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય જગત્માં વિજયવંત વર્તે છે. વ્યવહાર કારણ છે અને નિશ્ચય કાર્યભૂત છે. આત્માના અધ્યવસાયની શુદ્ધિમાં વ્યવહારનય નિમિત્ત કારણ છે, જે મનુષ્ય વ્યવહારનય કથિત ધર્મની ઉત્થાપના કરે છે, તે જૈન શાસનની ઉત્થાપના કરે છે. નિશ્ચયનય પ્રાપ્ત ચેતનના શુભાદિ અધ્યવસાયથી પડતા પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિની પેઠે વ્યવહારનય આલંબન આપીને પુનઃ ધર્મમાં સ્થિર કરે છે. અશુભ

વ્યવહારમાંથી શુભ વ્યવહારમાં અને શુભ વ્યવહારમાંથી શુદ્ધ વ્યવહારમાં પ્રવૃત્તિ કરવા ઉપાયો યોજવા. વ્યવહારનય નિમિત્ત કારણ છે અને નિશ્ચયનય ઉપાદાન કારણ છે. આત્માના ગુણોને પ્રકટ કરવા માટે કોઇ પણ નિમિત્ત કારણરૂપ વ્યવહારનું અવલંબન કર્યા વિના કોઇનો પણ છુટકો થવાનો નથી. ગૃહાવાસમાં રહેલા તીર્થંકરો પણ આત્માના ગુણો પ્રકટાવવા માટે સાધુ દીક્ષારૂપ વ્યવહારને અંગીકાર કરે છે. મન, વચન અને કાયાના યોગની ગુપ્તિ કરવા માટે જે જે બાહ્ય પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે તે સર્વ વ્યવહાર છે. તેરમા ગુણ સ્થાનકમાં ગયેલા તીર્થંકરો પણ વ્યવહાર ધર્મને ચલાવે છે, કેવલી ભગવાન્ આહાર પાણી કરે છે. દેશનાદિ છે અને તીર્થાદિ સ્થાપે છે, એ સર્વ વ્યવહાર છે. વ્યવહાર કથિત જે જે ઉપાયોમાં પ્રવૃત થવું હોય તે પહેલાં તેનું જ્ઞાન કરવાની અત્યન્ત જરૂર છે. ક્રિયાઓના મૂળ રહસ્યોને સમજીને ધાર્મિક ક્રિયાઓનો પોતાના અધિકાર પ્રમાણે સ્વીકાર કરવો જોઇએ. વ્યવહાર ક્રિયાની સાધનાનું મૂળ રહસ્ય આત્માના પરિણામની શુદ્ધિ કરવી તેજ છે. એ વાત ભૂલવી ન જોઇએ. નિશ્ચયદૃષ્ટિ હૃદયમાં ધારણ કરીને વ્યવહારની આરાધના કરવી જોઇએ. જે કારણથી કાર્યની અમુક અંશે સિદ્ધિ ન થાય તે અકારણ કહેવાય. મનની શુદ્ધિદ્વારા આત્માના ગુણોનો આવિર્ભાવ થાય અને મોહનું જોર ટળે તેમ પ્રવૃત્તિ કરવી તે વ્યવહાર ધર્મ છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ સુદિ ૧ સોમવાર તા. ૧૯–૨–૧૯૧૨ હડાપરા.

હેયજ્ઞેય અને ઉપાદેયની બુદ્ધિ પૂર્વક દરેક પુસ્તકો વાંચવાં જોઇએ. પુસ્તક વાંચવામાં પોતાનો અધિકાર વિચારવો જોઇએ. કયા દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ અને ભાવથી કયા પુરૂષે પુસ્તક રચ્યું છે અને તેમાંથી શું શું ગ્રહણ કરવા લાયક છે તેનો વિવેક કરવો જોઇએ. પુસ્તક વાંચીને તેમાંથી મુખ્ય મુદ્દાઓ તારવી કાઢવા જોઇએ. કયા અનુયોગને અનુસરીને તે મુદ્દાઓ છે તેનો ખ્યાલ કરવો જોઇએ. જેટલો ભાગ વાંચવો તેમાં જેટલો સમય લાગે તેના કરતાં ત્રણ ઘણો કાલ તેના મનનમાં ગાળવો જોઇએ. જે જે ઉપયોગી ગ્રંથો વાંચવામાં આવે, તેના હૃદયમાં દૃઢ સંસ્કારો પાડવા જોઇએ.

આંખના કરતાં પ્રત્યેક બાબતમાં મનને ત્રણ વા ચાર ગણી મહેનત આપ્યા વિના જ્ઞાનના ઉંડા પ્રદેશમાં પ્રવેશ થઇ શકતો નથી. વાચન, પૃચ્છનાદિ નિયમ વડે સ્વાધ્યાય કરવાથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે વિષય વાંચવામાં આવે તે વિષયમાં મનને સ્થિર કરવું જોઇએ. જે વિષય વાંચવામાં આવે તેની સાથે મનની એકતા થવાથી તે વિષયની ખરી ખૂબિયોનો હૃદયમાં ભાસ થાય છે. ઉપરચોટીયા વાચનથી ઉપરચોટીયું જ્ઞાન મળે છે; પણ વસ્તુનું ખરૂં જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. કોઇ પણ બાબતને વાંચીને તેની મૂર્તિને હૃદયમાં ખડી કરી તેના વિચારમાં લીન થઇ જવું જોઇએ. હૃદયપટપર વાંચેલી બાબતનું ચિત્ર બરાબર પડે એવી રીતે વાંચીને પશ્ચાત્ તે બાબતનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને તે બાબતમાં ખૂબ ઉંડા એવા ઉતરી જવું કે જેથી અન્ય વસ્તુનું સ્મરણ પણ ન થાય. આ પ્રમાણે પુસ્તક વાચન વા સ્વાધ્યાય વગેરે કરવામાં આવે તો પ્રતિદિન જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય અને તત્ત્વજ્ઞાનનો આનન્દ પ્રાપ્ત કરી શકાય. વિષય કષાયમાંથી ચિત્તને પાછું ખેંચીને જ્ઞાનાભ્યાસમાં સ્થિર કરવામાં આવે છે તો જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ કયા કયા હેતુઓથી થાય છે, તેનો જે અભ્યાસ કરે છે, તેને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ સુદિ ૨ મંગળવાર તા. ૨૦–૨–૧૨ પાદરા.

અન્ય ધર્મવાળાઓને પ્રતિબોધવા માટે ઉદ્યમ કરનારાઓએ અન્ય ધર્મોનાં શાસ્ત્રોનો સારી રીતે અભ્યાસ કરવો જોઇએ. અન્ય દર્શનીઓને તેઓના માન્ય ગ્રન્થોના દાખલાઓ આપીને તેઓને સમજાવવાથી તેઓનામાં વિશ્વાસ બેસાડીને જૈન દર્શનના સિદ્ધાંતોના આધારે સમજાવવા. અન્ય દર્શનીઓ કરતાં જૈન દર્શનના સિદ્ધાંતોની ઉત્તમતા સમજાવવા પ્રયત્ન કરીને તેઓને જૈનાગમોની પ્રમાણિકતાની સિદ્ધિ કરી બતાવવી. અન્ય દર્શનનાં તત્ત્વો કરતાં જૈન દર્શનનાં તત્ત્વોની ઉત્તમતા સમજાવવી. અન્ય દર્શનોની એકાન્તતા અને જૈન દર્શનની અનેકાન્તતા સમજાવવી. સર્વજ્ઞ પ્રણીત જૈન દર્શન છે. એમ આગમોના આધારે સિદ્ધ કરી બતાવવું. બહિરંગ અને અન્તરંગથી જૈન દર્શન ઉત્તમ છે એમ દાખલા દલીલોથી

સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો. જૈન દર્શનના ધર્માચારો અન્ય દર્શન ધર્માચારો કરતાં પરિપૂર્ણ ઉત્તમ છે, એમ સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો. જૈન દર્શનની સર્વોત્તમતા સમજાવીને અન્ય દર્શનીઓને જૈન ધર્મ પમાડવો. અન્ય દર્શનીઓની જૈન ધર્મ ઉપર રૂચિ થાય એવો પ્રથમ બોધ દેવો પશ્ચાત્ સત્ય દેવ ગુરૂ ધર્મ અને અસત્ય દેવ ગુરૂ ધર્મમાં ભેદ સમજાય એવો ઉપદેશ દેવો. અન્ય દર્શનીઓનો અધિકાર પારખીને તેઓને જે જે ઉપાયો વડે બોધ થાય તે તે ઉપાયો દ્વારા ધર્મ પમાડવા પ્રયત્ન કરવો. ધર્મ બિન્દુમાં અન્ય ધર્મીઓને જૈન ધર્મ પમાડવા માટે કયા કયા ઉપાયો યોજવા તે સંબંધી સારો ઉપાય બતાવ્યો છે. મિથ્યા દૃષ્ટિ જીવોને પ્રથમ તો માર્ગાનુસારિપણાને ઉપદેશ દેવો. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જીવોની યોગ્યતા પ્રમાણે તેઓને જૈન ધર્મનો ઉપદેશ આપવાથી ધારેલી ધારણા સિદ્ધ થાય છે. જમાનાને અનુસરી ઉપદેશ આપવાની રીતિમાં ફેરફાર થયા કરે છે. ગીતાર્થો ઉપદેશ દેવાની પદ્ધતિને જાણી લેછે, અને જૈન ધર્મની વૃદ્ધિ કરવામાં બાકી રાખતા નથી. શાન્ત અને અવસરજ્ઞ વિદ્વાન્, ઉપદેશક મુનિવર ઉપદેશ દેવાની રીતિયોને સમજી શકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ સુદિ ૩ બુધવાર તા. ૨૧-૨-૧૯૧૨ પાદરા.

આત્માના જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રાદિ ગુણોમાં રમણતા કરવાથી ગમે તે લિંગમાં રહેલા મનુષ્યનો મોક્ષ થાય છે. હે આત્મન્ !!! બાહ્ય સર્વ વસ્તુઓ છે તે તું નથી અને તે વસ્તુઓમાં ઇષ્ટત્વ નથી. મનથી થએલી ઇષ્ટાનિષ્ટ કલ્પનાથી બાહ્ય વસ્તુઓમાં લેપાવું જોઇએ નહિ. દ્રવ્યાનુયોગ જાણીને તારે ચરણ કરણાનુયોગની ધર્મપ્રવૃત્તિ સ્વાધિકાર પ્રમાણે આદરવી જોઇએ. શુદ્ધ પોતાના સત્તગત ધર્મને પ્રકટાવવાને તેમાં સ્થિર ઉપયોગ ધારણ કરવાની જરૂર છે, આત્મામાં રમણતા કરીને અશુદ્ધ ધર્મકરણને શુદ્ધ ધર્મકરણ રૂપે પ્રવર્તાવવું જોઇએ. મન, વચન અને કાયાની ચંચલતા વારીને આત્મવીર્યની અચલતા કરવી જોઇએ. વિચારભેદ અને અધિકાર-ભેદે કથાતા એવા સાતનય પ્રતિપાદ્ય ધર્મનો એકાંતનયથી કદિ ઉપદેશ ન દેવાય એમ ઉપયોગ રાખવો જોઇએ. પોતાના અધિકાર ધર્મથી ઉપરના

ધર્મનું અને પોતાના અધિકાર ધર્મથી નીચેના ધર્મનું કદિ ખંડન ન થવું જોઇએ. ઉપર ઉપરના નયકથિત ધર્મની અપેક્ષાએ અધો અધોનય કથિત ધર્મની અશુદ્ધતા-તા અશુદ્ધાત્મતા દેખીને સાપેક્ષનયવાદ ધર્મ પ્રરૂપણાનો ત્યાગ કરીને એકાન્ત ઉપદેશ ન દેવો જોઇએ. નયો જે અમુક અપેક્ષાએ વિચારવાળી વિચાર દૃષ્ટિયો છે તેના તેઓને નયાભાસ રૂપે ન પરિણમાવવા જોઇએ. નીચાની અપેક્ષાએ ઉપરના ગુણસ્થાનકો વા ઉપરના નયો શુદ્ધ વા શુદ્ધ કથક છે. પણ નીચાની અપેક્ષા ન લેવામાં આવે તો શુદ્ધ, કોની અપેક્ષાએ ઠરી શકે ! પરસ્પર નયોની સાપેક્ષતાએ પ્રત્યેક વસ્તુનું સ્વરૂપ અવબોધવું જોઇએ. ધર્માચરણમાં પણ નયોની અપેક્ષાએ અને સ્વાધિકારભેદે ભેદ પડે છે. અમુક નય કથિત ધર્મની ક્રિયા વા રૂચિ પ્રાપ્ત થવાથી અન્ય નય કથિત ધર્મક્રિયા વા રૂચિનું ખંડન થતું નથી. હે ચેતન ! નયોના સાપેક્ષ ચક્રમાં સમાતા એવા સર્વ ધર્મના રહસ્યરૂપ જૈન ધર્મનું પ્રમાદ દશા ત્યાગીને અપ્રમત્ત યોગવડે આરાધન કર ! તારામાં અસ્તિરૂપે રહેલા જ્ઞાનાદિ અન્વયધર્મનું આરધન કરતાં છતાં નાસ્તિરૂપે રહેલા વ્યતિરેક ધર્મનું તો સહેજે આરાધન થાય છે.

× × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ સુદિ ૪ બુધવાર તા. ૨૨-૨-૧૨ પાદરા.

શુદ્ધોપયોગ સમાધિમાં હે ચેતન ! તું વારંવાર રમણતા કર ! રાગ અને દ્વેષની અશુદ્ધ પરિણતિનો ત્યાગ કરીને સ્વભાવમાં રમ. શુદ્ધ પરિણતિમાં જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણનો સમાવેશ થાય છે. દર્શન જ્ઞાનને સહાય કરે છે. ચારિત્ર પોતે જ્ઞાનને સહાય કરે છે. અર્થાત્ ચારિત્રથી જ્ઞાનની શુદ્ધિ થાય છે તેમજ જ્ઞાનથી ચારિત્રની શુદ્ધિ થાય છે. આત્માના ગુણોમાંજ ઉપયોગ રહેવાથી સંવરભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. વિભાવ દશામાં પરિણમેલા આત્મ વીર્યને સ્વભાવ દશામાં ક્ષણે ક્ષણે પરિણમાવવું જોઇએ. આત્માના ઉપયોગથી અશુદ્ધ ભાવને પણ શુદ્ધ ભાવ તરીકે પરિણમાવી શકાય છે. શુદ્ધોપયોગમાં રમણતા કરવા માત્રથીજ અશુદ્ધ ભાવનો નાશ થાય છે. દુર્ગુણોનો નાશ કરવા માટે સદ્ગુણોનુંજ વારંવાર ધ્યાન ધરવું જોઇએ. જ્યાં ત્યાં દુર્ગુણોને જોવા વા દુર્ગુણોમાં લક્ષ્ય રાખવું તેના કરતાં સદ્ગુણો જ્યાં ત્યાં

જોવા અને સદ્ગુણોમાં લક્ષ્ય રાખવું તે અનંત ગુણ ઉત્તમ ધર્મ કાર્ય છે. દુર્ગુણોથી આત્માના સદ્ગુણોનું આચ્છાદન થાય છે માટે દુર્ગુણોને સદ્ગુણો રૂપે ફેરવી નાંખવા જોઇએ. સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે હે આત્મન્! તું ક્ષણે ક્ષણે પ્રયત્ન કર! ઇન્દ્રિયોના વિષયને ગ્રહણ કર્યા વિના જે અન્તર્માંથી આનન્દ ઉઠે છે, તે આનન્દને પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ મનને જડ પદાર્થો સુખકર ન લાગે અને દુઃખકર ન લાગે અને મન આત્માની સાથે લાગેલું હોય તે વખતે જે સુખ થાય છે તેને આત્મિક સુખ કહી શકાય છે.

× × × ×

૧૯૬૮ ના ફાગણ સુદિ ૫ શુક્રવાર તા. ૨૩-૨-૧૯૧૨ પાદરા.

ભાવીભાવ ઉપર કેટલાક જીવો આધાર રાખીને ઉદ્યમ કરતા નથી. ઉદ્યમ કરતાં કાર્યની સિદ્ધિ ન થાય ત્યારે બનવાનું હતું તે બન્યું એમ દરેક બાબતમાં નિશ્ચય કરવો. છદ્મસ્થ મનુષ્યોને કેવલજ્ઞાન નથી તેથી તેઓએ ઉદ્યમ કરવો જોઇએ. પંચસમવાયમાં કોઇ અપેક્ષાએ ઉદ્યમની પ્રધાનતા છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં પણ જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રના ઉદ્યમની આવશ્યકતા છે. પ્રીતિ, ભક્તિ, વચન અને અસંગ અનુષ્ઠાન વડે પરમાત્મતત્ત્વની આરાધના કરવી જોઇએ. અશુદ્ધ પ્રીતિને શુદ્ધ પ્રીતિરૂપે પરિણમાવીને આત્માની પરિણતિની ઉચ્ચતા કરવી જોઇએ. શુદ્ધ પ્રીતિવડે સદ્ગુરૂ અને ધર્મની આરાધના કરવી જોઇએ. અશુદ્ધ પ્રીતિથી સંસારની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને શુદ્ધ પ્રીતિવડે શુદ્ધાત્મધર્મ સૃષ્ટિની રચના થાય છે. અશુદ્ધ પ્રીતિથી ઉપાધિ વધે છે. અને ચિત્તની ચંચલતા વૃદ્ધિ પામવાથી આત્મવીર્યની પણ ચંચલતા વધે છે. શુદ્ધ પ્રીતિ અનુષ્ઠાનથી ઉપાધિ ટળે છે. અને મનની ચંચલતા ટળે છે. તેમજ આત્મ વીર્યની સ્થિરતાના હેતુઓની પ્રાપ્તિ થાય છે. શુદ્ધ પ્રીતિ અનુષ્ઠાનથી પોતાનો આત્મા સુધરે છે, તેમજ પોતાના સંસર્ગમાં આવનાર અન્ય આત્માઓ પણ સુધરે છે. શુદ્ધ પ્રીતિના અનુષ્ઠાનથી સાત્વિક દશા ઉત્પન્ન થાય છે. તેમજ રજોગુણ અને તમોગુણનો નાશ કરી શકાય છે. વિનય અને બહુમાન પૂર્વક ભક્તિ અનુષ્ઠાન વડે ધર્મની આરાધના કરવી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ સુદિ ૮ સોમવાર તા. ૨૬-૨-૧૯૧૨ પાદરા.

જે ઉત્તમ શ્રાવક હોય છે તે દ્રવ્ય શ્રાવકના એકવીશ અને ભાવ શ્રાવકના સત્તર ગુણો પૈકી અમુક ગુણોવડે તો અલંકૃત હોય છે. નીતિના સદ્દગુણો જેના આચારમાં અને વિચારમાં છે તે શ્રાવક કહેવાય છે. માર્ગાનુસારિના ગુણો વડે શ્રાવક જગત્માં શોભી શકે છે. પરમાર્થબુદ્ધિથી પરોપકારનાં કાર્યો કરીને શ્રાવક પોતાનું જીવન દૃષ્ટાન્તીભૂત કરે છે. ધર્મનાં રહસ્યો સમજવાને માટે સદ્દગુરૂના ઉપદેશનું પાન કરે છે. વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથાલક્ષણ એ પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે કરે છે. વ્રતોથી અને વિશાળદૃષ્ટિથી અન્ય ધર્મપાલક મનુષ્યોની પ્રશંસાને પાત્ર બને છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે વર્ગનું આરાધન કરે છે. પોતાના સદ્દવિચારોનો સર્વત્ર ફેલાવો કરે છે, મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ અને કારૂણ્ય આ ચાર પ્રકારની ભાવના વડે પોતાના આત્માને ક્ષણે ક્ષણે શ્રાવક ઉચ્ચ કરે છે. જ્ઞાનને સમજીને સત્ ક્રિયાઓને આચારમાં મૂકે છે. સાધુઓ પર જે પૂજ્યભાવને ધારણ કરે છે અને શ્રાવકોપર ભક્તિભાવને ધારણ કરે છે, અને જૈનેતર મનુષ્યો પર કરૂણાભાવને ધારણ કરે છે વા મધ્યસ્થભાવને ધારણ કરે છે તથા સદ્દગુણોથી ઉચ્ચ બનનાર મનુષ્યોપર પ્રમોદ ભાવને ધારણ કરે છે, અને દુર્ગુણો ગ્રહીને પડનાર જીવો પર કરૂણાભાવ ધારણ કરે છે, વિવેકદૃષ્ટિથી તે સર્વ બાબતનો વિચાર કરે છે, ગુરૂની સેવા-ભક્તિથી તે પોતાના આત્માને નિર્મલ કરે છે, સંસારરૂપ કેદખાનામાંથી છુટવાને માટે તે પ્રયત્ન કરે છે, શાન્તરસ વડે તે આત્માને પોષે છે પોતાના સમાગમમાં આવનાર મનુષ્યોની ધર્મદૃષ્ટિ ખીલવવા પ્રયત્ન કરે છે. સાધુવર્ગ અને સાધ્વીવર્ગની વૃદ્ધિ થાય એવો ભક્તિભાવ ધારણ કરે છે, ધર્મકૃત્યમાં શૂર બને છે, અને પાપકૃત્ય કરવામાં ભીરુ બને છે, કોઇના છતા વા અછતા દોષોની નિંદા કરતો નથી, ધર્મ જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવા પ્રયત્ન કરે છે. સાધુવર્ગ અને સાધ્વી વર્ગને આહારાદિ દાન આપીને પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ સુદિ ૧૦ મંગળવાર તા. ૨૭-૨-૧૨ પાદરા.

કેટલાક સમયસારીયાની પેઠે એકાન્ત અધ્યાત્મજ્ઞાનને ગ્રહણ કરી ગૃહસ્થને ગુરૂ સ્થાપીને અસંયતિની પૂજાના પ્રવર્તક બને છે તે જૈનાગમોથી વિરૂદ્ધ જણાય છે. કેટલાક એકાન્ત ગચ્છ ક્રિયાની માન્યતાને મુખ્ય ધર્મ માનીને અને ક્રિયાનો પક્ષ લઇ અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રતિપક્ષીઓ બને છે તે પણ જૈનાગમોથી વિરૂદ્ધ જણાય છે. એકાન્ત અધ્યાત્મજ્ઞાન વા દ્રવ્યાનુયોગની માન્યતાને સ્વીકારીને ગૃહસ્થને ગુરૂ માનવા વાળાઓની એવી દૃષ્ટિ બની જાય છે, કે તેઓને સાધુવર્ગ ઉપર ચારિત્રની અપેક્ષાએ ગુરૂબુદ્ધિ રહેતી નથી, તેથી સાધુવર્ગની હાનિ તથા તેઓની હાનિ થાય છે. ઉત્સર્ગ અને અપવાદ એ બે માર્ગથી બકુશ અને કુશીલ નિર્ગ્રંથોનું સ્વરૂપ ગુરૂગમદ્વારા અનુભવમાં આવે તો સાધુવર્ગ પ્રતિ અરૂચિ ઉત્પન્ન થઇ શકે નહિ. સાધુઓ પોતાના જ્ઞાન, ત્યાગ અને વૈરાગ્ય માર્ગથી પોતાનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થાય છે. સાધુઓના આચારો સંબંધી ટીકા કરનારાઓ તો ઘણા ગૃહસ્થો જોવામાં આવે છે. પણ સાધુ થઇને પોતે તે પ્રમાણે વર્તીને અન્યને દાખલો આપનાર કોઇ વિરલા શ્રાવકો હોય છે. દુનિયામાં ટીકા કરનારાઓ તો લાખો છે પણ પોતાની ટીકા ન થાય તે પ્રમાણે વર્તનાર તો અલ્પ હોય છે. મધ્યસ્થ ગુણ પામીને શ્રાવકો સત્ય ગ્રહણ કરી શકે છે. પરસ્પરના વિચારોની ભિન્નતાથી વ્યક્તિદ્વેષને મૂઢ મનુષ્યો ધારણ કરે છે. વિચારભેદસહિષ્ણુતા, મતભેદસહિષ્ણુતા અને આચારભેદસહિષ્ણુતાના ગુણને પ્રાપ્ત કરીને ઉત્તમ મનુષ્યો પોતાના સદ્-વિચારોને જગત્માં ઘણી સારી રીતે ફેલાવી શકે છે. મતભેદ સહીને શાસ્ત્રાધારે પોતાના ઉત્તમ વિચારોનો લાભ અન્યોને આપવા પ્રયત્ન કરવો. જ્ઞાન અને ક્રિયામાં રસિકતા પ્રકટાવવી જોઇએ. ધર્મના દ્વેષીઓને શુદ્ધ પ્રેમ અને ઉપદેશથી જીતવા જોઇએ. ખરા જૈનો ધર્મદ્વેષીઓને આત્મપ્રેમથી મહાત્માઓ જીતી લઇને તેઓને મોક્ષમાર્ગમાં વાળે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ સુદિ ૧૧ બુધવાર તા. ૨૮-૨-૧૨ પાદરા.

આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોમાં રમણતા કરવાથી આત્માનું વીર્ય પરભાવમાં પરિણમ્યું હોય છે, તે ટળીને આત્માનું વીર્ય પોતાના શુદ્ધભાવમાં પરિણમે છે. આત્માના સ્વરૂપમાં રંગાવવાનો વીર્યોલ્લાસ જેમ જેમ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ તેમ આત્મવીર્યની શુદ્ધિ થાય છે, અને કર્મપ્રકૃતિનું અપવર્તન થાય છે. અશુભ પરિણામ ટળીને શુભપરિણતિથી પરિણમતાં અશુભકર્મનું અપવર્તન થાય છે, અને શુભકર્મનું ઉદ્વર્તન થાય છે. તેમજ અશુભકર્મનું પણ શુભકર્મરૂપે સંક્રમણ થાય છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં વ્યાપી રહેલા જ્ઞાનાદિ ગુણોનું એક સ્થિરોપયોગથી ધ્યાન ધરવાથી શીઘ્ર આત્માની ઉજ્જવલતા થાય છે, અને પરભાવપરિણતિમાં પરિણમેલું આત્મવીર્ય પણ સ્વભાવપરિણતિરૂપમાં પરિણમે છે. આત્માના સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયનું ઐક્ય સ્થિરત્વ થતાં તેમાં રત્નત્રયીનો અન્તર્ભાવ થાય છે. આત્માનો શુભ પરિણામરૂપ શુભ અધ્યવસાય પોતે અશુભપુદ્ગલરૂપ પાપદલિકની સાથે સંબંધવાળો થઇને પાપપુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને આત્માના પ્રદેશોની સાથે ક્ષીરનીરની પેઠે પરિણમાવે છે. અશુભ અધ્યવસાયો વા સંકલ્પ કરવાથી પોતાની અને પરજીવોની હાનિ કરી શકાય છે, અને શુભ અધ્યવસાયો વા શુભ સંકલ્પો કરવાથી પોતાને અને પરને શાતા કરી શકાય છે. પરને અમુક બાહ્ય કારણોથી શાતા કરી શકાય છે. અશુભ અધ્યવસાયો ટાળીને શુભ અધ્યવસાયો કરવા. શુભ વા અશુભ અધ્યવસાયમાં આત્માનું વીર્ય વસ્તુતઃ શુભ અશુભ રૂપે પરિણમેલું હોય છે. આત્માના શુદ્ધ અધ્યવસાયમાં આત્માનું વીર્ય વસ્તુતઃ જોતાં શુદ્ધ રૂપે પરિણમેલું હોય છે. શુભ વા અશુભ કર્મ વા દેહ વગેરેનું મૂળ શુભાશુભ અધ્યવસાયો છે. અશુભમાંથી શુભ અને શુભમાંથી શુદ્ધમાં જવા પ્રયત્ન કરવો, કોઇને શુભ અધ્યવસાયો થતા હોય તો તેમાં વિઘ્ન કરવું નહિ. શુભ અધ્યવસાયો કરતાં ભાવ સંવર રૂપ શુભ અધ્યવસાયો અનન્ત ગુણ ઉત્તમ છે. આત્માને સમ્યગ્ અવબોધીને આત્મારૂપે પરિણમવાથી પરભાવમાં પરિણમેલું અનન્ત વીર્ય પણ પુદ્ગલ ભાવમાંથી છૂટીને પોતાના શુદ્ધ રૂપમાં પરિણમે છે. શુભ અને અશુભ સંકલ્પ બળથી શુભાશુભાદિ પર વસ્તુ સંયોગી વીર્ય થાય છે, અને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથી આત્માને લાગેલાં કર્મ ટળે છે તથા આત્માનો શુદ્ધપર્યાય ઉત્પન્ન થાય છે. તે શુદ્ધપર્યાય મોક્ષ રૂપ કહેવાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ સુદિ ૧૪ શનિવાર તા. ૨-૩-૧૨ પાદરા.

આત્માના સદ્ગુણો ખીલવ્યા વિના કદિ મહાન્ થઇ શકાતું નથી. ઉત્તમ પુરૂષોનાં ચરિત્રો વાંચીને આત્મોન્નતિનો માર્ગ ગ્રહણ કરવાનો છે. સદ્ગુણોનો સંચય કરવાથી દુર્ગુણોમાં પરિણમેલી શક્તિ પોતાનું અશુદ્ધપણું ત્યાગીને સદ્ગુણોમાં પરિણમીને શુદ્ધપણે પરિણમે છે. તીર્થંકરાદિનાં જીવન ચરિત્રો વાંચીને સદ્ગુણોમાંજ પ્રવૃત્તિ કરવાની છે. શુદ્ધ પ્રેમનો મહાસાગર પ્રકટાવ્યા વિના આત્માને લાગેલો પાપ કાદવ ધોવાતો નથી. એક પણ દુર્ગુણનું પોષણ ન થાય અને સદ્ગુણો અને તેના હેતુઓમાં પ્રવૃત્તિ થાય એવો અને તેમજ સર્વ જીવોને મૂળ સત્તાએ પરમાત્મબુદ્ધિથી જોવાની શક્તિ અર્પનાર શુદ્ધ પ્રેમ છે. સ્વાર્થાદિ દોષ વિના સ્વકીય આત્માની પેઠે સર્વ આત્માઓને જોનાર, શુદ્ધ પ્રેમના સાગરમાં સ્નાન કરીને પરમ સમતા રસની શીતલતાને પ્રાપ્ત કરે છે. શુદ્ધપ્રેમીઓ સંકુચિતવૃત્તિથી કદિ ધર્મનો માર્ગ પ્રરૂપી શકતા નથી. સર્વ જીવોને સ્વાત્મ સમાન માનીને તેઓની રક્ષાદિ કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરવી એજ ખરેખરી ઉત્તમ જગત્સેવા છે. જે જે ગુણો શુદ્ધ પ્રેમબળ વડે પોતાનામાં જે જે અંશે પ્રકટાવ્યા છે તે તે અંશે અન્યો ઉપર પણ તે તે સદ્ગુણોની છાપ પાડી શકાય છે. કોઇ પણ પ્રકારની શક્તિ અને રૂચિથી ભિન્ન લૌકિક વા ધાર્મિક રૂઢિના વશ થઇને આત્માને ગાડરીયા પ્રવાહમાં વહેવરાવવાથી ઉપરના પગથીઆ ઉપર ચઢી શકાતું નથી. હે આત્મન્ ! નિષ્કપટભાવે પોતાનો માર્ગ ગ્રહણ કરી લે. સદ્ગુણાર્થે કરેલો એક સંકલ્પ પણ નિષ્ફલ જવાનો નથી, એમ પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખ. જીવોની યોગ્યતા પ્રમાણે ભલું કરવા પ્રયત્ન કર ! નિંદા વગેરેથી જરા માત્ર અનુત્સાહી બનવું જોઇતું નથી. જ્ઞાની મનુષ્યોની સદાકાલ ઉચ્ચદૃષ્ટિ રહે છે. હે ચેતન ! ત્હારા મૂળ સ્વભાવ ધર્મથી જગત્ને દેખીશ તો વિશાલ દૃષ્ટિ પ્રતિદિન ખીલ્યા કરશે. આ જ ધર્મવ્યાપાર પ્રતિદિન કરવાનો છે.

x x x x

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ સુદિ ૧૫ રવિવાર
તા૦ ૩-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

જૈન ધાર્મિક વિચારોનો પ્રચાર કરવાને માટે ઉચ્ચ કેળવણી જેમાં મળે એવી ગુરૂકુલ આદિની સંસ્થાઓ ખોલ્યા વિના જૈનોનો છૂટકો નથી. જૈનોની વસતી છેલ્લા પોણોસો વર્ષથી બહુ ઘટવા લાગી છે જન્મ કરતાં મરણની સંખ્યા વિશેષ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે સો વર્ષ સુધી આવી સ્થિતિ ચાલશે તો, જૈનોની સંખ્યા થોડી થવાનો મોટો ભય રહે છે. માટે આ બાબતના ઉપાયો શોધી કાઢવાની ઘણી જરૂર છે. આ કાર્ય શ્રાવકોનું છે, શ્રાવકોને જાગ્રત્ કરવા ગુરૂકુળ વગેરે ઉત્તમ સંસ્થાની ઘણી જરૂર છે. સર્વ જાતો હવે જાગ્રત્ થઇ ગઇ છે. હવે તો જૈનોને જાગ્યા વિના બીલકુલ છુટકો નથી. જૈનો જો પ્રમાદમાં પડી રહેશે ને અમૂલ્ય સમયને નકામો ગાળશે તો તેમના જેટલો કોઇને પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે નહિ. જમાનો હરિફાઇનો આવી પહોંચ્યો છે. જૈનધર્મનાં ઉત્તમ રહસ્યોને બહાર મૂકવાં જોઇએ. સંકુચિતવૃત્તિને દૂર કરીને સર્વજીવોને પોતાના કુટુંબ સમાન માની તેઓના કલ્યાણાર્થે જૈનધર્મનો બોધ દેવો જોઇએ. અન્ય કોમોનું જૈનધર્મ પ્રતિ ચિત્ત આકર્ષાય એવા ઉપદેશો અને ગ્રંથોને રચવા જોઇએ. જૈનધર્મના જેવા આચારો અને વિચારો ખરેખર અન્ય ધર્મમાં નથી. પણ જૈનો પોતે તેમનો યથાશક્તિથી સમ્યગ્ રીત્યા લાભ લઇ શકે એમ પણ સામાજિક વિચારદૃષ્ટિથી અવલોકતાં જણાયું નથી. અન્યધર્મીઓને માટે જૈનધર્મનાં તત્ત્વોનો પ્રકાશ કરવો જોઇએ. જૈનધર્મને અમુક જાતિ સાથે સંબંધ નથી. સ્વદેશીય જાતિવાળાઓને માટે જૈનધર્મ ખુલ્લો છે. અરે ! જૈન શાસન દેવતાઓ ! તમો ઉપયોગ ધારણ કરો ! જૈન ધર્મ અને જૈનોનો અભ્યુદય થાય તેના ઉપાયોમાં જૈનયોદ્ધાઓને સહાય કરો, જૈનધર્મના પરમાર્થ દયાદિ વિચારોની દુનિયાને ઘણી જરૂર છે. જૈનધર્મનો ફેલાવો કરે અને જૈનધર્મના ઉદ્ધારમાં ભાગ લે એવા મહાત્માઓ પ્રકટી નીકળો. જૈનોમાં રહેલી સમુચિત શક્તિ પ્રકટ થાઓ. ઇર્ષ્યા, કુસંપ, સ્વાર્થ અને અહંકારના વિચારોનો પરિહાર કરી જીવોના સેવક બનીને ધર્મની સેવા બજાવવી જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ વદિ ૧ સોમવાર તા. ૪-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

નામ, કીર્તિ, મહત્તા અને પ્રતિષ્ઠાના પરપોટાની આશા રાખીને જગતનું અને તેમજ પોતાનું શ્રેયઃ કરવામાં પરિપૂર્ણ કાર્યની સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી. હું અન્યના કરતાં મહાન્ છું એવી અહંતાને ભૂલીને સર્વ આત્માઓને સમાન માનીને તેઓના સદ્ગુણોની ઉન્નતિ જે જે ઉપાયો વડે થાય તે તે ઉપાયોને આદરવારૂપ સેવા કરવી જોઇએ. આવી દશામાં આવનાર મનુષ્યને સર્વના સદ્ગુણો ખીલવવા માટે નિષ્કામસેવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. કોઇના પણ આત્માને શત્રુરૂપ ન કલ્પતાં તેની ઉન્નતિ અર્થે યથાશક્તિ બનતું કરવું જોઇએ. આવી રીતે સર્વ જીવોના સેવક વા મિત્ર બનીને તેઓનું શ્રેયઃ કરવા પ્રવૃત્તિ કરનાર મનુષ્ય ખરેખર અનેક મનુષ્યોને જૈનધર્મસન્મુખ કરી શકે છે. જે મનુષ્યો નામ, રૂપ, લક્ષ્મી, કામ, ભોગ અને બાહ્ય મમત્વમાં મુંઝાય છે તેઓને ધર્મની દરકાર રહેતી નથી. તેઓ નામાદિકના સેવક બનવાથી પરમાર્થના સેવક બની શકતા નથી. શ્રીવીર પ્રભુની પેઠે ધન, કીર્તિ, શાતા વગેરે બાહ્ય વસ્તુઓને જેઓ નાકના મેલની પેઠે ત્યાગ કરીને આત્માની ઉન્નતિ કરવા પ્રયત્ન કરે છે તેઓ ધર્મનો પ્રચાર કરવા સમર્થ થાય છે. ભારતવાસી આર્ય જૈનો જો હવે સ્વાર્થ ત્યાગીને પોતાના અને જગતના ઉદ્ધાર માટે જાગ્રત નહિ થશે તો તેઓ મનુષ્યની કોટિમાં પણ પોતાને ગણાવવાને લાયક રહેશે નહિ. જેઓ જૈન ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા રાખે છે તેઓએ નવીન પન્થ કાઢવાની કલ્પના પણ મનમાં ન કરવી જોઇએ. પન્થ કાઢનારાઓની ટુંકી દૃષ્ટિ હોય છે. વિશાલદૃષ્ટિ વિના વિશાલ જેનું ક્ષેત્ર છે એવા જૈન ધર્મનો અધિકારી કોઇ બની શકતો નથી. અત્ર એટલું વિશેષ સમજવું કે વિશાલદૃષ્ટિનો અર્થ જૈનસિદ્ધાંતોથી વિપરીત મનની અસત્કલ્પનારૂપ કોઇએ ન સમજવો જોઇએ. ઉદાર મન રાખીને ધર્મની અપૂર્વ ભેટ ખરેખર અન્યોને આપવી જોઇએ. પોતાના ધર્મમાં સર્વ સુખની કુંચીયો છે. માટે જૈનોએ પોતાના જૈનધર્મનો ઉદારભાવથી પ્રસાર કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ વદિ ૨ મંગળવાર તા. ૫-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

વિશેષાવશ્યક વિગેરે ઉત્તમ ગ્રન્થો વાંચ્યા વિના વા સાંભળ્યા વિના મનુષ્યો સ્યાદ્વાદમાર્ગનું વિશેષતઃ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન કર્યા વિના ખરેખરો ઉપદેશ આપી શકાતો નથી. ટીકાઓ, વૃત્તિઓ વગેરે વાંચ્યા વા સાંભળ્યા વિના પૂર્વાચાર્યોના જ્ઞાનનો તથા તેમની ઉત્તમતાનો ખ્યાલ આવી શકતો નથી. જે જે આચાર્યોના બનાવેલા ગ્રન્થ વાંચવા, સાંભળવા તેમાં વિશેષ એટલું છે, કે તેઓના પ્રતિ ઉચ્ચ પ્રેમરૂપ ભક્તિ દર્શાવવી. એમ કરવાથી તેઓનાં હૃદય ખરેખર શ્રોતાઓ તથા વાચકોના હૃદયમાં ઉતરે છે. પૂર્વાચાર્યોના ગહન ગ્રન્થોનો સાર લીધા વિના તેમના વિષે અભિપ્રાય બાંધી શકાતો નથી. પૂર્વ પુરૂષો પ્રતિ પૂજ્યબુદ્ધિ રાખવાથી શ્રોતા તથા વક્તાને ખરૂં તત્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. પૂર્વાચાર્યોએ તે તે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવને લઇ લખેલા ગ્રન્થોને અધિકાર, સમય, હૃદય ધ્વનિના પરમાર્થોનું જ્ઞાન થાય તેવી રીતે વાંચવા જોઇએ. લેખકો ઘણું લખે છે તોપણ જે જાણે છે તેમાંનો ઘણો થોડો ભાગ લખી શકે છે વા બોલી શકે છે. મધ્યસ્થદષ્ટિથી લેખ્ય વિષયની તુલના કરવી જોઇએ. પક્ષપાત દૃષ્ટિથી કોઇપણ પુસ્તક વાચવાથી પરિપૂર્ણ સાર ખેંચી શકાતો નથી. કોઇ પણ પુસ્તક ઉપર વિવેચન વા ટીકા કરવી હોય તો મૂળ ગ્રન્થ રચનાર ઉપર પૂજ્ય પ્રેમબુદ્ધિ રાખ્યા વિના સારૂં વિવેચન કરી શકાતું નથી. કોઇપણ સારા મનુષ્યનું ચરિત્ર લખવું હોય તો તેના સદ્ગુણોને શોધી કાઢવા અને તેના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવો. શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરીને ચરિત્ર લખતાં જીવન રૂપ રેખા સારી રીતે દોરીને તેને રંગી શકાય છે ઉત્તમ મનુષ્યોનાં ચરિત્રો વાચવાથી તથા લખવાથી પોતાની તથા દુનિયાની ઉન્નતિ થાય છે. ઉત્તમ પૂર્વાચાર્યોનાં જીવન ચરિત્રો આકર્ષક પદ્ધતિથી લખાવાની ઘણી આવશ્કતા છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ વદિ ૪ ગુરૂવાર તા. ૭-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

અનેક પ્રકારની ભાષાદિની પંડિતાઇ મેળવીને જે મનુષ્યો ગર્વ ધારણ કરે છે તે મનુષ્યત્વને યોગ્ય નથી. અન્ય મનુષ્યોની ગમે તે રીતે હલકાઇ કરીને પોતાનો ઉત્કર્ષ કરવાને માટે જેઓ પ્રયત્ન કરે છે. તે અસ્ત થતા દીપકના તેજની ઉપમાને ધારણ કરે છે. જેઓના મનમાં અન્યોનો ઉત્કર્ષ સહન થતો નથી તેઓની પંડિતાઇમાં ધૂળ જાણવી. અધ્યાત્મ યોગમાં રમણતા કરનારની બાહ્ય વિદ્વત્તા સફળ થાય છે. પ્રશસ્યપ્રેમમય જેની દૃષ્ટિ બની નથી તેની આંખમાં દ્વેષનો વિકાર ક્ષણે ક્ષણે ઉત્પન્ન થયા કરે છે. પોતાના આત્માના જ્ઞાનાદિગુણો પ્રકટાવવાની ઇચ્છા જેના મનમાં થઇ નથી તે મૂઢ જીવધ્યાને પાત્ર ઠરે છે. જે શ્રાવકોમાં શ્રાવકોના એકવીશ ગુણ આવ્યા નથી અને ભાવ શ્રાવકના સત્તર ગુણ આવ્યા નથી તેઓએ સાધુઓ વગેરે અન્યની નિંદામાં ન પડતાં ઉપર્યુક્ત ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા જોઇએ. સાધુઓએ પોતાના આચારો અને સુવિચારોથી પૃથ્વીને શોભાવવી જોઇએ. ઉત્તમ ચારિત્ર વિશિષ્ટ મૌનાવસ્થાથી પણ અન્ય મનુષ્યોપર ચારિત્રની જે અસર કરી શકાય છે તે ઉત્તમ ચારિત્ર વિહીન દશા વિશિષ્ટ ચારિત્રોપદેશથી કદિ અસર કરી શકાતી નથી. મૌન રહીને પણ સદ્ગુણોને જે ઉપાર્જન કરે છે, તેઓના ગુણોની સુવાસના બોલ્યા વિના સર્વત્ર પ્રસર્યા કરે છે. લોકોમાં કીર્તિ વધે વા અમુક પ્રકારના સ્વાર્થની સિદ્ધિ વા મારૂં નામ પ્રખ્યાતિમાં આવે ઇત્યાદિ અપ્રશસ્ય ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરીને ઉત્તમ ચારિત્રમાં પ્રયત્ન કરવાથી લોકોને સન્માર્ગે વાળી શકાય છે. કેટલાક નહિ બોલનાર અને ઉત્તમ સદ્ગુણ ચારિત્ર ધારણ કરનાર મનુષ્યોને દેખીને ઘણા લોકો પોતાની મેળે તેવા પ્રકારના ઉચ્ચ ચારિત્રગુણી થવાને માટે પ્રયત્ન કર્યા કરે છે. ઉત્તમ ચારિત્ર હોય અને ઉત્તમ ઉપદેશ દેવાની શક્તિ હોય છે તો દૂધમાં સાકર ભળ્યા જેવું થાય છે. અહંકાર ત્યાગીને પંડિતપણું પ્રાપ્ત થતાં ઉત્તમ સદ્ગુણમય ચારિત્રમાર્ગમાં યત્ન કરીને વિદ્વત્તાની સફલતા કરવી જોઇએ. બહુ બોલવા કરતાં થોડું બોલીને પોતાના ગુણોવડે અન્યોને ઘણી અસર કરવી જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ વદિ ૫ શુક્રવાર તા. ૮-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

દ્વેષાગ્નિ જ્યાં ઉપજે છે તે સ્થાનનો નાશ કરી દે છે. જે મનુષ્યો દ્વેષાગ્નિનું સેવન કરે છે, તેઓ પોતાના આત્માના ગુણોને બાળે છે. દ્વેષાગ્નિને જેઓ શાંત કરી દે છે, તેઓ માનવજાતિનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ બને છે. દુર્ગુણો ઉપર જય મેળવ્યા વિના મનુષ્યો ખરા બહાદુર ગણી શકાતા નથી, વિષય વાસનાઓ અને અનેક પ્રકારના સ્વાર્થરૂપ પશુઓનો જ્ઞાનાગ્નિમાં જે હોમ કરે છે તે ખરો ભાવયજ્ઞકરનાર જાણવો. પ્રાણધારી પશુઓને જેઓ હોમમાં હોમે છે, તેઓના કરતાં રાક્ષસોની ઉપમાને અન્ય કયો મનુષ્ય ધારણ કરી શકે ? અશુભ સ્વાર્થ વૃત્તિનો ત્યાગ કર્યા વિના દયા અને દાન કરી શકાતું નથી. જેટલા અંશે દાન કરી શકાય છે તેટલા અંશે ત્યાગ અને મમતાનો ત્યાગ કહી શકાય છે. અશુભેચ્છાઓનો ત્યાગ કર્યા વિના કદાપિ ઉચ્ચપદ પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી. જે મનુષ્યો શુભેચ્છાઓવડે પોતાનું હૃદય ભરી દે છે. તેઓના આત્મામાં સદ્ગુણો ઉગી શકે છે. પ્રબળ પુરૂષાર્થ સ્ફોરવીને અશુભેચ્છાઓની સાથે યુદ્ધ કરીને સાધુઓએ મહાવીર યોદ્ધા તરીકે પોતાનું નામ દીપાવવું જોઇએ. કોઇ પણ સાધુ અગર શ્રાવકના મનમાં અન્યનું બૂરૂં કરવાની ઇચ્છા વા પ્રવૃત્તિ થાય, તો તે સાધુ અગર શ્રાવક ખરેખર મહાવીર પ્રભુના માર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય છે. શ્રી મહાવીરપ્રભુની જેવી ચંડકૌશિક ઉપર અત્યંત કરૂણાદૃષ્ટિ રહી હતી તેવી મહાવીરના અનુયાયિઓની દૃષ્ટિ થાય તો તેઓના સહવાસથી અન્ય મનુષ્યો ઉપર પણ સારી અસર થયા વિના રહે નહિ. જૈનોના શુભાચારો અને શુભ વિચારમાં એટલું બધું બળ છે, કે તેની અસર અન્યોને થયા વિના રહેતી નથી. માનવ બંધુઓએ દરરોજ ઉત્તમ આચારો અને વિચારોને વધારવા પ્રયત્ન કર્યા કરવો. અશુભ વિચારોના મૂળને ઉખેડી નાંખવું જોઇએ. હે આર્યજૈનો ! આત્માના સદ્ગુણો ખીલવવાનો અમૂલ્ય સમય મળ્યો છે તેને સફળ કરો !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ વદિ શનિવાર તા. ૯-૩-૧૧

કનક અને કામિનીનો ત્યાગ કરવો સહેલ છે, પણ પરનિંદા અને ઇર્ષ્યાનો ત્યાગ કરવો મુશ્કેલ છે. જે મનુષ્યો પરની નિંદા કરવામાં યોગનું બળ વાપરે છે તેઓ યોગની શક્તિને હારી જાય છે. કોઇની પણ નિંદા કરવા પહેલાં જો મનુષ્યો વિચારે તો ખરેખર નિંદા કરવાની ટેવ છોડી દે. અન્યની નિંદા કરનાર પોતાના આત્માનો અપકર્ષ કરી શકે છે. નિંદા કરનારની જીભ તરવારની ધાર સમાન છે, અને ઇર્ષ્યા કરનારની આંખ ખરેખર ધૂમકેતુની ઉપમાને ધારણ કરે છે. નિંદા અને ઇર્ષ્યા કરવાથી આત્માની નિર્મલતા વધતી નથી, પંડિતાઇ મેળવવી સહેલ છે, સાધુનો વેષ ધારણ કરવો સહેલ છે, પણ નિંદા અને ઇર્ષ્યાનો ત્યાગ કરવો મુશ્કેલ છે. વિષ ધારણ કરનાર સર્પથી પ્રાણીઓ ભય પામે છે, તે પ્રમાણે ઇર્ષ્યાલુ અને નિંદા કરનાર મનુષ્યથી સર્વ લોકો ભય પામે છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુનો એવો ઉપદેશ છે કે પાપી જીવના ઉપર પણ કરૂણાભાવ ચિન્તવવો. પણ તેને ધિક્કારીને વા તેના ઉપર ક્રોધ કરીને નવાં કર્મ બાંધવાં નહિ. જે મનુષ્યો શ્રી મહાવીર પ્રભુના પગલે ચાલવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓએ સર્વ દોષી જીવો ઉપર કરૂણાભાવ ધારણ કરવો અને જેઓમાં જે જે અંશે ગુણો હોય તેઓના તે તે અંશોના ગુણો પર પ્રમોદભાવ ધારણ કરવો. મનુષ્યોમાં રહેલા આત્માઓ ઉપર જેઓના હૃદયમાં પ્રેમ પ્રકટે છે તેઓ કદાપિ કોઇની નિંદા વા ઇર્ષ્યા કરતા નથી. કદાપિ પોતાનાથી મોહના યોગે નિંદાથી દોષોમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે તો પોતાના આત્મામાં પુનઃ તે તે દોષો ન પ્રકટે એવા સખ્ત ઉપાયોને યોજે છે અને શ્રીવીરપ્રભુના માર્ગમાં ગમન કરે છે. અનિંદક અને ઇર્ષ્યાના ત્યાગી મનુષ્યોનાં હૃદય નિર્મલ થવાથી તેઓના હૃદયમાં સમ્યગ્ જ્ઞાનનો પ્રકાશ થઇ શકે છે અને તેવા મનુષ્યો સર્વ પ્રાણી માત્રના પ્રેમપાત્ર બને છે અને તેઓજ અન્યોને સહાય આપીને મોક્ષ માર્ગની મુસાફરી શરૂ કરી શકે છે. ગૃહસ્થાવસ્થામાં વા સાધુ અવસ્થામાં તેઓ પોતાની ફરજ અદા કરવા સમર્થ બને છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ વદિ ૭ રવિવાર તા. ૭-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

જે જે ગુણો આત્મામાં પ્રકટાવવા હોય તે તે ગુણોને ક્રમવાર વિચારવા, પશ્ચાત્ તે ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે અત્યંત ઉત્સાહ ધારણ કરવો. તે તે સદ્ગુણો મારા આત્મામાં ખીલવાજ જોઇએ, એવો નિશ્ચય દૃઢ સંકલ્પ કરવો. દુર્ગુણો પણ સદ્ગુણ રૂપમાં કેટલાક ફેરવી શકાય છે. એમ વિચાર કરવો. ઉત્સાહબળથી ગુણોનાં રોધક કર્માવરણો ટળે છે એમ નિશ્ચય કરવો. મારામાં સદ્ગુણો પ્રકટાવવાની શક્તિ છે એમ નિશ્ચય કરવો, કોઇ પણ બાહ્ય પદાર્થની વાસના કરવી એ આત્માનો મૂળ સ્વભાવ નથી એવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો. કોઇ પણ પ્રકારની વાસનાવિના કરવા લાયક કાર્યો મ્હારે કરવાં જોઇએ, એવો દૃઢ નિશ્ચય પ્રકટાવવો જોઇએ. જ્યારે ત્યારે પણ મારૂં કાર્ય પૂર્ણ થવાનું છે એવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો. વીતરાગદશામાં ન રહેવાની દશા જ્યાં સુધી મારામાં છે ત્યાં સુધી શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરીને મારે નિષ્કામ ભાવથી ધર્મસાધના સાધવી જોઇએ, એવા પ્રકારનો દૃઢ નિશ્ચય કરવો. આત્માની પ્રસન્નતાવડે જીવન ગાળવું જોઇએ. એવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો. સત્ય પ્રિય અને હિતકારક વચન મારે બોલવું જોઇએ, એવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો. જે જે અંશે જેટલું પદાર્થનું સ્વરૂપ જણાય અને તે અન્યને ઉપયોગી થાય તેવું હોય તો તેનું સ્વરૂપ અન્યને કહેવું એવો વિવેક કરવો. જેટલું સાંભળવામાં આવે, જોવામાં આવે, અને જાણવામાં આવે તેટલું હૃદયમાં રાખવું અને ગમે તે મનુષ્યોની આગળ જાણેલું અને દેખેલું એકદમ યોગ્યતા જાણ્યા વિના કહેવું નહિ એવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો. વિરોધી ગમે તેવી ઇર્ષ્યાથી વાતો કરે તો પણ તેઓનું અશુભ કરવા તેઓના જેવો પ્રયત્ન કરવો નહિ એમ મનમાં દૃઢ નિશ્ચય કરવો. કર્મના અચલ સિદ્ધાંત પ્રમાણે જીવો શુભાશુભ ભોગવે છે. કર્મના સિદ્ધાંત પ્રમાણે દુઃખો પ્રાપ્ત થાય છે એમ જાણી સમભાવ ધારીને નવીન કર્મ બાંધવાં નહિ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ વદિ ૮ સોમવાર તા. ૧૧-૩-૧૨ પાદરા.

મનને આત્માની સાથે જોડી રાખવું. મનને નકામું જ્યાં ત્યાં ભટકવા દેવાથી મનઃસંયમની સિદ્ધિ થતી નથી. આત્માની આજ્ઞા વિના મન સ્વચ્છંદતાથી વર્તે છે ત્યાં સુધી સંકલ્પની સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી. આત્માની આજ્ઞા પ્રમાણે મન વર્ત્તે એવો દૃઢ સંકલ્પ કરીને મનના ઉપર વારંવાર ઉપદેશ દેવો કે જેથી મનમાં નકામા વિચારો પ્રકટે નહિ. મનમાં કોઇપણ અધિકાર પ્રમાણે ધાર્મિક દેવગુરૂ આદિના વિચારો પ્રકટાવીને તેમાં રસજ્ઞતા ઉત્પન્ન કરવી. મનનો તેમાં પ્રેમ લાગે એમ કરવું. દેવગુરૂના પર શુદ્ધપ્રેમ થવાથી મન તેમાં રમણુતા કરી શકે છે, અને તેથી મનની શુદ્ધિ થતી જાય છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં એક સ્થિર ઉપયોગથી રમણુતા કરવાથી મન તેમાં લયલીન થઇ જાય છે, અને તેથી આનન્દ રસ પ્રકટે છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં રમણુતા કરવાનો જ્યારે પ્રેમ લાગે છે ત્યારે બાહ્યમાં નીરસતા અનુભવાય છે, અને આત્માના શુદ્ધ પ્રેમની રમણુતા પ્રકટવાથી મોહની પ્રકૃતિયોનું પ્રાબલ્ય બહુ ક્ષીણ થઇ જાય છે. દ્રવ્યાનુયોગના તીવ્ર ઉપયોગ વિના અસંખ્યપ્રદેશોમાં રમણુતા થઇ શકતી નથી, તેથી બાલજીવોએ તો દેવગુરૂ આદિમાં રમણુતા કરીને મનને જોડી રાખવું. સૂક્ષ્મ બાબતથી મન થાકી જાય ત્યારે સ્થૂલ બાબતોમાં મનને જોડી દેવું. મસ્તકને હાનિ પહોંચે અને મન થાકી જાય ત્યારે મનને શાન્તિ આપવી. મનની પાસેથી નિયમસર કામ લેવું જોઇએ. અન્યથા શારીરિક અને માનસિક સ્થિતિ બગડી જાય છે અને આત્માની ઉચ્ચતા કરતાં વિઘ્નો વેઠવાં પડે છે. મગજનું યંત્ર બગડી ન જાય એવું લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ. મનના ઉપર આત્માની સત્તા એવી ઉત્તમ બેસાડવી કે જેથી મનમાં શોક, વિયોગ અને ચિંતા વગેરેના અનુપયોગી વિચારો પ્રકટેજ નહિ. આત્માનું જ્ઞાન સંપ્રાપ્ત કરીને મનનાપર અંકુશ મૂકાય એવી આત્માની દશા કર્યા વિના આત્મા ખરેખર મનને કબજામાં રાખવા શક્તિમાન્ થઇ શકતો નથી. મનને કબજામાં રાખીને ઉપયોગમાં વર્તનાર આત્મા અન્તર્જીવનનો ભોક્તા બને છે, અને સહજાનંદનો રસીયો થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ વદિ ૯ મંગળવાર તા. ૧૨-૩-૧૨ પાદરા.

કોઇપણ બાબતમાં રસ પડે ત્યારે ઉંઘ આવતી નથી. જેમાં સમજણ પડતી નથી. અને જે વિષય ગમતો નથી ત્યારે તે તરફનો કંટાળો આવે છે. જેની જેટલી દૃષ્ટિ ખીલી છે તેને તે દૃષ્ટિના અધિકારે તે તે વસ્તુમાં રસ પડે છે. બાળકોને જેમાં રસ પડે છે, તેમાં યુવકોને રસ પડતો નથી. ભોગીઓને જેમાં રસ પડે છે, તેમાં યોગીઓને રસ પડતો નથી. યુવાનોને જેમાં રસ પડે છે, તેમાં વૃદ્ધોને રસ પડતો નથી. કથાના અધિકારીઓને કથા સાંભળવામાં રસ પડે છે, તેમાં તત્ત્વવેત્તાઓને રસ પડતો નથી. તત્ત્વવેત્તાઓને જે બાબતમાં રસ પડે છે, ત્યાં અજ્ઞાનીઓને રસ પડતો નથી. શિકારીઓને જેમાં રસ પડે છે, તેમાં દયાળુઓને તત્ત્વથી જોતાં ખરેખર આનંદ દેખાતો નથી. મિથ્યાત્વીઓને જેમાં રસ પડે છે, તેમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિયોને રસ પડતો નથી. ભક્તોને જેમાં રસ પડે છે, તેમાં યોદ્ધાઓને બરાબર રસ પડતો નથી. સર્વ જીવોની ભિન્ન ભિન્ન પરિણતિયો છે, તેથી બુદ્ધિ, રૂચિ અને અધિકારભેદે તેઓમાં ભિન્ન ભિન્ન પરિણતિયોગે રસભેદ પણ ભિન્ન ભિન્ન દેખવામાં આવે છે. બાહ્ય પદાર્થો દ્વારા અજ્ઞાનથી જે આનન્દરસ ભોગવવામાં આવે છે. તે ક્ષણિક હોવાથી ટળી જાય છે. ક્ષણિક વસ્તુઓદ્વારા પ્રાપ્ત થતો આનંદરસ તે વસ્તુતઃ આનન્દરસ નથી. નાટક વગેરે જોઇને વા બાળકો વગેરે રમાડીને જે આનન્દરસ લેવામાં આવે છે તે ક્ષણિક હોવાથી શાતાવેદનીયરૂપ ગણાય છે અને તે દુઃખરૂપજ છે. બાહ્ય પદાર્થ જન્ય આનન્દરસ ટળી જાય છે. માટે આત્મજ્ઞાની યોગીઓ આત્માના સહજાનન્દ રસને પ્રાપ્ત કરવા અન્તર્માં લીન થઇ જાય છે. આત્મા સ્વયં નિત્ય હોવાથી આનન્દરસ પણ નિત્ય છે. તેથી સહજાનંદનો ભોગ લેતાં બાહ્ય પદાર્થદ્વારા આનન્દરસ લેવાની ઇચ્છાઓ મરવા માંડે છે અને આત્માના સહજ આનન્દ રસનો અનુભવ થવાથી, તેનો દૃઢ નિશ્ચય થવાથી મન, વાણી અને કાયાના યોગનો વ્યાપાર પણ આત્માના આનન્દરસથી સન્મુખ થાય છે. જ્ઞાનીઓની છેલ્લામાં છેલ્લી ખરી શોધ સહજાનંદ રસ પ્રાપ્ત કરવાની હોવાથી તેઓને રસના કારણો જે જે હોય છે તેમાં પણ રસ પ્રકટે છે. અને તેથી તેઓનું ચિત્ત તે તે સાધનોદ્વારા સ્થિર થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ વદિ ૧૦ બુધવાર તા. ૧૩-૩-૧૨ પાદરા.

ત્રણ ચાર સૈકાથી ભારતભૂમિમાં આવેલા ખ્રીસ્તી પાદરીઓએ ખ્રીસ્તીઓની લાખો પ્રમાણમાં સંખ્યા વધારી દીધી છે. આર્યસમાજીઓએ અર્ધ સૈકામાં અઠ્ઠાવીશ લાખ લગભગ મનુષ્યોને આર્યસમાજી કર્યા છે. થીઓસોફીના નેતાઓએ પોતાનો ધર્મ વધારવા ભગીરથ પ્રયત્ન આદર્યો છે. બૌદ્ધધર્મનો પ્રચાર હિંદુસ્થાનમાં થવા લાગ્યો છે. જૈનોની સંખ્યા પ્રતિદિન ઘટતી જાય છે, પ્રશસ્ત રાગની બુદ્ધિથી વિચાર કરીએ છીએ, તો નસેનસ ધર્મોત્સાહથી ઉછળે છે. જૈનોમાં ભેદ પડી ગયા છે. દિગંબરોમાંથી તેરાપંથી અને શ્વેતાંબરોમાંથી સ્થાનકવાસી મત નીકળ્યો છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુના તીર્થનો વિચાર કરીએ તો પણ મનમાં ખેદ થાય છે કે બે હજાર ચારસો ને આડત્રીશ વર્ષ ઉપર પ્રભુએ જૈન તીર્થની સ્થાપના કરી. તેમની પાછળ થનારાઓએ વીરપ્રભુના તીર્થની વૃદ્ધિ કરવી જોઇએ; બાપની પેઢીને દિકરાઓએ વધારવી જોઇએ. મહાવીર સ્વામીના લગભગ કાળમાં જૈનોની સંખ્યા ચાલીસ કરોડ લગભગની ગણાતી હતી. સર્વજ્ઞસ્થાપિત ધર્મ પાળનાર મનુષ્યોની સંખ્યા પ્રતિદિન વધવી જોઇએ. પણ હાલ જૈનો ઘટે છે તેથી પ્રશસ્ત રાગ બુદ્ધિથી વિચારતાં ખેદ ઉત્પન્ન થાય છે. અન્યોની પેઢીઓમાં મનુષ્યોની સંખ્યા વધતી જાય છે, અને પ્રભુ મહાવીરની ધર્મપેઢી હજારો વર્ષથી ચાલે છે તેમાંથી મનુષ્યોની સંખ્યા ઘટે છે, તેમાં સાધુઓને શ્રાવકોનો દોષ છે, કે ભાવીભાવનો દોષ છે. તેનો વિચાર કરવો જોઇએ. શ્રીમહાવીર પ્રભુની સત્યધર્મની પેઢીનો મહિમા વધવો જોઇએ, અને જેથી ધર્મરૂપ માલની ખરિદી કરનારાઓની સંખ્યા પણ વધવી જોઇએ. જૈનધર્મની પેઢી ચલાવનારા અને તેમની પાટે બેસનારા સૂરિયો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ હાલમાં છે. તેઓએ આ બાબતનો વિચાર કરવો જોઇએ. તેઓ જો પ્રમાદ કરશે તો પ્રમાદ દોષના યોગે તેઓને તથા તેઓની પરંપરાના સાધુઓને ઘણું ખમવું પડશે. અમારા પૂજ્ય મુનિવરો જાગ્રત્ થાય અને શ્રાવકો પણ જાગ્રત્ થાય એમ ઇચ્છું છું. સર્વવડે જે કરી શકાય તે એકલા મારાથી કેમ બની શકે ? જે અજ્ઞ જૈનો છે તે તો વીર્યહીન હોવાથી તેમની આગળ જે કંઇ કહેવું તે અરણ્યરૂદન માત્ર છે. તો પણ ઉપાયો તો ગમે તે યોજવા જોઇએ. ભાવીભાવ ઉપર આધાર રાખીને કદિ બેસી તો ન રહેવું જોઇએ. હિંમત અને સતત પ્રયત્નથી અમારા બાંધવોએ જૈનધર્મના

કાર્યોમાં મચ્યા રહેવું જોઇએ જૈનધર્મની વૃદ્ધિ માટે પ્રશસ્ય પ્રેમ, ભક્તિ ઉત્સાહ અને જ્ઞાનાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કરીને પોતાની શક્તિ અનુસારે જૈનોએ ધર્મસેવા કરવીજ જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ વદિ ૧૧ ગુરૂવાર તા. ૧૪-૩-૧૨ પાદરા.

નૈગમનયની અપેક્ષાએ ધર્મનો પ્રચાર કરવામાં આવે તો ઘણા અજ્ઞાની લોકો પણ જૈનધર્મના સન્મુખ થઇ શકે. નૈગમનય અને વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ જૈનધર્મ પાળનારાઓ ઘણા થઇ શકે. ૠજુસૂત્રનયની અપેક્ષાએ તે બે નય કરતાં ધર્મ પાળનારા ન્યૂન થઇ શકે. ૠજુસૂત્રનય કરતાં શબ્દનયની અપેક્ષાએ જૈનધર્મની સંખ્યા ઓછી ગણી શકાય. શબ્દનય કરતાં સમભિરૂઢનયની અપેક્ષાએ ધર્મીઓની સંખ્યા ન્યૂન છે. સમભિરૂઢનય કરતાં એવંભૂતનયની અપેક્ષાએ ધર્મીઓની સંખ્યા ઘણી થોડી છે. હાલમાં નૈગમનય અને વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ ધર્મ સાધનારાઓની સંખ્યા ઘણી છે. ઉપર ઉપરના નય કરતાં અધોઅધોનયને અનુસરીને ધર્મ પાળનારાઓની સંખ્યા ખરેખર દુનિયામાં બહુ બહુતર દેખવામાં આવે છે. એકાન્ત ૠજુસૂત્રનયની અપેક્ષાને લઇ ઉત્પન્ન થએલ બૌદ્ધધર્મ પાળનારાઓની પચ્ચાસ કરોડ ઉપર સંખ્યા છે. એકાન્ત નૈગમનયને અનુસરીને ઇશ્વરને જગત્કર્ત્તા તરીકે માનીને ધર્મ પાળનારા મુસલમાનો અને ખ્રીસ્તીઓ વગેરેની સંખ્યા આશરે અબજ ગણી શકાય. વ્યવહારનયને એકાન્તે સ્વીકારીને વ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ સ્વીકારનારા નાસ્તિકોની સંખ્યા પણ ઘણી છે. એકાન્ત સંગ્રહનય માનીને બ્રહ્મનુંજ એકલું અસ્તિત્વ સ્વીકારનારા અદ્વૈતવાદીઓની સંખ્યા કરોડો મનુષ્યોની છે. આમ એકાન્તે એકેક નયને માનીને અન્યનયોને ઉત્થાપનારાઓની સંખ્યાનો હિસાબ જાણવો. સાત નયોની સાપેક્ષતાએ ધર્મને માનનારા જૈનોના ત્રણે ફીરકાઓની સંખ્યા ભેગી કરીએ તો આશરે તેર લાખ મનુષ્યોની થાય છે. નયોની અપેક્ષાએ ધર્મને જાણવામાં ઘણી સૂક્ષ્મબુદ્ધિની જરૂર છે. તેવા બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો વિના નિરપેક્ષનયધર્મમાં ઘણા મનુષ્યો દાખલ થઇ શકે છે. નૈગમનય અને વ્યહારનયની ઉત્થાપના કરીને નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ ધર્મ ચલાવવામાં

આવે તો જૈનોનું નામ પણ દુનિયામાં રહી શકે નહિ. પૂર્વાચાર્યોએ કથિત નૈગમનય, સંગ્રહ અને વ્યવહારનય કથિત જૈનધર્મને જે ઉત્થાપે છે તે ચતુર્વિધ સંઘરૂપ તીર્થનો ઉચ્છેદ કરે છે એમ કથ્યું છે. જૈનધર્મના પ્રવર્તકોએ સાપેક્ષબુદ્ધિથી જૈનધર્મને નૈગમ અને વ્યવહાર વડે ચલાવવો અને યોગ્ય અધિકારીને નિશ્ચયનય ધર્મનો ઉપદેશ દેવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ વદિ ૧૨ શુક્રવાર તા. ૧૫-૩-૧૨ પાદરા.

ગીતાર્થ ગુરૂના વચન પ્રમાણે જે મનુષ્યો ધર્મની આરાધના કરે છે અને ધર્મ સેવા કરે છે તેઓ કદિ આડા માર્ગમાં ફસાઇ જતા નથી. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી પ્રતિકુલપણે ધર્મજુસ્સાનો વ્યય કરવો નહિ. શુદ્ધપ્રેમ વિના કોઇ દિવસ અન્ય મનુષ્યોને પોતાના ધર્મમાં લાવી શકાતા નથી. ઔરંગઝેબ પાદશાહની પેઠે અને અલ્લાઉદ્દીન પાદશાહની પેઠે જે ધર્મના નામે તરવાર ચલાવે છે તેને પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી. સત્યબોધ અને શુદ્ધ પ્રેમ વિના ધર્મની વૃદ્ધિ કરી શકાતી નથી. જેના હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમ અને દયાનાં શીતલ ઝરણાં નથી તેવા મનુષ્યોને આચારો અને વિચારો લુખ્ખા હોય છે. ગીતાર્થ ગુરૂઓ આ બધું સમજાવે છે અને મનુષ્યોને ધર્મમાર્ગે દોરે છે, અને સદ્ગુણો વિનાના મનુષ્યો સત્ય ધર્મ માર્ગમાં અધર્મ રૂપ કંટાળ વૃક્ષો વાવે છે, અને તે કાંટાઓ તેઓના શરીરે લાગવાથી તેઓ દુઃખી થાય છે. સદ્ગુણો વિનાના વિદ્વાન્ મનુષ્યો જ્વાળામુખી પર્વતસમાન છે. શુદ્ધ પ્રેમ, દયા, દાન, પરોપકાર, ગંભીરતા, સુજનતા, નગર સેવા, આત્મદૃષ્ટિ આદિ સદ્ગુણો વિનાના લક્ષ્મી સત્તાના ધારક મનુષ્યો કૂતરાં, બિલાડાં અને વ્યાઘ્રની પેઠે પોતાનું આયુષ્ય વ્યતીત કરે છે. ઉપર્યુક્ત ગુણ વિનાના ગુરૂઓ દુનિયાને સદ્ગુણો વડે પોષી શકતા નથી. જ્ઞાની ગીતાર્થ મુનિવરો અધિકાર પ્રમાણે પ્રત્યેક મનુષ્યને દુર્ગુણોમાંથી મુક્ત થવાના અને સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાના આચારો અને વિચારોને આપી ભાવકલ્પવૃક્ષની ઉપમાને તેઓ સાર્થક કરે છે. મનુષ્યોને ધિક્કારનારા, તિરસ્કાર કરનારા અને દુઃખ દેનારાઓ તો ઘણા મનુષ્યો હોય છે. પણ મનુષ્યોના દુર્ગુણોને હરનારા અને તેઓના માતાની પેઠે પ્રેમ ધારણ

કરનારા નિઃસ્વાર્થી દયાવંત પ્રેમી, જ્ઞાની એવા મુનિવરો હોય છે. ગીતાર્થ ગુરૂઓની વિશાલદૃષ્ટિ હોય છે. તેઓ દાક્તરોની પેઠે મનુષ્યોના દોષોને ટાળવાનો અને તેમના આત્માઓની ઉન્નતિ કરવાના ઉપાયો જાણે છે. જેઓ બીજા મનુષ્યોને હલકા ગણે છે તેઓ કદિ ઉત્તમ મહાત્માવા ઉત્તમ મનુષ્ય તરીકે ગણી શકાતા નથી. અન્યોને હલકા નહિ ગણનારા ગીતાર્થ મુનિવરો ધર્મનો પ્રચાર કરી શકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ફાગણ વદિ ૧૩ શનિવાર તા. ૧૬-૩-૧૨ પાદરા.

શ્રીમાન્ ગૃહસ્થ જૈનો યદિ સામાન્ય ગૃહસ્થજનોને ભક્તિની વૃત્તિ પૂર્વક સાહાય્ય કરે તો સાધર્મિકસેવા કરી એમ ગણાય. લક્ષ્મીમંત જૈનોમાં પ્રાયઃ અજ્ઞાન અને એશઆરામપણું વિશેષ દેખવામાં આવે છે. લક્ષ્મીના લાભથી પ્રમત્ત બનાને શ્રીમંતો પરમાર્થનાં કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ નહિ કરે તો તેમનું ભવિષ્ય અંધકારમય બનશે. કેટલાક વિદ્વાનોમાં અહંકાર અને ઇર્ષાનો ભાગ વાસો કરે છે. તેથી તેઓ સર્વે ભેગા મળીને પરમાર્થ કાર્યો કરી શકતા નથી. નિષ્કામ ભાવથી જગત્ના લોકોનું ભલું કરવું તે રૂપ જગત્ સેવાને જ્ઞાનીઓ સ્વીકારે છે. પરમાત્માપદની ઉચ્ચ દશાપર ચઢેલા શ્રીમહાવીરે જેમ સર્વને બોધ દેવાનું કાર્ય કર્યું તેમ સર્વજ્ઞાનીઓ જગત્ ઉપર પરોપકારરૂપ સેવાને આવશ્યક કાર્ય ગણીને કરે છે. અજ્ઞાનીઓ પરમાર્થનાં કાર્યો કરતાં અહંવૃત્તિના ઉછાળાથી લડી મરે છે અને જ્ઞાનીઓ નિષ્કામવૃત્તિથી પરનું ભલું કરવા રૂપ જગત્ સેવા કરતાં કદિ ખેદ, ક્લેશ, હર્ષ વા શોકને પામતા નથી. સકામવૃત્તિના કરતાં ખરેખર સર્વ પ્રકારની બાહ્યેચ્છા ત્યાગ રૂપ નિષ્કામ વૃત્તિથી જે કાર્યો કરવામાં આવે છે તેથી અલિપ્તદશા રહે છે, અને અનન્ત સદ્ગુણોને આત્મામાં પ્રકટાવી શકાય છે. જે જ્ઞાનીઓની નિષ્કામવૃત્તિ રહેતી હોય અને જેઓ પરધનના ત્યાગી હોય તેમની સલાહ લઇને ગૃહસ્થોએ પરમાર્થ સેવા વા જગત્ સેવા કરવી જોઇએ. જેઓને બાહ્ય પદાર્થોમાં અહંવૃત્તિ પ્રકટતી નથી તેવા મનુષ્યો પ્રત્યેક કાર્યો કરતાં છતાં સમાનભાવમાં રહી શકે છે. કોઇએ હું સમભાવમાં રહીને કાર્ય કરૂંછું એમ માનીને પ્રમાદશત્રુને ભૂલવો જોઇએ નહિ, ઉચ્ચ અને આગળનો અનુભવ આવતાં પૂર્વના વિચારોમાં કેટલું સત્યત્વ હતું તેનો તોલ કરી કાર્યો કરતાં કષાયથી ચેતીને ચાલવું જોઇએ.

 × × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ વદિ ૧૪ રવિવાર તા. ૧૭-૩-૧૨ પાદરા.

પ્રભુભક્તિ અને સ્મરણ કરવાથી થતા લાભ સંબંધી ઉપદેશ દીધો. આ કાલમાં અન્તરૂથી શાંત હોવા છતાં ઉપરથી ફૂંફવાડો રાખવો જોઇએ. ક્ષેત્રને વાડની જરૂર છે. રાજ્યને લશ્કરની જરૂર છે. ઉગતા આંબાને વાડોલીઆની જરૂર છે. તેમ જૈનશાસનનું રક્ષણ કરનાર એવા પ્રશસ્ય રાગ અને દ્વેષાદિ પરિણતિધારક શૂરવીર જૈનોની આવશ્યકતા છે. શીખ ગુરૂ ગોવિંદસિંહે મુસલમાનોથી હિંદુઓને બચાવ્યા, શિવાજીએ શકતા વાપરીને મુસલમાનોથી હિંદુઓનું રક્ષણ કર્યું. જૈનશાસનમાં સાધુઓ વગેરેને ઉપદ્રવ કરનારા કેટલાક જૈનશાસનદ્રોહીઓને શિક્ષા આપવાને જૈનશાસનના રાગીઓ, કાલાનુસારે નીતિથી તેના ચાંપતા ઉપાયો લે તો તેમાં લાભ અવબોધાય છે. જૈનશાસનની રક્ષાને માટે ચાંપતા ઉપાયો લેવા જોઇએ. સદ્ગુરૂના ઉપર ઉપસર્ગ કરનારાઓ તે દુષ્ટતા ન કરે તેવા ચાંપતા ઉપાયોથી બોધ શિક્ષા કરવી જોઇએ. દુર્જનોને વ્યવહારનયને અનુસરી શિક્ષા કરવી જોઇએ. સરકાર ચોર વગેરે દુષ્ટ લોકોને દબાવીને પ્રજાનું રક્ષણ કરે છે. ઇંગ્લીશ સરકારના રાજ્ય પ્રતાપથી જૈન વગેરે પ્રજાને સારી શાન્તિ મળી છે. પ્રજાને ઉપદ્રવ કરનાર રાજ્યદ્રોહી અને દુષ્ટ લોકોને સરકાર શિક્ષા આપે છે, તેમાં સર્વ પ્રજાનો લાભ સમાય છે. જૈનધર્મ વિરૂદ્ધ વર્તનાર અને જૈનશાસનના સાધુઓ વગેરેની હેલના કરાવનારને જૈન સંઘ ખરેખર જૈન સંઘની બહાર કરે તો તેમાં અલ્પ હાનિ અને બહુ લાભનું કાર્ય અવબોધાય છે. જૈન સનાતન માર્ગમાંથી વિપરીત પન્થ કાઢનારાઓ માનપૂજાની લાલચમાં અર્થનો પણ અનર્થ કરે છે. અન્તરૂમાં મૈત્રીભાવ ધારણ કરીને વ્યવહારથી જૈનશાસનની વિરૂદ્ધ વર્તનારાઓને સમજાવવા જોઇએ. તેઓના કુતર્કની હાનિકર દલીલોનો સયુક્તિથી પ્રત્યુત્તર આપવો જોઇએ. કાંટો કાંટાથી દૂર થાય છે. એવી ન્યાયથી પણ અપવાદપ્રવૃત્તિ કરીને સત્ય ધર્મનું રક્ષણ કરવું જોઇએ. શુદ્ધ પ્રેમથી દ્વેષ નાશ પામે છે એ ન્યાય બને ત્યાં સુધી આદરવો. કોઇ ઉદીરણા કરીને કલેશના માર્ગમાં ખેંચે તો ન્યાયથી ચાંપતા ઉપાયો આદરવા જોઇએ, અને પોતે જાતે ઉદીરણા કરી કોઇની સાથે કલેશ ન કરવો જોઇએ. અપવાદમાર્ગે વ્યવહારથી આવી પ્રવૃત્તિ કરતાં પણ અન્તરૂથી નિર્લેપ રહીને જૈનશાસનની સેવા કરવી જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ફાગણ વદિ ૦)) સોમવાર તા. ૧૮-૩-૧૨ પાદરા.

પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં અનેક પ્રકારની ઉપાધિયો મનુષ્યોના શીર્ષપર આવી ચઢે છે, અને ઉપાધિપ્રસંગોમાં મનની નિરાકુલતા જાળવવી એ કંઇ સામાન્ય કાર્ય નથી. અનેક પ્રકારનાં કાર્યો કરતાં ઉપાધિ પ્રસંગો આવે ત્યારે મગજને ખોવું નહિ. એવી દશા પ્રાપ્ત કરવા તેમણે ઉત્તમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. ગૃહસ્થ મનુષ્યોનો અધિકાર ભેદે આજીવિકાદિ અર્થે કાર્યો કર્યા વિના તો છૂટકો થવાનો નથી. મનુષ્યો ઉત્તમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તો ગૃહસ્થાવાસમાં મગજની સમતોલતા સાચવીને મહાન્ કાર્ય કરવાને માટે શક્તિમાન્ થાય છે. ઉત્તમ સદ્ગુણોવડે સંસ્કારિત મનવાળા ગૃહસ્થો જગત્‌ને દિવ્યલોકસમાન બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા બાદ કષાયોની મન્દતાની સાથે ગુણસ્થાનકના ભેદે વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક કાર્યો કરી શકાય છે. જ્ઞાનીના કાર્યોમાં ઘણો સુધારો અને વિવેક વ્યવસ્થા દેખવામાં આવે છે. સત્તા, લક્ષ્મી અને વિદ્યા આદિની પ્રાપ્તિથી જ્ઞાની ગૃહસ્થોના પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં અત્યુત્તમતા અવલોકી શકાય છે. મગજનું સમતોલપણું જાળવીને જે મનુષ્યો વ્યાવહારિક પારમાર્થિક કાર્યોને કરે છે તેઓ પોતાના કાર્યની સિદ્ધિ પણ કરે છે, અને અહંવૃત્તિ વિના અલિપ્ત પણ અમુક નયની અપેક્ષાએ રહી શકે છે. અજ્ઞાની ગૃહસ્થો કરતાં જ્ઞાની ગૃહસ્થો નિષ્કામબુદ્ધિથી કાર્ય કરે છે, તેથી તેઓ મગજનું સમતોલપણું જાળવવું ઇત્યાદિ સદ્ગુણો વડે પોતાના સંબંધમાં આવનારાઓને પણ પોતાના ગુણોની અસર કરી શકે છે. અમુક અંશે પણ વ્યાવહારિક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ વિના આ કાલમાં ચાલી શકતું નથી. સાધુઓને પણ ધાર્મિકપ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે. ઉત્તમજ્ઞાન વડે મગજનું સમતોલપણું જાળવીને પ્રવૃત્તિ માર્ગને સેવી શકાય એવી દશા પ્રાપ્ત કરવાને મનુષ્યોએ પ્રયત્ન કરવો. પ્રવૃત્તિમાર્ગના મુસાફર બનવા પહેલાં ઉપર્યુક્ત સદ્ગુણોવડે આત્માને શોભાવવો જોઇએ. ગૃહસ્થ વા સાધુ અવસ્થામાં અધિકારભેદે પ્રવૃત્તિ માર્ગના મુસાફર થતાં પહેલાં અનેક ઉપાધિ છે. પરિષહો અને વિઘ્નોમાંથી પસાર થવાને માટે ઉપર્યુક્ત સદ્ગુણોને મેળવવા જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧ મંગળવાર તા. ૧૯-૩-૧૨ પાદરા.

દુનિયામાં અનેક મનુષ્યોના વિચારો સાંભળવામાં આવે પણ તે તે વિચારોના સંબંધી વિવેક કરીને આદેય વિચારોને હૃદયમાં ધારણ કરવા. બાગના પુષ્પોની પેઠે દુનિયાના મનુષ્યોનો બાગ ખરેખર અનેક પ્રકારના વિચારોની ગંધ ફેલાવે છે. જેઓને સમ્યક્ત્વ પૂર્વક જ્ઞાન થયું હોય છે તેઓ મનુષ્યોના અનેક પ્રકારના વિચારોને સમ્યક્પણે પરિણમાવી શકે છે. નન્દીસૂત્રમાં તથા વિશેષાવશ્યકમાં લખ્યું છે, કે સમ્યગ્દૃષ્ટિ મનુષ્યને મિથ્યા શાસ્ત્રો તથા મિથ્યા વિચારો પણ સમ્યક્પણે પરિણમાવાની શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. જે સર્પની બે વિષમય દાઢો કાઢી નાંખવામાં આવે છે તેને દૂધ-પાન ખરેખર વિષ રૂપે પરિણમતું નથી. તે પ્રમાણે સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવને પણ દુનિયાના અનેક વિચારો પણ સમ્યક્ત્વ રૂપે પરિણમે છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઇએ. દ્રવ્યાનુયોગ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને સમ્યગ્દૃષ્ટિ પ્રાપ્તકરવી જોઇએ. દુનિયાના મનુષ્યોનો બાગ જેને જેવી ઇચ્છા હોય છે તેને તે વિચારો રૂપ ગંધ અર્પે છે. મનુષ્યોના વિચાર રૂપ વાતાવરણો ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના ભિન્ન ભિન્ન વૃક્ષો જેવાં હોય છે. વિવેક જ્ઞાન થવાથી વિચાર વાતાવરણોમાંથી ઉપયોગી વિચારોને લઇ શકાય છે. સમ્યક્દૃષ્ટિને પ્રાપ્ત કરનાર જૈન, સત્ય વિવેકથી સત્યધર્મને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિને પ્રાપ્ત કરનારા મનુષ્યોમાં કદાગ્રહ અને અસહિષ્ણુત્વ તો રહી શકતું નથી. તેઓ સર્વ લેખો લખે છે વા ઉપદેશ દે છે, તેમાં અપેક્ષાઓ હોય છે. તેઓ ખરેખર લેખો, ગ્રન્થો વા ઉપદેશોમાંના અપેક્ષા-ઓને અને ઉદ્દેશોને તારવી કાઢે છે. તેઓ આચાર અને વિચારોને અપેક્ષા-પૂર્વક જાણીને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવના વિશેષ પ્રકારે જ્ઞાતા થઇને આખી દુનિયાને શુભ વિચારો અને આચારોનો લાભ આપવા સમર્થ બને છે. આવા સમ્યગ્દૃષ્ટિ મનુષ્યોને ઉત્પન્ન કરવામાં ઘણી મહેનત પડે છે. આવા સમ્યગ્દૃષ્ટિ મનુષ્યો નિરક્ષરો કરતાં થોડા હોય છે તો પણ તેઓ અપૂર્વ જ્ઞાનબળની અપેક્ષાથી મૂર્ખ મનુષ્યોને પોતાના માર્ગે દોરવી શકે છે અને ગવર્નર જનરલ, પોલીટીકલ એજંટ, અને વડી ધારાસભાના મેંબ-રોની માફક તેઓ ધર્મના વિચારોમાં અગ્રગણ્ય પદ ભોગવે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૨ બુધવાર તા. ૨૦-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

કાયા કરતાં વાણીનું કાર્ય અતિ ઝડપથી થાય છે. અને વાણી કરતાં મનનું કાર્ય અતિ ઝડપથી થાય છે. અને મન કરતાં શુદ્ધ જ્ઞાનનું કાર્ય અતિ વેગથી થાય છે. કાયા કરતાં વાણીની વિશેષ શક્તિ છે, અને મન કરતાં આત્માની વિશેષ શક્તિ છે. સર્વની શક્તિયો પોતપોતાના સ્થાનકમાં બળવાન છે. મન, વચન અને કાયાના યોગ વિના આત્મધર્મની સાધના થઇ શકતી નથી. મન, વચન અને કાયાની શક્તિને આત્માભિમુખ કરવી જોઇએ. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોની શુદ્ધિ માટે ત્રણે યોગની જરૂર છે. મન વચન અને કાયાના વ્યાપારથી અન્યોને ઉપકાર થઇ શકે છે. મન વચન અને કાયાનો ઔદયિક ભાવ પણ અન્ય જીવોને સાધ્ય સાપેક્ષાએ ધર્મ હેતુરૂપે પરિણમે છે. મન, વચન અને કાયા થકી પોતાને અને પરને જે લાભ થાય છે તેનું વર્ણન કરતાં પાર આવી શકે તેમ નથી. મન, વચન અને કાયાની શક્તિનો વિભાવ એટલે રાગદ્વેષાદિભાવ આત્મસન્મુખ પ્રકટે તો સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે. ત્રણ યોગની શક્તિયો દ્વારા આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પરિણમવું જોઇએ. ત્રણ યોગની શક્તિનો જેઓ સદુપયોગ કરતા નથી તેઓ પોતાના આત્માનું અને અન્ય જીવોનું હિત કરવાને શક્તિમાન્ થતા નથી. લક્ષ્મી વગેરેથી જે ઉત્તમ કાર્ય થઇ શકતું નથી તે કાર્ય ખરેખર ત્રણ યોગથી થઇ શકે છે. ત્રણ યોગમાં આત્માનું વીર્ય પરિણમેલ હોય છે. આત્માના વીર્યને આત્મરૂપે પરિણમાવવું એજ મુખ્ય ધર્મ છે. ત્રણ યોગની શક્તિયોના સમાન કોઇ વ્યાવહારિક ઋદ્ધિ નથી. મન, વચન અને કાયાના યોગની શક્તિયોને કેળવીને તેને શુભ માર્ગે વાપરવાનો અભ્યાસ કરવો જોઇએ. આત્માની ત્રણ યોગરૂપ શક્તિયોને સદુપયોગ કરનારાઓ જગતમાં ધર્મનો પ્રચાર કરવાને માટે શક્તિમાન્ થાય છે. આત્માના ત્રણ યોગવડે આત્માના શુદ્ધધર્મની પ્રાપ્તિ કરવા માટે વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ ઉત્સર્ગ માર્ગ અને અપવાદ માર્ગનું આવલંબન કરવું જોઇએ. વ્યવહાર નય અને નિશ્ચયનયકથિત આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ કરવો જોઇએ. ઉત્સાહબળથી શક્તિયોની વૃદ્ધિ થાય છે. માટે આલસ્ય વગેરેનો ત્યાગ કરીને આત્મશક્તિયો જેમ પ્રકટે તે પ્રમાણે ત્રણ યોગની પ્રવૃત્તિ કરવી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૩ ગુરૂવાર તા. ૨૧-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

રાગ અને દ્વેષ વડે જેઓનાં અંતઃકરણ વાસિત થયાં છે તેઓ મન, વાણી અને કાયાના બળને અહિતમાર્ગમાં પ્રવર્તાવી શકે છે. તેઓ વાણીવડે લેખવડે અને સત્તાવડે અન્ય જીવોને સતાવવા પ્રયત્ન કરે છે. ક્રોધી મનુષ્યો ક્રોધવડે અશુભ વિચારોનું વાતાવરણ જગત્માં ફેલાવીને એક જાતના હિંસક બને છે. ક્રોધ અને ઇર્ષ્યાદિ દુર્ગુણ ધારક લેખકો પત્રોમાં દારૂ ભરીને વાચકોના હૃદયમાં ક્રોધાદિક દુર્ગુણો ઉત્પન્ન થાય તેવા લેખો લખનારાઓ ભાવકસાઈની પદવીને અનુસરે છે. કેટલાક લેખકો, વૈર વાળવાના માટે અશુભ લેખોરૂપ વિષવૃક્ષોને વાવે છે અને તેનું ફળ પરંપરાએ ખરાબ ભોગવવું પડે છે. મન, વચન અને કાયાની શક્તિનો દુરૂપયોગ કરનારા પોતાના પગ ઉપર કુહાડો મારીને પોતાનો નાશ કરે છે. જે લેખકો લેખ લખવાથી શુભાશુભ પરિણામો જગત્માં કેવાં આવે છે તેનું સૂક્ષ્મ રહસ્ય અવબોધતા નથી, તેઓ લેખ લખવાને લાયક ગણાતા નથી. પત્રો કાઢીને ગ્રંથો લખીને અમુક કામનાની પૂર્તિ કરવી એજ મુખ્ય ઉદ્દેશ હૃદયમાં રાખીને જેઓ વાચકોના હૃદયને ઝેરી બનાવવામાં મદદગાર બને છે, તેઓના જન્મની ઉપયોગિતા બીલકુલ નથી. જેઓ સ્વાર્થ, તૃષ્ણા અને લોભાદિ પરવશતાથી લેખો લખીને સત્ધર્મથી દૂર જાય છે તેઓ મનુષ્ય તરીકે ગણાવવાને માટે પણ લાયક હોતા નથી. જે લેખોથી મનુષ્યોના મનમાં સદ્ગુણોની અસર થાય અને દુર્ગુણો ટાળવાની રૂચિ થાય તેમજ આત્માની ઉન્નતિ માટે પુરૂષાર્થ સ્ફોરવવાની રૂચિ અને પ્રવૃત્તિ થાય તેજ લેખો જગત્માં સુવર્ણાક્ષરે કોતરી રાખવા લાયક છે, અને તે લેખોના લખનારાઓનાં નામ સુવર્ણાક્ષરથી કોતરી રાખવાં જોઇએ. જે લેખકો જગત્ને દિવ્ય લેખ સમાન સદ્ગુણો વડે બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે તેઓ લેખક નામની સાર્થકતા કરે છે. જે લેખોથી કોઇની અંગત ટીકા બાહ્ય વા અભ્યંતરથી જણાય નહિ અને દોષોની નીચતા અને ગુણોની ઉચ્ચતા માલુમ પડે તેમજ દોષો અને ગુણોનાં પાત્રો મનુષ્યોને અસર કરી શકે તેજ ઉત્તમ લેખકો છે. અશુભ વિચારોને ફેલાવનારા લેખકો પ્લેગના જંતુઓને ફેલાવનારા ચાંચડો જેવા જાણવા. લેખકોની અને વક્તાઓની પરિષદ્ ભરાય અને તેમાં ઉત્તમ લેખ અને ઉત્તમ ભાષણની પ્રવૃત્તિદ્વારા પ્રયત્ન થાય તો ઉત્તમ સુધારાનો લાભ પ્રાપ્ત કરી શકાય.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૪ શુક્રવાર તા. ૨૨-૩-૧૨ પાદરા.

જ્યારે આત્મામાં ક્ષયોપશમજ્ઞાન વડે રમણુતા કરવામાં આવે છે ત્યારે આનન્દનો પાર રહેતો નથી. મનની શાન્તાવસ્થા થાય છે ત્યારે દુનિયામાં કંઇ પણ કાર્ય બાકી રહ્યું હોય એમ લાગતું નથી. જેમ જેમ મન શાન્ત થતું જાય છે અને આત્માના સ્વરૂપમાં રમણુતા કરે છે તેમ તેમ બાહ્યની દુનિયાને ગતશરીરની પેઠે ભૂલાય છે. તે વખતે મનનો વ્યાપાર બંધ થવાથી લેશ્યા અને કર્મનું ચક્ર પણ અમુક અંશે વ્યાપાર રહિત થાય છે. જે મન વડે કર્મનું ગ્રહણ થાય છે તે મન તો આત્મામાં લાગેલું હોવાથી કર્મનું ગ્રહણ થઇ શકતું નથી. લેખકને આગમોના આધારે મનને આત્મામાં રમાવતાં આવો અનુભવ આવે છે. આત્મામાં લાગેલું અને ત્યાં આનન્દ રસ ભોગવતું મન ખરેખર અદ્વૈતભાવને અનુભવે છે. કોઇ કોઇ વખત તો બાહ્ય પદાર્થોની સાથે મન લાગતું નથી. ક્ષયોપશમ ભાવનો ઉપયોગ સદા કાળ એક સરખો નહિ રહેવાથી આવી દશા સદા કાલ ટકતી નથી, અને શરીરાદિ વા અન્યોના શ્રેયઃમાટે મનને અન્ય પદાર્થો સાથે સંબંધિત કરવું પડે છે. તેમજ તે મન પણ એક સરખી રીતે આત્માની સાથે રમણુતા કરી શકતું નથી. આત્માની સાથે મન જોડાયલું હોય છે તે વખતે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનો બંધ થતો અટકે છે અને જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોની પુષ્ટિ થયા કરે છે. મનની ચંચળતા ટળતાં અને મનને ધ્યાનવડે ધ્યેય વસ્તુમાં સ્થિર કરતાં આત્માનો ઉપયોગ વધે છે, એવો અનુભવ આવે છે. બાહ્ય પદાર્થોના સંબંધે મનમાં હર્ષ વા શોકની લાગણી ન થાય એવી કેળવણી ગ્રહણુ કરવાથી દુનિયામાં અલૌકિક જીવન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, અને દુનિયાને પોતાના માર્ગમાં દોરી શકાય છે. કોઇ પણ મહાન્ મહાત્મા થઇ શકે તો મનની આવી ઉત્તમ દશા પ્રાપ્ત કર્યા વિના થઇ શકે નહિ. બાહ્યપદાર્થોથી જેના મનમાં હર્ષ અને શોક થાય નહિ એવી દશાવાળો આત્મા ખરેખર દુનિયામાં ક્રિયાયોગી બનીને નિર્લેપ રહી અનેક જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થાય છે. કદાપિ તેવો મનુષ્ય આત્મામાંજ રમણુતા કરવાને માટે સમર્થ થાય છે તો આત્માના ગુણોનો આવિર્ભાવ કરીને પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરી અનંત સુખનો ભોગી બને છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૫ શનિવાર તા. ૨૩-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

દ્રવ્ય મનથી ભાવમનની પરિસ્ફૂર્તિ થાય છે. ભાવમન પોતે કંઇ જ્ઞેય પદાર્થો પાસે જતું નથી અને જ્ઞેય પદાર્થો ગમન કરીને મનની પાસે આવી મનને પ્રાપ્ત થતા નથી. દ્રવ્યમન વા ભાવ એ બેમાંથી કોઇ મનનું શરીરની બહાર નીકળવાનું થતું નથી. કેટલાક મનમાં આંદોલનો અર્થાત્ મનોવર્ગણાને બહાર અન્ય મનુષ્યો પાસે મોકલી શકાય છે એમ માને છે તે જૈનાગમથી વિરૂદ્ધ છે. મનદ્વારા અન્યોનું શુભ વા અશુભ ચિંતવતાં તેજસશરીરાદિ અન્ય પુદ્ગલોદ્વારા અન્યજીવોનું શુભાશુભ કરી શકાય છે એમ જૈનાગમોદ્વારા પ્રાયઃ અવબોધાય છે. મનોવર્ગણાથી જુદાં પડેલાં એવાં કૃષ્ણાદિ અશુભલેસ્યા તથા શુક્લાદિ શુભલેસ્યાનાં પુદ્ગલો અન્તર્ મુહૂર્તમાં અન્યપણે પરિણમે છે, વા અસંખ્યાત કાલપર્યન્ત તેવાને તેવા રૂપે રહે છે. છૂટી પડેલી એવી મનોવર્ગણામાં પણ તેમ સમજવું. દ્રવ્યમનમ પણ ષડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપ ઉત્પાદ વ્યય થયા કરે છે. ભાવમનમાં પણ ષડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપ ઉત્પાદ વ્યય થયા કરે છે. ઉચ્ચ લેસ્યાના પરિણામ વડે દ્રવ્યમનોવર્ગણાન્તઃપાતિ પુદ્ગલો, શુભાદિ રસ પરિણામને ધારણ કરે છે. અને તે દ્રવ્યમનથી શુભ પુદ્ગલો જો છૂટા પડે છે તો તેનાં સ્થિતિ ઉપર્યુક્ત વચનાનુસારે થાય છે. શુભ મનોવર્ગણા દ્રવ્યનાં પુદ્ગલોને મહાત્માઓએ જે ઠેકાણે છોડયાં હોય છે તે સ્થાન તીર્થરૂપ પવિત્ર ગણાય છે. અશુભ મનો વર્ગણાદ્રવ્ય પુદ્ગલોને જે ઠેકાણે છોડવામાં આવે છે તે સ્થાન અપવિત્ર ગણાય છે. જે મનુષ્યોએ જે ઠેકાણે ભક્તિની ધૂન મચાવી હોય છે તે ઠેકાણે મનોવર્ગણા અન્ય મનુષ્યોના સંબંધમાં આવતાં ભક્તિના પરિણામમાં નિમિત્ત કારણભૂત પરિણમે છે જે ગુફાઓમાં યોગીઓએ સમાધિ અને જ્ઞાનના વિચારો કર્યા હોય છે ત્યાં તેઓના આત્માથી જે મનોદ્રવ્ય પુદ્ગલો ખરે છે તે ચીકણા સ્પર્શવાળાં અને ભારે હોય છે તો ઘણા વર્ષ પર્યંત કાયમ રહે છે અને ત્યાં આવનાર મનુષ્યોને યોગ સમાધિ અને જ્ઞાનની ભાવનામાં નિમિત્ત કારણ રૂપે સહાયી બને છે. વ્યભિચારિણી કામી સ્રીઓથી કામોત્તેજક પુદ્ગલો તેઓજમાં વારંવાર બેસીને કામના વિચારો કર્યા કરે છે. ત્યાં ખરે છે અને તે પુદ્ગલો તેવા પ્રકારના વિચારને ઉત્પન્ન થવામાં મદદ કરે છે. કસાઇ વગેરે જુદા જુદા અશુભ અને શુભ વિચારો કરનારાઓના સ્થાનમાં પણ તેમ સમજી લેવું. સિદ્ધાચલાદિ તીર્થ

સ્થાનોમાં શુભ લેશ્યાનાં પુદ્ગલો ખર્યાં હોય છે. તેથી ત્યાં જનારાઓને ઉત્તમ ભાવનામાં તે પુદ્ગલોની સહાય મળે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૬ રવિવાર. તા. ૨૪–૩–૧૨ પાદરા.

નીતિના સદ્ગુણો વિના આચાર અને વિચારની શુદ્ધિ રહેતી નથી. પ્રમાણિકતાથી પ્રવૃત્તિ કરનાર મનુષ્યના મનમાં શુભ લેશ્યાનો ઉદય થાય છે. મનોદ્રવ્યનું સમયે સમયે ગ્રહણ થાય છે. અનંત મનોદ્રવ્યને જીવ સમયે સમયે ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે. પ્રામાણિક નીતિ વગેરેના સદ્ગુણોથી ઉત્તમ મનોદ્રવ્યનું ગ્રહણ, આત્મા કરે છે. અને અશુભમનોદ્રવ્યનો ત્યાગ કરે છે. શુકલ લેશ્યાના પરિણામ પણ ઉત્તમ નીતિના સદ્ગુણો વિના હોઇ શકતા નથી. જેનો અનીતિમય આચાર છે તેના મનમાં શુભ લેશ્યાનો સદ્ભાવ નથી. એમ અનુમાન થાય છે તેમજ તે અશુભ કૃષ્ણ લેશ્યાના પરિણામને તેમજ અશુભ લેશ્યાજનક મનોદ્રવ્યને સમયે સમયે ગ્રહણ કરે છે એમ જાણવું. અશુભ મનોદ્રવ્ય ગ્રહણ કરેલાં આત્માના નીચ પરિણામની પરંપરા વધારવાને માટે સમર્થ થાય છે. હડકાયા કુતરાના વિષની પેઠે અશુભતરમનોદ્રવ્યની પરંપરા અશુભ વિચારોને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ બને છે. અનીતિના આચારો અને વિચારોથી પોતાના આત્માને હાનિ થાય છે એટલુંજ નહિ કિન્તુ અનીતિના આચારો અને વિચારોથી સરોવરમાં નાંખેલા પત્થરો જેમ આખા સરોવરમાં તરંગોને ઉત્પન્ન કરે છે તેમ સંબંધમાં આવનાર તથા પરંપરાએ થોડી ઘણી અસર, આખી દુનિયાને થયા વિના રહેતી નથી. અનીતિના વિચારોનો ત્યાગ કરવાથી પોતાના આત્માનું હિત થાય છે અને આખી દુનિયાનું હિત પણ પરંપરાએ થોડું ઘણું કરી શકાય છે. નીતિના સદ્ગુણોથી એક મનુષ્ય દેવતાઇ તેજની પેઠે જગત્માં પ્રકાશ કરી શકે છે, જેથી ધર્મના ઉપાસકોમાં નીતિના સદ્ગુણોથી પોતાના આચારો અને વિચારોને એવા સુંદર કરવા જોઇએ કે તેઓનું ગૃહસ્થ વા સાધુજીવન ખરેખર નિર્મલ આદર્શની પેઠે દુનિયાને પોતાના સદ્ગુણોની વૃદ્ધિમાં સહાયકારી થઇ પડે.

× + × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર સુદિ ૭ સોમવાર તા. ૨૫-૩-૧૨ પાદરા.

જ્યારે હૃદયમાં ક્રોધ પ્રકટયો હોય ત્યારે બને ત્યાંસુધી કોઇના સાથે વાર્તાલાપ કરવો નહિ, અને તેમજ મનની શાન્તિ થાય તેવું કોઇ પદ ગાવું, વા મનની શાન્તિ થાય એવું કોઇ પુસ્તક વાંચવું. વા કંઇ શાન્ત સ્વરૂપનું મનન કરવું. કોઇ વખતે કપાલપર ચિત્ત સ્થિર રાખવામાં આવે છે તો ક્રોધની શાન્તિ ત્વરિત થાય છે. જે સ્થાનમાં અને જેના નિમિત્તે ક્રોધ થયો હોય તે વખતે સ્થાન અને તે મનુષ્યોથી દૂર ખસી જવું, અને ક્રોધ શાન્ત થતાં પુનઃ તે સ્થાન અને તે મનુષ્યોના પરિચયમાં આવવું. અત્યન્ત ક્રોધ કરવાથી કષાય સમુદ્ઘાત થાય છે, અને તેથી શરીરની બહાર આત્માના પ્રદેશો નીકળે છે. તેમજ મનોદ્રવ્યનું કૃષ્ણાદિલેશ્યારૂપે પરિણમન થાય છે. ક્રોધના ઉદયથી તૈજસ પુદ્ગલોનો પ્રકટભાવ થવાથી શરીરમાં ઉષ્ણતા વ્યાપે છે અને તેવા વખતે અસંત ક્રૂર પરિણામથી અશુભગતિબંધ પડે છે. ક્રોધના ઉદયથી અગ્નિની પેઠે શરીરની બહાર તે વખતે જે જે પુદ્ગલો નીકળે છે તે પણ તેવા ક્રોધના સંયોગોની ઉદીરણામાં અને ક્રોધોત્પત્તિમાં સહાયકારી થાય છે. ગોશાલા ઉપર તેજોલેશ્યા મૂકનાર તાપસને ક્રોધ થયો હતો ત્યારેજ આત્મશક્તિને અવળા માર્ગે પરિણમાવીને તેણે ઉષ્ણપુદ્ગલરૂપે તેજોલેશ્યાને મૂકીને ગોશાલાને દુઃખ દેવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. મહા કૃપાળુ શ્રી વીરપ્રભુએ કરૂણા રૂપ આત્મશક્તિના બળવડે શરીરમાં વા શરીર બાહ્યનાં પુદ્ગલોને શીત પુદ્ગલરૂપે પરિણમાવીને તે શીતલેશ્યાનાં પુદ્ગલોથી તેજોલેશ્યાનાં પુદ્ગલોને શાન્ત કર્યાં હતાં. દયાના વા કૃપાના પરિણામ વડે શાન્તિકારક પુદ્ગલ પ્રવાહને સામા મનુષ્ય ઉપર વહાવી શકાય છે. ક્રોધના ઉદયથી જગત્માં ફેલાતાં ઉષ્ણ પુદ્ગલોનો ફેલાવો થાય છે, અને તેથી મનુષ્યોના દ્રવ્ય અને ભાવ પ્રાણની હિંસા પરંપરાએ કરાય છે. માટે ક્રોધના ઉદયને દબાવવા ઘણી સાવચેતી રાખવી જોઇએ. શુદ્ધપ્રેમ અને કરૂણાવડે ક્રોધીઓ અને ક્રોધના ઉપર જય મેળવી શકાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર સુદિ ૮ મંગળવાર. તા. ૨૬-૩-૧૨ પાદરા.

પ્રત્યેક કાર્ય કર્યા બાદ શાન્તિ લેવી જોઇએ. પાંચે ઇંદ્રિયો અને છઠ્ઠા મનને પણ અમુક કાર્ય પર્યંત શાન્તિ આપવી જોઇએ. પ્રત્યેકેન્દ્રિયથી હદ બહાર કાર્ય લેવામાં આવે છે તો ઇન્દ્રિયની શક્તિ ક્ષીણ થઇ જાય છે. મનોદ્રવ્યદ્વારા ભાવમનનો વિષય પ્રવર્તે છે. ભાવમનનું કાર્ય પણ અનિયમિત અને હદ બહાર થાય છે તો મગજની નસો, થાકી જાય છે, અને તેથી શારીરિક અને માનસિક નબળાઇ જણાઇ આવે છે. કોઇ વખત નસો અને તેના અન્ય અવયવો ઉપર હદ બહાર ભાવમનના ચિંતવનના લીધે બોજો આવી પડે છે, તો ઘડીયાલના યંત્રોના તારોની પેઠે મગજ ખસી જાય છે, અને તેથી શિથિલત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. શારીરના મહેનતુઓ કરતાં મનના મહેનતુઓને અમુક સમય પર્યંત આરામ લેવાની ઘણી જરૂર છે. શારીરિક કાર્ય કરવા કરતાં માનસિક કાર્ય કરતાં ત્વરિત થાક લાગે છે. મીલોના સંચાઓમાંના યંત્રોમાં જેમ ચરબીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે અને ચરબીનો નાશ થાય છે. તેમ મગજનો સંચો ચાલે છે તે વખતે વીર્યનો અને રક્તનો વ્યય થાય છે એમ અનુભવ આવે છે, માટે હદ બહાર માનસિક વિચારણાઓ પણ કરવા યોગ્ય નથી. ક્રોધ, ભય, લોભ, રાગ અને અન્ય કામના વિચારોથી હૃદય ઉપર ખરાબ અસર થાય છે. અને તેથી પર્વતમાં સુરંગ ફોડવાથી પર્વતની જેવી અવસ્થા થાય છે તેવી મન, કાયા અને આત્માની નિર્બલાવસ્થા થાય છે. શારીરિક બળ અને માનસિક બળને ખીલવીને તેને આત્માના ગુણોને ખીલવવાના કાર્યમાં વાપરવું જોઇએ. કોઇ પણ વસ્તુનું ધ્યાન ધરતાં મન થાકી જાય વા કાયા પણ થાકી ગયેલી દેખાય ત્યારે અવશ્ય અમુક વખત સુધી શાન્તિ લેવી જોઇએ. જેઓનાં મગજ નબળાં છે તેઓએ મગજને થાક લાગે એમ જણાય એટલે વિશ્રામ લેવો. વિચારનું યંત્ર વિજળીના પાવર કરતાં અત્યંત ઝડપથી ચાલે છે. માટે વિચાર કરનારાઓ બહુ મહેનત કરે છે અને તેઓને ઘણો આત્મભોગ આપવો પડે છે. વિચાર કરનારાઓને પ્રાયઃ વીર્યાદિનો વ્યય કરવો પડે છે. અને તેઓ જો શાન્તિના વિચારો કરે છે તો ઘણા ઠેકાણે શાન્તિ ફેલાવી શકે છે. ખરી શાન્તિ તો પરભાવરમણતાના ત્યાગથી થઇ શકે છે. તેવી શાન્તિ પ્રાપ્ત થાઓ !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર સુદિ ૯ બુધવાર. તા. ૨૭-૩-૧૨ પાદરા.

કોઇ પણ પ્રકારની મનમાં ઇચ્છા પ્રકટાવતાં પહેલાં મનમાં બહુ બહુ વિચાર કરવો. ઇચ્છાઓને પ્રકટાવીને તે પ્રમાણે આચારની પ્રવૃત્તિ કરતાં તો કરોડો વિચાર કરીને પ્રવર્તવાની જરૂર છે. પંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયો સંબંધી મતિના સહચારે જે જે ઇચ્છાઓ કરીને તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે, તે પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે તો પણ તે તે ઇચ્છાની મતિ યોગે, બંધાયલી વાસનાના યોગે ઇત્યાદિ પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ છતાં પણ સ્વપ્ન વગેરેમાં વાસનાઓથી વિપરીત પ્રવૃત્તિ દેખાય છે. રાગદ્વેષના સંસ્કારો ખરેખર સ્વપ્નમાં પણ પીડવા સમર્થ બને છે. મનના વ્યાપાર વડે રાગદ્વેષના સંસ્કારો વા વાસનાઓ ન ઉત્પન્ન થાય તે પ્રમાણે પ્રથમથીજ વિવેક જ્ઞાનોપયોગથી પ્રવર્તવું જોઇએ. હિંસા, જૂઠ, વ્યભિચાર, નિંદા, કામભોગ, શોક, ઇર્ષ્યા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, અને મિથ્યાત્વના વિચારો કરતાં તે દુર્ગુણોના સંસ્કારો આત્મામાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે સંસ્કારો ખરેખર અણધાર્યા ઉંઘમાં સ્વપ્નામાં પણ પ્રકટી નીકળે છે. અને કર્મની વર્ગણાઓનો આત્માની સાથે બંધ કરાવે છે. કાયાથી જે જે પદાર્થોનો ભોગ કર્યો હોય છે તેના સંસ્કારો તો મનમાં એવા દૃઢ પડે છે કે તે તે બાહ્ય પદાર્થોનો ભોગ અને ઉપયોગ કરવાનો ત્યાગ કર્યો હોય છે તો પણ સ્વપ્નમાં પાછા તેઓ સ્મૃતિને ઉત્પન્ન કરીને કર્મ બંધાવે છે. અજ્ઞાન દશાના યોગે આવી સૂક્ષ્મ વાતને નહિ સમજનારા જીવો બાલની પેઠે તે તે પદાર્થોની ઇચ્છા વડે સંસ્કારોને ઉત્પન્ન કરે છે. મનની ઇચ્છા વડે જે સંસ્કારો ઉત્પન્ન કરાય છે તેનો નાશ કરી શકાય છે. પણ મનમાં ઇચ્છા કરીને કાયા વડે તે તે પદાર્થોનો ભોગ લેવાથી તો સજ્જડ ચીકણા સંસ્કારો ઉત્પન્ન થાય છે. માટે જ્ઞાની મનુષ્યોએ અશુભ પદાર્થોના ભોગોની ઇચ્છાઓને મનમાં ઉત્પન્ન થવા દેવા નહિ. ઇચ્છાઓમાં અર્થાવગ્રહ, ઇહા, અપાય, અને ધારણા, એ ચાર ભેદ મતિના પ્રવર્તે છે અને તેના તેમાં અજ્ઞાન અને અશુદ્ધ વીર્યનું પણ પરિણમન હોય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૦ ગુરૂવાર. તા. ૨૮–૩–૧૨ પાદરા.

આ જગત્માં જ્યાં ત્યાંથી ગુણો ગ્રહણ કરવાનો વ્યાપાર કરવો જોઇએ. પોતાનામાં સર્વ પ્રકારના ગુણો માની લઇને અન્ય જનોની નિંદા કરવી જોઇએ. દોષીમાં દોષી એવા મનુષ્યમાં પણ ગુણદૃષ્ટિથી અવલોકતાં અમુક ગુણો દેખાય છે. પોતાનામાં વિશેષ ગુણો પ્રાપ્ત થતાં પોતાનાથી અધિક દોષી જીવોનો પણ તિરસ્કાર વા તેનું બૂરૂં ન ચિંતવવું જોઇએ. શ્રીતીર્થંકર કેવલી ભગવાન્ તેરમા ગુણસ્થાનકમાં હોય છે. શ્રી વીતરાગ તીર્થંકરને બેસવામાટે ઇન્દ્રો અને દેવતાઓ રત્ન સુવર્ણમય સમવસરણ બનાવે છે તે સમવસરણમાં બેસતાં **नमो तित्थस्स** એમ કથીને સમ્યક્શ્રુતજ્ઞાન વા શ્રુતજ્ઞાનના આધારભૂત એવા સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક, અને શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘને નમસ્કાર કરે છે. ભગવતીસૂત્રના વીશમા શતકમાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાને સંઘ કથ્યો છે. મૂળ પાઠમાં ચતુર્વિધ સંઘનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. શ્રી તીર્થંકર ભગવાન્ ખરેખર ચતુર્વિધ સંઘને નમસ્કાર કરે છે. તેમાંથી ઘણો સાર ખેંચવાનો છે. સાતમા અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકમાં સાધુ સાધ્વી હોય છે. તેમનામાં હજી મોહની પ્રકૃતિયો છે. ચોથા અને પાંચમા ગુણસ્થાનકમાં શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓનો સમાવેશ થાય છે. તેઓને પણ ઘાતીકર્મરૂપ દોષો રહ્યા હોય છે. છતાં સંપૂર્ણ ગુણમય એવા તીર્થંકર મહારાજા તેઓને નમસ્કાર કરે છે. તેમાં ગૂઢ ભાવ સમાયલો છે. શ્રી તીર્થંકર ભગવાન્ કૃતકૃત્ય છતાં જગતમાં વિનયની પરિપાટી શિખવાને અન્યોને પોતાનું દૃષ્ટાંત આપી પ્રબોધે છે કે શ્રુતજ્ઞાન વા ચતુર્વિધ સંઘથી ધર્મની પરંપરા રહેવાની છે. અને તેમાંથી તીર્થંકરો વગેરેની ઉત્પત્તિ થાય છે. માટે શ્રુતજ્ઞાન વા ચતુર્વિધ સંઘ રૂપ તીર્થને નમસ્કાર કરવો જોઇએ. **विणओ मूलं धम्मस्स** ધર્મનું મૂળ વિનય છે એમ ભગવાન્ સર્વગુણી છતાં સદોષી અને કેટલાક ગુણવાળા એવા તીર્થને નમસ્કાર કરી વિનયની મહત્તા દર્શાવે છે. કેટલાક પોતાના ગુણનુ અભિમાન કરનારાઓ શ્રી તીર્થંકરે સંઘને કરેલા નમસ્કાર યાદ કરે તો જૈન સંઘ પૈકી કોઇ પણ મનુષ્યને હલકા ગણવાની અને તેનો અવિનય કરવાની વૃત્તિનો ત્યાગ કરી શકે. તીર્થંકર સંઘને નમસ્કાર કરે છે અને પોતાના દાસભૂત એવા સંઘને નમસ્કાર કરીને જગત્ ઉપર વિનયની અપૂર્વ છાપ બેસાડે છે. તેના પગે ચાલનાર એવા સાધુ સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ

તેમજ અન્યોને ભગવાનનું દૃષ્ટાંત હૃદયમાં ધારણ કરીને કદી કોઇની નિંદા અથવા તિરસ્કાર કરવો નહિ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૧ શુક્રવાર. તા. ૨૯-૩-૧૨ પાદરા.

જ્ઞાનગર્ભિત પ્રભુની ભક્તિમાં ચિત્ત રમાવવાથી અને પરમાત્મને ધ્યેય પૂજ્યપણે ધારવાથી આત્મા વ્યક્તિપણે પરમાત્મસ્વરૂપ બનતો જાય છે. ગુર્જરભાષામાં શ્રીમદ્ આનન્દઘન, શ્રીમદ્ દેવચંદ, શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય, શ્રીમદ્ પદ્મવિજય વગેરેનાં સ્તવનોમાં ઉત્તમ ભક્તિના ઉદ્ગારો ઘણા અવલોકવામાં આવે છે. તે મહાત્માઓના હૃદયમાં જ્ઞાનપરિણતિ દ્વારા ઉત્પન્ન થએલી ભક્તિ અપૂર્વ છે એમ હૃદયમાં પ્રતિ ભાસે છે. પ્રભુના શુદ્ધ સ્વરૂપને જ્ઞેય તરીકે હૃદયમાં ધારીને પ્રભુરૂપ જ્ઞેયની સામે પોતાના આત્માનું ઐક્ય કરીને આનન્દરૂપ રસને આસ્વાદનારા તે મહાપુરૂષોને ધન્ય છે. પ્રભુના અસ્તિધર્મોની સાથે પોતાના મનને જોડી દેવું અને પ્રભુના ગુણોમાં લીન થઇ જવું એ ઉત્તમ ભક્તિ ગણાય છે. પરમાત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોમાં મનને એટલું બધું સ્થિર કરી દેવું જોઇએ કે જેથી સ્વપ્નમાં પણ તેનોજ ભાવ ભાસે. આવી ભક્તિના અધિકારી ગીતાર્થો છે. બાળજીવો પોતાની બુદ્ધિના અધિકારે ભક્તિ કરે છે. તેમના અધિકાર પ્રમાણે તેઓ જે ભક્તિ કરતા હોય તે કરવા દેવા પણ તેમને હરરોજ જ્ઞાનગર્ભિત પરમાત્મ ભક્તિના માર્ગપર લાવવાને માટે પ્રયત્ન કરવો. ગમે તે ક્ષેત્રકાલમાં પોતાના મનમાં પરમાત્માનું સ્વરૂપ ધ્યેયરૂપે ભાસ્યા અને આત્મામાં ખરેખર ક્ષયોપશમ રૂપ વાસના પણ પરમાત્માના ગુણોની થાય છે. એવી ભક્તિ યોગીઓને પ્રાપ્ત થાય છે. જે ભક્તિમાં મન, વાણી અને કાયાની એકરૂપતા થતી નથી, ઉત્તમ ભક્તિ ગણાતી નથી. પરમાત્માની ભક્તિથી વીર્યોલ્લાસ પ્રકટવો જોઇએ અને તેમજ આનન્દનો અનુભવ થવો જોઇએ. પરમાત્માની ભક્તિ કરવાથી આત્મા તે પરમાત્મા થાય છે. પરમાત્માના ભક્તને સર્વ જીવો પોતાના આત્મસમાન લાગે છે અને તેના હૃદયમાં શુદ્ધ પ્રેમ રસની ધારા પ્રકટવાથી ચારિત્ર ખરેખર બનતું થાય છે. રજોગુણી અને તમોગુણી ભક્તિ કરતાં

સાત્વિકગુણી ભક્તિ ખરેખર અનન્તગુણ ઉત્તમ છે. પરમાત્માના ગુણોની સાથે એકતાનતારૂપ ભક્તિ પ્રકટવાથી હૃદયરૂપ ક્ષેત્રમાં શુદ્ધ પ્રેમરૂપ પુષ્કરાવર્ત મેઘની વૃષ્ટિ થાય છે, અને તેથી હૃદયક્ષેત્રમાં અનેક સદ્ગુણોરૂપ વૃક્ષો પ્રકટી નીકળે છે. ઉત્તમ ભક્તિરૂપ વૃષ્ટિની ધારા ખરેખર હૃદયક્ષેત્રમાં થાય અને હૃદયમાં ગુણો ન પ્રકટે એમ બને નહિ. જેના હૃદયરૂપ ક્ષેત્રમાં ઉત્તમ જ્ઞાન, સત્ય આદિ અનેક ગુણવૃક્ષો ઉગી નીકળ્યાં હોય તો તે વડે જાણવું કે તેના હૃદયમાં ઉત્તમ પ્રભુ ભક્તિની વૃષ્ટિ થઇ છે. પરમાત્માના અનેક ગુણોનું જ્ઞાન કરીને પરમાત્માના અનેક ગુણો આત્મામાં પ્રકટાવવા ઉદ્યમ કરવો. એજ પરમાત્માની આજ્ઞા રૂપ ભક્તિના અમો ઉપાસક છઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૨ શનિવાર. તા. ૩૦-૩-૧૨ પાદરા.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને સંશય વિપર્યય અને અનધ્યવસાય છે તે પણ જ્ઞાનરૂપજ છે. સંશયનો કથંચિત્ ઇહામાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવે શો અપરાધ કર્યો છે કે જેના સંશય, વિપર્યય અને અનધ્યવસાય અજ્ઞાનરૂપ ગણી શકાય ? શ્રી વિશેષાવશ્યક ભાષ્યની ૩૧૯ મી ગાથામાં મિથ્યાદૃષ્ટિનું સર્વ જ્ઞાન તે અજ્ઞાનરૂપ છે એમ જણાવ્યું છે. તે ગાથા તથા ૩૨૦ મી ભાષ્યની ગાથાનું મનન કરતાં સમ્યગ્દૃષ્ટિને સંશય વગેરે થાય છે એમ જણાવ્યું છે.

तथा च तद्गाथा.

सदसदविसेसणाओ भवहेउ जहिच्छिओवलंभाओ
नाणफलाभावाओ मिच्छद्दिट्ठिस्स अन्नाणं ॥ ३१९ ॥
एगं जाणं सव्वं जाणइ, सव्वं च जाणमेगंति ।
इय सव्वमयं सव्वं, सम्मदिट्ठिस्स जं वत्थु ॥ ३२० ॥

અજ્ઞાની સત્ અને અસત્ અનંત ધર્મ વડે યુક્ત પદાર્થને જાણી શકતો નથી. તે સંસારના હેતુઓને પણ સમ્યગ્ અવબોધી શકતો નથી. મુક્તિના હેતુઓને પણ સમ્યગ્પણે અવબોધી શકતો નથી. એક આત્મામાં અનંત અસ્તિ ધર્મ રહ્યા છે અને અનંત નાસ્તિધર્મો રહ્યા છે. તેથી એક આત્મા સ્વ અને પર પર્યાયો વડે સર્વ જગત્‌મય છે. એક

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જાણી શકે છે પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાન જીવ તે પ્રમાણે અવબોધી શકતો નથી. જે એક જાણે છે તે સર્વ જાણે છે. અને જે સર્વને જાણે છે તે એકને જાણે છે. સર્વ વસ્તુઓ સર્વમય છે એ સમ્યગ્દૃષ્ટિની શ્રદ્ધામાં એવો ભાવ વર્તે છે તેથી સમ્યગ્દૃષ્ટિને થનાર એવા સંશય, વિપર્યય અને અનધ્યવસાયપણ જ્ઞાનરૂપ જાણવા એક પરમાણુમાં વા એક આત્મામાં લોકાલોક સર્વ વસ્તુ સમાઇ જાય. એમ આ સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવના વચનાનુસારે તે તે ભાવોની સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રદ્ધા કરે છે, અને વીતરાગનું કહેલું સત્ય છે એમ સમ્યગ્દૃષ્ટિના હૃદયનો વિશ્વાસભાવ હોવાથી ખાતાં, પીતાં, ઉંઘતાં, બેસતાં આદિ સર્વ અવસ્થામાં તેને જ્ઞાન હોય છે. તેના હૃદયમાં પ્રભુની વાણીની શ્રદ્ધા સ્થિર હોવાથી તે ગાંડો થઇ જાય તો પણ જ્ઞાની ગણાય છે. અનન્ત ધર્માત્મક વસ્તુના સંશય વિપર્યય અને અનધ્યવસાય એક દેશરૂપ હોવાથી તે પણ જ્ઞાનરૂપ ગણાય છે. કેવળજ્ઞાની વસ્તુના અનન્ત ધર્મને જાણી શકે છે, પણ મતિજ્ઞાની વસ્તુના અનન્તધર્મને જાણતો છતાં પણ સર્વજ્ઞ વચનની શ્રદ્ધા વડે વસ્તુના અનન્ત ધર્મની શ્રદ્ધા કરનાર હોવાથી જ્ઞાની ગણાય છે. પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ જ્ઞાની ગણાતો નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૪ રવિવાર. તા. ૩૧-૩-૧૯૧૨ પાદરા.

મિથ્યાદૃષ્ટિ, સમ્યગ્સ્યાદ્વાદરીત્યા પદાર્થોનું સ્વરૂપ અવબોધી શકતો નથી. અને મોક્ષના જે હેતુઓ છે તેને અહેતુઓ રૂપે જાણે છે અને તેમજ હિંસાદિક જે મોક્ષના હેતુઓ નથી તેઓને મોક્ષના હેતુઓ જાણીને તેમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તેથી જ્ઞાનનું ફળ જે વિરતિ તેના અભાવથી મિથ્યાદૃષ્ટિનુ જ્ઞાન પણ અજ્ઞાનરૂપ ગણાય છે. મિથ્યાદૃષ્ટિની મતિના અવગ્રહ, ઇહા, અપાય, અને ધારણા પણ અજ્ઞાનરૂપ છે. તે સંબંધી વિશેષાવશ્યકમાં નીચે પ્રમાણે ગાથા છે.

ગાથા.

निण्णयकाले विजओ, न तहारूवं विदन्ति ते वत्थुं ।
मिच्छद्दिट्ठी तम्हा, तम्हा सव्वं चिय तेसिमण्णाणं ॥ ३२३ ॥

સંશયકાલમાં વા નિર્ણયકાળમાં તે મિથ્યાદષ્ટિયો શ્રીસર્વજ્ઞદષ્ટ અનન્ત પર્યાયમયી વસ્તુને જાણતા નથી કેવળજ્ઞાનિયે દેખેલી યથાવસ્થિત વસ્તુના સ્વીકારનો અભાવ હોવાથી તેઓનો નિર્ણય અજ્ઞાનરૂપ છે. માટે તેઓનું નિશ્ચયરૂપ વા સંશયરૂપ સર્વ જ્ઞાન તે અજ્ઞાનરૂપ છે.

अहवा जहिंदनाणो-वओगओ तम्मयत्तणं होइ ।
तह [illegible]सावे, नाणं नाणोवओगाओ ॥ ३२५ ॥ विशेषा०

પરમૈશ્વર્યાદિ અભાવકાલમાં પણ ઇન્દ્રજ્ઞાનોપયોગી એવો દેવદત્ત જેમ ઇન્દ્રમયત્વને પામે છે, ભાવેન્દ્ર આ છે એવા વ્યપદેશને પામે છે તે પ્રમાણે સમ્યગ્દષ્ટિને પણ સમ્યગ્દર્શન લાભ કાળમાં સર્વદા જ્ઞાનોપયોગના સદ્ભાવથી સંશયાદિ સર્વ જ્ઞાનરૂપ ગણાય છે. દારિદ્રયનો સદ્ભાવ છતાં પણ ઇન્દ્રજ્ઞાનોપયોગથી જ્ઞાતા ઇન્દ્ર જ ગણાય છે. તેમજ રસકૂપિકાના મહારસમાં પડેલું તરણું મહારસતાને પામે છે; તેમ સંશય, વિપર્યય અને અનધ્યવસાય પણ જ્ઞાનીને જ્ઞાનરૂપે પરિણમે છે. અને મિથ્યાદષ્ટિને તો સર્વ જ્ઞાન, અજ્ઞાનરૂપે પરિણમે છે.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર સુદિ ૧૫ સોમવાર. તા. ૧-૪-૧૨ પાદરા.

સામાન્યમતિમાં મતિજ્ઞાન અને મતિ અજ્ઞાન એ બેનો સમાવેશ થાય છે. સામાન્યમતિના ત્રણસો ચાલીશ ભેદ કહેવાય છે. ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, પારિણામિકી અને કાર્મિણિકી એ ચાર પ્રકારની મતિના પણ અવગ્રહ, ઇહા, અપાય અને ધારણા એ ચાર ભેદ થાય છે. તેથી તે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિનો પણ મતિના અઠ્ઠાવીશ ભેદમાં સમાવેશ થાય છે, એમ જાણવું. જીવ પ્રતિ મતિ ક્ષયોપશમ ભેદે જુદા જુદા પ્રકારની હોવાથી મતિના અનન્ત ભેદ જાણવા, સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ યોગ્ય અને અયોગ્યને જાણે છે માટે સમ્યગ્દષ્ટિનું જ્ઞાન ઉત્તમ વિરતિફલ આપે છે. મિથ્યાદષ્ટિની સાધના વિપરીત હોવાથી તેનું જ્ઞાન પણ અજ્ઞાનરૂપ ગણાય છે. ભગવંતે કહેલા એવા પંચ આચારો વડે ખરેખર સમ્યગ્દષ્ટિજીવ મોક્ષમાર્ગની આરાધના કરે છે, અને સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરે છે. શ્રી વીતરાગ,

કથિત આગમોનો ગુરૂગમ પૂર્વક અભ્યાસ કરીને સાત નય, ચાર નિક્ષેપા ચાર પ્રમાણ અને સપ્તભંગી વડે જીવાજીવાદિ પદાર્થનું સ્યાદ્વાદપણે જ્ઞાન કરવાથી સમ્યગ્દષ્ટિત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. જે જીવોને સમ્યગ્દષ્ટિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેઓ અનેકાન્તપણે જગત્‌ના પદાર્થોને જાણે છે અને અનેકાન્તપણે પદાર્થોનું વર્ણન કરે છે. શ્રી સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવના આગમોનો સદાકાલ અભ્યાસ કરવો અને ગીતાર્થ મુનિવરોની સેવા કરવી. શ્રી વીતરાગની વાણીનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને માટે સદાકાલ પ્રયત્ન કરવો. શ્રી વીતરાગ દેવ હાલ સાક્ષાત્ નથી તો પણ પરોક્ષદશામાં તેમની વાણીનો ભવ્ય જીવોને આધાર છે. શ્રીસર્વજ્ઞવાણી વડે સ્યાદ્વાદભાવે સર્વ વસ્તુઓનું જ્ઞાન કરીને જે જે ઉપાયોથી રાગ દ્વેષ ઘટે અને આત્માની શુદ્ધતા થાય તે તે ઉપાયોવડે ધર્મની આરાધના કરવી. મિથ્યાદષ્ટિ જીવોપર મૈત્રી આદિ ભાવનાઓ ધારણ કરવી અને તેઓનું ભલું કરવા પ્રયત્ન કરવો. તેઓના ઉપર દ્વેષ ધારણ કરવો નહિ.

× × ×

ચૈત્ર વદિ ૧ મંગળવાર. તા. ૨-૪-૧૨ પાદરા.

નૈશ્ચયિક અર્થાવગ્રહ એક સમયનો છે. જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી ઇહા અને અપાયનો કાલ અન્તર્મુહૂર્ત છે. વ્યંજનાવગ્રહ અને વ્યાવહારિક અર્થાવગ્રહ એ બેનો કાલ અન્તર્મુહૂર્તનો છે ધારણાનો કાલ સંખ્યાતા અને અસંખ્યાતા કાલનો છે. અન્તર્મુહૂર્તની પણ ધારણા છે. અવિચ્યુતિ સ્મૃતિ અને વાસનાના ભેદની ધારણા ત્રણ પ્રકારની છે. તેમાં અવિચ્યુતિ અને સ્મૃતિ રૂપ ધારણાનો કાલ અન્તર્મુહૂર્ત છે, અને જે તદર્થ જ્ઞાનાવરણ ક્ષયોપશમરૂપ વાસના નામવાળી ધારણા છે, તે સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા જીવોને સંખ્યાતા વર્ષની છે. અને પલ્યોપમાદિ અસંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા જીવોને અસંખ્યાતા વર્ષની છે. સ્મૃતિના બીજરૂપ વાસના છે. શ્રોત્રેન્દ્રિય, સ્પર્શેલાં એવાં શબ્દ દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે. ઘ્રાણેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય અને સ્પર્શનેન્દ્રિય એ ત્રણ ઇન્દ્રિયો સ્પર્શેલા અને આત્મપ્રદેશોની સાથે ગાઢ ચોટેલાં એવાં દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે. અર્થાત્ બદ્ધ અને સ્પૃષ્ટ

એવાં દ્રવ્યોને એ ત્રણ ઇન્દ્રિયો ગ્રહણ કરે છે. ચક્ષુનો અપ્રાપ્ત એવાં વિષયને ગ્રહણ કરે છે. અને તે યોગ્ય દેશમાં રહેલા એવા વિષયને ગ્રહણ કરે છે. શ્રોત્રેન્દ્રિય વિજ્ઞાન પટુતર છે. અને ઘ્રાણાદિક ત્રણ તો પટુતર-વિજ્ઞાનત્વ નથી. નયન, લાખ યોજન પર્યંત દેખી શકે છે. શ્રોત્રેન્દ્રિય ઉત્કર્ષથી બાર યોજનથી આવેલા એવા મેઘ ગર્જિતાદિ શબ્દને ગ્રહણ કરે છે. ઘ્રાણેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય અને સ્પર્શનેંદ્રિય એ ત્રણ ઇંદ્રિયો ઉત્કૃષ્ટ નવ યોજનથી આવેલા એવા પોતપોતાના વિષયોને ગ્રહણ કરે છે. નવયોજનથી આવેલા ગંધવાળા દ્રવ્યમાં રસ પણ હોય છે તેથી રસનેન્દ્રિય તેને ગ્રહણ કરી શકે છે. બાર યોજનથી ઉપરાંતના વિષયોને શ્રોત્રેન્દ્રિય આદિ ઇન્દ્રિયો ઇન્દ્રિય બળના અભાવે ગ્રહણ કરી શકતી નથી. નયનને વર્જીને બાકીની ઇન્દ્રિયો જઘન્યથી અંગુલના અસંખ્યાત ભાગમાં રહેલા વિષયોને ગ્રહણ કરી શકે છે. અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગમાં ચક્ષુનો વિષય નથી. રજ, મેલ વગેરે ઠેઠ પાસે રહેલા પદાર્થોને આંખ દેખી શકતી નથી. મનનો ક્ષેત્રથકી વિષય જાણવાનો નિયમ નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૨ બુધવાર. તા. ૩-૪-૧૨ વડોદરા.

મન થકી થનાર એવા મતિ અને શ્રુતમાં પુદ્ગલ માત્ર નિબંધનનો અભાવ છે. પાંચ ઇન્દ્રિયોથકી થનાર મતિ અને શ્રુતમાં પુદ્ગલ માત્ર નિબંધનનિયત વિષય પરિમાણ છે. પાંચ ઇન્દ્રિયો પુદ્ગલ માત્ર નિબંધ નિયમ વાળી છે. સર્વ વક્તાઓ કાયાના યોગવડે શબ્દ દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે, અને વચનયોગવડે વક્તાઓ શબ્દદ્રવ્યોનું વિસર્જન કરે છે. જે વડે મન વાગ્દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે તે કાયિક યોગ છે અને જે સંરંભવડે તે વાગ્દ્રવ્યોને મૂકે છે તે વાચિકયોગ છે. અને જેવડે મનોદ્રવ્યોને ચિંતામાં વ્યાપારયુક્ત કરે છે તે મનયોગ છે. એક તનુયોગજ ઉપાધિભેદથી ત્રણ પ્રકારે વ્યવહારાય છે. પરમાર્થથી વિચારતાં તો સર્વત્ર એક કાયયોગજ છે. તનુયોગમાં મન અને વચનયોગનો અન્તર્ભાવ થાય છે. કારણ કે કાયયોગવડે શબ્દ અને મનોદ્રવ્યનું ગ્રહણ થાય છે. માટે પ્રાણ અને અપાનનો વ્યાપાર પણ કાયિકયોગથી ભિન્ન નથી. માટે તેનો

સમાવેશ પણ કાયયોગમાંજ થાય છે. વ્યવહારમાં મનનું ચિંતાફલ અર્થાત્ ધર્મધ્યાન વગેરે કરવું તે વિચારરૂપ ફલ અને વાણીનું સ્વાધ્યાય વિધાન વગેરે ફળ દેખવામાં આવે છે; તેથી કાયાથી મન અને વચન એ બે યોગને જુદા પાડ્યા છે. પ્રાણ અને અપાનનું કાયયોગથી ભિન્ન ફળ દેખવામાં આવતું નથી. તેથી તેને કાયથી જુદો પાડ્યો નથી. વક્તા પ્રથમ-સમયમાં જે ભાષાદ્રવ્યને ગ્રહણ કરે છે તેને દ્વિતીય સમયમાં મૂકે છે. ત્રીજા સમયમાં ગ્રહણ કરેલ ભાષાદ્રવ્યને ચોથા સમયમાં મૂકે છે. ગ્રહણમાં સમયનું અન્તર્ નથી, કિન્તુ શબ્દ દ્રવ્યના નિસર્જનમાં સમયાન્તર છે એમ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કથ્યું છે. પ્રથમ સમયમાં નિઃસર્ગ વિના પણ ગ્રહણનો સદ્‌ભાવ છે, માટે ગ્રહણ સ્વતંત્ર છે અને નિસર્જન પરતંત્ર છે. ગ્રહણ કરેલાં શબ્દ દ્રવ્યોને ગ્રહણના સમયકાલમાં વક્તા મૂકતો નથી પરન્તુ પૂર્વે પૂર્વે ગ્રહણ કરેલાં શબ્દદ્રવ્યોને ઉત્તર ઉત્તર સમયમાં છોડે છે. ઔદારિક વૈક્રિય અને આહારક શરીરવાળો જીવ શબ્દદ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે, અને મૂકે છે. સત્યા, સત્યમૃષા. મૃષા અને અસત્યમૃષા એ ચાર પ્રકારનાં ભાષા દ્રવ્યોને ઉપર્યુક્ત ત્રણ શરીરવાળો જીવ ગ્રહે છે ને મૂકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર વદિ ૩ ગુરૂવાર. તા. ૪ એપ્રિલ ૧૯૧૨. વડોદરા.

છઠ્ઠા ગુણસ્થાનક કરતાં સાતમા અપ્રમત્ત—ગુણસ્થાનકનો કાલ વિશેષ છે એમ શ્રીપાલરાસમાં શ્રીમદ્ યશોવિજયજી જણાવે છે.

નિંદા, વિકથા, અહંકાર આદિ દોષોને મનમાં ઉત્પન્ન થતાજ વારવા જોઇએ. મનુષ્ય પોતાના આત્માને કયા કયા દોષો લાગ્યા છે તે જોવાને સમર્થ થાય છે ત્યારે તે તે દોષોનો નાશ કરવાને માટે પ્રયત્નશીલ થાય છે. પોતાનામાં દોષો અમુક અમુક છે એમ જાણીને પણ ઉદ્યમ કર્યા વિના દોષોનો નાશ થતો નથી. અંતર્‌માં અહંકારાદિ દોષોનો નાશ કરવાને માટે તીવ્ર લાગણી ઉત્પન્ન થવી જોઇએ. સદ્‌ગુણો ઉપર અત્યંત પ્રેમ થતાં દોષોમાં રૂચિ નહિ રહેવાથી દોષોનું મૂળ શિથિલ થવા માંડે છે, અને હળવે હળવે સર્વ દોષોનો નાશ થાય છે. પોતાનામાં ઘણા દોષો

છતાં જે મનુષ્ય પોતાનામાં સર્વ ગુણો ઉત્પન્ન થયા છે એમ માની લે છે તે ગુણોને પ્રકટાવવાને માટે ઉદ્યમ કરી શકતો નથી. આત્મામાં સત્તાએ અનન્ત ગુણો રહ્યા છે, પણ તેઓને પ્રકટાવ્યા વિના તો આત્માની પૂર્ણ સિદ્ધિ થવાની નથી. આગમો, ન્યાય અને વ્યાકરણ આદિ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને પંડિત થઇ શકાય છે. આગમોનો અભ્યાસ કરીને વિદ્વાન્ થયા બાદ પણ મનમાં ઉત્પન્ન થનાર ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, નિંદા, પ્રપંચ, અને ઇર્ષ્યાદિ દોષોનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. દોષોને ટાળ્યા વિના તો કદિ છુટકો થવાનો નથી અને તેમજ ખરી શાન્તિ મળવાની નથી. આગમો, ન્યાય અને વ્યાકરણ આદિ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને પંડિત થઇ શકાય છે; પણ તેના કરતાં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ઇર્ષ્યા, ક્લેશ અને ભેદભાવના આદિ દોષોનો નાશ કરનાર મનુષ્ય અનન્ત ગુણ ઉત્તમ ગણાય છે. જ્ઞાનાદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે અન્તર્માં સદાકાલ ઉપયોગ રાખવો જોઇએ. પ્રમાદદશાના હેતુઓનો ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ આપનારા અને અન્યોમાં પ્રમાદદશાની પંચાત કરનારા મનુષ્યો તો ઘણા મળી આવે પણ અપ્રમત્તદશાને ધારણ કરીને અન્યોને આદર્શની પેઠે દોષો ટાળવાને માટે નિમિત્તરૂપ બને એવા વિરલા મહાત્માઓ છે. દોષદૃષ્ટિથી અન્યોના મલીનચરિત્રોનો જેમના મનમાં સંસ્કાર પડે છે તે મનુષ્યોમાં અનેક દોષો વગર બોલાવ્યા છતાં આવે છે. માટે તેવા મનુષ્યો અપ્રમત્તદશાની પ્રાપ્તિ વા તેની સ્થિરતા કરી શકતા નથી. દોષદૃષ્ટિધારકોના સમાગમમાં જેઓ આવે છે, તેઓનામાં અપ્રમત્તદશાનો ભાવ પ્રકટી શકતો નથી. અપ્રમત્તદશામાં ચિત્તની સ્થિરતા થવાથી હૃદયમાં શાસ્ત્રોનો સાર સારી રીતે પ્રકટી શકે છે. અપ્રમત્તદશાધારક મુનિવરોને સદાકાલ નમસ્કાર થાઓ !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર વદિ ૪ શુક્રવાર. તા. ૫-૪-૧૨ વડોદરા.

અમુક કારણોથી કેટલાક મનુષ્યો પ્રતિપક્ષી લાગે છે; તેથી તેઓનામાં કેટલાક સદ્ગુણો રહ્યા હોય છે તે પણ દુર્ગુણોરૂપ ભાસે છે. પોતાના જે પ્રતિપક્ષીઓ હોય છે તેઓના ગુણોને પ્રાયઃ દેખવામાં આવે છે, અને તે સદ્ગુણોનું ગાન કરવામાં આવે તો સજ્જનત્વ ગુણ ટકી શકે છે. પોતાનું કોઇ પ્રતિપક્ષી મનુષ્ય ન હોય ત્યાં સુધી તો પહેલીકોટીના મનુષ્યો તેના દુર્ગુણોને પણ સદ્ગુણોરૂપે દર્શાવવા અન્ય મનુષ્યોની આગળ પ્રયત્ન કરે છે. પણ તે પ્રતિકૂલ થાય છે ત્યારે સદ્ગુણોને પણ દુર્ગુણોરૂપે દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. બીજીકોટીના મનુષ્યો પતિપ્રક્ષીઓના સદ્ગુણો અને દુર્ગુણો એ બંને દેખે છે, અને ઉત્તમોત્તમ કોટીના મનુષ્યો ગમે ત્યાં પ્રતિકૂલસંયોગોમાં પણ સ્વાર્થ વિના સર્વના સદ્ગુણોને દેખે છે, અને ગાય છે. સદ્ગુણોને દેખવાથી અને સદ્ગુણોનું મનન કરવાથી સદ્ગુણોનો આત્મામાં આવિર્ભાવ થાય છે. ગુણાનુરાગદૃષ્ટિ સદાકાલ રહેવી એ પ્રાયઃ બાલ જીવોને માટે દુર્લભ છે, ઉત્તમ પુરૂષો અનેક વિપત્તિયોમાં પણ ગુણાનુરાગદૃષ્ટિને ધારણ કરે છે, અજ્ઞાની જીવો મોહદૃષ્ટિના યોગે અનેક દોષોને દેખવાનો જ્યાં ત્યાં વ્યાપાર ધારણ કરે છે. જ્ઞાની સન્ત મનુષ્યોની એક ઘડીની સંગતિ જે લાભ આપવાને માટે સમર્થ થાય છે તેટલો લાભ કદિ કરોડો અજ્ઞાની જીવોથી મળી શકવાનો નથી. વય અને વેષથી કંઇ પૂજ્યત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી. સદ્ગુણો વિના વય અને લિંગ માત્રથી કંઇ પૂજ્યતા પ્રાપ્ત થઇ શકતી નથી. સત્ય અને લક્ષ્મીના ધારકો જો વિવેક, વિનય, ગંભીરતા, ઉદારતા, દયાળુતા અને ભક્તિ આદિ સદ્ગુણો વિનાના હોય છે તો અન્ય મનુષ્યોને તેઓ અનેક પ્રકારની ઉપાધિ આપવા સમર્થ થાય છે. અનેક મનુષ્યોના ભિન્ન ભિન્ન મત દેખીને સહનશીલતા ધારણ કરવી જોઇએ. ભિન્ન ભિન્ન મત દેખીને તે તે મતધારીઓ ઉપર દ્વેષ ધારણ કરવામાં આવે છે તો સત્ય ધર્મ પાળનારના મનમાં કદિ શાન્તિ થવાની નથી. મતસહિષ્ણુતા નામનો ગુણ ધારણ કર્યા વિના દુનિયામાં દરેક મનુષ્યોની સાથે સલાહશાન્તિથી રહી શકાતું નથી. સમ્યક્ત્વની શ્રદ્ધા ધારણ કરીને નયોની સાપેક્ષતાએ મતસહિષ્ણુતા ધારણ કરીને બાળજીવોને જૈન બનાવવાને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૫ શનિવાર તા. ૬ એપ્રિલ ૧૯૧૨ વડોદરા.

આ કાલમાં સરાગ સંયમ છે. પ્રશસ્યરાગાદિના સદ્ભાવે સરાગ સંયમ કહેવાય છે. પણ અપ્રશસ્યરાગાદિના સદ્ભાવે સરાગ સંયમ કહેવાતું નથી. સરાગ સંયમના પણ અસંખ્યાત ભેદ પડે છે. જે રાગ અને દ્વેષ વડે સંવર તત્ત્વ સન્મુખ થવાય તે પ્રશસ્ય રાગ દ્વેષ કહેવાય છે. અપ્રશસ્ય રાગ દ્વેષના પરિણામને બૂરો જાણવા માત્રથી કંઇ તેનો નાશ થતો નથી. કિન્તુ દેવ ગુરૂ આદિ શુભ આલંબનનું શરણ કરવામાં આવે છે, તોજ અપ્રશસ્ય રાગાદિને પ્રશસ્યરાગાદિપણે ફેરવી શકાય છે. શુભ નિમિત્તો-વિના શુભ ભાવનાની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી. મનુષ્યે પોતાની ચારે તરફ શુભ નિમિત્તો ગોઠવી દેવાં જોઇએ, કે જેથી અશુભ પરિણામના સંયોગો મળતા છતાં પણ શુભપરિણામ ધારણ કરી શકાય. આત્માનું સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી આત્મામાં ઉચ્ચ વિવેક પ્રકટે છે, અને તેથી આશ્રવના હેતુઓને પણ સંવરપણે પરિણમાવવાની શક્તિ પ્રકટે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની પરિપકવદશાના તીવ્ર ઉપયોગે આશ્રવના હેતુઓને સંવર રૂપે પરિણમાવી શકાય એમ બની શકે ખરૂં. અનુભવથી જોતાં આ બાબતની શ્રદ્ધા આવે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની પકવદશાનું અહંત્વ માનીને અજ્ઞાનીઓએ આશ્રવહેતુઓ અમને સંવરરૂપે પરિણમે છે એમ મિથ્યાવિવાદ કરવો નહિ. અનુભવની શાળાના વિદ્યાર્થી બનવું એ કંઇ સામાન્ય બાબત નથી. મનુષ્યોને એક અનુભવ ખરેખર ઉત્તરોત્તર અનેક અનુભવોને આપવા સમર્થ થાય છે. અન્તરંગ અને બાહ્યચારિત્રની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ચારિત્રધારકોએ સરાગતાનો કદિ દુરૂપયોગ કરવો નહિ. આત્મસાધ્ય લક્ષ્યમાં રાખીને સંજ્વલન ક્રોધ, માયા, માન અને લોભને પ્રશસ્યરૂપે પરિણમાવવા જોઇએ. આત્માના શુદ્ધધર્મનો ઉપયોગ ધારણ કરીને તેમાં રમણતા કરનારને ઉચ્ચ પરિણામની ધારા પ્રાપ્ત થાય છે. ગીતાર્થ ગુરૂપર રાગ ધારણ કરવાથી રાગને આત્માના આલંબન રૂપમાં ફેરવી શકાય છે. આત્મારૂપ સાધ્યના રસીયાનું નિશાન તો વીતરાગદશારૂપ હોય છે. વીતરાગ-દશાના ઉપયોગીને સરાગસંયમ એક પગથીઆ જેવું છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર વદિ ૬ રવિવાર. તા. ૭-૪-૧૨ વડોદરા.

જમાનાને અનુસરીને કેટલીક બાબતોમાં ફેરફાર થયા કરે છે. જમાનાને અનુસરી ગીતાર્થો કેટલીક બાબતોમાં ફેરફાર કરે છે. અસલથી અમુક સંયોગોને લઇ ફેરફાર થયા કરે છે. સાધુઓ અસલના વખતમાં ચોલપટ્ટાને કંદોરો બાંધતા નહોતા. હાલ કેટલાક સૈકાથી બાંધે છે. શ્વેતવસ્ત્રને બદલે સંવેગીઓ કારણને લઇ પીતવસ્ત્ર ધારણ કરે છે. કારણયોગે રજોહરણની સાથે દાંડીનો સંબંધ થયો. અમુક સંયોગોથી અસલના કરતાં પાત્ર રંગવાની વ્યવસ્થા હાલ જુદી રીતે ચાલે છે. અમુક જમાનામાં તરપણીને દાખલ કરવામાં આવી. અમુક સૈકાથી ઘડાને દોરો બાંધવાની પ્રવૃત્તિ ચાલી. દેશકાલાનુયોગે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના બાહ્ય કારણોમાં સુધારો વધારો થયા કરે છે. પહેલાં યોગમુદ્રાથી મુનિવરો ઉપદેશ દેતા હતા. હાલ તે પ્રમાણે યોગમુદ્રાથી મુનિવરો ઉપદેશ દેતા નથી. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવયોગે દરેક ધર્મપન્થોમાં અમુક બાબતોમાં ફેરફાર થયા કરે છે. જ્ઞાનીપુરૂષો પચ્ચાસ વર્ષ આગળ દેખે છે અને અજ્ઞાનીઓ રૂઢ વ્યવહારને ઇષ્ટ માને છે, તેથી કેટલીક બાબતોના ફેરફારોને લઇ સુધારક અને પ્રાચીન એવા બે પક્ષ પડી જાય છે. અને એકેક નયની દૃષ્ટિથી બન્ને વચ્ચે આન્તરિક ક્લેશ પ્રકટે છે. જ્ઞાનીઓ ભૂત અને ભવિષ્યના વર્તમાનમાં ઉભા રહીને બન્ને કાલનો વિવેક કરીને વર્તમાન કાલમાં ભવિષ્યનું જીવન રચે છે. જૈનાગમોથી અવિરૂદ્ધ અને અત્યંત લાભ જેના વડે થાય એવા આચારો અને વિચારો ખરેખર જ્ઞાની પુરૂષો સેવે છે. અલ્પ હાનિ અને અધિક લાભ જેમાં હોય છે એવાં કૃત્યને જ્ઞાની પુરૂષો કરે છે. વિદ્વાનો વર્તમાન કાલમાં આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે. ત્યારે અજ્ઞ મનુષ્યો આગલ ચઢવાને માટે પ્રગતિ કરનારાઓને પાછા ખેંચવા પ્રયત્ન કરે છે. જ્ઞાની મનુષ્યો તો કાર્ય કરવામાં પોતાનો અધિકાર માનીને જમાનાને અનુસરી ધર્મસેવા કર્યા કરે છે. અન્ય મનુષ્યો મારા વિષે શું કહેશે એનો વિચાર જેઓ કરે છે તેઓ સ્વફરજને અદા કરતા નથી. અન્ય મનુષ્યોની વાણીરૂપ મોરલીના અનેક વિચારધ્વનિના અનુસારે જે મનુષ્યો નાચ્યા કરે છે. તેઓ બાજીગર કરતાં અન્ય મહાન્ લાભ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. આત્માની અને ઉત્તમ જ્ઞાનીઓની સાક્ષી મૂકીને અન્યોના અભિપ્રાયો મેળવવા જેઓ ચિત્તમાં ઇચ્છા રાખે છે. તેઓ જમાનાને અનુસરી સ્વફરજો અદા કરી શકતા નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ચૈત્ર વદિ ૭ સોમવાર તા. ૮-૪-૧૨ વડોદરા.

કોઇપણ પ્રકારની ભાષાના શબ્દોને મગજમાં ભરી રાખવાથી કોઇ તત્ત્વજ્ઞાની ગણી શકાતો નથી. સંસ્કૃત ભાષાને જાણે એ જ્ઞાની ગણાય અને ગુજરાતી વગેરે ભાષાઓ જાણે અને તેમાં ગ્રન્થો લખે એ જ્ઞાની ન ગણાય એવો કંઇ નિયમ નથી. ગમે તે ભાષાનું જ્ઞાન કરવામાં આવે તો પણ તેથી જ્ઞાનીપણું પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી. ભાષા એ જ્ઞાન રૂપ મનુષ્યનાં વસ્ત્રો છે. જ્ઞાનના સંકેતરૂપ અનેક ભાષાઓ છે. જે દેશમાં જે કાલે જે ભાષા જીવતી હોય છે તેનાવડે અન્યોને બોધ આપવા માટે ગ્રન્થો વગેરે લખતાં લખાવતાં પાંડિત્ય કદાપિ ઘટતું નથી. જૈનાચાર્યોએ આજ નિયમને અનુસરી સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને ગુજરાતી વગેરે ભાષાઓનું અવલંબન લઇને અનેક ગ્રંથો રચ્યા છે કોઇપણ ભાષામાં સત્ય તત્ત્વોનો ઉપદેશ દેવો અને કોઇ પણ ભાષામાં સત્ય તત્ત્વના ગ્રંથો રચવા એજ પંડિતોનું ખરૂં પાંડિત્ય છે. સંસ્કૃત ગ્રંથોનું ગુજરાતી વગેરે ભાષાન્તર કર્યા વિના છુટકો ન થતો હોય તેવા સમયમાં સંસ્કૃતભાષામાં ગ્રંથો રચીને ફક્ત પાંડિત્ય દર્શાવવાની દૃષ્ટિ રાખવી એ વસ્તુતઃ જોતાં યોગ્ય નથી. ભાષાઓ સંકેત રૂપ હોવાથી દેશકાલના યોગે અનેક ભાષાઓ પ્રકટી નીકળે છે. સર્વ જીવો-પ્રાયઃ તે તે દેશ અને કાલાનુસારે જીવતી ભાષામાં વિશેષ સમજી શકે છે. તેથી તીર્થંકર ભગવન્તો પણ અર્ધ પ્રાકૃત મિશ્રિત ભાષામાં ઉપદેશ આપે છે તેથી તેમના કેવલજ્ઞાનને કંઇ હાનિ પહોંચતી નથી. જુની ભાષાઓનું અને જુની ભાષાઓમાં લખાયલાં પુસ્તકોનું સંરક્ષણ કરવું એ વાત કદિ ભૂલવા યોગ્ય નથી; ભાષાના પાંડિત્યથી અહંકાર કદિ કરવો જોઇએ નહિ. મગજરૂપ કોથળામાં ભાષાના શબ્દોરૂપ દાણાઓને ભરવા અને મંગાવવા માત્રથી કંઇ પાંડિત્ય પ્રાપ્ત થતું હોત તો રેલવે ગાડીઓને પણ પાંડિત્યપદ પ્રાપ્ત થઇ શકે. શબ્દોદ્વારા વિવેકજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરીને આત્માના સદ્ગુણો મેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. શુદ્ધ પ્રેમ, મૈત્રી ભાવના, ક્ષમા આદિ સદ્ગુણો મેળવાય તો ભાષાની સફળતા ગણાય. ભાષાના પાંડિત્યમાત્રથી આત્માની શુદ્ધદશા થતી નથી. ભાષા કરતાં આન્તરિક સદ્ગુણોની સ્ફુરણાઓ વિશેષ પ્રકારે શોભી શકે છે. ગુણોના લાલિત્ય આગળ ભાષાનું લાલિત્ય હિસાબમાં નથી.

× × × ×

૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૭ મંગળવાર. તા. ૯ મી એપ્રિલ ૧૯૧૨ વડોદરા.

દેશમાં અનેક સદ્‌ગુણી મનુષ્યો જે કેળવણી લેવાથી ઉત્પન્ન થાય તેજ કેળવણી ઉત્તમ પ્રકારની કહેવાય છે. જે દેશમાં વિષય વાસનાને ઉત્તેજન મળે એવી કેળવણી આપવામાં આવે છે તે દેશની અન્તે અધો દશા થાય છે. દયા, ભક્તિ, શુદ્ધપ્રેમ વિનય અને સદાચારથી વિમુખ કેળવણીને કેળવણીનું નામ આપી શકાય નહિ. જેનાથી સારા વિચાર રૂપે મન ન કેળવાય તેમજ જેનાથી ઉત્તમ શબ્દો બોલવાની ટેવ ન પડે અને તેમજ જેનાથી કાયા શુભ કાર્યોમાં વ્યાપાર યુક્ત ન થાય તે કેળવણી કથી શકાય નહિ. ભાષાજ્ઞાન પૂર્વક લખતાં તથા વાંચતાં આવડે એટલે કેળવણી પામેલો મનુષ્ય ગણાય એમ કોઇએ સંકુચિત અર્થ ગ્રહણ કરવો નહિ. સ્વચ્છન્દતાથી પ્રવૃત્તિ કરનારાઓ કેળવણી પામેલા કંઇ ગણી શકાય નહિ. અનેક સદ્‌ગુણો પૂર્વક હૃદયને કેળવવાથી ખરી કેળવણી પામેલો મનુષ્ય ગણી શકાય છે. મન, વચન અને કાયાના યોગને શુભ માર્ગમાં પ્રવર્તાવવાની શક્તિ જે જે અંશે પ્રાપ્ત થાય છે તે તે અંશે સંસ્કારિત ઉચ્ચ કેળવણી કથી શકાય છે. કાક અને કુતરાંનાં બચ્ચાંઓની પેઠે કંઇક કોઇ ભાષામાં બોલતાં આવડયું એટલા માત્રથી કોઇને કેળવાયલો માની લેવાની ભુલ કરવી નહિ. ઉચ્ચ દયા, ભક્તિ, સત્ય, શુદ્ધ પ્રેમ, નિરહંકાર, પરોપકાર, ઉદારભાવ, સમાનવૃત્તિ, દાનવૃત્તિ, બ્રહ્મચર્ય, વૈરાગ્ય, વિવેક અને વિનયથી જેઓ કેળવાતા નથી તેઓ સાક્ષરો ગણાતા હોય છે તો રાક્ષસની વૃત્તિને ધારણ કરી શકે છે. સદ્‌ગુણો વિનાની કેળવણીથી બકરીના ગળાના સ્તનની પેઠે પોતાને તથા અન્યોને લાભ પ્રાપ્ત થઇ શકતો નથી. કોઇ પણ ભાષાના સાહિત્યના સાક્ષરો થવાથી પણ ઉત્તમ સદ્‌ગુણો વિના પોતાને તથા દુનિયાને આનન્દમય જીવનનો લાભ આપી શકાતો નથી. સદ્‌ગુણોના ઉચ્ચ ભાવનાથી મન કેળવાતું ન હોય તો તે કેળવણીની શક્તિથી અન્યોને પીડા આપી શકાય છે. ઉચ્ચગુણો વડે આખી દુનિયા સ્વર્ગ સમાન બને, અર્થાત્ આખી દુનિયામાંથી વૈર, ઝેર, હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વિશ્વાસઘાત, સ્વાર્થ, ઇર્ષ્યા, પ્રપંચ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, નિંદા, ધર્મયુદ્ધ, અને અજ્ઞાન, વગેરે દોષો ટળી જાય તેવી કેળવણીનો ફેલાવો કરવાની અસંત જરૂર છે. સહજાનંદમય એવા શાન્તરસની કેળવણીજ ખરેખર છેલ્લામાં છેલ્લી કેળવણી છે. આત્માના અનંત ગુણો ખીલે એવા પ્રકારનું ધ્યાન સમાધિરૂપ અભ્યાસ છે. તે છેલ્લામાં છેલ્લી આધ્યાત્મિક કેળવણી અવ-

બોધથી વ્યવહાર અને નિશ્ચય ન થતાં જ્ઞાન વડે અધિકાર પરત્વે કેળવણી પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ના ચૈત્ર વદિ ૮ બુધવાર તા. ૧૦ એપ્રિલ ૧૯૧૨ વડોદરા.

વેષ માત્ર પહેરવાથી સાધુઓ બની શકતા નથી. લોચ કરવાથી વા માથું મુંડાવા માત્રથી કોઇ પણ સાધુ થઇ શકે નહિ. વેષ, આચાર અને ગુણો આ ત્રણ જેઓમાં છે તેઓ સાધુઓ કહેવાય છે. સાધુઓના સદ્‌ગુણો જેઓમાં છે એવા સાધુઓનું બહુ માન કરવું. સાધુઓના આચારનાં કેટલાંક સૂત્રો અને પક્ષ બાંધવાની શક્તિ થોડી આવી એટલે ગામો ગામ ફરીને અન્ય સાધુઓની નિંદા કરવી અને પોતાનો પક્ષ વધારવો આ કંઇ ઉત્તમ સાધુઓનાં લક્ષણ નથી. કેટલાક જૈન સાધુઓમાં હાલ ગુણાનુરાગ દૃષ્ટિ પ્રાયઃ દોષદૃષ્ટિરૂપે પરિણમી ગએલી દેખાય છે. તેથી જૈનસાધુઓ સાધુના આચાર મળતાં છતાં પણ પરસ્પર એક બીજાની હેલના કરી કરાવીને જૈનશાસનની હેલના કરાવે છે. કેટલાક એકાન્તક્રિયાવાદિ સાધુઓમાં ક્રિયાઓની તકરારો પરસ્પર ચાલ્યા કરે છે, અને તેઓ પરસ્પર એક બીજાની અંગત ટીકા કરીને જૈનોમાં જૈનેતર વર્ગમાં પોતાની મેળે હલકા પડે છે. સ્વપક્ષોત્કર્ષ અને પરપક્ષનો અપકર્ષ કરવાની કેટલાક સાધુઓમાં અને શ્રાવકોમાં જોરશોર વૃત્તિ પ્રકટી નીકળી છે તેથી તેઓ પરસ્પરની અંગત ટીકાઓથી નવરા થતા નથી. બ્રિટિશ સરકારના પ્રતાપે હાલ શાન્તિનું સામ્રાજ્ય પ્રકટે છે. કેટલાક જૈન સાધુઓની સંકુચિતદૃષ્ટિના લીધે પ્રાયઃ ઘણા જૈનોના વિક્ષેપના વિચારોનો ફેલાવો થવાથી જૈનસંઘથી મહાન્ કાર્યો થઇ શકતાં નથી. કેટલાક અસંયતિ પૂજાના પ્રવર્તક ગૃહસ્થો પણ જૈનોમાં કલેશની ઉદીરણામાં ભાગ લેતા જણાય છે. આનું પરિણામ સાંપ્રતકાલમાં પણ કેટલાક જનોમાં સાધુઓ પ્રતિ અરુચિભાવરૂપ દેખાવા માંડયું છે. સાધુઓ પ્રતિ અરુચિભાવ થવાથી જૈનશાસનને ધક્કો લાગે છે એ અવલોકાય છે. ઘણાં કબૂતરો એક કુવામાં પેસે છે તો કુવો બગડી જાય છે. તેમ ઘણી ઘણી ભિન્ન ભિન્નદૃષ્ટિયોથી લડનારા અને એક

બીજાની અદેખાઇમાં જૈનસમાજમાં ક્લેશ કરાવનારા ઘણા સાધુઓ જો એક ગામમાં રહે છે તો તે ગામના લોકોમાં ક્લેશ, કુસંપ, અને અરુચિભાવ ફેલાવે છે. ઘણા મતભેદોના ઝઘડાઓમાંથી કોમનું અને સાધુઓનું બળ છિન્નભિન્ન થઇ જાય છે. જૈનસાધુઓનું આત્મબળ છિન્નભિન્ન થવાથી તેઓ શ્રી મહાવીર પ્રભુની દુકાનમાં મનુષ્યોનો વધારો કરી શકતા નથી. હે શાસનદેવતાઓ ! તમો જૈનશાસનને ખીલવો. મતભેદ, ઇર્ષ્યા, નિંદા વગેરેથી જૈનસાધુઓને મુક્ત થવામાં સાહાય્ય કરો. ચતુર્વિધ સંઘની ગુણોવડે અભિવૃદ્ધિ થાઓ !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૯ ગુરૂવાર. તા. ૧૧-૪-૧૨ પાદરા.

પાંચ ઇન્દ્રિયોની સાથે મન જોડાય છે ત્યારે ઇન્દ્રિયોથી વિષયનું ગ્રહણ થાય છે. મનને આત્માના શુદ્ધ ગુણોમાં જોડવામાં આવે છે તો બાહ્યની ઇન્દ્રિયોનો વ્યાપાર પ્રવર્તતો નથી. આત્માની સાથે યોજાયેલું મન ખરેખર આત્મિક સુખ પ્રકટાવવા માટે નિમિત્તપણે પરિણમે છે. આત્મામાં પરિણામ પામેલું ભાવ મન ખરેખર બાહ્યના દુઃખ સંયોગોથી દૂર રહે છે. આત્મામાં પરિણામ પામેલું મન વસ્તુતઃ કર્મ બાંધવાને માટે શક્તિમાન્ થતું નથી. કિન્તુ મોહાદિ કર્મનો નાશ કરવાને માટે શક્તિમાન્ થાય છે. બાહ્ય ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં રાગ અને દ્વેષપણે ભાવ મન પરિણમતું હોય છે ત્યારે કર્મ બંધાય છે. પણ બાહ્ય ઇન્દ્રિયોના સંબંધમાં રાગ અને દ્વેષ યુક્ત મન ન જોડાય ત્યારે બાહ્ય વિષયો, કર્મ બંધમાં હેતુપણે પરિણમતા નથી. રાગદ્વેષના પરિણામથી રહિત એવું મન તે મોક્ષનું કારણ છે. આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરવામાં આવે છે ત્યારે ભાવ ચારિત્ર કહેવાય છે. આત્મામાં રમણતા કરતાં કરતાં આનન્દ રસની ઝાંખી અનુભવાય છે. તે વખતે ત્રણ ભુવનનાં બાહ્ય સુખો તૃણસમાન ભાસે છે. એકવાર આત્માના સુખનો અનુભવ આવે છે તો પશ્ચાત્ દુનિયાના પૌદ્ગલિક સુખની સ્પૃહા છૂટે છે. પાંચ ઇન્દ્રિયોની સાથે સ્વાર્થ વિના દુનિયાના શ્રેયઃ માટે મન જોડાય છે, અને પારમાર્થિક કૃત્યો કરાય છે; તો નિષ્કામ કર્મ યોગીની દશા પ્રાપ્ત થાય છે. પાંચે ઇન્દ્રિયોનો વ્યાપાર થયા વિના તો રહેતો નથી

ત્યારે કર્મબંધ ન થાય તેવી રીતે મનને જોડીને કાર્ય કરવામાં આવે તો તેથી દુનિયાની તથા પોતાની ઉન્નતિ સાધી શકાય છે. પરમાર્થ વ્યવહારિક કાર્યો કરવામાં તથા આત્માના સદ્દગુણોમાં રમણુતા કરવામાં રાગ દ્વેષ રહિત મનની દશા કરવાની ખાસ જરૂર છે. પ્રારબ્ધ કર્મને શરીરદ્વારા ભોગવ્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી. ત્યારે તે વખતે મનની સમાનદશા જળવાઇ રહે એવી ઉચ્ચદશા સેવ્યા વિના કાર્યસિદ્ધિ થવાની નથી. લાગણીને દુઃખવનારા અનેક શબ્દો સાંભળવામાં આવે વા અન્ય તરફથી ઉપસર્ગ કરવામાં આવે તોપણ પારમાર્થિક કાર્યો કરવામાં અથવા આત્મરમણુતામાં મનને બાહ્ય સંયોગોથી અસર થાય નહિ એવી દશા પ્રાપ્ત કર્યા વિના પોતાનું અને દુનિયાનું ભલું કરવા શકિતમાન્ થઇ શકાતું નથી. આત્મામાં ઉંડુ ઉતરી ગયેલું અને ત્યાં સ્થિર થએલું મન ખરેખર અન્તરના આનન્દથી જીવી શકે છે અને તેનું પ્રતિબંબ જાણે બહિરમાં દેખાતું હોય એવો ભાસ થાય છે, સહજાનંદ રસમાં મનને બોળી દો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૧૦ શુક્રવાર. તા. ૧૨-૪-૧૨.

નવા યુગનો આરંભકાલ ખરેખર નૂતન વિચારોથી થાય છે. દોડતા જમાનામાં મનુષ્યોએ દોડવું જોઇએ; પણ પાછળ પડવું જોઇએ નહિ. જુનું તે સારૂં અને નવું તે ખોટું એવી બુદ્ધિ રાખવી નહિ. અને તેમજ નવીન તે સારૂં અને જુનું તે ખોટું એમ માનવાની પણ કદિ ભૂલ કરવી નહિ. જૂનામાંથી જે જે સારૂં લાગે તે લેવું અને નવીનમાંથી જે સારૂં લાગે તે લેવું, અને અભ્યુદયમાર્ગમાં એક સ્થિર દષ્ટિ ધારણ કરીને ચાલ્યા જવું જોઇએ. જૂના અને નવા વિચારો માટે પંથો ઉભા કરવાની જરૂર નથી. નવા અને જૂના વિચારોની તુલના કરવી જોઇએ. અને જુના તથા નવા વિચારોને સાંકળના આંકડાઓની પેઠે ગોઠવીને ઉન્નતિક્રમમાં પગલું ભરવું જોઇએ. સર્વ બાબતોના વિચારોને અપેક્ષારૂપ આંકડાઓથી ગોઠવીને તેઓની વિચાર સાંકળ બનાવવી જોઇએ. આ જમાનો આગળ વધવાનો છે. પણ હાથ પગ બાંધીને બેસી રહેવાનો નથી. જે બેસી રહે છે તેનું નસીબ પણ બેસી રહે છે. અને જે હાલે છે તેનું નસીબ પણ હાલે છે. જે

ઉભો થાય છે તેનું નસીબ પણ ઉભું થાય છે. જુના અને નવા વિચારોના મતભેદની સહનશીલતા ધારણ કરીને સર્વ મનુષ્યોએ મળતા આવતા સામાન્ય વિચારોમાં ભેગા રહીને કાર્યો કરવાં જોઇએ. બૂમો પાડવાથી આગળ ગતિ થઇ શકવાની નથી. કિન્તુ કાર્યો કરવાથી આગળ જઇ શકાશે. જૈનો જમાનાની પાછળ પાછળ ચાલશે તો આગળ વધેલાના દાસ જેવા ગણાશે. જૈનસાધુઓએ પણ અન્ય ધર્મોપદેશકોની અને જમાનાની પાછળ પાછળ ન ઘસડાવું જોઇએ. પણ જમાનાની આગળ ચાલવું જોઇએ. જમાનાની આગળ ચાલનારને વર્તમાનકાળમાં જૂના લોકો નિંદશે, ભાંડશે, તોપણ અંતે તે ભવિષ્યના લોકો માટે પૂજ્ય ગણાશે. જૂના અને નવીન વિચારોની કેટલીક બાબતોમાં સંમિશ્રતા કરીને કાર્યો કરવાની જરૂર છે. હાલ જ્ઞાનનો જમાનો છે. તેમજ શોધ ખોળનો જમાનો છે. સંકુચિત, દૃષ્ટિધારકો જો જમાનાને ઓળખશે નહિ અને તેમજ જમાનાને અનુસરી પ્રગતિમાર્ગમાં ગમન નહિ કરશે તો પાછળ રહી જશે. વિવેકથી અધિકલાભ દેખી જમાનાને અનુસરી ચાલવુંજ જોઇએ. ભવિષ્યમાં સાયન્સવિદ્યા હુન્નરકલા અને જ્ઞાનનો ઉદય વધશે.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૧૧ શનિવાર. તા. ૧૩–૪–૧૨ વડોદરા.

ધર્મનો મૂળપાયો અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનને શિખરે ચઢેલા મનુષ્યો નિત્ય સુખમાં સદાકાળ મગ્ન રહે છે. શુષ્કતા આનન્દ રહિત રસમય એવું અધ્યાત્મજ્ઞાન જેઓને પ્રાપ્ત થાય છે. તેઓની માનસિક સૃષ્ટિ ખરેખર શુકલલેશ્યાના યોગે સ્ફટિકરત્નસમાન નિર્મલ બને છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં પરિણમવાથી મનમાંથી કૃષ્ણાદિલેશ્યાઓ ટળી જાય છે. જેને અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થએલું હોય છે તે આત્માની સૃષ્ટિનો વિલાસી બને છે. દેવતાઓના વિહાર કરતાં તેનો વિહાર બહુ આનન્દમય હોય છે. મૂળ અધ્યાત્મ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાથી સર્વ પ્રકારના દોષો ટાળવાની બુદ્ધિ પ્રકટી શકે છે. આત્માની શુદ્ધ અને આત્માની શક્તિઓ ખીલવવાનું કાર્ય જેઓ કરે છે તેઓ સર્વ મનુષ્યો વા સર્વ જીવોના હૃદયમાં પ્રવેશ કરીને સર્વ જીવોને પોતાના હૃદયની પાસે લાવીને મહાન્ લાભ આપે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની પરિણતિ

રૂપ ગંગા નદી ખરેખર જેઓના હૃદયમાં વહે છે તેઓનામાં પાપરૂપ મેલ રહી શકે નહિ. અધ્યાત્મરસની શીતલતા ખરેખર આન્તરિક સર્વ પાપોને હરવા માટે સમર્થ થાય છે. આખી દુનીઆમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનના વિચારો ફેલાવવાથી મનુષ્યો આત્મિક આનન્દ સન્મુખ ગમન કરવા શક્તિમાન્ થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન રૂપ સૂર્ય કિરણોથી અહંમમત્વરૂપ બરફના પહાડો ક્ષણ માત્રમાં ઓગળી જાય છે. અને આત્મારૂપ આકાશમાં શોક ચિંતાઓનાં વાદળાં પણ રહી શકતાં નથી. નિત્ય જ્ઞાનપ્રકાશના ઉદયવાળો આત્મા છે. આત્માનું જ્ઞાન કરીને આત્મધર્મમાં પરિણમવાથી આત્માનો આનન્દરસ પ્રકટયા વિના રહેતો નથી. દુનિયામાં મરજીવા થઇને આત્માના આનન્દરસનું પાન કરીને આત્મભાવે જીવવું જોઇએ. આત્માના આનન્દરસનું પાન કરનારાઓ જે કંઇ કરે છે, બોલે છે તેમાં સાધ્યશૂન્યદૃષ્ટિ હોતી નથી. આત્માને આત્મરૂપે જાણવાથી સહજાનન્દ રસ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અનેક મહાત્માઓએ પાતાળી કૂવાની સેરોના જેવો ઇન્દ્રિયાતીત આત્માનંદ પ્રાપ્ત કર્યો. વર્તમાનમાં પણ તે અમુક અંશે પ્રાપ્ત થાય છે. આધ્યાત્મજ્ઞાનથી, પરમાત્માના જેવું નિત્ય સુખ આસ્વાદી શકાય છે. અને તેવું સુખ ખરેખર આત્મામાં છે. ત્યારે હવે તેને માટે બહિર્ કેમ ફાંફાં મારવાં જોઇએ. અલબત ! ફાંફાં ન મારવાં જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૧૨ રવિવાર. તા. ૧૪ એપ્રિલ ૧૯૧૨.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી વિશાલ દૃષ્ટિ થાય છે. અને તેથી ધાર્મિક આદિ અનેક ક્રિયાઓના વિભિન્નતાઓ છતાં પ્રત્યેકમાંથી સત્ય રહસ્ય સમ્યગ્રીત્યા આકર્ષી શકાય છે. દરેક આચાર્યોના વિચારોનું સાધ્યબિંદુ કયું છે તે અવબોધ્યા સિવાય તેઓની ભિન્ન ઉપદેશ શ્રેણિના પુસ્તકોના વાચનથી પસાર થવું મુશ્કેલ છે. સંકુચિતદૃષ્ટિને વિશાલદૃષ્ટિના રૂપમાં ફેરવી નાંખવી હોય તો અધ્યાત્મશાસ્ત્ર આદિ અનેક શાસ્ત્રોને વાંચીને દરેક ગ્રન્થકર્ત્તાઓના આશયોને શોધી કહાડવા જોઇએ. સર્વ જાતનાં પુસ્તકોમાંથી સાર ભાગ ગ્રહણ કરવાની શક્તિને પ્રાપ્ત કરવી જોઇએ. હાલનો જમાનો પણ ગુણાનુરાગદૃષ્ટિથી દરેકમાંથી સારભાગ ખેંચવાનું શિખવે છે. દુનિયા રૂપ

શાળામાંથી અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય તેમ છે. દુનિયામાં ગુણો અને અવગુણો બે છે. અવગુણોને દેખનારા અવગુણો લે છે અને સદ્ગુણોને દેખનારા સદ્ગુણો ગ્રહણ કરે છે. આત્મા એજ પરમાત્મા છે એવો નિશ્ચય થતાં હૃદયમાં અદ્ભુત ઉત્સાહ જાગ્રત થાય છે. અને જે બાબતની રૂચિ કરવામાં આવે છે, તે પ્રતિ સારી રીતે પ્રવૃત્તિ કરી શકાય છે આત્મામાં પરમાત્મત્વ સત્તાએ રહ્યું છે. તેને પ્રકટ કરવા માટે અસંખ્ય યોગો અર્થાત્ હેતુઓ છે. સર્વ જીવોમાં સત્તાએ પરમાત્મત્વ રહ્યું છે. માટે કોઇના ઉપર ધર્મના ભેદે દ્વેષ વા ખેદ ન ધારણ કરતાં સર્વ જીવોને તેઓના આત્મામાં રહેલા સદ્ગુણો બતાવવા જોઇએ. ગમે તે દર્શનમાં દાખલ થયેલા મનુષ્યો હોય પણ તેઓ આત્માઓ છે. તેઓના આત્માઓને શોક, ભય, સંતાપ ઉપજે એવી પ્રવૃત્તિ ન કરવી જોઇએ. સર્વે આત્માઓને આત્મદૃષ્ટિથી દેખનાર એવો વિશાલદૃષ્ટિધારક મનુષ્ય ખરેખર જૈનદર્શનની વિશાલતાનો લાભ સર્વને આપવા સમર્થ થાય છે. જેમ જેમ આકાશમાં ઉંચા ચઢવામાં આવે છે, તેમ તેમ પૃથ્વી ઉપર પડેલા ખાડા અને ટેકરાઓ મળી ગયેલા લાગે છે. તે પ્રમાણે આત્માનું ઉંચા પ્રકારનું અનુભવ જ્ઞાન જેમ જેમ પ્રગટતું જાય છે તેમ તેમ પૂર્વે મનાયલા નાના ભેદો અર્થાત્ ઉંચ નીચપણું ભાસતું નથી. શ્રીમહાવીરપ્રભુ ખરેખર ઉત્તમ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો બોધ આપીને દુનિયાના મનુષ્યોને ઉચ્ચ બનાવે છે. હે સાધુઓ વગેરે જૈનોને આત્મદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરીને જૈન શાસનની સેવા બજાવી સર્વજગત્જીવોને પરમાત્માના ભક્તો બનાવવા.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૧૩ સોમવાર. તા. ૧૫-૪-૧૨ પાદરા.

વર્તમાનકાળમાં પ્રત્યેક ધર્મવાળાઓની શી શી હીલચાલ થાય છે, તે અવબોધથી જોઇએ ગીતાર્થ મુનિવરને સર્વ પ્રકારની હીલચાલ જાણવી પડે છે. જમાનાને ગ્રહણ થાય તેવી રીતિથી જૈનધર્મની ઉપદેશશૈલી ગ્રહણ કરવી જોઇએ. ઉપદેશશૈલીનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. મનુષ્યોને ઉપદેશ દેવાની પદ્ધતિ શીખવાની ખાસ જરૂર છે. પૂર્વની ઉપદેશશૈલી અને હાલની ઉપદેશશૈલી એ બેને ભેગી કરીને આગમથી અવિરુ-

રૂપણે ઉપદેશ દેવો જોઇએ. વિચિત્ર પ્રકારના મનુષ્યોને બોધ કેવી રીતે આપવો તે બાબતનો જે જે ગીતાર્થોને અનુભવ હોય તેમની પાસેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. બાલજીવોને બાલજીવોના અધિકાર પ્રમાણે તેઓને રૂચે અને સમજણ પડે એવો ઉપદેશ દેવો જોઇએ. સભાને ઓળખ્યાવિના ઉપદેશ દેવામાં આવે છે તો તેનું સમ્યગ્ ફલ પ્રાપ્ત થતું નથી. કોઇનું છિદ્ર વા નિંદા વગેરેનો પ્રકાશ ન થાય અર્થાત્ અમુકનામાં અમુક દોષ છે, એમ લોકો નામપૂર્વક નિશ્ચય કરી શકે એવો ઉપદેશ ન દેવો જોઇએ. ઉપદેશથી મનુષ્યોનું આકર્ષણ થાય અને તેઓ ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરી શકે એવી રીતે બોધ દેવો જોઇએ. ઉપદેશકોએ પોતાનામાં ગુણો પ્રકટાવવા જોઇએ. બાહ્યકુતી ઉપદેશકોથી અન્યોના હૃદયમાં સચોટ અસર કરી શકાતી નથી. વર્તમાનકાળમાં ઘણાં પુસ્તકો વાંચવાથી અને ભિન્ન ભિન્ન ધર્મના ઉપદેશકોની ઉપદેશશૈલીનું નિરીક્ષણ કરવાથી ઔપદેશિક કાર્યમાં વિજય મેળવી શકાય છે. પાણીયારાના મુનશીની પેઠે કેટલાક મહાત્માઓ જાહેરમાં આવી શકતા નથી. જમાનાને અનુસરીને મનુષ્યોના વિચારોમાં કેવા કેવા ફેરફારો થાય છે. તે બાબતનો જેઓને અનુભવ નથી તેઓ જમાનાને અનુસરી જૈનધર્મનો ઉપદેશવડે ઘણો ફેલાવો કરવા શક્તિમાન્ થતા નથી. જમાનાને અનુસરી વ્યાપારીઓ વ્યાપારમાં ફાવી શકે છે. અનેક જાતના વ્યાપારીઓ જો જમાનાના અનુસારે જૂનાની સાથે નવી બાબતોને ગ્રહણ ન કરે તો ખતા ખાય છે, તે પ્રમાણે પૂજ્ય મુનિવરોએ પણ ઉપદેશક શૈલી સંબંધી અનુભવ કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૧૪ મંગળવાર. તા. ૧૬-૪-૧૨ પાદરા.

જ્યાં નીતિના ઉપદેશ પ્રમાણે નીતિનું સદ્વર્તન નથી, તેનો વ્યવહાર તે સત્ય વ્યવહાર તરીકે ગણાતો નથી. અનેક મનુષ્યો ઉપદેશ દેવામાં અને વાતો કરવામાં દેવ જેવા લાગે છે પણ તેઓનું વર્તન તપાસવામાં આવે છે તો તેઓ ફક્ત વાણીરસિયાજ માલુમ પડે છે. જે વ્યવહારમાં નીતિના સદ્ગુણો હોતા નથી, તેઓ માત્ર વ્યવહાર માત્ર બોલનારા છે. જેઓ વ્યવહારને એકાંતે પુષ્ટ ગણીને નિશ્ચયધર્મનો તિરસ્કાર કરે છે;

તેઓ જડ વ્યવહારી અવબોધવા, વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયના એકાંત રાગી ભિન્ન રાગી થઇને ખંડનમંડનમાં પડવાથી કાંઇ વળવાનું નથી. વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય એ બે નયોની શ્રદ્ધા ધારીને સત્ય, પ્રમાણિકતા, વગેરે સદ્ગુણોથી ઉચ્ચ જીવન બનાવવું જોઇએ. કોઇ વ્યવહાર વ્યવહાર કર્યા કરે પણ વ્યવહાર માનીને નીતિના સદ્ગુણોથી આત્માને ઉચ્ચ ન બનાવે તો તેનું કંઇ વળવાનું નથી. નિશ્ચય નિશ્ચય કર્યા કરે પણ જેઓ નીતિ આદિના સદ્ગુણોથી પોતાના આત્માને ઉચ્ચ બનાવતા નથી, તેઓ નિશ્ચયનયનો એકાન્ત પક્ષ ગ્રહણ કરીને આત્મહિત સાધી શકતા નથી. આત્માના સદ્ગુણોનો પ્રકાશ કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી મનુષ્ય ખરેખરો આરાધક થઇ શકે છે. જે મનુષ્ય સદ્ગુણોને ધારણ કરે છે તેનો વ્યવહાર બોલ્યા વિના પણ શોભી શકે છે. સત્ય, શુદ્ધ પ્રેમ, ભક્તિ, દયા, પરોપકાર વગેરે ગુણોને ખીલવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. માર્ગાનુસારીના ગુણો ધારણ કરવાથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. માર્ગાનુસારીના ગુણોનું ઠેકાણું ન હોય અને સમ્યક્ત્વ ગુણની આગળનું અભિમાન ધારણ કરવું તે ખરેખર યોગ્ય નથી. સર્વ ગુણોની પહેલાં માર્ગાનુસારી ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે. પ્રથમ માર્ગાનુસારી ગુણોનો ઉપદેશ દઇ મનુષ્યને યોગ્ય બનાવ્યા બાદ સમ્યક્ત્વાદિ ગુણો માટે આદર કરાવવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ચૈત્ર વદિ ૦)) બુધવાર. તા. ૧૭-૪-૧૨ પાદરા.

ક્ષણભંગુર એવા મનુષ્ય શરીરનો ભરોસો નથી. પાણીના પરપોટા જેવી મનુષ્ય જીંદગી છે. હજારો વિઘ્નોથી મનુષ્ય જીંદગી ખરેખર ભય યુક્ત છે. સંસારની અસારતાનો વિચાર કરવાથી ખરો માર્ગ સુજે છે. આ દુનિયામાં કોઇનું શરીર સદાકાલ રહેતું નથી; મરણનો ભય માથે જાણીને પ્રમાદદશાથી મુક્ત થઇને હે ચેતન ! હવે ધર્મની આરાધના કર. ધર્મની આરાધના કર. ધર્મની આરાધના કર. કાલ કરવાનું હોય તે આજ કર. એક શ્વાસોચ્છ્વાસ પણ તું નકામો ગાળ નહિ. મનુષ્ય જીંદગીમાં ધર્મની જેટલી કમાણી કરવી હોય તેટલી કરી શકાય છે. જેની કિમ્મત થાય નહિ, એવા મન વાણી અને કાયાના યોગને હે આત્મન્ ! તું ધર્મ વ્યાપારમાં

જોડ. વારંવાર આવો ઉત્તમ અવસર તને મળનાર નથી. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું શ્વાસોશ્વાસે સ્મરણ કર્યા કર ! હે ચેતન ! આ અસાર સંસારમાં એક ધર્મ છે તે સારભૂત માનીને તેની પ્રાપ્તિ માટે ક્ષણે ક્ષણે પ્રયત્ન કર્યા કર. જ્ઞાન અને સત્તાનો અહંકાર કર નહિ. કોઇ પણ જીવને પીડા થાય, એવો મન વાણી અને કાયાથી પ્રયત્ન કરીશ નહિ. સદ્ગુણો માટે દરરોજ અભ્યાસ કર. પોતાનામાં રહેલા દોષોને ટાળવા માટે પ્રયત્ન કર. ભૂલ્યો ત્યાંથી ફરીથી ગણ. અગમ એવું તારૂં સ્વરૂપ અવબોધવાને માટે દરરોજ આત્મચિંતન કર્યા કર. શ્રી વીતરાગ પ્રભુના સદ્ગુણોની ઉપાસના કરીને જાગ્રત્ રહેવા પ્રયત્ન કર. મનમાં ઉત્પન્ન થનાર મોહના અધ્યવસાયોને ટાળવા માટે સદાકાલ પ્રયત્ન કર્યા કર. રાગદ્વેષના વિકલ્પથી રહિત એવા નિર્વિકલ્પ ચેતન સ્વરૂપનો અનુભવ કરવા ધ્યાન કર. આત્માના શુદ્ધધર્મનો રસિયો થવાને ઉદ્યમ કર કે જેથી પરરાગાદિભાવની રસિકતા ટળે. અને સહજાનન્દ સુખનો ભોગી તું બની શકે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની સેવના કરવી તેજ આત્માની સેવા છે. બહુ બહુ બોલીને પણ હે ચેતન ! તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરીને આગળ ચઢ. એક સંકલ્પ પણ નકામો જવાનો નથી. માટે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપની ભાવના ભાવ્યા કર. હે આત્મન્ ! તારા ગુણોને પ્રકટ કરવાનો આ અમૂલ્ય સમય છે, તેની સફલતા કર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના વૈશાખ સુદિ ૬ ગુરૂવાર. તા. ૧૮-૪-૧૨ પાદરા.

વક્તા કંઠમાંથી જે શબ્દો કાઢે છે. અને તેમાં જે જણાવે છે, તેના કરતાં ઘણું તેના હૃદયમાં રહી જાય છે. લેખક જે કંઇ લખે છે, તેના કરતાં ઘણું જ્ઞાન ખરેખર તેના હૃદયમાં રહી જાય છે. હૃદયમાં જેટલા વિચારો કર્યા હોય છે, તેટલા સર્વે શબ્દોદ્વારા બહિર્ આવી શકતા નથી. બોલેલા શબ્દો ઉપર અનુમાન કરીને હૃદયના સર્વ આશયોનો આધાર રાખવામાં ભૂલ થાય છે. હૃદયમાં જેટલા વિચારો થયા કરે છે, તેટલા વાણી વડે કથી શકાતા નથી, અને જેટલા વિચારો કહેવામાં આવે છે તેટલા લખી શકાતા નથી. અનુભવજ્ઞાનવાળું હૃદય ખરેખર પાતાળીયા કૂવા જેવું છે. તેમાંથી વિચાર રૂપ જલ ખૂટતું નથી. મનુષ્યોના હૃદયમાં ક્ષણે ક્ષણે અમુક

નિમિત્ત સંયોગે હજારો વિચારો થયા કરે છે તેથી અમુક વખતે થયેલા અમુક અભિપ્રાયને વળગી રહીને તેના હૃદયનો સદાકાલને માટે એક સરખો વિચાર બાંધવો જોઇએ નહિ. શુભાશુભ વિચારોના અનુસારે હૃદય ઉચ્ચ નીચ બન્યા કરે છે. રાગ અને દ્વેષની તીવ્રતાથી જે વિચારો કરવામાં આવે છે, તેના સજ્જડ સંસ્કારો પડે છે. તેમજ પૂર્ણ વૈરાગ્યધારાના જોશથી અને પૂર્ણ સમતાના જોરથી જે વિચારો કરાય છે, તેની અસર ખરેખર ઉત્તમ થાય છે. અને તેથી અનેક ભવનાં બદ્ધ કર્મનો ક્ષય થાય છે. શુભ વિચારો વડે મનની ઉજ્જવલતા કરવામાં આવે છે તો કાય યોગ પોતાની મેળે ધર્મકાર્યો કરવામાં પ્રવૃત્ત થાય છે. મનુષ્યોની પાસે ઘણા કાલપર્યંત-વસ્યાવિના તેઓના હૃદયની પરીક્ષા થઇ શકતી નથી. **સોનું જોવું કસી અને માણસ જોવું વસી.** એ નાની સરખી કહેવતની કિંમત થઇ શકતી નથી. મનુષ્યના શબ્દોમાં તેના હૃદયના આશયો પ્રકટ થાય તેવો સર્વ ઠે-કાણે નિયમ નથી. શબ્દોની જાળમાં હૃદયને છૂપાવી શકાય છે. માટે હૃદયમાં પ્રકટ થતા આશયોને જાણવા ઉત્તમ પુરૂષો પ્રયત્ન કરે છે, અને મુખથી બોલતાં શબ્દો અને આશયોનો સારીપેઠે વિવેક કરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ સુદિ ૨ શુક્રવાર. તા. ૧૯-૪-૧૨ પાદરા.

કેળવાયેલા જૈનોમાં આર્યસમાજીઓની પેઠે ધર્મનો જોઇએ તે પ્રમાણમાં જુસ્સો પ્રકટયો નથી. આર્યસમાજીઓની અને ખ્રીસ્તીયોની પેઠે જૈનો જૈનધર્મના ફેલાવા માટે યોગ્ય ઉપાયો જોઇએ તે પ્રમાણમાં લેતા નથી. હવે તો જમાનાને ઓળખીને જૈનશાસનની ઉન્નતિ અર્થે અત્યંત તીવ્રોત્સાહે ઉપાયો આદરવાની આવશ્યકતા છે. જૈનશ્વેતાંબર કોન્ફ-રન્સના ઠરાવોથી પણ જૈનોમાં પ્રગતિના વિચારોની ચર્ચાઓ થવા લાગી છે. હાલને હાલ કાર્યનો આરંભ કરીને તેનું ફળ દેખવાને માટે જે જૈનો વિચાર રાખે છે, તેઓ ધર્મની પ્રગતિનાં કાર્યોનો આરંભ કરીને પશ્ચાત્ મન્દોત્સાહી બની જાય છે. રાયણના વાવનારની પેઠે ભવિષ્યની પ્રજાને માટે જૈનધર્મની પ્રગતિનાં કાર્યો આરંભવાં જોઇએ. જૈન ગુરૂકુલ, જૈનધર્મ

સાહિત્ય સેવા વગેરે કાર્યોનો લાભ ભવિષ્યના મનુષ્યો લેવાના છે. અને તે કાર્યો કરવાં એ પોતાની ફરજ છે. અને તે અદા કર્યા વિના છૂટકો નથી. એમ નિશ્ચય કરીને વિવેકપૂર્વક ખરેખર ધર્મ પ્રગતિ કાર્યોમાં મંડયા રહેવાની જરૂર છે, ધર્મસેવા એજ જૈનોનું ઉત્તમ કર્તવ્ય છે. દુનિયાના સઘળા મનુષ્યોને જૈનધર્મ ઉત્તમ લાભ આપવા સમર્થ છે. માટે આખી દુનિયામાં સાર્વભૌમ થવાને માટે જૈનધર્મ લાયક છે. આગબોટને ચલાવનારા કેપ્ટનો જો હુશીયાર હોય છે તો આગબોટને ઇચ્છિત સ્થાનમાં પહોંચાડે છે. તે પ્રમાણે જૈનધર્મનો ફેલાવો કરનારા મહાત્માઓ દેશકાલના જ્ઞાતાઓ અને ગીતાર્થો હોય છે, તો જૈનધર્મની અપૂર્વ મહત્તાનો લાભ ખરેખર આખી દુનિયાને આપવા સમર્થ બને છે. ધર્મના પ્રવર્તકો પરસ્પર હળીમળીને જૈનધર્મના સામાન્ય ઉપાયોના સિદ્ધાન્તોને ફેલાવવા પ્રયત્ન કરે તો ખરેખર તેનો લાભ આગળના અર્થાત્ ભવિષ્યના મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થઇ શકશે. અન્યધર્મની ખૂબીઓ કરતાં જૈનધર્મનાં તત્ત્વોની ખૂબીઓ ઉત્તમ છે, એમ જૈનોએ દુનીઆને દેખાડવું જોઇએ. જૈનધર્મની સેવા કરવાથી પોતાના આત્માની શુદ્ધતા થાય છે. માટે સર્વ જૈનોએ હવે જાગૃત્ થઇ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના વૈશાખ સુદિ ૪ રવિવાર તા. ૨૧-૪-૧૨ પાદરા.

જૈનશાસનની પ્રભાવના રાખનારા મુનિવરોએ અષ્ટાંગ યોગની આરાધના કરવી. જૈનશાસ્ત્રોની શૈલી પ્રમાણે પર્વતની ગુફાઓ અને નદીઓના કાંઠામાં યોગ્ય વ્યવસ્થાપૂર્વક રહીને આત્માની લબ્ધિયોને પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો. સૂરિમંત્ર અને વર્દ્ધમાનવિદ્યા વગેરેની એકાંત ગુફા વગેરે પવિત્રસ્થાનોમાં અમુક કાળપર્યંત રહીને આરાધના કરવી. હઠયોગના પ્રાણાયામાદિ ભેદો તથા સમાધિવડે મનની સ્થિરતા સાધવાથી ધારેલાં કાર્યો સિદ્ધ થાય છે, ત્રાટક વગેરેની પૂર્ણ સાધના કરનારા યોગીઓનો પ્રભાવ ખરેખર અન્ય મનુષ્યો અને પશુઓ ઉપર પણ પડે છે. મંત્ર યોગીઓ ખરેખર બ્રહ્મચર્યના પ્રતાપે જૈનધર્મની પ્રભાવના કરવા શક્તિમાન્ થાય છે. પણ હઠયોગ વડે મનને તાબામાં કરવામાં આવે છે તો મંત્રોની સિદ્ધિ

ખરેખર કારણ સામગ્રીયોગે થાય છે. આત્મધ્યાન ધરનારા નિસ્પૃહ અને નિર્જન પ્રદેશ સેવનારા યોગીઓ પોતાના આત્માની શક્તિયોને પ્રકટાવે છે અને તેમના સંકલ્પો સિદ્ધ થાય છે. કેટલાક વર્ષ પશ્ચાત્ યોગવિદ્યા તરફ જૈન મહાત્માઓની આજના કરતાં વિશેષ પ્રવૃત્તિ થશે અને જૈનધર્મની પ્રભાવનામાં તેઓ આગળ પડતા થશે. બાળબ્રહ્મચારી યોગીઓ આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ કરીને જગતમાં દીપતા તારાની પેઠે પ્રકાશ નાખે છે. દુનિયામાં હવે બ્રહ્મચર્ય તરફ રૂચિ વધશે અને ઉગ્ર બ્રહ્મચર્યધારક મહાત્માઓ બનાવવા બ્રહ્મચર્યની સંસ્થાઓ અમુક આકારમાં પ્રકટ થશે. જૈનોમાં પણ તેની ચળવળ થશે. અને યુગપ્રધાનનો કેટલાક સમય પશ્ચાત્ પ્રકટભાવ થશે. સૂરિમંત્ર, વર્ધમાનવિદ્યા વગેરેની આરાધના કરવાથી પ્રભાવકશક્તિ ખીલવા માંડે છે. અને જૈનશાસનની રક્ષા કરી શકાય છે. સાધના આદિ ઉદ્યમ વડે જેઓ અનુભવ કરે છે, તેઓજ આરાધનાની શ્રદ્ધાને ધારણ કરી શકે છે. પૂર્વાચાર્યો મહા સમર્થ પ્રભાવકો હતા. માટે તેમના પગલે ચાલીને આત્માની શક્તિયો પ્રકટાવવાને અને જૈનશાસનની પ્રભાવના કરવાને સદાકાળ ઉદ્યમશીલ બનવું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ સુદિ ૫ સોમવાર તા. ૨૨-૪-૧૨ પાદરા.

દયા એ સર્વ ધર્મનું મૂળતત્ત્વ છે. જે ધર્મમાં દયા નથી તે ધર્મ ગણાતો નથી. દયારૂપ નદીમાં ધર્મરૂપ વનસ્પતિ ઉગી શકે છે. ખરેખર વસ્તુતઃ વિચાર કરીએ છીએ, તો દયા વિના અનુભવ પ્રત્યક્ષ કોઇ ધર્મ જણાતો નથી. જેવી જૈનદર્શનના સિદ્ધાંતોમાં અને આચારોમાં દયાની વૃત્તિ દેખવામાં આવે છે તેવી અન્યદર્શનોમાં દયાની વૃત્તિ દેખવામાં આવતી નથી, તેથી જૈનો દયાધર્મીઓના ઉપનામથી દુનિયામાં ઓળખાય છે. દયાના સિદ્ધાંતમાં જૈનો જેટલા કોઇ ધર્મવાળા ઉંડા ઉતર્યાં નથી. દયાનો સિદ્ધાંત સ્વાભાવિક સ્ફુરણાથી સિદ્ધ થાય છે. મનુષ્યને અમુક રીતિએ તથા અમુક અંશે દયાની વૃત્તિ પ્રકટે છે, અને તેનો અનુભવ સાકરના સ્વાદની પેઠે અન્યની સાક્ષીની જરૂર પડતી નથી. નાના બાળકને પણ કોઇ ધર્મમાં દાખલ ન થયો હોય તત્પૂર્વે દયાની લાગણી પ્રકટે છે. આખી દુનિયાના જીવોને દયાની દૃષ્ટિથી દેખવામાં આવે છે ત્યારે

પ્રભુ પદપ્રાપ્ત કરવાને મનુષ્ય અધિકારી બને છે. જેઓને દુનિયાના સર્વ જીવો પોતાના આત્મસમાન ભાસે છે, તેઓ કોઇપણ જીવનો ઘાત કરવા ઇચ્છા અને પ્રવૃત્તિ કરે નહિ, એમ બનવા યોગ્ય છે. અનંત જીવો સર્વજ્ઞની આજ્ઞા મુજબ દયાને સેવી પરમાત્માઓ થયા, મહાવિદેહમાં થાય છે અને ભવિષ્યમાં થશે. દયા, અનુકંપા, આદિ ભાવને પ્રકટાવવા માટે જીવનું સ્વરૂપ અવબોધવું જોઇએ. વીતરાગ–આગમોનો ફેલાવો કરીને દુનિયામાં સર્વત્ર દયાના વિચારો ફેલાવવા જોઇએ. જેઓ જીવદયાના પ્રતિપક્ષી બને છે અને જીવદયાનું ખંડન કરે છે, તેઓ ધર્મના પ્રતિપક્ષી બને છે, અને સંસારમાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખો પામતા છતાં પરિભ્રમણ કરે છે. આચારાંગ વગેરે સૂત્રોમાં જીવદયાનું સારી રીતે પ્રતિપાદન કર્યું છે. શ્રાવક કરતાં સાધુનાં વ્રતો અંગીકાર કરવાથી જીવોની અનંતગણી દયા કરી શકાય છે. સાધુને છકાયના પ્રતિપાલક કહ્યા છે. **अहिंसा प्रथमो धर्मः** જેઓ કોઇ જીવની હિંસા કરતા નથી તેઓ મુક્ત થાય છે. કોઇ પણ જીવને કોઇપણ રીતે પીડા કરવી નહિ, એજ ધર્મનું મૂળ રહસ્ય છે. દુનિયામાં ખરેખરા ધર્મીઓ દયાના સિદ્ધાંતને પાળનારા જૈનો ગણાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ સુદિ ૬ મંગળવાર તા. ૨૩–૪–૧૨ પાદરા.

જૈનશાસનની સેવા કરનારા જૈનોની પ્રશંસા કરવાથી તેઓનામાં જૈનશાસનની સેવા કરવાની શક્તિ વધે છે. જૈનધર્મની પ્રભાવના કરનારાઓની સહાય કરવી. અંગત વૈરાદિનું વિસ્મરણ કરીને જૈનશાસનની સેવા કરવા માટે સર્વ જૈનોએ સંપીને વર્તવું જોઇએ. જૈનધર્મના ઉપદેશકો અને જૈનધર્મના ગ્રન્થો બનાવીને જૈનધર્મનો ફેલાવો કરનારા મુનિવરો વગેરેની ભક્તિ કરવાથી મહા ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. જૈનધર્મની સેવામાં તીર્થંકરની સેવાનો લાભ મળે છે. હવે જમાનાને પહોંચી વળવા માટે જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તોનો જે જે ઉપાયોથી ફેલાવો થાય તે તે ઉપાયોને હાથ ધરવામાં એક ક્ષણ પણ પ્રમાદ કરવાનો સમય નથી. જૈનોએ પોતાની જાત માટે પરસ્પર ક્લેશ વગેરે સહન કરીને પણ જૈનશાસનના કામમાં એક સંપ ધારણ કરવો જોઇએ. નાતજાતના અને

અંગત વગેરે કલેશોની જૈનશાસનના કાર્યોમાં કદિ જુદા થઇને જૈન શાસનને હાનિ પહોંચે તેવી રીતે કરવું નહિ. સાધુઓએ પણ એક બીજાની સામાન્ય મતભેદની બાબતોને આગળ કરીને જૈનશાસનની ઉન્નતિના સામુદાયિક કાર્યોમાં કદિ વિક્ષેપ નાંખવો નહિ. ગમે તે ગચ્છના સાધુઓ હોય તોપણ શ્રાવકોએ જૈનશાસનથી ઉન્નતિના સામુદાયિક કાર્યોમાં તેમનાથી દૂર રહેવું નહિ. બૌદ્ધો, વેદધર્મીઓ, મુસલમાનો અને ખ્રીસ્તીઓના ધાર્મિક ઉન્નતિના કાર્યોની હરીફાઇમાં જૈનોએ કદી પાછળ પડવું નહિ. ગયા વખતનો શોચ કરવાથી કંઇ વળવાનું નથી. વર્તમાનને સુધારવાથી ભવિષ્ય કાળમાં જૈનશાસનની ઉન્નતિ થયા કરશે. વખતની કિમ્મત નથી. જૈનશાસનની ઉન્નતિની ઇચ્છા કરનારનું મન ખરેખર વિશાલ હોવું જોઇએ. અને તેણે પોતાના ઉપર જે જે આક્ષેપો થતા હોય તે સર્વે જૈનશાસનની ઉન્નતિની ખાતર સહન કરવા જોઇએ. મનુષ્યમાત્રનું ભલું કરવાની બુદ્ધિ જેનામાં પ્રકટે છે તે જૈનશાસનનો પ્રભાવક બની શકે છે. જૈન શાસનની તરતમયોગે ઉન્નતિ કરનારાઓને મન, વચન, કાયા વડે સહાય્ય આપવી, અને તેઓની પુષ્ટિ કરવી, કે જેથી તેઓને ધર્મકાર્ય કરતાં ઉત્સાહ વધે.

× × × ×

વૈશાખ સુદિ ૮ બુધવાર. તા. ૨૪-૪-૧૨ પાદરા.

ગ્રન્થો અને સામાન્ય લેખો લખવા જોઇએ. મૂળભાષામાં ગ્રંથો અને સામાન્ય લેખો લખવાથી મનુષ્યોના ઘણા ભાગને તેથી લાભ મળતો નથી. કોઇપણ ગ્રંથ વા લેખ વાંચવાથી વાચકના હૃદયમાં સચોટ અસર થાય તેજ રીતિને અનુસરીને અધુના પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. જે વિષયને ગ્રંથમાં પ્રતિપાદન કરવો હોય તે વિષયનું લેખકે પ્રથમ પૂર્ણ જ્ઞાન કરવું જોઇએ. પ્રગતિના વિચારો વડે યુક્ત એવા ગ્રન્થો અને લેખો લખવાની જરૂર છે. ગુણો ઉપર રૂચિ કરાવે અને દોષોનો ત્યાગ કરવા માટે મનમાં વિદ્યુતની પેઠે અસર કરનાર એવા ગ્રંથો અને સામાન્ય લેખોનો દુનિયામાં ફેલાવો કરવાની અત્યંત જરૂર છે. વર્તમાનમાં ભવિષ્ય રચવાની શક્તિ સંપ્રાપ્ત થાય એવાં પુસ્તકો જેઓ રચે છે, એવા લેખકો ને કવિયોને સહાય

આપવાની જરૂર છે. વ્યભિચાર, પ્રપંચ, મોજશોખ અને અવિવેકતા વગેરે દુર્ગુણોને ઉત્પન્ન કરનારાં પુસ્તકો રચવાથી દુનિયાને અવનતિના ખાડામાં ઉતારી શકાય છે. હિંસા, જુઠ, ચોરી, વ્યભિચાર, છળ, વિશ્વાસઘાત, વૈર, અહંકાર અને સ્વચ્છંદતાને વધારનારાં પુસ્તકો અને લેખો લખવાથી દેશનું વા કોમનું કલ્યાણ થઇ શકતું નથી. જે ભાષાને મનુષ્યો બાલ્યાવસ્થાથી બોલતા હોય એવી ભાષામાં ગ્રંથો વા લેખો લખવાથી લાખો અને કરોડો મનુષ્યો ઉપર વિચારોની અસર કરી શકાય છે. શ્રી તીર્થંકરો અને આચાર્યોએ આવી ઉત્તમશૈલીને અનુસરી જીવતી ભાષામાં ઉપદેશ અને ગ્રંથ લખવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. પ્રગતિમાર્ગ તરફ મનુષ્યોનું ધ્યાન ખેંચાય અને જૈનાગમોથી અવિરૂદ્ધ એવા અને પ્રત્યેક મનુષ્યના સ્વાધિકારને જણાવનાર ગ્રંથો લખી છપાવીને તેનો સર્વત્ર ફેલાવો કરવો જોઇએ. ધાર્મિક ગ્રંથોનાં રહસ્યોનો જગત્માં ફેલાવો કરવાની જરૂર છે. દુનિયામાં સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન કરવાની આવશ્યક્તા છે. સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન કરતાં ઉત્તમ વિવેક પ્રકટી શકે છે. મનુષ્યોએ પોતાની ઉન્નતિમાં સહાયકારી ગ્રંથોને અવશ્ય વાંચવા જોઇએ. શારીરિક, વાચિક, માનસિક અને છેલ્લામાં છેલ્લી આત્મિક ઉન્નતિ છે. અધ્યાત્મ ગ્રંથોના પરિશીલનથી આત્મિક ઉન્નતિ થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ શુદિ ૯ ગુરૂવાર. તા૦ ૨૫-૪-૧૨ પાદરા.

સર્વધર્મનું મૂળ વિનય છે. વિનય વિના શ્રી સદ્ગુરૂની ઉપાસના થઇ શકતી નથી, અને વિનય વિના સદ્ગુરૂ પોતાના અંતઃકરણથી ગુપ્ત વિદ્યાઓ આપતા નથી. ગમે તેવો મનુષ્ય વિદ્વાન્ હોય અને લાખો મનુષ્યો તેને માનતા હોય તો પણ તે ઉચિત વિનય વિના શોભાને ધારણ કરી શકતો નથી. લૌકિક અને લોકોત્તર ભેદથી વિનયનું સ્વરૂપ અવબોધીને જેજે સ્થાને જે જે પ્રમાણે વિનયની આચરણા કરવી ઘટે તે તે સ્થાને તે તે પ્રમાણે વિનયની આચરણા આચરવી જોઇએ. લોકોત્તર ગુણવંતોનો વિનય કરવાથી તીર્થંકર પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. વિનય કરતી વખતે પ્રશસ્ય પરિણામનો પ્રવાહ વધે છે અને હૃદયમાં લઘુતા ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય થાય છે, અને તેમજ પુણ્યબંધ થાય છે. સમ્યક્ત્વવંત જીવ

વિનયનો આચાર સેવતો છતો ઘણા કર્મની નિર્જરા કરે છે, અને અનેક મનુષ્યોના પ્રેમને મેળવી શકે છે, વિનયી શિષ્ય પોતાના સદ્ગુરૂની કૃપા મેળવવાને સમર્થ બને છે, અને તેથી ગુરૂ પોતાના પાસે જે જે હોય છે તેને આપવા માટે ઉત્સુક બને છે. વિનયહીન મનુષ્યો કોહ્યાકાનની કૂતરીની પેઠે જ્યાં જાય છે ત્યાં હડધૂત થાય છે. અને તેમના ઉપર ગુણીપુરૂષોનું બહુ માન રહેતું નથી. મન વાણી અને કાયાથી જેઓ સમ્યગ્રીત્યા વિનયનું આરાધન કરે છે તેઓ સંસારસમુદ્રને તરી જાય છે. જેઓ શ્રી સદ્ગુરૂનો વિનય સેવતા નથી, અને ગુરૂનો અવિનય કરે છે, તેઓ આ ભવમાં પણ ખરી શાન્તિ અને મહાન્પદને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. સર્વ આચરણાઓમાં વિનયસમાન કોઇ ઉત્તમ આચરણા નથી. જૈનાગમોમાં વિનયની ઠેકાણે ઠેકાણે ઉત્તમતા દર્શાવી છે. તે પ્રમાણે વિનય ગુણને જો આચારમાં મૂકવા મનુષ્યો પ્રયત્ન કરે તો ગુણોનું ધામ બને, એમ કહેવામાં કાંઇ આશ્ચર્ય અવબોધાતું નથી. ઉત્તમ શુદ્ધપ્રેમના જેઓ ઉપાસકો છે તેઓ ઉત્તમ વિનયગુણને સેવી શકે છે. દ્રવ્ય વિનય અને ભાવ વિનયનું સ્વરૂપ અવબોધીને વિનય ગુણ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન સેવવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ શુદિ શુક્રવાર. તા. ૨૬-૪-૧૨ પાદરા.

અધ્યાત્મજ્ઞાન, તીવ્ર જ્ઞાન ગર્ભિત વૈરાગ્ય, સહજ સમાધિની પરિણતિ અને ચિત્તમાં વિકલ્પ સંકલ્પ ન પ્રકટે એવાં ધ્યાન યોગ્ય સાધનો હોય, શરીર નિરોગી હોય, બે ત્રણ અધ્યાત્મજ્ઞાની અને પ્રમાદથી દૂર રહેનારા ઉત્તમ આચારશીલ શાન્ત, સાધુઓની સંગતિ હોય તો આત્માની ઉચ્ચ પરિણતિની વૃદ્ધિ થયા કરે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. અલ્પ ઉપાધિ હોય, આત્માર્થી અને જ્ઞાની અને તેમજ અપ્રમત્ત દશાના અભિલાષી એવા મનુષ્યોનોજ માત્ર પરિચય હોય, તેમજ ગામની બહાર રહેવાનું નિર્જન અને ઉપાધિ રહિત સ્થાન હોય, તેમજ જ્યાં રહેવાથી આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા થતી હોય, તેમજ જ્યાં રહેવાથી જ્ઞાન-ધ્યાનની વૃદ્ધિનાં સાધનો પરિપૂર્ણ મળતાં હોય અને તેમજ દ્રવ્યાનુયોગના તથા અધ્યાત્મના ત્રણચાર સારા ગ્રંથો હોય તો સાધુદશામાં તે વાંચીને આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ

અમુક ગુણસ્થાનકના હદ વાળી કરી શકાય છે. સાધુ અવસ્થામાં બહુ શ્રુત દશા પ્રાપ્ત કરીને ઉપર્યુક્ત સામગ્રીનો સંયોગ પ્રાપ્ત કરવામાં આવે તો આત્મ-સુખની પ્રતીતિનો અનુભવ સારી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, તેમાં કોઇ પ્રકારની શંકા નથી. આત્માર્થી સાધુને છેવટ આવી ઉત્તમ અવસ્થા ઇચ્છવા યોગ્ય છે. સાધુના આચાર સચવાતા હોય અને આત્માનો સહજ આનંદ જે સામગ્રીથી અનુભવાતો હોય તેવી સામગ્રીની પ્રાપ્તિ થાઓ. સદાકાલ વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય પૂર્વક સમાધિ દશાને ઇચ્છવામાં આવે છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્ય એ પંચ આચારનું સમ્યગ્રીત્યા આરાધન થાઓ. આત્માની પરમાત્મતા પ્રકટ કરવા માટે સદાકાલ આત્માના શુદ્ધ ધર્મનું સ્મરણ થયા કરો. આત્માની શક્તિયો પ્રતિદિન વિશેષ ખીલે એવાં સાધનોની પ્રાપ્તિ થાઓ. જે જે ભાવવડે રાગદ્વેષની પરિણતિ મંદ પડે અને આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ સન્મુખ થવાય તે તે ઉપાયોની પ્રાપ્તિ થાઓ. સતત ધ્યાન ધારાનો પ્રવાહ ચાલ્યા કરે એવી પુષ્ટ સામગ્રી મળો. આચારો અને વિચારોની શુદ્ધતામાં ક્ષણે ક્ષણે વૃદ્ધિ થાઓ, એમ ઇચ્છું છું. ધ્યાન અને સમાધિમાં આયુષ્યનો ઘણો ભાગ જાય અને ધર્મનાં ઉપ-દેશાદિક કાર્યોમાં બાકીનું વહો, એમ ભાવના ભાવું છું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ શુદિ ૧૧. શનિવાર તા. ૨૭-૪-૧૨ ઉમેટા.

જ્ઞાનરૂપ દીપવડે આત્મારૂપ ઘરમાં રહેલી ઋદ્ધિને દેખવી જોઇએ. જે યોગી હોય છે તે આન્તરિક લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે. આત્મા પ્રસન્ન હોય છે, ત્યારે સદ્ગતિ થાય છે, અને આત્મા પ્રતિ આત્મા અપ્રસન્ન હોય છે ત્યારે દુર્ગતિ થાય છે. માટે આત્માવડે આત્માનું ધ્યાન ધરવું જોઇએ. સર્વતીર્થને પૂજીને સર્વતીર્થરૂપ બનનાર આત્મા શરીરમાં રહેલો છે. એવા આત્મારૂપ તીર્થનાં દર્શન કરવાં જોઇએ. સત્વ, રજો અને તમો ગુણાતીત આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. આત્મારૂપ દેવ વસ્તુતઃ સાત ધાતુથી રહિત છે. પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણમાં રમણ કરનાર આત્મા પોતે દેવ બને છે. સંતોષરૂપ અમૃતમાં મગ્ન રહેનાર અને જેને શત્રુ મિત્ર સમ છે, એવા તથા શાતા અને અશાતાને સમભાવે વેદનાર રાગદ્વેષથી પરાઙ્મુખ અને આત્મજ્ઞાન વડે બાહ્ય સાંસારિક ક્લેશોને ભૂલનાર એવા પૂજ્ય મહાત્માઓ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

શુદ્ધસ્ફટિકસમાન સર્વજ્ઞગુણ વિભૂષિત અને પરમાત્મકલાયુત એવા આત્માને મનુષ્યોએ ધ્યાવવો જોઇએ. આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન કર્યા બાદ હોમ વગેરે હિંસામય પ્રવૃત્તિને સુજ્ઞ મનુષ્યો કરતા નથી. આત્મજ્ઞાન એ પરમતીર્થ છે, પણ નદીનું જલ કંઇ તીર્થ ગણાતું નથી. નદીઓના કાંઠે શુદ્ધ હવા હોય છે તેથી એકાન્ત સ્થાનમાં યોગીઓ ત્યાં આત્મધ્યાન ધરે છે. અને પરમ સ્થિરતાનો અનુભવ કરે છે. વ્યાવહારિક ધર્માચારોને આચરીને આત્માના ગુણો પ્રકટાવવા માટે સંતો પ્રયત્ન કરે છે. આત્મજ્ઞાન તેજ પરમશૌચ છે. તે વિના અન્ય પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ વસ્તુતઃ શૌચરૂપ ગણાય નહિ. કાયામાં રહેલા આત્માને કાયારહિત ધ્યાવવો અને આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં મનને સ્થિર કરી દેવું. **अहं निरञ्जनो देवः, सर्वलोकाग्रमाश्रितः । इति ध्यानं सदा ध्यायेदक्षयस्थानकारणं ॥** હું નિરંજન દેવ છું. સર્વ લોકના અગ્રભાગે આશ્રિત છું એવું ધ્યાન સદા ધ્યાનીએ ધ્યાવવું જોઇએ. અક્ષય સ્થાનનું કારણ ધ્યાન છે. પવન સ્થિર થાય છે ત્યારે મન સ્થિર થાય છે. આવી હઠયોગની પ્રક્રિયાનું રહસ્ય અનુપ્રેક્ષણીય છે. મનની સ્થિરતા માટે યોગાભ્યાસની જરૂર છે. જેમ જેમ મનનો બાહ્ય વ્યાપાર ટળે છે, તેમ તેમ મોહનાં સ્થાનક વિલય પામે છે, માટે મનોવ્યાપારની બાહ્ય પ્રવૃત્તિ ટાળવા સદાકાલ અભ્યાસ કરવો. આત્મામાં લાગેલું અને વિષયથી છુટી ગયેલા મનથી ઉન્મનીભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. ધ્યાતા અને ધ્યેયનું ઐક્ય થતાં આત્મા સમરસી ભાવને પ્રાપ્ત કરે છે. યોગદીપમાલા **सोम-सूर्यद्वयातीतं, वायुसंचारवर्जितम् । संकल्परहितं परं ब्रह्म निगद्यते ॥** આત્મજ્ઞાનવડે આત્માનું શુદ્ધ ધ્યાવતાં મનની ચંચલતા ટળે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ શુદિ ૧૨ રવિવાર. તા. ૨૮-૪-૧૨ આંકલાવ.

મન સાધ્યું તેણે સર્વ સાધ્યું. જેણે મન વશ કર્યું. તેણે ત્રણલોક વશ કર્યા એમ કહેવાય છે. ક્ષણે ક્ષણે મનમાં અનેક વિચારો પ્રકટે છે અને પુનઃ ક્ષય પામે છે. મનમાં ભયાદિ ઉત્પન્ન થતાં શરીરનું યંત્ર બગડે છે. મનમાં અનેક પ્રકારના ચિંતાના વિચારો કરવાથી કેટલાક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. મનરૂપ પારાને બરાબર મારી જાણે છે, તે મોક્ષમાર્ગ રૂપ આકા-

શમાં ઉડવાને સમર્થ થાય છે. આત્મજ્ઞાનનો પરિપકવ અનુભવ થયા વિના મનની ચંચલતાને ટાળવા કોઇ સમર્થ થઇ શકતો નથી. આકાશની સાથે અનેક તોપો વગેરેથી લડવું તેની બરોબર મનને તાબે કરવાનું કાર્ય છે. આત્માના તાબામાં ન આવેલું એવું મન પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ભટકયા કરે છે. મનને ઇચ્છાના ઉંડાના દર જેટલો માર્ગ આપવામાં આવે છે તો તે ધીમે ધીમે આકાશ જેટલો ઇચ્છા માર્ગ કરી દે છે. મનને ગાળો દેવાથી વા તેની નિંદા કરવા માત્રથી કંઇ તે આત્માના વશમાં આવતું નથી. મનને વશ કરનારા ખેલાડીઓ કે જેને યોગીઓ કહે છે, તેઓ ધીમે ધીમે આત્મજ્ઞાન વડે મનને વશ કરવા યુક્તિઓ રચ્યા કરે છે, અને મનને અંતરમાં હળવે હળવે ચોટાડે છે, પશ્ચાત્ તેઓ મનને રાજયોગવડે નિર્વિષ બનાવે છે. રાગ અને દ્વેષરૂપવિષથી રહિત મન કરવાને માટે સર્વજ્ઞોએ સર્વ જીવોના ભિન્ન ભિન્ન અધિકાર જાણીને અધિકારભેદે અનેક ઉપાયો દર્શાવ્યા છે. જલના કલ્લોલોની શાંતિ થતાં સરોવરમાં જેમ ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ પડે છે, તેમ મનમાં ઉઠતા રાગ-દ્વેષના અધ્યવસાયરૂપ કલ્લોલો શમતાં મન રૂપ માનસ સરોવરમાં આત્માનું ધ્યાન પ્રકટે છે, અને તેથી આત્માનું દર્શન ખરેખર આત્મા પોતે કરે છે. જે ચમત્કારો દુનિયામાં ગુપ્ત રહેલા છે, તે સર્વનું જ્ઞાન કરવું હોયતો યોગવિદ્યાનો અભ્યાસ કરીને મનને આત્માના વશમાં કરવું. મનને વશ કરીને યોગીઓ અનેક પ્રકારના ચમત્કારો કરી બતાવે છે. આર્યાવર્તમાં મનને વશ કરવાનો અભ્યાસ કરનારા ઘણા મુનિવરો ઉત્પન્ન થાઓ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ શુદિ ૧૩ સોમવાર. તા. ૨૯-૪-૧૨ આંકલાવ.

સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના નિમિત્ત હેતુઓનું આલંબન લેવું. નિમિત્તવાસી આત્મા છે. એ વાત કદાપિ ભૂલવા યોગ્ય નથી. નિમિત્ત પામીને જીવ પાછો શુભમાર્ગમાં આવે છે. દિવસમાં અનેક શુભ અને અશુભ નિમિત્તોનો સંયોગ પ્રસંગોપાત્ત થયા કરે છે. અશુભ આલંબનથી આત્માની પરિણતિ બગડે છે. પ્રસન્નચંદ્ર-રાજર્ષિએ દૂતના શબ્દો સાંભળીને અશુભ ધ્યાન ધર્યું અને પોતાના મસ્તકનો મુકુટ મારવા માટે

મસ્તકપર હાથ મૂક્યો ત્યારે હું સાધુ છું એમ ભાન આવતાં દુર્ધ્યાનનો પશ્ચાત્તાપ કરી શુભ ધ્યાન ધરવા લાગ્યા, અને તેથી શુક્લધ્યાનમાં પ્રવેશ કરીને કેવળ પામ્યા. ભવદેવ મુનિ થયા બાદ સ્ત્રીના રાગથી પોતાના ઘેર ગયા અને તેમની સ્ત્રીએ તેમને પ્રતિબોધ આપીને પુનઃ ચારિત્રમાં સ્થિર કર્યા. ગચ્છમાં રહેલ સ્થવિર મુનિના આલંબનથી પડતા પરિણામને પામેલા લઘુ શિષ્યો પણ ચારિત્રના ચડતા પરિણામને ધારણ કરે છે. શુભાલંબન પામીને ચંડકોશીયા સર્પે સ્વર્ગગતિની પ્રાપ્તિ કરી. ગૌતમાદિ વિપ્રો, શ્રીવીરપ્રભુનું નિમિત્ત પામીને ચારિત્રમાર્ગ અંગિકાર કરી ગણધર પદવી પામ્યા. બ્રહ્મચર્યની નવવાડ શાસ્ત્રોમાં બતાવી છે તેનું કારણ પણ એ છે, કે નવવાડના આલંબનવડે કામના વિકારોથી દૂર રહી શકાય છે. અશુભ હેતુરૂપ આલંબનોથી આત્માની અશુદ્ધ પરિણતિ થાય છે, માટે શાસ્ત્રોમાં સદ્ગુરૂ આદિ શુભ આલંબનો સેવાનું દર્શાવ્યું છે. પુષ્ટ એવાં શુભ આલંબનોના અત્યંત સંબંધમાં રહેવાથી અશુભ રાગાદિ શત્રુઓનો ભય અને તેઓનું પ્રાબલ્ય ટળે છે, રાગદ્વેષનો જે જે આલંબનો સેવાથી ક્ષય થાય તે તે આલંબનોને સેવવા સદાકાળ ભવ્ય જીવોએ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જેની સંગતિ કરવાથી આત્મા પ્રતિદિન અશુભ એવા રાગદ્વેષાદિ પરિણામમાં લયલીન થતા જાય તેને અસત્ સંગત કહેવામાં આવે છે. સદ્ગુણી મનુષ્યોનું આલંબન સેવાથી આત્માની પરિણતિ સુધરે છે અને અશુભ વિચારોથી આત્મા પ્રતિદિન વિરામ પામે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ શુદિ ૧૪ મંગળવાર. તા. ૩૦-૪-૧૯૧૨. ઓરસદ.

જૈનધર્મમાં દાખલ થનાર મનુષ્યોને સર્વ પ્રકારની શક્તિથી ખૂબ ઉત્તેજન આપવું જોઇએ. નવીન જૈનો બનાવવાને માટે જૈનોએ એક સમાજ સ્થાપીને ચાંપતા ઉપાયો યોજવા જોઇએ. મનુષ્યો સહેલાઇથી તત્ત્વોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે એવા જૈનધર્મનાં પુસ્તકોનો મફત ફેલાવો કરવો જોઇએ. દેશોદેશ અને ગામોગામ જૈનધર્મમાં અન્ય મનુષ્યોને લાવી શકે એવા દક્ષ ભાષણકર્તાઓને મોકલવા જોઇએ. નવીન જૈનો બનાવવા માટે અને જૈનધર્મમાં દાખલ થયેલાઓની વ્યવસ્થા કરવા માટે એક મોટું

ફંડ ખોલવું જોઇએ. સાધર્મિક વાત્સલ્યને માટે ઉઘાડેલા ફંડનો ઉપયોગ જૈનોને સહાય કરવામાં થવો જોઇએ. નવીન જૈનોને બનાવવા માટે જે ફંડની યોજનાઓ યોજવાની હોય તે પહેલાં આર્ય અને ખ્રીસ્તીઓના ફંડની યોજનાનો અનુભવ લેવો જોઇએ. જૈનધર્મના આચારો અને વિચારોની ઉત્તમતા જણાવે એવાં વર્તમાનકાળ જમાનાને અનુસરી જે જે લેખકો, પુસ્તકો લખતા હોય તેઓને સહાય આપવી જોઇએ, તથા તેઓની ભક્તિ કરવી જોઇએ. જૈન સાધુઓ જાહેરમાં ધર્મોપદેશ આપે એવી પ્રેરણા થવી જોઇએ. અને તેઓને ધર્મોપદેશ આપતાં અત્યંત ઉત્સાહ પ્રકટે એવા સંયોગો મેળવી આપવા જોઇએ. પૂર્વકાલની પેઠે જૈનોએ ધર્મ-પ્રચારક હેતુઓને પુનઃ વધાવી લઇ જૈનશાસનની ભકિત કરવાને કટિબદ્ધ થવું જોઇએ. જૈનશાસનની સેવા કરનારા જૈન બંધુઓના હૃદયમાં પ્રતિદિન અધિક ઉત્સાહ પ્રકટે એવા ઉપાયોને જૈનોએ આદરવા જોઇએ. જૈનોના ઉપર પ્રેમ હોય છે તેનામાં જૈનશાસનની ભક્તિસેવા હોય છે એમ અવબોધવું જોઇએ. જૈનોની સેવા કરનારાઓ જૈનશાસનની વસ્તુતઃ સેવા કરે છે. જૈનધર્મની ઉન્નતિ કરનાર એવી જૈનસભાઓને ઉપર્યુક્ત બાબતમાં જોડી દેવી જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ શુદિ ૧૫ બુધવાર. તા. ૧-૫-૧૨ બોરસદ.

कश्चिच्छुभोऽपि विषयः, परिणामवशात् पुनर्भवत्यशुभः ।
कश्चिदशुभोऽपि भूत्वा, कालेन पुनः शुभीभवति ॥ ४९ ॥ प्र० र.
कारणवशेन यद्यत्, प्रयोजनं जायते यथा यत्र ।
तेन तथा तं विषयं शुभमशुभं वा प्रकल्पयति ॥ ५० ॥ प्र. र.
अन्येषां यो विषयः, स्वाभिप्रायेण भवति पुष्टिकरः ।
स्वमतिविकल्पाभिहता, स्वमेव भूयो द्विषंत्यन्ये ॥ ५१ ॥ प्र. र.

ભાવાર્થઃ—કોઇ પણ શુભ વિષય (પદાર્થ) પરિણામવશથી પુનઃ અશુભ થઇને કાલાંતરે શુભ પણ પુનઃ થાય છે. કારણવશે જ્યાં જે પ્રમાણે જે જે પ્રયોજન ઉત્પન્ન થાય છે, તે વડે તે પ્રમાણે તે તે વિષયને શુભવા

અશુભ પ્રકલ્પે છે. અન્યોને જે વિષય પોતાના અભિપ્રાય વડે પુષ્ટિકર થાય છે, તેના પર સ્વમતિવિકલ્પવડે અભિહત મનુષ્યો ભૂયઃ દ્વેષ કરે છે. બાહ્ય પદાર્થોમાં શુભત્વ આ અશુભત્વની કલ્પના કરતો નથી, પર વસ્તુમાંથી શુભત્વ અને અશુભત્વનો અધ્યાસ ટળી જવો એ કાંઇ સામાન્ય કાર્ય નથી. ઉત્તમ જ્ઞાનની પરિપકવ દશા થતાં બાહ્યભાવોમાં શુભ વા અશુભની કલ્પના થતી નથી, અને તે પદાર્થોના સંબંધમાં આવ્યા છતાં પણ તેમાં લેપાયમાનપણું થતું નથી. તત્ત્વજ્ઞાનીઓને વસ્તુ સ્વરૂપ આ પ્રમાણે ભાસે છે. આવી દશા પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા જીવોએ પ્રથમ પ્રત્યેક પદાર્થોમાં શુભાશુભત્વ કલ્પાય છે. તે કયા કયા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી કલ્પાય છે તથા તેમાં શુભાશુભત્વની કલ્પના કયા કયા કારણોથી મનુષ્યો વગેરે કરે છે તે સંબંધી ઊંડા ઉતરીને વિચાર કરવો જોઇએ. વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયથી પદાર્થોનું સ્વરૂપ વિચારવું જોઇએ. અને હેય, જ્ઞેય, તથા ઉપાદેયનો વિચાર કરીને વિષયોના નિમિત્તો વડે જે જે શુભાશુભ કલ્પનાના વિકારો ઉઠે છે તેનો નાશ થાય એમ પ્રવર્તવું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૧ ગુરૂવાર. તા. ૨-૫-૧૧ ઓરસદ.

જે મનુષ્યો ઉત્સર્ગમાર્ગથી સંપ્રતિકાલમાં સાધુઓમાં સાધુના આચારો દેખવા એકાન્તે વિચારો કરે છે, તેઓ ભૂલ કરે છે. જેટલા ઉત્સર્ગ માર્ગો છે તેટલા અપવાદ માર્ગો છે. ટેકરીઓની અપેક્ષાએ ખાડાઓ હોય છે. ઉત્સર્ગ ચારિત્રમાર્ગના રક્ષણ માટે ચારિત્ર સંબંધી અપવાદ માર્ગોનું અવલંબન કરવું પડે છે. ચારિત્રમાર્ગ સંબંધી ઉત્સર્ગ અને અપવાદનું જે મનુષ્યો વિશેષ પ્રકારે જ્ઞાન કરે છે તેઓને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવ પ્રમાણે સાધુઓના ચારિત્રોનું જ્ઞાન થાય છે અને તેથી તેઓની સાધુઓ ઉપરથી શ્રદ્ધા ઉઠી જતી નથી. ઉત્સર્ગને ઠેકાણે ઉત્સર્ગ અને અપવાદને ઠેકાણે અપવાદની યોજના કરવી. ત્રણ ગુપ્તિ એ ઉત્સર્ગ માર્ગનું ચારિત્ર છે. અને પાંચ સમિતિ એ અપવાદ માર્ગનું ચારિત્ર કહેવાય છે. કારણવડે કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. પણ કારણ વિના કદાપિ કાર્યની સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી. જે મનુષ્યોની સાધુઓના ઉપર અરુચિ હોય છે તેઓ

સાધુઓના છતા સદ્ગુણોને પણ દેખી શકતા નથી. અને તેઓ સાધુઓની નિંદા કરીને ગુણાનુરાગદષ્ટિથી દૂર જાય છે. ઉત્સર્ગ અને અપવાદ એ બે માર્ગના આચારો જેમાં દર્શાવ્યા છે, તેવાં શાસ્ત્રોનું ગુરૂગમપૂર્વક જ્ઞાન કરીને સાધુઓની તરતમ યોગે પરીક્ષા કરીને સાપેક્ષનયવાદપૂર્વક તેઓની સેવના કરવી જોઇએ. સાધુઓને ચારિત્ર પાળવામાં સાહાય્ય કરવી જોઇએ. સાધુઓને કોઇ ઉપદ્રવ કરતું હોય તો તેનું નિવારણ કરવું જોઇએ. તેમજ માતૃદષ્ટિયો પડી ગયેલા સાધુઓને શિખામણ આપીને ઠેકાણે લાવવા જોઇએ. સાધુઓની ઉન્નતિ અર્થે ઉત્તમ શ્રાવકો તેઓની સેવા ભક્તિ કરે છે અને તેઓએ કરેલા ઉપકારને ભૂલી જતા નથી. સાધુઓના સદ્ગુણોને દેખનારાઓ ખરેખર ચારિત્ર માર્ગ પર પ્રેમ ધારણ કરી શકે છે, અને તેઓ ચારિત્રમાર્ગના આરાધક બને છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૨ શુક્રવાર. તા. ૩ મે ૧૯૧૨ બોરસદ.

સાધુઓ વિચાર કરીને બોલે છે અને યોગ્ય શબ્દોથી અન્યોના પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપે છે. પોતાના આત્માના સદ્ગુણો ખીલવવા માટે મન, વચન અને કાયાથી પ્રયત્ન કરે છે. કોઇની નામ દઇને નિંદા કરતા નથી, અને તેમજ કોઇનું નામ દઇને તેનાં છિદ્રોને અન્યોની આગળ કહેતા નથી. નામ દઇને કોઇનું મર્મ પ્રકાશતા નથી. સાધુઓ હાસ્યની કથાઓ કરીને ક્લેશની ઉદીરણા થાય તેમ પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. જ્યારે મુનિવરો બોલે છે ત્યારે તેઓ ભાષાસમિતિનો ઉપયોગ ધારણ કરીને બોલે છે. જૈનધર્મની આરાધના પોતે કરે છે અને અન્યોને જૈનધર્મની આરાધના માટે ઉપદેશ આપે છે. અન્ય જીવોના હૃદયમાં સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપ દીપક પ્રકટાવવાને માટે તેઓ ઉપદેશ આપે છે. સર્વ જગત્ના જીવોનું તેઓ શ્રેયઃ ઇચ્છે છે. સાધુઓ સર્વ જીવોની સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કરે છે, અને કોઇનું અશુભ કરવા પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. ઉત્સર્ગમાર્ગ અને અપવાદના હેતુઓ અવબોધીને ઉત્સર્ગની વખતે ઉત્સર્ગ અને અપવાદની વખતે અપવાદ સેવે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવનું યથાર્થ સ્વરૂપ અવબોધીને વ્યવહાર અને નિશ્ચય

એ બે નયનું અવલંબન લઇ જૈનશાસનોન્નતિ કરવા યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ કરે છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોનું સ્વરૂપ વિચારે છે અને જ્ઞાનાદિ ગુણોમાં ચિત્તને રમાવીને સહજ સુખનો અનુભવ લેવા પ્રયત્ન કરે છે. આત્માના શુદ્ધ ધર્મનેજ ઉપાદેય માનીને તેમાં રમણતા કરે છે. નિમિત્ત કારણરૂપ અનેક પ્રકારનો વ્યવહાર સેવીને પણ આન્તરિક શુદ્ધ ધર્મ પ્રકટાવવાનું સાધ્ય લક્ષ્ય કદિ ચૂકતા નથી. આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ છે તેજ સાધ્ય છે; એવો ઉપયોગ રાખીને કાલે કાલે અધિકાર પરત્વે ધર્મ ક્રિયાઓને આદરે છે. આત્માર્થસાધક મુનિવરો ગૃહસ્થોની સ્પૃહા ધારણ કરીને પરતંત્ર થતા નથી. પંચાચારને પાળવાને માટે તેઓ સદા અપ્રમત્ત રહે છે. શુભાષ્ટાંગ યોગમાં પોતાના ચિત્તને રમાવે છે; અને મનરૂપ મર્કટને વશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. સત્તાએ પોતાનો આત્મા પરમાત્મા છે એવું અવબોધીને આત્માનું ધ્યાન ધરે છે, અને આત્મસુખના ભોક્તા બને છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૩ શનિવાર. તા. ૪ થી મે ૧૯૧૨. બોરસદ.

જે કોમમાં ઘણા મતભેદો પડે અને પ્રત્યેક મનુષ્યો પોતપોતાના વિચારને સત્ય માની અન્યોની સાથે ક્લેશ અને અંગત હુમલા કરી પોતાનાથી વિરૂદ્ધ વિચારકોનો નાશ કરવા ધારે તો તે કોમ ગમે તો મેરૂપર્વત જેટલી ઉંચી હોય તો પણ અવનતિના ખાડામાં પત્થરની પેઠે ધસી પડયા વિના રહે નહિ. જૈન કોમમાં પણ સામાન્ય મતભેદો પડે અને પ્રત્યેક મત-ધારક પોતાનાથી વિરૂદ્ધ પક્ષ ધારકો ઉપર અંગત હુમલાઓ કરે અને મૈત્રી આદિ ભાવનાઓને ભૂલી જઇને વિરૂદ્ધમતવાળાઓના નાશ માટેજ આત્મવીર્યનો ઉપયોગ કરે તો તેથી ભવિષ્યમાં જૈનકોમમાં કેટલો બધો ઘટાડો થાય ? તેની કલ્પના પણ થઇ શકે નહિ. આગમોને માનનારા એવા ભિન્ન ભિન્ન સંઘાડાવાળા સાધુઓ પરસ્પર માન્યતાથી વિરૂદ્ધ જતા એવાં આચારો અને વિચારોથી એક બીજાને ઉત્થાપક માનીને પોતાનો પક્ષ મજબુત કરવા ગમે તેવા એક બીજાની ઉપર અંગત હુમલાઓ કરે અને અન્ય જેનો વધારવાના કરતાં; જે જૈનો હોય તેને પોતપોતાની

માન્યતામાં લાવવાને માટેજ પોતાના મતના રાગથી અન્ય સંઘાડાનું વા અન્ય ગચ્છનું સર્વ ખોટું બતાવીને પોતાના પક્ષની બળવત્તામાં આત્મવીર્યનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો શરીરના અવયવોને જુદા પાડવાથી જેવી શરીરની અવસ્થા થાય, તેવી અવસ્થા ઉત્તરોત્તર ભવિષ્યમાં જૈનકોમની થાય એમ કહી શકાય. કિન્તુ જૈનકોમના આગેવાનો હવે આ બાબતનો વિચાર કર્યા વિના રહી શકતા નથી, અને વિચારોની સહિષ્ણુતા પરસ્પર રાખીને પરસ્પર માન્ય એવા આચારો અને વિચારોમાં ભેગા રહી સંપીને ઉન્નતિનાં કાર્યો નહિ કરે તો જૈનકોમને પાછળ પાડનારા પોતે ગણાશે, મૈત્રી, પ્રેમ, સંપ, એક બીજાને સહાય આપવી ઇત્યાદિ સદ્ગુણોને વધુ પ્રમાણમાં ખીલવીને જૈનશાસનની સેવા કરી શકાશે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના વૈશાખ વદિ ૪. તા. ૫ મી મે ૧૯૧૨. બોરસદ.

આત્માના શુદ્ધ ધર્મનું સ્મરણ કરવામાં આવે છે ત્યારે બાહ્યાચારથી વધી પડેલા મતભેદોથી મહત્ત્વ જણાતું નથી, સર્વ પ્રકારના મતભેદોવાળી બુદ્ધિ જેનામાં ઉત્પન્ન થાય છે; એવા આત્માના ગુણોની શુદ્ધિ કરવામાં આવે તો પોતાના આત્માનું હિત સાધી શકાય છે. પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરવામાં અન્યોમાં રહેલા મતભેદોનું નડતર પોતાને થતું નથી. જેને પોતાના આત્માની શુદ્ધતારૂપસાધ્યનો સમ્યગ્ ઉપયોગ નથી. તેને એકેક નયથી ઉઠેલા એકાંત મતભેદોની અસર થાય છે. સમુદ્રમાં શૃંગી મત્સ્ય રહે છે, અને ખારા જલમાં વહેતી એવી મીઠી વેલનું પાણી પીવે છે. તેમ સમ્યગ્જ્ઞાની આત્મા આ સંસારમાં એકેક નયથી ઉઠેલા એવા અનેક પન્થ રૂપ ખારો સાગર છતાં, અનેકાંતનયના વિચારોરૂપ મીઠા જલનું પાન કરે છે. દ્રવ્યાનુયોગવડે આત્માનું સમ્યક્ સ્વરૂપ વિચારવામાં આવે છે ત્યારે અન્ય પંથો અને અન્ય મતવાદિયોપર મૈત્રી ભાવના રહે છે, અને મતસહિષ્ણુતા નામનો ગુણ પ્રકટવાથી અન્ય ધર્મ પાળનારાઓ ઉપર પણ કારૂણ્યભાવના ખીલી ઉઠે છે. આત્મધર્મસાધક બંધુઓએ સમજવું કે અમારો જન્મ જગત્માં ઉત્તમ કાર્યો કરવાને માટે થયો છે. માટે સર્વ જીવોને પોતાના આત્મા સમાન માનીને પોતાના આત્માની પેઠે અન્યોના

આત્માઓનું શ્રેયઃ કરવા પ્રયત્ન કરવો. વીતરાગધર્મથી દૂર રહેલા મનુષ્યો પર કદિ શત્રુતા ધારણ કરવી નહિ; તેમજ જૈનધર્મને નહિ પાળનારા મનુષ્યોની જાતિનિંદા કરવી નહિ. વિશાલદૃષ્ટિમાં લોહચુંબકના જેવી શક્તિ રહી છે, જેઓ અનેકાંત વિશાલદૃષ્ટિને ધારણ કરે છે, તેઓ અન્ય મનુષ્યોને પોતાના સદ્વિચારોનું દાન આપી શકે છે. જૈનશાસ્ત્રો અને જૈનેતર ધર્મશાસ્ત્રોના રહસ્યોને જેઓ સારી પેઠે જાણી શકે છે, અને જેઓ વિશાલદૃષ્ટિથી આત્માના સત્ય ધર્મને અવબોધે છે તેઓ જૈનધર્મની ઉન્નતિ કરવાને સમર્થ થાય છે. અનેક પન્થોના વચ્ચે ઉભા રહીને તેવા જૈનો ખરેખર અનેક મતવાદીઓને પણ અનેકાંતધર્મનું અમૃતપાન કરાવવા સમર્થ થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના વૈશાખ વદિ ૫ સોમવાર. તા. ૬ મે ૧૯૧૨. ઓરસદ.

વિચારથી નાસ્તિક બનતાં છતાં પણ કદિ નીતિ આદિના સદાચારોનો ત્યાગ કરવો નહિ. સદાચારો પાછા સદ્વિચારોને ખેંચી લાવે છે. મનમાં પ્રકટેલા અશુભ વિચારોને કદિ કાયા થકી આચારમાં મૂકવાને સાહસ ખેડવું નહિ. મન બગડે તો પણ કાયાને અશુભ માર્ગમાં જવા દેવી નહિ. અન્તે તેથી મન પણ સુધરે છે. કાયા થકી શુભાચારોમાં દૃઢ રહેવાથી મનના વિકારો પણ ટળે છે. મનમાં કોઇ પાપ કરવાનો વિચાર આવ્યો અને મન તે પાપ કરવાને તલપાપડ થઇ રહે તોપણ કાયાને તેમાં ભેળવવામાં ન આવે તો મનને પણ ઠેકાણે લાવી શકાય છે. મનમાં પાપ કરવાની ઇચ્છા પ્રકટી પણ કાયા થકી તે પાપને ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી જાહેરમાં પાપ કર્યું કહેવાય નહિ. મનમાં વ્રત ભાંગવાની ઇચ્છા થઇ હોય પણ જ્યાં સુધી કાયાના યોગથી વ્રત ન ભાંગ્યું હોય ત્યાં સુધી તે વ્યવહારથી વ્રતનો ધારક ગણી શકાય છે. આજ સિદ્ધાંતને અનુસરીને એક કબીર કવિએ કહ્યું છે કે, **मन जाय तो जाणे दो, मत जाणे दो शरीर, बीन चढाइ कामठी, क्युं लगेगा तीर ?** આ કહેવત પણ જૈનધર્મના વ્યવહારમાર્ગને પુષ્ટિ આપનારી છે. લાખો વિચારો મનમાં કરીને કાયાને વિવેકથી કોઇપણ

કાર્યમ જોડવી જોઇએ. મન જો અશુભ માર્ગમાં યોજાઇ જાય છે, તો અશુભ માર્ગથી દૂર થવું એ મુશ્કેલ કાર્ય થઇ પડે છે. શુભ માર્ગમાં મનની સાથે કાયાને પણ યોજતાં શુભમાર્ગમાં દઢતા થાય છે, અને શુભ માર્ગથી એકદમ પાછું પડાતું નથી. આત્માના જ્ઞાનબળથી શુભમાર્ગ અને અશુભમાર્ગનો નિશ્ચય થાય છે. શુભાચારો પણ રૂઢિના વશથી કરાતા હોય, અને તે કેટલાંક કારણોથી સદ્વિચારોને પ્રકટાવવા સમર્થ ન થતા હોય, તથા તે અશુભ આચારોના સડારૂપે પરિણામ પામતા હોય; તો તેમાં પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી સુધારો કરી મોક્ષ માર્ગમાં વિચરવું. આ બાબતનો વિશેષ નિર્ણય કરવો. કોઇને માનસિક વિચારોની અસર કાયા ઉપર તુર્ત થાય છે, અને કોઇને તુર્ત થતી નથી; ઇત્યાદિ ઘણી ચર્ચા છે.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના વૈશાખ વદિ ૬ મંગળવાર. તા. ૭ મે ૧૯૧૨. બોરસદ.

ચિત્તને એકાગ્ર કરવાનો અભ્યાસ કરવાથી અવધાનશક્તિ ખીલે છે અને ધાર્યા પ્રમાણે મનની પાસેથી કામ લઇ શકાય છે. કોઇ પણ બાબતમાં મનને ગોંધી રાખીને તે પદાર્થના ઉંડા પ્રદેશમાં ઉતરીને તેની સર્વ દિશાઓ તપાસવી.આ પ્રમાણે પદાર્થનું જ્ઞાન કરવામાં મનને યોજવાથી તે તે વસ્તુઓના સત્યસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. મનમાં કોઇ પણ પદાર્થ ધારણ કરતાં તે ધ્યેયરૂપે બને છે, એટલે તે પદાર્થ સંબંધી સંયમની સિદ્ધિ થાય છે, અને તેથી મનની શક્તિ વધે છે અને દીર્ઘકાલ યત્નના સારને અલ્પકાલ વડે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. જ્યારે કોઇ અમુક બાબતમાં ઉંડા ઉતરવું હોય ત્યારે મનને અન્ય પદાર્થોથી મુક્ત કરીને ફક્ત તે અમુક પદાર્થ સંબંધીજ વિચારો કર્યા કરવા. આ પ્રમાણે મનની એકાગ્રતાપૂર્વક સતત અભ્યાસ કરવાથી તત્ત્વજ્ઞાનના ઉંડા પ્રદેશમાં ઉતરી શકાય છે; જે પદાર્થોનું જ્ઞાન કરવાની ઇચ્છા હોય તે પદાર્થો સંબંધી મનમાં પ્રથમ રસવૃત્તિ પ્રકટાવવી જોઇએ. હું તે પદાર્થોના સમ્યગ્સ્વરૂપને જાણી શકીશ. મારામાં તે તે પદાર્થોને જાણવાની શક્તિ ખીલવાની; એમ નિશ્ચય કરીને મનમાં તે તે પદાર્થો

સંબંધી લાંબાકાલ પર્યંત વિચારો કરવા. એક પરમાણુનું ધ્યાન ધરતાં દિવસોના દિવસો ચાલ્યા જાય છે. ત્યારે પરમાણુના સ્વરૂપની કિંચિત્ ઝાંખી થાય છે. પ્રતિદિન અમુક પદાર્થનું અભિનવજ્ઞાન થતું જાય છે, અને તે તે પદાર્થો સંબંધી અલ્પમતિથી કરેલા નિશ્ચયોને ફેરવવા પડે છે. માટે અનેકનયો અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી કોઇ પણ પદાર્થોનો અપેક્ષાયુક્ત વિચાર કરવો; અને તત્ સંબંધી ઉપદેશ પણ સાપેક્ષદષ્ટિથી દેવો કે જેથી તે તે પદાર્થો સંબંધી અભિનવજ્ઞાન પ્રકટ થતાં અને ઉપદેશ દેતાં આપ્તાગમની અવિરૂદ્ધતા પ્રાપ્ત કરી શકાય. મનને એકાગ્ર કરવાની કુંચીઓને જેઓ પ્રાપ્ત કરે છે, તેઓ પોતાના આત્માની જ્ઞાનાદિ શક્તિયોનો પ્રકાશ ખીલવીને અન્યોને પણ સહાયી બને છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના વૈશાખ વદિ ૭ બુધવાર. તા. ૮ મી મે ૧૯૧૨. બોરસદ.

શ્લોક.

उदयोपशमनिमित्तौ लाभाऽलाभावनित्यकौ मत्वा ।
नालाभे वैक्लव्यं न च लाभे विस्मयः कार्यः ॥ प्र-र-प्र. ८९
संत्यज्य लोकचिंतामात्मपरिज्ञानचिंतनेऽभिरतः ।
जितरोषलोभमदनः सुखमास्ते निर्जरः साधुः ॥ प्र-र-प्र. २९
स्वशरीरेऽपि न रज्यति शत्रावपि न प्रदोषमुपयाति ।
रोगजरामरणभयैरव्यथितो यः स नित्यसुखी ॥ २४० । प्र-र.

ઉદયોપશમ નિમિત્તભૂત એવા લાભ અને અલાભને અનિત્ય માનીને અલાભમાં વૈકલવ્ય ધારણ કરવું નહિ જોઇએ. અને લાભમાં વિસ્મય કરવો નહિ જોઇએ. જીવવિજયજીએ પણ કહ્યું છે કે " કબહિ કાજી કબહિ પાજી કબહિકહુવા ાપભ્રાજી—કબહિક જગમેં કીર્તિ ગાજી સબ પુદ્‌ગલકી બાજી. " આપ સ્વભાવમેં રે અબધૂ સદા મગનમેં રહેના " ॥ ઇત્યાદિ વાક્યોથી પોદ્‌ગલિક વસ્તુઓના લાભથી વા અલાભથી હર્ષ વા શોક કરવો

નહિ. આત્મિક ગુણોનો લાભ પામીને પણ વિસ્મય થવું નહિ. સર્વ વસ્તુ પોતપોતાના સ્વભાવે વર્ત્યા કરે છે. અનેક પ્રકારના પર્યાયો પોતપોતાનું કાર્ય બજાવે છે. તેથી હર્ષ વા શોક કરવાની કંઇ જરૂર નથી. લોકચિંતાનો ત્યાગ કરીને આત્માના પરિજ્ઞાન ચિંતનમાં સદાકાલ જે આસક્ત રહે છે, અને જે રોષ લોભ અને કામને જીતે છે તેવો નિર્જર સાધુ સદાકાલ સુખી રહે છે. જે પોતાના શરીરમાં રંગાતો નથી અને શત્રુ ઉપર પણ દ્વેષ કરતો નથી. અને જે રોગ જરા મરણ ભયો કરે અવ્યથિત છે તે નિત્ય સુખભોક્તા છે. સાધુઓએ આવી નિત્ય સુખની દિશા તરફ લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ. આત્માને નિર્ભય ભાવના ભાવીને નિર્ભય બનાવવા સદાકાલ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સાધુઓ ચક્રવર્તિની પણ સ્પૃહા રાખતા નથી. અને આત્માના સહજ સુખની દિશા તરફ તેઓ સદાકાલ પ્રયત્ન કરે છે. ભવ્ય જીવોએ આત્માના સદ્ગુણોનો માર્ગ લેવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૮ ગુરૂવાર. તા. ૯ મી મે ૧૯૧૨. કાવીઠા.

કોઇપણ મનુષ્ય પોતાના વિચારોથી વિરૂદ્ધ મતનો હોય તો તેના ઉપર તિરસ્કાર કરવો નહિ. તેમજ તેની નિંદા કરવી નહિ. કિન્તુ તેને જે જે ઉપાયોથી બોધ થાય તેતે ઉપાયો વડે સમજાવીને ઠેકાણે લાવવો જોઇએ. પોતાના વિચારોને સારી રીતે દર્શાવતા અને વિરૂદ્ધ પ્રસંગોમાં પણ મગજનું સમતોલપણું ખોવું નહિ. પોતાનાથી વિરૂદ્ધ વિચારકોના હૃદયમાં પોતાના વિચારો ઠસાવવાનો યત્ન કરનારાઓએ મૈત્રી ભાવનાનો કદિ ત્યાગ કરવો નહિ. બાળકનું મુખ કાળું થયું હોય છે, અને તેને એમ કહેવામાં આવે છે, કે તારૂં મુખ કાળું થયું છે; તું કાળો છે, એમ કહેવાથી તે કપાલ અને નાક ઉપર પડેલા કાળા ડાઘા કાઢી ન નાંખે તો તેના ઉપર આરીસો ધરવો. આરીસામાં પોતાના મુખપર પડેલા ડાઘાઓને દેખી તેઓને કાઢી નાંખવા તે અવશ્ય પ્રયત્ન કરશે. જે મનુષ્યો પોતાના વિચારોમાં દોષો છતાં દોષો ન દેખતા હોય તેઓને સદ્ગ્રંથોરૂપ આરીસાઓ દેખાડવાથી પોતાની મેળે તેઓ પોતાના વિચારોમાં થતી ભૂલોને દેખીને તેનો સુધારો

કરશે. પોતાનાથી વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવનાર મતવાદીઓનો તિરસ્કાર કરીને તેઓને જો દૂરજ રાખવામાં આવશે, તો તેઓની ભૂલો સુધારવાનો તેઓને ક્યારે વખત મળશે તેનો વિચાર કરવો ઘટે છે. સમ્યગ્ વિચાર કરનારા મનુષ્યોની સમ્યગ્ વિચાર કરનારાઓ ઉપર અસર થયા વિના રહેતી નથી. સમ્યગ્ વિચાર બળથી અન્યોના મનને જિત્યા વિના તેઓને બાહિરૂની સત્તાથી ખરેખરા પોતાના તાબે કરી શકાતા નથી. પોતાના સદ્વિચારોને અન્યોના હૃદયમાં ઉતારીને તેઓને તાબે કરી શકાય છે, પણ તેઓની કાયાને કેદમાં રાખવા માત્રથીજ વસ્તુતઃ તેઓ તાબે થઇ શકતા નથી. પોતાની જે જે માન્યતાઓ હોય તેઓના ઉત્તમ આશયો અન્યોને સમજાવવાથી અન્ય મનુષ્યો સર્વ પ્રકારે પોતાના તાબે થઇને પોતાના આત્માની પેઠે અન્યોને પણ તેઓ અસર કરવાને શક્તિમાન્ થાય છે. સદ્વિચારોમાં એટલું બધું બળ છે કે તેથી કાયાનાં યંત્રોને તેઓ પ્રવર્તાવી શકે છે અને આખી દુનિયાને શુભરૂપમાં ફેરવવાને શક્તિમાન્ થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના વૈશાખ વદિ ૯ શુક્રવાર. તા. ૧૦ મી મે ૧૯૧૨. કાવીઠા.

શ્લોક

શાસ્ત્રાધ્યયને ચાઽધ્યાપને ચ, સંચિંતને તથાત્મનિ ચ ।
ધર્મકથને ચ સતતં, યત્નઃ સર્વાત્મના કાર્યઃ ॥ પ્ર-ર.

શ્રીમદ્ ઉમાસ્વાતિ વાચકે આ શ્લોકમાં જે જે બાબતો સંબંધી યત્ન કરવાનો કથ્યો છે તે ખરેખર વિચારણીય અને આદરણીય છે. ધર્મશાસ્ત્રોના અધ્યયનમાં અને શાસ્ત્રોના અધ્યાપનમાં ઉદ્યમ કરવો જોઇએ. તથા તત્ત્વોના સંચિંતનમાં ભવ્ય જીવોએ યત્ન દરરોજ કરવો જોઇએ. શાસ્ત્રોનું અધ્યયન અને અધ્યાપન કરતાં સંચિંતન ખરેખર ઉત્તમ છે. તત્ત્વોના ચિંતનમાં ઉદ્યમ કરવાથી અનેક શંકાઓનું સમાધાન થાય છે; અને ઉત્તરોત્તર વસ્તુ તત્ત્વનો બોધ વૃદ્ધિ પામતો જાય છે. તત્ત્વોનું સમ્યક્ ચિંતવન કરીને આત્મામાં યત્ન કરવો જોઇએ. આત્મામાં રહેલા શુદ્ધ જ્ઞાનાદિ ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા યત્ન કરવો જોઇએ, આત્માનો નયોની

અપેક્ષાએ બોધ કરીને આત્મામાં રમણતારૂપ ક્રિયા કરવાથી શાસ્ત્રોમાં કથેલા આત્મતત્ત્વોનો અન્તર્ થકી નિર્ધાર થાય છે. વ્યવહાર ધર્મ અને નિશ્ચય ધર્મ આદિ ધર્મના અનેક ભેદનું કથન કરવામાં સર્વ પ્રકારે યત્ન કરવો જોઇએ શ્રીમદ્ ઉમાસ્વાતિ મહારાજે આ શ્લોકમાં પ્રશસ્ય યત્નની દિશા દર્શાવી છે. તેમના ઉપદેશાનુસારે જો યત્ન કરવામાં આવે તો ખરેખર આત્મા પોતાના શુદ્ધ ધર્મના ઉચ્ચ પ્રદેશ તરફ ગમન કરી શકે. ઉત્તમ પ્રશસ્ય યત્ન કરવાથી અશુભ વ્યાપારની શક્તિયો પણ શુભ વ્યાપારશક્તિયોરૂપે પરિણામ પામે છે. ઉપર્યુક્ત શ્લોકમાં જૈનશાસનની ઉન્નતિનો પરમ માર્ગ દર્શાવ્યો છે. જૈનધર્મના સદ્વિચારોનો ફેલાવો કરવાની ઇચ્છાવાળા જીવોએ ઉપર્યુક્ત શ્લોકના ભાવાર્થને આચારમાં મૂકવો જોઇએ. શ્લોકના ભાવાર્થ પ્રમાણે ઉદ્યમ કરવાથી શ્લોકની ઉત્તમતાનો ખ્યાલ આવે છે. જે કાળમાં આવા ઉત્તમ મુનિવરો વિચરતા હતા તે કાળમાં આર્યાવર્તની ધાર્મિક ઉન્નતિ કેવી ઉચ્ચ હતી તેનો ખ્યાલ કરવો જોઇએ, અને વર્તમાનકાળને સુધારવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૧૦ શનિવાર. તા૦ ૧૧ મી. મે ૧૯૧૨. કાવીઠા.

મોહથી મુંઝાયલો આત્મા ખરેખર પોતાનું આત્મબળ, સત્તા, ધન વગેરેનો પરમાર્થકૃત્યોમાં સદુપયોગ કરી શકતો નથી. મોહને સમાવ્યા વિના ધન વગેરે પરથી મમત્વ ટળતું નથી, અને મોહના જોરે વીતરાગધર્મનો જગતમાં ફેલાવો કરવાને આત્મવીર્ય ફેરવી શકાતું નથી. સદ્ગુરૂ બોધ આદિ પ્રસંગોથી આત્મામાં કંઇક શુભોત્સાહ પ્રકટે છે, પણ જલમાં કાઢેલા લીસોટાની પેઠે મૂઢ જીવોનો અલ્પવીર્યરૂપ ઉત્સાહ કંઇક અશુભ સંયોગો પામતાં સ્વપ્નની સુખલડી પેઠે ટળી જાય છે. બાલજીવોનો પારમાર્થિક ઉત્સાહ, જલના બુદ્બુદ જેવો હોય છે. અગ્નિના તણખાની પેઠે અલ્પ એવો પણ વૃદ્ધિ પામનારો એવો આત્મોત્સાહ ખરેખર ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે બાહ્ય સર્વ વસ્તુઓના મમત્વનો ત્યાગ કરાવે છે. અત્યંત તીવ્ર ઉત્સાહના યોગથી પારમાર્થિક કૃત્યોને માટે આત્મભોગ આપી શકાય છે, જગત્‌ના

જીવોનું કલ્યાણ કરવાને માટે ઉત્તમ પુરૂષોના હૃદયમાં પ્રથમ પ્રેમથી કરૂણા ઉપજે છે, અને પ્રેમની પરિપકવ અવસ્થામાં તેઓના ઉપર ભક્તિ પ્રકટે છે. પશ્ચાત્ તેઓનું શ્રેયઃ કરવા અત્યંત ઉત્સાહ યોગે પોતાના સર્વસ્વનો તેઓને માટે ઉપયોગ કરી શકાય છે. આવી દશામાં મહાત્માઓ અને ભક્તો દુનિયાની ઉત્તમ સેવા કરનારા અને વસ્તુતઃ જોતાં દુનિયા ઉપર પરમ ઉપકાર કરનારા ગણાય છે. ઉદારચિત્તવાળા પરોપકારી મનુષ્યો પાસે જે કંઇ હોય છે અને તેઓને જે કંઇ વિશેષ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનો ઉત્તમ માર્ગમાં સદુપયોગ થવાથી તેઓનું સર્વ ઉપકાર માટેજ અવબોધાય છે. એક પુત્રની સેવા બરદાસ કરનારી માતા અત્યંત ધન્યવાદને પાત્ર ગણાય છે, તો આખી દુનિયાના જીવોની રક્ષા સેવા અને તેઓનું ભલું કરવાવાળા સંતપુરૂષોના ઉપકારનું તો કેવી રીતે વર્ણન થઇ શકે? અર્થાત્ કોઇ રીતે થઇ શકે નહિ. મોહને ઉદયમાં આવતાંજ જેઓ તેને દબાવે છે, તેઓ કલ્પવૃક્ષની પેઠે જ્યાં જાય છે ત્યાં સ્વપરનું હિત સાધ્યા કરે છે. તેઓ ઉપકાર કરવામાં નાત જાત લિંગ, વય વગેરેના ભેદને જોતા નથી. આત્મ દૃષ્ટિથી સર્વને દેખી તેઓને ઉચ્ચ કરે છે અને મોહના ઉપર જય મેળવે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના વૈશાખ વદિ ૧૧ રવિ. તા. ૧૨ મી મે ૧૯૧૨ સંદેસર

સેંકડો અને હજારો ધાર્મિક ગ્રંથો વાંચીને પણ કરવું શું તેનો સમ્યગ્ નિર્ધાર કરીને આદેયને આદરવું જોઇએ. સદ્ગ્રંથોના શ્રવણ રસ અને વાચન રસ માત્રથી કૃતકૃત્ય બની ગયા એવું ન માની લેવું જોઇએ, અને દીર્ઘકાળ પર્યંત મનન કરીને તેનો અનુભવ કરવો જોઇએ. અનુભવીને આદરવા યોગ્ય હોય તેનો આદર કરવો જોઇએ. વાંચીને અને શ્રવણ કરીને ખુશી થનાર કરતાં તે પ્રમાણે કરી બતાવનાર મનુષ્ય કરોડ દરજ્જે ઉત્તમ છે. અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને પંડિતોએ વિવેકદૃષ્ટિથી સુકૃત્યના માર્ગમાં ગમન કરવું જોઇએ. આદેયતત્ત્વોનું પ્રથમ જ્ઞાન કરીને પશ્ચાત્ તેની બાહ્ય અને અન્તર્ ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થવાની દિશા ગ્રહણ કરવી જોઇએ. મોદકની વાર્તાની પેઠે મોટી મોટી તત્ત્વની વાર્તાઓ કરનારા બનવા માત્રથી કંઇ ફલ પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી. દાન, દયા અને આત્મભોગ આપ-

વાની મોટી મોટી વાર્તાઓ માત્ર કરવાથી દાનાદિકનું ખરૂં ફલ પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી, પણ દાનાદિક કરવાથી અનુભવ અને ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. જે જે ઉત્તમ કાર્યો કરવાની રૂચિ થાય તેના પ્રદેશ તરફ સંચરવા આત્મબળ ફોરવવાથી તે કાર્યોનો અનુભવ આવે છે. સાધુપણું આમ પાળવું જોઇએ અને શ્રાવકપણું આમ પાળવું જોઇએ. ઇત્યાદિ વાર્તાઓ કરવાના કરતાં પોતે તે પ્રમાણે કરીને મનુષ્યોને દૃષ્ટાન્તભૂત થવું એ અનન્તગુણું ઉત્તમ કાર્ય છે. કોઇ બાબતનો ઉપદેશ દેનારાઓ પોતે તે પ્રમાણે કેટલું વર્તે છે તે ઉપર ઉપદેશની અસર અન્ય મનુષ્યોને કરી શકે છે. ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્યોને આચારમાં મૂકનારા મનુષ્યો આત્માના સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ કર્યા કરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૧૨ સોમવાર. તા. ૧૩-૫-૧૯૧૨.
વડતાલ.

ભિન્નભિન્ન રૂચિવાળા મનુષ્યો જગત્માં છે. ખાવામાં, પીવામાં, પહેરવામાં, ભણવામાં, ગણવામાં, બેસવામાં, ઉઠવામાં, જવામાં, આવવામાં, ધર્મમાં, કર્મમાં, મનુષ્યોની ભિન્નભિન્ન પ્રકારની રૂચિ હોય છે. તેથી દુનિયાના સર્વ મનુષ્યોને કોઇ પણ વસ્તુ એક સરખી રૂચતી નથી. **भिन्न रुचिर्हि लोकः** આ સંસ્કૃત કહેવત અક્ષરે અક્ષર સત્ય છે. ધર્મની ક્રિયાઓ પણ એક સરખી સર્વને રૂચતી નથી. ધર્મીઓની અને અધર્મીઓની રૂચિમાં પણ આકાશ પાતાલ જેટલું અન્તર્ અવલોકવામાં આવે છે. વિદ્વાનો અને મૂર્ખાઓની રૂચિમાં પણ ઘણું અન્તર્ હોય છે. ભોગી અને યોગીની રૂચિમાં પણ ઘણું અન્તર્ વિલોકવામાં આવે છે. અનેક પ્રકારનાં શાક કરેલાં હોય છે, પણ કોઇને કોઇ શાક રૂચે છે અને કોઇને કંઇ શાક રૂચે છે, અનેક પ્રકારનાં ભોજન કર્યાં હોય છે પણ કોઇને કંઇ રૂચે છે ને કોઇને કંઇ રૂચે છે. શાસ્ત્રોમાં પણ અનેક પ્રકારનાં છે તેમાંથી કોઇને કોઇ શાસ્ત્ર પર રૂચિ થાય છે, તો કોઇને કોઇ શાસ્ત્રપર રૂચિ થાય છે. સાધુઓ અનેક પ્રકારના હોય છે, તેમાં કોઇને અમુક સાધુપર રૂચિ થાય છે, અને કોઇને અમુક સાધુ ઉપર રૂચિ થાય છે. દુનિયામાં ધર્મના અનેક પંથો છે

તેમાં કોઇને અમુક ધર્મપંથપર રૂચિ થાય છે તો કોઇને અમુક ધર્મ પંથપર રૂચિ થાય છે, તો પશ્ચાત્ તે વિનાના અન્ય ધર્મો પર અરૂચિ થાય છે. બાલ્યાવસ્થામાં જે જે પર રૂચિ પ્રગટે છે તે તે પર પ્રાયઃ યુવાવસ્થામાં રૂચિ પ્રકટતી નથી, અને તેમજ યુવાવસ્થામાં જે જે પર રૂચિ પ્રકટે છે તે તે પર પ્રાયઃ વૃદ્ધાવસ્થામાં રૂચિ પ્રકટતી નથી. આવી ભિન્ન પ્રકારની રૂચિ શાથી પ્રકટે છે ? અને તે રૂચિનો કરનાર કોણ છે ? તેનો જ્ઞાની મનુષ્યો વિચાર કરે છે અને રૂચિના સમ્યગ્ સ્વરૂપને અવબોધવા સત્પુરૂષો અને આગમોનું અવલંબન લે છે. ભિન્નભિન્ન રૂચિ થવાનાં અનેક કારણો છે તેનો જ્ઞાનિમનુષ્યો નિર્ધાર કરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૧૪ બુધવાર. તા. ૧૫ મી મે ૧૯૧૨. રામોલ.

હે પરમાત્મન્ !!! ત્હારા અનેક ગુણોનું હું સ્મરણ કરૂં છું. હે પરમાત્મન્ દેવ !!! ત્હારી ભક્તિની સદાકાલ આરાધના થાઓ. હે સર્વજ્ઞ પરમાત્મન્ દેવ !!! મારા મનનો તું સાક્ષી છે, તારા ધ્યાન વડે મારાથી કરાયલાં સર્વ પાપોનો નાશ થાઓ, અને મારામાં અનેક સદ્ગુણો ખીલો ! હે સર્વજ્ઞ દેવ ! જગત્માં પરમ શાન્તિ પસારવાને માટે હું મારાથી બનતું કરવા તૈયાર થયો છું. હે સર્વજ્ઞ ! વીતરાગ દેવ ! મારાથી કરાયેલાં દુષ્કૃત્યોને તારી સાક્ષીએ આલોચું છું, અને ભવિષ્યમાં દુષ્કૃત્યો નહિ કરવાને માટે આજથી હું પ્રતિજ્ઞા ધારણ કરૂં છું. હે સર્વજ્ઞ દેવ ! ત્હારા સત્ય ધર્મ માર્ગની ઉપાસના કરવા હું પ્રયત્ન કરૂં છું. હે સર્વજ્ઞ દેવ ! મારી અલ્પબુદ્ધિથી જે કાંઇ ભૂલો થતી હોય તેની માફી માગું છું. અને કદિ મારાથી ભૂલો ન થાય તેવી ભાવના ભાવું છું. હે સર્વજ્ઞ દેવ ! તમારાં સર્વ હિત વચનોને હું શિરપર ધારણ કરૂં છું. હે સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ ! તારા સ્મરણથી મારા આત્માની શુદ્ધ દશારૂપ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરૂં છું. હે દેવ ! મન. વચન અને કાયાના યોગ વડે મારા આત્માના શુદ્ધ ધર્મને પ્રકટાવવા વ્યવહાર ધર્મને સેવું છું અને હૃદયમાં નિશ્ચય દૃષ્ટિને ધારણ કરૂં છું. હે સર્વજ્ઞ ! વીતરાગ દેવ ! તારા ઉપદેશનાં સૂક્ષ્મ રહસ્યો સમજાઓ અને

વીતરાગ માર્ગમાં મારૂં સમ્યગ્ ગમન થાઓ. હે દેવ ! મને પરમ સહજાનન્દની પ્રાપ્તિ થાઓ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૦)) ગુરૂવાર. તા. ૧૬ મી મે ૧૯૧૨. વસો.

તારી પાસે જે મનુષ્યો આવે તેઓને ઉત્તમ સદ્ગુણોનો બોધ આપ! ભિન્ન ભિન્ન ધર્મના મનુષ્યો તારી પાસે આવે અને તેઓ પોતાના વિચારોથી વિરૂદ્ધ વિચારોને દર્શાવે તો પણ તેઓના ઉપર મૈત્રીભાવના રાખ. તેં ધારણ કરેલી મૈત્રીભાવના ખરેખર જૈનધર્મની ઉત્તમતા સિદ્ધ કરી આપશે. અન્યમનુષ્યોને ધર્મનો ઉપદેશ આપતી વખતે મગજની સમતોલતા ખો નહિ. હે આત્મન્ ! તારી પાસે આવનાર મનુષ્યો ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કર. હે આત્મન્ ! અન્યોને ઉપદેશ દેતી વખતે તેઓનું કલ્યાણ થાઓ, એવો દૃઢ સંકલ્પ કર ! કોઇ પણ ધર્મ સંપ્રદાયમાં અમુક નયની અપેક્ષાએ સત્ય હોય તો તે નયની અપેક્ષાએ તે સત્યનો અપલાપ કરીશ નહીં. હે આત્મન્ !!! ત્હારા તરફ જે મનુષ્યો હિતની ખાતર દેખતા હોય તેઓનું શ્રેયઃ કરવા કંઇ પ્રયત્ન અવશ્ય કર. જે મનુષ્યો દુરાચરણી હોય તેઓને પણ ઉપદેશવડે સુધારવા પ્રયત્ન કર. દુનિયામાં મિથ્યાત્વ ધર્મ પાળનારાઓ ઉપર હે ચેતન ! તું તિરસ્કાર દૃષ્ટિથી દેખ નહિ; તેમજ તેઓના ઉપર દ્વેષ ધારણ કર નહિ. હે આત્મન્ ! તું વિદ્યા, સત્તા અને બાહ્ય મહત્તા કરતાં હૃદયની નિર્મલતાને વિશેષતઃ ઉત્તમ ગણ. હે ચેતન ! તું પોતાને સત્તાથી સિદ્ધ સમાન માનીને તેવી સિદ્ધતા પ્રકટ કરવા પ્રયત્ન કર. સત્યને સત્ય તરીકે કરીને દુનિયાને સત્યનો લાભ આપ ! તારી ઉપર વિશ્વાસ રાખીને ચાલનારાઓને સદુપદેશવડે તાર ! તારી જીંદગી ઉત્તમ ધાર્મિકકાર્યોવડે શોભે તેવો પ્રયત્ન કર ! તારી પાસે રહેનારા મનુષ્યોને સંગતિનો લાભ આપ્યા કર ! ક્રોધાદિક દુર્ગુણોનો મૂળમાંથી ક્ષય કરવા દરરોજ અભ્યાસ કર ! ઉત્તમ ધાર્મિક પારમાર્થિક વિચારોવડે હૃદયની પવિત્રતા કર. જે જે મનુષ્યોમાં સદ્ગુણો દેખે તેની અનુમોદના કર. જગતના સર્વજીવોને તારાથી દુઃખ ન થાય એવો માર્ગ ગ્રહણ કર. જગતના સર્વજીવોનું ભલું થાય એવો માર્ગ ગ્રહણ કરવા વીતરાગ દેવની પ્રાર્થના કર !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૧ શુક્રવાર. તા. ૧૭ મી મે ૧૯૧૨. વસો.

ઉત્તમ મનુષ્યોની સંગતિ કરવા માટે પ્રયત્ન કર! નિર્વિકલ્પ દશામાં અખંડ ઉપયોગપણે જ્યાં સુધી ન રહેવાય ત્યાં સુધી તું સુસાધુઓનું અવલંબન ગ્રહણ કર. સદ્ગુણી મનુષ્યોના પરિચયમાં પુનઃ પુનઃ આવવાની જરૂર છે. આત્માના ગુણો પ્રકટાવવાને માટે જે જે આલંબનો યોગ્ય હોય તેનો આદર કર. જે જે મનુષ્યોનો સમાગમ થાય તે તે મનુષ્યોના સદ્ગુણોની ધોળી બાજુ દેખવાનો અભ્યાસ કર. જે જે મનુષ્યો તારા સમાગમમાં આવે તેઓને પ્રભુના માર્ગમાં ચલાવ! જે જે માર્ગથી જે જે બાહ્ય વા આન્તરિક શક્તિયો તને પ્રાપ્ત થઇ હોય તેનો કદાપિ અન્ય જીવને પીડાર્થે દુરૂપયોગ કર નહિ. જે જે સાધુઓ તારી પાસે આવે તેઓ કંઇ શુભ ગ્રહણ કરે એવી પ્રવૃત્તિ કર! દુઃખી મનુષ્યોના અવાજો સાંભળીને તેઓનું ઔષધ કર. પોતાને તથા અન્ય જીવોને મોહ પાડે છે, એમ જાણીને અપ્રમત્ત થા, અને અન્યોને ઉત્તમ શબ્દો વડે જાગ્રત કર. મનુષ્યોને લાભ મળે એવા ધર્મ માર્ગોને દેખાડવા પ્રયત્ન કર. પોતાની ફરજ ગમે તે રીતે બજાવવી જોઇએ, એમ મનમાં નિશ્ચય કરીને તું પોતાની ફરજ અદા કર. તારી પ્રવૃત્તિથી મનુષ્યોને તાતકાલિક લાભ ન મળ્યો એવું તને દેખાય તો પણ તું નિરાશ થા નહિ. તારૂં કાર્ય તું બજાવ્યા કર. તારે તારી ફરજ બજાવવાની છે. અન્યોને લાભ મળો વા ન મળો તેની તારે ચિંતા ન કરવી જોઇએ. નિષ્કામબુદ્ધિથી સ્વફરજને અદા કર! જ્ઞાનિ મનુષ્યોના સહવાસથી ઉત્તમ લાભ મળે છે. એમ મનમાં નિશ્ચય કરીને તેઓના સદ્વિચારોનું મનન કર! જે જે સદ્ગ્રંથો વાંચે તેનો હૃદયમાં પરિપૂર્ણ ભાવ વિચાર; અને વિવેક દૃષ્ટિથી આદેય તત્ત્વને ગ્રહણ કરવા પ્રયત્ન કર. જ્ઞાની મનુષ્યોના વચનોનો અને આચારોનો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી અપેક્ષા પૂર્વક વિચાર કરી સત્ય ગ્રહણ કર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૨ શનિવાર. તા. ૧૮ મી મે ૧૯૧૨. વસો.

સદાચાર વિનાનાં મનુષ્યો વિદ્વાનો છતા પણ શોભી શકતા નથી. સદાચારોના રહસ્યોથી આત્માના સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ થાય એજ હેતુ પ્રકટપણે ભાસે છે. વ્યાવહારિક અને ધાર્મિક એ બે પ્રકારના સદાચારો હોય છે. જૈનધર્મમાં સદાચારો સંબંધી ઘણું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. જૈનધર્મના સદાચારો ખરેખર ઉંડા રહસ્યથી ભરપૂર છે. તેનું ગુરૂગમ પૂર્વક રહસ્ય સમજવાથી તેમાંથી ઘણું જાણવાનું મળે છે. યોગવિદ્યા, વૈદવિદ્યા, અને સાયન્સ વિદ્યાથી પણ અનુભવ કરતાં જૈનધર્મના સદાચારો હેતુપૂર્વક અને સર્વજ્ઞદષ્ટિથી રચાયલા માલુમ પડે છે. કોઇ પણ સદાચારનું ઉંડું રહસ્ય અવબોધ્યા વિના તેની નિરૂપયોગિતા બતાવવા પ્રયત્ન કરવો એ અજ્ઞાનચેષ્ટા છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી બાહ્ય સદાચારોને અધિકાર અને અધિકારી ભેદે તપાસવામાં આવે છે, તો અનેક શંકાઓનું સમાધાન થાય છે. તથા હઠ કદાગ્રહ તથા વિવાહના કલેશો શમે છે. આત્મા પોતાના યોગ્ય એવા સદાચાર પાળવાને માટે રૂચિવંત થાય છે. સદાચાર પાળવાની રૂચિ થતાં ચારિત્ર ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને મન, વાણી અને કાયાના યોગનો સુધારો કરી શકાય છે. જે જે સદાચારો સેવવામાં આવે છે તેઓનું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ અને અધિકારથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે તો કોઇ વખત પ્રાયઃ આચારથી ભ્રષ્ટત્વ થતું નથી. પ્રત્યેક જીવોની આચારો સંબંધી ભિન્નભિન્ન રૂચિ હોય છે, તેના હેતુઓનું પણ સમ્યગ્રીત્યા જ્ઞાન થાય છે. વય, જ્ઞાન, રૂચિ અને અધિકારના ભેદે આચારોમાં ફેરફાર કરવા પડે છે. તત્સંબંધી ઉંડા ઉતરીને સમ્યગ્ અવબોધ પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૩ રવિવાર. તા. ૧૯ મી મે ૧૯૧૨ વસો.

કોઇના હૃદયનો આશય અવબોધ્યા વિના તેના આશયથી વિરૂદ્ધ અભિપ્રાય બાંધતાં પહેલાં બને તેટલી સાવચેતી રાખ. અને ભૂલ ન થવા દે. મનુષ્યો શબ્દોદ્વારા હૃદયમાં રહેલા સર્વ આશયોને એકદમ જણાવી શકતા નથી. માટે કોઇપણ મનુષ્યોના અલ્પ શબ્દોથી તેના હૃદયના સંપૂર્ણ આશયોને તે પ્રમાણે હશે એમ એકદમ નિર્ણય નહિ કરી લેવો જોઇએ. બન્ને પક્ષના પરસ્પર વિરૂદ્ધ વિચારોને પરિપૂર્ણ અવબોધ્યા વિના અને તત્સંબંધી ચારે તરફથી પરિપૂર્ણ અનુભવ લીધા વિના કોઇપણ પક્ષમાં સાનુમત થવાથી સત્યની વિરૂદ્ધ જવાય છે, ધર્મભેદે અને મતભેદે તારા ઉપર અનેક પ્રકારે અન્ય મનુષ્યો ટીકા કરે તોપણ જે જે નયોની અપેક્ષાએ અન્યોના વિચારોમાં અને આચારોમાં જે કંઇ સત્ય હોય તેનો અપલાપ કરીશ નહિ, તેમજ તેઓની જાત નિંદા કરીને તેઓને હલકા પાડવા પ્રયત્ન કરીશ નહિ. અન્ય મનુષ્યોના આચારોમાં અને વિચારોમાં જે જે અંશે અસત્યતા હોય તેની અનુમોદના કરીશ નહિ. તારા થકી જે જે લોકો વિરૂદ્ધ હોય તેઓની જાતનિંદા કરવાની કદાપિકાળે ઇચ્છા કરીશ નહિ. આગમો અને યુક્તિયોવડે અન્યોની સાથે મૈત્રીભાવ રાખીને ચર્ચા કરી સત્ય સમજાવવા પ્રયત્ન વિશેષતઃ કર્યા કર, પણ મગજની સમતોલતા ખોવાય નહિ એ વાત વિશેષતઃ સ્મરણમાં રાખ. જે જે નયોની અપેક્ષાએ જે જે સત્ય ગણાતું હોય તેનો પરિપૂર્ણ અનુભવ કરીને તે પ્રમાણે સંભાષણ કર. પક્ષપાતદૃષ્ટિ ધારણ કરીને કોઇના આશયને વિપરીતપણે અન્યોને દેખાડીશ નહિ. ચારે તરફ અગ્નિ સળગ્યો હોય અને તેમાં જેમ શીતલ રહેલું તે પ્રમાણે પોતાના ધર્મથી અને અમુક વિચારોથી પ્રતિપક્ષી બનેલાઓ ઉપર મૈત્રી ભાવના ધારણ કરવી એ ત્હારૂં કાર્ય છે. ઉત્તમ મૈત્રી ભાવનાની કસોટીમાં જેમ દૃઢપણે મેરૂપર્વતની પેઠે ટકી શકાય તે પ્રમાણે દરરોજના અભ્યાસબળથી વર્તવા પ્રયત્ન કર

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૪ સોમવાર. તા. ૨૦ મી મે ૧૯૧૨. વસો.

આગમોને આગળ કરીને યુક્તિનો વાદ કરવાથી તેમાંથી કંઇ સાર ખેંચી શકાય છે. જે મનુષ્યો યુક્તિનો તિરસ્કાર કરીને સ્વપક્ષ સ્થાપન કરવાને ઇચ્છતા હોય છે તેઓ હઠીલા હોવાથી ચર્ચાના સારને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. મૂર્ખાઓ અને હઠીલાઓ સાથે વિવાદ કરવાથી ખેદરૂપ ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. જે પુરૂષ મધ્યસ્થવૃત્તિથી તત્ત્વ જાણવાને માટે પ્રશ્નો કરતો હોય તે પુરૂષને યુક્તિથી બોધ આપી શકાય છે. યુક્તિવાદને વિદ્વાનો માન્ય કરે છે, પણ તે યુક્તિવાદના અધિકારી મનુષ્યોએ તેનું ગ્રહણ કરવું જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૫ મંગળવાર તા. ૨૧ મી મે ૧૯૧૨. વસો.

હે આત્મન્ ! તું એવા પ્રકારનો સદાકાલ ઉપયોગ રાખ કે તારી મન વાણી અને કાયાવડે કોઇનું બુરૂં ન થાય. કોઇપણ મનુષ્યને ધર્મનો ઉપદેશ આપતાં તે મનુષ્યોના શ્રેયઃ માટે ઉપદેશ આપું છું, એવો વિચાર કરી જા. કાલની જીંદગી કરતાં આજના જીવનમાં કંઇ જ્ઞાનાદિકનો અભિનવ રસ રેડાય એવી દશામાં તું આવ ! હે આત્મન્ ! તારાં કાર્યો અને તારા વિચારો અને આચારોના જે પ્રતિપક્ષીઓ હોય તેઓના આત્મા ઉપર પણ કરૂણા અને મૈત્રીભાવના ધારણ કરીને તેઓનું ભલું પોતાના હાથે થાઓ એવો દૃઢ સંકલ્પ કર ! હે આત્મન્ ! તારી ધર્મજીવન યાત્રામાં જેઓ વિઘ્નસંતોષીઓ બનતા હોય અને જેઓ નિંદા કરીને તને અશુભમાર્ગમાં ખેંચતા હોય તેના ઉપર પણ ખરા જીગરથી મૈત્રીભાવના ધારણ કર. તું સમભાવની દશામાં વર્તતો હોય તે વખતે તેઓના ઉપર સમભાવની દૃષ્ટિથી દેખ. હે આત્મન્ ! તારી જીવનયાત્રામાં જેઓ સહાય કરનારા બન્યા હોય તેઓના આત્માઓને સહાય આપી શકાય એવી સ્થિતિ હને પ્રાપ્ત થાઓ. એવી ભાવના ભાવ. હે આત્મન્ ! જો તું એ કોટિ કરતાં સમભાવની કોટિ ઉપર જે વખતે હોય તે વખતે શત્રુ

અને મિત્રપર સમાનતા ધારણ કર. સમભાવદૃષ્ટિથી સાનુકૂલ વા પ્રતિકૂલ જીવોને દેખવાનો અભ્યાસ કરીને અપ્રમત્તદશાના આનન્દનો અનુભવ કર ! હે આત્મન્ ! તારી જીંદગી અનેક મનુષ્યોના આશ્રયભૂત બનો. હે આત્મન્ ! સ્વપુરૂષાર્થ અર્થાત્ આત્મપ્રયત્નરૂપ મિત્રથી તારૂં શ્રેયઃ થનાર છે. આત્મપુરૂષાર્થથી મોહનીયાદિ કર્મનો નાશ થાય છે. હે આત્મન્ ! વર્તમાનની જીંદગી ઉપર ભવિષ્યનો આધાર છે. એમ અવબોધીને તું વર્તમાનકાળમાં સ્વસુધારો કર !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૬ બુધવાર. તા. ૨૨ મી મે ૧૯૧૨. વસો.

જૈનબંધુઓ ! વર્તમાન સમયનું નિરીક્ષણ કરીને હાનિકારક રીવાજોને દૂર નહિ કરશો તો ખરેખર ભવિષ્યના જૈનોના ધન્યવાદને પાત્ર તેઓ થઇ શકશે નહિ. ગાડરીઓ પ્રવાહ અને પ્રમાદના વશમાં પડવાથી સત્ય અને અસત્યનો પોતાની મેળે નિર્ણય કરી શકાતો નથી. કીર્તિ વગેરેના કારણથી જમણો તેમજ અન્ય બાબતોમાં જૈનો ધન ખર્ચે છે, અને તેથી તેઓ પોતાના ધનનો જેવા રૂપમાં જોઇએ તેવા રૂપમાં સત્ય ઉપયોગ કરી શકતા નથી. સાધુપાઠશાલાઓ, ગુરૂકુલ, ગરીબ જૈનોને સહાય વગેરે બાબતોમાં જૈનો સમ્યગ્ વિવેકથી ધન ખર્ચશે તો ખરેખર તેઓ આર્ય સમાજ વગેરે અન્ય ધર્મીઓની હરીફાઇમાં આગળ વધી શકશે. જે સાધુઓ ગચ્છ ભેદોની તકરારોને આગલ કરીને પ્રત્યેક ગચ્છોમાં કલેશને જાગ્રત્ કરીને જૈનોમાં તડાં પડાવીને વર્તમાન સમયનો લાભ ખરેખર જૈનોને લેવા દેતા નથી, તેઓ જૈનધર્મિયોના સંપવૃક્ષની શાખાઓને છેદી દેછે અને તેથી ક્લેશરૂપ તાપના ભાગી તેઓ બને છે. ગચ્છભેદોની તકરારોનો શ્રી સર્વજ્ઞ વિના કોઇ અન્ત લાવી શકવાનો નથી. સાધુઓ અને શ્રાવકો હવે વર્તમાન સમયનો વિચાર કરીને ચાલશે તો તેઓ દુનિયામાં પોતાની હયાતી રાખી શકશે. શ્વેતાંબરોએ વા દિગંબરોએ પરસ્પર અવિરૂદ્ધ એવાં ધર્મ કાર્યોને ભેગા મળીને કરવાં જોઇએ. રાજ્યવહીવટમાં જેમ ભિન્ન ભિન્ન જાતિઓ ભેગી થઇને એક મતથી કામ ચલાવે છે, તેમ સામાન્ય ધર્મકાર્યોમાં જુદા જુદા ફીરકાવાળા જૈનોએ ભેગા મળીને અને સંપીને પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ.

જે જૈનો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવને જોઇ શકતા નથી, તે જૈનો જૈન શાસનનો વિજય વાવટો ફરકાવવાને શક્તિમાન્ થતા નથી. જૈનશાસનની જેઓના હૃદયમાં ઉંડી દાઝ છે. તેઓ હઠ કદાગ્રહનો ત્યાગ કરીને જૈનોનું ભલું કરવા અને સંપ વધારવા સદાકાલ પ્રયત્ન કરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ શુદિ ૭ ગુરૂવાર. તા. ૨૩ મી મે ૧૯૧૨. વસૌ.

પરોપકાર, સ્વાર્થત્યાગ, દાન આદિ સદ્ગુણો જેઓનામાં હોય છે; તે ઉત્તમ મનુષ્યો ગણાય છે. ઉત્તમ કુલમાં ઉત્પન્ન થએલાજ કંઇ ઉત્તમ મનુષ્યો હોતા નથી. જે મનુષ્યો અન્યોનાં દુઃખ દેખીને તેઓને સહાય આપતા નથી, અન્ય મનુષ્યોને સારી સલાહ આપી શકતા નથી, પોતાની પાસે જે જે વસ્તુઓ હોય છે તે તે વસ્તુઓનું જગતના શ્રેયઃમાટે દાન કરી શકતા નથી, અન્ય લોકોને નીચ ગણીને ધિક્કારે છે, તેઓ ઉચ્ચ જાતમાં ઉત્પન્ન થયેલા હોય તો પણ તે મોટા ગણી શકાય નહિ. જે મનુષ્યો મોટા મોટા પ્રોફેસરો, પ્રીન્સીપાલો અને આચાર્યો બન્યા હોય પણ જેઓ દયા, દાન, પરોપકાર, સૌજન્ય, ઉદારભાવ, સહનશીલતા, સંતોષ, શુદ્ધ પ્રેમ, મીઠી વાણી, સદાચાર વગેરેથી દૂર હોય છે તો તેઓ વસ્તુતઃ ઉપર્યુક્ત ગુણોવાળા સાધારણ મનુષ્ય કરતાં પણ ઉચ્ચ ગણાય નહિ. એક ગરીબ મનુષ્ય નીચ કોમમાં જન્મ્યા છતાં મહિને સો રૂપિયા રળે છે. તેમાંથી પચીશ રૂપીઆ ઘર ખર્ચ પેટે રાખીને પંચોતર રૂપીઆ જગતના જીવોને કેળવવા, ગુણી બનાવવા, દુઃખ ટાળવા, અને સદ્ગુણોની મૂર્તિ બનાવવા ખર્ચે છે. અને એક ઉચ્ચકુળમાં જન્મેલો લાખો રૂપિયાનો માલીક અને વાર્ષિક પચ્ચીશ હજારની આવક છતાં પાંચ હજાર રૂપિયા પણ જગતના જીવોના કલ્યાણાર્થે ખર્ચતો નથી. તેવા ઉચ્ચકુલમાં જન્મેલા લક્ષાધિપતિ કરતાં પેલો નીચ કોમમાંજ જન્મેલો પારમાર્થિક કૃત્યમાં જીંદગી અને લક્ષ્મી ખર્ચનાર વિશેષ શ્રેષ્ઠ જાણવો. મનુષ્ય ફક્ત એક ઉચ્ચકુલમાં જન્મ્યો એટલા માત્રથી શ્રેષ્ઠ ગણાતો નથી. પણ ઉત્તમ ગુણો, ઉત્તમ આચારો અને ઉત્તમ કૃત્યો જે કરે છે, તે ગમે તેવા કુલમાં જન્મ્યો હોય છે તો પણ તે

શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. કેટલાક મનુષ્યો જાતિનું મિથ્યાભિમાન ધારણ કરીને સદ્-ગુણોવડે થતી શ્રેષ્ઠતા તરફ લક્ષ્ય દેતા નથી.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૮ શુક્રવાર. તા૦ ૨૪ મી મે ૧૯૧૨. માતરગામ.

ભગવાનની સેવા કરવાથી આત્માના પરિણામની શુદ્ધતા થાય છે. ભગવાનના ગુણોને ગાવામાં ભક્તપુરૂષના હૃદયમાં આનંદરસની રેલ છેલ થઇ જાય છે. શ્રીસુમતિનાથનાં દર્શન કરતાં અપૂર્વ આનંદ રસ પ્રકટયો. સાલંબન ધ્યાન વડે હૃદયની ઉચ્ચતા કરી શકાય છે. જે મનુષ્યો ભગવાનના ગુણોના અત્યંત રાગી બન્યા હોય છે તેઓ ભગવાનની પ્રતિમાનું અવલંબન કરીને પોતાના આત્મામાં ગુણો પ્રકટાવવાને ખાસ પ્રયત્ન કરે છે.

स्वामी गुण ओलखी स्वामिने जे भजे, दरिसन शुद्धता तेह पामे.
ज्ञान चारित्र तप वीर्य उल्लासथी, कर्म झीपी वसे मुक्तिधामे तार हो ॥

પ્રભુની સેવા, ભક્તિ, ધ્યાન, ઉપાસના વગેરે સર્વે શ્રી પ્રભુના ગુણો પોતાના આત્મામાં રહેલા ગુણો પ્રકટાવવા માટેજ છે. તીર્થંકરોના ગુણોને ઓળખીને તીર્થંકરોને જે સેવે છે, તે આત્માના દર્શનની શુદ્ધતાને પ્રાપ્ત કરે છે. જે જે તીર્થંકરોની ઉપાસના કરવી તે તે તીર્થંકરોના ચરિત્રો પોતાના હૃદયપટ આગળ ખડાં કરવાં જોઇએ. તીર્થંકરોની બાલ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા, રાજ્યાવસ્થા, ત્યાગાવસ્થા, કેવલજ્ઞાનાવસ્થા વગેરે અવસ્થાઓનો વિચાર કરવામાં આવે તો તે તે અવસ્થાઓમાંથી અત્યંત શિખવાનું મળે છે. એક તીર્થંકરપ્રભુનું બાલ્યાવસ્થાથી માંડીને નિર્વાણાવસ્થા પર્યંતનું ચરિત્ર વાંચીને તે ઉપર વિચાર કરવામાં આવે છે. તો પોતાના આત્માની ઉચ્ચદશા કરવાનું ભાન સારી રીતે પ્રકટે છે, અને તે પ્રમાણે મન, વાણી અને કાયાથી પ્રવૃત્તિ પણ થઇ શકે છે, શાતા અને અશાતાના પ્રસંગોમાં મનની સમાનતા રાખવાનો અપૂર્વ પાઠ શિખવામાં ભગવાનનું જીવનચરિત્ર મદદ કરે છે. શ્રીમહાવીરપ્રભુના જીવનચરિત્રમાંથી અનેક ગુણો શિખવાના મળે છે. અનન્ત ગુણનું ધામ એવા શ્રીવીરપ્રભુનું ક્ષણે ક્ષણે સ્મરણ કરીને તેમના ગુણોનું અવલંબન લેવું એજ ઉત્તમભક્તિ છે.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૯ શનિવાર. તા. ૨૫ મી મે ૧૯૧૨ એડા.

જૈનકોમમાં ગામોગામ કોઇ કોઇ જાતનો કુસંપ દેખવામાં આવે છે, તેથી જૈનકોમમાં એક્ય કરાવે કોઇપણ ધાર્મિક કાર્ય સારી રીતે અમલમાં મૂકી શકાતું નથી. આંગ્લભાષાની કેળવણીથી કેળવાયલા કેટલાક જૈનો પણ મતભેદથી કુસંપ કરીને જૈનકોમના ઉદયમાં વિઘ્ન નાંખે છે. જૈનકોમમાં વ્યાવહારિક કેલવણી પણ ઘણી વૃદ્ધિ પામી નથી. તેથી તે અન્ય કેળવાયેલી કોમની હરિફાઇમાં પાછળ પડી જાય એમ સંભવે છે. પરન્તુ જૈનકોમના આગેવાન ગૃહસ્થો જો આત્મભોગ આપીને જૈનકોમને આગળ વધારવા પ્રયત્ન કરશે તો અન્ય કેળવાયલી કોમની હરિફાઇમાં જૈનકોમ ટકી શકશે. આ કાર્ય ખરેખર ગૃહસ્થ જૈનોનું છે, જૈનકોમે અદ્યાપિ પર્યંત ગમે તે રીતે પોતાની મહત્તા જાળવી છે. પણ હવે સુસંપીને અને આત્મભોગ આપીને ઉદયના ઉપાયોને આદરશે તો પોતાની મહત્તા જાળવવા શક્તિમાન્ થશે. અભિમાન, ઇર્ષ્યા, ટુંકદષ્ટિ, સ્વાર્થ, કપટ, મિથ્યા કીર્તિ, કુવ્યય, મોજશોખ, હાનિકારક રીવાજો અને અજ્ઞાન વગેરે દોષોથી જૈનકોમે પોતાની મહત્તાનો પ્રકાશ ખીલવવામાં વિઘ્ન ઉભાં કર્યાં છે. ઉપદેશકો ઉપદેશ આપીને થાકી ગયા પણ હજી કુસંપ ટળતો નથી. કેટલાક લક્ષ્મીના સેવકો કે જે પોતાના વિચારોમાંજ બ્રહ્માંડને સમાવનારાઓ જૈનકોમની ઉન્નતિમાં લક્ષ્ય આપતા નથી અને આગેવાનીપણું કાયમ રાખવા પેટ ફૂટે છે. કેટલાક પોતાની વિદ્વત્તાનો ફાંકો રાખે છે, પણ મન, વાણી, કાયા અને લક્ષ્મીવડે અન્યોને ઉપકાર કરી શકતા નથી. અને પાણી આરાના મુનશીની પેઠે બબડે છે અને મનમાંજ પરણે છે, તેઓ પોતાનું તથા અન્યનું કલ્યાણ કરી શકતા નથી. કેટલાક જૈનો પોતાના ધંધાને પરમેશ્વર કરતાં પ્યારો ગણીને જૈનકોમના સંબંધી એક ભલો વિચાર પણ કરતા નથી. તેવા જૈનો અળસીયાંની પેઠે સ્વાર્થમાટે દેહની માટી મૂકી જાય છે. જૈનો ! જાગો ! જાગો ! જાગો ! તમારા જાગવાથી દુનિયાને મહાન્ લાભ થશે. હે જૈનો ! હવે ઉંઘવાનો સમય નથી. જૈન બંધુઓની ઉન્નતિ થાઓ. દયા વગેરે પરમાર્થનાં કાર્યો કરવામાં જૈનકોમમાં નવીન પ્રબલ જુસ્સો પ્રકટો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૧૦ રવિવાર. તા. ૨૬ મી મે ૧૯૧૨. ખેડા.

અધ્યાત્મજ્ઞાનનું માહાત્મ્ય વર્ણવતાં વા તેના ઉપર વિશેષ રૂચિ થતાં ધર્મક્રિયા માર્ગનો નિષેધ ન સમજવો. અમુક અધિકારી પરત્વે ધર્મક્રિયાની વિશેષતઃ પુષ્ટિ કરતાં જ્ઞાનમાર્ગનો નિષેધ કરવામાં આવે છે એમ સમજવું નહિ. સાતનયોમાંથી અમુક કારણ પ્રસંગે અમુક નયની પુષ્ટિ કરવામાં આવે તેમ અન્યનયોની સાપેક્ષતાએ અવબોધવું. પણ નિરપેક્ષતાએ અવબોધવું નહિ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, અધિકારી આદિની અપેક્ષાએ ધર્મક્રિયાઓમાં સુધારો કરવામાં આવે તેનો વિપરીતાર્થ નિષેધરૂપ કોઇએ સ્વીકારવો નહિ. જે જે નયોની જે જે અપેક્ષાએ મહત્તા છે તેમજ જે જે નિક્ષેપાઓની જે જે હેતુઓથી મહત્તા છે તેનો તે પ્રમાણે અધિકાર વર્ણવતાં અન્ય બાબતોની મહત્તા વર્ણવાતી નથી. વા તે અન્ય બાબતોની મહત્તા માન્ય નથી એવો અર્થ કરવો નહિ. પ્રતિક્રમણ, પૂજા, વગેરે ધર્મ અનુષ્ઠાનોનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ વર્ણવતાં અને તે તે અનુષ્ઠાનોમાં રૂઢિ અનુસારે પ્રવર્તતાં અજ્ઞાનાદિથી જે જે વિપરીત પ્રવૃત્તિ થતી હોય તેનું અમુક અપેક્ષાએ ખંડન કરતાં પ્રતિક્રમણ, પૂજા વગેરે અનુષ્ઠાનો ત્યાજ્ય છે વા તે અશ્રદ્ધેય છે; એમ કોઇએ વિપરીતભાવ ગ્રહણ કરવો નહિ. નયોની અપેક્ષાએ સામાયક અને પૂજાનું સ્વરૂપ સમજાવતાં છતાં તેનો એકાન્તાર્થ ગ્રહણ કરવો નહિ. હઠ સમાધિનું વર્ણન કરવાથી જૈનાગમોથી વિરૂદ્ધ એવી હઠયોગની ક્રિયાઓ અમને માન્ય છે એવો કોઇએ વિપરીતભાવ ગ્રહણ કરવો નહિ. જૈનેતર વિદ્વાનોના ગ્રંથો લેખો વા તેઓના વિચારોમાંથી જે જે કંઇ જૈનાગમ સિદ્ધાંતથી અવિરોધી હોય તેજ અનુમોદનીય છે. જે જે જૈનાગમોથી અવિરૂદ્ધ હોય તે તે સ્યાદ્વાદશૈલીની અપેક્ષાએ માન્ય છે. અન્ય દર્શનીઓના તત્ત્વોનો અને જૈનતત્ત્વોનો મુકાબલો કરવા સાહસ ખેડતાં કોઇની અમુક અપેક્ષાએ પ્રશંસા કરવાથી અને કોઇનો નિષેધ કરવાથી તેમાં એકાંત પ્રશંસા અને એકાંત નિષેધ સર્વદા સર્વથા અવબોધવો નહિ. અન્ય દર્શનીઓની સાથે સંબંધ હોવાથી તેઓનાં જૈનાગમોથી વિરોધી એવાં તત્ત્વો અને આચારો અમને માન્ય છે એમ સમજવું નહિ. જૈનોમાં પડેલા ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છોમાં પણ જૈનાગમોથી અવિરોધી જે જે આચારો અને તત્ત્વો હોય તે તે અમારે માન્ય છે.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૧૨ સોમવાર. તા. ૨૭ મી મે ૧૯૧૨. કલોલ.

જૈનધર્મસાધકોને ધર્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે અન્યત્ર પરિભ્રમણ કરવાની જરૂર નથી. કારણ કે સર્વજ્ઞકથિત શ્રીજૈનધર્મમાં કોઇ પણ બાબતની ન્યૂનતા નથી. જૈનધર્મના સિદ્ધાંતો પરિપૂર્ણ સત્ય હોવાથી અન્ય ધર્મના સર્વાંશે અપરિપૂર્ણ એવા સિદ્ધાંતોનો આશ્રય લેવાની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરતી નથી. જૈનધર્મસાધકો દયાલુ બની જાય છે, અને તેથી તે દેશની પરતંત્રતા કારણીભૂત થાય છે, આમ કહેનારાઓ જૈનધર્મને અન્યાય આપે છે. જૈનધર્મ માનો કે આખી દુનિયા પાળે અને આખી દુનિયા દયાળુ બની જાય તો મહાભયંકર યુદ્ધો કરવાને કોણ શસ્ત્રોને સજ્જ કરે? આખી દુનિયામાં દયાના તત્ત્વથી શાન્તિ ફેલાવનારા જૈનો પ્રકટે તો આર્યાવર્તને દુઃખ આપવા કોઇ પણ દેશ તૈયાર થાય નહિ. તેમજ જૈનધર્મમાં મુખ્યતાએ ગણાતી એવી દયાની ઉપાસના કરનારાઓ અન્ય દેશોને સ્વાર્થબુદ્ધિ વડે પરતંત્રતાની બેડીમાં નાંખવાને માટે તૈયાર થઇ શકે નહિ. જૈનધર્મમાં કથેલી ઉદાર દયાનો પ્રચાર કરવાને માટે જેઓ પ્રયત્ન કરે છે તેઓ અમુક અંશે જૈનધર્મમાં કહેલા માર્ગાનુસારિગુણોના ઉપાસક બને છે, અને તેઓ જૈનધર્મની આરાધનાસમ્મુખ થતા જાય છે. જૈનધર્મમાં ઉત્તમ આચારો અને વિચારો જણાવ્યા છે. જૈનાગમોમાં અપૂર્વ ફીલોસોફી છે. જે મનુષ્યો જૈનાગમોનું પરિપૂર્ણ સંશોધન કરે છે તેઓ જૈનતત્ત્વોની અપૂર્વ ખૂબીઓ સમજી શકે છે. જૈનાગમોનો અભ્યાસ કરનારાઓ સાયન્સવિદ્યા ઉપર સારું અજવાળું પાડી શકે છે. જૈનાગમોનાં સમ્યગ્રીત્યા પરિપૂર્ણ અધ્યયન કરનારાઓ જો સાયન્સવિદ્યા તરફ લક્ષ્ય આપે તો તેઓને સહેજે જણાય કે સાયન્સવિદ્યાએ અદ્યાપિ પર્યંત જે શોધી કહાડયું નથી તેને સર્વજ્ઞદષ્ટિથી શ્રીવીતરાગ સર્વજ્ઞે પૂર્વે હજારો વર્ષ પહેલાં કથ્યું છે. કેટલાક જૈનો જૈનાગમોનું સમ્યગ્રીત્યા પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કર્યા પહેલાં જૈનધર્મમાં ખામીઓ કાઢવા દોઢચતુર બને છે પણ જો તેઓ ગુરૂગમપૂર્વક જૈનશૈલીના અનુસારે યથાનુક્રમથી જૈનધર્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરશે તો જૈનધર્મ અપૂર્વ ખૂબીઓથી ભરપૂર છે એમ તેમને લાગશે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૧૩ મંગળવાર. તા. ૨૮ મી મે ૧૯૧૨, નારોલ.

પ્રભુની મહત્તા અવબોધ અને પ્રભુના માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કર.

જગત્માં ઉત્તમ રત્નની શોધ કરતાં મને માલૂમ પડયું કે હુંજ મહાન્ રત્ન છું

બંધુઓ ! અન્ય જીવોના સુખ માટે મનમાં સદ્વિચારો કરો. અને પોતાના આત્માને અન્યોના શ્રેયઃમાટે જાગ્રત્ કરો. બન્ધુઓ ! દુઃખીઓને દિલાસો આપો. ધનવડે ધનવાન્ની અને સત્તાવડે સત્તાધીશની કદર કરનારા લાખો મનુષ્યો છે પણ ગુણની કદર કરનારા મનુષ્યો વિરલા છે.

આપણી પાસે ઉત્તમ સિદ્ધાંતો છે પણ તેને બહાર લાવવાની શકિતને આપણે જાગ્રત્ કરતા નથી.

વર્તમાનસ્થિતિમાંજ આપણે કાર્ય કરીને આત્મોન્નતિવડે આગળ વધવાનું છે, એ સિદ્ધાંત ભૂલનો જોઇતો નથી. જે મનુષ્ય એક તરફથી પોતાના ઉપર આવતાં સંકટોના સામો ઉભો રહીને તેને જવાબ આપે છે અને બીજી બાજુથી દુ:ખી મનુષ્યોનાં અશ્રુઓ લ્હુવે છે અને તેઓને દુઃખમુકત કરે છે તેજ ધર્મવીરપુરૂષ છે. જે મનુષ્ય પોતાના ઉપર પડેલાં દુ:ખડાં જેની તેની આગળ રોયા કરે છે અને ચિંતાના વિચારોમાં જીવન ગાળે છે, તે કાયર છે.

પોતે તું શું કરી શકે તેમ છે ? તે કાર્ય કરીને બતાવ. હવે વાતોના તડાકા મારવાથી કંઇ વળી શકે તેમ નથી. જે જે કાર્ય તારા જીવનમાં કરવા ધાર્યાં છે તે પ્રતિ લક્ષ્ય રાખીને તે તે કાર્યો કરવામાં સદાકાલ મંડયો રહે.

જે ધાર્મિક લાગણીઓ બડાઇને માટે બતાવવામાં આવે છે અને કરવામાં કંઇ નથી હોતું ત્યાં આદર્શ પુરૂષ બનવાનું સ્વપ્ન છે એમ અવબોધવું. લોક ત્હારા કાર્યની ટીકાઓ કરે તે પર લક્ષ્ય નહિ આપતાં તારૂં કાર્ય તું કર્યા કર. ફક્ત તારૂં કાર્ય સારૂં છે કે કેમ તેનો તારે પોતે વિચાર કરીને આગળ પગલું ભરવું જોઇએ. જેના કાર્યપર ટીકા થતી નથી તેનું કાર્ય જાહેરમાં આવતું નથી. તારા કાર્યનો પડઘો તારા કાને સંભળાશે માટે અન્યોના મુખ સામે જોવાની જરૂર નથી. ઉચ્ચમન, મીઠીવાણી, અને ઉત્તમ આચારથી હે મુસાફર ! તારી મુસાફરી આગળ લંબાવ !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૧૪ બુધવાર તા૦ ૨૯ મી મે ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

પરોપકાર કરવા માટે જીવવાનું છે. અન્ય જીવોનું સારૂં કરવું એજ પરોપકાર છે. પરોપકાર વિનાના દિવસો શાપસમાન છે તમારી પાસે જે કંઇ સારૂં હોય તે અન્ય જીવોના ભલા માટે વાપરો. અનેક પ્રકારની ક્ષુદ્ર કામનાઓની તૃપ્તિ માટે મનુષ્યનું જીવન નથી. પોતાના અને અન્યોના ઉદ્ધારાર્થે મનુષ્ય જીવન છે. પરોપકારની સાંકલથી બંધાયલું બધું જગત્ છે, તેમ છતાં જે પરોપકારને ભૂલે છે. તે મનુષ્ય છતાં રાક્ષસ જેવો છે. પરોપકારી મનુષ્યોનાં હાડકાં રાખ અને તેઓનાં નામ પૂજાય છે. જેઓ પરોપકારને સેવતા નથી. તેઓની લક્ષ્મી સત્તા વિદ્યા, શારિરિક સંપત્તિ અને વાણીનું બળ ખરેખર બકરીના ગળા પાસે લટકતા આંચળથી વિશેષ શોભાને આપતું નથી. પ્રેમ દૃષ્ટિથી સર્વ જીવોને ચાહો અને તેઓનું ભલું કરવા પ્રયત્ન કરો. મારા શત્રુઓ છે. મારૂં બુરૂં ઇચ્છનારાઓ છે એ વાત ભૂલી જાઓ, અને સર્વને શુદ્ધ પ્રેમથી નિહાળો. તમારી શકિતના અનુસારે પરોપકાર કરવામાં પાછળ ન પડો. ભારત વાસીગોનો મુખ્ય ગુણ પરોપકાર છે.

જે કોઇ પરોપકાર કરો છો તે પોતાની ફરજ માનીને કરો. પરંતુ બદલો લેવાની બુદ્ધિથી જે પરોપકાર કરવામાં આવે છે તે પરોપકાર નથી.

પરોપકાર કરવામાં જાગ્રત્ થાઓ અને કદિ તેથી વિરમો નહિ. દ્રવ્ય અને ભાવ એ બે પ્રકારે પરોપકારના ભેદ છે. પરોપકારનાં કાર્યો કરવામાં તમારૂં બળ વાપરો. આપણે પ્રત્યેક મનુષ્યોની સાથે રહીને પરોપકારનાં કાર્યો કરવાનાં છે. એ સિદ્ધાંતને લક્ષ્ય બહાર ન રાખો.

સંપદા, કીર્ત, ભોગવિલાસ, શરીર આદિ ક્ષણિક વસ્તુઓ સદાકાલ રહેવાની નથી, માટે જાગ્રત્ થઇને સર્વ મનુષ્યોને સુખની દિશા દેખાડવા અને જાગ્રત્ કરવા હે બન્ધુઓ ! ઉદ્યમ કરો ! સત્ય ધર્મ અને સત્ય કાર્ય કરવામાં જીંદગી પસાર થાય તેજ ઉત્તમ કાર્ય છે. હિંમત રાખો અને પરોપકારનાં કાર્યો કર્યા કરો. સત્પુરૂષોની પાસે જે કંઇ હોય છે તે પરોપકારને માટેજ છે. સત્પુરૂષ થાઓ અને આગળ વધો. જે કંઇ નવું અનુભવવાનું છે તે આગળ ગમન કર્યાથી જણાશે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૧૫ ને ગુરૂવાર. તા. ૩૦ મી મે ૧૯૧૨ અમદાવાદ

અરે કર્મ ! તું મોટા મોટા પુરૂષોને પણ દુઃખ આપવામાં બાકી રાખતું નથી. અરે ઓ કર્મ તું કોઇની શરમ રાખતું નથી. એક વખત જે ગાડીમાં બેસીને લ્હેર મારે છે, તેને તું ધૂળની સાથે રમાડે છે. જેઓ દુનિયામાં લક્ષ્મી સત્તાના તોરથી પૃથ્વી પર પગ મૂકતા નથી તેઓને તું ગરીબોની જોડમાં મૂકીને દુઃખની પાઠશાલાના પાઠો શિખવે છે. હે કર્મ ! તું કોઇની કીર્ત્તિ ફેલાવે છે અને પશ્ચાત્ તેની અપકીર્ત્તિ ફેલાવે છે. હે કર્મ ! તારી અકલ ઘટનાનો સામાન્ય મનુષ્યો પાર પામી શકતા નથી. હે કર્મ ! તું ઉચ્ચ અને નીચ અવતારોના જીવો પાસે નાટકો કરાવે છે અને તેઓની ક્ષણે ક્ષણે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની દશા કરે છે. હે કર્મ ! તેં તીર્થંકરીને પણ દુઃખ આપીને પોતાનું સત્તાત્વ દર્શાવ્યું છે. હે કર્મ !!! તારા ફલોને દેખ્યા છતાં પણ જીવોને તું સંસારમાં મુંઝવે છે. હે કર્મ ! તું જગતને પોતાના તાબામાં રાખીને તેઓને ભિન્ન ભિન્ન ઠેકાણે અવતારો સમર્પે છે. હે કર્મ ! પ્રારબ્ધરૂપ તારા આકારને જાનવા સમર્થ થઇ શકાતું નથી. હે કર્મ ! તું જ્ઞાનીઓના જ્ઞાન ઉપર પણ પાણી ફેરવે છે. હે કર્મ ! તું એક વખત શાતાને આપે છે અને એક વખત અશાતાને આપે છે. હે કર્મ ! તારા સામે કેટલાક યુદ્ધ કરનારાઓ ઉભા થાય છે પણ તેઓની પાસે તું દાસત્વ કરાવે છે. હે કર્મ ! તને જીતનારાઓજ ફક્ત સુખી થાય છે. હે કર્મ ! તને કેટલાક મત વાદીઓ પ્રકૃતિ નામથી બોલાવે છે. હે કર્મ ! તને કેટલાક કિસ્મત, દૈવ, માયા વગેરે નામથી બોલાવે છે. હે કર્મ ! તું મોટા મોટા મનુષ્યોને દુઃખના ખાડામાં ઉતારે છે. હે કર્મ ! તારા થકી ભય પામનારાઓ પુરૂષાર્થ (પ્રયત્નો કરતા નથી. અને કર્મમાં લખ્યું હશે તેમ માની લે છે. વીતરાગસર્વજ્ઞે તારૂં પૂર્ણ સ્વરૂપ અવબોધ્યું છે. હે કર્મ ! દયા સત્ય આત્મભાવ વગેરે સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવામાં તું આડું આવે છે. હે કર્મ ! આત્માના પુરૂષાર્થથીજ તું જ્યારે ત્યારે દૂર થવાનું છે એવો નિશ્ચય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૧ શુક્રવાર તા. ૩૧ મી મે ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

જે મનુષ્યો ઉપકારને ભૂલી જતા નથી તેઓ મનુષ્યત્વને લાયક છે. ઉત્તમ પુરૂષો ઉપકારનો પ્રતિ બદલો વાળવા માટે વખત આવે ભૂલ કરતા નથી. જગત્માં કોઇપણ મનુષ્ય એવો નથી કે જે કોઇના ઉપકાર તળે ન દટાયો હોય ? પામર મનુષ્યો ઉપકારને ભૂલી જાય છે, અને ઉપકાર કરનાર એવા ગુરૂ માતા પિતા કલાચાર્ય મિત્રો વગેરેનું પણ અશુભ કરવા બાકી રાખતા નથી.

મારા ઉપર નાના મોટા જે જે જીવોએ ઉપકારો ભૂતકાલમાં કર્યા હોય, વર્તમાનમાં કરે છે અને ભવિષ્યમાં કરશે તેઓનું ભલું થાઓ એમ બે હાથ જોડીને પરમાત્મ દેવની આગળ પ્રાર્થના કર!!! કોઇ પણ જીવ આ જગત્માં કોઇના ઉપર ઉપકાર કરતો હોય તેના કાર્યમાં આવનાર વિઘ્નોનો નાશ થાઓ એવી પરમાત્મ દેવ પ્રતિ પ્રાર્થના કર !!! કોઇપણ જીવ ઉચ્ચ કોટિપર ચઢવા પ્રયત્ન કરતો હોય તેના માર્ગમાં મારાથી અન્તરાય ન થાઓ એવી ભાવના ભાવું છું. તેમજ જે જીવો ઉચ્ચ કોટિપર ચઢતા હોય અને સહજ સુખનો માર્ગ ગ્રહણ કરતા હોય તેઓના ગમનમાં હું સહાયકારી બનું એવી પ્રાર્થના કરૂં છું. કોઇપણ જીવે મારા ઉપર અમુક અંશે ઉપકાર કર્યો તે ઉપકાર કદિ ન ભુલાઓ અને તે ઉપકારનો પ્રતિબદલો કોઇપણ રીતે તેને મળો એવી ભાવના ભાવું છું. ગમે તેવી સ્વાર્થની ઇચ્છાઓ પ્રકટે છે. તેવી દશામાં પણ ઉપકારીનો ઉપકાર ન ભુલાઓ એજ વારંવાર ઇચ્છું છું. હૃદયની કેળવણી વિના દુનિયા ઉપકારજ્ઞ બની શકતી નથી. અજ્ઞાનના આવરણથી મનુષ્યો ઉપકાર તત્ત્વને સમજી શકતા નથી, અને તેથી તેઓ ઉપકારીઓને પણ ઇતર મનુષ્યોની માફક ગણીને તેઓની સેવા કરી શકતા નથી. ઉપકાર કરનારાઓએ ઉપકારનો બદલો ન ઇચ્છવો જોઇએ, પણ ઉપકાર તળે દટાયલાઓએ પરમાણુ જેટલા ઉપકારને પણ પર્વતસમાન માનીને ઉપકારીની સેવા કરવી જોઇએ. અરે તું કદિ ઉપકારને ભૂલીશ નહિં. તારા ઉપર ઘણાઓના ઉપકાર થયા છે. સર્વ જીવોના ભલા માટે પ્રયત્ન કરીને જગતનું દેવું ચુકવી દે. તું ઉત્તમ સેવાને ઇચ્છતો હોય તો મન, વાણી, કાયા, સત્તા, અને લક્ષ્મીનો જગતનું ઉપકારરૂપ દેવું ચુકવવા સદુપયોગ કર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ વદિ ૨ શનિવાર તા. ૧ લી જુન ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

જૈન ઐતિહાસિક જ્ઞાન મેળવવાથી પહેલાંનો જમાનો અને હાલનો જમાનો એ બે જમાનાનો મુકાબલો કરી શકાય છે. પ્રાચીન આચાર્યો અને આધુનિક આચાર્યો વગેરેના આચાર અને વિચારોનો મુકાબલો થવાથી પોતાની ભૂલો સુધરે છે. અને વર્તમાનમાં જે કર્ત્તવ્ય છે. તે ઉપર લક્ષ્ય ખેંચાય છે. તથા તેથી આત્માના સદ્ગુણો ખીલવવા અને સામાજિક સુધારો કરવા જે જે ઉપાયો આદરવા યોજ્યા હોય તેમાં શંકા રહેતી નથી. જે જે ફીરકાઓ જુદા પડયા તેનાં આન્તરિક કારણો શોધવાથી અને તે સમયના આજુબાજુના સંયોગો અવબોધવાથી પોતાના જ્ઞાનની ઘણી વૃદ્ધિ થાય છે. ઐતિહાસિક જ્ઞાનથી ઘણી બાબતોના અનુભવ મળે છે, અને તેથી વાચકનું ચારિત્ર ઉત્તમ થાય છે. જે જે સદિમાં જેવા જેવા સંયોગોથી પરિવર્તનો થયાં હોય છે, તેનું વિશેષ પ્રકારે જ્ઞાન થવાથી વર્તમાન કાળમાં કેવી રીતે પ્રવર્તવું તેનું સમ્યગ્ જ્ઞાન થાય છે. જૈન ઐતિહાસિક બાબતોને જાળવી રાખવાની ઘણી જરૂર છે. ધર્મના પ્રવર્તકોએ દરેક ધર્મનો ઇતિહાસ સારી રીતે અવલોકવો જોઇએ. સ્વપર ધર્મનું ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી દીર્ઘદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે. જૈનધર્મ આદિધર્મનું ઐતિહાસિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી વર્તમાનકાળમાં ઉન્નતિના જે જે ઉપાયો હોય છે તે દૃષ્ટિ આગળ ખડા થાય છે. ઐતિહાસિક બનાવોને સ્થૂલ દૃષ્ટિથી અવલોકવા કરતાં સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવલોકવા જોઇએ, અને તેમાંથી હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય બુદ્ધિથી સાર ખેંચવો જોઇએ. જૈન વગેરે કોમમાં ઐતિહાસિક જ્ઞાનનો બહોળો ફેલાવો કરવો જોઇએ. દરેક દેશના લોકોએ ધર્મ બાબતો વગેરેનું ઐતિહાસિક જ્ઞાન મેળવવું જોઇએ, કે જેથી તેઓને પોતાના વિચારોમાં જે જે અંશે ફેરફાર કરવો જોઇએ તેની સમજણ પડે. બાહ્ય અને અંતર્ ભાવને જે અવલોકીને ઐતિહાસિક બાબતોનો વિચાર કરે છે તે, ખરૂં રહસ્ય પ્રાપ્ત કરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ વદિ ૨ રવિવાર તા. ૨ જી જુન ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

મનુષ્યોમાં જે જે અંશે સદ્દગુણો હોય તે તે અંશે તેઓની પ્રશંસા કરવી. મનુષ્યોના દોષો નહિ દેખતાં તેઓનામાં રહેલા ગુણો દેખવા જોઇએ. કોઇપણ મનુષ્યથી જગત્‌ના જીવો પ્રતિ અત્યંત ઉપકાર થતો હોય તેઓની હેલના કરવાથી, તેઓના શુભ કાર્યમાં હાનિ પહોંચાડવાથી જગત્‌ના જીવોને પરંપરાએ હાનિ પહોંચાડી શકાય છે. મનુષ્યોને કદિ તેઓની નિંદા કરીને સુધારી શકાતા નથી. મનુષ્યોને સદ્દગુણો તરફ રૂચિ કરાવવાથી તેઓની દોષો તરફની પ્રવૃત્તિ મંદ પડે છે, અને સદ્દગુણોની પ્રવૃત્તિ શરૂ થાય છે. શુદ્ધ પ્રેમ દૃષ્ટિથી સર્વ જીવોને દેખવાનો અભ્યાસ પાડવાથી કોઇપણ જીવના ગુણો દેખવા તરફ લક્ષ્ય ખેંચાય છે. જેના ઉપર આપણો પ્રેમ હોય છે, તેના ગુણોજ આપણે દેખીએ છીએ અને તેના દોષો ઢાંકવાની પ્રવૃત્તિ થાય છે. આપણો તેવો પ્રેમ જો જગત્‌ના સર્વ જીવો સાથે વર્તે તો કોઇપણ જીવની નિંદા વા તેની હેલના કરવાની વૃત્તિ થાય નહિ. આવી પ્રેમ દૃષ્ટિમાં અનેક વિઘ્નો આવે છે, અને જેથી જેના ઉપર પ્રેમ હોય છે, તેના ઉપર દ્વેષ થવાથી પ્રેમીને દ્વેષી માનીને તેના ગુણોને પણ દુર્ગુણોના રૂપમાં ફેરવી નાંખવામાં આવે છે. પાછો દ્વેષીના ઉપર પ્રેમ થવાથી તેના સદ્દગુણોને સદ્દગુણો તરીકે દેખવામાં આવે છે, અને દુર્ગુણો તરફ લક્ષ્ય રહેતું નથી. મોક્ષમાર્ગની નિસરણી ઉપર પગ દેતાં પહેલાં મનુષ્યોએ શુદ્ધ પ્રેમનો સંબંધ સર્વ જીવોની સાથે બાંધવો જોઇએ. જેમ જેમ સર્વ જીવોપર શુદ્ધ પ્રેમ વિસ્તરે છે તેમ તેમ સર્વત્ર સદ્દગુણો દેખાય છે. પ્રારંભાવસ્થામાં આજ પગથીએ આગળ ચઢી શકાય છે, પછી કર્મના યોગે ગમે તે સ્થિતિમાં મૂકાયેલા મનુષ્યોએ પ્રથમ આ માર્ગે ગમન કરવું એ ઉત્તમ ઉપાય છે. પ્રથમાભ્યાસની ભૂમિકામાં જેઓ દુઃખ વેઠીને રહે છે, તેઓ સર્વ જીવોની સાથે ગંભીરતા રાખીને સદ્દગુણોના પાત્રભૂત બને છે. દુનિયાને આવી સ્થિતિમાં લાવવાને માટે સત્ પુરૂષોએ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ વદિ ૩ સોમવાર તા. ૩ જુન ૧૯૧૨
અમદાવાદ.

જ્ઞાનિયોના સેવક બનવાની આશા રાખવી કિન્તુ અજ્ઞાનીઓના ગુરૂ બનવાનો વિચાર કદિ કરવો નહિ. જે મનુષ્યો ગુરૂના અભિપ્રાયો સમજી શકે નહિ તે મનુષ્યો તે ગુરૂના શિષ્ય બનવાને લાયક નથી. ગુરૂનું અમુક મંતવ્ય છે, એમ જે અવબોધતો નથી. તે ગુરૂનો શિષ્ય ખરેખર ગુરૂના વાસ્તવિક સદ્દવિચારોની અપેક્ષાએ કથી શકાતો નથી. ગુરૂના સદ્દવિચારોની માન્યતાને કબૂલ કરીને જેઓ શિષ્યો બને છે તેઓ શ્રી સદ્દગુરૂના હૃદયને સ્પર્શી શકે છે. જે ગુરૂઓ દક્ષ હોય છે તે પોતાની માન્યતાથી ભિન્ન મત-વાળાને શિષ્ય કરતા નથી. જેને જે બાબતમાં યોગ્યતા છે તેને તે બાબ-તમાં ગુરૂ સ્વીકારવામાં આવે તો અધિકારપરત્વે જે ગ્રાહ્ય હોય છે તે ગ્રહી શકાય છે. પોતાની માન્યતાથી ભિન્ન માન્યતાવાળાનો અધિકાર પોતાના અધિકારથી ભિન્ન છે, એમ અવબોધવું જોઇએ. શ્રી સદ્દગુરૂના ભક્તોમાં પણ ઉપર્યુક્ત ગુણો ન હોય તો તે શ્રી સદ્દગુરૂના ભક્તો બનવાને માટે યોગ્ય ગણી શકાય નહિ. વિનય, ઉપકારજ્ઞ, વિવેક, આદિ ગુણો જેનામાં ન હોય તેઓ શિષ્ય ભક્તાદિ બની શકતા નથી. કેટલાક મનુષ્યો ઓઘે શિષ્ય વા ભક્ત બને છે. કેટલાક મનુષ્યો સામાન્ય લોક પ્રવાહની રૂઢિથી શિષ્ય વા ભક્ત બને છે. કેટલાક આત્મ કલ્યાણાર્થે શિષ્ય વા ભક્ત બને છે. કેટલાક કુલાદિની અપેક્ષાએ શિષ્ય વા ભક્ત બને છે. કેટલાક સામાન્ય રૂચિથી શિષ્ય વા ભક્ત બને છે, અને તે રૂચિનો નાશ થતાં પ્રતિકૂલ બને છે. કેટલાક મનુષ્યો સ્વાર્થપર્યંત શિષ્યત્વ વા ભક્તત્વ ભાવને ધારણ કરે છે. ગુણાનુરાગ દૃષ્ટિના પરમા[illegible] [illegible] અર્થે જે શિષ્યો વા ભક્તો બને છે તે [illegible] છે. પરિપૂર્ણ [illegible] વા જ્ઞાનથી જે ગુરૂને ગુરૂ તરીકે સ્વી-કારે [illegible] જે શ્રદ્ધા વા જ્ઞાનથી શિષ્ય વા ભક્ત બને છે તે યોગ્ય અધિકારી અવબોધવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૪ મંગળવાર તા. ૪ થી જુન ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

અતિ આચાર અને અતિ વિનયમાં કપટ હોય છે. જે મનુષ્યો અમુક સ્વાર્થના યોગે ઉગ્ર આચાર અને વિનયને દેખાડે છે તેને જ્ઞાની પુરૂષો પારખી શકે છે. સરલાચારમાં કપટભાવ હોતો નથી. વાણી અને આચારોથી કોઇપણ મનુષ્ય સંબંધી અભિપ્રાય એકદમ બાંધવો નહિ. આચારો અને વાણીથી હૃદયની ભિન્નતા ઘણે ઠેકાણે અવલોકવામાં આવે છે. હૃદયની અવિરૂદ્ધ એવી વાણી અને આચારો તો કોઇ ઠેકાણે જોવામાં આવે છે. વાણી અને આચારોનું વારંવાર પરિવર્તન થયા કરે છે. વાણી અને આચારોથી કોઇપણ મનુષ્યના હૃદયના આશયો અવબોધવા એ કંઇ સામાન્ય કાર્ય નથી. ચિત્ત, વાણી અને ક્રિયાનું ઐક્ય તો કોઇ ઉત્તમ મનુષ્યો દેખાય છે. ચિત્ત, વાણી અને કાયાની ભિન્નતા તો ઠેકાણે ઠેકાણે દેખવામાં આવે છે. ઉત્તમ મનુષ્યો સદ્વિચારોને વાણીદ્વારા યથાર્થ જણાવી શકે છે. સદાચારોને પોતાની શકિત પ્રમાણે સેવવા જોઇએ દંભ રાખીને આચારો સેવવાથી ફલની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને તેમજ અન્યોનો વિશ્વાસ પણ મેળવી શકાતો નથી. કેટલાક મનુષ્યો રૂઢિ પ્રમાણે ધર્મની ક્રિયાઓ કરે છે પણ નીતિ પ્રમાણિકતા અને માર્ગાનુસારિના ગુણો વગેરેથી શૂન્ય હોવાથી તેઓ ધર્મની ક્રિયાઓનું ઉત્તમ ફલ પોતે પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. મૂઢ મનુષ્યો ગુણોની નિરપેક્ષતાએ ધર્મ રૂઢિની ક્રિયાઓને કરીને પોતાને ધર્મી માની લઇ મિથ્યાભિમાન ધારણ કરે છે. જેનું સેવન કરવાથી સત્ય શુદ્ધ પ્રેમ, વિનય વિવેક ભક્તિ આદિ સદ્ગુણો જો ઉત્પન્ન ન થાય તો તે ધર્મની ક્રિયાઓનું સેવન ખરેખર ઉપયોગી થઇ શકતું નથી. વેષ, તિલક અને ધર્મની રૂઢિ પ્રમાણે અમુક ક્રિયા કરવા માત્રથી કોઇ સદ્ગુણી પ્રમાણિક છે એવો કદિ ખ્યાલ કરવો નહિ. તેમજ ધર્મવેષ અને ધર્મની ક્રિયાઓ કરવા માત્રથી કોઇ અપ્રમાણિક છે એવો પણ કદિ ખ્યાલ કરવો જોઇએ નહિ. માનસિક વિચાર બળની વાણી તથા કાયા ઉપર અસર થાય છે. અર્થાત્ માનસિક બળવડે વાણી અને કાયાની પ્રવૃત્તિ થાય છે. મનવાણી અને કાયાની પવિત્રતા રાખવા સદાકાલ પ્રયત્ન કરવો એજ ઉત્તમ થવાનું પગથીયું છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૫ બુધવાર તા. ૫ મી જુન ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

જેમ બને તેમ અતિ ત્વરાથી આત્મ કલ્યાણને સાધવા તત્પર થવાની જરૂર છે. મનુષ્યની જીંદગી પાણીના પરપોટા જેવી ક્ષણિક છે. એક ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ કરવા યોગ્ય નથી. આજની રાત્રીએ અમદાવાદ સંઘના આગેવાન તથા સાગરગચ્છના આગેવાન શેઠ લાલભાઇ દલપતભાઇના આત્માએ દેહનો ત્યાગ કર્યો. રાત્રે એક વાગે નખમાં પણ રોગ ન હોય એવી દશાએ વાતચિત કરતાં સુઇ ગયા હતા, અને પ્રાતઃકાળમાં તેઓ એકદમ છાતીના રોગથી મરણ પામ્યા. તેમની મા ગંગા બેન ઉપર તેમનો અત્યંત પ્રેમ હતો. તેમની આજ્ઞાનો તે કદિ લોપ કરતા નહોતા. શેઠ લાલભાઇ હમારી પાસે ઘણીવાર દર્શનાર્થે વ્યાખ્યાર્થે, આવ્યા હતા. તેથી તેમના ઉત્તમ સદ્‌ગુણો જોવાનો અમને વખત મળ્યો હતો. જૈન તીર્થોની રક્ષા અને કન્યાઓને કેળવવામાં તેઓ આગેવાનીભર્યો લાભ લેતા હતા. તેમના હાથે અનેક શુભ કાર્ય થયાં છે. જૈન કોમમાં પ્રથમ નંબરનો એ આગેવાન પુરૂષ હતો. માતાના ઉપર પ્રેમ અને માતાની આજ્ઞા પાળવામાં તેનાં જેવો શ્રીમંત પુરૂષ મારી આંખે અદ્યાપિ પર્યંત દેખાયો નથી. તેઓએ સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૪ ના રાત્રીએ પાંચ વાગે દેહ છોડયો. સરકાર તરફથી તેમને સરદારની પદવી મળી હતી. મુંબઇ ઇલાકામાં આગેવાન આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીમા આગેવાન, પરસ્ત્રી સહોદર, જૈન કોમનો સ્તંભ અને ગુર્જર દેશનો દીપક ગુલ થયો દેખીને કોના મનમાં વૈરાગ્ય ન પ્રકટે. જુનો જમાનો અને નવીન જમાનો દેખનાર અને સમયને ઓળખનાર તે ઉત્તમ શેઠ હતા. તેમના મરણથી આખા અમદાવાદ શહેરમાં હાહાકાર વર્તાઇ રહ્યો છે. શેઠ લાલભાઇમાં પોતાનાં કાર્યો પોતાને હાથે કરવાનો ઉત્તમ ગુણ હતો. જૈનશાસન ઉપર અત્યંત પ્રેમ હતો. જૈનધર્મની હાડોહાડ શ્રદ્ધા ધારણકાર તે શેઠ હતા. દરરોજ એક સામાયિક કરવાનો અને પ્રભુ પૂજા કરવાની દઢ પ્રતિજ્ઞા ધારક હતા. દરરોજ તેઓ સામાયિકમાં આનન્દઘનજી, ચિદાનંદજી અને યશોવિજયનાં પદો ગાતા હતા. તે પદો કેટલીક વખત મેં સાંભળ્યાં પણ હતાં. તેઓએ જૈનધર્મના શુભ કાર્યમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો છે. સતત ઉદ્યોગ, વ્યવહાર કુશળતા, વ્યસન રહિત દશા, ધૈર્ય, ગંભીરતા, વિવેક અને ગુરૂજન સેવા વગેરે ગુણો તેમનામાં ઘણા હતા, તે વારંવાર સ્મરણમાં આવે છે. તેમના આત્માને શાન્તિ

મળો ! સંસારમાં કોઇ અમર રહ્યો નથી. અને કોઇ અમર રહેનાર નથી. મૃત્યુના પંઝામાં ફસાતાં પહેલાં ધર્મની આરાધના કરી લેવી જોઇએ. આ ક્ષણિક સંસારમાંથી પરમશાન્તિનો માર્ગ ગ્રહી લેવો જોઇએ.

× × + ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ વદિ ૬ ગુરૂવાર તા. ૬ ઠ્ઠી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

કોઇની સાથે વાત કરતાં મુખમાંથી એક પણ તોછડો શબ્દ નીકળે નહિ એમ ખાસ ધ્યાન રાખવું. માન, આદર અને સત્ય વિના ગુરૂની પાસેથી લીધેલી વિદ્યા ફલ આપતી નથી. તંદુરસ્તીનો પાયો બ્રહ્મચર્ય છે, એમ હૃદયમાં દૃઢ નિશ્ચય કરવો જોઇએ. શરીર તંદુરસ્ત હોય છે ત્યારે મન તંદુરસ્ત રહે છે. શરીરની આરોગ્યતા કસરતથી રહે છે. ચિંતા, શોક રહિત મન રાખવું એ આરોગ્યતાનો આન્તરિક ઉપાય છે. મનને આનન્દમાં રાખવાથી શરીરની આરોગ્યતામાં વૃદ્ધિ થાય છે. શરીરની કિમ્મત કરતાં આત્માની અનન્તગણી વિશેષ કિમ્મત છે. માટે શરીરની આરોગ્યતા કરતાં સદ્ગુણો વડે આત્માની પુષ્ટિ કરવા વિશેષ લક્ષ્ય આપવું.

સર્વ કલ્યાણનું કારણ જ્ઞાન છે. ઉત્તમ ધર્મનો પાયો જ્ઞાન છે. જ્ઞાનીની સંગતિમાં સુખ સમાયું છે. શરીર અને મન તાજું હોય તે વખતે વાંચવું. નિયમિત વખતે કોઇ પણ પુસ્તક વાંચવું. જે વાંચવું તે સારી રીતે સમજીને વાંચવું. જે વાંચવું તે એક સ્થિર ચિત્તથી વાંચવું. ઉત્સાહ ધારણ કરીને વાંચવું. હેતુ પૂર્વક વાંચવું. અને જે વાંચ્યું હોય તેનું હૃદય પટમાં ચિત્ર ખડું થાય તેવી રીતે વાંચવું, અને તે પણ પોતાના આત્મબળથી વાંચવું.

જગતની નીતિ બંધારણનો પાયો ડગાવનાર અસત્ય છે. પક્ષપાતથી અસત્ય બોલાય છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ભય અને હાસ્યથી અસત્ય બોલાય છે. અનેક સ્વાર્થિક ઇચ્છાઓના તાબે થઇને જે મનુષ્યો પરમાર્થ તત્ત્વને ભૂલે છે. તેઓ અસત્યના અંધકારમાં પ્રવેશે છે, અને લુચ્ચા જેવા બને છે. બાહ્ય આકારથી જે સત્ય હોય પણ અન્તરમાં સત્ય ન હોય તે સત્ય ગણાય નહિ. સ્વાર્થ અને અજ્ઞતાના યોગે ઢોંગ કરી શકાય છે. કોઇ પણ પ્રકારનો ઢોંગ અન્તે ખુલ્લો થાય છે. ઢોંગ વિનાનું જીવન ખરેખર

ઉત્તમ ગણાય છે. ખુશામદ એ ઢોંગ છે. ખુશામતીયા મનુષ્યો અમૃતના નામે વિષ પાય છે. ખુશામતીયા હીમના જેવું લીલું બાળનાર છે. કદિ ખોટી અફવા ફેલાવવી નહિ. ખોટી વાતો ફેલવનાર અને ખોટી વાતો ઉડાવનાર અને ખોટી વાતોને સત્ય માનનાર પાપના પ્રદેશના ગમન કરે છે. રણશીંગડાની પેઠે ખોટી વાતોને મુખમાંથી ફુંકનારાઓ અશાન્ત, ક્લેશ અને લોહીની નદીઓ પ્રકટાવે છે. જૂઠી વાત ફેલાવવી નહિ અને જૂઠી સાક્ષી પૂરવી નહિ.

× × × ×

સં૰ ૧૯૬૮ જેઠ વદિ ૭ શુક્રવાર તા૦ ૭ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

કોઇની સહાયની આશા રાખ્યા વિના પોતાનું કાર્ય પોતે કરવું જોઇએ. સદા સ્વાશ્રયી બનીને તે કાર્ય કરવાની વૃત્તિ ધારવી જોઇએ. સ્વાશ્રયથી આત્મશક્તિનું ભાન થાય છે, અને કાર્યની સિદ્ધિનો અનુભવ પ્રાપ્ત થાય છે. તથા અન્યની યાચના કરવાનો અભ્યાસ ટળે છે, સ્વાશ્રયી બનવાથી આલસ્ય દૂર જાય છે, અને વખતસર કાર્ય કરી શકાય છે તથા અન્તરની શક્તિ ખીલવી શકાય છે.

બાલ્યાવસ્થાથી પરાક્રમ કરવાને માટે હું જન્મ્યો છું, એવો મનમાં દૃઢ સંકલ્પ કરવો અને શુભ કાર્યોમાં હોંશથી પ્રવૃત્તિ કરવી. દૃઢ નિશ્ચયથી અને ઉત્સાહથી જે જે કાર્યો કરવામાં આવે છે, તેમાં સુગમતા પ્રાપ્ત થાય છે. જે જે કાર્યો કરવાં તે થોડાં કરવાં પણ સંગીન કરવાં.

સારાં આચરણ એ સ્વર્ગનો દરવાજો છે. જેના પોતાના ગુણોને માટે અભિમાન નથી તે પુરૂષ મોક્ષનો દરવાજો ઉઘાડે છે. મોટા થવું એ દુનિયાને ગમે છે, પણ મોટા થવાને માટે નીતિ, પ્રમાણિકતા અને ધર્માચરણોને ધારનાર તો વિરલા મનુષ્યો હોય છે. ઉત્તમ થવામાં પોતે કરેલું અભિમાન જ પોતાને નડે છે.

સત્પુરૂષોની કૃપા મેળવવી એ ઉત્તમ થવાનું પ્રથમ પગથીઉં છે. સત્પુરૂષોનો સ્નેહ-પ્રેમ, દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે. સમુદ્રને સેવનારા તો અનેક મનુષ્યો હોય છે, પણ સમુદ્રના તળીયેથી રત્નોને કાઢનારા તો કોઇ

વિરલા હોય છે. તે પ્રમાણે સત્પુરૂષોની પાસે વસનારા-બેસનારા તો ઘણા હોય છે. પરંતુ સત્પુરૂષોના હૃદયને પ્રાપ્ત કરનારા તો વિરલા વિજયી મનુષ્યો હોય છે.

ઉત્તમ સત્પુરૂષો તરફ પૂજ્યભાવ, ભક્તિ, પોતાનાં કરતાં નીચી કોટીના જીવો પર દયા, સ્વધર્મી મનુષ્યો પર સ્નેહ દૃષ્ટિ અને ગુણી જનોપર પ્રમોદ ભાવના જેઓ ધારણ કરે છે, તેઓ આગળનો માર્ગ પ્રાપ્ત કરે છે.

સન્તોનો પ્રેમ સદાકાલ ઇચ્છવો. સત્પુરૂષોની કૃપાદષ્ટિ જેના ઉપર પડે છે, તેનો ઉદ્ધાર થયા વિના રહેતો નથી. માટે ગમે તેવા સાનુકૂલ સંયોગોમાં અને ગમે તેવી ઉચ્ચ દશામાં પણ સંતોની કૃપા મેળવવા પ્રયત્ન કરવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૮ શનિવાર તા. ૮ મી જુન ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

અમુક મનુષ્યની સાથે અણબનાવ થવાથી ઉપાડેલા કાર્યથી દૂર રહેવું એ ઉત્તમ મનુષ્યનું લક્ષણ નથી. જે બાબતમાં મતભેદ હોય તે વિના અન્ય સર્વ બાબતોમાં બન્ને સાથે રહીને કાર્ય કરવું જોઇએ. અપમાન વગેરે સહન કરીને અણબનાવ ભૂલી જઇ સર્વની સાથે રહીને કાર્ય કરવાં જોઇએ. કોઇ પણ ગરીબની આંતરડી દુઃખવવી એના જેવું કોઇ અઘોર કર્મ નથી. એવા પાપની સજા, કર્મના નિયમ પ્રમાણે વહેલી મોડી થાય છે.

મીઠાશ ભરેલા શબ્દો બોલનારાઓ દેવો સમાન છે. જે મનુષ્યો મીઠાશ ભરેલા શબ્દોથી અન્યોને ચાહે છે તેને સર્વે ચાહે છે. વેરનું ઔષધ પ્રેમ છે. કોઇપણ મનુષ્ય આપણા ઉપર વૈર રાખે તો આપણે તેના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવો જોઇએ. આપણું બૂરૂં કરનારનું કદિ નુકશાન કરવા પ્રવૃત્ત થવું નહિ. એ દુનિયામાં પૂજ્ય મહાત્માઓ થવાનું પ્રથમ પગથીયું છે.

હે ચેતન ! તારા ઉપર કોઇ અરૂચિ ધારણ કરે તો તારે સામા ઉપર કદિ અરૂચિ ધારણ કરવી નહિ. તારૂં અશુભ કરનારાઓને માફી આપ. શઠની સામે શઠતા ધારણ કરવી એ કંઇ સત્વ ગુણી મનુષ્યનું લક્ષણ નથી. અપરાધી જીવો ઉપર સદા કરૂણાભાવના ધારણ કરવી. ભુંડાઇનો

બદલો ભલાઇથી આપવો એમ મહાત્માઓ વિચારે છે, અને ભુંડાઇનો બદલો ભુંડાઇથી આપવો એમ અધમ પુરૂષો વિચાર કરે છે.

ગમે તેવા ગભરાટના સમયમાં પણ હું શું કરૂં છું, મારે શું કરવું જોઇએ તેનો વિચાર કરી જવો. દુનિયા સર્વ પ્રપંચી છે, અને આપણે પોતે સારા છીએ એવો મત કદિ બાંધવો નહિ. કોઇ પણ મનુષ્ય સંબંધી સદાકાલ એક સરખો મત બાંધવો એ તેની પૂર્ણ જીંદગીનું અવલોકન કર્યા વિના યોગ્ય ગણી શકાય નહિ. કોઇ પણ મનુષ્યના મરણ બાદ તેની જીંદગી ઉપર પરિચયથી આજુબાજુના સંયોગોથી અને પોતાની બુદ્ધિ અનુસારે મત બાંધી શકાય છે. સામા મનુષ્ય સંબંધી મત બાંધનાર મનુષ્ય પોતાની વૃત્તિના અનુસારે મત બાંધી શકે છે. તેથી મત બાંધનાર ઉપર પણ મતબાંધવાનો પ્રસંગ મળી શકે છે. અન્યોના આચારો અને વિચારો ઉપર મતબાંધનાર મનુષ્યોના વિચારો ઉપર મત બાંધનાર મનુષ્યો હોય છે માટે કોઇ પણ મનુષ્ય સંબંધી મત બાંધતાં પહેલાં મત બાંધવાના જે જે હેતુઓ હોય તેનો તપાસ કરવો. મત બાંધવાનાં સાધનો સત્ય છે કે અસત્ય છે તેનો નિર્ણય કરવો. તેમાં કોઇ બાજુથી ભૂલ તો નથી થતી ? તેનો વિચાર કરવો. જે જે સાધનો વડે મત બાંધવો જોઇએ તે સંબંધી દીર્ઘ વિચારો કરવા.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૯ રવિવાર તા. ૯ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જેના માટે જે યોગ્ય હોય અને જેને જેની આવશ્યકતા હોય અને તને તે બાબતમાં જે ઉપદેશ યોગ્ય લાગતો હોય તે ઉપદેશ આપ ! જેને જેટલું પચે તેને તેટલું આપ ! આજુબાજુના સંયોગો અને ભાવિની ઉન્નતિનો તપાસ કરીને આપ ! માનસિક વિચારોનાં પરિવર્તનો ભવિષ્યમાં અમુકને કેવાં થશે તેનો પહેલાંથી કંઇક ખ્યાલ કરીને જે યોગ્ય લાગે તે આપ. માનસિક વિચારોનાં ઉચ્ચ પરિવર્તનો થાય તદર્થે જે યોગ્ય લાગે તે અન્યોને આપ. નિષ્કામબુદ્ધિ અને સાપેક્ષ દૃષ્ટિનો ખ્યાલ કરીને જે અન્યોને યોગ્ય લાગે તે આપ. ગંભીરતા આદિ સદ્‌ગુણોના અધિકારીઓને શોધ અને તેઓને અધિકાર પરત્વે યોગ્ય લાગે તે આપ ! તારી પાસે

જે જે છે તેમાં સર્વનો હક્ક છે, એમ માનીને અન્યોને ઉદારભાવથી જે જે આપવાનું હોય તે આપ ! **એકનું અનન્ત ગણું થાય તેવું અન્યોને આપ** ! ભવિષ્યમાં પરંપરાએ પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામે તેવું અન્યોને આપ. જે જે મનુષ્યોને જે જે સમયે જે જે ઉપયોગી હોય અને તે તે તારી પાસે હોય તે આપ ! તું આપવા માટે જન્મ્યો છે. **જે જે આપવાથી પ્રતિબદલા તરીકે જે જે પાછું મળે છે તેનીઇચ્છા ન રાખ.** જે જે આપે તે બહુમાન અને શુદ્ધપ્રેમથી આપ !

અતિથી સત્કાર એ આર્યોનું મુખ્ય લક્ષણ છે. જેના હૃદયમાં અતિથી સત્કાર નથી તે પોતાના દેશની, ધર્મની અને આત્માની અવગણના કરે છે. શત્રુ પણ અતિથિ થઇને આવે તો તેની ગુરૂજનની પેઠે સેવાભક્તિ અને બહુમાન કરવું. શત્રુ પણ અતિથિ થઇને આવે તો તેના ઉપર અરિબુદ્ધિ ધારવી નહિ, પણ તે પોતાનો છે એવી બુદ્ધિ ધારણ કરવી કે જેથી ભવિષ્યમાં ઘણાભવ પર્યંત વૈર સંસ્કારો પડવાના હોય તે ન પડે અને વર્તમાનમાં તે સંસ્કારો ટાળીને મહાન્ ઉપકાર કરી શકાય. તથા સત્પુરૂષોની કોટિમાં પ્રવેશ કરી શકાય. જેની પાસે પ્રતિપક્ષી પણ અતિથિ થઇને આવે અને તેને જે માન આપતો નથી તે મનુષ્યની કોટીમાં ગણાવવાને લાયક નથી. જે અતિથિનો અનાદર કરે છે, તેનો સદ્ગુણો અનાદર કરે છે. સાધુઓમાં, ત્યાગીઓમાં, ગૃહસ્થોમાં અતિથિ સત્કાર ગુણ ખીલવવા જેઓ ઉદ્યમ કરે છે તેઓ પરમાત્માના સાચા સેવકો છે. પોતાની પાસે આવેલા કોઇપણ આત્માનો તિરસ્કાર કરવો એ પોતાનો તિરસ્કાર કરવા બરોબર છે. જે મનુષ્યોમાં અતિથિ સત્કાર ગુણ છે તે આર્યો છે. અતિથિ સત્કાર કરવો એ પરમાત્માના સેવક બનવાની ઉત્તમ નિશાની છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૧૦ સોમવાર તા. ૧૦ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જેનું મન નાના બાળકની પેઠે સરળ છે તે સત્પુરૂષ કહેવાય છે. જેના મનમાં કપટની મલીનતા નથી અને સદાકાલ આનન્દી રહે છે તે યોગી થવાને માટે લાયક છે. જેના મનમાં પ્રતિક્રમણ કર્યાબાદ પાપ સેવ-

વાની બિલકુલ ઇચ્છા ન હોય તે પ્રતિક્રમણરૂપ યોગ માર્ગનો અધિકારી ગણી શકાય છે. દૃષ્ટા, દૃષ્ય અને દર્શનની એકતાને તે પામે છે, તે ખરો દર્શન કરનારો ગણી શકાય છે. ધર્મની જે જે ક્રિયાઓ, જે જે અનુષ્ઠાનો પોતે કરે અને તેના પૂર્ણરહસ્યને સારી પેઠે અવબોધે તે ક્રિયાયોગી ગણી શકાય છે. જે જે ધર્મની ક્રિયાઓ કરતાં આખું જીવન ચાલ્યું જાય અને મૈત્રી દયા, ભક્તિ, સમાનભાવ, વૈરાગ્ય, નીતિ, વ્રત, ઉદારભાવ, વિનય, અતિથિ સત્કાર વગેરે ગુણોને ન પામી શકાય તો ધર્મની ક્રિયાઓમાં પોતાની યોગ્યતા નથી એમ અવબોધવું. જે મનુષ્ય વિદ્વાન્ હોય પણ પ્રેમ ભ્રાતૃભાવ, દયા, સત્ય, પ્રમાણિકતા, નીતિ આદિ સદ્ગુણોથી રહિત હોય તે પોતાનું કલ્યાણ કરી શકતો નથી, અને દુનિયાનું ભલું પણ કરી શકતો નથી. જે બાહ્યની તપશ્ચર્યા કરીને તપસ્વી બન્યો હોય પણ અન્તરમાં સમતા, દયા, સત્ય, પરમાર્થતા, પરોપકાર વગેરે સદ્ગુણોથી અલંકૃત ન હોય તો તેનું તપશ્ચરણ કેસુડાના પુષ્પની પેઠે શોભતું નથી. જેનામાં કદાગ્રહ હોય અને રસ્તામાં જતાં લોકોની સાથે લઢી મરનાર હોય અને તેમજ સંકુચિત દૃષ્ટિથી વર્તમાન કાલના લાભનેજ અવલોકનાર હોય તથા ભવિષ્યના મહાન્ લાભને ભૂલનાર હોય, તેમજ ભિન્ન ભિન્ન વિચારકોની વચ્ચે ઉભો રહી પરમાર્થ કાર્ય કરવાની શક્તિ ન ધારવતો હોય તો લોકોપયોગી મહાકાર્યો કરવાને શક્તિમાન્ થતો નથી. તેમજ તે દુનિયામાં પરોપકારી જેવો જોઇએ તેવારૂપે બની શકતો નથી જે મનુષ્ય દુનિયાના મનુષ્યોનું શ્રેયઃ કરવા કંઇ પણ હૃદયની લાગણી ધ[illegible] નથ તે મનુષ્ય ખરેખર દુનિયાના સ્મરણમાં રહી શકતો નથી [illegible] તે દુનિયામાં સ્વાર્થ સાધક ગણાય છે. જે મનુષ્ય દુનિયામ[illegible] ભલું કરવા પ્રયત્ન કરે છે તે વિક્રમ રાજા[illegible] પેઠે પોતાની પાછળ અ[illegible] નામ કરી જાય છે. જેને દુનિયામાંથી ગુણો લેવાની બુદ્ધિ હોય છે તેને ગુણો મળે છે, અને જેને દુનિયામાંથી દુર્ગુણો લેવાની વૃત્તિ હોય છે તેને દુર્ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે. દુનિયામાં જેવું લેવું હોય તેવુ તૈયાર છે જે મનુષ્ય આત્માનો મૂલ ધર્મ જાણે છે તે દુનિયાને સુખના માર્ગે દોરવા ખરી દૃષ્ટિને ધારણ કરી શકે છે. જે મનુષ્ય આત્માના સ્વાભાવિક સદ્ગુણોને ધારણ કરે છે તે દુનિયાને સત્ય માર્ગપર લાવી શકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૧૧ મંગળવાર તા. ૧૧ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજને સ્વર્ગગમન થયાં આજ ચૌદ વર્ષ પૂર્ણ થયાં છે. શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજની અનુભવબુદ્ધિ ઘણી હતી. તે કાલમાં તે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર ધારક હતા. તેમનો મનુષ્યોપર સારો પ્રભાવ પડતો હતો. શ્રીમદ્‌ની દીર્ઘ દૃષ્ટિ હતી. મનુષ્યની પરીક્ષા કરવામાં તે એક્કા હતા. તે પચ્ચીશ વર્ષપર મળેલા મનુષ્યને પણ અર્ધ રાત્રીએ બોલાવા માત્રથી ઓળખી કાઢતા હતા. તેમણે સીત્તોતેર વર્ષનું આયુષ્ય ધાર્યું હતું. ભાષા સમિતિનો સારી પેઠે ઉપયોગ ધારતા હતા. ગમે તેવા વિકટ પ્રસંગોમાં દીર્ઘદૃષ્ટિ અને સમય સૂચકતાને વાપરી નિર્લેપ રહીને અન્યો ઉપર પોતાનો પ્રભાવ પાડતા હતા, અને અન્યોને ધર્માનુયાયી બનાવતા હતા. તેમનામાં પ્રમાણિકત્વ હતું. તેથી તેમના બોલોનો ભાર જૈનકોમ ઉપર ઘણો પડતો હતો. એક આંખમાં ચંદ્ર અને એક આંખમાં સૂર્ય એવી સ્થિતિથી શ્રીમદ્ શિષ્યોનું હિત કરતા હતા. તેમના સમાગમમાં આવનાર મનુષ્યોનાં મન તેઓ પોતાની તરફ આકર્ષી શકતા હતા. નાની ઉમ્મરના સાધુનું પણ વ્યાખ્યાન સાંભળવામાં રૂચિ ધારણ કરતા હતા, અને તે પ્રમાણે વર્તીને સાધુઓ[illegible] પોતાનો અનુભવ આપતા હતા. શ્રીમદ્ અખંડ બ્રહ્મચર્ય ધારક મહાપુરૂષ હતા તેથી તેમનામાં વચન સિદ્ધિ હતી. શ્રીમદ્‌નો પહેલાં જરા ગરમ સ્વભાવ હતો, પણ હળવે હળવે ઉમ્મર વીતતાં તે ઘણો ન્યૂન થઇ ગયો હતો. શ્રીમદ્ અન્ય સાધુઓની સાથે સંપીને ચાલતા હતા, અને કદિ કોઇ જાતના ક્લેશ અને જૈનશાસનની હીનતા કરાવે એવી ધમાધમમાં પડયા નહોતા. તેમના સમકાલીન સાધુઓ અને જૈનકોમમાં તેમની સારી પ્રતિષ્ઠા હતી. તેઓ ચારિત્ર ધર્મનો અભિમાન કરતા નહોતા. ગચ્છની ખંડન મંડન ચર્ચામાં શ્રીમદ્ પડયા નહોતા. પંચાચાર પાળવામાં પ્રમાદ દશા ટાળીને યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરતા હતા. ક્રિયા માર્ગમાં સાગરનો સંઘાડો વખણાય છે. તે બાબતમાં શ્રીમદ્ વખણાતા હતા. તેમનો બનાવેલો કોઇ ગ્રંથ નથી. હૃદય સદ્ગુણોને તેમણે સારી પેઠે ખીલવ્યા હતા. અને આગળ ખીલવવા પ્રયત્ન કરતા હતા. શ્રીમદે પોતાની છબી પડાવી નથી. મરણ વખતે અમોએ ઘણું કહ્યું હતું, પણ તેમણે સ્પષ્ટ ના કહી હતી. શ્રીમદ્‌ના ધર્મવિચારો સારા હતા. શ્રીમદ્ જુના જમાનાને અનુસરીને પ્રવર્તનારા હતા. તે વખતમાં ઘણા સાધુઓની તેવી દૃષ્ટિ હતી. શ્રીમદ્ વક્તા, ધર્મપ્રચારક,

ભક્ત, અનુભવી કહી શકાય, હજારો મનુષ્યને ધર્મમાર્ગમાં જોડનાર એવા શ્રીમદ્‌ના આત્માને શાન્તિ મળો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૧૨ બુધવાર તા. ૧૨ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પ્રતિજ્ઞા પાળનારઃ શૂરવીર મનુષ્યો ગણાય છે. પ્રથમ વિવેક શક્તિથી મનમાં ચોક્કસ વિચાર કરીને સ્વપરને જેથી લાભ થાય એવી પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઇએ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, વય, આજુબાજુના સંયોગો અને પોતાના સામર્થ્યનો વિચાર કરીને પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઇએ. જે બાબતની પ્રતિજ્ઞા લેવા વિચાર હોય તે બાબતનું પૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવું જોઇએ. દેવ-ગુરૂ અને ઉત્તમ મહાત્માઓની સાક્ષીએ લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પ્રાયઃ પૂર્ણનિર્વહી શકાય છે. અમુક સંયોગોમાં અમુક બાબતમાં ચોકકસ વળગી રહીને અમુક શક્તિ પ્રકટાવવાને માટે પ્રતિજ્ઞા કરવામાં આવે છે. જે બાબતની પ્રતિજ્ઞા કરવામાં આવે છે, તે તરફ વારંવાર ઉપયોગ રહે છે અને તેથી આત્મામાં તે બાબતની સિદ્ધિ થાય એવું વીર્ય પ્રકટી નીકળે છે. જેનું મન મજબૂત હોય છે, અને જે ભય, ખેદ, કાયરપણાથી રહિત હોય છે તે પ્રતિજ્ઞાને પાળી શકે છે. જે મનુષ્યો શૂરા અને ટેકીલા હોય છે. તે મનુષ્યો લીધેલી પ્રતિજ્ઞાને અનેક પ્રકારની આપત્તિયો વેઠીને પણ પાળે છે. જે મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરે છે, તેમના ચારિત્રનો પાયો શિથિલ થઇ જાય છે, અને તેઓ કાયર પુરૂષોની કોટિમાં ગણાય છે. જે મનુષ્યો ધારના ખીલાની પેઠે પ્રતિ-જ્ઞાઓ લઇને પોતાના આત્માની દશા કરે છે, તેમની મનુષ્યોમાં પણ ગણના થવી પણ મુશ્કેલ છે. જે મનુષ્યો પ્રતિજ્ઞાની કિમ્મત સમજી શકતા નથી તે, ભક્ત, દાતાર અને શૂર એ ત્રણમાંથી એક પણ બની શકતા નથી. પ્રતિજ્ઞા લઇને જે મનુષ્યો ફરી જાય છે, અને પોતાના આત્માને લાલચો તરફ ઘસડી જાય છે તે મનુષ્યોના ચરણની ધૂળથી અપવિત્ર થવાય છે. આર્ય દેશમાં પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ કદિ ન થાઓ. જેની પ્રતિજ્ઞા ચળે છે તેનું સર્વ ચળે છે. જેની અચળ પ્રતિજ્ઞા છે તેનું સર્વ અચળ છે. જે પ્રતિજ્ઞા પાળી શકે છે તે મનુષ્ય થઇ શકે છે. ગમે તો ઘરબારી હોય વા ઘરનો

ત્યાગ કર્યો હોય પણ પ્રતિજ્ઞાપાલનશક્તિ વિનાના મનુષ્યો સર્પ, રાક્ષસ અને ધૂમકેતુ કરતાં વિશેષ ભય કરે છે. કપટ, દ્રોહ, વિશ્વાસઘાત, સ્વાર્થ તુચ્છતા, લોભ, ભય, નિર્બળ મન, અને ધર્મપર અવિશ્વાસ ઇત્યાદિ દુર્ગુણો જેનામાં હોય છે તે મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞાના નામને લજાવે છે, અને ખરના જેવો છતાં સિંહનું ચામડું ઓઢી સિંહ જેવો બનવા ધારે છે પણ અન્તે તેનો નાશ થાય છે. જે મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા પાળવાને માટે શક્તિમાન્ થાય છે તે મનુષ્ય ગુણોને ખીલવવા માટે શક્તિમાન્ થાય છે. જે મનુષ્ય ફક્ત પ્રતિજ્ઞા પાળવાની રૂચિ ધરાવે છે અને તે પ્રમાણે વર્તે છે તેનામાં સર્વ પ્રકારના ગુણો ધીમે ધીમે આવે છે. ગમે તેવા સંયોગોમાં પ્રતિજ્ઞાપાલન શક્તિ ખીલવો. સર્વ ગુણો મેળવવાની પૂર્વે પ્રતિજ્ઞા ગુણને ખીલવો. પ્રતિજ્ઞા પાલનશક્તિમાં પાસ થાઓ. પ્રતિજ્ઞાપાલનશક્તિ ખીલવવાથી મનુષ્યો દેવ સમાન બને છે અને દુનિયાને સ્વર્ગ સમાન બનાવે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ જેઠ વદિ ૧૩ ગુરૂવાર તા. ૧૩ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

મનુષ્યોને અન્નદાન આદિ દાન આપ્યાથી તેઓને પોતાના ધર્મમાં દાખલ કરી શકાય છે. તે માટે ખ્રીસ્તીઓનો દાખલો મોજુદ છે, અને આજ કારણથી સાધર્મ્ય વાત્સલ્ય કરવાની જરૂર છે. મનુષ્યોને પોતાના ધર્મમાં દાખલ કરવા હોય તો તેમને જે જે બાબતની સહાય આપવી ઘટે તે આપવી જોઇએ. આ રિવાજ ઘણા સૈકાથી ચાલ્યો આવે છે, અને તે અનેક આકારોવડે પોતાનું અસ્તિત્વ ધરાવી શકે છે. અન્ય મનુષ્યોને પોતાના ધર્મમાં લેવાને માટે અન્ય ઉપાય એ છે કે તેઓના આત્માનું કોઇપણ રીતે ભલું કરવા અનેક ઉપાયો કરવા. પ્રભાવનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ઉંડા ઉતરીને તપાસીએ છીએ તો તેમાંથી ઘણું જાણવાનું મળી આવે છે, અને તે ધર્મનો પાયો ઉંડો નાંખવામાં ઉપયોગી નિમિત્ત કારણ છે. મનુષ્યોમાં ધર્મની ભાવનાની વૃદ્ધિ થાય એવી પ્રભાવનાની મુખ્ય સરલ વ્યાખ્યાનો અર્થ છે, અને તેના અર્થ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ થાય તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી પ્રભાવના કરનારને મહાન્ લાભ પ્રાપ્ત થઇ શકે. ધર્મની

ભાવના ખીલવવા માટે પ્રભાવના કરવી એ પોતાની ફરજ છે પોતાની ફરજ અદા કર્યા વિના મનુષ્યોએ કદિ ન રહેવું જોઇએ. પ્રભાવનાના અર્થની સિદ્ધિ થાય તેવી રીતે અને તે યોગ્યતા પ્રકટાવે એવી સાધ્ય દશાએ પ્રભાવના કરવી જોઇએ. ધન, મન, વાણી અને કાયાવડે પ્રભાવના થઇ શકે છે. પોતાના સદ્વિચારો વડે પ્રભાવના કરી શકાય છે. કોઇને જ્ઞાનદાન આપીને પ્રભાવના કરી શકાય છે. કોઇને પવિત્ર મનુષ્યોની સંગત કરાવીને પ્રભાવના કરી શકાય છે. ધર્મનાં પુસ્તકોનો ફેલાવો કરીને પ્રભાવના કરી શકાય છે. કોઇપણ મનુષ્યને તેની ખરાબ દશામાં સહાય આપીને પ્રભાવના કરી શકાય છે. કોઇપણ મનુષ્યને ધર્મસૂત્રો ભણવામાં સહાય આપીને પ્રભાવના કરી શકાય છે. મનુષ્યોમાં નીતિના સદ્ગુણો વૃદ્ધિ પામે એવો ઉપદેશ અને એવાં પુસ્તકોનું દાન કરીને પ્રભાવના કરી શકાય છે. સાધર્મ વાત્સલ્ય—પ્રભાવના ઇત્યાદિ ભક્તિનાં અંગો છે, અને એવાં ભક્તિનાં અંગોને જે ધારણ કરે છે, તેને ભક્ત ગણી શકાય છે. ભક્તિને ધારણ કરનાર ભક્ત ખરેખર પરમાત્માના ભક્તોની ભક્તિ કરીને સત્યધર્મ રૂપ સૂર્યનાં કિરણોનો પ્રકાશ દુનિયાપર ફેલાવે છે. જે મનુષ્યને પ્રભુના ભક્તોપર પ્રેમ નથી તે મનુષ્ય ખરેખર પ્રભુપર પણ પ્રેમ ધારણ કરી શકતો નથી. એમ કહેવામાં ઘણું ગુપ્ત રહસ્ય સમાયું છે. તેનો વિવેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૧૪ શુક્રવાર. તા. ૧૪ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

સત્ય એ મહાન્ ધર્મ છે. સત્ય ક્થ્યા વિના જગત્માં કોઇ પણ જાતનો ઉત્તમ વ્યવહાર ચાલી શકે નહિ. અપેક્ષા વડે અનેક વ્યાખ્યાઓથી સત્યનું સ્વરૂપ અનુભવગમ્ય કરવું જોઇએ. **સત્યાન્નાસ્તિ પરો ધર્મઃ** એ વાક્યનો પરિપૂર્ણ અનુભવ કરવા યોગ્ય છે. પરમેશ્વરને નહિ માનનાર નાસ્તિકો પણ સત્ય બોલવું એ મહાન્ ધર્મ માને છે. જે મનુષ્ય સત્ય બોલતો નથી, તે અંધકારમાં પેસે છે અને પ્રકાશનો તિરસ્કાર કરે છે. આર્યાવર્તની અવનતિ થઇ હોય તો અનેક લાખોમાં લલચાયલા અસત્ય

વાદિમનુષ્યોથી થઇ છે. જે મનુષ્ય જ્યાં સુધી સત્યના માર્ગપર એક ટેકથી ચાલી શકતો નથી, તે મનુષ્ય ખરેખર ત્યાંસુધી ધર્મી બની શકતો નથી. જે મનુષ્ય સત્ય બોલવું એ મહા સિદ્ધાંતને ધર્મ તરીકે સ્વીકારતો નથી તેની અન્યધર્મ ક્રિયાઓ નિષ્ફલ છે. ઘણા મનુષ્યો તપ જપ અનુષ્ઠાન અને ટીલાં ટપકાં કરીને પ્રભુના નામની માળાઓ ગણનારા એવા અસત્ય બોલતાં સાંભળ્યા છે. ધર્મના ઉપાસકો બનીને ધર્મના ઉપદેષ્ટાઓ ક્ષુદ્ર લાલસાઓના તાબે થઇને અસત્ય બોલતાં દેખ્યા છે. આનું કારણ એ છે કે તે મનુષ્યોના હૃદયમાં સત્યનો પૂર્ણ મહિમા સમજાયો નથી, અને તેમજ તેઓ સત્યની કિંમત સમજનારા એવા ઉત્તમ મહાત્માઓના ઉપદેશને તેઓએ સાંભળ્યો નથી. જૈનોમાં પણ જે જૈનો સત્યનું સ્વરૂપ સમજીને સત્યને બોલે છે તેવા વિરલ મનુષ્યો દેખવામાં આવે છે. અસત્ય બોલવું આદિ કેટલાક દુર્ગુણો તો બાલ્યાવસ્થાથી શરૂ થાય છે. સત્યનો પ્રકાશ થયા વિના આર્યાવર્ત આદિ દેશોની સાત્વિક ઉન્નતિ થઇ શકનાર નથી, અને તેના અભાવે દુનિયા સત્ય સુખને પ્રાપ્ત કરી શકનાર નથી. બાલ્યાવસ્થાથીજ ઉપાસના કરવામાં આવે એવી કેળવણી મળ્યા વિના દુનિયામાં ઉત્તમ વ્યવહાર, સુખ પ્રાપ્તિ અને દુઃખનો નાશ થનાર નથી. સત્યવિના સાધુ કોઇ બની શકે નહિ. મનુષ્યો મોહથી અસત્ય બોલે છે, અને તેમજ મનુષ્યો મોહના ઉપર પગ દઇને સત્ય બોલે છે. હરિશ્ચંદ્ર રાજાની પેઠે અન્તે સત્યથી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. સત્યથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યાં સત્ય નથી ત્યાં ધર્મ નથી. **સત્ય બોલતાં વિચાર કરવો પડતો નથી, અને અસત્ય બોલતાં મનમાં જાળ ગુંથવી પડે છે.** સત્યવિના શાન્તિથી સત્યરૂપ ધર્મ મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યા વિના મનુષ્ય પરમાત્માનું દર્શન કરી શક્તો નથી. સત્યને પૂજો. સત્ય બોલો. સત્ય એ સુખનો સાથી છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૦)) શનિવાર. તા. ૧૫ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ગુણાનુરાગી મનુષ્યો ઘણા થોડા છે. હે આત્મન્ ! દુનિયાના મનુષ્યોની ગમે તેવી દશા દેખીને તું તારો અધિકાર ત્યાગ નહિ. ન્યાય સંપન્ન વૈભવ વિના જેમ ગૃહસ્થ મનુષ્યોમાં ધર્મ પ્રકટતો નથી તેમ ત્યાગીઓમાં ખરા અંતઃકરણથી નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ વિના સંયમ વીર્યોલ્લાસ પ્રકટી શકતો નથી. વેષ માત્રથી સાધુપણું આવતું નથી. સદ્ગુણોથી સાધુપણું પ્રકટી શકે છે. ગુણો વિના વ્રતોની શોભા વૃદ્ધિ પામી શકતી નથી. સાધુઓના ગુણો વિના સાધુનો વેષ પહેરીને જેઓ સાધુઓ બને છે, તેઓના અયોગ્ય આચરણોથી સાધુ વર્ગમાં અસાધુતાનો સડો પેસે છે, અને તેથી સાધુ વર્ગની અવનતિ થયા વિના રહેતી નથી. જે દેશમાં અને જે કાળમાં કોઇપણ ધર્મના સાધુઓ ક્ષુદ્ર બાબતોને લઇ પરસ્પર કલેશ કરે છે, એક બીજાની નિંદા કરે છે, એક બીજાની ઉપર આળ ચઢાવે છે, એક બીજાની અવનતિ ઇચ્છે છે, એક બીજાના ગુણોને દેખી શકતા નથી, પરસ્પર એક બીજાનું અશુભ કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને આંખમાં અગ્નિને ધારણ કરે છે, તે દેશની તે કાલમાં ઉન્નતિ થઇ શકતી નથી; પણ ઉલટી તે દેશની તે કાલમાં પડતી થાય છે. જે દેશમાં જે કાલમાં ગમે તે ધર્મના સાધુઓ દુર્ગુણો તરફ દોડે છે અને સદ્ગુણોના સામું અવલોકતા નથી. તેઓ વૈરાગ્ય, ત્યાગ અને ઉદારભાવ અને સમાન દૃષ્ટિથી પોતાનું અને દુનિયાનું શ્રેયઃ કરવા પ્રવૃત્ત થતા નથી. તેઓ સ્વાર્થી વૃત્તિના દાસ બને છે અને પરમાર્થના સામું જોતા નથી. તેઓ પોતાના અધિકારપરત્વે જે જે ગુણો ધારણ કરવાના છે, તેને ધારણ કરતા નથી. આત્માના ગુણો પ્રકટાવવાને પ્રયત્ન કરતા નથી અને ગુણીના ગુણોને પણ અવગુણપણે ગ્રહે છે. તે કાળમાં તે દેશની ઉન્નતિ થઇ શકતી નથી. કિન્તુ દેશની પડતીનાં ચિહ્નો પ્રકટી નીકળે છે. જે દેશમાં જે કાળમાં ગમે તે ધર્મના સાધુઓ રજોગુણ અને તમોગુણના તાબે થાય છે તે કાલમાં તે દેશમાં તે તે ધર્મના સાધુઓ પોતાના હાથે પોતાની પડતીનો પાયો નાંખે છે. જે કાલમાં જે દેશના મનુષ્યો દુર્ગુણોમાં ફસાતા જાય છે અને સદ્ગુણોની પરવા રાખતા નથી તથા એક બીજાને બલામાં મદદ આપતા નથી તથા સત્ય તે મારૂં એમ માનતા નથી, તે કાળમાં તે દેશમાં તે મનુષ્યોની ઉન્નતિ થઇ શકતી નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અધિક અષાડ સુદિ ૧ રવિવાર તા. ૧૬ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પ્રભુના ભક્તો થવાની ઇચ્છા સર્વે મનુષ્યો કરે છે પરન્તુ ભક્તના ગુણોને પ્રાપ્ત કર્યા વિના કદિ પ્રભુના સાચા ભક્ત બની શકાતું નથી. સાધુ થવાની ઇચ્છા કરનારે સર્વ વસ્તુઓની મમતાને ત્યાગી દેખાડવી જોઇએ. ત્યાગ વિના સાધુત્વ પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી. આપણે અન્ય મનુષ્યોની પાસેથી જે લેવા ઇચ્છીએ છીએ તે કરતાં કરોડગણું ગમે તે રીતે અન્યોને આપવા ઇચ્છા કરવી જોઇએ. પરસ્પર આપવું અને લેવું એ પોતાની ફરજ છે એમ વિચારીને પોતાની ફરજ બજાવ્યા વિના કદાપિ કોઇએ ન રહેવું જોઇએ. મન વચન અને કાયાનું ધન આપણી પાસે પુષ્કળ છે, મન વચન અને કાયાના ધન ને કેળવણીનો અન્યોના ભલા માટે ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે. ધર્મનાં મોટાં મોટાં અનુષ્ઠાનો કર્યા પહેલાં પોતાની માનસિક આદિ શક્તિયોનો સદુપયોગ કરવાનું કાર્ય શિખવું જોઇએ. જે ધર્મ, મનુષ્યોની આંતરડી ઠારવાનો ઉપદેશ દેતો નથી અને સ્વાર્થની ખાડમાં ઉતરવાનું કહે છે તે ધર્મને દૂરથી નમસ્કાર થાઓ. આપણોજ આત્મા આપણને કહી આપે છે કે સર્વનું ભલું ચિંતવવું અને સર્વનું ભલું કરવું. જે મનુષ્યની આંખમાં સ્નેહ નથી, અન્યને માટે ક્ષમા નથી, અને અન્યોનું ભલું કરવાની વૃત્તિ નથી તે મનુષ્ય હજુ પ્રભુના ધર્મની ગંધ પણ પામી શકતો નથી. પ્રભુના જેવા ગુણો ધારણ કર્યા વિના પ્રભુનાં દર્શન અને પ્રભુની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી. મારો ધર્મ એઇ છે એમ તો વગડામાં રહેનાર ભિલ્લ પણ કહે છે, પણ પોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તીને જગત્‌ને પ્રભુના દિવ્ય માર્ગમાં વહેવરાવે એવો જે કોઇ બને છે તેને ધન્યવાદ ઘટે છે. ઉદારભાવ અને દાન વિના પ્રભુના માર્ગમાં વહી શકાતું નથી. પ્રભુના સત્ય ધર્મમાં અસત્યની મલીનતા હોયજ નહિ. પ્રભુ પ્રાર્થના વગેરે ક્રિયાઓ કરનારાઓ જો મનનું પાપ ન ત્યાગે તો પ્રભુની પ્રાર્થનાથી તેઓ લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ. મનુષ્યો સ્વાર્થાદિવડે પ્રભુને છેતરવા જાય છે પણ તેઓ જાણતા નથી કે કદિ પ્રભુને છેતરી શકાયજ નહિ. મલિનવાસનાઓની તૃપ્તિ માટે જે પ્રભુની ભક્તિ કરે છે તે મનુષ્ય અજ્ઞાની છે. અજ્ઞાની મનુષ્યો પોતાની વૃત્તિ પ્રમાણે પ્રભુને કલ્પે છે અને પોતાની વૃત્તિ પ્રમાણે અનુષ્ઠાનો કલ્પે છે. જગત્‌માં અજ્ઞાનીયો ઘણા છે, અને જ્ઞાનિયો થોડા છે. નાનામાં નાના બાળકની પેઠે સરલ થવું એજ પ્રભુને મેળવ-

વાનો મહાન્ ઉપાય છે. પોતાની વૃત્તિ પ્રમાણે પ્રભુની ભક્તિ કરી શકાય છે. જેમ જેમ સદ્બુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ તેમ પ્રભુનો માર્ગ વિશેષ પ્રકારે દેખાય છે. પ્રભુ અને ગુરૂપર પૂર્ણ વિશ્વાસ ધારણ કરીને જે મનુષ્ય ધર્મને સેવે છે તે અનેક વિઘ્નોમાંથી પસાર થઇને પ્રભુને ભેટી શકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ શુદિ ૨ સોમવાર. તા. ૧૭ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આપણે એમ માનીએ છીએ કે સત્તાએ સર્વ જીવો પરમાત્માના જેવા છે. જ્યારે વાસ્તવિક સ્થિતિ આ છે, ત્યારે આપણે સર્વ આત્માઓને સિદ્ધના ભાઇ તરીકે ગણીને તેમના પ્રતિ શુદ્ધ પ્રેમભાવથી વર્તવું જોઇએ, અને તેઓનો તિરસ્કાર વા તેઓના ઉપર દ્વેષ વા તેઓની નિંદા ન કરવી જોઇએ. મનુષ્યો જગત્‌ના ગમે તે વ્યવહારથી વર્તતા હોય પણ જો કર્મરૂપ પડદાને દૂર કરીને દેખીએ તો તેઓ પરમેશ્વર છે એમ ભાસશે. મનુષ્યો અને અન્ય જીવોને આપણે સંગ્રહનયની દૃષ્ટિવડે અવલોકવા જોઇએ. જગત્‌નાં અનેક પ્રકારનાં વ્યાવહારિક કાર્યો કરતાં છતાં પણ જો આપણી ઉપર્યુક્ત દૃષ્ટિ રહે તો આપણે મનની ઉચ્ચ દશા કરીને દુનિયામાં કેટલા બધા નિર્લેપ રહી શકીએ અને તેમજ આપણે દુનિયાનું કેટલું બધું કલ્યાણ કરી શકીએ. સંગ્રહનયની દૃષ્ટિથી જગત્‌ને અવલોકવાનો અભ્યાસ પાડવાથી જગત્ જીવોના દોષો દેખવાનો વખત આવતો નથી, અને તેમજ જગત્‌ના જીવો પ્રતિ ઉત્તમ દૃષ્ટિ રહેવાથી પોતાના આત્મામાં પ્રકટેલી એવી ઉત્તમ દૃષ્ટિ પોતાનેજ ઉત્તમ ફલ આપવાને માટે સમર્થ બને છે, જેટલો કાલ આવી દૃષ્ટિથી મનુષ્ય દેખે તેટલો કાળ તેની ઉત્તમ પરિણતિ રહેવાથી તે શુદ્ધ પ્રદેશમાં ગમન કરે છે. આત્માની અન્ય આત્માઓ પ્રતિ પૂજ્ય દૃષ્ટિ રહે તેમાં તે પૂજ્યદૃષ્ટિ જે આત્મામાં પ્રકટે છે, તેજ આત્મા વસ્તુતઃ પૂજ્યત્વની ઉચ્ચ કોટિ પર ચઢે છે. જે મનુષ્યો આત્માઓને સત્તાથી પરમાત્મા રૂપે અવલોકે છે, તે મનુષ્યો પરમાત્મ તત્ત્વની ભાવનાના બળથી પોતાના આત્માને પરમાત્મા થવાના સંયોગોમાં મૂકી શકે છે. મનુષ્ય આવી પરમાત્મસત્તાની દૃષ્ટિથી આત્માઓની મૂળ

સ્થિતિને દેખે છે, અને તેથી તેઓની વિશાલદષ્ટિ સહેજે ઉત્પન્ન થાય છે. આપણે સંગ્રહનયની સત્તા વડે સર્વ આત્માઓને પરમાત્મભાવથી દેખવાનો અભ્યાસ પાડીએ તો અલ્પ કાળમાં ઘણા દુર્ગુણોને હઠાવી શકીએ. રાગ-દ્વેષ આદિ આઠે પ્રકૃતિયોનું જોર પણ ધીમે ધીમે ટળવા માંડે એવી રીતે આત્માને આત્મભાવે દેખીને આત્મસ્વરૂપ રમણતા રૂપ ચારિત્ર પ્રકટ કરવાનો વખત પ્રાપ્ત કરી શકું ! આવી ઉત્તમ દષ્ટિની ભાવનાથી ધર્મ આદિ તકરારી ભેદોનો નાશ થાય છે, અને આત્મા જાણે પરમાત્માજ હોય એવો ભાવ હૃદયમાં પ્રકટ થાય છે. ભય, દ્વેષ, ખેદ આદિ દોષોના આવરણો ટળે છે અને પરમાત્મ સત્તાની ભાવનાથી ઉચ્ચ દષ્ટિના શિખર પર ચઢી શકાય છે. જ્ઞાનીઓ સંગ્રહનય વડે સર્વે આત્માઓ સત્તાએ પરમાત્માઓ છે, એમ સ્વીકારે છે અને નયોની અપેક્ષાએ સંગ્રહનય સત્તાવડે ભાવના ભાવે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ સુદિ ૪ મંગળવાર તા. ૧૮ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

દુનિયાને સુખી કરવી એમ અનેક વિદ્વાનો વદે છે. કિન્તુ દુનિયાને આત્મજ્ઞાન વૈરાગ્ય સંતોષ આદિ ગુણોનો બોધ આપ્યા વિના તેની સુખની દિશા તરફ પ્રવૃત્તિ થવાની નથી. પ્રાણવાયુ વડે જેમ જીવો જીવી શકે છે, તેમ સંતોષરૂપ પ્રાણવિના સુખની સૃષ્ટિમાં જીવી શકાતું નથી. મનુષ્યો અનેક પ્રકારની બાહ્ય પદાર્થોની લાલસાઓના દાસ ભૂત બનીને બાહ્ય પદાર્થોની ઋદ્ધિવડે ખરેખરા સુખી થવાના નથી. જો મનમાં સંતોષ થયો તો બાહ્યનું ચક્ર મંદ પડવાથી આત્માના સુખનો ભાસ થયા વિના રહેતો નથી. આહાર, પાણી, અને શરીર સંરક્ષા તથા સંતોષ વૈરાગ્ય, સમાનતા આદિ સદ્ગુણો વડે આત્મા પોતાની મૂળ દશાને ધારણ કરતો હોય તો દુનિયાનાં દુઃખોની પેલી પાર જાય છે. યોગ્ય એવી પ્રશસ્ત અને નિવૃત્તિ માર્ગની ઉપાસનાથી મનુષ્યો સહજ સુખની દિશા તરફ ગમન કરે છે અને તેઓ સુખને પ્રાપ્ત કરે છે. પ્રવૃત્તિ માર્ગના કીડા બનીને જે મનુષ્યો સર્વ મનુષ્યની લક્ષ્મીનું હરણ કરીને પોતેજ ધનપતિ બનીને સુખ

ભોગવવા ઇચ્છા રાખે છે, તેઓ લાખો મનુષ્યોની દુઃખ દશા તરફ વિચાર કરી શકતા નથી, અને પોતે જડ એવી ધન વસ્તુના તાબે થઇ પરતંત્ર બને છે તથા ભ્રમણાથી તેઓ પોતાને સુખી માને છે. દિવ્યજ્ઞાન વિના દુનિયાની ઉન્નતિ થવાની નથી. દુનિયાને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર માર્ગનો બોધ આપવાની આવશ્યકતા છે. સુખની દિશા તરફ ગમન કરનારા મનુષ્યોએ પોતના કરતાં હલકા હોય તેઓના તરફ માયાળુ થવું જોઇએ, અને તેઓને ઉચ્ચ દશા કરવા પ્રયત્ન કરાવવો જોઇએ **પોતાના કરતાં નીચ, ગરીબ, દુઃખી અને અજ્ઞાની જે મનુષ્યો હોય તેના તરફ ઉચ્ચભાવથી જે દેશના મનુષ્યો વર્તે છે તે દેશનાં મનુષ્યોની સુખમય જીંદગી પ્રગટે** છે. નીચ મનુષ્યોને જ્યાં સુધી ધિક્કારવામાં આવે છે ત્યાં સુધી કોઇ પણ દેશની વા સમાજની સુખમય જીંદગી બની શક્તી નથી. દુનિયા જ્યારે પોતાના કરતાં નીચ ગરીબ મનુષ્યોને અને ગરીબ દુઃખી જીવોને સહાય આપશે અને તેઓનાં અશ્રુ લ્હુશે ત્યારે તે સુખમય જીંદગીની વાનગી ચાખી શકશે. સ્વાર્થમાં રાચી માચી રહેનારા દુનિયાના મનુષ્યો ખરેખર પોતાની અમુલ્ય જીંદગીને હારે છે અને આત્માના સદ્‌ગુણોનો પ્રકાશ કરી શકતા નથી. ન્યાય્ય નીતિથી અનેક અપરાધોમાંથી દુનિયાના મનુષ્યોને બચાવી લેનાર સત્પુરૂષો જ્યાં ત્યાં પ્રકટી નીકળો એજ અંતઃરણની તીવ્રેચ્છા છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ શુદિ ૫ બુધવાર તા. ૧૯ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

હજારો દીન કંગાલ ગરીબ આંધળાં લુલાં અને આધાર વિનાનાં મનુષ્યો ભૂખથી બુમો પાડે છે. રડે છે, કાલાવાલા કરે છે, ઘેરઘેર અને શેરીએ શેરીએ ભમે છે, હજારો ગાયો ભેસો વગેરે પશુઓ દુઃખે રડવડે છે. બુમો પાડે છે, કસાઇ વાડે જાય છે. ભૂખથી તે મરે છે, લોકોની ગરીબ દશા થતી જાય છે. ઢોરોનું અને મનુષ્યનું દુઃખ આંખોએ દેખી શકાતું નથી. જે લક્ષાધિપતિયો વિદ્વાનો આવા ગરીબ મનુષ્યોની અને ઢોરોની દયા નથી કરતા અને તેઓના ભલા માટે પોતાની શક્તિનો સદુપયોગ

કરતા નથી. તેઓના ઉપર ગરીબ દુઃખીઓની કળકળતી આંતરડીનો શાપ ઉતરે છે અને તેથી દેશની અધોદશા થાય છે. લેખકો, વકતાઓ, કવિયો, રાજાઓ, સાધુઓ, આચાર્યો અને સત્પુરૂષોએ ગરીબ દુઃખી પ્રાણીઓની વ્હારે ચડવું જોઇએ. દુષ્કાલમાં પીડિત લાખો મનુષ્યોનું રક્ષણ કરનાર જગડુશા શેઠને ધન્યવાદ ઘટે છે. દુષ્કાલના વખતે મદદ કરનાર હેમાભાઇ અને હઠીસંગ શેઠને ધન્યવાદ ઘટે છે. છપ્પનની સાલમાં અન્નનો મોટા ભાગે દુષ્કાલ હતો અને ઘાસ તો પૂર્વના વર્ષનું હોવાથી મનુષ્યોના જેટલું ઢોરોને દુઃખ પડયું નહોતું. આ સડસડની સાલમ તો પૂર્વના દુષ્કાલના મારાથી ઘાસના અભાવે ઘણાં ઢોરોનો નાશ થયો છે અને થાય છે. ગરીબ દુઃખી ભિખારી મનુષ્યોની ગૌણ સ્થિતિ* છે. તોપણ એકંદર આ સાલમાં મનુષ્યો અને ઢોરોને દુઃખનો પાર નથી. જૈનો, હિંદુઓ પારસીઓ, ભાટીઆઓ અને સરકાર તરફથી ગરીબ મનુષ્યોને અને ઢોરોને મદદ મળે છે. મુંબાઇથી અમદાવાદ સુધી વિહાર થયો તેથી દુષ્કાલથી મનુષ્યોની અને ઢોરોની જે દુર્દશા થઇ તેનું બરોબર ચિત્ર દોરાયું છે. હિંદુસ્તાનમાં માંસ અને દારૂની વપરાશ વધતી જાય છે. કસાઇખાનાં વધતાં જાય છે. ગરીબ લોકોપર દુઃખનો મારો સખત પડે છે. પૈસાદારો સુખ ભોગવવા માટે તલસે છે. ગરીબ મનુષ્યોની આંતરડીઓના કકળાટ ઠેકાણે ઠેકાણે સાંભળવામાં આવે છે. પરોપકારી સદ્ગૃહસ્થો બને તેટલું કર્યા કરે છે. પણ હજી ગરીબ દુઃખી મનુષ્યો અને ઢોરોનાં દુઃખ ટાળનાર યોજનાઓની ખામીઓ અવલોકાય છે. હે ધર્મરક્ષક દેવો ! તમો દુઃખીઓની સહાયે પધારો અને તમેજ દુઃખીઓને મદદ આપવામાં અમને સહાયી થાઓ ! હે દેવો ! તમારી ફરજ બજાવો. જીવોની દયા કરવી તેના સમાન કોઇ ધર્મ નથી. દરેક મનુષ્યો અપેક્ષાએ દાક્ટર છે અને દર્દી છે. એક બીજાના દદના દાક્ટર બનવાની જરૂર છે. દ્રવ્યવૈદ્ય અને ભાવવૈદ્ય બનીને દુનિયામાં પ્રસરેલા રોગોને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ સુદિ ૬ ગુરૂવાર તા. ૨૦ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

અપરાધીઓ ઉપર દયા કરવી અને તેઓના દોષોની માફી આપીને તેઓના દોષો ટાળવા એજ આર્યોની ઉન્નતિનું પ્રથમ ચિન્હ છે. આર્યનું લક્ષણ આ છે, અને અનાર્યનું લક્ષણ વિપરીત છે. દોષીઓ અને અપરાધીઓ પ્રતિ જ્યાં સુધી પ્રેમ અને દયાલુતા નહિ દેખાડીએ ત્યાં સુધી આપણા અપરાધો અને દોષોને માટે પ્રભુની પાસે માફી માગવી વા જીવોને ખમાવવાનો વિવેક કરવો એ સર્વ શુષ્ક હૃદયથીજ અવબોધવું. આપણે મોટા થવું હોય તો અપરાધીઓ પ્રતિ ઉદાર ભાવ રાખીને તેઓને ક્ષમા કરવાનો પાઠ શિખવાની જરૂર છે. અન્યોના ઉપર ઉદાર ભાવ રાખ્યા વિના આપણા ઉપર અન્યોનો ઉદાર ભાવ કયાંથી રહી શકે ? મનુષ્ય માત્ર દોષોને માટે તિરસ્કારને પાત્ર છે, અને તે ગુણોને માટે ધન્યવાદને પાત્ર છે. મનુષ્ય માત્રમાં કેટલાક દોષો હોય છે અને કેટલાક ગુણો હોય છે. દોષોની અપેક્ષાએ થોડા ઘણા અંશે સર્વ મનુષ્યો ધિક્કારપાત્ર ઠરી શકે છે, અને ગુણોની અપેક્ષાએ મનુષ્ય માત્ર થોડા ઘણા અંશે ધન્યવાદ પાત્ર ઠરી શકે છે, સામાન્ય અધમ મનુષ્યો તો મૂકીને દોષો દેખીને દોષીઓને ધિક્કાર્યા કરે છે. મધ્યમ મનુષ્યો દોષોને પણ દેખે છે અને ગુણોને પણ દેખે છે પણ દોષોની અપેક્ષાએ મનુષ્ય માત્રને તેઓ ધિક્કારે છે, અને ગુણોની અપેક્ષાએ મનુષ્ય માત્રને ધન્યવાદ આપે છે. ઉત્તમ મનુષ્યો મનુષ્ય માત્રમાં દોષો હોય છે, અને તે દેખીને તેઓ આશ્ચર્ય માનતા નથી. દોષીઓના ઉપર કરૂણા ધારે છે અને તેઓના સદ્દગુણો દેખીને તેઓને પ્રશંસે છે. તેઓ આત્માને મહાન્ ઉચ્ચ દેખે છે. તેથી દોષીના આત્માને પણ નહિ ધિક્કારતાં તેને સુધારે છે. અપરાધીઓને માફી આપીને તેઓને ઉત્તમ હિતશિક્ષાના પાઠો ભણાવે છે. વૈરનો બદલો વૈરથી લેવો વા અપરાધનો બદલો અપરાધીને શિક્ષા અપાવીને લેવો એમ ઉત્તમ સત્પુરૂષોની બીલકુલ માન્યતા હોતી નથી. ચંદનના જેવો તેઓનો સ્વભાવ હોવાથી આર્યના ખરા ગુણોને ખરી દુઃખની વેળાએ પણ ત્યાગતા નથી. જેનામાં આવો ઉત્તમ ગુણ છે, તે ગમે તે દેશમાં જન્મ્યો હોય તો પણ તે ગુણની અપેક્ષાએ આર્ય છે. રજોગુણ અને તમોગુણથી પોતાની ઉન્નતિ માનનારા મનુષ્યોએ આર્યાવર્તની અવનતિ કરી છે, અને તેનાં ફળ હાલ પણ ભારતવાસીઓ ભોગવે છે. રજોગુણી અને તમોગુણી આહારનો જેઓ ત્યાગ કરે છે અને સત્વગુણી

આહાર ગ્રહણ કરે છે, તેવા મનુષ્યો ખરેખર અપરાધીઓને માફી આપી શકે છે, અને વૈરી ઉપર પ્રેમ અને દોષીજનો ઉપર કરૂણા બુદ્ધિ ધારીને તેઓને સુધારી શકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ સુદિ ૭ શુક્રવાર તા. ૨૧ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

મન વચન અને કાયાથી અખંડિત બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરનાર ખરેખર દેવ સમાન ચમત્કારિક કાર્યો કરી શકે છે. નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિયો સાચવીને જે મનુષ્યો બ્રહ્મચર્યના ઉપાસક બને છે, તે મનુષ્યો અનેક રોગોમાંથી બચી જાય છે, અને વીર્યના સંરક્ષણથી દીર્ઘકાલિક ધ્યાન ધરવાને સમર્થ બને છે. મેસ્મેરિઝમ, હિપનોટિઝમ વગેરે પ્રયોગો સારી રીતે કરવા હોય તો બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવાની ખાસ જરૂર છે. તત્ત્વવિદ્યાનો અભ્યાસ કરવાને માટે બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવાની ખાસ જરૂર છે. ગુરૂકુલમાં બ્રહ્મચારી અવસ્થામાં પૂર્વે અભ્યાસ કરવાને વિદ્યાર્થીઓ રહેતા હતા, અને ગુરૂની પાસેથી અપૂર્વ વિદ્યાઓની પ્રાપ્તિ કરતા હતા. આખા શરીરના સંચાને નભાવનાર વીર્ય છે, અને તે વીર્યનું રક્ષણ કરીને જેઓ ઉર્ધ્વરેતા બને છે તે મનુષ્યો સંકલ્પ બળને ખીલવી શકે છે તથા ધારેલાં કાર્યોની સિદ્ધિ કરી શકે છે. માબાપોએ પોતાના પુત્રો અને પુત્રીઓને સારા સંયોગોમાં રાખીને તેઓને બ્રહ્મચારી બનાવવાં જોઇએ. બ્રહ્મચર્યના બળથી અનેક પ્રકારના મંત્રોને સાધી સિદ્ધ કરી શકાય છે. બ્રહ્મચર્ય બળવડે દેવતાઓને વશ કરી શકાય છે. જે પુરૂષ પચ્ચીશ વર્ષ પર્યંત અને સ્ત્રી જે વીશ વર્ષ પર્યંત ગૃહસ્થાવાસમાં બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરે છે. તેઉભન્ને દેશની, ધર્મની અને સમાજની ઉન્નતિ કરવા સમર્થ થાય છે. હજારો ઇચ્છાઓ જીતીને બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઇએ. બ્રહ્મચર્યરૂપ કલ્પવૃક્ષને જે મનુષ્યો ઉછેરીને મોટું કરે છે, તેઓ તેનાં સ્વાદફલ ચાખે છે, અને વંશ પરંપરાની ઉન્નતિના તેઓ હેતુભૂત થાય છે. ગામ વા શહેરની બહાર, વનોદ્યાનમાં વા નદીના કાંઠે ગુરૂકુલો સ્થાપીને આર્યાવર્તના ઉછરતા બાળકોને કસરત કરવાનાં સાધનો પૂરાં પાડવાં જોઇએ. ઉછરતા બાળકોમાં સ્વતંત્ર વિચાર કરવાની શક્તિ

ખીલવી જોઇએ અને તેઓને આર્ય જૈન બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરનાર સાધુઓનાં સ્થાનકો હોવાં જોઇએ. જેમાં આત્મારૂપ પરમાત્મા રહ્યા છે, એવા શરીરની કિંમત નથી. લાંબી વય સુધી જીવવાની આશા રાખનારાઓએ બ્રહ્મચર્યને સારી રીતે પાળવું જોઇએ. વીર્યની સંરક્ષાથી દેહનું આરોગ્ય વધે છે. અસંખ્ય વા અનન્ત હીરા કરતાં મનુષ્ય શરીરની કિંમત ઘણી છે, અને તેના કરતાં શરીર વીર્ય સંરક્ષા કરીને બ્રહ્મચર્ય પાળવું તેનું તો મૂલ્યજ ક્યાંથી થઇ શકે ?

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ શુદ ૮ શનિવાર તા. ૨૨ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

સંસ્કારો અને તેના મંત્રોનું ગુપ્ત રહસ્ય યોગીઓ અવબોધી શકે છે. ખેતરમાંથી ભૂમિને જેમ ખેડ ખાતર વગેરેના સંસ્કારો આપવામાં આવે છે, તેમ મનુષ્યના આત્માને પણ સંસ્કારો આપવાથી અમુક ચોક્કસ ધારેલું પરિણામ લાવી શકાય છે. સંસ્કારોની આવશ્યકતા છે, એમ દલીલોથી સ્પષ્ટ સમજાવી આપનાર અનેક પુસ્તકો રચવાની જરૂર છે. સંસ્કારોના જે મંત્રો ઠરાવવામાં આવ્યા છે, તેનું જ્ઞાન ખરેખર વક્તા તથા શ્રોતાને હોવું જોઇએ. વેદીઆ ઢોરની પેઠે તે સંસ્કારોના મંત્રો ન ગોખાવવા જોઇએ. દરેક વસ્તુને ઉત્તમ બનાવવાને અનેક પ્રકારના સંસ્કાર આપવામાં આવે છે. જે ક્રિયાઓથી અને વિચારોથી જેના ઉપર સંસ્કાર કરવામાં આવે છે, તેને અસર કરવી જોઇએ. માતા અને પિતાએ ગર્ભના પહેલાં ઉત્તમ દયાદિ ધર્માચારો અને દયાના ધર્મના વિચારો વડે પોતાના આત્માને પોષવો જોઇએ. જે માતા અને પિતા પોતાના આત્માના સદ્ગુણોને સેવતાં નથી, તે માતા અને પિતાથી થનાર સંતતિને તેઓ ઉત્તમ બનાવી શકતાં નથી. પોતાની સંતતિને ઉત્તમ દઢ અને પવિત્ર બનાવવાની ઇચ્છાવાળા માતા અને પિતાએ પ્રથમ પોતે તે તે ગુણો વડે ઉત્તમ બનવું જોઇએ. **બાપ તેવા બેટા અને વડ તેવા ટેટા.** એ વાત પણ સંસ્કારથી સિદ્ધ થાય છે. માતાના આચારોની અને વિચારોની ગર્ભમાં રહેલા આત્મા ઉપર પ્રાયઃ અસર થાય છે. માતા જેવા પ્રકારના આહાર કરે છે તેવા પ્રકારની ગર્ભ

ઉપર અસર કરે છે. ગર્ભમાં રહેલા આત્મા ઉપર સારા સંસ્કાર પાડવામાં નથી આવતા તો તે આત્મા મોટો થાય છે. તો પણ તેને કેલવણી અને સુસંગતિની પણ જોઇએ તેવી સારી અસર થઇ શકતી નથી. જૈનોમાં સંસ્કારનું જ્ઞાન અને સંસ્કાર વિધિનો હાલ પ્રાયઃલોપ થયા જેવું થઇ શક્યું છે. ઉત્તમ સંસ્કારો વિના દુનિયાના મનુષ્યો સુધરતા નથી. એક કવિ કથે છે, કે **ખરી કેળવણી તો સંસ્કારોની મનુષ્યના આત્માને ગર્ભમાં મળે છે.** જે આત્માને ગર્ભ સમયમાં શુસંસ્કારોની કેળવણી આપવામાં આવે છે, તેને નઠારા સંયોગોની એકદમ અસર થઇ શકતી નથી, અને શુભ સંયોગોની સારી રીતે અસર થાય છે. સંસ્કારોના ઉંડા રહસ્યોનું દુનિયા જ્ઞાન મેળવે તે માટે સત્પુરૂષોએ તન વાણી મનથી દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અશાડ સુદિ ૧૦ સોમવાર તા. ૨૪ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

અશુભ કર્મનો નાશ કરવાને શુભ કર્મોને પ્રથમ સેવવાની જરૂર છે. શુભ પરિણામ અશુભ પરિણામ એ બે પરિણામ મનમાં ઉત્પન્ન થતાં હોય ત્યાં સુધી શુભ પરિણામ અને શુભ પરિણામના હેતુઓને સેવવાની ઘણી જરૂર છે. કાયા અને વાણીદ્વારા પુણ્ય અને પાપ અને તેના હેતુઓ આચરી શકાય છે. પુણ્ય કાર્ય અને તેના હેતુઓનું સંસેવન કરતાં પાપ અને તેના હેતુઓથી છૂટી શકાય છે. કાંટાથકી પગમાં લાગેલો કાંટો કાઢી શકાય છે. પશ્ચાત્ કાંટાની જરૂર રહેતી નથી. તદ્વત્ પાપ કૃત્યોને પુણ્ય કૃત્યો વડે હઠાવી શકાય છે, અને પશ્ચાત્ આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં રમણતા થતાં સતકર્મોની પણ જરૂર રહેતી નથી. અશુભક્રિયા વડે આત્મા ન લેપાય તે માટે શુભ ક્રિયાઓના સંયોગોમાં રહેવું જોઇએ. શુભ ક્રિયા વા શુભ પ્રવૃત્તિ કરવા માત્રથીજ અશુભક્રિયા અસત્ક્રિયા, વા અશુભ પ્રવૃત્તિને હઠાવી શકાય છે. શુભ ક્રિયા વા શુભ પ્રવૃત્તિમાં કોઇની શુભેચ્છા વડે પ્રવૃતિ થાય છે અને કોઇની ફરજ અદા કરવી એવી વૃત્તિથી નિર્લેપપણે પ્રવૃત્તિ થાય છે. સારાંશ કે કેટલાક મનુષ્યો શુભ કાર્યો કરે છે પણ તેને પૌદ્ગલિક શાતારૂપફલની

ઇચ્છાએ કરતા નથી. પૌદ્ગલિક સુખેચ્છારૂપ લેપનો ત્યાગ કરીને નિર્લેપ દશાએ સત્કાર્યોમાં મહાત્માઓ-સત્યપુરૂષો પ્રવૃત્તિ કરે છે. નિષ્ક્રિય દશાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થયા પહેલાં માનસિક, વાચિક અને કાયિક ક્રિયાનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે તો તે ત્યાગ ફક્ત નામ માત્રનો ગણાય છે, અને પાછું ત્રણે યોગથી ગમે તે ક્રિયાઓ કર્યાવિના છુટકો થતો નથી, માટે પોતાનો અધિકાર તપાસીને મન વચન અને કાયાવડે સત્કાર્યો કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ અને અન્તરૂમાં નિવૃત્તિનું સાધ્યબિંદુ લક્ષવું જોઇએ. સત્પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. સત્પ્રવૃત્તિ એ પુણ્ય ક્રિયા, શુભક્રિયા, શુભાચાર આદિ પર્યાયવાચી નામવાળી અવબોધવી. નિષ્ક્રિય થવાને માટે પણ તેના ઉપાયો રૂપ સત્ક્રિયા કરવાની જરૂર છે, અને તે સ્વભાવ સિદ્ધ છે. આર્યાવર્તના મનુષ્યો નિવૃત્તિ માર્ગને મુખ્યતાએ ઇચ્છે છે, કિન્તુ પ્રવૃત્તિ માર્ગવિના નિવૃત્તિમાર્ગમાં આલસ્યાદિ દોષો આવ્યા છે, અને તેથી ભારત વાસીયો હાલ આલસુ અને સત્કર્મહીન પ્રાયઃ અમુક દૃષ્ટિથી જોતાં બની ગયેલા લાગે છે. સદ્ગુણો તરફ પ્રવૃત્તિ કરવી એ સત્પ્રવૃત્તિ છે. શુભ કર્મો વા શુભ કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવામાં અંશ માત્ર પણ આલસ્ય ન સેવવું જોઇએ. શુભકર્મ પ્રવૃત્તિ આદરવામાં શ્રદ્ધા ધારણ કરવી જોઇએ. સત્ક્રિયા અને સમયની કિંમત થઇ શકતી નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ સુદિ ૧૧ મંગળવાર તા. ૨૫ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જૈન ધર્મના સાધુઓએ દુનિયામાં શાન્તિ પ્રવર્તે માટે પૂર્વે અનેક પ્રકારના સદ્ગુણોનો ઉપદેશ દીધો છે. રાજાઓથી જે મનુષ્યો સુધરતા નથી તે મુનિવરોના ઉપદેશથી સુધરે છે. સન્તો, મનુષ્યોના અન્તરૂમાં ઉપદેશ અને સદાચાર વડે સત્વગુણની ઉંડી અસર કરે છે. જે સાધુઓમાં સાધુ પદવીને લાયક એવા જ્ઞાનાદિ સર્વે ગુણો હોય છે, તે સાધુઓ દયાના સાગર બનેલા હોવાથી તેઓના આસપાસ શાન્તિનું સામ્રાજ્ય ગોઠવાય છે, અને તેથી તેઓના સમાગમમાં આવનારાઓને શાન્તિ રસનો સ્વાદ ચખાડે છે. દયાલુ અને પ્રમાણિક ન્યાયી ન્યાયાધીશોના પણ જેઓ સદ્ગુણો વડે

ગુરૂ બને છે એવા સાધુ મહાત્માઓમાં હૃદયની પરિપૂર્ણ પવિત્રતા હોવાથી તેઓ જગત્‌નું કલ્યાણ કરી શકે છે. જેના આત્માએ બહુ જાણ્યું નથી. ઘણું જોયું નથી અને અનેક પ્રકારનો અનુભવ કર્યો નથી અને જેનો આત્મા વિશાલદષ્ટિના શિખરે પહોંચીને સત્ય આંદોલન તથા સત્ય વર્તન ચલાવવા સમર્થ થયો નથી, તથા જેનો આત્મા અમુક પ્રકારની એક દેશીય ધાર્મિક રૂઢિમાં એકાન્તપણે આત્મ કલ્યાણ માનીને અન્ય ધર્મ ક્રિયાઓને ધિક્કારે છે તેનો આત્મા દુનિયામાં સૂર્યની પેઠે પ્રકાશ કરવા સમર્થ થતો નથી. ઉચ્ચજ્ઞાનદશાએ પહોંચેલા જ્ઞાની મહાત્માઓ ધર્મ પ્રોફેસરો ગણાય છે, અને તેઓના મનમાં એકાંત કદાગ્રહ બંધાયેલા મનુષ્યો, એકડીયાંની શાળાના બાળકોની દશા જેવા લાગે છે, અને તેથી તેઓની ભૂલો તરફ મહાત્માઓ ઉપેક્ષા કરીને તેઓને જેટલી બુદ્ધિ ખીલી હોય છે તદનુસારે ધર્મ પ્રવૃત્તિને દર્શાવે છે, પણ તેઓ બાળકોની પેઠે જે જે કરે છે તે સત્ય માને છે, અને બાકીનું અસત્ય માને છે. તથા પરસ્પર કદાગ્રહથી ચર્ચા કરી ક્લેશના વિચારોને ફેલાવે છે, પણ અલ્પ દૃષ્ટિના યોગે અનેકાંત જ્ઞાનરૂપ સાગરમાં ઝીલી શકતા નથી. એકાન્ત દૃષ્ટિ ધારક મનુષ્યો નાનાં બાળકો જેમ ઢબુડીઓનેમાટે લડી પડે છે તેમ ધર્મના સાધનભૂત વસ્તુઓને માટે લડી મરે છે. તેવા અજ્ઞાની જીવોને સંવરના હેતુઓ પણ આશ્રવપણે પરિણમે છે. જેઓ અનેક અપેક્ષાઓવાળા નયોના જ્ઞાનવડે અનેકાન્ત તત્ત્વને પામ્યા છે એવા સત્પુરૂષો જગત્‌ના જીવોની અપેક્ષાવાળી દિવ્ય ચક્ષુઓને ઉઘાડવા પ્રયત્ન કરે છે. તેઓને શુભ માર્ગે ચઢાવે છે. તેઓની લાતો સહન કરીને પણ તેઓના ઉપર કરૂણા દૃષ્ટિ રાખીને ધર્મ માર્ગ પર ચઢાવે છે. ઉત્તમ અનેક સદ્‌ગુણોના ધરભૂત એવા સાધુઓ સદા જીવોની આન્તરિકદશા સુધારવા પ્રયત્ન કરે છે. ભાષા, વેષ અને બાહ્ય ક્રિયામાં જેઓને મમત્વ હોતું નથી, તેઓનો આત્મા ક્ષણે ક્ષણે દુનિયા ઉપર વિશેષ પ્રકાશ કરતો જાય તેટલો ઉંચો ચઢયા કરે છે. કુવામાં હોય તો હવાડામાં આવે તેની પેઠે સાધુઓના ગુણો ગૃહસ્થોમાં આવશે. અથવા ગૃહસ્થો ઉચ્ચ સદ્‌ગુણોથી ખીલ્યા હશે તો તેમાંથી કોઇ સાધુ થશે. તેનામાં ઉત્તમ અનેક સદ્‌ગુણો પ્રકટશે, અને અપરનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થશે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ સુદિ ૧૨ બુધવાર તા. ૨૬ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

દેવેન્દ્રસૂરિજીએ દેવવંદન ભાષ્યમાં દેવવંદનનું સારી રીતે સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે, અને ગુરૂવંદન ભાષ્યમાં ગુરૂવંદનથી થતા લાભોનું સારી રીતે દિગ્દર્શન કર્યું છે. ગુરૂનો વિનય કરવો અને ગુરૂની આશાતનાઓ ટાળવી ઇત્યાદિ બાબતોનું સારી રીતે વિવેચન કર્યું છે. ગુરૂવંદન કરવાની વિધિ ખરેખર અત્યુત્તમ છે. ધર્મનું મૂળ વિનય છે. ગુરૂના વિનયથી રત્ન ત્રયીની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગુરૂની આજ્ઞામાં ધર્મ છે. ગુરૂની આજ્ઞા વિના તપ સંયમનું ફલ પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી. **ગુરૂને બાહુવેલ સંદિસાહુ** એમ જે કહેવામાં આવે છે તેમાં ઘણું રહસ્ય સમાયું છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં ગુરૂના વિનયનું સમ્યગ્ સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. દેવેન્દ્રસુરિ મહારાજે અનેક સારાં પુસ્તકો રચીને જૈનકોમ ઉપર અતુલ ઉપકાર કર્યો છે તેથી દેવેન્દ્રસૂરિ મહારાજની કીર્તિ સદા અમર રહેશે. સર્વ જૈનોએ ગુરૂવંદન ભાષ્યને એકવાર વાંચવું વા સાંભળવું જોઇએ. શરીરના અમુક અવયવને અમુક બોલ કહીને મુહપત્તિદ્વારા પડિલેહવામાં આવે છે, તેમાં યોગવિદ્યાનાં ગુપ્ત રહસ્યો અવબોધ્યાગ્ર છે. અમુક બોલ કહીને અમુક અવયવને પડિલેહવાના નિયમોમાં જે ગુપ્ત રહસ્ય છે, તે યોગીઓ જાણે છે, અને અન્યોને સમજાવી શકે છે. પૂર્વના મુનિવરોને શરીરના અમુક અંગોના નિમિત્તે અમુક દુર્ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. એવું જ્ઞાન હતું તે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. ગુરૂને વંદન કેટલા કારણે કરવું જોઇએ. તે પણ સારી રીતે દર્શાવ્યું છે. જૈનોએ દરરોજ ગુરૂની જોગવાઇ મળે ત્યારે ગુરૂને વંદન કરવુંજ જોઇએ. પેસાબ અને વડીનીતિનું આવશ્યક કાર્ય જેમ કરવુંજ પડે છે અને તે કર્યા વિના છુટકો થતો નથી. પેશાબ અને વડીનીતિની આવશ્યકતા જે સમજી શકતા હોય અને ગુરૂવંદનની આવશ્યકતા જે સમજી શકતા ન હોય તે હજી શિષ્ય વા ભક્ત થવાને લાયક નથી. ગુરૂને વંદન કર્યા બાદ પ્રત્યાખ્યાન કરવું જોઇએ. તે માટે પ્રત્યાખ્યાનનું શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસૂરિએ સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે. મનને જીત્યાવિના પ્રત્યાખ્યાન થઇ શકતું નથી. મનની ઇચ્છાઓને જીતનાર મનુષ્યો પ્રત્યાખ્યાન કરી શકે છે. મન અને ઇંદ્રિયોને કબજામાં રાખવા માટે પ્રત્યાખ્યાનની આવશ્યકતા છે. પ્રત્યાખ્યાન પણ એક યોગનું અંગ છે, અને તેનો પ્રતિદિન અભ્યાસ વધારવો જોઇએ. દ્રવ્ય પ્રત્યાખ્યાન અને ભાવ પ્રત્યાખ્યાન એ બે પ્રકારનાં

પ્રત્યાખ્યાન અવબોધવાં જોઇએ. પ્રત્યાખ્યાન ભાષ્યમાં પ્રત્યાખ્યાન સંબંધી એકંદર સારૂં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. સત્તરમા સૈકામાં વિજયદેવસૂરિના રાજ્યમાં એ ત્રણ ભાષ્યપર ભાષાટબો લખવામાં આવ્યો છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ સુદિ ૧૩ ગુરૂવાર તા. ૨૭ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ક્રિયા માર્ગનું પ્રાધાન્યતઃ વર્ણન અન્ય ધર્મ માર્ગોનો નિષેધ કરવાને માટે નથી, પણ તે તે ક્રિયાના અધિકારીઓને તેમાં રૂચિ કરાવવા માટે છે. જ્ઞાનમાર્ગનું પ્રાધાન્યતઃ વર્ણન જીવોને જ્ઞાનમાર્ગમાં રૂચિ કરાવવાને માટે છે, પણ અન્ય માર્ગો તરફ અરૂચિ કરાવવા માટે નથી. ભક્તિ માર્ગનું વર્ણન અન્ય માર્ગોના ખંડન માટે નથી, પણ ભક્તિમાર્ગમાં ભક્તિમાર્ગના અધિકારી જીવોને રૂચિ કરાવવા માટે છે. ચારિત્ર માર્ગનું પ્રાધાન્યતઃ વર્ણન ખરેખર અન્ય માર્ગોના નિષેધ માટે નથી, કિન્તુ ચારિત્ર માર્ગ તરફ જીવોને પ્રેમ થાય તે માટે ચારિત્ર મહિમા વર્ણન જાણવું. એ પ્રમાણે દર્શન માટે અવબોધવું. સુધારા કરવાના જે જે વિચારો કહેવામાં આવે છે તેમાં કંઇ પ્રાચીનતામાં જે કંઇ સત્ય રહેલું છે તેના નિષેધ માટે નથી કિન્તુ સુધારાના વિચારોથી પ્રગતિનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા માટે છે. ધ્યાન સમાધિનું મુખ્ય રીત્યા જે જે વર્ણન કરવામાં આવે છે તે તેના અધિકારી જીવોની રૂચિ પ્રકટાવવા માટે છે, પરન્તુ અન્ય માર્ગના નિષેધ માટે નથી. પ્રાચીન આચારોની મહત્તા વર્ણવવામાં આવતી હોય તો તેના સત્ય માટે છે, પણ નવ્ય સુધારાના સત્યવિચારોના નિષેધ માટે નથી. સાધુઓનું વિશેષતઃ માહાત્મ્ય વર્ણવવામાં આવે તે સાધુ ધર્મના વાસ્તવિક ગુણો અને સાધુઓ દ્વારા જગતનું કલ્યાણ થાય છે, તેને ઉદ્દેશીને છે, પણ તેથી અન્ય કુસાધુઓની પુષ્ટિ માટે વા અન્ય માર્ગોના નિષેધ માટે ન અવબોધવું. તીર્થોનું વર્ણન કરવામાં આવે છે, તે તીર્થોથી થતા લાભને સંલક્ષી છે, પણ તેથી અન્યનું ખંડન વા નિષેધ સમજવો નહિ. કેલવણીનું વિશેષતઃ વર્ણન કરવામાં આવે છે તે કેલવણીના વાસ્તવિક ગુણોને લક્ષીને છે, પણ તેથી અન્ય બાબતોનું ખંડન સમજવું નહિ.

નિવૃત્તિ માર્ગનું વિશેષતઃ વર્ણન કરવામાં આવે છે તે નિવૃત્તિ માર્ગના ઉપાસક જીવોને અધિકાર પરત્વે તે તે કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવા માટે છે, પણ તેથી અધિકાર પરત્વે નિવૃત્તિ માર્ગની આરાધના કરવામાં આવે છે તેના ત્યાગ માટે નથી. એ પ્રનાણે અમારા લેખોમાં, ગ્રંથોમાં, ભાષણોમાં, ઉત્સર્ગ, અપવાદ, વ્યવહાર, નિશ્ચય આદિની અપેક્ષાએ સર્વ સમજી લેવું. અન્યધર્મના શાસ્ત્રોના દાખલા આપવામાં આવ્યા છે તેથી અન્ય સર્વ ધર્મશાસ્ત્રોની પ્રમાણતા વા માન્યતા સર્વથા અમને છે એમ ન માનવું. તેમજ કોઇ પણ સંપ્રદાય વા મતનું સર્વથા ખંડન વા સર્વથા મંડન સમજવું નહિ. તેમજ કોઇ પણ વ્યક્તિ સંબંધી અમુક અભિપ્રાય આપતાં વા તેના અમુક વિચારનો નિષેધ કરતાં તેના સર્વથા સર્વ ગુણો માટે ઉત્તમ અભિપ્રાય વા સર્વથા પ્રકારે તેના સર્વ વિચાર ખોટા માનવાનો અમારો અભિપ્રાય છે એમ કોઇએ માની લેવું નહિ. અનેકાંતપણે વસ્તુધર્મની માન્યતા અમને છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ સુદિ ૧૪ ને શુક્રવાર. તા. ૨૮ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આ કાલમાં સદ્ગુણોને મૂકી દુર્ગુણોને જોનારા તથા દોષો જોનારા ઘણા મનુષ્યો છે, અને તેઓનો જય થાય છે. એવી માન્યતાનો નિશ્ચય કરીને તે પ્રમાણે કદિ આપણે પ્રવૃત્તિ ન કરવી જોઇએ. સદ્ગુણ દૃષ્ટિ અને સદ્ગુણ વર્તનથી જે જય થાય છે તે સદા રહે છે, અને દુર્ગુણોથી કદાપિ અમુક પાપનુબંધિપુણ્ય વગેરે કારણોથી જય થાય છે પણ તે સદાકાલ રહેતો નથી. મોટા મોટા મુનિવરોને પણ દુર્ગુણો પોતાની તરફ ઘસડે છે, જેથી આપણે પડતાં દૃષ્ટાંતો લઇને દુર્ગુણોના ઉપાસક ન બનવું જોઇએ. અવિદ્યા, ધૂર્તતા, સ્વાર્થ, કપટ, વિશ્વાસઘાત, હિંસા, કૃતઘ્નતા, અસત્ય, નિંદા, ઇર્ષ્યા અને અશ્રદ્ધા આદિ દુર્ગુણોએ આપણા ઉપર જય મેળવ્યો છે એમ માનીને આપણે દુર્ગુણોના દાસ ન બનવું જોઇએ. સર્પની મિત્રાચારી સારી છે પણ દુર્ગુણોની એક ક્ષણ સંગત પણ સારી નથી. જે મનુષ્ય પોતાની ઇંદ્રિયોને વશમાં રાખતો નથી અને બહિર્વૃત્તિથી બાહ્ય પદાર્થોદ્વારા સુખ ભોગવવા અનેક પ્રકારનાં પાપકર્મો કરે છે, તેને સુખ મળતું નથી

અને ઉલટું લીંટમાં પડેલી માખીની પેઠે તેની દુર્દશા થાય છે. સદ્ગુણી મનુષ્યના ઉપર સૂર્યને જેમ ગ્રહણ લાગે છે તેની પેઠે દુઃખો આવી પડે છે, પણ તેના ઉપર દુઃખો સદાકાલ રહેતાં નથી. આ દુનિયામાં જીવો દુર્ગુણોથી દુઃખી થાય છે તો પણ તેઓને દુર્ગુણો પ્રતિ અરૂચિ થતી નથી. સદ્ગુણોના માર્ગ તરફ ગમન કરતાં દુઃખો પડે તો પણ તે સારાં, પણ દુર્ગુણોના માર્ગ તરફ ગમન કરતાં સુખની આશા બધાની હોય તો પણ કદિ તે તરફ ગમન કરવું નહિ. દુર્ગુણો તરફ એકવાર પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે તો વારંવાર તે તરફ પ્રવૃત્તિ થયા કરે છે. દુર્ગુણોનો અનાદિ કાળથી અભ્યાસ કરાયેલો હોય છે માટે સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે શીર સાટે અભ્યાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે. દુર્ગુણોના હેતુઓ ઘણા હોય છે અને તે ચારે તરફ હોય છે. શુભ સંયોગોની વચ્ચે રહેવાથી સદ્ગુણોની અસર થયા કરે છે. જે મનુષ્યો પોતાની જાતની ઉન્નતિ ઇચ્છે છે તેઓ ખરા અંતઃકરણથી સદ્ગુણો લેવા પ્રયત્ન કરે છે, અને દુર્ગુણો તરફ અલક્ષ ધારે છે. આપણે દુર્ગુણોને ટાળવા માટે સદ્ગુણોનું વારંવાર હૃદયમાં સ્મરણ કરવું જોઇએ. જેટલો સદ્ગુણો ઉપર પ્રેમ તેટલોજ દુર્ગુણોનો નાશ અવબોધવો. અન્ય મનુષ્યો સદ્ગુણો તરફ ન ગમન કરે તો તેમના ઉપર કરૂણા ચિંતવવી. આપણે સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિમાં તનતોડ મહેનત કરવી જોઇએ, અને એવો નિશ્ચય હૃદયમાં ધારવોજ જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ સુદિ ૧૫ શનિવાર તા. ૨૯ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જે મનુષ્ય અન્યોને હલકા પાડવા પ્રયત્ન કરે છે તે કદિ હલકો પડયા વિના રહેતો નથી. જે મનુષ્ય પોતાના દુર્ગુણોને પોતે જાણી જોઇને વધારે છે તેનું કલ્યાણ કરવા કોઇ સમર્થ થતું નથી.

તને દુઃખના પ્રસંગો મળે છે તે તારી કસોટી છે. તું સુવર્ણની પેઠે કષ છેદ અને તાપને સહન કરે છે કે કેમ ? તે તને મળેલા સંયોગો ઉપરથી અનુભવ મળે છે. સોનાની પેઠે પ્રતિકુલ વિચારકો તારી પરીક્ષા કરે તેથી તારે જરા માત્ર દીલગીર થવું ન જોઇએ. અજ્ઞાની અને પ્રપંચી એવા

વિદ્વાનોના તરફથી જે જે ઉપાધિયો થાય તે સહન કરીને તારે આગલો માર્ગ લેવાનો છે. તારા માથે જે જે ફરજો જગત્‌ના ભલા માટે આવી પડી છે, તેને સારી રીતે બજાવવાને વિરૂદ્ધમતધારકોના કોલાહલો વચ્ચે તારૂં કાર્ય શાંતપણે કરે જા. અજ્ઞ લોકોના કોલાહલો સામું જોવાનું નથી, પણ અજ્ઞલોકોનું ભલું થવાનો જે માર્ગ છે તેના સામું જો ! લોકોની ક્ષણિક નિંદા સામું ન જોતાં લોકોને સત્ય માર્ગે ચઢાવવાનું કાર્ય કર ! શસ્ત્રોના ઘાને સહન કરીને પણ હૃદયરૂપ ક્ષેત્રમાં ધર્મ બીજને વાવ ! લોકોના કલ્યાણ માટે તારૂં સર્વ સમર્પણકર ! તારી લોકો વાહ વાહ કરે વા ન કરે તે ઉપર લક્ષ ન દેતાં તારી ફરજ બજાવ્યા કર. જગત્‌ના ભલા માટે જે કંઇ પ્રવૃત્તિ કરે તેનું ફલ તુર્ત દેખવાની ઉત્સુકતાનો ત્યાગ કર ! ખરા અન્તઃકરણથી પરમાર્થ કાર્ય કરનારને ગુપ્ત સહાય મળે છે, અને તેની આગળ વિજય વાદ્યો વાગે છે. જે કાર્યને જ્ઞાનીઓનો મોટો ભાગ વખાણે છે તે કાર્ય કરવામાં અન્તે વિજય મળ્યા વિના રહેતો નથી. ગમે તેવા પ્રતિકુલ સંયોગોમાં આત્માના ઉત્સાહની વૃદ્ધિ કર ! બળવાન્ થએલો આત્મા પ્રતિકુલ સંયોગોને જીતે છે, અને પ્રતિકૂલ સંયોગોને પણ સાનુકૂલ સંયોગ તરીકે ફેરવી નાંખે છે. સત્ય સૂર્યની પેઠે સદાકાલ પ્રકાશે છે. સત્યરૂપ સૂર્યને ઘુવડો ન દેખી શકે તેમાં ઘુવડોનો દોષ છે. દુનિયાના લોકોને સત્ય બતાવ ! અને સદા સત્યના માર્ગે વહ્યા કર, સત્યના માર્ગમાં વહેતાં મરવું તે શ્રેયઃ છે પણ અસત્ય માર્ગમાં વહીને જીવવું તે કલ્યાણકારી નથી. સત્યમાર્ગમાં પડેલા કાંટાને દૂર કર, અને અન્ધોનાં ચક્ષુઓ ઉઘાડ. ક્ષુધા અને તૃષાનાં દુઃખો સહી મનુષ્યોને સત્ય માર્ગ તરફ વાળ. સર્વજ્ઞ પ્રભુનો તું સેવક છે. અપ્રમત્તપણે ધર્મસેવા કર્યા કર. તારી પાસે જેઓ શ્વાનની પેઠે ભસે તેની સામું જોવા પીઠ ન ફેરવ. જેઓ સામા આવીને બોલે તેને જવાબ આપ અને સત્યનો પ્રકાશ કર. ॐ शान्तिः

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૧ રવિવાર તા. ૩૦ મી જુન ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

વિચારભેદે અન્ય મનુષ્યો ઉપર ગુસ્સે ન થતાં અન્યોના વિચારોનું સમાધાન કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. મિથ્યાત્વ વિચાર કરનારા ઉપર દ્વેષ ન કરતાં મિથ્યાત્વિયોના મિથ્યા વિચારોને ફેરવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. મિથ્યાત્વી જીવોના ઉપર દ્વેષ કરવાથી વા તેઓને ધિક્કારવાથી તેઓનું શ્રેયઃ થતું નથી. તેમજ પોતાના આત્માની પણ ઉન્નતિ થઇ શકતી નથી. મિથ્યાત્વી મનુષ્યોના મિથ્યાત્વ વિચારોને સમ્યકત્વ વિચારોથી જીતી લેવા જોઇએ. સમ્યકત્વવિચારોને ફેલાવ્યા વિના મિથ્યાવિચારો ટળી શકતા નથી. આપણે જ્યારે ત્યારે પણ મિથ્યાત્વ વિચારોને સમ્યકત્વ વિચારોથી હઠાવી શકીશું. સમ્યકત્વનો ઉપદેશ અને સમ્યકત્વ વિચારોનાં પુસ્તકોનો ફેલાવો કર્યા વિના કદિ મિથ્યાત્વ વિચારોનું જોર ટળતું નથી. બાઇબલ આઠસેં ભાષામાં છપાયું છે. તેનો ફેલાવો આખી દુનિયામાં થઇ ગયો છે. વેદાન્તીઓની ભગવદ્ગીતાનો આખી દુનિયામાં પ્રાયઃ ફેલાવો થવા લાગ્યો છે. જૈનધર્મનાં પુસ્તકોનો આખી દુનિયામાં ફેલાવો કર્યા વિના સામ્યકત્વ વિચારોનો પ્રચાર થઇ શકવાનો નથી. મનુષ્યો પરમાત્મનો ધર્મ ફેલાવીને પરમાત્માના પગલે ચાલી શકે છે. શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માના ઉપદેશ જે અંગીકાર કરે છે, તેનું કલ્યાણ થયા વિના રહેતું નથી. **વિચાર કરવાથી મનુષ્ય ફરે છે.એવી કિંવદન્તી વારંવાર મનન કરીને મનુષ્યોના વિચારો ઉત્તમ માર્ગ પ્રતિ ફેરવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.** જે જે બાબત તરફ મનુષ્યોને લઇ જવા હોય તે તે બાબતના વિચારોવડે મનુષ્યોને ફેરવવા જોઇએ. મનુષ્યોનું આંતરિકબળ વિચાર છે. ધર્મના વિચારોની અન્ય મનુષ્યો ઉપર અસર કરીને અન્ય મનુષ્યોને આપણે ધર્મી બનાવી શકીએ. સદ્વિચારોવડે આપણે અન્યોનું મન ફેરવીને ઉત્તમ બનાવીશું. સદ્વિચારોના બળે પોતાની મેળે અન્ય મનુષ્યોની વાણી અને કાયા પણ કલ્યાણ માર્ગ તરફ ગમન કરશે. **સર્વ સ્થૂલ વસ્તુઓના બલ કરતાં સદ્વિચારોનું અનન્તગણું વિશેષ બળ છે.** માટે સદ્વિચારોનો ફેલાવો કરીને દુનિયાને સ્વર્ગ સમાન ઉત્તમ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. શ્રી વીરપ્રભુના અમૃત ઉપદેશની પ્રસાદીનો લાભ આખી દુનિયાને આપવા સત્પુરૂષો તનતોડ મહેનત કરીને મનુષ્ય જન્મની ફરજ અદા કરે છે. જે જે માર્ગે જે જે અંશે જે જે ઉપાયે દુનિયા ધર્મ

તરફ વળે તે તે માર્ગે તે તે અંશે અને તે તે ઉપાયોવડે આત્મભોગ આપીને ઉદ્યમ કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ના અ. અષાડ વદિ ૨ સોમવાર તા. ૧ લી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

કેટલાક મનુષ્યો અન્ય નિર્દોષી મનુષ્યો ઉપર દોષના આરોપ ચઢાવીને તેઓને દોષી બનવામાં નિમિત્ત કારણ રૂપ બને છે. કોઇ પણ મનુષ્ય સંબંધી ખરાબ અફવા ફેલાવનારાઓ ખરેખરા ભાવથી જોતાં ચંડાળનું કૃત્ય કરે છે. **બાહ્યની દયા પાળનારા કેટલાક મનુષ્યો અજ્ઞપણાથી અજ્ઞમનુષ્યો ઉપર આળ ચઢાવીને તે તે દોષોને તે તે મનુષ્યોમાં પ્રકટાવવાથી વસ્તુતઃ હિંસક બને છે,** અને પરભવમાં કર્મથી તેઓ દુઃખ પામે છે. જે જાતનું અન્ય મનુષ્યો પર આળ ચઢાવવામાં આવે છે, તેનું ફળ પણ પરભવમાં તેવા પ્રકારનું ભોગવવું પડે છે. પૂર્વભવમાં અન્ય મનુષ્યો પર જે જે અછતા દોષોના આરોપ ચઢાવ્યા હોય તેનું ફળ આ ભવમાં કોઇ પણ જીવને પ્રાપ્ત થયું હોય તો તેણે તે ફળ સમભાવથી ભોગવી લેવું અને આ ભવમાં અન્યોના ઉપર દોષારોપો કદિ ચઢાવવા નહિ, એવો દૃઢ સંકલ્પ કરવો. કોઇના ઉપર અછતા દોષોના આરોપ ચઢાવનારા મનુષ્યો, અન્તર્ થકી દયાળુ હોતા નથી. જે આત્માઓમાં યોગની ઘણી શક્તિયો ખીલી હોય છે, તેઓના સંબંધી ખરાબ અફવાઓ ફેલાવવામાં આવે છે તો પણ તે ખરાબ અફવાઓની અસર તેઓને થતી નથી. કારણ કે તેઓ ખરાબ અફવાઓને હૃદયમાં રહેવા માટે સ્થાન આપતા નથી અને તેમજ તેઓ સદ્વિચારોથી ખરાબ અફવાઓને દૂર ખસેડે છે અથવા જીતી લે છે. **કોઈ મનુષ્યે વ્યભિચાર વા ચોરી કરી નથી અને અન્ય હજારો મનુષ્યો તરફથી તેને વ્યભિચારી અને ચોર કહેવામાં આવે છે, વા તેવા પ્રકારના તેના તરફ વિચારો કરવામાં આવે છે તો તેની અસર પેલા મનુષ્ય ઉપર પ્રાયઃ થોડી ઘણી થાય છે, અને તેથી પેલા મનુષ્યનું મન તે તે દોષથી યુક્ત બને છે.** તથા પશ્ચાત્ તે દોષની અસર તેના શરીરપર પણ થએલી દેખવામાં આવે છે. કોઇ મનુષ્યને વારંવાર તે તે દોષ સંજ્ઞાથી બોલાવવામાં આવે છે,

તો પશ્ચાત્ તે નિર્લજ્જ બનીને તે તે દોષોને સેવે છે. દોષી મનુષ્યોના દોષ ધોવા માટે દોષિયોને દુર્ગુણો ઉપર અરૂચિ થાય તેવા ઉપાયો યોજવા જોઇએ. મનમાંથી જે જે દોષો કાઢવા હોય તે વખતે દોષોની હાનિ વિચારથી અને તે તે દોષોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થનાર સદ્ગુણોનો લાભ વિચારવો. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી મનુષ્યો પરતંત્ર બનીને અન્ય મનુષ્યોપર અછતા દોષોનો આરોપ મૂકીને પોતાના હાથે દુઃખનો ખાડો ખણે છે. સત્પુરૂષો કોઇના ઉપર આળ ચઢાવતા નથી. કોઇના આત્માને દુઃખ થાય તેવું બોલતા નથી, અને તેમજ કોઇ જીવને પીડા થાય તેવી કાયાથકી ચેષ્ટા કરતા નથી. ચારે તરફ બળતા એવા પ્રમાદ અગ્નિ વચ્ચે શીતલ રહેનાર સત્પુરૂષો સેવ્ય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૩ મંગળવાર તા. ૨ જી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જે વૃક્ષના ઉપર સૂર્યનાં કિરણ પડતાં નથી, તેની વૃદ્ધિ થતી નથી. તદ્વત્ જે ધર્મના સમાજ ઉપર જ્ઞાનરૂપ સૂર્યનાં કિરણ પડતાં નથી તે સમાજની વૃદ્ધિ થતી નથી. જૈન સમાજની ઉન્નતિ માટે જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય કિરણોની આવશ્યકતા છે. જે વૃક્ષને ઉધેહી લાગે છે તે વૃક્ષનો અંતે નાશ થાય છે. તેમ જે સમાજરૂપ વૃક્ષમાં ઇર્ષ્યા રૂપ ઉધઇ લાગે છે તે સમાજની પડતી દશા થયા વિના રહેતી નથી. જે મનુષ્યને ક્ષયરોગ લાગુ પડે છે તેનો યોગ્ય ઇલાજોના અભાવે નાશ થાય છે. તેમ જે ધર્મ આદિની સમાજમાં કુસંપરૂપ ક્ષય જંતુઓનો પ્રવેશ થાય છે તેનો કુસંપ આદિ યોગ્ય ઉપાયોના અભાવે ક્ષય થાય છે. જે સમાજના મનુષ્યો ગંભીર અને સંપીલા નથી, તે સમાજથી દુનિયામાં મહાન્ સુકાર્ય થઇ શકતું નથી. જે ધર્મની સમાજ પોતાની શક્તિ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને આત્મભોગ આપવા સમર્થ થતી નથી, તે ધર્મની સમાજ ખરેખર પ્રગતિના માર્ગમાં પ્રવેશ કરી શકતી નથી. જે ધર્મના મનુષ્યો સદ્ગુણો એજ મુક્તિનો માર્ગ છે એમ માની તેમાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તેઓ પોતાના ધર્મને વગોવે છે, અને તેનો પોતાના હાથે નાશ કરે છે. જે ધર્મના પ્રવર્તકોમાં ઉત્તમ

સદ્ગુણો હોતા નથી તેઓ પાણીયારાના મુન્સીની પેઠે પોતાના ઘરની બહાર ધર્મનો ફેલાવો કરવામાં સમર્થ થતા નથી. જે મનુષ્યો દુનિયાને તારવા ઇચ્છે છે, તેઓએ ઘણી દયા ધારણ કરવી જોઇએ. જેને જીવ ઉપર દયા નથી અને કોઇને દુઃખી દેખી કરૂણાલુ બનતો નથી, તે મનુષ્ય રૂપે રાક્ષસ છે અને તે પ્રભુનો ધર્મ પાળવા લાયક બન્યો નથી. જે ધર્મની સમાજનું બંધારણ ઉત્તમ હોતું નથી, તે ધર્મની પ્રવૃદ્ધિ થઇ શકતી નથી. જૈનસંઘ વા જૈન સમાજનું બંધારણ હાલ સુવ્યવસ્થિત કરવાની જરૂર છે. જૈન સમાજનું બંધારણ હવે સુધારીને નહિ બાંધવામાં આવે તો ભવિષ્યમાં બહુ હાનિ પ્રાપ્ત થવાની. જૈનસંઘના સુવ્યસ્થિત બંધારણના અભાવે હાલના સુવર્ણમયી સમયમાં જૈનોમાં ઝઘડાઓનાં વિષમય વૃક્ષો ઉગે છે અને વૃદ્ધિ પામે છે. જમાનાનો વીજળીના જેવો વેગ છે, અને જૈનોની કીડીની પેઠે ગતિ છે. હવે કહો કે તે શી રીતે જમાનાને પહોંચી શકે ? ભાવીભાવ પ્રબલ છે. એમ માની બેસી રહેવું એ કોઇપણ રીતે યોગ્ય નથી. પાંચમા આરાનો દોષનો માનીને બેસી રહેતાં અક્રિયવાદીનું શરણ અંગીકાર કરવું પડશે. કોઇપણ જાતની ધાર્મિક પ્રગતિની ક્રિયા કરવીજ જોઇએ. ભાવીના ઉદરમાં શું છે તે જોવાની જરૂર નથી. આપણે તો આપણી ધાર્મિક સામાજિક ઉન્નતિના શિખરે પહોંચવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. શુભોદ્યમ કરવાથી શુભ ફલ થાય છે. એમ નિશ્ચય કરીને આગળ વધવા પ્રયત્ન કરવોજ જોઇએ. વર્તમાન કાળના સદ્વિચારો અને શુભ પ્રયત્નપર શુભ ભવિષ્યની આશા રાખી શકાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ૦ અષાડ વદિ ૪ બુધવાર તા. ૩ જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

શ્રી હરિભદ્ર સૂરિકૃત દશ વૈકાલિકની ટીકા વાંચી. શ્રીમદ્ હરિભદ્ર સૂરિએ વિશાલ બુદ્ધિથી કેટલેક ઠેકાણે લાંબુ વિવેચન કર્યું છે. પૂર્વે કરતાં આ વખતે દશ વૈકાલિકની ટીકા વાંચવાથી સારો અનુભવ થયો. દશ વૈકાલિક જે વખતે શય્યંભવ સૂરિએ રચ્યું તે વખતે સાધુઓની કેવી દશા હશે તે તેમણે આપેલા વિધિ ઉપદેશથી જણાઇ આવે છે. દશ

વૈકાલિકમાં પ્રાયઃ સાધુના ઉત્સર્ગ માર્ગનું વિવેચન છે. દરેક સાધુ અને સાધ્વીએ દશ વૈકાલિકનું મનન કરવું જોઇએ. વિનય અને ભાષા સંબંધી અધ્યયનમાં વિશેષ લક્ષ્ય દેવા યોગ્ય છે. ગુરૂગમપૂર્વક દશ વૈકાલિક સૂત્રનું અધ્યયન કરવું જોઇએ. સાધુના મન વાણી અને કાયા ઉપર અંકુશ મૂકનાર દશ વૈકાલિક સૂત્ર છે. સંયમમાર્ગમાં સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવા માટે દશ વૈકાલિક સૂત્રની જરૂર છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૫ ગુરૂવાર તા. ૪ થી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

મન જે વખતે ચિંતાતુર બન્યું હોય તે વખતે આત્માના શુદ્ધ ધર્મના વિચારો કરવા. આત્માનો સ્થિરતા ગુણ ધ્યાવવાથી અસ્થિરતા ટળી જાય છે. હું મેરૂપર્વત પેઠે મારા ધર્મે સ્થિર છું, એવી ભાવના ભાવ્યાથી અનેક વિપત્તિયો સામું અડગ રહી શકાય છે, અને દુઃખના ઘેરામાં હિંમત હારી શકાતી નથી. ઉપસર્ગો, દુઃખો અને અન્ય જીવો મારા આત્માનું કશું કરી શકવાના નથી, એવો દૃઢ સંકલ્પ કરીને એક કલાક પર્યંત ધ્યાન ધરવાથી પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગોની વચ્ચોવચ્ચ હસતા ઉભા રહેવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. અનેક ઉપસર્ગો અને દુઃખો વચ્ચે ઉભા રહીને આત્માની સમાન ભાવ શક્તિ ખીલવવી જોઇએ. જ્ઞાનીનો આત્મા દુઃખોની કસોટીથી કસાઇને ધૈર્યશક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે. દુઃખો કંઇ અનુભવ આપવા માટે પ્રાપ્ત થયાં છે, એવો ભાવ લાવીને પ્રાપ્ત દુઃખોથી ચંચળ ન થતાં તેઓના સામા ઉભા રહેવું. મનમાં જો દુઃખની કલ્પના ન કરવામાં આવે તો દુઃખના હેતુઓ ભાસતા નથી. વ્યાધિ અને ઉપાધિને પણ મનમાં દુઃખની કલ્પના કર્યાવિના વેદવામાં આવે છે તો ઉપાધિ અને વ્યાધિના સમયમાં પણ આત્મા સ્વતંત્ર ઉપયોગી બની રહે છે. હે આત્મન્! આત્મશક્તિને ખીલવ! ઉપર્યુક્ત ઉપાયોને અન્તરમાં ધારણ કરી સાવધાન થઇ આગળ ચાલ! જ્ઞાનની પરીક્ષા, દુઃખમાં થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૬ શુક્રવાર તા. ૧૫ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ભૂતકાળમાં જે જે દુઃખના પ્રસંગો પડ્યા હોય તે ભુલી જા. ભૂતકાળમાં પડેલાં દુઃખોનું સ્મરણ કરીને વર્તમાનકાળમાં દુઃખી ન થા. દુઃખના પ્રસંગો સ્મરણ કરીને વર્તમાન કાલના દુઃખના સંસ્કારો ન પાડ. ભવિષ્ય કાલમાં થનાર દુઃખોની ચિંતા કરીને વર્તમાન કાલનાં દુઃખી ન થા. દુઃખના વિચારો વારંવાર મનમાં પ્રકટાવવાથી સુખને ઠેકાણે દુઃખ આવીને ઉભું રહે છે. દુઃખના વિચારો કરવાથી દુઃખની પરિણતિ વૃદ્ધિ પામે છે, અને આર્તધ્યાનના વશમાં પડી શકાય છે. દુઃખના વિચારો છોડી દે. આનન્દના વિચારો કર. ગમે તેવી સંકટ દશામાં પણ આનન્દની ભાવના ભાવ. આનન્દમય છું અને મારા આત્મામાં આનન્દનો સાગર ભર્યો છે એવી ભાવના ભાવ. દુઃખના વિચારોને આનન્દના વિચારોથી પાછા હઠાવ. આત્મા આનન્દમય છે અને આનન્દ એજ મારૂં પરમ જીવન છે એવી ભાવના ભાવ. આનન્દ વિના મારાથી જીવી શકાય નહિ. આનન્દરૂપ જીવન વડે હું જીવું છું એમ દૃઢ સંકલ્પ ધારણ કર. ગમે તેવા બાહ્ય સંયોગોમાં મારે આનન્દમાંજ રહેવું જોઇએ. ગમે તેવાં દુઃખનાં વાદળોથી આચ્છાદિત થતાં પણ હું અન્તરૂથી આનન્દમય છું. મારૂં આનન્દમય સ્વરૂપ ખરેખર કદિ આત્મામાંથી નષ્ટ થનાર નથી. પરમ શુદ્ધાનન્દ પ્રાપ્તિ માટે જીવું છું. મારા આનન્દ સ્વભાવનો પ્રકટ કર્ત્તા હું પોતે છું. આનન્દની વાતો કરવી. આનન્દનાં ગીતો ગાવાં, ગમે તેવા સંયોગોમાં જે જે કાર્યો કરવામાં આવે તે વખતે આનન્દની ભાવના અન્તરમાં ભાવ્યા કરવી. એમ હે ચેતન ! તું દૃઢ નિશ્ચય કર ! શુદ્ધાનંદ મળે એવાં ધર્મ પુસ્તકોને વારંવાર વાંચ. ચિંતાના વિચારો ન કરતાં શાન્તિના વિચારો કર. દુઃખની ભાવનાને હઠાવવા માટે આનન્દમય પોતાને ભાવ. ત્રણ કાલમાં હું આત્મા છેદાઉં નહિ, ભેદાઉં નહિ, પાંચ ભૂતમાંનું કોઇ ભૂત મારો નાશ કરવા સમર્થ છે નહિ, કોઇનાથી મારો મૂળમાંથી નાશ કરી શકાય તેમ નથી. શરીર છૂટે છે. શરીરો વસ્ત્ર જેવાં છે, કર્મના યોગે તે શરીર વસ્ત્રો બદલાય છે, પણ હું આત્મા તો જેવોને તેવો છું. મારૂં આત્મદ્રવ્ય ત્રણ કાલમાં એક રૂપ છે. આખી દુનિયા સામી થાય તો પણ મારૂં આત્મસ્વરૂપ નષ્ટ કરી શકે નહિ. જડ જડના સ્વરૂપે છું અને હું આત્મા મારા ધર્મે છું. મારો પરમ

વિમળ સ્વભાવ છે. મારૂં આનન્દ સ્વરૂપ છે, તેનો હું ભોક્તા છું, એમ વારંવાર ભાવના ભાવવી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના પ્ર. અષાઢ વદિ ૭ શનિવાર તા૦ ૬ ઠ્ઠી જુલાઇ ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

અજ્ઞાનથી મમત્વ વધે છે, અને જ્ઞાનથી મમત્વ ટળે છે. મમત્વથી મનુષ્યો પોતાના આત્માની ઉન્નતિમાં પોતાના હાથે વિઘ્નો ઉભાં કરે છે. મમત્વથી વિશાલ હૃદય પણ સંકુચિત થઇ જાય છે. અશુભ મમત્વથી ગમે તેવું અશુભ થયા વિના રહેતું નથી. મમત્વને ઉપજાવતાં વાર લાગતી નથી પણ તેનો નાશ કરતાં વાર લાગે છે. મમત્વથી જો કે જુસ્સો પ્રકટે છે પણ તેમાં ખરા વિવેકની ખામી રહે છે. પ્રથમ દશામાં શુભ મમત્વની આકાંક્ષા અને તેની જરૂર છે પણ જેમ જેમ જ્ઞાનથી વિશાલ હૃદય થાય છે, તેમ તેમ મમત્વ વિના પણ પોતાની ફરજ સમજીને સર્વ કાર્યો કરી શકાય છે, અને તેથી નિર્લેપ અવસ્થા રહે છે તથા આત્માની ઉચ્ચ દશા વૃદ્ધિ પામે છે. મમત્વ દશાના જીવનમાં ઘણો ફેર છે અને તે ઉચ્ચ કોટી પર ચઢેલો મનુષ્ય તેનો અનુભવ કરતા સમર્થ બને છે. અશુભ મમત્વથી પ્રવૃત્તિ કરનારા મનુષ્યો પોતે લેપાય છે અને અન્યોને પણ લેપ લગાવે છે. મમત્વથી અને અમમત્વભાવથી કાર્યો કરનારાઓ ખરેખર કાર્યોની અપેક્ષાએ તો અજ્ઞાનીઓને એક સરખા લાગે છે, પણ જ્ઞાનીઓ તેઓની પરિણામની અપેક્ષાએ ભેદ દશા અવબોધી શકે છે.

આત્મજ્ઞાનથી નિર્મમત્વપણે સત્કાર્યો કરવાની અભ્યાસ વૃત્તિ ખીલવી શકાય છે. મમત્વના પણ અસંખ્ય ભેદ છે. પણ તીવ્ર મમત્વની અપેક્ષાએ તેના કરતાં મંદ મમત્વવાળો નિર્મમત્વ કથી શકાય. આમ અમુક હદ સુધી નિર્મમત્વ કહી શકાય.

નિર્મમત્વ ભાવે ભલાં કાર્યો કર. વિશાલ દૃષ્ટિથી મમત્વ છેદીને નિર્મમત્વ થા. નિર્મમત્વ ભાવ એજ પોતાનો ધર્મ અવબોધીને નિર્મમત્વ થા. નિર્મમત્વ ભાવ એજ મુક્ત થવાની છેલ્લામાં છેલ્લી પરમ કુંચી છે. એમ અવબોધીને નિર્મમત્વ પણે કરવા યોગ્ય કાર્ય કર. જગતમાં સ્વતંત્રતા

પ્રાપ્ત કરવાને મા નિર્મમત્વ ભાવથી વિચર. હર્ષ અને શોકથી નિર્લેપ રહી સહજાનન્દ ભોગી થવાને માટે નિર્મમત્વ ભાવ ધાર. બંધાવું અને મુક્ત થાઉં એવો કોઇ પણ કાર્યમાં અધ્યવસાય (વિચાર) ન ઉત્પન્ન થાય એવી ઉચ્ચ ભૂમિકામાં પ્રવેશ કરીને સ્વપર સુકૃત્યોને સેવ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૮ રવિવાર. તા. ૭ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

शरीरमाद्यं खलु धर्म साधनम्. શરીરજ નિશ્ચયતઃ ધર્મનું સાધન આદિમાં છે. શરીરની આરોગ્યતા જળવાઇ રહે એવા ઉપાયો આદરવા જોઇએ. નિયમિત આહારવિહાર અને ઉદ્યમથી શરીરની આરોગ્યતા સાચવવી. શરીર વિના ધર્મની સાધના થઇ શકતી નથી. શરીરની આરોગ્યતા હોય છે તોજ સર્વ ધર્મભેદોની સાધના થઇ શકે છે. શરીર પોતાનું નથી, તે ક્ષણિક છે, એમ વસ્તુતઃ તે માલુમ પડે છે, તો પણ મુક્તિ માટે તેની કિંમત આંકી શકાતી નથી. કારણ કે શરીરવિના કોઇ જ્ઞાનધ્યાનની પ્રાપ્તિ કરી શકતું નથી. શરીરમાં રહીનેજ સર્વ ધર્મકાર્ય કરવાનાં છે અને પછી શરીરની ઉપયોગિતા ન જાણવી એ કેટલું બધું અજ્ઞાન ! બ્રહ્મચર્યાદિ ગુણોવડે શરીરની સંરક્ષા કરવી જોઇએ. શરીરમાં રહેલો આત્મા તે સત્તાએ પરમાત્મા છે, અને તેનું શરીર તે એક દેવળ સમાન છે. શરીર રૂપ નૌકાનું સંરક્ષણ કરવાથી સંસાર સાગરની પેલી પાર જવાય છે. અર્થાત્ શરીરની સંરક્ષા કરીને ધર્મ સાધના કરવાથી મનુષ્યો સંસાર સમુદ્રને તરી જાય છે. દશ દૃષ્ટાંતે દુર્લભ એવો મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થાય છે તે પામીને જે શરીરનો અધર્મમાં ઉપયોગ કરે છે, તે મનુષ્ય જન્મ હારે છે. શરીરમાં રહેલા આત્માને શરીરના ભોગે પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ. શરીર પર મમત્વ નહિ કરવું પણ શરીરની આરોગ્યતા ધર્માર્થે જાળવવી એ તો આવશ્યક કાર્ય છે. આત્માર્થી મનુષ્યને શરીરની આરોગ્યતા ઘણી ઉપયોગી છે. ધર્મી મનુષ્યોનાં શરીર કલ્પવૃક્ષ અને ચિંતામણિ રત્ન સમાન છે.

શરીરની ઉપયોગિતા અવબોધ ! ! ! શરીરની આરોગ્યતાનો સદુપયોગ કર. શરીર શક્તિનો દુરૂપયોગ ન કર. શરીરને વશમાં રાખ. શરીરદ્વારા આ

શ્રવ ન સેવાય તેમ ઉપયોગ રાખ. શરીરપર નિર્મમત્વ ભાવ રાખ ! લક્ષ્મી આદિ ધન કરતાં શરીર ધનની અનન્ત ઘણી કિંમત અવબોધીને તદ્દ્વારા ધર્મ કાર્યો કર. પ્રત્યાખ્યાન કર. યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ આદિ વડે શરીરને ધર્માર્થે વાપર. આ કાળમાં પણ આ શરીરદ્વારા આત્મ ધર્મનું સાધન અમુક અંશે કરી લે. પ્રમાદનો ત્યાગ કર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અધિક અષાડ વદિ ૯ સોમવાર તા. ૮ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

રોગના સામું આત્મ બળ કેટલું ટકી રહે છે તેનો અનુભવ થયો. આ કાલમાં પૂર્વના જેવાં શરીર ન હોવાથી સાધુઓ પૂર્વની પેઠે બાહ્ય ચારિત્ર ઉત્કૃષ્ટ યથાયોગ્ય પાળી શકે નહિ એમ બનવા યોગ્ય છે, અને તેમ બને છે. રોગાદિક થએ છતે દવા વાપરવાથી શરીરની આરોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. આ કાલમાં કેટલાક ઉત્તમ પુરૂષો સાધુઓની વૈયાવચ્ચ કરી શકે છે. કેટલાક નામધારી શ્રાવકો તો સાધુઓએ કરેલા ઉપકારને ભૂલી જાય છે, અને ગુરૂના સામા થાય છે. કેટલાક શ્રાવકો તો સ્વાર્થ હોય છે ત્યાં સુધી સાધુની હાજી હા અને કપટ વિનયની રીતિ બતાવે છે, પશ્ચાત્ સાધુની પાસે પણ આવતા નથી. આ કાલમાં શ્રાવકોની સાધુઓ ઉપર એક સરખી રૂચિ રહેવી એ દુર્લભ છે. કેટલાક નામધારી શ્રાવકો પોતાના ગુરૂને પણ હિસાબમાં ગણતા નથી. કેટલાક શ્રાવકો તો ભમાવ્યાથી ભમી જઇને એક ગુરૂને છોડી બીજાને કરે છે અને બીજાને છોડી ત્રીજાને ગુરૂ કરે છે. પહેલાને છોડી બીજાને ગુરૂ કરે છે ત્યારે પહેલા ગુરૂની પાસે જતા નથી તેમજ તેમનો ઉપકાર જે કર્યો હોય છે તેનો પણ નિંદાના રૂપમાં પ્રતિ બદલો આપે છે. બીજાને છોડી ત્રીજાને ગ્રહણ કરે છે ત્યારે બીજાના પણ પ્રતિપક્ષી બને છે. કેટલાક નામધારી શ્રાવકો શ્રાવકની ઉપર ઉપરની કરણી સાચવે છે, પણ તેમની વર્તણુકમાં તો નીતિના ગુણો પણ પ્રાયઃ હોતા નથી. કેટલાક શ્રાવકો તો ગુરૂપ્રતિ બજાવવાની ફરજો પણ જાણતા નથી. ફક્ત તેઓ કુલાચારથી શ્રાવકો ગણાય છે. કેટલાક શ્રાવકો સ્વાર્થાદિ પ્રસંગે ધર્મને પણ પી જાય તેવા હોય છે.

આ કાળમાં ન્યાયસંપન્ન વૈભવવાળા શ્રાવકો વિરલા હોય છે. કેટલાક ધર્મની પ્રતિક્રમણાદિક ક્રિયા કરનારા શ્રાવકોમાં સત્ય બોલવું, પ્રમાણિકતા રાખવી ઇત્યાદિ ગુણો પણ જોઇએ તેવા જણાતા નથી. દેખાદેખી ગાડરીયા પ્રવાહમાં તણાતા અને પરમાર્થ તત્ત્વજ્ઞાનથી શૂન્ય એવા ઘણા શ્રાવકો દેખવામાં આવે છે. એવા શ્રાવકોને પ્રથમ વિવેક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવવું જોઇએ. સદ્ગુણ ધારક શ્રાવકો પણ અંશે અંશે દેખવામાં આવે છે. શ્રાવકોને શ્રાવકોના ગુણો પ્રાપ્ત કરાવવા સદુપદેશ દેવો. તેઓને ગુણી બનાવવા અનેક ઉપાયો કરવા જોઇએ. તેવા શ્રાવકોનું ભલું કરવું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૧૦ મંગળવાર તા. ૯ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ગમે તે ક્ષેત્રમાં અને ગમે તે કાલમાં દયા એ ગમે તે દર્શનમાં ધર્મ છે. અમુક વાડામાંજ ધર્મનું રજીષ્ટર કોઇને કરી આપવામાં આવ્યું નથી. સત્ય બોલવું એ ધર્મ છે. કોઇની વસ્તુ દીધા વિના ન લેવી એ ધર્મ છે. પ્રાણીઓને દુઃખમાંથી મુક્ત કરવા પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવો એ ધર્મ છે. પ્રમાણિકપણું ધારણ કરવું એ ધર્મ છે. સાધુઓની ભક્તિ કરવી એ ધર્મ છે. મનુષ્યોના દોષો ટળે એવા શુભ ગ્રંથો લખવા અથવા દોષોનો નાશ થાય એવો ઉપદેશ દેવો એ ધર્મ છે. કોઇપણ મનુષ્યનું ભલું કરવું એ ધર્મ છે. મનુષ્યોને દુઃખમાં દિલાસો આપવો અને તેમને દુઃખમાં સહાય કરવી એ ધર્મ છે. ગમે તે દેશ અને ગમે તે કાલમાં સત્ય ધર્મનું રૂપ એક સરખું રહે છે. સર્વ જીવોને પોતાના આત્મ સમાન માનવા એ મનુષ્યોનો ધર્મ છે, અને પ્રત્યેક જીવને પરમાત્મ બુદ્ધિથી સત્તાએ અવલોકવા એ ઇશ્વર થવાને માટે ઇશ્વરીય ધર્મ છે. ગમે તે ધર્મ માનનાર મનુષ્ય હોય પણ તેના આત્માની દયા કરવી એ મહાન્ ધર્મ છે. ગમે તે ધર્મ પાળનાર મનુષ્ય હોય પણ તેને પોતાના આત્માના સમાન ગણીને તેનો આત્મા, સુખ પામે એવો માર્ગ બતાવવો તે ધર્મ છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કામવાસના, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, નિંદા, કલહ, મિથ્યાત્વ આળ, વિશ્વાસઘાત વગેરે દોષોને જે જે અંશે ટાળવામાં આવે તે તે અંશે ધર્મ છે. જે જે

ઉપાયોથી રાગદ્વેષ ટળે તે તે ઉપાયો ધર્મરૂપ કહેવાય છે, વિવેકથી સત્યનો નિશ્ચય કરવો એ ધર્મ છે. મનુષ્યોને સદ્ગુણોની કેળવણી આપવી એ ધર્મ છે. કાયિક અને માનસિક દુઃખોનો નાશ થાય એવા સદુપાયો યોજવા તે ધર્મ છે. દીન. અનાથ, રોગી, અપંગ વગેરે દુઃખી મનુષ્યોને તથા પશુ પંખી જલચરાદિ જીવોના દયા કરવામાં તન મન ધનથી ઉદ્યમ કરવો એ મહાન્ ધર્મ છે. પ્રથમ તો નીતિ પાળવાથી મનુષ્ય પોતે મનુષ્ય તરીકે ગણાય છે. નીતિ વિના ગમે તે ધર્મના પન્થમાં રહેલો મનુષ્ય તે હજી મનુષ્ય તરીકે ગણાવાને લાયક બની શકે નહિ. પ્રતિજ્ઞા પાળવી. મોટાઓનો વિનય કરવો. ગુરૂની ભક્તિ કરવી. ઉપકારીના ઉપકારને કદિ ભૂલવો નહિ. અર્થાત્ ઉપકારીનું ભલું કરવું. ગમે તેવા શત્રુના પણ છતા ગુણોની પ્રશંસા કરવી. કોઇપણ આત્માના ઉપર વૈર ન રાખવું. દ્વેષનો બદલો શુદ્ધપ્રેમથી વાળવો ઇત્યાદિ ગુણો તે ધર્મ છે. આખી દુનિયાને માટે ઉપર્યુક્ત ગુણોરૂપ ધર્મ ખુલ્લો છે. મનુષ્ય ગમે ત્યારે આવો ધર્મ સેવી શકે છે. આવા સદ્ગુણોથી મુક્તિ મળે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ૦ અષાડ વદિ ૧૧ બુધવાર તા. ૧૦ જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આત્માના સદ્ગુણોનો પ્રકાશ કર્યાવિના કદિ કોઇનો પણ ઉદય થવાનો નથી. જ્યારે ત્યારે આત્માના સદ્ગુણોજ પોતાનો ઉદય કરે છે. જે જે અંશે આત્મશક્તિયોનો પ્રકાશ થયો હોય છે, તે તે અંશે સ્વ અને અન્યોનું ભલું કરી શકાય છે. રજોગુણ અને તમોગુણનો ઉદય કદિ સ્થિર રહેતો નથી. રજોગુણી અને તમોગુણી બુદ્ધિથી પણ જે ઉદય થાય છે તે સદાકાલ સ્થિર રહેતો નથી. અને તેનું અંતે પરિણામ સારું આવતું નથી. કોઇ પણ દેશ વા જાતિ વસ્તુતઃ જોતાં રજોગુણ અને તમોગુણની બુદ્ધિવડે દીર્ઘકાલિક વ્યાવહારિક વા ધાર્મિક અભ્યુદય કરી શકે નહિ. અજ્ઞાનાવસ્થામાંથી રજોગુણ અને તમોગુણની બુદ્ધિવડે ઉદય થાય છે એવો નિશ્ચય થાય છે. પણ જ્યારે હૃદયમાં સત્વગુણી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે સત્વગુણની બુદ્ધિવડે વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક અભ્યુદય થવાનો છે

એમ હૃદયમાં દૃઢ પ્રતિતિ ઉત્પન્ન થાય છે. સત્વગુણની બુદ્ધિવડે નીતિના માર્ગપર મનુષ્ય ચાલી શકે છે. સત્વગુણી આહાર, વસ્ત્ર, દવા આદિના સેવનથી સત્વગુણી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. દુનિયા રજોગુણ અને તમોગુણ તરફ પ્રવૃતિ કરે છે. અને બાહ્ય સાધનોની ઉન્નતિ દ્વારા બાહ્ય સુખ ઇચ્છે છે, પણ અન્તરમાં રહેલા રજોગુણ અને તમોગુણ એ બેથી સુખના સ્થાને અન્તે દુઃખજ દેખાય છે. પ્રવૃત્તિ માર્ગના શિખરે કદાપિ દુનિયા પહોચે તો પણ જ્યાં સુધી રજોગુણ અને તમોગુણથી દુનિયા ગ્રસાયેલી છે ત્યાંસુધી દુનિયા ખરી શાન્તિનું અમૃત બિન્દુ આસ્વાદી શકવાની નથી. અલ્પ એવી સત્વગુણની પ્રવૃત્તિથી સત્પુરૂષો ખરી શાન્તિનો અનુભવ લે છે. રજોગુણ અને તમોગુણની દુનિયામાં સૂક્ષ્મવાયુની પેઠે અસર થયા કરે છે, અને તેથી દુનિયામાં કોઇ પણ ઠેકાણે અશાન્તિનો જ્વાળામુખી પર્વત ફાટી નીકળ્યા વિના રહેતો નથી. સત્વગુણના ઉદય પર વિશ્વાસ રાખ! સત્વગુણના ઉદયપર આખી દુનિયાને લાવવા પ્રયત્ન કર! સત્વગુણી વિદ્યા, સત્વગુણી બુદ્ધિ અને સત્વગુણી આહારનો લાભ બતાવી દુનિયાને સત્વગુણનો ઉદય દેખાડ. સત્વગુણના ઉદયથી પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરી દુનિયાના દરેક જાતના મનુષ્યો સત્વગુણવડે પોતાના સદ્ગુણો પ્રકટ કરે એવા ઉપાયોનો ફેલાવો કર! કર! કર!

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૧૨ ગુરૂવાર. તા. ૧૧ મી જુલાઈ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

કોઇ પણ જાતના વ્યાવહારિક મહોપકારમાં અલ્પ હાનિ અને મહાલાભ હોય છે, નવકારશી કરવામાં ઘણો લાભ અને અલ્પહાનિ દેખવામાં આવે છે તીર્થ દર્શનાર્થે સંઘ કાઢવામાં પણ મહાલાભ અને અલ્પહાનિ દેખાય છે. પ્રભુ પૂજા કરવામાં પણ અલ્પહાનિ અને મહાલાભ દેખાય છે. કોઇ પણ મહોપકારનું કૃત્ય કરવામાં મહાલાભ તરફ દેખવામાં આવે છે, પણ અલ્પ હાનિ તરફ લક્ષ આપવામાં આવતું નથી. પરોપકારની મૂર્તિરૂપ સત્પુરૂષોના શ્વાસોશ્વાસ પરોપકારથી ભરેલા હોય છે. પરોપકાર કરનાર સર્વ મનુષ્યો પર પોતાના સદ્વિચારોની અસર કરી શકે

છે. પરોપકાર કર્યા વિના કોઇપણ મનુષ્યને પોતાની તરફ આકર્ષી શકાય નહિ. પૂર્વે આર્યો પરોપકાર કરવામાં દક્ષ હતા, તેથી આર્ય દેશની ઉન્નતિની ધ્વજા સર્વત્ર ફરતી હતી. પૂર્વે આર્ય જૈનો પરોપકારના સદ્ગુણ વડે અન્ય ધર્મીઓને જૈનધર્મી ત્વરિત બનાવી શકતા હતા. પરોપકાર કર્યા વિના પુણ્યની આશા રાખવી એ વ્યર્થ છે. હાલમાં જૈનો જો પરોપકારનાં કાર્યોથી મનુષ્યોનું શ્રેયઃ કરવા વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરે તો ખરેખર હાલના સુધરેલા જમાનામાં તેઓ ઘણા જૈનો બનાવવાને શક્તિમાન્ થાય. નિષ્કામ બુદ્ધિથી શત્રુ ઉપર પણ દાનાદિક વડે પરોપકાર કરવા કદિ ચુકવું નહિ. સુધરેલા જમાનામાં પરોપકાર કરવાના માર્ગો પણ સુધરેલા હોય છે. પરોપકાર કરવાના અનેક માર્ગો હોય છે. આપણા અસલના પરોપકાર કરવાના માર્ગો ઘણા સરસ હતા. વિદ્વાન વા ધનવંતજ પરોપકાર કરી શકે તેવો નિયમ નથી. સર્વ જીવો પરસ્પર એક બીજાને પરોપકાર કરી શકે છે. જ્ઞાનદાન, અન્નદાન, ઔષધદાનાદિક વડે પરોપકાર કરનારા સંતપુરૂષોવડે પૃથ્વી રત્નગર્ભા ગણાય છે. જલ, વાયુ, વનસ્પતિ વગેરે કરતાં મનુષ્ય ધારે તો ઘણો પરોપકાર કરી શકે! સ્વાર્થ ત્યાગી મહાત્માઓ પરોકારના વ્યસની બને છે, અને તેઓને પરોપકાર કર્યા વિના ગમતું નથી. છ કાયના રક્ષક મુનિરાજાઓ સમ્યગ્ ધર્મના ઉપદેશવડે ઉત્તમોત્તમ પરોપકાર કરવાને માટે શક્તિમાન્ થાય છે. પરોપકાર કરનારનું અંશે અંશે વિશાળ હૃદય થતું જાય છે. પરોપકારી મનુષ્ય ખરેખરો ત્યાગી બની શકે છે. પોતાની પાસે રહેનારાઓ ઉપર, શેરીમાં રહેનારાઓ ઉપર, મિત્રો ઉપર, શહેરમાં, દેશમાં રહેનારાઓ ઉપર અને અંતે સર્વ દેશના જીવો ઉપર પરોપકાર કરવા માટે તત્પર થવું. પરોપકારી મનુષ્યો દુનિયામાં ઘણા થાઓ. પરોપકાર કરવામાં તત્પર થા! સર્વ જીવોને જ્ઞાનદાન આપવાનો પરોપકાર કર! પોતાના આત્માના ગુણો વધે એવા પરોપકારમાં લક્ષ રાખ! પરોપકાર એ પોતાની ફરજ છે એમ ગણી પરોપકાર કર!

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૧૩ શુક્રવાર તા. ૧૨ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આખી દુનિયાના ખૂણાઓપર જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા પ્રયત્ન કરો પશ્ચાત્ જુઓ કે દુનિયામાં મનુષ્યોમાં દયાતત્ત્વ કેટલું જોસબંધ વહે છે. આખી દુનિયાના મનુષ્યોને શાન્તિમાં ઓતપ્રોત કરનાર દયાદેવી છે. આર્ય જૈનોએ પાશ્ચાત્યોને દયાતત્ત્વ આપવાનું છે. પોતાના શુદ્ધાચારોને આચારમાં મૂકીને પાશ્ચાત્ય પ્રજાને પોતાના માર્ગે દોરવવી જોઇએ. પાશ્ચાત્યો ખરેખર જૈનશાસ્ત્ર વાંચશે તો તેમાંથી ઘણાં તત્ત્વ ગ્રહણ કરી શકશે. આપણને પાશ્ચાત્ય પ્રજાની રીતિ રીવાજોની જરૂર નથી પણ આપણને તો આપણા રીત રીવાજોની જરૂર છે. કારણ કે આપણા હજારો વર્ષથી ચાલતા આવેલા રીતરીવાજોથીજ આપણો ઉદ્ધાર થવાનો છે. શ્રીમદ્ મહાવીર પ્રભુના વખતમાં જે આચારો પ્રવર્તતા હતા તે આચારોની આપણને જરૂર છે. આપણે તે ઉત્તમ આચારોના પોષણથી આત્માને પોષવો જોઇએ. આપણા સનાતન રીત રિવાજોમાં જે કંઇ સડો પેસી ગયો છે તેને દૂર કરવો એજ આપણો સુધારો છે. આપણા આચારોના ખોખામાં સદ્‌વિચારોનો રસ રેડીને તેઓને સજીવન કરવા જોઇએ. આપણા આચારોમાં શું રહસ્ય સમાયું છે તેનું દેશકાલથી જ્ઞાન કરીને જે ભુલો થઇ હોય તેનો પરિહાર કરવો, એજ આપણો ખરો સુધારો છે. આપણે આપણા સનાતન આચારો છે. હજારો વર્ષથી અનેક મુશીબતો વચ્ચે ટકી શક્યા છીએ, તેનો ત્યાગ ન કરતાં માતાની પેઠે તેઓને પૂજ્ય ગણીને તેઓમાં દેશકાલ પરત્વે યોગ્ય સુધારો કરીને આપણું ઉત્તમ જીવન બનાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. દુનિયામાં સુધારાના છેલ્લા શિખર તરીકે જે સુધારાઓ કરવાના છે, તે સર્વે સુધારાઓનો જૈનશાસ્ત્રોમાં પ્રતિપાદેલા આચારો અને વિચારોને પરિપૂર્ણ અમલમાં મૂકવા સર્વથા શક્તિમાન્ થયા નથી. દુનિયામાં જૈનધર્મના સદ્‌વિચારોનો એકવાર ફેલાવો થવા દો અને પછી જુઓ કે જૈનધર્મની મનુષ્યોપર અસર થાય છે હાલમાં જૈનધર્મનો ચારે દિશાએ ફેલાવો કરવાને માટે મહાત્માઓને પ્રકટાવવા જોઇએ. જૈનધર્મમાં રહેલા દયા વગેરે સત્યો, સમુદ્રના તળીયેથી પણ બહાર આવ્યા વિના રહેવાનાં નથી. ગમે તે દેશના અને જાતના મનુષ્યો કે જે જૈનધર્મ ગ્રહણ કરવા લાયક હશે તે જૈનધર્મની શોધ કરીને જૈનધર્મનો ફેલાવો કરશે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અ. અષાડ વદિ ૧૪ શનિવાર તા. ૧૩ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

નવીન સાધુએ વૃદ્ધ સાધુની સેવા કરીને અનુભવ પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ. વૃદ્ધ સાધુઓની સેવા કરવાથી સ્થિરતા પ્રાપ્ત થાય છે. જેઓએ વૃદ્ધ સાધુની સેવા કરી નથી તેઓને ગુરૂપરંપરાનું જ્ઞાન મળતું નથી. ગૃહસ્થો પણ ગુણવંત એવા વૃદ્ધોને અનુસરીને ધર્મના અધિકારી બને છે. વૃદ્ધ સાધુઓ પોતાની સેવા કરનાર બાલ સાધુઓને સાધુ સમાચારી શિખવે છે. જે સાધુએ ગુરૂકુલ વાસમાં રહીને વૃદ્ધ સાધુઓની સેવા કરે છે અને શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે તેઓને ઉત્તમ ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. વિનીત સાધુઓ ખરેખર ગુરૂકુલ વાસ સેવીને વૃદ્ધોની સેવા કરી શકે છે, અને તેઓના હૃદયને પોતાના હૃદયમાં ઉતારવા સમર્થ બને છે. ગુરૂકૂલ પરંપરાએ ચાલતી આવેલી વિદ્યાઓને પ્રાપ્ત કરવી હોય તો ગુરૂકૂલવાસમાં વસવું જોઇએ. અયોગ્ય, અપાત્ર, કુશિષ્યો ખરેખર ગુરૂકુલ વાસમાં રહી શકતા નથી. જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રની વૃદ્ધિનું કારણ ખરેખર વૃદ્ધ સાધુઓની સેવા છે. ગુરૂકુલવાસમાં રહીને ગુરૂના મુખથી આત્મતત્ત્વ સંબંધી જ્ઞાન મેળવવાથી તે જ્ઞાન ફળે છે અને ઉત્તરોત્તર ઉત્તમ ફળ પ્રકટાવે છે. અનેક ગુણનું ધામ થવું હોય તો ગુરૂકૂલમાં વસીને વૃદ્ધ સાધુઓની સેવા કરવી જોઇએ. જેઓએ વૃદ્ધ સાધુઓની સેવા કરી નથી. તેવા સાધુઓનો અન્ય મનુષ્યો પર જોઇએ તે પ્રમાણમાં પ્રતાપ પડતો નથી. સદ્ગુરૂની આજ્ઞાના આરાધક શિષ્યો પોતાના આત્માની ખરી શાન્તિ પ્રાપ્ત કરે છે અને પોતાના સમાગમમાં આવનાર મનુષ્યોને પણ ખરી શાન્તિ પ્રાપ્ત કરાવે છે. ગુરૂ-કુલમાં વસીને સદ્ગુરૂની સેવા કરનારા આત્માર્થીસાધુઓ દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ ભાવને જાણી શકે છે તે વીતરાગના માર્ગમાં ગમન કરે છે. ગુરૂની આજ્ઞાના આરાધક સુશિષ્યો જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરે છે. વ્યવહાર અને નિશ્ચય ધર્મનું તેઓ આરાધન કરે છે અને ગચ્છના તથા સંઘના આધાર ભૂત થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અધિક અષાડ વદિ ૦)) રવિવાર
તા. ૧૪ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ધર્મના સિદ્ધાંતોને સમજાવ ! પણ કોઇની જાત ઉપર ટીકા કર નહિ. પોતાની માન્યતા દલીલોથી સિદ્ધ કર ! કિન્તુ કોઇની માન્યતાની અદેખાઇ ન કર. કોઇને પોતાના તરફ આકર્ષવો હોય તો શુદ્ધપ્રેમ રાખ ! નકામો ક્લેશ થાય એવી બાબતોમાં ધ્યાન ન આપ. તારા હૃદયમાં શુદ્ધપ્રેમ પ્રકટશે, તો સર્વ જીવોના ઉપર પ્રેમ થવાનો અને તેથી સર્વ જીવોની દયા પાળવાને માટે તું પ્રયત્ન કરી શકીશ. આખી દુનિયાપર પ્રેમ પ્રકટ્યા બાદ જગત્ સેવા કરવાની રૂચિ થાય છે. ધર્મનો ફેલાવો કરવાની ઉત્તમોત્તમ કુંચી શુદ્ધપ્રેમ, સેવાભક્તિ અને પરોપકાર છે. જે પોતાના ધર્મથી ભિન્ન હોય તેઓને સત્ય ધર્મમાં લાવવાને માટે પરોપકાર, શુદ્ધપ્રેમ, સેવા વગેરે ગુણોજ ખરા ઉપાય તરીકે છે. શા માટે અમુક મનુષ્યોજ મારા ધર્મી છે એમ સામાન્ય બુદ્ધિથી માની બેસે છે ? જેનામાં વીતરાગ ભગવંતે કથેલા ગુણો આવે તે સર્વ પોતાના ધર્મી બંધુઓ છે એમ માન. પ્રથમ તો અન્યોને સદ્વિચારોથી ધર્મી બનાવ. તેમાં પણ અનેકાંત માર્ગનો ઉપયોગ રાખીને ભૂલ ન થાય તેમ પ્રવૃત્તિ કર. જમાનાને ઓળખીને ધર્મવૃદ્ધિમાં પ્રવૃતિ કર. વાસ્તવિક ધર્મોપદેશ સાર તો એ છે કે દરેક મનુષ્યને પોતાના આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ બતાવવું, અને તેઓને આત્મધર્મ ખીલવવા ઉત્સાહી કરવા. સ્યાદ્વાદ શૈલીએ મનુષ્યોને આત્મતત્ત્વજ્ઞાન કરાવવામાં આવે તો તેઓ પોતાની મેળે આંખો ઉઘડ્યા બાદ સત્ક્રિયારૂપ પ્રવૃત્તિ કરશે. આંખો ઉઘડ્યા વિના મનુષ્યોને દોરી દોરીને ક્યાં સુધી લઇ જવાશે ? આંખો ઉઘડ્યા વિના અંધ શ્રદ્ધાવાળા ભક્તોને બનાવવાથી તે ભક્તોમાં–ધર્મીઓમાં વસ્તુતઃ જે ગુણો ઉત્પન્ન થવા જોઇએ તે થઇ શકતા નથી. માટે મનુષ્યોની આંખો ઉઘાડીને તેઓને ધર્મી બનાવવા જોઇએ. અંશે અંશે વિચારથી ધર્મભેદ રહે તો તે ધર્મભેદથી જ્ઞાની મનુષ્યો પરસ્પર ક્લેશ કરતા નથી. જ્ઞાનથી વિશાલ દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે મનુષ્યોને જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુનું પ્રથમ દાન આપવું જોઇએ. એકજ તરફનું જ્ઞાન પામેલા મનુષ્યો આંધળી ચાકરંડની પેઠે ગમન કરે છે. ઉત્તમજ્ઞાન દૃષ્ટિ ખીલવવાથી દરેક મનુષ્યોના વિચારોમાં જે જે અંશે સત્ય રહ્યું હોય તે અવબોધાય છે અને તેથી દુનિયામાં ધર્મ શાન્તિ પ્રવર્તાવવા માટે દેવની પેઠે કાર્ય કરી શકાય છે. શ્રીમદ્ મહાવીર પ્રભુએ કથેલા અનેકાન્ત ધર્મમાં સર્વ ધર્મોનો અંશે અંશે સમાવેશ

થવાથી સર્વ ધર્મ નિધિરૂપ જૈનધર્મની બલીહારી જાઉં છું. હાલમાં એવા ઉત્તમ જૈનધર્મના સાપેક્ષ બોધનો ફેલાવો થાઓ.

\+ × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ શુદિ ૧ સોમવાર તા. ૧૫ જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પૂર્વે હિંદુસ્તાનના લોકો ઉત્તમ હતા, અને હિંદુસ્તાન સુવર્ણ ભૂમિ દેશ ગણાતો હતો. તેનું કારણ એ છે કે તે વખતના લોકો પરમાર્થી, શુદ્ધપ્રેમી, પરોપકારી આદિ અનેક ગુણના ભંડાર હતા. હાલ આર્યાવર્તની પડતી દેખાય છે તેનું કારણ એ છે કે હિંદુસ્તાનના લોકોમાં દુર્ગુણોનો વાસ થયો છે. દુર્ગુણોને દેશવટો ન આપવામાં આવે ત્યાં સુધી આર્યાવર્તનો ઉદય થઇ શકે નહિ. હિંદુસ્તાનના લોકોમાં અજ્ઞાન, વ્હેમ, કુસંપ, ઇર્ષ્યા, વિશ્વાસઘાત, અસત્ય, દારૂમાંસ ભોગ, વ્યભિચાર, બાળલગ્ન, સ્વાર્થ, સ્વાર્થી, પ્રેમી, ભેદભાવ, સંકુચિત દૃષ્ટિ, કૃતઘ્ન, આલસ્ય. તૃષ્ણા, અહંકાર, લોભ, નિરર્થક કલેશ અને ફાટફુટ વગેરે દુર્ગુણોનું જોર વધી જવાથી હાલ પડતી દેખવામાં આવે છે! નીચ ગરીબોને અને સ્ત્રીઓને જ્યાં સુધી ધિક્કારવામાં આવશે, અને મિથ્યાભિમાન રાખીને જ્યાં સુધી અન્ય દેશના મનુષ્યોના સદ્ગુણો ન લેવાશે ત્યાં સુધી આર્યાવર્ત પાછું અસલની સ્થિતિએ આવી જાય એમ બનવું અશક્ય છે. આર્યાવર્તના લોકો પોતાના આત્માના સમાન અન્ય આત્માને માનશે, અને અન્ય દેશના મનુષ્યો ઉપર પણ ઉપકાર કરવા લાયક બનશે, ત્યારે તેઓનો વ્યાવહારિકોદય થશે. આર્યાવર્તના લોકોને અન્ય દેશો પાસેથી ઘણું શિખવાનું છે, અને અન્ય દેશીય મનુષ્યોને અધ્યાત્મ વિદ્યા જણાવવાની છે. ઇંગ્લીશ સરકારના શાન્ત રાજ્ય તળે રહીને ઘણા અનુભવો લેવાના છે, અને તે માટેજ તેમનું પારતંત્ર્ય ભોગવીને આગળ વધવાનું છે. હિંદુસ્તાના લોકોમાં અનેક પ્રકારની વિદ્યા, પ્રેમ, સંપ, પરોપકાર, જગત સેવા, સમાનતા, ધર્મભેદસહિષ્ણુતા, વિશાળદૃષ્ટિ, નીતિ, પ્રમાણિકતા, દયા, સત્ય, પરમાર્થ બુદ્ધિ, રાજ્ય ચલાવવાની શક્તિ, સ્વાર્થત્યાગ, ઉદ્યમ, ઐક્ય, બ્રહ્મચર્ય, સત્યગ્રહણ, સત્યબોલવું, ઇર્ષ્યાત્યાગ, સંતોષ, ગુણાનુરાગ વગેરે સદ્ગુણો ન આવે ત્યાં સુધી

તેમનો ઉદય થવાનો નથી. ઉપર્યુક્ત સદ્ગુણોને તેઓ પ્રાપ્ત કરશે ત્યારે લાયક બનશે, અને તેથી તેઓની ઉન્નતિ થશે. કુસંપ, સ્વાર્થ, લોભ, અનીતિ આદિ દુર્ગુણોથી હિંદુસ્તાનની પાયમાલી થઇ છે, માટે બ્રિટિશ રાજ્યની શાંત છાયા તળે રહીને તેઓએ સદ્ગુણો મેળવવા અનેક પ્રકારનો ઉદ્યમ કરવો જોઇએ. પોતાના ઉપર કેળવણી આદિથી ઉપકાર કરનાર ઈંગ્લંડ દેશના મનુષ્યો ઉપર ઉપકાર બુદ્ધિ ધારણ કરીને કૃતજ્ઞતા ગુણવડે આગળ વધવું જોઇએ. આર્યાવર્ત્તે ગુણદૃષ્ટિ ધારણ કરીને ગુણો લેવા જોઇએ. શ્રીમહાવીર પ્રભુએ જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રવડે આત્માની ખરી ઉન્નતિ દર્શાવી છે. ધર્મની શ્રદ્ધા ધારણ કરીને ગુણોવડે આપણે પોતાનો ઉદય કરી શકીશું. ધર્મથી ખરૂં સુખ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૨ મંગળવાર તા. ૧૬ મી જુલાઈ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જૈનોએ પરસ્પર એક બીજા ફીરકાની સાથે કલેશ કરીને ઘણું ખોયું છે. હાલતો ઉન્નતિના શિખર પરથી પડીને તળેટીએ રડવડતા આવી પહોંચ્યા જેવી દશા દેખાય છે. કેટલાક સાધુઓએ ગચ્છોના નામે જૈન કોમના નાના વિભાગો બનાવ્યા અને પરસ્પર અથડાઇને જૈનોની અવનતિમાં કેટલેક અંશે અમુક સંયોગોમાં કારણીભૂત થયા છે. જૈનોની વસતી દિન પ્રતિદિન ઘટતી જાય છે. આ તરફ ગૃહસ્થ જૈનોનું ધ્યાન દેખાતું નથી. કેટલાક નિરક્ષર ગૃહસ્થ જૈનો ગાડી વાડી લાડીની મોજમજામાં જીવન વ્યતીત કરે છે. કેટલાકોને જૈનધર્મનો જુસ્સો છે પરન્તુ તે એવા સંયોગોમાં છે કે તેઓનો અવાજ બહાર આવી શકતો નથી. કેટલાક કેળવાયેલા જૈનોમાં ઉચ્ચ ચારિત્રની ખામી દેખવામાં આવે છે. તદ્દન જૂના વિચારવાળાઓ જમાનાને અનુસરી પ્રગતિ કરનારા જૈનોને નાસ્તિક માને છે. ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના સાધુઓમાં પરસ્પર સંપીને પ્રગતિ માર્ગમાં વહેવાની હજી શક્તિ આવી નથી. સંઘનું બંધારણ જમાનાને અનુસરી હજી સુધારવામાં આવ્યું નથી. સ્વામીના સગપણ સમો અવર ન સગપણ કોય, એ વાક્યનો ઉપયોગ બરાબર કરવામાં આવતો નથી. જૈનધર્મના આચાર્યોમાં પરસ્પર

સંપ દેખાતો નથી. શ્રાવકોની સાધુ વર્ગ પરથી શ્રદ્ધા ઉઠી જાય છે. જૈનોમાં સદ્ગુણો ખીલે અને તેઓ આખી દુનિયામાં નજરે પડતા શ્રેય એવી ધાર્મિક શુભ પ્રવૃત્તિ આગળ વધતી હોય એમ હાલ તો જણાતું નથી. હવે કેટલાક સાધુઓ તથા શ્રાવકોની આંખ ઉઘડી છે અને તેઓ પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા છે. તેઓના પ્રગતિ કાર્યમાં વિઘ્ન સંતોષીઓ વિઘ્ન નાંખ્યા કરે છે. જૈનો હવે કંઇક સારૂં ખોટું પારખવા લાગ્યા છે.

હે વીરશાસન અધિષ્ટાતા દેવતાઓ ! તમે હવે ભારતવાસીઓની આંખ ઉઘાડો અને દયામય એવા જૈનધર્મના ફેલાવા માટે અમને વા અમારા જેવા અન્યો વા જેનામાં ધર્મનો પ્રકાશ કરવાની યોગ્યતા હોય તેવા મનુષ્યોને સહાય થાઓ. જૈનધર્મ તે આખી દુનિયાનો ધર્મ બનાવવામાં હે શાસન દેવતાઓ સહાય કરો. આખી દુનિયાના ધર્મમાં જે કંઇ અપેક્ષાએ સત્ય છે, તે સત્યનો ઉપદેશ દેનાર શ્રીમહાવીરપ્રભુ હતા અને તેમણે જૈનાગમોમાં તે સત્યનો સાર કહ્યો છે. માટે જૈનશાસનમાં સત્યધર્મને અનેક દૃષ્ટિએ બતાવ્યો છે. તે શ્રી જૈનશાસનનો ફેલાવો કરવાને હે શાસન દેવતાઓ તમે સહાય કરો ! પરમાર્થ બુદ્ધિ અને જગત્ સેવા કરવાની આજ્ઞા ફરમાવનાર એવા જૈનધર્મનો ઉદય થાઓ. આત્મામાંજ સત્યધર્મ બતાવી આખી દુનિયાને શાન્તિના માર્ગ તરફ વાળનાર એવા જૈનધર્મનો ઉદય થાઓ. જૈનોના ગચ્છ ફીરકાઓનું ઐક્ય થાઓ, અને એક બીજા તરફ થતી અશુભ વૃત્તિનો નાશ થાઓ. ઉચ્ચ ચારિત્ર ધારક એવા સાધુઓ અને સાધ્વીઓની વૃદ્ધિ થાઓ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૪ ગુરૂવાર તા. ૧૮ મી. જુલાઇ. ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

વૈદીક સાંખ્ય બૌધ દર્શન વગેરેનાં તત્ત્વોનો અને જૈન તત્ત્વોનો મુકાબલો કરતાં જૈનાગમ તત્ત્વોની સત્યતા અને શ્રેષ્ઠતા અનુભવાય છે. આચારો અને વિચારોમાં પણ જૈન દર્શનની ઉત્તમતા અને સત્યતા ખરેખર અનુભવાય છે. બાહ્ય અને અન્તરૂથી જૈન દર્શનની શ્રેષ્ઠતા અનુભવાય છે. જૈનદર્શન માનનારા કેટલાક અજ્ઞ જૈનોના શાસ્ત્રથી વિપરીત આચારો

દેખીને સુજ્ઞ મનુષ્યોએ જૈન ધર્મના આચારો સંબંધી ઉતાવલથી હલકો મત ન બાંધી દેવો જોઇએ. ઇશુની દયા અને ક્ષમાના કરતાં શ્રી મહાવીર પ્રભુની દયા ક્ષમા ખરેખર અલૌકિક હતી. શ્રી વીર પ્રભુ સર્વજ્ઞ હતા અને ઇશુ તો સર્વજ્ઞ નહોતા. ઇશુને જીવાદિ તત્ત્વોનું સમ્યગ્ જ્ઞાન નહોતું. ઇશુની એકદેશીય દયા હતી અને શ્રી વીરપ્રભુની તો અલૌકિક સાથે સર્વ દેશીય દયા હતી. ઇશુના કરતાં શ્રી વીરપ્રભુએ વિશેષ પરિષહો સહ્યા હતા. શ્રી વીરપ્રભુ આર્ય દેશમાં જન્મ્યા હતા, અને રાજાના પુત્ર હતા. તેઓ ચારિત્ર પાળીને કેવલ જ્ઞાની થયા હતા, ઇશુમાં તેમાંનું કંઈ નહોતું. માટે ઇશુએ પ્રકાશેલો ધર્મ અસમ્યક્, અપરિપૂર્ણ અને સામાન્ય મિથ્યાત્વ યુક્ત હતો. ફક્ત તેના ભક્તોએ તેનો ધર્મ અનેક ઉપાયોથી ફેલાવ્યો પણ જ્ઞાન માર્ગમાં આગળ પડતા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ અન્તે તે ધર્મને માનશે નહિ. નીતિનાં વાક્યો તેણે કથ્યાં છે એવાં નીતિનાં વાક્યોનો હિંદુસ્તાનના સામાન્ય સંન્યાસીઓ પણ કહી શકે છે. તે દેશના લોકોને તેણે નીતિ આદિ માર્ગે વાળવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. તે વખતના તે લોકોમાં તે દેશના ધર્મની અપેક્ષાએ તે સુધારક ગણી શકાય. પણ તેથી તેનો પ્રરૂપેલો ધર્મ સર્વથા મિથ્યાત્વ રહિત નથી એમ અવબોધવું.

ગૌતમબુદ્ધના ચારિત્ર અને તેના ઉપદેશ પ્રમાણે હાલના બૌદ્ધ ધર્મીઓ વર્તતા નથી. દારૂ અને માંસનું તેઓ ભક્ષણ કરે છે. બૌદ્ધને કેવલ જ્ઞાન થયું નહોતું. શ્રી મહાવીર પ્રભુના સમકાલીન ગૌતમબુદ્ધ હતા. શ્રી મહાવીર પ્રભુની દયા અને તેમના શુદ્ધ પ્રેમ તથા આચારને ગૌતમબુદ્ધ પહોંચી શકે નહિ. શ્રી મહાવીર પ્રભુએ જે સત્યનો ઉપદેશ આપ્યો છે, તેનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરવાથી ગૌતમબુદ્ધમાં તેવી સર્વજ્ઞ દશા નહોતી એમ અનુભવીને સમજાશે. શ્રી મહાવીર પ્રભુના ચારિત્રનું તથા તેમના સિદ્ધાંતોનો ઉંડો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો શ્રી મહાવીર સર્વજ્ઞ હતા એમ ભવ્ય મનુષ્યોને જણાશે. અન્ય દર્શનો સાથે જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનો મુકાબલો કરવામાં આવશે તો જૈન સિદ્ધાંતોની સત્યતા ઉપર પૂર્ણશ્રદ્ધા થશે. ગુરૂગમપૂર્વક જૈનસિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરીને તેઓને દુનિયાના ભલા ખાતર પ્રકાશમાં લાવવા જોઇએ. થીઓસોફીસ્ટો, ખ્રિસ્તીયો અને આર્ય સમાજીસ્ટોની ધર્મ ફેલાવાની યુક્તિઓને ધ્યાનમાં લેઇ જૈન વિદ્વાનોએ દુનિયાના કલ્યાણ માટે જૈનાગમોનો ફેલાવો કરવો જોઇએ. ખરૂં પૂછો તો જૈનાગમોના જ્ઞાતાઓનાજ મગજમાં ધર્મ ફેલાવાની સર્વ યુક્તિયો સ્ફુરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૫ શુક્રવાર તા. ૧૯ મી જુલાઈ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જૈનેતર દર્શનીઓને કદિ ધિક્કારવા નહિ કિન્તુ તેઓના ઉપર માતૃ-દૃષ્ટિ ધારણ કરીને તેઓની સમ્યગ્ દૃષ્ટિ થાય તેવા ઉપાયો યોજવા જોઇએ. કીડી, કુંથુઆ અને જલના ઉપર પર દયા કરનારા એવા જૈનોએ અન્યધર્મિમનુષ્યોપર મૈત્રીભાવના ધારણ કરવી જોઇએ. તેઓને સમ્યગ્ ધર્મ માર્ગ તરફ વાળવા અને તે માટે તેઓના ઉપર જે જે ઉપકારો કરવા એ ખરેખરી ધર્મસેવા છે. જૈનેતરદર્શનીઓમાં કેટલાક માર્ગાનુ-સારી આત્માઓ હોય છે. હલકા પ્રાણીઓની પણ દયા કરનારા અને તેઓના માટે પાંજરાપોળો વગેરે કરનારા જૈનો અહો અન્યધર્મી એવા મનુષ્યોના ભલા માટે શું ન કરી શકે ? અર્થાત્ સર્વ પ્રકારે તેઓનું ભલું કરી શકે. સર્વધર્મી એવા જૈનોની ભક્તિ માટે ખરેખરા જૈનો પોતાના પ્રાણ પાથરે છે, અને તેઓની ભક્તિ કરે છે. અન્યદર્શનીઓમાં પણ રહેલા એવા માર્ગાનુસારીગુણો પ્રસંસવા યોગ્ય છે. અન્યદર્શનીયાને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ થાય તે માટે શુદ્ધપ્રેમથી તેઓના ઉપર ઉપકાર કરવો જોઈએ, અને અન્યદર્શનીઓને શ્રી મહાવીર કથિત ધર્મ ઉપર રૂચિ થાય એવા ઉપાયો યોજવા જોઇએ. આખી દુનિયામાં શ્રીવીરપ્રભુનો ઉપદેશ ફેલાવીને આપણે શ્રીવીરપ્રભુના આજ્ઞાધારક બની શકશું. જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા માટે આપણામાં અને આપણી ભવિષ્યની સંતતિમાં ઘણા ગુણો ઉત્પન્ન થાય તેવા આજથી સદુપાયો હાથમાં ધરવા જોઇએ. જગત્નો દયાથી ઉદ્ધાર થઇ શકશે. જૈનોએ આ માટે મહાસંઘની યોજના કરવી જોઇએ અને સદ્ગુણોથી ઉપદેશક બનેલા મહાત્માઓને સહાય આપીને આગળ વધવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જૈનધર્મમાં જે સત્ય રહેલું છે, તેનો પ્રકાશ થવાનો હવે સમય દેખાય છે. વેદાંત અને બૌદ્ધધર્મ તરફ લોકોની દૃષ્ટિ ગઇ છે, અને પછીથી જૈનધર્મ તરફ તે લોકોની દૃષ્ટિ પડશે અને માર્ગાનુસારી જીવોનું ધ્યાન શ્રી જૈનધર્મના તત્ત્વોના અભ્યાસ તરફ ખેંચાશે. સર્વ દર્શનમાંથી નયોની અપેક્ષાએ સત્ય શોધનાર એવા જૈનધર્મને ઉદાર વિચારકો પસંદ કરશે અને સ્યાદ્વાદ દર્શનની ખૂબીઓને પાશ્ચાત્યો પણ સ્વીકારશે; અને શ્રદ્ધા કરશે. પશ્ચાત્ જૈનધર્મના આચારોથી વ્યવહાર જૈન બનશે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ શુદ ૭ શનિવાર. તા: ૨૦ મી જુલાઇ ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

કર્મસંબંધી જૈનશાસ્ત્રોમાં જેટલું વર્ણન છે તેટલું અન્ય દર્શનીઓના શાસ્ત્રોમાં દેખાતું નથી. કર્મગ્રંથ, કમ્મપયડી, પંચસંગ્રહ વગેરે ગ્રંથો વાંચીને કર્મનું જ્ઞાન કરવું જોઇએ. કર્મગ્રંથોનો અભ્યાસ કરીને વિદ્વત્તાનો અહંકાર ન કરવો જોઇએ. મોહનીયાદિ કર્મની પરિણતિઓને જીતવા પ્રયત્ન કરવો એજ કર્મગ્રંથના અભ્યાસનું ચારિત્ર રૂપ ફલ અવબોધવું. કર્મગ્રંથ ભણીને જેઓ રાગદ્વેષની પરિણતિનો નાશ કરવા યત્ન કરતા નથી, તેઓ કર્મગ્રંથ જ્ઞાનનો સાર પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. કર્મગ્રન્થના અભ્યાસીઓએ કર્મનું સ્વરૂપ અવબોધીને કર્મની શ્રદ્ધા ધારણ કરીને જે જે દુઃખો પડે છે તે કર્મથી પડે છે, એમ માની સમભાવે દુઃખો વેદવાનો અભ્યાસ કરવો. કર્મને સમતાથી ભોગવવાં જોઇએ, અને નવીન કર્મ ન બંધાય એમ આન્તરિક પ્રયત્ન સેવવો જોઇએ. સર્વ જીવો કર્મના વશ છે, તેથી કર્માધીન જીવો ઉપર કરૂણા ભાવ વા આત્મભાવ ધારણ કરવો. દુઃખ પામવામાં કોઇ જીવ નિમિત્ત ભૂત થાય તોપણ તે જીવ ઉપર દ્વેષ ન પ્રકટ થાય ત્યારે સમજવું કે કર્મની શ્રદ્ધા અને કર્મજ્ઞાનથી જે ફલ પ્રાપ્ત કરવાનું છે તે થયું. કર્મના વશ પડેલી દુનિયાને મુક્ત કરવા માટે સદ્ગુણોની આવશ્યકતા છે. કર્મનું કારણ રાગ અને દ્વેષ છે. રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરવા ઉદ્યમશીલ બનવું એજ કર્મગ્રંથ જાણવાનું ફલ છે. કર્મ કર્મ એમ ગોખીને જેઓ કર્મને દુઃખનું કારણ માને છે, છતાં કર્મના પંજામાં જેઓ ફસાય છે, તેવા જીવોપર કરૂણા ચિંતવવી અને તેઓને કર્મના પંજામાંથી મુકત થવાના સહજયોગનો ઉપદેશ દેવો. કર્મથી જે જીવો મુંઝાયા છે અને કર્મના નચાવ્યા જે જીવો નાચે છે, તેઓના ઉપર અશુભ ભાવ ધારવો તો એ કેટલું બધું ખોટું ખરાબ કહેવાય ? પડતા ઉપર પાટુ મારવાની પેઠે કર્મના તાબામાં આવેલા જીવોનું અશુભ ચિંતવવું, અવબોધવું, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ કષાય, આદિ કર્મબંધ હેતુઓને દૂર કરવા જ્ઞાનીઓ પ્રયત્ન કરે છે. બાલજીવોએ કર્મબંધના હેતુભૂત એવા બાહ્ય પદાર્થોથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો. મધ્યમ જીવો રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને ઉત્તમજ્ઞાનિપુરૂષો કર્મનો નાશ કરવા માટે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રમણતા કરે છે. આ વ્યાખ્યા અપેક્ષાએ અધિકાર ભેદે અવબોધવા યોગ્ય છે. આત્માજ કર્મને બાંધે છે અને આત્માજ કર્મનો

નાશ કરે છે. આત્મા જો આત્મભાવે વર્તે તો પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. વેદાન્તિઓ, પૌરાણિકો, અને બૌદ્ધો પણ કર્મનું અંશે અંશે અપેક્ષાએ અસ્તિત્વ માને છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ અષાડ સુદિ ૮ રવિવાર. તા. ૨૧ મી જુલાઈ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

સંસાર અસાર છે, એટલું બોલવા માત્રથી કંઇ વૈરાગ્ય ગણી શકાશે નહિ. ત્યાગીનો વેષ પહેરવા માત્રથી કોઈ ત્યાગી બની શકે નહિ, નામ માત્ર વૈરાગ્ય અને ત્યાગથી કંઇ કાર્ય સરતું નથી. બાળજીવો જેમાં અસારતા દેખે છે તેમાં જ્ઞાની પુરૂષો સાર દેખે છે. અસાર અને સારની માન્યતા સર્વ મનુષ્યો પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે માને છે. જ્ઞાનીપુરૂષો મોહને અસાર માને છે. વિવેકબુદ્ધિથી વિચારતાં અપેક્ષાએ દુનિયા સારભૂત લાગે છે અને અપેક્ષાએ વિચારતાં દુનિયા અસારભૂત પણ લાગે છે. અજ્ઞજીવો પોતાની બુદ્ધિથી સાંસારિક વસ્તુઓ કે જેના ઉપર મમત્વ થાય છે. તેઓનો ત્યાગ કરે છે. મધ્યમ જીવો મમત્વ પરિણામનો ત્યાગ કરે છે, અને ઉત્તમ મહાત્માઓનો તો એટલો બધો અધિકાર વધી ગયો હોય છે કે તેઓનામાં ત્યાગ વા અત્યાગની કલ્પના પણ સ્ફુરતી નથી. આત્માની સાથે જે જે વસ્તુઓનો સંબંધ હોય તે આત્માની નથી એવા પરિણામથી વર્તાય અને સર્વ વસ્તુઓમાંથી ઇષ્ટાનિષ્ટ કલ્પના ટળી જાય ત્યારે ખરો ત્યાગ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાગની કોટી છેલ્લામાં છેલ્લી છે. અન્તરૂથી મમતાનો ત્યાગ થયા વિના બાહ્ય ત્યાગ ટકી શકતો નથી. મૂર્છારૂપ પરિગ્રહના ત્યાગથી ત્યાગી બનેલાઓ ખરેખરા ત્યાગી ગણાય છે. મનમાંથી વાસનાઓને ટાળવી એ ખરો ત્યાગ છે. વ્યાકરણ, ન્યાય, અલંકાર શાસ્ત્રોથી કંઇ ત્યાગદશા ઉત્પન્ન થતી નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ખરેખરી ત્યાગાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે. કોઇ ઇષ્ટ વસ્તુઓના અભાવે ત્યાગી ગણાય પણ તે ખરેખરો ત્યાગી નથી. સકલ ઇષ્ટ વસ્તુઓનું જગતના ભલા માટે દાન કરવામાં આવે ત્યારે સમજવું કે અન્તરૂમાં ત્યાગ દશા ઉત્પન્ન થઇ છે. જે મનુષ્ય દાની હોય છે. તેને ત્યાગ ગુણ તો હોય છેજ. પોતાની કોઇપણ પ્રાણપ્રિય વસ્તુનો જગત્ કલ્યાણાર્થે

ત્યાગ કરવો એ ખરેખરો ત્યાગ છે. લાખો શ્લોકોવડે ત્યાગનું વર્ણન કરવામાં આવે પણ ત્યાગદશા પ્રાપ્ત ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી મનુષ્ય ફોનોગ્રાફ જેવો છે. ઉદાસીન વા શોકાતુર મન કરી દેવું એ કંઇ ખરા વૈરાગ્યનું લક્ષણ નથી. પોતાની પાસે જે કંઇ હોય તે અન્યના ભલા માટે વાપરવામાં આવે છે ત્યારે વૈરાગ્ય કેટલો પ્રગટ થયો તે અવબોધી શકાય છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનથી ત્યાગ અને વૈરાગ્યથી સદ્ગુણની પ્રાપ્તિ થઇ શકે છે. ગૃહસ્થ દશામાં વૈરાગ્ય અને ત્યાગ સદ્ગુણને ખીલવવા પ્રયત્ન કરવો અને પોતાનામાં તે ગુણો લાવવા ખાસ લક્ષ આપવું. ત્યાગીઓની અને વૈરાગીઓની નિંદા ન કરો પણ ત્યાગ અને વૈરાગ્યને આચારમાં મૂકીને આદર્શવત્ બનો કે જેથી દુનિયાને સ્વર્ગ સમાન કરી શકાય. અર્થાત્ ઉત્તમ કરી શકાય.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૯ સોમવાર તા. ૨૨ મી જુલાઇ ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

પોતાના આત્માની શક્તિયો ખીલવવાને માટે ગુરૂદેવની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું. અન્ય લોકોના કાર્યમાં ટીકા કરવાની ટેવને ત્યજીને ગુરૂદેવના અભિપ્રાયાનુસાર પોતાનું સદ્વર્તન કરવું. ગુરૂના આશયો શિષ્યોથી ન સમજાય એવું બને છે. ગુરૂના આશયો સારા છે એમ વિશ્વાસ રાખીને શિષ્યોએ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે જે જે શુભ કાર્યો કરવાનાં હોય તે કરવાં. શિષ્યો ગમે તેટલા બુદ્ધિમાન હોય તો પણ ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે તેમણે વર્તવું જોઇએ. શિષ્યોએ દરરોજ સમતાભાવ સામાયક ગુણ પ્રાપ્ત કરવા વિશેષ વિશેષ પ્રકારે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. શિષ્યોએ ગુરૂની કૃપા ઇચ્છવી અને સર્વ પ્રકારની વાસનાઓનો ત્યાગ કરીને ગુરૂને પોતાનો આત્મા સોંપવો. આમ કરવાથી શ્રી સદ્ગુરૂના શુદ્ધ વિચારોનો પ્રકાશ ખરેખર શિષ્યના હૃદયમાં ઉતરશે. પુસ્તક વાંચવાથી ગુરૂની ખોટ પુરાતી નથી. દીપકથી દીવો થાય છે પણ દીપક એવા અક્ષરથી અન્ય દીવો પ્રગટાવી શકાતો નથી. તદ્વત્ ગુરૂના ચૈતન્યથી શિષ્યોમાં રહેલું ચૈતન્ય જાગ્રત્ થાય છે. ગુરૂનું હૃદય પોતાનામાં ઉતરે એવો ભક્તિભાવ ધારણ કરવા શિષ્યોએ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. શ્રી સદ્ગુરૂને પોતાનું દીલ આપ્યાથી શિષ્યના ઉપર ગુરૂની કૃપા

ઉતરે છે અને તેથી શિષ્યમાં યોગ્ય સદ્દગુણો પ્રકટ થાય છે. ગુરૂનો ઉપદેશ યોગ્ય શિષ્યના હૃદયમાં ઠરી શકે છે. અપાત્ર શિષ્યને શ્રી સદ્દગુરૂનો ઉપદેશ અસર કરી શકતો નથી. ગુરૂઓ પાસેથી એકદમ ચમત્કારો પ્રાપ્ત કરી શકાતાં નથી, કદાપિ કોઇક ચમત્કાર પ્રાપ્ત કરી શકાય છે તો યોગ્યતા વિના તેનો દુરૂપયોગ કરી શકાય છે. અને તેથી અન્ય જીવોને હાનિ પહોંચાડી શકાય છે. શિષ્યોએ વિનયાદિ ગુણો વડે પાત્ર બનવું જોઇએ. જો તેઓમાં યોગ્યતા પ્રકટશે તો ગુરૂઓ પોતાની મેળે તેઓને આગળનો માર્ગ બતાવશે. પુસ્તકો શિષ્યોને દિશા દેખાડી શકે છે પણ તેનો અનુભવ તો ગુરૂઓજ શિષ્યોના હૃદયમાં ઉતારી શકે છે. ગુરૂઓ અપૂર્વ અનુભવ આપવાને માટે સદાકાલ તૈયાર હોય છે પણ શિષ્યોની યોગ્યતા થવામાં જે વાર થાય છે તેજ વાર સમજી લેવી. સમુદ્રના તળીયામાં થતી લીલાઓનો પાર પામી શકાય પણ ગુરૂના હૃદયના આશયો અને તેમની અપેક્ષામય વાણીનો પાર પામી શકાય નહિ. સ્વ અને અન્યાત્માઓને ઉન્નતિક્રમમાં યોજવા એજ ગુરૂઓનું મુખ્ય કર્ત્તવ્ય છે. શ્રી સદ્દગુરૂની આજ્ઞામાં રહેનારાઓ આત્મશક્તિયોને પ્રાપ્ત કરે છે. ॐ शान्तिः । शान्तिः ३

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૧૦ મંગળવાર તા. ૨૩ મી જુલાઇ ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

હે આત્મન્ ! તું મનની કલ્પના વડે પોતાની મેળે શામાટે ભયનાં વાદળ ચારેતરફ ઉભાં કરે છે ? ભયની કલ્પના કરવાથી ભય ઉત્પન્ન થાય છે. હે આત્મન્ ! તું અન્યજીવોનો ભય રાખે છે પણ તે ત્હને યોગ્ય નથી, કારણ કે તારા શુદ્ધ સ્વરૂપને અન્ય કોઇ હાનિ પહોંચાડવા સમર્થ નથી. હે આત્મન્ ! જો તું પોતાના સ્વભાવે રમે છે તો અન્યોની ભિન્ન કલ્પના વડે તારૂં કંઇ બગડવાનું નથી. તેમજ હે આત્મન્ ! જો તું સ્વકીય શુદ્ધ સ્વભાવે રમણતા નથી કરતો તો અન્યોની પ્રશંસા વડે તારૂં કંઇ હિત થવાનું નથી. હે આત્મન્ ! યશ, પ્રતિષ્ઠા, કીર્તિ, શાતા વગેરેના લાભની હાનિના ભયથી તને કદિ કોઇપણ કાળમાં ખરી શાન્તિ પ્રકટવાની નથી. હે આત્મન્ ! જો

તું નિર્ભય દશામાં રમણ કરે છે અને પોતાના સ્વભાવનો આશ્રય લે છે તો ત્રણ લોકથી પણ તારે ભય પામવાનું પ્રયોજન કોઇ દેખાતું નથી.

હે આત્મન્! અન્યો કરતાં તને બાહ્ય સંયોગો સારા મળ્યા હોય એટલે તારે તેથી અભિમાની ન બનવું જોઇએ. આખા બ્રહ્માંડ તરફ દૃષ્ટિ નાંખીને દેખ અને પછી તું વિચાર કે તારી પાસે જે છે તે શા હિસાબમાં છે. તારૂં શરીર બાહ્ય પદાર્થો કે જેથી તું મકલાય છે તે આખી દુનિયામાં કઇ તરફ આવેલા છે? દુનિયામાં સર્વ વસ્તુઓ પોતપોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તે છે. કઇ વસ્તુનો તું સ્વામી છે કે તેના ઉપર ત્હારે મમત્વ ધારણ કરવું જોઇએ, અને તેમજ પરજડ વસ્તુઓના અલાભથી તારે ખેદ ધારણ કરવો જોઇએ. હે આત્મન્! ત્હારે શામાટે પરવસ્તુઓના અલાભથી ખેદભાવ ધારણ કરવો જોઇએ? હે આત્મન્! તું દીન નથી. તારામાં સત્ય સુખનો ભંડાર છે. તે તરફ દૃષ્ટિ દેઇ સર્વ પ્રકારની બાહ્ય વાસનાઓને ભૂલી જા. હે આત્મન્! તારામાં સત્તાએ કોઇ બાબતની ન્યૂનતા નથી. જેટલી મનની ચંચળતા છે તેટલું દુઃખ છે. હે આત્મન્! શા માટે ત્હારે પરવસ્તુમાં સુખમાનીને પરવસ્તુની લાલચમાંથી દીન બનવું જોઇએ. હે આત્મન્! તું સદાકાલ આનન્દમાં રહે. દુઃખના હેતુઓનું સ્મરણ કરીને નકામું દુઃખ ઉભું ન કર. જો તું પોતાને દુઃખી માની લઇશ તો ચારે બાજુએ જાણે દુઃખનાં વાદળાં ઝઝુમી રહ્યાં છે, એમ તને જણાશે. તું મનમાં એમ નિશ્ચય કર કે મને કોઇ દુઃખ દઇ શકેજ નહિ. એવો જો દૃઢ વિચાર કરીશ તો કોઇપણ દુઃખ દેનાર તને જણાશે નહિ. બાહ્યની સર્વ ઉપાધિયોનો ભય જતો રહેતાં પોતાનો આત્મા પોતાને આનન્દ રૂપ જણાશે. હે આત્મન્! તું નિર્ભય થઇને આનન્દમાં ગુલ્તાન થઇ જા. આનન્દમાં સદાકાલ રમણતા કરી શકે એવા આત્મભાવને ધારણ કરવામાં સદાકાલ તત્પરથા. **આત્માનો આનન્દ ધર્મ તેજ તારો ખરો ધર્મ છે.**

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૧૧ બુધવાર. તા. ૨૪ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પરસ્પર એક બીજાની ઇર્ષ્યા કરીને આળ ચઢાવનારા મનુષ્યોની ધર્મ ક્રિયા છારપર લીંપણના સમાન છે. અન્યાયથી વિત્ત પેદા કરીને આજીવિકા ચલાવનારા મનુષ્યોની શોભા પલાશ પુષ્પ જેવી છે. પોતાનું હૃદય વેચીને અન્યની હાજી હા કરીને અસત્યના માર્ગમાં જનાર મનુષ્યોની વાણી કરતાં ધુળની પણ કિંમત વિશેષ ગણાં શકાય. ચાડી ચુગલી કરીને પેટ ભરનારા મનુષ્યો કરતાં વિષ્ઠાથી ઉદર ભરનાર રાસભસારો. હજારો વા લાખો જીવોના પ્રાણ ચુસીને પેટ ભરનાર મનુષ્યોનું જીવન કદિ સુખમય થતું નથી અને તેઓ જીવતાંજ પોતાની ઘોર, પેટમાં બનાવે છે. જે મનુષ્યો પ્રભુના ભક્ત એવું નામ ધરાવીને જગતને છેતરે છે, અને અન્યાય કરી જીવે છે તેઓનો ઉદ્ધાર થવો દુર્લભ છે. જે મનુષ્યની મન, વાણી અને કાયામાં પરનું અશુભ કરવાનો વ્યાપાર છે તે પ્રભુની પાસે માફી માગે તો કેવી રીતે છુટી શકે ? જે મનુષ્ય પોતાના અસદ્વિચારોનો કોઇ પણ રીતે ફેલાવો કરે છે તે ખરેખર પ્લેગ રોગ સમાન અન્ય મનુષ્યોને દુઃખદ જાણવો. જે મનુષ્ય પોતાના આત્માને શુભ માર્ગમાં લાવવા પ્રયત્ન કરે છે તે સર્વ જીવો ... ચાલે છે, અને સર્વ જીવોની સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કરે છે. **જે મનુષ્ય શ્રી સદ્ગુરૂના ચરણકમળમાં આલોટયો નથી અર્થાત્ શ્રી સદ્ગુરૂનાં જેણે ચરણકમળ સેવ્યાં નથી, અને ગુરૂની કૃપા જેણે મેળવી નથી, તે અન્યોને શિષ્ય કરવાને લાયક બનતો નથી, અને કદાપિ પોતે લાયક બન્યા વિના શિષ્ય કરે છે તો તેનું પરિણામ સારૂં આવતું નથી.** જે પુત્રના ગુણો ધારણ કરવાને સમર્થ થયો નથી, તે પિતા બનવાને લાયક નથી, જે શિષ્યના ગુણો ધારણ કરવાને પણ સમર્થ થયો નથી, તે ગુરૂ બનવાને લાયક બન્યો નથી. જે સેવકના ગુણો ધારણ કરવાને પણ લાયક બન્યો નથી, તે રાજા-શેઠ બનવાને માટે લાયક નથી, પોતાના અધિકાર પ્રમાણે જે મળે વા જે થાય વા જે ભોગવવું પડે તેમાં મનુષ્યોએ સંતોષ માનવો જોઇએ. કર્મથી જે સ્થિતિમાં આવવાનું થાય તે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થતાં હર્ષ વા શોક ન કરતાં આનન્દથી વર્તવું. સમુદ્રના ભરતીઓટ જેમ ક્ષણિક છે, તેમ મનુષ્યને જે જે પ્રાપ્ત થાય છે, તે ક્ષણિક હોવાથી ફોગટ શા માટે અજ્ઞાનથી બંધનમાં પડવું જોઇએ. એમ સદાકાળ ભાવના-ભાવથી રાગના પ્રસંગે વૈરાગ્ય પ્રકટે એજ ઉત્તમ જ્ઞાનનો વ્યાપાર છે;

પરભાવના સર્વ પડદાઓને ચીરીને તે પડદાઓના વચમાં રહેલા અનન્ત સુખનિધિભૂત આત્માને દેખો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૧૨ ગુરૂવાર. તા. ૨૫ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

દુનિયામાં સર્વત્ર સુલેહ વર્તે છે, ત્યારે મનુષ્યો શાન્તિનો લાભ લઇ ધર્મતત્ત્વોનો અભ્યાસ કરીને સત્ય ધર્મની તરફ લક્ષ્ય દેવા ઇચ્છા કરે છે. શાન્તિના સમયમાં જૈનતત્ત્વો અને જૈન સાત્વિક આચારોની પરીક્ષા કરવાનો મનુષ્યોને વખત મળે છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલાં ધર્મ તત્ત્વોની કસોટી કરવા માટે કેટલાક વર્ષ પછી દુનિયાના વિદ્વાનો પ્રવૃત્તિ કરશે. વેદાન્ત અને બૌદ્ધ ધર્મની તરફ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોની દૃષ્ટિ ગઇ છે. હવે જૈન ધર્મનાં તત્ત્વો તરફ પાશ્ચાત્યોની દૃષ્ટિ વળશે. સાત્વિક ગુણાભિમુખ પ્રવૃત્તિ કરાવનાર જૈનધર્મ હોવાથી રજોગુણી અને તમોગુણી મનુષ્યોની રૂચિ એકદમ ન પ્રગટી શકે એ બનવા યોગ્ય છે. તથાપિ સત્ય એવા જૈન ધર્મને માન આપવાને માટે લોકોની રૂચિ વધશે. જૈન ધર્મ તરફ રૂચિ થાય એવા દુનિયામાં ઘણા મનુષ્યો છે; પણ તેઓની રૂચિને પ્રકટાવે એવા જૈનીઓએ સાધનો તૈયાર કરવાં જોઇએ. આર્યાવર્તમાં પણ દરેક જાતના મનુષ્યો જૈન ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળે એવી વિશાલ વ્યવસ્થા થવી જોઇએ. દુનિયાના મનુષ્યોને જૈનશાસ્ત્રોમાંથી ઘણું મળી શકે તેમ છે; પણ પ્રથમ તો જૈન ધર્મની ધુરાને ધરનારા ચુસ્ત જૈનોએ શ્રદ્ધાળુ સાક્ષર એવા જૈન ઉપદેશકોને તૈયાર કરવા જોઇએ. જૈનો વ્યાપારી છે, અને તેઓ ધારે તો લક્ષ્મીવડે ઘણું કરી શકે. ધર્મની વૃદ્ધિ સર્વસ્વ અર્પણ કરનારા જ્ઞાનિ જૈનો ઘણા પ્રકટી નીકળે એવું જૈન વિદ્યાલય વા જૈન ગુરૂકુલ સ્થાપવું જોઇએ. રાગદૃષ્ટિથી આમ વિચારાતું નથી. કિન્તુ જૈન ધર્મની આરાધનાથી દુનિયાને ઉત્તમોત્તમ સુખ મળવાનું છે તે માટે આ પ્રમાણે વિચારો કરાય છે. અમારો અન્ય ધર્મો તરફ દ્વેષ વા તિરસ્કાર નથી. અન્ય ધર્મમાં જે કંઇ સત્ય છે તેનું સ્યાદ્વાદ દર્શનમાં ગ્રહણ હોવાથી અપેક્ષાએ સત્યને સત્ય માનવામાં આવે છે. અન્ય દર્શનીઓમાં પણ જે નીતિ આદિ માર્ગાનુસારિ

શુભ છે તેના અમો પ્રશંસક છીએ. ધર્મના નામે અપકૃત્ય પાપ કરવાનું નથી એમ જૈનધર્મ ઉપદેશ દે છે. અન્ય દર્શનીઓને પણ હરકત કરવાનું ખરેખર જૈન દર્શન જણાવતું નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૧૩ શુક્રવાર તા. ૨૬ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જેનાથી ઇર્ષ્યા કર્યા વિના આગળ વધાય તેવી શુભકાર્યમાં સ્પર્ધા કરવી એવી સ્પર્ધા કથંચિત્ ઉપયોગી છે. ગમે તે રીતે અન્યનું અશુભ કરીને પોતાની મહત્તા વધે એવા રૂપમાં સ્પર્ધાનો ઉપયોગ કરવો તે ખરેખર અનાર્ય રાક્ષસ કાર્ય ગણાય.

મધ્યસ્થ નીમીને માધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી સત્ય તત્ત્વના નિર્ણય માટે પરસ્પર દલીલોપૂર્વક વાદ કરવાથી તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. રાગ અને દ્વેષથી જે વાદ કરવામાં આવે છે તેમાં કુયુક્તિ, હઠ અને અન્તે ક્લેશજ પરિણામરૂપ ફલ દેખાય છે. મારૂં તે સત્ય આવી બુદ્ધિથી કરાતાવાદમાં પક્ષપાત હોય છે. પણ સત્ય તે મારૂં આવી બુદ્ધિ રાખીને જે વાદ કરવામાં આવે છે, તેમાંથી સત્ય મળી શકાય છે. જેનું વચન યુક્તિવાળું હોય તે ગ્રહણ કરવું આવી જેની બુદ્ધિ હોય છે, તે મનુષ્યો સત્યની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. મમત્વ ભાવરહિત, યુક્તિસહિત, અભિમાનરહિત, ન્યાયસહિત સભ્યતાસહિત અને શુદ્ધપ્રેમસહિત વાદમાં વાદીઓને એક બીજામાંથી સત્ય લેવાનો પ્રસંગ મળે છે. દરેક ધર્મના વક્તાઓમાં, લેખકોમાં અને વાચકોના હૃદયમાં જો સત્ય ગ્રાહિણી બુદ્ધિ જાગ્રત્ થાય તો ખરેખર પ્રાચીન આધુનિક ધર્મનાં પુસ્તકોમાંથી ઘણું ગ્રહણ કરી શકે. શ્રી વીરપ્રભુની વાણી જેના હૃદયમાં ઠરી છે તે એક ન્યાયાધીશ બને છે, અને તે સર્વ પુસ્તકોને અપેક્ષાબુદ્ધિરૂપ ત્રાજવામાં તોલીને તેની કિંમત આંકી શકે છે. જેમ જેમ રાગદ્વેષની પરિણતિ મંદ પડતી જાય છે, અને મનમાં વિવેક જાગે છે; તેમ તેમ મતમતાંતર સંબંધી જે હઠ કદાગ્રહ બંધાઇ ગયા હોય છે, તે ટળે છે. માટીની પાળથી ક્યારાઓની જુદી જુદી મર્યાદા હોય છે, પણ જલનો પ્રવાહ અત્યંત વધતાં અર્થાત્ રેલ આવતાં માટીની પાળથી કરેલી મર્યાદા રહેતી નથી તેમ એકાંત

નયવાદની બુદ્ધિથી મતમતાંતરની કલ્પનાનો આગ્રહ થાય છે પણ સાપેક્ષ નયવાદરૂપ જલની રેલ આવતાં કદાગ્રહ મર્યાદથી બંધાયેલા મતરૂપી ક્યારાઓની ભેદતા રહેતી નથી. ગીતાર્થ પુરૂષો સાપેક્ષ નયવાદના ગંભીર રહસ્યને અવબોધીને શહેનશાહ વા પાર્લામેન્ટની પેઠે ધર્મરાજ્ય ચલાવી શકે છે, અને જગત્‌ના મનુષ્યોને ઉત્તમ બનાવે છે. પાર્લામેંટમાં જેમ સર્વના અભિપ્રાયથી કાર્ય થાય છે, તેમ અત્ર ધર્મરાજ્ય ચલાવવામાં પણ સર્વ નયોના સાપેક્ષ અભિપ્રાયોને ભેગા કરીને ગીતાર્થો પ્રવર્તે છે. દુનિયાની લૌકિક પાર્લામેન્ટની વ્યવસ્થા કરતાં અલૌકિક ધર્મરાજ્યની વ્યવસ્થા ઘણી ઉત્તમ હોય છે. ધર્મ પાર્લામેંટના સભાસદોનાં મગજ ઘણાં ઉત્તમ અને વિશાલ હોય છે, તેથી તેવા ગીતાર્થ પુરૂષોની જગત્‌માં પૂજ્યતા હોય છે, અને તેઓનું શરણ કરીને મનુષ્યો ધર્મની આરાધના કરે છે.

× × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૧૪ શનિવાર. તા. ૨૭ મી જુલાઇ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

મહાત્માઓનાં શરીરોમાંથી નીકળેલાં પુદ્‌ગલો અન્ય મનુષ્યોને અસર કરે છે, શુભપુદ્‌ગલો શુભ અસર કરે છે, અને અશુભ પુદ્ગલો અન્યજીવોને અશુભ અસર કરે છે. શાંત મહાત્માઓના સમાગમમાં આવનારાઓને પ્રાયઃ તે પુદ્ગલો વગેરેની અસર થાય છે, અને તેથી મહાત્માઓના સમાગમમાં આવનારાઓ ઘણા થોડા કાલમાં સુધરી જાય છે. મહાત્માઓના ચરણકમલ ધોઇ પીનારાઓને મહાત્માઓના સદ્‌વિચારોનો લાભ મળે છે. તેમજ મહાત્માઓનો હાથ જેઓના માથા ઉપર મૂકાય છે, તેઓને વિદ્યુત‌ની પેઠે સદ્‌વિચારોની અસર થાય છે. અત્યંત દયાળુ મહાત્માઓના સમાગમમાં આવતાં અત્યંત નિર્દયી મનુષ્યોના મનોદ્રવ્ય પણ દયાના વિચારને અનુસરે છે. મહાત્માઓની આંખ અને વાણી પણ અન્ય મનુષ્યોને આકર્ષી શકે છે, અને મહાત્માઓ ન બોલ્યા છતાં પણ અન્ય મનુષ્યોને હજારો રીતિએ સારી અસર કરવા શક્તિમાન્ થાય છે. મહાત્માઓના તીવ્ર શુભવિચારોના અસરથી તેમના શરીરનાં પુદ્ગલોમાં પણ ઉત્તમ શક્તિ દેખાય છે, અને તેથી તેઓ અનેક પ્રકારના રોગોની ઉપ-

શાન્તિ કરી શકે છે. કામી યુવક સુંદર શરીરનો સ્પર્શ જેમ કામાવસ્થા પ્રકટાવવા સમર્થ થાય છે, તેમ શાંત બ્રહ્મચારી સાધુ મહાત્માઓનાં શરીરોનો સ્પર્શ ખરેખર વૈરાગ્ય, સંતોષ આદિ ગુણો પ્રકટાવવા સમર્થ થાય છે. જેની પાસે શુભ શકિત હોય છે, તેની પાસે રહેવાથી શુભ શક્તિનો લાભ મળે છે. જે મનુષ્યોમાં દુર્ગુણોની શક્તિયો વધી ગઇ હોય છે, એવા અસત્ મનુષ્યોના સહવાસથી અશુભ પુદ્ગલોની અને અસદ્વિચારોની અસર ખરેખર સામાન્ય શકિતવાળા જીવોને થાય છે. સત્પુરૂષોના સદ્ગુણોની અન્ય જીવો ઉપર સારી અસર થાય છે. જેઓનામાં ઉત્તમ જ્ઞાન; વૈરાગ્ય, શુદ્ધ પ્રેમ, ચારિત્ર આદિ સદ્ગુણો ખીલ્યા હોય છે, તેવા મુનિ મહાત્માઓ અન્ય દુર્ગુણી જીવોને પણ પોતાના સહવાસનો શુભ લાભ અર્પે છે. **सत् संगतिः किं न करोति पुंसां, दुष्टजन संगति परिहरी, भजे सुगरु संतानरे, योग सामर्थ्य चित्त भावथी, धरे मुगति निदानरे, शान्ति जिन एक मुज वीनति ॥** દુષ્ટજનોની સંગતિનો ત્યાગ કરીને સત્પુરૂષોની સંગતિ કરવી જોઇએ. દુષ્ટ મનુષ્યોની સંગતિ ન કરવી; પરંતુ દુષ્ટ મનુષ્યોને સુજ્ઞોએ ધિક્કારની નજરથી ન જોવા. તેમજ દુષ્ટ મનુષ્યો ઉપર શુદ્ધપ્રેમથી મૈત્રીભાવના ધારણ કરવી કે જેથી સત્પુરૂષોની વા મુનિવરોની સંગતિ કરવાને તેઓ યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકે. સન્તસાધુઓની મન, વાણી અને કાયાવડે સેવા કરવી અને તેમના ગુણો લેવા.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાઢ સુદિ ૧૪ રવિવાર. તા. ૨૮ મી જુલાઇ. ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

કોઇપણ પણ આશા રાખ્યા વિના સ્વાશ્રયી બની ત્હારાં કાર્યો કર્યાં કર. ખરા રૂપમાં આવ્યા વિના અર્થાત્ આત્માનો જુસ્સો પ્રગટાવ્યા વિના અને તેમજ ખંતથી કાર્યમાં મંડી રહ્યા વિના કાર્ય સિદ્ધિ થવાની નથી. ત્હારાં કાર્યોમાં આનન્દથી પ્રવૃત્તિ કર્યા કર ! આખી દુનિયા સામું ન દેખ પણ ત્હારા સત્ય વિચારપર ધ્યાન આપ. મહાત્માઓએ કરેલા સુગમ માર્ગમાં કાંસમાં જલ વહે છે તેની પેઠે પાછળથી મનુષ્યો વહ્યા કરે છે. લોકપ્રતિષ્ઠા અને યશની ઇચ્છા રાખ્યા વિના સત્યનું અવલંબન કર.

લાખો અસત્યના ઉપાસક હોય તો તેથી ડરી ન જતાં આ શરીરની વા આ દુનિયાની મિથ્યા નામરૂપ વૃત્તિની અહંતા રાખ્યા વિના નિર્ભયપણે સત્ય ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કર ! જેનાથી નિર્દોષ શુદ્ધાનંદની ઝાંખીનો અનુભવ ન થાય અને મન ઉદ્વેગમાં રહે એવી બાહ્ય ક્રિયાઓથી નિવૃત્ત થા. સતક્રિયાઓ કરવામાં આનન્દરસનાં ઝરણાં પ્રકટે છે. દુનિયામાં જન્મીને ત્હારે અનેક મનુષ્યોને સત્યધર્મનો વારસો ભવિષ્યમાં આપવાનો છે અને તેમ તને લાગે છે માટે વીતરાગનો સેવક બનીને હવે તે કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કર્યા કર ! હે શાસન દેવતાઓ ! તમો સહાયકારી બનો, તમો સત્યના ઉપાસક છો, સત્યના ઇચ્છનારાઓને અને સત્ય ફેલાવનારાઓને તમે સહાય કરો છો, તેમાં તમારી ફરજ જ અદા કરી શકો છો. **સત્યને બંધન નથી. સત્યનો નાશ થતો નથી, સત્યના પ્રદેશમાં સદા આનન્દ રહે છે, સત્યની સૃષ્ટિનો પ્રકાશ અપૂર્વ છે.** સત્ય તરફ ગમન કરી અસત્યથી પાછો ફર, **સત્ય તારો આત્મા છે, સત્ય તારૂં સ્વરૂપ છે,** સત્યને દેખ, સત્યની ભાવનાભાવ, સત્ય એવા વીરપ્રભુના ધર્મમાં સદાકાલ આસક્ત થા. સત્યની દૃષ્ટિમાં પક્ષપાત નથી. દુનિયા બોલ્યા કરે તો બોલવા દે પરન્તુ ત્હારે તો સત્યધર્મ કાર્ય કરવું જોઇએ. કુવાનો ચીંચુડો ચેં ચેં કર્યા કરે ત્યાં સુધી જલ વહ્યા કરે છે તેમ દુનિયાના લોકો બોલ્યા કરે ત્યાં સુધી કાર્ય કર્યા કર, કે જેથી ત્હારા સત્કાર્યોમાં તું આગળ વધી શકે. સત્યધર્મની ઉપાસના કરતાં લાખો વા કરોડો દુઃખોને સહન કર ! આનંદરસથી રસીલો થઇને ત્હારા અધિકાર પરત્વે ધર્મકાર્યો કર્યા કર. જગતના મનુષ્યોને ચેતાવ. ત્હારા આત્માથી અન્ય આત્માઓનું ચૈતન્ય પ્રકટશે. આત્માથી આત્માનું ચૈતન્ય જાગ્રત્ થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ સુદિ ૧૫ સોમવાર. તા. ૨૯ મી જુલાઈ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

હે ચેતન ! તું પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનો ઉપયોગ ધારણ કર. સ્વશુદ્ધ પ્રકાશ વડે અજ્ઞાનની ભ્રાન્તિ દૂર કર. યોદ્ધાને રણભૂમિમાં જેટલો ઉપયોગ રાખવો પડે છે તેના કરતાં ત્હારે પ્રત્યેક કાર્ય કરતાં છતાં પણ તેથી

અસંખ્ય વા અનન્ત ગુણો ઉપયોગ રાખવો ઘટે છે. તું ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ ત્રણ કાલમાં નિત્ય છે. રાગદ્વેષની પરિણતિ વિના સર્વ દેખાય એવી વસ્તુતઃ તારી સત્તા છે. તે સત્તાનો ઉપયોગ ધારણકર અને રાગદ્વેષરહિતદશાએ જેમ વર્તવાનું થાય તેમ અન્તર્ અને બાહ્યથી પ્રવૃત્તિ કર. ત્હારા સંબંધમાં આવનારાઓને તું જાગ્રત્ કર અને તેમજ તારાથી જે આગળ હોય તેઓના ઉપદેશ તરફ ધ્યાન આપ. કષાયપરિણતિથી હે આત્મન્ તું ન્યારો છે. બાહ્ય પદાર્થોથી ભિન્ન એવા આત્માનું જ્ઞાન થવાથી બાહ્ય પદાર્થો છે તે આશ્રવમાં હેતુભૂત થતા નથી, પણ સંવરમાં હેતુભૂત થાય છે, એમ તું જાણે છે માટે હવે તારી શકિતનો ખ્યાલ કરીને અબંધ, અછેદ, અભેદ એવા પોતાના ધર્મ પ્રમાણે પોતાને ભાન અને તે પ્રમાણે મનથી પ્રવૃત્તિ કર, વ્યવહારથી સદ્નિમિત્તોનું ત્હારે આલંબન લેવું ઘટે છે. પણ નિશ્ચયથી તો પોતેજ પોતાનું આલંબન છે, એમ સમ્યગ્ અવબોધીને શુદ્ધ ચૈતન્યનો ઉપાસક બન. ધ્યાનવડે આત્મધર્મની શુદ્ધિ કરનાર તું પોતાને આનન્દરસમાં રસીલો બનેલો દેખીશ. હાલ તું જે પોતાના ઉપયોગમાં રહેવા પ્રયત્ન કરે છે તેના કરતાં હવે પછીના જીવનમાં અપ્રમત્તદશાવડે વિશેષ આત્મોપયોગમાં વર્તાય તેમ કર. હે આત્મન્ તું પરમાત્મા છે, અને આવો તને વસ્તુતઃ દૃઢ નિશ્ચય છે તો હવે ત્હારે શરીરમાં રહેલા આત્મા એજ પરમાત્મા વિના હવે બીજું કયું ઇષ્ટ અને પ્રાપ્ત કરવાનું બાકી છે. અર્થાત્ હવે અન્ય કોઇ પ્રાપ્ત કરવાનું બાકી નથી. આત્મા એજ પરમાત્મા છે એમ જાણનાર તથા આનંદ લેનાર પણ આત્મા પોતે છે. પોતાને કથવાનું છે અને પોતાનું ધ્યાન ધરવાનું છે. પોતાના જ્ઞાન પ્રકાશવડે અનંત જ્ઞેયનો પ્રતિભાસ થાય છે. જે જે ઉપાયોવડે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય એજ કર્ત્તવ્ય છે. ત્રણ ભુવનના ભાવનો સાક્ષી પોતાનો આત્મા છે. આત્માનો નિષેધ કરનાર અને આત્માનું અસ્તિત્વનું પ્રતિપાદન કરનાર પણ આત્મા છે. સર્વ પદાર્થોથી ભિન્ન અને સર્વ પદાર્થોને જાણનાર સ્વયં તું આત્મા છે. હે ચેતન ! પ્રમત્ત વાદળાંને દૂર કરીને ત્હારા શુદ્ધરૂપને પ્રકાશ કર. હે ચેતન ! તારા ધર્મને પ્રકટાવવા માટે યથા શકિતપ્રયત્ન કર. પોતાનો તું અનુભવ કર. મોક્ષ ત્હારામાં છે અને તું પોતે સ્વતંત્રપણે મોક્ષનો કર્ત્તા છે એમ ઉપયોગ રાખ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદ ૧ મંગળવાર. તા. ૩૦ મી જુલાઈ ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

ઉત્તમ મનુષ્યોના સદ્ગુણોનો સંયમ કરવાથી તેઓના સદ્ગુણોનો ધ્યાનારના મનમાં પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. તીર્થંકરોનું ધ્યાન ધરવાથી તીર્થંકરોના ગુણો પોતાના આત્મામાં ધ્યાનની દશા પ્રમાણે પ્રકટી નીકળે છે. તીર્થંકરોની મનોવર્ગણામાં સંયમ કરવાથી ધ્યાનારની મનોવર્ગણા ઉત્તમ થતી જાય છે. ધ્યાન કરતાં નીચે પ્રમાણે પ્રથમ સંકલ્પ કરવો. ઉચ્ચ શુભ દ્રવ્યની બનેલી મનોવર્ગણાઓને હું મારી તરફ ખેંચું છું. અશુભ મનોદ્રવ્યને બહાર કાઢું છું અને તેને ઠેકાણે શુભ મનોદ્રવ્યને ભરું છું. મનને અશુભ અસર કરનાર પુદ્ગલોથી દૂર થાઉં છું. શુક્લલેશ્યાના ઉત્પન્ન કરનાર પુદ્ગલો મારી તરફ આવે છે બ્રહ્મચારી જે જે મનુષ્યો થઇ ગયા તેઓના મનમાં બ્રહ્મચર્યના વિચારો કરાવનાર મનોદ્રવ્યને મારા આત્મા પ્રતિ આકર્ષવા સંકલ્પ કરું છું. જે મનોદ્રવ્યના સંબંધે પુરૂષ વેદ આદિના વિચારો થાય છે, એવી મનોવર્ગણા કરતાં હું બ્રહ્મચર્યનો ગુણ પ્રકટાવનાર ઉચ્ચ મનોદ્રવ્યને આકર્ષું છું. વૈરાગી—ત્યાગી-યોગી મનુષ્યોની મનોવર્ગણા કે જે તેઓના આત્માઓથી છૂટી પડીને આકાશમાં રહી છે, તેઓને ઉચ્ચ સદ્વિચારો પ્રકટાવવા માટે ઇચ્છું છું; અને તેમાં સંયમ કરું છું. તેઓમાં સંયમ કરવાથી તે તે આસન્ન મનોદ્રવ્ય પુદ્ગલોનું પોતાના મન તરફ આકર્ષણ થાય છે, અને તે વર્ગણાઓ પોતાના શુભ મનોદ્રવ્ય તરીકે પરિણામ પામે છે. જગતમાં શુક્લ ધ્યાનાર ધ્યાનારી ધ્યાનીઓની શુભ ઉચ્ચ મનોવર્ગણામાં સંયમ કરું છું. તીર્થંકરો પૂર્વે જેવા હતા અને જે ઠેકાણે ધ્યાન ધરતા હતા તેવી મૂર્તિ મનની આગળ ખડીને તેમના ગુણો લેવા ધ્યાન ધરું છું.

આવી રીતે ધ્યાનના માટે ઉપર્યુક્ત સંકલ્પોમાંથી ગમે તે સંકલ્પ કરીને ધ્યાન ધરવાથી ધ્યાનારના મનની ઉચ્ચતા અને શુદ્ધતા વધતી જાય છે. પવિત્ર સ્થાનમાં બેસીને ધ્યાન ધરવાથી તે તે સ્થાનમાં આકાશમાં રહેલા શુભ મનોદ્રવ્યથી ધ્યાનારના મનની શુદ્ધ અને ઉચ્ચ દશા થાય છે, અને અશુભ મનોદ્રવ્ય વિખરાઇ જાય છે આત્માના ગુણોને પોષનાર શુભ મનોદ્રવ્યનો ઉત્તમ અને સૂક્ષ્મ ખોરાક છે, રાજસિક અને તામસિક આહારનો ત્યાગ કરીને સાત્વિક આહારથી શરીરને પોષવાથી મનોદ્રવ્યની ઉચ્ચતામાં

વધારો થાય છે. કોઇ પણ જાતના અશુભ વિચારોથી મનની મલીનતા થાય છે; માટે ઉત્તમ શુભ વિચારોથી મનનો વ્યાપાર સદાકાલ ચલાવ્યા કરવો. ॐ शान्तिः

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદ ૨ બુધવાર. તા. ૩૧ મી જુલાઈ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જેટલું બને તેટલું આચારમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરવો અને જેટલું બને તેટલું આચારમાં મૂકવા ભાવ રાખવો. મનમાં શુભ વિચારો તો જેટલા બને તેટલા કરવા જોઇએ. ચારિત્રાદિગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે જે જે સદ્‌વિચારો કરવામાં આવે છે તેનું ફળ પરભવમાં પણ મળી શકે છે. સદ્‌વિચારો કરેલા કદિ નકામા જવાના નથી. જે જે હેતુઓનું આલંબન લેવાથી સદ્‌વિચારો પ્રગટે તે તે હેતુઓનું આલંબન લેવા કદિ ચુકવું નહિ. ઉત્તમ ભાવનાઓના વ્યાપારમાં સદાકાલ મનને યોજ્યા કરવું. મનમાં ગમે તે રીતે અશુભ વિચાર પ્રગટવા ન દેવો. સદ્‌વિચારો પ્રમાણે વર્તન કરવું જોઇએ, એમ મનમાં યાદી રાખવી જોઇએ. જગત્‌માં જે જે મહાત્માઓ થયા છે, અને થશે તે સદ્‌વિચારના પ્રતાપેજ, એમ મનમાં ખૂબ નિશ્ચય કરવો. મનમાં સદ્‌વિચારોનો પ્રવાહ વહેશે એટલે તુર્ત સદાચાર રૂપ અંકુર ફુટી નીકળવાના. જલની વૃષ્ટિ થતાંજ જેમ વનસ્પતિ ઉગી નીકળે છે તેમ સદાચારોના–વિચારોનો પ્રવાહ જોસબંધ મનમાં વહેતાં અંશે અંશે પણ સદાચારો પ્રકટ્યા વિના રહેતા નથી. સદાચારો અને સદ્‌વિચારોની અનુમોદના કરનાર મનુષ્યો મહાત્માઓ બની શકે છે. જે જે મનુષ્યોમાં જે જે અંશે સદ્‌વિચારો અને સદાચાર હોય તેઓની તે તે અંશે અનુમોદના કરવાથી અંતરમાં તે તે ગુણો પ્રકટી નીકળે એવાં અનુમોદના કરનાર મનુષ્યો બાજો વાવે છે.

મને તો આ બાબતનો અનુભવ આવ્યો છે. સદ્‌વિચારનું એટલું બધું બળ છે કે તે અસદ્‌વિચારોના સામે ટક્કર ઝીલી શકે છે. કોઇ આત્માને મારો અહિત કર્તા છે એમ ન ધાર. શ્રી વીરપ્રભુના ચારિત્રનો ઉપયોગ ધારણકર. શ્રી હરિભદ્ર અને શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના સદ્‌વિચારો અને

સત્કાર્યોનું મનન કર. સદ્વિચારોને સદાચારમાં મૂકવાને માટે આત્મબળ ફેરવ. આત્માનું જેટલું બને તેટલું બળ ફેરવ. સર્વે આત્માઓમાં પરમાત્મ સત્તા રહી છે. આત્માજ પરમેષ્ઠીરૂપ છે, એવું જાણીને તેવી ભાવનામાં મસ્ત રહે કે જેથી તે વ્યક્તિપણે તું થઇ શકે. **अरिहंत तेहिज आतमा-वीर जिनेश्वर उपदिसे.**

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદિ ૩ ગુરૂવાર. તા. ૧ લી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જે વખતે ચારે વર્ણના લોકો જૈનધર્મ પાળતા હતા, ત્યારે દરેક વર્ણના શ્રાવક લોકોના ઘેરથી સાધુઓ આહાર લેતા હતા, એમ કેટલીક ચર્ચા પશ્ચાત્ કથવું પડે છે. અતિથિસંવિભાગ ચારે વર્ણના શ્રાવકો અંગીકાર કરી શકે, અને ચારે વર્ણના શ્રાવકો સાધુઓને વહોરાવ્યા વિના અતિથિ સંવિભાગ વ્રતને આરાધી શકે નહિ, એમ સિદ્ધ થાય છે. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં હરિકેશીનું અધ્યયન મનન કરવા યોગ્ય છે. ગમે તે વર્ણના લોકો શ્રાવકનાં વ્રત લઇ શકે છે અને વીતરાગ ધર્મ આરાધી શકે છે તથા તેઓને વ્રતો લેતાં મર્મ કરતાં કોઇ અંતરાય કરે તો અંતરાયકર્મ બાંધે. અમુક વર્ણના લોકોજ જૈનધર્મ પાળી શકે એવું કોઇ વર્ણને રજીસ્ટર કરી આપવામાં આવ્યું નથી. શ્રી મહાવીર પ્રભુના લગભગ સમયમાં હાલના જેટલા નાતો–વર્ણોના ભેદ નહોતા એમ લાગે છે, અને તેની સાબિતી માટે ઘણી દલીલો આપી શકાય તેમ છે. સંપ્રતિ સમયમાં જૈનધર્મની દ્રષ્ટિએ જોતાં પહેલા કરતાં હાલ ઘણો ફેરફાર થઇ ગયેલો માલુમ પડે છે. શ્રી શ્રેણિક રાજાએ મેતાર્યમુનિ કે જે ગૃહસ્થાવાસમાં ચંડાલ હતા, તેમને ગૃહસ્થ દશામાં પોતાની પુત્રી પરણાવી હતી. આર્દ્રમુનિ ગૃહસ્થાવાસમાં અનાર્ય દેશના મ્લેચ્છ રાજાના પુત્ર હતા, તેમને વેરે આર્યાવર્ત્તના શેઠે પોતાની પુત્રી પરણાવી હતી. સોમિલ બ્રાહ્મણે પોતાની પુત્રીનું લગ્ન શ્રી ગજસુકુમાર ક્ષત્રિયની સાથે કર્યું હતું. પૂર્વના સમયનો ઇતિહાસ અવલોકતાં અને હાલનો જમાનો અવલોકતાં મતભેદો અને આચારભેદો કેટલાક પડયા એમ અવબોધાય છે. પૂર્વના સમયમાં ઉદાર વિચાર અને આચારોની ઉત્તમતા હતી. સકલ્યોથી

મનુષ્ય ઉત્તમ કહેવાય છે પણ વર્ણથી ઉત્તમ થઇ શકતો નથી. એમ ધર્મ દૃષ્ટિએ પ્રરૂપણા થતી હતી. પૂર્વ કાલમાં વિચારોની ઘણી સ્વતંત્રતા હતી. તિર્યંચ પણ જે જૈનધર્મની આરાધના કરીને દેવલોકમાં જાય એવો જૈનધર્મ દુનિયાના સર્વ મનુષ્યો પાળે અને તેમને કોઇ જાતની ધર્મ પાળતાં કોઇ તરફથી હરકત થવી ન જોઇએ. આખી દુનિયાના મનુષ્યો માટે જૈનધર્મનાં દ્વાર ખુલ્લાં છે. જૈનધર્મે આત્મા તે પરમાત્મા છે એવું સત્ય જણાવીને સર્વે પરમાત્માઓ સત્તાએ છે એવું ભાન કરાવ્યું છે, એવું સ્વતંત્રપદ અર્પનાર જૈનશાસન સદાકાલ જયવંતુ વર્તો. પોતાના આત્મામાં વાડાનું બંધન નથી. આચારોની અપેક્ષાએ જૈનધર્મને વાડો માનવામાં આવે તો ખરેખર જૈનધર્મના આચારરૂપ વાડામાં રહેલા જીવો ધર્માચાર સેવી પશુ ટળી દેવ થઇ જાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદિ ૪ શુક્રવાર. તા૦ ૨ જી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

સામાન્ય મતભેદોને આગળ કરીને ક્લેશી મનુષ્યો નાતજાતમાં-સંઘમાં મોટા મોટા વિગ્રહો ઉત્પન્ન કરે છે. કેટલાક મનુષ્યો સ્વપક્ષ સ્થાપવાને માટે સામાન્ય મતભેદોથી થતા ક્લેશને એક મહાભારત યુદ્ધનું રૂપ આપીને સમાજની -સંઘની છિન્નભિન્ન વ્યવસ્થા કરી નાંખે છે. કેટલાક મનુષ્યો ભવિષ્યકાલની ઉન્નતિને વર્તમાનમાં અવરોધી શકાય એવા સંકુચિત દૃષ્ટિથી વિચારો ફેલાવે છે, અને પોતાના પગ પર કુઠાર મારવા જેવું કરે છે. ઉત્તમ સુજ્ઞ મનુષ્યો સામાન્ય મતભેદોથી વધુ હાનિ અને અલ્પ લાભ થાય તેવી તકરારો ઉઠાવતા નથી. સુજ્ઞ મનુષ્યો વિશાલદૃષ્ટિથી વસ્તુતઃ તત્ત્વનું અવલોકન કરીને સુસંપ વધે અને ઉન્નતિક્રમના પગથીઆ પર પ્રતિદિન આગળ ચઢી શકાય એવા માર્ગનું અવલંબન કરે છે. આત્મારાધક સુજ્ઞ બંધુઓ મૈત્રીભાવનાથી પવિત્ર જીવન ગાળવા પ્રયત્ન કરે છે. સુજ્ઞ મનુષ્યો, વૈર વિરોધની ઉદીરણાને પોતે જાણી જોઇને કરતા નથી. સુજ્ઞ મનુષ્યો વૈરનાં સ્થાનકોનો પરિહાર કરે છે. આખી દુનિયાના મનુષ્યોના આત્માઓને સ્વાત્મવત્ દેખનારાઓ ભેદભાવને ધારણ કરી શકતા નથી. ઉત્તમ સદ્ગુણોના

તરફ મનુષ્યોનું ચિત્ત ખેંચાશે ત્યારે બાહ્ય પદાર્થો નિમિત્તે ઉત્પન્ન થતી અહંવૃત્તિનો ક્ષય થશે. આત્મામાં ઉતરતાં દુનિયાના કાલ્પનિક ક્લેશોનો અંત આવે છે. આત્માની પેઠે સર્વ આત્માઓને દેખવા-જાણવા, એમ કહેનારાઓ તો લાખો-કરોડો મનુષ્યો મળી આવે છે પણ મનુષ્યોના સમાગમ વખતે તેવી દશાથી વર્તનારાઓ તો વિરલા નીકળી આવે છે. સાધુઓ થઇને આત્માની પેઠે અન્યજીવોને દેખવા એમ કહેનારા લાખો નીકળી આવશે; પણ તે પ્રમાણે વર્તીને મહાત્માઓનું પદ સફલ કરનારાઓ તો વિરલા નીકળી આવશે. પૂર્વે ખ્રીસ્તી ધર્મ માનનારાઓમાં ધર્મના નામે મહા યુદ્ધો ચાલ્યાં છે, અને તેમાં પરમેશ્વરના ભક્ત બનેલા લોકોએ પરસ્પર એક-બીજા પક્ષના અનેક મનુષ્યોને મારી નાંખ્યા. આનું કારણ એ છે કે પરમેશ્વરની દયા તેઓ માનનારા હતા; પણ અન્યોના ઉપર પરમેશ્વર જેવી દયા કરનારા નહોતા. પરમેશ્વરના જેવા મહાન્ થવું હોય તો પરમેશ્વરના જેવા ગુણો ધારણ કર્યા વિના કદિ મહાન્ થઇ શકાશે નહિ; તેમજ સામાન્ય મતભેદોથી મોટાં યુદ્ધો કરીને દુનિયાની અવનતિ કરવી જોઇએ નહિ.

स्वामी गुण ओलखी स्वामीने जे भजे, दरिसन शुद्धता तेह पामे.
ज्ञान चारित्र तपवीर्य उल्लासथी, कर्म जीपी वसे मुक्ति धामे तार ॥१॥

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના અષાડ વદિ ૫ શનિવાર તા. ૩ જી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

शक्ति मरोडे जीवकी उदय महा बलवान् કર્મનો ઉદય મહા બળવાન્ છે. તે જીવની શક્તિ મરોડી દે છે. નંદિષેણ, આર્દ્રમુનિ, આષાઢામુનિ વગેરેની આત્મશક્તિયોને પણ કર્મના મહાબળવાન્ ઉદયે દબાવી દીધી હતી. કર્મનો મહાબળવાન્ ઉદય ભોગવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી. નદીમાં આવેલું પૂર તેના કાંઠે રહેલાં વૃક્ષોને મૂળમાંથી ઉખેડી છે; તેમ કર્મનો મહા-બળવાન્ વિપાક પણ ઘડીમાં આત્માને દીન બનાવી દે છે. નદીના કાંઠે રહેલાં નેતર વગેરેનાં ઝાડો પૂર આવતાં પાણી નીચે દબાઇ જાય છે, અને પૂર ઉતર્યા બાદ અસલની પેઠે પાછાં થઇ જાય છે. તદ્વત્ આત્માર્થી સત્પુરુષો કર્મના ઉદયથી નીચા દબાઇ જાય છે. પણ કર્મનો ઉદય મન્દ પડતાં પુનઃ

પોતાની આત્મદશાએ જાગ્રત્ થાય છે. કર્મના મહાબળવાન્ ઉદયથી સત્પુરુષોની આત્મદશા પૂર્વના જેવી ન રહે તો પણ તેઓના અન્તરૂના પરિણામ તો આત્માના મૂળરૂપથી અભિન્નપણે વર્તે છે. જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીની અન્તર્ દશામાં આકાશ અને પાતાળ જેટલો તફાવત રહે છે. કર્મના મહાબળવાન્ ઉદયથી મહાત્માઓ પણ છૂટતા નથી તો બાળજીવોનું શું કહેવું ? કર્મના મહાબળવાન્ ઉદયને જે ભોગવે છે તે તેનું સ્વરૂપ જાણી શકે છે. દારૂપાનથી જેમ ચતુર પુરૂષની બુદ્ધિમાં પણ વિકલતા આવી જાય છે; તેમ કર્મના બળવાન્ ઉદયથી ઉત્તમ મહાત્માઓની બુદ્ધિમાં પ્રાયઃ વિકલતા આવી જાય છે. મહાત્માઓ કર્મના બળવાન્ ઉદય સામું ટકી રહેવાને આત્મબળ ફોરવે છે. પોતાનાથી જેટલું બને તેટલું કર્યા વિના રહેતા નથી. કર્મનો ઉદય હઠાવવા માટે મહાત્માઓ ઉત્તમધ્યાનનું શરણ અંગીકાર કરે છે, અને શરીર–પ્રાણને પણ તૃણવત્ ગણે છે; તેમ છતાં ન ચાલે અંતરંગ નિર્લેપ દશાએ ભોગકર્મને ભોગવે છે. તેવા પ્રસંગે ભવ્ય જીવોએ આત્મબળ ફોરવવા પ્રયત્ન કરવો. આત્માની શક્તિનો અને આત્મસુખનો વિશ્વાસ ધારણ કરીને પરભાવથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો. આત્માના પરિણામ શુદ્ધ રાખવા પ્રયત્ન કરવો. પુષ્ટ આલંબનોનો આશ્રય લેવો અને ઉત્તમ પુરૂષોના ચરિત્રોનું સ્મરણ કરવું. આત્માની આગળ પુદ્ગલ વસ્તુ વા કર્મ કંઇ હિસાબમાં નથી, એવી ભાવના ભાવીને અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે આત્માના શુદ્ધ ધર્મનું અવલંબન કરવું. ધૈર્યતા ધારીને નિર્ભયદશા પ્રગટાવવી. આત્માના ધર્મમાં એટલું બધું લીન થઇ જવું કે જેથી બાહ્ય પદાર્થોમાં ઇષ્ટત્વ વા અનિષ્ટત્વ રહેજ નહિ. આવી ઉપર્યુક્ત દશાવડે ઉદયને વિરૂળ કરવા પ્રયત્ન કરવો. સમભાવવડે શુદ્ધ ચૈતન્ય પ્રભુના ઉપયોગમાં સ્થિર રહેવું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદિ ૬ રવિવાર તા. ૪ ઑગષ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જે જે મનુષ્યો અમુક સ્વાર્થથી ત્હારી પાસે આવે તે તે મનુષ્યોની સ્વાર્થદષ્ટિ તરફ નહિ જોતાં પરમાર્થદષ્ટિથી તેઓનું તું ભલું કર્યા કર, અને તેઓના પોતાના વિષે શુભ અભિપ્રાયની પણ આશા ન રાખ. જે જે મનુષ્યો ત્હારી પાસે પરમાર્થદૃષ્ટિથી આવે તેઓના પ્રતિ સમાનતાથી વર્ત, અને તેઓના શુભ કાર્યમાં સહાયી થવાની ત્હારી ફરજ અદા કર! જે જે મનુષ્યો તારી પાસેથી સ્વકાર્ય સિદ્ધ કરીને પશ્ચાત્ પૂર્ણિમાના ચંદ્રની પેઠે પ્રીતિની મંદતા કરે અને સામું પણ ન જુએ એવા મનુષ્યોને પણ હે આત્મન્! તું સમાનદૃષ્ટિથી દેખ. સ્વાર્થી મનુષ્યોની સ્વાર્થપ્રીતિ વા અશુદ્ધતા તરફ તારે જોવાનું નથી. કારણ કે જે તું કંઇ ફરજ બજાવે છે તે તેઓના ભલા માટે છે. તેઓની તારા ઉપર ગમે તેવી વૃત્તિ હોય તે તરફ ત્હારે લક્ષ આપવાની કંઇ જરૂર નથી. હે આત્મન્! ત્હારા પ્રતિ જેઓ અખંડ પ્રેમ ધારણ કરે તેઓના પ્રતિ તું સમાન ભાવથી વર્ત, અને તેઓને શુભ કાર્યોમાં સહાયી થા. તેઓનાં જે જે શુભ કાર્યો છે તે પોતે તું કરે છે, એમ માની ભાગ લે. જ્યાં સુધી ત્હારે કંઇ પણ કરવાનું છે અને તે કર્યા વિના છુટકો નથી એવું તને જ્યાં સુધી લાગે ત્યાં સુધી તું તટસ્થપણે અંતરથી નિર્લેપરહી કાર્યો કર્યા કર, અને કર્મ યોગીનો અધિકાર અદા કર! તું જે જે મનુષ્યોના સમાગમમાં આવે તે તે મનુષ્યોને જાણે તું તેનોજ આત્મા છે એવું જણાવ અને તેઓના નિર્દોષ આનન્દ રસનો સ્વાદ ચખાડ. હે આત્મન્! તું જે જે મનુષ્યોના સમાગમમાં આવે તે તે મનુષ્યો તરફથી કદાપિ પરિહોટો ઉપજે તો પણ સહન કર; પણ તેઓના આત્માનું અશુભ ચિંતવીશ નહિ. કારણ કે તારા સમાગમથી અન્યોને લાભજ થવો જોઇએ, પણ કદાપિ અલાભ તો નજ થવો જોઇએ. કોઇ પણ મનુષ્યના પ્રતિકૂલ આચારો વા પ્રતિકૂલ વિચારોથી તેના ઉપર તું ખીજવાઇ જઇશ નહિ. જે જે અંશે તારી સાથે વિચારનો અને આચારનો મેળ મળે તે તે અંશે મેળ રાખ, અને જે જે આચારો અને વિચારોમાં અન્યોની સાથે ત્હારો મેળ ન મળે તે તે વિચારો અને આચારો સંબંધી સહિષ્ણુતા રાખ. સર્વ નયોની અપેક્ષાએ જે જે યોગ્ય લાગે તે સત્ય માન અને અન્યોને સત્યદર્શાવ. હે પરમાત્મન્ તારૂં ધ્યાન થઓ અને મારો આત્મા ઉચ્ચ બનો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ અષાડ વદિ ૮ મંગળવાર. તા. ૬ ઑગસ્ટ ૧૯૧૨.
અમદાવાદ.

અજ્ઞાન મોહથી મેરૂ પર્વતના કરતાં મોટા દુઃખના પર્વતોને તું ઉભો કરે છે, અને તેમાં દેહાત્મબુદ્ધિથી બંધાય છે. વાસનાઓના તંતુઓ વડે સિંહ સમાન એવા હે આત્મન્ ! હારે હવે બંધાવું ન જોઇએ. તું સ્વતંત્ર છે. કોઇ પણ વસ્તુમાં આત્મા તારો સ્વાર્થ નથી. ભ્રાંતિથી અનેક કલ્પનાઓ કરીને નિર્ભય એવો તું ભય પામે છે. એ ખરેખર તને ઘટતું નથી. હે આત્મન્ ! !! તું સૂર્યસમાન વા તેના કરતાં અનન્ત ગુણો પ્રતાપી છે. હારા જ્ઞાન પ્રતાપે કર્મના હિમ પર્વતો ઓગળી જાય છે. શરીર એ હારે જગત્માં શુભ કાર્ય કરવાનું હથિયાર છે. શરીર એ હારી ગાડી છે, મન રૂપ સારથી છે અને તેમાં બેઠેલો હે આત્મન્ ! તું રાજા છે, તું ત્રણ ભુવનનો શાહેનશાહ છે. હારૂં અપરંપાર સામર્થ્ય છે. તું સૂક્ષ્મથકી પણ સૂક્ષ્મ છે. હે આત્મન્! તું દેવ છે. હે આત્મન્ તું સત્તાએ પરમાત્માજ છે. પ્રારબ્ધ કર્મ ભોગવવાં પડે તે તે પ્રારબ્ધ કર્મનો કર્તા તું છે, અને તેનો ભોક્તા તું છે તેમજ તેનો હર્તા પણ તું છે. પિંજરામાં રહેલો સિંહ કંઇ અસિંહ થઇ જતો નથી તેમ કર્મ રૂપ પિંજરમાં રહેલ હે આત્મન્ ! તું કંઇ જડ બની શકતો નથી. તું આનન્દનો સમુદ્ર છે. હારૂં તેજ અપરંપાર છે. દેહાત્મબુદ્ધિનો સ્વપ્નમાં પણ ખ્યાલ ન આવે એવો તીવ્ર ઉપયોગ ધારણ કર. શુદ્ધ સ્વરૂપમય એવા હારા પદનો તું ખ્યાલ કર ! મનોવૃત્તિથી ભિન્ન ભિન્ન કલ્પનાએ કલ્પાયેલ હે આત્મન્ ! હવે તું હારા શુદ્ધ ધર્મનો ખ્યાલ કર. પુદ્ગલ પર્યાયોના સંબંધને પોતાના ન માન ! આરોપિત સુખ ભ્રમને દૂર કરીને સહજ સુખના સાગરને એક સ્થિરોપયોગથી અવલોક અને તેમાં નિમગ્ન થા. બાહ્યારોપ જીવનાત્માવડે હારે જીવવાનું નથી પણ હારા શુદ્ધ ધર્મ રૂપ જીવન વડે જીવવાનું છે, એમ ખરો ખ્યાલ હૃદયમાં ધારણ કર. સાધુ દીક્ષાએ હારો આન્તરિક પુનર્ જન્મ છે. દરેક આત્માઓને આન્તરિક પુનર્ જન્મે જીવવાનું છે અને તે માટે બાહ્ય વેષ એ નિશાની રૂપે અવબોધવાનો છે. મરજીવો થઇને મુક્ત થવાનું છે એનો અર્થ ઉપર્યુક્ત ભાવમાંજ સમાય છે એમ અન્તર્માં પુનઃ ! પુનઃ ! વિચાર.

\+ × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદિ ૯ બુધવાર. તા. ૭ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ

આ કેળવાયેલા જમાનામાં કેટલાક સાધુઓ નિરક્ષર જૈનધર્મનાં તત્ત્વોથી અજાણ્યુ અને સંકુચિત દૃષ્ટિવાળા લક્ષ્મીપતિયોની સલાહ પ્રમાણે પ્રવર્તે છે, અને તેથી તેઓ શેઠીયાઓની પ્રતિકૂલ વૃત્તિ ન થાય એવી રીતે ઉપદેશ પ્રવૃત્તિ આદરે છે, અને પોતાનું સ્વાતંત્ર્ય ગુમાવે છે. સાધુઓના મનમાં જેવું હોય તેવું વાણીમાં હોવું જોઇએ, અને તેવું કાયામાં હોવું જોઇએ. સાધુઓએ પોતાનું સ્વાતંત્ર્ય કદી ન ગુમાવવું જોઇએ. અન્ય શેઠીયાઓની વૃત્તિ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવાથી પોતાનું હૃદય પોતાને સ્વાતંત્ર્ય નાશ માટે ડંખે છે, અને તે પોતાને ખરૂં શું છે ? તે જણાવે છે. અન્યોની સ્પૃહા રાખવાથી સાધુઓ ખરૂં કહેતાં દબાઇ જાય છે. હૃદયથી ખરા ઉભરા કાઢનારા સાધુઓ સામે આખી દુનિયા થાય છે; તો પણ તેના ખરા ઉભરા માટે અન્તે તેના ગુણનું દુનિયા અનુકરણ કરે છે. હૃદયમાંથી નીકળેલા શબ્દોમાં મંત્રશક્તિનો વાસ હોવાથી હૃદયના શબ્દોની અન્યોને અસર થાય છે. હૃદયમાં જૂદા અને બહારથી હૃદય વિરૂદ્ધ બોલાયેલા શબ્દો, ક્ષણિક અસર કરી શકે છે. ન્હાનું બાળક હૃદયના શબ્દોથી જેટલું અન્યોને બાલ્યાવસ્થામાં પ્રિય થઇ પડે છે, તેટલું મોટી ઉમરમાં હૃદય વિરૂદ્ધ શબ્દ બોલવાથી અન્યોને પ્રિય થઇ પડતું નથી. ન્હાના બાળકના હૃદયમાં જે હોય છે તે વાણીમાં આવે છે, અને તે તેની કાયામાં આવે છે, અને તેથી તે મોટા મોટા બાદશાહોને પણ વ્હાલું લાગ્યા વિના રહેતું નથી. આવા હૃદયના ઉદ્ગારો વાણીમાં અને વાણીના શબ્દો પ્રમાણે કાયાનું વર્તન ચલાવવાનો ગુણ ખરેખર સત્યયોગીમાં હોય છે, અને તેથી તે ન્હાના બાળક કરતાં પણ અનંત ગુણ વિશેષ આખી દુનિયાને પ્રિય થઇ પડે છે, અને તેના ત્રણ યોગનો વ્યાપાર ખરેખર આખી દુનિયાને અનંતગુણી અસર કરવાને શક્તિમાન થાય છે. જેવું મનમાં તેવું બહાર એવું બાળકમાં દેખી શકાય છે. તે બાળકનો આનંદ વખણાય છે, તે બાલકના કરતાં જ્ઞાનાવસ્થા પામેલા મુનિવર યોગીઓ મન, વાણી અને કાયાના વ્યાપારોની એકતાવડે આત્મિક સહજ આનંદના સાગરને પ્રાપ્ત કરી ખરેખરા સુખી બને છે. એવી દશા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદ ૧૦ ગુરૂવાર. તા. ૮ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આપણે અન્ય મનુષ્યોને જેમ જેમ ક્ષમા આપીએ છીએ, તેમ તેમ મોક્ષમાર્ગમાં આપણે આગળ વધીએ છીએ. ઉપકારી અને નિરપરાધિ મનુષ્યોના ઉપર તો ક્ષમા રાખી શકાય, પણ પ્રતિકુલ દુર્જન મનુષ્યોના ઉપર ક્ષમા ધારણ કરવી એ કંઇ સામાન્ય કાર્ય ગણાય નહિ. અન્યાત્માઓના દોષો ટાળવા માટે જેમ પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, તેમ પોતાના આત્માના દોષો ટાળવાને માટે પણ પ્રયત્ન સેવવાની જરૂર છે. ભૂતકાળનાં કાળાં ચિત્રોનું વર્તમાનકાળમાં સ્મરણ કરીને વર્તમાન કાળમાં ધોળાં ચિત્રોને હૃદયમાં ન પ્રકટાવવાં એ ખરેખર ભવિષ્યની ઉન્નતિમાં એક મોટું વિઘ્ન છે. ભૂતકાલના પાપોનું સ્મરણ કરીને વર્તમાનકાળમાં દુઃખી થવાના બદલે વર્તમાન કાલમાં ઉત્તમ વિચારોવડે હૃદયને ભરી દેવું એ અનન્ત ગણું કાર્ય છે. આપણે અન્યોને જેમ માફી આપીએ છીએ તેમ પોતાને પણ માફી આપવી જોઇએ. અન્યોના ઉપર જેટલી પૂજ્ય બુદ્ધિ રાખીએ છીએ તેટલી આપણા પોતાના આત્મા ઉપર પણ રાખવી જોઇએ. અન્યોના આત્માઓને સુખી કરવા પ્રયત્ન કરીયે છીએ. તેવી રીતે શુદ્ધ ગુણોની પ્રાપ્તિ વડે પોતાના આત્માને સુખી કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. પોતાના આત્માને વસ્તુતઃ ગરીબ માનીને કોઇ સુખી થઇ શકતો નથી. પોતાની ચારે તરફ દુઃખનાં વાદળ કલ્પીને આપણે પોતાના આત્માને નાહક આર્ત ધ્યાનમાં ઉતારીયે છીયે. પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની ભાવનાથી જેટલું દૂર રહેવામાં આવે છે, તેટલુંજ દુઃખ જાણવું. પોતાને પોતે જાગ્રત્ કરી શકાશે. જાગ્રત્ કરવાને માટે ગુરૂઓ, જ્ઞાન શબ્દોની લાકડીઓ ઠપકાવે છે તો પણ જાગ્રત્ થવાતું નથી તેમાં પોતાનો દોષ છે. અજ્ઞાનથી સહજાનંદ પોતાની પાસે છતાં તેનો ભોગ કરવાને ઉપાયો લઇ શકાતા નથી. આંખો મીંચીને બેસી રહેવું છે અને પશ્ચાત્ કહેવું છે કે હું કંઇ દેખી શકતો નથી. આખી દુનિયાના જડપદાર્થો કરતાં પોતાનું ધૈર્ય અનન્ત ગણું વિશેષ છે, તેને પ્રગટાવવાની લાંબી લાંબી વાતો કરવાની છે; પણ તે પ્રમાણે પ્રવર્તવાનું નથી. લોકોમાં આત્માનો મહિમા પ્રકટાવવાનો છે, અને લોકોથી બ્હીને આત્મપણું તજી દેવું છે, તેથી બસવું અને આટો ફાકવો એવું બનવાથી કાર્યસિદ્ધિ કેમ થઇ શકે ? આત્મા પોતાના સ્વરૂપે રહીને અન્યોને જાગ્રત કરી શકે છે, અને તેમજ બને છે, મોહભાવથી આત્મ-

ભાવે જાગ્રત્ થઇ શકાતું નથી. પરમ મંગલ સ્વરૂપ એવું અમરપદ પોતાના આત્મામાં ઉંડા ઉતરીને શોધવું જોઇએ અને ચિરંજીવી બનવું જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદિ ૧૧ શુક્રવાર. તા. ૯ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પ્રાચીન ગ્રંથોમાંથી સત્ય ગ્રહણ કરવું. જૂનું તેટલું બધું કંઇ સત્ય ન હોઇ શકે તેમજ નવું એટલું બધું કંઇ સત્ય ન હોઇ શકે. દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ અને ભાવથી જે જે આશયોવડે જ્યાં જ્યાં જે જે સત્ય અવબોધાય તે તે સત્યને તે તે આશયોની અપેક્ષાએ સત્ય માનવું. અપેક્ષા વિના સત્યની વ્યાખ્યા બાંધી શકાય નહિ. અનેક આશયોથી સત્ય કહેવામાં આવે તોપણ સત્યનું પરિપૂર્ણ કથન થઇ શકે નહિ. આખી દુનિયાના સર્વ ધર્મોને પરિપૂર્ણ જાણીને પશ્ચાત્ સ્યાદ્વાદ દર્શનની અપેક્ષાએ સત્યની વ્યાખ્યા કરવામાં આવે તો સત્યનું ઘણી અપેક્ષાએ ગ્રહણ થઇ શકે. સ્યાદ્વાદ દર્શનની અપેક્ષાએ સત્યની વિશાલ વ્યાખ્યા થઇ શકે અને તેની અપેક્ષાએ સત્યને ગ્રહણ કરવામાં આવે વા માનવામાં આવે તો જૈનદર્શનની સત્યતાનો પ્રભાવ ખરેખર દુનિયામાં અપૂર્વ અસર કરનાર થઇ પડે છે. એકાંત દર્શનની અપેક્ષાએ સત્યની સંકુચિત વ્યાખ્યા થઇ શકે છે, અને અનેકાંત દર્શનની અપેક્ષાએ સત્યની વિશાલ વ્યાખ્યા થઇ શકે છે. અસંખ્ય નયવડે સત્યની અસંખ્ય રૂપે વ્યાખ્યા કરી શકાય છે. એક વસ્તુની સત્યતા, અનેક નયોની અપેક્ષાએ અનેકરૂપે કથી શકાય છે. જે મનુષ્ય જેટલી અપેક્ષાએ વસ્તુને અવબોધે તેટલી અપેક્ષાએ તે વસ્તુની સત્યતા માની શકે છે. બાકી જે જે અપેક્ષાઓ એ ન જાણી શકે તે બાબતમાં તે વસ્તુના ધર્મોને અસત્ય માની શકે છે. જૈનદર્શનના આશયો અવબોધીને જેઓ જૈનો બન્યા છે ને અનેક નયોની અપેક્ષાએ દરેક વસ્તુના સત્યને અવબોધતા હોવાથી ભૂતકાલ, વર્તમાન અને ભવિષ્યમાં રહેનાર વસ્તુઓના સત્યધર્મોને તે તે કાલાદિ વા નયાદિની અપેક્ષાએ જાણે છે, તેથી તેઓના હૃદયમાં એકાન્ત વાદનો કલેશ રહેતો નથી. ઉપર્યુક્ત નયોના આશયોની અપેક્ષાએ સત્યને જાણનાર જૈનોને નવા જૂનાનો કદાગ્રહ કયાંથી રહે ? તેઓ ખરેખરૂં સત્ય જોઇ શકે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના અષાડ વદિ ૧૨ શનિવાર. તા. ૧૦ ઑગષ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પોતાનાથી ભિન્ન આચાર ધરનાર ઉપર અરુચિ ધારણ ન કર. કોઇ પણ મનુષ્યોના આચારો અને વિચારોની નિંદા ન કરતાં તેઓના આચારો અને વિચારોમાં યોગ્ય સુધારણા કરવા પ્રયત્ન કર. દુનિયાના ઘણા મનુષ્યોના આચારો પોતાનાથી ભિન્ન હોય તેથી તે ઘણા લોકોની સાથે યુદ્ધ કરવાની જરૂર નથી, પણ તેઓ સારા આચારો પાળી શકે એવા ઉપાયો શોધ અને તેનો ફેલાવો કર. આખી દુનિયાના ધર્મોના આચારોનું મનન કર અને તે કેવા ધોરણ ઉપર રચાયેલા છે તેનો ખ્યાલ કર, પશ્ચાત્ પોતાના ધર્મના આચારોની સાથે અન્યધર્મોના આચારોનો મુકાબલો કર. પશ્ચાત્ પોતાના ધર્મના આચારો કઇ કઇ અપેક્ષાએ ઉત્તમ છે અને અન્ય ધર્મના આચારોમાં કઇ કઇ અપેક્ષાએ ન્યૂનતા છે તે અન્યોને જણાવવા પ્રયત્ન કર. દરેક ધર્મના ભિન્ન ભિન્ન આચારો થવાનું શું ? કારણ છે અને ભિન્ન ભિન્ન આચારોમાં કઇ કઇ અપેક્ષાએ સત્યત્વ છે તે પણ શોધી કહાડ અને કઇ કઇ અપેક્ષાએ અસત્યત્વ છે તે પણ શોધી કહાડ. કયા ધર્મના આચારો આ દુનિયામાં સર્વ લોકોને અનુકુળ થઇ શકે તેમજ કયા ધર્મના આચારો ઉપર લોકોનું વિશેષ ચિત્ત આકર્ષાય છે, તેનો વિશેષ વિશેષ ઉપયોગ ધારણ કરીને નિશ્ચય કર કે જેથી તારા બોલોની વિશેષ કિંમત થઇ શકે. જમાનાને અનુસરી જૈનધર્મના આચારો દુનિયાને કેટલી અસર કરી શકે અને દુનિયાના મનુષ્યોનું તે તરફ કેવી રીતે આકર્ષણ કરી શકે તેનો ખ્યાલ કર. જૈનધર્મના આચારો તરફ લોકોની રૂચિ વધે એવા કયા કયા ઉપાયો લેવા જોઇએ, તેનો ખ્યાલ કર. જૈનધર્મના આચારોવડે જૈનોની અભિવૃદ્ધિ કરી શકાય કે જૈનધર્મના વિચારોવડે જૈનોની અભિવૃદ્ધિ કરી શકાય તેનો ખ્યાલ કર. આધુનિક જૈનો, જૈનધર્મના આચારો તરફ કેટલી રૂચિ ધારણ કરે છે તેનો અનુભવ કર. ભવિષ્યમાં જૈનધર્મના કયા કયા આચારો તરફ લોકોનું મન દોરાશે તેનો વિચાર કર. સાયન્સ વિદ્યાના વિચારોની અપેક્ષાએ જૈનધર્મના કયા કયા આચારોમાં વિશેષ મહત્વ અવબોધાય છે તેનો ખ્યાલ કર. યોગ વિદ્યાની અપેક્ષાએ જનધર્મના કયા કયા આચારોની મહત્તા છે તેનો અનુભવ કર, અને ધર્માચારોની સિદ્ધિ માટે વિશેષ અનુભવ કર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૧ મંગળવાર તા. ૧૩ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

સમયને નકામો ગાળ નહિ. બાલ્યાવસ્થામાં જો સમયની કીંમત સમજાઇ હોત અને તે અવસ્થામાં ઉપયોગી સાધનોની સામગ્રી મળી હોત તો ખરેખર વર્તમાન સમયમાં મહાકાર્યો કરવાની શક્તિ સંપ્રાપ્ત થઇ શકી હોત. મનુષ્ય માત્રને વખતની કીંમત કરતાં આવડવી જોઇયે, ભવિષ્યના મનુષ્યો પોતાને મળેલા વખતનો સદુપયોગ કરે એવા સાધનોની સામગ્રી તેઓને પ્રાપ્ત થાય, એવો ઉપદેશ દઇને કંઇ બનતું કર. થોડા વખતમાં ઘણું કરવાનું છે. માટે પ્રમાદ કરીશ નહિ. સમય વીત્યા બાદ પશ્ચાત્તાપ કરવાથી કંઇ સમય પાછો આવતો નથી. મહાપુરૂષોએ એક શ્વાસોચ્છ્વાસની પણ અમૂલ્ય કીંમત આંકી છે, તેનો તું ખ્યાલ કર. તું એક માનવ મુસાફર છે, તારી મુસાફરી સુખરૂપ નીવડવી જોઇએ. શ્રી વીરપ્રભુ પોતાના શ્રીમુખે ગૌતમને કથે છે કે હે ગૌતમ ! તું સમય માત્ર પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ. મનુષ્ય જીંદગીમાં ઘણું કરી શકાય તેમ છે માટે સર્વ પ્રકારના સંયોગોમાં આગળ વધવા પ્રયત્ન કર. જીંદગીમાં જે જે બનાવો બને છે તે અનુભવ આપે છે. દુઃખો પણ સુખને આડકતરીતિએ જણાવવામાં અનુભવ આપે છે. દુઃખોથી આત્મા કસાય છે, અને તે પોતાનામાં રહેલા સદ્‌ગુણો તરફ અવલોકવા પ્રયત્ન કરે છે. એક ક્ષણ માત્ર પણ મનમાં અશુભ વિચાર ન પ્રકટે તેનો ઉપયોગ રાખ. મનુષ્ય જીવનને ઉચ્ચ દશા તરફ લઇ જા. આન્તરિક સ્ફુરણાઓ ઉચ્ચ જીવન થવાની સાક્ષી આપે છે. શુભ વિચારોમાં સર્વ વખત ગાળવા પ્રયત્ન કર. અન્ય ભવમાં જે કંઇ પ્રાપ્ત કરવાનું છે વા જે કંઇ ત્યાં થવાનું છે, તેનો આધાર આ ત્હારી મનુષ્ય જીંદગી ઉપર છે. હસ્તમાં સંપ્રાપ્ત થયેલું અમૃત ઢોળી પણ શકાય અને પી પણ શકાય. જેટલો કાળ સારો ગયો તેની અનુમોદના કર, અને જે કાલ નકામો ગયો તેનો પશ્ચાત્તાપ કર. પશ્ચાત્તાપ કરીને બેસી રહેવાથી કંઇ વળવાનું નથી. પણ ભવિષ્યકાળનો સદુપયોગ કરવા ભક્તિ, ધ્યાન, પરોપકાર, દયા, વ્રત પાળવા સંબંધી ઉપયોગ રાખ. ધર્મદેશના અને સતક્રિયાઓ વડે સ્વજીવનને સફલ કર. મળેલા સમયની સફલતા થઇ એમ તારો આત્મા જ્યાં સુધી સાક્ષી ન પૂરે ત્યાં સુધી આગળ વધીને સમયને સફલ કરવા પૂરતાં સાધનો વડે પ્રયત્ન કર્યા કર. કાળને જીતીને તેનો પ્રભુ થા.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૨ બુધવાર. તા. ૧૪ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

દેશકાલના સંયોગોના આધારે દરેક દેશના લોકોમાં અને દરેક ધર્મના આચારોમાં ફેરફારો થયા કરે છે. દેશકાલના સંયોગોમાં જે જે આચારોનો ફેરફાર કરવો પડે તે કર્યા વિના છૂટકો થતો નથી. દેશકાલને અનુસરી હાલ તપાસ કરતાં ઘણી બાબતોના આચારોમાં ફેરફાર થયો છે અને ભવિષ્યમાં થશે. ધર્મના આચાર્યો દેશકાલને અનુસરી પ્રવૃત્તિ કરે છે તો દેશકાલાનુસારે મનુષ્યોને ધર્મમાર્ગમાં લાવી શકે છે. **પૂર્વની બીનઉપયોગી કેટલીક બાબતો આગળ ધરીને વર્તમાન જમાનામાં વહોરાના નાડાની પેઠે પકડયું તે પકડયું કરીને જે લોકો પ્રગતિ માર્ગમાં આગળ વધાય તેવા સાનુકુલ સંયોગોમાં-આચારોમાં ફેરફાર કરીને જમાનાના સામા ટકી શકતા નથી, તેઓ જમાનાની પાછળ રહી જાય છે અને તેઓના હાથે ધર્મની હાનિ થાય છે.** પૂર્વકાલમાં આર્યાવર્તના લોકોની આજીવિકા અલ્પારંભથી થતી હતી. હાલમાં તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા નથી. વસ્ત્ર વેપ વગેરેમાં પૂર્વના કરતાં વર્તમાન કાલમાં ઘણો ફેરફાર થઇ ગયો છે. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ધર્મના આચારોને આચરવા જોઇએ. પૂર્વે નાતજાતના ઘણા ભેદો ન હતા. ઓશવાલ, પોરવાડ, શ્રીમાલી લોકો પૂર્વે ક્ષત્રિયો હતા. કેટલાક સૈકાં પૂર્વે તેઓને જૈન કૂલ તરીકે સ્થાપવામાં આવ્યા તેથી તે લોકો વાણીયા તરીકે પોતાને ઓળખે છે, અને અમારા વિના અન્ય વર્ણથી જૈનધર્મ પાળી શકાય નહિ, એમ કેટલાકો સંકુચિત દૃષ્ટિથી માની લે છે, પણ હવે એ સંકુચિત દૃષ્ટિ ચાલવાની નથી. શ્રી વીરપ્રભુના સમયની પેઠે હવે જૈનધર્મમાં વર્ણાવર્ણનો ભેદ માનીને લડી મરવાનું રહ્યું નથી. હિંદુઓના વર્ણભેદે ખરેખર જૈનોને ઘણી અસર કરી છે અને તેમની પ્રબળતાથી જૈનો પણ નાતજાતના ભેદો માની સંકુચિત દૃષ્ટિ ધારવા લાગ્યા છે. હવે કેળવણીના જમાનામાં કેળવાયેલો વર્ગ એ બધું માની શકે તેમ નથી, અને નાતજાતના ભેદોથી જૈનધર્મને સંકુચિત કરવો એ કોઇ રીતે યોગ્ય નથી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૩ ગુરૂવાર. તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

મનમાં પ્રગટતા શુભ, અશુભ વિચારોથી પોતાની ઉન્નતિ થાય છે કે અવનતિ થાય છે તે અવબોધી શકાય છે. મનમાં શુભ વિચારો પ્રગટતા હોય તો જાણવું કે હું ઉન્નતિક્રમના પગથીઆપર ચઢું છું. રાત્રે સ્વપ્નમાં અશુભ કામ-ક્રોધાદિકના ચિત્રો પ્રગટતાં હોય તો જાણવું કે મારો આત્મા હજુ વિષય કષાયના તાબે છે. પોતાની વર્ષ પહેલાંની જીંદગીમાં થતા વિચારો અને વર્તમાનકાળમાં થતા વિચારોનો મુકાબલો કરી જવો અને પછી પોતાનો આત્મા પ્રગતિ માર્ગમાં છે કે પશ્ચાત્ છે તેનો નિર્ણય કરી લેવો. આચારો કરતાં વિચારોથી પોતાના આત્માની પરીક્ષા કરી લેવી. એકાંતમાં બેસીને ધર્મના વિચારો કર્યા કરવા. તે વખતે જે ખરાબ વિચારો આવે અને ધર્મના વિચારોમાં વિઘ્ન નાંખે તેજ ખરાબ વિચારોને આપણે પ્રેમથી મુખ્યપણે સેવ્યા છે એમ સમજી લેવું. કોઇ દુર્ગુણના કાર્યમાં પ્રવેશ થતાં, જે પ્રકારનો સદ્‌વિચાર આપણને તેમાંથી પાછાં હઠાવવા પ્રયત્ન કરે તેજ વિચાર આપણે મુખ્યપણે સેવ્યો છે એમ નિર્ણય કરવો. સરકાર શહેરોમાં પાણી લઇ જવા નળ બાંધે છે પશ્ચાત્ પાણી પોતાની મેળે નળમાં વહ્યા કરે છે, એ દૃષ્ટાંત શહેરના લોકોને જાણીતું છે. આપણે પણ શક્તિરૂપ જળનો પ્રવાહ યથેષ્ટ સ્થાનમાં વહેવરાવવા માટે નળોનાં સાધનો રચવાની જરૂર છે. નળના ઠેકાણે શુભ સંકલ્પો અવબોધવા. જે તરફના આપણે શુભ સંકલ્પો કરીએ છીએ તે તરફ શુભ સંકલ્પો દ્વારા આપણા આત્માની શક્તિયો વહેવા માંડે છે, અને અનેક મનુષ્યોનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થાય છે. આપણો નળ અને આપણી શક્તિયોને આપણે યોગ્ય વ્યવસ્થામાં ગોઠવવી જોઇએ. આપણો નળ કેવડો મોટો છે તે આપણા કરેલા સત્ય સંકલ્પોજ કથી આપશે. આપણા આત્માને પૂછીશું તો સદ્‌વિચારોમાં કેટલો વખત જાય છે તે કથી આપશે. સદ્‌વિચારો કરતાં અશુભ વિચારો પ્રબલ જુસ્સાથી ઉત્પન્ન થઇને શુભ વિચારોને દબાવી નાંખતા હોય તો સમજવું કે હજુ આપણે પાછળ છીએ. દુનિયાના માનવાથી આપણે આગળ ગમન કરીએ છીએ એમ માનવાના કરતાં પોતાના આત્માની સાક્ષીએ નિર્ણય કરીને આગળ છીએ વા પાછળ છીએ ? તેનો નિર્ણય કરી લેવો જોઇએ. મનને કાબુમાં રાખવાના અભ્યાસથી અશુભ વિચારોનો

પ્રવાહ, બંધ થતો જાય છે. જેવા આપણા વિચારો તેવોજ આપણો આત્મા માનીને સદ્‌વિચારોથી ઉત્તમ આત્મા કરવા સતત પ્રયત્ન કર ! ! !

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ શ્રાવણ સુદિ ૪ શુક્રવાર. તા. ૧૬ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

રાત્રીના ચરમ પ્રહરમાં હેય, જ્ઞેય, ઉપાદેયનો સતત વિચાર કરવો. ઇન્દ્રિયાતીત આત્માનું સ્વરૂપ વિચારવું. બાહ્ય પદાર્થોમાં પ્રિયતા પ્રગટે છે તેનાં કારણો વિચારવાં. પ્રિયતા એ આત્મામાંથી ઉદ્‌ભવે છે કે જડમાંથી ઉદ્‌ભવે છે તેનો વિચાર કરવો. બાલ્યાવસ્થાથી પ્રારંભીને જેટલી ઉમ્મર થઇ હોય ત્યાં સુધી પ્રિયતામાં થયેલ ભિન્ન ભિન્ન પરિણમન સંબંધી વિચાર કરી જવો. પ્રેમ અને આત્માને શો સંબંધ છે તેનો વિચાર કરી જવો. આત્મા સંબંધી પૂર્વે કરતાં વર્તમાનમાં વિશેષ શું વિચાર્યું–મનન કર્યું તેનો વિચાર કરી જવો. આત્માનું સ્વરૂપ વિચારતાં મોહનીય કર્મની કઇ પ્રકૃતિ મુખ્યતાએ વિક્ષેપ કરે છે તેનો વિચાર કરી જવો. આત્માનું ધ્યાન ધરતાં કયાં કયાં આલંબનો લેવાની જરૂર છે તેનો વિચાર કરી જવો. આત્માનું સ્વરૂપ વિચારતાં મોહનીય કર્મની કઇ પ્રકૃતિ મુખ્યતાએ વિક્ષેપ કરે છે તેનો વિચાર કરી જવો. આધિ અને ઉપાધિથી રહિત કાલમાં આત્માની કેવી પરિણતિ વર્તે છે તેનો તેવી દશામાં રહીને અનુભવ કરવો. દૃઢ સંકલ્પ કરીને તે પ્રમાણે વર્તવાનાં સાધનો સંબંધી વિચાર કરી જવો. કંઇક આત્માનું સ્વરૂપ અવબોધતાં છતાં અને મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ તરફ અરૂચિ છતાં મોહનીયકર્મ પ્રકૃતિયો કેવા સંયોગોમાં કેવી રીતે પ્રગટે છે અને તેનું વાસ્તવિક કારણ અને નિમિત્ત કારણ શોધવા વિચારો કરવા. આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ વહે તેવા ઉપાયો કયા કયા આદરવા યોગ્ય છે તેના વિચારો કરી જવા. પશ્ચાત્ આત્માના ગુણ પર્યાયના ચિંતવનમાં સતત ઉપયોગની ધારાએ પ્રવૃત્તિ કરવી. પશ્ચાત્ આત્મસ્વરૂપમાં ચિંતવન કરતાં મન થાકે ત્યારે વખત થતાં પ્રતિક્રમણ ક્રિયા આરંભવી. ષડાવસ્યકનાં સૂત્રો સંબંધી ઉપાદેયપણે અર્થ વિચારતાં વિચારતાં ક્રિયાઓ

કરવી. આત્માભિમુખતા પ્રગટે એવી રીતે દરરોજ ક્રિયાઓ કરવી. આત્માની શુદ્ધિ થાય, એવો સાધ્યનો ઉપયોગ રાખીને આવશ્યકનું આરાધન કરવું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૫ શનિવાર. તા. ૧૭ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

હે આત્મન્! પ્રમાદના હેતુઓથી ચેતતો રહે. પ્રમાદનો જય કરવાથી આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટે છે. હે ચેતન! કોઇ પણ પ્રકારની વિકથામાં ન પડ. હે આત્મન્ ઉત્તમ પુરૂષોનું ધ્યાન ધર. માન સન્માનથી રતિ ધારણ કર નહિ. પરપરિણતિત્યાગભાવ રૂપ બ્રહ્મચર્યની પ્રાપ્તિ માટે સતત ઉપયોગ ધારણ કર! સર્વ સંગનો ત્યાગ કરવા આત્મવીર્યોત્સાહથી ભાવના ભાવ! પૌદ્ગલિક સુખનો ત્યાગ કરવા વિશેષતઃ ભાવના ભાવ, શરીરદ્વારા ભોગવાતા સુખમાં જે સુખબુદ્ધિ અનાદિ કાલથી રહી છે તેનો પરિહાર કરીને વિશેષ વિશેષભાવે આત્મામાં નિત્ય સુખ રહ્યું છે તેની પ્રાપ્તિ માટે ભાવના ભાવ. આત્મ સુખની એટલી બધી શ્રદ્ધા ધારણ કર કે આત્મ-સુખ શ્રદ્ધાના બળથી સ્વપ્નમાં પણ કોઇ બાહ્ય પદાર્થના ભોગનું નડતર ઉભું ન થાય. આત્મસુખનું ધ્યાન ધર અને આત્મસુખમય પોતાનો આત્મા છે એમ પોતાને દેખ. પૌદ્ગલિક સુખનું સ્વપ્ન પણ ન આવે એવી ઉચ્ચ આત્મ દશામાં સદાકાલ રહેવાય એવી તીવ્રેચ્છા ધારણ કરીને આત્મ સ્વરૂપમાં રમણતા કર! જ્યાં સુધી મનમાં પૌદ્ગલિક સુખનો સૂક્ષ્મ પણ સંકલ્પ સ્ફુરે છે ત્યાં સુધી કર્મ પ્રકૃતિનું જોર છે એમ અવબોધીને આત્મ સ્વરૂપમાં વિશેષતઃ પ્રયત્ન કર. આત્માની શુદ્ધિ માટેજ મન, વચન અને કાયાની ચેષ્ટાઓ થવી જોઇયે; પણ અન્યને દેખાડવા માટે ન થવી જોઇએ. સ્વપ્નમાં પણ પરને રંજન કરવા માટે ધાર્મિક અનુષ્ઠાનની પ્રવૃત્તિ ન થવી જોઇયે, એમ વર્તાય એવા ભાવને ભાવ. ખરૂં આત્મિક બળ પ્રગટે એવા બાહ્ય અને આન્તરિક હેતુઓને અવલંબી પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરવા પ્રયત્ન કર્યા કર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૭ સોમવાર. તા. ૧૯ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ચેતના એ આત્માની સત્ય સ્ત્રી છે. આત્મારૂપ યોગી છે અને શુદ્ધ ચેતના યોગિની છે. શુદ્ધ ચેતના પોતાના આત્મ સ્વામિનું દર્શન કરી શકે છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં શુદ્ધ ચેતના વ્યાપી રહી છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ રૂપ સર્વાંગે શુદ્ધ ચેતના વ્યાપી રહી છે. આત્મ પ્રભુને ત્રયોદશમા ગુણસ્થાનકમાં શુદ્ધ ચેતના રૂપ સ્ત્રી મળે છે. શુદ્ધ ચેતનાનો વિરહ તેરમા ગુણ સ્થાનકમાં ભાગે છે. આત્મપતિનું સાક્ષાત્ દર્શન કરીને શુદ્ધ ચેતના સહજાનન્દ ગુણ પ્રકટ કરે છે. ક્ષાયિક ભાવે શુદ્ધ ચેતના વસ્તુતઃ ગણાય છે. ક્ષયોપશમભાવની ચેતનાજ ક્ષાયિક ભાવની ચેતના તરીકે પરિણામ પામે છે. ક્ષયોપશમ ભાવની ચેતના. પોતાના ચેતન પતિની પ્રાપ્તિ માટે તેની શોધ કરે છે, અને સમ્યગ્ ચારિત્ર વડે આત્મ-પતિનું ધ્યાન ધરતી ધરતી તેરમા ગુણસ્થાનકમાં આત્મપતિનું સાક્ષાત્ દર્શન કરે છે. પશ્ચાત્ તે ક્ષાયિક ભાવની શુદ્ધ ચેતના તરીકે પરિણમે છે. શુદ્ધ ચેતના કદી પોતાનું રૂપ બદલતી નથી. કારણ કે ઘાતી કર્મોનો ક્ષય થવાથી પોતાના પ્રગટેલા રૂપમાં કોઇ હાનિ કરવા સમર્થ થતું નથી. દુનિયામાં જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના પતિ ઉપર અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરે છે અને તેની નવધા પ્રકારે ભક્તિ કરે છે; તેમ ચેતના પણ ચેતન પતિ પર અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરે છે અને તેની નવધા ભક્તિથી ઉપાસના કરે છે. પતિના વિરહે પતિવ્રતા સ્ત્રીની જેવી દશા થાય છે તેવી આત્મપતિના વિરહે ચેતનાની પણ દશા થાય છે. પોતાના પતિ પર પ્રેમ ધારણ કરતી એવી પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના સ્વામીનું ધ્યાન ધરતી છતી જ્યાં ત્યાં પોતાના સ્વામીની અનેક આકૃતિયો દેખી શકે છે. ચેતના રૂપ સ્ત્રી પોતાના સ્વામી પર અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરતી છતી પતિની ધારણાથી મનના અણુ અણુમાં અર્થાત્ મનના સર્વ ભાગમાં આત્મારૂપ ધ્યેયની જ્ઞાનાદિ પર્યાયો રૂપ અનેક આકૃતિયોને દેખી શકે છે એમ અવબોધવું. મનના અણુ અણુમાં આત્મ-પતિની અનેક આકૃતિયોને ચેતના દેખી શકે છે, તેનો અર્થ પ્રેમના અતિશયથી આત્માની ધારણામાં આત્માના અનેક પર્યાયો દેખાય છે, એમ અવબોધવું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૯ બુધવાર તા. ૨૧ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આજની રાત્રીએ આશરે એક વાગે અમદાવાદના નગરશેઠ ચમનભાઇ લાલભાઇનો દેહોત્સર્ગ થયો. શુક્રવારની સાંજરે ઉપદેશ દેવા તથા શરણ સંભળાવવા જવાનું થયું હતું. તેઓ ઘણી વખત અમારી પાસે ધર્મના કાર્યોમાં સલાહ લેવા ઉપદેશ શ્રવણ આદિ કારણોથી આવ્યા હતા; તેથી તેમનામાં રહેલા કેટલાક શુભ ગુણોનો પરિચય થયો હતો. ચમનભાઇ ભદ્રક, લજ્જાળુ, દયાલુ, દાક્ષિણ્ય ગુણવંત હતાં. ગંભીર ગુણ પણ તેમનામાં ખીલ્યો હતો. દયા આદિની ટીપોમાં શક્તિ પ્રમાણે રૂપૈયા ભરતા હતા. ધર્મના પર્વનું આરાધન કરતા હતા. નગર શેઠની ખાનદાનીના જે ગુણો જોઇએ તે ગુણો તેમનામાં હતા. વ્યાપાર આદિમાં લક્ષ્મીની હાનિ થવાથી તેમનું મન ઘણું ચિંતાતુર થયું અને તેથી ભય શોક આદિ ઉત્પન્ન થતાં રોગ વધી પડ્યો. જમાનાને અનુસરી ઉત્તમ શેઠ હતા. ધર્મસાધન કરશે તે સુખી થશે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૦ ગુરૂવાર. તા. ૨૨ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

મનમાં પ્રગટતા એવા બાહ્ય પદાર્થો સંબંધી વિચારો બંધ કરવા. મારૂં આત્મબળ ફોરવીને મોહાદિ વિચારોથી દૂર થાઉં છું એવો દૃઢ સંકલ્પ કરવો. વાસનાઓથી હું આત્મા કદિ ચલિત થવાનો નથી. અને મારા શુદ્ધ સ્વરૂપના વિચારોમાં હું લીન થઇ જાઉંછું. આવો દૃઢ વિચાર કરીને આત્માના પર્યાયોનો વિચાર કરવામાં તલ્લીન થઇ જવું. કોઇપણ બાહ્યનો વિચાર આવે તો તેને પાછો હઠાવવો. આત્માના શુદ્ધ ધર્મના ઉપયોગમાં સ્થિર થઇ જવું. સર્વ દ્રવ્યનો ઉપયોગ મૂકીને એક આત્મ દ્રવ્યના ઉપયોગમાં આત્માને જોડવો. આત્માના ઉપયોગની ધારા જેમ લાંબા કાળ સુધી વહે તેમ વહેવરાવવી. આત્માના ઉપયોગથી સર્વને જાણુંછું છતાં સર્વ જડ વસ્તુઓના સંબંધથી ન્યારો છું એમ દૃઢ સંકલ્પ કરવો. પશ્ચાત્ આત્મારૂપ ધ્યાતા અને પોતાનું સ્વરૂપ ધ્યેય અને તેનું જે ધ્યાન તેની એકતા કરવી કે જેથી ધ્યાતા અને ધ્યેયનો ભેદ રહે નહિ.

ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનના એકતાનમાં આત્માનુભવરૂપ અમૃતરસનો પ્રાદુર્ભાવ અનુભવાય છે. આવી સ્થિતિમાં ઘણો કાલ રહી શકાતું નથી. એકતાનતા થતાં સહજાનંદરસ એટલો બધો પ્રગટે છે કે જાણે ત્રણ ભુવનમાં પણ માઇ શકે નહિ. ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતારૂપ એકતાનતા છૂટયા બાદ પણ આનન્દનું ઘેન રહે છે. આવો આનન્દ કોઇપણ દુનિયાના જડ પદાર્થોના ભોગ વા ઉપભોગથી પ્રાપ્ત થતો નથી; તે માટે આત્માનું એકતાન કરવા વારંવાર અન્તરૂરુચિ ઉત્પન્ન થાય છે. અનુભવરૂપ અમૃત રસનું ભોજન સદાકાળ મળવું મુશ્કેલ છે; કારણ કે કર્મની પ્રકૃતિયોના વિપાકો–વિઘ્નો નાંખ્યા કરે છે તેથી આત્મધ્યાનનો સદાકાળ ઉપયોગ રહી શકતો નથી; પણ લબ્ધિપણે તો ઉપયોગ રહે છે તેથી પાછી ધ્યાનની સામગ્રી પ્રાપ્ત થતાં પુનઃ અલ્પકાળપર્યંત ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતારૂપ અનુભવભાવ જાગ્રત્ થાય છે અને તેથી આનન્દની ઝાંખી પ્રકટે છે. **अवधू पीयो अनुभव रस प्याला कहत प्रेम मतिवाला** એ પદનો સાર અમુક અંશે આત્મામાં અનુભવાય છે. ધ્યાનાદિ વડે આત્માની સાધના કરવી. આત્મધ્યાનનો વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી આત્માનું સામર્થ્ય ખીલે છે. સરાગ સંયમમાં પણ આનન્દ અનુભવાય છે. આગળ વધવા પ્રયત્ન કર. ચારિત્ર્યની આરાધના કરવા પ્રયત્ન કર !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ શ્રાવણ સુદિ ૧૧ શુક્રવાર. તા. ૨૩ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

હે આત્મન્ ! દુઃખોને સહન કરવાનું ધૈર્ય ધારણ કર. ગમે તેવી વિપત્તિઓ પડે તોપણ જાણે કંઇ થતું નથી, એવી અન્તર્ દશા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કર. જે જે કર્મવિપાકો ઉદયમાં આવે તે તે વિપાકોને અદીન મનથી ભોગવ. વિપાકોને ભોગવતાં હું દુઃખી છું, ગરીબ છું, સંકટમાં આવી પડયો છું એવી ઉપાધિ કલ્પનાનો ત્યાગ કરીને આત્માને આત્મરૂપભાવ ! ભાવોન્નતિનો મુસાફર બનીને સદાકાલ આગળ ચાલ્યા કર. પોતાના શુદ્ધધર્મનો તું ભોક્તા છે એવો ઉપયોગ રાખ. સ્વપ્નમાં પણ અન્તરૂમાં પ્રગટતી સૂક્ષ્મવાસનાઓનો નાશ કરવા પ્રવૃત્તિ કર. જે જે ઇચ્છાઓને તીવ્ર

રાગ વા તીવ્ર દ્વેષથી સેવવામાં આવે છે તેના હૃદયમાં બળવાન્ સંસ્કારો પડે છે, અને તેથી સ્વપ્નમાં પણ વિષયેચ્છાઓથી આત્મા મુક્ત થતો નથી, માટે આત્માની શુદ્ધિ કરવા તીવ્ર ઉપયોગ ધારણ કર ! સર્વત્ર પોતાની સત્તા પ્રવર્તે એવી આત્માની રૂચિ થાય છે, તેજ એમ સૂચવે છે કે હે આત્મન્ ! તું ત્રણ ભૂવનનો શહેનશાહ બનવાને લાયક છે, અને તદર્થે તું પ્રયત્ન કર. હે આત્મન્ ! તારા શુદ્ધ સ્વરૂપમાં એટલી બધી શક્તિ છે કે તેની ઉપાસના કર્યા પશ્ચાત્ કોઇપણ જાતનું તને દુઃખ રહે નહિ. ત્હારૂં મૂલ સ્વરૂપ અક્રિય છે. પોતાના મૂલ ધર્મને તું આરાધ ! આરાધ ! ત્હારા શુદ્ધધર્મનું શરણ ગ્રહ્યા વિના તું ખરેખરો સ્વતંત્ર થઇ શકનાર નથી. બાહ્યની કર્માદિ સૃષ્ટિનો કર્તા તું બન્યો છે, અને તેનો હર્તા પણ તુંજ બની શકીશ. હે આત્મન્ ! જ્યાં સુધી તને કર્મ લાગ્યું છે ત્યાં સુધી ઠરીને ઠેકાણે બેસવાનો વખત નથી. કર્મના ઉપર રાગ ન કરવો તેમજ દ્વેષ પણ ન કરવો. કર્મને પુદ્ગલરૂપે અવલોકવાં અને તેના ઉપર રૂચિવા અરૂચિ ધારણ ન કરવી, એજ કર્મને ખેરવવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે. આવી દશા પ્રાપ્ત કરીને કર્મને ખેરવવા પ્રયત્ન કર. કર્મનો સંગ ત્યાગ કરવો હોય તો કર્મના ઉપર દૃષ્ટિ ન દેતાં આત્મા ઉપર દૃષ્ટિ દે અને આત્માને સમ્યક્પણે ભાવ !!! ત્હારા સદ્વિચારોવડે પ્રથમ તું પોતે પ્રવૃત્તિ કર, અને ત્હારી પાસે જે જે આત્માર્થી મનુષ્યો આવે તેઓને યોગ્યતા પ્રમાણે યોગ્ય બતાવ. જે જે મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિયો ઉદયમાં આવે તેના સામે અન્તરના પ્રદેશમાં સ્થિર થઇને અડગ ઉભો રહે. દૃઢમન બનાવીને આત્મધર્મપ્રાપ્તિ માટે ઉપરના ગુણસ્થાનકોમાં જવા પ્રયત્ન કર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ના શ્રાવણ સુદિ ૧૨ શનિવાર તા. ૨૪ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ગુણની દૃષ્ટિથી જગતને અવલોકતાં ગુણનો લાભ થાય છે. ગુણદૃષ્ટિથી અવલોકવું એ ઉત્તમોત્તમ ગુણસંયમ છે. જીવોમાં રહેલા ગુણો અને દોષો બન્નેનું જ્ઞાન થાય છે. ગુણોને ગુણોરૂપે જાણવા અને દોષોને દોષોરૂપે જાણવા એ સમ્યગ્જ્ઞાનની ફરજ છે; પરન્તુ દોષો તરફ લક્ષ ન

આપતાં ગુણોના ઉપર અત્યંત પ્રીતિ ધારણ કરવાથી અન્તર્માં રહેલો દોષરૂપ દષ્ટિકાક ખરેખર દૂર જાય છે. અન્યોના ગુણોની સાથે સંબંધ રાખવો જોઈએ. ગુણદષ્ટિને ખીલવતાં ખીલવતાં એટલી બધી ખીલવવી કે જેથી પોતાના આત્મામાંજ રહેલા ગુણોની ધારણા ધારી શકાય. અને અન્તરમાં રહેલા ગુણોનુંજ ધ્યાન ધરી શકાય. પોતાના ઘરનો કાજો કાઢવાની શક્તિ ન હોય અને અન્યોના ઘરનો કાજો કાઢવા જવું અને તે પણ અન્યોની આજ્ઞા લીધા વિના જવું એ કેટલું બધું અયોગ્ય ગણાય. અન્યોના ઘરમાં અમુક જાતનો દુર્ગંધી પદાર્થ છે, એમ બોલવાના કરતાં અન્યોના ઘરમાં રહેલો દુર્ગંધી પદાર્થ દૂર કરવો એ લાખગણું ઉત્તમકાર્ય છે. અન્યોના દુર્ગુણો દેખીને નિંદા કરવામાં પોતાનો આત્મા શોભી શકતો નથી. પોતાના આત્માને શોભાવવો હોય તો અન્યો તરફ લક્ષ ન દેતાં પોતાના ઘરની સ્વચ્છતા કરવી. પોતાના ઘરની સ્વચ્છતા કરવાથીજ પોતાની મહત્તા વધે છે. કર્મરૂપ કચરો કાઢીને પોતાના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરને નિર્મલ કરવું એજ ખરૂં કર્તવ્ય છે. દરરોજ બે વખત દ્રવ્યભાવપ્રતિક્રમણ રૂપ આવસ્યકની પુંજણી વડે આત્મઘરનો કચરો કાઢી નાંખવો. પોતાના ગુણો પ્રતિ અવલોકતાંજ ગુણોને આચ્છાદન કરનાર કચરો કાઢી નાંખવાની વૃત્તિ ઉદ્ભવે છે. સેવક બનીને અન્યોના ઘરના કચરા કાઢવામાં સેવા ધર્મ બજાવ્યો એમ કહી શકાય છે. ગુણદષ્ટિ ખીલવાથી પોતાના આત્માના ગુણો ઉપર પ્રેમ જાગ્રત્ થાય છે, અને તેથી આત્માના ગુણો વિના સુહાતું નથી. આત્માના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે સત્પુરૂષોના ઉપદેશની જરૂર છે. સાધુઓની સંગતિ કરતાં મન વાણી અને કાયાને શુભ માર્ગમાં વાપરી શકાય છે. ગુણદષ્ટિ ગ્રહણ કર ! ગુણ દષ્ટિથી દેખતાં અશુદ્ધ પરિણતિ મંદ પડશે. ખરેખર હે ચેતન ! વારંવાર આવા વિચારો કરીને; તેને આચારમાં મૂકીને ગુણદષ્ટિની મૂર્તિ બન !

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૩ રવિવાર. તા. ૨૫ મી ઑગષ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

સાડાઆઠ વાગે આંબલીપોળના ઉપાશ્રયે નગરશેઠ ચમનભાઇ લાલભાઇના આત્માના સદ્દગુણો વિવેચનાર્થે એક સભા શ્રાવકો તરફથી બોલાવવામાં આવી હતી, તેમાં પ્રમુખ તરીકે ચમનભાઇમાં રહેલા કેટલાક સદ્દગુણોનું વિવેચન કર્યું અને નગરશેઠ ચમનભાઇના આત્માને શાન્તિ ઇચ્છી.

જૈનોમાં જૈનકોમની સેવા બજાવનારાઓની ઓછી કદર થાય છે. એમ ઘણા જૈનો તરફથી ફરીઆદીઓ આવે છે. જૈનો જેમ જેમ ઉપકાર કરવામાં તત્પર થશે ત્યારે ઉપકાર કરનારાઓની કદર કરવાને પણ સમર્થ થશે. વિધવા, ગર્ભિણીની વેદના ન જાણી શકે તેમ જેઓ અન્યોપર ઉપકાર કરીને પોતાના સમયનો સદુપયોગ કરી શકે છે, તેઓજ અન્યોના ઉપકારની કિમ્મત આંકી શકવાને શકવાને સમર્થ બને છે. જૈનો એક દોષથી ઘણા ગુણવાળા મનુષ્યને પણ ધિક્કારે છે. અને તેને પશુના આત્મા કરતાં હલકો ગણે છે. જે જૈનો પાંજરાપોળના અવિવેકી પશુઓ અને પંખીઓ ઉપર પણ રાગ ધારણ કરે છે, તે જૈનો કોઇ મનુષ્યના એક દોષથી વા તેની એક ભૂલથી પશુપંખીના આત્મા કરતાં પણ તેને હલકો ગણે છે તેથી જૈનોની હલકાઇ દેખાય છે, એમ ઘણાઓ તરફથી અમને કહેવામાં આવે છે, પણ આ બાબતમાં એટલોજ વિચાર થાય છે કે જૈનોમાં જો ગુણાનુરાગદષ્ટિનો ફેલાવો થશે તો ઘણા અંશે ફરીયાદી કરવાનો સમય રહેશે નહિ. ધર્મના આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, સાધુઓમાં જો આ ગુણ વિશેષ પ્રમાણમાં ખીલશે તો શ્રાવકો ઉપર પણ તેની અસર થયા વિના રહેશે નહિ. કૂવામાં હશે તો હવાડામાં આવશે. સાધુઓમાં આચારની પેઠે સદ્દગુણો પણ જેમ જેમ વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ તેમ સાધુઓમાં પરસ્પર ઐક્ય વધે છે. મનુષ્યના આત્માને પશુપંખીના કરતાં હલકો ગણવાનું કોઇ ઠેકાણે જૈનશાસ્ત્રમાં દર્શાવ્યું હોય એવું વાંચવામાં વા સાંભળવામાં પણ આવ્યું નથી. શ્રાવકોએ શ્રાવક થવાને માટે એકવીસ ગુણો ધારણ કરવા જોઇએ. જે જૈનો પોતાના આત્માની કિંમત અવબોધી શકતા નથી, તેઓ અન્યના આત્માની મહત્તા સમજીને તેનો સત્કાર કરવાને ક્યાંથી લાયક બની શકે ? પોતાના આત્મામાં ગુણો પ્રકટાવવા

પ્રયત્ન કર્યા છતાં જેમ એકદમ સર્વ ગુણો કર્મના યોગે પ્રકટતા નથી તેમ સર્વત્ર એવું જૈનો સમજશે ત્યારે જૈનોનો ઉદય પાસે છે એમ જાણવું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૫ મંગળવાર. તા. ૨૭ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પર્વના દિવસોમાં ગૃહસ્થોએ વિશેષતઃ ધર્માનુષ્ઠાનો સેવવાં જોઇએ. ધાર્મીનુષ્ઠાનો સેવતાં અવિધિ આદિ દોષ લાગે તેના ભયથી ધર્માનુષ્ઠાનની સેવા કરવાનો ત્યાગ ન કરવો. ધર્માનુષ્ઠાનોમાં જે જે દોષ લાગે તે તે દોષોનો ત્યાગ કરવાની બુદ્ધિ રાખવી, પરન્તુ ધર્મક્રિયાઓ-ધર્માનુષ્ઠાનો નિયમસર સેવ્યા કરવાં. ધર્માનુષ્ઠાનોમાં ઘણું ગુપ્ત રહસ્ય સમાયું છે, અને તેનો આદર કરવાથી ચિત્તની શુદ્ધિ થાય છે. ગાડરીયા પ્રવાહ આદિ દોષો ટાળવાનો પ્રતિદિન ખપ કરવો. ઉપાધિનો ત્યાગ થાય તેમ પ્રવૃત્તિ કરવી. તિથિના દિવસે પૌષધ કરનારા શ્રાવકોના ભાવ ઘણા ઉત્તમ રહે છે. ધર્માનુષ્ઠાનોપર રૂચિ પ્રકટે એવા ઉપાયો યોજવા. શ્રાવકો એક દિવસનો પૌષધ ગ્રહણ કરીને નિરૂપાધિદશાનો અનુભવ કરી શકે છે. સાધુઓ, સાધુધર્મના અનુષ્ઠાનમાં પ્રવૃત્તિ કરીને પૂર્વના મુનિવરોની આત્મદશાસુખની વાનગીનો લાભ મેળવી શકે છે. સાધુપણું લેવાનો ભાવ રાખવો પણ સાધુપણામાં કોઇ દોષ લાગી જાય એવો વિચાર કરીને સાધુ ન થવું એવો નિશ્ચય કદિ કરવો નહિ, જે કરે છે તેને દોષ લાગે છે અને પશ્ચાત્તાપ પણ તેના હૃદયમાં પ્રકટે છે પણ જે નથી કરતા તેને તો પશ્ચાત્તાપનો વખત પણ આવતો નથી, અને તેનાથી આરાધકપણું પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી. સાધુપણું વા શ્રાવકપણું ગ્રહણ કરવું અને વિધિનો ખપ કરવો, ઉત્સાહ પરિણામ વધે અને ધર્મની ઘણી રૂચિ વધે એવી રીતે અન્તરૂમાં ભાવ રાખવો. જે લોકો સાધુપણું લેતાં બીવે છે, અને દોષ લાગે માટે ન લેવું એમ કહીને બેસી રહે છે અને અન્ય સાધુઓની ટીકા-નિંદા કરે છે તેના કરતાં જે સાધુઓ થાય છે, અને દોષ લાગે છે તે ટાળવાની બુદ્ધિ રાખે છે તથા આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે તેવા સાધુઓ અનન્તગુણા ઉત્તમ અવબોધવા. અન્તરૂના પરિણામની શુદ્ધિ એવી રીતે બાહ્ય ધર્માનુષ્ઠાનોવડે પ્રયત્ન

સેવવો. ન કરનાર કરતાં દોષ લાગે છે છતાં જેઓ ધર્મક્રિયા કરે છે તે અનન્તગુણા ઉત્તમ જાણવા.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૧ બુધવાર. તા. ૨૮ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જૈનશાસનના પ્રવર્તકો સાધુઓ છે. સાધુ વર્ગમાં શાસ્ત્રાધારે દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલાદિને સુધારો થવાની જરૂર છે, પણ સાધુવર્ગનો નાશ થાય તેવી કોઇ પણ હીલચાલ કોઇ તરફથી કરવામાં આવે તો તે મોહની ચેષ્ટા જાણવી. સાધુઓ ઉપર ભક્તિપ્રેમધારણ તથા પૂજ્યબુદ્ધિ ધારણ કરવી. સાધુઓ હશે તો ગમે તેને જૈનો બનાવીને જૈનધર્મ પ્રવર્તાવી શકશે. કેટલાક કેળવાયેલામાં ખપનારાઓની સાધુવર્ગ તરફ રૂચિ જણાતી નથી તેથી તેઓને જણાવવાનું કે પોતે સાધુ બનીને અન્યોને જણાવો કે સાધુધર્મ આવી રીતે સેવી શકાય. પોતે કરે નહિ, અને બકબકાટ કરે તો તેથી કંઇ કરી શકાય નહિ. કેટલાક તો સાધુઓના સમાગમમાં આવી શકતા નથી. તેઓ પોતાના વિચારમાં જે ભૂલ થતી હોય તે શી રીતે જાણી શકે ? સાધુઓના સમાગમમાં ગૃહસ્થ જૈનોએ આવવું જોઇએ. પોતાને ગમે તેવા વિચારો પ્રમાણેજ સાધુ હોય તો સાધુ કહેવાય, એમ જો માનવામાં આવે તો આગમોની શ્રદ્ધાને દેશવટો આપવો પડે, અને સ્વચ્છંદ વિચારોનું રાજ્ય અને સંકુચિતદૃષ્ટિથી ધર્મની હાનિ કરી શકાય. આગમોનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કર્યા વિના ઉપર ઉપરની વાતો અને ઉપર ઉપરના એકદેશીય વિચારોથી સાધુવર્ગ તરફ અરૂચિ ધારણ કરવામાં આવે તો સાધુવર્ગના નાશથી જે પાપ થાય તે પાપના ભોક્તા તરીકે અનેક અવતારો લેવાનો પ્રસંગ આવે. કેટલાક તો ઉત્સર્ગમાર્ગદર્શક સૂત્રોથીજ સાધુધર્મની પરીક્ષા કરવા મથે છે, અને ઉત્સર્ગમાર્ગથીજ ચાલતા હોય તેને સાધુ તરીકે માનવા વિચાર રાખે છે, અને અપવાદ માર્ગના છેદસૂત્રોને ભૂલી જાય છે. તેઓ સાધુધર્મના ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગના આચારોથી અમાહિતગાર હોવાથી સાધુવર્ગનો નાશ થાય એવા વિચારો માનીને તથા અન્યોને જણાવીને મહામોહનીયકર્મ ઉપાર્જન કરે છે. કેટલાક સાધુવર્ગનો નાશ થાય એવા વિચારોની ધૂનમાં

ચઢેલા મનુષ્યો મનમાં એમ જાણે છે કે ઉત્સર્ગ આચારનાં પ્રરૂપનારાં આચારાંગ આદિ સૂત્રોવડે લોકોની સાધુ વર્ગ તરફથી રૂચિ ઘટે એવી ઉપદેશ શૈલી અંગીકાર કરવી જોઈએ. આવો વિચાર કરીને તેઓ સાધુવર્ગ તરફ અરૂચિ થાય એવા ઉત્સર્ગ આચારોની વાતો કરીને પશ્ચાત્ પોતાની જે તરફ માન્યતા હોય તે તરફ લોકોને ઘસડી જાય છે. આવા જીવો ઉત્સર્ગ અને અપવાદ સૂત્રોનો મધ્યસ્થપણે વિચાર કર્યા વિના કોઇ જાતના અભિનિવેશથી સાધુવર્ગનો નાશ થાય એવી પ્રરૂપણા કરીને જૈનશાસનનો ઘાત કરવા અજ્ઞાનતાનું શરણ લે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૨ ગુરૂવાર. તા. ૨૯ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨ અમદાવાદ.

આત્માના પરિણામની શુદ્ધિ વૃદ્ધિ પામે એવી પ્રવૃત્તિ આદર !!! આત્માના અધ્યવસાયો શુદ્ધ કરવામાં ઉત્સાહ ધારણ કર. હે ચેતન ! ત્હારા શુદ્ધ ધર્મનું શરણ અંગીકાર કર ! અધ્યવસાયની મલીનતા ન થાય તેવો ઉપયોગ ધારણ કર. તંદુલીયામત્સ્યના મનની મલીનતાનું દૃષ્ટાંત વિચારીને ઉત્તમ લેશ્યાનો ઉપાસક બન ! પ્રસન્નચંદ રાજર્ષિનું દૃષ્ટાંત સ્મરણ કરીને આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનથી વિશેષતઃ મુક્ત થા. હે ચેતન ! હાલ ત્હારી જે દશા વર્તે છે તેના કરતાં આગળ વધવા અપ્રમત્ત બનીને વિશેષ પ્રકારે પ્રયત્ન કર ! બાહ્યમાં ભમતા એવા મનને આકર્ષીને આત્મામાં સ્થિર કર ! હાલ તું જે ધ્યાનનો અભ્યાસ સેવે છે, તેને આગળ વધારવા પ્રયત્ન કર ! ક્રોધાદિકનો પુનઃ ઉદય ન થાય એવી રીતે પ્રવર્ત્ત !!! વેદાદિકનો અંશ માત્ર પણ ઉદય ન પ્રગટે એવું આત્મબળ પ્રકટાવવા ઉપયોગી થા. ઉપાધિ રહિત દશામાં વિશેષ પ્રવર્તાય એવું નિસ્સંગ જીવન ગાળવાની તીવ્રેચ્છાથી ભાવ રાખ. કોઇના પ્રતિબંધમાં આવવાનું ન થાય એવો ઉપયોગ ધારણ કર ! અન્તર્ અને બાહ્યમાં ઐક્ય રહે એવું ધાર્મિકજીવન ગાળવા પ્રયત્ન કર ! નિષ્કામભાવથી અધિકારપરત્વે થતાં ધર્મકાર્યો કર ! દોષનાં મૂળ ખોળી ખોળીને તેનો ઉચ્છેદ કરવા પ્રયત્ન કર ! જે દોષો થઇ જાય તે બાબતનો પશ્ચાત્તાપ કરીને પુનઃ દોષો ન સેવાય એવી હૃદયમાં વિશેષ પ્રકારે

દાઝ રાખ!!! તારા સમાગમમાં આવનારા જીવોને ધર્મલાભની પ્રાપ્તિ થાય એવો ઉપયોગ ધારણ કર! સત્યનો ઉપદેશ દેવામાં વિશેષતઃ આત્મવીર્ય ફોરવ. સત્યોપદેશ દેતાં જરા માત્ર ડર નહિ. **સત્ય એ ત્હારૂં ખરૂં જીવન છે, એમ અવબોધીને નયોની સાપેક્ષતાએ બોધ આપ!** સત્યનો ઉપદેશ આપતાં અનેક પ્રકારની ઉપાધિયો આવી પડે તેથી ચલાયમાન થા નહિ. જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર વીર્યાદિ ગુણોમાં સદાકાલ રમણતા કર!

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૪ શનિવાર. તા. ૩૧ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આત્માનો સદાકાલ એકસરખો પરિણામ રહેતો નથી. નિમિત્તના અનુસારે પરિણામની તીવ્રતા મંદતા થયા કરે છે. ધર્મનાં નિમિત્ત સેવ્યા છતાં પણ કોઇ વખત આત્માના શુભાધ્યવસાયની વૃદ્ધિ દેખવામાં આવે છે અને કોઇ વખત મંદતા દેખવામાં આવે છે. સર્વ જીવને એક ધર્મ નિમિત્તની સેવામાં એકસરખી રૂચિ હોતી નથી. સર્વ જીવને એક વસ્તુ એકસરખી રીતે ગમતી નથી. શુભ નિમિત કારણ સેવવાં કે જેથી પરિણામની ધારા વૃદ્ધિ પામે. કોઇની જ્ઞાનની આરાધના કરવામાં વિશેષ રૂચિ હોય છે, અને અન્યમાં સામાન્ય રૂચિ હોય છે. કોઇની પ્રભુ સેવા ભક્તિમાં વિશેષ રૂચિ જણાય છે, અને જ્ઞાનમાં તેની સામાન્ય રૂચિ જણાય છે. દરેક આત્માઓમાં ભિન્ન ભિન્ન જાતના ક્ષયોપશમથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના આત્માઓ હોય છે. જેમ આત્મા ઉચ્ચ કોટીપર ચઢતો જાય છે, તેમ તેની રૂચિ પણ ઉચ્ચ પ્રકારની થાય છે. **જેટલા ઉત્સર્ગ માર્ગો છે, તેટલા અપવાદ માર્ગો છે; જેટલા ટેકરા તેટલા ખાડા.** ઉત્સર્ગ **અને અપવાદ માર્ગદ્વારા આત્માની શુદ્ધ પરિણતિનું સંરક્ષણ કરવું એજ મુખ્ય લક્ષ્ય ભૂલવા યોગ્ય નથી.** એકાન્ત **ઉત્સર્ગ માર્ગથી ચારિત્ર માર્ગ નભી શકતો નથી, તેમ એકાંત અપવાદ માર્ગથી ચારિત્ર માર્ગ નભી શકતો નથી. તેમ એકાન્ત અપવાદ માર્ગથી ચારિત્ર માર્ગ ચાલવાનો નથી.** ઉત્સર્ગ માર્ગના રક્ષણ માટે અપવાદ માર્ગ છે. ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગથી અનેક

સાધનોવડે ધર્મની આરાધના કરીને અન્તરંગ પરિણામની વિશેષ શુદ્ધિ થાય તેમ પ્રવર્તવું. આત્માના પરિણામની શુદ્ધિમાટે ધર્મનાં સર્વ બાહ્ય નિમિત્તો કથ્યાં છે. આત્માના પરિણામની શુદ્ધિ રહે એવા ઉપાયો યોજવા. અન્યનો પણ શુભ પરિણામ વધે એમ ઉપદેશ દેવો. જે મનુષ્યોને જે ધર્મ-સાધન વા જે ગુણ ઉપર રૂચિ હોય તો તેનું ખંડન ન કરતાં તેમાં તેની પ્રવૃત્તિ થવાથી તે ગુણની તે શીઘ્ર પ્રાપ્તિ કરે છે, તેમાં જો કોઇ વિઘ્ન કરે તો તેને અન્તરાયકર્મ બંધાય છે, એકાન્તે ઉત્સર્ગમાર્ગથી ચારિત્રની પ્રરૂપણા કરવાથી જૈનશાસનનો ઉચ્છેદ થાય છે, એ વાત ગીતાર્થ સાધુઓએ અનુભવવી જોઇએ. ઉત્સર્ગમાર્ગથી ચારિત્રની દેશના દેવામાં આવે છે તે કંઇ અપવાદ માર્ગનો નાશ કરવાને માટે નથી. અપવાદથી ચારિત્રની દેશના દેવામાં આવે છે, તે કંઇ ઉત્સર્ગમાર્ગચારિત્રનો નાશ કરવા માટે નથી. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવના અનુસારે ઉત્સર્ગ અને અપ-વાદ માર્ગથી ચારિત્રની દેશના દેવી અને સાધુમાર્ગનો નાશ ન થાય તેવો ખાસ ઉપયોગ રાખવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદ ૫ રવિવાર. તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જે જાતના મનમાં વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે તે જાતની અસર પ્રાયઃ શરીરની ચેષ્ટામાં, વાણીમાં અને કાર્યોમાં દેખાય છે. ઉત્તમ વિચારો કર્યાથી ઉત્તમ મનોદ્રવ્યનું આકર્ષણ થાય છે. જ્ઞાનિમનુષ્યોના સમાગમથી મનની શુદ્ધિ થાય છે. ઉત્તમ મનુષ્યોના સમાગમથી કૃષ્ણ લેશ્યાદિનો નાશ થાય છે, અને શુભ લેશ્યા પ્રગટે છે. જે સ્થાનમાં વા જેના સમાગમથી અશુભ વિચારો પ્રકટે ત્યાંથી દૂર રહેવું. જ્ઞાનિપુરૂષોને તો આસ્રવનાં કારણો ને સંવરરૂપે પરિણમે છે, અને અજ્ઞાનિમનુષ્યોને સંવરનાં કારણો પણ આસ્રવ રૂપે પરિણમે છે. અજ્ઞાનિયો સંવરનાં હેતુઓ કે જે ધર્મનાં સાધનો તરીકે ગણાય છે, તેમાં મ્હારૂં ત્હારૂં કરીને ક્લેશ કરે છે. ધર્મનાં નિમિત્ત કારણોમાં અહંત્વ મમત્વ માનનારા અજ્ઞાનિયો અસત્ય, હિંસા, કપટ, વિશ્વાસઘાત, અનીતિ, લોભ, ઇર્ષ્યા, ચોરી વગેરે દોષોના ભાગી બને છે, અને પોતે

પકડેલો કદાગ્રહ ત્યજતા નથી. જ્ઞાની પોતાના આત્માને શુદ્ધ પરિણામવડે ઉચ્ચ બનાવે છે. વ્યાપારીઓ અફીણ વગેરે ઝેરની વસ્તુઓનો વ્યાપાર કરે છે, આંખે વિષ દેખે છે, દેશોદેશ મોકલાવે છે પણ તેનું ભક્ષણ કરતા નથી, ઝેર ચઢનારી વસ્તુઓ પાસે હોય એટલા માત્રથી કંઇ ઝેર ચઢી શકતું નથી, તદ્વત્ જ્ઞાનિપુરૂષો આસ્રવના હેતુઓ દેખે છે, તો પણ તેથી તેમને કર્મરૂપ ઝેર ચઢી શકતું નથી. ઝેર ખાવાથી મૃત્યુ થાય છે પણ કંઇ ઝેરની વસ્તુઓ પાસે હોય તેટલા માત્રથી મૃત્યુ થતું નથી. નાટક કરનારાઓના મનમાં, નાટક દેખનારાઓના જેટલો દેખવાનો પ્રેમ હોતો નથી તેમ જ્ઞાનિમનુષ્યોને પણ આંખે દેખાતી સ્થૂલ વસ્તુઓ પર મમત્વરાગ હોતો નથી. સન્તો પોતાના મનને શુદ્ધ રાખવા પ્રયત્ન કરે છે. તેઓ હૃદયમાં ભરાયેલા એવા પાપ કચરાને કાઢી દે છે. જ્ઞાનિસન્તોનો બાહ્યાડંબર હોતો નથી. બાહ્યાડંબરથી સન્તપણું કદિ નિર્ધારી શકાય નહિ. જ્ઞાનિ સંતોને ઓળખવા એ ઘણું મુશ્કેલ છે. રત્નની પરીક્ષા તો ઝવેરી કરી શકે, પણ જ્ઞાનિસાધુની પરીક્ષા તો અન્તર્‌ના જ્ઞાન વિના બની શકે નહિ. જ્ઞાનિસંતોના હૃદયમાં ઉંડા ઉતરવાથી અને તેમના અત્યંત સહવાસથી તેમના ગુણો અવબોધી શકાય છે. ઉત્તમજ્ઞાનિમનુષ્યો ગુણોવડે ઓળખી શકાય છે, તેઓની સંગતિ કરવાથી કૃષ્ણ લેશ્યાદિનો નાશ થાય છે અને સદ્વિચારોથી મન સુધરતું જાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૬ સોમવાર તા. ૨ જી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

હે આત્મન્ ! મધ્યસ્થ ભાવનાથી વર્ત અને મધ્યસ્થ ભાવનાના પ્રસંગે મધ્યસ્થ ભાવ ધારણ કર્યા કર. મધ્યસ્થભાવનાના બળથી ત્હારા હૃદયમાં ખરૂં સત્ય જણાશે, અને પક્ષપાતદૃષ્ટિનો નાશ થશે. ગમે તેવા ઉપસર્ગોના પ્રસંગોમાં અશાતા વેદનીયાદિ પ્રાપ્ત થયે છતે આત્મસમ્મુખ દૃષ્ટિ રાખીને પ્રવૃત્તિ કર ! ત્હારૂં આત્મવીર્ય મેરૂપર્વતની પેઠે અચળ રહે એવો ઉપયોગ રાખ. મોહના યોગથી અનેક બાબતોમાં મતિ મુંઝાઇ જાય છે. રાગ અને દ્વેષના યોગથી મતિનો પ્રકાશ ખીલતો છતો મંદ પડી જાય છે.

રાગ અને દ્વેષના પરિણામયોગે મતિજ્ઞાનરૂપ આમખોટમાં ગાબડાં પડી જાય છે. રાગદ્વેષનો પરિપૂર્ણ નાશ કરવાથી કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. રાગદ્વેષનો નાશ કરનાર વીતરાગદેવના પગલે ચાલીને રાગદ્વેષથકી રહિત આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાનું છે. આત્મા તે પરમાત્મા છે, એમ સંગ્રહનય સત્તાથી અવબોધ્યું એટલા માત્રથી કંઇ આત્મા પરમાત્મા બની જતો નથી, પણ શુદ્ધ વ્યવહારધર્મની આરાધના કરીને આત્માની પરમાત્મદશા કરવામાં અંતરાય કરનાર એવાં કર્મ છે, તેનો નાશ છે. કરવાથી આત્મા તે પરમાત્મા થાય છે. આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને આત્માની પરમાત્માદશા કરવા માટે સંવર અને નિર્જરા તત્ત્વની આરાધના કરવી જોઇએ. આત્મા આત્મા એમ બોલવા માત્રથી કંઇ આત્માને પરમાત્મા બનાવી શકતો નથી, પણ આત્માના ગુણો જે જે માર્ગે પ્રકટ થાય તે તે માર્ગે પ્રવર્તવાથી આત્માની પરમાત્મદશા થાય છે. મોહના સામું યુદ્ધ કરવાથી આત્માની ક્રમે ક્રમે શુદ્ધતા થતી જાય છે, અને છેવટે પરિપૂર્ણ શુદ્ધતા થતી જાય છે. આત્માની પરમાત્મદશા કરવામાં રાગ અને દ્વેષ સામા આવીને સાધકને વિઘ્ન કરે છે. માટે હે ચેતન ! તરવારની ધાર પર ચાલવાના કરતાં અત્યંત કઠિન એવા મોક્ષમાર્ગમાં જે જે ઉપાયોથી રાગદ્વેષનો ક્ષય થાય તે તે ઉપાયોને ધારણ કરીને કર્તવ્યનિષ્ઠ થા. રાગ અને દ્વેષના પરિણામથી રહિત એવી બુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને આત્માનો ધર્મ પ્રાપ્ત કરવા તીવ્રભાવના ધારણ કર !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૭ મંગળવાર. તા. ૩ ઋ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

હાલમાં શ્વેતાંબરો અને દિગંબરોના મતભેદોની કેટલીક ચર્ચાઓની ઉદીરણા કરીને ક્લેશની વૃદ્ધિ કરવી તે યોગ્ય નથી. જમાનો ઓળખી પ્રવર્તવાની જરૂર છે. શ્વેતાંબરોની અને દીગંબરોની ચર્ચાઓ અને ક્લેશથી જૈનોની પડતી થઇ અને હિંદુઓની સંખ્યામાં વધારો થયો. સ્થાનવાસીઓની સાથે પણ સનાતન મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબર જૈનોને લાભશૂન્ય મતભેદની ચર્ચાઓની ઉદીરણા કરીને ક્લેશ કરવો એ કોઇ રીતે યોગ્ય નથી.

સ્થાનકવાસીઓના સાધુઓ વગેરેએ મૂર્તિખંડન વગેરે ચર્ચાથી ક્લેશ કરીને જમાનાની પ્રગતિમાં વિઘ્ન નાંખવા પ્રયત્ન કરવો એ ઠીક નથી. સનાતન પ્રતિમાપૂજક જૈનોની એવી દલીલો છે કે મૂર્તિની માન્યતા સ્વીકાર્યા વિના છૂટકો નથી. ગમે તે રીતે મૂર્તિનો સ્વીકાર કર્યા વિના કોઈને ચાલતું નથી. સાકારનું આલંબન લીધા વિના નિરાકારમાં પ્રવેશ થવાનો નથી. સાકાર વસ્તુઓ મૂર્તિમન્ત છે. ખંડનશૈલીથી સભ્યવક્તાની હદમાં રહી ઉપદેશ દેવાની પદ્ધતિનો ઉપદેશકોએ આદર કરવો જોઇએ. જો કે ખંડનશૈલીનો એકાન્ત નિષેધ નથી; તોપણ ખંડનશૈલી સભ્યતાની બહાર ન હોવી જોઇએ. હાલના સમયના-લેખકોએ, વર્તમાનપત્રકારોએ ધર્મના સામાજિક મતભેદોની ઉદીરણા થાય, અને ધર્મની સમાજો, ક્લેશ ટંટામાં પડે એવા લેખો લખીને પોતાના ભાલપર કાળી ટીલી ન લગાડવી જોઇએ. લેખકો અને વિદ્વાન પત્રકારો ભાડુતી ન હોવા જોઇએ. તેમજ કોમ કોમ વચ્ચે, નાત નાત વચ્ચે, સમાજ સમાજ વચ્ચે, મંડલ મંડલ વચ્ચે, ગચ્છ ગચ્છ વચ્ચે, નારદની પેઠે ક્લેશ કરાવનાર ન હોવા જોઇએ. લેખકો અને પત્રકારો સદ્વર્તનથી શૂન્ય ન હોવા જોઇએ. પારકા વિચારો પ્રમાણે ચાલીને આજીવિકાવૃત્તિથી પરનાં હથીઆર બનનાર લેખકો અને પત્રકારો પોતાની ફરજથી ભ્રષ્ટ બને છે. શ્રદ્ધાળુ એવા લેખકોથી તથા પત્રકારોથી નાસ્તિકતાનો ફેલાવો થતો નથી. જૈનાગમોના જાણકાર લેખકો અને પત્રકારો અને ગ્રંથકારો ઉત્પન્ન થાય એવા ઉપાયો લેવાની ઘણી જરૂર છે. જૈનોએ જૈન તત્ત્વોનું જ્ઞાન ફેલાવવા માટે અનેક પ્રાચીન અને અર્વાચીન ગ્રંથોનો ફેલાવો કરવો જોઇએ. નયોની સાપેક્ષતાએ ધર્મનો ઉપદેશ આપનાર મુનિવરોએ જૈનધર્મનો ઉપદેશ આપવા કટિબદ્ધ થવું જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૮ બુધવાર. તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

શાસ્ત્રોમાં લોચાદિ કાયકલેશ જણાવ્યા છે તેની પણ ઉપયોગિતા અપેક્ષાએ વિચાર કરતાં અમુક અધિકારે જણાય છે. કાયકલેશ અનુષ્ઠાનો એ, જ્ઞાનિપુરૂષોને પણ એક કસોટીરૂપ પ્રસંગે જણાય છે. શુષ્કજ્ઞાનિઓ કાયાને કષ્ટ પડે તેવા પ્રસંગે ચંચળ ચિત્તવાળા બને છે, અને પોતાની ભૂમિકાને છાજે તેવું પરાક્રમ બતાવવા શક્તિમાન્ થતા નથી. બાળ જીવો કાય કલેશાનુષ્ઠાનોમાં એક મોટું માહાત્મ્ય અવબોધે છે તેથી તેઓની દૃષ્ટિમાં કાયકલેશાદિમાં સ્થૂલ ધર્મત્વ ભાસે છે. બાળ જીવો એવા ઔપચારિક કાયકલેશધર્માનુષ્ઠાનરૂપ સાધનમાં સાધ્યત્વ કલ્પી લે છે, અને તેથી તેઓની દૃષ્ટિ પ્રમાણે જ્યાં કામકલેશાદિક અનુષ્ઠાનો હોય ત્યાંજ ધર્મત્વ માની લે છે અને સાધ્ય છે તેનાથી દૂર રહી શકે છે. સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી જ્ઞાનિમનુષ્યો, દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવ પ્રમાણે બાહ્ય અને અન્તરંગ ધર્મહેતુઓનું અવલંબન કરીને એકાંતમાર્ગમાં ગમન કરે છે. જ્ઞાનિ મનુષ્યોને સાધનોમાં સાપેક્ષદૃષ્ટિ હોવાથી સાધનો કદિ બંધનભૂત થતાં નથી. અજ્ઞાનિજીવોની નિરપેક્ષદૃષ્ટિ હોવાથી તેઓ સાધનોમાં હઠ, કદાગ્રહ, મમત્વ ઇર્ષ્યા આદિ દોષો વડે બંધાયલા હોવાથી તેઓને સાધનો તે બંધનભૂત થાય છે. **व्यापारी व्यापारमें, सुख करी माने दुःख, क्रिया कष्ट सुखमें गिने, युं वंछित मुनि सुख.** આત્માના આનંદરસમાં રસીલા બનેલા મસ્ત મુનિવરો કાયાકષ્ટાદિ દુઃખને હીસાબમાં ગણતા નથી. બાહ્ય સાધનોને ઉત્સર્ગ અને અપવાદથી જાણીને જ્ઞાનીઓ જે કાળે જે આચરવાનું હોય છે તે કાળે તે આદરે છે. આત્મજ્ઞાનના બળથી કાય કલેશાદિક અનુષ્ઠાનથી સકામ નિર્જરા કરી શકાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૯ ગુરૂવાર. તા. ૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ઉપયોગે ધર્મ છે એમ વારંવાર શાસ્ત્રોમાં જ્યાં ત્યાં કથવામાં આવ્યું છે. આત્માનો શુદ્ધ ઉપયોગ પ્રાપ્ત કરવો એજ મુખ્ય કર્તવ્ય છે. આત્માના શુદ્ધોપયોગવડે પવિત્રજીવન ગાળનારા મહાત્માઓને અસંખ્ય વાર વંદન હો. આત્માનો શુદ્ધ ઉપયોગ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રથમ વિવેકજ્ઞાનથી દરેક વસ્તુઓ સંબંધી વિચારો કરવાની ટેવ પાડવાની જરૂર છે. ખાતી વખતે પણ ઉપયોગ રાખવો. કોની સાથે વદું છું, સામા મનુષ્યની કેટલી યોગ્યતા છે, કેટલું કથવા યોગ્ય છે, તેનો ઉપયોગ રાખવો. મન વાણી અને કાયાના યોગની વર્તમાનકાલમાં કેવી પ્રવૃત્તિ થાય છે, તેનો ઉપયોગ રાખવો. વર્ત્તમાનકાલમાં કેવા સંયોગો વચ્ચે રહેવાનું થયું છે તેનો ઉપયોગ રાખવો. અધિકારપરત્વે મારાથી શું શું કરાય છે તેનો ઉપયોગ રાખવો. સંબંધમાં આવનારા મનુષ્યોની સામે મારે કેવી રીતે વર્તવાનું છે તેનો ઉપયોગ રાખવો. અધિકારપરત્વે મારાથી શું શું કરાય છે તેનો ઉપયોગ રાખવો. મારા કર્તવ્યથી હું વિમુખ છું કે સન્મુખ છું તેનો ઉપયોગ રાખવો. પૂર્વના કરતાં વર્તમાનમાં મારા આત્માના જ્ઞાનાદિ પર્યાયોમાં કેટલો ફેરફાર થયો છે તેનો ઉપયોગ રાખવો. પૂર્વના કાલ કરતાં વર્તમાનમાં ઉપાધિયોગ કેટલો છે ? તેનો ઉપયોગ રાખવો. હિતમાં રાગી કેટલા અને અરાગી કેટલા છે તેનો ઉપયોગ રાખવો. ક્યાં ક્યાં સાધનોથી આગળ ચડવાનું થાય છે. તેનો ઉપયોગ રાખ. ક્યાં ક્યાં કારણોથી પ્રમાદ થાય છે, તેનો ઉપયોગ ધારણ કર. જવાબનો પ્રત્યુત્તર આપતાં ઉપયોગ ધારણ કર. પ્રમત્તદશામાં ભૂલો થવાનો સંભવ છે. પણ તેથી નહિ ગભરાતાં આગળ પ્રવૃત્તિ કર અને ભૂલો ન થાય તદર્થે ઉપયોગ ધારણ કર. કરવાનું શું શું બાકી રહ્યું છે તેનો ઉપયોગ ધારણ કર. કેવા સંયોગોમાં કાર્યો કરવાનાં છે, અને તેનાં ક્યાં ક્યાં સાધનો છે. તેનો ઉપયોગ ધારણ કર!!! મનુષ્યોને સદ્‌વિચારો તરફ લાવવા માટે તારાથી કેવી રીતે ઉપાયો દર્શાવી શકાય. તેનો ઉપયોગ ધારણ કર. સદ્‌વિચારોનો ફેલાવો કરવા માટે કયું ક્ષેત્ર, ક્યાં દ્રવ્ય, અને કેવા ભાવવાળા મનુષ્યો યોગ્ય હોવાં જોઇએ તેનો ઉપયોગ ધારણ કર. કયા કયા મનુષ્યો સહાયકારી છે તેનો ઉપયોગ ધારણ કર. હાલમાં કઇ કઇ શક્તિયો ખીલવવા માટે માટે તું પ્રયત્ન કરે છે તેનો ઉપયોગ રાખ. ઉઠતાં, બેસતાં, ચાલતાં, કાર્ય

કરતાં, આત્માને આત્મ સ્વરૂપે જોવાનો ઉપયોગ ધારણ કર. ક્ષણે ક્ષણે કયા કયા ભાવમાં પરિણમન થાય છે તેનો ઉપયોગ ધારણ કર. આત્માની શુદ્ધતા થાય તેવો ઉપયોગ રાખ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૧૦ શુક્રવાર. તા. ૬ ઠી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

ધર્મી મનુષ્યોને ધર્મના કાર્યોમાં ઉત્સાહ આપવાથી કાર્ય કરવામાં ઘણું જોર પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મના ઉપદેશકોને અને ધર્મના લેખકોને ઉત્સાહ આપવો. યોગ્ય સુધારા કરનારાઓને ઉત્સાહ આપવો, ધર્મનો ફેલાવો કરવામાં જે જે મનુષ્યોએ આત્મભોગ આપ્યો હોય તેઓની સેવાની કદર કરવી, અને તેઓનો ઉપકાર માનવો. ઉત્તમ લેખકોની પ્રશંસા કરી તેમને ઉત્સાહ આપ્યા કરવો, વ્રતો પાળનારને વ્રતો પાળવામાં ઉત્સાહ આપવો, શોધકોને શોધ કરવામાં ઉત્સાહ આપવો, ત્યાગીઓને ત્યાગમાં ઉત્સાહ આપવો, ધ્યાનીઓને ધ્યાનમાં ઉત્સાહ આપવો, વિશાલદષ્ટિધારકોને વિશાલદષ્ટિ ધારણ કરવામાં ઉત્સાહ આપવો, લેખકોને લેખકો સાથે સંબંધ જોડી આપવો, ઉપદેશકોને ઉપદેશકોની સાથે સંબંધ જોડી આપવો, એક જાતના બે વિચાર કરનારાઓ જો ભેગા થાય છે તો અગીયારગણું જોર વધે છે. યોગીની સાથે યોગીનો સંબંધ જોડી દેવો, સૈદ્ધાન્તિકની સાથે સૈદ્ધાન્તિકનો સંબંધ જોડી દેવો, પત્રકારોની સાથે પત્રકારોનો સંબંધ જોડી દેવો. કોઇ પણ મનુષ્યધર્મનું કૃત્ય કરવામાં નિરૂત્સાહી બન્યો હોય તો તેને ઉત્સાહ આપીને—શૂર ચઢાવી તે ધર્મકાર્યમાં સ્થિર કરવો. જે મનુષ્યમાં મુખ્ય ગુણ હોય તે ગુણનો અન્યો લાભ લે તેવી રીતે વ્યવસ્થા કરવી. ધર્મી મનુષ્યોને ધર્મમાં ઉત્સાહ આપીને પડતાં વારવા. ધર્મી મનુષ્યોને મદદ કરવી, અને તેના દુઃખમાં ભાગ લેવો. ધર્મી મનુષ્ય પોતાની પાસે આવે તો દેવતાની પેઠે તેનો સત્કાર કરવો. ધર્મિમનુષ્યોને જમાડીને જમવું, અને તેમની પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ભક્તિ કરવી. કોઇ પણ જૈનબન્ધુ પોતાની પાસે આવે ત્યારે પોતાનામાં અને તેનામાં ભેદભાવ રાખવો નહિ. કોઇ પણ સ્વધર્મી મનુષ્યોનો અનાદર કરે તે ખરો ધર્મી નથી. સ્વ-

ધર્મી બન્ધુ દેખીને પ્રેમ જ્યાં સુધી પ્રકટે નહિ, ત્યાં સુધી ધર્મી થવું દુર્લભ છે. યોગ્ય મનુષ્યને યોગ્ય કાર્ય કરવામાં ઉત્સાહ-ઉત્તેજન આપવું. ધર્મીઓની ભક્તિ કરવી એ ખરેખરી પ્રભુ આજ્ઞા માનીને ધર્મીઓની ઉન્નતિ અર્થે પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરવું, એ દૃઢ કૃત્ય ધર્મીનું લક્ષણ છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૧૨ શનિવાર. તા. ૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પોતાને મળેલી શક્તિયોનું અભિમાન રાખીને જેઓ ફુલી જાય છે, તેઓ આગળ વધવાનું બંધ કરે છે. **જેઓ કાનના કાચા થઇને જે શબ્દો સાંભળવામાં આવે તે સર્વે સાચા હોય છે એવો અભિપ્રાય બાંધીને પ્રવર્તે છે, તેઓ હૃદય અને કર્ણને પરતંત્ર બનાવીને અન્ય મનુષ્યોનાં રમકડાં બને** છે. જેઓ સ્વાર્થને માટે કાર્યો કરે છે, તેઓ દાસની પેઠે અલ્પ ફલ પ્રાપ્ત કરે છે. **જેઓ પોતાના લખવા તથા બોલવા પ્રમાણે વર્તતા નથી તેઓ તે પ્રમાણે અન્યોને પ્રવર્તાવવા માટે શક્તિમાન્ થતા નથી.** જેઓ પોતાની વાણી ઉપર વિશ્વાસ રાખતા નથી તેઓ અન્યોની પાસે પોતાના શબ્દોની કિંમત કરાવવા શક્તિમાન્ થતા નથી. જેઓ અન્યોના સદ્ગુણોની ઇર્ષ્યા કરે છે તેઓ અન્યોની પાસે પોતાના સદ્ગુણોની કિમ્મત અંકાવી શકતા નથી. જેના હૃદયમાં બદબો છે તેના હૃદયની દુર્ગંધવાસ માર્યા વિના રહેતી નથી. જેના હૃદયમાં ઉચ્ચગુણો ખીલી ઉઠ્યા છે, તેને દાબી દેવામાં આવે તો પણ તે ઉંચો આવે છે. **મનુષ્યો પોતાના દુશ્મનોને હલકા પાડવા પ્રયત્નો કરે છે, પણ દુશ્મનોને હલકા પાડવા પહેલાં પોતે હલકા પડે છે તેની ખબર તેઓને રહેતી નથી.** જેના હૃદયમાં અશુભ વિચારો પ્રકટે છે તેનું પ્રથમ બૂરૂં થાય છે. ઉચ્ચદૃષ્ટિ અને ઉદારભાવ રાખ્યા વિના અન્યોની પાસેથી માન મેળવી શકાતું નથી. રજોગુણ અને તમોગુણની ઉપાસના કરીને મેળવેલી મોટાઇ માટીના ઢગલા જેવી છે. રજોગુણ અને તમોગુણથી મેળવેલો જય સ્વપ્નના રાજ્ય બરાબર છે. રજોગુણ અને તમોગુણથી મેળવેલી સત્તા સડેલા પાન જેવી છે. સત્ત્વગુણથી મેળવેલી મોટાઇ ઘણા કાલ પર્યંત રહે છે. રજોગુણ અને તમો

ગુણનું જોર સિંહ અને સુવરના જેવું નિરૂપયોગી સમજવું. સત્વગુણનું બળ ઘણું ઉપયોગી છે, અને તેનાથી આગળ ચાલી શકાય છે. રજોગુણ અને તમોગુણનો પરિહાર કરવાથી અને સત્વગુણની ઉપાસના કરવાથી સાધુત્વ પ્રાપ્ત થાય છે.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૧૨ રવિવાર. તા. ૮ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

જે મનુષ્યો સ્વાર્થાદિવડે પરસ્પર સંબંધ બાંધે છે, તેઓના સંબંધમાં કંઇ આનન્દરસનાં ઝરણાં પ્રવહતાં નથી. જે શ્રાવકો સાધુઓને ઉપર ઉપરથી ગુરૂ માનીને વણિક્ચેષ્ટાનું નાટ્ય ભજવે છે, તેઓ સાધુની પાસે આવીને હૃદયમાં ભક્તિઆદિ ગુણોને પ્રકટાવી શકતા નથી. લોકો કથે છે કે વાણિયા ગારના ખીલાની પેઠે ગુરૂના ભક્તો બને છે. જેનો પોતાના ઉપર ઉપકાર થયો હોય છે, એવા ગુરૂને પણ કહેવાતા જૈનો ગારના ખીલાની પેઠે બનીને મોહચેષ્ટાત્વ જણાવે છે. મુખથી ગુરૂ કથીને પણ હૃદયમાં કપટદશા ધારણ કરનાર જે વણિક્ જૈનો પોતાનું નંદપણું દર્શાવવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ ખરેખર ધર્મના બારણામાં પ્રવેશ કરવાને લાયક બની શકતા નથી. કેટલાક નામથી કહેવાતા જૈનો બજારના માલની પેઠે પ્રસંગોપાત્ત ગુરૂને બદલ્યા કરે છે. અને સદ્ગુણોના માર્ગથી પતિત થઇને જ્યાં ત્યાં હરાયા ઢોરની પેઠે રખડયા કરે છે. કેટલાક જૈનો જેને ગુરૂ માને છે, અને જેણે પોતાના ઉપર સમ્યક્ત્વબોધનો ઉપકાર કર્યો હોય છે તેને ઘડીમાં પરિહરે છે. ઉપકાર કરનારના ઉપકારને જાણવા માટે પણ જે લોકો લક્ષ્ય દેતા નથી તે લોકો કદિ જગત્માં સદ્ગુણોવડે ઉચ્ચ થઇ શકે નહિ. જેના મન વાણી અને કાયાના યોગો પારકાના બન્યા હોય એવા મનુષ્યો પોતાના વિચારોને દબાવીને મૂર્ખાઓના તાબેદાર બની પશુ કરતાં પણ હલકી પરતંત્ર જીંદગી ગાળે છે. જે જૈનો હૃદયના નબળા અને પરનીજીહુજુરી કરીને ખરાબ પુંઠે દે છે. તેવા જૈનો ખરેખર મહાન્ ધર્મકાર્ય કરવાને શકિતમાન્ થતા નથી. પોતાના હૃદયથી વિરૂદ્ધ માન્યતા પ્રમાણે વર્તવાથી આનંદ મળતો નથી. જે વચનોમાં પોતાની શ્રદ્ધા ન બેસે તેની પરના

દબાણથી વા લોકવિરૂદ્ધથી મને તે શ્રદ્ધામાં બેસે છે–રૂચે છે એમ થવું તે સત્યની બહાર છે. જે વચનો પોતાને ન રૂચે વા શ્રદ્ધામાં ન બેસે તેનાં આન્તર રહસ્યો જાણવા પ્રયત્ન કરવો એ સત્યની પાસે જવા એક ઉપાય જાણવો. જે જૈનો પોતાની સ્વચ્છંદતા પ્રમાણે પ્રવર્તે છે અને ગુણો વિના મોક્ષનો દ્વાર ઉઘાડવાનો ફાંકો રાખે છે તેઓ નામથી જૈનો જાણવા.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૧૩ સોમવાર તા. ૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

સાધુઓ નિઃસ્પૃહદશાથી રહિત થાય છે, તેમ તેમ તેઓ ગૃહસ્થના પ્રતિબંધમાં આવતા જાય છે. ગૃહસ્થોની સ્પૃહા રાખવાથી તેઓના અનુકૂલ રહેવું પડે છે. ગૃહસ્થોના કહેવા પ્રમાણે વર્તનારા સાધુઓ પોતાની પદવીની શોભા ઘટાડે છે. ગૃહસ્થો ગમે તેવા હોય પણ સાધુઓની પદવી કરતાં તે નીચા છે. અન્યદર્શનીમાં પણ કહ્યું છે કે વિષ્ણુ ભગવાન્ પણ સાધુઓને પગે લાગતા હતા, અને સાધુઓની ભક્તિ કરતા હતા. સાધુએ કદિ પરતંત્રતા સ્વીકારવી નહિ. સાધુઓનો એવો આચાર સ્થાપન કરવામાં આવ્યો છે કે જેથી ગૃહસ્થોની સ્પૃહા રાખવામાં આવી શકે નહિ. ઉપાધિ રહિત સાધુની દશા છે. સાધુઓ પોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તીને પરમાત્મ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. ખરા સાધુઓની દુનિયામાં ઘણી જરૂર છે. સાધુઓ પોતાની સ્વસ્વભાવરમણતારૂપમસ્તાનદશામાં વર્તે છે, તેથી આખી દુનિયામાં તેમના કરતાં કોઇ સુખી અન્ય નથી. ઉપાધિ દ્વારા મનમાં થનાર ચિંતા, ચંચલતા, ભય, કલેશ, અને સ્પૃહા વગેરેથી મુક્ત એવા સાધુઓ સહજ સુખરૂપ સ્વર્ગના ભોગીઓ જાણવા. સાધુઓ વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તક વગેરે ઉપકરણો રાખે છે પણ તેમાં તેઓનું મમત્વ નહિ હોવાથી વ્યવહાર-દશાએ નિષ્પરિગ્રહી ગણાય છે. સાધુપદ ગ્રહણ કર્યું હોય તેમજ જૈનસિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હોય, ક્ષમાદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ કરી હોય, અને અપ્રતિબદ્ધપણે વિહાર થતા હોય તો સાધુના મનમાં પ્રગટતા આનંદને કોઇની ઉપમા આપી શકાય નહિ. સાધુઓ આખી દુનિયામાં સદ્વિચારો અને સદાચારો ફેલાવે છે. પ્રભુના તે ખરા ભક્તો છે. પ્રભુની આજ્ઞા

પ્રમાણે દુ:ખ વેઠીને ચાલે છે, અને દુનિયાને પ્રભુના માર્ગમાં અનેક દુ:ખો વેઠીને લાવે છે. રાજા, બાદશાહ અને શહેનશાહોના ગુરૂઓ પણ સાધુઓ છે. આખી દુનિયામાં ખરા સુખને દેનારી સાધુપદવીસમાન અન્ય કોઇ પદવી નથી. સાધુ થઇને આત્મસ્વભાવમાં રમણતા કરી સાધુ પદવીનો અનુભવ કરે તે સાધુ માહાત્મ્ય અવબોધવાને શક્તિમાન્ થાય છે. ગૃહસ્થોએ સાધુઓની ભક્તિ કરવી અને તેઓની સેવા અને તેઓના હૃદયના આશીર્વાદોથી પોતાના આત્માને તારવા પ્રયત્ન કરવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૧૪ મંગળવાર. તા. ૧૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

સન્તોની સેવા કરવાથી મોક્ષનું દ્વાર ઉઘડે છે. સત્વગુણધારક સંતોની સેવા કરવાથી આત્માના પરિણામની શુદ્ધિ થાય છે, અને સંસારની દુ:ખદ ઉપાધિ ત્યાગ કરવાની રૂચિ પ્રગટે છે. **સંતોની આંતરડી દુ:ખવવાથી ભૂતકાલમાં કોઇનું સારૂં થયું નથી, વર્તમાનમાં થતું નથી અને ભવિષ્યમાં કદિ કોઇનું સારૂં થશે નહિ.** પગની ઠેસથી ઉડેલી ધૂળ પણ ઠેસ મારનારના શિર્ષ ઉપર ચઢી તેનો તિરસ્કાર કરે છે. સંતોનો તિરસ્કાર કરવાથી પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર થતો નથી. સાધુઓની ભક્તિ કરનારાઓ સ્વર્ગ અને મોક્ષ મેળવે છે. અને સાધુઓની નિંદા—હેલના કરનારાઓ નરકગતિ આદિનાં દુ:ખો પ્રાપ્ત કરે છે. સાધુઓની ભક્તિ કરનારાઓ અનન્ત કર્મની નિર્જરા કરે છે. પુણ્યાનુબંધી પુણ્યવંત જીવો સાધુઓની ભક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. શ્રી સર્વજ્ઞવીરપ્રભુનાં વચનોની શ્રદ્ધા ધારણ કરનારાઓ સાધુને ગુરૂસ્વીકારીને પરમાત્માની આરાધનામાં વિધિપૂર્વક આગળ પગલું ભરી શકે છે. કોઇ પણ રીતે સાધુઓની હેલના-નિન્દાથી દૂર રહીને ગૃહસ્થોએ ધર્મનું આરાધન કરવું. શ્રીવીતરાગદેવની આજ્ઞા છે કે રાગદ્વેષનો નાશ કરવો હોય તો ગૃહસ્થોએ સાધુઓની સેવાભક્તિ કરવી. જે છ કાયની હિંસામાંથી છૂટયા નથી, એવા ગૃહસ્થો સંસારમાં આસ્રવકર્મમાં આસક્ત હોવાથી જૈનશાસનમાં તેમનો દરજ્જો બારવ્રતને ધારણ કરે છે, તો પણ અણુવ્રતમાં ગણ્યો છે. જૈનાગમોની શ્રદ્ધા જેના

હૃદયમાં નથી તે જૈન ગણાયજ નહિ. જૈનાગમોની શ્રદ્ધા જેના હૃદયમાં હાડોહાડ વ્યાપી રહી છે, તે ખરેખરો જૈન છે. જે જે જમાનાને અનુસરીને સુધારાવધારા કરવા હોય તે પણ આગમો અર્થાત્ સૂત્રોથી અવિરૂદ્ધ કરવા. જે જૈનસૂત્રોને માને છે અને સૂત્રો વિરૂદ્ધ આચરણ કરતો નથી તે જૈન સમજવો. જે મનુષ્ય સૂત્રોનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કર્યા વિના કોઇ અન્યદર્શનીના ભરમાવ્યાથી જૈનાગમોમાં શંકાઓ કરે છે, અને જૈનાગમોનો પાર પામવા પ્રયત્ન કરતો નથી તે ખરેખર વિપરીત માર્ગ તરફ પ્રયાણ કરે છે. જૈનાગમોની શ્રદ્ધા ધારણ કરીને સ્થવિરકલ્પધારી સાધુને ગુરૂ માની ગૃહસ્થ જૈનોએ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મકરણી કરવી.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ વદિ ૦)) બુધવાર. તા. ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

વારંવાર હૃદયમાં વિચાર કરીને પ્રથમ તો એટલું વિચારવું કે કોઇ જીવની સાથે વૈરની પરંપરા ન બંધાય, ધર્મના મતભેદથી અન્યમતિયો ઉપર પણ દ્વેષ ન પ્રગટે એ લક્ષ્યમાં રાખવું જોઇએ. પોતાનાથી ભિન્નમત ધારકો ઉપર મૈત્રીભાવના રહે એવા ઘણા પ્રસંગો પ્રાપ્ત થતાં પણ મતભેદના વિચારો સામા પોતાના સદ્વિચારો જણાવવા, પણ મતભેદ ધારક વ્યક્તિપર ક્રોધ, દ્રોહ વગેરે પ્રગટ ન થાય તેમ વર્તવું. મૂઢ જીવો કે જે પોતાનું બળ જંગલીયોની પેઠે ગમે તેવા અન્યાય માર્ગ તરફ વાપરે છે. તેઓ પોતાનાથી ભિન્ન ધર્મમત ધારણ કરનારાઓનું મૂળમાંથી નિકંદન કરવા પ્રયત્ન કરે છે, અને તેઓ પાડાને ઠેકાણે પખાલીને ડામ દે છે. **જૈનશાસનમાં જૈનધર્મથી ભિન્ન ધર્મ ધારણ કરનારાઓનું પણ અશુભ ચિંતવવાનું કથ્યું નથી તેથી જૈનધર્મની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ઓછી છે.** જૈનધર્મમાં સર્વ જીવોને ખમાવવાનું લખ્યું છે. જૈનદર્શન ફરમાવે છે કે ધર્મ મતભેદના વિચારોથી કોઇના પ્રાણનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન ન કરવો જોઇએ. ધર્મની સત્યતા માટે વાદી અને પ્રતિવાદી ભલે દિવસોના દિવસો પર્યંત સભ્યરીતિ પ્રમાણે ન્યાયથી ચર્ચાઓ કરીને સત્યતા જણાવવા પ્રયત્ન કરે એમાં વાંધો નથી, પરન્તુ ન્યાયની રીતનો ત્યાગ કરીને ચર્ચાના ઠેકાણે

કરચાં અને મરચાં જેવું થાય તો તેમાં જાતિનિંદા, દ્વેષ, કલેશ વગેરેનો સંભવ થાય, અને તેથી નીતિમાર્ગથી પણ ભ્રષ્ટ થવાય. અને આગળ ઉચ્ચ સદ્‌ગુણોના માર્ગે જતાં પાછું પડવાનું થાય એ વાત લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી છે. **જૈનદર્શનનું પાસીફીક મહાસાગર કરતાં અનન્તગણું મોટું પેટ છે. અને તે એમજ જણાવે છે. ધર્મના મતભેદો છતાં કોઇપણ જીવપર આંખ લાલ કરીને જોવું નહિ.** કોઇપણ ધર્મ એવો નથી કે તેમાં મતો ન પડ્યા હોય. અન્ય ધર્મવાળાઓએ મતભેદથી જાતિદ્વેષ કરીને, તરવારોથી લડીને, લોહીની નદીઓ વહેવરાવી છે, અને જૈનદર્શનમાં તો દયા ક્ષમા અને ધર્મભેદ છતાં જાતિદ્વેષનો અત્યંગ વેગ ન હોવાથી ધર્મ મતભેદથી તરવારો વડે મહાયુદ્ધો થયાં નથી. માટે આખી દુનિયામાં ઉત્તમોત્તમ એવો જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા આર્ય લોકોએ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ, કે જેથી આખી દુનિયામાં સદ્‌ગુણોનું રાજ્ય ખીલવા માંડે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૧ ગુરૂવાર. તા. ૧૨ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોએ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં આગળ વધવા પ્રયત્ન કરવો, પણ વ્યવહાર માર્ગનો નાશ થાય એવી પ્રરૂપણા કદી અધ્યાત્મની ધૂનમાં ચઢી જઇને કરવી નહીં. અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોએ આગમ વચનોના દરેક આશયને જાણવા અને અપેક્ષાએ જણાવેલા આગમોના આશયને સત્ય તરીકે સ્વીકારવા, અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોએ વ્યવહારમાર્ગને અનુસરીને બાહ્યથી ચાલવું કે જેથી તેઓના વચનની જનસમાજ ઉપર અસર થાય. અધ્યાત્મ જ્ઞાન એ પારા જેવું છે, તેને પચાવવાથી આત્માની ઘણી પુષ્ટિ થાય છે, અને જો તેને પચાવવામાં નહીં આવે તો હાનિ પણ વિશેષ પ્રમાણમાં કરે છે. **વ્યવહાર માર્ગના સદાચરણનો મજબૂત પાયો રચીને તેના ઉપર અધ્યાત્મજ્ઞાનનો મહેલ બાંધવામાં આવે તો કદી તે પડે તેવો ભય રહે નહિ.** અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોએ ધર્મની વ્યવહાર ક્રિયાઓ કરનારાઓને ધર્મ ક્રિયા કરતાં અટકાવવા નહિ પણ તેઓને પોતાના આત્મસમાન ગણીને તે તે ક્રિયા દ્વારા થતા લાભ અને ક્રિયાનું સ્વરૂપ સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો.

ધર્મની ક્રિયાઓમાં બાળજીવો પ્રવૃત્તિ કરીને પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે લાભ પ્રાપ્ત કરે એવી રીતે તેમને મદદ આપવા પ્રયત્ન કરવો. પોતાના જ્ઞાન પ્રમાણે પોતાને જે રૂચે તે અન્યોને ન રૂચે, કારણ કે સર્વની રૂચિ એક સરખી હોતી નથી. જે મનુષ્યને જે ધર્મ ક્રિયામાં રૂચિ થતી હોય તેને તેમાં જોડવો, અને ધર્મની ક્રિયાનું સમ્યક્ સ્વરૂપ સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો. અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોએ નિશ્ચય દષ્ટિને હૃદયમાં ધારણ કરીને વ્યવહારને સમ્યગ્ વિધિએ પાળવો કે જેથી સ્વ પરને વિશેષ પ્રકારે લાભ મળી શકે. અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો બકરાં ટળીને સિંહ જેવા થાય છે, તેથી વાડાના બંધનમાં રહેવાને તેઓ ઇચ્છા કરતા નથી; તો પણ જગતના અન્ય વ્યવહાર બંધનોમાં બંધાઇને રહેતા હોય તાવત્ ધર્મના વ્યવહારિક બંધનોની અપેક્ષાએ બંધાઇને રહેવું જોઇએ. વ્યવહારનયની દષ્ટિથી જૈનશાસનની ઉન્નતિ અર્થે જૈનશાસનનાં કાર્યો કરનારાઓ ધર્મના ખરેખરા સેવકો છે એમ જાણીને તેઓનાં ધાર્મિક કૃત્યોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોએ પોતાની દષ્ટિથી તે ભિન્ન જાણીને તેમાં વિક્ષેપ કરવો નહીં, અને તેમના અધિકારથી તેઓ ભ્રષ્ટ થઇ ધર્મકાર્યો કરવામાં નિરૂત્સાહી બને એવો ઉપદેશ દેવો નહીં. અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોએ વ્યવહાર ધર્મ કાર્યોને વ્યવહારદૃષ્ટિથી કરવાં અને તેનાં સૂક્ષ્મ રહસ્યોને અધ્યાત્મદષ્ટિથી વિચારવાં.

× × × +

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૩ શુક્રવાર. તા. ૧૩ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

પાશ્ચાત્ય કેળવણીનો એટલો બધો પવન ફૂંકાય છે કે તેનો પાર પામી શકાય નહીં. પાશ્ચાત્યોની કેળવણી ધર્મના પાયાને હલાવી દે છે. અને તેની ભવિષ્યમાં જૈનોને અસર ન થાય તે પહેલાં સાયન્સની રીતિએ જૈનતત્ત્વોની સિદ્ધિ બતાવનાર ગ્રન્થો રચવાની જરૂર જણાય છે. સાયન્સની સામા ટકી રહેનાર જૈન સિદ્ધાન્તો છે પણ તેનો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જૈન સિદ્ધાન્તો પ્રમાણે તત્ત્વોનો ઉપદેશ આપનારા અને સાયન્સની સાથે જૈન ફીલોસોફીનો મુકાબલો કરીને જૈનધર્મની સત્યતા દર્શાવનારા લાખો વિદ્વાનો બનાવવાની જરૂર છે. સાયન્સ વિદ્યાથી

જે શોધો હાલ થાય છે, તેઓનો જૈન સિદ્ધાન્તોની સાથે મુકાબલો કરવામાં આવે તો તુર્ત માલુમ પડશે કે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ તત્ત્વોના દર્શાવનાર શ્રી વીર પ્રભુ હતા. જૈન સિદ્ધાન્તોનો ફેલાવો જેમ વિશેષ પ્રમાણમાં કરવામાં આવશે તેમ તેમ અન્યદર્શનીઓના સિદ્ધાન્તોની આગળ જૈન સિદ્ધાન્તો પોતાની ઉત્તમતા દર્શાવી શકશે. આત્મભોગ આપીને જૈન ધર્મની સેવા કરનારા નિઃસ્પૃહ જ્ઞાનિઉપદેશકોની ઘણી જરૂર છે. પ્રથમ તો જૈન વિદ્વાનો લાખોની સંખ્યામાં ઉભા કરવા માટે મોટી મોટી પાઠશાળાઓ સ્થાપન કરવી. જૈનધર્મનો હૃદયમાં રસ રેડનાર એવા ગુરૂકુળો સ્થાપવાં જોઇએ. હવે તો બેશી ન રહેતાં એટલે ફક્ત વાતો કરીને આનન્દ નહિ માનતાં, જૈનોએ આગળ વધીને પોતાના બાપદાદાઓના બાપદાદાઓની પેઠે જૈનધર્મની સેવામાં સર્વસ્વ અપર્ણ કરવું જોઇએ. ક્ષત્રિય જૈનોએ વણિકૃત્વ અંગીકાર કર્યાં પશ્ચાત્ ખરૂં શૌર્ય ઘણા ભાગે ખોયું છે, અને તેથી તેઓ પોતાના કુળને લજાવવા જેવી સ્થિતિમાં આવી પડયા છે. સિંહના પુત્રો સિંહ જેવાજ હોવા જોઇએ, એમ હૃદયમાં ધારણ કરીને ખરા અંતઃકરણથી આત્મભોગ આપીને જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા કટિબદ્ધ થવું જોઇએ, જૈનોએ આળસથી ઘણું ખોયું છે. આપણા જૈનધર્મનાં તત્ત્વો અન્યધર્મીઓનાં તત્ત્વોની હરિફાઇમાં સત્ય તરીકે આગળ તરી આવે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૪ ને શનિવાર. તા. ૧૪ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આજથી આત્માના મન્દ વીર્યનું ઉત્કૃષ્ટ વીર્ય કરવા પ્રયત્ન કરૂં છું. પરમવીર્યમય હું છું, અને સત્તાએ રહેલું મારૂં પરમવીર્ય પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરૂં છું. હું મારા આત્મવીર્યે અશુભ વિચારો અને અશુભ આચારોનો ત્યાગ કરૂં છું. મારા આત્માની શક્તિયોને આત્મવીર્યના જુસ્સાથી પ્રગટાવું છું અને તેઓ અંશે અંશે પ્રગટ થતી જાય છે. આત્માના વીર્યે હું નિર્લેપ રહેવા સંકલ્પ કરૂં છું. મારા આત્મબળનો ઉત્સાહ મને નવું જીવન અર્પે છે, અને નવીનભાવજીવન રસનો ભોક્તા બનું છું. આત્મ-

બળથી અનુત્સાહને દૂર કરું છું, અને અસંખ્ય પ્રદેશોમાં ઉત્સાહ ભરી દઉં છું. અસંખ્ય પ્રદેશોમાં લાગેલી કર્મની વર્ગણાઓને ખેરવવા આત્મબળનો જુસ્સો પ્રકટ થાય છે. અને તેની અસર આત્મા ઉપર થાય છે. મનોદ્રવ્યને ઉચ્ચ શુદ્ધ કરવા માટે ઉચ્ચ, શુદ્ધ, શુકલ લેસ્યાનાં પુદ્ગલોને આકર્ષું છું, અને અશુદ્ધ લેસ્યાનાં પુદ્ગલોને ખંખેરી નાખું છું. જગતમાં રહેલ અશુભ મનોવર્ગણાદ્રવ્યને શુભ દ્રવ્ય તરીકે પરિણામવા ભાવના ભાવું છું અને તે પ્રમાણે થાઓ. મારા આત્માનું અશુભપણે પરિણમેલું વીર્ય છે તેને શુદ્ધરૂપે પરિણામવા અત્યંત આત્મબળનો-જુસ્સો પ્રકટાવું છું. જે જે સંયોગોની અને હેતુઓની સામગ્રી પામીને આત્મા તે પરમાત્મા થાય એવા સંયોગોની અને હેતુઓની સામગ્રી શીઘ્ર પ્રાપ્ત થાઓ એવો તીવ્ર દૃઢ સંકલ્પ કરૂં છું. જૈનધર્મને આખી દુનિયામાં ફેલાવનારા મહા વિદ્વાન્ એવા ગીતાર્થ જૈનો પ્રગટ થાઓ. જ્ઞાની, ત્યાગી, યોગી અને ધર્મસેવક એવા મહાપુરૂષો જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર કરવા પ્રગટ થાઓ. આત્મવીર્યના જુસ્સાને ક્ષણે ક્ષણે સ્વ અને જગત્‌નું હિત કરૂં એવા સંયોગોમાં પ્રતિદિન આગળ વધવા તીવ્ર દૃઢ ઉત્સાહમય સંકલ્પ કરૂં છું. સર્વ જીવોને ખમાવું છું. સર્વ જીવો ખમો. આત્માને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રગટાવવા આત્માના દૃઢ વીર્ય જુસ્સાથી સંકલ્પ કરૂં છું.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૫ ને રવિવાર તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૨. અમદાવાદ.

આજ સર્વ જીવોને મૈત્રી ભાવથી ખમાવ. જે જે મનુષ્યોને દુઃખવવામાં આવ્યા હોય તેઓને સંભારી સંભારીને ખમાવ. તારા વિચારોથી ભિન્ન વિચારવાળા જીવોની ઉપર જે કાંઇ અપ્રીતિ, અરૂચિ, ખેદ વગેરે હોય તો તે સ્મરણ કરી કરીને ખમાવ!!! અન્યદર્શનીઓના ભિન્ન ભિન્ન મતથી અન્યદર્શનીઓ ઉપર મૈત્રી ભાવના ન રહી હોય તે સંબંધી મત સહિષ્ણુતાનો ખ્યાલ કરીને સંભારી સંભારીને મનુષ્યોને ખમાવ. ચોરાશી ગચ્છ પૈકી જે જે ગચ્છના સાધુઓ પ્રતિ અરૂચિ, ખેદ, દ્વેષ થયો હોય તે ખમાવ. તારી સાથે સ્પર્ધા કરનારા મુનિવરોને ખમાવ. તારી અદેખાઇ કરનારા

જીવોને ખરા અંતઃકરણથી માફી આપ ! ખરેખર તેઓને હું માફી આપું છું. પૂજ્ય મુનિવરોને ભક્તિ અને બહુ માનથી ખમાવું છું, સાધ્વીઓને આત્મભાવે ખમાવું છું, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓને ખમાવું છું અને તેઓના અપરાધોની અંતઃકરણપૂર્વક માફી આપું છું અને ખમાવું છું. મારા અધિકાર પ્રમાણે અને મારા અધિકારની દૃષ્ટિ પ્રમાણે સર્વજીવોની સાથે ન વર્તાયું હોય તેની પરમાત્માની પાસે માફી માગું છું. મન, વાણી અને કાયાના યોગથી અન્ય જીવોની સાથે પ્રતિકૂલપણે વર્તાયું હોય તેની માફી માગું છું, મારો આત્મા દેવસમાન સત્તાએ છે, તેની શુદ્ધતા કરવામાં જે પ્રમાદો સેવાયા હોય તેની આત્માની પાસેથી માફી માગું છું. આત્માને મોહની સંગથી પામર બનાવી જે કંઇ ભૂલો કરી હોય તેની આત્માની પાસેથી માફી માંગું છું, અને હવેથી આત્માની શુદ્ધિ કરવા ઉપયોગી થાઉં છું. જ્ઞાનાદિ પંચાચારવડે આત્માની પુષ્ટિ ન કરી હોય તેનો પશ્ચાત્તાપ કરૂં છું. હે વીતરાગ દેવ ! તમારી આજ્ઞાઓ પ્રમાણે વર્તવાને ભાવ છે, તમારી આજ્ઞાઓ બહુ પ્રિય લાગે છે, તમારી આજ્ઞાઓ પ્રમાણે વર્તવાનો કંઇક કંઇક ભાવપૂર્વક પ્રયત્ન કરાય છે. તેમ છતાં આત્મોપયોગ અને આત્મવીર્યની મન્દતાથી જે કંઇ દોષો થયા હોય તેનો અંતઃકરણ પૂર્વક પશ્ચાત્તાપ કરૂં છું. હું હજી ભૂલને પાત્ર છું તેમ અન્ય જીવો પણ ભૂલને પાત્ર છે, તેથી અન્ય જીવો ઉપર પોતાના આત્માની સમાનદૃષ્ટિ ન રખાઇ હોય અને અન્યોને ધિક્કારદૃષ્ટિથી દેખ્યા હોય તેની હે વીતરાગ ! તમારી પાસે માફી માંગું છું, અને હવેથી સર્વ જીવોની સાથે આત્મ દૃષ્ટિથી વર્તવા પ્રયત્ન કરવા સંકલ્પ કરૂં છું. **खामेमि सव्वजीवे, सव्वे जीवा खमंतु मे, मित्ती मे सव्वभूएसु वेरं मज्झं न केणइ ॥ १ ॥**

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૬ ને સોમવાર. તા. ૧૬ મી સેપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

સર્વની આગળ થઇને હરતમાં ધર્મસેવાનો ઝુંડો ગ્રહણ કર !!!

૧૬ તું સર્વની આગળ થઇને સર્વનો નેતા બની,
ઉત્સાહ પ્રગટાવી ઘણો શૂરતા ચઢાવી અંગમાં;
ઉત્સાહને પ્રેરી ઘણો શૂરતા ચઢાવી લોકને,
નિજ ફર્જ પૂરી પાડવા શુભ કાર્યકર બહુ ખંતથી. ૧

સાહસિક થઇ વિવેકથી ઝટ ધૈર્યને ધારણ કરી,
શુભ કાર્ય કર ! ફત્તેહ છે વિશ્વાસથી નિષ્કામથી;
સામી રહી વિપત્તિયો તેથી અરે બીવું નહીં,
નિજ આત્મના સામર્થ્યથી વિઘ્નો સહુ દૂરે જશે. ૨

પુરૂષાર્થને ઝટ ફોરવી નિજ આત્મની શ્રદ્ધા ધરી,
ઊંડા હૃદયમાં ઉતરી આલોચ કરજે કાર્યનો;
આગળ જતાં જો આખડે તો ધૈર્યને છોડીશ ના,
રાખી હૃદયમાં સિદ્ધની દૃષ્ટિ વિચારી ચાલવું. ૩

શુભ સાધ્ય દૃષ્ટિ રાખીને શુભ સાધનો રચવાં ભલાં,
ઉપયોગ દિલમાં રાખીને ભય ખેદ ચિંતા ટાળીને;
ગુણસ્થાન શ્રેણિ પગથીઆં ચઢતો રહે ઉત્સાહથી,
પાછળ રહ્યાને ઝાલજે આગળ રહ્યા અવલંબજે. ૪

ખંખેરજે એ કર્મના પરમાણુઓ લાગ્યા ઘણા,
પ્રગટાવજે નિજ આત્મના સઘળા ગુણો શુભ ભાવથી;
નિજ આત્મની અંશે થતી જે શુદ્ધિ તે નિજ સિદ્ધતા,
બુદ્ધ્યબ્ધિ એ નિજ સિદ્ધતા પ્રગટાવજે ઉપયોગથી. ૫

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૭ ને મંગળવાર. તા. ૧૭ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

૧૭ મીઠાં મીઠાં હૃદય ઝરણાં, ખામણાં નીર જેવાં,
સૂવે સર્વે હૃદય મળને દિવ્ય દૃષ્ટિ ખીલવે;
વાળે માર્ગે સહજ શિવના દુઃખના ઓઘ ટાળે,
ઉંચા ઉંચા સકળગુણની ઉચ્ચતા શીઘ્ર આપે. ૧

આપે મૈત્રી નવન મનની તુચ્છતા ટાળનારાં,
વ્હાલાં મારાં પ્રતિદિન વસો દીલના આંગણામાં;
સંદેશો એ પરમસુખનો મુક્તિનું બારણું એ,
ખામું જીવો સકળ જગના સર્વ જીવો ખમાવો. ૨

સિંચે સર્વે હૃદય ગુણને મેઘની વૃષ્ટિ જેવાં,
સાચાં એ છે સહજ વિભુને દેખવા શુદ્ધ દૃષ્ટિ;
આવો પ્યારાં હૃદય વસશો શાન્તિને આપનારાં,
બુદ્ધચબ્ધિ હા પ્રતિદિન થશો ખામણાં એ મઝાનાં. ૩

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૯ ને ગુરૂવાર. તા. ૧૯ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

દુનિયામાં કોઇની સાથે વૈર-વિરોધ થવો ન જોઇએ. સ્વાર્થાદિ પ્રસંગે વૈર-વિરોધ ઉઠે છે. કિન્તુ સ્વાર્થાદિ દૃષ્ટિ દૂર કરીને વિચારીએ તો વૈર વિરોધ કરવાની જરૂર જણાતી નથી. લવલવ ને લપઝપને લેઇ કેટલીક ઉપાધિ પ્રગટે છે. આખી દુનિયાના જીવોને નિર્દોષ આનન્દના માર્ગે વાળવા માટે દિવ્યચક્ષુ ખુલવવાનો પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. અન્યો તરફથી ઘણું ખમીને પણ વૈર વિરોધ ન વધે એવો આત્મભાવ પ્રગટ કરવાની જરૂર છે કર્મના યોગે અનેક જીવો દુઃખમાં નિમિત્તભૂત થાય તોપણ દુઃખનું વાસ્તવિક કારણ કર્મ છે, એવું અવબોધીને તથા નિશ્ચય કરીને મનમાં અન્ય જીવો સંબંધી કોઇ પણ પ્રકારનો વિરોધ પ્રગટ કરવો નહીં. મનમાં વૈર વિરોધના સૂક્ષ્મ વિચારો પ્રગટ થતાંજ મૂળમાંથી દૂર કરી દેવા કે જેથી ભવિષ્યમાં કોઇપણ જાતનો વૈર વિરોધનો સંસ્કાર પ્રગટ થઇ શકે નહીં.

પંચેન્દ્રિયોના વિષયોના સ્વાર્થે તથા માન લોભાદિ દોષો વડે અન્ય જીવોનું પ્રતિકુળ કરીને જીવોમાં વૈર-વિરોધ પ્રગટાવવા નિમિત્તભૂત ન થવું એમ વારંવાર ઉપયોગ ધારણ કરવાની જરૂર છે, અને તે પ્રમાણે ઉપયોગ ધારણ કર ! કોઇપણ જીવને મન, વચન અને કાયાથી દુઃખવવા નહીં એવો વારંવાર ઉપયોગ રાખીને પ્રવર્તવાની જરૂર છે. પોતાના નિમિત્તે કોઇ જીવ કર્મ બાંધતો હોય અને તે બાબતમાં પોતાને કોઇપણ જાતનું નુકસાન થતું હોય તો તે વેઠીને પણ અન્યોને કર્મ બાંધવામાં નિમિત્તભૂત ન થવાય એમ પ્રવર્તવું. અથવા સદુપદેશથી કોઇ પોતાના નિમિત્તે કર્મ ન બાંધે એ પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્નશીલ થવું. કોઇપણ જીવને સમ્યક્ચારિત્રમાર્ગમાં વિઘ્ન નાખીને વૈર વિરોધ વધારવો નહિ. વૈર વિરોધ કદાપિ કોઇની સાથે થયો હોય તો ખમાવીને દૂર કરવા અત્યંત નમ્રતા ધારણ કરવામાં કદી પાછા પડવું નહીં. બાહુબલિએ માનનો ત્યાગ કર્યો, દશાર્ણભદ્રે માનનો ત્યાગ કર્યો તે પ્રમાણે માનનો ત્યાગ કરીને ગુણોનો વ્યાપાર કરવા સન્તોના બજારમાં જવું જોઇએ. સત્પુરૂષોનાં વચનોને અમૃતની પેઠે હૃદયમાં પરિણમાવવાં અને પ્રશસ્તાધ્યવસાયની વૃદ્ધિ થાય તેવી રીતે આત્માને વારંવાર ભાવવો જોઇએ. આત્માનો ઉદ્ધાર ખરેખર આત્મબળથી સદ્ગુરૂના શરણે રહીને કરવાનો છે. આખી દુનિયાના મનુષ્યોના હૃદયમાંથી વૈર વિરોધ શમી જાય એવાં સમતારસ વિચારપ્રવાહનાં ઝરણાં આત્મામાંથી પ્રગટો ! પ્રગટો ! !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૧૦ ને શુક્રવાર. તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

આત્મા સત્તાએ પરમાત્મા છે માટે આત્મા તેજ પરમાત્મા છે એવું ધ્યાન ધરવું. કર્મથી આચ્છાદિત થયેલ આત્મા જો કે વ્યક્તિભાવે પરમાત્મા નથી તોપણ આત્મામાં સત્તાએ રહેલું પરમાત્મપણું ધ્યાવવાથી આત્મામાં પરમાત્મપણું પ્રગટ થાય છે. કોઇ એમ કહેશે કે કર્મથી આચ્છાદિત થએલું પરમાત્મપણું જેનું છે એવા આત્માને પરમાત્મપણે ધ્યાવવાથી શો લાભ થાય ? તેને ઉત્તરમાં કહેવાનું કે આત્મા પોતે પરમાત્મા છે એવો ધ્યાનમાં

ધ્યેય રૂપે ભાસ થવાથી આત્મા તે પરમાત્મપણે અંશે અંશે પ્રગટ થવા પામે છે. જેનું ધ્યાન કરવામાં આવે છે તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. આત્મામાં રહેલ પરમાત્મત્વનું ધ્યાન કરવામાં આવે તો પરમાત્મત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. ધ્યાન કરનાર આત્મા ખરેખર ધ્યેયરૂપે પરિણમી જાય છે. હું આત્મા પોતેજ પરમાત્મા છું એમ સ્મરણ થતાંજ માયાનું આવરણ ખસી જાય છે. અને આત્મામાં વિશાલદષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે. હું આત્મા પોતે પરમાત્મા છું એવું ભાન થતાં પરમાત્માના ગુણોનું હૃદયમાં ચિંતવન થાય છે, અને તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવાને ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મા એ પોતે પરમાત્મા છે એવું ભાન થતાં સત્ય સુખનો પોતાનામાં વિશ્વાસ થાય છે, અને તેથી જડ વસ્તુઓમાં સુખની ઇચ્છાઓ, અહંવૃત્તિ વગેરેનો અધ્યાસ થયો હોય છે તેનો નાશ થાય છે. આત્મા હું પરમાત્મા છું એમ ભાન થતાં સર્વ પ્રાણીઓની સત્તાએ ઉત્તમતા સમજાય છે. આત્મા તેજ પરમાત્મા છે અને તે પરમાત્મા તેજ હું છું એવું ભાન થતાં **सोऽहं सोऽहं** ની રટના લાગે છે અને **सोऽहं** ની ધુનમાં વિકલ્પ સંકલ્પ ટળી જતાં અલૌકિક સુખનો ભાસ થાય છે. આવી જ્ઞાનપૂર્વક **सोऽहं** ની ધુનમાં ઉંડા ઉતરીને મસ્ત બનેલા સ્યાદ્વાદયોગીઓ ચિત્તવૃત્તિને આત્મામાં રમાડીને પરમસુખનો રસ આસ્વાદે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૧૦ ને શનિવાર. તા. ૨૧ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૨.

મુનિવરોની સેવા કરવાથી મુક્તિ માર્ગમાં વેગે ગમન કરી શકાય છે. મહાત્માઓ કે જે પરમાત્માના ભક્તો છે તેમની કૃપાથી ઇચ્છિત ફળની સિદ્ધિ થાય છે. મહાત્માઓના અન્તરની આંતરડીના આશીર્વાદો અર્થાત્ ખરા જીગરના આશીર્વાદો બેનોની પેઠે ફળ આપવા સમર્થ થાય છે, એવો નિશ્ચય છે. મહાત્માઓની સેવા કરવી એ કાંઇ સામાન્ય વાત નથી. મહાત્મા (સાધુઓ) ની સેવા કરતા પહેલાં તેમને હૃદય સોંપવું પડે છે, તેમની આજ્ઞાઓ ઉઠાવવી પડે છે, તેમનું હૃદય તેજ પોતાનું હૃદય માનીને વર્તવું પડે છે, તેમનું હૃદય કોઇ પણ પ્રકારે ન દુઃખાય એવો ઉપયોગ

રાખવો પડે છે. મહાત્માઓના વિચારો અને તેમના હુકમોને ઇંગિત ચેષ્ટાઓથી જાણવા પડે છે. મહાત્માઓનાં બાહ્યવર્તનોમાં હૃદયના આશયો કેવા પ્રકારના છે તે જાણવા પડે છે. તનમનાદિથી મહાત્માઓની સેવા ઉઠાવવી પડે છે. મહાત્માઓની સરળ દિલથી સેવા કરવી પડે છે, અને કપટ ભાવનો ત્યાગ કરવો પડે છે. તેઓના તરફ પૂજ્ય બુદ્ધિ અને પૂર્ણ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવી પડે છે, ભૂલચૂક થતાં ખરા અંતઃકરણથી તેમની માફી માગવી પડે છે. તેમની આગળ અને તેમની પૂઠ પાછળ એક સરખું ભક્તપણું ધારણ કરવું પડે છે, તેમની તબીયત જોઇને વાત કરવી પડે છે, તેમના હૃદયની વાતો લેવાને માટે વિશ્વાસુ અને ગંભીર થવું પડે છે, સ્વાર્થાદિ દોષોને હઠાવીને તેમના સદ્વિચારો પ્રમાણે વર્તવું પડે છે, કુંભાર જેમ ઘડાને ટપલા મારીને પાંશરો કરે છે અને જેમ માટીથી માંડીને ઘડા પર્યંતની સ્થિતિ જેમ ઘટને ભોગવવી પડે છે તેમ મહાત્માઓ તરફથી ઘણી શિક્ષાઓ ભોગવવી પડે છે. આવી રીતે મહાત્માઓની સેવા કરતાં મહાત્માઓની નાભિમાંથી ઉઠેલા આશીર્વાદોના યોગ્ય ભક્તો બને છે. મહાત્માઓની સેવા કદિ નિષ્ફલ જતી નથી. પોતાની સાચી સેવાભક્તિના બળવડે મહાત્માઓનું હૃદય આકર્ષી શકાય છે. કદાપિ મહાત્માઓ હૃદયથી આશીર્વાદ ન આપે તોપણ સાચી સેવાભક્તિમાં એટલું બધું બળ છે કે તે ઇચ્છિત ફળ આપ્યા વિના રહેતી નથી. શ્રદ્ધાથી સેવાભક્તિ કરે તો તે નક્કી મળે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૧૧ રવિવાર. તા. ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

જ્યાં જ્યાં વિભૂતિ આપની ત્યાં પ્રાણ મારા પાથરૂં,
તવ નામ પિયુષ પી ઘણું આનંદથી હસતો ફરૂં;
તુજ નામને ગાતો ફરૂં શ્રવણે સુણાવું સર્વને,
તુજ સદ્ગુણો પ્રસરાવવા જે જે બને તે સૌ કરૂં. ૧

તુજ પ્રેમથી અશ્રુ ઝરે એ અશ્રુનો સાગર ભરૂં,
એ અશ્રુના સાગરવિષે ઝીલું ઝીલાવું સર્વને;

તવ તેજના અંબારમાં દુનિયા સકલ જોતો રહું,
કાયા અને માયા સહુ એ તેજ જોતાં છે નહીં. ૨

મારૂં હૃદય સોંપ્યું તને એ પ્રેમમાં અર્પણ સહુ,
જ્યાં ભેદનો ખેદજ નથી ત્યાં ભેદ શાના માનવા;
જે હું અને જેનું અરે એ વૃત્તિના મધ્યે રહ્યું,
તે શુદ્ધ તત્ત્વોપાસનામાં મસ્ત હું રાચી રહું. ૩

ગંભીર તારા રૂપનો પાર જ લહું નહિ ધ્યાનમાં,
કથતાં ઘણું બાકી રહે એ વાતનો સાક્ષી તુંહિ;
ત્હારા વિના ગમતું નથી મનમાનતું નહિ અન્યને,
સહેવાય નહિ વિયોગનો ક્ષણુ લાખ વર્ષો સમ થયો. ૪

જે દીલમાં આવે અરે તે લેખિની લખતી નથી,
વાણી સહુ કહેતી નથી એ દીલ જાણે દીલને;
તારા વિના સાક્ષી નથી તારા વિના રહેવું નથી,
તારા વિના વદવું નથી તારા વિના જોવું નથી. ૫

જે તું અરે તે હું અરે જે તું નહીં તે હું નહિં,
જે જાતિ તે હું જાત છું હું ઐક્યમાં બીજું નથી;
જે જે ગુણો ત્હારા અરે મ્હારા અરે તે તે ગુણો,
ત્હારૂં અને મ્હારૂં ખરેખર ઐક્ય છે એ વસ્તુતઃ ૬

ક્ષણુ માત્રમાં દિલમાં સ્ફુરે એ સર્વ તારૂં થઇ રહ્યું
મારૂં અને ત્હારૂં અરે એ ભેદ પણ ભૂલી ગયો;
આત્મીયને આધાર તું જિનરાજ ધ્યાને તું રહ્યો,
બુદ્ધયબ્ધિ હર્ષોલ્લાસના કલ્લોલની ધ્વનિઓ કરે. ૭

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૧૨ ને સોમવાર. તા. ૨૩ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

જેમ જેમ દૃષ્ટિ ખીલતી જાય છે તેમ તેમ વિચારોમાં સુધારો થતો જાય છે, અને પૂર્વે બાંધેલા આગ્રહો પણ છૂટી જાય છે. મનુષ્યમાત્રને સુધારવાનો એકજ ઉપાય છે અને તે એ છે કે તેમની દૃષ્ટિ ખીલવવી. આંધળા મનુષ્યોને જે પદાર્થો દેખાડવામાં આવે તે બાબતમાં તે નકારમાં જવાબ આપી શકે. પરંતુ તેઓને દેખતા કરવામાં આવે તો આંખ સાથે વસ્તુઓને દેખવાથી અંધપણમાં કરેલી ભૂલોને ભૂલી જાય, અને સત્યને સત્ય તરીકે દેખી શકે. જેઓની દૃષ્ટિ જે જે અંશે ખીલી હોય છે તે તે અંશે તેઓ વસ્તુના ધર્મને દેખવા સમર્થ થાય છે. જૈનધર્મનાં તત્ત્વો નહીં દેખનારા તથા નહિ જાણનારા મનુષ્યો જૈનતત્ત્વોને ન માને તેમાં તેઓની દૃષ્ટિનો દોષ છે. તેઓને જૈન તત્ત્વોનો બોધ થાય તો તેઓ જૈનધર્મના તત્ત્વો સંબંધી ઉચ્ચ વિચાર ધરાવી શકે. જેના ગુણોનો પરિચય થાય તેના પ્રતિ ઉચ્ચ અભિપ્રાય બાંધી શકાય છે. વસ્તુસ્થિતિ આવી છે માટે મનુષ્યોની દૃષ્ટિ ખીલવવા સારૂ જ્ઞાન દાન આપવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. મનુષ્યોની દૃષ્ટિ ખીલવવાથી તેઓ ઘણી ભૂલો તજી દે છે. જે ભૂલો ત્યજાવવાને માટે દૃષ્ટિ ખીલ્યા સિવાય અન્ય કોઇ ઉપાય નથી. પોતાના વિચારો પ્રમાણે સર્વ મનુષ્યોના વિચારો મળતા નથી. ત્યાં પણ જ્ઞાન દૃષ્ટિનું આચ્છાદન કરનાર કર્મજ કારણ છે. સદ્વિચારોને અનેક અપેક્ષાએ સમજાવવા પુસ્તકો લખવાં, શ્રી વીતરાગ પ્રભુનાં સિદ્ધાન્તોનો ફેલાવો કરવા કટિબદ્ધ થવું, અને સર્વથા પ્રકારે આત્મભોગ આપવો એજ અન્ય મનુષ્યો ઉપર ઉપકાર કરવાનું મહાન્ સાધન છે. જેઓની દૃષ્ટિ ખુલી નથી તેઓના ઉપર દ્વેષ વા ચીડાઇ જવાથી વા કોઇપણ જાતનું તેઓને નુકશાન કરવાથી તેઓ આપણા વિચારોને માન્ય કરી શકતા નથી પણ તેઓને બોધ આપીને તેઓની દૃષ્ટિ ખીલવવાથી તેઓ આપણા વિચારોને વા માન્યતાઓને સ્વીકારી શકે છે. અન્યોની દૃષ્ટિ ખીલવવી તેજ અન્યોને સુધારવાનો રામબાણ ઇલાજ છે માટે સર્વ પ્રકારના વિચારો પહેલાં ઉપર્યુક્ત વિચારોને અજમાવો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૧૩ ને મંગળવાર. તા. ૨૪ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

શુભ જન્મનું આ જીંદગીમાં જીવતાં મરીને જવું,
આ દેહથી બહુ જીવતાં સદ્ગુણથી જીવ્યું ખરૂં;
સદ્ગુણથી જીવ્યા ખરા તે જીવતા જગમાં રહ્યા,
આનન્દમય જીવન કરે તે સત્યે જીવ્યો જાણવો. ૧

જીવું જીવાડું સર્વને એ સદ્ગુણોના પ્રાણથી.
એ સદ્ગુણોના તેજથી મુઆ જીવાડી જીવને;
જીવ્યા પછી મરવું નથી એ જ્ઞાનીઓએ સંકથ્યું,
જીવ્યા પછી મરવું રહ્યું એ જીવવું છે બાહ્યથી. ૨

મરવું કદી બ્હાલું નથી, મરવું નથી મરવું નથી,
મરવું રહ્યું ત્યાં ભય રહ્યો દુનીયાથકી ડરવું નથી;
બ્હાલું સદા એ જીવવું એ જીવવું મેં ઓળખ્યું,
એ જીવવાનું યોગથી આનન્દના અદ્વૈતથી. ૩

આનન્દના અદ્વૈતથી આનન્દમય સહુ ભાસતું,
એ જીવતાના પ્રાણનું પોષક ખરૂં એ દ્રવ્ય છે;
આનન્દરસથી પોષનારા સત્ય વૈદો જાણવા,
મુઆ કરે જે જીવતા તે દિવ્યવૈદો સત્ય છે. ૪

આનન્દ રસથી જીવતા ને અન્યને જીવાડતા,
સાચા અમારા તે પ્રભુ એ દીલનાં દર્દો હરે;
શાશ્વત જીવન એ પામવા થાવા અમર આનંદથી,
અલમસ્ત થઇને શોધવા એ આત્મભાવે યોગીઓ. ૫

અલક્ષ્યની ધ્વનિઓ કરી આનન્દનો યોગી બનું,
નિર્દોષ વિષયાતીત આનંદમય બની ફરતો ફરૂં;
પરમાત્માનું જીવન ખરૂં એ યોગીના અંતરૂ રહ્યું,
બુદ્ધ્યબ્ધિ પરમાનંદની કલ્લોલની ધ્વનિઓ કરૂં ૬

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૧૪ ને બુધવાર. તા. ૨૫ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

કોઇપણ વસ્તુમાં થતી હુંપણની બુદ્ધિનો ત્યાગ કરો અને પશ્ચાત્ તમે દરેક કાર્ય કે જે અધિકાર પરત્વે કરવાનું છે તે કરો પણ તેમાં હું નથી એવી બુદ્ધિથી કરી તો નક્કી ત્યાગની દિશા હાથમાં આવશે. અહંમમત્વ મુકીને પશ્ચાત્ અનુભવ કરશો તો જાણે તમે હલકા થઇ ગયા હો એવો અનુભવ ભાસશે. જે જે વસ્તુઓ આત્માની પાસે હોય તેમાંથી અહંવૃત્તિ દૂર કરી દો તો પાસે રહેલા વિષની પેઠે તે તે વસ્તુઓ પરિતાપ ઉપજાવવા સમર્થ થશે નહીં. વિષનો વ્યાપાર કરવાથી વા વિષ પાસે હોય તેથી કંઇ મરણનો ભય નથી, પણ વિષ ખાવાથી મરણનો ભય થાય છે. તેમ તમે અહંવૃત્તિ વિષનો ત્યાગ કરી દેશો તો પશ્ચાત્ જે જે વસ્તુઓથકી તમે બંધાયા છો તે તે વસ્તુઓ થકી બંધાવાનું રહેશે નહીં. જગત્‌ની વસ્તુઓ જગત્‌ને સોંપી દો, અને તમે તટસ્થ રહીને જગત્‌ની વસ્તુઓને જોઇ રહેશો તો તેથી બંધાવાનું થશે નહીં. જગત્‌ના પદાર્થોમાં અહં અને મમત્વથી બંધાઇને તમે પરતંત્ર બનો નહીં. અહં અને મમત્વભાવ વિના તમારી સ્વતંત્રતા કે જે આત્માની સહજ સ્વતંત્રતા છે, તેનો ખ્યાલ કરો અને તેમાં રહેશો તો આખી દુનિયાના પરમાત્મારૂપ પોતાને દેખી શકશો. અહંવૃત્તિ વિના જગત્‌ના પદાર્થો પ્રતિબંધભૂત થતા નથી. જગત્‌માં જે જે પોતાનું માન્યું હોય તે અને તેના મમત્વનો મેરૂ પર્વત કરતાં અનન્ત ગણો ભાર પોતાના મન ઉપર મૂક્યો હોય છે, તેનો ત્યાગ કર્યા વિના ખરી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થતી નથી. **જેનો ત્યાગ કરવાનો છે એવા મમત્વનો રાગ કરનારાઓ ત્યાગના ખરા આનંદનો અનુભવ લેઇ શકતા નથી.** બાહ્ય અને અન્તરના ત્યાગથી જેઓ ત્યાગી બન્યા છે તેઓ ખરા સુખને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જે જે વસ્તુઓ તમારી પાસે હોય તેઓના નાશથી શોક ન થવો જોઇએ. આવી અવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં ત્યાગની ખૂબી પ્રાપ્ત થાય છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા સુદિ ૧૫ ને ગુરૂવાર. તા. ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

સાધુઓ અને સાધ્વીઓમાં પરસ્પર ઇર્ષ્યાના યોગે નિન્દાદિ દોષોની વૃદ્ધિ થાય છે, તેથી તેઓ પરસ્પર એક બીજાની નિન્દા કરીને હલકા પડે છે. જો તેઓ પરસ્પર એક બીજાના ગુણો તરફ દૃષ્ટિ ધારણ કરે અને દુર્ગુણો તરફ લક્ષ્ય ન રાખે, તો તેઓ મૈત્રીભાવ ધારણ કરીને એક બીજાના ગુણોની પરસ્પર આપલે કરી શકે. એક ગામની પૂર્વદિશાએ એક મહાત્મા આવીને ઉતર્યો અને તે ગામની પશ્ચિમ દિશાએ બીજો મહાત્મા આવીને ઉતર્યો. ગામના આગેવાનો પૂર્વ દિશાના મહાત્માને કહેવા લાગ્યા કે મહારાજ પશ્ચિમ દિશાનો મહાત્મા કેવો છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે એ તો ગદ્ધા હે. લોકોએ પશ્ચિમ દિશાએ ઉતરેલા મહાત્માને કહ્યું કે પૂર્વ દિશાએ ઉતરેલો મહાત્મા કેવો છે: ત્યારે તેણે કહ્યું કે એ તો પાડો છે. ગામના લોકોએ બન્ને મહાત્માઓ પાસે ઘાસનું ખાણ મોકલાવ્યું. મહાત્માએ કહ્યું કે અમારી પાસ ઘાસ ઓર ખાણ કયું મોકલાયા ? ત્યારે સેવકોએ કહ્યું કે ઢોરોને ઘાસ અને ખાણ આપવું જોઇએ. મહાત્માએ કહ્યું કયા હમ ઢોર હે ? ત્યારે પેલા ઘાસ લાવનારે કહ્યું કે જેની દૃષ્ટિમાં અન્ય ગદ્ધાસમાન લાગે છે તેની તેવી વૃત્તિ હોવાથી તે ગધ્ધોજ કહેવાય, અને તેને ઘાસ આપવું જોઇએ. અને જેની વૃત્તિમાં અન્ય મહાત્મા પાડા જેવો હલકો ભાસે તે પાડા જેવી વૃત્તિને ધારણ કરનાર હોવાથી તેને ઘાસ અને ખાણ આપવું જોઇએ. બન્ને મહાત્માઓનું તે ગામમાં અપમાન થવાથી બન્ને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. માર્ગમાં બન્ને ભેગા મળી પોતાની વિતકવાર્તા કહીને કહેવા લાગ્યા કે આપણે કોઇની નિન્દા કરવી નહીં અને એક બીજાના ગુણોનું વર્ણન કરવું. તેઓ બન્ને એક ગામમાં પૂર્વની પેઠે પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાએ ઉતર્યા. બન્નેની પાસે ગામના લોકો જવા લાગ્યા અને એક બીજાના ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને ગામના લોકોએ વિચાર કર્યો કે આ બન્ને મહાત્માઓ છે, કારણ કે એક બીજાના ગુણની પ્રશંસા કરે છે પણ કોઇના દોષની નિન્દા કરતા નથી. ગામના લોકોમાં તે બન્ને પૂજ્ય થયા; તેમ સાધુઓએ પણ એક બીજાના ગુણો ગ્રહણ કરવા લક્ષ્ય દેવું જોઇએ, અને કોઇના જીના દુર્ગુણોની પણ નિન્દા ન કરવી જોઇએ. અન્ય સાધુઓની નિન્દા વગેરેવો હલકાઇ થાય તેમ વર્તવાથી અન્યોની હલકાઇ થતી નથી, પણ ઉલટી નિન્દકની હલકાઇ થાય છે. અને સુજ્ઞ

લોકો તો નિન્દા કરનારને વેષધારી તરીકે ઓળખી શકે છે. સાધુ થઇને જે અન્યોની હલકાઇ કરવા પ્રયત્ન કરે છે તે ગૃહસ્થો ઉપર પોતાના ગુણોની કેવી રીતે છાપ પાડી શકે ? ઇર્ષ્યા અને નિન્દા વગેરે દોષોથી રહિત એવા સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૧ ને શુક્રવાર. તા. ૨૭ મી સપ્ટેમ્બર. સને ૧૯૧૨.

પગ જો હાથને મદદ ન કરે, અને હાથ જો પેટને મદદ ન કરે, અને પેટ જો અન્ય અંગોને મદદ ન કરે તો પરસ્પર સહાય વિના શરીર ઉભું રહી શકે નહિ. જગત્માં ધૂળની પણ આવશ્યકતા સિદ્ધ ઠરે છે. જીવોને પરસ્પર એક બીજાનો ઉપકાર છે. રાજા ઉપર પ્રજાનો ઉપકાર છે, અને પ્રજા ઉપર રાજાનો ઉપકાર છે. ગૃહસ્થો સાધુઓને મદદ કરી શકે છે, અને સાધુઓ જ્ઞાનાદિ ઉપદેશ વડે ગૃહસ્થોને મદદ કરી શકે છે. ચેલાઓ ગુરૂઓને મદદ કરી શકે છે, અને ગુરૂઓ ચેલાઓને મદદ કરી શકે છે. આ જગત્માં અન્યની સહાય વિના ઉભું રહી શકાતું નથી. અન્યોની સહાય વિના એક ઘડી પણ જીવી શકાય નહીં. વાયુ જો એક ઘડી બંધ થઇ જાય તો દુનિયામાં હાહાકાર વ્યાપી જાય. જલ, અગ્નિ વિના ચાલી શકે તેમ નથી. આ ઉપરથી અભિમાન કરનારાઓએ સમજવું કે અભિમાન કરવું એ કોઇ રીતે વ્યાજબી નથી. અન્યોની સહાયતા વિના જીવી શકાતું નથી, ત્યારે મારે કયી બાબતનું અભિમાન કરવું જોઇએ. અજ્ઞાનાવસ્થામાં કોઇપણ જાતનું અભિમાન ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જ્ઞાનદૃષ્ટિ થતાં અભિમાન એ શબ્દના અર્થનો ઉપયોગ કરવો વ્યાજબી જણાતો નથી. જગત્માં છે તેના કરતાં નવું કાંઇ પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી, કે જે વડે અભિમાન કરવું યોગ્ય જણાય. અન્યોની સહાય લીધા વિના જીવી શકાતું નથી. જેવી આપણે અન્યોની સહાય લઇએ છીએ તેવી રીતે અન્યોને સહાય આપવારૂપ દેવામાંથી મુક્ત થવા અન્યોને સહાય આપવી જોઇએ. આપણી પાસે અન્યોને સહાય આપવા લાયક જે કંઇ છે તેમાં મમત્વ નહિ કરતાં અન્યોને સર્વે આપવું જોઇએ. આપણી પાસે જે કંઇ અન્યોના ભલા માટે છે તેમાં સર્વનો હક્ક છે, માટે ન્યાયનો આદર કરીને તે પ્રમાણે વર્ત-

વામાં અહંત્વની કલ્પના ન કરવી જોઇએ. અન્યોને મદદ ન આપતાં જેઓ અન્યોનાં સુખ સાધનો પડાવી લેઇને અન્યજીવોને રોવરાવે છે, અને તેઓને કંઇ દાન આપતા નથી, તેઓ અધર્મમાર્ગમાં ગમન કરીને પરભવમાં દુઃખની પરંપરા પામે છે. પરવસ્તુની મદદ વિના એક શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવાની પણ જેનામાં તાકાત નથી એવા દુનિયાના મનુષ્યોએ અહંત્વ ત્યજીને અન્યોને સહાય આપવી જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૨ ને શનિવાર. તા. ૨૮ સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૨.

સમાધિમય ચારિત્ર પામવા માટે અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઊંડા પ્રદેશમાં ઉતરવાની જરૂર છે, તેમજ અષ્ટાંગયોગ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તે પ્રમાણે વર્તવાની પણ આવશ્યકતા છે. મનમાં ઉઠતા રાગદ્વેષના વિકલ્પોથી મારૂં શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપ ન્યારૂં છે. રાગદ્વેષના વિકલ્પ અને સંકલ્પોથી દૂર રહેવું અને તેમાંથી કર્તૃત્વવૃત્તિ ઉઠાવી લેવી એજ મારો મૂળ ધર્મ છે. રાગ દ્વેષની વૃત્તિથીજ કર્મ રૂપ સંસાર ઉઠે છે, અને રાગદ્વેષના વિલયથી સંસારનો અંત આવે છે. રાગ અને દ્વેષના વિકલ્પોથી દૂર રહીને આત્માના ગુણોમાં સ્થિરતા, ઐકતા, લીનતારૂપ રમણતા કરવી એજ સમાધિ છે, અને તે પ્રમાણે રમણતા કરવી એજ આત્માનો ધર્મ છે. હે ચેતન ! તું સમાધિદશામાં રહેવા માટે શુદ્ધોપયોગનો આદર કર. લબ્ધિ સિદ્ધિઓનું મૂળ સમાધિ છે. સમાધિ સમાન અન્ય કોઇ ચમત્કાર નથી. વિભાવ દશાનો ત્યાગ કરીને આત્માના મૂળ સ્વભાવમાં રમણતા કરવી—એ મહાન્ ચમત્કાર છે. કારણ કે આત્મસ્વભાવમાં રમણતા કરવાથીજ મોક્ષ થાય છે. હે આત્મન્ ! દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયોવડે પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ વારંવાર વિચારીને સમાધિમાં સ્થિરતા, રાગદ્વેષાદિ વિકલ્પોને હઠાવીને સમાધિ સુખમાં મગ્ન રહેવા અત્યંત તીવ્રતા રાખ. આત્માના શુદ્ધધર્મમાં રમણતા રૂપ સમાધિને પ્રાપ્ત કર્યા વિના મોક્ષ થનાર નથી. આત્માના શુદ્ધધર્મમાં જે જે અંશે રમણતારૂપ સમાધિ થાય છે, તે તે અંશે મોક્ષ છે. હે ચેતન ! તું મોક્ષમય છે. સમાધિરૂપ અમૃત ભોજનનો વારંવાર સ્વાદ લીધા કર

કે જેથી પૌદ્ગલિક સુખની રૂચિ સ્વયમેવ ટળી જાય છે. આત્માના સહજ સુખનો આસ્વાદ લીધાથી પૌદ્ગલિક સુખની રૂચિ ટળે છે એવો નિયમ છે. હે આત્મન્ ! હારૂં આ પોતાનું સાધ્યલક્ષ્ય સમાધિ છે, માટે તેથી ચૂકીશ નહીં. હવે તો સમાધિમય ચારિત્ર માર્ગમાં વિશેષ વિશેષ પ્રકારે જીવન વહે એવો તીવ્ર રૂચિભાવ ધારણ કર.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૩ ને રવિવાર. તા. ૨૯ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૨.

જેના વડે આખી દુનિયા અવબોધી શકાય છે, એવું જ્ઞાન જેનામાં રહ્યું છે એવા આત્માની ઉપાસના કરી, આત્માજ પોતાના શુદ્ધ ધર્મ તરફ રૂચિ ધારણ કરીને પોતાનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થાય છે. આત્માની શક્તિયો ગમે તે ઉપાયોવડે પ્રગટાવવી એજ મુખ્ય લક્ષ્ય ભૂલવું ન જોઇએ. વિકલ્પસંકલ્પદશાથી આત્માની ખરી શાન્તિની સ્થિરતા રહેતી નથી. **મનના વિકલ્પ સંકલ્પના મહાભારત યુદ્ધમાંથી નિવૃત્ત થયા વિના ખરી શાન્તિનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરી શકાય નહીં.** આત્માનો ધર્મ ભૂલીને મનના રાગાદિ સંકલ્પવિકલ્પોમાં ધર્મ માનીને દુનિયાના મનુષ્યો અહંવૃત્તિના સંસાર પ્રદેશમાં વારંવાર જન્મ મરણ કરે છે, અને રાગાદિ વિકલ્પોવડે ધર્મની પરીક્ષા કરવામાં ભૂલ ખાઇને અહંવૃત્તિના પ્રદેશથી દૂર ખસી શકતા નથી. નિર્વિકલ્પદશા વખતે આત્મામાંથી જે સ્વાભાવિક જ્ઞાન પ્રગટે છે તેને અનુભવી જાણી શકે છે, પણ તેનું અન્યોની આગળ વર્ણન થઇ શકતું નથી. રાગાદિ મનના સંકલ્પ વિકલ્પોને સમાવા દેવાથી આત્મામાં સતત સ્થિરતાના યોગે જે કંઇ અનુભવ પ્રગટે છે તે અલૌકિક હોવાથી જેઓને તેનું સ્વપ્ન પણ ન આવ્યું હોય એવા દુનિયાના મનુષ્યો તે અનુભવ વાત સાંભળીને પણ કડછીની પેઠે બોધરૂપ સ્વાદરહિત રહે તેમાં કાંઇ આશ્ચર્ય નથી. આત્માના ગુણપર્યાયોને જાણીને તેમાં નિરૂપાધિદશાએ રમણતા કરવાથી આત્માની પરોક્ષભાવે પ્રતીતિ થાય છે. આવી પ્રતીતિ ખરેખર અનુભવ-જ્ઞાનને મેળવી આપે છે.

આત્માનું સ્વરૂપ વિચારતાં ધ્યાવતાં આત્મામાં મન વિશ્રામ પામે છે. અને આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરતાં આનંદરસની ઘેન ચઢે છે. એવી આત્માની દશામાં અનુભવ જ્ઞાન પોતાને પ્રાપ્ત થાય છે, એમ આત્મતત્ત્વ ધ્યાનીઓ નિશ્ચય કરે છે, અને આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે. આત્માનો અનુભવ થતાં આનંદના ઓઘ પ્રગટે છે. હે આત્મન્! ત્હારા શુદ્ધ ધર્મના ઉપયોગે રહી સહજાનંદરસનો રસીલો થા!!! એજ તારો મૂળ ધર્મ છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૬ ને બુધવાર. તા. ૨ જી અકટોબર સને ૧૯૧૨.

જે જે મનુષ્યો આ ભવમાં જે જે ધર્મકાર્યો ભેગા મળીને કરે છે, તે તે મનુષ્યો પરભવમાં પણ ભેગા મળે છે, અને ધર્મકાર્યો પણ પ્રાયઃ ભેગા મળીને કરે છે. પાપકાર્યોમાં પણ તેવીજ રીતે સમજવું. સગર ચક્રવર્તિના સાઠ હજાર પુત્રોનું દૃષ્ટાંત સમજી લેવું. શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ શ્રી રાજીમતીના સાથે આઠ ભવથી સાથે હતાં, તેથી નવમા ભવમાં પણ બન્ને ભેગાં થયાં. દેવદર્શન, પ્રભુપૂજા, પૌષધ, દીક્ષા, યાત્રા, ધર્મગોષ્ઠી વગેરેમાં જે જે મનુષ્યો પરસ્પર પ્રેમથી મળીને ભેગા થઇ પ્રવૃત્તિ કરે છે તેઓ પ્રાયઃ પરભવમાં ભેગા મળે છે. દેખવા માત્રથી જેના ઉપર આપણને અત્યંત પ્રેમ ઉપજે છે તે પૂર્વભવનો આપણો સંબંધી જાણવો. તેમજ અકારણ-દેખવા માત્રથી જેના ઉપર દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે, તેના ઉપર પૂર્વભવમાં વૈરીની ભાવના કરી હશે એમ સમજવું. આ જન્મમાં જે જે જીવો ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવામાં આવે છે તે તે જીવો પરભવમાં આપણા મિત્રો સંબંધીઓ બને છે. અને જેઓના ઉપર આપણે ખરાબ શત્રુપણાના વિચારો કરીએ છીએ તેઓના ઉપર પ્રાયઃ પરભવમાં સંબંધમાં આવતાં પાછું વૈર વધે છે. અગ્નિશર્માએ સમરાદિત્ય ઉપર ચિંતવેલા વૈરના વિચારોનો અનુભવ કરવો. વીર પ્રભુ ઉપર પૂર્વભવમાં શય્યાપાલકે પોતાના કાનમાં સીસુ રેડાવ્યું હતું, તે વખતે શ્રી વીરપ્રભુના આત્મા ઉપર વૈર ધારણ કર્યું હતું, તેથી વીરપ્રભુ ઉપર શય્યાપાલકનો આત્મા ગોપાળ થયો અને તેણે પૂર્વભવ વૈર સંસ્કારોથી વીરપ્રભુના કાનમાં ખીલા ઠોક્યા, શ્રી

પાર્શ્વનાથ પ્રભુપર કમઠ યોગીએ વૈર ધારણ કર્યું. તે મરીને મેઘમાલી દેવતા થયો, તે વખતે પણ વૈરની યાદી કરીને પાર્શ્વપ્રભુને જલનો ઉપસર્ગ કર્યો. માટે સમજવાનું કે કોઇ જીવે ગમે તેવો અપરાધ કર્યો હોય તો પણ તેના ઉપર વૈરભાવ ધારણ કરવો નહીં. કારણ કે ધારણ કરેલા વૈરભાવથી આ ભવમાં વૈરની પરંપરા વધારીને સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવું પડે છે. શ્રીમુનિસુવ્રતપ્રભુના પૂર્વભવનો મિત્ર કે જે ભરૂચમાં અશ્વ થયો હતો, તેને હોમમાંથી શ્રીમુનિસુવ્રતે ઉપદેશ આપી બચાવ્યો. માટે આ ઉપરથી સમજવાનું કે, ઉત્તમ સન્ત મનુષ્યોને મિત્ર કરવા, સાધુઓના ભક્ત બનવું, ધર્મિમનુષ્યોને વ્હાલા થવું જેથી આ ભવના સંબંધે પરભવમાં પણ તેઓ ઉચ્ચ થયા હોય તો સ્નેહના સંબંધે આપણો ઉદ્ધાર કરે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૭ ને ગુરૂવાર. તા. ૩ જી અકટોબર સને ૧૯૧૨.

શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી અવલોકતાં અસંખ્યપ્રદેશી આત્મા અને તેના એકેક પ્રદેશમાં જ્ઞાનાદિ અનંત ધર્મ છે. એકેક પ્રદેશમાં અનંત ગુણપર્યાય રહ્યા છે. જેના એકેક પ્રદેશમાં સમયે સમયે અનેક ધર્મની અસ્તિતા અને નાસ્તિતા અને રહી છે એવા આત્મા વિના આત્માની સાથે જે જે લાગ્યું છે તે તે તથા જે જે સંબંધે પોતાનું ગણાય છે તે આત્માનું ન હોવાથી તે તે ભિન્ન વસ્તુઓમાં અહંબુદ્ધિ કેમ ધારણ કરવી જોઇએ ? શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી હું આત્મા છું. જાતિ, લિંગ, વેષઆદિથી ભિન્ન છું. કાયા વગેરેથી ભિન્ન છું, સર્વથી હું અલગ છું, સર્વ પદાર્થોને જાણનાર તથા દેખનાર એવી જ્ઞાનાદિશક્તિમય છું. આમ જ્યારે ઉપયોગથી જોઉં છું ત્યારે મને કોઇ બંધન જણાતું નથી. કોઇ વસ્તુમાં પરતંત્ર થવું એ ભાસતું નથી. હું પોતે અન્ય પદાર્થોથી પરતંત્ર નથી પણ સ્વતંત્ર છું એમ નિશ્ચય છે. અન્તર્માં શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી આત્માનું સ્વરૂપ વિચાર અને બાહ્યથી વ્યવહારને યોગ્ય આચારણ આચરી શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી આત્માનું સ્વરૂપ વિચારતાં, ધ્યાવતાં પોતાની અલૌકિકતા પોતાને સમજાશે એમ નક્કી અનંત

જીવો પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ધ્યાઇને અને પ્રાપ્ત કરીને મુક્ત થયા, અને ભવિષ્યમાં મુક્ત થશે. આત્માનું સ્વરૂપ વિચારતાં કર્મની વર્ગણાઓ ખરે છે, આત્માની મૂળ સત્તાના ધ્યાન ઉપર લક્ષ આપ, આત્માની મૂળ સત્તાના ધ્યાનમાં નિર્વિકલ્પ થઇ જા, રાગદ્વેષાદિના વિકલ્પો સમાવવાને માટે આત્માની મૂળ સત્તાનો ઉપયોગી થા. હું ધ્યાન કરનાર ભિન્ન છું, ધ્યાન ભિન્ન છે અને ધ્યેય ભિન્ન છે એવું ભેદધ્યાન પ્રથમ તો સર્વને પ્રાપ્ત થાય છે. આત્માનું ધ્યાન ધ્યાતાં ધ્યાન ધ્યેયની એકતાએ અભેદ સમાધિમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે. કર્મની વર્ગણાઓને બાંધનાર તું છે, અને તેનો નાશ કરનાર પણ તું છે. કર્મને બાંધતી વખતે તારો પર્યાય જુદો હતો. ધ્યાન કરતી વખતે તું ભિન્ન પર્યાય પરિણામી છે, તેથી પર્યાયની અપેક્ષાએ પૂર્વનો તું નથી. આત્મદ્રવ્યની અપેક્ષાએ તું પૂર્વનો છે. વર્તમાનકાળમાં ધ્યાનની દશામાં પૂર્વના અશુદ્ધ પર્યાયના આરોપનું અહંત્વ તું પોતાનામાં કલ્પીશ નહીં. શુદ્ધ નિશ્ચય નય કથિત શુદ્ધરૂપી એવું પોતાનું સ્વરૂપ તું ધ્યાનમાં ધારણ કર !

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૮ ને શુક્રવાર. તા. ૪ થી અક્ટોબર સને ૧૯૧૨.

હે પ્રભો ! તું અન્તર્યામી છે. તારા ગુણોનો હું પાર પામી શકતો નથી. તું અપરંપાર શક્તિમય છે. પ્રભો ! મેં જે કાંઇ લખ્યું હોય, મારાથી જે કાંઇ ઉપદેશ દેવાયો હોય, તેમાં છદ્મસ્થદષ્ટિથી તમારી આજ્ઞાથી વિરૂદ્ધ લખાયું, બોલાયું વા વિચાર્યું હોય તો તેની માફી માગું છું. મેં જે જે અપેક્ષાએ લખ્યું હોય તે સંબંધી ઘણા આશયો હૃદયમાંથી બહાર ન નીકળે તેથી તેનો વાચકો વિપરીત અર્થ કરે, તેમાં મારા અધ્યવસાયની અપેક્ષાએ ભૂલ કરવાની વા વિપરીત અર્થ લોકો કરે એવી બુદ્ધિ ન હોવાથી મારા આત્માનો તું સાક્ષી છે. કારણ કે તું સર્વજ્ઞ છે. સર્વજ્ઞ પ્રભો ! હું જાણું છું તેટલું કહી શકતો નથી, અને તેટલું લખી શકતો નથી. આખી જીંદગી પર્યંત બોલવામાં આવે વા લખવામાં આવે તો પણ પ્રજ્ઞાપનીય પદાર્થોનો અનન્તમો ભાગ કથી વા લખી શકાય છે. સર્વજ્ઞ

પ્રભો ! તારી વાણીના પદાર્થો સંબંધી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવની અપેક્ષાએ અનેક આશયોને પરિપૂર્ણ અવબોધવા હું સમર્થ નથી. સર્વજ્ઞ પ્રભો ! તારી વાણીના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ભાવપ્રમાણે અનેક આશયો હોય છે તેનાથી વિરૂદ્ધ જે કાંઇ વિચારાતું હોય, વદાતું હોય વા લખાતું હોય તેની માફી આપ ! ! ! આપની વાણીના આશયો વિરૂદ્ધ વિચારવાનો, બોલવાનો વા લખવાનો ભાવ નથી, છતાં અજ્ઞાનના યોગે જે કાંઇ દોષ થયા હોય અને થતા હોય તેની માફી માગું છું. વીતરાગ દેવ ! તમારા ઉપદેશોના સકલ આશયોને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણ આદિ પણ સમજવાને માટે ભાવ રાખું છું તથા ઉદ્યમ કરૂં છું. સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ ! તારી આજ્ઞા પ્રમાણે આત્માની પરમાત્મદશા પ્રગટાવવા ઇચ્છા રાખું છું. અને યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરૂં છું. મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર છે. મારાથી જે કાંઇ ભૂલો ભૂતકાળમાં થઇ હોય, વર્તમાનમાં થતી હોય તેનો પશ્ચાત્તાપ યાને માફી માગું છું. સર્વજ્ઞ પરમાત્મન્ ! તારી સેવા ભક્તિ વડે મારા આત્માની શુદ્ધિ થાઓ, એમ ઇચ્છું છું. સર્વજ્ઞ પરમાત્મન્ ! ભવોભવ તારૂં શરણ કરૂં છું. તારૂં પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ જાણવાની તથા અનુભવવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૯ ને શનિવાર તા. ૫ મી અકટોબર સને ૧૯૧૨.

આગમો ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને મધ્યસ્થદૃષ્ટિથી આગમોના આધારે ધર્મતત્ત્વ જાણવાની સદાકાળ પ્રવૃત્તિ કર્યા કરવી. શ્વેતાંબર અને દિગંબરમાં ઘણા મતભેદ પડયા છે. શ્વેતાંબરોમાં પહેલાં ૮૪ ગચ્છો હતા. હાલ પણ તપાગચ્છ, ખરતર ગચ્છ, અંચલ ગચ્છ, સૌધર્મ ગચ્છ, વડ ગચ્છ, પાયચંદ ગચ્છ, લોંકા ગચ્છ, સાગર ગચ્છ વગેરે ગચ્છો દેખવામાં આવે છે. દરેક ગચ્છના આચાર્યો પોતપોતાના ગચ્છની ક્રિયાઓને આગમોના આદિ આધારે બતાવવા પ્રયત્ન કરે છે. ખરતર ગચ્છ અને તપાગચ્છ એ બે ગચ્છ મોટા છે. તપાગચ્છના પણ પહેલાં તેર શાખાઓ હતી. અંચલગચ્છ અને તપાગચ્છની ક્રિયામાં પણ ફેર છે. સર્વ ગચ્છોના આચાર્યો, સાધુઓ, શ્રાવકો પોતપોતાની ધર્મક્રિયાઓને શાસ્ત્રાધારે છે એમ પ્રતિપાદન કરીને,

અન્ય ગચ્છોની ક્રિયાઓને શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ દર્શાવે છે. સંવેગીઓમાં પણ કેટલાક સાધુઓ મુહપત્તિ બાંધે છે અને કેટલાક સાધુઓ વ્યાખ્યાનમાં મુહપત્તિ બાંધતા નથી. દરેક ગચ્છના આચાર્યો જુદાજુદા હોય છે. એક ગચ્છના વા એક સંઘાડાના આચાર્યને અન્ય ગચ્છના વા અન્ય સંઘાડાના સાધુઓ પોતાના આચાર્ય તરીકે માનતા નથી. કેટલાક શ્રાવકો આવું દેખીને ભક્તોના સમૂહરૂપ અન્ય સમુદાય કરવા ઇચ્છે છે. સર્વ ગચ્છના સાધુઓ ભેગા થઇને હેંગની કોન્ફરન્સ પેઠે અમુક નિર્ણયપર આવી શકે તેમ નથી. સંઘાડા વા ગચ્છની ક્રિયાઓને ભિન્ન મતવાળા સાધુઓ માને વા છોડે એવું દેખાતું નથી. કયા ગચ્છ વા કયા સંઘાડાની ધર્મક્રિયાઓ પરિપૂર્ણ શાસ્ત્રાધારે છે એવો નિર્ણય, સર્વ સંઘાડાના સાધુઓ ભેગા મળીને લાવી શકે તેમ સંભવતું નથી. ઘણા શ્રાવકો વા સાધુઓ જે ગચ્છની ક્રિયાઓને માને તે સત્ય કહેવાય એમ પણ નિર્ણય પર આવી શકાય તેમ નથી. દરેક ગચ્છના સાધુઓ, પોતપોતાના પૂર્વાચાર્યોના લેખો મૂકીને અન્ય ગચ્છના આચાર્યોની માન્યતા સ્વીકારી શકે નહીં. અદીર્ઘ દૃષ્ટિવાળા અને અનીતિના માર્ગે પણ પોતપોતાના ગચ્છની ઉન્નતિ ઇચ્છનારા સાધુઓ જેમ જેમ વિશેષ પ્રગટે તેમ તેમ સ્વમત આગ્રહ અને કલેશની ઉદીરણા વિશેષ થતી જાય. આવા સંયોગોમાં શું કરવું અને શું સત્ય માનવું ? દરેક ગચ્છની ક્રિયાઓનું ઉંડા ઉતરીને સ્વરૂપ તપાસવું. આવું જાણી અને દેખીને જૈનધર્મની શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ થવું નહીં. ગચ્છો પૈકી પોતે જે ગચ્છમાં હોય તેમાં રહેતાં છતાં અન્યગચ્છની સાથે કલેશની ઉદીરણા ન થાય અને મૈત્રી ભાવ સચવાય તેવી રીતે વર્તવું. ગચ્છોની ભિન્ન ભિન્ન ધર્મક્રિયાઓની માન્યતાઓને શ્રીતીર્થંકર વિના કોઇ એક કરી શકે તેમ નથી. શ્રીમદ્ શ્રીહીરવિજયસૂરિએ પોતાના વખતમાં અન્યગચ્છોની સાથે ચર્ચાની ઉદીરણા કરીને કલેશ ન કરવો એવો ઠરાવ કર્યો હતો. હાલના જમાનામાં તેવી રીતની ઉન્નતિ થાય એવા દરેક ગચ્છના સાધુઓએ ભેગા મળી ઠરાવ કરવા જોઇએ, અને પરસ્પર સંપ થાય તેમજ જૈનોની ઉન્નતિ થાય એવા ઠરાવો ઘડવા જોઇએ. આ પ્રમાણે વર્તવામાં નહીં આવે તો જૈનધર્મનો ફેલાવો કરી શકાશે નહીં. ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરી ગણીને આગળ વધવું જોઇએ.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૧૧ ને રવિવાર. તા. ૬ અક્ટોબર સને ૧૯૧૨.

આગમોના આધારે ચારિત્ર પાળીને આત્મકલ્યાણ ઇચ્છનારા દરેક ગચ્છ વા સંઘાડાના સાધુઓએ જે જે બાબતોમાં મળતાપણું આવતું હોય, અને જે જે બાબતોમાં મળતા રહીને કાર્ય કરવાનું હોય તેમાં મળતા રહીને વર્તવું. કોઇની ઉન્નતિ દેખીને ઇર્ષ્યા. દ્વેષ, વા અહંતા ખટપટ જેવું કરવું નહીં. કોઇની નામ દઇને નિંદા કરવી નહીં તેમજ નીતિની બહાર સ્પર્ધા કરવી નહીં. શિથિલ સાધુઓના શિથિલાચાર દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો પણ સાધુધર્મની મર્યાદા ઉલ્લંઘીને કોઇની સાથે વિરોધ કરવો નહીં. દરેક ગચ્છના વા સંઘાડાના સાધુઓ ભેગા મળીને એક ઠેકાણે અભ્યાસ કરીને મૈત્રીભાવ વધારે એવી રીતની સાધુ પાઠશાળાઓ સ્થાપવા ઉપદેશ દેવો જોઇએ. સર્વ ગચ્છના અને સર્વ સંઘાડાના સાધુઓને મેળ રહે એવા સામાન્ય નિયમો સ્થાપવા કે જે વડે સાધુઓ સ્વપરનું કલ્યાણ કરીને જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરે. સામાન્ય બાબતને મોટું રૂપ આપીને તકરારો કરી પ્રમાદદશામાં પડવું ન જોઇએ. હાલમાં થોડા માસ ઉપર શ્રીમદ્ આત્મારામજી મહારાજના સંઘાડાએ કેટલાક નિયમો ઘડયા છે અને તેમાંના કેટલાક તો જમાનાને અનુસરી ઉપયોગી છે. સાધુઓ જો પોતાના ચારિત્રમાર્ગ તરફ જોશે નહીં અને પરસ્પર એક બીજાની અદેખાઇ, નિન્દા, ક્લેશ અને શિથિલતાને સેવશે તો ગોરજીઓની પેઠે હલકા પડી જશે અને પોતાની ઉન્નતિના પર કુહાડો પોતાના હાથે મૂકશે એમ થશે. શ્રાવકોને ગમે તેમ કરીને, અન્ય સાધુઓની નિન્દા કરીને પોતાના રાગી કરવા, આવી ખરાબ ટેવ જે સાધુઓમાં હશે તે સાધુ ધર્મ-દ્રોહી ગણાશે. ખરૂં પૂછવામાં આવે તો તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે કેટલાક સાધુઓ પરસ્પર એક બીજાની ઇર્ષ્યા. નિન્દા તથા એક બીજા ઉપર આળ મૂકીને શ્રાવકોની આગળ હલકા પડે છે, અને તેથી સામાન્ય રૂચિધારક ગૃહસ્થોની સાધુ તરફની રૂચિ ઘટતી જાય છે. એકે કાંઇ સ્થાપ્યું હોય તો બીજાએ ઉત્થાપવું, આવી ટેવ પણ કેટલાક સાધુઓમાં હોય છે, તેથી શ્રાવકોને પોતાના પક્ષમાં લેવા પોતપોતાનાવાળા અને તેટલું તેઓ કરે છે. અને અન્તે પરિણામ એ આવે છે કે શ્રાવકોની સાધુઓ તરફ રૂચિ ઘટતી જાય છે. સાધુઓમાં મોટા કહેવાતા સાધુઓમાં ઘણી બાબતોમાં પરસ્પર ભિન્નતા દેખીને શ્રાવકો પણ પક્ષાપક્ષી કરીને જૈનશાસનની પડતીમાં ભાગ

લે છે. હવે જમાનો બદલાયો છે, ઘાટ બદલાયો, વેપાર બદલાયા, વસ્ત્રો બદલાયાં, અન્ય ઘણા ધર્મો હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા. હવે તો સાધુઓએ શિથિલતાનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ પ્રેમથી એક બીજાની સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કરી જૈનશાસનની ઉન્નતિમાં પરસ્પર મળીને કાર્ય કરવાં જોઇએ. સ્થાનકવાસીઓ અને દિગંબરોની સાથે પણ મળતી આવતી બાબતમાં મળતા રહીને તે તે બાબતોમાં ભેગા રહીને જૈનધર્મની ઉન્નતિનાં કાર્ય કરવાં જોઇએ. કેટલાક જૈનધર્મીઓ જૈનધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તેનાં મૂળ કારણો શોધીને ચાંપતા ઉપાયો લેવા જોઇએ. જૈનતત્ત્વોનો ફેલાવો કરવા પુસ્તકોનો ફેલાવો કરવો જોઇએ. જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર કરવા જે જે યોગ્ય લાગે તે સર્વ ઉપાયો ગ્રહણ કરવા જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૧૨ ને સોમવાર. તા. ૭ મી અકટોબર. સને ૧૯૧૨.

ધર્મોદય લક્ષણ-જ્યારે ધર્મનો ઉદય થવાનો હોય છે ત્યારે ઉત્તમ મહાત્માઓ પ્રગટે છે. શાન્ત, દાન્ત, વૈરાગી, ત્યાગી, ગુણાનુરાગી, જ્ઞાની એવા સાધુઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ધર્મની ક્રિયાદિ બાબતની સામાન્ય તકરારો સંબંધી અલક્ષ થાય છે, હઠ કદાગ્રહનો ત્યાગ દેખવામાં આવે છે. સમાજ મંડલો વગેરેદ્વારા ઉન્નતિની હીલચાલો દેખવામાં આવે છે, કુસંપ આદિ અવનતિનાં મૂળીઆંને મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખવામાં આવે છે. લોકો સત્યના રાગી થતા દેખવામાં આવે છે. સાચું એ મારૂં એવી માન્યતાને સ્વીકારનારા લોકો ઉત્પન્ન થાય છે. અહંકાર અને દ્વેષને દૂર કરીને ધર્મ કાર્યની સેવા કરનારા મનુષ્યો પ્રગટી નીકળે છે. સાધુઓ ઉપર ગ્રહસ્થોની ભક્તિ વધતી જાય છે. સાધુઓ પોતાના આચાર વિચારમાં તત્પર રહે છે. અને ગ્રહસ્થો ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે વર્ગનું આરાધન કરવા તત્પર રહે છે. પ્રગતિના માર્ગ તરફ લોકોની રૂચિ થવા માંડે છે. દેવ, ગુરૂ અને ધર્મની શ્રદ્ધા લોકોમાં વધવા માંડે છે. અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહ, ત્યાગ, દાન, તપ, પરોપકાર વગેરે ગુણોનો આદર કરવા લોકોનાં મન તૈયાર થાય છે. આગમોના ઉપર લોકોની શ્રદ્ધા

વધવા માંડે છે. અહંત્વ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વગેરે દોષોનું જોર મંદ પડે છે. પ્રાણાર્પણ કરીને પણ ધર્મની રક્ષા કરવી, એવી લોકોમાં ભાવના ખીલી ઉઠે છે. આત્મભોગ આપીને ધર્મનો પ્રચાર કરવા માટે સમર્થ પુરૂષો ત્યાગીના વેષમાં જગત્માં વિચરવા માંડે છે. નીતિના નિયમો ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા થતી જાય છે. સાધુઓ અને ગૃહસ્થોમાં શુદ્ધ પ્રેમ અને સંપનાં ચિન્હો પ્રગટપણે દેખાય છે. ધર્મના ઉદયમાં આવતાં વિઘ્નો પાછાં હઠતાં જાય છે. ઉત્તમ વક્તાઓ, લેખકો, યોગીઓ, જ્ઞાનીઓ તપસ્વીઓ, શોધકો, ભક્તો ઘણા પ્રગટ થયેલા જોવામાં આવે છે. ઉત્તમ શિષ્યો અને ઉત્તમ ગુરૂઓ દેખવામાં આવે છે. અનેક શૂરા મહાત્માઓ ધર્મને વધારવાના કાર્યોમાં લાગેલા દેખાય છે. ગુરૂઓના ઉપદેશ પ્રમાણે સર્વસ્વ અર્પણ કરનારા શિષ્યો દેખવામાં આવે છે. નાત જાતના ક્લેશો, ભેદો શાન્ત થતા દેખવામાં આવે છે. સંકુચિતદષ્ટિનો ત્યાગ કરીને લોકો વિશાલદષ્ટિથી દેખવા લાગે છે. ગુણાનુરાગથી લોકો એક બીજાના ગુણો તરફ દેખવા લાગે છે. જ્ઞાન તરફ લોકોની અભિરૂચિ વધવા માંડે છે. અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ લોકોનું મન ખેંચાય છે. હજારો ગુરૂકુલો, પાઠશાળાઓ, સ્થાપન થયેલી દેખવામાં આવે છે. ભાવીભાવને એકાન્તે માનીને આળસુ બનેલા લોકો પણ ધર્મ ધ્યાન તરફ રૂચિ ધરાવનારા થાય છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુનાં વચનો પર પ્રેમ જાગે છે. ગુરૂની ભક્તિ ઘણી દેખાય છે. ઉપયુક્ત–લક્ષણોથી ધર્મોદય થવાનો છે એમ માલુમ પડી આવે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભાદરવા વદિ ૦)) ને ગુરૂવાર. તા. ૧૦ મી અકટોબર સને ૧૯૧૨.

ભક્તિ સેવા વગરનું જ્ઞાન પોતાના આત્મામાં સરસતા પ્રગટાવવા સમર્થ થતું નથી. કોઇ સેવા કરે છે પણ તેનામાં જ્ઞાન હોતું નથી. કોઇનામાં જ્ઞાન હોય છે પણ ભક્તિ સેવા વિનાનો શુષ્ક હોય છે. કોઇમાં દયા-શ્રદ્ધા હોય છે પણ જ્ઞાન હોતું નથી. કોઇનામાં પરોપકાર ગુણ ખીલ્યો હોય છે પણ દર્શન ગુણ હોતો નથી. સર્વ પ્રકારના ગુણો, એક વ્યક્તિમાં સંપૂર્ણ ખીલેલા હોય એવું જોવામાં આવતું નથી. અજ્ઞાનિયો શરીરના

આકારથી મનુષ્યની પરીક્ષા કરી શકે છે. મધ્યમ પુરૂષો તેનાં આચરણો તપાસે છે. જ્ઞાનિપુરૂષો શરીરમાં રહેલા એવા આત્માને દેખે છે. તેઓ શરીરરૂપ પેટીને દેખીને ખુશ થતા નથી પણ શરીરરૂપ પેટીમાં રહેલા આત્માને દેખી ખુશ થાય છે, તેથી તેઓ પરના શરીરમાં રહેલ આત્માનું પોતાના આત્માની પેઠે શુદ્ધ પ્રેમથી સન્માન ઇચ્છે છે. "પોતાને જેવું તેવું પરને" આવી જ્ઞાનિયોની દૃષ્ટિ થઇ જાય છે. જ્ઞાનિયો મૂઢ મનુષ્યોની પેઠે શરીરના મેળાપો મેળાપ માનતા નથી. જ્ઞાનીઓ, શરીરમાં રહેલા આત્માની સાથે મેળાપ રાખે છે તેથી બાહ્યના કરતાં અન્તરના મેળથી તેઓ ખરેખરા મેળને નભાવી શકે છે. આત્માના મેળ વિનાનો બાહ્ય મેળ સદા પ્રિયકર રહેતો નથી. ખરા જ્ઞાનીઓ પ્રેમલક્ષણાભક્તિની સેવા પ્રબોધે છે. **જગત્ના જીવોની યથાયોગ્ય સેવા કરનારા મનુષ્યો જે ધર્મમાં પ્રકટી નીકળે છે તે કાળમાં તે ધર્મ તરફ દુનિયાનું આકર્ષણ થાય છે.** જ્ઞાનીઓ પોતાના આત્માને જાણીને બેસી રહેતા નથી. અનુદ્યોગી આત્મા અભિનવવીર્ય પ્રગટાવી શકતો નથી. જ્ઞાનીઓની દયા દેશકાલના અનુસારે ઉત્તમ હોય છે. જ્ઞાનીઓ માન અને અપમાનના અધ્યવસાયોને જીતી લે છે. કારણ કે તેઓ માન અને અપમાનથી પોતાના આત્માને ન્યારો દેખે છે. માન અને અપમાનના સંયોગોમાં પણ જ્ઞાનીઓ પોતાનું કાર્ય કર્યા કરે છે. જ્ઞાનીઓ દુનિયા મારા તરફ કેવો અભિપ્રાય ધરાવે છે તે તરફ દૃષ્ટિ દેતા નથી પણ દુનિયાનું શ્રેય કેવી રીતે કરવું એજ લક્ષ રાખીને સુકાર્યો કર્યા કરે છે. જ્ઞાનીઓ તત્ત્વરમણતા વડે સ્વતંત્ર સહજાનન્દનો ભોગ ભોગવે છે તેથી તેઓ દુનિયાની પેઠે પર વસ્તુઓના ગ્રહણ ત્યાગની હાય વરાળમાં મુંઝાઇ જતા નથી. જ્ઞાનીઓ દેશ, જાતિ, લિંગ, વેષ, આચાર આદિના મર્યાદિત વ્યવહારથી સર્વ જીવોની દયા-સેવા કરવામાં સંકુચિતતા ધારણ કરતા નથી. તેઓનું હૃદય ક્ષેત્ર વિશાલ હોય છે. "મોટાનું સર્વ મોટું" એવું તેમનામાં દેખાય છે. જ્ઞાનીઓ, આચારો અને વિચારોના ભેદના સૂક્ષ્મ આશયો જાણીને સ્યાદ્વાદદૃષ્ટિથી સમાધાન કરે છે અને અગમ્ય માર્ગ તરફ પ્રગતિ કર્યા કરે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આસો સુદિ ૧ ને શુક્રવાર. તા. ૧૧ મી અકટોબર ૧૯૧૨.

આત્મન્ !!! ભુતજીંદગીનું સ્મરણ કર! વર્તમાન જીવન કેવું વહે છે તેનો વિવેક કર. મનુષ્યોને જાગ્રત કર વા પ્રયત્ન કર ! મનુષ્યોને ધર્મમાર્ગ પ્રતિ વાળ ! મિથ્યા એવી વસ્તુઓના મમત્વમાં જીવો મુંઝાઇને અમૂલ્ય એવી જીંદગીને હારે છે. અજ્ઞાનથી જીવો માટીના ઘર જેવી જડ વસ્તુઓમાં મમત્વથી બંધાઇને અંધારામાં પ્રવેશ કરે છે, તેઓ પોતાના આત્માની મહત્તા અવબોધે તો અન્યોના આત્માઓ પ્રતિ ઉચ્ચભાવ ધારણ કરતાં શીખે. રજોગુણ અને તમોગુણથી મનુષ્યો સત્ય તરફ ગમન કરી શકતા નથી. આત્માને સમ્યગ્ આત્મરૂપે અવબોધ્યા વિના જડની કિમ્મત કરતાં આત્માની મહત્તા જણાતી નથી, અને જ્ઞાન વિના શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરી શકાતો નથી. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી આગમસારમાં કથે છે કે પંચપરમેષ્ઠિ પૂજ્ય આત્મા છે. પંચપરમેષ્ઠી આત્માના ગુણો પ્રગટાવવામાં નિમિત્તકારણ છે, અને ઉપાદાનકારણ આત્મા છે. આત્માજ પંચપરમેષ્ઠિરૂપ છે. ઉપાદાનપણે આત્મામાં પંચપરમેષ્ઠિના ગુણો સત્તાએ રહેલા છે તેનો આવિર્ભાવ કરવા શુદ્ધોપયોગથી શુદ્ધ ચારિત્રમાં સ્થિર થવાની જરૂર છે. પુદ્ગલના સંગથી રહિત એવો જ્યારે આત્મા થશે ત્યારે ચોરાશીના ફેરા ટળવાના છે. પરમાત્માનું અવલંબન લેઇને આત્મામાં રહેલી પરમાત્મ સત્તાને પ્રગટ કરવા તીક્ષ્ણ ઉપયોગ વડે આત્મામાં રમણતા કરવાની જરૂર છે. જે પુદ્ગલોની દુનિયા યાચના કરે છે અને જે પુદ્ગલો માટે દુનિયા લડી મરે છે તે પુદ્ગલોમાં સુખ નથી. તે પુદ્ગલોની એંઠને અનંત જીવોએ ભોગવી છે તેમાં હવે કેમ રાચવું જોઇએ, અને માચવું જોઇએ ? અલબત્ત ન રાચવું જોઇએ અને ન માચવુ જોઇએ. જે લક્ષ્મી વગેરે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની કંઇ કિમ્મત નથી તેની લોકો કિમ્મત કલ્પીને અમૂલ્ય એવા મનુષ્યો વગેરેના આત્માઓના ભલા માટે કંઇ પણ કરતા નથી, તેવા લોકો હજી મનુષ્યપણાની ખરી કિમ્મત સમજી શકવાને લાયક બન્યા નથી. અજ્ઞાની લોકોને સમાનધર્મીઓ ભૂખે મરે છે, દુઃખી થાય છે તેની કંઇ પરવા નથી અને જે લક્ષ્મી કે પરભવમાં એક પગલું પણ સાથે ભરનાર નથી, તેને માટે તેઓ મરી મથે છે. જડ વસ્તુઓની આગળ આત્માઓ દેવો જેવા છે, તેમ છતાં દેવો જેવા આત્માઓની સેવાભક્તિ ત્યજીને અજ્ઞાની લોકો જડ એવી લક્ષ્મીને દેવ તરીકે માનીને પોતાની જીંદગીને

બરબાદ કરે છે. જડ વસ્તુઓની આગળ આત્માઓની કંઇ મહત્તા નથી એવું જેઓ માને છે તેના હૃદયમાં કદી પ્રભુની વા પ્રભુના ગુણોનો ધ્યેયરૂપે વાસ થતો નથી. એવા લોકોને પણ જાગ્રત્ કરીને આત્માની મહત્તા સમજાવવા પ્રયત્ન કર !

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આશો શુદિ ૨ ને શનિવાર. તા. ૧૨ મી અકટોબર ૧૯૧૨.

શ્રદ્ધા વિના કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. શ્રદ્ધાથી આત્મામાં કાર્ય કરવાની શકિત વધે છે. શ્રદ્ધા વિના આત્માની હાનિ થાય છે. મંત્રના આરાધનમાં પણ શ્રદ્ધા વિના ઇષ્ટ સિદ્ધિ થતી નથી. પુત્રની પિતાના ઉપર શ્રદ્ધા હોય છે તો પિતાના હાથે પુત્રનું ભલું થાય છે. પુત્રીની માતા ઉપર શ્રદ્ધા હોય છે તો પુત્રીનું હિત કરવામાં માતાની લાગણી પ્રેરાય છે. ભકતોની ગુરૂ ઉપર શ્રદ્ધા હોય છે તો ગુરૂના ઉપદેશ વડે તેઓનું કલ્યાણ થાય છે. શિષ્યની ગુરૂ ઉપર શ્રદ્ધા હોય છે તો ગુરૂની વાણીની અસર સારી થાય છે અને ગુરૂના સદુપદેશ પ્રમાણે શિષ્ય પ્રવર્તે છે, અને તેથી તે આત્મોન્નતિ કરી શકે છે. સંશયશીલ આત્મા હણાય છે અને શ્રદ્ધાશીલ આત્મામાં ઉદય થાય છે. શ્રદ્ધાના ઉપર એક શેઠનું અને કઠીયારાનું દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે સમજવું:-

એક નગરમાં એક સાધુ રહેતો હતો, તેની સેવા એક વણિક શેઠ કરતો હતો. ગુરૂને દરરોજ દેવતાની સાધના માટે વિનંતિ કરતો હતો પણ ગુરૂ તેને યોગ્ય જાણતા નહોતા. એક દિવસે તેણે સાધુને કહ્યું કે મને મંત્ર આપો. આપ્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી. સાધુએ તેને મંત્ર આપીને કહ્યું કે ગામની બહાર એક વડતળે ધૂળનો ઢગલો કરી તેના ઉપર તરવાર ઘેચીને તું ઝાડ ઉપર ચઢીને મંત્ર ભણી ભૂસકો માર કે જેથી તને દેવતા તુર્ત પ્રત્યક્ષ થશે. પેલો વાણિયો ગામની બહાર વડના ઝાડ નીચે તરવાર ઘેચી ઝાડ ઉપર ચઢ્યો. મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે શું આ વાત ખરી હશે ? આ તો મારા નાશનો ઉપાય લાગે છે. એમ ચિંતવી નીચે ઉતર્યો, પાછો વૃક્ષ ઉપર ચડ્યો અને પડવાની તૈયારી કરતાં વિચારવા

લાગ્યો કે આ કાળમાં દેવતા ક્યાંથી આવે ? દેવતા હશે કે કેમ ? સાધુને ભ્રાન્તિ થઇ હશે અથવા તેઓનું વચન અસત્ય હશે ? આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ઉતરતો હતો અને પાછો ચઢતો હતો. દશબાર વાર એમ ચઢ્યો ને ઉતર્યો. એવામાં ત્યાં એક કઠિયારો ભારી લેઇને આવ્યો તેણે શેઠને બધું વૃત્તાંત પૂછ્યું. કઠીયારાએ તે કાર્ય કરવાનું માથે લીધું અને મંત્ર શીખી વૃક્ષ પર ચઢીને મંત્ર બોલી પડયો કે તુર્ત વચમાંથી દેવતાએ ઝીલી લીધો અને ઇષ્ટ વર આપ્યું. અને દેવતા જવા લાગ્યો ત્યારે શેઠ કહેવા લાગ્યો કે હે દેવ ઉભા રહો ! હવે હું મંત્ર ભણી ઝાડ પરથી પડું છું. દેવતાએ કહ્યું કે હવે માથાકૂટ ન કર ! હવે પડીશ તો મરી જઇશ. એ તો વિશ્વાસથી કાર્ય થાય છે. આ પ્રમાણે કહી દેવતા અન્તર્ધાન થઇ ગયો. આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી સમજવાનું કે શ્રદ્ધાથી દેવીશકિતયો ખીલે છે, શ્રદ્ધાથી નાનું બાળક માતાના ખોળામાં રમે છે અને તેનું પોષણ થાય છે. શ્રદ્ધા વિના કોઇ પણ કાર્ય કરી શકાતું નથી. શ્રદ્ધા વિના દુનિયાનો વ્યવહાર ચાલી શકે નહીં. પરોક્ષ એવા પરમાત્મા ઉપર પણ શ્રદ્ધા વિના ભક્તિ રહે નહિ. શ્રદ્ધા એજ ધર્મનું મૂળ છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આશો સુદિ ૩ ને રવિવાર. તા. ૧૩ મી અકટોબર ૧૯૧૨.

જૈનોમાં પણ સુધારકો અને જુનાઓ એમ બે પક્ષ પડવાનો સંભવ જણાય છે. જૈનધર્મના આગમોની માન્યતા અને આચાર વિચારથી ભ્રષ્ટ એવા કુધારાને સુધારાના નામે ચલાવનારાઓને વિજય પ્રાપ્ત થવાનો નથી. જૈન સુધારાની વ્યાખ્યા હાલના કેટલાક કુધારકો કરે છે તે સુધારાની વ્યાખ્યા પરિપૂર્ણ સાચી નથી. જૈનાગમોની શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ અને સદાચારોથી ભ્રષ્ટ એવા સુધારાભાસકો પોતાની ભૂલોને દેખશે, અને પોતાના વિચારોમાં ખામી દેખીને આગમોના આધારે પ્રવર્તશે તો તેમનામાં બળ પ્રગટશે. સુધારાભાસકો વિચારે છે કે લોકોને અમારી તરફ વાળવામાં સાધુઓ હરકત કરે છે પણ સાધુઓનું મૂળ ખોદી કાઢવામાં આવે તો માર્ગ સાફ થાય. આવા તેમના વિચારોમાં જુસ્સાના આવેશથી તેઓ

ભૂલ દેખતા નથી પણ સત્યની દૃષ્ટિએ દેખતાં ઘણી ભૂલો રહે છે. આપણા જૂના રીત રીવાજોને અને આગમોને બાધ ન આવે એવી રીતે જમાનાને અનુસરી પ્રગતિ કરી શકાય એવી સ્થિતિમાં આચારો મૂકવા એજ સુધારો કહી શકાય. જે લોકો જૈનાગમો જાણતા નથી અને જૈનાગમોની નિન્દા કરે છે, તેઓ મૂર્ખનું ડહાપણ ધારણ કરે છે. યોગ્ય એવા સુધારાઓ કરવાની જરૂર છે અને તે બહુ ડહાપણ ભરેલી રીતે ધીમે ધીમે આગમોને આગળ કરીને કરવાના છે, એમ જો નહીં કરવામાં આવે અને સ્વચ્છંદ મતિથી નાસ્તિકતાનો ફેલાવો કરવામાં આવશે, તો ત્રિશંકુના જેવી અવસ્થા થઇ પડશે. પ્રાચીનકાલથી જૈનો આગળ પડતો ભાગ લેનારા છે. જૈનોના આગમોમાં જે સદાચારો અને સદ્‌વિચારો દર્શાવ્યા છે તે સુધારકોની છેલ્લી શોધ છે. આપણું પ્રાચીન તપાસવામાં આવે અને તેનો સુધારકોના સુધારાની સાથે મુકાબલો કરવામાં આવે તો પ્રાચીનની સત્યતા જણાઈ આવશે. પાશ્ચાત્ય લોકો આપણા પ્રાચીન તત્ત્વોની પ્રશંસા કરે છે. પાશ્ચાત્ય લોકોનું બધું ખરૂં છે એવો ભ્રમ કદિ રાખવો નહિ. પાશ્ચાત્યોના આચારો વિચારો અને આપણા આચારો વિચારોનો મુકાબલો કરીશું તો તેમાં આપણું સત્ય લાગશે, સંપ-પ્રેમ, સહાય, ઉદ્યમ, બહાદુરી, ખરી નીતિ, ટેક, સહન શીલતા, આત્મ ભોગ વગેરે આપણા ગુણો તેઓમાં ગયા અને દુર્ગુણોથી આપણે મિત્રાચારી કરી તેથી આપણા લોકોની અવનતિ થઇ છે. આત્માના ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની તૈયારી કરો. જુનાઓએ તુચ્છ અને વ્હેમી બાબતોમાં 'વ્હોરાના નાડા'ની પેઠે કદાગ્રહ કરીને યોગ્ય સુધારાના ઉદય માર્ગમાં કાંટા નાખવા નહિ. આત્માના ગુણોથી આપણો ઉદય થવાનો છે. પોતાના આત્માની મહત્તા અવબોધો. પોતાના આત્માની પેઠે અન્યોને ગણીને તેઓની સાથે શુદ્ધ ભાવથી વર્તીને તેઓને મદદ કરો. શ્રી મહાવીર પ્રભુના માર્ગમાં સ્થિર થાઓ. શ્રદ્ધાથી આત્મબળ ખીલશે અને તેથી આપણો ઉદય થશે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આસો સુદિ ૪ ને સોમવાર. તા. ૧૪ મી અકટોબર ૧૯૧૨.

અધ્યાત્મશાસ્ત્રો વડે આત્માનું સ્વરૂપ અવબોધીને આત્માનું સ્વરૂપ અનુભવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આત્માનો આનન્દ આસ્વાદ્યા વિના પર-ભાવની તૃષ્ણાનો દાહ ટળતો નથી, અને તે વિના ખરી શાન્તિ થતી નથી. આત્માનો અનુભવ કરીને આત્મામાં રમણતા કરનારાઓ જે પ્રકાશ ખીલવે છે તે બાહ્ય વિદ્યાના અભ્યાસકો અવબોધવાને શક્તિમાન્ થતા નથી. આગમોમાં કહેલું એવું આત્માનું સ્વરૂપ જાણીને શુષ્કજ્ઞાનની લુખાશમાં પડી રહેવું નહિ. કિન્તુ આત્મામાં ઉંડા ઉતરીને નિર્વિકલ્પદશામાં સ્થિર થઇ શુદ્ધ જ્ઞાનનો અનુભવ લેવો. શાબ્દિક તાર્કિક ઝઘડાઓની વિટંબનામાં અહંત્વ સ્ફુરે છે. બાહ્ય પદાર્થોમાં વારંવાર અહંત્વ સ્ફુરે છે તેથી આત્માના આનન્દરસની નદીઓ, વાદના પ્રદેશમાં કલેશ તાપથી સુકાઇ જાય છે. જે મનુષ્ય એકવાર આત્માના શુદ્ધધર્મમાં રમણતા કરવાને ઉંડો ઉતરે છે, અને કંઇક અનુભવ મેળવે છે તેને ફક્ત બાહ્ય જીવને જીવવાની રૂચિ રહેતી નથી. જે મનુષ્ય અન્તરના શુદ્ધ આત્મામાં તલ્લીન થઇને આત્માના આનંદરસને પ્રગટાવે છે, તેનું બાહ્યજીવન પણ આનન્દની કાન્તિથી ખીલેલું લાગે છે. આત્મામાં અન્તર્દૃષ્ટિથી ઉંડા ઉતરવાથી કર્મની પ્રકૃતિયો ટળે છે અને ભેદભાવના નિયમોનું એકાન્ત સાંપ્રદાયિક રચનાઓનું બંધન તેને અબંધરૂપ લાગે છે, અને તે અસંખ્ય ભેદોમાં છુપાયલા આત્માઓને પોતાના જેવો દેખવા સમર્થ બને છે, અને તેથી તે વિશુદ્ધ પરિણામતા વીર્યોલ્લાસને ધારણ કરવા સમર્થ બને છે. આત્માના જ્ઞાનની ઉદ્ભાવાવસ્થામાં શુદ્ધ પ્રેમનો પ્રવાહ અનવધિ વહેવા માંડે છે, અને તેથી ઉચ્ચ પરિણામને ધારણ કરનાર આત્મા, ઉપરના ગુણ સ્થાનકને પ્રાપ્ત કરે છે. બાહ્ય દુનિયાના સ્વરૂપને તે બાહ્યરૂપને તે બાહ્યરૂપે દેખે છે, અને અન્તરને અન્તરૂપણે દેખે છે તે તટસ્થપણું સર્વને દેખતો છતો સામ્યના પ્રદેશો તરફ પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને પ્રભુ શ્રીવીરનાં વચનોના અનુસારે આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશે રહેલી અનંતજ્ઞાનાદિ ઋદ્ધિના પ્રદેશો પાસે વસવારૂપ પોતે છે, અને એ પ્રદેશ પણ પોતે છે એમ અનુભવીને ભેદદૃષ્ટિનો અભેદ ભાવમાં લય કરે છે. શ્રુતજ્ઞાન વડે આત્મદ્રવ્યની ઉપાસના કરનારો પોતે પોતાને કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન, અપાદાન, અને અધિકરણકારકરૂપે અનુભવે છે અને તે સર્વ કારકોને પોતાનામાં અભેદરૂપે દેખે છે અને પરમસુખની ખુમારી પામે છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આસો સુદિ ૫ ને મંગળવાર. તા. ૧૫ મી અક્ટોબર સને ૧૯૧૨.

આત્મન્! પોતાના શુદ્ધધર્મનું અન્ય કોઇથી અપમાન થવાનું નથી. બાહ્ય સંયોગો તરફ અવલોકતાં માન અને અપમાન છે પણ અન્તરની દૃષ્ટિથી આત્માના શુદ્ધધર્મના ધ્યાનમાં વિચારતાં માન અને અપમાનની કલ્પના આત્માને કડનવા શક્તિમાન થતી નથી. અશુદ્ધ રાગદ્વેષની પરિણતિવડે પોતાનું અપમાન પોતાના હાથે કરી શકાય છે. જે મનુષ્યો અન્યોના આત્માઓનું અપમાન કરવા ઇચ્છે છે તેઓ પ્રથમ અશુભેચ્છા વડે પોતાના આત્માનું અપમાન કરે છે. કારણ કે અપમાન કરવાની અશુભપરિણતિવડે પ્રથમ પોતાના આત્માને કલંકિત કરે છે. જેઓ અન્યોના આત્માઓને ધિક્કારી કાઢે છે, તેઓ પ્રથમ આત્મામાં ઉત્પન્ન થયેલી અશુભપરિણતિ વડે પોતાને ધિક્કારી કાઢીને નીચ બને છે. જેઓ અન્યોનું જે જે અશુભ ઇચ્છે છે તેઓને તે તે અશુભપરિણતિવડે અશુભ પ્રાપ્ત થાય છે. રાગદ્વેષવડે અન્યો પ્રતિ જેવું ઇચ્છવામાં આવે છે તેવું રાગદ્વેષની પરિણતિથી પરિણામ પામેલા આત્માને પ્રાપ્ત થાય છે. અન્તરમાં આ સંબંધી વિશેષ વિચાર કરવામાં આવે તો કદી કોઇનું અપમાન કરવાની વૃત્તિ થાય નહિ, તેમજ અન્તરમાં આ સંબંધી ઉપયોગ દેવામાં આવે તો રાગદ્વેષની પરિણતિવડે લેપાયમાનપણું થાય નહિ તથા આત્માની શુદ્ધિમાં પ્રતિદિન વૃદ્ધ થતી જાય. અન્ય મનુષ્યો અપમાન-ધિક્કારની જે જે ચેષ્ટાઓ કરે તેનો આત્માને સંબંધ નથી, એવો નિશ્ચય કરીને આત્માને નિર્લેપ ભાવવો. અસંખ્યપ્રદેશી આત્માનું અન્તરદૃષ્ટિથી અવલોકતાં કોઇ અપમાન કરવા સમર્થ નથી. માન અને અપમાનમાં મમત્વની કલ્પના કરનારી બહિર્વૃત્તિથી શુદ્ધાત્મા ન્યારો છે, અને તેના સ્વભાવમાં રમણતા કરવી એજ મુખ્ય કાર્ય છે એવો નિશ્ચય કરીને તેમાં સદા તન્મય રહેનારને માન અને અપમાનમાં સમત્વ રહે છે. આવી દશાના વિચારોને આચારમાં મૂકયા વિના હોળીના રાજાની પેઠે વા ઉન્માદીની પેઠે શુષ્કપણું ધારણ કરવાથી આત્મ કલ્યાણ થતું નથી. કોઇ પણ આત્માનું અપમાન કરીને તેનામાં ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરવાથી ભાવહિંસાનો દોષ લાગે છે. સાધુપણાની ઉચ્ચ ભૂમિકામાં પ્રવેશ કરતાં પ્રમાદ ન નડે એવો ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. **આત્માના સદ્ગુણોમાં વિઘ્ન નાંખનારી માનાપમાનની વૃત્તિને જીતવાથી પોતાના આત્માને ખરા રૂપે દેખી શકવાનો અનુ-**

ભવ પ્રકટે છે. લાખો ઘણા આવા વિચારો કરીને પણ એક ઘણું આચારમાં મૂકવાનો નિશ્ચય કરીને આન્તરિક જીવન વડે જીવવું જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આસો સુદિ ૯ ને શનિવાર. તા. ૧૯ મી અક્ટોબર ૧૯૧૨.

સદ્વિચારો વડે દુનિયાને જાગ્રત્ કરી શકાય છે. જે આત્માઓમાં સદ્વિચારો પ્રગટે છે, તેઓ હળવે હળવે તે પ્રમાણે વર્તવાની ગતિ કર્યા કરે છે. **મગજને વિશ્રામ મળે તેમ વર્તવાની જરૂર છે. મગજ થાકે એટલે વિચારો કરતાં બંધ પડવું જોઇએ.** નેપોલીયન બોનાપાર્ટમાં એવી શક્તિ હતી કે તે પોતાની મરજી પ્રમાણે ઉંઘે, તે ધાર્યા વખતે સુઇ જતો અને ધાર્યા વખતે ઉઠતો. તે ચાલતી લડાઇએ આનન્દથી કાવ્યો રચતો હતો. પોતાની પાસે પડેલા બંદુકના ગોળાથી ધૂળ ઉડતી તેને તે લખેલા કાગળ ઉપર નાખતો. તે અડધા કલાક પર્યંત ઉંઘતો. **તેનો દૃઢ સંકલ્પ હતો કે જેથી તે ધારે તે પ્રમાણે તેને ઉંઘ આવતી હતી.** અમેરીકાના રૂઝવેલ્ટમાં પણ મગજને તાબે રાખીને કાર્ય કરવાની શક્તિ ઉત્પન્ન થઇ છે. તેને ગોળી મારનાર ઉપર પણ તેણે ક્રોધ કર્યો નથી. છાતીમાં ગોળી બે ઇંચ પેસી જવા છતાં ભાષણના ટાઇમને સાચવવા માટે દોઢ કલાક ભાષણ આપ્યા બાદ છાતીમાંથી ગોળી કઢાવી. હાલ તેની તબીયતમાં સુધારો થતો જાય છે. પાશ્ચાત્ય પ્રજામાં વખતસર કાર્ય કરવાનો રીવાજ પડેલો છે. તેઓ વખતની તથા વિચારની તથા કાર્યની અતિ કિમ્મત આંકે છે. ટાઇમસર દરેક કાર્ય કરવાની ટેવથી તેઓ કર્મયોગીઓ થયા છે. ટાઇમસર સર્વ કાર્ય કરવા માટે તેઓ સદા આતુર રહે છે. તેઓ વિચારને આચારમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરે છે. આર્યાવર્ત્તમાં તેઓનામાં રહેલા ઉત્તમ ગુણો જેવા કે સંપ–નિયમસર કાર્ય કરવાની ટેવ—સમયની કિમ્મત આંકવી વગેરે દાખલ થશે તો આર્યાવર્તની ઉન્નતિ થશે. **નિયમિત વિચારો અને આચારોનું સેવન કરવું એ સ્વોદયનું પ્રથમ ચિન્હ છે.** અનેક કાર્યમાં ગુંથાયલા મગજને કાયા અને વાણીને શાન્તિ આપવાની ખાસ જરૂર છે. **મન, વાણી અને કાયાની પાસેથી હદબહાર કામ લેવાથી ધાર્યા કરતાં હાનિ વિશેષ**

પહોંચે છે. મન, વાણી અને કાયાને આરામ આપવાથી શાન્તિ મળે છે અને તેઓ દ્વારા પુનઃ કાર્યો સારી રીતે કરી શકાય છે. છેલ્લી જીંદગીમાં દુનિયાનાં કાર્યોથી વિરામ પામીને પરમાર્થતની સેવા કરવી. સાધુઓએ છેલ્લી જીંદગીમાં આરામ લેવો. શાન્ત સ્થળમાં સાધુઓએ છેલ્લી જીંદગી ગુજારવી અને પરમાત્માનું ધ્યાનજ ધરવું. સ્વચ્છ હવા, શાન્ત સ્થળ, પવિત્ર સ્થાન, સાત્વિક આહાર, પ્રભુ ભક્તિ ઇત્યાદિના સેવન થકી ગૃહસ્થોએ વિશેષતઃ છેલ્લી જીંદગી ધર્મમાં ગાળવી.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના આસો સુદિ ૧૦ ને રવિવાર. તા. ૨૦ મી અક્ટોબર સને ૧૯૧૨.

આત્માનું ચિંતવન કરવામાં મન જોડાય છે તો મનવડે મોક્ષની સાધના થાય છે. પંચેંદ્રિયના વિષયોમાં રાગ અને દ્વેષ વડે મન ભટકે છે તો તે મન તેજ સંસાર છે. મનમાંથી વિષયોની વાસના ટળે છે તો શરીર પણ પવિત્ર રહી શકે છે. મનની અસર શરીર પર થાય છે. અધ્યાત્મનયની અપેક્ષાએ રાગ દ્વેષાદિ મોહના વિકલ્પસહિત ચિંતવન તે જૈન શૈલીએ મન કહેવામાં આવે છે. મન જો મરે છે તો સર્વ પ્રકારની આંતરિક અશાંતિ વિલય પામે છે. મનને હળવે હળવે આત્માના ગુણો તરફ વાળવું. મન ઉપર વિજય મેળવ્યા વિના કદિ મહા વિજય પ્રાપ્ત કર્યો એમ કથી શકાય નહિ. મનના ઉપર વિજય મેળવનાર આખી દુનિયા ઉપર વિજય મેળવી શકે છે. મનને જીત્યા વિના કદી ખરો સંયમ પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી. સ્થૂલ દુનિયાના ઉપર વિજય મેળવી શકાય પણ મનના ઉપર વિજય મેળવવો એ કાર્ય ધાર્યા કરતાં પણ અત્યંત દુષ્કર છે. આખી દુનિયાનું રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવું તે સહેલ છે પણ મનમાં ઉત્પન્ન થનાર મોહને જીતવો તે મુશ્કેલ છે. લશ્કરીનો પોષાક માત્ર પહેરવાથી ખરા લડવૈયાનું પદ મળી શકતું નથી, પણ યુદ્ધમાં વીરત્વ બતાવવાથી ખરા લડવૈયાનું પદ મળે છે. તેમ સાધુનો વેષ ધારણ કરવા માત્રથી કંઇ મનમાં ઉત્પન્ન થનાર મોહને જીતી શકતો નથી, પણ મોહના વિકારો સાથે યુદ્ધ કરવાથી ખરૂં સાધુત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, મેં મોહને જીત્યો છે એવું કહી

સાધુઓએ અભિમાન ધારણ કરવું નહિ, કારણ કે એવો થતો અભિમાન પણ મોહ છે. વિષયોમાં મોહ ઉત્પન્ન ન થાય એવી ભાવના ભાવ્યા કરવી. ક્ષાયિકભાવે મોહ ક્ષીણ થયા વિના મોહનો ઉપશમ ભાવ થયે છતે કૃતકૃત્ય થયો છું એમ માની લેવું નહિ. રાગ દ્વેષની ઉત્કટ સામગ્રી મળતાં મોહનો ઉપશમભાવ ટકી શકતો નથી. મોહનો ઉપશમભાવ અને ક્ષયોપશમભાવ સદાકાલ રહેતો નથી, માટે અપ્રમત્તપણે આત્માના ધર્મમાં ઉપયોગવડે રમણતા કરવી. મનમાં ઉત્પન્ન થનાર મોહનો કદિ વિશ્વાસ ધારણ કરવો નહિ. કારણ કે અનુપયોગદશામાં મનમાં મોહનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તે છે એમ સમજી લેવું. મનમાં ઉત્પન્ન થતી અનેક દુષ્ટ વાસનાઓનું મૂળમાંથી ક્ષય કરવા પ્રયત્ન કરવો. એક ભવમાં કંઇ સંપૂર્ણ કાર્ય સિદ્ધ કરી શકાય નહિ. આખા ભવપર્યંત મોહની સાથે યુદ્ધ કરવાની જરૂર છે. ચારિત્રભાવથી આત્માને ભાવી નિર્મલ કરવા પ્રયત્ન સેવવો જોઇએ મનની નિર્મલતા એજ મુક્તિનો સિદ્ધો માર્ગ છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આસો સુદિ ૧૪ ને ગુરૂવાર. તા. ૨૪ મી અક્ટોબર ૧૯૧૨.

પહેલાં વૃદ્ધાવસ્થા થતાં લોકો પ્રવૃત્તિમાર્ગથી ફારગત થઇને ધર્મ, સેવા ભક્તિ વગેરેમાં સ્વકીય જીવન ગાળતા હતા. હાલમાં મનુષ્યો વૃદ્ધ થયાં છતાં માયાના ફંદમાં ફસાઇને પોતાની જીંદગીના ચરમ ભાગને પરમાર્થ કાર્યમાં વાપરતા નથી. કોઇ વિરલા મનુષ્યો પોતાની વૃદ્ધાવસ્થા આવતાં નિવૃત્તિ તરફ વળે છે. વૃદ્ધાવસ્થાધામાં જૈનો ઉપાધિમાર્ગનો ત્યાગ કરીને પરમાર્થે જીવન ગાળતા હોય એવા થોડા માલુમ પડે છે. છેલ્લી જીંદગીમાં પણ ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે જેઓ આત્મભોગ આપતા નથી એવા મનુષ્યોનું જીવવું પ્રશસ્ય ગણાતું નથી. ગુણોથકી જે જૈનો બનેલા હોય છે, તેઓ ગૃહવાસમાં પણ પચ્ચાસ વર્ષ ઉપરની જીંદગીને ધર્મકાર્યમાં ગાળે છે. **યુવાવસ્થામાં ધર્મની સેવા કરી શકાય છે. સાધુઓ યુવાવસ્થામાં ધર્મની જેટલી સેવા બજાવી શકે છે તેટલી વૃદ્ધાવસ્થામાં બજાવી શકતા નથી.** દેશવીર, ધર્મવીર, કર્મવીર ઇત્યાદિ વીરો જગત્માં

પોતાનું નામ અમર કરી શકે છે. કંચન અને કામિનીના ત્યાગી એવા સાધુઓ પ્રભુના ધર્મનો ફેલાવો કરવા સમર્થ થાય છે, અને તેઓના હાથે ધર્મનો ઉદ્ધાર થાય છે. ધર્મનો ફેલાવો કરવા જેણે જીંદગીનો હોમ આપવો હોય તેણે તો યુવાવસ્થામાં સાધુ થઇને ઉપદેશ દેવા બહાર નીકળી પડવું જોઇએ, અને વૃદ્ધાવસ્થા છતાં ધ્યાનમાર્ગમાં વિશેષતઃ જીવન ગાળવું જોઇએ. જૈનોમાં આત્મભોગ આપનારા વીરપુરૂષો ઉત્પન્ન થતા નથી તેનું કારણ એ છે કે તેઓ વણિકપણાની વૃત્તિને તજીશકતા નથી. ગમે તેટલું જુનું હોય પણ જૈનાગમોથી વિરૂદ્ધ હોય અને તેમજ જૈનધર્મના ઉદયમાં વિઘ્ન નાખનાર હોય તેનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. આત્મવીર્ય ફોરવનારા જૈનો પ્રગટાવવા માટે આર્યસમાજીઓની પેઠે જૈનધર્મની પરિપૂર્ણ કેળવણી અને વ્યાવહારિક કેળવણી અપાય એવાં ગુરૂકુળોની સ્થાપનાઓ થવી જોઇએ. જેઓના હાડોહાડમાં જૈનધર્મની શ્રદ્ધા વ્યાપી રહી હોય અને જેઓની નસોનસમાં જૈનધર્માભિમાનનું લોહી વહેતું હોય અને જેઓ તન, મન, ધન સત્તાનો ભોગ આપવાને તૈયાર થઇ ગયા હોય એવા જ્ઞાની જૈનોથી જૈનધર્મનો ફેલાવો થવાનો છે એમ નક્કી માનવું. એવા મહા પુરૂષોના કાર્યમાં તન, મન અને ધનથી સહાયક બનનારાઓ મહાફલ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. મનુષ્યોના દુર્ગુણો ટાળીને તેઓને સન્માર્ગે ચઢાવવા એ ખરેખરી મનુષ્યોની સેવા છે એવી સેવાનો માર્ગ બતાવનાર ઉત્તમજ્ઞાનીઓની સેવામાં સર્વસ્વ અર્પણ કરવું એજ મનુષ્યોની ફરજ છે. ઉત્તમ જૈનો પોતાના આત્મભોગવડે મનુષ્યોને ખરા મનુષ્ય તરીકે બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે. વૃદ્ધાવસ્થા આવ્યા પૂર્વે ધર્મની પ્રવૃત્તિ સેવાય તેટલી સેવવામાં અંશ માત્ર પણ પ્રમાદ ન કરવો. છેલ્લી જીંદગીમાં ધર્મની નિવૃત્તિપ્રવૃત્તિ, ધ્યાન અને સમાધિની આરાધના કરવાની જરૂર છે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આસો સુદિ ૧૪ ને શુક્રવાર. તા. ૨૫ મી અક્ટોબર ૧૯૧૨.

अध्यात्मज्ञाने करी विघटे भवभयभीत ।
सत्यधर्म ते ज्ञान छे, नमो नमो ज्ञाननी रीति-१.

અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના જન્મમરણનો ભય ટળતો નથી, અધ્યાત્મજ્ઞાન વિના મોહવૃત્તિનું જોર ટળતું નથી, અધ્યાત્મજ્ઞાનથી હૃદયમાં સત્યતત્ત્વનો પ્રકાશ થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માનું ખરૂં સ્વરૂપ અવબોધી શકાય છે. પંચપરમેષ્ઠી વા વીશસ્થાનકભૂત પણ પોતાનો આત્મા છે એમ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી અવબોધી શકાય છે. આત્મામાં નવપદની ઋદ્ધિ રહેલી છે. જે કંઇ છે તે સર્વ આત્મામાં છે. આત્મામાં ચિત્ત રાખવાથી આત્માના ગુણો પ્રગટ થવાના છે. આત્માના અજ્ઞાનથી કસ્તુરીયા મૃગની પેઠે આત્માને ત્યજી અન્ય વસ્તુમાં ભટકવાનું થાય છે. પંચપરમેષ્ઠીનું આરાધન કરીને પણ આત્માની શુદ્ધિ કરવાની હોય છે. આત્મા તે પરમાત્મા છે એમ વસ્તુતઃ વિચારીએ તો શાસ્ત્રોથકી સિદ્ધ થાય છે માટે પોતાના આત્માને કદી નીચ માનીને કદી દીનપણું ધારણ કરવું યોગ્ય નથી. દરેક આત્માઓને પોતે તેઓ પરમાત્માઓ છે એમ સમજાવીને તેઓને ખરૂં સુખ મળે એવા માર્ગે લાવવાની જરૂર છે. મનુષ્યના શરીરમાં રહેલો આત્મા સત્તાથી પરમાત્મા છે, અને તેનો આવિર્ભાવ કરવા જે જે સામગ્રીની આવશ્યકતા છે, તે સામગ્રી પણ મળી છે. આત્મારૂપ પરમાત્માનો ધ્વનિ ક્યા મનુષ્યના શરીરમાંથી નીકળતો નથી ? આત્મા એ સત્તાએ પરમાત્મા છે. દેવ છે. ભગવાન્ છે એમ સમજનારા મનુષ્યો ત્યારે કહેવાય કે જ્યારે તેઓ દુનિયાના પ્રાણીઓને દેખીને તેઓના પ્રતિ આત્મભાવથી વર્તે છે. આવું સમ્યગ્ અધ્યાત્મજ્ઞાન ક્ષીણ થવાથી આખી દુનિયામાં મોહનું જોર વધવા માંડયું છે તેથી પ્રાણીઓના આત્માઓરૂપ પરમાત્માઓની જુત્તાં જેટલી પણ મહત્ત્વતા અજ્ઞાનિયો આંકી શકતા નથી, અને તેમજ પોતાની દૃષ્ટિ પ્રમાણે સૃષ્ટિ માનીને પ્રાણીઓ પ્રતિ જેવી રીતે વર્તવું જોઇએ તેવી રીતે તેઓ વર્તી શકતા નથી. મનુષ્યો, પશુઓ, પંખીઓ વગેરેમાં રહેલા આત્માઓ વસ્તુતઃ સત્તાએ જોતાં પરમાત્માઓ છે, અને તેઓ સત્તાએ જંગમ પરમાત્માઓ જણવામાં આવતાં, નિશ્ચય કરતાં આપણું મન પોતાની અને તેઓની વચ્ચે અભેદપણું ધારે છે એમ અનુભવ આવે છે. દુનિયાને હાલ આવા ઉચ્ચ જ્ઞાનની કેળવણી આપવાની જરૂર છે.

જૈનધર્મની આવી ઉચ્ચદૃષ્ટિ છે અને તે તે પ્રમાણે જે વર્તે છે તે જગતમાં પૂજ્ય બને છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવી ઉચ્ચદૃષ્ટિના વિચારોનો ફેલાવો કરવો જોઇએ, અને આચારમાં તે પ્રમાણે મૂકી શકાય એવો આત્મસંકલ્પ કરવો જોઇએ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આસો વદિ ૫ ને બુધવાર. તા. ૩૦ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૨.

હાલમાં બાલ્કનનાં રાજ્યો અને તુર્કીનું ભારે યુદ્ધ ચાલે છે. હજારો મનુષ્યોના પ્રાણ નષ્ટ થાય છે. દ્રવ્ય અને ભાવ એ બે પ્રકારની હિંસા થાય છે. સુધરેલાં રાજ્યો સામાન્ય બાબતોમાં લડી મરીને સુધારાના નામને કલંક લગાડે છે. મોહના જોરથી મનુષ્યો પરસ્પર પ્રાણસંહારકયુદ્ધ આરંભે છે. બાહ્ય શક્તિયોનો વિકાશ કરીને અન્યદેશીય વા અન્યધર્મીય મનુષ્યોના નાશાર્થે પ્રવૃત્તિ થતી હોય તો અનાર્યપણું કહેવાય. **આર્યો પોતાની શક્તિયોનો દુનિયાના કલ્યાણાર્થે ઉપયોગ કરે છે, અનાર્યો પોતાના સ્વાર્થે અન્ય મનુષ્યોના પ્રાણનો નાશ કરે છે**, અનાર્યો પોતાની ઉન્નતિ અર્થે અન્ય મનુષ્યોના પ્રાણ ચુસતાં પણ વાર લગાડતા નથી, અને પોતાના સ્વાર્થે ગમે તેવાં પાપ કરતાં ઇશ્વરનો ભય પણ ગણતા નથી. આર્યો પોતાના સ્વાર્થ માટે અન્ય મનુષ્યો કે જે ગમે તે દેશના વા ગમે તે ધર્મના હોય તો પણ તેઓને કુટુંબની પેઠે માની તેઓના પ્રાણોનો નાશ કરતા નથી. જે આર્યપણું ધારણ કરે છે તે આર્ય કહેવાય છે. અનાર્યો તરવારની ધારવડે પોતાનો ધર્મ વધારવા પ્રયત્ન કરે છે, અને ઇશ્વરની પાસે પાપની માફી માગવા પ્રયત્ન કરે છે. આર્યો કોઇ પણ મનુષ્યોના પ્રાણ નષ્ટ કરતા નથી અને તેઓ તરવારની ધાર વડે ધર્મ વધારવા પ્રયત્ન કરતા નથી. આર્યો નીતિના વિચારો અને આચારોને માન આપીને પ્રવૃત્તિ-માર્ગમાં સંચરે છે. અનાર્યો સ્વાર્થ વખતે નીતિના આચારો અને વિચારોને દેશવટો આપે છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં ખરા આર્યનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. આર્ય એવું નામ ધારણ કરવાથી ખરો આર્ય કોઇ બની શકતો નથી પણ આર્યના ગુણો ધારણ કરવાથી મનુષ્ય ખરો આર્ય થઇ શકે છે. લડાઇઓ

સ્વાર્થની ખાતર થાય છે, અને તેમાં લાખો નિર્દોષ મનુષ્યોનો પ્રાણ નીકળી જાય છે. મનુષ્યો ગમે તેટલા નામમાત્રથી સુધરેલા ગણાય તેથી કંઇ વિશેષ નથી. જ્યારે તેઓ પોતાનામાં રહેલા સ્વાર્થ, ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, વૈર, લોભ, વિશ્વાસઘાત, અભિમાન, છળ, દગા, પ્રપંચો, અસત્ય, ચોરી, હિંસા વગેરે દોષોનો ત્યાગ કરશે ત્યારે તેઓ ખરા સુધરેલા ગણાશે. દયા, પ્રેમ, પરમાર્થ, પરોપકાર, સહનશીલતા, સર્વ જીવોની દયા, શાન્તિ, વૈરાગ્ય, કરૂણા, સત્ય, ભક્તિ, સેવા, નીતિ, ક્ષમા, સરલતા, નિર્લોભતા, નિરહંવૃત્તિ-ત્યાગ વગેરે સદ્ગુણોથી જે દેશના મનુષ્યો અલંકૃત હોય છે અને જ્યાં સર્વ જીવોને શાન્તિ આપવામાં આવે છે, તે દેશ અને તે જાત સુધરેલી ગણાય છે અને તે દેશ વા જાત આર્યના ગુણો ધારણ કરી શકે છે. આર્ય-દેશમાં પૂર્વની પેઠે હાલ પણ તેવા સદ્ગુણો ખીલો અને શાન્તિનું સામ્રાજ્ય ખીલો.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ ના આસો વદિ ૬ ને ગુરૂવાર તા. ૩૧ મી ઑકટોબર ૧૯૧૨.

ધર્મનું મૂળ શ્રદ્ધા છે. શ્રદ્ધાવિનાનો કોઇ ધર્મ દુનિયામાં ટકી શકે નહિ. વ્રતની પહેલાં પણ શ્રદ્ધા જોઇએ. જૈનધર્મની શ્રદ્ધાવિના કદિ કોઇ ખરો જૈનધર્મ પાળવા શક્તિમાન્ બની શકે નહિ. શ્રદ્ધાવિનાનો મનુષ્ય-નાસ્તિક કહેવાય છે. બુદ્ધિથી કલ્પનાના ઘોડાઓને દોડાવતાં કદિ પાર આવે નહિ. સુક્તિઓ કરતાં કુયુક્તિયોનું પ્રાબલ્ય વિશેષ છે. ધર્મના જે જે આ-ચારો હોય તેનો આદર કરવો જોઇએ. ધર્મની ક્રિયાઓ શક્તિ ન હોય તો ન કરવી પણ તેનું કદિ, ખંડન કરવું નહિ. ધર્મની શ્રદ્ધાવિના આત્માનો ખરેખરો સ્વભાવ પ્રગટતો નથી. જૈનોએ પોતાના દેવ, ગુરૂ અને ધર્મપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરવી. જે જૈનો પોતાના ગુરૂનો અનાદર કરે છે તેઓનો કદિ ખરો ઉદય થતો નથી. ગૃહસ્થ જૈનોએ પોતાના ધર્મના રીત રીવાજો પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ. જૈનધર્મની શ્રદ્ધાવાળા જૈનમાં જેટલું આત્મબળ પ્રગટે છે તેટલું નાસ્તિક નામધારી જૈનમાં આત્મબળ પ્રગટતુ નથી. જે જૈનો પોતાના પૂર્વજોના ધર્મના આચારો અને વિચારોને હસી કાઢે છે,

તેઓને ભવિષ્યના જૈનો હસી કાઢે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. ધર્મના જાણુનાર જૈનોનું ઉત્તમ એ કર્તવ્ય છે કે તેઓએ પોતાના ધર્મના રીતરીવાજોમાં રહેલું ઉત્તમ રહસ્ય અન્ય લોકોને જણાવવું. **જે જૈન થઇને અન્ય નવકારગણુનાર જૈનને દેખી પ્રેમી બની શકતો નથી તે જૈન નથી.** જૈનોની પડતીનું કારણુ ગુરૂનિન્દા છે. ગુરૂનિન્દાથી કુળનો ક્ષય થાય છે. જે કોમમાં, જે દેશમાં નિન્દાનો પ્રવેશ થાય છે તેની પડતી થયા વિના રહેતી નથી. ધર્મની શ્રદ્ધા હશે તો કોઇ વખત ધર્મની ક્રિયાઓ કરી શકાશે. ધર્મનું અસ્તિત્વ રાખનાર ગુરૂઓની તન, મનથી પરિપૂર્ણ સેવા કરવી. ગુરૂ વિનાનો દુનિયામાં કોઇ ધર્મ નથી. ધર્મની શ્રદ્ધા વિના કદી મોક્ષ થનાર નથી. સમ્યક્ત્વની શ્રદ્ધાથી બાહ્ય ચારિત્ર વિના અન્તરંગ ચારિત્ર પામી જીવ પરમાત્મપદ પામે છે.

× × × ×

સંવત ૧૯૬૮ ના આસો વદિ ૭ ને શુક્રવાર તા. ૧ લી નવેમ્બર ૧૯૧૨.

ફોનોગ્રાફની પેઠે ધર્મશાસ્ત્રોને ગોખી ન મારવાં જોઇએ પણુ સૂત્રના ભાવ સમજવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે કંઇ વાંચવામાં આવે તેનો દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી વિચાર કરવો જોઇએ. લેખ્યવિષયમાંથી કર્તાનો આશય શોધી કાઢવો જોઇએ,અને તે પોતાને અને જગતને કઇ રીતિએ ઉપયોગી છે તેનો વિવેક કરવો જોઇએ. **મન, વાણી અને કાયાનું બળ વધે અને તેનો શુભકાર્યમાં ઉપયોગ થાય એવાં શાસ્ત્રોનો પ્રથમ આદર કરવો જોઇએ.** ધર્મસમાન દેશ, કોમની ઉન્નતિ કરવામાં જે ધર્મશાસ્ત્રોની પ્રથમ આવશ્યકતા સિદ્ધ થતી હોય, તેનો પ્રથમ આદર કરવાની જરૂર છે, જે ધર્મના વિચારોથી કોમનું—સમાજનું દૃઢબંધારણુ થાય તેનો પ્રથમ ફેલાવો કરવો જોઇએ. ધર્મના નિયમો, આચારો, ભક્તિ, શ્રદ્ધા વિના સંઘનું મજબુત બંધારણુ થતું નથી, અને સંઘના બળ વિના પ્રગતિના માર્ગમાં આગળ વધી શકાતું નથી કલિયુગમાં સંઘના બલથી મહાપરાક્રમો કરી શકાય છે. ધર્મના આચારો અને વિચારોથી સંઘનું બળ વધી શકે છે. ધર્મના નામે જે પરાક્રમ કરી શકાશે તે દેશાભિમાનથી પણુ પ્રાયઃ કરી શકાશે

નહિ. દેશના રક્ષણમાં પણ ધર્મગુરૂઓ અને સંઘના બલની જરૂર છે. દેશાભિમાન ટળે છે પણ ધર્માભિમાન કદી ટળતું નથી. માટે ધર્મના આચારો અને વિચારોથી બનેલો સંઘ યોગ્ય પ્રગતિ કરવા સમર્થ થાય છે. ધર્મનાં બંધારણો તોડીને પ્રગતિ કરવામાં જે લોકો વિચારો દોડાવે છે, તેઓ જો કે કંઇક વ્યાવહારિક પ્રગતિ કરી શકે છે, પણ સદ્ગુણો વિનાની તેમની વ્યાવહારિકઉન્નતિ અન્તે પડી ભાંગે છે, વ્યાવહારિકઉન્નતિ કરવામાં કંઇ ધર્મના સદ્વિચારો આડે આવતા નથી. ધર્મના આચારો અને વિચારોની સાથે સાથે વ્યાવહારિક પ્રગતિ કરવામાં આવે છે તો તે દીર્ઘકાલ પર્યન્ત ટકી શકે છે. તુંબડાની પ્રગતિ પણ જલદી થાય છે અને નાશ પણ શીઘ્ર થાય છે. વડનું બીજ પ્રારંભમાં નાનું હોય છે પણ હળવે હળવે તેમાંથી વડ પ્રગટે છે, અને તે દીર્ઘકાલપર્યન્ત રહે છે, તે પ્રમાણે ધર્મના સદાચાર અને સદ્વિચારો સાથે પ્રગતિમાર્ગમાં પગલું ભરવું જોઇએ. ધર્મના આચારો અને વિચારો પ્રાપ્ત કરવા માટે આગમોનું શ્રવણ મનન કરવું જોઇએ.

संवत् १९६९ नी सालना उद्गाररूप विचारो.

नीति.

બાળકોને પ્રથમથી સારી સંગતિમાં રાખવાં જોઇએ. ન્હાનાં બાળકો જેવું દેખે છે તેવું શિખે છે. ન્હાનાં બાળકો આસપાસના સંયોગોના સહવાસથી પોતાની જીંદગીનું ભવિષ્ય રચે છે. ન્હાનાં બાળકો સ્તનપાનથી આરંભીને કેળવણી ગ્રહણ કરે છે. માતાના ગુણોની અસર બાળકો ઉપર ઘણી થાય છે. ગુલામ અને ચાકરો પાસે બાળકોને ઉછેરવાનું કામ લેવાથી ચાકરો અને ગુલામમાં વધારો કરી શકાય છે. મોટા વિદ્વાનોના હાથે જે બાળકો ઉછરે છે તે બાળકોમાં ઉત્તમ સદ્ગુણો ખીલી શકે છે. બાળકોના સહવાસના આધારે બાળકોનું ભવિષ્ય કેવું છે તે આંકી શકાય છે. બાળકો એ ભવિષ્યના મહા નેતાઓ છે. તેમની ઉન્નતિમાં ભવિષ્યની ઉન્નતિ સમાઇ છે. સદ્વિચારો વડે બાળકોનાં મન પોષાય છે. ઉત્તમ મનુષ્યોની સંગતિથી બાળકોને બહુ શિખવાનું છે. બાળક એ ભવિષ્યનો પિતા છે.

× × × ×

મારા વિચાર પ્રમાણે એમ સમજાય છે કે જે મનુષ્યના હૃદયમાં જેવા પ્રકારના વિચારો હોય છે તે હોઠે આવે છે. જે બાબતની તે પ્રશંસા કરે છે તે બાબત સારી છે કે ખોટી છે તેનો વિવેક કરીને તે મનુષ્યની પરીક્ષા કરવી. દુર્ગુણો સંબંધી તેના પ્રશંસાના બોલ હોય તો તે દુર્ગુણી છે એમ અનુમાન ઉપર આવી શકાય છે. લુચ્ચા મનુષ્યપ્રતિ શઠતા કરવાની તે પ્રશંસા કરતો હોય તો સમજવું કે તેનામાં શઠતાના સંસ્કારો ઘર કરી રહ્યા

છે અને તે શઠતા પ્રગટ કરવાનો. ક્રૂર મનુષ્યોની વા ચોરોની ક્રૂરતા વા ચોરી પરત્વે તે પ્રશંસા કરતો હોય તો સમજવું કે તેનામાં તેવા પ્રકારના દુર્ગુણોના સંસ્કારો જામેલા છે. ગાડરીયા પ્રવાહની રીતિની તે પ્રશંસા કરતો હોય તો સમજવું કે તે ગાડરીયા પ્રવાહની રીતિનો ગુલામ છે. લક્ષ્મીવન્તોની પ્રશંસા કરતો હોય તો સમજવું કે લક્ષ્મીનો ગુલામ છે. ઇલ્કાબો ધારણ કરનારાઓની તે પ્રશંસા કરતો હોય તો સમજવું કે તે ઇલ્કાબોમાં મોહ પામેલો છે. સત્તા ધારકોની વિના ગુણે પ્રશંસા કરતો હોય તો સમજવું કે તે સત્તાનો દાસ છે. ભાટ ભવૈયાની પેઠે અન્યોને રીઝવવા પ્રયત્ન કરતો હોય તો તેનું હૃદય અને વાણી તેણે વેચેલાં છે. બોલ્યા પ્રમાણે ન વર્તતો હોય તો સમજવું કે તે અપ્રમાણિક છે. નીતિના વિચારોમાં દૃઢ હોય તો સમજવું કે તે પ્રમાણિક છે વા પ્રમાણિક બનશે. વાણીમાં જુદું અને આચારમાં જુદું વર્તન હોય તો સમજવું કે તે કપટી છે. કોઇની કહેલી વાત તેના પેટમાં ન ટકતી હોય તો સમજવું કે તે તુચ્છ છે. જ્યાં જાય ત્યાં તેવો થઇ જાય એવો હોય તો સમજવું કે તે સ્વહૃદય વિનાનો છે. પોતાના હૃદયના વિચારો પ્રમાણે બોલી ન શકતો હોય તો સમજવું કે હૃદય બળ વિનાનો છે. ઘણા ભાગે શબ્દો અને આચારો એ બે હૃદયના વિચારોનું પ્રતિબિમ્બ છે.

× × × ×

કેળવણી વધવા માંડી. દેશપરદેશના રીત રીવાજોનું જ્ઞાન વધવા માંડયું. હુન્નરનું જ્ઞાન વધવા માંડયું પણ નીતિ, ચારિત્ર્ય બળ ઘટવા લાગ્યું છે. વિશ્વાસઘાત કરનારાઓ ઘણા પ્રગટવા લાગ્યા છે. નીતિના વિચારો બોલનારા ઘણા દેખાય છે પણ નીતિને આચારમાં મૂકી બતાવનારા તો સોમાં એક નીકળી આવે તો આશ્ચર્યની વાત જેવું થઇ પડયું છે. દીલને લેઇ દીલનો ઘાત કરવો એ તો મોટી હુશિયારી થઇ પડી છે. પરસ્પર એક બીજાની નિન્દા કરવી એ તો શાકભાજી જેવું જૈનો અને ઇતર પ્રજામાં ગણાય છે. સત્ય એ તો મોટા દેવના દર્શનની પેઠે દુર્લભ ચીજ થઇ પડી છે. એક બીજાનું ઇર્ષ્યા કરીને થાપવું અને ઉત્થાપવું અને આડી અવળી ગમે તેની આળ દેવાની વાતો કરવી એ તો દરરોજના ધંધા જેવું થઇ પડયું છે. પરની ઉત્કર્ષતાને સહન કરનારા તો વિરલા માલુમ પડે છે. કોઇને કોઇ રીતે પાડીને પોતે આગળ ચડી જવું એવું બોલનારાઓ ઉસ્તાદ ગણાય છે.

આર્યાવર્તની પડતીનું મૂળ કારણ દુર્ગુણો છે. જે વખતે જે દેશમાં દુર્ગુણો વધી જાય છે તે વખતે તે દેશની પડતી હોય છે. નાતોમાં જે લુચ્ચો કાવાદાવા કરનાર અને ઉંધું ચિતું કરનાર હોય તે આગેવાન થાય છે. સાધુઓમાં પણ જે કાવાદાવા કરનાર અને ઘટાટોપ કરનાર હોય છે તે આગેવાન ગણાય છે. મોજ શોખમાં જેટલું ધન પૈસાદારો ખર્ચે છે તેટલું ધન દાન વગેરે ભલા કાર્યોમાં ખર્ચી શકતા નથી. વિનય અને ભક્તિના માર્ગ ઘટવા લાગ્યા છે. લોકોમાં ગંભીરતા ઓછી થવા લાગી છે, અને ઉછાંછળાપણું વધવા લાગ્યું છે. એક એકની શરમમાં દબાઇ જઇને લોકો સત્યને મારી નાખે છે. એવી આર્યાવર્તની દશા હાલ તો દેખાય છે. રજોગુણ અને તમોગુણ તરફ દુનિયાનો ઘણો ભાગ ઘસડાતો જાય છે. ધર્મમાં બંધાઇ રહેવાથી દેશની પડતી થાય છે અને આગળ વધાતું નથી, એવા કેટલાક મનુષ્યોના વિચારો બહાર આવવા લાગ્યા છે. બ્રહ્મચર્ય અને સત્ય તરફ લોકોનું લક્ષ ખેંચાશે ત્યારે ઉદય થશે. પ્રમાણિકપણું એ પ્રાણના કરતાં અત્યંત વહાલું ગણાશે ત્યારે જૈનો વગેરે સર્વની ઉન્નતિ થશે. બોલ્યા પ્રમાણે અથવા પોતાની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું એ વાતને પ્રાણ કરતાં પ્યારી માનવામાં આવશે ત્યારે લોકોની પાસે અભ્યુદય દેવતા આવીને ખડો થશે. શુદ્ધપ્રેમ, સત્કાર, ભક્તિ, દયા, સર્વપર સમાનભાવ એ આર્યોના આર્ય દેવતાઓ થાય છે. તેની આર્યો પૂજા કરશે ત્યારે આર્યોનો ઉદય સૂર્યની પેઠે ઝળહળશે. આ તરફ આર્યાવર્તનું ધ્યાન ખેંચાઓ !

× × × ×

જાતિ અનુભવ વિચારો.

૧ જે શ્રાવકો પોતાની પાસે આવીને અન્ય સાધુઓની નિન્દા કરે છે તેવા શ્રાવકોથી ચેતતા રહેવું અને તેવા શ્રાવકોની આગળ બપ જેટલી મિત શબ્દોથી વાત કરવી. કોઇની નિન્દા કરે તે કોઇ વખત પોતાની પણ કરે માટે કોઇ શ્રાવક પોતાની પાસે આવીને કોઇ સાધુની નિન્દાની વાત કરે તે કદી સાંભળવી નહિ.

૨ જે સાધુઓ વા જે સાધુઓના શિષ્યો પોતાની પાસે આવીને કોઇ સાધુની વા કોઇની નિન્દા કરે તો તે સાંભળવી નહિ. તેમજ તેવાઓથી

ચેતીને ચાલવું. તેમનું શ્રેયઃ થાય એવા ઉપાયો યોજવા અન્યથા જેમ ઘટે તેમ સાવચેતીથી વર્તવું.

૩ જે સાધુઓ વા જે શ્રાવકો પોતાના પાસે આવીને પોતાની ન છતા ગુણોની પ્રશંસા કરે અને ગુણાનુરાગ દૃષ્ટિથી પરાઙ્મુખ હોય તેવાઓને સુધારી શકાય એવી પોતાની દશા હોય વા તેમના સહવાસથી પોતાનામાં તેમના જેવી અશુભવૃત્તિ ન ઉત્પન્ન થાય એમ પોતાનો આત્મા સાક્ષી પૂરતો હોય તો જ તેમના સહવાસમાં રહેવું.

૪ યોગ્ય પરીક્ષા કર્યાં વિના સાધુઓ વા શ્રાવકોની આગળ પોતાની ખાનગી વાત પ્રકટ કરવી નહિ. જે જે મનુષ્યો પોતાની પાસે આવતા હોય તેમના સંબંધી ઘણા સહવાસ વિના કોઇ જાતનો એકદમ મત બાંધવો નહિ તેમજ કોઇને તેમના સંબંધી એકદમ પોતાનો મત કહેવો નહિ.

૫ ભોળીના ચવડા જેવા અને તુચ્છ હૃદયના શ્રાવકોના ઉપર ઉપરના હાવભાવથી તેમની ખાનગી સૂક્ષ્મ તપાસ કર્યા વિના એકદમ કોઇ જાતનો અભિપ્રાય બાંધવો નહિ. સાધુઓ અને શ્રાવકોનું ચારિત્ર્ય તપાસીને તેમની સાથે યોગ્ય રીતિએ વર્તવું.

૬ જે શ્રાવકોએ અને જે સાધુઓએ ઘણા ગુરૂઓ ગ્રહ્યા અને પુનઃ તેઓને ત્યજી અન્ય ગુરૂઓને ગ્રહ્યા હોય એમ વારંવાર ગ્રહણ ત્યાગ ક્રિયા જેઓની થતી હોય તેવા સાધુઓ અને શ્રાવકોના આચારો અને વિચારોપર એકદમ ચારે તરફની પૂર્ણ તપાસ અને ઘણા સહવાસ વિના વિશ્વાસ રાખવો નહિ.

૭ પર મતનો સાધુ વા ભક્ત એકદમ તેના આચારો અને વિચારોને બદલીને પોતાના ધર્મમાં આવવા ધારે અને સાધુ થવા માગે તો યોગ્ય અયોગ્યની પરીક્ષા, સહવાસ, તેની માનસિક સ્થિતિ, જ્ઞાન વગેરેનો પૂર્ણ તપાસ કર્યા વિના એકદમ સાધુ બનાવવો નહિ.

૮ પોતાના શિષ્યો અને ભક્તો જે બન્યા હોય તેમના વિચારો શ્રદ્ધા ભક્તિ, ગુણો, તેમની પોતાના પ્રતિ બાહ્ય અને આન્તરિક શ્રદ્ધા, ભક્તિ, બુદ્ધિ વગેરેનું સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરવું.

શ્રદ્ધા.

અધિકાર વિનાનાં અને વિચાર કર્યા વિનાનાં કાર્યો હસ્તમાં લેવાથી અનેક પ્રકારની વિપત્તિયો આવી પડે છે. મન વાણી કાયા અને આત્મબળની બહારનાં કાર્યો હસ્તમાં લેવાથી તે કાર્યોની સિદ્ધિ થતી નથી અને કલેશ ખેદ હાનિની પ્રાપ્તિ થાય છે. પ્રત્યેક કાર્ય હસ્તમાં લેતાં પૂર્વે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ભાવનો વિચાર કરવો અને સ્વાત્મશકિત તથા આજુબાજુના સહાયક સંયોગો તથા પ્રતિકૂલ સંયોગો કયા કયા છે તેનો વિચાર કરવો. જે જે કાર્ય કરવાનાં હોય તે સંબંધી પ્રથમ વિચાર કરવો અને તેમાં પોતાની બુદ્ધિ ન પહોંચતી હોય તો અન્ય જ્ઞાનીઓની સલાહ લેવી. ઉત્સાહ, ખંત, એકાગ્રચિત્ત, વિઘ્નો પડે તેની સામે ટકી રહેવાની શકિત, આજુબાજુના સાનુકૂળ સંયોગો મેળવવાની શકિત, પ્રતિકૂલ સંયોગોને પાછા હઠાવવાની શકિત, ત્વરિત વિઘ્નો જીતવાની બુદ્ધિશકિત, સહાયક મનુષ્યોમાં ઉત્સાહ પ્રેરવાની શકિત, કાર્ય કરતી વખતે કાર્યની સિદ્ધિ કરાવનારી ઉત્પાદ બુદ્ધિ વગેરે સાધનોનો વિચાર કરી અધિકારે યોગ્ય એવું કાર્ય હસ્તમાં લેઇ તેને પાર ઉતારવા માટે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. શકિતની બહારનું કાર્ય કરવા જતાં તેની સિદ્ધિ થતી નથી અને તેથી આત્મશકિત ઘટે છે. કાર્યોનું અંતરંગ અને બહિરંગ સ્વરૂપ વિચારવું તથા તેથી સ્વાત્મલાભ તથા પરલાભ શો છે તે સંબંધી વિચાર કરવો. જગત્માં પોતે એક વ્યકિતરૂપ હોવાથી પોતાનાથી જગતને જે જે કાર્યો કરવાથી લાભ મળે તેનો વિચાર કરીને સત્કાર્યને હસ્તમાં લેવાની જરૂર છે. પોતાની શકિતનો વિચાર કરીને કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થનારને વિજય, લક્ષ્મી, કીર્ત્તિ, શાન્તિ, શકિત અને સુખ મળે છે.

× × × ×

શ્રદ્ધાભક્તિ.

ખરી શ્રદ્ધા ભક્તિ આ ભવમાં ફળે છે એમ અમોને દૃઢ નિશ્ચય છે. જે કાર્યની સિદ્ધિ ખરેખર શ્રદ્ધા અને ભકિતથી થાય છે તે અન્યથી થતી

નથી. મોટી મોટી વાતો કર્યાથી કંઇ વળતું નથી. તેમજ નકામા શુષ્ક વાદ વિવાદો કરવાથી કંઇ પ્રાપ્ત થતું નથી. શ્રદ્ધાથી ભક્તિ કરવામાં સર્વસ્વ અર્પણ કરવાથી આ ભવમાંજ ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે. અધિકાર પ્રાપ્ત થયા વિના અને પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ ગુરૂની નિશ્રા વિના શુષ્ક તર્કોના ગ્રન્થો ભણવાથી આસ્તિકતાનો નાશ થાય છે. એકવાર હૃદય સ્વચ્છ કરીને તેમાં શ્રદ્ધા અને ભક્તિના વિચારોને પરિપૂર્ણ સ્થાપન કરો પશ્ચાત્ પોતાના આત્માની શી ગતિ થાય છે તે પોતાને સ્વયમેવ જણાશે. જેટલી પોતાની દશા હોય તેટલી યોગ્યતા હોય તો શિખામણો અન્યને કહેવી, નહિ તો મૌન રહીને શ્રદ્ધાથી પરમાત્મા અને ગુરૂ તથા સાધુઓની ભક્તિ કરવી. આ પ્રમાણે આત્માના ગુણો પ્રગટાવવા પ્રાણ પાથરીને અભ્યાસ સેવવાથી પોતાના આત્મામાં ચમત્કાર જણાશે અને અન્ય લોકોમાં પણ તેનો ભાસ થશે. **પોતાનામાં શ્રદ્ધા ભક્તિ નથી અને દુનિયાની શ્રદ્ધા ભક્તિ પોતાના પ્રતિ ઇચ્છવી છે એ કદિ બની શકે તેમ નથી.** શ્રદ્ધા અને ભક્તિને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખે એવા સંયોગોમાંથી પસાર થઇ પાસ થયા વિના શ્રદ્ધા અને ભક્તિનું અભિમાન ધારણ કરવું એ કદી યોગ્ય ગણાય નહિ. પ્રતિકૂલ સંયોગોની કોટિ પ્રાપ્ત થયે છતે પણ જ્ઞાન, શ્રદ્ધા અને ભક્તિથી પરાઙ્મુખ ન થવાય તે વખતે શ્રદ્ધા ભક્તિનું ફલ મળે છે અને તેની કિમ્મત આંકી શકાય છે. મારામાં શ્રદ્ધા ભક્તિ છે એમ કહેનારા તો ઘણા મળે છે પણ શ્રદ્ધા ભક્તિને આચારમાં મૂકનારા તો વિરલા જનો હોય છે. લુખી શ્રદ્ધા અને વાણી માત્રમાં ભક્તિ દેખાડનારા મનુષ્યો પગલે પગલે મળી શકે પણ મન, વાણી અને કાયા એ ત્રણે યોગમાં શ્રદ્ધા અને ભક્તિ જેઓને પરિણમી છે એવા વિરલા મનુષ્યો મળી આવે છે. જે શ્રદ્ધા અને ભક્તિથી અન્ય જીવોનો નાશ થાય અને પોતાનો સ્વાર્થ સાધવામાં આવે તે શ્રદ્ધા ભક્તિ રજોગુણી કહેવાય છે. તમોગુણી શ્રદ્ધા ભક્તિને ધારણ કરનારાઓ પણ ઘણા મળી શકે છે. સત્વગુણી શ્રદ્ધા અને ભક્તિને ધારણ કરનારાઓ અલ્પ મનુષ્યો હોય છે. સત્વગુણી આહાર અને સાધુઓની સંગતિથી સત્વગુણી શ્રદ્ધા ભક્તિનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે.

× × × ×

ધર્મશ્રદ્ધા બલ.

ધાર્મિક શ્રદ્ધાની ભાવના દરેક માનવના રોમ રોમે વ્યાપી જાય એવી રીતે ઉપદેશ દેવો જોઇએ. આર્યાવર્તની આર્યતાનું રક્ષણ કરનાર ધાર્મિક ભાવના છે. ધાર્મિક શ્રદ્ધાની ભાવનાનું બળ ઐક્ય કરાવીને ઉત્ક્રાન્તિમાં આગળ વધવાનું કાર્ય કરે છે. શ્રદ્ધાનું બળ જે કરે છે તે કોઇ કરી શકતું નથી. આખી દુનિયામાં ધર્મશ્રદ્ધાનું બળ ઉત્તમોત્તમ ગણાય છે. આર્યાવર્તમાં ધર્મ શ્રદ્ધાનું બળ જે કરવા સમર્થ થશે તે અન્યથી થવાનું નથી. ધર્મ શ્રદ્ધાનું બળ દેશનું અને જાતનું રક્ષણ કરે છે. તેનો જે તિરસ્કાર કરે છે તે અન્યથી તિરસ્કાર પામે છે અને દેશની અધઃપાતન દશામાં મદદકાર બને છે. ગમે તે ઉપાયે ધર્મ શ્રદ્ધાનું બળ વધારવું જોઇએ અને તેનાં રહસ્યો સારી રીતે સમજવાં જોઇએ. ધર્મ શ્રદ્ધાનું બળ પોતાના સમજવામાં ન આવે તેથી એકદમ તેનું ખંડન કરવા બેસી જવું નહીં. ધર્મ શ્રદ્ધાના બળનું માહાત્મ્ય અમુક પ્રકારના જ્ઞાનની અનુભવ યોગ્યતા પ્રાપ્ત થતાં સમજાય છે. સદાગમોવડે માન્ય એવી ધાર્મિકશ્રદ્ધા વડે ધર્મની ઉપાસના કરનારાઓ આગળ વધ્યા કરે છે અને અન્યને પણ હાથ ઝાલીને આગળ વધારે છે. ધાર્મિક શ્રદ્ધા બળથી સમાજ ઉભી કરાય છે, અને એ સમાજ એક ઉન્નતિની દિશાર્થે પોતાનો ખ્યાલ આપે છે. આર્યાવર્તમાં ધર્મ શ્રદ્ધાનું બળ અન્તે સર્વ દેશના લોકોને પોતાનો ખ્યાલ આપશે.

आध्यात्मिक विषय.

અન્ય મનુષ્યોના દોષ દેખવાની અને બોલવાની ટેવને ઉત્પન્ન થતાં વારવી જોઇએ. એક વાર એ કુટેવ પડી તો પશ્ચાત્ તેના દૃઢ સંસ્કારો પડે છે. અન્યના દોષો કથીને પોતાની નિર્દોષતા દર્શાવનારા મનુષ્યો દોષોના સંસ્કારો પોતાના હૃદયમાં પ્રગટાવે છે. જેવી પોતાની દૃષ્ટિ હોય તેવો મનુષ્ય બને છે. ન્યાય વ્યાકરણ ભાષાના જ્ઞાનથી તથા ઉમ્મર વગેરેથી પોતાનામાં ગુણો આવ્યા છે એમ માની લેનાર મનુષ્યમાં ગુણો ઉત્પન્ન થઇ શકતા નથી. ગુણો પ્રગટાવવાનો માર્ગ ન્યારો છે. કોઇ પણ મનુષ્યમાં રહેલા ગુણો દેખવાની દૃષ્ટિ ધારણ કરવી એજ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે. કોઇના દુર્ગુણો તરફ દૃષ્ટિ દેવાથી પોતાને કોઇ જાતનો લાભ થતો નથી અને નકામો વખત જાય છે તથા તેથી વખતની કિમ્મત પણ આંકવામાં ભૂલ કરાય છે. સારૂં દેખવાની ટેવ પાડવાથી સંસારરૂપ સમુદ્રના તળીએ રહેલો મનુષ્ય ઉપર આવે છે. વિદ્વાનો, પ્રોફેસરો અને કહેવાતા જ્ઞાનીઓમાં ગુણ દૃષ્ટિ ખીલે અને નિન્દા દોષ દૃષ્ટિ ટળે તો તેઓ પોતાના આત્માને પવિત્રતાના પ્રદેશમાં લાવી મૂકે છે. આપણે જે લખીએ છીએ, બોલીએ છીએ તે અન્યોના તરફ દૃષ્ટિ રાખીને કરીએ છીએ કિન્તુ પોતાના આત્મા તરફ દૃષ્ટિ રાખીને તે સર્વ કરવામાં આવે તો પોતાના જીવનમાં ચૈતન્ય રસ રેડાય એમાં જરા માત્ર શક નથી. અન્ય મનુષ્યોની નિન્દા કુથલી કરીને પોતાની વાત આગળ લાવવા માટે જે કંઇ કળાઓ થાય છે તેની સાક્ષી પોતાનો આત્મા પૂરે છે એમ મનુષ્યો વિચારે તો સહેજે સમજાય તેમ છે. પોતાના આત્મા પ્રતિ લક્ષ દેવામાં આવે તો અન્ય તરફ દૃષ્ટિ દેવાની જરૂર રહે નહિ. જે તરફ દૃષ્ટિ દેવાથી પોતાના ગુણોની વૃદ્ધિ થાય તે તરફ દૃષ્ટિ દેવી જોઇએ. અન્ય મનુષ્યો ખરાબ હોય તે તરફ ચિત્ત ન રાખતાં પોતે સારા બનવા પ્રયત્ન કરવો એજ હિતાવહ છે. અન્યોની ચર્ચા ન કરો. પોતાના આત્મા તરફ દૃષ્ટિ દો. સર્વગુણી વીતરાગ છે. પારકી પંચાયતમાં પડતાં કદી પાર આવશે નહિ. અમુક આવો ને અમુક તેવો એવી નિન્દા કુથલીની ટેવ હડકવાના જેવી છે. પોતાનું શું કર્ત્તવ્ય છે તેમાં ચિત્ત રાખીને પોતાના આત્મોન્નતિના માર્ગે વહ્યા કરવું એજ પરમ કર્ત્તવ્ય છે.

× × × ×

પોતાના સંબંધી કોઇ ગમે તેવો અભિપ્રાય બાંધે તે સંબંધી જરા માત્ર લક્ષ ન દેતાં પોતાના સત્ય માર્ગે વહ્યા કરવું એજ કાર્ય યોગી થવાનો મૂળ મંત્ર છે. જગત્ પોતાના સંબંધી સારૂં ખોટું શું કહે છે એવું જાણવા પ્રયત્ન કરવાના બદલે સદ્ગુણોના માર્ગે પ્રવૃત્તિ કર્યા કરવી એ અનન્ત ગણું ઉત્તમ કાર્ય છે. સ્તુતિ અને નિન્દાના શબ્દો સાંભળતાં છતાં પણ તે તરફ અલક્ષ કરીને ઉત્સાહથી પોતાની ફરજો બજાવવા સદા તત્પર રહેવું એજ ક્રિયા યોગી બનવાનો મુખ્યોપાય છે. આપણે જગત્ના અભિપ્રાયો સાંભળીને હર્ષશોકમાં જીવન ગાળવા જન્મ્યા નથી. પણ પોતાનું તથા અન્યોનું શ્રેયઃ કરવા પ્રવૃત્તિ કરી તે માટે જન્મ્યા છીએ. આત્માના મૂળધર્મ તરફ લક્ષ રાખીને જગત્માં શુભ કરણી જેઓ અલિપ્તપણે કરે છે તેઓ રાજયોગને આચારમાં મૂકનારા અવબોધવા. પોતાની ગમે તેવી ટીકા કરનારાઓ તરફ લક્ષ ન દેતાં સત્ય માર્ગમાં સ્થિર રહીને ઉમંગથી કાર્ય કરનારાઓ વિજય વરમાળને પ્રાપ્ત કરે છે. પોતાના સંબંધી ગમે તેવી અફવાઓ ઉડે તેથી ગભરાઇ જવું નહિ અને પોતાની ફરજો અદા કરવામાં ડરકુંભીઆં બનવું નહિ. પોતાના કાર્યમાં ભૂલ ન થાય અને પોતાની ઉન્નતિમાં વૃદ્ધિ થાય છે કે નહિ ? તે તરફ દૃષ્ટિ દેઇને આગળ વધવાની જરૂર છે. શરીરની સાથે જે રોગોનો સંબંધ છે તદ્વત્ શુભ કાર્યોની સાથે વા શુભ વિચારોની સાથે વિઘ્નોનો સંબંધ દુઃખો વેઠયા વિના, વિઘ્નો સહ્યા વિના, અનેક અફવાઓ સહન કર્યા વિના ઉત્તમ કાર્યોની સિદ્ધિ થતી હોત તો તેની અમૂલ્ય ઉચ્ચતાનો ખ્યાલ ખરેખર મનુષ્યોના મનમાં આવી શકત નહિ. રાજયોગી સહેજે બની શકાતું હોત તો રાજયોગની મહત્તા ગણી શકાત નહિ. સદ્ગુણો અને પોતાની શુભ ફરજો માટે લક્ષ રાખીને પોતે આગળ વધવું જોઇએ.

× × × ×

પોતાના આત્માને પરમાત્મા માનીને જગત્નાં બંધનોને ભૂલી જવા પ્રયત્ન કર ! મોહથી સર્વ પ્રકારનાં બંધનો ઉત્પન્ન થાય છે. મોહના વિકલ્પો ટળતાં આત્મા પોતે પરમાત્મરૂપે પ્રકાશે છે. સર્વ જડ વસ્તુઓમાં થતી ઇચ્છાઓ નષ્ટ થતાં આત્મશક્તિનો પ્રકાશ થવા માંડે છે. વાસનાઓના હ્રાસ બનવાથી

આત્મા પોતાના શુદ્ધ ધર્મને ભૂલે છે. દેહાધ્યાસ દૂર કરીને સર્વ બાબતોમાં તટસ્થ રહીને આત્મા પ્રવૃત્તિ કરે તો તેને પોતાની શક્તિનો અનુભવ આવી શકે છે. સત્યથી પરિપૂર્ણ અને સત્ય સુખમય પોતેજ છતાં અન્યત્ર ભટકવાની મોહ વૃત્તિ દૂર કરાતી નથી એ કેટલું બધું અજ્ઞાન ! ! ! સત્યની અસંખ્ય વ્યાખ્યાઓ કરવામાં આવે તોપણ સત્ય રૂપ આત્માનું પૂર્ણ કથન કરી શકાય નહિ. સત્તાએ સત્ય પરમાત્મારૂપ વાચક, શ્રોતા, લેખક આદિ સર્વ છે. પોતાનાં સત્ય પરમાત્માનો આવિર્ભાવ કરવામાં અજ્ઞાન મોહ આડે આવે છે. અજ્ઞાન મોહને દબાવીને છેદીને પોતાની આત્મ શક્તિયો ખીલવવા ચૈતન્યભાવનામય બની જવાની જરૂર છે. બાહ્ય સર્વ મોહક વસ્તુઓના સંબંધને વચ્ચે આવતાં છેદી નાખો. પરમાત્મ સ્વરૂપપ્રકટાવવાને સર્વ પ્રકારની ઇચ્છાઓરૂપ પશુઓનો ત્યાગયજ્ઞમાં ભોગ આપો. અરણિમાં અગ્નિ રહી છે તેને પ્રગટાવવાની યુક્તિ શિખવાની જરૂર છે. દુગ્ધમાં ઘૃત રહ્યું છે, માત્ર ઘૃત કાઢવાની યુક્તિ શિખવાની જરૂર છે. આપણો આત્માજ સત્તાએ પરમાત્મા છે તેને શ્રીવીર પ્રભુએ ઉપદેશેલા ઉપાયોવડે પ્રગટ કરવાની જરૂર છે. આખી દુનિયામાં કે જ્યાં ખરૂં સુખ નથી ત્યાં ભ્રાન્તિથી સુખ શોધવા જતાં કદી ભૂતકાલમાં કોઇને મલ્યું નથી, વર્તમાનમાં કોઇને મળતું નથી અને ભવિષ્યમાં કોઇને મળનાર નથી. આપણા આત્મારૂપ પરમાત્મામાંજ અનન્ત સુખ રહ્યું છે, એવો પોતે અનુભવ કરો અને સત્ય સુખનો ભોગ કરો તથા આખી દુનિયાના મનુષ્યને સત્ય સુખ તરફ વાળો એજ પરમ કર્ત્તવ્ય છે. આપણું સત્ય સુખ પોતાના આત્મારૂપ પરમાત્મામાં છે. પોતાના આત્માને દીન માનીને તેને ઇચ્છાઓના બંધનમાં કેદી બનાવીને પોતેજ દુઃખી થઇએ છીએ. આત્મારૂપ પરમાત્મા પોતે છતાં શા માટે દીનતા કરવી જોઇએ ? આત્માને મોહની વૃત્તિથી ભિન્ન દેખવો એ પરમ ચરમ કર્ત્તવ્ય છે.

× × × ×

જગત્માં ધર્મીજીવો જાગતા સારા અને અધર્મી જીવો ઉંઘતા સારા. ધર્મીજીવો અપ્રમાદી સારા અને અધર્મીજીવો પ્રમાદી અર્થાત્ આલસ્ય યુક્ત સારા. ધર્મીજીવો બળવંત સારા અને અધર્મીજીવો અબળવંત સારા. ધર્મીજીવો દક્ષતાવાળા સારા અને અધર્મીજીવો અદક્ષતાવાળા સારા. ધર્મીજીવો

સત્તાવંત સારા. અને અધર્મી જીવો અસત્તાવંત સારા. ધર્મીજીવો દીર્ઘ આયુષ્યવાળા સારા અધર્મીજીવો અદીર્ઘ આયુષ્યવાળા સારા. ધર્મીજીવો શાસનકર્ત્તા સારા અને અધર્મીજીવો અશાસન કર્ત્તા સારા તથા ધર્મીજીવો વક્તા સારા અને અધર્મીજીવો અવક્તા સારા. ધર્મીજીવો કવિયો થયા હોય તો સારા તથા અધર્મીજીવો અકવિયો સારા. ધર્મીજીવો લેખકો સારા અને અધર્મીજીવો અલેખકો સારા. ધર્મીજીવો ઔત્પાતિકી આદિ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિવાળા સારા અને અધર્મીજીવો ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ રહીત હોય તો સારા. ધર્મી એવા રાજાઓ સારા તથા અધર્મીજીવો રાજ્ય પદવી વિનાના સારા. ધર્મીજીવો ધૈર્યવંત સારા અને અધર્મીજીવો અધૈર્યવંત સારા. ધર્મીજીવો યોગબળવાળા સારા અને અધર્મીજીવો શક્તિવિનાના સારા. ધર્મીજીવો લાગવગવાળા સારા અને અધર્મીજીવો લાગવગ વિનાના સારા. પાપી જીવો અબોલા સારા અને ધર્મીજીવો બોલતા સારા. પાપી જીવો પોતાની શક્તિયોના પાપની વૃદ્ધિમાં ઉપયોગ કરે છે અને તેથી તેઓ ઉંઘતા હોય તો હિંસા વગેરે પાપકર્મ કરી શક્તા નથી અને અન્યજીવોને પરિતાપ પણ કરી શકતા નથી. ધર્મીજીવોની સર્વ શક્તિયો ધર્મની વૃદ્ધિ અર્થે હોય છે. જ્ઞાની એવા ધર્મીજીવોની સર્વ શક્તિયો સંવર હેતુભૂત થાય છે તેમજ નિર્જરાર્થં થાય છે. જ્ઞાની એવા ધર્મીજીવોને સહાય આપવાથી પુણ્ય અને નિર્જરા થાય છે. ધર્મીજીવોને આપેલું દાન ઉત્તરોત્તર મુક્તિ ફલપ્રદ થાય છે. સાત ક્ષેત્રમાં દાન વાપરવાથી આત્માની શુદ્ધતા થાય છે. ધર્મીજીવોને મદદ કરવી અને ધર્મીજીવોની સેવા કરવી. અધર્મીઓને ધર્મી બનાવવા પ્રયત્ન કરવો.

× × × ×

અહં અને મમત્વનો દાસ બનેલો મનુષ્ય પોતાના આત્માની ખરી સ્વતંત્રતા ઓળખી શકતો નથી અને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. મનની વૃત્તિના તાબે થએલો આત્મા પોતાનું ખરૂં સુખ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. વાસનાઓ, ઇચ્છાઓ, તૃષ્ણાઓ વગેરેના શરણે જનાર મનુષ્ય પોતાના આત્માને ગરીબ કલ્પે છે અને છતાં સુખે દુઃખી બને છે. પોતાને અસંતોષી માનીને આત્માઓ ભ્રાન્ત બને છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુની આશાઓને દબાવ્યા વિના આત્મા

મહાન્ બની શકવાનો નથી. કોઇના દાસ બનીને સુખ ગ્રહી શકાશે નહિ. આત્મારૂપ પ્રભુ પોતેજ છીએ. સત્તાએ આત્મરૂપ પ્રભુની જ્યોતિ સદાકાળ ઝળકી રહે છે. આત્માની પરમાત્મસત્તાને સર્વત્ર દેખવાથી આત્માનું જન્મ-મરણ ટળી જાય છે. આપણા મૂલ ધર્મનો પ્રકાશ કરવો જોઇએ. પોતાના આત્મામાં સ્વપરપર્યાયોવડે આખા જગતનો અન્તર્ભાવ થાય છે એમ જાણવાથી પોતાની વ્યાપકતાનું ભાન થાય છે. આત્મા પોતાના સત્ય પ્રકાશને દેખે તો તે પોતાનામાં ત્રણ ભુવનની પ્રભુતાનો ખ્યાલ કરી શકે. આત્મામાં સર્વ છે તેની બહાર કંઇ ગ્રાહ્ય નથી. સર્વ પ્રકારની પૂજ્યતાનો સ્વામી આત્મા છે. સર્વ પ્રકારની પ્રિયતાનો સ્વામી આત્મા છે. જેટલું ભૂતકાલમાં થયું, વર્તમાનમાં થાય છે અને ભવિષ્યમાં થશે તેનો દૃષ્ટા આત્મા છે. અજ્ઞાનાવરણોને ભેદીને સર્વ વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર આત્મા છે. પોતાના આત્માની અશુદ્ધતા કર્મથી છે. કર્મના પ્રપંચથી પોતાના આત્માને ભિન્ન દેખો. પોતાના આત્માની સત્તાને ધ્યાવો. દુનિયાને આત્માનો સત્ય પ્રકાશ પાડો. આત્માના સત્ય પ્રકાશથી દુનિયા સ્વતંત્ર, શાન્ત અને આનન્દી બને છે. આત્માનાં મધુરાં ગાનથી આખું જગત્ ભરી દો. આત્માની ભાવનાવડે મન, વાણી અને કાયાને શુદ્ધ કરો. **સર્વ પ્રકારનાં તીર્થ ખરેખર આત્મામાંથી પ્રગટે છે અને આત્મામાં સમાય છે.** પોતાના આત્માને પૂજ્ય માનો અને દુનિયામાં આત્માઓને આત્માની શ્રેષ્ટતા બતાવો.

× × × ×

આ કાળમાં દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યથી જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યના દ્વારમાં પ્રવેશાય છે. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિમાં દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય એ નિમિત્ત કારણરૂપે પરિણમે છે. દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યના અધ્યવસાયભેદે અને બાહ્ય નિમિત્તભેદે ઘણા ભેદ થાય છે. એ સર્વે ભેદો ખરેખર સાધ્ય દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ સન્મુખ જતાં સાપેક્ષપણે ઉપયોગી છે. રાગનો પ્રતિકૂળ વૈરાગ્ય છે. વૈરાગ્ય ગમે તે નિમિત્તે થાય પણ તે આત્માને સુમાર્ગે જોડવા માટે પરમાત્માના આશીર્વાદરૂપે છે. વૈરાગ્ય એ હૃદયમાં રહેલા ચેતનને જાગૃત્ કરવા પ્રભુનો સંદેશો છે. સંસારની ખરી દશા ઓળખાવનાર વૈરાગ્ય એ આત્માની ઉત્તમ પરિણતિ છે. આત્માના ગુણોને નવપલ્લવિત

કરવામાં વૈરાગ્ય એ પુષ્કરાવર્ત મેઘ સમાન છે. મોક્ષ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર વૈરાગ્ય છે. વૈરાગ્ય એ આત્મસુખની વધાઈ છે. દરેક જીવને પોતપોતાની જ્ઞાન-દૃષ્ટિના અનુસારે વૈરાગ્ય પ્રગટે છે. સર્વ જીવોને પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે વૈરાગ્ય પ્રગટે છે તેમાં ખંડન કે મંડન શું કરવું. પોતાની જીંદગી ફેરવવા માટે વૈરાગ્ય પ્રગટે છે, માટે તેનો પ્રાદુર્ભાવ થતાં તેને વધાવી લેવો જોઇએ. આત્માની દશા સુધારવા માટે વૈરાગ્ય એ મહોત્સવ છે. કોઇ જીવને વૈરાગ્યથી પાછળ પાડવો નહિ. વૈરાગ્યમાં પણ તેની પક્વદશાએ આનન્દ રસ અનુભવાય છે એમ પોતાનો અનુભવ સાક્ષી પૂરે છે. રાગના વખતમાં વૈરાગ્યપ્રગટે એ ઉત્તમ વેળા જાણવી. મનુષ્યોને સામાન્ય વૈરાગ્યથી ઉત્તમ વૈરાગ્ય તરફ લઇ જવા પણ તેઓને ઉભય ભ્રષ્ટ કરવા નહિ. પંચમ કાળમાં પંચવિષયથી દુઃખી થએલા જીવને વૈરાગ્યનો ખરેખરો આધાર છે. રાગીઓ વૈરાગ્યને જાણ્યા વિના તેની અવગણના કરે તેથી વૈરાગ્યની દશા ન્યૂન થતી નથી. વૈરાગ્ય કારક પુસ્તકો કરતાં વૈરાગીઓની સંગતિ કરવાથી ઓર પ્રકારના વૈરાગ્યનો લાભ મળે છે. સજીવન વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરવાને ઉત્તમ વૈરાગીઓ સજીવન મૂર્ત્તિઓ છે. તેમનો યોગ મળે તો પુસ્તકો મૂકીને પહેલું તેમની પાસે જવું. વૈરાગીના મુખમાંથી નીકળેલા શબ્દો એ સજીવન વૈરાગ્ય મંત્રો છે. દરરોજ ઉચ્ચ કોટીના વૈરાગ્યમાં હે આત્મન્ તું પ્રવેશ કર !

× × × ×

પોતાના ઉપર વિપરીત દૃષ્ટિથી જોનારા જીવો ઉપર પણ વિપરીત દૃષ્ટિથી નિરીક્ષવું નહિ. અન્યોની વિપરીત દૃષ્ટિ દેખીને પોતાના આત્માની વિપરીત દૃષ્ટિ કરવી એ કોઇ રીતે યોગ્ય નથી. સ્વધર્મ મૂકીને પરજીવોની વિપરીત દૃષ્ટિનું અનુકરણ કરવું નહિ પણ ઉલટું અન્યજીવોને શુદ્ધધર્મ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો. વિપરીત સંયોગોમાં આત્માના શુદ્ધધર્મ તરફ દૃષ્ટિ દેઇને જે તે નિર્લેપભાવે કર્યાં કરવું એજ આત્માની ખરી કસોટી છે. દુઃખ લજ્જાનાં વાદળ કલ્પીને તેમાં આત્મારૂપ સૂર્યે ઢંકાવું જોઇએ નહિ. ભય એ આત્માનો મૂળ ધર્મ નથી. ભય એ ક્ષણિક છે અને તે મન, કલ્પનાથી ઉભો થાય છે. જે ભયથી કદિ શાન્તિ મળતી નથી તે ભયથી આત્માએ શા માટે સંબંધ રાખવો જોઇએ. ગમે તેવી પણ ભયની કલ્પનાઓ પરિહરવા યોગ્ય છે. ભવિષ્યના દુઃખોની કલ્પના કરીને વર્તમાનકાળમાં

પોતાના આત્માને દુઃખની ચિંતામાં નાખનાર મનુષ્યમાં કાયરતા અને દીનતા હોય છે. ભય અને દુઃખ એ આત્માનો વસ્તુતઃ ગુણ નથી એમ નિશ્ચય કરીને આત્મામાં ધૈર્યગુણ પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનો પોતાને વિશ્વાસ થાય છે તો ધૈર્યગુણ ખીલવવામાં વાર લાગતી નથી. આત્મા પોતાના મૂળધર્મમાં પરિણમે છે ત્યારે આપોઆપ ધીરવીર આત્મા બને છે. પોતાનું વીર્ય પોતાનામાં છે એનો વિશ્વાસ પોતાને થાય તો પોતાના આત્માનું મહાવીરપણું ખીલવી શકાય છે અને અનુભવી શકાય છે. ગમે તેવાં નિમિત્તો સેવીને પોતાનામાં રહેલી વીરતાનો પ્રકાશ કરવાનો છે. ભય, દુઃખ, લજ્જા વગેરેનો અભાવ પોતાનામાં અનુભવાય છે ત્યારે પોતાનામાં આત્મવીર્ય પ્રગટયું છે એમ અમુક અંશે શ્રદ્ધા થાય છે. શ્રીવીર પ્રભુનું ચરિત્ર હૃદય આગળ ખડું કરીને પોતાના આત્મામાં તેમનું ધૈર્યવીર્ય ચિંતવવું અને તેમાં સંયમ કરવો. વીરપ્રભુના ધૈર્યનું ધ્યાન ધરવાથી પરિષહો વેઠવામાં પોતાનો આત્મા શક્તિમાન્ થાય છે. એમ હે આત્મન્! તું નિશ્ચય કરીને પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે વીર્યોલ્લાસ પ્રગટાવ!

× × × ×

નાભિમાંથી સહેજે ઉઠેલા શબ્દો દુનિયામાં ઘણા કાલ પર્યન્ત સજીવન રહે છે. નાભિમાંથી ઉઠેલા વિચારો વડે પોતાના ભવિષ્યનો નિર્ણય થાય છે. પોતાના ભવિષ્યનો ખરેખર પોતાના વિચારો ઉપર આધાર રાખી શકાય છે. પ્રારબ્ધ ભોગવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી. કિન્તુ આત્માની વાસ્તવિક પ્રગતિની આશા તો આત્માના શુદ્ધ વિચારો ઉપર છે. પોતાના શુદ્ધ વિચારો નાભિમાંથી પ્રગટે એવા પરિણામમાં મસ્ત બનવું જોઇએ. નાભિના સદ્વિચારો એસદ્ગુરૂનું ઉપદેશામૃત છે એવું અવબોધીને તે પ્રમાણે આત્મભાવમાં પરિણમવા પ્રયત્ન કરવો. નાભિના શુદ્ધ વિચારોની પરીક્ષા કરવી એ તીક્ષ્ણ ઉપયોગ વિના બની શકે તેમ નથી. જે કંઇ સત્ય છે તે નાભિના શુદ્ધ વિચારોમાં સમાયું છે. આત્માની ઉન્નતિના જે કંઇ સત્ય ઉપાયો હોય છે તેનું જ્ઞાન ખરેખર નાભિદ્વારા પ્રકાશે છે. નાભિના વિચારોથી ગમે તેવું સત્ય પોતાની મેળે પારખી શકાય છે. નાભિમાં સંયમ કરવો અને નાભિમાં આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોનું ધ્યાન ધરવું. ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતા થતાં નાભિમાં સત્ય જળહળ આત્મ જ્યોતિનો પ્રકાશ પ્રગટે છે. નાભિ સંબંધે ઉત્પન્ન થએલ નાભેય

જ્ઞાનમય આત્મા ખરેખર પોતાના શુદ્ધ ધર્મનો પ્રથમ સંસ્થાપક બને છે. અધ્યાત્મ દૃષ્ટિમાં ઉત્તમ એવું નાભિ ધ્યાન દ્વારા ઉત્પન્ન થનાર ઋષભ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી મોક્ષનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. નાભિમાં ધારણા ધ્યાન ધરવાથી નરક અને તિર્યગ્ગ્ય ગતિનો માર્ગ બંધ પડે છે અને મનુષ્ય દેવ તેમજ મોક્ષનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. નાભિમાં આત્માનું ધ્યાન ધરતાં અશુભ કર્મો ખરી જાય છે અને ઘણાં વિઘ્નો ટળે છે. નાભિમાં ધ્યાન ધરીને પરભાષાને ખીલવ્યા વિના ધ્યાનની સ્થિરતા થતી નથી માટે પ્રથમ ધ્યાનની પીઠિકાભૂત નાભિનું ધ્યાન સિદ્ધ કરવું. નાભિનું ધ્યાન સિદ્ધ થયું એમ અપૂર્વ આનન્દની ઘેન આવે ત્યારે જાણવું. નાભિના વિચારોની સાક્ષી એ કોઇપણ નિર્ણયમાં ખરી સાક્ષી છે. નાભિમાં ધ્યાન ધરવાથી આદિનાથનો અનુભવ આવે છે.

× × × ×

કાર્તિક શુક્લ પુર્ણિમાના દિવસે ધર્મ વિચારોને સહાય મળે એવું શુભ માનસિક પુદ્ગલોનું તીર્થાદિ ભૂમિઓમાં પ્રગટન, સમુદ્રમાં ભરતીની પેઠે ધર્મના પ્રભાવે થાય છે તેથી તે દિવસે આર્ય જૈનોએ ધર્મના વિચારો અને ધર્મની ક્રિયાઓમાં વિશેષતઃ જીવન નિર્ગમન કરવું. પર્વતાદિની ગુફાઓમાં શિલાઓ ઉપર પદ્માસન વાળીને ધ્યાન ધરવું. પ્રભુની ભક્તિમાં તન્મય બની જવું. પર ભવના આયુષ્યનો બંધ પણ તીર્થના દિવસે પ્રાયઃ થાય છે. મન્દિરોમાં, ઉપાશ્રયોમાં, નદીના કાંઠે, જંગલના પવિત્ર પ્રદેશમાં સાધુઓએ ધ્યાનારૂઢ થઇ જવું. મનની ચંચળતા વારીને ધ્યેય એવા આત્માના સ્વરૂપમાં ઉંડા ઉતરી જવું. જે પવિત્ર સ્થળમાં ઘણા મહાત્માઓએ ધ્યાન ધર્યું હોય તેવા સ્થાનમાં જવું અને શાન્ત ચિત્તથી પરમાત્માનું ધ્યાન ધરવું. કોઇને ધ્યાનમાં વિઘ્ન કરવું નહિ. ભક્તિના અધિકારીઓએ પોતાની શુદ્ધિ કરવા ચિત્તની પ્રસન્નતા વધતી જાય તેવી રીતે દેવ ગુરૂ સંઘ વગેરેની ભક્તિમાં મન વચન અને કાયાથી પરિણમવું. પવિત્ર તીર્થ પ્રદેશોમાં ધ્યાનીઓએ મમત્વ ભાવનો ત્યાગ કરવા સંબંધી સંકલ્પ કરવો પશ્ચાત્ અત્રસ્થાનમાં વા અન્ય કોઇ સ્થાનમાં ઉત્તમ ધ્યાન કરવા યોગ્ય કોઇ શુભ મનની વર્ગણાઓ હોય તે મને સહાયકારી થાઓ એવો સંકલ્પ કરવો. આત્માને આત્મભાવે અનુભવું એવી ઉચ્ચ મારી ધ્યાન દશા પ્રગટ થાઓ એવો દૃઢ સંકલ્પ કરીને

આત્મધ્યાનમાં નિમગ્ન થઇ જવું. સેવા ભક્તિના અધિકારી રૂચિવંત જીવોએ દેવ ગુરૂ અને ધર્મની વિશેષતઃ આરાધના કરવી. ઉપવાસ, જપ, દાન, પૂજા, ભક્તિ, ભજન, ગુરૂસેવા, શીયલભાવ આદિ વડે પોતાના આત્માના ગુણો ઉપાસવા હર્ષોલ્લાસથી તત્પર થઇ જવું.

× × × ×

આત્મધ્યાન ધર્યાવિના આત્માનો અનુભવ થતો નથી. અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસથી અને મનનથી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન એ પારા સમાન છે. અપાત્રજીવને કાચા પારાના ભક્ષણની પેઠે અધ્યાત્મજ્ઞાન પરિણમે છે. યોગ્ય એવા આત્માઓને અધ્યાત્મજ્ઞાન પરમ સુખ અર્પે છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાન વિનાની એકલી ધર્મક્રિયાથી નિન્દારૂપ અજીર્ણ ઉત્પન્ન થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન એ ચિન્તામણિ રત્ન કરતાં અનન્ત ગુણ અધિક છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ખરી સ્થિરતા પ્રગટ થાય છે અને ઉપાધિભાવ ટળે છે. ઔદયિક ભાવથી ચિત્તની નિવૃત્તિ કરીને આત્મામાંજ આત્મધર્મની પ્રતીતિ કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉપયોગિતા જેટલી વર્ણવીએ તેટલી અલ્પ છે. વિભાવ પરિણતિથી આત્મા અનાદિકાલથી સંસારમાં પુદ્ગલ ભાવમાં રાચી માચી રહ્યો છે. વિભાવિક પરિણતિ એ આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ નથી. અશુદ્ધતાનો નાશ કર્યાવિના શુદ્ધધર્મ પ્રગટતો નથી. આત્માના શુદ્ધધર્મ વિના બાકી સર્વે પર ભાવ છે. આત્મા પોતાના શુદ્ધધર્મની દૃષ્ટિ ધારણ કરીને પોતાના શુદ્ધધર્મમાં રમે એજ આત્માની ખરી કરણી છે. આત્માનો ધર્મ આત્મામાં છે. આત્માનો ધર્મ મૂકીને અન્યમાં ચિત્ત રાખવાથી આત્માની ખરી શાન્તિ પ્રગટવાની નથી. આત્માનો શુદ્ધધર્મ છે તે આત્મામાંજ છે. હે જીવ ! કેમ તું પોતાનો શુદ્ધધર્મ પોતાનામાં છે તેના સામું જોતો નથી અને અન્ય જડ વસ્તુઓમાં ધર્મની બુદ્ધિ ધારણ કરે છે ? આત્માનો શુદ્ધધર્મ સત્તાએ રહ્યો છે તેની પ્રકટતા કરવા આત્માની સત્તામાં લક્ષ્ય રાખવાની જરૂર છે. આત્માને આત્મભાવે દેખવાથી દુનિયામાં પ્રાપ્ત કરવા લાયક અન્ય કંઇ દેખાતું નથી. હે આત્મન્ ! ત્હારે હવે પોતાના શુદ્ધ ધર્મ તરફ દૃષ્ટિ રાખીને વ્યવહારથી વર્તવાનું છે. હે આત્મન્ ! પોતાના શુદ્ધ ધર્મમાં દૃષ્ટિ રાખીને આશ્રવના હેતુઓને સંવરપણે પરિણમવવાની ક્ષણે

ક્ષણે શક્તિ ધરાવતો જા. પોતાના શુદ્ધ ધર્મની દૃષ્ટિથી તને સર્વ જીવો પોતાના નજીકના અને પોતાના સમાન લાગશે અને તેથી સર્વ જીવોની સાથે અધ્યાત્મ ભાવે અભેદ થશે. પોતાના શુદ્ધ ધર્મમાં સર્વ સમાયું છે એવો દૃઢ ભાવ ક્ષણે ક્ષણે એટલો બધો વધારતો જા કે શરીરના ધર્મોમાં અહંવૃત્તિ સ્ફુરે છે તે સર્વેનું મૂળ પણ ટળી જાય. પૂતળીની પેઠે શારીરિક ધર્મોમાં અહંત્વ અને મમત્વ ન થાય એવી રીતે આત્મશુદ્ધ ઉપયોગમાં વર્ત. પોતાના શુદ્ધધર્મે પરિપૂર્ણ પરિણમન થાય તાવત્ આત્મધ્યાનથી અન્તરમાં પ્રવૃત્તિ કર અને આગળ ચાલ.

બાળજીવો રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ અર્થે પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે માટે તેઓનું બાળવીર્ય ગણાય છે. અભવ્ય જીવોને અનાદિ અનંતમા ભાગે બાળવીર્ય હોય છે. ભવ્યજીવોને અનાદિ સાંત ભાગે બાળ વીર્ય હોય છે. જ્ઞાનિઓને સાદિ સાંત ભાગે પણ્ડિત વીર્ય હોય છે. અજ્ઞાનિજીવોનું વીર્ય હિંસા, જૂઠ, ચોરી, કામભોગ, આસક્તિ વગેરેમાં વપરાય છે. પાપવર્ધક શાસ્ત્રો અને શસ્ત્રોમાં જે વીર્યનો વ્યાપાર થાય છે તે બાળવીર્ય જાણવું. પરજડ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે જે શક્તિયો વાપરવી પડે છે તે બાળ-વીર્ય અવબોધવું. બાળ અર્થાત્ અજ્ઞાનિજીવો પોતાના વીર્યથી સંસારમાં કર્મગ્રહણ કરીને બંધાય છે.

જ્ઞાની પુરૂષો સંવર અને નિર્જરાની પ્રાપ્તિમાં આત્મશક્તિનો ઉપયોગ કરે છે. જ્ઞાની મનુષ્યોનું વીર્ય પોતાના આત્માના ગુણોની પ્રાપ્તિ અર્થે પરિણમે છે. કર્મબન્ધનના હેતુઓથી જ્ઞાનીઓનું વીર્ય છૂટું પડે છે. જ્ઞાની પોતાના વીર્ય વડે કષાયો ઉપર જય મેળવે છે, અને તે સુભટની પેઠે મોહમલ્લની સામો લડે છે. પંડિત વીર્યવાન્ મહાત્મા પુણ્ય અને પાપના ફલોમાં હર્ષ શોક ધારણ કરીને ઉંચો નીચો થતો નથી. પંડિત વીર્યવાળો મહાત્મા સંયમાનુષ્ઠાનમાં તત્પર રહે છે, અને આત્મધ્યાન સમાધિના ગુહ્ય પ્રદેશમાં મસ્ત થઇને વિચરે છે. પંડિત વીર્યવાન્ મહાત્મા છ પ્રકારના આવશ્યકભાવની પરિણતિ વડે પોતાના આત્માને પુષ્ટ કરે છે અને તે મરણ પ્રસંગે મુંઝાતો નથી. પંડિત વીર્યવાન્ માયા–મૃષાવાદ–વિશ્વાસઘાત વગેરે દુર્ગુણોને સેવતો નથી. પંડિત વીર્યવાન્ સેવા–ભક્તિ વગેરેમાં આત્માને યોજે છે. પંડિત વીર્યવાન્ પંચ–સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ, પંચાચાર, પંચમહાવ્રતપાલન વગેરેમાં દૃઢ ભાવવાળો બને છે. સમ્યક્ત્વવંત પંડિત જીવોનાં ધર્માનુષ્ઠાનો કર્મબંધ રહિત હોય છે. પંડિત વીર્યવાન્ મુનિવર જે કંઇ કરે છે, લખે છે, બોલે છે, અને

દેખે છે તેમાં તે અહંવૃત્તિ ધારણ કરતો નથી, તેથી તે બંધાતો નથી. પંડિત વીર્યવાન્ બાવીસ પરિષહોને જીતે છે, અને પોતાના આત્માની પરિપૂર્ણ શુદ્ધિરૂપ મોક્ષાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે.

× × × ×

સૂયગડાંગ પ્રથમ શ્રુત સ્કંધ નવમું અધ્યયન ૨૨.

जसंकित्ति सलोयंच, जायवंदणपूयणा
सव्वलोयंमिजेकामा, तंविज्जं परिजाणिया

યશ, કિર્તિ, શ્લાઘા, પૂજન, ઇચ્છા, મદનરૂપ, સર્વ લોકમાં કામો તે સર્વને અપકારિપણાવડે જાણીને તેનો જ્ઞાની મુનિ ત્યાગ કરે.

મુનિની દશા.

सव्वं जगतं समयाणुपेही पियमप्पियं कस्सइ नो करेज्जा
उठाय दीणोय पुणोवि सन्नो संपूयणंचेव सिलोयकामी- ॥७॥

निक्खम्मगेहाउ निरावकंखी, कायंविउसेज्जनियाणछिन्ने
नोजीवियंणोमरणावकंखी, चरेज्ज भिक्खुवलया विमुक्केतिबेमि ॥२४॥

सिद्धंदीवमपासंता पुरिसादाणियानरा
तेवीराबंधणुम्मुक्का नावकंखांतिजीवियं । ३४ ॥

આત્માર્થી મુનિવર પોતાના આત્માને સિદ્ધસમાન ભાવીને સાંસારિક બંધનોમાં ફસાતો નથી. વાસનાઓના પાશથી પોતાના આત્માને તે છૂટો કરે છે. અહંવૃત્તિઓ મરી જવાથી કર્તવ્ય કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી તેઓ બંધાતા નથી. સાંસારિક પદાર્થોથી તેમનું ચિત્ત શોકને ધારણ કરતું નથી. શરીરવાળા છતાં પણ તેના અહંભાવથી મુક્ત રહે છે. બાહ્યની દશા કરતાં તેઓની અન્તરની દશા જુદાજ પ્રકારની દેખાય છે. સહજાનન્દ એજ તેમનું જીવન છે. તેમના આત્માની ઉચ્ચતા અવલોકવા માટે તેમની નજીકમાં વાસ કરવાની જરૂર છે. શરીરનો ધર્મ અને આત્માનો ધર્મ એ બેને ભિન્નપણે તે અવલોકે છે. શરીરના ધર્મને પોતાનો ધર્મ માનતો નથી, અને શરીરના ધર્મમાં અહં-

વૃત્તિથી જાગતો નથી પણ તેમાં તો તે ઉંઘે છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ ધર્મને આત્મધર્મ તરીકે ઓળખીને તેમાં ધર્મની શ્રદ્ધા ધારણ કરે છે.

× × × ×

પોતાના આચારો અને વિચારો અને પોતાની જીંદગી તરફ લક્ષ આપવાથી પોતાના આત્માને ધર્મતરફવાળી શકાય છે. પોતાના આત્માને કયું કાર્ય સારું કર્યું અને કયું કાર્ય ખોટું કર્યું તેના પ્રશ્નો પુછીને તેના ઉત્તરની રાહ જોવી. પોતાની જીંદગી સુધારવાના પ્રશ્નો પોતાના આત્માને પુછવા અને તેનો ઉત્તર નાભિમાંથી નીકળે અર્થાત્ પોતાનો આત્મા ખરી રીતે આપે, તે, માટે રાહ જોવી એમ કલાકોના કલાકો પર્યન્ત પ્રશ્નો પુછીને ઉત્તર મળવાની આશાના વિચારોમાં પ્રવૃત્ત થવાથી દૈવીશક્તિના પેઠે અંતરૂથી જીંદગી સુધારવાના વિચારો પ્રગટે છે, અને પોતાની જીંદગી સત્યના રૂપમાં ફરી જાય છે. મોટા વિદ્વાનોના શિખામણથી જે અસર થતી નથી તે અસર આ પ્રમાણે દર્શાવેલા અનુભવથી થાય છે. પોતાના આત્માને સત્ય પૂછવું કે જેથી અન્તરૂથી સુમતિ પ્રગટી શકે. પોતાના આત્માને પ્રશ્નો પુછીને જીંદગી સુધારનારા એવા ઘણા મનુષ્યો અમુક બાબતમાં અવલોકયા કરે છે. ખરા વિશ્વાસથી પરમાત્માની પેઠે પૂજ્ય ધારીને પોતાના આત્માને પુછવાથી થોડા વખતમાં પોતાનું રૂપ બદલાઈ જાય છે. પોતાના આત્માને સુધારવામાટે વારંવાર આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર છે. જ્ઞાનિમનુષ્યોએ પોતાના આત્માનું ધ્યાન ધરીને સહજાનન્દ પ્રાપ્ત કર્યો છે. ખરામાં ખરાં કર્તવ્ય સંબધી પ્રશ્નો પુછવાથી પ્રથમ તો સમુદ્રમાં હોડીના પેઠે પોતાનો આત્મા હાલ્યડોલા કરતો હોય. એવો જણાય છે. પશ્ચાત્ અન્ય જ્ઞાન પ્રકાશ વડે પુછેલી બાબત ઉપર અજવાળું પડે છે. પાપી મનુષ્યોની જીંદગી પણ આ પ્રમાણે વર્તવાથી ધર્મીના રૂપમાં બદલાઈ જાય છે. પોતાનો આત્મા પોતાને સત્ય તરફ વળવાનું જણાવે છે, પણ શાંત ચિત્તથી અન્તરૂનો વિચારધ્વનિ શ્રવણ કરવાની જે મનુષ્યો દરકાર કરતા નથી, તે સત્યનો માર્ગ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. વિદ્વાનો પોતાના આત્માને વિવેકથી પ્રશ્ન પુછીને પોતાનો આગળનો માર્ગ દેખે છે અને પરમાત્મપદમાં પ્રવેશ કરે છે.

× × × ×

જો આત્માની સમાધિ પામવી હોય અને આત્માના સહજ સુખની પ્રતીતિ કરવી હોય તો જીવતાં છતાં વાસનાઓરૂપ બાહ્યભાવોવડે તો મરી જવું જોઇએ અને આત્મભાવે એટલે આત્માના શુદ્ધ ધર્મના ઉપયોગમાં જીવવું જોઇએ. બાહ્ય ભાવોની વાસનાઓ ટળી એટલે સંસારમાં છતાં મુક્ત થવાનાં ઘણાં પગથીયાંઓ ઉપર આવી ચઢ્યા એમ માની લો. મારા માટે દુનિયા શું કહે છે ? એવી વાસના ત્યાગીને મારા માટે હું શું સત્ય વિચારૂં છું એવા દૃઢ ભાવ ઉપર આવી જવાથી લોક સંજ્ઞાને જીતી શકાય છે. દુનિયાનો ભય દૂર કર્યા વિના સત્યજીવને જીવી શકાતું નથી. દુનિયાને રંજાડવાની શક્તિવડે પ્રવૃત્તિ કરવાથી એક નાટકીયા કરતાં વિશેષ કયું કહેવાતું નથી. પહેલા મનુષ્યપણાના ગુણો પ્રાપ્ત કરી પશ્ચાત્ ધર્મીપણાના ગુણો પ્રાપ્ત કરીને આત્માની સમાધિમાં લક્ષ આપવું જરૂરનું છે. પોતાના સત્યને ઢાંકપીછોડા કરીને ઢાંકી દેવાથી પોતાનો આત્મા પોતાને ડંખે છે અને આત્મબળ ઘટે છે, એનો અનુભવ કરવામાં આવે તો પોતાના આત્માનો પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ આવી શકે છે. કીર્ત્તિ અને અપકીર્ત્તિની વાસનાઓમાં હું નથી અને તેની સાથે મારો સંબંધ નથી એમ પરિપૂર્ણ નિશ્ચય કરીને શરીર, મન, વાણી કરતાં અનન્તગણો પોતાના આત્માને ઉત્તમ ગણવાથી પોતાના સ્વરૂપમાં વિશ્વાસ, પ્રેમ, સ્થિરતા આવે છે અને તેથી સમાધિનો માર્ગ પોતાની દૃષ્ટિએ ખુલ્લો જણાય છે. જડ પદાર્થો સાથે વાસનાઓથી પશુઓની પેઠે બંધાઇ જવું અને આત્માની સમાધિ પ્રાપ્ત કરવી એ પરસ્પર વિરોધી એવી બે વાતો સાથે શી રીતે બની શકે વારૂ ? વાસનાઓને હઠાવવાની જરૂર છે. શરીર નાશ કરવાથી કંઇ સમાધિ માર્ગ મળી શકે નહિ. વાસનાઓમાં ભ્રાન્તિથી સુખ કલ્પીને તેમાં પોતાની મેળે જીવો બંધાય છે. પોતાની મેળે કોશેટાના કીટકની પેરે ઉભા રહેલા સંસારમાંથી અહંભાવ–મમત્વ ભાવ કાઢી નાખીને પોતાના શુદ્ધ ધર્મમાં રમણતા કરવી એજ અમરપણે જીવવાની ખરી કુંચીવડે મોહનું તાળું ઉઘાડીને આત્માનો પ્રકાશ જોવો એજ સમાધિ માર્ગ છે.

× × × ×

સંયમનાં પુસ્તકો વાંચવાથી સંયમનું જ્ઞાન થાય છે પણ સંયમનો ખરો અનુભવ તો ચારિત્ર લીધા બાદ મળે છે. ધૈર્યનું પુસ્તક વાંચવાથી ધૈર્યનું જ્ઞાન થાય છે, પણ ધૈર્યના વખતે ધૈર્ય રાખતાં જે જે વિપત્તિયો આવી પડે છે તે વખતે અડગ રહેવાથી ધૈર્યનો અનુભવ મળે છે. વૈરાગ્યનાં પુસ્તકો વાંચવાથી વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ સમજાય છે, પણ વૈરાગ્યનો અનુભવ તો વૈરાગ્ય જ્યારે હૃદયમાં પ્રગટે છે ત્યારે થાય છે. પ્રેમના પુસ્તકો અને પ્રેમના વચનોથી કંઇ ખરા પ્રેમનો અનુભવ મળતો નથી પણ ખરો પ્રેમ તો આંખ, હૃદય, અને ખરી વખતે કાર્યો કરવાથી માલુમ પડે છે. અધ્યાત્મનાં પુસ્તકો વાંચવાથી અધ્યાત્મસંબંધી જે કંઇ વિચારો આવે, લખાય વા બોલાય તેના કરતાં આત્મામાં અધ્યાત્મ પરિણતિ જાગ્રત્ થવાથી જે કંઇ અનુભવ આવે છે, લખાય છે, બોલાય છે. તેમાં સત્યતાનું જીવન રહે છે, વિચારીને કાર્યમાં મૂકીને અનુભવ લીધા બાદ પારિણામિક બુધ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. વૃધ્ધોમાં પારિણામિક બુધ્ધિનો અંશ વિશેષ ભાગે રહેલો હોય છે તેથી નવા સાધુઓને ગુરૂકુળ વાસમાં સ્થવિરોની પાસે મૂકવામાં આવે છે કે જેથી તેઓ સંયમ માર્ગમાં સ્થિર થઇ શકે છે. અનેક અનુભવો જેઓએ મેળવ્યા છે એવા વૃધ્ધોના હૃદયમાં અનેક શાસ્ત્રોના, આચારોના અને વિચારોના નિચોળ રહ્યા હોય છે તેથી તેઓની સેવા કરનારા મનુષ્યોને વૃદ્ધોનાં વચનો અને અનુભવો તે શાસ્ત્રરૂપ થઇ પડે છે. ગીતાર્થ સાધુઓ ચારિત્ર પાળીને અનેક પ્રકારના અનુભવો મેળવી શકે છે, તેથી તેઓની સેવા કરીને તેમનું હૃદય લેવું જોઇએ. હજારો વિચારો પણ એક અનુભવી વિચારને પહોંચી શકતા નથી. અનુભવી વૃદ્ધ પુરૂષોનો અનાદર કરવો એ દેશની, સમાજની અને નાતની ધર્મસંઘની પડતીનું ચિન્હ છે. જે બાબતમાં જેણે ઘણો અનુભવ મેળવ્યો હોય તે બાબતમાં તેના બોધો ઉપયોગી થઇ પડે છે. ઘણા અનુભવના વિચારોથી તે તે દેશકાળમાં તે તે મનુષ્યોની વૃત્તિયોના અનુકૂળ આચારો ઉદ્ભવે છે. તેમાંથી દેશકાળ સમાજ પરત્વે સાર ખેંચીને પરિપૂર્ણ પરીક્ષા કરી વિચારોને આચારમાં મૂકવા. દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવપ્રમાણે કોઇની સાથે વૈર ન બંધાય તેમ હે આત્મન્ ! લક્ષ રાખ. ભવની પરંપરાની પેઠે અવતારની સાથે વૈરની પરંપરા પણ પ્રગટે છે. આ અમુક મનુષ્ય મારો શત્રુ છે, એવો કદી મનમાં અંશ માત્ર પણ વિચાર કર નહિ. સમરા દિત્ય ચરિત્ર વાંચીને વૈરની પરંપરાનું બીજ ન રોપાય એવો સતત ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. જેના ઉપર દ્વેષ આવે તેના ઉપર દરરોજ શુદ્ધ પ્રેમ રાખવા પ્રયત્ન કર. પોતાના ઉપર વિચારભેદ, આચારભેદ, ધર્મભેદ, કાર્યભેદ

આદિ અનેક કારણો વડે ઘણા જીવો વિરૂદ્ધ દૃષ્ટિથી દેખે તો પણ હે આત્મન્ ! કદી તું અન્ય જીવો ઉપર વિરૂદ્ધ ભાવથી દેખ નહિ. જડ જેવી વસ્તુ પણ સર્વની દૃષ્ટિએ એક સરખી દેખાય નહિ તો તું સર્વની દૃષ્ટિએ ભિન્ન ભિન્ન દેખાય એમ જાણીને કદી મોહ શેતાનના વશમાં આવી પોતાના શુદ્ધ ધર્મથી દૂર થા નહિ. શઠના પ્રતિ શાઠ્ય ધારવું એ દુનિયાની ફૂટ નીતિ છે. આત્માનો શુદ્ધોપયોગ વા આત્માનો વિવેક ખરેખર એ ફૂટ નીતિથી દૂર રહેવા સબોધે છે અને તેજ પ્રમાણે દુઃખોની શ્રેણિયોમાં વચ્ચે રહીને વર્તવા પ્રયત્ન કર. કોઇ જીવને મન, વાણી, અને કાયાથી ના દુઃખવ. તારાથી કોઇ વૈર રાખે તો તેને તું ખમાવ. અન્યને કષાયોદ્ભવમાં નિમિત્તભૂત તું ના બન ! તારા સમાન મુનિયોને તારી સાથે સ્પર્ધા કરવી પડે છે એમ તું જાણે છે તો તેમના ઉપર અંશ માત્ર. પણ અશુભનિન્દાદિ વૃત્તિ ધારણ ના કર. તને ક્લેશ પાડવા માટે અન્ય ગમે તેવી યુક્તિયો, કળાઓ કરે અને તે જાણવામાં આવ્યા છતાં પણ ત્હારે તો તેમનું મન-વાણી અને કાયાથી અશુભ કરવા કદિ સ્વપ્નમાં પણ પ્રવૃત્ત થવું નહિ. એજ કર્મ બન્ધનોમાંથી મુક્ત થવા માટે ઉત્તમ ઉપાય છે. આ પ્રમાણે વર્તવાને દૃઢ સંકલ્પ કર ! પોતાના હૃદયની સાક્ષી લેઇને પોતાના હિતાર્થે આ પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર છે. હે આત્મન્ ! તું મોહના સામો થઇને આ પ્રમાણે અંતરૂમાં ઉપયોગ રાખીને વર્ત ! ત્હારા કૃત્ય માટે હૃદય સાક્ષી પૂરે એટલે બસ છે. હે ચેતન ! ઘણાં મોહના સંસ્કારોનાં મૂળ નાશ કરવા શુદ્ધ ભાવનાઓ ભાવ ! ક્લેશી, નિન્દક જીવોના સહવાસમાં આવતાં તેમને ઉત્તમ બનાવવા બને તેટલું કર પણ તેમનો અશુભ લેપ પોતાને ન લાગે તેવો તીવ્ર ઉપયોગ રાખ.

× × × ×

ગાડરીયા પ્રવાહમાં, સત્ય જાણતાં છતાં જે મનુષ્યો ઘસડાય છે તે મનુષ્યો પોતાના આત્માને દીન બનાવે છે. સત્યને અવબોધી સત્યના માર્ગે ગમન કરતાં દુઃખો પડે તો પણ સારાં, પરન્તુ અસત્ય ગાડરીયા પ્રવાહમાં ગમન કરતાં સ્મશાનના લાડુની પેઠે કદાપિ સુખનાં સાધનો મળે તો પણ ખોટાં અવબોધવાં. જગતમાં સત્યની શોધ કરવાની છે. અસત્ય અન્ધકારમાં પડી રહીને

મનુષ્ય કદી સુખનો માર્ગ શોધી શકતો નથી માટે ગાડરીયા પ્રવાહનો ત્યાગ કરીને સત્યની પ્રાપ્તિ માટે આત્મભોગ આપવાની જરૂર છે અને જગતને સત્યના પ્રકાશમાં લાવવાની જરૂર છે.

× × × ×

પરસ્પર ભિન્ન જાતીય વિચારોનાં સંઘર્ષણ સમયે અન્તર્‌માં અને બાહ્યમાં ક્ષોભ પ્રગટેલો જણાય છે. કિન્તુ પશ્ચાત્ તેમાંથી સત્ય તરી આવે છે ત્યારે અન્તર્‌માં અને બાહ્યમાં શાન્તિ પ્રસરે છે. ભિન્ન ભિન્ન વિચારો પોતાનું પ્રાબલ્ય સ્થૂલ પર અજમાવવા પ્રયત્ન કરે છે. અને તેમાંથી કેટલાક વિચારોનું પ્રાબલ્ય કાયમ રહે છે અને કેટલાક ટળી જાય છે. દરેક વિચાર પોતાના યોગ્ય એવા આશ્રય પામીને જીવતો રહે છે. શુભાશુભ વિચારોના આશ્રયો, દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન ગણી શકાય છે. પોતાના મનમાં ક્ષણે ક્ષણે જે જે વિચારો પ્રગટે છે તે ક્યાંક યા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવનો આશ્રય કરે છે. તેના સંબંધી ઉપયોગ મૂકવામાં આવે તો આત્મોપયોગના બળે પ્રતિદિન અવધાન શક્તિમાં વૃદ્ધિ થતી જાય. આત્મોપયોગ મૂકવામાં મનની સ્વસ્થતા જોઇએ અને તેમજ સમાન વૃત્તિથી મગજને કેળવવું જોઇએ. સમાન વૃત્તિથી મગજ કેળવ્યું ક્યારે ગણાય કે જ્યારે આચારોમાં કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં અન્તર્‌માં સમાન વૃત્તિ રહી શકે. મગજની સમતોલતા સંરક્ષીને અધિકાર પરત્વે જે જે કાર્યો કરવામાં આવે છે ત્યારે અનેક વિચારોના પ્રવાહમાંથી સત્ય વિચાર પ્રકાશ ત્વરિત આગળને આગળ માર્ગ દર્શાવતો રહે છે. કોઇ પણ કાર્ય સંબંધી વા કાર્ય કરતાં પૂર્વે જે જે પરસ્પર વિરોધી વિચારો સમુદ્ભવે તત્સમયે મગજની સમતોલતા હોય છે તો સત્યની દિશાને હૃદય સ્વયં દર્શાવવા સમર્થ થાય છે, અને સત્યનો પ્રકાશ ત્વરિત કાર્યોના ઉપર પડે છે. મગજની સમતોલતાથી વાણી અને કાયાના કાર્યોમાં એકત્વ બળનો પ્રાદુર્ભાવ થએલો જણાય છે. વિચાર નિર્ણયપૂર્વક કાર્યનિર્ણય પ્રવૃત્તિયોગ સાધનારા મનુષ્યો વસ્તુતઃ ઉચ્ચકોટિના ગણાય છે અને તેઓના હૃદયમાં જ્યાં ત્યાંથી સત્યતાના કિરણો પ્રગટી શકે છે એમ કથવું એ વસ્તુસ્થિતિના નિશ્ચયાર્થે યોગ્ય ગણાય છે. પોતાના હૃદયમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવયોગે ઉદ્‌ભવતા પરસ્પર વિરૂદ્ધ વિચારો અને તેનું નિર્ણયાર્થ થતું સંઘર્ષણ,

ઇત્યાદિનો ઉપયોગ મૂકીને હૃદયમાં ઉંડો આલોચ કરવામાં આવે છે તો આનંદમય પોતપોતાનો આત્માજ છે એવો દૃઢ નિશ્ચય થઇ શકે છે. ભિન્ન ભિન્ન મનુષ્યોના ભિન્ન આચારોને અને વિચારોને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ અને યોગ્ય અયોગ્યના હેતુઓથી તપાસવા અને જેમાંથી ઉપાય દૃષ્ટિ અને સત્યના અનેક નયોની અપેક્ષાએ સત્ય તારવી કાઢવું તથા તેનો અનુભવ કરી તે પ્રમાણે પ્રવર્તવું.

× × × ×

ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં વાવેલું બીજ વૃદ્ધિ પામે છે. ઉખર ભૂમિમાં વાવેલું બીજ સફલ થતું નથી. વાવનાર કુશળ જોઇએ. બીજ વાવવાની વિધિ પણ જોઇએ. બીજ વાવવાનો કાળ પણ જોઇએ. તદ્વત્ યોગ્ય જીવ રૂપ ક્ષેત્રમાં આત્મધર્મ રૂપ બીજ વાવનાર પણ ઉત્તમ ગુરૂ જોઇએ. યોગ્ય ક્ષેત્રમાં ધર્મ રૂપ બીજ વાવવામાં આવે છે તો તેનું સાફલ્ય થાય છે. શ્રી મુનિ સુંદરસૂરિ મહારાજા આ સંબંધમાં વિશેષ પ્રકાશ પાડે છે.

जुग्गेहिं जुग्ग पासे, सोपुण जुग्गो गहिज्जए विहिणा
संपुन्नसुहफलोजं, एवंचियअन्नहाइयरं ॥ ९ ॥ ઉપદેશ રત્નાકર.

ધર્મનો ઉપદેશ દેતાં પહેલાં યોગ્ય ક્ષેત્ર અને યોગ્ય જીવોનો તપાસ કરવો. તેમજ યોગ્ય જીવોના હૃદયમાં કેવી રીતિએ ધર્મનું બીજ વાવવું તેનો નિશ્ચય કરવો. ભાવિત અભાવિત ઘટની પેઠે યોગ્ય અને અયોગ્ય જીવોની પરીક્ષા કરવી. જેને ઉપદેશ દેવામાં આવે છે તે કેટલીક હદ સુધી ધર્મના આચારો અને વિચારો ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે તથા તેમને કેટલા ધર્મના વિચારો પચી શકશે તેનો યોગ્ય વિચાર કરવો જોઇએ. ઉપદેશ્ય જીવોની પોતાની પ્રતિ કેવી રૂચિ છે, ભક્તિ શ્રદ્ધા છે, તેનો અનુભવ કરવો. ઉપદેશ્ય જીવોના ચારિત્ર્યનું સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરવું. ઉપદેશ્ય જીવોના આજુબાજુના કેવા સંયોગો છે, તેમની વિચાર શ્રેણિયો દરરોજ કેવી થયા કરે છે તે તરફ લક્ષ દેવું. ઉપદેશ દેવાથી શ્રોતાઓના આચારો અને વિચારમાં શો ફેરફાર થયો છે તેના સંબંધી લક્ષ રાખવું. કેટલાક જીવો પર ઉપદેશની અસર પત્થર પર કોતરેલા અક્ષરની પેઠે થાય છે. કેટલાક જીવો પર ઉપદેશની અસર થતી નથી. વ્યુદ્ગ્રાહિત ચિત્તવાળા જીવોને પ્રાયઃ ઉપદેશની અસર થતી નથી. દૃષ્ટિરાગી દુષ્ટ, મૂઢ અને વ્યુદ્ગ્રાહિતને કોઇ અતિશય જ્ઞાની પ્રતિબોધી શકે છે. જે મનુષ્યોમાં

મૂલ્ય રહ્યું હોય છે, તેઓ સૂક્ષ્મ બોધના અધિકારી થતા નથી. ઉપદેશકપર શ્રદ્ધા ભક્તિ વિના શ્રોતાઓને શ્રવણની સફલતા થતી નથી. મનુષ્યોની ચેષ્ટાઓથી જે મહાત્મા તેઓના હૃદય વિચારોની પરીક્ષા કરી શકે છે તેજ મહાત્મા પોતાના ઉપદેશ કાર્યમાં વિશેષતઃ વિજયવંત નીવડે છે. મન–વાણી અને કાયાની ચેષ્ટાઓમાં એકતા જેઓની હોય છે તેવા ઉપદેશકો પોતાના વિચારોને શ્રોતાઓના હૃદયમાં વિદ્યુત્ વેગે ઉતારી શકે છે. આત્માના ગુણોની પ્રાપ્તિમાં ઉપદેશકે લક્ષ દેવું. પોતાના ગુણો વડે જે આકર્ષાઈને આવે છે તેઓ ત્વરિત ઉપદેશ રહસ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સાકરમાં ગળપણ છે તો કીડીયો પોતાની મેળે સાકર પાસે આવે છે.

× × × ×

ઉત્સાહ અને આનન્દથી જે જે કાર્ય કરવામાં આવે તેમાં એકતાન બનવું જોઇએ. ઉત્સાહ અને આનન્દ એ બે કાર્ય વિજયનાં શુભ ચિન્હો છે. ઉદારભાવ, ખંત અને આત્મભોગ વિના કાર્યમાં વિજય મળતો નથી. જલમાં પરપોટા ઉદ્ભવે છે તેની પેઠે મનમાં અનેક કાર્યો કરવાના વિચારો ઉદ્ભવે અને લય પામે તેમજ કાર્યારંભમાં જરા પ્રવૃત્તિ થાય અને જરા ઉપાધિ–દુઃખો આવતાં પાછું હઠાય અને વારંવાર સંકલ્પો ફેરવવા પડે એવી જેની વિચાર અને આચાર દશા છે તે મનુષ્ય પોતાના આત્માનો પોતે ઘાત કરે છે અને જગતનો પોતાના પ્રતિનો વિશ્વાસ ખુવે છે. જે કાર્ય કરવા ધારેલું હોય તેનો વિચાર એકદમ જાહેર કરવો નહિ. જે કાર્ય કરવામાં અન્ય તરફથી વિઘ્ન નડે તેનો પ્રકાશ, વિઘ્નકારકોની આગળ ન કરવો જોઇએ. ધર્મકાર્ય કરવામાં મગજની સમતોલતા, અભયતા અને અખેદ એ ત્રણ ગુણ તો અવશ્ય હોવાજ જોઇએ. પોતાનું કાર્ય કરવામાં ચારે તરફના સંયોગોમાં જે જે સાનુકૂળ સંયોગો હોય તેવા આલંબનોનું અવલંબન કરીને પ્રતિકૂલ સંયોગોની સામે ઉપયોગ પૂર્વક અપ્રમત્તપણે ઉભા રહેવું જોઇએ. હૃદય–વાણી અને કાયાને પરવશ કરીને કોઇ મનુષ્ય કદી મહાન્ બન્યો નથી અને ભવિષ્યમાં કોઇ દિન મહાન્ બનનાર નથી. પોતાના અધિકારપરત્વે કરવા ધારેલાં કાર્યોમાં પોતાની સ્વતંત્રતા કોઇ દિન ખોવી નહિ અને પારકાના દાસ બનીને કરવા માંડેલું કાર્ય પડતું મૂકવું નહિ. કરવા માંડેલું કાર્ય પડતું મૂકવાથી આત્માનું

બળ ઘટે છે, અને આત્મગુણનો ઘાત થાય છે. પોતાનાં કાર્યો એજ પોતાની ઉન્નતિની દિશા છે. પોતે કરવા ધારેલા અને આરંભેલા કાર્યમાં દૃઢ રહીને આગળ વધ્યા કરવું એજ પોતાનું ધૈર્ય જીવન વર્ધક ચારિત્ર્ય અવબોધવું. પોતાના કાર્યનો વિજય એજ જગત્ અને પરમેશ્વર તરફનો સત્કાર માનીને ધાર્મિક કાર્યમાં આરંભથી તે અન્ત પર્યન્ત મચ્યા રહેવું એજ વિજય વરમાળ વરવાનું શુભ ચિન્હ અવબોધવું.

× × × ×

મોહનો નાશ કરવા દરરોજ આત્માની શુદ્ધ ભાવના ભાવવી અને મોહના સમયે વૈરાગ્યના વિચારોમાં તલ્લીન થઇ જવું એજ મોક્ષનો ઉત્તમ ઉપાય છે. મોહનો ઉદય શમાવવાથી આત્મામાં સ્થિરતા ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. શ્રીસ્થૂલભદ્ર, જંબુસ્વામી અને સુદર્શનનું ચરિત્ર હૃદય આગળ ખડું કરવાની જરૂર છે. એક વખત મોહને હઠાવ્યો તો દ્વિતીય સમયે મોહને હઠાવવાની વિશેષ શક્તિ પ્રગટી નીકળે છે. કામની સ્ફુરણાને સ્થાન પણ ન આપવું જોઇએ. નંદિષેણે કામનો ઉદય રોકવા પોતાનાથી બનતું સર્વ કર્યું હતું, છેવટે નિકાચિતોદયથી વેશ્યાના ઘેર રહેવું પડયું તોપણ અન્તરથી તેમણે વૈરાગ્યની અપૂર્વ ભાવના જાગ્રત રાખી હતી અને તેથી તેઓ કર્મોદય શમતાં ત્વરિત પુનઃ ચારિત્ર ગ્રહણ કરવા સમર્થ થયા. જેટલું આત્મબળ ખીલ્યું તેટલું વાપરીને કામના ઉદય સામે યુદ્ધ કરવું જોઇએ. એજ સમાધિના માર્ગમાં પ્રવેશ કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે. કદાપિ નિકાચિત તીવ્રકર્મોદયે પોતાનું બળ હઠી જાય તોપણ અન્તરમાં જ્ઞાન વૈરાગ્ય અને અનાસક્તિભાવમાં જરા માત્ર ખામી ન રાખવી જોઇએ. કામના સામા થવાથી દેવતાઓ પોતાના ઉપર ખુશ થાય છે અને તેઓ ધર્મોન્નતિ કાર્યમાં મદદ કરે છે.

× × × ×

૧. સદાચારોમાં જે મનુષ્યો દૃઢ રહે છે તે મનુષ્યો આદર્શ પુરૂષ બની શકે છે. સદાચારની મર્યાદામાં રહીને તર્કવિતર્કો કરવાથી હાનિ થતી નથી. ચારે બાજુએથી દ્રવ્યાદિકના જ્ઞાનવડે સર્વ પ્રકારનો અનુભવ મેળવીને આચારોમાં ફેરફારો કરવાની જ્ઞાની પુરૂષોને ધર્માવિરૂદ્ધપણે અનુજ્ઞા છે એમ દૃઢ નિશ્ચય છતાં પણ કાલ ક્ષેપ કરીને પૂર્ણ સત્ય પ્રાપ્ત કરવા અનુભવની દિશાએજ ગમન કરવું.

૨. દરેક મનુષ્ય પોતાના વિચારોને પ્રાયઃ કોઇની આગળ ખાલી કરે છે. પોતાના વિચારો અન્યની આગળ કહ્યા વિના પ્રાયઃ ઘણા લોકોને ચાલતું નથી. પોતાના વિચારોને ઉદ્‌ગારો વડે ખાલી કરવાનું સ્થાન દરેક મનુષ્યનું હોય છે, અને તેથી વિચારોને કહેનારની માનસિક દશાનું ચિત્ર સમ્યગ્ આલેખી શકાય છે. દરેક મનુષ્યો પોતાના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થએલા વિચારો અન્યને કહે છે તે વિચારોવડે વદનારનું બાહ્ય તથા આભ્યંતરિક ચારિત્ર કેવું છે તે અનુમાના વડે પ્રાયઃ નિર્ણિત થઇ શકે છે. કોઇ જાતના ભેદ ભાવવિના કોઇપણ મનુષ્ય કોઇની આગળ પોતાનું હૃદય ખાલી કરે છે અને તે અનુભવમાં આવે છે માટે તે બાબતપર લક્ષ દેઇ કોઇની આત્મદશાનું અવલોકન કરવામાં આવે તો તેનામાં કયા કયા ગુણો ખીલ્યા છે તે સમ્યગ્ જાણી શકાય છે.

૩. બાહ્ય સૃષ્ટિના વૃત્તાંતોનો ભંડાર દરેક મનુષ્યનું અમુક અંશે ખીલેલું મન છે. દરેક મનુષ્યના મનમાંથી કપટ વિના કેવા ઉદ્‌ગારો નીકળે છે તે અવલોકીને તેમાંથી કંઇ સાર ભાગ હોય તે ગ્રહણ કરવો, બાકી અસાર ભાગની ઉપેક્ષા કરવી. માનસિક સૃષ્ટિનાં ઘણાં ચિત્રો પ્રાયઃ ઇતિહાસોમાં આવી શકતા નથી. માનસિક વિચારોનો અલ્પ ભાગ પ્રાયઃ સ્થૂલ શરીર દ્વારા બાહ્ય દેખાય છે. એવા છાદ્મસ્થિકમનુષ્યોના વિચારોને અવલોકવા એ ઘણું દુષ્કર કાર્ય છે. પોતાના સમાગમમાં આવનારા અનેક મનુષ્યો હોય છે તેઓની માનસિક સૃષ્ટિમાં અંતર્ દૃષ્ટિથી વિચારવું એ અતિશય જ્ઞાનીઓના હાથમાં છે. તે સમાગમમાં આવનાર મનુષ્યોના વિચારોમાં અને આચારોમાં ભેદતા વા અભેદતા કઇ કઇ બાબતોમાં કઇ કઇ અપેક્ષાએ કયા કયા અધિકાર પરત્વે છે, તેનો નિર્ણય કરનાર મનુષ્ય જ અમુક અંશે કોઇના ચારિત્ર સંબંધી ઉલ્લેખ કરવા સમર્થ થાય છે. વર્તમાન, ભૂતકાળના વિચારો અને આચારોના જ્ઞાનથી અમુક મનુષ્યનું ભાવિ ચારિત્ર્ય અમુક અંશે બની શકે એમ અનુમાન કરી શકાય છે. સમાગમમાં આવનાર પ્રત્યેક મનુષ્યના ખાનગી અને જાહેર આચારોનો અને વિચારોનો ભેદઅભેદ વગેરેનું જ્ઞાન કરનાર મનુષ્ય નિરીક્ષક અમુક અંશે થાય છે.

× × × ×

સંકુચિતવૃત્તિથી ઉદાર ભાવના પ્રદેશમાં આગળ વધી શકાતું નથી. સત્યતત્ત્વોની સ્યાદ્વાદ દૃષ્ટિએ થયેલી શ્રદ્ધાને સંકુચિતવૃત્તિ ન કહેવાય. ઉદાર ભાવનો જ્યાં આવશ્યકતા હોય ત્યાં સંકોચાવાનું થાય ત્યાં સંકુચિતત્વ કથી શકાય છે. સ્વશક્તિ શક્ત્યનુસારે અન્ય યોગ્ય જીજ્ઞાસુ મહાશયોના સદ્દગુણો પ્રતિ લક્ષ દઇ તેમને સ્વવિચારોનો લાભ આપવા યથાયોગ્ય રીતિએ તેમના સમાગમમાં આવવું એ ઉદારભાવ ગણી શકાય છે. બાહ્ય સ્થૂલ ભાવોમાં પણ તેવી રીતિએ શુભાર્થે શુભ ઉદાર ભાવ ગણી શકાય. સ્વસદ્દગુણો શ્રદ્ધાદિમાં હાનિ ન થાય તેવી દશાએ અન્ય મનુષ્યો પ્રતિ ઉદાર ભાવથી વર્તવામાં આવે તો અન્યોના વિચારો અને આચારોમાં સુધારો વધારો કરીને પોતાની ફરજ અદા કરી શકાય છે.

દરેક મનુષ્ય, ઉત્તમોત્તમ થવા ઇચ્છે છે. કિન્તુ ઉત્તમોત્તમ થવાની સામગ્રીઓ મેળવી આપનારા સેવક મહાત્માઓની ખોટ છે. દરેક મનુષ્યને સારૂં ગમે છે, સુખ ગમે છે, ઉચ્ચ થવું ગમે છે, પણ તેમને સારા વિચારો અને ઉપાયો મેળવી આપનારા મનુષ્યો જે પ્રમાણમાં જોઇએ તે પ્રમાણમાં મળે તો દરેક મનુષ્ય વિદ્યુત્ વેગે પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે. દરેક મનુષ્યને સતત શુભાલંબનો મળતાં હોય તો અશુભ માર્ગમાં ગમન કરવાનો સમય ન આવે. મનુષ્ય જો ધારે તો સમાગમમાં આવનાર દરેક મનુષ્યના જીવન ચરિત્રમાંથી ઘણું શીખી શકે અને દરેક મનુષ્યને પોતાના જીવનનો શુભ લાભ આપી શકે. દરેક મનુષ્ય અન્યની ઇર્ષ્યા ન કરવાથી પોતાના આત્માને સુધારી શકે છે. મનુષ્યની જાતિમાં ભેદ ભાવ રાખ્યા વિના અધિકારપરત્વે ગુણોનો બોધ આપીને સન્માર્ગે ચઢાવવાનું કાર્ય કરનારા મહાપુરૂષોના હૃદય રસમાં જે અમૃત રહ્યું છે તે અમૃતનું પાન કરતાં આવડે તો દરેક મનુષ્ય પોતાના આત્માને અમર બનાવી શકે.

આપણા સમાગમમાં આવનાર દરેક મનુષ્યો કંઇક બુદ્ધિ અનુસારે આપણી પાસેથી ગ્રહણ કરી શકે છે, અને આપણે પણ પોતાના સમાગમમાં આવનારાઓ પાસેથી શુભાશુભ ગ્રહણ કરીએ છીએ કે, જે શુભાશુભની પોતાને પણ યાદી રહેતી નથી. દરેક ઇન્દ્રિય દ્વારા મન વડે શુભાશુભ ગ્રહણ કરવાનું કાર્ય સતત ચાલુ રહે છે અને તે રાત્રી દિવસ ચાલ્યા કરે છે. ઉપયોગ રાખીને વિવેકથી સર્વ તપાસવામાં આવે તો હૃદયમાં શુભ સંસ્કારો પાડવાને સ્વતંત્ર બની શકાય છે. પોતાના હૃદય તરફ ઇન્દ્રિયો તરફ જોવું અને વિવેકથી શું ગ્રહાય છે તેનો ઉપયોગ રાખી પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરવી.

× × × ×

શુષ્કજ્ઞાન અને શુષ્ક ક્રિયાથી આનન્દ રસ પ્રગટતો નથી. જે જ્ઞાન અને જે ક્રિયાથી આનન્દ રસ પડે તેજ જ્ઞાન ક્રિયા સેવતાં પ્રતિદિન ચઢતો ભાવ રહે છે અને હર્ષોલ્લાસમાં ગયો વખત જણાતો નથી. ગીતાર્થ ગુરૂની સેવાથી જ્ઞાન ક્રિયાના અભ્યાસમાં રસ પડે એવી દશા પ્રગટે છે. જે જે ક્રિયાઓ કરવામાં આવે તેનું સમ્યગ્ જ્ઞાન ખરેખર અનુભવ ગીતાર્થના હૃદય પાસે રહેવાથી મળે છે અને તેથી શુષ્કતાનો ભય રહેતો નથી. **गीयत्थ वयणेण हलाहलंपिवे माअगीयत्थ वयणेण अमयमविघुंटए** ગીતાર્થ વચને હલાહલ વિષ પીવું પણ અગીતાર્થ વચને અમૃત પણ પીવું સારૂં નથી. ઉપદેશ માલામાં આ વચન જણાવ્યું છે તેનો ખરો અનુભવ વર્ણવતાં પાર આવે નહિ. પ્રત્યેક ધર્માનુષ્ઠાન કરતી વખતે રસ પડે એવી દશામાં પોતાના આત્માને મૂકવો.

× × × ×

આયુષ્યનો ક્ષય થવાનાં કારણો.

આઠ કર્મનો ઉપક્રમ થાય છે. જે અધ્યવસાયો વડે સોપક્રમ કર્મબન્ધ પડયો હોય છે તેનો ઉપક્રમ સામગ્રીએ નાશ થાય છે. જે અધ્યવસાયો વડે નિરૂપક્રમ કર્મ બંધાય છે તેનો સોપક્રમથી નાશ થતો નથી. આયુષ્યનો ઉપક્રમ કહે છે.

अज्झवसाण निमित्ते, आहारेवेयणा पराघाए ।
फासे आणापाणू, सत्तविहंभिज्जपआउं ॥२०४१॥ विशेषावश्यके ।

અતિ હર્ષ, અતિ ખેદના અધ્યવસાયથી આયુષ્ય ભેદાય છે. કારણ કે તેથી અતિશય હૃદય સંરોધ થાય છે. રાગ સ્નેહ ભયના ભેદથી અધ્યવસાયના ત્રણ ભેદ થાય છે. એક સ્ત્રી એક યુવકને જલપાન કરાવતી હતી તેના ઉપર અત્યંત રાગિણી બની. જલપાત્ર મૂકતાંજ તે અતિ રાગાધ્યવસાયથી મરણ પામી. અન્યત્ર તો અતિ સ્નેહથી જૂઠી પતિની મૃતવાર્તા શ્રવણ કરીને મરણ પામી અને તેનો ભર્તા પણ સ્ત્રી મરણની અસત્ય વાર્તા સાંભળીને મૃત્યુ પામ્યો. રૂપાદિ ગુણાકૃષ્ટ ચિત્તવાળાઓને રાગ હોય છે અને સામાન્યે તે પ્રતિબન્ધ સ્નેહ કહેવાય છે. અતિભયના વિચારથી આયુષ્યનો નાશ થાય છે

ગજસુકુમાલ વધ કરનાર સોમિલની પેઠે દંડાદિવડે આયુષ્યનો નાશ થાય છે. અધિક ભોજનથી આયુષ્ય ભેદાય છે. મસ્તક આંખ અને કુખ વગેરેની વેદનાથી આયુષ્યનો નાશ થાય છે. પ્રાણ અને અપાનનો નિરોધ કરવાથી આયુષ્ય ભેદાય છે. એવં સપ્ત પ્રકારે આયુષ્ય ભેદાય છે. દંડ–કશાશસ્ત્રરજ્જુ અગ્નિ ઉદકપતન વિષવ્યાલ, શીતોષ્ણ, અરતિભય, ક્ષુધા, પિપાસા, વ્યાધિ, મૂત્ર પુરીષનો નિરોધ વગેરે કારણોવડે આયુષ્યનો નાશ થાય છે. ઘણા કાલ પર્યન્ત ભોગવવા યોગ્ય આયુષ્યનો પણ અલ્પ કાલમાં પ્રદેશોદયથી ભોગ થાય છે. સોપક્રમ આયુષ્ય બાંધ્યું હોય છે તેઓનું ઘાત વગેરે ઉપક્રમોથી આયુષ્ય ભેદાય છે, અને જેઓએ નિકાચિત આયુષ્ય બંધ કર્યો હોય છે એવા નિરૂપક્રમી આયુષ્યવાળા જીવોના આયુષ્યનું અપવર્તન થતું નથી. આ ઉપર દોરડી–પટ–ઘાસની ગંજી વગેરેનાં દૃષ્ટાંત જાણવાં, અને તે અન્યને સમજાવવાં. જ્ઞાનાવરણીયાદિ પ્રકૃતિયોનું પણ શુભાશુભ પરિણામ વશથી અપવર્તનાકરણે યથાયોગ્ય સ્થિતિ આદિના ખંડનદ્વારાવડે અપવર્ત્યમાનનો ઉપક્રમ થાય છે. તે પ્રાયઃ નિકાચિતકરણ વડે અનિકાચિત સ્પૃષ્ટ બદ્ધ નિધત્તાવસ્થાનો હોય છે. પ્રાયઃ કહેવાનું કારણ એ છે કે તીવ્ર તપ વડે નિકાચિત કર્મોનો પણ ઉપક્રમ થાય છે. જો કર્મોનો ઉપક્રમ ન થતો હોય અને જે પ્રમાણે બાંધ્યા હોય તે પ્રમાણે કર્મો જાતિના અનુભાવ વડે ભોગવવામાં આવતાં હોય તો કોઇ જીવનો મોક્ષ થાય નહિ. તદ્‌ભવ સિદ્ધિ પામનારાઓને પણ નિયમવડે સત્તામાં અન્તઃ સાગરોપમ કોટા કોટિ સ્થિતિવાળા કર્મનો સદ્‌ભાવ છે. બહુ કાલ ભોગવવા યોગ્ય એવા આહારનો ભસ્મકયોગ વડે અલ્પ કાલમાં ભોગ થાય છે, તદ્વત્ ઘણા કાલ પર્યન્ત ભોગવવા યોગ્ય એવા કર્મનો અલ્પ કાલમાં ભોગ થાય છે. અધ્યવસાયવશાત્ સર્વ કર્મની પ્રકૃતિયોમાં આ પ્રમાણે અવબોધવું.

× × × ×

सव्वपगइणमेवं परिणामवसादुवक्कमो होज्जा ।
पायमनिकाइयाणं, तवसाउ निकाइयाणंपि ॥ २०४६ ॥ वि. आ. ॥

ઇત્યાદિ ઉત્તર ભેદવડે સહિત સર્વ અષ્ટ કર્મ પ્રદેશાનુભવ દ્વારવડે ભોગવાય છે. અનુભાગની અપેક્ષાએ વિકલ્પ છે. અનુભાગ (રસ) કોઇ વેદાય છે અને કોઇ રસ વળી અધ્યવસાય વિશેષવડે હણવાથી વેદાતો નથી.

આગમમાં કહ્યું છે કે—" **तत्थणंजंतं अणुभागकम्मंतं अत्थेगइयं वेएइ, अत्थेगइयं नवेएइ, तत्थणंजं तं पएसकम्मंतं नियमा वेएइ** " રસ કર્મ તો ભોગવવાં પડે છે અને અધ્યવસાયથી જેનો રસ હણાયો છે તે ભોગવવાં પડતાં નથી અને પ્રદેશ કર્મ તો અવશ્ય ભોગવવાં પડે છે. પ્રસન્નચન્દ્રર્ષિએ નરક યોગ્ય કર્મના પ્રદેશોજ નિરસ એવા વેદ્યા છે પણ તેનો રસ વેદ્યો નથી. અનુભાગ તો તેણે ઉજ્જ્વલાધ્યવસાયવડે હણ્યો હતો માટે તેને નરક સંબંધિ દુઃખોદય થયો નહિ. **कर्मणोविपाकानुभव एव सुख दुःखयोर्वेदनात्** —અશાતા વેદનીયનો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભવ ભાવ પામીને ઉદય થાય છે, સદ્ગુરૂ, પુણ્ય ક્ષેત્ર, મનુષ્ય ભવ, સમ્યગ્ જ્ઞાન આદિ પામીને કર્મનો નાશ થાય છે. વેદનીય કર્મનો ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ થતો નથી. મિથ્યાત્વ મોહનીયનો કુતીર્થ વગેરે પ્રાપ્ત થતાં ઉદય થાય છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ભાવ પામીને પુણ્ય અને પાપ ઉદયમાં આવે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ પામીને પુણ્ય અને પાપનો ક્ષય થાય છે. કોઇ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ, ભાવ પામીને રોગ શમી જાય છે અને કોઇ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ પામીને રોગ પાછો ઉત્પન્ન થાય છે. તપ, જાપ, ધ્યાન, સુક્ષેત્ર, સન્તસેવાભક્તિ વગેરેની આરાધનાથી અશુભ કર્મનો ઘાત થાય છે તેમજ અશુભ કર્મ પણ શુભ કર્મરૂપે પરિણામ પામે છે. અશુભ કર્મ ઉદયમાં આવે ત્યારે દીન ન બનવું કિન્તુ તપ, ધ્યાન ભક્તિ શુભાધ્યવસાયમાં તત્પર રહેવું. અનિકાચિત અશુભ કર્મનો ઉદય હોય છે તો તપ વગેરેથી ટળે છે. પ્રાયઃનિકાચિત હોય તોપણ તે તપથી ટળે છે.

× × × ×

કોઇ પણ મનુષ્યનું બુરૂં ન ઇચ્છવું અને અશુભ ન બોલવું એજ જગત્માં વિઘ્ન રહિત જીંદગી ગુજારવાનો એક મહાન્ ઉપાય છે. કોઇનું બુરૂં ઇચ્છવાથી અને અશુભ બોલવાથી અશુભ કર્મ બંધાય છે અને અપકીર્ત્તિ કર્મની ઉદીરણા થાય છે. કોઇનું બુરૂં થાય એવી મન વાણી કાયાથી ચેષ્ટા પણ ન થાય ત્યારે સમજવું કે દુનિયામાં શાન્તિ પ્રસરાવવાની પોતાનામાં શક્તિ આવી છે. કોઇના શુભ માર્ગમાં વિઘ્ન નાખવાને, કોઇનો તિરસ્કાર કરવા માટે પોતાની જીંદગી નથી એમ નિશ્ચય થયા વિના જગતના જીવો-

પ્રતિ નીતિના આધારે વર્તી શકાતું નથી. કોઇના આચારો અને વિચારો જો ધર્મથી વિરૂદ્ધ હોય તો તેને ઉપદેશ આપવો જોઇએ. પોતાના પ્રતિસ્પર્ધિઓ અને પ્રતિપક્ષીઓ સામું અશુભવૃત્તિથી જોવું નહિ તેમજ તેઓની કાળી બાજુ જોવી નહિ અને તેઓનું અશુભ ઇચ્છવું નહિ એજ પોતાની ઉચ્ચ જીંદગી કરવાનો મુખ્ય ઉપાય છે. કોઇનું પણ શુભ ઇચ્છવું અને તે આચારમાં મૂકી બતાવવું એવુંજ પોતાના આત્મામાં બળ પ્રગટાવવા પ્રતિદિન અભ્યાસ કરવાની ટેવ પાડવી. પાંચમા આરામાં વિચારની સાથે આચારમાં પ્રવૃત્તિ થાય એમ એકદમ બનવું મુશ્કેલ છે, માટે જાણેલું આચારમાં મૂકવાની ટેવ પાડવી. જે મનુષ્યો ઉચ્ચ અધ્યવસાયો કરે છે તેઓ પરમાત્માની પાસે ગમન કરે છે એવું હૃદયમાં અવબોધીને કોઇના સંબંધી અશુભાધ્યવસાય ન કરતાં આત્માના શુદ્ધાધ્યવસાયની પ્રાપ્તિ માટે સદાકાલ લક્ષ દેવું. આત્માના શુદ્ધ અધ્યવસાયોથી આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોની ચંચલતા ટળે છે.

ગૃહસ્થ દશા કરતાં સાધુની અવસ્થામાં આત્માની અનન્ત ગુણી વિશેષ શુદ્ધિ થાય છે અને સહજ સુખનો અનુભવ આવે છે એમ અન્તરમાં પ્રતીતિ થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન, જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય અને આગમજ્ઞાતામુનિવરોનો પરિચય તથા અલ્પ ઉપાધિ એવી દશામાં સહજાનન્દ વિલસે છે એનો અન્તરમાં સ્વાનુભવસાક્ષી પૂરે છે. મુનિની અવસ્થા ગ્રહણ કરનારાઓ નિવૃત્તિ માર્ગનો સત્યાનુભવ પ્રાપ્ત કરીને જે આત્મિક હૃદયોદ્‌ગારો કાઢે છે તેવા, પ્રવૃત્તિમાંરચીપચી રહેલા ગૃહસ્થોના હૃદયમાંથી ક્યાંથી ઉદ્‌ગારો નીકળી શકે ? સાધુનાં વૃત્ત અંગીકાર કરવાથી આત્માનું સુખ મળે છે અને પરવશતાનું દુઃખ ટળે છે એવો અમુક અંશે અનુભવ આવે છે. સાધુ અવસ્થા પ્રાપ્ત થવાથી પોતાનો આત્મા સાક્ષી પૂરે છે કે હવે સુખની પરીક્ષાનો પ્રસંગ મળ્યો છે.

× × × ×

વિશ્વાસથી વર્તનારા મનુષ્યો દુનિયામાં અલ્પ સંખ્યાવાળા હોય છે. એકસરખી શ્રદ્ધાવાળા મનુષ્યોનું હૃદય ઓર પ્રકારનું હોય છે. એક સરખી શ્રદ્ધાવાળો મનુષ્ય વિશ્વાસ્યમાં એકનિષ્ટ રહી શકે છે. અજ્ઞ નાદાન વણિક્ વૃત્તિવાળા સ્વાર્થી મનુષ્યોને કોઇ પણ શ્રદ્ધેયમાં એકસરખો વિશ્વાસ રહી શકતો નથી. વિશ્વાસના ઘાતક અને હૃદય લેઇને પલકમાં હૃદયનો ઘાત કરનારા મનુષ્યો સૂક્ષ્મમાં તો સિંહ વગેરેની વૃત્તિ જેવા હોય છે. જ્યાં જાય ત્યાં કળાથી વાત કઢાવી લેનાર મનુષ્યના ઉપર કદી વિદ્વાનોએ વિશ્વાસ મૂકવો નહિ અને તેમજ તેણે આપેલા વિશ્વાસ વચનની એકદમ શ્રદ્ધા કરવી નહીં. સત્તા, પદવી, મોટાઇ, લક્ષ્મી અને વિદ્યાધારક મનુષ્યની પરીક્ષા કર્યા વિના વિશ્વાસ કરવો નહિ. બિલકૂલ અકેળવાયલા મનુષ્યો પર જેટલો વિશ્વાસ મૂકી શકાય તેટલો અર્ધદગ્ધ કેળવાયલા મનુષ્યો પર વિશ્વાસ મૂકી શકાય નહિ એવું અનુભવથી અવલોકાય છે. ભક્તો અને શિષ્યોમાં પણ વિશ્વાસ્ય શિષ્ય ભક્તો તો વિરલા મળી આવે છે. એક સરખી શ્રદ્ધાની ટેક ધારનારા મનુષ્યો તો રત્નની પેઠે દુર્લભ જણાય છે. જેની બ્હેંસે બેસે તેનાં ગાણું ગાનારા સ્વાર્થ સાધક મનુષ્યોનો વિશ્વાસ ન કરવો જોઇએ. મનુષ્યના વિચારની ટેક જો સદાકાલ આચારમાં ઉતરતી હોય તો પરીક્ષા કરીને તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખવો ઘટે છે. જે મનુષ્ય ઉપર વિશ્વાસ મૂકવો હોય તેની મનઃ વાણી કાયાનું વર્તન ભૂતકાલમાં કેવું હતું અને વર્તમાનમાં કેવું છે તેની પરિપૂર્ણ તપાસ કરવી પશ્ચાત્ તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને હૃદયની યોગ્યતા પ્રમાણે હૃદયની વાત દેવી. પોતાના ઉપર જાણે પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ હોય એવી રીતે કેટલાંક મનુષ્યો વર્તે છે અને પરોક્ષમાં તેમનું હૃદય અને દેહ જૂદા પ્રકારની ચેષ્ટા કરે છે. વિશ્વાસના ઘાતકો ખરેખર મનઃ સૃષ્ટિના ચંડાલો છે એમ જાણવું. સ્વાર્થથી ધારેલો વિશ્વાસ વા શ્રદ્ધા એ કદી ખરા વખતે અને ખરારૂપે સદાકાલ રહેતી નથી. જે મનુષ્ય ગુરૂઓને બદલતો હોય, ઘડી ઘડીમાં આચાર વેષને બદલતો હોય તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખવો નહિ. અંધ, કાણો, ઠુંઠો અને વાણિયાનો પૂણ પરીક્ષા કર્યા વિના વિશ્વાસ રાખવો નહિ, કારણ તેઓના હૃદયની કોઇ બાબતમાં એક સરખી નિષ્ઠા રહેતી નથી. વિશ્વાસનો ઘાત ન કરનાર હોય અને વચનનો ટેકીલો હોય એવા ચંડાલના વચન ઉપર પ્રતીતિ રાખવી પણ જેના ચિત્તનું અને વચનનું ઠેકાણું ન હોય અને એક સરખી શ્રદ્ધાવાળો ન હોય એવા ઉત્તમ કુળવાળા મનુષ્ય ઉપર વિશ્વાસ રાખવો નહિ. દરેકના મુખે જુદી જુદી વાત કરનાર

મનુષ્યને અન્તર્ની વાત કહેવી નહિ. યાચકના વચન ઉપર એકદમ વિશ્વાસ રાખવો નહિ. વિશ્વાસ્ય મનુષ્યો સુખ દુઃખની વાતના વિસામા છે.

× × × ×

વિશ્વાસ.

વિશ્વાસ વિના કોઇપણ જાતનો વ્યવહાર ચાલી શકે નહિ. વ્યવહારરૂપ મન્દિરનો મૂળ પાયો વિશ્વાસ છે અને તેમાં રહેનાર એ ચેતનરૂપ દેવ છે. કોઇના ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યા વિના તેનો વિશ્વાસ આપણા ઉપર મેળવી શકાય નહિ. એકડાની સંજ્ઞામાં શિક્ષકના કથવા પ્રમાણે વિશ્વાસ રાખવો પડ્યો હતો. વિશ્વાસ વિના કોઇપણ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ થઇ શકે નહિ. વિશ્વાસ ઉપર કોઇપણ મનુષ્યનું હૃદય લેઇ શકાય નહિ. ધર્મમાં વિશ્વાસ રાખ્યા વિના ધર્મની ક્રિયાઓ થઇ શકે નહિ. કોઇપણ ફલનો પરોક્ષમાં વિશ્વાસ રાખીને તત્ પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રવૃત્તિ કરતા લોકોને દેખવામાં આવે છે. આખી દુનિયાના મનુષ્યોમાંથી વિશ્વાસનું તત્ત્વ ખેંચી લેવામાં આવે તો દુનિયાના મનુષ્યોમાં પ્રાણ રહી શકે નહિ. ગમે તેવો જ્ઞાની મનુષ્ય હોય તો પણ તેણે ભવિષ્યમાં થનાર વા ન થનાર ફલ માટે પહેલાંથી વિશ્વાસ ધારણ કરવો પડશે. ગમે તેવો પ્રમાણ વિના વસ્તુનો અસ્વીકાર કરનાર વાદી પણ સ્ત્રી પુત્રપર વિશ્વાસ ધારણ કરતો માલુમ પડે છે. પ્રમાણો પણ જ્યાં પહોંચે નહિ ત્યાં વિશ્વાસ ધારણ કરીને લોકો પ્રવૃત્તિ કરે છે. પોતાની જાતનો વિશ્વાસ પોતાને હોય તોજ જીવી શકાય છે. વિશ્વાસ વિનાનું જીવન એ ભયંકર છે અને તેથી આત્મામાં વા જગત્માં કોઇપણ જાતનું બળ પ્રગટાવી શકાતું નથી. જે વિશ્વાસથી દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, નિષ્પરિગ્રહ, ભક્તિ, શુદ્ધપ્રેમ, ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ, દાન, શીયલ, તપ અને ભાવના વગેરે ગુણો પ્રગટે છે તેજ ઉત્તમ વિશ્વાસ અવબોધવો. પરમાત્મા અને ગુરૂની ભક્તિ ખીલાવનાર ઉત્તમ વિશ્વાસની આરાધના કરવાની જરૂર છે. વિશ્વાસ એજ ધર્મનું બીજ છે. કદિ કોઇ કાર્યમાં પરિપૂર્ણ આત્મભોગ આપવામાં આવે છે તો પ્રથમ ત્યાં વિશ્વાસની આવશ્યકતા સ્વીકાર્યા વિના રહી શકાતું નથી. વિશ્વાસને કેટલાક અંધશ્રદ્ધા કથનારાઓ પણ સ્વબુદ્ધયનુસારે અમુક વ્યવહારોમાં વિશ્વાસ રાખીને પ્રવર્તે છે એમ તેમની ખાનગી રીતભાત તપાસવાથી માલુમ પડી આવે છે. મોટી મોટી બાબતોમાં પ્રમાણ વિન

વિશ્વાસ નહિ ધારણ કરનારાઓ પણ સામાન્ય બાબતોપર વિશ્વાસ મૂકે છે એમ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી તેમનું જીવન જોતાં જણાય છે. દુનિયાનાં દરેક કાર્યોમાં વિશ્વાસની તો ખાસ જરૂર છે.

× × × ×

જ્યાં રહેવાથી પોતાના આત્માની શુભ ભાવના ન રહે તે સ્થાન ત્યજીને અન્યત્ર ગમન કરવું. જે દેશના વા જે ગામના લોકો વિશેષ સદ્‌ગુણી હોય ત્યાં વાસ કરવો. જેના વિચારો અને જેના શબ્દોવડે આત્મામાં શીતલતા ઉત્પન્ન થાય તેની પાસે રહેવું જોઇએ. જે દેશના લોકોમાં ઇર્ષ્યા અજ્ઞાન વગેરે દોષો ઘણા હોય તે દેશમાં વાસ કરવાથી આત્મહિત થતું નથી. જેની પાસે વસવાથી રાગ દ્વેષ કલેશ વૈર વધે તેને ખમાવીને તેનાથી દૂર રહેવું. જે મનુષ્ય પોતાના ગુણ ન જાણી શકે અને તેમજ પોતાના ગુણોને પણ અવગુણ તરીકે ગ્રહણ કરે એવા મનુષ્યોથી દૂર રહીને સત્પુરૂષોની સંગતિ કરવી, જે મનુષ્યો શાસ્ત્રોના બોધ ન ઝીલી શકે અને પોતાનો કદાગ્રહ આગળ કરે તેઓની સામે માથાકુટ કરવાથી કંઇ ફાયદો થતો નથી. જે મનુષ્યોના સંસર્ગથી લાભ થાય વા મનુષ્યોને પોતાના સંસર્ગથી લાભ આપી શકાય એવી રીતે સ્વકીય પ્રવૃત્તિ કરવી. અન્યથા પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિ વડે આત્માના ધ્યાનમાં રહેવું એજ વધુતર કલ્યાણકારક માર્ગ છે. જે મનુષ્યોની પોતાની વાણીપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા ન હોય તે મનુષ્યોની આગળ બોલવાથી ફાયદો થતો નથી. જે સ્થાનમાં રહેવાથી આત્માના અધ્યવસાયોની શુદ્ધિ થાય તે સ્થાનમાં વાસ કરવો. જે સ્થાનમાં રહેવાથી અશુભાધ્યવસાયો ઉત્પન્ન થાય તેનો ત્યાગ કરવો. આત્માના અધ્યવસાયોની ઉજ્જવલતા થાય તેજ વાત ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે. જે મનુષ્યો પોતાની પાસે રહેવા છતાં પોતાના ગુણો તરફ દૃષ્ટિ ન હોય, ગુણોનો રાગ ન હોય અને દોષ દૃષ્ટિવાળા હોય તેવાઓને પાસે ન રાખવા, કારણ કે તેઓથી પોતાને કંઇ લાભ થતો નથી અને તેઓને કંઇ લાભ આપી શકાતો નથી. જે મનુષ્યો દૂર વસતા હોય વા પાસે વસતા હોય પરન્તુ ગુણાનુરાગી અને મધ્યસ્થ હોય તેઓને દૂર રહીને વા તેઓની પાસે રહીને પોતાનાથી બનતો લાભ આપવો એજ યોગ્ય માર્ગ છે. સામાન્ય મનુષ્યો પાસે આવનારા સર્વને સરખા ગણીને

વિવેક વિના પોતાના વિચારો જણાવે છે. ગમનુષ્યો પરીક્ષાથી વિવેકપૂર્વક લાભ લાભનો તપાસ કરીને પાસે આવનારાઓ સંબંધી પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કરે છે. પોતાની પાસે આવનારાઓને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો લાભ આપવા પ્રવૃત્તિ કરવી. આત્મસમાધિમાં રહેવાય તેવી બહિર્ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી અને અન્તર્થી પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કરવી.

× × × ×

અન્તઃકરણમાં એવી વિચિત્ર સ્ફુરણા ઉઠે છે અને તે આત્માનો અપૂર્વ અનુભવ પ્રાપ્ત કરવા ઉપયોગ આપે છે. પોતાને જે માર્ગે જવાનું છે તેના વિચારોમાં ઉપયુક્ત રહેવું અને તેના પ્રતિપક્ષી વિચારોથી દૂર રહેવું એમ અન્તઃકરણમાં સ્ફુરણા થાય છે. જેનો નાશ થવાનો છે તેના વિચારોમાં લીન થવાને બદલે જે સ્વાભાવિક ધર્મથી મોહનો નાશ કરવાનો છે એવા સ્વાભાવિક ધર્મના વિચારોમાં લીન થઇ જવું એમ પોતાની વ્યક્તિ શુદ્ધિ અર્થે સ્ફુરણા ઉઠે છે તે સંબંધી અનુભવ પણ એ વિચારોને પ્રિય જણાવે છે અને એવી રીતે પ્રવૃત્તિ કરવાના વિચારોથી આગળ વધવાનો અભ્યાસ સેવાય છે.

દ્રવ્ય—ક્ષેત્રકાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ આત્મસમાધિનો ક્ષણે ક્ષણે અભિનવ અનુભવ પ્રગટે છે અને તે સહજ સુખનું ભાન કરાવે છે. જાણે પરમાત્માના પ્રતિનિધિ હોઇએ એવું આત્માની સહજ સમાધિમાં સુખ અનુભવાય છે પરન્તુ સદાકાલ તેવી દશા રહેતી નથી. મોહના સ્થાનકોથી કંઇક અસર થાય છે અને તેથી અન્તર્થી સ્ફુરણા જણાવે છે કે આત્મબળ પ્રાપ્ત કરીને સતત ઉપયોગે નિર્મોહદશામાં રહેવાય એવાં ચોતરફ બાહ્યાભ્યંતર સાધનો રચો.

આત્માની સમાધિ યોગ્ય એવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્રકાલાદિકનું વિશેષતઃ સેવન કરવાનું અન્તઃસ્ફુરણા જણાવે છે. કોઇના પ્રતિબંધવિના પ્રારબ્ધયોગે વેદાય તે વેદી લેઇને નિઃસંગતાનું સેવન કરવામાં આગળ વધાય એવી તીવ્રેચ્છા વર્ત્તે છે. ચડવાનું મન થાય છે પડવાનું મન થતું નથી. એવો તો અન્તર્માં દૃઢભાવ વર્તે છે અને તે પ્રતિક્ષણે વૃદ્ધિંગત થતો જાય છે.

હજી અન્તર્માં પરિપૂર્ણ (આભવની અપેક્ષાએ) સમાધિ રમણતા

કરવાની તીવ્રેચ્છા વર્તે છે અને તેનાં સાધનોની પૂર્ણતા કરવા પ્રયત્નો સેવાય છે. પ્રારબ્ધથી જે વેદાય છે તે તરફ આસક્તિ નથી તેથી બાહ્યમાં મનને ગમતું નથી અને આગળ ઉપર મનને બાહ્યમાં નહિ ગમે તેમ હાલનો અનુભવ જણાવે છે. ઉચ્ચ ઉર્ધ્વ સંયમ સ્થાનના અધ્યવસાયોવડે આગળ આત્માની દશાનો શુદ્ધાનુભવ કરવા ઘણી સ્ફુરણાઓ વારંવાર હૃદયમાં થયા કરે છે. અને હવે ઉપરના ગુણસ્થાનકના શુભ અધ્યવસાયોની ઝાંખીનો અમૃતસ્વાદ આસ્વાદીને અમર બનવા અન્તરમાં પૂર્ણ દાઝ રહે છે.

× × × ×

વિનયાદિ ગુણો વડે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કર્યા વિના અન્યના પાસેથી સદ્‌ગુણો વા હૃદયની અમુક વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી. અન્યના હૃદયને પરિપૂર્ણ સંતોષ આપ્યા વિના તેનું હૃદય પોતાના પર ઉતારી શકાય નહિ. સર્વસ્વાર્પણ કર્યા વિના અન્યરૂપે પોતાનાથી થઇ શકાય નહિ, તેથી કૃત્રિમતાનો ત્યાગ કર્યા વિના કદિ પોતાની ખરી ઉન્નતિ કરી શકાય નહિ.

જેવી સ્થિતિ ઇચ્છી હોય તેવો સંયમ ધારણ કરીને તેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી એજ અન્યત્યાજ્યરૂપ મરણ અને સ્વગ્રાહ્ય જીવન અવબોધવું. આત્માની ઉચ્ચ દશામાં તન્મય થઇને જીવવું એટલે બાહ્ય દશાથી મરવું એવું અર્થાપત્તિથી આવી જાય છે. પોતાના હૃદયને જે વચનો અસર કરે છે તે વચનો પોતાના માટે જીવતાં છે એમ જાણીને તેનું રહસ્ય હૃદયમાં ઉતારવું એજ અન્ય વિપત્તિઓનો નાશ કરવાનો માર્ગ છે. પોતાનું જીવન પોતાને જે અંશે ઉચ્ચ લાગતું હોય છે, તેમાં પણ આગળ ચઢેલા પુરૂષોની દ્રષ્ટિએ તો સુધારણા કરવાની બાકી રહે છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોની સુધારણા કરવાનું કાર્ય દરરોજ કાયમ રહે છે માટે ઉદ્યમની નિવૃત્તિ કરવી યોગ્ય નથી.

હૃદય લેવું અને દેવું એ પરસ્પરની યોગ્યતાએ મળતા ગુણો અને સ્વભાવ વડે બની શકે છે. કોઇના હૃદયમાં ઉતર્યા વિના તેની કિમ્મત આંકી શકાતી નથી. જે મનુષ્યો હૃદયમાં ઉતરે છે તે મનુષ્યો ખરો હીરો પારખવાને શક્તિમાન્ થાય છે. હૃદય અને આચારોના તફાવતને જાણવો. એજ પોતાની ઉત્ક્રાન્તિ કરવાનો મૂળ મંત્ર છે. કેટલું આગળ વધાયું અને કેટલું બાકી છે આ બાબતનો દરરોજ વિચાર કરવાથી આત્માની ઉત્ક્રાન્તિમાં આગળ વધી શકાય છે.

સાગર વર ગંભીરા એ સૂત્રનું અનુકરણ કરીને પોતાની જીંદગીને સુખમય કરી શકાય છે અને તેના સ્મરણથી તેનો અર્થ હૃદયમાં ગંભીરતા ઉત્પન્ન કરે છે અને ખરૂં હૃદય સુધારવા ઉપરનું સૂત્ર પરમાત્માના સંદેશાને પ્રાપ્ત કરે છે. સાગરની પેઠે ગંભીર થવું એજ પ્રથમ ધર્મની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા માટે સમજવું. " સાગર વર ગંભીરા " એ સૂત્રનું ચારિત્ર્યની અભિવૃદ્ધિ અર્થે સદાકાલ શરણ હો. સાગર વર ગંભીર મનુષ્યોને કરોડો વખત નમન હો અને તેમનું સ્મરણ થાઓ.

× × × ×

કોઇપણ ઇચ્છા મનમાં ઉત્પન્ન થાય કે તુર્ત તે ઇચ્છા કેવા પ્રકારની છે, તેનું શું પરિણામ આવશે તેનો ઉપાદેય બુદ્ધિથી વિચાર કરવો. જે ઇચ્છાથી આત્માના ગુણોની વૃદ્ધિ ન થાય અને સંતોષરૂપ ફળ અન્તે ન જણાય તેવી ઇચ્છાને ઉત્પન્ન ન થવા દેવી એ આત્મ વીર્યનું અને વિવેક બુદ્ધિનું કામ છે. જે પ્રાપ્તવ્ય છે તે આત્મામાં છે અને તે આત્માથી ભિન્ન નથી. આ પ્રમાણે અવબોધતાં અધિકાર પરત્વે ઉત્તમ ઇચ્છા થવાની અને તેથી ઉત્તમ ફલ પ્રાપ્ત થવાનું એમ અનુભવીઓ અધિકારભેદે અવબોધી શકે છે. નામ અને રૂપના અભિમાનથી અનેક ઇચ્છાઓ પ્રગટે છે અને તેવી વાસનાઓથી મુક્ત થવાતું નથી અને તેથી નિષ્કામપણે પ્રવૃત્તિ ન થવાથી સ્વાર્થનો કીટક હૃદયના ગુણોને ફોલી ખાય છે. નિષ્કામ પ્રવૃત્તિ વિના મન વાણી અને કાયામાં શુભ વીર્યનું સ્ફુરવું થતું નથી. મન, વાણી અને કાયાની નિષ્કામ પ્રવૃત્તિમાં એવું બળ રહે છે કે જેથી પ્રવૃત્તિ કરનાર અન્યનો દાસ બની શકતો નથી અને અન્યોના હૃદયમાં પોતાનું હૃદય ઉતારી શકે છે. સ્વાર્થની ઇચ્છાઓ કે જે ઇચ્છાઓમાં મોહનું સામ્રાજ્ય અને એકલપેટાપણું છે તેવી ઇચ્છાઓના તાબે થવાથી જગતના દાસ બનવું પડે છે માટે મનમાં ગમે તેવી ઇચ્છાઓ કર્યા ન કરવી. ઇચ્છાઓથી મન વાણી અને કાયામાં વીર્યની ચંચલતા થાય છે અને તેથી પ્રવૃત્તિ ચક્રમાં પડવાનું થાય છે. ઇચ્છાઓને વારી ન શકાતી હોય તો અશુભ ઇચ્છાઓને બદલે હૃદયમાં શુભેચ્છાઓ પ્રગટાવવી કે જેથી અન્તે આત્મા પુણ્યના યોગે દેવ, ગુરૂ, ધર્મની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરવાને લાયક બની શકે. બાહ્ય પદાર્થોની જેમ જેમ ઇચ્છાઓ મન્દ પડે છે તેમ શુભાધ્ય-

વસાયો પ્રગટે છે અને તેથી પુણ્ય પ્રકૃતિનો ચારઠાણીયો રસ પડે છે અને પાપ પ્રકૃતિનો ચારઠાણીયો રસ ટળે છે અને બે ઠાણીયો બંધાય છે. બાહ્ય પદાર્થોની જેમ જેમ મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમતા થાય છે તેમ તેમ આત્માના અપૂર્વ ઉજ્જવલ અધ્યવસાયો પ્રગટે છે અને આત્માનું શુદ્ધવીર્ય સ્ફુરાયમાન થાય છે અને તેથી આત્માની દશામાં ઉચ્ચ, ઉચ્ચત્તર અને ઉચ્ચતમતા, વધતી જાય છે અને તે પોતાના અનુભવમાં આવે છે. નિષ્કામ દશાએ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ માર્ગમાં વહેનારાઓને પૂર્વ અધ્યવસાયોની અપેક્ષાએ શુદ્ધતા, શુદ્ધતરતા અને શુદ્ધતમતા વધતી જાય છે અને તેનો અનુભવ પોતાને ભાસે છે.

× × × ×

ત્યાગી વૈરાગી ગીતાર્થ સાધુઓની સંગતિથી અશુભ વિચારોનો નાશ થાય છે તેમજ અશુભાચારોનો નાશ થાય છે તેથી ગીતાર્થ સાધુઓ જંગમ તીર્થ ગણાય છે. સાધુ તીર્થની ઉપાસના કરવાથી મોહનો વિકાર ટળે છે. જેના વાણી કાયા અને મનમાંથી મોહનો વિકાર ટળ્યો છે એવા જ્ઞાની સાધુઓના દાસ બનવામાં જે સુખ છે તે ઇન્દ્રાણીઓના પતિ બનવામાં પણ સુખ નથી. ઉપાધિરહિત સાધુ મહારાજાઓ જે શાન્તિનો અનુભવ લે છે તેની ગંધ પણ ઉપાધિના કીટક બનેલા ગૃહસ્થોને આવતી નથી. આત્માના વિચારોની શ્રેણિ પરંપરામાં ચઢેલા એવા મુનિયો સ્વયંતીથ છે અને તે ગામોગામ ફરીને પૃથ્વીને પવિત્ર કરીને તે આર્યોની આર્યતાનું સંરક્ષણ કરે છે. આત્માના સ્વરૂપમાં લીન બનેલા મુનિવરો જ્યાં ત્યાં તીર્થો ઉત્પન્ન કરી શકે છે. જેનામાં આત્મતીર્થનો અંશે અંશે પણ આવિર્ભાવ થયો છે તે મનુષ્ય તીર્થની તીર્થતા અવબોધવા શક્તિમાન્ થાય છે. પોતાનામાં જે તીર્થ દેખે છે તે અન્યમાં તીર્થ અવલોકે છે. અન્યમાં તીર્થ અવલોકે છે તે પોતાનામાં તીર્થત્વ અવલોકે છે. જે ઉપાદાન તીર્થ જાણે છે તે નિમિત્ત તીર્થ જાણે છે. જે ભાવતીર્થ અવબોધે છે તે દ્રવ્યતીર્થ જાણે છે. ભાવતીર્થને અવબોધવા શક્તિમાન્ થાય છે. સાત નય અને ચાર નિક્ષેપાથી તીર્થની તીર્થતા અવબોધતાં તીર્થનો ખરો વિવેક જાગ્રત્ થાય છે. જે તીર્થ અને તીર્થંકરનો વ્યવહાર નિશ્ચયથી સંબંધ જાણે છે તે સર્વ

પ્રકારના તીર્થોની નયોની અપેક્ષાએ તે તે દૃષ્ટિધારકોને માટે અધિકાર પરત્વે ઉપયોગિતા અવબોધે છે. ઔપચારિક તીર્થત્વ અને અનુપચારિક તીર્થત્વનો વિવેક થતાં અધિકાર પરત્વે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી તીર્થની આરાધના કરી શકાય છે. જેનો આત્મા તીર્થરૂપ થઇને તીર્થની આરાધના કરે છે તે સ્વયં તીર્થરૂપ બને છે. તીર્થત્વ અને તીર્થંકરત્વ આત્માઓમાં રહ્યું છે, તેનો ખરો વિવેક કરાવનારી તીર્થ સ્વરૂપ મુનિવરોની ઉપાસના કરવાની જરૂર છે. સત્તાએ પ્રત્યેક જીવમાં તીર્થત્વ અવલોકનાર અને વ્યવહારથી લૌકિક અને લોકોત્તર તીર્થ જાણનાર પોતાના આત્મામાં રહેલું તીર્થત્વ પ્રગટાવે છે.

× × × ×

યોગ.

યોગ સાધવામાં નીચે પ્રમાણે સૂચનાઓ ઉપર યોગીઓએ લક્ષ રાખવાની જરૂર છે.

ગામની બહારૂ નિર્જીવ રમ્ય એકાન્ત સ્થાનમાં બેસીને આત્માના વિચારો કરવા.

મનુષ્યોના ગાઢ પરિચયમાં ન અવાય અને કોઇના પ્રતિબંધમાં ન અવાય તેવી રીતે રહેવું.

પોતાની પાસે રાખવામાં આવેલી ઉપાધિ ઘણીજ વધે અને તેથી ઉપાધિ ન થાય તેનો ઉપયોગ રાખવો.

શરીરની આરોગ્યતા સચવાય તેમ આહારગ્રહણ ગમન આગમન ભાષણ શયન વગેરે કાર્યોમાં પ્રવર્તવું.

પોતાના આત્મામાં ઉપયોગ રહે એવાં પુસ્તકોનું વાંચન કરવું અને એવા સાધુઓની સંગતિ કરવી.

વનમાં અમુક અવલંબન વડે વાસ કરીને નિર્ભયતામાં વૃદ્ધિ કરવી. આગમોના અર્થોનો તીવ્ર ઉપયોગ વધે એવી રીતનું મનન સ્મરણ કરવું.

મનમાં આર્તધ્યાનાદિ ન પ્રગટે એવા સ્થાનમાં વિચરવું.

નિષ્કામ ભાવે ધાર્મિક કાર્યો કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી. પોતાની શક્તિ બહારનાં અનુષ્ઠાનોમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી. તેમજ પોતાની શક્તિ ગોપવીને શિથિલ ન બનવું.

યથાશક્તિ પંચાચારની આરાધનામાં દરરોજ અપ્રમત્તપણે રહેવું.

પાંચ પ્રકારના યોગથી આરાધનામાં તલ્લીન થઇ જવું.

આત્માની નિર્વિકલ્પદશામાં રહેવાય અને નામરૂપનો અધ્યાસ ટળી જાય એવી રીતે ધ્યાનમાં લયલીન રહેવું.

નિર્વિકલ્પદશામાં રહેવા માટે કોઇ પણ પ્રકારની વાસનાને પ્રગટ થતીજ વારવી.

દુનિયાના અશુભ વિચારોની પોતાનાપર અસર ન થાય તેમજ દુનિયા નિન્દા કરે તેની પોતાના આત્માપર અસર ન થાય એવી પોતાની આત્મદશા પ્રગટાવવી.

× × × ×

સદ્વિચારો, સદ્ગુણો અને સદાચારોવડે પોતાની જીંદગીને ઉત્તમ બનાવવા દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સદ્વિચારોવડે પોતાના આત્માને ઉત્તમ બનાવવા દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સદ્વિચારોવડે પોતાના આત્માને ઉત્સાહિત કરવાથી સદાચારનું જીવન દૃઢ અને અમૃતરસમય બને છે અને તેથી અન્ય મનુષ્યોને વિના બોલે સુધારી શકાય છે. ગમે તેવા વિપત્તિના પ્રસંગોમાં પણ સદ્વિચારોવડે પોતાના આત્મામાં ઉત્સાહ પ્રગટાવવો અને અન્તર્માં સદ્વિચારોનો પ્રવાહ વહેરાવવો કે જેથી ચિંતા, શોક, ક્લેશવડે હૃદયનો ઘાત ન બની શકે. પોતાના આત્મામાં ઉત્સાહનો અમૃતરસ સદાકાલ વહેરાવવો કે જેથી પ્રવૃત્તિમાર્ગના યોગી થવામાં ચિત્ત વિક્ષેપો રહે નહિ. સદ્વિચારોવડે ઉત્સાહવૃદ્ધિ કરવામાં આવે છે તો સદાચારમાં દરરોજ આગળ વધી શકાય છે અને આનન્દામૃતના પાનથી મુખની પ્રસન્નતા રક્ષી શકાય છે. દુઃખના પ્રસંગોમાં કંટાળી ન જવું અને દુઃખની અવસ્થા ટળી જશે એવી દૃઢ ઉત્સાહ—ભાવના કાયમ રાખીને પોતાના અધિકારપરત્વે જે જે કાર્યો કરવાનાં હોય તે કરવાં અને તે બાબતનો ઉપયોગ રાખવો એજ જીંદગી સુધારવાનો મુખ્ય ઉપાય છે. સદ્વિચારોના ઉત્સાહવડે ગમે તેવી વિપત્તિના સમયમાં પણ પોતાની જીંદગી પોતાના હાથે સુધારી શકાય છે એવો દૃઢ નિશ્ચય રાખી ઉપસર્ગો સહીને શુભોન્નતિમાં આગળ વધવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

× × × ×

જે જે બાબતોનો નિશ્ચય કરવો હોય તેની ચારે તરફના હેતુઓની અપેક્ષા જાણવી જોઇએ. અંધશ્રદ્ધાથી હાજી હા કરીને મીયાંને ચાંદેચાંદ કરવાથી વિચારશકિત ખીલતી નથી અને વિચારમાં પરના દોરાયલા સદા રહેવું પડે છે. માટે હેતુઓ વડે કોઇપણ બાબતનો નિર્ધાર કરવા પોતાના આત્માને પ્રયોજવો જોઇએ કે જેથી અનેક હેતુઓની અપેક્ષાના અવબોધમાં પદાર્થ-નિર્ણય સંબંધી વિચારશક્તિ ખીલતી જાય.

આગમોને યુક્તિવડે પરીક્ષવાં અને વસ્તુતત્ત્વનો બોધ કરવા પ્રયત્ન કરવો. અતીન્દ્રિય પદાર્થોના નિર્ણય શ્રદ્ધાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. નિગોદ, દેવલોક, નરક વગેરેનો શ્રદ્ધાવડે અવબોધ કરવો. શ્રીસર્વજ્ઞની વાણીથી પ્રતિકૂલ તર્કો કરવાથી આત્મહિત થઇ શકતું નથી. શ્રીસર્વજ્ઞનાં વચનોની સિદ્ધિના અનુકૂળ તર્કો અને શ્રદ્ધાથી આત્મહિત કરવા સદા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

આગમોના પ્રચારવડે જે સદ્જ્ઞાનનો પ્રકાશ પડે છે તે અન્યથી પડી શકતો નથી. આગમોનો પ્રચાર કરનારને નિર્જરા અને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. આગમોની પ્રચારણા અને તેનું રક્ષણ એજ આગમોની ખરી ભકિત છે. આ કલિકાલમાં આગમોનો આધાર છે. આગમો પ્રતિ બહુમાન ધારણ કરવાથી અને આગમોનો ઉદ્ધાર કરવાથી તીર્થંકરની ભકિત કરી એમ કથી શકાય છે. આગમોથી વિરૂદ્ધ ઉપદેશ ન દેવો અને આગમો પ્રતિ જગતની પ્રીતિ થાય એવો સદુપદેશ દેવાથી મનુષ્ય તીર્થંકરનામ પ્રાપ્ત કરે છે. આગમોનું રક્ષણ અને ભકિત કરવાથી દુનિયાનું રક્ષણ અને દુનિયાની ભકિત કરી એમ નિશ્ચય થાય છે. કારણ કે આગમોથી દુનિયામાં ધર્મનું રક્ષણ થાય છે.

× × × ×

શુભ તેજની આશા ધરી અંધકારમાંહી ચાલવું,
ચાલ્યા જવું આશા ધરી દુઃખી જીવન પણ ગાળવું;
આશા જીવાડે પ્રાણુને શુભ યત્નમાં પ્રેરે ઘણું,
આનન્દમય જીવન સદા થાઓ ખરૂં એવું ભણું. ૧
દષ્ટિ અને દષ્ટા સદા આનન્દમય વર્તી રહો,
આનન્દના કલ્લોલમાં જે દસ્ય તે તેવું વહો;

આનન્દથી ભરીયું જગત્ આનન્દ પામ્યા વણુ મરે,
આનન્દ વણુ જે જીંદગી તે જીવતો સંચો ખરે. ૨
આનન્દ વણુ જીવાય નહિ રહેવાય નહિ રૂચે નહીં,
લાગે સકલ લૂખું જમણુ એ વાત જ્ઞાની ગમ રહી:
આનન્દથી અમરત્વને સિદ્ધત્વ પ્રગટે છે ખરૂં,
બુદ્ધચબ્ધિ આનન્દે રહી જીવન મઝાનું મન ધરૂં. ૩

× × × ×

તત્ત્વ વિચારકોનો સમાગમ અને સત્પુસ્તકનું વાચન એ બેથી પોતાનું અમૃતમય જીવન કરી શકાય છે. પોતાના સદ્વિચારોને ઉત્સાહ આપનારા અને સત્કાર્યોને ઉત્સાહ આપનારા મનુષ્યોના સંબંધથી વિદ્યુત્ વેગની પેઠે સ્વોત્ક્રાન્તિ માર્ગમાં આગળ વધી શકાય છે.

પોતાના જેવા વિચારકને મેળવવાથી વા પોતાના જેવો વિચાર નવીન ઉત્પન્ન કરવાથી બે એકડે અગીયારની પેઠે અગીયાર જેટલું બળ પ્રાપ્ત થાય છે. પોતાના સદ્વિચારોને સર્વત્ર ફેલાવવા હોય તો જગત્માં સેવાધર્મ સ્વીકારવાની જરૂર છે.

પોતાની ઉન્નતિ કાયમ રાખવા માટે પોતાની આજુબાજુના મનુષ્યોને ઉચ્ચ બનાવવાની જરૂર છે. પોતાની આજુબાજુ રહેલાઓની શ્રેષ્ઠતા કરવાથી પોતાની શ્રેષ્ઠતા વધે છે, પોતાનું ઉચ્ચ જીવન કરવું એ પોતાના હાથમાં છે. પોતાના શુભ વિચારોથી પોતાને અને પરને લાભ મળે છે એમ નક્કી સમજવું જોઇએ.

× × × ×

વિજાતીય વિચારોથી ભિન્ન ભિન્ન મત ધારણ કરીને પરસ્પર વિરોધ કરી રાગદ્વેષની વૃધ્ધિ કરનારાઓ કરતાં વિચારભેદે ભિન્નમત છતાં સાપેક્ષતાએ મળતા વિચારો અને આચારો વડે મેળ રાખીને સામાજીક ધાર્મિક કાર્યો કરનારા અનન્તગુણ ઉત્તમ ગણી શકાય. ગમે તેવા વિચારવિરોધો અને આચારવિરોધો છતાં સાપેક્ષપણે મળતાપણું અને મળતા આવતા વિચારો વડે સહિષ્ણુતાપૂર્વક કાર્ય કરનારાઓ જગતમાં ખરા સેવકો અવબોધવા અને તેઓ જગતનું ભલું કરનારા અવબોધવા.

મનુષ્યોના દોષોનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરવો એજ પોતાની મુખ્ય ફરજ છે. મનુષ્યોના દોષો દેખી મનુષ્યો પર અરૂચિ ધારણ કરનારાઓ કરતાં મનુષ્યોપર પ્રેમ ધારણ કરીને તેઓના દોષો ટાળવા જે મહાત્માઓ પ્રયત્ન કરે છે તે અનન્ત ગુણ ઉત્તમ જાણવા.

× × × +

હે ચેતન ! તું મનુષ્યનો અવતાર પામીને મનુષ્યજન્મ સફલ કરવા પ્રયત્ન કર. આત્માના ગુણો વડે ઉત્ક્રાન્તિના માર્ગમાં આગળ વધવા પ્રયત્ન કર. સર્વ મનુષ્યો સાથે પ્રેમભાવથી વર્ત. મનુષ્યકર્તવ્ય સંબંધી ઉપયોગ રાખ. પોતાના કર્તવ્યોમાં લક્ષ રાખ અને તે કામ નિયમ વ્યવસ્થાદિ વડે સદા કરતો રહે.

પોતાના કર્તવ્યોની સમાલોચના કરીને તેમાંથી ભૂલચૂકનો પરિહાર કરીને સુધારો વધારો કર્યા કર. પોતાનાં કર્તવ્યોની ઉપયોગિતાની કિમ્મત આંકતાં શીખ અને તેમાં પોતાનું જીવન વહન કર.

સામાજીક-સાર્વજનિક ધાર્મિક અને આત્મિક કર્તવ્યકાર્યોની દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવથી વિચારણા કર અને અધિકારભેદે અને અધિકારે શાસ્ત્રાધારે ઉપદેશ આપવા પ્રયત્ન કર.

ત્હારાથી જે મનુષ્યો વિચાર આદિ ભેદે વિરૂદ્ધ હોય તેની ટીકા સામું ન જો પણ પોતાના કાર્ય તરફ લક્ષ્ય રાખીને તે કર્યા કર. સ્વકર્તવ્ય કાર્યો કરવાનો ત્હને અધિકાર છે પણ તેના ફલની આકાંક્ષા અને લોકની સ્તુતિની વાસના ધારણ કરવાનો તને અધિકાર નથી. પોતાના સ્વકર્તવ્યોની રહેણી

કરણીમાં આનંદ લેવાનો છે અને તે પ્રમાણે વર્તીને કાર્યયોગી થવાનો તને અધિકાર છે.

× × × ×

અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે તું અન્તર્માં ઉપયોગ ધારણ કરીને અશુદ્ધ વિચારોને આવતાજ પાછા હઠાવ. અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉપયોગથી સર્વ જીવોની સાથે સમરસી બનીને વર્તન ચલાવ. ઉપદેશ દેતાં, ચાલતાં, ખાતાં પીતાં, લખતાં વાંચતાં અને વાતચિત કરતાં અધ્યાત્મજ્ઞાનોપયોગે સમરસભાવે અન્તર્માં પ્રવૃત્તિ કર. બાહ્યના અધિકારભેદે અનેક કાર્યો કરતાં છતાં અન્તર્માં સમભાવ ધારણ કર. સ્વકર્તવ્ય કાર્યો કરતાં ત્હને અંતર્માં અધ્યાત્મરસપરિણતિ જે જે વખતે ન વહેતી હોય તે સંબંધી પશ્ચાત્તાપ કરીને અધ્યાત્મપરિણતિ રહે એવો અભ્યાસ સેવ.

બાહ્યથી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિની સાથે અન્તર્થી ધાર્મિકનિવૃત્તિનો પ્રગટભાવ કર્યા કર. આન્તરિક ધર્મ નિવૃત્તિની સેવનાથી બાહ્ય ધાર્મિકપ્રવૃત્તિ કરતાં મુંઝાવાનું થતું નથી એવો અંશે અંશે અનુભવ આવે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની ભાવનાથી મન, ઇન્દ્રિયો અને શરીરપર શાન્તરસની અસર ઉત્પન્ન કર. દ્રવ્યાનુયોગનાં શાસ્ત્રોના જ્ઞાનવડે આત્માનુભવપ્રકાશ ખીલવવા દરરોજ વિશેષ પ્રકારે ઉપયોગ ધારણ કર અને સ્વકર્તવ્યમાં સદા તત્પર થા.

× × ×. ×

અપ્રમત્તદશામાં રહ્યા વિના આત્માના ગુણોની શુદ્ધિ થતી નથી. રત્નત્રયીના ઉપયોગવડે અપ્રમત્તદશામાં રહીને આત્માની વિશુદ્ધિ કરવી એજ પરમ કર્તવ્ય ખાસ લક્ષ્યમાં રાખ. જેટલી ઉપાધિ વધારીશ તેટલી વધશે અને જેટલી ઉપાધિ ઘટાડવામાં આવશે તેટલી ઘટશે એમ ખાસ ઉપયોગ ધારણ કર અને નિરૂપાધિદશામાં આગળ વધવા પ્રયત્ન કર. જે જે બાહ્ય વસ્તુઓ, મનમાં રાગદ્વેષની અસર કરે છે અને આત્માને આસ્રવકારણીભૂત થાય છે. તે તે વસ્તુઓના સંબંધમાં ખાસ ધર્માર્થકારણ વિના આવવું યોગ્ય નથી. આત્માની ઉચ્ચદશા હજી એટલી બધી કરવી જોઇએ કે બાહ્ય વસ્તુઓના

સાનુકૂલત્વથી વા પ્રતિકૂલત્વથી આત્માને રાગદ્વેષના પરિણામની અસર થાય નહિ. રાગદ્વેષના પરિણામની અસર પોતાને કઇ કઇ વસ્તુઓના સંબંધથી થાય છે, તેનો ઉપયોગ કરીને અપ્રમત્ત રહેવાની આન્તરિક ભાવના ભાવવી જોઇએ. બાહ્ય વસ્તુઓના સંયોગોમાં પ્રતિકૂલત્વ અને સાનુકૂલત્વ ન ભાસે અને શારીરિક સંબંધે બાહ્ય વસ્તુઓની ઉપયોગિતા અવબોધાય પણ તેમાં બંધાવાનું ન થાય એવી આધ્યાત્મિક ઉચ્ચદશામાં સતત જીવન વહે એવી અધ્યાત્મચારિત્રદશાનો અન્તરમાં ઉપયોગ રાખ અને તે પ્રમાણે વર્તવા ખાસ કાળજી રાખ. આત્માનો અને જડનો ધર્મ ભિન્ન છે માટે જડ ધર્મનો આત્મામાં આરોપ ન માન. જડ ધર્મ એ આત્માનો ધર્મ નથી એવો ઉપયોગ ધારણ કરીને આત્માના શુદ્ધધર્મમાં રમણતા કર. ધર્મનાં પારમાર્થિક કાર્યો કરતાં છતાં રાગદ્વેષથી મુંઝાઇ ન જવાય એવો ઉપયોગ ધારણ કર. સ્વાધિકારે પ્રાપ્ત કરણીય એવાં આવશ્યક સ્વપર કાર્યો કરતાં અહંવૃત્તિમાં લીન ન થવાય એવો ઉપયોગ ધારણ કર. હાલ તું જે જે ધર્મપ્રવૃત્તિ કરે છે અને ભવિષ્યમાં જે કરશે તે સંબંધી અહંવૃત્તિથી નિર્લેપ રહી જીવનદશા ગાળ. દુનિયા તારૂં બાહ્યાચરણ દેખી શકશે પણ આન્તરિકદશાને તો સાક્ષાત્ દેખશે નહિ. પોતાની આન્તરિક શુદ્ધદશા વિશેષ પ્રગટાવવા પ્રતિદિન પ્રવૃત્તિ કર અને દોષો થાય તેનું પ્રતિક્રમણ કર.

× × × ×

સાધુવિષય.

ધર્મમાં સદાકાલ ચોલમજીઠની પેઠે રંગ લાગી રહે તો મનુષ્ય અલ્પભવમાં પરમાત્મપદ મેળવી શકે છે. દેવગુરૂધર્મની પૂર્ણશ્રદ્ધા વિના આત્માના ગુણોનો પ્રકાશ થઇ શકતો નથી.

આ કાલમાં અજ્ઞમૂઢ અને અલ્પજ્ઞ જીવોની ગુરૂપર પૂર્ણ પ્રીતિ રહેતી નથી. જૈનોમાં ગુરૂતત્ત્વ સંબંધી શ્રદ્ધા શિથિલ થતી જાય છે. એક વખત એક નામનો જૈન ગુરૂને વાંદે નમે બાપજી બાપજી કરે અને તેને અન્ય કોઇ ભરમાવે એટલે પાછો ફરી જાય આ પ્રમાણે શ્રાવકોમાં પ્રાયઃ પચ્ચાશ ટકા એવા ગારના ખીલા જેવા શ્રાવકો દેખાય છે વા તેથી અધિક દેખાય છે એમ કહીએ તો પણ ચાલી શકે તેમ છે. સાધુશિષ્યોમાં પણ ગુરૂની આજ્ઞાને

અન્તરંગ અને બાહ્યથી કોઇ વિરલા પાળતા દેખાય છે. સાધુથી જુદા પડેલા શિષ્યોને ગામડાના શ્રાવકો અને અન્ય સંઘાડાના સાધુઓ સંગ્રહે છે તેથી ગુરૂઓના તાબામાં સ્વચ્છન્દી શિષ્ય સાધુઓ રહેતા નથી અને આ પ્રમાણે સ્વચ્છંદતા વધતી જવાથી વિનય આજ્ઞા અને આરાધકપણું દરેક સંઘાડામાં ન્યુન થતું જાય છે. ગુરૂથી જૂદા પડેલા શિષ્યો પોતાના ગુરૂની નિન્દા કરી પોતાની નિર્દોષતાને ભોળા શ્રાવકો આગળ જાહેર કરે છે અને તેનું પરિણામ ખરાબ આવે છે. ગુરૂઓ પ્રથમ શિષ્યોને તેમની વિનય અને આજ્ઞાની ફરજને સમજાવતા નથી અને કદાપિ સમજાવે છે તોપણ અપાત્ર સાધુ શિષ્યોને અસર થતી નથી. પોતાના ગુરૂની આજ્ઞામાં રહેનાર સાધુઓ ઉદ્‌ભવે એવો આગમોના આધારે ઉપદેશ આપવાની જરૂર છે. ગુરૂની આજ્ઞાપાલક અને વિનય કરનારા શ્રાવકો તથા સાધુઓ વિરલા દેખવામાં આવે છે, અને તેથી જૈનશાસનની હાનિ થાય છે. વિનય, ભક્તિ અને આજ્ઞાપાલન આદિ ગુણો ઘટવાથી ભવિષ્યના જૈનોને ઉત્તમ વારસો આપી શકાતો નથી. ભવિષ્યનો આધાર વર્તમાન ઉપર રહેલો છે તે ભૂલવું ન જોઇએ. અજ્ઞશ્રાવકો રહેવાથી અને ગુરૂની શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને આજ્ઞાપાલન આદિ ગુણો વિના જૈન કોમની પડતી થાય છે અને જો વર્તમાનમાં યોગ્ય ઉપાયો લેવામાં નહીં આવે તો જૈન કોમની હાનિ થશે તેનો દોષ વર્તમાનમાં વર્તતા એવા આચાર્યો, વાચકો અને સંઘાડાના નાયકોના શિર છે. ગુરૂપર શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને વિનય વિના કદિ શિષ્યોની ભૂતકાલમાં ઉન્નતિ થઇ નથી. વર્તમાનમાં થતી નથી, અને ભવિષ્યમાં થનાર નથી.

× × × ×

શરીર બળ.

શારીરિક બળ વિના માનસિક બળ વૃદ્ધિ પામી શકતું નથી. શારીરિક બળથી માનસિક બળ ટકાવી શકાય છે. શારીરિક બળ ઘટતાં મનના ઉપર બરાબર કાબુ રાખી શકાતો નથી તેમજ મનમાં અનેક પ્રકારની અશુભેચ્છાઓ પ્રગટે છે. શારીરિકબળને વીર્યાદિનું સંરક્ષણ કરી સાચવવામાં આવે છે તો વિષયભોગની ઇચ્છા ઘટી જાય છે. રામમૂર્તિ સેન્ડો વગેરે કસરતબાજોના દાખલાઓ આ બાબતમાં મોજુદ છે. વીર્યની જેમ જેમ હાનિ થાય છે,

તેમ તેમ મન ઉપરનો કાબુ ઘટતો જાય છે. કસરત, પ્રાણાયામ વગેરે વડે વીર્યનું સંરક્ષણ કરવામાં આવે છે તો કામેચ્છાઓ સ્વતઃ દબાઇ જાય છે અને તેનો શનૈઃ શનૈઃ નાશ થતો જાય છે. શારીરિકબળને કસરત વગેરે કરી સાચવવું જોઇએ. કસરત વગેરે વડે શરીરમાં ઉત્પન્ન થનાર વીર્યને શરીરમાં શમાવી દેવું જોઇએ કે જેથી તેનો વિકાર થાય નહિ. શારીરિક બળ વિના ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં મન સ્થિર રહેતું નથી અને તેમજ શારીરિક કસરત વિના દરરોજ અપ્રમત્તપણે ધર્મારાધના થઇ શકતી નથી. શારીરિક બળ વિના મનમાં ઘણા વિચારો કરવાથી મન થાકી જાય છે અને શારીરિક પ્રકૃતિ સારી રહેતી નથી. ગૃહસ્થાવાસમાં જેઓએ કસરત કરીને શરીરને કસ્યું છે તેઓ સાધુ થાય છે તો તેમની પ્રકૃતિ સારી રહે છે અને ધર્મપ્રવૃત્તિયોમાં શારીરિક બળને વાપરવાને શક્તિમાન્ થાય છે. શ્રીવીરપ્રભુના પિતાશ્રી સિધ્ધાર્થરાજા દરરોજ કસરત કરતા હતા તેથી તેમને ત્યાં વીરપ્રભુનો જન્મ થતાં શ્રીવીરપ્રભુ ચારિત્ર પાળવાને તથા પરિષહ સહન કરવાને શક્તિમાન્ થયા હતા. અનન્ત બળના સ્વામીને પણ જેનું શારીરિક બળ તથા નૈતિક બળ સારૂં હોય છે ત્યાં જન્મ લેવો પડે છે એમ નિમિત્ત કારણની અપેક્ષાએ કથી શકાય છે. નિમિત્ત કારણ વિના ઉપાદાનની સિદ્ધિ થતી નથી. શારીરિક બળરૂપ નિમિત્ત કારણ સર્વેને ઉપાદાનભૂત આત્મિક બળની વૃદ્ધિ અર્થે પ્રયત્ન કરવાની આવશ્યકતા અવબોધવા યોગ્ય છે. શારીરિક બળ વધારીને માનસિક બળ ખીલવી આત્મિક ધર્મનો પ્રકાશ કરવો જોઇએ. શારીરિક બળને સાત્વિકાહારથી સંરક્ષવું જોઇએ. જૈનોએ શારીરિક બળ ખીલવવા સંબંધી ધ્યાન દેવું જોઇએ.

× × × ×

મનોબલ.

મનમાં કામભોગનો વિચાર કરવાથી વીર્યનો નાશ થાય છે અને તેથી શારીરિક તથા માનસિક બળ નષ્ટ થાય છે. માનસિક બ્રહ્મચર્ય બળવાન્ હોય છે તો તેની અસર શરીરપર થાય છે અને તેથી શારીરિક વીર્યની રક્ષા થાય છે. વાનરોમાં બે જાતનાં ટોળાં દેખવામાં આવે છે. વાનરા ટોળામાં સર્વ વાનરાઓ હોય છે તેમાં કોઇ વાનરી રહેતી નથી, બીજાં વાનરીયોનાં

ટોળું હોય છે તેમાં એક વાનરો હોય છે. વાનરીયોના ટોળામાં જે વાનરો હોય છે તે કાયિક બ્રહ્મચર્ય પાળી શકતો નથી. વાનરાનું ટોળું પ્રાયઃ કાયિક બ્રહ્મચર્ય પાળતું હોય એમ દેખાય છે. વાનરા ટોળાના વાનરાઓ મનમાં વાનરીઓ સાથે કામ ભોગ કરવાના વિચારો કરે છે તેથી તેઓનું શારીરિક વીર્ય ઘટી જાય છે તેથી તેઓ વાનરીયા ટોળાના બુઢીયાની સાથે લડતાં હારી જાય છે. પચ્ચીશ પચ્ચીશ બુઢીયાઓ પણ એક વાનરી ટોળાના બુઢીયાના સામા થઇ શકતા નથી. કાયિક બ્રહ્મચર્ય પાળનારા વાનરાઓથી માનસિક બ્રહ્મચર્ય નહિ પાળી શકવાથી કાયિક વીર્યથી તેઓ હીન થાય છે અને તેથી તેઓ પોતાની જાતના એક બુઢીયાને પણ ભેગા થઇ જીતવા પ્રાયઃ સમર્થ થતા નથી. આ ઉપરથી અવબોધવાનું કે શારીરિક બ્રહ્મચર્ય પાળતાં છતાં પણ માનસિક બ્રહ્મચર્ય ઉપર ખાસ લક્ષ રાખવાની જરૂર છે. મનમાં કામભોગના વિચારો કરવાથી વીર્યનો નાશ થાય છે અને અશુભ પરિણામથી કર્મનો બંધ પડે છે. માનસિક વિચારોની અસર શરીર પર થાય છે અને શરીરના સંબંધે મનમાં અસર થાયછે. શરીરની સાથે મનનો નજીકનો સંબંધ છે. મનમાં કામભોગના વિચારો કરવાથી કાયિકબળ, માનસિકબળ, વાચિકબળ અને આત્મિકબળ ઘટે છે. મનમાં કામભોગના વિચારો ન આવે તો શારીરિકબળ વૃદ્ધિ પામે છે અને તેથી ઉત્તમ કાર્યો કરી શકાય છે.

× × × ×

આત્મધ્યાન ધરતાં પહેલાં પોતાના આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારવું. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં તલ્લીન થઇ જવું. સર્વ દુનિયાની સાથે કોઇ જાતનો સકામભાવે વ્યાવહારિક સંબંધ નથી એમ વિચાર કરી જવો. મન, વાણી અને કાયાના ધર્મોનો આત્માની સાથે વાસ્તવિક સંબંધ નથી એમ વિચાર કરવો પશ્ચાત્ જે જે દેહના સંબંધે નામો પડ્યાં હોય અને તેના યોગે જે જે કલ્પના ઉઠી હોય વા ઉઠતી હોય વા ભવિષ્યમાં ઉઠવાની હોય તેમાં આત્માનો સંબંધ નથી તેથી બાહ્ય સંબંધોમાં કંઇ પણ સંકલ્પવિકલ્પ કરવો યોગ્ય નથી એવો વિચાર કરી જવો. આ પ્રમાણે વિચાર કર્યા બાદ આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપપ્રતિ એક સ્થિરચેતનાદષ્ટિથી નિર્વિકલ્પપણે અવલોકવું. આ પ્રમાણે અર્ધકલાક, કલાક અને બબ્બે કલાક પર્યન્ત અભ્યાસ સેવવાથી

આત્મામાં શાન્તરસનો પ્રવાહ છૂટે છે, તેનો પોતાને અનુભવ થાય છે. આત્મધ્યાન ધરતાં ધરતાં જ્યારે મન થાકી જાય ત્યારે શાન્ત થઇ જવું વા અન્યસ્થૂલરસિક બાબતમાં મન યોજવું. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપના ધ્યાનમાં એટલા બધા લીન થઇ જવું કે ધ્યાનના ઉત્થાનકાલમાં પણ આત્માના સુખની ખુમારીનો સ્વાદ રહે અને બાહ્ય પદાર્થોના સંબંધમાં આવતાં છતાં પણ નિર્લેપ રહી શકાય. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમય હું છું એવો ઉપયોગ રહે અને પ્રારબ્ધયોગે આહાર વિહારાદિ થાય એવી ધ્યાન દશામાં રહે એવું લક્ષ રાખવું જોઇએ. પોતાના અધિકારે જગત્માં આવશ્યક વ્યાવહારિક ધર્માદિકાર્યો કરતાં છતાં પણ આત્મા તો પોતાના ધર્મનો રસિક રહે અને આનન્દમાં મસ્ત રહે એવી દશા પ્રાપ્ત કરવા ઉપર્યુક્ત આત્મધ્યાનનો માર્ગ અવલંબવો જોઇએ. દરરોજ આત્મધ્યાનમાં વ્યવસ્થાપૂર્વક આગળ વધવું જોઇએ કે જેથી પૂર્વભવમાં પણ આત્મધ્યાનનો માર્ગ સહેજે પ્રાપ્ત થાય.

× × × ×

એકવાર પણ યદિ કોઇ દુર્ગુણ અજાણપણાથી સેવાઇ જાય છે તો તે દુર્ગુણના સંસ્કારો એવા પડે છે કે તેની સાથે પૂર્ણ યુદ્ધ કર્યા વિના દુર્ગુણના બીજને બાળી શકાતું નથી. દુર્ગુણોની ભાવનાથી પણ દુર્ગુણ તરફ પ્રવૃત્તિ થાય છે માટે દુર્ગુણો તરફ અલક્ષ કરીને સદ્ગુણો તરફજ સદા લક્ષ રાખવાની જરૂર છે. મનમાં ચિંતવેલો દુર્ગુણ કાયા દ્વારા સેવાય છે અને તે પશ્ચાત્ પોતાનું મૂળ દ્રઢ કરે છે. પૂર્વભવાભ્યાસથી દોષોને સેવવા તરફ સ્વતઃપ્રવૃત્તિ થયા કરે છે. કર્મના યોગે દોષો ઉત્પન્ન થાય છે અને દોષોની સેવનાથી પુનઃદોષો ઉત્પન્ન થાય છે. પૂર્વભવબદ્ધ નિકાચિત કર્મના ઉદયથી ચેતન પોતાની શક્તિ ભુલાવે છે અને ઉદયાગત કર્મના તાબે થાય છે તોપણ ઉત્તમ સાધક, કર્મના સામું યુદ્ધ કરે છે અને કર્મને હઠાવવા શક્તિમાન્ થાય છે. કર્મના સુખ દુઃખ ભોગોમાં વસ્તુતઃ કંઇ પોતાનું નથી અને તેથી આત્માને વસ્તુતઃ સુખ નથી એવો નિર્ધાર થયા બાદ કર્મના સંબંધમાં છતાં પણ કર્મના સંબંધથી દૂર થવાની આત્માની પરિણતિ પોતાનું કાર્ય કર્યા કરે છે. આત્મા પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાનથી જ્યારે એવો નિશ્ચય કરે છે કે હું દોષોથી ભિન્ન છું ત્યારે તે વખતે આત્માની શુદ્ધતાની અન્તરમાં પ્રવૃત્તિ આરંભાય છે. આત્માના ગુણો

તરફ લક્ષ-રૂચિ પ્રવૃત્તિ રાખવાથી આત્માના જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ સદ્ગુણોની અભિવ્યક્તિ થાય છે. આત્માના ગુણોની સેવા એજ જૈનધર્મની સેવા છે. જૈનધર્મ વસ્તુતઃ આત્મામાં રહે છે અને આત્માના સદ્ગુણો ખીલવવા એજ જૈનધર્મની ઉપાસના છે. આત્માના ગુણો પ્રતિ પ્રેમ ધારણ કરવો. આત્માના ગુણોનું કીર્તન કરવું અને આત્માના વીર્યને આત્માના ગુણોની અભિવ્યક્તિ સમ્મુખ કરવું એજ દુર્ગુણોથી છૂટવાનો ઉપાય છે. આત્માના ગુણો તરફ રૂચિ ધારણ કરવાથી આત્માનો રૂચિ ગુણ પોતાના આત્મામાં બળે છે અને દુર્ગુણો તરફથી અરૂચિ ટળે છે. દુર્ગુણો તરફ અલક્ષ રાખવાથી દુર્ગુણો તરફ મનોવૃત્તિનું બળ પરિણમતું નથી તેથી દુર્ગુણો સ્વતઃ વિલય પામે છે. મનમાં દુર્ગુણનો વિચાર ન આવે એવી દશા પ્રાપ્ત કરવાથી આત્માના ગુણોની ધૂન લાગે છે અને આત્મા તે પરમાત્મા થાય છે.

× × × ×

ધાર્મિક ભાવનાને હૃદયમાં વારંવાર લાવવાથી સંસ્કારી હૃદય બને છે. ધાર્મિકભાવના ખીલી ઉઠે અને ચારે ખંડના મનુષ્યો જૈનો બને; એવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી ધર્માવિરૂદ્ધ ઉપાયો આદરવાની જરૂર છે. પતિત મનુષ્યોને પાવન કરનાર જૈનધર્મ છે કારણ કે તેમાં પાપનો નાશ કરવાની શક્તિ રહી છે. પતિત ભ્રષ્ટ મનુષ્યોને સિદ્ધાચલની યાત્રા, શત્રુંજયી નદીના પાણીથી સ્નાન વગેરે શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી પાવન કરી શકાય છે. ગમે તે વર્ણના મનુષ્યને જૈનધર્મમાં ધર્મની શ્રદ્ધાદિગુણોથી લઇ શકાય છે. ગમે તે વર્ણના મનુષ્યને પ્રાયશ્ચિત્ત આપી જૈનધર્મની શ્રદ્ધા કરાવી જૈનધર્મમાં લેઇ શકાય છે એમ અસલ રીવાજ હતો. નવકારમંત્રના જાપથી મિથ્યાત્વાદિ પાપોનો નાશ થાય છે અને ચાર હત્યાદિ કરનારાઓનો પણ જૈનધર્મ સ્વીકારવાથી વા નમસ્કાર મંત્ર જાપથી ઉદ્ધાર થાય છે. જૈનધર્મની શ્રદ્ધાથી મનુષ્ય પવિત્ર થાય છે. જૈનધર્મ પાળનાર ગમે તે વર્ણનો હોય તો પણ તે અન્યધર્મવાળાઓ કરતાં પરમ પવિત્ર છે એમ જૈનોએ દૃઢ શ્રદ્ધા ધારણ કરવી. જૈનાગમોની શ્રદ્ધાથી જેઓનાં મન વાણી અને કાયા પવિત્ર થયાં છે એવા જૈનો પરમ પવિત્ર છે. જૈનોના ચરણસ્પર્શથી પૃથ્વી પવિત્ર થાય છે. ગંગા આદિ તીર્થો એ દ્રવ્યતીર્થો છે અને જૈનાગમોની પૂર્ણ શ્રદ્ધા તથા

આચારથી પવિત્ર થએલા જૈનો ભાવતીર્થ છે. જૈનધર્મનાં શાસ્ત્રોના પઠન-પાઠનથી અને જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવાથી જન્મ, જરા અને મરણનાં દુઃખ છૂટે છે, અને ઉત્તમ ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઇત્યાદિ સર્વ કહેવું તે અનેક દલીલોથી સત્ય ઠરે છે કે જે દલીલો દર્શાવતાં એક મહાન્ ગ્રન્થ થઇ જાય.

× × × ×

ચિત્ત સમાધિ.

ચિત્તમાં અનેક પ્રકારના રાગદ્વેષાત્મકવિકલ્પ સંકલ્પો પ્રગટે છે. તેનો જે વિલય થવો તેને સમાધિ કહેવામાં આવે છે. ચિત્તની એક ધ્યેય વસ્તુમાં ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનની એકતારૂપ લીનતા થઇ જવી તેને સમાધિ કહેવામાં આવે છે. હઠયોગની સમાધિ છે તે શરીરના સબંધને આશ્રયી છે. અને શરીરનો સંબંધ તો સદા રહેતો નથી માટે હઠયોગની સમાધિ કરતાં સહજસમાધિની અનન્ત ગુણી ઉત્તમતા છે. હઠયોગની સમાધિમાં કાલની મર્યાદા છે અને સહજ સમાધિમાં કાલની મર્યાદા નથી. હઠ સમાધિનો આનન્દ અમુક કાલ પર્યન્ત રહે છે, અને સહજ સમાધિના આનંદની મર્યાદા નથી. હઠયોગની સમાધિ તો મનોવૃત્તિને દાબવાની અપેક્ષાએ છે અને સહજ સમાધિ તો આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવે વર્ત્યા કરે છે. હઠ સમાધિ કરતાં સહજ સમાધિમાં આત્માની અનન્તગુણી વિશેષ શુદ્ધતા છે. હઠ સમાધિનાબળ કરતાં સહજ સમાધિનું વિશેષ બળ છે. હઠ સમાધિ કરતાં સહજ સમાધિથી અનન્તગુણી વિશુદ્ધતા પ્રગટે છે. જે વાસનાઓના મૂળ ખરેખર હઠસમાધિથી ટાળી શકાતાં નથી; તે વાસનાઓનાં મૂળને સહજ સમાધિથી ટાળી શકાય છે. ઉભા થતાં, બેસતાં, ખાતાં, પીતાં, સહજ સમાધિદશામાં અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉપયોગે રહી શકાય છે. હઠ સમાધિ કરતાં સહજ સમાધિથી દુર્ગુણો ઉપર સારી રીતે કાબુ મેળવી શકાય છે. આ બાબતનો જાતિ અનુભવ છે. તો પણ અમુક અપેક્ષાએ સહજ સમાધિમાં હઠ સમાધિની ઉપયોગિતા છે અને તેનો સ્વાનુભવ પ્રમાણીભૂત છે. વીર્યાદિના સંરક્ષણાર્થે હઠ સમાધિની અત્યંત ઉપયોગિતા છે.

× × × ×

કોઇના ઉપર રાગ ન કરવો તેમજ કોઇના ઉપર દ્વેષ ન કરવો એજ સહજાનન્દના માર્ગમાં આગળ વધવાનો સત્યોપાય છે. રાગ અને દ્વેષ વિનાની દશાથી ખરું સુખ અનુભવાય છે. જેમ જેમ વીતરાગદશા વધે તેમ તેમ સહજ સમાધિનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. રાગ અને દ્વેષ પરિણતિનો જે જે અંશે નાશ તે તે અંશે સમાધિ અવબોધવી. આત્માનો મલિન પરિણામ ન હોય તે વખતે આત્માની સમાધિ અવબોધવી. આત્માના અધ્યવસાયની શુદ્ધિ વધતી જાય છે તે સમાધિદશાનું અવલંબન કરવા યોગ્ય છે. ક્રોધ–માન–માયા અને લોભનો નાશ થાય તે માર્ગે પ્રવૃત્તિ કરવી એજ સમાધિનો અભ્યાસ જાણવો. નિર્મલ પરિણામે ધ્યેય વસ્તુમાં અમુક વખત પર્યન્ત લીનતા થતી જવી તે સમાધિનું વારંવાર સેવન કરવાની આવશ્યકતા છે. હર્ષોલ્લાસથી આત્માના સ્વભાવમાં રમણતા કરવી એ અપ્રમત્તદશાની ઉત્તમ સમાધિ છે. કોઇ પદાર્થ દેખવો વા અવધિજ્ઞાનથી કોઇ પદાર્થ જાણવો, વા મનઃપર્યવજ્ઞાનથી કોઇનું મન જાણવું એ સમાધિ નથી. સમાધિનું ફળ એ છે કે આત્માના સુખનો અનુભવ થાય અને દુનિયામાં મ્હારા ત્હારા-પણાની મોહવૃત્તિનો ક્ષય થતો જાય. નૈગમનયથી હઠયોગમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તે સમાધિ કહેવાય છે. સંગ્રહનયથી સત્તાએ રહેલી સમાધિદશાને સમાધિ કહેવાય છે. વ્યવહારથી વાચનાથી ચિત્તની સ્થિરતા જેવા બ્રહ્મરન્ધ્રમાં પ્રાણ-વાયુને ચઢાવવો તે સમાધિ કહેવાય છે. ૠજુસૂત્રનયથી વર્તમાન કાલમાં રાગદ્વેષના તીવ્ર પરિણામની મન્દતાને સમાધિ કહેવાય છે. શબ્દનયથી સમકિતની પ્રાપ્તિ પૂર્વક મનમાં ઉપજતા કષાયની ઉપશમતાને સમાધિ કહેવામાં આવે છે. સમભિરૂઢનયથી સાતમા ગુણઠાણાના ઉપર બારમા ગુણઠાણા પર્યંતના નિર્મલ પરિણામને સમાધિ કહેવામાં આવે છે. એવં-ભૂતનયથી ઘાતીકર્મનો ક્ષય થતાં તેરમા ગુણઠાણે કેવળજ્ઞાન ઉપજતાં સમાધિ કહેવામાં આવે છે.

× × × ×

સમાધિ.

આશાનાં અને નામકીર્તિનાં બંધનોમાંથી મુક્ત થતાં સમાધિની ઉત્તમ દશા પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ જેમ અહંવૃત્તિનો લય થતો જાય છે તેમ તેમ સમાધિભાવ ખીલતો જાય છે. પદ્માસન લગાવીને શ્વાસ રૂંધી બેસી રહેવું એ હઠયોગ સમાધિ છે તેના કરતાં સહજયોગની સમાધિ તો ઉત્તમોત્તમ છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ગુણની જે જે અંશે પ્રાપ્તિ થવી તે તે અંશે સમાધિ અવબોધવી. ધ્યાનદશાથી સમાધિદશામાં પ્રવેશ થાય છે માટે મનને પ્રથમ તો વશ કરવાની યુક્તિયો શોધીને તેને વશ કરવા પ્રયત્ન કરવો. સમાધિમાં અમુકનાં દર્શન થાય છે અને અમુક ચમત્કાર પ્રાપ્ત થાય છે એવો કંઇ સમાધિનો અર્થ નથી. પોતાનો આત્મા સમાધિમાં રહે એજ ખરી સમાધિ જાણવી. કેટલાક લોકો સમાધિના નામે મોટાઇ મેળવવા અનેક પ્રકારનાં મિથ્યા ગપ્પાં મારે છે તેથી સાવચેત રહીને પાખંડીઓના પાશમાં ન પડાય એવો ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. આપબડાઇ હાંકનારા બાવાઓ, યોગીઓ અને અન્યો સમાધિના નામે આજીવિકા, માનપૂજા ચલાવે છે તેઓ સમાધિનું ખરું સ્વરૂપ સમજવા શક્તિમાન્ થયા નથી. વેદાન્તીઓ મુસલ્માનો સમાધિનો જે અર્થ માને છે તેમાં અમુક અપેક્ષાએ ફેરફાર છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં સમાધિનું જે સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે, તે અનુભવવા યોગ્ય છે અને આદરવા યોગ્ય છે. સમાધિની દિશા બતાવનારાઓ પ્રમાણિક મહાત્માઓ હોવા જોઇએ. સમાધિનું ખરું સ્વરૂપ પ્રથમ જાણીને પશ્ચાત્ તેનો આદર કરવાની જરૂર છે. સમાધિના ખરા સ્વરૂપને જણાવનારાં સર્વજ્ઞશાસ્ત્રોનો મનનપૂર્વક અભ્યાસ કરવો જોઇએ. હાલના કાળમાં સાતમા ગુણસ્થાનકપર્યંતની સમાધિદશા પ્રાપ્ત થાય છે. સાતમા ગુણસ્થાનકની ઉપરના ગુણસ્થાનકોની સમાધિ પ્રાપ્ત થતી નથી. આત્માના શુદ્ધગુણમાં રમણતારૂપ સમાધિ જે પામ્યા છે તેમના માર્ગને અનુસરવું એ જિજ્ઞાસુઓનું સત્ય કર્ત્તવ્ય છે.

× × × ×

શ્રીવીરપ્રભુએ આત્મા તેજ સત્તાથી પરમાત્મા છે અને કર્મનો ક્ષય થતાં વ્યક્તિથી પરમાત્માથી થાય છે એમ ઉપદેશ દેઇ જગતના જીવોપર મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે. તેમણે મનુષ્યોને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ થવાનો માર્ગ સાક્ષાત્ દર્શાવી આપ્યો છે અને તેથી સર્વ જીવો પોતપોતાની સ્વતંત્રતા અવબોધી શકે છે અને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, એવો સ્પષ્ટ ખુલાસો જણાય છે. **જીવ તે કદી ઇશ્વર થાય નહીં** આવો સિદ્ધાંત ખરેખર પરતંત્રતાની બેડીઓમાંથી મનુષ્યને ખસવા દેતો નથી. પોતાની સર્વ શક્તિયો પર વિશ્વાસ ન રાખતાં મુખ વિકાસી ઇશ્વરના સામું જોઇ રહી સ્વાત્માની ઉન્નતિની દિશા ન અવલોકવી એમ હવે જ્ઞાનીઓથી માની શકાય તેમ નથી. આત્માની શક્તિયોમાં ઇશ્વરત્વનો વિશ્વાસ ધારણ કરીને ઉદ્યમમાં પ્રવૃત્ત થઇ આગળ વધવું એજ મૂળ મંત્રનું રહસ્ય છે. જેટલું જેવી વૃત્તિથી કરવું હોય તેટલું કરાય છે એવો વ્યાવહારિક સિદ્ધાન્ત અવબોધીને આત્માના ગુણોને પ્રગટ કરવા. જે જે વૃત્તિથી જે જે કરવું ઘટે તે કરવું એમ દૃઢ નિશ્ચય કરી આત્મગુણપ્રકાશાર્થ પ્રવૃત્તિ કરવી. શંકરાચાર્યે બ્રહ્મના વ્યાપકવાદનો સિદ્ધાંત સ્થાપન કર્યો છે તે સિદ્ધાંતમાં શુષ્કજ્ઞાનતા મનુષ્યોને આવી જાય છે અને તે અનેકાન્તશૈલીએ બ્રહ્મનો વ્યાપકવાદ મોક્ષની સિદ્ધિ માટે સત્ય ઠરી શકતો નથી. શ્રીવીરપ્રભુનાં સિદ્ધાંતોનું ગુરૂગમપૂર્વક પૂર્ણ મનન કર્યા પશ્ચાત્ શાંકરસિદ્ધાન્તો વાંચવાથી સત્યની પરીક્ષા થાય છે. શ્રીવીરપ્રભુના ઉપદેશમાં વૈરાગ્ય, ભક્તિ, જ્ઞાન અને જીવદયા ઝળકી ઉઠે છે અને તેથી દુનિયાની ઉચ્ચ દશા થાય છે. દુનિયાના મનુષ્યોને અંશે અંશે સદ્‌ગુણ ખીલવવા માટે અને છેવટે પરિપૂર્ણાંશે શક્તિ ખીલવવા માટે શ્રીવીરપ્રભુનો ઉપદેશ મહાન્ ગુણકારી છે એમ, સ્વાનુભવથી કહેવું પડે છે. દુનિયામાં દરેક વ્યક્તિનું સ્વાતંત્ર્ય ખીલવનાર અને દરેક વ્યક્તિનું સ્વાતંત્ર્ય જાહેર કરનાર શ્રીવીરપ્રભુનો ઉપદેશ છે. ગૌતમબુદ્ધે દયાનો અને ઉપકારનો અમુકાંશે બોધ આપ્યો છે પણ તે પ્રમાણે તેમના ધર્મના અનુયાયીઓ હાલ દયા પાળવામાં દેખાતા નથી. શ્રીવીરપ્રભુના ભક્તોમાં દયાનો ગુણ પ્રાધાન્યપદ ભોગવે છે, એમ આખી દુનિયામાં જાહેર વાત છે. દયા કરતાં હિંસાના ઉપાસકો ઘણા હોય તોપણ તેથી દયાના ઉપાસકોની ઉત્તમતામાં અને સત્યતામાં અંશ માત્ર ખામી આવતી નથી. શ્રીવીરપ્રભુનો સદુપદેશ જો કોઇ સાંભળે છે અને તે સંબંધી મધ્યસ્થદૃષ્ટિથી વિચાર કરે છે તો શ્રીવીર પ્રભુની મહત્તા સંબંધી તેને ઉચ્ચ ખ્યાલ પ્રગટે છે.

× × × ×

આ શરીરમાં રહેલો બુદ્ધિસાગરસંજ્ઞાધારી આત્મા પોતાનામાં જેવું સત્તાએ પરમાત્મત્વ દેખે છે તેવું સર્વ જીવોમાં સત્તાએ રહેલું પરમાત્મત્વ દેખે છે તેથી સર્વ જીવો પોતાના મિત્રરૂપ દેખાય છે અને તેમની સાથે આંતરિક શુદ્ધ પ્રેમનો પ્રવાહ વહેવરાવે છે. સર્વ જીવોમાં સત્તાએ રહેલા ગુણો જે જે અંશે ખીલે છે તે તે અંશે જાણીને ખુશ થાય છે. સર્વ જીવોની સાથે મધ્યસ્થભાવથી વર્તવાની ભાવના ભાવ્યા કરે છે અને બને તેટલી વ્યાવહારિક આચારમાં મૂકે છે. પોતાનામાં પરમાત્મત્વ જેવું સત્તાએ છે તેવું તિરોભાવે સર્વ જીવોમાં પરમાત્મત્વ છે એમ દેખીને જાણીને સર્વની ભક્તિ અને નિર્દોષ સેવા કરવા ભાવના ભાવે છે અને મુનિના વેષે બને તેટલું આચારમાં મૂકે છે. શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી સર્વ જીવોની સાથે એકતા છે એવું અવબોધીને સર્વ જીવોને પોતાના કુટુંબીઓ વા કુટુંબીઓ કરતાં વિશેષ પોતાના આત્મવત્ ગણે છે અને તે પ્રમાણે સાધુની દશામાં બને તેટલું આચારમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરે છે. સર્વ જીવો પોતાના આત્મવત્ છે એવો પરિપૂર્ણ દૃઢ નિશ્ચય થાય છે ત્યારેજ સ્વદયા અને પરદયાને અર્થે સર્વ સાવદ્ય યોગના ત્યાગરૂપ સામાયિક ઉચ્ચરી શકાય છે. આવું સર્વ સાવદ્ય યોગત્યાગ રૂપ સામાયિકને વ્યવહારથી ઉચ્ચરી કહેણી પ્રમાણે રહેણીમાં રહેવા યથાશક્તિ પ્રમાદ ટાળી પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ અને તેમાં જે કંઇ દોષ લાગે છે તેનું પ્રતિક્રમણ કરીએ છીએ. આવી સામાયિકદશા એજ મુક્તિનું મુખ્ય દ્વાર છે. એ દ્વારમાં સર્વ જીવોને લાવવા તેમને ઉપદેશ દઇએ છીએ. પૂર્વના સંવેગી હરિભદ્રસૂરિ વગેરેની પેઠે સંવેગપક્ષની ભાવના ભાવીએ છીએ અને તેમાં રહેવા યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે. તેમાં સ્વદયા અને પરદયા વગેરે ઘણા ગુણોનો સમાવેશ થાય છે. આ શરીરમાં રહેલ આત્મા પોતાની અને પરની ઉન્નતિ કરવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ તે વાસ્તવિક નિર્દોષ ઉન્નતિ કરવાના આશયથી પ્રવૃત્તિ કરે છે; કારણ કે સર્વ પ્રાણીઓમાં રહેલું આત્મત્વ એક પ્રકારનું છે અને તેની વાસ્તવિક નિર્દોષ ઉન્નતિ અનેક કારણોની ભેદતાએ પરમાત્મવ્યક્તિપ્રકાશાર્થે એક પ્રકારની છે. સર્વ જીવોની સત્તાએ પરમાત્મતા અવબોધ્યા પશ્ચાત્ અનેક નયોની સાપેક્ષતાએ સર્વ જીવોની ઉન્નતિને પરિપૂર્ણોન્નતિ સમીપમાં લેઇ જવાય એવા શુભાધ્યવસાયોનો વિવેક સહેજે પ્રગટે છે અને તેમાં શુદ્ધ નિશ્ચયનયની દૃષ્ટિમાં રહીને વ્યવહારથી વ્યવહરાય છે.

× × × ×

મોહની સામે મુક્ત થવા યુદ્ધ કરવુંજ પડે છે. આત્માના ગુણોમાં જે જે અંશે રમણતા થાય છે તે તે અંશે મોહની સામે યુદ્ધ કરવાનું સમજવું. મોહના ઉપર દ્વેષ વર્તવો એ પ્રમત્તાવસ્થાનું લક્ષણ છે. મોહના ઉપર રાગ પણ નહિ અને દ્વેષ પણ નહિ, ફક્ત શ્રુતજ્ઞાનોપયોગે આત્માના શુદ્ધધર્મમાં રમણતા કરવી એ ઉચ્ચપંક્તિની અવસ્થાનું લક્ષણ છે. જેમ જેમ ઉપર ઉપરનાં ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ થાય છે અને આત્માના અધ્યવસાયની નિર્મલતા થાય છે તેમ તેમ આત્માની ઉચ્ચદશા થાય છે અને તે સમયે આત્માને આત્મભાવે જાણવો અને તેમાં રમણતા કરવી અને મોહને મોહ તરીકે અવબોધીને સમભાવે આત્મભાવે વર્તવું એવો સહજભાવ વર્તે છે. આવી દશાની કંઇક ધ્યાન વખતે પ્રતીતિ થાય છે, પણ આવી દશાની પરિણતિ સદા રહેતી નથી. શ્રીમદ્ આનન્દઘનજીએ અને શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે ઉત્તર વયમાં આત્માની ઉચ્ચદશાનું અપ્રમાદપણે વિશેષ સ્વરૂપ અનુભવ્યું હોય એમ જણાય છે, તેથી તેમણે સ્વરચિત ગ્રન્થોમાં આત્માની સમતાદશાના ઉભરા બહાર કાઢ્યા છે. સર્વ બાહ્ય વસ્તુઓમાં રાગદ્વેષના પરિણામનો સંગ ન રહે એવી આત્માની ઉપયોગ ધારારૂપ દિવ્યગંગામાં ઝીલતાં મોહની મલીનતા ટળે છે એવો અનુભવ આવે છે, અને તે નિઃસંગ દશામાં રમણતા કરાવવા મારફત મોહથી દૂર રહેવા સૂચના આપે છે. આત્માના સ્વરૂપમાં આત્મસ્વરૂપે પ્રતીતિ, પરિણમન, શ્રદ્ધાભાસન થયા વિના આન્તરિક નિઃસંગતા રૂપ નિવૃત્તિ માર્ગ ખુલ્લો થતો નથી. આત્માનો પૂર્ણ વિશ્વાસ થતાં અને તેનું સ્વરૂપ અનુભવાતાં નિઃસંગતાના માર્ગે વિચરવા પ્રયત્ન થાય છે, અને નિઃસંગતામાં રહેતાં સ્વયમેવ મોહ પરિણતિ ટળે છે. પોતાના શુદ્ધ રમણતારૂપ ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં મોહનું જોર ટળે છે. આત્મા જો આત્માના ધર્મમાં રહે તો મોહની પરિણતિ રહેતી નથી. રાધાવેધ કરતાં અનન્ત ગુણ ઉપયોગે, આત્મા પોતાના શુદ્ધ રમણતારૂપ ઘરમાં રહી શકે છે.

× × × ×

કર્મનો ઉદય બે પ્રકારનો છે. ૧. પ્રદેશોદય. ૨. વિપાકોદય. પ્રદેશોદય છે તે સમયે અબાધાકાલ પરિપક્વ થયે છતે ઉદયતા પામે છે; પ્રદેશોદય ભોગવાય છે તેની ખબર પડતી નથી. પ્રદેશોદય અવ્યક્તપણે ભોગવાય છે. બાંધેલા નિકાચિત કર્મ અબાધાકાલ પાકે છતે ઉદયમાં આવે છે ત્યારે આત્મા નિકાચિત કર્મ વિપાકોદય ભોગવતાં આકુલવ્યાકુલ થાય છે. વિપાકોદય ભોગવતાં છતાં જે જીવ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન કરતો નથી તે જીવ નવીન કર્મ બાંધતો નથી. અબાધાકાલ પાકે છતે શુભ કર્મનો ઉદય થાય છે, અને અબાધાકાલ પાકયાથી અશુભ કર્મનો ઉદય થાય છે. પુણ્ય ભોગવતાં છતાં, અને પાપ ભોગવતાં છતાં પોતાના આત્માની પરિણતિ શુદ્ધ રાખવી એજ કર્મથી મુક્ત થવાનો મુખ્ય ઉપાય છે. રૌદ્રધ્યાનના તીવ્ર સંકલેશવડે આત્માના અસંખ્યપ્રદેશે બાંધેલાં પુણ્યના દલિક પણ પાપદલિક તરીકે સંક્રમે છે. અનેક પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવતાં છતાં પણ જીવ, શુભ પરિણામ ધારણ કરે છે, અને મન્દકષાયનેસેવે છે તો આત્માના અસંખ્યાતપ્રદેશે બાંધેલા પાપનાં દલિક તે પુણ્ય દલિક તરીકે સંક્રમે છે, માટે આત્માર્થી પુરૂષ, શુભ પરિણામ ધારણ કરવા પ્રયત્ન કરે છે, અને અશુભ પરિણામને મનમાં ઉત્પન્ન થવા દેતો નથી. શુભ પરિણામથી આત્મા, કર્મ પ્રકૃતિના શિથિલરસ પરિણામને ઘટાડે છે, અને અશુભ પરિણામ કર્મરસ વધારે છે. શુભ પરિણામે પુણ્યનો રસ વધે છે અને પાપનો રસ ઘટે છે, અને અશુભ પરિણામથી પાપ રસ વધે છે, અને પુણ્ય રસ ઘટે છે. શુભ પરિણામથી બાંધેલા એવાં અશાતા વેદનીયનાં દલિક પણ શાતાવેદનીય દલીકપણે પરિણમે છે. શાતાવેદનીય ભોગવતાં આત્મા જો પોતાના ઉપયોગમાં રહે છે તો શાતાભોગમાં આન્તરિક યોગની લીલા અવબોધવી પણ તે નિશ્ચયથી કોઇ વિરલા જ્ઞાનીને હોય.

× × × +

હે ચેતન ! ત્હારે સાધુના અધિકાર પ્રમાણે માથે આવેલી સર્વ ફરજો અદા કરવીજ જોઇએ. જૈનકોમની ઉન્નતિ માટે પોતાના અધિકાર પ્રમાણે થઇ શકે તે કરવુંજ જોઇએ. પાશ્ચાત્યો જેમ પોતાના કર્ત્તવ્યથી વિમુખ રહેતા નથી, તદ્વત્ ત્હારે પોતાના પૂર્વ ગુરૂઓની શૈલી અંગીકાર કરીને જે બને તે કર્ત્તવ્ય કરવું જોઇએ. પોતાને મળેલાં અનુકૂળ સાધનોવડે જે કંઇ કરી શકાય તે ન્યૂન ગણાય નહીં એવું ખાસ ધ્યાનમાં રાખીને પ્રમાદો વારી યથાશક્ત્યા

બનતું કરવું જોઇએ. શાસનભક્તિ, શાસનરાગ અને શાસનસેવામાં જેટલું બને તેટલું કરવું જોઇએ.

પોતાના સાધુના અધિકાર પ્રમાણે આચારો પાળતાં, ઉપદેશ દેતાં, પરમાર્થ કાર્યો કરતાં, જાતસ્તુતિ વા જાતનિન્દા એ બેમાંથી કોઇ ઉપર લક્ષ ન રાખવું જોઇએ. દુનિયા પોતાના માટે શું કહે છે ? એ ઉપર હારે જોવાનું નથી, પણ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે તું શું કરે છે? અને તેમાં કેટલી ખામી રહી જાય છે? તેમાં સત્ય અને લાભ કેટલો છે? તેનો વિવેક કરી પોતાની ફરજો બજાવવાપર દરરોજ લક્ષ દેવું જોઇએ, અને એ વખતના પ્રતિક્રમણમાં જે જે દોષો લાગ્યા હોય તેનો મિચ્છામિ દુક્કડં દેઇ સ્વકર્તવ્યનિષ્ઠ થવું જોઇએ. ગચ્છપ્રતિ, મિત્રોપ્રતિ, શિષ્યોપ્રતિ, સંઘપ્રતિ અને અન્યમાનવો પ્રતિ હારે જે જે ફરજો બજાવવાની છે, તે બજાવવા ખાસ લક્ષ આપવું જોઇએ. છદ્મસ્થ દૃષ્ટિથી જે કંઇ ભૂલચૂક પ્રમાદ વગેરે થાય તેનું પ્રતિક્રમણ કરવુંજ જોઇએ. હારી હાલની સાધુની દીક્ષા પ્રમાણે હારે ધર્મથી અવિરૂદ્ધપણે આત્માની યથાશક્તિએ વિવેકદૃષ્ટિથી જે જે કંઇ કરાય છે તેમાં દોષ ન થાય એવી યાદીને તું રાખ !!! અને ભવિષ્યમાં દોષ ન થાય એવો દીર્ઘદૃષ્ટિથી દરરોજ વિચાર કરવાનો અભ્યાસ સેવ! પોતાના પ્રતિ અને જગત્ પ્રતિ હારૂં જે જે કર્તવ્ય છે તેમાં આગળ વધવા અને વર્તમાન કાલના કર્તવ્યોવડે ભવિષ્ય જીંદગી ઉજ્જ્વલ કરવા દરરોજ કંઇ નવું અનુભવ !!! અને તે આચારમાં યોગ્ય હોય તે મૂક ! ખાસ આ બાબતપર લક્ષ આપ.

× × × ×

પોતાના સમાગમમાં આવનારા મનુષ્યોને સદ્વિચારો અને સદાચારોનો લાભ આપવો એજ આપણું કર્તવ્ય છે. પાસે રહેનારા મનુષ્યો પર સારી અસર થાય છે કે કેમ ? તેની તપાસ કરી લેવી અને તેમાં પોતાનાવડે શું કરાય છે તેનો પૂર્ણ વિચાર કરવો. પોતાના સમાગમમાં આવનારા મનુષ્યોના આશયો કેવા છે તે જાણી શકાય ત્યારે સમાગમમાં આવનારાઓની યોગ્યતા પરખી શકાય છે, અને તેમને યોગ્યતા પ્રમાણે કંઇ લાભ આપી શકાય છે. સમાગમમાં આવનારા મનુષ્યો પોતાની તરફ કઇ કઇ દૃષ્ટિથી દેખે છે, અને તેઓ પોતાની પ્રતિ કેવા અભિપ્રાય બાંધે છે. તેની પરિતઃ પરીક્ષા કરવી. પોતાના

સમાગમમાં આવનારામાંથી ક્યા મનુષ્યો ક્યા ગુણથી સુધરે છે તેનું બારીક અવલોકન કરવું. સમાગમમાં આવનારા મનુષ્યોથી પોતાને લાભ વા અલાભ થાય છે તેનો વિચાર કરી જવો, અને સમાગમમાં આવનારા મનુષ્યો પ્રતિ યોગ્ય રીતે વર્તવા, વદવા ઉપયોગ રાખવો. સમાગમમાં આવનારા મનુષ્યો સર્વે કંઇ એકસરખી દૃષ્ટિવાળા હોતા નથી. સમાગમમાં આવનારાઓ રૂબરૂમાં અને પરોક્ષમાં પોતાને માટે શો મત ધરાવે છે? અને કેવું વર્તન ચલાવે છે, તેનો અનુભવ લેવાથી પોતાના સમાગમમાં આવનારાઓ સંબંધી લાભાલાભનો વિચાર થઇ શકે છે. પાસે આવનારાઓના વિચારોમાં શો ફેરફાર થાય છે તે વારંવાર તેઓના હૃદયના ઉભરાઓથી જાણી લેવો તેમજ પાસે આવનારાઓના વિચારોમાં સંકુચિતતા તથા વિશાલતા ક્યા ક્યા વિષયોમાં ક્યા ક્યા અંશે છે તેનો વિવેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરવો, અને તેમાં ઘટતો સુધારો વધારો કરવા પ્રયત્ન કરવો. પાસે આવનારાઓને કેવી રીતે લાભ આપી શકાય અને તેમના વિચારોનો સુધારો કરી શકાય, તે સંબંધી અનુભવથી ઘટતા ઉપાયો લેવા.

× × × ×

સ્વકર્ત્તવ્ય.

રાગદ્વેષ નહીં થવા દેવા એમ લક્ષમાં રાખીને પોતાના કર્ત્તવ્યમાં સદા તત્પર રહેવું જોઇએ. સ્વકર્ત્તવ્ય કરવામાં તત્પર રહેવું અને મગજની સમતોલતા જાળવી રાખવી એટલુંજ રહેણીમાં મૂકવાની આવશ્યક્તા છે. સ્વકર્ત્તવ્ય કરવામાં કોઇનાથી બીવું નહીં તેમજ કોઇનાથી બંધ થવું નહિ. સ્વકર્ત્તવ્ય એ પોતાના માટે અને જગતનાં માટે કેટલું ઉપયોગી છે તેનો વિવેકદ્રષ્ટિથી વિચાર કરી જવો. સ્વકર્ત્તવ્ય કયું છે એ પોતે જાણવું જોઇએ. દરેક વસ્તુ પોતપોતાનો ધર્મ બજાવે છે તેમ શરીર, વાણી, મન અને આત્માનું કર્તવ્ય પણ પોતપોતાના ધર્મને અનુસરી છે. તેમજ સમાજ પ્રતિ શિષ્યપ્રતિ વા જે જે પ્રતિ જે જે ફરજો બજાવવાની હોય તે તે પ્રતિ તે તે ફરજો સદા બજાવતા રહેવું એજ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી આદરણીય છે. ગૌણતાએ અને મુખ્યતાએ કર્તવ્ય કાર્યો વિવેકદૃષ્ટિથી કરવાંજ જોઇએ.

× × × ×

અજ્ઞાનથી આત્મા પોતે અશુભ વિચારોવડે દુઃખી થાય છે. અન્ય વસ્તુઓમાં દુઃખની કલ્પના કરીને સ્વયં આત્મા પોતાની ચારે તરફ દુઃખના પ્રસંગો દેખે છે, અને પોતાની વૃત્તિથી ઉભી કરેલી ભીતિથી પોતે ભય પામે છે. પોતાની ભૂલ મોહથી થાય છે. મોહના વિચારોમાં તલ્લીન થવાથી આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલે છે. પોતાના સ્વરૂપને ઓળખવાથી પોતાના સ્વરૂપમાં રહી શકાય છે, અને ભ્રાન્તિથી દુઃખની સૃષ્ટિ પોતાની ચોમેર રચી શકાતી નથી અને તેથી નિર્ભયતા, સ્થિરતા અને સહજાનન્દનો ભોગ આત્મા ભોગવી શકે છે. દુઃખના પ્રસંગો કલ્પીને પોતાના હાથે ઉપાધિ વ્હોરી લે છે. પોતાના આત્માથી ભિન્ન એવી જડ વસ્તુઓ પ્રિય નથી તેમ અપ્રિય પણ નથી પણ મોહથી પ્રિયત્વ કલ્પી પોતાના મનમાં વિકલ્પ સંકલ્પો કરવામાં આવે છે તેમાં પોતાનો દોષ છે.

અવસ્થા, સ્થાન, આશ્રય અને તે આદિ બાહ્યનાં આલંબનોમાં પ્રિય અને અપ્રિયત્વની કલ્પના રહે ત્યાં સુધી પોતાના અધિકાર પ્રમાણે કર્ત્તવ્ય ધર્મ વ્યવહારને મૂકવો નહિ એમ અનુભવથી ઉદ્‌ગારો કાઢવા પડે છે અને તે વસ્તુતઃ સત્ય છે. આત્માના ધર્મ પ્રમાણે આત્માએ વર્તવું જોઇએ પણ તે ધર્મ વ્યવહાર નિમિત્ત કારણવડે આત્મ ધર્મની સિદ્ધિ સાધવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આત્માને આત્માના ગુણો પ્રકટ કરવામાં જે જે નિમિત્ત કારણો અવસ્થાભેદે, અધિકારભેદે સાપેક્ષાએ જણાતાં હોય તેમાં વાદવિવાદ આગ્રહ ન કરવો પણ અધિકારભેદે, અને અવસ્થાભેદે જે જે નિમિત્ત કારણો અવલંબવા યોગ્ય તે અવલંબવાં. નિમિત્તો જે જે અવલંબવામાં આવે તેનું પૂર્ણ જ્ઞાન જોઇએ. ઉપાદાન કારણ અને નિમિત્ત કારણોનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવીને પોતાના અધિકારે કયું નિમિત્ત કારણ અવલંબ્ય છે તેનો અનુભવ દૃષ્ટિથી નિર્ણય કરવો અને તેમાં વખતો વખત લાભ હાનિનો વિચાર કરીને ઘટતો ફેરફાર કરવો. તેમજ ઉત્તરોત્તર નિમિત્ત અવલંબનો આદરવા પરિહાર કરવો. એટલું તો લક્ષ્યમાં રાખવાનું છે કે બાહ્ય સાધનોમાં અને ઉપાદાનોમાં સાધ્ય સિદ્ધિનો સંયોગ કઇ રીતિએ કરવા યોગ્ય છે. સાધ્યની સિદ્ધિ સમ્મુખ થનાર એવાં અવલંબનોનું અવલંબન કરવું.

× × × ×

ધ્યાન વિષય—ધ્યાનાનુભવ.

ધ્યાનમાં સ્થિર થઇ જવામાં આવે છે ત્યારે પાંચે ઇન્દ્રિયોનો બાહ્યવૃત્તિએ વ્યાપાર બંધ થએલો અનુભવાય છે અને નામ રૂપ એ આત્માની સાથે સંબંધિત નથી એવો અનુભવ આવે છે, અને વાસનાઓનું તો જાણે અસ્તિત્વ નથી એવું ભાન થાય છે. ધ્યાનમાં સ્થિરતા થતાં બાહ્યના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ભાવનો ઉપયોગ રહેતો નથી અને આત્મ શાન્તિમય હોય એવી પરોક્ષમાં પણ પ્રત્યક્ષ જેવી ઝાંખી જણાય છે. આત્માના આનન્દનો પાર રહેતો નથી. શાતવેદનીયથી પણ આત્માના આનન્દનો ભિન્નપણે અનુભવ થાય છે. આત્માના આનન્દમાં બાહ્ય વસ્તુઓ દ્વારા મેળવાતો આનન્દ જે હતો તે પણ ન હતો એવો અનુભવ આવે છે. આત્માનો આનન્દ મળવાથી સાધુની દશામાં બાહ્યથી અનેક પરિષહો વેઠતાં રહી શકાય છે. આત્માના આનન્દમાં દુઃખની યાદી રહેતી નથી. ધ્યાનથી આવી આનન્દદશા રહે છે તેથી સહજયોગની દશાનો તાત્વિક અનુભવ થાય છે. આત્માના ધ્યાનમાં રહેવાથી આનન્દમસ્તદશા ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેનું દૃષ્ટાંત આપી શકાય તેવું ન હોવાથી એટલુંજ કહેવું પડે છે કે જે એવી આનન્દમસ્તદશા અનુભવે છે તેજ સહજાનન્દ મસ્તદશાનો અનુભવ કરનારો ગણાય છે. પૂર્વભવના ઘણા આધ્યાત્મિકધ્યાન સંસ્કારોવડે આ જન્મમાં ધ્યાનમાં આનન્દ મળે છે એમ અનુમાનવડે કથી શકાય છે. બાહ્યરીતિએ સાધુની વ્યાવહારિક યથાયોગ્ય સંપ્રાપ્ત ફરજો અદા કરીને ધ્યાન સાધ્ય સહજ સુખની ખુમારીનો સ્વાદ જેટલો લેવાય છે તેટલો લીધા કરીએ છીએ પણ હજી સાધનાવસ્થાજ છે એમ અમને સ્વાનુભવ દર્શાવે છે. આત્માના ધ્યાનાનુભવ પ્રદેશમાં, સમાધિ પ્રદેશમાં આત્માના શુભાધ્યવસાયોવડે આગળ વધવા પ્રયત્ન શરૂ છે. આ પ્રાપ્ત શુભાધ્યવસાયો કે જે ચારિત્ર પરિણામ રૂપ છે તેમાંના કેટલાક સમાધિરૂપ ચારિત્ર અધ્યવસાયો સ્પર્શાય છે.

× × × ×

ક્રિયા સંબંધી.

ધર્મક્રિયાના ઉદ્દેશો જેમ જેમ ભૂલાય છે તેમ તેમ ધાર્મિક ક્રિયાઓ તરફ અરૂચિ અને અલક્ષ થતું જાય છે. ધાર્મિક ક્રિયાનું પરિજ્ઞાન અને વર્તમાન જમાનો એ બેનો પરિપૂર્ણ વિચાર કરીને વર્તમાનકાલિક ઉન્નતિના ઉપાયોનું ધર્માનુષ્ઠાનમાં વિચાર સાધ્ય બિન્દુ ગોઠવાવવું જોઇએ કે જેથી વર્તમાનાકાલિક ધર્માનુષ્ઠાન પ્રવૃત્તિમાં રૂચિ, લક્ષ અને ઉપયોગિતા દેખવામાં આવી શકે. ધર્માનુષ્ઠાનોના મૂળ ઉદ્દેશો અવબોધવામાં આવે તો મિશ્રણ ગાડરીયો પ્રવાહ અને કાળે કાળે ક્રિયાઓમાં થતું પરિવર્તન ઇત્યાદિ સર્વનો બોધ થાય. વર્તમાનકાલીન મનુષ્યોની ચારે તરફની પ્રવૃત્તિ અને તેમની પરિસ્થિતિનો વિચાર કરીને તેઓને કાલાનુસારે ધર્મનુષ્ઠાનોમાં યોગ્ય ઉદ્દેશો સાથે બંધ બેસતાં અનુષ્ઠાનોમાં યોજવામાં આવે તો તેઓની જીંદગીમાં અમૃત ક્રિયાના રસનો સંચાર થઇ શકે, અને તેથી તેઓ સમ્યગ્ રીત્યા ધાર્મિક જીવનથી ઉન્નતિમાં પ્રવેશ કરી જીવી શકે. મનુષ્યોને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે રૂચતી, બંધબેસતી, સમજાતી, આદરણીય અને સ્વહિતકારક ધાર્મિક ક્રિયા થાય એવા વિચારોને આગમો અને પૂર્વાચાર્યોના ગ્રન્થોની સનાતન ક્રિયાથી અવિરૂદ્ધપણે અસલની મૂળ સ્થિતિએ સુધારા તરીકે સંયુક્ત કરવા જોઇએ કે જેથી મૂળ ધાર્મિક ક્રિયાઓનું અસલની રૂઢિએ અવિરૂદ્ધ પુનરૂજ્જીવન થાય અને તેથી મનુષ્યોને સદા ફાયદો થાય. ધાર્મિક ક્રિયાઓની સમજુતી. સરલતા, સુગમતા, અલ્પસમય તથા પ્રયત્ન સાધ્યઆદિ દરેક ઉદ્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને ધાર્મિકક્રિયાજીવન ઉચ્ચ કરવું જોઇએ.

× × × ×

ધાર્મિક વિચાર સંકલના.

ધાર્મિક વિચારોની સંકલ્પના પરસ્પર અપેક્ષાવાળી અને અનુક્રમ સહિત ઉન્નતિના માર્ગ તરફ અધિકાર પરત્વે આગળ વધનારી હોવી જોઇએ. ધાર્મિક વિચારોની સંકલનામાં શ્રદ્ધા અને ભક્તિબળ રહેવું જોઇએ. ધાર્મિક સમાજ અને તેની એકેક વ્યક્તિને પણ સમગ્ પોષણ આપે એવી રીતે કેળવણીયુક્ત ધાર્મિક વિચારોની સંકલના હોવી જોઇએ. ધાર્મિક વિચારોની સંકલનામાં દિવ્યતા, શૌર્ય, ધૈર્ય અને સાર્વત્રિક સ્વાતંત્ર્ય કે જે સ્વાચ્છન્ધ-

રહિત હોય એવી સંઘટના થવી જોઇએ. ધાર્મિક વિચારોની સંકલનાને દરેક દેશની જન્મભાષાના મનુષ્યોના હૃદય સાથે એકરૂપ કરવી જોઇએ. તીર્થંકરોના આગમોના આધારે ધાર્મિક વિચારોમાં વર્તમાનકાળની ઉપયોગિતા હોવી જોઇએ. ધાર્મિક વિચારોમાં આનન્દરસનો ઝરો વહેવો જોઇએ. ધાર્મિક આચારોની સંકલનામાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની ઉપયોગિતા વર્તવી જોઇએ. ધાર્મિક વિચારો અને ધાર્મિકાચારોવડે ધાર્મિક સમાજ ઉત્પન્ન થાય છે. ધાર્મિક સમાજનું ઉત્તમ બંધારણ એજ ધાર્મિક ઉન્નતિનું મૂળ બીજ છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ પ્રમાણે ઉત્તમ બંધારણ રચવાથી ધાર્મિક સમાજની અભિવૃદ્ધિ સાધી શકાય છે. ધાર્મિક સંઘ, ધાર્મિક સમાજનાં બંધારણો અને સુવ્યવસ્થિત યોજનાઓ અને ઉત્તમ બંધારણોનો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ પ્રમાણે રચનારા ગીતાર્થ મુનિવરો જો હોય છે તો ધાર્મિક સમાજની વૃદ્ધિ કરવાના દરેક નિયમોનું સમ્યક્ પરિસ્ફોટન થાય છે અને તે પ્રમાણે વર્તનમાં બંધારણ મૂકી શકાય છે. સાધુ સમાચારી, શ્રાવક સમાચારી ચતુર્વિધ સંઘનું બંધારણ અને ચતુર્વિધ સંઘની ઉન્નતિના સમ્યગ ઉપાયોનો, યોજનાઓનો, નિયમોનો, જો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ પ્રમાણે વિચાર કરી શકાય છે અને આચારમાં મૂકી શકાય છે તો જમાનાની સાથે ધાર્મિક ઉત્ક્રાન્તિ કરી શકાય છે.

× × × ×

જેમ જેમ ક્રોધ માન માયા અને લોભનો ઉપશમ થાય છે તેમ તેમ આત્માના ગુણોનો આવિર્ભાવ થતો જાય છે. આત્માના ગુણોને ખીલવવા માટે મનમાં ઉત્પન્ન થનાર એવા ક્રોધાદિકનો ક્ષય કરવો જોઇએ. ક્રોધાવેશોને દબાવવાથી આત્માની શક્તિ વૃદ્ધિ પામે છે. ક્રોધાવેશના તાબે રહેવાથી આત્માની શક્તિ ઘટતી જાય છે. આત્માના ગુણોને કષાયો રૂંધે છે અને તેથી આત્મા પોતાના સ્વાભાવિક ગુણોનો અનુભવ લેઇ શકતો નથી. ક્રોધાદિક કષાયોનો રોધ કરવાથી આત્માના ગુણોનો અનુભવ પ્રગટે છે અને તેથી ઇન્દ્રિયાતીત અપૂર્વ આનન્દ પ્રગટે છે. કષાયોના રોધથી આત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ વૃદ્ધિ પામે છે આત્માના જ્ઞાનવડે પ્રથમ સવિકલ્પદશાનો અનુભવ આવે છે અને પશ્ચાત્ નિર્વિકલ્પ દશાનો અનુભવ આવે છે,

नय अरुसंग निक्षेप विचारत, पूरवधर थाके गुणहेरी
विकल्प करत त्याग नवि पाये, निर्विकल्पते हेत भयेरी
॥ श्रीमद् चिदानन्द ॥

સાત નય અને સપ્તભંગીનો વિચાર કરતાં પૂર્વધર થાકી ગયા. વિકલ્પજ્ઞાન કરતાં વિકલ્પદશાનો ત્યાગ આવી શકતો નથી. વિકલ્પદશાના કરતાં નિર્વિકલ્પદશાનો જુદા પ્રકારનો અનુભવ છે. રાગદ્વેષના અધ્યવસાય જેમાં ન પ્રગટે એવી દશાને નિર્વિકલ્પદશા કહેવામાં આવે છે. ચારિત્રની અપેક્ષાએ નિર્વિકલ્પદશાનું આ લક્ષણ અવબોધવું. સાત નયોના વિચારવડે જે વિકલ્પજ્ઞાન થાય છે તેના કરતાં ભિન્ન પ્રકારનું અને શુદ્ધ એક આત્માના સ્થિરોપયોગરૂપ જે જ્ઞાન વર્તે છે તેમાં નિર્વિકલ્પદશાનો અનુભવ થાય છે. યોગશાસ્ત્રમાં કથેલ ઉન્મનીભાવ આદિસાધ્ય નિર્વિકલ્પદશા છે. નિર્વિકલ્પ દશાનો અનુભવ આવ્યા વિના નિર્વિકલ્પસુખનો અનુભવ આવતો નથી. ઉન્મની ભાવનો અનુભવ ખરેખરો પ્રગટે છે ત્યારે નિર્વિકલ્પજ્ઞાન દશાનું સુખ અનુભવાય છે.

× × × ×

આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં ઉપયોગધારા સતત વહેવરાવ્યાથી આત્મામા સ્થિરતા ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મામાં શુદ્ધાધ્યવસાય પ્રગટાવવાથી ચારિત્ર મોહનીય ટળતી જાય છે. આત્માના શુદ્ધાધ્યવસાયોવડે ચારિત્રમાં ઠરી શકાય છે. મન વચન અને કાયાના યોગને આત્માના શુદ્ધ ચારિત્ર ધર્મ સન્મુખ કરવાથી મન વચન અને કાયાના યોગમાં પરિણમેલું આત્મવીર્ય પોતાના શુદ્ધ ચારિત્ર ધર્મમાં પરિણામ પામતું જાય છે. આત્માના શુદ્ધ ચારિત્ર ધર્મમાં રમણતા કરવાથી આત્મવીર્યની ચંચળતા ટળે છે અને નિર્ભય, ઉત્સાહ, અખેદ, અદ્વેષ આદિ ભાવે આત્મવીર્ય સ્થિર થતું જાય છે. મોહના પરિણામ પ્રગટવાથી આત્મવીર્ય ચંચલતા થાય છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં રહેલું વીર્ય સ્થિર કરવાની ઉત્તમ કુંચી એ છે કે મનમાં રાગદ્વેષના પરિણામ ઉત્પન્ન ન થવા દેવા. મોહના પરિણામવડે મન વચન અને કાયા યોગની ચંચળતા થાય છે અને તેથી શરીરમાં આત્માના પ્રદેશો ચંચલ થાય છે, અને તેથી આત્માના આનન્દનો પ્રાદુર્ભાવ થતો નથી. આત્માનું વીર્ય પોતાના સ્વભાવે સ્થિર કરવું હોય તો મોહવડે મન વચન અને કાયાના યોગની ચંચલતા થાય છે તે વારવી જોઇએ. મનમાં રાગદ્વેષની પરિણતિ નહિ ઉત્પન્ન કરવી. સારાંશ કે રાગદ્વેષથી મનને દૂર રાખવાથી વચન અને કાયાના યોગની

ચંચલતા ટળે છે અને આત્માનું વીર્ય પોતાના શુદ્ધરૂપમાં પરિણામ પામતું જાય છે. સિદ્ધાન્તોના ઘણા અભ્યાસથી અને પશ્ચાત્ થનાર અનુભવ, આ પ્રમાણે સમજાય છે. આત્મામાં પરિણમતું વીર્ય કેવું છે તે અનુભવથી અવબોધાઇ શકે છે. આત્મા પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાનાદિ ધર્મમાં રમણતા કરે છે તો ક્ષયોપશમ ચારિત્રની સમાધિમાં ઉપર્યુક્ત અનુભવનો ઝાત્કાર થાય છે.

× × ×

પોતાનું હૃદય જે વિચારો માન્ય કરે છે તે વિચારોને ફેલાવનાર પુરૂષ પોતાની અસર અન્યમનુષ્યો પર કરી શકે છે. હૃદયમાં ભિન્ન હોય અને આચારમાં ભિન્ન હોય એવો મનુષ્ય પોતાના હૃદયના વિચારોનો ફેલાવો કરી શકતો નથી. અને તેમજ પોતાના હૃદયના વિચારોના સાથી એવા મનુષ્યોને બનાવી શકતો નથી. પોતાના હૃદયમાં રહેલા સત્ય વિચારોને દાબી દેવાથી અને અમાન્યવિચારોનો ફેલાવો કરવાના હેતુથી ભાષણ વગેરે કોઇ આપે છે તો તેમાં સરસતા અનુભવાતી નથી અને તેની દુનિયા પર ખરેખરી અસર થઇ શકતી નથી. પોતાના હૃદયના સત્ય વિચારોને ભય, નિર્બલતા, લોભ અને અપકીર્ત્તિ વગેરે કારણોથી દાબી રાખવામાં આવે છે તો હૃદયના વિચારોનું બળ ઘટી જાય છે અને તેઓ સ્વયમેવ વિનાશ પામે છે. અન્યમનુષ્યોની શરમમાં દબાઇ જવાથી હૃદય નબળું પડી જાય છે અને ચારિત્રબળ વૃદ્ધિ પામી શકતું નથી. હૃદય પોતાનામાં ઉત્પન્ન થએલા સત્ય વિચારોને પ્રગટ કરતાં નષ્ટ થાય છે તો પોતાની પાછળ હજારો હૃદયોને પોતાના જેવું કરતું જાય છે. અનેક પ્રકારના સત્યાનુભવોથી હૃદય સંસ્કારી બને છે, એ સંસ્કારી હૃદયમાંથી જેટલા વિચારો બહાર પાડવામાં આવે છે, તેટલા પોતાનું બળ વધારતા જાય છે. મનુષ્યે પોતાના હૃદયના સત્યધર્મી વિચારોને બહાર પાડવા જોઇએ. હૃદયના સત્ય વિચારો એ આખી દુનિયાનો ખરો વારસો છે. હૃદયના સત્ય વિચારોને વાણીદ્વારા બહાર પાડનાર મનુષ્ય આખી દુનિયાને ઉત્તમ વારસો આપે છે અને તેથી દુનિયામાં પોતાનું અસ્તિત્વ ધરાવી શકે છે. સત્ય ધાર્મિક વિચારોથી દુનિયામાં અનેક મનુષ્યોના આત્માઓ સુધરે છે. હૃદયમાં ઉત્પન્ન થનાર સત્ય વિચારોને દાબી દેવાથી પોતાનું હૃદય પોતાને ડંસે છે એમ અનુભવ કરીને દરેક મનુષ્યે વીતરાગધર્મના સત્ય વિચારોનો ફેલાવો કરવા પ્રયત્નશીલ થવું જોઇએ.

× × × ×

આત્માના ધર્મપર પ્રગટેલ વિશુદ્ધ પ્રેમથી આત્માની શુદ્ધ રમણતા રસનો સ્વાદ પ્રગટે છે, અને તેથી દુનિયાના ભેદના ભડકા ભૂલાય છે. આત્માના શુદ્ધોપયોગની ધુનમાં આનન્દરસની કેફ પ્રગટે છે. આત્માના શુદ્ધોપયોગની આનન્દકેફમાં નિયમની મર્યાદાનો વ્યવહાર રહેતો નથી. આત્માના વિશુદ્ધ પ્રેમરૂપ અભેદરસનો પ્યાલો ઘટઘટાવી જવાથી દુનિયાના આધિવ્યાધિ વગેરે તાપોની અસર થતી નથી, અને આત્મામાં પરમપ્રસન્નતા, પરમશીલતા અનુભવાય છે. ક્ષયોપશમ ચારિત્ર અને શુદ્ધોપયોગે આવી આનન્દદશાનો અનુભવ આવે છે, તો શુદ્ધોપયોગવડે સમાધિમાં તલ્લીન થતાં ક્ષાયિકચારિત્ર પ્રગટતાં આત્મામાં કેવો આનન્દ પ્રગટતો હશે ? તે ખરેખર સર્વજ્ઞ વણ અન્ય કોઇ જાણી શકે નહિ. તેવી ક્ષાયિકચારિત્રની દશા પ્રગટ થાય છે ત્યારે તેનો અનુભવ આવે છે. ક્ષયોપશમભાવે ઉપયોગ દશામાં વિશુદ્ધ પ્રેમરસ પ્રગટે છે, અને તેથી સંસારનાં મ્હારાં અને ત્હારાંપણાનાં બંધનો ટળે છે. આવી શુદ્ધોપયોગે આત્માની સમાધિ સદાકાલ રહેતી નથી કારણ કે તે ક્ષયોપશમ-ભાવની છે; તોપણ આત્માના ધર્મમાં રમણતા કરવા અભેદ પ્રેમપન્થી થઇને આત્માના વિશુદ્ધ અધ્યવસાયોમાં ખેલવા અને અપ્રાપ્ત એવા નિર્મલ અધ્ય-વસાયોને પ્રાપ્ત કરવા, આત્માના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયમાં સમાધિ યોગે લીન થવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. ક્ષયોપશમભાવની ચારિત્રસમાધિમાંથી પાડનાર મોહપરિણુતિ છે તેનો જય કરવા ઉપયોગ રાખવો.

× × × ×

ધર્મના વિશાલ નિયમો એ ધર્મની વિશાલતા કરનાર છે, અને ધર્મના સંકુચિત એકદેશીય નિયમો એજ ધર્મની સાંકડી સ્થિતિ કરનાર છે. સાર્વ-ત્રિક-સાર્વદેશીય જમાનાને બંધ બેસતા અને વાસ્તવિક સત્યતા અને ઉપ-યોગિતાથી યુક્ત એવા ધાર્મિક નિયમોના બંધારણથી અને સુવ્યવસ્થાથી ધાર્મિકઉપદેશકોને નિયમસર ધર્મનો ઉપદેશ અને તેના ફેલાવા માટે યોજવાથી ધાર્મિકમનુષ્યોની સંખ્યામાં વધારો કરી શકાય છે, અને જૈન ધર્મને સર્વત્ર પ્રસરાવી શકાય છે. જૈનધર્મના વાસ્તવિક આચારો અને વિચારોમાં દુનિયામાં પ્રવર્તતા ધર્મોના આચારો અને વિચારો સમાઇ જાય છે, અને જૈનધર્મના આચારો અને વિચારો આખી દુનિયાને ઉપયોગી છે,

એવી પદ્ધતિથી ઉપદેશ દેવામાં આવે અને જૈનધર્મના વાસ્તવિક આચારોને અને વિચારોને, દુનિયા સરળતાથી સમજી શકે એવી ઢબથી દુનિયાની સર્વ-ભાષામાં પુસ્તકો રચવામાં આવે તો જૈનોની સંખ્યામાં વધારો થઇ શકે, અને શ્રીવીરપ્રભુના ઉપદેશની સમ્યગ્ સેવા થઇ શકે, ધર્મને અંગીકાર કરનારા દુનિયાના દરેક મનુષ્યોને યોગ્ય સહાય આપવી તથા તેની સેવા ભક્તિ કરવી, એવી રીતનો પૂર્ણ ઉપદેશ આપવો તથા તેવી રીતનું યોગ્ય સુવ્યવસ્થિત બંધારણ રચવું, અને તે બંધારણ કાયમ રહે એવા પ્રસંગોપાત્ત ઉપાયો લીધા કરવા. દુનિયાના ભિન્ન ભિન્ન દેશના ભિન્ન ભિન્ન વિચાર મનુષ્યોને તેમની શક્ત્યનુસારે રૂચિના અનુસારે મોક્ષ માર્ગમાં આગળ ચઢવા ઉપયોગી થાય એવા જૈનધર્મથી અવિરૂદ્ધ નિયમોને પ્રકાશવા. ધર્મના એવા કાયદાને માન આપનાર દરેક ધર્મબન્ધુ બંધાયેલો છે એવી દઢ પ્રતિજ્ઞા ધારણ કરી આગળ વધવું અને વાર્ષિક મહાન્ ધર્મસંમેલન કરવું અને સુધારા વધારા કરી આગળ વધવું.

× × × ×

મારો ધર્મ.

જગત્માં રહેલા સર્વ પ્રાણીઓની દયા કરવી અને તેઓની રક્ષા કરવી એ મારો ધર્મ છે. જગત્માં સર્વ પ્રાણીઓને આત્મદૃષ્ટિથી દેખવા અને તે પ્રમાણે આચરણા કરવી એ મારો ધર્મ છે.

જગત્માં સર્વ જીવોમાં સત્તાએ પરમાત્મપણું રહેલું છે, તે સંગ્રહનય-દૃષ્ટિથી દેખવું અને પોતાનામાં તેવું પરમાત્મત્વ તિરોભાવે રહ્યું છે, તેને પ્રગટાવવું એ મારો ધર્મ છે.

દુનિયામાં રહેલા સર્વ આત્માઓ પૈકી હું પણ એક આત્મા છું. મારા આત્માનું પ્રિયત્વ જેવું મારાથી ઇચ્છાય છે અને કરાય છે તેવું સર્વાત્માઓ પ્રતિ ઇચ્છવું અને કરવું એ મારો ધર્મ છે. શ્રીસર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવે જેવો આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ ઉપદેશ્યો છે તેજ મારો અર્થાત્ આત્માનો શુદ્ધધર્મ છે, એવું જાણીને સર્વ જીવોને પોતાનું શુદ્ધધર્મસ્વરૂપ સમજાવવા ઇચ્છા કરવી, અને ઉપદેશાદિ ઉદ્યોગ કરવો એ મારો ધર્મ છે. આત્માને લાગેલા રાગદ્વેષને

ટાળવા અને આત્માના શુદ્ધધર્મમાં પરિણમવું એ મારો ધર્મ છે, એ પ્રમાણે દુનિયાના સર્વ જીવોમાં શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનાદિ ધર્મો રહ્યા છે તેમાં તેઓ પરિણામ પામે એવો શુદ્ધ ધર્મનો ઉપદેશ દેવો એ મારૂં કર્તવ્ય છે. મારો જેવો શુદ્ધ ધર્મ પોતાના આત્મામાં રહ્યો છે તેવો સર્વ જીવોમાં રહ્યો છે એવી પ્રતીતિ અને અનુભવ એજ સમ્યક્ત્વ છે, એવો ધર્મ સર્વ જીવોને સમજાવવા પ્રયત્ન કરવા ઇચ્છા રાખું છું. કારણ કે સર્વ જીવોમાં તેવો ધર્મ રહ્યો છે. રાગદ્વેષ રહિત સમભાવભાવે આત્મધ્યાનમાં રમણતા કરવી એજ મારો સાધન ધર્મ છે. જે જે અંશે આત્માના ગુણો પ્રગટે તે મારો આવિર્ભાવ ધર્મ છે.

નિન્દકથી ડરવું નહીં, નિન્દો ભલે હજાર;
જે કરશે તે ભોગવે, નિન્દા પાપ અપાર. ૧

પરને આળ ચડાવતાં, પરભવ તેવો થાય;
કર્મ કર્યાં તે આવતાં, જ્ઞાની સમતા પાય. ૨

દ્વેષી દ્વેષ કરી ઘણો, બાંધે કર્મ અનન્ત;
જ્ઞાની મન કરૂણા ઘણી, દ્વેષી પર પણ તંત. ૩

ઉગ્ર પાપ આ ભવવિષે, ફળ આપે નિર્ધાર;
સમતા ભાવે રહી સદા, આતમને તું તાર. ૪

× × × ×

ધ્યાન.

ધ્યાનથી આત્માના શુદ્ધધર્મમાં તલ્લીન થવાય છે; ત્યારે આ દેખાતા જગતની ચળવળ બધી વિસ્મરણ થઇ જાય છે. આત્માના કેવળ શુદ્ધધર્મને ધ્યેયરૂપે ધારીને તેમાં તલ્લીન થવાથી આત્મિક ગુણોનો અનુભવ આવે છે, અને નિઃસંગશુદ્ધધ્યેયની એકતાનતાના સુખનો અનુભવ આવે છે. આવી શુદ્ધધર્મધ્યેયની એકલીનતા વખતે જન્મ. મરણ, ભય વગેરે કંઇ જણાતું નથી. આવી દશાનું વારંવાર ધ્યાન કરીને સંસ્કાર પાડવા ઇચ્છું છું; કારણ કે તેથી કર્મના ઘણા ભારથી આત્મા હલકો થાય છે, અને પરભવમાં મુક્તિની સર્વ સામગ્રી તુર્ત મળે છે. દેવલોક વા ચક્રવર્તિનાં સુખ ભોગવવાની ઇચ્છા રહેતી નથી. આત્મા એજ પરમાત્મા છે એવી ભાવના વડે આત્મામાં ખરો પ્રેમ લાગ્યો છે,

અને તેથી સર્વત્ર આત્માઓ પર શુદ્ધ પ્રેમનો પ્રવાહ વહે છે. શરીરમાં રહેલા આત્માઓ પર પ્રેમ પ્રગટે છે. પ્રેમમાં વિશેષતઃ શુદ્ધતા ભાસે છે. આત્મામાં શુદ્ધપ્રેમનો પ્રવાહ પ્રગટે છે અને તેથી આત્મા રૂપ ધ્યેયમાં ધ્યાનથી રંગાવાનું થાય છે. આત્માના શુદ્ધધર્મનો પ્રેમ હવે એકતાનતા, એકલીનતા અને શુદ્ધ-ધર્મ રંગતાને જમાવે છે. આત્માની ધ્યાનદશાના ઉત્થાનકાલમાં જે અનુભવ પ્રગટે છે તે લખ્યો લખી શકાય તેમ નથી. મુંગાએ ગોળ ખાધો તેનું વર્ણન તે શી રીતે કરી શકે ? એવી દશા અનુભવાય છે. જે જ્ઞાની આત્માના શુદ્ધ-સ્વરૂપમાં ધ્યાનથી તલ્લીન થાય છે તે આ પ્રમાણે ઉદ્ગારો કાઢે છે.

શરીરના આચ્છાદનમાં રહેલા આત્માપર વસ્તુતઃ જ્ઞાનીને પ્રેમ પ્રગટે છે, તેથી ઉપચારે શરીર સંબંધે પ્રેમ પ્રગટ્યો કહેવાય છે. શરીરમાં આત્મા નથી હોતો વા શરીરમાં રહેલો આત્મા દુશ્મન બને છે તો તેના શરીરપર પ્રેમ થતો નથી, તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે શરીરમાં રહેલા આત્માના યોગે પ્રેમ પ્રગટે છે તેથી આત્માની પેઠે શરીર પણ પ્રેમથી પૂજાય છે—સ્તવાય છે.

× × × ×

ખાવાને માટે આ દુનિયામાં જીવવાનું નથી પણ આનન્દ માટે જીવવાનું છે. આનન્દમય જીવન ગાળવા માટે શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવાની જરૂર છે. શોક અને ચિન્તાના શ્વાસોચ્છ્વાસથી મૃત્યુ છે, ઉદાસીનતાથી દુઃખ થાય છે અને દુઃખ એ આત્માના સ્વભાવથી વિરૂદ્ધ હોવાથી મૃત્યુ સમાન છે. આનન્દ એજ આત્માનું લક્ષણ છે, આનન્દથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ચાલે છે ત્યારે આત્મા પોતાના ધર્મને ધારણ કરે છે, એમ અવબોધવું. શાતાવેદનીયજન્ય આનન્દથી ભિન્ન એવો વાસ્તવિક આનન્દ તેજ વસ્તુતઃ આનન્દ છે, અને તે આનન્દરૂપ આત્મા છે. વાસ્તવિક આનન્દની લહેર જ્યાં વહે છે ત્યાં આત્મા જાગૃતદશામાં છે, એમ અવબોધવું. આત્માના સ્વાભાવિક આનન્દના ભોગથી આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ જાણી શકે છે, અને તેથી તે અન્ય પદાર્થોથી નિવૃત્ત થઇને પોતાના શુદ્ધાનન્દસ્વરૂપમાં અખંડ ઉપયોગથી રમ્યા કરે છે. આનન્દનું જીવન અનવધિ છે, આનન્દનું જીવન એ પોતાનું જીવન છે અને દુઃખ શોક વગેરેનું જીવન તે પોતાના વાસ્તવિક વિશુદ્ધજીવનથી પ્રતિકુલ જીવન છે. શુદ્ધ જ્ઞાનની સાથે વાસ્તવિક આનન્દનો અનુભવ આવેછે અને

તેથી આનન્દની વેન મુખના ચ્હેરા પર પણ આનન્દ ચિન્હો પ્રગટાવી શકે છે. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગીનું જીવન આનન્દની ઝાંખીવાળું હોય છે, તેના હૃદયમાં સરલતા, સ્વચ્છતા, નિર્ભયતા, સુજનતા અને શુદ્ધપ્રેમનાં ઝરણાં વહે છે; અને તેથી તેનું આન્તરિક હૃદય ઉચ્ચગુણોની ભૂમિકાભૂત બને છે. જ્ઞાની દુઃખના પ્રસંગોમાં પણ દુઃખના વિચારોને હઠાવી વાસ્તવિક સુખની લ્હેરીનો અનુભવ લે છે. જ્ઞાની દુઃખના વિચારોને સુખના વિચારો રૂપે પરિણમાવી દે છે, અને તેના અન્તરમાં સુખી જીવન વહે છે. આનન્દજીવન એજ જીવનાર આત્માનું લક્ષણ છે.

× × × ×

ગમે તેવી વિપત્તિ અને ઉપસર્ગોના પ્રસંગોમાં સ્વાભાવિક આનન્દ-જીવનમાં વિક્ષોભ ન થાય એવા આન્તરિક સદ્‌વિચારો કરવા, અને આત્માના મૂળ આનન્દમાં અખંડ ઉપયોગ રાખવો. આત્માના આનન્દમાં લીન થવાને માટે પાંચે ઇન્દ્રિયો અને શરીર, નામ તથા બાહ્ય પદાર્થોના સંબંધમાં છતાં પણ તે સંબંધ છેજ નહિ, અને તે સંબંધને લેઇ મનમાં કંઇ વિકલ્પસંકલ્પ ઉઠે નહિ એવી આત્મભાવનામાં સ્થિર થઇ જવું. આત્માના આનન્દાદિ મૂળ ગુણમાં સ્થિર થઇને બાહ્ય કાર્યો કરતાં છતાં વા બાહ્ય સંબંધોમાં અનેક પ્રકારે અધિકાર પરત્વે આવતાં છતાં મનમાં બાહ્યની અસર ન થાય એવી રીતે ઉપયોગની સતત ધારા વહેવરાવવાથી આત્માના અખંડાનન્દરૂપ જીવનને આન્તરિકદશાએ ભોગવી શકાય છે. જ્યાં વૃત્તિ વહે ત્યાં અખંડ ઉપયો-ગથી ગમે તેવા પ્રસંગોમાં આનન્દની વાસ્તવિક ધારણા કરવી. સહજાનન્દની ધારણા રાખીને તેમજ આનન્દમય હું આત્મા છું એવો ઉપયોગ રાખીને બાહ્યના પ્રસંગોમાં વર્તવાથી આત્માના આનન્દની ઝાંખી જણાય છે. બાહ્યના ગમે તેવા પ્રસંગોમાં હું આનન્દમય આત્મા વર્તું છું અને વર્તીશ એવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો. અશાતાવેદનીયના પ્રસંગોમાં આત્મા પોતાના સહજાનન્દ સ્વરૂપ-મય છે એવા ઉપયોગથી દૃઢ નિશ્ચય ધારણ કરવો. આત્માના શુદ્ધાનન્દનો ભોગ એજ મારૂં ખરૂં જીવન છે અને એજ ખરૂં કર્તવ્ય છે એવો પૂર્ણ નિશ્ચય કરવો. આત્માનો આનન્દ વેદવો એજ બાહ્યજીવનનો પણ હેતુ છે એવો દૃઢ નિશ્ચય ધારણ કરીને બાહ્યથી વર્તતાં દુઃખના પ્રસંગો પણ સુખના

પ્રસંગોરૂપ જણાય છે. આત્માના ઉપર ભય, અપકીર્તિ, શોક, ચિન્તા, ગ્લાનિ, ઉદ્વેગ, દ્વેષ વગેરેની અસર થાય નહિ એવી આત્માની દશા કરવાથી આનન્દ-રસ વડે અમર જીવન કરી શકાય છે.

× × × ×

દરેક મનુષ્યમાં જુદા જુદા ગુણો હોય છે. દરેક મનુષ્યની શક્તિ અનુસારે તેમને યોગ્ય માર્ગમાં કાર્ય કરવા પ્રવૃત્ત કરવા જોઇએ. જે મનુષ્યની જે તરફ વિશેષ રૂચિ હોય;અને જે શુભ બાબતમાં તેની રૂચિની સાથે એકરસતા થતી હોય તેમાં તેને યોજવાથી તેને વિશેષ લાભ થાય છે, અને કાર્ય કરવાની વ્યવસ્થા સરલતા, સિદ્ધતા અને સાનુકૂળતા વધતી જાય છે. સાધુઓ અને શ્રાવકોમાં દરેકના ગુણો અને દરેકની ધર્મકાર્યરૂચિની પરિણતિ જાણવી જોઇએ. દરેક મનુષ્યમાં એક જાતની મુખ્ય રૂચિ હોય છે તેને જાણીને તેનો શુભમાં ઉપ-યોગ થાય એવી પ્રેરણા તરફ પ્રવૃત્તિ કરવાની આવશ્યકતા છે. મનુષ્યની રૂચિ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને અનુસરી બદલાતી જાય છે તેનો વિકાસ જેમ બને તેમ શુભમાં વિશેષતઃ થાય એવી પ્રવૃત્તિ પ્રેરણામાં ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.

× × × ×

આધ્યાત્મિક પ્રાર્થના.

હે પ્રભો ! ત્હારાં ગંભીર વચનોના પરિપૂર્ણ આશયો અવબોધવાની શક્તિ મારામાં નથી, તેથી તારા વચનોના આશયો પરિપૂર્ણ ન સમજતાં જે કંઇ વિપરીતતા થઇ હોય વા થાય છે વા થશે તેની ક્ષમા યાચું છું. હે પ્રભો ! મારા મનમાં તારા ગુણોજ સદા ધ્યેયરૂપે રહો એમ ઇચ્છું છું. સર્વ વસ્તુઓની પ્રરૂપણા કરવામાં હે પ્રભો ! ત્હારી આજ્ઞાનુસારે સમ્યગ્ ઉપયોગ રહે એમ ઇચ્છું છું.

હે પ્રભો ! તારૂં શરણ સદા કરૂં છું અને ત્હારાં પવિત્ર વચનોનો આખી દુનિયામાં ફેલાવો થાઓ એમ ઇચ્છું છું. દુનિયામાં મનુષ્યો જડ વસ્તુઓ પર જેટલો રાગ ધારણ કરે છે તેટલો રાગ જો તેઓ હે પ્રભો ! ત્હારા ઉપર ધારણ

કરે તો તેમનું કલ્યાણ તુર્ત થાય. હે પ્રભો ! ત્હારા ઉપર મ્હારો પૂર્ણ પ્રેમ જામો અને તે વડે આગળનો અનન્ત શક્તિયો ખીલવવાનો માર્ગ ખુલ્લો થાઓ. હે વીતરાગ દેવ! તારા ઉપર થનાર પ્રેમ તે તારા પ્રતિનિધિત્વની ગરજ સારે છે કારણ કે ત્હારા ઉપર થનાર શુદ્ધ પ્રેમ તેજ ત્હારી પ્રાપ્તિની સાક્ષી પૂરે છે.

હે વીતરાગ પ્રભો ! ત્હારા ઉપર ઉપજતો શુદ્ધ પ્રેમજ મને તારાસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે મોટું અવલંબન છે. પોતાનાપર જેનો વિશ્વાસ વા રાગ ન હોય તેને જે કંઇ હિતશિક્ષાનો ઉપદેશ દેવામાં આવે છે તે ઉપદેશની તેનાપર પ્રાયઃ સારી અસર થતી નથી. પોતાની પાસે આવનારાઓનો પોતાનાપર રાગ પ્રગટે અને પોતાના વિચારોથી શ્રદ્ધા થાય એવો ઉપાય પ્રથમ કર્ત્તવ્ય છે.

× × × ×

વ્યવહારમાર્ગમાં એકાન્ત ક્રિયારૂચિવાળા સાધુઓને મૂલ ક્રિયાઓના ઉદ્દેશને સ્યાદ્વાદરીતિએ જાણે અને દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવ પ્રમાણે અધિકારી-પરત્વે ધર્મક્રિયાઓની ઉપયોગિતા ઉપદેશે તો તેઓ સામાન્ય આચરણાઓમાં પરસ્પર વિરૂદ્ધતાએ ક્લેશ કરવાના સંયોગોમાં ન આવી પડે. દરેક ક્રિયાઓના ઉદ્દેશોને વિસ્તારપૂર્વક અવબોધવામાં આવે તો ઘણી બાબતોમાં ક્રિયાસંબંધી થતો આગ્રહ છૂટી જાય. ક્રિયાઓના ઉદ્દેશો ધ્યાનમાં રાખીને રાગદ્વેષની મન્દતા થાય અને આત્માની ઉજ્જ્વલતા થાય એવી રીતે પ્રવર્ત્તવાનું છે એમ લક્ષમાં રાખવું જોઇએ. નિમિત્ત કારણરૂપ ક્રિયાઓવડે આત્માની ઉપાદાન શુદ્ધપરિણતિ પ્રગટાવવાની છે એમ સાધુઓ લક્ષ રાખીને વિચારે તો જૈનશાસનની ઉન્નતિમાં વિઘ્નરૂપ થએલા કેટલાક કદાગ્રહનો નાશ થાય. ગણધરોએ અને આચાર્યોએ ધર્મની ક્રિયાઓ શા માટે કથી છે અને તેથી પોતાના આત્માને કેવી રીતે લાભ થાય છે એનો વિચાર કરીને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ધાર્મિક ક્રિયાઓનું જ્ઞાન મેળવીને તે પ્રમાણે વર્તવાની ઉપયોગિતા અવબોધવાની આવશ્યકતા છે. ક્રિયાઓના ઉદ્દેશો તપાસવામાં આવે તો માલુમ પડશે કે ધર્મની ક્રિયાઓ જગત્‌ને મોક્ષ તરફ વાળનારી છે, અને આત્માની શાંતિ અર્પનારી છે. ધર્મની ક્રિયાઓમાં મતભેદે ક્લેશ ટંટા કરીને આત્માના અધ્યવસાયોની શુદ્ધિમાં પોતાના હાથે વિઘ્ન કરવું નહિ એમ ખાસ સાધુઓ ઉપયોગ રાખે તો પ્રીતિ—ભક્તિવડે ધર્માનુષ્ઠાનોમાં અમૃત

રસનો સ્વાદ અનુભવી શકે. ધર્માનુષ્ઠાનોના ઉદ્દેશોનું સંરક્ષણ કરવું અને તેનો ફેલાવો કરવો અને તેની ઉપયોગિતા હેતુઓ પૂર્વક સિદ્ધ કરી બતાવવી એ સાધુઓનું કર્તવ્ય છે. જે સાધુઓ ધાર્મિક ક્રિયાઓને સમ્યગ્ સમજી તેનું અવલંબન કરે છે અને પોતાના આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવા વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી તેમજ ઉત્સર્ગ અને અપવાદથી વ્યવહરે છે તે મોક્ષની આરાધના કરે છે.

× × ×

ગુરૂ શિષ્ય.

શ્રીસદ્‌ગુરૂની શ્રદ્ધા વિનાનો મનુષ્ય પોતાના આત્માને સ્વચ્છન્દતાના ખાડામાં નાખીને અધોગતિમાં પ્રવેશ કરે છે. ગુરૂ વિના ઘણી બાબતોમાં મનુષ્ય ભૂલ કરે છે. પંચમહાવ્રતધારી અને બોધિદાયક સદ્‌ગુરૂ પ્રતિ પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને ભક્તિભાવ ન્યૂન થવાથી તે મનુષ્ય આગળનો ધર્મમાર્ગ ખુલ્લો કરી શકતો નથી. પંચમહાવ્રતધારી અને સમ્યકૂત્વદાયક સદ્‌ગુરૂની આજ્ઞા વિના પોતાની સ્વચ્છન્દતાએ ગમે તેવો ધર્મ સંબંધી વિચાર કરનાર મનુષ્ય પોતાના ધર્મમાર્ગમાં ગમન કરતાં ઘણી ભૂલો કરે છે. ગુરૂની આજ્ઞા, સેવા, ભક્તિ અને ગુરૂનાં પાસાં સેવ્યા વિના મનુષ્ય પોતાના આત્માને સુધારવા સમર્થ થતો નથી. ગુરૂ પ્રતિ પૂજ્યતા અને શ્રદ્ધા ન્યૂન થવાથી તથા વિપરીત દૃષ્ટિ થવાથી ગુરૂના ઉપદેશમાં દોષો દેખાય એ સ્વાભાવિક બનવા યોગ્ય છે. સમકિત દાયક પંચમહાવ્રતધારી ગુરૂનાપર જો શિષ્યની પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને પૂજ્યબુદ્ધિ નથી હોતી તો ગુરૂની શિખામણોમાં શિષ્યને દોષબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી ગુરૂની આજ્ઞામાં બંધાઇને તે આત્મોન્નતિક્રમમાં આગળ વધી શકતો નથી. શ્રદ્ધા, પૂજ્યબુદ્ધિ, શુદ્ધપ્રેમ, ભક્તિ વગેરે ગુણો વિના ગુરૂના હૃદયમાં પ્રવેશ થઇ શકતો નથી અને ગુરૂના આત્માનો પ્રકાશ દેખી શકાતો નથી. ગુરૂની શ્રદ્ધા-ભક્તિ વિના શિષ્ય પોતાની ભૂલો સમજવા શક્તિમાન્ થતો નથી. સમકિતદાયક પંચમહાવ્રતધારક સદ્‌ગુરૂના શિષ્ય બનવું એ મહા દુર્લભ કાર્ય છે. સદ્વિચારોરૂપ અમૃતનો પ્રવાહ લેવો હોય તો શિષ્યે પોતાના ગુરૂ પ્રતિ સદા પૂજ્યબુદ્ધિ અને ભક્તિભાવ ધારણ કરવો જોઇએ. ગુરૂના વિચારોને શિષ્ય પ્રથમ પોતાના હૃદયમાં ઉતારે છે અને પશ્ચાત્ પોતાના સદાચારોની

વૃદ્ધિ કરે છે. ગુરૂના હૃદયની સાથે એક રસનો તાર સાંધવાથી ગુરૂના સદ્વિચારોને શિષ્ય પોતાના હૃદયમાં ઉતારવા સમર્થ થાય છે અને તેથી આચારોમાં પણ ગુરૂની સાથે એક સરખો બનતો જાય છે. ગુરૂની શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને આત્મામાં જેટલી ખામી તેટલીજ મોક્ષની આરાધનામાં ન્યુનતા અવબોધવી. ગુરૂઓ શિષ્યને શ્રદ્ધા—ભક્તિનો ઉપદેશ આપે છે તેનો વિપરીતદૃષ્ટિવાળો ભિન્ન અર્થ ગ્રહણ કરે છે અને જ્યારે શિષ્યની સવળી દૃષ્ટિ થાય છે ત્યારે ગુરૂના બોધ અને હિતશિક્ષાપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રહે છે.

× × × ×

આત્માની કોઇ નિન્દા હેલના કરે છે, તો તેથી આત્માને ગમતું નથી. તે ઉપરથી લાગે છે કે આત્મા પોતે નિન્દા—હેલના વગેરેથી ભિન્ન છે અને તે તેનો ધર્મ નથી. આત્માને કોઇ નીચ કહે છે તો આત્માને રૂચતું નથી. તેથી એમ લાગે છે કે નીચપણું એ આત્માનો ધર્મ નથી. આત્માને કોઇ પામર કહે છે તો તેથી આત્માને અરૂચિ થાય છે તેથી જણાય છે કે પામરપણું એ આત્માનો ધર્મ નથી. આત્માને કોઇ પાખંડી કહે છે તો આત્માને ખોટું લાગે છે તેથી અવબોધાય છે કે પાખંડથી આત્મા ભિન્ન છે. આત્માને કોઇ અજ્ઞાની કથે છે તો આત્માને ખરાબ લાગે છે તેથી સમજાય છે કે અજ્ઞાન એ આત્માનો મૂળ ધર્મ નથી. આત્મા પર ગમે તે દોષનો આરોપ કરવામાં આવે છે તો તેથી આત્માને ખોટું લાગે છે. તે ઉપરથી સમજવાનું કે જેટલા દોષો છે તેનાથી આત્મા ભિન્ન છે.

આત્માનો કોઇ ગુણ લેઇને આત્માને ગુણી કહેવામાં આવે છે તો આત્મા તેથી આનન્દ પામે છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે આત્માના ગુણો આત્માને રૂચે છે. આત્માને કોઇ પ્રભુ કથે છે તો તેથી આત્મા ખુશ થાય છે આ ઉપરથી અવબોધાય છે કે આત્મામાં પ્રભુતા રહેલી છે. આત્માને કોઇ જ્ઞાની કથે છે તો તેથી આત્મા ખુશ થાય છે તેથી સમજાય છે કે જ્ઞાન એ આત્માનો ગુણ છે. આત્માને કોઇ વીર્યવંત કહે છે તો આત્મામાં આનન્દ ઉપજે છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે વીર્ય એ આત્માનો ગુણ છે આત્માને કોઇ ઉચ્ચ કથે છે તો તેથી આત્મા પ્રમોદ પામે છે તેથી સમજવાનું કે ઉચ્ચપણું એ આત્માનો ધર્મ છે. આત્માને સદ્ગુણો પ્રતિ રૂચિ થાય છે;

માટે સદ્ગુણો એ આત્માના ગુણો છે અને દુર્ગુણો એ આત્માની અશુદ્ધ-પરિણતિ છે. જ્ઞાની આત્મા સમ્યક્ત્વ પામીને સાપેક્ષદૃષ્ટિથી સદ્ગુણો સંબંધી વિચાર કરે છે.

× × × ×

હે આત્મન્ ! મોહવાસનાઓને મૂળમાંથી ઉચ્છેદી નાખ, વાસનાઓનો જરા માત્ર વિશ્વાસ ન રાખ. સર્વ પ્રકારના બળનો વાસનાના ક્ષયમાં ઉપયોગ કર !

હે નોકષાયો ! તમે ઝટિતિ દૂર થાઓ; કારણ કે તમને હું ચ્હાતો નથી. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં લાગેલી નોકષાયની પ્રકૃતિયો ! તમે હવે દૂર થાઓ. હું તમારી સાથે સંબંધ રાખવા જરા માત્ર ઇચ્છા રાખતો નથી. હું આત્મા શુદ્ધધર્મમય છું. મારો અને તમારો ધર્મ તથા જાતિ ભિન્ન છે. હે નોક-પાય પ્રકૃતિયો ! તમો ગમે ત્યારે દૂર થશોજ; તમને દૂર કર્યાવિના છૂટકો નથી. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોની સાથે અનાદિ કાલથી સંબંધ ધરાવનાર હે મોહ ! હવે તું દૂર થા; મારો અને તારો મેળ રહેનાર નથી. અરે મોહ ! ત્હને હું ઇચ્છતો નથી, તેમ છતાં તું મારી પાસે કેમ રહે છે? ખરેખર તું જડ છે. તારી સંગતિથી મારી અશુદ્ધ પરિણતિ થાય છે. મારી શુદ્ધ પરિણતિમાં હે મોહ ! ત્હારી પ્રકૃતિયો વિઘ્ન કરે છે. ગમે તેટલાં વિઘ્નોની સામે થઇને હે મોહ ! ત્હારો સંબંધ ટાળવાનો છે એવો પૂર્ણ નિશ્ચય છે પૂર્ણ નિશ્ચયથી ત્હારી પ્રકૃતિયોને ટાળીશ. ભવપરિણતિ પરિપકવકાલ થશે ત્યારે મારૂં બળ વૃદ્ધિ પામશે અને હે મોહ ! તું મૂળમાંથી ઉખડી જઇશ.

પુદ્ગલ દ્રવ્યના પર્યાયોથી આત્મા ભિન્ન છે, છતાં શાથી તેમાં મુઝાવાનું થાય છે? પ્રત્યુત્તરમાં કહેવું પડશે કે મોહથી આત્મા પોતાની નહિ એવી જડ-વસ્તુઓમાં મુંઝાય છે. આત્મા પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપનો ઉપયોગ ભૂલે છે તે વખતે મોહની પરિણતિનો ઉત્પાદ થાય છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં મો-હની પ્રકૃતિયો રહે છે અને તે આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ રોધે છે. આત્માના પ્રદે-શોમાં શુધ્ધોપયોગ ધારણ કરીને હે આત્મન્ ! તું પોતાનામાં રમણતા કર ! આત્મન્ ! તું જ્યારે પોતાના શુદ્ધધર્મની રમણતામાં હોય છે તે વખતે મોહની પ્રકૃતિયો શાન્ત થઇ જાય છે. મોહનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિક-ભાવ કરવાનો આજ ઉપાય છે. શુદ્ધોપયોગ સમાધિમાં હે ચેતન ! સદા રહે.

× × × ×

અનેક પ્રકારના અધિકાર પ્રમાણે કાર્યો કરતાં છતાં આખા દિવસમાં એક અશુભ વિચાર ન આવે તે સંબંધી ખાસ ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે.

પોતાના આત્મામાં પરમાત્મત્વ રહ્યું છે. આત્માનો વિશ્વાસ રાખીને ઉત્સાહ અને ખંતથી હળવે હળવે આગળ વધવાની જરૂર છે.

પોતાનામાં શુદ્ધધર્મની શ્રદ્ધા છે તો છેવટે આખી દુનિયા પોતાની તરફ ઝૂકાવાની. પોતાના ગુણોનો વિશ્વાસ ધારણ કરીને આત્માના સદ્ગુણો પ્રગટાવવા ધીમી ધીમી પણ ઉત્સાહ અને ખંતથી પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર છે.

વાસનાઓને તાબે થવું, મન, વચન અને કાયાની અવ્યવસ્થસ્થિતિ ઇત્યાદિથી આત્મશક્તિયો ખીલતી નથી અને ખીલેલી હોય છે તો તેનાપર આવરણ આવે છે. અશુભેચ્છાઓને મનમાં ન પ્રગટ થવા દેવી એજ આન્તરિક શીયલવ્રત અવબોધવું.

દીક્ષા લેતી વખતે અને મૃત્યુ વખતે જેવો વૈરાગ્ય પ્રગટે છે તેવો વૈરાગ્ય જો સતત રહે તો આત્મકલ્યાણમાં વાર લાગે નહિ. મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય અને દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યથી મહાન્ એવો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય દરરોજ વધતો જાય છે. દુઃખના પ્રસંગોમાં જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય જાગ્રત્ રહે છે અને આશ્રવના ઠેકાણે સંવરની પ્રાપ્તિ કરાવે છે.

શુભવિચારો એ ઉદયની નિશાની છે, શુભ વિચારો હોય તો શુભાચાર પ્રગટવાનો. એમ પૂર્ણ વિશ્વાસ ધારણ કરવો. અશુભવિચારો ખોટા છે અને શુભ વિચારો સારા છે એવો વિવેક જ્યારથી પ્રગટ્યો ત્યારથી આત્મોન્નતિ ક્રમમાં દાખલ થયા એમ સમજવું.

પ્રભુતાનો પ્રારંભ અણુસમાન છે. પણ તે વડબીજમાં રહેલા વડની પેઠે પ્રભુતાવાળો છે. એવો આત્મવિશ્વાસ ધારણ કરીને પ્રારંભમાં અણુ સમાન ભાસતા એવા કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવી.

પ્રવૃત્તિ વિનાનો કોઇ નિવૃત્તિધર્મ દુનિયામાં ટકી શકતો નથી. પ્રવૃત્તિ રૂપ વાડ વિના નિવૃત્તિ રૂપ ક્ષેત્રની સંરક્ષા થઇ શકતી નથી. પ્રવૃત્તિ વિના નિવૃત્તિની પ્રાપ્તિ થતી નથી; એમ કહેવામાં અનેક આશયો વ્યવહારની અપેક્ષાએ હૃદયમાં રહે છે.

× × × ×

ગુરૂ વિષય.

શ્રી સદ્‌ગુરૂના હૃદયનો આશય સમજ્યા વિના શ્રીસદ્‌ગુરૂના કાર્યોથી વિમુખ રહેવું, વા તેમની આજ્ઞા ન ઉઠાવવી એ મહાપાપ છે. શ્રીસદ્‌ગુરૂની આજ્ઞા એજ ધર્મ છે.

અસંખ્ય પાપકર્મો ટાળવાનો મુખ્ય ઉપાય શ્રીસદ્‌ગુરૂના ઉપર થતી શુદ્ધપ્રેમલક્ષણા ભક્તિ છે. જો શ્રીસદ્‌ગુરૂની ભક્તિ હૃદયમાં છે તો કાલનો ભય છેજ નહિ.

જો ગુરૂને પોતાનો આત્મા સોંપવામાં આવ્યો છે તો અનાસ્થા, સ્વાર્થ, મમત્વ વગેરે રહેજ નહીં.

× × × ×

પડતાને પાટુ મારતાં મહેનત પડતી નથી પણ તેને પાછો ચડાવતાં મહેનત પડે છે. ચારિત્ર્યથી પડતાને સાહાય્ય આપીને સ્થિર કરવામાં તથા જૈનદર્શનની શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ થનારને ઉપદેશ વગેરેથી દર્શનમાં સ્થિર કરવામાં જૈનનામની સાર્થકતા છે. જૈન એવું નામ ધરાવીને અહંવૃત્તિથી ફૂલીને અન્યોના આત્માઓને નીચ ગણવા એ મહાપાપ છે.

શિષ્ય થઇને ગુરૂની ભક્તિમાં પ્રવેશ કરતાં ગુરૂની આજ્ઞા, આશયો તરફ લક્ષ આપવું.

ગુરૂના હૃદયની સાથે હૃદય મળ્યા પછી જુદાઇ હોયજ નહીં.

નવીન અને જુના વિચારવાળાઓનું વિચાર ભેદ સંબંધી વિચારયુદ્ધ થયા વિના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી સત્ય વિચારોની પરીક્ષા થતી નથી. નવીન અને જુના વિચારવાળાઓનું વિચારસંઘર્ષણ થવાથી તેમાંથી સત્યનો પ્રકાશ પ્રગટે છે.

અન્યના ઉપર આળ મૂકવું એ પોતાના ઉપર આળ મૂકાવવાના માટે સમજવું. અન્યની નિન્દા કરવી એ પોતાની નિન્દામાટે છે.

કોઇની પણ નિન્દા કરવી એ હિંસા છે. કોઇની ઇર્ષ્યા કરવી એ હિંસા છે. કોઇના બુરાનો વિચાર કરવો એ હિંસા છે. કોઇને હલકો પાડવા ઇચ્છા

કરવી એ હિંસા છે. કોઇની કીર્તિનો નાશ કરવો એ હિંસા છે. કોઇના સંબંધી જૂઠી વાત કરવી એ હિંસા છે. કોઇના યશનો નાશ કરવો એ હિંસા છે. કોઇને અશુભ વિચારો આપવા એ હિંસા છે. કોઇના પ્રાણને દુઃખ થાય એવી ચેષ્ટા કરવી એ હિંસા છે. આવી રીતે હિંસાનું સ્વરૂપ સમજ્યા બાદ અહિંસા ધર્મ પાળવા યોગ્યતા મળે છે. **पढमं नाणं तओ दया.**

મનુષ્ય દરરોજ સદ્વિચારો અને આચારોથી આગળ ચઢવા પ્રયત્ન કરે છે; પણ દુર્જન તેને એક મીનીટમાં પાંચ કરોડ વર્ષ પાછળ પાડવા પ્રયત્ન કરે છે. જો પાછા પાડનારાઓથી સાવધાન રહીને મગજ સમતોલ રાખીને મનુષ્ય આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે તો બે ઘડીમાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે એવી દશા સુધી જઇ શકે.

× × × ×

સાધુ વિષય.

જે બોલવાથી મન સંતોષ ન પામે તે બોલવું ગણાય નહિ. જે આચરણથી મન સંતોષ ન પામે તે કાયચેષ્ટા-વર્તન ગણાય નહિ. જે વિચાર કરવાથી મનમાં આનન્દ ન થાય તે સત્ય વિચાર ગણાય નહિ.

સાધુઓ અને સાધ્વી એ પરથી શ્રદ્ધા ઉઠે એવી કલેશની ઉદીરણા કરનારા સાધુઓ અને શ્રાવકોને મહામોહનીય કર્મ બંધાય છે. જૈનશાસનની હેલના થાય એવી સાધુઓ અને સાધ્વીઓની નિન્દા આદિ કરનારને મહામોહનીય કર્મ બંધાય છે.

જે સાધુઓ એક બીજાની નિન્દા કરે છે અને એક બીજાની વિરૂદ્ધ વાર્તાઓ કરે છે, લડે છે, ગાળો દે છે, મશ્કરી કરે છે, મર્મ હણાય એવા પ્રપંચોથી બોલે છે. તેઓ સાધુમાર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય છે. અને અન્ય લોકોને બોધિબીજમાં વિઘ્ન કરનારા થાય છે. જે સાધુઓ નિન્દા કરે છે અને અન્યનાં દૂષણો કથે છે. તેમજ જુઠાં લોકો પર આળ ચઢાવે છે. તેઓમાં વસ્તુતઃ સમ્યક્ત્વ હોય એમ કહી શકાય નહિ. જે સાધુઓ અને સાધ્વીઓ અન્યોના ગુણો દેખીને પ્રમોદભાવ ધારણ કરે નહિ; પરન્તુ ઉલટું અન્યના ગુણોની પ્રશંસા શ્રવણ કરીને નિન્દા કરે અને ઇર્ષ્યાથી બળે તે ખરેખર આત્મિ-

માર્ગથી પડે છે અને અન્યોના આત્માઓને પણ પાડે છે. જે સાધુઓ ઉપાધિથી બ્હીતા નથી અને શ્રાવકોને ક્લેશની ઉદીરણામાં દોરવે છે. તેઓ નિરૂપાધિ સંયમસુખથી ભ્રષ્ટ થાય છે. જે સાધુઓ અને સાધ્વીઓ કાળી બાજુ દેખવા તરફ રૂચિ ધારણ કરે છે. તેઓમાં મોહનું જોર હોય છે અને તેઓ પાસે આવનારાઓને પોતાનામાં રહેલા દોષને અર્પે છે.

× × × ×

આ મ્હારો દેહ નથી, ઇંદ્રિયો મારી નથી, યશ, કીર્તિ મારાં નથી, આ દેખાતું જગત્ મારૂં નથી. જગત્ અને મારો વાસ્તવિક સંબંધ નથી. આવો મારો શુદ્ધોપયોગ એજ મોક્ષમાર્ગની નિસ્સરણી છે.

જગત્ મ્હને ખરી રીતે નિન્દી શકતું નથી, દુર્જનોની ખરાબ અફ્વાઓ સાંભળતા છતાં આત્મધર્મની સ્થિરતાથી ભ્રષ્ટ ન થવું જોઇએ. આત્માના શુદ્ધધર્મમાં રમણતા કરતાં પોતાની કોઇ નિન્દા હેલના કરે તે વખતે આત્માને તેની અસર ન થાય તોજ આત્મચારિત્રની કસોટીપર ચઢયા એમ ગણી શકાય. આવી દશામાં રહેવા ઇચ્છું છું અને તે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરૂં છું. પોતાને ઉદ્દેશીને કોઇ નિન્દા કરે વા પોતાનું અશુભ કરવા પ્રયત્ન કરે તેવા પ્રસંગે તટસ્થદૃષ્ટિથી પોતાના સંબંધી અન્યો જે જે નિન્દે સ્તવે તે સર્વે સંભળાય અને દેખાય તો પણ મનમાં જરામાત્ર અસર ન થાય એજ અધ્યાત્મમાર્ગમાં આગળ વધવાનું લક્ષણ પોતાનામાં કેટલું પ્રગટયું છે તેનો અનુભવ કરવો. આ પ્રમાણે આધ્યાત્મિક ચારિત્રની વૃદ્ધિ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

આત્માના આધ્યાત્મિકચારિત્રની દશા જે અંશે પ્રાપ્ત થઇ હોય તેનાથી ઉપરની આધ્યાત્મિકચારિત્ર દશા તરફ દૃષ્ટિ રાખીને પ્રવર્તવાથી આત્મામાં અભિમાનવૃત્તિ ઉત્પન્ન થતી નથી. આત્માની આધ્યાત્મિક ચારિત્ર દશાને સ્થિર કરવા ધૈર્ય અને શુદ્ધોપયોગની આવશ્યકતા છે. હું અસંખ્યાત પ્રદેશમય અનન્તજ્ઞાનાદિક ઋદ્ધિનો સ્વામી છું. મારા ગુણો મારામાં રહે છે. તે ગુણોના ધર્મ પ્રમાણે પ્રવર્તવું એ ગુણોનો ધર્મ છે. અનન્ત ગુણોનું હું ભાજન છું. બાહ્ય દુનિયાથી હું ભિન્ન હોવાથી દુનિયાના દશ્ય પદાર્થો સાથે વસ્તુતઃ હું (આત્મા) સંબંધી નથી. શરીરના, મનના અને વાણીના એક પરમાણુમાં મમત્વનો ભાવ રાખવો એ આત્માનો ધર્મ નથી. નાત, જાત,

લોક, વ્યવહાર ઇત્યાદિ સર્વથી મારો આત્મા વસ્તુતઃ ન્યારો છે, દુનિયાના અન્ય કોઈ પદાર્થની મારે સ્પૃહા નથી. મારા આત્મામાં શુદ્ધધર્મના શુદ્ધોપયોગમાં રહેવું અને શુદ્ધોપયોગવડે આત્મધર્મ પ્રગટાવવો એજ મારો સત્ય ધર્મ છે.

× × × ×

હે ચેતન ! જે જે સાનુકૂલ વા પ્રતિકૂલ સંયોગોમાં તું મૂકાય છે તે સવળી પરિણતિથી વિચારે તો ત્હારા શ્રેય માટે છે. પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપના ધ્યાનમાં મસ્ત થવાથી સાનુકૂલ અને પ્રતિકૂલનો વ્યવહારબુદ્ધિભેદ ટળે છે અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં રહેલા અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ધર્મમાં રમણતા લાગે છે. પોતાના અસંખ્યાત પ્રદેશ રૂપ સૃષ્ટિની લીલામાં ત્હને આનંદ જો ખરેખર પડે છે તો હવે બાહ્યસૃષ્ટિનાં સ્થૂલ દૃશ્યોમાં અને શબ્દો વગેરેમાં રાચવું જોઇએ નહિ. કર્મના યોગે બાહ્ય પદાર્થોના સંબંધો તો અન્તર્ સૃષ્ટિમાં રમતાં છતાં પણ થવાના, તેથી બાહ્ય પદાર્થોના યોગે શાતા અને અશાતા વેદાવવાની, તેથી ત્હારે બાહ્ય દૃશ્ય પદાર્થોના સંબંધે રાગ દ્વેષનો પરિણામ કરવો નહિ એજ ખાસ લક્ષ રાખવાનું છે. બાહ્ય પદાર્થોને દેખીને વૃત્તિયો દ્વારા આત્મામાં અહંમમત્વતા ન પડે એવી રીતે આન્તરિક સૃષ્ટિમાં રમણતા કરવી જોઇએ. ઔદયિકભાવની દૃષ્ટિવડે બાહ્યમાં સંકલ્પ વિકલ્પની સ્ફુરણા ઉઠે છે, અને તેથી આત્માના સમતા રૂપ સરોવરમાં ચપલતા રૂપ તરંગોની હાલંહોલા થાય છે; માટે ઔદયિક ભાવની દૃષ્ટિ ટાળવા, આત્મામાં આત્મ સ્વભાવની શુભદૃષ્ટિવડે દરરોજ શુદ્ધપ્રેમથી રમણતા કરવી યોગ્ય છે. જેટલા જેટલા અંશે આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં રહેલા ધર્મોમાં દૃષ્ટિ દેઇને રમણતા થાય છે, તેટલા અંશે પૌદ્‌ગલિકસૃષ્ટિથી મુક્ત થવાય છે. હે ચેતન ! તારી સામા થનારા લોકો ત્હને અન્તરની સૃષ્ટિનું સુખ લેવા પ્રયત્ન કરાવીને મદદકાર બને છે. અનાદિકાલથી દુનિયામાં બંધાઇ ગયેલી વૃત્તિને આત્મામાં જોડવી અને બાહ્ય સૃષ્ટિના સંબંધોની કલ્પનાથી મુક્ત થવા વિચાર કરવો અને તત્સંબંધી પ્રવૃત્તિ કરવી એ આત્મજ્ઞાનની દૃષ્ટિ વિના બની શકે નહિ. આવી આત્મજ્ઞાનની દૃષ્ટિ પામ્યા બાદ અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ રૂપ દિવ્ય અલૌકિક સૃષ્ટિમાં પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર પામ્યા બાદ કર્મના વિપાકોનો ભોગ ભોગવતાં નાશ થાય છે અને નવીન કર્મ બંધ બંધાતો નથી. ત્હારા સહજ

શુદ્ધ ધર્મમાં હે ચેતન ! અન્તર્દષ્ટિથી રમણતા કર ! જૈનશાસનની સેવા કરવાની પ્રવૃત્તિમાં પણ આવા આન્તરિક શુદ્ધધર્મનો ઉપયોગ ધારણ કર. આજ લોકોત્તરભાવ રાધાવેધ સાધવાનો ગુહ્ય મંત્ર છે. આજ મુક્તિમાં ગમન કરવા માટે લોકોત્તર દિવ્ય હવાઈ વિમાન છે.

× × × ×

વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ વ્યવહારિક ધર્મના ભેદો અનેક પ્રકારના હોવાથી તથા તેમાં શુદ્ધ અને અશુદ્ધ આદિ ભેદોની ગુંચવણ પડવાથી, વ્યાવહારિક ધાર્મિક ક્રિયાઓના ભિન્નભિન્ન મતભેદે ભિન્નભિન્ન મત અને ચર્ચાઓ ઉભી થવાથી તેમાં બાળજીવોને આશયોના અસંપૂર્ણજ્ઞાને ક્લેશ થાય છે. અને ધર્મક્રિયા ભેદની તકરારોમાં તેઓને ક્રોધ, અહંકાર, ઇર્ષ્યા, કદ્દ વગેરે દોષો પ્રાપ્ત થાય છે. વ્યવહારનયના ધર્મભેદોની ભિન્નભિન્ન માન્યતાઓના નિરપેક્ષમમત્વથી દુનિયા, ધર્મના નામે હિંસાયુદ્ધ આરંભે છે, અને સર્વે શરીરધારી આત્માઓનું બુરૂ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. નિશ્ચયનયથી આત્મામાં રહેલ એવા ધર્મમાં રમણતા કરવાથી વ્યવહારદષ્ટિના ભેદોના ખેદનો નાશ થાય છે અને આત્મામાં ખરી સમાધિ જાગ્રત્ થાય છે. વ્યવહારના ભિન્ન ભિન્ન મતભેદોની ભિન્નભિન્ન માન્યતાઓના આગ્રહથી પરસ્પર જીવોમાં ભેદ, ક્લેશ અને ઇર્ષ્યાબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, એમ જ્ઞાનદષ્ટિથી સૂક્ષ્મ અનુભવ લેનાર જ્ઞાનીને આ બાબતની સહેજે સમજણ પડી શકે તેમ છે. નિશ્ચયનયથી બુદ્ધિ તો આત્માના શુદ્ધધર્મને જાણનારી હોવાથી આત્મામાં તેથી સમાધિ પ્રગટે છે, અને આત્મા, અભેદતા, શાન્તતા વગેરે ગુણોથી પુષ્ટ બને છે. વ્યવહારનય અને નિશ્ચયનયની મતિની તુલના કરતા છતાં શ્રીમદ્ યશોવિજયજી કથે છે કેઃ—

दोरी वेपारकी क्षितिदोरे मति व्यवहार प्रकाशी हो;
अगम अगोचर निश्चयनयकी, दोरी अनन्त अगासी हो. चिदानन्द-४

नाना घटमें एक पिछाणे, आतमराम उपासी हो;
भेद कलपनामें जड भूल्यो, लुब्ध्यां तृष्णा दासी हो. चिदानन्द-५

नाम भेख किरियाकुं सबही, देखे लोक तमासी हो;
चिनमूल चेतनगुण चिने, साचो सोउ सन्यासी हो. चिदानन्द-६

धर्म सिद्धि नवनिधि हे घटमें, क्या ढुंढत जय काशी हो;
जस कहे शान्त सुधारस चाख्यो पूरन ब्रह्म अभ्यासी हो. चिदानन्द-७

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી વ્યવહારની મતિને મહેલની દોરીની ઉપમા આપે છે અને નિશ્ચયનયની મતિને અનન્તગણી ઉપમા આપે છે. ભેદકલ્પનારૂપ વ્યવહારમાં જડ મનુષ્ય ભૂલે છે. આત્મામાંજ ધર્મ છે. બાહ્યમાં ભટકવાની જરૂર નથી એમ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય હૃદયના ઉભરા કાઢે છે. વ્યવહારવડે ચાલવું પણ અન્તર્માં નિશ્ચયનયથી વર્તવું.

× × × ×

આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોને લાગેલાં કર્મ અને અન્ય પુદ્ગલો ઇત્યાદિ જડ વસ્તુઓ આત્માની નથી તેથી આત્માથી ભિન્ન કર્મ, શરીર વગેરેને મિથ્યા કહેવામાં આવે અર્થાત્ તે આત્મા નથી અને તે જડ કર્મો વગેરેની લીલામાં કંઇ આત્મત્વ નથી એમ દૃઢ નિશ્ચય જ્ઞાનદૃષ્ટિથી દેખવામાં આવે તો આત્માને જડનું મમત્વ ટળે છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશની શુદ્ધતા નિર્મલતા વિના અન્ય કશું આત્માનું નથી, અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાં રહેલ જ્ઞાનાદિ ધર્મ પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવે રહ્યો છે, તેના વિના અન્ય કોઇ મારૂં નથી અને તે આત્મભાવે સત્ નથી અર્થાત્ તે અસત્ મિથ્યા, અપેક્ષાથી છે એમ શુદ્ધોપયોગથી ધારતાં આત્મામાં આત્મધર્મ છે એવ વસ્તુતઃ ભાસ થાય છે. આત્માના શુદ્ધ ધર્મનો ભાસ થતાં આત્માના ધર્મનો અનુભવ આવે છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો અને તેમાં રહેલો જ્ઞાનાદિ ધર્મ તેજ હું છું એમ ધ્યાનથી પૂર્ણ નિશ્ચય કર્યા પશ્ચાત્ આત્મા વિના અન્ય વસ્તુમાં અહંમમત્વ ઉપજતું નથી. આત્માના ઉપયોગની દૃઢતા અને પરિપકવતા કરવા માટે વ્યવહાર કાલમાં જડ વસ્તુઓમાં અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ આત્માની ભાવના કરવી. જડ વસ્તુઓમાં અસંખ્ય પ્રદેશ રૂપ આત્માની ભાવના એ આરોપભાવના કહી શકાય. આવી આરોપ ભાવના ભાવતાં એટલા સુધી વધવું કે સર્વત્ર આત્માજ અન્તર્દૃષ્ટિએ દેખાય. આત્માની આવી રીતે દૃઢભાવના કરીને શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી આત્મામાંજ આત્માની ભાવના ભાવીને આત્માના પ્રદેશોમાં રમ્યા કરે" આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં રમતાં, જ્યાં આખા જગતના સ્થૂલ પર્યાયોની ... તટસ્થ દૃષ્ટિએ દેખવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને યુજનકરણ ને ગુણકરણ રૂપે

પરિણમાવીને આત્મામાંજ સુખનિધિ પ્રગટાવી શકાય છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં આત્મધર્મનો પૂર્ણ નિશ્ચય થયા પછી અન્તર્દષ્ટિથી દેખતાં બાહ્યદૃષ્ટિથી દેખેલું નજીવું અને સાર વિનાનું માલુમ પડે છે. આત્માના શુદ્ધ ધર્મનો શુદ્ધોપયોગ થવાથી અનન્તભવમાં કરેલાં ઘોર પાપોથી આત્મા છૂટેછે; અને સર્વ પ્રકારની દુઃખવૃત્તિથી મુક્ત થાય છે. હું અને મારૂં એવો શબ્દ પણ વસ્તુતઃ જ્યાં નથી એવા શુદ્ધોપયોગે આત્મા ધ્યાવવા યોગ્ય છે. સદ્ગુરૂ કૃપાએ તેની યથાશક્તિ ઉપાસના કરવાથી નિવૃત્તિના ઘરનો ઉપયોગ થાય છે.

× × × ×

જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીનો દેહ વ્યવહાર જીવનપર્યંત સદા પ્રારબ્ધને અનુસરે છે, જ્ઞાનીનો બાહ્ય વ્યવહાર આસક્તિવિનાનો અને અજ્ઞાનીનો આસક્તિપૂર્વક વ્યવહાર હોય છે.

સરોવરમાં પડેલા સૂર્યના પ્રતિબિંબની પેઠે જ્ઞાનીના વ્યવહારમાં ચલતા જોવામાં આવે છે, અને આત્મામાં અચલતા હોય છે.

આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાં રહેલા જ્ઞાનાદિ શુદ્ધધર્મમાં નર, નારી વા નાન્યતરપણું નથી. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં રહેલા શુદ્ધધર્મમાં બાહ્યથી મનાતું એવું શ્વેતાંબરત્વ, દિગમ્બરત્વ, હિંદુત્વ, ખ્રીસ્તિત્વ અને મુસલમાનપણું નથી. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં રહેલા જ્ઞાનાદિ અનન્ત શુદ્ધધર્મોમાં ચોરાશીગચ્છની ભિન્ન માન્યતાઓની ખટપટ નથી. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાં રહેલા વાસ્તવિક જ્ઞાનાદિ ધર્મમાં નાતજાત વગેરેની ખટપટ નથી. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં રહેલા જ્ઞાનાદિ શુદ્ધધર્મમાં રાગાદિની કલુષતા નથી, એવું આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ ધ્યાવવા યોગ્ય છે. શુદ્ધનિશ્ચય નયની દૃષ્ટિએ આત્માનો શુદ્ધધર્મ પ્રાપ્ત કરવા લાયક છે. આત્માના શુદ્ધધર્મના ઉપયોગમાં પરભાવની ખટપટ નથી, એવું જાણી તેમાં રમણતા કરવાની જરૂર છે.

× × × ×

અસંખ્યપ્રદેશવાળી આત્મવ્યક્તિને મનુષ્યો શરીરભેદે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર, જગન્નાથ, ઇશુ, મહમદ, બુદ્ધ, વગેરે નામોથી બોલાવે છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં જ્ઞાનાદિ અનંતધર્મ અને પરદ્રવ્યનો અનન્ત નાસ્તિધર્મ રહ્યો છે. અસંખ્ય પ્રદેશવાળી આત્મવ્યક્તિયો જગતમાં અનન્ત છે. અસંખ્યપ્રદેશવાળી આત્મવ્યક્તિના જ્ઞાનાદિ ધર્મને પ્રગટ કરવામાં શ્વેતાંબરો અને દિગંબરોને આત્માભિમુખવૃત્તિ કરવાની જરૂર છે. ત્યાં પરસ્પર એક બીજાપર કલેશભાવનાની વૃત્તિ શા માટે રાખવી? અસંખ્ય પ્રદેશવાળી આત્મવ્યક્તિના શુદ્ધધર્મપ્રતિ શુદ્ધોપયોગથી અવલોકવું એ આન્તરિકદૃષ્ટિનો ધર્મ છે. દેશકાલથી અમુક હેતુએ અપેક્ષાવાળી દૃષ્ટિના યોગે બાહ્યક્રિયાચારોના ભેદોની પરંપરા વધવા લાગી અને તે હાલ દેખાય છે, છતાં એ સર્વનો મૂળ ઉદ્દેશ તો અસંખ્ય પ્રદેશવાળા એવા આત્માની શુદ્ધતા કરવી, એ મુખ્ય દૃષ્ટિ જો સર્વને માન્ય છે તો સામાન્ય અપ્રાસંગિક નિરર્થક બહુ હાનિ અને સમાજની અવનતિ કરનાર એવી ક્રિયાભેદની ભિન્ન ભિન્ન માન્યતાઓમાં મુક્તિની મુખ્યતા માની લઇ પરસ્પર એક બીજાના આત્માને ભિન્નધર્મી માનીને વાર્તમાનિક લાભ અને આત્મહિત તથા સંઘોન્નતિને કોઇ રીતે ભૂલવી ન જોઇએ. **વ્યવહારના અનેક ભેદો અને તેના ભેદોને અવલંબીને પણ આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં રહેલા જ્ઞાનાદિ અનંત ધર્મોને પ્રગટ કરવાનો મુખ્ય હેતુ છે.** વ્યવહારના અનેક નિમિત્ત હેતુઓ ભિન્ન હોવા છતાં ભિન્ન ભિન્ન જીવોને અધિકાર પરત્વે ભિન્ન ભિન્નપણે દ્રવ્યાદિકથી હોવા છતાં પણ રાગદ્વેષની ક્ષીણતા કરાવનારા અને પ્રભુની આજ્ઞા સન્મુખ કરાવનારા તથા આત્માના શુદ્ધધર્મને પ્રગટ કરાવવામાં હેતુભૂત થતા હોય તો ભિન્ન ભિન્ન વ્યવહારોના ભિન્ન ભિન્ન બાહ્ય નિમિત્ત ભેદોની નિરપેક્ષતાએ સાધ્યદૃષ્ટિથી દૂર રહી નિમિત્તહેતુઓના વ્યવહારકલહમાંજ દૃષ્ટિ દેઇ સ્વપર આત્માની અવનતિમાં જીવન વ્યતીત કરવું એ કોઇ રીતે યોગ્ય નથી. જે જે અંશે આત્માની શુદ્ધતા કરવા અને રાગદ્વેષની ક્ષીણતા કરવા ગમે તે ફીરકાના મનુષ્યથી પ્રયત્ન થતો હોય તો પોતાના શુદ્ધધર્મની રમણતાને ભૂલીને તેના તરફ મતભેદ, કલહદૃષ્ટિથી અવલોકવું એ શુદ્ધોપયોગથી ભ્રષ્ટ થવા જેવું છે. પોતાના આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં રહેલો જ્ઞાનાદિ ધર્મ છે તેને પ્રગટાવવા ઉપાદાન અને નિમિત્ત હેતુએ પ્રયત્ન કરવો. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં રહેલા જ્ઞાનાદિ શુદ્ધધર્મમાં કદાગ્રહ, દ્વેષ, લડાઇ, ટંટા નથી.

× × × ×

આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં સર્વ પ્રકારના ચમત્કારો ભર્યા છે. દેવોમાં, દેવીઓમાં રાજામાં, પ્રજામાં, યોગીઓમાં, જે ચમત્કારો માલુમ પડે છે તેનું મૂળ સ્થાન ખરેખર દરેકમાં રહેલા આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશો છે. સર્વ પ્રકારની જ્ઞાનાદિ શક્તિયો ખરેખર આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં સમાય છે. ધર્મને ઓળખાવનારી જ્ઞાનશક્તિ ખરેખર આત્મામાં છે. મન, વચન, અને આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ છે અને તે કર્મનો નાશ થતાં સત્તારૂપે રહેલો છે તે વ્યક્તિરૂપે પ્રગટ થાય છે. આત્માના અસંખ્યપ્રદેશોમાં રહેલા શુદ્ધ ધર્મને ચ્હાતાં તેની પ્રગટતા થાય છે અને અશુદ્ધતા ટળી જાય છે. આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ કરવો એજ શ્રીવીરપ્રભુનો ઉપદેશ છે. શ્રીવીરપ્રભુના ઉપદેશ નોસાર એ છે કે આત્માનો શુદ્ધધર્મ પ્રગટ કરવો. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં ધર્મ છે એમ જાણીને અને તેનો નિશ્ચય કરીને પર પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓને ફક્ત હેયરૂપે જાણીને ઔદયિક ભાવે તેના પ્રસંગમાં આવતાં છતાં અન્તરથી નિર્લેપ રહેવાની જરૂર છે. બાહ્ય દૃશ્ય પદાર્થો ક્ષણભંગુર છે, તેમાં જેટલો પ્રતિબંધ તેટલુંજ આત્માના શુદ્ધધર્મની પ્રાપ્તિમાં વિઘ્ન છે. આત્માના શુદ્ધધર્મપ્રતિ શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરવો એજ મોક્ષનો ઉપાય છે. ષડ્દર્શનોનું જ્ઞાન પણ આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં રહે છે. અનેક દર્શનની માન્યતાના ભેદો પણ આત્માનું સમ્યગ્જ્ઞાન થતાં તેમાં સમાઇ જાય છે. દેવતા અને દેવીઓની ઉપાસના કરવાથી જે મળી શકતું નથી તે પોતાના આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં રહેલા ધર્મની ઉપાસના કરવાથી મળે છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અસ્તિ અને નાસ્તિની અપેક્ષાએ આખી દુનિયાનો સમાવેશ થાય છે. આત્માના શુદ્ધધર્મની ઉપાસના કરવાથી સર્વ પ્રકારની ઉપાસનાનો અન્ત આવે છે. આત્માને આત્મરૂપ થઇને દેખો અને પશ્ચાત્ સર્વ પ્રાણીઓ તરફ દેખો.

× × × ×

આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોની સાથે ક્ષીરનીરની પેઠે સંસારમાં કર્મનો સંબંધ થયો છે. કર્મનો નાશ થતાં અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ આત્મવ્યક્તિ નિર્મલ થાય છે. આવી આત્માની દશા અનુભવવા યોગ્ય છે. અસંખ્ય પ્રદેશોનું સ્વરૂપ અનુભવ્યા વિના તેની પ્રતીતિ થતી નથી. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાં જ્ઞાનાદિ અનંત ઋદ્ધિ રહી છે. રાગદ્વેષના યોગે પુદ્‌ગલના સાથ આત્મા પરિણમે છે, અને તેથી પોતાના આત્મપ્રદેશોની સાથે કર્મને પરિણમાવે છે. રાગ;

દ્વેષ, મિથ્યાત્વ વગેરેના પરિણામથી જે જે અંશે મુક્ત થવું તે તે અંશે મુક્તિ છે. રાગ, દ્વેષ, મિથ્યાત્વ પરિણામની મન્દતા જેમ જેમ થતી જાય છે તેમ તેમ આત્માના ગુણો પ્રગટ થતા જાય છે. આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથી આત્માની મુક્તિ છે. બાહ્યના આડંબર પર લક્ષ ન દેતાં આત્માના પરિણામ ઉપર લક્ષ દેવાની જરૂર છે. રાગદ્વેષ વગેરે અશુદ્ધ પરિણામનો નાશ ન થાય તો બાહ્યનો ત્યાગ ખપમાં આવતો નથી. બાહ્ય કરતાં અન્તરમાં ધર્મ જોવાની ખાસ જરૂર છે. **લાખો અને કરોડો મનુષ્યો કરતાં જે અંતરમાં આત્માના શુદ્ધધર્મમાં સાધ્યદૃષ્ટિ રાખવાનું ધારે છે તે મહાન્ છે.** જે આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ બાહ્યદૃષ્ટિને ત્યાગી આત્મામાં ઉપયોગ ધારણ કરે છે, તે સ્વકલ્યાણની સાથે અન્ય જીવોનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થાય છે. પોતાના આત્મામાં રહેલા સહજ આનન્દનો આસ્વાદ લીધા વિના અન્યોને ધર્મ માર્ગમાં શ્રદ્ધાળુ કરી શકાતા નથી. પોતાનો સહજ આનન્દ કે જે ઇન્દ્રિયો અને બાહ્ય વસ્તુઓની અપેક્ષા રાખતો નથી એવો આનન્દ જે ભોગવે છે; તે અન્યોને વૈખરીથી આત્માનુભવ કરાવવા સમર્થ થઇ શકે. આત્માના આનન્દરસનો અનુભવ થયા બાદ આત્માના શુદ્ધાનન્દયોગે વાણીના શબ્દોમાં કંઇ પણ સરસતાનો ખ્યાલ આવે છે. " **ताली लागे जब अनुभवकी तब जाने सो सानमें.** "

× × × ×

અનેકનયોવડે એક વસ્તુમાં રહેલ અનેક ધર્મને દર્શાવી શકાય છે. અનેક નયોની સાપેક્ષાથી એકવસ્તુમાંહી રહેલા ધર્મનું સાપેક્ષતાએ જ્ઞાન થાય છે. તેને એકેક નયની કદાગ્રહતાએ જાણવા પ્રયત્ન કરતાં વસ્તુના ધર્મનો પરિપૂર્ણ ખ્યાલ આવી શકે નહિ. આત્મામાં રહેલા ધર્મો પણ અનેક નયોની સાપેક્ષતાએ જાણી શકાય છે. તેમાં એકેક નય પકડીને તાણાતાણી કરવામાં આવે તો આત્માના અનેક ધર્મોનું સ્વરૂપ પરિપૂર્ણ જાણી શકાય નહિ અને એકેક નયે તાણાતાણી કરતાં સર્વ નયવાદીઓની સાપેક્ષા રૂપ સાંકળ તૂટી જાય અને તેથી અનેકાન્તવાદને હાનિ પ્રાપ્ત થાય.

× × × ×

અક્રિયાવાદી કૃષ્ણપક્ષીયો, શુક્લપક્ષીયો ક્રિયાવાદી રે –ધ્યાન.

વિશસ્થાનકની પૂજા–ક્રિયા.

અક્રિયાવાદી કોણ કહેવાય. જે દર્શનવાળા આત્માને અક્રિય માને છે, અને કહે છે કે આત્મા પુણ્યપાપની ક્રિયાથી રહિત અક્રિય છે. રાગદ્વેષની ક્રિયા આત્મા કરતો નથી. આત્મા કદિ કર્મથી બંધાતો નથી તેથી આત્મા અનાદિથી અબંધ છે. અનાદિ કાલથી કર્મરૂપ ક્રિયાથી રહિત આત્મા છે એમ જે વાદી માને છે, તે વાદી કૃષ્ણપાક્ષિક ગણી શકાય છે. જે દર્શનીઓ અનાદિ કાળથી રાગદ્વેષના પરિણમનયોગે આત્મા કર્મબંધની ક્રિયા કરે છે, અને તેનું ફલ આત્મા ભોગવે છે, રાગાદિ પરિણામની ક્રિયાનો કર્ત્તા આત્મા છે, રાગાદિ પરિણામ યોગે કર્મબંધનની ક્રિયા આત્મા કરે છે, અને આત્મા પોતાના શુદ્ધ પરિણામે નિજગુણની ક્રિયા કરે છે એમ જે માને છે તે શુકલપાક્ષિક ગણાય છે. કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ કૃષ્ણપક્ષના અંધારાની પેઠે અજ્ઞાનરૂપ અંધારાથી ઘેરાયલો હોય છે, અને શુક્લપાક્ષિક જીવ શુકલ પક્ષના અજવાળાની પેઠે સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપ અજવાળાથી પ્રકાશિત થએલો હોય છે. અક્રિયાવાદી આત્માને અનાદિકાલથી કર્મરૂપ ક્રિયાથી રહિત માને છે તેથી તેના મત પ્રમાણે આત્મા કોઇ પણ ક્રિયાથી બંધાતો નથી. અનાદિ કાળથી આત્મા અક્રિય મુક્ત છે. આવો તેનો સિદ્ધાંત હોવાથી તેના મત પ્રમાણે પુણ્ય, પાપ, બંધ, મોક્ષ વગેરેની સિદ્ધિ થતી નથી. તેથી તેના મતને અવલોકતાં ધર્મ, તપ, જપ, ધ્યાન, જ્ઞાન, દયા, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, મુક્તિ વગેરેની સિદ્ધિ થતી નથી. અર્થાત્ તેના પ્રમાણે જોતાં પુણ્ય, પાપ, બંધ, મોક્ષ, દયા, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય વગેરે ઉડી જાય છે માટે અક્રિયાવાદી અજ્ઞાની હોવાથી કૃષ્ણપાક્ષિક ગણાય છે, અને ક્રિયાવાદીતો આત્માને કર્મનો બંધ માને છે તેથી બંધ, મોક્ષ, પુણ્ય, પાપ, દયા, સત્ય,, તપ, જપ, ધ્યાન, જ્ઞાન, બ્રહ્મચર્ય વગેરેની સિદ્ધિ થાય છે. ક્રિયાવાદીનું આવા પ્રકારનું જ્ઞાન હોવાથી તે શુકલપાક્ષિક ગણાય છે, અને તેની સત્ય માન્યતા હોવાથી તે અનીતિ, પાપ, દુર્ગુણોથી પાછો હઠી શકે છે, અને જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવા સદાચારો, નીતિ માર્ગાનુસારિના ગુણો તરફ રૂચિ ધરાવે છે. આ પ્રમાણે આત્મામાં ક્રિયા અને અક્રિયાવાદ સંબંધી સ્વરૂપ સમજવું- ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે અન્ધશ્રધ્ધાથી અજ્ઞાની ક્રિયા કરે છે; તે ક્રિયાને જ્ઞાની ન કરે તેથી તે અક્રિયવાદી ગણાય નહિ. કારણ કે તેની ક્રિયાવાદની માન્યતા છે. આત્મા મુક્ત થયા બાદ રાગાદિ ક્રિયાથી રહિત થએલો હોવાથી સિદ્ધની અપેક્ષાએ

અક્રિયાવાદની માન્યતા યોગ્ય છે. સિદ્ધો પરભાવક્રિયાની અપેક્ષાએ અક્રિય છે અને જ્ઞાનાદિકક્રિયાહની અપેક્ષાએ સક્રિય છે.

× × × ×

જેમ જેમ રાગદ્વેષના પરિણામની ક્ષીણતા થતી જાય છે અને સમ્યગ્ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થતી જાય છે તેમ તેમ આત્માની સ્યાદ્વાદજ્ઞાનદૃષ્ટિની વિશાલતા થતી જાય છે, અને પહેલાં સંકુચિતએકાંતદૃષ્ટિથી કરેલા વિચારોમાં થએલી ભૂલો માલુમ પડે છે. જગત્માં ચાલતા સર્વધર્મપન્થોમાં રાગદ્વેષની મન્દતાએ, મધ્યસ્થતાએ અને અનેકાન્તદૃષ્ટિથી દેખવામાં આવે તો સત્યના પ્રદેશની નજીકમાં ગમન થઇ શકે છે. એમ જૈનસ્યાદ્વાદદષ્ટિ દર્શાવી શકે છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ઇર્ષ્યા, નિન્દા, દોષદષ્ટિ વગેરે દોષો જેમ જેમ વિશેષ ટળે છે અને જેમ જેમ સ્યાદ્વાદજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરવામાં આવે છે તેમ તેમ દુનિયાના ચાલતા ધર્મપન્થોમાંથી અનેકાન્તદૃષ્ટિથી સાપેક્ષનયવાદયોગે સત્યના અંશો ગ્રહણ કરી શકાય છે. રાગદ્વેષની પરિક્ષીણતા જેમ જેમ થતી જાય છે તેમ તેમ આત્મજ્ઞાનનાં આવરણો ટળતાં જાય છે અને જૈનધર્મમાં પડેલા ગચ્છમતભેદોમાંથી મધ્યસ્થદૃષ્ટિથી ઉપાદેયરૂપ સારભાગ અપેક્ષાએ ખેંચી શકાય છે. વસ્તુતઃ રાગદ્વેષરહિત આત્માનું સ્વરૂપ છે તેથી રાગદ્વેષરહિત અવસ્થામાં આત્માના શુદ્ધધર્મનો અનુભવ થાય છે. રાગદ્વેષના પરિણામરહિત અવસ્થામાં આત્માનો ધર્મ જે અવલોકાય છે તે ખરેખરો ધર્મ છે એમ અવબોધીને આત્માની રાગદ્વેષરહિત અવસ્થા કરવા માટે દરરોજ ઉપશમાદિ ભાવને સેવવાની જરૂર છે. કોઇપણ બાબતમાં રાગદ્વેષ ન પ્રગટે એવો શુદ્ધોપયોગ રાખવા અભ્યાસ કરવો. શુદ્ધ નિશ્ચયનયદૃષ્ટિના ઉપયોગમાં રહીને આત્મધર્મમાં તલ્લીન થવાથી રાગદ્વેષના ઉછાળા સ્વયમેવ શમી જાય છે અને ઉપશમભાવ અનાયાસે પ્રગટે છે. શુદ્ધ નિશ્ચયદષ્ટિથી આત્મામાં રમણતા કરતાં ક્ષણે ક્ષણે કર્મની અનન્તગણી નિર્જરા થાય છે, અને આત્માના અનુભવ સંબંધી નવો પ્રકાશ પડે છે તેની સાક્ષી આત્મામાં પ્રગટેલો સહજાનન્દ આપી શકે છે. એવો અમુકાંશે જાતિ અનુભવ ખ્યાલ આપી શકે છે. રાગદ્વેષની મન્દતાએ અમુકાંશે ઉત્પન્ન થએલો સમભાવ ખરેખર સ્યાદ્વાદશૈલીએ અનેકાન્ત અધ્યવસાયો પ્રગટાવે છે. દરેક વસ્તુના સમ્યગ્ધર્મને નયોની અપેક્ષાએ થતાં

જ્ઞાનમાં તે સમભાવ ખરેખરો વૃદ્ધિકારક બને છે અને તેનો સાક્ષીરૂપ અનુભવ પોતાનું હૃદય પોતાના અધિકાર પ્રમાણે આપે છે. આવી રીતે અનેકાન્ત દૃષ્ટિથી થએલું આત્મજ્ઞાન બીજના ચંદ્રની પેઠે ભવિષ્યત્કાલમાં પરિપૂર્ણ પ્રકાશ આપે છે.

× × × ×

કોઇને પણ પીડા ન થાય એવી રીતે અપ્રમત્ત ભાવથી સ્વ અને પરના કલ્યાણાર્થે આયુષ્યની ક્ષણપરંપરાનો વ્યય થવો જોઇએ. પોતાને પ્રાપ્ત થએલ મન વચન અને કાયાની કિમ્મત કરી શકાય નહીં તેમ છે. મન વચન અને કાયાનો ઉત્તમોત્તમ સદુપયોગ કરવો જોઇએ.

અલ્પ એવી જીંદગીમાં આત્માની ઉચ્ચ દશા થાય એવા સદુપાયો તરફ ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર છે.

આત્માના આનન્દના ભોગમાં આત્મસ્વરૂપે જીવાય છે અને તે વિના બાહ્યમાં શ્વાસોશ્વાસ અને આયુષ્યથી જીવાય છે. વિભાવદશામાં રમનારા આત્માનું ક્ષણે ક્ષણે મરણ છે. પોતાના શુદ્ધધર્મથી વિમુખ થએલો આત્મા ક્ષણે ક્ષણે મરે છે. સમયે સમયે આયુષ્ય ઓછું થાય છે તે અપેક્ષાએ સમયે સમયે મૃત્યુ કહેવાય છે. આત્મા પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જ્યારથી જાણીને તેનો નિશ્ચય કરે છે ત્યારથી તે અમુક અપેક્ષાએ અને અમુકાંશે અમર થાય છે એમ અવબોધવું.

આત્માના આનન્દની ભાવના ભાવવાનો અભ્યાસ પાડવાથી અને આનન્દરૂપ આત્માની ભાવનાનું બળ વધવાથી અન્તર્માં સૂક્ષ્મ પરિણામ એ આવતું જાય છે કે તેથી પરિષહો, દુઃખો વગેરે કર્મના યોગે પ્રાપ્ત થાય છે તોપણ તેમાં મુઝાવાનું થતું નથી અને આત્મામાં આનન્દનો સાક્ષાત્કાર અનુભવાય છે. દુગ્ધમાંથી સાર ભાગ રૂપ જેમ ઘૃત કાઢવામાં આવે છે તેમ આત્મામાં સારતત્ત્વ આનન્દ છે તેને પ્રગટ કરવામાં આવે છે. આત્માના સહજાનન્દના ભોગથીજ સમ્યક્ત્વની પ્રતીતિ થાય છે, અને તેથી આત્માનું આત્મભાવે પુનરૂજ્જીવન થાય છે. આવા પુનરૂજ્જીવનથી આત્મા દ્વિજ અર્થાત્ બીજીવાર જન્મ્યો એમ કહેવાય છે. આત્માના આનન્દનો સાક્ષાત્કાર થયા પછીનું જીવન સર્વ અમૂલ્ય ગણાય છે. પારસમણિના સ્પર્શથી લોહું જેમ સુવર્ણપણાને પામે છે તેમ આત્માના સ્વાભાવિક આનન્દથી આત્મા તે

પરમાત્મતાને પામે છે. આ બધું અન્તર્માં જોવાનું છે અને તે અન્તર્માં અનુભવવાનું છે.

× × × ×

ભયાદિ અનેક પ્રકારની ચિન્તાઓ કરવાથી શરીરની આરોગ્યતાનો નાશ થાય છે. હૃદયમાં ભીતિ ઉત્પન્ન થવાથી શરીર તથા આયુષ્યની હાનિ થાય છે. ભયચિન્તાઓના વિચારોથી મુક્ત થવાથી આયુષ્યનો ઘાત થતો નથી. કીર્તિભય, અપકીર્તિભય, પ્રતિષ્ઠાહાનિભય, શરીરનાશભય, વિત્તનાશભય વગેરે અનેક ભયમાંથી નિર્મુક્ત હૃદય થાય છે તો મન, કાયાની સ્વસ્થતા રહે છે. ભીરૂ મનુષ્યો લાંબુ આયુષ્ય ભોગવી શકતા નથી. જગત્ તરફ મમત્વ અહં-ત્વભાવથી જોવામાં આવે છે તો અનેક પ્રકારની માનસિક આધિયો, ઉપાધિયો અને વ્યાધિયોની ઝાળમાં સપડાવાનું થાય છે. જગત્માં દૃઢાધ્યાસ જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી જગત્નો મનની સાથે સંબંધ રહેવાથી મનની બહિર્મુખવૃત્તિ રહે છે અને તેની અન્તર્મુખવૃત્તિ થતી નથી. મનનો જગત્ની સાથનો સંબંધ છૂટે તેના ઉપાયો આત્મજ્ઞાન વગેરે છે. હૃદયમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન જો પક્વ પરિણામ પામે છે તો જગત્ સંબંધે ઉત્પન્ન થતો મમત્વાદિ અધ્યાસ છૂટી જાય છે અને તેથી મનની બહિર્મુખવૃત્તિથી થતી એવી ચિન્તા, ભીતિ વગેરે સ્વયમેવલય પામે છે અને હૃદયમાં વાસ્તવિક નિર્ભયતા સ્થિર થઇ રહે છે. જ્યાં સુધી બહિર્મુખવૃત્તિથી રાગદ્વેષાદિ વિકલ્પ સંકલ્પમાં મન પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે ત્યાં સુધી દુઃખનો સાક્ષાત્કાર મનથી થાય એમાં આશ્ચર્ય નથી. સર્વ પ્રકારનો દૃશ્ય સંબંધે ઉત્પન્ન થતો રાગાદિભાવ ખરેખર બહિર્મુખવૃત્તિથી થાય છે. નિર્વિકલ્પસમાધિથી મનની અન્તર્મુખવૃત્તિ થાય છે, અને તેથી ઘોર નિન્દ્રાની પેઠે બાહ્ય પદાર્થોમાં મન ન વર્તવાથી મન પોતે આત્મામાં લય પામે છે અર્થાત્ આત્માના ગુણોની રમણતામાં મન જોડાય છે.

હઠયોગ અને રાજયોગનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ છે કે રાગદ્વેષાત્મક મનનો નાશ થવાથી આત્મા પોતાના સુખનો ભોક્તા બને એવા ઉપાયો બનાવવા. મનમાં થતા વિકલ્પ સંકલ્પનો નાશ કરવો, તે માટે યોગશાસ્ત્રોની રચના થઇ છે. નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં રહેવાથી સર્વ પ્રકારના ભય ખેદ અને દ્વેષ થકી આત્મા મુક્ત થાય છે, અને તેથી શરીરની આરોગ્યતા રહે છે, તથા આયુ-

અને અમુક પ્રકારનાં ઉપક્રમો નહિ લાગવાથી દીર્ઘકાલપર્યંત જીવી શકાય છે. માટે નિર્વિકલ્પ સમાધિ યોગી બનવાની હિતશિક્ષાનો ઉપદેશ દેવો જોઇએ.

× × × ×

આંખ વડે દૂર સુધી દેખી શકાય છે, પણ તુર્ત પગ વડે ત્યાં પહોંચી શકાતું નથી તથા જ્ઞાની દૂરથી જે દેખે છે પણ તેને તે એકદમ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. સારાંશમાં કહેવાનું કે સદ્ગુણોને દેખી જાણી શકાય છે. પણ એકદમ આચારમાં મૂકી શકાતા નથી.

દુર્જનો જ્યારે સાધુઓને પીડે છે, ત્યારે સાધુઓમાં, મહાત્માઓમાં આત્મબળ ખીલી નીકળે છે. દુર્જનો કદી મહાત્માઓના ગુણ સામું અવલોકતા નથી. તેઓ તો મહાત્માઓના ગુણોને પણ દુર્ગુણો તરીકે દેખે છે. આવા પ્રસંગે ઉત્તમ મહાત્માઓમાં વીર્ય પ્રગટે છે, અને તેઓ દુર્જનોથી પોતાનો બચાવ કરી લે છે. તથા દુર્જનોને હઠાવી દે છે. આત્મજ્ઞાનની કસોટી ખરેખર પરિષહો વખતે થાય છે. શ્રી વીરપ્રભુએ પરિષહો સહીને પોતાની પરમાત્મતા પ્રગટ કરી. પરિષહો આવે છતે જે જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ટકી શકે અને આત્મામાં શીતલતા રાખી શકે તેજ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની ઉત્તમતા પ્રસંશવા યોગ્ય છે.

દુઃખો પડયા વિના ધૈર્ય ગુણની પરીક્ષા થતી નથી. અનેક પ્રકારની શાતા ભોગવતી વખતે હું ધીર છું એમ કોઇ કહે તો તે ફક્ત બોલનાર છે; કારણ કે સુખ સામગ્રી વખતે ધૈર્યગુણની પરીક્ષાનો પ્રસંગ પ્રાયઃ અલ્પ દેખાય છે, અને દુઃખની વખતે તો ધૈર્યગુણની ખાસ જરૂર પડે છે. ઘરને પડતી વખતે ટેકાની ખાસ જરૂર છે તેમ દુઃખની વખતે ધૈર્ય ન રહે તો આત્માનું જીવન ટકી શકતું નથી. ધૈર્ય ગુણથી જીવી શકાય છે અને અંધારાને છેદીને પ્રકાશ દેખવા સમર્થ થઇ શકાય છે. દુઃખરૂપ વનને બાળીને ભસ્મ કરનાર ધૈર્યરૂપ અગ્નિ છે. ધૈર્ય વિના મનુષ્ય નપુંસકની પેઠે ભય દુઃખોથી કંટાળીને પોતાનું ચંચળપણું જાહેર કરે છે. ધૈર્ય વિના મૃત્યુના સામું ઉભા રહી શકાતું નથી અને આત્મભોગ આપી શકાતો નથી. ધીરવીર જ્ઞાની હજારો સંકટોને પોતાની પીઠપર વહન કરતો છતો છાતી કાઢીને આગળ ચાલે છે અને મોહના વિકટ માર્ગમાંથી પસાર થાય છે.

× × × ×

શરીરમાં રહેલા એવા મારા આત્મામાં સત્તાએ અનન્ત શક્તિ છે. મારી શક્તિમાં મારો વિશ્વાસ છે. દેહરૂપ વસ્ત્રોમાં મમત્વથી બંધાઇને સ્વ શક્તિને હાનિ પહોંચાડી શકું એવો હું નથી. દુનિયાના બાહ્યરૂપથી પોતાનું રૂપ ન્યારૂં છે. એવો દૃઢ નિશ્ચય હોવાથી બાહ્ય દુનિયાની ઓઘ સંજ્ઞામાં હું કંઇ લક્ષ આપતો નથી. મ્હારૂં શુદ્ધસ્વરૂપ લક્ષમાં રાખીને મારે વ્યવહારથી દુનિયા સાથે વર્તવાનું છે. પણ ઘોર નિદ્રાની પેઠે દુનિયાની અસર મારા ઉપર ન થાય એજ મારૂં આન્તરિક વર્તન છે. શુદ્ધોપયોગની મારી દૃષ્ટિથી હું પોતાને જેવી રીતે અવબોધી શકું અને દેખી શકું તેવી રીતે દુનિયા મને ન દેખે તેથી મારામાં વિકૃતિ ન થાય એજ મ્હારૂં શુદ્ધ વર્તન છે. અને એજ સાધ્ય લક્ષ સ્વરૂપ છે. દુનિયાના શુભાશુભવ્યવહારોમાં બંધાઇ ન જતાં શુદ્ધધર્મના ઉપયોગ વડે સ્વતંત્ર રહેવું એજ મારૂં અર્થાત્ આત્માનું સત્ય સ્વાતંત્ર્ય છે. શુદ્ધ ધર્મમય હું છું. મારા ત્રણ યોગીનું પ્રાસંગિક વર્તન જે જે થાય તેનો હું સાક્ષીરૂપે દ્રષ્ટા છું અને તે યોગોની પ્રવૃત્તિથી દુનિયા જે જે અભિપ્રાયો બાંધે તેમાં રતિ અને અરતિમાં પરિણામ પામ્યા વિના તેને દેખું એવો હું છું. આવો હું આત્મભાવનાને વર્તનમાં મૂકવા ઉપયોગ ધારણ કરૂં છું.

× × × ×

દાનની અપેક્ષાએ દાન મહાન્ છે. શીયલની અપેક્ષાએ શીયલ મહાન્ છે. તપની અપેક્ષાએ તપ મહાન્ છે અને ભાવની અપેક્ષાએ ભાવ મહાન્ છે. ક્રિયાના સ્થાનમાં ક્રિયા મહાન્ છે અને જ્ઞાનના સ્થાનમાં જ્ઞાન મહાન્ છે. દાન શીયલ આદિ એકેક ધર્મપર્યાય ગ્રાહિણી જ્ઞાનાપેક્ષાને નય કથે છે. સંપૂર્ણ ધર્મ વસ્તુના એકેક ધર્મ પર્યાય ગ્રહનારી વાણીને નય કહે છે. અન્યોન્ય સાપેક્ષ નયોને સુનયો કહે છે. દાનાદિક ધર્મો અન્યોન્ય સાપેક્ષતાએ મુક્તિપ્રદ થાય છે. નયોની અપેક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને સાપેક્ષદૃષ્ટિથી મુક્તિના અસંખ્ય યોગોમાં એકેક યોગને આરાધનાર એકેક યોગે અનન્ત જીવો મુક્તિ ગયા છે. કહ્યું છે કે,

जोगे जोगे जिणसासणम्मि, दुक्खक्खया पउज्जन्ते
इक्किक्कम्मि अणंता वट्टन्ता केवली जाया ॥ १ ॥

(ધર્મરત્ન-રત્નપાલચરિત)

અન્યયોગનો અતિરસ્કાર કરતાં અને જે યોગમાં પોતાની સહજ રૂચિ થતી હોય એવા એકેક યોગની આરાધના કરતાં એકેક યોગે અનન્ત જીવો સિદ્ધિપદને પામ્યા. આવું અવગત થયા પશ્ચાત્ આત્માર્થી જ્ઞાની અનેક સાધનો પૈકી કોઇપણ સાધનયોગનું ખંડન કરતો નથી. દરેક જીવને માન્યતામાં સર્વ નયોની એક સરખી સાપેક્ષતા રહી છે. પરન્તુ સાધનપ્રવૃત્તિ સર્વ નયોની સાધનપ્રકૃતિ એકી વખતે આદરી શકાતી નથી, તેથી અધિકાર ભેદે સાધનપ્રવૃત્તિમાં કોઇને કોઇ યોગની મુખ્યતા વર્ત્તે છે અને કોઇને કોઇ યોગની મુખ્યતા વર્ત્તે છે તેથી ધર્મશ્રદ્ધાનમાં અને સાપેક્ષનયબોધમાં વિરોધ ન આવવાથી એકેક યોગે અનન્ત જીવો મુક્તિ પામે એમ સમ્યગ્ અનુભવ આવે છે. શુભાધ્યવસાયથી દરેક યોગમાં મુક્તિ છે. આત્માનો જે યોગમાં શુભ પરિણામ વૃદ્ધિ પામે અને શુક્લ લેશ્યાની વૃદ્ધિ થાય તે યોગવડે મુક્તિ થાય છે. આત્માની ઉજ્જવલ પરિણતિ વૃદ્ધિ પામે એવું ખાસ લક્ષ રાખવું જોઇએ. આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ ખરેખર જે યોગમાં પ્રવૃત્ત થવાથી વધતી જાય અને જે યોગમાં સહેજે રૂચિ તથા પ્રવૃત્તિ થાય તે યોગવડે આત્માની સત્વર મુક્તિ થાય છે. એમ અનુભવ આવે છે. કોઇપણ મનુષ્ય ગમે તે ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરતો હોય ને તેમાં તેના આત્માના પરિણામની ઉજ્જવલતા વધતી હોય તો તેમાંથી તેને પાછો પાડવો નહિ પણ તેમાં તેને ઉત્તેજન આપવું. ઓઘે પણ કોઇ બાલજીવના પરિણામ કોઇ ધર્મ પ્રવૃત્તિથી વા ધર્મક્રિયાથી વધતા હોય તો તેમાં વિઘ્ન નાખવું નહિ. તેના પરિણામની શુદ્ધતા થાય તેમ તેના અધિકાર પ્રમાણે કરવું.

× × × ×

આગમોમાં વિધિવર્ણક, ઉદ્યમ, ભય, ફલદર્શક, ઉત્સાહદર્શક, ઉત્સર્ગ, અપવાદ, ઉત્સર્ગાપવાદ, સૂત્ર વગેરે અનેક પ્રકારના ગંભીર આશયવાળાં સૂત્રો આવે છે. જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયથી સાધુની મતિ કોઇ સૂત્રમાં મુંઝાઇ જવાથી કદાગ્રહ થાય છે તેથી તેને તથા પરને હાનિ થાય છે. આગમોના અભ્યાસી એવા કોઇ સાધુને મતિમોહથી કદાગ્રહ થાય તો તેને સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો પણ તેનો તિરસ્કાર કરવો નહિ. આગમોમાં કથેલી યુક્તિયોવડે કદાગ્રહ ગ્રહસ્ત સાધુને મિષ્ટભાષાવડે પ્રસન્ન હૃદયથી સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો. ક્લેશ ક્રોધાદિકની ઉદીરણા ન થાય અને પોતાના આત્માને ક્રોધ ન થાય એવી

રીતે વર્તીને અન્યને સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો. અન્ય સાધુને કદિ કઠોર વચન કહેવું નહિ અને તેમજ કદાગ્રહી એવા ગૃહસ્થને પણ કઠોર વચન કહેવું નહિ. જબરજસ્તીથી વા બલાત્કારથી કદિ કોઇને કદાગ્રહ વા શંકારહિત કરી શકાય નહિ. અન્ય સાધુ કોઇ જાતના કદાગ્રહગ્રસ્ત થયા હોય તેમને સમજાવવાની શક્તિ હોય તો તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. અન્યથા નહિ. પોતાની શક્તિની બહિર્ના કાર્યમાં કદી માથું મારવું નહિ. સ્વશક્તિ ઉપરાંતના કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી ખેદ અને નિષ્ફલતા મળે છે. આગમોથી જેઓની વિરૂદ્ધ માન્યતા હોય તેવા મનુષ્યોપર પણ કરૂણા કરવી અને તેમને શુદ્ધમાર્ગમાં લાવવા માટે તન મન, વાણી, અને બુદ્ધિનો ભોગ આપવો એ પોતાની ફરજ છે. આગમોના સદ્વિચારોને આખી દુનિયાના મનુષ્યો પ્રાપ્ત કરી શકે એવી યોજનાઓ, ઉપાયો, સગવડો કરી આપવી તે પોતાની ફરજ છે તેમ ખાસ જૈનોએ સમજવું જોઇએ. કોઇ જીવ જૈનધર્મને સમજાવ્યા છતાં ન માને તો સમજવું કે હજી તેની યોગ્યતા પ્રગટી નથી એમ વિચારવું અને તે જીવપર મૈત્રી અને કરૂણાભાવના તો સદા રાખવી. જેની ભવસ્થિતિ પાકી હોય છે તેને સદ્વિચારો રૂચે છે અને જેની ભવસ્થિતિ નથી પાકી તેને સદ્ધર્મ રૂચતો નથી તેથી મધ્યસ્થભાવને હૃદયમાં રાખી પોતાની ફરજ તરફ ફક્ત લક્ષ રાખવું. સર્વ જીવોને પોતાના આત્મસમાન માનવા અને સર્વ જીવોની સાથે આત્મવત્ વર્તન રાખવું.

× × × ×

પ્રશ્ન—કવિ, સુધારક, જ્ઞાની અને રાજ્યનીતિ રચયિતાને દુઃખ આવી પડે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—આ જગત્માં જન્મની સાથે સર્વ પ્રાણીઓને કર્મયોગે દુઃખો લાગેલાં હોય છે. પૂર્વકર્મના યોગથી દુઃખો આવી પડે એમાં કાંઇ આશ્ચર્ય નથી. કવિ, સુધારક જ્ઞાની વગેરેને વર્તમાનમાં સુધારા કરવા પડે છે તેની તેના સામા વિરૂદ્ધ વિચારવંતો થાય છે તેથી તેઓને દુઃખો પડે છે.

પ્રશ્ન—જ્ઞાનીઓ, લેખકો અને સુધારકોની વર્તમાનસમયમાં ખરી કિમ્મત થઇ શકે કે નહિ ?

ઉત્તર—વર્તમાનસમયમાં તેઓના લેખો, વિચારો અને સુધારાઓ પ્રાયઃ સર્વ લોકોને એક સરખી રીતે રૂચતા નથી, તેમજ વર્તમાન

સમયમાં તેઓના પ્રતિસ્પર્ધિઓ પ્રતિપક્ષીઓ, વિદ્યમાન હોવાથી તેમના વર્તમાન સમયમાં તેઓની શ્વેતબાજુનો વિશેષ પ્રકાશ પડી શકતો નથી. ધર્મ, આચાર, રૂઢિબંધનો સંબંધી જ્ઞાનીઓ, લેખકો, ઉપદેશકો કંઇક વર્તમાનસમયને અનુસરી કહે છે તેથી તેઓના સામે જૂના વિચારકો હુમલો કરે છે, અને તેઓને દાબી દેવા અનેક પ્રયત્નો કરે છે. તેઓ જે કંઇ કહેતા હોય તે તરફ ગાડરીયા પ્રવાહ પેઠે ચાલનારા મનુષ્યો લક્ષ દેતા નથી પણ ઉલટુ તેઓના સત્યને દબાવી દેવા પ્રયત્ન કરે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં વર્તમાનકાળે તેઓની મહત્તાનોખ્યાલ પરિપૂર્ણ આવી શકતો નથી.

પ્રશ્ન—જૂના વિચારવાળા અને સુધારકો એ બેમાંથી કોનામાં ભૂલ હોય છે?

ઉત્તર—જૂના વિચારવાળાઓ અને સુધારકો એ બન્નેમાં ભૂલો થવાનો સંભવ છે. જૂના વિચારવાળાઓમાં પણ સત્ય હોઇ શકે અને નવા વિચારવાળાઓમાં પણ સત્ય હોઇ શકે. જૂનાઓ અને સુધારકોનાં મન્તવ્યોને ભિન્ન ભિન્ન અપેક્ષાએ વિચારીને આગમો અને યુક્તિવડે તેમાંથી સત્ય તારવી કાઢવું જોઇએ. જુનાઓનું અને સુધારકોનું મન્તવ્ય ખરેખર વિચારીને તેમાંથી અપેક્ષાએ સત્ય કાઢવું જોઇએ પણ પક્ષપાત કરીને કદાગ્રહગ્રસ્ત થવું ન જોઇએ. અનુભવજ્ઞાન મેળવીને બન્નેના વિચારોનું પરિણામિક ફલ તપાસવું જોઇએ.

પ્રશ્ન—જૂના સનાતનીઓ અને સુધારકોનું ઐક્ય થઇ શકે કે કેમ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન બહુ ગંભીર છે અને પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ બહુ ગંભીર છે. કોઇ અપેક્ષાએ અમુક બાબતોના વિચારોમાં બન્નેનું ઐક્ય થઇ શકે પણ સર્વથા ઐક્યનો અસંભવ છે, ગમે તે દેશમાં, ગમે તે ધર્મમાં, ગમે તે કાલમાં, ગમે તે જાતિમાં, ગમે તે ભાવમાં, ગમે તે ઉપાન્તરે જૂનાઓ અને નવીનો એ બે પક્ષોનું ગૌણ મુખ્યરૂપે ભિન્નપણે અસ્તિત્વ રહેવાનું. આચારો, વિચારોમાં અનેક નામે અને રૂપાંતરે બન્નેપક્ષ રહેવાના. સ્યાદ્વાદ જ્ઞાનીઓ દ્રવ્ય, ક્ષેત્રકાલ અને ભાવથી બન્નેનું કવચિત્ ઐક્ય કરી શકે છે.

× × × ×

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે આપેલો ઉપદેશ.

ग्राह्यं हितमपि बाला दालापैर्दुर्जनस्य न द्वेष्यम् ।
त्यक्तव्या च पराशा, पाशा इव संगमा ज्ञेयाः ॥ ४० ॥
॥ अ. सार. अनुभवाधिकार ॥

આત્માર્થી જનોએ બાળક થકી પણ હિત ગ્રહણ કરવું. પોતાનું આત્મહિત થાય એવું વચન કદાપિ બાળક કહે તો તેનું વચન પણ ગ્રહણ કરવું. સત્યહિતનો ભંડાર આખા જગત્માં ભર્યો છે. આપણે પોતાની દૃષ્ટિના અનુસારે હિતને દેખી શકીએ છીએ. આત્માનું હિત થાય તે જ માર્ગ ગ્રહણ કરવા માટે આપણને મનુષ્ય ભવ મળ્યો છે. દુનિયામાં નામરૂપથી હિત નથી. અજ્ઞજીવોની દૃષ્ટિએ જે હિત છે તે જ્ઞાનીઓની દૃષ્ટિમાં અહિત જણાય છે. દ્રવ્યહિત, ભાવહિત, વ્યવહારહિત, નિશ્ચયહિત, લૌકિકહિત, લોકોત્તરહિત, નિમિત્તહિત, ઉપાદાનહિત વગેરે અનેક પ્રકારે હિત છે. સદ્ચિદ્ અને આનન્દ સ્વભાવથી વા જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રથી હિત અભિન્ન છે, એવું હિત ગમે ત્યાંથી લેવું. પોતાના આત્માને હિતમય જાણ્યા વા દેખ્યા વિના સર્વનું ખરૂં હિત, અનેક અપેક્ષાથી દેખી શકાતું નથી, અને કરી શકાતું નથી, દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ આત્મદ્રવ્ય તેજ હિતરૂપ છે, અને પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ આત્માના ગુણો તે હિતરૂપ છે. આત્મામાં તિરોભાવે રહેલા હિતને પ્રગટાવવાની જરૂર છે. આત્મહિતનો આવિર્ભાવ કરવા માટે અનેક નિમિત્ત કારણો અવલંબવાં અને આત્માનું હિત કરવું. આ પ્રમાણે યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે સૂચના કરી છે. દુર્જનોના આલાપો વડે કદિ દ્વેષ ન કરવો જોઇએ. દુર્જનો પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્ત્યા કરે છે. તેઓના ઉપર દ્વેષ કરવાથી તેઓ સુધરતા નથી, પરન્તુ દ્વેષ કરવાથી પોતાના આત્માનું અહિત થાય છે એતો અનુભવથી જોતાં સર્વને સત્ય જણાય છે. પ્રકાશનો પ્રતિપક્ષી અન્ધકાર તેમજ જ્યાં ત્યાં સજ્જનોના પ્રતિપક્ષી દુર્જનો હોય છે. દુર્જનો કદિ કોઇનું સારૂં સહન કરી શકતા નથી. તેઓનો સ્વભાવ કાગડાની પેઠે દોષરૂપી ચાંદા શોધવાનો હોય છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે અધ્યાત્મમાં પ્રવેશ કરનારાઓને શિખામણ આપી છે કે અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓએ દુર્જનોના આલાપોવડે તેઓનાપર દ્વેષ ન કરવો. ઉપાધ્યાયના સામા પણ દુર્જનો હતા. તેઓએ દુર્જનોના ઉપર દ્વેષ કર્યો નથી તે પ્રમાણે વર્તીને તેઓએ આપણને ભવિષ્ય વારસો આવી ઉત્તમ શિખામણનો આપી ગયા છે, ઉપાધ્યાય કથે છે કે સત્ય

વચનો વદવાં, પ્રિય પ્રથ્ય અને તથ્ય વડે યુક્ત એવાં સત્ય વચનો બોલવાં, આગમોમાં સત્યવચનો કેવી રીતે વદવાં તેનું સારી રીતે સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. પાશલાઓની પેઠે પારકી આશાઓ અને સંગમો જાણવા. પારકી આશાઓ એજ બંધન છે **परकी आशा सदा निराशा, ए है जग जन पाशा; ते काटनकुं करो अभ्यासा, लहो सदा सुखवासा. आप स्वभावमां रे अवधु सदा मगनमें रहेना ॥**

× × ×

સમ્યગ્ દર્શન અને સમ્યગ્ જ્ઞાનની સાથે વિરતિરૂપ ચારિત્ર ઉત્પન્ન થઇ શકે અને ઉત્પન્ન ન પણ થઇ શકે. સમ્યકત્વની સાથે કોઇને યુગપત્ ચારિત્ર ઉત્પન્ન થાય છે. સમ્યગ્ દર્શનનું એટલું બળ છે કે તે વસ્તુને વસ્તુ પણે જણાવે છે, અને આત્મા પર પૂર્ણ પ્રેમ ઉપજાવે છે. સમ્યગ્ ચારિત્યની પ્રાપ્તિ તો સમ્યગ્ દર્શનપર આધાર રાખે છે. જિનવરવાણી સાંભળવાની પૂર્ણ રૂચિવાળા જીવને સમ્યકત્વ હોય છે, જે જીવો સમ્યક્ત ગુણવંત હોય છે, પણ વિરતિપણું પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી, તે જીવો અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જાણવા. સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવને દેશવિરતિ વા સર્વવિરતિ ચારિત્યપર પૂર્ણ રૂચિ હોય છે, પણ જ્યાં સુધી તેઓને ચારિત્રમોહનો ઉદય હોય છે, ત્યાં સુધી તેઓ વિરતિપણું અંગીકાર કરી શકતા નથી. જાણે પણ ન કરી શકે, જાણે પણ તે પ્રમાણે ન વર્તી શકે એવી અવિરતિ સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવની દશા હોય છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો દેવગુરૂની સેવા–ભક્તિમાં પૂર્ણ રંગી હોય છે. સમ્યકત્વ ગુણવંતો પોતાનામાં જે ગુણ ન હોય તેની બડાઇ હાંકતા નથી. સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવો અવિરતિપણું સેવે છે પણ અન્તરથી તેઓ અવિરતિપણામાં ધર્મ માનતા નથી તેથી તેઓની પરિણતિમાં લુખાશ રહે છે. સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવો ચારિત્રમોહના ક્ષયોપશમે વિરતિપણું અંગીકાર કરે છે, અને પુનઃ ચારિત્ર મોહના ઉદયે વિરતિપણાથી પડે છે તો પણ તેઓની સમ્યગ્ દૃષ્ટિ હોવાથી પુનઃ નંદિષેણ અને આદ્રકુમારની પેઠે પુનઃ વિરતિપણામાં ચઢે છે. કોઇ સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવ વિરતિપણાથી પડતો હોય તો તેને પુન વિરતિપણામાં લાવવા પ્રયત્ન કરવો પણ તેને ધિક્કારવો નહિ. સમ્યકત્વ અને ચારિત્રથી પડતા જીવોને પાડવામાં જેઓ નિમિત્ત કારણ થાય છે, તેઓ દર્શન મોહનીય અને ચારિત્ર

મોહનીય કર્મ બાંધે છે. જેને સમ્યકત્વાદિ એક ગુણનો લાખમો ભાગ ખીલ્યો હોય તેવા એક જીવ દેખીને પણ પ્રમોદભાવ ધારણ કરવો, અને તેને આગળના ગુણો ખીલે એવી સાહાય્ય આપવા તૈયાર સદાકાલ રહેવું એ સમ્યગ્દષ્ટિજીવોનું લક્ષણ છે. વ્યવહાર સમ્યકત્વ સમ્મુખ થનાર એવા માર્ગાનુસારી જીવોને પણ ગુણો ખીલે એવા સર્વ માર્ગો બતાવવા અને સાહાય્ય કરવી એ સમ્યગ્ દષ્ટિનો વૈયાવચ્ચગુણ અવબોધવો.

× × × ×

મોહની વાસનાઓનો જ્યાં ક્ષય થાય છે એ ભાવતપ છે. **इच्छा रोधे संवरी, परिणति समता योगे रे; तप ते एहि ज आत्मा, वर्ते निज गुण भोगे रे. वीर ॥** ઇચ્છાઓનો રોધ કરીને સમતા ભાવની પરિણતિવડે આત્મગુણોનો ભોગ કરવો એજ **भावतप** અવબોધવું. માસ માસની તપશ્ચર્યા કરનારાઓના હૃદયમાં ભાવતપના ઉપયોગ વિના કીર્ત્તિલોભ નામ. આદિ અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ સૂક્ષ્મરૂપે હયાતી ધરાવે છે, અને તે કારણ સામગ્રી મળે બહિર્માં પણ કાયા દ્વારા દેખાવ આપે છે. પરમક્ષમાને પ્રાપ્ત કર્યા વિના તપનું અજીરણ જે ક્રોધ તેનો ક્ષય થતો નથી. કામાદિ વાસનાઓ એટલી બધી સૂક્ષ્મ છે કે તે આત્મજ્ઞાન, ધ્યાન, વૈરાગ્યના પરિપૂર્ણ જોર વિના પાછી હઠીને ક્ષય પામી શકતી નથી. મોહની વાસનાઓ-ઇચ્છાઓને હઠાવવા માટે પ્રથમ તો તત્સંબંધી વિચાર થાય છે, અને પશ્ચાત્ તેનું જોર હઠાવવા માટે ક્રિયા વા ચારિત્ર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. જ્ઞાનની સાથેજ વિરતિ રૂપ ચારિત્ર્ય ઉત્પન્ન થાય એવો નિયમ નથી. આત્મજ્ઞાન થયા બાદ મોહની રતિથી એકદમ વિરામ પામી શકાય એવો નિયમ નથી. આત્મજ્ઞાન પામ્યા પશ્ચાત્ મોહની સાથે યુદ્ધ કરવું પડે છે. આત્મવીર્ય પ્રગટ થાય એવો ઉત્સાહ પ્રગટાવવાનાં ચારે તરફથી સાધનો પ્રાપ્ત થાય છે, તો મોહનીય પ્રકૃતિયોની અંશે અંશે ક્ષીણતા કરવા તરફ પ્રવૃત્તિ થાય છે. આત્માનો ઉત્સાહગુણ પ્રકટી નિકળે છે ત્યારે નામ, રૂપ, કામાદિવાસનાઓની રતિમાંથી અમુક અમુક અંશે વિરમવાનું થાય છે. પૂર્વ ભવના અભ્યાસ વિના ચારિત્ર મોહનીયનો એકદમ નાશ કરી દેવો એ કાંઇ બની શકે તેમ નથી. આત્મામાં પૂર્ણ મન લાગ્યા વિના મોહક્ષીણતા થતી નથી. આત્મજ્ઞાનના જેમ જેમ દૃઢસંસ્કાર પડતા જાય છે, તેમ તેમ નામ, કામ, રૂપાદિના સંસ્કારો કે જે અનાદિકાલથી

આત્માની સાથે પરિણમેલા છે, તેઓનો ક્ષય થવા માંડે છે. મોહનીય પ્રકૃતિયોનું જોર હઠાવવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, તે પ્રકૃતિયોને ઉપશમાવવામાં આવે છે પણ નિકાચિત કર્મપ્રકૃતિયોનું જોર પ્રગટી નીકળે છે કે તો આત્મામાં મોહ પરિણામ ઉદ્ભવે છે, તેના સામું તેના કરતાં વિશેષ આત્મવીર્ય નથી હોતું તો પાછું પડવાનું થાય છે. મોહ પરિણામથી કોઇ સમયે પાછું હઠવાનું થાય છે અને પુનઃ મોહનો ઉદય નરમ થતાં પુનઃ આત્માનું બળ વધે છે, અને કર્મની પ્રકૃતિયોને હઠાવી શકવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે પાછું પડવું એમ ચઢવું એમ થતાં થતાં અન્તે મોહ ટળે છે, અને તેમજ આત્માના શુદ્ધ પરિણામની વૃદ્ધિ થાય છે. ભાવતપમાં આવું મોહયુદ્ધ થયા કરે છે અને સર્વ પ્રકારની ઇચ્છાઓનો રોધ થાય છે. દ્રવ્યતપ કરીને સર્વેચ્છાઓના રોધરૂપ ભાવતપનું લક્ષ રાખવું અને તે પ્રમાણે વર્તવું એજ હિતકર છે.

× × × ×

આર્યોનો પ્રેમ.

આર્યોમાં પૂર્વે અપૂર્વ પ્રેમ હતો. આર્યોમાં અદ્યપર્યન્ત અતિથિ સત્કાર જે કંઇ દેખવામાં આવે છે તેમાં શુદ્ધપ્રેમની ઝાંખી અવબોધાય છે. જેના પર પોતાનો પ્રેમ હોય છે તેનું રક્ષણ કરવા તૈયાર થઇ શકાય છે. ક્રૂર એવો સિંહ પોતાનાં બચ્ચાંઓનું પ્રેમથી રક્ષણ કરે છે. જો પોતાનાં બચ્ચાંની પેઠે અન્ય પશુઓ પર તેનો પ્રેમવર્તે તો અન્ય પશુઓ વગેરેનું ભક્ષણ કરવા પ્રવૃત્તિ કરી શકે નહિ. જંગલી મનુષ્યો અન્ય પ્રાણીઓને મારી નાખે છે પણ પોતાના કુટુંબનું પ્રેમના લીધે રક્ષણ કરે છે. જે દેશનો વા જે જાતનો પ્રેમ હોય છે તે દેશ વા જાતનું રક્ષણ કરવા પ્રવૃત્તિ થાય છે. જેના પર પ્રેમ હોય છે તેના સંબંધી જેટલું બને તેટલું કરવામાં આવે છે. પોતાના આત્માનો પ્રેમ હોય છે તેવો સર્વ જીવો પર જો પ્રેમ પ્રગટી જાય તો કોઇનું અશુભ કરવાને માટે મન, વચન અને કાયાથી પ્રવૃત્તિ થઇ શકે નહિ. સર્વ જગત્‌ને પોતાના પ્રેમમાં વિલસતું દેખવામાં જ્યારે આવે છે, ત્યારે સર્વવ્યાપી પ્રેમ થયો એમ અનુભવી શકાય છે અને એવા સર્વ વ્યાપીપ્રેમથી પોતાના આત્મામાં દયાનો સાગર જે ઉલ્લસે છે તે સ્વયં આત્મા અનુભવી શકે છે. પ્રેમ સૂક્ષ્મ છે, તે આત્મામાં રહે છે, સર્વવ્યાપી

પ્રેમ થવો એ આત્મજ્ઞાન વિના બની શકતું નથી. આત્મજ્ઞાનથી સર્વ જીવો પર પોતાના આત્માની પેઠે પ્રેમ લાગણી રહે છે. આવી પ્રેમ લાગણીમાં જગત્નો ઉદ્ધાર કરવાનો મનોરથ પ્રગટે છે, અને તેથી આત્મા સર્વ જીવોને શાસન-રસિક બનાવવાની ભાવનાવડે તીર્થંકરનામ કર્મ બાંધે છે. ધર્મસ્નેહનો પ્રશસ્ય પ્રેમમાં સમાવેશ થાય છે. સર્વવ્યાપી પ્રેમ કરવો એ કાંઇ સામાન્ય વાત નથી. અનેક પ્રકારના સ્વાર્થો, ક્રોધ, અહંકારહિંસા, પરિણામ અને અસત્ય વચન આદિનો નાશ જે જે અંશે થશે થતો જાય છે, તે તે અંશે શુદ્ધ પ્રેમ વધતો જાય છે. જગત્ના સર્વ જીવોને સંતાપવા નહિ, તેમનું રક્ષણ કરવું ઇત્યાદિ માટે શુદ્ધપ્રેમને ખીલવવો જોઇએ. **નામ અને રૂપમાંથી અહં-વૃત્તિની વાસના ટળ્યાબાદ વિશુદ્ધ પ્રેમનો અંશ ખીલવા માંડે છે.** આત્માનો શુદ્ધ પ્રેમ ખરેખર આત્માને પરમાત્મપદમાં સ્થાપન કરવા સમર્થ થાય છે. સેવા, ભક્તિ, ઉપાસના વગેરેમાં શુદ્ધપ્રેમ હોય છે. સેવા ભક્તિ વગેરેની મહત્તા આંકી શકાય છે. સ્વાર્થ, વિષય, રાગ જેમાં નથી એવો શુદ્ધ પ્રેમ ખરેખર આત્માની જ્ઞાનદશા ઉપર આધાર રાખે છે. દુનિયા ખરા શુદ્ધ પ્રેમવડે વર્તે તો તેની સ્થિતિ બદલાઇ જાય. શુદ્ધપ્રેમનો જે હૃદયમાં આવિર્ભાવ થાય છે તે હૃદય ખરેખર પ્રભુની પ્રાપ્તિ કરવા સમર્થ બને છે.

× × × ×

પ્રવૃત્તિ.

પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં પ્રવેશ કરનારે જ્ઞાન માર્ગનું પૂર્ણ જ્ઞાન કરવું જોઇએ. કારણ કે જ્ઞાન યોગી વિનાનો કર્મયોગી પોતાનો અધિકાર અવબોધી શકતો નથી, અને કર્મોમાં નિર્લેપ રહી શકતો નથી. જ્ઞાનયોગી **कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन** એ વાકયના પરિપૂર્ણ સાપેક્ષ ભાવને સમજીને તે પ્રમાણે કર્મોમાં અર્થાત્ સ્વાધિકાર કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે. જ્ઞાનયોગી કર્મયોગને આદરતો છતો અજ્ઞાનીઓ કરતાં અનન્તગણે દરજ્જે ઉત્તમ રહી શકે છે. જ્ઞાનયોગી સાધ્યદષ્ટિને પામેલો હોવાથી તે કદાપિ કર્મયોગની પ્રવૃત્તિમાં રાગ દ્વેષના પરિણામને કદાપિ પામે તો પણ અજ્ઞાનીઓ કરતાં તે અનન્તગુણ ઉત્તમ છે; કારણ કે જ્ઞાનીના મનમાં તેની દાઝ રહે છે, અને રાગ, દ્વેષના પરિણામને તે ઉત્તમ માનતો નથી. અને તેને હઠાવવા પ્રયત્ન કરી

શકે છે. જ્ઞાનયોગી આંધળો ન હોવાથી તે જે કંઇ દેખે છે વા જે કંઇ કરે છે તેમાં સાપેક્ષદષ્ટિ હોવાથી સમ્યકત્વદષ્ટિની બ્હાર્ તે ગમન કરતો નથી. આગમોનો શ્રદ્ધાપૂર્વક અને ગુરૂગમપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાનયોગી થવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. યોગશાસ્ત્રોનો સ્યાદ્વાદદષ્ટિથી અભ્યાસ કર્યા બાદ અને તેનું ઘણું મનન કર્યાબાદ આચારમાં મૂકીને, અનુભવજ્ઞાન પ્રદેશમાં ગમન કરવાથી જ્ઞાનયોગીનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આવા પ્રકારનો જ્ઞાનયોગ પ્રાપ્ત કર્યા વિના કર્મયોગના ઉપદેશમાં અજ્ઞાની ગોટાળો વાળે છે અને જીવોની યોગ્યતા, અધિકાર વિના કર્મયોગનો ઉપદેશ કરીને દૈશિક, સામાજીક, વ્યાવહારિક, નૈતિક, ધાર્મિક અધિકાર પરત્વે રચાયલા કર્મયોગની અવ્યવસ્થા કરીને જગત્માં કર્મયોગની યોજનાને છિન્નભિન્ન કરી દેછે. કર્મયોગનું પરિપૂર્ણ અધિકાર પરત્વે સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ જ્યાં સુધી સમજી ન શકાય, ત્યાં સુધી જ્ઞાનયોગીપણું પ્રાપ્ત થયું એમ કહી શકાય નહિ. જગત્માં દરેક કર્મયોગના વિષયોની અધિકારપરત્વે જીવોની અપેક્ષાએ સમ્યગ્તરતમતા ન અવબોધી શકાય, ત્યાં સુધી ક્રિયા વા કર્મયોગને જાણવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો એમ વ્યાવહારિકદષ્ટિએ, સામાજીકદષ્ટિએ રાષ્ટ્રિયદષ્ટિએ, નયદષ્ટિએ, ગાર્હસ્થ્યદષ્ટિએ અને સાધુધર્મદષ્ટિએ કથી શકાય નહિ. સર્વદષ્ટિની અપેક્ષાઓને કર્મયોગમાં ઉતારીને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ અને અધિકારપરત્વે હાનિવૃદ્ધિની તરતમતા સમજી શકાય, ત્યારે જ્ઞાનયોગી થવાને લાયક મનુષ્ય બની શકે છે. તથા તે ક્રિયા વા કર્મયોગનો ઉપદેશ દેશકાલને અનુસરી આપવા સમર્થ બની શકે છે દેશ, કાલ, વય, શક્તિ, વિચાર, ભાવ અધિકારનો અન્ય મનુષ્યોની સ્થિતિને અનુસરીને કર્મ યાને ક્રિયાયોગના અધિકારનો નિર્ણય કરવાની શક્તિ ન આવે ત્યાં સુધી કર્મયોગનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું એમ કથી શકાય નહિ. કર્મયોગનો પ્રકાશ કરનાર એવું કર્મયોગનું જ્ઞાન એટલું બધું છે કે જ્ઞાનીઓના હૃદયમાં જેટલું છે તેટલું પુસ્તકોમાં લખી શકાયું નથી. કર્મયોગનું જ્ઞાન કરનાર જ્ઞાન યોગી બની શકે છે, અને તે સ્વપરનું કલ્યાણ કરી શકે છે. કર્મયોગનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કરનારા વિદ્વાનોની સભા મળીને કર્મયોગના અધિકારનો વ્યક્તિ પરત્વે નિર્ણય કરી શકે છે, વા પરિપૂર્ણ જ્ઞાનયોગી કર્મનો અધિકાર પરત્વે નિર્ણય કરી શકે છે, તે વિના કર્મયોગનો ઉપદેશ દેનારા અજ્ઞાનીઓ કર્મમાર્ગની અર્થાત્ ક્રિયામાર્ગની અવ્યવસ્થા કરી શકે છે.

× × × ×

એકસરખા વિચારોનું બલ.

એકસરખા વિચારવાળા બે મનુષ્યો ભેગા થવાથી અગીયાર મનુષ્યો જેટલું બળ પ્રાપ્ત થાય છે. એક સરખા વિચારવાળા ત્રણ મનુષ્યોથી એકસોને અગીયાર મનુષ્યો જેટલું બળ કરી શકાય છે. એકસરખા વિચારવાળા હજારો મનુષ્યો ભિન્ન ભિન્ન હોય અને તેઓ ભેગા ના મળે તો તેઓનાથી એક સરખા વિચારવાળા છતાં મોટું કાર્ય કરી શકાતું નથી. પરસ્પર અંકોડા ભેગા મળે તો સાંકળ બની શકે છે અને તેથી હાથીને પણ બાંધી શકાય છે. જગતમાં શુભમાર્ગના સેવકોએ એકસરખા શુભવિચારવાળા મનુષ્યોને એકઠા કરીને તેઓનાવડે મહાશુભકાર્યો સાધી શકાય એવો ઉપાય આદરવો જોઇએ. એકડા પછી એકડો મૂકવામાં આવે તો અગિયાર થાય તેમ એક વિચારવાળા મનુષ્ય સાથે અન્ય તેના સરખા વિચારવાળો મનુષ્ય જોડાય તો અગિયાર જેટલું બળ કરી શકે. જે ધર્મી મનુષ્ય એકલો હોવા છતાં પોતાના સરખો બીજાને કરે છે તો તે અગિયારના જેટલું બળ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પોતાના સરખા વિચારવાળા સેંકડો મનુષ્યો ભેગા કરીને યોજનાવડે બંધારણપૂર્વક વ્યવસ્થિત રીતિએ કાર્ય કરવામાં આવે તો આખી દુનિયામાં તેની અસર થાય. ધર્મી મનુષ્યોએ પોતાના વિચારોનો ફેલાવો કરવાને પોતાના સરખા ધર્મવિચારવાળાઓને પોતાના કાર્યમાં સામેલ કરવા કે જેથી ધાર્યા કરતાં ઘણું થઇ શકશે. શ્રીવીરપ્રભુએ ચતુર્વિધ સંઘની રચના કરીને પોતાના બોધને ભારતમાં ગંગા નદીની પેઠે સદા વહેતો કર્યો છે. પોતાનો ધર્મવિચાર દુનિયામાં ન મરી જાય તે માટે સદ્વિચારોને ફેલાવીને અન્ય મનુષ્યોને પોતાના સરખા બનાવવા જોઇએ અને તેઓની સદા ભવિષ્યમાં પરંપરા ચાલે એવી વ્યવસ્થા કરવી જોઇએ, આવી વ્યવસ્થાનો વ્યવહાર ખરેખર ઉત્તમ છે, અને તે દુનયાને ઉત્તમ લાભ આપવા સમર્થ બને છે. દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા અને સમયજ્ઞદક્ષજ્ઞાનીને આ પ્રમાણે સુજ પડે છે અને તે વીતરાગ ધર્મની સેવા કરે છે.

× × × ×

નિયમસર કાર્ય કરવાની શક્તિ.

વખતનો સદુપયોગ કરવો અને વખતની કિમ્મત સમજવી એવો જેનો નિશ્ચય થયો હોય છે મનુષ્ય પોતાનું જીવન સુધારવા સમર્થ બને છે. નકામા બેસી રહેવું, વખતની કિમ્મત ન સમજવી એજ પોતાની અવનતિનું મૂળ કારણ છે. કંઇ પણ જોવું અને કંઇ પણ નવું જ્ઞાન મેળવવું એજ પોતાની ઉન્નતિ કરવાનું મૂળ કારણ છે. **નકામું બેસી રહેવું એ પોતાના આત્માને કેદમાં નાખવા બરોબર છે.** નિયમિત, વખતસર અને વ્યવસ્થાપૂર્વક કામ કરતાં ટેવ પાડવી એજ ઉદયની નિસ્સરણીનું અવલંબન છે. **કોઇ પણ મનુષ્યના કાર્યમાં વિઘ્ન નાખવું, અને તેની પાસે નકામા બેસી રહેવું એજ પડતીનું કારણ** છે. પોતાની શક્તિ અને વિવેકથી દરરોજ પોતાને અને પરને લાભ થાય એવી રીતે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. નકામા બેસી રહેવાથી પોતાની શક્તિ કટાઇ જાય છે, અને ભાગ્ય દેવીનો શાપ વેઠવો પડે છે. પોતાને મળેલી સર્વ સામગ્રીવડે વખતસર કાર્ય કરવાની વ્યવસ્થા રાખનાર મનુષ્ય પોતાની ઉન્નતિને વધારીને અન્યોને આદર્શરૂપ બને છે. કોઇ મનુષ્યને મળવું હોય તો પણ તેના કાર્યક્રમની વ્યવસ્થામાં હાનિ ન થાય અને તેથી અવિવેકી ન બનવું પડે તેનો પ્રથમ વિચાર કરવો. કોઇની પાસે જતાં પહેલાં તે શું કામ કરે છે, તેને મળવાથી તેના કાર્યને હાનિ પહોંચે છે, કેમ ? અને તેની મરજી છે કે કેમ ? તેની પ્રથમથી પૃચ્છા કરીને પશ્ચાત્ તેની પાસે બેસવું. ઇંગ્લાંડ અને અમેરિકાના લોકો વખતનો ઉપયોગ અને કાર્ય કરવાની નિયમિત સ્થિતિને એક મહાન્ ઇશ્વરીય કાયદો સમજે છે, તેથી તેઓ વ્યવહારિક પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં આગળ પડે છે. ભારતમાં વખતની કિમ્મત અને નિયમિત કાર્ય કરવાના નિયમને એક મહાન્ કાયદો ગણવામાં આવશે અને તે પ્રમાણે આર્યવાસીઓ પ્રવર્તશે, ત્યારે હાલના કરતાં ભારતવાસીઓની ઉત્તમ દશા થવાની. પૂર્વે આર્યદેશમાં ઉપર્યુક્ત નિયમ પ્રમાણે લોકો પ્રવર્તતા હતા. ધર્મિમનુષ્યોએ નિયમસર કાર્ય કરવાની અને તેમાં લક્ષ રાખીને કાર્ય કરવાની પ્રવૃત્તિ રાખવી જોઇએ. પોતાનો ક્ષણ માત્ર પણ સમય નકામો ન જાય એમ ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઇએ.

× × × ×

સદ્ગુણો પર લક્ષ રાખવું.

કોઇની નિન્દા કરવાથી થતી સ્વપરને હાનિ.

કોઇ પણ આત્માની ઉન્નતિ કરવી હોય તો તેનામાં પ્રગટેલા ગુણોનું વર્ણન કરવું પણ તેમાં છતા વા અછતા દુર્ગુણોની નિન્દા કરવી નહિ, તેમજ તેના ઉપર આળ આક્ષેપો કરવા નહિ. **કોઇને અવનતિના ખાડામાં ઉતારવો હોય તો તેના ઉપર આક્ષેપો કરવા એજ બસ છે.** કોઇની નિન્દા કરનાર મહાપાપ કરી શકે છે. લુચ્ચા, બદમાશ, પાખંડી, ધૂર્ત, બેવકૂફ, ઠગારો, કપટી, જૂઠો વગેરે અપશબ્દોથી સામામનુષ્યની જીંદગીને ખરાબ કરી શકાય છે. કોઇ મનુષ્ય પર આક્ષેપ કરવાથી વા તેના સંબંધી ખોટી અફવા ઉડાડવાથી તે મનુષ્ય પૂર્વે તેવો ન હોય તોપણ તેવો પરિપૂર્ણ આત્મબળના અભાવે બની શકે છે. કોઇનામાં જે દોષ ન હોય તેને તે દોષવાળો કહેવાથી મહા અનર્થ થાય છે. જેનામાં દોષ છતો હોય છે તે વડે તેની હેલના કરવાથી તે ધીઠ બની જાય છે. કોઇ પણ મનુષ્યને દોષથી પાછો હઠાવવો હોય તો દોષોથી થતી હાનિનું સ્વરૂપ વર્ણવવું, એમ કરવાથી જેનામાં જે દોષ હોય છે તેને તે દોષનો ત્યાગ કરવાની અભિલાષા પ્રગટ છે. કોઇની મશ્કરી કરવાથી તેને ઘણી હાનિ પહોંચાડી શકાય છે, અને મશ્કરી કરનારના માનસિક વિચારોમાં અશુદ્ધતાનો સંચાર થાય છે. કોઇ મનુષ્યની આડી અવળી ખોટી વાત કરવાથી તેના મનમાં ખરાબ લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે. કોઇના ઉપર આળ ચઢાવવાથી તેની પડતી થાય છે, એટલું નહિ કિન્તુ તેના સમાગમમાં આવનારાઓને પણ તેથી ઘણી હાનિ પહોંચે છે, તેમજ આળ ચઢાવનારમાં ઘણા દુર્ગુણોનો પ્રવેશ થાય છે. આળ ચઢાવનાર મનુષ્ય અન્યોપર જે દૂષણોનો આરોપ દેછે, તેજ દૂષણો તેનામાં પ્રવેશે છે અને તે તથા તેની પાસે આવનારાઓમાં તેવી જાતનાં દૂષણોના સૂક્ષ્મ સંસ્કારો પડે છે, તેમજ તે અવસર પામીને તેઓનામાં સ્થૂળ રૂપે દૂષણો પ્રગટી નીકળે છે. મુનિયોમાં ઉત્તમ સદ્ગુણો હોવા જોઇએ. ગૃહસ્થોમાં ઉત્તમ સદ્ગુણો હોવા જોઇએ. વ્યક્તિ પરત્વે આળ દેઇને દોષોનો કોઇના પર આક્ષેપ કરવો નહિ એજ સજ્જન, જ્ઞાની અને આખીદુનિયાના શુભ સેવકોનું ખાસ કર્તવ્ય છે. પ્રત્યેકમનુષ્યને સારૂં ગમે છે. ગમે તેવો ખરાબ મનુષ્ય હોય પણ તેને સારૂં કહેવામાં આવે તો સારૂં લાગે છે. ગમે તે મનુષ્યમાં દુર્ગુણ હોય તો તેની આગળ તે દુર્ગુણના પ્રતિપક્ષીરૂપ સદ્ગુણનું વર્ણન કરવું. જો તેને સદ્ગુણ પર પ્રેમ

થયો તો તેના પ્રતિપક્ષીરૂપ દુર્ગુણપર અરૂચિ થવાની, અને તેનો ત્યાગ કરવા તે યથાશકિત ઉધમ કરવાનો. દરેકના આત્મામાં સત્તાએ રહેલા ગુણોનું તેની આગળ વર્ણન કરવું એટલે તે સત્તાએ રહેલા ગુણોને પ્રગટાવવા પોતાની શક્તિથી પ્રયત્ન કરવાનો. દુર્ગુણોથી થતી હાનિપર લક્ષ દેવું પણ દુર્ગુણધારક આત્માપર મૈત્રીભાવના અને કરૂણાભાવના તથા કુટુંબભાવના ધારણ કરવી.

× × × ×

સ્વાશ્રય.

ગમે તેવા વિપત્તિના સંયોગોમાં પણ ઉત્સાહ—ધૈર્યથી સ્વાશ્રયી બની આનન્દી રહેવું એજ ઉચ્ચજીવનનું કર્તવ્ય છે. પોતાના આત્માને શોક, ભય, દીનતા આદિ અશુભ વિચારોથી બંધનમાં કદી નાખવો ન જોઇએ. ઉંઘ પશ્ચાત્ જાગૃતિ આવે છે તેમજ વિપત્તિયો—ઉપસર્ગો પશ્ચાત્ પ્રગતિનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. મૂંગા મોઢે પોતાનું શુભ કાર્ય કર્યા કરવું એજ ફત્તેહનો મૂળ મંત્ર છે. વિદ્વાન્ થવું એ જુદી વાત છે અને ધૈર્યવાન થવું એ વાત જુદીજ છે. વિદ્વાન્ કરતાં ધૈર્યવાન આગળ આવે છે. મહાત્માઓને સત્યનો પ્રચાર કરતાં અને સત્યમાં દુનિયાને ચલાવતાં અનેક દુઃખો આવી પડે છે. શ્રીમદ્યશોવિજયજીઉપાધ્યાયને સત્યનો ઉપદેશ દેતાં અને સત્ય લખતાં ઘણું ખમવું પડયું છે. શ્રીમદ્આત્મારામજી મહારાજને પણ ઘણી ઉપાધિ વેઠવી પડી હતી. તેમજ હાલ પણ તે પ્રમાણે ઉપાધિયો, પરિષહો આવી પડે છે, અને વિચારભેદે અસહિષ્ણુતાથી અનેક મનુષ્યો તરફથી ઘણું સહેવું પડે એ બનવા યોગ્ય છે. શ્રીમદ્હેમચન્દ્રાચાર્યે જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવા માટે ઘણું સહ્યું છે. શ્રીઆનન્દવિમલસૂરિએ ધૈર્ય રાખીને ધર્મનો પ્રચાર કરવા ઘણું સહ્યું છે. શ્રીસત્યવિજયપન્યાસે ક્રિયોદ્ધાર કરતાં ઘણું સહ્યું છે. શ્રીહરિભદ્રસૂરિ મહારાજે પણ ધર્મનો ઉપદેશ દેતાં ઘણું સહ્યુ છે. શ્રીનેમિસાગરજીમહારાજે અને શ્રીરવીસાગરજીમહારાજે શિથિલાચારનો નાશ કરવામાં ઘણા પરિષહો સહ્યાં છે. શ્રીમદ્જિનદત્તસૂરિએ અને શ્રીમદ્દેવચંદ્રજીએ પણ ધર્મનો પ્રચાર કરતાં ઘણાં દુઃખો સહ્યાં છે. કુમારપાલ રાજાએ ધ્યાત્મા-

વસ્થામાં અનેક ઉપસર્ગો સહન કર્યા હતા. શ્રીમદ્‌જગચ્ચન્દ્રને પણ ઉપાધિયો નડી હતી. લેખકો, વક્તાઓ, લડવૈયાઓના શિરે અનેક દુઃખો સહન કરવાનાં લખાયાં છે. **પોતાના સદ્વિચારોથી વિરૂદ્ધ બોલવાથી આત્માની લઘુતા કરી શકાય છે, અને તેથી પોતાનું હૃદય પોતાને ડંખે છે.** સદ્વિચારો ફેલાવતાં વિપત્તિયો વેઠવી પડે તે સારી પણ અસદ્‌વિચારોથી માન થાય તે ખોટું. પોતાના કર્તવ્યમાં ધૈર્ય ખંત અને ઉત્સાહ રાખીને આગળનો માર્ગ ખુલ્લો કરવાનો છે.

× × × ×

આર્યાવર્તમાં શ્રીમહાવીરપ્રભુએ જૈનધર્મનાં બીજો વાવ્યાં છે, તેનો કદી નાશ થનાર નથી. શાન્તિના જમાનામાં તેનો ફેલાવો ઘણો થવાનો છે. શ્રીમહાવીરપ્રભુનો ઉપદેશ આખી દુનિયાના ભલા માટે છે. શ્રીમહાવીરપ્રભુનાં આગમોનું મનુષ્યો વાચન કરે અને પરિપૂર્ણ મનન કરે, તો તેમાંથી તેઓ પોતાની ઉન્નતિનો ખરેખરો માર્ગ શોધી કાઢે. શ્રીમહાવીરપ્રભુની વાણીમાં સત્યનો પ્રકાશ પ્રકાશી રહ્યો છે. જે લોકોએ શ્રીમહાવીરપ્રભુના સિદ્ધાંતોનો વિચાર કર્યો નથી, તેઓ ગમેતેવા અભિપ્રાય બાંધે તો તેમાં તેઓ સત્ય ખેંચી શકે નહિ. આખી દુનિયાને સત્વગુણી બનાવવા માટે શ્રીવીરપ્રભુનાં વચનો ઘણાં ઉપયોગી છે. જે અમને સત્ય લાગે છે તે અમો કહીએ છીએ. ઘણા વર્ષપર્યંત જૈનાગમોનું મનન કરીને આ પ્રમાણે લખવું પડે છે. સાતનયની અપેક્ષાપૂર્વક શ્રીમહાવીરપ્રભુનો ઉપદેશ સમજવામાં આવે તો વિશાલ દૃષ્ટિનાં દ્વાર ખુલ્લાં થાય છે. એમ લખવામાં આવે છે. ઘરની બારીના એક કાણામાંથી દેખનારને આકાશનો થોડો ભાગ જણાશે. સંકુચિત દૃષ્ટિવાળા એકનયની અપેક્ષાએ ધર્મની દુંકીટચ વ્યાખ્યા કરે છે. ચોગાનમાં વા પર્વતનીટોચ ઉપર ઉભા રહીને આકાશને દેખનારાઓ આકાશની મહત્તા કેટલી છે તે બરાબર અવબોધી શકે છે. તે પ્રમાણે સાતનયોની અપેક્ષા આદિવડે ધર્મનું સ્વરૂપ જાણનારાઓ ખરા ધર્મની મહત્તા અવબોધીને વિશાલ દૃષ્ટિમાં આકાશની પેઠે વિશાલતા અનુભવી શકે છે. શ્રીવીરપ્રભુએ સાતનયોની અપેક્ષાએ વા અસંખ્યનયોની અપેક્ષાએ ધર્મની વ્યાખ્યા સમજાવીને દુનિયાને ક્લેશ મુક્ત કરવા અમૂલ્ય ઉપદેશ આપ્યો છે. હે વીરપ્રભો ! ! ! મને જે કંઇ સત્ય

સમજાયું છે અને મારો આત્મા ધર્મમાર્ગ તરફ વળ્યો છે, અને મારો આત્મા સહજ સુખ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે તેમજ દુર્ગુણોનો નાશ કરવા માટે અને સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે જે જે અંશે પ્રયત્ન કરે છે તે સર્વ તારીવાણીના પ્રતાપેજ.

× × × ×

કાળ ખરાબ આવવા લાગ્યો. મનુષ્યોમાં ગુણો ઓછા થવા લાગ્યા. જેવી ભવિતવ્યતા હોય તેવું બને છે. જીવોએ જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તેવું તેમને સુજે છે. આવા વિચારો કરવાથી પુરૂષાર્થનો સદુપયોગ થતો નથી, અને પોતાનું તથા પરનું કલ્યાણ કરવા પ્રવૃત્તિ થતી નથી. ઉદ્યમને આગળ કરીને અન્તે પરંપરાએ ચાલવાની જરૂર છે. ઉદ્યમથી સારૂં થઇ શકે છે. ઉદ્યમ એ વ્યવહાર છે. ઉદ્યમની અવગણના કરતાં જૈનશાસનની પડતી થાય છે. ઉદ્યમનો તિરસ્કાર કરવો એ પોતાના પગપર કુહાડો મૂકવા બરોબર છે. ભાવીના ઉદરમાં શું ભર્યું છે તે ઉદ્યમથી જણાય છે. **દરેક મનુષ્યોને પોતે સુધરીને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરો.** દરેક મનુષ્યને સદ્ગુણો તરફ લાવવા પ્રયત્ન કરવાથી થોડા ઘણા અંશે વિજય મળ્યા વિના રહેનાર નથી. **હું જે જે કરૂં છું તેનું ફળ મળો વા ન મળો પરન્તુ મારા અધિકાર પ્રમાણે મારે કાર્ય કરવુંજ જોઇએ એવો નિષ્કામ કર્મયોગીનો મંત્ર દરેકના કાનમાં ફુંકાવો જોઇએ.** જગત્પ્રતિ, જૈનશાસન પ્રતિ જે જે ફરજો અદા કરવાને હું સ્વજનપક્ષે છું, તે ફરજો પ્રમાણે મારે પ્રવર્તવું જોઇએ એમ દરેકે ધારવું જોઇએ. આ પ્રમાણે વર્તવાથી પોતાના અધિકારની સફળતા થાય છે અને દુનિયાને ગુણો આપવામાં પોતાની ફરજ અદા કરેલી ગણાય છે. દુનિયા પોતાના પ્રતિ કેવા વિચારો ધરાવે છે એનો ખ્યાલ કદિ કરવો નહિં. જો એવા ખ્યાલમાં લક્ષ અપાશે તો પોતાના અધિકાર પરત્વે કરવાના કાર્યથી પરાઙ્મુખ થવું પડશે. પોતાને દુનિયા પ્રતિ શું કર્તવ્ય છે એટલું લક્ષ રાખીને ઉદ્યમવડે પોતાની ફરજો અદા કરવી. ઉદ્યમ એ પોતાનું જીવન છે. સદુદ્યમ એ દુનિયાની ઉન્નતિ માટે પરમાત્માનો સંદેશો છે. **અગડેલી દુનિયામાં પણ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે સુકાર્યો કરવાં એજ નિષ્કામ કર્મયોગીની ઉત્તમદશા છે.** કાળને ઉદ્યમથી પોતાના માટે શુભ બનાવવો એ પોતાના હાથમાં છે. ઉદ્યમવાદને આગળ કરીને ચાલનારા મહાત્મા-

ઓથી એકવીશ હજાર વર્ષપર્યન્ત જૈનધર્મ ટકી રહેશે. જૈનધર્મમાં ત્રેવીસ ઉદય અને બે હજાર ને ચાર યુગપ્રધાનો થવાના છે તોપણ સુપુરુષાર્થને આગળ કરીને ચાલનારા મનુષ્યોના કર્તવ્યનું ફળ અવબોધવું.

× × × ×

વીરપ્રભો! ત્હારા શાસનમાં હાલ ઘણા મતભેદ પડી ગયા છે. હે પ્રભો! હાલમાં કંઇ શાસનમાં કુસંપનો અગ્નિ પ્રજ્વલિત થાય તેમ લાગે છે. જૈન સંઘમાં હાલ શાન્તિના વિચારો ફેલાવે એવા મહાપુરુષોની ખામી દેખાય છે. શ્વેતાંબરજૈનકોમમાં હાલ કુસંપનાં બીજ વવાય છે. વ્યક્તિદ્વેષ, ઈર્ષ્યા અને સંકુચિત દૃષ્ટિથી કેટલાક સાધુઓ અને શ્રાવકો કષાયની તીવ્ર લાગણીના આવેશમાં આવીને સંઘભેદ વ્યવહારને આદરવા તત્પર થઇ ગયા છે, અને તેનું ફલ ભવિષ્યમાં કેટલાકસમયપર્યન્ત દેખાશે. પશ્ચાત્ ઉદયનાં ચિન્હો દર્શાવનારા જૈનધર્મપ્રવર્તકો દેખાશે. હાલ તો કેટલાકસમયપર્યન્ત સંઘમાં પક્ષભેદ ક્લેશના કારકોનું અને એક તરફ ક્લેશના નાશ થાય એવા વિચારો ફેલાવનારાઓનું વિચારયુદ્ધ બાહ્યમાં દેખાવ આપતું જણાશે. હાલમાં કેટલાક વખતપર્યન્ત સંઘમાં જોઇએ તેવી શાન્તિ વર્તશે નહિ, અને તેથી જૈન ધર્મના આગમોના આધારે, જમાનાને અનુસરી, સેવા કરનારાઓનું જોર ફાવશે નહિ; પણ અન્તે સદાગમ દ્વારા ધર્મપ્રવર્તકોનું જોર વધશે એવો વખત કેટલાક સમય પશ્ચાત્ આવશે. હાલ તો ક્લેશના વિચારની શ્રેણિયોનો અમુકસમયપર્યન્ત પ્રસંગ રહેશે. અન્યકોમો કરતાં જૈનકોમ હાલના જમાનામાં ઉત્તમ ધર્મપ્રવર્તકોના અભાવે છતી સામગ્રીએ ધર્મોદયથી પાછળ પડતી લાગે છે. હે વીરશાસન દેવતાઓ! હવે આ ભરત ક્ષેત્ર તરફ ઉપયોગ દો અને સત્યધર્મપ્રવર્તકોને સહાય આપો! જૈનશાસનપર ઝઝુમી રહેલાં ક્લેશનાં વાદળોનો નાશ કરો. સાધુઓ અને શ્રાવકોમાં સત્ય બળ પ્રગટાવવા સહાય આપો. શાસન દેવતાઓ! હવે સાહાય્ય આપો. જૈન શાસનની છિન્નભિન્ન દશા ન થાય તે માટે જૈન કોમમાં મહાપુરુષોને સાહાય્ય આપો. શ્રી જૈનશાસનની નિરભિમાનદશાએ સેવા કરનારાઓ વિરલા છે. પોતાની મોટાઇનું નામ અને જૈનધર્મના બહાના હેઠળ બાળ જીવો બ્હાર આવવા પ્રયત્ન કરે છે. જ્ઞાની પુરુષોમાં નામની લાલસા રહેતી

નથી. જ્ઞાનિમુનિવરો જૈનશાસનની સેવા કરનારા સેવકોના પણ સેવકો બની જાય છે એવો આત્મામાં ગુણ પ્રગટો.

× × × ×

શ્રાવક ગુણ.

ધર્મરત્ન પ્રકરણ ગ્રન્થની ઉત્તમતા જેટલી વર્ણવીએ તેટલીન્યૂન છે. શ્રાવકોના ગુણોની વ્યાખ્યા અત્યંત સરસ રીતે કરવામાં આવી છે. શ્રીમદ્ દેવેન્દ્ર સૂરિએ ધર્મરત્ન પ્રકરણ ગ્રન્થ રચીને આખી દુનિયા ઉપર અપૂર્વ ઉપકાર કર્યો છે. શ્રીદેવેન્દ્ર સૂરિના દરેક ગ્રન્થોથી જૈન કોમને અધપર્યંત અત્યંત લાભ થયો છે. શ્રાવકના એકવીસ ગુણોની સરસ વ્યાખ્યા કરી છે. એવા ગુણો જો શ્રાવકોમાં પ્રગટે તો શ્રાવકોની પરિપૂર્ણ ઉન્નતિ થાય એવું ધારવામાં આવે છે. નામ અને માનમાં મુંઝાયલા જીવો, શ્રાવકોના ગુણોની રૂચિ ધારણ કરતા નથી, તેથી તેઓ શ્રાવકધર્મની સામગ્રી પામ્યા છતાં પણ પ્રમાદી બનીને સદ્ગુણોથી પરાઙ્મુખ રહે છે. ધર્મરત્ન પ્રકરણનું વ્યાખ્યાન શ્રાવકોની આગળ કરવા યોગ્ય છે. શ્રાવકોમાં જો શ્રાવકોના ગુણ પ્રગટે તો હાલની જૈન કોમ એક દિવ્યરૂપમાં બદલાઇ જાય. જેમાં ભાવશ્રાવકના સત્તર ગુણો પ્રગટયા હોય છે તે શ્રમણ (સાધુ) થવાને યોગ્યાધિકારી બને છે. શ્રાવકોને શ્રાવકોના ગુણો સંબંધી કહેવામાં આવે છે ત્યારે કેટલાક અયોગ્ય શ્રાવકોમાં દૂષણો દેખવાની દૃષ્ટિ ધારણ કરે છે, અને પોતાનામાં તેવા પ્રકારના ગુણો પ્રગટાવવાની દૃષ્ટિ ધારણ કરતા નથી. યોગ્ય જીવો પોતાનામાં તેવા પ્રકારના ગુણો પ્રગટાવવાની રૂચિ ધારણ કરે છે. ધન, સત્તા, પદવી કરતાં પણ શ્રાવકો પોતાના ગુણોથી દુનિયાનું વિશેષ પ્રકારે શ્રેયઃસાધી શકે છે. ચોથા ગુણસ્થાનકમાં એકવીસ ગુણોનો સદ્ભાવ છે અને પાંચમા ગુણસ્થાનકમાં ભાવશ્રાવકના સત્તરગુણો અને ક્રિયાગત ગુણો પ્રગટે છે. શ્રાવકોએ નીતિનો પાયો દૃઢ કરવો જોઇએ શ્રાવકોના ગુણો વિના અન્યદર્શનીઓમાં પ્રભાવ પડતો નથી. શ્રાવકનું ચિહ્ન કરનારે પોતાના ધર્મની ખાતર અને પોતાના દેવની આજ્ઞાએ ગુણો સંબંધી લક્ષ આપવું જોઇએ. શ્રાવકોએ ગુણો અને દોષોની નોંધ કરવી અને પોતાનામાં ક્યા ગુણો અને દોષો છે તે સંબંધી ઉપયોગ દેવો. શ્રાવકોએ સાધુઓ પાસે ગમન કરી વિકથા ન કરતાં પોતાનામાં ગુણો પ્રગટાવવાની વાર્તા

કરવી અને નકામી વાર્તાઓમાં લક્ષ ન દેવું. શ્રાવકોએ શ્રાવકધર્મ સંબંધી આગમોમાં અને ગ્રન્થોમાં જે જે કંઇ લખ્યું હોય તે તે સર્વનું જ્ઞાન કરવું જોઇએ. શ્રાવકોએ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવાનુસારે પોતાના ધર્માચારોમાં દૃઢ રહેવું જોઇએ. શ્રાવકના ગુણો એજ પોતાનું ખરૂં જીવન છે એમ શ્રાવકોએ અવબોધવું જોઇએ. એક શ્રાવક અન્ય શ્રાવકને દેખે અને તેના ઉપર ધર્મરાગ ન પ્રગટે તો સમજવું કે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ હજી થઇ નથી. ગમે તેવા દુઃખદ પ્રસંગોમાં પણ શ્રાવકોએ પોતાના ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ. સાધુઓની ભક્તિ કરવામાં શ્રાવકોએ ખામી ન રાખવી જોઇએ. શ્રાવકોએ ગારના ખીલા જેવું ન બનવું જોઇએ. સાધુવ્રત અંગીકાર કરવાની રૂચિવિના શ્રાવક પોતાના ગુણસ્થાનકમાં રહી શકતો નથી. શ્રાવકોના ગુણો ધારણ કરનારાઓ જો સાધુ થાય છે તો તેઓ સાધુનાં વ્રત પરિપાલન કરવા સારી રીતે સમર્થ થઇ શકે છે.

× × × ×

જૈનધર્મ.

આખી દુનિયાનાં મનુષ્યો, સૂક્ષ્મતત્ત્વો અવબોધવા સમર્થ થવાના નથી. વિદ્વાનો તત્ત્વથી બોધ પામીને જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરે છે. કેટલાક મનુષ્યો સદાચરણોનું ફલ અવબોધીને જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરે છે. કેટલાક મનુષ્યોથી કથાનુયોગથી બોધ પામીને જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરે છે. શાસનના પ્રભાવક આઠ કહ્યા છે. તેનું કારણ પણ મનુષ્યની ભિન્ન ભિન્ન રૂચિના ભેદે અવબોધવું. વ્યવહારના અનેક કારણોથી લોકો જૈનધર્મને અંગીકાર કરી શકે છે. માટે કોઇ પણ વ્યાવહારિક ધર્મકારણનો ઉચ્છેદ કરવો નહિ. પતાસાંની પરભાવના લેવા આવનારા મનુષ્યો પણ જૈનધર્મ સન્મુખ થાય છે, એવો અમને અનુભવ છે. દુનિયાના સંબંધે પણ જૈનધર્મ ઉપર ઉપરથી પાળતાં કોઇ વખત યોગ્ય સામગ્રી પ્રાપ્ત થતાં, સમ્યગ્ જૈનધર્મની આરાધના લોકો કરી શકે છે. દુનિયાના સ્વાર્થે પણ જૈનધર્મ સન્મુખ મનુષ્યોને કરવામાં આવે છે તો તેમાંનો ઘણો ભાગ માર્ગાનુસારી થઇ જૈનધર્મ પ્રાપ્ત કરે છે. કુળની રીતથી પણ જૈનો બનેલા ગુરૂની સંગતિ પામી જૈનધર્મ પાળવા

સમર્થ થાય છે. કોઇ પણ લાલચની અપેક્ષાએ જૈનધર્મમાં દાખલ થનારાઓ ગુરૂઆદિ સામગ્રી પામીને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. સામાન્યતઃ જૈનધર્મ પર રાગધારણ કરનારાઓ પણ આ ભવમાં વા પરભવમાં જૈનધર્મની સન્મુખ થઇ શકે છે, અને પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરી શકે છે. બાહ્ય વસ્તુઓની ઇચ્છાઓ સફલ કરવા માટે પણ જે મનુષ્યો સરોવર પ્રતિ ગમન કરે છે તેની પેઠે જૈન બને છે, તેમના વંશની પરંપરામાં જૈનધર્મના આચારોનો વાસ થાય છે. ગમે તે રીતે પણ મનુષ્યોને જૈનધર્મમાં સ્થિર કરવા ઠરેલો ઉપાયો કરવામાં કર્મની નિર્જરા થાય છે એમ જૈનોએ અવબોધવું. એક મનુષ્યને જૈન બનાવવાથી ચૌદરાજલોકના જીવોને અભયદાન આપી શકાય છે. જૈન થએલ મનુષ્ય ચૌદરાજલોકમાં રહેલા જીવોની દયા કરવાની ભાવના ભાવે છે, અને યથાશક્તિ જીવોની રક્ષા કરવા પ્રયત્ન કરે છે. જૈન થએલો મનુષ્ય કોઇનું અશુભ કરવા ઇચ્છા કરતો નથી. જૈનોની સેવા ચાકરી કરવાથી જિનદેવની આરાધના જેટલું ફળ મળી શકે છે. સાધુઓને અનેક પ્રકારની મદદ કરીને જૈનધર્મમાં સ્થિર કરવાથી જિનદેવની આરાધનાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

× × × ×

જૈનસાધુ.

જૈન સાધુઓનું નીચેના નિયમોથી એક મંડલ થાય તો જૈનધર્મની રક્ષા અને જૈનધર્મનો ઉદય કરી શકાય.

૧. જૈન સાધુ મંડલમાં દાખલ થનારે કોઇ મતભેદની ઉદીરણાથી કલેશ કરવા તૈયાર થવું નહીં.

૨. મંડલમાં દાખલ થએલા સાધુઓને યથાશક્તિ યોગ્યકાર્યમાં મદદ કરવી.

૩. મંડલમાં દાખલ થએલા સાધુઓને મહત્વની વાત હોય તો તે જણાવવી.

૪. ગમે તે ગચ્છનો સાધુ મંડલમાં દાખલ થાય તેમાં શરત એટલી કે તેણે સાધુમંડલના નિયમોનું ઉલ્લંઘન ન કરવું.

૫. કોઇના સંબંધી કંઇ ખોટી વાત સાંભળી હોય વા કોઇએ નિન્દા કરી હોય એવું સાંભળ્યું હોય તો જાતે મળીને ખુલાસો કરવો અને તે છતાં વાંધો રહે તો મંડલના આગેવાનો પાસે સમાધાન કરાવવું.

૬. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવાદિક યોગે કોઇ ધાર્મિકકાર્યનો ઉપદેશ દેવાની જરૂર પડે તો મંડલના સર્વસાધુઓએ એકીઅવાજે ધાર્મિકકાર્યના ઉપદેશનું કાર્ય ઉપાડી લેવું, અને તે વખતે ધારેલ કાર્યની સિદ્ધિ કરવી.

૭. જે જે ગચ્છના સાધુઓ શ્રીજૈનધર્મની સેવા માટે ખાસ સાધુ મંડળમાં દાખલ થાય તેઓને પોતાના આત્મસમાન લેખવા.

૮. ગચ્છભેદના મંતવ્યમાં સહિષ્ણુતા ધારણ કરીને ઉદારદૃષ્ટિથી કામ લેવું અને જૈનધર્મથી વિરૂદ્ધ પન્થ કોઇ નવો ઉભો થાય તો તેના સામા નીતિપૂર્વક ઉભા રહી, જૈનધર્મના સત્ય વિચારોનો ફેલાવો કરવો.

૯. જમાનાને અનુસરી અન્યધર્મીઓની પેઠે જૈનધર્મનો અને જૈનોની સંખ્યાનો વધારો થાય તેવા ઉપાયો ગ્રહણ કરવા. વર્ષે વા બે વર્ષે સાધુ મંડલના સર્વસાધુઓએ ભેગા થઇ વિચાર ચલાવવો અને બહુમતિથી કાર્ય કરવાનો નિશ્ચય કરવો. વિચારભેદે ફાટફૂટથી લડી મરવું નહિ.

૧૦. જમાનાને અનુસરી સાધુની સંખ્યામાં વધારો થાય તેવા ચાંપતા ઉપાયો લેવા.

૧૧. કોઇના શિષ્યસાધુને કોઇએ લેઇ લેવો નહિ અને તેમજ કોઇ સાધુને તેના ગુરૂની આજ્ઞા વિના પોતાની પાસે રાખવો નહિ.

× × × ×

જૈનપ્રગતિ.

ઉન્નતિ અર્થે દરેક મનુષ્યો બોલે છે, પરન્તુ ઉન્નતિના હેતુઓને આચારમાં મૂક્યા વિના ઉન્નતિ થવાની નથી. જૈનોમાં ઉન્નતિ માટે અનેક મનુષ્યો બોલે છે અને લેખો લખી બહાર પાડે છે; પણ ઉન્નતિ ઇચ્છનારાઓને પોતાનામાં જે ગુણો પ્રગટાવવા જોઇએ તે ઉપર તેઓનું લક્ષ ખેંચાતું નથી.

જૈનોએ ઉન્નતિ અર્થે નીચે પ્રમાણે પ્રથમ પોતાનામાં સદ્ગુણો ખીલવવા જોઇએ.

૧. વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક કેળવણી માટે તન, મન, વાણી અને ધનનો ભોગ આપવો.

૨. આંખમાં અમી ધારણ કરીને દરેકની ઉન્નતિ સહવી અને મોટું મન રાખી સામાન્ય તકરારોની ઉપેક્ષા કરવી.

૩. સામાજિક કલેશની ઉદીરણા થાય એવી વ્યક્તિચર્ચાને પણ જૈનોની ઉન્નતિ અર્થે પરીહરવી.

૪. દરેક જૈનને નાતજાતના ભેદ વિના સાહાય્ય કરવી.

૫. જૈનોને મદદ મળે એવા હેતુથી એક જૈનબેંકની સ્થાપના કરવી અને તેમાંથી જૈનોને અમુક નિયમો ઘડીને નાણાં ધીરવાં.

૬. સામાન્ય નાત જાત અને સામાન્ય મતભેદે લડી મરવું નહિ, અને જૈનોમાં ઝઘડા ન થાય એવા હેતુથી એક સુલેહમંડળ સ્થાપવું કે જેનું વજન સર્વ કોમ પર પડે.

૭. શારીરિક કેળવણી ખીલવવી અને જૈનોની વસતિ પ્રતિદિન વધે એવા દેશકાલાનુસારે ઉપાયો યોજવા.

૮. તીર્થના ઠેકાણે મોટા મેળા થાય ત્યાં મહાસભાઓ ભરવી અને જૈનોની ઉન્નતિ અર્થે પ્રયત્ન કરવો.

× × × ×

જૈન સાધુવિહાર.

આગમોમાં સાધુને એકાકીવિહારનો નિષેધ કર્યો છે.

જે સાધુ એકલો વિહાર કરે છે તેને ચારિત્રની આરાધના નથી.

पढमो गीयत्थविहारो बीओ गीयत्थनिस्सिओ भणियो ।
इत्तो तइयविहारो, नाणुन्नाओ जिणवरेहिं ॥ १ ॥

પ્રથમ ગીતાર્થનો વિહાર છે. બીજો ગીતાર્થ નિશ્રિત વિહાર છે. ગીતાર્થ અને ગીતાર્થનિશ્રા વિનાના વિહારની ભગવાને અનુજ્ઞા આપી નથી. ગીતાર્થની નિશ્રા વિનાના અગીતાર્થસાધુઓના સમુદાયનો વિહાર પણ વિહાર ગણાય નહિ. જે સાધુઓ ગીતાર્થની આજ્ઞામાં નથી અને જે સાધ્વીઓ

સુવિહિતઆચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલનારપ્રવર્તિનીની આજ્ઞામાં નથી તે ગચ્છમાં ગણાય નહિ.

એકલો જે સાધુ હોય છે તે પોતાની સ્વચ્છન્દતા પ્રમાણે ચાલે છે. તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને ઓળખી શકતો નથી. જે સાધુઓ તુચ્છપ્રકૃતિવાળા હોય છે અને જે આજ્ઞાભ્રષ્ટ હોય છે તે સાધુઓ એકલા વિચરે છે. જે સાધુઓ સંયમરૂપ પ્રાણની રક્ષા કરવા ધારે છે તે એકલા વિચરી શકતા નથી. એકલો વિચનાર સાધુ પ્રાયઃ સાધુધર્મની ક્રિયા કરવામાં પ્રમાદી બની જાય છે અને તે બ્રહ્મચર્યની નવવાડ પાળવા શક્તિમાન્ થતો નથી. એકલવિહારી સાધુઓની પ્રકૃતિ ગરમ થઇ જાય છે અને તે કોઇનું કહ્યું સાંખી શકતા નથી. એકલવિહારી સાધુમાં પ્રાયઃ બ્રહ્મચર્ય પણ રહી શકતું નથી. એકલવિહારી સાધુઓ આગમોનો અભ્યાસ કરી શકતા નથી અને તેઓ આગમોમાં દક્ષત્વ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. એકલવિહારી સાધુ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થઇ શકતો નથી. એકલવિહારી સાધુ પોતાના ગચ્છની ક્રિયાઓનો ગુરૂગમ પૂર્વક અનુભવ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ગુરૂકુળવાસમાં રહેનારા સાધુઓમાં સ્થિરતા વગેરે શુભ ગુણો ઉપજે છે. એકલવિહારી સાધુ પોતાનો બચાવ કરવા પ્રાયઃ ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને પોતાનાં દૂષણો ઢાંકવામાટે અન્ય સાધુઓનાં છિદ્ર કાઢે છે. એકલવિહારી સાધુ પોતાનામાં અવગુણો પ્રગટાવે છે. ઉપદેશમાળામાં એકલવિહારનો નિષેધ કર્યો છે. રાગ દ્વેષની પરિણતિ ટળે તેમ ગુરૂની આજ્ઞાપૂર્વક વિહાર કરવો એ ઉત્સર્ગમાર્ગ છે.

× × × ×

જૈન સાધુભક્તિ.

સાધુઓની ઉપાસના કરનારાઓએ સાધુને પ્રથમ તો પ્રેમલક્ષણા ભક્તિથી ભજવા જોઇએ. સાધુઓની નિન્દા કદાપિ પોતાના મુખથી ન થાય એવો ઉપયોગ રાખવો જોઇએ. સાધુઓની મન વચન અને કાયાથી આશાતના ન થાય તેવી રીતે વર્તવું જોઇએ. વિનય અને બહુમાનથી સાધુઓને સેવવા જોઇએ. સાધુઓએ ઉપદેશેલધર્મદેશના તરફ લક્ષ રાખવું જોઇએ.

સાધુઓની વૈયાવચ્ચમાં પોતાની મુક્તિ છે એમ વિશ્વાસ ધારણ કરવો જોઇએ. સાધુઓના વચનોની અપેક્ષા જાણવી જોઇએ. સાધુઓને ચારિત્ર પાળવામાં ઉત્સાહ પ્રગટે એવી રીતની સ્તુતિ કરવી જોઇએ. પડતા સાધુઓને સાહાય્ય આપીને તેમને ધર્મમાં સ્થિર કરવા જોઇએ. સાધુઓ ઉપરથી શ્રદ્ધા ભક્તિ ઉઠે એવો ઉપદેશ દેનાર મનુષ્યોના વચન ઉપર વિશ્વાસ ન કરવો જોઇએ. અમુક સાધુનું વિપરીતાચરણ દેખી સર્વ સાધુપરથી પ્રેમ ન ઉતારવો જોઇએ. સાધુઓને વિપત્તિના સમયમાં સાહાય્ય આપવી. સાધુઓની કોઇ નિન્દા હેલના કરે તો તેનો પરિહાર કરવો. સાધુઓના ગુણોની સર્વત્ર પ્રશંસા કરવી.

× × × ×

શ્રાવકોને ઉપદેશ.

૧. શ્રાવકોએ સાધુઓ પ્રતિ કેવી રીતે વર્તવું જોઇએ તેનો સમ્યગ્ બોધ દેવાની જરૂર છે.

૨. શ્રાવકોના આચારો કેવા પ્રકારના છે તેનું દ્રવ્ય-ક્ષેત્રકાલ ભાવ પ્રમાણે સ્વરૂપ જણાવવાની જરૂર છે.

૩. શ્રાવક વર્ગમાં સંપ વધે એવા ઉપદેશદ્વારા સમ્યગ્ ઉપાયો જણાવવા.

૪. શ્રાવકોને તન-મન વાણી અને ધનથી જૈનશાસનોન્નતિમાં આત્મભોગ આપવાની જરૂર છે તે પ્રમાણે ઉપદેશ દેવાની આવશ્યકતા છે.

૫. શ્રાવકોને ચાર પ્રકારના અનુયોગનો ઉપદેશ દેવાની જરૂર છે.

૬. શ્રાવકોએ સ્વગચ્છ અને સંઘપ્રતિ કેવી રીતે કેવા વિચારોથી વર્તવું જોઇએ તેનો બોધ આપીને ક્ષેત્રકાલાદિ યોગે ઉન્નતિમાં યોગ્ય સુધારણાનો પ્રયત્ન કરવો.

૭. શ્રાવકોને નીતિના માર્ગપર વિશેષતઃ ચલાવવા ઉપદેશ દેવો.

૮. વ્યાવહારિક અને ધાર્મિક જીવનને દ્રવ્ય-ક્ષેત્રકાલ અને ભાવ પ્રમાણે કેવી રીતે ગાળવું તેનો શ્રાવકોને ઉપદેશ દેવો.

૯. નિષ્કામ બુદ્ધિથી સેવાધર્મ કરવાનો ઉપદેશ શ્રાવકોને આપવાની જરૂર છે.

૧૦. જૈનોની વૃદ્ધિના ઉપાયોનો બોધ આપવો.

૧૧. જૈનોમાં પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનો પ્રચાર અને સાધર્મ્યવાત્સલ્યનો ઉચ્ચાશયથી પ્રચાર કરવા ઉપદેશ દેવો.

× × × ×

૧ અન્ય દર્શનીઓમાં જૈનધર્મના સદ્વિચારોનો ફેલાવો કરવા ઉપદેશાદિ દ્વારા પ્રયત્ન કરવા વિશેષ લક્ષ દેવું.

૨ અન્ય દર્શનીઓને જૈનધર્મ પ્રતિ શ્રદ્ધારૂચિ ઉત્પન્ન થાય એવા વાર્તમાનિક સંયોગોના આધારે ઘટતા ઉપાયોની યોજના કરવી.

૩ અન્ય દર્શન અને જૈનદર્શન એ બેનો મુકાબલો કરવાની મનુષ્યોમાં શક્તિ ખીલવવાના ઉપાયો યોજવા અને તેમાં જૈનદર્શનના તત્ત્વોની સ્યાદ્વાદદષ્ટિએ લોકોને ઉચ્ચતા અવબોધાય એવો માર્ગ અંગીકાર કરવો.

૪ જૈનોને અન્ય દર્શનના તત્ત્વોની ઘણી માહીતી આપવી અને જૈનોને સ્વદર્શન તત્ત્વોની માહીતી પહેલાં આપવી. પ્રથમ જૈનતત્ત્વોના સંસ્કારો મળ્યા બાદ અન્યદર્શનીય તત્ત્વોના સંસ્કારો પ્રાપ્ત કરવાથી અને પશ્ચાત્ વિવેકજ્ઞાન થવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શનની પ્રાપ્તિમાં હાનિ આવતી નથી.

૫ જૈનોમાં આત્મબળ ખીલે એવા જે જે ઉપાયો વર્તમાનમાં ખીલવવા લાયક હોય તે ખીલવવા.

૬ જૈનોમાં ધર્મતત્ત્વનો અપૂર્વ રસ રેડવો અને તેવો ઉત્તમ ધાર્મિક રસ રેડનારા મુનિવરોને તૈયાર કરવા બને તેટલો આત્મભોગ આપવો.

૭ દરેક જૈનોમાં ધર્મભાવનાથી ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્યો થાય એવી ધાર્મિક ઉપદેશશ્રેણિને યોજવી અને તે આગમોથી અવિરુદ્ધ એવી ઉપદેશ શ્રેણિની યોજના કરવી.

× × × ×

સાધુઓમાં ધાર્મિકપ્રવૃત્તિનો ઉત્સાહ ફેલાવવાની ઘણી જરૂર છે. ધાર્મિકપ્રવૃત્તિ વિના ધાર્મિક નિવૃત્તિની રક્ષા થઇ શકે તેમ નથી, વાડ વિના ક્ષેત્રનું વા વૃક્ષનું રક્ષણ થઇ શકતું નથી. ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ વિના નિવૃત્તિનું કોઇ કાલ રક્ષણ કરી શકાય નહિ, અને તે માટે વ્યાવહારિક ધર્મમાર્ગની આવશ્યકતા છે. રાજ્યનું રક્ષણ કરવા સેનાની જરૂર પડે છે, તદ્વત્ નિવૃત્તિ ધર્મ માર્ગનું રક્ષણ કરવા પ્રવૃત્તિરૂપ ધર્મની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે. જે ધર્મમાં પ્રવૃત્તિધર્મની ગૌણતા થતી જાય છે તે ધર્મની દુનિયામાં મન્દતા–ક્ષીણતા થતી જાય છે. જૈન સાધુઓમાં ધાર્મિક ઉપદેશાદિ પ્રવૃત્તિનો ઉત્સાહ ફેલાવીને જૈનોમાં આવશ્યક નિવૃત્તિનું રક્ષણ કરવાની યોજનાના ઉપાયો યોજવાની જરૂર તરફ ખાસ લક્ષ આપે એમ ચળવળ થવી જોઇએ. નિવૃત્તિમાર્ગના ઉપાસકોમાં પણ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિની દેશકાલાદિકની અપેક્ષાએ જરૂર છે, એવા વિચારો ફેલાવવા જોઇએ. નિવૃત્તિના ઉપાયભૂત પ્રવૃત્તિ છે અને તેની આવશ્યકતા દ્રવ્યાદિકની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક સાધુને અવબોધાય એવી ઉપદેશપ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર છે. મગજ સ્થિર રાખીને ધાર્મિક કાર્યો કરવાની શક્તિને પ્રાપ્ત કરે એવા મુનિવરો તથા ગૃહસ્થોને પકવવા અને તેટલો આત્મભોગ આપવો.

× × × ×

ગચ્છાધિપતિની ફરજ.

ગચ્છના અધિપતિઓએ પોતાના સાધુઓમાં અને સાધ્વીઓમાં શિથિલતા ન આવી જાય અને તેઓ સદાકાલ ધર્મમાં તત્પર રહે એવા ઉપદેશાદિ ઉપાયો કરવા જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ સાધુઓમાં સ્વચ્છન્દતા ન પેસે એવા ઉપાયો યોજવા જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ પંચાચાર પાળીને અન્યોને પંચાચાર પળાવવા જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ સારણા–વારણા આદિથી સ્વગચ્છીય સાધુઓનું કલ્યાણ કરવું જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ ગચ્છનું સંરક્ષણ કરવાનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ વ્યવહારથી એક આંખ ચન્દ્ર જેવી રાખવી જોઇએ અને એક આંખ સુર્ય જેવી રાખવી જોઇએ. પોતાના ગચ્છના અગ્રગણ્ય શ્રાવકોને ગચ્છ સંબંધી માહીતી આપવી જોઇએ અને ગચ્છના આચારોમાં સાધુઓ તત્પર

રહે એવી પ્રેરણાને અનુમોદન આપે એવો ઉપદેશ આપવો જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ પોતાનો ગચ્છગુણોવડે શોભે તેવા વિચારોને કરવા જોઇએ અને વિચારોને આચારમાં મૂકી બતાવવા જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ ગચ્છને બગાડનાર સાધુઓને દૂર કરવા જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ જૈનાગમોનું જ્ઞાન ગચ્છમાં પ્રવર્તાવવું જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ સાધુઓમાં અને સાધ્વીઓમાં વૈરાગ્ય, જ્ઞાન અને ધ્યાન વધે એવા નિયમો વધારવા જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ સાધુઓમાં શુદ્ધ ચારિત્ર્ય વધે અને પોતાની આજ્ઞામાં રહે એમ પ્રવર્તવું જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ પોતાની પાટ પર ગીતાર્થ સાધુને બેસાડવા જોઇએ.

× × × ×

જૈન ગચ્છ.

જે સાધુ ગચ્છમાં રહેતો નથી અને ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરતો નથી તેવા સાધુને ગચ્છની બહાર કરવો. એક સડેલ પાન જેમ અન્ય સડેલ પાનને બગાડે છે, તેમ એક ભ્રષ્ટ થએલ સાધુ અન્ય સાધુઓને બગાડે છે; માટે તેવા સાધુને ગચ્છની બહાર કરવો જોઇએ. ગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ઉપર ગચ્છના અધિપતિયોએ દાબ રાખવો જોઇએ. ગચ્છના સાધુઓમાં પ્રેમ અને વૈરાગ્ય વધે એવા ઉપાયો પ્રવર્તાવવા જોઇએ. ગચ્છના સાધુઓને ચારિત્ર પાળવા માટે ગચ્છાધિપતિયોએ સાહાય્ય આપવી જોઇએ. ગચ્છના સાધુઓને વિનય વૈયાવચ્ચ આદિ ગુણોનો બોધ આપવો જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ દરેક સાધુને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મમાં પ્રવર્તાવવા જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિયોએ આગમોના પઠન-પાઠન અને જ્ઞાન ચર્ચામાં જીવન વ્યતીત કરવું જોઇએ. અગીતાર્થ સાધુઓએ ગચ્છની નિશ્રાએ રહેવું જોઇએ.

ગીતાર્થ વચનથી હલાહલ વિષ પીવું જોઇએ અને અગીતાર્થ વચનથી અમૃત પણ ન પીવું જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિ ગીતાર્થે પોતાના ગચ્છમાં સદ્વિચારોને અને સદાચારોને ફેલાવવા જોઇએ. ગચ્છના અધિપતિ ગીતાર્થની આજ્ઞા પ્રમાણેજ પ્રવર્તવું જોઇએ. સામાન્ય સાધુઓએ ગીતાર્થની આજ્ઞામાં

ધર્મ માની પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. સેનાપતિ જે હુકમ કરે તે પ્રમાણે સૈનિકોએ ચાલવું જોઇએ; તે પ્રમાણે સામાન્ય સાધુઓએ પણ ગીતાર્થની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું જોઇએ.

× ×

ગચ્છના સાધુઓએ ગીતાર્થની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું. જે સાધુ પોતાના ગચ્છની આજ્ઞાનું અપમાન કરે છે તે આત્મકલ્યાણ કરી શકતો નથી. ગચ્છના અધિપતિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાથી ગચ્છના સાધુઓનું અને સાધ્વીઓનું કલ્યાણ થાય છે. જે ગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ પરસ્પર ક્લેશ કરે છે અને ગાળાગાળી આપે છે તે ગચ્છને ગચ્છ ન કહેવો એમ ગચ્છાચારપયન્નામાં જણાવ્યું છે. ગચ્છમાંના સાધુઓ પોતાની સ્વચ્છન્દતા પ્રમાણે વર્તે છે તે આરાધક થતા નથી. જે ગચ્છના સાધુઓ શાસ્ત્રોનો તિરસ્કાર કરે છે તે ગચ્છને કુગચ્છ કહેવો. જે સાધુઓ ગચ્છના કાયદા પ્રમાણે ચાલી શકતા નથી તેઓ ગચ્છનો નાશ કરીને હીલના કરે છે. ગચ્છમાં રહેનારા સાધુઓએ ક્ષાંત્યાદિક દશ પ્રકારનો ધર્મ પાળવો જોઇએ. ગચ્છમાં રહેનારા સાધુઓએ ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવા સદાકાલ લક્ષ રાખવું. ગચ્છમાં રહેનારા સાધુઓએ કદિ ગુરૂના સામું બોલવું નહિ. ગચ્છમાં રહેનારા સાધુઓએ ગચ્છના કાયદાને માન આપીને વર્તવું. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, રત્ન, ગણિ એ પાંચ વડે ગચ્છ શોભી શકે છે. જે ગચ્છના સાધુઓ પોતાના ગુરૂની નિન્દા કરે છે તેઓ ભૂંડના કરતાં પણ નીચ જાણવા. ગચ્છમાં રહેનારા સાધુઓએ કોઇની નામ દેઇને નિન્દા કરવી નહિ. ગચ્છમાં રહેનારા સાધુઓએ કોઇની સાથે ક્લેશ કરવો નહિ. ગચ્છમાં રહેનારા સાધુઓએ ગચ્છના અધિપતિના સદાકાલ તાબે રહેવું. ગચ્છમાં રહેનારા સાધુઓએ સાધુઓના આચારો પાળવા સદાકાલ ઉદ્યમવંત રહેવું.

× × × ×

આચાર્યે પોતાના ગચ્છના સાધુઓને દરરોજ પ્રસંગોપાત્ત હિતોપદેશ આપ્યા કરવો અને તેમની સામાન્ય ભૂલોને પણ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો. અન્ય ગચ્છના સાધુઓના આચારોનું અને વિચારોનું દરેક ગચ્છના આચાર્યે નિરીક્ષણ કરવું અને પોતાના ગચ્છમાં યોગ્ય સુધારાઓ દાખલ કરવા. પોતાના ગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ કાયદાસર વર્તે તે સંબંધી દરરોજ વિચાર કરવો. પોતાના ગચ્છના સાધુઓને ધર્મધ્યાનમાં જોડવા અને તેઓનામાં ગુણો વધે એવો માર્ગ અંગીકાર કરવો. પોતાના ગચ્છના સાધુઓને ઉપસર્ગ સહેવામાં દૃઢ કરવા અને તેઓ ગુરૂની આજ્ઞા ઉઠાવે એવો ઉપદેશ દેવો. આચાર્યોએ પોતાની પાછળ ગચ્છનો ભાર વહન કરે એવા ખાસ શિષ્યો બનાવવા. આચાર્યોએ અન્ય ગચ્છના સાધુને એકદમ પોતાના ગચ્છમાં દાખલ કરવો નહિ. ગચ્છના આચાર્યોએ ગુરૂકુળો અને પાઠશાળાઓને સાહાય્ય આપવી અને નવા સાધુઓ ઉભા કરી શકાય એવા ઉપાયો યોજવા.

× × × ×

જૈન પ્રગતિ.

પોતાના દેશની, પોતાની કોમની અને પોતાના ધર્મની સેવા કરવા જેઓ ખાસ પ્રેમ રાખે છે તેમનું સત્યની અપેક્ષાએ જીવવું સફળ છે. જૈન ધર્મની અને જૈન કોમની સેવામાં જે જૈનો પોતાની શક્તિયો વાપરતા નથી તેઓ ગમે તેટલી બુદ્ધિવાળા અને સત્તાવાળા છતાં ભૂલનારા અને પ્રમાદી છે. જૈનશાસનની સેવામાં જે જૈનો પોતાની શક્તિયોનો સદુપયોગ કરે છે તે જૈનો પોતાના દેશની અને પોતાની કોમની સેવા અવશ્ય બજાવે છે. જૈન ધર્મની સેવા કરવામાં ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ કે જે પ્રશસ્ય થાય છે તેથી પુણ્યબંધ થાય છે અને તેમજ નિર્જરા થાય છે.

× × × ×

આર્ય જૈનોએ પરસ્પર એક બીજાને સહાય આપીને ધર્મોન્નતિવડે આત્મિક ઉન્નતિ કરવી જોઇએ. આર્ય જૈનો જો હવે સર્વ કોમોની હરિફાઇ વખતે ગફલત ધારણ કરશે તો તેઓનું નામ નિશાન પણ રહેવું દુર્લભ છે. હવે તો આત્મભોગ આપીને આર્ય જૈનોએ પરસ્પરની સેવા કરવા કટિબદ્ધ થવું જોઇએ. ભૂતકાળની ક્ષુદ્ર વૈર વિરોધની બાબતો ભૂલી જવી જોઇએ. હાલના જમાનાને નહિ ઓળખવામાં આવે તો જૈનો ભવિષ્યમાં પોતાની ભવિષ્ય પ્રજાના દુરાશીર્વાદોના પાત્ર બનશે. સર્વ દેશની પ્રજાઓની સામે ટકી રહેવાનું બળ પોતાના હાથે પ્રાપ્ત કરવામાં એક ક્ષણ પણ નકામી ગુમાવવી ન જોઇએ. લક્ષ્મી અને સત્તાનો મદ મૂકીને આર્ય જૈનોને હવે તો જમાનામાં નભી શકાય અને ભવિષ્યમાં પોતાની અસ્તિ રહે એવા સુધારાઓ કરવાની જરૂર છે. જમાનો ઓળખીને યોગ્ય સુધારાઓ કરીને જૈનધર્મની સેવા કરનારા-ઓના કદી શત્રુ ન બનવું જોઇએ. જૈનધર્મની પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરનારા આર્ય જૈનોને પ્રતિદિન સહાય આપવા તૈયાર થવું અને તેમની જૈન ધર્મની શ્રદ્ધા તરફ લક્ષ દેઇને તેમના કૃત્યોને અનુમોદન આપવું. જૈનોએ કૂપ મંડૂક દૃષ્ટિ ત્યાગીને હવે સર્વ પ્રજાઓની સામે જમાનાની હરિફાઇમાં આગળ વધવાનોજ ધર્મ સેવવો જોઇએ.

× × ×

નાત-સમાજ આદિના બળથી ધાર્મિક કાર્યો કરવાની જરૂર છે. જૈન ધર્મમાં નાત અને સંઘના બળથી ઘણા સુધારાઓ કરી શકાય તેમ છે. નાત અને સંઘના બળથી ધર્મને ટકાવી રાખવા માટે જરૂર જોવામાં આવે છે. નાતનું અને સંઘનું બળ વધે એવા ધાર્મિકદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ ઉપાયો લેવાની જરૂર છે. નાતના બળનો સામાજિક સુધારણા માટે સદુપયોગ કરવો જોઇએ. સામાજિક સુધારા પણ જૈનાગમોથી અવિરુદ્ધ હોવા જોઇએ. નાતનું બળ નાશ કરવા કરતાં નાતના બળનો કેવી રીતે સદુપયોગ કરવો તત્સંબંધી ઉપાયો લેવા જોઇએ. નાતનું બળ એકઠું કરીને તે વડે જૈનસંઘનું બળ વધારવા માટે સાધુઓએ, સાધ્વીઓએ, શ્રાવકોએ અને શ્રાવિકાઓએ આત્મ-ભોગ આપવો જોઇએ. જે મનુષ્યો જૈનના કુળમાં જન્મીને જૈનધર્મથી ભ્રષ્ટ થઇ જૈનસંઘનું બળ તોડવા પ્રયત્ન કરતા હોય તેવા ભ્રષ્ટોને શિક્ષા આપવી

જોઇએ અને તેમની સામા થઇને જૈનસંઘબળની રક્ષા કરવી જોઇએ. જૈનસંઘબળની રક્ષા કરવામાં પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય અને નિર્જરાની પ્રાપ્તિ થાય છે. જૈન દેવગુરૂ ધર્મની રક્ષા કરવામાં જે પ્રયત્ન કરે છે તે જૈન સર્વોત્તમ જાણવો. જૈનસંઘની ઉન્નતિ માટે અપવાદ માર્ગો સેવીને દેશ કાલાનુસારે આગળ વધવું જોઇએ. જૈનશાસનની સેવા કરવામાં એકાન્ત લાભ છે. જૈન સંઘબળ વધારવા માટે સામાન્ય વેરઝેર ભૂલી જઇને આગેવાનોએ ધર્માભિમાનનો જુસ્સો ફેલાવવો જોઇએ.

× × × ×

જૈનકોમની ઉન્નત્યર્થે અનેક વિચારો પ્રગટે છે પણ તેનો પૂર્ણ અમલ થાય તેવા સંયોગો હાલ દેખાતા નથી. કારણ કે જૈનોને ધાર્મિક સાથે વ્યાવહારિક કેળવણી જોઇએ તેવી આપવામાં આવતી નથી. કેટલાક ધાર્મિક ગ્રન્થોનો એકલો અભ્યાસ કરે છે તેઓની દૃષ્ટિમાં એકલા ધાર્મિક વિચારોજ સમાઈ જાય છે તેથી તેઓ વ્યાવહારિક કેળવણીની કદર બુઝવા સમર્થ થતા નથી. કેટલાક એકલી વ્યાવહારિક કેળવણી લે છે તેથી તેઓ ધાર્મિક કેળવણી વિના નાસ્તિક બને છે અને તેથી તેઓ ધાર્મિક કેળવણીની કદર બુઝવા સમર્થ થતા નથી. વ્યાવહારિક જ્ઞાનદૃષ્ટિ અને ધાર્મિક જ્ઞાનદૃષ્ટિ એ બે દૃષ્ટિથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ જાણી શકાય છે અને જૈનધર્મની ઉન્નત્યર્થે સમયાનુસારે યોગ્ય ઉપાયો આદરી શકાય છે. **વ્યાવહારિક અને ધાર્મિક કેળવણી સાથે આપી શકાય એવાં જૈન ગુરૂકૂળો સ્થાપ્યા શિવાય છૂટકો નથી. જૈનગુરૂકૂળોની ગરજ સારે એવી સંસ્થાઓ સ્થાપવાની ખાસ જરૂર છે.** આવી સંસ્થાઓની સેવા કરે એવા સ્વયંસેવકોની ખાસ જરૂર છે. તેવા સ્વયં સેવકો પ્રગટી નીકળે એવા ઉપાયો આદરવાની ખાસ જરૂર છે. ધાર્મિક કેળવણીથી જગતમાં સદાચારો અને સદ્વિચારો પ્રગટી નીકળે છે અને તેથી દુનિયામાં શાન્તિ પ્રસરે છે. ધાર્મિક કેળવણીથી સત્ત્વગુણનો પ્રકાશ થાય છે.

× × × ×

જૈનોની વસ્તિ વધે એવા ઉપાયો શોધવા માટે એક કોન્ફરન્સ ભરવાની જરૂર છે અને જૈનોની વસ્તિ વધે એવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી ઉપાયો આદરવાની ખાસ જરૂર છે. હવે તો ચારે જાતિવાળાઓને જૈનધર્મી બનાવવા માટે સદુપદેશ દેવાની જરૂર છે. ચારે જાતિને જૈન બનાવવા માટે જૈન વિદ્વાનોનું એક મંડલ ખાસ નીમવું જોઇએ. જૈન વિદ્વાનોનું મંડળ કાર્યો કરે તેને અનુમોદન આપવું જોઇએ.

× × × ×

જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવામાં ઉપયોગી બાબત એ છે કે જૈનેતર બંધુઓને પોતાના તન, મન, ધનની સાહાય્ય આપીને તેમને સંતોષ આપવો. તેમનાં દુઃખો દૂર કરવા તન, મન અને ધનનો ભોગ આપવો. આ પ્રમાણે મનુષ્ય બંધુઓની સેવા કરવાથી અને તેમને કેળવણી આપી આર્થિક સાહાય્ય આપવાથી તેમનું મન ખરેખર જૈનધર્મ પાળવા માટે આકર્ષાશે. મનુષ્યોને વ્યાવહારિક સુખ સાધનોની સાહાય્યની સાથે જૈનધર્મનો બોધ આપવામાં આવે તો આ કાળમાં જૈનધર્મ પાળનારાઓની સંખ્યામાં વધારો કરી શકાય. આ કાળમાં બાહ્ય સુખ સાધનોની સાહાય્ય આપવાની સેવાવડે અન્ય મનુષ્યોને જૈનધર્મ તરફ આકર્ષી શકાય. આ કાળમાં એકલી જૈન ધર્મની ફીલોસોફીના ઉપદેશથી અલ્પ મનુષ્યોને જૈન બનાવી શકાય અને ઉપર્યુક્ત સેવા ધર્મના બળ અને ઉપદેશવડે અનેક મનુષ્યોને જૈન બનાવી શકાય. મનુષ્યોનો સેવાધર્મ કર્યા વિના આ કાળમાં જૈનધર્મનો ફેલાવો કરી શકાશે નહિ. વિદ્વાનોને પણ સેવા, ભક્તિથી જૈનધર્મ તરફ રૂચિવંત કરવાનો આ કાળમાં ઉપર્યુક્ત ઉપાય છે. જૈનધર્મ નહિ પાળનારા એવા મનુષ્યોનું જૈનધર્મ તરફ લક્ષ ખેંચાવવા અનેક પ્રકારના દ્રવ્ય, કાલ, ભાવ પ્રમાણે ઉપાયો યોજવા અને તે પ્રમાણે પ્રવર્તવું એ જૈનધર્મીઓની ફરજ છે અને તે ફરજની સિદ્ધિ માટે “ **फरज मारी अदा करवी, पडे जो प्राण तो पण शुं ?** ” એ વાક્યનો દરેક જૈનોએ જાપ કરવો એમ અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું. જૈનધર્મની સેવા કરનારાઓએ ઉપર્યુક્ત ધર્મ સેવાની દિશા તરફ દૃષ્ટિ રાખવાની ખાસ જરૂર છે. જૈનેતરોને પોતાના આત્માની સમાન માનીને તેઓના શ્રેય માટે પ્રયત્ન કરવાથી જૈનધર્મની પ્રભાવના કરી શકાશે. મનુષ્યો પર અત્યંત

પ્રેમ અને તેમની સેવા કરનારા એવા જૈનો પ્રગટાવવાના જૈનગુરૂકુળ વગેરે ઉપાયો છે.

× × × ×

ધર્મીઓની વૃદ્ધિની વ્યવસ્થા.

ખ્રીસ્તિ પાદરીયોએ ભારતમાં આવી લાખો આર્ય મનુષ્યને ખ્રીસ્તિ બનાવ્યા કે જેની સંખ્યા જૈનો કરતાં ઘણી વિશેષ છે. આર્યસમાજીઓની ત્રીશ ચાલીશ વર્ષમાં લાખોની સંખ્યા થઇ ગઇ. પાદરીયો ભારતના જંગલોમાં ખ્રીસ્તિધર્મનો ફેલાવો કરવા જંગલી લોકોને ભણાવવા શાળાઓ કાઢે છે અને માથું મૂકીને ત્યાં પડી રહે છે તેમજ લાખો રૂપૈયાનું ખર્ચ કરે છે. જ્યારે ખ્રીસ્તિયોને પોતાના ધર્મનું આટલું બધું અભિમાન છે ત્યારે સત્યધર્મ માનનારા જૈનો, લાખો રૂપૈયા ખર્ચીને એક ગુરૂકુળ પણ સ્થાપવા સમર્થ થયા નથી તો અન્ય ધર્મીઓને જૈન બનાવવાની તો શી વાત કરવી? ખ્રીસ્તિયો મનુષ્ય જાત પર પોતાના ધર્મમાં દાખલ કરવાની બુદ્ધિએ જે દયા અને ઉપકાર કરે છે તેવું જૈનોમાં ધર્માભિમાન હોત તો અન્ય ધર્મી, દુઃખી નિરાધાર લાખો મનુષ્યોને જૈનધર્મમાં દયા અને ઉપકાર વડે લાવી શકાત. પણ જૈનોમાં એવું ધર્માભિમાન અને મનુષ્ય જાતને ધર્માર્થે પણ ઉત્તેજન આપવાની દયા, શક્તિ અને પરોપકાર બુદ્ધિ હાલ જોઇએ તે પ્રમાણમાં દેખાતાં નથી. જૈનોમાં ધર્માભિમાનનો જુસ્સો, શક્તિ અને ધર્માર્થે આત્મભોગ આપવાની શક્તિ પ્રગટી નીકળે તો જૈનધર્મનો સારી રીતે ફેલાવો કરવા ચાંપતા ઉપાયો લેઇ શકાય. સદ્ગુણો વડે આત્માની પરમાત્મદશા કરાવનાર જૈનધર્મ છે માટે જૈનધર્મનું અભિમાન ધારણ કરવાની જરૂર છે. જૈન ધર્મની સેવા એ એક પોતાની ફરજ છે એમ જેઓ સમજે છે અને પોતાની જીંદગીનો ભોગ આપીને જેઓ ધર્મની સેવા કરે છે તેઓ આખી દુનિયાના ખરા સેવકો જાણવા. આખી દુનિયાનું શ્રેયઃ કરનાર અનેક શુભાશયાપેક્ષા-વાળો જૈનધર્મનો જુસ્સો ધારણ કરવો એ દરેક જૈનોની ફરજ છે કારણ કે પોતાની એ ફરજમાં જગતના સર્વ જીવોનું કલ્યાણ કરવાની શક્તિ રહેલી છે.

× × × ×

ગચ્છનાયકની આજ્ઞા.

સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ ગચ્છના નાયક આચાર્યની આજ્ઞા પાળવી જોઇએ. આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પ્રવર્તકો વડે ગચ્છની શોભા રહે છે. આચાર્યની આજ્ઞામાં ધર્મ છે એમ સમજીને પોતાનાં કર્તવ્ય કર્મો બજાવવા સાધુઓએ અને શ્રાવકોએ સદા તૈયાર રહેવું જોઇએ. ગચ્છના નાયક, આચાર્ય વગેરે અગ્રેસરો જે જે સાધુને જે જે કાર્ય સોંપે તે તે કાર્ય તે તે સાધુએ ખંતથી પૂર્ણ કરવું જોઇએ. ગચ્છના નાયકની આજ્ઞામાં રહેવાથી સાધુઓ સ્વાત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે અને અન્ય મનુષ્યોનું કલ્યાણ પણ કરી શકે છે. ગચ્છના આચાર્યની આજ્ઞામાં રહેલો સાધુનો સમુદાય યશ, કીર્તિ પ્રતિષ્ઠાને પામે છે અને જગતમાં પોતાનો વિજય વાવટો ફરકાવવા સમર્થ થાય છે. ગચ્છનાયક સૂરિના વિચારો અને આચારોથી કેળવાયલા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા સમર્થ બને છે.

ગચ્છના આચાર્યે પોતાના ગચ્છના સાધુઓ, અને સાધ્વીઓની સારણા, વારણા વડે હિતમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવી જોઇએ. પોતાના ગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ અપ્રમત્ત દશામાં રહે એવો વારંવાર ઉપદેશ આપી ઉત્સાહ વધારવો. રાજ્યતંત્રની પેઠે પોતાના ગચ્છના સાધુઓની અને સાધ્વીઓની ઉન્નત્યર્થે, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ પ્રમાણે યથાયોગ્ય ઘટતા ઉપાયો આદરવા જોઇએ. પોતાના ગચ્છમાં જ્ઞાની સાધુઓ પ્રગટે એવા દીર્ઘદૃષ્ટિથી ચાંપતા ઉપાયો લેવા જોઇએ. પોતાના ગચ્છના સાધુઓના અને સાધ્વીઓના ભલા માટે માથે પડેલી સર્વ ફરજો બજાવવા માટે અનેક વિપત્તિઓના સામા તૈયાર ઉભા રહેવું જોઇએ અને પોતાની ફરજથી કદિ ભ્રષ્ટ ન થવું જોઇએ. આચાર્યે, ઉપાધ્યાયે, પ્રવર્તકે, સ્થવિરે વગેરેએ પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે પોતપોતાની ફરજો બજાવવા સદા તૈયાર રહેવું જોઇએ. અનેક સંકટો વેઠી ઉત્સાહથી પોતાના ગચ્છની ફરજો બજાવીને જૈનશાસનની સેવા કરવી જોઇએ. અન્ય ગચ્છોના આચાર્યો વગેરેની સાથે સલાહ, પ્રેમ, મૈત્રી વગેરે રાખી જૈન શાસનની સેવા બજાવવી જોઇએ.

× × × ×

જૈનધર્મપ્રચાર.

જૈનધર્મચારિત્રમાર્ગમાં અને જૈનદર્શન પ્રવર્તાવવાના માર્ગમાં ઉત્સર્ગ અને અપવાદને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવે સેવવાની જરૂર રહે છે. ઉત્તમ ગીતાર્થ સાધુઓ જૈનદર્શનનો ફેલાવો કરવામાં ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગ પ્રવૃત્તિથી કાર્ય કરે છે. ઉત્સર્ગ વિના અપવાદ નથી અને અપવાદ વિના ઉત્સર્ગ નથી. ઉત્સર્ગ અને અપવાદમાર્ગથી પંચ મહાવ્રત પાળી શકાય છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ પ્રમાણે ઉત્સર્ગમાર્ગથી નહીં ખસાય તે માટે અપવાદ માર્ગનું અવલંબન દરેક ગચ્છના સાધુઓને લેવું પડે છે. જૈનશાસનની રક્ષા માટે અને સાધુઓની રક્ષાર્થે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ પ્રમાણે અપવાદમાર્ગથી વર્તવું પડે છે અને યોગ્ય એવાં કાર્યો કરવાં પડે છે. જૈનશાસનની રક્ષાર્થે દર્શાવેલા અપવાદ માર્ગો પ્રમાણે જો વર્તવામાં ન આવે તો જૈન શાસનની હાનિ થાય છે અને તેથી પ્રાયશ્ચિત્ત દરેક જૈનોને લેવું પડે છે. ગીનાર્થ સાધુઓ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ પ્રમાણે જૈનશાસનની રક્ષા અને ઉન્નતિના ઉત્સર્ગ અને અપવાદ માર્ગો જાણે છે માટે તેમની સલાહ લેઇ દરેક જૈને જૈનધર્મની સેવા બજાવવા સદાકાલ તૈયાર રહેવું. ઉત્સર્ગ વખતે ઉત્સર્ગ સેવવામાં ન આવે તો દોષ લાગે છે અને અપવાદની વખતે અપવાદ સેવવામાં ન આવે તો દોષ લાગે છે. એકાન્ત ઉત્સર્ગમાર્ગને પકડવાથી દિગંબરોએ સાધુઓનો ક્ષય કર્યો. જૈનશ્વેતાંબરમાં ઉત્સર્ગ અને અપવાદપૂર્વક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, પ્રમાણે ચારિત્રધર્મ પ્રવર્તે છે તેથી સાધુઓની ઉન્નતિ દેખવામાં આવે છે અને સાધુવર્ગનો નાશ થતો નથી. ગીતાર્થ જૈન સાધુમાં જૈનધર્મ ફેલાવવાની જેટલી કાળજી હોય તેટલી ગૃહસ્થમાં ક્યાંથી હોય ? આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પ્રવર્તકો વગેરે સાધુઓ જૈનધર્મના રક્ષક છે માટે દર્શનદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ તેમનું બહુ સન્માન કરવું અને તેમની ભક્તિ કરવી. કારણ કે તેઓની રક્ષા કરવાથી તથા ભક્તિ સેવા કરવાથી જૈન ધર્મની રક્ષા થવાની છે. સાધુઓથી જૈનધર્મ રહેવાનો છે. જૈનધર્મમાં વિદ્યમાન એવા સાધુની માન્યતા વિના શ્રાવક હોઇ શકતો નથી. જૈનશાસનની ભક્તિ કરનાર જૈન, ગમે તે ઉપાયો વડે ઉત્સર્ગ અને અપવાદમાર્ગ વેઠીને જૈનધર્મની ઉન્નતિ કરે તેમાં તેને મહાધર્મનો લાભ પ્રાપ્ત થાય છે.

× × × ×

જૈનધર્મપ્રચારોપાય.

દરેક જૈનના હૃદયમાં ધાર્મિક જુસ્સો પ્રજ્વલિત રહેતોજ જૈન કોમ દુનિયામાં અન્ય કોમની હરિફાઇમાં પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી શકે. મુસલ્માનોમાં ધર્મનો જુસ્સો છે પણ તેઓએ જમાનાને અનુસરી ઉન્નત્યર્થે સુધારા વધારા કર્યા નહિ, તેથી તુર્કસ્તાનનું રાજ્ય પોતાનું બળ બાલ્કનના રાજ્યોના સામું ટકાવી શક્યું નહિ. જૈનોમાં ધાર્મિક જુસ્સો એવી ઉત્તમ રીતે દરરોજ પ્રજ્વલંત રહેવો જોઇએ કે જેથી ધર્મજુસ્સાની ભાવનાના બળ તળે આખી જૈનકોમ ઉભી રહી શકે અને સ્વકોમ અને ધર્મના અસ્તિત્વ માટે ધર્માભિમાન ધારણ કરી ગમે તેવી રીતે આત્મભોગ આપતાં ખચકાય નહિ. જૈનકોમમાં સામાન્ય ધર્મમતભેદ હોવા છતાં મૂળ તત્ત્વની અપેક્ષાએ સર્વજૈનોમાં ધર્મની શ્રદ્ધા અને ધર્માભિમાન વધે એવા ઉપાયો લેવામાં આવશે તોજ દુનિયામાં જૈનકોમનું અસ્તિત્વ રહી શકે તેમ છે. અન્ય ધર્મની કોમો સાથે જમાનાને અનુસરી આગળ રહી શકાય અને પાછળ ન પડી શકાય એવા ગૃહસ્થો માટે ખુલ્લા માર્ગો છે અને ધર્મ ફેલાવવા માટે પણ ખુલ્લા માર્ગો છે તેનો યદિ સ્વીકાર કરવામાં નહિ આવે અને ઉન્નતિના ઉપાયો સામે સંકુચિતદૃષ્ટિથી કામ લેવામાં આવશે તો જૈનકોમ પોતાનું ઉદયદ્વાર પોતાના હાથે બંધ કરી દેશે. જૈનકોમની ઉન્નતિના દરેક ઉપાયો જમાનાને અનુસરી ઘડાયલા અને આચારમાં મૂકવા યોગ્ય હોવા જોઇએ. ધર્મની શ્રદ્ધા અને ધર્મના જુસ્સા વિનાના કેળવાયેલા જૈનો પોતાના ધર્મને માટે ઉપેક્ષાબુદ્ધિવાળા થશે અને એવા ઉપેક્ષાબુદ્ધિવાળાઓથી જૈન કોમનું અસ્તિત્વ રહે નહિ. જૈનકોમનું અસ્તિત્વ અને તેના ઉદયમાટે દરેક જૈનના હાડોહાડમાં અને રોમેરોમમાં ધર્મનો પ્રજ્વલંત જુસ્સો પ્રગટવો જોઇએ. ધર્મની શ્રદ્ધા વિનાનો જૈનકોમમાં રહેલ જૈન તે જૈન નથી કારણ કે તે જૈનધર્મરૂપ મહેલને ઉભો રાખવામાં ભાગ આપવાનો નહિ પણ ઉલટું જૈનધર્મરૂપ મહેલને તોડવામાં ગમે તે રીતે તે ભાગી બનવાનો. જૈનધર્મના આચાર્યોએ અને સાધુઓએ જમાનાની હરિફાઇમાં જૈનધર્મ અને જૈનકોમ પોતાનું બળ ધારણ કરી શકે એવા ઉપાયો લેવા જોઇએ. દરેક ગચ્છના સાધુઓ સાથે સંપ રહે તેવી રીતે કરાર કરીને પોતાનું બળ જમાવવું જોઇએ. ઉપર્યુક્ત ધર્મસેવારૂપ પ્રવૃત્તિમાર્ગ એજ પોતાનો શ્વાસોચ્છ્વાસ સમજવો જોઇએ.

* * * *

ગૃહસ્થ જૈનોએ ધાર્મિક અભ્યાસ કરવો જોઇએ.

ગૃહસ્થ જૈનો, જૈનધર્મનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ વિના પોતાના ધર્મની મહત્તા સમજી શકે નહિ એમ બનવા યોગ્ય છે. હાલમાં જૈનધર્મગુરૂસાધુઓ ગામો ગામ વિહાર કરે છે પણ દરેક ગામના સર્વ જૈનો પોતાના ગામમાં આવનાર સાધુ પાસે આવી શકતા નથી એમ સ્વાનુભવથી કહેવું પડે છે. જૈનોમાં ધાર્મિકરાગ ઉત્સાહ, સાધુ સમાગમની ઇચ્છા અને સાધુપ્રતિ પોતાની ફરજ વગેરેની ખામીયો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. પોતાના ધર્મગુરૂઓ પર રાગ અને બહુમાન વિના કોઇ ધર્મની કોમ દુનિયામાં પ્રગતિના માર્ગમાં આગળ પડતો ભાગ લેઇ શકતી નથી. ગૃહસ્થ જૈનો પોતાના ધર્મગુરૂસાધુઓના આદરસત્કાર અને તેમની સેવામાં પાછળ પડશે તો પોતાની અસ્તિત્વ ઉપર કુહાડો મારશે અને એનાં ફળ પોતાને ભોગવવાં પડશે. ખ્રીસ્તિયો પોતાના ધર્મગુરૂઓનો આદરસત્કાર અને તેમની સેવા કરે છે તેથી ખ્રીસ્તિયોની બાહ્યોન્નતિમાં પણ હાલ વૃદ્ધિ દેખાય છે. પોતાના ધર્મગુરૂનો આદરસત્કાર અને બહુમાન કરવું એ પોતાના આદરસત્કાર અને બહુમાન બરોબર છે. પોતાના ધર્મગુરૂનું રક્ષણ, અસ્તિત્વ, એજ પોતાનું અને ધર્મનું રક્ષણ છે એમ દરેક જૈને સમજવું જોઇએ. પોતાના ધર્મગુરૂનું બહુમાન કરવાથી આત્મભોગી એવા ધર્મગુરૂઓ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે. પોતાના ધર્મગુરૂનો તિરસ્કાર એજ પોતાનો તિરસ્કાર છે એમ દરેક જૈને સમજવું જોઇએ. ત્યાગી એવા અને દેશકાલાદિના અનુસારે પંચમહાવ્રત પાળનારા સાધુઓ વિના ધર્મનો ફેલાવો થતો નથી. ધર્મનું રક્ષણ કરવું અને ધર્મગુરૂઓનું અસ્તિત્વ કાયમ રાખવું એ કાર્ય, આચાર્યોએ અને ઉપાધ્યાયો વગેરેએ સારી રીતે બજાવવું જોઇએ. ધર્મનું નામ ધરાવનારા અને ધર્મગુરૂઓના નિન્દક, નાસ્તિક એવા નામધારી જૈનોથી જૈનધર્મ પ્રવર્તતો નથી. ધર્મગુરૂઓના પ્રતિપક્ષી અને ત્યાગી સાધુગુરૂઓનું ઉત્થાપન કરનારા શાસનદ્રોહી નામધારી જૈનો સામે પોતાનું બળ ટકાવી રાખવા અને સાધુઓની સેવાભક્તિ કરવા વર્તમાનમાં વિદ્યમાન એવા ગીતાર્થ ધર્મગુરૂઓએ ક્ષેત્રકાલાનુસારે જમાનાને અનુસરી ચાંપતા ઉપાયો લેઇ સાધુવર્ગનું રક્ષણ કરવું.

× × × ×

જૈન વિષય—આગમો.

પિસ્તાલીશ આગમો, પ્રકરણો અને ધર્મગ્રન્થોની શ્રદ્ધા ધારણ કરવાથી દેવ ગુરૂ ધર્મની શ્રદ્ધા સ્થિર રહે છે. જ્ઞાનાદિ ગુણોના ભંડારભૂત પિસ્તાલીશ આગમો વગેરે છે તેનું શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન, ભક્તિ સેવા કરવાથી શ્રીવીરપ્રભુના સત્યધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. આગમોની શ્રદ્ધામાં ધર્મની આ-રાધનાનો આધાર છે. આગમોની શ્રદ્ધાભક્તિથી, આરાધના કરવાથી અને તેમાં કથેલા અર્થોને સમ્યગ્ જાણવાથી શ્રુતધર્મ, સમ્યક્ત્વ ધર્મ અને ચા-રિત્ર ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. આગમો વાંચતાં, શ્રવણ કરતાં અને વિચારતાં શંકાઓ પડે તે શંકાનું ગીતાર્થો પાસે ગમન કરી સમાધાન કરવું. આગમો અને પૂર્વાચાર્યોએ કહેલા ધર્મ પ્રમાણે હાલના જૈનો નીતિ, પ્રમાણિકતા અને વ્રતોથી વર્તે તો તેઓ દુનિયાનું જૈનધર્મ પ્રતિ ધ્યાન ખેંચી શકે. જૈના-ગમોના પ્રકરણો વગેરે અને જ્ઞાન વિનાના જૈનો અને પોતાનામાં ગુણો પ્રગટાવ-વાની પ્રવૃત્તિ વિનાના જૈનો ચિન્તામણિ રત્ન સમાન મનુષ્યજન્મ હારી જાય છે. **આગમો વગેરેમાં કથેલ તત્ત્વોમાં શંકા પડે તો આગમો પર અશ્રદ્ધા ધારવી નહિ, કારણ કે જે બાબતની શંકા પડે છે તે યોગ્ય વય, કાલ અને યોગ્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તી થતાં સ્વયમેવ ટળી જાય છે.** પૂર્ણ ગીતાર્થોનાં પાસાં સેવીને આગમોમાં કહેલી બાબતોનો પરસ્પર સંબંધ મેળવવો. આગમોના પૂર્ણ અભ્યાસીઓનો અનુભવ, આગમની સાખ અને પોતાનો અનુભવ એ ત્રણેની એકતા કરીને સ્યાદ્વાદદર્શનકથિત તત્ત્વોમાં પૂર્ણશ્રદ્ધા ધારણ કરવી અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ પોતાનો શુદ્ધ આત્મિકધર્મ આરાધવા તત્પર થવું.

× × × ×

જૈનવિષય-સાધુવર્ગ.

સાધુવર્ગ વિના ધર્મનું રક્ષણ થઇ શકતું નથી. સાધુની સંગતિથી ધર્મનો બોધ મળે છે. સાધુના ઉપદેશથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. સાધુઓથી આગમોનું પઠનપાઠન, સ્મરણ મનન ચાલ્યા કરે છે. સાધુઓના ઉપદેશથી દાન, શીલ, તપ, ભાવરૂપ ચતુર્વિધ ધર્મ વહ્યા કરે છે. સાધુઓના ઉપદેશથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગ વહ્યા કરે છે. નહિ બોલનાર એવા સાધુઓથી જે ધર્મની અસર થાય છે, તે વક્તા એવા ગૃહસ્થથી થઇ શકતી નથી. સાધુઓના આચારોમાં અને વિચારોમાં દયાનું તત્ત્વ સદા વહ્યા કરે છે. સાધુઓના આચારમાં સ્વકલ્યાણ અને પરકલ્યાણનું તત્ત્વ રહ્યું છે. કપટરહિત યથાશક્તિ ભગવાન્‌ની આજ્ઞા પ્રમાણે સાધુઓનું પ્રવર્તન થાય છે તે મોક્ષ માર્ગમાં સાનુકૂળ પ્રવૃત્તિ છે. **ઉત્તમ સાધુઓની સંગતિથી જે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે તે પુસ્તકોથી પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી.** ઉત્તમ સાધુઓની સંગતિથી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. ઉત્તમ સાધુની સંગતિ ખરેખર ચિન્તામણિની પેઠે દુર્લભ છે. કપટરહિત યથાશક્તિ પ્રવર્તનાર અને સત્યધર્મનો વીતરાગની આજ્ઞાપૂર્વક ઉપદેશ દેનાર સાધુની સંગતિ કરવી.

સાધુવર્ગની ઉન્નતિ, સાધુ થકીજ થનાર;
સંપ પ્રેમ લઘુતા થકી, ઉદય થશે નિર્ધાર. ૧

ઉદાર દૃષ્ટિ રાખીને, દેરી પરસ્પર સાહાય્ય;
સાધુવર્ગની ઉન્નતિ, કરશો ધારી ન્યાય્ય. ૨

હઠ કદાગ્રહ ત્યાગીને, કરી મતાંતર દૂર
ધરી હૃદય મધ્યસ્થતા, સાધુ લહો સુખપૂર. ૩

× × × ×

જૈનોની અન્યધર્મીઓ પ્રતિ પ્રીતિ.

જૈનધર્મ પાળનારાઓએ અન્યધર્મી મનુષ્યોને ચ્હાવા જોઇએ અને અન્યધર્મીઓને પ્રેમ ભ્રાતૃભાવ સાહાય્ય વગેરેથી પોતાની તરફ આકર્ષવા જોઇએ. ઉદારભાવ, વિશાલદષ્ટિ અને સ્વયંસેવકત્વ એ ત્રણ ગુણથી જૈનો પ્રતિ અને જૈનેતરો પ્રતિ સારી સેવા બજાવી શકાય છે. જૈનેતર મનુષ્યોને કદિ ધિક્કારવા નહિ કિંતુ તેઓને બોધિનો લાભ થાય એવા સાનુકુળ સંયોગોમાં ચારે તરફથી મૂકવા એજ જૈનધર્મના ફેલાવાના ઉત્તમ ગુણો છે.

× × × ×

એક શહેરમાં અનેક સાધુઓ.

જે શહેરમાં ઘણા સાધુઓ રહે છે અને પરસ્પર ક્રિયામાન્યતા વગેરેમાં ભિન્નભિન્ન વિચારવાળા હોય છે તો જૈનોમાં પરસ્પર સંપથી ધાર્મિક કાર્યો થઇ શકતાં નથી. ભિન્નભિન્ન ગચ્છ મતભેદવાળા સાધુઓ પરસ્પર એક બીજાના ગુણરાગી પ્રાયઃ અલ્પ હોય છે, અને તેથી ઇર્ષ્યા વગેરે દોષોને કેટ-લાક સાધુઓ સેવીને આત્મિકોન્નતિથી વિમુખ રહે છે. અન્ય સાધુઓને નિન્દા વગેરેથી નીચા પાડીને જે સાધુ પોતે ઉચ્ચ થવા ઇચ્છે તે ઉચ્ચ થઇ શકે નહિ. પરસ્પર સંપીને રહેનારા અને ગુણાનુરાગી ઉદારદિલવાળા આત્માર્થી સાધુઓ ઉચ્ચ થઇ શકે છે, અને તેઓ સમાગમમાં આવનારા સાધુઓને ઉચ્ચ બનાવવા શક્તિમાન્ થાય છે. જે સાધુઓ લોકદષ્ટિમાં સામાન્ય ગણાતી એવી બાબતોને મહાન્ રૂપ આપીને સંકુચિતદષ્ટિથી અન્ય સાધુઓ વા શ્રાવકો વા અન્યધર્મીઓની સાથે ભેદ ક્લેશની ઉદીરણા થાય એવું રૂપ ગ્રહણ કરે છે, તે સાધુઓ જૈનધર્મની સેવા કરવામાં સમયજ્ઞ-કાર્યદક્ષ વગેરે ગુણોથી વિમુખ છે. જે સાધુઓ ગચ્છભેદે-સંઘાડાભેદે વા અમુક વિચારભેદે એકબીજાથી જૈનોન્નતિના કાર્યમાં જુદા રહે છે, તેઓ સ્વાત્મોન્નતિ કરવા સમર્થ થઇ શકતા નથી. જે સાધુઓ પરસ્પર સાધુઓની ઉન્નતિ કરવામાં સંપ, ગંભીરતા, વિશાલદષ્ટિ અને મતભેદસહનતા રાખી શકતા નથી, તેઓ પોતાના હાથે પોતાની અવનતિના ઉપાયો યોજે છે, અને

ભવિષ્યમાં સાધુઓની દૃષ્ટિમાં હલકા પડે છે. જે સાધુઓ અન્ય સાધુઓને પોતાની તરફ પ્રેમથી અને ઉદારભાવથી આકર્ષી શકતા નથી. તેઓ અન્ય ધર્મીઓને જૈન બનાવવાને શક્તિમાન્ થતા નથી. જે સાધુઓ મતભેદ, સહનશીલતા ધારણ કરીને અન્ય સાધુઓને પૂજ્યબુદ્ધિ, શુદ્ધપ્રેમ અને ધર્મસ્નેહથી પોતાના સમાન ગણે છે, તે સાધુઓ સ્વપરોન્નતિ કલ્યાણ કરવા સમર્થ થાય છે.

× × × ×

ગુણો વિના ફક્ત ક્રિયાપ્રવૃત્તિની કેટલી જરૂર છે.

જૈનધર્મની કેટલીક ક્રિયાઓ કરવામાં આવે પણ જૈનધર્મ પ્રમાણે ગુણોને હૃદયમાં ન પ્રગટાવવામાં આવે તો તેથી ગુણોની ઉત્ક્રાન્તિ થઇ શકતી નથી. શ્રાવકોમાં અને સાધુઓમાં દયા, ક્ષમા, વૈરાગ્ય, ગંભીરતા, મૈત્રીભાવના, અક્ષુદ્રતા વગેરે ગુણોની ખાસ જરૂર છે. પોતાનામાં ધર્મીપણું માની લેઇને અન્ય મનુષ્યોને જ્યાં સુધી ધિક્કારની લાગણીથી દેખવામાં આવે, ત્યાં સુધી જૈનધર્મમાં કથેલી દયા પોતાનામાં પ્રગટી એમ કદિ ગણી શકાય નહિ. અન્ય મનુષ્યોની ભૂલોને ક્ષમા ન આપવામાં આવે ત્યાં સુધી પોતાના આત્મામાં ક્ષમા ગુણ ખરેખરો ઉત્પન્ન થતો નથી. મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર છે એમ દરેક જૈને સમજીને પોતાનામાં ગુણો પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો એજ મુખ્ય સાધ્યદશા છે. પ્રભુપૂજા કરવી, વ્રતપચ્ચખાણ કરવું, એટલું કરીને સન્તોષ પકડી બેસી ન રહેવું જોઇએ. પણ ગૃહસ્થ જૈનોએ પોતાનામાં મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ, ભક્તિ, ગંભીરતા, ક્ષમા, લઘુતા, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન વગેરે ગુણો પ્રગટાવવા દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. પોતાનો આત્મા પોતાનામાં પ્રગટેલા ગુણોની સાક્ષી ન આપે, અને અન્ય મનુષ્યો ગમે તેટલી પ્રશંસા કરે તેથી ગૃહસ્થ જૈનોએ ભૂલીને ફુલવું નહિ. અન્ય મનુષ્યોને ધર્મમાર્ગમાં આગળ કરતાં પાછળ પાડવામાં આવે એવો ઇર્ષ્યાભાવ ટાળ્યા વિના જૈનપણું વિશેષપણે પ્રગટતું નથી. ક્રિયાનું અજીર્ણ નિન્દા છે એવું સમજીને ક્રિયા કરનારા જૈનોએ પોતાની જીભને વશમાં રાખવી, અને તેને તરવાર બનાવીને અન્યના પ્રાણ લેવા પ્રયત્ન કરવો નહિ. જૈનોએ આત્માના ગુણો પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જૈનકુળમાં

જન્મ્યા એટલા માત્રથી પોતાને કૃતકૃત્ય થયા એમ માની લેવું નહિ, પણ જૈન બનતાં પહેલાં ગુણો પ્રગટાવવાનો ખ્યાલ કરવો જોઇએ.

જૈનશાસનમાં કોલાહલ કરાવનારાઓ મહામોહનીયકર્મ ઉપાર્જન કરે છે.

× × × ×

વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ બેમાંથી કોનાથી ધર્મોન્નતિ થઇ શકે ?

વ્યવહારનયના જ્ઞાનવાળો અને નિશ્ચયનયના જ્ઞાનવાળો કોણ જૈનશાસનની વિશેષ ઉન્નતિ કરી શકે ? ઉત્તરમાં એમ કહેવાનું કે વ્યવહારનય અને નિશ્ચયનય એ બે નયનો પરિપૂર્ણજ્ઞાનવાળો મનુષ્ય શ્રીજૈનશાસનની વિશેષોન્નતિ કરવા સમર્થ થઇ શકે છે. વ્યવહારનય ચંદ્ર સમાન છે, અને નિશ્ચય નય સૂર્યસમાન છે. આધ્યાત્મિકજ્ઞાનનો પૂર્ણ અભ્યાસ કરનાર મનુષ્ય જૈન શાસનની ઉન્નતિ કરવાના ગુપ્ત ઉપાયોને જાણી શકે છે, અને સલાહ સંપથી જૈનોદય કરવા સમર્થ બને છે. વ્યવહારનયનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરનાર મનુષ્ય ઉદ્યમ કરવામાં પાછો હઠતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરેલ મનુષ્ય ઉદાર આશયોથી અને ગંભીરપણાથી શુદ્ધ ચિત્તે વ્યવહારનયથી આચરણાઓને આચરીને જૈનધર્મોન્નતિ કરવા સમર્થ થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન વિનાનો વ્યવહારનયવાદી એકાન્તે ઉપદેશ આપી શકે છે, તે સંકુચિત આશયોથી કોઇ અપેક્ષાએ જૈનશાસન ચલાવવા પ્રયત્ન કરી શકે પરંતુ તે ઘણી બાબતોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની દૃષ્ટિ વિના ભૂલ કરી શકે. બે નયના પરિપૂર્ણ અનુભવજ્ઞાનવાળો વ્યવહારમાં અને નિશ્ચયનયમાં ભૂલ કરી શકે નહિ, માટે જૈનશાસનોન્નતિ કરવા માટે બે નયના પૂર્ણાનુભવી જ્ઞાનીને આચાર્યપદવી આપવાની જરૂર છે. દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનપૂર્વક જેણે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અભ્યાસ કર્યો છે, તેવો મુનિવર જૈનશાસનની ઉન્નતિમાં આચારોની બાબતમાં ઉદાર દૃષ્ટિ રાખીને સર્વ ગચ્છવાળા જૈનોની સાથે ઉભો રહીને આત્મભોગ આપવા સમર્થ થાય છે, અને આચારોવિચારોની સાપેક્ષા સમજવામાં તે ભૂલ કરી શકતો નથી. સ્યાદ્વાદને પરિપૂર્ણ સમજનાર જ્ઞાના વ્યવહારનય, નિશ્ચયનયઆદિ અનેક નયોનું સ્વરૂપ અવબોધી શકે છે, અને તેથી તે જૈનધર્મનો વાસ્તવિક ઉપદેશ તથા વાસ્તવિક પ્રચાર કરવાને સમર્થ થાય છે. જે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ,

અને ભાવયોગે આવા સ્યાદ્વાદજ્ઞાનીઓ પ્રગટે છે તે કાલમાં જૈનશાસન સૂર્ય સર્વત્ર તપતો દેખાય છે.

× × × ×

નયોની અપેક્ષાએ જૈનો.

નૈગમનયની અપેક્ષાએ જૈનધર્મને ઓઘશ્રદ્ધાએ માનતો હોય તો જૈન કહેવાય. ગાડરીયા પ્રવાહે નવકાર ગણતો હોય, પ્રભૂની પૂજા કરતો હોય. દેવ ગુરૂની ભક્તિ કરવાનો ભાવ હોય, તિથિએ નવકારશીનું પ્રત્યાખ્યાન કરતો હોય તે જૈન કહેવાય છે. જૈનના ગુણ પોતાનામાં ન પ્રગટયા હોય છતાં ઉપચારથી તેને પોતાનામાં સ્થાપન કરતો હોય તે નૈગમનયની અપેક્ષાએ જૈન કહેવાય છે. શ્રાવકના એકવીસ ગુણો, સત્તર ગુણો અને બાર વ્રત વગેરે ગુણો પોતાનામાં ન હોય તોપણ તેના અંશ રૂપ પરિણામવડે તે તે ગુણોનો પોતાનામાં ઉપચાર કરતો હોય અને વસ્તુતઃ તે તે ગુણો પોતાનામાં ન પ્રગટયા હોય તોપણ તે નૈગમનયની અપેક્ષાએ જૈન કહેવાય છે. સાધુનાં વ્રતો અને સાધુના ગુણોમાં એકાંશપરિણામે પ્રવૃત્તિ કરનાર દ્રવ્યસાધુને નૈગમનયની અપેક્ષાએ સાધુ કહેવામાં આવે છે. નૈગમનય એકાંશરૂપ વસ્તુનો ધર્મ વા તે વસ્તુના પરિણામને ઉત્પન્ન થએલો જાણી સંપૂર્ણ વસ્તુ ઉત્પન્ન થઇ એમ માને છે. વસ્તુનો એક અંશ પ્રગટયો હોય તો તે વસ્તુ આખી ઉત્પન્ન થઇ એમ માનવું એ નૈગમનયની માન્યતા છે. આખી દુનિયામાં જે જે મનુષ્યો જૈન થવાનો પરિણામ ધારણ કરીને અંશ થકી પણ ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે વા જેઓ કુળથકી જૈનો છે. અન્તર્માં મિથ્યાત્વી છતાં જેઓ જૈનધર્મની ઉપર ઉપરથી ક્રિયાઓ કરે છે તે સર્વે ઓઘે ગણાતા નૈગમનયની અપેક્ષાએ જૈનો છે. જૈનધર્મનો એક અંશથી પરિણામ ધારણ કરીને એકાંશથી જૈનધર્મમાં પ્રવૃત્ત થનાર, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા, એ નૈગમનયની અપેક્ષાએ ચતુર્વિધ સંઘ ગણાય છે. સંગ્રહનયની અપેક્ષાએ જેઓનામાં સત્તાએ જૈનપણું રહ્યું છે એવા સર્વ જીવો જૈન કહેવાય છે. સત્તાએ સાધુત્વ, સાધ્વીત્વ, શ્રાવકત્વ અને શ્રાવિકાત્વ રહ્યું છે એવા સર્વ જીવો સંગ્રહનયની અપેક્ષાએ ચતુર્વિધ સંઘ ગણાય છે તેમજ જૈન ગણાય છે. વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ જૈનના આચારો જેઓ પાળતા હોય તેઓ જૈનો કહેવાય છે. સંગ્રહનય

સામાન્ય ગ્રાહક છે તેથી સર્વ જીવોમાં સત્તાએ જૈનત્વ માનીને સર્વજીવોને તે જૈનો કહે છે. વ્યવહારનય વિશેષ ધર્મગ્રાહી છે તેથી આચાર અર્થાત્ જૈન ધર્મની ક્રિયાઓને જેઓ કરતા હોય તેઓને જૈન કહે છે. વ્યવહારનયમાં અનેક ગચ્છ ફીરકાવાળા ક્રિયાઓને કરનારા જૈનો ગણાય છે.

× × × ×

ઋજુસૂત્રનયના મત પ્રમાણે જે જૈનના પરિણામને ધારણ કરનાર હોય તે જૈન કહેવાય છે. ઋજુસૂત્રનય ફકત એક વર્તમાન કાળને ગ્રહણ કરે છે, તે ભૂતકાળ તથા ભવિષ્યકાળને ગ્રહણ કરતો નથી. વર્તમાનમાં જેવા પરિણામ વર્તતા હોય તેને ઋજુસૂત્રનય તેવો કહે છે. જૈનધર્મની ક્રિયાઓ કરતો હોય પણ તેના પરિણામ જો જૈનના નથી તો તેને ઋજુસૂત્રનય જૈન કહેતો નથી. વર્તમાનમાં જો જૈનના પરિણામ વર્તતા હોય તો તેને ઋજુસૂત્રનય જૈન કહે છે. શબ્દનય પોતાની માન્યતા આગળ કરીને કહે છે કે જેનામાં સમ્યક્ત્વ પ્રગટયું હોય છે તે જૈન કહેવાય છે. વાસ્તવિક સમ્યક્ત્વ વા નિશ્ચય સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિવડે મનુષ્ય જૈન કહેવાય છે. શબ્દનયની માન્યતા પ્રમાણે જેઓએ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું છે તે જૈનો કહેવાય છે. સમભિરૂઢનયની અપેક્ષાએ સમ્યક્પણે જૈન એવા શબ્દનો ભાવાર્થ જે ગ્રહણ કરાય છે તેમાં જે આરૂઢ થાય છે તે જૈન કહેવાય છે. જૈનપણામાં એકાંશ ન્યૂન હોય તેને સમભિરૂઢનય જૈન કહે છે. એવંભૂતનય જૈન એવા શબ્દ વડે સંપૂર્ણ અર્થ ક્રિયાકારિત્વ જેનામાં હોય, પરિપૂર્ણ જૈનપણું, સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન અને ચારિત્રાદિ ગુણો જેનામાં હોય તેને એવંભૂતનય જૈન કહે છે. સર્વનયોની અપેક્ષાઓએ જૈન માની શકાય.

નૈગમનયની અપેક્ષાએ દુનિયામાં ઘણા જૈનો હોઇ શકે, સત્તાએ જૈનપણું માનનાર સંગ્રહનયની અપેક્ષાએ દુનિયામાં ઘણા જૈનો હોઇ શકે, વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ દુનિયામાં ઘણા જૈનો હોઇ શકે પણ નૈગમ અને સંગ્રહનય કરતાં વ્યવહારનય વડે પહેલા બે નયની અપેક્ષાએ થોડા જૈનો હોઇ શકે. પૂર્વાચાર્યો સામાન્ય જીવ આગળ ત્રણ નય ઉતારવાની ભલામણ કરે છે. વર્તમાનમાં નૈગમ તથા વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ ચતુર્વિધ સંઘ માન્યતા વા જૈનની માન્યતા સ્વીકારીને જૈનશાસનની સેવામાં પ્રવૃત્ત થઇ શકાય. નૈગમ-

નય તથા વ્યવહારનયથી જૈનોને ઓળખી શકાય અને જૈન તરીકે સ્થાપી શકાય. ઋજુસૂત્ર વગેરે ઉપર ઉપરના નયોની અપેક્ષાએ ન્યૂન, ન્યૂનતર અને ન્યૂનતમ જૈનો હોઇ શકે અને તેવા જૈનોને કેવળજ્ઞાની વગેરે વિશિષ્ટજ્ઞાનીઓ ઓળખી શકે. તીર્થંકરો વ્યવહારનયની મુખ્યતાએ ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરે છે, માટે વ્યવહારનય જૈન તરીકે કરાતા વ્યવહારમાં બળવાન્ છે. સર્વ નયોની માન્યતાએ, અપેક્ષાએ જૈનો માનવા યોગ્ય છે. નૈગમનયવડે સર્વને આદ્યમાં જૈનપણું હોય છે.

संवत् १९७० नी सालना विचारो.

સર્વ પ્રકારની શક્તિ પાળવાને માટે મન, વચન અને કાયાથી બ્રહ્મચર્યની સંરક્ષા કરવી જોઇએ, અને તેથી શક્તિમાન્ થઇ જગત્‌ને ઉપદેશ દેવો જોઇએ. વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક કાર્યો કરવાની શક્તિને અર્પનાર બ્રહ્મચર્ય છે. મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર એ સર્વનો આધાર બ્રહ્મચર્ય છે. ધર્મનો આધાર બ્રહ્મચર્ય છે. દેશોન્નતિનો આધાર બ્રહ્મચર્ય પર છે. દેવતાઓને વશ્ય કરવાનો ઉપાય બ્રહ્મચર્ય છે. પ્રાણવિનિમય, વ્યાખ્યાન આદિ કાર્યોમાં શક્તિ સમર્પનાર બ્રહ્મચર્ય છે. બ્રહ્મચર્યથી ધ્યાન અને સમાધિ થઇ શકે છે. મન, વાણી અને કાયાનું રક્ષણ કરનાર બ્રહ્મચર્ય છે, યૌવનવયનું રક્ષણ કરનાર બ્રહ્મચર્ય છે. દીર્ઘાયુષ્યનું સંરક્ષણ કરનાર બ્રહ્મચર્ય છે. અમર યશ અને અમર નામ રખાવનાર બ્રહ્મચર્ય છે. સર્વ વ્રતોમાં સાગર સમાન બ્રહ્મચર્ય છે. દેશની અને સમાજની આબાદી કરનાર બ્રહ્મચર્ય છે. પોતાના સત્યને સર્વત્ર પ્રસરાવનાર બ્રહ્મચર્ય છે. સર્વ પ્રકારની આરોગ્યતાપૂર્વક મનની શાંતિ જાગવનાર બ્રહ્મચર્ય છે. સર્વેન્દ્રિયોનું આરોગ્યસંરક્ષક બ્રહ્મચર્ય છે. શરીરના રાજાની આબાદી કરનાર બ્રહ્મચર્ય છે. ભવિષ્યની પ્રજાને સારો વારસો આપનાર બ્રહ્મચર્ય છે. દેશમાં સત્પુરૂષોને ઉત્પન્ન કરનાર બ્રહ્મચર્ય છે. દેશમાંથી રોગોને મારી હઠાવીને દેશના મનુષ્યોને બળવાન્ બનાવનાર બ્રહ્મચર્ય છે. ઇચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ કરાવી આપનાર બ્રહ્મચર્ય છે. દેશમાંથી ચોરી, જૂઠ, હિંસા, દગાબાજી વગેરે પાપોને હઠાવી દેનાર બ્રહ્મચર્ય છે. સંકલ્પબળની સિદ્ધિ કરનાર બ્રહ્મચર્ય છે. પરતંત્રતા, અસંતોષ, ચિન્તા, શોક અને સ્વાર્થાદિ દુર્ગુણોને હઠાવીને આત્માને સ્વતંત્ર બનાવનાર બ્રહ્મચર્ય છે.

× સંવત્ ૧૯૭૦ ના સાલની ડાયરીમાં જે જે વિચારો લખાયા છે તે અમદાવાદ, પેથાપુર, સંઘવજ, લોદરા, વિજાપુર, મહુડી, ગવાડા, પાંનોલ, બાલેક, વડનગર, ખેરાળુ, સાપોર, વીસનગર, મહેસાણા, ખેરવા, મેઉ, સમોઉ, આજોલ, રીદરોલ અને માણસા વગેરે ગામોમાં વિહાર પ્રસંગે લખાયા છે. તેમાં માણસાના ચાતુર્માસમાં ઘણા વિચારો લખાયા છે.

આત્માને પરમાત્મા બનાવનાર બ્રહ્મચર્ય છે. બ્રહ્મચર્ય એ દેવ છે. એ દેવ જ્યાં સુધી પોતાની પાસે છે. ત્યાં સુધી દુષ્ટ, દુર્જનો, પિશાચો, ભૂતો વગેરેનો ઉપદ્રવ થઈ શકતો નથી. બ્રહ્મચર્યરૂપ દેવ પાસેથી જે જે માગવામાં આવે તે મળી શકે છે. અમદાવાદ કાર્તિક સુદિ ૧.

दीये दान सोवन कोडीनुं, कंचनचैत्य कराय हो विनीत;
तेहथी ब्रह्मव्रत धारतां, अगणित पुण्य समुदाय हो विनीत. नमो.

બ્રહ્મચર્યની ઉપાસના કરનારે પ્રતિપક્ષી સંયોગોમાં મન અને કાયાને વશ રાખી આત્મશક્તિ ખીલવવી જોઇએ. પોતાના સદ્‌ગુણો તરફ વિશેષ પ્રેમ રાખવો. સુખની જુદી લાલસાઓ રૂપ પશુઓને જ્ઞાન હોમમાં હોમી દેઇને બ્રહ્મચર્ય દેવની પ્રસન્નતા મેળવવી.

સહજ સુખનો માર્ગ ખુલ્લો કરનાર બ્રહ્મચર્ય છે. બ્રહ્મચારી સાધુઓ અને સાધ્વીઓની સેવાભક્તિ કરવી. બ્રહ્મચર્યનું સંરક્ષણ કરનાર ગુરૂકુળ જેવાં આશ્રમોની વ્યવસ્થા કરવી જોઇએ. સર્વત્ર દુનિયામાં બ્રહ્મચર્યની વૃદ્ધિ થાય એવા મન, વચન, કાયાથી ઉપાયો લેવા જોઇએ. પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ માર્ગનો મૂળ પાયો બ્રહ્મચર્ય છે. તેથી તેની પ્રથમ સંરક્ષા કરવી.

× × × ×

દરેક બાબતનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન થવાથી વસ્તુધર્મના અનન્ત ભેદો અવબોધવાને સમ્યગ્જ્ઞાનની નજીકમાં આવી શકાય છે. વસ્તુધર્મને પરિપૂર્ણ અવબોધ્યા વિના શ્રદ્ધા અને વિચારોમાં ઘણી બાબતોમાં સંકુચિતતા રહે એ બનવા યોગ્ય છે. પ્રત્યેક મનુષ્ય દરેક વસ્તુના અમુકાંશને અવબોધીને પોતાને જ્ઞાની માની લે તથા વસ્તુના અમુક રૂપથી વા ભોગથી પોતાને આનન્દભોક્તા માની લે, તેમાં તે વાસ્તવિકદૃષ્ટિથી જોતાં ભૂલ કરે છે, અને તે પોતાની ઉત્તરોત્તર વિજ્ઞાનાવસ્થામાં તે તે ભૂલોને તે દેખતો જાય છે. શ્રીવીરપ્રભુએ સર્વજ્ઞદૃષ્ટિથી પરિપૂર્ણ પદાર્થોને દેખ્યા છે. તેવી દૃષ્ટિ જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી પ્રત્યેક મનુષ્ય છદ્મસ્થ હોવાથી સર્વજ્ઞ ન કહેવાય, અને તેથી તે વસ્તુના અનન્તધર્મના જ્ઞાનના અભાવે જાણવામાં તથા કથવામાં ભૂલ કરે એ સ્વાભાવિક છે. આવી સ્થિતિ જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી સાપેક્ષદૃષ્ટિએ વદવું, જાણવું, વિચારવું એ ભવિષ્યની જીંદગી અર્થે ઉત્તમોત્તમ માર્ગ છે.

પ્રત્યેક મનુષ્યના આચારો અને વિચારોમાં પરિપૂર્ણ સત્યતા હોય એમ માની લેવું એમ તો વચનમાત્રથી કથી શકાય છે. શ્રી સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ સિવાય પ્રત્યેક મનુષ્યના વિચારોમાં અને આચારોમાં સત્યતા ન હોઇ શકે, પરંતુ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવની અપેક્ષાએ અમુકાંશે સત્યતા હોઇ શકે એ બનવા યોગ્ય છે. શ્રીવીતરાગનાં વચનોની અપેક્ષાએ આ બાબતનો વિચાર કરતાં પ્રત્યેક મનુષ્યની દષ્ટિભેદે સત્ય અને અસત્ય એવા આચારો અને વિચારો મનાય છે, તેમાંથી ઘણું સત્ય તારવી શકાય છે. અમુક બાબત અમુક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી સત્ય હોય છે, અને તેજ બાબત અમુક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી અસત્ય હોય છે. વ્યવહારનયથી અમુક બાબત અમુકરૂપે ગણાય છે, અને તેજ અમુક બાબત નિશ્ચયદષ્ટિથી વિચારીએ તો અમુકરૂપે લાગે છે. દરેક વસ્તુને અનેકદષ્ટિથી અનેકાપેક્ષાઓએ તપાસવાની જરૂર છે. પ્રત્યેક મનુષ્યના વિચારો અને આચારોને ભિન્નભિન્ન અપેક્ષાઓએ જાણવા જોઇએ, અને ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિથી દેખીને હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેયબુદ્ધિથી તેનો વિવેક કરવો જોઇએ. આવી રીતે વિવેકદષ્ટિથી જે દેખે છે તે કોઇ પણ બાબતપર અમુકાંશે વિચાર બાંધવાને શક્તિમાન્ થાય છે. મનુષ્યની જીંદગીમાં ઉત્તરોત્તર જ્ઞાનાવસ્થા થતાં પૂર્વના વિચારો કરતાં ઉત્તરના વિચારોમાં વિશેષ સત્યતા અનુભવાય છે, પણ વાસ્તવિક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવની અપેક્ષાએ કહીએ તો જે કાળે જેટલા જ્ઞાને જેટલો નિર્ણય થાય છે, તેટલું તે કાળે નિર્ણય માટે સત્ય રૂપે તે કાલની અપેક્ષાએ હોય છે, એમ અપેક્ષાએ વિચારીએ તો આખા જગતમાં મનુષ્યોના આચારો અને વિચારોમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ ઘણું અવબોધવાનું મળે, અને ઘણી રીતે અનેક પ્રકારનું વ્યાવહારિક તથા પારમાર્થિક જ્ઞાન થાય.

× × × ×

સેવા ધર્મ.

પોતાના શરીરાદિની સેવા ગમે તેવી ઉચ્ચ સ્થિતિ થયા છતાં કરવી પડે છે, તેથી સ્વાભાવિક રીતે સિદ્ધ થાય છે કે–**परस्परोपग्रहो जीवानाम्** એ સૂત્ર ઘણા સરસ ઉદ્દેશોથી રચાયું છે. આત્મજ્ઞાનીઓએ ગમે તેવી નિસ્પૃહ

અને કૃતકૃત્યાવસ્થામાં પણ **कर्मण्येवाधिकारस्ते** એ વાક્યનું સ્મરણ કરીને નિષ્કામપણે સેવા કરવી જોઇએ, અને પ્રારબ્ધ જ્યાં સુધી ભોગવવાનું છે ત્યાં સુધી પોતાની ફરજ છે એમ માનવું જોઇએ. દેશ, કોમ, નાત, કુટુંબ, સમૂહ, ગચ્છ, ધર્મ, સમાજ, સંઘ વગેરેની સેવા કરવી એ પોતાની ફરજ છે, તેથી અનેક સંકટો પડતાં છતાં પણ કંટાળવું ન જોઇએ. સેવાધર્મને નિર્લેપપણે જે સેવે છે, તે અપ્રતિપાતિ ગુણને પ્રાપ્ત કરે છે. **નામ રૂપનું અભિમાન જેઓને નથી તેઓ જગત્‌ની સમ્યક્ સેવા કરી** શકે છે. આખી દુનિયા સેવાધર્મથી ઉન્નતિ ક્રમ પર ચઢે છે. દુનિયાના જીવો પર જેનો પ્રેમ નથી, અને દુનિયાના જીવો માટે જેણે પોતાની શક્તિયોનો આત્મભોગ આપ્યો નથી, તે પ્રભુની પાસે મહાન્ પદ માગે તો હાસ્યપાત્ર ઠરે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય છે? શરીરમાં રહેલો આત્મા સ્વામી છે. ઇન્દ્રિયો, હસ્ત, પાદ વગેરે સેવકો છે. આપણે આપણા જીવનમાં પોતાના સેવકો છીએ, અને પોતાના સ્વામી છીએ. દરરોજ આપણામાં સ્વામી અને સેવકનો ધર્મ ચાલ્યા કરે છે. " **જેવું પિંડ તેવું બ્રહ્માંડ** " એ નિયમાનુસારે પોતાના જેવું સર્વત્ર જીવોમાં બની રહ્યું છે. મગજની સમતોલતા, પ્રેમ, ખંત, કંટાળવું નહિ, ભય, ખેદ અને દ્વેષનો ત્યાગ, સતતોત્સાહ, ત્યાગ, નિષ્કામબુદ્ધિ અને સર્વના શ્રેયમાં આત્મભોગ ઇત્યાદિ ગુણો જે જે અંશે વિશેષ ખીલે છે, તે તે અંશે સર્વ પ્રકારની ઉત્તમ સેવા કરી શકાય છે. સેવામાં સ્વાર્થના કરતાં વિશેષ પરમાર્થ રહ્યો છે એમ સિદ્ધ થાય છે. સેવાધર્મથી ભ્રષ્ટ થએલ આત્મજ્ઞાની આગળ ચઢીને પાછળ પડે છે, એમાં કહેવામાં જે જે અપેક્ષાઓ વિચારવાની છે, તે ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ. સેવાધર્મ એ રાજમાર્ગ છે તેમાં ઉંઘી જનારને પણ જાગ્રત્ કરી આગળ ચલાવનાર પાછળના સેવકો તૈયાર હોય છે.

દુનિયાના સર્વ પ્રાણીઓના દુઃખોનો નાશ કરવો અને તેઓના ભલામાં ભાગ લેવો, તેમાં પડનાર વિઘ્નો તે જીતવાં એજ આત્મજ્ઞાનીઓને ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું જોઇએ. પોતાના સદ્વિચારોનો અને સદાચારોનો જો અન્યોને લાભ આપવો હોય તો સેવાધર્મ વિના અન્ય ઉપાય નથી. પરમાત્માના તરફ આખી દુનિયાને યથાશક્તિએ વાળવાનો ઉપાય સેવાધર્મ છે.

× × × ×

સેવાધર્મનું જ્ઞાન.

સેવાધર્મના ઉચ્ચહેતુઓનું જ્ઞાન કરવાની જરૂર છે. આર્યશાસ્ત્રોમાં સેવાધર્મની ઉત્તમતા બતાવી છે, તેના અનેક હેતુઓ છે. મનુષ્યનો મૂળ ધર્મ વિચારીએ તો ખરેખર તે સેવાધર્મ છે. આપણે દરેક બાબતોની સગવડતાઓ વચ્ચે આગળ વધતા જઇએ તેનું મૂળ તપાસીએ તો આપણા ઉપર સેવા કરનાર અનેક પ્રાણીઓ છે. પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ, વનસ્પતિ, પશુ, પંખી, વગેરેની સેવા તળે દટાયલો આપણો આત્મા હાલ પ્રગતિના માર્ગ પર વહ્યા કરે છે. સેવા ધર્મના નિયમ પ્રમાણે અનેક પ્રાણીઓ પાસેથી જે જે ગ્રાહ્ય હોય છે તે ગ્રહણ કરીને આપણે જીવીએ છીએ. અનેક જીવોના આત્મભોગની સેવાથી આપણે ઉન્નતિક્રમના પગથીયાંઓ પર ચઢતા જઇએ છીએ. આપણાથી ઉચ્ચ અને આપણાથી નીચા એવા ઉપાધિભેદથી વ્યવહરાતા આત્માઓની સેવાની પ્રસાદીવડે આપણે જીવી શકીએ છીએ તેમાં ખાસ લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ. અલબત, કોઇ બાબતનું અભિમાન કરવા જેવું નથી. અનેક જીવો પાસેથી સેવાધર્મના નિયમ પ્રમાણે જે લેવામાં આવે છે તે પ્રમાણે તેઓની સેવા વડે તેઓને પાછું આપવાને માટે પણ સેવાધર્મના નિયમથી બંધાયલા છીએ, એમ સદા સ્મરણમાં રાખવું જોઇએ. શઠતા, ધૂર્તતા, કપટ, વિશ્વાસઘાત, જૂઠ, અપકાર, કૃતઘ્નતા, દુ ્નતા, વગેરે દોષોથી સેવાધર્મનો આર્ય નિયમ આદરી શકાતો નથી. આર્ય થવું હોય અને સેવાધર્મથી પોતાની ફરજો અદા કરવા માટે ખાસ પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવો જોઇએ. ગમે તે સ્થિતિમાં જે જે કાલે જે-જે ઘટે તે સેવાધર્મ ખરેખર નિષ્કામપણે સેવવો જોઇએ. દરેક જીવ સેવક છે એમ અપેક્ષાએ સમજી શકાય તેમ છે. સેવાધર્મના પણ જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટાદિ અનેક ભેદો પડે છે. સેવાધર્મથી આખું જગત્ બંધાયલું છે, એમ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી વિચારતાં માલૂમ પડે છે. દેવસેવા, ગુરૂસેવા, મુનિસેવા, આચાર્ય સેવા, ઉપાધ્યાય સેવા, સંઘ સેવા, ગચ્છ સેવા, સ્વધર્મીસેવા, ભક્તસેવા, રાજ્ય સેવા, મહાજનસેવા, દેશ સેવા, કોમસેવા, સ્વજન સેવા, માતાપિતાની સેવા, સગાંવ્હાલાંની સેવા, સાહાય્ય કરનારાઓની સેવા, અતિથિસેવા, વગેરે સર્વ પ્રકારની સેવા અને તેના ઉચ્ચ આશયોને જાણી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી નિષ્કામપણે સ્વફરજ ગણી યથાશક્તિ સેવા ધર્મ બજાવવો.

× × × ×

અનેક રીતે સેવા કરી શકાય છે.

વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક આદિ ઉપાધિભેદે અનેક રીતે કરી શકાય છે. સેવા ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં એટલું યાદ રાખવું જોઇએ કે બીજને બાળીને તેને વાવવા જેવું કરવું નહિ. બીજને બાળીને પશ્ચાત્ વાવવું એ નિરર્થક છે, તદ્વત્ પ્રથમથી કામના, વાસના, સ્વાર્થ અને ક્રોધાદિક દોષો પૂર્વક દેવ, ગુરૂ અને ધર્માદિની સેવા કરવાથી મોક્ષરૂપ ફલની પ્રાપ્તિ થતી નથી. દાનથી, ઉપદેશથી, અન્નથી, દવાથી, આદિ અનેક રીતિએ સેવા કરી શકાય છે. બાળકોને શિખામણુ, સદ્વિચારો, સારા આચારો, વસ્ત્ર, અન્ન, વિદ્યા ભણવાની સગવડતા, વગેરે અનેકરીતે સેવા કરી શકાય છે. જેનામાં જે ગુણોની ખામી હોય તેને તે ગુણો પ્રગટ થાય એવા ઉપાયોનું અનેક રીતે-દાન કરવાથી તેની દાનવડે સેવા કરી શકાય છે. આખી દુનિયામાં સાધુઓની સેવા તે ઉત્તમોત્તમ સેવા કથી શકાય છે. સાધુઓની અન્ન, વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તક, શય્યા, વસતિ આદિ વડે સેવા કરી શકાય છે. સાધુઓની સેવા એ મુક્તિના મેવા છે. ગૃહસ્થોએ સાધુઓની દાનવડે સેવા કરવી જોઇએ. શરીરનો રાજા જેમ વીર્ય છે તેમ ધર્મના રાજા સાધુઓ છે. વીર્યવડે જેમ શરીરની આરોગ્યતા સચવાય છે, અને શરીર ઉભું રહી શકે છે તેમ સાધુઓ વડે ધર્મનું અસ્તિત્વ રહે છે. ધર્મના આધારભૂત સાધુઓ છે; માટે સાધુઓનું બહુમાન, ભક્તિ કરવાથી આખી દુનિયામાં ધર્મનો પ્રચાર કરી શકાય છે. કોઇની પણ સેવા કર્યા પશ્ચાત્ પશ્ચાત્તાપ કરવો એ વાવ્યા બાદ બાળવા જેવું છે. પ્રથમથી નિષ્કામ સેવા કરવી જોઇએ કે જેથી ભવિષ્યમાં ગમે તેવું પરિણામ આવે તો પણ શોક ન થાય અને આત્માની સમાનતા જળવાઇ રહે. આપણી આજુબાજુમાં રહેનારા આત્માઓની આપણે સારા વિચારોથી અને સદાચારોથી સેવા કરી શકીએ છીએ. ધર્મી મનુષ્ય બોલ્યા ચાલ્યા વિના પણ પોતાના સદ્વિચારોના અને સદાચારોના શુભ વાતાવરણથી પોતાની આસપાસમાં રહેનાર આત્માઓને સારી અસર દ્વારા સેવા કરી શકે છે. સેવા કરવાના જે જે માર્ગો હોય તેમાંથી પોતાને જે જે માર્ગો પ્રાપ્ત થયા હોય તે તે માર્ગે સેવા કરવી જોઇએ. સેવા, ભક્તિ, વૈયાવચ્ચ, વિનય એ સર્વ કર્મયોગ છે. જ્ઞાનયોગી થઇને સેવા રૂપ કર્મ યોગની-યથાશક્તિ પોતાના વ્યાવહારિક અધિકાર પ્રમાણે આરાધના કરવી. કર્મયોગ અથવા સેવાધર્મમાં આનન્દરસ અનુભવાય એ જ્ઞાનયોગનો પ્રતાપ બોધવો.

× × × ×

સાધુઓની અને સાધ્વીઓની સેવા.

સાધુઓના હૃદયમાં પ્રભુનું ધ્યાન હોય છે. પ્રભુના ગુણોના પ્રચાર કરનારા સાધુઓ છે. આ કાલમાં સાધુઓ અને સાધ્વીઓની સેવા કરવી એજ મોક્ષનો સરલ માર્ગ છે. સાધુઓનાં દર્શન કરવાં, સાધુઓને વંદન કરવું, સાધુઓને આહાર, જલ, વસતિ વગેરેનું દાન કરવું, સાધુઓને ધર્મ કરવામાં પડતાં વિઘ્નોનો નાશ કરવો, એ કલિકાલમાં ઉત્તમ સેવા માર્ગ છે. સાધુઓ પ્રભુના વ્હાલા ભક્તો છે. સાધુઓની અને સાધ્વીઓની સેવા કરવાથી પ્રભુની સહેજે પ્રાપ્તિ થાય છે,અને સાધુઓથી તથા સાધ્વીઓથી ખરેખરી જગતમાં શાન્તિ પ્રવર્તે છે, સાધુઓની સેવા ભક્તિ કરવાથી અનેક પાપ કર્મોથી આત્મા મુક્ત થાય છે. અને આત્મામાં પ્રભુનો દિવ્ય જ્ઞાન પ્રકાશ પડે છે. સાધુઓએ અને સાધ્વીઓ એ શરીરમાં રહેલા હૃદયની ઉપમાને ધારણ કરે છે. સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનમાંથી ઉત્તમ એવું ધાર્મિક જ્ઞાનને સજીવન રાખનારા સાધુઓ છે. સર્વ પ્રકારની આશાઓનો ત્યાગ કરીને સાધુઓની ઉપાસના કરવી. સાધુઓની આજ્ઞાઓને માન આપવું. તેમના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવો. તેમના મનને અનુસરીને ચાલવું. તેમનો અવિનય ન થાય એવું ખાસ લક્ષ રાખવું. તેમને ધર્મના પ્રશ્નો પૂછવા અને નકામા શુષ્કવાદો ન કરતાં સરલતાથી તેમના હૃદયમાંથી સાર ભાગ ગ્રહણ કરવો. તેઓની ભક્તિ કરવામાં આત્મભોગ આપવો, ઇત્યાદિથી તેઓને સેવવા.

સાધુઓના સંગનો રંગ જેમ પોતાના આત્માને લાગે એવો પ્રયત્ન કરવો. સાધુઓની આંતરડી કદિ કકળાવવી નહિ. સાધુઓની નિન્દા થાય એવાં વચનો ઉચ્ચારવાં નહિ. સાધુઓની સેવા કરવી એજ પોતાનો ખાસ ધર્મ છે, એમ મનમાં શ્રદ્ધા રાખવી. સાધુઓને શાસ્ત્રોના પઠન-પાઠનમાં પૂર્ણ સાહાય્ય આપવી. નાસ્તિકોના સંગથી સાધુ પર કદિ અરૂચિ કરવી નહિ. સત્ત્વ ગુણોનું રક્ષણ કરનારા અને તેઓનો ફેલાવો કરનારા સાધુઓ છે. નિષ્કામભાવથી સાધુઓની અને સાધ્વીઓની સેવા કરવાથી જે મળે છે, તે અન્ય રીતે મળતું નથી. જે આર્યો છે તેઓ સાધુઓની અને સાધ્વીઓની ભક્તિ સેવાથી પોતાના આત્માને શુદ્ધ કરે છે. સાધુઓની અને સાધ્વીઓની પૂર્ણ ભક્તિ કરવી એજ ગૃહસ્થોનું કર્ત્તવ્ય સેવાધર્મ લક્ષણ છે. સાધુઓથી અને સાધ્વીઓથી સ્વર્ગ સમાન દુનિયા બને છે. નિવૃત્તિમાર્ગના નિરૂપાધિક સુખની ઝાંગીનો અનુભવ તેઓ કરી શકે છે. કલિકાલમાં નાસ્તિ

લોકોના વિચારોથી દુનિયા નાસ્તિક વિચારોમાં પ્રવૃત્તિ કરશે, તેઓને આસ્તિક બુદ્ધિ આપનારા સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ઘણાં ઉપયોગી થઇ પડશે. હાલ પણ તેઓ આસ્તિક ધર્મના વિચારોને અને આચારોને દેશોદેશ ફેલાવે છે અને અનેક મનુષ્યોનો ઉદ્ધાર કરે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવાનુસારે જે સાધુઓ અને સાધ્વીઓ વિદ્યમાન હોય તેઓની સેવા કરવી. કાલના અનુસારે સાધુઓ હોઇ શકે છે. ચોથા આરાના સાધુઓ કંઈ પાંચમા આરામાં મળી શકે નહિ. સાધુઓમાં તરતમયોગે અનેક ગુણો હોય છે.

× × × ×

પોતે ધર્મી થવું જોઇએ.

અન્યોને સદ્ગુણી બનાવતાં પહેલાં પોતાનામાં સદ્ગુણો પ્રગટાવવા જોઇએ. પોતે તરવામાટે જે સમર્થ હોય છે તે અન્યોને તારવા સમર્થ થાય છે. પોતાનામાં રહેલા ગુણની અન્યો પર મૌન રહેવા છતાં અસર થાય છે. જે પોતે ધર્મી બને છે તે અન્યોને ઉપદેશ નથી આપતો તો પણ પોતાના ધર્મના વાતાવરણની અન્યો પર અસર કરીને અન્યોનો ઉપકારી બની શકે છે. પોતાનું શુદ્ધ ચારિત્ર્ય, અન્યો પર સારી અસર કરી શકે છે. પોતે જે ધર્મી બને છે, તેનો આત્મા પવિત્ર હોવાથી સચેતનને સચેતનની અસર થાય છે એ નિયમ પ્રમાણે અન્ય જીવો પર તેની સ્વભાવતઃ અસર થાય છે. જે જે ગુણોવડે પોતાનો આત્મા ખીલ્યો હોય છે, તે તે ગુણો સંબંધી અન્ય મનુષ્યોને બોધ આપવાથી તેઓને સચોટ અસર થાય છે. પોતે ધર્મી બનવું જોઇએ. પોતાનું દેખીને તેવું અનુકરણ કરનાર દુનિયાના મનુષ્યો જ્યાં ત્યાં દેખાય છે. પોતાનામાં જે કંઇ સારૂં છે, તેનું અનુકરણ કરવા માટે અન્યોને ઉપદેશ ન દેવાય તો પણ અન્ય મનુષ્યો સારાનું અનુકરણ કરી શકે છે. પોતાનામાં ગુણો ઉત્પન્ન કરવા એજ પોતાનો ધર્મ છે, આત્માનો ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાને માટે પ્રથમ શરીરની સંરક્ષા કરવી જોઇએ. આચાર પાળવામાં, ધ્યાન ધરવામાં શરીર સંઘયણની આવશ્યકતા સિદ્ધ ઠરે છે. લાખો વાતોનો સાર એ છે કે—શારીરિક બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવાથી શરીરની આરોગ્યતા, શરીરબળ વગેરે રહી શકે છે અને શારીરિક બળના પ્રતાપે ધર્મક્રિયાઓમાં સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ કરી શકાય છે. શારીરિક બ્રહ્મચર્ય બળ પ્રતાપે

ધ્યાન, સમાધિ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને આત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતરી શકાય છે. શારીરિક શક્તિ મુજબ આત્માના ગુણોમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. આગળ ચઢીને પાછળા પડવાનું ન થાય તે સંબંધી ખાસ ઉપયોગ રાખવો. જે જે ધર્મના સદાચારો પોતાને રૂચે તેમાં યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ કરીને તેમાં સફલતા મેળવી અન્યોને દૃષ્ટાંતરૂપે થવું. પોતાનો આત્મા પોતાને ધર્મની સાક્ષી આપે એવી રીતે ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. પોતાનો આત્મા જે ગુણની સાક્ષી ન ભરે તેમાં અન્ય મનુષ્યોની સાક્ષી માટે પ્રયત્ન કરવો એ હાસ્યપાત્ર થવા જેવું છે. જે ગુણો માટે અન્ય મનુષ્યો પોતાની પ્રશંસા કરે પણ પોતાનામાં તે ગુણો ન હોય તો તેથી ખુશ ન થવું પણ તે તે ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે સતત પ્રયાસ કરવો જોઇએ. જે મનુષ્ય પોતે સુધર્યો નથી તે અન્યોને સુધારી શકતો નથી. પોતે પ્રથમ ધર્મી બનવું જોઇએ. ધર્મનું સુખ અનુભવવા માટે પ્રથમ સ્વયં ધર્મી બનવું જોઇએ. **જે પિંડને સુધારવા શક્તિમાન્ થાય છે તે બ્રહ્માંડને સુધારવા શક્તિમાન્ થાય છે.**

× × × ×

સંસારસાગરને તરતાં ઘણી બાબતોનો ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. વ્યવહારનયથી ગુરૂરૂપ આગબોટમાં બેસવાની જરૂર છે. નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રરૂપ આગબોટમાં બેસવાની જરૂર છે. સંસારસાગરમાં વાસનારૂપ અનેક તરંગો છે તેનાથી બચવાની જરૂર છે. ચારિત્રરૂપ વહાણ છે અને તેમાં સદ્ગુરૂ મુનિરાજ કેપ્ટન છે. ભવ્યજીવોએ સંસારસાગરને તરવા માટે ચારિત્રરૂપ યાનપાત્રનો આશ્રય કરવો જોઇએ.

વિદ્યાદ્વારા થતી એવી અહંવૃત્તિથી હું વિદ્વાન્ છું એવા અભિમાનથી સુખ ઉપજે છે, ત્યાં સુધી સંસાર છે. અનેક પ્રકારે મનમાં અહંવૃત્તિ પ્રગટે છે. નામરૂપની અહંવૃત્તિ ટળ્યા વિના સંસારનો અંત નથી. આ બાબતનો પોતે અનુભવ કરી જોવો અને નામરૂપની વાસના તથા અહંવૃત્તિ પ્રગટતી હોય તો તેને ટાળવા પ્રયત્ન કરવો. નામરૂપની અહંવૃત્તિના અભાવે જે જ્ઞાનનો ભાસ થાય છે, તે આત્મજ્ઞાન ખરેખર ઉત્તમ શુદ્ધ હોય છે.

સર્વ પ્રકારનાં બાહ્ય બંધનો કરતાં રાગાદિક આન્તરિક બંધનોનો છેદ કરવાને માટે વિશેષ લક્ષ દેવું. આત્માના સ્વરૂપમાં મન લીન થયા વિના

મુક્તિ નથી. મનમાંથી રાગાદિક વાસનાઓ ટળે એવું જે જ્ઞાનવડે બને છે, તે આત્મજ્ઞાન અવબોધવું.

જ્ઞાનીઓ શરીરરૂપ પડદામાં રહેલ આત્માને દેખે છે, અને અજ્ઞાનીઓ બાહ્ય શરીરની ચેષ્ટાને દેખે છે. જ્ઞાનીઓ આત્મામાં ધર્મ દેખે છે અને અજ્ઞાનીઓ શરીરની ચેષ્ટાઓમાં ધર્મ દેખે છે. જ્ઞાનીઓ આત્માના શુદ્ધ પર્યાયોને શુદ્ધધર્મ તરીકે દેખે છે, અને અજ્ઞાનીઓ બાહ્યદષ્ટિથી આરોપિત અશુદ્ધ ધર્મને શુદ્ધધર્મરૂપે દેખે છે, એ પ્રમાણે આત્મજ્ઞાનીઓની અને અજ્ઞાનીઓની દષ્ટિનો ભેદ જાણવો.

× × × ×

જે શાસ્ત્રોથી રાગદ્વેષની પરિણતિ મંદ પડે અને આત્મામાં વૈરાગ્ય પ્રગટે તથા સર્વ જીવોપર મૈત્રી આદિ ભાવનાઓ પ્રગટે તે શાસ્ત્રોનું અવલંબન લેવું.

જે શાસ્ત્રોથી મૈત્રી આદિ ભાવનાઓ નાશ પામે અને મતાગ્રહ સંકુચિત દષ્ટિ, ભેદ, ખેદ, તુચ્છબુદ્ધિ, ક્લેશ વગેરે દોષો પ્રગટે એવાં પુસ્તકોનું અવલંબન લેવું નહિ.

આ કાળમાં મનુષ્યોની દીર્ઘાયુષ્ય સ્થિતિ નથી. દુનિયામાં પુસ્તકોનો પાર નથી. અનેક ભાષામાં લખાયલાં અનેક પુસ્તકો વાંચી શકાય એવી સ્થિતિ નથી. દરેક મનુષ્યના પરિપૂર્ણ વિચારો સાંભળી શકાય તેમ નથી. આખી દુનિયામાં જેટલાં પુસ્તકો છે તેટલાં વાંચી શકાય તોપણ નવાં રચાતાં પુસ્તકો, અને મનુષ્યોનાં હૃદયમાં પ્રગટતા નવા વિચારોને પરિપૂર્ણ જાણી શકાય તેમ નથી. આવી સ્થિતિમાં શું કરવું ? તેના ઉત્તરમાં એટલું સમજવાનું કે જેથી આત્મજ્ઞાન થાય અને જ્ઞાનનાં આચ્છાદનો ટળે એવા ઉપાયો જેમાં હોય, એવાં જેટલાં બને તેટલાં આત્મિકોન્નતિ માટે વાંચવાં; તેમજ આત્મજ્ઞાન થાય તેવા ઉપાયો ગુરૂઓ પાસેથી લેવા. અને આત્મજ્ઞાન થાય એવું સર્વ કરવું. આ રીતે પ્રવર્તવાથી આત્માની શુદ્ધતા થતાં આત્મામાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થશે, અને તે જ્ઞાનવડે આખી દુનિયામાં રહેલાં પુસ્તકોનો ભાવાર્થ જણાશે. આખી દુનિયાના પદાર્થોનું જ્ઞાન થશે. આખી દુનિયામાં રૂપી અને અરૂપી એવા સર્વ પદાર્થોનું જ્ઞાન થશે. આત્મજ્ઞાન

પ્રાપ્ત કરીને આત્માનું શુદ્ધ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો. આત્માનું પરિપૂર્ણ શુદ્ધ ચારિત્ર પ્રગટવાથી કેવલજ્ઞાન પ્રગટશે. આ માર્ગે ચાલી પૂર્વે ઘણા જીવો કેવલજ્ઞાન પામ્યા અને પામશે.

× × × ×

“ आध्यात्मिक परिभाषा शैलीए. ”

ब्रह्मा विष्णु महेश्वरनुं स्वरूप.

આધ્યાત્મિક વિચાર પરિભાષાશૈલીએ ઉત્પાદને બ્રહ્મા અવબોધવો. વ્યયને હર અર્થાત્ મહાદેવ કહેવામાં આવે છે, અને ધ્રૌવ્યને વિષ્ણુ કહેવામાં આવે છે. આધ્યાત્મિક વિચાર પરિભાષાથી પરભાવમાં પરિણામ પામેલા એવા પોતાના ગુણોને આકર્ષીને પોતાના શુદ્ધ રૂપમાં લાવનાર આત્માને કૃષ્ણ કહેવામાં આવે છે; અને દયા, ક્ષમા, શુદ્ધપ્રેમ, શ્રદ્ધા, ભક્તિ, સેવા, ઉપાસના, શુદ્ધચેતના આદિ વૃત્તિયોરૂપ ગોપિકાઓ અવબોધવી. શુદ્ધરમણતારૂપ રાધાની સાથે આત્મારૂપ કૃષ્ણની ઉજ્જવલ અધ્યવસાયોરૂપ લીલા થયા કરે છે. આત્મારૂપ કૃષ્ણ અને દયાવૃત્તિ આદિ ગોપીઓની પરસ્પર રમણતારૂપ રાસની લીલાનો અપાર આનન્દ પ્રગટે છે. તેને આત્મામાં પરિણામ પામેલા જ્ઞાનિ પુરૂષો આસ્વાદી શકે છે. ચોથા ગુણઠાણાદિથી ક્ષયોપશમાદિ ભાવે આત્મારૂપ કૃષ્ણની અને અહિંસાપરિણામવૃત્તિ આદિ ગોપીઓની લીલા થયા કરે છે. આત્મારૂપ કૃષ્ણ વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ દેહ—કર્મરૂપ સૃષ્ટિનો કર્તા છે અને તેનો પાલનકર્તા છે. શુદ્ધ નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ આત્મારૂપ કૃષ્ણ પોતાના ક્ષાયિકાદિ ગુણોની સૃષ્ટિનો કર્તા છે. શુદ્ધનિશ્ચયનયથી આત્મારૂપ કૃષ્ણ આન્તર્ પ્રદેશરૂપ આર્ય ક્ષેત્રમાં પ્રગટેલ કામ. ક્રોધ, મોહ, મત્સર, માયા, લોભાદિ દૈત્યોનો (દાનવોનો) નાશ કરનાર છે. આત્મારૂપ કૃષ્ણ આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ આર્યક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થએલ રજોગુણ, તમોગુણ, રાગદ્વેષાદિ સેંકડો કૌરવોને શુદ્ધોપયોગરૂપ અર્જુનને આગળ કરી હણે છે. બ્રહ્મગુણયુક્ત એવો આત્મા બ્રહ્મા છે. કર્મને હરનાર પોતાના શુદ્ધરૂપે આત્મા સ્વયં હર અને હરિ ગણાય છે. આત્માના પરોક્ષપણે અને આત્માના પ્રત્યક્ષજ્ઞાનમાં લોક અને અલોક પ્રત્યક્ષ પણે ભાસવારૂપ વ્યાપકપણાથી આત્મા તેજ વિષ્ણુ કહેવાય છે, અને એવો કેવલજ્ઞાન પામેલો આત્મારૂપ વિષ્ણુ ક્ષાયિકભાવે પોતાના અસંખ્યપ્રદેશરૂપ

અચ્યુતધામમાં રહે છે. અશુદ્ધ વ્યવહારની અપેક્ષાએ વપુરૂપ સૃષ્ટિનો ઉત્પાદક આત્મા અશુદ્ધ બ્રહ્મા છે, અને તેજ વપુરૂપ સૃષ્ટિનો આયુષ્યમર્યાદા પર્યન્ત સંરક્ષક આત્મા, વ્યવહારની અપેક્ષાએ શરીરમાં વ્યાપીને રહેવાથી વિષ્ણુરૂપ ગણાય છે, અને વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ કાયારૂપ સૃષ્ટિનો સંહર્ત્તા એવો આત્મા હરરૂપ ગણાય છે. રજોગુણને બ્રહ્મા કહેવામાં આવે છે, અને સત્ત્વગુણને વિષ્ણુ કહેવામાં આવે છે, તથા તમોગુણને મહેશ્વર કહેવામાં આવે છે. આત્માના દર્શનગુણને બ્રહ્મા કહેવામાં આવે છે, જ્ઞાનગુણને વિષ્ણુ કહેવામાં આવે છે, અને ચારિત્રગુણને મહાદેવ કહેવામાં આવે છે, એવં રત્નત્રયી રૂપ ત્રણ દેવને આત્મસૃષ્ટિમાં દેખવા. યોગ શૈલીની અપેક્ષાએ પૂરક પ્રાણાયામને બ્રહ્મા કહેવામાં આવે છે, કુંભકને વિષ્ણુ કહેવામાં આવે છે, અને રેચકને મહેશ્વર કહેવામાં આવે છે. ઇડાનાડીને ગંગા કહેવામાં આવે છે, પિંગલાને યમુના કહેવામાં આવે છે અને સુષુમ્ણાને સરસ્વતી કહેવામાં આવે છે. બહિર્ભાવનો ત્યાગ તે રેચક. ઉપશમાદિભાવે આત્મગુણોનું પુરાવું તે પૂરક અને આત્મગુણોની સ્થિરતારૂપ ચારિત્ર તે કુંભક. ઇત્યાદિ ગુરૂગમથી પરિભાષાશૈલી જાણવી.

× × × ×

મહાલક્ષ્મી, ભવાની, બ્રહ્માણી વગેરે આધ્યાત્મિકદૃષ્ટિએ સૂક્ષ્મરૂપ આત્માની શક્તિયો છે. રજોગુણ, તમોગુણ અને સત્ત્વગુણ વિશિષ્ટ સૂક્ષ્મશક્તિયોનાં ગુણ પ્રમાણે નામ અવબોધવાં. આત્માની શક્તિયોને દેવીઓના નામ તરીકે કથવામાં આવે છે. આત્માની સૂક્ષ્મ શક્તિયો સ્થૂલ શરીરદ્વારા સ્થૂલરૂપે દેખાવ આપે છે. આત્મામાં સૂક્ષ્મ બીજરૂપ રહેલી શક્તિયો કારણ સામગ્રી પામીને સ્થૂલરૂપે પ્રકાશમાન થાય છે. રજોગુણ શક્તિયોનું પોષણ કરનાર સામગ્રી રજોગુણ વિચાર, રજોગુણી આહાર અને રજોગુણી વાતાવરણ વગેરે છે. તમોગુણ પ્રકૃતિનું પોષણ, તમોગુણી વિચાર વાતાવરણ, તમોગુણી આહાર અને તમોગુણ આચાર વગેરે છે. સત્ત્વગુણી પ્રકૃતિનું પોષણ, સત્ત્વગુણી આહાર, સત્ત્વગુણી આચાર, સત્ત્વગુણી વિચારવાતાવરણ વગેરે અવબોધવું. સત્ત્વગુણ પ્રકૃતિપોષણ જો વંશપરંપરાએ સર્વ રીતે કરવામાં આવે છે, તો તેથી સત્ત્વગુણી વંશપરંપરા થાય છે, અને તેનાથી સત્ત્વગુણ વિ-

શિષ્ટ જાતિ તરીકે સ્થિતિ કાયમ થાય છે. આ પ્રમાણે પ્રાયઃ પ્રત્યેક ગુણની વંશપરંપરાની પ્રવૃત્તિ સામાન્યતઃ અવલોકાય છે.

આત્માની શક્તિયોને પ્રગટ કરવાને દરેક મનુષ્ય પોતાની રૂચિ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે. આત્માની શક્તિયોની પ્રાપ્તિમાટે બાહ્ય અને આન્તરિક કારણોની સામગ્રીની આવશ્યકતા સિદ્ધ ઠરે છે. આત્મામાં દરેક શક્તિયોના સૂક્ષ્મ બીજો રહ્યાં હોય છે. આત્માની શક્તિયોને પ્રગટાવવી હોય તો પ્રથમ તેઓનું જ્ઞાન કરી તેઓનો નિશ્ચય કરવો જોઇએ. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વગેરે આત્માના ગુણોની પ્રવૃત્તિ તો તે શક્તિયો રૂપે ગણાય છે. જગત્માં પ્રસિદ્ધ દેવીઓના નામોની આધ્યાત્મિકદૃષ્ટિએ વ્યુત્પત્તિ કરીને આત્માની શક્તિયોને તેઓનાં નામો લાગુ પાડી શકાય છે. ચૌદ રાજલોકના આકારે મનુષ્ય શરીરની રચના બને છે, તેથી મનુષ્ય રજોગુણાદિનો ક્ષય કરીને આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ ગુણો સંપ્રાપ્ત કરી મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આત્માના ગુણોનો એકવાર જેઓને અનુભવ આવે છે તેઓને તેનો રંગ કદિ છૂટતો નથી.

× × × ×

આત્મસમાધિમાં સ્થિરતા કરવા માટે નિરૂપાધિપણું અવશ્ય જોઇએ. ઉપાધિ અને સમાધિને પ્રતિકુલત્વ છે. ઉપાધિના સંયોગોમાં મન–વાણી અને કાયાની ચંચલતા થાય છે, તેથી આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થિરતા રહેતી નથી. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સ્થિરતા કરવા માટે નિઃસંગપણાનું સેવન કરવું જોઇએ. **होवत मन तन चपलता, जनके संग निमित्त, जन संगी होवे नहीं, ताते मुनि जगमित्त.** (શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય) મનુષ્યોના સંસર્ગથી વૃત્તિયોનો સંક્ષોભ થાય છે, અને આત્મવિમુખ વૃત્તિયો થવાથી આત્મવીર્ય ચલાયમાન થાય છે, માટે આત્મજ્ઞાનીએ સર્વસંગપરિત્યાગ તરફ વિશેષ લક્ષ રાખવું જોઇએ. આત્મમાં રમણતા કરવાથી આત્મવીર્યની સ્થિરતા થતાં સમાધિસુખ અનુભવાય છે. આ બાબતનો અમુક વખતપર્યન્ત નિઃસંગતાથી અનુભવ થયો છે. બાવીસ પરિષહો વગેરે પરિષહોને સહન કરવાની શક્તિ પ્રગટે છે. ત્યારેજ આત્મસમાધિનો સતત પ્રવાહ વહે છે. બહિર્મુખ પ્રવર્ત્તતી વૃત્તિયોને આત્મામાં લીન કરી દેવી, અને વૃત્તિયોનાં બહિર્મુખ થવાનાં કારણોને તજવાં. આમ કરવાથી ધીમે ધીમે સમાધિની

પ્રતિષ્ઠા વધે છે. બાહ્ય જગતના સંબંધો અને આત્માને કંઇ લેવું દેવું છેજ નહીં, એવો પ્રથમથીજ પૂર્ણ નિશ્ચય કર્યા વિના આત્માની સૃષ્ટિના મુસાફર બની શકાતું નથી. દુનિયાની દૃષ્ટિમાં જાણે પોતે છેજ નહીં અર્થાત્ દુનિયાની દૃષ્ટિએ પોતે જગત્માં નથી, એવો પોતાને ધારે તેજ આત્મજ્ઞાની અવધૂત આત્મસમાધિમાં મગ્ન રહી શકે છે, આત્મામાં સ્થિરોપયોગથી રમણતા કરવી, અને બાહ્યના રાગદ્વેષના વિકલ્પ–સંકલ્પોનો ત્યાગ કરવો એજ સર્વ પ્રકારે આત્મસુખ ભોગવવાનો ઉપાય છે. બાહ્ય રાગાદિના વિકલ્પસંકલ્પમાં આત્માનું વીર્ય પરિણમે છે, અને તેથી પરભાવ સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે. માટે બાહ્ય રાગાદિ વિકલ્પસંકલ્પનું ઉત્થાન થતાંજ તેનો વિલય કરવો એજ નિવૃત્તિદશાની સહજ યોગપ્રવૃત્તિ છે. બાહ્ય દશાનાં કાર્યોને અધિકાર પરત્વે સ્વફરજ માનીને નિર્લેપપણે કરી આત્માના શુદ્ધોપયોગવડે આનન્દ સુખમાં મગ્ન થવું એજ પરમ કર્તવ્ય છે. નિર્ગ્રન્થ મુનિવરોનો આત્મસમાધિદશામાં અધિકાર છે, અને તેજ ઉત્તમ સહજ સમાધિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સમાધિસુખમાં લીન રહેનારા નિઃસંગ આત્મજ્ઞાનિમુનિવરોનાં વચનો, એજ ગૃહસ્થ જીવોનો પરમાલંબનભૂત ધર્મ છે. સહજ જ્ઞાનસમાધિવાળા મુનિવરોનું દર્શન, અને તેમની સેવા એજ ગૃહસ્થોને સંસારસમુદ્ર તરવાનો મહાન્ આધાર છે. આત્મસમાધિમાં મગ્ન રહેવું અને આત્મસંયમને ખીલવવો એજ તેમનો મુખ્ય ધર્મ છે.

× × × ×

ધર્મનાં અનુષ્ઠાનો જેટલાં કરવાં તેટલાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવના અનુસારે યથાશક્તિ પ્રેમપૂર્વક કરવાં. ધર્મનું અલ્પાનુષ્ઠાન પણ ભાવપૂર્વક કરવું. ધર્મનાં અનુષ્ઠાનો કરતી વખતે પોતાના આત્માને વાસ્તવિકદૃષ્ટિથી દેખવો અને મોહદૃષ્ટિને દૂર કરવી. જે અનુષ્ઠાન સેવતાં પોતાના આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાં આનન્દના ઉભરા પ્રગટે અને મૃત્યુ આદિ ભેદભાવનો નાશ થાય. તે અમૃતાનુષ્ઠાનને પ્રાપ્ત કરવા પરિપૂર્ણ લક્ષ દેવું. વાત, પિત્ત અને કફના ઉદ્રેકથી રહિત નિરાબાધ શરીર અને મનની પ્રસન્નતાપૂર્વક ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થવું. સકામભાવથી સેવેલાં અનુષ્ઠાનો સ્વર્ગાદિ સુખને આપે છે. અને પરપુદ્‌ગલની ઇચ્છા રહિત નિષ્કામભાવથી સેવેલાં ધર્મનાં અનુષ્ઠાનો પરમબ્રહ્મ મોક્ષપદને સમર્પે છે, જે ધર્માનુષ્ઠાન સેવવામાં આવે તેનું પરિપૂર્ણ

ગાન કરવું અને ચિત્તની સમાધિ રહે તેમ ધર્માનુષ્ઠાનમાં પ્રવૃત્ત થવું. સદા ઉત્સાહ પ્રેમભાવ અને સ્થિરતા સચવાય એવી રીતે ધર્માનુષ્ઠાનમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાં જોઇએ કે જેથી આત્માના ગુણોનો આવિર્ભાવ થાય. શુભ પરિણામની શુદ્ધિ અને તેની વૃદ્ધિ એજ ધર્માનુષ્ઠાનનો મુખ્ય રસ છે. માટે એ રસનો નાશ ન થાય એમ પ્રવર્તવું. શુભ પરિણામની શુદ્ધિ અને તેની વૃદ્ધિ એ જો ધર્માનુષ્ઠાનમાં મુખ્યપણે વર્તતાં હોય તો ગમે તેવું અનુષ્ઠાન લાભ આપવા સમર્થ થાય છે. આત્માના ઉલ્લાસ પરિણામ વર્તતા હોય તોજ બાહ્યક્રિયાનું સાફલ્ય થાય છે, દરેક ધર્માનુષ્ઠાન–ક્રિયા કરતી વખતે પોતાના આત્માના પરિણામની ઉજ્જવલતા તરફ લક્ષ દેવું. આત્માનો શુભ પરિણામ વૃદ્ધિ પામતો હોય ત્યાં ધર્માનુષ્ઠાન હોય છેજ, આ સંબંધી અનુભવ કરતાં ઉપર પ્રમાણે અનુભવ થાય છે.

× × × ×

लिखना पढना बाचना, य सब बातां सहेल
कहेणी जेसी रहेणी रख, औ बडी मुश्केल॥ १ ॥

(श्रुत)

જેવી કહેણી તેવી રહેણી એ પ્રમાણે વર્તવાથી પોતાની ઉન્નતિ થાય છે. લખવું. વાંચવું, ભણવું, ઉપદેશ દેવો એ સર્વ કૃત્યો સહેલ છે એમ ખરેખર પ્રત્યેક મનુષ્યને સાંસારિક અનુભવોથી અનુભવ થાય એમાં સંશય નથી, સાધુઓ અને સાધ્વીઓ કહેણી પ્રમાણે રહેણીથી શોભી શકે છે. જેટલા મનુષ્યો ચારિત્ર્ય સંબંધી કંઇને કંઈ કથે છે તે પ્રમાણે જો તેઓનું વર્તન રહે તો તેઓ પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે, લચકદાર મનોહર આકર્ષણીય ભાષણો કરતાં જે જે વિચારો પોતાને રૂચતા હોય તે પ્રમાણે વર્તવું એજ કલ્યાણકારી છે. ચારિત્ર્યને આચારમાં મૂકનાર મનુષ્ય ખરેખર આદર્શપુરૂષ તરીકે ગણાય છે. બાહ્યક્રિયાઓથી સાધુ ચેષ્ટાઓને કરી શકાય અને અન્યોને ઠગી શકાય પરંતુ તેથી સ્વનું તથા પરનું શ્રેયઃ થઇ શકતું નથી. યમ નિયમાદિ વ્યવહાર અને નિશ્ચય ચારિત્ર્યમાં પરિપૂર્ણ સ્થિર રહેવું એજ પોતાની વાણીને શોભાવનારૂં કૃત્ય છે. આત્માના ગુણોમાં સ્થિર થવું એજ સર્વ વાચનાદિનું ફળ છે માટે નકામી કુથલી, વાર્તા, ચર્ચા અને

પંચાતો વગેરેનો ત્યાગ કરીને ચારિત્ર્યમાં સ્થિર થવાની જરૂર છે. આગમોના આધારે આત્માના ચારિત્રાદિ ગુણોવડે આત્મામાં લયલીન રહેવું એજ પરમ કર્ત્તવ્યમાર્ગ છે. મનોવૃત્તિયોને શાંત કરી આત્માના સ્વરૂપમાં સ્થૈર્ય કરવું એજ ચારિત્ર્ય અનુભવવા યોગ્ય છે. **ઉત્તમ ચારિત્ર્યધારકનો એક શબ્દ આખી દુનિયાને કરોડો શબ્દો કરતાં વિશેષ અસર કરવા શક્તિમાન્ થાય છે.** શબ્દ નામ અને રૂપથી પર એવું આત્મસ્વરૂપ છે, તેનો જો ભાસ થાય તો કરોડો યાત્રાઓનું કરોડો તપોનું કરોડો જાપનું અને કરોડો અનુષ્ઠાનોનું ફળ પ્રાપ્ત થયું એમ જાણવું. આત્માના શુભાધ્યવસાયોની શુદ્ધિ વૃદ્ધિ જેમ જેમ વધતી જાય છે અને આત્મજ્ઞાનવડે ધ્યાન ધરતાં આત્મામાં સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત સ્થિરતા જેમ જેમ વધતી જાય છે તેમ તેમ આત્માના સ્વરૂપની ઝાંખી થાય છે અને આત્માનો ખરો આનંદ પ્રગટતાં આત્માની પરમાત્મતા પ્રગટ થાય છે.

× × × ×

આ કાળમાં સરાગ સંયમ છે. સંયમના માર્ગમાં પ્રશસ્ય રાગ ધારણ કરીને અશુભ રાગની પરિણતિ ટળે એવો ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. સંયમના રાગી પુરૂષોની ભક્તિનો અશુભમાં ઉપયોગ ન થાય એવો ખાસ ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. બાહ્ય ત્યાગ તો અભવ્યજીવો પણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, માટે ક્રોધાદિક મોહ પ્રકૃતિયોનો નાશ થાય એવો અન્તર્ ત્યાગ પ્રાપ્ત કરવાની ખાસ જરૂર છે. સરાગ સંયમનો પરિપૂર્ણ ભાવ સમજીને ઉત્તમ વ્યવહારને આચરતાં સંવરનાં સાધનો તેજ આશ્રવ પરિણામને ન પ્રગટાવે એવો દરેક પ્રસંગે ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. સંવરનાં અને નિર્જરાનાં સાધનોનો આશ્રવરૂપે પરિણામ પામે એવાં બાલજીવોને બાહ્ય દૃષ્ટિથી કારણો હાલ અનુભવાય છે. માટે આ કાલમાં જેમ બને તેમ આત્માના ગુણો સન્મુખ ઉપયોગ રહે એવી રીતે ધર્મ વ્યવહાર સાધતી વખતે સ્મરણ ધારણ કરવાની જરૂર છે. આ કાલમાં જેમ વ્યવહારમાં લોકો તરફથી વિશેષ માન મળે, વિશેષ પૂજા મળે તેમ તેમ જો આત્મોપયોગ ન રાખવામાં આવે તો પરંપરાએ પડવાનું થાય છે એમ જ્યાં ત્યાં અનુભવાય છે. માટે ચેતન ! ત્હારી ક્ષણે ક્ષણે વર્તમાન દશા કેવી વર્તે છે, તેનો તું ઉપયોગ રાખ.

× × × ×

આ કાલમાં સત્પુરૂષોનો સમાગમ થવો બહુ દુર્લભ છે. **सत्सङ्गतिः कथय किं न करोति पुंसाम् १।** ઉત્તમ સાધુઓ મળવા બહુ દુર્લભ છે. ઉત્તમ સાધુઓની પાસે ઉત્તમ વિચારો હોય છે. ઉત્તમ સાધુઓ આત્મજ્ઞાનમાં મસ્ત રહે છે અને સમતા વગેરે ગુણોવડે આત્મ સ્વભાવમાં રમણતા કરે છે. ઉત્તમ સાધુઓ, પરની નિન્દામાં પડતા નથી. ઉત્તમ સાધુઓ વૈરાગ્ય ત્યાગાદિ ગુણોવડે શોભે છે. ઉત્તમ સાધુઓની દશા જુદા પ્રકારની હોય છે. તેઓના વિચારોમાં અને આચારોમાં અલૌકિકતા દેખાય છે. ઉત્તમ સાધુઓની મનઃવાણી અને કાયા પરમાર્થ માટે હોય છે.

× × × ×

શુભ કાર્યની સિદ્ધિમાં સતત સંકલ્પ પ્રવાહોત્સાહ અને અડગ વૃત્તિની અત્યંત આવશ્યકતા છે. શુભ કાર્યની સિદ્ધિમાં વચ્ચે આવતાં વિઘ્નોનો નાશ કરવા માટે પરિતઃ ઉપયોગ અને સમયાનૂકૂલ આત્મબળ સ્ફોરવવાની અત્યંત જરૂર છે. જે શુભકાર્યની સિદ્ધિ કરવાની હોય તત્પ્રતિ લક્ષ દેઇને એક ચિત્તથી તે બાબત પ્રતિ કંઇને કંઇ કર્યા કરવું જોઇએ, કે જેથી ભવિષ્યમાં તે કાર્યની સંપૂર્ણ સિદ્ધિ થાય. સદ્વિચારોવડે કાર્યની સિદ્ધિમાં પ્રતિકુલ વિચારકોને અનેક વિચારોવડે અનુકુલ કરીને સાધ્ય કાર્યની સિદ્ધિ કરવી જોઇએ.

મનુષ્યોના ભિન્ન ભિન્ન વિચારો કેવા કેવા સંયોગોમાં કેવી કેવી દૃષ્ટિએ કઇ કઇ સ્થિતિમાં ઉપજે છે તેનો ખ્યાલ કરીને તરતમયોગે તે વિચારોની અપેક્ષાએ સત્યતા વિચારવી, અને પરસ્પર વિરૂદ્ધ વિચાર ધારક મનુષ્યોને જે જે વિચારોમાં ઐક્ય થઇ શકે તે તે વિચારોની અપેક્ષાઓ સમજાવવી તથા જે વિચારોમાં પરસ્પર ભિન્નતા અને અમેળ જેવું જણાતું હોય ત્યાં પરસ્પર વિરૂદ્ધ વિચારકોને ભિન્ન મમત્વ છતાં મધ્યસ્થતા અને મૈત્રી ભાવના રહે એવી સ્થિતિમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરવો. વિચારવિરૂદ્ધતાભેદે પરસ્પર ભિન્ન વિચારક સમાજો બંધાઇને જાદવાસ્થળી ન કરે એવો સદુપદેશ અને આચાર ધારણ કરવો જોઇએ. ભિન્ન વિચારકોની પરસ્પર મૈત્રી કાયમ રહે અને અપેક્ષાએ અંશે અંશે સમાન વિચારોમાં અંશે અંશે પરસ્પર ઐક્ય રહે તથા તે તે કાર્યોમાં તે તે દૃષ્ટિએ તે તે અંશે પરસ્પરની એકતાએ કાર્ય થાય એમ ઉપયોગથી પ્રવર્તવાની આવશ્યકતા છે.

× × × ×

સંપ્રતિ શરીરમાં રહેલ આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશનું ધ્યાન ધરવામાં આવે છે. આત્માના એકેક પ્રદેશે અનન્ત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યાદિ અનન્ત ગુણો રહ્યા છે. આત્માના એક પ્રદેશમાં એટલી બધી જ્ઞાનશક્તિ રહેલી છે કે તેમાં જગત્‌ના ત્રણ કાલના સર્વ દ્રવ્યો અને પર્યાયોનો સમયે સમયે ભાસ થઇ શકે છે. જ્ઞેય પદાર્થો અને દશ્ય પદાર્થો અપેક્ષાએ આત્માના જ્ઞાનમાં અને દર્શનમાં ભાસવાથી આત્માના પર્યાયો ગણાય છે. આત્માના એક પ્રદેશના જ્ઞાનમાં ત્રણકાલના પદાર્થો ભાસવાથી આત્માના એક પ્રદેશમાં રહેલા જ્ઞાનમાં એક સમયમાં સર્વ જાણવાની શક્તિ રહેલી છે એમ કહી શકાય છે. આત્માના એક પ્રદેશના એક સમયના જ્ઞાનમાં અસ્તિ અને નાસ્તિપણે આખી દુનિયાના અનંત અસ્તિ અને અનન્ત નાસ્તિ ધર્મનો સમાવેશ થાય છે. એ પ્રમાણે સમયે સમયે આત્માના એકેક પ્રદેશમાં રહેલા જ્ઞાનમાં એક સમયમાં અસ્તિ ધર્મની અને નાસ્તિધર્મની અપેક્ષાએ આખી દુનિયાના અસ્તિ નાસ્તિ ધર્મ-વાળા પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે તે અપેક્ષાએ આત્માના જ્ઞાનમાં અસ્તિધર્મની અને નાસ્તિધર્મની અપેક્ષાએ આખી દુનિયા સમયે સમયે જ્ઞેયપણે રહી છે એમ કહેવાય છે. આત્મા પણ પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવની અસ્તિતાએ અને પરદ્રવ્ય પર્યાયોની નાસ્તિધર્મતાએ પોતાનામાં સમયે સમયે રહ્યા છે. નાસ્તિ અનન્ત ધર્મની અપેક્ષાએ સર્વ દુનિયા, આત્માના જ્ઞાનાદિકમાં સમાય છે. આત્માનો અનન્ત નાસ્તિધર્મ ખરેખર પરદ્રવ્યોમાં રહે છે, તે અપેક્ષાએ જગત્‌માં આત્મા સમાઇ જાય છે, એમ કહેવાય છે. આત્માનો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિકની અપેક્ષાએ અનન્તાસ્તિધર્મ, પોતાનામાં રહે છે તેનું પરદ્રવ્ય રૂપ જગત્‌માં નાસ્તિત્વ છે. તે નાસ્તિધર્મની અપેક્ષાએ જગત્‌રૂપ આત્મા ગણી શકાય છે. આત્માના જ્ઞાનમાં જ્ઞેયરૂપે આખું જગત્ ભાસે છે, તેની અપેક્ષાએ આત્મા વા ઇશ્વર ખરેખર વિશ્વમયી ગણાય છે, અને તેમજ આત્માના જ્ઞાનમાં જ્ઞેયની અપેક્ષાએ તથા નાસ્તિધર્મની અપેક્ષાએ આખું જગત્ ખરેખર આત્મામાં રહ્યું છે એમ સ્યાદ્વાદદષ્ટિએ અનુભવ ગોચર થાય છે. તેથી **વિશ્વમયી તું વિશ્વ તારામાં** એવું અનેકાન્ત દષ્ટિએ આત્મસ્તવન કહેવામાં આવ્યું છે. સર્વ આત્માઓમાં અને જડ પદાર્થોરૂપ જગત્‌માં નાસ્તિધર્મપણે મારો આત્મા છે અને મારા આત્મામાં સર્વ જીવો અને સર્વ જડ પદાર્થો રૂપ જગત્ નાસ્તિત્વ ધર્મની અપેક્ષાએ રહ્યું છે, એમ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે સર્વ પદાર્થોમાં નાસ્તિ ધર્મની અને અસ્તિધર્મની અપેક્ષાએ સમયે સમયે સર્વ જગત્ સમાય છે એમ અવબોધવું.

× × × ×

સાધુઓમાં વૈરાગ્ય ત્યાગ હોય છે તો તે જગતને વૈરાગ્ય ત્યાગનો ઉપદેશ તથા લાભ આપી શકે છે. સાધુઓમાં વિષય વિલાસ, મોજ શોખનો પ્રવેશ થતાં ધર્મરૂપ મહેલનો પાયો નાશ પામે છે, અને ધર્મસમાજનો નાશ થાય છે. વૈરાગ્યની અને ત્યાગની મૂર્તિરૂપ બન્યા વિના સાધુઓનો ઉપદેશ લોકોને અસર કરી શકતો નથી. લાખો વિષયાસક્ત સાધુઓ કરતાં ત્યાગી વૈરાગી એવા બે ત્રણ સાધુઓ સારા. જેના હૃદયમાં વૈરાગ્ય અને ત્યાગ નથી એવો સાધુ ખરેખર ગૃહસ્થ કરતાં ભૂંડો છે. વૈરાગ્ય વિના સાધુનો બાહ્ય તથા આન્તર ત્યાગ ટકી શકતો નથી. દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યથી અને મોહગર્ભિત વૈરાગ્યથી સાધુમાર્ગની આરાધના થઈ શકતી નથી. જ્ઞાનગર્ભિતવૈરાગ્યથી સાધુઓ ચારિત્રમાર્ગ પાળવા સમર્થ થઇ શકે છે. બાહ્યથી ધારણ કરેલો સાધુનો વેષ ખરેખર વૈરાગ્ય વિના શોભી શકતો નથી, તેમજ રહી પણ શકતો નથી. ત્યાગી વૈરાગી સાધુ બ્રહ્મચર્યની નવ વાડ પાળવા સમર્થ થાય છે. દુઃખ ગર્ભિત વૈરાગી સાધુ કારણ પામીને આ ભવમાં વિષયોને ઇચ્છે છે, અને પરભવમાં વિષયોને ઇચ્છે છે. સમુદ્રમાં મનુષ્યનું નિર્જીવ મૃતક શરીર જેમ રહી શકતું નથી, તેમ વૈરાગ્ય અને ત્યાગ વિના ચારિત્રમાં કોઇ સાધુ રહી શકતો નથી. જેનામાં વૈરાગ્ય ત્યાગ અને આત્મજ્ઞાન હોય છે, એવો સાધુ વ્યવહારથી અને નિશ્ચયથી ચારિત્ર માર્ગમાં રહી શકે છે, અને અન્ય મનુષ્યોને ચારિત્ર માર્ગમાં લાવીને સ્થિર કરી શકે છે. પાંચ ઇંદ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયોને વિષ સમાન માનીને તેનો વ્યવહારથી અને નિશ્ચયથી ત્યાગ કરનાર સાધુ ચારિત્રને આરાધી શકે છે. વેષ પહેરીને સાધુઓ બનવું એ સહેલ છે, પણ વ્યવહારથી અને નિશ્ચયથી બ્રહ્મચર્યાદિ વ્રતોને ધારણ કરવાં અને વૈરાગ્ય વૃત્તિ વડે ત્યાગ માર્ગમાં સદા સ્થિર રહેવું એ ઘણું મુશ્કેલ છે. મોજ શોખ શરીર વિભૂષા, સ્ત્રી આદિનું નિરીક્ષણ કરવું, સ્ત્રી વગેરેની સાથે આલાપ સંલાપ કરનાર સાધુ પોતાના વ્યવહાર ચારિત્રથી તથા નિશ્ચય ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે. ત્યાગ અને વૈરાગ્યથી વિમુખ, વિષયાભિમુખ વૃત્તિવાળા સાધુઓ ભૂતકાલમાં ભ્રષ્ટ થયા, વર્તમાનમાં થાય છે અને ભવિષ્યમાં થશે. વિષયને વિષ સમાન માન્યા વિના ગમે તેવો વિદ્વાન્ વક્તા સાધુ ખરેખર ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થયા વિના રહેતો નથી. ચારિત્ર ધર્મરૂપ પ્રાણથી સાધુઓ જીવી શકે છે.

× × × ×

જમજડદષ્ટ પદાર્થોમાંથી હું અને મારાપણાની વાસના ટળતી જાય છે તેમ તેમ સ્વસ્વરૂપે જીવવાનું થાય છે. દુનિયામાં હુંની અને મારાપણાની મોહવૃત્તિથી મર્યા વિના આત્માની શુદ્ધજ્ઞાનદશાએ જીવવું પ્રગટતું નથી. આત્મજ્ઞાનથી અનંતજ્ઞેયોને સ્વપરાપેક્ષાએ જાણ્યા પછી વિવેક દશા પ્રગટ થાય છે, અને તેથી પરદૃશ્ય વસ્તુઓમાં અહંવૃત્તિ થઇ શકતી નથી. આત્મજ્ઞાની પુદ્ગલ પર્યાયોના ખેલમાં મુંઝાતો નથી. જ્યાં સુધી શરીરાદિનો સંબંધ આત્માની સાથે છે, ત્યાં સુધી શરીર ધર્મ બજાવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી. અજ્ઞાની મોહથી લેપાઇને આહારાદિકવડે શરીરનો ધર્મ બજાવે છે અને આત્મજ્ઞાની પર વસ્તુઓને પર જાણીને આત્મજ્ઞાનમાં રમણતા પૂર્વક આહારાદિક શરીર ધર્મને બજાવતો છતો નિર્લેપપણે આત્મસાધ્યનો ઉપયોગી થઇ પ્રવર્ત્તે છે. દુનિયાના સર્વ દ્રવ્યના પર્યાયોને ભૂતકાલમાં આત્માએ પોતાના ઉપયોગમાં લીધા અને વર્તમાનમાં ઉપયોગમાં લે છે. જે જે દ્રવ્યના પર્યાયો થયા, જે જે થાય છે અને જે જે સર્વ દ્રવ્યના પર્યાયો થશે, તે તે સર્વ પર્યાયો વાસ્તવિક રીતે આત્માના જ્ઞાનમાં જ્ઞેયરૂપે પરિણમ્યા, પરિણમે છે અને પરિણમશે તેથી તે સર્વે જ્ઞેયપણે આત્મજ્ઞાનના પર્યાયો હોવાથી તે સર્વે અપેક્ષાએ આત્માના પર્યાયો જાણવા. તે તે સર્વ પર્યાયોમાં જ્ઞાન અને જ્ઞેયની એકતાની અપેક્ષાએ અભેદતા ગણાતાં તે તે પર્યાયોમાં જ્ઞાનરૂપ આત્માની અપેક્ષાએ આત્મા છે એમ અવબોધવું. દૃશ્ય અને અદૃશ્ય સર્વ દ્રવ્ય પર્યાયોમાં આત્માનો અનંત નાસ્તિ ધર્મ રહ્યો છે. આત્માના તે નાસ્તિ ધર્મની અપેક્ષાએ આત્મા પોતાનાથી ભિન્ન સર્વ દ્રવ્યોમાં નાસ્તિપણે છે એમ અવબોધવું. દૃષ્ટિસૃષ્ટિવાદ, વિજ્ઞાનવાદ, વિવર્તવાદ, પરિણામવાદ આદિ સર્વ વાદોના અધ્યવસાયોનું સ્થાન આત્મા છે. જે જે અધ્યવસાયો દુનિયામાં ભિન્ન ભિન્ન અવલોકવામાં આવે છે તે તે સર્વ અધ્યવસાયો પૈકી કેટલાક અધ્યવસાયોને આત્માએ સ્પર્શ્યા અને બાકી રહેલા અધ્યવસાયોને ભવિષ્યમાં કારણ સામગ્રી પામીને સ્પર્શશે. આત્માની સાથે જ્ઞેયોને જ્ઞાન સાથે સમયે સમયે ભાસક-ભાસ્ય સંબંધ છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણો અને તેઓના કાર્યનો વિચાર કરીને આત્મજ્ઞાની વાસ્તવિક ચેતન ધર્મને પોતાનો માનીને તેમાં રમણતા કરે છે અને ઔદયિકભાવ પરિણામનો ત્યાગ કરીને આત્મ ધર્મમાં જાગ્રત્ રહે છે.

× × × ×

પ્રતિકુલ વિરોધી સંયોગોમાં પોતાના સ્વભાવમાં રમણતા કરવાની દશા જેમ બને તેમ વિશેષતઃ જાળવવાની જરૂર છે. બાહ્યધર્મ દષ્ટિએ મહાન્ ગણાતા ઉપાધિભૂત બાહ્ય ધર્મસંયોગો ન થાય તેની પૂર્ણ ચીવટ રાખ. દરેક પ્રતિકુલ પ્રસંગે વૈરાગ્યભાવ અને સમતા કાયમ રહે છે વા નહીં તેનો ઉપયોગ રાખીને બનતી તેમાં શુદ્ધિ કર. પૂર્વદશાનો અને વર્તમાન દશાનો ધર્મચારિત્ર્યાર્થ મુકાબલો કરી દરરોજ કંઈક નવું પ્રાપ્ત કરવામાં લક્ષ રાખ. હાલની સ્થિતિના સંયોગોમાં પોતાને યોગ્ય દશાનો નિર્ણય કરીને યથાયોગ્ય સ્થિતિમાં રહેવા પ્રયત્ન કર.

× × × ×

वत्थुसहावो धम्मो—વસ્તુનો સ્વભાવ તે ધર્મ છે. ષડ્ દ્રવ્યોનો પોત પોતાનો વાસ્તવિક જે સ્વભાવ તે પ્રત્યેક દ્રવ્યનો ધર્મ જાણવો. આત્મદ્રવ્યનો વાસ્તવિક જે સ્વભાવ તે જ આત્માનો ધર્મ અવબોધવો. આત્માની સાથે રહેલા પુદ્ગલ દ્રવ્યનો જે સ્વભાવ છે તે આત્માનો ધર્મ નથી. આત્માના અસંખ્યપ્રદેશે લાગેલાં કર્મપર્યાયોનો જે સ્વભાવ છે તેમજ રાગાદિક વિભાવપરિણતિ છે તે આત્મદ્રવ્યનો ધર્મ નથી. એમ વિચારીને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો અને તેમાં સ્વાભાવિક સત્તાએ રહેલા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ ગુણો તેજ હું આત્મા છું, એવો સતત ધારામય ઉપયોગ ધારીને અન્યનું સ્મરણ કરવું નહિ. આત્માના પ્રદેશોને લાગેલી કર્મની વર્ગણાઓ અને શરીરાદિ હું નથી, અને તેમાં મારૂં કંઇ નથી, એવો ત્યાગભાવ ધારીને આત્માના શુદ્ધ ધર્મોપયોગમાં એકોપયોગથી લીન થઇ જવું અને આત્માના શુદ્ધોપયોગ વડે થતી નિર્વિકલ્પ દશાનો અનુભવ કરવો. આત્માના એકેક પ્રદેશમાં અસ્તિ નાસ્તિધર્મની અપેક્ષાએ લોકાલોક જગત્ ભિન્નાભિન્નપણે રહ્યું છે. અને તેના ઉત્પાદ વ્યયની ષડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ તથા ષટ્કારકોની સમયે સમયે પ્રવૃત્તિ થાય છે. તેનો પરિતઃ વિચાર કરવો, અને તે ઉપયોગમાં લીન થઇ જવું. આ પ્રમાણે ઉપયોગમાં લીન થઇ જતાં ભેદકલ્પનાનો ઉપચારારોપરૂપ મોહવૃત્તિનો નાશ થાય છે એમ પોતાના અનુભવમાં આવે છે. આત્માના શુદ્ધોપયોગવડે આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથી હું આત્મા છું, અને અન્ય ભિન્ન છે, એવી જે સ્ફુરણા પૂર્વે ઉઠતી હતી, તેમાં

શુદ્ધતા જણાય છે. અને સ્વાભાવિક સહજોપયોગે આત્મા તે આત્મારૂપ અને જડ તે જડરૂપ ભાસે છે, અને અપૂર્વ સહજ સ્થિરતાની ઝાંખીનો અનુભવ આવે છે. અને મન, વચન, અને કાયાની બાહ્ય પ્રવૃત્તિ થતાં છતાં પણ અન્તરની ઘેનનો અનુભવ જાગ્રત્ રહે છે તથા અન્તરની ઉપયોગ ધારાના સંસ્કાર બળ વડે બાહ્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં છતાં પણ આત્મભાવે જાગ્રત્ રહેવાય છે. આ બાબતનો અનુભવ કર્યો છે અને વિશેષપણે અનુભવ કરવા પ્રયત્ન ચાલુ છે. આત્માના સ્વાભાવિક ધર્મના ધ્યાનના સંસ્કારો બળવંતા કરવા જેમ બને તેમ કરવાથી આત્મ ધર્મની શુદ્ધવ્યક્તિપણે થવાશે એ નિશ્ચય છે.

× × × ×

સર્વ દુનિયામાં વિશુદ્ધ પ્રેમથી ચિદ્ઘન સત્તારૂપ પરમાત્માને ધ્યેયરૂપે ધારવા, અને તેમનામાં સર્વ પ્રકારની અહંવૃત્તિનો લય કરીને તન્મય બની જવું. એ પરા ભક્તિનું ઉચ્ચ લક્ષણ છે. સર્વ પ્રાણી માત્રમાં સત્તાએ પરમાત્માને દેખવા અને તેમનો અનુભવ કરવો એ પરમાત્મમય વૃત્તિ ભક્તિ અવબોધવી. પુદ્ગલરૂપ શરીરોમાં આચ્છાદન થનારા સર્વ જીવોમાં સિદ્ધત્વ દેખવાની ધારણા અને ધ્યાન રાખવું અને જાણે સર્વ જીવો પર કર્માદિ પુદ્ગલરૂપ આચ્છાદન નથી, એમ પરોક્ષ દશામાં અપરોક્ષ સાક્ષાત્કાર કરવાથી સર્વ જીવોની સાથે વૈર વિરોધ રહેતો નથી, અને સર્વ જીવોમાં પરબ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. સંગ્રહનય સત્તા દષ્ટિથી ધ્યાન ધરતાં પરમાત્મ દશાનો સર્વત્ર અનુભવ રહે છે અને પરમાત્મ સંબંધી પ્રશ્નોનો અને શંકાઓનો પરિહાર થાય છે. ”

જગતમાં શુધ્ધોચ્ચ પ્રેમભકિત સેવાજ્ઞાનાદિવડે આત્માના ગુણોને પ્રગટાવીને તેનો અનુભવ કરવાથી તે તે ગુણોની અન્ય મનુષ્યો વગેરે પર અસર થાય છે. સૂર્યના પ્રકાશની પેઠે અને કસ્તુરિકાની ગંધની પેઠે ગુણોની ખબર તેના પૂજારીઓને પડે છે અને તેઓ લોહચુંબક વડે જેમ સોય ખેંચાય છે તેમ ખેંચાઇને ગુણીચારિત્ર ધારકને આવી સેવે છે. ચારિત્ર પ્રગટાવો તેથી પૂજ્યો સામા દેખાશે.

× × × ×

" ધર્મ. "

ધર્મ એવો હોવો જોઇએ કે સર્વ દુનિયાના મનુષ્યો ગમે તેવી કર્મપ્રવૃત્તિ કરતાં છતાં પણ યથાશક્તિ અમુકાંશે તેને પાળી શકે. પૂર્વે જૈનધર્મને ચારે વર્ણના મનુષ્યો પાળી શકતા હતા. ધર્મની અમુક ક્રિયાઓને અમુક અધિકાર પ્રમાણે કરતાં પ્રતિબંધ-પ્રત્યવાય ન નડે, અને જે વાસ્તવિકરીતે દુનિયામાં આત્માની ઉચ્ચ સ્થિતિ કરે, તથા આત્માના ગુણોની ઉચ્ચ સ્થિતિ કરે. પરિપૂર્ણ સત્ય સ્વતંત્રતાને જે સમર્પે તે ધર્મ ખરેખર પ્રભુનો ધર્મ છે. પૂર્વે જૈનધર્મે આવું ઉદાર વિશ્વવ્યાપકરૂપ વ્યવહારતઃ જગત્માં લીધું હતું, તેની હાલ સંકુચિતતા અનેક હેતુઓથી અવલોકાય છે. જૈનધર્મને પુનઃ પ્રગતિ સંસ્કાર સાધનોવડે સર્વત્ર વ્યાપક કરવામાં આવે તો તે થઇ શકે તેમ છે. તેના પ્રચારક મહાપુરૂષો અને દેશકાલ સાનુકુલ સામગ્રી વગેરે સાંપ્રત તો દેખવામાં આવતાં નથી. ભવિષ્યમાં બને તે ખરૂં. જે ધર્મની પ્રજા પોતાના પ્રમાદથી અન્ય પ્રજાઓ કરતાં હીન બને છે, તે અન્ય પ્રજાઓનું દાસત્વ કરવાને લાયક બને છે, તેથી સુજ્ઞો સમજી શકે છે કે, તે ધર્મનાં સ્વતંત્ર સૂત્રો અને તેના પ્રચારક મહાત્માઓ એ બેની તેમાં ખામી છે. સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુનો ધર્મ સર્વત્ર સર્વમાં સર્વથા સદા પરમાં આત્મબુદ્ધિથી દેખવાનું કહે છે. અને સર્વમાં અભેદબુદ્ધિથી આત્મભાવ ધારણ કરીને સર્વ જીવોનું ભલું ઇચ્છવાનું અને સર્વ જીવોનું શ્રેયઃ કરવાનું કહે છે, અને ખરી સ્વતંત્રતા સંરક્ષવાનું કહે છે. તે પ્રભુનો ધર્મ પાળનારા મનુષ્યો પરતંત્ર દાસત્વને પામે તો સમજવું કે તે સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુનો ધર્મ સમજી શકતા નથી. વેદાન્તધર્મ કરતાં પણ અનેક નયોની અપેક્ષાએ વ્યાવહારિક અને પારમાર્થિક સ્વતંત્રોન્નતિસુખના ઉપાયોને બતાવનાર જૈનધર્મ ખરેખર કરોડ મુખવાળો છે. તેમાં સંકુચિતતા એ કેવળ અજ્ઞતાનું પરિણામ છે. કર્મયોગ વ્યવહારાદિની સાથે આત્મધર્મના અધિકાર પ્રમાણે વર્તવાનો ઉપદેશ દેનાર જૈનધર્મ ખરેખર અનેક શુભાશયોનો અને શુભાચારોનો મહાસાગર છે. છતાં તેમાં ખાબોચીયા જેવું કંઇ ભાસે તે અજ્ઞતાનું પરિણામ છે. અનેકાપેક્ષાઓવડે જે સાપેક્ષ નયવાદપૂર્વક સમ્યગ્દષ્ટિપણું જણાવે છે. એવા જૈનધર્મની વિજ્ઞાનખૂબીઓને વિરલ જ્ઞાનીઓ જાણી શકે છે. અનેક નયોની અપેક્ષાએ અનેક ધર્મનો સ્યાદ્વાદરૂપ આત્મતત્ત્વમાં સમાવેશ થાય છે, એવા જૈનધર્મને જાણનારા જૈનો દુનિયામાં ગૃહસ્થપણે પણ ઉચ્ચ હોય છે, અને

તે સર્વ રીતે ઉચ્ચ થતા જાય છે. એવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થવાના પ્રગતિ સંસ્કારોનાં સાધનો પ્રગટો.

× × × ×

" ભક્તિ. "

ભક્તિનો માર્ગ ઉત્તમોત્તમ છે. દેવગુરૂપર પૂજ્યબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે; ત્યારે ભક્તિમાર્ગનો જીવ અધિકારી બને છે. વાદવિવાદ, ચર્ચા વગેરેની માથાકૂટ કરવા કરતાં ગુરૂ આદિ પૂજ્યોને પરિપૂર્ણ પ્રેમથી સેવવા અને તેમને પોતાના પ્રાણાદિનું સત્યનિષ્ઠાથી સમર્પણ કરી નિરહંવૃત્તિમય બની જવું એજ પરમાત્મપદપ્રાપ્તિનો સરલ ઉપાય છે. પૂજ્ય દેવગુરૂનું સ્મરણ, તેમની કથા અને તેમનું ધ્યાન અને તેમના અર્થે શરીરાદિનો કર્મયોગ છે. હનુમાનની રામચંદ્રમાં એટલી બધી ભક્તિ હતી કે, તેના શરીરના રૂવે રૂવે રામચંદ્ર દેખાયા હતા એમ સંભળાય છે. શ્રેણિકની શ્રીવીરપ્રભુપર એવી ભક્તિ હતી. પૂજ્ય અને પૂજકનો, સ્વામી અને સેવકનો, શિષ્ય અને ગુરૂનો શુદ્ધપ્રેમથી જ્યાં અદ્વૈતભાવ છે; ત્યાં ખરી ભક્તિ પ્રગટી શકે છે. જ્ઞાનમાર્ગ કરતાં ભક્તિમાર્ગમાં એટલું વિશેષ છે કે ભક્તિમાં સર્વસ્વનો ત્યાગ કરીને પૂજ્યની દૃષ્ટિએ પોતાને દેખવું પડે છે, અને પૂજ્યના વિચારો તેજ પોતાના વિચારો, પૂજ્યની આકૃતિ તેજ પોતાની આકૃતિ અને પૂજ્યના અનુકરણમાં મન, વચન, કાયા વગેરેની પ્રવૃત્તિ થાય છે. પૂજ્ય ગુર્વાદિની આજ્ઞા અને તેમના અર્થે બાહ્ય શરીરાદિ છે એવી ભક્તિની ઉચ્ચસ્થિતિ હોવાથી ભક્ત કદાપિ મુક્તિમાર્ગથી ભ્રષ્ટ થતો નથી. તે જે જે કરે છે તેનું ફળ થયા વિના રહેતું નથી. ભક્તના ગમે તેવા દોષોનો ભક્તિના પ્રતાપે નાશ થાય છે, અને તે જીવતો છતો પણ મુક્તની પેઠે નિરહંવૃત્તિની ઝાંખીનો અનુભવ કરી શકે છે. ભક્તિના પરિણામથી ભક્ત પોતાના ઇષ્ટદેવ ગુરૂની સહજમાં પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. વૈયાવૃત્ય, સેવા વગેરે ગુણોનો ભક્તિમાં સમાવેશ થાય છે. ભક્તનું અલ્પજ્ઞાન પણ કાલાન્તરે વિસ્તારયુક્ત થાય છે, અને તે ગમે તેવા વિકટ માર્ગમાંથી પસાર થઇને પ્રભુના સરલ માર્ગમાં આવે છે. ભક્તિના આધીન ભગવાન છે, એમ જે કહેવાય છે તે સત્ય છે. ભક્ત પોતાના ગુરૂને હૃદયમાં ધારીને મુક્તિને અને પ્રભુને હૃદયમાં સાક્ષાત્ અનુભવી

શકે છે. **જ્ઞાની પિતા જેવો છે, અને ભક્ત માતા જેવો છે.** ધર્મની પરંપરાને વધારનાર ભક્ત છે. ગુરૂના હૃદયમાં ભક્તનો વાસ છે અને તેનો સત્વર ઉદ્ધાર થાય છે. શુદ્ધપ્રેમલક્ષણા ભક્તિવાળા ભક્તને પ્રભુ પ્રાપ્ત થયા વિના રહેતા નથી. ભક્ત પોતાની ઉચ્ચ ભક્તિના પ્રતાપે સર્વત્ર પ્રભુની મૂર્તિયો દેખી શકે છે, અને તે અભેદભક્તિના યોગે સર્વત્ર સર્વદા સર્વથા ભગવાનથી પોતાને અભિન્ન દેખે છે.

× × × ×

જૈનધર્મનાં મૂળ સિદ્ધાન્તો ઉદાર અને પ્રત્યેક પ્રાણીને આત્માની ઉચ્ચતા દર્શાવનાર આદિ હેતુઓની સાપેક્ષ શૃંખલાથી પરસ્પર સુનિયત છે. આર્યો અને અનાર્યો પ્રત્યે તેઓ ભેદભાવ રાખ્યા વિના સર્વને એકસરખી રીતે આત્માની પરમાત્મતા પ્રકટ કરવાનો ઉપદેશ દર્શાવે છે, અને આત્માની પરમાત્મતા પોતાનામાં જ કરવાની છે એમ જણાવીને સર્વ પ્રકારની ઇહાનો આત્મામાં જ સમાવેશ કરવા પૂર્વક સહજ સુખસ્વાતંત્ર્યનો માર્ગ ખુલ્લો કરે છે. જે જે વિદ્વાનોને જૈનધર્મની સંકુચિતતા લાગતી હોય તો તે વર્તમાનમાં વર્તતા કેટલાક સંકુચિત જૈનોના વિચારોથી અને આચારોથી જ. શ્રીમહાવીરપ્રભુએ આત્માની પરમાત્મતા થવાના જે જે પ્રગતિમય સંસ્કારિત ઉચ્ચોદાર ઉપદેશો કર્યા છે, તેજ શ્રીવીરપ્રભુના જૈનધર્મની વિશ્વવ્યાપકતાનો એક ખાસ નમુનો છે. શ્રીવીરપ્રભુએ વેદમાંથી સાપેક્ષદૃષ્ટિએ ગાતમાદિને આત્માદિ તત્ત્વો સમજાવીને જૈનધર્મની વિશ્વવ્યાપકતાનો આદર્શ પ્રગટ કર્યો છે. જૈનધર્મે સજીવન અને સર્વવ્યાપકત્વરૂપ ધારણ કર્યું એ ખરેખર તેનામાં રહેલાં ઉદાર તત્ત્વો અને જગત્ પ્રતિ અત્યંત પરોપકારાદિને આભારી લેખી શકાય. જૈનધર્મે સ્થૂલ જગતમાં સર્વત્ર વ્યાપકત્વરૂપ લીધા પશ્ચાત્ તેનો પ્રકાશ મન્દ મન્દ થવા લાગ્યો. તેનું કારણ એજ ગણી શકાય કે સર્વ ધર્મને પોતાની કક્ષામાં અનેક નયોની અપેક્ષાએ સમાવીને જગતના મનુષ્યોને ધર્મજીજ્ઞાસા-તૃપ્તિ આપનાર મહાત્માઓ જેવા જોઇએ તેવા મહાત્માઓનો તે પ્રમાણમાં પ્રાદુર્ભાવ ન થવા લાગ્યો, તેથી ભારતવાસીઓના મનમાં શ્રીવીરપ્રભુના આત્માની પરમાત્મતા થવાના અને જગતમાં પૂર્ણ સુખમય જીવન ગાળવાના વિચારોનો થતો પ્રચાર અટકી પડ્યો. શ્રીવીરપ્રભુના ઉચ્ચ ધાર્મિકવિચારોને આચારમાં

મૂકીને વ્યવહારમાં વર્તાવનારા મહાત્માઓ જેમ જેમ અલ્પ પ્રમાણમાં પ્રગટવા લાગ્યા, અને મતવિગ્રહથી ધર્મક્લેશ વૃદ્ધિ પામ્યો, ત્યારથી જૈનધર્મનાં વિશ્વવ્યાપક ધર્મ તરીકેનાં મહાતત્ત્વો અપ્રકટ થવા લાગ્યાં અને અન્ય વેદાન્તાદિ મહાત્માઓ ભારત બંધુઓની ધર્મજીજ્ઞાસાને પોતે યથાકથંચિત્ તૃપ્ત કરવા લાગ્યા. શ્રીવીરપ્રભુના વખતની પેઠે વ્યાપક સાધારણ તત્ત્વોની મુખ્યતા અને સામાજીક વ્યાપક આચારોની મુખ્યતા કરીને પુનઃ જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવામાં આવે તો તેનું પરિવર્તન, ઉન્નતિ અને વિશ્વવ્યાપકતા પુનઃ પ્રગટી નીકળે.

× × × ×

" પ્રગતિ. "

મનુષ્યોની પ્રગતિનો આધાર તેની ચારે તરફ વ્યાપ્ત થએલા વિચારોના અને આચારોના સંયોગો પર રહેલો છે. મનુષ્ય કેવો છે ? તેનું અનુમાન કરવું હોય તો તેની ચારે તરફ રહેલા સંયોગો દેખીને કંઇક અનુમાન પર આવવું જોઇએ. મનુષ્ય ભૂતમાં કેવો હતો, તે તેની વર્તમાન દશા પરથી જણાઇ આવે છે, અને ભવિષ્યમાં કેવો થશે તે તેના સાંપ્રત વિચારોથી અને આચારોથી નિર્ણય થઇ શકે છે. **આપણું ભવિષ્ય કેવું હશે તેનો નિર્ણય કરનાર આપણે પોતે છીએ.** મનુષ્ય ભવિષ્યમાં કેવો થશે તે તેનો આત્મા નિર્ણય કરી શકે તેમ છે. પોતાનું શું થશે તે પોતાના આત્માને પૂછો. ભવિષ્યમાં પોતાને કેવું સુખ મળશે તેનો વર્તમાનકાળના વિચારોપર આધાર છે. ભૂતકાળના વિચારોનું અને આચારોનું પરિણામ સાંપ્રત ભોગવાતું પ્રારબ્ધ છે, અને સાંપ્રત વિચારોનું અને આચારોનું પરિણામરૂપ પ્રારબ્ધ ભવિષ્ય માટે થશે એમ ભવપરંપરામાં થતું આવ્યું છે અને થાય છે. ક્ષણે ક્ષણે થતા શુભાશુભ વિચારો પોતાનું ફલ દર્શાવ્યા વિના રહેતા નથી. શુભાશુભ પ્રારબ્ધરૂપ ફલ એ પોતાના આત્માએ કર્યું છે, અને તેનો ભોક્તા પણ પોતાનો આત્મા છે, તેમાં અન્યો નિમિત્તમાત્ર છે. તેઓના પર રાગ વા દ્વેષની લાગણી પ્રગટ કરવાની કંઇ જરૂર નથી. પોતે કરેલું શુભાશુભપ્રારબ્ધ ભોગવતાં સમભાવ રાખવો જોઇએ. આપણા આત્માની પ્રગતિનો આધાર ચારે તરફ આવેલા વિચારાદિ વાતાવરણ પર રહેલો છે. આત્માની શુદ્ધતા કરવા માટે મનમાં થતા વિચારોપર પૂર્ણ લક્ષ આપવું જોઇએ. **અશુભ વિચારોને હઠાવીને તુર્ત**

શુભ વિચારોમાં મનને રોકવાની શક્તિ આવી એટલે સમજવું કે આપણો આત્મા યોગ પ્રગતિમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થયો છે. અશુભ રાગદ્વેષ પટલાવીને શુભધર્મમાં પ્રશસ્ય રાગાદિ પ્રગટાવવાની શક્તિ આવી એટલે સમજવું કે આત્મા પોતાના માર્ગમાં પૂર્ણ વેગે ગમન કરવા શક્તિમાન્ થયો છે. **સર્વ પ્રકારની મોહવાસનાનો લય કરવો એજ સમાપ્તિ માર્ગ છે.**

× × × ×

ભૂતકાલમાં કરેલા વિચારોનું વર્તમાનમાં સ્થૂલ પરિણામ ફલ અનુભવાય છે. **દિવસના વિચારો સ્વપ્નમાં સીનેમેટોગ્રાફની પેઠે સ્થૂલરૂપ ધારણ કરે છે, તદ્વત્ વર્તમાનમાં કરેલા રાગાદિના વિચારો ભવિષ્યમાં સ્થૂલ પરિણામપ્રદરૂપ ધારણ કરશે.** દિવસમાં કામીએ દેખેલી સ્ત્રી તેને રાત્રીએ સ્વપ્નમાં દેખાય છે. તે પ્રમાણે મોહવૃત્તિનાં સાંપ્રતકાલમાં થએલાં સૂક્ષ્મરૂપો ભવિષ્યમાં અમુક સ્થૂલાકારે પરિણામને પામે છે, એમ અવબોધીને આત્માની શુદ્ધિવૃદ્ધિ કરવા અને વાસનાઓનો પરિપૂર્ણ ક્ષય કરવા નિવૃત્તિમાર્ગમાં અત્યંત આગળ વધવું જોઇએ, અને મોહાદિ વૃત્તિઓથી ભિન્ન સર્વથા સર્વદા આત્માનો અનુભવ રહ્યા કરે એવો આત્મોપયોગ પ્રાપ્ત કરવા માટે સત્સમાગમ વગેરે હેતુઓને અત્યંતા ત્યંતપણે સેવવા. ૐ શાન્તિઃ ૩

× × × ×

પ્રભુપર અત્યંત પ્રેમ જેનો હોય છે, તેને જગતના સર્વ જીવોમાં પ્રભુત્વ દેખાય છે. જે સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતિ પ્રભુ જેવી પ્રીતિ, ભાવના અને સદ્વર્તન રાખે છે, તે પોતે પ્રભુરૂપ છે; એમ નય સાપેક્ષદષ્ટિથી અવબોધવું. અખિલ વિશ્વમાં જેની સર્વત્ર પ્રભુભાવના પ્રસરી છે, તેના ધાર્મિક વિચારોમાં અનન્તબળ સ્થપાયેલું હોય છે, અને તે અનન્તતાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સત્તાએ અપ્રાકટ્ય અને વ્યક્તિએ પ્રાકટ્ય એવા સર્વ જીવોમાં પ્રભુનાં રૂપોને સતતોપયોગદષ્ટિએ જે સ્મરે છે, અવલોકે છે; તે પોતે પ્રભુતામાં અમર થયો છે, એમ અવબોધવું. સર્વ પ્રાણીઓમાં સર્વત્ર સર્વદા સર્વથા

શાશ્વત સત્તામય પ્રભુ અવલોકવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થઇ એટલે તે આગમોના રહસ્યને અવિવાદથી સાક્ષાત્ કરી શકે છે. આવી સ્થિતિવાળા મહાત્માનું હૃદય તેજ સર્વ શાસ્ત્રોનું સ્થાન છે. સત્તાએ સર્વત્ર સર્વથા સર્વદા ભાવનાએ સર્વ જીવોમાં તિરોભાવીય સિદ્ધત્વનું જે ધ્યાન ધરે છે, તે મહાપુરૂષ વ્યક્તિગત સિદ્ધત્વને આવિર્ભાવીયરૂપે સ્વમાં અવલોકવા અમુક કાળે સશક્ત બને છે. સંગ્રહનય સત્તાગત સિદ્ધત્વ ભાવનાના બળવેગમાં જે પ્રતિક્ષણે વિશેષતઃ વહે છે, તે સ્વસિદ્ધત્વને તથા અન્ય જીવગત સિદ્ધત્વને અવલોકે છે, અને તે સર્વ પ્રકારનાં બંધનોથી સ્વને વિમુકત દેખવા સમર્થ થાય છે. અન્યજીવોમાં અને સ્વમાં સિધ્ધત્વ અવલોકવું અને ભાવવું એજ અપરોક્ષ જ્ઞાનાનુભવપ્રદેશમાં સ્થિર થવાનું અલૌકિક ચિન્હ છે. જે મનુષ્યોમાં આવી સિદ્ધત્વભાવનાની મનીષા પ્રકટી નથી, તે મનુષ્યો સંકુચિત એકદેશીય ધર્મોન્માદ વિચાર–વાતાવરણના ગડુરિકપ્રવાહે સેવકો બનેલા હોય છે, તથા તેઓ સર્વત્ર નીચતાને સ્વદૃષ્ટ્યનુસારે નિરીક્ષવા પ્રયત્ન કરીને માયાના પ્રદેશમાં પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. નિરપેક્ષનયજ્ઞાનવાદિઓ સર્વત્ર જીવોમાં પરમાત્મત્વભાવના ભાવવાની પુષ્ટપ્રચંડ સરસ યુક્તિઓને હેતુપુરસ્સર અવબોધી શકતા નથી, તેથી તેઓ સ્વમાં અને પરમાં કર્મોદયિકદષ્ટિએ આરોપાયલું પરોપાધિજન્ય દોષત્વને સ્થૂલદષ્ટિથી એકાન્તે સ્વકું માનીને કર્મોપચારની પાર રહેલું સત્તાગત સિદ્ધત્વ તેનો જ્ઞાનગંધ લેવાને સમર્થ બની શકતા નથી. નાળીયેરનો ગોળો જેમ શુષ્કતા પ્રાપ્ત કરીને કાચલાથી ભિન્ન થાય છે, તદ્વત્ સંગ્રહનય જ્ઞાનવડે આત્મસત્તાગત સિદ્ધત્વને ધ્યાવનારા જ્ઞાનીયો કાચલાં સમાન પ્રારબ્ધ કર્મથી વ્યક્તિગત સિદ્ધત્વને પ્રકટ કરી ભિન્ન થાય છે, અને તે જૈનપરિભાષાએ કર્માતીત અને વેદાન્ત પરિભાષાએ ત્રિગુણાતીત **વિગુણ** અને વિભુ તરીકે સ્વતઃ પ્રસિધ્ધ થાય છે. સંગ્રહનયજ્ઞાનશૈલીએ સર્વત્ર સર્વ જીવોમાં પરમાત્મત્વ ભાવવું અને અવલોકવું અને તેવું પશ્ચાત્ અધિકાર પ્રમાણે સદ્વર્તન ધારવું એ સ્વને અને પરને સાપેક્ષદષ્ટિએ અત્યંત આનંદપ્રદ છે.

* * * *

ધર્મના વિચારોનું વાણી દ્વારા પ્રકટન કરનારા વક્તાઓની પુષ્કલતા અવલોકી શકાય છે. કિન્તુ તદ્વિચારોને કૃતિમાં આચરીને આદર્શભૂત થનારા વિદ્વાનોની અને મહાત્માઓની તો અલ્પ સંખ્યા ચક્ષુથી અવલોકાય છે. આત્માના ધર્મને માયાની પેલી પાર નિરીક્ષીને માયાની અર્થાત્ મોહાદિની પેલી પાર રહેલી આત્મજ્ઞાનમસ્તીમાં ઝીલીને જેઓ આત્મસાક્ષાત્કારમાં રહ્યા કરે છે, તેઓ વાસ્તવિકરીત્યા વિવેકદષ્ટિતઃ અવલોકતાં સ્વધર્મભિભૂત થયા છે એમ કથી શકાય છે. પારમાર્થિક વ્યવહૃતિ વ્યવસ્થાના સમ્યગ્ ઉદ્દેશ હેતુઓને અવબોધવાનું આધ્યાત્મિક સમ્યગ્બળ પ્રાપ્ત કરનારા વાસ્તવિકરીત્યા વિચારીએ તો આત્મધર્માનુભવિમહાપુરૂષો જ સ્વદૃષ્ટિ સમ્મુખ નિરીક્ષાય છે. આધ્યાત્મિકજ્ઞાનના ગંભીર પ્રદેશમાં સૂક્ષ્મબ્રહ્મભાવથી વિચરનારાઓ જે જે અધ્યાત્મવિદો થાય છે તેઓનું સ્યાદ્વાદજ્ઞાનપરિણત હૃદય જ ખરેખર સર્વધર્મશાસ્ત્ર ભંડારભૂત છે, એમ કથવું કિંચિત્ પણ અનવસ્થાને ભજતું નથી. અધ્યાત્મપરિણત સત્પુરૂષોની વાર્તાઓમાં અનેક રહસ્યમય સિદ્ધાન્તોનો સાર સમાયલો હોય છે, તે સત્પુરૂષોના આન્તરિકભાવગ્રાહક સેવકો વસ્તુતઃ અવબોધી શકે છે. તેથી તેઓને અધ્યાત્મવાઙ્મયજ્ઞ અને અધ્યાત્મતત્ત્વપરિણત હૃદયવંત સત્પુરૂષોનાં વચનો અમૃતફલ કરતાં વિશેષ આનન્દપ્રદ લાગે છે. અતએવ તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનિમહાપુરૂષોને જેમ ભ્રમર માલતીને સેવે છે, તદ્વત્ સતત સેવ્યા કરે છે. અધ્યાત્મપરિણતિમંતોના હૃદયમાં સ્વર્ગનું તથા પરમાત્માનું સામ્રાજ્ય રહ્યું હોય છે, અને તેથી તેઓ અભેદધ્યાનયોગે સ્વસત્તાગતપરમાત્માઓમાં અને અન્ય વ્યક્તિરૂપ પરમાત્માઓમાં અભેદતાનો અનુભવ કરીને વૈખરી વાણી દ્વારા જે જે શબ્દોને પ્રકાશે છે, તે શબ્દોમાં પરમાત્માનુભવપ્રાપ્તિનું સજીવન તેજ ભરપૂર હોય છે. તેથી તે શબ્દોથી વાચકોનું અને શ્રોતાઓનું ધર્મમાં જ પરિવર્તન થએલું અવલોકી શકાય છે. તાદૃક્ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરનારા સત્પુરૂષોને તેઓના સમાગમમાં આવનારા આન્તરિક તત્ત્વવિદ્ જીજ્ઞાસુઓ પરીક્ષી શકે છે, અને તેઓને પ્રભુના પ્રતિનિધિ આચાર્ય તરીકે વિલોકી શકે છે.

× × × ×

સામ્પ્રત શાન્તિયોગે અનેક ધર્મના વિદ્વાનો, શાસ્ત્રો, પત્રો વગેરે વડે પ્રાચીન ધર્મોની શોધ ચલાવ્યા કરે છે. તેથી સાંપ્રત જગત્ પર અત્યંત સત્યનો પ્રકાશ પડે છે અને ભવિષ્યમાં પડશે. ભૂસ્તર શાસ્ત્રવિદોની ધર્મ શાસ્ત્રવિદોની જ્યોતિઃશાસ્ત્રવિદોની ઐતિહાસિક વૃત્તાંતવિજ્ઞોની અનેક પ્રાચીનભાષાવિદોની અને વૈજ્ઞાનિકોની વર્ષે વર્ષે અમુક સ્થળે સમાજ ભેગી થાય, અને તદ્દ્વારા તથ્ય દલીલોપૂર્વક પરસ્પર આનુભવિક વિચારોની આપ લે કરીને આગળ વધવામાં આવે તો દુનિયાને સર્વ વિષયોના જ્ઞાન સંબંધી વિશેષ લાભ મળી શકે. પ્રાચીન ધર્મશાસ્ત્રોની ભાષાઓના પરસ્પર શબ્દસામ્યથી પ્રાચીન કાલના જ્ઞાન સંબંધી સ્વચ્છ પ્રકાશ પડે છે, અને પ્રાચીનકાલ તથા વર્તમાન કાલીનવિચારોનો અને આચારોનો સમ્યક્ મુકાબલો કરી શકાય છે. ભૂસ્તર શાસ્ત્રવિજ્ઞો તેમજ પ્રાચીનધર્મશાસ્ત્રવિજ્ઞો જેમ જેમ પ્રમાણ પુરસ્સર સ્વસ્વ શોધમાં આગળ વધશે, તેમ તેમ સંકુચિત કદાગ્રહવિચારોની માન્યતાઓને દૂર કરવા તેઓ વિશેષતઃ શક્તિમાન્ થશે. ધર્મતત્ત્વના વિચારો અને આચારો પ્રત્યેક ધર્મમાં કેવા કેવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવના સંયોગોમાં ભિન્ન ભિન્ન થયા, અને તેથી તે તે દેશના ધર્મસંસ્થાપક મનુષ્યોએ કેટલું કેટલું સત્ય ગ્રહ્યું હતું અને તેથી તે દેશ તે વખતે કેટલો જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ પામ્યો હતો, અને કેટલો સુધર્યો હતો તે શોધકને સહજ જણાઇ આવે છે. ભિન્ન ભિન્ન ભાષાજ્ઞોનો અને ભિન્ન ભિન્ન ધર્મના આચારવિચારજ્ઞોનો, ભિન્ન ભિન્ન, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવમાં ઉત્પન્ન થએલા ધર્મ સંસ્થાપકોનો મુકાબલો કરવા અનુભવીઓ યથામતિ શક્તિતઃ સમર્થ થઇ શકે છે, એમ પ્રાચીન અને અર્વાચીન સર્વ ધર્મવિદો અનુભવથી જણાવી શકે છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં પ્રતિપાદન કરેલાં તત્ત્વોને વૈજ્ઞાનિકો પરીક્ષશે ત્યારે જૈનધર્મ સંબંધી ઉત્તમ પ્રકાશ પાડી શકશે. જૈનધર્મ પોતાની પ્રાચીનતા, ભાષા અને તે કરતાં ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તો તથા તે કરતાં તાત્ત્વિક વિચારોથી સિદ્ધ કરી શકે છે અને ભવિષ્યમાં કરશે. જૈનધર્મ વાઙ્મય ગ્રંથોનો પૂર્વે ઘણો નાશ થયો, થાય છે, તેથી તેમાં ઉત્તરધ્રુવાદિનું વર્ણન હશે તે હાલ ન મળી શકે તો ના નહીં.

× × × ×

જૈનો જ્યારે શ્રી મહાવીર પ્રભુના ઉચ્ચ આશયોથી દૂર થવા લાગ્યા, અને સંકુચિતદૃષ્ટિથી જૈનસમાજના બંધારણ જેવા આચારોમાં પ્રવૃત્ત થયા તેથી જૈનો અમુક જાતિ તરીકે હાલ વિદ્યમાન રહ્યા છે. જૈનો આચારોના અને સદ્વિચારોના જૈનસમાજ બંધારણ તરફ તથા તેના વિશાલ પ્રસાર તરફ સંકુચિતવૃત્તિથી ન પ્રવર્ત્યા હોત અને જનસમાજની ધાર્મિક રૂચિને અનુસારે વિચારસંકલનાને ગુંથી હોત તો કુલાચાર તરીકે ચારે વર્ણમાં સંપ્રતિ પણ જૈનો વિદ્યમાન રહેત, અને તેઓ યથાશક્તિ વર્ણકર્માનુસારે સર્વ લોકોને જૈનધર્મ આચરતા દેખી શકત. જૈનાચાર્યોએ પુસ્તકોમાં આવી સંકુચિતતા દર્શાવી હોય એમ પ્રાયઃ અવલોકાતું નથી, પરંતુ રૂઢિનાં બંધનો અને સંકુચિત વિચાર, પક્ષબંધન રૂઢિના આચારોના પ્રવર્તક ગૃહસ્થોએ તત્સંબંધી ભવિષ્ય સ્થિતિનો તથા આત્મિકધર્મવિશાલતા અને ઉદારતાનો વિચાર ન કર્યો તેથી વર્તમાનનાં કેચિત્ ધર્મવિશાલતાપ્રચારક પ્રતિઘાતક ધાર્મિક રૂઢિબંધનભૂતવિચારો એકદમ જૈનસમાજમાંથી દૂર કરી શકાતા નથી. તેમજ તે રૂઢિબંધનો એકાન્તે ધર્મનાં અંગો છે, એમ રૂઢિના પૂજારીઓ સંકુચિતવૃત્તિથી સ્વીકારીને ધર્મપ્રચારક વિશાલ વિચારોને અને તેના ઉપદેશકોને ધિક્કારવા પ્રયત્ન કરે છે. સર્વદેશીય સર્વવર્ણગ્રાહ્ય અને સર્વત્ર આરાધ્ય જૈનધર્મ કરવાને ઉદાર ધર્મ સમાજ નિયમો અને વિચારો પ્રચાર કરવામાં યાવત્ વિઘ્નશ્રેણિઓ આવીને ઉભી રહે છે, તાવત્ જૈનધર્મના પાલકો દુનિયામાં અમર રહે, એવી આશા પરિપૂર્ણ રાખી શકાય નહિ. જે ધર્મના આચારો અને વિચારો સંકુચિત કરવામાં આવે તો તે ધર્મ માનો કે આખી દુનિયાનો ધર્મ હોય તો પણ તેના પાળનારાઓની સંખ્યાનો ઘટાડો થતાં તેનો હળવે હળવે વિનિપાત થઇ શકે છે અને તેનું અસ્તિત્વ ગ્રંથોમાં રહી શકે છે. તથા ધર્મવિચારો તરીકે તે ઐતિહાસિક ગ્રંથોમાં અમર રહી શકે છે. પરંતુ ધર્મના અનુયાયીઓ તરીકે તે સ્વાસ્તિત્વ સંરક્ષી શકે નહિ. જૈનોના અસ્તિત્વ સહ જૈનધર્મ તત્ત્વોનું અસ્તિત્વ જે રહ્યું છે. તેમાં જે હાનિ થઇ છે તે તો વાસ્તવિક રીતે વિચારીએ તો સામાન્ય ધર્મ વિચારોમાં નાના ભેદો અને તેના યોગે ભિન્ન ભિન્ન સંકુચિત વિચારોનાં અને આચારોનાં રૂઢિ બંધનોની ઘનગ્રંથી અને જૈન સમાજમાં નાના મતભેદે ઉદારતા અને મતસહિષ્ણુતાને સ્થાને વ્યાપ્ત ધર્મ-ક્લેશ, અસહનતા, કુસંપ વગેરે કારણે છે. રાષ્ટ્ર પ્રવર્ધક સામ્પ્રદાયિક સામ્પ્રત વિચારકારક પ્રધાન મંડલોના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલાનુસારે પ્રવર્તિત વિશાલ લાભપ્રદ

સુનિયત નિયમોની પેઠે જૈનધર્મ સામાજીક પ્રવર્ધક સામ્પ્રત યોગ્ય વિચાર સુનિયત નિયમોનો પ્રચાર કરવામાં આવે તો જૈનોની સંખ્યામાં ઉદારભાવનાએ વિસ્તૃત વૃદ્ધિ થઇ શકે. એમ નિઃશંકતાએ નિશ્ચય થઇ શકે. સામાન્યતઃ અનેક ગૃહસ્થો તરફથી એમ સાધુઓને ઉપાલંભ વા અન્યાશયોથી પણ કથવામાં આવે છે કે–જૈન સાધુઓ, પૂર્વાચાર્યોની પેઠે નવીન જૈનો કરતા નથી, પરંતુ તેઓ પરિતઃ વિચાર કર્યા વિના અત્રાવત્ બોલી જાણે છે. ગૃહસ્થ જૈનોને પૂછવામાં આવે તો તેઓ મૂકવત્ રહી શકશે. શું ગૃહસ્થ જૈનો જ્ઞાતિમાં રૂઢિબંધનોની સંકુચિતતાનો ત્યાગ કરીને કંઇ વિશાલાચારકારક જ્ઞાતિબંધનો તરફ લક્ષ આપી શકે તેમ છે ? અન્યવર્ણના મનુષ્યો જો જૈનધર્મ આદરે અને તેઓને તે તે વર્ણની જ્ઞાતિવાળાઓ જ્ઞાતિબહાર કરે તો સાંપ્રત વણિક જૈનો તેઓને જ્ઞાતિકન્યા વ્યવહાર આદિની સાહાય્ય કરી શકે તેમ છે ? પ્રત્યેકવર્ણના મનુષ્યો જૈનધર્મના દેવ, ગુરૂ, પૂજાદિના આચારોને સમાચરી શકે એવા વિચારોને અને આચારોને નિયત કરવામાં સાંપ્રત જૈન સમાજે કંઇ પણ સંઘદ્વારા ઠરાવો કર્યા છે ? પ્રત્યુત્તરમાં કહેવાશે કે તેમાંનું કશું નહિં. જૈનો ! **તમો ધર્મમાં અન્યને દાખલ કરવામાં મુસલ્માનોના જેટલા ઉદાર હાલ તો નથી એમ મુક્તકંઠે કથવું પડે છે.** ખ્રીસ્તિઓની અને મુસલ્માનોની પેઠે રૈઢિક બંધનોમાં સુધારાની આવશ્યકતા સ્વીકારીને જૈનોની પ્રત્યેક વર્ણદ્વારા વૃદ્ધિ થાય, એવા સખ્ત ઉપાયો આત્મભોગ આપીને યાવત્ ન લેવામાં આવે તાવત્ જૈનકોમની ઘટતીમાં કંઇ પણ ફરી શકાય તેમ નથી. હવે તો જૈનો ! ચેતો. કંઇક વિચાર કરો અને આત્મભોગ આપીને કંઇક કરો. રૂઢિના એકાન્તે દાસ ન બનો.

× × × ×

માણસા અને તેની આસપાસના ચાવડાવંશીય રજપૂતો જૈનધર્મ પાળતા હતા. ચાવડા રજપૂતો વણિક તરીકે થએલા માણસાના ઉગરચંદ કરમચંદ-વાળા વગેરે છે. રાજાઓ ઠાકોરો વગેરેનો જૈનસાધુઓની સાથેનો પરિચય ટળવાથી અને બ્રાહ્મણોનો પરિચય થવાથી રાજાઓ ઠાકોરો વગેરે વેદાન્તધર્મના અનુયાયી થવા લાગ્યા.

માણસા તરફના ચાવડા વગેરે રજપૂતો દયાધર્મને પાળે છે અને જૈન-સાધુઓ તરફ પ્રેમ તથા માનની દૃષ્ટિથી દેખે છે. જૈન સાધુઓએ તેમની ઉન્નતિ થાય, એવા ઉપાયોનો ઉપદેશ દેવો જોઇએ. તેમના પરિચયમાં આવીને જૈનોએ સાહાય્ય કરવી જોઇએ. રજપૂતાદિ અન્ય જાતોના ઉદ્ધાર માટે આત્મ-ભોગ આપ્યા વિના તેઓનું જૈનધર્મની ઉત્તમતા સંબંધી મન્તવ્ય સિદ્ધ થવાનું નથી. સામ્પ્રત પેટની સાથે અને કન્યા વ્યવહાર આદિના સાનુકુલ સંયોગોની સાથે ધર્મનો ઉપદેશ કંઇક અસર કરી શકે તેમ છે. કરોડો રૂપૈ-યાનો ભોગ આપીને ગુરૂકુલો સ્થાપીને તેમાં રજપૂત વગેરે વિદ્યાર્થિયોને ભણાવવામાં આવે તો ભવિષ્યમાં જૈનધર્મનું સજીવનાવસ્થામાં ઉદાર પરિવર્ત્તન થઇ શકે તેમ છે. અરે જૈનો ! તમારી આંખો ક્યારે ઉઘડશે ? તમારા કરોડો રૂપૈયા નકામા ખર્ચાય છે તે સંબંધી વિચાર કરો. **સંકુચિત વિચારોના ગુલામ બનીને અરે તમે આખી દુનિયાને આત્મસુખ સ્વતંત્રતા સમર્પનાર એવા જૈનધર્મની મહત્તા ન ઘટાડો.** અરે સાધુઓ ! તમો પરસ્પર ધૂળ જેવી બાબતોમાં જાદવાસ્થળી ન કરો.

× × × ×

જૈનધર્મ મતભેદમાં ભિન્ન ભિન્ન સમ્પ્યામાં પરિગણિત જૈનબાંધવો ? સંપ્રતિ જાગ્રત્ થઇને તમારૂં વ્યાવહારિકાભ્યુદય શ્રેયઃ અને ધાર્મિકાભ્યુદય-શ્રેયઃ પ્રતિ લક્ષ દો. તમારૂં અસ્તિત્વ સંરક્ષાયલું રહે અને તેથી અનેક વિશાલ દીર્ઘદૃષ્ટિ સાધ્ય ધર્મસમાજ વિસ્તાર પ્રતિદિન પ્રવૃદ્ધ થાય એવા સામ્પ્રત સદ્વિચારોને લોક—ભયસંજ્ઞાનો ત્યાગ કરીને આત્મબળ પ્રકટન પૂર્વક સત્ય કૃતિરૂપે સ્થૂલ જગત્ ધર્મ સમાજમાં અનેક સંકટો સામા ઉભા રહીને પ્રકટ કરશો તો સ્વધર્મ સમાજાસ્તિત્વ સંરક્ષક તરીકે ગણાશો. અન્યથા તમારી સંકુચિત દૃષ્ટિ, મન્દભાવ, દૈન્ય, સ્વાર્થવૃત્તિ આદિથી ભવિષ્યમાં

ઇતિહાસના પટ પર તમારૂં વર્તન કાલિમાને ધારણ કરશે, અને ભવાન્તરમાં તમને સ્વર્ગાદિ સુખની પ્રાપ્તિ થવાની નથી. ઉદારદષ્ટિ પ્રવર્ધક જૈનતત્ત્વ સાનુકૂલ નીતિ સદાચારોને માન્ય રાખી ધર્મસમાજ સંકુચિતકારક વિચારોને અને આચારોને હાંકી કાઢો. તથા સંકુચિત રૂઢિ બંધન વિચાર માલિન્યધારક સંકુચિત દષ્ટિવંત મુનિ વા ધનવંત ગૃહસ્થ હોય તો પણ તેના પરાધીન ન બનો એ શિક્ષા પુનઃ પુનઃ હૃદયમાં ધારવા યોગ્ય છે!

× × × ×

પ્રત્યેક ધર્મનાં ઐતિહાસિક વા તેની સ્થાપના કરનારાં પુસ્તકોના વાચનથી તે તે કાલના ધાર્મિક લોકોની દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવાનુસારે કેવી સ્થિતિ હતી ? તેનું હૃદય આગળ ચિત્ર ખડું થાય છે. જે જે વખતે ધર્મનાં પુસ્તકો વિદ્વાનો ધર્મની સ્થાપનાર્થે લખે છે, તે કાલમાં તે તે વિદ્વાનો પોતાના ધર્મની મહત્તા કરવા શું શું લખે છે અને અન્ય પ્રચલિત ધર્મો પ્રતિ કેવી દૃષ્ટિથી શું શું લખે છે તે અવલોકી શકાય છે. અને તેથી સત્યાસત્યનો વિવેક કરી શકાય છે. જે જે દેશમાં જે જે ધર્મો તત્ તત્ સમયે પ્રચલિત હોય છે તેનું કવચિત્ કંઇકિ ઉલ્લેખન, તત્ તત્ કાલમાં રચાયલાં પુસ્તકોમાં અમુક દૃષ્ટિએ કરેલું હોય છે, તે વાચનથી અવલોકી શકાય છે. પૂર્વ કાલમાં પ્રત્યેક ધર્મનાં રચાયલાં પુસ્તકોથી તે સમયે સમાજ પર કેવી અસર થઇ હતી, અને અધુના તે તે ભિન્ન ભિન્ન ધાર્મિક પુસ્તકોના વિચારોની જૈન સમાજ પર કેવી અસર થાય છે, તથા પૂર્વકાલના ધાર્મિક ગ્રંથોમાંના ક્યા ધાર્મિક ગ્રંથના વિચારોની સંપ્રતિ પણ જૈન સમાજપર વિશેષ અસર દેખાય છે, તે સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવલોકવામાં આવે તો જનસમાજમાં ધાર્મિક વિચારો પ્રસરાવવા માટે વિશેષાનુભવ મળી શકે તેમ છે. તથા તેથી ધાર્મિક વિચારોમાં અને આચારોમાં સુધારો કરી શકાય છે.

× × × ×

" ઐક્ય. "

શસ્ત્રોના કરતાં જગત્માં ઐક્યબળ વિશેષ કાર્ય કરી શકે છે. એક સરખા વિચારો, એક સરખો પ્રેમ, એક સરખું સંકલ્પબળ અને એક સરખી પ્રવૃત્તિવડે અનેક મનુષ્યો જે જે કાર્યો કરે છે તેમાં તેઓને વિજય-દેવી વરમાળા આરોપ્યા વિના રહેતી નથી. ઐક્યબળથી મતિકલ્પના વડે અકલ્પ્ય કાર્યોનું શીઘ્ર પરિણામકર ફલ પ્રગટે છે, કે જેને અવલોકી મનુષ્યો ઐક્યબળનું મુક્તકંઠે ઐકી અવાજે વર્ણન, પ્રશંસન કર્યા વિના રહેતા નથી. ઐક્યબળ જ્યાં પ્રગટીને પોતાની શક્તિ સ્ફુરાવે છે. ત્યાં પ્રત્યક્ષ સમ્મુખ પ્રગટ થતી સહસ્ર વિઘ્નમાળાઓ પણ વાયુથી અભ્રવૃન્દ વિખરાય છે, તદ્વત્ વિલય પામી જાય છે. ઐક્ય બળ વિનાના મનુષ્યો સ્વાસ્તિત્વબીજાભિવૃદ્ધિસંરક્ષણ પૂર્વક પરંપરા પ્રવૃત્તિમાં સ્વાત્મબળને વાપરી શકતા નથી, અને તેથી સ્વા-સ્તિત્વવર્ધક શુભ બીજ સંતાનરૂપ પ્રત્યેક મનુષ્ય વ્યક્તિનો સામાઓના ઐક્યબળથી નાશ કરાવવામાં સંકુચિત સ્વાર્થપરાયણ અંધવૃત્તિથી સાહાય્ય-કારક પરસ્પર તેઓ બને છે. વાસ્તવિક આયતિ દીર્ઘદૃષ્ટિધારક, સમયજ્ઞ, સ્વ-પરાર્થ સાધક મનુષ્યો સંસાર વ્યવહારમાં તથા પરમાર્થ વ્યવહારમાં સ્વાસ્તિત્વ બીજાભિવૃદ્ધિને પોષક સદુપાયોને પ્રતિદિન ઐક્યબળથી પ્રગટાવતા જાય છે. વ્યાવહારિક શુભ ધાર્મિક કાર્યોની અભિવૃદ્ધિ પૂર્વક તત્સંરક્ષામાં ભિન્ન ભિન્ન અનેક મનુષ્ય સંઘબળની એકતાની આવશ્યકતા, પ્રત્યેક કાલમાં અમુક કાર-ણોના અવલંબનની અપેક્ષાએ સિદ્ધ થઇ શકે છે. પારમાર્થિક, નૈશ્રયિક ધર્મા-વાપ્તિ માટે માનસિક એકજાતીય વિચાર સંતાન પરંપરાનું ઐક્ય અત્યંત ઉપયોગી થઇ પડે છે. ભિન્ન ભિન્ન વિજાતીય વિચાર બળની પરસ્પર મનુ-ષ્યોમાં એકતા કરવા માટે સર્વત્ર સાપેક્ષિક સજાતીય મળતા વિચારોને પ્રગટ કરવામાં આવે તો વર્તમાન અને ભવિષ્યની ઉન્નતિનાં ઉચ્ચ શુભ ફળો માટે ભવિષ્યની પ્રજાના અનંતાશિર્વાદો ગ્રહી શકાય, માટે નિષ્કામ દશાએ સ્વાધિકારે કર્તવ્યને આચારમાં મૂકવુંજ જોઇએ.

× × × ×

ગુજરાતમાં જીવદયા.

જીવદયા પાલનનું જોર આ પ્રદેશ તરફ પુષ્કલ અદ્યાપિ પર્યન્ત હિન્દુઓમાં તથા જૈનોમાં પ્રવર્ત્તે છે. સાધુઓ પર સન્તો પર આ દેશના લોકોની મુખ્યતાએ પૂજ્યબુદ્ધિ વિશેષતઃ જ્યાં ત્યાં અવલોકાય છે. કણબી વગેરે લોકો ધર્મની શ્રદ્ધાવાળા ઓઘદૃષ્ટિથી છે. ધર્મની જીજ્ઞાસાથી અત્રત્ય લોકો સાધુ-ઓની સેવા કરે છે. કુમારપાળ વગેરે ધર્મિ રાજાઓ થઇ ગયા ત્યારથી આ દેશ પર દયાવૃત્તિનું પુષ્કળ જોર પ્રવર્ત્તી રહ્યું છે. બાહ્યથી ધર્માચાર પ્રવૃત્તિવાળા ઘણા લોકો દેખાય છે. કિન્તુ બાહ્ય ધર્માચાર પ્રમાણે અન્તર્માં નીતિ વગેરે સદ્ગુણો જે પ્રમાણમાં જોઇએ તે પ્રમાણમાં દર્શાતા નથી. કુલાચાર પ્રમાણે ધર્મશ્રદ્ધાચારવાળા અત્રત્ય લોકો અદ્યપર્યન્ત દેખાય છે. અન્ધશ્રદ્ધાથી કુલ-પરંપરાએ ધર્મ પાળનારા દરેક દર્શનમાં બહુ લોકો જણાય છે. ખડાયતા, વિજાપુર વગેરે આ પ્રદેશમાં પ્રાચીન ગામો છે. વિજાપુર વગેરે પ્રદેશમાં પૂર્વે પરમાર ક્ષત્રિયોનું રાજ્ય હતું. પશ્ચાત્ મુસલમાન અને ગાયકવાડનું રાજ્ય થયું. વિહોલા, સોલંકી, ચાવડા, વાઘેલા વગેરે જાતના રજપૂતો આ પ્રદેશ તરફ રહે છે. અત્ર મુસલમાનો પર પણ દયાની ઘણી અસર થઇ છે, અને તેથી તે લોકો અન્યદેશના મુસલમાનો જેટલી હિંસા કરતા નથી. શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય, વિજાપુર, કુકરવાડા વગેરે તરફ વિચર્યા હતા. શ્રીવિદ્યાનંદસૂરિ, શ્રીધર્મઘોષસૂરિ, શ્રીજિનેશ્વરસૂરિ, અગિઆરમા શતકમાં થએલા શ્રીબુદ્ધિસાગરસૂરિ, શ્રીહીરવિજય-સૂરિ, દેવેન્દ્રસૂરિ, વગેરે જૈનાચાર્યો આ પ્રદેશ તરફ વિચર્યા હતા. શ્રીધર્મસા-ગરજી ઉપાધ્યાય, શ્રીરાજસાગરસૂરિ, શ્રીવિજયસેનસૂરિ વગેરે આ પ્રદેશ તરફ વિચર્યા હતા.

× × × ×

યોગ્યતાનુસારે ઉપદેશ.

મનુષ્યની યોગ્યતા અને તેની ધાર્મિકાધિકાર રૂચિનો પ્રથમ નિર્ણય કરીને પશ્ચાત્ તેને ઉપદેશ દેવામાં આવે છે તો તેની ધાર્મિક રૂચિ શક્તિની વૃદ્ધિ સમ્યગ્ થઈ શકે છે, અને તેથી તેને ઔપદેશિક ધર્મપ્રવૃત્તિભૂત સ્વ ધિકાર ક્રિયાચારો, હૃદયમાં અમૃતની પેઠે પ્રિયકર લાગે છે.

જે મનુષ્યની સ્વવૃત્યનુસારે રૂઢીભૂત ધર્મક્રિયાચાર પ્રવૃત્તિ સજ્જડ થઇ હોય. અને તદ્વૃત્તિ માન્યતા વિરૂધ્ધ યદ્ યદ્ ભિન્ન ભિન્ન વિચારાચારમાં વિપરીતતા અન્ધદૃષ્ટિતઃ દઢીભૂત થઇ હોય તેને સ્વાતિશયનો તોલ કરીને તેની ધાર્મિક વૃત્તિ પ્રવૃત્તિનો વિકાસ થાય, અને તે સંદિગ્ધદશામાં ન રહે તેમ તેને અગ્રિમોચ્ચ સ્થિતિ પ્રતિ લાવવા દેશકાલજ્ઞ કુશલ વૈદ્યની પેઠે પ્રયત્ન કરવો.

× × × ×

સ્વગત.

પોતાને માટે કોઇ ગમે તે કથે, વિચારે અને લખે તો પણ ઔદયિક ભાવની દૃષ્ટિ ન વર્તે એવો ઉપયોગ રાખ !!! ઔદયિક ભાવ વૃદ્ધિકારક રાગ દ્વેષાત્મક પરિણામનું પ્રાકટ્ય અન્તર્માં સૂક્ષ્મ ચેતન ગુણોપયોગે ન થવા દેવું એજ તારૂં રાધાવેધવત્ સ્વસાધ્ય છે, એમ આન્તરિક વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ દેખ, અને પ્રાસંગિક પ્રાપ્ત શુભાશુભમાં અન્તર્થી નિર્લેપતાએ વર્ત.

પ્રત્યેક પ્રાપ્ત શુભાશુભ વૃતાન્તને સૂક્ષ્મ વિવેક–જ્ઞાનદૃષ્ટિથી સ્વ અને પર દ્રવ્યનો ભેદ પાડીને અવલોકવાની અભ્યાસતા ધાર, અને બાહ્ય સ્થૂળ શુભાશુભમાં અહંત્વ વૃત્તિ વિના વર્ત તથા નામરૂપના સ્થૂલ તથા સૂક્ષ્મ પ્રપંચથી ભિન્ન શુદ્ધ ધર્મસ્વરૂપધારી સ્વસ્વરૂપમય થા.

× × × ×

અજ્ઞાન જમાનામાં રજોગુણી અને તમોગુણી ધર્મોનો આદર થવાથી રજોગુણી તમોગુણી મનુષ્યોનું જોર વધે છે, અને જ્ઞાન જમાનામાં સત્વગુણી ધર્મોનું પ્રાબલ્ય વધે છે. રજોગુણી અને તમોગુણી ધર્મોમાં પ્રાયઃ અજ્ઞાની મોહી જીવો ઘણા હોય છે, અને સત્ત્વગુણી ધર્મમાં જ્ઞાની અને નિર્મોહી મનુષ્યો અવલોકવામાં આવે છે. પ્રવૃત્તિના જમાનામાં નિવૃત્તિ ધર્મની ગૌણતા અવલોકવામાં આવે છે, અને નિવૃત્તિના જમાનામાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ ભેદે પ્રવૃત્તિની ગૌણતા દેખવામાં આવે છે.

× × × ×

વક્તાઓ અને ઉપદેશકો વગેરે જે આજીવિકા ચલાવવા માટેજ ખાસ વારંવાર ભાષણો, વ્યાખ્યાનો વગેરે આપે છે, તેઓના હૃદયમાં બોલવા પ્રમાણે સદ્‌ગુણો હોતા નથી. આજીવિકાર્થે ભાષણ કરવાની ટેવ પડવાથી તન્માર્ગમાં હૃદય ભાવ વિના પણ વૃત્તિ હેતુથી પ્રવૃત્તિ થયા કરે છે. પશ્ચાત્ તે વક્તાના મનમાં તેવો સંસ્કાર પ્રવાહ પ્રવહિત થવાથી ચારિત્ર્ય ગુણોની લાગણીઓ બહેર મારી ગઇ હોય એવી થઈ જાય છે. હું અન્યને માટે કહું છું પરંતુ મારે તત્સંબંધી યત્કિંચિત્ કર્તવ્ય અવશેષરૂપ ભાસતું નથી. એતાદૃગ્ વિચારની સાથેજ ધાર્મિક ઉપદેશ અન્યને માટે નિશ્ચયીભૂત થવાથી તેની પોતાના ચારિત્ર્ય પર કંઇક પણ અસર ન થવાથી પોથીમાંનાં રીંગણાંની પેઠે હૃદયભાવ વિનાનું ઉપદેશવચન અન્યને પણ હૃદયચારિત્ર્ય વિકસાવવા અસર કરી શકતું નથી. ફોનોગ્રાફવત્ હૃદય શૂન્યતાએ વક્તૃત્વશક્તિ પોતાને લાભપ્રદ થઈ શકતી નથી. હૃદય શ્રદ્ધા ભાવ વિના શૂન્યપણાએ આજીવિકાર્થે કરાતી વક્તાની ઉપદેશ પ્રવૃત્તિએ તેના ચારિત્ર્યમાં પોલ હોય છે.

× × × ×

સ્વગત.

પરમ ચેતના પ્રગટ કરવી એ વ્યવહાર ચારિત્રનું કાર્ય છે. યથાશક્તિ ચારિત્ર્ય સાધવા પ્રયત્નશીલ છું. કોઇ જીવ ચારિત્ર્યથી ભ્રષ્ટ થાય એવા મન, વચન અને કાયાના યોગથી વિરામ પામું છું. જગતના જીવો યથાશક્તિ દ્રવ્ય, ભાવ, ચારિત્ર નિષ્ઠ થાઓ. તથા મન વચન અને કાયાથી ધર્માર્થે પ્રવૃત્તિ થાઓ. અન્યથા સ્વધર્મ શુદ્ધોપયોગ વડે સ્થિરતામાં જીવન વહો.

સર્વસંગપરિત્યાગસાધ્યવાસ્તવિકનિજાત્મ શુદ્ધ સ્વરૂપાવસ્થાન પ્રાપ્ય સહજાનન્દ પ્રદેશમાં અનન્તરૂપે ભાવજીવન વહો. ઉપશમાદિભાવે મોહની ક્ષીણતા કરવામાં અગ્રિમ ગુણસ્થાનકોમાં રહેલા સન્તપ્રભુઓનું ધ્યાન ધરું છું, અને અધઃ રહેલા ભવ્યોની સેવા કરવા યથાશક્તિ નિરૂપાધિકપણે કર્મયોગી દશાએ પ્રવૃત્ત થાઉંછું એમ આન્તરિક દશા વર્તે છે. સ્વરૂપ ધ્યાનદશામાં કેવલ પ્રભુધ્યાનાનન્દ મગ્નતામાં અન્ય યત્કિંચિત્ ઇચ્છાતું નથી. આવી બેદશાનું પરિણામચક્ર વારંવાર ઘટિકાયન્ત્ર માલાવત્ પ્રવર્ત્યા કરે છે. ભવિષ્યમાં પ્રબલતા કોની થાય છે તે પ્રસંગે અનુભવાશે. વ્યવહારે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ભાવાદિક યોગે બેમાંથી એકની મુખ્યતા અને એકની ગૌણતા સ્વજીવન કાલમાં થયા કરે છે,

આત્મગુણલાભ જે માર્ગે થાય તે માર્ગે પ્રવૃત્તિ કરવી એજ સ્વજીવન વિકાસ કરવાનો મુખ્ય ઉપાય છે. સ્વલાભ વ્યવહારપ્રવૃત્તિના અનેક ભેદો થાય છે તેમાં સ્વાધિકારે સ્વ યથાશક્તિ સાધ્ય વ્યવહાર ધર્મોપાય આદરણીય છે, એમ મુખ્ય લક્ષ્ય સાધ્યદૃષ્ટિનો સાપેક્ષ ઉપયોગ ધારવો એ સ્વ કર્તવ્ય છે.

કોણ ધર્મ પ્રાપ્ત કરી શકે ?

મતાગ્રહ રહિત હોય, નિષ્પક્ષપાતપણે દરેક ધર્મનો અનુભવ કરનાર હોય, વિચાર સ્વાતંત્ર્યે ધર્મપરીક્ષાકારક હોય, પ્રત્યેક દર્શનતત્ત્વોનું સૂક્ષ્મ-દૃષ્ટિથી સ્વરૂપ વિચારનાર હોય, જગત્માં પ્રવર્તતાં ધર્મદર્શનોનો મુકાબલો કરી સત્યાસત્યનો સાપેક્ષપણે વિચારક હોય, અમુક દર્શનમતમાં પૂર્વથી બદ્ધ દૃષ્ટિરાગી જે ન હોય, આત્માનું અસ્તિત્વ અને તેનું અનુભવગમ્ય સ્વરૂપ અનુભવે અવબોધક હોય, સ્વાનુભવ કરતાં વિશેષાનુભવ જ્ઞાનિસન્તોનો સત્સ-માગમ કરનાર હોય, આત્મધર્મ અને પરમાત્મસ્વરૂપનો એકાન્ત નિર્જન-સ્થળમાં અનેક યુક્તિમય તર્કોથી અનુભવ કરનાર હોય, જે જે અંશે પોતાને આત્મતત્ત્વ સમજાયું હોય તે તે અંશે સ્પષ્ટકથક હોય, રાગદ્વેષની વૃત્તિ પ્રતિ-ક્ષણ ક્ષીણ કરવા ઉદ્યુક્ત હોય અને તે તે ભાવે ધર્મતત્ત્વનો શોધક હોય તે ધર્મપાત્ર યોગ્ય છે.

× × × ×

જૈનધર્મનો ઉદ્દેશ.

જૈનદર્શનનો મુખ્યોદ્દેશ આત્માની પરમાત્મદશા કરવાનો છે. આત્માના જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રગુણોનો અનુભવ કરવાથી આત્માની પરમાત્મદશા થવાનું ચિન્હ પ્રારંભાય છે, એમ જૈનદર્શન પોતાની દિવ્ય વીણા વગાડીને દુનિયાને જાહેર કરે છે. અનાદિકાલથી કર્મસૃષ્ટિની લીલામાં આત્મપ્રભુ લયલીન થઇ રહ્યા હોય છે, તેનાથી મુક્ત થઇને પોતે પોતાના નિરાકારાનન્ત ગુણમય સ્વરૂપમાં પ્રકાશિત થાય એજ પરમાત્મ સાધ્ય લક્ષ્ય સાધનરૂપ કર્તવ્ય કરણી કરવી એમ જૈનદર્શન, દેવદુંદુભિરૂપ વાણીઘોષથી જાહેર કરે છે.

× × × ×

આત્મજ્ઞાનદૃષ્ટિએ મધ્યસ્થભાવે અન્ય દર્શનોની સાથે તત્ત્વ મુકાબલો કરીને પંડિતજનોને જૈન તત્ત્વબોધ આપવો. તથા હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય બુદ્ધિથી વિવેક પ્રગટાવી આત્મતત્ત્વની આરાધના અધિકાર પ્રમાણે ઉપદેશવી.

અન્યદર્શન તત્ત્વોનું જૈનદર્શન સાથે જે જે નયોની અપેક્ષાએ સામ્ય થતું હોય તે દર્શાવવું, અને જે જે નયાભાસે અભિન્નપણું થતું હોય તે દર્શાવવું. **જૈનતત્ત્વોને અવબોધાવતાં અન્યદર્શનીય તત્ત્વોની સાપેક્ષતાને અવબોધાવવી જોઇએ, અને સર્વદર્શનીય તત્ત્વોમાં જે જે નયોની અપેક્ષાએ સ્યાદ્વાદભાવ ઘટતો હોય તે અવબોધાવીને અનેકાન્ત સમ્યગ્દૃષ્ટિ સન્મુખ, ભવ્ય જીવો થાય એમ કરવું જોઇએ.** જૈનદર્શનના બાહ્ય અને અન્તરઙ્ગોમાં અન્યદર્શનીય બાહ્ય અને અન્તરાઙ્ગો જે જે નયોએ ઘટે તે તે નયોએ સમાવેશ સમજાવીને જૈનદર્શનની વિશ્વ-વ્યાપકધર્મતા સિદ્ધ કરી બતાવવી. અન્યદર્શનીય માર્ગાનુસારિ મનુષ્યો અને અન્યદર્શનીય મતાગ્રહી મનુષ્યો સ્યાદ્વાદ દર્શનના વિચારોના અને આચારોના તે ધર્મસન્મુખ થાય તેવી રીતે તેઓને સ્વરૂપ દર્શાવવું અને જૈનદર્શનીય વિશાલ ધાર્મિક સર્વમાન્ય થાય એવા સદ્વિચારોને અનેક વાઙ્મય શાસ્ત્રો દ્વારા જગતમાં પ્રસરાવવા પ્રયત્ન કરવો તથા તેવા વિચારો પ્રચારતાને પામે એવી સંસ્થાઓ સર્વત્ર દેશકાલાનુસારે સર્વમાન્ય વિચારોને અગ્ર કરીને સ્થાપવી.

જૈનદર્શનનાં તત્ત્વોને બાળ જીવો સમજી શકે એવી ભાષા શૈલીથી પ્રબોધવાં. **જીવતી ભાષાઓ દ્વારા જૈનતત્ત્વોનો પ્રકાશ કરવો.** આત્મ-કલ્યાણ તરફ જીવોની મતિ પ્રેરાય અને રાગ દ્વેષની વૃત્તિ ક્ષીણ થાય એવી રીતે સમ્યગ્ પ્રબોધ દેવો. જે મનુષ્યો ગમે તે જાતિના હોય પરંતુ જૈનધર્મ સં-મુખ થતા હોય તેઓને સ્વાજીવિકાવૃત્તિથી અવિરૂદ્ધપણે જે જે અંશે આદ-રણીય ધર્માચારો થાય તે તે અંશે ઉપદેશ દેવો, અને અન્યધર્મના આચારોની સાથે પણ જૈનમાર્ગાનુસારિ આચારો પાળી શકે એવો ઉપદેશ દેવો. તેમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવથી લાભાલાભનો વિચાર કરવો, તથા પરધર્મની નિન્દા ન થાય અને મહાવીરધર્મપર રૂચિ થાય એવું લક્ષ ઉપદેશ દેતાં વિસ્મરવું નહીં. અન્યદર્શનીય શુભાચારોમાં અને શુભવિચારોમાં જૈનધર્મત્વ કેવી રીતે છે, તેનો પ્રબોધ કરીને જે જે જીવોની જેવી જેવી રીતે યોગ્યતા અવલોકવામાં આવે તેવી રીતે તેમ તેમ ઉપદેશ દેવો. આત્માની પરમાત્મદશા પ્રગટ કરવી અને તેના યોગ્ય જે જે ઉપાયો હોય તે પ્રકાશવા તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

× × × ×

ભવ્યોએ નીચેના પ્રશ્નો પૂછીને યોગ્યતાનો વિચાર કરી સન્તોની સેવા આત્મલાભાર્થે કરવી.

૧—તમે પરમાત્માને પ્રત્યક્ષ દેખ્યો છે ? આત્માને અનુભવપ્રત્યક્ષે દેખ્યો છે ? સર્વદર્શનીય અનુભવી મહાત્માઓ અને તમારા અનુભવનો મુકાબલો કરી સત્ય તત્ત્વોનો તમોએ અનુભવ કર્યો છે ?

૨—કયા કયા માર્ગે તમોએ આત્માને અનુભવ પ્રત્યક્ષે અનુભવ્યો છે ? અન્યદર્શનીય મહાત્માઓ પોતપોતાના મત પ્રમાણે શાસ્ત્રોના આધારે આત્માને અનુભવે છે, તેવી રીતે તમો શાસ્ત્રોના આધારે આત્માને અનુભવ પ્રત્યક્ષ કરો છો વા તેથી જુદી શૈલીએ આત્માને અનુભવ પ્રત્યક્ષ કરો છો ?

૩—શાસ્ત્રોના આધારે મનોવૃત્તિમાં આત્મા અને પ્રભુના રૂપને જે ફસાવવામાં આવે છે તેવા રૂપે આત્મા અને પ્રભુનું પ્રત્યક્ષ કરો છો વા તેથી ભિન્નપણે ?

૪—પ્રત્યેક દર્શનમાં આત્માનું ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ પ્રતિપાદ્યુ છે તેનું ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટિએ તમોએ દેખ્યું છે, વા નહીં. તેમજ અન્યદર્શનીય અનુભવીય મહાત્માઓનો અનુભવ અસત્ય છે, તેનો પ્રત્યક્ષાનુભવ કરાવી શકશો ?

૫—વૈરાગ્ય થવાનું શું કારણ ? તમને સદા નિર્મોહત્વ રહે છે કિંવા નહીં ? સર્વ પ્રકારની વાસનાઓ ટળી છે વા નહીં ? પૂર્વાવસ્થામાં અને સમ્પ્રતિ તમારા આત્માની એક સરખી પરિણતિ વહે છે ? વા કંઇ ફેરફાર જણાય છે ? જણાય છે, તો તે કેવા રૂપે ?

૬—તમારા અદ્યપર્યન્ત જીવન કાલમાં પરમાત્માને અને આત્માને પ્રત્યક્ષ દેખનારા કોઇ અનુભવી સન્તો દેખાયા છે ? દેખાયા છે તો કયા કયા સન્ત પુરૂષો અને તેમની રહેણીકહેણી કેવા પ્રકારની છે ?

૭ તમો જે જે શાસ્ત્રોને માનો છો તે પ્રમાણે સંપૂર્ણ વર્તી શકો છો ? વા તમારી શક્તિ પ્રમાણે વર્ત્તી શકો છો ?

૮ તમે જે દર્શનના ધર્માચારને પાળો છો તે રાગથી પાળો છો ? વા નિષ્પક્ષપાતદૃષ્ટિએ અન્ય ધર્માચારોને અસત્ય જાણીને પાળો છો તેનું સત્ય સ્વરૂપ અવબોધાવશો ?

૯ તમારે હવે કંઇ સમજવાનું વા કરવાનું બાકી રહ્યું છે ? અનુભવ

પ્રસક્ષનું સ્વરૂપ અનુભવાવીને તે સર્વે અનુભવ પ્રત્યક્ષ કરાવી શકશો ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નો પૂછીને તરતમયોગે વિવેકદૃષ્ટિથી સન્તની સેવા વગેરેમાં પ્રવૃત્ત થવું.

× × × ×

सत्पुरुषो.

સત્પુરૂષોના સમાગમથી સત્પુરૂષ થવાય છે. સત્પુરૂષો પાત્રજીવને પોતાનું હૃદય આપે છે. સત્પુરૂષોને અન્તરૂથી અવબોધવામાં અનેક જીવો ભૂલા પડે છે. પ્રભુભક્ત સત્પુરૂષોના હૃદયમાં સત્યનો પ્રકાશ હોય છે, તેથી તેઓના હૃદયમાં પ્રવેશનારને દીપકથી દીપક થાય તદ્વત્ સત્ય પ્રકાશનો લાભ મળે છે. સન્તોની સેવા કર્યા વિના અને એમની મસ્તીની ધૂનની વાનગી લીધા વિના સન્ત થવાતું નથી. સન્તના દાસ થયા વિના અને સન્તને સર્વ સ્વાર્પણરૂપ દાન કર્યા વિના સત્યશીયલ પ્રાપ્ત થતું નથી.

× × × ×

સમભાવધારકમહાત્માઓના ચરણકમલમાં નમસ્કાર હો. મુનિયોમાં સમભાવ હોવો જોઇએ. જે કોઇ સાધુ મુનિ પોતાની વક્તૃત્વશક્તિ અને પ્રતિલેજનાદિ બાહ્ય ક્રિયાદિ પરને વંદાવવાદિ કારણે કરે અને ક્ષમા, કલ્પના, સત્યબોધ, નિસ્પૃહતા, વૈરાગ્ય, નિષ્પક્ષપાતવિચાર, વચન આદિ ગુણોથી રહિત હોય તો તે આત્મા વિના મૃતક સમાન છે. મુનિના જે જે દયાદિ ગુણો છે તેજ તેમનો આત્મા છે. સમભાવરૂપ ચારિત્ર તેજ મુનિનો આત્મા છે. તેને જો દૂર કરવામાં આવે તો મુનિનું શરીર માત્ર ગણી શકાય. સૂત્રો, આગમો, પ્રવચનો, વગેરેનું વાચન, મનનાદિ કરીને આત્માને આત્મરૂપપરિણતિ વાળો કરવો, એજ સાધુઓનું કર્તવ્ય છે. જેઓના હૃદયમાં આત્માનો અનુભવ થયો હોય છે અને જેઓ વ્યવહારચારિત્રને નિશ્ચયચારિત્રાર્થે પ્રપાલે છે તેવા આત્મતત્ત્વસાધક મુનિવરો, ગચ્છને અને શાસનની શોભા વધારવા શક્તિમાન્ થાય છે. જે સાધુઓ પોતાના ક્ષમાદિગુણો તરફ લક્ષ દેતા નથી, અને બાહ્યક્રિયા સાચવીને પ્રાણભૂત એવા સમભાવને જલાંજલિ દે છે, તેઓ પોતાના આત્માને શુદ્ધાનન્દમય કરી શકતા નથી, તથા પોતાના

આશ્રિતજનોને મુક્તતાનો અનુભવ કરાવી શકતા નથી. જે સાધુઓ પોતાના આત્માનો સહજાનન્દ સ્વાદે છે, તેઓ અન્યજનોને પરિચયમાં આવીને સહજાનન્દનું ભાન કરાવી શકે છે. આ સમસ્ત વિશ્વમાં આત્માનન્દતઃ જાગ્રત્ મુનિયો અન્યધર્મજીજ્ઞાસુઓને શ્રીવીરપ્રભુની પ્રભુતા અવબોધાવવા શક્તિમાન્ થાય છે. સાધુઓએ ધટાટોપમાં ન પડતાં આત્માના ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે મન, વચન, કાયાથી નિર્દંભ વર્તન સેવવું જોઇએ. શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન અને વક્તૃત્વશક્તિ વગેરે યદિ સ્વાત્મામાં તદ્રૂપપરિણામે ન પરિણમે તો આત્માની શુધ્ધતાથી શૂન્ય રહેવાય અને તેથી આત્મહિત ન થાય, એમ યદિ સાધુઓ પોતાના આત્માને એકાંતમાં સતતઃ પૂછશે તો પ્રત્યુત્તર તેવો જ મળી શકશે. સાધુઓએ રાજયોગનો માર્ગ અવલંબીને પ્રથમ પોતાના આત્માની શુદ્ધતાર્થે ખાસ લક્ષ દેવું જોઇએ. જે જે ઉપદેશવું, જે જે કરવું, જે જે કરાવવું, જે જે જ્ઞાપન કરવું જે જે ક્રિયાઓ કરવી, તેમાં પોતાના હૃદયની સાક્ષીએ પોતાનો આત્મા કેટલી દશાએ પહોંચ્યો છે અને શું પરિણમન થયું છે, તેનો ખાસ સાધુઓએ ઉપયોગ રાખવો અને અન્યજનોની આગળ સ્વદશા જે દેખાય છે તેવું અન્તર્માં પરિણમન છે કે વા નહીં, તેનો ખાસ વિચાર કરીને આત્માને આત્મરૂપ પરિણમાવવા આત્મસાક્ષીએ વર્તવું જોઇએ.

× × × ×

અધ્યાત્મદષ્ટિએ આત્મસ્વરૂપમાં લીન થતાં દશ્ય, બાહ્ય, જડ સૃષ્ટિ પદાર્થોમાં બંધાયલા અર્થાત્ તે પર થતા શુભાશુભ વિકલ્પોનો વિલય થાય છે, એમ આત્મ સ્વરૂપાવસ્થાનપરિણતિમાં પરિણામ પામતાં તદ્વિશિષ્ટકાલમાં અન્તર્માં અનુભવ પ્રગટે છે, પરંતુ ક્ષયોપશમીયપરિણામદશાની સદા એક સમાન દશા ન હોવાથી તથા ક્ષયોપશમભાવ સદા ન હોવાથી કર્માવરણોનો ઉદય સંપ્રાપ્ત થતાં પૂર્વકાલીન અનુભવિત સ્વસ્વરૂપ પરિણમનનો તિરોભાવ થતાં પોતાની સહજ સુખદશાનું સ્મરણ માત્ર રહે છે. પશ્ચાત્ આવરણોદય વિખરાતાં કંઇક આત્મસ્વરૂપાવસ્થાન થતાં પુનઃ આત્મ સહજસુખની ઘેનનો આસ્વાદ પ્રાપ્ત થતાં બાહ્ય દશ્ય પદાર્થ સંબંધે થએલ મોહની નામ રૂપ ભ્રમણાનો અભાવ વસ્તુતઃ અવબોધાય છે. ક્ષયોપશમભાવ આત્મસ્વરૂપાવસ્થાનપરિણમનની દશાનો સદા માટે વિશ્વાસ ન રાખી શકાય, કારણ કે કર્માવરણોના ઉદયનો સંભવ છે. અતએવ મોહાદિકર્મની ક્ષાયિકતા રૂપે

પરિણમન થાય તોજ તે સદા રહે એમ વિચારીને ક્ષાયિકગુણે આત્મસ્વભાવ પરિણમન પ્રાપ્ત થાય એવા આત્મશુદ્ધધર્મકર્તવ્યને ઉપયોગમાં ગ્રહવાની આવશ્યકતા છે. આત્મશુદ્ધધર્મપરિણામે પરિણમવાનો માર્ગ અલૌકિક છે, માટે લૌકિક સંજ્ઞાના રૌઢિક વ્યવહારબંધનોને વિચ્છેદવાની અને અલૌકિક માર્ગનાં અવલંબનોને અવલંબવાની વાસ્તવિકતા ક્ષણે ક્ષણે સ્મરવી જોઇએ, અને આત્મ શુદ્ધધર્મ પરિણમનમાં પરિણમવાને આત્માને તેવી સ્થિતિમાં તન્મય કરવો જોઇએ. આત્મશુદ્ધધર્મને સાધવો એ આવશ્યક કર્મ છે. અધ્યાત્મદૃષ્ટિએ આત્માને અન્ય દ્રવ્યોથી ભિન્ન અદ્વૈતપણે ભાવીને વિકલ્પાતીતદશા અનુભવવી જોઇએ. ક્રોધ, મદ, મત્સર, ભય, કામાદિનો પરિપૂર્ણ નાશ થાય ત્યારે ખરી આત્મદશા પ્રગટી એમ અવબોધવું. આ શરીર-હૃદય વગેરે ભયાદિથી ભયાદિ ચેષ્ટા કરે નહીં એવી સ્થિતિ થઈ શકે તેમ છે, અને તે પ્રાપ્ત થાય એવું આત્મચારિત્ર્ય પ્રાપ્ત કરવું.

× × × ×

મુ. લાડોલ.

શું સમજવું જોઇએ ? સત્યતત્ત્વ.
શું કર્ત્તવ્ય છે ?—સુખ મળે તે કરણી.
શું પૂછવા યોગ્ય છે ?—જેથી બોધ થાય તે.
શું પઢવા યોગ્ય છે ?—જેથી દુઃખ ટળે તેવું.
સેવવા યોગ્ય કોણ ? સદ્ગુરૂ અને તેમની આજ્ઞા.
શું ત્યાજ્ય છે ? જેથી દુઃખ થાય તે.
શું સત્ય છે ? અનુભવજ્ઞાનમાં ભાસે તે.
શું આદરણીય છે ? જેથી સદાની શાંતિ મળે તે.
શું વિષસમાન છે ? જેથી દુઃખપરંપરા વધે તે.
શું કથનીય છે ? જે અનુભવમાં સત્ય જણાય તે.
કયાં શાસ્ત્રો સાચાં ? જે અનુભવમાં સત્ય ભાસે તે.
કયો ધર્મ સાચો ?—જે અનુભવમાં સત્ય ભાસે તે.
શરીરમાં વસનાર કોણ ?—આત્મા.

ખરો જ્ઞાની કોણ ?—જે અનુભવ પ્રાપ્ત કરે તે.
ખરું સુખ કયું ?—જે સ્વતંત્ર રીતે અનુભવાય તે.
ખરો વૈરાગ્ય કયો ?—જે અનુભવ જ્ઞાનથી થાય તે
મહાપુરૂષ કોણ ?—દુઃખોને જીતનાર.
જ્ઞાની કોણ છે? આત્માનો પરિપૂર્ણ અનુભવ કરનાર.
સંસારમાં વિષ કયું ?—મિથ્યાજ્ઞાન.
સંસારમાં શત્રુ કોણ ?—મોહ.
સંસારમાં નપુંસક કોણ ?—સામર્થ્યહીન.
સંસારમાં પુરૂષ કોણ ?—પુરૂષાર્થ સ્ફોરવનાર.
સંસારમાં અમૃત કયું ?—જ્ઞાન.
ખરું જીવન કયું ?—આનન્દ.
ખરો મિત્ર કોણ ?—ઉપયોગ.
કેદખાનું કયું ?—પરતંત્રતા.
શુભ દિવસ કયો ?—આત્મચિંતનનો.
સદ્ગુરૂ કોણ ?—આત્માને ઓળખાવનાર.
સાહાય્યક કોણ ?—સુવિચારપ્રદ.
સંસારમાં શીતલતા કઈ ? સમતા.
સંસારમાં અગ્નિ કોણ ?—ક્રોધ.
સંસારનો આધાર કોણ ?—રાગ દ્વેષ.
મુક્તિનું મૂળ શું ?—સદ્વિવેક.
મુક્તિનો પાયો કોણ ?—નિસ્પૃહભાવ.
મુક્તિનો પ્રસાદ કોણ ?—ચારિત્ર.
મુક્તિમાં વસનાર કોણ ?—શુદ્ધાત્મા.
સંસારમાં કલ્પવૃક્ષો ક્યાં ?—સન્ત જનો.
ખરો શિષ્ય કોણ ?—સ્વાર્પણ કરનાર.
ખરો સાધુ કોણ ?—વાસ્તવિક ધર્મનો સાધક.
ખરો પ્રેમી કોણ?—પ્રેમ યોગ ભક્તિ પર પ્રાણ હોમનાર અને તેમાં તન્મય થનાર.
ખરો ભક્ત કોણ ?—નિઃસ્વાર્થ ભક્તિ કરનાર.
ખરો વિવેકી કોણ ?—આત્માનો સુખમાર્ગ દેખનાર.
સત્ય શું ?—જે જાણવાથી આત્મા સ્વસુખ મેળવી શકે તે.

ખરો વિશ્વાસી કોણ ?—સાગરવત્ ગંભીર રહી હૃદયનો ઘાત નહિ કરનાર.
ખરો વ્યાપારી કોણ ?—સત્ય સુખનો લાભ મેળવનાર.
સૂર્ય કરતાં અધિક પ્રતાપી કોણ ?—અનુભવજ્ઞાની.
ચંદ્ર કરતાં અધિક શીતલ કોણ ?—શાન્ત રસનો ભોક્તા.
દયાળુ કોણ ?—આત્માનો ઉદ્ધાર કરનાર.
પરમાર્થી કોણ ?—પરમતત્ત્વનો ઉપાસક.
ઉપકારી કોણ ?—આત્મસ્વરૂપનો લાભ અર્પનાર.
મુનિ કોણ ?—મૈનપણું દર્શાવનાર.
ખરૂં શરણ કોણ ?—જેનાથી દુઃખનો અન્ત થાય છે તે.
મહાન્ કોણ ?—સત્પુરુષ, સન્ત, ગુરૂ.
પરિહરવા યોગ્ય શું ?—દુર્ગુણો.
કોની સંગતિ કરવી જોઇએ ?—સત્પુરૂષોની.
પૂજવા લાયક કોણ— ગુણિજન.
ધારવા યોગ્ય શું ?—ગુણરાગ.
ખરૂં દાન શું ?—આત્મજ્ઞાન.
સલાહ લેવા યોગ્ય કોણ ?—મિત્ર.
કોનાથી દૂર રહેવું ?—દુર્જનોથી.

× × × ×

નિર્ભયી કોણ ?—વૈરાગી.
અંધ કોણ ?—અજ્ઞાની.
બધિર કોણ ?—સત્ય તત્ત્વને નહિ સુણનાર.
મૂઢ કોણ ?—જે પોતાને ન જાણે તે.
હસવા લાયક કોણ ?—સ્વચ્ચંચલતા.
બુરો કોણ ?—સદાચરણ રહિત.
હાથ વિનાનો કોણ ?—કંજુસ.
પેટ વિનાનો કોણ ?—અગંભીર.
મુખ વિનાનો કોણ ?—નિન્દક.
નાક વિનાનો કોણ ?—વ...
મૂંડ વિનાનો કોણ ?—ધર્માશ્રય રહિત.

ચપલ કોણ ?—મનને તાબે થનાર.
ધૂર્ત કોણ ?—જે પોતાના આત્માને વંચે તે.
મોટા હાથવાળો કોણ ?—દાનશૂર.
વીર કોણ ?—મોહને જીતનાર.
રામભક્ત કોણ ?—આત્મધર્મમાં રમનાર.
પન્થી કોણ ?—સદ્‌ગુણ માર્ગ પ્રતિ વહેનાર.
મુસાફર કોણ ?—જીવ.
રાજા કોણ ?—સ્વગુણોથી શોભનાર.
વિકલ કોણ ?—વાસનાનો દાસ.
ઉપદેશક કોણ ?—અનુભવમાં ભાસે તે સત્ય જણાવનાર.
બકવાદી કોણ ?—રહેણીમાં નહિ રહેનાર અને બોલવામાં ફાંગો.
શલ્ય શું ?—અનુપયોગ.
ધર્મનો આધાર શું ?—સત્ય.
ખરૂં ગાન કયું ?—હૃદયના ઉભળકાથી સહેજે ગવાય તે.
ખરૂં ભાષણ કયું ?—જે અનુભવ કરીને કથ્યું હોય તે.
કાંટાઓ કોણ ?—મોહના સંકલ્પો.
જીવનાર કોણ ?—આત્માનન્દનો સ્વાદક.
ઉંઘનાર કોણ ?—આળસુ.
ભાતું કયું ?—ધર્મ.
અવિશ્વાસ્ય કોણ ?—દુર્જન.
જગતમાં સૌથી મોટું કોણ ?—પરમેશ્વર.
ચિતા કઈ ?—ચિન્તા.
મસ્ત કોણ ?—આત્માનુભવમાં મગ્ન રહેનાર.
શરણ કોનું કરવું જોઇએ ?—સદ્‌ગુરૂનું.
વિપત્તિનું મૂળ શું ?—ક્લેશ.
વિપત્તિનો બાપ કોણ ?—કુસંપ.
પડતીનું મૂળ કયું ?—ઈર્ષ્યા.
ચડતીનું મૂળ શું ?—સંપ.
સંતપ્ત કોણ ?—કામાતુર.
થાકેલો કોણ ?—અનુત્સાહી.
સુખની માતા કોણ ?—નિવૃત્તિ.

દુઃખની માતા કોણ ?—આશા.

દુઃખનું મૂળ શું ?—મોહવાસનાઓ.

પરીક્ષક કોણ ?—મધ્યસ્થ છતાં જ્ઞાની.

તટસ્થ કોણ ?—જે થાય જે કરાય તેને તેનાથી ભિન્ન થઇને સાક્ષીભૂત થઇ દેખનાર.

આપ્ત પુરૂષ કોણ ?—વીતરાગ જ્ઞાની.

જગત્માં સારભૂત શું છે ?—ધર્મ.

આરોગ્યતાનું મૂળ શું ?—બ્રહ્મચર્ય.

પરમાત્માને દેખાડનાર કોણ ?—સદ્ગુરૂ.

પરમાત્માને દેખવાની આંખ કઈ ?—તત્ત્વદષ્ટિ.

પરમાત્માને મેળવી આપનાર કોણ ?—ધ્યાન.

મુક્તિ સુખની વાનગી ?—અનુભવાનન્દ.

પ્રભુ પ્રેમી કોણ ?—પ્રભુને સર્વ સમર્પણ કરનાર.

અહર્નિશ કરણીય શું ?—આવશ્યક ધર્માચાર.

આદેય શું ?—દેવ ગુરૂ ધર્મ.

ઉંચ કોણ ?—સજ્જન.

નીચ કોણ ?—દુર્જન.

ફેલાવવા લાયક શું છે ?—સદ્વિચારો, સદાચારો.

× × × ×

જે મનુષ્ય સ્વાત્માની ભૂતદશાના જીવનવૃત્તાન્તનો વિવેકતઃપરિપૂર્ણ વિચાર કરીને તેનો અનુભવ લેતો નથી, તે વર્તમાન જીવનપર આનન્દનો પ્રકાશ પાડવા સમર્થ થતો નથી. તથા વર્તમાન અને ભવિષ્યની જીંદગીને આનન્દ રસમયચારિત્ર્યથી અલંકૃત કરવા સમર્થ થઇ શકતો નથી. પોતાના જીવનનું ભૂતકાલીન ચારિત્ર્ય અનુભવવાથી જે વિચારપર્યાયોની અને આચારોની શુદ્ધતા અને અશુદ્ધતા સંબંધી વિવેકમય ખ્યાલ આવવાથી સનાતન શુદ્ધ સુખ પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયોની પ્રવૃત્તિનો પ્રોત્સાહ પ્રવૃદ્ધ થાય છે, અને તેથી સત્ય ધર્મ પ્રાપ્તિ અર્થે યત્ન વૃદ્ધિ કરાય છે. ભૂતકાલીન વિચારોનું જીંદગીમાં જે જે પરિવર્ત્તન થયું તેના જે જે સંસ્કારોનો વર્તમાનમાં અનુભવ થતો હોય તેનો

ધ્યાન પૂર્વક નિશ્ચય કરીને વર્તમાનકાલીન વિચારોનો સુધારો કરવો. જે મહાત્મા પુરૂષ પ્રગટે છે તે પોતાનું વર્તમાનકાલીન ચારિત્ર્ય વૃદ્ધિ કરવા સંપૂર્ણ લક્ષ્ય દે છે. વર્તમાનકાલીન આત્માના જે જે જ્ઞાનાદિપર્યાયો છે તે ભવિષ્યકાલીન આત્માના પર્યાયોનું કારણ થાય છે. કોઇ મનુષ્ય ભવિષ્યમાં કેવો થશે તેનો ઉત્તર તેની વર્તમાનકાલીન વિચાર, આચાર દશા આપે છે. **વર્તમાનકાલમાં શુદ્ધ ભાવનામાં રમણતા કરવી હોય તો તત્સમયે ભૂતકાલીન દુઃખદશાનું સ્મરણ ન કરવું જોઇએ.** ભૂતકાલીન મહાપાપોના પશ્ચાત્તાપ પૂર્વક ખરા અન્તઃકરણથી વર્તમાનકાલમાં આત્માના સ્વભાવમાં રમણતા કરવી એજ આત્માના અનન્તજીવનસાગરમાં પ્રવેશવાનો સત્ય ઉપાય છે. વર્તમાનકાલીન જીંદગીને ઉત્તમ બનાવવી કિન્તુ ગભરાવું ન જોઇએ. જે વખતે સર્વપ્રકારની ઇચ્છાઓના સંકલ્પો વિકલ્પો વિલય પામે છે, તત્સમયેજ આત્માનો સત્યમાર્ગ ખુલ્લો થાય છે, અને ધર્મબીજ પ્રવૃદ્ધિબળ સ્ફુરાયમાન થાય છે. ઇત્યાદિ સર્વ આત્મામાં સ્વયં અનુભવવું અને પ્રવર્ત્તવું

× × × ×

જે મહાત્મા પોતાને નામો અને રૂપોમાંથી નષ્ટવત્ દેખે છે, તે જગત્માં જીવતો જાગતો શૂર, કર્મયોગી, આનન્દી અને મુક્ત છે. જે જે કરવું, જે જે દેખવું, તેમાં નામરૂપ સંબંધી અહંવૃત્તિની સ્ફુરણા ન પ્રગટે એજ આનન્દમય જીવનદશા પ્રકટાવવાનું વાસ્તવિક લક્ષણ છે. જયલક્ષ્મી નિત્ય-સુખના સ્વામી થવું હોય તો નામરૂપના જીવનથી પોતાને ભિન્ન દેખો અને હું એવી સ્ફુરણાને ભૂલી જાઓ એટલે સુખદેવી ત્હમને આલિંગશે એમાં લવલેશ સંશય નથી. **શરીર નામરૂપનું જે સમયમાં ભાન હોતું નથી. એવી અવધૂત મસ્તાનન્દ દશામાં વિજયનાં કાર્યો કરી શકાય છે,** અને પરમાત્માનો વાસ્તવિક અનુભવ કરીને આત્માની પરમાત્મતાને પ્રગટાવી શકાય છે. જે જે કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરીને કોઇ પણ મનુષ્ય વિજય મેળવે છે, ત્યાં તે નામરૂપના અભાવેજ વિજયી થયો છે, એમ અવધારવું. લેખક,કવિ, વિદ્વાન્, ધ્યાની, શૂર ભક્ત, આદિ ભિન્ન વિષય પ્રવૃત્ત મનુષ્યો જે સમયે નામરૂપની અપેક્ષાએ પોતાને વિસ્મરે છે. તત્સમયેજ તે આનન્દમસ્તી અને વિજયના સૂક્ષ્મ આન્તર પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરે છે. દેહનામ ભાન ભૂલવાની સાથેજ આત્માની વીર્ય-

શક્તિ જાગ્રત્ થાય છે, અને તે અગમ્યને ગમ્ય કરે છે. તેમજ અલક્ષ્યરૂપ જણાતાને લક્ષ્યભૂત કરી શકે છે. દેહ, નામ, મૃત્યુ વગેરેને ભૂલી જવાથી આત્મશક્તિનાં બારણાં ખુલે છે અને આત્મામાં અનેક શક્તિયો પ્રગટે છે એમ અનુભવથી અનુભવાય છે.

× × × ×

આત્મસુખની શ્રદ્ધાનો તિરસ્કાર કરીને જડ વસ્તુઓમાં લપટાવું એજ મહાપાપ છે. આત્માની પરમાત્મતાનો અનુભવ કર્યા વિના જડ વસ્તુઓ દ્વારા પ્રગટું અહંમમત્વરૂપ ભૂત નષ્ટ થતું નથી. જે સુખની પ્રાપ્તિ માટે અન્ય મનુષ્યોની સ્પૃહા રાખવી પડે છે તેજ દુઃખ છે. શરીર, નામાદિ બાહ્યવૃત્તિને નષ્ટ કરો એટલે અમર થઈ શકશો. તમારા આત્માને પરિપૂર્ણ અનુભવો, સર્વેષ્ટ વસ્તુઓ પોતાનામાં છે એમ અનુભવ કરો, એટલે ભ્રાન્તિનો નાશ થશે. જે જે તમે ઇચ્છો છો તે તે સર્વનું મૂળ કારણ તમારા આત્મામાં છે એમ વિચાર કરીને દુઃખ દીનતાના વિચારો અને આચારોને પરિહરો એટલે સ્વયં સુખમયજ છો. એમ તમને ભાસશે. રોગ, દુઃખ અને બાહ્યની સંકડામણથી પોતાને ભિન્ન માનો અને જે વૃત્તિથી તમને દુઃખ ઉદ્‌ભવતું હોય તે વૃત્તિનો સંક્ષય કરો. સર્વ પ્રકારની કામનાઓનો નાશ થતાંની સાથે આત્માનો પરમાનન્દ પ્રગટશે. નિષ્કામ થઈને સ્વાધિકારે કર્ત્તવ્યને કરવું.

ગમે તેવી પ્રવૃત્તિ છતાં અનન્ત સુખસાગર મારો આત્મા છે એવું ભાન તો સદા રાખ્યા કરવું. આવી જીવનસ્થિતિ પ્રવૃત્તિકાલમાં એક કલાક પર્યન્ત રહે તો અવબોધવું કે તમો મુક્તતાની અને કર્મયોગીના વાસ્તવિક અધિકારને બીજ રૂપે પામ્યા છો એમ નિશ્ચય માનશો. દ્વિતીય ચંદ્રકલાવત્ તમારી આત્મ ગુણકલાની પશ્ચાત્ ઉત્તરોત્તર જીવનમાં કારણ કાર્યરૂપતઃ વૃદ્ધિ થશે, અને અન્તે સંપૂર્ણ જ્ઞાનાદિ ગુણ વૃદ્ધિથી પરમાત્મરૂપ બની જશો એમ હે ચેતનજી ! તમે હૃદયમાં અવધારો અને તમે યથાશક્તિ પ્રવૃત્ત થાઓ.

× × × ×

नरेन्द्रदेवेन्द्रसुखानि सर्वा-ण्यपि प्रकामं सुलभानि लोके ।
परं चिदानन्दपदैकहेतुः, सुदुर्लभस्तात्त्विक आत्मबोधः ॥ १ ॥
ततो निरस्याखिलदुष्टकर्म-वजं सुधीभिः सततं स्वधर्मैः ।
समग्रसांसारिकदुःखरोध-स्समर्जनीयः शुचिरात्मबोधः ॥ २ ॥

जिनलाभसूरि आत्मप्रबोध.

નરેન્દ્ર દેવેન્દ્રનાં સર્વ સુખો આ જગત્માં અત્યંત સુલભ છે. પરંતુ ચિદાનન્દ પદનો એકજ હેતુભૂત એવો આત્મબોધ અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન અત્યંત દુર્લભ છે. તે માટે સાક્ષર સજ્જનોએ અખિલ દુષ્ટકર્મ વજ્રને પરહરી સમગ્ર સાંસારિક દુઃખરોધક એવો આત્મબોધ પ્રાપ્ત કરવો જોઇએ. **आत्मबोध वण जे क्रिया ते तो बालक चाल.** ઇત્યાદિ શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિનાં વચનો અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની આવશ્યકતા પ્રબોધે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રતિ બાલજીવોની રૂચિ પ્રગટે તદર્થે અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉત્તમતા દર્શાવવા, આધ્યાત્મિક ગ્રંથોનું રચન થયું છે. બાળજીવોને અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનું વાચન તથા શ્રવણ નિરસ લાગે તેથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉત્તમતામાં કિંચિત્ પણ ન્યૂનતા થતી નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનના શીતલ ઝરણાંનો પ્રવાહ વહેતો વહેતો નદીરૂપ થઇને આત્મારૂપ સાગરમાં ભળીને તન્મયતાને પામે છે. આધ્યાત્મિક જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતાં કેટલાક થાકી ગયા, કેટલાક ભરમાઇને પાછા ફર્યા. કેટલાક સમજણ વિના કંઇનું કંઇ ગ્રહણ કરી અસત્યને સત્ય માની રાચવા લાગ્યા. કેટલાક અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ અવબોધ્યા વિના અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તેના અભ્યાસનો દ્વેષ કરી, નિન્દાદિકમાં પ્રવૃત્ત થઇ ઉન્માર્ગની પુષ્ટિ કરવા લાગ્યા. કેટલાક સત્ય જીજ્ઞાસુઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનના અનુભવ પ્રદેશમાં અનેક વિઘ્નોની પરંપરા સહીને અચલ શ્રદ્ધા, અચલ પ્રીતિ પૂર્ણોત્સાહ, ખંત અને સતત વાચન મનનાદિ સાધ્ય લક્ષ દૃષ્ટિ પ્રયત્નથી વિચરીને અધ્યાત્મ પરિણતિએ પરિણતિ સહજાનન્દમાં વિલસ્યા વિલસે છે, અને ભવિષ્યમાં વિલસશે. આંન્તરાનન્દ જીવન ચારિત્ર્યનો અનુભવ કરાવનાર અને બાહ્ય નીત્યાદિ વ્યવહાર ધર્મતઃ બાહ્ય પવિત્રતા પ્રગટાવનાર ઉચ્ચ તાત્વિક રહસ્યમય ઉદ્દેશોના ગર્ભમાં પ્રવેશાવીને વિશ્વસનીય નિશ્ચયપર આરોહણ કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવા તથા અધ્યાત્મપરિણામે પરિણમવા ઇચ્છા કરનાર મહાપુરૂષ છે.

× × × ×

સદ્વિચારો અને સદાચારોનો સર્વત્ર સર્વદા પ્રચાર કરનાર પવિત્ર નીતિમયજીવને જીવનાર સત્પુરૂષો છે. સત્પુરૂષોના ઉત્તમ વિચારો અને તેમની ઉદાર રહેણી કહેણીથી ખરેખરી અસર થાય છે. સત્પુરૂષોની સેવાથી તેમના વિચારોમાંથી અને સદાચારોમાંથી ઘણું શિખવાનું મળે છે, અને આત્માની ઉચ્ચતા કરવા માટે સત્પુરૂષો આદર્શવત્ ઉપકારી થઇ શકે છે. તથા તેમના વિચારોથી હૃદય ભરાઇ જતાં આચારમાં ઉત્તમતા પ્રગટે છે. માટે કહ્યું છે કે—' **सत्संगतिः कथय किं न करोति पुंसां** ' પુરૂષોને સત્સંગતિ કહે કે શું શું કરી શકતી નથી. સત્પુરૂષોની પરીક્ષા કરીને તેમનો સહવાસ કરવો જોઇએ. સત્પુરૂષોની ચેષ્ટાઓમાં સિદ્ધાન્તોનાં રહસ્યો સમાઇ જાય છે. લઘુતા, ક્ષમા, સમભાવ, વિવેક, વિનય, વૈરાગ્ય, રાગ દ્વેષની મન્દતા, જેવું આભ્યન્તરમાં તેવું બાહ્યમાં. સ્વપ્રશંસા અને પરનિન્દાનો અભાવ, જગતને સત્યનો બોધ, નિઃસ્પૃહતા, આત્મજ્ઞાન, સર્વના શ્રેયઃમાં પ્રવૃત્તિ, આદિ ગુણોવડે સત્પુરૂષની પ્રતીતિ કરવી જોઇએ. વેષના બ્હાના તળે સર્વે સત્પુરૂષો હોઇ શકતા નથી. સત્પુરૂષનાં હૃદય, ઉદારભાવાદિ ગુણોવડે ઉચ્ચ બનેલાં હોય છે. **એવા સન્તોની, સત્પુરૂષોની, સાધુઓની સેવા કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે પુસ્તકોનું વાચન વગેરેપર વિશેષ લક્ષ ન દેવું.** કિન્તુ તેમની સેવા અને તેમના સદ્વિચારો ગ્રહણ કરવા પ્રતિ વિશેષ લક્ષ દેવું. વિદ્વાન્ થવું સુલભ છે. પરંતુ સત્પુરૂષ, સાધુ થવું એ કાર્ય મહાદુર્લભ છે. સત્પુરૂષનું સન્તનું અનુકરણ, બાહ્યતઃ વેષાદિથી કરી શકાય પરંતુ પોતાના આત્મામાં યાથાતથ્ય ગુણો પ્રગટાવીને સાધુની સાધુતાનો અનુભવ કરવો, એ કથવા કરતાં, સમજાવવા કરતાં અલૌકિક માર્ગ છે તેની પ્રવૃત્તિ ખરેખરા જીગરથી થાય ત્યારેજ સન્તના હૃદયની પવિત્રતાનો ખ્યાલ આવી શકે છે. ઉપદેશકથન, વાક્ચાતુર્ય, અને કલાકૌશલ્યની પેલી તરફ રહેલું સન્તત્વ, સાધુત્વ એ તો સન્તના, સાધુના આત્માની સાથે આત્મા મેળવતાં અનુભવાય છે.

× × × ×

વ્યવહાર ધર્મની મહત્તા.

નિશ્ચયધર્મની વાતોના તડાકા મારનારાઓ જો વ્યવહારધર્મમાં સાપેક્ષાચારથી શિથિલ હોય છે તો તેમની અન્ય મનુષ્યો પર સમ્યગ્ અસર થતી નથી. નિશ્ચયનયધર્મમાર્ગમાં વહાવનાર વ્યવહાર ધર્મ છે. વ્યવહારના અનેક ભેદ છે. તેમાંથી ગમે તે ભેદની આરાધના કર્યા વિના નિશ્ચયધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. આત્મામાં પ્રગટેલા નિશ્ચય ધર્મને સ્થિર કરનાર વ્યવહાર ધર્મનું અવલંબન સત્ય છે. વ્યવહારધર્મનું અવલંબન ત્યાગ કરતાં જે નિશ્ચય ગુણ પ્રાપ્ત કર્યો છે. તેમાંથી પ્રમાદ થવાથી તે ટળી જાય છે માટે છદ્મસ્થ જ્ઞાનીઓએ નિશ્ચય ધર્મ પરિણતિતઃ આત્મસુખાનુભવ કરીને પશ્ચાત્ વ્યવહારધર્મને ત્યજવો ન જોઇએ. અમૃતનું ભોજન જમ્યા બાદ આનન્દ પ્રગટે એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ તેથી અમૃત ભોજનની સામગ્રીનો સદાને માટે ત્યાગ કરવો ઘટી શકે નહિ. તદ્વત્ નિશ્ચયધર્મની પરિણતિથી પરિણામ પામ્યાથી આત્મસુખાનુભવ પ્રાપ્ત થવાથી વ્યવહારધર્મનાં સાધનોનો ત્યાગ ન કરવો જોઇએ. નિશ્ચય પરિણતિથી પડતાં આલંબનભૂત વ્યવહારધર્મ થાય છે. માટે વ્યવહાર ધર્મરૂપ નિમિત્તકારણોનો ત્યાગ ન કરવો જોઇએ. નિશ્ચયધર્મ તો સ્વને વિશેષતઃ લાભપ્રદ છે એમ એક વ્યક્તિની અપેક્ષાએ કથીએ તો તે વાસ્તવિક છે પરંતુ વ્યવહારધર્મનો તો એક અને અનેક વ્યક્તિની અપેક્ષાએ વિચાર કરીએ તો પણ તે સ્વપરહિતાવહ છે. એમ બાલ્યાવસ્થાથી વેષ, આચાર, અને ઉપદેશાદિથી અનુભવગમ્ય થઈ શકે છે. અતએવ શ્રી વીરપ્રભુએ પ્રથમ વ્યવહારધર્મનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે અને પશ્ચાત્ નિશ્ચયધર્મનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. નિશ્ચયધર્મની મહત્તા દર્શાવવામાં આવે છે તેનું કારણ એ છે કે વ્યવહારધર્મસાધનોને સાધનારાઓ, નિશ્ચયદષ્ટિને અન્તર્માં ધારણ કરી શકે. વ્યવહાર ધર્મની મુખ્યતા—મહત્તા, દર્શાવવામાં આવે છે તેનું કારણ એ છે કે, વ્યવહારધર્મ કારણ છે. કારણ વિના કાર્યની સિદ્ધિ થઈ શકે નહિ. જે જે કાર્યો પ્રગટે છે. તે તે કારણો વિના હોતાં નથી. મુક્તિરૂપ કાર્યની સિદ્ધિનાં જે જે કારણો સાધનો જે જે ગુણસ્થાનક પર્યન્ત સેવવાં યોગ્ય છે, ત્યાં સુધી સેવવાથી તેઓ આત્માના નૈશ્ચયિક ગુણોની સ્થિરતા પૂર્વક તેઓની પરિપૂર્ણ વૃદ્ધિ કરીને આત્માની—પરમાત્મતા પ્રગટાવે છે. અત એવ વ્યવહારધર્મની આવશ્યકતા ઉપયોગિતા અને મહત્તા તેના સ્વભાવે સિદ્ધ થાય છે. તેનો સમ્યગ્ અનુભવ ખરેખર અનેકાન્તવાદી જ્ઞાનીઓ

કરી શકે છે. સ્થૂલ સૂક્ષ્માદિ ભેદે વ્યવહાર સાધન પ્રવૃત્તિ ધર્મના ભિન્ન ભિન્ન કાર્યની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન ભેદ પડે છે. અભય, અદ્વેષ, અને અખેદપણે વ્યવહારધર્મને સાધતાં નૈશ્ચયિક સહજ સુખધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે !

× × × ×

ज्ञानस्य फलं विरतिः

જ્ઞાનનું ફલ વિરતિ છે. ગુણસ્થાનકો ગણતાં વાર લાગતી નથી. નીતિનાં સૂત્રો ગણી જતાં વાર લાગતી નથી. પણ ગુણ સ્થાનક રૂપે પરિણામ પામવું વા નીતિરૂપે પરિણમવું એતો અનન્ત ગુણ દુર્લભ કાર્ય છે. મુક્તિનું જ્ઞાન કરતાં વાર લાગતી નથી, પણ મુક્ત થતાં ઘણીવાર લાગે છે. આત્મા તે પરમાત્મા છે. એમ જાણવું તો સહેલ છે. પરન્તુ આત્માને પરમાત્મા કરવા માટે મોહભાવથી-માયાથી સંપૂર્ણ વિરામ પામવું એ કાર્ય મહામુસ્કેલ છે. શ્રી વીરપ્રભુએ સત્તાવીશમા ભવે પોતાના આત્માને પરમાત્મારૂપ કર્યો. શ્રી નેમિનાથ ભગવંતે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા બાદ નવમા ભવે પોતાના આત્માને પરમાત્મરૂપ બનાવ્યો. શ્રી ઋષભદેવ ભગવંતે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેરમા ભવે સર્વ પ્રકારના મોહભાવથી વિરામ પામીને પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કર્યું. શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવંતે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને દશમા ભવે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કર્યું. સમરાદિત્યે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને વિરતિ પ્રાપ્ત કરવામાં ઘણો કાલ વ્યતીત કર્યો હતો. આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને વિરતિરૂપ મહાપર્વતના શિખર પર પહોંચતાં, તરતમ, પ્રયોગે સર્વ જીવોને ભવ કરવા પડે છે. કોઇ જીવ જ્ઞાન પ્રાપ્તિની સાથેજ વિરતિત્વ પ્રાપ્ત કરે છે, અને કોઇને કર્મોદયથી તે પ્રમાણે બનતું નથી. કેટલાક જીવો આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મોહભાવથી વિરામ પામવા રૂપ વિરતિ પર્વત પર ચઢવા પ્રયત્ન કરે છે અને તે કેટલાંક પગથીયાં ચઢે છે; અને પુનઃ લપસીને પાછા પડે છે. કેટલાક વિરતિરૂપ પર્વતપર આરોહણ વેગે વેગે કરે છે, અને કેટલાંક શનેઃ શનેઃ કરે છે. કેટલાક વિરતિ રૂપ સિદ્ધાચલ ગિરિના હીંગળાજના હડે સુધી આવીને પુનઃ પાછા પડી ઠેઠ તલાટી સુધી આવીને પુનઃ ચઢવાનો પ્રયત્ન કરે છે. કેટલાક વિરતિરૂપ વિમલાચલ પર્વતપર ચઢતાં પગથીયે પગથીયે વિસામો લેતા લેતા ચઢે છે,

આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને આત્માના પરભાવ વિરમણ અને સ્વધર્મભાવ રમણ રૂપ ચેતનગિરિ પ્રદેશોના શિખર પર રહેલા પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવા જે જે અંશે પરભાવથી વિરમાય છે, તે તે અંશે જ્ઞાનનું વિરતિરૂપ ફલ અવબોધવું.

× × × ×

આત્મસમાધિ સુખમાં લયલીન રહેવા માટે નીચેની બાબતો પર લક્ષ દેવું

૧—સર્વસંગ પરિત્યાગ કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી અને નિઃસંગદશાએ નિર્ગ્રન્થપણે વર્તવું.

૨—આત્મજ્ઞાનાર્થિમનુષ્યોનો પણ પ્રસંગોપાત્ત યોગ્ય પરિચય સેવવો અને આત્મસમાધિ સુખનો અનુભવપ્રદમહાત્માઓ જે હોય તેઓની પરીક્ષા પૂર્વક આલંબનાર્થે નિરૂપાધિપણે રહેવાય તેવી રીતે સંગતિ કરવી.

૩—આત્મતત્ત્વ પ્રરૂપણા જેમાં મુખ્ય હોય તેવાં પુસ્તકો વાંચીને તેઓનો અનુભવ કરવો.

૪—આત્મસમાધિમાં સ્થિરતા થાય એવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને સેવવા લક્ષ્યપૂર્વક પ્રયત્નશીલ થવું.

૫—રાગદ્વેષનાં જ્યાં જ્યાં નિમિત્તો મળતાં હોય ત્યાં ત્યાંથી દૂર રહેવું અને રાગદ્વેષના સંયોગોમાં કદાચિત્ નિરૂપાયે રહેવું પડે તો તત્સમયે સમાનતા-સમભાવે આત્માને ભાવીને આત્મવીર્ય સ્ફોરવી અપ્રમત્ત રહેવા પ્રયત્ન કરવો.

૬—સ્વપરાર્થે થતી વ્યાવહારિક ધર્મપ્રવૃત્તિ પ્રસંગે પણ સાધ્ય લક્ષ્યભૂત સ્થિરતા નિવૃત્તિના ઉપયોગમાં રહેવું અને આત્મસમાધિનો ભંગ ન થાય એવી યોગ્યતાની પ્રાપ્તિપૂર્વક ધર્મસેવારૂપ બાહ્યપ્રવૃત્તિ આદરવી.

૭—પવિત્ર નિર્જન તીર્થસ્થળો વા અન્ય નિર્જન સ્થળોમાં ધ્યાન ધરવાનો અભ્યાસ સેવવો અને સ્વસમાધિ પુષ્ટિકારકસજ્જન સાધુઓનો સહવાસ, તેઓનો અનુભવ કરીને રાખવો.

૮—પોતાને આત્મસમાધિ કયા ભાવે કયા અંશે કેવા સંયોગોમાં વર્તે છે, તેનો અનુભવપૂર્વક વિચાર કરવો અને આત્મસમાધિની ઉચ્ચદશા પ્રાપ્ત

થાય એવા સંયોગોને અને ઉપાયોને આદરવા, તથા આત્મસમાધિમાં જે જે કારણોથી વિક્ષેપ થતો હોય તેઓને હઠાવી સુખ અનુભવવા લક્ષ્ય દેવું.

× × × ×

સાધુઓ.

संविग्गा गुरुविणया, णाणी दंतिंदिया जियकसाया ।
भवविरहे उज्जुत्ता, जहारिहं साहुणो होंति ॥ (पंचाशके)

દેશકાલાદિની અપેક્ષાયે યથાયોગ્ય સાધુઓ હોય છે. **संविग्नाः संसारभीरवः** સંસારથી ભય પામનારા સાધુઓ હોય છે. સંસારથી ભય પામ્યા વિના ગુરુનું શરણ કરાતું નથી. જ્યારે સંસારથી ભય પામીને ગુરુનું શરણુ કરાય છે ત્યારે ગુરુનો વિનય કરી શકાય છે. અતએવ સાધુઓને **गुरुविनताः** એ વિશેષણુ અર્પવામાં આવ્યું છે. જ્યારે ગુરુના વિનયમાં સાધુઓ મન, વચન, અને કાયાથી ભક્તિ બહુમાનપૂર્વક પ્રવૃત્ત થાય છે, ત્યારે ગુરુની પ્રસન્નતાથી શ્રુતજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને શ્રુતજ્ઞાનિયો બને છે. અતએવ **ज्ञानिनः** એતાદૃક્ વિશેષણુ અર્પવામાં આવ્યું છે. જ્યારે સાધુઓ ગુરુના વિનયથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને જ્ઞાનિયો બને છે. ત્યારે તેઓ **दान्तेन्द्रिया जिताक्षा** બને છે. સાધુઓ શ્રુતજ્ઞાની થયાથી પંચેન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયોને જીતવા સમર્થ બને છે. શ્રુતજ્ઞાની થયા બાદ ઇન્દ્રિયોને વશમાં કરી શકાય છે. અત એવ **ज्ञानिनः** એ વિશેષણુ પશ્ચાત્ **दान्तेन्द्रियाः** એ વિશેષણુ યોજવામાં આવ્યું છે. સાધુઓ ઇન્દ્રિયો પર કાબુ મેળવીને મનમાં ઉત્પન્ન થનાર ક્રોધ, માન, માયા અને લોભાદિ કષાયોને જીતવા સમર્થ બને છે. આ પ્રમાણે દ્રવ્યભવ અને ભાવભવના વિરહમાં ઉદ્યુક્ત થએલ સાધુઓ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવાનુસારે હોય છે, સાધુઓ સંવિગ્નાદિ ગુણવિશિષ્ટ બનીને કષાયોને જીતવા ઉદ્યુક્ત થાય છે. જે સાધુઓ કષાયોને ઉપશમાવે છે, તેજ વાસ્તવિક ચારિત્ર ગુણધારક કથી શકાય છે. વ્યવહારે વેષ અને આચારથી સાધુ બનેલાઓએ ગાથામાં કથેલ ગુણોને પ્રતિદિન વિશેષ વિશેષ પ્રકારે ખીલવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. પોતાનામાં જે જે કષાયો ઉપજતા હોય તેને ઉપશમાવવા ખાસ અન્તર્દષ્ટિથી ઉપયોગ ધારીને આત્મહિતમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઇએ. પરિપૂર્ણ સાધુત્વ વિકસાવવા સંવિગ્નાદિ ગુણોનો જે અનુક્રમ દર્શાવવામાં આવ્યો છે,

તે અનુક્રમને અનુસરીને સાધુઓએ ચારિત્રની આરાધના કરવી જોઇએ. રાગદ્વેષાદિકભાવસંસારના અન્તની સાથે દ્રવ્યસંસારનો અન્ત આવે છે. માટે સાધુઓએ દ્રવ્ય તથા ભાવસંસારનો વિરહ કરવા પ્રયત્નવંત થવું જોઇએ. સાધુઓએ પરની નિન્દા, ખટપટ, ક્લેશ, પરમાં રાગ અને પરની પંચાતોનો ત્યાગ કરીને આત્માના ગુણોવડે યુક્ત થવા માટે ઉપર્યુક્ત ગુણક્રમ, શ્રેણિવડે (પગથીયાં વડે) મુક્તિ પ્રાસાદમાં આરોહવું જોઇએ. જે સાધુઓ સંસારથી વિમુખ થયેલા છે તે સાધુઓ મુક્તિની સન્મુખ થાય છે, અને જે સાધુઓ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર રાગદ્વેષાદિની સંમુખ થાય છે, તેઓ મુક્તિથી વિમુખ થાય છે. જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રગુણોવડે આત્માની પરમાત્મદશા કરવી એજ સાધુત્વ છે. જે સાધુઓ રાગદ્વેષના પરિણામને પ્રગટતાંજ વારે છે તે સાધુઓજ સાધુત્વની ઉચ્ચ ગુણશ્રેણિ પર આરોહતા જાય છે. સ્વસ્વભાવમાં રમવું અને પરભાવ રમણતાનો ત્યાગ કરવો એજ ભાવસાધુત્વ છે. ભાવસાધુત્વ પ્રગટાવવાને સમભાવ ધારવો અને આત્મગુણોમાં રમણતા કરવી, એજ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવે સાધુઓનું મુખ્ય કર્ત્તવ્ય છે. આ પ્રમાણે સંવિગ્નાદિ ગુણોનું સાધન કરનારા સમભાવ આદિ ગુણોને પામી કર્મક્ષય કરી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે.

ૐ શાન્તિઃ ૩

× × × ×

ધર્મ ગુરૂઓએ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય બીનાઓ. ”

૧—વર્તમાનકાલમાં મનુષ્યોની કયા ધર્મ પ્રતિ વિશેષ રૂચિ થતી જાય છે, જે ધર્મમાં જે લોકો છે તે ધર્મ પ્રતિ લોકોની કેવી રૂચિ છે અને ભૂતકાલમાં કેવી હતી તેની તુલના કરવાની આવશ્યકતા.

૨—ધર્મ અને લોકોની પ્રવૃત્તિ એ બેનો પરસ્પર કેવો સંબંધ છે ?

૩—સમાજના વાર્ત્તમાનિક આચારોવિચારો અને આજુબાજુની પરિસ્થિતિ સાથે ધર્મનો સંબંધ દરેક સંપ્રદાયમાં કેવા પ્રકારનો છે, તેનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરવાની આવશ્યકતા.

૪—ધર્મગુરૂઓએ ધર્મ પ્રતિ લોકોની રૂચિ વધે એવા સુધારા અને સાહિત્ય પ્રતિ લક્ષ દેવાની આવશ્યકતા.

૫—જીવન વ્યવહારની સાથે ધર્મનીતિ એ પ્રાણભૂત કેવી રીતે બને છે? તેની સાથે લોકોના ભિન્ન ભિન્ન વ્યવહારાનુભવ સાથે ધર્મરસનું પાન કરાવવાની આવશ્યકતા.

૬—ધર્મની વર્તમાન સ્થિતિ પરથી ભવિષ્યની સ્થિતિનો ખ્યાલ.

૭—ધર્મના મતભેદોથી ધર્મ સમાજને થતી હાનિ અને વિશાલદૃષ્ટિ તથા સાપેક્ષનયે ઐક્ય વિચારોથી અને આચારોથી ધર્મસમાજને લાભ થવાની આવશ્યકતા સંબંધી વિચાર કરવાની જરૂર.

૮—લોકોને ધર્મના અમુક વિચારોમાં અને આચારોમાં જણાતી ખામીઓ અને તે ખામીઓ કઇ દૃષ્ટિએ નથી, તેના વિચારોને પ્રસરાવવાની જરૂર. ધર્મના અમુક આચારો અને અમુક તત્ત્વોમાં લોકોએ કાઢેલી ખામીઓ અને તેને દૂર કરવાની જરૂર. ધર્મગુરૂઓના આચારોમાં અને વિચારોમાં કાઢેલી ખામીઓ અને તે ખામીઓ કઇ દૃષ્ટિએ સત્ય છે અને કઇ દૃષ્ટિએ અસત્ય છે તેનો નિર્ણય કરવાની જરૂર.

૯—વર્તમાનમાં ધર્મસંબંધી કયા સુધારાઓ કરવાની જરૂર છે અને કયા કયા સુધારા કરવાની જરૂર નથી.

૧૦—ધર્મસૂત્રોના લાક્ષણિક અને વાચ્યાર્થો સંબંધે જાહેરમાં વિદ્વાનોના કેવા અભિપ્રાયો છે, અને તે વાસ્તવિક શુદ્ધ ધર્મની સાથે કેવો સંબંધ ધરાવે છે, તેનો દીર્ઘદૃષ્ટિથી નિર્ણય કરવાની જરૂર.

૧૧—ધર્મના આચારોમાં અને વિચારોમાં ક્ષેત્રકાલાનુસારે આચાર અને વિચાર સંબંધી કયા તત્ત્વને બળ આપીને પ્રચાર કરવાથી ધર્મ પાળનારાઓની વ્યાવહારિક ઉન્નતિ થાય તેનો વિચાર કરવાની અને તેનો પ્રચાર કરવાની યુક્તિયો અને પ્રવૃત્તિની જરૂર.

૧૨—આર્થિકાદિ સર્વ શુભ વ્યાવહારિક ઉન્નતિયોનો પ્રાણભૂત બનીને ધર્મ રહે એવી રીતે વ્યાવહારિકદૃષ્ટિએ ધર્મને વિશ્વ લોકોમાં પ્રવર્તાવવાની આવશ્યકતાનો ઉપદેશ અને ઉપાયો લેવાની જરૂર. તેવાં ધર્મનીતિરૂપ પ્રાણવડે મનુષ્યોને ઉન્નતિરૂપ સજીવનતા આપનારાં પુસ્તકોના પ્રચારની જરૂર.

× × × ×

आवश्यक शिक्षण.

૧ કોઇ પણ બાબત સંબંધી પ્રવૃત્તિ કરવી હોય તો પરિણામનો નિર્ણય કરી પ્રવૃત્તિ કરવી.

૨ કોઇ પણ વિચાર કરતી વખતે સ્વ અને પર સંબંધી લાભાલાભનો વિવેક કરવો.

૩ કોઇ પણ કાર્ય કરતી વખતે પ્રથમ જેવો ઉત્સાહ હોય છે, તેવો સદા રહે તેવા ઉપાયો લેવાની જરૂર સ્વીકારવી જોઇએ.

૪ જે મનુષ્યો આપણી સાથે વાર્તાઓ કરતા હોય તેઓની પ્રામાણિકતાનો પરિપૂર્ણ અનુભવ કર્યા વિના તેઓના પર વિશ્વાસ મૂકવો નહિ તેમજ તેઓએ કરેલી પ્રતિજ્ઞા પર પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ ધારણ કરવો નહિ.

૫ મનુષ્યોના મનના પરિણામો સદા એક સરખા રહેતા નથી. ભરતી-ઓટની પેઠે મનના પરિણામોમાં હાનિ વૃદ્ધિ થયા કરે છે, તેથી દરેક બાબતો સંબંધી મનુષ્યોના વિચારોમાં ફેરફાર થયા કરે છે; માટે દરેક મનુષ્યના વિચારો તપાસવા માટે દરેક બાબતો સંબંધી અભિપ્રાયો પૂછવા અને તેઓના હૃદયની માન્યતાઓ તપાસવી. પશ્ચાત્ તેઓની યોગ્યતાનુસારે બોલવું અને વિચારોને આપવા.

૬ આપણી પાસે આવનાર અને સમાગમમાં રહી ચર્ચાદિ કરનાર મનુષ્યોમાં બે પ્રકારની ચિત્તવૃત્તિ હોય છે એમ સમજાય છે. કેટલાક મનુષ્યો આપણી પાસેથી જે વિચારો સાંભળે છે તેમાં તેઓ સમ્મત થએલા માલૂમ પડે છે. પણ અન્તર્માં તેઓ તેમાંથી કેટલીક બાબતોથી વા સંપૂર્ણ બાબતોથી વિરુદ્ધ હોય એવું પણ સમજાય છે. કેટલાક અમુક સંયોગોના યોગે ઉપરથી આપણા વિચારોથી અસમ્મત હોય છે, અને અન્તર્માં સ્વતંત્ર હૃદયથી આપણા વિચારો અને આચારો પૈકી મોટા ભાગને માન આપનારા હોય છે. આપણી પાસે આવનારા મનુષ્યો સામુ પણ આપણે તેવી રીતે વર્તીએ છીએ. આપણા હૃદયમાં સ્વતંત્ર જે કંઇ વિચારો અને માન્યતાઓ હોય છે, તે સર્વને આપણે સર્વની આગળ કથી શકતા નથી; તેમજ આપણને જે જે મનુષ્યો મળે છે, તેઓની સાથે ઉપર ઉપરથી કેટલાક વિચારોથી અને આચારોથી સમ્મત થઇએ છીએ. હૃદયની ખરી માન્યતા તો જેની સાથે પૂર્ણ હૃદય મળ્યું હોય છે તેને કહેવાય છે. આવો અનુભવ સર્વત્ર અનુભવાય છે. માટે મનુષ્યોના હૃદયના ખાસ વિચારો જાણવા એ હૃદયમેળ મળ્યા વિના દુર્લભ કાર્ય છે.

× × × ×

पूजाप्रसंग.

૧ જે જે પૂજાઓ ભણાવવામાં આવે છે, તે તે પૂજાઓનાં ઉચ્ચ રહસ્યો સમજાવવાં અને શબ્દની સાથે અર્થનું તત્કાલ ભાન થાય એમ ઉપદેશ દેવો.

૨ પૂજામાં આપેલાં દૃષ્ટાંતોનું ટુંકમાં વિવેચન કરીને પૂજકોના હૃદયમાં પૂજાનું વાસ્તવિક મહત્ત્વ ઉતારવું.

૩ પૂજા ભણાવવા બેઠેલા અને સાંભળવા બેઠેલા સજ્જનોનું પૂજામાં ચિત્ત લાગી રહે અને તેમને આનન્દ પ્રગટે એવી રીતે પૂજા ભણાવવી.

૪ શ્રોતાઓને પૂજાનાં પદોનો ભાવાર્થ ચિંતવનમાં હર્ષોલ્લાસ વધે અને ગાવાની સાથે ભાવાર્થમાં ચિત્તની લીનતા થાય એવા ઉપાયો લેવા યોગ્ય ઉપદેશ દેવો.

૫ પૂજા ભણાવતી વખતે બને તો સુજ્ઞે અન્યોને પૂજાનો ભાવાર્થ જણાવવો.

૬ હાલ જ્યાં ત્યાં પૂજામાં લોકોનો ભાવ ઘટવા લાગ્યો છે, તેનું કારણ અજ્ઞાન છે, અને જ્ઞાની ગુરૂના દાસ બનીને શ્રાવકો–પૂજાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજતા નથી, તે પણ એક કારણ છે. પ્રથમની પેઠે પૂજાઓમાં શ્રાવકો વિશેષ આવે અને આનન્દરસ ચાખે તેવો ઉપાય એક છે અને તે એ છે કે જે જે પૂજાઓ ભણાવવામાં આવે તેનું પ્રથમથી ગુરૂની પાસેથી અર્થસહિત જ્ઞાન કરવું.

× × × ×

अन्तर्मां परिग्रह.

ज्ञान ध्यान हय गज वरे, तप जप श्रुत परतंत्र सलुणे.
छोंडे सम प्रभुता लहे, मुनि पण परिग्रहवंत सलुणे.
परिग्रह ममता परिहरो.

જ્ઞાનરૂપ અશ્વ, અને ધ્યાનરૂપ ગજ, તપ, શ્રુતરૂપ પરિવાર વડે પરિવાર પામેલા મુનિ પણ પરિગ્રહવંત છે. કથવાનો આન્તરિક ભાવાર્થ એ છે કે–મુનિના મનમાં યદિ એમ આવે કે–હું જ્ઞાની છું, હું ધ્યાની છું, હું તપસ્વી છું, હું જાપ જપનાર છું, હું બહુશ્રુત છું, ઇત્યાદિ અહંવૃત્તિ પ્રગટતાં અન્તર્માં

અહંવૃત્તિરૂપ પરિગ્રહવંત મુનિવર અવબોધવા. જ્યારે મુનિ પોતાના ગુણોમાં પ્રગટતી અહંવૃત્તિનો ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે સમભાવરૂપ પ્રભુતાને પામે છે. આ ઉપરના વાક્યથી મુનિએ હૃદયમાં આત્માના ગુણોની પણ અહંવૃત્તિ ન પ્રગટાવવી એવો સાર નીકળે છે. હું જ્ઞાની છું, હું ધ્યાની છું, એવો મનમાં અભિમાન કરવો એ મુનિને યોગ્ય નથી. અન્ય લોકો ન જાણે પણ મુનિના મનમાં જો જ્ઞાની, ધ્યાનીપણાનો અભિમાન થતો હોય તો તે પણ એક જાતની રાગવૃત્તિ હોવાથી તેમાં પરિગ્રહત્વે બંધાવવાનું થાય છે. **मुच्छा परिग्गहो वुत्तो. मूर्च्छा परिग्रह** उक्तः મૂર્ચ્છા તેજ પરિગ્રહ કહેલો છે. જ્ઞાન અને ધ્યાનની અહંવૃત્તિ મૂર્ચ્છારૂપ હોવાથી તેનો ત્યાગ કરવાની જરૂર છે.

× × × ×

अहंवृत्ति.

મારા જેવો કોઇ જ્ઞાતા નથી મારા જેવો કોઇ ધ્યાતા નથી. મેં આટલાં બધાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો છે. મેં આટલાં બધાં તપ કર્યાં. હું તપસ્વી છું. તપસ્વી તરીકે મારી કીર્તિ પ્રચાર પામી છે. હું વિદ્વાન્ તરીકે જગતમાં પ્રખ્યાતિ પામ્યો છું. ઇત્યાદિ અહંવૃત્તિ પરિણામથી આત્મા વસ્તુતઃ બંધાય છે, અને પછી જે મુક્તિનાં સાધનો હતાં તે બાધક તરીકે પરિણામ પામે છે એમ કથાય છે. વસ્તુતઃ તેનો અનુભવ તેવી દશામાં વર્તનાર આત્માને થાય છે. આત્માની પરમાત્મતા પ્રગટાવનાર સાધનોમાં નિષ્પરિગ્રહવંત રહેવું એજ આત્મજ્ઞાનીઓનું આન્તરિક કર્ત્તવ્ય છે. આચાર્યોએ ઉપાધ્યાયોએ અને મુનિવરોએ અહંવૃત્તિનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. આચાર્યો વગેરેને જ્યાં સુધી હું જ્ઞાની છું, હું ધ્યાની છું, ઇત્યાદિ અહંવૃત્તિ થાય છે, ત્યાં સુધી તેઓ પોતાનો ઉત્કર્ષ અને અન્યજનોનો અપકર્ષ કરવા મન, વચન, અને કાયાથી પ્રવૃત્તિ કરે છે. અને જ્યારે જ્ઞાન, ધ્યાનમાં પ્રગટતી અહંવૃત્તિનો જ્યારે તેઓ નાશ કરે છે, ત્યારે તેઓ પોતાનો ઉત્કર્ષ, અને પરજનોનો અપકર્ષ કરવા, મન, વચન અને કાયાએ પ્રવૃત્તિ કરતા નથી. સ્વોત્કર્ષ અને પરાપકર્ષમાં નિવૃત્તિ થવાથી, સ્વને અને પરજનોને એક સરખી દૃષ્ટિથી દેખવાને મુનિવરો સમર્થ થાય છે. હું જ્ઞાની છું, હું ધ્યાની છું એમ જ્ઞાનમાં અને ધ્યાનમાં જ્યારે અહંવૃત્તિ પ્રગટતી નથી, ત્યારે આત્માને આત્મભાવત્વે દેખી શકાય છે, અને જડને

જડસ્વભાવે દેખી શકાય છે. આત્માના ગુણોએજ આત્માનો ધર્મ છે, એમાં અહંવૃત્તિ કરવાની કંઇ જરૂર નથી. એનો અનુભવ પ્રગટતાં સમભાવે આત્માને દેખી શકાય છે. મુનિ જ્યારે આ પ્રમાણે સમભાવરૂપ પ્રભુતાને પામે છે, ત્યારે તેના હૃદયમાં આનન્દનો સાગર પ્રગટે છે. મુનિને આત્મ ગુણોમાં નિષ્પરિગ્રહત્વ યાને નિર્મમત્વભાવે જે અનુભવ થાય છે, તેજ અનુભવ, સદા સહજ સુખ-સાગરમાં ઝીલાવવા સમર્થ થાય છે, અને પરિગ્રહ દુઃખમય છે એવું અનુભવ ગમ્ય કરાવવા સમર્થ થાય છે.

× × × ×

स्वगत.

હે મુને ! તું રાગદ્વેષના વિકલ્પસંકલ્પોનો સંહાર કરીને સમભાવમાં રમણતા કર. હે મુને ! ગૃહસ્થોના પરિચયમાં આવતાં હારી જ્ઞાનાદિક લક્ષ્મીનો નાશ ન થાય એવો ઉપયોગ રાખ.

મુને ! તું મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિને ધારણ કર. મનના વિકલ્પસંકલ્પને દાબી દેવાથી મુખવડે બોલવાની પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિ થવાથી વચનગુપ્તિની સિદ્ધિ થાય છે. મનોગુપ્તિ અને વચનગુપ્તિ સિદ્ધ થવાથી કાયગુપ્તિની સિદ્ધિ થાય છે. મનોગુપ્તિની સિદ્ધિ થવાથી વચનપર કાબુ મુકતાં ઘણો પ્રયાસ કરવો પડતો નથી. અત્ર સમજવાનું એટલુંજ છે કે સૂક્ષ્મયોગમાં ઘણી શક્તિ હોય છે. સૂક્ષ્મ મનો-યોગની ગુપ્તિ થવાથી આત્માની શક્તિયોનો વ્યય થતો અટકે છે, અને તેનું બળ વૃદ્ધિ પામે છે. તેથી પરિણામ એ આવે છે કે-મનોગુપ્તિથી આત્માની વધેલી શક્તિ વડે વચનગુપ્તિ કરી સકાય છે. વચનગુપ્તિ થવાથી વાણીમાં અપૂર્વ અસરકારક બળ વધે છે, તેથી પ્રસંગોપાત્ત બોલતાં અલ્પ શબ્દોમાં અસંખ્ય ગણી અસર કરનારી શક્તિ જામે છે. એક અનુભવી કહે છે કે-**वचनपात करतां वीर्यपात सारो.** આ કહેવતમાં પ્રાયઃ ઘણું સત્ય સમાયલું છે, અને તે અનુભવમાં આવી શકે છે. **સામાન્ય મનુષ્યો લાખો શબ્દો બોલીને અન્યો પર જે અસર કરે છે, તેના કરતાં મનો-ગુપ્તિ પૂર્વક વચનગુપ્તિમાં વિજય મેળવનાર મહાત્મા એક શબ્દવડે લાખગણી અસર કરે છે, અને તેનો શબ્દ જગતમાં જીવતો રહે છે,** અતએવ વચનગુપ્તિની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે.

× × × ×

મનોગુપ્તિ.

મનોગુપ્તિ અને વચનગુપ્તિની સિદ્ધિ થતાં સહેજે કાયગુપ્તિની સિદ્ધિ કરી શકાય છે. મનોગુપ્તિ અને વચનગુપ્તિદ્વારા પ્રગટેલ આત્મબળની અસર શરીરપર થાય છે, અને તેથી કાયગુપ્તિની અંશે અંશે સિદ્ધિ થાય છે. કાયગુપ્તિની અસર ખરેખર મન પર થાય છે. કાયગુપ્તિથી મનમાં પ્રગટતા વિકલ્પ સંકલ્પપર કાબુ મેળવી શકાય છે, એમ કથવામાં આવે તો એક અપેક્ષાએ તે સત્ય ઠરે છે. કાયગુપ્તિથી શારીરિકસ્થિતિ પર કાબુ મેળવી શકાય છે, અને તેથી કાયસંયમની સિદ્ધિ થાય છે, મનોગુપ્તિથી અને વચનગુપ્તિથી અનેક સિદ્ધિઓની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને તેથી જગત્પર ધર્મોનો પ્રચાર કરી શકાય છે. પોતાના આત્મામાં શક્તિયો પ્રગટાવવી હોય તો મનોગુપ્તિ અને વચનગુપ્તિની સિદ્ધિ કરવી જોઇએ. મનોગુપ્તિની સિદ્ધિ થતાં આત્મા તેજ પરમાત્મરૂપ પ્રકાશથી ઝળહળ શોભ્યા કરે છે. આત્મામાં પરમાત્મતાનો અનુભવ કરવો હોય તો મનોગુપ્તિ સેવવાની જરૂર છે. આત્માની સ્થિરતા પ્રાપ્ત કરવી હોય અને આત્મસુખ અનુભવવું હોય તો મનોગુપ્તિને સેવો, અને પશ્ચાત્ અન્તર્માં અનુભવ કરીને તમે તેનું સ્વરૂપ પ્રકાશો. મનોગુપ્તિના સૂક્ષ્મ પ્રદેશમાં ઉંડા ઉતરીને સ્થિરતા કરવાથી આત્માના વાસ્તવિક સ્વરૂપને ઓળખી શકાય છે. મનોગુપ્તિ એ રાજયોગનો મહાન્ માર્ગ છે. મનોગુપ્તિ એ મોક્ષનું દ્વાર છે. મનોગુપ્તિ એ અનુભવજ્ઞાનનું સ્થાન છે. મનોગુપ્તિ એ પાતાળી કુવાની પેઠે આત્માની શક્તિયો મેળવવાનું અખૂટ સ્થાન છે. મનોગુપ્તિ સાધ્યા વિના મૌનત્વનો અનુભવ થતો નથી. અત એવ મુનિયે મનોગુપ્તિની સેવના કરવી જોઇએ.

× × × ×

મનની ચંચલતા વારવા માટે મનોગુપ્તિ સાધવાની જરૂર છે. અનેક પ્રકારની વિકથાઓ કરતાં અને લોકરંજન કરતાં કંઇ કલ્યાણ થવાનું નથી. આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય તો મનોગુપ્તિની સિદ્ધિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. મનોગુપ્તિની સિદ્ધિ કરવી એ જ પરમ કર્ત્તવ્ય છે. આત્મદેવને રીઝવવા હોય તો મનોગુપ્તિનું સેવન કર. સંકલ્પબળની સિદ્ધિ કરવી હોય તો મનોગુપ્તિને આદર. આત્મામાં સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ દેખવી હોય તો મનોગુપ્તિનું પ્રેમથી સેવન કર. નકામા વિકલ્પસંકલ્પો કરીને મનો-

ગુપ્તિની કેમ ઉપેક્ષા કરે છે. મનોગુપ્તિરાજ્યમાં મોહરાજા અને તેના પરિવારને પેસવાનો હક્ક નથી. અનુભવજ્ઞાનબળે જનસંસર્ગથી દૂર રહીને મનોગુપ્તિમાં પ્રવેશ કર, અને હું, મારૂં, ત્હારૂં એવું પરમાં થનાર ભાનને ભૂલી જા. **મગજને એકવાર અશુભ વિચારો કરવાની તસ્તી આપ્યાથી ઘડીયાળના ચક્રની પેઠે અશુભ વિચારોની પ્રવૃત્તિમાં તે વેગથી પ્રવર્ત્યા કરે છે, અને તેનું અશુભ પરિણામ આવે છે. માટે મગજને શાન્ત કરવાને અને નકામી રીતે થનાર આત્મવીર્યવ્યયને નિરોધવા મનોગુપ્તિનું સેવન કર.** રાગદ્વેષના સંસ્કારોનો ક્ષય કરવા માટે મનોગુપ્તિનું સેવન કર. કામના અધ્યવસાયોને દૂર કરવા માટે મનોગુપ્તિની આરાધના કર. અનેક પ્રકારના બાહ્ય પદાર્થોમાં શુભાશુભવૃત્તિ ન પ્રગટે તે માટે મનોગુપ્તિની આરાધના કર. ઉચ્ચ ગુણસ્થાનકની નિરૂપાધિમય અપ્રમત્તદશા પ્રાપ્ત કરવા મનોગુપ્તિની આરાધના કર. વિચારબળની પુષ્ટિ કરવા માટે મનોગુપ્તિની આરાધના કર. એક વસ્તુપર એક સરખો વિચાર કરવાની શક્તિ ખીલવવા માટે મનોગુપ્તિની સિદ્ધિ કર. આત્માની નિર્વિકલ્પ દશા સિદ્ધ કરવા માટે અને નિર્વિકલ્પ દશા દ્વારા સહજ સુખમાં લયલીન થવા માટે મનોગુપ્તિની આરાધના કર. મનોગુપ્તિની અમુક અંશે સિદ્ધિ થતાં વચન અને કાયયંત્ર સ્વયમેવ ગુપ્તિરૂપ યંત્રમાં પડીને નિવૃત્તતાને પામી યોગદશા ખીલવી શકશે.

× × × ×

મનોગુપ્તિની સિદ્ધિ થતાં મહાત્મા વચનસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. મનોગુપ્તિ દ્વારા વિજયીમુનિ વચનદ્વારા જે જે પ્રકાશે છે તે સિદ્ધ કરી બતાવે છે. મહાત્માઓનાં વચનો જૂઠાં પડતાં નથી તેવું જે કથાય છે, તેનું ખરેખરૂં રહસ્ય, મનોગુપ્તિ કર્યાથી અનુભવી શકાય છે. મનોગુપ્તિ દ્વારા પ્રાપ્ત થનારી આત્મશક્તિયોને વચનગુપ્તિ સિદ્ધ કરનાર મુનિ પ્રસંગોપાત્ત શબ્દો દ્વારા બહાર લાવીને જગતમાં ચમત્કાર દેખાડી શકે છે. વીર્યપાત કરતાં વચનપાત બહુ હાનિકર છે, એવી જે કહેવત છે તેનો સારાંશ એ છે કે વચનગુપ્તિ સિદ્ધ કરવાથી સ્વ અને પરજીવોનું કલ્યાણ કરી શકાય છે. મિષ્ટ, યોગ્ય, હિતકર અને પરિણામે સુંદર એવાં ભાષાસમિતિથી વચનો વદવાથી સ્વ અને અન્યજીવોને લાભ કરી શકાય છે, અને ભાષાસમિતિના ઉપયોગ વિના વદાયલાં વચનો વીર્યપાત કરતાં વિશેષ પ્રકારે આત્માની

શક્તિનો નાશ કરવા માટે અને અન્યજીવોને દુઃખ આપવા માટે સમર્થ થાય છે. અતએવ બોલવું હોય તો ભાષાસમિતિના ઉપયોગથી બોલવું. અન્યથા વચનગુપ્તિ ધારવી તેજ આત્મશક્તિયોના વિકાસનો અસાધારણ ઉત્તમ માર્ગ છે. વચનસમિતિથી બોલનાર મૌની છે, અને ભાષાસમિતિના ઉપયોગ વિના મૌન રહેનાર મૌની નથી. તત્સંબંધી અનુભવ રહસ્ય વિચારણીય છે. ભાષાસમિતિ સિદ્ધ કરનાર મુનિએ વચનગુપ્તિ સિદ્ધ કરવી. વચનગુપ્તિ સિદ્ધ કરવાથી કાયાના ચંચલયોગને સ્થિર થવાનાં સાધનો સંપ્રાપ્ત થાય છે, અને તેથી કાયા દ્વારા ગમનાગમનની પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિ સાધવા પૂર્વક આત્માનંદ ખુમારીનો અનુભવ ગ્રહી શકાય છે. ॐ **शान्तिः ३**

× × × ×

(સ્વગત.)

હે મુને ! મુનિનો વેષ અને પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા કરવાથી તું કૃતકૃત્ય થયો એમ પોતાને માની ન લે. સાધુનો વેષ દેખીને ત્હને હજારો લોકો પગે લાગે એટલા માત્રથી તું ફૂલાઇ જઇશ નહિ. દરરોજ સારું ખાવાનું મળે અને ભક્તો ત્હારી હાજી હા કરે તેથી પ્રમત્ત ન બન.

સાધુનો વેષ અને આચારોની સાથે જો સાધુપણાના ગુણો ન હોય તો હોળીના રાજાની પેઠે તું ગણાઇશ. હે મુને ! ત્હને લોકો માને છે અને પૂજે છે તેથી ત્હારૂં કલ્યાણ થઈ ગયું એમ માન નહિ. મેરૂપર્વતનાં જેટલાં રજોહરણો અને મુખવસ્ત્રિકાઓ થઇ તો પણ રાગદ્વેષાદિનો નાશ કર્યા વિના ભવનો અન્ત આવતો નથી. તું અન્યોને રંજન કરી શકે છે, અને અન્ય લોકો ત્હારી પ્રશંસા કરે છે તેથી કંઇ સાધુપણું પ્રાપ્ત થઇ શકતું નથી. વેષ અને આચારની સાથે જો ક્ષાન્ત્યાદિ દશવિધ સાધુધર્મ પ્રગટે ત્યારે જ તું આત્મકલ્યાણના માર્ગે સંચરી શકીશ. હે મુને ! ક્રોધ. માન, માયા, લોભ, નિન્દા અને કામાદિ દોષોને જીત્યા વિના ત્હને મુનિપણું પ્રાપ્ત થનાર નથી અને ત્હને ખરી શાન્તિ મળી શકનાર નથી. હે મુને ! વ્યાકરણ શાસ્ત્રો, ન્યાયશાસ્ત્રો, સાહિત્યશાસ્ત્રો, ભાષાશાસ્ત્રો વગેરે અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને અભિમાની બનવાથી ત્હારામાં મુનિપણું પ્રગટવાનું નથી એમ યાદ રાખજે. હે મુને ! જ્યાં સુધી ત્હારૂં મન અનેક વાસનાઓથી ભરપૂર છે,

ત્યાં સુધી તું વેષથી સાધુ છે, પરન્તુ ગુણોથી નથી એમ વિચાર કર. હે મુને ! જ્યાં સુધી તું મન, વચન અને કાયાના યોગને વશ કરવા સમર્થ થયો નથી ત્યાં સુધી તું પ્રમાદ શત્રુના વશમાં છે એમ માન. હે મુને ! તું આત્માના ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા પ્રવૃત્તિ કર. લોકોને ઘટાટોપ દેખાડવા પ્રયત્ન ન કર. જૂઠો આડંબર ત્યજીને મુનિપણાના સદ્ગુણો મેળવવા પ્રયત્ન કર કે જેથી તું સત્ય શાંતિને પ્રાપ્ત કરી શકે.

× × × ×

ચાર અનુયોગની ઉપયોગિતા.

કથાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, અને દ્રવ્યાનુયોગ એ ચાર અનુયોગની ઉપયોગિતા કયી કયી અપેક્ષાએ છે, એ સમ્યગ્ રીતે અવબોધાયાથી સમ્યગ્ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે. પ્રત્યેક અનુયોગનું મહત્ત્વ અન્ય અનુયોગની અપેક્ષાએ કઈ દિશાએ ન્યૂન વા વિશેષ છે, તે સમ્યગ્ અવબોધાયાથી કેટલીક બાબતોનું સમ્યગ્ સમાધાન થાય છે. ધર્મનું મૂલ અસ્તિત્વ પ્રતિપાદન કરનાર દ્રવ્યાનુયોગ છે. પ્રમાણ અને નયોવડે દ્રવ્યનું જ્ઞાન કરાવનાર દ્રવ્યાનુયોગના અસ્તિત્વ સહ જૈનધર્મની અસ્તિતા અખિલ વિશ્વમાં વિજયધ્વજ ફરકાવી શકે છે. ચરિતાનુયોગનું જીવન વસ્તુતઃ દ્રવ્યાનુયોગ છે. કથાનુયોગના માહાત્મ્ય રહસ્યનો ભેદપ્રતિપાદક દ્રવ્યાનુયોગ છે. ચારિત્રકરણાનુયોગરૂપ પુરૂષનો પ્રાણ વસ્તુતઃ દ્રવ્યાનુયોગ છે. આચારો વ્રતોનું માહાત્મ્યદર્શક ગ્રન્થોમાં દ્રવ્યાનુયોગની દૃષ્ટિએ જે કંઇ માહાત્મ્ય અવબોધાતું હોય તે અને કથાનુયોગ દૃષ્ટિએ જે માહાત્મ્ય દર્શાવવામાં આવ્યું તે અમુક અપેક્ષાએ ભિન્ન અને અમુક અપેક્ષાએ ફલસાધર્મ્ય દૃષ્ટિએ અભિન્ન છે એમ અન્તર્માં અવતરતાં અવબોધી શકાય છે. બાલજીવોને કથાનુયોગદ્વારા ધર્મનું શિક્ષણ આપી શકાય છે. આત્મચારિત્ર્ય ઉચ્ચ કરવા માટે કથાનુયોગની વાસ્તવિક આવશ્યકતા સ્વીકારી શકાય છે. આત્મજ્ઞાનીઓને તથા બાલજીવોને ચારિત્રાનુયોગ સરખી રીતે ઉપકાર કરે છે, એમ ચારિત્રાનુયોગના ગર્ભપ્રદેશમાં સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવતરતાં અવબોધી શકાય છે. ગણિતાનુયોગ અખિલવિશ્વમાં વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક વિષયોમાં સ્વકીય ઉપયોગિતાને પ્રબોધે છે. વ્યાવહારિક સર્વ જન સાધારણ વિષય રૂપ તથા સર્વસાધારણ ઉપયોગિતા તરીકે

ગણિતાનુયોગને પ્રબોધવામાં આવે તો તે સર્યૌક્તિક છે. ધર્મફલપ્રતિપાદક કથાગ્રન્થોને દ્રવ્યાનુયોગદૃષ્ટિએ અને ચારિત્રાનુયોગદૃષ્ટિએ વિચારીને પરસ્પરનો વિરોધ દૂર કરવો જોઇએ. ધર્મફલ વર્ણનસૂત્ર, સ્વાભાવિક ચારિત્રસ્વરૂપ દર્શકસૂત્ર, અન્તરંગસ્વરૂપ પ્રતિપાદકસૂત્ર, ઉપમાસૂત્ર, ભયદર્શકસૂત્ર, વિધિપ્રતિપાદકસૂત્ર, કલ્પિત અને અકલ્પિતકથાનુયોગસૂત્રો વગેરે સૂત્રોનું કઇ દિશાએ કઇ દૃષ્ટિએ પ્રવર્તન છે તેનો સમ્યગ્ સર્વાનુયોગની રહસ્યદર્શકદૃષ્ટિએ વિચાર કરીને પરસ્પર અનુયોગમાં ઉદ્ભવતા વિરોધનો પરિહાર કરીને સર્વ અનુયોગોનું માહાત્મ્ય વિચારવું.

× × × ×

જગતમાં આત્માના ગુણોવડે અલંકૃત એવો જ્ઞાની હોય છે, તો તે જ્ઞાનપક્ષમાં અનેક લોકોને રૂચિ કરાવી શકે છે. જ્ઞાનની સાથે ત્યાગ વૈરાગ્યાદિ ગુણો હોય છે, ત્યારે અનેક લોકોપર જ્ઞાનની અસર થાય છે. ભક્તિમાર્ગમાં જો આત્માના ત્યાગ શમાદિક ગુણો હોય છે, તો તે અન્ય લોકોપર સારી અસર કરવા શક્તિમાન્ થાય છે. ક્રિયા પક્ષીઓમાં ત્યાગાદિક અનેક સદ્ગુણો હોય છે, તો તે અન્ય લોકોપર ક્રિયાપક્ષની અસર કરવા શક્તિમાન્ થાય છે. હઠયોગીઓમાં ત્યાગ, વૈરાગ્ય, ક્ષમા, નીતિ વગેરે ગુણોનું પ્રાકટ્ય હોય છે તો તેઓ વિશ્વપર પોતાના પક્ષની અસર કરવા શક્તિમાન્ થાય છે. અજ્ઞાનીઓનું જ્યારે જોર હોય છે, ત્યારે કર્મકાંડ માર્ગ વગેરે સ્થૂલ ધર્મપક્ષોનું સામ્રાજ્ય જ્યાં ત્યાં દેખવામાં આવે છે. જ્ઞાનપક્ષગ્રાહકોમાં જ્યારે વિષયવાસના, ભોગ, અનીતિ વગેરે દુર્ગુણોનું જોર વધી જાય છે ત્યારે જ્ઞાનપક્ષ પરથી લોકોની રૂચિ ઉતરી જાય છે. અને ભક્તિ વગેરે માર્ગપર લોકોનું વલણ થાય છે. જ્યારે જ્યાં ભક્તિ માર્ગના અનુયાયીઓમાં મોહ, રાગ, દ્વેષ, વિષય, લાંપટ્ય, કદાગ્રહ, સંકુચિતદૃષ્ટિ, અનીતિ વગેરે દુર્ગુણો ઉભરાય છે; ત્યારે તેઓનાપરથી લોકોની રૂચિ ઉઠી જાય છે, અને જ્ઞાનાદિક માર્ગોપર લોકોની રૂચિ વળે છે, એમ સ્વાભાવિક રીતે થતું દેખવામાં આવે છે. દુનિયામાં ચાલતા સર્વ મહાધર્મો જે જે લોકોમાં કથાય છે, તેઓમાં ઉપર પ્રમાણે અનુભવ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. દુનિયામાં વિશેષ પ્રકારે નીત્યાદિક ગુણોને આચાર વ્યવહારમાં પ્રકટાવી બતાવનાર ધર્મનો વિશેષ ફેલાવો થાય છે. જે ધર્મમાં તત્ત્વની વાતો છે પણ ગુણોવડે આચારવ્યવહારપર દુનિ

યાના મનુષ્યોને ચડાવી શકતો નથી તે ધર્મની, દુનિયાના મનુષ્યોના હૃદય કરતાં, પુસ્તકોમાં અસ્તિતા વિશેષ દેખાય છે. જે જે ધર્મો એકવાર અખિલ વિશ્વમાં વ્યાપ્ત થઇને અમુક દેશ પ્રદેશમાં સંકુચિત વૃત્તિએ અસ્તિત્વ ભોગવે છે, તેનું કારણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સદ્ગુણોથી પતન અને અનેકદુર્ગુણોવડે વાસિત થએલા ધર્મપ્રવર્તકો અવબોધવા.

× × × ×

ધર્મવૃદ્ધિના હેતુઓ.

ઉદરપૂર્તિની સાથે ધર્મની પ્રગતિનો સંબંધ છે. જે ધર્મમા પરસ્પર એક બીજાને સાહાય્ય આપવામાં આવે છે, તે ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે. જે ધર્મમાં એક બીજાને પ્રસંગોપાત્ત આજીવિકાદિનાં સાધનોની સાહાય્ય કરવામાં આવતી નથી, તે ધર્મની પડતી થાય છે. જે ધર્મમાં ઉદારભાવના હોય છે, અને સ્વધર્મેતર મનુષ્યોનું કલ્યાણ કરવા અનેક પ્રકારે તેમને જ્ઞાનાદિકનું દાન તથા સાહાય્ય આપવામાં આવે છે તે ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે.

જે ધર્મમાં સદાચાર યુક્ત જ્ઞાની મહાપુરૂષો હોય છે, તે ધર્મની વ્યાપકતામાં વૃદ્ધિ થાય છે. જે ધર્મમાં સદ્વિચારો, અને ગુણોને આચારમાં મૂકીને દર્શાવનારા આદર્શ મહાત્માઓ પ્રકટે છે, અને સંઘાદિકની વ્યવસ્થિત યોજનાપૂર્વક ધર્મવૃદ્ધિ પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે તે ધર્મની વિશ્વમાં સજીવનતા અને વ્યાપકતામાં વૃદ્ધિ થાય છે. અપૂર્વશક્તિવાળા મહાપુરૂષો જે ધર્મમાં હોય છે તે ધર્મ પોતાનું મહત્સ્વરૂપ પ્રકટ કરે છે, અને જ્યારે એવા મહાપુરૂષોનું અસ્તિત્વ હોતું નથી, અને તેના સ્થાને દુર્ગુણી, દુરાચારી, અયોગ્ય ધર્મના પ્રવર્તકો બને છે, તે વખતે તે ધર્મ અસ્ત થતા દીપકની પેઠે જગત્માં દેખાય છે. જે કાલે જે દેશમાં જેવી દશાવાળા મનુષ્યો દેખાય છે તે વખતે તેમની સ્થિતિ વગેરેનો વિચાર કરીને જનસમાજને રૂચે અને તેઓની સર્વ પ્રકારની શુભ ઉત્ક્રાન્તિમાં વૃદ્ધિ થાય એવો ઉપદેશ દેવામાં આવે છે, અને તે આચારમાં મૂકી બતાવી શકવામાં આવે છે, તે ધર્મની અસ્તિતા, અને વ્યાપકતા અવલોકવામાં આવે છે.

× × × ×

નિયમસર કાર્ય કરવાની પ્રવૃત્તિ.

નિયમસર કાર્ય કરવાની પ્રવૃત્તિ ધારણ કરવાથી ઘણાં કાર્યો કરી શકાય છે. કર્મવીર, દાનવીર, ધર્મવીર અને રણવીર પુરૂષોમાં આ મહાગુણ જોવામાં આવે છે. મહાપુરૂષોનાં જીવન ચરિત્રોમાં આ ગુણ મુખ્યતાએ અવલોકી શકાય છે. નિયમિત ક્રમ-વ્યવસ્થા પૂર્વક કાર્ય કરવાથી મહાપુરૂષની પદવી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. જૈન શેઠ લાલભાઇ દલપતમાં આ ગુણ અમુકાંશે દેખવામાં આવતો હતો. જે મહાપુરૂષો જગતમાં મહાકાર્યો કરવાને શકિતમાન્ થાય છે તેઓમાં આ ગુણ હોય છે. જેમાં આ ગુણ હોય છે તે વખતની કિંમત સમજી શકે છે, અને તે કાર્યોમાં કંઇ અપૂર્વતા દેખાડવા શકિતમાન્ થાય છે. એક વખત આ ગુણનો અભ્યાસ કરવાથી પશ્ચાત્ સહેજે તેમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે. ”

× × × ×

હે ચેતન ! જ્યારે ત્યારે પણ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યથી આત્મવીર્યોત્સાહને પ્રગટાવીને અપ્રમત્તદશામાં સ્થિરતા કરી, રાગદ્વેષાત્મક વિકલ્પસંકલ્પોને એવી રીતે ત્હારે ક્ષીણ કરવા જોઇએ કે, શરીર અને ઇન્દ્રિયોની મન્દ વ્યાપારસ્થિતિ થયા છતાં સ્વપ્નમાં માનસિક સૂક્ષ્મપ્રદેશમાં તેઓનો સૂક્ષ્મ પ્રાદુર્ભાવ થઇ શકે નહિ. **મોહની વૃત્તિયોનું બીજ છેદાઇ જાય અને તે સર્વથા સ્વપ્નમાં પણ દર્શન ન આપે એવું આત્મબળ જાગ્રત કરવું જોઇએ. જ્યાં સુધી એવું આત્મબળ જાગ્રત્ ન થાય ત્યાં સુધી મોહશત્રુનો વિશ્વાસ સ્વપ્નમાં પણ રાખી શકાય નહિ. પોતાના આત્માની ઉપર ચારિત્રની કેટલી ઉચ્ચ અસર થઇ છે તે સ્વપ્નમાં થતા વિકલ્પ સંકલ્પોનાં શુભાશુભ ચિત્રોથી સમજાઇ શકે તેમ છે.** પોતાના મનના શુભાશુભ વિચારો, પરિણામો, અધ્યવસાયોનું બળ, પાંચ ઇન્દ્રિયો અને શરીરને અસર કરે છે, તેથી બાહ્યશરીરના મન્દવ્યાપાર છતાં પણ અન્તર્ મનમાં શું શું થયા કરે છે, તેનો ઉપયોગ રાખીને આત્માની ઉચ્ચતા થાય એવું ઉચ્ચ વિચારમય મન બને એવું કરવું એજ વાસ્તવિક આન્તરિક ધર્મકર્તવ્ય અવબોધવું. પોતાના મનના પરિણામોને મનઃપર્યવની સાહાય્ય વિના પોતાની મેળે અવબોધી શકીએ તેમ છીએ. અત એવ જાગ્રત્ અને સુષુપ્તિદશામાં કાર્ય કરનાર મનની આન્તરિક સ્થિતિ અવલોકવાની તથા તેને સુધારવાની

ઘણી જરૂર છે. બાહ્યના દશ્ય ઉચ્ચ વ્યવહારના આચરણથી વિશ્વ મનુષ્યો ખુશી રહે એવું મનમાં ન લાવવું જોઇએ.

× × × ×

આત્માનુભવ.

બાહ્ય પદાર્થોમાં પ્રગટતી રૂચિ વૃત્તિને આત્મજ્ઞાનબળે અન્તર્માં કોઇ ગુણમાં રમાવવી, અને અન્તર્માં પરમપ્રેમ પ્રગટે તથા અન્તર્માં રૂચિરસની ધારા વહે અને તેથી અન્તર્મુખ મન રહે એવું આત્મ સ્વરૂપ જાગ્રત્ રહે એમ પૂર્ણવીર્ય પ્રવર્તાવવાની આવશ્યકતા છે. આત્માને પોતાના ધર્મમાં અત્યંત રાગ જેમ જેમ પ્રગટ થતો અવબોધાય છે, તે તે અંશે બાહ્યમાંથી અત્યંત રાગ ન્યૂન થતો અવબોધાય છે. મહાસમર્થ આત્મજ્ઞાની સદ્ગુરૂની કૃપાએ બાહ્ય દશ્ય-માંથી રાગ ટળે છે અને અન્તર્માં પ્રેમ લાગે છે. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં મન એટલું બધું રૂચિરસથી લીન થવું જોઇએ કે જેથી તેના પર સંસારની વિપત્તિયોની અસર ન થાય. આત્માના સ્વરૂપમાં વિશુદ્ધ પ્રેમરસથી એટલું બધું લીન થઇ જવું જોઇએ કે, સાત પ્રકારના ભયથી તેને વા શરીરને અંશમાત્ર પણ ચાંચલ્ય ન પ્રગટે. આત્માના સ્વરૂપમાં એટલું બધું લીન થઇ જવું જોઇએ કે, મનને બાહ્ય કોઇપણ વિષયમાં સ્વપ્નમાં પણ રૂચિ ન પ્રગટે. આત્માના શુદ્ધ-ધર્મમાં વિશુદ્ધ રૂચિરસના તન્મયભાવથી મન લીન થઇ જવું જોઇએ કે, કીર્તિ અને અપકીર્તિના કોઇપણ શબ્દની વા વિચારની વા ગમે તે જાતની આત્માના પર અસર ન થાય. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં વિશુદ્ધ પ્રીતિથી મનને એટલું બધું કરવું જોઇએ કે, જેથી અઘાતી કર્મનો પ્રારબ્ધ ઉદય ભોગવતાં છતાં શુભાશુભ વિકલ્પ-સંકલ્પમાં મનની પ્રવૃત્તિ ન થાય. **આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં વિશુદ્ધોપયોગથી એટલું બધું મન લીન થઇ જવું જોઇએ કે વિશ્વમાં જાગતા છતાં જ્ઞાનભાવે નિર્વિકલ્પિક નિદ્રાની સ્થિતિનો અનુભવ થાય.** આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં પરમપ્રેમથી મન એટલું બધું લીન થઇ જવું જોઇએ કે, જેથી આત્મશાસ્ત્રોનું અવલંબન લેવાની જરૂર અથવા અન્યજ્ઞાનીઓનાં અવલંબનની જરૂર ન રહે. આત્માનાશુદ્ધધર્મમાં મન એટલું બધું લીન થઇ જવું જોઇએ કે જેથી બાહ્ય વિષયોમાં કદાપિ સુખની ભાવના ન પ્રગટે. આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાં મનને પૂર્ણરસ પડે અને તેથી હેને વિષયોન્મુખ થવાનાં નિમિત્તો મળે તોપણ તે આત્માના શુદ્ધ ધર્મમાંજ લાગી રહે એવી મનની શુદ્ધતા કરવાને હે ચેતન ! તું પ્રયત્નકર.

આત્મવીર્યોત્સાહથી પ્રવૃત્તિ કર. ત્હારી પ્રવૃત્તિ આધ્યાત્મિક હોવી જોઇએ. ત્હારા મનમાં પ્રગટતા અધ્યવસાયોથી આત્માની દશામાં તું કેટલો ઉચ્ચ થયો છે. તે અવબોધાશે. ત્હારી વર્તમાન સ્થિતિ એ ભવિષ્ય જન્મનું આદ્ય ધોરણ છે. માટે જેટલું બને તેટલું આત્મહિત કર.

× × × ×

ભૂતકાલમાં નરક, સ્વર્ગ, તિર્યંચ અને મનુષ્યગતિના અનેક પર્યાયોને ધારણ કરનાર તું પોતેજ હતો. જે જે દેવોના અવતારો ત્હેં કર્યા તેની શક્તિઓનાં બીજકો ત્હારામાંજ હતાં. નરકમાં નારકીના અવતારો લીધા તેના હેતુઓ પણ ત્હારા મનમાં હતા. હવે તું વિચાર કે ત્હારામાં કઇ જાતના પર્યાયોની ખામી છે. આવી રીતે અવતારાદિક અશુદ્ધ પર્યાયોને ધારણ કરીને તે ભવમાં નાટયકર્મ અનન્તવાર કર્યાં, તેના સંસ્કારોનાં બીજકો જે કંઇ સૂક્ષ્મપ્રકૃતિઓ રૂપે ત્હારા અસંખ્યાતપ્રદેશોમાં વર્તતા હોય તેઓનો સંપૂર્ણ નાશ થાય એવો આત્મવીર્યભાવ સ્ફુરાવ. તું શુદ્ધોપયોગે અપ્રમત્ત બનીને શુભાશુભ પરિણામરૂપે પરિણમતા આત્મવીર્યને પોતાના શુદ્ધધર્મમાં વાળીને શુદ્ધરૂપમાં પરિણમાવ. સંસારરૂપયન્ત્રની કુંચી વા બોયલર સમાન મન છે. શુભાશુભમાં પરિણમતું એવું મન પોતાના આત્માના શુદ્ધધર્મમાં ચિંતવનરૂપ કાર્યમાં વાળવાથી મનની સ્થિરતા થતાં સંસારચક્ર બંધ પડી જાય છે. હે આત્મન્! પોતાના શુદ્ધધર્મમાં મનને રમાવીને તું પોતાની શુદ્ધતાના પ્રદેશમાં આગળ વધ. આ ભવમાં આત્મિક ધર્મોન્નતિનો જેટલો પ્રયાસ કર્યો તેટલો આવતા ભવમાં કરવો નહિ પડે અને આગળથી અભ્યાસ શરૂ કરવો પડશે. બાહ્યના જેટલા વિભાવધર્મ છે. તેનામાંથી અહંત્વ ત્યજીને હે ચેતન! ત્હારા શુદ્ધ ધર્મમાં તન્મયભાવે સ્થિર થઈ જા. અન્ય દેવો–દાનવોના સાહાય્યની આશા ન રાખ. તેઓ પણ મોહનાચક્રમાં સપડાયલા છે. તું પોતાના આત્મબળ ઉપર જુજ. **ત્હારો શુદ્ધોપયોગ એ સર્વ દેવ–દેવીઓના કરતાં ત્હારા સ્વરૂપની શુદ્ધિ માટે અનન્તગુણ બળવાન્ છે.** કથાનુયોગનાં અનેક પુસ્તકો વાંચીને અન્યોને કથાથી રીઝવવાના કરતાં સ્વકીય શુદ્ધધર્મનો પૂર્ણ આવિર્ભાવ કર કે જેથી સર્વ જગતને ધર્માર્થે ત્હારૂં જીવન આદર્શરૂપ બને અને તેને કથારૂપે લોકો કથી શકે. ગણિતાનુયોગમાં દક્ષત્વ મેળવીને પરભાવમાં ગણિતાનુયોગને ન પરિણમાવતાં

પોતાના શુદ્ધધર્મ પર્યાયોની ગણનામાં તેનો ઉપયોગ કર કે જેથી તું પણ અન્ય લોકોમાં ધર્મસ્મરણાર્થે વ્યક્તિના અવલંબન તરીકે ગણાય. ચરણકરણાનુયોગની વિદ્વત્તાનો પોતાનામાં શુદ્ધ ચારિત્ર્ય પરિપૂર્ણ પ્રગટાવવા માટે ઉપયોગ કર. દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનનો સ્વાત્મ દ્રવ્યના શુદ્ધપર્યાયોની વ્યક્તતામાં ઉપયોગ કર. ચાર પ્રકારના અનુયોગના જ્ઞાનને પોતાના હિતાર્થે વાપર.

× × × ×

ચાર અનુયોગનો ઉદ્દેશ.

ચાર પ્રકારના અનુયોગ જ્ઞાનનો ઉદ્દેશ પ્રત્યેક આત્માની ઉન્નતિ થાય એવા પ્રકારનો છે. ચાર પ્રકારના અનુયોગનું જ્ઞાન યથાયોગ્ય રીતે સંપ્રાપ્ત કરીને તેનો ઉપયોગ ખરેખર પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરવા માટે કરવો જોઇએ. ચાર પ્રકારના અનુયોગના જ્ઞાનનું ફળ એ છે કે, સર્વ રાગાદિક વૃત્તિયો તથા પ્રવૃત્તિયોથી વિરામ પામીને આત્માના શુદ્ધધર્મમાં લીન થવું, અને રાગાદિકનો નાશ કરવા આત્મિકપરિણામે અને બાહ્યનિમિત્ત સાધનોવડે પ્રવૃત્ત થવું. આવો નિવૃત્તિમાર્ગ એ મુક્તિનો રાજમાર્ગ છે, અને એવા સહજયોગમાર્ગે વા રાજમાર્ગે વિચર્યા વિના આત્મોન્નતિના અનુભવો સંપ્રાપ્ત કરી શકાય નહિ. ચાર પ્રકારના અનુયોગનું જ્ઞાન પોતાના આત્મામાં વિરતિભાવે પરિણમે એવી રાજમાર્ગની પ્રવૃત્તિ આદરવા યોગ્ય છે. હે ચેતન ! તું સાધુવેષ, આચાર અને આત્મગુણોથી એવી સહજયોગની દશામાં પરિણામ પામ, અને પરભાવથી પરિપૂર્ણ વિરામ પામ કે જેથી પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત થવાની આ ભવમાં અનુભવજ્ઞાનમાં પરિપૂર્ણ નિશ્ચયતા થાય. ત્હને થનારા જ્ઞાન અને ચારિત્રના અનુભવો આગળના અનુભવોને પ્રગટાવે છે, અને જ્ઞાનચારિત્ર સંબંધી આગળના અનુભવો છે તે તેની આગળના અનુભવોને પ્રગટાવે છે, આ પ્રમાણે પરંપરાનુભવ શ્રેણિયોના સંસ્કારોમાં એકઠું થતું જ્ઞાન, ચારિત્રબળ, છેવટ ચરિમ શુદ્ધ નૈશ્ચયિક મુક્તિના અનુભવને પ્રગટાવે છે. માટે હે ચેતન ! ત્હારામાં રહેલા પરિપૂર્ણ શુદ્ધજ્ઞાન નૈશ્ચયિક અનુભવને પ્રકટ કર. તું જેમ જેમ રાગાદિક વિકલ્પસંકલ્પ વૃત્તિયોથી વિરામ પામીને પરમ પ્રેમથી અન્તરમાં રમણતા કરીશ, તેમ તેમ તે તે અંશે વિરતિ નિવૃત્તિ પ્રદેશોના અનુભવાનન્દને પ્રાપ્ત કરીશ. બાહ્ય તથા આન્તરિક સાધન સામગ્રીની ત્હને અમુકાંશે પ્રાપ્તિ થઇ છે, અને હવે શુદ્ધોપયોગથી આગળની સામગ્રી પણ ત્હારે પ્રાપ્ત કરવી જોઇએ. શરીરપ્રવૃત્તિ

કરતાં આ બાબતમાં ત્હારે મનને અન્તર્મુખ કરીને શુદ્ધોપયોગથી આત્મ સ્વભાવમાં સ્થિર રહેવાની ઘણી જરૂર છે. પોતાના શુદ્ધધર્મમાં પરમાનન્દ રસ પડે એવી રીતે સ્થિર થઇ જા. નિર્વિકલ્પદશામાં બહુકાલ વ્યતીત થવાથી આત્મામાં આપોઆપ મોક્ષ અનુભવાયો અને અનુભવાશે.

× × × ×

પોતાનો આત્મા સાકાર કેવી રીતે છે ? નિરાકાર કેવી રીતે છે ? નિત્ય કેવી રીતે છે ? અનિત્ય કેવી રીતે છે ? આત્મા એકલોજ સત્ છે ? કર્માદિ વિભાવ કંઇ નથી ? ઇત્યાદિક કઇ અપેક્ષાએ છે ? તે સર્વ અનેકાન્તજ્ઞાનનો આત્મામાં અનુભવ કરતાં અવબોધાય છે, અને તેથી વિશ્વમાં પ્રવર્ત્તતા અનેકધર્મો કયા કયા આશયોએ-વિચારનયોએ ઉત્પન્ન થએલા છે સમ્યક્ અવબોધાયાથી આત્મામાં સ્વસ્વરૂપનો નિર્ણય થાય છે. તેથી **યથા પિણ્ડે તથા બ્રહ્માણ્ડે** એવો અનુભવ થવાથી કદાગ્રહના મૂલબન્ધનો છૂટી જવાથી આત્મા, આગ્રહરૂપ ભારથી લઘુ થાય છે. હેય, જ્ઞેય અને ઉપાયદેયપણે સર્વનયોની સાપેક્ષતાએ સર્વધર્મોના સર્વ પ્રકારના ઉદ્દેશ, વિચારોનું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી જ્ઞાન થતાં ભૂતકાલ, વર્તમાનકાલ અને ભવિષ્યકાલમાં થનાર અનેક ધર્મોના મૂળ આશયોનું પ્રસ્ફોટન થાય છે. આવા અનેકાન્ત જ્ઞાનના અનુભવ પ્રદેશમાં સર્વનયોની અપેક્ષાએ અનેક મતધર્મોને અવલોકવાની દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થયા બાદ, પોતાના આત્માના ભૂતપર્યાયોમાં એવા એકાન્તિક અનેક મતધર્મોનાં ચિત્રો અવલોકયાથી, પોતાના આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશે તેવા એકાન્તજ્ઞાન સંસ્કારનાં સત્તાબીજકો ન રહે, તેવો આત્મવીર્યભાવ પ્રગટાવવાની આવશ્યકતા અવલોકાય છે, અને તે પ્રમાણે અનેકાન્ત અનુભવજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરવામાં સ્યાદ્વાદવિચારશ્રેણિએ આગળ વધી શકાય છે. આવી દશાનો અનુભવ આવે છે અને તેથી કષાયની ક્ષીણતા અમુક રીતિએ અમુક ભાવે થાય છે તેવો અનુભવ આવે છે. આવા અનેકાન્તજ્ઞાનસંસ્કારોનું દાર્ઢ્ય થતું જાય છે અને ભવિષ્યમાં તેવું ઉચ્ચ શુદ્ધજ્ઞાન વિશેષ વિશેષભાવે ખીલતું જાય એવા ઉપાયોને વર્તમાનમાં લેવાની જરૂર છે. શ્રીવીરપ્રભુની પટ્ટપરંપરાએ પ્રાપ્ત થએલ આગમોવડે સ્યાદ્વાદજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતાં આવી હાર્દિક સ્ફુરણાઓ જાગ્રત્ થાય છે, અને આત્માનું સમ્યગ્જ્ઞાન જાગ્રતતા

સર્વ જીવોને પ્રાપ્ત થાય એવી કર્ત્તવ્યતા પ્રતિ પ્રવૃત્તિ કરાય છે. આત્મજ્ઞાન એજ બ્રહ્મજ્ઞાન છે. આત્મજ્ઞાનના અનુભવની ખુમારીની સ્ફુરણાઓ જીવતા શબ્દોને હૃદયદ્વારા ઉદ્‌ગીરે છે, અને આત્માભિમુખવૃત્તિની સાધનામાં આત્મબળને પ્રેરે છે. આવું અંતર્‌માં પ્રવર્ત્તતાં ભવિષ્યમાં આત્મપર્યાયોની શુદ્ધતામાં પરંપરાએ વૃદ્ધિ થશે એવો અનુભવ આવે છે.

× × × ×

સમભાવની દશામાં સ્થિરતા વિશેષ થાય એમ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. કાયાની ચંચલતા, મનની ચંચલતા અને વચનનો રોધ કરવાથી આત્માની સ્થિરતા થાય છે. આત્મજ્ઞાનનો ઉપયોગ પ્રવર્ત્તાવીને આત્મામાં લયલીનતા કરવાથી આત્માના ગુણોમાં સ્થિરતા થાય છે. આત્માનો જ ફક્ત એક ઉપયોગ ધારણ કરવાથી સમભાવના માર્ગમાં વિચરતાં આગળ આત્માનો શુદ્ધજ્ઞાન-પ્રકાશ પ્રગટે છે. આ સંસારનું કોઇ પણ પોતાનું નથી, શુભાશુભ, પુણ્ય-પાપ સંબંધીતું કંઇ પણ પોતાનું નથી, એવું મનમાં ખાસ નિર્ણયરૂપ થવાથી અને ફક્ત એક આત્માના શુદ્ધોપયોગ પ્રતિ ખાસ ક્ષણે ક્ષણે લક્ષ દેવાથી પુણ્ય-પાપના બન્ને ભાવથી આત્મા ન્યારો રહેલો અનુભવાય છે. શુભાશુભમાં હું નથી અને તેમાં હું મારૂં એવી સ્ફુરણા ન થાય ત્યારે અવબોધવું કે સ્વયં પરમાત્મ સ્વરૂપથી ભિન્ન નથી. સ્વયં પારમાત્મા છું, એવો શુભાશુભ વિકલ્પ બંધ પડવાથી એવો અનુભવ આવે છે, એવી દશા પ્રાપ્ત કરવા આત્મવીર્ય સ્ફોરવવું. આવી દશામાં જ્ઞાની આવે છે ત્યારે તે સમભાવરૂપ પોતાને નિરખે છે.

સં. ૧૯૭૦ અષાઢ. વદિ ૩.

× × × ×

વ્યવહાર અને નિશ્ચય સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો.

રાગદ્વેષની વૃત્તિ ક્ષીણ કરવી જોઇએ કે જેથી મધ્યસ્થભાવ રહે. કોઇ પણ વસ્તુનું જ્ઞાન કરવાની પૂર્વે તે વસ્તુ સંબંધી પક્ષપાતદૃષ્ટિ ન હોવી જોઇએ. સમ્યકત્વ પ્રાપ્તિ માટે જે જે પુસ્તકો—શાસ્ત્રો, (પ્રાચીન અર્વાચીન) વાંચવામાં આવે તત્સંબંધી કોઇનાપર રાગ અને કોઇનાપર દ્વેષ ન હોવો જોઇએ. સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરવાની પૂર્વે કુલાચારે જે ધર્મ ગ્રહવામાં આવ્યો, તેમાં અગર તે વિનાના અન્ય પ્રચલતિ ધર્મો પર રાગ દ્વેષ ન હોવો જોઇએ. આત્મા વા જડ વસ્તુઓ સંબંધી વિચાર કરીને અનુભવમાં આવે તેવી માન્યતા મધ્યસ્થભાવથી સ્વીકારવી જોઇએ. પહેલાંથી કોઇ પણ દેવ, ગુરૂ, અને ધર્મની માન્યતાના રાગવડે અમુક તત્ત્વમાં બદ્ધવૃત્તિવાળા ન થવું જોઇએ. હું અમુક ધર્મી છું, એવો વિચાર સ્વપ્નમાં પણ ન આવે એવો મધ્યસ્થભાવ ધારણ કરીને, સાત નય, ચાર પ્રમાણ, અને અનુભવ દૃષ્ટિથી તત્ત્વોની વિચારણા કરવી જોઇએ. સમ્યકત્વની પૂર્વે જે જે ધર્મના સંસ્કારો હૃદયમાં વાસિત થયા હોય તે તે સંસ્કારો સંબંધી જે જે માન્યતાઓ સ્વીકારી છે તે સત્ય છે, અને તેથી ઇતર માન્યતાઓ અસત્ય છે. એમાં કુલાચાર, સંસ્કારવૃત્તિ, અને આસપાસનાં વિચાર આચારનાં વાતાવરણો અને આસપાસના સંયોગે પ્રાપ્ત થએલ ધર્મ પુસ્તકો સંબંધી કારણોમાં સત્ય અને અસત્ય કેવી રીતે છે ? વા નિષ્પક્ષપાત મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી ન્યાયાધીશની પેઠે હું જે ધર્મ પાળું છું તે કયા પ્રમાણથી સત્ય વા અસત્ય છે, અને તેમાં મારો આન્તરિક અનુભવ મુજને કયું તત્ત્વ કબુલ કરવા પ્રેરે છે, તેનો નિષ્કષાયભાવે જ્ઞાન દૃષ્ટિથી કલાકોના કલાકો પર્યન્ત વિચાર કરવો જોઇએ. વિશ્વમાં વર્તમાનકાલ, વિદ્યમાન સર્વ ધર્મના પ્રવર્તકો, તેઓના ગુણો અને તેઓના દ્રવ્યથી અને ભાવથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ભાવનો વિચાર કરવાની સાથે તેઓએ કઈ દૃષ્ટિએ કેવા જીવોને ક્યા દ્રવ્યાદિકની અપેક્ષાએ કેવા ધર્મનો કેવી રીતે ક્યા ક્યા ઇશ્વરાદિ તત્ત્વો સંબંધી ઉપદેશ દીધો, તે સર્વધર્મોના તત્ત્વોનો મધ્યસ્થભાવથી મુકાબલો કરીને પરિપૂર્ણ સત્યને નય અને પ્રમાણથી શોધવું, અને પૂર્વથી અંગીકૃત ધર્મ અને પશ્ચાત્ અંગીકૃત ધર્મ સંબંધી અનુભવ ગમ્ય જે થાય અને જે સત્ય હોય તેને સ્વીકારાય. એવા ગુણોએ યુક્ત મનુષ્ય સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

× × × ×

જેમ જેમ મનુષ્ય રાગ અને દ્વેષ વૃત્તિને ક્ષીણ કરે છે તેમ તેમ તે સત્યધર્મની પરીક્ષા કરવાને લાયક થતો જાય છે. પૂર્વગૃહીતધર્મ વા પશ્ચાત્ ગૃહીતધર્મનો પ્રમાણો અને નયોવડે બોધ કરવો જોઇએ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, અધિકારથી પ્રત્યેક ધર્મના ઉત્પન્ન થવાના તથા તેના અસ્તિત્વ સંબંધી વિચારો કરવાથી તેમાંથી નયોની અપેક્ષાએ સત્યના અંશો પોતાના હૃદયની આગળ તરી આવે છે. શાસ્ત્રો જે જે વસ્તુઓને પ્રતિપાદન કરતાં હોય તે તે વસ્તુઓના નકશાઓને તેઓ સાક્ષરોની આગળ રજુ કરે છે. તે નકશાઓનો હૃદયમાં અનુભવજ્ઞાનથી અનુભવ કરવો જોઇએ, અને પશ્ચાત્ મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી તેમાં રહેલું સત્ય અવલોકવું જોઇએ. આત્માદિ જે જે તત્ત્વો બાહ્યેન્દ્રિયોથી અગોચર છે, અને જેઓને માટે ભિન્ન શાસ્ત્રો ભિન્નભિન્ન સ્વરૂપે તેઓનું પ્રતિપાદન કરતાં હોય છે, તથા પ્રત્યેક લક્ષણ ભિન્નભિન્ન અવબોધાતાં હોય છે ત્યાં અત્યંત સૂક્ષ્મજ્ઞાન દ્વારા મધ્યસ્થ ભાવે સ્થિર રહીને તત્ત્વવિચારણાને કરવી જોઇએ. અનુભવગમ્ય તત્ત્વ થાય એવી સ્થિતિમાં નિર્ણય સમાધાન કરી શકાય માટે એવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત ન કરી શકાય ત્યાં સુધી મધ્યસ્થ રહીને આત્માદિ તત્ત્વોનું મનન કરવાની આવશ્યકતા છે. પ્રથમથી રાગદ્વેષાદિ વૃત્તિવડે કોઈ પણ આત્માદિ તત્ત્વોની માનીનતા સંબંધી એકપક્ષી ન થતાં રાગાદિનો ઉપશમ કરીને મધ્યસ્થભાવે શાસ્ત્રોદ્વારા અનુભવગમ્ય તત્ત્વો થાય એવી સ્થિતિમાં આવવા પ્રયત્ન કરવો. પ્રથમથી કોઇ પણ ધર્મની માન્યતા સંબંધી સત્ય વા અસત્ય સંસ્કારો થઇ જાય છે, તો પશ્ચાત્ ધર્મની સત્યતા સંબંધી રાગાદિક હેતુઓ આડા આવે છે, અને તે સત્ય તત્ત્વની વિચારણામાં મુખ્ય હેતુભૂત મધ્યસ્થભાવને ઉત્પન્ન થવામાં વિઘ્નભૂત થાય છે. માટે પૂર્વથી હું અમુક ધર્મનો છું અને અમુક મારો ધર્મ છે, એવી અહંવૃત્તિના સંસ્કારથી સંસ્કારિત ન બનતાં રાગ–દ્વેષ અને અહંવૃત્તિની ક્ષીણતા પૂર્વક મધ્યસ્થભાવ પ્રાપ્ત કરવો અને આગમો, શાસ્ત્રો દ્વારા સત્યધર્મની પરીક્ષા કરવી. અને અનુભવગમ્ય થનાર ધર્મને સ્વીકારવો કે જેથી આત્માનું ઉચ્ચગુણમાં બદલાઇ જવું થાય. પ્રથમ વા પશ્ચાત્ જે સત્યધર્મ વસ્તુતઃ અનુભવ જ્ઞાનગમ્ય કરીને ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો હોય તો તેથી આત્માની શીઘ્ર ઉન્નતિ થાય છે. શ્રી વીતરાગે સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિમાં સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિકભાવ થાય તો સત્યધર્મનો નિશ્ચય થાય છે એમ કથ્યું છે માટે એવું કથન અનુભવગમ્ય કરવાની જરૂર છે.

× × × ×

જૈનદૃષ્ટિએ આત્માનું અનન્ત વર્તુલ.

મનુષ્ય જેમ જેમ જ્ઞાન સંપ્રાપ્ત કરતો જાય છે, તેમ તેમ તે સંકુચિત વિચાર અને આચારના વર્તુલને અનુક્રમે મહાન્ કરતો જાય છે. કોઇ **એક નયની અપેક્ષાએ વિચાર કરીએ તો મનુષ્ય પોતાના વિચારો અને આચારો જેવડો** છે. પોતાના વિચારો અને આચારના વર્તુલમાં પ્રત્યેક મનુષ્ય રહે છે, અને તેનાથી ભિન્ન વિચારાચાર વર્તુલને તિરસ્કારે છે. વા અસત્યાદિવડે સંબોધે છે. મનુષ્ય જેમ જેમ આસપાસનાં વિચાર અને આચારનાં વર્તુલો દેખીને તેઓને સાપેક્ષજ્ઞાનનયદૃષ્ટિએ આત્મામાં સમાવતો સમાવતો આગળ વધે છે, તેમ તેમ તે બ્રહ્મજ્ઞાન દૃષ્ટિએ મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવજ્ઞાન, અને છેવટે કેવલજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરીને લોકાલોકને પોતાના કેવલજ્ઞાનમાં સમાવીને સર્વવ્યાપક વર્તુલત્વને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સારાંશકે—તે કેવલજ્ઞાનમાં લોકાલોક સર્વ જ્ઞેય પદાર્થોને પોતાનામાં સમાવી શકે છે. મિથ્યાત્વ—રાગ—દ્વેષાદિનો જેમ જેમ ક્ષય થતો જાય છે, તેમ તેમ આત્મામાં જ્ઞાનનો આવિર્ભાવ થતો જાય છે, રાગાદિના ઉપશમાદિભાવે જેમ જેમ જ્ઞાનવર્તુલ મહાન્ થતું જાય છે, તેમ તેમ તે જ્ઞેયપદાર્થોની સત્યવિચારણાઓમાં આગળ વધતો જાય છે, અને તે પૂર્વના દૃઢ થએલ ઘણા કદાગ્રહોથી મુક્ત થતો જાય છે. આવી સ્થિતિમાં જ્ઞાની આત્મા અનુભવ કરીને કથે છે કે, પૂર્વના કરતાં હું વિચારમાં આગળ વધ્યો છું. આવી રીતે જ્ઞાનરૂપ વર્તુલમાં આગળ વધનાર આત્મા અન્ય અનેક સાપેક્ષ નયવાળા વિચારોમાં આગળ વધવાને અધિકારી થતો જાય છે, અને તે રાગાદિની ઉપશમતા આદિની યોગ્યતાએ જ્ઞાનરૂપ વર્તુલમાં આગળ વધતો જાય છે. આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે સત્સમાગમ, સદ્ગ્રન્થવાચન અને અનુભવજ્ઞાન એ ત્રણ અસરકારક ઉપાયો છે. આત્મા પર માયા, પ્રકૃતિ યાને કર્માવરણ હોવાથી જે જે અંશે રાગદ્વેષાદિ ક્ષયે આત્મજ્ઞાન વિકસતું જાય છે, તે તે અંશે જ્ઞાનરૂપ વર્તુલની અપેક્ષાએ આત્મા પણ એવડો ગણાય છે. અનન્ત જીવો છે. સર્વ જીવોને જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્માવરણો લાગેલાં છે. તે જે જે અંશે ટળે છે તે તે અંશે જ્ઞાનાદિ વર્તુલોનું પૃથુત્વ સર્વ જીવોમાં ષડ્ગુણ હાનિવૃદ્ધિરૂપે પરિણમતું જાય છે. સાપેક્ષ જ્ઞાન દૃષ્ટિમાન્ જીવ આ પ્રમાણે અવબોધીને તે અનન્ત જ્ઞાનરૂપ વર્તુલનો પ્રકાશ કરવા પ્રવર્તે છે.

× × × ×

जैनदृष्टिए आत्मानुं अनन्त वर्तुल.

સાપેક્ષ નયદૃષ્ટિથી રાગાદિનો ઉપશમાદિભાવ કરીને જેઓ આત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા અવતરીને સર્વધર્મના વાદોને સ્યાદ્વાદપણે આત્મામાં પરિણમાવે છે, તેઓ જ્ઞાનાદિ વર્તુલના પૃથુત્વ વિકાસથી સાર્વભૌમ ધર્મરાજ્ય પ્રવર્ત્તક મુખ્ય નેતાઓ થવાના અધિકારી બને છે. જેઓ સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિએ વિશાલ વિચારાચાર વર્તુલવાળા હોઇ અન્ય ધર્મોને અપેક્ષાએ સ્વમાં સમાવવા સમર્થ બને છે, અથવા અન્ય ધર્મીય મનુષ્યો પર ઉપશમાદિ દૃષ્ટિએ સામ્યભાવ ધારીને સ્વવિચારાચારનું મહદ્ વર્તુલ અવબોધાવવા સમર્થ બને છે. તેઓ સર્વ ધર્મ સર્વાધિપત્યને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આવી અધિકારતા વસ્તુતઃ સ્યાદ્વાદ દૃષ્ટિ-ધારક તત્ત્વચિન્તક મહાજ્ઞાનીઓને ઘટી શકે છે. જે વર્તુલમાં અન્ય સર્વ વર્તુલો સમાઇ જાય છે, તે વર્તુલ વસ્તુતઃ મહાન્ ગણાય છે. તદ્વત્ અત્ર પણ જે ધર્મની દૃષ્ટિમાં સાપેક્ષ નયયોગે સર્વ ધર્મ સત્ય વિચારાચારોનો અન્તર્ભાવ થાય છે. તે ધર્મ, સર્વ ધર્મમાં સાર્વાધિપત્ય ભાવને ધારી શકે છે. લઘુ વર્તુલમાં મહાવર્તુલનો સમાવેશ થતો નથી, તદ્વત્ જે દર્શન ધર્મ વા મત પોતાના લઘુ સંકુચિત વિચારો અને આચારોવાળો છે. તેમાં અન્ય વિશાલ વિચારાચારોવાળા મહા ધર્મોરૂપ મહા વર્તુલોનો સમાવેશ થતો નથી. વીતરાગ કથિત સ્યાદ્વાદ દૃષ્ટિએ જૈન ધર્મનું વર્તુલ એવડું બધું મહાન્ છે કે તેમાં અનેક નય સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ સત્ય વિચારો અને આચારો ભિન્નભિન્ન અધિકારીઓ માટે અસંખ્ય પ્રકારે ભિન્ન છે તેમાં વિચારોની અપેક્ષાએ સર્વ ધર્મના તત્ત્વ વિચારોનો સાપેક્ષ દૃષ્ટિમાં સમાવેશ થાય છે, અને ચારિત્ર્યરૂપ બાહ્યાભ્યન્તર આચારોની અપેક્ષાએ અવિરતિ-દેશવિરતિ સર્વવિરતિ આદિ આચારોનો ચારિત્ર ધર્મમાં સમાવેશ થાય છે. ચારિત્ર્ય ધર્મના આચારોના અસંખ્ય ભેદો છે, અને સાપેક્ષપણે એકેક આચારને પાળતાં ધર્મની આરાધના હોઇ શકે છે. આવી સ્યાદ્વાદનયોની અપેક્ષાવાળા જૈનદર્શનરૂપ મહાસાગરમાં સર્વ ધર્મના વિચારો અને આચારોનો સમાવેશ થવાથી, અને કેવલ જ્ઞાનદૃષ્ટિમાં લોકાલોક રૂપ સર્વ વિશ્વનો સમાવેશ થવાથી, સર્વ ધર્મમાં જૈન ધર્મ, સર્વાધિપત્ય પદને યોગ્ય છે. પરંતુ વર્તમાનકાલે તેવી જ્ઞાનદૃષ્ટિના ધારક નિઃસંગતાધારક, ધર્મરાજકીય પ્રકરણના પરિપૂર્ણજ્ઞ, સર્વ ધર્મના દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિ સાથે જૈન ધર્મના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને અવબોધીને તેવી સ્થિતિમાં સાપેક્ષનયયોગે વિચારો અને આચારોને વિશ્વમાં પ્રવર્ત્તાવનાર મહાત્માઓના પ્રાદુર્ભાવની સાથે વિશ્વ મનુષ્યો જૈન ધર્મનું મહાન્ વર્તુલ અવબોધશે અને તેનો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરશે.

* * * *

શ્રીસર્વજ્ઞધર્મ દેશકાલાદિવડે અપરિછિન્ન વર્તુલ સમાન અનન્ત છે. મુક્ત થવાના અસંખ્યયોગો શ્રીજૈનદર્શનમાં જણાવ્યા છે. અસંખ્ય યોગોમાં વિશ્વના સર્વધર્મોનો સાપેક્ષિકદષ્ટિએ સમાવેશ થાય છે. આત્માના સામર્થ્ય વિશેષરૂપ અસંખ્ય યોગો છે. અસંખ્ય યોગોનો જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રમાં સમાવેશ થાય છે. અસંખ્યયોગોવડે આત્માના ઉપશમાદિગુણો પ્રાપ્ત કરીને મુક્ત થવું, એજ લક્ષ દૃષ્ટિમાં અવધારવા યોગ્ય છે. કર્મસહિત આત્મા રજોગુણ, તમોગુણ અને સત્ત્વગુણની અપેક્ષાએ બ્રહ્મા, મહાદેવ અને વિષ્ણુ વગેરે નામોથી સંબોધિત થતો હોય તો જૈનદ્રષ્ટિ તેને પોતાનામાં સાપેક્ષપણે એવા બ્રહ્માદિ પર્યાયોને સકર્મચેતનપર્યાયો ગણીને સમાવી દે છે. નાભિકમલમાં આત્માના આઠ રૂચક પ્રદેશ છે તે સિદ્ધસમાન નિર્મલ છે. શરીરમાં વ્યાપ્ત થએલો આત્મા તે શરીરરૂપ સૃષ્ટિની અપેક્ષાએ સમષ્ટિરૂપ લેવો તેનો શરીરની સાથે ક્ષીરનીરવત્ સંયોગ છે. શરીરને પીંપલાની ઉપમા આપવામાં આવે અને તેના ઉદર ભાગને એક ડાળ વા પત્રની ઉપમા આપવામાં આવે, તેમાં પર સત્ત્વગુણી પ્રકૃતિની મુખ્યતાવાળા આત્માને વિષ્ણુની ઉપમા આપવામાં આવે, તેમાંથી નાભિમાં અષ્ટકમલ પાંખડીવાળું કમલ ઉત્પન્ન થયું એમ માનવામાં આવે, તેમાંથી રૂચક અષ્ટપ્રદેશવડે સહ આત્માથી ચિતિરૂપ બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા, એમ માનવામાં આવે, અને તદ્દ્વારા સર્વજ્ઞેયરૂપ વિશ્વનું જ્ઞાન જગત્માં ઉત્પન્ન થયું એમ પૌરાણિક કલ્પનાને ઘટાડવામાં આવે તો જૈનજ્ઞાનદ્રષ્ટિએ અવિરોધભાવે જૈનદર્શનમાં તેનો સમાવેશ થાય છે. દર્શનને બ્રહ્માની ઉપમા આપવામાં આવે, જ્ઞાનને મહાદેવની અને ચારિત્રને વિષ્ણુની ઉપમા આપવામાં આવે તો એ રીતે ત્રણ ગુણરૂપી ત્રણદેવોનો જૈન દૃષ્ટિએ આત્મામાં સમાવેશ થાય છે. અન્ય અપેક્ષાએ જ્ઞાનરૂપ વિષ્ણુમાંથી ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વરૂપ બ્રહ્માનો અને તેમાંથી ચારિત્રરૂપ મહાદેવનો પ્રાદુર્ભાવ યુક્તિયુક્ત કરી ઘટાડીને તેનો આત્મામાં સમાવેશ કરવામાં આવે તો જૈન દ્રષ્ટિએ એ ત્રણ ગુણોના વર્તુલમાં બ્રહ્માદિ દેવોનો અન્તર્ભાવ થાય છે. એ ત્રણ ગુણોને બ્રહ્માદિની ઉપમા આપીને એકેકમાં અન્યનો અવતાર અપેક્ષાએ માનવામાં આવે તો ઘટી શકે છે. શ્રુતજ્ઞાનથી દર્શનથી પ્રાપ્તિ થાય છે. દર્શનથી જ્ઞાનનો પ્રગટભાવ સંભાવ્ય થાય છે. ચારિત્રમાંથી કેવલજ્ઞાન અને દર્શન પ્રગટ થાય છે. ઇત્યાદિ સાપેક્ષ યુક્તિદ્વારા ઘટાડીને આત્મામાં બ્રહ્માદિનો સમાવેશ કરવો. પૂરક, રેચક અને કુંભકને યોગની શૈલીએ બ્રહ્મા, મહાદેવ, અને વિષ્ણુ કથવામાં આવે છે, તેનો યોગદષ્ટિએ જૈનદષ્ટિએ આત્મામાં સમાવેશ થાય છે. યોગ પરિભાષાએ

ઇડાનાડીને ગંગા કહેવામાં આવે છે, પિંગલાને યમુનાનું રૂપક આપવામાં આવે છે, અને સુષુમ્ણાને સરસ્વતીનું રૂપક આપવામાં આવે છે. એ ત્રણનો જૈન-દૃષ્ટિએ શરીરસૃષ્ટિમાં સમાવેશ થાય છે. ત્રિપુટીને કાશી કહેવામાં આવે છે. બ્રહ્મરન્ધ્રને સિદ્ધશિલા, અચ્યુતધામ વગેરે કહેવામાં આવે છે, તેનો પણ પિંડમાં સમાવેશ થાય છે, અને એવા રૂપકને જૈનદૃષ્ટિએ જૈનદર્શનમાં સમાવવામાં આવે છે. તેથી જૈનદર્શનની અર્થાત્ આત્મ યાને બ્રહ્મદર્શનની અપરિમિત વર્તુલતાનો અનુભવ સહેજે થઇ શકે તેમ છે. પંચભૂતનો દરગો સમજવો અને તેમાં દિલ તકીયો સમજવો, અને તેમાં આત્મારૂપ ખુદા નિરંજન નિરાકાર છે, એવી કલમો ભણવાની છે. મનરૂપ મક્કામાં અન્તરાત્મારૂપ મહ-મદનો અવતાર અર્થાત્ પ્રકટભાવ થતાં તે નિરંજન-નિરાકાર એવા ખુદાને શોધવા ધ્યાન ધરે છે, અને તે પરાભાષારૂપ વહીઓને આત્મારૂપ ખુદાદ્વારા મોકલાએલી માનીને તે જગતની આગળ રજુ કરે છે. અને કહે છે કે-નિરા-કાર નિરંજન આત્મરૂપ ખુદાને જેઓ પ્રાપ્ત કરે છે, તેઓનો ફરી અવતાર થતો નથી. આમ સાપેક્ષદૃષ્ટિએ જૈનદર્શન ગર્જના કરીને કથે છે. એકાન્તવાદિયો આશયની અનવબોધતાએ એકાન્તપણે તેનો સ્વીકાર કરે છે. અલખધ્યાનનો નિશો કરીને આત્મા, ચૌદસ્તબક અર્થાત્ ચૌદ રાજલોકની ઉપર રહેલા સિદ્ધસ્થાનમાં ખુદારૂપ બનીને રહે છે. આવી રીતે કર્મરૂપ શેતાનના પાશ-માંથી મુક્ત થવાનું શિખવનાર મુસલમાન માન્યતા છે, તેનો આધ્યાત્મિક-રૂપકશૈલીએ જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થવાથી જૈનદર્શનરૂપ અનંત વર્તુલતા અપરિમિત સમસ્ત વિશ્વવ્યાપક હોવાથી જૈનદર્શન, જૈનધર્મ, વિશ્વવ્યાપક ધર્મ છે. એવી સાપેક્ષદૃષ્ટિએ સત્ય વિચારો અને સદાચારોથી અવબોધાઇ શકે છે. અન્તરાત્મારૂપ ઇશુ તે સ્વામીસેવકભાવે સિદ્ધ પરમાત્માનો પુત્ર છે. અન્તરાત્મારૂપ ઇશુની માતા ખરેખર વિવેકબુદ્ધિરૂપ કુંવારી કન્યા છે, અને તે પરભાષામાં ભાસતા સત્ય વિચારોને પરમાત્માના સંદેશાઓ કહીને તેનો જગત્માં પ્રચાર કરવા ઉપદેશ આપે છે. ક્ષપક શ્રેણિરૂપ શૂળીપર ચઢીને અ-ન્તરાત્મારૂપ ઇશુ તેરમા ગુણસ્થાનકમાં પોતાના સ્વરૂપભૂત સર્વજ્ઞ પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરે છે. આવી આધ્યાત્મિક વિચારણારૂપ શૈલીએ ઇશુનાં આધ્યાત્મિક સાપેક્ષદૃષ્ટિમાન્ય સત્યમન્તવ્યોનો જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થાય છે. તેનું જ્ઞાની ગુરૂદ્વારા વિશેષ પ્રકારે સમાધાન કરીને અન્તર્માં નિશ્ચય કરવો, અને અનેક-નયોની અપેક્ષાએ તેઓના સત્ય મન્તવ્યોનો જૈનદર્શનમાં અન્તર્ભાવ થાય છે તે સમ્યગ્ રીતે અવબોધવો.

× × × ×

આધ્યાત્મિક વિચારણાઓ સ્થૂલરૂપે સ્થૂલમાં પ્રગટે છે, અને તે સ્થૂલાચાર ધર્મનું સમષ્ટિરૂપ ધારણ કરીને જગતમાં ભિન્ન ભિન્ન ધર્મો તરીકે અસ્તિત્વને ધારણ કરીને વિશ્વના ઇતિહાસને પાને પોતાનું સ્વરૂપ આલેખાવે છે, ઉપર પ્રમાણે આધ્યાત્મિક સાપેક્ષવિચારશૈલીએ મુસલમાન અને ક્રીસ્તિ ધર્મની આધ્યાત્મિક સદ્વિચારણાઓનો અને સદાચારોનો જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થવાથી જૈનદર્શન ખરેખર સર્વધર્મદર્શનાધિપત્યપદને પ્રાપ્ત કરવાને અધિકારી બની શકે છે. બૌદ્ધદર્શન આત્માને પર્યાયરૂપ એકાન્તે માનીને તેને અનિત્ય સ્વીકારે છે. જૈનદર્શન, દ્રવ્યાર્થિકનયે આત્માને નિત્ય સ્વીકારે છે અને પર્યાયાર્થિકનયે આત્માને અનિત્ય સ્વીકારે છે, તેથી તેના ક્ષણિકવાદનો પર્યાયાર્થિકદૃષ્ટિએ જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થાય છે, અને તેના વિજ્ઞાનવાદનો જ્ઞાન નયદૃષ્ટિએ જૈનદર્શનરૂપ આત્મામાં અન્તર્ભાવ થાય છે. **અદ્વૈતવાદરૂપ વેદાન્તદર્શનનો એક આત્મદ્રવ્યમાં આત્માસ્તિત્વની અપેક્ષાએ ફક્ત સમાવેશ થાય છે.** બ્રહ્મરૂપ આત્મા હોવાથી અને તે સત્તાએ સિદ્ધ પરમાત્મા હોવાથી સંગ્રહનયની દૃષ્ટિએ અન્યનયોના સાપેક્ષપણે તેનો આત્મામાં અન્તર્ભાવ થાય છે. રામાનુજ અને વલ્લભાચાર્યના મન્તવ્યોનો જીવ અને અજીવ એ બે તત્ત્વોમાં સમાવેશ થવાથી જૈનદર્શનમાં તે બેનો અન્તર્ભાવ સાપેક્ષપણે કરી શકાય છે. આર્યસમાજીએ માનેલા જીવો, ઇશ્વર, જગત્ વગેરેનો જીવ અને અજીવ એ બે તત્ત્વોમાં સમાવેશ કરી શકાય છે, તેથી આર્યસામાજીક તત્ત્વ માન્યતાઓને પણ સાપેક્ષપણે જૈનદર્શન પોતાના સાપેક્ષનયરૂપ ઉદરમાં સમાવેશ કરી દે છે. ચાર્વાક અર્થાત્ જડવાદીઓની માન્યતાઓ એ જૈનદર્શનના ઉદરસમાન છે. આ પ્રમાણે વિશ્વપ્રવર્તિત સર્વધર્મોને સાપેક્ષદૃષ્ટિએ પોતાનામાં સમાવનાર જૈનદર્શન હોવાથી જૈનદર્શનનું અપરિમિત સર્વવ્યાપક જ્ઞાનવર્તુલ છે, એમ સાપેક્ષનયદૃષ્ટિએ વિચારતાં અવબોધાય છે. જૈનધર્મ, જૈનદર્શન, સ્યાદ્વાદદર્શન, અનેકાન્તદર્શન, વીતરાગદર્શન, જૈનશાસન ઇત્યાદિ નામથી સંબોધિત આત્મધર્મમાં અસ્તિનાસ્તિત્વપણે સર્વનો સમાવેશ થવાથી સર્વધર્મોમાં રાજકીયધર્મ તરીકે વિશ્વવ્યાપકધર્મની પદવીને ધારણ કરનાર જૈનધર્મ છે, એમ વિશ્વવ્યાપકધર્મ વિચારોથી અને સદાચારોથી સ્યાદ્વાદદૃષ્ટિએ અસંખ્ય યોગોની અપેક્ષાએ અવબોધાય છે. આવા વિશ્વવ્યાપક અપરિમિત બ્રહ્મવર્તુલવાળા જૈનદર્શનની ઉપયોગિતા સર્વ વિશ્વ મનુષ્યોએ આદરવા યોગ્ય છે, એવી વિશ્વવ્યાપક ગર્જનાઓ કરીને વદનારા મહાત્માઓના અવતારોની જરૂર છે.

× × × ×

જૈનદર્શનનું બાહ્યાભ્યન્તર સ્વરૂપ અનવબોધનારાઓ જૈનદર્શનની મહત્તા આંકી શકવા સમર્થ થઈ શકતા નથી. કેટલાક કુલાચારે રૂઢિથી જૈનધર્મી ગણાતા જૈનો જૈનદર્શનની સાપેક્ષાઓ અવબોધી શકતા નથી, તેથી તેઓ વસ્તુતઃ જૈનધર્મની આરાધનાથી વિમુખ રહે છે અને તેથી તેઓ આત્માના ગુણોની ઉત્ક્રાન્તિના માર્ગે આત્મવીર્ય સ્ફોરવીને સ્વયં વહવા તથા અન્યોને વહાવવા સમર્થ થઇ શકતા નથી. જે ભવ્ય મનુષ્યો જ્ઞાનની તીક્ષ્ણતાએ અને વૈરાગ્યની તીક્ષ્ણતાએ મધ્યસ્થભાવે રહીને જૈનદર્શનની ઉપયોગિતા સંબંધી વિચાર કરે છે, તેઓ રાગાદિના નાશપૂર્વક મુક્તિપ્રદ જૈનધર્મ છે એમ અવબોધવા સદ્ગુરૂ કૃપાથી સમર્થ થઇ શકે છે. **એકેકનયની અપેક્ષાએ એકાન્તવાદે ઉત્થિત ધર્મો એ વ્યષ્ટિરૂપ ધર્મો છે, અને સર્વનયોની પરસ્પર સાપેક્ષતા ધારણ કરીને સર્વ ધર્મોને પોતાનામાં સમાવનાર એવો જૈનધર્મ એ ખરેખર વિશ્વવ્યાપક સમષ્ટિધર્મ છે.** એમ અપેક્ષાએ અવબોધાય છે. રાગ, દ્વેષ, મોહ, મત્સર, શોક, પક્ષપાત, આદિ દોષોની જેમ જેમ ક્ષીણતા થતી જાય છે તેમ તેમ અનેકાન્તજ્ઞાન પ્રકાશે છે. જૈનધર્મ એ સર્વધર્મનો સમષ્ટિધર્મ છે, એમ અનુભવ અંશે અંશે પ્રકટતો જાય છે. વિશ્વવ્યાપક જૈનધર્મના વિચારોની વિશાલતા આકાશની પેઠે અપરિમિત છે. તેને અજ્ઞ મનુષ્યો સમજ્યા વિના પોતાની વૃત્તિના અનુસારે પરિમિત કરી શકે અર્થાત્ સ્વવૃત્તિના અનુસારે વિચારો અને આચારોના લઘુ વર્તુલમાં જૈન ધર્મને સમાવી દે તો તેમાં તે મનુષ્યોની ભૂલ અવબોધવી. સ્યાદ્વાદ તત્ત્વદ્રષ્ટિએ અનેકનયોનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરનારા મધ્યસ્થજ્ઞાનિમુનિવરો જૈનધર્મનું અનન્તતારૂપ વર્તુલ કે જેમાં સર્વધર્મનાં વર્તુલોનો સમાવેશ થાય છે, તેને સમજાવવાને શક્તિમાન્ થાય છે. અનન્ત જ્ઞાન વર્તુલમાં સર્વધર્મ જ્ઞાન વર્તુલોનો સમાવનાર એવા જૈન ધર્મને દ્રવ્યાનુયોગના શાસ્ત્રોદ્વારા સર્વ વિશ્વમાં પ્રસરાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સર્વનયોની સાપેક્ષવાળા જૈનધર્મના જ્ઞાનથી ધર્મના નામે વિશ્વમાં રક્તની નદીઓ વહેતી નથી. પોતાનાથી ન્હાના જીવોનો પણ આત્મસમાન માનવાનું તે શિખવે છે. પોતાનાથી મોટા જીવોની ભક્તિ કરવાની પ્રવૃત્તિ શીખવે છે. સર્વ વિશ્વ પ્રાણીઓને મિત્રભાવે અવલોકવાનું કાર્ય જૈનધર્મ શિખવે છે. રાગદ્વેષાદિ દોષોને મારી હઠાવીને સત્યોન્નતિ કરવાની દિશા ખરેખર જૈનધર્મ દેખાડે છે. કોઇ પણ મત પન્ય સમ્પ્રદાય ઉપર પણ તે મત વા વગેરેને ધારણ કરનાર મનુષ્યપર સામ્યભાવ, મૈત્રીભાવ, કરૂણાભાવ ધારણ કરવાનું જૈનધર્મ શિક્ષણ આપે છે.

સર્વ જીવોના શ્રેયઃ અર્થે પરોપકાર કરવાનું શિક્ષણ આપનાર જૈનધર્મ છે. સત્ય સ્વાતંત્ર્ય અને સત્ય પારતંત્ર્યનું શિક્ષણ આપનાર જૈનધર્મ છે. અશાંતિ, યુદ્ધ, હિંસા વગેરેને હઠાવીને સર્વત્ર સર્વ દેશમાં સર્વથા, સર્વદા શાંતિ અને દયાનો ફેલાવો કરનાર જૈનધર્મ છે. શ્રીવીતરાગ મહાવીર પ્રભુએ જૈનધર્મનાં ઉદાર તત્ત્વો સમસ્ત વિશ્વ મનુષ્યોને જાહેર કર્યાં છે. તેનો લાભ આપવાને વિશ્વમાં જૈન મહાત્માઓએ ઉદાર સર્વનય સાપેક્ષ દ્રષ્ટિથી ઉપદેશાદિવડે પ્રવૃત્ત થવું જોઇએ.

× × × ×

આત્મામાં ષડ્દર્શનો આદિ અનેક દર્શનોની દષ્ટિયો સમાઇ જાય છે. ક્ષયોપશમભાવે અનેક મત દષ્ટિયો જગત્માં ઉત્પન્ન થાય છે. સમ્યક્ ક્ષયોપશમે અસંખ્ય દષ્ટિયો ઉદ્ભવે છે પણ તે સર્વે પરસ્પર વિચાર સાપેક્ષતાએ એક સાંકળના અંકોડાની પેઠે સંબંધિત થએલી હોય છે. કુક્ષયોપશમે અસંખ્ય દષ્ટિભેદો પડે છે, અને તે દષ્ટિયો પરસ્પર એક બીજાની સાથે સંબંધિત થતી નથી. **जावइया वयणपहा, तावइया चेव हुंति नयवाया** આ વાક્યને અનુસરી જેટલા વચન-શબ્દો છે તે અર્થાત્ જેટલા વચનમાર્ગો છે તેટલા નયવાદો છે. સર્વનયવાદો સાપેક્ષ દષ્ટિએ સમ્યક્ત્વના છે, અને સર્વે નયવાદો એક બીજાની અપેક્ષા વિના મિથ્યાત્વને અનુસરનારા છે. જેટલા નયવાદો છે તેટલાં દર્શનો-મતો છે. સર્વ મતો અગર દર્શનોનો આધાર ક્ષયોપશમભાવે આત્મા હોવાથી સર્વનય સાપેક્ષ દષ્ટિએ આત્મામાં વસ્તુ સ્વભાવે ધર્મનો આવિર્ભાવ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. “ ષડ્દર્શન જીન અંગ ભણીજે ” એ વાક્યને આત્મામાં સાપેક્ષપણે ઉતારવામાં આવે તો વિશ્વમાં પ્રવર્ત્તતા અન્ય સર્વ ધર્મોપર સાપેક્ષ દષ્ટિએ આત્મભાવ પ્રવર્ત્તવાથી સર્વ ધર્મોમાંથી સમ્યક્ સાર ખેંચવાની વિવેકશક્તિ પ્રકટે છે, અને તેથી સર્વ ધર્મો પર સમભાવ પ્રવર્તે છે. કોઇ ધર્મ પર ઇર્ષ્યા-દ્વેષ ઉત્પન્ન થતો નથી. તેમજ કોઇ ધર્મ પર મિથ્યા રાગ-કદાગ્રહ થતો નથી. સર્વ ધર્મો પર સમભાવની પરિણતિ વહેવાથી રાગ અને દ્વેષમાં બંધાવવાનું થતું નથી. અનંતાનુબંધી કષાય અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયાદિનો ઉપશમાદિ ભાવ થવાથી આત્મામાં સમ્યક્ત્વગુણ ઉદ્ભવે છે, અને તેથી વસ્તુને વસ્તુસ્વભાવે સમ્યગ્ અવ-

બોધી શકાય છે. આવી સમ્યકત્વદશાને વિરલ જ્ઞાનીઓ ધારી શકે છે. આવી સમ્યકત્વદશા પ્રાપ્ત થયા પશ્ચાત્ અનેક મત પન્થોના કલેશોમાં હર્ષ ઉત્પન્ન થતો નથી, તેમજ સર્વ મતોમાંથી સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ સાર ખેંચવાનો વિવેક પ્રાપ્ત થવાથી પક્ષપાતદૃષ્ટિ રહી શકતી નથી. તેથી સમ્યકત્વદશાવંત જ્ઞાનીઓ સ્યાદ્વાદ તત્ત્વના અવિરોધીપણે અન્ય ધર્મ શાસ્ત્રોમાંથી સાર દૃષ્ટિએ સાપેક્ષપણે જે જે અંશે જે જે કંઇ સત્ય હોય છે, તે માને છે અને અન્ય બાબતોમાં નિરપેક્ષ રહે છે. આવી આત્મજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ થવાથી તે જ્ઞાનાદિની અપેક્ષાએ વિશાલ ધર્મ તત્ત્વના વર્તુલવવાળો બને છે. અર્થાત્ તે ધર્મની બાબતમાં સર્વ ધર્મ બંદરનો ધર્મ વ્યાપાર દર્શાવનારો બની શકે છે. કારણ કે તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી અનેક જીવોને પ્રત્યેક જીવની યોગ્યતા પ્રમાણે ધર્મ માર્ગને બતાવનારો થાય છે, તેથી તેવો આત્મજ્ઞાની આખી દુનિયામાં સર્વ જીવોને ગમે તે સ્થિતિમાં જે જે અંશે ધર્મ સધાય તે તે અંશે દર્શાવી વિશ્વમાં ભિન્ન ભિન્ન દેશોમાં વસનાર ભિન્ન ભિન્ન જાતીય મનુષ્યો પૈકી કોઇને સામાન્ય ધર્મના અંશરૂપ ધર્મને બતાવીને, અથવા કોઇને તેના કરતાં વિશેષ પ્રકારે ધર્મ બતાવીને, રાગાદિ દોષોના ક્ષયપૂર્વક આત્માના ગુણોની આવિર્ભાવતા પ્રતિ આકર્ષક અનેક નયસાપેક્ષબોધવાળો જૈન ધર્મ છે; અત એવ તેની મહત્તાની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી ન્યૂન છે. એક પર્વતના અમુક શિખર પર ચઢવાને માટે ક્રોડો પગથીયાં હોય. અને પગથીએ પગથીએ ભિન્ન ભિન્ન દીવાઓનો સરવાળો ક્રોડો જેટલો થાય. પ્રત્યેક પગથીયા પર ચઢનાર વા પગથીયાને અવલંબી ઉભો રહેનાર શિખરની સન્મુખ ગમન કરનારો ગણી શકાય. તદ્વત્ આત્માના સિદ્ધત્વ પર્યાયને પ્રાપ્ત કરવાને માટે અસંખ્યયોગરૂપ અસંખ્ય પગથીયાં છે. ગુણસ્થાનકના નામથી નિર્દેશ કરાયલાં સર્વ ગુણસ્થાનકો સિદ્ધત્વ પર્યાયરૂપ મોક્ષદશાનાં પગથીયાં છે, તેથી ગુણસ્થાનકો પૈકી ગમે તે ગુણસ્થાનકમાં રહેનાર જીવ મોક્ષના પગથીયામાં રહેલો ગણાય. અતએવ કોઇ પણ ગુણસ્થાનકમાં રહેનાર જીવ પ્રતિ તિરસ્કાર, દ્વેષદૃષ્ટિ તો ધારણ કરવાની જરૂર નથી એમ જૈનધર્મ શિખવે છે. પોતાના કરતાં ઉચ્ચ ગુણસ્થાનકરૂપ પગથીયા પર રહેલા જીવોમાં પોતાના કરતાં વિશેષગુણો હોય અને પોતાના કરતાં નીચેના પગથીયાઓમાં રહેલા જીવોમાં પોતાના કરતાં અલ્પગુણો અને વિશેષ દુર્ગુણો હોય તેથી તેઓના પર કદી તિરસ્કારની દૃષ્ટિ ન ઉદ્ભવવી જોઇએ. **આપણે પણ હવે કોઇ વખત ઠેઠ નીચે પગથીયા પર હતા. ત્યાંથી હળવે હળવે અન્યોની સાહાય્યથી આગળ ચઢેલા છીએ.**

વિચાર કરાવનાર અને સર્વ જીવોના શ્રેયઃમાં યથાશક્તિ ભાગ લેવાનો વિચાર કરાવનાર અને સર્વ જીવોની સેવામાં ઉદારભાવથી પ્રવર્ત્તાવનાર જૈનધર્મ હોવાથી ખરેખર જૈનધર્મ—જગતમાં મહાન્ ધર્મ ગણાય છે. પરસ્પર મતભેદથી ભિન્ન અને પરસ્પર એક બીજાને અધર્મી માનનાર એવા ભિન્ન ભિન્ન ધર્મિ મનુષ્યો કે જે એક બીજાને શત્રુ માનીને એક બીજાનું બુરૂં કરવા અને પરસ્પર નાશ કરવા ઉધત થએલા હોય છે. તેઓના ઉપર પણ કરણા, મૈત્રી, અને ' **वसुधैव कुटुम्बकम्** ' એવો ભાવ રખાવીને પરસ્પર ધર્મ મતભેદે યુદ્ધ કરી લડી મરતા જીવોના પર આત્મભાવ રાખીને તેઓના વિચારોમાં સુધારો વધારો કરાવીને તેઓને સાચી શાન્તિ સમર્પનાર જૈનધર્મનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોવાથી વિશ્વ મનુષ્યોના કલ્યાણાર્થે, સર્વજીવોની દયાર્થે, વિશ્વમાં સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરાવવા અર્થે, જૈનધર્મનો આખી દુનિયામાં સર્વત્ર ફેલાવો કરવાની જરૂર છે. સૂક્ષ્મજ્ઞાન—દૃષ્ટિધારક આત્મજ્ઞાનિયો જૈનધર્મના અનન્ત ધર્મવર્તુલના મહત્ત્વને અવબોધીને જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરે છે.

× × × ×

જૈનધર્મનો મુખ્ય ઉદ્દેશ રાગ દ્વેષનો નાશ કરીને આત્માની પરમાત્મતા પ્રાપ્ત કરવાનો છે. વિશ્વવર્ત્તિ સર્વજીવોમાંથી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કામ, મત્સર, નિન્દા, તૃષ્ણા, ભય અને શોક વગેરે દોષોને દૂર કરવા અને સર્વજીવોના જ્ઞાન, દર્શન—ચારિત્રાદિ ગુણો ખીલવવા એ જૈનધર્મનો મુખ્યોદ્દેશ છે. શારીરિક, વાચિક, અને માનસિક, શક્તિયો ખીલવીને સાત્ત્વિક ગુણ પૂર્વક આત્મા અને પરજીવોના ગુણો ખીલવવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવો, કરાવવો અને જે પ્રયત્ન કરતા હોય તેઓની પ્રશંસા કરી ઉત્તેજન આપવું એવું જૈનધર્મ શીખવે છે. અને નાત, જાત, દેશ, વગેરેનો ભેદ રાખ્યા વણુ ઉદારભાવે સર્વને સર્વત્ર સર્વથા સર્વદા શાસન કરે છે. અતએવ જૈનધર્મની મહત્તા અને તેની અનન્તતાનો સ્વીકાર સર્વ વિશ્વવર્ત્તિ મનુષ્યોને કરાવવા સ્વવિચારોને પ્રબોધવા પડે છે. પાશ્ચાત્ય વગેરે દેશના ડાર્વિન વગેરે વિદ્વાનોએ યદિ જૈનધર્મકથિત ઉત્ક્રાન્તિવાદ અવબોધ્યો હોત, તો તેઓની તેઓના વિચારોમાં સમ્યગ ઉત્ક્રાન્તિવાદનું ચિત્ર ખડું થાત એમ સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ કથવું પડે છે. ગ્રહસ્થધર્મના આચારો અને સવિચારો સંબંધી જૈનધર્મમાં અનેકધા શાસન

કર્યું છે. જીવોની કર્મથી ઘેરાયલી દશાથી તેમની યોગ્યતાના અનુસારે અવિરતિ અને વિરતિ એવા ગૃહસ્થ શ્રાવકના બે વિભાગ પાડવામાં આવેલ છે અને તે બે વર્ગમાં સર્વ પ્રકારના ગૃહસ્થ જૈનોનો સમાવેશ કરવામાં ધાર્મિક વિશાલ દૃષ્ટિનું વિશાલ ધર્મવર્તુલ જગતની દૃષ્ઠિ આગળ ખડું કર્યું છે. ગૃહસ્થ જૈનોના બે વર્ગમાં સર્વ દેશના સર્વ પ્રકારના મનુષ્યોને જીનાનુયાયી થતાં યથાયોગ્ય અધિકારે દાખલ કરવામાં આવે છે, અને તે પણ ગુણોવડે આત્માને ઉચ્ચ કરવા માટે એવું ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું જોઇએ. સ્થવિરકલ્પી અને જીનકલ્પી એવા બે સાધુના ભેદ છે. હાલ સ્થવિરકલ્પની અસ્તિતા સ્વીકારવામાં આવી છે. ગૃહસ્થ જૈનોના સાધુઓ ગુરૂ હોઇ શકે છે. જ્ઞાન—દર્શન અને ચારિત્રના ધારક એવા ત્યાગી સાધુઓની અસર સ્વાભાવિક રીતે ગૃહસ્થો પર પડી શકે છે. ધર્મને પાળવો અને પળાવવો અને ધર્મ સંબંધી સર્વ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરવી એ કાર્ય મુખ્યતયા ધર્મગુરૂઓનું હોય છે. તેમની આજ્ઞાઓને માન આપીને યથાશક્તિ પ્રવર્ત્તવું એ કાર્ય ખરેખર ગૃહસ્થોનું છે. ત્યાગી ગુરૂઓમાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, વગેરે અનેક પ્રકારની ગુણોની અને કાર્ય કરવાની અપેક્ષાએ પદવીઓ હોય છે. ઉત્સર્ગ અને અપવાદથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ પ્રમાણે ગૃહસ્થ જૈનોના અને સાધુઓનાં વ્રતો તથા આચારો, આગમોમાં પ્રતિપાદ્યા છે. ગૃહસ્થ જૈનો અને ત્યાગીઓનું મુખ્ય કર્ત્તવ્ય આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા અને રાગાદિ દોષોને ટાળવા એજ છે. દયાદિ ગુણોએ વિભૂષિત જૈનોએ ભૂતકાલમાં ભારતાદિ ક્ષેત્રો પર કરોડો ઉપકારો કર્યા છે.

× × × ×

વર્તમાનમાં કરે છે. અને ભવિષ્યમાં કરશે. સર્વજીવો સંબંધી શ્રેયઃ કરવાના વિચારોમાં અને આચારોમાં મગ્ન રહેનાર જૈનો ધર્મ માટે મનુષ્યોનું રક્ત વહેવરાવે એવો બનાવ ઉત્સર્ગ માર્ગે કદી ભૂતકાલમાં બન્યો નથી, વર્તમાનમાં બનતો નથી, અને ભવિષ્યમાં બનનાર નથી. સર્વ જીવોના કલ્યાણાર્થે અને સર્વ જીવોના ગુણોની ઉત્ક્રાન્તિ અને સર્વજીવોની સાથે મૈત્રીભાવ ધારણ કરીને વર્ત્તવા માટે અને સર્વ જીવોને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવવા માટે શ્રીમહાવીર પ્રભુએ જૈનધર્મને ઉપદેસ્યો છે. અત એવ સર્વ વિશ્વવર્ત્તિ

મનુષ્યોને જૈનધર્મનો લાભ આપવા માટે સર્વ દેશોમાં સર્વ જાતના મનુષ્યોની આગળ જૈનધર્મના સદુપદેશોને રજુ કરવા જોઇએ અને કીડીને કણુ- હાથીને મણ એ ન્યાય પ્રમાણે જૈનધર્મમાંથી કીડી જેટલી શક્તિવાળા અલ્પ- ધર્મ અંગીકાર કરી શકે છે, અને વિશેષ શક્તિવાળા જૈનધર્મ અવબોધીને વિશેષ ધર્મ ગ્રહી શકે છે. જૈનધર્મ સર્વમનુષ્યોને પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે શ્રુતધર્મ અને ચારિત્ર્યધર્મ ગ્રહણસંબંધી ઉપદેશ કરે છે. વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય, બુદ્ધિસ્વાતંત્ર્ય, આચારસ્વાતંત્ર્ય, સંઘસ્વાતંત્ર્ય, અભિપ્રાયસ્વાતંત્ર્ય વગેરે નાના પ્રકારના સ્વાતંત્ર્યોની જે જે અંશે આવશ્યકતા જે જે નયદૃષ્ટિએ ઘટે છે, તેનો સ્વીકાર પ્રચાર કરાવનાર જૈનધર્મ છે. અત એવ વ્યક્તિ આદિ સ્વાતંત્ર્યથી તે ઠેઠ પરમાત્મ સ્વાતંત્ર્ય સુધીનો જાહેર ઘોષ કરનાર અને સર્વ પ્રકારની દુઃખદશારૂપ પરતંત્રતાની બેડીમાંથી મુક્ત કરીને વાસ્તવિક સ્વાતંત્ર્ય સમર્પનાર જૈનધર્મ હોવાથી તેના ઉદારતત્ત્વાદિ વિચારોનો વિશ્વમાં સર્વત્ર ફેલાવો કરવો જોઇએ. જગતમાં પારતંત્ર્ય ત્યાજ્ય છે અને કયું પારતંત્ર્ય ક્યાં સુધી કોને કેવા દ્રવ્યાદિભાવે આદરવા લાયક છે, તેનો વિવેક કરાવીને સદ્ગુણોને ઉત્પન્ન કરનાર કરાવનાર એવા વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક પારતંત્ર્યની ઉપયોગિતા અને આદેયતા શિખવનાર તથા તેમાં પ્રવર્તાવનાર જૈનધર્મ હોવાથી જૈનધર્મનો સર્વત્ર ફેલાવો કરવાની જરૂર છે. વાસ્તવિક સુખપ્રદ એવું વાસ્તવિક સ્વાતંત્ર્ય તથા વાસ્તવિક પારતંત્ર્યની દશા દર્શાવનાર જૈનધર્મ હોવાથી તે વિશ્વવ્યાપકધર્મની યોગ્યતા ધરાવવા સમર્થ થાય છે. દયા, સત્ય, શુદ્ધપ્રેમ, મૈત્રીભાવના, કરૂણાભાવના, માધ્યસ્થ્ય, પ્રમોદભાવના, ગુણાનુરાગ, વ્યસનત્યાગતા, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહપરિમાણ, સમભાવ, શાન્તિ, દાન અને સેવા વગેરે ધર્મો સર્વ દેશમાં સર્વ મનુષ્યોને આદરવા લાયક હોવાથી અને સર્વદેશના સર્વ મનુષ્યોની વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક ઉન્નતિ કરનાર હોવાથી તેઓ વિશ્વવ્યાપક ગુણધર્મો કહેવાય છે. એવા વિશ્વવ્યાપક દયાદિગુણો એજ જૈનધર્મ હોવાથી જૈનધર્મ એ વિશ્વવ્યાપક ધર્મ થવાની યોગ્યતાવાળો હોવાથી જૈનધર્મને વિશ્વવ્યાપક કરવા સર્વ દેશના સર્વ સાક્ષર મહાત્માઓએ લક્ષ આપીને ઉદારભાવથી તેનો ફેલાવો કરવો જોઇએ.

× × × ×

શ્રી વીરપ્રભુએ ઉપદેશેલા નવતત્ત્વ અને ષડ્દ્રવ્યોમાં વિશ્વવર્ત્તિ સર્વ પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે. વિશ્વમાં એવો કોઇ પદાર્થ નથી કે જેનો ષડ્દ્રવ્ય વા નવતત્ત્વોમાં સમાવેશ ન થતો હોય. તત્ત્વને તત્ત્વરૂપ જોવાની શક્તિ જ્યારે આત્મામાં પ્રગટે છે, ત્યારે મનુષ્યને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. અસ્તિ અને નાસ્તિ આદિ ધર્મોવડે જે આત્માને જાણે છે, તે સર્વને જાણે છે. અત એવ આગમમાં કહ્યું છે કે—

एगं जाणइ सो सव्वं जाणइ, जे सव्वं जाणइ ते एगं जाणइ.
एको भावः सर्वथा येन दृष्टः, सर्वे भावाः सर्वथा तेन दृष्टाः ॥
सर्वे भावाः सर्वथा येन दृष्टाः, एको भावः सर्वथा तेन दृष्टः ॥

ઇત્યાદિ આપ્ત પ્રમાણોથી અવબોધાય છે કે, જો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી સ્વ અને પરની અપેક્ષાએ આત્માને જાણવામાં આવે તો આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પશ્ચાત્ દ્વિતીયચંદ્રકલાવત્ આત્મગુણોનો આવિર્ભાવ થાય છે. આત્મામાં સત્તાએ છતા એવા અનંત ગુણો છે, પણ કર્મના યોગે તેઓનું આચ્છાદન થવાથી આત્માના ગુણો આત્મામાં તિરોભાવે રહે છે, અને જ્યારે જે જે અંશે કર્માવરણ ટળે છે, તે તે અંશે આત્માના ગુણોનો આવિર્ભાવ થયો એમ ત્યારે કહેવાય છે. કર્મ એ જડ પુદ્દગલ દ્રવ્ય સ્કંધરૂપ છે. જડ અને ચેતન એ બે દ્રવ્યોમાં સર્વદ્રવ્યોનો સમાવેશ થાય છે. કર્મ અનાદિકાલથી આત્માને લાગ્યું છે. કર્મનો કર્ત્તા આત્મા છે. રાગ–દ્વેષાદિ પરભાવ અશુદ્ધ પરિણામે આત્મા કર્મનો કર્ત્તા બને છે, અને રાગાદિ પરિણામના નાશપૂર્વક જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિ સ્વભાવ ગુણોએ પરિણામ પામેલો આત્મા કર્મનો હર્ત્તા બને છે. આ પ્રમાણે આત્મા અને કર્મનો સંબંધ અનાદિકાળથી છે, પણ ચારિત્રભાવે કર્મનો નાશ થવાથી આત્મા મુક્ત થાય છે. આત્મા તેજ પરમાત્મા સિદ્ધ–બુદ્ધ બને છે. અનન્તકર્મ ટળવાથી આત્મામાં અનન્તગુણ ખીલે છે. કર્મ અનાદિ સાન્ત અને અનાદિ અનન્ત છે. ભવ્ય જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ સાન્ત છે, અને અભવ્ય જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ અનન્ત છે. જૈનો કર્મને વાસ્તવિક જડ પદાર્થ માને છે. જૈનધર્મ એમ જાહેર કરે છે કે, વિશ્વના સર્વ મનુષ્યોને કર્મના દોષોથી મુક્ત કરીને તેઓને અનન્તસુખ આપવાનો માર્ગ દર્શાવું છું. માટે મારો સર્વત્ર વિશ્વમાં ફેલાવો કરવાની જરૂર છે.

× × × ×

દુર્ગુણો પર જે જે અંશે જય મેળવવામાં આવે છે, તે તે અંશે જૈનત્વ ગણાય છે. દુર્ગુણો પર જય મેળવવો, એ વિશ્વવ્યાપક ધર્મ છે. કામ ક્રોધાદિ દુર્ગુણો પર જય મેળવવાથી આત્માની વાસ્તવિક શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય છે એમ જૈનધર્મ શિખવે છે, તેથી જૈનધર્મનો વિશ્વના મનુષ્યોએ ખરી શાન્તિ પ્રાપ્ત્યર્થે ફેલાવો કરવાની ખાસ જરૂર છે. આત્માના વાસ્તવિક જ્ઞાનાદિ ધર્મને જૈનધર્મ દર્શાવે છે, અને તેની પ્રાપ્તિના સમ્યગ્ ઉપાયોને જૈનધર્મ જણાવે છે, તેથી જૈન ધર્મનો જગત્માં સર્વત્ર પ્રચાર થાય તો વિશ્વવર્તિ મનુષ્યો સ્વકીય વાસ્તવિક ધર્મને અવબોધવા સમર્થ થઇ શકે. **अहिंसा परमो धर्मः** દયા સમાન કોઇ ધર્મ નથી. **अहिंसा**ના પ્રચારથી જગત્માં સર્વ જીવોને શાન્તિ મળે છે. જૈનધર્મનો વિશ્વમાં સર્વત્ર પ્રચાર કરવાથી વિશ્વમાં સર્વત્ર યુદ્ધો, ખુનો, પશુઓ વિગેરેની કતલ થતી અટકી જાય અને તેથી વિશ્વમાં સર્વત્ર ખરેખરી શાન્તિ સ્વયમેવ રહી શકે છે એમ સમ્યગ્ અવબોધાય છે. જૈનધર્મના પાલકો દયાના ગુણવડે વિશ્વમાં દયાધર્મીઓ તરીકે પ્રખ્યાત છે. યદિ જૈનધર્મનો સર્વત્ર પ્રચાર થાય તો સર્વત્ર પરમાત્માનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તે એમ કથવામાં અતિશયોક્તિ કિંચિત્ પણ નથી. જૈનધર્મે ભારતવાસીઓને દયાદિ ગુણોનો ઘણો લાભ આપ્યો છે. ભારતદેશમાં દયાની મુખ્યતા અન્ય દેશોની અપેક્ષાએ પ્રવર્તે છે, તે ખરેખર જૈનધર્મના પ્રતાપે છે. દયાળુ મનુષ્યોનો જગત્માંથી નાશ થાય છે એમ ભૂતકાલમાં બન્યું નથી, વર્તમાનમાં બનતું નથી, અને ભવિષ્યમાં બનનાર નથી. પક્ષીઓમાં કબુતર પંખી સડેલો દાણો પણ ખાતું નથી તો પણ તેની સંખ્યામાં કાગડાઓ વગેરે માંસાશી પક્ષીઓ કરતાં ઘટાડો થએલો દેખવામાં આવતો નથી. જૈનો દયાથી બાયલા બની ગયા અને તેથી દેશ પરતંત્ર થયો એમ પણ કથી શકાય તેમ નથી, કારણ કે વિશ્વમાં સર્વદેશોમાં સર્વત્ર દયા પ્રવર્તે તો કોણ રાજા કોના ઉપર ચઢાઇ કરે અર્થાત્ કહેવાનું કે કોઇના પર કોઇ ચઢાઇ કરે નહીં, અને કોઇને કોઇ મારી નાખવા પ્રયત્ન કરી શકે જ નહીં. પશુઓનો અને પંખીઓનો નાશ થતો પણ અટકી શકે. મનુષ્યો પણ પરસ્પર એક બીજાઓનું ખૂન કરી શકે નહિ. ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે રાજાઓને અને પ્રજાઓને જૈનધર્મથી લાભ મળી શકવાના હેતુથી અનન્તવર્તુલરૂપ જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવાની જરૂર છે.

× × × ×

આ વિશ્વમાં સર્વત્ર સર્વજીવો જીવવાને ઇચ્છે છે, પણ કોઇ મરવાને ઇચ્છતું નથી. સર્વજીવોને પોતાના આત્મસમાન ગણીને કોઇની પણ હિંસા કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરવી નહિ એમ જૈનધર્મ બોધ આપે છે. અતએવ **आत्मवत् सर्व भूतानि यः पश्यति स पश्यति** એ સૂત્રની કહેણીથી તથા રહેણીથી સિદ્ધિ કરવાને વિશ્વમાં સર્વત્ર જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવાને દયાના માનવદેવોએ કટિબદ્ધ થવું જોઇએ. દયા એ પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં આવનાર મહાધર્મ છે અને તે વ્યાપક ધર્મ છે. જ્યાં દયાનો ઘોષ રહ્યો હોય છે ત્યાંથી આસુરી ભાવનાવાળા દુર્ગુણ દૈત્યો પલાયન કરી જાય છે. પ્રભુના હૃદયમાંથી દયારૂપ ધર્મનો ઝરો વિશ્વના શ્રેયઃ માટે વહ્યો છે તેનો સર્વત્ર પ્રચાર કરવો જોઇએ. વિશ્વવ્યાપક દયાધર્મ છે અને જ્યારે એ ખરી રીતે સર્વત્ર ફેલાશે ત્યારે વિશ્વમનુષ્યો પ્રભુને પ્રાપ્ત કરનારા થશે. જીવોને રજોગુણથી અને તમોગુણથી મુક્ત કરીને સત્ત્વગુણમાં લાવનાર જૈનધર્મ હોવાથી જૈનધર્મને પાળવાની તથા તેનો વિશ્વમાં સર્વત્ર ફેલાવો કરવાની ઘણી જરૂર છે. જૈનધર્મમાં જે જે સદ્દગુણોને કથ્યા છે, તે તે સદ્દગુણો એવા છે કે તે જે જે મનુષ્યોમાં રહે છે તે તે મનુષ્યોની વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક ઉન્નતિ કર્યા વિના રહેતા નથી. આર્યાવર્ત્તમાં જૈનોએ અદ્યાપિ પર્યન્ત વ્યાવહારિક તથા આત્મિકોન્નતિ જાળવી રાખી છે તે ખરેખર જૈનધર્મના પ્રતાપથી અવબોધવું. **રજોગુણ અને તમોગુણવડે થનારી ઉન્નતિ ખરેખર કોઇ પણ દેશમાં સદા રહેતી નથી,** અને રજોગુણ અને તમોગુણની ઉન્નતિથી અશાન્તિ મારામારી ફેલાય છે, અને એ જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે તેનોજ તે નાશ કરનારી બને છે. અત એવ મનુષ્યે જો વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિકોન્નતિ કે જે ખરેખરી સુખની આપનારી છે તેને પ્રાપ્ત કરવી હોય તો જૈનધર્મની આરાધના કરવી જોઇએ, અને તેને વિશ્વમાં ફેલાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. વિશ્વમાં સર્વદેશોમાં પ્રવર્ત્તતાં સર્વરાજ્યોની પડતીના ઇતિહાસો તપાસવામાં આવે અને વિશ્વમાં સર્વદેશોની સર્વપ્રજાઓની પડતીના ઇતિહાસો તપાસવામાં આવે તો પડતી કરવા અને કરાવવામાં તે તે દેશના રજોગુણી અને તમોગુણી રાજાઓ તથા રજોગુણ અને તમોગુણવાળી પ્રજાજ હતી એમ સિદ્ધ થશે. સર્વકાલમાં આ પ્રમાણે પ્રવર્ત્તે છે. જૈનધર્મ ખરેખર રજોગુણ અને તમોગુણથી દૂર રહેવાનું શિખવે છે, અને સત્ત્વગુણ સેવવાનું શિખવે છે તેથી વિશ્વમાં સર્વદેશના રાજાઓ અને પ્રજાઓમાં સત્ત્વગુણના પ્રચારાર્થે જૈનધર્મનો ફેલાવો થવાની જરૂર છે, કારણ કે તેથી સર્વદેશોમાં ખરેખરી વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક ઉન્નતિ સદાકાલ માટે સ્થિર થઇ શકે.

× × × ×

જૈનદર્શન, સંગ્રહનય સત્તાએ **एगो आया** એવું આત્મત્વ જાતિ સામાન્યે સ્વીકારી આત્મા રૂપ બ્રહ્મની અસ્તિ વિશ્વમાં સર્વત્ર સ્વીકારે છે, અને તેમાં સર્વનો અન્તર્ભાવ કરે છે. સાપેક્ષ સંગ્રહનયે જૈનો શંકરાચાર્યના બ્રહ્મવાદનો આત્મામાં અન્તર્ભાવ કરીને જૈનધર્મની અનન્ત વર્તુલતાનો જગતને ખ્યાલ કરાવી આપે છે. ધર્મનાં એકાન્તવાદિ લઘુવર્તુલો મહાવર્તુલમાં સમાય, પણ જે સ્યાદ્વાદ જ્ઞાનરૂપ અનન્ત વર્તુલ છે તેનો અન્ય એકાન્તવાદાત્મક લઘુવર્તુલમાં સમાવ થાય નહીં. હાથીના પગમાં સર્વના પગ સમાય પણ અન્યના પગમાં હાથીના પગ સમાય નહીં. આ નિયમ પ્રમાણે અન્યદર્શનો ખરેખર અનેક સાપેક્ષનયોની અપેક્ષાએ જૈનદર્શનમાં સમાઇ જાય છે. શ્રી આનંદઘનજી કથે છે કે—**षड्दर्शन जिनअंग भणीजे ॥ जिनवरमां सघळां दर्शन छे. दर्शने जिनवर भजनारे. सागरमां सघळी तटिनो सही. तटिनीमां सागर भजनारे. षड्दर्शन जिन.** જડવાદીઓના મતને પણ જૈનધર્મરૂપ પુરૂષની કુખ સમાન ગણીને જે દર્શન પોતાનામાં તેને સાપેક્ષપણે સમાવે છે તે દર્શનની અનન્તવર્તુલતાને કોઇ પહોંચી શકે તેમ નથી. **અપરિમિત સાપેક્ષજ્ઞાનમય અનન્તવર્તુલરૂપ જૈનદર્શન એ એક મહાસાગર છે, તેમાં અન્યદર્શનો રૂપ નદીઓ સમાઇ જાય છે. અહો ! આવા સ્યાદ્વાદ જૈનદર્શન સ્વરૂપને જૈનો તરીકે ગણાતા જૈનોમાંથી પણ આંગળીના ટેરવા પર ગણાય એટલા વિદ્વાનો સમ્યગ્ રીતે ઉપર કથ્યા પ્રમાણે અને તેનો ભાવાર્થ અન્યોને સંપૂર્ણ રીત્યા અવબોધાવવા સમર્થ થાય છે.** જૈન તરીકે કહેવાતા જૈનો દ્રવ્યાનુયોગી અને અધ્યાત્મજ્ઞાની ગીતાર્થોની સેવા કરીને જૈનદર્શનની અનન્ત વર્તુલતા પરિપૂર્ણ અવબોધી શકે તો તેમની વિશાલદૃષ્ટિ થાય અને તેઓના હૃદયમાંથી સંકુચિતવૃત્તિ ટળી જાય. તેમજ તેઓ સર્વ દર્શનોમાં વ્યાવહારિકોન્નતિ તથા ધાર્મિકોન્નતિ કરવામાં અગ્રગણ્યપદ ધારણ કરનાર જૈનધર્મની અનન્ત વર્તુલતાનો વિશ્વમાં બોધ આપી શકે. નયોની અપેક્ષાઓ, વિચારો અને ઉત્સર્ગ તથા અપવાદમય આચારો કે જે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, પ્રમાણે સાધુઓને તથા ગૃહસ્થોને આચારવાના છે તેઓનો ખ્યાલ જગતને આપવા માટે ગીતાર્થોએ અનેક ભાષામાં અનેક વિચારમય પુસ્તકો લખીને તથા ભાષણો આપીને પોતાની ફરજ બજાવવી જોઇએ. આચારોમાં અને વિચારોમાં જૈનધર્મ ઉદાર છે, અને તે જગતને દિવ્ય બનાવવાના ઉપાયોને દર્શાવી શકે છે. માટે જૈનધર્મને પૂર્વની પેઠે રાજકીય ધર્મનું રૂપ આપવું જોઇએ. સર્વદેશમાં વ્યાપકધર્મ થવાને અને સર્વદેશમાં સર્વજનની વ્યાવહારિક તથા આત્મિકોન્નતિ

કરવાને જૈનધર્મ યોગ્યતા ધરાવે છે, તેથી જૈનધર્મનો સર્વદેશમાં સર્વલોકોમાં સર્વભાષાઓ દ્વારા ફેલાવો કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. આર્યાવર્ત્તમાં પૂર્વે અનેક જૈનરાજાઓ થઇ ગયા છે, અને તેઓએ જૈનધર્મનો ફેલાવો કર્યો છે. વિશાલદષ્ટિથી અને ઉદારભાવથી પૂર્વની પેઠે, જૈનો જો લોકોને જૈન બનાવવા પ્રયત્ન કરે તો તેઓ સંપ અને કાર્ય કરવાની યોજનાપદ્ધતિના નિયમો પ્રમાણે પ્રવર્ત્તનથી જગતમાં ફાવી શકે, અને એકવાર પુનઃ અનન્ત જ્ઞાનવર્તુલવાળા જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થઇ શકે. સાર્વજનિક, સર્વદેશીય, સર્વજન માનનીય, સર્વત્ર વ્યાપક, ધર્માચાર સામાન્ય નિયમોને સર્વત્ર ફેલાવવા જોઇએ.

× × × ×

આત્મજ્ઞાનની સીમા અપરિમિત છે. સમ્યગ્ આત્માનું અવબોધવું અને આત્માના ગુણો પ્રકટ કરવા એ જૈનધર્મનો સાર છે. આત્માની સાથે લાગેલા કર્મનો નાશ કરીને આત્માની શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરવી એ જૈનધર્મ સમયસારને નિશ્ચયતઃ અવબોધવો. આપણે જેમ જેમ અનુભવમાં આગળ વધીએ છીએ તેમ તેમ સંકુચિતવૃત્તિનો નાશ થાય છે, અને પૂર્વકાલમાં જે જે માન્યતાઓ સ્વીકારી હોય છે તેમાં સુધારો કરવાની આવશ્યકતા અવબોધાય છે. પૂર્વપૂર્વનું જ્ઞાન ખરેખર ઉત્તરોત્તર કાલના જ્ઞાનની અપેક્ષાએ લઘુવર્તુલવાળું હોય છે. જેમ જેમ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ તેમ જ્ઞાન સ્વરૂપાત્માનું વર્તુલ વધતું જાય છે. મતિજ્ઞાનરૂપ આત્મા કરતાં શ્રુતજ્ઞાનરૂપ આત્માનું વર્તુલ વધતાં વધતાં અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાનરૂપ વર્તુલથી આગળ વધીને અનન્ત કેવલજ્ઞાનાત્મારૂપ અનન્તવર્તુલ થાય છે. આ ઉપરથી અવબોધવાનું કે-કેવલજ્ઞાનરૂપાત્માની પ્રાપ્તિ એ જૈનધર્મ સેવનનો મુખ્ય સિદ્ધાન્ત છે, અને એ સિદ્ધાંતના સન્મુખ સંસારવર્તિમનુષ્યો થાય તો તેઓ અજર, અમર, શુદ્ધ, બુદ્ધ, નિરંજન, નિરાકાર, પરમાત્મરૂપ પોતાનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરીને અનન્ત સુખમય બની શકે. આવી જૈનધર્મસર્વજ્ઞાત્મારૂપ દશા પ્રાપ્ત કરવાને અનેક ઉપાયોરૂપ પગથીઆં છે, અને તેનું સ્વરૂપ જૈનશાસ્ત્રોમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે. જો તેઓનો ગુરૂગમપૂર્વક સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અભ્યાસ કરવામાં આવે તો જૈનધર્મ સાધ્ય, અનન્ત, કેવલજ્ઞાન

સ્વરૂપાત્મામાં પોતે પોતાને દેખી શકાય, અને વિશ્વવર્તિ સર્વજીવોનો જૈન-ધર્મની અપરિમિત અનન્ત ધર્મવર્તુલતાનો જાહેરબોધ આપવાનો ધર્મઘોષ કરી શકાય. ઉપર્યુક્ત જૈનધર્મની આરાધના કરવા તથા અન્ય મનુષ્યોને તેનો લાભ આપવા જગત્માં સર્વત્ર જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવા તથા કરાવવાને જૈનધર્મ તથા જૈનોની સેવા કરવી જોઇએ. જમાનાના અનુસારે જૈનધર્મને વિશાલદૃષ્ટિથી જગત્માં પ્રસારવા માટે લાખો ગીતાર્થો તરફથી આત્મભોગ આપવામાં આવે ત્યારે કંઇ વિશ્વ મનુષ્યોના કાનમાં જૈનધર્મ શબ્દનો ધ્વનિ જઇ શકે અને તેથી તેઓ જૈનધર્મના વિચારો તથા આચારો સંબંધી વિવેક પ્રાપ્ત કરી શકે. અમારા આત્મરૂપ જૈનબંધુઓ જાગો, આપણા જૈનધર્મનું વર્તુલ હાલ કેટલું અન્ય લોકોના કલ્પવામાં આવે છે તેનો ખ્યાલ કરો અને વસ્તુતઃ પ્રયત્ન કરો. **તમારા જેવા જૈનધર્મના સાંકડા વિચારો નથી.** વિશાલદૃષ્ટિથી આગળ વધો. વિશ્વમાં પ્રવર્ત્તતા સર્વધર્મોમાં જૈનધર્મની મહાન્ તરીકે ગણના થાય એવું સર્વ કરો.

× × × ×

આચાર્યનું કર્ત્તવ્ય.

૧. આવશ્યક કર્ત્તવ્યોમાં ચતુર્વિધસંઘને યોજવો.

૨. આગમોનું આપ્તત્વ સિદ્ધ કરવું અને આગમોનો શાસ્ત્રોનો પ્રચાર કરવો તથા આગમોના સમ્યગ્ ભાવાર્થને શિષ્યોને સમર્પી તેનો પ્રચાર કરવો.

૩. પંચાચાર પાળવા અને સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ પાસે પંચાચાર પળાવવા. સાધુઓને અને સાધ્વીઓને પંચાચાર પાળતાં વિઘ્નો વગેરેનો નાશ કરવા તેઓએ સાહાય્ય કરવી.

૪. સાધુઓ અને સાધ્વીઓને સ્વગચ્છના આચારવિચારથી કુશલ બનાવવાં, અને અન્યગચ્છોના આચારો સમાચારીઓનું જ્ઞાન આપવું. અન્યગચ્છોના સાધુઓ તથા સાધ્વીઓના આચારો અને અન્યદર્શનીય ધર્મ ગુરૂઓના આચારો અને વિચારોનું મુકાબલાપૂર્વક શિક્ષણ આપવું. સ્વગચ્છ અને અન્યગચ્છોના ઇતિહાસોનું સમાલોચક બુદ્ધિપૂર્વક જ્ઞાન આપવું. સ્વગચ્છ

અને પરગચ્છોની ચડતી પડતીનાં કારણો સમજાવવાં. અન્યધર્મોનાં ચડતી પડતીનાં કારણોને ઇતિહાસ પૂર્વક સમજાવવાં.

૫. જૈનધર્મની ચડતી પડતીનાં કારણોને ઇતિહાસદષ્ટિથી અવબોધાવવાં અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવનું વર્તમાનકાલે જ્ઞાન આપીને વર્ત્તમાન કર્ત્તવ્ય શું ? છે તેનો પરિપૂર્ણ નિશ્ચય કરાવવો.

૬. વર્તમાનકાલમાં સાધુઓએ અને સાધ્વીઓએ શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મના પ્રચારાર્થે કેવી રીતે ઉપદેશ દેવો ? અને કેવી રીતે વર્ત્તવું ? અન્ય જૈનધર્મીય પન્થોના સાધુઓ સાથે કઇ કઇ બાબતોમાં કઇ કઇ દષ્ટિએ કેવી રીતે ક્યાં ક્યાં વર્ત્તવું ? તેનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન આપવું.

૭. સાધુઓને અને સાધ્વીઓને વિદ્વાન બનાવવાને માટે જે જે યોગ્ય ઉપાયો લાગે તે અમલમાં મૂકવા. ઉપાધ્યાય, પ્રવર્ત્તક, સ્થવિર, રત્ન વગેરે પદવીઓ જેઓને ઘટે તેઓને આપવી, અને વિહાર વગેરેની તથા ચાતુર્માસ કરવા સંબંધીની યોગ્ય યોજનાઓની વ્યવસ્થા કરવી.

૮. અન્ય ગચ્છો કરતાં સ્વગચ્છના સાધુઓને તથા સાધ્વીઓને શ્રુત-ધર્મ તથા ચારિત્રધર્મમાં ઉચ્ચ બનાવવા માટે જે જે ઉપાયો આદરવા ઘટે તે આદરવા અને સ્વગચ્છની ઉન્નતિ થાય તેવા વર્ત્તમાનમાં જે જે ઉપાયો લેવા ઘટે તે ગ્રહવા. વ્યાકરણમાં, ન્યાયમાં, સિદ્ધાન્તમાં, જ્યોતિષમાં, સાહિત્યમાં, અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં, લેખનમાં, વ્યાખ્યાનમાં અને ઐતિહાસિક જ્ઞાનમાં પોતાના ગચ્છમાં પ્રત્યેક વિષયમાં મહાન્ વિદ્વાનો તૈયાર કરવા.

૯. પોતાના ગચ્છની ઉન્નતિ થવામાં જે જે ખામીઓ વિઘ્નકર્ત્તા તરીકે લાગે તેઓને દૂર કરવી. પોતાના ગચ્છના શ્રાવકોને અને શ્રાવિકાઓને ઉચ્ચ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો. પોતાના ગચ્છના શ્રાવકોને પરસ્પર સાહાય્ય આપવાનો ઉપદેશ દેવો, અને તેઓની ઉન્નતિ થાય એવા ઠરાવો તેમને જણાવવા.

૧૦. અન્ય ગચ્છના સાધુઓ પાસેથી જ્ઞાન વગેરે ગ્રહણ કરવા માટે પોતાના ગચ્છના સાધુઓને કારણે રજા આપવી. અન્યગચ્છમાં જે જે સારા રીવાજો પ્રવર્ત્તતા હોય તેઓને સ્વગચ્છમાં દાખલ કરવા અને જમાનો ઓળખી સુધારો કરવો.

૧૧. પ્રતિદિન વિધિપૂર્વક સૂરિમંત્રનો જાપ કરવો. સૂરિમંત્રકલ્પમાં કથ્યા પ્રમાણે સૂરિમંત્રની આરાધના કરવી.

૧૨. અમુક દેવ વા દેવીને આરાધીને પોતાના અનુકુલ કરવી કે જેથી પ્રસંગોપાત્ત કાર્ય પ્રસંગે તેની સાહાય્ય થાય.

૧૩. આચાર્યે પોતાની પાસે યોગ્ય વિશ્વસનીય, સમર્થ, સમયજ્ઞ, સ્વાનન્યમનસ્ક એવા સાધુઓને રાખવા. અને તદ્દ્વારાએ કાર્યો કરાવવાં. જેમાં પોતાની ચર્ચા ન થાય એવાં ધાર્મિક કાર્યો પોતે કરવાં.

૧૪. સ્વગચ્છ અને પરગચ્છીય સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો, અને શ્રાવિકાઓ પૈકી પોતાનાથી અનુકુલ, અને પ્રતિકુલ કોણ, કોણ, શા શા વિચારોથી છે તેનો ગુપ્તપણે પત્તો મેળવવો અને તત્સંબંધી યથાયોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી.

૧૫. સર્વસાધારણ ચતુર્વિધ મહાસંઘની ઉન્નતિનાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી કાર્યો કરવાં, અને ચતુર્વિધ મહાસંઘની સર્વ પ્રકારે ઉન્નતિ થાય એવો સદુપદેશ દેવો, દેવરાવવો અને તેવા કાર્યમાં સ્વગચ્છીય, યા પર-ગચ્છીય. જે જે સાધુઓ પ્રવૃત્તિ કરતા હોય તેઓને યથાયોગ્ય સાહાય્ય તથા અનુમોદન આપવું.

૧૬. સ્વગચ્છ સાધુઓ તથા સાધ્વીઓની હાનિ થાય વા સ્વગચ્છની પડતી થાય એવી પ્રતિકુલતા ધરાવનારા અન્યગચ્છીય સાધુઓ વગેરેને પ્રથમ સમજાવવા, અને તેમને અનુકુલ કરવા પ્રયત્ન કરવો. અને તેમ જો ન બને તો તેઓ હાનિ કરવા ન સમર્થ થાય, એવા યુક્તિપૂર્વક દેશકાલાનુસારે યથાયોગ્ય ઉપાયો લેવા.

૧૭. સ્વગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓને અપરાધ યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્તો આપવાં, સ્વગચ્છમાં ફાટફુટ કરનાર અને કરાવનારાઓને યથાયોગ્ય હિતશિક્ષા કરવી. પરગચ્છીય જે જે સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ પોતાના સ્વગચ્છમાં દાખલ થવા ઇચ્છે, તેમાં સુલેહનો ભંગ ન થાય, અને તેઓની યોગ્યતા તપાસીને યોગ્ય લાગે તો તેઓને સ્વગચ્છમાં દાખલ કરવા.

૧૮. સ્વગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓનું વાર્ષિક વા દ્વિવાર્ષિક સંમેલન કરવું અને, તે પ્રસંગે સ્વગચ્છીય ઉત્તમ, અનુભવી, રાગી, દક્ષ શ્રાવકોની હાજરી ઇચ્છવી. સ્વગચ્છીય, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓમાંથી રાગી અને અનુભવીઓને પોતાના કેટલાક સ્વગચ્છીય વિચારોથી માહિતગાર કરવા, કે જેથી તેઓ ગચ્છની ઉન્નતિમાં અને રક્ષામાં યથાયોગ્ય ભાગ લેઇ શકે, અને બનતી સાહાય્ય આપી શકે.

૧૯. યુવક સાધુઓની પાસે અને સાથે વૃદ્ધ સાધુઓને રાખવા અને યુવક સાધ્વીઓની સાથે વૃદ્ધસાધ્વીઓને રાખવી. ચોથા વ્રતમાં દોષ ન લાગે એવી દેખરેખ તથા વ્યવસ્થા રાખવાનું કાર્ય જે જે સાધુઓને સોંપવા જેવું ઘટે તેને સોંપવું, અને ગુપ્ત રીતે પોતે દેખરેખ રાખવી.

૨૦. સ્વગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ અન્યગચ્છીય સાધુઓની નિન્દા ન કરે એવી સૂચનાઓ આપવી, અને અન્યગચ્છના સાધુઓ વગેરે સ્વગચ્છીય સાધુ વગેરેની નિન્દા હેલના ન કરે એવા સમયાનુસારે ઘટતા ઉપાયો લેવા.

૨૧. સ્વગચ્છના સાધુઓમાં અને સાધ્વીઓમાં પરિષહો સહન કરવાની શક્તિ પ્રગટાવવી, તથા સ્વગચ્છની ઉન્નતિ માટે અનેક ધાર્મિક કાર્યો કરવાની ઉત્સાહશક્તિ પ્રગટાવવી, અને સ્વગચ્છની રક્ષાર્થે તથા તેની અતિ વૃદ્ધયર્થે આત્મભોગ આપવાની શક્તિ પ્રગટાવવી, અને આચાર્યની અપેક્ષાઓને સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ સમજી શકે એવા ઉપાધ્યાય વગેરે દ્વારા ઉપાગો યોજવા.

૨૨. ગચ્છનાં પ્રત્યેક કાર્યની યોગ્ય પદવીધરોને સંભાળ રાખવા સૂચના કરવી. ઉપાધ્યાય, પ્રવર્તક, સ્થવિર, રત્ન, વૃષભ, પ્રવર્તિની વગેરેને જે જે ઘટે તે તે કાર્યોની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ સોંપવું, અને પોતે તેની દેખરેખ રાખવી, અને યોગ્ય ભલામણો કરવી. ગોચરી વગેરે કાર્યો યોગ્ય સાધુઓને સોંપવાં. આ પ્રમાણે કાર્યો વહેંચીને તેના ઉપરીઓ નીમવાથી કાર્યની સિદ્ધિ થશે, અને પ્રત્યેકને તે માટે ચીવટ રહેશે.

૨૩. પોતાના ગચ્છમાં લાયક સાધુઓને ઘટતી પદ્વીઓ આપવી, અને તેમને ધાર્મિક કાર્યો કરવામાં ઉત્સાહ આપવો, અને તેમને સાહાય્ય આપવાની વ્યવસ્થાઓની યોજના કરવી.

૨૪. સ્વગચ્છના સાધુઓ વગેરેને અન્ય ગચ્છના સાધુઓ ભ્હેંકાવે નહિ એવી વ્યવસ્થા કરીને ઘટતા ઉપાયો લેવા. સ્વગચ્છીય શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓને અન્ય ગચ્છીય સાધુઓ વગેરે ન ભરમાવે તેવા યોગ્ય ઉપાયોને યોજવા તથા ભરમાયલાઓને ઠેકાણે લાવવા યોગ્ય સાધુઓને તે કાર્ય માટે યોજવા, અને અન્ય પણ જે ઘટે તે ઉપાયો આદરવા.

૨૫. ગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓનો આચાર્ય, સંરક્ષક છે, અને મુક્તિમાર્ગ પ્રતિ તેઓને લઇ જનાર સાર્થવાહ છે, એવું તેણે જાણીને સાધુઓ અને સાધ્વીઓની સંરક્ષા કરવી, અને તેમની સેવા ઉઠાવવી. અર્થાત્ તેઓના ભલા માટે પોતાનાથી બનતું કરવું.

૨૬. ગચ્છસ્થિત માંદા સાધુઓ અને સાધ્વીઓની દવા કરાવવી, અને તેમને રોગના નાશાર્થે સાહાય્ય આપીને ચારિત્રમાં સ્થિર કરવા.

૨૭. સ્વગચ્છમાં નવા સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ થાય એવા ઉપદેશાદિ ઉપાયોમાં પ્રવૃત્ત થવું અને અન્યોને પ્રવૃત્ત કરવા.

૨૮. ગચ્છનું બંધારણ મોક્ષની આરાધનાર્થે છે એમ લોકોને સમજાવવું, અને ગચ્છની સમાચારી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી સંવરસંમુખતાને ભજનારી છે અને તેથી વિશ્વમનુષ્યોને ધાર્મિક લાભ મળે છે એમ સમજાવવા માટે હેતુઓ પૂર્વક યોજનાઓ રજુ કરવી. (જીજ્ઞાસુઓની આગળ).

૨૯. છેદશાસ્ત્રોને અનુસરીને ક્ષેત્ર કાલાનુસારે અપવાદ માર્ગે પ્રવર્તીને સ્વગચ્છનું રક્ષણ કરવું, અને સ્વગચ્છીય સાધુઓને ઉત્સર્ગ અને અપવાદ પૂર્વક પ્રવર્તવાનું જ્ઞાન આપવું.

૩૦. સ્વગચ્છીય સાધુઓ જૈન ધર્મની પ્રભાવના કરવાને પ્રભાવકો બની શકે એવી વિદ્યાઓ તેઓને આપવી, અને પાત્ર પ્રમાણે મંત્રાદિકનું દાન કરવું.

૩૧. કોઇ પણ ગચ્છના ગ્લાન સાધુની વૈયાવચ્ચ કરવી. તેને આહાર પાણી લાવી આપવો.

૩૨. કોઇ પણ ગચ્છના સાધુની સાથે ફેટાવંદનનો વ્યવહાર રાખવો, અને અન્ય ગચ્છના આચાર્યાદિક મળે તો ગુણાનુરાગદષ્ટિથી તેઓના ગુણો જે વ્યક્ત થયા હોય તેની પ્રશંસા કરવી, અને પોતાની પાસે આવે છતે આસન વગેરે અપાવી યથાયોગ્ય સન્માન સાચવવું. કોઇ ગચ્છના સાધુનું અપમાન કરવું નહિ અને કરાવવું નહિ.

૩૩. અન્ય ગચ્છના સાધુઓ, આચાર્ય વગેરે પરસ્પર સલાહ સુલેહના બંધારણથી બંધાય તો તેઓની સાથે યોગ્ય નિયમિત કરેલા વ્યવહારથી વર્તવું, અને એકસંપવડે ઐક્યની સંરક્ષા કરવા બનતા ઉપાયો લેવા.

૩૪. અન્ય ગચ્છોની ભિન્નભિન્ન મતભેદની જે જે ચર્ચાઓથી પરસ્પર ક્લેશની ઉદીરણા થાય, તેવી રીતે વર્તવું નહિ. અન્ય ગચ્છના આચાર્યાદિક કદાપિ સ્વગચ્છની સાથે ક્લેશની ઉદીરણા થાય એવી રીતે વર્તે તો તેમની સાથે પ્રેમથી કામ લેવું. પશ્ચાત્ તો જેમ ક્લેશની ઉદીરણા જે રીતે શમે તે રીતે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી કામ લેવું.

૩૫. સ્વગચ્છના સાધુઓએ તથા સાધ્વીઓએ શ્રાવકો તથા શ્રાવિકાઓ સાથે કોઇ પણ જાતની ક્લેશની ઉદીરણા ન થાય તેવી રીતે વર્તવું. કોઇ સાધુ વા સાધ્વીને શ્રાવક વા શ્રાવિકા સાથે ક્લેશની ઉદીરણા થાય તો સાધુ તથા સાધ્વીને ખમાવવાનું કહી ખમાવવાની ક્રિયા કરાવવી. સાધુઓ તથા સાધ્વીઓને પરસ્પર ક્ષમાપના કરાવવી. વાર્ષિક પર્વે તો અવશ્ય ખમાવવું જોઇએ.

૩૬. એક સાધુને એકલા વિચરવાની આજ્ઞા આપવી નહિ. યુવક સાધુઓની સાથે વૃદ્ધ સાધુઓને રાખવા, અને યુવક સાધુઓને શ્રાવિકા તથા સાધ્વીને ભણાવવાની આજ્ઞા આપવી નહિ, તેમજ એકાન્ત વાતચિત્તનો પ્રસંગ ન આવવા દેવો. તેમજ સાધ્વીઓને એકાન્ત પુરૂષ પ્રસંગ ન આવવા દેવા માટે પ્રવર્તિની સાધ્વીને યથાયોગ્ય ઘટતી સૂચનાઓ આપીને બંદોબસ્ત કરાવવો.

૩૭. સ્વગચ્છ સાધુઓ તથા સાધ્વીઓના આચારોના નિરીક્ષણ માટે ગુપ્તાનુચરો નીમવા, અને તેઓની ખાનગી રીતે આચાર સંબંધી હકીકત મેળવીને તેઓને ઘટતી સૂચનાઓ કરવી.

૩૮. પશુ અને નપુંસકના પરિચયથી સાધુઓ અને સાધ્વીઓને દૂર રાખવા સૂચનાઓ આપવી. નવવિધ બ્રહ્મચર્યની વાડો પાળવા તથા પળાવવા પ્રયત્ન કરવો.

૩૯. પરિગ્રહની વ્યાખ્યા લાગુ થાય એવી ચીજોથી સાધુઓ તથા સાધ્વીઓને દૂર રાખવી. ઘણાં મૂલ્યવાળાં વસ્ત્રોને સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ રાખે નહિ એવો બંદોબસ્ત કરાવવો. ઉપધિ તે પરિગ્રહરૂપ ન થાય એવી સાવચેતી રખાવવી.

૪૦. સ્વગચ્છીય સાધુઓ તથા સાધ્વીઓને સ્વાધ્યાયમાં યોજવા. વિકથાદિક પ્રસંગમાં સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ ન પડે એવી વ્યવસ્થા કરવી. સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ રાત્રે અમુક ગાથાની સઝાય કરે એવા નિયમો કરાવવા.

૪૧. સર્વગચ્છોના આચાર્યો ભેગા થઇને જૈનધર્મની રક્ષા, પ્રભાવના, તથા વૃદ્ધિ અર્થે જે જે ઉપાયો યોજવા ઇચ્છે તેમાં પોતાની સમ્મતિ જણાવવી અને યથાશક્તિ તેમાં ભાગ લેવો. તેવા કાર્યને ઉત્તેજન આપવું. સર્વ ગચ્છના આચાર્યો વગેરે, પરસ્પર ગચ્છોમાં સુલેહસંપ રહે તેવાં કાર્યો માટે ભેગા થાય તો પોતાની પસંદગી જણાવવી, અને તેમાં યથાશક્તિ ભાગ લેવો તેવા સંમેલનને અંતઃકરણથી વધાવી લેવું.

૪૨. સર્વગચ્છોની પરસ્પર મતભેદ ચર્ચાદ્વારા થતી ક્લેશની ઉદીરણા

શાન્ત થાય અને પરસ્પર પ્રેમ સંપમાં વૃદ્ધિપૂર્વક સર્વગચ્છીય મહાસંઘદ્વારા જૈનધર્મનો વિશ્વમાં સર્વત્ર ફેલાવો થાય, એવા ઉપાયો યોજવામાં અને તે પ્રમાણે પ્રવર્તવામાં યથાશક્તિ આત્મભોગ આપવો. મહાસંઘદ્વારા જૈનશાસનોન્નતિનાં કાર્યોમાં સર્વગચ્છીય સૂરિયો વગેરેને પ્રવર્ત્તાવવા યથાશક્તિ ભાગ લેવો અને તેવાં કાર્યો પ્રસંગે ગમે તેવી તકરારો મૂકીને ઐક્ય કરવામાં પોતાનાથી બનતો આત્મભોગ આપવો.

૪૩. સર્વગચ્છોની સાથે અમુક માન્યતાઓથી મેળ કરીને જૈન મહાસંઘદ્વારા જૈનધર્મની ઉન્નતિ કરે એવાં પુસ્તકો છપાવવાં. સર્વગચ્છીય સાધુઓ ભેગા થઇને ભણે એવી કાયદાપૂર્વક ધાર્મિક પાઠશાલા ઉઘાડવી.

૪૪. અન્યધર્મીઓને પૂર્વની પેઠે જૈન બનાવવા માટે સર્વગચ્છીય જૈનાચાર્યોએ ભેગા મળીને ઉપાયો યોજવા, અને જૈન બનેલાઓને વર્ણવ્યવસ્થામાં ગોઠવવા અને તેઓને આર્થિક આદિની સાહાય્ય આપવી. જે સાધુઓ અગર શ્રાવકો અન્યધર્મીઓને જૈન બનાવે તેમને ઘટતું માન આપવું.

૪૫. રાજ્યતંત્રની પેઠે ધર્મરાજ્યતંત્રની વ્યવસ્થા છે. ધર્મરાજ્યતંત્રની વ્યવસ્થામાં કુશલ મનુષ્યો જોઇએ. ધર્મરાજ્યતંત્રની વ્યવસ્થા જેમ બને તેમ બહોળા ઉચ્ચ પાયાપર મૂકાય એવી યોજનાઓ કરવી. અન્યધર્મીય આચાર્યોની ધર્મરાજ્યપ્રવર્તક વર્ધક યોજનાઓને અભિતઃ અવબોધીને તેમાંથી જે જે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય હોય તે તે ગ્રહણ કરવી.

૪૬. જૈનધર્મનો અન્યધર્મીઓમાં પ્રચાર થાય તે માટે વર્તમાનકાલને અનુસરી ચાંપતા ઉપાયો લેવા, અને શ્રદ્ધાલુ ઉપદેશકોની ધર્મપ્રચારાર્થે યોજના કરવી. સર્વદેશના સર્વજાતીય મનુષ્યોમાં જૈનધર્મનો પ્રચાર થાય એવા મનુષ્યો પેદા કરવાને જૈનગુરૂકુલો ઉપદેશક પાઠશાલાઓ, લેખક પાઠશાલાઓ વગેરેની યથાયોગ્ય જ્યાં ઘટે ત્યાં યોજનાઓ કરવી.

૪૭. આગમો અને નિગમોનો સાર ખેંચીને વર્ત્તમાન જમાનાના અનુસારે જૈનધર્મના આચારો, વિચારો અને સંસ્કારોને સુધારવા અને સર્વ જગત્‌ના મનુષ્યો લાભ લે તેવી દૃષ્ટિથી તેનો ફેલાવો કરવો.

૪૮. અન્યધર્મ પાળનારા રાજાઓ, રાણાઓ વગેરેના સમાગમમાં આવીને તેઓને ધર્મનો ઉપદેશ દેવો, અને તેઓને જૈનધર્માનુકુલ કરવા.

૪૯. જૈનસાધુઓ અને સાધ્વીઓને જૈનધર્મ અને અન્યધર્મોનાં

તત્ત્વોનો અને આચારોનો મુકાબલો કરવાનું શિક્ષણ આપવું. અને જૈનધર્મની મંડનશૈલીથી વાદીઓ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો. વાદીઓને વર્ત્તમાન જમાનાને અનુસરીને, વાદ કરવાનું શિક્ષણ આપવા તથા અપાવવા યોજના કરવી.

૫૦. અન્યદર્શની લોકોને જૈનધર્મનાં તત્ત્વો જણાવવા માટે વ્યાવહારિક પાઠશાળાઓ સાથે ધાર્મિક પાઠશાળાઓ સ્થાપવી. અન્યદર્શનીને જૈનધાર્મિકજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં બનતી સગવડ કરી આપવાનો ઉપદેશ દેવો.

૫૧. અન્યદર્શનીય ગુરૂઓની સાથે કલેશની ઉદીરણા થાય એવી રીતે ચર્ચા કરવી નહિ. સભ્યતાપૂર્વક અન્યદર્શનીય ગુરૂઓની સાથે લાભાદિ સમજાવતાં ધર્મ ચર્ચા કરવી. અને વિશાલ તથા સત્યદૃષ્ટિથી સત્યનો વિચાર કરવો

૫૨. અન્યદર્શનીય ધર્મગુરૂઓ જૈનધર્મ સંબંધી જે કંઇ ભૂલો પોતાના ભક્તોને સમજાવતા હોય તેનું સૂક્ષ્મદષ્ટિથી નિરીક્ષણ કરીને તેઓને સમજાવવાના પ્રબંધોની યોજનાઓ કરવી અને કરાવવી.

૫૩. વર્ત્તમાન કાલમાં વિશ્વમનુષ્યોના બહોળા ભાગે શા શા વિચારો છે તે જાણતા રહેવું, અને તેઓનું મન જે રીતે સંતોષ પામે તે રીતે તત્ત્વાવિરૂદ્ધપણે ધર્મનો ઉપદેશ દેઇ તેઓનું ધર્મપ્રતિ ચિત્ત આકર્ષવા બને તેટલો પ્રયત્ન કરવો અને તેવી યોજનાઓ દ્વારા અન્યો પાસે તેવો પ્રયત્ન કરાવવો.

૫૪. સ્વસમયજ્ઞ અને પરસમયજ્ઞ ગીતાર્થોએ અન્યધર્મીઓ પોતાના સમાગમમાં આવીને ધર્મસન્મુખ થાય એવા સ્થાનોમાં વાસ કરવો, અને તેઓની વર્ણકર્મની સ્થિત્યનુસારે જૈનચારિત્રધર્મની ક્રિયાઓને આચારમાં મૂકાવવા ઉપદેશ દેવો. ગીતાર્થોને એવી સ્થિતિમાં મૂકવાને અને તેઓને બનતી સાહાય્ય આપવાને આચાર્યે યથાશક્તિ સર્વ કરવું.

૫૫. સાધુઓ યથાયોગ્ય જાહેર સભાઓમાં ધર્મનો ઉપદેશ દે એવો જ્યાં ઘટે ત્યાં પ્રબંધ કરવો. જે જે ભાષામાં જે જે મનુષ્યો સમજે તેઓને તે તે ભાષામાં બોધ દેવો અને દેવરાવવો. રાજ્ય કરનાર પ્રતિ અવિરોધભાવે રહીને જાહેર વ્યાખ્યાન દેવાં.

૫૬. ધર્મની રક્ષા સાધુ સાધ્વીઓના કાયદાઓ વગેરે બાબતોમાં જે જે ખાનગી બાબતો રાખવાની હોય, અને ખાનગીમાં તે તે બાબતોની સૂચના કરવાની હોય તે તે બાબતોમાં તેવી રીતે વર્ત્તવું, અને અન્યોને વર્ત્તાવવા યોજનાઓ ઘડવી.

૫૭. જૈનધર્મનું પ્રતિપાદન કરવામાં તથા જાહેર વ્યાખ્યાન વગેરેમાં મુખ્યતાએ પ્રતિપાદકશૈલીનું આલંબન લેવું. પ્રતિપાદક શૈલીમાં ગુણાનુરાગની વૃદ્ધિ થાય છે. ખંડન શૈલીનું અનેક અપેક્ષાયુક્ત યુક્તિપૂર્વક વર્તમાન જમાનાને અનુસરી અવલંબન લેવું. આ બાબતનો અનુભવ સ્વગચ્છીય સાધુઓને તથા સાધ્વીઓને આપવો.

૫૮. માર્ગાનુસારિ અન્યદર્શનીય મહાત્માઓના સુવિચારોને દર્શાવીને અન્યદર્શનીયોને બોધ આપવો. જેમ જે મનુષ્યો વિવેકજ્ઞાન સંમુખ થતા જાય તેમ તેમ તેઓને જૈનતત્ત્વો સમજાવવા પ્રયત્ન કરવો. જીવોને પ્રથમ ગુણાનુરાગ ઉત્પન્ન કરાવવો. પશ્ચાત્ જૈનધર્મની ખૂબીઓ સમજાવવી.

૫૯. જૈનોની વસ્તિપર જૈનધર્મની અસ્તિત્વ સજીવનતાનો આધાર છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણ આદિ સર્વ દુનિયાની મનુષ્ય જાતિમાં જૈનધર્મ ફેલાય અને જૈનોની વસતિ વધે એવા આગમ અને નિગમના અવિરૂદ્ધપણે ધર્મ ફેલાવનાર મહાપુરૂષો પ્રગટાવવા, અને તેઓની આજ્ઞામાં સર્વ અર્પણ કરવું.

૬૦. જૈનતીર્થોની રક્ષા કરવી. દેવદ્રવ્યાદિનો વિનાશ ન થાય એવો બંદોબસ્ત કરાવવો. જ્ઞાનભંડારોની રક્ષા કરાવવી.

૬૧. જૈનોમાં જે જે હાનિકારક રિવાજો હોય તેઓનો નાશ થાય એવી રીતે ઉપદેશ વગેરે કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થવું, અને અનુભવગમ્ય ઘટતા સુધારા કરાવવા ઉપદેશ દેવો. પારિણામિક લાભ થાય એવી રીતે દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી વર્તમાનકાલને અનુસરી સુધારા વધારા કરવામાં યથાયોગ્ય ચતુર્વિધસંઘને સૂચના આપવી.

૬૨. પોતાની પાછળ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, રત્ન, ગણી, પ્રવર્તિની વગેરે ઉત્તમ વર્ગ ઉત્પન્ન કરવા યથાયોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી. પોતાની પાછળ આચાર્યપદયોગ્યગુણીને આચાર્યપદ આપવું. ગચ્છમાં મતભેદ ન ઉત્પન્ન થાય એવી ઉપદેશાદિવડે યોજનાઓ કરવી. ગચ્છમાં મતભેદ, કુસંપ, ક્લેશ, ફાટફુટ ન થાય એવો ઉપદેશ દેવો. અને ગચ્છની સુસંપતા અને એકતાવડે જૈનશાસનોન્નતિ સ્વ, પરને લાભ, આદિની સ્વગચ્છીય સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓને સમજણ આપવી. પદવીઓ માટે મતભેદ, ક્લેશ વગેરે ન થાય તેના ચાંપતા ઉપાયો લેવા.

૬૩. ગચ્છમાં ઉત્પન્ન થતા મતભેદો શમાવવા. ક્રિયા વગેરેમાં પડેલા

મતભેદોને વાસ્તવિકતત્ત્વદષ્ટિએ શમાવવાની ઉપદેશ શૈલીનો પ્રચાર કરવો. સ્વગચ્છીય ચતુર્વર્ગનું ઐક્યબળ ન તુટે એવા નિયમો ઘડવા અને તે પ્રમાણે પ્રવર્તવું. તથા અન્યોને પ્રવર્તાવવા સ્વગચ્છીય સાધુઓ અને સાધ્વીઓની બહુમત, વર્ત્તમાન સમય, લાભ, હાનિ, વગેરેનો વિચાર કરીને સ્વગચ્છનાં કાર્યો કરવાં અને કરાવવાં.

૬૪. જે જે ગચ્છો જે જે સંઘાડાઓની સાથે જે જે શરતોથી સુલેહ, સંપ અને સાહાય્યના કરાર, લેખો પરસ્પર કર્યા હોય તેઓની સાથે તે તે શરતોમાં તે તે પ્રમાણે વર્ત્તવું, અને અન્યોને કરાર લેખ પ્રમાણે સાહાય્ય આપવા ચૂકવું નહિ. સ્વપરગચ્છ સંઘાડાઓના સુલેહસંપના જે જે કરારો કર્યા તે તે કરારોથી સ્વગચ્છીય સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓને વાકેફ કરવાં.

૬૫. સ્વધર્મિબંધુઓની અને અન્યદર્શનીઓની સાથે મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ્ય અને કારૂણ્ય એ ચાર ભાવનાઓ પૂર્વક વર્તવું. અન્યદર્શનીઓની નિન્દા કરવી નહિ. તેઓ તરફ ધિક્કારની દૃષ્ટિથી વર્ત્તવું નહિ. તેઓ જૈનધર્મના રાગી બને એવી યોજનાએ યથાયોગ્ય સાહાય્ય આપવી. તેઓ કદિ ધર્મનો ઉપદેશ દેતાં અપમાન વગેરે કરે તો તે સહીને તેઓનું ભલું થાય એવી રીતે તેઓની સાથે વર્ત્તવા લક્ષ દેવું.

૬૬. સ્વગચ્છની સાથે જે જે ગચ્છોનો ન્યૂન ન્યૂન મતભેદ રહેતો હોય તો તે ગચ્છોની સાથે અમુક રીતિની અપેક્ષાએ જોડાઇને જૈનબળની પુષ્ટિ કરવી. એક ગચ્છમાં સંઘાડાની રીતિએ ઘણા આચાર્યો હોય તો તેઓની સાથે મળતા રહીને સર્વસાધારણ, ધાર્મિક કૃત્યો કરવાં, અને પરસ્પર મેળ રહે એવા નિયમોથી પરસ્પર બદ્ધ થવું.

૬૭. સ્વગચ્છ સંબંધમાં અન્ય ગચ્છીયો અનેક પ્રકારની ચર્ચા કરે તો તેનો ઉત્તર આપવા તથા તે સામે યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવા વ્યવસ્થા કરવી ને કલેશ શમાવવા.

૬૮. સ્વપરોન્નતિસાધક, જૈનધર્મોન્નતિકારક, સ્વગચ્છોન્નતિકારક, ચતુર્વિધ મહાસંઘોન્નતિકારક કાર્યો જે જે આરંભ્યાં હોય તેઓથી પરિષહો થતાં પાછા હઠવું નહિ.

૬૯. ધર્મવિરોધકોને હરેક રીતે યોગ્ય જવાબ આપે, અને તેમના તંત્રોને પહોંચી વળે એવું સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાનું મંડલ બનાવવું કે જેથી સ્વગચ્છીય મનુષ્યોને શાતાપૂર્વક ધર્મની આરાધના થાય.

૭૦. સ્વગચ્છીય સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ પોતાની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે એવાં બંધારણો રચવાં, અને તે પ્રમાણે સર્વે વર્તે એવી રીતે સાધુઓ વગેરે દ્વારા ઉપદેશ દેવરાવવો.

૭૧. ગામો ગામ વિહાર કરનારા સાધુઓનાં મંડળો યોજવાં, અને તેઓને વિહાર, ઉપદેશ, ચાતુર્માસાદિની યોજનાઓનું શિક્ષણ આપવું. વિહાર કરનારા સાધુઓ વગેરેને પ્રસંગોપાત્ત આવશ્યક સૂચનાઓ કરવી અને તેઓની વિજ્ઞપ્તિ ઉપર લક્ષ દેઇને ઘટતી વ્યવસ્થા કરવી.

૭૨. સાધ્વીઓ દ્વારા સ્ત્રી વગેરેને ધાર્મિક બોધ આપવાની અમુક રીતિએ વ્યવસ્થા કરવી, અને જૈન શ્રાવિકા વગેરેને આચારમાં કુશલ કરે એવું જમાનાને અનુસરી શિક્ષણ આપવું. સાધ્વીઓ, શ્રાવિકા વગેરેને સુધારે એવી રીતની શિક્ષણ પ્રણાલિકા આચારમાં મૂકાવવી. અન્યદર્શનીય સ્ત્રી વર્ગને જૈનધર્મનું શિક્ષણ કેવી રીતે આપવું તથા તેઓની યોગ્યતાનુસારે ઉપદેશ દેવાની તેઓને યુક્તિઓ શીખવવી.

૭૩. વિશાલદૃષ્ટિથી જૈનદર્શનનું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ પ્રમાણે પ્રવર્તન થાય એમ ઉપદેશ દેવા માટે સાધુઓ વગેરેને સૂચનાઓ આપવી, તેમજ જે જે સ્થાને જે જે સાધુઓ ચોમાસુ કરવાને યોગ્ય હોય તેઓને તે તે સ્થાને ચોમાસું રહેવાને આજ્ઞા આપવી, અને સાત ક્ષેત્ર સંબંધી જે કાલે જે સ્થાને જે ક્ષેત્રની પુષ્ટિ કરવાની હોય તે તે સંબંધી સૂચનાઓ આપવી.

૭૪. સાધુઓને તથા સાધ્વીઓને દીક્ષા આપવાની તથા ભણાવવાની રીતિમાં સુધારા કરાવવા. સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ વધે એવી રીતની સુધારાની રીતિયો પ્રવર્તાવવી

૭૫. આચાર્યે પોતાની પાસે સ્વપરસમયજ્ઞવ્યવહાર કુશલ ગીતાર્થ સાધુઓ બેસાડવા, અને જે જે મનુષ્યો જે જે પૂછે તેનો ઉત્તર તેઓની પાસે અપાવવો. તેઓને એવું શિક્ષણ આપવું કે જેથી તેઓ પોતાની પાસે જે જે વાદીઓ ચર્ચા કરવા માટે આવે તેઓના અભિપ્રાય જાણીને તેઓને યથાયોગ્ય ઉત્તર આપે. પ્રસંગોપાત્ત પોતાનો કથવાનો અવસર આવે ત્યારે યોગ્ય પરિમિત ગંભીર મિષ્ટ શબ્દોથી જવાબ આપવો.

૭૬. સ્વકીય ગચ્છના સાધુઓ અને સાધ્વીઓ અન્યગચ્છીય મનુષ્યોની સાથે નકામા વાદ, વિવાદ, ક્લેશકારક ઝઘડા વગેરે કરે નહીં એવી શિક્ષા-

સૂચનાઓ આપ્યા કરવી અને તેઓને ઉપાલંભ, દંડ વગેરે ઘટે તે પ્રમાણે આપવો. ચારે બાજુઓની તપાસ કરીને પરીક્ષા કરી કાર્ય કરવું. અન્ય ગચ્છીય સાધુઓ વગેરે સ્વગચ્છીય સાધુઓની સાથે તકરાર કરે તો તેઓના આચાર્ય વગેરેને સૂચના અપાવી બંદોબસ્ત કરાવવો.

૭૭. અન્યગચ્છીય સાધુઓએ કોઇને દીક્ષા આપવા પોતાની પાસે રાખ્યો હોય તેને ભરમાવીને સ્વગચ્છીય સાધુઓ દીક્ષા ન આપે, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય વગેરેને પૂછ્યા વિના અને આજ્ઞા લીધા વિના સ્વગચ્છી સાધુઓ તથા સાધ્વીઓને કોઇ દીક્ષા ન આપે, એવી વ્યવસ્થાની સંરક્ષાના નિયમો ઘડવા અને તે પ્રમાણે સર્વેને વર્ત્તાવવા પ્રયત્ન કરવો.

૭૮. સ્વગચ્છીય સાધુઓ વગેરેને ખાનગી હકીકતો માટે નોટબુકો આપવી અને ખાનગી નોટબુકોમાં જે જે કંઇ સૂચનાઓ જણાવે તેને વાંચી ઘટતું કરવું. આલોચના વગેરે દેવી. પ્રાયશ્ચિત આપવું.

૭૯. સ્વગચ્છીય ગીતાર્થ સાધુઓનું વાર્ષિકમંડળ ભેગું કરવું અને તેઓ જૈનોની વૃદ્ધિ અર્થે તથા જૈનધર્મના ફેલાવા માટે વર્ત્તમાનકાલને અનુસરી ગુપ્ત વા જાહેર કૃત્ય તરીકે જે જે ઉપાયો જણાવે તત્સંબંધી લક્ષ દેવું, અને સ્વગચ્છના સાધુઓ તથા સાધ્વીઓને તે પ્રમાણે કૃત્ય તથા ઉપદેશ માટે સૂચનાઓ આપવી. સ્વગચ્છીય સાધુઓ તથા સાધ્વીઓને તે પ્રમાણે વર્તાવવા માટે ઘટતી સૂચનાઓ આપવી.

૮૦. જૈનસંઘની મર્યાદા પ્રમાણે અને હાલના જમાનાને બંધ બેસે, સ્વગચ્છમર્યાદા પ્રમાણે શ્રાવકો તથા શ્રાવિકાઓ ચાલે એવાં બંધારણો રચવાં. કોઈ શ્રાવક નાસ્તિક બનીને સ્વગચ્છ—સંઘ અને જૈનધર્મની વિરૂદ્ધ પડે તો તેને જેટલા ઉપાયે બને તેટલા ઉપાયે સમજાવી આસ્તિક બનાવી સ્વગચ્છાદિકમાં રાખવો. અન્યથા સ્વગચ્છાદિકને હાનિ ન થાય એવી રીતે બંદોબસ્ત કરાવવો.

૮૧. નવકારશીમાં નવકારની આરાધના કરનાર અન્ય ધર્મવાળાઓ જૈનધર્મી બનીને આવે તો તેઓને સન્માન અને વ્યવસ્થાપૂર્વક જમે એવો બંદોબસ્ત ઉપદેશ દ્વારા કરાવવો, અને તેઓને આમંત્રણ અપાવવા વગેરે કાર્યોનો ઉપદેશ દેવો.

૮૨. અન્યધર્મીઓની સાથે દયા, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, પશુશાલા વગેરે બાબતોમાં પરસ્પર મળીને કાર્ય કરવાનો રીવાજ, અમુક યોજનાઓ રજુ કરીને રાખવા માટે સદુપદેશ દેવો.

૮૩. અન્યદર્શનીયો દયાદિ જૈનાગમ પ્રતિપાદ્ય સદાચાર પાળતા હોય વા જૈનાગમને અનુસરનારા પુનર્જન્મ, કર્મ, પુણ્ય, પાપ, વગેરે સિદ્ધાન્તો માનતા હોય અને તે સિદ્ધાન્તોનું જડવાદીઓ ખંડન કરતા હોય તો તે બાબતમાં તેઓને યથાયોગ્ય દલીલોની સાહાય્ય આપવી.

૮૪. પુનર્જન્મવાદ, ચૈતન્યવાદ, કર્મવાદ, વગેરેમાં નાસ્તિકો, જડવાદીઓની સાથે ચર્ચા કરતાં પુનર્જન્મ વગેરેને સિદ્ધ કરનારા અન્ય દર્શનીઓની તે તે વાદમાં સામેલ રાખવા. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને અનુસરી અપવાદ અને ઉત્સર્ગ માર્ગના બલાબલ અને લાભાલાભનો વિચાર કરી આ બાબતમાં પ્રવર્ત્તવું.

૮૫. જૈનાગમની પુષ્ટિ કરનારા, જૈનાગમને અનુસરના, જૈનાગમતત્ત્વોથી અવિરૂદ્ધ જે જે માન્યતાઓ, અન્યદર્શનીય ગ્રંથોમાં હોય તેઓની સાક્ષીઓ આપીને અન્યદર્શનીય જનોને જૈનધર્માનુકુલ કરવા. તેવો ઉપદેશ તથા તેવા સાક્ષીઓવાળા ગ્રંથો લખાવવાની સૂચનાઓ કરવી.

૮૬. અન્યદર્શનીય અમુક સંપ્રદાયોને પોતાનાથી અમુક બાબતોમાં, અનુકુલ રહી સંપીને ચાલવાની યોજનાઓ ઘડી તે પ્રમાણે વર્ત્તાવવા પ્રવૃત્તિ કરાવવી.

૮૭. અન્યધર્મીય રાજા, વા અન્યદર્શનીય ધર્મગુરૂઓ વગેરેની સાથે દેશને તથા દેશની પ્રજાને હાનિ ન થાય તથા લોક વિરૂદ્ધ ન ગણાય એવી રીતે પરસ્પર અમુક મળતા આવતા અને આગમથી અવિરૂદ્ધ એવા નિયમો ઘડીને વર્ત્તવું.

૮૮. વિશ્વમાં પ્રવર્ત્તિત સર્વ ધર્મો કરતાં જૈનધર્મ વસ્તુતઃ વ્યાવહારિક અને આધ્યાત્મિકાભ્યુદયમાં કેવી રીતે આગળ વધી શકે છે, અને તેનું વર્ત્તમાન કાલે કેવું સ્વરૂપ છે, તથા તેમાં પરસ્પર ધર્મોના મુકાબલે જૈનતત્ત્વથી અવિરૂદ્ધપણે કેટલો સુધારો વધારો કરવાની જરૂર છે, તેના નિયમો અને યોજનાઓ ઘડીને જૈનોને તેનું જ્ઞાન આપવું.

૮૯. સ્વગચ્છીય સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ પોતાના ગચ્છની ઉન્નતિ માટે પ્રસંગ આવે સર્વસ્વ અર્પણ કરીને પ્રવર્ત્તે એવું અભ્યુદયદષ્ટિએ શિક્ષણ આપવા બંદોબસ્ત કરવો.

૯૦. સ્વગચ્છના કાયદાઓને સમ્મેલન વખતે વાંચી સંભળાવવા અને તે પ્રમાણે સ્વગચ્છીય સાધુઓ વગેરે પ્રવર્ત્તે એવો ઉપદેશ દેવો.

૯૧. સ્વગચ્છીય સાધુઓ વગેરેને ભણાવવા વગેરેમાં તથા નવીન સાધુઓ બનાવવા વગેરેમાં સેવાધર્મ–ભક્તિ કરનારા શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓને ધન્યવાદ વગેરેથી ઉત્તેજિત કરવા.

૯૨. સ્વગચ્છીય જનોની અને મહાસંઘ તથા તીર્થોની રક્ષા કરે એવા કર્મવીરોને પ્રકટાવવા માટે યોજનાઓ ઘડવી અને તે અમલમાં મૂકવી.

૯૩. વિશાલદૃષ્ટિધારક આચાર્યની રક્ષાર્થે ઉપાધ્યાય વગેરે વર્ગ યથાયોગ્ય પ્રયત્ન કરે, અને આચાર્યની રક્ષામાં સંઘની રક્ષાના ઉદ્દેશોને સમજાવે એવો બોધ દેવો.

૯૪. શ્રી વીર પ્રભુની પાટે બેસનાર આચાર્ય તે વર્તમાનકાળે પ્રભુની પેઠે આજ્ઞા વડે માન્ય કરવા એવો આગમિક સદુપદેશ સર્વત્ર ફેલાય એવી વ્યવસ્થા કરવી.

૯૫. ધાર્મિક ગૃહસ્થ જૈનોને સ્વકીય વ્યાવહારિકોન્નતિ તથા ધાર્મિકોન્નતિના ઉદાર વિચારો અને આચારો વડે યુક્ત થાય એવો યોગ્ય ઉપદેશ દેવો.

૯૬. મહા સંઘનું કાયદા કાનુનો વાળું બંધારણ વ્યવસ્થિત કરવું, અને તે અમલમાં મૂકાય એવો સ્વાનુભવવડે સદુપદેશ દેવો. કોઇ પણ જાતના ઉત્તમ બંધારણો વિના રાજ્ય અને મહાસંઘ હોતો નથી, એમ જૈનોને આગમોના અનુસારે બોધ દેવો.

૯૭. ગચ્છનાં બંધારણો, વ્યવહારનયકથિતધર્મદ્વારા મોક્ષની આરાધનાર્થે છે એમ બોધ દેવો. સ્વગચ્છ અન્ય ગચ્છોની સાથે મહા વર્તુલમાં ફેરવાઇને એક મહા જૈન સંઘના રૂપને લેઇ પુનરૂદ્ધારતાને પામે અને વિશ્વ મનુષ્યોનું કલ્યાણ કરે એવા ઉદ્દેશ પર જૈનો આવે એવો આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ તત્ત્વોપદેશ દેવો અને વ્યાવહારિકદૃષ્ટિએ વ્યવહાર નિયમો બંધારણોથી સુદૃઢ રહી, સ્વાસ્તિત્વ રક્ષણ અને સ્વવૃદ્ધિને સર્વથા સર્વદા કરે એવી રીતનો ઉપદેશ દેવો, અને તેવાં પુસ્તકોનો પ્રચાર કરવો. પૃથક્તાને સાંધી સર્વ ધર્મોની એકતા જે જે અંશે જે જે ભાવે જે જે રીતિએ થતી હોય તે તે રીતિએ પ્રયત્ન કરવો, કરાવવો અને કરતાની અનુમોદના કરવી. જૈન જગતનો અભ્યુદય થાય એવા વર્તમાનમાં જે જે ઉપાયો ઘટે તે તે કહેવાને અને આજ્ઞાઓ આપવાને આચાર્ય તે ખરેખર વીરપ્રભુની પેઠે યોગ્ય સમજાય એવો બોધ દેવરાવવો અને સ્વામીવાળા સૈન્યની હકીકત સમજાવીને જૈન બંધારણોને પુનઃ સંસ્કારિત કરીને તેને આચારમાં મૂકી બતાવવા પ્રયત્ન કરવા. ઉપાધ્યાયાદિ વર્ગ પોતાના આચાર્યની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તીને જૈન

જગતની પ્રગતિ કરી શકે એવા દૃષ્ટાંત પૂર્વક ઉદ્દેશો સમજાવવા અને શ્રી વીર પ્રભુનું શાસન રાજ્ય ચલાવવા પ્રયત્ન કરવો.

૯૮. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ વર્ણ ગુણકર્મ વા જાતિથી બનેલી હોય તે સગવડ આદિની અનુકુલતા એ જૈન ધર્મ માને. એવા આગમો અને નિગમોવડે ઉપદેશ પ્રચારવો.

× × × ×

" साधुसमागम. "

આત્માના ગુણોને પ્રાપ્ત કરવાને અર્થાત્ પ્રકટ કરવાને સાધુ સમાગમ સમાન અન્ય કોઇ મહાન્ ઉપાય નથી. જ્ઞાનિસાધુનો સમાગમ થાય ત્યારે તેમની પાસે બેસીને વિનયપૂર્વક અવસર પામી પ્રશ્નો પૂછવા. આત્મજ્ઞાનિ સાધુની આગળ અભિમાનથી બોલવું નહિ, અને તેમને કંટાળો આપવો નહિ. આત્મજ્ઞાનિસાધુની સેવા ભક્તિ કરીને તેમની પ્રસન્નતા મેળવવી. આગમોમાં ગ્રન્થોમાં લખેલા આત્માદિ તત્ત્વોનો અનુભવ કરવાને સાધુસમાગમની ખાસ જરૂર છે. જ્ઞાનિસાધુનો સમાગમ થતાં અન્ય પુસ્તકોનાં વાચન વગેરે કાર્યથી નિવૃત્ત થવું. જ્ઞાનિસાધુના કથનની અપેક્ષાઓ સમજવી, અને તેનો સમ્યગ્ભાવ વિચારવાને તે તે બાબતોનું મનન કરવું. હું જાણું છું એવું હૃદયમાં લાવીને સાધુ પાસે ચર્ચાવાદ કરવાની પ્રવૃત્તિ યોગ્ય નથી. જ્ઞાનિસાધુ પાસે ખંડન મંડનની ચર્ચા કરવાથી જે લાભ મળતો નથી, તેજ લાભ ખરેખર તેમની પાસે બેસીને તેમના પ્રસંગોપાત્ત મુખથી નીકળેલ ઉદ્ગારો શ્રવણ કરવાથી અને તેનું મનન કરવાથી મળે છે. ખંડન મંડનની ચર્ચાથી આત્માના અનુભવની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જ્ઞાનિસાધુની શ્રદ્ધા ભક્તિથી મેળવેલી કૃપા દ્વારા જે બોધનો લાભ મળે છે, તે લાભ ખરેખર અન્ય કોઇ રીતે મળતો નથી. જ્ઞાનિસાધુની કોઈ રીતે પ્રાપ્તિ કરીને તેમની શ્રદ્ધા ધારણ કરીને તેમના શરણને અંગીકાર કરી કૃપા મેળવવી. જ્ઞાનિ સાધુની કૃપા એજ મોક્ષની ચાવી છે. મહાપુરૂષની કૃપા વિના કોઇ ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત કરવા શક્તિમાન્ થઇ શકતું નથી. સદ્ગુરૂ સાધુની કૃપા એજ ભક્ત લોકોને ઇચ્છવા યોગ્ય છે. જ્ઞાનિસાધુના બોધ ઉપર લક્ષ દેવાને ખાસ લક્ષ્ય દેવું જોઇએ. જ્ઞાનિ સાધુની

કૃપા મેળવીને તેમના બોધના અનુસારે વર્ત્તવું. તેમના કથ્યા પ્રમાણે ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થવું. પોતાના હિતાર્થે જે જે ઉપાયો બતાવ્યા હોય, તે તે ઉપાયોને શ્રદ્ધાપૂર્વક આદરવા. જ્ઞાનિ ગુરૂઓનાં કોઇ કોઇ પ્રસંગે અમુક બાબતમાં ધૂનમાં આવતાં જે જે વચનો નીકળે છે તેમાં કંઈ અનુભવ, રહસ્ય સમાયલું હોય છે. એવું રહસ્ય પ્રાપ્ત કરવાને સાધુ—સદ્‌ગુરૂની સદા સંગતિ કરવી કે જેથી કોઇ કોઇ પ્રસંગે અનુભવની ધૂનમાં પ્રગટેલા વચનામૃતનું પાન કરી શકાય. ૐ શાન્તિઃ ૨.

સં. ૧૯૭૦ ભાદ્રપદ વદ ૨ રવિ.

× × × ×

" ઐતિહાસિક. "

જે વણિક્ જૈનો જૈનધર્મ પાળે છે, તેઓની જાતિનો પ્રાચીન શૃંખલાબદ્ધ ઇતિહાસ મેળવવાની અને તેની સંરક્ષા કરવાની અત્યંત જરૂર છે. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે ગુર્જરરાજાઓના ઇતિહાસ પર સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. વનરાજચાવડાની પૂર્વે જે જે રાજાઓ તેના વંશજો તરીકે થઇ ગયા તેનો શૃંખલાબદ્ધ ઇતિહાસ શોધીને મેળવવાની જરૂર છે. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની પેઠે પાછળના આચાર્યોએ જો ચાવડા, સોલંકી, ગિલહોત વગેરે રાજાઓનો ઇતિહાસ લખ્યો હોત તો જૈનાચાર્યોની કીર્ત્તિમાં વૃદ્ધિ થાત. જૈનાચાર્યોએ રજપૂત, રાજાઓનો ઇતિહાસ જાળવવામાં એકંદર પ્રશસ્ય પ્રયત્ન કર્યો છે. ભંડારોમાંથી જ્યારે ઐતિહાસિક સર્વગ્રન્થો છપાઇને બહાર પડશે, ત્યારે જૈનો તરફથી બહાર ઐતિહાસિક બાબતો પર સારૂં અજવાળું પાડી શકાશે. મહાત્માની સંજ્ઞાવાળા ચૈત્યવાસીયતિઓએ ક્ષત્રિયમાંથી બનેલી વણિક્‌જાતિઓનો ઇતિહાસ જાળવી રાખ્યો છે, પરંતુ તેઓની તરફથી તે ઇતિહાસ મેળવીને જાળવી રાખવાનો પ્રયત્ન હજી બરાબર થયો નથી. હાલમાં જેટલા વણિક્ જૈનો છે તેઓના વંશનો જ્યાં સુધી બને ત્યાં સુધી ઇતિહાસ મેળવવાની જરૂર છે. માણસાના ઠાકોર દરબાર શ્રી. તખ્તસિંહજીએ ચાવડાઓનો પ્રાચીન ઇતિહાસ મેળવી આપવાને વિજ્ઞપ્તિ કરી હતી. ગુર્જર ચાવડા રાજાઓ અને જૈનચૈત્યવાસી યતિઓને ઘણો સંબંધ હતો, અને તેઓએ જૈનધર્મને સમ્યક્ સાહાય્ય આપી છે.

વનરાજ ચાવડાના ગુરૂ શીલગુણ સૂરિ હતા. પ્રાચીન ભંડારોમાંથી ચાવડાઓને ઇતિહાસ મળે એવા ગ્રન્થો અવલોકવાની જરૂર છે. ટોડરાજસ્થાન અને તેના પર ટીપ્પણીકાર ગૌરીશંકર ઓઝા વગેરેએ જૈનોના સંબંધમાં કેટલીક ભૂલો કરી છે, તેને બહાર લાવવાની જરૂર છે. કેટલીક ભૂલોનો ઉદ્ધાર કરવાની મારી જીજ્ઞાસા છે. મગધરાજાની વંશાવલીમાં શ્રેણિક વગેરેનાં નામો નથી. જૈનગ્રન્થોના આધારે જેટલું બને તેટલું તે પર અજવાળું પાડવાની ઇચ્છા રહ્યા કરે છે. કેટલેક ઠેકાણે જૈનોને બૌદ્ધો તરીકે ટોડસાહેબ માને છે, તેનો પણ સુધારો કરવાની જરૂર છે. ગૌરીશંકર કેટલાક શિલાલેખો માટે યતિ જ્ઞાનચંદ્ર પર સંસ્કૃતભાષાની અલ્પજ્ઞતાનો આક્ષેપ કરે છે તેનો જવાબ આપવાની જરૂર સ્વીકારવામાં આવે છે. સર્વ જૈનના ઐતિહાસિક ગ્રંથોમાંથી સારભાગનો ઉદ્ધાર કરીને ઐતિહાસિક બાબતો પર અજવાળું પાડીને અન્યલેખકોની ભૂલો બતાવવી જોઇએ, અને એક જૈન પ્રાચીન ઐતિહાસિક ગ્રંથ સારરૂપે રચવો જોઇએ. જૈનધર્મનું સર્વ પ્રકારનું સાહિત્ય સંરક્ષીને તેને બહાર લાવવાની જરૂર છે.

સં. ૧૯૭૦ ભાદ્રપદ વદ ૦)).

× × × ×

દેશધર્મપ્રેમ.

આર્યાવર્ત્ત મનુષ્યોમાં પરસ્પર પ્રેમ અને સંપ ખીલવવો જોઇએ. દેશોદ્યાર્થે દેશપ્રેમ સર્વ મનુષ્યોના હૃદયમાં રંગાઇ જાય, અને મનુષ્યપણાના સદ્ગુણો પ્રકટે એવા ઉપાયો લેવાની જરૂર છે. મહાવક્તારી, કર્મયોગી અને જ્ઞાનયોગી મહાત્માઓ પ્રકટયા વિના આર્ય દેશોન્નતિ થવાની નથી. ધર્મમતભેદનાં ક્ષુદ્ર મુદ્દાને આગળ કરીને દેશોન્નતિ કરી શકાય નહિ. દેશોન્નતિમાં ગમે તે ધર્મ પાલનારને એક સરખો પ્રેમ વા આવશ્યક સેવા કર્મ કર્ત્તવ્ય છે એમ અવબોધાવવું જોઇએ. દેશ પ્રેમ વિના મનુષ્ય દેશમાં રહેવા લાયક ઠરતો નથી. સમાજ પ્રેમ વા સમાજ ફર્જ અદા કર્યા વિના મનુષ્ય ખરેખર સમાજમાં રહેવા લાયક ઠરતો નથી. ક્ષુદ્ર, લોભી, સ્વાર્થી, અજ્ઞાની; મનુષ્યોને ધર્મ પ્રેમ પણ કયાંથી હોય? મનુષ્યમાં મનુષ્યત્વ ખીલવવાને માટે દેશ પ્રેમ, સમાજ પ્રેમ, અને ધર્મ પ્રેમ ખીલવવાની જરૂર છે. કેળવણી વિના

દેશ પ્રેમ વા દેશસેવા પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી. **આર્યાવર્ત્તમાં વસનાર સર્વ તેત્રીશક્રોડ મનુષ્યોનો દેશસેવામાં એક સરખો હક્ક છે. જે દેશમાં અનેક તીર્થંકરો ઋષિયો થયા છે તે દેશને સુધારવામાં પાછી પાની કરવામાં આવે તો તે દેશની ભૂમિમાંથી પંચભૂત લેઇને જીવવાનો અધિકાર નથી. परस्परोपग्रहो जीवानाम्** આવું તત્ત્વાર્થમાં લખાયલું સૂત્ર વિચારવા યોગ્ય છે. જે દેશમાંથી જન્મની સાથે અનેક ઉપગ્રહો ગ્રહવામાં આવે છે, તે દેશની પૂજ્યતા, પ્રેમ અને સેવા ભૂલી જવાય અને વિષય મોજમઝામાં મનુષ્યો લ્હેર મારે તો તે દેશને અને ભવિષ્યની પ્રજાને શાપ સમાન થઇ પડે એમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. જ્યાં સુધી સર્વ પ્રકારનું શુભાશુભ મમત્વ ટળી ગયું નથી અને પરમબ્રહ્મમાં તન્મયતા થઇ નથી. ત્યાં સુધી દેશ, સમાજ, અને ધર્મનો પ્રેમ, પૂજ્યતા, અને તેની સેવામાં સર્વસ્વ સ્વાર્પણ કરવા તૈયાર થઇ રહેવું જોઇએ. **જૈનોએ દેશપ્રેમ, સમાજપ્રેમ, અને ધર્મપ્રેમને ખીલવવો જોઇએ.** આંધળી ચાકરૂડની વા સમુચ્છિમની પેઠે પ્રવૃત્તિ ન કરવી જોઇએ. જૈન કોમ પર કેટલાક મનુષ્યો નગુરી અને નગુણીપણાનો આક્ષેપ કરે છે તો તે બાબત જૈનોએ સમજવું જોઇએ કે-પોતાના ગુરૂની શ્રદ્ધા-ભક્તિ અને તેમની આજ્ઞાને અનુસરી પ્રવર્ત્તવું જોઇએ. ગુરૂની શ્રદ્ધામાં વેશ્યા જેવો પ્રેમ અને શ્રદ્ધા ન રાખવી જોઇએ. પરંતુ પતિવ્રતાની પેઠે વર્ત્તવું જોઇએ. જૈન કોમે દેશ અને સમાજની સેવામાં ભાગ લેવો જોઇએ. પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારા ગુરૂ આદિના ગુણોની કદર કરવી જોઇએ. જૈન ધર્મને આર્ય દેશની સાથે અત્યંત નિકટનો સંબંધ છે. જૈનો જો આર્ય દેશની ઉત્તમતા અને તેના પ્રતિ પોતાની ફર્જ ભૂલી જશે તો માતૃભૂમિના દ્રોહી ગણાશે. હાલ ઇગ્લીશ સરકારના શાન્ત રાજ્ય પ્રતાપે ધર્મ સેવા, સમાજસેવા, રાજ સેવા, અને દેશ સેવાના પ્રસંગો પ્રાપ્ત થયા છે, માટે બ્રિટીશ રાજ્ય પ્રતિ વફાદાર રહીને આર્ય દેશમાં સર્વ પ્રકારની ઉત્તમ કેળવણી પ્રચારવા અને દેશના મનુષ્યોને સુધારવા તથા તેઓને સાહાય્ય આપવા કટીબદ્ધ થઇ આત્મભોગ આપવો જોઇએ.

× × × ×

આર્યભૂમિની ઉત્કર્ષતા.

મહાત્માઓની જન્મભૂમિરૂપ આર્યક્ષેત્ર છે. ધર્મની માતૃરૂપ આર્યભૂમિ છે. ધર્મનાં સાત્વિક બીજોનું રક્ષણ કરનારી આર્યભૂમિ એ પ્રભુનો ધર્મબાગ છે. મનુષ્યોમાં આર્યત્વ પ્રકટાવનાર આર્યભૂમિ છે, એમ અનેક ધર્મશાસ્ત્રોથી અને અનુભવથી સિદ્ધ થઇ શકે છે. આર્યભૂમિમાં આર્યમુનિવરોને પ્રકટાવવાનું સામર્થ્ય છે. આર્યભૂમિનો પ્રેમ અને તેની ઉત્ક્રાન્તિ માટે અનેક ગ્રન્થો લખાવવાની જરૂર છે. **હે આર્યભૂમિ ! ત્હારામાં એવી શક્તિ છે કે ત્હારા રજકણોથી જે શરીર બને છે તેમાં રહેલો આત્મા પોતાની વાસ્તવિકોન્નતિ કરી શકે છે. હે આર્યભૂમિ ! ત્હારા રજકણોમાં આલોટનાર સત્ત્વગુણી મહાત્માઓ નિવૃત્તિનું પરમસુખ પ્રાપ્ત કરી શકે** છે. જૈનધર્મના સુક્ષેત્રરૂપ હે આર્યભૂમિ ! ત્હારી ઉત્તમતાનું કેટલું બધું વર્ણન કરી શકીએ. હે આર્યભૂમિના સેવકો ! તમે આર્યદેશની સુધારણા માટે પ્રયત્ન કરો. જનની અને આર્યજન્મભૂમિ એ બેનો વિશુદ્ધ પ્રેમ જેનામાં છે તે આર્યાવર્ત્તભૂમિને શોભાવી શકે છે. આર્યાવર્ત્તમાં દયાદેવીનું જેવું સામ્રાજ્ય છે, એવું અનાર્ય દેશોમાં ક્યાંથી હોય ? આર્યબન્ધુઓને સાહાય્ય કરો. તેઓને ઉત્તમ પ્રકારની કેળવણીથી કેળવો. તન, મન અને ધનથી આર્યભૂમિમાં જન્મેલ મનુષ્યોને ધર્મની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા માટે સાહાય્ય આપવી જોઇએ.

હે ધનિકો ! હે વિદ્વાનો ! તમો આર્યભૂમિમાં જન્મેલ મનુષ્યોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે સર્વસ્વાર્પણ કરીને ત્યાગની ખરેખરી દશા પ્રાપ્ત કરો. ભારતવાસીઓની ચક્ષુઓ ઉઘાડવા માટે રાજ્યકર્ત્રી ન્યાયી બ્રિટીશ સરકારે પ્રશસ્ય પ્રયત્ન કરીને આર્યોને ઉપકારના ભાર બોજા તળે નાખ્યા છે, તેઓને આર્યના ગુણોવડે પ્રતિબદલો આપવા પ્રભુપ્રતિ પ્રાર્થના કરો, અને ભારતવાસીઓને અનેક વ્યસન દુઃખોમાંથી મુક્ત કરો. ભારતવાસીઓમાં સંપ, ભ્રાતૃભાવ, કેળવણી, સ્વાશ્રય વગેરે ગુણો, ખીલવવા માટે તમારાથી બનતું કરો. સ્વાર્થી ન બનો, આળસુ ન રહો. જેટલું તમે આર્યભૂમિમાંથી ગ્રહણ કરો છો તેના કરતાં વિશેષ ઉપગ્રહ તમે આર્યભૂમિના પુત્રો માટે કરશો, ત્યારેજ તમે જન્મભૂમિની સેવામાંથી મુક્ત થશો. **ધર્મના મતભેદોને જન્મભૂમિની સેવામાં આડા ન લાવો.** આર્યાવર્ત્તમાં વસનાર અનેક ધર્મપન્થીઓની અસાધારણ જન્મભૂમિસેવા પ્રતિ એક સરખી ફરજ છે. કારણ કે

તમે સર્વધર્મવાળાઓ આર્યભૂમિના પુત્રો છો. તેના પ્રતિ એક સરખી પૂજ્ય પ્રેમદૃષ્ટિ રહેવી જોઇએ. ઉપર્યુક્ત ધર્મ નિમિત્ત આર્યભૂમિસેવા એ સ્વકર્ત્તવ્ય છે, એવું માની સ્વસ્વફર્જ અદા કર્યા કરો. ૐ **शान्तिः ३.**

× × × ×

આર્ય જૈનોએ ચૈતન્ય પૂજારી બનવું જોઇએ.

આર્યજૈનો ! તમે ચૈતન્યપૂજારી છો, પરંતુ જડપૂજારી ન બનો. જડ વસ્તુઓમાં અહંમમત્વમાનીને પ્રાણધારક જીવોની ઉત્ક્રાન્તિ કરવા માટે ઉત્તમ સેવા માર્ગથી પાછા ન પડો. દેહધારક આત્માઓને સેવાધર્મવડે સન્માર્ગે ચઢાવવા એ તમારી ચૈતન્યપૂજા છે. જડ વસ્તુઓ તમારી મહેનતની કિમ્મત આંકી શકે તેમ નથી. જડવસ્તુઓના મમત્વથી વારંવાર ન મરો. તમારી લક્ષ્મી, તમારૂં મન, કાયા, અને વાણી ઇત્યાદિવડે તમો સર્વ દેહધારક જીવોની શુભોત્ક્રાન્તિ માટે પ્રયત્ન કરો. મનુષ્યોના આત્માઓ ખરેખર પરમાત્માઓ બની શકે છે. તમો પ્રત્યેક મનુષ્યના સદ્ગુણોની ઉત્ક્રાંતિ થાય એવી રીતે સેવાધર્મ સ્વીકારો. તમારા ક્રિયાયોગને પણ મનુષ્યોના શુભગુણોની ઉત્ક્રાન્તિ માટે વાપરો. **ચૈતન્યવાદી એવું નામ ધરાવનાર ભારતવાસીઓ ! તમે જડવાદીઓ કરતાં જડવસ્તુઓમાં વિશેષતઃ અહંમમત્વ ધારણ કરો તો તમે નામ માત્રના ચૈતન્યવાદી કહી શકાશો.** જડવસ્તુઓ દ્વારા સુખપ્રાપ્ત કરવાની લાલસાથી તમો જડવાદીઓ કરતાં વિશેષ પાપ કૃત્ય કરો તો તમો જડવાદીઓ કરતાં વિશેષ નાલાયક ઠરશો. તમો જીવોની દયામાં અંતઃકરણથી પ્રવૃત્ત થતા નથી, ત્યાં સુધી તમારાપર ચૈતન્યવાદે અસર કરી નથી, એમ કથવામાં કોઇ જાતનો વિરોધ આવતો નથી. જડવસ્તુઓના પૂજારીઓ ! તમે જડવસ્તુઓમાં સુખની આશા રાખો છો, અને જડવસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે અનેક જીવોના પ્રાણોનો નાશ કરો છો, અને મુખે કથો છો કે અમે પ્રભુને માનીએ છીએ. આ તમારૂં કથન ઉન્મત્ત વચનવત્ છે. તમારા વિચારો અને આચરણથી તમે જડવાદીઓ કરતાં બૂરા છો, કારણ કે ચતન્ય ધારક મનુષ્યો તમે પ્રાણીઓ કરતાં જડવસ્તુઓને વિશેષ ઇષ્ટ ગણો છો, અને તેમાં તન્મય બનીને ચેતનાનો નાશ કરવા રાત્રિ દિવસ પ્રયત્ન કરો છો. અરે ભારતવાસીઓ ! તમે પ્રભુને માનો છે, અને પોતાને આસ્તિક માનો છો, છતાં

તમે કેટલાક જડવાદી નાસ્તિકોના જેટલો પરોપકાર અને નીતિધારણ કરવા સમર્થ થતા નથી. ત્યારે તમે કહો કે, તમારામાં ખરેખરૂં આસ્તિકપણું ક્યાં ઉતર્યું છે ? અને કહો કે તમે કેવી રીતે આર્ય લોકોનો ઉદ્ધાર કરી શકશો ? જડ પ્રેમ કરતાં સમસ્ત વિશ્વમાં રહેલા દેહધારક જીવો પર તમને નિષ્કામ, શુદ્ધ પ્રેમ જાગ્રત્ થશે અને તેઓની રક્ષામાં તથા તેઓને ગુણોની ઉત્ક્રાન્તિમાં સાહાય્ય રૂપ સેવાધર્મનું બલિદાન આપશો, ત્યારેજ તમો ચૈતન્યવાદી અર્થાત્ આસ્તિક એવું નામ ધારણ કરવાને પાત્ર બનશો. જે મનુષ્યો આસ્તિક બનીને જડ-વસ્તુઓના રાગ, અહંમમત્વને કચરી નાખીને આર્ય લોકોની શુભોન્નતિ માટે સેવાધર્મ સ્વીકારે છે, અને દાન, શીયળ, તપ અને ભાવનાને સેવે છે, તેઓ ચૈતન્યવાદી થવાને અર્થાત્ આર્ય થવાને પાત્ર બને છે. જડવસ્તુઓના અહંમમત્વને કચરી નાખ્યા વિના તમે આર્યદેશનો ઉદ્ધાર કરી શકવાના નથી. માટે ભારતવાસીઓ હવે જાગ્રત્ થાઓ. જડવાદનો ત્યાગ કરીને વાસ્તવિક ચૈતન્યવાદીઓના ગુણોને ધારણ કરી સર્વજીવોનાં દુઃખો દૂર કરવાને અને તેઓની રક્ષા કરવા પ્રયત્નશીલ બનો.

× × × ×

પોતાની પાસે આવનારા મનુષ્યો અનેક આશયોવાળા હોય છે. પોતાની પાસે અનેક કારણોથી મનુષ્યો આવે છે. જે મનુષ્યો ધર્મજ્ઞાન લેવા આવ્યા હોય તેઓને તેઓના અધિકાર પ્રમાણે રૂચિની પરીક્ષા કરીને ધર્મજ્ઞાન આપવું. ધાર્મિકજ્ઞાન ગ્રહણ કરનારાઓનો પરિચય કરીને તેઓની પરીક્ષા કરવી. તેઓના હૃદયના ઉભરાઓ કઢાવવાના ઉપાયો કરીને તેમના હૃદયના ઉભરાઓ કઢાવવા, અને પશ્ચાત્ તેમના યોગ્ય જ્ઞાન આપવું. અધિકાર તપાસ્યા વિના આપેલો ઉપદેશ નિષ્ફલ જાય છે. જે મનુષ્યો જ્ઞાન લેવા આવે તેઓના હૃદયના આશયોને સમજી લેવા પ્રયત્ન કરવો. જે મનુષ્યો વાદ વિના સહેજે પ્રશ્નો પૂછવા આવેલા હોય તો તેમના આગળ પાછળના આશયો અવબોધવા જે કંઇ પૂછવું હોય તે પૂછીને યથાયોગ્ય જે ઘટે તે ઉત્તર આપવો. અન્યથા મૌન રહેવું. અગર તે વખતે જે કંઇ સુજે તે કરીને પ્રવર્ત્તવું. જે મનુષ્યો ચર્ચા કરવાને માટે આવેલા હોય તેઓને તપાસીને યોગ્ય ઘટે તે ઉત્તર આપવો. અથવા મૌન રહેવું. જે મનુષ્યો છિદ્ર જોવા આવ્યા હોય તેઓનાથી ચેતતા

રહીને તે વખતે જે યોગ્ય લાગે તે પ્રવૃત્તિ કરવી. જે મનુષ્યો શિષ્ય વા ભક્તબુદ્ધિ ધારણ કરીને આવ્યા હોય તેઓને તેમના અધિકાર પ્રમાણે આગળ ચઢાવવા જ્ઞાનની કુંચીઓ આપવી. જે મનુષ્યો નકામી વિકથા કરવા તથા કરાવવા આવ્યા હોય તથા નકામી ચર્ચા વગેરેની માથાફૂટ કરવા આવ્યા હોય તેઓનાથી દૂર રહેવું. અથવા તેઓને સન્માર્ગે ખેંચવા પ્રયત્ન કરવો. વા એવો કોઇ અન્ય ઉપાય લેવો કે જેથી તેઓને ખોટું ન લાગે અને તેઓનો સંબંધ છૂટે. જે મનુષ્યો અમુક વાત કઢાવવા માટે સ્વાર્થ, કપટ વા અન્ય કોઇ કારણથી ભક્ત વા શિષ્ય જેવા બની વિનય વગેરે કરે તેઓની અનેક ઉપાયે પરીક્ષા કરવી, અને તેઓના હૃદયના આશયોને સમજી લેઈ જેમ યોગ્ય લાગે તેમ પ્રવર્તવું. દૂતનું કાર્ય કરનારા, ચારનું કાર્ય કરનારા, પેટમાં પેસીને પગ પહોળા કરનારા, ચાડી ચુગલી કરી અન્યની પાસેથી પૈસા કઢાવનારા, ક્ષણમાં માન મળતા તુષ્ટ થનારા, અને ક્ષણમાં માનાદિ ન મળતાં ક્રોધી બનનારા, મનુષ્યો પાસે આવે ત્યારે સાવચેત રહીને પ્રવર્તવું. જે મનુષ્યો હૃદયમાં નાસ્તિક હોય, જે મનુષ્યોના પેટમાં કોઇ વાત ન ટકતી હોય, જે મનુષ્યો વિવાહની વરસી કરનારા હોય તેવા મનુષ્યો પોતાની પાસે આવે ત્યારે સાવચેતીથી વર્તવું. ધર્મ વિરૂદ્ધ વર્તનારા, વિરોધી, નિન્દક, ઇર્ષાળુ, મનુષ્યોના પરિચયથી ચેતતા રહીને વર્તવું. રાજ્યદ્રોહી મનુષ્યોના પરિચયથી ચેતતા રહેવું. અન્યસાધુઓ, ધર્માચાર્યો, વગેરે તરફથી ડીટેકટીવ જેવું કાર્ય કરવામાં જે પ્રવૃત્ત થએલા હોય, તેઓનાથી ચેતતા રહેવું. આભ્યંતર પરિષદ્‌માં બેસવા યોગ્ય હોય તેઓને આભ્યન્તર શિષ્યો બનાવવા. અન્તેવાસીઓને જે જે યોગ્ય ઘટે તે તે તત્ત્વજ્ઞાન આપવા પ્રયત્ન કરવો. બાહ્ય પરિષદ્ યોગ્ય મનુષ્યોને તેઓના અધિકાર પ્રમાણે આગળ વધવાનો માર્ગ બતાવવો. દૃષ્ટિરાગી, કદાગ્રહી, દુષ્ટ, મૂઢ વગેરે જીવોને તપાસી જેમ લાભ થાય તેમ ઉપદેશાદિક કર્તવ્યમાં પ્રવર્તવું. પોતાની પાસે આવનાર જીવોની પરિણતિની પરિચય પૂર્વક પરીક્ષા કરીને જેમ યોગ્ય લાભ દેખાય તેમ પ્રવર્તવું. ॐ शान्तिः ३

पत्र सदुपदेश.

क. संज्ञावाळो पत्र.*

मुकाम मुंबाइ. मुनि बुद्धिसागर.

मुकाम पादरा सुश्रावक वकील शा. मोहनलालभाई हीमचंदभाइ योग्य धर्मलाभ, तमारो पत्र पहोंच्यो. वांची बीना जाणी. भाइशंकरने अत्यंत मंदवाड छे ते जाण्युं. पुत्र रूपे थयेला जीवोने पण आत्मवत् देखवा. तेमना आत्माने अमरभाववो, कारण के आयुष्यनी समाप्ति थतां जीवो शरीर बदले छे, पण आत्मा तो अन्य गतिमां पण तेनो ते रहे छे. जे थाय तेमां तटस्थपणे दृढ बनी रहेवुं. व्यवहार दशाने साचववी पण अन्तर्थी तो धैर्यता धारण करवी. जे काले जे बनवानुं छे ते मिथ्या थतुं नथी. पोतानी कल्पनाथीज ते ते वस्तुओनो विरह थतां हृदयमां आघात थाय छे, पण पोतानी कल्पना कर्या विना संसारमां व्यवहार चलावतां एकदम अत्यंत मोहनो उत्पाद थतो नथी. जे जे वस्तुओ उत्पन्न थइ छे, ते ते वस्तुओनुं रूपान्तर थया विना रहेनार नथी. जेणे जन्म धार्यो छे, तेनुं रूपान्तर थवानुं छे. बाल्यावस्थाथी आ प्रमाणे देखतां आव्या छीए. श्री वीरप्रभु पण एमज जणाव्या करे छे. त्यारे हवे शा माटे मननी समानता तजवी जोइए? अलबत न तजवी जोइए. जगत्मां सर्व जीवोना भिन्न भिन्न मार्ग छे. कोइ कोइनुं नथी. शा माटे ममताथी मनमां ओछुं लाववुं जोइए? अलबत्त ओछुं न लाववुं जोइए. शंकरने बनतो उपदेश दइ तेनुं भलुं करवुं, स्वार्थनो संबंध न चिंतवतां तेनी साथे परमार्थनो संबंध चिंतववो, सर्व जीवो कर्मना वश छे. **कोइ नहि तेरा कोइ नहि मेरा, क्या कर मेरा मेरा.** आ वाक्यनुं स्मरण करवुं अने आत्माना

क—आ पत्र वकील शा. मोहनलाल हीमचंद पादरावाळानो पुत्र शंकर बहु मांदो हतो ते वखते मोहनीय कर्मनो उदय समाववा माटे लखायो छे- पुत्रनुं मरण थतां पिताने चिन्ता थाय छे तेवा प्रसंगे आ पत्र वांचवाथी शोकदशा दूर थइ शके छे.

સ્વભાવમાં રમણતા કરવી. જ્ઞાનીને શોક ચિન્તાના પ્રસંગો વૈરાગ્યરૂપે પરિણમે છે. શંકરને મારા ધર્મલાભ કહેશો. તેનું કલ્યાણ થાઓ. આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરશો. શંકરને હું ખમાવું છું. તેનું ધર્મપ્રતિ લક્ષ્ય સારૂં છે. માટે ધર્મનાં વચનો સંભળાવતા રહેશો. ૐ **शान्तिः** ॥ ૧૯૬૭ ચૈત્ર વદિ ૧૪ પત્ર જણાવશો. પાનાચંદ, મણીલાલ વિગેરેના ધર્મલાભ.

બુદ્ધિસાગર.

× × × ×

મુંબાઇ, બુદ્ધિસાગર.

મુ. પાદરા સુશ્રાવક શા...............યોગ્ય ધર્મલાભાશીઃ વી. તમારા પિતાશ્રીના પત્રથી શંકરની અત્યંત માંદગી જાણી. આવા પ્રસંગમાં મનમાં ઘણો શોક મનુષ્યોને રહે છે, અને તેથી તેઓ મોહના આધીન થઇને આત્માનું ખરૂં સ્વરૂપ ભૂલી જાય છે, પણ અત્ર મારે જણાવવું જોઇએ કે શોક કરવાથી કંઇપિણ વળતુ નથી. આવા પ્રસંગે તો વૈરાગ્યભાવ ધારણ કરીને ધૈર્ય ધારણ કરવું જોઇએ. શંકરભાઇને બને તેટલો ઉપદેશ સંભળાવવો જોઇએ. વૈરાગ્યકારક સઝઝાયો સંભળાવવી જોઇએ. **अरे जीव शीदने कल्पना करे, कर्मने करवुं होय तेम करे.** અનેક ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચેલાં હોય છે, તેનું રહસ્ય આવા વખતે ખપમાં આવે છે. વસ્તુતઃ વિચારીએ તો દુનિયાની કોઇપણ વસ્તુ પોતાની નથી, અને કોઇ આપણી સાથે પરભવમાં આવનાર નથી. આવા પ્રસંગે શ્રીમાન્ મહાવીર પ્રભુના વૈરાગ્યની ભાવના ભાવવી; તેમજ અનાથી મુનિના ચરિત્રની ભાવના ભાવવી. જે જે ઉત્પન્ન થયું છે, તે તે લય પામવાનું છે. તેમાં શોક કરવાની શી જરૂર ? હે ભવ્ય ! આ જગત્માં કોને રોવું ? અને કોને હસવું ? આત્માની શુદ્ધદશાપ્રતિ લક્ષ્ય રાખીને નિહાળ, અને જગત્ના વ્યવહારમાં રહેતાં જલકમલવત્ નિઃસંગતાથી ભાવના ભાવ. આવી દશા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કર. લેશમાત્ર પણ મનમાં ઓછું લાવ નહીં. ત્હારૂં છે તે ટળતું નથી, અને ત્હારૂં નથી તે રહેતું નથી. પરમાં મમત્વબુદ્ધિ કલ્પીને દુઃખી કેમ થવું જોઇએ ? અલબત દુઃખી ન થવું જોઇએ. ત્હારા આત્માનું શુદ્ધ-

સ્વરૂપ વિચાર. હિંમત રાખ. કર્મથી જે જે થાય છે તે તે સમભાવથી સહન-કર. જગતમાં મુસાફરે પોતાની મુસાફરી તપાસવી જોઇએ. ધર્મ સાધન કરશો. સંભારે તેને ધર્મલાભપત્ર જણાવશો. લિ. બુદ્ધિસાગરના ધર્મલાભ. સં. ૧૯૬૭ ના ચૈત્ર વદિ ૧૪.

× × × ×

મુકામ મુંબાઈ, બુદ્ધિસાગર.

ભાવનગર સુશ્રાવક વ્રજલાલ દીપચંદ યોગ્ય ધર્મ લાભ. તમારો પત્ર આવ્યો. તમારા પિતાનું મૃત્યુ જાણ્યું. કિન્તુ તમારે શોક ન કરવો જોઇએ. સંસારમાં અનાદિકાળથી મનુષ્યો જન્મ, જરા, મૃત્યુના દુઃખથી દુઃખી થાય છે. **क्या सोवे उठ जाग बाउरे** ઇત્યાદિ પદ આત્માને અત્યંત જાગ્રત્ કરે છે. વૈરાગ્યભાવથી આત્માને ભાવો. આ જગતમાં જે કંઇ બને છે તેમાં કંઇપણ આશ્ચર્ય જણાતું નથી. અસારસંસારને જાણી ધાર્મિકજીવન ગાળવું, તેજ શ્રેયસ્કર છે. આત્માની ઉચ્ચદશા કરવા માટે આધ્યાત્મિકજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવી જોઇએ, તેમજ ધર્મની સામાયિકાદિ આવશ્યકક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. ધર્મતત્ત્વોનું સમ્યગ્ જ્ઞાન કરવું જોઇએ. ગૃહસંસારમાં ધર્મજીવન ગાળવું એ મહા મુશ્કેલ છે, છતાં પણ દેશથકી બારવ્રતોને આદરી આત્મકલ્યાણ કરવું જોઇએ. હે ધર્મ સાધક ! અમૂલ્ય અવસરને પામી તેનો મોહપ્રવૃત્તિમાં વ્યય ન કરવો જોઇએ. આ દુનિયામાં કોઇ અમર રહેનાર નથી. તે પ્રમાણે તમારા પિતાનું શરીર ગયું, તેમના આત્માએ અન્ય ગતિમાં ગમન કર્યું, તમે શરીરની ચિંતા કરો છો કે આત્માની ? શરીર તો ગયું. આત્મા તો કર્યા કર્મ પ્રમાણે અન્ય ગતિમાં ગયો. તમારા પિતાના સદ્‌ગુણોને સંભાળીને તમો પણ સદ્‌ગુણોને પ્રાપ્ત કરો. પરભવમાં ધર્મજ સાથે આવનાર છે, એમ નિશ્ચય છે. માટે વિવેકદૃષ્ટિથી ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચીને આત્માને ઉચ્ચ કરશો. ૐ શાન્તિઃ ૩.

× × × ×

મુકામ મુંબાઇ લાલબાગ પાંજરાપોળ, બુદ્ધિસાગર.

સુરત. સુશ્રાવક વકીલ છોટુભાઇ ગુલાબચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. અત્ર શાંતિ કોઇ પણ વસ્તુ સંબંધિ વિચાર કરવો હોય ત્યારે પ્રથમ તેનો લાભાલાભ જોઇનેજ, વિવેક પુરઃસર વિચાર કરવો ઘટે છે. ઉત્તમવિચારો મનમાં કરવા જોઇએ. રાગદ્વેષાદિમાં આત્મા ધસડાય તેવા પ્રકારના વિચારોને હૃદયમાં આવવા જ અટકાવવા જોઇએ. કોઇ ઠેકાણે તીડો બેસે છે તો ત્યાં તેનાં ઇંડાં મુકે છે, અને ચોમાસું આવતાં હજારો તીડો તૈયાર થઇ જાય છે. તેમજ નઠારા વિચારોને હૃદયમાં સ્થાન આપતાં તીડની પેઠે તે ખરાબ સંસ્કારોનાં બીજને રોપે છે, અને ભવિષ્યમાં હૃદયમાં ઉત્તરોત્તર રાગદ્વેષાદિના ખરાબ વિચારોનું જોર વધી જાય છે, તેથી હૃદયની શુદ્ધિ મહાપ્રયત્ને કરી શકાય છે. માટે અશુદ્ધ વિચારોને ઉત્પન્ન ન કરવા જોઇએ, અને માનસિકદ્રવ્યની નિર્મળતા કરવી જોઇએ કે, જેથી ખરાબ વિચારો ઉત્પન્ન થતા જ અટકી જાય. ઉચ્ચ સારા વિચારોથી લેશ્યાની શુદ્ધિ થાય છે, અને તેથી ભવિષ્યમાં શુકલલેશ્યાવડે ઉત્તમ પ્રકારનું આત્મધ્યાન કરી શકાય છે. શુદ્ધ વિચારોથી હૃદયમાં ઉચ્ચ સંસ્કારોનું બીજ રોપાય છે, અને તેથી ભવિષ્યમાં ઉત્તમસંસ્કારોવડે ઉત્તમ પદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ભાવમનને ઉત્પન્ન કરનાર સહાયીભૂત મનોવર્ગણાની કિંમત શું નથી? તેની ઉત્તમતા કરવી, અને ઉત્તમ વિચાર યોગ્ય બનાવવી, તે પોતાના હાથમાં છે. ગમે તેવા પ્રસંગોમાં પણ મન કબજામાં રાખીને સારા વિચારો કરવા. પ્રભુ ધ્યાન વગેરેના શુભ વિચારો કરવાથી ઉત્તરોત્તર મુક્ત દેશ તરફ ગમન થાય છે, અને પરમાત્મ પ્રભુની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૐ **शान्ति** ॥ ३. સંવત ૧૯૬૭ વૈશાખ સુદિ ૧.

× × × ×

મુકામ મુંબાઇ, બુદ્ધિસાગર.

સુરત. શા. નેમચંદભાઇ દેવચંદ યોગ્ય, ધર્મલાભ સર્વ વિધાનુસાર સમતા છે કોઇ જીવનું બુરૂ ચિંતવવું નહીં, ગમે તે સાંભળો પણ વૈરાગ્ય પ્રગટ્યો નથી ત્યાં સુધી સાંભળ્યાનું ફળ બેઠું, એમ માની લેવું નહીં. દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય અને મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય તો ઘણા મનુષ્યો પામી શકે છે, પણ જ્ઞાનગર્ભિત

વૈરાગ્યને તો કોઇ વિરલા મુનિયો પામે છે. જ્યાં સુધી અજ્ઞાન દશા છે ત્યાં સુધી મનને વશ કરવાનું સુજતું નથી, તમારે તો પ્રભુની ભક્તિ વગેરેમાં મનને વાળવું જોઇએ. નવરા પડતાં ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવાં અગર વંચાવવાં. કોઇ જાતની વિકથામાં વખતનો દુર ઉપયોગ કરવો નહી. અલ્પકાળમાં ખરી આત્મદશા જાગ્રત થયા વિના ધર્મની આરાધના થઇ શકવાની નથી. કોઇ મોહના યોગે બાળજીવો, સાધુઓની કુથલીમાં પડે તોપણ તમારે તેમાં ચિત્ત દેવું નહીં. તેમજ કોઇ નિંદા કરનારના ઉપર ક્રોધ પણ કરવો નહી. ઉલટું નિંદા કરનારાઓનું ભલું શ્રી મહાવીર પ્રભુએ ચંડકોશીયા સર્પનું ચિંતવ્યું હતું, તેની પેઠે ચિંતવવું. મોહની ઘેંનને દૂર કરી જાગવું જોઇએ. એકાંતમાં આંખો મીંચીને પ્રભુની સ્તુતિ કર્યા કરવી. અને પોતાના દોષોને ટાળવા માટે શુભ ભાવના ભાવવી. તેથી આત્મ કલ્યાણ થશે. ૐ **શાંન્તિ. ૩**
૧૯૬૭ વૈ. સુ. ૧,

× × × ×

મુકામ મુંબાઇ, લે. બુદ્ધિસાગર.

મુકામ સાણંદ. સુશ્રાવક શા. ત્રિભોવનદાસ મલુકચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારો પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો છે કેટલીક ધાર્મિકપ્રવૃતિયોમાં ચિત્ત હોવાથી પત્ર લખી શક્યો નથી. વિ. હાલમાં આનંદઘન ચોવીશી દેવચંદકૃત ચોવીશી અને આત્મ પ્રકાશ વાંચવાનો માવરો રાખશો. પોતાનું હિત કરનાર પોતાનો આત્મા છે. ગુરૂઓ પાસેથી તત્ત્વજ્ઞાન લેવાની યુક્તિઓને આચારમાં મૂકવી જોઇએ. હૃદયમાં આત્મતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાની કાળજી રાખવી જોઇએ. ધર્મ સંબંધી જે જે વિચારો થાય. તે પ્રમાણે વર્તવાને પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આત્મ લક્ષ્ય, આત્મ શ્રદ્ધા, આત્મ ભક્તિ, આત્મ પ્રેમ, આત્મોપાસના અને આત્માની શુદ્ધતા વગેરે બાબતોપર કલાકોનાં કલાકો પર્યંત વિચાર કરવાથી કંઇક આત્મ પ્રદેશમાં ઉંડા ઉતરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થશે. આલંબન વિના કંઇ થતું નથી. એમ કહી પશ્ચાત્ કંઇ પણ પ્રયત્ન કર્યા વિના પ્રમાદમાં જીવન ગાળવું એ કંઇ તીવ્ર જીજ્ઞાસાનો ભાવ નથી. આત્મા ઉપર ખરો પ્રેમ પ્રગટવો જોઇએ. સાધ્યદષ્ટિ લક્ષ્યમાં રાખી ઉપયોગ પ્રમાણે શ્રાવકવ્રતોની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. પ્રતિદિન શાસ્ત્રોને વાંચી અભિનવજ્ઞાન પ્રાપ્ત

કરવું જોઇએ. પ્રમાદી મનુષ્ય પોતાનું અગર અન્યનું શ્રેયઃ કરવા સમર્થ થતો નથી. જાગ્રત થાઓ. દેવગુરૂ અને ધર્મની આરાધના કરો. મોક્ષ માર્ગના મુસાફર બનો. પોતાની શક્તિ પ્રગટાવ્યા વિના ઉચ્ચ થવાતું નથી. **आप समान बळ नहीं.** પોતાનું તત્ત્વ વિચારો. ૐ **शान्तिः ३.**

વૈશાખ સુદિ ૩. સંવત્ ૧૯૬૭.

× × × ×

મુકામ માણસા લિ. બુદ્ધિસાગર.

મુંબાઇ મધ્યે શ્રાવક..............યોગ્ય ધર્મ લાભ.

દુહા.

વૈરાગ્યે મન વાળીને ધ્યાન વિષે થા લીન,
બાહ્ય દશામાં શું પડે ? પુદ્ગલથી તું ભિન્ન. ૧
અનંત રાજા શેઠીયા, થઇ ગયા ને થાય;
ઉપાધિમાં લીન થઇ, ચાર ગતિ ભટકાય. ૨
અનંત ભવમાં ભટકતાં, પામ્યો નર અવતાર;
હાર નહીં હાથે કરી, ચેતનને ઝટ તાર. ૩
સમકિત દાયક સાધને, તેનો કર ઉપયોગ;
છોડી બાહ્ય દશા સહુ, ભોગવ નિજગુણ ભોગ. ૪
વીર પ્રભુ દૃષ્ટાંતથી, વૈરાગ્યે ઝટ ચેત;
માયામાં મુંઝીશ નહીં, કાળ ઝપાટા દેત. ૫
દેવ દેવગુરૂના સંગથી, પામો સત્યાનંદ;
મોહ દશા ટળશે સહુ, ટળશે માયા ફંદ. ૬
ચાર દિવસનો ખેલ છે, ભવ છે દુઃખનું મૂળ;
બાજીગર બાજી સમું, મળ્યુંજ અંતે ધૂળ. ૭
ગુરૂ કૃપાથી થાવશે, કામાદિકનો નાશ;
ચેત ચેત ઝટ ચિત્તમાં, કરજે અંતર વાસ. ૮

પ્રેમી ધર્મી ઝટ બની, આતમને ઝટ તાર;
પામી અવસર ચેતજે, ઉતમ છે અવતાર. ૯

કરી પ્રતિજ્ઞા પાળતાં, ટળશે સઘળાં દુઃખ,
સદ્દગુરૂ કૃપા કટાક્ષથી, મળશે સાશ્વત સુખ. ૧૦

વારંવાર આ વાંચજો, ધર્મપત્રની રીત,
વચન બોલ્યાં પાળશો, ઉત્તમ જનની નીતિ. ૧૧

ચેતનને ઉદ્ધારવા, અવસર આછે બેશ,
ઉત્તમ વ્રતને આદરો, પામો સુખ હમેશ. ૧૨

હારીશ નહિં મનુજન્મને, શીખ હૃદયમાં ધાર,
સ્વારથીઆ સંસારમાં, ધર્મ શરણુ સુખકાર. ૧૩

ભજન સંગ્રહને વાંચીને, કરશો ભક્તિ નિત્ય,
સદ્દગુરૂ શ્રદ્ધા રાખતાં, થાશો નિત્ય પવિત્ર. ૧૪

× × × ×

મુકામ માણસા.

શ્રી મુંબાઇ મધ્યે શ્રાવક શા.....................યોગ્ય ધર્મલાભ વિશેષ નીચેના દુહા વાંચી ધર્મસાધનમાં પ્રમાદ ટાળશો.

दुहा.

उपाधि संसारनी—महा दुःखनी खाण ।
कोइ न साथे आवतुं—नक्की मनमां जाण ॥ १ ॥

पीपल पाननी कुंपळो—अन्ते बगडी जाय ।
युवा अवस्था तेहवी—नक्की विणशी जाय ॥ २ ॥

जन्मीने आ पृथ्वीमां—कर्यो न धर्मोद्धार ।
मायामां फसतां अरे—अंते दुःख अवतार ॥ ३ ॥

चेत चेत मानव अरे—अंते कोइ न साथ ।
कल्प वृक्षने मूकीने—भरे शुं बावळ बाथ ॥ ४ ॥

संसारे सुख नहि कदी—आ संसार असार ।
वीरप्रभुए त्यागीयो—दुःखदायी संसार ॥ ५ ॥

अनुभवीने अनुभवो—संसारे बहु दुःख ।
व्हाला बंधो ! ! ! चेतजे—जैन धर्मथी सुख ॥ ६ ॥

करी प्रतिज्ञा पाळजो—पामो बहु कल्याण ।
वांची पत्र झट चेतजो—" धर्मलाभ " सुख खाण ॥ ७ ॥

× × × ×

મુકામ લોદરા.
લેખક મુનિ બુદ્ધિસાગર.

શ્રી ગામ........મધ્યે સુશ્રાવક....................યોગ્ય ધર્મલાભ વિ. તમારા **અંતરમાં** ઉદ્‌ભવેલા સદ્‌વિચારો પત્ર દ્વારા આવ્યા તે વાંચી હૃદયમાં પ્રતિબિંબિત કર્યા છે. **आत्मतत्त्वनी स्वच्छता** ને અર્થે ધારો કે, સદ્‌નિમિત્ત અવલંબવાની ખાસ જરૂર છે, કિંતુ તે નિમિત્તથી ઉપાદાનકારક ચક્ર **आत्मोपयोगे** વર્તે તોજ નિમિત્તની સફળતા છે. **शुद्धश्रद्धा**થી નિર્મળ બનેલા હૃદયમાં આત્મતત્ત્વનું ચિત્ર પડેલું, તે શું મૂળ રૂપતાને ત્યાગે ? ના નહીં ત્યાગે. બાહ્યની ડોળધાલુ **आत्मार्थिकता** જો કે **आंतरमां** પણ તેનું અનુમાન કરાવતી હોય તો તે પણ **त्याज्य** છે, અને વ્યવહારની શુદ્ધિ કરવાની ઉપયોગિતા આદરણીય છે.

આત્માના દયાળુઓ અને વૈરાગ્ય સરોવરમાં ઝીલનારા હંસોનો એવો સ્વભાવ છે કે, તેઓ ધર્મનો ચારો ભક્ષણ કરે. અન્યથા અધર્મરૂપ ઘાસ ભક્ષે નહીં, અને સંતોષ ધારણ કરે. સોનાના રૂપે થયેલી આત્મશ્રદ્ધા વિચિત્ર સંયોગો પામતાં અવાંતરરૂપે પરિણમે છે. જો કે આ સદ્‌વિચારોની ઉર્મિથી ઉછળેલાં **आत्मिक वचनो** ને સ્વબુદ્ધિ અનુસારે જીવો પ્રત્યેક ભિન્ન ભિન્ન

અર્થની કલ્પનામાં સ્વચિત્તને તસ્તી આપશે, પણ **સત્ય હાર્દ તો આત્મસાધક મહાબંધુ,** શિઘ્ર શ્રદ્ધાભક્તિના યોગે જાણી શકશે. વ્યાવહારિક વાદળાંથી ઢંકાયેલો-**સૂર્ય** તે પોતાનું મૂળ રૂપ ત્યાગ કરે નહીં. શીત નિવારણાર્થે અગ્નિની જરૂર છે, તેમ **આત્માર્થી**પણામાટે **સત્સમાગમ**ની ખાસ જરૂર છે. વખત વીતી જાય છે. કર્યું ન કર્યા રૂપે જણાશે. વખતની કિંમત પ્રાજ્ઞ પુરૂષોજ જાણી શકે છે. ગયો વખત પાછો આવનાર નથી. **મનના મનોરથ મનમાં ને મનમાં** રહેશે. **આયુષ્ય** પોતાનું કામ કરે છે. **આત્મશુદ્ધપરિણામે** કાળ નિર્ગમન થાય તો જીવનની સફલતા જાણવી. **અનંત** જન્મ્યા અને ગયા. આ પ્રામર પ્રાણીમાં શું વિશેષ છે ! **આસન્ન ભવ્યોને જ તત્ત્વરુચિ** ઉદ્ભવે છે. **પરમાત્મપદ સિદ્ધિ** પ્રતિ ગુરૂવિશ્વાસ એજ **આર્હતને પ્રથમ** કર્તવ્ય છે. જેના મનમાં ભદ્રિકતા છે, તેને આ મહાવાક્ય રૂપ રત્ન સ્વચ્છ હૃદયમાં ઉતરે છે. નિશ્ચયદષ્ટિસાધ્યને લક્ષી અને વ્યવહારે વર્તાય તેમ **સમયજ્ઞ સુજ્ઞ** પુરૂષો પ્રવર્તે છે. યશકર્મ અને અપયશ કર્મથી દરેક વ્યક્તિ સારા ખોટા શબ્દે કરી વ્યવહરાય છે, તેથી **યશ** કર્મવાળાઓનેજ **ધર્મી** માનવાને માટે એકાંત નિશ્ચય કરવો નહિ. **આત્મસ્વરૂપ** જ્ઞાતાઓની ભલે કોઇ નિંદા કરે, સ્તુતિ કરે, તેથી આકાશની પેઠે તેને કંઇ સારા ખોટાનો સ્પર્શ થતો નથી, પણ આવી દશા પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે. એક વખત જેણે સદ્ગુરૂ દ્વારા તત્ત્વ હૃદયમાં ઉતાર્યું તેને પુનઃ પુનઃ સંભારી **આત્મભાવે રમે તેને અન્યત્ર** પરિભ્રમણની જરૂર નથી. સાધ્યસાપેક્ષબુદ્ધિથી દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલાદિ વિચારી થોડી જીંદગીમાં ઘણું થાય તેમ ઉત્તમ પુરૂષો પ્રયત્ન કરે છે.

ॐ अर्हम्

× × × ×

ॐ नमो वीतरागाय.

(ऐं नमः)

લિ. મુનિ બુદ્ધિસાગર મુ. સાણંદ.

શ્રી ગામ .... સુશ્રાવક .... યોગ્ય શુદ્ધવ્યવહાર નિશ્ચયનયસ્વરૂપ અનેકાંત ધર્મની પ્રાપ્તિ થાઓ.

વિ. વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય એ બે નયવડે જૈનશાસન અનેકાંતપણું પ્રગટ કરી હઠ કદાગ્રહ દૂર કરાવે છે, એ સપ્તનયની ખબર જેમ જેમ પડતી જાય છે તેમ તેમ મતમતાંતરના આગ્રહો છૂટે છે.

સૂયગડાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે:—

कल्लाणे पावयवावि, ववहारो न विज्जइ
जं वेरं तं न जाणंति, समणा बाल पंडिया ॥ १ ॥
असेसं अरकयंवावि, सव्व दुरके तिवा पुणो
वज्झापाणा न वज्झंति, इति वायं न नीसरे ॥ २ ॥
दीसंति समियाचारा, भिरकुणा साहुजीविणो
ए ए मिच्छो व जीवंति इति दिठिं न धारए ॥ ३ ॥

એકાંતપક્ષના આશ્રયે કરી સર્વથા અકલ્યાણવાન્, સર્વથા અપાયવાન્ એવા એકાંત ભાષણવડે કરી શાક્યાદિક જે અજ્ઞાનવાદીયો કંઇ જાણતા નથી. ઇત્યાદિ જાણી લેવું. માટે એકાંતમાર્ગ જાણવા સારૂ ભવ્ય પુરૂષો દિનપ્રતિદિન પ્રયત્ન કર્યા કરે છે. એ ભવ્ય જીવોને આત્માનું ઇષ્ટ કેમ થાય ? તેજ મનમાં એક નિશ્ચય હોય છે. જૈનાગમોમાં જે છે તે જાણવાથીજ સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ થશે.

ભવ્ય જીવો સંસારમાં કોઇ વસ્તુને સારભૂત ગણતા નથી. જાણે છે કે આ સંસાર અસાર છે. તેમાં કોઇ મારૂં નથી. સૌ કુટુંબ પરિવાર કર્મ સંયોગે કરી ભેગો થયો છે, અને પાછો વિલય થઇ જશે, કોના દીકરા અને દીકરીઓ ? મરતી વખતે કોઇ મારી સાથે આવનાર નથી, અને હું બીજા કોઇની સાથે મૃત્યુબાદ જનાર નથી. ફક્ત જીવો અનાદિકાળથી મારૂં મારૂં કરી કર્મ બાંધે છે, અને હજી પણ કોણ જાણે કેટલાં બાંધશે ? ચાર ગતિમાંથી મૃત્યુબાદ કઇ ગતિમાં જવું પડશે, અને ત્યાં ગયા પછી હાલ જેવો આત્માનો ઉપયોગ વર્તે છે, તેવો વર્તશે કે નહીં ? અને આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થશે કે નહીં ? તે જ્ઞાની જાણે. છતી સામગ્રી પામી જ્યારે ચેતન પ્રમાદ કરશે ત્યારે તેને જ્ઞાનીઓ કેવો કહેશે ? એ ચેતનને કંઇ વિડંબના લાગુ પડે છે ત્યારે અધીરો બની જાય છે, પણ તેમ કરવાથી કંઇ દુઃખની રાશિ વિલય થતી નથી. એ દુઃખ રાશિ તો આત્મભાવે રમણતા કરવાથી નાશ પામે છે. માટે આત્માએ ધૈર્ય ધારણ કરી કર્મથકી રહિત થવા પ્રયત્ન કરવો.

સૂયગડાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કેઃ—

जस्स धिइ तस्सतवो, जस्स तवो तस्स सुगति सुलहा
जो अधीरमंत पुरिसा, तवो विखलु दुल्लहो तेसिं ॥ १ ॥

" જે પુરૂષને ધૈર્ય છે, તે પુરૂષને તપ છે. અર્થાત્ ધૈર્યવાન પુરૂષ તપ કરી શકે છે, અને તેજ પુરૂષની સારી ગતિ થાય છે, અને જે અધીરા પુરૂષો છે, તેમને તપ પણ દુર્લભ છે. માટે પૌદ્‌ગલિક ભાવની આપત્તિ આવે છતે ધીરજ ધારણ કરવી એજ અત્યુત્તમ માર્ગ છે. જે પુરૂષો આત્મસ્વરૂપાભિલાષી છે તે તો પર પુદ્‌ગલના ઉત્પાદ અને વિનાશ થકી કંઇ હર્ષશોક કરતા નથી. એમને એમ ભાસે છે કે, પુદ્‌ગલના ધર્મ પુદ્‌ગલ કર્યા કરે છે. એમાં તારો કાંઇ ઉપાય ચાલે તેમ નથી. તારા શરીરની પણ એક દિન રાખ થઇ જવાની ! તો બીજાનું તે પ્રમાણે થાય તેમાં શી નવાઇ !

દુહા.

કર્મ સંયોગે આતમા, શરીર જામા પાઇ;
ચાર ગતિ ભટકે સદા, નવ નવ કર્મ ઉપાઇ ॥ ૧ ॥
કબહુ મનુષ્યાકાર થઇ, ભોગવે ભોગ વિલાસ;
પણ આતમ અનુભવ બિના, ફોગટ પુદ્‌ગલ પ્યાસ ॥ ૨ ॥
લાખ ચોરાશી યોનિમાં, ઉપજે વિણશે જીવ;
નાચે ખેલે આતમા, પાડંતો મુખ રીવ ॥ ૩ ॥
રોગ શોક વિયોગથી, દુઃખદાયી સંસાર;
તેમાં મારૂં શું ? કરે, ચેતન દિલ વિચાર ॥ ૪ ॥
ચેતન દિલ વિચાર સત્ય, ભવ ભટકે તું કેમ ?
કારણ કર્મ વિચારીએ, લહિએ શિવપુર ક્ષેમ ॥ ૫ ॥
ખટપટ ઝટપટ ત્યાગ કર, આત્મસ્વરૂપ વિચાર;
આત્મસ્વરૂપ વિચારતાં, લહીએ ભવજલ પાર ॥ ૬ ॥
સત્યમાર્ગ જીનવરતણો, સેવો ભવી હિત લાય;
ભવોભવ ભ્રમણ નિવારવા, એમ કહે જીનરાય ॥ ૭ ॥
શરીરવાણી મનથકી, આતમ તત્ત્વ છે ભિન્ન;
નિર્મલ આતમ ધ્યાવતાં, થઇએ શિવપદ લીન ॥ ૮ ॥

થઇએ શિવપદ લીન એમ, બુદ્ધિ કહે નિશદીશ;
એવો ધ્યાવો આતમા, થાવો શિવપુર ઇશ ॥ ૯ ॥

એ પ્રમાણે આત્માને ધ્યાવતાં અધ્યાત્મશાંતિ થશે. ઇતિ शान्तिः ३

× × × ×

ॐ अर्हनमः

મુકામ સાણંદ બુદ્ધિસાગર.

શ્રી ગામ........મધ્યે સુશ્રાવક...........યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારો પત્ર આવ્યો તે મળ્યો.

વિ. જે કરવાની તારી ઇચ્છા હોય તે તરવારના હાથી પણ હસતા મુખના પ્રભાવથી કરાવી લેજે.

સાવધ અને શાંત રહો, શાંત મગજ અત્યંત આનંદ આપે છે.

ડાહ્યાનું મુખ હૃદયમાં છે, મૂર્ખનું હૃદય મોઢામાં છે. વાચા રૂપું છે પણ મૌન સોનું છે.

જેઓ વિશ્વાસ રાખે છે તેઓ અણુવિશ્વાસ રાખનારા કરતાં વારંવાર વધારે ખરે રસ્તે ચાલે છે. વિશ્વાસ પણ પૂર્ણ આંધળો ન હોવો જોઇએ.

ઝેર એ ઝેર નથી પણ મોટું ઝેર દેણું છે. એ દેણું દ્રવ્ય ભાવથી જાણવું.

આ દેહનો નાશ થયા પછી હમેશને માટે કીર્તિવંત રહેવું એ અમરત્વ પદ છે.

આપણી શંકા જો વિશ્વાસઘાતી છે અને તે યત્ન કરવાની બીકથી આપણું જે ભલું તેને તે વખતોવખત ખોવરાવે છે.

સહન કરવું અને મજબુત થવું એ કેવું ઉત્તમ છે ?

મન ભ્રમરની ચપળગતિ સંયમથી અટકાવી શકાય છે, મનના વિકારો મનમાં સમાવે તે સ્તત્ય છે.

મોટાની નિશાની ગંભીરતા, ઉત્તમની વિનયતા, અને શોધવાનું નિજ અંતરમાં છે.

સમય સામગ્રીની મહત્વતા કોણ ચૂકશે ?

જેવા વિચારો મનમાં થાય છે તે પ્રમાણે સારા અગર નઠારા ફૂલને આત્મા મેળવે છે. સંસારમાં કોઇ મિત્ર નથી, તેમ કોઇ પણ શત્રુ નથી. મનમાં નઠારો વિચાર થાય છે, તેજ આપણા શત્રુ, અને મનમાં સારા વિચારો થાય છે તેજ આપણા મિત્ર. મનમાં કોઇ જાતનો વિચાર થવા દેવો નહીં. મનમાં વિચારો થાય છે તેજ દુઃખનું કારણ છે. હરેક પોતાના વિચારોથીજ પોતાને કર્મની જાળમાં ઘેરી લે છે. એમ સમજવાનું છે. વિચારમાં સમાયેલા જોખમોનો ખ્યાલ નહીં હોવાથી લોકો પોતાના મનમાં સારા નઠારા સર્વે વિચારો સુખેથી આવવા દે છે. હવે જે સંસ્કારો પડે છે તેજ પાછા દબાણ કરી તેવા વિચારો કરાવે છે કે જેની અણસમજું લોકોને ખબર નહીં હોવાથી તેમ થતું અટકાવવાની કોશીસ કરવાને બદલે વારંવાર તેવાજ વિચારો ઉત્પન્ન થવા દે છે, અને તેનું છેવટ પરિણામ એવું આવે છે કે, એકજ વિચાર પાંચ ૭ વખત કીધાથી વિચારોના કબજામાં પોતે આવી જાય છે, અને તે નઠારા વિચાર, પછી તેની મરજી ઉપરાંત તેનાથી થઇ જાય છે. દરેક માણસે આ બાબતની અંતરમાં તપાસ કરવી. એવી રીતે સારા કે નઠારા વિચારના બંધનમાં તે પડે છે, તેજ કર્મ જાણવું. તેનો કરનાર પોતે અને તેમાં બંધાનાર પણ પોતેજ છે. જે નઠારા વિચારથી એક વેળા મોકળો હતો તે વિચાર અણજાણ પણે ફરી ફરી કરવાથી તેમાં પોતે બંધાઇ જાય છે. નઠારા વિચારોથી છેવટે નઠારૂં કામ થઇ જાય છે, કે જેનું કડવું ફળ ભોગવતી વેળાએ તે દુઃખી થાય છે. ખરાબ વિચાર નહીં કરવા માટે લાંબા વખત સુધી મહેનત કરવી પડે છે. છેવટે તે મનમાં આવતાં કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, માયા, શોક, નિંદા, ચિંતા રૂપ ખરાબ વિચારોને છેવટે અટકાવી શકાય છે. કામ પડતા ઉપયોગી વિચારો મનમાં થવા દેવા. મનમાં કોઇ જાતનો વિચાર થાય છે તેથી સારૂં ખોટું કર્મ ઉત્પન્ન થાય છે. ખરાબવિચાર થવા દેવોજ નહીં. તેથી સંતોષ ઉત્પન્ન થાય છે, અને મનથી આત્મા જુદો પાડી શકાય છે. આ એક સુખી થવાની કુંચી છે. કરે સો પાવે. इत्येवं शान्तिः

× × × ×

ॐ नमः स्वात्मने.

પોતાના પ્રતિ પોતે શંકાયુક્ત થવું તેજ ઉપાધિ આપત્તિનાં વાદળાં.

જ્યાં સ્વાર્થિક પ્રીતિ ત્યાં અપ્રીતિ સ્વભાવે છે, તો તેથી હર્ષ શોક કોને?

કૃપાવિના તથા દુઃખના યોગે થતી ચિંતા અટકાવવાને વીરપણું પ્રકટાવ!!!

કૃત કર્મોદયે અશાતા વેદવી તે તો સમજુને સાહુકારીનો દિવસ છે.

જેનાથી આપત્તિના વાદળાં પડે છે તેના તરફ લક્ષ્ય આપવું કે તેનું મૂળ શોધવું.

દિન રાત્રીની પેઠે શાતારૂપી દિવસ અને અશાતારૂપ રાત્રીનું ચક્ર ફરે છે તેનાથી કોને ભય ?

દોરંગી દુનિયા અનેક પ્રકારે સારા ખોટા કહે તો તેથી પોતાને શું ?

જો પોતે શુદ્ધ છે તો તેને અશુદ્ધ કહેવાથી શું ? અને અશુદ્ધ છે તો તેને શુદ્ધ કહેવાથી શું ?

ધૈર્યતાની પરીક્ષા દુઃખમાં અને સુવર્ણની પરીક્ષા કસોટીએ થાય છે.

સત્ય તે સત્યજ થવાનું તો બીજાની વાણીથી નાહક કેમ સંકલ્પ વિકલ્પ કરવા ?

માતા પિતાની અપ્રીતિ તે પ્રીતિરૂપજ છે ને તેમનાં કડવાં વચન મીઠાં છે તે અનુભવથી જણાશે.

વિનયને પ્રાણાંતે પણ સુજ્ઞ પુરૂષો ત્યાગતા નથી. કોઇ આંબાને પથ્થર મારે છે પણ આંબો કેરીને આપે છે. ચંદન સુવાસને આપે છે.

પ્રીતિ સંયુક્ત વાણીથી શત્રુની શત્રુતા દૂર થાય છે. સાફ દિલની છાપ ખરી પડશે.

ઘર સંસારમાં સહનશીલતા અને ગંભીરતા એ મોટા ગુણો છે.

गुरुकृपा એવી છે કે દુઃખમાં સુખનો અનુભવ અવશ્ય થાય છે. સમજુને દુઃખમાં વૈરાગ્ય થાય છે માટે દુઃખને પણ સારૂં માનવું.

धर्मकार्ये प्रवृत्ति सुखदायिका.

છંદ ચાલ.

प्रेमे पार्श्वप्रभु नमी चरणमां सत्पत्र उपकारथी
लेखे आनंद उरमां प्रगटियो श्रेष्ठोतणाचारथी

શ્રાદ્ધ ધર્મ વિશાલ પાલક સદા રત્નમણિ લેખવો
ધર્મ લાભ સદા વિશાળ સુખનો બુદ્ધિ કહે દેખવો ॥૧॥

સાયંકાળ વિષે મળે સહજમાં જેવાં બધાં પંખીઓ,
તેવાં કર્મબળે મળ્યા સહજમાં સર્વત્ર સંબંધિઓ;
આ જાયા જનની અને જનક તે જાણ્યાં અહંકારમાં
વારંવાર વિચાર ધાર મનમાં શો સાર ? સંસારમાં. ૨
આખું ઉત્તમ આ શરીર પણ તે છે હાડકાં ચામડાં,
લોહી લાલ પુરીષ મૂત્ર મળનાં ખોટાં બધાં ખાબડાં;
મારૂં માત્ર મમત્વથી મનવિષે માનું હું અજ્ઞાનમાં,
વારંવાર વિચાર ધાર મનમાં શો સાર ? સંસારમાં. ૩
જાવું જન્મ જરા વિપત્તિ વચમાં અંતે અરે એકલાં.
અજ્ઞાને સઘળાં જનો રડવડી શોકે કરે શોકલાં,
સારૂં કોઇ સહાય હાય ન મળે હીરો ગયો હારમાં,
વારંવાર વિચાર ધાર મનમાં શો સાર સંસારમાં. ૪

આતમજ્ઞાન વિચારણા મનવિષે કીધી નહીં કાંઇરે
ચોરાસી લક્ષ યોનિમાં ભટકતાં દુઃખો ઘણું થાયરે
ચેતાવું મનમાં સુણી ગુરુતણો વિશ્વાસ આધારરે
જ્ઞાન ધ્યાન વિવેક ભક્તિ કરુણા સંસારમાં સારરે. ५

શ્રી શાન્તિઃ

× × × ×

લી. બુદ્ધિસાગર.

શ્રી ગામ..........સુશ્રાવક................યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. અત્ર શાંતિ વર્તે છે. તમને ક્ષયોપશમભાવે આત્મિક શાંતિ વર્તો. જેમ જેમ આત્મતત્ત્વને વિષે ખરી રમણતા તેમ તેમ વસ્તુતઃ ખરી શાંતિ જાણવી. બાકી શરીરની શાંતિ તો દરેક જણને હોઇ શકે. શરીરથી ભિન્ન શરીરમાં વ્યાપી રહેલો આત્મા આત્મસ્વરૂપે રમે તો બાહ્ય પદાર્થ પ્રપંચથી શી રીતે કર્મ બાંધી શકે ? જેણે અંતરની શાંતિ આત્મોપયોગે અનુભવી છે તેને બાહ્યશાંતિથી કંઇ

વિશેષ શું ? જેમ જેમ બાહ્યપદાર્થોમાંથી મમતા ટાળી ચેતન, અરૂપી અખંડ શાસ્વત આત્મતત્ત્વ તરફ મનની વૃત્તિ લક્ષે છે. ત્યારે તેને હું મનુષ્ય છું ? કે કે સ્ત્રી છું ? બાલ છું કે વૃદ્ધ છું ? રોગી છું, કે ભોગી, બેઠો છું કે ઉભો છું? તેની પણ ખબર પડતી નથી. તેવા સમયે શુદ્ધ તાત્વિક સુખ અનુપમેય આત્મા ભોગવે છે. તે કોઈને કહી શકાય નહીં. બાકી સ્ત્રી, ધન, પુત્ર, ઘર, હાટ આદિ પ્રપંચોમાં અમૂલ્ય વખત ગુમાવી અજ્ઞાનવશે કર્મની રાશિઓ ઉપાર્જન કરીને જીવ ક્યાં છુટશે ? ક્યાં જશે, કેવા અવતાર પામશે ? ક્યાં સુધી ભવમાં ભટકશે ? તે કહી શકાતું નથી. વખત વહી જાય છે. સાધ્ય સાધી લો એજ **સ્વપર હિતશિક્ષા.**

× × × ×

લી. મુનિ બુદ્ધિસાગર, મહેસાણા.

શ્રી ગામ............મધ્યે સુશ્રાવક..............યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. પત્ર પહોંચ્યો. બીના જાણી છે. વિ. આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરશો. આત્મામાં પ્રવૃત્તિ કરવી એ શ્રેષ્ટ પુરૂષોનું લક્ષણ છે. બાકી સંસારી કામમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તે તો અનાદિકાળથી ચેતન અજ્ઞાનપણે કરે છે, તેથી કાંઇ રાજી થવાનું નથી. પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી, ધન, કુટુંબ પરિવાર એ સર્વના ઉપર અનાદિ કાળથી આત્મા મોહ કરે છે પણ તેથકી નિવૃત્તિ પામી આત્મા કર્મકલંક હરવા પ્રયત્ન કરે તે જ સાર છે. ધર્મ એજ ચિંતામણિ રત્ન છે. એ ધર્મને માટે આત્માની પ્રવૃત્તિ થતાં આત્માને વિષે અનંતધર્મ પ્રગટશે. એજ આત્મામાં રહેલા અનંતધર્મથી અનંત સુખ થશે. બાકી બહારની વસ્તુઓ ઉપર મોહ કરવાથી સંસાર વધવાનો. ધર્મને માટે દરેક મનુષ્યો જુદું જુદું કથન કરે છે પણ ખરો ધર્મ જો પાળી શકાય તો પછી આત્મા પરમાનંદ પામે છે. કહ્યું છે કે—

દુહા.

નિત્યાનિત્ય અનેક રૂપ, નિજાત્મિક સ્વરૂપ;
તેને પ્રણમે ભવિજનો, લોકાગ્રે ચિદ્રુપ. ॥ ૧ ॥

આત્મસ્વરૂપ વિચારણા, આતમધ્યાને લીન;
આતમ ઉપયોગી થઇ, કરો કર્મને છિન્ન. ॥ ૨ ॥

ધર્મ ધર્મ જગ સૌ કરે, કરતાં પર ઉપદેશ;
આતમ ધર્મ વિના અહો, સમજ્યા નહિ તે લેશ. ॥ ૩ ॥

ધર્મ નામના ભર્મમાં, જગત્ જનો મુંઝાય;
આપઆપની તાણમાં, રાગદ્વેષને પાય. ॥ ૪ ॥

નદીપ્રવાહેકાષ્ટ વૃન્દ, નદીપ્રવાહે તણાય;
પંથોનદી પ્રવાહમાં, જગ જન ગોથાં ખાય. ॥ ૫ ॥

અનેકમત જગમાં થયા, ભિન્ન ભિન્ન કહે તત્ત્વ;
અરસપરસના ભેદને, કયું કરી સમજે સત્વ. ॥ ૬ ॥

ભેદજ્ઞાન ઝઘડો ભર્યો, સ્વમતની કરી તાણ;
ઉપદેશક પણ તેહવા, શું ? સમજે જીવ આણ. ॥ ૭ ॥

ફેર ફુદડી ખાવતાં, સ્થાવર ફરતું જણાય;
મિથ્યાજ્ઞાને જીવને, એહ ઉખાણો ન્યાય. ॥ ૮ ॥

દુઃષમ પંચમ કાળમાં, આપમતિ અનુસાર;
ઉપદેશે છે ધર્મને, મગન બની મમકાર. ॥ ૯ ॥

ષડ્દર્શનના ચક્રમાં, યુક્તિનો વિસ્તાર;
કાલ અનાદિ અનંત છે, વિરલો સમજે સાર. ॥ ૧૦ ॥

× × × ×

મુ. અમદાવાદ,

શ્રી ગામ........ભવ્ય જીજ્ઞાસુ સુશ્રાવક...........યોગ્ય ધર્મલાભ.

વિ. આત્મધર્મના ઉપયોગમાં જાગતા રહેશો. બાહ્યજડપદાર્થોમાં રાચી માચી રહી પરભાવમાં જીવન ગાળશો નહીં. જેનાથી ઉપદેશ ઇચ્છો છો તેના પ્રતિ પૂજ્યબુદ્ધિ ધારણ કરો. સારાંશ કે એવી બુદ્ધિ થયા વિના ઉપદેશ હૃદયમાં દૃઢ પરિણમશે નહીં. તમે કોઇ પણ જાતિ છો, ઇંદ્રિયો છો, નામરૂપ છો એવું ભૂલી જાઓ. આત્મામાં અત્યન્ત પ્રેમ થશે તો આત્મ

વસ્તુમાંથી અંશે અંશે રાગ ઉતરશે. બાહ્ય વસ્તુમાં આત્મતત્ત્વની શૂન્યતા દેખો. આત્મા પરમાત્મા થાય છે. તમારૂં જીવન સુધારવું હોય અને અપૂર્વ આનંદ ભોગવવો હોય તો ક્ષણે ક્ષણે હું પરમાત્મા છું એવી ભાવના અજમાયશની ખાતર ચાર દિવસ ભાવશો. કંઇક જીવનમાં ખરેખર દરરોજ કરતાં સુધારો થશે. પ્રતિદિન આત્મજીવન, સ્વશુદ્ધભાવનાથી આનંદમય બનાવો. મારાથી શું થઇ શકે એવું બાયલાપણું છોડી દો. ગમે તે આરામાં પણ તમારી શુદ્ધભાવનાથી શુદ્ધ થશો. ઉત્સાહ રાખો, ધૈર્ય ધરો, તાપમાં પણ શાંતિ ભોગવવાની જ્ઞાન કુંચીઓ ગ્રહણ કરો. શું વિચારો છો ? ઉદ્યમ કરો. તમે બાલ, વૃદ્ધ, યુવાન, સ્ત્રી વા પુરૂષ નથી. તમે તો અરૂપી આત્મા છો, એકરૂપ છો. આત્માના ધ્યાનમાં જ્ઞાનમાં ઉદ્યમ કરો.

× × × ×

શ્રી સરસ્વત્યૈનમઃ

દુહા.

પ્રથમ નમું અરિહંતને, ગુણ તેના ચિત્ત ધ્યાઉં;
વાણી જેની ગંગ સમ, ઝીલી નિર્મળ થાઉં. ॥ ૧ ॥

આત્મસ્વરૂપ બતાવવા, ભાનુસમ જસ વાણ;
સ્યાદ્વાદસત્તાથકી, તે મેં દિલમાં આણી. ॥ ૨ ॥

ચેતનને બહુ સુખકરી, ઘરમાં દીપ સમાન;
આતમ ઘરમાં તિમ હુઓ, જીમ નાસે અજ્ઞાન. ॥ ૩ ॥
ભવિક જનને આજકાલ, તેનો અતિ આધાર;
ભવસંતાપે પીડિયા, તેને શીતલકાર. ॥ ૪ ॥
જીનવાણી છે મેઘસમ, આતમક્ષેત્ર મઝાર;
વરસંતી જલધાર સમ, અંકુર સમકિત ધાર. ॥ ૫ ॥
અંકુર વધતાં કારણી, ભૂત ઋતુને તાપ;
સમકિત અંકુરમાં તથા, ગુરૂજન કારણ છાપ. ॥ ૬ ॥
શક્યું બીજ નહીં ઉગતું, અભવીને તેમ જાણ;
જીનવાણી રૂપ મેઘથી, ખુઝે ન મગશેલ પ્હાણ. ॥ ૭ ॥

કાલ સ્વભાવને નિયતિ, કર્મને ઉદ્યમ સાર;
પંચ એ કારણ મેળથી, કાર્ય થાય મન ધાર. ॥ ૮ ॥

ઉપદેશ નિમિત્ત માત્ર છે, થાય ભવી સુખકાર;
લખવું તે પણ હિતભણી, આતમને સુખકાર. ॥ ૯ ॥

પોતાનાં જે જાતિ છે, આતમરામ નિહાલ;
વિજાતીય પુદ્ગલતણી, સંગતિ દૂરે ટાળ. ॥ ૧૦ ॥

જડને જડની સંગતિ, કરે ન આતમરામ;
આતમ સંગતિ જ્ઞાનની, ભજતાં શિવ વિશ્રામ. ॥ ૧૧ ॥

છાગ સમું એ સિંહ બાલ, કાઢે કેટક કાળ;
જાતિ સિંહ નિહાળીને, નાઠો વન દેઈ ફાળ. ॥ ૧૨ ॥

ચાર દિશાથી ઘર સળગતાં, ઘરમાં કેમ રહેવાય;
રહેવે તેહિજ દુઃખીઓ, ભવાભિનંદી જણાય. ॥ ૧૩ ॥

સંસારે સુખ માનતો, રાતોમાતો થાય;
અહો પુદ્ગલની સંગતિ, હોવે દુઃખનું ઠામ. ॥ ૧૪ ॥

સત્કારી ક્યાં રહે, ગપ્પાં મારે ભાઇ;
કહેણી તેવી રહેણીને, વિરલા સજ્જન પાય. ॥ ૧૫ ॥

કહેણી રહેણી જો મિલે, શિવ સુખ કરમાં હોય;
જન્મ મરણ ફેરો ટળે, આનંદઘન પદ જોય. ॥ ૧૬ ॥

આતમ ધનને કારણે, સહુ જન શીશ મુંડાય;
આતમ અનુભવ વિણુ તે, ચાર ગતિ અથડાય. ॥ ૧૭ ॥

મનમાં જાણે જ્ઞાની હું, જ્ઞાનીનો નહીં લાગ;
જ્ઞાની જન મુક્તિ લહ્યા, નમું જ્ઞાની મહાભાગ. ॥ ૧૮ ॥

સકળ શાસ્ત્રનો સાર છે, પુદ્ગલ સંગ નિવાર:
પુદ્ગલ સંગી આતમા, ક્યું પામે ભવપાર. ॥ ૧૯ ॥

પુદ્ગલ પુદ્ગલ સહુ કરે, નહીં સમજ્યા તે મર્મ;
સમજ્યા તેહીજ પામિયા, આતમ અનુભવ શર્મ. ॥ ૨૦ ॥

આતમ આતમ સહુ લવે, આતમ વસ્તુ વિચાર;
જાણે નહીં તે બાપડા, શુકપાઠી અનુસાર. ॥ ૨૧ ॥

આતમ અનુભવ સુખલવે, મુંકે ન મમતા સંગ;
એ પણ છે પુદ્ગલદશા, મોહરાયનો ઢંગ. ॥ ૨૨ ॥

કાલઅનાદિથી અરે, પુદ્ગલસંગ સુહાય;
પુદ્ગલ સંગત મીઠડી, જાણતાં પણ થાય. ॥ ૨૩ ॥

અહો અહો પુદ્ગલ દશા, રખડાવે સંસાર;
ચઉદ પૂર્વી તેહ પણ, નરકનિગોદ મઝાર. ॥ ૨૪ ॥

જીવ બાપડા શું ? કરે, ઘનરાત્રી અંધાર;
શું ? દેખે શું ? પરિહરે, જ્ઞાનદીપક વણ ધાર. ॥ ૨૫ ॥

ભવ પ્રપંચ મન જાલની, બાજી છે પ્રતિકુલ;
ચાર પાંચ દિન સુખ થતું, અંત ધૂલની ધૂલ. ॥ ૨૬ ॥

આતમ અનુભવ જાણતાં, ભાગે મોહ પ્રચાર;
સમકિત સૂરજ ઉગતાં, જોવે સબ સંસાર. ॥ ૨૭ ॥

સંસારે સુખ નહિ કશું ? દેખે આતમરાય;
આતમઘાતી જન કહ્યા, એ છે અતિ દુઃખદાય. ॥ ૨૮ ॥

દુઃખદાયી સંસાર છે, શર્મ નહીં લવલેશ;
વિષ્ટામાંહી ભૂંડ જેમ, સંસારે સહુ ક્લેશ. ॥ ૨૯ ॥

ક્લેશ ક્લેશ સંસારમાં, લેશ ન આતમ સુખ;
સંસારે જે મોહીયા, લહે જનો અતિદુઃખ. ॥ ૩૦ ॥

દુઃખ દુઃખની રાશિયો, પામી વાર અનંત;
શું ? સંસારે માચીયો, ચેત ચેત ભવ સંત. ॥ ૩૧ ॥

સંત સંત તબ થાવશો, જોશો આતમરૂપ;
જોતાં આતમરૂપને, પડે ન ભવજલ કૂપ. ॥ ૩૨ ॥

ભવજલકૂપની સંગતિ, વૈરાગ્યે દૂર થાય;
વૈરાગીજન આતમા, કર્મે નહીં લેપાય. ॥ ૩૩ ॥

કર્મે નહીં લેપાય તું, ઉદાસીનતા સેવ;
ઉદાસીનતા સેવતાં, ચિદાનંદ સુખમેવ. ॥ ૩૪ ॥

ચિદાનંદ સુખ સેવતાં, કર્મકલંક કટાય;
ઘાતી કર્મ ખપાવતાં, કેવલજ્ઞાન પ્રગટાય. ॥ ૩૫ ॥

કેવલ જ્ઞાનથી જીવને, આત્યંતિક સુખ થાય;
લોકાલોક સ્વરૂપને, ક્ષણમાં દેખે તાય. ॥ ૩૬ ॥

ચેતો આતમ આજકાલ, આયુષ્ય ખૂટી જાય;
કાચકુંભના જેહવી, કાયા માયા ભાય. ॥ ૩૭ ॥

કાયા માયા જેહને, ભાસી ચિત્ર સમધાર;
જલપંકજવત્ તેહને, ભાસે સબ સંસાર. ॥ ૩૮ ॥

સંસારે સહુ મોહીયા, કરે ન આતમ ખોજ;
આત્મસ્વરૂપ વિચારતાં, પ્રગટે ગુણગણ મોજ. ॥ ૩૯ ॥

માયા આલપંપાલ સમ, ભાસે જગ સંસાર;
તે ચાખે સમતા સુધા, પામે ભવજલ પાર. ॥ ૪૦ ॥

ભવજલ પાર તે પામશે, જેને સદ્ગુરૂ સંગ;
સત્સંગી ભવી આતમા, પામે અનુભવ રંગ. ॥ ૪૧ ॥

પામે અનુભવ રંગ તે, નિષ્કપટી દિલધાર;
ચાતકને જેમ મેઘની, ધર્મપ્રીતિ મનોહાર. ॥ ૪૨ ॥

મનોહાર તે ધર્મની, પ્રીતિ આતમ હેત;
કરતાં દુઃખ તે ભાગશે, ચેત ચેત જીવ ચેત. ॥ ૪૩ ॥

કાજલ કોટડીમાં વશે, નિર્મલ જેની બુદ્ધિ;
તેની ગૃહસ્થાવાસમાં, આતમની છે શુદ્ધિ. ॥ ૪૪ ॥

પીલતાં જેમ વેળુને, નહીં તેલ તે પાય;
મોહથકી જીવો અરે, કરતાં મુક્તિ ઉપાય. ॥ ૪૫ ॥

મોહરાજનો વાસ જ્યાં, ત્યાં સુખ ક્યાંથી થાય;
સ્ત્રી ધન પુત્રે મોહવાસં, મોહ જાલનો પાસ. ॥ ૪૬ ॥

જ્યાં પ્રીતિ ત્યાં મોહવાસ, તેનો સંગ નિવાર;
છળ તાકતો મોહરાય, રખડાવે સંસાર. ॥ ૪૭ ॥

મોહસ્થાનની સંગતિ, કરવી તે દુઃખદાય;
તજવી પણ મુશ્કેલ છે, ત્યાગે વિરલા ભાય ॥ ૪૮ ॥

મોહસ્થાનનો ત્યાગી તે, વૈરાગી મન થાય;
અલ્પ કાળ તે ભટકશે, એમ ભાખે જીનરાય ॥ ૪૯ ॥

ભાખે છે જીનરાજ એમ, ધર્મ કરે સુખ થાય;
આપોઆપ વિચારતાં, પરમાતમ પદ પાય. ॥ ૫૦ ॥

લખનારો તે આતમા, વાચે આતમ રાય;
મિથ્યાબુદ્ધિ હઠાવીને, ધર્મધ્યાન ચિત્ત ધ્યાય. ॥ ૫૧ ॥

બુદ્ધિબાલની વીનતિ, ધારે જે ભવિ લોક;
આતમ સુખ તે પામશે, કરશે ભવજલ સ્તોક. ॥ ૫૨ ॥

ધર્મધ્યાન રૂપત્રેપતી, ફૂલ માલ સમ એહ;
કંઠે ઠવતાં આતમા, પામે શિવ સુખગેહ. ॥ ૫૩ ॥

× × × ×

મુકામ મુંબાઇ,

શ્રી અમદાવાદ મધ્યે સુશ્રાવક..........યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિશેષ અધ્યાત્મજ્ઞાન ચર્ચા સંબંધી તમારૂં પત્ર આવ્યું તે પહોંચ્યું છે. આત્મા અને જડ વસ્તુનું પરોક્ષ પ્રમાણથી જ્ઞાન કરીને આત્મતત્ત્વમાં પ્રેમ ધારણ કરવો. કર્મથી બન્ધાયેલ આત્માને તારવા માટે સાધનોને અવલંબવાં. અન્તરૂમાં દૃષ્ટિ ધારીને વ્યવહારધર્મ સેવવાની આવશ્યકતા છે. રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરવાને માટે અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. દ્રવ્યાનુયોગના ગીતાર્થો અધ્યાત્મતત્ત્વને સમ્યગ્રીત્યા અવબોધી શકે છે. આત્માના ષટ્કારકોની પરિપૂર્ણ શ્રદ્ધા થયા વિના નીતિના સિદ્ધાન્તની આચરણા થઇ શકતી નથી, દ્રવ્યાનુયોગના અભ્યાસ માટે સદ્ગુરૂની આરાધના કરવી જોઇએ. શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યા વિના અધ્યાત્મ જ્ઞાન અને અધ્યાત્મક્રિયામાં પ્રવેશ થઇ શકતો નથી. કેટલાક મનુષ્યોને વ્યવહારમાર્ગમાં અત્યંત રૂચિ હોય છે, અને અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રતિ અરૂચિ દેખાય છે, તેવા જીવોને વ્યવહારધર્મક્રિયાના ઉત્તમ ઉદ્દેશો અને વ્યવહારક્રિયાનાં ઉત્તમ રહસ્યો સમજાવીને તેમાં વિશેષ રૂચિવાળા કરવા. એમ કરવાથી તેઓની ધર્મવ્યવહારની ભૂમિકા ઉચ્ચ થશે, અને પશ્ચાત્ અધ્યાત્મજ્ઞાનના પણ વખત આવે અધિકારી થશે. અધ્યાત્મજ્ઞાન પારા સમાન છે. બાળજીવોને તેની સમજણ આપવી મુશ્કેલ છે, અને બાળજીવોને તે પચવું પણ મુશ્કેલ છે. વ્યવહારધર્મની ક્રિયાઓમાં ઉંડા ઉતરવામાં

આવે છે તો તે ક્રિયાઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનમય ભાસે છે. ૭ આવશ્યકનાં સૂત્રોમાં અધ્યાત્મતત્ત્વજ સમાયું છે. કેટલાક શુષ્કઅધ્યાત્મજ્ઞાનિયોને પણ આવશ્યકાદિ સૂત્રોનાં ઉત્તમ ગંભીર રહસ્યો સમજાવામાં આવે તો તેઓ પણ તેમાં અધ્યાત્મ તત્ત્વનેજ દેખી શકે. જીવોને અધિકાર પ્રમાણે કહેવું, અને તેના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મની ક્રિયાઓ છે. કોઇ **નયનું ખંડન કરવું નહિ એ વીતરાગની આજ્ઞા** છે. વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય એ બે નયવડે ધર્મની આરાધના કરવી. ૐ શાન્તિઃ ૨

× × × ×

મુ. સાણંદ.

ભવ્ય શા.........તથા.........યોગ્ય ધર્મ લાભ. સાંવત્સરિક ક્ષમાપના સદાકાલ હો. સનાતનીયોથી પરિપૂર્ણ સ્યાદ્વાદ સમુદ્ર અવગાહ્યા વિના ધર્મ ક્ષમાપનાની સુગન્ધિ અનુભવાતી નથી. જ્ઞાનીઓનો સમાગમ, વિનય, શ્રદ્ધા, ભક્તિ વિના, ગુરૂગમ વિના યથાર્થ આત્મસ્વરૂપ સમજી શકાતું નથી. એકાંત અને અનેકાંતવાદનું અંતર્ દ્રવ્યાનુયોગના અનુભવ વિના સમજી શકાતું નથી, અને તેથી અધ્યાત્મસ્વરૂપ ઓળખી શકાતું નથી. તત્ત્વસન્મુખતાને પ્રાપ્ત કરાવનાર સદ્ગુરૂ કે જે બાહ્ય આભ્યન્તર પરિગ્રહ રહિત છે, તેમની સેવા વિના શી રીતે સંસાર પાર પમાય. આત્મતત્ત્વના રાગ માત્રથી આત્મ સ્વરૂપ પમાતું નથી. મોહની કઠીણ ઘાટીયો ઓળંગવાની છે. હરાયા ઢોરની પેઠે વા ગ્રહના રોઝની પેઠે ભ્રાન્તિથી જ્યાં ત્યાં પરિભ્રમણ આત્માએ કર્યું, કરે છે. વાક્પ્રપંચે કહેવાતા આત્મસ્વરૂપમાં સંતોષ નહિ માનતાં આત્મ સ્વરૂપ આચારમાં મૂકીને ખુશી થવું. આન્તર્ ઉપયોગ વિના શ્વાસોશ્વાસે જીવ મરે છે. સ્વભાવમાં શ્વાસોશ્વાસે જીવન ગાળવું. આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરી મંગલ માલા પામવી.

× × × ×

મુ. પાલીતાણા.

મુ૦ અમદાવાદ........................યોગ્ય ધર્મલાભઃ વિશેષ આત્મતત્ત્વ વિચારી અન્તરૂમાં ઉપયોગ રાખશો. યુવાવસ્થામાં મોહનું સામ્રાજ્ય વિશેષતઃ હોય છે, માટે આત્મબળથી મનને તાબામાં લેવું જોઇએ. મનને જો છુટું કરવામાં આવે તો ન કરવાના અશુભ વિચારો પણ કરે છે. પશ્ચાત્ એક દિવસ ખરાબ વિચાર કરવાની ટેવ પડયાથી વારંવાર ખરાબ વિચારો થયા કરે છે. માટે ખરાબ વિચારો થતા અટકાવવા જોઇએ. ખરાબ વિચારોથી સાંસારિક અને આત્મિક ઉન્નતિ થઇ શકતી નથી. ખરાબ વિચારો મનમાં જે જે સમયે થાય છે, તે તે સમયે આત્માના બળથી સામા શુભ વિચારો કરવાથી અશુભ વિચારોનો નાશ થાય છે. ખરાબ વિચારો, મનમાં ન આવે તે માટે ક્ષણે ક્ષણે તે પ્રસંગે ગુરૂનું સ્મરણ કરવું જોઇએ........................અનેક મનુષ્યોના ભિન્ન ભિન્ન વિચારો ન માનવા જોઇએ. સાંસારિક જે જે કર્ત્તવ્ય છે તેમાં અહંમમત્વ ભાવ ન કલ્પતાં અન્તરૂના ઉપયોગથી ભિન્નતા રાખી વર્તતાં સમભાવે નવીન કર્મનો બંધ આત્મા અલ્પ કરે છે, અને ઘણાં કર્મ નિર્જરી શકે છે. આની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવામાં ઉત્તમ જ્ઞાન. વિશેષતઃ સદ્ગુરૂ સમાગમ અને તીવ્ર જીજ્ઞાસાની આવશ્યકતા છે. ભવ્ય જિજ્ઞાસો !!! જેમ જેમ ઉમ્મર વધતી જાય છે, અને સાંસારિક જ્ઞાન વધતું જાય છે, તેમ તેમ ચિંતાના વિચારો પણ મનને ઘેરતા જાય છે. અનેક વિચારોના વિકલ્પસંકલ્પમાં આત્મા લક્ષ્યસ્થાન ભૂલી જઇ પરમાં આત્માધ્યાસ કલ્પી સહજશાંતિ મેળવી શકતો નથી. આત્માની સહજશાન્તિ મેળવવા માટે તીર્થંકરોએ આત્મધ્યાન કર્યું હતું. માટે આપણે પણ સહજશાન્તિ મેળવવા તે માર્ગે વળવું જોઇએ. સાંસારિકજડપદાર્થો ક્ષણે ક્ષણે બદલાય છે. જડ પદાર્થોની સુંદરતા ફક્ત મનની મંતવ્યતાના લીધેજ છે. મન જો સાંસારિક પદાર્થો ઉપર સમભાવ રાખે તો જડની સુંદરતા વા અસુંદરતા રહેતીજ નથી. કર્મ પણ અષ્ટ પ્રકારનાં શુભાશુભ છે. તેની સુંદરતા માત્ર મનના માનવાથીજ છે. વસ્તુતઃ વિચારીએ તો જડમાં કંઇ પણ ઇષ્ટાનિષ્ટપણું નથી. જડવસ્તુમાં ઇષ્ટાનિષ્ટપણું ખરા અંતઃકરણથી નહિ માનનાર જ્ઞાનિયો ભોગી છતાં યોગી છે, અને અજ્ઞાનિયો જડ વસ્તુમાં ઇષ્ટાનિષ્ટપણું માનતા છતા ત્યાગી છતાં રાગી છે. હવે વિચારવાનું કે ભોગી છતાં યોગી કેમ થવાય. વીતરાગ વચનો સાપેક્ષાએ જણાવે છે કે-**ज्ञानिको भोग सहु निर्जराको हेतु है.** જ્ઞાનિ-

યોના સર્વ ભોગો પણ નિર્જરાના હેતુભૂત થાય છે. જ્ઞાનિયોને આસ્રવના હેતુઓ સંવરપણે પરિણમે છે, અને અજ્ઞાનિયોને નિર્જરાના હેતુઓ સંવર રૂપે પરિણમે છે. અજ્ઞાની જ્યાં જ્યાં બંધાય છે, તે તે વસ્તુઓથી જ્ઞાની છૂટે છે. જડ પુદ્દગલ વસ્તુથી આત્મા છૂટી શકે છે. જડ વસ્તુ કરતાં આત્માની શક્તિ અનન્તી છે. જડ વસ્તુને પણ આત્માજ ગ્રહી શકે છે, અને છોડી શકે છે. આત્માના સામર્થ્ય વિના જડવસ્તુમાં એવી શક્તિ નથી કે તે પોતાની મેળે કર્મરૂપે બની આત્માને લાગી શકે ? કર્મના અનેકભેદ છે પણ તેના મુખ્ય આઠ ભેદ છે. આઠ ભેદને પણ આત્માજ દૂર કરી શકે છે. માટે આત્માની શક્તિઓ ખીલવવા આત્મજ્ઞાનપૂર્વક ધ્યાન કરવાની આવશ્યકતા છે. આત્મા જેમ જેમ સૂક્ષ્મધ્યાનમાં પ્રવર્તે છે. તેમ તેમ તેનો ઉપયોગ તીક્ષ્ણ થતો જાય છે, અને તે ઉપયોગમાં એવી શક્તિ છે કે તે આત્માના અસંખ્યાતપ્રદેશે લાગેલાં કર્મોને ક્ષણમાં ખેરવી નાંખે છે. આત્માની અનન્ત શક્તિ છે એ વાત ખરેખર અનુભવજ્ઞાનથી સિદ્ધ થાય છે. દુનિયામાં છેલ્લામાં છેલ્લી શોધ આત્મજ્ઞાન અને ધ્યાનની છે તેની સિદ્ધિ થતાં મુક્તિ કરતલમાં છે.

આત્માની સહજ દશામાં અનંત સુખ છે તેની પ્રાપ્તિ માટે દેવગુરૂના અવલંબનની જરૂર છે. સાંસારિક પદાર્થો ઉપર જેટલો રાગ થાય છે તેના કરતાં વિશેષરાગ શ્રી સદ્દગુરૂ ઉપર થવો જોઇએ. શ્રી સદ્દગુરૂપર પરિપૂર્ણ પ્રેમ થતાં જલમાં સ્થલમાં જ્યાં ત્યાં ગુરૂગુરૂની ધ્વનિ ઉઠે છે, અને તેવી સ્થિતિમાં સદ્દગુરૂનો ઉપદેશ જે જે સાંભળ્યો હોય છે, તે તે યાદી આવે છે, અને તેથી આત્મામાં ધર્મના દૃઢ સંસ્કાર જામે છે. સદ્દગુરૂના ઉપદેશ વચનોમાં, અપૂર્વ તત્ત્વ સમાયલું હોય છે, તેની ખબર ભક્તશિષ્યને પડે છે. તેવી સ્થિતિમાં સદ્દગુરૂ પ્રેમધૂન શુદ્ધ હોવાને લીધે સંસારદશા વિસરાય છે, અને ઠંડક આત્માનું સ્વરૂપ નવું જાગ્રત્ થાય છે. આત્માના સુખનો અનુભવ આવે છે, અને મનમાં એક વસ્તુમાં અમુક કાલ સુધી સ્થિરતા થાય છે. સદ્દગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળ્યો પણ આચારમાં મુક્યા વિના આત્મસમ્મુખ પ્રવૃત્તિ થઇ શકતી નથી. આત્મદષ્ટિ થવા માટે નિયમિત કાલમાં આત્માના સારા વિચારો કરવા. **વાંઝીઆ દિવસ તો કદી રાખવો નહિ.** જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રમય આત્મા છે. ઉત્પાદ વ્યય અને ધ્રુવતામય આત્મા છે. **જેણે એક આત્મા જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યું.** જગત્માં સર્વદા આત્માજ ઉપાદેય છે. સ્વપર પ્રકાશક આત્મા છે. રાગદ્વેષનો ક્ષય થાય તેમ પ્રવૃત્તિ કરવી યોગ્ય છે. ષટ્સ્થાનકથી આત્માનું સ્વરૂપ વિચારવું જોઇએ.

સર્વ સુખનું સ્થાન તમે પોતેજ છો. બાહ્યમાં ક્યાંથી સુખ હોય ? આત્મામાં સુખ શોધો. ૐ शान्तिः ३

× × × ×

મુ. સુરત, ગોપીપુરા.

સુશ્રાવક આત્માર્થી............................ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારો પત્ર આવ્યો હતો.

પર્વમાં ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચીને તેનો મનમાં વિચારજ કર્યા કરશો. **થોડું વાંચવું અને ત્હેનો વિચાર આંખ મીચીને ખૂબ કરવો.** જે જે વાક્યો વંચાય તેના ઉપર પુષ્કળ વિચાર ચલાવવો. જે જે વિચારો કરતાં શંકાઓ ઉત્પન્ન થાય તેની એક નોટબુકમાં નોંધ કરી લેવી. પશ્ચાત્ રૂબરૂમાં મળતાં ખૂલાસો કરી લેવો. આમતત્ત્વ વાંચન, એકાન્તમાં સ્થિર ચિત્તથી કરવાથી પ્રતિદિન જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થયા કરશે, અને અદ્ભૂત અનુભવ આવશે. વાંચતી વખતે જે વિષય ચાલતો હોય તેમાં મનને એકાગ્ર કરવું. જે વિષય ચાલતો હોય તેમાં તદાકારમન કરી દેવું. મનમાં તદાકારજ્ઞેય ભાસવાથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થયા કરશે. ઘોંઘાટ કે ઘણા મનુષ્યો કલબલ હાહો કરી રહ્યા હોય ત્યાંથી દૂર થઇ એકાન્તમાં વાંચવું. વાંચતી વખતે અન્યના શબ્દો સંભળાય તેમાં લક્ષ્ય આપવું નહિ. જે પુસ્તક વાંચીએ તેના ઉપર તથા તેના કર્ત્તા ઉપર ભક્તિ ધારણ કરવાથી વિશેષ જ્ઞાન થતું જાય છે. હુશિયારી રાખવી. લોકોના બોલવા ઉપર વિચાર કર્યા વિના વિશ્વાસ લાવવો નહિ. સાવચેતીથી ચાલવું. સદ્ગુરૂ નિંદકોની સંગતિ કરવી યોગ્ય નથી. આત્માના સત્યવિચાર ઉપર દૃઢ રહેવું. ૐ शान्तिः ३

× × × ×

ૐ નમઃ પાર્શ્વનાથાય. ભવ્ય !!! આત્મધ્યાન કરો.

પ્રેમ વિના શું પત્ર છે, પ્રેમવિના શી વાત.
હૃદય મળ્યા વણ દિલની, વાત કદી નહિ થાત. ૧
હૃદય મળે સંકોચ શો?, શો લજ્જા અવકાશ;
દીલ ન ઉતરે પત્રમાં, તે નહિ પત્રવિલાસ. ૨
દીલ મળે ત્યાં દીલની, વાતો પત્રે થાય;
લુખ્ખો પત્ર નીહાળતાં, દીલડું શુષ્ક જણાય. ૩
મન મળતાં મન મેલ તો, પ્રેમે હોય ન લેશ;
શ્રદ્ધા ભક્તિ જ સત્ય તો, અન્તર્ હોય ન ક્લેશ ૪
જેનું મન જેમાં ભળ્યું, તેમાં તેને પ્યાર;
મન મળતાં સંકોચ શો ? હૃદયપ્રેમથી ધાર. ૫
પ્રેમે મન આનંદમાં, પ્રેમે પત્ર લખાય;
પ્રેમવિના નહિ ધર્મ છે, સમજુને સમજાય. ૬
દુનિયાની લજ્જાથકી, મનમાં રાખે ભીત;
પત્ર લખે સંકોચથી, એ નહિ ઉત્તમ રીત ૭
અંતરના ઉદ્ગારથી, પત્ર બને છે બેશ;
અન્તરના ઉદ્ગારવણ, શો લખવો સંદેશ ૮
સદ્ગુરૂના પ્રેમમાં, દુનિયાની શી લાજ;
લાજે કાજ સરે નહિ, પામો શું ? સામ્રાજ્ય ૯
દુનિયા દોરંગી સદા, તેનામાં શું ? સાચ
સદ્ગુરૂ વાણી સત્ય છે, બાકી જાણો કાચ ૧૦
પત્ર લેખ ગંભીર છે, જાણે સાચો ભક્ત;
દિલ દિલની વાતો લહે, શિષ્યવૃત્તિથી શક્ત. ૧૧
ધર્મ કર્મ વૃદ્ધિ લહો, પ્રેમી પન્નાલાલ;
બુદ્ધિસાગરધર્મથી, હોવે મંગમાલ. ૧૨

ૐ શાન્તિઃ ૩

× × × ×

મુ. વટાદરા.

સુશ્રાવક ભવ્યાત્મા...યોગ્ય ધર્મલાભ. આત્મિક સુખ નિત્ય છે.

માટે ભવ્યાત્મન્ ! આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સહજાનન્દ મેળવવો એજ શ્રેષ્ઠ કર્ત્તવ્ય છે. જગતમાં બાહ્યદૃષ્ટિના યોગે ક્ષણે ક્ષણે બુદ્ધિ ફરતાં નવા નવા વિચારોના તરંગો થયા કરે છે એ કંઇ અનુભવ બહાર નથી. મનના વિચારો એકસરખા ન થાય તેનું કારણ એ છે કે, આ જીવે મનને વશ કર્યું નથી. મન ઘડીમાં આકાશમાં ઉડે છે, ઘડીમાં બાદશાહના એંશઆરામ ભોગવે છે, અને ઘડીમાં ગરીબ જેવું બની જાય છે. ઘડીમાં ધર્મના વિચારો કરવા માંડે છે, તો ઘડીમાં તે કોઇ સ્ત્રીના વિચારોમાં ઘસડાય છે. ઘડીમાં ભાઇ સાંભરે છે તો ઘડીમાં રમવાની ચીજો સાંભરે છે. ઘડીમાં રમવું ગમે છે તો ઘડીમાં ઉંઘવું ગમે છે, ઘડીમાં ધર્મ શ્રવણ ગમે છે તો ઘડીમાં વાતો કરવી ગમે છે. ઘડીમાં મન અનેક પ્રકારની યુક્તિયો કરી પોતાની હુંશીયારી દેખાડે છે, તો તે મન ઘડીમાં ઢીલુંરૂપ થએલું દેખાય છે. ઘડીમાં ભજન ગાય છે તો ઘડીમાં વળી વાતોના તડાકા મારવા મંડી જાય છે. ઘડીમાં જમે છે તો ઘડીમાં ધ્યાન કરે છે. આ પ્રમાણે મનની અનેક પદાર્થોના સયોગે વિચિત્ર ગતિ થતી દેખવામાં આવે છે. અહો ! ! ! આનું શું કારણ ? ક્યારે મન ઠેકાણે આવશે, એકસરખો આનંદ ક્યારે મળશે, આમ અનેક વિચારો થયા કરે છે. ચંચળ મન ક્યારે ઠેકાણે આવે; મનને વશ કર્યા વિના કંઇ સ્થિરતા આવતી નથી. મનને વશ કરવાના ઉત્તમ ચોક્કસ ઉપાયો જાણવામાં આવે તો મન વશ થઇ શકે છે. આવા ઉપાયો લેવા માટે સદ્ગુરૂની સેવા કરવી જોઇએ. સદ્ગુરૂનાં એકેક વચન ઉપર અત્યન્ત વિશ્વાસ રાખવો જોઇએ, અને તેમના ઉપદેશાનુસાર વર્ત્તવું જોઇએ. કુગુરૂઓના ઉપદેશમાં ભળવાથી બુદ્ધિ બગડે છે. માટે એક સદ્ગુરૂના વિશ્વાસ પ્રમાણે પ્રતિદિન આત્મોન્નતિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. દુનિયાની રીતિ ન્યારી છે. મન વશ કરવાની રીતિ ન્યારી છે. પ્રારબ્ધયોગે દુનિયામાં રહેવાનું થાય તોપણુ અન્તરથી નિર્લેપ રહી મન વશ કરવાના ઉપાયો યોજવા જોઇએ. પ્રતિદિન અર્ધ કલાક તો અવશ્ય અમુક સમયે એક સગવડતા વાળા સ્થાનકે બેસી ભજન ગાવાં જોઇએ. મંત્રના બળે જેમ વિંછિનું ઝેર ઉતરે છે તેમ પ્રભુ ભજનના બળથી આખા દીવસમાં મોહરૂપ ઝેર જે જે ચઢેલું તે ઉતરી

જાય છે. માટે આ હિતશિક્ષાનો ઉપાય આ પત્ર વાંચી અમલમાં મૂકશો. સદાકાળના માટે સામાયિક કરીને વા બીજી રીત્યે પણ આ ઉપાય અમલમાં મૂકશો. મનને વશ કરવા માટે અન્ય ઉપાય એ છે કે મનમાં ખરાબ વિચાર થવા દેવો નહીં. મનમાં થતા ખરાબ વિચારોને અટકાવવા. ખૂબ જુસ્સાથી સારા વિચારો કરશો કે તુર્ત ખરાબ વિચારો અટકી જશે. કોઇના સુંદર, શબ્દના રાગમાં તથા કોઇના સુંદર રૂપમાં અને ગંધમાં મોહિત થવું નહિ. મનમાં એમ સમજવું કે પુદ્ગલની–એ સર્વ કારમી લીલા ક્ષણ વિનાશી છે. એમાં આત્માનો આનંદ નથી. આ પ્રમાણે હૃદયમાં સારા વિચારો કરશો તો મન સહેજે ઠેકાણે આવશે. મનને કોઇ પણ વસ્તુમાં લક્ષ્ય રાખી સ્થિર કરવું જોઇએ. એક આત્માના અનંત ગુણ છે તેમાંથી ગમે તે એક ગુણ લેઇને તેના સ્વરૂપમાં મનને તલ્લીન કરવું. ગુરૂભક્તિમાં મનને તલ્લીન કરવામાં આવે તો વિશેષતઃ તલ્લીન થાય છે મનમાં રાગદ્વેષના વિચારો પ્રગટ થતાં વેંતજ તેને દાબી દેવાથી મનની સમાનતા જાળવી શકાય છે. હાલતાં ચાલતાં, ખાતાં, પીતાં, અને કાર્ય કરતાં પણ મનની સમાનતા જાળવી રાખવા પ્રયત્ન કરવો. મનને અમુક રીતે વશ કરવાથી સંયમ શક્તિ ખીલે છે, ધ્યાનમાં પ્રવેશ થાય છે, અને અંતે સમાધિપદ પ્રાપ્ત થાય છે. વ્યાવહારિક જીવનકળાના અભ્યાસો ખીલવતાં પણ આવી આત્મિક જીંદગી ગાળશો તો વ્યાવહારિક સ્થિતિની પણ ઉન્નતિ થશે. મનને એકાગ્ર કરવાની ટેવથી જે જે સંકલ્પો કરશો તે તે સંકલ્પો સિદ્ધ થશે. તેમ મનને કેળવવાની કેળવણી લેશો તો ઉચ્ચ જાતિનું મન બનશે, અને તે પરમ પુરૂષાર્થમાં સહાયી બનશે. પ્રિય ભવ્યાત્મન્! જાગ્રત્ થાઓ, પ્રમાદ પરિહરો. પોતાના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે શિર સાટે પ્રયત્ન કરો, અલખનું ગાન જગાવો, મનને દ્રઢ બનાવો. ખરેખર આ પ્રમાણે અભ્યાસ કરશો તો અલ્પકાલમાં આનંદ જીવન પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરશો, અને આનંદમય બની શકશો. તમારા સંગીઓને પણ વીરપ્રભુની પેઠે લાભ આપશો, તમારૂં ભવિષ્ય સુધારવું તમારા હાથમાં છે. ૐ **શાંન્તિઃ ૩.**

× × × ×

ॐ नमः पार्श्वनाथाय.

સુ. મુંબાઇ.

तत्र सुश्रावक .... યોગ્ય ધર્મ લાભાશીઃ વિશેષ તમારો આજ રોજ પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો છે. તમારી પત્નીએ દેહોત્સર્ગ કર્યો તેથી તમારા મનમાં ઘણું લાગે એ બનવા યોગ્ય છે. સાંસારિક સંબંધ ક્ષણિક છે, અનેક ભવમાં અનેક વખતે સ્ત્રી તરીકે આત્માને અવતરવું પડયું, તેમજ અનેક ભવમાં પુરૂષ તરીકે અવતરવું પડયું છે. જગત્માં સર્વત્ર પંખીના મેળા છે. વિષયના સંબંધે જીવને બાહ્યપૌદ્ગલિકદશામાં જે જે વિચારો થાય છે, તે તે પરિહરવા યોગ્ય છે. ક્ષણિક સંબંધોમાં ક્યાં રાચવું ? અને ક્યાં વિશ્રામ લેવો ? વિષય સ્વાર્થના સંબંધો અન્તે વિષસમા લાગશે ત્યારેજ આગળનો માર્ગ સુઝશે. બાહ્ય પદાર્થો પર રાચવું એ મોહ ચેષ્ટાનું લક્ષણ છે. જગત્માં નામ અને રૂપનો નાશ છે. કોઇનો સંબંધ સદાકાળ રહેવાનો નથી.

આંખો ઉઘાડી જોઇ લો, સંસાર છે મોહે ભર્યો;
સંબંધ સર્વે કારમા, સંબંધ જો તેં શું ? કર્યો.
યૌવન અવસ્થા નહિ રહે, શોભા સહુ ખાલી જશે;
જે વિષયના પ્રેમી બન્યા તે, દુઃખ અન્તે પામશે.
ચાલ આગળ ચાલ આગળ, મોહ માયા પરિહરી;
પત્ની જ કોઇ નહિ સદાની, ચેત દીલમાં હરખડી.
આ વિશ્વમાં અમૃત અને વિષ, બેઉ તેમાં પારખો;
ઝટ ઝેર ત્યાગીને અરે શુભ, દીલમાં અમૃત ધરો.
ત્હારૂં જ ત્હારી પાસ છે સુખ, બાહ્યમાં ભમવું નહીં;
વ્યવહારની જંજાળમાંહીં, ચેતતા રહેવું અહીં.
શુભ ધ્યાનમાં મસ્તાન થઇ, નિજ શુદ્ધ આત્મામાં રહો;
આનન્દદાયક સદ્ગુરૂના; રંગમાં રાચી રહો.

કવ્વાલી.

જગત્ છે ખેલ બેરંગી, સદા નહિ કોઇ રહેવાનું;
સગાં વહાલાં રહે નહિ કોઇ, ક્ષણિક સંસારના મેળા. ૧

નથી અજ્ઞાનથી શાન્તિ, ખરૂ સુઝે નહીં મોહે;
જગતના અંધવ્હેળામાં, ક્ષણિક સંસારના મેળા. ૨

જીવોને બાંધતી માયા, અનાદિથી બન્યું એવું;
હવે તો ચેતવું સારૂં, ક્ષણિક સંસારના મેળા. ૩

ક્ષણિકનો પ્રેમ ક્યાં સુધી, ક્ષણિક વસ્તુથકી નહિ સુખ;
હૃદયના ઘા રૂઝાવી લો, ક્ષણિક સંસારના મેળા. ૪

અનુભવ આવશે જ્ઞાને, લખેલું સત્ય સમજાશે.
ફકીરી વા અમીરીમાં, ક્ષણિક સંસારના મેળા. ૫

ક્ષણિક વૈરાગ્યને રાગ જ, અવસ્થા એક સમતાની;
લહે કોઇ યોગીઓ તેને, ક્ષણિક સંસારના મેળા. ૬

મનુષ્યની જીંદગી દુર્લભ, ભલા માટે કરો ઉપયોગ;
બુદ્ધચબ્ધિ લેખ વાંચીને, અધિકારે કરો ધર્મ જ. ૭

મનુષ્યના શિર પૂર્વ કર્મના ઉદયે દુઃખો આવી પડે છે. પણ દુઃખનો અનુભવ સુખની પ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાનીને બની શકે છે. તે સર્વે સારા માટે બને છે. મનુષ્ય એક વખત ભૂલે છે પણ બીજી વખત તો ચેતીને ચાલે છે. સદાને માટે બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવાનો ભાવ થાય તો તે પણ આદરવા યોગ્ય છે, પણ તે બ્રહ્મચર્ય ગુણધારણ કરવાની શક્તિ પોતાનામાં છે કે નહિ તેનો પોતાની મેળે ખ્યાલ કરવો. પ્રસંગોપાત્ત ચેતવણી આપી છે. મારી ફરજ મેં બજાવી છે. આ સંસારમાં સુખ નથી એમ જો નિશ્ચય થયો હોય તો હવે ઉપાધિમાં પડવું યોગ્ય નથી. ધર્મ સાધન કરશો. ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચશો. પત્રનું રહસ્ય વિચારશો. ૐ શાન્તિ રૂ. સંવત્ ભાદ્રપદ સુદિ ૧૧.

× × × ×

મુંબાઇ તરફ વિહાર, મુકામ અમલસાડ.

સુશ્રાવક..............યોગ્ય ધર્મલાભ. બાલ્યાવસ્થામાં જે આનંદ અનુભવાય છે તેનો ફેરફાર યુવાવસ્થામાં થાય છે. તેમાં પણ વિશેષ એટલું કે ગુરૂકૃપાથી જ્ઞાનદશામાં અનેક ઉપાધિયો છતાં આત્માનન્દનો અનુભવ થાય છે. સર્વ પ્રકારની ચિંતાઓમાંથી કેટલીક તો અમુક સંયોગે યુવાવસ્થામાં પ્રગટે છે, પણ જો આત્મદૃષ્ટિની ઉપયોગ દશા રહે તો અનેક પ્રકારની ચિંતાઓનો નાશ થાય છે. જેણે સદ્ગુરૂની જ્ઞાન કૃપા મેળવી છે તેને ઉપાધિયોની ચિંતાઓ પીડી શકતી નથી. બાલ્યાવસ્થામાં જે જ્ઞાન મેળવ્યું હોય છે તેનો અનુભવ યુવાવસ્થામાં મળતાં જ્ઞાનના પરિપકવ સંસ્કારો થાય છે. જે વસ્તુઓમાં સુખ નથી એમ હજારો વખત સમજાવવામાં આવે તેનાથી જે જ્ઞાન થાય છે, તે કરતાં પણ તે વસ્તુનો અનુભવ કરતાં પકવ જ્ઞાન થાય છે. તેથી અસત્ય વસ્તુનો પરિપૂર્ણ નિશ્ચય થતાં બાહ્ય વસ્તુઓમાં સુખ નથી એમ દૃઢ નિશ્ચય થાય છે. જે જે વસ્તુઓની અભિલાષા કરો છો. તે તે વસ્તુઓ મળ્યા બાદ તેમાં રાગ રહેશે નહીં. અને નવી ગ્રહણ કરવા ઇચ્છા કરશો. જ્ઞાની એમ કહે છે કે મનના વેગો સમાવ્યા વિના સુખ નથી. ગુરૂના સમાગમથી અજ્ઞાનના પડદાઓ ચીરાઇ જાય છે, અને સુખ અનુભવાય છે. ૐ शान्तिः ३

× × × ×

મુ. સુરત ગોપીપુરા, લિ.

શ્રી અમદાવાદ, તત્ર શ્રદ્ધાવંત, દયાવંત, દેવગુરૂ ભક્તિકારક સુશ્રાવક .... યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ અત્ર શાન્તિ છે, તમને શાન્તિ વર્તો, વિશેષ તમારા શરીરની નરમ સ્થિતિ સાંભળી છે પણ હવે આરામ થયો હશે, તેના સમાચાર જણાવશો, જરૂર. મંદવાડના સમયમાં સારા વિચારો કરવા. હાય વરાળ કરવી નહીં. વીરપ્રભુના ઉપસર્ગો વિચારી આત્માને ભાવવો. આત્માનો અને રોગનો શો સંબંધ છે? તેનો વિચાર કરવો. સદ્ગુરૂએ દીધેલ બોધ વિચારવો. રોગ સદાકાળ રહેતો નથી. રોગ પણ શિક્ષા રૂપે સમજણ આપે છે, કે હવે ચેતન તું ચેત!!! કંઇ ધર્મ કર.

લાકડાનો લાડુ ખાય તે પણ પસ્તાય અને ન ખાય તે પણ પસ્તાય. એવી આ સંસારની દશા વિચારી આત્મસ્વભાવમાં રમણતા કરો. ૐ शान्तिः ३

× × × ×

મુ. માણસાથી...........

છપ્પય.

સ્મરણ કરો નિજ રૂપ તત્ત્વને હેતે ધારી,
ભજો જીનેશ્વરનાથ વિષયને વિકથા વારી;
વિનયે રાખી ચિત્ત નિત્ય ચાલો શુભવાટે,
કરી કુમિત્રો સંગ વહો નહિ અવળા ઘાટે.
દિનદિન ચઢતા ભાવથી પરમાર્થમાં મન વાળીએ
વિચારી બોલી બોલ જગમાં બોલ્યું તેવું પાળીએ. ૧

નિંદા દોષો વિકથા આલસ દીલથી વારો,
પામી નરભવ પુણ્યોદયથી હવે ન હારો;
દશદૃષ્ટાંતે દુર્લભ માનવ ભવ નહિ હારો,
આત્મોન્નતિના ગ્રહી ઉપાયો નિજને તારો.
દુઃખ સહુનાં ટળવાને ભાવના શુભ ભાવીએ,
સહુ જગત્ જીવનું ભવ્ય કરતાં શીઘ્ર શિવપદ પામીએ. ૨

ખંત ધરીને વિદ્યાભ્યાસે મનડું વાળો,
સુખકર સમતાભાવ ધરીને સત્ય નિહાળો;
સદ્ગુરૂ શ્રદ્ધા ભક્તિ કરંતાં દુઃખ ન આવે,
શ્રદ્ધા વણ આતમનો અનુભવ કોઇ ન પાવે.
મન પ્રેમ સહુથી રાખીને આનંદથી વર્તો સદા,
અશુભ પરનું કદિ ન ચિંતો સમજશો દીલમાં મુદા. ૩

ધર્મ કર્મનો નિત્ય નિયમ સાચવજો ટેકે,
ઉદ્યમથી કલ્યાણ વિચારો વાતવિવેકે;
કોઇક નિંદે કોઇક વંદે તો પણ સમતા,
સદ્ગુરૂ ભક્તો જ્ઞાન લહીને ક્યાંય ન ભમતા.

અભ્યાસમાં મન વાળીએ બુદ્ધયબ્ધિ શિક્ષા ખ્યાલ છે,
શુભ દેવનો પણ દેવ ઉદ્યમ સમજ પ્રત્તાલાલ છે. ૪

× × × ×

મુ૦ મુંબાઇ.

સુશ્રાવક..................યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિશેષ હાલ ચિત્તવૃત્તિની પ્રવૃત્તિ કઇ દિશા તરફ વહે છે, તેના સમાચાર બને તો લખશો. વખત એવો છે કે ચારે તરફના સંયોગોનો વિચાર કરી ઇષ્ટ લાભ શોધવાની આવશ્યકતા છે. દુનિયાના બોલ વિચિત્ર પ્રકારના-સાંભળીને ધર્મમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. મનુષ્યો સર્વે એક સરખા હોતા નથી. મનુષ્યોનો સ્વભાવ પારખવો એ ઊંડા દરિયાના તળીયાનો સાર ખેંચવા બરોબર છે. વિચિત્ર સ્વભાવમય દુનિયામાં રહેવા છતાં આત્મિકધ્યાન ધરવાની આવશ્યકતા છે. મનુષ્યોનાં શરીરો, આકારો અને સંબંધો સદાકાળ એક સરખા રહેતા નથી. આ વાકય અનુભવ્યાથી તેનો સાર સમજાય તેમ છે. આત્મબળ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. જેનામાં આત્મબળનો જુસ્સો નથી અને જેની વાણીમાં પ્રામાણિકપણું નથી, અને પ્રતિજ્ઞાત વાણીને પાળતો નથી તે અન્ય સામાન્ય મનુષ્યો કરતાં ચઢીયાતો નથી. દુનિયામાં કંઇ પણ શ્રેયઃ કરવા માટે મનુષ્યનો જન્મ છે. જે મનુષ્યો પોતાની પ્રતિજ્ઞા ઉપર દૃઢ રહે છે અને હૃદયને શુદ્ધ પ્રેમમય બનાવે છે. તેઓનું ભાગ્ય પ્રકાશમય બને છે. ૐ શાન્તિઃ ૩

× × × ×

મુ૦ માણસા.

સુશ્રાવક..............યોગ્ય ધર્મ લાભ.

જનનીની સેવા કરો, જનની દુઃખ હરણી.
ભવોદધિમાં જાણજો, જનની મહા તરણી.—૧
માતાની સેવા કરે, તનુજો ટેકીલા,
માતાના બહુ પ્રેમથી, લહે પુત્રો લીલા.—૨

જનની પુત્રને પાળતી, બહુ લાડ લડાવે,
ઉપસર્ગો દૂરે કરે, જનની હિતભાવે.—૩

જનની હૈયડા હાર છે, જનની સુખ ક્યારી,
જનનીની બહુ ભક્તિથી, આનંદ ખુમારી.—૪

જનની આજ્ઞા પાળતો, કુળદીપક પુત્ર,
અન્તર્ કુળ અજવાળતો, રાખે ઘર સૂત્ર.—૫

જનની સેવા મુક્તિની, દાતા સુખકારી,
જનની સેવા તત્ત્વદા, માતા પુત્રને પ્યારી.—૬

જનની વિના નહિ મોટકા, કોઇ જગમાં દીઠા,
જનની સેવા મુક્તિના, મેવા છે જ મીઠા.—૭

અષ્ટ પ્રવચન જનનીની, નિત્ય સેવા કરજો,
બુદ્ધિસાગરભક્તિથી, શાશ્વત સુખ વરજો.—૮

અષ્ટ પ્રવચન માતાનાં આઠે અંગો પૂજ્ય છે. માતાની સેવા કરો, ભક્તિ કરો. આ પત્રમાં કહેલો સાર સમજશો. દ્રવ્યજનનીના પ્રેમે ભાવ જનનીની ભક્તિ દર્શાવો. વિનયવંત રહેવું. ॐ शान्तिः ३

× × ×

મુ૦ પાલેજ સ્ટેશન.

ભવ્ય સુશ્રાવક..................આજના દિવસની તમે ભવ પર્યન્ત યાદી રાખશો. આજનો દિવસ તમારી લાજનો દિવસ છે. આજનો દિવસ ભવિષ્યના સંસારનો અનુભવ આપશે. આજનો દિવસ ભવિષ્યમાં પુનઃ પુનઃ રાગ અને વૈરાગ્યકારક થશે. આજનો દિવસ મંગળરૂપ છે. આજનો દિવસ ઉપાધિરૂપ છે. આજનો દિવસ ઉપાધિનું મધુર સ્વરૂપ દેખાડી વૈરાગ્ય કરાવશે. આજનો દિવસ મનુષ્ય જીવનમાં ઉન્નતિ ક્રમને ધારે તો ઉપયોગી થઇ પડે. યુવક કળાનો પ્રારંભ દિવસ આજ છે. આજનો દિવસ પ્રારબ્ધયોગથી ભોગ્ય કર્મ સંબંધનો છે. આજનો દિવસ અલખનાં ગાન ગવરાવનાર છે. આજનો દિવસ આત્માને માટે ગગનસ્થિત પતંગની પેઠે વાયુ અને દોરીના

સંબંધે બનવાનો. જળકમળ અને ધાવમાતાના દ્રષ્ટાંતને સફળ કરવાને આજનો દિવસ ખતમ સૂચક છે. આજનો દિવસ પરતંત્રતાનો છે કે સ્વતંત્રતાનો છે તેનો નિર્ણય કરાવનાર છે. આજનો દિવસ શોક અને હર્ષના પડદામાં આત્માને પ્રવેશાવનાર છે. આજનો દિવસ ગૃહસ્થાવાસ આરંભક છે. દિવસ ગણો કે આત્મા ગણો, કર્મ ગણો. જે કર્યું તે ભોગવતાં વૈરાગ્ય બળથી ન્યારા રહી અંતર્માં રહેશો. દેવગુરૂનું આલંબન સદા રાખશો. ગુરૂનો બોધ મનન કરશો. સુખમય થાઓ. કલ્યાણ થાઓ. ૐ **શાન્તિઃ** ૩ સંવત્ ૧૯૬૬ માઘ વદિ ૬

× × × ×

મુ૦ સુરત.

ધર્મબંધો સુશ્રાવક....................યોગ્ય ધર્મ લાભ.

વ્યાવહારિક કેળવણીથી મનને કેળવો તો તેની સાથે ધાર્મિક કેળવણીથી દરરોજ મનને કેવળવતા રહેશો. વખતનો સદુપયોગ સોનેરી તક છે. **વિજકે ઝબુકે મોતી પરોઈ લે, સો પરોઇ લે.** આ કહેણીનો અર્થ જો આત્માની સાધ્ય દશા તરફ ઉતરશો તો માલમ પડશે કે ધર્મની અત્યન્ત આવશ્યકતા છે. આત્મસ્વરૂપ ગ્રંથ ફરીને વાંચી જશો..........પુછતા રહેશો. તેમના સમાગમથી કંઇ પણ આત્માની ચર્ચાનો લાભ મેળવી શકશો. માતાજી-ના સમાગમથી પણ આત્મજ્ઞાન જ મેળવવું જોઇએ. વખતની એવી યોજના કરવી જોઇએ કે જેથી અમુક કાળે અમુક કલાક ધર્મની આરાધના તો થાય. દેવગુરૂ ભક્તિ તો દરરોજ સ્તુતિ દ્વારા થવી જોઇએ. દેવની, સદ્ગુરૂની છબી સામુ જોઇ રહી તેમના ગુણો તથા ઉપદેશનું સ્મરણ કરતાં આત્માની શક્તિ સતેજ થાય છે, અને મનમાં નવીન ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. ષડ્દ્રવ્ય-વિચારતું પણ મનન કરશો. એક શ્રદ્ધાથી વર્તવું. જ્યાં ત્યાં ભટકવાની બુદ્ધિ ન રહેવી જોઇએ. તેથી સ્થિરતાની વૃદ્ધિ થશે. ૐ **શાન્તિઃ** ૩.

× × × ×

અલખ દેશમેં વાસ હમારા—એ રાગ.

હું તું નો સહુ ભેદ ટળ્યો ઝટ, નિશ્ચય નિર્મલ હું પોતે;
સહુમાં થાય પ્રવૃત્તિ પણ હું, જાગું છું નિર્મળ જ્યોતે. ૧
સાપેક્ષાથી સહુ સમજાયું, આતમ પરમાતમ પ્યારો;
દૃશ્ય સ્થૂલમાં નહીં રંગાવું, ઝળહળ ઘટમાં ઉજીયારો. ૨
મોહવાસના બાહ્ય ભમાવે, મોહવાસનાથી ન્યારો;
કર્મે ભોગવવાના ભોગો, અંતરથી ન્યારો પ્યારો. ૩
પુદ્ગલ પુદ્ગલમાં પરિણામી, ચેતન નિજપદ પરિણામી;
સાક્ષી દ્રષ્ટા પરનો હું પણ, ન્યારો છું અંતર્યામી. ૪
ઔદયિકકાયાના ભાવોને, દુનિયા મારામાં થાપે;
પણ તેથી ન્યારો હું આતમ, સમજણ સાચી સુખ આપે. ૫
દુનિયા સારો ખોટો કહેવે, પણ તેથી શું ? છે મારે;
હું કરનારો આતમ નિજપદ, સમજી પોતાને તારે. ૬
પૂર્વ જન્મને દેખ્યાથી પણ, અચરિજ તેમાં કંઇ નહીં;
બુદ્ધિસાગર સુરતા નિજપદ, આવી નિશ્ચય ઠામ રહી. ૭

× × × ×

સુરત.

મુંબાઇ મધ્યે શા. ....

અરે બન્ધો હૃદય જો તું, રહું છું સુખ શાતામાં;
સદા શાંતિ રહો તુજને, ગુરુના ધર્મના લાભે. ૧
બધું વાચ્યું વિચાર્યું મ્હેં, લખું છું લેખમાં ભાઇ;
સહજનો ધર્મ સાધી લે, હૃદયમાંહિ ધરી સમતા. ૨
ઉપાધિયોગ વ્યાપારે, ધરીશ ના લોભની વૃત્તિ;
અરે સંતોષમાં રહીને, જીવન રેખા સુધારી લે. ૩
તજી વિકથા પ્રવૃત્તિને, ખરા ઝટ વાંચજે ગ્રન્થો;
ભલી વૈરાગ્યની વૃત્તિ, હૃદયમાં ધારજે બન્ધુ. ૪

તનુ રક્ષા યથાશક્તિ, કરીને ધર્મ આદરજે;
સકળ દોષો પરિહરજે, કહ્યું તું સંતનું કરજે. ૫

સુધરજે ધર્મ ઉદ્ધરજે, ઉતરજે આત્મને ધ્યાને;
અનન્તા ગુણની વાડી, તણો લાલન સદા બનજે. ૬

ખરૂં તું સાધ્ય સાધી લે, અથિરતા આયુની સમજી;
મુસાફરને મમત્વ જ શું ? જગતની ધર્મશાળામાં. ૭
સંબંધી મોહનાં પ્રેર્યાં, સગાં એ સર્વ મેમાનો;
ગણીને લક્ષ્ય અંતરનું, સદા ધરજે સુખી રહેજે. ૮
બન્યો તું શિષ્ય ..., ગુરૂઉપદેશ આદરજે;
ગણી સહુ દશ્યને ન્યારૂં, ભવાંભોધિ ત્વરિત તરજે. ૯
ખરૂં ચારિત્ર આદરજે, યથાશક્તિ વ્રતો ધરજે;
અડગ શ્રદ્ધા ખરા જ્ઞાને, ખુમારી શાન્તિની વરજે. ૧૦

વિનય ભક્તિ ઘણી ધરજે, અલખનું ગાન ગાજે તું;
વિષયના વેગ વારીને, સદા ઉપયોગમાં રહેજે. ૧૧

અહો રૂપું ભલી કહેણી, ખરી કરણી ખરૂં સોનું;
કરી લે ઉચ્ચતા જ્ઞાને, થશે સહુ ભાવીનું ધાર્યું. ૧૨

જગત્ વ્યવહારનો સાક્ષી, વિવેકે દેખજે સાચું;
બુદ્ધયબ્ધિ સદ્ગુરૂભક્તિ, નિશાની શાંતિની નક્કી. ૧૩

× × × ×

સુરતથી લે.

ભવ્ય ? ધર્મલાભ. ભવ્ય શ્રદ્ધાળુ પંજાબકને ધાર્મિક વિચારો પુનઃ પુનઃ હૃદયમાં સ્ફુરતા હશે, પણ હાલ તેવી પ્રવૃત્તિ જ્ઞાન, ધ્યાન, રમણતાથી ત્હારી થતી નથી. બાલ્યદશામાં ચિત્ત દેવાનો વ્યાપાર અનાયાસે ઘટતો જાય છે, તો પણ તમારી ભક્તિમય પ્રવૃત્તિની વૃદ્ધિ અર્થે સહજ લખવું થાય છે. સર્વશાસ્ત્રોનું ગૂઢરહસ્ય એ છે કે બાહ્ય જગતમાં થતો અહંમમત્વ ભાવ પરિહરી અન્તરની આત્મસૃષ્ટિનું ધ્યાન દ્વારા દર્શન કરી તેમાં મનઃપ્રવૃત્તિને યોજવી. બાહ્યના ક્ષણિક ભાવિકપદાર્થોમાં ઔદયિકભાવ-

યોગે ભોગાદિક પ્રવૃત્તિ થતી હોય તો પણ જ્ઞાની વૈરાગ્ય બળે અંતરથી ન્યારો વર્તી અપુનર્બન્ધકત્વ સંપ્રાપ્ત કરીને આત્માભિમુખતાને સેવતો જાય છે. સંસારનાં સુખ વિષ્ઠા સમાન અને ગૃહાદિક જાજરૂ સમાન સમજીને શ્રમણ-ભાવનાથી પુનઃ પુનઃ જાગૃતિ કરવી. સર્વસંગપરિત્યાગરૂપદ્રવ્યસંયમ વિના ભાવ સંયમની દશા પ્રાપ્ત કરવી મહા દુર્લભ છે, એમ તીર્થંકરનાં વચનો અનુભવથી જોતાં સત્ય જણાશે, એમ અમને ભાસે છે. સંસારમાં રહેતાં પણ જ્ઞાની સંસારને બંદીખાનું સમજે છે, તેથી તે જલપંકજવત્ ન્યારો વર્તી શકે છે. અનંતભવનાં બાંધેલાં કર્મ વિખેરવાને માટે મનુષ્ય જન્મમાં યથાયોગ્ય સામગ્રી મળી છે, તેને યથાશક્તિથી સ્વકાર્યમાં પ્રવર્ત્તાવજો, આત્મસ્વરૂપ ભાવજો, રાગાદિકને ઉપશમાવજો, અંતરાત્મદેવને એકાન્તમાં જ્ઞાન દ્વારા ધ્યાવજો. ચિત્તવૃત્તિને અન્તરમાં રમાવજો. સદ્ગુરુની આજ્ઞા મસ્તકે ચઢાવી મળેલા મનુષ્ય જન્મથી સ્વઋદ્ધિ મેળવજો. ખરેખર સુખ તો અન્તરમાં છે તેના ભોગી જોગીને પુનઃ પુનઃ નમન હો. હર્ષથી ધર્મ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરો. ૐ શાન્તિઃ ૩

× × × ×

મુ૦ માણસા.

કિન્તુ વસ્તુતઃ નામાતીતના ધર્મ લાભ પૂર્વક શા. મોહન......પત્રદ્વારા તમારા સમાચાર જાણ્યા. વિશેષ હું ક્ષેત્ર સ્પર્શના અવધિએ અત્ર છું. અન્તર અસંખ્યાતપ્રદેશી લોકાલોક પ્રકાશક ક્ષેત્ર છે, તેનાથી તમો ભિન્ન નથી. તેનું અવલોકન અન્તર દૃષ્ટિથી કરશો. વિદ્યાપુર તરફ આવવાનો પરિણામ મંદ છે. હવે થોડા દિવસ પશ્ચાત્ અન્યત્ર ગમન થશે. તમારી શાન્તિ તમારી પાસે છે. ક્ષણે ક્ષણે અન્તર ઉપયોગ રાખવો. ધૂમાડાના બાચકા સમાન આ ચક્ષુએ દેખાતું ધન પોતાનું માની નાના મોટા, સુખી દુઃખીનો, દુનિયા મનુષ્યો પ્રતિ વ્યવહાર કરે છે, તે વ્યવહાર કલ્પનારૂપ અસત્ય જાણી અખંડ અક્ષય ધન પ્રતિ લક્ષ્ય આપવું. સંસાર જાણે મોટું સ્વપ્નું. તેમાં શું ખરું ? સ્વપ્નાને જાણનાર પોતે એક ખરો. **ઇતિશ્રી શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ**

× × × ×

ॐ नमो वीतरागाय.

વિનયરત્ન સુશ્રાવક...............યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિશેષ તમારો પત્ર આવ્યો. અત્યાનંદ થયો છે. વિ૦ હવે લોદરાથી વિહાર કરવા વિચાર છે. પત્ર લખો તો લોદરાએ લખશો. ધર્મ સાધન સારી રીતે કરશો. અભ્યાસ જે કર્યો છે તે સારી રીતે પુનઃ પુનઃ અવલોકી જશો. જે જે ધર્મ વિષે સૂચનાઓ આપેલી છે તે ધ્યાનાન્તર થાય નહીં. આત્મતત્ત્વ જ્ઞાતા બનવું, અને જ્ઞાનની મહત્વતા હૃદયમાં સ્થાપન કરવી. શું કર્ત્તવ્ય છે ? શું કર્યું ? અને શું સંસારમાં કરવાનું બાકી છે? તેનો વિચાર કરવો. એક દિવસ શરીરાકાર રહેલું પુદ્ગલ તેથી આત્મા ભિન્ન થશે. માટે જે કરવાનું છે તે ભૂલાય નહીં. શ્રદ્ધા દૃઢતા વિષે જે સત્ય વાત કરી છે, તે પ્રાણાન્તે પણ વિસરી જાય નહીં, અને સદ્ગુરૂની સેવાભક્તિ એકજ આત્માને અત્યન્ત હિતકારક છે. વંદનાદિ વિનયના માટે પહેલાથીજ શિખામણ આપી છે.

भटकी भकटी भटकीयो, शिर पटक्युं सोवार;
सद्गुरुनी श्रद्धा विना, पाम्यो नहीं भवपार.

ઉત્તમ આત્માર્થી તમારા જેવા વિનય રત્નોને કંઇ લખવું પડે તેમ નથી. મોરનાં ઇંડાંને ચિતરવાં પડતાં નથી. ક્ષણવાર પણ તમો કેમ પ્રમાદ કરશો ? તમારી કુલીનતા, વિનયતા તેજ તમારા ગુણોને વધારે છે. ઉપદેશ પ્રાસાદ, ન્યાયસાગરને આપ્યો છે બીજું કાંઇ કામકાજ લખશો. પત્ર લોદરે લખશો.| ॐ शान्तिः ३

× × × ×

મુ. શરીરનિષ્ટ ચેતનનું ક્ષેત્ર. સ્પર્શના યોગે માણસા. આત્મ સાધક ભવ્ય............યોગ્ય. અવ્યાબાધ, અખંડ, અવિનાશી, મંગલમય, સ્વકીય ધર્મ લાભ પ્રાપ્તિ અને ધર્મ પ્રાપ્તિના હેતુઓનો સંયોગ થાઓ. ઇત્યેવમાશીઃ વિશેષ ધર્મમાં આત્મસંયોગી ચિત્તને યોજતા હશો. અનંતકાલથી લાગેલો. સાંસારિક સંબંધ ચિત્તની વિકલતા કરી બહિર્ગમન કરાવી સ્વભાન ભૂલાવે છે. જો કે બહિર્ગમનતાથી આત્માને યત્કિંચિત્ પણ સુખાનુભવ તાત્વિક

રૂપે નથી, તો પણ મનોવૃત્તિએ બહિર્ગમનનો દૃઢ સંસ્કાર કર્યો છે, તેથી કારણ સામગ્રી યોગે મન, આત્માના તાબામાં નહીં રહેતાં છટકીને ભટકે છે. મનોનિગ્રહ કર્યા વિના સુખની આશા ઝાંઝવાના જળની પેઠે ભ્રમણરૂપ છે. મન અને મર્કટ એ અતિ ચંચળ છે. માટે જ્ઞાનીઓ મનને મર્કટની ઉપમા આપે છે. **યમ, નિયમ, તપ, જપ,** સર્વ મનોનિગ્રહ અર્થે છે. મનોનિગ્રહ કરવાને તત્પર થએલા ઘણા જીવો આડાં અવળાં ફાંફાં મારી અન્તે થાકે છે; કારણ કે મોટી અગર નાની કુંચીઓનો જથ્થો ભેગો કરવાથી શું ? આપણે ધારેલું તાળું ઉઘેડવું હોય તો જે બેસતી આવે તે કુંચીનીજ જરૂર છે. બીજી કુંચીથી તાળું ઉઘેડતાં કાંતો કુંચી ભાગે અથવા તાળું બગડે. માટે સદ્દગુરૂએ બતાવેલી ગુરૂગમરૂપયુક્તકુંચીથી કર્મનું તાળું ઉઘેડી શકાય છે, અને મનોનિગ્રહ સહેજે બને છે. સ્વેચ્છાએ લક્ષ પ્રયત્નથી જે કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી, તે કાર્ય ગુરૂગમ કુંચીથી સહેજમાં બની આવે છે. સદ્દગુરૂ વિશ્વાસી અને સદ્દગુરૂના અન્તઃકરણથી શુદ્ધ ભક્તો જે આત્મહિત હરેક રીત્યા કરે છે તે અન્યથી કોટી પ્રયત્ને થવું મુશ્કેલ છે. આપણું મન કેવું છે ? અને તેને નિર્વિષ બનાવવું એ ગુરૂ કૃપાધીન છે. ભલે વૈદ નામ ધરાવી સહસ્ત્રશઃ માનવો દવાઓ કરે કિંતુ અનુભવી સદ્દગુરૂ, અંતઃકરણના વિકલ્પસંકલ્પયોગે થએલા અનેક રોગોને સહજવારમાં દૂર કરે છે.

गुरु नामकी औषधी, प्रेमे प्रेमी खाय;
मन पुष्टि सुख शान्ति दे अजर अमर हो जाय.

गुरुश्री દત્તપરમાત્મ નામનો મન્ત્રોચ્ચારણ કરતાં ચિત્તની પ્રસન્નતા થાય છે. રાગ, દ્વેષ દૂર થાય છે. શ્રદ્ધા ભક્તિથી સદ્દગુરૂનું સ્મરણ કરતાં ધર્મ, અર્થ અને કામની સિદ્ધિ થાય છે. **अनाधार आधार** ગુરૂ ત્રિવિધ તાપને દૂર કરે છે. વિચિત્ર શક્તિ એ છે કે શ્રદ્ધાભક્તિથી ગુરૂનામોચ્ચારણ કરતાં અનંત ભવનાં પાપ બળીને ભસ્મીભૂત થઇ જાય છે. મનોનિગ્રહ થવા અર્થે ગુરૂભક્તિ, ગુરૂસ્મરણ, ગુરૂનામ સમાન અલૌકિક ઔષધિ કોઇ નથી. વૈરાગ્ય, સમતા, કદી ન પ્રાપ્ત થનાર તે પણ ગુરૂપ્રભુ નામ મંત્ર સ્મરણ કરતાં પ્રાદુર્ભવે છે, તો મનના સંકલ્પ વિકલ્પનો જય થાય એમાં શી નવાઇ!!! અલબત કંઇ નહીં, મન નવરૂં બેસી શકતું નથી. માટે તેને કોઇ કાર્યમાં અવશ્ય લગાડવું જોઇએ. મનને ગુરૂ...પર દોડાવતાં સ્વાભાવિક

તે કાર્યમાં સ્થિર થઇ જાય છે. માટે યાદ રાખવું કે, અનેક ગુરૂઓને જે મન ચળવિચળ કરે છે, તેના પાશમાં નહીં ફસાતાં એક ટેકથી સુગમ ઉપાય પ્રભુ પ્રેમ ભક્તિથી આદરવો. ગુરૂ પ્રભુ નામોચ્ચારમાં મનની એવી એકાગ્રતા કરવી કે મનમાં એ શબ્દ વિના બીજું કંઇ યાદી આવે નહીં. એમ પ્રભાત સમયમાં વા રાત્રિએ એકાન્ત સ્થાનમાં સર્વ વ્યાવહારિક કાર્યથી પરવાર્યા બાદ આ ઉપાયનો આદર કરવો. પરમાત્મ ગુરૂ નામોચ્ચાર કરતાં વચ્ચમાં અનેક ઠેકાણે મન દોડશે, અનેક ઠેકાણે મન જશે. જે વસ્તુની યાદી ન આવતી હશે, તેની પણ યાદી આવશે. પણ જે જે વિચારો મનમાં ઉઠે તેને વારવા, અને એકાગ્ર ચિત્તથી પરમાત્મ નામોચ્ચારણ મનમાં કર્યા કરવું. ડુંટી કે જેને નાભિ કહે છે તે ઠેકાણે ગુરૂ વા પ્રભુનું સ્થાપન કરી નિશ્ચલચિત્તથી બે ત્રણ કલાક અભ્યાસ જારી રાખવો. એમ કરતાં એક મહીનો થતાં અનેક નહિં દીઠેલા અનુભવો દેખાશે અને પોતાનું મન વશ થઇ જશે, અને વિનયની વૃદ્ધિ થશે. વિશેષ એજ કે આનંદ આનંદ સર્વત્ર પ્રસરી જશે. એમ દૃઢ અભ્યાસ કરતાં સાક્ષાત્ પ્રભુ, સ્વપ્નમાં દેખાશે અને મસ્તક ઉપર હાથ દેશે. જો એમ તે અભ્યાસ વૃદ્ધિ પામે તો અનેક શંકાનું નિરાકરણ સ્વપ્નમાં દેવ પ્રત્યક્ષ દેખાઇ કરશે અને આત્માનુભવ ભાસશે. परा, पश्यन्ती, मध्यमा, वैखरी, એ ચાર પ્રકારની વાણીથી आत्मा ભિન્ન છે. પાંચ પ્રકારના દેહથી आत्मा ન્યારો છે. મનથી आत्मा ન્યારો છે. आत्मा અસંખ્યાત પ્રદેશથી અને લોકાલોક प्रकाशक છે. અનંત સુખઃ આનંદ જ્ઞાનમય आत्मा છે. આત્મા સ્વયં પ્રકાશ છે. ज्योतिर्मय છે. કદી તે ઉત્પન્ન થયો નથી, માટે अज છે. કદિ તેનો વિનાશ થતો નથી માટે અવિનાશી છે. ગુરૂદેવનું છાતીના મધ્ય ભાગમાં એટલે હૃદયમાં–મનમાં નામોચ્ચારણ પૂર્વક જો ધ્યાન કરે તો મહાલાભ થાય છે. अनन्तभवमां કરેલાં પાપ ક્ષય પામે છે, અને વિચિત્ર આત્માનુભવ થાય છે. આત્મા અનન્ત ગુણી છે. આત્મા આત્માને જાણે છે. કર્મને પણ અશુદ્ધ પરિણતિથી आत्मा ધારણ કરે છે, અને કર્મનો ક્ષય પણ આત્મા કરે છે. આ સંસારમાં ભ્રમણાથી આત્મા બંધાય છે. પોતાને વિષે આત્મપણાની બુદ્ધિ જે ભવ્યો ધારણ કરે છે, તેઓ સાંસારિક કાર્ય કરતાં પણ કર્મથી બંધાતા નથી. આત્મ સન્મુખ થએલો ભક્ત પરંપરાએ અનંત સુખમય પરમધામ પ્રાપ્ત કરે છે. આ સંસાર સ્વપ્ન સમાન છે. તેમાં સગપણ આદિપણ સ્વપ્ન જે દેખાય છે તે સર્વ સ્વપ્ન સમાન છે. તેમાં થતી અહંપણાની બુદ્ધિ ઉઠાડી आत्मध्याने રહેવું. પણ ભૂલવું જોઇતું નથી કે પ્રથમ પગથીયું ગુરૂદેવ ભક્તિજ

છે. ચાર ૭ માસ સુધી અર્હં મંત્રને ત્રણ લાખ જપે ત્યારે મન શુદ્ધ થાય છે. અને તદ્દ્વારા મનોજય થાય છે. તે સર્વ ગુણોને પ્રાપ્ત કરે છે. માટે ૐકાર સહિત પરમાત્મ મંત્ર જપ્યા કરવો, અને તેનું ધ્યાન કરવું. ત્યાર બાદ બીજું પગથીયું તમારા હાથમાં આવશે. સમયે સમયે આયુષ્ય ખૂટે છે. માટે આત્મધર્મ સાધક થવામાં પ્રમાદ કરવો નહીં. તમારી સંગતિથી બીજા પણ યોગ્ય ગંભીર શ્રદ્ધાવાનોને પછી ખાતરી થાય તો આ માર્ગ બતાવી તેનો ઉપકાર કરવો. ધર્મ સાધન કરશો. ૐ **शान्तिः शान्तिः शान्तिः** ॥

× × × ×

મુ. લોદ્રાથી લે. સુશ્રાવક......................ધર્મલાભ. સદાકાળ શાશ્વતરૂપે પ્રત્યક્ષ થાઓ, વિશેષ તમારૂં ગમન આત્મામાં થશે કે કેમ? બહિર્ વ્યવહારભાવે વર્તતાં નિશ્ચય સદ્ધર્મ ભૂલાય નહીં. અહર્નિશ સદ્ગુરૂ દેવ ધ્યાન, તેમનું સ્મરણ તેજ પરમ ગંગા પ્રવાહમાં સ્નાન કરી નિર્મલ થશો. વિશેષ શું તમારા હૃદયમાં સૂર્ય પ્રગટયો છે તેને જાળવી રાખશો? જિન દેવગુરૂ તેજ શુદ્ધિ ક્ષણે ક્ષણે આત્મ પ્રતિ ઉપયોગ દેતા રહેશો. આત્માની શાન્તિ પત્રદ્વારા જણાવશો. જ્યાં જ્યાં જાઓ ત્યાંથી પત્ર કામ સહિત કારણ યોગે મોકલવશો.

× × × ×

મુ૦ આજોલ.

શ્રી અમદાવાદ વાસ્તવ્ય શ્રદ્ધાવન્ત, દયાવંત, દેવગુરૂ, ભક્તિકારક, વિનયવંત ......યોગ્ય ધર્મ લાભ પહોંચે. વિશેષ હાલમાં પત્ર નથી. પરમાત્મ ધ્યાનમાં નિમગ્ન થયા હશો. ફરતાં ને હરતાં મનમોહન પરમાત્મા પાસેના પાસે છે. શરીર જુદાં દેશ જુદા પણ આત્મામાં પ્રભુ તો પાસેજ છે. શરીર જુદાં તેથી શરીરને દુઃખ પણ મનમાં ક્યાંથી દુઃખ? અનંત સુખમય આત્માની આવી સ્થિતિ થાય છે. સદ્ગુણ પ્રીતિથી બુદ્ધિમાં ઉત્પન્ન થએલી મુક્તિ રૂપ વેલડી હરરોજ

વૃદ્ધિ પામે છે. આત્માની પરમાત્મસ્વરૂપતા પ્રગટ કરવી તેને મૂર્ખ મનુષ્યો સમજી શકતા નથી. બાહ્ય ભપકા દેખી લોકો મોહ પામે છે. આત્મા તરફ જ્ઞાની વિના કોણ લક્ષ આપે ? આત્મહિત સાપેક્ષ ક્રિયા વિના ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા વિષ સમાન જાણવી. સાચાભાવે ચિત્તની એકાગ્રતાએ થોડી ધર્મક્રિયા પણ ઘણું ફળ આપે છે. લોકો કોઇને વખાણે અગર નિંદે તેની હાજી હા ભણવી નહીં. ગુરૂનું તથા દેવનું સ્મરણ તથા તેમનાં વચનોની યાદી કરવી. ખરૂ પુછો તો શ્રદ્ધાજ ફળ આપનારી છે. ઠેકાણે ઠેકાણે ભટકવાથી શું ? સદ્‌ગુરૂએ જે જે ઉપદેશ દીધો હોય તે વિનયથી તેમને સંભારી સ્મરણ કરવાથી ચિત્ત ઠેકાણે આવશે, અને જ્યાં સુધી નેત્રમાં આંસુ ન આવે ત્યાં સુધી સમજવાનું કે સદ્‌ગુરૂ વચન પર શ્રદ્ધા થઇ નથી, તથા પ્રીતિ પણ થઇ નથી. ફસાએલા, પાસ થએલા તમારા હૃદયમાં દેવ ગુરૂભક્તિરૂપ કલ્પવૃક્ષ ઉગેલું છે, અને તેને હવે ફળ ફુલ, આવશે. જે જે ગ્રન્થો વંચાવ્યા છે તે તે પોતાની મેળે ધ્યાન ધરી વાંચી જવા, અને સત્યમાર્ગે વર્તવું. સંસાર સાગર સદ્‌ગુણોથી તરાય છે. દેવગુરૂની પ્રીતિ ભક્તિ વિના ગુણો પામી શકાતા નથી. સદ્‌ગુરૂની નિંદા સાંભળવી નહીં. તેમના ગુણો પ્રકાશવા. પ્રશંસા અને નિંદા, આત્માના ઘરની નથી. તેથી સમજવું કે, નિંદા અગર સ્તુતિ, કીર્તિ એ તો પુદ્ગલ છે, તેથી સારો ખોટો આત્મા થતો નથી, માટે તે તરફ લક્ષ દેવું નહીં. બાહ્ય સંસારમાં રહ્યા છતાં પણ ન્યાય, નીતિ, વિનયથી ધર્મનું સેવન કરવું. મોરનાં ઈંડાંને કોણ ચિતરે છે ? તેમ તમને શું વધારે કહેવું ? જે કહેવાનું છે તે તમારા આત્મામાં છે. તમારા આત્મામાં જ્ઞાનાદિ ગુણોનો અક્ષય ભંડાર ભર્યો છે. તેને શી બીજી ચિંતા ? આયુષ્ય ક્ષણે ક્ષણે ઓછું થાય છે માટે પ્રમાદમાં કાળ વ્યતીત કરવો નહીં. ધર્મ ધ્યાન કરશો. સતત આત્મોન્નતિમાં તત્પર રહેશો. ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

× × × ×

ॐ नमोऽर्हते

મુ. મહેસાણા,

શ્રી વિદ્યાપુરાશ્રિત આત્મિકગુણાભિલાષુક, સંવેગભાવિતાત્મા, સ્યાદ્વાદ તત્ત્વાભિજીજ્ઞાસુ, તત્ત્વત્રયારાધક સ્વભાવ સાધક........................ યોગ્ય ધર્મ લાભ થાઓ. વિશેષ અત્ર શાન્તિ: અનાદિકાળથી વિચિત્રકર્મ ગ્રહી આ ચેતનજન્મ જરા મરણ વ્યાપ્ત ચતુર્ગતિમાં એકેંદ્રિયથી તે પંચેન્દ્રિયપર્યંતના અવતારો ધારણ કરી ભમ્યો. શું એમાં હેતુ–ઉત્તર, અજ્ઞાન–ચાર ગતિના જીવો અજ્ઞાનરૂપ અંધકારમાં હિતાહિત દેખી શકતા નથી. સિદ્ધ પરમાત્મા સદશ આ પ્રત્યક્ષ શરીરમાં અસંખ્યાતપ્રદેશે કરી વ્યાપેલો આત્મા તેને કેટલું દુઃખ ? દશા કેવી ? શરીરમાં શું સુખ ? તે વિચારતાં વિવેક પ્રગટ થતાં ભાસે છે કે, અરે હું ફોગટ ઝાંઝવાના કૃત્રિમ, ક્ષણિક, અસત્ય નીરની ભ્રાન્તિની પેઠે આ ક્ષણિક દુઃખદ ભ્રમણારૂપ સંસારમાં સુખની બુદ્ધિથી ભ્રમણાએ ભૂલ્યો અને સ્વગુણથી ડુલ્યો, અને પરભવમાં ફુલ્યો અને હજુ તેમાં રાચું છું, માચું છું. આત્મા તું તો નિરાકાર અને શરીર તો સાકાર–ચેતન ગુણવાન્–અને પુદ્‌ગલ તો જડ, ચેતન અવિનાશી–અને શરીરરૂપ પુદ્‌ગલ વિનાશી ચેતનની ઋદ્ધિ નિર્મલ અખુટ અવિનાશી છે, અને પુદ્‌ગલની માનેલી ઋદ્ધિ મલીન, ક્ષણિક અને સંયોગી વિયોગી છે. પર વસ્તુમાં સુખની બુદ્ધિથી જીવો આ દેખાતી પૃથ્વીની મમતાએ, ધનની મમતાએ, રાજ્યની મમતાએ રાગદ્વેષે કરી કર્મ ઉપાર્જી. નરકગતિના મેમાન થયા. હાલ થાય છે અને ભવિષ્યતકાળે થશે. પરભાવે આત્મા અનાદિ કાળથી પરિભ્રમણ કરે છે પણ અંત આવ્યો નથી. હાલ કંઇક સામગ્રીની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઇ છે, તો કેમ હવે પ્રમાદ થશે ? શું વારંવાર મનુષ્ય જન્મ પ્રાપ્ત થનાર છે ? ના, નહીં. સંસારમાં અલભ્ય મનુષ્ય જન્મનું ફળ સંસિદ્ધ કરવું, એજ વિવેકની પરિસીમા છે. બાકી ખાવું, પીવું, ઉંઘ, સંસાર, વ્યવહાર દરેક ગતિમાં આ જીવે અનન્તીવાર કર્યો; પણ તેથી તેને ખરી શાન્તિ પ્રાપ્ત થઇ નહીં. પુણ્યથી થએલી જે લવલેશ શાન્તિ તેથી કંઇ તાત્ત્વિક શાન્તિ મળી કહેવાય નહીં. આત્મામાં રહેલી તાત્ત્વિક શાન્તિ આત્મજ્ઞાન વિના મળવી મુશ્કેલ છે. કસ્તુરીયા મૃગની પેઠે આ જીવ બાહિરૂથી (બીજી વસ્તુમાંથી) શાન્તિ મેળવવા ધારે છે. ત્યાં સુધી સમજવું કે ખરૂં તત્ત્વ તેના સમજવામાં આવ્યું નથી. જે છે તે આત્મામાં છે. આત્મામાં ખોજ કરતાં સર્વ લભ્ય થાય છે. આત્માતિરિક્ત બાકીની વસ્તુઓને કે જે મારાથી ભિન્ન ત્રિકાલ છે, તેઓને

પોતાની કેમ માનું ? તેમાં હર્ષ શોક કેમ કરૂં ? તેના નાશે હું કેમ દુઃખી થાઉં. મારૂં શરીર સર્વથી ન્યારૂં છે. સર્વ પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓ મારાથી ન્યારી છે. કોઇની થઇ નથી ને થવાની નથી. નાહક મારી મારી કેમ માનું ? મારૂં તે મારાથી પૃથક્ નથી, અને ન્યારૂં તે મારૂં નથી. જ્યાં રાગ ત્યાં દ્વેષ, જ્યાં પ્રીતિ ત્યાં ભીતિ, જ્યાં ભોગ ત્યાં રોગ, જ્યાં સલાહ ત્યાં ક્લેશ, જ્યાં હાસ્ય ત્યાં શોક—એમ અરઘટ્ટમાલ ન્યાયનું ચક્ર પરભાવે જીવને સદાકાળ લાગી રહ્યું છે. તેને પોતાનું માનવું તે દુઃખ છે, અને તેથી ન્યારા રહેવું તેમાં નિરૂપાધિપણે સુખ છે, અરે જીવની દયા કરો દયા કરો. અરે જીવને શું દુઃખ થયું છે. જીવો અનન્ત છે. પોતાના જીવને મોહરૂપ કસાઇ દુઃખ આપે છે. તેને મારે છે, છેદે છે, રોવરાવે છે. તેનાથી પોતાના આત્માને છોડાવો. આત્મા તેનાથી કેમ છુટે ? પુરૂષાર્થ કરવાથી આત્મસ્વરૂપ ઓળખીએ તો એ મોહરૂપ કસાઇ આપોઆપ દૂર ખસે છે. આખા જગતમાં મોહથી અંધારૂં વ્યાપી જાય છે, તેને જ્ઞાનરૂપ સૂર્યનાં કિરણો ક્ષણવારમાં વિલય કરે છે. મોહ અંધારૂં, આત્મિકગુણોને અવલંબતાં ક્ષણવારમાં દૂર જાય છે. અરે શું કર્મનું જોર ? હું સિદ્ધના સમાન છતાં કર્મવડે પરતંત્ર બન્યો છું. ? હા બન્યો છું. પ્રત્યક્ષ તું રંક જેવો થયો છે, અને પરતંત્ર બન્યો છે. તારી પરતંત્રતા ક્યારે નાશ થાય કે જ્યારે તું પોતાને સ્વતંત્ર સમજે, અને સર્વથી પોતાને ન્યારો ગણે ત્યારે. તું સ્વતઃ સ્વતંત્ર આપોઆપ પ્રકાશે. હું અને મારૂં આ પ્રત્યયથી તું બંધાય છે, અને હું કોઇનો નથી, કોઇ મારૂં નથી, સર્વ સંબંધિવર્ગમાં રહ્યો છતાં તેથી ન્યારો છું. શરીરમાં વસ્યા છતાં શરીરથી ન્યારો છું. બોલું છું છતાં બોલવાથી ન્યારો છું. ગમનાગમન કરૂં છું છતાં તેથી હું ન્યારો છું. મારૂં મારામાં સમાયું છે. જેને ઇચ્છું છું તે મારામાં છે. જેના વિના હું દુઃખી થાઉં છું તે મારામાં છે, જેથી હું ત્રણ લોક દેખું તે જ્ઞાન ગુણ મારામાં છે. હું પોતે આત્મા સ્વપર પ્રકાશક છું, તેની મોટાઇ ત્રણ ભુવનમાં પણ માય તેમ નથી. તેની મોટાઇ તેનામાં સમાઇ છે. આ સંસારની ઉપાધિને ઘોર નિદ્રાલુની પેઠે ભૂલી જાઉં તો મારૂં સુખ મને ભાસશે. મારા આત્માના સ્વરૂપમાં ક્ષણે ક્ષણે જાગતો રહું તો સંસારમાં રહ્યા છતાં પણ અસંસારી કહેવાઉં. હું ત્રણ કાલમાં એકરૂપ છું; મારો કોઇ નાશ કરી શકતું નથી. હું ઉત્પન્ન થયો નથી માટે અજ છું. મારો કોઇ શત્રુ નથી. મને નિન્દા લાગતી નથી, સ્તુતિ પણ લાગતી નથી, અને મને ગાળ લાગતી નથી. કારણ કે હું આત્મા અરૂપી છું. તેને બીજી વસ્તુનો સ્પર્શ નથી. તો નિંદા સ્તુતિથી મને

હાનિ લાભ નથી. મારા ગુણો અનાદિકાળથી કર્મના આવરણથી ઢંકાયા છે. તેથી હું સર્વજ્ઞ છતાં હાલ અલ્પજ્ઞ છું. પણ હું સત્તાએ સર્વજ્ઞ છું. મારૂં મને મળશેજ. ક્યારે કે જ્યારે મારી મને કાળજી થાય ત્યારે. આત્માની ચાહના થાય ત્યારે આત્મામાં હું વિકલ્પ સંકલ્પ ત્યાગી શાંત ચિત્તથી રમી શકું તો સ્વપદનો ભોગી યોગી થાઉં. એ પદની મને ચાહના થાઓ, સ્વપરને એનું યાથાતથ્ય સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાઓ.

इत्येवं श्री शान्तिः शान्तिः शान्तिः

× × × ×

મુ. મહેસાણા,

શ્રી રાજનગરે સદ્દગુરૂ શરણાધીન, વચનામૃત સેવી, આત્મગુણાકાંક્ષી, ગંભીર...................યોગ્ય ધર્મ લાભ પહોંચે. વિશેષ પત્ર આવ્યો સમાચાર જાણ્યા, શાતાદ્વારા તમારી આત્મોન્નતિ સહજસ્વભાવે વૃદ્ધિ પામો. સદ્દગુણધામ આત્મતત્ત્વનું સ્વરૂપ તમારા હૃદયમાં વહો. એક ગુરૂ શ્રદ્ધા સૂર્યના સરખી નિર્મળ એવી તમારા હિતાર્થે સ્થિર થાઓ. પુસ્તકોનું તથા ભણેલા ગ્રંથોનું અવલોકન કરવું. ધર્મ કાર્ય લખશો.

× × × ×

મુ. મુંબાઇ,

વલસાડ મધ્યે સુશ્રાવક, શા. કેશરીચંદ ગુલાબચંદ તથા શા. નાથાલાલ ખૂમચંદ તથા શા. ફુલચંદ રામચંદ યોગ્ય ધર્મ લાભ.

પ્રત્યેક તત્ત્વમાં ઉંડા ઉતરવાને માટે વિચારશક્તિ ખીલવવાની ઘણી જરૂર છે. જૈનશાસ્ત્રોનું અહર્નિશ નિયમાનુસાર વાચન કરવાથી અભિનવ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે, આત્માનો ગુણ અપૂર્વ છે. તેને ખીલવવા જેમ જેમ પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ જ્ઞાનાવરણિય કર્મ ટળતું જાય છે. દરેક કર્મોને ટાળવાના ઉપાયો અવબોધવા જોઇએ. જડ અને ચૈતન્ય તત્ત્વનું પૂર્ણ

સ્વરૂપ અવબોધવા માટે તીવ્રક્ષયોપશમની આવશ્કતા છે. પ્રત્યેક વિચારો કરવાની કળા પ્રાપ્ત કરવી જોઇએ. તત્સંબંધી પ્રથમથી કંઇક અવબોધવું જોઇએ. સર્વ બાબતોના વિચારો કરતાં આત્મિકવિચારોની વિશેષતઃ આવશ્યકતા છે. આત્માનું સ્વરૂપ ઓળખવું અને પરસંગતિ પરિહરવી એજ ચારિત્ર કોટિનો ઉત્તમ સિદ્ધાન્ત પૂર્ણ અવબોધાય તેવું મનન કરવું જોઇએ. સદ્ગુરૂ કૃપાથી ઘણું અવબોધાય છે.

ૐ શાન્તિઃ ૩

× × × ×

પાદરા, ૧૯૬૮ કા. વદિ ૧૦

સુરતમાં સુશ્રાવક શા. નેમચંદભાઇ દેવચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ.

વિ. હાલમાં હું નિરૂપાધિ અને નિવૃત્તિસ્થાનમાં હોવાથી અને ઉપયોગી જ્ઞાનાદિક બાબતોમાં જોડાવાથી પત્ર લખી શકો નથી. તમારી પાસે જે પુસ્તકો છે તે વાચીને શાન્તિમય જીવન ગાળશો. **જે જ્ઞાનથી સર્વ પ્રકારની વાસનાઓ ટળે છે અને સર્વ જીવો પર કરૂણાભાવ રહે છે, તેમજ સર્વ જીવો જેનાથી આત્મવત્ પ્રિય લાગે છે, તે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરશો.** તેનાથી હૃદયમાં સમતાભાવ ઉત્પન્ન થાય છે, એવા અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે પ્રતિદિન પ્રયત્ન કરશો. વૃદ્ધાવસ્થામાં વૈરાગ્યભાવનાથી આત્માની ભાવના રહેશે. દુર્જનમનુષ્યોના સહવાસથી દૂર રહેશો, અને તેઓને પણ સજ્જન કરી શકાય એવી શક્તિ પોતાનામાં દેખતા હો તો સુધારવાને માટે સંગતિનો લાભ આપવો યોગ્ય છે. જેની સંગતિથી ચિત્તની ચંચળતા થાય તેવા મનુષ્યોની સંગતિથી દૂર રહેશો. આ કાળમાં જેની પાસે બેસવાથી ચિત્ત ઠરે એવાં સ્થાનકો અલ્પ છે. આત્માનું શાન્તિ ગુણ પેદા થાય તેવા કારણોનું અવલંબન કરવું. આત્માર્થિની સંગતિ નહીં મળે તો ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચી શાન્તિમય જીવન ગાળશો.

ૐ શાન્તિઃ ૨

× × × ×

સં. ૧૯૬૮ ફા. વદિ ૯ પાદરા

શ્રી અમદાવાદ સુશ્રાવક પ્ર. ૩.

હરિગીત.

સાક્ષી બને છે પ્રેમનો એ પ્રેમ મનમાં જાણજે,
છે પ્રેમમાં અદ્વૈત સઘળું પ્રેમ મનમાં આણજે;
એ શુદ્ધપ્રેમે સ્વાર્થ તૃષ્ણા કામ તૃષ્ણા ઝટ ટળે,
સુવિશુદ્ધપ્રેમી કોઇ થાવે સોનુ જેવું ઝળહળે. ૧

સારા ગુણોને દેખતો તે શુદ્ધ પ્રેમી જાણવો,
સારા ગુણોનો રાગ તેહજ પ્રેમ મનમાં આણવો;
સુવિશુદ્ધપ્રેમી ભક્તિ પામે ચિત્તની સ્થિરતા કરે,
નિજ હૃદય નિર્મલ શુદ્ધપ્રેમે શુદ્ધ ચેતનને વરે. ૨

મતભેદ સઘળા ભાગતા જ્યાં ખેદ સઘળા જાય છે,
મ્હારૂં નહિ ત્હારૂં નહિ જ્યાં વાસનાજ દહાય છે;
સુવિશુદ્ધપ્રેમ જ મુક્તિનું શુભદ્વાર માન્યું પ્રેમીએ,
એ શુદ્ધરીતિ નીતિમાંહી પ્રેમને ઉલ્લેખીએ. ૩

અતિ દૂર પણ પાસે વસે છે શુદ્ધ પ્રેમી જાણીએ,
સાચા ગુરૂને દેવ ઉપર પ્રેમ એવો આણીએ;
જડમાં વસે નહિ પ્રેમ કિઞ્ચિત્ પ્રેમશુદ્ધિ કીજીએ,
શુભ આત્મભાવે પરિણમે તે શુદ્ધપ્રેમ ગણીજીએ. ૪

તે પારખે છે જ્ઞાની સન્તો શુદ્ધ પ્રેમ દશા ખરી,
તે મૂઢ જન નહિ પારખે લવ સ્વાર્થ પ્રેમ દશા ધરી;
સુવિશુદ્ધ પ્રેમે મ્હાલીએ મન પ્રેમ પ્યાલા પીજીએ,
શુભ બુદ્ધિસાગરજ્ઞાનદર્શનચરણ પ્રેમે રીઝીએ. ૫

× × × ×

મુ. પાદરા,

શા. ....

કવ્વાલી.

લખેલા પત્રનો ઉત્તર, લખ્યો ત્હેં તે સકલ વાંચ્યો,
પ્રભુના પન્થમાં વહેતાં, ગતિ એ પન્થીઓની છે. ૧
બને છે ભાવી અનુસારે, પ્રયત્નો પણ થતા એવા,
કદી ઉદ્યોગ નહિ ત્યજવો, સકલ છે યત્નની પાછળ. ૨
હૃદય ઢીલું બની ઢીલું, નથી ઉત્સાહ વણ કાંઇ,
નથી ઉત્સાહ, પ્રીતિવણ, કરૂં પ્રીતિ પ્રભુબોધે. ૩
અનન્યશુદ્ધપ્રીતિથી, પ્રભુનો ધર્મ ધરવાનો,
ગુણોનાં બીજ વિકસાવી, ગુણોનો બાગ શોભાવો. ૪
કરીલે શોધ સાચાની, રમણતા રાખ હરદમ તું,
પ્રભુથી લય લગાવીને, વહો આગળ અચળ પ્રેમે. ૫

પામો વૃદ્ધિનિશદિન—સદા સદ્ગુરૂના પ્રતાપે,
પ્રજ્ઞા ત્હારી નિશદિન વધો, સત્ય સિદ્ધાન્તપાઠે.
રાચી માચી પ્રભુ ગુણ લહી, સત્ય આનંદ ચાખો,
એવી આશીઃ નિશદિન દઉં, ધર્મનો લાભ પામો. ૧
કર્તા ભોક્તાઃ નિજગુણ તણો, શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વામી,
જ્ઞાનાનન્દી વિભુ ગુણમય, શુદ્ધદૃષ્ટિથકી જો.
ભોગી યોગી નિજગુણતણો, ધ્યાનથી શીઘ્ર થાજે,
આશી એવી નિજગુણતણી, જીવને જીવ દે છે. ૨
કર્તા ચેતન નિજગુણતણો, કર્મ છે મોક્ષ સિદ્ધિ,
સહ જ્ઞાનાદિ કરણમય છે, સંપ્રદાને ગુણોનું.
જે જે દોષો નિજ થકી ટળે તે અપાદાન જાણો,
આધારીએ સહજ સુખનો એમ બુદ્ધયબ્ધિ વાણી. ૩

× × × ×

સં. ૧૯૬૮ વૈશાખ સુદિ ૯ પાદરા.

અમદાવાદ મધ્યે........................

સોહણી.

આશા સુકુમોલ પુષ્પની, સુગંધ લેવા બહુ ભમે,
ગુંજારવો કરતો રહે ફરતો રહે ઉડી ઘણું;
નિજ ચિત્ત ચોંટયું વલ્લિઓના પુષ્પની સુગંધમાં,
પણ જાણતો નહિ વલ્લિઓની પુષ્પ શોભા કારમી. ૧

શોભા સુકોમલ વલ્લિયોની છેવટે કરમાય છે,
પંકજતણી શોભા રહે નહિ મોહ તેનો શું ? કરે;
ભોળા ભ્રમર સમજી ઘણું–તું આવ ઠેકાણે હવે,
કૃત્રિમ પુષ્પ સુગંધની શોભાથકી દૂરે રહે. ૨

અન્યો હસે ચર્ચા કરે બહુ–ભ્રાન્ત મનકું દેખીને;
શીખ્યો ઘણું જાણ્યું ઘણું પ્રજ્ઞાતણો લાભ જ બન્યો,
નિજ શુદ્ધ બુદ્ધિ ધારીને ઝટ ભ્રાન્તિ સઘળી ત્યાગી દે,
"બુદ્ધ્યબ્ધિ" સન્ત સમાગમે તું–આવ ! અંતર્ બાગમાં. ૩

× × × ×

દરાપરામાં એક મુનિપર લખેલ પત્ર.

સં. ૧૯૬૮ વૈ. વ. ૨ બોરસદ.

પ્રેમી પંખી નિજ મતિથકી સત્ફલો ચાખવાને
વૃક્ષે વૃક્ષે બહુ બહુ ભમ્યો સ્વાદતિખ્ખા ગ્રહ્યા તે;
તારી ઇચ્છા હજી પણ રહી ઠામ ઠામે ભમ્યાની,
પાડી ટેવો કદિ નહિ ટળે પૂર્ણ યત્નો વિના તે. ૧

પક્ષી ઝાઝાં જગત તલમાં સર્વના ભાવ જૂદા
જે તે પંખી મળી તુજ જતાં કોઇ સંસ્કાર પાડી
જેનાં પિચ્છાં સકળ સરખાં તેહનું થાય ટોળું
એવાં ટોળાં નયન નિરખ્યાં સર્વના પન્થ ન્યારા ૨

ઠામો ઠામે બહુ વિધ ભમ્યો મેળ આવ્યો ન સાચો,
બોલીને તે પ્રતીત કરતો કેમ ઇચ્છે ફરી તે;
જે જે સંગી અભિનવ મળે રંગ તો થાય તેવા,
થાશે નક્કી હૃદય પટમાં કોતરી રાખ વાક્યો. ૩

સારા સંગી જગત વિરલા જાણજે એમ નક્કી,
સાચી વાણી હૃદય ધરવી મેળવી મેળ નક્કી;
એકીલો તું કદિ નહિ રહે બોલતો બોલ ઝાઝા,
"બુદ્ધયબ્ધિ"ના હૃદય ઘરમાં સત્યયુક્તિ વસે છે. ૪

× × × ×

શુદ્ધપ્રેમથી હૃદયમાં પ્રવેશ.

ઉંડા હૃદયમાં પેસવા, કૃત્રિમ પ્રેમ જણાવીને,
વાણી અને કાયાથકી બહુ પ્રેમના ચાળા કરો.
નિજ દીલને અર્પ્યા વિના સાક્ષી હૃદય બનતું નથી,
નિજ દીલને દીલ મેળવ્યા વણ વિનય વા પ્રેમજ નથી. ૧

જનવેઠના આચારવત્ નિજવિનયના આચારને,
દર્શાવીને દીલ લ્યો નહી એ વાત દીલમાં આણશો.
લેવું અને દેવું અરે એ વાત દીલવણ નહિ થતી,
સ્વાર્પણ કર્યા વણ દીલને એ દીલ મળતું નહિ કદી. ૨

આશય છુપાવી દીલના આવો અને બોલો ઘણું,
કપટે કદી ખુલે નહિ આશય રહ્યા જે દીલમાં.
નિજ દીલને નિર્મલ કર્યા વણ દીલ પરનું નહી લહો,
જ્યાં સર્વ વાતે મેળ નહિ ત્યાં દીલથી ભેદ જ રહે. ૩

એ ભેદ પર્વત જ્યાં રહે ત્યાં દીલ ઉદધિ નહિ મળે,
દિલભેદનો જ્યાં ભેદ ત્યાં સંબંધ સાચો નહિ કદી;
જ્યાં પ્રેમના રસથી રસેલાં દીલ બે એકજ થતાં,
શંકા નહીં ત્યાં પ્રેમની દૃષ્ટાન્ત બાળક, યોગીનું. ૪

શુભપ્રેમના વેધકરસે આનન્દમયજીવન બને,
એ વાતના પરમાર્થને પામે અરે કેં યોગીઓ;
એ શુદ્ધ પ્રીતિ ઉદધિમાં આશા અને સ્વાર્થજ નથી,
એ ઉચ્ચ કોટી પ્રેમના ભોક્તા અરે કેં જ્ઞાનિઓ. ૫
પુદ્ગલ થકી પુદ્ગલ મળે ત્યાં પ્રેમની ગંધજ નથી,
ચેતન નિહાળે આત્મને એ પ્રેમની સીમા ખરી;
આવી મળો આશય ગ્રહો નિજ દીલથી દિલ મેળવી,
" બુદ્ધયબ્ધિ " ઉતરે દીલમાં તે દીલ રત્નોને લહે. ૬
સં. ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૫ બોરસદ.

× × × ×

મુંબાઇ મધ્યે.
સુ. બા. મ. યો.

શાન્તિ અધુના અત્ર છે આનન્દમાં જીવન વહે,
શુભ ધર્મના લાભે તને હો શાંતિ સાચી આત્મની;
ષટ્ માસથી પત્રજ નથી આશ્ચર્ય તેમાં કંઇ નથી,
પ્રશ્નો વિના ઉતર નથી ને પ્રેમ વિણ ભક્તિ નથી. ૧
ઉંડો હૃદયમાં અવતરી વિચારી જો માધ્યસ્થ્યથી,
એ લોહચુંબક શક્તિ જેવી ભક્તિ કેવી દીલમાં ?
જ્યાં લાગીયું દીલ જેહનું ત્યાં સદા તે મગ્ન છે,
એ વાત દીલમાં લાવીને જે ભૂલ છે તે ત્યાગવી. ૨
પરમાર્થમાટે જીંદગી તવ ધૂળમાં રગદોળ ના,
વિવેકથી જાણ્યું ખરૂં તો કેમ મોહે આથડે;
લાગ્યું ખરૂં જેના હૃદયમાં તેજ તેને આદરે,
તેમાં રમાવે ચિત્તને પ્રેમી બની આનંદ લે. ૩
આરાધ ઝટ આરાધ ઝટ–વીતરાગ ભાષિત ધર્મને,
વાતો કરે વળતું નહીં ને ઉન્નતિ દૂરે રહે;
શૂરવીર થઇ ઝટ સજ્જ થઇ આરાધ ચેતન ધર્મને,
તું દશ્ય વસ્તુ દેખીને મુંઝીશ નહિ મુંબાઇમાં. ૪

રસ્તો સુજાડ્યો સત્ય તેમાં ચાલ નિદ્રા ત્યાગીને,
ગુરૂગમ લઇ ઉત્સાહથી ઝટ પાન્થ આગળ ચાલજે;
તું ધ્યાન કર તું ધ્યાન કર નિજ આત્મ શુદ્ધ સ્વભાવનું,
આનંદ અપરંપાર છે નિજ આત્મમાં એ જાણજે. ૫

સદ્દગ્રન્થ વાંચી આત્મના પન્થે વહો ઉમંગથી,
વિકલ્પ પ્રગટે મોહના તે વારજે ઉપયોગથી;
દીધી શિખામણ શેઠની ઝાંપા સુધી કર નહિ અરે,
"બુદ્ધયબ્ધિ" ધર્મોદ્યમ કરી નિજ ધર્મને પ્રગટાવજે. ૬

સં. ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૧૦ કાવીઠા.

× × × ×

મુ૦ કાવીઠા.

મુ. અમદાવાદ બ. સુ. જા. દ. શ્રે. યો.

ધર્મ લાભ.....................તમારા પત્રથી તમારી વૃત્તિ જાણી. વિવેક દૃષ્ટિથી જો વિચાર કરવામાં આવશે તો સાંસારિક પદાર્થોની તૃષ્ણા સમાવવાનો માર્ગ ખુલ્લો થશે. મોહની પ્રબલતાથી જીવ ઘેરાય છે અને તેથી તે ધર્મ માર્ગમાં પ્રેમ ધારણ કરી શકતો નથી અને કદાપિ કંઇ ધર્મ કરણી કરે છે તો તેમાં પરિપૂર્ણ લક્ષ્ય રાખી શકતો નથી. મોહના ઉદયથી દેવ ગુરૂનાં વચનો ઉપર પણ પરિપૂર્ણ રૂચિ થતી નથી અને સ્વાર્થિક પ્રપંચોમાં રૂચિ થાય છે. આવી દશા જેના હૃદયમાં તીવ્ર વર્તે છે તેને સંસારમાંથી એકદમ ક્યાંથી છૂટી શકાય ? જીવ જાણીને પ્રમાદ કરે છે. પોતે જાણે છે કે મારૂં આયુષ્ય નિષ્ફલ ચાલ્યું જાય છે તો પણ તે આંખ આડા કાન કરીને આડા માર્ગે ચાલ્યો જાય છે અને દુષ્કૃત્યોનો કિંચિત્ માત્ર પણ પશ્ચાત્તાપ કરતો નથી. મોહનીય કર્મની ઘેનમાં ઘેરાએલો મનુષ્ય જે ક્ષણિક પદાર્થો છે તેમાં નિત્ય બુદ્ધિ ધારણ કરે છે અને લોકોત્તર સદ્દગુરૂના ઉપદેશને પણ હૃદયમાં ઉતારી શકતો નથી. બાહ્ય લક્ષ્મીની અસ્થિરતાના સંબંધથી જેનું ચિત્ત અસ્થિર છે તે બાહ્ય લક્ષ્મીના પૂજારી બનીને, સત્તાએ ત્રણ ભુવનના નાથ છતાં પણ સેવક બને છે અને સંતોષ વિનાની જીંદગી ગાળીને આત્મિક સુખની ગંધ પણ ગ્રહણ કરી શકતા નથી, રત્ન દ્વીપમાં આવીને પત્થરા લઇને

જીવ પાછો ફરે એવું ન થાય તે માટે વારંવાર ઉપયોગ ધારણ કરવાની જરૂર છે.

કાવીઠા. વૈશાખ વદિ ૧૦ સં. ૧૯૬૮.

× × × ×

મું. કાવીઠા (બોરસદપાસે) સં. ૧૯૬૮ વૈ. વદિ ૧૦

સુ. સુ. વી. ફૂ. યોગ્ય ધર્મ લાભ.

વિશેષ તમારો પત્ર આવ્યો વૃત્તાંત જાણ્યો. લોભ કરવાથી ચિત્તની ચંચલતા થાય છે, અને તેથી અનેક પાપ કૃત્યો સેવાય છે. જડ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિથી ખરેખર આત્માનો આનંદ મલતો નથી. પાડો સરોવરને જેમ ડોળી નાંખે છે તેમ લોભ રૂપ પાડો પણ શાન્તિ સરોવરને ડોળી દે છે. લોભરૂપ સમુદ્રનો પાર પામી શકાતો નથી અને તેથી અનેક જીવોને પરિતાપ ઉપજાવી શકાય છે. **જેને દુનીઆની વસ્તુઓ નાકના મેલ સમાન લાગેછે તેવો સન્ત પુરૂષ પોતાના હૃદયની શુદ્ધિ કરીને આત્મતત્ત્વ સન્મુખ થઇ શકે છે.** સદ્ગ્રન્થો વાંચીને તેનો અન્તરમાં વિચાર કરવામાં આવે તો બાહ્ય લક્ષ્મી કરતાં આન્તરિક લક્ષ્મી ઉપર અનન્ત ઘણો પ્રેમ પ્રગટ્યા વિના રહે નહિ. જે વસ્તુ પોતાની નથી તેની પ્રાપ્તિ અર્થે જીવ વલખાં મારે છે અને તે વસ્તુઓનું પરમેશ્વર કરતાં અધિક ધ્યાન ધરીને પોતાની યાચક દશાનું સંસારમાં નાટક કરીને અન્યોને દેખાડે છે. વિષને વિષ તરીકે જાણનાર તો અમૃતરૂપ રૂચિ ધારણ કરીને અમૃતનો સેવક બનીને વિષના નાટકની મિથ્યા દશાને દૂર કરે છે. ઘડીમાત્ર શોક કરવાથી કંઇ વળવાતું નથી. સ્મશાન વૈરાગ્યનો ક્ષણ સ્થાયી સ્વભાવ છે. માટે જ્ઞાન ગર્ભિત વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરો અને આત્માના શુદ્ધ ધર્મની મૂર્તિ બનવા પ્રયત્ન કરો.

× × × ×

કર્તવ્ય.

સ્વાદુ સુફળને ચાખ પણ છેદીશ નહિ તું વૃક્ષને,
પુષ્પો સુગંધી સુંઘ પણ તું છોડને તોડીશ ના;
સાંભળ મનોહર શબ્દને પણ વાદ્યને ભાંગીશ ના,
જલપાન કર તું કૂપનું પણ કૂપમાં મૂતરીશ ના. ૧

સર્વત્ર ફરતું બાગમાં પણ પુષ્પને તોડીશ ના,
જે જે દીએ અન્યો તને તે આત્મનું માનીશ ના;
ઉંચો ચઢી નીચાં પગથીઆં ભાંગ નહિ પરમાર્થનાં,
જેના થકી ઉંચો થયો તેને ગણીશ ના નીચ તું. ૨

એ દેવું સઘળું ચૂકવીને શાહ થા તું સૃષ્ટિનો,
પણ અન્યને પીડીશ ના એ ગુપ્ત કુંચી મુક્તિની;
જે વાડ, ફળને રક્ષતી તે વાડને ભાંગીશ ના,
પયપાન જેનું તું કરે તેનો કરીશ ના નાશ તું. ૩

જે દીપથી દેખ્યું ઘણું તે દીપને ઓલવ નહીં,
કૃતવેદી થૈ દૈર્જન્યના તું પાઠને ભજ્જીશ ના;
કાંટા ઘણા દૂરે કરી તું ચાલ આગળ માર્ગમાં,
પણ માર્ગમાં તું નાંખ નહિ કાંટા ઘણા દુર્બુદ્ધિથી. ૪

જે જે પુછે તે પન્થીઓને માર્ગ તું બતલાવજે,
પણ પંથીઓથી લડ નહિ એ વાત દિલમાં લાવજે;
ઇચ્છા પ્રમાણે ખા ઘણું એંઠું કરીશ નહિ સર્વને,
"બુદ્ધ્યબ્ધિ" જે જે તું લહે તે અન્યને પણ આપજે. ૫

સં. ૧૯૬૮ વૈશાખ વદિ ૧૨ સોમવાર

મુ. વડતાલ.

× × × ×

મુ. વસો.

તત્ર. સુશ્રાવક, ઝવેરી જીવણચંદભાઇ ધર્મચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારો પત્ર પાદરાએ લખેલો પહોંચ્યો છે. વિશેષ હું વિહારમાં હોવાથી અને ઉપદેશ દેવામાં પ્રવૃત્ત થવાથી પત્ર લખી શક્યો નથી, વિશેષ ગુરૂકુળ માટે તમોએ લખ્યું તે જાણ્યું. ગુરૂકુળના વિચારોનો ગામોગામ અને દેશોદેશ ફેલાવો થાય છે. જૈનોનો મોટો ભાગ જૈન ગુરૂકુળ સ્થાપવામાં પાછળથી સામેલ થશે, એવો સંભવ રહે છે. તીર્થસ્થળની પાસે જૈન ગુરૂકુળ સ્થાપવું એમ તમારો વિચાર છે, અને તેમાં મુખ્ય કારણ યાત્રિક જૈનોની મદદ મળવાનું દર્શાવો છો. તમારૂં લખવું અમુક અપેક્ષાએ સત્ય છે. જઘડીઆ તીર્થ નર્મદાની પાસેના પ્રદેશમાં જૈન ગુરૂકુળ સ્થાપવામાં આવે તો ઠીક લાગે છે. તમો તમારા જેવા ત્રણ ચાર ગૃહસ્થોને જૈન ગુરૂકુળમાં આત્મભોગ આપવાને માટે ઉભા કરો તો તે યોગ્ય છે. નકામી તકરારોમાં પક્ષ પાડીને જૈનો લાખો રૂપીઆનું પાણી કરી દે અને આવી ઉત્તમ બાબતમાં લક્ષ્મી ખરચવા લક્ષ્ય રાખતા નથી, એ કેટલું બધું દિલગીર થવા જેવું છે!!! જૈનોની લક્ષ્મીનો જૈન ગુરૂકુળ જેવી સંસ્થાઓમાં વ્યય થાય તો જૈનોની ભાવી પ્રજાનો ઉદ્ધાર થયા વિના રહે નહિ. ગુરૂકુળ જેવી સંસ્થા સ્થાપતાં આત્મભોગ આપ્યા વિના છૂટકો નથી. આઠ દશ વર્ષથી જૈન ગુરૂકુલનો ઉહાપોહ અનેક રીતે જાહેર કરાય છે પણ જૈનોના ભાવી ઉદય પ્રમાણે બનશે.

જૈનોનો ઉદય આવી સંસ્થાઓના માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં થવાનો છે, એમ નક્કી માનશો. દુઃખ વેઠીને પણ આ કાર્ય જૈનોએ કરવુંજ જોઇએ. જૈનોના ઉદય માટે આત્મભોગ નહિ આપવામાં આવે તો ભવિષ્યની જૈન પ્રજા માટે આપણે સાપ જેવા ગણાઇશું, ભવિષ્યની જૈન પ્રજાનો ઉદય આપણા ઉપર આધાર રાખે છે. જે જૈનો કાંઈ કરતા નથી અને જે કરે છે તેના સંબંધી લવારો કરે છે, એવા જૈનોની ટકટક ઉપર કંઇ લક્ષ આપવું જોઇએ નહિ. તમો અન્ય કાર્યોમાંથી ચિત્ત ખેંચી લઇને આવાં ઉત્તમ કાર્યોમાં આપશો તો ભવિષ્યની જૈન પ્રજાને માટે ઉત્તમ બીજ વાવનારા ગણાશો. જૈન બંધુઓને જાગ્રત કરો. આ સંબંધી વિશેષ પ્રયત્ન કરો. અમારે તો ઉપદેશ આપવાનું કાર્ય છે. પણ તમારે તો કરવાનું છે. આ સંબંધમાં ખાનગી ગુરૂકુળના હિમાયતીનું એક મંડળ ભરીને વિચારો ફેલાવશો તો શુભ પરિણામ આવશે. ૐ શાન્તિઃ વૈશાખ વદિ ०)) ૧૯૬૮.

× × × ×

મુ૦ વસે। સં. ૧૯૬૮ વૈ. વદિ ૦))

સુશ્રાવક શા. લ૦ ક૦ યોગ્ય ધર્મલાભ.................. વિશેષ ધર્મકાર્યો કર્યાં છતાં ખેદ અને અરૂચિ આવે એમ બને છે. ધર્મ સેવા બજાવતાં આત્માનો શુભ પરિણામ વધે તેમ લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ. ધર્મ સેવા કરનાર સાપેક્ષદષ્ટિથી પોતાનો અધિકાર તપાસીને સેવકની પેઠે અધિકારપરત્વે પ્રાપ્ત થએલાં કાર્યો કરવામાં કિંચિત્ માત્ર અરૂચિ ન ધારણ કરવી, નિષ્કામવૃત્તિથી પારમાર્થિકકાર્યોમાં મન, વાણી, અને કાયાનો ઉપયોગ કરવાનો છે સતપુરૂષોની આવી સ્વભાવિક પ્રવૃત્તિ હોય છે. સતપુરૂષોને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે જે જે કાર્યો કરવાનાં હોય છે તે કર્યા કરે છે, તેના ફળ સામું જોતા નથી અને તેમજ ઉત્સાહનો ત્યાગ કરતા નથી. સર્વ યોગ્ય કર્મ કરવાં પણ તેમાં નિર્લેપ રહેવું એજ તેમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હોય છે. તેઓ અધિકાર પરત્વે કરવા યોગ્ય કાર્યોને કરે છે, પ્રતિદિન સદ્‌ગુણો વડે આત્માની પુષ્ટિ થાય એવી પ્રવૃત્તિ કર્યા કરશો. ધર્મની આરાધના કરતાં કદિ ઢીલા બનવું નહિ.

× × × ×

મુકામ વસો.

સુશ્રાવક શા. મા૦ મ૦ બા૦ યોગ્ય ધર્મલાભ. તમારો પત્ર પહોંચ્યો. વિ. જૈન ગુરૂકુલ સ્થાપવામાં આવે તો જૈનોનો ઉદય થાય. તેની યોજના પણ ઘડવામાં આવે અને તે યોગ્ય પુરૂષોદ્વારા ચલાવવામાં આવે એમ વિચાર કરૂં છું. હાલ હું વિહારમાં છું. આર્ય સમાજીઓ વગેરે પોતાના ધર્મની ઉન્નતિ માટે બહુ પ્રયાસ કરે છે. જૈનોમાં હાલ સંકુચિત દૃષ્ટિ અને વહોરાના નાડાની જેવી ધર્મ કાર્ય પ્રવૃત્તિ પ્રાયઃ જોવામાં આવે છે, **હોરો ઘોડે અને વાણીઓ વરઘોડે** એ કહેવત પ્રમાણે હાલ જૈનો બાહ્ય ધામધુમમાં લાખો રૂપીઆ ખર્ચી નાંખે છે. જે સત્ય છે તે સત્યનો પ્રકાશ કરવા માટે ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે. સદ્‌વિચારોનાં બીજ વાવીશું અને તે ગમે ત્યારે પણ અંકુરાઓ પ્રગટાવશે. જૈન ધર્મની સેવા કરવી એજ અમારી જીંદગીનો મૂળ સિદ્ધાન્ત છે; જે મનુષ્ય દુનીઆના સર્વ ધર્મવાળાઓની ચળ-

બળ જાણતો નથી તે પ્રાયઃ પોતાના ધર્મની કઇ દિશાએ ઉન્નતિ કરવી તે સમ્યગ્ અવબોધી શકતો નથી. સુરતમાં તડાં પડ્યાં તે માટે લખ્યું તે બાબતમાં જાણવાનું કે તેમાં કંઇ જૈનોનું શ્રેયઃ સમજાતું નથી. અને હું તો તે બાબત લક્ષ્ય નહિ રાખતાં મારા કાર્યની દિશા સામું જોઇને ધર્મ પ્રવૃત્તિ કર્યા કરૂં છું. એક દિવસ એવો આવશે કે મૂર્ખાઓની અંધશ્રદ્ધામાટે વિદ્વાનોને ઘણું લાગી આવશે. ગુરૂકુળ માટે ગામોગામ સારા વિચારો ફેલાવું છું, પશ્ચાત્ એ કાર્યને ગમે તે ઉપાડી લે. સદ્‌વિચારોનો ફેલાવો કરવો એ અમારી ફરજ છે, પશ્ચાત શૂરા જૈનો જે દેશમાં હશે તે દેશમાં ગુરૂકુળ સ્થાપવાનો વિચાર તેઓ અમલમાં મૂકશે. પુણ્યશાળી આ કાર્ય પાર પાડી શકે તેમ છે. હાલનો સમય આ માટે અનુકુળ જણાતો નથી. એકદમ ઉતાવળ કરવામાં આવશે નહિ. કારણ કે શુભ સંયોગોની અપેક્ષા રાખવી ઘટે છે, અને જૈનોમાં યોગ્ય જૈનો કે જેઓ ગુરૂકુળનું કાર્ય ઉપાડી લે એવા પાકશે ત્યારે વિચારોને તેઓ અમલમાં મુકશે. શૂરવીર જૈનો આ કાર્યને ઉપાડી લેશે. ધર્મ સાધન કરશો.

× × × ×

મુ૦ વસો.

મુંબાઇ સુશ્રાવક ઝવેરી. જીવનચંદ પન્નાલાલભાઇ યોગ્ય ધર્મ લાભ.

अनित्यानि शरीराणि विभवो नैव शाश्वतः
नित्यं संनिहितो मृत्युः कर्त्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥ १.
न वैराग्यात् परं भाग्यं, न बोधाद् परमंसुखं
न जिनाद्परस्त्राता, न संसारात् परोरिपुः

તમારો પત્ર મળ્યો. મનુષ્યની જીંદગી કોઇ અપૂર્વ કાર્ય કરવાને માટે નિર્માણ થઇ છે. શરીરમાં રહેલો આત્મા પણ તત્સંબંધી સાક્ષી પૂરે છે. આત્માને અનુભવ પણ નિત્ય સુખની દિશા જણાવે છે છતાં કેમ? વીતરાગ માર્ગમાં ગમન થતું નથી? તેનું કારણ એ છે કે મોહનીય કર્મની ઘેંનથી આત્મા ઘેરાય છે અને તેથી તે ઇંદ્રિય સુખમાં મગ્ન થઇને સદાનું સર્વથા કર્તવ્ય કાર્ય વિસરી જાય છે. આમ ક્યાં સુધી થવા દેવું? આત્માની શક્તિ સ્ફોરવ્યા વિના મોહનાં

આવરણ ટળવાનાં નથી. આત્મારૂપ સૂર્ય ઉપર વિંટાયેલું કર્મરૂપ વાદળ દૂર કરવાને માટે ક્ષણે ક્ષણે ઉચ્ચ વૈરાગ્ય ભાવના ભાવવાનો ઉદ્યમ કરવો ઘટે છે. ૐ શાન્તિઃ ૩.

× × × ×

મુ. વસો.

સુશ્રાવક ઝવેરી નેમચંદ દેવચંદ તથા ઝવેરી લલ્લુભાઇ ધર્મચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ સંસારિક ઉપાધિયોમાં રહ્યા છતાં શાલિભદ્ર અને ધન્નાકુમારના વૈરાગ્યનું સ્મરણ કરશો. શ્રી વીરપ્રભુના શાસનમાં અનેક કાંટાઓ દેખીને મોક્ષ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરશો. દુનિયા રીઝવવા કરતાં એક પોતાના આત્માને સદ્‌ગુણોવડે રીઝવવો એ અનન્ત ગુણ ઉત્તમ કાર્ય છે. અજ્ઞાનિ અને અશાન્તિ પ્રિય મનુષ્યોના સહવાસથી શાન્તિના માર્ગમાં ચાલનારાઓને પણ અશાન્તિ અને ક્લેશની વિટંબના નડે છે. કલહ કદાગ્રહમાં રાચી માચી રહેલા કુગુરૂઓના ઉપદેશથી ઘણા જીવોના ભાવ પ્રમાણ હણાય છે તેથી જ્ઞાનીઓના મનમાં કરૂણા ઉત્પન્ન થાય છે. સત્ય અને સમભાવ ગુણને ગ્રહણ કરીને ઉત્તમ મનુષ્યો મોક્ષ માર્ગમાં નિર્ભયપણે સંચરે છે. શ્રી ભરત ચક્રવર્તિના વૈરાગ્યનું સ્મરણ કરીને જલમાં કમલ જેવો આત્મા બનાવવાને ધર્મની આરાધના કરો.

× × × ×

મુકામ મુંબાઇ સં. ૧૯૬૮ વૈશાખ સુદિ ૨

અમદાવાદ તત્ર સુશ્રાવક શા. લલ્લુભાઇ રાયજી યોગ્ય તથા તમારા સુપુત્રો યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. કેટલાક દિવસ પહેલાં તમારો પત્ર આવ્યો હતો તે પહોંચ્યો અને તેમજ અન્ય મનુષ્યો દ્વારા તમારી હકીકત જાણીને લખવાનું કે તમારા ઉપર આવી પડેલી ઉપાધિયોથી ગભરાઇ ન જતાં ધૈર્ય ધારણ કરશો, પૂર્વ ભવમાં જેવાં કર્મ બાંધ્યાં હોય છે તેવાં ઉદયમાં આવે છે. હસતાં હસતાં પણ જે કર્મ બાંધવામાં આવે છે તે રોતાં પણ છૂટતાં નથી. દુનિયામાં મોટા

મનુષ્યોને દુઃખો પડે છે. ચન્દ્ર અને સૂર્યના ઉપર ગ્રહણ છે પણ તારા ઉપર ગ્રહણ નથી. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની લીલા સદાકાલ એક સરખી રહેતી નથી. લક્ષ્મીના વખતમાં તમોએ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે બોર્ડીંગ વગેરેમાં લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કર્યો છે અને ગરીબ દુઃખી મનુષ્યોને તથા સ્વજાતિ મનુષ્યોને જે જે સહાય આપી છે તે માટે તમારૂં નામ અમર રહેશે. લક્ષ્મી ચપળ છે. કોઇના ઘેર તે સદાકાલ રહેતી નથી. લક્ષ્મી જાય છે અને આવે છે. ઉત્તમ મનુષ્યો, બાહ્ય લક્ષ્મીનો શોક કરતા નથી. તેમજ બાહ્ય લક્ષ્મીનો શોક કરવાથી કંઇ તે પોતાની પાસે આવતી નથી. તેમજ લક્ષ્મીના જવાથી હિમ્મત હારી જતા નથી. હરિશ્ચંદ્ર અને નળરાજાને કેટલાં બધાં દુઃખો પડયાં હતાં !!! તેના વિચાર કરો. શ્રીવીર પ્રભુને કેટલા પરિષહો નડયા હતા તેનો વિચાર કરો. સીતા અને દમયંતીએ બહુ વિપત્તિ ભોગવી હતી. જેણે આત્મા અને કર્મનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે તેના મનમાં સંકટ વખતે પણ સંવરની અંતરની લક્ષ્મી વર્તે છે તેથી તેને બાહ્ય લક્ષ્મી કંઈ હિસાબમાં નથી. પોતાના આત્માના ગુણો પ્રકટાવવા માટે સદાકાલ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. બાહ્ય લક્ષ્મી કદી પોતાની થઇ નથી અને કદી પોતાની થનાર નથી અને તેમજ છે. બાહ્યલક્ષ્મીથી કોઇ ખરો સુખી થયો નથી. વર્તમાનમાં ખરો સુખી કોઇ નથી અને ભવિષ્યમાં કોઇ થનાર નથી. બાહ્યલક્ષ્મીવડે મળેલું માન ક્ષણિક હોવાથી સદાકાલ કોઇને રહ્યું નથી અને કોઇને રહેનાર નથી. ઉત્તમ મનુષ્યો લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થતાં હર્ષાયમાન થતા નથી અને લક્ષ્મીનો નાશ થતાં શોક ધારણ કરતા નથી. બાહ્ય લક્ષ્મી જડ છે. તે પોતે તો કંઇ સમજી શકતી નથી. તેની સંગતિથી પોતાના ગુણો વૃદ્ધિ પામતા નથી. ઉત્તમ મનુષ્યો પોતાના સહજ સુખની પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. ત્રણ ભુવનમાં કોઇ લક્ષ્મીવડે સદાકાલ પૂજ્ય બન્યો નથી અને ભવિષ્યમાં કોઇ બનનાર નથી. ઉત્તમ મનુષ્યો નીતિના માર્ગે પ્રવૃત્તિ કરેછે અને મેરૂ પર્વતની પેઠે ધીર બનીને પોતાનું જીવન વહે છે. બાહ્યલક્ષ્મીથી ખરૂં સુખ મળવાનું હોત તો તીર્થંકરો ગૃહસ્થાવાસનો ત્યાગ કરીને દીક્ષા અંગીકાર કરત જ નહીં. ઉત્તમમનુષ્યો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ સત્ય લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં કદી મારાપણાની બુદ્ધિ ધારણ કરવી યોગ્ય નથી. **कबहिक काजी, कबहिक पाजी, कबहिक हुआ अपभ्राजी. कबहिक जगमें कीर्तिगाजी, सब पुद्गलकी बाजी, आप स्वभावमेंरे अवधू सदा मगनमें रहेना** ॥ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખીને આત્માના શુ-

ણોને પ્રકટાવવા જોઇએ. ઉત્તમ મનુષ્યો લક્ષ્મીને એક જાતની ઉપાધિ ગણે છે અને નિરૂપાધિદશાની જીંદગી ગાળવા માટે સદાકાલ પ્રયત્ન કરે છે. બાહ્ય વસ્તુઓની તૃષ્ણાથી કંઇ સુખ થવાનું નથી. પ્રારબ્ધથી શરીરનો નિર્વાહ તો ગમે તે પ્રકારે થયા કરે છે. પુત્રોના કર્મ પ્રમાણે પુત્રોનું થયા કરશે એમ નિશ્ચય કરીને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ થાય એવો માર્ગ સેવો જોઇએ. સટ્ટા આદિના વ્યવહારોથી મનુષ્યોનું મન સદાકાળ ચંચળ રહે છે અને તેથી ચિત્તની સમાધિ પ્રાપ્ત થઇ શકતી નથી એ સંબંધી પૂર્વે તમને ખાસ સટ્ટો નહીં કરવો એમ ભાર દઇ કહ્યું હતું. ખેર હવે કથિત ઉપદેશ લક્ષ્યમાં રાખીને ચિત્તની સમાધિ રહે એવા આલંબનોવડે શરીર નિર્વાહ ચલાવવો જોઇએ. ઉત્તમ મનુષ્યો ભવિષ્યની ચિન્તાઓ કરીને દુઃખી થતા નથી. ભાવી બનવાનું હશે તે બનશે એમ ઉપયોગ ધારવો. પોતાના કુટુંબને સદુપદેશવડે ધૈર્ય આપવું. ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચીને અને તેમજ અન્યોની પાસે વંચાવીને સંતોષ ધારણ કરવો. આત્માના ગુણોમાં રમણતા કરવી. મનમાં થતા વિકલ્પ સંકલ્પ ટાળવા પ્રયત્ન કરવો. આત્માનો આનંદ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો. પ્રમાદ દશા ટાળીને ધર્મ સાધન કરવામાં સદાકાલ તત્પર રહેવું.
इत्येवं ॐ शान्तिः ३

× × × ×

મુકામ અમદાવાદ સં. ૧૯૬૮ અશાડ વદિ ૩.

શ્રી મુંબાઇ તત્ર જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફ્રસના સેક્રેટેરી શા. કલ્યાણચંદ સોભાગ્યચંદ તથા ભાઇ અમરચંદ વગેરે યોગ્ય ધર્મ લાભ વિ. તમારો પત્ર પહોંચ્યો, કોન્ફરન્સ હેરેલ્ડ માટે સૂચવેલી સૂચના પ્રમાણે સુધારો કરવાનું લખ્યું તે જાણ્યું છે. જૈનોના વાર્તમાનિક બારીક મામલા પ્રસંગે મધ્યસ્થત્વ ધારીને પડેલા ભેદો શમાય એવી દીર્ઘ દૃષ્ટિ વાપરીને યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરશો. જૈનોમાં સંપ વધે તે માટે તમારા જેવા પ્રયત્ન કરશો તો અન્તે પાછી શાન્તિ થઇ જશે. સુશ્રાવક ગુલાબચંદ ઢઢા તથા શા. મોતિચંદ ગિરધર કાપડીયાનો કોન્ફરન્સ ભરવા સંબંધી શો વિચાર છે ? તે લખી જણાવશો. કોન્ફરન્સ ભરવાની આવશ્યકતા છે પણ તેના આગેવાનોએ સમયજ્ઞ થવું જોઇએ અને જાહેર હિમ્મત ન ગુમાવવી જોઇએ. વલસાડમાં કોન્ફરન્સ ભરવા સંબંધી

વ્યવસ્થા કરી હતી અને ત્યાંનો સંઘ અમારા ઉપદેશથી કાર્ય ઉપાડી લેત પણ આધુનિક કલેશની વિટંબનાથી બાજી પાછી સંકેલી લેવી પડી હતી તે સંબંધી હકીકત, શા. ગુલાબચંદ ઢઢ્ઢાના જાણવામાં હતી. કોઇપણ કાર્ય કરતાં વિટંબના ભોગવવી પડે છે. ગામડા કરતાં શહેરમાં કોન્ફરન્સ ભરવાની સગવડતા અને કાર્યવાહકોને પણ સુગમતા થાય એમ બનવું સ્વાભાવિક છે. કોન્ફરન્સને જૈનોનો મોટો ભાગ ચહાય છે અને તે પ્રગતિ માર્ગમાં હેતુભૂત છે પણ તેની સાથે જણાવવાનું કે કોન્ફરન્સના આગેવાનોએ અને તેના લાગતા વળગતાઓએ ચારે તરફથી ઘણું સંભાળીને પ્રવર્તવું જોઇએ. અનેક જૈનોનાં મન મેળવીને અને અનેક જૈનોને પોતાના સદ્વિચારો આપીને તથા ઠરાવ પ્રમાણે વર્તાને ધીમી ધીમી ગતિ કરીને સંગીન સુધારા જોઇએ. કોઇપણ બાબતમાં બે મતભેદ પડે એમાં કાંઇ આશ્ચર્ય નથી. પણ તેમાં સત્ય શું ? છે તેનો નિર્ણય કરવો જોઇએ. અન્યકોમો કરતાં જૈનકોમ પાછળ રહે એમ તો કદી ઇચ્છવા યોગ્ય નથી. અન્યકોમો કરતાં જૈનકોમ આગળ વધે એવા ઉપાયો લેવા જોઇએ. તુર્ત વાવેલાં બીજ કંઇ એકદમ ફળ આપી શકતાં નથી. બીજવાવનારાઓએ પોતાને ફળ મળે એવી આશાએજ બીજ ન વાવવાં જોઇએ પણ ભવિષ્યની પ્રજા માટે સત્કાર્યનાં બીજો વાવવાં જોઇએ. જૈનોમાં હાલ ચાલતો કુસંપ સદાકાલ રહેવાનો નથી. જે થાય છે તે સારાને માટે થાય છે. ભવિષ્યમાં કંઇ સારૂં પરિણામ આવવાનું હશે તો કોણ જાણે. ગંભીરતા અને સહનશીલતા ધારણ કરીને જૈનબંધુઓનું ભલું કરવા પ્રયત્ન કરશો. મનમાં પ્રગટ થતા ખેદને શમાવી દેશો. શ્રીવીતરાગ ધર્મની આરાધના કરશો. પ્રભુભક્તિમાં સદાકાલ તત્પર રહેવું. જૈનધર્મની આરાધના કરવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ. ધર્મનાં કાર્યો કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરવી. પરભવનું ભાતું બાંધવામાં ખામી રાખવી નહિ. જ્યાંસુધી આયુષ્ય છે ત્યાંસુધી ધર્મની સાધના ખરાભાવથી કરશો. ઘરમાં એક આગેવાન ધર્મી હોય છે તો આખા ઘરના મનુષ્યોને ધર્મી બનાવે છે. ૐ **शान्तिः ३**

× × × ×

મુ. વસો ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૧.

ધર્મજીજ્ઞાસુ, સુશ્રાવક શા. ડાહ્યાભાઇ કેશુરભાઇ તથા શા. નાથાલાલ ફુલચંદ તથા શા. હીરાભાઇ તથા લલ્લુભાઈ તથા વીરચંદભાઇ વગેરે યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારો પત્ર આવ્યો. પાદરાથી ગામોગામ વિહાર કરીને વસો સુધી અવાયું છે. યથાશક્તિ વિહારમાં ઉપદેશ દેવાય છે. કેશરીના મરણથી તમોને ધર્મોત્સાહ પ્રેરક પુરૂષની ખોટ પડી છે પણ હવે તમો પોતેજ જૈન ધર્મની સેવા કરવામા સર્વને ધર્મોત્સાહ પ્રેરક બનશો. સદ્ગુરૂના ઉપદેશથી જેનું હૃદય ભેદાયું નથી તે ઉપર ઉપરથી કારણ મળે ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે, પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારીને ધર્મની આરાધના કરનારાઓ ધર્મશાસ્ત્રો વાંચીને ધર્મમાર્ગમાં ઉંડા ઉતરે છે. ધર્મમાર્ગમાં જેને રસ પડે છે તે મનુષ્ય ખરેખર ધર્મમાર્ગમાં ગમન કરી શકે છે. આત્મભોગ આપ્યા વિના જૈન ધર્મની આરાધના થઇ શકતી નથી એ નક્કી માનશો. દશ પંદર ગોદડીઓ ઓઢીને ઉંઘી ગયેલા મનુષ્યને શ્રી સદ્ગુરૂ બોધરૂપ લાકડીવડે જગાડે છે તોપણ તે જરા હાલીને પાછો ઉંઘી જાયછે. પુનઃ જાગે છે. પુનઃ ઉંઘે છે. હવે તો બરાબર જાગ્રત થઇને ધર્મમાર્ગમાં ગમન કરશો. સર્વને ધર્મલાભ જણાવશો.

× × × ×

જેવી મળે છે સંગતિ તેવા અરે તું થઇ જતો,
સંકલ્પ જે જે તેં કર્યા તે પર્ણવત્ બહુ હાલતા;
પ્રતિ પક્ષીઓના સંગનો સંબંધ પામી મુંઝતો,
પ્રાબલ્ય નહિ નિજ બુદ્ધિનું તેથી અરે તું ડગમગે. ૧

ભરમાય છે શંકાય છે સંબંધ પણ રાખે અરે,
એ શિષ્યનો સંબંધ હલદર વસ્ત્ર જેવો જાણવો;
એવા સંબંધે શિષ્યનો ઉદ્ધાર થાતો નહિ કદા,
જે શિષ્ય નહિ અન્તર્ થકી તે રોઝ વનનું જાણવું. ૨

શ્રદ્ધા અને પ્રેમ વણ તો શિષ્ય નહિ કો જગ વિષે,
શ્રદ્ધા અને ભક્તિ વિનાના શિષ્ય પત્થરના સમા;

સંબંધ તનુ ને મેળનો એ મેળની કિંમત નથી,
મેંલા ઘણા ચેલા થતા એ શિષ્ય નહિ છે સ્વપ્નમાં. ૩

બોલો જગતના સાંભળીને ગારના ખીલા બનો,
એવું થયું બહુ વાર એમાં જ્ઞાન ખામી જાણવી;
નિજ ફરજ જાણી એ કથ્યું શુભ સાર લેજો ચિત્તમાં,
લેવું નથી દેવું નથી એ વાતમાં મારે જરા. ૪

પરવા નથી મુજ ઇન્દ્રની કે ચન્દ્રની નાગેન્દ્રની,
જેવું સુઝાડે બુદ્ધિ તેવું કર મને પરવા નથી;
પૃથ્વીતણી શય્યા કરીને ચન્દ્ર ભાનુ દીવડા,
આકાશના તંબુ વિષે નિજ આત્મમાંહી મસ્ત છું. ૫

મળશો અરે જેવા હૃદયથી સાર તેવો પામશો,
કથની કરે સહુ કો અરે જેવું કરે તે ભોગવે;
આલમ બધી નિજ દીલના બહુ તાનમાં મસ્તાન છે,
"બુદ્ધયબ્ધિ" અન્તર્માં રમણતા સર્વ સુખનું સ્થાનછે. ૬

સં. ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૩ મુ. **વસો.**

× × × ×

મુકામ વડોદરા.

તત્ર મુનિરાજ શ્રી પ્રવર્તક શ્રી. ૧૦૦૮ શ્રી કાન્તિ વિજયજી તથા મુનિરાજ શ્રી. હંસવિજયજી વગેરે યોગ્ય, વસોથી લે. બુદ્ધિસાગરની ૧૦૦૮ વાર વંદના અવધારશો. વિશેષ મુનિરાજ શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજનો જૈન ગુરૂકુળ સ્થાપવા વિચાર છે એમ સાંભળ્યું છે અને મારો પણ છે. તેઓએ અદ્યાવિપર્યન્ત તે માટે કેવા પ્રકારના વિચાર કર્યા છે તે જણાવશો તો આભાર માનવામાં આવશે. પ્રવર્તકશ્રીને માલુમ થાય કે ત્યાં ભેગા થવાથી આપના સમૂહ વડે કોઇપણ ઉત્તમ કાર્ય થાય તો તે વિદ્વાનોએ બુદ્ધિગમ્ય સ્વાતંત્ર્ય અને આધુનિક દશાનો વિચાર કરીને જૈનધર્મનો ઉદય કરવા વિશાલદષ્ટિથી પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. વિશાલ દષ્ટિ અને ભલાભાવને ધારીને વર્તમાનની સોનાની તકને ન ખોવી જોઇએ. નિરક્ષર ધનવંતોના

સંકુચિત વાતાવરણને તાબે ન થતાં સ્વહૃદય અવિરુદ્ધ અને ધર્માવિરુદ્ધ કાર્યને કરવાં જોઇએ. દીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર કરીને કાર્ય કરશો. જૈન ધર્મની વિજય પતાકા ફરકે એમ જોવા ઇચ્છું છું. જૂના અને નવામાંથી સત્ય લેઇ વિશાલ-દષ્ટિથી કાર્ય કરશો.

સંવત ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૪

× × × ×

મુ. વસો.

રાધનપુર મધ્યે સુશ્રાવક પંડિત હરગોવિન્દદાસ ત્રિકમદાસ તથા પંડિત વેલસિંહ છગનલાલ યોગ્ય ધર્મલાભ વિ. તમારો પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો. જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા માટે પરસ્પર સહાય કરીને પોતાની ફરજ અદા કરવી એ ઉત્તમ મનુષ્યોનું કર્તવ્ય છે. પરસ્પર એક બીજાનું શ્રેય: કરવામાં જે ઉન્નતિભાવનો રસ રેડાય છે તે રસથી સ્વ અને અન્યોને આપણે ઉત્તમ બનાવી શકીએ છીએ. જે મનુષ્યો વિશાલદષ્ટિ ધારણ કરીને પ્રત્યેક મનુષ્યોની સાથે અમુક વિષયમાં ખરા અંત:કરણથી મળતા રહીને જૈનધર્મની સેવા કરે છે. તેઓ પોતાની જીંદગીની સાથે અનેક મનુષ્યોની જીંદગી ઉત્તમ કરી શકે છે. જે મનુષ્યો પોતાની ઉન્નતિ અને મહત્તા ઇચ્છતા હોય તેઓએ અન્યોના ઉપર તેવી દષ્ટિથી વર્તવું જોઇએ. જૈનધર્મની ઉન્નતિના માટે આત્મભોગ આપનારાઓનાં હૃદયો બહુ ગંભીર, વિશાલ, વિશ્વાસી, પ્રેમ અને ગુણાનુરાગ આદિ સદ્ગુણોથી ભરેલાં હોવાં જોઇએ. સ્વાર્થ અને આશા વિનાના ધર્મસ્નેહથી જોડાયલા મનુષ્યો પોતાની જીંદગીને ઉત્તમ બનાવી શકે છે, ભાષા પાંડિત્ય આદિ શક્તિઓ બહુ ઉપયોગી છે છતાં તેની સાથે શુદ્ધ પ્રેમ, ગંભીરતા, સૌજન્ય, સંપ, સહનશીલતા, કૃતજ્ઞ, આદિ જે ગુણો હોય છે તો તે મનુષ્યો પોતાના આત્માને વહાણ જેવો બનાવીને હજારો જીવોને આશ્રય આપી સંસારસાગરને તરી જાય છે, જૈન કોમમાં આત્મિક સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ થાય તેવા અનેક ઉપાયોને યોજવાની જરૂર છે. આપણે પણ પોતે તે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરીશું તો અન્યોને સહાય કરી શકીશું. ધર્મ સાધન કરશો.

સંવત ૧૯૬૮ જેઠ સુદિ ૫.

× × × ×

મુ. વસો.

સુશ્રાવક શા. .... યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિ. તમોએ લખેલી હકીકત વાંચી સમાચાર જાણ્યા છે. તમો શંકા વિગેરેની બાબતમાં ચંપાગલીમાં શા. લલ્લુભાઈ કરમચંદ કાપડ દલાલને હકીકત જણાવશો. એટલે તે પોતે ઉત્તર આપશે વા લખી જણાવશો, એટલે સમાધાન કરીશ. પત્રમાં હકીકત કેટલી લખી શકાય. વિશેષ સદ્ગ્રંથો વાંચીને પ્રતિદિન આત્માના સદ્ગુણો ખીલવવા પ્રયત્ન કરશો. દુનિયામાં જે જે મનુષ્યોમાં સદ્ગુણ દેખાય તે તે સદ્ગુણોની અનુમોદના કરવી. જૈનાગમોમાં આત્માની પરમાત્મદશા થવા માટે પરિપૂર્ણ ઉત્તમ ઉપાયો બતાવ્યા છે. જેમ જેમ અનુભવદૃષ્ટિ ખીલતી જાય છે, તેમ તેમ જૈનાગમાંથી ઉત્તમ રહસ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આત્માના ગુણોની પ્રકટતા કરવા માટે દ્રવ્ય અને ભાવથી અપ્રમત્તપણે સદાકાલ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ દુનિયામાં મનુષ્યો જેવી જેવી સંગતિ પામે છે તેથી તે સંગતિના અનુસારે તેવા તેવા પ્રકારની મનોવૃત્તિને ધારણ કરે છે. ચાલણીની પેઠે કાંકરાનો જેઓ સંગ્રહ કરે છે, તેઓ ગુણાનુરાગદૃષ્ટિ વિના અવગુણો તરફ ધસડાય છે. દેવગુરૂ ધર્મનું સાધન કરવું.

સંવત ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૫.

× × × ×

શ્રી અમદાવાદ. તા. ૬-૮-૧૨

શ્રી પાદરામધ્યે શ્રદ્ધાવંત, દયાવંત, દેવગુરૂ ભક્તિકારક સુશ્રાવક વકીલ. શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો. શરીર કંઇ જોઇએ તેવું ઠીક રહેતું નથી તોપણ કાર્યમાં તેનો ઉપયોગ થયા કરે છે. દેહમાં આત્મબુદ્ધિ રાખીને આત્માને ન ભૂલવો જોઇએ. આત્મા પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ સત્ છે. તેનામાં વિશ્વાસ રાખી તેની ઉપાસના કરનાર પણ આત્મા છે. આધ્યાત્મિક પુસ્તકો વાંચીને પણ કલાકોના કલાકો પર્યંત એક સતત વિચારપ્રવાહ વહેવાથી આત્માની પ્રતીતિ થાય છે, આત્માનું ધ્યાન ધર્યા વિના આત્માની

અનુભવ પ્રતીતિ થતી નથી. હાલ તો તેવી આત્મદશાના વિચારોની શ્રેણિથી આત્માને વિચારવાની પ્રવૃત્તિ અંગીકાર કરવા યોગ્ય છે. ધ્યાન ભાવનાવડે આત્માનો અનુભવ કર્યા વિના આગળ ચઢાશે નહિ. પુસ્તકો દ્વારા આત્માના ગુણો વાંચી ગયા એટલે બસ થઈ ગયું એવો સંતોષ ન માની લેવો જોઇએ. કારણ કે ચારિત્રભાવનાવડે વાસનાઓનાં મૂળ હઠાવ્યા વિના ઉપર ઉપરનું વાચિકજ્ઞાન પરિપકવદશાવાળું થઇ શકશે નહિ. પોતાનો આત્મા પોતાના સ્વરૂપની સાક્ષી એવી આપે છે કે આજ સ્વરૂપ ખરૂં છે અને તે માટે સર્વ પ્રાણો કુરબાન છે એજ પક્વજ્ઞાન ગણાય અને એવું પક્વ જ્ઞાન તો આત્માનું સ્વરૂપ વિચાર્યા વિના પ્રગટી શકે નહિ. પોતાની મેળે એકાન્તમાં સદ્દવિચારોવડે આત્માનું સ્વરૂપ અનુભવવું જોઇએ. હિંદુસ્તાન આદિ ચારે ખંડના નકશા જોયા પછી ચારે ખંડને સાક્ષાત્ જોવા જોઇએ. તે પ્રમાણે આત્માના સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરનારા એવા ગ્રન્થોરૂપ નકશાઓ જોઇને પણ આત્માને સાક્ષાત્ અનુભવવા સદ્દવિચારો કરવા જોઇએ. આત્માનું ધ્યાન કરીને સહજાનન્દ અનુભવો. ૐ શાંતિઃ

× × × ×

મુ૦ વસો.

પાદરા તત્ર શ્રદ્ધાવંત, દયાવંત, દેવગુરૂભક્તિકારક, સુશ્રાવક, વકીલજી શા. મોહનલાલભાઇ હિમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. પત્રમાં લખેલી સર્વ હકીકત જાણી છે. ચોમાસા માટે ભાવિભાવ હશે તેમ બનશે. મેં મારૂં ચોમાસાનું કાર્ય તમને બે માસમાં કરી આપ્યું છે, અને બાકીનું કાર્ય કરવા ભાવ છે. મારા ધારવા પ્રમાણે તમને મારાથી ચોમાસામાંજ વિશેષ લાભ થાય તેવું અવબોધાતું નથી. અન્ય કોઇ સાધુને ચોમાસું લાવવામાં ઉપયોગ રાખવો એ આવશ્યક કાર્ય છે. પ્રાયઃ અમદાવાદ ગયા બાદ ચોમાસું ક્યાં થશે તેનો કંઇ નિર્ણય કરી શકાય. વિશેષ હકીકત રૂબરૂમાં મળી શકશે. મનુષ્યો સાનુકુલ સંયોગો ઇચ્છે છે પણ તેઓનો પુરૂષાર્થ અને ભાગ્ય આદિ કારણ ઉપર આધાર રહે છે. તમારા આત્માનું કલ્યાણ વિશેષતઃ બનો એમ ઇચ્છું છું. ઉત્તરદિશા પ્રતિ પ્રયાણ થવા માટે અન્તરથી પ્રેરણા થાય છે. તમો જાણો છો કે કાલ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ અને ઉદ્યમ એ

પાંચ કારણોથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. મારા અમુક આશયોને મેં તમારી આગળ જણાવ્યા નથી, અને તે કહેવાનો વખત આવ્યો નથી, તેમ છતાં અનુમાન કરી ને આશય થકી ભિન્નવિચારોની કલ્પનાનો હૃદયમાં અવકાશ ન મળે એમ બને તો સારૂં. પંચમકાલમાં આત્માનું સાધન કરવામાં સર્વ પ્રકારની સામગ્રી મળવી એ મહાભાગ્યની વાત છે. સાધુઓને કયા સાનુકુલ અને કયા પ્રતિકુલ સંયોગો છે તે દક્ષશ્રાવકો જાણે છે, અને સાધુઓની ભક્તિ કરે છે. પાદરાના શ્રાવકોને કોઇ બરાબર ઠેકાણે લાવે એવા સાધુની જરૂર છે. દુનિયાના કેટલાક મનુષ્યો ધામધૂમને પૂજે છે, કેટલાક ધમાધમને પૂજે છે, અને કેટલાક સદ્‌ગુણોને પૂજે છે. સર્વમનુષ્યોના ભિન્નભિન્નવૃત્તિના અનુસારે ભિન્નભિન્ન અધિકાર હોવાથી એકજ વસ્તુ સર્વેને એકસરખી લાગી શકે નહિ. સદાકાલ ધર્મ સાધન કરશો.

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ

× × × ×

મુ. વસો.

કપડવણજ. શ્રદ્ધાવંત, સુશ્રાવક. જેસંગભાઇ પ્રેમાભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. તમારા લેખોની ઉત્તમતા વધતી જાય છે, એવા પ્રકારના લેખો જૈનાગમ અવિરૂદ્ધતાએ લખતા રહેશો. શ્રુતજ્ઞાનની પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થાય અને સદ્‌વિચારોનો પ્રકાશ વધતો જાય એવા સદુપાયોનું પ્રતિદિનિ સેવન કર્યા કરશો. નયોની સાપેક્ષતાએ વિશાલદષ્ટિ ધારણ કરીને શ્રીવીરપ્રભુના ધર્મનો ફેલાવો કરવા માટે પ્રયત્ન કરશો. આત્માની શક્તિયોને ખીલવવા માટે કરાતો પ્રયત્ન કદાપિ કાલે નિષ્ફળ જવાનો નથી. પોતાની શક્તિયોનો સદુપયોગ જેમ બને તેમ વિશેષ કરશો. નિયમસર પ્રતિદિન આત્મશક્તિયોનો અભ્યાસ કરવામાં અત્યંત ગુપ્ત રહસ્ય સમાયું છે, તેનો વિચાર કરશો તો અનુભવ આવ્યા વિના રહેશે નહિ. જે પુસ્તક વાંચવું તેના કર્તાનો ઉદ્દેશ પરિપૂર્ણ અનુભવીને વિવેકશક્તિથી આગળ વધવા પ્રયત્ન કરશો. ગુરૂઓ અને શાસ્ત્રો દિશા દેખાડી શકે છે, બાકી તે તરફ પ્રયાણ કરીને આત્મશક્તિયોને ખીલવવી એતો શિષ્યની ફરજ છે. સદ્‌ગુરૂના વિચારોનો ફેલાવો કરવો એ શિષ્યનો ધર્મ છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુના

સાશનનો અભ્યુદય કરવા જૈનોએ એકશુદ્ધપ્રેમભક્તિની સાંકળે બંધાઇને, મોક્ષમાર્ગમાં સાથી બનીને લાખો કરોડો મનુષ્યોને દોરવવાના છે, પણ તે કાર્ય ખરેખર આત્મશક્તિ સ્ફોરવા વિના બની શકે તેમ નથી, માટે આગળ વધવા પ્રયત્ન કરશો.

સં. ૧૯૬૮ ના જેઠ સુદિ ૭.

× × × ×

સં. ૧૯૬૮ ના અસાડ વદિ ૧૦

મુ. અમદાવાદ.

શ્રી કપડવણજ. તત્ર સુશ્રાવક શા. જેસંગભાઇ પ્રેમાભાઇ યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિશેષ જૈનધર્મની આરાધના કરવા સતત ઉદ્યમ કર્યા કરશો. દ્રવ્યાનુયોગનું જ્ઞાન પામેલા એવા જૈનો અન્યમનુષ્યોને પોતાનાં ધર્મતત્ત્વો સમજાવી શકે છે. જૈનો જૈનતત્ત્વોનું જ્ઞાન પામે તો તેઓ અન્યોને પણ ઉપકાર કરી શકે. આચાર પાળનારા એવા કેટલાક જૈનો આચારનું પણ જ્ઞાન ધરાવી શકતા નથી અને તેથી તેઓ પૃચ્છકોની શંકાઓનો પણ પ્રત્યુત્તર દેઇ શકતા નથી. આચારોનાં ઉચ્ચરહસ્યોને અવબોધીને સદાચારોને પાળનાર એવા જૈનો ખરેખર સદાચારોથી ભ્રષ્ટ થઇ શકતા નથી અને ગાડરીયા પ્રવાહથી આચારો પાળનારાઓ કદાપિ અન્યના સંસર્ગથી જૈન ધર્મથી ભ્રષ્ટ પણ થઇ શકે છે. મારવાડ, દક્ષિણ વગેરે દેશમાં તત્ત્વજ્ઞાન વિનાના ઘણા શ્રાવકોનાં કુળો અન્યદર્શનીઓના સંસર્ગથી જૈનધર્મથી ભ્રષ્ટ થયાં તેમાં ખરૂં કારણ તો એ છે કે તેઓએ જૈનતત્ત્વોનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કર્યું નહિ. તેમજ તેઓએ જૈન ધર્માચારોનાં ઉત્તમ રહસ્યો જાણ્યાં નહિ. ગાડરીયાપ્રવાહથી પણ આચારો પાળવાનો કોઇને નિષેધ કરવો નહિ પણ તેઓને આચારનાં ઉચ્ચરહસ્યો સમજાય એવા વર્તમાનકાલ માટે તથા ભવિષ્યકાલને માટે પણ ઉપાયો યોજવા. દુનિયામાં સર્વે પરિપૂર્ણ તત્ત્વોને જાણનારા પણ થઇ શકે નહિ તેમજ સર્વે કંઇ અજ્ઞાની પણ રહે નહિ. દુનિયામાં સર્વે પરિપૂર્ણ આચારયુક્ત બની શકે નહિ. તેમજ સર્વે મનુષ્યો સર્વ પ્રકારના શુભાચારથી ભ્રષ્ટ બની શકે નહિ. મધ્યમમાર્ગે જૈન ધર્મ મોટા ભાગે આચારો અને વિચારોથી વહ્યા કરે છે. સર્વ મનુષ્યોને

તત્ત્વજ્ઞાની બનાવવા એવી મનમાં ઉચ્ચભાવના રાખવી. તત્ત્વજ્ઞાનનો પોતે અભ્યાસ કરવો અને જમાનાને અનુસાર અન્યો પણ ધર્મમાં જોડાય એમ પ્રવૃત્તિ કરવી. ધર્મ સાધનમાં સદાકાળ પ્રવૃત્તિ કરી જાગ્રત્ રહેશો.

× × × ×

મુ. ખેડા.

અમદાવાદ. શ્રદ્ધાળુ, દયાળુ, દેવગુરૂભક્તિકારક ભગતજી વીરચંદભાઇ ગોકલભાઇ યોગ્યલાભ. જે મનુષ્યો સદ્વિચારોવડે અને સદાચારોવડે પોતાના આત્માના ગુણોનો પ્રકાશ કરવા ઇચ્છે છે તેઓની જીંદગી પ્રશસ્ય છે. મનુષ્યો પુણ્ય અગર પાપનાં જેવાં કાર્યો કરે છે, તે તે પ્રમાણે તેઓ પુણ્ય અને પાપ ફલના ભોક્તા બને છે. કર્મનો અચલ સિદ્ધાંત કોઇ ફેરવવા શક્તિમાન્ થતો નથી. જેવું વાવવામાં આવે છે તેવું લણવામાં આવે છે, મનુષ્યના ભવમાં ધર્મ કરવાની સામગ્રી પ્રાપ્ત થયા છતાં જેઓ પ્રમાદના વશમાં પડીને ધર્મ સામું જોતા નથી. તેઓ છેવટે માખીની પેઠે પગ ઘસે છે, અને પશ્ચાત્તાપ કરીને છેલ્લો શ્વાસ મૂકે છે. ધર્મનાં કૃત્યો કરવાં પોતાના હાથમાં છે. મનુષ્યો ગમે તેવા ઉચ્ચ હોય છે તોપણ તેઓ પ્રમાદના વશમાં પડીને પોતાની જીંદગીને ધૂળમાં રગદોળે છે. લક્ષ્મી અને વિદ્યા પામીને જેઓ તેનો સદુપયોગ કરતા નથી તેઓ પણ પોતાની જીંદગીનું સાધ્યબિંદુ ભૂલે છે, અને ઇતર સામાન્ય મનુષ્યોની પેઠે પોતાની જીંદગી ગુજારે છે. મનુષ્ય જીંદગીની કીમત જેટલી કરવામાં આવે તેટલી ઓછી છે. દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરવાનો અભ્યાસ અને સદ્ગુણોનો પ્રાપ્ત કરવાનો અભ્યાસ પ્રતિદિન વધવો જોઇએ. પોતાના આત્મામાં સદ્ગુણોને પ્રકાશ કરવાનો જે અભ્યાસ સેવે છે તે મનુષ્ય અન્યોને પણ સદ્ગુણોનો પ્રકાશ કરવામાં મદદગાર સહાકાર બની શકે છે. ધર્મ સાધન કરવામાં વિશેષતા ઉદ્યમ કરશો.

× × × ×

મુ. અમદાવાદ.

સુરત તત્ર સુશ્રાવક વકીલ છોટુભાઇ ગુલાબચંદ તથા શા. નેમચંદભાઇ દેવચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ.

વિશેષ ધર્મની આરાધના કરવાની છે તે સદાના સુખ માટે કરવાની છે પણ તેમાં ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. જે વખત પોતાના આત્માના ધર્મમાં રમણતા થાય છે તે વખતે બાહ્યભાવની પરિણતિ મન્દ પડે છે. જે વખતે મનુષ્ય ખરા ધર્મના ભાવથી ધર્મ પ્રવૃત્તિ કરે છે. તે વખતે તે આખી દુનિયાના ઉપર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરે છે અને ક્લેશમાં ધર્મનો અંશ પણ તે માની શકતો નથી. જે વખતે આત્મા પોતાના શુદ્ધધર્મનો નિશ્ચય કરે છે તે વખતે બાહ્યભાવમાં ધર્મ નથી એવો નિશ્ચય થવાથી ધર્મના નામે થતાં યુદ્ધોથી દૂર ઉભો રહે છે અને અસત્ પક્ષમાં તણાતો નથી. જે વખતે મનુષ્ય જૈનધર્મના સ્વાભાવિક રહસ્યને પ્રાપ્ત કરે છે તે વખતે ગચ્છના મારામારીધર્મને અવલોકતો નથી. શ્રી અનન્તકૃપાળુમહાવીર પ્રભુનું દર્શન કર્યાબાદ જૈનશાસનનું અન્તરંગ સ્વરૂપ એવું તો ચોખ્ખું આત્મામાં અવબોધાય છે કે તેથી સર્પ જેમ કાંચળીને ઉતારી દે છે તેમ ધામધુમ અને ધમાધમમાં જૈનશાસનની ઉન્નતિબુદ્ધિનો જે ખોટો ભ્રમ વસી ગયો હોય છે તેને ટાળી દે છે. જે વખતે મહાવીર પ્રભુનાં સત્યસિદ્ધાંતો સમજવાની શક્તિ પ્રગટ થાય છે તે વખતે આત્મામાં એવો અપૂર્વ વીર્યોલ્લાસ પ્રગટે છે કે જે વીર્યોલ્લાસથી સત્યસાધુઓને પારખવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે અને સાધુના આચારથી સાધુ પારખી શકાય છે પણ તે આત્મભાવથી દૂર રહે તો સાધુ ગણાય નહિ, એમ મનમાં નિશ્ચય કરવો જોઇએ. નકામી ધમાધમ કરનારા કુસંપી મનુષ્યોજ જૈન શાસનમાં ક્લેશ કરાવનારા છે એમ મનમાં નિશ્ચય કરવો જોઇએ. ક્લેશ કરાવનાર જૈનશાસનમાં ધર્મના નામે ઝઘડા ચલાવનાર, ઇર્ષા અને નિન્દાની મૂર્તિઓ હોવા છતાં જેઓ પોતાને ધર્મના રક્ષક ગણે છે તેઓ ખરેખર ધર્મના રક્ષક ગણાય નહીં પણ ભક્ષક ગણી શકાય. પંચમકાલમાં જો વિવેક રૂપ કાળજું ઠેકાણે ન હોય તો સ્વભાવમાં રમણતા કરી શકાય નહિ. જૈનધર્મમાં કાલાનુયોગે અનેક ભેદો પડયા છે તેમાંથી ૪૫ આગમ આદિના આધારે સત્ય શોધીને પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવો જોઇએ. મૂર્ખાઓના નાયક બનવા કરતાં મૂર્ખાઓથી હજારો ગાઉ દૂર રહેવું એ ઉત્તમ સમાધિ માર્ગ છે. જૈનશાસનની અવનતિ કરનાર મૂર્ખાઓને કોઇપણ રીતે પુષ્ટિ

આપવી તે ખરેખર કલ્પવૃક્ષ ઉપર કુહાડો મારવા બરોબર છે. નિરક્ષર મનુષ્યોથી જૈનશાસનથી રક્ષા થવાની નથી અને તેઓ જૈનધર્મની સેવા કરનારાઓને પરિપૂર્ણ સહાય આપી શકવાના નથી. જ્ઞાનમાર્ગ દ્વારા તેઓ જૈનશાસનનો ઉદ્યોગ કરી શકવાના નથી. ગચ્છ કદાગ્રહ અને સામાન્ય ભેદોથી જૈનોએ ક્લેશ કરીને બહુ ખોયું છે અને તેથી તેઓ વર્તમાનમાં બહુ હાનિ પામે છે અને ભવિષ્યને બગાડે છે. વિવેકદષ્ટિથી જૈનધર્મની રક્ષા કરનારાઓના સાથી બનીને શ્રી વીરવચનની આરાધના કરવી જોઇએ અને તે દ્વારા આત્માની ઉન્નતિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સત્યનો અંતે જય થનાર છે. લાખો મણ કાષ્ટનો એક અગ્નિના કણીઆથી નાશ થાય છે તદ્વત્ જ્ઞાનાગ્નિથી સર્વકર્મનો નાશ થાય છે. **ओ३म् शान्तिः** સં. ૧૯૬૭ જેઠ વદિ ૬.

× × × ×

મુ. અમદાવાદ સંવત ૧૯૬૮ જેઠ વદી ०))

સુશ્રાવક ભાઈ ધર્મસિંહ પુરૂષોત્તમ યોગ્ય ધર્મલાભ.

વિ. તારો પત્ર પહોંચ્યો. તે ઉપર લક્ષ્ય દેવાશે, વિચારાશે, સુધારાશે પશ્ચાત્ જેવી ભવિતવ્યતા. જે ઉદ્દેશથી કાર્યનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે તે ઉદ્દેશ લક્ષ્ય બહાર જવાથી ધારેલું કાર્ય પરિપૂર્ણ સિદ્ધ થતું નથી, જે જે બનાવો બને છે તે નવીન અનુભવનું શિક્ષણ આપીને જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરે છે. જે વસ્તુની અસ્તિતા જે જે કારણો વડે થઇ હોય છે તે તે કારણોવડે તે જાતનું પ્રયોજન સિદ્ધ નથી થતું ત્યારે તે વસ્તુની તેરૂપે અસ્તિતા રહેતી નથી, તેમજ અન્યરૂપે તેનું પરિવર્તન મોડું વહેલું થયા વિના રહેતું નથી. ઉપર્યુક્ત કુદરતનો અવિચલ નિયમ સદા ચાલ્યા કરે છે. સંસ્થાઓ ચલાવનારા લાયક મનુષ્યોની હજુ આપણામાં ખોટ છે. ગુરૂકુલની સંસ્થા વિના જૈનકોમમાં ઉદયહેતુભૂત નવીન ચૈતન્ય જાગ્રત્ થવાનું નથી. રૂપાન્તરે પણ ગુરૂકુળ સંસ્થા જેવી સંસ્થા પ્રકટ્યા વિના આપણો ઉદય નથી. નવીન યુગનાં બાળકો ! ! ! હવે તમે નવીન યુગ પ્રવર્તક ગુરૂકુળ સંસ્થા વિગેરેના સદ્વિચારોને ફેલાવો. યથાશક્તિ મેળવેલી શક્તિયોનો સદુપયોગ કરો.

આજથી પચાસ વર્ષ પશ્ચાત્ થનારી પ્રજા ગુરૂકુળના જેવી અન્ય સંસ્થાઓથી પોતાની ઉન્નતિ કરી શકશે તેના માટે વર્ત્તમાનમાં સદ્વિચારોને ફેલાવો અને મહાકાર્યો કરવાને માટે માનવજન છે. ઉદયનાં કાર્ય કરો. ૐ શાંતિઃ ૨

× × × ×

મુ. અમદાવાદ.

વલસાડ. તત્ર શ્રદ્ધાવંત, દયાવંત, દેવગુરૂભક્તિકારક શા. નાથાલાલ ખુમચંદ, શા. ડાહ્યાભાઇ કેશુરભાઇ, હીરાચંદ મોતીચંદ તથા રાયચંદભાઇ મેઘાજી વિગેરે સંઘસમસ્ત યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ. ધાર્મિકજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વાસ્તે દરરોજ પ્રયત્ન કરશો.

જે વખતે મનુષ્ય, ધર્મના વિચારો કરતો નથી તે વખતે તેની પાસે અધર્મના વિચારો આવે છે. મનુષ્યની જીંદગીમાં જેટલું કરવાનું હોય છે તેટલું કરી શકાય છે. વલસાડમાં સંઘ ધારે તો તે પોતાના ગામમાં ધાર્મિક કેળવણીનો પ્રચાર સારી રીતે કરી શકે. જે મનુષ્યો ઉંઘમાં રહે છે અને કર્મના પર આધાર રાખીને ઉંઘે છે અને ઉદ્યમ કરતા નથી. તે મનુષ્યો પોતાની પાછળ ભવિષ્યની પ્રજા માટે સારાંફળ મૂકી જતા નથી, અને તેથી ભવિષ્યની પ્રજા તેમની યાદી કરી શકતી નથી. આપણે દરરોજ કંઇ કરવુંજ જોઇએ. એક ક્ષણમાત્ર પણ બેશી ન રહેવું જોઇએ. આપણા માથે ઘણી ફરજો છે. અને તે અદા કર્યા સિવાય, છૂટકો નથી. ધર્મનાં કાર્યો પાંગળાં છે. તેને કોઇ ચલાવનાર જોઇએ. જૈનોની ઉન્નતિની સાનેરીતક કદી ન ખોવી જોઇએ. ભેદભાવમાં અને સ્વાર્થબુદ્ધિના કલેશોનો ત્યાગ કરીને જૈનોની ઉન્નતિ માટે ઉદ્યમ કરો. કેશરીસિંહના પરલોકગમન પશ્ચાત્ તેની ખોટ પૂરાય, એવા સર્વે બનો, અને જૈનોને આગળ લાવી શકાય તેવો યોગ્ય ઉદ્યમ કરો. જૈનો આરંભે શૂરા છે. અને પાછળથી મુડદાલ બની જાય છે. આપણી ભૂલને આપણે જોવી જોઇએ, અને કુરીવાજોનો ત્યાગ કરીને સંઘની ઉન્નતિ થાય અને જૈનતત્ત્વોનો દુનિયામાં પ્રચાર થાય તેવાં કાર્ય કરો અને કરનારને સહાય આપો. ધર્મસાધનમાં એકક્ષણ પણ પ્રમાદ ન કરશો. ૐ શાંતિ ૨.

સંવત્ ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૦))

× × × ×

મુ. અમદાવાદ.

પાદરા. સુશ્રાવક શા. મોહનલાલ હીમચંદભાઇ તથા મણિલાલ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. જેના હૃદયમાં જ્ઞાનનો અંકુરો પ્રગટ્યો છે તેનું હૃદય ઉત્તમ ભાવનાઓવડે સિદ્ધ થતું જાય છે. ઉત્તમ આચારોના સૂક્ષ્મહેતુભૂત સદ્વિચારોનો જેના મનમાં પ્રવાહ વહે છે તે મનુષ્ય સંસારમાં નિર્લેપદશા ધારણ કરવાને માટે સમર્થ બને છે. પંચસમિતિ કરતાં ત્રણ ગુપ્તિનું ચારિત્ર ઉત્તમ અને ઉત્સર્ગરૂપ છે. ઉત્સર્ગ ચારિત્ર ખરેખર આત્માને પોતાના મૂલ ધર્મમાં લેઇ જાય છે. પાંચસમિતિરૂપ અપવાદચારિત્ર પાળતાં છતાં પણ ત્રણ ગુપ્તિરૂપ ચારિત્રની ઇચ્છા ધારવી જોઇએ. મનોગુપ્તિની વ્યાખ્યા સારી રીતે અવબોધવી જોઇએ. મનોગુપ્તિની આવશ્યકતા છે અને તેની પ્રાપ્તિ માટે દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. મનોગુપ્તિની અમુક અંશે પણ સિદ્ધિ કર્યા વિના સિદ્ધાનંદરસનો સ્વાદ લેઈ શકાતો નથી. મનોગુપ્તિનો ઉપદેશ દેનારા તો ઘણા મનુષ્યો મળી આવે છે, કિન્તુ મનોગુપ્તિની સિદ્ધિ કરનારાઓ તો અલ્પ મનુષ્યો હોય છે. હીરાના વ્યાપાર સમાન ખરેખર મનોગુપ્તિનો વેપાર છે. નિર્વિકલ્પદશાનું સ્પષ્ટદ્વાર મનોગુપ્તિ છે. મનોગુપ્તિના સામ્રાજ્યના જેઓ રાજા બને છે તેઓ અન્તર્ પ્રદેશમાં શહેનશાહ બને છે. જાગ્રત્દશા થતાં જેમ સ્વપ્નદશાનું ભાન રહેતું નથી તેમ મનોગુપ્તિના વ્યાપારમાં પ્રવૃત્ત થવાથી બાહ્યવિકલ્પદશાનું ભાન રહેતું નથી. આવી મનોગુપ્તિની પણ પ્રયત્નવડે અમુક અંશે સિદ્ધિ થાય છે. ઉદ્યમ કરો, ઉત્સાહ ધરો અને અંતર્માં પ્રવેશો. બાહ્યમાંથી મન હઠાવી દો. દુનિયાના ચિત્રોને ભૂલી જાઓ. મનને અશુભ વિચારોમાં પ્રવૃત્ત ન થવા દો. એક આત્માના ઉપયોગમાં રહો. એક સ્થિર ઉપયોગથી આત્મા સામું જોઇ રહો. ઉંઘ ન આવે તેની સાવધતા રાખો. મિનિટ બે મિનિટ એમ ઉત્તરોત્તર મનોગુપ્તિમાં રહ્યા કરો. મનના વ્યાપારને ગોપવો અને આત્મભાવે હું છું એમ દૃઢસંકલ્પ કરીને આત્મામાં સ્થિર થાઓ અને એવો અમુક કાલપર્યંત અનુભવ કરો. એક અનુભવ પોતાની પશ્ચાત્ અન્ય અનુભવને પ્રગટ કરશે અને આત્મા આનંદમય જણાશે. ૐ શાંતિઃ ૩.

સં. ૧૯૬૮ ના જેઠ વદિ ૦))

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ અધિક અશાડ વદિ ૬
મુ. અમદાવાદ.

મુંબાઇ મધ્યે સુશ્રાવક, ઝવેરી જીવણલાલ પનાલાલ બાબુ યોગ્ય ધર્મ-લાભ. મન, વાણી અને કાયા વડે પોતાના આત્માનું, અન્યાત્માઓનું કલ્યાણ કરનારા સત્પુરૂષોનો કલ્પવૃક્ષની પેઠે આશ્રય કરવા યોગ્ય છે. સત્પુરૂષોની આન્તરડીનો આશીર્વાદ ખરેખર શુભાશાઓના ઉદયનું ઉત્તમ લક્ષણ છે. જેને દેવતાઓ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે, તે વસ્તુઓ વડે સત્પુરૂષોની સેવા કરનારા ભક્તો અલ્પકાળમાં મુક્તિના દ્વાર આગળ આવી શકે છે. જે મનુષ્યો ઉન્નતિને ઇચ્છે છે, અને જેઓની ઉન્નતિ થાય છે, તેઓના ઉપર સત્પુરૂષોની કૃપા છે એમ અવબોધવું. જગત્ના પદાર્થો મેળવવાના વિચારો કરતાં તેઓનો સદુપયોગ કરવામાં ઉદાર પુરૂષોનું ચિત્ત વિચાર કર્યા કરે છે. જેનો કદી વિનાશ નથી, અને જેનામાં પરિપૂર્ણ શાંતિ છે, એવા પરમાત્મ દેવનું ધ્યાન કરનારા મનુષ્યો ખરેખર અશાન્ત એવા જગતમાં શાન્તિનો અનુભવ લેઇ શકે છે. પરમશાન્તમાર્ગમાં ગમન કરવું જોઇએ કે જેથી આપણું ભવિષ્ય ચળકતું થાય. આપણી બુદ્ધિ, વાણી અને કાયા વડે એવો ઉત્તમ પુરૂષાર્થ સેવવો જોઇએ કે જેથી દૃષ્ટિ નાંખતાં જેનો પાર આવે નહિ એવા સંસાર સાગરની પેલી પાર જઇ શકાય. આત્મામાં અનંત બળ છે. એમ જાણીને બેશી નહિ રહેતાં આત્મામાં અનંત બળ પ્રકટાવવા ઉદ્યમ કરવો જોઇએ. આંખ મીચીને અને ધ્યાન ધરીને જરા જુઓ કે તમારૂં સ્થાન અને સુખ ક્યાં છે? એ બધું આત્મામાં છે. પરમાત્માને સેવીને તે પ્રાપ્ત કરો. ૐ શાંતિઃ

× × × ×

મુ. અમદાવાદ. સંવત્ ૧૯૬૮ અધિક અશાડ વદિ ૧૩.

તત્ર સુશ્રાવક ઝવેરી શા. લલ્લુભાઇ ધર્મચંદ યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિ. પ્રભુ ભક્તિમાં વિશેષ લક્ષ્ય રાખશો. જેઓ પ્રભુ ભક્તિમાં લીન બની જાય છે તેઓ આધ્યાત્મિક સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પ્રભુ ભક્તિ કરતાં કરતાં

પ્રભુની સાથે ઐક્ય કરી દેવું જોઇએ. પ્રભુના સદ્ગુણોના ધ્યાન વડે આત્માને પોષવો જોઇએ. દુનિયામાં એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે જે પ્રભુના ધ્યાનથી પ્રાપ્ત ન થાય. શુદ્ધ પ્રેમથી જ પ્રભુભક્તિરૂપ અમૃતરસનું પાન કરી શકાય છે. પ્રભુ ભક્તિથી પૂર્વનાં પાપકર્મ પણ પુણ્યરૂપે પરિણમે છે. આપણે પ્રભુના ઉપર અત્યંત શ્રદ્ધા ધારણ કરવી જોઇએ. પ્રભુનો ઉપદેશ શ્રવણ મનન કરવા યોગ્ય છે. પ્રભુમાં એટલો બધો પ્રેમ વધારવો જોઇએ કે જેથી જ્યાં ત્યાં પ્રભુનું ચિત્ર ખરેખર હૃદય ચક્ષુ આગળ ખડું થાય. પ્રભુ ભક્તિ કરનારે ધર્મ નામના મુક્તિ મહેલના પગથીયા પર સ્થિર રહેવું જોઇએ. દુનિયામાં સર્વ જીવોનું ભલું કરવાની બુદ્ધિ જેમ જેમ અંતર્માં વિશેષ પ્રકટશે તેમ તેમ પ્રભુના ભક્તિના ઉચ્ચ પ્રદેશમાં વિચરવાનું થશે. પ્રભુમાં ધારેલી પૂજ્ય ભક્તિનો પ્રવાહ એટલો બધો વહેવો જોઇએ કે જેથી આખું જગત્ પણ તે ભક્તિ રસના પ્રવાહમાં પ્રવાહિત થઇ જાય. આપણે મનુષ્યનો અવતાર લેઇને મનુષ્ય જ રહેવાનું નથી પણ આગળ વધીને પરમાત્મા થવાનું છે. એ વાત આપણા લક્ષ્યની બહાર ન રહેવી જોઇએ. આપણા આત્મામાં શુદ્ધ ભક્તિનો પ્રવાહ ખરેખર ગંગાના પ્રવાહની પેઠે બે કાંઠે પૂર્ણ વહેવો જોઇએ. પ્રભુની ખરી ભક્તિ અને સંતોની ખરી સેવાથી મનુષ્ય આખી દુનિયાને પોતાની તરફ આકર્ષી શકે છે. મનુષ્યની જીંદગીના જેટલા ક્ષણો, પ્રભુ ભક્તિ સેવા વગેરેમાં ગયા તેટલાજ લેખે છે. પ્રભુની ખરી ભક્તિમાં આખી દુનિયાનું મમત્વ ત્યાગી શકાય છે તો પછી કુટુંબ ધન વગેરેનું તો અંતર્થી મમત્વ ન રહે એમાં શું કહેવું ? પરમાત્મા વીતરાગ દેવનું ક્ષણે ક્ષણે સ્મરણ કરો. આપણા આત્માને આપણે ઉચ્ચ શુદ્ધ બનાવવો હોય તો વીતરાગની ભક્તિ તરફ લક્ષ્ય રાખવું જોઇએ. આનંદ, ઉત્સાહ, હર્ષ, શુદ્ધ પ્રેમ, પરોપકાર, ઉત્તમ વૈરાગ્ય વગેરે ગુણો વધે તો જાણવું કે મારો આત્મા હવે પ્રભુ ભક્તિમાં આગળ વધ્યો. તમારો આત્મા તેવો થાઓ. ૐ **શાંતિઃ**

× × × ×

મુ. અમદાવાદ. સંવત્ ૧૯૬૮ અધિક અશાડ વદિ ૧૩.

સુશ્રાવક વકીલ શા. મોહનલાલ હીમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. પત્ર મળ્યો. શરીર નિરોગી થયું છે. અને ધર્મ કાર્યમાં જોડાયું છે. શરીરની આરોગ્યતા બગડવાથી જો કે ધર્મની પ્રચલિત સાધનામાં વિઘ્ન નડે છે તથાપિ વૈરાગ્યભાવ તો વધે છે. દુનિયામાં જો રોગો ન હોત તો ભવનો ભય રહેતજ નહિ, અને શરીરની મમતા ટળત નહિ. રોગો પણ એક જાતના શિક્ષકો છે. અને તે સારઆદિમનુષ્યોને ઘણું શીખવીને પાછા ચાલ્યા જાય છે. જ્ઞાન કસોટી કરવામાં કાની ગરજ તે સારે છે. ખરૂં પકવ જ્ઞાન ખરેખર રોગોના વખતમાં અન્તરૂથી સામર્થ્ય આપે છે અને આત્માને રોગોના વખતમાં શૂરવીર બનાવે છે. વાચિકજ્ઞાન તો ઉષ્ણતાના સંયોગોમાં પુષ્પની જેવી અવસ્થા થાય છે તેવી અવસ્થાને પામે છે. રોગોના સંબંધે આપણામાં કેટલું સામર્થ્ય પ્રગટયું છે તેનો અનુભવ થાય છે. રોગો ખરેખર પ્રમાદ દશાનું ફળ છે. જ્યાં કર્મ છે ત્યાં રોગ છે. રોગો આપણને એવો પાઠ શીખવે છે કે તમે મારાથી દૂર થાઓ એવી દશા પ્રાપ્ત કરો. શરીર ઉપરથી કેટલું આપણું મમત્વ દૂર થયું છે તે આપણને ગુરૂની પેઠે પરીક્ષા લઇને રોગ જણાવે છે. પંડિત મરણ થાય અને તે વખતે સમાધિ રહે એવા શુદ્ધજ્ઞાનરૂપે આપણો આત્મા પરિણમે એવી દશા પ્રાપ્ત કરવી જોઇએ. સર્વ પ્રકારનાં મરણને આપણે ભૂલી જવાં જોઇએ, અને અત્યંત નિર્ભય દશામાં આત્માને મૂકવો જોઇએ. ૐ **શાંતિઃ ૩**

× × × ×

મુ. અમદાવાદ.

સુશ્રાવક કાપડીયા .... યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિ. તમારો પત્ર પહોચ્યો. વાંચી બીના જાણી. જમાનાને અનુસરી જૈનોએ પ્રગતિ કરવી અને તેમજ જૈનધર્મના ફેલાવા માટે અનેક ઉપાયો કરવા એ તેમની ખરી ફરજ છે. જૈનોએ આ શાંતિના જમાનારૂપ સોનાની તક ખોવી જોઇતી નથી. જો સોનેરી તક પામીને પ્રગતિને બદલે અવનતિના માર્ગ તરફ પ્રવૃતિ કરવામાં આવશે તો પોતાની ભૂલનું અશુભ પરિણામ ભોગવવું

પડશે અને ભવિષ્યની જૈન પ્રજાના આપોના ભોગ થવું પડશે. પ્રગતિમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં જે જે વિઘ્નો આવે તેઓને મારી હઠાવવાં જોઇએ. આપણા સદ્‌વિચારો અને આપણું સદ્વર્તન ખરેખર આપણી ચારે બાજુએ એવા શુભ સંયોગો ઉત્પન્ન કરે છે કે જેથી આપણાથી અન્ય મનુષ્યનું ભલું થઇ શકે છે. માનસિક, વાચિક, અને કાયિક શક્તિયોને ખીલવવાની શુભ કેળવણીને આવકાર આપીને આપણે સ્વાશ્રયી બનવું જોઇએ. પરાશ્રયી ભિક્ષાની ઇચ્છા ન કરતાં સ્વાશ્રયી બનીને આપણે દુનિયાની ઉન્નતિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. શ્રીજૈનાગમોમાં કથેલા સદ્‌વિચારોને ફેલાવવા માટે આપણે કટિબદ્ધ થવું જોઇએ. જૈનોપર ઝઝુમી રહેલાં ક્લેશનાં વાદળો અન્તે વિખરાશે, અને તે માટે આપણે સંપના માર્ગમાં આગળ વધવા આત્મભોગ આપવો જોઇએ. જો આપણા વિચારો સારા છે અને તેથી જગત્‌નું કલ્યાણ થવાનું છે, એમ નિશ્ચય થતો હોય તો સત્ય વિચારોનો ફેલાવો કરવા કેમ સ્વાર્પણ ન કરવું જોઇએ? આપણા જૈન ધર્મની ભવિષ્યમાં ઉન્નતિની આશા આપણા વર્તમાન કાલના ઉદ્યમ ઉપર આધાર રાખે છે સદ્‌વિચારો ગમે ત્યાં ગમે તેવા મનુષ્યોમાં અમુક યોગ્યતાએ પ્રકટી શકે છે. સત્ય વિચારો ગમે ત્યાં પ્રકટી નીકળવાના. જગત્‌ને દયા—સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, સંપ—શુદ્ધ પ્રેમ, આત્મદષ્ટિ આદિ સદ્‌ગુણોથીજ શાન્તિ થવાની છે. આપણો જૈનધર્મ ખરેખર આખી દુનિયાના મનુષ્યોનો ધર્મ છે, એમ માનીને આખી દુનિયાના મનુષ્યોના હૃદયમાં તે પ્રકટી નીકળે એવા ઉપાયોવડે જગત્‌ને જૈનધર્મનું દાન તેજ ખરી જગત્ સેવા છે. એમ માનીને સેવા ધર્મમાં આગળ વધવું જોઇએ. પાશ્ચાત્યોની પ્રવૃત્તિને આપણે શુભ રૂપમાં ફેરવીને તેવડે ભવિષ્યની પ્રજાના કલ્યાણ માટે આગળ વધવું જોઇએ. પ્રવૃત્તિ વિના ચેન પડતું નથી. ગમે તે પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કર્યા વિના છૂટકો થતો નથી ત્યારે ઉપર્યુક્ત જગત્ સેવા રૂપ પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેવા માટે કેમ આત્મભોગ ન આપવો જોઇએ ? આત્માને વિશાલ દષ્ટિ અને શુદ્ધ પ્રેમ ગમે છે. આત્માનો ધર્મ ખરેખર આત્માને ગમે છે. આપણને શ્રીમહાવીરની વાણી પોતાનો ખરો આત્મધર્મ જણાવે છે અને તે માર્ગે આપણે સદ્‌વિચારોથી અને સદ્વર્તનથી ગમન કરવું જોઇએ. વિચાર દૃષ્ટિથી જૈન ધર્મનો જગત્‌માં વિસ્તાર થઇ શકશે. શ્રીમહાવીરની વાણીનો સંદેશો આખી દુનિયાને પહોંચાડો. આખી દુનિયાના મનુષ્યોના હૃદયમાં મહાવીરની વાણીનો અમૃતરસ રેડો. એવી જગત્ સેવા કરવાને લાયક બનો અને જગત્ સેવા કરો. આપણો અને આપણા ધર્મનો ઉદ્ધાર આપણા હાથે થવાનો છે. વિઘ્ન

સંતોષીઓ ઉપર પણ કરૂણાભાવ ચિંતવીને તેઓને હરકત ન કરતાં જૈનધર્મ વડે જગત્ સેવા કરવા માટે પ્રગતિ માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થાઓ. આપણા અન્તઃકરણના શુભધર્મના જુસ્સાવડે આપણો માર્ગ ખુલ્લો કરી શકીશું અને કાંટાઓને દૂર ફેંકી દેઇશું. તમારા મિત્રોમાં, સંબંધીઓમાં ધર્મનો રસ રેડો અને તેઓને પોષો. તમારા સદ્વિચારો ફેલાય તેવા ઉપાયો આદરો. આપણે શ્રીમહાવીરના સેવકો છીએ. તેમના સંદેશાને જગતમાં પહોંચાડવા માટે આપણે તારનાં દોરડાં જેવા વા તાર માસ્તર જેવા બનવાનું છે. વ્હાલા બન્ધો જાગો અને આખા જગતને જગાડો. શુભ લેખો લખો અને આર્યાવર્તમાં માહાત્માઓ ઉત્પન્ન થાય તેવા ઉપાયો યોજો. આપણો સેવાધર્મ, ભક્તિધર્મ, ક્રિયાધર્મ, અને જ્ઞાનધર્મ છે અધિકાર પરત્વે આદરો. ૐ **શાંતિઃ**
સંવત્ ૧૯૬૮ અસાડ સુદિ ૧.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૭ વૈશાખ સુદિ ૧.

મુ. મુંબાઇ.

શ્રી અમદાવાદ મધ્યે સુશ્રાવક શેઠ લાલભાઇ દલપતભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભઃ–વિશેષ અત્રશાન્તિઃ તત્રાસ્તુ. જૈન કોમમાં હાલ જે ચર્ચા ચાલે છે તેનાથી ભવિષ્યમાં શીસ્થિતિ થશે તે કળી શકાતું નથી.

તમોએ અમને મુંબાઇ ચૈત્રમાસમાં મળ્યા હતા ત્યારે કહ્યું હતું કે સાધુઓમાં પડેલા બે મતનો શ્રાવકોથી નિવેડો લાવી શકાય નહિ. પરંતુ જો કોઇ રીતે તમારા જેવા સુશ્રાવકોથી સાધુ વર્ગમાં પડેલા ભેદનું સમાધાન થતું હોય તો બહુ સારૂ. આપણી વચ્ચે જે વાતચિત થઇ તે આધારે જોતાં મારે હાલ બને તે રીતે સમાધાન કરાવવા પ્રયત્ન કરવો ઇત્યાદિ વિચારોપર હું આવું છું. તથાપિ કેટલાક સંયોગો સાનુકુલ ન હોવાથી મારાથી મારા વિચારો પ્રમાણે પ્રવર્તી શકાશે નહિ એમ લાગે છે. અલંતથી કદાગ્રહ કરીને હાલ જે બન્ને પક્ષકારો અનુચિત પ્રવૃત્તિ કરે છે તેથી જૈનસંઘમાં

અનેક મનુષ્યો કર્મ બાંધી શકશે. જેઓની શક્તિ છે તેવો હાલ સ્વશક્તિ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરીને જૈન શાસનની સેવા બજાવી શકતા નથી. મને આવી બાબતોમાં પડવાથી લાભ તથા આત્મહિત અવબોધાતું નથી તેથી મારી ઉપર્યુક્ત બાબતમાં ઉપેક્ષા દેખીને બન્ને પક્ષ તરફના લોકો ગમે તે માની લેછે તોપણ મારે તો મારા વિચારોને અવલંબીને ચાલવાનું છે. મારાથી બને ત્યાં સુધી કોઇને હરકત ન થાઓ એમ ઇચ્છું છું. જૈનાગમોના અનુસારે સત્યનો ઉપદેશ દેવો અને જૈનાગમોથી વિરૂદ્ધ કોઇનું મન્તવ્ય હોય તો તે ન માનવું અને જૈનશાસનની ઉન્નતિ અર્થે જે યોગ્ય લાગે તે શુભપ્રવૃત્તિ કરવી એમ મને ઠીક લાગે છે. જૈનાગમોના આધારે ઉપદેશ દેવો અને બને ત્યાં સુધી જૈન સંઘમાં કલેશની ઉદીરણા ન થાય એવી રીતે ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવી એમ મારૂં મન્તવ્ય છે. તમો જૈન સંઘમાં શાન્તિ વર્તે એવા હાલમાંજ ઉપાયો લેશો તો ભવિષ્યમાં જૈન સંઘને અનિષ્ટ પરિણામ ભોગવવું પડશે નહિ. અહંકારત્યાગ અને સમયસૂચકતા એ બે ગુણોને લક્ષ્યમાં રાખીને જૈન ધર્મના આગેવાનો હાલ પ્રવૃત્તિ કરશે તો જૈન શાસનની શોભામાં વધારો થશે. જૈનધર્મના પ્રવર્તકોએ દીર્ઘદૃષ્ટિ અને સમયસૂચકતા વાપરીને જૈનશાસનની ઉન્નતિમાં ભાગ લેવો જોઇએ. જૈનસંઘમાં સામાન્ય જે ક્લેશની ઉદીરણા ચાલે છે તેની સામાં આંખ મીચામણાં કરીને આગેવાનો બેસી રહેશે તો બે કાચંડાની લડાઇથી જેમ આખા વનનો અને તેમાં રહેનાર પ્રાણીઓનો નાશ થયો એમ જૈન સંઘમાં પણ તેનાથી કિંચિત્ હાનિ પ્રાપ્ત થઇ શકશે. સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ જૈન સંઘ પાંચમા આરાના છેડા સુધી પ્રવર્તવાનો છે. જૈન શાસનમાં કોઇ પન્થ ઉભો કરવા માગશે તો તે ચાલનાર નથી, સત્યના બળથી અસત્યનો નાશ થાય છે. ભિન્ન ભિન્ન સંઘાડાના સાધુઓમાં જો સંપ હશે તો તેઓના સારૂં કોઇનાથી જોઇ શકાશે નહિ. જૈનધર્મની રીતિએ જે ચાલશે તે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકશે. કેટલાક ઉછાંછળા લેખકોથી જૈનોના મનમાં અસદ્ વિચારોની અસર થાય છે. જુનો અને નવો એ બે જમાનાને ઓલખી જૈનાગમોને બાધ ન આવે તે પ્રમાણે ચતુર્વિધસંઘ પ્રવૃત્તિ કરે તો ખરેખર જૈન ધર્મની ઉન્નતિ થયા વિના રહે નહિ. કેળવાયેલાઓએ જૈનશાસ્ત્ર સંબંધી ઘણું જાણવું જોઇએ. સામાન્ય મત ભેદોને દૂર કરીને એક બીજાની સાથે પ્રેમ ધારીને પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. પ્રતિપાદકશૈલીથી જૈન લેખકોએ લેખો લખવા જોઇએ. જો કે તેમાં પણ કંઇ એકાન્તે કહેવાનું નથી.

દુનિયામાં મતભેદ હોય છે. પરસ્પર એકબીજાના વિચારોમાં પણ મતભેદ પડે છે પણ મતભેદનો અપેક્ષાએ અન્ત લાવી શકાય છે. મતભેદના વિચારોનું સાપેક્ષનયવાદથી સમાધાન લાવી શકાય છે. વિવેકબુદ્ધિથી મતભેદ ટાળવા જોઇએ. પણ મતભેદથી સ્થૂલ જગત્‌માં ક્લેશનાં આન્દોલનો ન પ્રગટે એવો હૃદયમાં ખ્યાલ લાવવામાં આવે તો મતકદાગ્રહનો અન્ત આવી જાય. જેઓને નયોની અપેક્ષાએ આગમોના આધારે વિવેકબુદ્ધિ પ્રગટી હોય છે તેઓ મતભેદથી સ્થૂલ જગત્‌માં યુદ્ધદેવને આમંત્રણ કરતા નથી. મતભેદથી પરસ્પર મળેલાં અન્તઃકરણ જુદાં થાય છે અને જે આંખમાં પ્રેમ હોય છે તે આંખમાં દ્વેષ પ્રકટે છે, અને એક જીનાજ્ઞાની સાંકળે બંધાયલા સંઘમાં મહાન્ ભેદ પ્રકટે છે. મતભેદથી ગુરૂ અને ભકતનાં હૃદય જુદાં પડે છે. મતભેદ પડાવનારા મનુષ્યો શાન્તિના સામ્રાજ્યમાં રાક્ષસનું આચરણ આચરે છે. મતભેદ ગમે તેટલા પડો વા કોઈ પડાવો તોપણ જેઓની સ્યાદ્વાદદૃષ્ટિ થઇ હોય છે તેઓ તો નયોની અપેક્ષાએ સર્વમાંથી સત્ય જુએ છે. હાલાહલને પણ જે અમૃતરૂપે પરિણમાવી શકે છે તે સામાન્ય બાબતને શુભરૂપે પરિણમાવે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તદ્વત્ જેઓ મિથ્યાશ્રુતને પણ સમ્યક્શ્રુત રૂપે પરિણમાવી શકે છે. તેઓને મતભેદ-પક્ષપાતની કંઇ અસર થઇ શક્તી નથી. મનુષ્યો સ્યાદ્વાદદૃષ્ટિથી સઘળું વિલોકે તો મતભેદોને સહેજે દૂર કરી શકે, વા મતભેદથી યુદ્ધ આરંભે નહિ. જેઓના મનમાં રાગદ્વેષનો નાશ કરવાની ઇચ્છા વર્તે છે તેઓ મતભેદના પક્ષપાતમાં પડીને પોતાના આત્માનું તથા અન્યોનું અકલ્યાણ કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી. આ જગત્‌માંથી સર્વથા સર્વદા સર્વમાં મતભેદ ન પડે એમ તો કદી બની શકે નહિ. મતભેદથી મગજ તપાવીને કરૂણા અને મૈત્રીભાવનાને દેશવટો આપીને અન્ય મનુષ્યોનું અશુભ તો કદી ઇચ્છવું જોઇએ નહિ. જૈનાગમો ઉદારભાવ શિખવે છે અને ઉદારભાવ રાખવાનું કહે છે તથા મતસહિષ્ણુતાને ક્ષમાના પાઠ તરીકે જણાવીને તેને આચારમાં મૂકવાનું કથે છે પણ તેથી એમ ન સમજવું કે સત્યોપદેશ દેવાનું કાર્ય બંધ કરી દેવું. આગમોમાં કથેલી અપેક્ષાઓને ધ્યાનમાં રાખીને જૈનશાસનના સેવક બનીને આખી દુનિયા આગળ સત્યધર્મ ધરવામાં જે દુઃખો આવી પડે તે સહેવાં અને જગત્‌ને ઉદારભાવ તથા મતસહિષ્ણુતાનો પાઠ શીખવવો અને આગળ વધવું. અજ્ઞાન મનુષ્યોની અનુપયોગી ધાંધળથી સુજ્ઞમનુષ્યોએ સત્યમાર્ગનો પરિહાર કરી અસત્ય માર્ગમાં પગલું ન દેવું જોઇએ. પક્ષાપક્ષીમાં અસત્ય

અને બીન ઉપયોગી ધાંધળ ચાલતી હોય છે અને તેનું પ્રાબલ્ય વધીને અન્યોને આડે માર્ગે દોરવાનું રૂપ લે છે ત્યારે અપેક્ષાશૈલીને જાણનારા સુજ્ઞમનુષ્યો સત્યને હૃદયમાં રાખીને સત્યનો જય ઇચ્છે છે, અને આજુ-બાજુના સાનુકૂળ સંયોગો કે જેવડે સમાધાન થાય તેવું નથી જોતા તો તત્સમયે તટસ્થ જેવી દશા ધારણ કરે છે અને સત્યને અપેક્ષાએ જણાવે છે, તેવા સમયમાં તેઓને ઘણું સહેવું પડે છે અને તેવી દશામાં આત્મબળ કેટલું છે તેની ખરેખરી કસોટી થાય છે. મતભેદને નિવૃત્ત કરવાની શક્તિ ખરેખર સ્યાદ્વાદભાવમાં રહી છે. જ્યાં સુધી દુનિયાને સ્યાદ્વાદભાવનું ઉચ્ચ જ્ઞાન નહિ થાય ત્યાં સુધી મતભેદરૂપ મગરના મુખમાંથી નીકળી શકવાની નથી. આખી દુનિયામાં તે શક્તિ પ્રગટ થાય એમ આપણી ભાવના છે. આપણે તો સ્યાદ્વાદદૃષ્ટિએ સર્વ મતભેદોને સમાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. વાયુના યોગે દીપકની શિખા કંપે છે પરન્તુ જો વાયુ નથી હોતો તો દીપકની શિખા સ્થિર રહે છે તદ્વત્ જ્યાં સુધી આત્મામાં એકાન્તદૃષ્ટિ હોય છે ત્યાં સુધી મતભેદથી આત્મા મનની ચંચ-ળતા પ્રગટ કરે છે અને પોતે પારકાના દુઃખે ચંચળ બને છે. અન્ય મનુ-ષ્યોની મતભેદ દૃષ્ટિ હોય તેથી તેઓના ઉપર દ્વેષ કરીને જ્ઞાનીઓએ શા માટે ચંચળ બનવું જોઇએ ? અને શા માટે એકાન્તદૃષ્ટિઓ ઉપર દ્વેષ કરવો જોઇએ ? દર્દીઓનો રોગ દેખીને દર્દીઓ ઉપર દાક્તરોએ શા માટે ખેદ વા દ્વેષ કરવો જોઇએ. દાક્તરોએ તો દર્દીઓનો રોગ ટાળવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ, અને તેઓના ઉપર દયાભાવ લાવવો જોઇએ. એક દર્દીના સંસર્ગથી અન્યોને રોગનો ચેપ લાગે એવું જો ધારવામાં આવે તો તે ઠીક છે પણ દાક્તરોએ અન્ય મનુષ્યોને જણાવવું જોઇએ કે અમુક રોગીનો સંસર્ગ ન કરવો પણ અમુક રોગીપર દ્વેષ ન કરવો, પણ રોગીના ચેપના લીધે પ્રયોજન વિનાની અને ઘણાઓને હરકત કરનારી એવી નકામી ધાંધળ કરવાની પ્રવૃત્તિ કોઇ રીતે પ્રશંસવા યોગ્ય ગણી શકાય નહિ. વિવેક, વૈરાગ્ય, બ્રહ્મચર્ય, શુદ્ધપ્રેમ, ઉત્તમ બંધારણોવડે અન્ય મનુષ્યોને ધર્મમાર્ગ તરફ વાળી શકાય છે. સત્ય કદી છાનું રહેવાનું નથી અને અસત્ય કદી ખોટું પડયા વિના રહેવાનું નથી.

મતભેદનો નાશ કરવાની ઇચ્છાવાળાઓએ કોઇને પોતાના મનમાં જે જે વિરોધી વિચારો થતા હોય તે એકદમ કહેવા નહિ અને બનતા પ્રયત્ને એવા ઉપાયો સેવા જોઇએ કે મતભેદની ઉપશાન્તિ થાય.

શાન્ત મન કરીને સર્વત્ર શાન્તિ પ્રસરાવવા બને તે ઉપાયો કરવા. જે ભાવિ હોય છે તે બને છે અને તે પ્રમાણે સંયોગો મળે છે. સર્વનું ભલું થાઓ. સર્વત્ર શાન્તિ પ્રસરો એવી ભાવના સફળ થાઓ.

મનુષ્યોએ કાનના કાચા થઇને એક પક્ષીમત કદી બાંધી લેવો નહિ. કોઇ પણ બાબતનો મત બાંધતાં પહેલાં પોતાના હૃદયમાં સત્યનો નિર્ણય કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. દૂર્જનો અનેક પ્રકારના ગપ્પગોળાઓ ફેંકે છે તે ગપ્પગળાઓને કાનના કાચા અને અક્કલના આંધળા મનુષ્યો સત્ય માની લેછે. પરસ્પર એક બીજાના દ્વેષથી યુક્તિબાજો એવી એવી અકલ્પનીય વાતો કરે છે કે જેથી આગળ પાછળનો વિચાર નહિ કરનારા અને બાબાવાક્ય પ્રમાણું એમ માનનારા જીવો તે તે ગપ્પોને સત્ય માનીને ઘણી ભૂલો કરીને આડા માર્ગે દોરાયછે. માટે ક્લેશની ઉદીરણાના કોલાહલોમાં થતા અકલ્પનીયપ્રપંચોથી સુજ્ઞ મનુષ્યો એકદમ કોઇપણ જાતનો અમૂક વ્યક્તિ સંબંધી મત બાંધી લેતા નથી અને સમ્યગ્ ઉપયોગવડે ચારે બાજુઓનો તપાસ કરીને અમુક નિર્ણય પર આવવા પ્રયત્ન કરે છે અને કોઇનાથી વિરૂદ્ધ મત બાંધવામાં ભૂલ ન થાય એમ વારંવાર વિચાર કરે છે, તથા જાતે તપાસ કરીને કોઇ બાબતનો અભિપ્રાય આપવો હોય તો તે આપી શકે છે.

ઉપર્યુક્ત બાબતો પર ધ્યાન આપીને ગ્રાહ્ય સારને આકર્ષશો અને સદ્બુદ્ધિથી સ્વપરના હિતાર્થે જે યોગ્ય લાગે તે કરશો. આ કાલમાં ગુણાનુરાગ ધારણ કરે તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે. આ કાલમાં ગુણો મૂકીને કાકની પેઠે ચાંદાં ખોળનારા મનુષ્યોની ખોટ નથી. અવગુણો કોઇનામાં દેખવામાં આવે તેમાં કંઇ આશ્ચર્ય નથી. આ કાલમાં ગુણ દેખવામાં આશ્ચર્ય છે. દોષ દેખનારા તો લાખો મળી આવે છે પણ દોષોને ટાળવાનો ખપ કરનાર તો લાખોમાં થોડા મળી આવે છે. જૈન શાસનની ઉન્નતિ થાય તેવાં કાર્યો કરવામાં સદાકાલ લક્ષ્ય આપતા રહેશો. જૈનધર્મ પામીને જે મનુષ્યો પ્રમાદ કરે છે તે ચિન્તામણિ સમાન નરભવને હારી જાય છે.

लब्ध्वापि शासनं जैनं, यो रागादिषु रज्यति
स हारयति काचेन, मूढश्चिंतामणिं हहा ॥ १ ॥

જૈનાગમોની શ્રદ્ધા, અને તેઓનું શ્રવણ, મનન, વિરતિ, પ્રભુ ભક્તિ, વ્રતની આરાધના, સંઘની ભક્તિ, જૈન શાસનની પ્રભાવના ઇત્યાદિ વડે સ્વાત્માનો પ્રકાશ કરશો અને અન્ય જીવોનું કલ્યાણ કરવા પ્રયત્ન કરશો.

ॐ शान्तिः ૩ મુંબાઇ-લાલબાગ.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૮ અસાડ સુદિ ૭ **મુ. અમદાવાદ.**

મુંબાઇ. સુશ્રાવક ઝવેરી જીવણચંદભાઇ ધર્મચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. ઉત્તમ પુરૂષો દીર્ઘ દૃષ્ટિ ધારણ કરીને સ્વપરકલ્યાણાર્થે યોગ્ય પ્રવૃત્તિ આદરે છે. ક્ષણિક આયુષ્ય અવબોધીને જે ધર્મકાર્યોથી સ્વપરની ઉન્નતિ થાય તેવાં કાર્યો કરવાં જોઇએ. સત્યના માર્ગમાં ગમન કરવું અને અસત્ય માર્ગથી પાછા હઠવું. દુનિયાના મનુષ્યોના ભિન્ન ભિન્ન વિચારો સાંભળીને તેમાંથી સ્વબુદ્ધયનુસારે સાર ખેંચવો. વીતરાગનાં વચનોના આધારે આત્મકલ્યાણ કરવા પ્રયત્નશીલ થવું. આ જગતમાં જે મનુષ્ય સત્યવિવેકથી કાર્ય કરે છે તે મુક્તિને પામે છે. પોતાના મનમાં જે જે વિચારો ઉઠે તે બરાબર યોગ્ય છે કે કેમ? તેને પુનઃ પુનઃ વિચાર કરી જોવો. અનુભવી બુદ્ધિશાળી અને દરેલ મનુષ્યોના સદ્વિચારોના અનુસારે ધાર્મિક કાર્યો કરવાથી પરિણામે ભવિષ્યમાં અત્યંત લાભ થાય છે. સજ્જન અને જ્ઞાની મનુષ્યોનાં હૃદય ઘણાં ગંભીર અને અનેક આશયોથી ભરેલાં હોય છે. તેઓના આશયોને અવબોધવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ઉત્તમ પુરૂષો પોતાનાં કાર્ય સમાપ્ત કરીને અન્યોને તેઓનું પરિણામ બતાવે છે. વર્તમાન અને ભવિષ્યકાલમાં કરોડો મનુષ્યોને જે ગુરૂકુળો વિગેરે ધર્મ કાર્યો કરવાથી સુખ મળે તે તે કાર્યોનો આરંભ કરીને તેઓને પૂર્ણ કરવા લક્ષ્ય દેવું. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ રત્નત્રયીની આરાધના સદાકાળ કર્યા કરવી. જડ વસ્તુઓમાં સુખ નથી એમ નિશ્ચય કરીને વીતરાગ વાણી અનુસારે વ્યવહાર અને નિશ્ચય નયથી જૈન ધર્મની આરાધના કરશો દેવગુરૂ ધર્મની આરાધનામાં તત્પર રહેશો આત્મ શાંતિ તરફ ઉપયોગ દેશો. ૐ **शान्तिः ३**

× × × ×

મુ. **અમદાવાદ** સં. ૧૯૬૮ અશાડ સુદિ ૧૨.

સુરત. સુશ્રાવક શા. [illegible]દભાઇ દેવચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. પત્ર પહોંચ્યો. પૂર્વે જણાવવામાં આવ્યું છે કે સાધકે આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવી હોય તો તેણે મન, વાણી અને કાયાનો સદુપયોગ કરવો, કાયાનો કર્તા આત્મા છે. કાયા રૂપ મંદિરમાં વાસ કરનાર આત્મા છે, કાયાનું યોગ્યરીત્યા પોષણ કરવું. પરંતુ કાયાનું મમત્વ ભૂલી જવું. સર્વ પ્રકારની વાસનાઓથી મુક્ત થવું એ જ્ઞાનનું ફળ છે, જે જે અશુભેચ્છાઓ પ્રગટ થાય છે તેઓને

જીતવી જોઇએ, સાંસારિક પદાર્થોના ભોગની ઇચ્છાઓનો કદી અન્ત આવવાનો નથી, મોક્ષમાર્ગપર ચાલતાં એક બીના ધ્યાનમાં રાખવાની છે અને તે એ છે કે ધર્માંધતા, અન્યમતાંતરીઓ પર થતો તિરસ્કાર અને ધર્મમાં પડેલા વહેમ ઇત્યાદિ અશુભ વૃત્તિયોને ભૂલી જવી જોઇએ. મોક્ષ માર્ગની મુસાફરી કરનારાઓએ આત્માના સત્ય સિદ્ધાંત પર અડગ રહેવું જોઇએ, સર્વ પ્રકારના આગમો, ગ્રંથો, વેદો વગેરે જેનામાંથી નીકળ્યાં છે. નીકળે છે અને નીકળશે તે આત્મા છે, સર્વ જ્ઞાનનો ભંડાર એવો આત્મા આ દેખાતા શરીરમાં રહેલો છે તેની પ્રાપ્તિ તેજ ઉત્તમોત્તમ કાર્ય અવબોધવું જોઇએ. મોક્ષની મુસાફરી કરનારાએ જગતના કોઇ પદાર્થ પર મમત્વ ન કરવું, અને પોતાની પાસે જે કંઇ હોય તે જગતના ભલા માટે વાપરવું. શરીર, લક્ષ્મી, ભોજન વડે અન્યોના સ્થૂલ શરીરોને પોષી શકાય છે, અને આત્મજ્ઞાનવડે અન્યોના આત્માઓને પોષી શકાય છે. આત્માના ગુણોની પુષ્ટિ થાય તેવી રીતે આત્માને પૌષધ વડે પોષનાર શ્રી સદ્ગુરૂ છે. ગુરૂની કૃપાથી ખરો પૌષધ, સામાયિક વા ખરી પ્રભુ પૂજા થાય તો આત્મામાંથી આનંદ રૂપ ખુશબો મહેંક્યા વિના રહે નહિ, આત્માનો આનંદ પ્રાપ્ત કરવો. તેજ ખરો ધર્મ, તપ, જપ અને સંયમ છે. આંખ મીંચીને અંતરમાં આ બાબતનો વિચાર કરો અને સત્ય માર્ગ પર ચાલો. **ૐ शान्तिः ३**

× × × ×

મુ. **અમદાવાદ** સંવત ૧૯૬૮ અસાડ સુદ ૧૩.

તત્ર વિનેય સુશ્રાવક શા. પ્ર૦ ઉ૦ .... યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. સર્વયોગમાં શ્રેષ્ઠ એવા જ્ઞાન–દર્શન ચારિત્ર યોગનું આરાધન કરશો. દ્રવ્ય સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિથી તત્ત્વશ્રદ્ધાન રૂચિની અપેક્ષાએ ભાવ સમ્યકત્વની અસ્તિતાનું અનુમાન થાય છે. વીતરાગ વચનપર તત્ત્વશ્રદ્ધાન પૂર્વક પૂર્ણ રૂચિ થવી એજ સમ્યકત્વનું મુખ્ય લક્ષણ છે. વીતરાગ તત્ત્વની શ્રદ્ધા અને ચારિત્રની રૂચિ પોતાના આત્મામાં છે કે નહિ તેનો પોતાની મેળે અનુમાનથી અનુભવ થાય છે. ભવ્ય જીવ આશ્રયી દ્રવ્ય સમ્યકત્વરૂપ કારણની અસ્તિતાએ ભાવ સમ્યકત્વરૂપ કાર્યની અસ્તિતા અવબોધવી. નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ કારણ કાર્યભાવ એક સમાન કાળમાં વર્તે છે, નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ ઉપ-

શમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિક એ ત્રણ સમ્યકત્વ અવબોધવાં. ઉપશમાદિ સમ્યકત્વ અરૂપી છે. તેથી તેઓને કેવલી જાણી શકે છે. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર માર્ગની દૃઢ ભાવથી આરાધના કરવી. ૐ **શાન્તિઃ ૩.**

× × × ×

મુ. **અમદાવાદ** સંવત ૧૯૬૮ અસાડ સુદિ ૧૩.

મું. સાણંદ તત્ર શા. .... તથા શા. .... યોગ્ય ધર્મ લાભ.

વ્હેલો વેગે ગમન કરજે મુક્તિના માર્ગમાંહી,
શ્રદ્ધા સાચી ત્વરિત બનશે પામીને શર્મ આંહી;
સદ્‌ગુણોના ઉપવનવિષે ખૂબ આરામ લેજે,
આવે જે જે નિજ સમીપમાં તેહને સત્ય દે જે. ॥ ૧ ॥
સાક્ષી થૈને સકલ નિરખા સાર લે સત્ય પ્રેમે,
ઉંડો ઉંડો અનુભવ કરી ચાલજે નિત્ય નેમે;
વાંચી ગ્રન્થો મનન કરીને ચાલજે સામ્યભાવે,
આત્મા પેઠે સકલ જીવને દેખજે શુદ્ધભાવે. ॥ ૨ ॥
મુક્તિ માટે મનુ ભવ મળ્યો હાર ના તું હવેતો,
ઓ વિવેકી હૃદય દીપના તેજથી ખૂબ ચેતો;
હારે મા તું હિમત કદિએ હિમ્મતે મર્દ થાવું,
સાચું શૌર્ય પ્રકટ કરીને હિમ્મતે મોક્ષ જાવું. ॥ ૩ ॥
અજ્ઞો, બોલે પ્રતિકૂળ ઘણું લક્ષ ના રાખ તેમાં,
જ્ઞાની બોલે સુખ કર સદા લક્ષ તું રાખ એમાં;
ન્યારા પંથો સકલ જનના સર્વની વાત ન્યારી,
સાચું લાગે ગ્રહણ કર તે એમ બુદ્ધ્યબ્ધિ ભાખે. ॥ ૪ ॥

ૐ **શાન્તિઃ ૩**

× × × ×

મુ. વિજાપુર.

શ્રી સાણંદ મધ્યે શ્રદ્ધાવંત દયાવંત દેવગુરૂ ભક્તિકારક પુણ્ય પ્રભાવક વિનયવંત સુશ્રાવક શેઠ ચુનીલાલભાઇ ઉમેદભાઇ તથા શાંતિલાલ તથા કેશવલાલ વગેરે યોગ્ય ધર્મલાભ પહોંચે. તમારો પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો છે વાંચી સમાચાર જાણ્યા છે તમો એકવાર આવી જશો. ગાડીના ટેમ વિશેષ છે તેથી વાર લાગશે નહિ. મોટા ગુરૂ મહારાજ તથા ન્યાયસાગરના ધર્મલાભ પહોંચે. મનુષ્ય જીંદગાની પુનઃ પુનઃ મળવી મુસ્કેલ છે. ગયો વખત પાછો આવનાર નથી માટે ધર્મ સાધનમાં પ્રમાદ કરવો નહિ. સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો વિશેષ મહાવરો રાખવો. આયુષ્ય ચળ છે, દુર્લભ અમૂલ્ય વખતની કીંમત જ્ઞાનીઓ આંકી શકતા નથી માટે તેની સાર્થકતા કરવી. इत्येवं તા. ૨૪ જુલાઇ ૧૯૦૫.

× × × ×

મુ. વિજાપુર.

સાણંદ મધ્યે દેવગુરૂ ભક્તિકારક પુજ્યપ્રભાવક સુશ્રાવક ચુનીલાલભાઇ ઉમેદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ પહોંચે, અત્રે દેવગુરૂ ધર્મ પ્રભાવે કુશલ વર્તે છે. તમારી તરફ તે પ્રમાણે વર્તમાન હશે. ધર્મ સાધન કરજો. હાલ વિજાપુર ક્ષેત્ર સ્પર્શના થઇ છે. બનશે તો વિજાપુરથી કેશરીયાજી ઋષભદેવજીના સંઘમાં જવા વિચાર છે. અંતઃકરણથી ધર્મકામમાં ઉદ્યમવંત રહેજો. મનુ જન્મ આવેલ ફરી ફરી મળવો દુર્લભ છે. ધર્મ મનુજન્મનું સારતત્ત્વ છે. ચિંતામણિ પુસ્તક છપાવવા તાકીદ કરશો. સમાજને ભલામણ કરશો. ગુરૂ મહારાજે સર્વને ધર્મલાભ ૐ शांतिः ૩ વી. સં. ૨૪૩૨ માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણપક્ષ ૧૩.

× × × ×

મુ. પાલીતાણા.

ઠે. નરસી કેસવજી ની ધર્મશાળા.

શ્રી સાણંદ તત્ર શ્રદ્ધાવંત સુશ્રાવક શા. .... તથા .... વગેરે યોગ્ય ધર્મ લાભ.

વિ. દ્રવ્ય ભાવથી યથા યોગ્ય દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલાનુ ભાવે ધર્મની સાધના થાય છે. તીર્થના સ્થાનમાં ધ્યાનનાં અવલંબનો અવલંબાય છે. આત્માનું વિશેષતઃ ધ્યાન કરી શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિચાર કરૂં છું. જગતમાં સારમાં સાર એ કે કર્માવરણોનો નાશ થાય અને જ્ઞાનાદિક ગુણોની ઉત્પત્તિ થાય તેમ પ્રવૃત્તિ કરવી. મનમાં ઉઠતા રાગ દ્વેષના વિચારોને દાબવામાં આવે તો કંઇક આત્મ શાંતિનો અનુભવ થઇ શકે છે. અનેક પ્રકારની રાગદ્વેષ કારક ઉપાધિના સંસર્ગોથી આત્માને દૂર રાખવામાં આવે તો શુદ્ધ ચારિત્ર પદનો અનુભવ આવી શકે છે. સત્ય અને અસત્યના નિશ્ચયને માટે જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. સદ્ગુરૂ સમાગમથી સદ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવામાં આવે તો આત્મા સહજ શુદ્ધ સ્વરૂપને અવલંબેજ. સદ્ગ્રંથોને અત્યંત દૃઢ નિશ્ચયથી વાંચવા જોઇએ. વાંચીને સાર ખેંચવો જોઇએ. અપેક્ષાઓ સમજવી જોઇએ. નિમિત્ત અને ઉપાદાન હેતુનું જ્ઞાન થવું જોઇએ. સાધ્ય બિંદુ પરમાત્મ તત્ત્વ છે. એમ નિશ્ચય થવો જોઇએ. પોતાના આત્માને તારવા માટે અત્યંત વૈરાગ્યથી પ્રયત્ન કરવાનો છે એવી સ્થિતિમાં આત્માને મૂકવા પ્રયત્ન કરો. ૐ શાન્તિઃ ૩

તા. ૧૭ જાન્યુઆરી સન ૧૯૧૦

× × × ×

મુ. કુમસ. વિજયબાગ.

સાણંદ. સુશ્રાવક શા. .... તથા .... તથા .... યોગ્ય ધર્મલાભ. તથા .... યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિશેષ ચૈત્ર સુદિ આઠમના રોજ પૂજા વખતે એક કલાક ઇષ્ટ મંત્ર જાપ તથા ધ્યાન જે કંઇ સારા વિચારો આવે તેમ કરવું. નાટકમાં ભજનો ગવાયછે તેમાં મારી પ્રેરણા નથી. કોનામુખે હાથ દેવાય. વૈરાગ્યનાં ભજનો ગાવાથી ફાયદો

સમજાતો નથી. હા કે નામાં મારી વૃત્તિ નથી. સર્વે ભેગા થઇ પુસ્તકો વાંચશો પ્રમાદનો ત્યાગ કરો. જ્ઞાન ક્રિયાથી મોક્ષ મળશે. ૐ શાન્તિઃ

તા. ૧૪ એપ્રીલ. સન. ૧૯૧૦

× × × ×

મુ. **અમદાવાદ.** તા. ૫-૯-૧૯૧૨.

શ્રી વડોદરા મધ્યે સુશ્રાવક શા. કેશવલાલ લાલચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારા પુત્ર ભાઇ ભીખાનું મૃત્યુ જાણી લખવાનું કે તમો ભીખાના મૃત્યુથી દિલગીરી કરશો નહિં. દુનિયામાં જન્મ અને મરણની ઘટમાળ ચાલ્યા કરે છે. જેનો જન્મ છે. તેનું મરણ પણ છે. જ્ઞાની પુરૂષો જન્મ અને મરણથી દિલગીર થતા નથી. તેઓ જાણે છે કે શરીર સદાકાળ બદલાયા કરે છે. સર્વે મનુષ્યો પોતાની આયુષ્ય મર્યાદા પૂર્ણ થતાં દેહરૂપ વસ્ત્રનો ત્યાગ કરીને અન્ય દેહરૂપ વસ્ત્રને ગ્રહણ કરે છે. જે વસ્તુનો શોક કરવામાં આવે છે તે વસ્તુ કાંઇ પોતાના તાબાની નથી, અને તેના ઉપર કાંઇ પોતાનો હક નથી, અને જે વસ્તુ પોતાની છે તેની દિલગીરી નથી. મનુષ્યો મોટા ભાગે ભ્રાંતિથી સ્વાર્થની ખાતર રડેકૂટે છે. પોતાનો સ્વાર્થ મૂકી દેવામાં આવે ને પરમાર્થદષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવે તો અજ્ઞાન દષ્ટિ અને મોહનું જોર દૂર થઇ શકે. આત્મા નિશ્ચયની અપેક્ષાથી મરતો નથી. કર્માનુસારે આત્મા અન્ય ગતિમાં જાય છે. રોનારાઓ જો આત્માને રોતા હોય તો અમર આત્માને રોવું એ કદી બનવા યોગ્ય નથી ને જો રોનારાઓ શરીરને રોતા હોય તો સમજવું જોઇએ કે શરીર ક્ષણિક છે અને પરપોટાની માફક ચંચળ નાશવંત છે. શરીર જડ છે તે કાંઇ રોનારની મતલબ સમજી શકતું નથી. માટે તે શરીરનું રૂદન કરવાથી ફાયદો થવાનો નથી. મરનારના ગુણો સંભાળીને જો દિલગીર થવાનું હોય તો સમજવાનું કે દિલગીરીની સાથે ગુણોને લેતાં મોહનો ત્યાગ કરીને સમભાવદષ્ટિથી ગુણોને ગ્રહણ કરવા તે વધારે હિતકર છે. દિલગીરી શા માટે કરવી જોઇએ ? દુનિયામાં વસ્તુતઃ વિચાર કરીએ તો દિલગીરી કરવાનું કાંઇ પણ પ્રયોજન જણાતું નથી. આપણને જેનો સંબંધ થાય છે તેના સંબંધે આપણે આગળ વધવું જોઇએ. આ દુનિયા એક

મુસાફરખાનું છે, અને તેમાં આપણે બધા મુસાફરો છઇએ. સર્વને વહેલા મોડા પોતાનો માર્ગ લેવાનો છે. વળી મુસાફરોના જવાથી દિલગીરી શા માટે કરવી જોઇએ ? કારણ કે આપણે પણ મુસાફરજ છઇએ. અને આપણી મુસાફરીથી અન્યોને ચિંતા ન થાય તેમ પ્રવર્તવું જોઇએ. આપણી મુસાફરીના સંબંધમાં જે જે મનુષ્યો આવતા હોય તે તે મનુષ્યોનો મોહ ધારણ ન કરવો જોઇએ. પણ અંતરથી નિર્મોહદશા ધારણ કરીને વીતરાગના માર્ગમાં આગળ વધવું જોઇએ. આપણે આ જગતને પોતાનું માનીશું તો બંધાવું પડશે. જગતમાં મોહદષ્ટિથી બંધાવું તે યોગ્ય નથી. અજ્ઞાન દૃષ્ટિથી જો આ જગત્ પ્રત્યે જોવામાં આવે તો જગત્ પોતાને બંધનરૂપ થશે, અને જ્ઞાનદષ્ટિથી જગત્ પ્રત્યે જોવામાં આવે તો મોહનું જોર ટળી જશે. આપણું જીવન પુત્રાદિના જીવન ઉપર આધાર રાખતું નથી. આપણે બીજાના ઉપર આધાર રાખીને દુઃખનાં રોદડાં રોઇએ તે છતી આંખે નહિ દેખવા જેવું છે. જે જે બનાવો બને છે તેમાંથી આપણને કાંઇપણ જોવાનું મળે છે. શીખવાનું મળે છે. વિવેક બુદ્ધિથી વિચાર કરીને શોકના સ્થાનકોનું નિવારણ કરવું જોઇએ. ભીખાનો આત્મા એ સ્વતંત્ર હતો એ કંઇ બંધાયલો ન હતો. માટે એનો શોક છોડી દો, અને હૃદયમાં હિંમત ધારણ કરો, ભાઇ નેમચંદના મૃત્યુ નિમિત્તે લખાયલો શોક નિવારણ નિબંધ વાંચો, અને તમારા આત્મા ઉપર આવતાં રાગદ્વેષોના આવરણો દૂર કરો. તમારા આત્માને શુદ્ધ કરો. તમારો આત્મા જ વિચારવા યોગ્ય છે. ધ્યાન કરવા યોગ છે. બાહ્ય વસ્તુની મમત્વ કલ્પનાનું બંધન ત્યજી દો, અને વીતરાગ માર્ગ ઉપર સ્થિર થાવ. આપણેજ મોહને ત્યજીએ છીએ. શાંતિના માર્ગ તરફ વળો, અને ભીખાના આત્માની શાંતિ ઇચ્છો. હું પણ તેના આત્માની શાંતિ ઇચ્છું છું. ભીખાના જન્મ અને મરણમાં સમભાવ દૃષ્ટિવાળા થાવ. સમભાવ દૃષ્ટિથી પોતાના આત્માને અને પરના આત્માને દેખશો તો જગત્નું મોહ - ટક ભુલી જશો, અને તમારા આત્માની તમે શાંતિ પામશો.

સંવત્ ૧૯૬૮ શ્રાવણ વદિ ૯.

× × × ×

મુ. વિજાપુર.

શ્રી સાણંદ મધ્યે શ્રદ્ધાવંત દયાવંત દેવગુરૂ ભક્તિકારક પુણ્યપ્રભાવક વિનયવંત સુશ્રાવક શેઠ ચુનીલાલભાઇ ઉમેદભાઇ તથા શાંતિલાલ તથા કેશવલાલ વગેરે યોગ્ય ધર્મલાભ પહોંચે. તમારો પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો છે. વાંચી સમાચાર જાણ્યા છે. તમો એકવાર આવી જશો અને નોટબુકો જે અમે લખીએ છીએ વા નવાં પુસ્તકો તરીકે શીશાપેનના અક્ષરથી લખુંછું તે લેતા આવશો. ગાડીના ટાઇમ વિશેષ છે તેથી વાર લાગશે નહિ. મોટા ગુરૂ મહારાજ તથા ન્યાયસાગરના ધર્મલાભ પહોંચે. મનુષ્ય જીંદગાની પુનઃ પુનઃ મળવી મુશ્કેલ છે. ગયો વખત પાછો આવનાર નથી, માટે ધર્મ સાધનમાં પ્રમાદ કરવો નહીં, સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચવાનો વિશેષ મહાવરો રાખવો. આયુષ્ય ચંચળ છે. દુર્લભ અમૂલ્ય વખતની કીંમત અજ્ઞાનીઓ કરી શકતા નથી માટે તેની સાર્થકતા કરવી. **इत्येवं शांतिः शांतिः शांतिः**

તા. ૨૪ જુલાઇ સને ૧૯૦૫

× × × ×

પત્ર મુ. વિજાપુર.

સાણંદ મધ્યે દેવગુરૂ ભક્તિકારક પુણ્યપ્રભાવક સુશ્રાવક ચુનીલાલભાઈ ઉમેદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ પહોંચે. અત્ર દેવગુરૂ ધર્મ પ્રભાવે કુશલ વર્તે છે. તમારી તરફ તે પ્રમાણે વર્તમાન હશે, ધર્મ સાધન કરશો, હાલ વિજાપુર ક્ષેત્રે સ્પર્શના થઈ છે. બનશે તો શ્રીઋષભદેવજીના સંઘમાં કેશરીયાજી જવા વિચાર છે, ધર્મ કામમાં ઉદ્યમવંત રહેજો, મનુષ્યજન્મ આવો ફરી ફરી મળવો દુર્લભ છે. ધર્મ મનુજન્મનું સાર ધર્મ તત્ત્વ છે. ચિંતામણિ પુસ્તક છપાવવા તાકિદ આપજો, સમાજને ભલામણ કરશો, ગુરૂ મહારાજે સર્વને ધર્મલાભ કહેવરાવ્યા છે. વી. સંવત ૨૪૩૨ માર્ગશીર્ષ કૃષ્ણપક્ષ ૧૩ તા. ૨૪ ડીસેમ્બર સને ૧૯૦૫.

× × × ×

મુ. વિજાપુર.

તત્ર શ્રદ્ધાવંત દયાવંત દેવગુરૂ ભક્તિકારક પુણ્યપ્રભાવક સુશ્રાવક શા. ચુનીલાલભાઇ ઉમેદભાઇ તથા શાંતિલાલ વગેરે યોગ્ય ધર્મલાભ વિ. અત્ર કેશરીયાજીની યાત્રા કરી ગુરૂ મહારાજ સહિત આવવાનું થયું છે. શાંતિ છે. પ્રાંતિજમાં સાધ્વી રત્નશ્રીનું શરીર તાવથી નરમ થયું છે. તે સહેજ લખ્યું છે. મોટા મહારાજ ત્યાં દર્શન આપવા જવાના છે. ત્યાં સાધુ મહારાજ કોણ કોણ ક્યાં ક્યાં સુધીની સ્થિતિએ રહેનાર છે તે જણાવશો. આત્મહિત પ્રતિલક્ષ આપશો. ધર્મકૃત્ય સાર છે. બાકી સંસારની ખટપટ કોઇની સાથે આવનાર નથી. કોઇ કોઇનું નથી. આ જુવાન શરીર તરફ જરા રાક્ષસી તલપ મારશે, માટે ચેતી લેશો. રાગદ્વેષ રહિત ધર્મનું શરણુ સારભૂત છે. इत्येवं शांतिः शांतिः शांतिः તા. ૧૬ ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૦૬.

× × × ×

ઠે. નરશી કેશવજીની ધર્મશાળા.

મુ. પાલીતાણા.

શ્રી સાણંદ તત્ર શ્રદ્ધાવંત સુશ્રાવક શા. મણિલાલ વાડીલાલ શા. સુખલાલ ઉઝમશી શા. આત્મારામ ખેમચંદ તથા ખોડીદાસ (પ્રેમાનંદ)વગેરે યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. દ્રવ્યભાવથી યથાયોગ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાનુભાવે ધર્મની સાધના થાય છે, તીર્થના સ્થાનમાં ધ્યાનનાં અવલંબનો અવલંબાય છે. આત્માનું વિશેષતઃ ધ્યાન કરી શુદ્ધ સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરૂંછું. જગત્માં સાર એ છે કે કર્માવરણોનો નાશ થાય અને જ્ઞાનાદિક ગુણોની ઉત્પત્તિ થાય તેમ પ્રવૃતિ કરવી. મનમાં ઉઠતા રાગદ્વેષના વિચારોને દાબવામાં આવે તો કંઇક આત્મ શાંતિનો અનુભવ થઇ શકે છે. અનેક પ્રકારની રાગદ્વેષકારક ઉપાધિના સંયોગોથી આત્માને દૂર રાખવામાં આવે તો શુદ્ધ ચારિત્રપદનો અનુભવ આવી શકે છે. સત્ય અને અસત્યના નિશ્ચયને માટે જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. સદ્દગુરૂ સમાગમથી સદ્દજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવામાં આવે તો આત્મા સહજ શુદ્ધ સ્વરૂપને અવલંબેજ. સદ્દગ્રંથોને અત્યંતદ્દઢનિશ્ચયથી વાંચવા જોઇએ, વાંચીને સાર ખેંચવો જોઇએ. અપેક્ષાઓ સમજવી જોઇએ. નિમિત્ત અને ઉપાદાન હેતુનું જ્ઞાન

થવું જોઇએ, સાધ્યબિંદુ પરમાત્મતત્ત્વ છે એમ નિશ્ચય થવો જોઇએ. પોતાના આત્માને તારવા માટે પશ્ચાત્ અત્યંત વૈરાગ્યથી પ્રયત્ન કરવાનો છે. એવી સ્થિતિમાં આત્માને મૂકવા-પ્રયત્ન કરો. ૐ **શાન્તિઃ ૩** તા. ૧૭ જાન્યુઆરી સન ૧૯૧૦

× × × ×

મુ० રૂમસ વિજયખાગ.

સુશ્રાવક શા. મણિલાલ વાડીલાલ તથા ભાઇ સુખલાલ તથા ભાઇ આત્મારામ યોગ્ય ધર્મ લાભ તથા પ્રેમાનંદ યોગ્ય ધર્મ લાભ.

વિશેષ ચૈત્ર સુદિ આઠમના રોજ પૂજા વખતે એક કલાક ઇષ્ટમંત્ર જાપ તથા ધ્યાન કરવું તેથી જે કંઇ સારા વિચારો આવે તેમ કરવું.

નાટકમાં ભજનો ગવાય છે તેમાં મારી પ્રેરણા નથી. કોના મુખે હાથ દેવાય. વૈરાગ્યનાં ભજનો ગાવાથી ફાયદો સમજાતો નથી, હા કે નામાં મારી વૃત્તિ નથી, સર્વે ભેગા થઇ પુસ્તકો વાંચશો, પ્રમાદનો ત્યાગ કરો. જ્ઞાનથી મોક્ષ મળશે. ૐ **શાન્તિઃ ૩** તા. ૧૪ એપ્રિલ સન ૧૯૧૦

× × × ×

મુકામ મુંબાઇ.

સુશ્રાવક શા. ત્રિભોવનદાસ મલુકચંદ યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિશેષ તમારો પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો છે. કેટલીક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિયોમાં ચિત્ત હોવાથી પત્ર લખી શકાયો નથી. વિશેષ હાલમાં આનંદઘનચોવીશી, દેવચંદ્રકૃત ચોવીશી અને આત્મપ્રકાશ વાંચવાનો મહાવરો રાખશો. પોતાનું હિત કરનાર પોતાનો આત્મા છે. ગુરૂઓ પાસેથી તત્ત્વજ્ઞાન લેવાની યુક્તિયોને આચારમાં મૂકવી જોઇએ. હૃદયમાં આત્મતત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાની કાળજી રાખવી જોઇએ. ધર્મ સંબંધી જે જે વિચારો થાય તે પ્રમાણે વર્તવાને પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આત્મલક્ષ્ય, આત્મશ્રદ્ધા, આત્મભક્તિ, આત્મપ્રેમ, આત્મોપાસના, આત્માની શુદ્ધતા, વગેરે બાબતોપર કલાકોના કલાકો પર્યંત વિચાર કરવાથી કંઇક

આત્મપ્રદેશમાં ઉંડા ઉતરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થશે. આલંબન વિના કંઈ થતુ નથી. એમ કહી પશ્ચાત્ કંઇપણ પ્રયત્ન કર્યા વિના પ્રમાદમાં જીવન ગાળવું એ કંઇ તીવ્રજિજ્ઞાસાનો ભાવ નથી. આત્મા ઉપર ખરો પ્રેમ પ્રગટવો જોઇએ. સાધ્ય દૃષ્ટિ લક્ષ્યમાં રાખી ઉપયોગ પ્રમાણે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. પ્રતિદિન અભિનવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. પ્રમાદીમનુષ્ય પોતાનું અગર અન્યનું શ્રેયઃ કરવા સમર્થ થતો નથી. જાગ્રત્ થાઓ. દેવ, ગુરૂ અને ધર્મની આરાધના કરો. મોક્ષ માર્ગના મુસાફર બનો. પોતાની શક્તિ પ્રગટાવ્યા વિના ઉચ્ચ થવાતું નથી. **આત્મસમાન બલ નહીં**. પોતાનું તત્ત્વ વિચારો. **ૐ શાન્તિઃ ૩** વૈશાખ સુદિ ૭ સંવત્ ૧૯૬૭

× × × ×

સંવત્ ૧૯૬૭ ના ચૈતર વદિ ૧૧ લાલબાગ—પાંજરાપોળ મુ. **મુંબાઇ**

(" નથી સંસારમાં શાન્તિ ")

કવ્વાલિ.

જગતમાં સ્વપ્નવત્ દીઠું, રહે વ્હાલું નહીં કોઇ;
પલકમાં સુખ પલકમાં દુઃખ, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૧

નથી પ્યારી નથી પ્યારૂ, કરેલી કલ્પના ખોટી;
હસો તો શું ? રૂવો તો શું ? નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૨

મળેલા મેળ ક્યાં સુધી, લખેલા લેખ ક્યાં સુધી;
ધરેલું દેહ ક્યાં સુધી, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૩

રૂવે કોને જુએ કોને, તજી દે ભ્રાન્તિ મનમાંની;
હવે તો માર્ગ પકડી લે, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૪

મઝા નહિ મોજ માર્યાથી, હવે તો જોઇ લે સાચું;
જવું પડશે ઉઘાડે હસ્ત, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૫

કળાઓ કેળવો કોડી, ભણો ભાષા કરોડો પણ;
કરી લે જ્ઞાન જિન ભાખ્યું, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૬

ઉઘાડું દ્વાર મુક્તિનું, કરી લે યોગ્યતા પૂરી;
તજી મમતા ધરી લે સત્ય, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૭

ચપળતા ચિત્તની ત્યાગી, ગુરૂ આજ્ઞા ધરી શિરપર;
કરી લે કાર્ય પોતાનું, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૮

અરે નહિ હાર નરભવને, ધરા લે સદ્ગુણો પ્રેમે;
નકામી વાત છોડી દે, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૯

ગઇ માતા ગઇ પત્ની, અરે એ માર્ગ છેવટનો,
સમજ સમજુ હવે તો ઝટ, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૧૦

મળ્યા તે સર્વ જાવાના, મજો તેનું સદા એવું;
ખરો મહાવીરનો ધર્મજ, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૧૧

મનન કર જ્ઞાનિના ગ્રન્થો, વખત પાછો નહીં આવે;
તજી આળસ થજે જાગ્રત્, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૧૨

રૂચે તો માનજે મીઠું, લખેલું સર્વ કરૂણાએ;
રૂચે તો ધારજે મનમાં, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૧૩

ઘણાં કર્મો વિલય કરવા, હૃદયમાં ધાર નિશ્ચયને;
ગુરુદયબ્ધિસન્તના ચરણે, સદા સંસારમાં શાન્તિ. ૧૪

લખ્યો આ પત્ર ચંદુલાલ, વિચારી ધર્મ આદરજે;
પ્રસંગે બોધ દેવાયો, નથી સંસારમાં શાન્તિ. ૧૫

× × × ×

મું. સુરત ગોપીપુરા.

સુશ્રાવક શા. વી. ફૃ. યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિશેષ—તમોને જણાવવાનું કે દેહને પોતાનું ધારો નહિ. તમે જે આત્મપ્રદેશમાં રહો છો તેમાં એક લક્ષ્ય રાખો તો ખરેખર મૂકાશો.

× × × ×

સુરત ગોપીપુરા.

શ્રદ્ધાવંત, દયાવંત, દેવગુરૂ ભક્તિકારક, સુશ્રાવક શા. વીરચંદભાઇ કૃષ્ણાજી યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિશેષ—આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોની શક્તિયો વધારવા પ્રતિદિન સદ્ધર્મ કરવો ઘટે છે. આત્મદશામાં રમણતા વિશેષતઃકરવી ઘટે છે. જે જે કરવું તેમાં વિવેકદષ્ટિથી આત્મોપયોગ રાખવો જોઇએ. સાધ્યદષ્ટિ તો ગમે તે પ્રસંગોમાં ભૂલાવી ન જોઇએ. શાતાના અને અશાતાના પ્રસંગોમાં સદાકાલ સમાનતા રહે એવી આત્મદશા કરવા માટે આત્માનો ઉપયોગ તે તે પ્રસંગે રાખવો જોઇએ. અશુદ્ધોપયોગ ટાળીને શુદ્ધોપયોગ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જેટલી સાધ્ય દૃષ્ટિની સ્થિરતા માટે કરશો તેટલું તમારૂં છે. એક ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ કરવો યોગ્ય નથી. પોતાનું કોઇ નથી. વૃત્તિયોના દાસ બનવું ન જોઇએ. વૃત્તિયોને ન પોષતાં આત્માના સદ્‌ગુણોને પોષવા જોઇએ. તમારૂં તે સહજપણે તમારૂં છે. ધર્મ સાધન કરશો. આત્મ સ્વભાવ રમણતાનો વ્યાપારજ વધારશો. હર્ષનો અને શોકનો વ્યાપાર ઘટાડશો. નિવૃત્તિ ધન પ્રાપ્ત કરશો. ૐ શાન્તિઃ ૨

× × × ×

સુ. શ્રા. મા. વી. ધર્મલાભ.

કવ્વાલિ.

નહીં મળશે નહીં મળશે, ખરેખર જોઇલો મનમાં;
મજીઠી રંગ લાગ્યો કે, વિચારો તે બધુ મનમાં. ૧

નથી તે શોધવા માટે, જીવન હોમ્યું અરે ભૂલી,
ખરી નહિ ચોટ લાગ્યાથી, રહ્યા છો બાહ્યમાં ઝૂલી. ૨

નથી આનંદ તે માનો, ખરેખર છે જ તે છાનો,
નથી પરવા અરે તેની, અરે જો છે તો લેવાનો. ૩

નથી ધાર્યું કદી મનમાં, જીવન હોમી અરે લેવો,
નથી પ્યારો તે અંતરનો, અરે જો પ્યાર તો કેવો. ૪

રહી મીઠાસ સાકરમાં, અનુભવ ત્યાં જ પોતાનો,
ખરેખર તેમ આતમનું, રહે નહિ ધ્યાનમાં છાનો. ૫

હજી જીવી અહો તેને, અખંડાનંદ છે આવો,
અરે એ ભવ્ય જો પોતે, લઇ લે ધર્મનો લ્હાવો. ૬
હજી હાથે અરે બાજી, ધરીલે ધ્યાનમાં સાચું,
બુદ્ધયબ્ધિસંત સેવામાં, સદા રહેવું સદા રાચું ૭

લિ. બુદ્ધિસાગરના ધર્મ લાભ. ધર્મ સાધન કરશો. સંતની સેવા કરવાથીજ સુખ છે. સંતની પાસે સદા કાળ રહેવા ઇચ્છવું.

× × × ×

......................શ્રી. મા. સુ. શ્રા. ચં. વી. યોગ્ય ધર્મલાભ. આટલી વયમાં આટલા વ્યાપારમાં જ્યારે ધર્મ સાધનનો વખત નથી મળતો તો અન્ય દશામાં તો શું કહેવું ? શુભાશુભસાનુકુલ પ્રતિકુલ સંયોગોમાં સર્વજીવો મૂકાય છે. તું વિચાર કરીશ તો ત્હને માલુમ પડશે કે જ્ઞાનીઓએ વૈરાગીદશા સ્વીકારી છે તેનું કારણ ખરેખર ઉંટના અઢાર વાંકા જેવો આ સંસાર છે. સંસારમાં કંઇને કંઇ બાકી રહેવાનું. સર્વમાં કંઇને કંઇ રહેવાનું. સર્વ વાતે સંપૂર્ણતા સંસારમાં કોઇને પ્રાપ્ત થઇ નથી અને થવાની નથી માટે સંસારમાં વિકલ્પસંકલ્પ કરીને નકામો આત્મવીર્યનો ક્ષય કરવો યોગ્ય નથી. ત્હારા મન પ્રમાણે સર્વસાનુકુલતા થાય તો પછી દુઃખ કયાંથી અને વૈરાગ પણ કયાંથી થાય. અને પછી સંસાર દુઃખમય છે એવું વીતરાગ દેવનું વાકય પણ કયાંથી અનુભવાય. દુઃખ અને ઉપાધિઓ વેઠીને આગળ વધવાનું છે. સર્વત્ર ઉચ્ચ કોટીએ ચઢેલાઓ માટે એવો અનુભવ આવશે. મહાપુરૂષોનો આશ્રય એજ સુખનું કારણ છે. કોઇ પણ સામાન્ય પ્રસંગથી બળબળીયા બની જવાથી અને ગંભીરતા ત્યજવાથી ધાર્યા કરતાં વિશેષ અલાભ થાય છે અને બોલવું અને કરેલું પાછું સંકેલી લેતાં ઘણી મહેનત પડે છે. પોતાને સાનુકુલ સર્વ મનુષ્યોનો સમાગમ ન થાય તેથી દીલગીર થવું નહિ. પોતાના મનના ઉભરા કાઢવા હોય તો કોઇ જ્ઞાનીની પાસે કાઢવા કે જેથી કંઇ શાન્તિ મળે અને કાંઇ શિખવાનું મળે. આ જગતમાં ધર્મની સાધના એક સાર ભૂત છે. લખેલું રૂચે અને શ્રદ્ધામાં સત્ય ભાસે તો ધાર્મિકજીવનને સુધારી ઉચ્ચ કરશો. ....ધર્મલાભ કહેશો.
ૐ શાન્તિ ૩.

× × × ×

સં. ૧૯૭૦ ચૈત્ર વદિ ૯

आत्मप्रभुभक्तिप्रेमोद्गार.

સુ. પુ. શા. વી. ધર્મલાભ.

(ધોરાના પદનો રાગ.)

સમજાવ્યો હતો સાનેરે ચમકાવી હારૂં રૂપ મ્હને,
આંખોથી મ્હને ખેંચીરે લીધો વ્હાલા હારી કને;
ઝગમગ જ્યોતિ ઝળકાવી હેં દેખાડ્યો દેદાર,
પ્રેમ ત્યારથી હારી સાથે પ્રગટ્યો અપરંપાર;
સંતાયો તું અંધારેરે ઘાયેલ થઇ શોધું હને. સમજાવ્યો—૧

ચેન પડે ના હારાવણ કંઇ, મનમારૂં અકળાય,
અમૃતને આસ્વાદ્યા પછીથી, બાકુલા કોણ ખાય;
વિરહનાં દુઃખડાં વેઠીરે, શોધું બીજું કોણ ગણે. સમજાવ્યો—૨

લાજ મર્યાદા જગની છોડી, તુજ વણ ઇષ્ટ ન કોઈ,
કથની કરણી જગતની છોડી, આંખે વાટે રહ્યો જોઇ;
બુદ્ધિસાગર વાલમરે, મળો ઝટ પ્રેમે ભણે. સમજાવ્યો—૩

ભાવાર્થ:—હે અસંખ્યપ્રદેશીપરમાત્મસ્વામિન્!!! તેં મને હારૂં મૂલસ્વરૂપ ચમકાવી દેખાડયું હતું અને શાને સમજાવ્યો હતો. હેં હારી અનંત જ્યોતિર્મયચક્ષુઓથી આકર્ષીને મ્હને તારી પાસે ખેંચી લીધો. જ્યારથી હે પરમાત્મન! હેં ઝળહળ ઝગમગ અરૂપજ્યોતિ ઝળકાવીને હારો દેદાર દેખાડયો હતો ત્યારથી હારા ઉપર અપરંપાર પ્રેમ પ્રગટ્યો છે. હારૂં અરૂપજ્યોતિઃ સ્વરૂપ દર્શાવીને પાછો માયાના પડદામાં સંતાઇ ગયો ત્યારથી મ્હને ચેન પડતું નથી, અને પૂર્વે દેદાર દેખ્યા હતા તેથી પ્રગટેલા શુદ્ધપ્રેમથી ઘાયલ થઇને જ્યાં ત્યાં શોધ્યા કરૂં છું. જ્યારથી દર્શન દેઇ તું માયા આવરણમાં સંતાઈ ગયો ત્યારથી મ્હને હારા વિના જરા માત્ર ચેન પડતું નથી અને મારૂ મન અત્યંત અકળાય છે. અમૃત ને સ્વાદ્યાપછી બકુલા વગેરે કુભોજન કોણ ખાય ? તેમ હવે મનમાં થયું છે. જ્યારથી હારૂં રૂપ દેખ્યું હારથી મ્હને

અન્ય કશું કંઇ ગમતું નથી. ત્હારા વિરહનાં દુઃખ વેઠીને ત્હને શોધુંછું. ત્હારા વિના અન્ય કોણુ એવી સ્થિતિ થયા પછી હિસાબમાં ગણે. અર્થાત્ કોઇપણુ ગણે નહિ. જ્યારથી ત્હારૂં રૂપ દેખ્યું અને અપૂર્વ પ્રેમ પ્રગટ્યો ત્યારથી મેં જગતની લાજ અને વ્યવહાર મર્યાદા ત્યજી દીધી છે. ત્હારા વિરહથી અગ્નિજ્વાલાઓ ઉઠેછે, તેની હે પ્રભુ ! ! ! ત્હને કેમ દયા આવતી નથી. નક્કી કહુંછું કે ત્હારા વિના મને અન્ય વસ્તુ ઇષ્ટ નથી. તુંજ મ્હારો વ્હાલો છું. તું જ્ઞાની છે. અને એ બધું જાણ્યા છતાં હજી કેમ સંતા કુકડીની રમત રમેછે. મ્હને વધારે સતાવીને દુઃખી કરવામાં ત્હને શું સારૂં લાગે છે ? હે અનન્તસુખના સ્વામી. ત્હારી સાથે તન્મયપણે મળવામાં જગતની કથની અનેક કરણીનો મ્હેં ત્યાગ કર્યો છે. મારી જ્ઞાન ચક્ષુએ ત્હને મળવાની વાટે ત્હારી રાહ દેખી રહ્યો છું. બુદ્ધિસાગર કહે છે કે જ્ઞાનના સાગર હવે નમે ત્વરિત મળો. એમ આત્મામાં રહેલી ચેતના પ્રેમે ભણે છે. ૐ शान्तिः ३

× × × ×

મુ. પેથાપુર.

સં. ૧૯૭૧ જેઠ વદિ ૧૪

શ્રી. પુ. સુ. વી. .... યોગ્ય ધર્મલાભ.

તમારો પત્ર આવ્યો તે, વિચારી સાર જાણ્યો છે;
થતી આત્મોન્નતિ જેથી, કમાવાનું કમાઇ લો. ૧

થશે જો ત્યાગથી ભક્તિ, તદા વૈરાગ્યની સ્થિરતા;
થશે અધ્યાત્મની સ્થિરતા, કમાવાનું કમાઇ લો. ૨

ટળે અધ્યાસ જો પરથી, થએલો નામ રૂપોનો;
તદા આનન્દની પ્રાપ્તિ, થતો સંતોષ આત્મામાં. ૩

અરે જે ચૂંથણાં ચૂંથે, સદા પુદ્ગલતણાં ભાવે;
વિપાકોના પ્રવાહોમાં, તણાતા તે નથી ભક્તો. ૪

વિપાકે ભોગવે કર્મો, હૃદયમાં સાક્ષીધર થઇને;
રૂવે રાચે નહીં તેમાં, રહી અન્તરૂથકી ન્યારા. ૫

ત્યજે યાચકતણી વૃત્તિ, પ્રવૃત્તિમાં પડે હોંચે;
કદાપિ લક્ષ્ય ના ચૂકે, ખરે તે ભક્ત ગણવાના. ૬

પડીને પાંજરા મધ્યે, ધરે આનન્દ કો માનવ;
બજાવે દૈવની આજ્ઞા, રહી નિર્લેપ અન્તરૂથી. ૭

અરે એવી દશા માટે, નથી અભ્યાસ જો થાતો;
નથી જો કાળજી મનમાં, કમાવાનું પછે શું છે ? ૮

જગતને ખૂબ રીઝવવા, પ્રવર્તે પાર ના આવે;
પલકનાં આંસુડાં પાળે, પછીથી તો હતો તેવો. ૯

અતઃમનમાં ખરા ભાવે, ખરૂં તે સત્ય ધારીને;
ત્યજી શયતાનની સંગત. કમાવાનું કમાઇ લો. ૧૦

નિજાત્મોત્ક્રાન્તિ કરવાને, બની પરમાર્થના યોગી;
મળી વેલા ગમાવો ના, કમાવાનું કમાઇ લો. ૧૧

પછીથી ખૂબ પસ્તાશો, નહીં ચેતો યદિ મનમાં;
વિચારો ખૂબ એકાન્તે, નિજાત્માનું કર્યું શું ? હેં. ૧૨

નથી આડંબરે મુક્તિ, નથી કંઇ લોકરંજનમાં;
ખરી પરમાર્થની કરણી, કર્યાથી મુક્તિ થાવાની. ૧૩

ધરો અધ્યાત્મની રહેણી, વિવેકે ટેકને કીધી;
પ્રમાણિકતા ધરી અંગે, કમાવાનું કમાઇ લો. ૧૪

કદી કર્તવ્યથી પાછા, હઠો ના ધૈર્યને ધારો;
બુદ્ધ્યબ્ધિધર્મકર્તવ્યે, પ્રવર્તો કર્મયોગી થૈ. ૧૫

ॐ शान्तिः ३

× × × ×

પાદરાવાળા સુશ્રાવક વકીલ મોહનલાલ હિમચંદભાઇપર લખાયલા પત્રો.

મુ. વડોદરા—મામાનીપોળ.

પાદરા મધ્યે સુશ્રાવક વકીલ મોહનલાલ હિમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ.

વિશેષ—પંચમ કાળમાં દુઃખમય દશા છે, સુખશાંતિ ઘણી દુર્લભ છે. તો પણ હીંમત હારી જવી નહિ. આત્મા અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ ભાવવું, અને આ વિનાશી શરીર અન્તે પુદ્‌ગલ હોવાથી જુદું જ થશે. આત્મ સ્વરૂપમાં રમવું. બાર ભાવના વગેરે આ વખતે વૈરાગ્યનો સાક્ષાત્ અનુભવ આપે છે. આ સંસારમાં સુખ વસ્તુતઃ નથી. આટલા ભયથી જ્યારે આપણે ભયભ્રાન્ત થઇએ છીએ તો નરકતિર્યંચનાં દુઃખ જેમ ભોગવવાં ન પડે તેમ પ્રયત્ન કરવો એ વિવેક છે. આ જીવ મોહી થયો છતાં પારકાને માટે આ શરીરથી પાપ બાંધે છે, પણ તેથકી બાંધેલું કર્મ ભોગવવું તો પોતાનેજ પડશે. કોઇ પણ ભાગ લેશે નહિ. જ્ઞાની મહારાજાઓનાં વચન જ્યાં સુધી હૃદય ભેદી નાખતાં નથી અને શુદ્ધ ઉપયોગ આપતાં નથી, ત્યાં સુધી આપણે સમજ્યા કેમ જાણી શકીએ. બહારની અનેક આશાઓ આપણને દુઃખી કરે છે, તે આ ભવમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે, અને પરભવમાં તો જ્ઞાની જાણે શું થશે ? મોટા મોટા રાજાઓએ સાંસારિક સુખનો ત્યાગ કરી આત્મિકસુખ પામવા પ્રયત્ન કર્યો તે શું થોડી વાત છે ? ઉપાધિમાં બેસી શાંત થવું દુર્લભ છે, તો પણ નવરાશના વખતમાં એક ઠેકાણે બેસી આત્મા ઉપર લક્ષ આપવું, અને વિચાર કરવો કે આ શરીરનું અને આત્માનું સ્વરૂપ કેવું છે ? તે ભેદ પાડી વ્હેંચણ કરવું, અને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં એકતા કરવી. જેથી હું કોણ છું ? અને મારૂં નામ શું છે ? તેની પણ સમજણ પડે નહિ, એમ ઐક્યતા કરવી. મને પણ જગાડનાર આવા રોગો કારણભૂત છે. અને દીક્ષાના પણ તે કારણભૂત છે. આયુષ્ય જોતાં જોતાં ચાલ્યું જાય છે. હજી સુધી પોતાનું કંઇ કર્યું નથી તો પછી સુખની આશા શી જાણવી ? આ વખત આપણને તો સોનાના જેવો છે, એમ સમજવું. કારણ કે જે કરવાનું છે તે અહિં કરવાનું છે. ભાગ્યશાળી મનુષ્ય આત્મા ઉપર લક્ષ આપી ઘણો વખત લેખે કરવો, ષડ્ દ્રવ્ય વિચાર જેવાં ઘણાં વૈરાગી પુસ્તકો વાંચવાનો ખપ કરશો.

ષડ્ દ્રવ્ય વિચારવામાં વખત ગુમાવશો. તો તમને ઘણોજ ફાયદો થશે. તે નોટ તમારે ત્યાં મારા પુસ્તકમાં છે. ધર્મ સાધન કરશો. **इति ॐ ३ शान्तिः**

× × × ×

મુ. વડોદરાથી—દરેક શરીરના આત્માની સમયે સમયે ગુણ આશ્રયિ હાનિ વૃદ્ધિ, ચંદ્ર સૂર્યવત્ થતી જાય છે, તે પ્રમાણે શરીરની પણ થાય છે. તે હાનિ વૃદ્ધિ આત્મ ઉપકારક કહી શકાય. પણ આપણે એકદમ ચૌદરાજ લોકના સ્વરૂપનું ભાન હૃદયમાં ધારીએ, અને પછી વિચારીએ તો હાનિવૃદ્ધિ પુદ્ગલ તથા પુણ્ય પાપની થાય છે, તે શાથી બંધ પડે તે કહી શકશો ? આ ભરત ક્ષેત્રમાં પણ ઉત્સર્પિણી કાળ આશ્રયિ વૃદ્ધિ હાનિ થાય છે, અને ઉદય અસ્ત થયા કરે છે. તીર્થંકર મહારાજાને પણ કહો કે ઉત્સર્પિણી કાળ બદલી અવસર્પિણી કરી શકશે ! તો પણ ઉદ્યમ સારા યા ખોટા કામમાં બળવાન્ છે. કારણ કે એકાન્ત કંઇ છે નહિં. કેટલાક જીવો ઉદ્યમમાં વળગી રહે છે. કેટલાએક કાળને એકાન્તે વળગી રહે છે. પણ સ્યાદ્વાદી, પંચે કારણને કાર્ય પ્રત્યે કારણ ગણી મધ્યસ્થતા સાચવે છે. આત્માનું અસંખ્યાત પ્રદેશમાં રાજ્ય છે. તેજ આત્મ અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ રાજનગરમાં અનંત ગુણો રહ્યા છે. કાળના જોગે કર્મ બળવાન થયું છે. તેથી આત્મામાં રહેલા ગુણોનો વ્યાપાર બરોબર ચાલતો નથી. અને ગુણોને દબાવી તેને ઠેકાણે કર્મના સુભટો સત્તા ચલાવે છે. એવું જ્યારે આત્માનું સ્વરૂપ સદ્ગુરૂ સંયોગે જાણ્યું, ત્યારે આત્માના ગુણરૂપી સ્વદેશી માણસોને અભિમાન થયો કે અરે અમારો વ્યાપાર કર્મરૂપ સુભટોએ—પરદેશીઓએ અટકાવ્યો છે. એમ જાણી આત્માના ગુણો કે જે વૈરાગ્ય, વિનય, શમ, સંવેગ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ છે તેમણે ઉપયોગરૂપ ભાષણ દ્વારા સર્વ ગુણોને કહ્યું કે તમે તમારી ઋદ્ધિ ખોઇ બેઠા છો. અને નિર્ભાગી થયા છો ! તે શું ? તમને લાયક છે ? માટે તમે સર્વ ગુણો સંપ કરીને પોતાનો મૂળ વ્યાપાર અનાદિ કાળથી નિગોદાદિકમાં ઢંકાયો હતો, તે ઉદ્યમ કરી પ્રાપ્ત કરો, અને તમો સર્વગુણો એક ચિત્ત દઇને ઉપયોગરૂપ મોટા અધિકારીના તાબામાં રહી એકાગ્ર ચિત્તથી ઉદ્યમ કરો એમ કહેવાથી આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ રાજ્યનગરમાં રહેલા અનંત ગુણોનો વ્યાપાર કરવા જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણો તત્પર થઇ સ્વ સ્વભાવમાં રમવા લાગ્યા, અને

પરભાવનો ત્યાગ કરવા લાગ્યા, અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપ ત્રણ કોટથી પરદેશીઓને આત્મનગરમાં પેસતા અટકાવ્યા. અને પાંચ સમિતિરૂપ પાંચ પ્રધાનોએ આત્મ રાજ્યનો વધારો કર્યો, અને ધર્મધ્યાન ને શુક્લ ધ્યાનરૂપી યોદ્ધાઓએ કટક લઇ ઉપયોગરૂપ શસ્ત્રોના બળથી પરદેશી કર્મ સુભટોને હાંકી કાઢ્યા. અને વૈરાગ્ય ગુણે આત્માનું ઉપરીપણું સર્વ અસંખ્યાત પ્રદેશમાં કબુલ કરાવ્યું. પરદેશીઓને આવવાના જે માર્ગ હતા તે આશ્રવરૂપી માર્ગને ઠેકાણે સંવરના ૫૭ યોદ્ધાઓને સ્વરાજ્ય રક્ષણ કરવા મૂકી દીધા, એમ કરવાથી પરદેશીઓ ભાગ્યા અને આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં રહેનારા આત્મરાયની જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રાદિ પ્રજા મોટો વ્યાપાર કરવા લાગી, અને અનહદ સુખ પામી, સાંસારિક મોટાઇ અને સુખને તુચ્છ ગણવા લાગી. અને કર્મરાજાના મોહાદિક સુભટો વેગળા રહ્યા. ઇત્યાદિ વ્યાપાર કરી આત્મા જો ધારે તો થોડા દિવસમાં સ્વરાજ્ય પામી શકે. બાકી દ્રવ્ય કોંગ્રેસ તથા કૉન્ફરન્સથી તો સંસારનો વધારો છે એ પણ પુદ્દગલ સુખની વાંચ્છાએ બાહ્ય કોંગ્રેસ યા કૉન્ફરન્સ દોરે છે. પણ પુણ્ય વિના તે શી રીતે બીજાનું ભલું કરી શકવાની હતી ? પંચમઆરામાં જે દુઃખપણું છે તે ટાળ્યું ટળવાનું નથી. ખરી કોંગ્રેસ તો ભાવથકી ઉપર લખી તેનો જો ઉદય થાય તો ખરો વ્યાપાર કરી આપણે શાશ્વત સુખ પામીએ. ભાવ કોંગ્રેસનો આશ્રય લીધો છે. દ્રવ્ય કોંગ્રેસની ઉન્નતિ ધારો કે આત્માનું શું ભલું કરી શકવાની છે ? અને તે દ્રવ્ય કોંગ્રેસથી શાશ્વત્ સુખ શું કદાપિ કાળે મળશે ? બાહ્ય થકી જે પૈસાદાર યા હોદ્દેદાર હોય, અને અનેક જાતના પુદ્દગલોનો વ્યાપાર કરી સોનારૂપારૂપ પુદ્દગલોના ઢગલાથી સુખી થવા માગતો હોય તો તેથી સર્યું શું ? તેથી કદાપિ કાળે સુખ થવાનું નથી. એ પુદ્દગલ ક્ષણિક છે. જે દેશના જીવોનો પુણ્યનો ઉદય જાગે છે, તે લોકોને તે હરેક પ્રકારે પુદ્દગલ લક્ષ્મી મલી શકે છે. ખરી આત્માના પ્રદેશની લક્ષ્મી તો કર્મદેશના સુભટો હરે છે. તેના તરફ તો આપણે લક્ષ દેતા નથી. અને આ બાહ્ય લક્ષ્મીની લુંટાલુંટમાં નાનાં છોકરાં જેમ ઢીંગલા ઢીંગલી પરણાવે છે, તેવી રમતમાં મોહનાવશથી પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ. પણ એવી પ્રવૃત્તિથી આપણને હવે ફાયદો થશે નહિ. માટે હવે જ્ઞાને નિહાળેલી તાત્ત્વિક શાશ્વતી આત્માની લક્ષ્મી પામવાને માટે વિચાર રૂપ સભામાં ઉપયોગરૂપ ભાષણદ્વારાએ આત્માને આત્મ લક્ષ્મી તરફ દોરો. આપણે જવાનું મુંબઇ તરફ છે, અને ભાવનગર તરફ જઇશું તો ઇચ્છિત નગર શું પામી શકવાના ? ના. કદી નહિ. કોઇ કહેશે કે

દ્રવ્ય–લક્ષ્મી જો હોય તો તે દ્વારા ભાવ લક્ષ્મી પામી શકાય છે. એમ કહેવું તે પણ ખોટું છે, કારણ કે ભાવ લક્ષ્મીનો વ્યાપાર કરતાં અવશ્ય ધન, ધાન્યાદિ, દ્રવ્ય–લક્ષ્મીનો ત્યાગ કરવો પડે છે, અને ભાવ લક્ષ્મી ઉપર એક ચિત્ત રાખવું પડે છે. માટે બાહ્ય લક્ષ્મીના કામમાં જો ઉત્તેજન આપીએ તો સાપેક્ષ બુદ્ધિથી સ્વધર્મી ભાઇયોની પ્રત્યે પ્રશસ્ય છે. આત્મા અનાદિકાળથી બાહ્ય લક્ષ્મીની મમતાથી રઝળે છે, અને હજી પણ કોણ જાણે અહિંથી મૃત્યુ પામ્યા બાદ કેવો અવતાર આવશે ? અને ત્યાં કેવી હાલત થશે ? અને કેવા પ્રકારનું શરીર પામશે ? તે જ્ઞાની જાણે. હાલ આપણે સત્ય વસ્તુ જાણ્યા છતાં પણ તેને ગ્રહણ કરવા ઉદ્યમ નહિ કરીએ તો હવે બીજા કયા ભવમાં કરીશું ? વારંવાર ભાવ લક્ષ્મીના કારણભુત મનુષ્ય જન્મ પામવો દુર્લભ છે. વારંવાર આપણે જેમ બને તેમ પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ. ભર દરિયામાં મનુષ્યાકાર વહાણમાં બેઠેલો આત્મા મોહરૂપ વાયુના જોરથી અવળે રસ્તે ચઢી જશે તો તેમાં ખારવાનો શો વાંક ? હવે તન, મન અને ધન એની ઉન્નતિ કોરે મૂકી આત્મ લક્ષ્મીને શોધો. આત્મા તે થકી અલગો છે અને તે મનથકી જણાય છે. એવા આત્માની ઋદ્ધિ સંપાદન કરવા ઉત્તમ વ્યાપારી બનો. અને જો તે આત્માના ગુણોનો વ્યાપાર કરશો તો કોઇ કાળે ખૂટે ના એટલી શાશ્વત લક્ષ્મી પામશો. અને પછી આનન્દમાં રહેશો. ઇત્યલં વિસ્તરેણ.

ભાવ લક્ષ્મી આતમતણી, લૂંટે છે નિત્ય કર્મ;
ઉપયોગે જોશો તમે, જાણો કર્મનો મર્મ. ૧

દ્રવ્યલક્ષ્મી વધવા થકી, શિવ સુખ કોઇ ન પાય;
ભાવ લક્ષ્મી વધવા થકી, ક્ષણમાં ઋદ્ધિ સુહાય. ૨

ભાવ લક્ષ્મી જયકાર છે, ભવજલમાંહિ નાવ;
જ્ઞાનીઓ એવું કહે, તેનો છે મુજ ભાવ. ૩

ભાવ લક્ષ્મી દર્શાવવા, કીધો એહ પ્રયાસ;
વકીલ મોહનલાલભાઇ, કરશો એહની આશ. ૪

ભાવલક્ષ્મી આતમતણી, પામે દુઃખ દૂર જાય;
સિદ્ધ બુદ્ધ થઇ આતમા, પરમાતમ પદ પાય. ૫

ૐ ૩ શાન્તિઃ

પાદરા મ. વ. મો. હિ.—વિ. કે તમારૂં શાન્તિ પત્ર પહોંચ્યું. બીના જાણી છે. વિ. કે પૂર્વ કૃતકર્મ પ્રમાણે આ ઔદારિક શરીર શાતામાં અશાતામાં હોય તે સ્વાભાવિક છે. પણ કર્મના સંબંધથી આત્મા સ્વસુખ મેળવી શકતો નથી. મહાત્માઓ આત્મસ્વરૂપમાં રમે છે, અને પરભાવ ત્યાગ કરે છે. વિકલ્પ સંકલ્પ રહિત ખરૂ સુખ આત્મસ્વભાવે રમવાથી છે. આત્મભાવે રમતાં જે વખત ગયો તે લેખે છે. કર્મરૂપી પ્રકૃતિયોનો કોટ આત્મારૂપી ઘરની સંપત્તિ દેખવા દેતો નથી. બાહ્ય પદાર્થોમાં જે સુખ લાગે છે તે વસ્તુતઃ ભ્રમ છે. બાહ્યદૃષ્ટિથી દેખતાં આત્મામાં વિકલ્પ સંકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી કર્મની વર્ગણાઓ આત્માને લાગે છે, પણ અન્તર્દૃષ્ટિથી આત્મસ્વરૂપ દેખતાં વિકલ્પ સંકલ્પ રૂપશ્રેણિયો નાશ થાય છે. આત્માનું અનંતજ્ઞાન અત્યાર સુધી આચ્છાદન થયું છે, અને વળી આ આત્મા ચાર ગતિમાં ભટકી ભયંકર દુઃખ પામે છે. આ ઉપરથી જો આપણે ખરા દયાળુ હોઇએ, તો આત્માને ચાર ગતિરૂપ કેદખાનામાંથી છોડાવવો જોઇએ, અને સ્વસુખ ભોક્તા થવું જોઇએ. દેખાતુ શરીર લાંબો કાળ ટકવાનું તો નથીજ, અને એક દિવસ તે શરીરનો નાશ થશે, અને ખાખરૂપ થઇ જશે અને આત્માને શુભાશુભ કર્મ પ્રમાણે પરભવમાં શરીર તો ધારણ કરવાનાંજ રહ્યાં. તો આપણી શી હુંશીયારી ? અને જાણપણું શું ? કહી શકાય ? પોતાની જ્ઞાન દર્શનરૂપ ઋદ્ધિનો નાશ થતો જાય છે, પણ તે જાણતાં છતાં સર્વનો નાશ થવાનો છે. જેટલા જન્મ્યા તેટલા મરણ પામવાના તે નક્કી છે, તો આપણે પણ આ શરીરનો ત્યાગ કરી બીજું શરીર ધારણ કરવાના અને તેમાં હાલ જેને ઓળખીએ છીએ, સગાં સંબંધિ ધારીએ છીએ, તેની પરભવમાં ક્યાં ઉત્પત્તિ થશે ? આ શરીરોથી માનેલો સંબંધ તે શરીર છે ત્યાં સુધીજ, અને તેથી બાંધેલું મોહનીય કર્મ ચેતન પોતે ભોગવશે. ખરી વિદ્યા યા ખરૂં જ્ઞાન તે ગણાય કે જેથી આત્માનું સ્વરૂપ, સ્યાદ્વાદ રીતે ઓળખવામાં આવે અને આત્મસ્વરૂપમાં રમવાનું થાય. જો કે ઓળખ્યા પ્રમાણે હીન સત્વોનું વર્તન દેખાતું ન હોય તો પણ જેટલો ઉપયોગ આત્માના ધ્યાનમાં ગયો તેટલો લેખે છે, પણ તેથી હીમત હારવી નહિ. ઉદ્યમ કરવાથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. પણ આત્મા આત્મા એમ પોકારવાથી એકલું કંઇ નહિ. આત્માના ગુણો પ્રગટ કરવા જેટલી યોગ્યતા મેળવવી એ સાધ્ય છે. કેટલાક જીવો ભાગ્યશાળીઓ વ્યવહાર નિશ્ચયપૂર્વક યથાશક્તિ આવા પંચમ કાળમાં પણ ઉદ્યમ કરે છે, તેને ધન્ય છે. એક ગુણ પણ જો આત્માનો પ્રકટ થાય તો બીજા ગુણ પણ

પ્રકટ થઇ શકે. વૈરાગીઓ આત્માના સ્વરૂપમાં રમવાને માટે સંસારનો ત્યાગ કરી જંગલ વગેરે એકાન્તવાસમાં ધ્યાન સમાધિ કરે છે. આયુષ્ય ઓછું થાય છે, શરીરબળ ઘટે છે. આશાઓ વધે છે, કર્મનો સંચય પણ વધે છે. તો વિચારો કે શી રીતે ભવમાંથી છૂટી શકાય. પણ આવી રીતે સંસારસ્વરૂપ જાણવામાં આવે છે, તેથી મોટી પુણ્યાઇ જાણવામાં આવે છે. સમયે સમયે સાત વા આઠ કર્મનો બંધ થતો જાય છે. પણ હજી પ્રમાદ દશા તો અળગી થતી નથી. દશ દષ્ટાંતે દુર્લભ આ મનુષ્ય જન્મ વારંવાર મળવો મુશ્કેલ છે. હવે જેમ જાણીને કરવું તે આપણા હાથમાં છે. ધર્મના કાર્યમાં પણ મિથ્યાત્વ અને મોહ રાજા આડો આવે છે. હવે ચેતન ચેત. વારંવાર આ સમય મળવો દુર્લભ છે. કોઇ ખરાબ ગતિમાં ચાલ્યો જઇશ તો પાછો મનુષ્ય જન્મ મળવો દુર્લભ છે, તો મોક્ષની તો આશાજ શી? માટે જે સામગ્રી ધર્મના યોગ્ય પામવાની તે તું પામ્યો છે. દુઃષમ કાળ પણ ધર્મના યોગે સુખદ જેવો થયો છે, માટે ચેતન સમય માત્ર પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ તો અંતે શિવસુખ પામીશ.

દુહા.

આપ સ્વભાવે આતમા, ધ્યાવો પાવો સુખ;
પરભાવે રમતાં થકાં, પામો નિશ દિન દુઃખ. ૧

ધર્મ ધર્મ પોકારતાં, કર્મ ન જાયે દૂર;
ધર્મ અર્થ સ્યાદ્વાદથી, જાણંતાં સુખ પૂર. ૨

આત્મતણા જે ધ્યાનમાં, કાઢે લેખે કાળ;
તે ભવિ શિવ સુખ પામશે, પામે મંગળ માળ. ૩

દુઃષમ કાળના જોરથી, મિથ્યાવાસી જીવ;
ઘણા જગતમાં જાણશો, ભેરી દુઃખ અતીવ. ૪

સત્ય ધર્મ જીનરાજનો, સેવંતાં સુખ થાય;
આઠ કર્મ દૂરે થતાં, લક્ષ્મી લીલા પાય. ૫

કર્મ મદિરા કેફમાં, છાકો આતમરામ;
જડસંગે તિમ રાચતો, ચતુર્ગતિ ભટકાય. ૬

કર્મ વસ્તુની સંગતે, આતમ ભૂલ્યો ભાન;
પરને પોતાનું ગણી, પામે દુઃખ અજ્ઞાન. ૭

કર્મરોગના જોરમાં, છાકયો આતમરાય;
ભાન ભૂલીને આત્મનું, ચતુર્ગતિ ભટકાય. ૮

કર્મ ભર્મ દૂરે કરી, રમતો આતમરામ;
આપ સ્વભાવે થિર થઇ, પાવે શિવપુર ધામ. ૯

કર્મ ભર્મને જાણીને, તેનો કરજો ત્યાગ;
આપ સ્વભાવે આતમા, ભાવતાં શિવ રાગ. ૧૦

આતમ તે પરમાતમા, નિશ્ચય નયથી જોય;
કર્મ કલંક નિવારતાં, સિદ્ધ બુદ્ધરૂપ હોય. ૧૧

આતમ ભાવે ખેલતાં, જે જાવે નિજ કાળ;
તે તો લેખે જાણજો, બીજો આળ પંપાળ. ૧૨

સેવો આતમ થિર થઇ, સમજો આપ સ્વરૂપ;
આપો આપ વિચારતાં, આનન્દઘન પદરૂપ. ૧૩

મોહભાવની જાળમાં, ફસીયા પ્રાણી જેહ;
વિવિધ દુઃખો પામશે, ચારે ગતિમાં તેહ. ૧૪

રાગદ્વેષ પરભાવ છે, તેને દૂર નિવાર;
રાગદ્વેષ તે મૂળ છે, જાણો આ સંસાર. ૧૫

તેના ત્યાગે ત્યાગીયું, નહિં એમાં સંદેહ;
કર્મોપાધિ ત્યાગતાં, પામો શિવપુર ગેહ. ૧૬

સપ્ત ભંગી ને સપ્ત નય, નિક્ષેપાદિક ચાર;
ષટ્દ્રવ્ય વિચારણા, ધ્યાવો ચિત્ત મઝાર. ૧૭

નવ તત્ત્વમાં સારભૂત, આતમ તત્ત્વ તે હોય;
આશ્રવ બંધને ત્યાગતાં, રોગ સોગ દૂર જોય. ૧૮

ઉપાદેય ને હેય જ્ઞેય, તત્ત્વતણોજ વિચાર;
કરતાં શિવસુખ પામીએ, બુદ્ધિ કહે જગસાર. ૧૯

અક્ષર અલ્પ ને અર્થ બહુ, ધ્યાવો મનમાં સાર;
વકીલ મોહનલાલભાઇ, પામો ભવજળ પાર. ૨૦

૫૨ જંજાલમાંથી ચિત્ત નિવારીને આપસ્વભાવમાં રમવું એજ સાર છે. રોગ અને શોક તો વારંવાર હૃદયમાં પ્રવેશ કરે છે તેનો ત્યાગ કરી આત્મસ્વભાવે રમી આ આત્મા શિવસુખ પામો એજ લખવાનું સાર છે.

× × × ×

વડોદરાથી લે૦—વિ૦ કે તમારો પત્ર વાંચી સાર જાણ્યો છે. આત્માને સન્માર્ગે પ્રવર્તતાં મોહરાજાના કાઠીયા વિમુખ કરે છે, પણ આત્મસ્વરૂપ ચિંતવન કરતાં કરતાં તેનો ચાર ઓછો થતો જાય છે. માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—

આત્મસ્વરૂપ વિચારણા રે લાલા, એહિજ શિવ સુખ શર્મ;
માનાપમાને સમ હુવે રે લાલા, ક્યમ કરી બાંધે કર્મ રે ભવિક;
આત્મસ્વરૂપભાવિત મતિ રે લાલા, ઓળખે આત્મસ્વરૂપ;
મોહરાય કરે નાશ, તેર કાઠીયા છતતાં રે લાલ, ચિદાનંદ પ્રકાશ રે ભવિક.

ઇત્યાદિકથી પણ સ્પષ્ટ સમજાય છે. વળી કહ્યું છે

રાગદ્વેષ કે ત્યાગ બિન, મુક્તિકો પદ નાહિં;
કોટી કોટી જપ તપ કરે, સબી અકારજ થાઇ. ॥ ૧ ॥

વળી આત્મસ્વરૂપહિતાર્થએ નીચે મુજબ ભાવના ભાવવી તે જણાવું છું.

પરમાતમ તે આતમા, અવર ન બીજો કોઇ;
પરમાતમને ધ્યાવતાં, એ પરમાતમ હોઇ. ૧

શુદ્ધ અમારૂં રૂપ છે, શોભિત સિદ્ધ સમાન;
અનંત ગુણથી યુક્ત છે, ચિદાનંદ ભગવાન્. ૨

આ માટે ફરતો ફરે, સિદ્ધ થવાને કાજ;
રાગદ્વેષને ત્યાગી દે, ભાઇ સુગમ ઇલાજ. ૩

રાગદ્વેષના નાશથી, પરમાતમ પ્રકાશ;
રાગદ્વેષના યોગથી, પરમાતમપદ નાશ. ૪
જો પરમાતમ પદ ચહે, તો તું રાગ નિવાર;
દેખી શુદ્ધાત્મા પ્રભુ, હૃદયે સત્ય વિચાર; ૫
લાખ વાતની બાત એક, તે હું દઉં બતાઇ;
જો પરમાતમ પદ ચહે, રાગદ્વેષ તજ ભાઇ. ૬
રાગ દ્વેષ પરિણામથી, થાય ન આત્મપ્રકાશ;
દેહાધ્યાસ ટળ્યા પછી, બ્રહ્મસ્વરૂપ વિલાસ. ૭
રાગદ્વેષ પુદ્દગલ દશા, અન્તર્ આતમખેલ;
અતિ નિર્મલ પરમાતમા, નહીં કર્મનો મેલ. ૮

ક્ષણુ ક્ષણુ આયુ જાય છે, પામર જીવ વિચાર;
દુઃખ અનંતા પામીયાં, નરકનિગોદમઝાર. ૯

કર્મસંયોગે દુઃખ છે, જ્ઞાનસંયોગે શર્મ:
તે કારણુ ભવિજીવડા, નાશ કરો સહુ કર્મ. ૧૦

પરપરિણુતિ પોતાતણી, માને તેહ ગમાર;
પરપરિણુતિ દૂરે કરે, પામે તે ભવપાર. ૧૧

અંજલિ જલજિમ આઉખું, જોબન એમજ જાય;
ધર્મક્રિયા અબ સો લ્હરે, ધર્મધ્યાન ચિત્ત લાય ૧૨

સુખ પોકારે આતમા, ક્ષણમાં ભૂલી જાય,
ઉપયોગી થઇ આતમા, સમય સમય ચિત્તલાય. ૧૩

નરકનિગોદે તું ભમ્યો, જીવ અનંતિવાર;
આઠ કર્મની વર્ગણા, ગ્રહી લહ્યો અવતાર. ૧૪

ચેત ચેત અવસર મળ્યો, મમતા દૂર નિવાર;
ધૂમાડા બાચક સમો, પુત્રાદિક પરિવાર. ૧૫

અહંમમજ એ મંત્ર છે, ભવ ભ્રમણનો હેતુ;
નાહં ન મમ મંત્ર છે, ભવસાગરનો સેતુ. ૧૬

હાડ રૂધિર માંસે બન્યું, એહ શરીર વિચાર;
પાણી પરપોટા સમું, જતાં થાય ન વાર. ૧૭

સંસારે વ્યવહારથી, જગમાં મોટો થાય;
શરીર સોજા કુરૂપવત્, મનમાં શું ફૂલાય ? ૧૮

માનાપમાન નિંદાતણું, કારણુ પુણ્ય ને પાપ;
એ પણુ છે પુદ્ગલ દશા, આતમ અવિચલ છાપ. ૧૯

કોણુ તું કયાંથી ચળ્યો, જાઇશ કયાં જ વિચાર;
એકીલો તું આવીયો, માના ગર્ભ મઝાર. ૨૦

ગર્ભકાળના દુઃખનું, ભાન જ ભૂલ્યો ભાઇ;
બાળપણાજે વીંટીયો, માની જૂઠ સગાઇ. ૨૧

ઇંદ્રિય પુદ્ગલ મન વચન, એ સહુ કર્મે હોય;
તેની મમતા પરિહરે, સહેજે શિવપુર જોય. ૨૨

વારવાર આ નહિ મળે, મનુષ્યભવ અવતાર;
પર પુદ્ગલ નિજનોગણી, જાશે નરકદ્વાર. ૨૩

પઢીપાર નહિ પામવો, સર્વ શાસ્ત્ર જગસાર;
જિનવાણી અનુભવ કરી, ગ્રહો આત્મ હિતકાર. ૨૪

સ્થાનક પાપ અઢારની, ત્યાગબુદ્ધિ જબ હોય;
ત્યારે મોહ મહીપતિ, પોકે પોકે રોય. ૨૫

નિદ્રાવિકથા પરિહરો, નિંદા વિષયકષાય;
શુદ્ધસ્વભાવે આત્મા, પરમાતમપદ પાય. ૨૬

અહો અહો આ આતમા, અનંત શક્તિનો સ્વામિ;
અજર અમર અવિનાશી છે, પૂર્ણાનન્દ અકામ. ૨૭

દર્શન જ્ઞાનચરણતણો, ભોક્તા આતમરાય;
નિત્યાનિત્ય અરૂપી છે, એકાનેક સુહાય. ૨૮

અષ્ટપક્ષથી આતમા, સ્વરૂપ વિચારે જેહ;
શુદ્ધદશા તે જાણવી, કરે કર્મનો છેહ. ૨૯

મુંડ મુંડાવે વેષ લઇ, ધરે જ પરની આશ;
અહો અહો બહિરાતમા, કરતો નિજનો નાશ. ૩૦

ચરણ ગ્રહી નિન્દા કરે, પરના અવગુણ ગાય;
એ પણ છે પુદ્ગલ દશા, તેનો સંગ નિવાર. ૩૧

ગુણ લહીજે જ્યાંથકી, ત્યાં તું ધર ભવિ રાગ;
નિંદા કરતાં પરતણી, ઘરમાં મૂકે આગ. ૩૨

આરોપિત પુદ્ગલપણું, નિજમાં છે તે દુઃખ;
પર ઉદ્વેગથી નિસ્તરો, પામી આતમ સુખ. ૩૩

ધરો ધ્યાન નિજ બ્રહ્મનું, ભાવના બાર વિચાર;
સત્ સંગમ જગ દોહલો, કર્મ વિનાશક ધાર.

નિમિત્ત જેવાં પામતો, તેવો આતમ થાય;
ઇલી ભ્રમરી સંગ જિમ, સત્સંગમ જયકાર. ૩૫

કૃષ્ણપક્ષીયા જીવડા, પંચમ આર મઝાર;
મોહે મુંઝી વિશ્વમાં, માને સાર અસાર. ૩૬

પંચવિષ મલિયાં જીહાં, મોહરાય પ્રચાર;
પુણ્યોદયથી જીવને, સત્સંગમ આધાર. ૩૭

મોહરાય શત્રુતણો, નાશ કરો લહી સાજ;
મોહન નામ સફલ કરી, રાખો જગમાં લાજ. ૩૮

આત્મબુદ્ધિથી ગવાતાં, આતમરાય અનૂપ;
વારંવાર મનન કરે, હોવે તે ચિદ્રૂપ. ૩૯

× × × ×

વડોદરાથી લે૦—વિ૦ કે તમારો લખેલો પત્ર નંદલાલભાઇ મારફત આવ્યો તે પહોંચ્યો છે વાંચી સમાચાર જાણ્યા છે. વિ૦ કે અહિં શાસ્ત્રી તેડાવવા અગળ લખ્યો છે તે આવતી કાલે પ્રાયઃ આવશે. અહિંથી કેટલાક દિવસ પશ્ચાત્ તમારી તરફ આવવાનો પરિણામ વર્તે છે. પછી બને તે ખરૂં. તમારી લાગણી વિશેષ છે, તે મારી ધ્યાનમાં છે. અહિંના લોકોનો ઘણો આગ્રહ છે. પરંતુ અમારા ગુરૂ મહારાજનો પણ અહિં રહેવાનો પરિણામ હાલમાં ઘણો લાગતો નથી તેથી તમારે કોઇ જાતની ચિંતા કરવી નહિં. દેવગુરૂ પસાયથી સારૂં થશે. એજ—કિરણોયુક્ત સૂર્યથી જેમ અન્ધકારનો નાશ થાય છે, તેમ જ્ઞાનાદિ ગુણયુક્ત વૈરાગ્ય વાણીથી મોહરૂપ અન્ધકારનો નાશ થાય છે કહ્યું છે કેઃ—

પર પુદ્ગલની ચાહના, પર પુદ્ગલનો સંગ;
પર પુદ્ગલ ભક્ષણ કરે, મોહપરિણતિરંગ. ૧

મોહભાવને ત્યાગીને, આતમભાવ નિહાલ;
પરપુદ્ગલ મમતા તજો, એ સહુ આલપંપાલ. ૨

આલ પંપાલ પુદ્ગલ દશા, મોહ નાચ ભવરંગ;
ગ્રહણ કરે જીવ એહને, પામે કુમતિ સંગ. ૩

પઠનપાઠન જ્ઞાન કર, ધરો નિરંતર સાર;
આત્મોપયોગે વર્તતાં, પામો ભવજલ પાર. ૪

રત્નત્રયી રમણી સદા, અનંત ગુણ આધાર;
આત્મસ્વરૂપ વિચારતાં, અક્ષયભાવ વિચાર. ૫

ધનરમણી પરિવારને, છંડે તે ભવિ કોય;
આત્મસ્વરૂપ વિચારતો, આતમજ્ઞાની હોય. ૬

અનંત ભવભમતાં થકાં, લહ્યાં અનંતાં દુઃખ;
તે સર્વે ભૂલી ગયો, માની બેઠો સુખ, ૭

પણ વિપાકોદય છતે, મહારૌરવ પોકાર;
કરતો ભટકીશ પ્રાણિયા, તિહાં કોણ આધાર. ૮

ચેત ચેત અવસર મળ્યો, મનુષ્ય જન્મ અવતાર;
ક્ષણે ક્ષણે આયુ ઘટે, ધર તું તત્ત્વ વિચાર. ૯

તત્ત્વ વિચારે રમણતા, વૈરાગે ચિત્ત લાય.
બુદ્ધિ શાશ્વત સુખ લહે, જન્મ મરણ દુઃખ જાય. ૧૦

ભવ સન્તતિનો હેતુ છે, મોહરાય બળવાન;
તેહનો સંગ નિવારતાં, પ્રગટે નિર્મલધ્યાન. ૧૧

(તા. ૨૫-૧-૧૯૦૨)

× × × ×

વડોદરાથી લે૦ વિ૦ આત્મ સાધન યથાયોગ્ય કરતા રહેશો

મંગલમ્ (શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ).

લોકાલોક પ્રકાશનાર અરિહા, જ્ઞાને કરી વ્યાપતા,
ભવ્યોનાં અઘ ટાળવા ધરી દયા, સ્યાદ્વાદ વિસ્તારતા;
જીવાદિ નવ તત્ત્વે યુક્ત ત્રિપદી, સાચી શુભા શાશ્વતી,
ષડ્દ્રવ્યાદિ વિલાસથી મમમુખે, વાણી વસો ભારતી ॥ ૧ ॥

(દુહા.)

રાગદ્વેષ રહિત પ્રભુ, ઉપદેશે જીનધર્મ;
દ્વિવિધ આરાધો ભવિ, પામો શાશ્વત શર્મ. ૧

શ્રમણધર્મ પહેલો કહ્યો, પંચમહાવ્રત ધાર;
સમિતિ ગુપ્તિ ગુણ ધારણા, નિઃસંગી નિર્ધાર. ૨

દ્રવ્યભાવથી પંચવ્રત, ચાર નિક્ષેપે સાર;
સાતનયે વિસ્તારિયે, ષડ્દ્રવ્યાદિ વિચાર. ૩

દ્રવ્ય સાધુપદ ભાવનું, કારણ માનો ભવ્ય;
સાપેક્ષવચને શુદ્ધ છે, ભાવ અને વળી દ્રવ્ય. ૪

અતિશુદ્ધપ્રણિધાનથી, કર્મકલંક કટાય.
બાહ્યક્રિયા કારણ ભજી, અવલંબે સુખ થાય. ૫

અનુયોગના ચાર ભેદ, દ્રવ્ય વડો જગ સાર;
ઉપદેશપદાદિ ગ્રન્થથી, ધરજો મનમાં સાર. ૬

ષડ્દ્રવ્યાદિ પદાર્થનું, સમ્યગ્જ્ઞાન જો થાય;
નિશ્ચયસમકિત પામીએ, મુજમન એ સોહાય. ૭

ષડ્દ્રવ્યોમાં ભાખીયો, આતમ અતિ હિતકાર;
ઉપાદેય તે જાણવું, બીજાં હેય વિચાર. ૮

તત્ત્વ રમણ જેને થયું, મોહે ના લેપાય;
આતમ અનુભવ બુદ્ધિથી, નિર્લેપી થઇ જાય. ૯

પઢે પઢાવે શાસ્ત્રને, વાદી જગ કહેવાય;
આતમ અનુભવ વણ અહો, ચતુર્ગતિ ભટકાય. ૧૦

પત્થર પગ પગ પામીયે, સોનું રૂપું ખાણ;
ચિંતામણિ સમ વિશ્વમાં, વિરલો આતમ જાણ. ૧૧

ભાગ્યદશા જો આકરી, આતમ અભિમુખ થાય;
ચિદાનંદ અનુભવથકી, ઋદ્ધિ ઘટમાં આય. ૧૨

મનમાં જાણે જ્ઞાની હું, મુજ સમ જગ નહિ કોય;
આતમ અનુભવ વણ અહો, મૂઢમતિ જગરોય. ૧૩

બાહિર હિત જે દેખતો, તે હિજ આતમમઝાર;
દેખે તેહિજ દેખતો, અન્તર્દૃષ્ટિ નિહાળ. ૧૪

જગ જાણે ઉન્મત્ત એ, એ જાણે જગ અંધ;
જ્ઞાની જગમાં દેખતો, નહીં કો મુજ સબંધ. ૧૫

રૌપ્ય ભ્રાન્તિથી સીપમાં, હોવે મૂઢ પ્રયાસ;
ચિદાનંદ નિજ રૂપમાં, મુક્તિ રમણી વાસ. ૧૬

પરોપકારી તે ખરો, ભાવદયા દાતાર;
આત્મસ્વરૂપ બતાવતો, નિઃસંગી નિર્ધાર. ૧૭

જનમનરંજન કારણે, ધર્મદેશના દેત;
મૂલ ન એક બદામનું, ચેત ચેત ભવિ ચેત. ૧૮

પુદ્ગલભોગે રાચિયો, લપટાયો તું છેક;
સ્રીપુરૂષમમતા ગ્રહી, જાણે નહિં તું એક. ૧૯

અનંત કલેવર મૂકિયાં, કોઇ ન આવ્યું સાથ;
આ પણ છોડી જાવશે, કરતાં ફરતાં વાત. ૨૦

છંડો મમતા તેહથી, મંડો સમતા સંગ;
ખંડો કર્મ કુટીલને, દંડો દુષ્ટ અનંગ. ૨૧

આઠમદોનો ત્યાગ કર, શુદ્ધબ્રહ્મને ધ્યાવ;
આઠ ગુણ આતમતણા, સેવંતાં સુખ થાવ. ૨૨

જંગમ થાવરની પરે, જેને ભાસે નિત્ય;
સમતા સંગી જ્ઞાની તે, કિમ થાવે જડચિત્ત. ૨૩

ચાર નિક્ષેપે દેશના, નિશ્ચયને વ્યવહાર;
આતમ અનુભવ જાણતો, લહેશે જ્ઞાની પાર. ૨૪

મારગ અનુસારી ક્રિયા, કરતો ધરતો ધ્યાન;
આતમ અનુભવ જાણતો, લહેશે કેવલજ્ઞાન. ૨૫

નિશ્ચયનય હૃદયે ધરી, ધરતો શુભ વ્યવહાર;
આતમ અનુભવ જાણતો, જીનશાસન જયકાર. ૨૬

નવતત્ત્વ ષડ્દ્રવ્યને, દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય;
આતમ અનુભવ જાણતો, આતમરૂપી થાય. ૨૭

ષડ્ દ્રવ્ય ઉત્પાદને, વ્યય ધ્રૌવ્યનું જ્ઞાન;
આતમ અનુભવ જાણતો, તે લહેશે બહુમાન. ૨૮

સપ્તભંગીએ વહેંચતો, ષડ્ દ્રવ્યોને જેહ;
આતમ અનુભવ જાણતો, શિવસુંદરી ધરે નેહ. ૨૯

દેખે તે નહિં આતમા, આતમ નહિં દેખાય;
રાગ દ્વેષ તું કયાં કરે, જડમાં શું ? મુંજાય. ૩૦
અલખ નિરંજન આતમા, વ્યાપી રહ્યો શરીર;
ખીર નીર સંબંધ જિમ, શુદ્ધ બુદ્ધ ધીરવીર. ૩૧
રાગી નહીં દ્વેષી નહીં, અયોગી શિવ નિર્માય;
અનંત સુખનો ભોગી છે, અનંતશક્તિ સુહાય. ૩૨
સિદ્ધતણા સાધર્મી છે, સત્તાએ સહુજીવ;
રાગદ્વેષ તું શું ? કરે, મોહે મુંઝયા કલીબ. ૩૩
સ્વજાતિ સવિ જીવપર, જે જન ધરતો વૈર;
બહિરાતમ શિરોમણિ, કરતો કાળો કેર. ૩૪
ભુંડું કરવા કો નહીં, સમર્થ જગમાં થાય.
કર્મવિપાક વિચારીને, વૈરાગ્યે મનલાય. ૩૫
આત્મામાં સ્થિરતા ધરે, પરનો નહીં પ્રચાર;
ધર્મધ્યાનના તાનમાં, સ્વસત્તા નિર્ધાર. ૩૬
ઋદ્ધિ સિદ્ધિ સુખ સંપતિ, આતમમાંહિ સુહાય;
સુખ શાશ્વત મુક્તિ લહે, બુદ્ધિસાગર ધ્યાય. ૩૭

એજ ધર્મ સાધન કરશો. આ પત્ર વારંવાર વાંચશો. વિ૦ સુ૦ ૧૫ સુધી કારણસર અહિં રહેવાનું થશે. તે સહજ જણાવું છું. તમારા મનની લાગણી હું સારી રીતે જાણું છું. પણ ચિંતા કરશો નહિં અને ફેરો ખાશો નહિ, તમારી તરફ આવીશું. આજ પડવાની છૂટી છે તેથી તમારી ઉપર કાગળ લખી શકયો છું.

(પોષ શુદિ. ૧)
સં. ૧૯૫૯

× × × ×

વડોદરાથી લે૦—વિ૦ આ સંસાર સ્વરૂપ યથાતથ્ય જાણનાર સુજ્ઞો સંસારથી જલ પંકજવત્ ન્યારા રહે છે. તેમને કોઇ પણ પદાર્થથી સુખ પામવાની ઇચ્છા રહેતી નથી. અને નીચે મુજબ ભાવના ભાવે છે.

देविंदचक्कवट्टित्तणाइं, रज्जाइं उत्तमा भोगा ।
पत्ता अणंतखुत्तो, नयहं तित्ति गओ तेहिं ॥ १ ॥

અર્થ—ઇંદ્ર ચક્રવર્તિ આદિ રાજ્ય અને ઉત્તમ ભોગ અનંતવાર હે જીવ તું પામ્યો, તો પણ તે ભોગોવડે કંઇ ત્હને તૃપ્તિ થઇ નહિં અને સંસારમાં વિલુબ્ધ થયો, અનેક પ્રકારનાં દુઃખ ભોગવે છે. તો પણ હજુ ત્હને પુદ્ગલ ઉપરથી રાગ ઉતરતો નથી. મુખેથી જડસુખ ખોટું ખોટું એમ પોકારે છે. પરંતુ તેમાં રાચી માચી રહ્યો છે. માસાહસ નામના પક્ષીની પેઠે ફક્ત વાક્ચાતુર્યવાન્ થયો છે, પણ હજી સ્પર્શ જ્ઞાન થયું નથી. હે ચેતન !!! પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવાની જે ઇચ્છારૂપી જે તૃષ્ણા તે સ્વયંભૂરમણસમુદ્ર જેટલી મોટી છે. તે ઇચ્છારૂપ અગ્નિને શાન્ત કરવા જલસમ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યનું સેવન કર કે જેથી સ્વ સ્વભાવમયી તું થઇ જન્મ મરણ નિવારે. વિચાર કર કે હે ચેતન ! તેં કયાં કયાં પુદ્ગલ ગ્રહણ કર્યા નથી ? અર્થાત્ સર્વ પુદ્ગલોને ત્હેં અનંતિવાર ગ્રહણ કર્યાં છે તે બતાવે છે.

संसार चक्कवाले, सव्वेविय पुग्गला मए बहुसो ।
आहारिया य परिणामिआ य नय तेसु तित्तोऽहं ॥ १ ॥

અર્થ—આ સંસાર રૂપી ચક્રવાલમાં ભમતાં અનંતિવાર સર્વે પુદ્ગલોનું ભક્ષણ કર્યું. તો પણ હું તૃપ્તિ પામ્યો નહિં, વળી હે ચેતન ! આ લોકાકાશના પ્રત્યેક પ્રદેશે તેં જન્મ મરણ કર્યું અને સર્વ પ્રદેશોને સ્પર્શ્યા. વળી ચંચકગોલક ન્યાયે ફરી મનુષ્યત્વ પામ્યો. તેમાં પણ પ્રમાદથી કર્તવ્ય નહિં વિચારીશ તો અનંતદુઃખનો ભોક્તા થઇશ. જેમ જેમ પદાર્થમાં લપટાય છે, તેમ તેમ કર્મની અષ્ટવર્ગણાઓને તું ગ્રહણ કરે છે. પુદ્ગલની ઇચ્છા કરે છે, અને તેનો સંગ કરવા ઇચ્છે છે, તો તું પણ પુદ્ગલ જેવો જડ થઇશ. એ ઉચિત જ છે. માટે આત્મસ્વરૂપી રત્નત્રયી પ્રાપ્ત કરવા પ્રતિજ્ઞા કર. એટલું વિશેષ છે કે અજ્ઞજન, અજ્ઞાનતાએ ખોટાને ખરૂં માને પણ તું તો વિજ્ઞ છતાં ખરાને ખોટું એવું અપરમાર્થતાનું આચ-

રણ કરે છે તે તને કેમ ઘટે ? જાણ્યા છતાં સદ્દવસ્તુને ગ્રહણ કરે નહિ તેના જેવો મૂર્ખ કોણ કહેવાય ? ક્ષણમાત્ર જેમાં સુખ છે. અને બહુકાળ જેનાથી નરક નિગોદાદિનાં દુઃખ પ્રાપ્ત થવાનાં છે, એવા સાંસારિક ભોગમાં રાચીમાચી રહેવું એ પ્રત્યક્ષ દુઃખનું કારણ છે. કહ્યું છે કેઃ–

રાચ્યો માચ્યો પુદ્દગલે, તેહશું ધરતો પ્રેમ;
મોહવશે થયો બાવરો, દુઃખ પામતો તેમ. ૧

દુઃખ કારણ પુદ્દગલ કહ્યું, સુખનો હેતુ ધ્યાન;
સમજ સમજ ચેતન અહો, ધરો હિ અનુભવજ્ઞાન. ૨

કર્મવશે જગ પ્રાણીયા, રાચે માચે ખાય;
હર્ષ શોક વિયોગથી, સુખી દુઃખી દેખાય. ૩

કોઇ રમાડે બાળને, કોઇક હસતા હોય;
કોઇક રડતા કૂટતા, કોઇક શોકી જોય. ૪

એહ પ્રભાવ પુદ્દગલતણો, તેમાં તારૂં ન કાંઇ;
તારૂં આતમ દ્રવ્ય છે, પરમારથ ઉછાંહિ. ૫

મદિરાપાન કર્યાથકી, બુદ્ધિ તુર્ત વિલાય;
મોહમદીરાપાનથી, શુદ્ધરૂપ વિસરાય. ૬

મોહરાજવશ થઇ જતાં, ભૂલ્યો આપ સ્વરૂપ;
ભવ ભ્રમણ કરી અતિ ઘણાં, પડ્યો હિ ભવજળ કૂપ. ૭

કાજ કરે નિર્લજ્જતું, ભૂલી આતમ ભાન;
આતમ જ્ઞાનદશા ભજી, પામે પદ નિર્વાણ. ૮

જે જે કામ કરે ભવી, તેમાં તારૂં ન કોય;
પાપારંભ કર્યા થકાં, નિશ્ચય દુર્ગતિ હોય. ૯

મુક્તિ મારગ ભિન્ન જે, જશ અપજશ કહેવાય;
તેની લાલચ પ્રાણીયો, વ્યવહારે દોરાય. ૧૦

પોતાના જશવાદથી, માને આતમ સુખ;
ધર્મ કરણી કરતો ભમે, પામે વિધવિધ દુઃખ. ૧૧

ભદ્રિકપરિણામી વળી, ભાવનાભાવિત હોય;
તેનો પણ અપજશ થતો, કર્મ સમું નહિ કોય. ૧૨

કપટી લોભી માનીને, દ્વેષી મનમાં જોય;
પૂરવ પુણ્ય પસાયથી, ગાવે જશ સહુ કોય. ૧૩

એમાં કંઇ નહિ આતમનું, પુદ્‌ગલભાવ વિચાર;
પરપુદ્‌ગલ રમવું તજી, તત્ત્વ અતત્ત્વ વિચાર. ૧૪

તત્ત્વવિચાર હૃદય ધરી, પુદ્‌ગલભાવ નિવાર;
સ્વસ્વરૂપને જાણીને, તરીશ ભવજળ પાર. ૧૫

નિંદાપુદ્‌ગલ મુખ ગ્રહી, ભમતો સબ સંસાર;
સંગત તેની જે કરે, તે પણ તેવો ધાર. ૧૬

અહો અહો આ આતમા, ક્ષણમાં પલટી જાય;
મોહે ઘેર્યો આતમા, તાતો માતો થાય. ૧૭

રાગદશા ક્ષણમાં ભજે, ક્ષણમાં દ્વેષી થાય;
રૂચિ અરૂચિ પુદ્‌ગલે, ભૂલ્યો આતમરાય. ૧૮

પુદ્‌ગલભાવે રૂચિ જ્યાં, ત્યાંજ અરૂચિ સુહાય;
રાગદશા જ્યાં પુદ્‌ગલે, દ્વેષ જતાં જ કહાય. ૧૯

રાગદ્વેષ પુદ્‌ગલ ગ્રહી, કર્મવશી હો જાય;
અહો અહો આતમ તને, કર્મ કલંક છવાય. ૨૦

શૂરો જ્ઞાની ધ્યાની તે, ધીર વીર તે જાણ;
આતમભાવ વિચારશે, ધરશે જીનવર આણ. ૨૧

એજ સાર ઉપદેશનો, વારંવાર વિચાર;
ભાવના ભાવિતબુદ્ધિથી, લેશે શિવ સુખ સાર. ૨૨

એ પ્રમાણે ભાવનાથી આત્મા સ્વાનુભવમાં રમશે. અને શિવ સુખ ભજશે. એજ લી૦ બુદ્ધિના ધર્મલાભ. રત્નત્રયી પ્રાપ્તિરૂપ માંગલ્ય દાતા થાઓ.

× × × ×

વડોદરાથી લે. વિ૦ કે તમારો પત્ર પહોચ્યો છે. અત્ર શાંતિ છે. તમોને શાન્તિ વર્તો. આજ રોજે કાલનાં આવેલાં ષડ્દ્રવ્ય વિચારનાં પ્રૂફમાં સુધારીને મોકલ્યાં છે. અહિં કેટલીક સ્થિરતા છે. ધર્મ ધ્યાનમાં તત્પર રહેતા હશો. અને વારંવાર સ્વ સ્વરૂપનું ચિંતવન મનન કરતા રહેશો. ઉપાધિભૂત વિકલ્પસંકલ્પકારણીભૂત કર્મ પ્રપંચને દૂર કાઢવા અમૂલ્ય વખત કાઢવો (ગાળવો) એ સાર છે. વારંવાર મનુષ્ય જન્મ મળવો દુર્લભ છે. સંસારી પદાર્થો જીવને મુંઝાવી સંસારમાં દોરે છે. માટે તત્ત્વજ્ઞાતા પુરૂષોએ તેમાંથી છૂટા થવા પ્રયત્ન જારી રાખવો.

યાદ રાખવું કે મોહ માયા એ અત્યંત જોરાવર છે. તેથી દૂર રહેવા આત્મસ્વરૂપનું ચિંતવન મનન વિશેષ ઉપકારી છે. જ્યાં સુધી કર્મનો સંબંધ આત્મા સાથે છે, ત્યાં સુધી અનેક પ્રકારનાં શરીર ધારણ કરી દુઃખો ભોગવવાં પડેછે. માટે એ કર્મ પ્રપંચનો જેમ નાશ થાય તેમ ઉદ્યોગી થવું એ મોક્ષાભિલાષીઓને છાજે છે. વિષયોને વિષ સરખા પૌદ્ગલિક જાણી તેનાથી દૂર રહેવું, આત્માની વસ્તુ સાથે રાગ કરવો, પણ પુદ્ગલદ્રવ્યમાં રાગ કરશે તે કર્મ પ્રપંચને વશ પડશે. મોક્ષનો ને સંસારનો માર્ગ ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞાનીયોએ બતાવ્યો છે. તેમ છતાં મોક્ષમાર્ગ ભણી ન ચાલીએ તો તેમાં જ્ઞાનીઓ શું કરે ? રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરવો. એ સત્પુરૂષોનું ભૂષણ છે. બાકી તે સંસારની અંધાધુંધમાં પ્રવૃત્તિ તો લાખો મનુષ્ય કરે છે. તે નજરે દીઠામાં આવેછે. એકાન્તસ્થળમાં જરા બેસીને બાર ભાવનાઓને ભાવી પછી વિવેકદ્રષ્ટિથી જોશો તો તમને અનહદ વૈરાગ્ય રંગ પ્રગટથશે એ અનુભવ કરશો ત્યારે સમજાશે. જેમ જેમ એ પ્રમાણે વારંવાર વૈરાગ્યરંગનું કારણીભૂત સંસારસ્વરૂપ વિચારશો ત્યારે દિન પ્રતિદિન આત્મગુણો ઉજ્જવલ થશે. તીવ્રકર્મનો નાશ કરવો તે પોતાના હાથમાંછે. અને કર્મ વધારવાં તેપણ પોતાના હાથમાં છે. જે વસ્તુથી વધારે રાગ થાય તે વસ્તુનું મૂળ સ્વરૂપ વિચારતાં વૈરાગ્યજ પ્રાપ્ત થશે. સંસારમાં જેટલાં અજ્ઞાનીને રાગનાં કારણ છે. તેટલાં જ્ઞાનીને વૈરાગ્યનાં કારણ છે. એકાન્તસ્થળે રહી વૈરાગ્ય વધારવો, અને બનતા પ્રયાસે આપ સ્વભાવમાં રહેવા પ્રયત્ન કરવો. નહિં તો પછી અંજલિમાંના પાણીની પેઠે સંબંધ પૂરો થશે તો મનની વાત મનમાં રહી જશે. કર્યાં કર્મ છોડવાનું કારણ મનુષ્યજન્મ વારંવાર પામવો દુર્લભ છે. આપણું શું ? છે તેનો વિચાર કરવો, અને વૈરાગ્યરંગ વધારવો કે જેથી શિવ

સુખ પામી શકીએ. ઉદ્યમ બળવાન છે, કરશે તે તરશે. વિશેષ શું ? જેમ બને તેમ આત્માનું કલ્યાણ કરવું એજ સાર છે.

× × × ×

વડોદરાથી લે૦ વિ૦ અત્ર શાતા છે આત્મસ્વરૂપ ચિંતવન કરતા હશો. જેમ બને તેમ એમાં લીન થવું તે શ્રેય છે. બાહ્ય ભાવને પુદ્ગલ સ્વરૂપ જાણી સમભાવમાં રમરણ કરવું તે શ્રેયસ્કર છે.

(દુહા)

જ્ઞાન ચરણ ઉપયોગમાં, ગાળે નિશ દિન કાળ;
જાણો તેહિજ આતમા, અવર મ ઝંખો આળ. १

પંચ મહાવ્રત ઉચ્ચરે, દોષ રહિત આહાર,
આતમ અનુભવ વણઅહો, એ સહુ મિથ્યા જાળ. २

દોષ કરે કાઉસગ્ગમાં, ચપલ ચિત્ત અનુસાર;
આતમ અનુભવ વણ અહો, કેમ ઉતરે ભવપાર. ३

વચન પ્રપંચ વિલાસથી, દેતો પર ઉપદેશ;
આતમ અનુભવ વણ અહો, લજવે સાધુવેષ. ४

ગામ ગામ ફરતો ફરે, ઉપદેશે જીનધર્મ;
આતમ અનુભવ વણઅહો, કેમ હરે તે કર્મ. ५

મારગ અનુસારી ક્રિયા, કરતો ધરતો ધ્યાન;
આતમ અનુભવ જાણતો, લહેશે કેવલજ્ઞાન. ६

નિશ્ચયનય હૃદયે ધરી, ધરતો શુભવ્યવહાર;
આતમ અનુભવ જાણતો, જીનશાસન જયકાર. ७

નવતત્ત્વ ષડ્દ્રવ્યને, દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય;
આતમ અનુભવ જાણતો, આત્મ સ્વરૂપી થાય. ८

સપ્તભંગીએ વહેંચતો, દ્રવ્ય પદારથ તેહ;
આતમ અનુભવ જાણતો, શિવસુંદરી ધરે નેહ. ९

પરમાતમ તે એક છે, તેહતણા જીવ અંશ;
વેદ વચન પ્રપંચથી, કરતો જગ પ્રશંસ ૧૦

અર્થ—ગાથા ૧૦ મીનો ભાવાર્થ અદ્વૈતવાદી પરમાત્મા એક માને છે. અને પ્રત્યેક શરીરે ભિન્ન ભિન્ન જીવ દેખાય છે. અને તે પરમાત્માના અંશ છે. અને તે પરમાત્મામાં સમાઇ જાય છે. જેમ ગંગાના તરંગો ગંગામાં સમાય છે, ને જેમ પારાના કણીયા એકમેક મળી જાય છે, અને જેમ અગ્નિથી ઉડેલા તણખા અગ્નિમાં સમાઇ જાય છે તેમ આ જીવ પરમાત્મામાં લીન થઇ જાય છે. અને તે પરમાત્માના અંશોજ છે.

एक एव हि भूतात्मा, भूतेभूते व्यवस्थितः
एकधा बहुधा चैव; दृश्यते जलचंद्रवत्.

અર્થ—એકજ ભૂતાત્મા છે, અને તે સર્વભૂતનેવિષે રહ્યો છે. એક છે, તોપણ અનેકની પેરે ભાસે છે. જેમ જલમાં એક ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ અનેક રૂપે ભાસે છે તેમ જાણવું. એમ તે અદ્વૈતવાદી પ્રતિપાદન કરી જગમાં અદ્વૈતમતની પ્રશંસા કરે છે, અને વેદવચનનો પ્રપંચ વિસ્તારે છે. તેને સ્યાદ્વાદવાદી નીચે પ્રમાણે કહે છે.

પરમાતમથી ભિન્ન એ, જગજીવો દેખાય;
પરમાતમ અંશ જ્ઞાની વા, અજ્ઞાની કહેવાય. ૧૧

અર્થ—હે મિત્ર પરમાત્માથકી જગતનેવિષે રહેલા જીવો (અંશભૂત) ભિન્ન છે વા અભિન્ન છે? અને તે પરમાત્માના અંશ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની? જો પરમાત્માથકી જીવરૂપ અંશ ભિન્ન માનશો તો પરમાત્મામાં લીન થઇ જશે નહીં એમ કહેવામાં દોષાપત્તિ આવે છે, પરમાત્મામાં જીવભૂત અંશો અભિન્ન (એક સ્વરૂપ) કદી થશે નહિ.

જ્ઞાનીકહો પરમાત્મ અંશ, અજ્ઞાની દેખાય;
યદિ કહો અજ્ઞાની તો, જ્ઞાની જીવ જણાય. ૧૨

અર્થ—જો પરમાત્માના અંશ ભુત જીવોને જ્ઞાની કહેશો તો તે પ્રત્યક્ષ અજ્ઞાની દેખવામાં આવે છે. અને જો અજ્ઞાની કહેશો તો જ્ઞાની પણ દેખવામાં આવે છે. પરમાત્મા જો જ્ઞાની હોય તો તેના અંશો પણ તેના સરખા

જ્ઞાની હોવા જોઇએ. જેમ **आम्र कर्कटं.** કેરીનો કડકો. જો કેરી ખાટી હશે તો તેનો કડકો પણ ખાટો હોય છે, ને જો મીઠી હોય છે, તો તેનો કડકો પણ મીઠો હોય છે. એક કડકાથી આખી કેરીનું અનુમાન થાય છે, તેમ જીવ પણ જ્ઞાની હોવા જોઇએ. પણ તે દેખવામાં અનુમાન વિરોધ આવેછે. માટે જ્ઞાની જીવો પણ કહી શકાતા નથી, અને જો જીવોને અજ્ઞાની માનીશું તો ઇશ્વર (પરમાત્મા) પણ અજ્ઞાનમય થઇ જવાનો; કારણ કે અજ્ઞાની જીવો, પણ તેના અંશ છે. જેવા અંશો હોય છે તેવો અંશી હોય છે. માટે જીવ પણ જ્ઞાની તથા અજ્ઞાની પણ કહી શકાતો નથી.

જ્ઞાનાજ્ઞાનમયી અહો, જો માનો તે અંશ.
જ્ઞાનાજ્ઞાનમયી થયો, પરમાતમપદભ્રંશ. ૧૩

અર્થ—પરમાત્માના અંશો જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીભૂત એ બે પક્ષ સ્વીકારશો તો ઇશ્વર પણ જ્ઞાનમય અને અજ્ઞાનમય થયો. ત્યારે શુદ્ધજ્ઞાનમય ઇશ્વર કહેવાશે નહિ, અને અજ્ઞાનમયરૂપી મહાદોષ પરમાત્માને લાગુ પડશે, અને એકાંતપક્ષ ત્યાગ કરવાથી સ્યાદ્વાદમત અંગીકાર કરણની પ્રાપ્તિ થશે, અને જ્ઞાનસ્વરૂપ પરમાત્મપદનો નાશ થશે. માટે પરમાત્માના અંશ તરીકે જીવો મનાય નહિ. અંશ શબ્દ પુદ્ગલને લાગુ પડે છે, પણ આત્મા નિરાકાર છે, તેને અંશ ક્યાંથી હોય ? પરમાત્માતો નિરંશી છે. કારણ કે અંશતો પુદ્ગલના ધર્મ છે. માટે તેના અંશ માનવા તે ભ્રમ છે.

પરમાતમથી ભિન્ન નિત્ય, જો માનો તે જીવ;
વ્યક્તિરૂપ પરમાતમા, નહિ તે થાય સદીવ. ૧૪

અર્થઃ—જો પરમાત્મથકી જગતના જીવો નિત્ય ભિન્ન માનશો તો તે કોઇપણ કાળે પરમાત્મસ્વરૂપ થશે નહિ. કારૂણ કે જે વસ્તુ નિત્ય ભિન્ન હોય છે, તે ભિન્નરૂપેજ રહે છે. જેમ સિદ્ધાત્મા અને પુદ્ગલ દ્રવ્ય એ બે ભિન્ન છે તો કોઇ કાળે એક સ્વરૂપ (અભિન્નરૂપ) થવાનાં નહિ. તેમ એ જીવો કોઇપણ કાળે પરમાત્મા સ્વરૂપ થવાના નહિ.

અભિન્ન પરમાતમ થકી, જગત જીવ કહો ભાઇ;
અંશ જીવની ભિન્નતા, પ્રગટી કયાં દેખાઇ. ૧૫

અર્થ—પરમાત્માથકી જગતના જીવો અભિન્ન કહેશો તો પ્રત્યેક શરીરે ભિન્ન ભિન્ન જીવ દેખવામાં આવે છે, તે નહિ દેખાવા જોઇએ, અને દેખાય છે માટે અભિન્ન પણ કહેવાય નહિ, **चैत्रात् मैत्रः पृथक्, अयं अस्मात् पृथक्**—આવો ભિન્ન જીવધારી શરીરનો વ્યવહાર થાય છે, તે નહીં થવો જોઇએ, માટે અભિન્ન પણ જીવ અંશ કહી શકાતા નથી.

ભિન્નાભિન્ન કહો યદિ, પરમાતમથી જીવ;
સ્યાદ્‌વાદતા સિદ્ધ થઈ, કરો શું ? ખોટી રીવ. ૧૬

જ્ઞાનથકીજ અભિન્ન છે, વ્યક્તિસ્વરૂપે ભિન્ન;
નિત્યાનિત્ય વચનથકી, બનો ન મનમાં ખિન્ન. ૧૭

પરમાત્માથકી કથંચિત્ ભિન્ન અને કથંચિત્ અભિન્ન જીવ માનશો તો સ્યાદ્વાદમત અંગીકાર કરવો સિદ્ધ થયો, ત્યારે શા કારણથી પરમાત્માના અંશ જીવભૂત છે, એમ રીવ એટલે પોકાર કરો છો ? જ્ઞાનથકી જીવ, પરમાત્માથકી અભિન્ન છે, અને વ્યક્તિ રૂપે ભિન્ન છે.

× × × ×

મુ. વડોદરાથી લે૦—વિ. અત્ર શાંતિ છે, તમને વર્તો. વિ. ગુરૂ મહારાજનું શરીર નરમ રહે છે, તેથી દવા નિમિત્તે જાની શેરીમાં રહેવાનું થયું છે. હાલ તો અહિં સ્થિરતા છે. આગળ મહારાજજીનું શરીર સુધરશે પછી વિહાર થશે. આત્મગુણોદ્‌ભવનમાં પ્રયત્ન કરવો એજ સાર છે. ધર્મસાધન સારીરીતે કરશો. બાહ્યવસ્તુ થકી થતા સંકલ્પ વિકલ્પ દૂર કરવા અને આત્મસ્વરૂપમાં રમવું. કર્મ ઘણાં છે, ઉદ્યમ થોડો છે. પંચમ કાળ છે, વિષય કષાયનું જોર બેહદ છે, તેમાં ઉપયોગી જીવ ધર્મસાધનમાં આળસ કરતા નથી અને પરભાવને દૂર હઠાવે છે. એજ (કાર્તિક વદિ. ૩

× × × ×

દરાપુરાથી લે૦—વિ. અત્ર શાતા છે. ગામમાં શાંતિ છે. અમદાવાદથી રતનચંદભાઇના ભાઇ મણિલાલના કાગળ મધ્યે પત્ર આવ્યો છે. રતનચંદભાઇ હોય તો તેમને ધર્મલાભ કહેશો. આત્મસાધન કરશો. દુ:ષમકાળમાં આત્મસ્વભાવમાં રમવું અતિદુષ્કર છે. ચારે તરફથી જીંદગી ઉપર હુમલા થાય છે. જીવ મરણથી બીહે છે, પરન્તુ ઇષ્ટકર્ત્તવ્યને દૃઢશક્તિથી વળગી રહેતો નથી, જ્યાં જ્યાં આત્મસુખની ભ્રાન્તિએ દોડે છે, ત્યાં ત્યાં કર્મની વિચિત્રતા આત્મસુખ પામવા દેતી નથી. વિષયકષાયપ્રમાદાદિ દોષો સ્વસત્તાએ જીવને ચાર ગતિમાં ફેરવે છે પણ તેની સામે થવાતું નથી. દરેક સંસારિકકાર્યમાં જીવ સુખની ભ્રાન્તિથી દોડે છે. પણ મૃગ જેમ ઝાંઝવાં દેખી દોડી ખેદયુક્ત થાય છે, તેમ જીવને પણ સ્વસ્થતા થતી નથી. રામ, પાંડવ, કૌરવ વગેરે લાખો મનુષ્યોએ આ દેખાતા શરીરનો ઝટવારમાં ત્યાગ કર્યો છે. પારકી વસ્તુ જડપુદ્‌ગલ આત્માનું શું હિત કરી શકશે? કદી હિત કરનાર નથી. જેટલું થવાનું હશે તેટલું આ મનુષ્યભવમાં થશે. મનુષ્યશરીર પાછું નહિ મળે. વારંવાર આ વાક્ય યાદ કરો કે દેખાતી વસ્તુ પારકી છે. આયુષ્યની માલુમ નથી, થોડો કાળ રહ્યો છે, આશા ઉલટી વૃદ્ધિ પામે છે, આયુષ્ય ઓછું થાય છે, ઘડપણ સામું આવે છે, ત્રણ શત્રુ માથે ગાજે છે. પરભવમાં શું ? થશે તે તો જ્ઞાની જાણે, બહોત ગઇ અને થોડી રહી છે. એવા સમયમાં જે કરવાનું હોય તે શીઘ્ર કરવું. એમ વીતરાગ ભગવંત ઘણી દયા કરીને કહે છે. થાઓ તૈયાર, ઉપયોગરૂપ કવચ ધારણ કરો, ધ્યાનખડ્ગ ધારણ કરો, હીંમત રાખો, અને આપસ્વભાવમાં રમણતા કરો કે જેથી અનન્તસંસાર રખડવાનું મટે. કાળકાનો દાહ શું ભવ્યજીવોને શીખામણ નથી આપતો ? જેની સાથે વાતો કરતા, હરતા, ફરતા, તે દેખતાં દેખતાં પરભવમાં ચાલ્યા ગયા તો આ ખોળીયાને આ જીવ કયાં સુધી ધારણ કરશે તે વિચારવા જેવું છે. ધર્મમાં તત્પર થવું તેજ સાર છે. (સં. ૧૯૫૮ આશ્વિન સંભવે છે.)

× × × ×

માણસાથી લી૦—વિ. કે તમારો પત્ર પહોંચ્યો. વાંચીને બીના જાણી છે. ભાઇ સકરચંદનું શરીર નરમ છે તે જાણ્યું છે. ધર્મસાધન કરતાં સૌ

સાર થઇ જશે. નિરંતર ધર્માભ્યાસથી મન પવિત્ર થતાં અસંખ્યાતપ્રદેશી આત્માપણુ નિર્મળ થાય છે. સતશાસ્ત્રોનું પુનઃ પુનઃ અવલોકન, સ્મરણ, મનની એકાગ્રતા કરે છે. અને મનમાં ઉદ્દભવ પામતી વિકલ્પસંકલ્પની શ્રેણિયોનો નાશ કરે છે. **आत्मतत्त्वजिज्ञासुओथकी आधिव्याधि उपाधि दूर थाय छे. तमने पण मंगलमयपरमात्मा मांगल्यपद आपो. तथास्तु इति श्री शान्ति शान्ति शान्तिः**

(ના. ૧૧—૪—૩)

× × × ×

વસોથી લી.—વિ૦ અહિંથી આવતી કાલે સવારના પહોરમાં સંઘ સહિત સાચાદેવે જાત્રા કરવા જવા વિચાર છે, અને ત્યાંથી વિહાર કરી નાયકા, નવાગામ, બારેજા, કાશીદ્રા થઇ સાણંદ જવા વિચાર છે. ત્યાંથી ભોયણી થઇ મહેસાણે જવા વિચાર છે. સાચોમિત્ર પુસ્તક વાંચ્યું. **वैराग्यवंतो आत्मसाधन करवा चूकता नथी. समये समये आयुष्य खूटी जाय छे. भव्यो चेते छे. अभव्यो भूले छे. गयो वखत पाछो आववनार नथी. हुं कोण ? मारुं कोण ? क्यांथी आव्यो ? क्यां जईश ? ए वाक्योनो मर्म शिवशर्म आपशे.**

સં. ૧૯૫૮ ફાલ્ગુન.

× × × ×

ભોયણીથી લી૦—વિ૦ અત્ર દ્રવ્યશાન્તિ, ભાવશાન્તિકારણભૂત વર્તે છે તેમ તમને પણ વર્તો. એ ભાવશાન્તિ પામ્યા જીવ અનાદિઅનન્તમે ભાંગે છે. તેમ ભાવશાન્તિપદ પામ્યા જીવ આદિઅનંતમે ભાંગે પણ છે. શાન્તિ એ કોઇ આંખે દેખાતી નથી. પણ જ્ઞાનદ્વારા ભાસે છે. દ્રવ્યશાન્તિ ને ભાવશાન્તિ એ બન્ને સાથે સદા રહી શકે નહિ, કારણ કે દ્રવ્યશાન્તિ કર્મજનિત છે, અને ભાવશાન્તિ એ આત્મિકગુણ છે. બાહ્યથકી દ્રવ્ય

શાન્તિ ન હોય પણ અન્તર્ ભાવશાન્તિ વર્તતી હોય છે. દ્રવ્યશાન્તિ હોય પણ ભાવશાન્તિ ન હોય. એકને ભાવશાન્તિ હોય છે. સિદ્ધને પણ દ્રવ્યશાન્તિ સિદ્ધમાં નથી. દ્રવ્યશાન્તિ હોય ત્યાં ભાવશાન્તિ લાભે. દ્રવ્યશાન્તિ સાદિસાંત અનન્તમે ભાંગે છે. તેમ દ્રવ્યશાન્તિ આદિ સાન્ત છે. ભાવશાન્તિ-સિદ્ધના જીવોની અપેક્ષાએ પ્રવાહ આશ્રયિ અનાદિઅનન્તમેં ભાંગે છે. સાદિ અનન્તમેં ભાંગે પણ છે. હવે આત્મન્ તમે વિચારો કે, તમારે હાલ દ્રવ્યશાન્તિ છે કે ભાવશાન્તિ ? જો દ્રવ્યશાન્તિ છે તો તે દ્રવ્યશાન્તિથી ભાવશાન્તિનાં કારણો સધાય છે કે નહિ ? જો દ્રવ્યશાન્તિથી ભાવશાન્તિનાં કારણો સધાતાં ન હોય તો તે દ્રવ્યશાન્તિ શા ખપની ? વળી વિચારો કે દ્રવ્યશાન્તિ પણ શાશ્વતી નથી, પરપુદ્ગલથી થયેલી છે. તે ક્યાં સુધી રહેવાની ? દ્રવ્યશાન્તિ પણ બે પ્રકારની છે ૧ સાર્થકદ્રવ્યશાન્તિ, ૨ નિરર્થક-દ્રવ્યશાન્તિ. દ્રવ્યશાન્તિ પામીને જે આત્માઓ પોતાની ભાવશાન્તિ માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેની દ્રવ્યશાન્તિ સાર્થક છે. અને જે દ્રવ્યશાન્તિ પામીને એશઆરામ, ખાવું, પીવું, અદેખાઇ, મમતા, મોહ, આરંભ વગેરે કરે છે, તેની દ્રવ્યશાન્તિ નિરર્થક છે. કારણ કે દ્રવ્યશાન્તિથી જે આત્મહિત કરવાનું હતું તે થયું નહિ અને અન્તે દુર્ગતિમાં જવાનું થાય તે કોઇ કામની નથી. વળી દ્રવ્યશાન્તિ બે પ્રકારની છે. ઇષદ્ દ્રવ્યશાન્તિ—અને યાવદ્ દ્રવ્યશાન્તિ. થોડા કાળ રહે તે ઇષદ્ દ્રવ્યશાન્તિ, અને જાવજીવ સુધી રહે તે યાવદ્ દ્રવ્યશાન્તિ. તીર્થંકર વગેરેને મરણપર્યન્ત હોય છે.

વળી દ્રવ્યશાન્તિ બે પ્રકારની છે. **ભવહેતુક** દ્રવ્યશાન્તિ, મુક્તિહેતુક દ્રવ્યશાન્તિ. ભવ્યોને તો મુક્તિહેતુક દ્રવ્યશાન્તિ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે. દ્રવ્યશાન્તિ કારણ છે ને ભાવશાન્તિકાર્ય છે. દ્રવ્યશાન્તિ ઉપાય છે ને ભાવશાન્તિ ઉપેય છે. દ્રવ્યશાન્તિ પુણ્યાનુયોગે પ્રાપ્ત થાય છે ને દ્રવ્યશાન્તિ ભોગવતાં છતાં પણ જે આત્માઓ દ્રવ્યશાન્તિને નકામી ગુમાવી દે છે, તેઓ પામ્યા પણ નહિ પામ્યા જાણવા. તેમને દ્રવ્યશાન્તિ દુઃખકારિકા ભાવીકાળમાં જાણવી. એ દ્રવ્યશાન્તિ જે પુરૂષોમાં નથી તેઓ પણ ભાવશાન્તિ મેળવે છે. તેવા સંસારત્યાગી પરિસહસન્મુખ થયેલા ગજસુકુમાલ, ઢંઢણઋષિ મેતાર્યમુનિ, વગેરે યોદ્ધાઓ સંસારરણમાં કર્મરાજાની સાથે લઢી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરનારા જાણવા. દ્રવ્યશાન્તિ ના હોય તેને ભાવશાન્તિ ના હોય, એવા દુઃખી મિથ્યાત્વી, નિષ્પુણ્યીયા જીવો જાણવા કે જેઓને સદ્ધર્મભાવ-શાન્તિરૂપ પ્રાપ્ત થઇ શકે નહિ. એ પ્રકારે શાન્તિસ્વરૂપ જો પામવા ઇચ્છા

હોય તો તેનાં કારણોને ભવ્યાત્માઓએ સેવવાં જોઇએ. આનંદઘનજી-કૃત શાંતિનાથસ્તવન ભાવશાંતિરૂપ જાણવું. અને દ્રવ્યશાન્તિનો તો પુણ્ય સિવાય બીજો ઉપાય નથી એ પુણ્યોદયે દ્રવ્યશાન્તિ પામીને પણ જે જીવો આળસ, વિકથા, નિદ્રા, કષાય પરભાવરમણ, સ્વભાવત્યાગ, ઇત્યાદિની પ્રવૃત્તિમાં નકામો કાળ ગુમાવે છે. તે હાર્યા, હારે છે ને હારશે. અને જે ભવ્યજીવો સામગ્રી પામી સ્વભાવરમણપરભાવ ત્યાગ કરે છે, તે કર્મને જીત્યા, જીતે છે, ને જીતશે ને પરમાત્મપદ વર્યા, વરે છે ને વરશે. એ ભાવશાન્તિ આત્માનો ગુણ છે તે પામી જીવો શાશ્વતપદ ભોક્તા થાય છે. તે પદની **સ્વપરને પ્રાપ્તિ થાઓ** એજ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

સં. ૧૯૫૮ ચૈત્ર વદિ ૧૦

× × × ×

સાણંદથી લે૦—વિ૦ કે ચતુર્ગતિસંસારસમુદ્રમાંથી તારવા પ્રવહણ સમાન, કર્મવલ્લીછેદનકુઠારસદૃશ, ભવતાપશમાવવા પુષ્કરાવર્ત મેઘ સમાન, અત્યન્ત નિર્મળ રત્નત્રયીરૂપ જે આત્માનો ધર્મ તેની પ્રાપ્તિ થાઓ. એજ હિતાકાંક્ષા, સંસારચક્રમાં ફરતા એવા જીવને સત્યઆત્મધર્મની પ્રાપ્તિરૂપ ધર્મ-લાભ જેમ બીજાને કહેવામાં આવે છે, તેમ સ્વઆત્માને જો થાય તો કર્મોથી ભય ક્યાંથી? રોગ ક્યાંથી? શોક ક્યાંથી? અને શા પૌદ્‌ગલિક સંયોગ? શું કહીએ! કંઇ નહિ. એ શુદ્ધઆત્મિક ધર્મલાભ પામ્યા પછી કોઇ કોઇને તેનું સ્વરૂપ બતાવવા પ્રયત્ન કરે નહિ એમ પણ કહેવાય. ધર્મલાભ એવો શબ્દ મુખથી બહાર કાઢવો સહેલ છે, પણ એજ ધર્મલાભ અન્તરમાં ધારવો મુસ્કેલ છે. ધર્મલાભ એ શબ્દથકી કેટલાક તો રાજી થાય છે. કેટલાક તેનું **અર્થયુક્ત** સ્વરૂપ સમજી રાજી થાય છે અને કેટલાક તો ધર્મલાભ આત્મામાં પ્રાપ્ત કરી રાજી થાય છે. નામ ધર્મલાભ, સ્થાપના ધર્મલાભ, દ્રવ્ય ધર્મલાભ, અને ભાવ ધર્મલાભ. વળી વ્યવહારનયે ધર્મલાભ અને નિશ્ચયનયે ધર્મલાભ. વળી એક ગાડરીયા પ્રવાહે ધર્મલાભ, અને બીજો સદ્‌ગુરૂજ્ઞાનપૂર્વક ધર્મલાભ એમ અનેક પ્રકારે ધર્મલાભ કહેવામાં આવે છે. ધર્મ અને લાભ આ બે શબ્દોને સમજવા ઘણા મુસ્કેલ

છે. સમજે છે તેને ધન્ય છે. અને વળી તે પ્રમાણે આદરે છે તેને મારો નમસ્કાર થાઓ.

(દુહા.)

ધર્મલાભ એ શબ્દનો, મર્મ પિછાણે જેહ;
સ્યાદ્વાદવાદી તે હુવે, પામે શિવસુખ ગેહ. ૧

અનન્તશક્તિતણો ધણી, આતમરાય વખાણ;
જ્ઞાનાદિક ગુણધારી તે, ધર્મી તેહિજ જાણ. ૨

અનન્તગુણ તે ધર્મ છે, તે જ ધર્મ શુદ્ધ જાણ;
પ્રાપ્તિ તેહની જો હવે, તો લહિયે સુખસ્થાન. ૩

શ્રાવક ધર્મ અને વળી, શ્રમણ ધર્મ દો ભેદ;
વ્યવહારધર્મ વખાણિયે, લહીએ ગુણ નિર્વેદ. ૪

સૌ સૌની મતિકલ્પના, જગમાં જૂદી જણાય;
આત્મ ધર્મ દૂરે રહ્યો, ભ્રમથી ભવ ભટકાય. ૫

કર્મ વિચિત્ર ગ્રહી અહો, કરતો જીવ અધર્મ;
દૃષ્ટિવિપર્યય યોગથી, અધર્મ માને ધર્મ. ૬

સર્વ પ્રપંચ એ કર્મથી, તેથી ન્યારો થાય;
શુદ્ધસ્વરૂપ સમજ્યા પછી, કર્મ કલંક વિલાય. ૭

થાય ઉપાધિ દૂર ત્યાં, બીજાનું શું કામ ?
બીજાનું જ્યાં કામ ત્યાં, શાન્તિતણું શું ? નામ. ૮

શાન્તિતણું જ્યાં ધામ ત્યાં, અવિચળ સુખવિશ્રામ;
અવિચલ સુખનો ભોગી છે, ચેતન પ્રભુ નિષ્કામ. ૯

સર્વ શાસ્ત્રનો સાર એ, કરવો કર્મ વિનાશ;
આતમ ઉપાદેયતા, સમજો ભવિ મન ખાસ. ૧૦

શત્રુ મિત્રસમ ભાવ જ્યાં, સમ તૃણમણિ જસ મન;
સમમુક્તિ સંસાર જસ, તે જનને ધન્ય ધન્ય. ૧૧

તે જનને ધન્ય ધન્યવાદ, આપું હું નિશદિન;
શિવ સુખ પ્રાપ્તિ મન ધરી, હોવે આતમલીન. ૧૨

રોગ શોગ વિયોગ ક્લેશ, માયા મમતા ત્યાગ;
કરતાં શિવસુખ સંપજે, જાગ જાગ મન જાગ. ૧૩

આતમ ઉપયોગી સદા, જાગંતા જગ જાણ;
જાગંતા પણ ઉંઘતા, ભવાભિનંદિ વખાણ. ૧૪

સંસારે સુખ ભાસ્યું જ્યાં, ત્યાં શિવસુખ શું ? થાય;
સંસારે દુઃખ ભાસતાં, આતમ ગુણ પ્રગટાય. ૧૫

સાધક શિવપદ વાણીએ, પ્રગટી આતમમાંહિ;
વકીલ મોહનલાલભાઇ, સમજો અનુભવ પાઇ. ૧૬

શમદમ સંવેગે કરી, વ્યાપ્યું જસ મન હોય;
ક્રોધાદિક અરિનું તિહાં, જોર ન ચાલે કોય. ૧૭

ભવોપાધિથી કર્મ છે, વૈરાગ્યે તસ નાશ;
સમજ સમજ ભવિ પ્રાણિયા, કર શિવસુખની આશ. ૧૮

ત્રણ્ય ભુવનના ભાવ સહુ, આપસ્વરૂપે સત્ય;
પરસ્વરૂપે અસત્ય છે, એ જીનવાણી તથ્ય. ૧૯

આત્મસ્વરૂપે સત્ય તું, પુદ્ગલભાવે અલિક;
તો પુદ્ગલની સેવના, કરવાથી શું ? ઠીક. ૨૦

પુદ્ગલ સેવન ભક્ષણા, મમતા તેની જ્યાંહી;
તે બહિરાતમ જીવડા, પામે નહિં સુખ ક્યાંહિ. ૨૧

સેવો સેવો આતમા, ત્યાગ કરો પર આશ;
સાર સાર એ આતમા, પૂર્ણાનન્દ વિલાસ. ૨૨

ઘોર અંધારું કર્મનું, વ્યાપ્યું કરે કોણ સ્હાય;
જીન વચનામૃત દીપ ત્યાં, સ્હાય કરે સુખદાય. ૨૩

અલ્પમતિથી આત્મતત્ત્વ, અહ્યું કહો કિમ જાય;
પણ સદ્ગુરૂ અવલંબને, શુદ્ધસ્વરૂપ ગ્રહાય. ૨૪

વાણી અગોચર તત્ત્વની, જેણે કરી પ્રતીત;
આતમધ્યાને તે ભવિ, હોવે વચનાતીત. ૨૫

કહ્યો ગ્રહ્યો મેં આતમા, પરમાતમપદ હેત;
કર્મોપાધિત્યાગથી, શિવપદ સહજે હોત. ૨૬

શ્રી સાણંદે આવીને, પાર્શ્વ પ્રભુ પસાય;
બુદ્ધિ શાશ્વતપદ લહી, અજરામર કહેવાય. ૨૭

સં. ૧૯૫૮ ચૈત્ર સુદિ ૧૦ સાણંદ.

× × × ×

મ્હેસાણાથી લે૦—વિ૦ અત્રક્ષેત્રમાં શરીરધારી આ આત્માએ પ્રવેશ કર્યા પછી કેટલીક મોહરાજાના તરફથી અડચણો થતાં સમભાવે ઉપદ્રવો સહ્યા. જે ક્ષેત્રમાં જેટલી બીના બનવાની હોય છે. તેટલી બને છે પણ અન્તે સત્યનો જય પ્રકાશે છે. **आत्मभावरमणता** એજ આવતાં કર્મને રોકે છે. અને આત્માને લાગેલાં કર્મનો નાશ કરે છે. આત્મભાવ રમણતા એજ સંવર તત્ત્વ, આત્મામાં પ્રકાશ થતાં કર્મ કલંક ટળી જાય છે. એ કર્મકલંક બાહિર્ભાવે રમતાં વૃદ્ધિ પામે છે. બાહિર્ ભાવ બહિરાત્મપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે, એ બહિરાત્મરૂપ વાદળું આત્માને ઘેરે છે, અને આત્મની અનંતશક્તિનું આચ્છાદન કરે છે. એક જીવને એ ઘેરે છે એમ નહિ, પણ અનેક જીવને. **बहिरात्मपणानो महिमा** એ બહિરાત્મભાવ, જેનાથી ગયો તેને ધન્ય છે તે તર્યા, અને બીજાઓને તારશે. બીજાઓથી શું થવાનું? બહિરાત્મપણું થતાં કર્મની વર્ગણાઓને આત્મા ગ્રહણ કરી ભારે થાય છે. જ્યારે પરભાવમાં આત્મા રમે છે. ત્યારે હું પુરૂષ છું, સ્ત્રી છું, બાળ છું, વૃદ્ધ છું, ધર્મી છું, અધર્મી છું, તેની પણ ખબર પડતી નથી.

बहिरात्मभावे रमणता, करतां कर्म ग्रहाय;
संकल्पविकल्पश्रेणियो, मनमांहे बहु थाय. १

रागद्वेष अहं दशा, परभावे प्रगटाय;
अंतरात्मभावे ए सहु, क्षणमां विणसी जाय. २

वैर विरोध वधे घणा, वध बंधननुं दुःख;
परभावे ए सहु हुवे, आत्मस्वभावे सुख. ३

परभाव दारु पी करी, भूल्यो आतम भान;
बाळ पुरुष के वृद्ध छुं, भूल्यो तेनी सान. ४

परभाव मदिरा घेनमां, आत्मस्वरूप विनाश;
चतुर्गतिमां भटकतो, थइयो परनो दास. ५

परपुद्गलना दास थइ, दुःख घणां जीव पाय;
परभाव मदिरा नासतां, शुद्धे शुद्धज थाय. ६

આત્મા આત્મભાવે રમતો છતો, પરભાવે બાંધેલાં લાખો ભવોનાં ચીકણાં કર્મોનો પણ નાશ કરે છે, માટેજ કહ્યું છે કે **ज्ञानी श्वासोश्वासमें, करे कर्मनो खेह.** જ્ઞાની તો તેજ કહેવાય કે જે અંતરાત્મદશા પામવાનો ઉદ્યમ કરે છે. અને બીજા પાસે તેવો ઉદ્યમ કરાવે છે. એ અંતરાત્મપણું જો કે સદાકાળ હોતું નથી, તો પણ આત્મોપયોગે આત્મામાં વર્તતાં અંતરાત્મપણું ઉદ્ભવે છે. અને પાછું પરભાવે રમતાં અંતરાત્મપણાનો નાશ કરે છે, અને બહિરાત્મપણું ઉત્પન્ન થાય છે. એમ બહિરાત્મપણું અને અંતરાત્મપણું એક પછી એક એમ આખા દિવસમાં થયા કરે છે. બહિરાત્મભાવે હું રમું છું એટલું પણ જે પુરૂષો જાણે છે, અને પશ્ચાત્તાપ કરે છે તેને ધન્ય છે, બાકી બહિર્ ને અન્તર્ એ બે ભેદમાંથી હું કયા ભેદમાં છું, એની પણ જેને માલૂમ નથી તે જીવોને કેટલો સંસાર ભટકવું પડશે તે વિચારવાનું છે. ચેતન કોઇ વખત **अहं** અને **मम** એ બે શબ્દના અર્થમાં ચઢે છે, પણ તેને **नाहं न मम**, એ બે શબ્દો પાછા આત્માને ઉપયોગમાં લાવી **अहं ममनी** પરાધિનતા પ્રાપ્ત કરવા દેતા નથી. જાણ્યા છતાં પણ જો સંસાર વૃદ્ધિનાં કારણો સેવાય તો તેમાં પોતાનો દોષ સમજવો. બાકી પુણ્યયોગે કરી જીવ સદ્હેતુઓ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જીવ જાણે છે કે હું મુક્તિ મેળવું, કર્મનો નાશ કરૂં પણ એકલી ઇચ્છા માત્રથી શું થવાનું? પુરૂષાર્થનો આશ્રય કરીએ તો ઇચ્છિત ફળ પામી શકીએ.

વીતરાગનાં વચનો વીતરાગભાવ પ્રાપ્ત કરવા માટે છે. માટે હે ચેતન! તું જો સંસાર અસાર જાણતો હોય, તો હવે કર્મનો નાશ કરવા ઉદ્યમ કર!!! આશ્રવભાવ ત્યાગ કર!!! વીતરાગની આજ્ઞા વ્યવહારનિશ્ચયરૂપ ધારણ કર!!! વીતરાગવચન વિરૂદ્ધ શ્રદ્ધા ન કરીશ નહિ. વીતરાગવચન વિરૂદ્ધ કથન પણ કરીશ નહિ. વીતરાગમાર્ગ સત્ય છે, જે જે ભવ્યો તર્યા છે, તરે છે ને તરશે

તે તે સર્વ વીતરાગના વચનથી વીતરાગ માર્ગ અવલંબીને તર્યા છે, તરે છે ને તરશે એમ જાણવું. વીતરાગ એ શબ્દનો અર્થ ચિંતવતાં આત્મા અક્ષર પણ થાય છે અને અનક્ષર પણ થાય છે. એ આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશી નિર્મલ છે, પણ આત્માના એકેક પ્રદેશને અનન્તી કર્મની વર્ગણાઓ લાગી છે તેથી આત્મજ્ઞાન આચ્છાદન થઇ ગયું છે. તે આત્મજ્ઞાન આત્મભાવ રમણતાવડે શુદ્ધ પ્રકાશે છે. શરીરમાં રહ્યા છે તો પણ શરીર થકી ન્યારો આત્મા છે. એ આત્મા પરમાત્મપદ પામે **એજ આત્માની આકાંક્ષા** સફળ થાઓ. શરીરની હાનિ થાય છે, તોપણ પરભાવની હાનિ કે વૃદ્ધિ થાય છે, તે આત્મા જાણી શકે છે. શરીર વધ્યે આત્માનું શું વધ્યું ? ને શરીર ઘટ્યે આત્માનું શું ઘટ્યું ? શરીર ક્યાં સુધી રહેશે ? આત્મા ક્યાં સુધી અશુભ પ્રવૃત્તિઓ કરશે ? તેની સમજણ, આત્મા જાણે છે. આત્માએ સંસાર પાર પામવા માટે કેવા કેવા પ્રયત્નો કરવા જોઇએ ? અને કેવી કેવી ભાવનાઓ ભાવવી જોઇએ ? એ સૌ આત્મા જાણે છે, એજ.

વિ૦ અહિં શરીર સારૂં રહેતું નથી. છાતીના દરદનો હુમલો પાછો હતો તેવોને તેવો ઉપજ્યો છે. પણ સ્થિર ભાવે સહન કરવું એજ સાર છે. ચોમાસું ક્યાં કરવું તે હજી નક્કી નથી. ભાવી ભાવ બને તે ખરૂં. તા. ૧૩–૫–૧૯૦૩.

× × × ×

મ્હેસાણાથી લે૦—વિ૦ આત્મા કે જે દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ, નારકી વિગેરે ચાર ગતિમાં અનાદિકાળથી ભટકતો ભટકતો હાલ મનુષ્ય ગતિમાં આવ્યો છે. શરીર અનંત ધારણ કર્યાં પણ જીવતો તેનો તેજ. એક જીવે અનંત શરીર ધારણ કર્યાં તેમ અનંત જીવે અનંત શરીર ધારણ કર્યા. કેટલાક જીવ મુક્તિ ગયા, પણ આ આત્મા તો હજી ચાર ગતિમાં ભટકે છે, હવે મનુષ્ય શરીર ધારણ કર્યું છે. તેથી જો આત્મા સ્વવીર્ય ફોરવે તો, મુક્તિ પદ મુશ્કેલ નથી. આ આત્મા અનંત શક્તિનો ધણી છે. છતાં હાલ કર્મના યોગે રંક જેવો થઇ ગયો છે. અનંત શક્તિવાળો આત્મા આ શરીરથી કેવી ચેષ્ટાઓ કરે છે, ક્ષણમાં કેવા ઉપયોગમાં વર્તે છે, અને ક્ષણમાં વિચિત્ર બની જાય છે. ક્ષણમાં રૂવે છે, ક્ષણમાં હસે છે. પુદ્‌ગલ સંગી

આત્માની સ્થિતિ વર્ણન કરવામાં શું વિશેષ? વિશેષ તો એજ છે કે આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ છે, દરેક પ્રદેશે કર્મની અનંતી વર્ગણાઓ લાગી છે તે દૂર થઇ જાય અને કર્મ દૂર થતાં આત્મા તે **પરમાત્માપદ** પામે. એજ મહા આકાંક્ષા પુરૂષાકારથી સિદ્ધ થાઓ. પૃથ્વીમાં ઘણા જીવો છે તે દરેકની પ્રવૃત્તિયો કર્મના યોગે જુદી જુદી ભાસે છે. તેમની પ્રવૃત્તિ જોઈ આપણે વિચારવું કે હે ચેતન ! કર્મ રાજાએ જીવોને જુઓ કેવા ફસાવ્યા છે ? જીવોનો કંઇ વાંક નથી. એ વાંક સર્વકર્મપ્રકૃતિયોનો છે. કેટલાક જીવોને કર્મપ્રકૃતિએ વાંદરારૂપ બનાવ્યા છે. કેટલાક જીવોને કર્મપ્રકૃતિએ કુતરારૂપ બનાવ્યા છે. એમ સર્વજીવોને કર્મપ્રકૃતિએ જુદા જુદારૂપે બનાવ્યા છે. તોપણ એવું જાણ્યા છતાં જીવોમાં પાછો રાગદ્વેષ વ્યાપે છે. જીવોને કર્મ રાજાએ એવી રીતે ફસાવ્યા છે કે કોઇ ભાગ્યવંત જીવ કર્મરાજાના ફંદમાંથી છૂટી જાય. કર્મના ફંદમાંથી છૂટવાનો એક મોટો ઉપાય ગુરૂમહારાજ એમ બતાવે છે કે આત્માઓ તમે સ્વસ્વભાવમાં રમણતા કરો, અને પરભાવનો ત્યાગ કરો તો તમો તમારૂં શુદ્ધસ્વરૂપ પામી શકશો. જે જીવો પરમાત્મપદ પામ્યા છે. પામે છે ને પામશે તે સર્વ **સ્વસ્વભાવ** રમણતાથીજ. એ વિના મુક્તિપદ પામવાનો બીજો કોઇ મોટો ઉપાય નથી. પૌદ્‌ગલિક સુખને દુઃખ કરી માનવાં, અને આત્મિકસુખ પ્રાપ્ત કરવા જો જીનાજ્ઞા મુજબ પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો મુક્તિપદ સાધ્ય જાણવું. મુક્તિપદ પરભાવ મુકવા થકી છે.

પરપુદ્‌ગલ સંયોગથી, દોષિત આતમરાય;
પરપુદ્‌ગલના ત્યાગથી, નિર્મલ આતમ થાય. ૧

જડ ચેતન લક્ષણ ગ્રહે, ન્યારો આપ સ્વરૂપ;
ચિદાનંદ શાશ્વત સદા, ધ્યાતાં શિવપુરભૂપ. ૨

અજ અવિનાશી આતમા, અખંડ પૂર્ણાનન્દ;
સેવો ધ્યાવો ભવિજના, આતમ શિવ સુખકન્દ. ૩

હરતો ફરતો શું કહે, કિમ મનમાં અકળાય;
આપ આપને દેખીલો, ભૂલો ભ્રમથી ભાય. ૪

આપ આપકુ દેખતાં, કર્મકલંક કટાય;
અજરામર થઇ આતમા, પરમાતમપદ પાય. ૫

આત્માની જેમ મુક્તિ થાય તેમ પ્રયત્ન કરવો. વખત ચાલ્યો જાય છે. પ્રમાદ વધતો જાય છે, પણ ચેતન સમજતો નથી કે હજી ત્હારે ક્યાં સુધી આ શરીરમાં રહેવાનું છે ? જોતાજોતામાં આયુષ્ય પૂરી જશે. આત્મા અંતે પશ્ચાત્તાપ કરશે. વારંવાર આવી ધર્મસામગ્રી પામવી મુસ્કેલ છે. આ મનુષ્ય શરીર છોડયા પછી કેવું શરીર પ્રાપ્ત થશે; તે મનમાં જો. ખરા પરિણામથી વિચારવામાં આવે તો પછી આ સંસાર એક સ્મશાન થકી પણ ભુંડો દેખાશે. આ સંસારમાં સુખી થયો નથી ને થવાનો નથી આ સંસાર જેણે ત્યાગ કર્યો છે અને જે મહાત્માઓ આત્મસ્વરૂપમાં તલ્લીન થયા છે, તેઓ સંસારનો પાર પામશે. શરીર મારૂં નથી, ઇંદ્રિય, મન, લેશ્યા મારૂં નથી. શરીરથી હું ન્યારો છું. મારો સ્વભાવ જડ કરતાં ન્યારો છે. હું ચેતન છું, અરૂપી છું, શાશ્વત છું, અસંગી છું, નિર્મલ છું, સ્વસ્વરૂપ ભોગી છું, પરભાવ ત્યાગી છું, હું શરીરને વ્યાપી રહ્યો છું, મારે ને શરીરને વસ્તુતઃ સંબંધ નથી. શરીર મારી વસ્તુ નથી તો વળી સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, ઘર, હાટ, મારાં શી રીતે હોઇ શકે ? દૃઢનિશ્ચયથી આત્મા તું હવે વિચાર કે ત્હારે શું કર્તવ્ય છે, શું ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, આત્માના ગુણપર્યાયનું આત્મા ચિંતવન કરે તો આત્મા પરમાત્મપદ પામી શકે. જીનેન્દ્રની વાણીરૂપ અમૃત જે ભવ્યો પીયે છે તે અજરામરપદ પામે તેમાં શી નવાઇ ? જે ભવ્યો સમ્યગ્ભાવથી આત્મભાવે રમશે, તે શિવસુખ પામશે. તમો પણ તે પદને પામો એજ આકાંક્ષા. શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ (તા. ૫—૭—૧૯૦૩)

× × × ×

મ્હેસાણાથી લે૦—વિ૦ કર્મરાજાના સુભટો અનાદિકાળથી આત્માને પાડે છે. એક આત્માને પીડે છે એમ નહિ પણ અનેક આત્માને પીડે છે, એ કર્મની પ્રકૃતિયોનો એવો સ્વભાવ છે કે પોતાનો જે જે સ્વભાવ છે, તે પ્રકૃતિયો બજાવ્યા કરે છે. એ પ્રકૃતિયો જડરૂપ છે, પુદ્ગલ રૂપ છે, એના કરતાં આત્માની શક્તિ અનંતી છે. આત્મા સ્વવીર્ય ફોરવે તો કર્મનો નાશ કરી શકે, પોતાનો આત્મા કેવા સ્વભાવમાં વર્તે છે તે પોતાને માલૂમ પડે છે. હું સ્વભાવમાં રમું છું કે પરભાવમાં ? એમ પ્રશ્ન પૂછતાં ચેતન જો

સ્વભાવમાં રમતો હશે તેની માલુમ પડશે, અને હું પરસ્વભાવમાં રમું છું તો તે હવે મારાથી ક્યારે દૂર થશે? હું જે જે સંસારી કામો કરૂં છું તે ઉલ્લાસથી કરૂં છું કે ઔદાસિનતાથી કરૂં છું. આત્માનો સ્વભાવ નિશ્ચયનયથી જોતાં પૌદ્‌ગલિક કાર્ય કરવાનો નથી, પણ આત્માની અશુદ્ધ પરિણતિથી અનાદિકાળથી આત્મા સંસારી કામમાં અહંભાવ ધારણ કરે છે, અને તેથી ચાર ગતિમાં ભટકાય છે. સંસારિક કામનો કર્તા હું નથી, સંસારિક પદાર્થોનો ભોક્તા હું નથી, હું અશરીરી છું, અવિનાશી છું, દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ નિત્ય છું, સ્થિર છું. સ્વસ્વભાવ રમણી છું, પરભાવ ત્યાગી છું, હું એક છું, ગુણોની અપેક્ષાએ અનેક છું. નિગોદમાંથી હું નીકળ્યો છું. મોક્ષમાં જવું એ મુખ્ય ઉદ્દેશ છે, નિરંજન નિરાકાર મારૂં સ્વરૂપ છે, ગુણ પર્યાયવાન હું છું, વિકલ્પસંકલ્પ રહિત મારો સ્વભાવ છે. મારાથી કોઇ વસ્તુ અજાણી નથી. હું સર્વ પદાર્થોનો જ્ઞાતા છું, સ્વપર પ્રકાશી મારો સ્વભાવ છે, હું રાગી નથી, દ્વેષી નથી, મારો કોઇ મિત્ર નથી, મારો કોઇ શત્રુ નથી, હું કોઇનું ભુંડું કરવા સમર્થ નથી. હું પોતે ધારૂં તો કર્મનો નાશ કરી શકું. જ્યારે આવો મનુષ્ય જન્મ પામી આત્મહિત કાંઇ પણ ન થયું તો હવે ક્યારે થશે. રાત્રી દિવસ વહી જાય છે અને આયુષ્ય પ્રતિદિન ખૂટે છે, જીવ પોતે એમ જાણે છે કે હું તો સુખી છું. આનંદઘનજી મહારાજ કહે છે કેઃ—

> जिय जाने मेरी सफल घरीरी, माता पिता धन यौवन माती
> गर्भ तणी वेदन विसरीरी, जीय०

જીવ સંસારી પદાર્થોના સમાગમથી પોતાની સફલ ઘડી માને છે પણ હે ચેતન! તું શું ગર્ભની વેદના ભૂલી ગયો? શું હવે તું પાછો માતાના પેટમાં ઉત્પન્ન થવાનો નથી? કે શું? અને શું તું મરવાનો નથી? જન્મ મરણ હજી કાંઇ છૂટયાં નથી. જન્મમરણનું દુઃખ પુનઃપુનઃ પ્રાપ્ત થતું જાય છે. જન્મમરણનું ચક્ર દરેક જીવની સાથે અનાદિકાળથી લાગ્યું છે. તેનો ત્યાગ કરવા જેમ બને તેમ પ્રયત્ન કરવો. આપ સ્વભાવમાં રમણતા કરવી. અને પરભાવનો ત્યાગ કરવો એજ આત્મહિત છે. એજ.

(તા. ૧૮-૬-૧૯૦૩)

× × × ×

માન્યુસાથી લે૦—વિ૦ કે ક્ષણિક પૌદ્ગલિકસુખની આશાએ બહિર્ પદાર્થોમાં આત્મા સ્વસુખભ્રમબુદ્ધિથી ધારે છે પણ પુનઃ સ્વસ્વરૂપે પુનઃ પુનઃ દૃઢનિશ્ચય થાય છે, ત્યારે બહિર્ પદાર્થો કેવલ નિરૂપયોગી લાગે છે. સર્વપૌદ્ગલિક પદાર્થોપરથી સુખની બુદ્ધિ ઉઠી જાય છે. અને આત્મતત્ત્વમાં સુખની બુદ્ધિ સ્ફુરે છે, અને તેવી બુદ્ધિ સ્ફુરતાં અનાદિસહચારીકર્મવર્ગણાઓ આત્મપ્રદેશથી ખરે છે તેમ તેમ આત્મા ઉજ્વલતા પામતો સ્વસ્વરૂપને અવધારી અવધારી જેનો દૃઢનિશ્ચયપૂર્વક સંપૂર્ણકર્મનો નાશ કરવા એકાગ્રયોગે પ્રવૃત્તિ કરે છે. એક તરફ કર્મદલિયાં આત્માથી વિખૂટાં પડવારૂપ ક્રિયા કરે છે, અને બીજી તરફ આત્મા સ્વગુણોને આવિર્ભાવ કરતો અનહદ શાન્તિને પામે છે.

જુઓ કે આ લોકમાં કાઇ મનુષ્યને કોઇ પ્રકારનું મોટાપણું મળવામાં કોઇને જાતિથી વિશેષતા છે. કાઇને લક્ષ્મીથી, કોઇને વિદ્યાથી, કોઇને કુળથી ઇત્યાદિ અનેક નિમિત્તોથી મોટાપણું આવે છે. પણ તેમાં જે મોટાપણું પુરૂષે માન્યું છે તે ખોટું છે. ખરૂં મહત્વપણું સ્વગુણપ્રાપ્તિમાં સમાયું છે. ખરૂં બળ, ખરૂં ધન, ખરી વિદ્યા, આત્મતત્ત્વરૂપની છે. એની પ્રાપ્તિ અર્થે કરેલો તનમનધનનો પ્રયત્ન સફળ છે. બાકી સંસારિક વ્યવહાર તો જીવ અનાદિકાળથી કરતો આવ્યો છે, અને જ્યાં સુધી ભવપરંપરા છે ત્યાં સુધી કરશે.

જો કે સંસારિક વ્યવહારો તે દશામાં છૂટી શકે નહિ. તો પણ મનથી એમ ધારવું કે તે વ્યવહારથી હું ભિન્ન છું તેનો કર્તા નથી. મારે તેને કશો વાસ્તવિક સંબંધ નથી. સર્વસંયોગે બન્યું છે તેમા હું કેમ મમતા કરૂં ? અને અપ્રીતિકર પદાર્થોમાં કેમ અરૂચિ કરૂં. રૂચિ અને અરૂચિ મનથી મનાઇ છે અને રૂચિ અને અરૂચિ મનમાં શમે છે. જેમ સમુદ્રમાંથી તરંગો ઉઠી તેમાં લય પામે છે. તેમ મનમાંથી ઉઠેલી રૂચિ અરૂચિ તેમાંજ સમભાવે વિચારતાં લય પામે છે. મનના ઉઠતા તરંગોનું મુખ્ય કારણ સંકલ્પવિકલ્પ છે, અને તે સંકલ્પવિકલ્પનો ઉપયોગદ્વારા જય કરતાં હેમન ! તું શી રીતે મારા ઉપર જય મેળવીશ ? કોઇપણ દિવસ મનને વશ રાખ્યા વિના મુક્તિ નથી, અને મુક્તિની સાધ્યદશા આત્મસ્વરૂપ સમજ્યા વિના નથી. માટે મન, તન અને વાણીથી પૃથક્ આત્મતત્ત્વ લક્ષી તેનું શુદ્ધસ્વરૂપ ધ્યાવું, મનન કરવું તેમ કરતાં આત્મા પરમાત્મપદ પામશે. અનંતાજીવો મુક્તિ તેમ કરતાં

પામ્યા છે, અને પામશે. અને તમે અમે શુદ્ધબુદ્ધિથી પામીએ એમ ઇચ્છાય છે. એજ (તા. ૪–૭–૩)

× × × ×

માણસાથી લે૦—વિ૦ તમારો પત્ર પહોંચ્યો છે. વાંચી બીના જાણી છે. ગીતાનું પુસ્તક મોકલ્યું તે શેઠ હાથીભાઇ મુલચંદભાઇને આપ્યું છે. ત્રિ. વકીલ દલપતભાઇ ઉપર કાગળ લખવાનું વકીલજી હીરાચંદભાઇનો પત્ર આવ્યો તેજ છે. ઉપાધિ થાય તેમાં પેસવું નહિ; હું પણ જાણતો હતો પણ કાગળ તેમણે કહ્યું હતું તેથી લખ્યો છે. આત્મહિત ચિંતવવું તેજ સાર છે. આત્મા ઉપયોગે વર્તે તો ઉપાધિ લાગતી નથી, પણ અનુપયોગે તથા આત્મા જાણીને પણ પરમાં પ્રવેશ કરે છે. અનાદિકાળની ટેવ ટાળી આત્મા સ્વસ્વભાવે રમે તો શિવસુખ દૂર નથી. ધર્મકાર્ય લખશો. દિવસોનો પ્રવાહ ગંગના પુરની પેઠે ચાલ્યો જાય છે, પણ આત્માપરથી ભાવ નિદ્રા ઉડે તો તે મુક્તિ પ્રાપ્તિ કરી શકે. (તા. ૩—૮—૩).

× × × ×

માણસાથી લે—વિ૦ આગ્રરેજ માસ્તર કેશવલાલ છગનલાલ અત્રે આવ્યા છે, તેમનો અભ્યાસ જીવવિચાર, નવતત્વ, દંડક, સંઘયણી વિગેરેનો છે, તમારા ગામ લાયક છે. હવે તેમને અહિંથી ક્યારે મોકલવા તે લખશો? અમદાવાદ તમો આવ્યા હતા તે જાણ્યું છે. ધર્મસાધન કરશો. ત્રણ દિવસ પહેલાં દમ ઉપડયો હતો પણ હવે ઠીક છે. ચિંતા કરશો નહિ, પુદ્ગલના ધર્મ એવાજ છે. એમાં કોણ વિશ્વાસ કરે ! જેમ બને તેમ આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. લાલભાઇ, કસ્તુરભાઇ, પાનાચંદ, ડાહ્યાભાઇ વિગેરે સર્વને ધર્મલાભ પહોંચે. (તા. ૨૦–૮–૧૧).

× × × ×

માણસાથી લે૦—વિ૦ શ્રી ઇષ્ટપરમાત્મસ્મરણ દ્વારા થયેલી સમાધિથી સ્વપર શાંતિ પ્રવર્તો. અનાદિકાળથી કર્મવલ્લિથી વીંટાયલો આત્મા અશુદ્ધપરિણતિ ધારણ કરી પરને પોતાનું માની કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મત્સરાદિથી પુનઃ પુનઃ રાતો તાતો માતો થતો સ્વશાન્તિને ત્યાગ કરી આધિવ્યાધિઓથી દુઃખદ્વારા પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરે છે એમ જણાય છે. હું ઉપાધિમાં વર્તુ છુ એમ જાણવા છતાં યથાયોગ્ય ધર્મસાધન કરવામાં ત્રિકરણયોગની એકાગ્રતાએ પ્રયત્ન કરતો નથી, અને પ્રમાદદશામાં હસતો ખાતો, પીતો, વાતો કરતો, અનુપયોગ વર્તતો સ્વકાલ ગુમાવે છે, તે શું આત્માને ઘટી શકે? આત્મિક અનંતસુખનો ત્યાગ કરી જલચંદ્રભ્રાન્તિવત્ પરને પોતાનું માની તેની આશાએ અનેક પ્રકારે પ્રયત્ન કરી નવનવાં કર્મ ઉપાર્જન કરે છે. અહો આ આત્મા ક્ષણક્ષણ વિચિત્ર પદાર્થોનું ચિંતવન મનથકી કરે છે, તેમ છતાં આત્માને તેથી તૃપ્તિ થતી નથી. ખસને ખણવાથી જેમ વિશેષ વ્યાધિ થાય છે તેમ સંસારિક વિષયોનો સંબંધ પણ આત્માને ઉપાધિમાં યોજે છે. આત્માનીઅવળી દશા કર્મથકી થઇ છે. જેમ દારૂથી આત્મા સ્વભાન ભુલે છે, તેમ કર્મરૂપ દારૂથી આત્મા સ્વભાન ભૂલી અન્યથા રીત્યા સંસારને સાર માની હર્ષશોકાદિનું આવરણ કરે છે.

કર્મબંધના હેતુઓને જ્ઞાનવડે જાણી તેનો સંબંધ સ્વતઃ નાશ પામે તેમ વર્તવું. હું ક્રોધી નથી, હું લોભી નથી, હું પુરૂષ નથી, હું સ્ત્રી નથી, હું નપુંસક નથી, હું શોકવાન નથી, હું રોગી નથી, હું ઉપાધિયુક્ત નથી, હું રાગી નથી, હું દ્વેષી નથી, હું રૂપી નથી ઇત્યાદિ વાક્યોની દૃઢભાવના કરવાથી આત્મા સ્વતઃ નિર્મલ આનંદમય થશે. હું દુઃખી નથી, હું શરીરી નથી, હું સગાંવ્હાલાંથી જુદો છું. સૌ મારાથી જુદું છે. જુદાને પણ હું જાણું છું ને જુદો પણ હું છું. ઇત્યાદિ મહા વાક્યો પુનઃપુનઃ સ્મરણ કરવાથી અલૌકિક અધ્યાત્મજ્ઞાન સ્ફુરે છે.

હું ચાલું છું, હું બોલું છું, હું ઉત્તમ જાતિવાળો છું. ઇત્યાદિ વ્યવહારથી કહેવાય છે. નિશ્ચયથી તો ચાલનાર, બોલનાર, ઉચ્ચનીચ જાતિયુક્ત આત્મા નથી. પુદ્‍ગલદ્રવ્યના સંબંધથી આત્મા પુદ્‍ગલદ્રવ્યમાં અહં પ્રત્યય ધારણ કરે છે તેથી પરોપાધિથી હર્ષશોક આત્મા ધારણ કરે. છે આત્મ શાંતિ એક અત્યુત્તમ ગુણ છે તે વિરલા મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થાય છે. જો કે કર્મની વિચિત્રતાએ જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ અલ્પ બહુત્વાદિ ભેદે કરી જુદા જુદા જીવોમાં

ભાસે છે તોપણ શ્રદ્ધાદ્વારા સમ્યક્ત્વ રત્ન પ્રાપ્ત થતાં ક્ષયોપશમ વૃદ્ધિ પામે છે. દેવગુરૂધર્મ તત્ત્વ સમજીને આ આત્મા મોક્ષપ્રાપ્તિ અનુકૂળ હેતુનું અવલંબન કરે તો દ્રવ્યભાવ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરી તત્ફળ પામી શકે.

(દુહા)

દ્રવ્ય ધર્મને ભાવ ધર્મ, લૌકિક નિશ્ચય ધાર;
ઉપાદાનથી ધર્મ તેમ, શુદ્ધહૃદયમાં ધાર. ૧

શુભાશુભ બે ભેદ છે, ધર્મ કરો તસ ત્યાગ;
જીનોક્ત વચને સ્થિર થઇ, શુદ્ધધર્મ ધર રાગ. ૨

સમજે નહિં શુદ્ધ ધર્મને, કરતો ડાકડમાલ;
બાહ્યધર્મ અવલંબતો, તસ ભવ અરહટ્ટમાલ. ૩

નહિં વનમાં ગિરિગબ્હરે, દેશ વિદેશે ધર્મ;
ધર્મતત્ત્વ છે આતમમાં, સમજે વિરલો મર્મ. ૪

આશ્રવકારજ ધર્મ નહિ, માને તેહિ ગમાર;
સંવર તત્ત્વે સ્થિર જે, ધર્મતત્ત્વ તસ ધાર. ૫

નિંદા ચાડી રાગદ્વેષ, તેથી ધર્મ ન થાય;
ત્યાગ કરે જો એહનો, આતમધર્મ કહાય. ૬

બાહ્યાડંબર બહુ કર્યો, ચિત્ત ભટકે ચિહું ઓર;
આત્મોપયોગે સ્થિર નહિ, આતમધર્મનો ચોર. ૭

વ્યવહારનય અવલંબીને, ધર્મે વર્તે જેહ;
નિશ્ચય હૃદયે ધારતો, પામે શિવસુખ ગેહ. ૮

એક ગ્રહે એક પરિહરે, બેનો નહિં વિશ્વાસ;
અવલંબી તે એકને, ભટકે થઇ સહુ દાસ. ૯

એક ગ્રહે એક પરિહરે, બેની કરતો સેવ;
મુક્તિપદ તે પામશે, કર્મ નાશ તતખેવ. ૧૦

સૌ જાણી સૌ પરિહરે, સહુ પર ચિત્ત સમાન;
નિષ્કામી યોગી બની, સ્વયં બને ભગવાન. ૧૧

રૂપ રંગ જેને નહીં, નહિ શરીર સંસ્થાન;
ચેતના લક્ષણ જેહનું, આપો તેહને દાન. ૧૨

આત્મતીર્થ બગડયું બહુ, કરો સુધારો તાસ;
જે સુધરે સુધર્યું સહુ, ધરો એહ વિશ્વાસ. ૧૩

કરો સુધારો આત્મનો, સુધરે આત્મસમાજ;
ઉપાધિ દૂરેટળે, સિધ્ધે વંછિત કાજ. ૧૪

અષ્ટસિદ્ધિ નવનિધિ સહુ, પૌદ્ગલિક કહેવાય;
આત્મસિદ્ધિ પ્રગટે યદા, બુદ્ધિ શિવસુખ થાય. ૧૫

વકીલ મોહનલાલભાઇ, સમજો એહનો સાર;
સાર લહી શ્રદ્ધા ગ્રહી, પામો ભવજળ પાર. ૧૬

વીર સંવત્ ૨૪૨૯ ભાદરવા વદિ ૬.
વિ. સં. ૧૯૫૯

× × × ×

માણસાથી લેં૦—વિ૦ તમારા લખવા મુજબ અમો પણ સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરી સર્વજીવોને ખમાવતાં આપને ખમાવીએ છીએ. તમો પણ ખમશો.

(દૂહા)

ખમો ખમાવો જીવને, ક્રોધાદિક કરી ત્યાગ;
સિદ્ધ સમા સહુ જીવ છે, નિર્મલ મહા સોભાગ. ૧

ભટકત ભટકત પામિયો, મનુષ્ય જન્મ અવતાર;
આર્યદેશ જીનરાજની, સામગ્રી સુખકાર. ૨

રાગદ્વેષ રહિત પ્રભુ, વીતરાગ ભગવાન;
ઇંદ્રે પૂજીત દેહ જસ, રૂપાતીત મહાન. ૩
ચારનિકાયી દેવતા, સમવસરણ મનોહાર;
રચના અતિહર્ષે કરી, લેવા શિવપુર સાર ૪
સમવસરણ બેસી પ્રભુ, ભવ્યજીવના કાજ;
યોજનગામિનિદેશના, દેતા સુણે સમાજ. ૫
કર્મવશે આ આતમા, ભટકે વિશ્વ મઝાર;
આત્મતત્ત્વને જાણતાં, પામે ભવજલ પાર. ૬

આઠકર્મની વર્ગણા, બાદર સૂક્ષ્મ વિચાર;
લોલીભૂત થઇ તેહથી, ભવ ભટકે બહુવાર. ७

ભાવકર્મથી દ્રવ્યકર્મ, બંધાયે જીવ સાથ;
લોલીભૂત થઇ પ્રાણીયો, બૂડે ભવજળ પાથ. ८

પરભાવે આ જીવની, અશુદ્ધપરિણતિ થાય;
કરોળીયો જિમ લાળને, તિમ ભવવૃદ્ધિ પાય. ९

અરહટ્ટમાળા ઉપરે, જીમ હોય ઘટનો ફેર;
ઘાંચી બળદ ફરતો રહે, પણ તે ઠેરનો ઠેર. १०

કર્મવશે ભવચક્રમાં, પુનઃ પુનઃ ભટકાય;
ઉંચ નીચ કુળ જન્મતો, સંસારે સ્થિર થાય. ११

આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું યદા, પ્રકટે સમકિત ખાસ;
આત્મા જડ બેંચણુ કરી, શુદ્ધતત્ત્વ દિલ પાસ. १२

એક ખરો હું આતમા, નિરાકાર ગુણવાન્;
સ્વપર જ્ઞાતા ભોગી હું, શિવસુખસિદ્ધ સમાન. १३

આંખે જે દેખાય છે, તે નહિ ચેતન તત્ત્વ;
પુદ્દગલ આંખે દેખીયે, તેમાં પણ દ્રવ્યત્વ. १४

ષટ્દ્રવ્યાદિ સ્વરૂપનો, જ્ઞાની ચેતનરાય;
પંચદ્રવ્યથી ભિન્ન છે, શુદ્ધબુદ્ધ સિદ્ધરાય. १५

અનંતધર્મનું સ્થાન તે, આતમતત્ત્વ કહાય;
દ્રવ્યગુણપર્યાયવંત, નિત્યાનિત્ય જણાય. १६

શાશ્વત સિદ્ધપદ યોગી હું, રત્નત્રયીનો સ્વામી;
જ્ઞાતા લોકાલોકનો, નિરાગી નિષ્કામી. १७

પુદ્દગલ જડ સ્વભાવ છે, તેથી છું હું ભિન્ન;
પુદ્દગલરૂપી દ્રવ્ય છે, હું નહિં તેમાં લીન. १८

લીન રહું જો પુદ્દગલે, તેની કરૂં જો આશ;
ભવમાં ભટકું હું સદા, પુદ્દગલનો થઇ દાસ. १९

પુદ્દગલ મારૂં માનીને, પુદ્દગલપર કરૂં પ્યાર;
તો હું મૂર્ખ શિરોમણિ, પદ પામું નિર્ધાર. २०

તનુમાં ધર્મ ન પુદ્ગલે, મમતા કરતા જીવ;
નરકતણાં દુ:ખ ભોગવે, પાડંતા બહુ રીવ. ૨૧

શરીર જનમા પહેરીયા, તેનો પણ મમકાર;
કરતાં ચેતન ભટકતો, કરવો શ્યો તસ પ્યાર. ૨૨

અચલ જ્ઞાનાનંદી હું, પુદ્ગલ ચલ સ્વભાવ;
અમૂર્ત દેહ વ્યાપી સદા, નિ:સંગી નિર્ધાર. ૨૩

મિથ્યા રાગ ને દ્વેષ તે, આસ્રવ તત્ત્વ કહાય;
તેહ થકી હું ભિન્ન છું, સંવરભાવ રહાય. ૨૪

સાદિ અંત જેમાં નહીં, એવું મુજ સ્વરૂપ;
ધ્યાન કરંતાં આતમા, અજરામર ચિદ્રૂપ. ૨૫

અક્ષય અક્ષર હું સદા, અકલ અમલગુણભૂપ;
નિરક્ષર અગમ્ય હું, ટાઢ તૃષા નહિં ધૂપ. ૨૬

વિભાવદશા નહિ માહારી, નિર્લેપી નિર્માયી;
સહુથી હું ન્યારો સદા, કોની નહીં સગાઇ. ૨૭

સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાનનો, ભોક્તા આત્મ કહાય;
અજઅવિનાશી શિવશર્મ, મુજથી એહ ગ્રહાય. ૨૮

લેશ્યા પુદ્ગલરૂપ છે, લેશ્યાતીત મુજરૂપ;
આત્મસ્વરૂપે ખેલતો, પડીશ નહિ ભવકૂપ. ૨૯

વેદ નહિં ને ખેદ નહિં, અખંડ જ્ઞાનાનન્દ;
શુદ્ધ ચિદાનંદરૂપમાં, રમતાં હર્ષ અમંદ. ૩૦

અસ્તિ સદા મુજ રૂપની, અલખ અગોચર ધર્મ;
ધ્યાતો ધ્યાની આતમા, બાંધે નહિ નવકર્મ. ૩૧

અસ્તિનાસ્તિ સ્વભાવ તે, ચેતનમાંહી લહાય;
ઉપયોગે તસ વર્તતો, આતમ એક જણાય. ૩૨

નિત્યાનિત્ય સ્વભાવ તે, આતમમાંહી પમાય;
એકાનેક સ્વભાવ સહુ, આત્મા માંહી લહાય. ૩૩

ભેદાભેદ સ્વભાવ તે, મુજમાં કરતા વાસ;
તત્ત્વ એ સમજે જે સદા, તે લહેતો શિવ ખાસ. ૩૪

ભવ્યાભવ્ય સ્વભાવનું, આત્મદ્રવ્ય છે સ્થાન;
પરમ સ્વભાવી આતમા, જાણંતાં ભગવાન. ૩૫

સ્વભાવ એકાદશ કહ્યા, આતમદ્રવ્ય મઝાર;
અન્ય પંચમાં લાગતા, સમજો ગુરૂગમ ઠાર. ૩૬

ચેતન અચેતન મૂર્તને, અમૂર્ત તુર્ય સ્વભાવ;
એકાનેક પ્રદેશ તિમ, સમજો શુદ્ધનો ભાવ. ૩૭

અશુદ્ધ વિભાવને જાણિયે, ઉપચરિત દશને જાણ;
પરદ્રવ્યે એ લાગતા, જાણંતાં દુઃખ હાણ. ૩૮

ત્રિપદી જાણી પરિહરે, જ્ઞાતાથી અન્ય દ્રવ્ય;
જાણીને જે પરિહરે, પામે શિવપુર ભવ્ય. ૩૯

એકને ત્યાગી એકની, સંગે રહેતો જેહ;
ચારને છંડી પાંચને, પામંતાં શિવગેહ. ૪૦

બોલે તેને પરિહરે, નહિં બોલ્યાથી રાગ;
કરતો નિશ્ચયનયથકી, લાગે નહિ તસ ડાઘ. ૪૧

ચાલે તેને પરિહરે, હસતાથી નહિ પ્રીતિ;
પંચને ત્યાગી પંચને, ધ્યાતાં નહિં ભવભીતિ. ૪૨

બેનો ભમાવ્યો નહિ ભમી, બેનો કરતો સંગ;
બેની સંગે ઝીલતો, તસ આગળ શું ગંગ. ૪૩

સૌમાં નહિં સૌથી સદા, રમતો જેહ સદાય;
તેને જાણે તેહની, મુકિત શિઘ્ર કહાય. ૪૪

બે ચક્રે રથ બેસીને, શિવપુર માર્ગ ચલાય;
છંડી એકને જે ગ્રહે, તસ મુક્તિ નહિ થાય. ૪૫

આદિ અંત જેને નહીં, જેહને આદિ અંત;
દોયનયે જે જાણશે, તે વિરલા જગ સંત. ૪૬

સાત સાત જેમાં રહ્યા, રહેતાં જાણે જેહ;
કર્મકૂપમાં ના પડે, ધર્મી સમજો એહ. ૪૭

પાંચ થકી જૂદો પડી, ઉડયો જે આકાશ;
આધનંત શિવપદ લહે, તેનો હું છું દાસ. ૪૮

ધ્યાવો ગાવો આતમા, નહિ તેથી શિવ ભિન્ન;
ક્યાં ભટકે આશાથકી, ભટકે તે છે દિન્ન. ૪૯

મોક્ષસ્થાનમાં આતમા, પરમબ્રહ્મ થઇ થાય;
જન્મ મરણ દૂરે કરી, શિવસુખ બહુલું પાય. ૫૦

ધ્યાતા એક અનેકનું, ભાજન હૃદયે થાય;
અનેકાન્તમત વર્તતાં, કર્મકલંક કટાય. ૫૧

અનુભવભાવના એ કહી, આત્મહેત શિરતાજ;
સાર ગ્રહી શિવપંથમાં, વહેતાં સીઝે કાજ. ૫૨

આત્મજ્ઞાનને કારણે, લખ્યો એહ શુભપત્ર;
લક્ષ્યાર્થી થઇ વાંચજો, પત્ર ધર્મશિવ છત્ર. ૫૩

નગર માણસા શોભતું, ઋષભદેવ જયકાર;
તસ ધ્યાને હર્ષિત બની, પત્ર લખ્યો જયકાર. ૫૪

ચંચલ ચિત્ત નિવારીને, આત્મોપયોગે સ્થિર;
બુદ્ધિસાગર સુખ લહે, શાશ્વત પદ ગંભીર. ૫૫

વીર સંવત્ ૨૪૨૯ ના ભાદરવા વદિ. ૬

× × × ×

માણસાથી લે૦—વિ૦ ગઇ કાલ કરતાં આજરોજ ગુલાબસાગરજીના શરીરે સારૂં છે. બકવાદ થોડીવાર થાય છે. કફ તથા દમનું જોર નરમ પડયું છે. સાણંદથી દાક્તર બે વખત આવી દવા કરી ગયા છે. આશા છે કે શાન્તિ થવા ઉપર લક્ષણ છે. ચિંતા કરશો નહિ. ધર્મ સાધન કરશો. પુદ્ગલના ધર્મ વિચિત્ર છે. આયુષ્યનો ભરૂંસો નથી. ક્ષણ ક્ષણ આયુષ્ય ઘટે છે. આશાઓ વધે છે. કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. મનુષ્યભવ વારંવાર મળવાનો નથી. આળસ, નિદ્રા, પ્રમાદ છોડી જીવ એકાગ્રચિત્તે ધર્મસાધન કરે તો કર્મકલંક દૂરે કરી સિદ્ધ પદ ભોક્તા બને. અનંતતીર્થંકરોનો પણ એજ ઉપદેશ છે. એ સિદ્ધ પદ પામ્યા વિના જીવને શાશ્વત અનંત સુખ મળવાનું નથી. ક્ષણે ક્ષણે સમયે સમયે આત્મસ્વરૂપચિંતવનમાં જે ભવ્યો

કાળ નિર્ગમે છે તે શાશ્વતપદ પામ્યા, પામે છે ને પામશે. સ્વપરને એજ. અભિલાષા છે. ઇતિ શ્રી શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

સં. ૧૯૬૦ કારતક સુદિ ૧૩.

× × × ×

વિજાપુરથી લે૦—વિ૦ તમારો પત્ર તથા મોકલેલાં પુસ્તકો આવી પહોચ્યાં છે. અત્ર આવતી કાલે શ્રીકમલવિજયસૂરીશ્વરાદિ ૧૩ ઠાણાં આવવા વકી છે. અત્ર સ્થિરતા થવી અગર ન થવી તે નક્કી નથી. શાસ્ત્રીજી હજી સુધી આવ્યા નથી બને તે ખરૂં. આત્મધર્મમાં પરમાર્થતાએ સુખદૃષ્ટિ લક્ષી તેમાં ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ દઈ વર્તવું. એ આત્મસાધક ભવ્યાત્માનું હિત લક્ષણ છે. રત્નચંદ્ર તથા ઝવેરભાઇને ધર્મલાભાશીઃ અનુભવપંચવિંશતિ પૂર્ણ થશે. અધ્યાત્મશાંતિગ્રંથ સમાપ્ત થયો. ૐ રૂ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

તા૦ ૨૦—૧૨—૧૯૦૩

× × × ×

માણસાથી લે૦—વિ૦ ડુંગરપુર સુધી વિજાપુરના સંઘમાં આવવાનું થયું છે. પોષ વદિ ૭ મે કેશરીયાજી પહોચાશે. ત્યાં ૫—૭ દિવસ સુધી રહેવાનું થશે. પત્ર લખો તો ત્યાં લખશો.

ભાઇ ! સંસાર અસાર છે એમ હૃદય હવે કહી આપે છે. જો કહી આપે છે તો કેમ અસારમાંથી સાર ખેંચી કાઢતા નથી ? હજી સંસારની જે જાળમાં બરાબર ફસાવાનું થયું નથી તોપણ વાનગીનો સ્વાદ જીવ ચાખ્યા કરે છે. તેવા સમયમાં હૃદય ધર્મમાર્ગમાં શી રીતે વળશે ?

ચંચલતા દોડાવે છે, વચન વશમાં નથી. શું કરવું ક્યાં જવું શું કહેવું. શા ઉપાય લેવા તે વિચાર!!! ભાઇ ! ખરૂં સુખ સંસારની જંજાળમાં નથી. ખરેખર આત્મામાં છે. હે આર્ય ! હજી સમજ્યા તો ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણો. સ્રીધનાદિ સર્વ સંસારના મોહિની છે. પ્રેમ સર્વ કૃત્રિમ અસત્ય છે. કોઇ કોઇનું નથી. હે આર્ય !!! સત્સમાગમ વિના સંસારસમુદ્ર તરાશે નહિ.

જ્યાં જશો બોલશો રમશો ત્યાં ઉપાધિ, ઉપાધિ, ઉપાધિરહિતપણું કેવળ આત્મદશામાં છે તેની કુંચી પ્રાપ્ત કરો.

ચિંતામણિ સમાન મનુષ્યજન્મને ફોગટ ગુમાવવો યોગ્ય છે ? ભાઈ !!! કર્મથી શાતા અશાતા ઉત્પન્ન થાય છે. કોઇ જગતમાં મિત્ર નથી કોઇ શત્રુ નથી. વ્હાલા વૈરીમાં ભિન્ન બુદ્ધિ, અજ્ઞાનથી થાય છે.

ભાઇ !!! હજી જે માર્ગ હસ્તગત કરવાનો હતો તે બાકી છે, યોગ્યતાનો વિચાર કરો, સાધનોમાં પ્રયત્ન કરો. સત્યમાર્ગ ગ્રહણ કરો. પ્રિય સત્ય વચન વદો. ગંભીરતા સમાન ગુણ નથી. જે કાયામાં રહીને તમે બોલો છો તથા નામ ધરાયું છે તે નામ વા અપર સર્વ નામ અસત્ય છે. આ કાયાની હાલ દેખાય છે તેવી દશા નહિં રહે. આત્માને પરભવમાં જવું પડશે. શરણ, ધર્મ વિના કોઇનું નથી. ભાઇ ! સત્ય કહું છું. સત્ય માન ! માન્યા કરતાં વારંવાર યાદ રાખ, સુખતો આત્મામાં છે. બાહિરની ઉપાધિની પ્રીતિ દૂર કર. ગુરૂગમદોરીથી મોક્ષમ્હેલમાં ચઢવાનો સમય પુનઃ પુનઃ નહિં મલે. સંગત તેવી અસર.

વિષય વિષ સરખા જાણ ! આત્મા શરીરની અંદર છે. તેનાથી પ્રીતિ કર. બાકી સર્વ પ્રીતિ અસત્ય છે અને તે અનંતવાર થએલી છે એમ જાણ. જ્ઞાની વચન અસત્ય હોય નહિં. હે મુમુક્ષુ ! તરણ તારણ ગુરૂરાજનું અવલંબન કર. મિત્ર, સ્ત્રી, શરીર, ધન ઉપર ખરી પ્રીતિ જેને છેજ નહિ. તેવાઓની સાથે પ્યારથી સત્યથી વર્તવું એટલું બસ છે. શું કહું ? શું કરશો ? જાગો ! ધર્મ સાધન કરો. સત્ય સંભારો ! ધારો ઇત્યેવં શ્રી. શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

બાહ્ય પ્યારમાં પડી સત્ય આલંબનભૂત દેવગુરૂને વિસરીશ નહિ. શરીર છે ત્યાં સુધી હજી હું કહું છું. પશ્ચાત્ ભાઇ ! તમને કોણ લખશે ? ખરેખર સત્ય જાણ. ભાઇ !!! જીવન અમૂલ્ય છે. અલેખે ગુમાવીશ નહિ. ધર્મલાભ તમને હૃદયમાં વંચાઓ. શ્રી શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

× × × ×

સાણંદથી લે૦—વિ૦ મનુષ્યજન્મ સાનુકૂળ અને પ્રતિકુળ સંયોગોથી ભરપૂર છે. સુખ અને દુઃખ વાદળછાયા પેરે આવે છે અને જાયછે. સંતોનું કર્તવ્ય એજ છે કે ભવ્યોને સુખ દુઃખ પડતાં તેઓને સમભાવ વચ્ચે પસાર થવા શિખવવું. દુઃખના સંયોગોમાં જીવ સમભાવી બને છે તો ઉચ્ચ દશા વૃદ્ધિ પામે છે. મનમાં સારા અને નઠારા વિચારોનું યુદ્ધ થયા કરે છે. તેમાં સારા વિચારોનું પ્રાબલ્ય વધતાં નઠારા વિચારો ટકી શકતા નથી. આખા જીવનને બગાડનાર ભવિષ્ય ચિંતા છે. કાળની ખબર કોને છે ? પ્રિય ભવ્ય ! તમારી જીંદગી ગમે તે અવસ્થામાં હોય તેની ચિંતા ન કરો. પણ જરા દુઃખો વેઠવાની ટેવ પાડો. દુઃખની પાછળ સુખ રહ્યાં છે. જીવને ધૈર્ય નથી. મનુષ્યજન્મ શ્રેયઃસાધક તમે અનેક પ્રકારનાં શોકનાં કોકડાં ગુંથતાં અચકાઓ. તમારો આત્મિકધર્મ તમારાથી દૂર નથી. હરિશ્ચંદ્ર, પાંડવો, રામ, નળ વગેરેની દુઃખાવસ્થા આગળ તમારી દુઃખાવસ્થા હીસાબમાં નથી. નશીબ સારૂં થતાં સૌ સારૂં થાય છે. આનંદના વિચારો કરો. શત્રુ ઉપર પણ કરૂણા લાવો. તમારી જીંદગી તેથી સુખવાળી થશે. ભવ્ય ! ! ! ધર્મ લાભ.

ઇતિ શ્રી. શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

× × × ×

વિજાપુરથી લે૦—વિ૦ તમારો પત્ર વાંચી સમાચાર જાણ્યા. અત્ર પણ તેમજ વરસાદની ધામધૂમ હતી. પંચમકાળ છે. આયુષ્યની સ્થિતિનું ભાન નથી. સર્વ ક્ષણિક પદાર્થોથી નિર્લેપ રહેવું એ આત્માર્થીનું કર્ત્તવ્ય છે. માયાના પાસમાં ફસાવું એજ મહાબંધન છે. ઔદાસીન્યભાવે વૈરાગીયો વર્તે છે. હું અને મારૂં એ ભ્રમતાનું સ્વરૂપ આત્માને ભ્રાન્તિમાં ભમાવે છે.

મહારોગોની બિમારી, જન્મ જરા મૃત્યુથી વધે તેમ નથી. માટે આત્મિકધર્મ ઉપર ક્ષણે ક્ષણે લક્ષ આપવું એજ પરમપુરૂષાર્થ પરમકર્તવ્ય છે. ઇતિ શ્રી. શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

તા૦ ૮—૫—૧૯૦૪

× × × ×

લોદ્રાથી લે૦—વિ૦ પત્ર પહોંચ્યો. વાંચી બીના જાણી. ધર્મનાં પુસ્તકો નવરાશના વખતમાં વાંચશો. મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કરી તન મનધનથી ધર્મનું આરાધન કરવું. વખત ગયો પાછો આવનાર નથી. જ્ઞાન મેળવવા અહર્નિશ મથ્યા કરવું. માતાપિતાની આજ્ઞાને અનુકૂળ તમારા જેવા વિનયી શિષ્યો ચાલે છે. ....નો હાલ પત્ર નથી. ધર્મલાભ. પૂર્વક લખશો કે તેઓ ધર્મસાધન કરે. મારા લાયક ધર્મકાર્ય લખશો. પેથાપુર વા જ્યાં જઈશું ત્યાંથી પત્ર લખીશું. **सबकु धर्मलाभ दे देना**— ચિંતામણિ પ્રતિકો ક્યાં છે? તેને છપાવવા વિચાર છે માટે મોકલાવી આપશો.

× × × ×

લોદ્રાથી લે૦—વિ૦ રતનચંદભાઇના પત્રથી જાણ્યું છે કે તમો કાવીઠાએ આવશો. .... સતસમાગમની ઘણી આવશ્યકતા છે. આત્મિકપરિણતિ તરફ તમારૂં લક્ષ ખેંચાતું દેખી આનંદ થાય છે. તેમ પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામશો. વિ૦ અધ્યાત્મશાન્તિ વિષે ભણાભાઈ કારભારી વિજાપુર આવ્યા ત્યારે વાતચિત થઇ હતી. આ બુકો તેમણે અન્યત્ર મોકલાવી છે. કેટલીક આ તરફ મોકલાવી છે. બાકીની બુકો તમો લખો ત્યાં મોકલી આપશે.

વિ૦ ધ્યાનવિચાર, અનુભવપચ્ચીસી. વચનામૃત, તત્ત્વપરીક્ષાવિચાર, ધર્મકર્મવાદ, જ્ઞાનદીપિકા આદિ ગ્રન્થોની એક બુક છપાવવી. તે વિષે તમારાથી બનતો પ્રયત્ન કરશો. આયુષ્યની ખબર નથી, કાળચક્ર ફર્યાં કરે છે. માટે તે વિષે બનતો પ્રયાસ લેવો. નહિ તો જેવી ભવિતવ્યતા. ધર્મ-સાધન કરશો. મારા લાયક ધર્મકાર્ય લખશો. મણિલાલ, સવાઇ, શંકર, મણિલાલ, મનસુખ, વગેરેને ધર્મલાભ કહેશો. બને તો આવી જવું. મણિલાલ વગેરેને ભણાવવા લક્ષ આપવું. વૈરાગ્યકારક આધ્યાત્મિક સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચશો. રત્નચંદ્રભાઈ ઉપર લખેલ પત્ર અવશ્ય વાંચશો. આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરશો. ઇત્યેવં શ્રી શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

× × × ×

લોદ્રાથી લે૦—વિ૦ વિકલ્પસંકલ્પનાશક, સંવેગાદિ ગુણવાસક, અનંતાત્મગુણપ્રકાશક, સ્વભાવપ્રકાશક, પરમરૂપ સ્થાપક, દ્રવ્યગુણપર્યાય સ્વરૂપ, આત્માના અનંતગુણો તે રૂપ ધર્મનો લાભ સાદિ અનંતમા ભાગે અનુભવજ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થાઓ. સ્વપર આત્મા કે જેની અભેદતા ગુણોથી છે, તેનું આત્મભાવે સ્મરણ કરવું એજ ઇષ્ટ છે, સ્યાદ્વાદજ્ઞાન સૂર્યની પેઠે પદાર્થોના યથાતથ્ય સ્વરૂપને વર્ણવે છે, એ સ્યાદ્વાદ જ્ઞાન જરા આત્માથી પણ દૂર નથી. પાસે સમજે તો પાસે છે, ને દૂર સમજે તો દૂર છે. પણ આત્માનું સ્વરૂપ સ્વયમેવ સ્યાદ્વાદે કરી પ્રગટાય છે. જ્યાં સુધી અંતર્દષ્ટિથી આત્મસ્વરૂપ જોવામાં આવતું નથી, ત્યાં સુધી બહિરાત્મપણું છે ત્યાંસુધી સમયે સમયે કર્મની વર્ગણાઓ ગ્રહણ કરી નીચગતિનરકગમન કરી આત્મા પોતાને અનંત દુઃખનો ભોક્તા બનાવે છે.

રાજા, રંક, શેઠ આદિ સર્વજીવો બહિરાત્મયોગે ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના અનંતશરીર મૂકે છે અને ગ્રહે છે. તેમાં વળી આ શરીર પણ એક વખારે, જન્મની સાર્થકતા શ્રેણ નિરલાજ કરી શકે છે. અંધાધુંધ વ્યવહારની જાળમાં સપડાયલા ભવ્યાત્માઓની ચતુરાઇ ચારગતિભ્રમણ અર્થે થાય છે. આત્મસાધક વધુ અંતર્દષ્ટિથી અંતરાત્મસૃષ્ટિ નિહાળી અનહદ આનંદ ભોગી બને છે. વ્યવહારની કલ્પના જાળ છે તે આ મારૂં, આ તારૂં એવા પ્રત્યયથી આત્માની અધોગતિ કરાવે છે, અને આ આત્મા બહિર્ભાવે અનેક પ્રકારના પ્રયત્ન કરે છે. અનેક તરંગોથી તરંગિત થાય છે. ક્ષણ માત્ર પણ આત્માના સ્વરૂપનું ચિંતવન કરતો નથી. તો કહો કે આત્માના દરેક પ્રદેશે લાગેલી અનંતકર્મની વર્ગણાઓ શુકલધ્યાનયોગ વિના કેમ દૂર થઇ શકે ? કેટલી મંદભાગ્યતા અંધાધુંધ ? બહિર્ ઉન્નતિથી આત્માની ઉન્નતિ કેમ થઇ શકે ? જ્યાં બહિર્ દષ્ટિ ત્યાં કર્મ અને જ્યાં અંતર્દષ્ટિ ત્યાં આત્મોપયોગતા. છૂટવું અને બંધાવું આત્માના સ્વાધીનપણામાં છે. કર્મનો કર્તા પણ આત્મા અને ભોક્તા પણ આત્મા. જ્યાં આર્ત્તધ્યાન અને રૌદ્ર ધ્યાનના પ્રવાહો અનંતશઃ વહ્યા કરે ત્યાં પરમાત્મપદસાધકપણું મુનિ વા શ્રાવકને કથં (કેવી રીતે) હોઇ શકે ? જળમાં પંકજની પેરે સંસારમાં વર્તતાં છતાં પણ તેથી અલિપ્ત રહેવું એજ મહાપુરૂષોનો મહાતંત્ર જગત્ તારક અને સુખકારક છે. જગતની ચંચલતા આત્મસ્વરૂપે વિચારતાં સ્થિરરૂપે ભાસે છે. કર્મયોગે વિચિત્ર સ્વભાવને ધારણ કરનારાઓને આ વચનામૃત એક સરખું શી રીતે પરિણામે ? એક સરખું જ્ઞાન થવામાં કર્મની વિચિ-

ત્રતા ભવિતવ્યતા પ્રતિબંધક છે. એ પ્રતિબંધકપણું વિઘટે ત્યારે આત્મ સાક્ષાત્કાર થાય છે. આત્મ સ્વરૂપ દ્રષ્ટાને સુખદુઃખ ઉપર પણ સમત્વનું ભાસે છે. આત્મજ્ઞાનીને આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ પણ સંતાપ કરી શકતી નથી. સૂર્યોદયે અંધકાર ક્યાંથી ? બહિરાત્મભાવે થયેલા અઘોરી જીવો કદાપિ બાહ્યભાવે ઉન્નતિ માટે અહર્નિશ મથતા હોય પણ તેમને અંતરાત્મનું સ્વપ્ન પણ ક્યાંથી આવે ? શું કર્મની વિચિત્રતા ! કર્મના યોગે વાયુથી જેમ તૃણ ભમે તેમ જીવ ભમે છે. કેટલી આત્માની દીનતા ? શું હવે આ શરીરમાં રહેલો આત્મા તેવોને તેવો રહેશે ? આ શરીર પ્રાપ્ત કર્યા બાદ મોહ નિદ્રામાંથી ક્યારે જાગશો ? કેટલો સમય લેખે થયો ? હવે શું થશે ? આત્માની દીનતા શું ગાડી ઘોડા દોડાવ્યાથી, હરવા ફરવાથી, જગતની મોટાઇથી નાશ પામશે ? ના કદી પણ નહિ પામે.

પુરૂષાર્થયોગે નિશ્ચયદૃષ્ટિ, હૃદયમાં ધારણ કરી વ્યવહાર માર્ગે આચરણ કરી પરમાત્મપદધ્યાનમાં અહર્નિશ રમ્યાથી શાશ્વત્ પદ આત્મા પામશે, માટે તેની કહેણી રહેણી તત્પદ સાધ્યતા સતત્ હૃદયમાં સ્થિર થાઓ. એજ સાધ્યપદની પરાકાષ્ટા.

(તા. ૨૦-૪-૧૯૦૪)

× × × ×

મ્હેસાણાથી લે૦---વિ૦ આત્મહિતાર્થે પરઉપાધિ નિરર્થક જાણી ભવ્યાત્માઓ સ્વદેશોન્નતિ માટે એકાગ્ર ચિત્તથી પરમાત્મપદ ધ્યાનમાં રમે છે. સિદ્ધાંતાનુસાર આત્મસ્વરૂપને પામ્યા એવા જ્ઞાની પુરૂષોએ આત્મમહત્તા સ્વીકારી છે, પોતાથી જેનો ઉત્પાદ તેનો પોતાનાથી નાશ. સ્વસ્વરૂપ અન્યથી થતું નથી. અન્યસ્વરૂપ પોતાનું થતું નથી. કર્મધારી ચેતનની પ્રવૃત્તિ પોતાનામાં સમાયતો મોક્ષ, ચેતનની પરમાં પ્રવૃત્તિ તેજ બંધ, બંધ અને મોક્ષ આત્મસ્વરૂપે રમતાં યથાર્થ ભાસે છે. પોતાની ,પોતાના સ્વરૂપે રમણતા ક્ષણ માત્ર પણ ક્યાંથી ?

ધૂમ્રના બાચકસદૃશ સંસારની ક્ષણિકવસ્તુમાં શાથી મોહ ? અવિનાશી સ્વસ્વરૂપની કોણ ઉપેક્ષા કરે ? અજ્ઞાની પરતંત્ર, જ્ઞાની સ્વતંત્ર, ઉપાધિથી દુઃખ અને નિરૂપાધિથી સુખ. જ્યાં સ્વદેશોન્નતિ ત્યાં પરદેશોન્નતિ હોય વા નહિ.

આત્માર્થીને સ્વઅસંખ્યાત પ્રદેશ ઉન્નતિ અને તેની નિર્મલતાની ચાહના પ્રસંગે સહજ પરાત્મા પ્રદેશોન્નતિમાં નિમિત્તરૂપે છે, ઉપાધિ ત્યાં દુઃખજ, ક્ષણ ભંગુર આ વિશ્વની મર્યાદામાં ધર્મ વૈરાગીનેજ.

લખેલું, વાંચેલું, આત્માનું આત્મામાં ઉતરે તો શિવસાદિ. ઇત્યેવં શ્રી. શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(તા. ૨૮—૧—૧૯૦૪)

× × × ×

પ્રાંતિજથી લે૦—વિ૦ ધર્મ સાધન કરતા હશો. અંતર્દષ્ટિથી ઉપયોગમાં રહી વ્યવહારમાં પ્રવર્તતાં જ્ઞાની જીવો ઉદાસીનપણે જીવન નિર્ગમન કરે છે. આયુષ્ય નિર્ગમન થતું જાય છે. સમભાવમાં ઉત્કટ આત્માર્થિઓનો વિશેષ સમય જાય છે.

ઔદયિકભાવયોગે શાતા વા અશાતા વેદનીયનું વેદવું તેને જીવ સ્વભાવમાં રહી કરે તો સંવરની વૃદ્ધિ જાણવી. પંચમકાળ, અસત્ આલંબન ઘણાં, સત્ આલંબન અલ્પ, કથની કરતાં રહેણી અલ્પ એવો દુઃષમકાળ છે. ધર્મ સાધન શ્રેષ્ઠ છે. પ્રમાદમાં ઘણો સમય અને ઉપયોગમાં અલ્પ વખત જાય તોપણ લક્ષ્યવૃત્તિ અંતર્ રાખવાનો પ્રયત્ન કરતાં ભવ્ય જીવો શાશ્વત્ પદ પામે છે.

ઇત્યેવં શ્રી શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

(તા. ૧૯-૧૨-૧૯૦૮)

× × × ×

વડોદરાથી લે૦—વિ૦ અત્ર શાન્તિ છે. તમને શાન્તિ વર્તો. વિ૦ દીવાળીના ત્રણ દિવસોમાં સારી રીતે ધર્મ સાધન કરશો. તેરસ, ચૌદસ ને અમાવાસ્યા એ ત્રણ દિવસમાં સારી રીતે ધર્મ સાધન કરવું. પ્રાયઃ ઋષિમંડલ સ્તોત્રનો મહામંગલકારી મંત્ર ગણવો. તેથી જૈનધર્મમાં વિશેષ ભક્તિ રહે છે અને શ્રદ્ધા સ્થિર રહે છે, અને સમાધિમરણ થાય છે તથા

સાત આઠ ભવમાં શિવ પ્રાપ્તિ કરાવે આપે છે, તેમ વૃદ્ધ સંપ્રદાયથી હું જાણું છું. તે મંત્ર ગણવાના દિવાળીના ૩ દિવસ છે. તે મંત્ર નીચે મુજબ.

ऋषिमंडलमंत्रम्—ॐ ह्राँ ह्रीँ ह्रुँ ह्रूँ ह्रेँ ह्रैँ ह्रोँ ह्रौँ ह्रः असिआ उसा सम्यग् ज्ञानदर्शनचारित्रेभ्यो ह्रीँ नमः

એ મંત્ર ત્રણ દિવસ આંબિલ કરી ધૂપદીપ પૂર્વદિશા સન્મુખ એક ધ્યાનથી આઠ હજાર ગણવા થકી મહામંગલ કારણીભૂત છે, પછે જેટલીવાર ગણે તેટલો ફાયદો છે.

તેરસની રાત્રે અને ચૌદશની રાત્રે થઇ હજારવાર વા બે હજાર વાર ગણે તો પણ મહાસુખદાયી છે, અને મોક્ષનાં સાધનો મેળવી આપે છે. તે નિવેદન કર્યું છે.

.... સરસ્વતિ મંત્ર નિચે મુજબ

ॐ क्लीँ वद वद वाग् वादिनि ह्रीँ नमः

આ મંત્રની તેરસની અને ચૌદસની રાત્રિ મળી દરેક રાત્રિએ વીશ નવકાર વાળી ગણવાથી ભણતાં લાભ થાય છે. અન્તરાયો નડતા નથી તેમ વૃદ્ધ સંપ્રદાય છે. .... તેને શીખવશો. અત્ર શાન્તિ છે. ધર્મસાધન કરશો.

(૧૯૫૮ ના આશો.)

× × × ×

ગોધાવીથી લે૦—વિ૦ આવતી કાલે અમદાવાદ તરફ વિહાર કરવાનો છે. અલ્પદિવસ ત્યાં રહેવા વિચાર છે. પશ્ચાત્ વડોદરા વા પાટણની દિક્પ્રતિ ભવ્યતાએ ગમન. યત્રક્ષેત્રમાં શરીરગમન સંબંધ હશે ત્યાં જવાશે. બાહ્યવિહાર કરતાં અન્તર્વિહારજ આવશ્યક છે. સાધ્યદષ્ટિનું લક્ષ થયા બાદ અન્યભાવનું વર્તન વિવેકી સત્પુરૂષોને હોતું નથી. સ્વજ્ઞાન ત્યાં અજ્ઞાન હોતું નથી. જ્ઞાનીની અઘાતિક ઔદાયિકભાવની ચેષ્ટાઓ યોગ્ય અયોગ્યને પરિણામદષ્ટિથી લાભ અલાભ આપી શકે છે. અન્તરાત્માનીજ

પરીક્ષા તથા તેમાંજ તત્ત્વદષ્ટિથી જોતાં અરૂપી ચૈતન્ય શક્તિમાંજ ગુણુ છે. તેમાં દૃષ્ટિદેવી યોગ્ય છે એમ અનુભવી આન્તર શકિતની નોંધ મન્તવ્ય છે.

(તા૦ ૨૬-૧૧-૧૯૦૭)

× × × ×

નાર ગામથી લે૦—વિ૦ આત્માર્થી ભવ્ય અન્તર્દૃષ્ટિથી જોતાં જ્યારે બાહ્યના પુદ્ગલ પદાર્થો ક્ષણિક છે. ત્યારે તેમાં કેમ મમત્વ માનવું જોઇએ ? ત્રણ કાળમાં જડ તે ચેતન થનાર નથી. સંયોગ તેનો વિયોગ છે. સંસારમાં કોણુ સંબંધી નથી ? કોનો સંબંધ ખરો ? વિવેકથી વિચારતાં બાહ્યપદાર્થ સંયોગે ઉદ્ભવેલી મોહબુદ્ધિને ઉપશમાવવી ઘટે છે. સુખની વેળા આત્મામાં છે. દુઃખની વેળા જડના મમત્વમાં છે. બાહ્યમાં દૃષ્ટિ ધારવાથી અન્તર્માં ઉતરતું નથી. આત્મોપયોગના અવલંબને તેજ અવલંબન અંતે સાચું છે. પરના સંયોગે માગેલું અવલંબન કયાં સુધી રહેશે ? આત્મોપયોગનું અવલંબન પ્રગટાવવું જોઇએ. આત્મોપયોગથી મિથ્યાતમ દૂર થાય છે. આત્મોપયોગ રૂપ દિવ્યઋદ્ધિની સર્વને જરૂર છે. સર્વે તે પ્રાપ્ત કરે તો સુખી થઈ શકે.

વિકલ્પ સંકલ્પરૂપ અગ્નિને ઉપશમાવવાનું જે વિવેકથી શીખ્યા છે તેમની પાસેજ ઉપશમ જળનો ઝરો રહે છે. બાહ્યવસ્તુ ગમે તે રૂપે ફરે, તેમાં આત્માનું કાંઇ જતું આવતું નથી. આત્મા સ્યાદ્વાદદષ્ટિથી પોતાના સ્વરૂપમાં ઉપયોગી રહે એવી ભાવના ભાવવી તેથી શાન્તિ છે. ૐ ૩ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(તા. ૯-૪-૧૯૦૯)

× × × ×

અમદાવાદથી લે૦—વિ૦ હું આત્મા તે સત્તાએ પરમાત્મા છું. હું જે કરૂં છું તે મારૂં નથી. મારૂં બાહ્યમાં કાંઇ નથી. શુદ્ધ નિરંજનઅસંખ્ય પ્રદેશમય મારૂં સ્વરૂપ છે. જે દેખું છું તે હું નથી. આવી શુદ્ધભાવના હરતાં ફરતાં, ખાતાં પીતાં ભાવવી જોઇએ. દ્રવ્યગુણુપર્યાયમય હું છું. દેહાધ્યાસ રાખવો એ મારો ધર્મ નથી. શુદ્ધસ્વરૂપમાં આનન્દનો પાર નથી. આવી ભવ્ય ભાવના જે વસ્તુતઃ આત્મધર્મરૂપ છે તેને ક્ષણે ક્ષણે પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક અન્તર્માં પ્રગટાવો.

જેટલી તીવ્રવેગથી ઇંદ્રિયોના વ્યાપાર રોકીને શુદ્ધ ભાવના ભાવશો તેટલા અંશે તમે સિદ્ધત્વપણાને પામતા જશો. એવી ભાવનાથી ક્ષણે ક્ષણે આત્મપ્રદેશથી કર્મની વર્ગણાઓ ખરે છે. વાંચીને વિચારી જવું. વિચારીને સ્થિર ઉપયોગ કરી પૂર્ણ બળથી ધ્યાન કરવું તેથી એવા ઉત્તમ જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ જામશે કે તે તમને અન્યભવમાં જેવી સામગ્રી જ્યાં મલે ત્યાં મૂકી દેશે.

બાહ્યઇન્દ્રિયો અને મનનો વ્યાપાર બન્ધ કરીને જે આત્મજ્ઞાનથી ધ્યાન કરવાનું છે, તે ધ્યાનથી સિદ્ધના સુખની વાનગી ભોગવાય છે. જ્યાં સુધી સામગ્રી છે ત્યાં સુધી કરાય તેટલું કરી લ્યો. આ ભવમાં ઘણું થશે. આત્મ રમણતાના અભ્યાસ વિના આત્મસુખ અનુભવાતું નથી, અને તે વિના આત્મરમણતાની લય લાગતી નથી. માટે આત્મસ્વરૂપમાં જાગ્રતપણે રહો.

રાગદ્વેષ ક્ષય કરવા હોય તો અન્તરૂમાં રમણતા કરો તે ધ્યાન વખતમાં તો રાગદ્વેષ થતા નથી, અને વળી આત્મબળ વધે છે, તેથી રાગાદિ વિકારોનું જોર હઠે છે. આત્મા પોતાને કહે છે, લખે છે, અને પોતેજ વર્તે છે.

અન્તરૂમાં ઉપયોગથી રહો. બાહ્યમાં છતાં અન્તરૂમાં રહેવું એ આત્મા ઉપર પરમ પ્રેમ વિના બનતું નથી. આત્મ સ્વભાવે ધર્મ છે એજ. ૐ ૩ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(તા. ૨૮-૫-૧૯૦૯).

× × × ×

અમદાવાદથી૦—વિ૦ હાલમાં તમારો પત્ર નથી. આ શરીરને કાંઈ મુખની વ્યાધિ થઇ હતી. તે હવે શાન્ત થઇ છે.

વિ૦ .... સમાચારવાળો ખરાબ લેખ લખે છે. અન્ય લેખકો ઉત્તર આપે છે. તોપણ આ વ્યક્તિ શિર ઠોકી બેસાડે છે. એમાં મને તો કંઇ નથી. દીવાળીના દિવસોની પેઠે સમભાવે કીર્તિ અપકીર્તિ હેલના વેદાય અને અન્તરૂમાં અજવાળું રહે ત્યારેજ જ્ઞાનની કસોટી, ત્યારેજ સમાધિ અવસ્થા. તેવી સ્થિતિમાં વિશેષતઃ પ્રાયઃ રહેવાય છે. એજ આનંદનો દિવસ. એજ સ્વભાવ રમણતા. અશુભનો ઉદય કટુકરસ સમાન ઉદય પામ્યો છે, છતાં સમભાવે વેદાય છે. શુભરસ કરતાં અશુભરસ વેદતાં આત્મજ્ઞાનની ખરી કસોટી થાય છે, આનંદ છે. બને તો અત્ર શનિવારે આવી

જવું, કાર્ય પ્રસંગ છે. તમે આવો ત્યારે સમુદ્ર વહાણ સંવાદની પ્રત લાવશો. વકીલ કેશવલાલ પ્રેમચંદને ખપ છે, માટે તેની જૂની પ્રત લેતા આવશો.

(તા. ૨૧-૭-૧૯૦૮)

× × × ×

મોરઇયાથી લે૦-વિ૦ તમારો પત્ર પહોંચ્યો. અત્રથી કોઠ ધંધુકા થઇ પાલીતાણે જવા વિચાર છે. મુખ્યતાએ આત્માની જંગમ યાત્રાપૂર્વક સ્થાવર તીર્થની નિમિત્ત યાત્રાનો ઉપાદાનબુદ્ધિથી ઉદ્દેશ છે. સર્વ બાહ્ય ઇચ્છાનો ત્યાગ કરતાં આત્મસ્વરૂપ ખીલે છે. આત્મતીર્થમાં સર્વ તીર્થોનો સમાવેશ થાય છે. બાહ્ય શત્રુંજયાદિ પુષ્ટ નિમિત્ત તીર્થો છે. આત્મસ્વરૂપ જણાવનાર શ્રુતગ્રંથોનું અહર્નિશ મનન કરવું જોઇએ. પુણ્યાનુબંધિપુણ્યનો ઉદય હોય તો આત્મધર્મપ્રતિ રુચિ થાય છે. અધ્યાત્મ સ્વરૂપની રૂચિ થવી એ કંઇ સામાન્ય વાત નથી. મોટા મોટા વૈયાકરણો તથા નૈયાયિકો તથા ભાષાના પ્રોફેસરો પણ અંતરની દૃષ્ટિ ખીલવવા માટે પ્રયત્ન કરતા નથી. કોઇ વિરલા પુરૂષો જડનો સર્વ મમત્વભાવ ત્યાગી આત્માનેજ આત્મ સ્વરૂપમાં રહી આરાધે છે. ધર્મસાધન કરશો. ધામધામની ધેંનને કોરે મૂકી સ્વચ્છ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ ઉપયોગમાં રાખવા લાયક છે. ઉપયોગની પરંપરા આત્મામાં સદા કાળ વહેરાવવી. ૐ ૨ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

તા૦ ૨૬-૧૨-૧૯૦૯

× × × ×

વડોદરેથી૦—વિ૦ કે સત્વસ્તુ પ્રતિ પ્રેમની વૃત્તિથી જોવાથી પણ તે વસ્તુની નજીકમાં આત્મા મુકાય છે. આત્મિકસહજસ્ફુરણાઓમાં જે સત્ય સમાયું છે તે વસ્તુતઃ આત્માનું હોવાથી આત્મા તેને પોતાનું માને અને તે હું છું એમ કહીને આચારમાં મૂકે તો ખરેખર તે ઉચ્ચ થઇ શકે છે. જગતમાં સહજ સ્ફુરણાઓની વૃત્તિઓ વિરૂદ્ધ વૃત્તિવાળાઓ તેના પ્રતિપક્ષી થાય તોપણ ધીરપુરૂષ પ્રબલમાં પ્રબલ અંતરાયોને પણ દૂર કરી પોતાનો

સરળમાર્ગ પસાર કરીને ઇચ્છિત સ્થાને પહોંચે છે, આત્માના અનુભવની વિશુદ્ધવર્તન કરનારાઓ કેટલીક વખત જગતની ટીકાઓમાં આવી પડે છે. પણ જે સહજ આત્માનુભવમાર્ગે પ્રવર્તે છે તેને કોઇ રીતે ડરવાનું નથી. સત્ય છે તેમાંજ સર્વ સમાયું છે. સત્યમાંથી સત્યનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. આત્મિકવૃત્તિઓના પ્રત્યેક વિચારો કેવા સંયોગોમાં કયા કાળે ઉદ્ભવે છે, તેનું તટસ્થપણે અવલોકન કરીશું. સુધારાવધારા સાથે નિશ્ચયસંયમ માર્ગમાં સ્થિર થવું અને સહજ નિરૂપાધિ સુખ ભોગવવું એજ.

(તા. ૨૦-૨-૧૯૧૦)

× × × ×

હુમસથી લે૦—વિ૦ નિર્વિકલ્પદશામાં વિશેષ સ્થિતિ રહેવા માટે ઉમંગથી અભ્યાસ કરવો જોઇએ. ઉત્સાહ અને આત્મોપયોગની જાગૃતિથી નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ અંશે અંશે અનુભવાશે.

જ્યાંથી સંકલ્પ વિકલ્પ ઉઠે છે ત્યાં સ્થિરોપયોગથી જોઇ રહેવું. એમ જોવાથી નિર્વિકલ્પ મન રાખવાની યુક્તિઓ અનુભવથી અનેક હાથમાં આવશે. જે જે સમયે નિર્વિકલ્પદશાનો અભ્યાસ કરવાની ટેવ પડી હોય તે સમય કદી ચૂકવો નહિ. એમ કરવાથી પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થવાનીજ અને અનુભવ પણ વૃદ્ધિ પામશે. નિર્વિકલ્પસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવાને માટે સત્સમાગમની પણ જરૂર છે. જ્ઞાનની પણ આવશ્યકતા છે. જગત્‌ને સ્વપ્નવત્ જાણવું જોઇએ. આત્મામાં આત્મબુદ્ધિ ધારણ કરવી જોઇએ.

(તા૦ ૬-૪-૧૯૧૦)

× × × ×

હુમસથી લે૦—વિ૦ આત્મભાવના ભાવતા હશો. ઉપાધિયોમાં પણ અન્તરૂથી ન્યારા રહેવા પ્રવૃત્તિ કરતા હશો. સહજ શાંત દશાનું સુખ વેદશો. રાગ અને દ્વેષની વૃત્તિયોથી આત્માને ન્યારો રાખવો. વૈરાગ્યનું બીજ વૃદ્ધિ પામે તેવા ઉપાયો યોજવા. બળતા અગ્નિસમાન સંસારમાં આત્માના સ્વરૂપનું

અવલંબન શ્રેષ્ઠ છે. જેના હૃદયમાં જ્ઞાનનાં બાણ વાગ્યાં છે તેજ આત્મધર્મનો મર્મ સમજી શકે છે. હાલ ધ્યાનમાં વિશેષતઃ જીવન ચાલ્યું જાય છે, પણ તે સ્થૂલ અને સામાન્યદૃષ્ટિથી જોતાં હજી કોણ જાણે કેટલો પ્રયત્ન કરવો પડશે ? આત્મપ્રયત્ન કર્યા વિના છૂટકો નથી. ઉત્સાહ ધારવો જોઇએ. પાલેજવાળા શા. ડાહ્યાભાઈ પિતાંબરદાસ તમારી સલાહ લેવા માટે તમારી પાસે આવવાના હતા એમ અત્ર તેમણે કહ્યું હતું. શું સલાહ આપી તે જણાવશો. ધર્મ સાધન કરશો એજ. શ્રી શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(તા. ૧૨–૪–૧૯૧૦)

× × × ×

મુંબઇથી લે૦—વિ૦ તમારો પત્ર પહોંચ્યો. વાંચી બીના જાણી છે. તમે તે સૂત્રોનાં ગુર્જર ભાષાંતરો વાંચવા માટે લખ્યું તે જાણ્યું. ભલે તેમ કરવામાં આવે તો કંઇ હરકત જણાતી નથી. કિન્તુ ગુરૂગમ અનુભવની ખાસ જરૂર છે. ઉત્સર્ગ અને અપવાદ તેમજ દરેકના આશયો ખેંચી કાઢવામાં ગુરૂગમની જરૂર છે માટે ગુરૂગમથી તે તે બાબતનું જ્ઞાન જેવું જેવું પરિણમવું જોઇએ, તે તે પ્રમાણે પરિણમે કે નહિ તે વિચારણીય છે. તેમ છતાં તમારે માટે આજ્ઞા છે. કોઇ બાબતનો એકાન્તનિર્ણય બાંધી લેવો નહિ. ચારિત્રના વિષયમાં દ્રવ્યક્ષેત્રાદિનો વિચાર કરીને હિંમત બાંધવાની જરૂર છે એમ લક્ષ્યમાં રાખશો.

હાલ અત્ર આનન્દથી જીવન નિર્ગમે છે. ઉપાધિયોને વેદતાં જ્ઞાની દશાનો અનુભવ થાય છે. અનેકપ્રકારની ઉપાધિયો સન્મુખ ખડી છતાં મનની સમાનતા રાખવાને જે સહાયકારી થાય તેવા આત્મજ્ઞાનની જરૂર છે અને તેવા પ્રકારના સંયોગો પ્રાપ્ત થતાં કસોટી થાય છે. કેટલીક વખત ઉપાધિયોમાં જે જ્ઞાન રહી શકે છે તેજ જ્ઞાનની ઉત્તમતા વિશેષ ગણાય છે. ભિન્નવિચારના અનેકમનુષ્યોની સંગતિ છતાં અદ્ય પર્યન્ત બનતા પ્રયત્ને મનની સમાનતા પ્રાયઃ જળવાઇ છે, અને સત્ય અનેકાન્તમાર્ગની આરાધના થઇ છે અને તેમ ભવિષ્યમાં ઇચ્છું છું. દરેક કાર્યમાં મનની સમાનતા જાળવવાની ઘણી જરૂર છે, અને તેવો અભ્યાસ ઉપયોગ રાખીને પાડવો જોઇએ.

(તા. ૪–૭–૧૯૧૧)

× × × ×

મુંબાઇથી લે૦—વિ૦ તમારો પત્ર આવ્યો તે પહોંચ્યો છે. આગમ-સારોદ્ધારની ૫ બુકો મોકલાવશો. હાલમાં અત્ર શાન્તિ છે. ભાવી બને તે ખરૂં. આત્મવિચારો કરવાથી પરભાવમાંથી ચિત્ત પાછું હઠશે. મનની સ્થિરતા રહે તેવાં ઉત્તમ આલંબનો ગ્રહણ કરવાની જરૂર છે. નિમિત્તકારણની પુષ્ટતા સંપ્રાપ્ત કરવી જોઇએ. પંચમકાલમાં ઉત્તમ નિરૂપાધિક સ્થાનનું આલમ્બન અત્યન્ત હિતકારક છે. અશુભપ્રસંગોમાં જ્ઞાનીયોજ સમતાને ધારણ કરી શકે છે. પંચમકાળમાં અધ્યાત્મ જ્ઞાન અને સદનુષ્ઠાન પ્રાપ્ત કરવાની અત્યન્ત જરૂર છે. મોક્ષનો માર્ગ ખરેખર દુનિયાથી જુદા પ્રકારનો છે, પણ દુનિયામાં રહીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો છે, એ પણ વાત સત્ય છે. શુદ્ધાત્મસ્વરૂપના ઉપયોગમાં જેમ બને તેમ શેષ જીવનને વિતાવવું જોઇએ. ધર્મધ્યાનની પરંપરાના હેતુઓને અવલંબી આત્મહિતમાં પ્રવૃત્ત થવું એજ શ્રેષ્ઠ કાર્ય આદેય જગતમાં સમજવું.

(તા. ૨૯—૭—૧૯૧૧)

× × × ×

મુંબાઇથી લે૦—વિ૦ અત્ર કેટલીક ધાર્મિક આવશ્યકપ્રવૃત્તિયોમાં પ્રવૃત્ત છું તેથી પત્ર લખી શકયો નથી. આનન્દઘનપદોનો ભાવાર્થ લખાય છે તેથી સમય મળતો નથી. ૬૦ પદોનો ભાવાર્થ લખાઇ ગયો છે. હવે તો પર્યુંષણમાં ધાર્મિક વ્યવહારપ્રવૃત્તિ ચક્રમાં ગુંથાવું પડશે. અત્ર અન્ય બાબતોની ઉપાધિ નથી. પ્રાયઃ ચિત્તની સ્થિરતા ઠીક રહે છે. ગમે તે સ્થિતિમાં અન્તરથી નિર્લેપ રહેવાનો અભ્યાસ કરવાની ખાસ જરૂર છે. મનને આત્માના તાબે કરવાને માટે કંઇક આત્મિકજ્ઞાનની અત્યંત આવશ્યકતા છે. શાસ્ત્રો પોતાના હૃદય રૂપ બનવાં જોઇએ. જડ અને ચેતનની ભિન્નતા માટે આધ્યાત્મિકશાસ્ત્રોના પઠન પાઠનની અત્યન્ત અવશ્યકતા છે. શાસ્ત્રો વાંચીને પોતાનો અધિકાર પરખવો જોઇએ. શાસ્ત્રોમાં અધિકાર પરત્વે લખાયું છે. પોતાના આત્માને તારવા માટે પોતે સ્વાશ્રયી બનવું જોઇએ. નિમિત્ત ઘણાં હોય પણ ઉપાદાનની જાગૃતિ કરવામાં ન આવે તો આત્માની ઉચ્ચતા થતી નથી. જ્ઞાનમાર્ગ અને ચારિત્રમાર્ગનો વિવેક પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામે છે, અને આત્માને આગળ ચઢાવે છે. આત્મા તત્ત્વનું ધ્યાન

કરે તો પ્રતિદિન નવો અનુભવ મેળવતો રહે, અને તેથી તે અનુભવજ્ઞાન વધારીને આનન્દમય જીવન કરી શકે. ૐ ૩ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(તા૦ ૧૯-૮-૧૯૧૧) શ્રાવણ વદિ

× × × ×

મુંબાઇથી લે૦—વિ૦ સાંવત્સરિકક્ષમાપનાનો તમારો પત્ર આવ્યો. તે પ્રમાણે અમોએ પણ તમને ખમાવ્યા છે. તમો પણ ખમશો. ક્ષમાવવાનો ઉપયોગ વારંવાર ધારણ કરવો જોઇએ. ઉચ્ચપ્રેમ અને ઉચ્ચદયા જો હૃદયમાં હોય છે, તોજ હૃદયમાં ક્ષમાપના રહી શકે છે સોડાવૉટરની બાટલીના ઉભરાની પેઠે ક્ષમાપનાનો ઉભરો ઘણીવાર આવી શકે, પણ સદાકાળ ક્ષમાપનાનો પરિણામ જાગ્રત રહે એમ ઉપયોગ રહેતો તો તે આચાર અને વિચારની ઉચ્ચતા કરી શકે છે, અને તે જગત્માં આદર્શ પુરૂષ બની શકે છે અને પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

(તા. ૩૧-૮-૧૯૧૧)

× × × ×

સુરતથી લે૦—વિ૦ તમારો પત્ર હાલમાં બિલકુલ નથી. અત્ર આનંદ વર્તે છે. આત્માના ધર્મમાં રમતાં વિક્ષેપ થાય એવી અસરકારક ઉપાધિ હાલ તો નથી. તત્ર પણ આત્મભાવે રહેવાય એવાં આત્મદશાનાં સાનુકૂળ સાધનો હશે. આત્માના આનન્દમાં રાગદ્વેષ આવરણરૂપે વર્તે છે, પણ જો તટસ્થ રહી સર્વ જાણવા દેખવામાં આવે, અને જે કરાય તેમાં અહંવૃત્તિથી વિકલ્પ સંકલ્પ ન પ્રગટે તો ઘણે અંશે આનન્દની દશા ભોગવી શકાય છે. ગમે તેવા પ્રતિકૂલસંયોગોમાં પણ વૃત્તિઓને કબજામાં રાખવાનો અભ્યાસ પાડવામાં આવે છે, તો તે વખતે સ્થિરતાની કસોટીની આન્તરિકપરીક્ષા થઈ શકે છે. પ્રતિકૂલ સંયોગોમાં પણ આત્માની તુલના કરી શકાય છે. એ પ્રકારના સંયોગોમાં ઇષ્ટત્વ અને અનિષ્ટત્વ ન કલ્પાય તો એ પ્રકારના સંયોગો હોય તોપણ શું ? સારાંશ કે આત્માની સામ્યતાને ઉચ્ચપ્રકારે ખીલવવી જોઇએ કે જેથી ગમે તેવા સંયોગોમાં પણ મગજ ખોવું ન પડે.

આવી દશાની પ્રાય: અંશે અંશે પ્રાપ્તિ પ્રયાસવડે કરતાં સંપૂર્ણપણે પ્રગટવાની એ કોઈ પણ વખતે ખાત્રી હવે કરી શકાય.

(તા. ૧૬-૧૦-૧૯૧૦)

× × × ×

સુરતથી લે૦—શ્રિ૦ તમારો પત્ર નથી. ધર્મધ્યાન સારી રીતે યથાશક્તિ થતું હશે. હાલ તો અત્ર નિરૂપાધિક દશામાં કિંચિત્ આનંદ વર્તે છે. ચોમાસા બાદ વિહાર થશે, પણ હાલ નિશ્ચય નથી. અવસરે બની રહેશે. જે જે અંશે રે નિરૂપાધિકપણું—તે તે અંશેરે ધર્મ,

સમ્યગ્દષ્ટિ રે ગુણઠાણાથકી—જાવલહે શિવશર્મ......૧ એ વાક્યનો અર્થ જેમ જેમ વિચારમાં આવે છે, તેમ તેમ દેખાતા ભાવી સંયોગોની નિવૃત્તિ અર્થે વિચાર થયા કરે છે. ભાવીનું ધાર્યું ગમે તેમ બને પણ પુરૂષાર્થ કરવો જોઇએ. યોગની ચંચલતા નિવારીને સ્થિરતા કરવી જોઇએ. સ્થિરતાના યોગમાં નિર્વિકલ્પદશા પમાય છે, અને તેમાં આનન્દની ઝાંખી અનુભવાય છે. ગમે તેમ હો પણ સાધ્યદષ્ટિ તો અન્તર્‌માં રાખી પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. જ્યારે ત્યારે પણ તેથી સદાની શાંતિ મળશે.

ૐ ૩ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

× × × ×

અગાસીથી લે૦ અત્ર હાલતો ચારિત્રજીવનમાં યથાશક્તિ કાળ નિર્વહન થાય છે. નિવૃત્તિમાર્ગને પ્રવૃત્તિમાર્ગની સાંકળ સાથે જોડવાનું કારણ તો તે વ્યવહારધર્મની સ્થિતિ રાખવા માટે સમજાય છે. આ ભવ ધર્મજ્ઞાનની શૂન્યતાનાયોગે અપેક્ષા સમજ્યાવિના જ્યાં ત્યાં દુરાગ્રહ છવાતો હોયતો તેમાં અજ્ઞાનનો દોષ સમજવો. ઉપાધિ છતાં નિરૂપાધિમયજીવન ગાળવું એ આત્મજ્ઞાનનું બળ પ્રાપ્ત થયા વિના સંભવી શકતું નથી. આ કાળમાં ગીતાર્થજ્ઞાનીના સમાગમ વિના ઠરવાનું એકે ઠામ નથી. શાસનમાં જ્યાં સુધી અજ્ઞાનીયોની મુખ્યતાની ધુંસરી છે, ત્યાં સુધી જૈનધર્મનું વહાણ

ખરાએ ચઢેલું સમજવું. પોતાના આત્માના હિતને માટે આ કાળમાં મુખ્યપણે ધાર્મિકપ્રવૃત્તિની આવશ્યક્તા વિશેષતઃ યોગ્ય છે. જે જ્ઞાનીયોમાં ધાર્મિક ઉપાધિદશા સહન કરવાની શક્તિ છે, તે જગતને ઉપકાર કરવાની કથંચિત્ પાત્રવાળા ગણી શકાય છે, તે વિના તો સ્વપરનું હિત સમજાતું નથી. તેવી શક્તિ પરિપૂર્ણ ખીલેલી જણાતી નથી, સદાકાળ નિર્દોષપણે સહજ વીતરાગજીવન વહેવા માટે અનુભવજ્ઞાનની આવશ્યકતાની જરૂર છે. અનુભવજ્ઞાન થયાવિના આત્માના સુખનો નિશ્ચય થતો નથી. તેમાં પ્રવૃત્તિયો કરવી તેજ હિતાવહ છે. મુંબઇની મોહમયીપ્રવૃત્તિમાં નિર્મોહપ્રવૃત્તિથી આત્માના ઉપયોગમાં પ્રાયઃ રહેવાય છે. સાંસારિક સુખના હેતુઓને આત્મદષ્ટિથી દેખતાં અનુભવતાં નિર્જરા છે. આત્માદષ્ટિની બલિહારી છે. ૐ ૩ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(તા૦ ૫–૨–૧૯૧૧)

× × × ×

મુંબાઇથી લે૦—વિ૦ ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચીને તેમાંથી અપેક્ષાઓયુક્ત અનેક ભાવાર્થવાળાં રહસ્યોને ખેંચી કાઢવાં જોઇએ. શબ્દોની અપેક્ષાએ અનેક અર્થો થઇ શકે છે. પોતાના અધિકારપણે શબ્દોના અર્થનું અવલમ્બન કરીને માનસિકપ્રવૃત્તિમય થવું જોઇએ. અર્થાત્ મનમાં ઉત્તમ ભાવાર્થવાળા પદાર્થોનેજ ભાવવા જોઇએ. શબ્દ વા ભાવાર્થમાંથી જેટલો સાર ખેંચવા યોગ્ય હોય તેટલો ખેંચવો જોઇએ. રાધાવેધ કરતાં પણ અત્યન્ત ઉપયોગી થવાની જરૂર છે. પ્રથમ આત્મા પોતાના જ્ઞાનવડે પોતાની ભૂમિકાની શુદ્ધિ વા અશુદ્ધિનો નિશ્ચય કરે છે. પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટાવવું હોય તો પોતાનેજ પ્રયત્નશીલ થવાની જરૂર છે. ૐ ૩ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(તા૦ ૨૦–૪–૧૯૧૧)

× × × ×

મુંબાઇથી લે૦—વિ૦ તમારો પત્ર પહોંચ્યો. વાંચી બીના જાણી. ભાઇ-શંકરને અત્યન્ત મંદવાડ છે તે જાણ્યું. પુત્રરૂપે થયેલા જીવોને પણ આત્મવત્ દેખવા. તેમના આત્માને અમરભાવવો. કારણ કે આયુષ્યની પરિસમાપ્તિ થતાં જીવો શરીર બદલે છે, ને આત્મા તો અન્યગતિમાં પણ તેનો તે રહે છે. જે જે થાય તેના તટસ્થપણે દૃષ્ટા બની રહેવું. વ્યવહારદશાને જાળવવી પણ અન્તરથી તો ધૈર્યતાને ધારણ કરવી. જે કાળે જે બનવાનું છે તે મિથ્યા થતું નથી. પોતાનું કલ્પવાથીજ તે તે વસ્તુઓને વિરહ થતાં હૃદયમાં આઘાત થાય છે, પણ પોતાની કલ્પના કર્યા વિના સંસારમાં વ્યવહાર ચલાવતાં એકદમ અત્યંત મોહનો ઉત્પાદ થતો નથી. જે જે વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થઈ છે તે તે વસ્તુઓનું રૂપાંતર થયા વિના રહેતું નથી. જેણે જન્મ ધાર્યો છે તેનું રૂપાન્તર થવાનું છે. બાલ્યાવસ્થાથી આ પ્રમાણે દેખતાં આવ્યા છીએ. શ્રીવીરપ્રભુ પણ એમજ જણાવ્યા કરે છે. ત્યારે હવે શા માટે મનની સમાનતા તજવી જોઇએ? શંકરને બનતો ઉપદેશ દઇ તેનું ભલું કરવું. સ્વાર્થનો સંબંધ ન ચિંતવતાં તેની સાથે પરમાર્થનો સંબંધ ચિંતવવો. સર્વજીવો કર્મને વશ છે.

“ કોઇ ન તેરા કોઇ નહિ મેરા, ક્યા કર મેરા મેરા ”

આ વાક્યનું સ્મરણ કરવું અને આત્માના સ્વભાવમાં રમણતા કરવી. જ્ઞાનીને શોક ચિંતાના પ્રસંગો વૈરાગ્યરૂપે પરિણમે છે. શંકરને મારા ધર્મલાભ કહેશો. તેનું કલ્યાણ થાઓ. આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરશો. શંકરને હું ખમાવું છું તેનું ધર્મપ્રતિ લક્ષ સારું છે. માટે ધર્મનાં વચનો સંભળાવતા રહેશો. ૐ ૩ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

સંવત્ ૧૯૬૭ ચૈત્ર વદિ ૧૪.

× × × ×

પાદરાથી લે૦—વિ૦ તમારા પિતાશ્રીના પત્રથી શંકરની તથા તમારા ઘરવાળાંની અત્યંત માંદગી જાણી. આવા પ્રસંગે મનુષ્યોના મનમાં ઘણો શોક રહે છે, અને તેઓ તેથી મોહના આધીન થઇને આત્માનું ખરૂં સ્વરૂપ ભૂલી જાય છે. અત્ર મારે જણાવવું જોઇએ કે શોક કરવાથી કંઇ પણ વળતું નથી. આવા પ્રસંગે તો વૈરાગ્યભાવધારણ કરીને ધૈર્ય ધારણ કરવું

જોઇએ. શંકરભાઇને બને તેટલો ઉપદેશ સંભળાવવો જોઇએ. વૈરાગ્યકારક સઝાયો સંભળાવવી જોઇએ.

" અરે જીવ શીદને કલ્પાંત કરે, કર્મને કરવું હોય તે કરે. "

અનેકધર્મપુસ્તકો વાંચેલાં હોય છે, તેનું રહસ્ય આવા વખતે ખપમાં આવે છે. વસ્તુતઃ વિચારીએ તો દુનિયાની કોઇપણ વસ્તુ પોતાની નથી. તેમજ કોઇ પણ આપણી સાથે પરભવમાં આવનાર નથી. આવા પ્રસંગે શ્રીમહાવીર પ્રભુના વૈરાગ્યની ભાવના કરવી જોઇએ, તેમજ અનાથી મુનિના ચારિત્ર્યની ભાવના ભાવવી. જે જે ઉત્પન્ન થયું છે તે લય પામવાનું છે તેમાં શોક કરવાની શી જરૂર ? હે ભવ્ય, આ જગત્‌માં કોને રોવું અને કોને હસવું. આત્માની શુદ્ધદશા પ્રતિ લક્ષ આપીને નિહાળ અને જગત્‌ના વ્યવહારમાં રહેતાં જલકમલવત્ નિઃસંગતાની ભાવના ભાવ. લેશ માત્ર પણ મનમાં ઓછું લાવ નહિ. હારૂં છે તે ટળતું નથી ને હારૂં નથી તે રહેતું નથી. પરમાં મમત્વ બુદ્ધિ કલ્પીને દુઃખી કેમ થવું જોઇએ ? અલબત દુઃખી ન થવું જોઇએ. હારા આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપને વિચાર. હિંમત રાખ. કર્મથી જે જે નાટયપાત્ર ભજવવાનું આવે તે સમભાવથી ભજવ. જગત્‌માં મુસાફરે પોતાની મુસાફરી તપાસવી જોઇએ. ધર્મસાધન કરશો. સંભારે તેને ધર્મલાભ.

(સંવત્ ૧૯૬૭ ચૈત્ર વદિ ૧૪).

× × × ×

વડોદરાથી લે૦—વિ. પત્ર પહોંચ્યો છે. વાંચી બીના જાણી છે. શરીર સામાન્યતઃ ઠીક છે. તમારૂં પણ શરીર શાંતિમાં હશે. કારણ કે આ આત્મા શરીરમાં રહ્યો છે અને શરીરનો મિત્ર અનાદિ કાળથી થયેલો છે. પણ શરીર આત્માની સગાઇ રાખતું નથી. એના સ્વભાવ જુદા જુદા છે. શરીર જડ-વિનાશી છે ને આત્મા અનંતજ્ઞાનીચેતન છે જુદા સ્વભાવવાળાની સગાઈ કદી રહેવાની છે ? અરણિમાં જેમ અગ્નિ, તલમાં જેમ તેલ તેમ શરીરને વ્યાપીને આત્મા રહેલો છે. સુખદુઃખનો જ્ઞાતા આત્મા છે. તે આત્માની અનંતશક્તિ છતાં સિંહસમાન છતાં શરીરરૂપી પિંજરામાં રાક થઇ બંધાઇ ગયો છે અને પુદ્‌ગલને પોતાનું માની તેમાં રાચે છે, માચે છે. આ દુનિયામાં તાત્ત્વિક સુખ એક આત્મ

સ્વભાવરમણતાથી છે. જે પુરૂષો આત્માભિમુખી થાય છે તે શત્રુ મિત્રને સમ ગણે છે. તેમની શાંતતા અદ્ભુત સુખ ભણી હોય છે.

બાળકો ઢીંગલા ઢીંગલીને જેમ ખરાં માને છે, તેમ જીવ સાંસારિક સગાઇને ખરી માની ભુલે છે, પણ જે નિકટભવિ હોય છે તે સત્ય વસ્તુમાં આનન્દ માને છે. પાણી જેમ જુદા જુદા પદાર્થોમાં મળી જાય છે, તેમ આ આત્મા અનેક સંસારી પદાર્થો દેખી તેમાં લીન થાય છે પણ તે સર્વ અજ્ઞાન છે. " જાણ્યું તો તેનું ખરૂં મોહે નવિ લેપાય " એ મહાવાક્ય આંખ મીંચી લાંબાકાળ પર્યંત વિચારથી વિચારતાં આત્મા અને પુદ્ગલનું પૃથક્ સ્વરૂપ જણાય છે, અને પછી આત્માને ઉપાદેય ધારી તેમાં રમવું એજ સાર છે.

જે પ્રાણીઓ સંસારમાં સુખમાની ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તે જીવો ચિંતામણિતુલ્યમનુષ્યભવને ફોકટ હારેછે. વારંવાર આ મનુષ્યજન્મ મળવાનો નથી. સંસારમાં જ્યાં જોઇએ ત્યાં મોહનાં સ્થાનકો છે પણ તેથી ચેતતા રહેવું. વારંવાર આત્મસ્વરૂપમાં રમવા યત્ન કરવો. જેઓ પવિત્ર થવા ઇચ્છે છે તે પારકી નિંદારૂપ ગંદા પાણીમાં સ્નાન કરતા નથી. જેઓ સુખી થવા ઇચ્છે છે તે બીજાની ચઢતી દેખી સુખી થાય છે. જેનું ભાગ્ય પરવાર્યું હોય છે તે દુધમાં પણ પૂરા જોવાની દૃષ્ટિ રાખે છે. સંસારમાં જ્યાં જોઇએ ત્યાં સ્વાર્થ સ્વાર્થજ પ્રાયઃ ભાસે છે, પણ ભાગ્યવંતો આત્માને દેખવા વધારે ચ્હાય છે. જે છે તે આત્મામાં છે એમ માનવું જોઇએ. સર્વજીવો કર્મને આધીન છે, ને કર્મ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે તેથી આપણે ચિંતવવું કે એ સર્વ કર્મનો પ્રપંચ છે, પણ તે સર્વ જીવો સિદ્ધ સમાન છે. ભાઇ, પુત્ર, સ્ત્રી ઇત્યાદિ સગાઇ શરીર છે ત્યાં સુધી છે. જેમ શરીર નાશવંત છે, જડ છે, તેમ તે સગાઇ પણ અસાર જાણવી. ખરી સગાઇ ધર્મ અને ધર્મીની જાણવી. આત્મા જો ધારે તો શું કરી શકવા સમર્થ નથી ? પણ ઉદ્યમ થવો જોઇએ. ઉદ્યમથી કર્મ ભર્મ દૂર નાસે છે. જ્યાં સુધી સંસારી પદાર્થોમાં ઇષ્ટ બુદ્ધિ છે, ત્યાં સુધી આત્મગુણોમાં ઇષ્ટ બુદ્ધિ કહો શી રીતે કહેવાય ? આત્મગુણોમાં ઇષ્ટ બુદ્ધિ ખરા દૃઢ નિશ્ચય પૂર્વક થાય તો પછી રાગદ્વેષાદિ રહે નહિ અને અનુક્રમે આત્મસુખ પ્રાપ્ત કરી શકાય, પણ આત્મસુખ જાણ્યા વિના તેમાં પ્રવૃત્તિ થવી કઠિન છે, માટે આત્મસ્વરૂપ ઓળખવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. જ્યારે આત્મસ્વરૂપ યતુકિં-

ચિત્ અનુભવ દ્વારા ભાસે છે, ત્યારે અનહદ શર્મ (સુખ) ઉત્પન્ન થાય છે. લાખો ગ્રંથો પણ પુદ્દગલનો ત્યાગ અને આત્મા વસ્તુ ઉપર રાગ દર્શાવે છે, પણ જ્ઞાની મહારાજાઓનાં વચન જ્યાં સુધી હૃદયને ભેદે નહિ, ત્યાં સુધી સમજવું કે હજી આત્માને ઘણું સંસારમાં રઝળવાનું છે. જ્ઞાની મહારાજાઓના વચન ઉપર જેમ જેમ રાગ, શ્રદ્ધા અને આદર થાય છે તેમ તેમ આપણે ઉંચી પાયરીએ ચઢતા જઇએ છીએ. પણ યાદ રાખવું કે ગૃહસ્થ અને યતિ ધર્મની પરિપાટી યુક્ત મોક્ષ માર્ગ પામી શકાય છે. ભવ્યજીવોએ નીચે પ્રમાણે શ્લોક મનન કરી ઉપાદેયપણું કરવું.

कोऽहं का मे ऽवस्था, किं च कुलं के पुनर्गुणा नियमाः
किं न स्पृष्टं क्षेत्रं, श्रुतं न किं धर्मशास्त्रं च ॥ १ ॥

(દુહા)

પર પુદ્દગલની ચાહના, પરપુદ્દગલનો સંગ;
પર પુદ્દગલ ભક્ષણ કરો, એ સવી મોહ પ્રસંગ. ૧

મોહભાવ અબ ત્યાગ કર, આતમભાવ નિહાલ;
પરપુદ્દગલને છોડ દો, એ સહુ આલ પંપાલ. ૨

રાજા રંક ને સુરપતિ, ભટકંતા સંસાર;
તો જીવ તારી કુણ દશા, આતમભાવ વિચાર. ૩

અંતે તો મરવું જ છે, નક્કી મનમાં જાણ;
ટગમગ જોતો જીવડો, અંતે છોડે પ્રાણ. ૪

રાગદ્વેષ પુદ્દગલ દશા, એનો કરવો ત્યાગ;
જ્ઞાનદર્શન છે આત્મગુણ, તેનો કરવો રાગ. ૫

દેખે તે ચેતન નહીં, ચેતન નહિં દેખાય;
રોષ તોષ શાપર કરે, આપહિ આપ મુઝાય. ૬

રાચે સાચે ધ્યાનમાં, જાચે વિષય ન કોય;
નાચે રાચે મુક્તિરસ, આતમ જ્ઞાની સોય. ૭

શત્રુ મિત્ર મનસમ ગણે, સમ કંચન પાષાણ;
સમતાભાવે આતમા, પામે કેવલ નાણ. ૮

સુખ શાશ્વત શિવ પામવા, જૈન ધર્મ જયકાર;
બુદ્ધિ સુખ આતમતણું, પામંતાં ભવપાર. ૯

(સંવત્ ૧૯૫૮ ના આસો.)

× × × ×

પેડાથી લે૦—વિ૦ ધર્મલાભની પ્રાપ્તિ, આસન્નમોક્ષ ભણી થાઓ. કારણ કે શુદ્ધઆત્મસ્વરૂપ જે ધર્મ તેનો જેને લાભ થાય છે તે થોડા ભવમાં શિવસુખ પામી શકે છે. ઇષ્ટસત્યઉપાદેય આત્મધર્મ છે, તેનો ખપ કરવા વિશેષ પ્રયત્ન થાય તો સારૂ. કર્મ રૂપી રાજાના સુભટોએ સંસારરૂપી નગરમાંના ચારગતિરૂપ કેદખાનામાં પુદ્દગલરૂપ બેડી જડી આત્માને નાખ્યો છે અને તેથી આત્મા ઘણો દુઃખી થઇ ગયો છે. માટે વકીલ નામ સત્ય ધરાવી આત્માને ચારગતિરૂપ કેદખાનામાંથી છોડાવો. કારણ કે તે તમારૂં કામ છે. દ્રવ્યવકીલપણું કરવા તો સૌ સમર્થ છે, પણ ભાવ વકીલપણું જો તમારે ઉદયે આવશે તો ઠીક સમજીશ. જીનેશ્વર ભગવાનના કાયદાની એક જુદીજ રીત છે. એમના કહ્યા પ્રમાણે વર્તવું. પુદ્દગલદ્રવ્યનો ત્યાગ કરવો, આત્મદ્રવ્ય આદરવું, સ્વસ્વભાવે વારંવાર રમવું, પરભાવે રમવું નહિ. એવાં નિમિત્તોનું અવલંબન કરવું કે તે મુક્તિ સુખ આપી શકે. બીજાં નિમિત્તો ત્યાગ કરવાં જોઇએ. વારંવાર આવો મનુષ્યભવ મળવો દુર્લભ છે. જો મનુષ્યભવ હાર્યા તો પશ્ચાત્ પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે. ચેતનને સમજાવો કે તમો રાજકથા દેશકથા ઇત્યાદિ વિકથામાં પડશો તો વાગશે. હે ચેતન ! યાદ રાખવું કે તેર કાઠીયા તમારૂં ધન લૂટે નહિ. ચેતન સંભાળી ને ચાલજો. કારણ કે કામક્રોધાદિ સર્પો કરડે નહિં. ચેતન ! મુક્તિ માર્ગે ચાલતાં સ્રીને કોટ સમાન જાણજો, અને મુક્તિ માર્ગે વિહાર કરતાં વિષયને બળતા અગ્નિ સમાન ગણજો. વળી હે ચેતન ! મુક્તિ માર્ગે જાતાં સ્વસ્વભાવ રમણતારૂપ ઉપયોગથી ચાલશો તો સારૂં છે, નહિ તો રસ્તામાં પડેલા પરભાવરૂપ કાંટા વાગ્યાથી દુઃખી થશો. વળી હે ચેતન ! મુક્તિનગરી ભણી ચાલતાં સદ્દગુરૂરૂપ વળાવો સાથે લેજો. વળી હે ચેતન ! મુક્તિમાર્ગે ચાલતાં આશારૂપી એક બોરડી આવે છે તેનાં ફળ ખાવાની ઇચ્છા રાખશો નહિ. વળી હે ચેતન ! મુક્તિનગરીના રસ્તામાં એક ભયંકર રાક્ષસ વસે છે. માટે

તેનાથી દૂર રહેશો. વળી હે ચેતન! છોકરા છોકરી સ્ત્રીરૂપ ભૂતો મુક્તિ માર્ગે ગમન કરતાં પાછળ રોશે. માટે તેના ઉપર દયા કરશો નહિ. વળી હે ચેતન! મુક્તિનગરીના માર્ગે જતાં ધ્યાનરૂપ ખડ્ગ ધારણ કરજો. વળી હે ચેતન! મુક્તિનગરીના માર્ગે જતાં અહંકારરૂપ અજગર આવે છે, તેની પાસે જશો નહિ. નહિ તો ગળી જશે. વળી હે ચેતન! તમે રસ્તામાં પ્રમાદ કરી ઉંઘશો નહિ. વળી હે ચેતન! મુક્તિનગરી જતાં આધિવ્યાધિરૂપ તાપ લાગશે, તે ગણકારશો નહીં, અને સમભાવરૂપજળનું પાન કરજો. વળી હે ચેતન!!! તમે મુક્તિમાર્ગે જતાં ભૂલથી આડે રસ્તે ચઢી જશો નહિ. વળી હે ચેતન! પર ભાવરમણતારૂપ વેશ્યાનો વિશ્વાસ રાખશો નહિં. વળી હે ચેતન! તમો સદ્દગુરૂવાણીરૂપ અમૃત સાથે લેજો. વળી હે ચેતન! તમો વિવેકરૂપઅંજલીથી જ્ઞાનરૂપ અમૃત પીજો. વળી હે ચેતન! મુક્તિનગરીએ જતાં ધૈર્યરૂપ ઘોડાપર સ્વાર થજો. વળી હે ચેતન! તમો તાપ લાગે નહિં તે સારૂ ક્ષમા રૂપી છત્રી માથે ધારણ કરશો. વળી હે ચેતન! તમો કોઇની નિંદા કરશો નહીં. હે ચેતન! જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ સ્વધર્મ વિના અન્ય ધર્મી જે પુદ્દગલ દ્રવ્ય તેની સંગત કરશો નહિ. વળી હે ચેતન! મુક્તિનગરી જતાં એવી સંભાળ રાખજો કે જેથી નગરીમાં પહોંચી શકાય. કારણ કે ઘણા માણસો મુક્તિનગરી જવા દોડે છે, પ્રયત્ન કરે છે પણ કોઇ વીરલો મુક્તિનગરીમાં પહોચે છે. બીજા ઘણાખરા ભૂલા પડી સંસારનગરીમાં ફર્યા કરે છે. મુક્તિનગરીમાં મનુષ્ય શરીર વિના પહોચી શકાતું નથી માટે જે ભવ્યો યથાયોગ સામગ્રી પામીને પણ પ્રમાદવશ થશે તેઓ દુઃખી થશે. સંસારનગર મોહ રાજાનું છે, અને મુક્તિનગરી ધર્મરાજાની છે. મોહરાજા પોતાના નગરમાંથી કોઇ જીવને ધર્મરાજાના નગરમાં જવા દેતો નથી, માટે કર્મરાજાને છેતર્યા વિના અને ધર્મરાજાના સુભટોની સલાહ લીધા વિના મુક્તિનગરીમાં જઈ શકાતું નથી. વળી આ પંચમકાળમાં તથાવિધસામગ્રીના અભાવે જીવો વિસામો લીધાવિના મુક્તિનગરીમાં જઇ શકતા નથી. માટે હે ચેતન! તું અનંતકાળ આ સંસારમાં ભટકયો, પણ જરા માત્ર સુખ પામ્યો નહિ. સંસારનગરમાં કેવલ દુઃખ છે. માટે ચેતન! પ્રમાદ પરિહરી ધૈર્ય ધારણ કરી ધર્મમાર્ગમાં પ્રયત્ન કરીશ તો ઇષ્ટવસ્તુ પામી શકીશ. આયુષ્ય અલ્પ છે કાળની માલૂમ નથી. સંસારમાં કોઇ કોઇનું સગું નથી. આ શબ્દો જો હૃદયમાં ઉતરે તો કર્મમેલને ધોઇ નાખે. ભાગ્યવંતોને તે પ્રમાણે લાભ થઇ શકશે. દયારૂપવૃષ્ટિથી ભીના થયેલા અને ધ્યાનરૂપતાપે તપેલા આત્માના

અસંખ્યાતપ્રદેશરૂપક્ષેત્રમાં સમકિતરૂપ બીજ વૃદ્ધિ પામશે, અને પામો એમ દરેકના આત્માને તમારા તથા મારા આત્માને પોતે અને પોતે શિખામણ આપે છે. કારણ કે જે કર્મ બાંધવા સમર્થ છે. તેજ તોડવા સમર્થ છે. તો તે વચનો કહી શકાય એ યથાતથ્ય છે. શ્રી શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(સંવત ૧૯૫૯ ના માઘ સુદિ.)

× × × ×

ખેડાથી લે૦—વિ૦ ધર્મસાધન કરવામાં આળસ કરશો નહિ, વારંવાર મનુષ્યભવ પામવો ઘણો કઠીણ છે. આત્માર્થીઓ તે વાત જાણી શકે છે. મોહરાજા કોને પરભાવમાં નચાવતો નથી. પાકેલા બોરની પેઠે કોનાથી જરાવસ્થા દૂર રહી છે. આ સંસારમાં સમજુ માણસ કંઇ સાર દેખી શકતો નથી. તેને આસંસાર નાટક જેવું ભાસે છે, અને તેથી તેની ઉદાસીનવૃત્તિ રહે છે. સારમાં સાર એ છે કે પુદ્ગલસંગ એટલો પરભાવ છે, તેનો ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરવો, અને આત્મસ્વરૂપ પામવા લક્ષ ખેંચવું. ગયો વખત પાછો આવશે નહિ. પ્રમાદ એ મોટો શત્રુ છે. રખેને એ અનેક નિમિત્તો કરી આત્માને ખરાબ માર્ગે દોરે નહિ. તે ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક છે. એજ. ૐ ૩ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

× × × ×

અમદાવાદથી લે૦—વિ૦ આત્મહિતપ્રવૃત્તિ જારી રાખતા હશો. મન વચન કાયાએ કરીને પણ હિતપ્રવૃત્તિ થઇ શકે છે, અને અહિત પ્રવૃત્તિ પણ થઇ શકે છે. જાણવા છતાં અહિતમાં પ્રવૃત્તિ થઇ શકે છે અને નહિ જાણવા છતાં પણ અહિતમાં પ્રવૃત્તિ થઇ શકે છે, અને હિતમાં પ્રવૃત્તિ તો જાણવાથીજ થઇ શકે છે. લૌકિકહિતપ્રવૃત્તિ અને લોકોત્તરહિતપ્રવૃત્તિ જાણી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવનારી લોકોત્તરહિતપ્રવૃત્તિ અંગીકાર કરવી. તત્ત્વજ્ઞાનીઓ વારંવાર સાક્ષાત્સ્વસ્વરૂપરમણતાથીજ હિતપ્રવૃત્તિ માને છે, અને જ્યાં સુધી એ દશા પ્રાપ્ત થઇ નથી ત્યાંસુધી મુનિ અગર શ્રાવકપણું

ભાવ થકી આવ્યું કોણ કહી શકે ? કેટલાક બહિરાત્માઓ પરપુદ્દગલમાં હિત માને છે, અને તેની પ્રાપ્તિ માટે અમૂલ્યનરભવ હારી જાય છે, અને કેટલાએક અંતરાત્માઓ પોતાનામાં પોતાનું હિત માની તેને ધ્યાવે છે, તેનું મનન કરે છે અને તે પોતાનો આત્મા મોક્ષ સુખ પામે તેમ પ્રયત્ન કરે છે. નિવૃત્તિદશામાં અંતર્ સુખનો અનુભવ થઇ શકે છે. અંતર્ સુખની પ્રાપ્તિ માટે ભવ્યાત્માઓ વિષયને વિષ સરખા જાણી સ્રીને નરકનું બારણું જાણી કુટુંબપરિવાર વિકલ્પ સંકલ્પનું કારણ સમજી જેમ સ્વઅનુભવ વધે તેમ પ્રવૃત્તિ કરે છે. અંતરાત્માને બાહિરની કોઇ પદવીથી અગર માનથી શાન્તિ થતી નથી. અંતરાત્મા વિચારે છે કે બાહિરની મોટાઇને બહિર્દષ્ટિઓ સારી ગણે છે, પણ અંતરાત્મા તેને વિપરીત ગણે છે. પોતાની ખરી આત્મિક મોટાઇ નથી ત્યાં સુધી બીજી મોટાઇથી કશુ થવાનું નથી. અંતરાત્મા બાહિરની વસ્તુ દેખી ખુશી થતો નથી, પણ બહિરાત્મા બાહિરની વસ્તુને પોતાની માની ઘાંચીની ઘાણીના બળદની પેઠે અંતર્દષ્ટિહીન ચાલ્યા કરે છે, અને આઠે કર્મની વર્ગણાઓના ચોકાચોકને સમયે સમયે ગ્રહણ કરી ભારે થતો જાય છે. આત્માએ ગ્રહણ કરેલું કર્મ આત્માનેજ દુઃખી કરે છે, કે જેથી આત્મા હું કોણ છું ? કયાંથી આવ્યો અને કયાં જઇશ ? ઇષ્ટ શું છે ? અનિષ્ટ શું છે ? કૃત્ય શું છે ? અકૃત્ય શું છે ? હેય શું છે, જ્ઞેય શું છે, હું આત્મા છું કે જડ છું ? કર્મનો કર્તા છું કે હર્તા છું ? તે જાણવા દેતું નથી. જેમ કોઇ અજ્ઞાન માણસ ગુરૂનાં વચન નહિ માનતાં દારૂનો શીશો પી જાય અને જ્યારે તેને દારૂ ચડે ત્યારે તે દારૂની કેફથી સ્વભાન ભૂલી જઇ હું પુરૂષ અગર સ્રી છું તે પણ જાણવાસમર્થ થાય નહિ. તેમ તમે કર્મરૂપી દારૂનો શીશો ભવિજીવરૂપ ગુરૂનું વચન ન માનતાં પી જાઓ તો તેનાં કડવાં ફળ પામી પર વશ થઇ જાઓ અને નવાં કર્મ ઉપાર્જન કરી સંસારમાં નવા નવા ભવમાં ભટકો ત્યારે કોણ દુઃખમાંથી છોડાવે ? અનાદિકાળથી એ કર્મરૂપ પુદ્દગલ દલિયાં આત્માને રખડાવે છે, અને આત્માની બેહાલત કરી દુઃખી કરે છે. આત્માને મુક્તિ સુખમાં વિઘ્ન કરે છે. અરે હે ભવ્ય જીવો ! તમને દયા હોય તો તમો આત્માને મા નાખનાર, દુઃખ દેનાર કર્મશત્રુને દૂર હઠાવો. નહિ તો તમારી દયા કયાં રહેશે ? દયાવંત એ વિશેષણ સફળ કરો. આત્મા સિંહ સમાન થઇ કર્મ વશ રાંક બની ગયો છે. તેની દયા કેમ કરતા નથી ? શું તમો જાણ્યા છતાં દયા નહિ કરો ? અને કર્મરૂપ કસાઇના હાથમાંથી આત્માને મુકાવશો

નહિં તો તમારામાં ક્ષમાના પરિણામ શી રીતે કહેવાશે ? એમાં કંઇ પૈસાનો ખર્ચ પડતો નથી. કંઇ દેશોદેશ મુસાફરી કરવી પડતી નથી. ફક્ત આત્માને સ્વસ્વભાવમાં લાવશો તો કર્મરજ આપોઆપ દૂર થઇ જશે. એ કર્મ કરનાર પણ આત્મા છે, અને તેનો નાશ કરનાર પણ આત્મા છે. કોઇ વખત કર્મ બળવાન્ થઇ જાય છે ને કોઇ વખત આત્મા બળવાન્ થઇ કર્મને હઠાવે છે. આચારપ્રદીપ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે—

कथ्थवि जीवो बलिओ, कथ्थविकम्माविहुंतिबलिआई;
जीवस्सयकम्मस्सय, पुव्वनिबद्धाइं वेराई ॥ १ ॥

कम्मवसाखलुजीवा, जीववसाइं कहिंवि कम्माइं;
कथ्थविधणिओ बलवं, धीरणीऊ कथ्थइ बलवं ॥ २ ॥

કોઇ વખતે કર્મને વશ જીવ થઇ જાય છે, અને કોઇ વખતે આત્માને વશ કર્મ બની જાય છે. જો પોતાનેજ પોતે પૂછવું કે હે આત્મન્ ! તું કર્મને વશ છે કે કર્મ તારે વશ છે. જો કર્મને વશ તું હોઇશ તો કર્મનો નાશ શી રીતે કરી શકીશ? માટે હે ચેતન ! તું કર્મને વશ થઇશ નહિ. એ કર્મ આંખે દેખાતું નથી પણ જ્ઞાન દૃષ્ટિથી જાણી શકાય છે. કોઇ આસન્નભવિજીવ કર્મ સામે દૃષ્ટિ કરે છે. અરે ! હવે વસ્તુને વસ્તુગત્યા ક્ષયોપશમાનુસારે જાણ્યા છતાં આત્મા કેમ અહિતમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે ? શું હજી તેમાં હિત જાણ્યું છે ? જો હિત ન જાણ્યું હોય તો હે આત્મન્ ! હવે તમે સીધામાર્ગ પર ચાલો અને ખરાબ રસ્તો છોડી દો. તમે હવે પરદ્રવ્યમાં પ્રવૃત્તિ કરશો નહિ અને સ્વભાવે રહો. આ વચનો હૃદયમાં ધારણ કરી પ્રમાદ ભાવને હે આત્મન્ તમે ત્યાગ કરો. એ પ્રમાદ મોહરાજાનો સૈનિક છે તે તમને સંસાર કેદખાનામાંથી છુટવા દેશે નહિ. એમ વારંવાર મનન કરો, અને કર્મકલંકને દૂર કરો. આચારપ્રદીપ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે—

कम्मं जइवि जियाणं, भमंभमंताणं देइ अइदुःखं;
तहवि निठ्ठोइ लठ्ठं, धम्मकम्म उज्जमोतंपि ॥ १ ॥

ભવમાં ભટકતા એવા આત્માઓને જો કે કર્મ અતિ દુઃખ દે છે તો પણ ધર્મના ઉદ્યમે કરી આત્મા કર્મનો નાશ કરે છે. કારણ કે અનંતશક્તિમય આત્મા છે. તે જો શૂરા સિંહની પેઠે ઉદ્યમ કરે તો મોક્ષ નગર કયાં

દૂર છે? આત્મા પોતાની કુચાલ છોડી સુચાલ ચાલશે તો ધર્મરાજા પોતાની મુક્તિ નામની પુત્રીનો વિવાહ તે આત્મા સાથે કરશે, અને પોતે જ્યારે સુચાલ ચાલતાં જ્ઞાનદર્શન ગુણે કરીને શુદ્ધ દશા કરી જુવાન અવસ્થા પામશે, ત્યારે ધર્મરાજા પોતાની મુક્તિ નામની પુત્રીનાં લગ્ન નિરધારશે. ત્યારે ભવ્ય આત્મા શુક્લ ધ્યાનરૂપ ઘોડા પર ચઢીને સ્વભાવ રમણતા રૂપ માથે છત્ર ધરાવીને જ્ઞાન અને ધ્યાનરૂપ નોબતો ગડગડાવતો ગુણઠાણાંરૂપ શેરીઓને ઉલ્લંઘતો શુક્લધ્યાનના ચાર પાયારૂપ ચાર ફેરા ફરતો ચોથા પાયા રૂપ ફેરામાં મુક્તિરૂપ સ્ત્રીને પરણી અનંતકાળ પર્યન્ત શાશ્વત સુખનો ભોક્તા થશે. બાકી અશુચિમય નરકના બારણારૂપ માયા સ્ત્રીને પરણવા થકી કંઇ સુખ મલી શકવાનું નથી. એ પ્રવાહ અનાદિકાળનો ચાલેલો છે, પણ તે માર્ગ ઝાંઝવાના પાણીની પેઠે અસત્ય જાણી સ્વહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એ ભવિજીવનું લક્ષણ છે. સંસારમાં અનેક જીવો છે તે બીચારા કર્મને આધિન થયા છતાં સત્યસ્વરૂપ સમજી શકતા નથી. પણ થોડા ભવમાં મુક્તિ પદ પામવા લાયક થાય છે. ભવ્ય જીવોને આત્મિક ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે. પુદ્ગલમાં આત્મ ધર્મ રહેતો નથી. ધર્મ તો આત્માનો ગુણ છે, તેને અને પુદ્ગલને કંઇ સંબંધ નથી. આત્મિકધર્મ પામવાને માટે કંઇ પૈસો ખર્ચ કરવો પડતો નથી એ. આત્માનો ધર્મ પામવાને માટે જેમ થોડી જંજાળ હોય તેમ વિશેષ વિશેષ આત્મહિત સાધી શકાય છે.

આત્મિકધર્મ જે તત્ત્વવેદી જીવો પામ્યા તેજ મોટા છે અને તેમનુંજ આલંબન લેવું. પણ જેથી વિકલ્પ સંકલ્પ થાય અને આત્મા કર્મગ્રહણ કરે તેને ધર્મ કહી શકાય નહિ કહ્યું છે કે

आत्मगुणरक्षणा तेह धर्म, स्वगुणविध्वंसणा ते अधर्म.
भावअध्यात्मअनुगतप्रवृत्ति, तेहथी होय संसारछित्ति.

પોતાના આત્મગુણોનું રક્ષણ કરવું. સ્વગુણ જેથી પ્રાપ્ત થાય તેવું સદ્ગુરૂ આલંબન સેવવું તે ધર્મ જાણવો. પોતાના આત્માના ગુણોનો જેથી વિનાશ થાય તે અધર્મ જાણવો. નામઅધ્યાત્મ અને સ્થાપનાઅધ્યાત્મ અને દ્રવ્યઅધ્યાત્મ એ ત્રણનો ત્યાગ કરી ભાવઅધ્યાત્મને અનુસરી પ્રવૃત્તિ કરવાથી સંસારનો છેદ થાય છે. ભાવઅધ્યાત્મ પામવાનાં કારણો પ્રાપ્ત કરીએ તો ભાવઅધ્યાત્મ પામી શકીએ. જે જે અંશે નિરૂપાધિપણું પમાય, તે ધર્મ જાણવો. એમ જ્ઞાનીઓ ફરમાવે છે. અહર્નિશ

પરભાવમાં પ્રવૃત્તિ કરી મેરૂપર્વત જેટલી કર્મની વર્ગણાઓ ગ્રહણ કરી તે જરા માત્ર ધર્મ સેવનથી શી રીતે નાશ થઇ શકે ? અલબત ધર્મનું સેવન વધારે કરાય તો કર્મનો નાશ વિશેષ થઇ શકે. આખું ઘર બળવા માંડયું ત્યારે એક લોટા જેટલા પાણીથી શી રીતે ફાયદો થઇ શકશે ? માટે જેમ બને તેમ હે આત્મન્ ! હું શુદ્ધચેતના તને કહું છું કે તું તારા સ્વસ્વભાવમાં રમણતા કર. જો પોતાના સ્વભાવમાં નહિ રમીશ તો મોટા વાયુવડે આકડાનું તૂલ જેમ આકાશમાં અહિંતહિં ફરે છે તેમ તું કર્મ રૂપી મહાવાયુવડે સંસાર રૂપ મેદાનમાં ભટકી ભટકી અઘોરદુઃખ પામીશ. તે વખતે તને કોઇ સહાય કરી શકશે નહિં. ખરો આ અવસર છે રખેને તને તેરકાઠીયા કર્મજાળમાં મૃગની પેઠે ફસાવે નહિં તે ધ્યાનમાં રાખજે. વારંવાર હે આત્મન્! શું કહેવું ? સમજુને વધારે શું સમજાવવું ? બૃહસ્પતિની આગળ શી વાકચાતુરી ! તેમ તું પોતે જાણે છે તે છતાં કેમ મોહદશામાં પોઢે છે. હે આત્મન્! તું શરીર રૂપ ઘરમાં વાસો કરી રહ્યો છે તે શરીર રૂપ ઘર ભાડાની કોટડી સમાન તારૂં નથી. એ શરીર ઘરની ચારે તરફ આગ લાગી છે છતાં તું કેમ જાગીને હજી પ્રયત્ન કરતો નથી ? એ શરીરરૂપ ઘર હવે ઘણો કાળ નભશે નહિ. એ પારકું તે પારકું છે જ્યાં સુધી તેમાં વાસો કરી ધર્મસાધન જેટલું થાય તેટલું કરી લે નહિં તો અંતે પસ્તાઇશ. કોઇ જીવ શરીરરૂપ ઘર સાથે લઈ ગયો નથી. જો તારે પોતાના ખરેખરા ઘરમાં જવા ઇચ્છા હોય તો વૈરાગ્યદશાથી પરને પારકું જાણી સદ્‌ગુરૂમહારાજને નમ્રતાથી પુછીશ તો તને પોતાનું ઘર બતાવશે. વ્યવહાર અને નિશ્ચયરૂપ બે ચક્ષુથી ચાલતાં ગુરૂકૃપાથી તું મોક્ષરૂપ ઘરમાં પ્રવેશ કરીશ, કે જેથી પછી તેમાંથી કોઇ વખત નીકળવા પામીશ નહિ. વળી હે આત્મન્! ! તારો પુત્ર ઉપર મોહ હોય તો તેવા પુત્ર પામવા ઇચ્છા કરજે કે જે પુત્રનો તારાથી કદાપિ કાળે વિયોગ થાય નહિ. બાકી પુદ્‌ગલમાં રહેલો કોઇ અન્ય આત્માને અને તે પુદ્‌ગલને પોતાનો પુત્ર માને છે. તે કયાં સુધી તારો પુત્ર કહેવાશે ? એવા પુત્ર થકી તું સુખની આશા રાખીશ નહિ. હે આત્મન્!! જો તારે ખરા પુત્રની ઇચ્છા હોય તો તે વાત ગુરૂમહારાજને નમ્રતાથી પૂછ. ગુરૂમહારાજ તને જ્ઞાનરૂપપુત્રની ઓળખાણ કરાવશે કે જેથી તું જ્ઞાનરૂપપુત્ર પામી તેનો વિયોગ કદાપિ પામીશ નહિ, અને તેથી તું અત્યંતસુખી થઇશ. તે વિના અન્યપુત્રોથી શું આત્મહિત થવાનું છે ? તે વિચારવાનું છે. વળી હે આત્મન્! તું પુદ્‌ગલઋદ્ધિથી મોટા મનાતા જીવોને દેખી પુદ્‌ગલઋદ્ધિ મેળવવા

પ્રયત્ન કરે છે, પણ તે પુદ્ગલઋદ્ધિથી તું કાંઇ સુખ પામવાનો નથી. વળી તે પરવસ્તુ જડરૂપ છે તે તારી નથી. તેનાથી તને સુખ થવાનું નથી. માટે આત્મિકઋદ્ધિ મેળવવા પ્રયત્ન કરજે. એ આત્મિકઋદ્ધિ પામ્યા પછી તું કદી દુઃખી થઇ શકીશ નહિ. તે વિના પૌદ્ગલિકઋદ્ધિથી શોભા પામેલા જીવોને કસાઇના ઘેર પુષ્ટ થયેલા બોકડાની પેરે અગર દશરાના દિવસે શણગારેલા પાડાના સરખા ક્ષણિકસુખી જાણવા.

ભવ્યજીવો પુદ્ગલથી થયેલા સુખને દુઃખકારી જાણે છે. આત્મિકસુખ જાણ્યા પછી આ સંસારના કોઇ પણ પદાર્થથી સુખ ભાસતું નથી. એ સ્વતઃ આ લેખના અનુભવથી પોતાને પોતાના હૃદયમાં ભાસે છે. તેમ સર્વ જાણશે. કારણ કે એ વાત અનુભવ સિદ્ધ છે. અનુભવથી જોતાં આ આત્મા હાડકાંને લોહીથી શણગારેલી કાયારૂપી કોટડીમાં વાસો કરે છે, એમ જાણ્યા બાદ આ કાયા ઉપર પણ મોહ રહેતો નથી. પણ એક શિક્ષા એ છે કે તે જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી સાફ રાખવું એ ન્યાય છે. આત્મિક સુખને વીરલા જાણે છે, અને આંખે દેખાય તેને માનનાર કોણ નથી? વીતરાગભગવાને પ્રરૂપેલા સ્યાદ્વાદધર્મમાં આત્માને દોરવો. સારી અગર ખોટી પ્રવૃત્તિવિના એક સમય પણ ખાલી જતો નથી, તો હે આત્મન્! પર પૈસારૂપપુદ્ગલ દ્રવ્યનો રોજમેળ કોરે મૂકી સ્વચૈતન્ય ગુણરૂપ ધનનો રોજમેળ તપાસ કે આજ હારે કેટલી ખોટ ગઈ? અને આવક શી થઈ? એમ આત્મિક ભાવ રોજમેળ દરરોજ તપાસતાં આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ થશે. મારા આત્માથી આ લખાણ તમારી નિર્મલ વૈરાગ્યતા તથા ભક્તિ ખેંચી તમને અર્પણ કરે છે જેમ દોરીવડે કૂવાથી પાણી કાઢી પોતે પીવું તેમ આ પણ તમારી ભક્તિ આ આત્મામાં રહેલું દાન તમને અર્પણ કરે છે. તેમાં તમારૂં ભાગ્ય છે. નિર્મલ એવી તમારી ભક્તિરૂપ દોરી એવી ને એવી રહી સ્વગુણ જળ સ્વ કૂવામાંથી કાઢીને પીશે કે પીએ છે એમ કહી શકાય છે. આ લેખ લખતાં તમારી ભક્તિએ મારા આત્માની શક્તિ જગાડી પ્રયત્ન કરાવ્યો છે તે સફળ થાઓ. સીસાપેન ઘસાઈ જઈ કાગળનો પાર આવ્યો પણ લખવાની ઇચ્છા કાયમ છે તેમ આયુષ્યરૂપી સીસાપેન ઘસાઈ જાય છે. કાગળરૂપી શરીર સમાપ્તિ પામ્યા છતાં પણ મનની ઇચ્છા તો તેવીને તેવીજ રહે છે. તે ઘસાઈ જતી નથી એ આશ્ચર્ય છે. હરકત નહિ. પરોપકારકારિણી ઇચ્છા કાયમ રહો અને કાગળરૂપ સ્વચ્છમન કાયમ રહો કે જેથી શિવસુખ પામી શકીએ, વખત જાય છે, આત્મા ઘડી પહેલાં કેવા વિચારમાં હતો,

હાલ કેવા વિચારમાં છે, અને ઘડી પછી કેવા વિચારવાળો થશે તે વચારવું. રાગદ્વેષ રૂપ મોહના પુત્રો રખેને આત્માને મોક્ષમાર્ગમાં જતાં હરકત કરે. જેમ બને તેમ હે ચેતન ! રાગાદિ શત્રુઓનો ક્ષણમાં પણ વિશ્વાસ રાખીશ નહિ. આ મહાવાક્યો હૃદયરૂપ કાગળમાં લખી રાખી તે પ્રમાણે વર્તવા શુદ્ધોપયોગ ધારણ કરવો કે જેથી કર્મને આવવાનાં બારણાં રોકી શકાય.

(દૂહા)

કર્મ કર્મ જગ સૌ કરે, સમજે નહિ તસરૂપ;
કર્મસ્રરૂ સમજ્યા પછી, કેમ પડે ભવકૂપ. ૧

કર્મ મર્મ દૂરીકરણ, આતમધર્મ ઉપાય;
કરતાં શિવસુખ સંપજે, જન્મમરણ દૂર જાય,

સમજુ સમજે સત્ય તે, કર્મ મર્મ કરે દૂર;
કર્મમર્મના નાશથી, હોવે શિવસુખ પૂર.

નગર પાદરાવાસી જે, વકીલ મોહનલાલ;
ઝવેરભાઇના કારણે, લખતાં મંગલમાલ.

મંગલ તે હિજ આતમા, સમજે ભવિ સુખકાર,
બુદ્ધિ સુખ શાશ્વત લહે, હોવે જય જયકાર;

આ લેખનો ઉતારો કોઇ સારી નોટમાં કરી મનન કરશો કારણ કે આ લેખ લખતાં જે મારો આત્મા ઉલ્લાસ પામ્યો છે તે પોતેજ જાણે છે. તમારા ઉપર પત્ર લખતાંજ આત્મામાંથી એવા ઉદ્દગારો નિકળે છે અને કોઇની આગળ એવા ઉદ્દગારો પ્રાયઃ આત્મામાંથી નીકળતા નથી. પૂર્વના લખેલા પત્રનો પણ સંગ્રહ કરી તેનો ઉતારો કરી લેવો. તે પછી બીજી વાર વાંચતાં વૈરાગ્ય જાગશે અને ઉદાસીનતા પ્રાપ્ત થશે. આ વાક્યો યોગ્ય જીવોની આગળ નીકળી શકે છે તેથી તેનું સંરક્ષણ કરવું. તે પ્રમાણે જેમ બને તેમ પ્રવૃત્તિ કરવી. આયુષ્ય અસ્થિર છે. કાળનો વિશ્વાસ નથી. ધર્મકાર્યમાં વિઘ્ન ઘણાં આવે છે. આત્મા કંઇ ચિંતવે છે ને કર્મના બળે કંઇ બને છે માટે અશુદ્ધઆલંબનનો ત્યાગ કરી શુદ્ધઆલંબન ગ્રહણ કરવાં. નિત્યનિયમ પ્રમાણે આત્મિકહિત પ્રવૃત્તિ જારી રાખવી. ઝવેરભાઇ તમારી તરફ આવ્યા છે તેમને આ કાગળ વાંચવાનો પ્રસંગ મળશે. એમ જાણી લખ્યો છેઃ વકીલજી નંદલાલભાઇને ધર્મલાભ કહેશો.

આત્મા સિદ્ધ સમાન છે. પણ એક વચમાં કર્મનો તફાવત છે. જો તમો ભ્રાતૃપણું સદા કાયમ રાખવા ઇચ્છા રાખો તો ધર્મમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરો કે જેથી શિવપુરમાં ભ્રાતૃભાવ કાયમ રહેશે, અને તે પ્રમાણે રહો. એમ અંતઃકરણથી ઇચ્છાય છે. ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ (સં. ૧૯૫૯ ના માઘ વદિ ૮)

× × × ×

અમદાવાદથી લે૦—વિ૦ તમારો પત્ર પહોંચ્યો. ફા. સુ. ૩ ને વિહાર કરી જેતલપુર, બારેજા, નવાગામ, નાયકા, માતર, અને ત્યાંથી વસો જઈ શકાશે. ઉતાવળથી પત્ર લખ્યો છે તેથી વિશેષ યોગ્ય લેખ લખ્યો નથી ... ...ને ધર્મલાભ જણાવશો. વકીલજી નંદલાલભાઇ તથા ભાઇ પાનાચંદને ધર્મલાભ કહેશો. આત્મસાધન કરશો. તમો આત્મસાધન કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરો છો તેથી આનંદિત થાઉં છું. ઉપાધિ વધારી વધે છે, ને ઘટાડી ઘટે છે. પછી તો જેવી ઉપયોગ દશા. નિવૃત્તિ દશાએ સુખ થઇ શકે છે ને ઉપાધિએ દુઃખ જાણવું. ઉપાધિ એ દેખતાં છતાં આત્માને આડે રસ્તે દોરી જાય છે. જીવ જાણે છે છતાં તેને દૂર કરે નહિ તો લાભ શી રીતે પામી શકે? ધર્મી પુરૂષો ઉપાધિને એક બેડી સમાન ગણે છે, અને તેથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરે છે. એ માર્ગને જેણે આદર્યો છે. તેની ઉત્તમદશા ક્યાં? અને પરવસ્તુમાં સુખના ભ્રમે લોભાતા જીવોની દશા ક્યાં? સાંસારિક સુખ તેજ દુઃખ જાણવું. એ સુખ શાશ્વતું નથી, તોપણ અનાદિકાળના અભ્યાસથી ચેતન તેનામાંજ સુખ માની ચારે ગતિમાં પરિભ્રમણ કરે છે. આત્માની દશા જાગશે તો ધન્ય માનીશ. જો કે સદાકાળ આત્મોપયોગમાં રમણતા રહેવી, દુષ્કર છે તો પણ નિવૃત્તિના યોગે સારાં કારણ મલે આત્મા પોતે પોતાનું તપાસે તે પણ સ્વાભાવિક છે. આત્માના સ્વરૂપનું ચિંતવન કરતાંજ ઉપાધિયો પોતાની મેળે દૂર થાય છે. ઉપાધિનો કર્તા પણ ચેતન છે, અને ઉપાધિનો હર્તા પણ ચેતન છે. એ ચેતન અનંતશક્તિમાન્ છે તે સિંહ સમાન છતાં પણ કર્મરૂપ પિંજરમાં પડી દુઃખી થાય છે. માટે એ કર્મપાંજરું તોડવા પ્રયત્ન કરવો એ ઉચિત છે, અને શિવ સુખ પામવું એ લક્ષ્ય છે.

(તા. ૩-૩-૧૯૦૩)

× × × ×

વસોથી લે૦—વિ૦ આજરોજ અહિં આવવાનું થયું છે. માસકલ્પ બનશે એમ લાગે છે પછી બને તે ખરૂં વિ૦ આત્મહિતૈષીઓએ વારંવાર આત્મોપયોગમાં રમણતા કરવી. નિદિધ્યાસન (સ્વસ્વરૂપ ધારણા) વારંવાર કરવી જોઇએ. પોતાના આત્માને ઉપદેશ આપવો એ ઉત્તમ વાત છે. કારણ કે પોતે સુધર્યા વિના બીજાને ઉપદેશ આપી શકાતો નથી. જે મહાત્માઓ વિશેષ ગુણવાન્ અને વૈરાગી છે. તેમનો ઉપદેશ બીજાને વધારે અસર કરી શકે છે. જેમ કાચ વિશેષ નિર્મલ હોય છે તેમ તેમાં સ્વપ્રતિબિંબ વિશેષ ભાસી શકે છે. પુદ્ગલદ્રવ્ય કરતાં પણ આત્મામાં અનંત શક્તિ વિશેષ છે. એ સર્વ શક્તિને કર્મની વર્ગણાઓએ ઢાંકી દીધી છે. આત્મામાં પ્રત્યેક પ્રદેશે અનંતકર્મવર્ગણાઓ લાગી છે. તે બધી કર્મ વર્ગણાઓનો જો નાશ થાય તો કૈવલ્યપદ સ્વતઃ પ્રકાશિત થાય. પણ એ સર્વ ઉદ્યોગ થકી બને છે. ભવ્ય જીવ ધારે તો ઉદ્યોગથી શું ન પામી શકે ? પણ અસત્ સંગતિથી આત્મા આડે રસ્તે જાય નહિં એ ખૂબ વિચારવા જેવું છે. જીવો કર્મને આધિન છે. ઠેર ઠેર અસત્ સંયોગો દેખાય છે, પણ જો અંતઃકરણપૂર્વક આ આત્મા ધારે તો શું ન કરી શકે ? અને જ્યારે આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપાભિલાષી થાય તો તેને કોણ વારી શકે ? રાગ, દ્વેષ, ભય, ક્રોધ, અદેખાઇ, કપટ, હાસ્ય એ સર્વ બહિરાત્મપણાની દશામાં આત્માને છેતરે છે, પણ જ્યારે આત્મા આપ સ્વભાવમાં રમતો હોય છે ત્યારે તેને કોઇ પણ છેતરવા સમર્થ નથી. બહિર્ભાવે કરીને જીવો બીજાને છેતરે છે, પણ જાણતો નથી કે બીજાને છેતરતા પહેલાં તું પોતેજ છેતરાય છે. માઠી બુદ્ધિ વિના પરને છેતરવું થતું નથી, અને માઠી બુદ્ધિ આત્માને છેતરે છે, અને અજ્ઞાનદશાએ આત્મા હું પરને છેતરૂં છું એમ અભિમાની થાય છે, પણ અભિમાન એ અવગુણ પરભાવમાં રમતાંજ ઉદયે આવે છે. જ્યારે સ્વસ્વભાવમાં રમવું થાય છે, ત્યારે અભિમાન એ શું છે તેનું પણ ભાન રહેતું નથી, અને આત્માની ઐક્યતા થયે અનુભવ દશા જાગે છે. તેનો અનુભવ ગુફા અગર એકાન્તસ્થાનમાં જણાશે. કર્મનો નાશ કરવાની કુંચી સહેલામાં સહેલી એ છે કે પુદ્ગલ રમણતાથી દૂર રહેવું. કદાપિ તે ખટપટ કર્મના યોગે કરવી પડે તો પણ જળપંકજવત્ અલગ રહી કરવી.

આ આત્માની શાન્તિ કોણ ઇચ્છતું નથી ? અને તેને મહેનત કર્યે છતે કોણ પામી શકતું નથી ? પણ મહેનત યથાર્થ વ્યવહાર નિશ્ચય પૂર્વક કરવી જોઇએ. દરેક જીવો જુદા જુદા પ્રકારની વસ્તુ મેળવવા જુદી જુદી

મહેનત કરે છે. પણ સત્ય ઉદ્યોગ તો આત્માનેજ કરવો જોઇએ. ઉદ્યોગ કરવો એ પુદ્ગલના ઘરનો છે. આત્માના ઘરનો નથી. તો પણ આત્મ લક્ષ્મીને મેળવવા જે સહાયકારી છે તે અપેક્ષાએ સત્ય ઉદ્યોગ કહી શકાય છે. સત્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે કયો મનુષ્ય પ્રમાદ કરે વારૂ ? જાણ્યા છતાં ઉદ્યમ કરે નહિ તે શી રીતે તરે વારૂ ? અનંત સુખદાતા એવી આત્મરત્નત્રયીની પ્રાપ્તિ માટે કોણ પ્રયત્ન કરે નહિ ?

ભવિ, આત્માર્થી, આસન્નભવી, આત્મદ્રવ્ય ઉપરજ લક્ષ રાખશે અને તેને તો આ સંસાર અસાર ઇંદ્રજાળસમાન લાગશે. તેને આત્મા ઉપરજ પ્રીતિ થશે, અને આત્માને તારવા મન, વચન, કાયાથી પ્રવૃત્તિ કરી કર્મ હઠાવી શિવપુર પ્રાપ્તિ કરશે. તે બુદ્ધિને પણ ઉપાદેય છે. અને તમને પણ તેની પ્રાપ્તિ થાઓ. એજ હિતાકાંક્ષા છે. ૐ૱ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(સંવત્ ૧૯૫૯ ના ફાગણ સુદિ ૯)

× × × ×

વસોથી લે૦—વિ૦ પહેલાં તો સમજવાનું કે આત્મામા રહેલું આત્યંતિકસુખનું કોણે આવરણ કર્યું છે ? તેમ પૂછતાં ગુરુગમદ્વારાજ્ઞાનથી માલૂમ પડશે કે આત્માના અસંખ્યાતપ્રદેશને લાગેલી કર્મવર્ગણાઓથી આત્મા પુદ્ગલસંગે સ્વસુખ પામી શકતો નથી. ત્યારે વળી વિચાર થશે કે એ આત્મસુખ પામવાનું કંઇ કારણ છે કે નહિ ? ત્યારે પ્રત્યુત્તર ભાસશે કે કર્મનો નાશ થતાં સ્વસુખ સ્વતઃ પ્રકાશશે. વળી કર્મનો નાશ કરવાનાં કારણો જ્ઞાન, ધ્યાન, શ્રદ્ધા, સંવરક્રિયા, ઉત્તમક્ષેત્રે તીર્થંકરનાં આલંબન ઇત્યાદિક દેખાશે. ત્યારે તે કારણોને ઇષ્ટ જાણી ચેતન તેને અવલંબશે. અસંખ્યયોગો મુક્તિરૂપ કાર્યના હેતુભૂત છે. તેમાં પણ જ્ઞાન દર્શનચારિત્રની મુખ્યતા છે. જ્ઞાન એ આત્મગુણ છે તે મોક્ષદશામાં પણ સાથે રહે છે. પણ ક્રિયા મુક્તિ દશામાં નથી. દર્શન એ આત્માનો સામાન્ય ઉપયોગ છે તેની પ્રાપ્તિ થતાં દર્શનાવરણીયકર્મનો નાશ થાયછે. સ્વગુણ જે દર્શન તેની સાદિઅનંત સ્થિતિ જાણવી. જ્ઞાનગુણ આત્મામાં પ્રગટ થતાં તેની પણ સાદિઅનંત સ્થિતિ જાણવી. વેદનીયકર્મ નાશ થવાથી અનંતસુખ આત્મામાં રહેલું છે તે પ્રકાશે છે. મોહનીયકર્મનો નાશ થવાથી અરૂપી

ક્ષાયિકચારિત્ર (સ્વગુણ સ્થિરતા રૂપ) આત્મામાં પ્રકાશે છે. આયુષ્યકર્મનો સંપૂર્ણ નાશ થતાં વારંવાર સંસારમાં જન્મ મરણ ધારણ કરવાં પડતાં નથી, અને મુક્તિમાં સાદિઅનંત સ્થિતિ ભાંગે આત્મા રહે છે. નામકર્મનો નાશ થવાથી અરૂપીપણું આત્મામાં પ્રગટ થાય છે. ગોત્રકર્મનો નાશ થવાથી અગુરૂલઘુગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. અન્તરાયકર્મનો નાશ થવાથી અનન્તવીર્ય (આત્મ શક્તિ રૂપ) આત્મામાં પ્રકાશે છે. એ આઠ ગુણો આત્મામાં છે પણ કર્મના જોરે આચ્છાદિત થયા હતા તે પાછા કર્મનો નાશ થવાથી સ્વસ્વરૂપે પ્રકાશે છે. એ આઠ ગુણ ઉપરાંત આત્મામાં અનંતા ગુણ રહ્યા છે કે જે તે ગુણો પામવાથી અનહદ સુખ ઉત્પન્ન થઇ શકે પણ આત્મા આત્માને ઓળખે તો સ્વગુણ પ્રગટ થઇ શકે.

આત્મનિષ્ઠ જ્ઞાન ગુણથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણ્યા બાદ તેને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો એજ તીર્થંકરમહારાજની આજ્ઞા છે. તીર્થ યાત્રા કરવી એ પણ કર્મક્ષય હેતુ છે. તેમાં પણ સિદ્ધાચલગિરિ સ્પર્શન દર્શન અનંત કર્મનો નાશ કરી શકે છે.

> नमस्कारसमो मंत्रः, शत्रुंजयसमोगिरिः
> वीतरागसमो देवो, न भूतो न भविष्यति ॥ १ ॥

નમસ્કાર સમોમંત્ર જગતમાં કોઇ નથી, તેમજ પર્વતોમાં શત્રુંજય સમાન બીજો કોઇ પર્વત નથી. કારણ કે તેના દર્શનથી વૈરભાવ દૂર થાય છે, એ સ્થાનમાં તીર્થંકરો મહર્ષિઓ આવી રાગદ્વેષરૂપી શત્રુનો જય કર્યો માટે તે પર્વત પણ શત્રુંજય એ નામે પ્રસિદ્ધ થયો છે. ભાવરાગદ્વેષરૂપી શત્રુનો નાશ કરવા એ ગિરિ કારણભૂત છે. એમ હૃદયમાં શ્રદ્ધા થવી જોઇએ. વળી શત્રુંજયતીર્થના સ્પર્શનાદિકથી મહાપાપી જીવો પણ દેવગતિ આદિ પામ્યા છે, પામશે અને હાલ પણ ભવ્યજીવો પામે છે કહ્યું છે કેઃ—

> कृत्वा पापसहस्त्राणि, हत्वा जंतुशतानि च
> इदं तीर्थंसमासाद्य, तिर्यचोऽपि दिवंगताः ॥ २ ॥

હજારો પાપ કરીને અને હજારો પ્રાણીઓનો નાશ કરનારા તિર્યંચ પશુપંખી વગેરે પણ આ તીર્થને પામી શુભભાવે દેવલોકમાં ગયા તો મનુષ્યનું શું કહેવું ? કારણ કે તિર્યંચાદિ પણ જો શુભભાવથી દેવલોકાદિ પામી શકે છે

તો મનુષ્ય શુભભાવે કરી સમભાવે આત્માને ભાવતો છતો દ્રવ્યથી ગિરિરાજનું સ્પર્શન કરતો છતો અને ભાવથી પોતાના આત્મારૂપ જે સિદ્ધ—અચલ એટલે ચલે નહિ એવું જે સ્થાન તેના ઉપર ચઢતો છતો કર્મરૂપરજથી રહિત થયો છતો શાશ્વતસુખ પામી શકે છે. એ વાત સત્ય છે. સિદ્ધાચલ બે પ્રકારે છે એક દ્રવ્યસિદ્ધાચલ, બીજો ભાવસિદ્ધાચલ. દ્રવ્યસિદ્ધાચલ શ્રી શત્રુંજય તીર્થ જાણવું અને ભાવસિદ્ધાચલ પોતાનો આત્મા જાણવો. કારણ કે સિદ્ધ પણ આત્મા છે ને અચલ પણ આત્મા છે. જેમ સિદ્ધાચલ પર્વત પુદ્ગલના સ્કંધોથી બનેલો છે. તેમ આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશોથી પરિપૂર્ણ છે. દ્રવ્યસિદ્ધાચલ જેમ પવિત્ર કરે છે તેમ સિદ્ધાચલ રૂપ જે આત્મા તેનું સ્મરણ કરતાં ધ્યાન કરતાં અનંત જન્મ મરણના ફેરા ટાળે છે કહ્યું છે કે.

एकैकस्मिन् पदे दत्ते, शत्रुंजयगिरिं प्रति
भवकोटि सहस्रेभ्यः पातकेभ्यो विमुच्यते ॥ ३ ॥

શુદ્ધ દેવગુરૂ ધર્મની શ્રદ્ધા સહિત વીર્યોલ્લાસ વધતે છતે જે ભવ્યજીવ સિદ્ધાચલ સન્મુખ એકેક ડગલું ભરે છે તે જીવ ક્રોડ વર્ષ સુધી કરેલાં પાપોથી છૂટી જાય છે. પાપી અભવિજીવોને તો એ ગિરિરાજનાં દર્શન પણ થવાં દુર્લભ છે. એ ગિરિરાજનો એવો મહિમા છે કે ત્યાં જનાર જીવોની પરિણામની ધારા સારી શુભ શુદ્ધ થતી જાય છે, અને કર્મમેલ દૂર થતો જાય છે. માટે સાક્ષાત્ એ ગિરિરાજનાં દર્શન કરતાં ચક્ષુ પામ્યાનું સાર્થક જાણવું. અને ગિરિરાજના સ્પર્શન થકી પગ પામ્યાનું સાર્થક જાણવું. ત્યાં જઇ દ્રવ્યથી ગિરિરાજનું નમન કરવું. અને ભાવથી મનની નિર્મળતા કરવી, શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી પ્હેલાં તલાટીએ સમતા પૂર્વક ચૈત્યવંદન કરી ઉપર નીચીદૃષ્ટિ રાખી સમભાવે કરી કલંક નાશ કરતા કરતા ચઢવું. અને ચાલતાં કારણવિના બીજા માણસ સાથે વાતચિત પણ કરવી નહિ, તેમ હસવું પણ નહિ. આત્મસ્વરૂપનું ચિંતવન કરવું. અગર ચાલતાં પગને થાક લાગે તો મનમાં વિચારવું કે ચેતન ખરો થાક આજ સહન કરજે કે જેથી વારંવાર જન્મ મરણનો ભય લાગે નહિ. વળી ચાલતાં સારા માણસોની સાથે એ ગિરિનું સ્પર્શન કરવું. અનાદિકાળથી ખરાબ ચાલ આત્માનો પડયો છે તેનો તે વખતે ત્યાગ કરવો જોઇએ. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વગેરે રખે વચ્ચે તે ઠેકાણે મનમાં પેશીને આત્માને છેતરે નહિ. ચાલતાં પોતાની નાની અવસ્થા હતી ત્યારથી જેટલાં પાપ યાદીમાં આવે

તેટલાં સંભારી સંભારી શુદ્ધઅંતઃકરણપૂર્વક મિચ્છામિ દુક્કડં દેવો. ચોરી, જારી, છળ, કપટ, જીવની હિંસા, અસત્યવચન, દેવગુરૂધર્મની નિંદા કરી હોય તે સર્વે દુષ્કૃત્ય વૈરાગ્યપૂર્વક મનમાં સંભારી નિંદવાં કે જેથી પાપકર્મ આત્મા સાથે લાગેલાં છે તે નાશ પામતાં જાય. વળી મનમાં વિચારવું કે હે ચેતન! ઘણા સારા ભાવથી અહિં કર્મનો નાશ કરવા આવ્યો છે, માટે કંઇ પણ બાકી મૂકીશ નહિ. ભવ્યજીવોને એ ગિરિ સ્વપ્નમાં સુવર્ણનો દેખાય છે એ વાત સત્ય છે. એ ગિરિનાં ભાવથી દર્શન કરતો મનુષ્ય આત્માને ઉજ્જવલ કરે છે, અને પોતાનો સિદ્ધાચલ આત્મા તેનાં દર્શન કરે છે. એ ગિરિ ચઢતાં જ્યારે અપ્રમત્ત હિંગલાજનો હડો આવે છે ત્યારે પાપનો ઘડો ફુટે છે. હિંગલાજ સુધી આવતાં ખુબ થાક લાગે છે. ત્યારે ચેતન થાક લેવા વિશ્રામ કરે છે. તે વખતે ભાવના ભાવવી કે હે ચેતન! મનમાં વિચાર કે તેં કોઇ વખત ભાવે કરી આત્મારૂપ સિદ્ધાચલ ગિરિનાં દર્શન કર્યાં હોત તો આ થાક લાગે છે તે લાગત નહિ. આ થાક તને લાગતો નથી, થાક પુદ્ગલને લાગે છે પણ તે તે સારો થાક લાગે છે કે જેથી તારાં ભવોભવનાં પાપ ચાલ્યાં જતાં, તું થાકરહીત થાય છે માટે ચઢતા પરિણામ રાખ. સ્ત્રી પુત્ર પરિવારને માટે તેં ટાઢ, તડકા, ભૂખ, તૃષા ઇત્યાદિ ઘણાં દુઃખ સહન કર્યાં પણ તે દુઃખથી મુક્તિપદ પામ્યો નહિ, પણ જો આ વખતે તું શરીરનું દુઃખ સહન કરીશ તો મુક્તિપદ સહેલું છે. એમ વિચારી શુભભાવે હે ચેતન! આગળ વધ અને આદિનાથનાં દર્શન કરી આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર. એમ વધી આગળ ચાલતાં પાંડવો વિગેરેનાં દર્શન કરી વિચારો કે અહો! તે પુણ્યવંના મહાબળવાન હતા. તેઓ પણ એક વખત આ જગતમાંથી ચાલ્યા ગયા. તો હે ચેતન! વિચાર કે તું કેમ પારકી વસ્તુ પોતાની માની પાપની પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે. મરતી વખતે જીવની સાથે પુણ્ય ને પાપ આવે છે. માટે આત્મધ્યાનીઓ તો કાળાનુભાવે પુણ્ય અને પાપનો પણ ત્યાગ કરી સિદ્ધા સ્થાનમાં બીરાજે છે. જે જીવ ભાવથી શત્રુંજય પર ચઢે છે તે જીવ પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા એવા જે સારા ભાવ તેથી ગુણશ્રેણિપર ચઢી કેવલજ્ઞાન પામી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે.

વળી આગળ ચઢતાં [illegible] વિચારવું કે અરે! હું આ ગિરિ ચઢતો છતો તું કયા ધ્યાનમાં વર્તે છે. રખેને આર્ત્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનનો મનમાં પ્રવેશ થાય. ધર્મધ્યાનવડે આત્મા નિર્મલ થતો છતો ઉપર ચઢી નવટુંક વગેરેનાં દર્શન કરી જન્મ સફળ કરે છે. ભાવથી આત્મગુણનું અવલંબન કરતો

નવવિધ બ્રહ્મચર્યવ્રતગુપ્તિ ધારણ કરતો છતો નવ જાતનાં પાપનિયાણાં કરે નહિ એમ ઉપયોગ રાખતો છતો યુગાદિ દેવશ્રી ઋષભદેવની ટુંકમાં પ્રવેશ કરતો છતો વિચારે કે ચેતન!!! આવો દિવસ વારંવાર પમાશે નહીં. એમ વિચારી પહેલાં શ્રી શાન્તિનાથ ભગવાનનાં દર્શન કરી, બીજું ચૈત્યવંદન કરી અધ્યાત્મશાન્તિ, ભાવે કરી પ્રાપ્ત કરતો છતો ચક્રેશ્વરી શાસનદેવતાને શ્રાવક નમસ્કાર કરે. ત્યાંથી આગળ વધી કુમારપાળરાજાએ કરાવેલું દહેરાસર જુહારી મનમાં વિચારો કે ધન્ય છે પુણ્યવંતોને કે જેનાં નામ સૂર્ય ઉગતાં લોકો સંભારે છે. મહાત્માઓ સૂર્ય ઉગ્યા પહેલાં ભવિજનોના હૃદયરૂપ ક્ષેત્રમાં પ્રકાશે છે. અહો! હું ક્યારે તેમના જેવો થઇશ. ધન્ય છે કુમારપાળને કે જે આવતી ચોવીસીમાં પદ્મનાભતીર્થંકરના ગણધર તરીકે થશે. વળી આગળ વધી ચેતન, યુગાદિદેવને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેતો છતો રાયણતળે યુગાદિદેવની પાદુકા આગળ ચૈત્યવંદન કરે. ત્યાંથી પુંડરિક ગણધરને વંદી ત્યાં ચૈત્યવંદન કરે. ત્યાંથી નવા આદીશ્વરભગવાન્ સમક્ષ સ્થિરતાપૂર્વક ચૈત્યવંદન કરે. ત્યાંથી ત્રણ પ્રદક્ષિણા પૂર્ણ થયે છતે યુગાદિદેવનાં દર્શન સ્તુતિ કરવા મન, વચન અને કાયાવડે ભક્તિપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો. ચૈત્યવંદનમાં જેમ ભાવ વધે તેમ કરવું. પછી શાન્ત મનથી પોતાના અને પ્રભુના વચ્ચે જે અંતર્ છે, તે શો છે? તે સંબંધી ચિંતવન કરી ઉપયોગપૂર્વક સ્નાન કરી ચેતન, વિવિધ ફુલ થોડાં પણ ભાવપૂર્વક ગ્રહણ કરે. દ્રવ્યસ્નાન કરતી વખતે મનમાં વિચારવું કે હે ચેતન! આ પાણીવડે ત્હારે ક્યાં સુધી સ્નાન કરવું પડશે? આ શરીર અનાદિકાળનું અપવિત્ર છે, હાડકાંની માળા અને ઉપર ચામડી છે એવું જે આ શરીર કદિ પાણીવડે નિર્મલ થશે નહિં. કારણ કે શરીર તે તો પુદ્ગલ છે, અને તેનો હાનિવૃદ્ધિનો સ્વભાવ છે, તે કર્મના-યોગે પ્રાપ્ત થયું છે. તેના ઉપરથી મોહ ઉતાર અને આત્મસ્વરૂપપ્રાપ્ત કરવા ઉદ્યમ કર કે જેથી શિવસુખ પામી શકે; વળી વિચારવું કે આવો વખત પામી જીવ પરભાવમાં પેસીશ નહિં. આગળ વધી સ્નાન કરી ચાંલ્લો કરતી વખતે એમ ચિંતવવું કે એક દેવગુરૂધર્મની શ્રદ્ધા તેજ મને હોજો. વળી ફુલ્લગ્રહણ કરી સમતાપૂર્વકફુલ્લવડે અને ચંદનવડે પ્રભુને પૂજવા, અને મનમાં વિનંતિ કરવી કે હે પ્રભુ! ફુલના જીવોમાં અનંતિવાર ઉત્પન્ન થયો. તેના ઉપર હું હવે મમતા રાખીશ નહિં. દ્રવ્યપૂજા ભાવપૂજાપૂર્વક કરી ચૈત્યવંદન જેમ કર્મ નાશ થાય અને આત્માનંદ થાય તેમ કરવું. વાર થાય તેની દરકાર રાખવી નહિં, પણ સમતાભાવે પોતાના શરીરની શક્તિ મુજબ

દરેક કૃત્ય કરવું. હેઠળ ઉતરી ગુસ્સે થવાનો અખત આવે તોપણ જેમ બને તેમ સમભાવે જેટલા દિવસ રહેવાનું થાય ત્યાં સુધી રહેવું. કહ્યું છે કેઃ—

अन्यस्थाने कृतंपापं, तीर्थस्थाने विमुच्यते;
तीर्थस्थाने कृतंपापं, वज्रलेपो भविष्यति ॥ ४ ॥

અન્યસ્થાનમાં કરેલું પાપ તીર્થસ્થાનમાં ત્યાગ કરાય છે, અને તીર્થસ્થાને જો આવીને પાપ કરીએ તો વજ્રલેપસમાન થાય છે. માટે ભવ્યાત્માઓએ જેમ બને તેમ ઉપયોગમાં વર્તવું. ગિરિ ઉપર ચઢીને એકાન્તમાં જ્યાં ચિત્ત ઠરે ત્યાં બેસીને વૈરાગ્ય વધે તેમ આત્મસ્વરૂપ ભાવવું, અને જે જે પાપો કર્યાં હોય તે સ્મરણ કરીને તેની નિંદા કરવી. ત્યાં જઇ ભાડુતી લોકો સાથે કલેશ ન થાય તેમ વર્તવું. વિશેષ શું ? ગિરિ ઉપર ચઢતાં ને ઉતરતાં પણ સારી સંગતિ કરવી. ઘણા માણસો સાથે પણ જો પરભાવમાં પેસી જવાય તેમ લાગે તો જવું નહિં. વારંવાર આવો જોગ મલવો દુર્લભ છે. શરીર કાચા કુંભસમાન છે. જાવડશાહ મોતિશાહ શેઠ વિગેરે પણ ચાલ્યા ગયા તો સ્વ શરીરનો શું ભરોસો રાખવો ? પોતાના આત્માના ગુણનું ચિંતવન કરતો જીવ શત્રુંજયગિરિ પ્રત્યે એકેક પગલું ભરતાં હજારો ભવનાં કરેલાં પાપોથી મૂકાય છે એ વાત સત્ય ઠરે છે. એ પ્રમાણે ગિરિરાજનાં દર્શન કરતાં અનેક જીવો મુક્તિપદ પામ્યા અને પામશે.

छट्ठेणं भत्तेणं, अप्पाणएणं च सत्तजत्ताओ
जो कुणइ सेत्तुंजे, सो तइयभवे लहइ सिद्धिं ॥ ५ ॥

દ્રવ્ય અને ભાવ એ બે પ્રકારવડે જીવ છઠ્ઠની તપશ્ચર્યા કરતો છતો જો એ દ્રવ્યભાવ સિદ્ધાચલ ગિરિની સાતવાર બે દિવસમાં જાત્રા કરે તે જીવ ત્રીજાભવમાં સિદ્ધિપદ પામે એમ જાણવું. વળી કહ્યું છે કેઃ—

वपुः पवित्रीकुरु तीर्थयात्रया, चित्तं पवित्रीकुरु धर्मवांछया
वित्तं पवित्रीकुरु धर्मदानतः कुलं पवित्रीकुरु सच्चरित्रतः ॥ ६ ॥

હે આત્મા તીર્થવડે શરીર પવિત્ર કર અને દ્રવ્ય તથા ભાવ એ બે પ્રકારની ધર્મવાંચ્છાવડે મન પવિત્ર કર. અને પાત્ર દાન થકી પૈસાને પવિત્ર કર, અને

સારા આચરણવડે કુળ પવિત્ર કર. આત્મા મનમાં વળી વિચારે કે હે ચેતન ! દશ દૃષ્ટાંતે દુર્લભ આ મનુષ્યજન્મ વારંવાર મળી શકશે નહિં. કોણજાણે કઇ ગતિમાં જવું પડશે અને ત્યાં શું થશે ? કર્મની વર્ગણાઓ ટાળવી મુશકેલ છે. માટે હે ચેતન ! સમ્યગ્રીતે ધર્મસાધન કરવા પ્રયત્ન કર. તું એક છે, તારૂં કોઇ નથી, તું કોઇનો નથી, તારી સાથે બીજું કોઇ આવનાર નથી અને તું સાથે બીજાને લઇ જાય તેમ નથી. ફક્ત હેચેતન! મારૂં મારૂં કરી કર્મ કેમ બાંધે છે ? તારૂં તો તારી પાસે છે તેને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કર, મનવાણીલેસ્યા શરીરથી પૃથક્ આત્મતત્ત્વ છે ને અરૂપી-અનંતગુણમય છે, તેને પ્રાપ્ત કરી પરમાત્મપદ પામવું એજ લક્ષ છે, એજ ઉપાદેય છે, તેને પામતાં ચેતન મંગલમાલા પામ્યો એમ સમજવું. એ પ્રમાણે જો આત્મા વર્તે તો આત્મા પરમાત્મપદ પામે.

आत्मोपदेशज आत्मने, करतां शिवसुख थाय
आतम ते परमातमा, होवे सुख बहु पाय ॥ १

वकील मोहनलालना, हेते अत्र प्रयास
करतां मन उलट वधी, प्रगटी शिवसुख आश ॥ २

द्रव्यभावथी जातरा, करशो चित्त लगाय
बुद्धिसागर सुख लही, परमातमपद पाय ॥ ३

વકીલ નંદલાલભાઇને જણાવશો કે નિર્મલ પરિણામથી યાત્રા કરશો. વારવાર એવી જોગવાઇ મલવી દુર્લભ છે. શરીરનો ભરૂસો નથી. આત્માના ચઢતા પરિણામ જેના છે અને જે ધર્મધ્યાન ધ્યાવે છે તે મોટા જાણવા.

વિ. બહારથી લોકો જે વ્યવહાર કરે છે તે લોકના સુખેજ ફળ તરીકે જાણવો પણ આત્માનું કાંઇ નહિં. માટે અમૂલ્ય વખત મળેલો છે તેની પુનઃ પુનઃ યાદી આવે એમ તેનો ઉપયોગ કરી શિવસુખને માટેજ લક્ષ્ય રાખવું એજ તત્ત્વોપદેશ છે.

વકીલ નંદલાલભાઇ તથા ચતુરભાઇ તથા મણિલાલ મોહનલાલ તથા સવાઇભાઇ, શંકરભાઇ વિગેરેને ધર્મલાભ પહોચે. ધર્મસાધન કરશો. આ પત્ર લખતાં મને તો પ્રત્યક્ષ જાણે તેમ સર્વઆભાસ થતાં ભાવે કરી યાત્રા જેવું થયું છે. એજ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

(તા૦ ૧૫-માર્ચ-૧૯૦૩)

× × × ×

વસોથી લે૦—વિ૦ અહિંથી તમારા ઉપર પત્ર લખ્યો છે. તે વાંચીને સમભાવે સંસારસ્વરૂપ નિત્ય વિચારતાં, અનેક પાપોને સંભારી પશ્ચાત્તાપ કરતાં, ગિરરાજના સ્પર્શનયોગે આત્મગુણસ્પર્શન અત્યંત સુખ આપશે. જીવે અનાદિકાળ મિથ્યાત્વદશામાં ગુમાવ્યો પણ હવે એવો ઉદ્યમ કરવો કે જેથી ચારગતિમાં થતું ગમનાગમન બંધ પડી શાશ્વત્ સુખ પામી શકાય. આ ચેતને અનંતવાર પુદ્ગલસ્વરૂપશરીર ધારણ કરી પુદ્ગલસ્વરૂપ ભોજન ઇત્યાદિ ભક્ષણ કર્યાં, પણ હજી તે થકી ક્યારે દૂર થશે? અને શાન્તિસ્વરૂપ પામશે, તે મનમાં વિચારવું. શ્રી. આનંદઘનજી મહાવાક્યબોધ કહે છે કે:—

માન અપમાન ચિત્ત સમગણે, સમગણે કનક પાષાણ રે;
વંદક નિંદક સમગણે, ઇસ્યો હોય તું જાણ રે—શાન્તિ.........૧
સર્વ જગજંતુને સમગણે, સમગણે તૃણ મણિભાવ રે;
મુક્તિ સંસાર બેહુ સમગણે, મુણે ભવજળનિધિ નાવ રે—શાન્તિ... ૨

ઇત્યાદિ વાક્યોથી આત્માને લાગેલો મેલ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો એ આત્માને હિતશિક્ષા છે. પરની નિન્દાથી પરાઙ્મુખ રહેવું ને કોઇની નિન્દા તેવા સ્થળે સાંભળવી પણ નહિ. પરિણામ ચઢતા રહે ત્યાંસુધી ત્યાં નિવાસ ઉત્તમ છે કે જેથી વિશેષ લાભ થાય. સમભાવે સિદ્ધાચલ ગિરિરાજપર મૌન ધારણ કરી ચઢવું ને શરીરની શક્તિ મુજબ પરિણામ વધે તેમ ધર્મકાર્ય કરવું, ઉપર એકાન્તજગાએ બે ત્રણ કલાક એકાગ્રચિત્તથી આત્મસ્વરૂપ વિચારવું. ભવ્ય જીવે સમજવું કે પુનઃ પુનઃ અહિં આવવું દુષ્કર છે. કુટુંબ ઉપર પણ આ સ્થળે ગુસ્સે થવું નહિ, કોઇને છેતરવું નહિં, રત્નદ્વીપે જઇ પરિપૂર્ણ કમાવું એ દૃષ્ટાંતમાં ખાલી જાય ને ભર્યો આવે, ભર્યો જાય ને ખાલી આવે એ-માંથી ખાલી જાય ને ભર્યો આવે તે ધર્મ આશ્રયી જાણવું. પાપે કરી ભર્યાજીવો અહિં આવે છે પણ પાછા ખાલી થઇ જાય છે એવા આત્મ સિદ્ધાચલ સ્થાનને નમસ્કાર હો.

ૐ ३ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ
(સંવત્ ૧૯૫૯ ના ફાગણ વદિ ૫)

× × × ×

વસોથી લે૦—વિ. આત્મા પરમાત્મપદ પામે એજ કરી કરીને કરવાનું છે, અને ભવસમુદ્ર તરવો એજ તરી તરીને તરવાનું છે. કર્મરહિત થવું એજ સિંહની દૃષ્ટિ લક્ષમાંથી ભૂલાય નહિ. એ આત્મા મહાપુણ્યોદયે કંઇ આત્માનું લવલેશ (આભાસ) સ્વરૂપ સમજી મનમાં વિચારે છે કે હે ચેતન! તું કોણ છે ? તારૂં કોણ છે ? તું ક્યાંથી આવ્યો ? અને તું ક્યાં જઇશ ? વળી હે ચેતન ! આત્માનું સ્વરૂપ વિચારતો પોતે પોતાને પૂછે છે કે હે ચેતન ! તારૂં નામ શું ? તારૂં ઠામ ક્યાં ? તારૂં ગામ ક્યાં ? તારી શી પુંજી ? તારૂં શુદ્ધસ્વરૂપ શું છે ? ત્હારે શરીર ધારણ કરવાનું શું પ્રયોજન છે ? શરીરને સુખ હોય કે નહિ ? શરીર એ કઇ વસ્તુ છે ?

આંખે ઘરહાટ સ્ત્રીપુત્રપરિવાર દેખાય છે તેને અને ત્હારે શો સંબંધ છે ? હાલ તું ક્યાં આવ્યો છે ને શું કામ કરે છે ? હાલ તું મનમાં પાપના વિચાર કરે છે કે કેમ ? મનમાં પાપના વિચાર થયા તો તે પાપના વિચારની મુખ્ય ઉત્પત્તિ કરાવનાર કોણ છે ? પાપવિચારો કેવા સંસર્ગથી થતા હશે ? અને જે કર્મ આત્માની સાથે લાગ્યું તે ભોગવવું પડશે એમ વિચાર. ખૂબ ઉંડા ઉતરીને વિચાર કરતાં સત્યે સત્ય અને અસત્યે અસત્ય આત્માને લાગ્યા વિના કેમ રહેશે ?

જીનદેવે ષડ્દ્રવ્યનું યાથાતથ્યસ્વરૂપ કહ્યું તે પૃથક્ પૃથક્ઓળખતાં આત્મા અને પુદ્ગલ એ બે દ્રવ્યનાં લક્ષણ જૂદાં ભાસશે. પછી વિચાર થશે કે હું આત્મદ્રવ્ય છું કે પુદ્ગલદ્રવ્ય છું ? પુદ્ગલ છું એમ તો કહેવાય નહિ. કારણ કે પુદ્ગલદ્રવ્ય તો જડરૂપી છે. હું તો તેથી વિપરીત લાગું છું, માટે હું તો આત્મદ્રવ્ય છું. હું જ્યારે આત્મદ્રવ્ય છું ત્યારે મારે હાલ પુદ્ગલદ્રવ્ય જે શરીરાકારે છે તેમાં રહેવાનું શું કારણ છે ? ત્યારે ઉત્તરમાં સમાધાન થશે કે આત્મા અને પુદ્ગલદ્રવ્યને અનાદિકાળથી સંયોગ સંબંધ થયો છે. તે કારણથી મારે કર્મરૂપપુદ્ગલદ્રવ્યના સંબંધથી તેની તાબેદારીમાં રહેવું પડે છે. ત્યારે વળી પ્રશ્ન થશે કે મારૂં આત્મદ્રવ્યનું પુદ્ગલદ્રવ્ય હિતકર્તા છે કે અહિ-તકર્તા છે ? પુદ્ગલદ્રવ્ય મારો શત્રુ છે કે મિત્ર છે ? એમ આત્મા મનમાં વિચાર કરતાં ઉત્તરમાં અનુભવજ્ઞાનથી કહેવાશે કે આત્માનું પુદ્ગલદ્રવ્ય અહિતકર્તા છે અને પુદ્ગલદ્રવ્ય આત્માના શત્રુ તરીકે છે. કારણ કે તેના સંયોગથી આત્મા સંસારમાં ૮૪ લાખ જીવયોનિમાં વિચિત્ર પ્રકારના અવતારો ધારણ કરી દુઃખની પરંપરા પામે છે. માટે કર્મરૂપ જે પુદ્ગલદ્રવ્યની આસક્તિ તે આત્માનો શત્રુ જાણવો.

પ્રશ્ન:—શું કર્મરૂપ પુદ્ગલ આત્માને જોરાવરથી વળગે છે કે તેને તમો શત્રુરૂપ કહો છો ?

ઉત્તર:—કર્મ તે તો જડ છે. તેનામાં એવી અક્કલ નથી કે તે બીજાનું ભુંડું કરવા વિચાર કરે. એ કર્મ વસ્તુ જડ છે. તેનો સંસર્ગ કરે તે દુ:ખી થાય એમાં તે કર્મ શું કરે ? જેમ વિષનું જે ભક્ષણ કરે તેને પ્રાણવિયુક્ત કરાવે એવો તેનો સ્વભાવ છે. તેમાં તેનો શો દોષ સમજવો ? જીવ કર્મ ગ્રહણ કરે છે અને કર્મનો ભોક્તા પણ જીવ છે. એ કર્મ થકી રહીત જ્યારે આત્મા થશે ત્યારે તાત્વિકસુખ આત્મા પામશે. એ તાત્વિક-સુખને માટે જે પ્રયત્ન કરે છે તેને ધન્ય છે. આત્માને એ સુખનીઅભિલાષા થાય છે છતાં મોહથી પૌદ્ગલિકસુખને માટે પ્રયત્ન કરે છે.

પૌદ્ગલિકસુખની અભિલાષા અંતરાત્માઓને થતી નથી કારણ કે તેમને તો વિષ્ઠાસદૃશ પૌદ્ગલિકસુખ લાગે છે, તેથી તેનાપર તેમની રૂચિ કેવી રીતે થઇ શકે ? તે વિચારો. આધ્યાત્મિકપુરૂષો ક્ષણમાં જે સુખ ભોગવે છે તેની તુલના થઇ શકતી નથી.

આતમ ઉપયોગે જહાં, નિરૂપાધિપણું હોય.
સાચું આતમશર્મ ત્યાં, સમજે વિરલા કોય. ૧

સમજી આત્મસ્વરૂપને, મન વશ કરવું સાર;
આસ્રવદ્વારો રોકતાં, પામીજે ભવપાર. ૨

સંવરતત્ત્વ વિચારણા, કરજો મનમાં ભાઇ;
કર્મોપાધિ પરિહરી, શિવવધુ કરો વધાઇ. ૩

સત્ય સત્ શિવ શુદ્ધ બુદ્ધ, ચિદાનંદ સાકાર;
નિરાકાર પણ આતમા, સેવંતાં જયકાર. ૪

રાગદ્વેષરહિતપણે આત્મા વર્તે તો પૂર્વકર્મનો નાશ થતો જાય, અને નવાં કર્મ બંધાય નહિં. જ્યાં સુધી આત્મા આત્માના સ્વભાવમાં રમતો નથી ત્યાં સુધી બીજા ઉપાયો નિષ્ફળ છે. પરિણામે બંધ એ મહા-વાક્યને યાદ કરી શુદ્ધપરિણામ રાખવા જે પ્રયત્ન કરે છે, અને રાગદ્વેષથી દૂર રહી સ્વસ્વભાવે સ્થિરતાને જે અનુભવે છે, તેને અહિંયાં મુક્તિનાં સુખ અનુભવમાં આવે છે.

ચૈતન્યયુક્ત આત્મા કર્મસંયોગે કયે ઠેકાણે ભમ્યો નથી ? આ ચેતને પુદ્દગલદ્રવ્ય સ્કંધોને અનંતિવાર આહારપણે ગ્રહણ કર્યા અને હજી કરે છે, હજી પરપુદ્દગલની એંઠ ભક્ષણ કરે છે. તેથી આવતા ભવમાં કેવી ગતિ થશે ? તે કહી શકાતું નથી. આત્મા પરસંગતિને ક્યારે છોડશે ? તે જ્ઞાની જાણે. હજી આત્માને સંસારનો જોઇએ તેવો ભય લાગ્યો નથી. તેનું કારણ સંસાર ઉપર મોહ છે. એ મોહનો જે જે અંશે નાશ થાય તે તે અંશે આત્મધર્મ જાણવો. સંસારમાં કોઇ કોઇની સાથે જવાનું નથી. કોઇ પોતાનું થવાનું નથી. કોઇ પદાર્થ નિત્ય દેખાતો નથી. આત્મા પોતેજ જ્યારે બળીયો થઇને કર્મનો નાશ કરવા ઉદ્યમ કરશે, ત્યારે કર્મનું જોર ટળશે. જુઓ કે કર્મ, બહિરાત્માઓને પુનઃ પુનઃ ભવોદધિમાં ભટકાવે છે પણ જેણે શરીર થકી ભિન્ન આત્મા છે એમ નિશ્ચય કર્યો છે અને પુદ્દગલ અને જીવનો જુદો જુદો સ્વભાવ જાણી આપસ્વભાવે રમે છે તેની આગળ કર્મશત્રુઓનું કંઇ જોર ચાલતું નથી. ઉત્તમપુરૂષોને આત્માની ચિંતા છે અને મધ્યમપુરૂષોને મારાપણાની ચિંતા રહે છે. સંસારમાં કોઇને કંઇ ચિંતા ને કોઇને કંઇ એમ દરેકજીવો ચિંતારૂપચિતાએ કરી અંતરમાં બળી રહ્યા છે અને ચાર ગતિમાં ભટકે છે.

સંસારમાં આત્મા, પારકાની પોતે ચિંતા કરે છે. સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, સગાંસંબંધિ જે અત્યંત પોતાનાથકી ભિન્ન છે તેને પોતાના માનીને તે સંબંધી ચિંતા કરે છે. એમનું ભલું શી રીતે થશે ? ઇત્યાદિ વિકલ્પ સંકલ્પરૂપશ્રેણિયોની લ્હેરીયો મનમાં ધારણ કરી સમુદ્રની ઉપમાને પામે છે. અહો ! ક્યારે આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવા ચિંતા કરશે ? અને ક્યારે કર્મરૂપ બેડી થકી રહિત થશે ? આ સંસારમાં થોડા દિવસની મુસાફરી છે. કયે ઠેકાણેથી જીવ આવ્યો છે ને કયે ઠેકાણે જશે. આત્માએ શું જાણ્યું ? શું ગ્રહણ કર્યું ? આત્માને શાથી આનન્દ ? આત્મને લાલચ કોની ? એ મહાવાક્યોનું જેટલું વિશેષ મનન તેટલો વિશેષ લાભ છે.

આત્માની અનન્તશક્તિ છે. આત્મા અનન્ત જ્ઞાની છે. આત્મા સ્વસ્વરૂપે સત્ નિરાકારઅનન્તરત્નત્રયીનો ભોક્તા છે. એમ જ્યારે વિચારીએ છીએ, ત્યારે પરભાવની પ્રવૃત્તિ લુખા મનથી થાય છે, અને આત્મા સંવેગરસરૂપ ગંગાજળવડે પાપપંકથકી રહિત થઇ આધ્યાત્મિકસુખ અનુભવે છે, વીતરાગભાવે જે ભવ્યો આત્માનું મનન કરશે, નિદિધ્યાસન કરશે, સમભાવે રહેશે, તે ભવ્યો કર્મકલંક ખપાવી પરમાત્મપદ પામશે. લેખકને તથા વાંચ-

કને એ શાશ્વતપદની પ્રાપ્તિરૂપ ધર્મલાભ થાઓ. વસો, માતર, નાયકા, નવાગામ, કાસંદ્રા સુધીની ભૂમિ નિહાળી છે. પણ આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમુક્તઆત્માને જ્ઞાનથકી દેખવામાં આવે, એજ આકાંક્ષા છે.

લાખવાતની વાત એક, નક્કી સત્ય વિચાર
આપસ્વભાવે સ્થિર થઇ, પરપુદ્‌ગલ પરિહાર......૧
વકીલ મોહનલાલભાઇ, વાંચો પત્ર વિશાલ
પરમાતમપદ ધ્યાઇને, પામો મંગલમાલ......૨

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ (તા. ૨૦-૩-૧૯૦૩)

× × × ×

ભોયણીથી લે૦—વિ. આત્માએ કર્માનુસારે મનુષ્યશરીર ધારણ કરી તિર્છાલોકના દક્ષિણાર્ધભરતમાં ક્ષેત્રસ્પર્શના કરવા માંડી છે. હવે ક્યાં સુધી કરશે તે જ્ઞાની જાણે. શરીરવડે જેમ બહારના ક્ષેત્રની સ્પર્શના થાય છે તેમ જો આત્માના ઉપયોગેકરી આત્માના અસંખ્યાતપ્રદેશની સ્પર્શના થાય તો ચારગતિભવભ્રમણભય ભાગી જાય, અને તાત્વિકશાશ્વતઆત્મસુખની આત્માનેજ પ્રાપ્તિ થાય. કહ્યું છે કેઃ—

ચારગતિભવભ્રમણનો, હેતુકર્મ કહાય;
તેના યોગે આતમા, જન્મમરણ દુઃખ પાય. ૧
જન્મમરણ દુઃખ પામતો, મનમાંહી મુંઝાય;
મુંઝાતો એ આતમા, બહિરાતમપદ પાય. ૨
બહિરાતમપદ અનુભવે, કાળઅનાદિ ધાર;
ખાતોપીતો ખેલતો, મમતા કરે અપાર. ૩
મમતા ડાકિની અહો, કરતો પાપ અઘોર;
કૂદે નાચે આતમા, કરતો શોર બકોર. ૪
રોગપરિગ્રહ મનથકી, દુઃખે અલગો થાય;
અલગો જેને એ થયો, તેને શિવસુખ થાય. ૫

શિવસુખ ઇચ્છા સહુ કરે, પણ તે અતિમુસ્કેલ;
ઉપાદાનકારણથકી, શિવસુખ પ્રાપ્તિ સ્હેલ. ૬

શિવનગરી પ્રતિ ચાલવા, ગમન કરે સૌ લોક;
પણ મારગ ભૂલ્યા થકી, મહેનત જાતી ફોક. ૭

મ્હેનત જાવે ફોક તસ, સગું નહીં જસ સાથ;
રત્ન પડ્યું છે પાસ પણ, અંધ ન લેવે હાથ. ૮

મોહ વાયુ પિત્ત દ્વેષ, કફને રાગ પિછાણ;
રોગ ત્રિદોષે આતમા, રોગી જગમાં જાણ. ૯

મમતા તાવ ચઢયો અતિ, મતિ વિભ્રમ બહુ હોય;
ફેલટી આતમગુણતણી, ત્યાં શરણું કુણ જોય. ૧૦

કુટુંબ ક્લેશ ઉધરસ જીહાં, મિથ્યાત્વક્ષય દર રોગ;
શૂળ જીહાં છે શલ્યનું, કિમ ત્યાં હોય ન શોક. ૧૧

એવા રોગે રોગીઓ, મનમાં બહુ અકળાય;
કાળલબ્ધિ ને વૈદ્યવણ, કહો રોગ કેમ જાય. ૧૨

વૈદ્ય મળ્યો પણ કાળ નહિ, ત્યાં સિદ્ધિ નહિ થાય;
હોય ઉભય પણ કર્મવણ, રોગી રોગ ન જાય. ૧૩

વૈદ્ય કાળ ને કર્મ જ્યાં, મલીયા ત્રણ્ય ઉપાય;
પણ ઉદ્યમ કીધાવિના, રોગી રોગ ન જાય. ૧૪

વૈદ્ય કાળ કર્મોદ્યમે, પણ સિદ્ધિ નહિ થાય;
પાકી નહિ ભવિતવ્યતા. રોગી રોગ ન જાય. ૧૫

સ્વભાવ સિદ્ધિ જ્યાં નહીં, ત્યાં કિમ વૈદ્ય ઉપાય;
પામી અભવીજીવને, કર્મરહિત નવિ થાય. ૧૬

પંચસમવાયી કારણે, કાર્યોત્પત્તિ કહાય;
એક એક કદાગ્રહે, મત મત જૂદા થાય. ૧૭

સત્ સામગ્રી પામીને, કર્મરોગ કર દૂર;
સાર સાર એ શાસ્ત્રનું, ચિદાનંદ ભરપૂર. ૧૮

જૈન જીનેશ્વર વૈદ્ય જ્યાં, દવા ધર્મ જ્યાં ખાસ;
રોગી ભવીને આપતાં, થાવે રોગ વિનાશ. ૧૯

સંવર કરણી ધર્મ છે, અપથ્ય અવિરતિ જાણ;
ત્યાગે પામે આતમા, અનુભવ નિર્મલ જ્ઞાન. ૨૦

કુગુરૂવૈદ્યો જ્યાં મલ્યા, થાશે શી ગતિ તાસ;
દવા મલી જ્યાં ઉલટી, ત્યાં કિમ શિવસુખ આશ. ૨૧

ખાનારો પણ મૂઢ જ્યાં, મલિયો યોગેયોગ;
તે શિવ સુખ કિમ? પામશે, આતમ નહિ ઉપયોગ. ૨૨

ઠાઠ ઉપરનો બહુ કર્યો, પણ નહિ આતમભાન;
તર્યા કહો કયું તારશે, જસ નહિ સમ્યગ્જ્ઞાન. ૨૩

સમ્યગ્જ્ઞાનવિના કહી, કિરિયા જૂઠ ડફાણ;
આતમ અનુભવજ્ઞાનથી, કિરિયા સફલી જાણ. ૨૪

કિરિયા પંચક જાણજ્યો, આતમ અનુભવકાજ;
આતમજ્ઞાન વિના કહી, કિરિયા અંધ સમાજ. ૨૫

અનન્ત વિષગરલ થકી, ચાર ગતિમાં ભમંત;
તદ્ધેતુ અમૃતથકી, કેવલજ્ઞાન લહંત. ૨૬

જાણે નહિ હું રોગાયો, દવાતણી ત્યાં આશ;
ફોગટ જાણો તેહને, જે છે પુદ્ગલદાસ. ૨૭

પુદ્ગલપર પ્રીતિ કરે, પુદ્ગલ માને સાર;
પુદ્ગલપર જસ રાગદ્વેષ, તે છે ભવ ભમનાર. ૨૮

આતમઋદ્ધિ ખોઇને, પુદ્ગલ માને ઋદ્ધિ;
તે શિવસુખ કિમ પામશે, જસ નહિ આતમસિદ્ધિ. ૨૯

મનહર પુદ્ગલ વસ્તુને, દેખી મન લલચાય;
પુદ્ગલનંદી આતમા, મુક્તિ કહો ક્યમ પાય. ૩૦

આ ધન આ ઘર પ્યારમુજ, મનોહર પ્યારી કાય;
પુદ્ગલ પ્યાર જેહને, તે મુક્તિ કિમ પાય. ૩૧

પ્યારા સ્ત્રી પુત્રો બહુ, તે વણ ઘડી ન જાય;
જસ મન વર્તે એહવું, તે મુક્તિ કિમ પાય. ૩૨

મારૂં તારૂં માનતો, પરભાવે હરખાય;
જસ મન વરતે એહવું, તે મુક્તિ કયમ પાય. ૩૪

હિંસાલીક ચોરી કરે, મૈથુન પરિગ્રહ ધ્યાય;
જસ મન વર્તે એહવું, તે મુક્તિ કયમ પાય. ૩૫

રાગ અને અદેખાઇથી, જેનું મન વતાય,
પરભાવે રમતા છતાં, તે કેમ મુક્તિ પાય. ૩૬

સાધુ નામ ધરાવતા, મોટા જગ કહેવાય;
પણ આતમઅનુભવ વિના, મુક્તિ કહો કયમ પાય. ૩૭

સત્ય જ આત્મસ્વરૂપમાં, જેનું મનવર્તાય;
જિનવાણી મન પરિણમે, તે જીવ મુક્તિ પાય. ૩૮

જીવાદિક નવતત્ત્વનો, સાચો અનુભવ પાય;
શ્રદ્ધા સંવેગે કરી, તે જીવ મુક્તિ પાય. ૩૯

ધર્માદિક ષડ્દ્રવ્યના, દ્રવ્યગુણોપર્યાય;
શ્રદ્ધાથી સાચા ગ્રહ્યા, તે જીવ મુક્તિ પાય. ૪૦

વિષ હલાહલ સારીખો, પુદ્ગલ સંગ કહાય;
તેથી ન્યારો જે રહે, તે જીવ મુક્તિ પાય. ૪૧

જાણે દાવાનલ સમો, સ્ત્રીધનનો સમુદાય;
તેથી ન્યારો જે રહે, તે જીવ મુક્તિ પાય. ૪૨

કાયા વિષ્ઠા કોથળી, તેમાં નહિ લપટાય;
મમતા તજી સમતા ભજે, તે જીવ મુક્તિ પાય. ૪૩

જીન વાણી અમૃત લહી, મનમાંહી હરખાય;
નિરાસક્તિ મનમાં વશી, તે જીવ મુક્તિ પાય. ૪૪

સર્વજ્ઞવાણી જાણીને, જે નહિ પરમાં જાય;
ઉપાદેય આતમ ભજે, તે જીવ મુક્તિ પાય. ૪૫

પુદ્ગલ ન્યારો આતમા, નિઃસંગી નિરુપાય;
અરૂપી ચેતન ધ્યાવતાં, પરમાતમપદ પાય. ૪૬

આત્માનંદી બ્રહ્મને, ધ્યાવે ચિત્ત મિલાય;
ધ્યાતા ધ્યેયપણું લહી, પરમાતમપદ પાય. ૪૭

सत्य ए शिक्षा जिनतणी, જાણો ચેતન રાય;
કરો ન નિંદા પારકી, તો મુક્તિ સુખ થાય. ૪૮

મત મતવાદી હઠ કરી, કહેતા આત્મવિચાર;
સમજ્યા નહિ તે બાપડા, કેમ પામે ભવપાર. ૪૯

નિર્જનસ્થળમાં બેસીને, ધ્યાવે ચેતનરાય;
અસંખ્ય પ્રદેશી નિર્મલો, આતમ મુક્ત કહાય. ૫૦

ભોયણી ગામે શોભતા, મલ્લિજીણંદ પસાય;
દર્શન કરતાં તેમનાં, સ્તવતાં મન હર્ષાય. ૫૧

અનુભવ બાવની એ કહી, વાંચે જે ધરી પ્યાર;
સત્યસ્વરૂપ લહી આતમા, પામે ભવજલ પાર. ૫૨

સમય (સિદ્ધાંત) સાર વિચારીને, કીધી એ હિત લાય;
હઠકદાગ્રહ ત્યાગીને, વાંચે તે શિવ પાય. ૫૪

તરવું છે જીવ એહથી, નિમિત્ત શુદ્ધ કહાય;
સમજુ સમજે ચિત્તમાં, સત્ય પરમ સુખ પાય. ૫૫

અનુભવ આતમનો કરી, સદ્‌ગુરૂવાણી પસાય;
बुद्धिसागर सुख लहे, चिदानंद पदपाय. ૫૬

એ તાત્ત્વિકસુખ પામ્યા જીવોને કાંઇપણ દુઃખ નથી, એની પ્રાપ્તિ માટે ઉદ્યમ કરવો તે સફળ છે તે વિના બાકીનો કાળ અલેખે જાણવો. એક એક ઘડી કરોડો રૂપીઆ ખર્ચે પણ મળે નહિ તેવી છે તેને જે ખરાબ કામોમાં ગુમાવી દે છે તે મૂઢ જાણવો. જેટલો વખત આત્મશાંતિમાં ગયો વા જાય છે અને જશે તેટલો લેખે વખત જાણવો એજ. **परमपुरुष जिनेश्वर-वचनामृत छे**. એજ વીર સંવત્ ૨૪૨૯ના વૈશાખ સુદિ બીજ

× × × ×

વડોદરેથી લે૦—વિ૦

૧. જીવને પ્રમાદ છે એમ ક્યારે સમજાય ?

સ્વસ્વભાવ રમણતાના ઉપયોગમાંથી અન્યત્ર ઉપયોગ જાય—ત્યારે નિશ્ચયથી પ્રમાદ જાણવો. વ્યવહારથી ધર્મસાધન હેતુથી અન્યત્ર પરિણમન થાય ત્યારે પ્રમાદ કહેવાય છે.

૨. જીવને ઉદયજ છે એમ ક્યારે ગણવો ?

અષ્ટકર્મનું સૂક્ષ્મદષ્ટિથી સ્વરૂપ સમજાયા બાદ જીવ ઘાતીકર્મ અને અઘાતીકર્મનો ઉદય જાણી શકે છે. ઘાતીકર્મનો ઉદય નિકાચિત અને અનિકાચિત છે તે બે પ્રકારના ઉદયને જીવ જ્ઞાનથી જાણે છે. પુરૂષાર્થની પ્રવૃત્તિ કર્યા બાદ પશ્ચાત્ ઉદયનું સ્વરૂપ માલૂમ પડે છે માટે સદુદ્યમવિહીન થવું નહિ. સદુદ્યમ કરતાં નિષ્ફળતાથી શ્રુતજ્ઞાનીને તો અનુમાનથી ઉદય સમજાય છે. અઘાતિકર્મ જે ચાર છે તે તો તીર્થંકરને પણ ઉદયાધીનપણે ભોગવવાં પડે છે. ઘાતીકર્મના પરમાણુસ્કંધોની વર્ગણા ઉપરજ લક્ષ્ય દૃષ્ટિ નાંખી આત્મસ્વરૂપમાં રમવાથી કર્મ ખરે છે, માટે ઉદ્યમમાં પ્રવૃત્ત થવું. પરભાવપરિણતિના ઉદ્યમથી કર્મ બંધાય છે અને સ્વસ્વભાવપરિણતિના ઉદ્યમથી કર્મ છૂટે છે. આત્મધ્યાન, આત્મરમણતા, આત્મજ્ઞાનાદિનું પ્રવર્તન ખરેખર આત્મશુદ્ધિ કરનાર છે.

૩. મોહ છે એમ ક્યારે જાણવું ?

મોહનું સ્વરૂપ સમજાયા બાદ મનમાં મોહના વિચારો થાય છે તે સમજાય છે. (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ સર્વ મળી મોહ છે) મોહની પરિણતિ પોતે જ્ઞાની આત્મા મનથી જાણી શકે છે, પરમાં રમણતા થાય અને આત્મામાં રમણતા ન થાય ત્યારે જ્ઞાની પુરૂષો જાણે છે કે—જીવ મોહની પરિણતિમાં લીન થયો છે. રાગદ્વેષની પરિણતિનું, ઉત્થાન ન થાય અને આત્મા સ્વસ્વરૂપ ઉપયોગમાં લીન થાય ત્યારે સમજવું કે તે વખતે મોહનો ઉદય નથી. આવી સ્થિતિને નિશ્ચયચારિત્ર થાય છે અને તેવી સ્થિતિના હેતુઓને વ્યવહારચારિત્ર કહે છે. ઇત્યાદિ મોહનું સ્વરૂપ જ્ઞાનીઓ સમજે છે ત્યારે પરભાવથી દૂર હઠી સ્વસ્વભાવરમણમાં સ્થિર રહે છે.

૪. અનુકંપા છે એમ ક્યારે જાણવું ?

દ્રવ્યદયાના પરિણામથી—દ્રવ્ય અનુકંપા, અને ભાવદયાના પરિણામથી ભાવઅનુકંપા સમજવી. બે પ્રકારની અનુકંપાનું સૂક્ષ્મસ્વરૂપ સમજાયાથી,

પશ્ચાત્ પોતાના અંતર્પ્રદેશમાં ઉપયોગ મૂકવાથી માલુમ પડે છે કે, મને અમુક અનુકંપા વર્તે છે, જ્ઞાની સમજી શકે છે " સવી જીવ કરૂં શાસન રસી " ઇત્યાદિ ભાવઅનુકંપાના પરિણામ કહેવાય છે. પોતાના પરિણામ જેવા ઉત્પન્ન થાય છે, તે પોતે જ્ઞાની જાણી શકે છે. આત્માની સ્થિતિ પોતેજ જ્ઞાનથી જાણી શકે છે. પોતે મનમાં જે વિચાર કરે છે તેની પોતાને ખાત્રી થાય છે કે મેં અમુક જાતનો વિચાર કર્યો પણ તે વિચારને અન્ય જાણી શકે નહિ વ્યવહાર વર્તન (વર્તના ચારિત્ર) માટે બાહ્યના આચારો ઉપર આધાર રહે છે અને અંતર્ના શુદ્ધાશુદ્ધપરિણામ ઉપર અંતર્ના વિચારનો આધાર છે. વ્યવહારવર્તનથી બીજાઓ અનુમાન ઉપર આવે કે અમુક અમુક કૃત્ય કરે છે તેથી તે આવો હોવો જોઇએ અને નિશ્ચયપરિણામ જે આત્મપરિણતિ છે તેની તો ખાત્રી પોતાને થાય છે વા કેવળજ્ઞાનીને થાય છે. બીજા શ્રુતજ્ઞાનીઓને અનુમાન ઉપર ખાત્રીને માટે રહેવું પડે છે. આત્મજ્ઞાન અને અંતર્થી રમણતાનો દેખાવ વાણી બોલતાં અનુમાનથી વિશિષ્ટ જ્ઞાની જાણે છે, પણ આત્મા પોતે પોતાના માટે પરીક્ષક છે તેમ અન્ય પ્રત્યક્ષપણે તેટલો પરીક્ષક નથી.

૫. પરમાણુના વર્ણ, ગંધ–રસ–અને સ્પર્શરૂપ પર્યાય પોતાના સ્વભાવથી બદલાય છે. માટે તે વિશ્રસા પરિણામ છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શનો અગુરુલઘુ [illegible] સમયે સમયે ઉત્પાદ–વ્યય થાય છે. એમ તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં કહ્યું છે.

૬. પરમાણુ પારદર્શક છે કે નહિ ?

એક પરમાણુ પારદર્શક નથી પણ તેનામાં પારદર્શક થવાની યોગ્યતા રહેલ છે તે સંબંધી ઘણી ચર્ચા છે.

૭. એક પરમાણુનું પ્રતિબિંબ પડતું નથી ?

તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં પરમાણુ અધિકારમાં એક પરમાણુનું પ્રતિબિંબ પડે નહિ તેમ કહ્યું છે. પુદ્ગલસ્કંધનું પ્રતિબિંબ પડે છે એમ ઘણી ચર્ચા થયા બાદ તત્ત્વાર્થવૃત્તિથી પુદ્ગલસ્વરૂપ જોઈ શાસ્ત્રાધારે નિર્ણય કર્યો છે ક્ષયોપશમ અનુસારે જે સમજાયું તેટલું લખ્યું છે વિ. સૂક્ષ્મઉપયોગીઓ જાણે.

× × × ×

સંવત્ ૧૯૭૧ જેઠ વદિ ૧૪ વડોદરા શા. મ. મો.

કવ્વાલી.

તમારો પત્ર વાંચીને, હકીકત ચિત્તમાં ધારી;
વિવેકે સત્પ્રવૃત્તિને, કર્યા કર પ્રેમ ઉત્સાહે. ૧

પ્રમાણિકતા ખરૂં જીવન, કદી ના ત્યાગવું તેને;
યથા કહેણી તથા રહેણી, ધરીને સ્વોન્નતિ કરવી. ૨

અનીતિમાર્ગથી દૂરે, રહીને સ્વોન્નતિપન્થે,
સદા વહેવું વિવેકે એ, તમારે કાર્ય કરવાનું. ૩

સદા મર્યાદમાં રહેવું, ત્યજી સ્વાચ્છંદ્યવૃત્તિને;
જગત્નાં અશ્રુ લ્હુવાની, પ્રવૃત્તિને સદા ભજવી. ૪

જુવાની તો દિવાની છે, મદિરા સમ અરે સત્તા;
વિવેકે એ વિચારીને, સદા શુભ કર્મયોગી થા. ૫

કરીને કાર્ય દેખાડયા, પછી કહેણી બને સાચી,
સદા એ લક્ષ્યમાં રાખી, ધરી લો વાક્‌ની સમિતિ. ૬

અદા નિજ ફર્જને કરવી, કદી ના મુંઝવું તેમાં;
અહંતાને ત્યજી દેવી, સદા પરમાર્થ કરણીમાં. ૭

વિચારી શાસ્ત્રમર્મોને, વિવેકે જ્ઞાન કરવાથી;
થતી ના ભૂલ, કાર્યોમાં, થતી નિજલક્ષ્યની પ્રગતિ. ૮

સદા સ્વાયત્તમન કરવું, ખરો એ યોગ છે જગમાં;
રહી એ યોગના તાબે, સુધારી લે પ્રવૃત્તિને. ૯

પગથીયાં ઉન્નતિક્રમનાં, ઘણાં છે એમ ધારીને;
ચઢયા કરવું ગુણો પામી, ગુણોવણ શું ? ઘટાટોપે ૧૦

સદા પ્રામાણ્યવૃત્તિથી, પ્રવર્તી સર્વ કાર્યોમાં;
બની આદર્શવત્ જીવી, જીવાડો વિશ્વને પ્રેમે. ૧૧

કુથ્યા કરતાં કરીને જે, બતાવે તે સદા મોટો;
વિચારી સર્વમાં એવું, ખરી આલોચના કરવી. ૧૨

મહત્તા આત્મની સાચી, ખરેખર રહેણીથી શોભે.
નિજાત્મા એ ગણે સાચું, પછીથી પૂચ્છવું કોને. ૧૩

નિન્દાત્મા વંચવાથી તો, મહત્તા ના કદી થાતી;
સમાલોચી જીવન સઘળું, પ્રતિક્રમણે કરો શુદ્ધિ. ૧૪

પ્રથમમાર્ગાનુસારી જે, થતો તે ધર્મને પામે;
કરો ઝાઝું વદો થોડું, જગત સહુ જાણશે સાચું ૧૫

સુધારે ભૂલ પોતાની, નિહાળે ભૂલ પોતાની;
ખરી તેની થતી પ્રગતિ, થતો તે સર્વનો સ્વામી. ૧૬

ગુણો સામા ધરે દૃષ્ટિ, જગત્ તવ પાછળે વહેશે;
બુદ્ધયબ્ધિસ્વોન્નતિમાર્ગે, વહ્યા કર સત્ય ઉપયોગે. ૧૭

× × × ×

મુ. કાવીઠા શા. મણીલાલ રતનચંદભાઇ,

કર્મનો અનુલ્લંઘનીય નિયમ સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યો છે. મનુષ્ય જે પ્રકારનું કર્મ કરે છે તે પ્રકારનું તેને ફળ પ્રાપ્ત થાય છે સુખદુઃખ અવશ્ય ભોગવવાં પડે છે **'સુખ આવે સદા સુખ નહિ જાણવું, દુઃખ આવે સદા દુઃખ જાણવું નહિ.'** વચન વિચારીને બોલતાં આત્મહિત વિશેષ થાય છે. દુઃખ વિના સુખનો અનુભવ થતો નથી. જેને પોતાનું ધારીએ છીએ અને જેને માટે મનમાં હજારો વિચારો કરીએ છીએ તે વસ્તુ પોતાનાથી દૂર રહે છે ત્યાં કર્મ વિના બીજું કયું કારણ ? મધુબિંદુ સુખની ભ્રાંતિથી જીવ, દેવ, સતશાસ્ત્રને ભૂલી મોહમાયામાં પડે છે, અંતે દુઃખનો તે અનુભવ કરે છે. જેનું દીલ સ્વચ્છ છે તેનું આખું જગત્ મિત્ર છે. **અપરાધ ઉપર ક્ષમા** એ સજ્જનોનો ધર્મ છે. આપણે ક્યાં બેઠા છીએ. ગયો વખત કેવો ગયો તેનો વિચાર કરો. મોક્ષ પ્રાપ્તિની આશા. કરો. દુનિયા દુઃખની ક્યારી છે તેનો અનુભવ હજી થાય છે ને થશે, અંતે ક્યાંસુધી શરીર પોતાનું !! શું સાથે આવશે, વિચારો !! વિચારો !! વિનય, વિવેક, કરૂણાનું સેવન હિતકારી છે. હાલ કયી સ્થિતિ અનુભવો છો ? શું તેમાં સાર છે ? સંસારમાં રહેતાં પણ સંસારથી ન્યારા રહેવું. દુનીઆ ગુણ દોષની આરસી છે. દુનીઆ દોરંગી છે. સર્વજીવને કીર્તિ અને અપકીર્તિ એ આંખની પેઠે સાથે રહે છે. નિડરપણે વર્તવું. ગંભીર થવું, હજી ઘણું કરવાનું છે, જે થાય છે. તે સારા માટે. ગમે તેવી સ્થિતિમાં આનંદ માનવો. ધર્મસાધન કરશો.

 × × × ×

સંવત ૧૯૭૩ ના જેઠ વદિ ૪ મુ. પાદરા શા. મત્રમો.

સદા આત્મોન્નતિ કરવા, પ્રથમ પ્રામાણ્ય ધર અંગે;
પ્રવૃત્તિમાં ધરી નીતિ, ગુણો ધર સદ્ગુરૂ સંગે. ૧

વિચારી બોલ બોલીને, ખરૂં જીવન સદા વહેજે;
પ્રતિષ્ઠા તેથકી વધશે, વિવેકે કાર્ય કર ત્હારાં. ૨

રજસ્તમપ્રેમવૃત્તિના, પ્રવેગે ના ફસાતો ક્યાં;
ખરા સાત્વિકપ્રેમી કો, વિચારી દેખ અન્તરૂમાં. ૩

અચલ આત્મોન્નતિ કરવા, પ્રથમ તો સ્વાશ્રયી બનવું;
રહી છે દુઃખના ગર્ભે, ખરી આત્મોન્નતિ જગમાં. ૪

સહ્યાવણુ તો વિપત્તિયો, કસોટીએ ચડયા વણુ તો;
થતા સ્વાનુભવો ના કોઇ, થતી સ્વાનુભવે પ્રગતિ. ૫

ખરાં આત્મોન્નતિ બીજો, રહ્યાં છે દુઃખના માર્ગે;
નથી તે દુઃખ વણ મળતાં, સહી દુઃખો ગ્રહો બીજો. ૬

નિરાશા ના કદિ ધરવી, વહીને સ્વોન્નતિપન્થે;
થતી અથડામણી તેથી, વહો છો પન્થમાં જાણો. ૭

પ્રવૃત્તિમાં પરખવાનું, પરબ્રહ્મ સદા પ્રેમે;
પછીથી કાર્યમાં તુજને, ખરી નિર્બંધતા રહેશે. ૮

પ્રતિકર્તવ્યમાં સ્વાત્મા, વિલોકી જ્ઞાનયોગીની;
ખરી કર્તવ્યતા પામી, ક્રિયાયોગી થશે પશ્ચાત્. ૯

ઉપગ્રહ વિશ્વને દેવા, ત્યજી યાચકપણું જગનું;
અવસ્થા એ થતાં નક્કી, ખરી નિષ્કર્મતા પ્રગટે. ૧૦

હજી તો બહુ રહ્યું ચડવું, અહો આત્મોન્નતિ શિખરે;
ત્યજીને દૃશ્યની મમતા, વધ્યા કર ઉન્નતિમાર્ગે. ૧૧

થતી નિજઉન્નતિ જેથી, રમે તેવી અવસ્થામાં;
ખરેખર દ્રવ્યને ભાવે, કર્યા કર કાર્ય એવાં તું. ૧૨

હૃદયમાં સત્ય જે પ્રગટે, ખરૂં જીવન અહો તવ એ;
પરીક્ષા બાહ્યથી કરતાં, ઘણા જન વિશ્વ વંચાતા, ૧૩

નિજાત્માને વિકસવાને, નિજાત્માનું કર્યા કરજે;
નિજાત્માને છુપાવ્યાથી, અધર્મી થાય છે માનવ. ૧૪
નિજાત્માવત્ પરાત્માઓ, વિલોકે તે થતો ધર્મી,
બુદ્ધયબ્ધિદષ્ટિસૃષ્ટિની, અલૌકિક રમ્યતા દેખો. ૧૫

× × × ×

મુ. પાદરા શા. મો. હિ.

મોહાદિ અશુદ્ધવૃત્તિયોથી ભિન્ન એવા શુદ્ધાત્માનો શુદ્ધોપયોગે અનુભવ કરવો.

વૈરાગ્યપરિણામ અન્તે પરિપક્વ થઇ આનન્દરૂપમાં લીન થઇ જઇ સત્ય નિર્ભયતાનો ખ્યાલ આપે એવી રીતે આત્મામાં આત્મરૂપ થઇ પરિણમવું.

અન્તર્મુખોપયોગ રહે એવા સદ્આલંબનો વડે સદા ઘેરાઈ જવું કે જેથી બહિર્મુખવૃત્તિનું બળ થઈ શકે નહિ.

શુભાશુભની કલ્પના શાથી ઉઠે છે ? તેનો વિચાર કરવો અને અનેક પ્રકારની કામનાઓ જ્યાંથી ઉઠે છે તેનું મૂળ તપાસી સર્વેચ્છાઓથી પેલી પાર સ્વશુદ્ધધર્મ છે એવો અનુભવ કરવો.

વિકલ્પસંકલ્પ કેવી રીતે ઉઠે છે ? તેનો સૂક્ષ્મખ્યાલ કરવો. વિકલ્પસંકલ્પ દશાવિનાનું નિર્વિકલ્પદશાના અભ્યાસાર્થે મનમાં કંઇ પણ બાહ્યનું ન ચિંતવાય એવો ઉપયોગ રાખવો.

જલમાં તરવાના અભ્યાસની પેઠે બાહ્યપદાર્થોમાં આવશ્યકપ્રવૃત્તિ પ્રસંગે શુભાશુભસ્વભાવની પરિણતિવિના પ્રવૃત્તિ થાય એવો ખાસ ઉપયોગ રાખીને અભ્યાસ સેવવો.

તા. ૨-૨-૧૫ એ લખ્યો છે.

× × × ×

મુ. અમદાવાદથી લે૦—પાદરા મધ્યે શા. મો. હિ.

વિ૦ વિશેષાવશ્યક વ્યાખ્યાનમાં પૂર્ણ વાંચ્યું છે, ધર્મરત્ન પ્રકરણ વ્યાખ્યાનમાં પૂર્ણ વાંચ્યો છે, કાર્તિક શુકલપૂર્ણિમા પશ્ચાત્ તુર્ત વિહાર કરવા વિચાર છે. જ્યાં ક્ષેત્રફરસના હશે ત્યાં વિહાર થશે. પ્રાયઃ ચોમાસામાં શાન્તિ છે. શાસ્ત્રોનું વાંચન ઠીક થયું છે, પ્રમાદ વિનાનું જીવન જતું હોય તેને ધન્ય છે. નિરૂપાધિક એકાન્ત સ્થળોમાં કેટલાક માસ રહીને નિવૃત્તિધર્મમાં વિશેષ ઉપયોગ ધારણ કરવા જીજ્ઞાસા વર્તે છે. ભાવી હશે તેમ બનશે. ધ્યાન સમાધિના આનંદવિનાની એકલી વ્યાવહારિકપ્રવૃત્તિ અધિકાર વિના નિરસ લાગે છે. સહજ આત્મધર્મના શુદ્ધોપયોગની સાથે વ્યાવહારિકપ્રવૃત્તિ થાય તે સહવાયોગ્ય છે. લખવા કરતાં, વાંચવા કરતાં એકાન્તમાં આત્મગુણોનું કલાકોના કલાકો પર્યન્ત જે મનનસ્મરણ થાય છે તેમાં જે અનુભવાય છે, થાય છે અને તેના જે દૃઢ સંસ્કાર પડે છે તે સમાધિ આપવાને શક્તિમાન્ થાય છે, અને પરભવમાં પણ તેની સહેજે પ્રાપ્તિ થાય છે. ધ્યાનવડે આત્માનું વારંવાર સેવન કરવાથી અને તેનો અનુભવ કરવાથી પરભવમાં આગળની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય એવી સામગ્રી મળે છે માટે એવો અનુભવ કરીને આત્માના ગુણોના વ્યાપારમાં, વાંચન, ચર્ચા, શ્રવણ, મનન, ધ્યાન અને સમાધિવડે વૃદ્ધિ કરવી કે જેથી આત્મગુણોની વ્યાપારસાંકળ આ ભવથી પરભવની એકસરખી બની રહે.

× × × ×

મુ. માણસાથી લે૦— મુ. પાદરા મધ્યે શા. મો. હી. વિ. અત્રે ચોમાસુ હવે થશે. અત્ર શા. વીરચંદ કૃષ્ણાજી વિના દ્રવ્યાનુયોગજ્ઞાનના રસિક અન્ય નથી. ગામોગામ તેવું છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન દ્રવ્યાનુયોગમાં રૂચિ, અભ્યાસ ધરાવનાઓ મળી આવે છે. અત્ર સહેજે ચાતુર્માસ થયું છે. કંઇ ધારીને મહાલાભ દેખીને કરવામાં આવ્યું નથી પરંતુ નિવૃત્તિ ગામડામાં સારી રહે છે અને અત્ર તેવું જાણી રહેવાનું કર્યું છે. આત્મામાં આત્માના ભાવ ચોમાસાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને ભાવથી ચોમાસું ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિકભાવે થાય એમ ઉપયોગ ભાવે ઇચ્છું છું. બાહ્યનું નિમિત્ત ચોમાસુ અન્તરના ભાવ ચોમાસાની શુદ્ધિવૃદ્ધિ અર્થે થાય તો પુરૂષાર્થની સરલતા થશે.

તે જીવો મુક્ત થયા—થાય છે અને થશે, કે જેઓએ આત્મામાં ભાવચોમાસું કર્યું હતું તથા જેઓ કરે છે અને કરશે. સાધ્યદૃષ્ટિએ ઉપયોગની મુખ્યતાએ બાહ્યક્ષેત્રનું ચોમાસું સ્થિરતામાં ઉપકારી થાય છે. એમ ભાવના ભાવું છું. જે જીવો આપણા નિમિત્તે ધર્મના સન્મુખ થવાના હોય છે તેજ આપણા આલંબનને સેવી શકે છે અને તેઓના મનમાં તેવા પ્રકારની રૂચિ પ્રગટે છે. બાકી અન્યોને તારવાને માટે અહંવૃત્તિની સ્ફુરણા માત્ર પણ ન થાય એવી રીતે ઉપયોગ રાખવાની જરૂર છે. જ્યાં ત્યાં ચોમાસું થાય પણ આત્માના ગુણો પ્રગટાવવા એજ મુખ્ય ઉદ્દેશ છે એવી દશામાં રહેવા ઇચ્છું છું.

× × × ×

મુ. ગુંજાથી લે૦ પાદરા મધ્યે શા. મો. હિ.

હાલ તો વિહારપ્રવૃત્તિએ નિસ્સંગદશાજન્યચેતન. ધર્માનુભવપ્રદેશમાં વિહરાય એમ કથંચિત્ યોગ્યતાએ ઉપશમાદિભાવે બની શકે એ સ્વાભાવિક છે.

શાસ્ત્રો સર્વે નકશારૂપ, અનુભવે પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ;
યથાદૃશ્ય આદર્શે ગાય, તથા રૂપ છે ચેતનરાય. ૧

ઔપશમાદિ અનુભવ થાય, પરિણમન અન્તર્ પરખાય;
આત્મિકભાવે શુદ્ધ જીવાય, મનન સ્મરણ લેખે સહુ થાય. ૨

પરિપૂર્ણ આવે વિશ્વાસ, અનુભવમાં જો આવે ખાસ;
કાલલબ્ધિથી થાવે પાત્ર, અનુભવ ત્યારે વેદે માત્ર. ૩

વૃત્તિથી જે અનુભવ થાય, વૃત્તિમાંહી તેહ સમાય;
નિવૃત્તિથી અનુભવ થાય, તે તો આવ્યો કદા ન જાય. ૪

અસંખ્યવૃત્તિ અનુભવભેદ, આત્માનુભવથી નિર્વેદ;
આત્માનુભવભેદ અપાર, ગુણસ્થાનકપરિણામ વિચાર. ૫

પ્રગટાવે જે સહજાનંદ, ટાળે મિથ્યાવૃત્તિ દ્વન્દ;
સ્વાભાવિક પ્રગટાવે જ્ઞાન, અનુભવે વિરલા મસ્તાન. ૬

ક્ષણે ક્ષણે એનો અભ્યાસ, સંસ્કારી થાવે તે ખાસ;
અનુક્રમે અધિકારી થાય, વ્યવહરતાં નિશ્ચયતા થાય. ૭

કરવો એવો અનુભવ બોધ, જેથી થાવે મોહનિરોધ;
બુદ્ધિસાગર શિક્ષા સત્ય, અભ્યાસે થાવે કૃતકૃત્ય. ૮

× × × ×

મુકામ માણસા. લે. બુદ્ધિસાગર, પાદરાતત્ર સુશ્રાવક વકીલ શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. વીરચંદભાઇના કથનથી તમારી શારીરિક સ્થિતિ નરમ રહે છે એમ જાણ્યું. શરીરધર્મો વાસ્તવિકદૃષ્ટિથી અવલોકતાં આત્માથી ભિન્ન છે, એવો જેને અનુભવ થયો છે, તે શરીરની અનારોગ્યતા પ્રસંગે વૈરાગ્યથી પોતાના આત્માને ભાવે છે, અને અશાતાવેદનીયના હુમલા સામે બહાદુર બાવલડવૈયાનીપેઠે સ્થિર ઉભો રહે છે, અસાતાવેદનીય પ્રસંગે ભેદજ્ઞાન કેટલા અંશે પરિણમ્યું તેનો અનુભવ થાય છે, તેથી શાતાઔદયિકદૃષ્ટિનો પરિહાર કરીને જ્ઞાની, આત્મધર્મમાં વિશેષતઃ સ્થિરોપયોગ ધારે છે. ઔદયિક દૃષ્ટિના ઉપયોગને અન્તર્માં ઉપશમાદિભાવે પરિણમાવીને આત્માને આત્મરૂપે જોવો, અનુભવવો અને આત્મબળ ખીલવવું એજ જડકર્મની સાથે ખરૂ યુદ્ધ છે. જ્ઞાની યુદ્ધના એવા પ્રસંગોને શાન્તઉત્સવ સમાન માનીને અન્તર્દૃષ્ટિથી સર્વ પૌદ્ગલિકભાવથી ન્યારો રહી સ્વાનુભવમાં સ્થિર થાય છે, ભૂતકાલમાં આવી દશા ન આવી તેથી હજી ભ્રમણ છે. વર્તમાનમાં એવી સ્થિતિમાં ન રહેવાય તો ભવિષ્ય ભવ ભ્રમણ થશે, એવું અવબોધીને ઉપશમાદિભાવ વડે અશાતાદિ પ્રસંગે આત્મસાક્ષીએ આત્મરમણતાના પ્રયત્ન બળમાં પ્રતિક્ષણ વૃદ્ધિ કરીને અમૂલ્ય દુર્લભ મનુષ્ય જન્મદ્વારા આત્માની પરમાત્મદશા સાધ્ય કરવી.

× × × ×

મુકામ વડાલી. લે૦—બુદ્ધિસાગર. શ્રી પાદરાતત્ર શ્રદ્ધાવંત, દયાવંત, દેવગુરૂ ભક્તિકારક સુશ્રાવક વકીલ શા. મોહનલાલભાઇ હિમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ હાલમાં તમારો પત્ર નથી તેનું શું કારણ છે તે જણાવશો. અહીં પત્રનો જવાબ આપો. હાલમાં સમયસારપ્રાભૃતની ટીકા વાંચી સમાપ્ત કરી. તમો હાલ શું વાંચો છો તે જણાવો. શરીર નરમ તો નથી ને ? અત્રથી બનશે તો કુંભારીયા તરફ જઇશું. મણિલાલ, બાબુ, વગેરેને ધર્મલાભ. માણેકલાલ આવતા હશે તેમને ધર્મલાભ જણાવશો. ધર્મસાધન કરશો. ઉપાધિ વગેરે સંયોગોમાં શુદ્ધધર્મનો ઉપયોગ રાખી ધર્મની આરાધના કરવી. મનની ચંચલતા હઠયાવિના ખરી શાન્તિ થવાની નથી. વૈરાગ્ય, ત્યાગ અને જ્ઞાન એ ત્રણે ગુણવડે મનની સ્થિરતા સાધી શકાય છે. એ ત્રણ ગુણમાં જેની ન્યૂનતાવર્તે છે તે અંશે મનમાં વિકલ્પસંકલ્પ થયા કરે છે. સાધુના સમાગમે, પુષ્ટનિમિત્તયોગે આત્મા પોતાના ધર્મમાં વર્તે છે, પોતાની સ્થિરતા ગમે ત્યારે પણ આત્મબળને સ્ફોરવ્યાવિના થનાર નથી. ગમે તેવા સંયોગોમાં મગજની સમતોલતા રાખીને વ્યવહાર જાળવી અન્તરથી આત્માના શુદ્ધોપયોગમાં રમણતા કરવાની જરૂર છે અને તે પ્રમાણે આત્મોત્સાહે પ્રવૃત્તિ કરવા લક્ષ્ય દેવાની જરૂર છે. તા. ૨૯–૧–૧૫.

× × ×

વિસનગરથી લી૦—પાદરા મધ્યે મો. હિ. યોગ્ય ધર્મલાભ.

પદ.

વ્હાલમજી દ્યોને દર્શન રે, વિયોગે કેમ તલસાવો,
સંતાઇ પિંડમાંહી રે, કેમ ના પ્રગટ થાવો;
તવાવરહે ક્ષણ લાખવર્ષસમ, ઉઠે દીલમાં આગ,
જ્યાં ત્યાં જોઉં ત્યાં સહુ સૂનું, વિરહનું દુઃખ અથાગ.
ખાઇને સમ કહું છું રે, છૂપાય નહિ ઠરણા લાવો. વ્હાલમજી. ૧
ત્હારી જ્યોતિ જીવન મ્હારૂં, શોધું તુંને સદાય,
પ્રેમ પાત્ર પુરૂષોત્તમ સ્વામી, ઉજલણ ના રહેવાય;
રહીને છાનો જગમાં રે, પ્રેમીના દિલ થતો મ્હાવો. વ્હાલમજી. ૨

બોલાવે જે તે હું બોલું, ઇચ્છાવે તે ચ્હાઉં,
દેખાડે તે તે હું દેખું, ધ્યેયપણે તુજ ધ્યાઉં;
બુદ્ધિસાગર વ્હાલા રે, પ્રત્યક્ષ મળો દિલ આવો. વ્હાલમજી. ૩

ભાવાર્થ—સત્તાએ રહેલા પરમાત્મન્ !!! તમે મને દર્શન દ્યો. તમે કેમ વિયોગે હવે મને તલસાવો છો. હે આત્મપ્રભો ! તમે પિંડમાં સંતાઇને રહો છો. મ્હારી અપૂર્વભક્તિથી તમે કેમ પ્રગટ થતા નથી ? હે પ્રભો ! ત્હારો એક ક્ષણનો વિરહ મ્હને લાખ વર્ષસમ લાગે છે અને ત્હારા વિરહનું અથાગ દુઃખ લાગે છે. ત્હારા વિરહથી દિલમાં આગ ઉઠે છે. જ્યાં જોઉંછું ત્યાં ત્હારા વિરહે સર્વ શૂન્ય લાગે છે. હે આત્મ પ્રભુ ! હું સમ ખાઇને કહુ છું કે ત્હારા વિના હવે મને જીવી શકાય તેમ નથી. માટે હે કરૂણાવંત હવે કરૂણા લાવો. હે આત્મપ્રભો ! ત્હારી જ્યોતિ તેજ મારે જીવન છે. હે પ્રભો ! સદા હું ત્હને શોધું છું કારણ કે ત્હારા મળવાથી અનન્ત સુખ વેદી શકાય તેમ છે. હે પ્રેમ પાત્ર પુરૂષોત્તમ સ્વામિન્ ! હવે તો તમારા વિરહની હદ થઇ ગઇ. કારણ કે ત્હારા વિના હવે જગમાં રહેવાય તેમ નથી. તું જગમાં છાનો છે પણ પ્રેમીના દિલમાં પ્રગટ થાય છે અને પ્રેમીને વ્હાલો થાય છે એવી ત્હારી સ્થિતિ છતાં મને કેમ હજી સાક્ષાત્ મળતો નથી. હે આત્મપ્રભો ! જે જે તું બોલાવે છે તે તે હું બોલું છું. હે તિરોભાવી પરમાત્મન્ ! તું જે જે ઇચ્છાવે છે તે તે હું ઇચ્છું છું. હે આત્મપ્રભો ! તું જે જે દેખાડે છે તે તે હું દેખું છું. હે આત્મપ્રભો ! તું મારૂં ધ્યેય છે અને તને ધ્યેય રૂપ ધારીને ધ્યાઉંછું. બુદ્ધિસાગર કથે છે કે જ્ઞાનસાગર એવા હે આત્મપ્રિય ! તમ તમે હવે સર્વ વાતો છોડીને પ્રત્યક્ષ મળો અને દિલમાં પ્રત્યક્ષ આવો એમ આત્મસ્વામીની શુદ્ધ ચેતના કથે છે. તા. ૨૦–૪–૧૪.

× × × ×

મુકામ પાદરા વકીલ શા. મોહનલાલ હિમચંદ. યોગ્ય ધર્મલાભ.

હાલમાં ધર્મ ગ્રન્થોના વાચનમાં વિશેષ પ્રવૃત્તિ હોવાથી પત્ર લખી શકાયો ન હતો. ધર્મના આધ્યાત્મિક પુસ્તકો વાંચીને તેનું મનન કરી અન્તરૂમાં અનુભવ કરવો. ઔપચારિક અને અનુપચારિકધર્મની નયની અપેક્ષાએ

વ્હેંચણ કરી સદ્‌ભૂત ધર્મમાં ઉપયોગી થશો. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય અને ઉપયોગનો વ્યવહારથી અને નિશ્ચયથી વિવેક કરીને આત્મપરિણામની શુદ્ધતા થાય અને તેવા ઉપયોગમાં રહેવાય તે માટે ખાસ લક્ષ દેશો. આત્માના પર્યાયોનું સત્તાગ્રાહકનયની અપેક્ષાએ ધ્યાન ધરીને તલ્લીન થવાથી વ્યકિતની અપેક્ષાએ આત્માના જ્ઞાનાદિપર્યાયોનો આવિર્ભાવ અર્થાત્ શુદ્ધતા થાય છે. શુદ્ધપર્યાયનયની અપેક્ષાએ આત્માના ગુણ પર્યાયોના ઉપયોગમાં સ્થિર રહેવાથી આત્મપર્યાયોની શુદ્ધતા થાય છે. આત્માની જ્ઞાન પરિણતિમાં પોતાના આત્માની જેવી ધ્યેય દશા પરિણમાવવામાં આવે તેવો આત્મા બને છે. દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ ત્રણ કાલમાં એક સરખો આત્મા છે. ધ્યાન ધરવાની ઉપર પ્રમાણે બે યુકિતયો બતાવી તે પ્રમાણે ધ્યાન ધરીને આત્માના ગુણોમાં તલ્લીન થવાથી પોતાના આત્માના શુદ્ધપર્યાયો રૂપ પરમાત્મતા પોતાનામાં અનુભવાય છે. એવો અનુભવ ખરેખર તેમાં લીન થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. સિદ્ધાંતદ્વારા ઉપયુકત ધ્યાનપરિણતિમાં તલ્લીન થવાથી આ કાલમાં તેનો અનુભવ આવે તે યોગ્ય છે. ધર્મ સાધનમાં ઉપયોગની મુખ્યતા છે. તા. ૧૮-૧૧-૧૪.

× × × ×

મુકામ પાદરા વકીલજી શા. મોહનલાલ હીમચંદ યોગ્ય ધર્મ લાભ.

વિ. નીચે લખેલું પદ મનન કરશો.

પ્રભુજી ત્હેને મળવા રે, જીવ મારો તલપી રહ્યો;
ત્હારા વણ કયાંય ન ગમતું રે, અકળાઇ હવે ખૂબ ગયો;
તુજને મળવા કરવું ઘટે તે, કરતો પ્રેમે સર્વ;
હવે શું કરવું બાકી રહીયું, કીધા ઉપાયો ખર્વ;
મળે તે રીતે મળવા રે, ભક્તિભાવે ઉમહ્યો. પ્રભુજી-૧

ભવતાપે તપીયું મન બહુલું, રંજે નહિ ત્યાં ચિત્ત;
મ્હારૂં તે સહુ ત્હારૂં કીધું, માગે શું મળવા વિત્ત ?
આજીજી કરવી ઘટતી રે, તે તે સહુ કરી રહ્યો. પ્રભુજી. ૨

વૃત્તિથી બાંધી તુજ માંહી, શ્રદ્ધા ભક્તિ બેશ;
નિર્વૃત્તિથી તુજને મળવા, રૂચિ વધતી હમેશ,
દ્વિધાભાવ યોગે રે, પરોક્ષે ખૂબ વિરહે દહ્યો. પ્રભુજી. ૩

નિવૃત્તિથી સહજપણે તું, યથારૂપ પરખાય;
ત્યારે અનહદશાંતિ પ્રગટે, દ્વિધાભાવ દૂર જાય;
વ્હાલામાં વ્હાલા વ્હાલમ રે, જોવા ત્હને પ્રેમ થયો. પ્રભુજી. ૪

જગને આનું શુંય જણાવું, જાણે છે તું એક;
પ્રત્યક્ષે મળશો મુજ વ્હાલા, આત્મસમર્પણ ટેક;
નિશ્ચયથી પૂર્ણ ધારીરે, બુદ્ધિસાગર ઝાંખી લહ્યો. પ્રભુજી. ૫

(તા. ૨૩ ૪–૧૪)

× × × ×

મુકામ પાદરા વકીલ શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઈ. એ ત્રણ દિવસમાં દિવાળી પર્વ આવશે. શ્રીવીરપ્રભુનું નિર્વાણ સ્મૃતિમાં રાખીને કર્મવૈરિને જીતવા પ્રયત્નશીલ બનવું એજ આપણું કર્તવ્ય છે. આત્માનો એક ગુણ પ્રાપ્ત કરવાથી અન્યગુણો પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વગુણોનું મૂલ સમ્યક્ત્વ છે. શ્રીવીરપ્રભુએ નિશ્ચયસમ્યકત્ત્વનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેવું સમ્યકત્વ જો આત્મામાં પ્રગટે તો આપણા હૃદયમાં ભાવદીવાળીપર્વ પ્રગટયું એમ સમજવું. આત્માના ગુણો પોતાના સ્વરૂપે પરિણામ પામીને આત્માની પરમાત્મા પ્રગટાવે એજ સાધ્યકર્તવ્ય છે. દ્રવ્યદિવાલીપર્વ દ્વારા ભાવદિવાળી પર્વનું આરાધન કરવું એજ ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઇએ, જે સમ્યકત્વગુણે જાગ્રત્ થાય છે તે ભાવદિવાલીપર્વનું યાથાતથ્ય આરાધન કરી શકે છે. મિથ્યાત્વદશામાં મુંઝાયલા જીવો મરેલા છે, તેઓ સંમૂર્ચ્છિમની પેઠે સ્વજીવન પૂર્ણ કરે છે. યથાપ્રવૃત્તિકરણે બાલજીવો ઓઘસંજ્ઞાએ જે ધર્મ ક્રિયાઓ કરે છે તેવી શકિત તો અભવ્યજીવો પણ ધરાવે છે. મિથ્યાત્વભાવે મરેલા મનુષ્યો કંઇ અન્યને જાગ્રત્ કરવાને શકિતમાન્ થતા નથી. ઉંઘેલા મનુષ્યો જ્ઞાનીનાં વચનોનો નિર્ણય કરવા શકિતમાન્ થતા નથી. કેટલાક અજ્ઞાનીઓ નૈગમનયની એકાંતકલ્પનાએ ધર્મને માની જ્ઞાનીઓના શુદ્ધધર્મને તિરસ્કારી કાઢે છે. ક્રિયારૂચિજીવને આગળ જ્ઞાનમાર્ગપર ચઢાવવા એ ગીતાર્થોનું કર્તવ્ય છે. ગીતાર્થો વિના બાળજીવો ધર્મના નામે પરભાવને સેવી ચતુર્ગતિસંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. ગુણોમાં પરિણામ વિનાની એકલી શુષ્કક્રિયા ખરેખર આત્માનું હિત કરવા સમર્થ થતી નથી. સમ્યક્ત્વ પામ્યાથી જીવની સવળી દષ્ટિ

થવાથી તે જે જે કરે છે તે સર્વ સવળું પરિણમે છે. ધનાદિક જડ વસ્તુઓ કરતાં આત્માની કિમ્મત જેને અનન્ત ગુણી વિશેષ ભાસતી નથી તે સમ્યક્ત્વનો અધિકારી શી રીતે થઇ શકે વારૂ ? સમ્યક્ત્વ પામ્યાવિના આત્માના ઉપર રંગ ચોંટતો નથી. સ્યાદ્વાદનયે આત્મા ઓળખવો એ કંઇ સહેજ વાત નથી. આરોપિતધર્મમાં જેની વાસ્તવિકધર્મબુદ્ધિ થાય છે એવા અજ્ઞાનીઓ ઉપાદાન ધર્મને સેવી શકતા નથી. આ કાલમાં ધર્મનો ખરેખરો રંગ લાગવો એ જાણ્યા કરતા કંઇક અનન્તગુણાધિક વિશેષકાર્ય છે. સાધ્યની સાપેક્ષા વિનાનો વ્યવહાર તે સાંસરિકફલ પ્રદછે. જ્યારે ધર્મના ઉપદેશ સંબંધી વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે જણાય છે કે ધર્મનું ખરેખરૂં સ્વરૂપ સમજવા માટે યોગ્ય શ્રોતાઓની ખોટ માલુમ પડે છે. ગાડરીયા પ્રવાહની રીતિએ લોકો ધર્મ સાંભળે છે. ઉખર ભૂમિમાં પડેલી વર્ષાની પેઠે પ્રાયઃ ધર્મના ઉપદેશની પ્રવૃત્તિ થાય છે. દ્રવ્યાનુયોગ અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો ઉપદેશ ગ્રહણ કરવાને શ્રોતા નીકળી શકે વિરલા શ્રોતા મળે તેમ છે. જૈનધર્મ પૂજા પ્રતિક્રમણ, તપ, જપાદિ ક્રિયા કરનારાઓ પૈકી આત્માનું શું સ્વરૂપ છે તે સમજનારા પ્રાયઃ કોઇ વિરલા દેખાય છે, છતાં પણ વ્યવહારાધિકાર પ્રમાણે ફર્જ અદા કરીને ઉપદેશપ્રવૃત્તિ કરાય છે. હાલ પગે વા આવ્યો છે અને કેડે વા આવ્યો છે. ગમનાગમનમાં હજી અડચણ પડતી નથી. દવા ચાલે છે. જેવું પ્રારબ્ધ બાંધ્યું હોય છે તેવું ભોગવ્યાવિના છૂટકો નથી. દીનતાએ ભોગવ્યા કરતાં સમભાવે શૂરતા લાવી ભોગવવામાં રૂચિ, પ્રવૃત્તિ રહે છે. માણસાનું ચોમાસું પૂર્ણ થવા આવશે. સૂયડાંગસૂત્ર વ્યાખ્યાનમાં પૂર્ણ થશે. નવપદપ્રકરણવૃત્તિનાં વ્યાખ્યાનમાં બેપદ પૂર્ણ થયાં છે. ભાવ લાવીને વ્યાખ્યાન કરાય છે પરંતુ બાળજીવો તેમની બુદ્ધિના અનુસારે ગ્રહણ કરે છે. દરેક ઠેકાણે વ્યાખ્યાનનું મહત્વ અને તેનો સાર ખેંચનારા વિરલ કેઇક મનુષ્યો હોય છે. બાકી ગાડરીઓ પ્રવાહ સર્વત્ર વર્તે છે. જૈનવાણીયાઓને ઉપદેશની અસર થતી હોય અને તે કાયમ રહેતી હોય એમ વિચારતાં, અવલોકતાં મોટા ભાગે સમજાતું નથી. છતાં વ્યવહારફર્જથી ઉપદેશપ્રવૃત્તિ તો સેવવી પડે છે. ધર્મરૂચિ, જ્ઞાનરૂચિ, ઉપદેશરૂચિ, સાધુસેવારૂચિવાળાજીવો પ્રાયઃ વિરલ દેખાય છે, એમાં શોક કરવાની જરૂર નથી. આગમના અનુસારે વસ્તુતત્ત્વ વિચારતાં જીવોની પરિણતિ અનેકપ્રકારની દેખાય છે તેથી ઉલટી સમકિતભાવની પુષ્ટિ થાય છે. આત્માના અધ્યવસાયોની ઉજ્જવલતા થાય અને આત્મા સ્વસ્વભાવમાં રમણતા કરે એવા જાગતા સત્પુરૂષોની સંગતિ મળવી દુર્લભ છે. નિષ્કામવૃત્તિએ ધર્મકર્મને સેવવાની પ્રવૃત્તિ થવી એ દુર્લભ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનપૂર્વક

ધર્મ ક્રિયા કરીને આત્માને આનંદ ગુણમાં ઝીલવવાની પ્રવૃત્તિ કરનાર વિરલ મનુષ્ય મળી આવશે. આ કાળમાં શાસ્ત્રોનું અને ગુરૂનું અવલંબન લેઇ આશ્રયી બની આત્મ કલ્યાણમા પ્રવૃત્ત થવું એજ હિતકર છે. પોતાના આત્મ સ્વભાવમાં વર્તીને જીજ્ઞાસુ જીવોને તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે ધર્મમાં ખેંચવા એમ ઉપયોગ રાખીને પ્રવર્તવું જોઇએ. ધર્મનાં શાસ્ત્રો વાંચીને આત્માનો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. ધર્મશાસ્ત્રોને અનેક મહાત્માઓ વાંચે છે, પણ તે દ્વારા આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને **આત્મામાં** પરિણમવું એ કાર્ય કરનાર તો વિરલા જણાશે. પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ અનુભવીને ઉચ્ચ ભાવનાઓવડે આત્માને ઉચ્ચધર્મમાં પરિણમાવવો. **અપ્પા સો પરમપ્પા** ઇત્યાદિ દ્વારા આત્મામાં પરમાત્મપણાનો આ ભવમાં અનુભવ લેવો જોઇએ. આ ભવમાં પરમાત્મત્વનો અનુભવ આવશે તોજ પરભવમાં પરમાત્મપણું પૂર્ણ રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય એવી જન્માદિની સવડતાઓ મળશે. આત્માની પરમાત્મદશા થાય એવા અન્તર્માં **સંસ્કારો** પાડવાની જરૂર છે. મનના ઉપર અમુક વિચારની અસર થઇ હોય છે તોજ અમુક કામાદિ વિકારીસ્વરૂપ આવતાં નથી, તદ્વત્ આત્મામાં **અપ્પા સો પરમાત્મા** ઇત્યાદિ ભાવનાના એવા સંસ્કાર પાડવા જોઇએ.

માનસિક સૃષ્ટિની લીલા ખરેખર સ્વપ્નદ્વારા પણ આત્માભિમુખ થયેલી દેખાય છે. મનની વલણ ખરેખર ફેરવવા માટે અન્તર્માં ઉચ્ચભાવનાઓમાં તન્મય બનીને પરિણમવું જોઇએ, અને તે ભાવે પોતાનો આત્મા પરિણમે એવા અનુભવમાં ઉંડા ઉતરવું જોઇએ. શરીર કરતાં સૂક્ષ્મ મન છે અને મન કરતાં અરૂપી આત્મા છે માટે આત્મામાં ઉચ્ચભાવનાનો પરિણામ થાય તો તેની અસર મન ઉપર પણ થાય છે માટે આત્માની પરમાત્મતા પ્રગટાવવા અને તેનો અનુભવ સાધ્યદૃષ્ટિએ કરવા પ્રયત્ન કરશો. સં. ૧૯૭૦ ના આશો વદિ ૧૨. તા. ૧૬-૧૦-૧૪

× × × ×

મુ. પાદરા મધ્યે શા. મો. હિ. સંવત ૧૯૭૧ ના માગશર સુદિ ૭.

પાંચમા ગુણ સ્થાનકમાં આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન છે આત્મધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનમાં આલંબનો ઘણાં છે. અજ્ઞાની જીવ તો ધર્મધ્યાનનાં આલંબનોને પણ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનનાં આલંબનોરૂપે પરિણમાવી શકે છે. તીવ્રવૈરાગી, આત્માર્થી, આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનના હેતુઓને નિષ્ફળ કરે છે અર્થાત્ આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનના હેતુઓ પણ ધર્મધ્યાનની લેશ્યાઓને ફેરવી ન શકે એવો વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનદ્વારા પુરૂષાર્થ સ્ફોરવે છે. જ્ઞાન અને વૈરાગ્યદ્વારા આત્મ પુરૂષાર્થ સ્ફોરવ્યા વિના આત્મગુણોનો આવિર્ભાવ થતો નથી. ધર્મધ્યાનના પ્રભાવથી આત્મા પોતાની સિદ્ધતા સમ્મુખ થાય છે. સાતમા અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકમાં **धर्मध्यान भवत्यत्र, मुख्यवृत्त्या जिनोदितं, रूपातीततया शुक्ल-मपिस्यादंशमात्रतः** (ગુણ સ્થાનક ક્રમારોહ) અંશ માત્રથી રૂપાતીત શુક્લધ્યાન પણ હોય છે. અપ્રમત્ત મુનિયો ધ્યાન પ્રભાવે શુક્લધ્યાનની ઝાંખી પ્રાપ્તિ કરીને આત્માનુભવને પ્રાપ્ત કરે છે. રૂપાતીત ધ્યાનયોગે અંશથી રૂપાતીત આત્મસ્વરૂપની ઝાંખી અનુભવાય છે. આ કાલમાં સાતમા ગુણસ્થાનક સુધીની હદ છે. તેથી અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના અનુભવીધ્યાની અપ્રમત્ત મુનિયો તેવી ધ્યાનદશામાં રહીને આ કાળમાં રૂપાતીત આત્મસ્વરૂપ ઝાંખીનો શુક્લધ્યાનના અંશથી અનુભવ કરીને મુક્તિસુખને આત્મામાં અહીંઆંજ અનુભવે છે. અપ્રમત્તદશામાંથી પુનઃ પ્રમત્ત દશામાં આવતાં આત્મજ્ઞાનિમુનિયોને આત્મ સુખનો સ્વાદ પોતાની સ્મૃતિમાં રહે છે. તેથી પુનઃ અપ્રમત્તદશામાટે સતત પ્રયત્ન કરે છે અને પુનઃ તેને પ્રાપ્ત કરે છે. આવી દશામાં ક્ષણ માત્ર સ્થિતિ થવાથી પૌદ્ગલિક સુખની ઇહા ટળે છે અને આત્મસુખનો પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ પ્રગટે છે, અને તેના યોગે અનેક ઘોર પરિષહો સહી શકાય છે અને નામ રૂપથી ભિન્ન આત્મસ્વરૂપના અનુભવમાં મસ્ત રહીને દોરંગી દુનિયાના શબ્દોને ભૂલાય છે અને આત્મામાં આત્મા લયલીન રહે છે. તા. ૨૫-૧૧-૧૪

× × × ×

મુ. પાદરા મધ્યે વકીલજી શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઇ ધર્મલાભ. અત્ર શારીરિક આરોગ્ય નરમગરમ વર્ત્યા કરે છે. સર્વજીવોના પ્રદેશોની સાથે આત્માના પ્રદેશોની એક સરખી સમાનતા અનુભવાય અને આત્મપ્રદેશોમાં લય લાગી રહે અને તેથી અન્ય પદાર્થોમાં શુભાશુભત્વ ન પ્રગટે એવી રીતે અન્તર્માં ઉપયોગ ભાવે ધ્યાન પરંપરાને સેવાય છે અને તેથી બાહ્યસંયોગો ગમે તેવા હોવા છતાં અન્તર્માં શુભાશુભ પરિણામ કેટલેક અંશે ટળવાથી સહજાનન્દની ઘેનનો અનુભવ થાય છે. સર્વ વિશ્વમાં આત્મપ્રદેશોનું જ ફક્ત ધ્યાન કરાય છે. બે ત્રણ માસથી આવું ધ્યાન વિશેષ પ્રકારે કરાય છે તેથી આત્માની શુદ્ધપરિણતિ, સમભાવદશા, નવીન અનુભવ અને મુક્ત નિઃસંગદશામાં વૃદ્ધિ અનુભવાય છે. સર્વ આગમોનુ સાર જાણે એજ છે એમ અનુભવ થાય છે. બાહ્યવ્યવહાર જે કંઇ વેદવા યોગ્ય આવે તે વેદવા છતાં અન્તર્માં આ ધ્યાનથી શાન્તિ રહે છે. સર્વ જીવોના સર્વત્ર આત્મપ્રદેશો જ્ઞાનાદિકથી ભરપૂર છે એવું એક સ્થિરોપયોગે ધ્યાન કરતાં સર્વ જીવો પર શુદ્ધપ્રેમ, સર્વ જીવોની સાથે ઐક્ય અને વૈરાદિ સંસ્કારોનો નાશ થતો હોય એમ અનુભવ આવે છે. આત્માના જ્ઞાનાદિગુણો વિના અન્ય કંઇ છે નહિ એવી દૃષ્ટિએ ધ્યાન ધરતાં વિશેષકાલ જાય છે ત્યારે બાહ્ય શરીર, રૂપ, નામ આદિનું ભાન ભૂલાય છે અને તેની સાથે પરમશાન્તિનો આવિર્ભાવ થતો અનુભવાય છે. શરીરની નરમ દશા છતાં આત્માને કોઇ રીતે બાહ્યમાં વા અન્તર્માં સંતોષમાં હાનિ દેખાતી નથી એવું દિવસમાં ઘણી વેળા અનુભવાય છે. આત્માના શુદ્ધોપયોગે આ જગતની બાજી અલોપ થઈ જાય છે. આ ભવમાં મુક્તિસુખનો આનુભવિક નિશ્ચય થાય છે, તેથી પરભવમાં આગળ વધાશે એમ નિશ્ચય થાય છે. લેખનપ્રવૃત્તિ, વાચનપ્રવૃતિ મંદ સેવાય છે. પત્રવ્યવહારપ્રવૃત્તિ પૂર્વની જેવી તીવ્ર રહી નથી. સહેજે તથા પ્રસંગે જે કંઇ થાય છે તેમાં અન્તર્થી સમભાવ તથા સાક્ષીભાવ રહે છે, એવો અનુભવ આવે છે. આધ્યાત્મિક પુસ્તકોના ભાવાર્થનું એકાંત શાંત સ્થળમાં ધ્યાન કરવામાં આવે છે ત્યારે હૃદયમાં એટલો બધો આનંદ ભાવ પ્રગટે છે કે તે કંઇ કહી શકાય વા લખી શકાય નહિ. એકાંત શાંત સ્થળો અને નિવૃત્તિને વિશેષ પ્રકારે ચાહું છું. આત્મામાં જેટલી રમણતા કરાય તેટલી કરી લેવી. તા. ૧-૧૨-૧૫

× × × ×

મુ. પાદરા મધ્યે શા. મોહનલાલ હીમચંદભાઇ. વિ. હાલ યોગ્ય ધર્મલાભ. ધર્મજ્ઞાન સ્વાધ્યાય યથાશક્તિ પ્રવર્તે છે, ધર્મપુસ્તકોનું અવલોકન થાય છે. **वत्थु सहावोधम्मो (वस्तु स्वभावः धर्मः)** એ સૂત્રથી આત્માનો વાસ્તવિકસ્વભાવ તેજ આત્માનો ધર્મ છે એ ધર્મનો અનુભવ કરવાને જડ અને ચેતન-દ્રવ્યની વહેંચણુ કરીને સ્વધર્મમાં રાગદ્વેષની પરિણતિના અભાવે રમણતા કરવી જોઇએ. આત્માનો સ્વભાવ ખરેખર આત્મરૂપે સ્થિત થયાવિના અનુભવાતો નથી અને તે વિના ખરો ભાવ પ્રગટતો નથી. આત્માને આત્મરૂપ બનીને અનુભવવો જોઇએ. રાગદ્વેષાત્મક મનના ધર્મમાં રહીને શુદ્ધાનન્દરૂપ આત્માનો અનુભવ કરી શકાતો નથી. આત્મરૂપ બનીને આત્મા વા પરમાત્માની રમણતા રૂપ અનુભવ કરવામાં આવે છે તે ચારિત્ર કોટીનો અનુભવ કહેવાય છે. આવી આત્મદશા કર્યાવિના મોહવૃત્તિથી મરી શકાતું નથી અને આત્મભાવે સજીવન થઇ અમર થઇ શકાતું નથી. આવી આત્મસ્વભાવધર્મદશા માટે તેના યોગ્ય જ્ઞાનસંસ્કાર અને ચારિત્રસંસ્કારને હૃદયમાં પાડવા જોઇએ, અને તેનો સતત યત્ન કરવો જોઇએ. કારણ કે તેવી દશાવિના કર્મરૂપ શત્રુના ભારે ઉછાળા વખતે સ્વતંત્ર રહી શકાતું નથી. જ્યારે કર્મનો ઉછાળો મન્દ હોય તે વખતે આત્મધર્મમાં રમણતા કરવાનો ખરો સમય છે અને તેવો સમય પોતાના અનુભવથી જાણી શકાય તો મોહવૃત્તિથી સર્વથા છૂટવાનો આરો આવે છે. આત્મા પોતાની સ્વતંત્રતા પ્રાપ્તઃ કરે તેજ તેની નગદ કમાણી છે તેમાં ઉપયોગ પુનઃ પુનઃ દેવો જોઇએ. તા. ૪–૧–૧૪.

× × × ×

મું. પાદરા મધ્યે વકીલજી શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઇ. તમો ત્યાં ગમન કરી બાહ્યનિવૃત્તિ સાધશો એમ ઇચ્છું છું, સ્થાવર તીર્થની યાત્રાવડે આત્મતીર્થની યાત્રામાં પ્રવૃત્ત થઇ શકાય અને અધ્યાત્મજ્ઞાનને આત્મામાં પરિણમાવીને શુદ્ધોપયોગે સહજાનન્દ સ્વાદી શકાય એવી રીતે આત્મબલ સ્ફોરવવાની જરૂર છે. આનન્દરસના ઉભરાઓથી આત્મા ઉભરાઇ જાય અને શારીરિકભાવનું જ્યાં વેદન ન થાય એવું શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ અનુભવાય એવું એકાંતસ્થળોમાં સાધન સાધવું જોઇએ. સ્થિર એવા ગિરિથી ભાવગિરિની સ્થિરતા અવલંબાય એજ લક્ષ્યમાં રાખવા યોગ્ય છે. આબુજી જેવાં સ્થળો

વડે સહજ શાન્તિની વૃદ્ધિ થાય એવું ઇચ્છું છું. સર્વબાહ્યક્ષેત્રોમાં એકસરખી આત્માની શાન્તિ રહે એવી સહજયોગે દશા પ્રાપ્ત કરવા હાલ તો સાધકાવસ્થા છે અને તેવી આત્મશાન્તિની પરિણતિએ જગતથી અલિપ્ત રહી પરિણમાય એવો ઉપયોગ અંતરથી ધારૂં છું. પોતાનું શાન્તસ્વરૂપ છે એ કંઇ બહિર્થી લેવા જવું પડે તેમ નથી. આત્મજ્ઞાનવડે તેની પ્રાપ્તિ કરી શકાશે. તા. ૧-૫-૧૪.

× × × ×

મુ. પાદરા મધ્યે શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ. શુદ્ધવ્યવહાર કથિતઆત્મધર્મના ઉપયોગમાં દીર્ઘકાલપર્યંત સ્થિરતા કરવાથી આત્મધર્મની શુદ્ધિ થાય છે, અને જેવું આત્મધર્મકર્ત્તવ્ય છે તેવું આત્માના ઉપયોગમાં ભાસે છે. ઔપચારિકધર્મ એ વસ્તુતઃ આત્માનો ધર્મ નથી માટે શુદ્ધ સદ્‌ભૂતધર્મનો ખાસ ઉપયોગ રાખશો. મિથ્યાદૃષ્ટિજીવોને શુદ્ધવ્યવહારધર્મ અને નિશ્ચયધર્મની સમજણ પડતી નથી. તે તો ઉપરના દેખાદેખી ધર્મને ધર્મ માની કંઇક આચરણ કરેછે. બાલજીવો ધર્મનું જ્ઞાન ખરેખરૂં પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. શરીરમાં વ્યાપી રહેલા ચેતન પ્રભુના ધર્મનો ઉપયોગ રાખવો. શરીરમાં વ્યાપી રહેલા આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં સર્વ સુખ છે એવો દૃઢ નિશ્ચય કરીને શરીરના ભાન વિના એકલા આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં રહેલા અનંત ગુણ પર્યાયોનો ઉપયોગ રહે અને તે વિના હું એ અન્ય કોઇ નથી એવો ઉપયોગ રાખી ધ્યાન કરીને તેમાં લીન થઇ જવું. કલાકોના કલાકો પર્યંત અસંખ્યપ્રદેશી આત્માના ગુણમાં ઉપયોગથી તન્મય થવામાં આવે છે ત્યારે લોકસંજ્ઞાને જીતવાની સ્ફુરણા અને ઉપાયો જણાય છે. આવી દશા એકાન્તમાં દ્રવ્યાનુયોગના પુસ્તકોનાં અવલંબનદ્વારા આત્મગુણોમાં લીન થવાથી ઉદ્‌ભવે છે તેથી આત્માનો શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ ગુણ કેવો હોય છે તેનો અનુભવ આવે છે. તા. ૧૨-૧૧-૧૪

× × × ×

મુ. પાદરામધ્યે વકીલજી શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઇ ધર્મલાભ. ધર્મના પુસ્તકોનું અવલંબન લેઇ આત્માની પરિણતિ સુધારવા દરરોજ અપ્રમત્તપણે પ્રવર્તવું યોગ્ય છે. અવલંબનયોગે આત્માની પરિણતિશુદ્ધ રહે છે અને આત્માનુભવમાં વૃદ્ધિ થાય છે. મનુષ્યે જ્યાં ત્યાં પોતાની ચારે બાજુએ ગમે તે કાલે જ્ઞાનવૈરાગ્યનાં વિચારવાતાવરણો ગોઠવી રાખવાં જોઇએ કે જેથી તેને જાગ્રત્ રહેવાનું બની શકે. આત્માના ગુણો માટે સ્વાધિકારે પ્રયત્ન કર્યાજ કરવો. ગમે તેવા સંયોગોમાં બાહ્યકર્ત્તવ્ય અને અન્તર્કર્ત્તવ્યનો ભિન્નોપયોગ રહે એવી આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવી જોઇએ. એ બાબતમાં તીવ્રભાવનાપૂર્વક અભ્યાસપ્રવૃત્તિ સેવ્યા કરવી. તા. ૨૨-૨-૧૫

× × × ×

મુ. પાદરા મધ્યે શા. મોહનલાલ હિમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ

આપણે આપણી ફર્જ બજાવ્યા કરવી. જેને જેવી અસર થવાની હશે તેવી થશે. તત્સંબંધી કર્તવ્યફર્જ બજાવ્યા કરતાં વિશેષ કંઇ વિચારવાનું રહેતું નથી. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીની ચોવીશપર જે પ્રસ્તાવના લખી છે તેના કરતાં જો કહેવામાં આવ્યું હોત તો સારી પ્રસ્તાવના લખી આપી તેમાં સુધારો કરી આપત. દેવચંદ્રજીનાં સર્વ પુસ્તકોનો એક ચોપડો થાય તો તે પર પ્રસ્તાવના લખવાનું ઠીક બની શકે. જે જે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ થયા તેના સર્વ ગ્રન્થો ભેગા કરી એક પુસ્તક તરીકે કરવામાં આવે તો તે ઉપરથી વાચકોને ઘણો લાભ મળી શકે. વિશેષ હાલ ઉપ્યુર્તથી નિવૃત્તિ સેવાય છે, કંઇક વંચાય છે, અનુભવાય છે અને હાલ શાન્ત જીવનની ભાવિરેખા આલેખાય છે. ભાવનામાં શ્રુતજ્ઞાનના આલંબનથી ઉચ્ચ પરિણામ રહી શકે છે, આત્માના આનુભવિકજ્ઞાનની પરિપક્વતાની પ્રવૃત્તિમાં કંઇક કંઇક પ્રયત્ન કરી શકાય છે. શુદ્ધોપયોગે આત્માની રમણતાથી આત્માના સત્યસુખનો અનુભવ આવે છે, તેની પ્રાપ્તિમાં જીવન વહોએજ. તા. ૧૦-૫-૧૫

× × × ×

મુકામ પાદરા મધ્યે શા. મોહનલાલ હીમચંદભાઇ યોગ્ય ધર્મલાભ

અન્તર્માં ખાનગી રીતે તેઓ પ્રત્યનીક ભાવની પ્રવૃત્તિ કરતા હતા પણ અમોએ તત્સંબંધી કંઇ પણ લક્ષ્ય ન દેતાં સમભાવે જીવન ગાળવા પ્રવૃત્તિ કરી છે અને કંઇ પણ વિષમતા દેખાય એવું કર્યું નથી છતાં પાણીમાંથી પુરા કાઢવા જેવું કોઇની દૃષ્ટિમાં હોય તેમાં સ્વાત્માને શું ? સર્વ જીવો પોતપોતાના કર્મને માટે જવાબદાર છે. પોતાના જેવા સર્વ જીવો બની શકે નહિ. શુભાશુભ વ્યાવહારિક પ્રસંગોમાં સ્વનિર્લેપત્વ સાચવવું એ સ્વફરજ છે. કોઇની સાથે વૈર વિરોધનો અન્તર્માં ભાવ વધારવો એ સ્વફરજ નથી, છતાં અન્ય જીવો તેવી પ્રવૃત્તિ કરે તેમાં તે જીવોની દૃષ્ટિનો દોષ ખરેખર તેઓને ભારી છે. આપણે તે સર્વ જીવોની સત્તાને નિરીક્ષી ભાવીને પોતાનામાં વિષમતા ન પ્રગટે અને સમતા રહે એવો પુરૂષાર્થ કરવો જોઇએ, અને તે પ્રસંગે તો ખરી રીતે પુરૂષાર્થ ફોરવવો જોઇએ. આત્માને ઉપશમાદિભાવે પરિણમાવવો અને ઔદયિક ભાવની પ્રવૃત્તિ છતાં નિર્લેપ રહેવું એવી સાધ્યદશા કરવાની છે અને તે ખરેખર રાધાવેધ સમાન છે. રાગદ્વેષથી આત્માના મૂળધર્મથી બાહ્ય પ્રદેશમાં ન જવાય એવું સર્વ વ્યવહારપ્રવૃત્તિમાં યાદ રાખીને તે પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ, એજ કર્મયોગીનું સ્વકર્તવ્ય છે. જ્ઞાનયોગી નિર્લેપદશાને વ્યવહારમાં રાખવા પ્રથમ અભ્યાસી બને છે અને પશ્ચાત્ એવી દશા અંશે અંશે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. રાગદ્વેષની પરિણતિ ન ઉઠે એવી રીતે વર્તવું જોઇએ પણ કોઇથી ડરવું એતો કાયરતા છે. આપણે સર્વને વીતરાગ જેવા વા આપણા સમાન બનાવી શકીએ નહિ પરંતુ પોતાને તો વીતરાગ બનાવવા શક્તિમાન્ છીએ પરંતુ તે આત્મદૃષ્ટિથી બનાવી શકીએ. જગત્‌ની દૃષ્ટિથી સ્વાત્માને દેખતાં ભ્રમ છે અને પોતાને પોતાની દૃષ્ટિથી દેખતાં બ્રહ્મ છે એવું જાણી અનુભવી તે પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ એજ વાસ્તવિક સ્વકર્તવ્ય છે. એવો શુદ્ધોપયોગ રહો. તા. ૨૯–૧–૧૫

× × × ×

મુ. અમદાવાદ મધ્યે શા. નેમચંદભાઈ ઘટાભાઈ યોગ્ય ધર્મલાભ

ચેતન શક્તિ વધારો, તમારી ચેતન શક્તિ વધારો;
હિમ્મત હેડે ન હારો, ... તમારી૦

નિયમિતવ્યવસ્થાક્રમે રે, ધર્માભ્યાસ સુધારો;
વાંચી મનન કરી ઘણું રે, તત્ત્વ હૃદયમાં ઉતારો. તમારી૦૧

સતતાભ્યાસોત્સાહથી રે, થાશે ઉદય તમારો;
શ્રદ્ધાભક્તિ ભાવથી રે, કાર્ય સિદ્ધિ અવધારો. તમારી૦૨

આત્મામાં સર્વે રહ્યું રે, અનુભવ આવે સારો;
બુદ્ધિસાગર ધર્મનો રે, મળીયો સેવ્યા વારો. તમારી૦૩

હે આર્ય, ક્રમેક્રમે ખંત, હર્ષ, સતતાભ્યાસ, ધૈર્ય અને અનુકૂલ સંયોગોવડે આત્માના ગુણોમાં વૃદ્ધિ કરવી એજ મનુષ્ય જન્મનું કર્તવ્ય સ્વદૃષ્ટિ આગળ સદા ખડું થવું જોઇએ. મનુષ્ય પોતાના દૃઢ સંકલ્પથી આત્મકાર્યની સિદ્ધિ કરી શકે છે. વાચનમાં એક મીનીટ જાય તો મનનમાં પા કલાક જાય એવી રીતે સ્થિર ચિત્તથી વાચન કરવામાં આવે તો તેથી હૃદયમાં જ્ઞાનના સંસ્કાર દૃઢપણે જામે છે અને તેનો પ્રાદુર્ભાવ ખરેખર વહેલો થાય છે ઉત્સાહ અને હિમ્મતથી પ્રત્યેક આવશ્યક કાર્યોમાં સાધ્યદૃષ્ટિથી પ્રવર્તવું.

× × × ×

મુ. અમદાવાદ મધ્યે શા. ભ. સુ. ન. ધ. યોગ્ય ધર્મલાભ

નાવ્યો પાસે પ્રતિદિન ઘણી યાદી તારી કરાતી;
એથી ઝાઝું નહિ નહિ કથું, દેખ ત્હારીજ છાતી,
આ સંસારે પરવશપણું મોહથી હોય દેખો;
શું શું કીધું હૃદય ઉતરી, જ્ઞાનથી પૂર્ણ પેખો. ૧

અંધારામાં સહુ અડવડે, દેખતું ના ખરૂં શું;
ઉંઘે મોહે નહિ મન ધરે કૃત્ય તો હું કરૂં શું ?
જો જાણે તો નહિ જગ વિશે ચેન તેને પડે રે,
આશાથી તે પ્રતિદિન ખરે, ચિત્તમાં ના રડે રે. ૨

ત્હારા ચિત્તે ખટપટ થતી કાર્ય ચિન્તાવડે રે;
કેવી રીતે પ્રગતિપથમાં શક્તિયો સાંપડે રે,
ભાવી ચિન્તા કદિ નહિ કરો, સ્વાધિકારે રહીને;
થાશે સારૂં હૃદય ગત એ, ભાવનાને વહીને. ૩

ત્હારા મિત્રો અનુભવ વિષે, પૂર્ણ ના તેહ જાણે;
ત્હોયે ત્હારી પ્રગતિ પથમાં ઉન્નતિ ભાવ આણે,
થાવાનું તે સહજ બનશે, સદ્ગુરૂ ભક્તિભાવે;
ધર્મે ત્હારૂં શુભ પથવિષે, શ્રેય છે ધૈર્ય દાવે. ૪

ઇચ્છા ત્યાંતો પથ જગ થતો દેખશે એજ દેખી;
આત્મશ્રદ્ધા બહુ બલવડે પેખશો એજ પેખી,
સૌનું દેખો અડિ નહિ પડે થાય છે જે થવાનું;
સારૂં સૌ છે જગ સહુ થયું ને થશે જેહ છાનું. ૫

જે જે ફર્જો તવશિર રહી તે બજાવીજ લેવી,
આનન્દી થૈ જગત વિચરી, શાન્તિથી ફર્જ વ્હેવી,
ધર્મે નક્કી જગત જય છે, સદ્ગુરૂના પ્રતાપે;
સોહં સોહં હૃદયરટના, શિષ્યને પૂર્ણ વ્યાપે. ૬

થાતો ના તું અવનિતલમાં, શોક ચિન્તા પ્રસંગી;
થાતો ના તું અવનીતલમાં, મોહથી ખૂબરંગી,
રાગદ્વેષે વિવિધ વિષયે, મોહમાં ના ફસાતો;
સૌમાંહીને સહુથી અળગો થાવ ના બાહ્યરાતો. ૭

સોહં સોહં હૃદય ઘટમાં જાપ જય છે મઝાનો;
આત્માનન્દી સતત બનજે ધારીને ધર્મતાનો,
ધર્મપ્રેમી પ્રતિદિન બની ચાલજે ધર્મવાટે,
બુદ્ધયબ્ધિ સદ્હૃદય ધન છે માલ છે શીર્ષ સાટે. ૮

× × × ×

મુકામ—લોદરા૦ લેખક. બુદ્ધિસાગર. સુશ્રાવક આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ.

૧ જેમ બને તેમ આત્માના સ્વરૂપનો એકાન્તમાં વિચાર કરો.

૨ ગુરૂશ્રદ્ધા પ્રીતિભક્તિથી આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ ખીલે એ નિશ્ચય છે.

૩ જડ અને ચેતનની ભિન્નતાનો આનુભવિક નિશ્ચય કરીને આત્મસુખનો અનુભવ કરો.

૪ જે જે દુઃખના વિચારો છે તેથી નિઃસંગ થાઓ.

૫ મનમાં દુઃખનો એક વિચાર માત્ર ન આવે એવી ઉપયોગ દશાનો અનુભવ કરવા અભ્યાસી બનો.

૬ ચોથા આરામાં જેવું કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું તેવું આ ભવમાં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવું એમ અવબોધવું.

૭ જ્ઞાનગર્ભિતવૈરાગ્ય પ્રગટવો જોઇએ.

૮ તેવી દશાનાં સાધનોવડે પૂર્ણોત્સાહી થવું જોઇએ.

૯ સત્સમાગમના વિરહને અત્યંત પ્રિયમિત્રના વિરહ સમાન અનુભવવો જોઇએ.

૧૦ આત્માનો અનુભવ આવતાં સ્વયમેવ આત્મા તેની સાક્ષી પૂરશે.

૧૧ મન વચન અને કાયાના યોગને નકામી બાબતોમાં વાપરવાના કરતાં તે થકી વિરામ પામવાની પ્રવૃત્તિને ક્ષણે ક્ષણે સેવો.

૧૨ જ્યાંથી આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ થાય એવી તીવ્રરૂચિ ખાસ પ્રગટવી જોઇએ અને તેની સ્વાત્મા સાક્ષી પૂરે એમ ખાસ પોતાને અનુભવ થવો જોઇએ.

૧૩ સદ્‌ગુરૂ વચનામૃતોને સૂક્ષ્મોપયોગથી વારંવાર મનન કરો અને તેથી વિરામ ન પામો.

× × × ×

મુ. વિજાપુર૦ લે. બુદ્ધિસાગર. સુશ્રાવક આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ.

૧ આત્મચારિત્ર ખીલવો.
૨ ગમ ખાવાની ટેવ પાડો.
૩ સ્થિર વિચારો કરો.
૪ સ્વાશ્રયી બનો.
૫ આત્મશ્રદ્ધા રાખો.
૬ જૈન સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરો.
૭ અપ્રમાદી થાઓ.

ૐ ૨ શાન્તિઃ ૨

× × × ×

મુકામ. અમદાવાદ૦ લેખક. બુદ્ધિસાગર. શા. મણિલાલ વાડીલાલ. આત્મારામ ખેમચંદ તથા કેશવલાલ યોગ્ય ધર્મલાભ.

વ્હેલા વેગે ગમન કરશો મુક્તિના પન્થમાંહી.
ભવ્યો જ્ઞાને શિવમયબને પામીને સુખ આંહી
સદ્ગુણોના ઉપવન વિષે ખૂબ આરામ લેવો
આવે જે જે નિજકનેજના તેહને માર્ગ દેવો. ૧

સાક્ષી થૈને સકલ નિરખી સાર લે સત્ય પ્રેમે
ઉંડો ઉંડો અનુભવ કરી ચાલજે નિત્ય નેમે
વાંચી ગ્રન્થો અનુભવ કરી ચાલજે સામ્યભાવે
આત્મા પેઠે સકલ જગને દેખજે શુદ્ધભાવે. ૨

ઉંચે ચડવા અનુભવ મળ્યો હાર તું ના હવે તો
ઓ વિવેકી ! ! ! હૃદય દીપના તેજથી ખૂબ ચેતો.
હિમ્મત હારો નહિ કદિ જરા હિમ્મતે મર્દ થાવું
આત્મશક્તિ પ્રગટ કરીને, હિમ્મતે મોક્ષ જાવું. ૩

અજ્ઞો બોલે પ્રતિકુળ ઘણું લક્ષ ના રાખ તેમાં
જ્ઞાની બોલે સકલ સુખડાં લક્ષ્ય તું રાખ એમાં

ન્યારા પન્થો સકલજનના સર્વની વાત ન્યારી
સાચું લાગે ગ્રહણ કર તે શાન્તતા ચિત્ત ધારી. ૪
શ્રદ્ધા, ભક્તિ, પ્રેમથી તરવો આ સંસાર
સેવક થઇ સ્વામી બનો ગુરૂ ચરણ ગ્રહીસાર. ૫

ૐ ૨ શાન્તિઃ ૨

× × × ×

મુકામ. લોદરા૦ લે. બુદ્ધિસાગર. શા. આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ.

અધ્યાત્મકલ્પ વૃક્ષની રક્ષા કરો રક્ષા કરો
રખવાળની રક્ષા કરો ને વાડની રક્ષા કરો
જે વૃક્ષફળના સ્વાદથી આનન્દ દરિયો ઉછળે
તે વૃક્ષના શુભ ક્ષેત્રની રક્ષા કરો મોટા બળે. ૧
જે યોગીઓનું શાન્ત સરવર તેહની રક્ષા કરો
જે જે પ્રસંગે જે ઘટે તેમાંજ બળને વાપરો
અધ્યાત્મરસના પોષકોની સેવના સાચી કરો
દુર્જનતણું બળ ટાળવા સુયુક્તિઓ દિલમાં ધરો. ૨
અધ્યાત્મરસના નાશકોના સર્વ બળને સંહરો
અધ્યાત્મરસને પોષવા વ્યવહાર શક્તિ વાપરો
સાચા ગુરૂના સેવકો નિજ આત્મબળને વાપરે
બુદ્ધ્યબ્ધિસૂરિ ધર્મરક્ષકક્ષત્રિયો ધાર્યું કરે. ૩

ૐ ૨ શાન્તિઃ

× × × ×

મુ. વડાલી૦ લે. બુદ્ધિસાગર સં. ૧૯૭૧ ના માહ સુદિ ૧૨ શ્રી સાણંદ તત્ર.) શા. આત્મારામ ખેમચંદ તથા શા. કેશવલાલ નાગજી યોગ્ય ધર્મલાભ.

કવ્વાલી.

લખેલો પત્ર તવ વાચ્યો, હકીકત સહુ લખી જાણી;
વિહારે દેવદર્શનને, થતો ઉપદેશ જૈનોને. ૧

ઘણાં જિનમન્દિરો જૂનાં, વડાલી ખેડ બ્રહ્મામાં;
તથા દેરોલ પોળોમાં, નિહાળે તોપ મન થતો. ૨

હજી કુંભારીયા આબુ, જવાનું પ્રાય થાવાનું;
રૂચે તો લાભ લેવાને, કદી ના ભૂલ આ વખતે. ૩

હતી ઝાહોઝલાલી બહુ, અહો પૂર્વજ જૈનોની;
જણાતી ના અહુના એ, ગતિ છે દૈવની ન્યારી. ૪

હજી તો જૈનબંધુઓ, પડયા છે ઘોરનિદ્રામાં;
પરસ્પર ક્લેશ કંકાસે, નકામું આયુ ગાળે છે. ૫

ભણે ના ધર્મની વિદ્યા, પરસ્પર સંપી ના ચાલે;
અરે આ શી ? દશા આવી, રહી ના પડતીમાં બાકી. ૬

વધે છે ક્લેશ જૈનોમાં, ખરાબીઓ વધે તેથી;
ઘટે છે જૈનની વસતિ, થશે શું ભાવિમાં એથી. ૭

ઘણા નિર્ધન અરે જૈનો, ગમે ત્યાં ભીખ માગે છે;
મરે રખડી ઘણાં બાળો, ઘણા વટલાય છે જૈનો. ૮

ગૃહસ્થો લક્ષ્મીના મદની, કરે છે રાખ લક્ષ્મીની;
કરે ના સાહાય્ય તેઓની, સ્વધર્મિની સગાઇ ક્યાં. ૯

નકામા ખર્ચ જૈનોમાં, થતી લખલૂંટ લક્ષ્મીની;
ગુરૂઓ પોક પાડીને, કથે તેની અસર ક્યાં છે. ૧૦

સ્વચ્છન્દે વર્તતા જૈનો, નહીં ગણકારતા સાચું;
ભમાવ્યાથી કુગુરૂઓના, નિખેપે શ્રેયમાં પથરા. ૧૧

ગુરૂકુલો વિના પ્રગતિ, થવાની ના ગૃહસ્થોમાં;
સુધારો એજ જૈનોને, ખરેખર લાલ કરવાનો. ૧૨

રહ્યા પાછળ અરે જૈનો વધે આગળ અરે બીજા;
નિહાળે ના અરે અન્યો. પ્રવૃત્તિમાં રહ્યા પાછા. ૧૩

પ્રવૃત્તિ વિણ નિવૃત્તિની, કદી રક્ષા ન થાનારી;
જુવે જૈનો અરે ક્યાંથી, ગુરૂગમ વણ થતું ના કંઇ. ૧૪

હવે તો જ્યારથી જાગ્યા, અહો હો ત્યારથી કરશો;
સદા જૈનોન્નતિ કાર્યો, તમારૂં શ્રેય છે તેમાં. ૧૫

ઉઠાડો ઉંઘતાઓને, જગાડીને કરો કાર્યો;
કરો સેવા ઉદય માટે, પરસ્પર સાહાય્ય આપીને. ૧૬

પરસ્પર મૈત્રી ધારીને, નકામા ક્લેશ ટંટાઓ;
ત્યજી મોટી ધરી દૃષ્ટિ, કરો જૈનોન્નતિ સેવા. ૧૭

ગુરૂ આજ્ઞા ધરી શીર્ષે હઠો ના સંકટો પડતાં,
બુદ્ધયબ્ધિસદ્ગુરૂ શિક્ષા, પ્રમાણે વર્તશો યત્ને. ૧૮

ॐ ३ शान्तिः ३

× × × ×

મુકામ માણસા

સુશ્રાવક ભક્ત આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ.

૧ દુનિયાના શુભાશુભ શબ્દો નામ અને રૂપથી સ્વાત્મા ભિન્ન જાણ્યો હોય છે તોજ ચિન્તા શોક અને રોગથી ઘણા અંશે મુક્ત થઇ શકા છે.

૨ આત્માના અનુભવ પ્રમાણે વા સ્ફુરણા પ્રમાણે વર્તીએ તો મગજ ઠેકાણે રહી શકે છે.

૩ મનપર થતો શોકચિંતાદિનો બોજો ન્યૂન કરાય છે તોજ સ્વભાન રહે છે.

૪ નકામી જીંદગી સંબંધી કલ્પનાઓ કરીને આત્મહત્યા કરવી તેના સમું કોઇ પાપ નથી. નપુંસક મડદાલ મનુષ્યોને સ્વજીંદગી ખરાબ લાગે છે. મનુષ્યની જીંદગી વારંવાર મળતી નથી.

૫ મૃત્યુના વિચારોથી અનીષ્ટપરિણામ આવે છે. આખી દુનિયા સામી પડે તોપણ આત્મજ્ઞાની સમભાવે તે સર્વ સહીને કર્મયોગી બનેછે.

૬ જે આ ભવમાં સહન કરવાનું છે તેનાથી બ્હીશો અને જીંદગીનો નાશ થશે તો પરભવમાં તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી માટે પુરૂષાર્થ અવલંબી હિમ્મત ધારણકર અને બહાદૂર બન !!! બને તો જગ્યાસ્થાનનો બદલોકર.

૭ જશ અપજશની ભ્રાન્તિથી દૂર રહે. આનંદમય પોતાનો આત્મા છે તેના ઉપર કોઇની અસર નથી એમ દેખ. એજ ગુરૂની આજ્ઞા પાલ !! ૐ૨ શાન્તિ ૨

× × × ×

ૐ શાન્તિ ૨

લે૰ ધર્મલાભ. વિશેષ; ગુરૂકુલ માટે લખ્યું તે જાણ્યું તે સંબંધી વિચારદ્વારા માર્ગ દેખાડવાનો આપણો મુખ્ય ધર્મ છે માટે જે કરે તેને કરવા દો. પરિપૂર્ણ સાધનોની સિદ્ધિ થયા બાદ જે કરવાનું હશે તે કરાશે તેમાં લાગણી ઉત્સાહ પ્રયત્ન માટે પરસ્પર હૃદયની સાક્ષીજ માની લ્યો × × × × × × જૈન પત્રમાં દર રવિવારે ગુરૂકુલ સંબંધી લેખો લખીને કુની યોજનાઓથી ઉભું કરવું તે માટે ચર્ચા કરો. ગુરૂકુલની કેવી યોજનાઓ જોઇએ તે સંબંધી જાહેર વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો માટે જાહેરમાં લેખોની માગણી કરો. ગુરૂકુલની દિશા લોકો સમજે અને તેથી ખરી બીનાથી માહિતગાર થાય એ વાતને માટે લેખો લખો. ધર્મ સાધન કરશો.

× × × ×

સં. ૧૯૭૦ અ. સુ. ૭

ચાતુર્માસસ્થળ મુકામ માણસા. લેખક. બુદ્ધિસાગર.

શ્રી. જૈન બાલ મિત્રમંડળ તથા સેક્રેટરી ચીમનલાલ વાડીલાલ યોગ્ય ધર્મ લાભ. વિ. તમારો પત્ર પહોંચ્યો. શ્રીમદ્ગુરૂવર્ય રવિસાગરજી જીવનચરિત

રચનાર્થ વિજ્ઞપ્તિ તમોએ કરી તે સ્વીકારવામાં આવે છે અને તેની અવસરે પ્રવૃત્તિ કરીશ. બાલમિત્રમંડલે બાલ્યકાલમાં અત્યુત્તમ ગુરૂ ભક્તિ સેવા પ્રચારક સાહસ કર્યું છે અને તેનો પ્રઘોષ વિશ્વમાં પાડવા પ્રયત્ન કર્યો છે. તેથી હું પ્રમુદિત બનું છું. તમારા આવા પ્રશંસનીયકાર્યો તમારા જીવનમાં વારંવાર થાઓ અને તેથી તમો સ્વપર આત્માઓની ઉન્નતિ કરવા ભાગ્યશાલી બનો એમ આશીઃ દઉંછું તે સફલ થાઓ. હાલ જેવો ઉત્સાહ છે તેવો ભવિષ્યમાં રહેશે કે કેમ તે વિચારશો. વિ. તમારા બાલ મિત્રમંડલના સર્વ બંધુઓ આવી બોધ લ્યો. તમારા શુભ વિચારોની વૃદ્ધિ થાય એમ બને એ ઇચ્છું છું વિદ્યાર્થી જીવનને ઉન્નત કરવા પ્રયત્ન કરશો. તમારી આત્મોન્નતિ થાય એવા પ્રયત્નો જારી રાખશો. તમોએ જયંતીમાં અગ્રભાગ લીધો તેથી હું તમને ધન્યવાદ દઉં છું અને ભાવી હશે તો તમારા શુભોત્સાહની વૃદ્ધિમાં મારાથી બનતી સાહાય્ય આપી તમને ઉચ્ચ કરવા પ્રયત્ન કરીશ. જે જે વક્તાઓએ ભાષણ આપ્યાં તેઓને ધર્મલાભ પૂર્વક ધન્યવાદ આપું છું. ધર્મ સાધન કરશો. ધર્મકાર્ય લખશો. ૐ શાન્તિઃ ૩

× × × ×

મુ. માણસા લે................

શ્રી સાનન્દ તત્ર શ્રદ્ધાદિ ગુણાલંકૃત સુશ્રાવક આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારો પત્ર આવ્યો વાંચી સમાચાર અવબોધ્યા. આત્મશાન્તિ માટે અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનો ઘણો અભ્યાસ કરવો જોઇએ અને ગુરૂગમ લેવા માટે ગુરૂનાં પાસાંવેઠી અનુભવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ. પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર કરવો અને અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે આત્માનો અનુભવ સાક્ષાત્કાર કરવો એ એકજ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાની ગુરૂનાં પાસાં વેઠવાથી અધ્યાત્મ શાંતિ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. અતએવ અધ્યાત્મશાસ્ત્રોના અભ્યાસ પૂર્વક ગુરૂગમ લેવા ગુરૂ પાસાં સેવવા પ્રયત્ન કરશો. જેની લગની લાગે છે તેની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનની લગની લાગ્યા પશ્ચાત્ ઉન્મનીભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. તમોગુણી ભક્તિ, રજોગુણી ભક્તિથી ઉત્તમ એવી સાત્વિક ભક્તિની પ્રાપ્તી કરવી જોઇએ અને પ્રીતિદ્વારા ગુરૂનું હૃદય લેવા ગુરૂનાં બનાવેલાં સર્વ પુસ્તકોના સર્વ આશયો ધ્યાનમાં રાખીને વાંચી તેના ભાવા-

થઈને હૃદયમાં પચાવવો જોઇએ એટલે આત્માનન્દના અધિકારી બનવાને યોગ્ય થશો. ૨ ૐ શાન્તિઃ ૨

× × × ×

મુકામ. અમદાવાદથી લે૦—બુદ્ધિસાગર. સુશ્રાવક શા. આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિ. પત્ર પહોંચ્યો. શ્રાવકનાં પ્રાતઃ કૃત્યોની યોજનાઓને જાણવી હોય તો શ્રાદ્ધવિધિ, શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય વગેરે ગ્રન્થોમાંથી મળી આવશે. ધર્મરત્નપ્રકરણમાંથી શ્રાવકોના આચારોનું અને વિચારોનું વિવેચન મળી આવશે. તે ગ્રન્થોનું પૂર્ણ મનન કરીને પરસ્પર વિરોધ આવતો હોય તેનું સમાધાન કરી લેવું. ધાર્મિકકાર્યોમાં દત્ત ચિત્તવાળો હોવાથી હાલ ઘણું તમને પત્રદ્વારા વિશેષ લખી શકું તેમ નથી. પ્રાતઃકાલમાં કરતાં આવડતાં હોય તો છ આવશ્યક કરવા યોગ્ય છે અને તેની પૂર્વે આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ ધ્યાવવા યોગ્ય છે. આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ કેવી રીતે ધ્યાવવું જોઇએ તેનું પરમાત્મજ્યોતિ, સમાધિશતક, આત્મપ્રકાશ, યોગદીપક વગેરેમાં વિસ્તારથી સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. પૂર્વાચાર્યોના ગ્રન્થોમાં તત્સંબંધી સમ્યક્ સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે.

આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ ધ્યાવવાથી જીવનમાં લુખાશ ભાસતી નથી અને જો જીવનમાં લુખાશ ભાસે તો સમજવું કે આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપનું ધ્યાન ખરેખરી રીતે કરવામાં આવ્યું નથી. જાણો તો જાણી લો. કરો તો કરી લો. સ્થિર વૃત્તિની લીલા જુદા પ્રકારની છે. જ્યાં સુધી તમે પોતાને જાણી શકતા નથી ત્યાં સુધી તમે મ્હને જાણી શકવાના નથી અને તેમજ આખી દુનિયાને જાણવા સમર્થ થવાના નથી.

આત્મજીવનનો ક્ષણે ક્ષણે વિકાસ થાય એવા સદ્વિચારો અને આચારો સેવવાની ખાસ જરૂર છે. મગજની સમતોલના, દૃઢસંકલ્પ, સતતપ્રયત્ન, ઉત્સાહ, અખેદભાવ, કર્મયોગ પ્રવૃત્તિ ઇત્યાદિવડે આત્માની પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરવા જે પ્રયત્ન કરે છે તે પોતાના જીવનમાં ફેરફાર, સ્થિરતા, નવીનતા, ઉચ્ચતા, શુદ્ધતા, અને આનન્દતાનો અનુભવ કરે છે.

× × × ×

અમદાવાદથી લે. .... સુશ્રાવક શા. આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ પત્ર પહોંચ્યો. પ્રભુની ભક્તિમાં લક્ષ્ય રાખશો. સર્વ જીવોને સદા ખમાવતા રહેશો. કોઇ જીવની સાથે વૈર વિરોધ ન થાય તે લક્ષ્યમાં રાખશો. કોણ જાણે ક્યારે આ શરીર છૂટવાનું છે તેનો નિશ્ચય નથી. આયુષ્યનો ભરૂસો નથી માટે એક ક્ષણને લાખેણી જાણીને જરા માત્ર ધર્મ સાધનમાં પ્રમાદ કરશો નહિ. આત્માને વૈરાગ્યવડે અને બારભાવનાવડે ભાવવો. ધર્મમાં ચોલમજીઠ રંગ ધારણ કરવો. નકામી વાતોમાં લક્ષ્ય ન આપતાં સમયનો સદુપયોગ કરવા લક્ષ્ય દેશો. ધર્મરત્નપ્રકરણના છપાયલા સર્વે ભાગો વાંચી જશો. આગમસારનું વાચન શ્રાવક મગનલાલભાઇની સાથે રહી કરવું. જૈન ગ્રન્થો જેટલા વંચાય તેટલા વાંચી જવા. આત્માને તારવા માટે સદાકાલ ઉત્તમ ભાવનાઓ ભાવવી. કષાયોની મંદતા કરવા દરરોજ અભ્યાસ કરશો. સંસારની અનિત્યતા ભાવીને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ ઉપરથી રાગ ઉતારવો અને આત્માના ગુણોનો રાગધારણ કરવો. દેવગુરૂ ભક્તિ કરવી. સર્વ કર્મથી મુક્ત થવા અને આત્માનું સહજ સુખ પ્રાપ્ત કરવા અત્યંત તીવ્ર રૂચિ ધારણ કરવી.

મનુષ્યોનાં મન સદા એક સરખાં રહેતાં નથી. કારણ કે તે ક્ષણિક સ્વભાવવાળાં હોય છે. શુદ્ધપ્રેમ, ભક્તિ, દ્રઢ શ્રદ્ધા, આત્મવિશ્વાસ, સ્વાશ્રય વગેરે ગુણોની પોતાનામાં કેટલી શક્તિ જામી છે તેનો ઉત્તર દાતા પોતાનો આત્મા છે તેના પર યદિ વિશ્વાસ હોય તો ગભરાવવાની વા બ્હીવાની જરૂર નથી. વિચારોની અને વચનોની આપ્તતા જો હૃદયમાં શ્રદ્ધારૂપે જામી હોય છે તો પશ્ચાત્ બાહ્ય અનેક વિજાતીયસંયોગોની અસર પોતાના પર થતી નથી અને તેનાથી પોતાનો આત્મા દબાતો નથી. સંયોગોમાં સમયજ્ઞ, સ્વકીય નીતિવૃત્તિ અને આચારને પાળી શકે છે પણ તે ક્ષણિકરાગી વા સખરસ જેવો થતો નથી. આત્મકલ્યાણના માર્ગમાં ઉંડા ઉતરવામાં સ્વાચ્છન્દ્યનો નાશ કરવો પડે છે અને મનમાં આવતી કલ્પનાઓને દેશવટો આપવો પડે છે. પોતાનું સ્વાર્પણ અન્ય પૂજ્યવ્યક્તિને કરતાં પૂર્વે વિવેક દૃષ્ટિથી દેખવું જોઇએ અને પશ્ચાત્ તો સત્ શિક્ષાને આધીન થઇ યથાયોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી જોઇએ. માનના પૂજારી ન બનતાં સદ્ગુરૂના વિચારોના અને આચારોના પૂજારી બનવું જોઇએ. વાણીને વશમાં રાખીને પ્રતિકુલ પ્રસંગોમાં પ્રવર્તિને આત્મ વીર્યની રક્ષા કરવી જોઇએ. આત્માની શક્તિયો સ્ફોરવવી હોય તો

નકામા પ્રસંગ વિનાના શબ્દોને બોલતા વારી આત્મકલ્યાણમાં મન અને વાણીને યોજો.

× × × ×

મુકામ માણસા. લે૦ બુદ્ધિસાગર.

તત્ર શ્રદ્ધાવંત દયાવંત દેવગુરૂ ભકિતકારક સુશ્રાવક આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય તથા ભાઇ કેશવલાલ નાગજી યોગ્ય ધર્મલાભ. તમારો પત્ર પહોંચ્યો. ગીતાર્થ ગુરૂના હૃદય સમીપ વસવાથી અનેક સ્વપરોન્નતિકારક વિચારોની શ્રેણિયોનો સુવ્યવસ્થાબદ્ધ અનુક્રમ અવબોધાયાથી પશ્ચાત્ તદનુસાર વિચાર શ્રેણિ પ્રવાહનું પ્રહવન થયા કરે છે. ગીતાર્થ સદ્ગુરૂના વિચારોમાં વર્તમાન તથા ભવિષ્યનો ઉદય છે. એમ પરિપૂર્ણ નિશ્ચય થયા પશ્ચાત્ ખરૂં શિષ્યત્વ યાને સેવકત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. સદ્ગુરૂનો આત્મા પોતાનામાં શ્રદ્ધા ભકિતદ્વારા ઉતરે અર્થાત્ શિષ્યના હૃદયમાં સદ્ગુરૂના ઉત્તમ વિચારો પ્રતિબિંબિત થાય એવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાથી સ્વપરાત્માઓને ઉદ્ધારવાની શકિત સંપ્રાપ્ત થાય છે. આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત્યર્થે સદ્ગુરૂ લેખિત જ્ઞાન ગ્રન્થો અને પ્રતિબોધિત વિચારોનું સ્મરણ મનન અને નિદિધ્યાસન કરવાની આવશ્યકતા જણાવવામાં આવે છે. સદ્ગુરૂના પ્રકટ વા અપ્રકટ વિચારોનું પરોક્ષમાં મનન કરીને તેની જીવનમૂર્તિ રૂપ બનવું જોઈએ. યદિ આવી સ્થિતિ સંપ્રાપ્ત થાય તો મન વચન અને કાયાના યોગનું વિદ્યુત્ની પેઠે શુભ માર્ગમાં પરિણમન થાય અને તેનો પૂર્વના કરતાં સ્વાત્મા સંબંધી ઉત્તમ અનુભવ અનુભવી શકાય. ઉત્તમજ્ઞાન દ્વારા સદ્ગુરૂ ભકતોની આવી સ્થિતિ થાય છે અને તેથી આત્મજીવનની શુદ્ધતામાં વૃદ્ધિ અને ઉત્કર્ષતા સ્વયમેવ અવબોધાય છે એમાં અન્યપ્રમાણનો અવકાશ ક્યાંથી હોય ? જ્ઞાન પરિકર્મિત વ્યવહાર શિષ્ટાચારાદિમાં આત્મા સ્વયમેવ પ્રકાશી શકે છે. સ્વયમેવ આવી સ્થિતિમાં કેટલી પોતાની યોગ્યતા છે તેનો વિચાર કરીને અગ્રિમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા અવશ્ય પ્રયત્નશીલ થવું. એ સમયોચિત કર્તવ્યતાનો ભાર સ્વશીર્ષે ધારવો જોઇએ. ઉપર્યુક્ત કથનનો સાર મનનીય અને આદેયતા રૂપ અવબોધીને કર્તવ્યપરાયણ થવું. ૐ ૨ શાન્તિઃ ૨.

× × × ×

મુકામ પેથાપુર. લે૦ ....

સુશ્રાવક આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારો પત્ર મળ્યો તમો જે માટે લખો છો તે સત્ય નથી. માટે તે વાત કરવી યોગ્ય નથી તેમ છતાં તમારો આત્મા એકાન્ત રાગદષ્ટિએ વા ભોળપણે તેમ કરવા હા પાડતો હોય વા તમારીદષ્ટિએ તમને સત્ય જણાતું હોય તો તેમાં અમારી ના નથી. ભવિષ્યમાં પરિણામ સારૂં નથી. રાગના સ્થાને વૈરાગ્યની જરૂર છે અને સમતાથી કાર્ય કરવાની જરૂર છે. ઝાંઝવાનું જલ તે ખરૂં જલ નથી છતાં મૃગો ભ્રાન્તિથી દોડીને થાકી જાય છે. વ્યાવહારિકરીતિએ અને ધાર્મિકરીતિએ જે કર્તવ્ય કરવાનો ત્હારા શીર્ષ પર બોજો છે તે વહ્યા કર. શ્રાવકના અધિકાર પ્રમાણે દરરોજ પ્રવૃત્તિ કર. પરવસ્તુમાં નકામો ભ્રાન્તિથી મુંઝાઇને અસત્યસંબંધોને સત્ય સંબંધો માની ક્ષોઇ વિકલ્પ સંકલ્પ કરી દિવ્ય માર્ગથી શા માટે ભ્રષ્ટ થાય છે. ત્હારે કોઇની જરૂર નથી. ત્હારા આત્માને સુધાર. જ્ઞાનાભ્યાસમાં વૃદ્ધિ કર. સૂંઠના ગાંગડે ગાંધી માનીને આગળ અભ્યાસ કરવામાં જે પ્રમાદ કરે છે, તેથી ભવિષ્યમાં પશ્ચાત્તાપ પામીશ, માટે પ્રકરણો વગેરેનો અભ્યાસ કર. કોઇની અપેક્ષા ન રાખ. ત્હારા વ્યાપારમાં લક્ષ રાખ. કર્તવ્ય પ્રમાણે પ્રવર્ત્યા વિના પુસ્તકોના વાચન માત્રથી ખરૂં જ્ઞાન થતું નથી. શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન કરવા પ્રયત્ન કર. ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કર. આત્મસાક્ષીએ રૂચે તે કર. ત્હને રૂચે તે કર. હું તેમાં માથું મારવા ઇચ્છતો નથી. ૐ ३ शान्तिः ३

× × × ×

મુકામ. પેથાપુર. લે૦ ....

સુશ્રાવક શા. આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. જે મહાત્મા સ્વામી પાસે પ્રાણાયામ કરવા વિચાર રાખો છો તે પણ અહિંઆ આવશો ત્યારે આ દેશમાં .... તેમની પાસે તમને મોકલવામાં આવશે માટે ઇચ્છા હોય તો અત્ર આવવું × × × × × વિશેષ-હિમ્મત ન હારી જવી. પત્થર જેવી છાતી રાખીને વર્તવું. કદી ગભરાઇ જવું નહિ. ગભરાઇ જવું એ બાયલા નપુંસકનું લક્ષણ છે. કર્મયોગીઓ હજારો વિપત્તિયો વચ્ચે ઉભા

રહ્યા અને રહે છે. તેઓ ધર્મને સમજનારા જાણવા. ચારે તરફનો ઉપયોગ રાખવો.

વિ. સામયક, પ્રતિક્રમણ, પૂજા અને ભણવામાં પ્રવૃત્તિ સેવશો. કેશવલાલનો પત્ર આવ્યો હતો તેનો જવાબ આપ્યો હતો. .... અપેક્ષાઓ સમજી કાળજાું ઠેકાણે રાખી વર્તવું. સાધુનો ધર્મ ફકત ઉપદેશ દેવાનો છે કોઇ બાબતમાં પડવાનો નથી (સંસારિક બાબતોમાં)

× × × ×

મુકામ તારંગા લે૦ ....

સુશ્રાવક શા. આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમારા સર્વે પત્રો પહોંચ્યા. તમારો લેખ અહિંઆં માસ્તર શંકરલાલ ડાહ્યાભાઇને છપાવવાનું કથી આપ્યો છે. લેખમાં કંઇ વિશેષ ...... નથી તમારી કાવ્ય શક્તિ જો અભ્યાસ વધારશો અને વિદ્વત્ કવિજનોનો સમાગમ રાખશો તો વૃદ્ધિ પામશે ઉપદેશ માટે લખ્યું તે જાણ્યું વર્તમાનમાં ચાલતી ચર્ચાઓ પુસ્તકો અને શાતા અને અશાતાનાં કારણોથી મનોવૃત્તિ પ્રમાણે જે તમે વિચારશો તેમાં મારા હૃદયનો ઉપદેશનો કંઇક ભાગ સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી વિચારશો તો આવી જશે તો પણ સત્સમાગમથી જે સાક્ષાત્ લાભ મળે છે તે તો ઓરજ પ્રકારનો. પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષમાં ઘણો ફેર છે. ધર્મ સાધન કરશો સર્વને ધર્મ લાભ.

× × × ×

ક્ષમાપના પત્રમ્.

(લેખક—બુદ્ધિસાગર.)

ધર્મબંધુ ધર્મલાભ. વિશેષ ક્ષમાપનાની એ વિધિએ સદાકાળ ક્ષમાપના હો, ક્ષમાપના એ હૃદયની અશુદ્ધતાનું પ્રક્ષાલન કરવા સ્વચ્છવારિ સમાન છે. ક્ષમાપનાથી ક્ષમાને પવિત્ર આશય પ્રગટ થાય છે. ક્ષમાપના એ સકળ પાપ ધોવાનો દિવ્ય ઉપાય છે. ધર્મબંધો ! ! ! ક્ષમાપનાને કરતા એવા ઘણા ભવ્યાત્માઓ સિદ્ધબુદ્ધ મુક્ત થયા. ક્ષમાપના એ દિવ્યૌષધિ છે. આત્માના ઉંડા જ્ઞાનપ્રદેશમાં ઉભેલા મહાત્માઓ ક્ષમાપનાનું વસ્તુતઃ વાસ્તવિક સ્વરૂપ અવબોધી શકે છે. ક્ષમાપનાના માર્ગપ્રતિ ગમન કર્યા વિના શિવપુરની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ક્ષમાપના એ મોક્ષનું બારણું છે. અનેક જીવો સાથે અનન્તભવપરિભ્રમણ કરતાં જે જે ક્રોધાદિક સંબંધે જે જે કર્મ ગ્રહણ કર્યાં હોય તેનો સંબંધ છેદવાને ક્ષમાપનાનું શરણ અંગીકાર કરવું જોઇએ. અન્તરમાં ઉંડા પશ્ચાત્તાપ થવાથી કર્મના કઠિનપત્થરો માખણની પેઠે ઓગળી જાય છે. આપણી આંખે દ્વેષ કરનારા, અપરાધ કરનારા અશુભ કરનારા, અનેક જીવોની શરીરાકૃતિઓ દેખાય છે તે જીવોપ્રતિ ઉદારદિલથી માફી આપ્યાથી આપણામાં ત્યાગ, ક્ષમા અને ઉદારપણાનો ગુણ પ્રગટે છે. જેણે પોતાની સાથે પ્રતિકુલ સંબંધ રાખ્યો હોય, અને પોતાની દૃષ્ટિથી પોતાને પ્રતિકુલ જણાયા બાદ તેની સાથે અપ્રીતિ-દ્વેષ ખેદ આદિ થતા હોય તેવી વ્યકિત ઉપર પણ તેવી અપ્રીતિ ખેદ ઉત્પન્ન ન થાય અને તેના ગુન્હા માટે તે વ્યકિતને પણ હૃદયથી ઉદારભાવે માફી આપવામાં આવે અને શુદ્ધપ્રેમ યાને મૈત્રીભાવથી વર્તવામાં આવે ત્યારે ક્ષમાપનાના દ્વાર આગળ જવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મબંધો ! આપણી મનોવૃત્તિથી વિરૂદ્ધવર્ત્તનવાળાઓ ઉપર પ્રાયઃ દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે અને વૈરનો બદલો વૈર તરીકે લેવા આપણું મન ઉશ્કેરાય છે અને તેથી અનેક ઉપાયે પ્રતિકૂલ વ્યકિતનું અશુભ કરવા પ્રવૃત્તિ થાય છે. આવા પ્રસંગે વૈરનો બદલો કરૂણા અને મૈત્રીભાવનાથી વાળીને ક્ષમાપનાના ઉંડા પ્રદેશમાં ઉત્તરવાની જરૂર પડે છે. કોઇ પણ વ્યકિતએ આપણા ઉપર વૈર ધાર્યું હોય અને તે આપણા જાણવામાં હોય તો આપણે અંતઃકરણથી તેની ક્ષમાપના ઇચ્છવી એવો વીતરાગનો ઉપદેશ છે. **સર્વ મનુષ્યજાત નિર્દોષ જ હોય એવી કયાંથી આશા રાખી શકાય** ! ! ! મોટા મોટા મુનિવરો પણ કર્મના ઉદયે આગળના પગથીયાથી પાછળ પડે છે તો

આપણો શો હિસાબ ! છદ્મસ્થદૃષ્ટિજીવ ભૂલે છે, અને આગળ પણ કારણ સામગ્રી પામી ચઢે છે. આપણે તો દોષીના ઉપર પણ શુદ્ધપ્રેમમૂળભૂત મૈત્રીભાવના ધારણ કરવી જોઇએ. આપણી ભૂલો જેમ કર્મના ઉદયથી થાય છે તેમ અન્યો પણ કર્મના ઉદયથી ભૂલ કરી શકે છે. માટે અન્યોના દોષોને ન દેખતાં ગુણાનુરાગદૃષ્ટિથી તેઓના ગુણો દેખવા જોઇએ અને દોષીઓના દોષોથી દોષીઓ ઉપર દ્વેષ ન પ્રગટે તેમ ઉદારદીલથી તેઓની સાથે ક્ષમાપના કરવી જોઇએ. અન્યોના દોષોથી અન્યો ઉપર દ્વેષ ધારણ કરવાથી કોઇ રીતે તે જીવોને તથા પોતાને ફાયદો થઇ શકતો નથી અને તેમજ અન્યોના દોષોમાં ચિત્ત રાખવાથી તે તે દોષો પોતાનામાં પ્રવેશ કરી શકે એવો સંભવ રહે છે. કારણ કે દોષો ઉપર ચિત્ત રહેતાં દોષોની સાથે ચિત્તનો ધ્યેયાકાર સંબંધ થાય છે અને તેથી દોષદૃષ્ટિ વધતી જાય છે અને પરિણામે એક દુર્ગુણથી અન્યદુર્ગુણો પ્રગટવાનો સંભવ રહે છે. માનસિક દોષો ટાળવા માટે ઘણાકાળપર્યંત અભ્યાસ કરવો પડે છે. આપણી દૃષ્ટિએ સાક્ષાત્ જે અપરાધી લાગતા હોય છે તેમાં પણ ભૂલ થવાનો સંભવ રહે છે. અન્યોના હૃદયના વિચારાશયો અવબોધવાની ઘણી જરૂર છે. ઘણાકાળપર્યંત તેના હૃદયની પાસે રહ્યાવિના તેના હૃદયની વિરૂદ્ધમત બાંધીને આપણે ભૂલ કરી વૈર વિરોધ વધારી શકીએ એવો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે અન્યોનાં હૃદય તપાસીને તેઓનાથી વિરૂદ્ધ જે જે અભિપ્રાયો બાંધી અશુભવિચારો કર્યા હોય તેની ક્ષમાપના કરવી જોઇએ. **આપણા ધાર્યામાં અનેક ભૂલો આવી જાય. સર્વજ્ઞ વિના અન્યોના આશયો પરિપૂર્ણ ન જાણી શકાય.** વિચારભેદથી કલેશ થવાનો પ્રસંગ રહે છે. મતભેદથી પણ વ્યકિતદ્વેષ થઇ શકે છે. જગત્માં સર્વજીવોના એકસરખા વિચારો હોતા નથી. ભિન્નભિન્નધર્મની ઉપાસના કરનારા મનુષ્યોમાં અંશે અંશે કંઇક સત્ય અવલોકી શકાય છે. બાકી વીતરાગ શાસનવિના ભૂલો થવાનો સંભવ રહે તેથી ભૂલો કરનારી વ્યક્તિઓ ઉપર દ્વેષ ન ધારતાં મધ્યસ્થ-મૈત્રીઆદિ ભાવનાઓ ધારણ કરવી એ વીતરાગનો સત્ય માર્ગ છે. ધર્મબંધો ! ! ! ક્ષમાપનાના ઉંડા પ્રદેશમાં ઉતરો ! સર્વજીવો પોતાના મિત્ર સમાન છે એવો દૃઢસંકલ્પકર. સર્વજીવોને હું ખમાવુંછું. નાના અને મોટા સર્વેજીવો મારા આત્મા તુલ્ય છે. એમ ભાવ ધારણ કરીને શુદ્ધપ્રેમદૃષ્ટિથી સર્વજીવોને દેખ. પૂર્વના અશુભ સંબંધોને ખસેડી નાખીને વસ્તુ આત્મદૃષ્ટિથી સર્વને દેખું છું એવો ભાવધારણકર. કાળા ડગલામાં રહેલા મનુષ્યના આત્માને દેખ. કાળા ડગલાથી અન્તરમાં રહેલા

આત્મા ઉપર દ્વેષ. ખેદ ધારણ કર નહિ!!! પોતાનાથી પૂજ્ય એવા મનુષ્યોમાં પણ ગુણો અને દોષો રહેલા હોય છે. કોઇમાં ગુણો વિશેષ હોય છે અને એક બે મોટા દુર્ગણો પણ હોય છે. દુર્ગણો ટાળવા માટે જ્ઞાનીઓ પણ પ્રયત્ન કરે છે. પૂજ્ય મનુષ્યોના સદ્ગુણો તરફ રૂચિ ધારણ કર અને દોષ તરફ અલક્ષ રાખ. રોગી મનુષ્યમાં એક રોગ હોય તેથી સર્વથા તેનો ત્યાગ કરવો ન ઘટે કારણ કે રોગને ટાળવાથી ફાયદો છે રોગીનામાં સર્વ રોગોજ હોય અને તેના આત્મામાં કંઇ ગુણો ન હોય એવો નિયમ નથી. રોગીઓ દોષથી મુક્ત થયા બાદ ઉજ્વલ થવાના. રોગનો ઉદય ભોગવીને રોગીઓ પણ નિરોગી થવાના. રોગીના રોગથી રોગીના આત્મા ઉપર દ્વેષ ધારણ કર્યો હોય તેની ક્ષમાપના કરીને ભવિષ્યમાં પુનઃ જાગ્રત્ રહી આત્મોન્નતિ કરવાની જરૂર છે. આપણા સંબંધમાં ઘણા મનુષ્યો આવે છે તેઓના આત્માઓને કોઇ પણ રીતે દુઃખવવામાં આવે છે. એવો દ્વેષના યોગે સંબંધ પ્રાપ્ત થાય છે માટે જે જે પ્રતિદ્વેષપરિતાપ વગેરે કર્યા હોય તે તે બાબતો સંભારી સંભારીને ઉદારદીલથી અન્યોને ખમાવવા જોઇએ કે જેથી ભવિષ્યમાં વૈરની પરંપરાઓ ન ભોગવી શકાય.

લાખો વા કરોડો ગુન્હાઓ જેઓએ કર્યા હોય, આપણું સર્વથા પ્રકારે બુરૂ કરવા જેઓએ પ્રયત્ન કર્યા હોય તેવા જીવો ઉપર પણ કરૂણા ધારણ કરીને માફી આપવી જોઇએ. આપણી નિન્દા કરનારાઓ હોય, આપણા ઉપર આળ ચઢાવનારા હોય તેવા જીવો મોહના તાબામાં આવી ગએલા હોવાથી તેઓ પોતાના આત્માની કિમ્મત સમજી ન શકે એમ બનવા યોગ્ય છે અને તેથી આપણને ન ખમાવે તોપણ આપણે તો પોતાના આત્માને શુદ્ધ કરવા ક્ષમાપના કરવી જોઇએ એ આપણો ધર્મ છે. પ્રાયઃ સંબંધમાં આવનાર મનુષ્યોની સાથે દ્વેષ, ખેદ, ક્લેશ થવાનો સંભવ રહે છે. સંબંધમાં આવનાર મનુષ્યોને, પશુઓને અને પંખીઓને ખમાવવાની જરૂર છે. આપણું જીવન ઉચ્ચ કરવાને ક્ષમાપનારૂપનિસરણી ઉપર ચઢવાની જરૂર છે. શ્રી મહાવીરપ્રભુએ ચંડકોશીયાસર્પપર જેવી દૃષ્ટિ ધારી હતી તેવી દૃષ્ટિ ધારણ કરવાને ઉચ્ચ ક્ષમાની આવશ્યકતા છે, સામર્થ્ય છતાં અપરાધીજીવોના ગુન્હાઓની માફી આપવી એ ઉત્તમ ક્ષમાપના કહેવાય. ગંભીરતાનો ત્યાગ કરીને તુચ્છતા ધારણ કરવાથી અનેક મનુષ્યોનાં દીલ દુખાવ્યાં હોય તેની પણ પરમાત્માની સાક્ષીએ ક્ષમા માગવાની જરૂર છે. સાગરની પેઠે ગંભીર રહીને અન્યોના ભવપ્રાણનું રક્ષણ કરનારા ઉત્તમ મનુષ્યોની ક્ષમાના ઇચ્છક

થવું જોઇએ. ધર્મબંધો ? તારા આત્માને પવિત્ર કરવા ક્ષમાપનાના માર્ગે વાળ. જ્યાં સુધી મન, વાણી અને કાયાનો દુરૂપયોગ થાય છે ત્યાં સુધી અનેકજીવોને દુ:ખી કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. આપણા મિત્રોની સાથે, આપણા ગુરૂજનોની સાથે, આપણા સ્નેહીઓની સાથે, આપણા પ્રતિપક્ષીઓની સાથે પણ ક્ષમાથી વર્તીને તેઓના આત્માઓનું શ્રેય: ઇચ્છવા પ્રયત્ન કરવો. ધર્મબંધો ! શારીરિકઉન્નતિના કરતાં આત્મિકોન્નતિ કરનાર ક્ષમાપનાને હૃદયમાં ધારણ કરવી જોઇએ. ગુણસ્થાનકની ભૂમિપર ચઢવા માટે ક્ષમાપનાનું બળ પ્રાપ્ત કર્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી. કોઇપણ જીવ ક્ષમા વિના મુક્ત થયો નથી અને થવાનો નથી. આપણે હૃદયથી ક્ષમા કરવી જોઇએ. જેની સાથે શુદ્ધપ્રેમ છે તેની સાથે તો માફી જેવું વર્તન રહે છે પણ જેઓએ આપણા માર્ગમાં કાંટાઓ વેર્યા હોય છે અને જેઓ દુર્જનોની રીત ધારણ કરે છે તેઓના આત્માઓને ખરી રીતે ક્ષમા આપવાની જરૂર છે. ધર્મબંધુપણે આ માર્ગપર ચાલવું એમાંજ તારી આત્માની ઉન્નતિ સમાયલી છે. આપણા આત્માને સદાકાલ આવી ક્ષમાપનાની રીતિથી ઉચ્ચ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

માતાની જેમ પોતાના સંતાનોપર જેવી ક્ષમાદૃષ્ટિ રહે છે તેવી સર્વજીવો ઉપર આપણી ક્ષમાદૃષ્ટિ રહેવી જોઇએ. આપણે ખરા અંત:કરણથી ક્ષમા આપવાની ટેવને આચારમાં મૂકવી જોઇએ. ક્ષમાપનાના સદ્વિચારોને આચારમાં મૂકયા વિના ઇચ્છિત ફળની સિદ્ધિ થતી નથી. મનમાં વૈર ઝેરના વિચારો કરવાથી મનની મલિનતા વધતી જાય છે, અને અન્તે પરિણામ એ આવે છે કે અશુભવિચારોના વશમાં પડેલો આત્મા પોતાની સ્વાભાવિકશાન્તિથી પરાઙ્મુખ થાય છે. મનમાંથી વૈર ઝેરના કુવિચારો કાઢી નાખવાથી પોતાનો આત્માજ પોતાને શાન્તિ આપવા સમર્થ થાય છે. આપણા મનની આગળ જે અપરાધી વ્યક્તિયો ખડી થતી હોય તેઓને ક્ષમા આપીને પોતાના આત્માની ઉચ્ચતા કરવી જોઇએ. મનુષ્યોના બાહ્યજીવન અને આન્તરિકજીવનને તપાસીને તેઓને ગુણાનુરાગદૃષ્ટિથી અવલોકવા જોઇએ અને તેઓના અપરાધોને ખમવા જોઇએ. **જે મનુષ્ય ખમે છે તે મહાન્ છે અને જે મનુષ્ય ખમતો નથી તે મહાન્ થતો નથી.** જીવોને ખમાવવાથી મનના આમળા ટળી જાય છે અને શારદીય સરોવરની પેઠે મનની નિર્મલતા થાય છે.

જે મનુષ્યમાં ક્ષમાગુણ ઉત્પન્ન થાય છે તે મનુષ્ય પોતાના આત્માની

ખરેખરી ઉન્નતિ કરી શકે છે. અન્યદર્શનીયોના, શાસ્ત્રોમાં પણ ક્ષમાને ધારણ કરનાર પ્રભુનો ખરેખર ભક્ત બની શકે છે એવા ઘણા પુરાવાઓ મળી આવે છે. અન્યોના અપરાધો ખમવામાં આત્મભોગ આપવો પડે છે અને ઉશ્કેરાયલી વૃત્તિને શાન્ત કરવી પડે છે. બાહ્યભાવમાં પરિણમતા એવા આત્મબળને પોતાના સ્વભાવે પરિણમવાવવું પડે છે. અશુભવિચારોનો પરિહાર કરીને શુભવિચારો કરવા પડે છે. વૈરના બદલાનો ત્યાગ કરીને કરૂણાદૃષ્ટિ ખીલવવી પડે છે. આસ્રવના વિચારોને સંવરના વિચારોમાં ફેરવવા પડે છે. આવી દશાએ અન્યોને ક્ષમાપના થઇ શકે છે માટે અન્યોને ખમાવવામાં આત્માનું ઘણું બળ વાપરવું પડે છે. અને તેથી આત્માનું ઘણું બળ પ્રગટે છે. શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ ક્રોધના ઉપશમાર્થે સમરાદિત્યચરિત્ર બનાવ્યું છે. ક્ષમાપના કરનાર પ્રભુનો ભક્ત કરે છે. જગતના જીવોને પવિત્ર કરવાને માટે આકાશમાંની ગંગાએજ ક્ષમાપનાનું રૂપ ધારણ કર્યું હોય એવાં ખામણાં છે.

દરરોજ આવશ્યકક્રિયા કરતી વખતે સર્વજીવોને ખમાવવા જોઇએ. પાક્ષિકપ્રતિક્રમણ કરતાં તો વિશેષતઃ સર્વજીવોને ખમાવવા જોઇએ. ચાતુર્માસિકપ્રતિક્રમણ કરીને તો વિશેષતઃ સર્વજીવોને ખમાવી નિર્મલ થવું જોઇએ. છેવટે સાંવત્સરિકપ્રતિક્રમણ કરીને તો સર્વજીવોને સંભારી સંભારીને તથા રૂબરૂમાં જે જીવોની સાથે ક્રોધ, વૈર, અને ક્લેશ વગેરે થયા હોય તેઓને ખમાવવા ઉદ્યમવંત થવું જોઇએ. પર્યુષણપર્વની આરાધના સર્વજીવોને ખમાવ્યા વિના થતી નથી. ઉદાયીરાજાએ જેમ ઉજ્જયિની નગરના ચંડપ્રદ્યોતન રાજાને અતિનમ્ર થઇ ક્ષમાપના કરી હતી તેમ સર્વજીવોની સાથે સાંવત્સરિકપ્રતિક્રમણ કરીને સર્વજીવોને ખમાવવા જોઇએ. શ્રીમહાવીરપ્રભુએ પરસ્પર ક્ષમાપના કરવાની ક્રિયા દર્શાવીને દુનિયા ઉપર મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે. હાલમાં પ્રાયઃ જેની સાથે પ્રીતિ હોય તેની સાથે અન્ય જૈનો ક્ષમાપના કરે છે. પણ જેની સાથે વૈર વિરોધ થયા હોય તેની સાથે ક્ષમાપના કરનારા જૈનો વિરલા જણાય છે. ખરી રીતિ તો એ છે કે જેની સાથે વૈર, વિરોધ, ક્લેશ, મારામારી, અપરાધ, અને નિન્દા આદિ થઇ હોય તેઓને મન, વચન, અને કાયાથી ખમાવવાની વિશેષતઃ જરૂર છે. જૈન સાધુઓએ પણ જે જે ગચ્છવાળા સાધુઓની સાથે ક્લેશ વગેરે થયા હોય તેઓને બને તો રૂબરૂમાં ખમાવવા જોઇએ. પરસ્પરજીવોને ખમાવવાની અને તદ્દ્વારા આત્માની શુદ્ધિ કરવાનો ઉપદેશ દેનારા શ્રીવીરપ્રભુને અસંખ્ય વાર વંદન થાઓ.

ખમાવનારે પોતાના આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ વિચારવું જોઇએ. આત્માને આત્મભાવે દેખવામાં આવે અને મોહવૃત્તિને ભિન્નપણે અવલોકવામાં આવે તો આત્મા ખરેખર અહંવૃત્તિના પાશથી વિમુક્ત થાય છે. અહંવૃત્તિના પાશમાં પડેલો આત્મા અરે કોઇને ખમાવવાને વિચાર કરી શકતો નથી. આત્માનું જ્ઞાન થતાં સર્વે આત્માઓ પોતાના સમાન ભાસે છે અને તેથી અન્યજીવોએ કર્મયોગે દોષો, અપરાધો, ગુન્હાઓ કરેલા છે. તે ભૂલાય છે. જો તેઓ પોતાના મૂળ સ્વરૂપે રમણતા કરતા હોત તો કદી દોષો—ગુન્હાઓ કરત નહિ. તે જીવોની પાસે મોહે ગુન્હાઓ કરાવેલા છે એવું જ્ઞાન થતાં અન્યજીવો પ્રતિ શુદ્ધભાવ રહે છે. અન્યજીવો કર્મથી દોષો અપરાધો સેવે છે તેથી જ્ઞાની, અન્યજીવોને લાગેલાં કર્મનો નાશ કરવા કરૂણાદષ્ટિથી ઉપાયો ગ્રહણ કરે છે. બળવંત આત્માઓ સિંહની દૃષ્ટિધારણ કરીને અન્યજીવોની શુદ્ધદષ્ટિ કરવા પ્રયત્ન કરે છે કે જેથી તે જીવો ખરી ક્ષમાપના કરવાને શક્તિમાન્ થઇ શકે છે. મોહના યોગે આત્મા અન્યવસ્તુઓને પોતાની કલ્પી કલેશ પામે છે અને વૈર વિરોધ વધારે છે. આત્મા સત્તાએ શુદ્ધ છે, બુદ્ધ છે, ત્રણ ભુવનનો નાથ છે, અનંતજ્ઞાનાદિ ગુણોનો ભંડાર છે. સિદ્ધનો ભાઇ છે. એવા આત્માની શુદ્ધ સત્તા ધ્યાતાં આત્માનું સિદ્ધપણું પ્રગટ થાય છે. આત્માને પરમાત્મ દશામાં લેઇ જનાર ક્ષમાપના છે.

મિથ્યાદુષ્કૃત દેઇ ખમાવ્યા બાદ પુનઃ વૈર વિરોધ કોઇ જીવની સાથે ન થાય એવો ભાવ ધારણ કરવો જોઇએ. પુનઃ દોષો, અપરાધો ન સેવવાની બુદ્ધિએ મિથ્યાદુષ્કૃત અને ક્ષમાપનાની આવશ્યક્તા સ્વીકારવામાં આવે છે, પર્યુષણપર્વની આરાધના કરનારે સાંવત્સરિકપ્રતિક્રમણ કરી ખમવું જોઇએ. ખમાવવું જોઇએ, ઉપશમવું જોઇએ. ઉપશમાવવું જોઇએ. જે ખમે અને ખમાવે, જે ઉપશમે અને ઉપશમાવે તે આરાધક જાણવો સર્વ સુત્રમાં શિરોમણીભાવધારણ કરનાર શ્રી કલ્પસુત્રમાં સામાચારીના વ્યાખ્યાનમાં ખમે અને ખમાવે તે આરાધક છે. તે સંબંધી નીચે પ્રમાણે પાઠ છે.

खमियव्वं, खमावियव्वं, उवसमियव्वं, उवसामियव्वं, जोउवसमइ तस्सअथ्थि आराहणा. जो न उवसमइ तस्सनथ्थि आराहणा तह्माअप्पणाचेव उवसमियव्वंसेकिमाहुभंते ? उवसमसारं तुं सामन्नं ॥ ५९. ॥

क्षन्तव्यंस्वयमेव, क्षामयितव्यः परः उपशमितव्यंस्वयं उपशमयितव्यः परः अथद्वयोर्मध्येयद्येकः क्षमयन्ति नापरस्तदाका-मतिरित्याह य उपशाम्यतिअस्तितस्याराधना योनोपशाम्यति नास्तितस्याराधना तस्मात्आत्मना उपशमितव्यं तत्कुतोहेतोः हे पूज्य ! इतिपृष्टेगुरुराह उपशमसारं उपशमप्रधानं श्रामण्यं श्रमणत्वं॥

કલ્પસૂત્રના આ પાઠ પ્રમાણે વર્તવામાં આવે તો આત્માની પ્રતિદિન શુદ્ધતા થતી જાય. સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓએ સર્વ જીવોને ખમાવવા જોઇએ. ક્રોધાદિક કષાયોનો ઉપશમ કરવાથી શ્રી જીનેંદ્રના ઉપદેશ પ્રમાણે પ્રવર્તી શકાય છે. ગૃહસ્થોને અને સાધુઓને ક્ષમાપના કરીને આત્માની પરમાત્મદશા કરે એવો શ્રીવીરપ્રભુનો ઉપદેશ ધ્યાનમાં રાખવા લાયક છે.

હે ધર્મબંધો ! ક્ષમાપનાનો ઉપદેશ આદરવા લાયક છે. આત્માનો શુદ્ધધર્મ પ્રગટ કરવાને ક્ષમાપનાની ઉપાસના કર ! ક્ષણે ક્ષણે ક્ષમાપનાના વિચારોને હૃદયમાં પ્રગટાવીને આત્માની શુદ્ધતા કરવા પ્રયત્ન કર ! ક્ષમાપનાવડે આત્માની જ્જ્વલતા, અનન્તજીવોએ ભૂતકાળમાં કરી અને ભવિષ્યમાં અનન્તજીવો શુદ્ધતા કરશે. ક્ષમાપનાનો વ્યવહાર સદા આદરવા યોગ્ય છે. ક્ષમાપનાના વ્યવહારથી અનેકજીવોનું કલ્યાણ થયું છે અને ભવિષ્યમાં થશે. માટે હે ! ધર્મબંધો ક્ષમાપનાના માર્ગે ચાલી ત્હારા જીવનની ઉચ્ચતા કરતો રહેજે. હું પણ ઇચ્છું છું કે તેવી ક્ષમાપનાની પ્રવૃત્તિ વડે તારો આત્મા ઉચ્ચદશાના શિખરે પ્રાપ્ત થાઓ અને પરમમંગલ પામો. **इत्येवमाशीः ॐ ३ शान्तिः ३**

સંવત્ ૧૯૬૮ ના ભા. શુદિ ૭ સુ. અમદાવાદ.

× × × ×

મુ. માણસાથી લે૦ ....

સુશ્રાવક શા. કેશવલાલ નાગજી તથા આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ-તમારો પત્ર આવ્યો હતો. તમો જે માટે લખો છો તે બાબતમાં રૂબરૂમાં મળી ખુલાસો મેળવવાથી સમાધાન થશે. ચારે તરફનો વ્યાવહારિક તથા નિશ્ચયનો ઉપયોગ રાખી સાધકબાધક સંબંધોની વ્યવસ્થા જોઇ સ્વપરહિતાર્થે પ્રવૃત્તિ કરવી અને જ્ઞાનદર્શનચારિત્રની આરાધના કરવી. માગશર વદિ પાંચમ લગભગ આટલામાં થશે. પશ્ચાત્ યાત્રાદિમાં પ્રવૃત્તિ થાય તો થાય. સાનુકુલ અને પ્રતિકૂલ સંયોગો સંબંધી ખાસ લક્ષ દેઇ બનતું કરવું અને વિઘ્નકારક સંબંધોથી જાગ્રત્ રહેવું અને અન્યોને જાગ્રત્ કરી પરભાવમાં ફસામણી ન થાય એવું પહેલાંથી વિચારવું અને પ્રવર્તવું. ધર્મસાધન કરશો. સાધકભાવની પુષ્ટિ થાય એવા સંયોગોને કળ, બળ અને ઉપયોગથી વધારવા. ॐ ૩ શાન્તિઃ ૩

× × × ×

સં. ૧૯૬૯ પોશ સુદિ ૧૩.

મુ. અમદાવાદથી લે૦ ....

સુશ્રાવક મગનલાલ......તથા શાહ કેશવલાલ નાગજી તથા શા. આત્મારામ ખેમચંદ વગેરે યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ બોધ કરવા પ્રવૃત્તિ કરશો. સંયોગ અને વિયોગશીલપદાર્થોનો સ્વભાવ અવબોધીને સમભાવે પોતાના જીવનને આનંદમય કરવા જે કાંઇ ગ્રાહ્ય હોય તે ગ્રહશો. શ્રીવીતરાગદેવે ક્ષણિકતા જડતાવાળા પદાર્થોની મમતામાં લક્ષ ન દેવાનું દર્શાવ્યું છે. આપણી જીંદગીમાં આત્મધર્મની વૃદ્ધિ થાય તેજ કર્તવ્ય ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. આત્માના સંબંધમાં ગમે તેવા મનુષ્યો આવે તોપણ પોતાની અને તેઓની વાસ્તવિકતાનો વિવેક કરવાથી સત્યનો માર્ગ ખુલ્લો દેખાય છે અને તેથી “ આવેલ ને સત્કાર દે જાનારનેજ વળાવજે ” એવી તટસ્થકાર્યકરણપરાયણતાની નિષ્કામબુદ્ધિ, સ્વાધિકારકૃત્યને આગળ કરે છે, પણ નિર્લેપતામાં સંગતા કરાવતી નથી અને તેથી વાસ્તવિક આનંદદશાનો નાશ થતો નથી. આત્માના યોગોનો સ્વાધિકારે સદ્વ્યય થાય તો તેમાંજ ફરજ છે એવો નિશ્ચય થતાં દુનિયાના પદાર્થો ખરેખર આત્માને બાંધી રાખવામાં સમર્થ

થતા નથી. આત્મા પોતાના ઉપયોગને ભૂલે છે તો બંધાય છે પણ જો તે પોતાને ઉપયોગથી પોતાને નિર્લેપ રાખવા ધારે છે તો અનેકદઢતરસંસ્કાર-બળથી અન્તે વિજય મેળવે છે. પોતાનું વાસ્તવિકદશાએ જે છે તે વસ્તુધર્મ હોવાથી કદિ ટળતો નથી અને જે પોતાનું નથી તે ત્રણ કાળમાં પોતાનું ન થાય તેમ યથાયોગ્ય અવબોધ્યા પશ્ચાત્ કયો જ્ઞાની સ્વહૃદયને કોઇ પણ અયોગ્ય વિકલ્પસંકલ્પથી આઘાત કરીને સ્વયમેવસ્વનો વિઘાતક બની શકે વારૂં ? હૃદયપર અનેક પદાર્થો ઘા કરવા સમર્થ થાય છે પણ તે અજ્ઞાની-નેજ. જ્ઞાનીને તો હૃદયની સાથે બાહ્યપદાર્થોનો વિવેકજ માત્ર સંબંધ હોવાથી બાહ્યપદાર્થોની હૃદયપર અસર થતી નથી. હૃદયમાં પરિણમેલું જ્ઞાન છે કે નહિ તેની પરીક્ષા પ્રસંગે થાય છે અને તેથી પોતાનો અધિકાર તોળી શકાય છે. નિઃસંગદશાના અધિકારી થવા જ્ઞાન અને વૈરાગ્યે પ્રયત્નશીલ બનો. ૐ ૨ શાન્તિઃ ૩.

× × × ×

મુકામ—મુંબાઇથી

સુશ્રાવક. કેસવલાલ નાગજી યોગ્ય ધર્મલાભ.

વિશેષ પત્ર તમારા પહોંચ્યા, તપ, પ્રાયશ્ચિત્ત, સંવર વગેરેના વ્યાવહારિક કારણને પ્રતિક્રમણક્રિયાના પ્રસંગે ભાવપ્રતિક્રમણનું કારણ હોવાથી દ્રવ્ય-પ્રતિક્રમણ કહી શકાય અને જે ક્રિયાઓ પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરેથી આત્માનો નિર્મળ અધ્યવસાય થાય છે તેને ભાવપ્રતિક્રમણ કહે છે. દ્રવ્યપ્રતિક્રમણ કારણ છે અને ભાવપ્રતિક્રમણ કાર્ય છે.

× × × ×

મુ. વિજાપુરથી

ભાઈ કેશવલાલ યોગ્ય ધર્મલાભ—અગત્ય લોકોની ધર્માર્થે થતી ધમાલથી આગળનું લખી શકયો નથી, પરંતુ હવે વખત લાવી લખીશ. તમારા પત્રનો સમાધાનાર્થે પૂર્વે કરેલી વિજ્ઞપ્તિને સમજના અભાવે પત્રદ્વારા સંતુષ્ટ જવાબ

આપવા .... થયો નથી. મારી હાલની સ્થિતિનો વિચાર કરશો તો નિરાંતે આહારવ્યવહાર પણ થતો નથી એટલામાં ધર્મપ્રવૃત્તિની ધમાલ જાણી શકશો. જન્મભૂમિ હોવાથી રાત્રી અને દિવસ લોકોની ઠઠ જામી રહે છે અને તેથી તેઓને ધર્મકથા કહેવી પડે છે. અહિંથી વિહાર કરતાં નિવૃત્તિસમય સંપ્રાપ્ત થશે. તમારી જિજ્ઞાસુલાગણીને પ્રસંગે પ્રત્યક્ષમાં વિશેષતઃ સંતૃપ્ત કરીશ. ધર્મ સાધન કરશો. ધર્મકાર્ય લખશો.

× × × ×

પેથાપુરથી લે૦ બુદ્ધિસાગર.

તત્ર શ્રદ્ધાવંત ભાઇ કેશવલાલ નાગજી યોગ્ય ધર્મલાભ.

વિ. પત્રવાંચી સમાચાર જાણ્યા. તમારા લખવા પ્રમાણે ઉપદેશાદિકમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી શુભપરિણામ આવે તેમ નહિ લાગવાથી તેથી નિવૃત્ત થયો છું એમ અવબોધશો, તમો તથા તેણે યથારૂચિ પ્રવૃત્તિકરવી. આત્માના જ્ઞાનદર્શનચારિત્રની આરાધના કરશો. જગત્માં અનુભવીઓ આત્માના જ્ઞાનાદિક ગુણોની ઉન્નતિ કરવાની આરાધનાને સારભૂત ગણે છે. એ ભવિષ્યમાં અનુભવગમ્ય થશે. ધર્મકાર્ય લખશો. ॐ ३ शान्ति. ३

× × × ×

મુ. બોરસદથી

શા. કેશવલાલ નાગજી યોગ્ય ધર્મલાભ.

૧ પરનું ભલું શ્રીસદ્‌ગુરૂ કરી શકે છે અને તે સર્વસામગ્રીના કાલમાં.

૨ તપ તપવાથી અનેક ફાયદાઓ થાય છે પણ તપનું સ્વરૂપ તે પહેલાં સમજવું જોઇએ. તપનુ સ્વરૂપ લખતાં એકગ્રન્થ થઇ જાય.

૩ વિદ્યાર્થીઓ જે અભ્યાસ કરતા હોય તેમાં રસ ઉપજે એવા હેતુઓ મળે છતે તેમની અભ્યાસમાં લગની લાગે છે.

૪ સુજ્ઞઆત્માર્થી જીવ, ગુરૂભક્તિમાં દૃઢ હોય છે. ગુરૂના અવલંબનથી અનેકસદ્‌ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે માટે.

૫ પરિપક્વજ્ઞાનદશાના કાળમાં ઉચ્ચકોટીના મનુષ્યને વસ્તુતઃ જે સાદાઇ જણાય છે તે વ્હાલી લાગે છે.

૬ જીવો મરવું જાણે છે પણ મોહના જોરથી સજ્જ થઇ રહેતા નથી.

આ ૭ પ્રશ્નોનો વિસ્તારથી ઉત્તર આપતાં ન્હાનો ગ્રન્થ થઇ જાય તેમ છે પરન્તુ અવકાશના અભાવે ઉત્તરની દિશા માત્ર દેખાડી છે ધર્મસાધન કરશો.

૧૯૬૮ ના વૈ. વદિ. ૭

× × × ×

મુકામ બોરસદથી

સુશ્રાવક આત્મારામ ખેમચંદ યોગ્ય ધર્મલાભ. વિશેષ તમોએ પૂછેલ પ્રશ્નોનો ઉત્તર નીચે પ્રમાણે.

પહેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર ગંભીર અને જૈનસમાજપરત્વે છે. આગેવાન જૈનોના વિચારોની એકતા થાય તો અમુકરીતિએ તે કાર્ય કરી શકાય પણ હજી તેવા વિચારોનાં રહસ્યોનો અમુક રીતિએ અમલ કરવાની વાર છે.

બીજા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ઘણી ચર્ચા છે અને તેનો ભેગા થએ ઉત્તર આપી શકાય તેમ છે.

ત્રીજા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહેવું જોઇએ કે ધાર્મિકકેળવણીનો ખૂબ ફેલાવો થશે ત્યારે ભવિષ્યની પ્રજા પોતાની મેળે કુરીવાજો દુર કરશે.

ચોથા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પણ જ્ઞાન ફેલાવો કરવો જોઇએ એમ અવબોધવું.

પાંચમા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સુધારક ઉપદેશની જરૂર છે એમ અવબોધવું.

છઠ્ઠા પ્રશ્નનો ઉત્તર કોઇનો પરિપૂર્ણ આશય જાણ્યા સિવાય મારાથી કહી શકાય તેમ નથી અને તે પ્રશ્નનો રૂબરૂમાં ખુલાસો કરવાની જરૂર છે.

સાતમા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં યોગોદ્વહન ક્રિયાના અધિકારી થવા માટેની જરૂર છે. કિન્તુ તેનું સ્વરૂપ લખતાં એક ફ્રરમું થઇ જાય તેમ છે માટે રૂબરૂમાં પૂછવું.

આઠમા પ્રશ્નનો ઉત્તર તમો વિચાર કરશો તો પોતાની મેળે તેનો અનુભવ આવશે.

નવમા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પણ સુધારક વિચારોની આવશ્યકતા અવબોધવી.

× × × ×

મુ૦ પેથાપુર. લે. બુદ્ધિસાગર.

શ્રી મહેસાણા. તત્ર. વૈરાગ્યાદિ ગુણાલંકૃત. મુનિ. જીતસાગરજી યોગ અનુવંદના વિશેષ. પત્ર વાંચી સમાચાર જાણવા. શારીરિક તબીયત જાળવવી. દેહમાં રહ્યા છતાં દેહરૂપ પુદ્ગલક્ષેત્રથી સ્વાત્માને ભિન્ન માનવો. સર્વ પ્રકારની નામરૂપાદિની આસક્તિ વિના વ્યાખ્યાનાદિ કાર્યો કરવાં. નામરૂપનો મોહ જાગ્રત્ થાય નહીં અને કામ્યભાવ વિના કર્તવ્યો કરવાં એજ સન્યાસીનો અર્થાત્ ત્યાગીનો કર્મયોગ છે. જૈન પાઠશાલાદિના સ્થાપનમાં પ્રવૃત્તિ ન ત્યાગવી. પરંતુ આસક્તિ ત્યાગવી. ધર્મ્ય પ્રવૃત્તિ વિના આત્મજીવનનો વિકાસ થતો નથી, અને ત્યાગીનો યોગ પરિપક્વ થતો નથી એમ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું. શ્રી રંગસાગરજી અને ભક્તિસાગરજી વગેરે મળી ચાતુર્માસમાં ધર્મ ગોષ્ઠીમાં જીવન ગાળશો. જૈનોની અને જૈનધર્મની પ્રગતિના જે જે ઉપાયો જણાય તેનો નિર્ભયપણે સચોટ ઉપદેશ દેવો. ધાર્મિક જ્ઞાનના પ્રચાર માટે જે થાય તે કરવું, અને વ્યાવહારિક કેળવણીની સાથે ધાર્મિક કેળવણી મળે એવા પ્રયત્નો જારી રાખવા ઉપદેશ દેવો. જૈનકોમ વ્યાપારી છે. લક્ષ્મી પુત્રોમાં પ્રાયઃઅજ્ઞતા રહે છે તેઓને સત્ય માર્ગો દર્શાવવામાં ખામી રાખવી નહીં. જૈનોની લક્ષ્મીનો સદુપયોગ થાય તેમ ઉપદેશ દેવો. સ્વાધ્યાયમાં ધ્યાનમાં અપ્રમત્ત રહેવું. આગમોનું, ગ્રન્થોનું વાચન મનન કરવું. શરીર બળનો ક્ષય ન થાય તેવી રીતે દરેક પ્રવૃત્તિ કરવી. સારાંશ કે શરીર નરમ ન થાય તેવી રીતે પ્રવૃત્તિ કરવી. શ્રી રંગસાગરજીનું મન આનંદમાં રહે તેમ સમયજ્ઞ થઇ પ્રવર્તવું કે જેથી ભવિષ્યમાં ધર્મ્યપ્રવૃત્તિમાં તેઓ સહાયકારી બને. ધર્મસાધન કરશો. ધર્મકાર્ય લખશો.

ૐ ३ अर्हम्. शान्तिः ૨ સં. ૧૯૭૧ શ્રા. સુદિ. ૧

× × × ×

મુકામ. પેથાપુર. લે. બુદ્ધિસાગર.

શ્રી મેહસાણા. તત્ર. વૈરાગ્યાદિ ગુણાલંકૃત. મુનિ શ્રી રંગસાગરજી. શ્રી ઋદ્ધિસાગરજી. જીતસાગર. ભક્તિસાગર યોગ્ય અનુવન્દના સુખશાતા. વિશેષ તમારો ધાર્મિક પત્ર મળ્યો. વાંચી સમાચાર જાણ્યા. પરસ્પર એક બીજાના આશયોને અપેક્ષાએ મેળવી ધર્મ પ્રવૃત્તિ

કરવી. પ્રારબ્ધકર્મ ભોગવવામાં સમભાવ ધારણ કરવો અને વ્યવહારથી દવા વગેરેનો ઉપયોગ કરવો. અભિનવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સદા પ્રયત્ન કરવો. સર્વદર્શનોનાં પુસ્તકો વાંચવાં પરંતુ સ્યાદ્વાદ દૃષ્ટિએ તેમાંથી સારગ્રહવા લક્ષ્ય દેવું. ખંડન શૈલીએ ધર્મનો ઉપદેશ દેવાના કરતાં મુખ્યતાએ મંડન શૈલીએ ધર્મનો ઉપદેશ દેવો. એક પણ સદ્વિચાર કરેલો નકામો જતો નથી. એક પણ સદ્વિચાર આગળની આત્મોન્નતિમાં સાહાય્યભૂત થાય છે. માટે સદ્વિચારોની ભાવના સદા કર્યા કરવી. આત્માની શુદ્ધદશા કરવા માટે ખાસ લક્ષ્ય રાખીને જે બને તે સ્વપરાર્થે કરવું. ફલની આશા રાખ્યા વિના સ્વાધિકાર ફરજથી ધર્મ્યપ્રવૃત્તિયો સેવવી. અભય, અદ્વેષ અને અખેદભાવે કર્મયોગી બની કર્તવ્યકર્મો કરવાં એમ સ્વકૃત કર્મયોગમાં વિવેચન કરાય છે. આ ભવમાં જે જે કર્તવ્યકર્મો કરાય છે તેનાથી ઉત્તમ સંસ્કાર બળે પરભવમાં આત્મોન્નતિ થવાની છે એમ ખાસ શ્રદ્ધા રાખવી. રજોગુણી અને તમોગુણી વૃત્તિયોને પ્રગટતી વારીને આત્મોપયોગ રાખીને વા સાત્વિક બુદ્ધિથી કર્તવ્યકર્મો કરવાં પણ અક્રિય જેવી દશાની તામસવૃત્તિને તો આધીન ન થવું જોઇએ. શુદ્ધ બુદ્ધિથી જે જે કર્તવ્યો કરવામાં આવે છે તેનું અંતે ફલ સારૂં આવે છે. ચોમાસા બાદ સાણંદ તરફ પ્રાયઃ જવાનું થશે. હરગોવિન્દદાસ વગેરેને ધર્મલાભ. ધર્મસાધન કરશો. ધર્મકાર્ય લખશો.

સં. ૧૯૭૧ આસો સુદિ. ૧૫

× × × ×

મુ. વિજાપુર લે૦—બુદ્ધિસાગર.

સં. ૧૯૭૨ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૫

શ્રી મેહસાણા. તત્ર. વૈરાગ્યાદિ ગુણાલંકૃત. મુનિ. જીતસાગરજી તથા ભક્તિસાગરજી યોગ્ય. અનુવન્દના સુખશાતા.

વિ૦ વિજાપુરમાં ઠાણાંગસૂત્ર તથા આવશ્યક બાવીશહજારી વંચાય છે. છે. પં. જયચંદ્ર વગેરે કર્મગ્રન્થ ટીકા સહિત ધારે છે. તમો ઠાણાંગસૂત્ર વાંચોછો તે જાણ્યું. તમને સાણંદ તથા કલોલમાં ઉપદેશ આપ્યો હતો તે ધ્યાનમાં રાખશો. આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ માટે તે ઉપદેશ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરશો. તમને જે જાપ જપવા જણાવ્યું છે, તે પ્રમાણે જાપ જપશો. શારીરિક પ્રકૃતિની શિથિલતાથી દૈન્ય ધારણ કરવું નહીં, પરંતુ કર્મનું દેવું

ચુકવવાને શાહુકારી વેળા મળી છે એમ અન્તરમાં દઢ નિશ્ચય કરવો. શુભાશુભ પ્રારબ્ધ ભોગવતાં આત્માની શુદ્ધતા થાય તેવા વિચારોમાં લયલીન થવું અને સમભાવથી આત્માને ભાવવો. પાસે આવનારા મનુષ્યોને સન્માર્ગે તેમના અધિકાર પ્રમાણે ચઢાવવા, અને તેઓને ધર્મથી રંગિત કરવા. વિષમ પ્રસંગોમાં આત્મસંમુખ વિશેષ પ્રકારે થવું કે જેથી બાહ્ય ભાવ રહે નહીં. આત્માનો ઉદ્ધાર આત્માજ આત્માવડે કરે છે માટે આત્મરામી બનવું જોઇએ. દેવગુરૂનું આલંબન લેઇ જેટલી બને તેટલી આત્મોન્નતિ કરવી. શરીરને તો વસ્ત્ર સમાન માનવું તેના પર આસક્તિ ન કરવી, પરંતુ તે વડે કર્તવ્યકર્મો કરવાં. તત્ત્વજ્ઞાનનાં પુસ્તકો વાચવાં. થોડું વાંચવું પણ ઘણું મનન કરવું. બીજું બહોતેરની સાલનું ચોમાસું મેહેસાણામાં કર્યું છે. હવે ત્યાંના જૈનોની સ્થિતિ સુધારવા બને તેટલું કરશો. ભક્તિસાગરજીને ભણાવવામાં ઉપયોગી થશો. ધર્મ કથાવડે તે ધર્મમાં અપ્રમાદી રહે એમ ઉપયોગ રાખશો. ધર્મસાધન કરશો. ધર્મકાર્ય લખશો.

ૐ शान्ति. ३

× × × ×

સં. ૧૯૭૩ ના આસો સુદિ એકમના રોજ ૮ વાગે પાટણમાં મુનિશ્રી જીતસાગરજીએ દેહનો ત્યાગ કર્યો તેના સમાચાર પેથાપુરમાં આસો સુદિ બીજે આવ્યા. તે પ્રસંગથી તેને આપેલી ધર્મ સ્નેહાંજલિ.

જીતસાગર મુનિવરે દેહ તજ્યો,
સજી આતમ સાધન સ્વર્ગ ભજ્યો;
જિત ધર્મ વિચારક રત્ન ગયું.
જગમાં નિજ નામ અમર કર્યું,
યતિશ્વર જગત મશહૂર થયો;
યશપુંજ લહી ઝટ ચાલી ગયો.
તવ નામ સહિત ગુણરાશિ સદા,
મુજ યાદ રહે નહીં ભુલું કદા;
જય જીવન જ્યોત ઉજાળક રે.
જય આતમ તત્ત્વ ઉપાસક રે,
તવ શાન્તિ મળો કૃત પાપ ટળો;

તુજ જીવન આનન્દમાંહી ભળો.
પરમાતમ પદ તુજને મળશે.
ઝટ આશી ભલી તુજને ફળશે,
તવ અન્તર્ દિવ્ય પ્રકાશ થશે;
ગુરૂભક્તિ ભલી તુજ ઉદ્ધર જો.
પ્રભુ જ્યોતિ થકી તવ જ્યોતિ મળો,
તવ કીધ મનોરથ સર્વ ફળો;
તવ પન્થ વિષે નહીં વિઘ્ન નડો.
ગુરૂભક્તિ બળે તવ સત્ય જડો,
ઘડ વર્ષનું સંયમ સાધ્ય કર્યું;
સહુ આશ તજી શુભ કર્મ કર્યું
તવ બ્રહ્મ સજીવન ભાવ રહો,
જય શિષ્ય વિભુસણુ બ્રહ્મ લહો;
ॐ ३ अर्हं शान्तिः ३

× × × ×

મુકામ પેથાપુર. બુદ્ધિસાગર.

શ્રી પાટણ તત્ર વૈરાગ્યત્યાગાદિ ગુણાલંકૃત મુનિ જીતસાગર યોગ્ય અનુવન્દના સુખશાતા.

વિ. પર્યુષણ પર્વમાં તબીઅત નરમ થઇ તે જાણ્યું. શક્તિની બહાર વ્યાખ્યાનાદિનો પ્રયાસ સેવવો હિતકર નથી. આત્માની સત્ય શાન્તિનું સ્મરણ કરવું. ભયંકર માંદગીમાં પણ આત્માને અમર ભાવવો અને નિર્લેપ ભાવથી બાહ્ય કર્તવ્યોને યથાશક્તિ સેવવાં. આત્માનું શુદ્ધજ્ઞાનાદિક સ્વરૂપ વિચારવું અને દેહાદિકદૃશ્યોમાં અહંવૃત્તિ ન સ્ફુરે એવો ઉપયોગ રાખવો. અનેક અવતારોમાં જીવમ યાત્રાપૂર્ણ થાય છે માટે જીવન યાત્રાવિના અન્યમાં લક્ષ્ય રાખવું નહિ. આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ એજ પરમાત્મપદ છે અને એજ સત્ય જીવન યાત્રા છે. મુસાફરોને એક ઠેકાણે વાસ ક્યાંથી હોય ? સર્વ મનુષ્યો મુસાફરો છે માટે મુસાફરીમાં ગભરાવું ન જોઇએ. વૈરાગ્ય ત્યાગની ભૂમિકા દૃઢ કરવી. દેવગુરૂ ધર્મની આરાધનામાં અન્તરૂમાં અત્યંત રૂચિ ધારણ કરવી. શરીરનો ભરૂંસો નથી. માટે શરીર છતાં આત્મભાવના ભાવ-

વામાં ક્ષણ માત્ર પણ પ્રમાદ કરશો નહીં. ચારિત્ર ભાવનામાં અત્યંત દઢ થવું. એક આત્મા વિના દશ્ય સર્વ પદાર્થની આસક્તિ ન રહે એવો તીવ્ર ઉપયોગ ધારણ કરવો. સર્વ જીવોની સાથે ક્ષમાપના છે. તમારી સાથે વિશેષ પ્રકારે ક્ષમાપના કરી છે. તમો પણ શરીરની અસ્થિરતાદિનો ઉપયોગ ધારણ કરી સર્વ જીવો સાથે ક્ષમાપના કરશો. આ વખતની ભયંકર માંદગી છે માટે આત્મામાં ઉપયોગ રાખવા વિશેષતઃ અપ્રમાદી બનશો. પરસ્પર આત્મપંથીઓનો આત્મસંબંધ આ ભવની પેઠે બાકીભવમાં કાયમ રહે છે અને બાકીભવોમાં પણ શિક્ષણ ક્રમશાળા કાયમ રહે છે. શરીર મરે છે. આત્મા મરતો નથી. આ ભવમાં આત્મા પોતાની શક્તિયોને વિકાસવા પ્રયત્ન કરે છે. તીવ્ર રૂચિથી સેવેલા ધર્મ વિચારો અને ધર્માચારો પુનઃ પરભવમાં સંયોગો પામી પ્રગટે છે અને તેથી ધર્મ મુસાફરીમાં વિશેષતઃ સફલતા થાય છે. માટે આત્મોપયોગ ધારણ કરશો. ગુરૂએ આપેલો બોધ પ્રેમથી યાદ કરશો. પેથાપુરમાં આપેલો સમાધિ બોધ ખરા પ્રસંગે ધારશો તો ખપમાં આવશે. પરભવમાં પુનઃ આત્માઓ પૂર્વ ભવની પેઠે એક બીજાને ઓળખે છે અને ત્યાં સામગ્રી પામી ધર્મની પ્રાપ્તિ કરે છે. રાગદ્વેષપરિણતિ વિના પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની ભાવના ભાવવી. સત્તામાં રહેલું પરમાત્મપદ યાદ કરવું, અને તેના બળે દેહાદિક યોગે થતા વિકલ્પ સંકલ્પ ચિંતાઓ પરિહરવી. આત્માના શુદ્ધધર્મમાં ભાવનાથી રમણતા કરશો. જૈનધર્મની પરભવમાં પ્રાપ્તિ થાય અને જૈનધર્મ સાધક કર્મયોગી પરભવમાં બની શકાય એવી તીવ્ર ભાવના ભાવવી. વીતરાગ દેવનું પૂર્ણભાવ તથા શ્રદ્ધાથી શરણ કરવું. આત્મામાં વીતરાગતા જોવી. જીનનો ઉપયોગ રાખી જીનનું આરાધન કરવું. શ્રી સદ્‌ગુરૂની પરભવમાં તુર્ત પ્રાપ્તિ થાય, એવી રીતે આ ભવમાં સદ્‌ગુરૂ મળવા માટે પ્રેમભાવ ધારણ કરવો જોઈએ. એ વાતપર પૂર્ણ લક્ષ રાખશો. બે ઘડીમાં આ ભવ સુધારી શકાય છે તો હજી જેટલું આયુષ્ય છે, તેટલામાં જો ખાસ શુદ્ધભાવ ધારવામાં આવે તો શું ન કરી શકાય વારૂ ? પૂર્ણ દઢ નિશ્ચયથી આત્માની નિઃસંગતાનો અનુભવ કરો. સર્વ કષાયોનાં બીજ ક્ષીણ કરો. સર્વ પ્રકારના શરીરથી ભિન્ન આત્માને દેખી તેને પરમાત્મા બનાવો કે જેથી સર્વ પ્રકારની મંગળમાળાને તમે પ્રાપ્ત કરી શકો. તમારૂં કલ્યાણ થાઓ.

ॐ ३ अर्हंशान्तिः ३

સં. ૧૯૭૭ ભા. સુ. ૮